

(27d)

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD USQUE INNOCENTII III TEMPORA
FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA OMNIUM QUÆ
EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM
PRIORA ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUAE TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA,

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIORREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN
QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ
TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIRIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM
AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS
FORMATISQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINAÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE, CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAE
ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS XXVIII.

S. HIERONYMI TOMUS NONUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIERE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1846.

S. EUSEBI

HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

OPERA OMNIA,

POST MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI

SED POTISSIMUM JOANNIS **MARTIANÆI** HUJUS ORDINIS RECENSIONEM,
DENVO AD MANUSCRIPTOS ROMANOS, AMBROSIANOS, VERONENSES ET MULTOS ALIOS,
NEC NON AD OMNES EDITIONES GALLICANAS ET EXTERAS CASTIGATA,
PLURIMIS ANTEA OMNINO INEDITIS MONUMENTIS,
ALIISQUE S. DOCTORIS LUCUBRATIONIBUS SEORSIM TANTUM VULGATIS AUCTA,
INNUMERIS NOTIS, OBSERVATIONIBUS, CORRECTIONIBUS ILLUSTRATA,

STUDIO ET LABORE

VALLARSII ET MAFFÆII

VERONÆ PRESBYTERORUM,
OPERAM NAVANTIBUS ALIIS IN EADEM CIVITATE LITTERATIS VIRIS.
EDITIO PARISIORUM NOVISSIMA

EX SECUNDA AB IPSIS VERONENSIBUS EDITORIBUS CURIS POSTERIORIBUS ITA RECOGNITA,

ATQUE EX **RECENTIUS DETECTIS** SIC DITATA
UT PRÆSENS EDITIO, AMPLITUDINE SOLA, CÆTERIS OMISSIS EMENDATIONIBUS,
PRÆCEDENTES OMNES EDITIONES, ETIAM BENEDICTINAS,

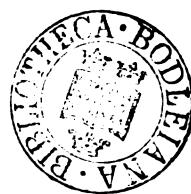
tertia parte seu triente materialiter superet,

ACCURANTE ET AD ULTIMUM RECOGNOSCENTE J. P. MIGNE, CURSUUM COMPLE-
TORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS NONUS,

VENIT APÙD EDITOREM,
IN VIA DIGITÀ D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
ou PETIT-MONTROUGE.

1845.

ELENCHUS OPERUM

QVÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. HIERON. DIVINÆ BIBLIOTHECÆ PARÆ PRIMA.

Liber Genesis.	Col. 163
Liber Exodi.	239
Liber Levitici.	299
Liber Numerorum.	343
Liber Deuteronomii.	411
Liber Josue.	469
Liber Judicum.	507
Liber Ruth.	543
Libri duo Samuelis.	563
Libri duo Malachim.	673
Liber Isaiæ.	773
Liber Jeremias.	849
Liber Ezechieliæ.	939
Libri Duodecim Prophetarum.	1013-1075
Liber Job.	1083
Liber Psalmorum.	1127
Liber Proverbiorum.	1243
Liber Ecclesiastes.	1273
Canticum Canticorum.	1285
Liber Dapielis.	1293
Liber Paralipomenon.	1327
Liber Ezræ.	1403
Liber Esther.	1435

Imprimerie de VIVET DE SURCY et Ce,
rue de Sèvres, 37. à Paris.

PRÆFATIO.

Hebræum Canonem, seu veteris Testamenti versionem ex Hebræo adornatam abs Hieronymo, quæ laborum ejus ac vigiliarum longe nobilissima pars est, eaque cæteris utilior omnibus, tomo isto operum ejus nono complectimur. Sed antequam dico, quid istuc rei sit, quidve propositum nobis in hac adornanda provincia fuerit, aut præstatum, lectoris præoccupanda sunt mihi judicia, et quam facile dicam impingeret diligentiae nostræ, præcavenda sedulo, et deprecanda. Neque enim dubito, fore plerosque, cætera nec malos homines, nec divinarum prorsus rerum ignaros, qui hunc laborem primo statim intuitu libri, aut minus utilem, aut certe Hieronymianarum scriptionum Collectioni non adscendendum judicent, cum perfunctorie animum advertentes, eadem quæ in Vulgata Latina versione continentur hic legent, hancque ab illa editione nihil propemodum differre, existimabunt. Porro supervacaneum, aut ad quærendam Collectioni molem institutum putabunt, eam modo Hieronymianis scriptis annexere, quæ licet ex omnibus Latinis sacrarum Scripturarum interpretationibus probata una sit, cæterarum optima ac fidelissima, sit etiam quam qui maxime genuinus Hieronymiani fetus ingenii, ex quo interpres omnium ælatum, omnisque memorie longe doctissimus audiit: tum ita quoque pervulgata illa est atque obvia, toties, totque locis, tot formis, tamque variis jam inde ab inventa arte typographica, multo autem magis post Tridentinæ synodi decretum recusa, ornata, atque exposita, ut vere bibliothecas orbis impleverit, sitque iis etiam in promptu, qui aliam plane quam in versandis libris vitæ rationem instituerunt. Nos ipsi, quod minime diffitemur, cum ante hoc ferme quinquennium novam hanc operum Hieronymianorum editionem animo moliremur, diu multumque dubitavimus, num e re nostra aut lectorum esset, eam versionem, tametsi pridem a Benedictinis editoribus nedum junctam, sed toti collectioni præpositam, retinere: et cum multa animo obversarentur, illud cum primis sollicitos nos habebat, ut ne actum agere videremur, atque in eorum, quos hæc fert ætas, vitium incidere, qui per chartarum plausta ad immortalitatem grasantur. Ac fere propositum fuerat, solas variantes lectiones, quas veteres mss. libri suppeditabant, in unum colligere, easque paucis annotationibus de more expositas cum duplice Psalterio, aliisque nonnullis libris qui in Vulgata non habentur, Hieronymianis apponere et proferre in lucem. Verum cum in editionis programmate hac ipsa de re Publicum et doctissimos quosque ex omni Italia, datis litteris, consuleremus, ea fuit una omnium sententia de universo opere serie integra recudendo, ut quibus aliter videri posset, palmaris isthæc responsio sit: Nos publico judicio niti, et plus malle doctorum hominum suffragiis tribuere, quam eorum, si qui essent, qui hanc cum Vulgata similitudinem causarentur, socordiæ concedere. Sed fuerunt præterea gravissimæ, quæ ad hanc me operam causæ invitum ferme adduxerunt, quas et cordatum quemcumque lectorem persuadere posse, non dubito.

Et vero non hæc nos primum ad augendam libri molem accrevimus, sed ab editoribus Benedictinis adjuncta sunt pridem Hieronymianorum operum editioni, immo tota auspicato ab his incœpta Collectio est, utpote ab omnium nobilissima lucubrationum earum parte. Nos adeo qui totum, ut ita dicam, scriptionum Hieronymianarum orbem primi complectimur, et quæ haud sane pauca pridem desiderabantur, monumenta collegimus, ut hæc demum integra atque absoluta editio prodeat in publicum, si ea parte carcamus, quæ veteris editionis fuit potior, jam non auxisse pro more, sed priorem operis dignitatem imminuisse, dicemur. Suo autem jure quantum decesserit, homo ad elegantiam excultus desideret; nam cum primum illa prodiit in lucem, litterato Orbi, si unum Ricardum Simonium excipias, acceptissima cum primis fuit, non ea solum de causa, quod supra cæteros ejus editionis tomos diligentissime elaborata, et collato Martianæ et Pougetii, qui multum illi labore atque eruditione sua profuit, studio perfecta sit; sed præcipue ipso veterum monumentorum merito, ac nativa propemodum sui dignitate tantam initit a studiosis gratiam. Testem dabo hujus rei hominem, cuius eo certius erit ac luculentius testimonium, quo magis ipse studiis monachorum sanctorumque Patrum insensus, cætera doctus, et lacessitus à Martiano, nihil non

egerit, ut ejus labori, arrepta quaquaversum occasione, detrahheret. Dico Hieronymianarum Quæstionum auctorem, cuius odia exercentem calum, ipsa inter jurgia, hæc in adversarii sui laudem profiteri, vis veritatis cœgit: « Non possum non laudare consilium Martianæ de edendis Hieronymi Versionibus, quemadmodum exstant in antiquissimis libris, sine mutationibus, quæ postea in iis factæ sunt, eoque ordine quo inveniuntur iisdem in libris; non omissis antiquis distinctionibus, quæ in iis cernuntur. Videmur enim nobis videre eas Versiones, quales e manu Hieronymi prodierunt, aut certe quam minime fieri potuit, immutatas. » (*Jo. Clericus quæst. 9, num. 2.*)

Atque hæc quidem bona satis est ratio critici testimonio conjuncta, sed quæ me præcipue causa permovit, alia est, quod meo ipse periculo expertus sum, aliter vix fieri posse, ut quæ maxima sunt hujus libri commoda, ab studio perciperentur, nisi totum ejus interpretationis contextum digereremus. Ex his quædam, ut si ante exemplo manifestiora, proferamus. Tantam in unoquoque libro variantium lectionum silvam, emendationum quoque et glossematum ingentem vim aut nullo cum fructu, aut non eo saltem, qui est lectu debitus, carptim oculis usurpes: quæ si ad suum quæque contextus locum notentur, irritant animum, et provocant legentis arbitrium; contra si ad quem modo versum referantur, docere velis, et laciniosis sæpe verborum ductibus uti opus sit, et tedium potius quam ingenium homini eruditionis cupido moveas. Scholia autem, quæ innumera propemodum sunt, maxime in Octateuchum, ne hac quidem industria proponere est commode: cum enim illud dumtaxat laudas, quod verbum respiciunt, ipso monito, molesto scilicet atque ingrato, plura quam ipse contextus habet, verba conjungas: quæ vicissim e regione posita, nullo negotio, uno obtutu in oculos mentemque incurront. Idem dicendum plane est de obelis atque asteriscis, qui cum passim alibi, tum præcipue iis in libris, qui ad Græcum exemplar emendati sunt et recogniti, tanto numero obveniunt, ut otio abutatur, et patientia nostra, si quis id sibi pensi det, ut singula memoret, nedum ut causas enaret. Quoties vero eadem in notis repetenda erunt? qui modus erit legentis aut dictantis fastidio? quæ ratio laudandorum codicum? Vetus autem illa versuum distinctio, quæ tantu nunc sit, ac tantæ resert antiquitatis memoriam, verbis repræsentari vix posse arbitror: omnino autem ut quis utiliter præstet, ne vix quidem. Tum ipse etiam Hebræi Canonis conspectus, atque ordo, quem tantopere prædicant, præverti penitus necesse sit. Ad hæc solidi quidam sunt sacri libri abs Hieronymo quidem in Latinum conversi, non autem in Vulgatam editionem recepti, qui suum hic sibi vindicant propriæ locum. Tale Psalterium est ex Hebræo archetypo, quod vetere jamdudum in Ecclesiis obtinente interpretatione ex Græco, ne turbæ in populo, longa jam habitudine psalmis illis assueto, cierentur, substitui non potuit: cumque sit omnium fidelissime, ac doctrina incredibili elaboratum, solum fere ad privatam eruditionem legentium superat. Tales aliæ sunt sacrorum librorum versiones juxta LXX Interpretes, ut est altera Jobi atque Esther, duplex item Psalmorum recognitio, sive quæ Romana et quæ Gallicana Psalteria audiunt, quæ in Vulgatæ recensione, vel plane, vel ad eum saltem modum non sunt: premium autem est summum operæ cognovisse.

Quicumque hæc sedulo rationum momenta expenderit, nullus jam dubito, quin æqui bonique consulat propositum nostrum, ac bene locatæ in universo recensendo textu operæ nos sinat conscientia frui. Sed erunt fortasse qui alia de causa contradicere, atque, illa vixdum sublata calumnia, graviorem vestigio invidiam creare in nos studeant. Coupertum nempe cum sit, Hieronymi maxima saltem ex parte versionem esse, quæ Vulgata editione continetur, dum eam emendare, ac pristinæ integrali satagimus restituere. Tu ne, inquiet fortasse aliquis, recensione hac tua eam editionem excludis, quam remotissimæ antiquitatis memoria, multo autem magis œcumenici Tridentini concilii auctoritas, et plura deinceps pontificum decreta unam ex omnibus sacrarum Scripturarum Christianis hominibus commendarunt? Mibi vero id neque in mente venit, nec si cui umquam veniat, ille mihi sapere videatur. Quin immo summam ejus editionis laudem, dum spiritus hos reget artus, tuebimur, ut ad fidei ac morum doctrinam imbuendam tradendamque, nihil non grave et præstantissimum in ea esse profiteamur, et quam adeo in hisce rebus auctoritatem oblinuit, sartam lectamque præstebimus. Nihilosecius si quæ veterum librariorum aut incuria, aut persævera cura irrepererunt in eam menda, et partibus incident minime necessariis ad fidem

morumque leges componendas, homo cui cordi est rerum sacrarum dignitas, ea qua pars est, probabilitate ac religione usus castiget: minime omnium ei arbitror succensendum, immo vero bene illum ingenio suo ac diligentia de sacris litteris meruisse. Id olim viri præstiterunt summe catholici, summique itidem Vulgatae patroni, e quibus, ut interius Henricum Buchenlohipum præsteream, numquam non laudem promeruit doctissimus Franciscus Luca Brugensis, qui amplius quater mille loca, quæ post Clementis VIII recognitionem, emendatione indigerent, aut correxit, aut bonis argumentis corrigenda indicavit: et card. Bellarminus, qui datis ad eum litteris, plura iis adhuc superesse in melius mutanda, si is esset animus, ingenuo professus est. Tu nostros conatus ejusdem æstimato esse animi ac voluntatis: ac si demum tanti sunt, quæ proponimus emendanda, his adconsensæ, quæ tantam a te ex aliorum accepta studio gratiam inierunt.

Tamen etsi alia omnino provincia est, quam nos sumpsimus, neque in ea adornanda, id nobis putavimus negotii dari, ut tertio quoque verbo, secus ne esset in Vulgata editione, dispiceremus. Hac sane ipsa de causa relinetur qui ante nos erat titulus universi operis *Bibliotheca Divina*, quem cælera probamus parum, et a S. Interprete prescriptum fuisse, omnino non credimus. Scimus vero jamdiu olim obtinuisse apud Veteres, quos Martianæus laudat, et qui eum fuderunt, scriptores; sed nec ignoramus vicissim ab aliis diversos præferri, et in mss. præsertim codicibus pro suo quemque arbitratu, atque ingenio amanuenses lusisse. Celeberrimus noni sæculi Latinorum Bibliorum ἐπανορθωτής Alcuinus, de quo plura infraius dicenda nobis crunt, cæteris repudiatis omnibus titulis, *Pandecten* inscripsit, hocque ejus proprium nomen esse, contendit. Sententiam suam eo exaggerat epigrammate, quod et inter ejus opera vulgatum est, et ad calcem sacri textus a se recogniti atque emendati in Vallicellano de Urbe ms. habetur:

Nomine *Pandecten* proprio vocitare memento
Hoc corpus sacrum, lector, in ore tuo.
Quod nunc a multis constat *bibliotheca* dicta
Nomine non proprio, ut lingua Pelasga sonat, etc.

Verum hanc ex ejus occasione tituli, neque enim nostri est instituti, quot apud Latinos, quamque variis nominibus Scriptura appellata sit, persequi. Voluimus, ea relenta inscriptione, quæ etiam præ cæteris ferme obtinuit, et nos lubricæ disputationi subducere, et quam longe a prurientium ingeniiorum affectata novitate absumus, significare.

Propositum autem unum est nobis, Hieronymianam interpretationem exscribere ab antiquis libris, qui proprius, quoad ejus fieri potuit, ab ipsius Interpretis ætate absunt, antequam eos sive glossatorum pervaserint manus, sive sententiarum e vetustiori versione usus immutari. Ac sane si Octateuchum excipias, quos tamen libros minus minusque impendio correctorum περιέγραψε depravavit, reliquos omnes Hebræi Canonis tam et vetustis, et sinceris ab apographis fontibusque derivamus, ut de earum lectionum fide, ac Hieronymiani operis germanitate dubitare vix liceat. Sicubi ergo inducendum quempiam versum dicimus aut sententiam: si cubare in mendo locum, vera lectione proposita, animadvertisimus: demum si aliter atque obtinet vulgo, noctimus: hæremus etiam aliquando, atque in diversa veteres quoque chartas abire observamus, ex fide nostrorum exemplarium facimus; nec alio quam ad Hieronymianæ versionis dignitatem asserendam, aut vindicandam, quicumque tandem hic labor est, sine exantlatur.

Ut vero propositum hoc nostrum probe teneas, ac scias quanti nobis labor hic steterit, repetenda rei memoria est, ex qua tota propemodum Hieronymianæ versionis pendet historia, deque ejus, quam vindicatum imus, germanitate judicium. Vixdum erant quatuor elapsa sæcula, ex quo in publicum versio S. Doctoris prodierat, ac passim auctoritatem apud omnes sere obtinebat, cum jam vilescere visa est mendis obsita, quæ in tanto describentium librariorum numero, tantaque utentium varietate, cavere hominum diligentia non poterat. Id ægre serens Carolus Magnus imperator, homo ad Ecclesiæ ædificationem atque ornamentum natus, ut pristinæ integritati restitueretur, atque omnibus Ecclesiis, maxime Gallicanis constaret emendatissima, quanto maximo potuit studio atque auctoritate contendit. *Volumus*, inquit in Capitularibus, et ita Missis nostris mandavimus, et præcepimus, ut in Ecclesiis libri canonici veraces habeantur; sicut jam alio Capitulari sœpe mandavimus. Alcuino

aute[m], sive Albino, qui in magna imperatoris existimatione consuetudineque tum vixit, utpote omnium, quos ea tulit ætas, eruditissimo, tantum instaurandæ Scripturæ opus demandatum est. Ac sunt quidem, qui cum tradant vernaculis interpretationibus non contentum, addiscendis originalibus linguis, Hebraica et Græca, operam impendisse, iisque esse in hoc labore feliciter exantlando usum. Verum quæ tria ejus peritiæ in Hebraico textu tractando profert argumenta nuperus ejus laudator Hôdyus ex Commentariorum libris, in quibus Hieronymianam versionem, qua utebatur, ex Hebræo interdum correxisse, et nonnumquam diserte repudiasse autumat, nihil profecto sunt, neque enim Albini illa sunt, sed ipsiusmet Hieronymi, a quo ille descriptis, totidem verba. Sunt vero isthæc : In cap. Gen. xxv, 8 : *Quomodo convenit Abrahæ tam sancto viro quod dicitur, Et deficiens mortuus est? Respondeo, in Hebræo non habetur, deficiens; sed a Septuaginta Interpretibus additum est.* Et in Eccles. ix : *Notandum est, quod per totum librum ubicumque dicitur, Filii hominum, in Hæbræo habetur, Filii hominis, hoc est, Filii Adam : et omnis pene Scriptura hoc idiomate plena est, universum genus humanum Adam filios vocans.* Denique in cap. xii : *Obmutescere quoque, sive, ut melius habetur in Hæbræo, surdescere, aures significat.* Hæc, inquam, omnia pura putaque sunt Hieronymi verba in Commentariis ad ea Scripturarum loca : quod miror magis eruditum virum latere potuisse, cum nemo jam nesciat, pleraque omnia Albinum ex Hieronymianis fontibus delibasse. Igitur, non ut quamdam, si libet, Orientalium litterarum aurulam Magni Caroli magistro invideam, sed ut quibus ille instructus subsidiis editionem suam adornarit, innotescat : sic statuo, minime illum hoc sibi negotii dedisse, sed neque eam illi fuisse mentem, ut originales textus consuleret, et se archetypis Hebræo et Græco conformaret. Tota fuit ejus industria in conquirendis undequaque Hieronymianæ versionis codicibus, iisque sedulo inter se conferendis, ut quæ probanda sibi esset lectio, ex eorum fide, qui melioris emendationis et notæ viderentur, decerneret : sive illam præterea ad sanioris criticæ regulas, sive ad ipsiusmet Hieronymi testimonia expenderit.

Opus integrum, vetus scilicet ac novum Testamentum novo hoc pumice expolitum, atque emendatum jam senex, cum annum plus minus octogesimum secundum ageret, in Cœnobio, cui præserat, S. Martini apud Gallos Turonenses absolvit, eidemque imperatori Carolo Magno obtulit. Exstat nuncupatoria ipsa Epistola nunc inter alcuinianas vigesima ex eodem S. Martini cœnobio data, ubi de sui ratione operis regem alloquens, *sacros*, inquit, *libros in unius clarissimi corporis sanctitatem connexos, atque diligenter emendatos Vestræ Clarissimæ Auctoritati dirigere curavi.* Tum alia ad Gislam epistola sexto suorum Commentariorum in Joannem libro præfixa, ubi se ait, *occupasse domini regis præceptum in emendatione veteris novique Testamenti.* Paria his habet ipsemet Carolus, *Jampridem*, inquiens, *universos veteris ac novi Testimenti libros librariorum imperitia depravatos, Deo nos in omnibus adjuvante, examussim correxiimus.* Denique et Siegerbertus Gemblacensis in Chronico ad annum 790 correxisse Alcuinum, *Divinam Historiam jussu ipsius regis;* et libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. 83, *jussu Imperatoris correxisse Divinam Bibliothecam,* tradit. Quæ nos testimonia huc etiam retulimus, ut certius constet, quod dicebamus, non videri ad Hebraicum Græcumque textum eam editionem recognitam, quorum nec verbo tenuis meminere qui eam posteris commendarunt. Porro nonnulli etiamnum codices ejus recensionis superant, quorum duos prægrandi mole, cum Romæ ageremus, tractavimus nos ipsi, interdum et consuluimus. Alterum, quem et Victorius sæpe laudat, servant S. Pauli extra muros armaria : alterum Vallicellana bibliotheca, quem Baronius pro ingentis pretii thesaure habuit, utpote quo usi, non sine grandi laboris compendio, fuerint eruditæ viri, qui post Tridentini concilii decretum, reformandæ Vulgatae editioni insudarunt. Exstant et quedam epigrammata ad calcem voluminis, e quibus satis abunde fuerit, paucos hos versus pro ejus licet sæculi vitio inficetos, qui vel auctorem, vel impulsorem operis nominant, exscriptissee :

Codicis istius quot sunt in corpore sancto
Depictæ formis litterulæ variis,
Mercedes habeat, Christo donante, per ævum
Tot Carolus rex, qui scribere jussit eum.

Item :

Pro me, quisque legas versus, orare memento,
Alcuin dico ego : Tu sine fine vale.

Jam vero persecui haud vacat, quam longe lateque in Ecclesiis editio ista obtinuerit, obsequente imperatoris auctoritati orbe propemodum universo. Vix tamen dictu est, quo, semel data sacri textus emendandi facultate, studiosorum industria evaserit. Tum scholiis onerati sacrorum codicum margines, notisque variantium lectionum aut emendationum ex Hebræo, non illo quidem archetypo, sed aut aliis pro lubitu punctis instrucio, aut ex neoterici Judaizantis ingenio in Latinum converso. Hujusmodi ferme usum libro existimo Hebræum scholiastem, quem vocant, et supparem faciunt Rabbano Mauro, qui tot illa glossemata, quæ et nos retinimus ad libri oram, congesit, et qui licet sæpius contentiose magis quam vere interpretari videatur, interdum etiam falsa ipse lectione decipi, aut melioris penitiorisque significatus ignoratione labi, suum tamen studium ita ejus ætatis hominibus approbavit, ut vendibiliores nullos haberent librarii codices, quam quibus notas illas apposuissent. Quid quod Hieronymus ipse diu potuit terræ ille filius Martianæ videri, ex quo tanta eum inter et Simonium lis fuit? Taceo nunc alios sequiorum temporum, qui cum aliquid sibi viderentur in Hebraica lingua eruditionis consecuti, ad resigenda suopte ingenio Latina exemplaria operam suam conferebant, eoque plus se putabant bene de sacris litteris meruisse, quo pluribus locis ab recepta lectione abluderent. Insignis in hanc rem Hungonis de S. Victore, qui duodecimo ineunte sæculo floruit, locus est lib. de sacris Scripturis cap. 9, ubi, *Octavo*, inquit, *loco Hieronymus accessit non jam de Hebræo in Græcum, sicut priores, sed de Hebræo in Latinum transferens sermonem : cujus translatio, quia Hebraicæ Veritati concordare magis probata est, idcirco Ecclesia Christi per universam latitudinem præ cæteris omnibus translationibus, quas vitiosa interpretatio, sive prima de Hebræo in Græcum, sive secunda de Græco in Latinum facta, corruperat : hanc solam legendam et in auctoritate habendam constituit. Usu autem pravo invalescente, qui nonnumquam solita magis quam vera appetit, factum est, ut diversas diversis sequentibus translationes, ita tandem omnia confusa sint, ut pene nunc quid cui tribuendum sit, ignoretur.* Hinc porro exorta illa correctoria, ut vocant, sive castigatoria, quæ tametsi hominum cætera doctorum studio concinnata sunt, iisdem tamen vestigiis insistere haud potuerunt: novas autem sacro textui mutationes intulerunt: dum appositas margino librorum notas alii pro veris lectionibus substituunt, aut simul una inferunt, ac pro suo quisque arbitratu addit, delet, immutat. Hujusmodi exemplar narrat se vidisse Lindanus pervetustum in Carthusia Zeelhemensi juxta Dieshamiam sita, quod Biblia ad codices Caroli Magni per diligenter castigatos notabat emendanda locis sane ut non paucis, ita minime penitendis. Alterum Bessarion cardinalis Commentario in illud: *Sic eum volo manere, contra Georg. Trapezuntium laudat, quod ante annos supra trecentos Romæ, Nicolaus S. Damasi diaconus et Vaticanæ, ut ipse ait, Bibliothecæ Suffraganeus, adornaverat, cuius hæc recitat verba : Lustrans armaria nequibam hoc adipisci, veracia scilicet exemplaria invenire, quia et quæ a doctissimis viris dicebantur correcta, unoquoque in suo sensu abundante, adeo discrepabant, ut quotquot codices, tot exemplaria reperiem. Vere tum dici de Hieronymiana versione poterat, quod de hominum valetudine : quod gravius ægrotant ii, qui cum morbo levati viderentur, in eum de integro inciderunt.*

Puto autem ex his lector intelligit, quod volebamus, quo nos proposito hanc provinciam subierimus, et quanti labor hic steterit. Nempe cum Hieronymi versionem an inde ab VIII sæculo omne genus vilia depravarint, ejus erat qui vellet nativam illius germanitatem repræsentare, tantam ætatis memoriam supergredi, in eamque rem primo incumbere, ut quæ sæculum illud antevertent, exemplaria nanciscerentur, aut quæ certe criticorum id ei sequioris temporis manus evasisse, manifestis indicis dignosceret. Nam in cæteris quidem omnibus litterarum monumentis recensendis expoliendiisque, exemplaris a quo petuntur, aut ad cuius exiguntur sūdem, momenti plurimum ætas habet, si propiore ab auctoris temporibus intervallo absit: fieri tamen potest, alque interdum usu venit, ut recentioris ævi apographum antiquiori longe præferas sui merito alque emendatione, utpote quod vel a sinceriore alio, vel ab amanuensi et diligentiore et magis eruditio descriptum sit. Alia est Latinæ hujus versionis in mss. codicibus ratio, de quibus vix puto id fere umquam ut eve-

niat, quod non ad privatam eruditionem, sed ad populi usum describerentur, atque eorum continuo labem temporum ferant, quibus exarati sunt. Non igitur ad eam pristinæ integritati restituendam satis erat mss. libros, ut fors tulit obvios, aut, qui sane multi superant in bibliothecis, elegantes adhibere in consilium, sed conquirendi, quanta maxima id fieri solertia potuit, velutissimi ac pene exsoleti; iisque tota deferenda auctoritas, quibus glossatorum manus pepercerint.

Eiusmodi libros ut longo labore atque indagine ex Italiæ bibliothecis, quot ferme opus erant ad rem nostram, comparaverimus: profecto quem Veronensis hæc nostra suppeditavit, omnem et æstatem, ita et opinionem facile exsuperat: quem et præstat paucis ad periculum faciendum describere, ut et alias ab eo æstimes. Continet codex iste Regum libros, quæ potior ac nobilissima Scripturæ pars est, tam certis tamque germanis intactæ Hieronymianæ Versionis notis, ut cæteris præstare omnibus, quot ex Europæ bibliothecis hac tenus innoluere, non dubitem. Membrana compactus est perquam tenui, in-folii, ut vocant, sed ferme quadrati formam: litteris autem majoribus, quales in antiquissimis omnium monumentis conspicimus, exaratus est lotus. Interdum flavas atque aciem oculorum effugientes litteras posterior manus nigro juxta veteres ductus atramento infecit, ac pene exsoletam atque eyanescensem tanta velutata scripturam renovavit. Interdum et clarius expressit, maxime ubi transversa superne lineola T litteram efformat, quæ in priore typo haud multum ab I differt. Exemplum ad veri faciendam fidem hoc habeto.

Claedificacritibialia Rēdōnō eiobicūl
holocausta cipacifica Cirkpropitiāuisser
dñstcrrae et cohībitacsiplacaabīsrahel.
FINI LIBER SACRUMH. INCP̄SIB̄(1)alachim

Oratio tametsi omnis continuata rerum serie continetur, nullum ut paleat interstitium, neque in capita aut versus distributa: ubi tamen sententia, aut periocha insignior desinat, parvo intervallo ut plurimum intercipitur: quod sequiori amanuensi locum fecit depingendæ ibi interpunctionis, ut libuit, notæ. Orthographia quoque priscam redolet Latinitatis rationem et formam in verbis maxime compositis, in quibus integra præpositio servatur, ut est, *subputare*, *adloqui*, atque his similia. Emendatio autem et satis diligenter antiquariorum probat, atque iis scribentem temporibus, quæ Latinæ adhuc linguae gloriam sustinebant: si illud excipias, quod sæpe accusandi casum pro sexto, atque hunc vicissim pro illo adhibebit: quod ipsum tamen verendæ antiquitatis indicium esse, notatum est doctis viris ex veterum Grammaticorum testimoniis, atque alias nobis, qui locum illum ex domestici Musæoli nostri veteri ethnico titulo adduximus, SINE. ALTERITRUM. ANIMI. LESIONEM. Uno verbo tantam huic libro tribuimus antiquitatem, ut inter Hieronymianos parem esse velimus ei neminem; atque illi etiam præferamus sæpius laudato, qui Vitam S. Pauli Heremitæ continet, et constat ex consulari epocha ab amanuense annotata, vix dum centum esse annis Hieronymo recentiorem: ut hunc adeo, quem illi ætate præferimus, propiore adhuc intervallo a S. Doctoris ævo removeamus. Quod porro germanam exhibeat Hieronymi translationem, innumeris propemodum argumentis evincimus, quorum insigniora quædam, quæ ex ipso contextu eluent, in notis proponimus observanda; nunc illud quod petitur ex tota codicis structura, indicemus. Ac primum in duos tantum libros, quorum alter Samuel inscribitur, alter Malachim, totam Regnorum historiam tribuit, nimis ut fert Hebraicum exemplar, quod Hieronymus affectabat, monetque in præfatione a se præstatum: non ut Vulgata in qua tuor, quod antea ex τῶν LXX partitione obtinebat. Deinde cum veteris ante Hieronymum divisionis monere antiquarius voluit, hoc ipso monuit, testatusque est luculenter, quam prescribebat, Hieronymianam versionem esse. Initio libri apud nos secundi, infectis minio prioribus verbis, *Factum est*, e regione annotavit, *In antiquis exemplaribus hic incipit liber secundus*. Neque vero antiqua, nisi ad novæ versionis respectum, exemplaria diceret: neque alia tum poterant, aut antiqua appellari, nisi quæ pridem

oblinuerant, ex Græco derivata, aut alia nova, quam quæ dodum ex Hebræo S. Pater ex-euderat. Id ipsum ad locum ubi quartus liber incipit in Vulgatis, fortasse autem manifestius docuit, hac ad oram codicis annotatione : *Hic finit liber tertius secundum LXX.* Nempe quæ superius antiqua dixerat exemplario, ea nunc vocat de nomine, quæ a Septuaginta-virali translatione fluxerunt, insertque adeo quod præ manibus habebat, esse ad Hebraicorū textus normam adornatum, quod Hebraicorū textus, non Græcorū partitionem teneat; re enim vera nulla est in codice alia inscriptio, quam isthac ad finem libri in Vulgata secundi: *Finit liber Samuel. Incipit liber Malachim.* Ad hæc summa cum Hebræo textu conformitas locis ferme omnibus, quibus in diversa abit a Vulgata, sive cum additamenta, quæ ex vetustiori translatione irrepserunt, omnino retinet, sive ubi meliore multo profert lectionem ac sensum (quæ in notis, ut diximus, pro re nata exponuntur) γνωστος Hieronymianæ, Versionis eo manifestius indicium est, quo luculentius profitetur S. Interpres in Prologo, nihil sibi omnino conscient esse, mutasse se quidpiam de Hebræo veritate. Sunt autem præterea quæ ejus præstantiam libri commendent, notulas quedam prima eadem manu, et characteris forma, multo licet minutioribus litteris, margini passim appositis, nec sane contemnendis, aut lœdis, quos explanant, inutiles: quamquam eas satius duximus utpote devias proposito nostro prætermillere. Specimen ex prima, quæ occurrit ad vocem *Ramatha*, habeto: *Hæc est civitas, quæ in Evangelio Arimathia dicitur, unde et Joseph decurio fuit.* Capitula quoque, sive Lemmatum seriem, quæ licet abs Hieronymo non videntur elaborata, antiquissimæ tamen sunt, et ante Cassiodorii ævum, unus iste Veronensis ms. post ven. card. Thomasii et Benedictinorum editiones, integra representat, restituitque, ac solidis interdum titulis supplet.

Tanto igitur, tamque bona exemplari in restituenda ejus libri Hieronymiana interpretatione usi sumus, ut si nihil suisset præterea præstitum, esset tamen cur ejus nominis atque eruditio studiosi homines multum se nobis debere profiterentur. Verum et in reliquo libro omnibus non iniqua fortuna utimur; nam etsi nec tantæ vetustatis, nec pretiæ, antiquos tamen mss. codices, ac bonæ cumpromis notæ nacti sumus, et unamquamque Scripturæ partem ad unius ut minimum, passim vero ad duorum aut trium mss. fidem recensuimus. Tiberibus uti potuissemus, si recentiorum rationem habere aliquam, suisset e re nostra: et non eos modo propositum esset utilites adhibere in consilium, qui aut bonis argumentis statem Caroli Magni, et quam diximus Alcuini recognitionem antecedere viderentur, aut certe non admissemus.

Hoc vero opus, hic labor; ea enim est ejus codicum caritas, tamque maturo atque acri opus ost ad posteriores curas internoscendas judicio, ut qui tantum sibi peritis tribuat, arrogantiæ fortasse atque ambitiosius, quam verius facere videatur. Hoc ipsum tamen sumnopere intererat; quando ipsi minime disfidentur Benedictini editores in altero, ut vocant, prolegomeno num. 5, ne unicum quidem Hieronymianæ versionis exemplar inveniri in aliis extra Galliam regionibus potuisse. Ab iis scilicet, quos sibi gens una aut ballo Scripturarum codices comparaverat, tota corum editio describitur. Et nemo est tamen in Latinæ hujus versionis historia tantisper eruditus qui nesciat, a regionum ac gentium variis inter se usibus et consuetudiae, variantium in sacris libris lectionum causas esse reportandas. Econtrario quæ unius, ut ita dicam, Ecclesiæ cœlibus inservierunt, pleraque omnia exemplaria labii unius atque eorumdem sermonum esse. Adeo non satis recte ab ejusdem ingenii apographis de pristina operis integritate videtur sumi argumentum: illudque porro ipsum ad eam editionem numeris omnibus absolvendam deerat, quod nos, collatis undique suffragiis, præstare conati sumus. Nam etsi codices ex Italia quidem omnes accepimus, neque hoc ipsum leve erat ad propositam recensionem post Gallicanos dumtaxat subsidium, accedit quod ex orbe propemodum universo in Vaticanam, quæ nobis una est pro cunctis, bibliothecam, quantum erat codicum præstantissimorum concesserit. Ad hæc non eos modo libros, qui sacrum textum perpetua serie exhibent, advocavimus; sed et qui commentariis Hieronymianis constant, cum primis vero in prophetas omnes, in quibus ille continenter suam ex Hebræo interpretationem proponit primum atque explicat, huc jussimus, ubi opus erat, proferri testes, astipulatoresque emendationum nostrarum accedere.

Dicam porro, quod rei caput est, quam hæc religiose, fortasse etiam ut aliis videbitur,

superstitiosa cum abstinentia trahavimus : ut etiamsi tota promiscue variantium lectionum vis ingens albo per nos calculo donaretur, non esset tamen cur de mutato temere umquam textu jure quispiam dolere posset, aut queri. Evidem ob oculos saepe illam habuimus cedo dignam Augustini sententiam libro II de Doctrina Christiana cap. 14 : *Codicibus emendandis primitus debet invigilare solertia eorum, qui Scripturas divinas nosse desiderant;* sed et vicissim illud menti obversabatur magistrorum Hebraeorum præceptum, sane perquam opportune ad sufflaminandos ingenii ausus excogitatum, *לבלת' דגיה מסקה :* *Ex conjectura nihil est corrigendum.* Hac autem ratione proposita, quidquid a recepta vulgo lectione dissonum manu exarata charæ sufficerent, seu verbo tenus et scriptura, seu sensu ipso et significatus extraherent, sedulo expendimus. Et quod sola quidem dissimilitudine vocis abluderet, sine boni æque sensu dispendio, si nulla, vel non sufficiens hanc præ illa adoptandi ratio suppetebat, satis fuit vel e regione apposuisse, vel si tanti res videbatur, in subnexis annotationibus, addita brevibus causa, indicasse. Miseret enim vero me præposterae ejus curæ, qua nihil puto ingratius posse lectori eruditio accidere, cum mera veteris pronuntiationis aut scriptioris vitia, quæ in libris omnibus antiquis occurrunt, tertio quoque verbo ingerruntur : quod factum in nupera vetusti Psalterii editione risum omnibus movit, ubi non aliis ferme sunt notis onerati margines libri, quam quibus monetur, *B* pro *V*, atque *E* pro *I*, et vicissim in vocibus ex. gr. *bredi* et *bobes*, pro *brevi* et *boves*, et intellege, quod rectum tamen ipsum quoque est, pro *intellige*, hisque similes litteras fuisse ab antiquario substitutas.

Cordi fuerunt econtrario nobis quæ proprie sensu, eoque in Vulgatis vel imminuto, vel interpolato, diversa in mss. verba, aut commata ipsa invenimus. Ac primum si plorium exemplarium suffragiis niterentur, cautius investigare : dein conferre diligenter alia cum aliis, cum nostro Interpretate singula ; tum ad Hebraicæ veritatis Lydium lapidem exigere ; ipsum quoque Hebraicum archetypum perscrutari, num errore scribarum peccet, ac possit ipsum ad veteris Interpretationis vestigia restituiri, ac vicissim : multo autem verosimilius, num ex eo facile appareat Latinorum in permutandis litteris lapsus, quo ratiocinandi modo non semel rem acu tetigisse visi sumus : demum et Græcos LXX Interpretates sciscitari, esset necne proposita lectio vetus illa e Vulgata ante Hieronymum editione, quam aut denuo huc temere studiosus non nemo revocavit, aut S. Interpres, utpote non incongrui sensus, ipse retinuerit. Animum præterea intendimus ad reliquos translatores, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, atque alias, cum primis vero Symmachum, cuius mirum in modum ingenio, atque eruditione delectatus est S. Pater. Nulla autem est nobis prætermissa vocula, cui difficultatis aliquid subesse suspicio foret, nulla intentata, nullaque indicta. Cumque omnia ad hanc obrussam exegisset, ac stare etiam a mss. partibus judicium, rei quidem causas in annotationibus exponere, et in quam facile sententiam concederemus, novis argumentis confirmare, satius multo duximus, quam inferre textui manus, etiamsi non modo cum melioris significatus compendio liceret, sed etiam lulum esset. Quod si tamen alicubi audiimus, profecto ejus sincera loci emendatio, germanusque intellectus per se ipse patere visus est nobis, et communitus ita est, ut convelli deinceps nulla vi possit criticaque censura. Cætera nisi res clamaret ipsa, originalium quoque librorum ea fides esset, denique aditum animosque fecissent magni nominis viri, religiose abstinuimus ; ipsasque maculas, verendæ antiquitatis indicia, cum honoris præstatione, eluendas monstrare aliis, satis fuit. Hanc omnium optimam sacri codicis recognoscendi rationem duximus, eaque si nihil aliud, hoc certe speramus consecuturos nos laudis, quod et maximo Christianæ religionis monimento fidem servavimus, et Hieronymianæ gloriæ, ejusque studiosis consulere conati sumus.

Videar porro nunc actum agere, si quæ ad hujusmet interpretationis, ut ita dicam, naturam atque historiam spectant, de integro velim proferre in medium atque edisserere. Jam pridem eorum desiderio, qui hæc nosse cupiunt, satisfecerunt neque indocte Benedictini editores, his ipsis, quæ præstationi huic nostræ subnectimus prolegomenis ; tum alii sane perquam eruditi viri, Natalis Alexander, Dupinus, Frassenius, Simonius, Calmetus, aliquæ magno numero criticorum filii, et qui principem in hac eruditionis parte locum obtinet, Humfredus Hodyus, libro de Bibliorum textibus originalibus. Et quamquam sunt quædam in singulis maxime in antiquiorum scriptis, quæ nobis parum aut nihil probantur : haud vi-sum tamen est præium operæ, quibus illa argumentis refutentur, hic loci exponere, quod

nisi universam ac vulgo tralatitiam disputationem longa oratione retractare pro rei dignitate instituam, facile suis quæque locis edocere ipse non possim. Sunt etiam lucubrations illæ omnibus in promptu : quas si invicem contendas, atque ad eam exigas, quam nosmet ipsi ab Alcuinianæ recensionis epocha historiæ particulam attigimus, vix erit cur nostram in hoc operam ultra desideres. Peccant enim plerumque nimium prolixæ in S. Interpretæ voluntate : ut est illud, quod aiunt nonnulli, eum *Ecclesiæ totius nomine versionem suam ex Hebræo fuisse molitum* ; aut quod alii tradunt, eam fuisse ab ipso Damaso papa Ecclesiæ universæ commendatam. Platina in ejus pontificis Vita, *Primus (Damasus) Hieronymi scriptis auctoritatem dedit, cum prius Septuaginta Interpretum scripta tantummodo in pretio essent. Nam et Biblia Hieronymi legi cœpta est, et psalmi ejus fideliter ex Hebræo traducti, cum antea apud Gallos potissimum incomposite legerentur.* Quam fabulam et Joannes Franciscus Brixianus, ut alios interim taceam, epistola ad Pagninum probat : *Damasi, inquit, patrocinio, curaque et castigata Græca olim per Hieronymum, et conversa in Latinum Hebræa sacrarum litterarum monumenta..... et Damasi redivivam curam, et Hieronymi operam subinde renascentem sœpenumero desiderant.* Dixissent, favisce Damasum Hebraicis Hieronymi studiis, cum se Romæ pariter continerent, ut ex ἀποστολαῖς eorum epistolis liquet : ad Scripturas enim ex Hebræo interpretandas nondum, illo advidente, manum S. Pater admoverat. Verum hæc persecui nostri, ut diximus, insituti non est.

Quin etiam hac ipsa de causa, ut ne te scilicet diuilius morari, et quæ alii pridem multa cum laude elucubrarent, scripta compilare videar, omittere satius duxi, quæ de Hebræorum poesi ad enucleandam, vindicandamque ab adversariorum calumniis S. Patris sententiam, expositurum me receperam, ac paraveram quidem, atque ad umbilicum fere perduxeram. Experiencia autem comprobatum est illud Romani oratoris, *Nimium quod est, offendit vehementius, quam quod videtur parum.* Accedit, quod proprio opere hanc sibi nuper excolandam materiam suscepere, studiaque etiam in hoc nostra præverterit longe doctissimus amicus noster, cuius propediem edendus in lucem liber quantum ergo opinione auguror, atque ex eo, quod mecum communicavit, exemplo didici, faciet eruditorum hominum desiderio satis.

At non ita prætereundum silentio erat, si quid in chronologicis libri uniuscujusque notis contra aliorum, qui easdem rationes inierunt, sententias fuerit animadversum. Perlinet hoc nempe ad Hieronymianarum rerum seriem probe instituendam, nec tamenque invicem, quam sicubi trajectione aliqua peccare sinas, facile tota labefactetur. Et vero cum minimo dissensu, quod uno omnes ore consentiunt, constatque cum aliis, tum hoc præsertim Hieronymi testimonio in prologo Galeato, *Lege ergo primum Samuel et Malachim meum, Regum libros omnium primus in lucem prodiisse : placet eos etiam ad annum circiter 390 polius quam ad 392 aut insequentem, ut vulgo putant, referri.* Ratio ex ea quam continuo subnectemus, serie constabit: nam eos pone sequi Psalterium, et prophetas una omnes sumimus, quos libros anno 392, quo Catalogum scriptorum Ecclesiasticorum concinnavit S. Pater, fuisse jam de Latino in Græcum abs Sophronio refusos, capitulo illo de Sophronio testatur : *In Græcum, inquit, eleganti sermone transtulit Psalterium quoque et prophetas, quos nos de Hebræo in Latinum vertimus.* Haud recte igitur Martianæus aliquique post an. 393 Psalterii versionem differunt, quam adhuc armario clausam S. Interpretæ tenuisse aulmant, ex his quæ ad Pammachium epistola 49, quæ ejus quidem est anni, scribit : *Libros sedecim Prophetarum (nulla Psalmorum mentione facta) quos in Latinum de Hebræo sermone verti, si legeris, et delectari te hoc opere comperero, provocabis nos, etiam cætera clausa armario non tenere.* Nempe significare hoc silentio potuit Hieronymus, eum intra domesticos parietes continere se librum, quem tamdiu antea Sophronio inscriptum, propria ad eum præfatione munierat : quo nullum puto editionis manifestius indicium est. Neque hoc porro solum, sed et Græce, quod longi adeo est operis, explicatum ab illo una cum prophetis omnibus satis eleganter, vulgatumque apud ejus linguae homines, ab superiore jam anno noverat. Quin etiam hunc prophetis librum præponit : ex quo recensionis ordine, editionis quoque prærogativam colligere verosimilius licet : subsecuta autem est statim Jobi versio, quam se nuper adornasse, ejusque misisse ad Marcellam exemplar, in laudata modo epistola ait S. Pater : ex quo iterum falli perspicuum est post Martianæum alios, qui

prævisse Jobum prophetis opinantur. His vulgo addunt tres libros Salomonis, quos ego, quidem serius differendos ex prologi ad Chromatium atque Heliodorum verbis existimo: tamen haud ausim receptas apud omnes sententias refragari.

Atque hi demum libri omnes sunt, quos scimus editionis honori jam permissos eo tempore, quo de se Hieronymus testatus ita est in Catalogo, *Vetus Testamentum iuxta Hebraicum transtuli: quod crilicorum filii ita συνμεταχώς dictum accipiunt, ut non universam proprie Scripturam, sed quas dumtaxat recensuimus modo partes per id temporis transtulisse eum velint.* Vere ego dixisse S. Doctorem existimo, totumque jam ab eo redditum Latine *vetus Testamentum*, nisi siquam fortasse exiguum ejus parlem excipere liceat, cuius ibi singillatim meminisse, nihil intererat. Et certe quo tempore Jobi versionem refert, jam et *Cætera clausa armario tenere* se ait: quæ tametsi variis subinde annis in lucem prodierint, ab eo tamen quo memorantur exordio esse repetenda: atque adeo jam inde a conscripti Catalogi anno suisse adornata, perspicuum est. Prodierunt vero ex his primi Esdras et Nehemias, circa annum 394, quod ex prologo liquet, ubi multa quæ in Evangeliis laudantur, quasi de veteri Testamento, et apud LXX non habentur, expendenda se ait latiori operi reservare. Per latius enim opus epistolam in nostra recensione 57 sive libellum de *Optimo genere interpretandi*, quem nos anno ascripsimus 398 certum est designari. Hos excipiunt Paralipomena, in quorum nempe Prologo idem ille de *Optimo genere interpretandi* libellus super editus dicitur: ut eodem atque isto anno 395 lucem aspexisse videantur. Qui igitur postremo omnium loco prodiisse hæc affirmant, Dupinius, et Martianæus, a vero quam longissime aberrant: ac doceri quidem cum hoc ipso testimonio poterant, tum illo in epistola 71, ad Lucinium, post ferme triennium data, ubi omnes ante Octateuchum veteris Testamenti libros S. ipse Interpres editos a se proficeret. *Canonem*, inquit, *Hebraicæ Veritatis, excepto Octateuco, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et notariis dedi describendum.* His itaque recognoscendis octo libris, qui priorem ex ordine sacri textus locum obtineant, anno 398 insudabat: quamquam Genesim eo citius editam, facile adducor ut credam, cum reliqui interim Mosis libri in quartum quintumve annum premerentur. Josue autem nonnisi post sanctæ Paulæ dormitionem in lucem venit: quam obiisse Honorio Augusto et Aristæneto coss., id est, an. 404, ex ejusdem epitaphio compertum est. Omnium denique postremus liber Esther prodierit, siquidem eum S. Pater Octateuchi numero comprehendit, ex Hebreorum more Judices et Ruth libros in unum conjungens, qua demum in re, ac temporis nota aliorum probe iuritis rationibus nihil esse duximus reponendum.

S. P. INNOCENTIO XII P. M.

Hieronymus Christi vestem in Romana urbe suscipiens, cathedralæ Petri inviolata communione consociatus, Damasi papæ oraculum quondam ac deliciae, ad tuæ Sanctitatis vestigia, beatissime Pater, festinus voto, obsequio lætus accedit. Quamquam enim tui eum terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. Recedat, inquit, Romanæ culminis ambitio, cum successore Piscatoris, et discipulo crucis loquor (Epist. 57). Novit etenim Doctor Ecclesiæ maximus, socius angelorum in cælo, quod si apostolos honore sequaris, sequareis et merito. Tuæ igitur Beatitudinis pedibus provolutus summus ille vir, Bibliothecam suam Divinam, quæ caput est omnium studiorum ejus, redivivam nunc opera nostra, manibus quoque nostris offerre gestit; ut qui ad sedem Apostolicam uno eodemque effectu reverentiae propensi sumus, junctis pariter officiis, secunda cunctis virtutibus tui pontificatus initia individuo honoris studio concelebremus (Epist. 58).

Neque vero erit, sanctissime Pater, quod affatus tuos etiam minimi paveamus, cum nobis audienciam facturam sit immortale illud ingenium cum suo sacrarum interpretationum amplissimo munere, quod nos venerabundi nomini tuo conscraramus. Quid enim piissimo Christianorum Patri acceptum magis gratumve fuerit, quam resistuita in omnes Ecclesiæ utilitates Divina Hieronymi Bibliotheca, cælestium scilicet mandatorum thesaurus, unde proferuntur nova et vetera, quibus sese, ac concreditum sibi gregem alere queat pastor bonus et dispensator fidelis? Quidni jucunda nunc fuerint Innocentio sacra Scripturarum volumina, quæ castæ erant deliciae sancti Pontificis Damasi, cuius insignia hæc sunt verba ad ipsum Hieronymum scripta? Neque vero ullam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem, quam si de Scripturis sermocinemur inter nos, id est, ut ego interro-

gem, tu respondeas. Quia vita nihil puto in hac luce jucundius : quo animæ pabulo omnia melia superanter. Quam dulcia, inquit propheta, gutturi meo eloquia tua ? super mel ori meo (*Epist. 124*).

*Multa quidem præclare facta tua, Pater sanctissime, dum apud duces, reges, imperatoresque internuntiæ olim officio fungereris, divinis te legibus addictum, ac sacerdotum Patrum documentis probe affectum demonstrabant : nunc autem summa potestatis particeps, Christique vicarius effectus, tot ac tanta pietatis præbes argumenta, ut omnes Christianæ plebes sibi gratulentur, quod in te habent scribam doctum in regno celorum, cuius voluntas sit in lege Domini diu noctisque meditanda. Nam unde tibi vox illa toto jam orbe per celebris, Domus Romani Pontificis, domus est egenorum ? Et iterum ad ipsos pauperes oculis captos, Non libertatem vobis eripio, sed dux viæ, ac vester oculus esse volo. Unde, inquam, Sanctitati tue hujusmodi voces, quæ dulcissime sonant in auribus Ecclesiæ virginis, nisi ex adyliis et oraculo divinarum Scripturarum, e quo sermonem istud eloqui didiceras : Oculus sui exco, et pes claudio, pater eram pauperum (*Job. xxix*). Quod enim ab inclito illo inter Orientales quondam principe sciebat actitatum religioso humanitatis affectu, id ipsum Sanctitas tua orbi jam universo conspicua imitandum sibi proposuit, plurimorum largitione munerum membra Christi confovens ; vagosque inducens in domos Pontificias.*

*Nec uno tantum humanitatis ac misericordiae beneficio Ecclesiam Dei sublevasse contentus, Papa venerabilis, omnes etiam divites ære percusso præmonere volueristi, ne sperarent in incerto divitiarum, aliena concupiscentes, propriæ non erogantes, siueque in propriam perniciem abutentes ; dicas enim : Pecunia ista non sit nobiscum in perditione. Quid plura ? Ut exsultaret e Christiana republica simulacrorum servitus avaritia, et cupiditas radix omnium malorum, decreto singulari statuit Apostolica tua sollicitudo, ne deinceps venalia forent Judicium tribunalia, sed gratis tribuerentur probis hominibus, qui juxta præceptum Legislatoris Prophetæ constituti, judicent populum justo iudicio, nec in alteram partem declinet munera accipientes, quæ excœant oculos sapientum, et mutant verba justorum (*Deut. xvi*). Maxima utique hoc modo præstas largitatis ac munificentiae munera : summoque in Pontifice digniora vis desiderari possunt facinora, nisi forte in Innocentio XII, qui quodam futurorum bonorum vaticinio, numeri duodenarii sortitus est nomen, ut in eo virtutis Apostolicæ quasi plenitudinem sperare nobis liceret. Ecquis ricit illo hodie moderatus, qui, Ecclesiæ proventibus e nobilissima Pignatelli familia prorsus abdicatis, debitum parentibus amoris affectum in pauperes totum ex decreto transferre curavit ? Persuasum nempe ipsi fuerat ab Hieronymo, gloriam episcopi in eo maxime collocatam, si pauperum inopias providerit, nec propriis studuerit divitiis (*Epist. 2*).*

*Ergo in te, beatissime Pater, factis æqualibus expressa dignoscuntur quæcumque egregius Doctor, divino potius quam rhetorico afflatus spiritu, de abnegandis pro Christo Nepotibus vel Nepotianis, nec sæculi lucris in Dei militia querendis, familiarissimos suos litteris monere contendit (*Epist. 1, 2*). Nam Hieronymo cum Innocentio quam bene conveniat, hinc epistolæ illinc decretæ testantur. Solum pietatis genus esse volunt, per calcatum patrem ad vexillum crucis evolare ; et in extincto Parentum affectu crudeles dici gloriantur. Tantam rerum verborumque consonantiam mirabuntur alii in maximo Doctore, et in summo Pontifice : apud nos quidem justam habent venerationem quidquid excellit ; sed admirationem non habuit antiqua ac explorata sanctorum Virorum consensio. Innocentio XII fitem scimus prædicatam familiariter ab Hieronymo, dum ejus præcessorem hoc nomine primum Demetriadi Virgini sequendum ita proponit : Illud te pio caritatis affectu præmonendam puto, ut sancti Innocentii, qui apostolicæ cathedræ, et supradicti viri successor, et filius est, teneas fidem : nec peregrinam, quamvis tibi prudens, callidaque videaris, doctrinam recipias (*Epist. 8*). Nec mirum quod Innocentii prædicata sit fides ab eo qui filius ejus declaratur in concilio Milevitano, ubi nova et nimium perniciosa heresis, peregrina illa Pelagi doctrina æternum damnata erat. Verumtamen multo plures, inquit synodus Milevitana epist. ad Innocentium papam, qui ejus sensus diligentius indagare potuerunt, adversus eum pro Christi gratia et Catholicæ fidei veritate confligunt ; sed præcipue sanctus filius tuus, frater et presbyter noster Hieronymus.*

*Plura congeri potuerint, sanctissime Pater, ut ex fide sua, tuorum prædecessorum laude, ac Romanæ sedis generatione perpetua acceptissimus apud te Hieronymus haberetur. At quid in iis recensendis diutius immoremur, cum auditio solo Doctoris sancti nomine exsulantem te præsentes conspiciant ? Oblatam enim Operum Hieronymi nostro labore adornatam novam editionem tam benigne tamque grata suscepisti ; ut cum restituto a nobis Hieronymo, Damasum in tua Sanctitate redivivum invenisse multum gaudemus. Accipe igitur pretiosissimum antiquitatis sacræ monumentum, Eusebii Hieronymi Divinam Bibliothecam antehac ineditam ; et quasi florente adhuc ætate de Gallia Romam redeuntem doctissimum virum hilari vultu amplectere. Multam secum desert interpretationum Scripturæ sacræ supellecilem, quæ temporum injuria nobis omnino periisse credebantur. Nec sine nutu divino factum est, quod ad nostram ætatem usque ista e tenebris non prodierint in lucem. Congruum quippe fuerat ut sub tanto pontifice, solita maximi Scripturarum interpretis Hieronymi ministeria repeterentur (*Dist. 15, cap. Sancta Romana Ecclesia*). Lubens docebit in Israel præceptum et iudicium, si te adjutorem ac patronum habere meruerit, Pontificiæ vocis tue oraculo probatus confirmatusque. Nec exsurgentes hujus temporis quosdam Rufini gregales morabitur supra landatus Innocentii filius, si te sanctissimum suum Patrem audierit cum Gelasio et concilio Romano proclamantem : Illa sentimus, quæ Beatum Hieronymum sentire cognosci-*

mus; et non solum de Ruino, sed etiam de universis, quos vir saepius memoratus, zelo Dei et fidei religione reprehendit.

Post multam operam nostram, quam in res obscuras atque difficiles contulimus, tuum est, Pater beatissime, Hieronymo evangelizanti multam in Ecclesia virtutem tribuere (Epist. 58). Ita in solio cum duodecim judicaturus sedeas: ita municipatum cœli cum Paulo consequaris. Felicem prorsus ac providum laborem nostrum literarum reputabimus, si profectus nosier, et tua gloria fuerit: cumque nos omnes, quos pro officio sacerdoti filiorum loco Sanctitas tua diligit, Apostolica etiam benedictione sua prosequetur.

Sanctitati Tuæ

Offerebant humillimi Monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri.

PROLEGOMENA IN DIVINAM S. HIERONYMI BIBLIOTHECAM EX EDITIONE BENEDICTINIANA.

PROCÉMIUM.

Qui veterum scriptorum novas aggrediuntur editiones, de suscepito ab ipsis opere lectorem paucis docere possunt: cum enim in restituenda textus librorum intégritate, ac illustrandis nonnullis locis obscurioribus, illorum præcipue veretur opera; una vel altera in id argumentum instituta disputatione, studiosis hominibus faciunt satis. Nobis vero S. Hieronymi Divinam Bibliothecam, antehac ineditam, utilitati publicæ procurandum suscientibus, tot tantaque incumbunt maximarum rerum momenta, ut magnitudo operis impositi non solum cervices premat, sed ante sub fasce ruendum sit, quam levandum. Quis enim non pertimescat maximi Scripturarum divinarum Interpretis opus præcipuum expendere in eam, quam consecutus est, linguae Hebraicæ peritiam inquirere; tempus scriptionum ejus translationumq[ue] præfigere; dubias ac spurias a veris et genuinis discernere lucubrationibus; planum sacre legenti qualis in Ecclesia Christi fuerit Hieronymianarum versionum usus; multaque his similia liquido demonstrare, quæ nec facili negotio nominibus suis recenserentur? Exhorrescimus, fateor, immensum illud ac profundum quasi disputationis pelagus, in quod necessitate compellimur, S. Hieronymi operibus edendis addicti et consecrati. Sed magna nos spes ista tenet apud æquum Lectorem, veniam scilicet nobis facilius indulgandam, sicubi in rebus sponte sua obscurioribus, et a nemine adhuc tentatis, illius desiderio non usquequaque satiscimus: vel certe si nonnihil aliquando scribentibus exciderit, quod oculatores diligentesque haud effugisset. Hac spectatione in primis provocati quædam emittimus Prolegomena in elucidationem Divinæ hujus S. Hieronymi Bibliothecæ, quæ ante nostram ætatem clausa et ignorata bene multa patescat, scriptorum ac librorum errores ab animis removebit, sacrisque voluminibus, in Latinum cum e Græco, tunc ex Hebreo conversis ab Eusebio Hieronymo, Ecclesiam Christi ditabit.

PROLEGOMENON PRIMUM

De nomine Bibliothecæ Divinæ, et de modo quo nobis edita sit.

I. *Quid significet Bibliotheca Divina. II. Consilium Hieronymi in vertendis Scripturis sacris. III. Ejusdem studium in lingua Hebraica perdiscenda. IV. Quos habuerit hortatores, quos oppugnatores suarum translationum ex Hebreo. V. In suis translationibus nimiam vitabat novitatem, et interpretationis κακοζηλίαν.*

Apud veteres Bibliothecæ Divinæ nomen obtinebant sacra Volumina, que nunc temporis Biblia vocamus. Ideo apud Hieronymum in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum, Eusebius Cæsariensis Bibliothecæ divina cum Pamphylo martyre diligentissimus per vestigator laudatur: erant enim ambo in Scripturis divinis studiosissimi, ita ut Palæstinos Bibliorum codices, ab Origene elaboratos, in Ecclesiis Orientis vulgados suscepserint. Nec exemplaria solum Instrumenti veteris ac novi, que Christianorum manibus terebantur, Bibliothecæ nomine gaudebant antiqui-

A tus: sed Hebræorum quoque volumina eadem applicatione esserunt sancti Patres. Hieronymus ad Paulam juniorem et ad Eustochium Christi virginem, sic in librum Esther præfatus est: *Vos autem, inquit, o Paula et Eustochium, quoniam et Bibliothecas Hebræorum studiis intrare, et interpretationem certamina comprobatis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba, nostram translationem aspicite: ut possitis agnosceré, me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræa habetur, historiam Hebraicam Latinæ linguae tradidisse.*

Bibliothecas itaque Hebraeorum hoc loco appellat volumina Hebreæ veteris Testamenti, quæ volumina Paula et Eustochium edoctæ fuerant sub eodem magistro Hieronymo. Hac item appellatione manifestius adhuc declaratur vetus Testamentum lib. vi Originum c. 3, apud Isidorum, et in manuscripto codice bibliothecæ Colbertinæ, qui glossas divinorum librorum complectitur, habetque notam numericam 2852. Nam circa medium libri hæc Isidori verba ab anonymo scripta leguntur: *Bibliothecam veteris Testamenti Esdras scriba post incensam legem a Chaldais, dum Judæi ingressi sunt (Isidorus, regressi fuissent) in Jerusalem, divino afflatus Spiritu reparavit: cunctaque Legis ac Prophetarum volumina, quæ fuerant a gentibus corrupta, correxit: totumque vetus Testamentum in xx duos libros constituit, ut tot libri essent in Lege, quot habebantur et litteræ. Ita ibi vetus ille scriptor, quisquis fuerit. Eodem sensu Hieronymus epistola ad Augustinum, vetus Instrumentum, seu volumina ejusdem vocat Ecclesiarum Bibliothecas: Vis, inquit, amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, ut veterum te fautorum probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogoris: vix enim unus, aut alter invenitur liber, qui ista non habeat. Exemplaria etiam novi Testamenti hoc nomine fuisse vocata, testis est epist. 52, ad Pammachium; ubi S. Doctor, provocans ad illam Apostoli πρεσβυτόν, in qua de virginitate et nuptiis disputat 1 Cor. vii, commentarios Patrum revolvendos monet, et Ecclesiarum Bibliothecis fruendum, ut consideratis diligenter verbis Apostoli, liquido appareat ipsum propter columniam declinandam, multo plus, quam Paulus voluerit, in maritos fuisse clementem. Dicitur igitur, Revolve omnium, quos supra memoravi, commentarios; et Ecclesiarum Bibliothecis fruere; et magis concito gradu ad optata capillaque pervenies. Denique epistolam S. Hieronymi ad Paulinum, in fronte sacrorum Bibliorum appositam, sic inscribunt manuscripti codices aliquot, qui apud Cœlestinos et Prædicatores Avenionenses asservantur: *Incipit Prologus Hieronymi super Bibliothecam.* Tot a nobis præmissa sunt testimonia ex ipso præsertim Hieronymo deprompta, ut omnibus planum fieret, veteris ac novi Testamenti volumina ab eodem interprete in Latinum sermonem conversa, non incongrue vocari divinam Hieronymi Bibliothecam. Quod facilius nobis concedent litterati viri, cum noverint Bibliothecæ Hieronymi nomen ab antiquis scriptoribus usurpatum fuisse ad designandas ejusdem Latinas sacrorum Bibliorum translationes. Exstat in nostra bibliotheca S. Germani a Pratis codex venerandæ antiquitatis num. 15, in quo scriptor ad finem Epistole ad Hebræos hæc apposuit: *Lege cum pace Bibliothecam Hieronymi presbyteri Bethleem.* Ilujus scriptoris studium imitati, verbisque S. Doctoris prorsus adhærentes, volumen præsens Divinæ Hieronymi Bibliothecæ titulo inscriptum esse curavimus: quippe quod omnia veteris ac novi Testimenti*

A volumina Latine ab eodem redditæ complectatur. Plura de hujusmodi nomenclatura adjicere poteramus: nisi unus sufficeret nobis Hieronymus ad probationem ejus nominationis, qua cooptamus primum editionis nostræ volumen.

II. Studio ac exemplo Origenis provocatus Hieronymus, primum emendatissimam ad fidem Hexaplorum editionem Scripturæ sacrae Latinis suis tribuere curavit: magis utile quid ex hoc, ut vocat, otio Ecclesiæ boni venturum ratus, quam ex aliorum negotio. Audiendus ipse est præfatione in librum Job ex Græco eloquio conversum: Si aut fiscellam, inquit, junco texerem, aut palmarum folia complicarem . . . nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta sententiam Salvatoris volo operari B cibum, qui non perit, et antiquam divinorum voluminum viam sentibus virgultisque purgare: mihi genuinus infigitur, corrector vitiorum falsarius vocor, et errores non auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitiæ placeant; dum magis pulchros habere volunt codices, quam emendatos. Integritati igitur ac sinceritati suæ volumina sacra restituere satagebat Hieronymus, et hoc consilio omissa bene multa supplevit, vitiaque confessa, quamvis plerisque placerent, auferre non dubitabat. Ad originem enim Græcam reveriens, ea quæ vel a vitiosis interpretibus male redditæ; vel a præsumptoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus aut addita fuerant, aut mutata, impigre correxit. Hoc modo operabatur cibum qui

C non perit, ac pro flabellis et sportellis aliorum monachorum, spiritualia hæc et mansura dona Ecclesiæ Dei tribuebat. Unde mentem suam aperiens sanctis mulieribus, ita scribit præfatione in Danielem: *Obsecro vos, o Paula et Eustochium, fundatis pro me ad Dominum preces: ut quandum in hoc corpusculo sum, scribam aliquid gratum robis, utile Ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe judiciis non satis moveor: qui in utramque partem, aut amore labuntur, aut odio. Quid vero utilius Ecclesiæ, quid magis dignum posteris quam divinorum Voluminum via sentibus virgultisque errorum purgata? Quid acceptum magis cunctis fidelibus in Christo quam integræ ac immaculati codices divinæ Scripturæ? Itaque publice hujus utilitatis intuitu curam in se suscepit*

D Hieronymus emendandi quæcumque librariorum incuria, vel injuria temporum, aut imperitia interpretum male irreperserant in exemplaria sacrorum Bibliorum Latinae Græcis deprompta. Post navatam autem Ecclesiæ Christi tantam operam e LXX Translatorum interpretatione, ad perfectiora sese convertens novam ex Hebræo Scripturarum editionem aggressus est, ut deinceps Latinis, non rivulos consecari, sed rerum fontes videre, cornicunque, id est, Judæorum oculos ex ipsa veritate Hebraica configere liceret. Id animi habuisse se in vertendis e fonte Hebræo sacris voluminibus testatur S. Doctor pluribus locis scriptionum suarum. Memorabilis est præcipue sententia isthæc lib. iii Apologæ adversus

Rufinum : *Tu Latinas Scripturas, inquit, de Graeco emendabis, et aliud Ecclesiis trades legendum, quam quod rem ab apostolis suscepimus : mihi non licebit post Septuaginta editionem, quam diligentissime emendatam ante annos plurimos meæ linguae hominibus dedi, ad consultandos Judæos eum ipso exemplaria vertere, quæ ipsi verissima confidentur, ut si quando adversum eos Christianis disputatio est, non habeant subterfugiendi diverticula, sed suomet polissimum mucrone feriantur.* Illudebunt Judæi Christians, et Ecclesiis Dei insultabant de falsitate Scripturarum propter Septuaginta Interpretes, quos in multis errasse contendebant. Ad rectitudinem igitur hostium calumniam proficitur Hieronymus præfatione in Iesiam, se in peregrinæ linguae eruditione sudasse, ne scilicet Judæi de falsitate Scripturarum Ecclesiis Dei diutius insultarent. Et ad Chromatium præfatione in Paralipomena : *Nostri arbitrii putas, inquit, aut e pluribus judicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cedere, illudentibusque Judæis, cornicum, ut dicitur, oculos configere.* Nemo est qui nesciat Sophronium aliquando a Judæis illusum in disputando : hoc namque docuit Hieronymus præfatione in Psalmorum suum ex Hebreo Latine conversum, ita ad ipsum Sophronium scribens : *Quia igitur nuper cum Hebreo disputans, quedam pro Domino de Psalmis testimonia protulisti, volensque ille te illudere, per sermones pene singulos, asserebat non ita haberi in Hebreo, ut tu de Septuaginta Interpretibus opponebas : studiosissime postulasti, ut post Aquila.n, et Symmachum, et Theodosionem, novam editionem Latino sermone transferrem.* Ex his manifestum nobis est ingratos prorsus ac iniquos fuisse Hieronymo eos omnes, qui objiciebant sanctum virum in Septuaginta condemnationem Scripturas sanctas interpretatum : neque vero in culpam vocari meruit, quod arma adversus hostes fidei Christianæ sua versione subministraret Ecclesiis. Juste ergo hoc queritur ad finem secundi libri Apologie suæ adversus Rustinum : *Unde me putabam bene mereri de Latinis meis, et nostrorum ad discendum animos concitare (quod etiam Graeci versum de Latino post tantos Interpretes non justidiunt) inde in culpam vocor, et nauseanti stomacho cibos ingero. Ecquid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est ? Denique studium suum hoc argumento malignis etiam lectoribus persuasum volevit : Quod si apud Graecos, post Septuaginta editionem, jam Christi Evangelio coruscante, Judæus Aquila, et Symmachus, ac Theodosio judaizantes heretici sunt recepti, qui multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt : et tamen in Ἐκπολοις habitentur apud Ecclesiis, et explanantur ab Ecclesiasticis viris : quanto magis ego Christianus, et de parentibus Christianis natus, et vexillum crucis in mea fronte portans, cuius studium sicut omissa repetere, depravata corrigere, et sacramenta Ecclesiæ puro et fideliter aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debeo reprobari ? Hæc ipse præfatione in librum Job ex Hebreo Latine redditum. Idem probat epist. 89 ad*

A Augustinum, cui suum studium commendebat his verbis : *Ego enim non tam vetera abolere conatus sum, quæ linguae meæ omnibus emendata de Graeco in Latinum transstulti, quam ea testimonia, quæ a Judæis prætermissa sunt, vel corrupta, preferre in medium : ut scirent Nostræ quid Hebraica veritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit invictum. Bibavit enim verus cum suavitate, et nostra musta contemnit, quæ in explanationem priorum edita sunt : ut sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant.* Rescripsit S. Augustinus ad Hieronymum, prorsus ita esse persuasus : *De interpretatione tua, inquit, jam mihi persuasi, qua utilitate Scripturas volueris transferre de Hebreo, ut scilicet ea, quæ a Judæis prætermissa vel corrupta sunt, preferres in medium.* Cætera vide epist. 97 inter Hieronymianas. Restat igitur e supra jñu altatis, Hieronymum non in suggillationem Septuaginta Interpretum; sed ad omnes Ecclesiæ utilitates novam ex Hebreo fonte edidisse versionem.

C III. Cuni autem sciret Hieronymus se non posse interpretari, nisi quod antea intellexerat, omnibus Graecorum ac Latinorum exculus disciplinis, Hebraeorum magistrorum limina terere, eorumque litteras studere coepit. Id abunde testatus est epist. 4 ad Rusticum monachum, docens amore virtutum vitiæ superanda : *Dum essem juvenis, inquit, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva violorum ardoremque naturæ ferre non poteram. Quam cum crebris jejunis frangerem, mens tamen cogitationibus austubat : ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex Hebreis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliiani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plini, alphabetum discerem, et stridentia anhelantia que verba meditarer. Quid ibi laboris insumpsarem, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, et contentione discendi rursum inciperim, testis est conscientia tam mea, qui passus sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus carpo.* Hanc in discendo litteras Hebraicas difficultatem pistrinum vocal, dum sic in Danielem præfatur : *Denique et ego adolescentulus post Quintiliiani et Tullii lectionem, ac flores rhetoricos, quem me in lingue hujus pistrinum recluissem, et multo sudore, multoque tempore vix capissem anhelantia stridentia que verba resonare, et qua per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicere, impregni novissime in Danielem, et tanto tædio affectus sum, ut desperatione subita omnem laborem veterem voluerim contempnere.* Verum adhortante me quodam Hebreo, et illud mihi crebrius in sua lingua ingerente, *Labor omnia vincit improbus ; et qui mihi videtur : ciuitas inter eos, capi rursum discipulus esse Chaldaicus.* Et ut verum fatear, usque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere et intelligere, quam sonare. Tantum operæ ac laboris expertus est S. Hieronymus in discenda lingua Hebraica, propter anhelantia illa et stridentia verba, quæ etsi intelligi-

gantur a Latinis, vix tamen ea sonare possumus ad morem Judæorum, quibus nativum est hujusmodi idioma barbarum. Unde idem Hieronymus lib. i Comment. in cap. iii Epistolæ ad Titum, causam tantæ difficultatis edidisset dicens: *Quod autem ait, genealogias et contentiones, et rixas, quæ veniunt ex lege, desita: proprie pulsat Judæos, qui in eo se jactant, et putant legi habere notitiam, si nomina teneant singulorum, quæ quia barbara sunt, et etymologias eorum non novimus, plerunque corrupte proferuntur a nobis. Et si forte erraverimus in accentu, in extensione et brevitate syllabæ, vel brevia producentes, vel producta breviantes, solent irridere nos imperitiæ, maxime in aspirationibus et quibusdam cum rasura gulae litteris proferendis.... Si igitur a nobis hæc nominum et linguae idiomata, ut videlicet barbara, non ita fuerint expressa, ut exprimuntur ab Hebreis, solent cachinnum auollere, et jurare se penitus nescire quod dicimus. Unde et nobis cursus fuit omnes veteris legis libros, quos rir doctus Adamantius in Hexapla digessera, de Cæsariensi Bibliotheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare, in quibus et ipsa Hebreæ propriis sunt characteribus verba descripta, et Græcis litteris tramite expressa vicino.... ut non magnopere pertimescamus supercilium Judæorum, solutis labiis, et obtorta lingua, et stridente, et rasa sauce gaudentium. Assiduum vero fuisse in litteris Hebraicis S. Doctorem manifeste declarant verba isthæc, quæ in epitaphio Paulæ matris scripta leguntur: *Loquar et aliud, quod forsitan æmulis videatur incredibile. Hebreæam linguam, quam ego ab adolescentia multo labore ac sudore ex parte didici, et infatigabili meditatione non deserо, ne ipse ab ea deserar, discere voluit, et consecuta est, etc.* Parum erat homini studiosissimo ac intelligentiae sacrorum Bibliorum cupidissimo, linguam Hebreæam multo sudore didicisse, nisi etiam opes suas in eo negotio experiretur. Ad perfectam enim obscurissimi libri Job intelligentiam doctorem adhibuit Hebreum, quem non gratis accessisse, sed pecunia conductum asserit præfatione in eundem Jobi librum: *Memini me, inquit, ob intelligentiam hujus voluminis Lyddæum quemdam præceptorem, qui apud Hebreos primus haberi putabatur, non parris redemisse nummis: cuius doctrina an aliquid proficerim, nescio. Hoc unum scio, non potuisse me interpretari, nisi quod ante intellexeram.* Nulli ergo labori parcens, nec marsupio suo, linguae Hebraicæ notitiam consecutus est non mediocrem; ita ut par esset Latino sermone exemplo exponere quæcumque Judei Hebraice ipsi dictitarent. Cujus rei testem habemus præfationem in Tobiam, ubi docuit nos modum quo suam versionem Latinam edidit: *Et quia, ait, vicina est Chaldaærum lingua sermoni Hebraico, utrinque linguae peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripuit: et quidquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego, accito notario, sermonibus Latinis exposui. Quod utique per se ipsum numquam præstissem, nisi probe et pulchre calluisset linguam Hebraicam: nam quis semidoctus aut rudis in lin-**

A gua Hebraica, loquentis Hebrœi verba dictata simili facilitate in Latinum sermonem converteret? Satis ergo perspectum fit, Hieronymum sermonis Hebrœi perfectam notitiam habuisse; etsi modestizæ causa ipse alibi dixerit, scilicet *Hebreorum sermonem ex parte didicisse, in Latino autem ab ineunabulis inter grammaticos, et rhetores, et philosophos suis detritum.* Neque vero negare potuit epistola 142, ad Damasum papam, ab Hebreis multa didicisse: *Est vir quidam, inquit, a quo ego plura didicisse me gaudeo, et qui Hebreum sermonem ita elmarit, ut inter scribas eorum Chaldaeus existimetur.* Ad Marcellam quoque epist. 150 satetur nonnihil purioris Latinitatis amisisse propter usum idiomatis Hebrei sibi familiarem: *Nos, ut scis, Hebreorum lectione B* detenti, in Latina lingua rubiginem obdusimus, in tantum ut loquentibus quoque nobis stridor quidam non Latinus interstrepatur. Unde ignoce aridati, etc. In fine Commentariorum in Aggæum prophetam, omnem eloquii venustatem perdidisse se dicit studio linguae Hebraicæ: *Obsecro te, lector, ut ignoscas celeri sermone dictanti, nec requiras eloquii renuastem, quam multo tempore Hebreæ lingue studio perdidi,* etc. Idem Hieronymi studium probant Hebreæ volumina ab eo descripta, vel collata eum interpretibus Græcis; nec non Palestinæ provincia, quam perlustravit ac peragravit ob pleniores intelligentiam Hebraicorum nominum, adscitis etiòm Judæorum eruditissimis magistris sibi sociis. Singula ordine suo prosequamur. Apud S. Damasum excusat C se tarditatis epist. 125, quod non statim ad ejus interrogata rescripserit alio opere detenus. Quid sit autem tale opus his verbis declaravit initio ejusdem epistolæ: *Interim tamen et ego linguam, et ille articulum, movebamus, cum subito Hebreus intervenit, deferens non pauca volumina, quæ de Synagoga quasi lecturus accepérat. Et illuc: Habis, inquit, quod postulaveras: neque dubium, et quid facorem nescientem, ita festius exterruit, ut omnibus prætermisso, ad describendum transvolarem: quod quidem usque at præsens facio.* Hebraicis similiter detenus litteris, et contentione librorum assidua, breviorem dedit epistolam 74 ad Marcellam: *Ut tam parram, inquit, epistolam scriberem, cause duplicit fuit, quod et tabellarius festinabat, et ego alio opere detenus, hoc D* quasi παρέργω ne occuparem. Quæris quidnam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolæ confabulationis munus exclusum est. Jampridem cum voluminibus Hebreorum editionem Aquilæ consero; ne quid forsitan, propter odium Christi, Synagoga mutaverit: et ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertinet roborandam, plura reperio. Nunc a prophetis, Salomone, Psalterio, Regnorumque libris examus recensit, Exodum teneo, quem illi ELLESMOTH vocant, ad Leviticum transiturus: Vides igitur, quod nullum officium hinc operi præponendum est. In his studiis oceupatus Romæ vir sanctus, oculis insuper Judæam contemplari voluit: quomodo enim Græcorum historias magis intelligunt

qui Athenas viderint; ita sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Judæam oculis contemplatus est, vel antiquarum urbium memorias, locorumque, et eadem vocabula, vel mutata cognoverit. Unde et Hieronymo curæ fuit cum eruditissimis Hebræorum hunc laborem subire, ut circumirent provinciam quam universæ Christi Ecclesiae sonant. Ita ipse conceptis verbis ad Domitionem et Rogatianum præfatione in librum Paralipomenon, quibus item fassus est, numquam se in divinis voluminibus propriis viribus credidisse, nec habuisse magistrum opinionem suam, sed ea etiam de quibus scire se arbitrabatur, interrogare solitus; quanto magis in iis super quibus anceps erat? Hoc vero confirmat argumento sequenti: *Denique, inquit, cum a me nuper litteris flagitassetis, ut vobis Paralipomenon Latino B sermone transferrent; de Tiberiade legis quemdam doctorem, qui apud Hebreos admirationi habebatur, assumpsi et contuli cum eo a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem: et sic confirmatus ausus sum facere quod jubebatis.* Quid amplius in viro studioso desiderari queat, certe non video. Omnes in rebus Hebraicis labore insumit, sumptui non parcit, peregrinationes laboriosas subit, cum eruditissimis Judæorum assidue sermonem confert; libros propria manu describit; contendit Græca cum Hebræis. Denique quid non, ut lingua sanctæ intelligentiam consequeretur? Merito igitur aiebat supra: *Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus carpo; id est, scientiam divinarum Scripturarum, et sermonis Hebræi peritiam.*

IV. Multarum igitur linguarum scientia insignis Hieronymus, et apud omnes eruditione sua celebratus; brevi a pluribus rogari cœpit, ut libros sacros e fontibus Hebræis in Latinum sermonem transferre vellet. Omnes præfatiunculæ veteris Testamenti quarum ex parte exempla subjiciens, huic rei testes sunt. Et superfluum est, quod in illis dictum invenitur, aliter quam ibi dictum est, scribere. Incipiamus igitur a Genesi, cuius prologus talis est: *Desiderii mei desideratus accepi epistolas, qui quodam præsgario futurorum cum Daniele sortitus est nomen, obsecrantis ut translatum in lingua Latinam de Hebreo sermone Pentateuchum nostrorum auribus tradicerem.* Erat forte hic Desiderius sanctus ille presbyter in Vasconia, qui cum Ripario auctor fuit luculentí operis editi ab Hieronymo pro sanctis martyrum reliquis adversus Vigilantium. Auctores sunt hujus *Dictatiunculæ meæ*, inquit Hieronymus, sancti presbyteri Riparius et Desiderius, qui parochias suas vicinia istius scribunt esse maculatas, miserantes libros per fratrem Sisinnium, etc. Nisi alium Desiderium fuisse credamus, honestum et eloquentem virum, cui S. Doctor scribebat epistolam 154, in qua etiam appareat, opuscula Hieronymi vehementer postulari ab eo, qui cum Daniele vaticinium habuerit. Sed quisquis fuerit iste Desiderius, qui Pentateuchum Latino sermone translatum ex Hebreo flagitabat; certum videtur sanctum fuisse, nec

A exiguum in Ecclesia meritis hominem. Finito Pentateucho, ad Jesum filium Nave, id est, ad Josue, et ad Judicum librum, ad Ruth quoque et Esther manum misit: quia *hos libros Eustochio virginis Christi negare non potuit.* Latine eos ex Hebreo convertit post sanctæ Paulæ dormitionem, cuius antea precibus volumina quatuor Regum, in Latinum sermonem fuisse interpretatum non levis est conjectura in illis ultimis præfatiunculae verbis: *Sed et vos famulas Christi rogo, quae Domini discubentis pretiosissimo fidei myrra ungitis caput . . . ut contra latrantes canes, qui adversum me rabido ore deserviunt . . . orationum vestrarum clypeos opponatis.* Famulas Christi, non alias puto quam Paulam et Eustochium, Bethleem degentes ætatem cum Hieronymo. Paralipomena, petente sanctissimo episcopo Chromatio, ad fontem Hebræum Latinis sermonibus expressit: *Si Septuaginta, inquit, Interpretum pura, et ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me, Chromati, episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebreæ volumina Latino sermone transferrem.* Impellebat ergo sanctissimus atque doctissimus episcopus Hieronymum, ut omissis rivulorum tramitibus, ex ipsa veritate Hebraica libros sacros Latinis hominibus traderet. Pro libro Ezrae et Nehemias similiter vertendo, Domitionem et Rogatianum Hieronymo instituisse probant verba hæc, quæ in præfatione leguntur: *Tertius annus est, quod semper scribilis atque rescribitis, ut Ezrae librum de Hebreo transferam:*

C *quasi non habeatis Græca et Latina volumina; aut quidquid illud est, quod a nobis vertitur, non statim ub omnibus conspuendum sit.* Certe in Ecclesia Christi non fuit tunc temporis vir Domitione celebrator illustri sanctitatis laude, ut testata res est pluribus epistolis Hieronymi, Augustini, ac Paulini; nec non Rusini, et Palladii scriptis. Rogatianus autem frater creditur ejusdem sanctissimi Patris et presbyteri Domitionis, qui veneranda canitie Christianis omnibus summo in honore erat, atque hospitalitatis officio Lot sui temporis appellari meruit. Tales habuit Hieronymus hortatores translationum suarum ex Hebreo. Libros quoque Salomonis ex Hebraica veritate conversos, sanctis episcopis Chroinatio et Ieliodoro dedicavit: quorum deinde postulationibus acquiescens, librum Tobiae Chaldaeo sermone scriptum Latine interpretatus est. *Mirari non desino,* ejus sunt verba, *exactionis vestræ instantiam: exigitis enim ut librum Chaldaeo sermone conscriptum ad Latinum stylum traham . . . feci satis desiderio vestro, non tamen meo studio.* Arguunt enim nos Hebreorum studia, et imputant nobis contra suum Canonem, Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse judicans Pharisæorum displicere judicio, et episcoporum iussionibus deservedire, institi ut potui, etc. Sophronius, vir apprime eruditus, inter eos etiam numerandus venit, qui Hieronymum literis impellant ad hujusmodi translationes Latinas. Unde ad eundem Sophronium de occasione versionis Psal-

terii ex Hebræo scribens, hæc in præfatione com- miniscitur : *Quia igitur nuper cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de Psalmis testimonia protulisti : volensque ille te illudere, per sermones pene singulos asserebat non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta Interpretibus opponèbas, studiosissime postulasti, ut post Aquilam, et Symmachum, et Theodotionem, novam editionem Latino sermone trans- ferrem. Aiebas enim te magis interpretum varietate turbari, et amore quo laberis, vel translatione, vel judicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, cui et quæ possum, negare non possum, rursum me ob- trectatorum laitribus tradidi : maluique te vires meas, quam voluntatem in amicitia querere. Certe confiden- ter dicam, et multos hujus operis testes citabo, me nihil dumtaxat scientem de Hebraica veritate mutasse.* Invitus denique et coactus Paulæ matris ac Eusto- chii virginis quotidianis exactionibus, prophetarum tam majorum, quam minorum volumina latinitate donavit : id enim expresse conqueritur præfatione in Jeremiam, quam his verbis definitam esse voluit : *Pro his omnibus maledicta ab æmulis præstolantes, quibus me necesse est per singula opuscula respondere. Et hoc patior, quia vos cogitis. Cæterum ad compen- dium mali rectius fuerat modum furori eorum si- lentio meo ponere, quam quotidie novi aliquid scri- plitantem, invidorum insaniam provocare. Iluc usque de tantis ac talibus exactoribus Hieronymianarum versionum dixisse sufficiat, ut ratum sit omnibus sumمام in Ecclesia Dei suissemper auctoritatem voluminum Hebraicorum veteris Instrumenti, quod Latine redditum Ecclesiis dedicatum est, procurante ancillarum Christi, virorum doctorum, ac sanctissi- morum episcoporum agmine.*

Jam quod oppugnatores earumdem translatio- num spectat, si Augustinum excipias, nemo eorum qui non, stimulante invidia, sanctum opus capere, et Hieronymo detrahere studuerit. Ideo præfatione in Ezram de suis æmulis aiebat : *Accedunt ad hoc invidorum studia, qui onus quod scribimus reprehendendum putant; et interdum contra se, con- scientia repugnante, publice lacerant quod occulite legunt: intantum ut clamare compellar, et dicere: Do- mine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. Nihil est quod manifestius invidorum illorum vesania prodiderit, quam ea quæ leguntur ad finem libri secundi Apologæ adversus Rusnum, ubi de supposita Hieronymo epistola abunde satis disputatur: Scribit frater Eusebius, inquit S. Hieronymus, se apud Afros episcopos, qui propter Ecclesiasticas causas ad comitatum venerant, epistolam quasi meo scriptam nomine reperisse: in qua agerem paenitentiam, et me ab Hebrais in adolescentia inductum esse ut testarer, ut Hebræa volumina in Latinum verterem, in quibus nulla sit veritas. Quod audiens obstupui... Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? Bene quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Per- ierat innocentia, si semper nequitiae juncta esset poten- tia; et totum quidquid cupit calumnia, prævaleret.*

PATROL. XXVIII.

A Et iterum : *Eiquid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est? Dormiente patresfamilias, inimicus homo zizania superseminavit. Exterminavit vineam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Ego taceo, et litteræ non meæ loquuntur contra me. Ignoro cri- men, et crimen in toto orbe confiteor. Heu mihi, mater mea, ut quid me genuisti, virum, qui judicer et discer- nar omni terra? His inflammati invidiae facibus, ac nequitiae artibus instructi nebulones quidam oppugnabant translationes Hebraicas Hieronymi. Signifer eorum fuit Rufinus, etsi juraret se epistolam non scripsisse ad Afros sub nomine Hieronymi, in qua iste confiteretur inductum esse a Judacis ut mendacia transferret. Inter gregales ejusdem Rufini, oppugna- torem quoque habuit Palladium Hieronymus; nam hujus ipse meminit proœmio Dialogorum adversus Pelagianos, dicens: *Palladius, servilis nequitiae, eamdem hæresim instaurare conatus est, et novam translationis Hebraicæ mihi calumniam struere, etc.* O felices S. Doctoris labores, qui numquam hære- ticis parcens, omni egit studio, ut hostes Ecclesiæ, ejus quoque hostes fierent! Neque vero tot calumnias excogitarent Origenistæ ad exitium sancti viri, nisi prius illorum errores publice redarguisset, scriptis- que fregisset ipsorum superbiam. At licet hydra si- bilaret; victorque Sinon incendia jactaret: magis sanctorum virorum charitate provocabatur ad stu- dium, quam invidorum detractione et odio deterre- retur. Tanto autem livore torquebantur propter translationem Hebraicam, tum Judæi, tum malevoli Christiani, ut Hieronymum de medio tollere volui- sent. Hinc Beda in sua epistola apologetica ejusmodi invidiae recordatus, ait: *Quippe qui in tam necessaria divinæ Scripturæ translatione, pene a Latinis simul et Hebrais est lapidibus oppressus. Ab Hebrais quidem, quod eis, irridendi Christianos, et calumniandi pro co- dicibus mendosis occasio foret ablata: a Latinis autem, quod eis nora ei insolita, tametsi meliora, pro veteribus ingererentur et solitis. Quibus consonant ista quæ le- guntur apud ipsum Hieronymum præfatione in li- brum Josue: Quæ enim audientis, vel legentis utilitas est, nos laborando sudare, et alios detrahendo labo- rare; dolere Judæos, quod calumniandi eis et irridendi Christianos sit ablata occasio; et Ecclesiæ homines id despiciere, immo lacerare, unde adversarii torqueantur?**

D Diverso prorsus ferebatur studio S. Augustinus, cum ab interpretatione Hebræorum voluminum aliquando Hieronymum deterruit, eo scilicet animo, qui oculis Dei in fraterna dilectione non displiceret. Quid igitur causæ exsisterit ad deterrendum Hieronymum ab incepto opere Hebraicæ translationis, amicissime ipsi suggerebat idem Augustinus epist. 71, ubi ait: *Ego sane te mallem Græcas potius Cano- nicas nobis interpretari Scripturas, quæ Septuaginta Interpretum perhibentur. Perdurum erit enim, si tua interpreatio per multas Ecclesiæ frequentius cœperit lectitari, quod a Græcis Ecclesiis Latinæ Ecclesiæ dis- sonabunt; maxime quia facile contradictor convincitur græco protalo libro, id est, linguae notissimæ. Quisquis*

autem in eo quod ex Hebreo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, et falsi crimen intenderit; vix aut numquam ad Hebræa testimonia pervenietur, quibus defendatur objectum. Quod si etiam perventum fuerit, tot Latinas et Græcas auctoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi possunt aliud respondere: ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipos possis convincere: sed tamen quo judge mirum si potueris invenire. Hæc erant argumenta, quibus, sanctus sanctum impellebat ad interpretationem Græcorum codicum Septuaginta, prætermis Hebræorum voluminum fontibus; quia Latinis hominibus difficilis aut nullus erat accessus ad Hebræa testimonia comprobanda. At brevi utilitatem agnovit Hebraicæ translationis Augustinus, accepit videlicet Hieronymi responsione ad illas objectas difficultates. Unde usum ejus in Ecclesiis quanvis minime probaret, propter vitandam Christianæ multitudinis perturbationem: fatetur tamen plurimis locis utiliore ac præstantiorem esse versionem Scripturarum ex Hebreo illa quæ ad Græcorum codices primum edita erat: *De interpretatione tua*, inquit ad Hieronymum epistola octogesima secunda, jam mihi persuasi, quæ utilitate Scripturas volueris transferre de Hebræis: ut scilicet ea, quæ a Judæis prætermissa, vel corrupta sunt, proferres in medium. . . . Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut et tanta Latinorum interpretum, qui qualescumque hoc ausi sunt, quantum possumus, imperitia careamus: et hi qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, si fieri potest, intelligent, propterea me nolle tuam ex Hebreo interpretationem in Ecclesiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem, tamquam novum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures et corda illum interpretationem audire conueverunt, quæ etiam ab apostolis approbata est. Idem sensit ipse Hieronymus, qui in epistola ad Suniam et Fretelam concors invenitur Augustini jam verbis allatis, dum ait: *Ex quo perspicuum est sic psallendum, ut nos interpretati sumus. Et tamen sciendum quid Hebraica veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesiis decantandum est, et illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum. Et ad Sophronium præstatione in Psalterium Hebraicum: Nec hoc dico, quod prædecessores meos mordeam, aut quidquam his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam, olim meæ linguae hominibus dedi: sed quod aliud sit in Ecclesiis Christo credentium psalmos legere; aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere.* Bene igitur Hieronymo convenit cum Augustino de interpretatione Septuaginta Seniorum in ecclesiis Christi legenda et decantanda propter antiquiores usus, quibus, nascentis Ecclesie fides roborata est. Translationem vero Hebraicam præstantiorem esse sciebat ad intelligentiam Scripturarum: quare Audaci respondens Augustinus epist. 201 vocat eam perfectiorem: *Psalterium*, inquit, a sancto Hieronymo translatum ex Hebreo non habeo.

A Nos autem non interpretati sumus, sed codicum Latinorum nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emendavimus. Unde fortassis fecerimus aliud communius quam erat, non tamen tale quale esse debebat. Nam etiam nunc, quæ forte nos tunc præterierant, si legentes moverint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod perfectum est, tecum nos quoque requiri-mus. Clarius adhuc lib. iv Docimæ Christianæ cap. 7, num. 15, ubi de Hieronymiante interpretationis præstantia hæc fassus invenitur: *Non autem secundum Septuaginta Interpretes, qui etiam ipsi divino spiritu interpretati, ob hoc alter videntur nonnulla dixisse, ut ad spiritalem sententiam scrutandum magis admoneretur lectoris intentio: unde etiam obscuriora nonnulla, quia magis tropica, sunt eorum, sed sicut ex Hebreo in Latinum eloquium, presbytero Hieronymo uriusque linguae perito interpretante, translata sunt. Vides obscuriorem esse, Augustino testante, versionem Septuaginta Interpretum; planiorem vero ac intelligentiae magis accommodatam illam, quæ nobis edita est ab Hieronymo, quamque Hebraicam vocamus, eo quod ex Hebreo fonte derivata sit. Jam si libros Questionum in Heptatecum revolveris apud eundem Augustinum, soxcenta tibi occurrent loca, in quibus versionem ex Hebreo præfert Septuaginta Interpretibus, sive quod majorem habeat lucem, sive propter puriorum Scripturæ contextum, quem Septuaginta additamentis pluribus interpolarunt. Exempli gratia, quæstione 19 in Judices, cum multa de Pharaone atulisset ex LXX Translatione, quæ manifeste interpolata dignoscantur, ita difficultatem solvere voluit: Quod de Pharaone rege dictum intelligere debemus: cum hæc historia illis temporibus conscripta creditur, quibus erant gesta illa recentia. Quid autem magnum eligi potuit quod prophetice diceretur, cum præterita narrentur, taceanturque futura majora, et maxime necessaria? Proinde potius existimandum est Septuaginta Interpretes, qui auctoritate prophetica ex ipsa mirabili consensione interpretati esse perhibentur, hæc addidisse, non tamquam futura prænuntiantes, sed quia illo tempore ipsi erant, quo facta esse memorabant, et in libris Regnum legerant. Etenim Regnum temporibus factum est. Quod ideo creditillius nobis visum est, quoniam inspeXimus interpretationem, quæ est ex Hebreo, et hoc ibi non invenimus: sicut nec illud quod dictum est de Jericho, etc. Unde apparel a Septuaginta interpositum, qui factum esse neverant. Prudenter quidem excusat in Septuaginta hujusmodi interpositiones et perturbationes contextus sacri; sed ingenue fatetur multa ab eis suis addita, quæ completa viderant suo tempore: etsi ab hagiographis auctoribus posita minime reperirentur. Ad solvendas itaque quascumque quæstiones sibi propositas e libris canoniciis, interpretationem Hieronymianam, quæ est ex Hebreo, ubique testem adhibet. Quare saepius eum sic disserentem audias: *Sed neque illa Hebraica veritate ista solvitur quæstio; et ibidem quæst. 152 in Genesim: Qui omnes anumerantur sexaginta sex hominibus, cum quibus Jacob in Ægyptum, etiam**

secundum Hebraicam veritatem perhibetur intrasse. A Hebraicam veritatem vocat cum Hieronymo Latinam ejusdem translationem ad Hebreorum volumina concinmatam. Et hanc tanta fide in suo Speculo secutus est Augustinus, ut nihil prorsus in illud congesserit praeter ipsissima verba quae leguntur in Latina Instrumenti veteris interpretatione ab Hieronymo edita juxta Hebraicam veritatem. Audiendus est super hac re Dominus Thomas Blompijn (cui gratis animis acceptam referimus editionem novam opérum S. Augustini). Is enim in librum Speculi lectorum præmonuit, dicens: Porro cum ad vulgi usum istud pius opus compararet S. Doctor, eo noluit nisi faciliore intellectu præceptiones comprehendendi. Quo etiam consilio adductum credimus, ut versione uteatur non ex Græco LXX, quam sequi solet, sed ex Hebreo, quod hanc demum compresisset esse illa multis in locis planiorum. Nam hoc nomine eam aliquoties laudat in postremis suis libris Quæstionum in Heptateuchum, etc. Quis nunc contentiosus adducto supercilio inficiabitur, translationem Hebraicam S. Hieronymi ab Augustino laudatam fuisse, ac Septuaginta Interpretibus demum antepositam? At de usu versionis Hieronymianæ apud Afros, ac de Speculo S. Augustini iterum dicturi nihil amplius de illis hic adjiciemus.

V. Difficile est, inquit Hieronymus, sensis mutare linguam, et canescensem jam mundum ad initia retrahere parvolorum. Quis enim doctus pariter, vel indoctus, cum in manus volumen Scripturarum assumpserit, et a saliva, quam semel imbibit, viderit discrepare quod lectitat, non statim erumpat in vocem, Interpretem nostrum clamitans esse falsarium et sacrilegum, qui audeat aliquid in veteribus libris tollere, addere, mutare, corriger? Adversus hanc invidiam præcavere se Hieronymus studuit in nova edilione Latina sacerorum Bibliorum: et ne multum a lectionis Latina consuetudine discederet: ita calamo temperavit, ut ille tantum, quo sensum mutare videbantur, correctis, reliqua saepius manere patetetur, ut ante fuerant. Id ipse proficitur in epistola ad Sunn. et Fretel. cum de antiquo interprete Latino insertionem instituit: Sed sciendum, inquit, quod ubique in Græco scriptum est, glorificate, Latinus interpres, magnificate, transtulerit, secundum illud quod in Exodo dicitur: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Pro quo in Græco scribitur, glorificatus est: sed in Latino sermone si transferatur, sit indecora translatio. Et nos emendantes olim Psalmorum, ubicunque sensus idem est, veterum interpretum consuetudinem mutare noluimus, ne nimia novitate lectoris studium terroreremus. Et infra de eodem verbo honorificabit, vel glorificabit, idem quoque replicat, dicens: Noluimus ergo immutare quod ab antiquis legebatur, quia idem sensus erat... sed et in hoc nulla est sensus mutatio: et nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare noluimus. Difficiliora vero et obscura libri Ecclesiastæ in modum commentationi edissemus, novitatis etiam nimis in-

A vidam declinare sollicitus: ita proœmio in eundem Commentariorum aiebat: Hoc breviter admonens, quod nullius auctoritatem secutus sum; sed de Hebreo transferens, magis me Septuaginta interpretum consuetudinè coaptavi, in his dumtaxat, quæ non multum ab Hebraicis discrepabant. Interdum Aquitæ quoque, et Symmachi, et Theodosi recordatus sum, ut nec novitate nimia lectoris studium deterrerem, nec rursum contra conscientiam meam, fonte veritatis omisso, opinionum rivulos consecutarer. Præfatione famen in librum Job ex Hebreo in Latinum eloquium translatum, asserit nullum de veteribus interpretem fuisse esse secutum: Hæc autem translatio, inquit, nullum de veteribus sequitur interpretem, sed ex ipso Hebraico, Arabicoque sermone, et interdn Syro, nunc verba, B nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit. Translationem certe Jobi Hebraicam quisquis conferre voluerit cum ea qua ad Græcos codices edita erat ab eodem Hieronymo: ita inter se discrepantes reperiet, ut saepius cogatur apod se cogitare, nam in utroque exemplari eadem sit Scriptura narratio, num unus historicæ sacrae contextus? In Psalmorum autem libro, etsi multa diversa sint, plurima nihilominus inveniuntur mutuata ab antiquo interprete Latino, id est, immutata in Psalterio Hieronymi Hebraico: sicque in exterris libris tum Legis, tum prophetarum, observatum dignoscet studiosus lector, qui cum nova Hieronymiana translatione partes superstites antiquæ Latinæ, seu Italicae versionis contendere voluerit. Exempla hujusmodi lectionum suppeditat collectio canticorum Scripturae sacrae, quæ ad finem Psalterii Hieronymiani, ex nova ac veteri editione Latina proposuit doctus vir Carus, qui Romæ ante paucos annos multa antiquitatis sacrae monumenta studiosissime conquisivit, et typis mandari curavit. Constatuimus igitur veterum interpretum ita se attemptabat Hieronymus, ut famen fortis veritatis non omitteret, rivulos consecutus. Hoc est, ubi nullum erat sensus aut intelligentiae damnum, facile antiquam sequebatur Latinam translationem, ne novitate verborum perpetua lectoris studium deterreret.

D Porro indecoras vitabat semper Scripturarum interpretationes, nec cum Augustino bene ipsi convenit in hac parte. Sanctus quippe Augustinus solœcismos ac barbarismos, cæteraque locutionis Latinæ vitia contemni voluit, quæ sano intellectui nihil detrahunt: et ideo lib. III de Doctrina Christiana mallet cum barbarismo legi, Non est absconditum a te ossum meum, quam, os meum, quod est minus apertum, quia magis Latinum. Contra sanctus Hieronymus apertissima hæc locutionis vitia monet esse vitanda, ubi unus est Scripturae sensus. Et nos, inquit epist. 135, hoc sequimur, ut ubi nulla est de sensu mutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus. Iterum paulo post: Eadem igitur interpretandi sequenda est regula, quam saepè dicimus: ut ubi non sit damnum in sensu, lingue in quam transferimus, εὐφωνία et proprietas conservetur. Quæ sit autem interpretandi regula, quæ suquendam hic docet, abunde demonstravit

initio ejusdem epistolæ, dicens : *Et sciendum, quod si voluerimus dicere, Domine, quis incolet tabernaculum tuum... perdet εὐφωνιαν : et dum interpretationis κακογλòιαν sequimur, omnem decorum translationis amittimus.* Et hanc esse regulam boni interpretis, ut ἴδιώματα linguae alterius, suæ linguae exprimat proprietate. Quod et Tullium in *Protagora* Platonis, et in *Oīχονομικῷ* Xenophontis, et in Demosthenis contra Eschinem oratione fecisse convincimus, et Plautum, Terentium, Cæciliusque eruditissimos viros, in Græcis Comœdis transferendis. Nec ideo quis Latinam linguam angustissimam putet, quod non possit verbum de verbo transferre, cum etiam Græci pleraque nostra circuitu transferant, et verba Hebraica non interpretationis fide, sed linguae suæ proprietatibus nitantur exprimere. Denique eadem semper adnectens epist. 101, ad Pammachium, translationes verbis nimis obstrictas, putidas vocal et κακογλòυς. Horatius, inquit, vir acutus et doctus hoc idem in arte poetica eruditio interpreti præcepit : *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres.* Terentius Menandrum, Plautus et Cæcilius veteres comedios interpretati sunt. Numquid hærent in verbis, ac non decorum magis et elegantiam in translatione conservant? Quam vos veritatem interpretationis, hanc eruditæ κακογλòια nuncupant. Laudat ibidem sanctum Hilarium, qui homilia in Job, et in Psalmos tractatus plurimos in Latinum verit in Græco : quia non assedit litteræ dormitanti, nec putida rusticorum interpretatione de torsit; sed quasi captivos sensus in suam linguam victoris jure transposuerit. Aquilam vero projicit, proselytum et contentiosum interpretem, qui non solum verba, sed etymologias quoque verborum transferre conatus est. Cujus interpretationis vitia ac κακογλòια ostendit aliquot exemplis, non sustinens importunam illam diligentiam, qua non appendere se verba, sed ea numerare lectori oportere putavit Judæus interpres. Nec propterea quis adducatur, ut credat Hieronymum omnem circa verba diligentiam interpretum, ac sollicitudinem aspernari, neque illis quidquam credidisse inesse momenti ad nativos auctorum sensus exprimendos. Eos igitur potissimum castigat S. doctor, quos nimio verborum studio sciebat sententias ipsas pervertere. Non debemus, inquit ad Sunn. et Fret., sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam. Tum epist. 101 jam laudata, ad Pammachium : *Altii syllabas aucepuntur et litteras, tu quæresententias.* Servile hoc vertendi genus insectatur tantum sanctus Hieronymus, nec eos culpare voluit qui verbum edunt de verbo; sed qui violenter, interpretantur, sensum relinquentes auctoris. Hoc vero interpretationis vitium plane cum Hieronymo respuunt viri litterati omnes, ac summi pontifices in suis epistolis. Præ-

A clare enim Gregorius Magnus hæc habet lib. viii, epist. 42 : *Indicamus præterea, quia gravem hic difficultatem interpretum patimur. Dum enim non sunt, qui sensum de sensu exprimunt, sed transferre proprietatem semper volunt, omnem sensum dictorum confundunt. Unde agitur ut ea quæ translata fuerint, nisi cum gravi labore intelligere nullo modo valeamus.* Idem et Nicolaus papa in epistola ad Michaelem imperatorem : *Si Latinam linguam, inquit, ideo barbarem nuncupatis, quoniam a translatoribus in Græcam dictiōnem mutata barbarismos general, non linguae Latinæ, sed culpa est, ut opinor, interpretum qui, quando necesse est, non sensum e sensu, sed violenter verbum edere coantur e verbo.* Ad sensus vero divinæ Scripturæ exprimendos adeo attentus fuit ac religiosus Hieronymus, ut ab eis legibus quas commemoravi, se ipse sapissime absolverit. Unde monuit nos lib. XII Commentariorum in cap. xl Ezechielis, se non omnia vilia sermonis vitasse, quamvis ea probe novisset : *Illiud autem semel monuisse sufficiat, ait, nosse me cubitum et cubita neutrali appellari genere : sed pro simplicitate, et facilitate intelligentiæ, vulgique consuetudine, ponere et genere masculino.* Non enim curæ nobis est vitare sermonum vilia, sed Scripturæ sanctæ obscuritatem quibuscumque verbis disserere. Verborum etiam compositionem ac flores sermonis vocat siliquas epist. 146, ad Damasum papam : *Non ambigo, quin inculta tibi nostræ parvitatibus videatur oratio : sed saepè causatus sum, expoliri non posse sermonem, nisi quem propria manus limaverit.* Itaque ignosce dolentibus oculis, id est, ignosce dictanti, maxime cum in Ecclesiasticis rebus non querantur verba, sed sensus, id est, panibus sit vita sustentanda, non siliquis. Paulinum tandem cum hortaretur epistola 103, ut sese in studium divinarum litterarum insinuaret, noluit virum eloquentem offendì simplicitate sermonis Scripturarum : *Nolo, inquit, offendari in Scripturis sanctis simplicitate et quasi vilitate verborum : quæ vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent : et in una eademque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus.* Ex his, ni fallor, planum fit, Hieronymum elegantiam et venustatem Latini sermonis in suis translationibus conservasse, ubi nulla erat de sensu mutatio : nec omnibus tamen interdixisse sermonum vitiis, cum propter intelligentiæ facilitatem, et vulgi consuetudinem incultum quid retinendum fuit. Fastidiosam igitur ineptorum interpretum severitatem et ad verba vitiosam adhäsionem exagit, plurimis locis κακογλòια vocans : simplicem vero sæpius stylum imitatus est, quia in Scripturis sacris simplicium corda doceri voluit, non aures curiosorum demulceri. At de his hactenus.

PROLEGOMENON II.

De tempore translationum Hieronymi, et earum usu in Ecclesia.

Diverso tempore, nec servato sacrorum librorum ordine suas versiones edidit Hieronymus. II. Apud Græcos

ac Latinos statim lectitari cœperunt. III. Hieronymi translationibus utebantur coetanei scriptores. IV. Tempore Gregorii Magni Ecclesia Romana, nova ex Hebræo, et antiqua ex Græco editione usæ est. V. Galliarum præsertim Ecclesiæ Hieronymianas versiones ceteris anteponebant. VI. Ecclesia catholica versionem Latinam Hieronymi publico decreto authenticam declaravit, et eam in suos usus adhibendam decrevit.

I. Nemo studiosorum est, qui nesciat translationes librorum sacrorum Latinas diverso tempore, et quasi tumultuario ordine conditas fuisse ab Hieronymo. Non enim temere, aut sua sponte interpretabatur volumina Scripturarum; sed ut erat ab amicis rogatus, vel a sanctis episcopis jussus. Fuere autem qui sanctum doctorem impellerent ad suscipiendam prophetarum translationem, antequam Pentateuchi libros Latinitate donasset: erant et qui Samuelis ac Malachim, id est, quatuor Regnum volumina Latine reddenda procurarent, ante alias Scripturæ sacrae quascumque interpretationes. Hinc contigit, ut nulla sacri canonis servata serie, omnia in Romanum sonum promiscue converterit Hieronymus.

Quod igitur spectat ejus juxta Septuaginta Interpretes translationem, sciendum est, Psalterium ante cetera ab eo fuisse emendatum, cum Romæ positus erat tempore Damasi papæ, longeque post in Bethleemitico secessu monitus a Paula et Eustochio, antiquum errorem plus valere, quam novam emendationem, secundis curis ex eodem Psalterio renascentes velut spinas eradicare instituit. In qua etiam posteriori emendatione obelos addidit et asteriscos, quibus lectoris admoneretur intentio, aliquando plus, interdum minus esse apud Septuaginta, quam in textu Hebraico. Porro castigationem Psalmorum priorem elaboratam credimus circa annum Christi trecentesimum octogesimum secundum, vel octogesimum tertium. Tunc namque celebris Romæ apud omnes habebatur scientia divinarum Scripturarum, et familiares cum sancto pontifice Dainaso conferens sermones, facile ab eo rogari potuit, ut Psalterium mendis expurgaret. Quod quidem licet cursim, magna tamen ex parte correxit. Bethlehem postea ætatem degens aliquo annorum intervallo post obitum sancti Damasi, secundam eamque diligentiorem in se suscepit curam castigandi Psalterii. Id vero fieri non potuit nisi post annum Christi trecentesimum octogesimum quartum: quod bréviter demonstrare conabimur ex Epistola 99, ad Asellam scripta in portu Romano. Pene triennium cum Romanis vixit sanctus Doctor, divinos libros, ut poterat, nonnullis sc̄epe disserens: ab iis vero discessit Jerosolymam regressurus post mortem S. Damasi papæ, quæ cum mense Octobri anni trecentesimi octogesimi quarti evenerit, Hieronymus autem Roma profectus sit mense Augusto, ut ipse testatur lib. III Apologiæ adversus Rusinum, necesse est Psalterii posteriorem emendationem, non solum post annum 384 et obitum sancti Damasi fuisse susceptam, sed aliquot etiam decursis annis ex illo tempore, quo navem in Romano portu securus ascendit cum sancto Vincentio presbytero, et adole-

A scente fratre, et aliis monachis, qui Jerosolymæ postea commorati dicuntur. Nam initio præfationis suæ in hanc posteriorem Psalmorum ex LXX castigationem, recordatus prioris emendationis dicit se eam dudum absolvisse: *Psalterium*, inquit, *dudum Romæ positus emendaram*, etc. Dudum autem, ut de parvo, sic etiam de longinquo tempore dicitur. Quod si de tempore longinquo intelligamus, facile post annos sex vel octo illam perfectam esse existimabit, quisquis ad tempus primæ emendationis recurrens, gradum stiterit in anno Christi trecentesimo octogesimo tertio, in quo verisimile est Psalterium ab Hieronymo fuisse primum Romæ emendatum. Pro prima itaque Psalmorum Latinorum castigatione,

B quæ cursim a S. Doctore facta dicitur, annus Christi 383, vel 384, assignandus venit: pro altera vero, quæ habuit asteriscos ✕ et obelos ÷, annus assignari potest 389, aut 390. Certe posterior hæc emendatio serius protrahi non valet quam in annum Christi trecentesimum nonagesimum: quia Psalterii Hebraici translatio Latina ab Hieronymo absoluta est anno 390 vel 391; ea autem versio seu emendatio, quæ e codicibus Græcis derivata erat, semper præcessit tempore aliam, quam vocamus Hebraicam, eo quod ex Hebraica veritate nata sit. Lectorem proinde monitum velim, notas chronologicas quas apposuimus in fronte utriusque emendationis Psalterii, tum Romani, tum Gallicani, nihil aliud innuere præter tempus indefinitum. Etenim cum diximus Psalterium Romanum fuisse ab Hieronymo emendatum circa annum Christi 382, ita accipendum est, ut ante talem annum hujusmodi emendatio non fuerit instituta; quandoquidem Hieronymus venit Romam cum sanctis episcopis Paulino et Epiphanio sub finem ejusdem anni 382. De posteriori emendatione similiter statuendum; neque vero potuit adornari nisi post annum Christi 384, id est, post obitum sancti Damasi papæ, cum Jerosolymam regressus esset sanctus vir Hieronymus, et concito gradu suam Bethlehem remeasset. Ocius autem an tardius absoluta sit post redditum S. Hieronymi, judicium ferant illi, quibus forsitan plauerint conjecturæ nostræ suprapositæ. Cæterum de hoc Psalterio a se emendato hæc habet Hieronymus in fine lib. II Apologiæ adversus Rusinum: *Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta Interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursum juxta Hebraicum vertens, præfatione muniri*, etc. Plura adhuc videsis in admonitione nostra ad utrumque Psalterium Hieronymi, Romana, et Gallicanum hodie nuncupatum.

Dedit etiam S. Hieronymus Latino sermoni alios Scripturæ sacrae libros juxta Septuaginta interpretationem, quos obelis et asteriscis distinxit. An vero

singula volumina Instrumenti veteris hoc modo converterit in Latinum, seu potius emendaverit ex Originis Hexaplis, nonnihil ambiguum videtur. Pro eo maxime faciunt quæ leguntur multis in locis ejus scriptorum, ubi generatim de omnibus libris versionis LXX id affirmare visus est egregius ipse Doctor: nam lib. II Apologiae adversus Rusticum vindicat se ab ejusdem reprehensione et objectis, dicens: *Egone contra Septuaginta Interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos, diligentissime emendatos, meæ linguae studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum edissem, quorum Psalmos jugi meditatione decauto? etc.* Idem legimus præfatione in Paralipomenon libros. In epistola 28, ad Lucinum, ita quoque scribit de Septuaginta Interpretibus Latine redditis: *Septuaginta Interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi.* Emendata tantum hic dicit editionem se tradidisse Latinis: at in epistola 135, ad Sunniam et Fretelam, versionem appellat: *Kovn autem ista, hoc est communis editio, inquit, ipsa est quæ et Septuaginta.* Sed hoc interest inter utramque, quod *kovn pro locis et temporibus, et pro voluntate scriptorum, vetus corrupta editio est.* Ea autem quæ habetur Ἑστλοῦ, et quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta et immaculata Septuaginta Interpretum translatio reservatur. Sed rursus lib. III Apologiae adversus Rusticum nomine emendationis auditur: *Mihi non licebit, post Septuaginta editionem, quam diligentissime emendatam ante annos plurimos meæ linguae hominibus dedi, etc.* Hæc sunt præter alia quibus probari potest ex ipso Hieronymo, cuncta editionis Graecæ volumina ab eodem suis Latine conversa seu emendata juxta Hexaplorum veritatem. Contra vero militant plurima eaque validissima argumenta. Primum petitur ex silentio sancti Hieronymi qui, ceteris omnibus prætermis, sex tantum librorum juxta Septuaginta emendatissimorum (jam enim reliquos libros amiserat fraude cuiusdam) meminit adversus Rusticum, et aliquot locis præfationum in suam editionem ex Hebræo. Sex volumina speciatim ab eo recensita ista sunt, liber Job, liber Psalmorum, libri tres Salomonis, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Cantorum, et liber Paralipomenon. His exceptis, nullum aliud Scripturæ sacræ librum, ut sciam, dicit in præfationibus se eum Latinis tradidisse emendatum juxta LXX cum obelis et asteriscis. Deinde idem manifesto probari videtur ex quatuor solum præfatiunculis, quæ nobis supersunt in supra dictos libros. Nam congeries cunctarum præfationum B. Hieronymi, quam habemus separatin in nonnullis antiquissimis monumentis, ac in corpore Bibliorum tum editorum, tum manuscriptorum, quatuor solummodo retinet prologos duplices in volumina sacra, nempe in libros Jobi, Davidis, Salomonis et in Paralipomena. Reliqui, ipso advidente Hieronymo, perierant, aut certe eum latebant. Quare autem a librariis omittentur reliquæ Hieronymi præfationes, si quæ fuissent editæ

A cum hujusmodi libris versis vel emendatis juxta LXX Interpretates, nulla potest alia assignari ratio, quam que moveat ut credamus quatuor tantum in schedulis sancti Doctoris suis repertas. Unus præ cunctis Cassiodorus omnes memorat. Tertio scriptores veteres, quos usque in hanc diem legi, non recordantur aliorum librorum juxta LXX editorum ab Hieronymo: immo sanctus Augustinus diligentiam ejus admiratus in editione libri Job secundum eosdem LXX (ignorabat Augustinus Hieronymum hoc jam suis labore perfunctum), adhortatur illum ut Graecas canonicas Scripturas, quæ Septuaginta Interpretum auctoritate perhibentur, interpreteatur Ecclesiæ Latinae: *Per hoc, inquit, plurimum profueris, si eam Graecam Scripturam, quam Septuaginta operati sunt, Latinae veritati redideris, quæ in diversis codicibus ita varia est, ut tolerari vix possit, et ita suspecta ne in Graeco aliud inventiar, ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur.* Ea vero scribebat Augustinus epistola 71, cum iam laberetur annus a Christi nativitate 403. Ex quo intelligimus haud improbabili conjectura, quosdam tantummodo libros Scripture Graecæ, seu Septuaginta Interpretum, Latine suis conversos ac Graecæ fidei redditos ab Hieronymo. Verum inspectis diligenter Augustini ac Hieronymi ultra citroque datis epistolis, exploratum nobis est, Hieronymum universa Scripturarum veteris Instrumenti volumina, emendata juxta Hexaplorum fidem Latinis tradidisse: etsi paucissima, nebulonis cuiuspiam fraude aliisve temporum injuriis, ad posteros pervenerint. Monebat anno Christi 404 Augustinum Hieronymus, vetera editionis LXX Interpretum exemplaria emendata, de Graeco in Latinum transtulisse linguæ suæ hominibus. Quare hanc Hieronymi translationem, seu emendationem editionis Septuaginta, ad se transmittendam postulat Augustinus anno sequenti: *Deinde nobis, inquit epist. 82, mittas, obsecro, interpretationem tuam de Septuaginta, quam te edidisse nesciebam, etc.; ad quod respondet Hieronymus epist. 94, apud Aug. 172: Grandem Latini sermonis in ista provincia notariorum patinur penuriam: et idcirco præceptis tuis parere non possumus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis veribusque distincta est. Pleraque enim prioris laboris, fraude cuiusdam, amisimus.* Hæc per paucis annis ante obitum suum scribebat S. Hieronymus, anno scilicet 416 invenire. Unde proclive est credere, ab eo minime restituta suis volumina illa, quæ de Septuaginta editione frusus ipsi suppilarat. Ita res si se habuerit, nihil mirum est quod e tot voluminibus de Graeco in Latinum eloquium conversis, sex tantum nobis supersint. Ceterum librorum hujusmodi editionem cum asteriscis et obelis, intra quinquecentum perfectam esse oportet, ab anno Christi scilicet 385 exeunte, ad annum 390 vel 391 inuenire. Quia anno Domini 391 posterior translatio Jobi et Salomonis absoluta fuit ab eodem Hieronymo, ut infra dicetur.

Præpostero similiter ordine atque confuso, ut an-

tea monuimus, Canonem Hebraicæ veritatis Latine interpretari cœpit, et, Christo adjuvante, complevit. Non enim a primo usque ad novissimum juxta ordinem quo ibidem leguntur; sed ut potuit et ut rogatus fuit, ita libros Hebræorum in Latinum sermonem transtulit. Samuelis et Malachim volumina primo φιλοκονωτάταις Paulæ ejusque filia Eustochio προσφάνησ. Secundo prophetas omnes, maiores atque minores sedecim eisdem delegavit. Tertio circa idem tempus Sopbronio roganti Psalterium de Hebræo translatum, Græce convertendum tradidit. Quarto potentibus Chromatio et Heliodoro episcopis, libros Salomonis ex Hebraica veritate convertit in linguam Latinam. Quinto recurrens ad principium Canonis, librum Geneseos, et reliquos Pentateuchi interpretatus est, obsecrante Desiderio suo. Libros denique Josue, Judicum, Ruth, ac Esther Eustochio virginis negare non potuit: uti nec Paralipomena Chromatio. Sed ut tempus suum singulis voluminibus, quantum scire nobis licet, præfinitum sit, hisce notis ac characteribus chronologicis illud designare curavimus.

Ante alios igitur libros Canonis Hebræi, Latinè primum edidit volumina Samuelis et Malachim, quæ hodie quatuor Regum libros vocamus. Quod statim persuasum erit lectori studioso, ut præfationem huic editioni præfixam perlegere voluerit. Nam prologus iste in libros Regum dicitur *Principium galeatum*, quod possit omnibus libris, quos de Hebræo Hieronymus vertebat in Latinum, convenire: *Hic prologus Scripturarum, inquit, quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest*. Galeatum dicit principium, quod caput suarum versionum defenderet adversus temulos suos: sive quod priori translationi suæ ex Hebræo præfixa sit, et quasi generalis prologus in Scripturas a se versas præmittatur. Id ipsum manifeste declarant ejusdem prologi verba isthac: *Lege ergo primum Samuel et Malachim meum, inquam, meum. Quidquid enim crebrius vertendo et emendando sollicitius et didicimus, et tenemus, nostrum est*. Primum legi voluit volumina Regum, quia hæc ante cætera converterat de Hebræo in Latinum sermonem: aliter utique dicturus, si quæ aliæ veteris Instrumenti interpretationes præcessissent. Exemplaria hujus prioris translationis Romæ inveniebantur apud Domnionem ante annum Christi 393, quo scripta perhibetur epistola 52, ad Pamphilium; ubi conceptis verbis id affirmavit Hieronymus: *Miseram, inquit, quædam τῶν ὄπομνατῶν inprophetas duodecim sancto Patri Domnioni, Samuel quoque et Malachim, id est, quatuor Regnorum libros*, etc. Et ne longius evagari continget, quid de Jobo, quid de sedecim prophetis ibidem dictum legamus, breviter afferre non abs re sit. De Jobo quidem ita habet eadem Epistola ad Pamphilium: *Transtuli nuper Job in linguam nostram; cuius exemplar a sancta Marcella, consobrina tua, poteris mutuari. Lege eumdem Græcum et Latinum, et remeterem editionem nostræ translationi comparare; et liquido pervidebis, quantum distet inter veritatem et menda-*

Acium. De prophetarum voluminibus prius meminuerat his verbis: *Libros sedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone verti, si lageris, et detectari te hoc opere compererero, provocabis nos etiam cætera clausa armario non tenere*. Armario clausa tunc temporis tenebat præter jam dictas versiones, Psalmorum translationem Sophronio nuncupata, et libros Salomonis, quos diximus dedicasse Chromatio et Heliodoro. Cætera volumina veteris Testamenti nondum erant de Hebræo Latine conversa: quamvis ipse scribat anno Christi 392, quando contexuit catalogum de Scriptoribus Ecclesiasticis, se Instrumentum vetus juxta Hebraicum transtulisse. Quæ si non nemo de singulis libris intelligenda putavit, multum a vero eum discedere necesse est: quia ex epistola ad Lutiniū, et ex præfatione in librum Josue exploratum habemus, Pentateuchi translationem, atque trium aliorum voluminum, quorum in eodem prologo meminit, non suis absolute absolutam ante exitum S. Paulæ matris, id est, annum Christi 404. Liber item Ezra editus dicitur in præfatione aliquanto tempore post exemplaria prophetarum; moram enim attulit huic translationi Hieronymus, quam per tres annos continuos petierunt scribendo et rescribendo, insignes illi Domnion et Rogatianus. Libros itaque Samuelis et Malachim immediate subsequitur versio Jobi: Jobum autem excipit sedecim prophetarum translatio. Deinde Psalterium ac libri Salomonis. Universa hæc volumina Scripturarum de Hebræo in Latinum translulerat Hieronymus anno Christi 392, quo edidit librum de Viris Illustribus. Eodemque tempore Sophronius ejus familiares de Latino in Græcum eloquium nonnulla ex his converterat. Sophronius, vir apprime eruditus, inquit S. Doctor in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, *Opuscula mea in Græcum eleganti sermone transtulit: Psalterium quoque et prophetas, quos de Hebræo in Latinum vertimus*. Ea sunt quæ usque in jam dictum annum Theodosii principis decimum quartum et Christi 392, de Hebræo in Latinum sermonem, et de Latino in Græcum translatæ erant ab Hieronymo ac Sophronio. Ab anno autem 392 ad annum Christi 394 editus videtur liber Ezrae, ac liber Genesis: nam Ezram brevi temporis intervallo post edita prophetarum volumina, Latinitate donavit, ut testis est præfatio ad Domnionem et Rogatianum: librum autem Geneseos dedisse Desiderio post decimum quartum annum Theodosii principis, plane liquet ex epist. 154, modo consentiamus eumdem esse Desiderium, cui propter nominis vaticinium gratulatur tam in hac epistola quam in præfatione ad Genes. Præterea de Hebræo Genesim vertit priusquam librum edidisset de Optimo genere interpretandi, in quo multa collegit de veteri Testamento, que in LXX non leguntur. Plura tandem de Opusculis Hieronymi repetita, aut certe similia dicta reperiuntur epistola 154 et 52, quam diximus scriptam ad Pamphilium anno Christi 393. Quatuor reliquos Pentateuchi libros variis distractus occupationibus absolvere non potuit ante annum Christi

404 vel 405. Quod ipse nos docuit præfatione in Jo-
sue, dicens : *Tandem finito Pentateucho Moysi, velut
grandi senore liberati, ad Jesum filium Nave manum
mittimus.* Et infra : *Cæterum post sanctæ Paulæ dor-
mitionem, cuius vita virtutis exemplum est, et hos li-
bros, quos Eustochio virginī negare non potui, decrevi-
mus, etc.* Id ergo post obitum sanctæ Paulæ scribe-
bat Hieronymus : unde appareat translationem totius
Pentateuchi non fuisse perfectam nisi post annum
Christi 404, quia sancta hæc vidua vita excessit vii
kal. Febr. Honorio Augusto sexies et Aristæneto
Consulibus, id est, 26 januarii anni 404. Tanto au-
tem incertore luctus exagitatus est et confectus Hie-
ronymus, ut absque translatione libri Paschalis a
Theophilo editi, nihil aliud divini operis per longum
temporis spatium scribere potuerit. Ex quo non ob-
scure significatur, Octateuchi translationem, cuius
meminit in epistola 28, ad Lucinium, absolutam fuisse
anno Christi 404 exeunte, vel anno 405 currente.
Postremo librum Paralipomenon edidit juxta He-
bræum anno Christi 396 : maturius enim huic trans-
lationi tempus assignari non potest, quia in præfa-
tione, perfecta illa versio dicitur post epistolam 10,
de optimo genere interpretandi : *Scripti nuper, in-
quit Hieronymus, librum de optimo genere interpre-
tandi, ostendens illa de Evangelio, Ex Ægypto vocavi
filium meum, etc.* Liber autem ad Pammachium de
optimo interpretationis genere editus ibidem asseri-
tur annis circiter viginti postquam Eusebii Cæsa-
riensis χρόνιον in Latinum verterat. Quibus rite per-
pensis, existimavimus cum doctioribus viris episto-
lam 101, scriptam esse anno 396, ac brevi temporis
intervallo, quod adverbio *nuper* satis exprimitur,
Paralipomenon librum de Hebræo conversum. Diutius
in his annotationibus chronologicis lectorem trahere
poteramus, nisi persuasum nobis esset multa hujus-
modi temporum momenta p̄fessiniri vix ac ne vix
quidem potuisse; aut etiamsi invenerimus magno
studio et labore, parum profutura cognovimus. Quæ
habentur ergo a nobis perstricta breviter, curioso
lectori sint satis.

II. Apud Græcos et Latinos editionem Scriptu-
rarum Hieronymianam statim lectitari cœpisse se-
cundo loco affirmavimus. Nec immerito, cum ultra-
que ejusdem S. Doctoris interpretatio, et quæ
prior edita est e Græcis LXX exemplaribus, ac D
posterior ad fontem Hebræum elaborata, omnium
Latinarum versionum absolutissima haberetur. De
ea quæ derivata erat e Septuaginta Interpretibus
scribens ad Hieronymum Augustinus epist. 82 dicit
se illam desiderare, ut cæteras abjiciat Latinas in-
terpretationes, et multorum aliorum translatorum
careat imperitia : *Ideo autem, inquit, desidero in-
terpretationem tuam de Septuaginta, ut et tanta Lat-
inorum Interpretum, qui qualescumque ausi sunt,
quantum possumus, imperitia careamus.* Sophronius
apud Græcos, vir et ipse apprime eruditus, Græcas
similiter fastidiens interpretationes, novam abs
Hieronymo Latinam editionem studiosissime postu-

A lavit. Hujus ita meminit Hieronymus præfatione in
Psalterium Hebraicum, id est, de Hebræo Latine
redditum : *Studioſissime postulasti, ut post Aquilam,
et Symmachum, et Theodotionem, novam editionem
Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis in-
terpretum varietate turbari, et amore quo laberis, vel
translatione, vel judicio meo esse contentum.* Græcas
igitur Latinasque multorum interpretum transla-
tiones cum respuerint viri doctiores tum apud Græ-
cos, tum apud Latinos, ac earum varietate atque
imperitia non minime turbarentur : consequens
erat, ut Hieronymianas versiones appeterent, quas
similibus vitiis carere omnes noverant. Ideo gratu-
latur sibi Hieronymus lib. II *Apologæ adversus
Rusinum*, quod Romana Ecclesia suscepit *Psalte-
rium suum emendatissimum* juxta *Septuaginta Inter-
pretes* : et præfatione in librum Paralipomenon,
quem nominatissimi Domnionis et Rogatiani pre-
cibus impulsus Latine reddidit, non ambigit suam
interpretationem benevolis placitaram, ac lectione
assidua Romæ terendam apud eos maxime, qui nunc
temporis Christiani Senatus fuere lumina. In Ec-
clesia Africana quam familiaris fuerit Hieronymi
versio Latina juxta LXX Interpretates, satis explo-
ratum habemus ex libro Annotationum S. Augus-
tini in Job. Nam in eo volumine nullum de veteribus
interpreteū sequitur Augustinus, sed totum habet
ex translatione quam Hieronymus edidit, additis
obelis et asteriscis. Vix autem mihi unquam per-
suasum erit ab eruditissimo scriptore libri *de Claris
Interpretibus*, priorem Hieronymi editionem, e Septuaginta
Senum interpretatione derivatam, e Latino
Græce iterum versam, a Græcis studiose susceptam
esse. Quid enim necesse fuerat ea quæ in Hexaplis
habebantur, e Latino Hieronymi in Græcum iterum
convertere, et actum agere in editione Scripturarum.
Quod igitur de suscepta sua editione apud Græcos
meminit Hieronymus libro secundo adversus Ru-
sinum, id sine dubio de translatione posteriori, quæ
Hebraica dicta est, intelligendum est : *Unde puta-
bam, inquit, bene mereri de Latinis meis, et nostrorum
ad discendum animos concitare : quod etiam Græci
versum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt :
inde in culpare vocor, et nauseanti stomacho cibos
ingerō.* Sophronius Hieronymi necessarius, ut per-
vulgatum est, Psalterium ab eo de Hebraica veritate
translatum, et omnes sedecim prophetas Græce
repositorat : quam editionem Græci studiose sus-
cepunt, non dignati aliquid mutuari a Latinis
hominibus. Hoc est quod docere nos voluit Hiero-
nymus, non solum jam laudato *Apologæ* adversus
Rusinum testimonio; sed præfatione etiam in Ezram,
ubi studium ac benevolentiam Græcorum commen-
dans, Latinorum sibi obtrectantium injuriam, et
ingrati in eis animi crimen hoc modo conqueritur :
*Porro aliud est, si clausis, quod dicitur oculis mihi
volunt maledicere, et non imitantur Græcorum stu-
dium ac benevolentiam, qui post Septuaginta Trans-
latores, jam Christi Evangelio coruscante, Judicos*

et Hebionitas, legis veteris interpres, Aquilam vide-
licet, et Symmachum, et Theodotionem, et curiose
legunt, et per Origenis laborem in Ἐξαπλοῖς, Ec-
clesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse de-
berent, quod exsultantem cernerent Græciam a se ali-
quid mutuari! Non alter Græcia exsultans a
Latinis mutata est, quod studiosi post tantos in-
terpretes non fastidirent, nisi suscipiens transla-
tionem Hieronymianam de Hebræo in Latinum
editam, quam Sophronius Græcam fecit juxta pro-
missum, quo apud Hieronymum tenebatur, uti si-
dem facit ejusdem præfatio in Psalmorum librum.
Majori adhuc studio susceptæ sunt apud Latinos et
usurpatæ Hieronymi translationes ex Hebraicis
prognatæ: nam omnium Ecclesiarum usu quoti-
diano celebratas fuisse, testis est tabescens invidia
Rufini, qui propter odium auctoris non eas modo
repudiabat; sed in nova illa sancti doctoris editione
flagitia et sacrilegia perpetrata esse voluit orator
ipse criminosisimus: Illa vero, inquit lib. ii In-
vectivæ suæ in Hieronymum, quæ nunc tu interpre-
taris, et per ecclesiæ et monasteria, per oppida et
castella transmittis, quomodo suscipiemus? tamquam
divina, an tamquam humana? Et quid facimus, quod
quæ prophetarum vel legislatorum nominibus titulantur,
veriora hæc abs te, quam illa quæ Apostoli probave-
runt, affirmantur? Istud commissum dic quomodo
emendabitur: immo nefas quomodo expiabitur? Si
enim in explicanda lege aliquid aliter sensisse dam-
nabile apud te dicitur, ipsam legem pervertere in aliud
quam apostoli trudiderunt, quoties damnabile judican-
dum est! Ergo quoquo versum ferebantur Hierony-
mianæ translationes per ecclesiæ et monasteria,
per oppida et castella transmissa. Earum exem-
plaria Romæ inveniebantur tum apud doctissimos
viros, tum apud eos qui sanctitatis laude celebra-
tissimi fuerunt in urbe. Pammachius, vir nobilis-
simus, cuius in sacris litteris studium Hieronymus
*sibi aliquando præstulit, libros *sedecim Prophetarum**
*apud se habebat: sancta Marcella exempla libri *Job*:*
*sanctus Pater Domnion *Samuelem* et *Malachim* in*
Latinum de Hebræo sermone conversos manibus
quotidie terebat, uti abunde testatum exstat in
epistola 52 ad Pammachium scripta. Eundem usum
apud Latinorum Episcopos, ac Italos præcipue,
probare possunt quædam præfatiunculæ veteris
Testamenti: ipsum epistolæ et opuscula nonnulla
S. Augustino manifeste demonstrant. Narrat Au-
gustinus epistola 71, apud Hieronymum 88, quo-
modo institutum esset ab Africanæ cuiusdam Ec-
clesiæ episcopo, ut nova Hieronymi interpretatio
prophetarum in Ecclesia legeretur, et hujuscemodi
*texit fabulam: Quidam frater noster *Episcopus*, cum*
lectiari instituisset in Ecclesia, cui præest, interpre-
tionem tuam, morit quiddam longe aliter abs te po-
situm apud Jonam prophetam, quam erat omnium sen-
sibus memorieque in veteratum, et tot ætatum succe-
sionibus decantatum, etc. Ex hoc Augustini loco
plane liquet, nonnullos in Africæ partibus episcopos

A privata lectione minime contentos, interpretationem novam Hieronymi in suis Ecclesiis publice legendam instituisse, idque ante annum Christi 403, quo scripta dicitur Augustini epistola 71, jam laudata. Psalterium a sancto Hieronymo translatum ex Hebreo se non habere scribit idem S. Doctor epist. 261, ad Audacem. Illud vero tamquam perfectam editionem Psalmorum Latinam uterque requirere videtur, si de eodem Psalterio ista intelligamus: *Ita illud quod perfectum est, tecum nos quoque re- quirimus. Plura ex Augustino inferius dicenda super- sunt; quapropter his commemorandis nunc super- sedeo. Laudat præcipue Hieronymus in Lucinio Bætico fervorem et studium Scripturarum, quo describi sibi fecit opuscula quæcumque S. Doctor dictaverat ab adolescentia usque in annum Christi circiter 394: Hispanias enim occupaverat præclara Hieronymi ac ejus lucubrationum fama: unde ve- bementi desiderio incensus Lucinus, sex ad Hieronymum misit notarios, qui descripta hujus im- mortalis ingenii monumenta ad se perferrent. Huic rescribens Hieronymus suarum Scripturæ editionum meminit his verbis: Canonem Hebraicæ veritatis, excepto Octateuco, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et notariis dedi describendum. Septuaginta Interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi. Novum Testamentum Græcæ reddidi aucto- ritati. Ut enim veterum librorum fides de Hebrais vo- lumenibus exanimanda est, ita novorum Græci sermonis normam desiderat. Excepto itaque Octateuco, novam ex Hebreo interpretationem Hieronymi Hispaniarum Ecclesiæ suscepserunt circa annum 395. Parque est ut credamus priorem ejus editionem diligentissime emendatam juxta fidem Hexaplorum, aliquot annis ante adventum notariorum Lucinii in Palæstinam, fuisse perulgatam apud Hispanos, et usurpatam ab eorum studiosis. Id sat manifesto indicare videntur verba hæc, Septuaginta Interpretum editionem et te habere non dubito, etc. Nam alioquin descriptam hanc editionem cum aliis opusculis ad Lucinium transmisisset Hieronymus.*

D III. Capituli præcedentis argumenta iterum com-
 probantur bis que dicenda suscepimus in tota articuli istius continentia. Quisquis enim ex auctoribus coætaneis in suos usus Hieronymianas adhibuit translationes, testis haud dubio accedit locuples ad manifestationem prioris sententiæ, qua statuimus Hieronymi Latinas Scripturæ sacræ interpretationes lectione studiosorum brevi fuisse celebratas. Hesychius magui illius sancti Gregorii Nazianzeni (ut fertur) discipulus, Hierosolymorum presbyter, primus in censum veniat inter eos qui testimonia Scripturarum recitant juxta editionem Hieronymianam de sanctis Hebraicis derivatam. Ille igitur lib. i Comm. in Leviticum, postquam attulisset versi- culum 30 capituli iv juxta Septuaginta Interpretes: *Et tollet et ponet sacerdos sanguinem peccati digito super cornua altaris holocaustatis, subdidit statim*

isthac de Hebraica translatione : *Quod Hieronymus simil sensu edidit dicens : Tolletque sacerdos de sanguine digito suo tangens cornua altaris.* Iterum ad caput xix ejusdem Levitici translationis Hieronymiana recordatur : *Unde dicens, non levabis nomen in injusto, addidit : et non profanabis nomen Domini Dei vestri.* *Quod Hieronymi translatio edit : Non pollues nomen Dei tui.* Idem Hesychius liberum duodecim minorum prophetarum versibus distinctum edidisse videtur ad exemplum S. Hieronymi, qui utilitati legentium consulens, novam suam ex Hebræo editionem per cola et commata descripsit, ut testatum exstat initio præfationis in Isaiam prophetam. De utilitate et commodis hujusmodi distinctionis versuum meminit etiam Hesychius in principio propriæ lucubrationis, quam ita inscriptam legimus tomo viii Criticorum sacrorum : *Περὶ χιου πρεσβυτέρου ἱεροσόλυμων Στιχὸν τῶν φροφῶν, hoc est, Hesychii presbyteri. Hierosolymitani duodecim prophetarum distinctio in modum versuum.* Multum autem a vero aberrant illi qui nomen Græcum στιχὸν sive στιχὸν pertrahunt ad distinctionem in capita et paragraphos : quia haec longe diversa est ab ea quam sibi proposuit Hesychius, observatione docet apud scriptores hagiographos, in Psalterio, Proverbiis, Ecclesiaste, Job, et in Cantico canticorum. Quæ quidem volumina metro et versibus fuere conscripta offlato Spiritus sancti, non tamen in capita ac paragraphos distincta, uti concedunt omnes divinarum Scripturarum studiosissimi defensores ac diligentes indagatores. Hanc igitur versuum distinctionem in libro duodecim prophetarum relinere voluit Hesychius, quod antiquitus a viris sanctis usurpatam novisset; et doctis pariter et indoctis utilem fore ad intelligentiam oraculorum prophetarum cum Hieronymo speraret: *Δολλὰ μὲν τῶν ἀστρῶν, ἢ τῶν ἀστέρων σαφῆνες διαιρεσίς, id est, multa enim obscura et incerta eluejat haec versuum distinctio.* Ita Hesychius Hierosolymitanus, qui distinctiones per membra divisas in editione Hieronymi, diligens et ipse scriptor conservavit in duodecim prophetis.

Ex Hesychiano illo usu nondihil laudis accedit Hieronymianæ editioni Scripturarum : sed ounum commendationem excedit quod de ea, vel ex eadem translatione Hebraica scriptum reperitur in commentariis Augustini. Modo eam citat cum honorifica auctoris commemoratione; nunc utilitatem et facilitatem ejus prædicans, obscuriorum et intricatum LXX Interpretum editionem abhicit; ex illa denique Hieronymiana libros integros Christianæ pietati non parum profuturos contextit. Cum lib. iv de Doctrina Christ. cap. 7, num. 15 et seqq. respondet male doctis hominibus, qui nostros auctores sacros contumendos putant, non quia non habent, sed quia non ostentant, quia nimis isti diligunt, eloquentiam; ex illius prophetæ libro potissimum, qui se pastorem vel armentarium suisse dicit, aliorum prophetarum probat eloquentiam. Non autem, inquit,

A hoc faciam secundum Septuaginta Interpretes; sed sicut ex Hebræo in Latinum eloquium, presbytero Hieronymoutriusque linguae perito interpretante, translatæ sunt verba Amos. Erat itaque rectio Augustini judicio expeditior et commodior interpretatio Hieronymiana ad demonstrandam prophetarum sanctorum eloquentiam, quam alia vetus et Vulgata e LXX Interpretibus derivata, Miratus sum saepius tantam inveniri concordiam inter presentem nostram editionem prophetarum, et locum Amos ab Augustino editum; nihil enim inest discriminis neque in sententijs, neque in distinctione commatum. Triacola prophetæ Amos capite sexto, hoc modo descripta leguntur :

*Qui separati estis in diem malum,
Et appropinquatis solo iniquitatis.
Qui dormitis in lectis eburneis;
Et lascivitis in stratis vestris:
Qui comeditis agnum de grege,
Et vitulos de medio armenti.*

De eisdem vero verbis ita disserit S. Augustinus num. 18 ejusdem cap. 7 iam laudati de Doctrina Christ. : *Ista sex membra tres bimembres circuitus ediderunt. Nou enim ait, Qui separati estis in diem malum, qui appropinquatis solo iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lascivitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti. Si ita diceretur, esset quidem et hoc pulchrum, ut ab uno pronomine repetito singula sex membra decurrent, et pronuntiantis voce singula finirentur: sed pulchrius factum est, ut eidem pronomini essent in bina subnexa, quæ tres sententias explicarent: unam ad captivitatis pronuntiationem, qui separati estis in diem malum, et appropinquatis solo iniquitatis: alteram ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in lectis vestris: ad voracitatem vero tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti: ut in potestate sit pronuntiantis, utrum singula finiat, et membra sint sex, an primus et tertium et quintum voce suspendat, et secundum primo, quartum tertio, sextum quinto connectendo, tres bimembres circuitus decentissime faciat, etc. Quid manifestius dici poterat ad comprobandum distinctionem versuum in nostra editione usurpatam? Haec in iis quæ superius a nobis allata sunt, tria cœla, sex*

D commentata prophetæ Amos. Sex item Augustinus agnoscit membra, ac tres bimembres circuitus, qui totidem sententias explicant. Si quis ergo criticorum in hac Canonis Hebraicæ veritatis editione voluerit aliquid reprehendere, consulat Opuscula Hieronymi et Augustini, suam conscientiam recolat, videat ordinem textumque sermonis, et tunc nostro labore, si posuerit, detrahat.

Sunt et alia loca bene multa in quibus Hieronymi translatio Hebraica recensetur ab Augustino. Quindecim, ni fallor, occurrunt in libris Questionum in Heptateuchum: nec in illis ambiguum quid nisi raro proponitur, quod aliqua veritate Hebraica non solvatur, ut ipsius Augustini verbis ular, quæ leguntur

quæstione 152 in Genesim. Longum esset ac fastidiosum lectori studioso, si ex ordine singula hæc replicarem : indicabo tamen breviter quæstiones 20 et 54 in Deuteronomium ; 7, 15, 19, 24, 25, in librum Josue; 16, 37, 47, 56, in Judices, ubi sanctus Augustinus interpretationis ex Hebreo auxilia querit, tamquam ejus quæ majorem præbeat lucem ad intelligentiam Scripturarum. Unum instar omnium sit nobis testimonium illud, quod ex Deuteronomio capite decimo quarto vers. 28 et 29 sumptum, proponit solvendum lib. v, qu. 20 in idem Deuteronomium. Recitat igitur LXX Interpretum contextu sacro, subjungit nonnulla de decimis quæ quæstionem hujus loci perpererunt : sicque accedit ad ejusdem difficultatis solutionem : *Sed obscure possum est, quia non est distincta ista decima ab illa, quam voluit cum Levitis in eo loco manducari, quem Dominus elegisset templo suo. Sed in eius interpretatione, quæ est ex Hebreo, apertius hoc distinctum reperimus. Ait enim, Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore, et repones intra januas tuas, venientque Levites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus et pupillus et vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur, ut benedicti tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, quæ feceris. Primo hoc ipsum planius est quod ait, Anno tertio : intelligitur enim uno anno intermissione : in Septuaginta autem, quoniam post tres annos dixit, incertum est utrum eos medios esse voluerit, ut quinto quoque anno fieret. Deinde cum ait, et separabis aliam decimam, satis ostendit extru esse illam, quam voluit eum ipsum qui offert, manducare cum suis et Levitis in eo loco, quem Dominus elegisset. Et hanc enim aliam decimam intra januas suas eum ponere præcepit, non ad eum locum deferre, ubi Dominus se voluit invocari, etc. Ex unico illo loco manifestissime demonstratur, interpretationem Hieronymi probatissimam fuisse Augustino, qui eam citat tamquam planiorem, ac sensui Scripturarum assequendo maxime accommodatam : in Septuaginta autem multum obscuritatis agnoscit, et pleraque perplexa, quibus elucidandis succurrat interpres Hieronymus necesse sit. Breviter ista transcurrimus, ut ex Speculo S. Augustini ampliorem accersamus probationi nostræ splendorem, quia nihil ad causam Hieronymianæ versionis est potius.*

Quid sit vero Speculum Augustini Possidius in ejus vita cap. 28 aperte declaravit, dicens : *Quique prodesse omnibus volens, et volentibus multa librorum legere et non valentibus, ex utroque divino Testamento, rettere et novo, præmissa præfatione præcepta divina seu velita ad vitæ regulam pertinentia excerptit, atque ex his unum codicem fecit : ut qui vellet legeret, atque in eo vel quam obediens Deo, inobediensve esset, agnosceret, et hoc opus voluit Speculum appellare. Iujus Operis lectionem commendans postea Cassiodorus lib. de Institutione divinarum litterarum cap. 16, de eo ita scribebat : Liber ejusdem (Augustini) quasi philosophiae moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis*

A ex divina auctoritate collegit, Speculumque nominavit, magna intentione legendus est. Talem librum philosophiae moralis, quem omnibus Christianis prodesse voluit Augustinus, unde excerptum putas? Ex Septuaginta, an ex Hebraica Hieronymi interpretatione? Certe LXX Interpretum assertor quandoque fuit Augustinus etiam adversus Hieronymum, quem obtentu ecclesiastice futuræ perturbationis ab studio Hebraica interpretandi deterrere volebat. At Hieronymianæ translationis splendore, fide, facilitate, ac utilitate tandem percussus, potius ex ea maximo emolumento edocendas, quam magno scandalo plebes Christi perturbandas intellexit. Egregium propterea opus Speculi, quod memoria maxime tenendum erat, totum de nova Hieronymi B interpretatione contextuni Latinis Ecclesiis, suisque præsertim Africanis edidit : nihil deinceps de sacerdotio metuens, etiamsi fidelibus ingereret multa ab Hieronymo longe aliter posita, quam erat omnium sensibus memoriaræque in veteratum, et tot æstatum successionibus decantatum. Quis crederet Psalterio ex Hebraicis prognato locum in Augustini Speculo concedendum, et sensis linguam ibi esse mutandam? Nam veteri Psalmorum editioni atque adeo modulationi assuetæ Christianorum aures, universæque Latinorum Ecclesiæ, novitatem alterius sustinentes, linguam quoddammodo mutasse videntur. Ita psalmus secundo vers. 23 et 24, in Vulgata editione vers. 12, pro, Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa ; legebant in Speculo Ecclesiæ Africanæ et Latinae linguae homines, Adorate pure, ne forte irascatur, et pereatis de via. Pari modo qui præcepta divina ex psalmo xiv, 5, memorie commendare volebant, lectionis LXX Interpretum, qui jurat proximo suo, et non decipit, tamquam veteris prorsus oblitus ; novam istam de fonte Hebraico derivatam, Jurat ut se affligat, et non mutat, animis imbibetur. Utque omnes libros Testamenti veteris protocanonicos uno verbo comprehendam, repudiatis ex integro Septuaginta Interpretibus, Canonem Hebraicæ veritatis suscepereunt Ecclesiæ Latinæ, una cum Speculo sancti Augustini Hippomensis episcopi. Nihil in hoc opere posuit sanctus Antistes, quod e pura Hieronymi translatione Hebraica, hoc est, e Canone Hebraicæ veritatis non manarit : præter D nonnulla Scriptorum vitia, quæ modo e nostra Canonis editione emendari possunt in Speculo, uti et nos nonnulla in Canone emendavimus moniti ab Speculo sancti Augustini. Habes igitur, Christiane lector, permultas sententias sacræ Scripturæ recitatas ex Hieronymi translatione apud sanctum Augustinum : habes et opus integrum juxta eamdem interpretationem conditum, in quo major pars Canonis Hebraicæ veritatis conservata est. Aliam denique nec mediocrem capiet utilitatem, qui ex Canone Hebraicæ veritatis numerum versuum mendose adeo expressum in antiquis editionibus Speculi infinitis locis restituere voluerit. In nova similiter editione Domini nostri Blampia dissontantes numeros in mss. codicibus

designatos emendare, ac proprium valebit reponere numerum, eum nempe quem *sanctus Augustinus* definit, versionem Hieronymianam per colla ac commata divisam imitatus. Exempla sumamus ex psalmis, ubi primum notis suis monet nos *Domnus Blampin*, quomodo ad fidem mss. codicum restituere curaverit numerum versuum mendose expressum in prioribus editionibus Speculi. Columna 694 hujus Operis, sic legimus scriptum : « In psalmo xxvi : *Lux mea Dominus, et salutare meum, quem timebo? Dominus fortitudo vitæ meæ, quem formidabo?* Et post quatuor versus, *Si steterint adversum me castra, etc.* In notis autem, littera *e*, optime haec observata sunt. In prius editis, *Et post tertius versus. Reponimus ex mss., Et post quatuor.* » Restituit igitur nova editio Speculi ordinem ac numerum versuum, prout legebantur apud veteres, sed nonnullæ Scriptorum mendæ castigandæ veniunt in Speculo, ut sequens Canonis nostri contextus manifeste declarat. Psalmus xxvii juxta Hebreos, hoc modo superiora verba a nobis edita leguntur :

*Dominus lux mea, et salutare meum,
quem timebo?
Dominus fortitudo vitæ meæ, quem for-
midabo?
Cum appropinquarent mihi maligni,
ut comedarent carnem meam :
Hostes mei et inimici mei,
ipsi impegerunt et ceciderunt.
Si steterint adversus me castra,
Non timebit cor meum.*

Lectionem itaque, *quem formidabo?* sequuntur quatuor versus usque ad illud, *Si steterint, etc.* Hoc nîmne assecuti Lovanienses Theologi putarunt designatum esse in Speculo S. Augustini distinctionem versiculorum, quæ in Vulgata Latina hodierno usu recepta est : unde *tertium* versum psalmi xxvi vel xxvii, apud Hebreos, eodem ordine in exemplaribus Augustini scriptum esse arbitrati, posuerunt, *Et post tertius versus : Si steterint, etc.*, cum non *tertius* versus esset apud veteres Patres, sed potius *septimus* numeraretur, ut fidem faciunt Canonis Hebraicæ veritatis libri mss. Porro in nova editione Speculi duo priores versus ejusdem psalmi nullum debent habere punctum interrogandi, quia manifestissime apparet sensum hujus Scripturæ, non esse interrogantis, sed affirmantis prophetæ, quod Dominus sua sit lux, et fortitudo vitæ ipsius, quem timere se dicit. Principium quoque psalmi perturbatum est in Speculo, ubi voces istæ, *Lux mea, præcedunt vocem, Dominus.* Nec solum in sententiis emendandum est Speculum e Canone Hebraicæ veritatis; sed in numeris etiam versuum ab Augustino designatis. Pessime quidem Psal. xxxiii post versum decimum quintum legebatur in editis, *Et post quartus versus,* quod ad fidem mss. codicum ita mutat nova editio : *Et post septem versus.* At ut verum fatear, superest adhuc lectio paululum depravata : *sex enim, non septem versus sunt ab illo versu, quæ pacem, et persequere eam, ad istum usque, juxta est Dominus con-*

stitutus corde. Quamobrem in Speculo legi necesse est : *Et post sex versus.* Nulla autem cum fuerit ambiguitas in distinctione versuum psalmi cx, qui singulos suos versus juxta numerum Hebraicarum littoralium partitos retinere dehet, miror quomodo in opere Speculi numerentur solummodo quinque versus ab istis verbis, *volet nimis*, usque ad illa, *Bonus vir clemens et fenerans* : sex namque versus decurunt cum suis litteris alphabeti Hebraici, id est, *gi-mel, da-leth, he, vav, zain, heith*, nec a quocumque scriptore pauciores numerari possunt. Hic igitur loci castiganda est nova nostra editio operum sancti Augustini, cuius Speculum qui exegerit ad Canonem editum Hebraicæ veritatis, sexcenta deprehendet, quæ adhuc emendatione indigeant. Nos vero ire permagamus ad ea quæ sunt præsentis instituti.

Post Augustinum, qui unus pro omnibus esse poterat ad probationem propositæ assertionis nostræ numero tertio, absque injuria non reticeremus de insigni auditore Hieronymi Philippo; hic namque coætaneus scriptor præcipios suo præceptoris honores addidit, cum suis in Jobum Commentariis versionem Hieronymianam ex Hebreo solam edisseret. Ne quis vero in dubium revocet Commentarios Philippi, propter idem opus quod nomine Bedæ editum circumseritur, meminerit Gennadium in Catalogo Virorum Illustrum ista de Philippo litteris ac memorie tradidisse : *Philippus presbyter optimus auditor Hieronymi, Commentatus in Job edidit sermone simplici libros*, etc. Genuinos illos Philippi Commentarios ex

C parte descriptos retinet codex monasterii nostri Corbeiensis ante nongentos annos in membranis robustissimis, sive densissimis exaratus, qui in bibliotheca San-Germanensi habet numericam notam 660. Totus libri Job sacer contextus in hoc exemplari scriptus est litteris uncialibus : interlineares vero Philippi Commentarii Longobardicis characteribus sunt adjecti : quibus, ni fallor, satis explorata nobis est ætas ms. codicis. Eadem manu, eisdemque characteribus Longobardicis isthæc scripta leguntur in fine Commentariorum : *Hæc interpretatio excerpta est de expositione Philippi.* In his igitur excerptis et Epitome expositionis Philippi presbyteri in Job, purus fluit totus sacer textus absque illis additamentis, quæ in editis libris sub nomine Hieronymi frequenter occurunt. Duo sunt, verbi gratia, additamenta Job capite 1, 21 et 22, nempe, *sicut Domino placuit, ita factum est*, et consequenter, *labiis suis.* Quæ omnia superflua esse et addititia, perspicue demonstratur ex Commentariis mss. Philippi presbyteri, ut ex scholiis nostris infra positis col. 799. Præterea insigne illud additamentum, *Animæ enim esurienti etiam amara dulcia esse videntur*, quod in editis apud Hieronymum Commentariis legitur capite vi Jobi, non apparel apud Philippum Hieronymi optimum auditorem. Unde colligas Hieronymi coætaneum scriptorem non aliam in suis opusculis translationem Latinam sibi proposuisse exponendam, nisi Hieronymianam illam novam, quam superius dicebamus in Spe-

culo S. Augustini conservatam : Præter integrum Juli textum, multas Scripturarum sententias ac prophetarum sermones recitat Philippus juxta editionem novam sui magistri, ut est illud comma omissum a LXX Translatoribus in fine capituli ii Isaiae prophetae : *Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus ejus : quia excelsus reputatus est ipse.* Hac sententia utitur Philippus in editis omnibus Commentariis, cum de Christo interpretatur illa verba Job cap. xxvii, 3 : *Quia donec superest halitus in me, et Spiritus Dei in naribus meis.* Plura congerere in promptu erat ex Procopio etiam Gaza: ; sed longitudinem fugio in re satis superque demonstrata.

IV. Dixi in Ecclesia Romana receptam fuisse tempore Gregorii Magni utramque Scripturarum editionem, et veterem, et novam Hieronymianam. Nam licet omnes Ecclesiae Christi primas partes tribuerent illi translationi, quam de fontibus Hebraicis derivatam neverant, propter antiquitatem tam Vulgata Italica versionis, noluerunt prorsus studium ab eadem abdicere, caute pedentim omnia facientes, ut quod senescebat, suspte ad interitum veniret. Usum autem utriusque Latinæ interpretationis docuit nos ipse Gregorius Magnus epistola dedicatoria, sive præfatione Moralium expositionum in Job, ait enim ad finem : *Noram vero translationem dissero, sed ut comprobationis causa exigit, nunc novam, nunc veterem per testimonia assumo : ut quia sedes apostolica (cui auctore Deo præsideo) utraque utilitur, mei quoque labor studii ex utraque fulciatur.* Pro textu habebat novam, id est, Hieronymi translationem, ad cuius tantum comprobationem vetus alia ab eo usurpabatur. Quantum vero auctoritatis attribueret Hieronymianæ super Italiam, aperte declaravit lib. xx Moralium, cap. 23, ubi expositione sua hunc Jobi locum illustrat : *Mutatus es mihi in crudelem, et in duritia manus tuae adversaris mihi. Longe, inquit, ab hac sententia retusa translatio dissonat, quia quod in hac de Deo dicitur, hoc in illa de adversariis et persecutoribus memoratur. Sed tamen quia hac nova translatio ex Hebreo nobis Arabicoque eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est quidquid in ea dicitur : et oportet, ut verba illius nostra expositio subtiliter rimeatur.* Ait ergo : *Mutatus es, etc.* Ita Magnus ille Gregorius, Ecclesiarum catholicarum lumen, summorumque pontificum decus et exemplar. Quem si suissem aliquoties imitatus in laude Hieronymianæ translationis, dicendo eam nobis verius cuncta transfudisse, ac credendum quid in ea legitur scriptum : Deus bone! quantos sustinuisse impetus et furores scolorum hujus temporis, qui me temeritatis insimulare alicubi ausi sunt, quod dixissem, Ecclesiam Romanam nunquam discessisse a Vulgata Latina, in rebus etiam chronologicis. Sed apace a nobis hujusmodi scriptores, qui Iberias nensis libris authenticis præferunt, nec judicium Ecclesiae Dei, suorumve pontificum nobiscum consectetur.

Matrem omnium Ecclesiarum, cui, auctore Deo,

A præsedit Gregorius, cæteræ omnes Latinæ secutæ sunt, novam ex Hebreo editionem Scripturarum suscipientes, eo quod inter omnes longe præstaret. Clariorem esse in verbis, ac veraciorem in sententiis, nullus Antiquorum negare visus est : unde legimus apud Isidorum Hispalensem lib. i de Offic. Eccl. cap. 12 : *De Hebreo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit : cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequa utuntur, pro eo quod veracior sit in sententiis, et clarior in verbis.* Cum talis fuerit Interpretatio Hieronymi, ut definitive pronuntiat Isidorus, mirum quid est, si veterem obscuriorem in verbis, in sententiis non adeo veracem omnes Ecclesiae repudiarint? De usu itaque Hieronymianæ translationis recepto apud omnes Ecclesias, adeo constans est Gregorii ac Isidori testificatio, ut frustra, quod Italos ac Hispanos spectat, idipsum aliorum scriptorum sententiis affirmaremus. Ad nostrates igitur properandum est, quia fidem etiam Gallorum postulat articulus sequens.

V. Gallicani Psalterii nomen tulit Psalmorum liber ab Hieronymo iterum emendatus, editusque cum obelis et asteriscis : hoc vero nomine appellata est posterior illa editio juxta LXX, quod Galliarum Ecclesiæ inter omnes primum discesserint ab usu Romanii Psalterii, sive veteris illius editionis Latinæ, quam Romæ positus Hieronymus magna ex parte correxerat. Hinc autem ad gloriam Ecclesiarum nostrarum cumulus accedit, non solum ex eo quod e

C duobus Psalterium perfectius retinuerint ; sed maxime quia usu psallendi in Gallicanis Ecclesiis celebratus est ab antiquo ævo liber ille Psalmorum, quem cum aliis libris canonici publico tandem decreto probavit œcumonica synodus Tridentina. Quanta porro fuerit diligentia nostratum in describendo hocce Psalterio cum asteriscis et obelis, non aliunde testatum volumus, quam ex infinita copia codicum mss. qui cum talibus distinctionibus supersunt usque hodie in Gallicanis bibliothecis. In Italia non ita abundant, et perpaucia apud suos invenisse se exemplaria fatetur doctus Carus presbyter theologus, qui inchoatam nobis dedit editionem Psalterii Hieronymiani cum supra dictis obelorum et asterisco signis. Nos præstantissimos id genus, ac per-

D multos codices mss. consecuti, supplenda curavimus quæ deesse videbantur in editione Romana Cari. At de his vide infra admonitionem nostram in utrumque Psalterium Romanum et Gallicanum.

Galliarum Ecclesias summam auctoritatem tribuisse novæ ex Hebreo translationi, conjicere nobis licet ex illo usu, quem constanter retinebant in Psalterio juxta LXX Interpretes emendato posterioribus curis Hieronymi. Nam cur in toto non recipierent, quod in partibus tanto studio suscepserant? Hoc est, si exemplaria emendata ad Græcas interpretationes, quæ proprius accedebant Hebraeorum codicibus, magno studio nostrates suscepserant : quanta putamus voluntate adhæsisse eos Hebraicæ

Veritati, quanta jucunditate de fonte purissimo hau-
stum aquam ebibisse! Verum ne conjecturis tantum
nostris astruamus opinionem de usu Hieronymianæ
translationis apud Gallos, testis aeccedat Idoneus
Stephanus Abbas Cisterciensis secundus, qui rem
nostram plane conficiat. Is igitur verbo atque
exemplo suo doceat, veterem Latinam Interpretationem
neglectam fuisse apud nosrates, propter no-
vam, quam Italæ sennuntiati objecerat Hieronymus.
Nam descripta saerorum Bibliorum exemplaria ad
usum suæ congregationis, cum aliquot locis redundantia
ac parum consona Hieronymianæ versioni
reperisset, illico offensus hujusmodi dissidens, et
collatione facta Latinorum cum Hebreis codicum,
eradenda et obliteranda voluit in suo Historice di-
vinae apographo quæcumque abesse dicebantur in
fonte Hebraico, nec posita vidisset apud Hierony-
mum. Insignior est loquor quam ut a nobis præter-
mittatur, aut ex eo lectori aliquid depereat. Totum
proinde transcribam, quemadmodum ruper editus
est a Domno Joanne Mabillonio ad calcem tom. IV
operum sancti Bernardi col. xi et xii.

CENSURA STEPHANI ABBATIS CISTERCIENSIS II DE ALIQUOT
LOCIS BIBLORUM.

Frater Stephanus, Novi Monasterii abbas, et præ-
sentibus, et futuris servis Dei salutem. Hanc Historiam
scribere disponentes, inter plurimos libros, quos de di-
versis Ecclesiis congregavimus, ut veraciorem sequere-
mur, in quedam fere ab omnibus multum dissonan-
tem impeginus. Et quia illum pleniorum cæteris inveni-
mus, fidem ei accommodantes, hanc Historiam, se-
cundum quod in eodem libro invenimus, scripsimus.
Qua digesta, non modice de dissonantia Historiarum
turbati sumus: quia hoc plena docet ratio, ut quod ab
uno interprete, videlicet beato Hieronymo, quem
cæteris interpretibus omissis, nosrates jamjamque
suscepimus, de uno Hebraicæ veritatis fonte transla-
tum est, unum debitum sonare. Sunt tamen quidam ve-
ris Testamenti libri, qui non de Hebraico, sed de
Chaldaico sermone ab eodem nostro interprete sunt
translati: quia sic eos apud Judæos invenit, sicut
ipsest in Prologo super Daniele scribit, nosque illos
sic ut cæteros libros secundum ejus translationem sus-
cepimus. Unde nos multum de discordia nosrorum
librorum, quos ab uno interprete suscepimus, admiran-
tes, Judæos quosdam in sua Scriptura peritos adivi-
mus, ac diligentissime lingua Romana inquisivimus de
omnibus illis Scripturarum locis, in quibus illæ partes
et versus, quos in prædicto nostro exemplari invenie-
bamus, et iam in hoc opere nostro inserebamus, quo-
que in aliis multis Historiis Latinis non inveniebamus.
Qui eos libros plures coram nobis revolventes, et in
locis illis ubi eos rogubamus, Hebraicam, sive Chaldaicam
Scripturam Romanis verbis nobis exponentes,
partes vel versus, pro quibus turbabamur, minime re-
pererunt. Quapropter Hebraicæ atque Chaldaicæ veri-
tati, et multis libris Latinis, qui illa non habebant, sed
per omnia duabus illis linguis concordabant, creden-
tes omnia illa superflua prorsus abrasimus, valuti in

A multis hujus libri locis apparet, et præcipue in libris
Regum, ubi maior pars erroris inveniebatur. Nunc
vero omnes, qui hoc volumen sunt lecturi, rogamus,
quatenus nullo modo prædictas partes, vel versus su-
perfluos huic operi amplius adjungant. Satis enim
lacet in quibus losi erant, quia rabuta pergamini ea-
dem loca non celat. Interdicimus etiam auctoritate Dei
et nostræ Congregationis, ne quis hunc libram, magno
labore præparatum, in honeste tractare, vel ungula
tua per scripturam, vel marginem ejus aliquid notare
presumat.

Luculentum adeo saheli viri testimoniū nos ad
alias probationes non sint abire: diserte enim rem
propositam explicavit, Gallos scilicet nostrates Latini-
nam e fonte Hebraico editionem Hieronymi jamjam-
que suscepisse: cæteros vero omnes interpretes repu-
diassè. Galliarum igitur Ecclesiæ Hieronymum velut
proprium interpretem suscepient, et qui ad Hebraicorum
codices adornatam noverant sancti Doctoris
translationem, per omnia Hebraicæ atque Chaldaicæ
veritati credentes, superflua quæque ex aliis Inter-
pretationibus derivata in sacros codices Bibliorum
iunis eferis obliterabant. Hinc tamen nobis copia exem-
plarum Canonis Hebraicæ veritatis, quæ in Biblio-
thecis Francorum adhuc supersunt. Quinque vel sex hu-
jusmodi antiquissimos codices Hebraicæ Canonis, La-
tinitate donatos ab Hieronymo, suppeditarunt nobis
ad præsentem editionem Gallicanæ Bibliothecæ:
cum uero unicum exemplarum inveniri potuerit in aliis
regionibus, ubi tamen innumeræ superesse dicuntur
codices Latinæ Vulgatae: quæ quidem, etsi Hiero-
nymum habebat auctorem, multa tamen retinet ad-
mista de aliis editionibus, et hæc omnia tamquam
superflua eradenda in codicibus Hieronymianæ
translationis procuravit Stephanus abbas cister-
ciensis.

Cæterum non est hujus loci lingham et sermones
critici cuiusdam scriptoris retinendæ, qui utilibus
veterum ac hodiernorum monachorum laboribus
invidens, comparitionem criminis adornavit adversus
abbatem Stephanum, quod Judæorum magistros adi-
visset, ut ex codicibus Hebraicis judicium faceret,
quænam retinenda essent in Latinis sacerorum Bi-
bliorum exemplaribus, quænam vero castiganda
vel amputanda. Quasi in eo emendationis genere
D præmonitus non esset ab ipso Hieronymo, qui sepius
inculcat Judæos esse interrogandos, et diversarum
urbium magistros consulendos, si quid in ea nova
de Hebraeo translatione movere contingat. Ita inuidabilem
sanctorum virorum operam ac diligentiam ter-
meritatis accusare non est veritus ille auctor, qui
religionem Stephani pie polius venerari debuisset,
quam in eum tam libere suam exercere facundiam.
Quid enim peccavit Stephanus Cisterciensis in ema-
culandis sacris voluminibus errore librariorum in-
terpolis, si Cassiodori regulas secutus sit? Cassio-
dorus enim vir eruditissimus, cum doceret libro de
Institutione divinarum litterarum cap. 15, Sub qua
cautele relegi debeat ecclesiæ auctoritas, ha cooptis

verbis præcipit: *Quibus possibile fuerit, Hebream Scripturam, vel ejus Doctores regnare non detrectent.* Decet enim, ut unde ad nos venit salutaris translatio, inde iterum redeat decora correctio. Ille liquet a nullo damnandum; sed laudandum potius ab omnibus abbatis Cisterciensis diligentiam, qua ad statutas ab ipso Hieronymo regulas, varios codicem suorum errores voluit emendari. Sed de his alio loco commodius.

VI. Ecclesiam catholicam publico decreto Hieronymianam Latinam translationem authenticam declarasse, hujusque usum sibi vindicare, consentiunt omnes vel medioerter docti. Quoniam enim in vulgata sacrorum Librorum editione Latina aliquot integræ libri rotenti sunt ex antiqua illa versione, que usq; obtinebat ante Hieronymum: maxima tamen pars veteris Testamenti pura pnta est interpretatio, quam e somnis Hebreis nobis edidit eximius ille Doctor. Hinc igitur Hieronymianæ translationi adjunctis Italæ partibus quibusdam, et in unum veluti corpus compacta utraque efforuit Vulgata illa, quæ nunc omnem versat manibus, quamvis perpetuus sit seculorum et constans usus ad nos transmisit. Ita ante nos seribebat auctor eruditus libri de claris Interpretibus. Hoc ipsum docuit Sextus V, pontilex maximus, prefatione proposita Biblis suis, ubi Vulgatum editionis auctoritatem prædicans, de libris in ea contentis hinc in modum disseruit: *Qui namque in ea libri continentur (ut a majoribus nostris quasi per manus nobis traditum est) retendi sunt partim ex communis et antiquissima quadam editione Latina, quam sanctus Hieronymus Vulgatam editionem, beatus Augustinus Italam, sanctus Gregorius veterem translationem appellavit, quam sanctus istidem Augustinus certis que tunc platinis in uia erant, etiam præferondam contulit, quod esset verborum tenacior cum perspicuitate contentio: partim ex sancti Hieronymi translatione adscitæ fuere, quibus idcirco quantus honor deferendus sit, is facile intelligit, qui eorum interpretis dignitatem agnoscat, etc.* Ut vero mentem summi pontificis habess pereportionem, adverte diligenter Canonem Hebraicæ veritatis, uno Psalterio excepto, totum reperiri in Vulgata Latina cum duobus insuper Tobiae et Judith voluminibus, de Chaldeo in Latinum conversis ab eodem Ecclesiæ ca-

tholicæ interprete maximo. Præter habes in libro Psalmorum posteriorem emendationem Hieronymi, quam ipse edidit eum signis asteriscorum et obelorum, eam nempe, quam et nos restituimus in secunda parte hujus Divinae Bibliothecæ. Reliqui omnes libri Instrumenti veteris restent sicut ex illa antiqua Vulgata, quæ Communis, vel Italica dicta perlibetur. Hi sunt liber Baruch, Sapientia, Ecclesiasticus, ac libri Machabæorum primus et secundus. Nonnullas etiam deprehendimus sententias ac versus integros a veteri illa editione in libros præcipue Regum, inq; Proverbia Salomonis derivatos: quos quidem licet non admiserimus in nostra Canonis editione, eos tamen locis suis hoc obeli & signo marginali designavimus, ut ad illa signa lector intentio intelligat plus aliquid ibidem haberi in Vulgata, quam habeatur in pura et non confusa Hieronymi translatione Hebraica. Decretum itaque concilii Tridentini de editione et usu sacrorum librorum, in sessione quarta promulgatum, ad Hieronymianam maxime special translationem; quia maxima pars veteris ac novi Testamenti, prout Latine edita est in Vulgata hodierna, auctorem habet S. Hieronymum. Nihil enim officit auctoritati ejusdem interpretationis, quod cum illa partes aliquot Italæ versionis pro authenticis habeantur in Ecclesia catholicæ, que in suis usus adhibet veterem Latinum interpretem, ubi silet Hieronymus, in Scripturis sacris interpretandis doctor ejus maximus. Nunc ergo decretum subjecimus, que auctoritatem Hieronymianæ versionis sanctam dicimus in concilio Tridentino: *Insuper eadem Sacrosanta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorum librorum, quænam pro authenticâ habenda sit, innoscet, statuit, et declarat, ut hæc ipsa vetus et vulgata editio, quæ longo tot seculorum usu in ipsa Ecclesia probata est in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus et expositionibus, pro authenticâ habeatur: et ut nemo illam rejicere quovis prætextu adulat vel præsumat. Hac sanctione Ecclesia catholice consignata auctoritas translationis Hieronymianæ, piorum omnium ita animos incusat, ut eidem commendandas longiorem probationem frustra postularemus.*

PROLEGOMENON III.

De Canone Hebraicæ veritatis et Scholiis ejusdem marginalibus.

1. *Quid Canon Hebraicæ veritatis. II. Hujus Canonis sèplus meminit ipse Hieronymus. III. Hebraicani veritatem Græci ac Latini Patres agnoscunt. IV. De singulis patribus, sive ordinibus, ejusdem Canonis. V. Danielis et Estheris additamenta recepta cum signis obelorum in translationem Hieronymi. VI. Quisnam fucrit auctor marginalium scholiorum Canonis, et quænam sit hujusmodi annotationum utilitas ac præstantia.*

Canonis Hebraicæ veritatis nomine intelligenda **D** fontium, ac demum in unum veluti corpus compacta, servato librorum ordine tripliè prout in codicibus Hebraicorum res posteræ inventiebantur tempore sancti Hieronymi. *Canon* igitur est catalogus Scripturarum divinarum, que Canonicae appellantur,

eo quod in canonem sunt receptæ, supremumque obtinuerint culmen auctoritatis, non modo ad mores sancte informandos; sed ad comprobanda etiam quælibet Ecclesiastica dogmata. Hanc vero Canonis sacri notionem mutuati sumus e libro secundo Apologiae Hieronymi aduersus Rufinum, deque Præfatione ejusdem sancti Doctoris in libros Salomonis. Nam Galeati prologi, ubi Hebræorum explicavit Canonem, his verbis recordatur in fine posterioris Apologiae: *In libris quoque Samuelis et Malachim, quos nos Regnorum quatuor nominamus, post catalogum divinæ Scripturæ, hæc intuli, etc.* Hinc videoas Canonem sacrorum Bibliorum veteris Testamenti Hieronymum hoc loco appellasse Catalogum divinæ Scripturæ. Id autem discriminis posuit inter Scripturas canonicas, et non canonicas, quod istæ legerentur tantum in Ecclesia ad ædificationem plebis; canonicas vero ad fidei dogmata insuper conseruanda: *Sicut ergo Judith, inquit præfatione jam laudata in libros Salomonis, et Tobiae, et Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit: sic et hæc duo volumina (Ecclesiast. et Sapient.) legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Hieronymo in hac Scripturarum parte consentit Rufinus, cum et ipse in suo symbolo discrete docet, non alia volumina pro Canonis suis habita suo tempore præter illa quæ recensentur in prologo Hieronymi Galeato. Ad Catalogum namque librorum veteris et novi Testamenti ista subjungit: *Hæc sunt quæ Patres intra Canonem concluserunt, et ex quibus fidei nostræ assertationes constare voluerunt. Scindunt tamen est, quod et alii libri sunt, qui non sunt Canonici, sed Ecclesiastici a majoribus appellati sunt, id est, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, et alia Sapientia, quæ dicitur filii Sirach, qui liber apud Latinos hoc ipso generali vocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo vocabulo non auctor libelli, sed Scriptura qualitas cognominata est. Ejusdem vero ordinis libellus est Tobias, et Judith, et Machabæorum libri.* Post sententiam Hieronymi ac Rufini non statim in canonem sacrorum Bibliorum susceptos habuisse libros illos, qui Ecclesiastici dicti sunt, fidem nobis facit exemplar manuscriptum, quod licet vetustissimum appareat, quadringentis tamen annis ad minus post obitum Rufini habuisse inscriptum, nemo inficiatur. Hic itaque codex Bibliorum manuscriptus, notatus numer. 45, in nostra San-Germanensi bibliotheca, hæc attexuit libro Estheris: *Finit Esther. Deo gratias, Amen. Hucusque completum est vetus Testamentum, id est, omnes Canonicae Scripturæ, quas transtulit Hieronymus presbyter de Hebraica veritate in Latinum sermonem. Cæteræ vero Scripturæ, quæ non sunt Canonicae, sed dicuntur Ecclesiasticæ, istæ sunt, id est, liber Judith, Tobias, libri Machabæorum duo, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, et liber Jesu, filii Sirach, et liber Pastoris. Nonnulla prætermitto, quæ videri possunt ad finem columnæ 1152 hujus editionis. Quam igitur habuerit in Ecclesia auctoritatis dignitatem Scri-*

A pluræ canonicae, plane liquet ex supra memoratis, et illæ sunt, quibus constat Canon Hebraicæ veritatis, in quo nunquam fuerunt libri, vel *Apocryphi*, vel *Ecclesiastici* appellati apud antiquos Patres. Hodie nullo auctoritatis discrimine in Canonem Ecclesiasticum recepti, parem cum cæteris merentur venerationem apud omnes vere pios, qui concilii Tridentini decreto de canonis Scripturis adhaerere gloriantur.

Canonis porro Hebraicæ veritatis meminit Cassiodorus, de Institutione divinarum litterarum capite duodecimo, ubi ipsum vocat divisionem Scripturæ divinæ secundum Hieronymum: *Auctoritas divina, inquit, secundum sanctum Hieronymum in Testamento duo ita dividitur, id est, in vetus et novum; in Legem, id est, Genesim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium; in Prophetas, qui sunt Iesu Nave, Judicum, Ruth, Samuel, Malachim, Isaías, Jeremias, Ezechiel, libri duodecim Prophetarum. In Hagiographos, qui sunt Job, David, Salomonis Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Daniel, Verba Dierum, id est, Paralipomenon, Esdras, Esther.* Hæc ex prologo Hieronymi Galeato asterebat Cassiodorus; sed vitiosa est prorsus illa divisio, tam in editis, quam in manuscriptis libris: 1º quidem omissa ubique voce *Malachim* post verbum *Samuel*. 2º Manuscripti codices non pauci prætermiserunt *Daniel*, alii cum editis annumerant majoribus prophetis post Ezechielem, servato ordine vulgato Bibliorum sacrorum. 3º Pro nomine isto, *Ecclesiastes*, posuerunt *Ecclesiasticum*, qui non est Salomonis, sed liber Jesu, filii Sirach: quique in Canonem nusquam admissus est ab Hieronymo. 4º Denique aliquot manuscripta exemplaria adjiciunt librum Judith post volumen Estheris: cum tamen Judithæ liber e numero canonicarum Scripturarum segregatus sit in multis locis apud Hieronymum. Neque tamen negligenter vel in scientia accusandus est Garelius noster, qui in ultima Cassiodori operum editione hos non emendavit codicum seu editorum, seu manuscriptorum errores. Is quippe, sicut et alii, qui edendis SS. Patrum lucubrationibus navant operam, id quod in melioris notæ libris, manu optima et vetustissima exaratis habebatur, bona fide retulit, nec sui credidit esse officii et muneric ea corriger, quæ in tam venerandæ antiquitatis codicibus constanter legabantur. At nulli omnino ingratum aut injucundum fore arbitramur, si pro suscepio a nobis Canonis Hebraici explicandi munere observemus hos omnes lapsus et errores posse ab iis facile corrigi, qui sacra divinarum litterarum eruditione imbuti, eos tentaverint hac sacrae fontis unda eluere atque abstergere.

Eundem Hebræorum Canonem repræsentat Isidorus Hispalensis, Originum lib. vi, cap. 1, quem integrum hoc loco transcriberemus, nisi infra editus esset cum principio Scripturarum Galeato, seu præfatione in libros Regum. Notandum tamen nonnulla verba Hebraica aliter legi apud Isidorum, quam le-

gantur apud Hieronymum : quia editores Isidori morem hodiernum Grammaticorum Hebræorum sèpius imitantur, imperitia quoque vel ipsorum, vel librariorum, voces quædam madosiores occurunt, ut est illud : *Quidam autem Ruth et Rimoth, quod Latine dicitur, lamentatio Jeremiæ, Hagiographis adjiciunt.* Quisquis vocem *Rimoth* barbaram posuit pro *Kinoth*, sive *Cinoth*, quæ *lamentationes* significat, eum lingue Hebraicæ imperitissimum fuisse oportet. Sic fieri amat inter illos, qui scriptorum veterum opera restituere præsumunt absque sufficienti notitia multarum rerum, quas pertractant.

II. Canonem Hebraicæ veritatis conceptis verbis appellat ipse Hieronymus libros veteris Testamenti Latine a se redditos : quod si secus fuisset, hoc nomine nequaquam a nobis fuisset insignita prima pars hujus divinæ bibliothecæ. Verum hanc nomenclaturam edociti a sancto Doctore, inepte ageremus alienum ac ementium titulum apponentes Hebraicæ translationi veteris Instrumenti. Celebrior et explicatiq; locus hujuscem nominationis legitur epistola 28, ad Lucinium ; de quo ne minima particula nobis excidat, integrum affero ad laudem præcipue Hebraicorum voluminum, in quorum auctoritatem debacchatus est hujus temporis quidam fabularum Ægyptiacarum propugnator. Sed nunc audiat Hieronymum iuxta datam sibi sapientiam ita Lucinio respondentem : *Canonem Hebraicæ veritatis, excepto Octateucho, quem nunc in manibus habeo pueris tuis et notariis dedi scriendum. Septuaginta interpretationem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam, studiosis tradidi. Novum Testamentum Græcæ reddidi auctoritati. Ut enim veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est : ita novorum Græci sermonis normam desiderat.* Non poterat beatus Hieronymus clarius aut brevius declarare quidquid in Divina Bibliotheca nobis præstisit. Priorem enim partem apertissime demonstrat, cum ait, *Canonem hebraicæ veritatis, excepto Octateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et notariis dedi scriendum*; alteram autem in his verbis, *Septuaginta interpretationem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi.* Tertiam denique partem Divinæ Bibliothecæ indicat dicens, *Novum Testamentum Græcæ reddidi auctoritati.* Quid plura ? ut innotescat quibus fundamentis suas Bibliorum sacrorum interpretationes suffultas esse voluerit, apte concluseque subjungit, *Ut enim veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est : ita novorum Græci sermonis normam desiderat.* Quæ definitio emendationis Scripturarum tantam in Ecclesia obtinuit auctoritatem, ut ex prescripto Hieronymi jus canonicum in Decreto Gratiani eamdem castigationis normam sequendam esse decernat. Canonem igitur Hebraicæ veritatis scriendum dedit Hieronymus pueris sex et notariis Lucinii, in quo laudans præcipue servorem ac studium Scripturarum, ita ad Theodoram scribit epist. 29 : *Nec patriæ suæ largitate contentus, misit Jerosolyma-*

PATROL. XXVIII.

A rum et Alexandrinae Ecclesiæ tantum auri, quantum multorum possit in opere subveniri. Quod cum multi minorentur, et prædicent, ego in illo magis laudabo servorem et studium Scripturarum. Quo ille desiderio opuscula nostra flagitavit, et missis sex notariis, quia in hac provincia Latini sermonis scriptorumque penuria est, describi sibi fecit quæcumque ab adolescentia usque in præsens tempus dictavimus? Circa annum Christi 594 illa scribebat Hieronymus, cum Octateuchum adhuc haberet in manibus interpretatione donandum tempore opportuno. Quisnam vero fuerit ille Octateuchus, satis liquet ex præfatione in librum Josue, ubi dicit, finito tandem Mosis Pentateucho, ad libros Josue, Judicum, Ruth et Esther mittendam manum. Quod duobus vel tribus modis intelligi potest. Primum librum Judicum et Ruth in eundem compingendo, Octateuchum faciemus ex quinque Mosi voluminibus, uno Josue, altero Judicum, et ultimo Estheris. Illic erit Octateuchus, quem Hieronymus absolvebat post annum Christi 404, ut videre est in prolegomeno nostro superiori, ubi disputatum est de tempore translationum Hieronymianarum. Secundo Octateuchum istum ita suppeditari nihil vetat, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judges, Ruth et Esther. Nam quo tempore scribebat Hieronymus ad Lucinium, tunc Genesis Librum in Latinum sermonem ab eo fuisse translatum, vix dubitari potest : neque vero uno tempore omnia Mosis volumina Latinitate donavit, uti suo loco diximus, sed statim Geneseos librum interpretari cœpit anno circiter 394, quem Desiderio suo nuncupavit : reliqua Pentateuchi Moysi volumina majoribus reservans otios scribendi. Denique de suppeditatione, sublatu Genesis volumine, et Ruth cum Judicibus copulato, erit nihilominus integer adhuc Octateuchus in manibus Hieronymi suo tempore convertendus in Latinum eloquium : nempe iv Mosis libri, i Josue, i Judicum et Ruth, i Estheris, et i Paralipomenon. Quia certum exstat libros Paralipomenon ex Hebreo non fuisse translatos ante annum 396, quando vita jam excesserat Lucinius. Hinc intelligat lector non uno modo errasse Marianum in notis ad epistolam 28 S. Hieronymi : nam error in eo est, quod pro Octateucho legerit Heptateucho, et Erasmus puræ lectioni adhærentem putavit reprehensione dignum. Monemus igitur studiosum lectorum meliores ac doctiores esse notas Gravii, quibus illustravit epistolas Hieronymi, quam sint illæ, quas Marianus Victorius edidit cum operibus ejusdem sancti Doctoris.

De Canone meminit iterum aliis locis Hieronymus : nam præfatione in libros Regum, postquam illum per partes singulas explanavit, hæc ab eo scripta leguntur : *Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Sirach liber, et Judith et Tobias, et Pastor non sunt in Canone.* Libro quoque primo aduersus Jovinianum de περὶ δόςις, volumine prorsus apocrypho, locutus, redit ad canonicas Scripturas, dicens : *Sed nunc nobis de Canone omne certamen est.* Ejusdem recordatur proœmio Com-

mentariorum in Jonam prophetam : *Liber quoque To-
bie, inquit, licet non habeatur in Canone, tamen quia
usurpat ab Ecclesiasticis viris, tale quid memorat,* etc. Quem etiam tacito nomine *Canonis*, in partes suas distribuit præfatione in Daniele ex Hebræo translatum. *Illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebreos inter prophetas, sed inter eos qui Hagiographa scripsérant.* In tres siquidem partes omnis ab eis Scriptura dividitur, in *Legem*, in *Prophetas*, et in *Hagiographa*, id est, in quinque, et octo, et in undecim libros; de quo non est hujus temporis disserere. Ut autem *Canonis* mentionem ingerit non addendo nomen *Hebraicæ veritatis*: ita sexcentis locis citat *Hebraicam veritatem*, prætermissa omni *Canonis* appellatione. Idem talem intelligit in *Hebræorum Canone*, quod in *Hebraica veritate*; quia *Hebraica veritas* apud Hieronymum semper accipitur pro canoniceis *Hebræorum Scripturis*, id est, pro iis solis quæ leguntur in fonte *Hebraico*. Jam vero stultus sit, qui singula loca enumerare velit, in quibus *Hebraicam veritatem* replicat Hieronymus: vix enim aliquam *Epiſtolam*, aut quenlibet *commentarium* revolveris, ubi statim non occurrant similes locutiones: *Juxta Hebraicam veritatem. Aliter Hebraica veritas habet. Hoc a veritate Hebraica discordat.* Et ita de ceteris, quæ vel comminisci, otiosi esset scriptoris.

III. Multifariam *Hebræorum voluminum* auctoritatem agnovere Græci Latinique Patres; et quanto suere ceteris doctiores, tanto plus eos perspicias *Hebraicæ* studuisse veritati. Dum testatur Hieronymus, libro primo *Apologie* adversus *Rufinum*, Origenem se legisse ob eruditio[n]is meritum, non ad sectandam ejus fidem, præclarum istud contextit testimonium, quo *Græcorum studia erga Hebraicam Scripturam manifesta explorataque nobis fecit*: *Ipse Origenes, inquit, et Clemens, et Eusebius, atque alii complures, quando de Scripturis aliqua disputant, et volunt: approbare quod dicunt, sic solent scribere: Reſerebat mihi Hebreus; et Audivi ab Hebræo; et Hebræorum ista sententia est.* Certo etiam *Origenes patriarchen Huillum, qui temporibus ejus fuit, nominat, et trigesimum tomum in Isaiam, in cuius fine edisserit: Vœ tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David, illius expositione concludit: ut cum aliter prius sensisse se dicat, doctus ab illo, id quod verius est, confitetur.* Octogesimum quoque nonum psalmum, qui inscribitur *Oratio Moysi, hominis Dei, ei reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem, ejusdem Moysi putat: nec dedignatur, Hebream Scripturam interpretans per singula loca, quid Hebræis videatur, inserere.* In fine libri secundi ejusdem *Apologie*, de Origene iterum, et Didymo, et Eusebio, asserit ipsos *Judaorum translationes* explanasse in omnibus suis libris: quodque præcipuum est in commendationem *Hebraicæ veritatis*, hoc ita subjungit: *Apostolici viri Scripturis utuntur Hebraicis: ipsos apostolos et evangelistas hoc fecisse perspicuum est. Dominus atque Salvator, ubicumque veteris Scripturarum meminit, de Hebraicis voluminibus ponit exempla, etc.*

A Quid igitur mirum, si post Dominum Salvatorem, post apostolos et evangelistas, ac demum post viros apostolicos, Græcorum Patrum celebratores *Hebraicis* uterentur Scripturis, earum auctoritatem agnoscerent, atque de *Judæorum codicibus* divinos sensus scrutarentur. Idem studium *Hebrææ Scripturæ* in Adamantio probat *Eusebius Cæsariensis*, *Ecclesiast. lib. vi, cap. 16*, ubi ait statim ab initio: *Tantam porro curam ac diligentiam in divinis Scripturis perscrutandis adhibebat Origenes, ut Hebraicam etiam linguam didicerit, et authenticos Scripturarum libros, Hebraicis scriptos litteris, qui apud Judæos habentur, sibi comparaverit, τὰς τε παρὰ τοῖς Τουδιοῖς ἐμφερούτως προτοτύπους αὐτοῖς. Ήγεράν τοιχίοις γραπάς, κτήμα θεον ποιήσασθαι. Authenticos, interprete Valesio, vocat Eusebius *Judeorum codices*, respectu omnium translationum, etiam comparatione facta cum versione LXXII *Translatorum*. Qua quidem appellatione sœpissime eundem libros exornat Hieronymus, ut epistola 132, ad *Vitalem*: *Et siquidem in historiis aliter haberent Septuaginta, aliter Hebraica veritas, confugere poteramus ad solita præsidia, et arcem linguae tenere vernaculae: nunc vero cum et ipsum Authenticum et cæteri interpretes pari auctoritate consentiant, non in Scriptura, sed in sensu est difficultas.* Similiter epist. 188 de psalmo sexagesimo septimo nonnullos versiculos in medium adducens, hanc castigationem illis abhibuit juxta fidem librorum authenticorum. Cum iste versiculus, inquit, magis habere debeat *juxta Hebraicam veritatem*, *Cantate Deo, Psalmitate Domino, et illud quod sequitur in principio versus alterius, Psallite Deo, non sit in libris Authenticis, sed obolo p̄nnotatum.* Libro denique decimo septimo *Commentariorum* in *Isaiam prophetam* non aliter vocat *Hebræorum exemplaria*, quam libros authenticos: sic enim scribit de *Apostolo*: *Paraphrasim hujus testimoniū, quasi Hebreus ex Hebreis, assumit apostolus Paulus de authenticis libris in Epistola quam scribit ad Corinthios.* Illas ergo *Hebræorum primigenias, πρωτοτύπους, Scripturas, sive libros authenticos* sibi comparavit Origenes, quos tanti faciebat, ut decimo Stromatum suorum libro nihil recipiendum pularit præter ea quæ in libris *Hebraicis* legereantur. Unde de *historia Susannæ* siebat apud Hieronymum in fine *Commentariorum* in *Danielēm*: *Quia Hebrei reprobant historiam Susannæ, dicentes eam in Danielis volumine non haberi, debemus diligenter inquirere nomina σχιτῶν καὶ πτίνων quæ Latini illicem et lentiscum interpretantur, si sint apud Hebreos, et quam habeant etymologiam, ut a σχιτῷ, scissio, et a πτίνῳ, sectio, sive serratio, dicatur lingua eorum. Quod si non fuerit inventum, necessitate cogemur et nos eorum acquiescere sententias, qui Græci tantum sermonis hanc volunt esse περικοπῆς, quæ Græcam habeat etymologiam, et Hebraicam non habeat. Quod si quis ostenderit duarum istarum arborum scissionis et sectionis in Hebreo stare etymologiam, tunc poterimus etiam hanc Scripturam recipere.* Ibidem nonnulla edisserens de verbis regis *Babylonis*, deque idolo Beli apud *Babylonios*, pul-*

chre sententiam suam tuerit exceptione hac subtili : *Hoc quod Scriptura nunc dicit : Exclamavit vox magna; quia de idololatra et ignorantie Deum dicitur, rideatur observationem nostram subverttere, qua dudum asserimus, vocem magnam in sanctis tantum reperiri. Quod solvet facile qui hanc historiam in libro Danielis apud Hebreos dixerit non haberi. Si quis autem potuerit eam approbare esse de Canone, tunc quærendum est quid ei respondere debeamus.* Ex his manifestum nobis est, Origenem ita Hebraicæ veritati adhæsisse, ut nihil extra Canonem Hebreorum recipere, nihil non Hebraicum defendere voluerit. Nec vetat quod scriptum ab eo legimus in epistola ad Africanum; quia prudenti consilio usitatos in Ecclesia codices, Vulgatamque lectionem Scripturæ ad ædificationem plebis, noluit a Christianis repudiari tamquam adulterina additamenta, aut mimorum arte contexta. In homiliis igitur suis, quas ad vulgum loquitur, communem editionem ac lectiones usitatas sequitur : in tomis vero, id est, in disputatione majori, Hebraica veritate stipatus, et suorum circumdatus agminibus, interdum lingua peregrinæ querit auxilia. Quod ita testatum habemus ab Hieronymo præstatione Questionum Hebraicarum in Genesim. Sciendum tamen in Homiliis etiam Origenis bene audiri Hebraicam veritatem, ac sibi præferri Septuaginta Seniorum interpretationibus. Homilia secunda in Cantica canonicorum enim recitasset Origenes hæc verba Proverbiorum xxvii, 10 : *In domum fratris tui ne intras infelix, in ultimam vocem, infelix, sic observatum volunt.* Pro eo quod Septuaginta, infelix, interpretati sunt, Aquila, Hebream exprimens veritatem, ἀποκριθεὶς posuit. Homilia quoque undecima in Jeremiam manifestus est assertor Hebreorum voluminum, in tantum ut ea vocet exemplaria certiora, atque veraciora, habita etiam ratione ad versionem LXX interpretum. Duplex quippe, inquit, Scriptura est. Nam in multis exemplaribus continetur : Non profui, neque profuit mihi quisquam. In his vero quæ exemplaria veriora sunt, et cum Hebreis consonant, habetur : Non debui, neque debuit mihi quisquam. Oportet igitur et quod in ista est, atque in Ecclesiis legitur, exponere, et hoc quod in Hebreis codicibus invenitur, intactum non præterire. Et post parva : Quia autem et alia nobis exposito residua est, propter exemplaria certiora, in quibus continetur : non debui, neque debuit mihi quisquam, ei hanc locum consideremus. Qui plura desiderarit, ut persuasum habeat Origenem in omnibus agnoscisse auctoritatem Hebraicorum voluminum, legat libros ejusdem contra Celsum, et tomos Commentariorum in Maltheum. Nunc unus pro aliis omnibus Græcis Patribus veniat ad probationem nostræ assertionis Procopius Gazæus sophista, qui Commentarios in Octateuchum ex velutissimis orthodoxorum Patrum aliorumque Scriptorum enarrationibus accuratissime concinnavit, et sententias eorum in unum corpus ac perpetuum interpretationis contextum delibavit. Hic itaque Græcos Scriptor, ad primum Geneseos verbum, Hebraicam agnoscat veritatem, parvumque abest qui in

A LXX interpretibus succenseat ob occasionem erroris, quam præbent illi in sua translatione Scripturarum. At si velimus, inquit, Hebream observare veritatem, sciendum est principii nomen significare caput. Itaque licebit hunc assignare sensum : Moses cœlum et terram, quæ prima sunt entium visibilia, caput vocat, etc.; deinde singula discutiens de verbo creavit, in primo Geneseos versu, hæc in primis notare studuit : *Verum si Hebraicam dictionem diligentius excutere velimus, reperiemus eam vocem non simpliciter significare, fecit, sed condidit, in conspectum nostrum dedit, et demonstravit : quæ omnia quodammodo docent, quod eam, cum prius non fuerit, nec ex præacente, materia constituerit, et videndam exhibetur. Nam quod Septuaginta interpretes inquirunt, fecit; certe occasionem quibusdam magni erroris obtulere.* Facere etenim de his prædicant, quæ ex quadam materia producuntur, ut ex ferro falso, et alia quæ nobis artifices efficiunt. Hinc quidam in hunc errorem provoluti sunt, ut vociferarent, Mosen ab Ægyptis edoctum, credidisse ex præacente materia hoc universum conditum, eamque sententiam statim in sui operis initio nobis inculcare, cum utatur verbo, fecit. Horum impudentiam cum ignorarent Septuaginta interpretes, præsentem locum per verbum, fecit, exposuere, cum satius suisset aliter expostum esse, et per verbum, quod Hebreo per omnia responderet, sicut Mosemi egisse constat, qui eo verbo quod ponit, quasi reluctatur summa vi illis, qui materialm inducebant, ostendens evidenter eam non præcauisse. Immo cœlum, terram, alyssumque antecessisse materiam monstrat, dum ex his mundi ornatum processisse, populum suæ fidei commissum erudit. Quanta sunt in hac Procopiana expositione, quæ veritatem Hebraicorum voluminum commendant : quanta econtrario, quæ translationem Septuaginta interpretum explodunt? Ne quis tamen sibi soli doctus, nobis veromultum indoctus propugnator LXX Translatorum, existimet, Procopium unico horce loco tribuisse auctoritatem exemplaribus Hebraicis saecorum Bibliorum, legat ejusdem Commentarios in caput undecimum Geneseos, ubi scriptum reperiet : Sem fuit filius centum annorum, et genuit Arphaxad, bienio post diluvium. Hebraica veritas habet, Selam genitum esse ab Arphaxad. Quæ deinde in medio ponuntur, obelisco signata risuntur. Junioris igitur, qui vocatur, Cainani jugulata est obelisco progenitura ; quia nulla fuit in veritate Hebraica hujus patriarchæ commemoratio. Ea autem quæ obelis signata erant, nulla expositione dignabuntur apud Græcos, quippe quod aliena a fonte Scripturarum, et adscititia haberentur in verbis propheticis. Tempus me deficiet, si cuncta replicem, quæ in Procopii Gazæi collectione assatim occurrent ad manifestandam auctoritatem, quam Hebraicæ veritati tribuere Græci scriptores. Verum nefas sit omissose quæ de annis chronologicis priorum patriarcharum ante diluvium, scribit Procopius, quasi nomine aliorum omnium Græciae tractatorum : *Notandum est, inquit, Hebreum semper circa centenarium numerum versari in componenda ge-*

nealogia, exempli gratia : Adam natus annos 250 genuit Seth, qui primogenitus censetur : sed Hebraeus sic scribit : Adam natus annos 130 genuit Seth... Enos vero vixit nonaginta annis, et genuit Kenan... Kenan vero vixit septuaginta annis, et genuit Mahælæl, etc. Ita consequenter usque ad patriarcham Henoch, qui cum Deo ambulans sublatus est, ne malitia mutaret intellectum ejus. Minorem vero numerum codicem Hebraeorum hoc modo prosecutus Procopius, agnoscit tamē chronologiam summa diligentia fuisse annotatam a Moyse : Ecce quanta diligentia annotatum sit tempus, quod præcessit generationem liberorum, et quod denique insecum est. Hic quidem in cap. v Geneseos probat Scripturam Hebraicam; at in Commentariis ad versum octavum capititis xxxii Deuteronomii, errorem Septuaginta manifeste redarguit his verbis : Ab Adam usque ad Noe ab eo decimum, annis circiter bis mille quadraginta duobus, qui error LXX interpretum est, nullus in spatiis iter deflexisse, historia fertur. Ne congeries multorum similium testimoniorum lectorem obrueret, plura prætermitto ex iis quæ legi in Commentariis Procopii. Si cui jam allata non sufficiant, consulat ipse Commentarios in Octateuchum, et verum me dicere comprobabit.

Cæterum de ætate Procopii Gazæi Sophistæ non una est eruditorum sententia. At si vera est epistola ejusdem Procopii ad ipsum Hieronymum scripta, quam Isaac Vossius afferebat in responsione ad tertias Simonii objectiones, pag. 117, æquales fuisse Illeonymum ac Procopium necesse est. Probat vero Joannes Curterius, interpres Procopii in Isaiam prophetam, Theodosii primi sæculum attigisse sophistam nostrum Gazæum : immo et prius etiam aliquanto cœpisse, cum hic se multis alacriter martyria subeunte vidisse testetur, quæ in Juliano cessasse reperiuntur : a cuius imperio ad idolorum alteram usque dejectionem, Procopii sæculum produci queat. Vide præfationem Curterii in Epitomen variarum commentationum in Isaiam prophetam. Ut sit de tempore Procopii Gazæi, certum ab eo exstat Græcos scriptores ecclesiasticos omnes veritatis Hebraice tenacissimos fuisse cum Hieronymo : Septuaginta vero interpres sæpius ab ipsis abjectos esse. Præclare quidem commendatur Hebraica veritas ex iis quæ modo recensuimus : præcipuum tamen ac singulariter est ad ejus laudis accessionem, quod in rebus maximi momenti, ac fidem catholicam spectantibus, ad fontem Hebraicum recurrere, et linguae peregrinæ auxilia querere teneantur Græci atque Latini orthodoxi. Procopium jam vidimus repudiarem Septuaginta interpres, qui occasionem erroris præbuerunt in primo versiculo Geneseos, propter verbum fecit : ut multi dicerent Mosen credidisse ex præstante materia universum cœli ac terræ opificium conditum fuisse. Hujus opinionis imperitiam non aliunde resellit Procopius, quam ex Hebraico contextu, ubi diserte testatur Moses Deum creasse, נָרָבָה, id est, ex nihilo, condidisse cœlum et terram.

A Cum autem creationis mundi ex nihilo fidem excludant aliquo modo Septuaginta Translatores, pejus adhuc creationem inducant in æternam Sapientiæ Dei generationem, et inde Arianæ hæresi ansam sui dogmatis subministrant. Ideo sancti Patres provocant ad Hebraicam veritatem, qua error Arianorum validissime confutatur. Epiphanius hær. 68, pag. 320, Arianis, locum a LXX male editum, ὁ κύριος ἔκτισε με, urgentibus, ita respondit : *Hi cum Hebraicas dictiones neque attigerint, neque noverint, neque commodo se habeat harum vis, sciant : proterve et petulanter insultarunt, grates inimici : quærentes occasionem unde fidem mulcent, immo magis seipso, nec enim possunt veritatem. Et quia invenerunt, Dominus creavit me, periculose velut imaginantes somniant, ea, quæ ad nihil commoda sunt, vitæ inferentes, et orbem terrarum turbantes : at Hebraica lingua non sic habet.* Unde et Aquila dicit, Dominus possedit me, etc. De eodem testimonio hæc habet Hieronymus lib. II Commentariorum in caput IV Epistolæ ad Ephesios : *Unde et hæresis nativitatem Christi columnians, Salomonis usurpat exemplum : Dominus creavit me initium viarum suarum. Quod ipse castigat lib. II Commentariorum in cap. IV Michææ, dicens : Sire ut Hebreo scribitur, Dominus possedit me. CANANI enim (כָּנָן) non creavit me, sed possedit me, habuitque, significat.* Clarius adhuc in epistola ad Cyprianum, ubi exponit octogesimum nonum psalmum. Ait igitur non longe ab initio : *Simile quid et in Proverbis ex persona Sapientiæ, qui Christus est, legitur : Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua : ante sæcula fundavit me in principio : antequam terram faceret et abyssos, priusquam produceret fontes aquarum, priusquam montes firmarentur, ante omnes colles generavit me. Nullum autem debet verbum creationis movere, cum in Hebreo non sit creatio, que dicitur BARA (בָּרָא), sed possessio : ita enim scriptum est, ADONAI CANANI RESITH DERCHO (אֲדֹנָי כָּנָן רֵשֶׁת דְּרוֹךְ), quod in lingua nostra exprimitur Dominus possedit me, initium viarum suarum. Inter possessionem autem et creationem multa diversitas est. Possessio significat, quod semper Filius in Patre et Pater in Filio fuerit. Creatio autem ejus, qui prius non erat, conditionis exordium.* Idem Hieronymus, libro Quæstionum Hebraicarum in Genesim, et libro primo aduersus Jovinianum, urget immaculatum partum Virginis Mariæ tum contra Judæos, tum contra Hæreticos, ex dictione Hebraica נָעָלָה, *aalma*, quæ legitur Isaiae VII, XIV, ubi virgo paritura nostrum Emmanuel prædicta erat. *Loquatur Isaías, inquit sanctus Doctor lib. I aduersus Jovinianum, spei nostræ fideique mysterium. Ecce virgo in utero concepit, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel. Scio Judæos opponere solere, in Hebreo verbum AALMA, non virginem sonare, sed adolescentulam. Et revera virgo proprie BETHULA, adolescentula autem vel puella, non AALMA dicitur, sed NAARA. Quid est igitur quod significat AALMA? Absconditam virginem, id est, non solum virginem, sed cum èptetatu virginem : quia non*

*omnis virgo abscondita est, nec ab hominum fortuito sepa-
rata conspectu... In eo loco in quo ait : Virgo quæ egre-
dierat, ut hauriat aquam, in Hebraico scriptum est AL-
MA, id est, virgo secreta, et nimia parentum diligentia cus-
todiata. Aut certe ostendat mihi, ubi hoc verbo appellen-
tar ei nuptæ, et imperitiam confitebor. Pro purissimo
virginitatis et integratatis honore adversus eundem
Jovinianum dum supra militaret libro jam laudato
Hieronymus, hoc Zachariæ commate hæresim jugu-
labat. Et expletur, inquit, illud vaticinium Zachariae,
dumtaxat juxta Hebraicam veritatem de Ecclesiæ vir-
ginibus prophetantis : Complebuntur infantibus, et
puellis ludentibus plateæ ejus. Quid enim bonum
ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum elec-
torum, et vinum germinans virgines. Istæ sunt vir-
gines, etc. Vides, prudens lector, spei nostræ fidei-
que mysteriis, cum adversus Judæos, tum adversus
hæreticos, patrocinia quæsita e codicibus Hebræo-
rum, et Ecclesiæ catholice invictissimos pugiles,
ubi quæstio est de fide nativitatis Christi, Verbi que
æterna generatione, ad Hebraicam semper provoca-
casse veritatem. Quod utique incassum ivisset, nisi
constans ac perpetua fuisset habita apud omnes au-
toritas Hebræorum voluminum. Merito proinde aie-
bat Hieronymus epist. 74, ad Marcellam : Jam pridem
cum voluminibus Hebræorum editionem Aquilæ con-
sero, ne quid forsitan propter odium Christi synagoga
mutaverit, et ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram
fidem pertineant roborandam, plura reperio. Suspic-
batur vir sanctus Aquilani subdola interpretatione
nonnihil mutasse de Scripturis sanctis, dumque
editionem ejus cum fonte Hebræo contendit, plura
reperit Hebraica veritate ad comprobationem no-
stræ fidei. Quare alibi pudebat tantum doctorem con-
tentioñ nostrorum sciolorum, qui Hebraicam ve-
ritatem, id est, suam ex Hebræo translationem ar-
guebant. Judæi, inquit, contra se legunt, et quid pro
se sit, nescit Ecclesia.*

Pro Ecclesia maxime erat quod in prophetarum
voluminibus Hebræis legebatur : utque inconcussum
haberet fides Christiana apud ipsos inimicos testi-
monium. Judæorum gentem Deus per terras dis-
pergi voluit cum instrumentis divinarum Scriptura-
rum, quibus nostræ religionis sacramenta non con-
ficta, sed a vero Deo promissa, atque completa de-
monstrantur. Hinc sanctus Augustinus de Civitate
Dei lib. xviii, cap. 46. *Nobis quidem, inquit, illæ
sufficiunt prophetæ, quæ de nostrorum inimicorum co-
dicibus proferuntur, quos agnoscimus propter hoc testi-
monium, quod nobis inviti perhibent, eosdem codices
habendo atque servando, per omnes gentes etiam ipsos
esse dispersos, quaqueversum Christi Ecclesia dilata-
tur... quoniam si cum illo testimonio Scripturarum in
sua tantummodo terra non ubique essent, profecto Ec-
clesia, quæ ubique est, eos prophetarum, quæ de
Christo præmissæ sunt, testes in omnibus gentibus ha-
bere non posset. Idem docebat in psalmum lvi, cum
diceret : Ut Judæi tamquam capsarii nostri libros no-
stros circumferrent, ut cum pagani non credunt, quæ*

*A nos de Christo prædicta fuisse dicimus, quasi a no-
bis essent conficta, mittamus eos ad inimicos fidei no-
stra Judæos, qui libros nostros circumferunt, in quibus
eadem habentur, quæ nos prædicamus. His consonant
quæ leguntur apud Justinum Martyrem Oratione
prima ad Græcos, ubi Religionis Christianæ libros
asservatos esse pronuntiat cum sacris Judæorum
exemplaribus : nec id quidem fortuito, sed ex di-
vinæ providentiae consilio admirabili : Nam quod
etiam nunc apud Judæos pietatis nostræ libri asservan-
tur, divinæ id de nobis opus est prudentiæ. Audiendus
de eodem argumento Tertullianus, qui apertissime
demonstrat supremam fuisse in Ecclesia Christi au-
toritatem Hebræorum voluminum ad rerum ineffa-
bilium veritatent comprobandum, et ethnicis fidem
B faciendam de cultu Christianæ religionis nostræ. Ina-
num itaque deorum cultores hoc modo compellit, et interpellat. Apologet. cap. 18 et 19 : *Hæc et nos
risimus aliquando. De vestris fuimus : fuit, non na-
scuntur Christiani. Quos diximus prædicatores, pro-
phetæ de officio præfandi vocantur. Voces eorum, item-
que virtutes, quas ad fidem divinitatis edebant, in the-
sauris litterarum manent, nec iste nunc latent... Hodie
apud Serapeum, Ptolomæi bibliothecæ cum ipsis He-
braicis litteris exhibentur. Sed et Judæi palam lecti-
tant. Vectigalis libertas vulgo aditur sabbatis omnibus.
Qui audierit, inveniet Deum : qui autem studuerit in-
telligere, cogetur et credere. Primam instrumentis ipsis
auctoritatem summa antiquitas vindicat... deos vestros,
ipsa templa, et oracula, et sacra, unius interim pro-
phetæ scrinium sæculis vincit, in quo videtur thesaurus
collocatus totius Judaici sacramenti, et inde etiam no-
stri. De Hebreis voluminibus locutum fuisse Ter-
tullianum hoc Apologeticæ loco, nemo prudens ac so-
brius insciabitur. Si qui erunt tantis cervicibus, qui
audeant ad suos sensus contorquere tam apertum
antiquissimi scriptoris testimonium, facile ex ipso
textu, ordineque sermonis eorum pervicaciam re-
vincere poterunt, qui controversias scribunt, vel
disputationes prolixas instituent. Nos æquis lectori-
bus, non litigiosis, hæc scripsisse contenti, ad alias
pergemus probationes.**

*Summam ex alio capite auctoritatem deducimus
Hebræorum voluminum. Nam secundum sanctorum
Patrum celebratissimi Hilarius et Ambrosius exem-
plaribus secundum Hebræum correctis et emendatis
semper adhæserint, ex eo nobis evidentissimum in-
dicium præbent quanta fuerit apud illos dignitas He-
bræorum codicum. Hanc in sancto Hilario veneratio-
nem erga fontem Hebræum observat Petrus noster
Coutant, numero 19 et 20, admonitionis in Com-
mentarium Psalmorum, sive in tractatus Hilarii su-
per Psalmos. Is tametsi natam de mundi ætate con-
troversiam ingredi forte nolens, omnem a se removet
suspicionem opinionis præjudicatae in gratiam He-
bræorum voluminum, testisque accedit locuples ad
declarationem sententiae sancti Hilarii, quem nobis
edidit. Sic igitur nonnulla loca Operum a se nuper
editorum expendit : *Quanti etiam fecerit* (Hilarius)*

*Psalmorum librum apud Græcos , secundum Hebræos A
emenatum , initio littera 8 , psal. cxviii , testatum re-
luit : ubi a præconcepta sententia , quam Latini codi-
ces confirmabant , ac nonnulli Græci , ob unam illius
auctoritatem discedit. In ejusdem libri emendatione ,
ut in totius psalmi cxviii explanatione , consensit Am-
brosius in eundem locum. Utriusque verba ad illud
Luciani martyris opus commode referes , de quo Euthy-
mius testatur : omnibus editionibus visis , et cum
Hebraica veritate diligentissime collatis , propriam
editionem , nihil mancum , nihil habentem superfluum
Christianis tradidit , etc.*

*Ille cum ex hoc loco , quo librum secundum Hebræos emendatum tanti ducit , tum ex altero , quo Græ-
cis codicibus , quia ex Hebræo fonte proximi sunt ,
aliquanto plus quam Latinis auctoritatis esse innuit ,
suam de Hebræo textu sententiam manifestam fecit.
Neque vero textus hujus sinceritatem arguit , sed tan-
tum ab ejus ambiguitate sibi cavendum monet. Immo
si verba illius in psal. ii , num. 5 , assequimur , libri
Hebrei simul cum iis , quos Septuaginta translatores
ediderant , post resurrectionem Domini collati sunt , et
cum fideliter constantes comperti essent , utriusque in-
dissolubilis constituta est privilegio doctrinæ et æta-
tis auctoritas. Certe cum ibidem fatetur , Hebreis non
necessarias fuisse Seniorum Septuaginta translationes ,
cumque numero & Paulo Hebræo apud Hebræos He-
bræo textu uti licuisse ostendit , aperte inicit , sese
hunc corruptum nequaquam suspicari. Tantum abest
ut depravatos putaret Hilarius codices Hebreorum ;
quoniam potius indissolubilem eis constituit auctoritatem ,
cum docet libros illos diligenti et religiosa custodia
fuisse servatos , post passionem et resurrectionem
Christi collatos cum versione LXX interpr. tum , ac
usu quotidiano celebratos , Hebreos inter et aposto-
lum Paulum. Insignem adeo locum haud integrum
recitasse vix mihi concederent lectores studiosi :
quare totum assero , prout editus est a nostro Cou-
tant : *Horum igitur translationes Hebreis tum lingua
tantum sua utentibus non erant necessariae. Ipsi ta-
men omnibus diligenti et religiosa custodia observatis ,
quibus postea quam Dominus legem omnem sacramento
et corporationis suæ et passionis , et resurrectionis im-
pleverat , cum his libris , quos regi iudicem translatores
ediderant , collatis , et fideliter consonantibus comperti-
tis , indissolubilis constituta est privilegio doctrinæ et D
ætatis auctoritas : Beatus ergo apostolus Paulus , se-
cundum professionem suam Hebreus ex Hebreis ,
etiam secundum Hebraicam cognitionem et fidem psal-
mum hunc primum esse dixit , translatorum distinc-
tione non usus : cui maximum hoc prædicandi ad
Synagogæ principes studium erat , ut Dominum no-
strum Jesum Christum Dei Filium , natum , passum ,
resurgentem , regnare in æternum ex doctrina legis
ostenderet. Tenuit itaque hunc modum , ut Hebreus
ipse et Hebreis prædicans , Hebreorum consuetudine
uteretur. Bene monet supra dictus noster editor Hi-
larii , verba isthac tractatus in ii psalmum maxime
favere Hebraico textui , illique concessam esse ab**

Hilario indubitatam auctoritatem ætatis atque do-
ctrinæ. Sed cum eo consentire non possum , ubi
existimat librorum sacrorum Canonem recensitum
fuisse ab Hilario juxta Hebræos , non juxta usum Ec-
clesie suis temporibus receptum. Quippe usque ad
ætatem hujus sancti Doctoris unus fuit usus Judæo-
rum ac Christianorum in Scripturis canonicas reci-
piendis : ita ut non plures in Canonem veteris Te-
stamenti admitterentur ab Ecclesiis Christi , quam
viginti duo , qui in Judæorum Canone habebantur.
Testes huic assertioni sunt Melitonis Sardicensis
Catalogus apud Eusebium libro iv Historiæ Eccle-
siasticæ , capite 26 ; Origenes homilia 7 in Josue ,
commentario in psalmum i , et apud eundem Euse-
bium libro viii , capite 25 ; Laodicensis synodi canou-
B 60 ; Synopsis vulgo Athanasii Alexandrini dicta , et
ejusdem Epistola festiva ; Cyrillus Jeroœ'ymitanus
Catechesi 4 ; Gregorius Nazianzenus Carmine de li-
bris Authenticis ; Amphilius ad Seleucum de
iisdem Scripturis , et alii bene multi , quos hic non
recenso. Latinorum vero duo in primis , Hieronymus
et Rufinus Aquileiensis , qui diserte testati sunt li-
bros Sapientiæ , Ecclesiastici , Judith , Tobia , et Ma-
chabæorum , legi quidem consuetos esse in Ecclesia
ad adificationem plebis : non tamen inter canonicas
Scripturas fuisse adhuc admissos. Consule Hilero-
nymi præfationem in libros Salomonis , et Symbolum
supra dicti Rufini. Præterea colligi potest ex ipsis
Hilarii verbis librorum divinorum Canonem recen-
sentis , de usu in Ecclesia recepto eum fuisse locu-
tum. Nam cum addat , post recensitos viginti duos
libros , Quibusdam autem visu est , additis Tobia et
Judith , viginti quatuor libros secundum numerum Græ-
carum litterarum connumerare , etc. ; perspicue ostendit
Christianos in hac enumeratione esse intelligendos :
quis enim inter Circumcisos , librum Judith , vel Ta-
bia in sanctarum Scripturarum Canonem fertur
admisisse ? Christiani igitur erant , et qui viginti duos
tantum libros canonicos suscipiebant , et qui viginti
quatuor connumerabant secundum numerum Græ-
carum litterarum. Haec rationes tanti momenti ae-
ponderis mihi videntur , ut recedere me compulerint
a superiori sodalis nostri sententia , quantumvis ejus
in aliis studium probem. Verum inter amicos etiam
et fratres nihil officit haec opinionem diversitas.

Quanta demum fuerit auctoritas Hebreorum codi-
cum apud Hieronymum , Augustinum , Cassiodorum ,
Eucherium Lugdunensem , et ceteros posteriores
Latinæ linguae homines , superfluum esset hic anno-
tasse : quia neminem virorum studiosorum novi , qui
non fateatur , prædictos Patres veritati Hebraicæ pri-
mas partes semper tribuisse in auctoritate divino-
rum voluminum. Et nisi me fallat opinio , satis su-
perque res ipsa demonstrata est in opusculis nostris ,
quæ nuper edidi in defensionem Vulgatae Latinæ ,
ac Hebraicæ veritatis. Huc non timemus amandare
quoscumque delectat simplicis ac puræ veritatis
aspectus , non mendaciorum fucata facies , sermonis-
que lenocinium. Præterea consuli velim quæ supe-

rius a nobis explicata leguntur prolegomeno secundo, num. 4 et 5. Quoniam in illis apertissima est auctoritas, qua gaudebant apud Gregorium Magnum, ac in Gallicanis Ecclesiis, saec. Hebræi codices. At præsenti quæstiunculae suem facientes, lectorem studiosum monemus, textum Hebraicum conceptis verbis appellatum fuisse veritatem *Hebraicam*, tam ab auctoribus Græcis, quam a Latinis Patribus. Sic Origenes loco supra citato, Procopius similiter, et Euthymius præfatione in Psalmos. Inter Latinos autem Hieronymus ubique arcem tenet veritatis *Hebraicæ*: Augustinus lib. xviii de Civit. Dei, cap. 44, et Quæstionibus in Heptateuchum, de quibus antea dictum est; Beda, Albinus, Joseph abbas ejus discipulus, Rabanus Maurus, Agobardus, Claudius Taurinensis, Stephanus Civerciensis, et alii innumeri his recentiores.

IV. Facilius est ac expedita partium singularum Canonis expositio: quia tres ordines quibus constat, distincte et explicate ab Hieronymo descripti sunt in prologo Galeati Scripturarum, quem præmisit quatuor Regum libris, ad quorum etiam frontem a nobis editus est. Ne actum tamen hic agere videamus, nonnulla de eodem Canone disseremus, quæ nondum disputationibus ventila sunt, neque in notis, neque in prolegomenis nostris. In tres itaque partes omnis Scriptura a Judæis divisa est, in *Legem*, in *Prophetas*, et in *Hagiographa*. Prima classis, sive primus ordo, qui תּוֹרָה Thora, id est, *Lex* ab eis dicitur, quinque libros Mosis continet, *Genesim* scilicet, *Exodum*, *Leriticum*, *Numeros* et *Deuteronomium*. Hi omnes a principiis suis nomina sortiuntur apud Judæos, ita ut *Genesis* vocetur *Bresith*, quia primum hujus libri vocabulum in textu Hebraico est בְּרֵאשֶׁת Beresith, quod significat, *In principio*. Similiter *Exodus* vocant *Elle-smoth*, sive עֲדָלָה וְעַدְלָה Velle-smoth, ut legit Origenes commentario in psalmum 1. Nam primæ voces in libro Exodi istæ sunt אֱלֹהִים, *Velle-smoth*, quod interpretatur, *Et hæc nomina*, vel *Hæc sunt nomina*. Leviticus dicitur, *Vajicra*; apud Origenem, וְיַקְרָב, *Vikra*; apud Hieronymum, *Vajeera*; in Hebræo scriptum est קָרְבָּן Id vero significat, *Et vocavit*. Quartus Mosi liber, quem *Numeros* vocamus, incipit ab hoc verbo וַיַּצְאֵב, *Vayedaber*, et eodem modo vocatur ab Hebræis. Nam quod Origenes notavit in psalm. 1, de volumine Numerorum, non primam vocem spectat, sed potius argumentum in eo pertractatum, ut diximus in notis ad prologum Galeatum, col. 318. Quintus denique Legis Mosaicæ liber dictus est *Elle addabarim*, vel ex Origenè אֶלְלָה אֲדָבָרִים, *Helle haddebarim*; in Hebræo enim istud habet initium, בְּדָבְרִים, *Elle haddebarim*, id est, *Hæc sunt verba*. Hæc est prima pars Canonis Hebraicæ veritatis, qua Pentateuco Mosis constituitur.

Secunda Pars, sive secundus ordo librorum Canonis complectitur omnes prophetas, *Priores* scilicet, et *Postiores*, uti vocantur a Judæis, בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, *Neviim rischonim*, et *Neviim acharonim*, non ex omnibus prophetis, Verum in Prophetis dixit, quia attentus erat in eam partem Scripturæ, quæ omnes libros propheticos complectitur, vocaturque *ordo Prophetarum*. Nihil de Josepho Judeorum vernaculo Scriptore, vel ex Commentarii Masorethicis hic amplius adjiciemus ad

A vim *aharonism*. Priores sunt quatuor, qui librorum Josue, *Judicum*, *Samuelis*, et *Malachim*, id est, *Regum*, titulo prænotantur. Postiores autem prophetæ quatuor itidem volumina constituunt, i *Isaias*, ii *Jeremias*, iii *Ezechiel*, iv *Duodecim Minoribus* una simul. Octo igitur habet libros secunda classis in Canone Hebraicæ veritatis. Ita tamen ut volumen *Ruth* unico volumine complexum sit cum *Judicum* libro, qui apud Hebræos בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, *Sophiæ*, vel juxta Origenem Σωφρίου, *Sophiæ*, dictum est.

Tertius ac ultimus ordo *Hagiographa* possidet, quæ ab Hebræis בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל Kethuvim nuncupantur, id est, *Scripta*; non quidem vulgaria, sed sancta et בְּרִית־בְּרָאָה haccodesch, per Spiritum sanctum litteris consignata, hoc est, per immediatum afflatum B sancti Spiritus. Consule Maimonidem in More Nevochim parte II, cap. 45. Hagiographa autem novem numerantur, *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes*, *Canticum canticorum*, *Daniel*, *Paralipomena*, *Ezras*, et *Esther*. Apud Origenem liber Psalmorum inscribitur στόχευτος θελλάς, *Misloth*. Quod ideo annotamus, ne nos prætereat varians horum nominum lectio apud veteres; nam aliter leguntur apud Hieronymum, nempe *Sephar tallim*, et *Masloth*, vel *Masloth*. Cetera videsis in scholiis ad prologum Galeatum.

Hujus divisionis Scripturæ sacrae in tres partes principaliores meminit Salvator noster Christus Dominus Luc. xxiv, 44: Quoniam necesse est, inquit, impleri omnia, quæ scripta sunt in *Lege Moysi*, et C *Prophetis*, et *Psalmis de me*. Ubi Psalmi ponuntur pro omnibus hagiographis, quibus constituta est tercia classis librorum Canonis. In Psalmis namque major pars prophetiarum, ac manifestiora de Christo oracula prænuntia leguntur: ideo volumen Psalmorum nominavit Christus tamquam nobiliorem partem in ordine Hagiographorum. Alibi apud eundem Lucam XVI, 46, duas tantum partes nominavit, dicens: *Lex et Prophetæ usque ad Joaunem*. Sicut ergo Psalmus hoc loco prætermisso conspicimus: ita nihil mirum sit, quod de serie Hagiographorum meminavit Christus unico tantum hujus ordinis volumine appellato. Notandum vero per synecdochem partem integrum Scripturæ alibi positam esse pro uno libro ejusdem partis; ut Joannis VI, 45, dicitur: *Est D scriptum in Prophetis*, cum tamen testimonium illud a Joanne recitatum in uno Isaiae volumine, cap. LIV, 13, scriptum reperiatur. Sed dicendo, in Prophetis, secundam classem librorum Canonis intelligit evangelista: nempe partem illam, quæ Prophetas continet. Idem occurrit Actor. XIII, 40: *Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis*, Nam locus ibi citatus desumptus est e capite primo, vers. 5, Habacuci, non ex omnibus prophetis, Verum in Prophetis dixit, quia attentus erat in eam partem Scripturæ, quæ omnes libros propheticos complectitur, vocaturque *ordo Prophetarum*. Nihil de Josepho Judeorum vernaculo Scriptore, vel ex Commentarii Masorethicis hic amplius adjiciemus ad

probandam antiquam illam diversionem Scriptura-
rum in tres partes præcipuas : sufficere enim credi-
mus ea adduxisse , quæ auctoritatem habent a Chri-
sto et ab apostolis. Qui plura de hoc arguento po-
poscit, audeat Buxtorfios, Bonfrerum, et multos alios
commentatores, qui præludia isagogica scriptitarunt
ad sacrorum Bibliorum intelligentiam.

V. Odium , quo Rufinus Hieronymum prosecutus est, persuasit aliquando illi calumniatori partes non-
nullas Scripturæ e volumine Danielis abscissas esse
et abjectas a sancto Doctore. Sic enim criminatur
invect. II in Hieronymum : *Omnis illa historia de Susanna, quæ castitatis exemplum præbebat ecclesiis Dei, ab isto abscissa est et abjecta, atque posthabita.*
De cantico Hebræorum puerorum in camino ignis
ardentis, similes habet querimonias : *Trium puerorum hymnus, qui maxime diebus solemnibus in Ecclesia Dei cantatur, ab isto e loco suo penitus erasus est.*
Hanc Rufini imperitam reprehensionem non solum
imitatus est scriptor nuperus ; sed, calumniam calum-
niis cumularis , ausus fuit asserere Ecclesiam Christi
castigasse Hieronymianam versionem, et eas Danielis
partes restituisse in Canone , quas sensu Judaico
et Rabbinico spiritu Hieronymus abscederat. Illis
ergo ac similibus conviciis id reponit S. interpres :
Quod autem refero, quid adversum Susannæ historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis draconis fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebrei soleant dicere : qui me criminatur, stultum se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicavi. Et infra :
*Quæso te, amice dulcissime, qui tam curiosus es, ut etiam somnia mea noveris, omniaque, quæ per tot annos abeque metu futuræ scripsi calumniæ, in accusacionem vocas, ut respondeas, quomodo eorum præfationes librorum nescias, quos accusas? Quæ quodam vaticinio futuræ calumniæ responderunt, impletæ proverbium : Prius antidotum, quam venenum. Certe ex ipsa præfatione in Daniele de Hebreo Latinae conversum, manifeste patet Rufinum ejusque bodier-
nos gregales non legisse prologos librorum, quos in condemnationem vocant. Nonne ibi contestatur Hieronymus partes illas, quæ in Hebreo non inveniuntur, a se fuisse subjectas cum signis obelorum? Hæc idcirco refero, inquit, ut difficultatem vobis Danielis ostenderem, qui apud Hebreos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis draconis fabulas, quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt, vero anteposito easque jugulante, subjecimus, ne vide-remur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse. Hieronymo igitur animum Judaicum quisquis impingit, stultum se probat sycophantam, ut-pote qui nesciat S. Doctorem in sua Danielis Latina conversione, et hymno trium puerorum, et historiæ Susannæ proprium tribuisse locum, nihilque de illis partibus detruncasse, nec quidem Commentariis in Daniele. Audiant quapropter obtrectatores illi do-
cissimum virum in causam suam eleganter descendenter procœdio jam laudatorum Commentariorum :*

A Unde et nos ante annos plurimos cum verteremus Da-
niellem, has visiones obelo prænotavimus, significantes
eas non haberi in Hebraico. Et miror quosdam μεμψ-
τοι πνι, indignari mihi, quasi ego decurtaverim librum,
etc. Ergo nunc cum Amasio suo Rusinum probent
quidem μεμψίμοις, abscissam et posthabitam esse
historiam Susannæ ab Hieronymo, ideoque illi malo
Ecclesiam Christi succurrisse, quando Vulgatam La-
tinam utendam tradidit fidelibus. Apud pios vero
ac bene eruditos illud observatum velim, hymnum
trium puerorum , historiam Susannæ , et alteram
Belis draconis , sumptam suis non ex LXX in-
terpretibus (qui recte iudicio Ecclesiæ repudiati
sunt in toto Danielis volumine), sed ex Theodotione,
licet Ebionita et Semijudæo, quia hujus translatio
B veritati consona reperta est, cum illa quæ circumse-
rebatur nomine LXX Translatorum, multum a veri-
tate discordaret. Utque persuasum habeant omnes
Ecclesiam catholicam per omnia adhærere Hiero-
nymo in Latina Danielis editione, conserat qui vo-
luerit, apud Carum Theologum, variantes lectiones
cantici Azariæ a versu 26 ad versum 45, ubi multa
deprehendet diversa in editione veteri, ab iis quæ
leguntur in Vulgata, ac in Canone Hebraicæ veritatis,
a nobis edito. Præterea insertæ intra textus Danielis
annotationculæ Hieronymi manifestissimum præbent
argumentum, Ecclesiam Romanam non aliam sequi
versionem in libro Danielis, quam illam Hierony-
manam tum ex Hebreo, tum ex Theodotione ex-
pressam.

C Nunc signa obelorum quibus omnes illas partes
deuterocanonicas prænotavit Hieronymus, diligen-
ter consideranda sunt in Danielis volumine. Nam
primo sciendum, illa signa per scriptorum negligen-
tiæ e pluribus mss. libris esse subtracta. Quæ no-
tariorum incuria vetus adeo est, ut illam his terve
conqueratur Hieronymus epist. 435 : *Quæ signa, in-
quit, dum per scriptorum negligentiam a plerisque
quasi superflua relinquentur, magnus in legendō error
exoritur.* Supersunt tamen aliquot codices, qui obe-
los retinent prænotatos tam in prioribus additamen-
tis Danielis, quam in appendicibus Estheris. Manu-
scriptus Regius Bibliorum sacrorum, vulgo dictus
codex S. Mauri, notatus num. 3561 et ccxxii, reti-
net diligenter omnia isthæ signa obelorum ad Hym-
num trium puerorum in Danielis volumine. Simili-
ter splendidissimum exemplar Colbertinæ bibliothecæ num. 1, quod Carolo Calvo donarunt olim
Monachi S. Martini Turonensis, habet prænotatas
illas virgulas eodem Danielis loco, et hoc quidem ad
caput omnium linearum. Non sic Exemplaria Cano-
nis Hebraicæ veritatis, ubi librariorum et notario-
rum incuria hujusmodi signa prætermissa sunt. Ex-
cipiendo tamen Regium exemplar, notatum 3564,
quod non omnia obelorum signa prorsus abjecit,
quatuor enim, vel quinque habet adscripta in capite,
medio, et fine columnarum, sub quibus compre-
hendi voluit lineas singulas harum partium Danielis.
Quod spectat historiam Susannæ , et Belis, nullum

usque in præsens codicem ms. invenire potui, in quo signa obelorum non fuerint omissa, quamvis Hieronymus expresse testatus sit, *has visiones obelis prænotatas esse*, ut lectoris admoneretur intentio, eas in Hebraico non haberet. Quare *visiones dicta* sint a veteribus scriptoribus illæ sectiones, quæ apud nos hodie *Capita nominantur*, commodius infra declaratur.

Notandum est secundo inæqualem esse obelorum formam non in diversis solum, sed in iisdem etiam mss. codicibus. Sic laudatus supra manuscriptus Colberthinus signa hæc in toto Hieronymi Psalterio scripta retinet cum duobus punctis, uno superiori, et inferiori altero, ad istum modum + in additamentis autem Danielis et Esther, eamdem repræsentat virgulam —, transversam, sed absque ullo puncto. Regius quoque num. 3564 in Danielis Hymno obelum habet punctis ornatum + at in fine Estheris solam exhibet virgulam jacentem — sine punctorum comitatu, quod imitatur Corbeiensis ms. codex num. 1. Cæteri San-Germanenses nostri et Memmianus Canon partes Estheris ultimas obelis prænotant cum duplice puncto supremo et insimo -. Eadem signa obelorum binis punctis instructorum visuntur in editione Origenica libri Esther, ex Arundelliana bibliotheca producti. Caveat autem prudens lector, ne notulam compendiariam in mss. libris usitatam confundat cum signo obeli, propter eamdem omnino figuram utriusque assignatam. Nam librarii et scripiores antiqui utuntur hoc charactere + pro verbo, *est*, tertia persona singulari verbi substantivi *sum*. Unde legimus sæpius : *Et + sensus* : pro *Et est sensus*. *Quis + in vobis* : pro, *Quis est in vobis*. Sicque alii locis innumeris, prout placuit veteribus notariis, qui ab annis septingentis plus minus libros exscribere curarunt.

Cæterum obelorum signa in additamentis Danielis et Esther non potuerunt proprias ubique sedes habere in hac præsenti editione nostra: nam librariorum hodiernorum, seu impressorum usus non patitur eamdem paginarum et columnarum disposituram, quæ in codicibus mss. repræsentatur. In manuscriptis obeli semper prænotantur ad caput versuorum, sive singularium linearum sacri contextus, tam in secunda paginarum columna, quam in prima, medium enim spatium relinquunt sufficiens inter columnas, in quo spatio continue describunt obelos. Contra in editis libris nihil est intermedium, nisi majusculæ litteræ ad distinctionem columnarum, vel partium contextus. Nec quid aliud in medio positionum hodiernæ typographiæ leges paterentur, præter jam dictas litteras, aut lineam pendentem a summo usque ad imum paginæ versum. Ideo necessitate compulsi, ne novam induceremus dispositionem apud typographos, satius esse duximus, obelorum signa in margine exteriori semper ascribere, et in prima quidem columna ad caput singularium linearum Scripturæ, in posteriori autem columna ad finem linearum; ita tamen ut cuiusque obeli cuspis in scripturam sit conversa, qua significatur apud

A Hieronymum, confodiendas esse hujusmodi partes, quæ absunt in Hebreis exemplaribus.

De obelorum denique signis, illud etiam lectorum monemus, diversa esse signa isthæc in libris Samuelis, et Salomonis Proverbiis, ad margines horum librorum a nobis posita, ab illis Hieronymianis, de quibus hucusque diximus. Nostra enim signa obelorum non significant addititum quid aut superfluum extare in textu, quem edidimus in libris Regum et Proverbiorum; sed studiosis quibusque indicant Vulgatam Latinam his locis aliquid redundans, et a LXX interpretibus mutuatum babere, quod nec in pura Hieronymi versione, nec in fonte Hebraico legitur. Usum itaque obelorum nostrorum nullus promiscue accipiat, putans eumdem esse cum illo quem B habent in translatione Danielis et Estheris apud Hieronymum, quia nostri obeli quosdam versus absentes indicant, alii vero sententias præsentes Scripturæ, quasi vero anteposito jugulatas docent, et commonefaciunt.

VI. Non parvam in hoc præsenti articulo quæstionem movemus, inquirentes quisnam fuerit primus auctor scholiorum marginalium, quæ in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis posita reperimus, quantaque sit hujuscemodi annotationum utilitas ac præstantia. Ego quidem nihil prius mihi faciendum putavi, quam ut fatear me aliquando errasse in auctore scholiorum, quem ipsummet Hieronymum opinabar, nec sine aliqua similitudine veri. Sciebam ab eodem S. Doctore monitus in epistola 135 nonnumquam pro eruditione legentium annotationes additas e latere contextus : *has vero temeritate, vel imperitia librariorum in corpore suis positas. Unde docta scholia marginalia veritati Hebraicæ consona, in sacrum textum Scripturæ derivata cum comprehendissem, facile mihi statim persuadebam idem in pluribus evenisse, quod ipse epistola jam laudata conqueritur ad psalmum LXXXIII, vers. 8, ubi sit : In Græco scriptum est καταπάνσωμα, et nos ita translatus* : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. *Et miror quomodo e latere annotationem nostram nescio quis temerarius scribendam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scripsimus hoc modo : Non habet καταπάνσωμα, ut quidam putant; sed κατακάνσωμα, id est, incendamus; et iterum eodem D loco : Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet ponи in corpore, ne priorem translatiōrem pro scribentium voluntate conturbet. Præterea aliud exemplum ejusdem temeritatis librariorum, nisi potius imperitiae fuerit, animadvertis in epistola 142, ad Damasum papam : nam in uno Colbertino antiquissimo codice Epistolarum S. Hieronymi, e latere additam inveni annotationem quamdam marginalem quæ in alio codice monasterii San-Cygiranni in corpore posita legitur. Monebat Hieronymus pontificem Romanum de nomine incessabili Dei, et apud Hebreos (γένει), tetragrammato; sicque rem observabat, Dominus quoque ipse hic quatuor litterarum est, quod proprie in Deo ponitur IOD, HE, IOD, HE, id est, dua-*

bus *Ja*, quæ duplicitate ineffabile illud et gloriosum Dei nomen efficiunt. At errorem Græcorum, qui nomen illud quatuor litterarum, ΙΗΩ, legebant, πιπι, *Pipi*, imitatus in contextu epistolæ Hieronymus, statim sese, et eum redarguit addens e latere hanc annotationem : *Pro secundo Jod melius vav legitur ut sit Jao*. Hoc igitur scholion marginale suo loco retinet Colbertinus codex minutissimo scriptus charactere, ponitque signum emendationis post ista, id est, duabus *Ja*. San-Cyiranni autem ms. locum citatum cum annotatione confundit hoc modo : *Dominus quoque ipse hic quatuor litterarum est, quod proprie in Deo ponitur, JOD, HE, JOD, HE. Pro secundo Jod melius vav legitur, ut sit Jao; id est duabus Ja, quæ duplicitate ineffabile illud et gloriosum Dei nomen efficiunt*. Quorum verborum nullus est sensus propter annotationem in corpore positam librarii nescio cuius temeritate. Si cui tamen hæc incesse: it opinio, errorem quidem lectionis in nomine Dei ΙΗΩ, *Jehova*, sive *Adonai*, ab Hieronymo manasse; castigationem vero eidem errori ab alio scriptore suis adhibitam, meminerit idem nomen cum litteris suis optime expressum esse epistola 136 Hieronymi ad Marcellam : *Nonum, inquit, nomen Dei, τετραγράμματον, quod ἀνεκφώντον, id est ineffabile, putaverunt, quod his litteris scribitur, JOD, HE, VAV, HE, quod quidam non intelligentes propter elementorum similitudinem, cum in Græcis libris repererint, pipi legere consueverunt*. Vides non ignorasse Hieronymum nomen Dei tetragrammaton compositum esse ex *jod* et *vav* cum duplice *he*; non ex duabus *Ja*, ut supra dicebat, id est, duplice *jod*, et ex duplice *he*. De lectione similiiter, *Jao*, nihil dubitaveris ipsam esse Hieronymianam : nam in prophetarum commentariis nomen tetragrammaton, ΙΗΩ, aliquando legebat *Jao* (si bene tamen memini ejus quod tempore suo neglexi annotare in schedulis meis). Commentario quoque in Psalmos, quem eidem Hieronymo viri docti accepimus referunt, sic de nomine Dei scriptum legimus psalmi. viii, *Domine, Dominus noster. Prius nomen Domini apud Hebreos quatuor litterarum est, JOD, HE, VAV, HE, quod proprie Dei vocabulum sonat et legi potest JAO: et Hebrei, arreton, id est, ineffabile opinantur. Secundum vero ADONAI omnium commune est: quod saepe et in hominibus ponitur*. Hunc locum attulit ex quatuor antiquissimis mss. codicibus monasterii nostri Corbeiensis duobus num. 135 et 136, uno Cluniacensi et altero Sorbonico. Omnes isti scribunt verbum Græcum ἄρρεντον cum Latinis characteribus, id est, *arreton*, quod significat ineffabile. Præterea non legunt corrupte cum editis nomine illud ΙΗΩ, *Jehova*; sed *Jaho*, juxta consuetudinem Antiquorum, sive prius *Jao*, sine aspiratione in medio, ut sit Ιω̄ Græcorum apud Diodorum lib. i Biblioth. Histor., παρὰ δὲ Ιουδαιοῖς Μωσῆν τὸν τοῦτος ἐπικαλούμενος Θεόν, apud Judges Moses Deum, qui *Jao* dicitur, etc. Hinc videas Drusium cap. 21, de nomine *Jehova* merito observasse : *In editione Frobeniana, quæ in omnes partes melior est, legi non Je-*

*hora, sed Jao: quam lectionem germanam esse, inquit, nullus dubito. Imperita temeritas pro antiqua reposuit recentem, h. e. pro vera corruptam. De eodem nomine tetragrammato ΙΗΩ, *Jehova*, *Jaho*, vel *Jao*, consule laudati jam Drusii Disputationem. Caveas autem velim ineptissimam lectionem ejusdem nominis gloriissimi, quæ hoc modo scribitur Procopii Gazei Commentariis in Exod. vi : Præterea majorem his nactus es mei notitiam, dum tibi demonstravi nomen meum tetragrammatum, reliquis non effabile nisi solis sacerdotibus, quod inscribebatur aureæ mitræ. Hæc autem, ex quibus illud nomen constatur, sunt illæ quatuor litteræ : *jod*, *aleph*, *fau*, *thet*. Hoc nomen significat Dei vitam perennem et æternitatem. Linguae Hebraicæ imperitissimus fuit qui quis hanc lectionem nominis quatuor litterarum, ΙΗΩ, quod dicitur ineffabile, ita depravatum exhibuit, ut dicaret secundam litteram esse *aleph*, et quartam esse *thet* : cum utraque sit Η He, vel apud eos, qui minimam Hebraicorum elementorum notitiam consecuti sunt. Sed jam redeamus unde divertimus. Auctorem scholiorum Canonis pro ipso Hieronymo habebam in annotationibus prodromi, pag. 83, et in notis etiam hujus divinæ Bibliothecæ, col. 160 et 164, cuius erroris causa nunc mihi est temeritas veterum librarioru, qui plures ejusdem sancti doctoris notatione, e latere ab eodem additas, in corpore contextus apponere non dubitarunt. Quod cum in scholiis iam dictis factitatum quoque vidi semper, facile erat ut crederem eadem scholia ab Hieronymo suis profecta, idque maxime quod ab homine linguae Hebraicæ peritissimo fuerint addita e latere translationum sancti Hieronymi. Deinde par aliquot in locis eruditio, ac idem omnino stylus unum auctorem suadebant : ex uno namque et eodem calamo exarata creduntur quæ formam litterarum ubique æqualem servant. Verum quaicunque habeam in errore excusationem, error tamen est, qui modo castigandus mihi venit hispotissimum consequentibus argumentis.*

Diversum esse scholiasten Canonis Hebraicæ veritatis a sancto Hieronymo omnes docti fatebuntur, ubi primum exploratum ipsis erit, unum eumdemque habere auctorem scholia Canonis et Quæstiones Hebraicas in Regum ac Paralipomenon libros, quæ inter opera Hieronymiana editæ sunt ab Erasmo ac Mariano Victorio. Nam cum sit omnino manifestum ex Rabano Mauro, alium esse ac plane diversum scriptorem Quæstionum seu Traditionum in Regum libros, ab ipso Hieronymo qui Traditiones Hebraicas in Genesim nobis edidit : consecataria erit horum scriptorum, id est, Hieronymi et scholiastis anonymi diversitas ; siquidem ostenderimus ipsum esse scholiasten Canonis, qui et Traditiones Hebraicas scribent in Regum volumina. Ad id vero probandum sola nobis instituenda est comparatio scholiorum cum meioratis Quæst. Hebraicis ; quia utrobique una est scriptoris eruditio, eadem phrases, et ipsissima verba in observationibus, quas utique haud immixto credere-

mus, vel de Quæstionibus Hebraicis transisse ad A buntur potius maximum Scripturarum interpretem nostrum; qui pro *septem*, Latina proprietate plurimos reddidit. *Septenarius* enim numerus, inquit Procopius Gazæus in hunc locum, *multitudinem denotat*. Deinde quod asserat Ilebræus noster scholiastes haberi in fonte, *Domini enim sunt afficti terræ*, nescio an Hebrææ voces istæ, וְאַתָּה בְּצִדְקָה metsuce eras, magis afflictos terræ significant, quam *fundamenta et cardines terræ*. Quidquid sit de grammatical significatione illorum verborum, certum est Judæos cum scholiaste, mystica saltem expositione conspirare in sensum Hieronymi. Quia si meritis humilium et afflictorum mundus stat, haud dubio *cardines* illi sunt quibus totus orbis innatur. Jam si in scholiaste et in auctore Traditionum ipsissima verba requiras, consulendus tibi est locus iste cap. x, vers. 25: *Locutus est autem Samuel ad populum legem regni*. Ubi uterque habet, *Hebræus judicium regni*, nihil aliud observantes præter sensum grammaticalem verbi בְּשֶׁפֶת, misphat, sive mispat. Idem intelligas de *Ephod linea*, infra, cap. xxii, vers. 18, et de *Maon civitate*, cap. xxv, vers. 2, sieque de aliis plurimis, in quibus ne lato quidem ungue a se ipso discedit scholiastes, id est, non discedit ab auctore Traditionum Hebraicarum. Utique demum non ex lineamentis solum pulchrioribus, sed ex propriis etiam naveis vultum innotescat tibi, scholiastes noster, ipsissimus auctor Traditionum Hebraicarum in libros Regum et Paralipomenon, adverte diligenter quæ leguntur infra col. 363, ubi auctorem illum et scholiasten nostrum notis castigamus, quo non probaverit interpretationem Hieronymi lib. I Samuelis, c. xxx, versu 10 et 21. Putat enim Ilebræus ille scriptor vocem פִּגְרֵר piggeru, Latine redendum esse, jussi fuerant, non lassi substiterant. In quo nullum habet astipulatorem inter Ilebræos grammaticos hodiernos, neque in lexico heptaglotto linguarum Orientalium. Unde manifestum habemus argumentum, speciale ac propriam esse illi auctori Ilebræo significationem quam assert tam in scholiis, quam in suis Quæstionibus Hebraicis. Idem igitur habendus est auctor qui scholia apposuit ad margines translationis Hieronymianæ, et qui Quæstiones Hebraicas edidit in volumina Regum, ac Paralipomenon. Nunc inquiramus quo tempore floreret in scientia Scripturarum, et unde genus suum traxerit.

D Pauci admnodum dies sunt, quod ex Rabano Mauro didici auctorem Quæstionum Hebraicarum in libros Regum et Paralipomenon quemdam fuisse Ilebræum, qui saeculo octavo aut nono celebratior erat Bibliorum sacrorum usu ac intelligentia. An vero genere Hebræus fuerit et ex Judæorum gente prognatus, non satis liquet ex Rabani prefatiunculis: quia juxta morem illorum temporum causa nominis in dubio esse potest; non enim propriis nominibus multi vocabantur, sed ingenii sepius nominatione carentia eos alii cooptabant. Unde Joannes Mabillonius noster tomo I veterum Analectorum, pag. 370, satetur, *Cuculum, Menalcam et Daphnem* nomina esse supposititia pro veris, qualia de more usurpat Alcwinus

et Theodulphus episcopus Aurelianensis, nec scire A potuisse quinam fuerint *Menalca* vel *Daphnis*, vel *Cuculus*: nisi quod existimat de *Cuculo*, eum esse alium illum prodigum, cuius intemperantiam et casum plangit Alcuinus in epistolis 103 et 114. Hoc modo nomine *Hebræi* appellari poterat vir doctus in lingua Hebraica, quamvis origine Gallus esset, vel Germanus. Certe si natione Judæus erat, in Christum tamen illum credidisse manifestum nobis est ex verbis infra recitandis. De auctore igitur Quæstionum Hebraicarum, sive Traditionum in libros Regum et Paralipomenon, hæc habet Rabanus Maurus præfatione Commentariorum in quatuor libros Regum: *Ibi enim inveniet quid Pater Augustinus, quid insignis Interpres divinorum librorum Hieronymus senserint, quid papa beatus ac suarissimus doctor Gregorius, quidre Isidorus Hispalensis episcopus, et quid Beda magister nobilis, ac cæteri Patres, quorum longum est nomina recensere, rite intellexerint...* Præterea *Hebræi* cujusdam modernis temporibus in legis scientia capitulis traditionem *Hebræorum* habere non paucis locis simul cum nota nominis ejus inserui, non quasi ingerens alicui auctoritatem ipsius, sed simpliciter potius quod scriptum reperi, ejus probationem lectoris judicio derelingo. Hunc locum omnino depravatum restituere volebam ad fidem manuscriptorum codicium Rabani; sed nullus id generis inventus liber est in nostra Bibliotheca San-Germanensi, si verum est quod mihi asseveravit sodalis noster qui monumenta hujusmodi sub clavi tenet, et conservat. Neque tamen insuperabilis restat hoc loco difficultas restituendi textus, aut assequendi sensus verborum Mauri; quia quod de *Hebræo* hic scribelat, iterum docuit præfatione Commentariorum in libros Paralipomenon, dicens: *Non enim longos florentesque tractatus, in quibus plausibilis ludit oratio, sed Commentarios in divinas Historias scribere decrevi, quorum officium est præterire manifesta, obscura disserere. Ante annos enim aliquot rogatu Hildonii abbatis in Regum libros, secundum sensum catholicorum Patrum, quatuor Commentariorum libros edidi, quos et sacratissimo genitori vestro Ludovico imperatori, præsentialiter in nostro monasterio tradidi: in quibus, sicut et in præsenti opere feci, Josephi, Judæorum historici, narrationem, et *Hebræi* cujusdam, modernis temporibus in legis scientia florentis, opiniones plerisque in locis interposui: sed non ita, ut quasi lectorem invitum ad ipsorum traditionis assensum pertraherem; sed magis judicio ac probationi ipsius illa derelinquens. Ex iis exploratum nobis sit, Rabanum Maurum ita in primo testimonio intelligendum esse, ut dixerit capitula cujusdam *Hebræi* suo tempore in scientia Legis florentis inseruisse plurimis locis suorum in Regum volumina Commentariorum, quæ capitula traditionem *Hebræorum* contineant. Idque indubitatum esse comperiet quisquis in Rabani expositionibus et Commentariis opiniones ac sectiones integras Quæstionum Hebraicarum in libros Regum et Paralipomenon positas animadverterit, atque*

Commentarios Mauri, et *Hebræi* traditiones inter se composuerit. Quis igitur fuerit scholiastes Canonis, et quo tempore vixerit, certum exstat ex allatis duabus Rabani Mauri testimoniis. *Hebræus* ab eo dictus est, in scientia Legis non mediocriter celebris, cuius commentationes ac Quæstiones Hebraicæ locum habere meruerint inter sententias Hieronymi, Augustini, et aliorum doctorum nominatissimorum in Ecclesia Christi. Florebat autem scientia divinarum Scripturarum eodem tempore, quo Alcuinus, et ipse Rabanus Maurus: Nam apud Maurum moderna tempora vocantur illa tempora, quibus ipse ætatem degebat, ut testis est præfatiuncula, seu epistola dedicatoria Commentariorum in librum Geneseos, ubi modernum tempus appellat ætatem *Freculphi*, ad quem ipse rescribit, ac præfatur: *Magnorum virorum conamen antiquitus fuit, ut invicem scribendo, sua provocarent studia, et exercerent ingenia. Quod licet eorum exemplo moderno tempore ugere decreveris, tamen mirandus in hoc es, quod convenientem personam ad istud conamen non quæsieris. Modernum itaque tempus intelligit Maurus tempus ipsum, quo Commentarios scribebat in Genesim, rogatus ab episcopo Freculpho: quare similes phrases, quæ occurruunt in præfationibus Commentariorum in Regum ac Paralipomenon volumina, non aliter interpretandæ sunt de ætate *Hebræi*, qui scholia marginalia Canonis Hebraicæ veritatis, et traditiones Hebraicas edidit, exeunte saeculo octavo, aut ineunte nono. Et hæc sunt tempora moderna Rabani Mauri, in quibus testatur floruisse scriptorem illum, e quo plurima mutuatur et interponit in suis Commentariis. Quantumcumque vero nota nobis sit ætas *Hebræi* illius, scholiastis et commentatoris, incertum tamen genus remanet. Nam quod eum Josepho Judæorum Historicō adjungat Maurus præfatione Commentariorum in Paralipomena, ambos una scriptores illos forsitan recensere voluit, ut doceremur Judæum utrumque fuisse. At huic opinioni non parum repugnat scholion marginale Canonis Hebraicæ veritatis positum col. 170, ubi morem Latinorum secutus auctor hujusmodi annotationum, dicit in *Hebræo* haberi Numerorum capite xvii, vers. 6: *Fueruntque virgæ duodecim cum virga Aaron. In Latinis autem codicibus, quos suos vocat juxta consuetudinem Hieronymi et Augustini, scriptum esse, fueruntque virgæ duodecim absque virga Aaron. Hebræus, inquit, cum; nostri, absque; id est, Hebræus textus legit cum virga Aaron; nostri codices Latini, absque virga Aaron. Non aliis verbis usos fuisse Latinæ linguae homines in recitandis variantibus lectionibus Scripturarum divinarum, probe noverunt quicumque sanctorum patrum lucubrationes evolvunt. Et superfluum esset hic exempla congerere in rem cunctis studiosis indubitatum atque manifestam. Superest igitur ut dicamus Hebræum scholiasten Codices Latinorum suos appellasse, quia ex Latinæ lingue hominibus prognatus fuerat, aut certe quod in Christum credens, Romanæ Ecclesiæ libros, suos deinceps cum cæteris fidelibus nominare voluit. At unde habes,**

inquit forte lector aliquis, scholiasten illum et auctoritatem Traditionum Hebraicarum Christo nomen dedisse? Manifestissimum religiosi et Christiani sui cultus argumentum præbuit ipsem scriptor Hebræus, et in Quæstionibus Hebraicis ad librum I Regum, cap. xxi, fidem suam prodit his verbis: *Tradunt Hebræi nequaquam David eos comedisse panes; sed aliter tamen Dominus in Evangelio. Christum ergo Dominum suum agnoscit, et Evangelium ejus, contrarium licet Judæorum traditionibus. De Hebræorum etiam gente capite xvii lib. I Regum nonnulla memoratus, eos habet veluti alienigenas sibiique extraneos. In Hebræo ita habetur, inquit, et fratres tuos visitabis, si recte agant, et pignora eorum tolles. Pignora in hoc loco Hebræi libellos repudii intelligunt. Siquidem usum illius gentis fuisse ferunt, ut quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudii uxoribus suis darent: ut si contigisset virum in prælio capi, et in captivitatem duci, mulier ejus, exspectatis tribus annis, si vir ejus non redisset, alium duceret virum. Videat nunc prudens lector quam clare gentem sibi alienam in Judæorum gente demonstrarit Hebræus scholiastes, auctor Quæst. Hebr. in libros Regum. Non dixit: Siquidem usus nostræ gentis fuit, quod utique Judæus homo dicere debuisset: sed tamquam de alienigenis loquens, siquidem usum illius gentis fuisse ferunt. Nihil gentilium agnoscit, nihil domesticum in Judæorum traditionibus, quæ matres tamen Hebræorum spectant in libello repudii. Potuisse et ex aliis capitulis eorumdem Quæstionum Hebraicarum in libros Regum et Paralipomenon, planum legenti facere scholiasten Canonis Hebraicæ veritatis hominem fuisse Christianum; sed anhelanti finem Prolegomenorum pauca pro multis sufficient: maxime quod eadem difficultas in altero volumine redeat iterum discutienda, Verumtamen antequam de hac tabella tollatur manus, utilitatem scholiorum marginalium Canonis breviter perstringamus.*

Inter præcipuas utilitates marginalium scholiorum Canonis Hebraicæ veritatis, primam recenseo, quod arma nobis subministrant ad revincendos hujus temporis heterodoxos, qui sepius Ecclesiæ Dei insultarunt de ignoratione linguae Hebraicæ, dicentes neminem Romanorum repertum fuisse post ætatem Hieronymi Hebraice scientem: ideoque quasi clausis oculis catholicos omnes adhæsisse Vulgatae versioni, nec pares fuisse ad ejus errores (ut ipsi vocant) coarguendos et emendandos. Discant igitur obtrectatores illi, Ecclesiæ Romanæ numquam fuisse viros Hebraice doctos, qui Vulgatae Latinæ codices manibus quotidie terentes, eam publice redarguere atque castigare potnissent, si quid sanæ docirinæ aut sanctis moribus contrarium ibi reperiretur. Quanta putas diligentia translationem Hieronymi ab scholiaste Canonis expensam? Non fuit in ea verbulum, non syllaba, non apex, qui fugeret illius eruditus scriptoris censuram: sed salvo semper honore Vulgatae, sive Hieronymianæ versionis, quam

A notis tantum criticis illustrare decreverat, non ex odii præsumptione, vel censorio superciliosi ipsam temerare ac obliterare. Ubique monet Hebræus noster Christianus, hoc vel illud non haberi in Hebraico: nec propterea expungit in sacro contextu voces Latinas hujusmodi redundantes, quas ab interprete Latino additas noverat, ut Latini sermonis proprietas completeretur in Scriptura. Quam opinionem si sutiliter æstimaveris, audi ipsum scholiasten Commentariolus in canticum Debboræ ita scribentem: *Sed quod ait, o Amalec, in Hebræo non legitur; sed Latinus interpres sensus gratia hoc addidit. Legerat haud dubie epistolam Hieronymi ad Sunniam et Fretclam, in qua de versu trigesimo octavo psalmi lxxvii Vir sanctus disserit in hunc modum: In eodem: Et propitius fiet peccatis eorum, et non disperdet eos. Dicitis, quod, eos, in Graeco non habeat, quod et verum est. Sed nos ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus. Et vero quid obscurius in totis codicum Latinorum voluminibus sacris resonaret, quam illæ sententiae pendentes, in quibus verba nonnulla, pronomina, ac verbum substantivum, tollerentur? Verbi gratia notat scholasticus in caput xix Levitici vers. 14 non haberi in Hebræo, quia, neque, sum: quæ verba tamen complent proprietatem sermonis nostri, pulchre enim dicitur: Sed timebis Deum tuum, quia ego sum Dominus. Nec ita sensus pendet, si legamus, sed timebis Deum tuum, ego Dominus: pendet namque aliquo modo isthac sententia propter absentiam quia particularè causalis, ac verbi substantivi sum. Ea igitur verba, quæ in Hebræis voluminibus per totum Canonem dicuntur abesse, non superflue addita noscuntur in versione Latina, quia sine illis obscura vel mutila oratio remaneret, ut diligenti lectori liquidum erit, quando monitus hoc scholio marginali, Hebræus non habet, animos attenderit ad consequentia sermonis.*

B Non mediocrem existimo in scholis Canonis fructum etiam alterum, quo occludere possumus linguam illis, qui ausi sunt plurimis abuti Scripturarum testimoniis, eaque in suos sensus trahere ad propriam ipsorum, et aliorum perniciem. Tantum sepius sibi arrogant quidam ejus ævi scriptores, ut receptissimam ac celebratissimam Ecclesiæ traditionem ex sacrae Scripturæ frivola interpretatione subvertendam sperent, et suis potius commentis credituros lectores, quam Christi attestantis oraculo. Sic videas opera pestifera et Latino et Gallico sermone conscripta, ubi præfracte negant Mosen auctorem fuisse librorum Pentateuchi: quod ut probent contra Christi et apostolorum ejus auctoritatem, aliquot loca afferunt præsertim ex Deuteronomio, quibus perversi dogmatis et hucusque inauditi opinionem fultam esse volunt. Scriptum est, inquit, Deuteronomii cap. 1, vers. 1: *Hæc sunt verba, quæ locutus est Moses ad omnem Israel trans Jordanem;* et deinde cap. iii, vers. 8: *Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum,* qui

erant trans Jordanem. Repugnat autem haec ab ipso Mose fuisse litteris tradita, cum ille nusquam Jordanem transierit, et reges Amorrei respectu ipsius non *trans*, sed *cis* Jordanem habitaverint. Si autem opponamus in Hebraico scriptum legi בְּעֵבֶר, *beever*, quod omnino ambiguum est, et ad ceteriorem, vel ulteriore pariem accommodari potest pro consequentia sermonis: urgent adhuc dicentes, בְּעֵבֶר *semper, trans*, interpretari apud omnes veteres, qui linguam Hebræam callebant. At velint, nolint, Deuteronomii scriptor fuit ipse Moses: nec temeritati neotericorum deinceps relinquitur locus, quoniam scholia marginalia Canonis Hebraicæ veritatis apertissime demonstrant vocem Hebræam, *beever*, non *trans*, esse reddendam, sed, in *transitu*. Quia hoc modo lecta et intellecta optime convenit Mosi loquenti ac scribenti: erat enim in procinctu ad transeundum Jordanem quando verba Deuteronomii locutus est ad omnem Israel. Ecce quam levi negotio, unius voculæ recta interpretatione, dissolvitur formidolosa illa et insuperabilitas, ut sibi videbatur, objectionis machina, quam in Pentateuchi legitimum auctorem critici quidam recentiores torquent. Certe hoc vel uno loco profligari possunt, utinam et convinci, quicumque Mosen negant auctorem fuisse sacrorum voluminum Pentateuchi. Quamquam timendum est ne eruditio et catholicæ scholiastæ non acquiescant, qui etiam Christi Domini testimonio non cedunt. Sed si illi resipiscere nolint, saltem sinceri catholici omnes gratiam, ut speramus, habebunt scholiastæ nostro, qui divinorum librorum auctoritatem adversus immoderatas horum criticorum censuras vindicabit. Ceterum hoc uno exemplo docemur, quam parum fidere debeamus levibus ejusmodi, quæ contra sacram Ecclesiæ traditionem afferuntur in dies, ratiunculis, magno simplicium Christianorum damno, quorum fides hisce præstigiis minuitur, aut saepè corrumpitur: tametsi uno quasi flatu dissipari possunt. Quibus postmodum animadversis, pudet homines sui erroris, quos simplex ac pia fides in officio continere debuerat.

Jam quis dicere sufficiat quanto nobis sint emolumenta scholia illa marginalia ad eruditionem et intelligentiam Scripturarum? Nihil est in versione Hieronymiana ambiguum et subobscurum, quod illucescere non faciat; nihil est laxius et παραπαραστατικόν in ea expressum, quod intra proprios fines et nativos verborum sensus non fuerit per scholia circumscriptum. Hic summam pietatem redolent; illuc significantias Hebræorum verborum aut singulares et inauditæ, aut certe rarissimas produnt; plures textus Hebrei variantes lectiones retinent, fidem ubique admirabilem scholiastis commendant, et si pauca tandem excipiæ, in quibus hallucinatum eum credimus, nihil illis notis criticis præstantius antiquitas sacra posteris tradere potuit. In iis recensendis utilitatibus jam non immorabor, cum sole clariores sint ac curiosis omnibus manifestissimæ. In unica

A tamen pagina multiplices ostendo scholiorum fructus et utilitates, ut sic de ceteris innumeris bonis judicium ex uno faciamus loco. Columna igitur 99 et 100 ista occurunt marginalia scholia, primo e latore hujus sacri contextus: *Et populus tuus quem eduxisti*, etc. Ita monet scholiastes, *Hebreus non habet, tuus*. In hac notatione fides eius maxime eluet, atque diligentia. Consequenter vero ad illa verba: *Novi te ex nomine*, semel et iterum docet in Hebreo haberi, *Notescam tibi in nomine*: Quam interpretationem in aliis Hebreis scriptoribus, et Latinorum plurimis Commentariis frustra quæsivi. Quam pius quoque fuerit ac religiosus noster scholiastes, discimus, ni fallor, ex modo exponendi hunc Exodi locum: *Ego ostendam omne bonum tibi, et vocabo in nomine Domini*, etc. Non enim ea verba referunt ad visionem Essentiae divinæ, ut multi nunc temporis scholastici faciunt; sed omne bonum hominis vitam mortalem degentis, in eo statuere videtur, si sciat Deum deprecari et eum flectere ad misericordiam. *Ego ostendam omne bonum tibi. Hoc est*, inquit scholiastes, *ostendam tibi quomodo me debas deprecari, et ad misericordiam flectere*. O singularem et admirabilem Scripturæ divinæ expositionem! Hanc me non docuit scholarum frequentia, non assidua commentatorum lectio. Unum interim scholion marginale Canonis immensa expositorum vincit volumina. Utique aliquid addamus, quod lectori fuisse creditu difficile, erat scholiastes tam perspicax ad dissolvendas ambiguitates Bibliorum sacrorum, ut interdum proprius accedat ad sensum auctoris hagiographi, quam ipse Hieronymus, interpretum phœnix, vel facile principes. Ne quid v. g. obscuritatis vel ambiguitatis remaneret versu quinto et sexto capituli trigesimi quarti lib. Exodi, nonnulla scholia post emendatum textum apposuit in margine, quæ omnem removent difficultatis umbram, nec amplius verba quæ ibi leguntur ad Mosen loquentem, sed ad Deum docentem orandi et deprecandi se modum, directe referri debent. De cujus contextus mutatione seu emendatione facta in versione Hieronymiana infra dicturi, id tantum nunc monemus studiosos, præstantiorem esse translationem hujus loci ex emendatione et notis scholiastis, quam quæ primum condita est ab ipso Hieronymo, ut paulo post auctoritate sacræ Scripturæ demonstrare connamur.

D Ad commendationem fidei nostræ in edendis scholiis hujusmodi marginalibus, illud etiam monitum volumus lectorem prudentem, excusa fuisse a nobis charactere Romano quæcumque legi potuerunt in manuscripto codice: cætera vero, quæ vetustate deleta sunt et corrupta, corrossa vel mutilata, supplevimus ex textu Hebraico, sed charactere Italico: iisque locis dumtaxat, ubi clare perspeximus, quod abesse, potuit: in aliis enim obscurioribus puncta tantum adiecimus loco verborum et syllabarum, quarum sufficientem notitiam assequi uequivimus. Sic columnæ 118 diverso charactere scriptum reperies, « quæ offerri debent in sacrificium »; et deinde, « in cunctis habi-

Ecclis *vestris*, » quia partim hæc leguntur in manu-scripto, partim a nobis supplentur, ut jam dixi. At columna 190 posuimus hoc modo scholion marginale, « lapisque.... magnitudinis.... ejus mag.... interierit, percussor morte morietur, etc. » Nullum enim sensum expiscari potuimus ex verbis aut syllabis superstibus: ideo satius esse duximus, hæc divinationi studiosorum relinquere, quam conjecturis nostris incerta definire, ac supplere. Denique pro duobus punctis appositis in codice manuscripto ad caput scholiorum, et supra contextum contra respondentem, stellulas representamus (a), quæ in omnibus libris editis usurpantur, cum supradictorum punctorum situm nequaquam patientur leges typographicas hodiernæ.

De Auctore scholiorum Canonis unum adhuc notandum, penes nos esse quamplures codices mss. in quibus existant nonnulla opera ejusdem Scriptoris, quæ nondum typis excusa sunt; et hoc ordine tam edita, quam inedita describuntur post Traditiones

(a) Nec inveniet lector notas marginales in nostra editione, nec a fortiori stellas: scholia inserimus in

A Hebraicas S. Hieronymi in Genesim: *Liber de decem Tentationibus. Liber de Quæstionibus Regum et Paralipomenon: Canticum Debboræ. Lamentationes Jeremiæ: Epistola ad Dardanum.* Universa istæ Opuscula nomine sancti Hieronymi prætitulantr in mss. codicibus, et duobus exceptis edita sunt ab Erasmo, et Mariano, cum Operibus ejusdem S. Doctoris. Inedita sunt hæc, *Commentarius in Canticum Debboræ*, quod legitur cap. v libri *Judicum*, et *Commentarius alter in primam Lamentationem Jeremiæ.* De quo ultimo opere non ausim adhuc definite affirmare, lucubrationem esse Hebræi Scholiastis nostri. At de *Commentariolis in Canticum Debboræ* nulla superest nobis difficultas; quia eorum stylus, eruditio, sententia, et cætera omnia, quæ alicuius Auctoris notitiam tribuere possunt, unum renuntiant Scholias en Canonis Hebraicæ veritatis. Testes hujus rei accedunt eruditii homines, cum Opuscula illa typis excusa vulgabentur.

textu uncinis distincta. EDIT.

PROLEGOMENON IV.

De Titulis et Capitulis, Versibus et Metris sacrorum Bibliorum.

I. *Biblia sacra in certas partes dividebant scriptores antiqui, sed multis diversisque modis. II. Sectiones itæ in differenter vocabantur Tituli, Breves, et Capitula. III. Quænam fuerint distinctiones versuum ubi Antiquis usurpatæ in Scriptura sacra. IV. An sint metra in libris sacris, et præcipue in Psalmis Davidis. V. Hieronymi sententia de metris Scripturarum explicatur, et defenditur.*

I. Non est præsentis loci, nec animi nostri, de omnibus sacrorum Bibliorum sectionibus ac distinctionibus perlongam instituere disputationem. Satis sit munus editorum Hieronymi hoc prolegomeno explesse, et Latinorum codicum varias ac multiplices divisiones, cum maiores, tum minores, non incuriose explicasse. Actum enim nunc ageremus, si quod spectat Hebræorum aut Græcorum exemplariorum divisiones, capitula et versus pertractandum hic susciperem: quia in hoc studio nobis antevertent viri non pauci eruditione celebres. De Latinorum ergo Bibliorum sectionibus, atque antiquis distinctionibus tam capitulorum, quam versiculorum, disputandum nebis incumbit, ut nihil occurrat in editione divinæ hujus Bibliothecæ, unde fructus uberes percipere non possit lector studiosus.

Integrum porro volumen de veteribus sacrorum Bibliorum titulis, sive capitulis, sectionibus, et stichometria, conditum fuisse ab erudito Jos. M. Caro presbytero theologo, notum est omnibus, at cum multa divisionum id genus exempla prætermiserit, et, ut ipse fatetur, anguste antiquitatem harum distinctionum prosecutus sit; non pauca supplere curabimus, quæ ejus diligentiam fugisse perspexi. Illud autem primum observari velim, idem affirmandum esse de antiquis sacrorum Bibliorum capitulis et sectionibus, quod de translationibus Latinis

C Scripturarum docuerunt Hieronymus et Augustinus: nempe tot esse genera hujusmodi divisionum, seu capitulationum, quos sunt codices: quemadmodum tot erant interpretationum exemplaria Latina diversa tempore Hieronymi et Augustini, quot habebantur codices sacri: *Qui enim, inquit S. Aug. lib. II de Doctrina Christiana, cap. 19, Scripturas ex Hebreæ lingua in Græcum vertent, numerari possunt: Latini autem Interpretes nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari.* Ab iis interpretibus, quorum imperitia carere volebat Augustinus subsidio translationum Hieronymianarum, habemus, nisi fallor, tot modos divisionum et capitulationum in

D veteri et novo Testamento: neque vero persuadere mihi possum ab aliis scriptoribus, quam ab illis imperitis translatoribus Latinis, derivata fuisse tot inepta lemmata, quæ leguntur in codicibus mss. vetustissimis sacrorum Bibliorum. Solebant namque antiqui scriptores et interpretes libris suis indicem capitulorum praesigere, ut lectores quid in contextu librorum tractaretur, uno quasi intuitu agnoscerent. Pluribus autem modis id præstare consueverant tum ecclesiastici, tum exoticci scriptores: nam aut omnium simul librorum capitula in fronte universi operis præponebant, sicut a Plinio Secundo factum

est in libris Historiae Naturalis, et similiter ab ecclesiasticis viris, qui capitula quatuor Evangeliorum una simul praesixerunt in fronte Matthaei, sicut posita leguntur in vetustissimo ms. San-Germanensi nostro num. 15; aut singulis libris titulos capitulorum praesigere satagebant, ut in Historia Ecclesiastica fecit Eusebius Cæsariensis, qui libris Historiarum suarum indices, seu titulos prænotavit, sicut bodie leguntur in ejusdem operibus. Aut certe ex latere in pagina breviter annotabant, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent; quod Hieronymus fecit in translatione epistolæ S. Epiphani ad Joannem episcopum Hierosolymitanum, utliquet ex epistola ejusdem Hieronymi ad Pammachium, inscripta de optimo genere interpretandi. Ex hoc Antiquorum usu in praesigendis capitulis ad frontem librorum, facilis est conjectura, unumquemque Latinum interpretem veteris Instrumenti, libris sacris indices seu titulos suos præposuisse, ut lectores admonerentur quid in libro Genesis, quid in Exodo, quid in Levitico, et quid demum in ceteris omnibus Scripturæ sacræ voluminibus positum legeretur. Deinde cum ad editionem LXX interpretum adornati fuerint hujusmodi tituli et capitulaciones, ut nominum et vocabulorum antiqua probat barbaries, antiquiores Hieronymo tales indices esse vix dubitari potest. Eosdem igitur habuere parentes tituli veteres et capitula, quos habuerant auctores tam diversæ Latinæ sacrorum Bibliorum interpretationes. Scio Hesychium doctissimum presbyterum composuisse argumenta et *τερπόλαια* in duodecim prophetas minores, sed nunc de Latinorum Bibliorum capitulis loquor, quæ multum distant ab Hesychianorum elegantia et facilitate. Primum e viginti capitulum Osee prophetæ hoc modo contextuit Hesychius tom. VIII Criticorum sacrorum: Εἰχών τῆς τῶν Τουδιάων συναγωγῆς, ἐξ ἣς ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα τίχεται· καὶ λαοῦ τὸ μὲν ἀπιστίᾳ ἔμετεν, τὸ δὲ ὑπέρεργον ἐπιστρίφεται καὶ σώζεται; id est, *Imago synagogæ Iudeorum, de qua Christus nascitur secundum carnem, et populi, qui cum in incredulitate permanserit, postea revertitur et salvatur.* Ita Latine reddo sensum capituli Hesychiani, quod quantum distet a Latinorum inepta compositione, ostendi potest ex eodem priori capitulo Osee prophetæ apud Caruinjam laudatum his verbis expresso: I. *Vade et accipe tibi uxorem forniciariam.* Nihil aliud præter hæc verba continent Capitulum præsens in mss. Latinis codicibus. II. *Et erat numerus filiorum Israel sicut arena maris.* III. *Ipsa fecit argentea et aurea rasa.* Quid habent Indices illi tres commune cum unico Hesychii *τερπόλαιῳ?* quid vero ad eruditionem conserunt obscura adeo verba, ut eorum sensum assequi minime possis nisi ex lectione contextus propheticus? Restat igitur inepta hujusmodi, et similia capitula Latinorum Bibliorum, condita suis ab imperitis antiquis scriptoribus et interpretibus, qui pro captu ac libitu suo hos titulos exemplaribus suis præsigebant. Antiquissimos existimo titulos illos, non tamen omnium librorum ve-

A teris Testimenti: quia non me latet aliquos suis appositos a Cassiodoro nostro, ut manifestum nobis est ex subjectis viri clarissimi testimonis. Libro itaque i de illis titulis ista observat Cassiodorus: *Sed ut textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de universa serie lectionis titulos eis credidimus imprimendos, a majoribus nostris ordine currente descriptos, ut lector utiliter admonitus, salubriter reddatur attenus, et facile unamquamque rem dum querit, inveniat, quam sibi cognoscit breviter indicalam.* Titulos Octateuchi, librorum scilicet quinque Mosaicorum, Iose, Judicum et Ruth, a majoribus suis ordine descriptos agnoscit Cassiodorus; at non idem in libris Paralipomenon invenisse se dicit: *In memoratis autem, inquit, Paralipomenon libris duobus . . . . . quoniam titulos antiquos non reperi, novos ad præcedentium similitudinem locis singulis, ut æstimo, consequenter impressi: ut qualicumque obsequio sermonis, devotionis nostræ qualitas potuisset agnosciri.* Idipsum præstitit in libris Salomonis nomine prænotatis, vocans capite 5 capitula, quod aliis locis jam recitatis titulos appellat. Ait igitur: *Quibus libris (id est, Salomonis) juvante Domino capitula insignire curavimus, ne in tali necessaria lectione, ut a se dictum est, confusa tironis novitas linqueretur.* Certum ex his exploratumque habemus titulos sive capitula præfixa suisse pluribus Scripturarum libris ante ætatem Cassiodori: ea enim vocat *veteres titulos*, et a majoribus ordine currente descriptos: quod non esset nisi in veteribus codicibus, tempore quo Cassiodorus illa scribebat, invenirentur longe antea exarati. Ergo recentiores tituli, Bibliorum sacrorum exemplaribus præfixi, auctorem agnoscent Cassiodorum, nec inferior ætas eis assignari potest quam sæculum sextum. Alii antiquiores primis fidei temporibus prodire potuerunt cum illis Latinis interpretationibus Scripturarum, quas innumerabiles supra dicebat Augustinus. Quidquid sit de vetustate et auctoribus capitulorum quæ divinis voluminibus leguntur præfixa indubitate res est, parentem illa capitula non habuisse Hieronymum. Lemmata enim hujusmodi barbara et inepta, imperitum prorsus auctorem ubique præ se ferunt, quod de Hieronymo vel cogitasse nefas esset. Præterea nullum appareat vestigium in S. Doctoris operibus, unde horum titulorum usus apud ipsum receptus dignoscatur, et capitula, quorum ille sæpius meminit, partes sunt ipsiusmet contextus librorum, non tituli extrinsecus positi, vel in fronte præfixi, qui summatim repræsentent easdem partes in textu positas. Utque rem probemus exemplis, nonnulla loca recenseo et Quæstionibus Hebraicis in Genesim, ubi ter aut quater capitula nominat Hieronymus sectiones scripture quas suscepit expoundas. Capitulum verb. gr. appellat quæ leguntur Genes. xxv, a versu 13 ad versum 18: *Quod autem, inquit, in extremo hujus capituli juxta Septuaginta legitimus: Contra faciem omnium fratrum suorum habitavit, verius est illud quod nos posuimus, coram*

omnibus fratribus suis occubuit, *id est in manibus omnium filiorum suorum mortuus est, superstribus liberis, et nullo prius morte prærepto.* Capitulum intelligit hoc loco sex tantum versus, ut dixi, qui etiam continentur in capitulo xlvi nostræ editionis, col. 25 et 26; sed convenientiam hujus capituli fortuitam ostendunt cætera quæ sequuntur. Nam quod capitulum dixit infra Hieronymus, unicum comme est, sive versus unus recentioris illius, quam hodie sequimur, divisionis. Genesis cap. xxxvi, 14: *Ipse est Ana, qui invenit Jamim in deserto: cum pascet asinos Zebœon patris sui.* De isto commate ita disserit Hieronymus: *Multa et varia apud Hebræos de hoc capitulo disputantur: apud Græcos quippe et nostros super hoc silentium est, etc.* Nihil tale repieres in divisione titulorum veterum; angustior est enim unius versiculi continentia ad constituendum integrum capitulum, quod pluribus versibus et sententiis constare perspicuum est ex congerie omnium capitulationum. Diversa proinde dicenda sunt Hieronymi capitula ab iis, quæ nos edidimus in fronte Geneseos, auctoritatem codicum mss. secuti. Quod iterum probari potest ex Quæstionibus Hebraicis, ubi capitulum dixit Hieronymus duos versus hodiernæ divisionis, 5 scilicet et 6 cap. xlvi, Gen.: *Et nunc ecce duo filii tui, qui nati sunt in terra Ægypti,* etc. Si quis ambigebat, inquit Hieronymus, quod Septuaginta animæ introissent Ægyptum, præsenti capitulo confirmatur. Istud capitulum præsens non invenies notatum in aliqua serie antiquarum divisionum seu capitulacionum a nobis editarum, unde colligas necesse est, propriam esse Hieronymo hujusmodi divisionem ac distinctionem capitulorum in libro Geneseos. Nec aliquem moveat, quod æqualia interdum inveniantur capitula Hieronymi cum titulis veteribus mss. codicum; casu enim quasi involuntario hæc acciderunt; sicut æqualitas quam aliquando habere dignoscuntur cum capitulis hodiernis. Libro quinto Commentariorum in Isaiam totum contextum capituli nostri vigesimi cum descripsisset Hieronymus, ejus expositionem sic auspicatur: *Totam posuimus capituli hujus continentiam, ut per partes singula disseramus,* etc. Nemo virorum est qui, propter pares capituli hujuscem terminos, novissimæ nostræ in Vulgata Latina divisionis auctorem faciat Hieronymum. Quare nec eidem tamquam auctori ascribere debemus veteres titulos sive capitulationes; etsi nonnumquam illæ convenient cum sectionibus Scripturæ, quas suis Commentariis illustrat maximus Latinorum interpres. Sane tota hæc distinguendi ratio ex auctorum librariorumque arbitrio pependit, et unusquisque veterum scriptorum pro captu suo distinxit contextum sacrum: unde nullam tum fuisse distinctionem præ cæteris probatam ac vulgo receptionem, consentinunt eruditæ, probantque tam diversæ eorumdem librorum sectiones ac distinctiones. Quatuor diversas capitulationes, id est, scriem quadruplicem titulorum sive capitulo-

PATROL. XXVIII.

A rum edidimus ad frontem Geneseos, sicut leguntur in diversis exemplaribus mss. versionis Hieronymianæ. Nulla tamen ex illis usu communis recepta fuit, sed indiscriminatim modo hanc modo aliam exscriptores usurpabant. Qui exemplaria Canonis descripserunt, titulos præferebant, qui aliis divisionibus numero pauciores erant: cæteris placuit capitula præponere, multo plura numero, et sententiis diversa, arbitrantibus commodiorem esse methodum quæ textum Scripturæ in multas partes secat, quam quæ sub eadem divisione materias diversas complectitur. Ingenii igitur et arbitrii exscriptorum fuit tot diversas in exemplaribus translationis Hieronymi præfigere species capitulorum: quarum nulla a S. Doctore adornata creditur, ut B facilis est probatio in jam allatis superius argumentis.

II. Indices autem et ordines illi sectionum indiscriminatim ac promiscue tituli, breves, et capitula vocantur apud veteres. Id jam cursim observavimus in Cassiodoro, qui prioribus duobus capitibus lib. 1 de Institutione divinarum litterarum, summaria et lemmata præfixa libris sacris vocal titulos; que tamen capite quinto appellat capitula. In mss. autem codicibus adeo inconstantes reperiuntur hujusmodi appellations, ut sèpius in illis scriptum legamus: *Incipiunt tituli libri,* etc.; vel etiam alio modo: *Incipiunt breves libri Genesis;* et postea ad finem: *Expliciunt capitula libri Genesis.* Canon Hebraicæ veritatis notatus num. 9 in nostra San-Germanensi bibliotheca, variam habet inscriptionem in fronte plurimorum librorum. Et titulos quidem libri Exodi sic inscribit: *Incipiunt capitula libri Exodi;* Levitici vero non item, ibi enim legit: *Incipiunt tituli libri Levitici, id est, Vajecra;* et ad calcem sectionum: *Expliciunt tituli Levitici.* Et ita consequenter in ceteris Mosis voluminibus: at in Josue, *Incipiunt capitula.* *Expliciunt capitula?* In libris tandem Malachim, id est, tertio et quarto Regum volume, primum posuit: *Incipiunt capitula libri Malachim,* et deinde: *Expliciunt tituli Malachim.* In novo etiam Testamento diversimode inscribuntur lemmata sacrorum librorum. Quamplures mss. legunt juxta receptum magis communemque modum: *Incipiunt capitula Matthæi;* alii vero tum Vaticani, tum Gallicani codices non pauci ita habent: *Incipit Breviarium Matthæi;* et in fine, *Explicit Breviarium Matthæi.* Quod similiter legunt in aliis evangelistis. Exstat in bibliotheca nostra San-Germanensi codex Bibliorum manuscriptus, venerandæ admodum æque ac curiosæ antiquitatis, qui quamplures libros sacros veteris ac novi Testamenti retinet juxta veterem Latinam versionem sive Italicam. In eo igitur codice tituli veteres Evangeliorum hanc habent inscriptionem: *Incipit capitulatio Matthæi, Incipit capitulatio Marci,* etc.; et ad calcem titulorum, *Explicit capitulatio Matthæi,* etc. In fronte Actuum apostolorum singularem prorsus habet titulum, seu potius annotationem et admonitionem istam: *Indiculum quid*

4

fecerint apostoli in actibus suis, ut facile invenias id quod vis, si per numeros percurrenta capitula perquisieris. Huic annotationi subjungit Capitula Iun, et consequenter, Finiunt capitula. Ex tot diversis nominibus lemmatum, quæ praefixa inveniuntur in fronte sacrorum Bibliorum mss. liquido apparet, liberum cuique fuisse ea vocare titulos, breves, breviaria, capitula, capitulationes et indicula, sive indices; his enim gaudebant appellationibus tam minores, quam copiosi indices diversarum sectionum Scripturae sacrae. Non sic in hac præsenti divina Bibliotheca errantes inveniuntur et vagæ appellationes editorum a nobis lemmatum: ad tres siquidem species ac nominationes revocamus diversas omnes sacrorum Bibliorum sectiones quæ apud antiquos scriptores erant usurpatæ. Et primo gradu titulorum series collocatur; secundo loco breves posuimus; tertio denique capitula, quocumque numero describantur, sive plura, sive pauciora sint. Ad hunc modum in fronte Geneseos editi sunt a nobis tituli xxxviii, breves xlvi, capitula lxxxii, et iterum in alio indice capitula cliv. In libro Exodi tres item sectionum indices præposuimus, titulos scilicet xviii, breves xi, capitula cxxxviii. Et ita consequenter in toto Heptatecho. In voluminibus autem Samuelis, et Malachim, id est, in quatuor Regum libris, nihil apposuimus præter titulos, qui leguntur scripti in tribus exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis, Memmiano nempe, Carcassonensi, et San-Germanensi nostro. Quod Prophetarum volumina spectat, nullum prorsus indicem sectionum putavimus præsigendum in fronte horum librorum, ne quid contra mentem et usum Hieronymi edidisse videremur: certo namque certius est, non alias eum agnoscere Prophetarum sectiones in genere quam quæ ab ipso dictæ sunt visiones; nec capitula ille aliquibi appellat nisi lemmata quædam contextus sacri, et partes quas in suis commentariis pro arbitrio et captu distinxit, et illustravit. Hæc capitula Hieronymi longe diversa esse ab iis, quæ sacris libris præfixa sunt, supra ostendimus; et adhuc aliquot exemplis, quantum res exigit, probare non refugio. Duos Vulgate divisionis versiculos cap. 1 Osee dum exponeret Hieronymus, ita monuit lectorem: *Et quia commentaries, non lata volumina scribimus, singulis capitulis explanationes proprias in suis locis reservantes, nunc tantum de præsenti capitulo disputemus.* Capitulum illud, præsens quod vocat, 3 et 4 versum cap. 1 Osee, ut dixi, solummodo continet, et quæ præcesserunt similia capitula, quinque vel sex numerantur in commentariis Hieronymi, qui singulis capitulis explanationes proprias adhibebat. Quatuor igitur priores versus Osee prophetæ in sex capitula vel septem distinxit S. Doctor. Primum vero capitulum ejusdem prophetæ in mss. codicibus, et in editione Cari, novem complectitur versiculos integros: nam secundum capitulo istud habet exordium: *Et erit numerus filiorum Israel, etc.*; quæ verba leguntur initio decimi versus, capite supradicto. Hinc videas Bi-

blia sacra diverse sene modo secta esse ac distincta ab Hieronymo, atque ab antiquis aliis scriptoribus vel interpretibus. Quid ut magis magisque exploratum habebas ac compertum, audi ipsum de Hebreis, Græcis, Latinisque capitulis dissecreatem in Sophonie cap. 3, vers. 14: *Non videatur mirum, inquit, ut earpe diximus, aliter Hebraica capitula, et aliter LXX, Græca videlicet Latinaque fixiri.* Ubi enim in sensu diversa translatio est, ibi necesse est diversa esse vel principia vel fines. Quid amplius ad judicium de Hieronymi et aliorum capitulis faciendum possit desiderari, certe non video. Manifestissime enim distinctit capitula sive sectiones suas a cæteris omnibus, tam Græcorum quam Latinorum, dicens, in sua translatione Hebraica, diversa esse principia et fines Sectionum ab illis, quæ in LXX interpretatione legabantur. Prophetia Sophonie habet in commentariis Hieronymi plusquam viginti sectiones sive capitula; in editione autem Cari presbyteri unicum capitulum huic libro præfixum conspicitur. Merito igitur lemmata hujusmodi abjecimus in libris propheticis, cum adeo diversa reperiuntur ab iis capitulis, que Hieronymianis commentariis distincta sunt et illustrata. Præterea in Prophetarum voluminibus speciales Scriptura sacra, et quasi nativas sortita est divisiones ratione diversarum materiarum, quarum contextus sensu separatur in diversas ac distinctas quamplurimas partes, quæ ab iuvicem minime dependent. Sectiones illæ cum libris nascentur, et apud veteres Scriptores nomen visionum obtinent: quæque interdum etiam cum hoc iera capitulo inveniuntur concordes. Hieronymus primam secundaque visionem Isaiae vocat juxta momen sue ætatis, quod nos dicimus primum et secundum caput ejusdem prophetæ. Unde hæc apud eum leguntur in Commentariis ad caput II Isaiae: *Et in priore visione, quam jam exposuimus, ubi LXX interpretati sunt. Quam vidu contra Iudeam et contra Jerusalem, in Hebraico scriptum est, AL JUDA UJERUSALEM, id est, super Judam et Jerusalem, et in hac quæ secunda est, in Hebraico similiter continetur. Et miror, etc. Priorem, ut vides, dicit visionem, itemque secundam, quod nos prius, et secundum appellamus capitulum. Ordo igitur sectionum hucusque in Isaia idem est apud nos, qui usu receptus erat tempore Hieronymi apud Patres et Ecclesiæ proceres. In præfatione quoque translationis Jeremiæ ex Hebreo, idem Hieronymus meminit hujusmodi visionum; nec mediocrem operam Ecclesiæ Christi contulit, cum ordini primævo eas studuit reddere: Præterea, inquit, ordinem visionum, qui apud Græcos et Latinos omnino confusus est, ad prætinam fidem correximus. Denique visiones sive πρεξοτάς Danielis absentes ab Hebraico fonte obelis dicit se prætotasse: *Unde et nos ante annos plurimos quem verteremus Danielem, has Visiones obelo prænotavimus, significantes eas in Hebraico non haberi.* Vide proœmium Comment. in Daniele. Et ne quid desit curiositati, monendum est lector studiosus, li-*

brum Danielis sectum esse ab Antiquis in duodecim visiones : quæ in mss. codicibus Canonis Hebraicæ veritatis, inque aliis velutissimis melioris notæ, summa fide expressæ sunt ac descriptæ prout a nobis nunc editæ sunt in hac divina Bibliotheca. Capitula vero præfixa in fronte Danielis numerantur multo plura, tam in editione Lari quam in mss. aliquot codicibus, ubi ad numerum 31 usque extensæ visuntur : quæ divisione hodierna nostra minor est media parte capitulorum ad minus : Vulgatæ cum Versione xxi. tantum habet sectiones in toto Danielis volumine. Ergo nec cum hodiernis, nec cum antiquis veterum Scriptorum divisionibus convenit illa, quæ per Visiones distributa est in veris exemplaribus Hieronymianæ translationis ex Hebreo.

Ceterum sine capitulis præfixis edidimus volumina Paralipomenon, Ezrae, et Estheris : quia nulla fuisse apposita his libris ab Hieronymo, docuit nos supra Cassiodorus, et iuss. codices pervenuti ac optimæ notæ nullum retinent indicem capitulorum vel titulorum, sed tantummodo Hieronymi præfationes cum sacro contextu per membra plurima distincto et diviso juxta modum, quo nos illum expressimus ad fidem præstantissimorum mss. exemplarium Regiorum, Colbertinorum, Corbeiensem, et San-Germanensem. Omissas tamen capitulaciones, quarum auctor fuit Cassiodorus, supplere curabimus, cum veteris Vulgate seu Italicæ versionis quamplurimos libros integros evulgando, Deo juvente, suscipiemus. Nostris etenim votis ac studiis tantum præstabilit largitor omnium bonorum Deus, ut non solum Hieronymianæ versionis in angulis obscuris archivorum et bibliothecarum delitescentem ingentem thesaurem nobis revelaret : sed donis cumulans, manibus nostris etiam tradere voluit non pauca Italicæ versionis exemplaria, tum veteris, tum novi Testamēti, quæ suo tempore publici juris fierent ad studiosorum et Christianæ reipublicæ summam utilitatem. Provocati igitur veneratione antiquissimæ versionis, et magnis compulsi hortatoribus, monumenta isthac sacra rediviva exhibere statuimus. Quare ne ab aliis, quam a nobis in regno Franciæ ederentur, jam cautum est Diplomate Regio, quod nobis speciatim concessum est ad hanc Italicæ versionis editionem. A Matthei volumine exordiemur eam præcepimus, et seorsum typis evulgabimus illud Evangelium propter serventem controvèrsiam duorum hujus temporis scriptorum, qui occasione manuscripti Cantabrigensis multa disputant de antiqua versione Latina Evangeliorum, de ea scilicet quæ obtinebat in Ecclesia occidentali ante Hieronymianam castigationem. Multa leguntur in nostris exemplaribus manuscriptis, quæ longe absunt ab amborum conjecturis : nouilla vero quibus nunc hujus, prædicti illius dicto vera esse comprobantur. Cujus denuo causa potissimum faveant mss. codices nostri, non ante ipsorum impressionem perdisces.

III. Longum esset, si vellēt cunctos quoū uisum

criticorum errores huic articulo inserere, et falsas eorum opiniones de versuum divisionibus ac distinctionibus usitatis apud Antiquos, singillatim refellere, propositisque capitulis ad singula respondere. Unde lacinoisse disputationis fastidia fugiens, et in arctum verba compingens, illud tantum breviter lectorem admoneo, nullum adhuc nuperorum scriptorum salis accurate dixisse de antiquis versibus seu communib[us] Scripturarum divinarum. Pleraque ex Augustini Speculo afferunt in suis potis et observationibus, quæ ad fidem velutissimorum codicum probata statim evanescunt, et falsa demonstrantur. Scribit vir doctus, et mihi summa veneratione semper colendus, Augustinum quidem ita Bibliorum versus distinxisse sibi visum, ut sex dictiones uniusquisque versus contingeret : subditque verba isthac : Sed id Augustiniano codici videtur suisse peculiare, non omnibus commune. Libros Scripturæ plerosque, et fortasse omnes per versus distinxit Hieronymus, sed hodiernæ distinctionis nulla apud eum existat vestigia. At pace eruditissimi scriptoris dicere fas sit, innumeros suisse antiquitus in totis Bibliorum voluminibus, qui duas vel tres tantum dictiones continerent, nec aliquo vocabulorum numero præfinito circumscribendos esse hujusmodi versu[m], cum nulla certa lege, nunc plures in eis, nunc pauciores dictiones decurrant. Deinde Augustiniano codici nihil fuit peculiare in distinctionibus versuum, sed totum commune habuit cum aliis exemplaribus Græcorum ac Latinorum Patrum. Tertio denique apud Hieronymum nonnulla existant vestigia hodiernæ distinctionis versuum; uti subjectis exemplis infra declarabimus, nullo tamen animo litigandi, sed proponendæ solius veritatis studio.

Distinctiones autem versuum in libris veterum scriptorum usitatissimas suisse, facile nobis concedent qui animum attenderint ad Historiam Josephi, ad Hesychii presbyteri testificationem, atque ad vetustissima Scripturarum sacrarum monumenta, quæ ante mille et centum annos in membranis pretiosissimis exarata supersunt. Josephus igitur yernaculus Judæorum scriptor, et Apostolicorum temporum æqualis vel suppar, notat ad finem libri x. Ἀρχαπολογία suæ, versus in his viginti Antiquitatum voluminibus exstitisse sexaginta millia : quæ profecto nec tot numerari possent in textu Græco Josephi, nisi breviores fuissent hodiernis nostris Biblicis, nec ad certum numerum præsiniri, nisi distincte et per intervalla fuissent descripti in autographo ejusdem auctoris. Morem hunc describendi multa versibus valde superiorum Josepho ostendit Hesychius presbyter Jerosolymorum, cum in tractatu, quem vocat Στιχάριον dudicim prophetarum eum referat ad tempora Davidis et Salomonis, sive etiam Iohi bis Regibus veterioris : addens insuper similem versuum distinctionem se invenisse in aliquo exemplaribus librorum apostolicorum : Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀποστολικὸν Βίον, οὗτον τοῦ συγγραφέσσου εὐρών, etc. Non ergo recepsit prout tempore Hesychii, sed iam recepta et in-

lita versuum distinctio in libris sacris veteris ac novi Testamenti. Nec unum solummodo sacrum contextum versibus fuisse distinctum ac descriptum novimus; sed versiones etiam Graecas quascumque Instrumenti veteris ab Origene per membra sive versuumcola fuisse divisas docuit nos Eusebius Caesariensis lib. vi Eccl. Hist. cap. 16, ubi haec habet de opere Hexaplorum Origenis: *Has igitur omnes interpretationes cum in unum corpus collegisset, et per cola ac membra distinxisset, et sibi invicem e regione opposuisset, una cum Hebraico texu, Hexaplorum nobis exemplaria reliquit.* De verbis hisce Graecis, δελῶν τε πρὸς καλον, fuse satis disputavit Henricus Valesius Eusebii interpres eruditissimus, jure merito castigans Christophorus quod verterit praedicta verba columellis inter se distinxit: *cola enim sunt versus seu membra sensum integrum absolvantia.* Verum ipse Valesius non videtur naturam versuum Scripturarē plene assecutus, quia confundit in Hieronymi præfatiunculis *cola* versuum cum commatiibus, quæ partes sunt et membra colorum, sensum integrum saepius non absolvantia. Sed age, proferamus in medium annotationem Valesianam in locum Eusebii jam laudatum. *Primus, inquit, apud Latinos Hieronymus interpretationem suam per versus distinxit, imitatus Origenem, qui in Hexaplis idem præstiterat.* Porro Origenes, in eo maxime consuluit legentium utilitatē. Nam quæcumque per versus distincta sunt, ea facilius, tum intelliguntur, tum memorie mandantur. Adde quod ad Graecas editiones inter se comparandas, prorsus necessaria fuit hujusmodi distinctione. Exemplum Origenis secuti sunt postea complures, et in novo testamento idem præstiterunt, quod ille prius fecerat in vetere instrumento, ut testatur Hesychius Jerosolymitanus in libro quem inscripsit Στιχηρὸν duodecim prophetarum. Quem quidem librum ideo sic inscripsit, quod ad marginem singulorum versuum apposuerat expositionem locorum difficultium, quod παραθεσθαι et παράθεσιν ipse vocat. Verba Hesychii sunt hæc: ἔστι μὲν ἀρχαῖον τοῦτο τοῖς θεοφύροις τὸ σπουδασμα, στιχηδὸν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς τὴν τῶν μελετωμένων σαφήνειαν, τὰς προφητείας ἐκτίθεσθαι, etc., quæ Latine ita reddimus. Libros propheticos majoris perspicuitatis causa per versuum *cola* dividere, vetus inventum est sanctorum Patrum. Nam initio sine ulla distinctione legebantur. Postea vero viri docti et sacrarum litterarum studiosi, majoris ut dixi perspicuitatis causa, hujusmodi versuum distinctionem excogitarunt. Ita Prophetarum libri ab illis editi sunt. Sic Davidis Psalmi; sic Proverbia, et Ecclesiastes, et Canticum canticorum. Sic liber Jobi per versus distinctus reperitur. Sed et librum Apostolicum, id est, Actus et Epistolæ apostolorum hoc modo ab aliquibus descriptum inveni. Subjungit deinde Hesychius hæc verba: Ἄλλ' ἐπισθή πολλὰ μὲν τῶν ἀσταρῶν ή τῶν στιχῶν σαφνιζει διαιρεσι. Ubi στιχῶς vocal quæ καλα dicere debuisset..... supra monimus, quid primum ab Origene præstitum sit in Hexaplorum editione: quod singulas interpretationes

A per versum *cola* distinxit. Itaque versum distinctio quam hodie in Septuaginta Seniorum interpretatione cernimus, Origenis inventum est. Sic ille Origenis quidem inventum est, quod interpretationes Graecas e regione sibi invicem opposuerit: at non facile acquiesceremus Valesii sententiæ in priori Origenis invento, quo scilicet versum distinctionem derivatam dicit in Septuaginta Seniorum interpretationem. Credibilis est, ni fallor, aliqualem versum et commatum divisionem observasse veteres illos Graecos interpres, Septuaginta dico, Aquilam, Symmachum et Theodotionem, quam confuso prorsus et indistincto imperitorum scriptorum more suas versiones condidisse. Ex Josepho ostensum quoque est supra, consuetissimum fuisse morem apud veteres auctores, ætate apostolis æquales, Opera dividendi per versus, ac eorum numerum in fine librorum annotandi. Præterea libri στιχῆρες dicti, id est, Job, Psalmi, Proverbia Ecclesiastes et Canticum canticorum, versibus ab initio conscripti sunt. Unde evidens exsurgit argumentum, quod in illis saltem libris divisio versum inventum Origenis haberi nullatenus debet. Plura sunt in annotatione Valesii, præcipue Graecorum verborum Hesychii interpretationem spectantia, que eruditorum judicio permittimus. Tantum dicam Hesychium apposite versus appellasse στιχούς, non καλα, ut voluit Valesius: colon enim sumitur apud Hieronymum pro sententia integra, quæ duobus vel tribus cæsis decurrit in sacris libris: στιχος vero dicitur quodlibet cæsum col, et quilibet subdistinctio in periodis sermonum. Rem exemplis manifestam facere juvabit. Psalmus i habuit antiquitus versum dispositionem ac distinctionem in vetustissimis Ecclesiarum monumentis:

Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit.
Sed in lege Domini voluntas ejus: et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Duo ibi sunt καλα, id est, duæ sententiæ, prior trimembris, et posterior bimembris: quinque autem membra et quinque στιχοι seu versus Hesychiani, qui singulis sententiolis et lineis constituantur. In exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis *cola* semper incipiunt ab una littera majuscula, saepius etiam miniata: στιχοι seu versus indiscriminatim a minuta littera vel majuscula, juxta morem quorumvis scriptorum, et eorum temporum, quibus libri descripti sunt. In Psalterio v. g. monasterii San-Germani, cuius usuram habuisse dicitur sanctissimus antistes Parisiensis, ac patronus noster, litteræ omnes versiculorum initiales ubique visuntur æquales, quia universæ unciales sunt sive majusculæ per totum contextum: sic enim legimus psal. i:

IDEO NON RESURGENT IMPII IN JUDICIO, NEQUE PECCATORES IN CONCILIO JUSTORUM. QUONIAM NOVIT DOMINUS VIAM JUSTORUM ET ITER IMPIORUM PERIBIT.

Contra quatuor hos στιχούς, id est, versus in duo-

bus colis exscriptos retinent Canonis exemplaria, ad hunc modum :

*Propterea non resurgent impii in iudicio,
neque peccatores in congregazione justorum.
Quoniam novit Dominus viam justorum,
et via impiorum peribit.*

Inter στίχους igitur et inter κῶλα eamdem distinctionem adhibere debuit Valesius, quam omnes agnoscimus in circuitum perfectum orationis, et inter membra ejusdem circuitus, id est inter περιόδον et inter κῶλα. Quæ ut ex Augustino manifestiora sunt, in consideratione eorum quæ leguntur cap. 7, lib. iv de Doctrina Christiana, paulisper immoremur : nonnihil enim lucis accedit si recte intelligatur quod de periodis, colis, et commatibus ibi reperitur scriptum : *Agnoscitur, inquit Augustinus, et aliud decus, quoniam post aliqua pronuntiationis voce singula finita, quæ nostri membra et cæsa, Græci autem κῶλα et κόμματα vocant, sequitur ambitus sive circuitus, quem περιόδον illi appellant, cuius membra suspenduntur voce dicentis, donec ultimo finiatur. Nam eorum quæ præcedunt, circuitum membrum illud est primum, quoniam tribulatio patientiam operatur : secundum, patientia autem probationem : tertium, probatio vero spem. Deinde subiungitur ipse circuitus, qui tribus peragitur membris, quorum primum est, spes autem non confundit : secundum, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris : tertium, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. At hæc atque hujusmodi in elocutionis arte traduntur ; et iterum paulo inserius : Porro autem qui novit, agnoscit quod ea cæsa, quæ κόμματα Græci vocant, et membra, et circuitus, de quibus paulo ante disserui, etc. Cæsa ergo sunt quæ commata a Græcis vocantur : *cola* membra integra, et majora commatibus : periodi vero, circuitus qui pluribus membris peraguntur, ita ut circuitus in κῶλα, *cola* in κόμματα divisa sint in oratione, juxta elocutionis artem, de qua ibidem disputat sanctus Augustinus, qui tres distinctionum species propriis vocabulis ostendit in una B. Pauli περιποτη. His non ex æquo respondent Hieronymianæ versuum distinctiones : duo enim genera divisionum in Scripturis solum memorat Hieronymus, ejus scilicet quæ sit per κῶλα integra, et asterius quæ per κῶλα et κόμματα distincta est. De priori distinctione versuum per integra κῶλα meminit expresse in præfatione librorum Paralipomenon, quos ex Hebræo Latine reddidit : *Et quod nunc, inquit, DABRE AJAM, id est, Verba dierum, interpretatus sum : idcirco feci, ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensumque barbariem, apertius et per versuum *cola* digererem. Eadem versuum *cola*, membra vocat præfatione in Josue : Monemusque lectorem, ut silvam Hebraicorum nominum, et distinctiones per membra divisas diligens scriptor conservet. Præfationibus autem in Isaiam et in Ezechielem non solum per *cola*, sed per *cola* et *commata* suam versionem novam ex Hebræo distinctam fuisse, docet ad morem librorum Demosthenis et Ciceronis :**

A Nemo, inquit, cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos aestimet apud Hebræos ligari, et aliquid simile habere de Psalmis et Operibus Salomonis : sed quod in Demosthene et in Tullio solet fieri, ut per *cola* scribantur, et *commata*, qui utique prosa, et non versibus conscriperunt. Nos quoque utilitatis legentium providentes, interpretationem novam novo scribendi genere distinximus. Ita Hieronymus præfatione in Isaiam, et in Ezechielem de Hebræo similiiter ab eo versum, hoc modo invitat Paulam et Eustochium ad lectionem ejusdem prophetæ : *Legite igitur et hunc juxta translationem nostram : quoniam per *cola* scriptus, et *commata*, manifestorem legentibus sensum tribuit. Colis igitur et commatibus distincta erat nova Hieronymiana interpretatio propheticarum, cum tantum colis libros Paralipomenon divisisset. Quare lectorem non præmonuit præfationibus in volumina Historica Josue et Paralipomenon, ne crederet ex sua colorum distinctione, metra esse in illis libris : sicut revera illam opinionem docet esse præcavendam in libris propheticis ; quia per *cola* et *commata* descripti speciem habent metricæ compositionis. Quæ ut oculis omnium perspecta sint et manifesta, nonnullas sententias, tum ex Prophetis, tum ex Paralipomenis, hic loci describere non gravabor. Sic igitur per *cola* et *commata* edidimus sequentes Isaiae prophetæ sententias sive periodos cap. I :*

*Audite, cœli, et auribus percipe, terra,
quoniam Dominus locutus est.
Filios enutrivi, et exaltavi :
ipsi autem spreverunt me.
Cognovit bos possessorem suum,
et asinus præsepe domini sui :
Israel autem non cognovit,
populus meus non intellexit.*

Modus hic dividendi contextum sacrum prophetarum, nihil differt ab eo, quo psalmi descripti sunt in exemplaribus Canonis Hebraice veritatis : nam psalmo nono verbi gratia simile habes versuum distinctionem.

D *Confitebor Domino in toto corde meo,
narrabo omnia mirabilia tua.
Laetabor et gaudabo in te,
canam nomini tuo, Altissime.
Cum ceciderint iniicii mei retrorsum,
corruerint et perierint a facie tua.
Fecisti enim iudicium meum et causam meam,
sedisti super solium judex iustitiae.*

Prophetarum itaque et Psalmorum descriptio, cum eadem fuerit in nova Hieronymi translatione ex Hebræo, non abs re monuit S. Doctor præfatione in Isaiam, ne quis, cum videret Prophetas versibus descriptos, metro eos aestimaret apud Hebræos ligari et aliquid habere simile de Psalmis et operibus Salomonis, cui addendum est, et de Jobi volumine : Job namque, teste Hieronymo, metro ligatur apud Hebræos, et versibus in versione ejusdem descriptus legitur ad morem Psalmorum et operum Salomonis. Non sic Paralipomena, quæ, ut dixi, colis tantummodo descripta sunt et distincta ad vitandam

sensuum barbariem et confusiohem. Unde colla scilicet A ita descripta reperiuntur cap. i libri prioris :

Porro filii Regma : Saba et Datan.

Chus autem genuit Nemrod : iste cœpit esse potens in terra.

Mesraim vero genuit Ludim, et Anamim, et Laabim, et Nephthuim, Phetrusim quoque et Castuim : de quibus egressi sunt Philistim, et Caphtorim.

Quoniam diversa sit ista distinctione per colla versuum ab ea, quæ fit per colla et commata, nemo prudens ex propositionis exemplis perspectum modo habere non potest. Quis enim sibi persuadere patietur, colla in Paralipomenis descripta, speciem præferre metricæ cuiusdam compositionis? Econtra quis inficias ibit, distinctionem prophetarum per colla et commata similem esse metricis descriptionibus? In ea distinctione versiculorum dices Prophetas decurrere hexametri et Pentametri, licet prosa et non versu conscripti sint: Paralipomena vero nullam habent imaginem hexametri aut pentametri, sed solius orationis per membrum divise, id est, per suas neptuorū et circuitus distinctæ. Ergo collis tantum Paralipomenon; et Josue libros distinxit Hieronymus, cum omnes prophetas per colla et commata descripsit, ut ipse fidem facit in suis prefatiunculis. Quod distinctionis duplex genus facilius intelliges, si noveris eadem volumina Scripturarum diversimode suisse secta et descripta in variis ac diversis mss. codicibus. Neque vero collis et commatibus ubique distinctus invenitur liber Jobi; vel liber Psalmorum; sed nunc per versum integrâ colla, nunc per colla et commata, sicut uniculque scriptorium veterum placuit, descriptos suisse nulli dubium est. Librum Jobi per colla distinxit ms. codex monasterii nostri Majoris prop. Turones; quælibet per colla et commata dividunt Exemplaria tria Canonis Hebraicæ veritatis, Memmianum dico, Carcassonense, et San-Germanense nostrum. Cap. iii libri Job sic legimus scriptum in codice Majoris monasterii, ante sexcentos annos in membranis pulchre exarato :

Pereat dies, in qua natus sum, et nox, in qua dictum est : conceptus est homo.

Dies ille vertatur in tenebras : non requirat eum Deus desuper, et non illustret lumine :

Obscurerit eum tenebris, et umbra mortis. Occupet eum caligo, et involvatur amaritudine.

Triâ, ut vidès, hic colla versuum descripta sunt, quæ in omnibus æqualiâ sunt divisioni hodiernæ, et Massorethorum distinctionibus. In exemplaribus autem Canonis eadem verba diversam habent versum distinctionem, quia per colla, et commata separantur juxta morem vetustissimorum Scriptorum, qui aliquanto tempore post Hieronymum Biblia sacra describabant in hanc modum :

*Pereat dies, in qua natus sum,
et nox, in qua dictum est : conceptus est homo.*

*Dies ille vertatur in tenebras,
non requirat eum Deus desuper,
et non illustret lumine.*

*Obscurerit eum tenebris, et umbra mortis,
occupet eum caligo, et involvatur amaritudine.*

In aliis quamplurimis mss. libris liber Job nec primum habet, nec secundum genus distinctionis, sed uno quasi ductu et eodem tenore descriptus est, sicut describuntur Mosis et Regum volumina. Nec alio modo versus in illis ex ordine secantur, quam punctis adhibitis, duobus vel tribus pro voluntate scriptorum veterum, qui Casiodorus seculi videntur in eo, quod docuit cap. 12 de Institutione divin. litterarum. Nam quod per intervalla Hieronymus in sua translatione descriptis, illud consequenter posuisse et adhuc Cassiodorus credendus est ex iis, quæ loco citato leguntur : *Hunc autem partitum, inquit, propter copiam lectionis minutiore manu tri senioribus quinquaginta tribus estimavimus conscribendum, ut quod lectio copiosa tetendit, scripturæ densitas adunata contraheret.* Copiosissimâ erat in editione Hieronymi lectio Scripturæ propter distincta intervalla colorum et communatum : eam breviorem fecit et contractionem Cassiodorus, cum et minutis characteribus litterarum, et adunatis partibus prius distinctis in unum velut densum corpus contractit. Infinita supersunt mss. exemplaria sacrorum Bibliorum, ubi versus, tam in Psalmis, quam in reliquis notis, tantum interpunctis distincti reperiuntur : sed rariora in quibus Psalmi, et præcipue libri Jobi, collis versum sunt descripti : rarissimi autem codices illi sunt qui per colla et commata adhuc rellinent descriptos libros ἑταῖρος Jobum nempe cum Psalmis Davidis, et operibus Salomonis. Quod igitur spectat distinctionem versum in toto Canone C Hebraicæ veritatis, eam mutuati sumus e vetustissimis monumentis, quorum ope destituti in Mosis voluminibus, Josue, Judicum, etc., nihil per colla versum ibidem dividere nobis permisimus, sed tantum interpunctiñibus ad versum distinctionem adhibitis editionem nostram absolvimus prout licuit mediocritati nostræ.

Notandum vero cum primis, duo genera distinctionum, quæ in versibus Jobi et psalmorum diximus usitata, in pluribus Hebreis voluminib[us] mss. nondum esse obsoleta : nam quæcumque observavimus in Latinis libris de distinctione versum nunc per colla, modo per colla et commata, eadem prorsus occurserunt in antiquis Hebreorum monumentis, hanc incruce a nobis eruditio causa perlustratis. Hebreæ Biblia mss. quæ in Bibliotheca Oratorii Parisiensis asservantur, hisque litteris et numeris, BB. 33 notata sunt, non aliam agnoscunt versuum distinctionem in libris Jobi, Davidis, et Salomonis, quam que a Massorethis prescrita est per puncta dicta Siloue, sive Soph Pasue. At regia Hebraica sacrorum Bibliorum volumina mss. num. 8 et 6 eosdem libros descriptos retinent per colla versum et commata, ita ut diceres exemplaria Canonis Latina ex illis Hebreis expressa suisse. Tanta namque raperitur inter utrosque codices affinitas et concordia, ut nobis sapientia admirationi fuerit, quando cum Hebreis comparabemus exemplaria Latina. Liber Job, attestante Hieronymo, prosa incipit, versu labitur, pectori sermone finitur,

id est, a principio voluminis usque ad verba Job, ubi ait : *Pereat dies, etc.*, prosa oratio est : ab illo autem commata usque ad finem libri versibus absolvitur, nempe usque ad hæc verba, et age patientiam in farilla et cinere. Parvum autem commata sive Capitulum quod remanet prosa oratione contextur. Totum istud libri Job artificium religiose observatum videmus in regis mss. Hebraicis jam laudatis : totum item in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis, quem Latinum fecit Hieronymus. In eo tantum discrepant, quod Hebraicorum versuum commata spatiis vacuis ab invicem separantur in eadem linea : quæ commata sibi subjecta et subneoxa reperiuntur in Latina versione, propter majorem verborum Latinorum copiam, qua proprietas hujus linguae completetur. Res erit facilior intellectu, si hujus discriminis exempla proponamus. Jobi itaque capite tertio talis est apud Hebraeos commatum distinctio in versibus.

: יְמָדֶד יְמָן אַוְלֵד בָּן
וְהַלִּילָה אֲבָרְךָ הָרָה נְבָרָה
Jovad jom haavel bo valaela amar hora gaver.

Hæc duo commata ejusdem versus in Latina versione sibi subnexa sunt, ut diximus, et hoc modo descripta :

*Pereat dies in qua natus sum;
Et nox in qua dictum est : conceptus est homo :*

Ita consequenter per totum Jobum, et in Hebraicis mss. codicibus, et in Latinis Canonis exemplaribus, colla versuum et commata descripta reperiuntur. Quorum distinctionem eti in pluribus mss. codicibus minime observatam videamus, nullum propterea movere debent exemplariorum tantæ discrepantia, quia inductæ sunt a librariis et scriptoribus antiquis, qui nunc plures sententias conjungunt, nunc distrahit, prout in calamini fluenter, et animus scriptoris, tum Hebrei, tum Latini, operi esset intentus, aut vagus; ut in magnis et diuturnis operibus fieri solet. Scriptor codicis Hebraicæ Oratoriani supra memorati integros versus continue descripsit in toto psalterio, nec ullam ibi observavit commatum distinctionem, quam tamen prosecutus est libro primo Paralipomenon, cum cap. xvi ejusdem libri psalmum civ non segniter exscribere voluit. Idem esto iudicium de scriptore Latino, ms. codicis Bibliorum, quem Colbertinae bibliothecæ donarunt canonici Anicienses : is enim colis versuum distinxit priores octo vel decem psalmos Davidis, reliquos vero sequentes descriptis absque simili colorum distinctione, interpunctionibus solummodo adhibitis in fine versuum. His addendæ essent aliquot variantes distinctiones versuum interdum occurrentes in regiis Hebraicis codicibus, inque tribus exemplaribus Latinis Canonis Hebraicæ veritatis nisi curioso lectori sufficienter quæ præmissimus exempla ad causæ explanationem.

Nunc si ad periodos, colla et commata ab Augustino observata in Epistolis Pauli redicamus, proclivis est atque expedita responsio, sanctissimum antistitem respexisse lib. iv de Doctrina Christiana, non ad distinctionem versuum usitatam in libris sacris, sed ad hagiographorum scriptorum eloquentiam, quam

A ostendere studuit e contextu Epistolarum B. Pauli, ubi grammaticæ artis distinctiones, ac leges eleganter sermonis probantur retentæ. Cola igitur et commata S. Augustini nihil hoc loco spirant praeter gradationem grammaticam, qua verba vel sensu connectuntur alterum ex altero, sicut Rom. v, iii, ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione spem connexam videmus : vel decus aliud orationis, quo post aliqua pronuntiantis voca singula fluita, sequitur ambitus sive circuitus, quem περίοδον appellant : grammaticorum et oratorum sunt ista colla et commata : Hieronymiana autem κῶλα et κόμματα in præfatiunculis S. Doctoris memorata, distinctiones sunt Scripturarum per membra divisæ, quæ numerum versuum constituant in libris sacris.

B Quas distinctiones versum, nunc majores fuisse apud veteres Scriptores, nuac breviores supra dicebamus. Utramque autem id distinctionum genus ab Hieronymo agnitus et usurpatum, ex ejusdem verbis breviter demonstrandum est. Versum distinctionem ab antiquo ævo usurpata in libris sacris, ea primum haud dubie recensenda est quæ in editione Vulgata ante Hieronymum obtinebat : quæque copiosior fuit cæteris omnibus divisionibus tam antiquis, quam modernis. Hac distinctione versum partiti olim psalmi, duplo majorem habuere numerum versiculorum, vel interdum triplo majorem, quam nunc habent in Vulgata nostra Latina. Verbi causa psal. xiii juxta hodiernam divisionem decem versibus distinctus legitur, juxta antiquam divisionem in Psalterio Romano C duodecim habuit versus, vel tredecim, numerato titulo psalmi pro uno commate. In communi autem et veteri Latina translatione viginti quinque numerantur ὅτιχοι, aut viginti sex cum titulo. Istius copiosissimæ divisionis versum uneminit Hieronymus, dum virgini eruditissimæ Eustochio respondet processio in lib. xvi Commentariorum in Isaiam : Non parvam, inquit, mihi quæstiunculam detulisti, quod scilicet octo versus qui leguntur in Ecclesiis, et in Hebreico non habentur, tertii decimi psalmi, Apostolus usurparit, scribens ad Romanos : Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio et infelix D citas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt ; non est timor Dei ante oculos eorum. Quod cum audissem, quasi a fortissimo pugile percussus essem, cœpit tacitus aestuare, et stuporem mentis vultus pallore signare, etc. Octo illi versus, qui tres tantum habent distinctiones in nostra Vulgata Latina, et in Romano Psalterio, hoc ordine et numero decurrunt in Psalterio S. Germani, veterem Vulgatam et Kořivý complexo, et uncialibus, ut vocant, litteris aureis atque argenteis exarato :

*Sepulcrum patens est guttur eorum,
Linguis suis dolose agebant ;
Venenum aspidum sub labiis eorum
Quorum os maledictione et amaritudine plenum est,
Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem;*

*Contritio et infelicitas in viis eorum
Et viam pacis non cognoverunt
Non est timor Dei ante oculos eorum.*

In Ecclesiis Latinorum legebantur octo illi versus, teste Hieronymo, ac virgine Eustochio, in eorum quoque codicibus modo jam exhibito scribebantur cum totidem versuum distinctionibus, quæ duplam vel triplam habent divisionem cum nostra hodierna comparatae. Eamdem versuum distinctionem numerosam agnoscit Hieronymus epistola ad Sunniam et Fretelam, ubi haec habet ad psal. xvii, 13: *Grando et carbones ignis, etc.* Et queritis cur Græcus istum versiculum secundo non habeat, interpositis duobus versibus. Sed sciendum quia de Hebraico, et Theodotionis editione in Septuaginta Interpretibus sub asterisco additum sit. Ita est, Græcus contextus ad quem vetus antiqua Latina expressa est, non legebat in Kotyā *Grando et carbones ignis;* post ista: *Et Altissimus dedit vocem suam;* sed semel tantum ante: *Et intonuit de cœlo Dominus.* Unde illum versiculum cum asterisco reposuit Hieronymus in hunc modum:

*Grando et carbones ignis.
Et intonuit de cœlo Dominus:
Et Altissimus dedit vocem suam,
※ Grando et carbones ignis :*

Tres ultimi versus hujus divisionis, unicum consti-tuent vers. xiv in Vulgata Latina. Unde colligas maximum discrimen quod intercidit inter hodiernam, et inter antiquissimam distinctionem versuum, in libris sacris usurpatam primis fidei temporibus. De numerosa hac versuum divisione consulatur adhuc Hieronymus in c. xxi Ezech., in c. lxiii Isaiae, et aliis innumeris locis, quorum recitationi indulgere non juvat, eo quod jam allata testima-tia lectori studioso satis esse credidimus. Unum superest, ut nonnulla vestigia-hodiernæ distinctionis versum ostendamus existere apud Hieronymum, quod supra me facturum promisi. Sciendum igitur verba Jobi cap. xlvi, vers. vi, quibus penitentiam suam prædicat, unum efficere versum apud S. Hieronymum, ut unum dicimus juxta hodiernam versiculorum divisionem, a Massorethis mutuatam. Nam postquam monuerat præfatione in librum Job ex Hebræo conversum, hexametris versibus ipsum decurrere apud Hebræos, a verbis scilicet Job, in quibus ait, *Pereat dies, etc., usque ad eum locum,* ubi ante finem voluminis scriptum est: *Idcirco ipse me reprehendo, et ago paenitentiam in favilla et cinere : subdidit statim : A supradicto autem versu usque ad finem libri, parvum comma quod remanet, prosa oratione contexitur.* Ubi duo observari velim, primum eamdem distinctionem, et eamdem unius versus continentiam in supradictis verbis Job, usurpatam fuisse ab Hieronymo, quæ in Vulgata hodierna versuum distinctione usu recepta est: unde sequitur nonnulla hodiernæ distinctionis vestigia apparere apud Hieronymum. Deinde comma ab eodem S. Doctore vocatum hoc loco non esse promiscue accipiedum cum colis et commatibus versuum, de quorum divisionibus in hoc articulo

A disputatur: quia *comma quod remanet* a supradicto versu Jobi usque ad finem libri, integrum est capitulum, plurimis constans sententiis, id est plurimis versibus, et versuum commatibus. *Comma* itaque hic loci dictum, idem est quod περιποτὴ apud Origenem ac ceteros Græcæ tractatores. Aliud vestigium hodiernæ distinctionis versuum putabam me inventisse lib. i Commentariorum Hieronymi in Danielem c. iii de illis enim verbis, *Benedicte sancti et humiles corde Domino, laudate et superexaltate eum in sæcula,* ita disserit S. Hieronymus: *Humilitatem cordis habere, et præsens versiculos docet, etc.* At inspectis diligenter mss. codicibus Commentariorum in Danielem, fidem nullam esse reprehendi in editis libris: ita enim textum prædictum Danielis describunt, ac si integrum vers. 87 c. iii recitaret, et commentariis illustraret Hieronymus, cum certum sit medium tantum partem versiculi nostri positam ab eo fuisse et expositam in suis Commentariis, istam nempe: *Benedicte sancti et humiles corde Domino.* Et hoc est, quod Hieronymus vocat præsentem versiculum, juxta antiquam, et non juxta hodiernam distinctionem versuum. Ad alia proinde exempla divertendum nobis est. In Ps. cxviii duplum distinctionem versuum usitatam fuisse apud veteres discimus e vetustissimis monumentis, ex Hieronymi epistolis non paucis, et egregio Augustini Speculo. Monumenta vetustissima ista sunt: Psalterium S. Germani toties laudatum, et exemplaria tria Canonis Hebraicæ veritatis, ubi Psal. cxviii sedecim habet C versus sub unaquaque littera alphabeti Hebraici, qui sic describuntur in Vulgata veteri, quam continet Psalterium ante nuncupatum S. Germani:

ΑΛΕΦ.

**BEATI IMMACULATI IN VIA,
QUI AMBULANT IN LEGE DOMINI;
BEATI QUI SCRUTANTUR TESTIMONIA EJUS
IN TOTO CORDE EXQUIRUNT EUM, etc. :**

quæ eodem modo leguntur in illo exemplari vetustissimo Psalmorum. In Canonis exemplaribus idem numerus versuum, sed paulo alter descriptus:

ΑΛΕΦ.

*Beati immaculati in via,
qui ambulant in lege Domini.
Beati qui custodiunt testimonia ejus ;
in toto corde exquirunt eum.
Non enim qui operantur iniquitatem,
in viis ejus ambulaverunt.
Tu mandasti præcepta tua
custodiri nimis.
Utinam dirigantur viæ meæ
ad custodienda præcepta tua.
Tunc non confundar,
cum resperzero ad omnia mandata tua.
Confiebor tibi in direktione cordis,
cum didicero iudicia justitiae tue.
Præcepta tua custodiam,
ne derelinquas me nimis.*

BETH.

In quo corrigit juvenior, etc.

Hæc erat numerosa versuum distinctio in Ps. cxviii, quæ e Vulgata antiqua versione Latina in novam S. Hieronymi translationem illico derivata e-t, uti

res est in promptu ex Speculo S. Augustini, qui hujus psalmi versus quamplurimos citavit, et eorum numerum determinat, dicens *duos esse versus ab illis verbis*: *Præcepta tua non sum oblitus, usque ad ista quæ leguntur vers. 85: Foderunt mihi superbi foreas, quæ non erant juxta legem tuam.* Totidem etiam ab his usque ad ea: *Paulo minus consummaverunt me in terra, etc., numeri ergo versuum, quos assignat Augustinus, sæpius iterando: Et post duos versus: Et post septem versus, etc., perfecta quadrant ad distinctionem jam dictam, usitatam in veteribus Ecclesiastum monumentis, quæ sedecim versuum divisiones exhibent ad singula Alphabeti Hebraici elementa.* Alii mss. codices Psalmorum antiquissimi quamplures ac optimæ notæ, octo tantum versus habent ascriptos sub singulis litteris Hebraicis, tam in veteri editione juxta LXX Interpretes, quam in nova Hieronymiana ex Hebreis voluminibus prognata. Ita Psalterium triplex S. Hieronymi in codice velutissimo Carnutensi descriptum per tres columnas sibi invicem oppositas, ad similitudinem Tetraplorum et Hexaplorum Origenis. Itaque quoque aliud triplex Psalterium bibliothecæ Sorbonicæ, quod Græcam LXX Seniorum editionem, Latinis tamen scriptam elementis, curiosissime retinet cum Psalterio Romano et translatione Hieronymi Hebraica. Sic denique Vaticani, Regii, Colbertini, San-Germanenses, et alii innomeri codices mss. Psalmorum, in quibus exstat editio nova Hieronymi, aut vetus juxta Septuaginta Interpretes. Per cola versuum, sive per octonus versus descripti sunt universi codices illi, secundum hodiernam versuum distinctionem et enumerationem in psalmo centesimo decimo octavo, de quo Hieronymus ad Paulam Urbicam: *Studioissime perquisisti, quid sibi velint Hebræe litteræ, quæ psalmo quem legebamus, videbantur insertæ. Respondi secundum ordinem litterarum eum esse compositum, quod videlicet ex prima littera, quæ apud eos vocatur ALEPH, octo versus inciperent, rursus ex sequenti BETH, totidem versus exordium sumerent, ac postea ex GIMEL idem numerus completeretur, atque ita usque ad TAU, quæ apud eos extrema littera est, psalmum esse conscriputum, etc.* Eandem versuum distinctionem sequuntur Hilarius et Ambrosius in suis ad psalm. cxviii commentariis: unde manifestum nobis est, non solun apud Hieronymum, sed apud alios etiam Ecclesiastæ doctores et antiquissimos scriptores nonnulla extare vestigia hodiernæ versuum divisionis et enumerationis. Idem intellige de ultima sectione Proverbiorum, quod de Psal. cxviii: nam apud Hieronymum illa περιοχὴ quæ laudes mulieris fortis prosequitur, viginti duobus constat versibus juxta numerum litterarum Hebraicarum: *Proverbia quoque Salomonis, inquit Hieronymus epistola jam laudata, extremum claudit Alphabetum, quod tetrametro iambico supputatur ab eo loco, in quo ait: Mulierem fortem quis inveniet?* In exemplaribus autem Canonis, inque velutissimis aliquot aliis mss. codicibus, numerantur in illa sectione, non tantum 22 versus, sed 44,

A quia per cola et commata descriptum ibi legitur ultimum alphabetum :

*Mulierem fortem quis inveniet?
procul et de ultimis finibus pretium ejus.
Confidit in ea cor viri sui,
et spoliis non indigebit, etc.*

Hinc colligas duplēcē suis in velutissimis monumentis versuum distinctionem, utramque vero agnitiā suis et usurpatam ab antiquioribus Ecclesiasticis scriptoribus. Apud Augustinum usu semper receptam eam invenies, quæ sit per cola et commata: apud Hieronymum vero, nunc eamdem, nunc diversam juxta qualitatem singularium partium Scripturæ divinæ. In metricis compositionibus, quæ numeros habent astrictos secundum seriem Hebræorum elementorum, eam fere semper distinctionem versuum usurpavit, quam nos hodie sequimur in Vulgata Latina: in ceteris autem libris, ut supra diximus, numerat Bibliorum versus juxta copiosissimam eorum distinctionem suo tempore receptam in Ecclesiis, id est, receptam in veteri Vulgata, quæ manibus Latinorum terebatur. Quorum versiculorum antequam varios indices proponamus, haud otiosum fuerit nonnullas subjicere distinctiones usitatas in novo Testamento. Quædam igitur fragmenta mss. Evangelii secundum Lucam mihi communicavit clarissimus vir F. Desmares, in quibus superest distinctione antiqua versuum, ut et antiqua versio Latina, litteris uncialibus descripta in pervetustis membranis. Luc. v, 18, hoc modo scriptum legimus: ET ECCE VIRI POTENTES IN LECTO CIRCUMFERBANT HOMINEM QUI ERAT PARALYTICUS: ET QUÆREBANT EUM INFERRE ET PONERE ANTE EUM ET NON INVENIENTES, etc. Duos ibi versus distinxit scriptor illius codicis, notando punctum supernum ad finem singulorum, nec aliam distinctionem versuum in illo ms. exemplari adhibitam perspexi. In alio autem fragmento ejusdem Evangelii, plena est versuum divisio, atque distinctione commutatum per intervalla:

ET ECCE EXEUNTES
DUO EX DISCIPULIS JESU
IBANT IPSA DIE
IN CASTELLUM
QUOD ERAT IN SPATIO
STADIORUM SEXAGINTA AB HIERUSALEM
NOMINE EMMAUS.

D Quatuor hi versus antiquæ distinctionis, unicum constituant in nostra Vulgata Latina Luc. xxiv, 13. Tanta igitur erit distantia numerorum in versibus Biblicis apud nos et apud Antiquos, quanta est unius partis ad quatuor partes. Quare neminem moveant adeo dissonantes numeri versuum, qui hodie supplicantur in sacris voluminibus, cum illis versuum enumerationibus, quæ leguntur in veteribus Bibliorum sacrorum exemplaribus manuscriptis, Græcis atque Latinis: Incredibile visum est nupero scriptori critico, in solo Jobi volumine desuisse seplingentes vel octingentos versus ante editionem ejusdem libri,

quam sub asteriscis et obelis edidit Hieronymus : at A si fuisse mediocriter versatus in antiquis versuum distinctionibus, judiciumque de illis fecisset ex vestissimis exemplaribus divinorum voluminum, et non ex propria præsumptione, ineptam pervidisset conjecturam suam, qua sollicitare voluit germanam lectionem præfationis Hieronymi in librum Job, et hoc modo adulterandam : *Septuaginta, vel octoginta versus desunt* : pro septingentis, *septuaginta*, vel pro octingentis, *octoginta*. Qualis restitutor lectionum Hieronymianarum ! Utinam abscondantur qui vos conturbant.

Plura prætermisimus, ne nimia longitudo molestia sit lectori, et quod prodest scriptoris exercitationi, noceat corporis ipsius valetudini. Ad manifestandas igitur versuum Biblicorum quaslibet distinctiones, B antiquas ac recentiores, numerum versuum, quem singuli divinarum Scripturarum libri continent, in tetraplis exhibemus, ut sic uno intuitu diversas bussimodi distinctiones quilibet studiosus liquido habeat perspectas, neque deinceps uniuscujusque critici errores sequi cogatur.

VERSUS VETERIS TESTAMENTI.

VERSUM NUMERUS

LIBRI	I.	II.	III.	IV.
	Sec. divisionem antenam Hieronymi.	Sec. Hieronymum.	Sec. Bodmernam et Hassoreth.	Sec. Niceneum et Cpm.
Gen.	4500	8700	4400	1534
Exod.	3700	3000	2800	1209
Levit.	2800	2400	2700	859
Num.	3650	5000	3900	1288
Deut.	3300	2600	3100	935
Jos.	2000	1750	2100	636
Judic.	2000	1750	2430	618
Ruth.	250	250	2430	85
I Reg.	2500	2300	2240	1506
II Reg.	2000	2000	2330	1534
III Reg.	2000	2300	2330	1534
IV Reg.	2100	2250	2330	1534
Isai.	3600	3580	4800	1293
Jerom.	4070	4150	4000	1363
Ezech.	3600	3540	4000	1273
Dan.	1600	1850	2000	157
XII Proph.	3110	3800	5800	1050
Job.	1600	1700	1800	1070
Psalm.	5000	5000	5500	2527
Prov.	1600	1740	1708	915
Eccles.	600	800	750	222
Cant.	500	290	280	117
I Par.	2040	5300	1743	
II Par.	2100	5300	1743	
Esd. et Neh.	1300	6300	630	
Esther.	1000	700	308	166

Liber Judith, quæ non est in Canone Hebreorum, habet versus 1300 juxta antiquam distinctionem; 1100 in codicibus versionis Hieronymi; et 1700 apud Nicophorum Constantinopolitanum. Tobias autem habet versus 1000 in antiqua divisione, et apud Nicophorum 800, alibi omittantur. In Novo Testamento diverse quidem sunt versuum enumerationes, sed minor est inter indices distantia, quem sit in libris veteris Instrumenti, quod subjecta tetrapla debent.

VERSUS NOVI TESTAMENTI.

VERSUM NUMERUS

LIBRI	I.	II.	III.	IV.
	Sec. divisionem antenam Hieronymi.	Sec. Hieronymum.	Sec. Niceneum et Cpm.	Sec. codices ms.
Math.	2600	2700	2300	2014
Marc.	1600	1700	2000	1590
Luc.	2900	3800	2600	2677
Joan.	9000	1700	2800	
Act.	2600	3600	2800	
Rom.	1040	911		920
I Cor.	1060	980		870
II Cor.	70	292		390
Gal.	350	213		293
Ephes.	578	317		512
Philipp.		350		208
Coloss.	230	208		208
I Thess.		215		v. ccc. v.
II Thess.		108		Fort. v., etc.
I Tim.	208	230		106
II Tim.	289	172		102
Tit.	140	67		97
Philem.	50	34		37
Hebr.	Barnab.	700		703
VII Epist. Can.	850		1500	
Apoc.	1200	1800	1800	

Primam versum enumerationem, quam vocamus antiquam ante Hieronymum, mutuali summis ex vestissimo Catalogo codicis ms. San-Germanensis, qui complectitur Epistolas Pauli Græco ac Latine, litterisque uncialibus exaratas. Scriptor heus libri adiuxit in fine ante Epistolam ad Hebreos Catalogum omnium divinorum librorum veteris ac novi Testamenti, annotans e regione numerum versuum uniuscujusque voluminis. Prætermisit nihilominus V. T. nonnullos libros, et epistolas aliquot Pauli apostoli. Hunc nos defectum suis locis notavimus hoc modo, *omittuntur hic*, supple versus libri, qui non recensentur in perpetuosto illo indice sacrorum Bibliorum. Sub nomine Barnabæ, versus Epistola ad Hebreos videatur enumerasse : neque vero mente adeo vagus credendus est, ut Epistolam quam ob oculos habebat, dum Catalogum describeret, inveniisse omnino prætermitteret. Doctorum tamen hic adsit judicium. Versus singulorum librorum nimirum, prout inveniebantur distincti in antiqua versione Latina usu recepta ante Hieronymum. Quid manifeste probari potest ex unico libro Job, quem dicit continere versus mille sexcentos. Ubi adveras velim Job antequam apud Græcos cum asteriscis restituaretur ab Origene, habuisse versus sive ὄτιχος 160. Restitutus vero habebat versus 2200, id est, sexcentos supra numerum præcedentem. Consule testimonia veterum Scriptorum posita iu fronte ejusdem libri Job, a nobis editi, cum asteriscis et obelis, in parte hujus divinae Bibliothecæ. Secundam versum enumerationem invenimus in mss. codicibus versionis Hieronymianæ, eamque numerum hic in tetraplis nostris proposuimus sicut exstat in illis exemplaribus vetustissimis. Erroris igitur hujusmodi

numerorum, quoniam sunt, penes antiquos erunt librarios, et exscriptores imperitos. Porro tertium Canonem librorum sanctorum cum numero versuum singulis libris annotato, Nicephori patriarchae constantinopolitanus esse diximus. Hunc edidit nobis eruditissimus P. Pithreas in opusculo de Latinis SS. Bibliorum interpretibus, quo curiosus lector se amandari patientur. Indicem denique columnæ quartæ e Græcis exemplaribus deponens ante nos Robertus Stephanus, in quo si quid difficultatis emerserit, recurrere debes ad editionem Græcam novi testamenti, elegantissimis typis ab eodem scriptore adornatam.

Injuriam nebisum expostulare possent studiosi letores, si dissimularem silentio errores nuper critici scriptoris, qui pro more suis indulgens conjecturis multa statuit de versuum Biblicorum distinctionibus ac numero, in quibus nulla est veritas: dumque aliena saepius nititur emendare vitia, ostendit sua. Putavit vir multæ lectionis veteres scriptores versus appellasse quoscumque distinctiones contextus librorum, quas nos Gallico sermone vocamus *lignes*; Græci autem ὀτίγεον. Lineas vero vocabulorum certo numero fuisse præfinitas; ita ut ex numero versuum in fine librorum annotato, facile sciatur *quot essent dictiones* in singulis libris. Denique Augustinum frequenter meminisse in speculo hujusmodi *versuum*, et ex nonnullis ab eo recitatis colligi posse, unamque versus tantum habuisse dictiones. Ita docuit criticus auctor, qui secum extinguidam pertimescit. Sed vanitatem hujus opinonis ostendere in promptu nobis est ex ratio Ruth volume, quod magna erubescere totum perlegens in plurimis mss. codicibus, numeravi lineas, et singulas dictiones, ut judicium haberem de falsis observationibus viri supradicti. Esam vero rem expendere, et dictiones enumerare volui in libro Ruth, quod ipso brevitate sua sit accommodatione nostro consilio, eundemque habeat numerum versuum in codicibus mss. vetustissimis annotatum ad finem. Liber Ruth in ms. Regio Bibliorum sanctorum codice num. 5563, descriptus in duas columnas minutiore manu sive caractere, habet lineas 338; singulae columnæ complectuntur lineas 42; lineas vero tres interdum habent dictiones, nonnullæ quatuor integras cum dimidiata dictione, aliquid quoque quinque, vel sex, vel septem. Colbertinus ms. num. 157 librum Ruth integrum describit 216 lineis. In columnis ejus lineæ 43 numerantur. Lineæ quinque habent dictiones, aut 6, aut 7, cum aliquot syllabis, vel etiam 8. Alter Colbertinus num. 74 totum librum Ruth absolvit 383 lineis. Columnæ habent 30 lineas; lineas continent nunc duas dictiones aut tres; alibi tres cum dimidiâ, nunc quatuor vel quinque. Codex Bibliorum San-Germannensis ante octingentos annos in membranis exaratus, notatusque num. 3, lineas habet in totto Ruth volumine tantum 245; columnæ continenti 55 lineas; linea 4, 5, 6, 7, vel 8 dictiones, integras

A aliqbando, nonnumquam in fine seetas et imperfectas. His adjungendus Biblicas codex Corbeiensis ejusdem ætatis cum superiori, in quo Ruth habet lineas 218. In columnis singulis lineæ sunt 45, et in lineis dictiones 4, 5, 6, 7, vel 8, ut leguntur in præcedentibus mss. codicibus. Nunc si meminerimus librum Ruth apud antiquos scriptores ecclesiasticos habuisse tantum versus 250, tam in antiqua divisione ante Hieronymum, quam in codicibus Hieronymianæ versionis, quis æquanimiter feret tot tantosque errores nuperæ criticæ veteris Testamenti, quæ multis studiosis hominibus impune fucum facit in rebus nunc levioris, nunc gravissimi momenti. Falsum est veteres appellasse *versus* quoscumque *lineas* scripturæ; falsum quoque illas *lineas* constare sex dictionibus, falsissimum denique ex *adnotato numero* versuum innotulisse lectoribus, quot essent dictiones in singulis libris. Quinque antiquissima monumenta a nobis citata, nec pares habent lineas, nec æqualem dictionum numerum in lineis, nec similem in toto libro linearum numerum: etsi pro libro Ruth æqualis in eis annotatus sit *versuum numerus* in fine ejusdem voluminis, nempe versus 250. Proferat in medium criticus noster, si tamehi potuerit, vetustissimum aliquod exemplar Bibliorum, in quo æqualis sit numerus versuum annotatus in fine, cum numero linearum, quibus illud exemplar descriptum est. Ostendat iterum singulas lineas in illo exemplari habere sex tantum dictiones, et ex eo dictionum numero ita circumscribo, statim agnosci quot sint dictiones in tali, vel tali libro. Si hoc fecerit, erit nobis magnus Apollo, et ego criticorum abortivus proferam in medium sexcenta volumina, quæ fidem excludant eruditæ hujus viri.

IV. In hoc præsentii articulo breviter quærimus an sint metra in Scripturis sacris, ac præcipue in Psalmis Davidis? famosissima quidem quæstio, sed apud eos dumtaxat, qui rudes sunt in lingua sancta, nec solvendas hanc difficultati ex se pares inveniuntur. Nam inter doctiores et exercitatos in libris sacris haud ambigitur metrictam esse in Canticis Bibliorum compositionem. Id Philo Judæorum disertissimus, et sapientissimus Josephus expresse docuerunt. Et post vernaculaos illos Judæorum scriptores idem quoque attestati sunt Origenes, Eusebius, Ambrosius, et Hieronymus cum innumeris aliis recentioris ævi auctoriis ecclesiasticis, cumque eruditissimo scholiaste Canonis Hebraicæ veritatis, qui diserte eamdein sententiam tuetur in suis Quæstionibus Hebraicis ad c. 23 libri posterioris Samuelis: *Hæc sunt verba David novissima. Novissima sunt, inquit scholiastes, quia post Psalterium et cætera nostra, hoc composuisse metrum dicitur, in quo ait: Dicit David filius Isaï. Dicit vir, cui constituta est scala Christi Dei Jacob.* Non solum metra agnoscit in Psalterio Davidis, et in cæteris ejus Canticis, sed metrictam insuper compositionem et melodiam Davidicam observat in supradictis verbis Scripturæ, a versu primo capitis xxiii lib. II Regum ad octavum usque versum.

Quæ si quis curiosius perscrutatus fuerit, facile discedet a sententia quorumdam neotericorum existimantium metra non esse in libris sacris, quia illud edicti sunt abs novis prudentibus, quorum nomina taceo, ne quemquam lædere videar. Fuit siquidem, inquit non nemo, communis antiquorum opinio plures Scripturæ partes maximeque *Psalterium*, et omnia ferme *Cantica*, versibus constare. Verum cum huic opinioni refrangentur nonnulli recentiores, qui *Psalmos Davidicos carminis vocabulo insigniunt*, ita explicari possunt, ut eorum dictionem non tam vinctam pedibus, quam grandem, patheticam, atque ad cantum accommodatam esse significant. Falluntur qui ita scripsérunt, non possunt explicari hoc modo scriptores veteres, qui *Psalmos Davidicos carminis vocabulo insigniunt*. Nisi forte dixeris apud Josephum lib. II Antiqu. capite ultimo, ἐν τούτῳ τόνῳ συντίθεται hexametro versu composuit, idem esse quod sermone grandi et pathetica dictione laudes Dei cecinit. Apud Philonem similiter, et apud Hieronymum versus *tremetro*, et *tetrametro iambico* constantes, explicabuntur per grandem et patheticam dictionem, si lides habeat supra memoratis observationibus. Non sic illudamus simplicitati lectorum, ne in nos chartis illuminant scriptores periti. Vera est ergo Antiquorum opinio de metris ac carminibus Scripturarum, quorum utique ratio carminum non ab aliquo nesciente, sed ab Hebreworum eruditissimis discenda est, et sedulo inquirenda. Doceat te R. Asarias libri *Meor anaim* nuncupati parte 3, cap. 60: *Sine dubio esse mensuras et proportiones certas Canticorum sacerorum, sed illas non consistere in numero motionum (id est syllabarum) vel pedum perfectorum, aut imperfectorum, juxta formam carminum hodiernorum, sed in numero rerum et illarum partium, subjecti scilicet, predicati, et ejus quod illa inter se copulat in unaquaque sententia et enuntiatione, sive, in unoquoque versu. Sic est versus duabus mensuris seu propositionis partibus constans, quibus si secundus accedit, fiunt quatuor (partes sive mensuræ). Alius qui constat ex tribus mensuris, quibus si alter accedat versus, fiunt sex mensuræ seu partes. Exempli gratia, in Cantico Mosis Exod xv, 6: יְהוָה יְמִינְךָ אַדְנָא (jeminecha Adonai) est unus versus, duobus constans terminis: נֶדֶר בְּכָח (nedari bakkoahh) est ei similis et cohærens, qui juncti faciunt quatuor, id est, tetrametrum, etc. Alia exempla ex Canticis sacris proponit Asarias, quibus probat illa cantica constare tetrametris vel hexametris, id est, quatuor vel sex partibus, quas terminos vocat. At hæc vides apud Joannem Buxtorfum filium, in Mantissa aliquot dissertationum ad finem libri Cozri.*

V. Nullam apud eruditos quæstionem esse dixi, an sint nonnullæ partes in sacra Scriptura, quæ constant aliqua metrica compositione. Id enim negare contra unanimem consensum celebratissimorum omnium veterum scriptorum, non sapere esset, ut oportet, sed gratis ineptire. Constans igitur sententia est virorum doctorum, metricam esse in aliquot libris sacris ar-

A tem et compositionem. Sed valde celebris hæc est quæstio: *Quænam veteris Poeseos sacræ olim fuerit ratio?* Tantis namque difficultatibus obsita est, ut vix certi aliquid de ea possit haberri. Et, si quamplures studiosos audiamus, tantum abest, ut quæ *Josephus*, *Philo*, *Eusebius*, *Hieronymus*, *Theodoreetus*, et *Isidorus* de carminibus Bibliorum scripserunt, rem obscuram illustriorem reddiderint, et lectoribus satisfecerint, quin potius incertos magis et perplexos animos eorum reddiderint: quia id, quod illi tradiderunt, nuspam invenire potuerunt. Unde vel aliter verba eorum esse intelligenda volunt et exponenda, vel sumos lectoribus vendidisse, et nimis audacter de rebus non satis cognitis atque perspectis eos pronuntiasse. Hujusmodi expostulationes ab Hieronymo amo-
B vere decrevimus, eumque non fumorum venditorem, sed Scripturarum divinarum consultissimum interpretem ostendere conabimur. Quæ res prospere ut nolis eveniat, loca prius proponenda sunt, in quibus sumos vendidisse Hieronymum, conqueritur Buxtorfius nomine aliorum studiosorum. Præfatione igitur in Chronica Eusebii Cæsariensis de interpretationis difficultate disserens Hieronymus, hæc de metris Scripturarum obiter observat: *Denique quid Psalterio canoriis, quod in morem nostri Flacci et Græci Pin-dari nunc iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur? Quid Deuteronomii et Isaiae cantico pulchrius? Quid Salomone gravius? Quid perfectius Job? Quæ omnia Hexametris et Pentametris versibus, ut Josephus et Origenes scri-
C bunt, apud suos composita decurrunt. Hæc cum Græce legimus, aliud quiddam sonant; cum Latine, penitus non hærent. Non insolens est Hieronymo vulgares primum opiniones sequi, et postea ab illis discedere cum unicuique rei debitum tempus impertire licuit, de hac inconstancia lectorem ipse suum præmonuit, dum nomen δαφνα interpretaretur epist. 127, mansione 9: *Hoc nomen, inquit, apud Hebreos ρυθμα, id est, pulsatio dicitur, juxta quod et Dominus ait: Pulsate, et aperietur vobis. In libro autem Hebraicorum nominum, adhæsionem, retentionemque transtulimus, quod lectorem turbare non debet, nec putet nos dissonantia scribere. Ibi enim, juxta hoc quod vulgo habetur, edidimus, si medium verbum scribatur per BETH litteram: hic autem in Hebraico volumine scriptum reperi per PHÆ, quod elementum magis pulsationem quam glutinum sonat... Prudentem studiosumque lectorem rogatum velim, ut sciat me vertere nomina juxta Hebraicam veritatem. Alioquin in Græcis et Latinis codicibus, præter paucā, omnia corrupta reperimus, et miror quosdam eruditos et ecclesiasticos viros ea voluisse transferre, quæ in Hebraico non habentur, etc.* Istius admonitionis mox recordari oportebit: quia canticum Deuteronomii, quod Josephum et Origenem supra seculos versu hexametru compositum voluit, iambico tetrametru constare testificatur epist. 155, ad Paulam Urbicam, in qua de Psalmis et cæteris metricis compositionibus sat abunde disputavit: *Ac priusquam de singulis disseram,**

ait, scire debes quatuor *Psalmos secundum ordinem Hebræorum incipere elementorum, centesimum decimum et centesimum undecimum, et hunc de quo nunc scribimus, et centesimum quadragesimum quartum.* Verum debes scire in prioribus psalmis, singulis litteris singulos versiculos, qui trimetro iambico constant, esse subnexos; inferiores vero tetrametro iambico constare, sicuti et *Deuteronomii Canticum scriptum est.* In centesimo decimo octavo psalmo, singulas litteras octoni versus sequuntur. In centesimo quadragesimo quarto; singulis litteris singuli versus deputantur. Sunt qui et alios huc ordine putant incipere, sed falsa eorum opinio est. Habet et in *Lamentationibus Jeremiæ* quatuor alphabeta, e quibus duo prima quasi *Sapphico metro* scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi connexi sunt, et ab una tantum littera incipiunt, *Heroici comma* concludit, *Tertium vero alphabetum trimetro scriptum est,* et a ternis litteris, sed eisdem terni versus incipiunt. Quartum alphabetum simile est primo et secundo. Proverbia quoque *Salomonis extreum claudit alphabetum,* quod tetrametro iambico suppeditatur, ab eo loco, in quo ait: *Mulierem fortem quis inveniet? Opera Salomonis et Canticum Deuteronomii, quæ hexametris et pentametris apud suos composita decurrere docuit præfatione in Chronica Eusebii, hic ad Paulam sibens, asserit tetrametro iambico eadem opuscula constare.* Melius sibi constat in versibus Jobi, ait enim præfatione in eumdem librum: *A principio itaque voluminis usque ad verba Job, apud Hebræos prosa oratio est.* Porro uerbis Job, in quibus ait: *Pereat dies, in qua natus sum, etc., usque ad eum locum, ubi ante finem voluminis scriptum est:* Idcirco ipse me reprehendo, etc., hexametri versus sunt, dactylo, spondæoque currentes, et propter lingue idioma, crebro recipiendos et alias pedes, non earumdem syllabarum, sed eorumdem temporum. Interdum quoque rhythmus ipse dulcis et iunnulus fertur numeris lege metri solutus: quod metrici magisquam simplex lector, intelligunt. . . . . Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse opus Hebræos, et in morem Flacci, Græcique Pindari, Alcæi et Sappho, vel Psalterium, vel Lamentationes Jeremiæ, vel omnia ferme Scripturarum Cantica comprehendendi, legat Philonem, Josephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium, et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Psalmographum quoque Davidem nostrum ænulum objicit Græcis Latinisque poetis, in epistola ad Paulinum scripta de omnibus divinæ Historiæ libris; *David Simonides noster*, inquit, *Pindarus, et Alcæus, Flaccus quoque, Catullus atque Serenus, Christum lyra personat, et in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem.* Quod genus carminis lyrici conceptis verbis iterum prædicat lib. ix Commentariorum in cap. xxx. Ezechielis prophetæ: *Sed in Psalmis facilis responsio est, carmen esse Lyricum, et in hujusmodi opere non queri ordinem historiæ, sed factorum carmina singulorum.* Præfatione demum in *Jeremiam quadruplicis alphabeti, et mensuræ metri mentionem fecit his verbis: Unde in Juda tantum, et in Benjamin prophetavit, et civitatis suæ ruinas qua-*

Ad duplice planxit alphabeto, quod nos mensuræ metri versibusque reddidimus. Ilæc sunt loca celebriora; ut puto, in quibus et suam, et præcessorum suorum opinionem circa metra sacrorum Bibliorum declaravit Hieronymus. Quæ si eodem spiritu quo scripta sunt, a nobis explicata proponi potuissent, validissime injuriam fumorum prius impactam defendere ab Hieronymo non desperarem. Sed vereor, ne rei difficultate superatus, post Hieronymi susceptam expostionem clamare cum eo compellar: *Ignosce, lector, difficultati, et veniam tribue pauperi intelligentiæ.* Per fenestras enim obliquas, et in modum retis facias, et quæ semper clausæ sunt, oculum intromittimus, varia genera carminum in libris sacris rimari tentantes. Operæ tamen pretium sit vel illud conari ad absolutionem Prolegomenorum nostrorum, quæ non alio consilio adornata sunt, quam in elucidationem et defensionem maximi Scripturarum interpretis. Ejus igitur sententiam de metris et versibus divinorum voluminum ut manifestam faciamus, ad tres aut quatuor carminum species revocanda videntur recitata superius testimonia. Nam primum in libro Job versus hexametros, dactylo spondæoque currentes agnoscit sanctus Doctor. In Psalmis autem trimetra et tetrametra iambica, ut in Canto Deuteronomii, quod tetrametro iambico constare pronuntiat, quamvis alias hexametro versu dixisset compositum. Lamentationes denique quasi versus Sapphico asserit scriptas, propter comma heroici, quod tres versiculos sibi connexos concludit. Quodque ait de Lamentationibus quasi Sapphico versu conscriptis, idem intelligentum et de aliis carminum speciebus. Neque vero Græcorum ac Latinorum hexametris et pentametris pedes omnino similes pateretur idioma Hebraicum, quo libri sacri conditi sunt ab hagiographis aucto-ribus. Quare cum audis hexametra et pentametra, similitudinem quamdam Heroicorum versuum, intelligere debes, et sic in cæteris metrorum generibus, iambico et Alcaico, quibus currere ac personare Psalterium dicitur apud Hieronymum. Ergo Carmina heroica elegiaca et lyrics in Scripturis sacris, non eadem sunt cum Græcis aut Latinis metris, sed illorum metrorum instar: quas tamen imagines versuum ac similitudines supra omnes Pindaricos longe modos, Flaccicos, Horatianos et Homericos prestare nullus dubitet. Sed novis modo experimentis propositum nostrum exsequamur, a libro Job initium sumentes similitudinis illius metricæ, quam in libris sacris existare diximus, Jobi versus cap. iii hoc modo incipiunt in veteribus Hebræis exemplaribus:

יאכְד יּוֹם אִידְל בָּו : הַלְילָה אָמָר הָרָה נֶבֶר :
הַיּוֹם הַנֵּא יְהִי חַשְׁקָן אַל-יְזַרְשֵׁד אֱלֹהָה מִמְעָלָה :
וְאַל-חַזְפָּע עַלְיוֹ טְהָרָה :

Quæ verba ita legi possunt juxta morem antiquorum Hebræorum, et tempore sancti Hieronymi receptum:
Jobed jom havaled bo   *valaela amar hora gaber.*
Ajom ahu jehi hosach   *al-jadrasu Eloa mimmaal*
val-thophaa alav nara.

Latine autem redditum sunt hoc ordine in Exemplis Canonis Hebraicæ veritatis:

*Pereat dies, in qua natus sum,
et nos in qua dictum est: conceptus est homo.
Dies tunc vertatur in tenebras,
non requirat eum Deus desper,
et non illustreret lumine.*

Non mireris quod in tertia voce prioris versus pulvarem haved, pro Hebreo יְהָבֵד bane enim teste Hieronymo, consuetudinem habebant veteres Hebrai, ut aleph legerent per hr: et he per aleph. Unde ipsa libro Quæstionum Hebraicarum in Genesim: Nec mirandum, quare cum apud Græcos et nos a littera videatur addita (in nomine Abram) non us litteram Hebræam additam dixerimus: idioma enim linguæ illius est per se quidem scribere, sed per a legere: sicut econtrario a litteram saepe per se pronuntiant. Notandum etiam me Hieronymi auctoritate dictum legisse gaber pro hodierno gaver, et Hosach pro chosach. Nam epistola ad Evagrium de Melchisedeco scribens, Hebræum סָלִימָן, vel Salim, vel Salem indiscriminatum legi docet: Non resert, inquit, utrum Salem, an Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum, atque veritate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur. Litteram ה, Hatch, lego etiam per H maiuscum, ad distinctionem simplicis ה, he: quod observatum quoque legamus in appendicula Canonis Hebraicæ veritatis, quam consuli velim cum scholiis ad finem ejus appositis. Ex præmissa sic antiqua lectione Hebraicorum verborum, haud impossibile erit Hieronymi causam obtinere adversus iniquos reprehensores, qui in condemnationem vocant quidquid a saliva propria viderint discrepare. Versus igitur libri Job aliqualem speciem hexametri præferunt in dictionibus quibus constant: nam in priori versu, verbi gratia, dactyli pedes spondæ: que decurrent, nec absurde instituitur aliqualis comparatio inter versum primum Αἴειδος et istum Jobi versiculum Hebræum.

*Jobed jom haved bo valacla amar hora gaber
Arma virumque cano Trojae qui primus ab oris.*

In Hebreo versu Jobi tot sunt syllabæ, quæ sunt in versu latino Maronis: cæsum item perficie convenit inter utrauque, et si dactyli non consonant, nec in syllabis brevibus, nec in numero pedum, nonnullæ tamen sunt voces constantes tribus syllabis, quæ vicem supplent dactylorum Græcorum et Latinorum. Præterea versus Hebreus similem habet sonum, sive rythmum, ut Gallice dicunt, in fine comatum: quia utrumque carmen terminatur in e, bo, et bor. Hoc decus obtinent Hebreæ carmina supra Græcorum vel Latinorum metra. Porro ex eadem concordia versum Hebreorum cum Latinis hexametris, que sexcentis locis occurrit in toto Jobi volume, plane demonstratur Hieronymum absque temeritatis vel insciæ nota pronuntiasse de hexametris versibus ejusdem libri, nec in parte speciem in eo ac imaginem dactyli et spondei perspexisse. Nec vetat quod talen convenientiis multa saepius impe-

diant: quis et hoc ipsum præmonuit, dicens, librum Jobi crebro recipere alios pedes et medos propter lingue ipsius idiomam. Haec raptim et pro tempore de hexametris Job, dixisse sufficient in defensionem S. Doctoris. Nunc præca et de verso Sapphico perstringare licet in Lamentationibus Jeremias. Prior Lamentationum Jeremias illud habet exordium in contextu Hebraico :

אַמְתָּת יְשֻׁבָּת בָּזֶבֶת הַמִּצְרָיִם
הַוְּהָתָה תְּמִלְכָתָה רְבָנָתָן גְּנִים

שְׂדָךְ בְּמִקְרָיוֹת דְּרוֹתָה לְמָם :

*Ecka jasceva nadad haer rabbathi am
hajetha kealmanana rabbathi baggaim
saraihi banimeainoth hajethu lamas.*

Ista Latine mensuræ metri et versibus reddidit hoc modo S. Hieronymus :

ALEPH.

Quomodo sedet sola civitas plena populo :
facta est quasi vidua domina gentium :
princeps provinciarum facta est sub tributo.

Tres hiversus sibi connexi, et ab una littera Aleph incipientes, unius stropheæ hymnicæ similitudinem gerunt, et quasi Sapphico versu scripti videntur, in Hebreo maxime contextu, ubi hajetha lamas, comma perfectum heroicæ, ultimum versum concludit. Deinde similem habent versus in fine desinentiam, quan nos Gallice dicimus rime: priores enim duo desinunt, in ו, mem, et prior cum tertio in vocalem a, am scilicet et mas. Tandem si versuum syllabic numerantur, sequalem in eis numerum deprehendes. Unde perspectum atque exploratum habemus, nihil temere ab Hieronymo fuisse scriptum, cum diceret: *Habes et in Lamentationibus Jeremias quatuor alphabeta, e quibus duo prima quasi Sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, et ab una tantum littera incipiunt, Heroici carmena concludit.*

De cantico Deuteronomii, quod vel hexametris versibus, vel tetrametro iambico constare dicitur, et hoc etiam adjiciendum. Præstantissimum illud carmen in eo habet speciem hexametri, quod singuli ferme versus per sex dictiones decurrent, quasi per totidem pedes et metra :

הַשְׁמִינִית וְהַשְׁמִינִית אֲמַרְתִּי
הַזְּמִינִת אֶת־הָרֶץ אָמַרְתִּי
הַלְּבָבִל כְּפָרְתִּי לְקָרְבָּן

Haazinu haschamim vaadabbera vethismah haarets imrephim jaaroph kammatar licchi tizzal kalled imrahati.

*Audite, cœli, que loquor :
audiat terra verba oris mei.
Concresat ut pluvia doctrina mea :
fluat ut ros eloquium meum;*

Nonne veram Heroicorum carminum speciem præse ferunt illa Deuteronomii versuum ρητα? Mirare tu rythmum in disticho isto Virgiliano :

*Vertitur interea ecclœ, et rexit Oceanus.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humus.*

Mirare, inquam, modulos illos metras in poeta gentili: ego divini vatis sacra carmina semper prædicabo, in rythmo æquabilitatem ac gravitatem, in casis lenitatem tinnuli alterius rythmi late sumpti, et in sex dictionibus versus quasi hexametros majes-

læcū plane divinam ubique reiuentes. Et si aliam metrorum speciem, quæ tetrametrum constet iambico, curiosus lector requirat in Mosis canico, meminerit imperfecti tetrametri, quod saepius in sacris hymnis occurrit, cui utique possunt comparari Deuteronomij versus. Verbi gratia, duo priores versus cantici supradicti :

*Haazim aschamain vaadebera vethismah haareels tmre-phi
jaaroph kammatar licchi tizzal katal imrathi.*

aliqualem habent similitudinem cum istis tetrametris iambicis :

Pange, lingua, gloriosi prælium certaminis :
E: super crucis tropædiæ triumphum nobis.

Quamvis enim ad tetrametrum perfectum desint nonnullæ syllabæ in posteriori versu Deuteronomij, et in priori nonnullæ redundantur; suavius tenor decurrunt illa sacra iambica imperfecta, quam ista apud Tereatium :

*Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.*

Trimetra quasi iambica in psalmis cx et cxi, cum Hieronymo facile concedent, qui hos Hebraeos versus legere et intelligere studuerint. Psalmus cx scriptum legitur in Hebraeorum voluminiibus :

אָזְהָה יְהוָה בְּכַלְלָבֶב

בְּסִדְ יְשָׁרִים וְעֲזָה :

*Ode Jaho bechol-levav :
besod jescarim veeda.*

*Confitebor Domino in toto corde :
in concilio iustorum et congregatioe.*

Psalmus autem cxi, eadem versuum species ita decurrit :

אָזְהָה יְהוָה בְּכַלְלָבֶב

בְּסִדְ יְשָׁרִים כֹּאֵך :

*Azze-iac jare eth-Jaho :
bemitsvothav hhaphets mead.*

*Beatus vir qui timet Dominum :
in mandatis ejus volet nimis.*

Advertat lector eumdem esse sonum vocalium in fine hujusmodi versuum Hebraicorum: nam *levav ei veeda unam* habent desinentiam sive rythmum late sumptum. Similiter in psalmo cxi *meod* in vocali o terminali, eumdem habet sonum cum *Jaho*. Ita enim legi debet nomen Dei tetragrammaton; non ut hodie corrupte legitur: *Jehora*. His vero versibus iambicis sacræ majorem inesse melodiam, quam sit

A in metris Catulli, Horatii et aliorum, quis non videat? Terminantur in dictionibus duarum syllabarum, sex habent quasi pedes, vel ut melius dicamus, pedum imagines, tres voces integras sapientias, nec plures in eodem verso retinent; nequid istud vocas nisi trimetra iambica? Fateantur ergo fastidiosi homines totum Psalterium, et omnia Scripturarum cantica poetico quodam charactere esse animata, nec sumos vendidisse Hieronymum cum diceret: *Denique quid Psalterio canorius, quod in morem nostri Flacci et Graeci Pindari nunc iambo currit, nunc Alcaico personal, nunc Sapphico tumet?* Legerat Pindarum, sciebat quid sit iambicus, quid Alcaicum, et quid Sapphicum metrum. Cum Hebraeorum eruditissimis colloquia quotidie miscens, ipse lingue Hebraicæ callentissimus nos potius ignorare quamnam sint in libris sacris opera metrica, et quibus lagibus metris adstricla. Quamnrem fides Hieronymo habenda est, potiusquam Scaliger, ejusque reconditionis disciplinæ sectatoribus, qui et ipsi opinionem propriam de metris Scripturarum, ac præcipue Psalterii studentes, totum ordinem pervertunt in sententiis et versibus Bibliorum sacrorum, in quibus særissime ordo verborum mysterium est. Unde idem Hieronymus in cap. iii. Epistole ad Ephesios: *Quia ita habetur in Graeco, et singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in divinis Scripturis plena sunt sensibus: propterea magis volumus in compositione structuraque verborum, quam intelligentia, pericitari. Non sic Scriptor nuperus, qui pro libitu sacrum Contextum*

C pervertit in psalmis II, CLXXI et CL, ut possem rhythmicam in illis inveniat. Tantum viri eruditæ libertatem cohibere in promptu esset ex distinctionibus Hebraeorum codicum antiquissimis, et ex versiculis per intervalla descriptis in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis; sed hanc disputationem majoribus otiosis, et alteri temporis reservavimus, contenti hoc loco quadam futuræ domus atravisse fundamenta. Hæc vero qualiacumque sint, non frivola videantur esse lectori, licet, et milii ipsi, qui dico, displicent, sentiens me clausam pulsare januam. Sed legenda cum venia sunt, alioquin potui simpliciter ignorantiam confiteri, et omne studiosorum amputare desiderium. Sicut enim a perfecta scientia procul sumus: levioris culpi arbitramur saltem parum de metris sacris, quam quantum nihil dicere.

EPILOGUS.

Ergo legenda sunt cum pace Prolegomena nostra, et conatus nostri favore potius et orationibus adiuvandi, quam spernendi aure malivula, quia carpere et detrahere vel imperiti possunt. Doctorum autem est, et qui laborantium noverit sudorem, vel lassis manum portigere, vel errantibus iter ostendere. Et quid prodest spumantibus labiis, et latratu adulsum nos garrisce canum: cum simplex et moderata responsio, aut possit te placare si vera est, aut si falsa, leniter a te et placabiliter emendari. Hæc interim propter æmulos, quos censoriam singulam et

D multa coencia operi nostro intentare ceamus. Castrum spei, quæ nos tenuit apud aquæ ac eruditæ lectores nequequam abjiciamus, veniam enim in nobis facile concedent, si quid peccatum in editione hujus divine Bibliothecæ. Idque potissimum si animo ita me comparatum noverint, ut non multuplere criticoorum quorundam supercilium pertimescens, benevolis reprehensoribus quibusque panere multum gaudeam. Caveant alii, qui fulmen intentant, ne in alium, quam in Fratrem Joannem Marianay tela contorqueant sua: quidquid enim in hac edi-

tione sancti Hieronymi peccatum est, mihi imputandum admoneo. Cæteris sodalibus meis nulla conviciorum tela debent adhærere, quia imperitiæ meæ nullatenus participes fuerunt. Bona igitur, si quæ sint, ut vere multa sunt in hoc opere, Patri luminum ut reddas etiam atque etiam rogo. Laudem etiam

A Domno Antonio Pouget, mihi fraternitatis amore et studiis conjunctissimo, debitam non negabis, cum mira dexteritate canones Evangeliorum suis locis invenieris restitutos. In cæteris, aut profer meliores epulas, et me conviva utere, aut qualicumque nostra cœnacula contentus esto.

LAUS VIRORUM ALIQUOT CLARISSIMORUM

CUM INDICE MANUSCRIPTORUM CODICUM

ad quorum fidem restituta est Divina Hieronymi Bibliotheca.

Quæ accepimus, cito et cum senore reddenda Hieronymus docuit : quia sortis dilatio majorem adhuc usuram partitur. Indicem igitur librorum manuscriptorum, quem pro more recepto ad calcem hujus voluminis conjicere poteramus, hic in fronte apponere volui : ut ex hoc tandem ordine rerum quasi præpostero intelligent omnes sinceram ac præproperam animi nostri gratitudinem erga doctos studiososque homines, quos experti sumus editioni S. Hieronymi impensius faventes. Scio me promisso teneri, ex quo conscripsi prodromum editionis nostræ ; in cuius priori parte animi grati significacionem pollicitus sum erga eos, qui aliquid opis aut eruditioñis conferrent ad novam editionem operum S. Hieronymi. Ergo tam grāndi velut senore liberaturus exsolvo lubens illa promissa : etsi pro merito humanitatis ac benevolentiae qua sumus obstricti, laus omnis inferior sit.

Et quis digne vicem laudis primum referat eruditissimo Domino Jacobo Benigno Bossuet, episcopo Meldensi ? Non enim mediocrem operam in edenda divina Bibliotheca ille nobis dedit, cum laborem nostrum honore tanto sèpius afficere dignatus est, ut dixerit summam ex eo Ecclesiæ Christi utilitatem esse venturam. Præterea quoties animos addidit nobis ad absolvendum opus difficultimum? Quoties vetustissima monumenta nostra oculis curiosis ac benignis perlustrare voluit ; ut testis esset fidei et diligentie nostræ oculatus ? Manuscriptos quidem libros, quibus carebat, communicare non potuit : sed haud impar præstítit beneficium, dum codicūm nostrorum vetustatis merito et dignitate præstantissimorum approbator accessit apud omnes pios ac studiosos. Talem utique post summum Mecenatem, pontificem dico Romanum, ambibat Hieronymus noster patronum, in qua dignitas episcopalís cum scientia pietateque conjuncta potens esset exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere : arguere autem, nunc eruditissimis lucubrationibus hostes Ecclesiæ profligando, nunc luxuriantes imperita temeritate quosdam catholicos scriptores a libris edendis cohibendo. Ea breviter commemorare oportuit, ut indicaremus posteris, sapientissimum supradictum virum nobis ubique benevolentiam,

B Hieronymo item nostro perpetuam observantiam exhibuisse.

Indicem jam mss. codicum texentes ab exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis exordimur : quia ad eorum præcipue fidem, primam nobilioremque divinæ Bibliothecæ partem edidimus. Sex autem, ni fallor, nacti sumus id genus exemplaria, quatuor quæ totum dividunt vetus Testamentum per tres ordines, qui concéptis verbis tales habent inscriptiones in mss. codicibus : *Incipit primus ordo, Legis*; *incipit secundus ordo, Prophetarum*; *incipit tertius ordo, Ha-giographorum*. Codices illi sunt, unus insignis Ecclesiæ Narbonensis, alter Ecclesiæ Carcassonensis, tertius monasterii hujus S. Germani a Pratis, quartus bibliothecæ illustrissimi Domini de Mesmes, in curia Parisiensi præsidis. Inter quatuor illa exemplaria, Memmianum perfectius est et absolutissimum ; nihil enim in eo mutilum est aut lacerum, quia summa semper diligentia conservatum est, tum propter antiquitatis dignitatem, tum propter elegantiam et pretium scripturæ aureæ atque argenteæ, qua plurimæ partes libri describuntur. Non habet ille codex marginalia scholia Hebræi antiquissimi supra memorati ; sed eorum loco infinitas retinet variantes lectiones præfationum Hieronymi et sacri contextus. Incredibilis est humanitas ac benevolentia laudati superius illustrissimi præsidis, qua semper nos exceptit ad eum venientes. Neque vero codicem suum extra propriam domum sinit asportari, propter jusjurandum nempe quo se ac parentes suos dicit esse obstrictos, ne liber ille manuscriptus aliquo circumferatur. Serius ad nos libri hujus notitia pervenit; jam enim duos integros ordines sive duas partes Canonis edideramus, cum ex lectione cuiusdam citationis didici librum Danielis scriptum reperiri in Memmiano ms. codice, non cum aliis prophetis, sed post libros Salomonis. Unde statim intellexi exemplar ibi esse Canonis Hebraicæ veritatis ; quia in solo Canone Hebraicæ veritatis Daniel propheta describi solet post librum Cantici canticorum, et ante Paralipomena. Nec me sefellit opinio mea, invenimus namque perfectissimum Canonis exemplar in codice illo Memmiano ; quem nonnulli studiosi alio quidem nomine satis trivabant, sed Canonem coram habentes minime vide-

bant. Exemplaris Narbonensis nihil contulimus præter p̄fationes Hieronymi; est enim integra prima parte mutilum, incipiens ab Isaia propheta, quem, ni fallor, propter usum chori reposuerunt successu temporum, ante librum Judicum. Alii consequentes libri nativum Canonis ordinem retinent, ut suis locis notavimus. Eum codicem mihi perhumaniter communicarunt honestissimi æque ac nobilissimi Ecclesiæ Narbonensis canonici. De Carcassonensi codice abunde satis diximus in prodromo S. Hieronymi. Sed hoc etiam adjiciendum, Canonem illum in libris propheticis nonnulla habere scholia marginalia Hebræi critici, quæ absunt in Canone nostro San-Germanensi; sicut econtrario Canon San-Germanensis multa aliis locis retinet hujusmodi scholia, omissa in codice Carcassonensi. Tria exemplaria jam dicta Memmianum, Carcassonense, et San-Germanense scripta sunt eodem tempore, et si expertis credimus, ante octingentos annos. De Memmiano nullum potest superesse dubium, quia jussu Theodulphi Aurelianensis episcopi scriptum esse perhibetur.

Aliud exemplar Canonis Hebraicæ veritatis supeditavit nobis bibliotheca Regia, illudque antiquissimum et optimæ note: quod etiamsi non habeat inscriptiones trium ordinum, ut quatuor alia nunc laudata, nulli tamen posthabendum puto. In duobus magnis voluminibus descriptus est ille Canon, cui primum volumen notam habet numericam 3563, complectiturque priores duos ordines, Legis scilicet et Prophetarum. Secundum volumen num. 3564 C continet ordinem Hagiographorum: in quo ultimo Canonis ordine exscriptor libri interposuit libros Sapientiae et Ecclesiastici post volumina Salomonis. Verum pristino librorum ordini ut librum Danielis restitueret, post interpolata volumina Sap. et Eccli. iterum non mediocrem partem Cantici canticorum descripsit, et consequenter Daniellem prophetam, eo modo quo legitur in veris et genuinis Canonis Hebraicæ veritatis exemplaribus. Similem habuimus in bibliotheca San-Germanensi codicem ms., sed major pars nobis periit; cum nihil integrum nobis supersit præter librum Proverbiorum Salomonis, et libros Paralipomenon Ezrae, et Esther cum obelis in fine voluminis. Porro Regii Canonis H. V. copiam nobis fecit præpositus Regiae Bibliothecæ honestissimus dominus Camillus le Tellier, abbas sancti Petri de Burgolio.

Ad editionem ejusdem Canonis Hebraicæ veritatis alias quamplures habuimus mss. codices sacrorum Bibliorum, qui veram retinent versionem Hieronymi cum ejusdem præfatiunculis. Psalterium præcipue ex Hebræo Latine versum a S. Doctore restitutum est ad finem decem præstantissimorum et antiquissimorum mss. exemplarium: nam præter Canonis exemplaria recensita, aliis sex uti licuit, uno Vaticano, altero Augustinianorum Burdigalen- sium, tertio monasterii S. Michaelis in periculo maris, quarto Bibliothecæ Sorbonicæ, quinto Cor-

A beiens., et sexto demum monasterii sancti Petri Car- nutensis. Vaticani codicis variantes lectiones collegit, et Parisios ad me misit dominus Claudius Estiennot, Congregationis nostræ procurator generalis in curia Romana: qui cum sit studiosissimus et vere φλόπονος, nullum non movet lapidem ad operam no- bis præstandam in editione sanctorum Patrum. Augustinianum exemplar Burdigalense mihi com- municaverunt R. Pater Paulus, et R. P. Corneille. Summa humanitate sæpiissime nos complexus est dominus Chevillier, custos bibliothecæ Sorbonicæ diligentissimus. Ab illo accepimus Psalteria Hieronymi mss. quæ curiosissima sunt, nostræque editioni haud parum profuerunt, quamvis ante annos tantum quadringentos scripta videantur. Eminen- B tissimi cardinalis de Bonzi benevolentæ ac huma- nitati admirabili multum me debere profiteor: nam e sua bibliotheca Narbonensi et libros editos et manu- sciptos, quotquot volui mecum asportare in no- strum Crassense monasterium, eximia liberalitate permisit. Eamdem libertatem similiter mihi con- cessit D. Pontelier, prior monasterii Fontis Frigidi, ordinis Cistersiensis; qui summe in nos semper officiosus fuit. Si putem RR. patribus Cœlestinis et Cartusianis Avenionensibus gratias a me referri posse, non sapiam: incredibile enim est quantum in nos humanitatis et amicitiæ largirentur affectum, dum ab eis postulavimus quamplures mss. codices Bibliorum sacrorum. Nec prætermittendus nobis est Nicolaus Faber, vir sapientissimus ac religiosissi- mus, qui volumen Biblicalum in bibliotheca Avenio- nensis collegii Societ. Jesu perlegendum tradidit; e quo nonnulla citavimus in notis nostris ad p̄fationes Hieronymi. Cæterum ut ad Parisienses ami- cos redeat laus nostra, veniat nunc in hunc censem Franciscus Desmarès, Antonii Allem ex Ludovica filia nepos: de eo namque jure dicitur, *Solus est homo amico amicus*. Non sufficit sincero huic pectori cuncta quæ possidet, edita atque inedita, li- beralissime nobiscum communicare: aliena undique conquirit, instat opportune, importune; et si quod nostris consiliis et editionibus accommodatum invenerit, animum statim prodit maxima voluptate perfusum. Similem amicitiæ affectum et officium experti sumus in R. Patre Ildefonso Sarrasin ordi- nis Cluniacensis: nam eodem procurante decem volumina mss. operum S. Hieronymi, Parisios deportata sunt e celebri monasterio abbatiæ Cluniacensis: quæ quidem volumina antiquissima et præ- stantissima, non parum conferunt ad restitutionem omnium fere lucubrationum S. Doctoris. Nonnul- los Hebræos codices mss. Bibliorum perhumaniter nobis etiam commodarunt religiosi ac docti presby- teri Congregationis Oratori Parisiensis; apud quos asservatur hujusmodi librorum non parva copia. Hi sunt, si bene memini, quibus grates persolvendæ erant in fronte divinæ Bibliothecæ: quia huic edendæ multum profuerunt, communicatis vel commodatis exemplaribus mss. supra citatis. Veniet

tempus quando in aliis voluminibus laudes prose- A rum virorum, qui cum illis aliquod officium in no- quemur Joannis Harduini Societatis Jesu presbyteri, strum Hieronymum conferre voluerunt.
P. Jacobi Hommey Augustiniani, et aliorum eruditio-

SELECTA VETERUM SCRIPTORUM TESTIMONIA

DE

HIERONYMIANIS VERSIONIBUS LATINIS SS. BIBLIORUM.

Augustini ex cap. 43 lib. xviii de Civitate Dei :

Quamvis non defuerit temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus et omnium trium linguarum peritus, qui non ex Graeco, sed ex Hebreo in Latinum eloquium easdem Scripturas con- verterit. Sed ejus tam litteratum laborem quamvis B Judæi fateantur esse veracem : Septuaginta vero in- terpretes in multis errasse contendant, etc.

Eiusdem lib. iv de Doctrina Christiana cap. 7, num. 45 :

Non autem secundum Septuaginta..., sed sicut ex Hebreo in Latinum eloquium, presbytero Hieronymo, utriusque linguae perito, Interpretante trans- lata sunt.

Eiusdem ex epistola 71, alias 10, ad Hieronymum :

In hac autem epistola hoc addo, qnod postea didi- cimus, ex Hebreo Job a te interpretatum , cum jam quamdam haberemus interpretationem tuam ejusdem prophetæ ex Graeco eloquio versam in Latinum : ubi tamen asteriscis notasti quæ in Hebreo sunt, et in Graeco desunt , obelis autem quæ in Graeco inve- niuntur, et in Hebreo non sunt : tam mirabilis dili- gentia, ut quibusdam in locis ad verba singula, sin- gulas stellas videamus ; significantes, eadem verba esse in Hebreo, in Graeco autem non esse.

Eiusdem ex epist. 82, alias 19, ad Hieronymum :

Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut et tanta Latinorum interpretum , qui qualescumque hoc ausi sunt, imperitia careamus ; et hi, qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, si fieri potest, intelli- gant, etc.

Eiusdem ex epist. 71, alias 10, ad Hieronymum :

Proinde non parvas Deo gratias agimus de opere tuo, quo Evangelium ex Graeco interpretatus es : quia pene in omnibus nulla offendio est, cum Seri- pturam Graecam contulerimus. Unde si quisquam veteri falsitati contentiosus faverit, prolatis collatis- que codicibus , vel docetur facillime , vel refellitur. Et si quedam rarissima merito movent; quis tam durus est qui labori tam utili non facile ignoscat, cui vicem laudis referre non sufficit?

Prosperi Aquitani lib. de Ingratis, cap. 2 :

Tunc etiam Bethlei præclarus nominis hospes, Hebreo simul et Graeo, Latioque venustus Eloquio, morem exemplum, mundique magister Hieronymus libris valde excellentibus hostem Dissecutus, etc.

Idatii episcopi in Chronico :

Hieronymus , qui supra, præcipuus in omnibus, elementorum quoque peritissimus Hebraeorum , in lege Domini, quod scriptum est, diurna nocturnaque meditatione continuus, studia operis sui reliquit in- numerata.

Marcellini comitis in Chronico :

Hieronymus apud Bethleem oppidum degens, ubi et monasterium sibi condidit, et alia multa ecclesiastica litteris quoque Hebraicis edocens scripsit..... Catho- licis quidem inexpugnabilis Ecclesiæ turris , hæreti- cis autem omnibus infatigabilis hostis, tam proposito vitæ suæ, quam librorum a se editorum assertioni- bus depugnans.

Gennadii in Vita S. Hieronymi ex tom. IV vet. Ana- lect. et ex quampluribus mss. codicibus :

Verum enimvero hunc ego felicem dixerim, hujus fugae eventum corrigentis, Christi judicio dispensa- tum, quia pravorum hominum persecutionibus paratus fore existimo : scilicet, ut Romana Ecclesia Petri in- stituta regimine , omniumque veteris Testamenti li- brorum edicta veritate, Christo Deo volente, et Hieronymi speciali studio desudante, Hebraicam quoque habeat veritatem, et Graecorum quorundam levitas, quæ sibi Romanos a se omnes Scripturas divinitus inspiratas accepisse plaudebat, eos habere quod non habet, recognoscat.

Christi itaque gratia Hieronymus fidem adeptus, litterisque Græcis ac Latinis atque Hebraicis doctor, cuncta Hebraeorum volumina, quæ in Canone contin- entur ex veteri Testamento, vera editione in lin- guam latinam vertit, eaque omnia commentatos est.

Eiusdem de Viris Illustribus cap. i in ms. Corbeiensi, et tom. II veterum Analectorum :

Hieronymus noster , litteris Græcis ac Latinis Romæ apprime eruditus..... Litteris quoque Hebraicis atque Chaldaicis ita edocens, ut onnes veteris Testamenti libros, ex Hebraeorum scilicet codicibus, verterit in Latinum : Danielem quoque prophetam Chaldaicu stylo locutum, et Job justum Arabico, in Romanam linguam, utrumque auctorem perfecta in- terpretatione mutaverit. Matthæi nibiloninus Evan- gelium ex Hebreo fecit esse Romanum.

Idem legitur in ms. codice Colbertino num. 2807, qui post Elogium Hieronymi, quod Epitaphium vocat, subdit ista : Haec sunt verba auctorum de beato Hieronymo presbytero. Explicit Epitaphium.

Cassiodori lib. de Institutione div. Lit. cap. 24 :
Beatus etiam Hieronymus, Latinæ linguæ dilatator eximius, qui nobis in translatione divinæ Scripturæ tantum præstítit, ut ad Hebreum solum pene non egeamus recedere, quando nos facundiæ suæ cognoscitur ubertate satiasse.

Ejusdem eodem libro de Inst. div. Lit. cap. 15 :
Quod si tamen alia verba reperiuntur absurdæ posita, aut ex his codicibus, quos beatus Hieronymus in editione Septuaginta Interpretum emendavit, vel quos ipse ex Hebreo transtulit, intrepide corrigenda sunt.

Gregorii Magni Præfat. Exposit. Moral. in Job :
Novam vero translationem dissero; sed ut comprobationis causa exigit, nunc novam, nunc veterem per testimonia assumo: ut quia sedes apostolica (cui, auctore Deo, præsideo) utraque utitur; mel quoque labor studii ex utraque fulciatur.

Ejusdem lib. xx Moralem cap. 23 :
Sed quia hæc nova translatio ex Hebreo nobis Arabicoque eloquio cuncta verius transfusisse perhibetur, credendum est quidquid in ea dicitur: et oportet, ut verba illius nostra expositio subtiliter rimetur.

Isidori Hispanensis lib. vi Originum cap. 3 :
Presbyter quoque Hieronymus trium linguarum peritus, ex Hebreo in Latinum eloquium eisdem Scripturas convertit, eloquenterque transfundit. Cujus interpretatio merito cæteris antefertur: nam est verborum tenacior et perspicuitatem sententiae clarior.

Ejusdem lib. i de Offic. Eccles. cap. 12 :
De Hebreo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit: cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur; pro eo quod veracior sit in sententiis et clarior in verbis.

Beda venerab. in Martyrologio prid. kalend. octobr. :
In Bethlehem Judæ depositio sancti Hieronymi presbyteri, cuius vita et doctrina ubique in Ecclesiis Christi laudabilis exstat; quomodo divinos libros ex Hebreæ lingua in Latinum transtulerit, etc.

Ejusdem Præfat. in librum de Temporum Ratione :
Fixa autem mihi stat sententia, quam a nullo prudenter redarguendam autem, ut sicut reverendissimus ejusdem Hebraicæ veritatis interpres obtrictatoribus sui operis: *Non damno, inquit, non reprehendo LXX, sed omnibus his apostolos præfero:* ita et ego confidenter profiteor, quia non reprehendo veteres chronographos.... sed omnibus his Hebraicæ veritatis integrum præfero puritatem, cuius præminentissimi doctorum, Hieronymus in libris Hebr. Quæst., Augustinus in libris de Civitate Dei... comprehendunt.

A *Ejusdem lib. eodem de Temp. Ratione cap. 66 :*
Hæc de cursu præteriti seculi ex Hebraica veritate, prout potuimus, elucubrare curavimus, æquum rati, ut sicut Græci LXX translatorum editione utentes, de ea sibi suisque temporum libros condidere; ita et nos, qui beati interpretis Hieronymi industria, pura Hebraica veritatis fonte potamur, temporum quoque rationem juxta hanc scire queamus..... Cæterum cunctis in commune suademos, ut sive quis ex Hebraica veritate, quæ ad nos per memoratum interpretem pura pervenisse etiam hostibus Judæis in professo est: sive, etc.

Rhabani Mauri lib. ii de Instit. Cleric. cap. 54 :
De Hebreo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit: cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur, pro eo quod veneracior sit in sententiis, et clarior in verbis. *Hæc ex Isidoro transcripsit Maurus. Vide supra, et lege, veracior pro veneracior.*

Ejusdem Præfat. Comment. in Libros Regum :
Ibi enim inveniet, quid Pater Augustinus, quidve insignis interpres divinorum Librorum Hieronymus senserint.

Ejusdem Præfat. Comment. in Paralipomena :
Quapropter sciendum est, quod inter Scripturas veteris Testamenti, præsens historia Paralipomenon non ignobilem locum tenet: de qua divinorum Librorum peritissimus interpres beatus Hieronymus, ita sit, etc.

C *Trithemii lib. i de Scriptoribus Ecclesiasticis :*
Hieronymus presbyter et monachus.... vir in divinis Scripturis inter omnes doctores eruditissimus, multarum linguarum peritia insignis, sacrae Legis interpres, hereticorum malleus et expugnator fortissimus. Hic est verus dispensator evangelicus, fidelis et prudens, qui proferens de thesauro suo nova et vetera, dansque in tempore spiritualis tritici mensuram conservis suis, Hebreos superbos spoliavit, humilesque ditavit Latinos.

Inter omnes enim Ecclesiæ doctores nullus plus Hieronymo profuit, qui præter innumera opuscula, vetus Testamentum de Hebraico in Latinum transtulit, ac novum ad Græcam veritatem correxit, atque legendum Ecclesia fideliter obtulit.

D *Ecclesiæ catholicæ Oratione in festo S. Doctoris :*
Dens, qui Ecclesiæ tunc in exponendis Scripturis beatum Hieronymum, confessorem tuum, Doctorem maximum, providere dignatus es: præsta, quæsumus, ut ejus suffragantibus meritis, quod ore simul et opere docuit, te adjuvante, exercere valeamus. Per Dominum, etc.

SYNOPSIS DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

EX EPISTOLA HIERONYMI PAULINO DESUMPTA.

Videlicet manifestissima est GENESIS, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de divisione, terræ, de confusione linguarum et gentium, usque ad exitum scribitur Hebreorum.

Patet Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis divinisque præceptis.
In promptu est **Leviticus** liber, in quo singula sacrificia, immo singulæ pene syllabæ, et vestes Aaron, et totus ordo **Leviticus** spirant cœlestia sacramenta.

NUMERI vero, nonne totius arithmeticæ, et prophetæ **Balaam**, et quadraginta duarum per erenum mansio[n]um mysteria continent?

DEUTERONOMIUM quoque secunda lex et **Evangelicæ** legis præfiguratio, nonne sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia de veteribus. Hucusque **Moyses**, hucusque **Pentateuchus**: quibus quinque verbis loqui se velle **Apostolus** in **Ecclesia** gloriatur.

Job exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur, omnesque leges **Dialecticæ**, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sensibus. Et (ut de cæteris sileam) resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius scriperit: *Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, et in norissimo die de terra resurrectus sum; et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum, quem visurus sum: ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non aliis. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.*

Veniam ad **JESUM NAVE**, qui typum Domini non solum gestis, verum etiam nomine præfert: transit Jordanem, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, et per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, **Ecclesiæ** cœlestisque **Jerusalem** spiritualia regna describit.

In **Judicium** libro, quot principes populi, tot figuræ sunt.

RUTH Moabitis, **Isaiae** explet vaticinium dicentis: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion.*

SAMUEL in Heli mortuo et in occiso Saul veterem legem abolitam monstrat. Porro in **Sadoc** atque **David** novi sacerdotii novique imperii sacramenta testatur.

MALACHIM, id est, tertius et quartus Regum liber, a **Salomone** usque ad **Jeconiam** et a **Jeroboam** filio **Nabat** usque ad **Osee** qui duxit et in **Assyrios**, regnum **Juda** et regnum describit **Israel**. Si historiam respicias, verba simplicia sunt; si in litteris sensum latenter inspexeris, **Ecclesiæ** paucitas et hæreticorum contra **Ecclesiam** bella narrantur.

Duodecim Prophetæ in unius voluminis angustias coarctati, multo aliud quam sonet in littera, præfigurant.

OSEE crebro nominat **Ephraim**, **Samariam**, **Joseph**, **Jezael**, et uxorem fornicariam, et fornicationis filios, et adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, et sub veste lugubri viri ad se redditum præstolari.

JOEL filius **Phatuel** describit terram duodecim tribuum, eruca, bricho, locusta, rubigine vastante consumptam; et post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum sanctum super servos Dei et ancillas, id est, super centum viginti credentium nomina, et effusum iri in cœnaculo Sion. Qui centum viginti ab uno usque ad quindecim paulatim et per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in psalterio mystice continentur.

AMOS pastor et rusticus et ruborum mora distringens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne exprimat tria aut quatuor scelera **Damasci**, et **Gazæ**, et **Tyri**, et **Idumææ**, et filiorum **Ammon** et **Moab**, et in septimo et octavo gradu **Judeæ** et **Israel**? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in **Samariæ** monte, et ruitur domum majorem minoremque testatur. Ipse cernit factorem locustæ et stantem Dominum super murum litorum vel adamantinum et uncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus et famem in terram: non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.

ABDIAS, qui interpretatur **Servus Dei**, pertonat contra **Edom** sanguineum terrenumque hominem; fratris quoque **Jacob** semper æmulum hasta percutit spiritali.

JONAS, columba pulcherrima, naufragio suo passionem Domini præfigurans, mundum ad poenitentiam revocat, et sub nomine **Ninive** gentibus salutem nuntiat.

MICHAÆAS, de **Morasthi**, cibæres Christi, vastationem annuntiat filiæ latronis, et obsidionem ponit contra eam: quia maxillam percusserit judicis **Israel**.

NAHUM, consolator orbis, increpat civitatem sanguinum, et post eversionem illius loquitur: *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.*

HABACUC, luctator fortis et rigidus, stat super custodiæ suam et figit gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur, et dicat: *Operuit cælos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra. Splendor ejus ut luxerit, cornua in manibus ejus: ibi abscondite est fortitudo ejus.*

SOPHONIAS, speculator et arcanorum Dei cognitor, audit clamorem a porta Piscium et ejulatum a Secunda, et contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus Pilæ, quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt universi qui involuti erant argento.

AGGÆUS, festivus et latus, qui seminavit in lacrymæ ut in gaudio meteret, destructum templum ædificat, Deumque Patrem inducit loquentem: *Adhuc unum modicum, et ego commoverebo cælum et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus.*

ZACHARIAS memor Domini sui, multiplex in prophetia, Jesum vestibus sordidis indutum et lapidem ocularum septem, candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis, duas quoque olivas a sinistris lampadis cernit et a dextris: ut post equos nigros, rufos, albos, et varios, et dissipatas quadrigas ex **Ephraim**, et equum de **Jerusalem**, pauperem regem vaticinetur et prædicet, sedentem super pullum, filium asinæ subjugalis.

MALACHIAS aperte, et in fine omnium prophetarum, de abjectione **Israel** et vocatione gentium: *Non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum; et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda.*

ISAIAH, **IEREMIAM**, **EZECHIELEM** et **DANIELEM** quis potest vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non prophetiam mihi videtur texere, sed **Evangelium**; — secundus virgam nuceam et ollam succensam a facie **Aquilonis**, et pardum spoliatum suis coloribus et quadruplex diversis metris necrit alphabetum; — tertius principia et finem tantis habet, obscuritatibus involuta, ut apud **Hebreos** istae partes cum exordio **Geneseos** ante annos triginta non legantur; — quartus vero, qui et extremus inter quatuor prophetas, temporum conscius et totius mundi φιλιστωρ, lapideum præcissum de monte sine manibus et regna omnia subvertentem, claro sermone pronuntiat.

DAVID, Simonides noster, Pindarus, et Alceus, Flaccus quoque, Catullus, atque Serenus, Christum lyra personat, et in decachordo psalterio, ab inferis excitat resurgentem.

SALOMON, pacificus et amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.

ESTHER, in Ecclesiae typo, populum liberat de periculo: et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivii et diem celebrem mittit in posteros.

PARALIPOMENON liber, id est, instrumenti veteris ἔπειτα, tantus, talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina juncturasque verborum et prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, et innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones.

ESDRAS et **NEHEMIAS**, adjutor videlicet, et consolator a Domino, in unum volumen coarctantur, instauranti templum, muros exstruunt civitatis; omnisque illa turba populi redeuntis in patriam et descriptio sacerdotum, Levitarum, Israelis proselytorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, aliud in cortice præserunt, aliud retinent in medulla. Cernis me Scripturarum amore raptum, excessisse modum epistolæ, et tam non implesse quod volui. Audivimus tantum quid nosse quid cupere debeamus, ut et nos quoque possimus dicere: Concupivit anima mea desiderare justifications tuas in omni tempore. Cæterum illud Socraticum impletur in nobis, Hoc tantum scio, quod nescio.

Tangam et novum breviter Testamentum.

MATTHEUS, **MARCUS**, **LUCAS** et **JOANNES**, quadriga Domini et verum Cherubim, quod interpretatur scientiam multitudine, per totum corpus osculati sunt, scintillæ emicant, discurrent fulgura, pedes habent rectos, et in sublime tendentes, terga pennata et ubique volitantia, tenent se mutuo sibique perplexi sunt, et quasi rota in rota voluntur, et pergunt quocumque eos flatus Spiritus sancti perduxerit.

PAULUS Apostolus ad septem scribit Ecclesiæ: octava enim, ad **HEBREOS**, a plerisque extra numerum ponitur. **TIMOTHEUM** instruit ac **TIHMUM**, et **PHILEMONEM** pro fugitivo famulo deprecatur. Super quo melius tacere puto quam pauca scribere.

ACTUS APOTOLORUM nudam quidem sonare videntur historiam et nascentis Ecclesiæ infantiam texere; sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.

JACOBUS, **PETRUS**, **JOANNES**, **JUDAS**, septem Epistolas ediderunt, tam mysticas quam succinctas, et breves pariter ac longas: breves in verbis, longas in sententiis: ut rarus sit, qui non in earum lectione cœcutiat.

APOCALYPSE **JOANNIS** tot habet sacramenta quot verba. Parum dixi et pro merito voleminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiae. Oro te, frater charissime, inter hæc vivere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil querere. Nonne tibi videtur jam hic in terris regni coelestis habitaculum? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate, et quasi vilitate verborum, quæ vel vitio interpretum, vel de industria, sic prolata sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent, et in una eademque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans et hebes, ut hæc me nosse pollicear et eorum fructus capere quorum radices in cœlo fixæ sunt; sed velle fateor. Sedenti me præfero: magistrum renuens, comitem spondeo. Petenti datur, pulsanti aperitur, quærens invenit. Discamus in terris quorum scientia nobis perseveret in cœlo. Obviis te manibus excipiā, et (ut inepte aliquid ac de Hermagoræ tumiditate effutiam) quidquid quæseris, tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicavit, referens honestatem morum tuorum, contemptum sæculi, fidem amicitiae, amorem Christi. Nam prudentiam et eloquii venustatem etiam absque illo ipsa epistola præferebat. Festina, quæso te, et hærentis in salo naviculæ funem magis præcide quam solve. Nemo renuntiaturus sæculo bene potest vendere quæ contempsit ut ve nderet. Quidquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum est, Avaro tam deest quod habet quam quod non habet. Credenti totus mundus divitiarum est: infidelis autem etiam obolo indiget. Sic vivamus, tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Victor et vestitus divitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende; si non habes, projice. Tolleni tunicam, et pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu, semper recrastinans, et diem de die trahens, caute et pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli navem tantum et retia reliquerunt. Vidua duo æra misit in gazophylacium, et præfertur Crœsi divitiis. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

S. EUSEBII HIERONYMI,
STRIDONENSIS PRESBYTERI,
DIVINÆ BIBLIOTHECÆ
PARS PRIMA,

Quæ complectitur Canonem Hebraicæ veritatis, cum annotationibus marginalibus Hebræi cuiusdam qui tempore Rhabani Mauri in scientia Legis celebratissimus fuit.

ORDO PRIMUS, LEGIS.

**a PRÆFATIO S. HIERONYMI IN PENTATEUCHUM,
AD DESIDERIUM.**

Desiderii ^b mei desideratas accepi epistolæ, qui quondam ^c præsagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen, obsecrantis (*Dan.* ix, 23), ut translatum in Latinam linguam de Hebreo sermone Pentateuchum, nostrorum auribus tradere. Periculorum opus certe, et obtrectatorum ^d meorum latratibus patens, qui me asserunt in Septuaginta Interpretum suggillationem nova pro veteribus cedere: ^e ita inge-

^a Exegimus hanc epistolam ad tres mss. codices: unum collegii Romani P. P. Soc. Jesu, et duos qui nunc sunt Vaticanæ bibliothecæ, alterum Palatinum sub n. 3, alterum Urbinate. In his *Prologus*, sive, *Præfatio in Pentateuchum* inscribitur: quod ipse met Hieronymus hac ipsa præfatione innuit, quamquam lib. ii contra Rufinum n. 25, *Prologus in Genesim*, vocat, eunque ab initio ad finem totidem verbis replicat.

^b Hic ille Desiderius videtur, ad quem Epistola in nostra recensione 47 ab Hieronymo data est. Quotus ille, quantusque fuerit, ex eadem intelleges, ubi scientia: ac pietatis, maxime vero eloquentiae latibus effertur. Nobis etiam aliquando visus est Roma in presbyterii gradu meruisse: isque idem esse, cui et S. Paulinus epist. 43 et Severus S. Martini Vitam inscripsit.

^c Isidem sere verbis eum compellat in modo laudata ad eumdem epist.: *Hoc nominis vaticinio in te prædestinatum est; legimus enim sanctum quoque Danièle appellatum desideriorum virum et amicum Dei, quia mysteria ejus scire desideravit.*

^d Illud meorum in laudata contra Rufinum Apologia S. Pater non agnoscit.

^e Eos carpit qui libros annis aestimant, non suis meritis. Vina enim ætate exquisita redditur: libri non item. Hoc sensu ad Augustinum aiebat, epistol. 89: *Bibat vinum vetus cum suavitate, et nostra musta contemnat.* MART.

^f Ita canon Memmianæ bibliothecæ, qui tamen retinet in margine lectionem alteram, nempe, *pro vili portione*; ut legendum putavit Haimo monachus, qui commentarios edidit in *Genesim*, et in *Deuteronomium*, quos habeo in codice ms. perantiquo. Hic igitur scriptor prologi presentis singula verba dum explicaret, sic de illa lectione sermone in habuit: *Pro vili portione, seu paupertate mea. In alia evum præfatione dicit quod in tabernaculo Dei alii offerent aurum, lapides onychinos, byssum, coccum et purpuram: sibi vero sufficere si saltem pilos caprarum offerat.* Hunc dicit vileni portionem, humiliando se, cum tamen

A nium quasi vinum probantes; cum ego sapissime testatus sim, ^f me pro virili portione in tabernaculo Dei offerre quæ possum, nec opes alterius, aliorum paupertate foedari. Quod ut auderem, Origenis me studium provocavit, qui editioni antiquæ translacionem Thodotionis miscuit, asterisco $\times$, et ^g obelo $\div$, id est, ^h stella et veru opus omne distinguens: dum aut ⁱ illucescere facit quæ minus ante fuerant, aut

magna ipse offerret in tabernaculo Dei, hoc est in Ecclesia. Præfatio quam isto loco Haimo citavit, est prologus Galcatus libris Samuel et Malachim præfixus. Quare idem Hieronymus, lib. ii Apologæ adversus Rufinum, his verbis ejus imperitiam redarguit: *Vide quanto contra Septuaginta interpres tunicae supercilium, ut illos aurum, et pretiosos lapides, et purpuram; me pelles et pilos caprarum in tabernaculo Dei obtulisse profitear.* Legimus tamen hic loci cum canone Memmiano, et aliis quibusdam mss. antiquioribus, *pro virili portione*, sive *pro virili parte*, ut scriptum infra invenies præfatione in Iosue, ubi se ipsum explicat Hieron. MART.

— Nostri omnes codices *pro vili* legunt, sique olim lectum vulgo est: et vilia quidem se pro virium tenuitate offerre, excusarit Hieronymus. Verior tamen impressa est lectio, quam probat etiam in Commentariis in Ezechielem l. xxiv: *In tabernaculo quoque factum legimus, ut pro varietate virium (hoc nempe est, pro virili parte) alius aurum, alius argentum, coccum, byssum, etc.: alii pelles et caprarum offerant pilos, etc.*

^g Alias *Obelisco*. Audi jam Isidorum: *Obelus, id est, virgula jacens, apponitur in verbis, aut sententiis, superflue iteratis, sive ubi lectio aliqua falsitate notata est, ut quasi sagitta jugule supervacua, et falsa confidat: sagitta enim Græca ὁδὸς dicitur. Hesychio dicuntur παῖδοι περιτέμνεται τοῖς Ὀμάρων στίχοις, Virgulae versibus Homeris appositæ.* Vide si lubet et Cicer. epist. ad Dolabellam.

^h Canon Memmianus, *stella et virgula*; in margine autem notat, alibi vera. Hoc modo innumeratas variantes lectiones observatas retinet idem manuscriptus codex Memmianus, quo nescio an sit præstantior in orbe christiano. MART.

ⁱ Numerus Quæstiōnum Hieronymianarum auctor contendit pro illucescere verbo, hic rescribendum illustria: quemadmodum in Apologia contra Rufinum Erasmus et Victorius excluderunt. Sed videantur illi mutasse eam vocem ex ingenio, ut elegantiū pro arbitrio suo legerent. Cætera enim optime

superflua quæque jugulat, et confudit; ^a maximeque A que in Isaia (Isai. LXIV, 4). Quod multi ignorantes, que evangelistarum et apostolorum auctoritas promulgavit: in quibus multa de veteri Testamento legimus, que in nostris codicibus non habentur; ut est illud, *Ex Ægypto vocavi filium meum* (Math. II, 15); et: *Quoniam Nazarens vocabitur* (*Ibid.*, 23); et: *Videbunt in quem compunserunt* (*Joan.* IX, 37); et: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 38); et: *Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis b ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* (*I Cor.* II, 9); et multa alia quæ proprium σύνταγμα desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc scripta sint: et cum dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum testimonium est in Osee (Osee XI, 4), secundum in Isaia (Isai. XI, 1), tertium in Zaccharia (Zacch. XII, 10), quartum in Proverbiis (Prov. XVIII, 4), quintum

babet, estque ad omnium mss. fidem, illucescere: atque illud, *illustria*, textu nihil mutato, commode subintelligitur post vocem fuerant, id est, *facit illucescere, quæ minus ante fuerant (illustria)*. Hieronymo autem non insolens loquendi modus hic est, quem simillimo illudique sere verbis exemplo asseram. Scribit nempe in præfatione ad Paralip.: *Asteriscis designans, quæ minus ante fuerant, id est, designata*.

^a Restituimus ad Palatini atque alterius codicis fidem, tum ad eam, que in Apologia durat, lectio nem, maximeque quæ evangelistarum, etc., sensu nunc demum perspicuo ac verissimo. Hoc nimurum ait Hieronymus. Ut hanc interpretationem ex Hebreo aggrederetur, *Origenis me studium provocavit, maxime ea, quæ evangelistarum et apostolorum auctoritas promulgavit*, etc., quæ deinde recitat testimonia. Veteres editiones, in quibus erat maximeque evangelistarum, et Marianæ rescribens, maxime quæ evangelistarum, aut nullum, aut plane falsum, et S. Doctoris menti contrarium sensum reddunt, ut videretur dixisse de Origene, quod inter superflua jugularit maxime quæ evangelistarum et apostolorum auctoritas promulgavit, et in versione ex LXX non erant.

^b Alibi ascendit, juxta Graecum ἀνέσθι.

^c Assumptionem sive Eliæ Apocalypsin spuriam intelligit propter ultimum Epistolæ Pauli testimonium, de quo ita scribit ad Pamphachium, lib. de Optimo genere interpretandi: *Solent in hoc loco apocryphorum quidam deliramenta sectari, et dicere, quod de Apocalypsi Eliæ testimonium sumptum sit, cum in Isaia juxta Hebraicum ita legatur, A saeculo non audiunt, etc. Intelligimus unde sumptum sit testimonium; et tamen Apostolus non verbum expressit e verbo; sed τερποποτής eundem sensum aliis sermonibus indicavit*. Idem intelligas et de aliis Scripturæ testimoniis, maxime de eo quod e Proverbis sumptum a Joanne refertur, ubi sensum indicat aliis verbis S. evangelista. MART.

— Apocryphos libros, quorum titulus *Ascensio Isaiae*, et *Apocalypsis Eliæ*, notat, ex quibus Gnostici et Basilidis discipuli depromptum putabant Pauli locum hunc ad Corinth. quod ipse Hieronymus tum epist. 57, ad Pamphachium de Optimo genere interpretandi, cum luculentius in commentario in c. LXIV Isaiae, mox adducendo testimonio prodit.

^d Idem Hieronymus ita scribebat: *Et Iberas neniae Ægyptiaque portentia sectari*. Ad Hedibiam, quæst. 10, Iberas neniae appellari putant nonnulli portentosas nugas, quod apud Iberos, ut et Thessalos, magica miracula narrentur. Neniae sunt etiam querimoniae flentium muliercularum pretio adductarum a parentibus defunctorum, ut ineptas laudes mortuis persolvant. Hic usus obtinet hodie apud incolas montium Pyrenæorum, e quibus, si Dionysio

sequitur in Isaia (Isai. LXIV, 4). Quod multi ignorantes, ^e apocryphorum deliramenta sectantur; et ^d Iberas neniae libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meum exponere. Judæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemæus unius Dei cultor, etiam apud Ilebræos duplèm divinitatem deprehenderet. Quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere ^e videbatur. Denique ubicumque sacramum aliquid Scriptura testatur de Patre et Filio et Spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino lacuerunt; ut et regi satisfacerent et arcam fidei non vulgarent. Et nescio quis primus auctor ^f septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit, quibus divisi eadem scriptitarent, cum Aristeas [*Al. Aristæus*] ejusdem Ptolemai ^g ὑπερασπιστης, et multo post tempore ^h Josephus, nihil tale retulerint: sed in una basilica congrega-

credimus, Iberes populi profecti in Asiam, sedes in Iberia posuerunt. At hoc loco, ni fallor, aliud voluit Hieronymus, fabulamenta scilicet librorum apocryphorum, in quibus de Gog et Magog multa forsitan narrabantur. Gog et Magog cum Iberis sibi junctis adversus sanctos et Civitatem sanctam pugnaturi credebantur a Chilias tum Judæis, tum Christianis. Illorum opinionem vocat S. Doctor, *Judaicas et annales fabulas*. Eos vero, qui somniabant diabolum cum omni exercitu suo aliquando Jerusalem cœlestem oppugnaturum, multo peiores neniae fingere asserit, lib. XI Comment. in c. XXXVIII Ezechielis. MART. — Non alia de causa vocat Iberas neniae, quam quod illi iidem hæretici, qui Apocryphorum Ascensionis, Isaiae et Apocalypsis Eliæ deliramenta sectabantur, in Iberia, sive Hispaniarum et Lusitanæ regionibus illa jactabant. Luculentissime hoc prodit in c. LXIV Isaiae, ubi de hoc loco Pauli disputans ex authenticis Isaiae libris assumpto, Unde, inquit, *Apocryphorum deliramenta contineant, quæ ex occasione hujus testimoniis ingeruntur Ecclesias Christi..... Ascensio enim Isaiae, et Apocalypsis Eliæ hoc habent testimonium, et per hanc occasionem, multaque hujusmodi Hispaniarum et Lusitanæ deceptæ sunt mulierculæ..... de quibus diligentissime vir apostolicus scribit Ireneus episcopeo Lugdunensis multarum originem explicans hæresem, et maxime Gnosticorum, qui per Marcum Ægyptium, Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles seminas deceperunt. Quæ postrema ex Irenæo repeatit in epistola ad Theodorum. Iberæ igitur neniae, quas dicit, visiones sunt Gnosticon et Basilidis, quibus Hispanias occupavit eorum discipulus Marcus Ægyptius. Paria his habet in epist. ad Hedibiam Quæst. 10: *Multo melius est simpliciter imperitiam confieri, quam Basilidis hæresim defendere, et Iberas neniae, Ægyptiaque portenta sectari*. Donique et in c. III in Amos hoc plane sensu: *Et Iberæ inepitæ de Balsamo Barbeloque mirantur, Recole et quæ nos ibi observamus*.*

^e Cod. Palatin. videbantur. Platonis effatum, Θεοῦ εὑρεῖν τε ἔργον, τύρων ταὶς πόλλοις ἐχόμενον.

^f Omnimodum vetustissimi, qui fabulas ab Hellenistis Judæis ad suæ gentis gloriam conflictæ, aurem prexibuerunt. Sancti sunt Patres, Justinus, Ireneus, Clemens, Cyrilus Jerosolymit. et Augustinus, qui singulum quæcumque interpretem suæ inclinatum cellulæ fuisse narrant: a quibus abludunt tamen alii, qui binos communioratos esse alunt, S. Epiphanius et Justinianus imperator novella 146, atque alii.

^g Addunt duo mss. ut et Memmianus apud Martiænum, id est protector: proprie autem est ὑπερασπιστæ corporis custos, sive satelles, qui ἀσπίδος, seu clypei objectu, Regis corpus protegebat.

^h Vetus Apologæ editio cum negandi particula, et

tos, contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud esse ^a interpretem. Ibi Spiritus ventura predictit : hic eruditio et verborum copia, ea quæ intelligit, transfert. Nisi forte putandus est Tullius *OEconomicum* Xenophontis, et Platonis ^b *Protagoram*, et Demosthenis pro *Ctesiphonte*, afflatus rhetorico spiritu transtulisse. Aut aliter de eisdem libris per Septuaginta ^c Interpretes, aliter per apostolos Spiritus sanctus testimonia texuit, ut quod illi tacuerunt, bi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur ? damnamus veteres ? minime : sed post priorum studia, in domo Domini quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante adventum Christi, et quod nesciebant, dubiis protulere sententiis. Nos post passionem et resurrectionem ejus, non tam prophetiam, quam historiam scribimus. Aliter enim B audita, aliter visa narrantur. Quod melius intelligimus, melius et proferimus. Audi igitur, amule ; ob-

non multo post tempore Josephus, etc. Porro Josephi testimonium habes lib. XII. Antiquit. c. 2 : συνέδριον ἐποίησατο τὸ παρὰ τὴν οἰνον κατεσκευασμένῳ οἴκῳ : Congregavit (Demetrius) eos (Septuaginta seniores) in domum prope λίτον exstructam. In quem locum, paulo post tradit, perfecta jam Legis interpretatione, congregasse Demetrium Judæos omnes, præsentibus etiam interpretibus. Non tamen esse, Aristreas cum Josepho convenit.

^a Conferendus S. ipse Pater præfatione altera in Paralipomenon libros ex Græco versos, ubi sentit de Septuaginta Interpretibus, quod Spiritu sancto pleni ea, quæ vera fuerant, transtulerint.

^b Pythagoram, loco Protagoram, legimus in mss. omnibus : sed hoc scriptor inolevisse imperitia, nulli eruditio dubium esse potest, hi enim manifestiora et magis trita vocabula scribunt pro iis quæ ignorant. *Juda v. g. pro Jehu, Isaías olim pro Asaph,*

A trectator, ausulta : non damno, non reprehendo Septuaginta, sed considerenter cunctis illis apostolos præfero. Per ^d istorum os mihi Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritalia charismata positos lego : in quibus ultimum pene gradum interpretes tenent (*I Cor. XII, 28 ; Ephes. IV, 11*). Quid livore torqueris ? quid imperitorum animos contra me concitas ? Sicubi in translatione tibi videor errare, interroga Hebræos, diversarum urbium magistros consule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si contra se postea ab apostolis usurpata testimonia, probaverunt, ^e et emendationa sunt exemplaria Latina quam Græca, Græca quam Hebræa. Verum hæc contra invidos. Nunc te precor, Desideri charissime, ut ^f quia tantum opus me subire fecisti, et a Genesi exordium capere, orationibus juves : quo possim eodem spiritu quo scripti sunt libri, in latinum eos transferre sermonem.

uti monet Hieronym. in cap. 1 Osee, et in cap. XIII Matth. MART.

— Falso nostri etiam mss. Pythagoram legunt. Ciceronis autem versiones illæ omnes intercederunt.

^c Vocem interpretes nostri mss. sufficiunt, quæ et in Apologia recitatur.

^d Minus recte legebatur antea, *Per illorum*. Mss. nostri cum Apologiæ lectione castigant.

^e Immo econtrario inferendum videtur mihi, reprobaverunt : id est, Hebrei contra se usurpata ab apostolis testimonia rejecerunt, suisque e codicibus vel eraserunt, vel subdola lectione adulterarunt. Id profecto est, quod omnis S. Doctoris contextus intendit : vixque ego dubito, quin scriptum ab eo fuerit hoc sensu, reprobaverunt : miror autem editores et criticos hoc animum non advertisse.

^f Unus Palatiu. ut qui, pro quia, æque bene.

^a TITULI LIBRI BRESITH, ID EST GENESIS.

- I. *De creatione mundi, et plasmatione hominis. De interdictione arboris, et prævaricatione et sententia Dei.*
- II. *Tunicis pelliciis induitum Adam et uxorem, et custodiā ligni vitæ, et nativitatem Cain et Abel. De muneribus eorum, et parricidio Cain in Abel, et Catalogus vitæ Patrium.*
- III. *Corrupta terra per immunditiam hominum. Dominus ad Noe dicit ut arcum sibimet fabricaret, et universæ carnis seminario reservato, diluvium super- D inducit.*
- IV. *Noe ædificat altare Domino, et Dominus promittit super terram ultra diluvii aquas non missurum. Signum fæderis arcum ponit in nube, et ubi Noe ríneam plantat, redactis fructibus inebriatur, atque nudatus, nuditatem patris Cham impie ridens, jugum servitutis incurrit.*

^a Horum titulorum seriem descripsimus ex canone Memmiano, longo satis tempore post editum Genesios librum, quem habemus mutillum prioribus septem vel octo foliis in exemplari nostro San-Germanensi. Hinc contigit ut priores numeros titulorum appone-

- V. *Catalogus filiorum Noe quæmadmodum disseminati sunt super omnem terram. De ædificatione turris et confusione linguarum, et nativitate Abrahæ.*
- VI. *Dicit Deus ad Abraham, egredere de terra tua et de cognatione tua. Descendit in Ægyptum, et Sarum uxorem suam sororem visus est appellare, et propter eam flagellavit Dominus Pharaonem. Et divisionem Lot et Abraham.*
- VII. *Reges gentium congregati contra Sodomam inire certamen. Lot deprædatum Abraham cum vernaculis suis una cum præda revocat, de Melchisedec sacrificio futuri temporis præsagante.*
- VIII. *Ubi Abraham dicit quod absque liberis sit, et vernaculum adoptat hæredem, atque ad annum audit de uero ejus futurum illi esse hæredem. Et sacrificio oblato rursum in terra non sua semen ejus peregrinum pronuntiat futurum, et quarta generatione au-*

remus divinando in libro Genesis, et ita in nonnullis locis falleremur. Nullum igitur moveat dispar aliquando numerus marginalis ab ista titulorum congerie, quia causam erroris indicamus.

MART.

- clum descendere, et terras promissionis, extinctis gentibus possidere.
- X.** Sara sterili permanente, ejus oratione ad Agar ingressus est. De fuga Agar et apparitione angeli ad eam. De promissionibus ad Abraham factis, et mutatione nominis ejus.
- XI.** Ubi Abraham præcipitur ut seipsum et omnes masculos domus suæ circumcise signaret, et immutatione nominis Sarai, et quod illi centenario promitteretur nasciturus ex nonagenaria filius.
- XII.** In valle Mambre in tribus viris Abraham apparuit Deus.
- XIII.** Ubi Dominus de interitu Sodomorum cum Abraham colloquitur : et gradatim de numero justorum Abraham interrogat, et de salvatione Lot atque evasione illarum civitatum.
- XIV.** Ubi Lot mansit in monte, et de conceptu duarum filiarum ejus ex eo.
- XV.** Abraham peregrinatus Geraris, et Abimelech regem, quando Sarah tulerat, et admonitus Dei facta est ad eum ne contingeret eam.
- XVI.** Ubi Sara concepit et peperit filium nonagenaria ; Isaac centenario Abraham, et Sara dicit : Ejice ancillam et filium ejus. Et juramento Abimelech cum Abraham, et de nemore plantato in Bersabee.
- XVII.** Tentavit Deus Abraham ut offerret filium suum, et promissio facta est benedictionum in semine ejus.
- XVIII.** De morte Saræ et emptione agri Ephron, et speluncæ duplicitis.
- XIX.** Servum adjurans dirigit Abraham ut de cognitione ejus uxorem acciperet Isaac, et de conjunctione ejus et Rebeccæ.
- XX.** Abraham Ceturam duxit uxorem. De obitu ejus et sepultura. De conceptu Rebeccæ, et partu. De pulmento Jacob, et benedictione primitiarum Esau.
- XXI.** Ubi Isaac peregrinatus est in Geraris, et Rebeccam conjugem suam dicit esse sororem atque in illa terra sevit, et centuplum invenit. Ubi Palæstini invidentes ei putoeos quos foderat, obruerunt.
- XXII.** De senectute Isaac, et ubi Jacob benedictionem subripuit Esau.
- XXIII.** Isaac vocavit Jacob, et præcepit ei ne conjugem Chanaanam acciperet, sed ad Mesopotamiam pergeret, et ad Laban avunculum suum, et Esau Chanaanæ accepit uxores.
- XXIV.** Jacob profectus dormivit in Bethel, atque inde venit Charran, ubi servit Laban, pro filiabus suis, et de conjunctione eorum.
- XXV.** Jacob filios de Lia et Rachel atque ultraque famula suscepit. Et de pastu gregum.
- XXVI.** Varias virgas ponit Jacob in lancibus, et de assumptione ejus cum vellet patriam repedare, ac persecutione Laban, et juramento utrorumque.
- XXVII.** Proficisciens Jacob obviam fuerunt angeli Dei, et legatos ac munera mittit ad Esau fratrem suum, et de lucta ejus cum angelo, et immutatione nominis, ut Israel vocaretur.
- XXVIII.** Sichem filius Emmor Dinam filiam Jacob rapuit, et ultione pudicitiae ejus. De profactione Jacob, et de abjectione idolorum, quæ sub terebynthum obruit.
- XXIX.** Verno tempore in Euphrata parturiens Rachel decessit, et sepulta est in Beth-Leem. Ruben concubuit cum concubina patris sui, et Isaac senectute consecutus obiit.
- XXX.** Catalogus generationum qui ex Jacob orti sunt. De segregatione virorum.
- XXXI.** Joseph præ cæteris filiis a patre diligitur. De somniis ejus et ubi fratres suos in pastu ovium occupatos visitat, et in puteo deponitur, et Ismaelitis negotiatoribus distrahitur.
- XXXII.** Judas ad Hiram Odollamitem descendit, atque inde duxit uxorem, et filio suo Thamar accepit, quæ sequenti tradita, et utroque viduata in domo patris sedit, ac socero setandum corpus fraude subjecit.
- XXXIII.** Joseph in Ægyptum distrahitur atque ab Ægyptia domina adamatur, ille recusat adulterium.
- XXXIV.** Duo eunuchi, præpositus pincernarum ac pistorum in carcere somnum vident, atque Joseph interpretationem sciscitantur, et Pharao somnum videt atque Joseph præsagus factus est futurorum.
- XXXV.** Joseph, potestate accepta terræ Ægypti, septem annorum fertilitatem, regalibus recondit in horreis, ac famis tempore totidem annorum dum frumenta distrahit, a fratribus secundo remeantibus recognoscitur, et munieribus datis ut patrem deparent, hortatur, ac vehicula dirigit.
- XXXVI.** Nuntio auditu Jacob gaudens pergit in Ægyptum, ac nuntios dirigit ad Joseph, et obviam patri pergens amplexatus eum levavit, fratres suos patremque coram Pharaone statuit, ac dedit eis terram Gesen, et omnis terra Ægypti sumis egestate coacta pro argento venit, et quinta pars solvit Pharaoni.
- XXXVII.** De ægritudine Jacob et benedictione duorum filiorum Joseph, et partem unam extra fratres suos dedit Jacob Joseph filio suo quam tulit de manu Amorræi.
- XXXVIII.** Jacob vicinior obitu filios convocat suos, et propriis benedictionibus munerat, et futuri temporis sacramenta præsagat. Ne in Ægyptiorum sepulcris poneretur ei filios hortatur, ut eum collocarent in sepulcro majorum. Emisso spiritu aromatisbus curatur atque ejus corpus ad terram Chanaan deportatur, et fratres ne ab Joseph vicissitudinem sceleris recipieren, deprecatur Joseph moriens fratres suos juramento constringens, ut cum illis visitatio divina respexerit, ejus secum ossa portarent.

BREVES LIBRI BRESITH, ID EST GENESIS.

- I. *De lucis exordio, et divisione tenebrarum a luce, et die prima.*
- II. *De divisione aquarum, et firmamento inter eas facto, et secunda die.*
- III. *De congregazione aquarum sub caelo, et germine terrae, et tertia die.*
- IV. *De luminaribus caeli, et divisione diei et noctis et quartae die.*
- V. *De reptilibus et volatilibus, et die quinta.*
- VI. *De jumentis et bestiis terrae, et creatione hominis, et sexta die.*
- VII. *De sanctificatione diei septimi, et paradiso, et de luninibus ejus, et homine ibi posito.*
- VIII. *De Adam ubi nomina animanib[us] universis imposuit, et de muliere quomodo facta sit, et transgressione eorum.*
- B IX. *De irrogata in eos a Domino sententia, et de tunicis, et de Cherubim & flammeo gladio.*
- X. *De Cain et Abel, et maledictione Dei in parricidas.*
- XI. *De Seth qui ^b Adæ natus est pro Abel, et de generatione ejus usque ad Noe.*
- XII. *De gigantibus, et Noe, et arca, et diluvio.*
- XIII. *De egressu Noe de arca, ^c et de ædificatione altaris.*
- XIV. *De nuditate Noe, et maledictione Chanaan.*
- XV. *De generationibus trium filiorum Noe, et de Nemrod.*
- XVI. *De ædificatione Turris et confusione linguarum, et de progenie Sem usque ad Abraham et Lot,*
- C XVII. *De egressione Abraham de terra Chaldaeorum in Haran Mesopotamia cum fratribus suis.*
- XVIII. *De Dei promissione ad Abraham, et de præficatione ejus in terram Chanaan, et ubi ei Deus securus apparuit.*
- XIX. *De ingressu Abraham in Ægyptum, ac reditu ejus in Bethel, et de discessu Lot, et habitatione ejus in Sodomis.*
- XX. *De Dei promissione tertio ad Abraham, et de trecentis decem et octo vernaculis, ^d egesis hostibus, et revocato Lot.*
- XXI. *De Dei promissione quarta ad Abraham in Hebron, et de prænuntiatione Dei, quod peregrinaretur semen ejus, et de nativitate Ismael.*
- XXII. *De promissione Dei quinta ad Abraham et de immutatione nominum Abraham et Saræ, de pacto circumcisionis.*
- XXIII. *De Domino quomodo in tribus apparuit Abraham in canavale Mambre, ubi pollicetur ei Isaac nasciturum, et de ^e quinquaginta justis in Sodomis.*
- A XXIV. *De subversione Sodomorum, et conceptu filium Lot de patre.*
- XXV. *De profectione Abraham in Gerara, et quæ apud eum gessit Abimelech rex Palæstinorum.*
- XXVI. *De nativitate Isaac, et de ludo ejus cum Ismael, et de expulsione Agar cum filio, et de pactione Abimelech cum Abraham.*
- XXVII. *De Isaac ubi immolatur a patre, et quod Bathueli Rebecca sit nata, et de obitu Saræ.*
- XXVIII. *De Rebecca, quomodo Abraham servus peccator accedens acceptam jungit Isaac.*
- XXIX. *De Abraham ubi Cethuram accepit uxorem, et de obitu Abraham: et de progenie Ismaelis, et de conceptu et partu Rebeccæ.*
- XXX. *De Esau ubi vendidit primogenita sua Jacob, et de promissionibus Dei in Geraris, et ubi seminaril et invenit centuplum.*
- XXXI. *De promissione Isaac et Bersabee, ubi secundo apparuit ei Dominus, et de pacto regis Abimelech cum Isaac, et de Esau et uxoribus ejus.*
- XXXII. *De cæcitate Isaac, et quomodo pro Esau benedixit Jacob.*
- XXXIII. *De odio Esau circa Jacob, et fuga Jacob ad Laban, et de somnio et scala, et angelis, et Domini vidit loquentem ad se.*
- XXXIV. *De servitio Jacob pro uxoribus, et conceptu ovium pro varietate virgarum, et denavitatate filiorum Jacob.*
- XXXV. *De profectione Jacob de Mesopotamia, et de iugio ejus cum Laban et pacio, et de diritione angelarum, et coflagatione, et pacatione Jacob cum Esau.*
- C XXXVI. *De habitatione Jacob in Sichem, et stupro in Dinam, et intersectione urbis, et de idyllo absconditis sub ierubintho.*
- XXXVII. *De reditu Jacob in Bethel, in quo denuo apparuit ei Deus et vocavit eum Israel, et de Ephrata ubi Rachel edito Benjamin, obiit et sepulta est; et ubi Ruben ad concubinam patris sui ingressus est, et nominibus Patriarcharum, et de obitu Isaac, et generationibus Esau.*
- XXXVIII. *De Joseph et somniis ejus, et venditione ejus in Ægyptum, et de Juda, et quæ de Thamar memorantur.*
- D XXXIX. *De Joseph ab eunucio emplo et in carcerem missio, et de somnis Pharaonis.*
- XL. *De Joseph educto de carcere, et quomodo somnum regi edisserit, et dominus Ægypti constitutus est, et de uxore ejus ac duobus liberis.*
- XL. *De fratribus Joseph, quomodo descenderunt in*

^a Palatinus codex, quocum hoc breves contulimus, verba flammeo gladio ignorat.

^b Ideo nomen Adæ respuit.

^c Hæc quoque, et de ædificatione altaris, tacet Pal. ms.

^d Numerus quinquaginta in Palatino desideratur.

^e Denique et ista, et quæ de Thamar memorantur, absunt a Palatino ms.

- Aegyptum, et de reditu eorum, relicto Simeon, et pecunia reperta in saccis.*
- XLI.** *De secunda fratribus Joseph profactione cum Benjamin in Aegyptum, et agnitione mutua.*
- XLII.** *De subvectione et muneribus a Joseph fratribus datis, et de profactione Jacob cum omni domo sua in Aegyptum.*
- XLIV.** *De ingressu Jacob ad Pharaonem, et de possessione sibi data in terra Gosen.*
- XLV.** *De caligine oculorum Jacob, et benedictione in filius Joseph, et benedictione filiorum Jacob duodecim.*
- XLVI.** *De obitu Jacob et sepultura ejus in Hebron, et de morte Joseph.*

CAPITULA LIBRI BRESITH, ID EST GENESIS.

- I.** *De die primo, in quo lux facta est.*
- II.** *De die secundo, in quo caelum factum est.*
- III.** *De die tertio, in quo terra et mare.*
- IV.** *De die quarto, in quo sol, et luna, et stellae.*
- V.** *De die quinto in quo repentia in mari, et volatilia caeli.*
- VI.** *De die sexto, in quo quadrupedia et serpentes, et bestiae et omnia pecora, et repentia, et homo.*
- VII.** *De die septimo, in quo requierit, omni opere consummato, Deus.*
- VIII.** *De hoc libro in quo universa quae facta sunt dicuntur, et de quatuor fluminibus.*
- IX.** *De homine posito in paradyso, et ubi praeceptum dat Dominus Adae, et cunctis animalibus Adams imposuit nomina, et de muliere formata de costa ejus.*
- X.** *Ubi seduxit serpens mulierem.*
- XI.** *Ubi interrogantur de transgressu.*
- XII.** *Educuntur de paradyso, ne sumant de ligno vitae.*
- XIII.** *Nati sunt Adae filii Cain, et Abel.*
- XIV.** *Cain occidit fratrem suum.*
- XV.** *Adae natus est Seth pro Abel.*
- XVI.** *De generationibus hominum.*
- XVII.** *Enoch placuit Deo, et transiit illum Deus, et de Mathusale, et Noe.*
- XVIII.** *Accepertur sibi uxores, filii Dei, et iratus est Deus.*
- XIX.** *Noe placuit Deo, et praecopit ei Deus ut faceret arcam.*
- XX.** *Ingressus est Noe in arcam, et factum est diluvium.*
- XXI.** *Memoratus est Dominus Noe, et earum qui cum illo erant, et siccata est aqua.*
- XXII.** *Anno sexcentesimo et uno ritus Noe exiit de arca ipse, et qui erant cum eo.*
- XXIII.** *Benedixit Dominus Nos et filios ejus.*
- XXIV.** *Statuit Dominus diluvium minime futurum.*
- XXV.** *De tribus filiis Noe, Sem, Cham, et Japhet, et de ipso ubi inebriatus est.*
- XXVI.** *De generationibus Noe et filiorum ejus.*
- XXVII.** *De commixtione linguarum, et turre confusione, et de generationibus Sem.*
- XXVIII.** *De generationibus Thare patris Abraham.*
- XXIX.** *Dixit Dominus ad Abraham, Exi de terra tua.*
- XXX.** *Ubi visus est Dominus Deus Abrahæ ad locum Sichem. Quomodo in Aegyptio posito, tulit Pharaon Surai in uxorem sibi.*

- XXXI.** *De promissione Abrahæ et semini ejus.*
- XXXII.** *Ubi pugnaverunt reges quatuor adverques quinque, et ceperunt Lot, et omnem equitatum Sodomorum, et Melchisedec obtulit Abrahæ decimas.*
- XXXIII.** *Ubi visus est Dominus Abrahæ, et benedixit eum, et dixit ei: peregrinum erit semen tuum, et genuit ei Agar Ismaelem.*
- XXXIV.** *Visus est Dominus Abrahæ, et dedit ei signum circumcisionis, et de Isaac.*
- B XXXV.** *Visus est Dominus Abrahæ, cum iret perdere Sodomitas.*
- XXXVI.** *Venerunt duo angeli in Sodomis, et manserunt apud Lot.*
- XXXVII.** *Pluit Dominus ignem et sulphur de caelo, et evertit Sodomam, et filiae Lot conceperunt de patre suo.*
- XXXVIII.** *Locutus est Dominus ad Abimelech pro Sara.*
- XXXIX.** *Sara peperit filium, et vocavit eum pater ejus Isaac.*
- XL.** *Dixit Sara ad Abraham: projice ancillam et filium ejus, et in Bersabee locutus est angelus Domini ad Agar.*
- XLI.** *Juraverunt invicem Abraham et Abimelech.*
- C XLII.** *Deus tentavit Abraham in Isaac, et de generationibus Nahor.*
- XLIII.** *Defunctionis est Sara, et emisit locum Abraham ad sepulcrum ab Ephron.*
- XLIV.** *Praecepit Abraham servo, et profectus est, et adduxit Rebescam, et Abraham Cethuram duxit uxorem.*
- XLV.** *Vixit Abraham annis centum septuaginta quinque, et obiit.*
- XLVI.** *De generationibus Iosael, et obitu ejus.*
- XLVII.** *De generationibus Isaac.*
- XLVIII.** *Facta est famæ; et visus est Dominus Isaac, et dixit ei: Noli descendere in Aegyptum: et habivit in Geraris, ubi seminavit et fecit centuplum, et juravit cum Abimelech.*
- D XLIX.** *Senuit Isaac, et benedixit Jacob pro Esaui, et nescivit.*
- L.** *Dimicuit Isaac Jacob filium suum, ut iret in Mesopotamiam.*
- LI.** *Vidit Jacob visum; et Dominus locutus est ad eum, et benedixit eum.*
- LII.** *Venit Jacob in orientem et accepit filias Laban sibi uxores.*
- LIII.** *Peperit Ila Jacob viro suo filios quatuor, et cesavit a partu,*

- LIV. *Rachel dedit Jacob ancillam suam Balam, et peperit ei duos filios.*
- LV. *Et Lia dedit Jacob ancillam suam, et peperit ei duos filios, et de mandragoris: et ipsa peperit filios duos et Dinam.*
- LVI. *Memoratus est Dominus Rachel, et peperit Joseph, et statuit Jacob cum Laban de oīibus variis.*
- LVII. *Dixit Dominus ad Jacob: revertere in terram patris tui, et consecutus est eum Laban, et juraverunt invicem.*
- LVIII. *Vidit Jacob castra Dei, et misit nuntios ad fratrem suum, et luctatus est cum angelo.*
- LIX. *Venit Jacob in civitatem Sichimorum, ubi occiderunt filii ejus omnes inhabitantes propter Dinam.*
- LX. *Dixit Dominus ad Jacob: ascende in locum Bethel, et abjecit omnia idola.*
- LXI. *Visus est Dominus ipsi Jacob, et benedixit eum, et cognominavit eum Israel.*
- LXII. *Ubi peperit Rachel Benjamin, et mortua est, et de generationibus Jacob, et obitu Isaac patris ejus.*
- LXIII. *De generationibus Esau.*
- LXIV. *De principibus Esau.*
- LXV. *Qui regnaverunt in Edom priusquam esset rex in Israel.*
- LXVI. *De Joseph et somniis ejus.*
- LXVII. *Ubi missus est in puteum, et distractus Ismaelitis.*
- LXVIII. *De Juda et Thamar uxore filii ejus, quæ erat vidua.*
- LXIX. *De Joseph et uxore Putiphare.*
- A LXX. *De his qui in carcere somnia viderunt, et interpretavit ea Joseph.*
- LXXI. *Somnium Pharaonis, quod interpretavit Joseph, et factus est dominus terræ Ægypti, et nati sunt ei duo filii.*
- LXXII. *Ubi misit Jacob filios suos in Ægyptum, et cognovit eos Joseph, et unum ex ipsis reclusit usque dum veniret frater ejus Benjamin.*
- LXXIII. *Invaluit famæ, et venerunt ad Joseph fratres sui cum Benjamin, et mandavit patri suo venire ad se.*
- LXXIV. *Visus est Dominus Jacob, et dixit ei: Descende in Ægyptum.*
- LXXV. *Nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum.*
- B LXXVI. *Ubi venit Joseph obviam Israeli patri suo.*
- LXXVII. *Nuntiavit Joseph Pharaoni, quoniam venit pater ejus.*
- LXXVIII. *Dixit Pharaon ad Joseph, ut eligeret terram in qua habitaret pater ejus.*
- LXXIX. *Habitavit Israel in Ægypto, et dixit filio suo Joseph, ne sepeliret eum illic, et vixit Jacob annis centum quadraginta septem.*
- LXXX. *Infirmatus Jacob benedixit filios Joseph alternis manibus.*
- LXXXI. *Vocavit Jacob omnes filios suos, et dixit eis quæ ventura essent in novissimis diebus, et defunctus, sublatus et sepultus est in terra sua.*
- LXXXII. *Vixit Joseph annis centum decem, et adjuvarvit fratres suos, ut cum visitarentur a Domino, tollerent secum ossa ejus in terram suam.*
- C

Ex Vaticano Codice ms. antiquissimo

a CAPITULA IN LIBRUM GENESEOS.

- I. *Ubi lux primo fieri jubetur.*
- II. *Firmamentum die secundo facit.*
- III. *Ubi aquæ a terra separari jubentur.*
- IV. *Ubi terra germinare jubetur die tertio.*
- V. *Ubi luminaria fieri jubentur die quarto.*
- VI. *Luminare factum.*
- VII. *Ubi ex aquis animalia jubentur die quinta.*
- VIII. *Ubi animalia benedicuntur [Lege benedicuntur].*
- IX. *De terra animalia produci jubentur [Lege jubentur] die sexto.*
- X. *Ubi Deus hominem fieri jubet.*
- XI. *Ubi Adam factus benedicitur.*
- XII. *Ubi Adam escarum accipit potestatem.*
- XIII. *Urbis [Lege Orbis] consummatio.*

- XIV. *Recapitulatio creationis.*
- XV. *Adam de limo factus.*
- XVI. *Paradisus factus.*
- XVII. *De fluminibus.*
- XVIII. *Præceptum Adæ in paradiſo.*
- XIX. *Ubi Adam nomina pecoribus imponit.*
- XX. *De muliere facta.*
- XXI. *De serpente.*
- XXII. *Ubi se nudos viderunt Adam et Eva.*
- XXIII. *Ubi Dominus ad Adam in paradiſo loquitur.*
- D XXIV. *Sententia in serpentem.*
- XXV. *Ubi Adam ex paradiſo expellitur.*
- XXVI. *Primogenitus Adæ Cain.*
- XXVII. *Habel natus.*

* Seriemi istam capitulorum retinet antiquissimus codex manuscriptus Vaticanæ bibliothecæ, qui fuit olim celeberrimi monasterii Farfensis. Nonnullos sustulimus solecismos et barbarismos exscriptoris, quia tolerari non potuerunt. Cætera ut leguntur in manuscripto cum propriis vitiis exhibemus, lectorem rogantes, ne confessa errata librariorum veterum typographis nostris imputet, vel nobis hujus voluminis editoribus. Notandum est autem omissum

esse ab scriptore ms. codicis Vaticani capitulum ultimum, in quo pars ultima libri Geneseos representari debet in hunc aut similem modum: *Ubi Joseph vixit annos centum et decem, et adjuravit fratres suos, ut cum visitarentur, tollerent secum ossa ejus in terram suam.* Nam liber Geneseos non explicit in capitulo cliv, ubi Jacob filios suos duodecim benedicit, sed in morte et sepultura Joseph, filii Jacob. MART.

- XXVIII.** *Sacrificium Cain et Habel.*
- XXIX.** *Ubi Cain fratrem occidit.*
- XXX.** *Ubi Cain in terra maledicitur.*
- XXXI.** *Commoratio Cain a facie Dei, et de genere ejus.*
- XXXII.** *De filii Lamech^a qui ostenderunt.*
- XXXIII.** *De musicæ artis^b vindicta Lamech.*
- XXXIV.** *Ubi Adam rursus filios suscepit.*
- XXXV.** *Decapitulatio [Lege Recapitulatio] fabricæ Adæ.*
- XXXVI.** *Ubi Adam moritur.*
- XXXVII.** *Enoch ubi translatus est.*
- XXXVIII.** *Ubi filii Dei filias hominum concupierunt.*
- XXXIX.** *Ubi iratus Dominus vitam hominum in cxx annos terminat.*
- XL.** *De Gigantibus.*
- XLI.** *Ubi hominem Deus delere minatur.*
- XLII.** *Generationes Novæ [Lege Noe].*
- XLIII.** *Ubi Deus arcum fieri jubet.*
- XLIV.** *Ubi Noe in arca introit.*
- XLV.** *Ubi diluvium factum est.*
- XLVI.** *Ubi Corvus dimittitur.*
- XLVII.** *Ubi de Arca exire jubentur Noe et filii ejus.*
- XLVIII.** *Ubi Dominus pollicetur jam non exterminare hominem.*
- XLIX.** *Ubi Noe filios benedicit.*
- L.** *Quia sanguis anima sit, et ideo ab esu prohibetur.*
- LI.** *De arca [Lege arcu] in nube in signum.*
- LII.** *Quod Kam pater Kananeorum [Lege Cham.... Chananatorum] sit.*
- LIII.** *Quod Noe vino inebriatur, et a filio irridetur.*
- LIV.** *Generationes filiorum Noe; initium norarum linguarum.*
- LV.** *De Nembroth Gigante, qui prior post diluvium regnavit.*
- LVI.** *Ubi Assur Ninivem constituit.*
- LVII.** *Fili Kanaam [Lege Chanaan] Sydon et Gethy.*
- LVIII.** *Fili Sem.*
- LIX.** *Habitatio filiorum Sem.*
- LX.** *Consumatio filiorum Noe.*
- LXI.** *De turre.*
- LXII.** *Ubi Dominus descendit videre civitatem et turrem.*
- LXIII.** *Generatio Sem.*
- LXIV.** *De Sarai sterili.*
- LXV.** *Translatio Abrahæ in Charam.*
- LXVI.** *Ubi Abrahæ de terra exire jubetur.*
- LXVII.** *Ubi Dominus primum Abrahæ apparuit.*
- LXVIII.** *Ubi Abraham in Aegyptum properat famam descendit.*
- LXIX.** *Ubi Sarai regi de Aegypto introducitur.*
- LXX.** *Contentio inter pastores Abrahæ et Lot.*
- LXXI.** *Ubi Abraham Deus et semine ejus totius terra promittitur.*
- A** **LXXII.** *Ubi Abraham quercum Mambre reversus est.*
- LXXIII.** *Ubi quatuor reges adversus Sodomam veniunt.*
- LXXIV.** *Ubi Abraham prædam cum Lot reduxit.*
- LXXV.** *De Melchisedech.*
- LXXVI.** *Ubi Deus tertio visus est Abrahæ, et filium promittit.*
- LXXVII.** *Abraham credidit Deo, et reputatum est illi.*
- LXXVIII.** *Abraham per signa sacrificat.*
- LXXIX.** *Destamentum [Lege Testamenti] Abraham.*
- LXXX.** *Ubi Sarai visit.*
- LXXXI.** *Ubi Agar fugit.*
- LXXXII.** *Ubi Dominus Abraham patrem gentium pollicetur.*
- LXXXIII.** *Ubi eum Deus circumcidit iubet.*
- B** **LXXXIV.** *Ubi Abraham pro Hismael rogat.*
- LXXXV.** *Ubi Abraham omnes suos circumcidit.*
- LXXXVI.** *Ubi Dominus cum duobus venit sub arbore Mambre.*
- LXXXVII.** *Ubi Abraham de Sodomis interrogat.*
- LXXXVIII.** *Ubi Lot angelos hospitio suscipit.*
- LXXXIX.** *Lot ad generos.*
- XC.** *Ubi filiæ Lot ad patrem intrarunt.*
- XCI.** *Ubi Abraham uxorem suam vocavit sororem.*
- XCII.** *Abraham filium suum suscepit.*
- XCIII.** *Ubi Deus ad Agar loquitur.*
- XCIV.** *Ubi Abimelech ad Abraham.*
- XCV.** *Ubi Deus tentat Abraham de filio.*
- XCVI.** *Rebeccæ genus.*
- XCVII.** *Ubi Sarra moritur.*
- C** **XCVIII.** *Ubi Abraham de uxore filii commendat.*
- XCIX.** *De Cethura uxore Abrahæ.*
- C.** *Ubi mortuus est Abraham.*
- Cl.** *Ismael progenies.*
- CII.** *De lente.*
- CIII.** *Isaach progenies.*
- CIV.** *Ubi visus Deus ad Isaach.*
- CV.** *Ubi Isaach sororem suam duxit uxorem.*
- CVI.** *Ubi Isaach centuplum redigit Abimelech.*
- CVII.** *De puteis Isaach.*
- CVIII.** *Ubi Isaach Aram ædificat Domino.*
- CIX.** *Ubi Isaach increpat Abimelech.*
- CX.** *Ubi puteus Isaach siccavit.*
- CXI.** *Vox Esau.*
- CXII.** *Ubi Jacob accipit benedictionem Esau.*
- D** **CXIII.** *Jacob accepit mandatum a patre ne alienigenam uxorem habeat.*
- CXIV.** *Ubi Esau aliam uxorem accepit.*
- CXV.** *Ubi Jacob lapidem ad caput posuit.*
- CXVI.** *Ubi Jacob lapidem unxit, et votum fecit.*
- CXVII.** *Ubi Jacob ad puteum oves adaquavit.*
- CXVIII.** *Ubi Jacob pro uxore servit.*
- CXIX.** *De mandragoris filii.*
- CXX.** *Ubi Jacob cum socero de mercede paciscitur.*

ribus scribas, arte, etc.

^c Satis bene emendari textum ac suppleri jubar
Martianæus, *Ubi Abraham Deus apparel, et semini
ejus totius terræ possessio promittitur.*

^a Martianæus suspicatur legendum, qui offendere
runt, vel, qui ostenderunt, subaudi, artes. Nos certissima
aliquot scribarum menda supra atque infra ta-
cili castigamus.
^b Idem suppleri jubar, inventione, et de: paucio-

- CXXI. *De virginis Jacob variis.*
 CXXII. *Ubi Jacob cum uxoribus a Laban proficere citer.*
 CXXIII. *Ubi Jacob vidit consilium Dei.*
 CXXIV. *Ubi Jacob cum angelo luctatur.*
 CXXV. *Ubi Jacob Esau frater occurrit.*
 CXXVI. *Ubi filia Jacob rapta est.*
 CXXVII. *Ubi filii Jacob filios Sicem interficerunt.*
 CXXVIII. *Ubi Jacob idola disperdit.*
 CXXIX. *Debhora mortua.*
 CXXX. *Deus ad Jacob in Bethel.*
 CXXXI. *Ubi Rachel moritur.*
 CXXXII. *Ruben cum uxore patris concubuit.*
 CXXXIII. *Nomina filiorum Jacob.*
 CXXXIV. *Jacob ad patrem venit.*
 CXXXV. *Isaach reddit [Supple spiritum].*
 CXXXVI. *Progenies Esau.*
 CXXXVII. *De Joseph.*
- A CXXXVIII. *De Juda usorem accipiente.*
 CXXXIX. *De Thamar.*
 CXL. *Joseph contra Dominum.*
 CXL. *Joseph in carcere.*
 CXLII. *Somnium Pharaon.*
 CXLIII. *Ubi nati sunt filii Joseph Manasses et Esravy.*
 CXLIV. *Jacob ad frumentum ad Aegyptum misit.*
 CXLV. *Joseph fratres agnoscit.*
 CXLVI. *Ubi filii Jacob reversi sunt ad patrem suum.*
 CXLVI. *Ubi iterum venerunt in Aegyptum filii Jacob ad Joseph.*
 CXLVIII. *Ubi Joseph fratres agnoscit.*
 CXLIX. *Eunti Jacob in Aegyptum Dominus visus est.*
 CL. *Ubi loquitur Jacob ad Pharaon.*
 CLI. *Ubi Joseph Aegypti pro panibus.*
 B CLII. *Ubi Jacob Joseph pro sepultura a commonet jure.*
 CLIII. *Ubi Jacob filios Joseph benedicit.*
 CLIV. *Ubi Jacob filios suos duodecim benedicit.*

^a Videtur legendum, sepulturæ : Martianus tam
men mutari mavult postremum verbum, jure in jure
jurando. Notaque insuper omisso esse ab scriptore
ms. codicis Vaticani capitulum ultimum, in quo pars
ultima libri Geneseos representari debet in hunc
aut similem modum : *Ubi Joseph vixit annos centum*

*et decem, et adjuravit fratres suos, ut cum visita-
rentur, tollerent secum ossa ejus in terram suam. Nam
liber Geneseos non explicit in capitulo 154, ubi Jacob
filios suos duodecim benedicit, sed in morte et se-
pultura Joseph, filii Jacob.*

^a INCIPIT
LIBER ^bBRESITH
 Qui græce dicitur
GENESIS.

[^c T. I., B. I., C. I., Cap. I.] In principio creavit Deus cœlum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebrae [Vulg. addit erant] super faciem abyssi, et Spiritus Dei cerebatur super aquas. Dixitque Deus : Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem ac tenebras [Vulg. tenebris]. Appellavitque lucem Diem, et tenebras Noctem : Factumque est vespero et matane, dies unus. [B. II., C. II.] Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus

C firmamentum, Cœlum : et factum est vespero et matane, dies secundus. [B. III., C. III.] Dixit vero Deus : Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum, et appareat arida. Factumque est ita. Et vocavit Deus aridam Terram, congregatiohesque aquarum appellavit Maria. Et vidit Deus quod esset bonum. Et ait : Germinet terra herbam virentem et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, et ferentem [Vulg. facientem] semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque semen [Vulg. sementem] secundum

^a Integrum Pentateuchum exigimus ad duos mss. quos inventire potuimus melioris notæ in Vatic. Bibliotheca, unum Palatinum num. 3 prænotatum, alterum Urbinateum prægrandem. Alios tantum consulemus ad vexata loca, ubi ei laudabimus.

^b Librum Geneseos בְּרֵשִׁית Bresith ab Hebraicis suis nominatum dicit S. Hieronymus initio Qu. Hebraicarum in Genesim, ubi haec ab eo scripta leguntur : *Sed et hoc sciendum, quod apud Hebreos liber hic, Bresith vocatur, hanc habentes consuetudinem, ut voluminibus ex principiis eorum nomina intponant.* Et iterum in prologo Scripturarum, sive Principio galeato : *Primus, inquit, apud eos liber vocatur Bresith.*

^c sith, quem nos Genesim dicimus. Hodie Beresith, Beresith, et Bereschith dicitur. MART.

— Hebrewæ a primis unumquemque librum Scripturæ verbis appellare, notum. Incepit vero ab his Genesim, בְּרֵשִׁית, quod Veteres, priore sceva de more prætermisso, efferebant Bresith Græce, et Latine Bresith. Vide Quæst Hebraic. in Genesim.

— Id est : T. I., titulus primus secundum capitulationem per titulos ; B. I., brevis primus secundum capitulationem per breves ; C. I., capitulum primum secundum capitulationem per capitula ; atque demum Cap. I., caput primum secundum Vulgatau editionem. EDIT.

speciem suam. Et vidi Deus quod esset bonum. Factumque est vespero et mane, dies tertius. [B. IV, C. IV.] Dixit autem Deus : Fiant luminaria in firmamento cœli, ut [Vulg. et] dividant diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies et annos, et [Vulg. ut] luceant in firmamento cœli, et illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo magna luminaria : luminare majus, ut præcesset diei, et luminare minus, ut præcesset nocti, et stellas. Et posuit eas Deus in firmamento cœli, ut lucerent super terram, et præcessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Et vidi Deus quod esset bonum. Et factum est vespero et mane, dies quartus. [B. V, C. V.] Dixit etiam Deus : Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli. Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque notabilem, quam produxerant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum. Et vidi Deus quod esset bonum. Benedixitque eis, dicens : Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris : avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespero et mane, dies quintus. [B. VI, C. VI.] Dixit quoque Deus : Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta, et reptilia, et bestias terræ secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, et iumenta et omne reptile terræ in genere suo. Et vidi Deus quod esset bonum, et ait : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod moveretur in terra. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam : ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos. Benedixitque illis Deus, et ait : Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et subjecite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cœli, et universis animantibus, quæ moventur super terram. Dixitque Deus : Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terræ, omnique volucru cœli, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita. Vidi que-

A Deus cuncta quæ fecit [Vulg. fecerat], et erant valde bona. Et factum est vespero et mane, dies sextus. [B. VII, C. VII, Cap. II.] Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornatus eorum. Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat, et requieuit die septimo ab universo opere quod patraret. Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum : quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret. [C. VIII.] Iste generationes [Vulg. interserit sunt] cœli et terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Dominus Deus cœlum et terram : Et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret : non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram ; sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ. Formavit igitur Dominus Deus huminem de lîme terra, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat. Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave : lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni et mali. Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita : Nomen uni Phison : ipse est qui circuit omnem terram ^a Evila, ubi nascitur aurum. Et aurum terræ illius optimum est : ibique invenitur ^b bdellium, et lapis onychinus. Et nomen fluvii secundi Gion [Vulg. Gehon] : ipse est qui circuit omnem terram Aethiopiam. Nomen vero fluminis tertii, Tigris : ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates. [C. IX.] Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum : præcepitque ei dicens : Ex omni ligno paradisi comedere : de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas : in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Dixit quoque Dominus Deus : Non est bonum esse hominem solum : faciamus ei adjutorium simile sui [Vulg. sibi]. [B. VIII.] Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, et universis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea :

^a Non Evila, sed Evilat, et Ereilat legitur apud LXX interpres. In plurimis quoque latinis mss. codicibus inendose scriptum reperimus Herilat, vel Evi-lath. At exploratum omnino nobis est Hieronymum legisse Evila, ut nos emendavimus juxta fidem exemplariorum canonis Hebraicæ veritatis : nam de hoc nomine Evila, abunde disserit, lib. de locis Hebraicis. Favet quoque emendatione nostræ vox חַבֵּל h̄abbel in Hebraico, quam veteres Evila legebant. Eamdem denique retinet lectionem textus Hebreo-Samaritanus; ac versio etiam LXX interpretationem aliquot in locis, puta Genes. cap. x et xxv. MART.

— unus Palatin. Erilath. Impressa lectio ad Hebraen textum, et melioris notæ manuscriptorum est fidem.

^b Ante Hieronymum legebant hoc loco Latini juxta LXX interpretationem : Ibi est carbunculus et lapis præciosus; sed, inquit Hieronymus, lib. Quæst. Hebr.

D pro carbunculo et lapide prasino, βρύλλον et ὄνυχα, aliis transtulerunt. Hujus itaque interpretationis alios ante se agnoscit auctores, quos postea ex Hebreo vertens ipse sectus est. MART.

— Videtur βρύλλον et λίθος ὄνυχες ab Aquila, Symmacho et Theodosione accepisse.

• In Hebreo hodierno scriptum est τέρπης Eese, faciam. Singulari itidem numero legunt Samaritani et cæteri Orientales : Septuaginta vero habent τόντωμα, unde fluxit in Hieronymi translationem Latinam, faciamus; nisi forte post LXX interpres sanctus Hieronymus legerit in suo exemplari Hebraico, ut supra, cap. i, v. 26, τέρπης naase, id est, faciemus, in plurali. MART.

— Hic quoque imitatus sit Aquilam, qui τέρπημα vertit plurimum numero. Hebreus autem in singulare habet τέρπην, faciam.

omne enim quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus. Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia, et universa volatilia cœli, et omnes bestias terræ.

Adam [Vulg. Adæ] vero non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam : cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam : Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne mea, hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquit homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori sua, et erunt duo in carne una. [C. X.] Erant autem uterque nudi, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant.

[Cap. III.] Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem : Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier : De fructu lignorum, quæ sunt in paradiſo b vescimur; de fructu vero ligni, quod est in medio paradiſi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem : Nequaquam morte moriāmī. Scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. Vedit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile, et tulit de fructu illius, et comedit : deditque viro suo, qui comedidit. Et aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata. [C. XI.] Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiſo ad auram post meridiem, abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradiſi. Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei : Ubi es? Qui ait : Vocem tuam audivi in paradiſo, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me. Cui dixit : Quis enim indicavit tibi quod nudus essem, nisi quod ex

^a Ita mss. omnes codices antiquiores, ac melioris notæ. Ab eodem etiam versu initium suum ducit capitulum sequens tam apud LXX interpres, quam in codicibus latinis mss. MART.

— Vulgata editio. Erat autem uterque nudus.

^b Plures mss. Bibliorum codices legunt, vescamur : cui lectioni suffragari videtur נֶחָל, Nochel, Hebrei atque Samaritani contextus. Φαγούμεθα similiter, id est, edemus, habent LXX interpres, quos sequuntur Chaldaeus et Syrus. Sed quis nesciat apud Heb. futurum usurpari solitum pro præsenti indeterminato. MART.

— Quidam, quos Martianæus laudat, mss., vescemur, cui lectioni suffragari utcumque ait Hebr. נֶחָל, et præter alias antiquas Versiones, Græcus φαγούμεθα.

^c Pro ipse, legitur ipsa in omnibus fere codicibus mss. At Hieronymus tum ex Hebraico fonte, tum e Septuaginta legit ipse in suis Questionibus Hebraicis. Idem ergo hic accidit librariorum lapsu quod tempore ejusdem sancti Doctoris, ut et ipse conqueritur in Epist. ad Lucinium : Unde, inquit, si paragrammata repereris, vel minus aliqua descripta sunt,

A ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Dixitque Adam : Mulier quam dedisti sociam mihi, dedit mihi de ligno, et comedti. Et dixit Dominus Deus ad mulierem : Quare hoc fecisti? Quæ respondit : Serpens decepit me, et comedti. [B. IX.] Et ait Dominus Deus ad serpentem : Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, et bestias terræ : super pectus tuum gradieris, et terram comedes cuncis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius : ipse conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. Mulleri quoque dixit : Multiplicabo serumnas tuas et conceptus tuos : in dolore paries filios, et sub viri d potestate eris, et ipse dominabitur tui. Adeo vero dixit : Quia audisti vocem uxorius tuæ, et

B comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes eam [Vulg. ex ea] cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es : quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Et vocavit Adam nomen uxorius sua Eva : eo quod mater esset cunctorum viventium. [T. II, C. XII.] Fecit quoque Dominus Deus Adam [Vulg. Adæ] et uxor ejus tunicas pellicias, et induit eos, et ait : Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum : nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum. Et emisit eum Dominus Deus de paradiſo voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Ejectique Adam, et collocavit ante paradiſum voluptatis Cherubim et flammeum gladium atque versatillem, ad custodiendam viam ligni vitæ.

[B. X, C. XIII, Cap. IV.] Adam vero cognovit Evans uorem suam, quæ concepit et peperit Cain, dicens : Possedi hominem per Deum. Rursumque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola. Factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis

quæ sensum legentis impediunt, non mihi debes impetrare, sed tuis, et imperitiæ notariorum, librariorūque incuriae, qui scribunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt, et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. Exstat etiam ms. codex perantiquus in bibliotheca sancti Germani a Pratis, ubi prima manu scriptum superest ipse, licet alia recentiori sit additus apex litteræ e, ut esset ipsa, pro ipse. Denique curiosum lectorem non celamus, scripsisse olim veteres pronomina, et adverbia terminala in e, per diphthongum ae; ut est illud, ipsæ dixit et facta sunt. Et, superbæ loqueris, stultæ egisti, etc. Ex hoc scribendi modo retineri facile potuit ipsa, pro ipse, sive ipsæ. Chaldaeus interpres hujus vocis ac sententiae tollit ambiguitatem dicens : Inter filium tuum et inter filium ejus ; ipse, etc. MART.

— Unus Palatinus cum Vulgata Editione ipsa. Veteri autem ac translatiæ questioni de hujus lectione pronominis, non est hic locus. Adito Interpretes atque ipsum cumprimis Hieronym. in Question. Hebraicis.

^d Addit Hebreus textus pronomen tui, id est, יְהוָה.

sui, et de adipibus eorum, et respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus. Ad Cain vero, et ad munera illius non respexit: iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. [C. XIV.] Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: «Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum, et interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio. Num custos fratris mei sum? Dixitque ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledicetus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus et profugus eris super terram. Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniqüitas mea, quam ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus Cain signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. Egressusque Cain a facie Domini, habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Edem. Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui, Enoch. Porro Enoch genuit Irad, Irad genuit Maujæl, et Maujæl genuit Mathusael, et Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas uxores, nomen uni Ada, et nomen alteri Sella. Genuitque Ada Jabal, qui fuit Pater habitantium in tentoriis, atque pastorum. Et nomen fratris ejus Jubal: ipse fuit pater canentium cithara et organo. Sella quoque genuit Thubal Cain, qui fuit malleator, et faber in cuncta opera æris et ferri. Soror vero Thubal Cain, Noema. Dixitque Lamech uxoris suis, Ada et Sellæ: Audite vocem meam, uxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum. Septuplum ultio dabitur de Cain: de Lamech vero septuagies septies. [B. XI, C. XV.] Cognovit quoque adhuc [Vulg. tac. adhuc] Adam uxorem suam, et peperit filium,

* Desunt verba hæc in Heb. exemplari, et superflua ab Hieron. declarantur. Locum tamen propter vetustatem retinet in sua versione, ut fidem facit phrasis ipsi familiaris: *Egrediamur foras*: nam in veteri Vulgata legebat: *Transeamus in campum*. MART.

— Vide Quæstiones Hebraic. in hunc locum, quem tametsi ibi superfluum pronuntiet, ex Aquila tamen hic videtur retinuisse.

» In aliquot mss. scriptum est *Numquid custos fratris mei sum ego?* quod habetur apud LXX. MART.

— Palatin. ms., *numquid*; alii addunt præterea *ego*.

« Aliter mss. plures codd. qui legunt: *Posuitque Dominus Cain in signum*, sed in a librariis additum est; in Hebræo enim legiūr γένειος *Lecain*, id est,

A vocavitque nomen ejus Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed et Seth natus est filius quem vocavit Enos: iste coepit invocare nomen Domini.

[C. XVI, Cap. V.] Hic est liber generationis Adam. In die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum. Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit ad imaginem et similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth. Et facti sunt dies Adam. postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios et filias. Et factum est omne tempus quod vixit Adam anni nongenti triginta; et mortuus est. Vixit quoque Seth centum B quinque annis, et genuit Enos. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios et filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, et mortuus est. Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainam. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, et genuit filios et filias. Factique sunt omnes dies Enos nongentorum quinque annorum, et mortuus est. Vixit quoque Cainam septuaginta annis, et genuit Malaleel. Et vixit Cainam postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios et filias. Et facti sunt omnes dies Cainam nongenti decem anni, et mortuus est. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, et genuit Jared. Et vixit Malaleel postquam genuit Jared, octingentis C triginta annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, et mortuus est. Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, et genuit Enoch. Et vixit Jared postquam genuit Enoch, octingentis annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni, et mortuus est. [C. XVII.] Porro Enoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Mathusalam, et ambulavit Enoch cum Deo postquam genuit Mathusalam, trecentis annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Enoch trecenti sexaginta quinque anni. Ambulavitque cum Deo, et non apparuit: quia tulit eum Deus. * Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis, et genuit Lamech. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, et genuit filios et filias. Et

D Caino, sive, super Cain. MART.

— Cod. Urbinas, in Cain. proprius ad Hebreum γένειος.

* Interserit Vulgat. interpres et vixit, quæ Hebreus textus verba non agnoscit.

* Apud LXX legimus: *Centum sexaginta septem annos*, quem errorem in numeris redarguit Hieronymus, testaturque se reperisse eamdem prorsus chronologiam in Samaritanorum volumine, et in libris Hebreorum. Constat igitur textum Hebreo-Samaritanum, qui totus hodie diversus abit ab Hebreo, in annis chronologicis suis labefactatum atque corruptum post Hieronymi ætatem: aliquot tamen exemplaria Samarit. jam ante Hieron. suis depravata, colligi potest ex chron. Euseb. apud Syncel. MART.

facti sunt omnes dies Mathusalæ nongenti sexaginta novem anni, et mortuus est. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium, vocavitque nomen ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus. Vixitque Lamech postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Lamech septingenti septuaginta septem anni, et mortuus est.

[T. III, B. XII, C. XVIII, Cap. VI.] Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japheth. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, et filias procreassent, videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. Dixitque Deus: Non a permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti annorum. Gigantes autem erant super terram in diebus illis; postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes a seculo viri famosi. Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem, quem creavi a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli: pœnitit enim me fecisse eos. [C. XIX.] Noe vero invenit gratiam coram Domino. Hæ [Vulg. addit sunt] generationes Noe: Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit. Et genuit tres filios Sem, Cham, et Japheth: corrupta est autem terra coram Deo, et repleta est iniquitate. Cumque videsset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram) dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis ^b levigatis, mansiunculas in arca facies, et bitumine lineas intrinsecus et extrinsecus. Et sic facies eam: Trecendorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, et in cubito, consummabis summitelem ejus: ostium autem arcæ ponas ex latere deorsum, cœnacula, et tristega facies in ea. Ecce ego adducam diluvij aquas super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spi-

^a In hodierno Hebr. textu, et in Samaritano יְהֹדָן legimus, quod sanctus Hieronymus in Quæst. Hebr. interpretatur, *judicabis*, cisi versionem LXX secutus retineat vocem, *permanebit*: יְהֹדָן autem, sive יְהֹדָן, id est, *pernoctabit*, *permanebit*, scriptum erat forte in exemplari Hebraico LXX seniorum. MART.

— Vulgatæ huic lectioni in Quæst. præfert *judicabit*, Hebræum *תְּמִימָן* יְהֹדָן etiam antiquæ versiones permanendi significatu donant.

^b LXIV, ἐκ ξύλων τετραγώνων, *de lignis quadratis*. Cum dixisset Hieronym. pro *quadratis lignis*, in He-

A ritus vitæ est subter cœlum: [Vulg. add. et] universaliter quæ in terra sunt consumimuntur. Ponamque foedus meum tecum, et ingredieris arcam tu, et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum tecum. Et ex cunctis animalibus universæ carnis bina induces in arcam, ut vivant tecum, masculini sexus et feminini. De volucribus juxta genus suum, et de jumentis in genero suo, et ex omni reptili terræ secundum genus suum: binæ de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere. Tollies igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandi possunt, et comportabis apud te, et erunt tam tibi quam illis in cibum. Fecit ergo Noe omnia quæ præceperat illi Deus.

[Cap. VII.] Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, et omnis domus tua in arcam, te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Ex omnibus animalibus mundis tolle septena et septena, masculini et feminini; de animalibus vero non mundis duo et duo, masculum et feminam. Sed et de volatilibus cœli septena et septena, masculum et feminam, ut salveretur semen super faciem universæ terræ. Adhuc enim et post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et delebo omnem substantiam quam feci, de superficie terræ. Fecit ergo Noe omnia quæ mandaverat ei Dominus. Eratque sexcentorum annorum quando diluvii aquæ inundaverunt super terram. [C. XX.] Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii. De animalibus quoque mundis et immundis, et de volucribus, et ex omni quod movetur super terram, duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculum et feminam, sicut præceperat Deus Noe. Cumque transiissent septem dies, aquæ diluvii inundaverunt super terram. Anno sexcentesimo vita Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli aperte sunt, et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. In articulo diei illius ingressus est Noe, et Sem, et Cham, et Japheth, filii ejus, uxor illius, et tres uxores filiorum ejus cum eis, in arcam: ipsi et omne animal secundum genus suum, universaque jumenta in genere suo, et omne quod movetur super terram in genere suo, cunctumque volatile secundum genus suum, universæ aves, omniesque volucres, ingressæ sunt ad Noe in arcam; bina et bina ex omni carne, in qua erat spiritus

bræo legi *bituminata*, hallucinatum eum putarunt nonnulli, et leguisse in Hebraico contextu *בְּנֵי copher*, pro *בְּנֵי gopher*. At pace hujusmodi scriptorum asserere fas sit, Hieronymum legisse *copher*, et optimè ex Hebreo fuisse interpretatum, *de lignis bituminatis*: nam *בְּנֵי gopherith*, genus est guinni et bituminis, sive materiae sulphurosæ. Rabbini quoque inter species cedri ponunt *לְבָנָן et-schemen*, arborem pinguedinis; et lignis vero cedrinis factam arcam multi volunt. *Gopher* igitur est species arboris bituminatae, et stillantis resinam aut picem, ul abies, pinus, etc. MART.

-- Multum in Hebraic. Quæst. interpretari *bituminatis*.

vite. Et quæ ingressa sunt, masculus et feminæ ex genere carue introierunt, sicut præcederat ei Deus: et inclusit eum Dominus de foris. Faciuntque est diluvium quadraginta diebus super terram: et multiplicatae sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublimem a terra. Vehementer enim inundaverunt: et omnia repleverunt in superficie terræ: porro arca ferrebatur super aquas. Et aquæ prævaluerunt nimis super terram: operique sunt omnes montes excelsi sub universo cœlo. Quindecim cubitis altior sunt aquæ super montes, quas operaverat. Consumptaque est omnis caro quæ movebatur super terram, volucrum, animalium bestiarum, omniumque reptilium, quæ replant super terram: universi homines, et cunctæ, in quibus spiraculum vite est in terra, mortua sunt. Et delevit omniem substantiam, quæ erat super terram, ab homine usque ad pecus, tam reptiles quam volucres cœli: et deleta sunt de terra: remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arca. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

[T. IV, C. XXI, Cap. VIII.] Recordatus autem Deus Noe, cunctorumque animalium, et omnium jumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, et immixtæ sunt aquæ. Et clausi sunt fontes abyssi, et cataractæ cœli: et prohibitus sunt pluviae cœlo. Reversæque sunt aquæ de terra eundem et redeuntes: et cœperunt minuti post centum quinquaginta dies. Requievitque arca mense septimo, ^a vigesima septima die mensis, super montes Armeniæ. At vero aquæ ibant et decrescebant usque ad decimum mensem: decimo enim mense, prima die mensis apparuerunt cacumina montium. Cumque transisset quadraginta dies, aperiens Noe fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit corvum: qui egrediebatur, ^b et revertebatur, donec siccarentur aquæ super terram. Emisit quoque columbam post eum, ut videret si jam cessassent aquæ super faciem terræ. Quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam: aquæ enim erant super universam terram: extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam. Exspectatis autem ultra septem diebus alijs, rursum dimisit columbam ex arcâ. At illa venit ad eum ad

^a Ita LXX et Hieronymus: in Hebreo autem, et Samaritano, cunctisque Orientalium versionibus legimus: *Decima septima die*. Quod mendosum esse nullus dubito, et proclivi lapsu libratorum Hebreorum multatum fuisse hic loci קְרֵבָה εστιν, οὐ τούτη γε ποτέ. MART.

— Erroris accusat Martianus Hebreum textum, et Samaritanum, cunctasque Orientales versiones, quæ lapsu, ut ait, libratorum præferunt, *decima septima die*, pro *vigesima septima*. Ego, ultra lectio nterior sit dijudicare non ausim, et malum tamen ab Hebrei stare partibus.

^b In uno ms. codice Corbeiensi legitur: *Qui egrediebatur et regrediebatur: alii habent, revertebatur. Diversus est multimodis locus iste apud LXX, nam pro fenestrâ arcæ, legunt ostium arcæ, et de corvo dicunt quod egressus non rediit. Hanc vero lectionem secutus est etiam ipse Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos, ubi ait: Bruttitur itaque de arca*

Aesperam, portans rāpum olivæ virentibus folijs in ore suo. Intellexit ergo Noe quod cessasset aquæ super terram. Exspectavitque nihilominus septem alios dies: et oposuit columbam, quæ non est reversa ultra ad eum. [C. XXII.] Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis, imminutæ sunt aquæ super terram: et aperiens Noe lectum arcæ, aspergit, vidiisque quod exsiccatæ esset superficies terræ. Meuse secundo septima ei vigesima die mensis, aresacta est terra. [B. XIII.] Loculus est autem Deus ad Noe, dicens: Ereditate de arca, tu et uxor tua, filii tui, et uxores filiorum tuorum tecum: cuncta animalia quæ sunt apud te, ex omni carne, tangi in voluntibus quam in bestiis et universis reptilibus quæ replant super terram, educ tecum, et ingrediuntur super terram: crescete et multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus, cum eo. Sed et omnia animalia, jumenta, et reptilia quæ replant super terram, secundum genus suum, de arca egressa sunt. [T. V.] Edificavit autem Noe altare Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait e: ad eum: Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines: sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua; non igitur ultra percutiam omnem animam viventem, sicut feci. Cunctis diebus terræ, semetipsus et mensis, frigus et aestus, tempestas et hyems, nox et dies non requiescent.

[C. XXIII, Cap. IX.] Benedixitque Deus Noe et filiis ejus. Et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et implete [Vulg. replete] terram. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis quæ mouentur in terra [Vulg. super terram], omnes pisces maris manu vestra traditi sunt. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi opera virientia tradidi vobis omnia: Excepto, quod carnem cum sanguine comedetis. Sanguinem enim animalium vestrarum requiramus de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus, requiramus animam hominis. Quicumque

Dcorvus, et non rediit. At allegoriis ibi uitur S. Doctor, et tunc temporis volumina Hebreorum nondum evolverat. Consule lib. Quæst. Hebraicarum in mss. libris. MART.

— Nostri mss., *Et non revertebatur*; Hebreus tamen קְרֵבָה, et revertebatur, cui concinit Chaldeus, Josephus, et Syriacus apud Didymum.

— Hebraice קְרֵבָה el-libo, quod ambiguum est, et significare potest, *ad cor ejus*, vel *ad cor suum*, nempe cor Noe, aut cor Dei. Unde LXX: καὶ ἐπειδὴς ὁ Θεὸς διανθεῖς, *Et dixit Dominus Deus recognoscens*, sive et Symmachus, *ad seipsum*, et Theodosion, *ad cor suum*. Hieronymus referit ad Noe, *Et ait ad eum*. MART.

— Videri possit Hieron. in Hebreo, tametsi contra linguae ejus ingenium, legisse קְרֵבָה, *ad eum*, pro quo nunc est קְרֵבָה, *ad cor ejus*, aut. sunm. Certè qui illa, ut ille, verterit, neminem scio eas.

effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vos autem crescere et multiplicamini, et ingredimini super terram, et implete eam. [C. XXIV.] Haec quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo. Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos : et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum, tam in volucribus quam in jumentis et pecudibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de arca, et universis bestiis terræ. Statuam pactum meum vobiscum, et nequaquam ultra interficietur omnis caro ab aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram. Dixitque Deus : Hoc signum fœderis quod do inter me et vos, et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me et inter terram. Cumque obduxero nubibus coelum, apparebit arcus meus in nubibus : et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni anima vivente quæ carnem vegetat : et non erunt ultra aquæ diluvii ad delendam universam carnem. Eritque arcus in nubibus, et videbo illum, et recordabor fœderis sempiterni, quod pactum est inter Deum et inter omnem animam viventem universæ carnis quæ est super terram. Dixitque Deus Noe : Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me et inter omnem carnem super terram. [B. XIV, C. XXV.] Erant igitur filii Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, et Japheth : porro Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti sunt filii Noe : et ab his disseminatum est omne hominum genus super universam terram. Coepitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam. Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras. At vero Sem et Japheth pallium imposuerunt humeris suis, et incidentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui : faciesque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt. Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait : Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. Dixitque : Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus. Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus. [C. XXVI.] Vixit autem Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis. Et impleti sunt omnes dies ejus noncentorum quinquaginta annorum, et mortuus est.

[T. VI, B. XV, Cap. X.] Haec generationes filiorum Noe, Sem, Cham et Japheth : natique sunt eis filii post diluvium. Filii Japheth : Gomer, et Magog, et Madai, et Javan, et Thubal, et Mosoch, et Thiras. Porro filii Gomer : Ascenez et Riphath et Thogorma. Filii autem Javan : Elisa et Tharsis, Cethim, et Dodanim. Ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis : unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis. Filii autem Cham : Chus et Mesraim, et Phuth, et Cha-

naan. Filii Chus : Saba, et Evila, et Sabatha, et Regma, et Sabathaca. Filii Regma : Saba, et Dadan. Porro Chus genuit Nemrod : ipse cœpit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium : Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Arach, et Achad, et Chalanne, in terra Sennaar. De terra illa egressus est Assur, et ædificavit Nineven, et plateas civitatis, et Chale. Resen quoque inter Nineven et Chale : haec est civitas magna. At vero Mesraim genuit Ludim, et Anamim, et Laabim : Nephtuim, et Phetrusim, et Chasluim, de quibus egressi sunt Philisthiim et Chapturim. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Ethæum, et Jebusæum, et Amorrhæum, Gergeæum, Evæum, et Aracæum : Sinæum, et Aradium, Samaræum, et Amathæum : et post haec disseminati sunt populi Chananæorum. Factique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram usque Gazam, donec ingrediaris Sodomam et Gomorram, et Adamam, et Seboim, usque Lesa. Ili filii Cham in cognationibus, et linguis, et generationibus, terrisque et gentibus suis. De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Japhet majore. Filii Sem : Ælam et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram. Filii Aram : Hus, et Hul et Gether, et Mes. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber. Natique sunt Heber filii duo, nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus divisa sit terra et nomen fratris ejus Jectan : Qui Jectan genuit Elmodad, et Saleph, et Asarmoth, Jare, et Aduram, et Uzal, et Decia, et Ebal, et Abiæael, Saba, et Ophir, et Evila, et Jobab ; omnes isti filii Jectan. Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus usque Sephar monte in orientalem. Isti filii Sem, secundum cognationes, et linguas, et regiones, in gentibus suis. Haec familiæ Noe juxta populos et nationes suas. Ab his divisæ sunt gentes in terra post diluvium.

[B. XVI, C. XXVII, Cap. XI.] Erat autem terra labii unius, et sermonum eorumdem. Cumque prolixiscerentur de oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum : Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cimento : et dixerunt : Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum : et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam, et dixit : Ecce, unus est populus, et unum labium omnibus : cooperunque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt ædificare civitatem. Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ : et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum

regionum. Hæ sunt generationes Sem : Sem centum erat annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis : et genuit filios et filias. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, quadrigenitis tribus annis [Ita cod. ms. S. German. n. 3, Heb. Syr. et Arab. At vero Sam. editi Latini et mss. plurimi libri legunt 303], et genuit filios et filias. Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadrigenitis [Vulg. quadraginta] tribus annis, et genuit filios et filias. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadrigenitis triginta annis : et genuit filios et filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu. Vixitque Phaleg postquam genuit Reu, ducentis novem annis : et genuit filios et filias. Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis, et genuit filios et filias. Vixit vero Sarug triginta annis, et genuit Nahor. Vixitque Sarug postquam genuit Nahor, ducentis annis, et genuit filios et filias. Vixit autem Nahor viginti novem annis, et genuit Thare. Vixitque Nahor postquam genuit Thare, centum decem et novem annis : et genuit filios et filias. Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nahor, et Aran. [C. XXV, 121.] Hæ sunt autem generationes Thare : Thare genuit Abram, et Nahor, et Aran. Porro Aran genuit Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum in terra nativitatis suæ in Ur Chaldæorum. Duxerunt autem Abram et Nahor uxores : nomen uxoris Abram, Sarai, et nomen uxoris Nahor, Melcha, filia Aran, patris Melchæ et patris leschæ. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulin itaque Thare Abram filium suum, et Lot filium Aran, filium filii sui, et Sarai nurum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut irent in terram Chanaan : venerantque usque Haran, et habitaverunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

[T. VII, B. XVII, C. XXIX, Cap. XII.] Dixit autem Dominus ad Abram : Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, [Vulg. add. et veni] in terram quam monstrabo tibi. Faciique te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedictibus tibi, et maledicam male-dicentibus tibi, atque in te benedicunt universæ cognationes terræ. Egressus est itaque Abram sicut præcepérat ei Dominus : et ivit cum eo Lot. Septuaginta quinque annorum erat Abram cum egrederetur de Haran. Tulinque Sarai uxorem suam, et Lot

A filium fratris sui, universamque substantiam quam possederant, et animas suas fecerant in Haran. [C. XXX.] Et egressi sunt ut irent in terram Chanaan. Cumque venissent in eam, pertransivit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallēm illustrem : Chananæus autem tunc erat in terra. [B. XVIII.] Apparuitque Dominus Abram, et dixit ei : Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificavit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. Et inde transgre-diens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, telendit ibi tabernaculum suum, ab occidente ha-bens Bethel, et ab oriente Ai : ædificavit quoque ibi altare Domino, et invocavit nomen ejus. Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad meridiem. Facta est autem famæ in terra : descenditque Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi : præva-luerat enim famæ in terra. Cumque prope esset, ut ingredieretur Ægyptum, dixit Sarai uxori suæ : Novi quod pulchra sis mulier : et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi sunt : Uxor ipsius est : et interfici-ent me, et te reservabunt. Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis : ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tui. Cum itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem quod esset pulchra nimis. Et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudaverunt eam apud illum : et sublata est mulier in domum Pharaonis. Abram vero bene usi sunt propter illam : fueruntque ei oves, et boves, et asini, et servi, et fainulæ, et asinæ, et camelii. Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagiis maximis, et domum ejus, propter Sarai uxorem Abram. Vocavitque Pharaon Abram, et dixit ei : Quidnam est, quod fecisti mibi ? quare non indicasti quod uxor tua esset ? Quam ob cau-sam, dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem ? Nunc igitur ecce conjux tua, ac-cipe eam, et vade. Præcepitque Pharaon super Abram viris : et deduxerunt eum, et uxorem illius, et omnia quæ habebat.

[B. XIX, Cap. XIII.] Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Lot cum eo, ad Australem plagam. Erat autem a dives valde in possessione argenti et auri. Reversusque est per iter, quo venerat, a meridie in Be-thel, usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel et Ai, in loco altaris quod fecerat prius, et invocavit ibi nomen Domini. Sed et Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula. Nec poterat eos capere terra, ut habi-tarent simul : erat quippe substantia eorum multa, et non quibant habitare communiter. Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot. Eo autem tempore Chananæus et Pherezæus habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot : Ne, quæso, sit iurgium inter me et te, et inter pastores meos et

* In Hebraica veritate scribitur : Abram gravis vehementer, hoc est, βαρύς σφόδρα. MART.

— Vetus hæc lectio est : et Hieronymum movit, quomodo potuerit (Abrahain) exiens de Ægypto fuisse

dives valde ? Quod solvit, inquit, illa Hebraica ve-ritate, in qua scribitur, Abram gravis vehementer, hoc est, βαρύς σφόδρα.

pastores tuos : fratres enim suos. Ecce universa terra coram te est : recede a me, obsecro : si ad sinistram ieris, ego dexteram tenet : si tu dexteram elegaris, ego ad sinistram pergam. Elevat itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordani, quae universa irrigabatur, antequam subverteretur Dominus Sodomam et Gomorram, sicut paradisus Domini, et sicut Aegyptus venientibus in Segor. Elegitque sibi Lot regionem circa Jordarem, et recessit ab Oriente, divisique sunt alterutrum a fratre suo. Abram habitavit in terra Chanaan : Lot vero moratus est in oppidis, quae erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis. Homines autem Sodomite pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis. [B. XX, C. XXXI.] Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est Lot ab eo : Leva omnes tuos, et vide a loco, in quo nunc es, ad aquilonem et ad meridiem, ad orientem et ad occidentem. Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. Faciamque semen tuum sicut pulverem terrae : si quis potest hominum numerare pulverem terrae, semen quoque tuum numerare poterit. Surge et perambula terram in longitudinem et in latitudinem suam, quia tibi daturus sum eam. Movens igitur Abram tabernaculum suum, venit et habitavit juxta convallim Mamre, quae est in Hebron : aedificavitque ibi altare Domino.

[T. VIII, C. XXXII, Cap. XIV.] Factum est autem in illo tempore, ut Amraphel, Rex Sennar, et Arioch rex Ponti, et Chedorlahomor, rex Elamitarum, et Thadal, rex Gentium, inirent bellum contra Bara, regem Sodomorum, et contra Bysa, regem Gomorrhæ, et contra Sennah, regem Adamæ, et contra Semeber, regem Sehoim, contraque regem Balæ, ipsa est Segor. Omnes hi convenerunt in vallem Silvestrem, quae nunc est mare salis. Duodecim enim annis servierant Chedorlahomor, et tertio decimo anno recesserunt ab eo. Igitur anno quartodecimo venit Chedorlahomor, et reges qui erant cum eo : percusseruntque Raphaim in Asteroth Carnaim, et Zuzim ^b cum eis, et Emim in Save Carfathaim, et Hethiæos in montibus Seir, usque ad Campestrâ Pharan, quae est in solitudine. Reversique sunt, et venerunt ad fontem Mesphat, ipsa est Cades : et percusserunt omnem regionem Amalecitarum, et Amoræum qui habitabat in Asason Thamar. Et egressi sunt rex Sodomorum et rex Gomorrhæ,

^a In Hebreo tantum est, מִתְרֵי Deo. Et ipse etiam Hieron. in Quæstionibus in hunc locum, superflue, inquit, hic in Septuaginta Interpretibus additum est, in conspectu Dei.

^b Ita post LXX interpres, qui legebant בָּהֶם, id est, cum eis. In Quæstionibus autem hebraicis asserit Hieronymus medium litteram hujus vocis non esse ה he, sed heth, ac legendum בָּהֶם bahom, id est, in Hom. Ita ut Hom sit nomen loci in quo Zuzim percussi sunt a quatuor regibus. MART.

— Hieronymus ait Baem, pro quo (LXX) dixerunt אַבָּא, curtae hoc est, cum eis, pulaverunt scribi per he, ducti elementi similitudine, cum per hech scriptum sit. Baem enim cum per tres litteras scribitur, si me-

rexque Adamæ, et rex Sehoim, nec non et rex Balæ, quae est Segor : et direxerunt aciem contraria in valle Silvestri, scilicet adversum Chedorlahomor, regem Elamitarum, et Thadal, regem Gentium, et Amraphel, regem Sennar, et Arioch, regem Ponti : qualiter reges adversus quinque Vallis autem Silvestris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum et Gomorrhæ terga vorterunt, cecideruntque ibi, et qui remanserant, fugerunt ad montem. Tulerunt autem eadem substantiam Sodomorum et Gomorrhæ, et universa que ad cibum pertinent, et abiuerunt : neconon et Lot et substantiam ejus, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. Et ecce unus qui evaserat, nuntiavit Abram Hebreo, qui habitabat in convallie Mamre Amoræ, fratris Escol, et fratris Auer : hi enim pepigerant foedus cum Abram. Quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, nombravit expeditos vernaculaos suos trecentos decem et octo, et persecutus est eos usque Hobæ, quæ est ad Iæram Damasci. Reduxitque omnem substantiam, et Lot fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque et populum. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ejus, postquam reversus est a carne Chedorlahomor et regum qui cum eo erant in valle Save, quæ est vallis regis. At vero Melchisedec, rex Salem, proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi), benedixit ei, et ait : Benedictus Abram Deo excuso, qui creavit cœlum et terram, et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram : Da mihi animas, cætera tolle tibi. Qui respondit ei : Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli et terra, quod a filio sublegminis usque ad corrugiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, ne dicas : Ego dilavi Abram : exceptis his quæ comedenteri juvenes, et partibus virorum qui venerunt mecum, Aner, Escol, et Mamre : isti accipient partes suas.

[T. IX, B. XXI, C. XXXIII, Cap. XV.] His ita transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens : Noli timere, Abram : ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis : Dixitque Abram, Domine Deus, quid dabis mihi ? ego vadam

diam he habet, interpretatur, in eis : si autem heth, ut in præsentis, lacum significat, id est, in hom.

^c In Hebreo hodierno legimus sine pronominis affixo נְדָבָן נְרִירָדָף ad-dan, et persecutus est usque Dan. LXX autem, ut et Hieronymus, Syrus et Arabs in suis exemplaribus Hebraicis videntur legisse נְדָבָן נְרִירָדָף נְאַחֲרָהֵם, et persecutus est post eos usque Dan. Alii בְּדָתָם נְאַחֲרָהֵם, ut in sequenti versiculo. MART.

— Ita et in Hebraicis Quæst. legit, nec tam verbo admonet de Hebraica lectione, quæ pronomen nisi hic loci non agnoscit.

ab quo liberis, et filius procuratoris domus meæ, iste **Damascus** Eliezer. Addiditque Abram : Mibi autem non dedisti semen, et ecce vernaculus meus, hæres meus erit. Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens : Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hærem. Eduxitque eum foras, et ait illi : Suspicere colum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei : Sic erit semen tuum. Credidit ^a Domino, et reputatum est illi ad justitiam. Dixitque ad eum : Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldaeorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam. At ille ait : Domine Deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam? Et respondens Dominus : Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, furtorem quoque et columbam. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque partes contra se altrinsecus posuit : aves autem non divisit. Descenderuntque vulnera super cadavera, et abigebat eas Abram. Cumque sol occumberet, sopor irruvit super Abram, et horror magnus, et tenebrosus invasit eum. Dictumque est ad eum : Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subiecti sunt eos servituti, et affligenit quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo, et posthac egredientur cum magna substantia. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione autem quarta revertentur hoc : nequum enim complete sunt iniquitatem Amorrhæorum usque ad præsens tempus. Cum ergo C occupuisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. In die illo pepigit Dominus cum Abram fœdus, dicens : Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Ægypti usque ad flumen magnum Euphratem. Cinæos, et Caneæos, et Cedmonæos, et Ethæos, et Pherezæos, Raphaim quoque, et Amorrhaeos, et Chanæos, et Gergesæos, et Jebusæos.

[T. X, Cap. XVI.] Igitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos; sed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar, dixit marito suo : Ecce conclusit me Dominus, ne parerem, ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, tulit Agar Ægyptiam ancillam suam, post annos decem quam habitare coeprant in terra Chanaan, et dedit eam viro suo uxori. Qui ingressus est ad eam. At illa conceperisse se videns, despexit dominam suam. Dixitque Sarai ad Abram : Inique agis contra me : ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns quod conceperit, respectui me habet : judicet Dominus inter me et te. Cui respondens Abram : Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit.

^a Volg., credidit Abram Deo, Hebreo dissentiente.
^b Addit Vulgatus interpres in deserto, quæ varia le-

A Cumque invenisset illam angelus Domini juxta fontem aquæ in solitudine, qui [Vulg. quæ] est in via Sur, ^b dixit ad illam : Agar ancilla Sarai, unde venis? et quo vadis? quæ respondit : A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. Dixitque ei angelus Domini : Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu ipsius. Et rursum : Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudine. Ac deinceps : Ecce, ait, concepisti, et paries filium : vocabisque nomen ejus Ismael, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo, manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et e regione universorum fratrum suorum fitget tabernacula. Vocavit autem nomen Domini qui loquebatur ad eam : Tu, Deus, B qui vidisti me. Dixit enim : Profecto hic vidi posteriora videntis me. Propterea appellavit puteum illum, Putenum viventis et videntis me. Ipse est inter Cades et Barad. Peperitque Agar Abræ filium : qui vocavit nomen ejus Ismael. Octoginta et sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismaelem.

[B. XXII, C. XXXIV, Cap. XVII.] Postquam vero nonaginta et novem annorum esse coeparat, apparuit ei Dominus : dixitque ad eum : Ego Deus omnipotens, ambula coram me, et esto perfectus. Ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei Deus : Ego sum, et pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram : sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur. Et statuum pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis, fœdere sempiterno : ut sim Deus tuus, et seminis tui post te. Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem aeternam, eroque Deus eorum. [T. XI.] Dixit iterum Deus ad Abram : Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum quod observabis inter me et vos, et semen tuum post te : Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus, quam emptiatus circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestra : eritque pactum meum in carne vestra in fœdus aeternum. Maseulus, cuius præputii caro circumcisæ non fuerit, delebitur anima illa de populo suo : quia pactum meum irritum fecit. Dixit quoque Deus ad Abram : Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Sarah. Et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem

ctio videtur : pro in solitudine, ex libri ora in textum intrusa.

suam, et risit, dicens in corde suo : Putasne, centenarie nasceretur filius ? et Sara non agenaria pariet ? Dixitque ad Deum : Utinam Ismael vivat coram te. Et ait Deus ad Abraham : Sara, uxor tua, pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, et constituant pactum meum illi in foedus sempiternum, et semini ejus post eum. Super Ismael quoque exaudivi te : ecce, benedicam ei, et augebo, et multiplicabo eum valde, duodecim duces generabit, et faciam illum in gente magnam. Pactum vero meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero. Cumque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ab Abraham. Tulit autem Abraham Ismaelem, filium suum, et omnes vernaculos domus suae, universosque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suae, et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsa die, sicut præceperebat ei Deus. Abraham nonaginta et novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii sui. Et Ismael filius ejus [*Vulg. tac. ejus*] tredecim annos impleverat tempore circumcisionis suae. Eadem die circumcisus est Abraham et Ismael filius ejus. Et omnes viri domus illius, tam vernaculis, quam emptitiis et alienigenæ pariter circumcisioni sunt.

[T. XII, B. XXXIII, C. XXXV, Cap. XVIII.] Apparuit autem ei Dominus in convalle Mamre sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso fervore diei. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes propter [*Vulg. prope*] eum, quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terram : Et dixit : Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum ; sed afferam pauxillum aquæ, et lavate pedes vestros, et requiescite sub arbore. Ponamque buccellam panis, et confortate cor vestrum, postea transibitis : idcirco enim declinastis ad servum vestrum. Qui dixerunt : Fac ut locutus es. Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei : Accelera, tria sata similæ commisce, et fac subcineritos panes. Ipse vero ad armamentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, deditque pueru, qui festinavit et coxit illum. Tulit quoque butyrum et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis : ipse vero stabat juxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum : Ubi est Sara, uxor tua ? ille respondit : Ecce in tabernaculo est. Cui dixit : Revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua. Quo auditu, Sara risit post ostium tabernaculi. Erant autem ambo senes, proiectaque ætatis, et desierunt Saræ sieri muliebria. Quæ risit occulte, dicens : Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo ? Dixit autem Dominus ad Abraham : Quare risit Sara, dicens : Num vere paritura sum anus ? Numquid Deo est quidquam difficile ? juxta condicuum revertar ad te hoc eodem tempore, vita comite, et habebit Sara

A filium. Negavit Sara dicens, Non risi, timore perterrita. Dominus autem : Non est, inquit, ita ; sed risisti. Cum ergo surrexissemus inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, et Abraham simul gradiebatur, deducens eos. Dixitque Dominus : Num celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, et benedictæ sint in illo omnes nationes terræ ? Scio enim quod præcepturus sit filii suis, et domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, et faciant justitiam et judicium, ut adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Dixit itaque Dominus : Clamor Sodomorum et Gomorræorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint : an non est ita, ut sciām. Converteantque se inde, et abierunt Sodomam : Abraham vero adhuc stabat coram Domino. Et appropinquans ait : Numquid perdes justum cum impio ? Si fuerint quinquaginta justi in civitate, peribunt simul, et non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in ea ? Absit a te, ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio, statque justus sicut impius. Non est hoc tuum. Qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium [*Vulg. add. hoc*]. Dixitque Dominus ad eum : Si invenero Sodomis quinquaginta justos in medio civitatis, dimittam omni loco propter eos. Respondens Abraham ait : Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Quid si minus quinquaginta justis, quinque fuerint ? delebis, propter quinque, universam urbem ? Et ait : Non delebo, si invenero ibi quadraginta et quinque. Rursumque locutus est ad eum : Sin autem quadraginta inventi fuerint, quid facies ? Ait : Non percutiām propter quadraginta. Ne, quæso, inquit, indigneris, Domine, si loquar : Quid si inventi fuerint ibi triginta ? Respondit : Non faciam, si invenero ibi triginta. Quia semel, ait, cœpi, loquar ad Dominum meum : Quid si inventi fuerint ibi viginti ? Dixit : Non intersiciam propter viginti. Obsero, inquit, ne irascaris, Domine, si loquar adhuc semel : Quid si inventi fuerint ibi decem ? Et dixit : Non delebo propter decem. Abiit Dominus, postquam cessavit loqui ad Abraham, et ille reversus est in locum suum.

[C. XXXVI, Cap. XIX.] Veneruntque duo angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset, surrexit [*Vulg. add. eos*], et ivit obviām eis : adoravitque pronus in terram, et dixit : Obsero, domini, declinate in domum pneri vestri, et manete ibi : lavate pedes vestros : et mane proflicescimini in viam vestram. Qui dixerunt : Minime, sed in platea manebimus. Compulit illos oppido ut diverterent ad eum : ingressisque domum illius fecit convivium, coxit azyma, et comedērunt. Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt

* Vulgatus interpres : propter quadraginta quinque, dissentiente Hebreo בְּשָׁמֶן.

† Addit et Hebreus בְּשָׁמֶן, et Vulg. interpres ibi.

domum a puerō usque ad senem, omnis populus simul. Vocaveruntque Lot, et dixerunt ei : Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte ? educ illos huc, ut cognoscamus eos. Egressus ad eos Lot, post tergum ocludens ostium, ait : Nolite, quæso, fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum : educam eas ad vos, et abutimini eis sicut placuerit vobis, dummodo viris istis nihil faciat mali, quia ingressi sunt sub umbraculum culminis mei. At illi dixerunt : Recede illic. Et rursus : ingressus es, inquiunt, ut advena; numquid ut judices ? te ergo ipsum magis quam hos affligemus. Vimque faciebat Lot vehementissime : jam prope erant [Vulg. jamque erat] ut infringerent fores. Et ecce miserunt manum viri, et introduxerunt ad se Lot, claueruntque ostium, et eos, qui erant foris, percusserunt cæcitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent. Dixerunt autem ad Lot : Habes hic tuorum quempiam? generum, aut filios, aut filias, omnes, qui tui sunt, educ de urbe hac : delebimus enim locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illum [Vulg. illos]. Egressus itaque Lot, locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus, et dixit : Surgite, egredimini de loco isto : quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui. Cumque esset mane, cogebant eum angeli, dicentes : Surge, tolle uxorem tuam et duas filias quas habes : ne et tu pariter pereas in scelere civitatis. Dissimulante illo, apprehenderunt manum ejus, et manum uxoris, ac duarum filiarum ejus, eo quod parceret Dominus illi. Et eduxerunt eum, et posuerunt extra civitatem. Ibi ^a locutus est Dominus ad eum : Salva animam tuam : noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione : sed in monte salvum te fac, ne et tu simul pereas. Dicitque Lot ad eos : Quæso, Domine mi, quia invenit servus tuus gratiam coram te, et magnificasti misericordiam tuam quam fecisti mecum, ut salves animam meam, nec possum in monte salvare, ne forte apprehendat me malum, et moriar : Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea : numquid non modica est, et vivet anima mea ? Dicitque ad eum : Ecce etiam in hoc suscepit preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es. Festina et salvare ibi, quia non potero facere quidquam donec ingrediari illud. Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. Sol egressus est super terram, et Lot

^a Pro his, Ibi locutus est Dominus ad eum, Hebreus habet, Et factum est, cum illi eduxissent eos foras, dixit, etc. Vulgatus quoque interpres abludit, Ibi locuti sunt ad eum dicentes, etc.

^b Addunt Hebreus textus et Vulgat. interpres, suo.

^c Nomen Ammon excidisse videtur ex Hebreo hodierno : nam Benammi, quod existat in Hebraico, non est nomen ipsum, sed in eo quasi causa redditur, cur Annon vocatus fuerit filius minoris filiae Lot. MART.

—Non est in Hebreo archetypo hoc nomen : sed tantum habet, בֶּן־אַמָּם בֶּן־עֲמֹן אַמְּן : Et roca-

A ingressus est Segor. [C. XXXVII.] Igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrah sulphur et ignem a Domino de cœlo, et subverit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ videntia. Respiciensque uxoris ejus post se, versa est in statuam salis. [B. XXIV.] Abraham autem consurgens mane, ubi steterat prius cum Domino, intuitus est Sodomam et Gomorrah, et universam terram regionis illius : viditque ascendente favillam de terra quasi fornacis fumum. Cum enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus est Abraham, et liberavit Lot de subversione urbium in quibus habitaverat. [T. XIII.] Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte, duæ quoque filiae ejus cum eo (timuerat enim inanere in Segor), B et mansit in spelunca ipse, et duæ filiae ejus cum eo. Dicitque major ad minorem : Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ. Veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen. Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa : Et ingressa est major, dormivitque cum patre : at ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit. Altera quoque die dixit major ad minorem : Ecce dormivi beri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, et dormies cum eo, ut salvemus semen de patre nostro. Dederunt et illa nocte patri ^b vinum, ingressaque minor filia, dormivit cum eo, et nec tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexerit. Concepérunt ergo duæ filiae Lot de patre suo. Peperitque major filium, et vocavit nomen ejus Moab : ipse est pater Moabitarum usque in præsentem diem. Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ^c Ammon, id est, filius populi mei : ipse est pater Ammonitarum usque hodie.

[T. XIV, B. XXV, C. XXXVIII, Cap. XX.] Profectus inde Abraham in terram australē, habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris. Dicitque de Sara uxore sua : Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech per somnum nocte, et ait illi : En morieris propter mulierem quam tulisti : habet enim virum. Abimelech vero non tetigerat eam, et ait : Domine, num gentem ignorantem et justam interficies ? Nonne ipse dixit mihi : Soror mea est, et ipsa ait : Frater meus est ? in simplicitate cordis mei et munditia manuum mearum feci hoc. Dicitque ad eum Deus : Et ego scio quod simplici

vit nomen ejus Ben-ammi, ipse est pater, etc. Illud porro Ben-ammi sonat filium populi mei, quæ Hieronymi interpretatio est. Hinc autem Martian. nomen Ammon excidisse ex Hebreo hodierno, quod tamē adeo non est verosimile, ut sacro contextui ejusque ingenio lingua repugnet, etymologiam, quæ nec tamen satis bene respondet, vernacula ejusdem sermonis annexi. Illoc propius ad fidem est, ex Graeca paraphrasi, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀμμων, λέγοντα, Τίος γένου μου, versionem hic derivari. Vid. Qu. Hebraicas.

corde feceris, et idem custodiri te ne peccares in me; et non dimisi ut tangeres eam. Nunc igitur reddet virgo suo uxorem, quia propheta est: et erabit pro te, et vives: si autem volueris reddere, scito quod morte morieris tu, et omnia quae tua sunt. Statimque de nocte consurgens Abimelech, vocavit omnes servos suos, et locutus est universa verba hæc in auribus eorum, timueruntque omnes viri valde. Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecisti nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? quæ non debuisti facere, fecisti nobis. Rursusque expositulans, ait: Quid vidisti, ut hoc saceres? Respondit Abraham: Cogitavi tecum, dicens: Forstitan non est timor Dei in loco isto, et interficiens me propter uxorem meam: alias autem vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ, et duxi eam in uxorem. Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies tecum: in omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod frater tuus sim. Tulit igitur Abimelech oves et boves, et servos et ancillas, et dedit Abraham: reddiditque illi Sarum uxorem suam, et ait: Terra eorum vobis est, ubicumque tibi placuerit, habita. Saræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedit fratri tuo: hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quocumque perrexisse: mementoque te deprehensam. Orante autem Abraham, sanavit Deus Abimelech, et uxorem ancillasque ejus, et pepererunt: concluderat enim Dominus omnem vulvam dominus Abimelech propter Sarum uxorem Abraham.

[T. XV, B. XXVI, C. XXXVIII, Cap. XXI.] Visitavit autem Dominus Sarum, sicut promiserat, et implevit quæ locutus est. Conceptaque et pepert filium in senectute sua, tempore quo predixerat ad Deus. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac: et circumcidit eum octavo die, sicut præcepérat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe ætate patri, natus est Isaac. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: quicunque audierit, corridebit mihi. Rursumque ait: Quis auditorum crederet Abraham, quod Sara factaret filium, quem peperit ei jam seni? Crevit igitur puer et ablatatus est: fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus. [C. XL.] Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiorum Iudentem^a, dixit ad Abraham: Ejice ancillam hanc et filium ejus; non enim erit heres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Dure acceptit hoc Abraham pro filio suo. Cui dixit Deus: non tibi videatur asperum super puerum, et super ancillam

^a Addunt, post Septuaginta, editi libri ac mass. Bibliorum nonnulli codices: Cum Isaac filio suo. Monet vero lectorum Hieronymus in Quæst. Hebraicis, haec verba non esse in Hebreorum voluminibus: Quod sequitur, inquit, cum Isaac, filio suo, non habeatur in Hebreo. MART.

— Vetus Latina versio addebat, cum Isaac, filio suo. Nostri mss. cum Isaac tantum addunt: in uno autem Palatin. voces filio suo in libri ora annotavit poste-

A lun, omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus: quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed et filium ancillas faciam in gehem magnam, quia semen tuum est. Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquæ, imposuit scapulæ ejus, tradiditque puerum, et dimisit eam. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee. Cumque consumpta esset aqua in ore, abjecit puerum subter unam arborum, quæ ibi erant. Et abiit, sedisque e regione procul quantum potest arcus jacere. Dixit enim: Non videbo morientem puerum: et sedens contra, levavit vocem suam, et flevit. Exaudivit autem Deus vocem pueri: vocavitque angelus Dei Agar de cœlo, dicens: Quid agis, Agar? noli timere: exaudivit enim Deus vocem pueri de loco in quo est: surge, tolle puerum, et tene manum illius: quia in gehem magnam faciam eum. Aperuitque oculos ejus Deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, et implevit utrem, deditque puero bibere. Et fuit cum eo: qui crevit, et maturus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius. Habitavitque in deserto Pharan, et accepit illi mater sua uxorem de terra Ægypti. [C. XL.] Eodem tempore dixit Abimelech, et Phichol, princeps exercitus ejus, ad Abraham: Deus tecum est in universis, quæ agis. Jura ergo per Deum, ne noceas mihi, et posteris meis, stirpique meæ: sed iuxta misericordiam, quam feci tibi, facies mihi, et terræ in qua versatus es advena. Dixitque Abraham: Ego jurabo. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abstulerant servi illius. Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit hanc rem: sed et tu non indicasti mibi, et ego non audivi præter hodie. Taliit itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech: percusseruntque ambo foedus. Et statim Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dicit Abimelech: Quid sibi volunt septem agnas istas, quas stare fecisti seorsum? At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, ut sint in testimonium mibi, quoniam ego fodi putoeum istum. Idecirco vocata est locus ille Bersabee: quia ibi utorque juraverunt. Et inierunt foedus pro putoeum juramenti. Surrexit autem Abimelech et Phichol, princeps militum ejus, reversique sunt in terram Philistinorum. Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei æterni. Et fuit colonus terræ Philistinorum diebus multis.

[T. XVI, B. XXVII, C. XLII, Cap. XXII.] Quæ postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham! Ille respondit: Adsum. Ait illi: tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac^b, et vade in terram visionis: atque offer eum

rior manus.

^b Ubi nunc dicitur, in terram visionis, in Hebreo habet, in terram מִצְרָיִם Moria: textus Sam. מִצְרָא מֹרָא: דומנוρוּג, Amorrhorum, Syrus legit: LXX interpretatur, terram τὴν ὑψηλὴν, excellēnam, ex οὐρανῷ, οὐ ψαλτοῦ, hoc est, lucidam: Symmachus, τῆς ὀπτασίας, φαίνεις. Alii, terram divini cultus, sive adoracionis, dicunt: aiunt enim Hebrei Maria hunc esse montem

Ibi in holocanstum super unum montium quem monstravero tibi: Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, dicens secum duos juvenes et Isaac, filium suum. Cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præcepérat ei Deus. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul: dixitque ad pueros suos: Exspectate hic cum aino: ego et puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos. Tulit quoque ligna holocausti, et impo-uit super Isaac filium suum: ipse vero portabat in manibus ignem et gladium. Cumque pergerent duo simul, dixit Isaac patri suo: Pater mi! At ille respondit: quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis et ligna: ubi est victima holocausti? Dixit Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter: veneruntque ad locum quem ostenderat ei Deus, in quo ædificavit altare, et desuper ligna compositi: cumque colligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum. Extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium suum. Et ecce angelus Domini de cœlo clamavit dicens: Abraham! Abraham! Qui respondit: Adsum. Dixitque ei: non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam: nunc cognovi quod timeas Deum, et non pepercisti unigenito filio tuo propter me. Levavit Abraham oculos suos, vidiisque post tergum arietem inter ^a vepres haerentem cornibus suis, quem assumens obtulit holocaustum pro filio suo. Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus ^c vi-debit. Vocavit autem angelus Domini Abraham secundo de cœlo, dicens: Per memetipsum juravi, dicit Dominus: quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo unigenito ^d: benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci mee. Reversus est Abraham ad pueros suos, abieruntque Bersabee simul, et habitavit ibi. His ita gestis, nuntiatum est Abraham quod Melcha quoque genuisset,

in quo postea templum conditum est. Non sine causa faretur hic S. Hieronymus, difficile esse idioma linguae Hebreæ in Latinum sermonem vertere. Certe hanc difficultatem probant tam diversæ ejusdem verbij ^D *Moria* interpretationes. MART.

— *Hebr. interram מִרְאָה Moria.* S. Pater cum Symmacho facit, qui vertit, τῆς ὀρατοῖς. Ipsi enim LXX, qui *terram excelsum* interpretati sunt, in eundem concinnum sensum, deducta voce a verbo מִרְאָה, id est, apparere, et procul cerni ob loci eminentium, non ^a בָּשָׁר, ut Martinus putat.

^a Hebraice habet, בָּשָׁר bassanbech. Ut vocis *sabach* vim interpretaretur Hieronymus in suis Questionibus Hebraicis, longiori usus est circuitu verborum; sed nostates sancti Severi in capite Vasconiae significantiam dictionis *sabach*, et totam Hieronymini circumlocutionem uno verbo exprimunt, vepretrum enim vel spinetum, condensa et inter se implexa virgulta, vocant *pleix*, quasi dicas *plexum* aut *implexum*. *Sabach* igitur Hebræorum ipsum est *pleix*, sive *pleigs* Vasconum. MART.

^A Alios Nahor fratri suo: Illus primogenitum, et Buz fratrem ejus, et Samuel patrem Syrorum, et Chassed, et Azau, Pheldas quoque et Jedaph, ac Bathuel, de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nahor fratri Abraham. Concubina vero illius nomine Roma, peperit Tabee, et Gaham, et Tahas et Macha.

[T. XVII, C. XLIII, Cap. XXIII.] Vixit autem Sara centum viginti septem annis. Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Ilebron, in terra Chanaan: venitque Abraham ut plangeret et ferret eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens: Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jus sepulcri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderuntque filii Heth, dicentes:

^B Audi nos, domine, princeps Dei es apud nos. in electis sepulcris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth: dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, andite me, et intercedite pro me apud Ephron, filium Sohar [Vulg. Seor], ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat mihi eam coram vobis in possessionem sepulcri. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ^e Heth eus ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens: Nequicquam ita fiat, domine mi, sed [Vulg. add. in] ^f magis ausculta quod loquer: Agrum trado tibi et speluncam quæ in eo est; præsentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. Adoravit Abraham coram populo terræ. Et locutus est ad Ephron, circumstante plebe: Queso, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo. Respondit Ephron: Domine mi, audi: Terram quam postulas, quadringentos argenti siclos valet: istud est prelum inter me et te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam ^f Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos

^b Palatin, ms. cum Vulg. interprete hic *suis* facit, quod et in sequenti versu facit post vocem *filio*: habet econtrario Hebraeus. Ceterum vide Quæst. Hebraic, in hunc locum, et quæ nos ibi annotavimus.

^c Lectio hodierna Massoretharum est תְּנַר joræ, id est, videbitur, pro תְּנַר, ire, hoc est, videbit, ut Hieronymus legit. MART.

— Eadem utroque in loco Hebreæ textus est Iericio, tameisi varie nunc Massoretharum punctis distincta, Reddi potest, *Dominus* videbitur, *vel* *Dominus* prævidebit.

^d Addit. Vulg. propter me, juxta Græcum.

^e Tacet Vulg. Heithæus, quæ est tamen in Hebreo, Græco atque alijs.

^f Nostri mss. Ephron. Vid. Quæst. Hebraic. יְמֵן Ephron, non Ephron, ut hodie, legebant tempore Hieronymi: quod ipse manifestissime testatur his verbis: in Hebreo, sicut hic posuimus, primum nomen ejus scribitur Ephron, secundum Ephron. Postquam enim pretio vetus est, ut sepulcrum renderet argento, licet cogente Abraham, Vau littera, quæ apud

siclos argenti et [Vulg. tac. et] probatae monetæ publicæ. Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mamre, tam ipse quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis ^a per circuitum, Abrahæ in possessionem, videntibus filiis Heth et cunctis qui intrabant portam civitatis illius. Atque ita sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agri ^b duplice, quem respiciebat Mamre. Haec est Hebron in terra Chanaon. Et confirmatus est ager, et antrum quod erat in eo, Abrahæ in possessionem monumenti a filiis Heth.

[T. XVIII, B. XXVIII, C. XLIV, Cap. XXIV.] Erat autem Abraham senex, dierumque multorum : et Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad servum seniorem domus suæ qui præterat omnibus quæ habebat : Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum cœli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito : sed ad terram ^c meam et ad cognationem meam profiscaris, et inde accipias uxorem filio meo Isaac. Respondit servus : Si noluerit mulier venire tecum in terram hanc, num reducere debedo filium tuum ad locum, de quo egressus es ? Dixit Abraham : Cave nequando reducas illuc filium meum : Dominus Deus cœli, qui tulit me de domo patris mei, et de terra nativitatis meæ, qui locutus est mihi, et juravit ^d, dicens : Semini tuo dabo terram hanc : ipse mittet angelum suum coram te, et accipies inde uxorem filio meo; sin autem mulier sequi te noluerit, non teneberis juramento: filium tantum meum ne reducas illuc. Posuit ergo servus manum sub femore Abram domini sui, et juravit illi super sermone hoc. Tulitque decem camelos de gregibus domini sui et abiit, ex omnibus bonis ejus portans secum, profectusque perrexit Mesopotamiam ad urbem Nahor. Cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum justa puteum aquæ vespere, eo tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit : Domine Deus domini mei Abraham, occurre, obsecro, mili hodie, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego sto propter fontem aquæ, et filiae habitatorum hujus civitatis egredien-

illos pro o legitur, ablata de ejus nomine est ; et pro Ephron appellatus est Ephran. MART.

^a Addit Vulg. ejus, quod affixum et Hebræus novit. נָתַן.

^b In canone Hebraicæ veritatis legimus : *In spelunca agri duplice, qui respiciebat Mamre.* Quod non multum recedit ab Hebræo. MART.

—Palat. cod. duplices. Urbinas vero, qui pro qua.

^c Vulgat. tacet meam, quod tamen est in Hebræo יְמִינָה.

^d Hic quoque Hebraicæ. et Vulg. addunt mihi וְ.

^e Pro , appendentes siclos duos, legendum videtur, semisiclos duos : nam quid aliud nos docent ista Hieronymi ipsius verba in Quæst. Hebraicis? Et tulit vir, inquit , inaurem auream, didrachnum pondus ejus. Baci quod in hoc loco pro didrachmo scribitur, semiuncia est : SECUL vero, qui Latino sermone siclus corrupte appellatur, unciae pondus habet. Igitur inau-

A tur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui ego dixero : Inclina hydram tuam ut bibam : et illa responderit, bibe ; quin et camelis tuis dabo potum : ipsa est, quam præparasti servo tuo Isaac : et per hoc intelligam quod feceris misericordiam cum domino meo. Necdum intra se verba compleverat, et ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filii Melchæ, uxoris Nahor, fratris Abraham, habens hydram in scapula [Vulg. add. sua juxta Hebr.] : puella de cora nimis, virgoque pulcherrima, et incognita viro: descendenter autem ad fontem, et impleverat hydram, ac revertiebatur. Occurrerit ei servus, et ait: Pauxillum mihi ad sorbendum præbe aquæ de hydria tua. Quæ respondit : Bibe, domine mi ; celeriterque depositus hydram super ulnæ suam, et dedit ei potum. Cumque ille bibisset, adjecit : Quin etiam et camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant. Effundensque hydram in canalibus, recurrit ad puto ut hauriet aquam: et haustam omnibus camelis dedit. Ille autem contemplabatur eam tacitus, scire volens utrum prosperum fecisset dominus iter suum, an non. Postquam ergo [Vulg. autem] biberunt camelii, protulit vir inaures aureas, ^f appendentes siclos duos, et armillas totidem pondo siclorum decem. Dixitque ad eam : Cujus es filia ? indica mihi : est in domo patris tui locus ad manendum? Quæ respondit : Filia Bathuelis sum filii Melchæ, quem peperit [Vulg. add. ipsi] Nahor. Et addidit, dicens : Palearum quoque et seni plurimum est apud nos, et locus spatiuos ad manendum. Inclinavit se homo, et adoravit dominum, dicens : Benedictus dominus Deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam et veritatem suam a domino meo, et recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. Currit itaque puella, et nuntiavit in domum matris suæ omnia quæ audierat. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, ubi erat fons. Cumque vidisset inaures et armillas in manibus sororis suæ, et audisset cuncta verba referentia : Haec locutus est mihi homo : venit ad virum, qui stabat juxta camelos, et prope fontem [Vulg. add. aquæ] : dixitque ad eum : Ingredere, benedic domini : cur foris stas? præparavi domum et locum camelis. Et introduxit eum

D res duas non appendebant duas uncias, id est, duos siclos; sed unaqueque habebat pondus semiunciax, sive dimidium sicli, ex Hieronymo. Chaldaeus et Syrus legunt in singulari : inaurem auream appendentem siclum, vel, pondo sicli unius. Quod faret lectioni Latinorum. MART.

—Legendum videtur Marianæ, *semisiclos* pro *siclos*, ex eo quod tradat Hieron. in Quæst. ad hunc locum, in Hebræo haberi, Bace, quod pro didrachmo scribitur, et semiuncia est; Secul vero, qui Latino sermone *siclus* corrupte appellatur, unciae pondus habere. Ostendimus autem nos ubi, ipsius sicli pondus semiunciam fuisse, idque ex ipsiusmet Hieronymi testimonio, qui siclum quatuor drachmas pendere non inficiatur, octo vero drachmas unciam concidere. In Commentario in Ezechiel cap. 4: *Siclus*, inquit, id est, stater quatuor drachmas habet, drachma autem octo Latinam unciam faciunt.

in hospitium : ac destravit camelos, deditque paleas et fenum camelis [Vulg. tac. camelis], et aquam ad lavandos pedes ejus, et virorum qui venerant cum eo. Et appositus est in conspectu ejus panis. Qui ait : Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei : Loquere. At ille : Servus, inquit, Abraham sum : et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque est : et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos. Et peperit Sara, uxor domini mei, filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia quæ habuerat. Et adjuravit me dominus meus, dicens : Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, in quorum terra habitio : sed ad dominum patris mei perges, et de cognatione mea accipies uxorem filio meo : ego vero respondi domino meo : Quid si noluerit venire tecum mulier? Dominus, ait, in cuius conspectu ambulo, mittet angelum suum tecum, et diriget viam tuam : accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea, et de domo patris mei. Innocens eris a maledictione mea cum veneris ad propinquos meos, et non dederint tibi. Veni ergo hodie ad fontem [Vulg. add. aquæ], et dixi : Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo, ecce sto juxta fontem aquæ; et ^a virgo, quæ egredietur ad hauriendum aquam, audierit a me : Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum ex hydria tua, et dixerit mihi : Et tu bibe, et camelis tuis hauriam, ipsa est mulier quam præparavit Dominus filio domini mei. Dum hæc inecum tacitus volverem, apparuit Rebecca veniens cum hydria, quam portabat in scapula, descenditque ad fontem, et hausit aquam. Et aio ad eam : Da mihi paululum bibere. Quæ festinans depositus hydriam de humero, et dixit mihi : Et tu bibe, et camelis tuis potum tribuam. Bibi, et adaquavit camelos. Interrogavique eam, et dixi : Cujus es filia? Quæ respondit : Filia Bathuelis sum, filii Nahor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque inaures ad ornandam faciem ejus, et armillas posui in manibus ejus. Pronusque adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, ut sumerem filiam fratris domini mei filio ejus. Quamobrem si facitis misericordiam et veritatem cum domino meo, indicate mihi : sin autem aliud placet, et hoc dicite [Vulg. add. mihi] ut vadam ad dextram sive ad sinistram. Responderuntque [h. respondit] Laban et Bathuel : A Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum ejus quidquam aliud tecum loqui. En Rebecca coram te est, tolle

^a Hunc locum adversus Judæos urget sanctus Hieronymus in libris Quæst. Hebraicarum, ostenditique in Hebræo, pro *virgine* scriptum esse *aalma*. Quod quidem et in Isaia habetur : nam in eo loco ubi in nostris codicibus legitur : Ecce virgo concipiet et pariet, et Aquila subdole transtulit : Ecce adolescentula concipiet et pariet, in Hebræo scriptum habet : Ecce *aalma* concipiet et pariet. Notandum autem ex eodem Hieronymo, quod verbum *aalma* numquam nisi in *virgine* scribitur : unde disputationem hujus loci ita

A eam, et profisciscere, et sit uxor filii domini tui, sicut locutus est Dominus. Quod cum audisset puer Abraham, (Vulg. add. procidens) adoravit in terra Dominum. Prolatisque vasis argenteis, et aureis, ac vestibus, dedit ea Rebeccæ pro munere, fratribus quoque ejus et matri dona obtulit. Initoque convivio, vescentes pariter et bibentes manserunt ibi. Surgens autem mane, locutus est puer : Dimitte me, ut vadam ad dominum meum. Responderunt fratres ejus et mater : Maneat puella saltem decem dies apud nos, et postea profiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam : dimittite me ut pergam ad dominum meum. Dixerunt : Vocemus pueram, et quæramus ipsius voluntatem. Cumque vocata venisset, sciscitati sunt : Vis ire cum homine isto? Quæ ait : Vadam. Dimiserunt ergo eam, et nutricem illius, servumque Abraham, comites ejus, imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes : Soror nostra, crescas in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca et puer illius, ascensis camelis, secutæ sunt virum : qui festinus revertebatur ad dominum suum. Eo tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad Puteum, eujus nomen est Viventis [Vulg. add. et] videntis : habitabat enim in terra australi, et egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata jam die : cumque levasset oculos suos, vidi camelos venientes procul. Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelio, et ait ad puerum : Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei : Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se. Servus autem cuncta, quæ gesserat, narravit Isaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ, matris suæ, et accepit eam uxorem, et in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris ejus acciderat, temperaret.

[T. XVIII, B. XXIV, Cap. XXX.] Abraham vero aliam duxit uxorem nomine Ceturam, quæ peperit ei Zamran et Jecsan, et Madan, et Madian, et Jesboc, et Sue. Jecsan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerunt, Asurim, et Latusim, et Laomim. At vero ex Madian ortus est Ephra, et Epher [Vulg. Opher], et Enoch, et Abida, et Eldaa : omnes hi filii Cœræ. Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac : filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac, filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad plagam orientalem. [C. XLV.] Fuerunt autem dies vite Abraham, centum septuaginta quinque anni. ^b Et deficiens mortuus est in se-

concludit : Ostendant igitur Judæi in Scripturis aliqui positum *aalma*, ubi adolescentulam tantum, et non virginem sonet, et concedimus eis illud, quod in Isaia apud nos dicitur : Ecce virgo concipiet et pariet ; non absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuplam. MART.

^b Hieronymus libro Quæst. Hebraicarum, dicit male in Septuaginta interpretibus additum : Et deficiens Abraham mortuus est, quia non convenit Abraham deficere et immixiui. Sed tunc ludit in allegoriis, et ana-

nectute bona, proveciæque ætatis, et plenus die ruin : congregatusque est ad populum suum. Et se-pelejerunt eum Isaäc et Ismael, filii sui, in spelunca dupliçi, quæ sita est in agro Ephron, filii Sôhar [Vulg. Seor] Hethæj, e regione Mamre, quem emerat a filiis Ileth : ibi sepultus est ipse, et Sara uxor ejus. Et post obitum illius benedixit Deus Isaäc, alio ejus, qui habitabat iuxta pteum nomine Viventis [Vulg. add. ei] yidentis [C. XLVI.] Haec sunt generationes Ismael, filii Abramæ, quem peperit ei Agar Ægyptia, famula Saræ, et haec nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabajoth, deinde Cedar, et Adbeel, et Mabsan, Masma quoque, et Duma, et Masa, Hadar, et Thema, et Itur [Vulg. Jethur], et Naphis, et Cedma. Iste sunt filii Ismael, et haec nomina per castella et oppida eorum duodecim principes tribuum suarum. ^a Anni vitæ Ismaelis centum triginta septem, et deficiens mortuus est, et appositus ad populum suum. Habitavit autem ab Evila usque Sur, quæ respicit Ægyptum intreuentibus Assyrios. ^b Coram cunctis fratribus suis obiit [C. XLVII.] Ilæ quoque sunt generationes Isaac, filii Abraham : Abraham genuit Isaac : qui cum quadraginta esset annorum, duxit uxorem Rebeccam, filiam Bathuel Syri de Mesopotamia, sororem Laban. Deprecaitusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis : qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ. Sed collidebantur in utero ejus parvuli; quæ ait : Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere ? Perrexitque ut consuleret Dominum. Qui respondens, ait : Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi ex ventre duo dividendur, populusque populum superabit, et major serviet minori. Jam tempus pariendi adveniat, et ecce gemini in utero ejus reperti sunt. Qui prior egressus est, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus : vocatumque est nomen ejus Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, et indecirco appellavit eum Jacob. Sexagenarius erat Isaac, quando nati sunt ei parvuli. Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, et homo agricola : Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur; et Rebecca diligebat Jacob.

gogicos sensus prosequitur : hic autem verba Scriptura plena fide, ut optimus interpres, expressit. Quare *רָבֵי עַבְרִי וַיְגַרְבָּהּ וַיְגַרְבָּתּוּךְ*, quod hodie in Hebreo legitimus, interpretatur : *Et deficiens mortuus est.* Addit similiiter, *dierum, ad vocem plenus;* et si in textu, *וְאַתָּה שָׁבֵא תְּנַצֵּחַ,* id est, *satur vel plenus,* legatur. Confer ista cum Hieronymi commentariis in cap. 1 Sophonie, ubi verba illa probat, quæ hic male addita dicit. MART.

— Hebreus propriæ habet, *Exspiravit, et mortuus est.* Vide Quæst. Hebraicæ, et quæ nos ibi observamus.

^a In Vulgata editione, et facti sunt anni, etc. Hebreus *וְאַתָּה תְּבָרֵא אֲלֹהִים* et *אֲלֹהִים*, etc.

^b Locus hic insignis apud Hieronymum in Quæst. Hebraicæ, ubi totum sere capitulum istud xlvi recitans, easdem sacri contextus divisiones secutus vi-

A [B. XXX.] Coxit autem Jacob pulmentum, ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ait : Da mihi de coctione haec rufa, quia oppido lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom. Cui dixit Jacob : Vende mihi primogenita tua. Ille respondit : En morior, quid mibi proderunt primogenita ? Ait Jacob : Jura ergo mihi, ^c Juravit Esau, et vendidit primogenita. Et sic accepit pane et lentiç edulio, et comedit, et bibit, et abiit, parvipendens quod primogenita vendidisset.

[C. XLVIII, Cap. XXVI.] Orta autem sapientia super terram, post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaäc ad Abimelech regem Philistinorum in Gerara. [T. XX, B. XXX.] Apparuitque ei Dominus, et ait : Ne descendas in Ægyptum, sed quiesce in terra, quam dixero tibi. Et peregrinare in ea, eroque tecum, et benedicam tibi : tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has, comprehensum juramentum quod sponpondi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli ; daboque posteris tuis universas regiones has, et benedictur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abramam voci meæ, et custodierit præcepta et mandata mea, et cærementias legesque servaverit. Mansit itaque Isaac in Geraris. Qui cum interrogaretur a viris loci illius super uxore sua, respondit : Soror mea est ; timuerat enim considerari quod sibi esset sociata conjugio, reputans ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. Cumque pertransisset dies plurimi, et ibidem moraretur ; prospiciens Abimelech, Philistinorum rex, per fenestram, vidit eum jocantem cum Rebeccam, uxore sua. Et accersito, ait : Perspicuum est quod uxor tua sit, cur mentitus es eam sororem tuam esse ? Respondit : Timui ne morerer propter eam. Dixitque Abimelech : Quare imposuisti nobis ? potuit coire quispiam de populo cum uxore tua, et induxeras super nos graude peccatum. Præcepitque omni populo, dicens : Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur. Sevit autem Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum : benedixitque ei Dominus. Et locupletatus est homo, et ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est : habuit quoque possessiones ovium et armentorum, et familiæ plurimum. Ob hoc

D detur, quas in hoc opere e mss. libris exhibemus : agnoscit enim extrema esse capituli verba, quæ vere hoc loco extrema sunt. Ait igitur : *Quod quitem in extremo hujus capituli iuxta Septuaginta legitimus : Contra faciem fratrum suorum habitavit, ruris est quod nos posuimus : Coram omnibus fratribus suis occubuit, id est, in manibus omnium filiorum mortuus est, etc.* Sed ne lucum facianus candido lectori, ingenue fatemur capitula indifferenter ab Hieronymo vocari, quæcumque versum colla, et communia Scripturarum, quæ suis ipselucubrationibus intermiscent, ac commentariis illustrat, ut infra in libris Quæst. Hebraicarum vocal capitulum, versiculum 24 capitulis xxxvi libri Genesij. Consule locum. MART.

^c Non nihil ab Hebreico textu ab ludit, in quo est, *Jura mihi iuxta hunc diem ; et juravit ei : et vendidit primogenitam suam Jacob.*

invidentes ei Philiſtini, omnes puteos, quos foderant servi patriſ illius Abramam, illo tempore obſtruixerunt, impletentes humo, in tantum, ut ipſe Abimelech diceret ad Isaac : Recedet a nobis, quoniam potenter nostri [Vulg. nobis] factus es valde. Et ille diſcedens, ut veniret ad torren̄em Geraræ, habita-reque ibi : rursumque fodiſt alios puteos, quos foderant servi patriſ ſui Abramam, et quos, illo mortuo, olim obſtruxeraunt Philistiū : appellavitque eos iisdem noninib⁹ quibus apicē pater vocaverat. Foderuntque in Torren̄e et repererunt aquam vivam. Sed et ibi jurgium fuit pastorum Geraræ adverſum pastores Isaac, dicentium : Noſtr⁹ eſt aqua ; quam ob rem nomen puteti ex eo quod acciderat, vocavit Galumiam. Foderunt et alium, et pro illo quoque rixati sunt, appellavitque eum, ^a Inimicitias. Profecitus inde fodiſt aliū puto, pro quo non contenderunt, itaque vocavit nomen ejus, Latiſtudo, dicens : Nunc dilatavit nos Dominius, ꝑ fecit erſcere ſuper terram. [T. XXI.] Ascendit autem ex illo loco in Bersabee, ubi appariuit ei Dominius in ipſa nocte, dicens : Ego sum Deus Abramam patriſ tui, noli metuere, quia tecum ſum, et benedicat tibi, et multiplicabo ſemina tuam propter ſervum meum Abramam. Itaque adiſcavit ibi altare, et invocato domine Domini, extendit tabernaculum : praecepitque ſervis ſuis ut foderent puto. Ad quem locum cum veniſſet de Geraris, Abimelech, et Obuzath [Vulg. Qozath] amicus illius, et Phichol, dux militum, locutus eſt eis Isaac : Quid vepiſtis ad me, hominem quem odisti, et expulisti a vobis? Qui responderunt : Vidiūs tecum esse Dominum, et idcirco nunc [Vulg. nos] diximus : Sit juramentum inter nos, et in eaſus ſe, ut non facias nobis quidquam mali, ſicut et nos nihil querum attigimus, nec fecimus quod te kederet : ſed cum pace dimiſimus auctum benedictione Domini. Fecit ergo eis convivium, et poſt cibum et potum, ſurgentes mane, juraverunt ſibi mutuo, dimiſitque eos Isaac pacifice in locum ſuum. Ecce autem venerunt in ipſo die servi Isaac, anquintiantes ei de puto quem foderant, atque dicentes : Invenimus aquam. Unde apellavit eum, Abundantiam, et nomen urbi impoſitum eſt Bersabee, uſque in praesentem diem. Esau vero quadragenarius duxit uxores, Judith, filiam Beeri Hethzai, et Basemath, filiam Elon ejusdem loci, quæ ambæ offendebant animum Isaac et Rebeccæ.

[T. XXII, B. XXXIII, C. XLVIII, Cap. XXVII.] ſenuit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videbat non poterat : vocavitque Esau filium ſuum ipajorem, et dixit ei : Fili mi! Qui respondit : Adsum. Cui pater : Vides, inquit, quod ſenuerim, et ignorebam diem mortis meæ. Sume armā tua, pharetrām et arcū, et egredere foras : Cumque venatu aliquid apprehenderis, ſac mihi inde pulmentum ſicut uelle me nosti, et affer, ut comedam, et benedi-

Ac tibi anima mea agnoscere moriar. Quod cum audidisset Rebecca, et ille abiuſſet in agrum ut iuſſione patris expleret, dixit filio ſuo Jacob : Audivi patrem tuum loquenter cum Esau, fratre tuo, et dicentem ei : Affer mihi de venatione tua, et ſac cibos ut comedam, et benedicat tibi coram Domino antequam moriar. Nunc ergo, fili mi, acquiesceſe consiliis meis : et pergeſt ad gregein, affer mihi duos hædros opifimos, ut faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur, quas cum intuleris, et comederis, benedicat tibi prusquam moriatur. Cui ille respondit : Nost⁹ quod Esau, frater meus, homo pilosus sit, et ego lenis ; si altrecelerit mo pater meus, et ſenſor, timeo ne priuēt me ſibi voluisse illudere, et inducam ſuper me maledictionem pro benedictione. **B** Ad quem mater : In me ſit, ait, iſta malædictio, fili mi, tantum audi vocem meam, et pergeſt affer que dixi. Abiit, et attulit, deditque matri. Paret illa cibos, ſicut noverat uelle patrem illius. Et yesib⁹ Esau valde bonis, quas apud ſe habebat domi induit eum : pelliculasque hædorum circumdedit manibus, et collis uuda protexit. Dedit pulmentum ; et panes, quos coxerat, tradidit. Quibus illatis, dixit : Pater mi! At ille respondit : Audio. Qui es tu, fili mi? Dixitque Jacob : Ego sum Esau primogenitus tuus ; ſeci ſicut præcepisti mihi : surge, ſede, et comedere de venatione prea, ut benedicat mihi apima tua. Rursum Isaac ad filium ſuum : Quomodo, inquit, tam cito invenire potuisti, fili mi? Qui respondit : Voluntas Dei ſui ut cito mihi occurreret quod volebam. Dixitque Isaac : Accede huc, ut tangam te, fili mi, et probem utrum tu sis filius meus Esau, an non. Accessit ille ad patrem, et palpato eo, dixit Isaac : Vox quidem, vox Jacob est ; ſed manus, manus ſunt Esau. Et non cognovit eum, quia pilosæ manus similitudinem majoris expreſſerant. Benedicens ergo illi, ait : Tu es filius meus Esau? Respondit, Ego sum. At ille : Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedidet, obtulit ei etiam vinum, quo hausto, dixit ad eum : Accede ad me, et da mihi osculum, fili mi. Accessit, et osculatus eum. Statimque ut ſenſit uermiſtorum illius fragrantiam, benedicens [Vulg. add. illi], ait : Ecce odor filii mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Det tibi Deus de rore coeli, et de pinguedine terra, abundantiam frumenti et viui. Et ſegviant tibi populi, et adorant te tribus : esto dominus fratrum tuorum, et incurvant ante te filii matris tuae : qui maledixerit tibi, ſit maledictus ; et qui benedixerit tibi, benedictionibus regaleatur. Vix Isaac sermonem impleverat : et egresso Jacob foras, venit Esau, coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens : Surge, pater mi, et copieſe de venatione filii tui : ut benedicat mihi anima tua. Dixitque illi Isaac : Quis enim es tu? Qui respondit :

tana. Ex quo intelligimus Satanas contrarium interpretari. MART.

— Hebraic. שָׁאָלָה Satans. Vid. Quæſt. Hebraicæ.

^a Pro iuimicitias, quod Aquila et Symmachus trānſcripſerant, et evanſiōnē tranſliterunt, id est, adverſum aliq̄e contrarium; in Hebreo habet τὸν Σα-

Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expavit Isaac stupore vehementi, et ultra quam credi potest, admirans ait : Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, et comedi ex omnibus, priusquam tu venires? benedixique ei, et erit benedictus. Audit Esau sermonibus patris irruuit clamore magno, et consternatus ait : Benedic etiam mihi, pater mi. Qui ait : Venit germanus tuus fraudulenter, et accepit benedictionem tuam. At ille subjunxit : Juste vocatum est nomen ejus Jacob : supplantavit enim me in altera vice, primogenita mea ante tulit, et nunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursusque ad patrem : Numquid non reservasti, ait, et mihi benedictionem? Respondit Isaac : Dominum tuum illum constitui, et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi, frumento et vi-
no stabilivi eum, et tibi post haec, fili mi, ultra quid faciam? Cui Esau : Num unam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? mihi quoque obsecro ut benedicas. Cumque ejulatu magno fleret, motus Isaac, dixit ad eum : In pinguedine terrae et in rore cœli desuper, erit benedictio tua. Vives in gladio, et fratri tuo servies : tempusque veniet, cum excutias et solvas jugum ejus de cervicibus tuis. [B. XXXIII]. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater : dixitque in corde suo : Venient dies luctus patris mei, * et occidam Jacob, fratrem meum. Nuntiata sunt haec Rebeccae, quæmittens et vocans Jacob, filium suum, dixit ad eum : Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te. Nunc ergo, [Vulg. add. mi] fili, audi vocem meam, et consurgens fugie ad Laban, fratrem meum in Haran : habitabisque cum eo dies paucos, donec quiescat furor fratris tui, et cesset indignatio ejus, obliscaturque eorum quæ fecisti in eum : postea mittam, et adducam te inde hoc. Cur utroque orbabor filio in uno die? Dixit quoque Rebecca ad Isaac : Tædet me vitæ meæ propter filias Hebr; si acceperit Jacob uxorem de stirpe hujus terræ, nolo vivere.

[T. XXIII, C. L., Cap. XXVIII.] Vocavit itaque Isaac Jacob, et benedixit ei, præcepitque ei dicens : Noli accipere conjugem de genere Chanaan : sed vade et proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban avunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, et crescere te faciat, atque multiplicet : ut sis in turbas populorum. Et det tibi benedictionem Abram, et semini tuo post te : ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus venit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban, filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris suæ. Videns autem Esau quod benedixisset pater suus Jacob, et misisset eum in Me-

* Codices mss. antiquiores et LXX legunt : *Venient dies luctus patris mei, ut occidam Jacob, etc.* MART. — Palatin. ms. *occidam, pro et.*

^b Vulgat. addit suis ; Hebr., patri suo et matri suæ habet. Levia id genus deinceps satis nobis erit ad li-

A sopotamiam Syriæ, ut inde uxorem duceret ; et quod post benedictionem præcepisset ei, dicens : Non accipias conjugem de filiabus Chanaan : quodque obediens Jacob parentibus ^b isset in Syriam : probans quoque quod non libenter aspiceret filias Chanaan pater suus : ivit ad Ismaelem, et duxit uxorem, abeque iis quas prius habebat, Mabelath, filiam Ismael, filii Abraham, sororem Nabajoth. [T. XXIV, C. LI.] Igitur egressus Jacob de Bersabee pergebat Haran. Cumque venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo, dormivit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum : angelos quoque Dei ascendentibus et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ dicentem sibi : Ego sum Dominus Deus Abram patris tui, et Deus Isaac : Terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo. Eritque ^c semen tuum quasi pulvis terræ : dilataberis ad Occidentem, et Orientem, Septentrionem, et Meridiem : et benedicentur in te et in semine tuo cunctæ tribus terræ. Et ero custos tuus quocunque perrexeris, et reducam te in terram hanc : nec dimittam nisi complevero universa quæ dixi. Cumque evigilasset Jacob de somno, ait : Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam. Pavensque, Quam terribilis, inquit, est locus iste! non est hic alius nisi dominus Dei et porta cœli. Surgens ergo Jacob manu tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper. Appellavitque nomen urbis Bethel, quæ prius Luza vocabatur. Vovit etiam votum, dicens : Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in via, per quam [Vulg. add. ego] ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei : erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Dominus Dei : cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

[B. XXXIV, C. LII, Cap. XXIX.] Profectus ergo Jacob venit ad terram Orientalem. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ovium accubantes juxta eum : nam ex illo adaquabantur pecora, et os ejus grandi lapide cludebatur. Morisque erat, ut cunctis ovibus congregatis, devolverent lapidem, et refectis gregibus, rursum super os putei ponerent. Dixitque ad pastores : Fratres, unde estis? Qui responderunt : De Haran. Quos interrogans, Numquid, ait, nostis Laban, filium Nabor? Dixerunt : Novimus. Sanusne est? inquit. Valet, inquiunt : et ecce Rachel, filia ejus venit cum grege [Vulg. add. suo]. Dixitque Jacob : Adhuc multum diei superest, nec est tempus ut reducantur ad caulas greges : date ante potum ovi- bus, et sic ad pastum eas reducite. Qui responde-

bri oram annotasse.

* In canone Heb. verit. inque plurimis libris mss. habetur : Eritque germanus tuum quasi pulvis terræ. MART.

— Palat. ms., germe pro semen.

runt : non possumus, donec omnia pecora congregentur, et amoveamus lapidem de ore putei, ut adquemus greges. Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum oīibus patris sui : nam gregem ipsa pascebat. Quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam, ovesque Laban avunculi sui : amovit lapidem quo puteus cludebatur. Et ad aquato grege, osculatus est eam : elevataque voce flevit, et indicavit ei quod frater esset patris sui, et filius Rebbecca : at illa festinans nuntiavit patri suo. Qui cum audisset venisse Jacob filium sororis suæ, cucurrit obviā ei, complexusque eum, et in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditis autem [Vulg. tamen] causis itineris, respondit : Os meum es, et caro mea. Et postquam expleti sunt dies mensis unius, dixit ei : Num quia frater meus es, gratis serwies mihi? die quid mercedis accipias [Vulg. accipies]. Habebat vero filias duas, nomen majoris Lia [h. Lea] : minor vero appellabatur Rachel. Sed Lia lippis erat oculis : Rachel decora facie, et venusto aspectu. Quam diligens Jacob, ait : Serviam tibi pro Rachel filia tua minore, septem annis. Respondit Laban : Melius est ut tibi eam dem quam viro alteri, mane apud me. Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis : et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. Dixitque ad Labam : Da mihi uxorem meam : quia jam tempus expletum est, ut ingrediar ad illam. Qui, vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias. Et vespero filiam suam Liam introduxit ad eum, dans ancillam aliæ, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Jacob fuisse ingressus, facto mane, vidi Liam : et dixit ad sacerum suum [Vulg. tac. suum] : Quid est quod facere voluisti? Nonne pro Rachel servivi tibi? quare imposuisti mihi? Respondit Laban : Non est in loco nostro consuetudinis, ut minores ante tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum hujus copulæ : hanc quoque dabo tibi pro opere quo servitus es mihi septem annis aliis. Acquieavit placito, et hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem : cui pater servam Balam dederat. Tandemque potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, serviens apud eum septem annis aliis. [T. XXV, C. LIII.] Videns autem Dominus quod despiceret Liam, aperuit vulvam ejus, sorore sterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocavitque nomen ejus Ruben, dicens : Vedit Dominus humilitatem meam : nunc amabit me vir meus. Rursumque concepit et peperit filium, et ait : Quoniam audivit me Dominus haberi contemptui, dedit eilam istum mihi, vocavitque nomen ejus Simeon. Concepit tertio, et genuit alium : dixitque : Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim ei tres filios, et idcirco appellavit nomen ejus, Levi. Quarto concepit,

^a Manuscripti codices *Isachar* semper legunt cum unico *s*, et in Hebræo hodierno alterum *schim* otiosum esse videatur, quia nullam habet vocalem sibi sociam. Nihilominus duplex *ss* ab Hieronymo legendum discimus; de eodem enim nomine ita disseruit in Quæst. Hebraicis : *Etymologiam*, inquit, *hujus nominis Septuaginta interpretes ediderunt, est merces :*

A et peperit filium, et ait : Modo confitebor Domino, et ob hoc vocavit eum, Judam : cessavitque parere. [C. LIV, Cap. XXX.] Cernens autem Rachel quod infecunda esset, invidit sorori suæ, et ait marito suo : Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus respondit Jacob : Num pro Deo ego sum, qui privavit te fructu ventris tui? At illa : Habeo, inquit, famulam Balam : ingredere ad illam, ut pariat super genua mea, et habeam ex ea filios. Deditque illi Balam in conjugium, quæ, ingresso ad se viro, concepit, et peperit filium. Et dixit Rachel : Judicavit mihi Deus, et exaudivit vocem meam, et dedit mihi filium : et idcirco appellavit nomen illius, Dan. Rursumque Bala concipiens peperit alterum pro quo ait Rachel : Comparavit me Deus cum sorore mea, et invalui. Vocavitque eum, Nephthali. [C. LV.] Sentiens Lia quod parere desiisset, Zelpham ancillam suam marito tradidit. Qua post conceptum edente filium, dixit : Feliciter : et idcirco vocavit nomen ejus, Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitque Lia : Hoc pro beatitudine mea : Beatam quippe me dicent mulieres. Propterea appellavit eum, Aser. Egressus autem Ruben tempore messis triticeæ in agrum, reperit mandragoras : quas matri Lia detulit. Dixitque Rachel : Da mihi partem de mandragoris filii tui. Illa respondit : Parumne tibi videtur, quod præripueris maritum mihi, nisi etiam mandragoras filii mei tuleris? Ait Rachel : Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. Redeuntique ad vesperam de agro Jacob, egressa est in occursum ejus Lia : et, Ad me, inquit, intrabis : quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei. Dormivit cum ea nocte illa. Et exaudivit Deus preces ejus : concepitque et peperit filium quintum, et ait : Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo, appellavitque nomen ejus, ^a Issachar. Rursum Lia concipiens, peperit sextum filium, et ait : Dotavit me Deus dote bona : etiam hac vice tecum erit maritus meus, eo quod genuerim ei sex filios : et idcirco appellavit nomine Dinam. [C. LVI.] Recordatus quoque Deus Rachelis, exaudivit eam, et aperuit vulvam ejus. Quæ concepit et peperit filium, dicens : Abstulit Deus opprobrium meum. Et vocavit nomen illius Joseph, dicens : Addat mihi Dominus filium alterum. Nato autem Joseph, dixit Jacob socero suo : Dimitte me ut revertar in patriam, et ad terram meam. Da mihi uxores, et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam : tu nosti servitutem quæ servivi tibi. Ait ei Laban : Inveniam gratiam in conspectu tuo ; experimento didici, quod benedixerit mihi Deus properte : constitue mercedem tuam quam dem tibi. At ille respondit : Tu nosti quonodo servierim tibi, et non utique, ut plerique addito pronomine, male legunt, estimandum est ita scriptum esse, quod est merces, sed totum nomen interpretatur, est merces. Is quippe dicitur est, et Sachar merces. MART.

— Nostri mss. constanter *Isachar* legunt. Vid. Quæst. Hebraicas.

quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum A habuisti antequam venirem [Vulg. add. ad te], et nunc dives effectus es : benedixitque tibi Dominus ad introitum meum. Justum est igitur, ut aliquando provideam etiam domui mæ. Dixitque Laban : Quid dabo tibi ? At illé ait : Nihil volo : sed si feceris quod postulo, iterum pascam, et custodiam pecora tua. Gyra omnes greges tuos, et separa cunctas oves varias et sparsò vellere : et quodcumque fulvum et maculosum, variumque fuerit, tam in ovibus, quam in capris, erit merces mea. Respondebitque mibi cras justitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te, et omnia quæ non fuerint varia, et maculosa, et rufa [Vulg. furva], tam in ovibus quam in capris, furti me arguent. Dixitque Laban : Gratum habeo quod petis. Et separavit in die illo capras, et oves, hircos, et arietes varios atque maculosos, cunctum autem gregem unicolorē, id est, albi et nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum. Et posuit spatium itineris trium dierum inter se et [h. Jacob] generum, qui pascebat reliquos greges ejus. [T. XXVI.] Tollens ergo Jacob virgas populeas virides, et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas : detractisque corticibus, in his quæ spoliata fuerant candor apparuit : illa vero quæ integra fuerant, viridia permanerunt : atqué in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus, ubi effundebatur aqua : ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, et in aspectu earum conciperent. Factumque est ut in ipso calore coitus oves intuerentur virgas, et parerent maculosa, et varia, et diverso colore respersa. Divisitque gregem Jacob, et posuit virgas [Vulg. add. in canaliculis] ante oculos arietum ; erant autem alba quæque et nigra Laban : cætera vero, Jacob, separatis inter se gregibus. Igitur quando primo tempore ascendebant oves, ponebat Jacob virgas in canaliculis aquarum ante oculos arietum et ovium, ut in earum contemplatione conciperent : quando vero serotina admissura erat, et conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea, quæ erant serotina, Laban : et quæ primi temporis, Jacob. Ditatusque est homo ultra modum, et habuit greges multos, ancillas et servos, camelos et asinos.

[C. LVII, Cap. XXXI.] Postquam autem audivit D verba filiorum Laban dicentium : Tulit Jacob omnia quæ fuerant patris nostri, et de illius facultate datus, factus est inclitus : animadvertisit quoque faciem Laban, quod non esset erga se sicut heri et nudius tertius, maxime dicente sibi Domino : Revertere in terram patrum tuorum, et ad generationem tuam, eroque tecum. Misit et vocavit Rachel et Liam in agrum ubi pascebat greges, dixitque eis : Video faciem patris vestri quod non sit erga me sicut heri

* Ubi nunc *idola* legimus, in Hebrewo θεοφάνης *theophanym* scriptum est, quod Aquila μορφώματα, id est, *figurata* vel *imagines* interpretatur. Hoc autem ideo monet S. Hieronymus, ut sciamus quid in judicium

et nudiustertius : Deus autem patris mei fuit mecum. Et ipsæ nostris quod totis viribus meis servirim patri vestro. Sed pater vester circumvenit me, et mutavit mereadem meam decem vicibus : et tamen non dimisit eum Deus, ut noceret mihi. Si quando dixit : Varie erunt mercedes tuae : pariebant omnes oves varios fetus; quando vero econtrario ait : Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus substantiam patris vestri, et dedit mihi. Postquam enim conceptus ovium tempus advenerat, levavi oculos meos, et vidi in somnis ascendentis mares super feminas, varios et maculosos et diversorum colorum. Dixitque angelus Dei ad me in somnis : Jacob ! Et ego respondi : Adsui. Qui ait : Leva oculos tuos, et vide universos masculos B ascendentis super feminas, varios, maculosos atque respersos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. Ego sum Deus Bethel, ubi unxisti lapidem, et votum vovisti mihi. Nunc ergo surge, et egressere de terra hac, revertens in terram nativitatis tuæ. Responderuntque Rachel et Lia : Numquid habemus residui quidquam in facultatibus et hereditate domus patris nostri ? Nonne quasi alienas reputavit nos, et vendidit, comeditque pretium nostrum ? Sed Deus tulit opes patris nostri, et nobis eas tradidit, ac filiis nostris : unde omnia quæ præcepit tibi Deus, fac. [B. XXXV.] Surrexit itaque Jacob, et impositis liberis et conjugibus suis super camelos, abiit. Tulitque omnem substantiam suam, et greges, et quidquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Eo tempore Laban ierat ad tondendas oves, et Rachel surata est idola patris sui. Noluitque Jacob confiteri socero suo quod fugeret. Cumque abiisset tam ipse quam omnia quæ juris ejus erant, et amne transmisso pergeret contra montem Galad, nuntiatum est Laban die tertio quod fugeret Jacob. Qui, assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem : et comprehendit eum in monte Galad. Vidiisque in somnis dicentem sibi Deum : Cave ne quidquam aspere loquaris contra Jacob. Jamque Jacob extenderat in monte tabernaculum : cumque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte Galad fixit tentorium. Et dixit ad Jacob : Quare ita egisti, ut clam me abigeres. Alias meas quasi captivas gladio ? Cur ignorantia me, fugere voluisti, nec indicare mihi, ut prosequerer te cum gaudio, et canticis, et tympanis, et citharis ? Non es passus ut oscularer filios meos ac filias : stulte operatus es : et nunc quidem valet manus mea reddere tibi malum : sed Deus patris vestri heri dixit mihi : Cave ne loquaris cum [Vulg. contra] Jacob quidquam durius. Esto, ad tuos ire cupiebas, et desiderio tibi erat domus patris tui : cur furatus es deos meos ? Respondit Jacob : Quod inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres

libro *Aerophim* sonet. MART.

^b Mons iste per anticipationem, ut frequenter docet Hieronymus, illo hic vocatur nomine, quo postea huncupandus est. MART.

filiis tuas. Quod autem furti me arguis, apud quem cumque inveneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris. Scrutare quidquid tuorum apud me inveneris, et aufer : haec dicens, ignorabat quod Rachel surata esset idola. Ingressus itaque Laban tabernaculum Jacob et Lia, et utriusque famulæ, non invenit. Cunque intrasset tentorium Rachelis, illa festinans abscondit idola subter stramenta cumeli, et sedit de super : scrutantique omne tentorium, et nihil inventanti, ait : Ne irascatur dominus meus quod coram te assurgere nequeo : quia juxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi : sic delusa sollicitudo querentis est. Tumensque Jacob, cum Jurgio ait : **Quam ob culpam meam, et ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, et scrutatus es omnem supellectilem meam?** Quid invenisti de cuncta substantia domus tuæ? pone hic coram fratribus meis et fratribus tuis, et judicent inter me et te. Idcirco viginti annis fui tecum? oves tuæ et caprae steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedti : nec captum a bestia ostendi tibi, ego dannum omne reddebam : quidquid furto periebat, a me exigebas : die nocturna que æstu urebar, et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Sic per viginti annos in domo tua servivi tibi, quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis : immutasti quoque mercedem meam decem vicibus. Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaæ adfuissest mihi, forsitan modo nudum me dimisisses : afflictionem meam et laborem manuum mearum respexit Deus, et arguit te heri. Respondit ei Laban : **Filiæ mæ et filii, et greges tui et omnia quæ cernis, mea sunt :** quid possum facere filiis et nepotibus meis? Veni ergo, et ineamus fœdus, ut sit in testimonium inter me et te. Tulit itaque Jacob lapidem, et erexit illum in titulum : dixitque fratribus suis : Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum : quem vocavit Laban, Tumulum testis : et Jacob, Acervum testimoniæ : *** uterque juxta proprietatem linguae suæ.** Dixitque Laban : Tumulus iste testis erit inter me et te hodie, et idcirco appellatum est nomen ejus Galaad, id est, Tumulus testis. Intueatur Dominus et judicet inter nos quando recesserimus a nobis, si afflixeris filias meas, et si introduixeris uxores alias super eas : nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit. Dixitque rursus ad Jacob : En tomulus hic, et lapis quem erexi inter me et te, testis erit : tumulus, inquam, iste et lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi cogitans. Deus Abraham, et Deus Nahor, judicet inter nos, Deus patris

* Verba istæ ab interprete addita sunt, neque in Hebræorum voluminibus hoc modo posita reperiuntur : sed ibi scriptum est, quod Laban acervum lapidum vocaverit *igar sedutha*, Jacob vero *Galaad*. Unde S. Hieronymus in Quæsti. Hebraicis : *Acervus lingua Hebreæ* (גָּלָא) gal dicitur, (תְּרֵי) ad rero testimonium. *Rarus lingua Syra acervus* (גָּלָא) igar appellatur, testimonium (תְּרֵי) sedutha. Jacob igitur acervum testimonii, hoc est, *Galaad*, lingua appellavit *Hebreæ*:

A corum. Juravitque Jacob per timorem patris sui Isaac, immolatisque victimis in monte, vocavit fratres suos, ut ederent panem. Qui cum comedissent, manserunt ibi. Laban vero, de nocte consurgens, osculatus est filios et filias suas, et benedixit illis : reuersusque est in locum suum.

[T. XXVII, C. LVIII, Cap. XXXII.] Jacob quoque abiit Itinere quo cœperat; fueruntque ei obviam angelus Dei, quos cum vidisset, ait : **Castra Dei sunt haec :** et appellavit nomen loci illius Mahnaim, id est, Castra. Misit autem et nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram [Vulg. in regionem] Seir, regionis Edon : præcepitque eis : dicens : **Sic loqui mini domino meo Esau :** Hec dicit frater tuus Jacob : Apud Laban peregrinatus sum, et fui usque in præsentem diem. Habeo boves, et asinos, oves, et servos, atque ancillas : mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo. Reversi sunt nuntii ad Jacob, dicentes : Venimus ad Esau fratrem tuum, et ecce properat in occursum tibi cum quadringentis viris. Timuitque Jacob valde : et perterritus divisit populum qui secum erat, greges quoque et oves et boves et camelos, in duas turmas, dicens : Si venerit Esau ad unam turmam, et percusserit eam, alia turma, quæ reliqua est, salvabitur. Dixitque Jacob : Deus patris mei Abraham, et Deus patris mei Isaac : Domine, qui dixisti mihi, Revertere in terram tuam, et in locum nativitatis tuæ, et beneficiam tibi : minor sum cunctis miserationibus, et veritate [Vulg. miserationibus et veritate tua], quam explesti servo tuo. In baculo meo transivi Jordanem istum : et nunc cum duabus turmis regredior. Erue me de manu fratris mei, de manu [Vulg. tac. de manu] Esau, quia valde eum timeo : ne forte veniens percutiat matrem cum filiis. Tu locutus es quod benefaceras mihi, et dilatares semen meum sicut arenam maris, quæ præ multititudine numerari non potest. Cumque dormisset ibi nocte illa, separavit de his quæ habebat, munera Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, et arietes viginti, camelos fetas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, et tauros ^b decem, asinas viginti, et pullos earum decem. Et misit per manus servorum suorum singulos seorsum greges : dixitque puerissuis : Antecedite me, et sit spatium inter gregem et gregem. Et præcepit priori dicens : Si obvium habueris Esau fratrem meum, et interrogaverit te, Cujus es? aut, Quo vadis? et [Vulg. aut], Cujus sunt ista quæ sequeris? Respondebis : Servi tui Jacob, munera misit domino meo Esau : ipse quoque post nos venit. Similiter mandata dedit secundo, et tertio, et can-

Laban vero id ipsum, id est, acervum testimoniæ, iger sedutha, gentis suæ sermone vocavit; erat enim Syrus, et antiquam lingquam parentum, provinciæ in qua habitabat, sermone commutaverat. MART.

— Hanc clausulam, uterque juxta proprietatem linguae suæ, addit Latinus interpres de suo. Vid. Quæsti. Hebraicas.

^b Nostri omnes niss viginti numerant, cum Syriaco et Vulgato interprete.

etis qui sequebantur greges, dicens : Iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inveneritis eum. Et addetis : Ipse quoque servus tuus Jacob iter nostrum insequitur : dixit enim : Placabo illum muneribus quæ præcedunt, et postea videbo eum, forsitan propitiabitur mihi. Præcesserunt itaque munera ante eum, ipse vero mansit nocte illa in castris. Cumque mature surrexisset, tulit duas uxores suas, et totidem famulas, cum undecim filiis et transivit vadum Jebboc. Transductisque omnibus quæ ad se pertinebant, remansit solus : ecce vir lucubatur cum eo usque mane. Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit nervum femoris ejus, et statim emarcuit. Dixitque ad eum : Dimitte me, jam enim ascendit aurora. Respondit : Non dimittam te, nisi benedixeris mibi. Ait ergo : Quod nomen est tibi ? Respondit : Jacob. At ille, Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel : quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis ! Interrogavit eum Jacob : Dic mihi, quo appellaris nomine ? Respondit : Cur quæris nomen meum ? Et benedixit ei in eodem loco. Vocavitque Jacob nomen loci illius Phanuel, dicens : Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Ortusque est ei statim sol, postquam transgressus est Phanuel : ipse vero claudicabat pede. Quam ob causam non comedunt filii Israel nervum, qui emarcuit in femore Jacob, usque in præsentem diem : eo quod tetigerit nervum femoris ejus, et obstupuerit.

[Cap. XXXIII.] Levans autem Jacob oculos suos, vidit venientem Esau, et cum eo quadringentos viros, divisitque filios Liæ et Rachel, ambarumque famularum : et posuit utramque ancillam, et liberos earum, in principio ; Liam vero, et filios ejus, in secundo loco ; Rachel autem et Joseph, novissimos. Et ipse progrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus. Currens itaque Esau obviam fratri suo, amplexatus est eum : stringensque collum ejus et osculans flevit. Levatisque oculis, vidi mulieres et parvulos earum, et ait : Quid sibi volunt isti ? et si ad te pertinent ? Respondit : Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus seruo tuo. Et appropinquantes ancillæ et filii earum, incurvati sunt. Accessit quoque Lia cum liberis [Vulg. pueris] suis : et cum similiter adorassent, extremi Joseph et Rachel adoraverunt. Dixitque Esau : Quænam sunt istæ turmæ, quas obviam habui ? Respondit : Ut invenirem gratiam coram domino meo. At ille ait : Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi. Dixitque Jacob : Noli ita, obsecro : sed si inveni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis : sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim

^a Vulg. *in conspectu tuo, domine mi, longius ab Hebreo.*

^b Error oboritur hic loci, si credatur ista Salem esse Jerusalem, quæ Salem etiam ante dicta est, in qua regnavit Melchisedech. Consule lib. Quæst. Hebraicarum sancti Hieronymi. MART.

A vultum Dei : esto mihi propitius, et suscipe benedictionem quam attuli tibi, et quam donavit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente suscipiens, ait : Gradiamus simul, eroque socius itineris tui. Dixitque Jacob : Nosti, domine mi, quod parvulos habeam teneros, et oves et boves fetas, mecum : quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges. Præcedat dominus meus ante servum suum, et ego sequar paulatim vestigia ejus sicut video posse parvulos meos, donec veniam ad dominum meum in Seir. Respondit Esau : Oro te, ut de populo qui tecum est, saltem socii remaneant viæ tuæ. Non est, inquit, necesse : hoc uno tantum indigo, ut inveniam gratiam in conspectu ^a domini mei. Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir. [C. LIX.] Et Jacob venit in Sochoth : ubi ædificata domo et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius Sochoth, id est, tabernacula. [B. XXXVI.] Transivitque in ^b Salem urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ, et habitavit juxta oppidum. Emitique partem agri in qua fixerat tabernacula, a filiis Emor patris Sichem, centum agnis. Et ideo ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.

[T. XXVIII, Cap. XXXIV.] Egressa est autem Dina, filia Liæ, ut videret mulieres regionis illius. Quam cum vidisset Sichem filius Emor Evæ, princeps terræ illius, adamavit eam, et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem. Et conglutinata C est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis delinavit. Et pergens ad Emor patrem suum, Accipe mibi, inquit, puellam hanc conjugem. Quod cum audisset Jacob, absentibus filiis, et in pastu pecorum occupatis, siluit donec redirent. Egresso autem Emor patre Sichem, ut loqueretur ad Jacob, ecce filii ejus veniebant de agro, auditoque quod acciderat, irati sunt valde, eo quod foedam rem esset operatus in Israel, et, violata filia Jacob, rem illicitam perpetrasset. Locutus est itaque Emor ad eos, et dixit : Sichem filii mei adhæsit anima filiæ vestræ : date eam illi uxorem, et jungamus vicissim connubia : filias vestras tradite nobis, et filias nostras accipite. Et habitate nobiscum : terra in potestate vestra est : exercete, negotiamini, et possidete eam. Sed et Sichem ad patrem et fratres ejus ait : Inveniam gratiam coram vobis, et quæcumque statueritis, dabo : augete dotem, munera postulate, et libens [Vulg. libenter] tribuam quod petieritis : tantum date mihi puellam hanc uxorem. Responderunt filii Jacob Sichem et patri ejus in dolo, sævientes ob stuprum sororis : Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircumcisio : quod illici-

-- Vocem Salem Urbinas ms. tacet. Fuerit ejus descriptor in ea sententia, non esse illud proprium urbis nomen; Hebræorum enim magistri de ipso Jacob accipiunt, quod ^b *salem*, id est, *illæsus, incolmis*, venerit Sichem. Obstare autem Hebræi textus syntaxis videtur.

tum et nefarium est apud nos. Sed in hoc valebimus **A** fœderari, si esse volueritis nostri similes, et circumcidatur in vobis omne [Vulg. omnis] masculini sexus: tunc dabimus et accipiemus mutuo filias nostras ac vestras, et habitabimus vobiscum, erimusque unus populus: sin autem circumcidisti nolueritis, tollemus filiam nostram, et recedemus. Placuit oblatio eorum Emor, et Sichem filio ejus: nec distulit adolescens quin statim quod petebatur, expleret: amabat enim puellam valde, et ipse erat inclitus in omni domo patris sui. Ingressique portam urbis, locuti sunt populo: Viri isti pacifici sunt, et volunt habitiare nobiscum: negotientur in terra, et exerceant eam, quæ spatiosa et lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus uxores, et nostras illis dabimus. Unum est, quo differtur tantum bonum: Si circumcidamus masculos nostros, ritum gentis imitantes. Et substantia eorum, et ^a pecora, et cuncta quæ possident nostra erunt: tantum in hoc acquiescamus, et habitantes simul, unum efficiemus populum. Assensi sunt omnes, circumcisus cunctis maribus. Et ecce die tertio, quando gravissimus vulnerum dolor est, arreptis, duo Jacob filii Simeon et Levi, fratres Dinæ, gladiis, ingressi sunt urbem confidenter: interfecitque omnibus masculis, et Emor et Sichem **b** filium suum pariter necaverunt, tollentes Dinam de domo Sichem sororem suam. Quibus egressis, irrerunt super occisos cæteri filii Jacob [In h. non habet, cæteri filii Jacob, sed filii Jacob venerunt super occisos], et depopulati sunt urbem in ultionem stupri. Oves eorum, et armenta, et asinos, cunctaque vastantes quæ in domibus et in agris erant; parvulos quoque et uxores eorum duxerunt captivas. Quibus patratis audacter, Jacob dixit ad Simeon et Levi: Turbastis me, et odiosum me fecistis Chanaanis et Pherezæis habitatoribus terræ hujus. Nos pauci sumus: illi congregati percutient me, et delabor ego, et domus mea. Responderunt: Numquid ut scorno abuti debuere sorore nostra?

[C. LX, Cap. XXXV.] Interea locutus est Deus ad Jacob: Surge, et ascende Bethel, et habita ibi, facque altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum. Jacob vero, convocata omni domo sua, ait: Abjicite deos alienos qui in medio vestri sunt, et mundamini, ac mutate vestimenta vestra. Surgite, et ascendamus in Bethel, et [Vulg. ut] faciamus ibi altare Deo, qui exaudivit me in die tribulationis meæ, et socius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, et inauræ quæ erant in auribus eorum: at ille infudit eas subter terebinthum, quæ est post urbem Sichem. Cumque profecti essent, terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persecui recedentes. [C. LXI, B. XXXVII.] Venit igitur Jacob Luzam, quæ est in terra Chanaan, cognomento Bethel: ipse et omnis populus cum eo. Ædificavitque

A ibi altare, et appellavit nomen loci [Vulg. add. illius], Domus Dei: ibi enim apparuit ei Deus cum fugeret fratrem suum [Vulg. tac. suum]. Eodem tempore mortua est Debbara nutrix Rebeccæ, et sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumque est nomen loci [Vulg. add. illius], Quercus fletus. Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ, benedixitque ei dicens: Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellavit eum Israel, dixitque ei: Ego Deus omnipotens, cresce et multiplicare: gentes et populi nationum erunt ex te, reges de lumbis tuis egredientur. Terramque quam dedi Abraham et Isaac, dabo tibi et semini tuo post te. Et recessit ab eo. [C. LXII.] Ille vero erexit titulum **B** lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libanina et effundens oleum: vocansque nomen loci illius, Bethel. [T. XXIX.] Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quæ dicit Ephratam: in qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitque ei obstetrix: Noli timere, quia et hunc habebis filium. Egrediente autem anima præ dolore, et imminentे jam morte, vocavit nomen filii sui Benoni, id est, filius doloris mei: pater vero appellavit eum Benjamin, id est, filius dextræ. Mortua est ergo Rachel, et sepulta in via quæ dicit Ephratam, hæc est Bethlehem. Erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus. Hic est titulus monumenti Rachel, usque in præsentem diem. Egressus inde, fixit tabernaculum trans turrem gregis. Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, et dormivit cum Bala concubina patris sui, quod illum minime latuit. Erant autem filii Jacob duodecim. Filii Liæ: primogenitus Ruben, et Simeon et Levi, et Judas, et Issachar, et Zabulon. Filii Rachel: Joseph et Benjamin. Filii Balæ ancillæ Rachelis, Dan et Nephtali. Filii Zelphæ ancillæ Liæ, Gad et Aser: hi filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ. Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mamre, civitatem Arbee, hæc est Hebron: in qua peregrinatus est Abraham et Isaac. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum. Consumptusque ætate mortuus est: et appositus est populo suo senex et plenus dierum: et sepelierunt eum Esau et Jacob filii sui.

[T. XXX, C. LXIII, Cap. XXXVI.] Hæ sunt autem generationes Esau, ipse est Edom. Esau accepit uxores de filiis Chanaan; Ada filiam Elon Hæthæi, et Oolibama filiam Ana, filiam Sebeon Hævæi: Basemath quoque filiam Ismael sororem Nabojoth. Peperit autem Ada, Eliphaz: Basemath genuit Rabuel: Oolibama edidit Jesus et Jalam [Vulg. genuit Jelom] et Core. Hi filii Esau qui nati sunt ei in terra Chanaan. Tulit autem Esau uxores suas et filios et filias, et omnem animam domus suæ, et substantiam, et pecora, et cuncta quæ habere pos-

^a Istud et pecora, quod in Hebræo quoque resonat, Vulgatus interpres nescit.

^b Hic quoque filium suum, quod in Hebræo est נָבָי, in Vulg. edit. desideratur.

terat in terra Chanaan : et abiit in alteram regio- nem, recessisque a fratre suo Jacob. Divites enim erant valde, et simul habilitate non poterant : nec sustinebat eos terra peregrinationis corum præ multitudine gregum. Habitavitque Esau in monte Seir, ipse est Edom. Hi sunt autem generationes Esau patris Edom in monte Seir, et hæc nomina filiorum ejus : Eliphaz filius Ada uxoris Esau : Rabuel quoque filius Basemath uxoris ejus. Fueruntque filii Eliphaz : Theman, Omar, Sephu, et Gatham, et Cenez. Erat autem Thamna, concubina Eliphaz filii Esau : quæ peperit ei Amalech. Hi sunt filii Adæ uxoris Esau. Filii autem Rahuel : Nahat et Zara, Semma et Miza [Vulg. Samma et Meza]. Illi filii Basemath uxoris Esau. Iste quoque erant filii Oolibama filii Ana, filii Sebeon, uxoris Esau, quos genuit ei, Ieus et Jalam, et Core. [C. LXIV.] Hi duces filiorum Esau : filii Eliphaz primogeniti Esau : dux Theman, dux Omar, dux Sephu, dux Cenez, dux Core, dux Gatham, dux Amalech. Hi duces Eliphaz in terra Edom, et hi filii Adæ. Hi quoque filii Rahuel filii Esau, dux Nabath, dux Zara, dux Semma, dux Mizi. Hi autem duces Rahuel in Terra Edom : isti filii Basemath uxoris Esau. Hi autem filii Oolibama uxoris Esau : dux Ieus, dux Jalam, dux Core. Hi duces Oolibama filium Ana uxoris Esau. Iste filii Esau, et hi duces eorum : ipse est Edom. Iste sunt filii Seir Horræi, habitatores terræ : Lotan, et Sobal, et Sebeon, et Ana, Dison, et Eser, et Disan. Hi duces Horrhæi, filii Seir, in Terra Edom. Facti sunt autem filii Lotan : Hori et Heman ; erat autem soror Lothan, Thamna. Et isti filii Sobal : Alvan et Manahath et Hebal, et Sepho et Onam. Et hi filii Sebeon : Aja et Ana. Iste est Ana qui inventit aquas calidas [in Hebr. בְּצִדְקָה, mulos in solitudine], cum pasceret asinos Sebeon patris sui : habuitque filium Disan, et filiam Oolibama. Et isti filii Disan : Am-dam, et Eseban, et Jethran, et Charan. Hi quoque filii Eser : Balaan et Zavan, et Acan. Habuit autem filios Disan : Ilus et Aram. Iste duces Horræorum : dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, dux Dison, dux Eser, dux Disan : isti duces Horræorum qui imperaverunt in terra Seir. [C. LXV.] Reges autem qui regnaverunt in terra Edom antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi : Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Denaba. Mortuus est autem Bela, et regnavit pro eo Jobab filius Zaræ de Bosra. Cumque mortuus esset Jobab, regnavit pro eo Husam de ter-

A ra Themanorum. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in re-gione Moab, et nomen urbis ejus Havith. Cumque mortuus esset Adad, regnavit pro eo Semla de Ma-seraca. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Saul de fluvio Rooboth. Cumque et hic obiisset, successit in regnum Bahalanum filius Achobor. Isto quoque mortuo, regnavit pro eo Adad [Vulg. Adar], no-menque urbis ejus Phau, et appellabatur uxor illius Melhetabel, filia Matred, filia Mesaab. Hæc ergo nomina ducum Esau, in cognationibus, et locis, et vocabulis suis : dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenes, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Iram : bi-duces Edom habitantes in terra imperii sui : ipse est Esau pater Idumæorum.

[Cap. XXXVII.] Habitavit autem Jacob in terra Chanaan, in qua peregrinatus est pater suis. Et hæc sunt generationes ejus [Hebr. Jacob. Vulg. tacet]. [T. XXXI, B. XXXVIII, C. LXVI.] Joseph cum sexdecim esset annorum, pascet gregem cum fratribus suis adhuc puer, et erat cum filiis Balæ et Zelphæ uxorum patris sui, accusavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. Israel autem diligebat Joseph super omnes filios suis, eo quod in se-nectute genuisset eum, ^d scilicet ei tunicam poly-mitam. Videntes autem fratres ejus quod a patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui. Accidit quoque ut visum somnium referret fratribus suis, quæ causa majoris odii seminarium fuit. Dixitque ad eos : Audite somnium meum quod vidi : Putabam ligare nos manipulos in agro, et quasi consurgere manipulum meum, et stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Responde-runt fratres ejus : Numquid rex noster eris ? aut subjiciemur ditioni tua ? Hæc ergo causa somniuum atque sermonum, invidiae et odii somniūm ministravit. Aliud quoque vidit somnium, quod nar-rans fratribus suis [Vulg. tac. suis], ait : Vidi per somnium, quasi solem et lunam, et stellas undecim adorare me. Quod cum patri suo et fratribus retulisset, increpavit eum pater [Vulg. add. suus], et dixit : Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti ? num ego et mater tua et fratres tui adorabimus te super terram ? Invidebant ei igitur fratres sui : pa-ter vero rem tacitus considerabat. Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Si-

^a Neque Heb. textus, neque Vulgatus interpres ha-bent alteram ; sed Targum Chal. ubi explicatius ad-ditur יְתַנֵּן.

^b Sic et Hebr. habet בֶּן־לְאָדָם, duces. Vulgata edi-tio filii præfert.

^c In Hebreo filius decem et septem annorum dicitur Joseph. Quod sequuntur Graci, et cunctæ Ori-en-talium versiones ; sensus tamen recte expressit Hiero-nymus, quia annos sexdecim expletos intelligit. MART.

— Excederit e Latine apographo ultima numeralis nota, aut quod passim usu venit, effugerit descri-bentis oculos, qui XVI depinxit pro XVII. Cætera enim adeo certum est juxta Hebreum et versiones

omnes, septemdecim hic quoque debere legi pro sexdecim, ut minime audiendus Martianus sit, qui expressisse Hieronymum putat annos jam expie-to, et quem nondum exegerat Joseph, decimum septimum prætermissee. Nihil minus : Hieronymo immutare pro arbitrio textum neque licuit, neque tantum sibi ille unquam tribuit.

^d Pro raria sive polymita, Aquila interpretatus est δέρπαγδον, id est, tunicum talarem. Symmachus, tunicam manicatum ; sive quod ad talos usque de-scenderet, et manibus artificis mira esset varietate distingua ; sive quod haberet manicas : antiqui enim magis colobiis utebantur. MART.

ebem, dixit ad eum Israel : Fratres tui pascunt oves in Sichimis : veni, mittam te ad eos. Quo respondente, Præsto sum, ait [Vulg. add. ei] : Vade et vide si cuncta prospira sint erga fratres tuos, et pecora, et renuntia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem : invenitque eum vir errantem in agro, et interrogavit quid quereret. At ille respondit : Fratres meos querero, indica mihi ubi pascant greges. Dixitque ei vir : Recesserunt de loco isto : audivi autem eos dicentes : Eamus in Dothain. [C. LXVII.] Perrexit ergo Joseph post fratres suos, et invenit eos in Dothain. Qui cum videntur cum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere, et mutuo loquebantur : Ecce somnior venit : venite, occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem : dicemusque : Fera pessima devoravit eum : et tunc apparebit quid illi prosint somnia sua. Audiens hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, et dicebat : Non interficiamus animam ejus, nec effundatis sanguinem : sed projicite eum in cisternam hanc, quæ est in solitudine, manusque vestras servate innoxias : hoc autem dicebat, volens eripere eum de manibus eorum, et reddere patri suo. Confestim igitur ut pervenit ad fratres [Vulg. add. suos], nudaverunt eum tunica talari et polymita : miseruntque [Vulg. add. eum] in cisternam, quæ non habebat aquam. Et sedentes ut comedenter panem, viderunt viatores Ismaelitas venire de Galaad, et camelos eorum, portantes aromata, et resinam, et stacten, in Ægyptum. Dixit ergo Judas fratribus suis : Quid nobis prodest si occiderimus fratrem nostrum, et celaverimus sanguinem ipsius ? Melius est ut venundetur Ismaelitis, et manus nostra non polluantur : frater enim et caro nostra est. Acquieverunt fratres sermonibus ejus. Et praetereruntibus Medianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendiderunt [Vulg. add. eum] Ismaelitis, viginti argenteis, qui duxerunt eum in Ægyptum. Reversusque Ruben ad cisternam, non invenit puerum, et scisis vestibus, pergens ad fratres suos, ait : Puer non compareret, et ego quo ibo ? Tulerunt autem tunicam ejus, et in sanguine hædi, quem occiderant, tinixerunt : mittentes qui ferrent ad patrem, et dicenter : Hanc invenimus : vide utrum tunica filii tui sit, an non. Quoniam cum agnovisset pater, ait : Tunica filii mei est, fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph. Scisisque vestibus, indutus est cilicio, lugens silium multo tempore. Congregatis autem cunctis liberis ejus, ut lenirent dolorem patris, noluit con-

A solationem recipere, et [Vulg. sed] ait : Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et illo perseverante in fletu, Medianitæ vendiderunt Joseph in Ægypto Putiphari cunucchio Pharaonis, magistro militiæ.

[T. XXXII, C. LXVIII, Cap. XXXVIII.] Eodem tempore descendens Judas a fratribus suis divertit ad virum Odollamitem, nomine Biram. Vidiisque ibi filium hominis Chananaei, vocabulo Sua : et uxore accepta, ingressus est ad eam. Quæ concepit, et peperit filium, vocavique nomen ejus Her. Rursus concepto fetu, natum filium nominavit Onam. Tertium quoque peperit : quem appellavit Sella : quo nato, parere ultra cessavit. Dedit autem Judas uxori primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuit quoque Her primogenitus Judæ, nequam in conspectu Domini : et ab eo occisus est. Dixit ergo Judas ad Onam filium suum : Ingredere ad uxorem fratris tui, et sociare illi, ut suscites semen fratri tuo. Ille autem sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret. Quamobrem dixit Judas Thamar nurui suæ : Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus : timebat enim, ne et ipse moreretur sicut fratres ejus. Quæ abiit, et habitavit in domo patris sui. Evolutis autem multis diebus, mortua est filia Sua uxor Judæ : qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsores ovium suarum, C ipse et Hiras ^b opilio gregis Odollamita, in ^c Timnatha. Nuntiatumque est Thamar quod socer illius ascenderet in Thimnatha ad tondendas oves. Quæ, depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum : et mutato habitu, sedet in bivio itineris, quod dicit Timnatham : eo quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum. Quam cum vidisset Judas, suspicatus est esse meretrice : operuerat enim vultum suum, ne agnosceretur. Ingrediensque ad eam, ait : Dimitte me, ut coeam tecum : nesciebat enim quod nurus sua esset. Qua respondentia : Quid mihi dabitis ut fruaris concubitu meo ? dixit : Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente : Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Judas : Quid vis tibi pro arrhabone D dari ? Respondit : Annulum tuum, et armillam, et baculum tuum [Vulg. lacet tuum] quem in manu tenes. Ad unum igitur coitum concepit mulier, et surgens abiit : depositoque habitu, quem assumpserat, induta est viduitatis vestibus. Misit autem Judas ha-

^a Sic canon Hebr. verit. et manuscriptus alter Bibliorum. In Hebreo ac Samaritano textu habetur נָכְנָה naccennu, percutiamus eum, sive interficiamus ; quam lectionem sequuntur quoque LXX ac cœteri interpres : sed dissentient in consequentibus : nam legunt in tertia persona נִכְנַת al-thispechu, ne effundatis : duo autem codices iss. jam memoriali habent, effundamus, manifesto, ni fallor, scriptorum errore. MART.

—Vulgat. interpres non interficiatis. Unus Urbinas ms. consequenter, nec effundamus.

^b Pro opilione sive Pastore, amicus legitur (רֵעֶן). Sed verbum ambiguum est, quia iisdem litteris utrumque nomen scribitur : verum amicus, ree pastor roe legitur. רֵעֶן igitur nomen Hebreum diversimode legit Hieronymus, roe hic loci, ree vero in Quæstionibus Hebraicis. De hac diversa interpretandi ratione apud Hieronymum non insolita, diximus in prolegomenis nostris. MART.

^c Vulgatus interpres constanter effert Thamnas. Hebreus vero תִּמְנָה.

dum per pastorem suum Odollamitem , ut reciperet pignus quod dederat mulieri , qui cum non invenisset eam , interrogavit homines loci illius ? Ubi est mulier , quæ sedebat in bivio ? Respondentibus cunctis : Non fuit in loco isto meretrix , reversus est ad Judam , et dixit ei : Non inveni eam : sed et homines loci illius dixerunt mihi , numquam ibi sedisse scortum . Ait Judas : Habeat sibi , certe mendacii nos arguere non poterit [Vulg. potest] : ego misi hædum quem promiseram , et tu non invenisti eam . Ecce autem post tres menses renuntiaverunt Judeæ , dicentes : Fornicata est Thamar nurus tua , et videatur uterus illius intumescere . Dixit Judas : Producite eam , ut comburatur . Quæcum educeretur ad poenam , misit ad socerum suum , dicens : De viro , cuius hæc sunt , concepi : agnosce cuius sit annulus , et armilla , et baculus . Qui , agnitis muneribus , ait : Justior me est , ^a quia non tradidi eam Sela filio meo . Attamen ultra non cognovit illam . Instante autem partu , apparuerunt gemini in utero : atque in ipsa effusione infantum , unus protulit manum , in qua obstetrix ligavit coccinum , dicens : iste egredietur prior . Illo vero retrahente manum , egressus est alter : dixitque mulier : Quare divisa est propter te maceria ? et ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares . Postea egressus est frater ejus , in cujus manu erat coccinum : quem appellavit Zara .

[T. XXXIII, B. XXXIX, C. LXIX, Cap. XXXIX.]
Igitur Joseph ductus in Ægyptum est , emitque eum Putiphar eunuchus Pharaonis , princeps exercitus [Vulg. add. sui] , vir Ægyptius , de manu Ismaelitarum , a quibus perductus erat . Fuitque Dominus cum eo , et erat vir in cunctis prospere agens : habitavitque in domo domini sui , qui optime noverat esse Dominum cum eo , et omnia , quæ gereret , ab eo dirigi in manu illius . Invenitque Joseph gratiam coram domino suo , et ministrabat ei , a quo præpositus omnibus gubernabat creditam sibi domum , et universa quæ ei tradita fuerant : benedixitque Dominus domui Ægyptii propter Joseph , et multiplicavit tam in ædibus , quam in agris , cunctam ejus substantiam : nec quidquam aliud noverat , nisi panem quo vescebatur . Erat autem Joseph pulchra facie , et decorus aspectu . Post multos itaque dies injecta domina oculos suos in Joseph , et ait : Dormi mecum . Qui nequaquam acquiescens operi nefario , dixit ad eam : Ecce dominus meus , omnibus mihi traditis , ignorat quid habeat in domo sua : nec quidquam est quod non in mea sit potestate , vel non tradiderit mihi , præter te , quæ uxor ejus es : quomodo ergo possum malum hoc facere , et peccare in

^a In Hebræo habet : *Justificata est ex me* , non quod justa fuerit , sed quod comparatione illius minus male fecerit , nequaquam vaga ad turpitudinem , sed liberos requirendo . MART.

— Addit ms. Urbinas hic nomen *Thamar*.

^b Aliter mss. codices et canon Hebr. verit. qui legendunt : *Cumque vidisset me clamare* ; sed idem est sensus in utraque lectio . MART.

— Nostri et quos Martian. consuluit mss. vidisset

A Deum [Vulg. add. meum] ? si juscemodi verbis per singulos dies , et mulier molesta erat adolescenti , et ille recusabat stuprum . Accidit autem quadam die , ut intraret Joseph domum , et operis quidpiam absque arbitris ficeret : et illa , apprehensa lacinia vestimenti ejus , diceret : Dormi tecum . Qui , relicto in manu illius pallio , fugit , et egressus est foras . Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis , et se esse contemptam , vocavit [Vulg. add. ad se] homines domus suæ , et ait ad eos : En introduxit virum Hebreum , ut illudceret nobis : ingressus est ad me , ut coiret tecum , cumque ego suclaimassem , et audisset vocem meam , reliquit pallium quod tenebam , et fugit foras . In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito revertenti in domum suam B. [Vulg. facit in et suam] , et ait : Ingressus est ad me servus Hebreus quem adduxisti ut illudceret mihi : cumque ^b audisset me clamare , reliquit pallium [Vulg. add. quod tenebam] , et fugit foras . His auditis dominus , et nimium credulus verbis conjugis , iratus est valde : tradiditque Joseph in carcerem , ubi vinceti regis custodiebantur , et erat ibi clausus . Fuit autem Dominus cum Joseph , et miseratus illius dedit ei gratiam in conspectu principis carceris , qui tradidit in manu ipsius universos vinclitos qui in custodia tenebantur : et quidquid siebat , sub ipso erat . Nec noverat aliquid cunctis ei creditis : Domminus enim erat cum illo , et omnia opera ejus dirigebat .

[T. XXXIV, C. LXX, Cap. XL.] His itaque gestis , accidit ut peccarent duo eunuchi , ^c pincerna regis Ægypti , et pistor , domino suo . Iratusque Pharaon contra eos (nam alter pincernis præterat , alter pistoribus) et misit eos in carcerem principis militum in quo erat vincitus et Joseph . At custos carceris tradidit eos Joseph , qui et ministrabat eis . Aliquantum temporis fluxerat , et illi in custodia tenebantur . Videruntque ambo somnum nocte una juxta interpretationem congruam sibi : ad quos cum introisset Joseph mane , et vidisset eos tristes , sciscitatus est dicens : Cur tristior est hodie solito facies vestra ? Qui responderunt : Somnum vidimus , et non est qui interpretetur nobis . Dixitque ad eos Joseph : Numquid non Dei est interpretatio ? reserte mihi quid videritis . Narravit prior , præpositus pincernarum , somnum suum : Videbam coram me vitam , in qua erant tres propagines , crescere paulatim in gemmas , et post flores uvas maturescere : calicemque Pharaonis in manu mea : tuli ergo uvas , et expressi in calicem quem tenebam , et tradidi poculum Pharaoni . Respondit Joseph : Hæc est interpretatio somni : Tres propagines , tres adhuc dies

D pro audisset .

^c Notat sanctus Hieronymus in Hebræo scriptum esse *Masec* , illud verbum quod in nomines servi Abraham supra legitur . Hodie tamen in Hebræo illud verbum nonnulli habet diversitatis , quia pro servo Abraham supra , cap. xv , 2 , scribitur . פָּרָס masce : hic vero פָּרָס masce . Nomine autem *masec* more vulgi pincernam vocat Hieronymus . MART.

sunt, post quos recordabitur Pharaon ministerii tui, A et restituet te in gradum pristinum: dabisque ei calicem juxta officium tuum, sicut facere ante consueveras. Tantum memento mei, cum tibi bene fuerit, et facias mecum misericordiam: ut suggestas Pharaoni, et [Vulg. ut] educat me de isto carcere: quia furto sublatuſ ſum de terra Hebreorum, et hic innocens in lacum missus sum. Videns pistorum magister quod prudenter ſomnium diſſolviſſet, ait: Et ego vidi ſomnium: Quod haberem tria canistra farinæ ſuper caput meum: et in uno canistro quod erat excelsius, portare me omnes cibos qui ſiunt arte pistoria, avesque comedere ex eo. Respondit Joseph: Hæc eſt interpretatio ſomnii: Tria canistra, tres adhuc dies ſunt: poſt quos auferet Pharaon caput tuum, ac ſuspendet te in cruce, et lacerabunt volucres carnes tuas. Ex in dies tertius natalis [Vulg. natalitiuſ] Pharaonis erat: qui faciens grande convivium pueris suis, recordatus eſt inter epulas magiſtri pincernarum, et pistorum principiſ. Reſtituitque alterum in locum ſuum, ut porrigeret regi [Vulg. ei] poculum: alterum ſuſpendit in cruce [Vulg. patibulo], ut conjectoriſ veritas probaretur. Et tamen ſuccedentiſ proſperiſ, prepoſiſtiſ pincernarum oblituſ eſt interpretiſ ſui.

[C. LXXI, Cap. XLI.] Poſt duos annos vidit Pharaon ſomnium. Putabat ſe ſtare ſuper fluvium, de quo ascendebat ſeptem boves, pulchræ et crassæ nimis: et paſcebanter in lociſ paluſtribus. Aliæ quoque ſeptem emergebant de flumine, ſœdæ conſectæque macie: et paſcebanter in ipsa amniſ ripa in lociſ virentiibus: devoraveruntque eās, quarum mira ſpecies et habitudo corporuſ erat. Expergefactus Pharaon, rurſum dormiuit, et vidit alterum ſomnium: Septem ſpicæ pullulabant in culmo uno plenæ atque formoſæ: aliæ quoque totidem, ſpicæ tenues, et percussæ uredine oriebanter, devoranteſ omnem priorum pulchritudinem. Evigilans Pharaon poſt quietem, et facto mane, pavore perterritus, miſit ad [Vulg. add. omnes] conjectoriſ Aegypti cuncloſque ſapienſes, et accerſiſ narravit ſomnium, nec erat qui interpretaretur. Tunc demum reminiſſens pincernarum magiſter ait: Conſiteor peccatum meum: Iratus rex ſerviſ ſuis, me et magiſtrum pistorum retrudi jussit in carcere principiſ milituſ: ubi una nocte uterque vidimus ſomnium, præſagium futurom. Erat ibi puer Hebreus, ejusdem duciſ milituſ famulus: cui narraenteſ ſomnia, audivimus quidquid poſtea rei probavit eventuſ: ego enim reddituſ ſum officio meo: et ille ſuſpensus eſt in cruce. [B. XL.] Protinus ad regiſ imperiuſ eductum de carcere Joseph toionderuſ: ac veste mutata, oblatus eſt ei. Cui ille ait: Vidi ſomnia, nec eſt qui ediſſerat: que audivi te prudentiſſime [Vulg. ſapientiſſime] conjicere. Respon-

* In Hebraeo סָלֹם Salom habet: quare Hieronymus in Quæſitionibus jam centies nominatiſ ita interpretatur ad verbum: Sine me Deus respondebit pacem Pharaoni. Denique, inquit, Symmachus more

dit Joseph: absque me Deus respondebit a proſpera Pharaoni. Narravit ergo Pharaon quod viderat: Putabam me ſtare ſuper ripam fluminis, et ſeptem boves de amne conſendere, pulchræ nimis, et obesiſ carniſibus, que in paſtu paluſis vireta carpebant. Et ecce, has ſequabantur aliae ſeptem boves in tantum deſormes et macilenta, ut numquam tales in terra Aegypti viderim: que, devoratiſ et consumptiſ prioriſ, nullum ſaturitatiſ dedere veſtigium: ſed ſimiſ macie et ſqualore torpebant. Evigilans, rurſum ſopore depreſſuſ, vidi ſomnium: ſeptem ſpicæ pullulaſt in culmo uno plenæ atque pulcherrimæ. Aliæ quoque ſeptem tenueſ et percussæ uredine, oriebanter e stipula: que priorum pulchritudinem devoraunter. Narravi conjectoriuſ ſomniorum [Vulg. ſomnium], et nemo eſt qui ediſſerat. Respondit Joseph: ſomnium regiſ unum eſt: que factuſ eſt Deus, oſtentit Pharaoni. Septem boves pulchræ, et ſeptem ſpicæ plenæ, ſeptem ubertiatiſ anni ſunt: eamdemque viuſ ſomnii comprehendunt. Septem quoque boves tenueſ atque macilenta, que ascenderunt poſt eās, et ſeptem ſpicæ tenueſ, et vento urente percussæ: ſeptem anni ſunt venturae famiſ. Qui hoc ordine complebantur: Ecce ſeptem anni veſtient fertilitatiſ magna in universa terra Aegypti: quos ſequentur ſeptem anni alii tantæ sterilitatiſ, ut oblivioni tradatur cuncta retro abundantia: conſumptu eſt enim fames omnem terram, et ubertiatiſ magnitudinem perdituſ eſt inopia magnituſ. Quod autem vidisti ſecondo ad eamdem rem pertinenſ ſomnium, firmitatiſ indicium eſt, eo quod flat ſermo Dei, et velocius impleatur. Nunc ergo provideat rex viruſ ſapienſem et induſtriuſ, et praſificiat eum terra Aegypti: qui conſtituat prepoſitoſ per ſingulaſ [Vulg. cuncta] regiōneſ, et quintam partem fructuū per ſeptem annos fertilitatiſ [Vulg. sterilitatiſ], qui jam nunc futuri ſunt, congreget in horrea: et omne frumentuſ ſub Pharaoni poſteſt condatur ſerveturque in urbibus. Et paretur futurae ſeptem annorum fami, que oppreſſuſ eſt Aegyptuſ, et non conſumetur terra inopia. Placuit Pharaoni conſiliuſ et cunctis ministris ejus: locuſtuſque eſt ad eos: Num invenire poterimus talem viruſ, qui ſpiritu Dei plenus ſit? Dixit ergo ad Josephi: Quia oſtentit Deus tibi omnia que locutuſ eſt, numquid ſapienſiorem et ſimilem tui invenire potero? Tu eris ſuper domum meam, et ad tui oris imperiuſ cunctuſ populuſ obediet: uno tantuſ regni ſolio te preceſdaſ. Dixit quoque rurſum Pharaon ad Josephi: Ecce, conſtitui te ſuper universam terram Aegypti. Tulit annulum de manu ſua et dedit eum in manu ejus: veſtivitque eum ſtola byſſina, et collo torqueuſ auream circumpoſuit. Fecitque eum ascenderere ſuper currum ſuum ſecunduſ, clamante pracone, ut omnes coram eo genu ſlecterent, et

ſuo apertiuſ tranſtulit: Non ego, ſed Deus respondebit pacem Pharaoni. MART.

— Mavult in Hebraic. Quæſitionibus transferri, pacem, juxta Heb. סָלֹם

præpositum esse scirent universæ terraë Ægypti. A Dixit quoque rex ad Joseph : Ego sum Pharaon : absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terra Ægypti. * Vertitque nomen illius , et vocavit eum lingua Ægyptiaca , Salvatorem mundi. Deditque illi uxorem Aseneth , filiam Putiphares , sacerdotis Heliopoleos. [T. XXXV.] Egressus itaque Joseph ad terram Ægypti (triginta autem annorum erat quando stetit in conspectu regis Pharaonis) , circuivit onnes regiones Ægypti. Venitque fertilitas septem annorum : et in manipulos redacte segetes congregatae sunt in horrea Ægypti. Omnis etiam frugum abundantia in singulis urbibus condita est. Tantaque fuit multitudo [Vulg. abundantia] tritici , ut areæ maris coæquaretur , et copia mensuram excederet. Nati sunt autem Joseph filii B duo antequam veniret famæ : quos ei peperit Aseneth , filia Putiphares , sacerdotis Heliopoleos. Vocavitque nomen primogeniti , Manasses , dicens : Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum , et domus patris mei. Nomen quoque secundi appellavit Ephraim , dicens : Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Igitur transactis septem annis ubertatis , qui fuerant in Ægypto , cœperunt venire septem anni inopiae , quos prædixerat Joseph : et in universo orbe famæ prævaluit ; in cuncta autem terra Ægypti deerat panis. Qua esuriente , clamauit populus ad Pharaonem , alimenta petens. Quibus ille respondit : Ite ad Joseph , et quidquid vobis dixerit , facite. Crescebat autem quotidie famæ in omni terra ; aperuitque Joseph universa horrea , et vendebat Ægyptiis : nam et illos oppresserat famæ. Omnesque provincie veniebant in Ægyptum , ut emerent escas , et malum inopie temperarent.

[B. XLI. C. LXXII. , Cap. XLII.] Audiens autem Jacob quod alimenta vendérentur in Ægypto , dixit filii suis : Quare negligitis ? audivi quod triticum venundetur in Ægypto : descendite et emite nobis necessaria , ut possimus vivere , et non consumamur inopia. Descendentes igitur fratres Joseph decem , ut emerent frumenta in Ægypto (Benjamin domi retento ab Jacob , qui dixerat fratribus ejus : Ne forte in itinere quidquam patiatur mali)) , ingressi sunt terram Ægypti cum aliis qui pergebant ad emendum. Erat autem famæ in terra Chanaan. Et Joseph , princeps [Vulg. add. erat in terra] Ægypti , atque ad illius nutum frumenta populis vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui , et agnivisset eos , quasi ad alienos durius loquebatur , interrogans eos :

* Hunc locum paraphrasticæ vertit Hieronymus : in Hebreo enim hæc tantum leguntur : *Et vocavit Pharaon nomen Joseph סָפָנֵת פָּנֵחַ Saphaneth Phane.* Sed ad sensum Scripturæ facilius percipiendum non parum conducunt quæ ab Hieronymino addita monimus : unde libro Traditionum Hebraicarum de nomine imposito Joseph ipse scribit : *Licet Hebraice hoc nomen absconditorum repertorem sonet , tamen quia ab Ægyptio ponitur , ipsius linguae debet habere rationem. Interpretatur ergo sermone Ægyptio Saphaneth phane , sive ut Septuaginta transferre voluerunt*

Unde venistis ? Qui responderunt : De terra Chanaan , ut emamus victui necessaria. Et tamen fratres ipse cognoscens , non est agnitus ab eis. Recordatusque somniorum , quæ aliquando viderat , ait ad eos : Exploratores estis : ut videatis infirmiora terræ , venistis. Qui dixerunt : Non est ita , domine , sed servi tui venerunt , ut emerent cibos. Omnes filii unius viri sumus : pacifici venimus , nec quidquam famuli tui machinantur mali. Quibus ille respondit : Aliter est : immunita terræ hujus considerare venistis. Et [Vulg. At] illi : Duodecim , inquiunt , servi tui , fratres sumus , filii viri unius in terra Chanaan : minimus cum patre nostro est , et aliis non est super. Hoc est , ait , quod locutus sum : Exploratores estis. Jam nunc experimentum vestri capiam : per salutem Pharaonis non egrediebinini hinc , donec veniat frater vester minimus. Mittite e vobis unum , et adducat eum : vos autem eritis in vinculis , donec probentur quæ dixistis , utrum falsa an vera sint : alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. Tradidit ergo eos custodie tribus diebus. Die autem tertio eductis e carcere , ait : Facite quæ dixi , et vivetis : Deum enim timeo. Si pacifici estis , frater vester unus ligetur in carcere : vos autem abiете , et ferite frumenta quæ emistis , in domos vestras , et fratrem vestrum minimum ad me adducite , ut possim vestros probare sermones , et non moriamini. Fecerunt ut dixerat , et locuti sunt ad invicem : Merito hæc patimur , quia peccavimus in fratre nostrum , videntes angustiam animæ illius , cum deprecaretur nos , et non audivimus : idecirco venit super nos ista tribulatio. E quibus unus Ruben , ait : Numquid non dixi vobis : Nolite peccare in puerum , et non audistis me ? en sanguis ejus exquiritur. Nesciebant autem quod intelligeret Joseph : eo quod per interpretem loqueretur ad eos. Avertisque se parumper , et levavit : et reversus locutus est ad eos. Tollensque Simeon , et ligans illis præsentibus , jussit ministris ut implerent saccos eorum tritico , et reponerent pecunias singulorum in sacculis suis , datis supra cibariis in viam : qui fecerunt ita. At illi portantes frumenta in asinis [Vulg. add. suis] profecti sunt. Apertoque unus sacco , ut daret jumento pabulum in diversorio , contemplatus pecuniam in ore sacculi , dixit fratribus suis : Reddita est mihi pecunia mea [Vulg. tac. mea] , en habetur in sacco. Et obstupesfacti , turbati que , dixerunt mutuo : Quidnam est hoc quod fecit nobis Deus ? Venerantque ad Jacob patrem suum in

ψομθὸς φανή. Salvator mundi : eo quod orbem terre ab imminentia famis excidio liberavit. MART.

—Nonnihil ab Hebreo abludit , neque enim habet textus , vertitque nomen ejus , multoque minus illud , lingua Ægyptiaca : sed tantum , et vocavit Pharaon nomen Joseph , Zaphnat Pantach. Nec ignorabat Hieron , commodum in Hebreo significatum habere has voces , scilicet , abscondita revelantis : sed maluit Ægyptiæ putare originis , quod alii tamen auctores non probant. Vide Quest. Hebraicas.

terrā Chanaan, et narraverunt ei omnia quae accidissent sibi, dicentes: Locutus est nobis dominus terrae dure, et putavit nos exploratores provincie. Cui respondimus: Pacifici sumus, nec ulla molimur insidias. Duodecim fratres uno patre geniti sumus: uous non est super, minimus cum patre versatur in terra Chanaan. Qui ait nobis: Sic probabo quod pacifici sitis: Fratrem vestrum unum dimittite apud me, et cibaria domibus vestris necessaria sumite, et abite, fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam quod non sitis exploratores, et istum, qui tenetur in vinculis, recipere possitis: ac deinceps emendi quae vultis habeatis licentiam. His dictis, cum frumenta effundenderent, singuli reperrerunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritiisque simul omnibus, dixit pater Jacob: Absque liberis me esse fecistis, Joseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, Benjamin auferetis: in me haec mala omnia reciderunt. Cui respondit Ruben: Duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi: trade illum in manu mea, et ego eum tibi restituam. At ille: Non descendet, inquit, filius meus vobiscum: frater ejus mortuus est, ipse solus remansit: si quid ei adversi acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

[B. LXII, C. LXXXIII, Cap. XLIII.] Interim fames omnem terram vehementer premebat. Consumptisque cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Jacob ad filios suos: Revertimini, et emite [Vulg. add. nobis] pauxillum escarum. Respondit Judas: Denuntiavit vir nobis ille sub testificatione jurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. Si ergo vis mittere cum nobiscum, pergeamus pariter, et ememus tibi necessaria: sin autem non vis, non ibimus: vir enim, ut saepe diximus, denuntiavit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo. Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis et alium habere vos fratrem. At illi responderunt: Interrogavit nos homo per ordinem nostram progeniem: si pater viveret, si haberemus fratrem, et nos respondimus ei consequenter juxta id quod fuerat sciens: numquid scire poteramus quod dicturus esset: Adducite vobiscum fratrem vestrum? Judas quoque dixit patri suo: Mitte puerum mecum, ut proficiamur, et possimus vivere, ne moriamur nos et parvuli nostri. Ego suscipio puerum: de manu mea require illum: nisi reduxero, et tradidero eum tibi, ero peccati in te reus omni tempore. Si non intercessisset dilatio, jam vice altera venissemus. Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis, sumite de optimis [Vulg. add. fructibus] terrae in vasis vestris, et ferte viro munera, modicum resinæ, et mellis, et styracis, staectes, et terebinthi, et amygdalarum. Pecuniam quoque duplēcē ferte vobiscum, et illam, quā inveniētis in sacculis, reportate, ne forte errore factum sit; sed

A et fratrem vestrum tollite, et ite ad virum. Deus autem [Vulg. add. meus] omnipotens faciat vobis eum placabilem, et remittat vobis fratrem vestrum quem tenet, et hunc Benjamin: ego autem quasi oratus absque liberis ero. Tulerunt ergo viri munera, et pecuniam duplēcem, et Benjamin: descendēruntque in Aegyptum, et stelerunt coram Joseph. Quos cum ille vidisset, et Benjamin simul, praecepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduce viros domum, et occide victimas, et instrue convivium, quoniam [Vulg. add. hodie] mecum sunt comedusti meridie. Fecit ille quod sibi fuerat imperatum, et introduxit viros domum. Ibique exterriti, dixerunt mutuo: Propriet pecuniam, quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus, ut devolvat in nos calumniam, et violenter subjiciat servituti, et nos, et asinos nostros. Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem [Vulg. add. domus] locuti sunt: Oramus, domine, ut audias [Vulg. add. nos], Jam ante descendimus ut emeremus escas, quibus emptis, cum venissemus ad diversorium, apernuimus sacculos nostros, et invenimus pecuniam in ore saccorum: quam nunc eodem pondere reportavimus. Sed et aliud aitulimus argentum, ut emamus quae [Vulg. add. nobis] necessaria sunt: non est in nostra conscientia, quis eam posuerit in marsupiis nostris. At ille respondit. Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, et Deus patris vestri, dedit vobis thesauros in sacculis vestris; nam pecuniam, quam dedistis mibi, probatam ego habeo. Eduxitque B ad eos Simeon. Et introductis domum, attulit aquam, et laverunt pedes suos, deditque pabula asinis eorum. Illi vero parabant munera, donec ingredieretur Joseph meridie: audierant enim quod ibi comedunt essent panem. Igitur ingressus est Joseph domum suam, obtuleruntque ei munera, tenentes in manibus [Vulg. add. suis]: et adoraverunt proni in terram. At ille clementer resalutatis eis, interrogavit [Vulg. add. eos], dicens: Salvesne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? adhuc vivit? Qui responderunt: Sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit. Et incurvati, adoraverent eum. Attollens autem oculos Joseph, vidi Benjamin fratrem suum uterinum, et ait: Ista est frater vester parvulus, de quo dixeratis mihi? Et rursus: Deus, inquit, misereatur tui, fili mi. Festinavitque, quia commota fuerunt viscera ejus super fratre suo, et erumpabant lacrymæ, et introiens cubiculum, flevit. Rursusque Iota facie egressus, continuuit se et ait: Ponite panes. Quibus appositis seorsum Joseph, et seorsum fratribus, Aegyptiis quoque, qui vescebantur simul, seorsum (illicitum est enim Aegyptiis comedere cum Hebreis, et profanum putant hujuscemodi convivium), sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenitam suam, et minimus juxta ætatem suam. Et mirabantur (uimis) [h. viri ad invicem] sumptibus partibus, quas ab eo acceperant: majorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus exce-

deret. • Biberuntque et inebrati sunt cum eo. **A** [Cap. XLIV.] Præcepit autem Joseph dispensatori domus suæ, dicens : Impie saccos eorum frumento, quantum possint capere, et pone pecuniam singulorum in summitate sacci. Scyphum autem meum argenteum, et pretium quod dedit tritici, ^b pone in ore sacci junioris. Factumque est ita. Et torto mane, dimisi sunt cum asinis suis. Jamque urbo exierant, et processerant paululum : tunc Joseph accersito dispensatore domus : Surge, inquit, persequere viros : et apprehensis dicio : Quare reddidistis malum pro bono? Scyphum quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, et in quo augurari solet : pessimam rēm fecistis. Fecit ille ut jussaret. Et apprehensis per ordinem locutus est. Qui responderunt : Quare sic loquitur dominus noster, ut servi tuū tantum flagitiū commiserint? Pecuniam, quam inventimus in summitate saccorum, reportavimus ad te de terra Chanaan : et quo modo consequens est ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum? Apud quemcumque fuerit inventum servorum tuorum quod queris, moriatur, et nos servi erimus domini nostri. Qui dixit eis : Fiat iuxta vestram sententiam : apud quemcumque fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innoxii. Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli. Quos scrutatus, inclpiens a majore usque ad minimum, invenit scyphum in sacco Benjamin. At illi, scissis vestibus, oneratisque rursum asinis, reversi sunt in oppidum. Primusque Judas cum fratribus ingressus est ad Joseph (necdum enim de loco abierat) omnesque ante eum in terram pariter coruerunt. Quibus ille ait : Cur sic agere voluistis? an ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? Cui Judas : Quid respondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur, aut juste poterimus obtendere? Deus invenit iniquitatem servorum tuorum : enī omnes servi sumus domini mei, et nos, et apud quem inventus est scyphus. Respondit Joseph : Absit a me ut sic agam : qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus : vos autem abite liberi ad patrem vestrum. Accedens autem proprius Judas, confidenter ait : Oro, domine mi, loquatur servus tuus verbum in auribus tuis, et ne irascaris famulo tuo : tu es enim post Pharaonem dominus meus. Interrogasti prius servos tuos : Habetis patrem, aut fratrem? et nos respondimus tibi domino meo : Est nobis pater senex, et puer parvulus, qui in senecta illius natus est : cuius uterinus frater mortuus est, et ipsum solum habet mater sua, pater vero tenere diligit eum. Dixistique servis tuis : Adducite eum ad me, et ponam oculos meos super illum. Suggestimus domino meo : Non potest puer relinquere patrem suum : si enim illum dimiserit, morietur. Et dixisti servis tuis : Nisi ve-

^a Idioma est lingua Hebraicæ, ut ebrietatem protestat ponat, sicut Psal. lxiv, 41 : *In stillicidiis ejus inebriabitur germinans*; haud dubium quin terra pluvialis irrigata. MART.

^b Pro *sacco*, *peronem* vel *follem* in Hebræo habet.

nerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam. Cum ergo ascendisemus ad famulum tuum, patrem nostrum, narravimus ei omnia quæ locutus est dominus meus. Et dixit pater noster : Revertimini, et emite nobis parum tritici. Cui diximus. Ire non possumus : si frater noster minimus descendat [Vulg. descendere] nobiscum, proflicescemur simul : alioquin, illo absente, non audemus videre faciem viri. Ad quæ ille respondit : Vos scitis quod duos generis mibi uxor mea. Egressus est unus, et dixistis : Bestia devoravit eum : et hucusque non comparet. Si tuleritis et istum, et aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos. Igitur si intravero ad servum tuum patrem nostrum, et puer defuerit (cum anima illius ex bujus anima pendeat) videritque eum non esse nobiscum, morietur, et deducet famuli tui canos ejus cum dolore ad inferos. Ego proprius servus tuus sim, qui in meam hunc recepi fidem : et spondi, dicens : Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. Manebo itaque servus tuus pro puerō in ministerium domini mei, et puer ascendat cum fratribus suis. Non enim possum redire ad patrem meum, absente puerō, ne calamitatis, quæ oppressura est patrem meum, testis assistam.

[Cap. XLV]. Non se poterat ultra cohibere Joseph multis coram astantibus : unde præcepit ut egredientur cuncti foras, et nullus interesset alienus agnitioni mutuae. Elevavitque vocem cum fletu ; quam audiverunt Aegyptii, omnisque domus Pharaonis. Et dicit fratribus suis : Ego sum Joseph : adhuc pater meus vivit? Non poterant respondere fratres nimio terrore perterriti. Ad quos ille clementer : Accedite, inquit, ad me. Et cum accessissent prope, Ego sum, ait, Joseph, frater vester, quem vendidistis in Aegyptum. Nolite pavere, nec vobis durum esse videatur, quod vendidistis me in his regionibus : pro salute enim vestra misit me Deus ante vos. Biennium est quod faines esse cœpit in terra : et adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti. Præmisitque me Deus ut reservemini super terram, et escas ad vivendum habere possitis. Non vestro consilio, sed Dei hoc voluntate missus sum : qui fecit me quasi patrem Pharaonis, et dominum universæ domus ejus, ac principem in omni terra Aegypti. Festinate et ascendite ad patrem meum, et dicetis ei : Hæc mandat filius tuus Joseph : Deus me fecit Dominum universæ terræ Aegypti : descendite ad me, ne moreris, et habita [Vulg. habitabis] in terra e Gesen : erisque iuxta me tu, et filii tui, et filii filiorum tuorum, oves tuæ, et armenta tua, et universa quæ possides. Ibique te pascam (adhuc enim quinque anni residui sunt famis), ne tu pereas, et domus tua, et omnia quæ possides. En oculi vestri,

Ita S. Hieronymus. MART.

^c Eodem modo legit sanctus Hieronymus in Questionibus Hebraicis. MART.

— Palatin. ms. cum Vulgatis libris, Gesen. Vide Question. Hebraicas.

et oculi fratris mei Benjamin, vident quod os meum loquatur ad vos. Nuntiate patri meo universam gloriam meam, et cuncta quæ vidistis in Ægypto. Festinate et adducite eum ad me. Cumque amplexatus recidisset in collum Benjamin fratris sui, slevit : illo quoque flente similiter super collum ejus. Osculatusque est Joseph omnes fratres suos, et ploravit super singulos. Post quæ ausi sunt loqui ad eum. Auditumque est, et celebri sermone vulgatum in aula regis : Venerunt fratres Joseph : et gavisus est Pharaeo, atque omnis familia ejus. Dixitque ad Joseph ut imperaret fratribus suis, dicens : Onerantes jumenta, ite in terram Chanaan, et tollite inde patrem vestrum et cognationem, et venite ad me : et ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ. Præcipe etiam ut tollant plastra de terra Ægypti, ad subvectionem parvolorum suorum et conjugum : ac dicio : Tollite patrem vestrum, et proferate quantocius venientes. Nec dimittatis [h. anittatis] quidquam de supellectili vestro : quia omnes opes Ægypti, vestræ erunt. [B. XLIII.] Feceruntque filii Israel, ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Joseph plastra, secundum Pharaonis imperium : et cibaria in itinere. Singulisque proferri jussit binas stolas : Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis : tantumdem pecuniae et vestium mittens patri suo, addens et asinos decem, qui subveharent ex omnibus divitiis Ægypti : et totidem asinas, triticum in itinere pauesque portantes. Dimisit ergo fratres suos, et præfiscientibus ait : Ne irascimini in via. Qui ascendentibus ex Ægypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob. Et nuntiaverunt ei, dicentes : Joseph filius tuus vivit, et ipse dominatur in omni terra Ægypti. Quo auditio [Vulg. add. Jacob], quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat eis. Illi contra, refrebant omnem ordinem rei. Cumque vidisset plastra et universa quæ miserat, revixit spiritus ejus, et ait : Sufficit mihi si adhuc filius meus Joseph vivit: vadam, et videbo illum antequam moriar.

[T. XXXVI, C. LXXIV, Cap. XLVI.] Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad Puteum juramenti, et mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac, audivit eum per visionem noctis vocantem se et dicentem sibi : Jacob, Jacob; qui respondit : Ecce adsum. Ait illi Deus : Ego sum fortissimus Deus patris tui : noli timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, et ego inde adducam te revertentem : Joseph quoque ponet manum suam super oculos tuos. [C. LXXV.] Surrexit autem Jacob a Puteo juramenti; tuleruntque eum filii cum parvulis et uxoris suis in plaustria que miserat Pharaeo ad portandum senem et omnia quæ possederant [In h. et duxerunt secum greges suos] in terra Chanaan : venitque in Ægyptum cum omni semine suo, filii ejus, et nepotes, filiae, et cuncta simul progenies. Haec sunt autem nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum, ipse cum liberis suis; Primoge-

Anitus Ruben. Filii Ruben : Enoch et Phallu et Eson et Charmi. Filii Simeon : Jemuel et Jamin, et Ohad [Vulg. Abad], et Jachin et Soher, et Saul filius Chanaanitidis. Filii Levi : Gerson et Caath et Merari. Filii Juda : Iler et Onan et Sela et Phares et Zara, mortui sunt autem Iler et Onan in terra Chanaan. Fueruntque filii [Vulg. Nati sunt] Phares : Eson et Amul. Filii Issachar : Thola et Phua et Job et Simron. Filii Zabulon : Sared et Elon et Jahellel. Hi filii Liæ quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina filia sua, omnes animæ filiorum ejus et filiarum, triginta et tres. Filii Gad : Sephion et Haggi, Suni, et Esebon et Heri et Arodi et Areli. Filii Aser : Jimna; et Jisua, et Jisui, et Beria, Sara quoque soror eorum. Filii Beria : Heber et Melchiel : hi filii Zelphæ, quam dedit Laban Liæ, filiæ suæ, et hos genuit Jacob sedecim animas. Filii Rachel uxoris Jacob : Joseph et Benjamin. Nati sunt Joseph filii in terra Ægypti, quos genuit ei Aseneth, filia Putiphare, sacerdotis Heliopoleos : Manasses et Ephraim. Filii Benjamin : Bela et Becher et Asbel, Gera et Naaman, et Ehi, et Ros, Mophim, et Ophim, et Ared. Hi filii Rachel quos genuit Jacob ; omnes animæ, quatuordecim. Filii Dan : Husim. Filii Nephthali : Jaseel, et Gunil, et Jeser, et Sellem. Hi filii Balæ, quam dedit Laban Rachel, filiæ suæ : et hos genuit Jacob : omnes animæ, septem. Cunctaque animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex. Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in terra Ægypti, animæ duæ. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt Ægyptum, fuere septuaginta. [C. LXXVI.] Misit autem Judam ante se ad Joseph, ut nuntiaret ei, et ille occurseret in Gesen. Quo cum pervenisset, juncto Joseph curru suo, ascendit obviam patri suo ad eumdem locum : vidensque eum, irruit super collum ejus, et inter amplexus slevit. Dixitque pater ad Joseph : Jam laetus moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquam. [C. LXXVII.] Et [Vulg. relinquo. At] ille locutus est ad fratres suos et ad omnem domum patris sui : Ascendam et nuntiabo Pharaoni, dicamque ei : Fratres mei, et domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me : et sunt viri pastores ovium, curamque habent alendorum gregum : **D**pecora sua, et armenta, et omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt secum. Cumque vocaverit vos, et dixerit : Quod est opus vestrum ? Respondebitis : Viri pastores sumus servi tui ab infancia nostra usque in præsens, et nos et patres nostri. Hæc autem dicetis, ut habitare possitis in terra Gesen : quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium.

[Cap. XLVII.] Ingressus ergo Joseph nuntiavit Pharaoni, dicens : Pater meus et fratres, oves eorum et armenta, et cuncta quæ possident, venerunt de terra Chanaan : et ecce consistunt in terra Gesen. Extremos quoque fratrum suorum quinque viros statuit coram rege ; quos ille interrogavit : Quid habetis operis ? Responderunt : Pastores ovium sumus

servi tui, et nos, et patres nostri. Ad peregrinandum in terra tua venimus : quoniam non est herba græbus servorum tuorum, ingravescere fame in terra Chanaan ; peimusque ut esse nos jubeas servos tuos in terra Gesen. [C. LXXVIII.] Dixit itaque rex ad Joseph : Pater tuus et fratres tui venerunt ad te ; terra Ægypti in conspectu tuo est : in optimo loco fac habitare eos, et trade eis terram Gesen. Quod si nosti esse in eis viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum. [B. XLIV.] Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, et statuit eum coram eo ; qui benedicens illi, et interrogatus ab eo : Quot sunt dies annorum vite tuæ ? Respondit : Dies peregrinationis & meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, et non pervenerunt usque ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt, et benedicto rege, egressus est foras. Joseph vero patri et fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terra solo [Vulg. loco], Ramesses, ut præceperat Pharao. Et alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis : in toto enim orbe panis deerat, et oppresserat fames terram, maxime Ægypti et Chanaan. E quibus omnem pecuniam congregavit pro venditione frumenti, et intulit eam in ærarium regis. Cumque defecisset ^b emporibus pretium, venit cuncta Ægyptus ad Joseph, dicens : Da nobis panes : quare morimur coram te, deficiente pecunia ? Quibus ille respondit : Adducite pecora vestra, et dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habetis. Quæ cum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, et ovibus, et bovis, et asinis : sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno secundo, et dixerunt ei : Non celamus domino [Vulg. celabimus donum] nostro, quod, deficiente pecunia, pecora simul defecerunt : nec clam te est, quod absque corporibus et terra nihil habeamus. Cur ergo moriemur, te vidente ? et nos et terra nostra tui erimus : eme nos in servitutem regiam, et præbe semina, ne, pereunte cultore, redigatur terra in solitudinem. Emit igitur Joseph omnem terram Ægypti, videntibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subjectique eam Pharaoni, et cunctos populos ejus, a novissimis terminis Ægypti usque ad extremos fines ejus, præter terram sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis : quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. Dixit ergo Joseph ad populos : En ut cernitis, et vos et terram vestram Pharao possidet : accipite semina, et seruite agros, ut fruges habere possitis. Quintam partem regi dabitis : quatuor reliquias permitto vobis in sementem, et in cibum familiis et liberis vestris. Qui responderunt : Salus nostra in manu tua est : respiciat nos tantum Dominus noster, et luci serviemus regi. Ex eo tempore

* In antiquis mss. codd. inque canone Heb. verit. legitur, *Dies peregrinationis* vita meæ, sed vita mutualium videtur e LXX interpretibus, qui legunt, *Dies annorum* vita meæ. MART.

A usque in presentem diem, in universa terra Ægypti, regibus quinta pars solvit, et factum est quasi in legem, absque terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. [C. LXXIX.] Habitavit ergo Israel in Ægypto, id est, in terra Gesen, et possedit eam : auctusque est, et multiplicatus nimis. Et vixit in ea decem et septem annis : factique sunt omnes dies vitæ illius centum quadraginta et septem annorum. Cumque appropinquare cerneret mortis diem [Vulg. add. suæ], vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum : Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo, et facies mihi misericordiam et veritatem : ut non sepelias me in Ægypto : sed dormiam cum patribus meis, et auferas me de hac terra, condasque in sepulcro majorum meorum. B Cui respondit Joseph : Ego faciam quod jussisti. Et ille : jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput. [T. XXVII, C. LXXX, Cap. XLVIII.] His ita transactis, nuntiatum est Joseph quod argotaret pater suus : qui, assumptis duobus filiis Manasse et Ephraim, ire perrexit. Dictumque est seni : Ecce filius tuus Joseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo. Et ingresso ad se ait : Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ est in terra Chanaan : Benedixitque mihi, et ait : Ego te augebo et multiplicabo, et faciam [Vulg. add. te] in turbas populorum : daboque tibi terram hanc, et semini tuo post te, in possessionem sempiternam. Duo igitur filii tui, qui nati sunt [Vulg. add. tibi] in terra Ægypti, antequam C C hic venirem ad te, mei erunt : Ephraim et Manasses, sicut Ruben et Simeon reputabantur mihi. Reliquos autem quos gennueris post eos, tui erunt, et nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. Mibi enim, quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratque vernum tempus : et ingrediebar Ephratam, et sepelivi eam iuxta viam Ephræte, que alio nomine appellatur Bethlehem. Videns autem filios ejus dixit ad eum. Qui sunt isti ? Respondit : Fili mihi sunt, quos dedit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, ut benedicam illis. [B. XLV.] Oculiem Israel caligaverant præ nimia senectutè, et clare videre non poterat. Applicitosque ad se deosculatus est, et circumplexus [Vulg. add. eos] dixit ad filium suum : Non sum fraudatus aspectu tuo : insuper ostendit mihi Deus semen tuum. Cumque tulisset eos Joseph de gremio patris, adoravit pronus in terram. Et posuit Ephraim ad dexteram suam, id est, ad sinistram Israel : Manassen vero in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicauitque ambos ad eum. Qui extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim junioris [Vulg. minoris] fratris : sinistram autem super caput Manasse, qui major natu

— Addunt nostri mss. vita. Sed et Hebreus, et Aquila nescio quid plus habet, quam dies peregrinationis meæ, scilicet dies annorum peregrinationis meæ.

^b Alii libri temporibus præserunt.

erat, commutans manus. Benedixitque * Joseph filio suo, et ait : Deus, in cuius conspectu ambulaverunt patres mei, Abraham et Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in praesentem diem ; Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris [Vulg. add. istis] : et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac; et crescant in multitudinem super terram. Videntes autem Joseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, graviter accepit : et apprehensam patris manum levare conatus est de capite Ephraim, et transferre super caput Manasse. Dixitque ad patrem : Non ita convenit pater : quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput ejus. Qui renuens, ait : Scio, fili mi, scio : et iste quidem erit in populos, et multiplicabitur : sed frater ejus junior major illo erit : et semen illius crescat in gentes. Benedixitque eis in ipso tempore, dicens : In te benedicetur Israel, atque dicetur : Faciat tibi Deus sicut Ephraim et sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassem. Et ait ad Joseph filium suum : En ego morior, et erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo.

[T. XXXVIII, C. LXXXI, Cap. XLIX.] Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis : Congregamini, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis. Congregamini, et audite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum : * Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei : prior in donis, major in imperio. Emissus es sicut aqua, non

* Vulgati libri, benedixitque Jacob filii Joseph, et ait, etc.

^b Hebraeus habet טְהָרָה שֵׁׁם ahad, quod Septuaginta interpretantur Σίχεμ ἕπιπτον, id est, Sichem præcipuum. Hunc locum satis obscurum variæ eruditio Hieronymus explicavit : Sicima, inquit, iuxta Græcam et Latinam consuetudinem declinata est. Alioquin Hebraice Sichem dicitur, ut Joannes quoque evangelista testatur ; licet vitiōse, ut Sichar legatur, error inolevit, et est nunc Neapolis urbs Samaritanorum. Quia igitur Sichem lingua Hebraea transferetur in humerum, pulchre attulit ad nomen dicens : Et ego dabo tibi humerum unum : pro præcipuo enim, id est, ἕπιπτον, unum scribitur in Hebraeo. Quid autem dicit se eam in arcu et gladio possedit, arcum hic et gladium, justitiam vocat, etc. Vide in Quæst. Hebr. MART.

—Nostris mss., Dabo in futuro : Hebraeus præteritum potius notat יְתִיר, dedi. Porro quod alt, partem unam. Hebraeus præfert humerum unum טְהָרָה, quamquam טְהָרָה, pro פְּנַי parte, exponunt, quæ scilicet in humero portatur. Cæterum vid. Quæst. Hebraicas.

^c Verba Hebraica non semper eodem modo interpretatur Hieronymus : in Quæst. enim Hebraicis de Ruben in Hebreo ita scriptum esse docet : Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, et capitulum in liberis meis. Major ad portandum, et major robore : emissus es sicut aqua, ne adjicias. Ascendiisti enim cubile patris tui, et contaminasti stratum in ascensi. Quis sit horum verborum sensus apud eum, discere nemo non potest. MART.

—Unus Palat. hic quoque addit, et ait eis. Ad sequentia patriarcharum nomina confer Qu. Hebrai-

A crescas : quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus. ^d Simeon et Levi fratres : vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, et in cœtu illorum non sit gloria mea : quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax ; et indignatio eorum, quia dura : dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel. Juda, te laudabunt fratres tui : manus tua in cervicibus inimicorum tuorum : adorabunt te filii patris tui. Cattulus leonis Juda : * ad prædam, filii mi, ascendisti : requiescens accubisti ut leo, et quasi leæna, quis suscitabit eum ? Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de seminibus [Vulg. semore] ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium.

^B Ligans ad vineam pullum suum ^e, et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores oculi ejus vino, et dentes lacte candidiores. Zabulon in littore maris habitabit [Al. habitavit], et in statione navium pertingens usque ad Sidonem. ^f Issachar asinus fortis accubans inter terminos. Vedit requiem quod esset bona, et terram quod opima, et suppeditum humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens. Dan judicabit populum suum sicut et alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens unguis equi, ut cadat ascensor ejus retro. Salutare tuum exspectabo, Domine. ^g Gad, accinctus prælibabit ante eum, et ipse accingeatur retrorsum. Aseer, pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus. ^h Nephthali, cervus emensus, et dans eloquia pulchritudinis. Filius accrescens

cas, ubi aliter ex Hebreo S. Pater interpretatur.

^d Ex eodem Hieronymo legitur hic loci in Hebreica veritate. Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis arma eorum. In arcanum eorum ne intret anima, et in conventu eorum ne dissolvatur gloria mea : quia in furore suo interficerunt virum, et in libidine sua suffoderunt murum. MART.

^e In Hebreo habet juxta Hieronymum : De captivitate, fili mi, ascendisti. MART.

^f Hic quoque in Hebreo scriptum est : Alligans ad vitem pullum suum, et in Sorec, fili mi, asinam suam. Soror autem electa vitis dicitur. Sed et hoc sciendum, quod ubi nos legimus : alligans ad vitem pullum suum, pro pullo in Hebreo possit legi, urbem suam, מִצְרָיִם. MART.

^g Issachar asinus osseus recumbens inter terminos, et videns requiem, quia bona est : et terram, quia pulchra est : inclinavit humerum suum ad portandum, et factus est in tributum serviens. Ita ad verbum transtulit Hieronymus. MART.

^h Gad latrunculus latrocinabitur eum, et ipse latrocinabitur plantam. Juxta Hebreum sic se interpretari dicit Hieronymus, et deinde : ubi nos latrunculum posuimus, ibi scriptum est GEDUD, ut ad Gad nomen alluderet, qui significantius τρέξων, id est, accinctus sive expeditus exprimi potest. MART.

ⁱ In Hebreo ita scriptum est : Nephtali ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis. Hebrei autem volunt propter Tiberiadem, que legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum, et eloquia pulchritudinis prophetari. Porro ubi nos agrum irriguum, et LXX virgultum resolutum posuerunt, in Hebreo legitur

AJALA SELUA (אֲגָלָה סְלָעָה) quod potest et cervus missus transserri propter temporaneas fruges, velocita-

Joseph, ^a filius accrescens et decorus aspectu : filiae discurrerunt super murum. Sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula. Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob : inde pastor egressus est lapis Israel. Deus patris tui erit adjutor tuus, et omnipotens benedicit tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulvae. Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum ejus : donec veniret desiderium collium æternorum : sicut in capite Joseph, et in vertice Nazaræ inter fratres suos. Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia. Omnes hi in tribus Israel duodecim : haec locutus est eis pater suus, benedixitque singulis, benedictionibus propriis. Et præcepit eis, dicens : Ego congregor ad populum meum : sepelite me cum patribus meis in spelunca duplice, quæ est in agro Ephron Hetthæ contra Mamre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hetthæ in possessionem sepulcri. Ibi sepelierunt eum, et Saram uxorem ejus : ibi sepultus est Isaac cum Rebecca conjugé sua : ibi et Lia condita jacet. Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit : appositusque est ad populum suum.

[B. XLVI, Cap. L.] Quod cernens Joseph, ruit super faciem patris flens et deosculans eum. Præcepitque servis suis medicis ut aromatibus condirent patrem. Quibus jussa expletibus, transierunt quadraginta dies : iste quippe mos erat cadaverum conditorum, flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis : Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis : eo quod pater meus adjuraverit me, dicens : En morior; in sepulcro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, et sepeliam patrem meum, ac revertar. Dixitque ei Pharaon : Ascende et sepeli patrem tuum sicut adjuratus es. Quo ascende, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique majores natu terræ Ægypti ; domus Joseph cum fratribus suis, absque parvulis et gregibus, atque armamentis, quæ dereliquerant in terra Gesen.

Explicit liber Bresith, id est Geneseos.

tem terræ uberioris ostendens. Hæc sanctus Hieronymus. Variantes autem ex Hebræo hujusmodi lectiones afferre curavimus, ut intelligeret lector quæ diversas habeamus ejusdem Hebraici contextus ab uno Hieronymo interpretationes, et ne quemquam

A llabuit quoque in comitatu currus et equites, et facta est turba non modica. Veneruntque ad Aream Atad, quæ sita est trans Jordanem : ubi celebrantes exequias planctu magno alique vehementi, impleverunt septem dies. Quod cum vidissent habitatores terra Chanaan, dixerunt : Planctus magnus est iste Ægyptiis. Et idcirco appellaverunt [Vulg. vocatum est] nomen loci ejus, Planctus Ægypti. Fecerunt ergo filii Jacob sicut præceperat eis. Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplice, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulcri ab Ephron Hetthæ contra faciem Mamre. Reversusque est Joseph in Ægyptum cum fratribus suis, et omni comitatu, sepulto patre. Quo mortuo, lamentes fratres ejus, et mutuo colloquentes : Ne forte memor sit injuriæ quam passus est, et reddat nobis omne malum, quod fecimus, mandaverunt ei dicentes : Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, ut hæc tibi verbis illius diceremus : Obsecro, ut obliviouscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te : nos quoque oramus, ut servis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis, flevit Joseph. Veneruntque ad eum fratres sui, et proni [Vulg. add. adorantes] in terram dixerunt : Servi tui sumus. Quibus ille respondit : Nolite timere : num Dei possumus renuere [Vulg. resistere] voluntati ? Vos cogitatis de me malum, et Deus vertit illud in bonum, ut exalaret me, sicut in præsentiarum cernitis, et salvos faceret multos populos. Nolite metuere : ego pascam vos et parvulos vestros ; consolatusque est eos, et blande ac leniter est locutus. Et habitavit in Ægypto cum omni domo patris sui : vixique centum decem annis. Et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir filii Manasse nati sunt in genibus Joseph. [C. LXXXII.] Quibus transactis, locutus est fratribus suis : Post mortem meam Deus visitabit vos, et ascendere faciet de terra istia ad terram, quam juravit Abraham, Isaac, et Jacob. Cumque adjurasset eos, atque dixisset : Deus visitabit vos : asportate vobiscum ossa mea de loco isto ; mortuus est, expletis centum decem vitæ sue annis. Et conditus aromatibus, repositus est in loculo in Ægypto.

D moveret, si parum sibi constare videatur : quia nunc verbum de verbo, modo sensum e sensu exprimere voluit. MART.

^a Alterum, *filius accrescens*, in Palat. ms. inducitur, contra sacri textus fidem.

TITULI LIBRI EXODI.

1. Numerus eorum, qui ingressi sunt Ægyptum. Incrementum populi, ac depressio ejus a rege. Obstetrics convocat, et ut masculos necarent, imperat. De nativitate Moysi, ac adoptione apud filiam Pharaonis. Ægyptum percudit : a conspectu Pharaonis

fugit : filiam sacerdotis Madian a pastoribus defensit : et Sephoram sortitur uxorem.

- II. Mortuo rege Ægypti, clamorem Israel Deus exaudivit : Moyses in monte Oreb Dominum conspicit : In rubo flammante vocatus accedit : ad Pharonem

- ire præcipitur. Signa deposit, et accipit : excusat, A et ineloquentem se esse pronuntiat. Iratus Dominus, ut cum Aaron pergeret, jubet.*
- III.** *Moysi revertenti in Ægyptum occurrit angelus Domini ob circumcisioñem filii, et sponcionem sanguinum Aaron præcipitur obviam Moysi pergere. Audit ab eo quæ Dominus imperarat. Signa faciunt coram populo : credunt, lætantur, exsultant, Pharaonis auribus ingerunt. Imperio Dei resultant, ac duriora populo quam ingerebat, ingessit. Flagellat principes Israel : Moysi et Aaron Dei judicium imprecantur, nec ultra eorum sermonibus credunt, magiore angustia coarctati.*
- IV.** *Catalogus familiæ Levitarum : et ubi Moyes a Deo Deus constitutus Pharaoni : signaque coram Pharaone faciunt ; virga convertitur in draconem ; aquæ vertuntur in sanguinem ; producuntur ranæ, quæ tolam inquinant supellectilem : nec his tribus plagiis coercetur, sed potius induratur.*
- V.** *Dominus jubet Pharaonem iterum convenire. Imperatur Aaron pulverem terræ percutere, ut omnis pulvis verteretur in ciniphos : itemque muscis diversi generis cuncta repletur Ægyptus, excepta terra, in qua filii Israel habitabant. Pestem super universa animantia induci jubet : gravia vulnera et vesicæ turgentia in hominibus ex cineris aspersione fiunt. Grandio superinducitur, qui universa virentia popularetur, et pænitentiam Pharao simulans donec requies daretur, deprecatur ; cum præstaretur multo gravius, induratur.*
- VI.** *Præcipitur Moysi ut ad eum ingrediatur, locustæ C ducantur. Tenebrae superinducuntur, et in omnibus his minime cohabetur.*
- VII.** *Lex paschæ præcipitur, et quod media nocte Ægyptus percutienda sit, nuntiatur. Superliminare, et postes Israel pro signo, sanguine liniuntur. In noctis medio primogenita Ægyptiorum extinguitur. Pharao consurgit, ac sine mora populum de terra sua exire compellit.*
- VIII.** *Profectio populi Israel de Ramesse in Sochoth: religionem paschæ audiunt, et quibus comedere sit licitum. Loquitur Dominus ad Moysen, quod secuturus sit Pharao filios Israel, qui secutus est eos super mare : ac timore coarctati murmuraverunt contra Moysen ; Mosique præcipitur ut mota castra mare percutiat ac dividat. De transitu eorum, et D nece Ægyptiorum, et cantico triumphorum.*
- IX.** *De mari Rubro translati in Marah vieniunt. Aquæ dulcantur, et judicia proponuntur : in Elim veniunt, duodecim fontes, et septuaginta arbores palmarum inveniunt, ac deinde in Sina murmurant : panem et carnes desiderant. Manna de caelo præstatur, et modus quæ sufficiat, imperatur.*
- X.** *Venerunt Raphidim, et non erat aqua ad bibendum : ac virga petram percussit, aquæ fluxerunt. De pugna Israel et Amalech. De Jethro cognato Mosi, et de judicibus constitutis.*
- XI.** *De Raphidim veniunt Sinai, ubi Moses montem ascendit ad Deum, jubet tertio die sanctificare populum. Decalogum proponit, populus terretur vocibus Dei, et rogat ut per Mosen præcepta Dei aueriat.*
- XII.** *Leges pro singulis rebus Dominus imperat, vel quo judicio quis plectendus sit.*
- XIII.** *Ædificato altari, Moyses offert holocaustum, et sanguine respurgit populum, et librum. Præcipitur ascendere in montem, ut tabulas lapideas accipiat : jubetur a populo primitias accipere : aurum, et argentum, vel cæteras species ad tabernaculum faciendum, vel universam supellectilem ejus, vestesque sacerdotales et Leviticas, vel quo ordine in sacrificio consecretur, et jura sacrificii mandatur.*
- XIV.** *Præcipitur quod singuli pro animabus suis premium offerant Domino, et labium æneum sanctuario, compositio thymiamatis, oleum sanctificationis, et denominatio prudentium virorum, qui universa perficiant.*
- XV.** *Tabulas testimonii accipit, et, tardante Mose, populus idolum fabricatur. Mosi iratus nuntiat, et ille pronus adorat : de monte descendens, tabulas frangit : vitulum arripuit, combussit, alique contrivit, et cum Levitica familia quartos potuit, interfecit : ac rursum Dominum deprecatur.*
- XVI.** *Tabernaculum fæderis extra castra ponit, in quo Dominus facie ad faciem cum Mose loquitur : et rogat ostendi sibi gloriam Dei ; ac deinde jubet alias tabulas preparare, cum quibus ascendit montem, ibique quæ populus custodiæ debeat, imperatur, et decem verba fæderis conserbuntur.*
- XVII.** *Clarificato vultu, de monte descendit, ac velata facie, populo quæ Dominus jusseral, enarrabat, observationem ad constructionem tabernaculi : populus sponte offerat, et prudentes viri sapientiae spiritu, ut faciant, adimplentur.*
- XVIII.** *Perfecto tabernaculo, cunctus populus offert, et a sacerdote collocato, gloria Domini operitur.*

BREVES LIBRI EXODI.

- I. *De rege qui opprimebat filios Israel, et de obstetricibus Hebræorum, et de nativitate Moysi.*
- II. *De perculo a Moysè Ægyptio, et sua Moysi in terram Madian, ubi accepta uxore, duos filios suscepit, et de visione in rubo.*
- III. *De virga in colubrum versa, et manu in sinu : et profecione ejus in Ægyptum, et ingressu ad Pharaonem.*
- IV. *De recapitulatione generationum Hebraicarum.*
- V. *De introitu secundo Moysi, et Aaron ad Pharaonem, et de illatis Ægypto plagiis usque ad decimam.*
- VI. *De agni immolatione, et de egressu Hebræorum ex Ægypto in consummatione decimæ plagiæ.*
- VII. *De primogenitis Domino consecrandis, et de ossibus Joseph ex Ægypto ablatis.*
- VIII. *De columnâ nubis et ignis, et transitu maris Rubri, et cantico.*

- X. *De amaritudine aquæ in Marath, et de manna in deserto primum delapso.*
- X. *De profectione populi in Raphidim, ubi aqua de petra fluxit, et de bello contra Amalecitas, et ubi Jethro cognatus Moysi, uxorem ei cum filiis representat, dans consilium de præficiendis centuriis.*
- XI. *De profectione in desertum Sinai, ubi populus in diem tertium sanctificatus assistens, et Deum in vertice montis vidit, et præcepta legis accepit.*
- XII. *De servis Hebreis, remissione, et percussoribus, vel homicidis, suribus, vel falsis testibus, et de reliquis judiciis.*
- XIII. *De reliquiis terræ in anno septimo, et de solemnitatibus, ac decimis.*
- XIV. *De septuaginta senioribus qui juncti sacerdotibus viderunt Dominum Israel.*
- XV. *De ascensu Moysi in monte, et quadraginta die-*

- A rum illic demoratione: ubi de tabernaculi et arcæ fabricatione instituitur.*
- XVI. *De sacerdotalibus indumentis.*
- XVII. *De sacrificiis, et victimis.*
- XVIII. *De altare thymiamatis, et de unguento pontificati, et de Beseleel et Oliab, et de observantia sabbati.*
- XIX. *De reditu Moysi post quadraginta dies, et de confractione tabularum, et de vitulo ex auro conflato, et de cæde in sacrilegos gesta, et deprecatione Moysi pro populo.*
- XX. *De secundo ascensu Moysi in montem, et reparatione tabularum, et non adorandis, ac de cunctis præceptis, et de recapitulatione instrumentorum tabernaculi, et reditu Moysi post quadraginta dies.*
- B XXI. *De collatione populi, vel apparatu, et de fabricatione tabernaculi, quando apparuit gloria Domini.*

CAPITULA LIBRI EXODI.

- I. *De nominibus filiorum Israel, qui ingressi sunt in Aegyptum, et de infantibus Hebreorum, quos præcepit Pharaon in flumen projici.*
- II. *De pueri, quem invenit filia Pharaonis, et cognominavit eum Moysen.*
- III. *De Aegyptio, quem occidit Moses, et fugit.*
- IV. *Mortuo Pharaone, exaudivit Dominus filios Israël.*
- V. *Ubi apparuit angelus Mosi in rubo.*
- VI. *De signo quod dedit Dominus Mosi in virga.*
- VII. *De signo secundo.*
- VIII. *De signo tertio.*
- IX. *Ubi venit ad socerum Moyses, et dixit ei: Vado ad fratres meos.*
- X. *Mortuo Pharaone, dixit Dominus ad Mosen: Vade in Aegyptum, et circumcidit Sephora filium suum.*
- XI. *Dixit Dominus ad Aaron: Vade obviam Moysi.*
- XII. *Dicunt Pharaoni, ut dimittat Israel de terra sua.*
- XIII. *Jubet Dominus Moysi loqui ad populum.*
- XIV. *De principibus Israel.*
- XV. *Dedi te, dicit Dominus, Deum Pharaoni.*
- XVI. *Projecit Aaron virgam coram Pharaone, et facta est draco: et fecerunt magi similiter.*
- Plagæ Aegypti:
1. *Ubi aqua fluminis facta est sanguis: fecerunt et magi similiter.*
  2. *Percussit iterum Aaron aquas Aegypti et eduxit ranas: fecerunt et magi similiter.*
  3. *Percussit Aaron pulverem terræ, et facti sunt ciniphæ in hominibus: et cesserunt magi.*
  4. *Immisit cœnomyiam in totam terram Aegypti.*
  5. *Misit Dominus mortem in pecora Aegyptiorum.*
  6. *De favilla quā sparsit Moyses in cœlum, et facta sunt ulceræ in hominibus.*
  7. *Extendit Moyses manum in cœlum, et pluit Dominus ignem et grandinem.*
8. *Venit locusta super omnes fines Aegypti.*
9. *Factæ sunt tenebrae in tota terra Aegypti triduo.*
10. *De decima plaga, in qua percussit Dominus omne primogenitum Aegyptiorum.*
- XVII. *Dicit Dominus Moysi, adhuc unam plagam ego induco in Pharaonem.*
- XVIII. *Loquitur Dominus Moysi et Aaron de sacramento paschæ.*
- C XIX. *Habitaverunt filii Israel in Aegypto annis CCCCXXX.*
- XX. *Legem paschæ dat Dominus.*
- XXI. *Dicit Dominus, ut sanctifcent omne primitivum.*
- XXII. *Quinta progenie ascenderunt filii Israel de Aegypto.*
- XXIII. *Consecutus est Pharaon filios Israel, et cooperuit Aegyptiōs mare.*
- XXIV. *Canticum.*
- XXV. *Cantavit et Maria cum mulieribus in tympanis et choris.*
- XXVI. *Murmuravit populus in deserto pro aqua.*
- XXVII. *Murmuraverunt et pro carnibus.*
- XXVIII. *Dedit Dominus populo coturnices et manna.*
- D XXIX. *Manducaverunt manna annis quadraginta.*
- XXX. *Murmuraverunt pro aqua, et eduxit de petra aquam.*
- XXXI. *Venit Amalech ad pugnam, et percussit eum Josue.*
- XXXII. *Venit Jethro ad Moysen in desertum.*
- XXXIII. *Consilium dedit Jethro Moysi, ut præponeret tribunos et centuriones.*
- XXXIV. *Testatur Dominus per Moysen populo, ut audiatur eum.*
- XXXV. *Descendit Dominus in montem Sina in igne.*
- XXXVI. *Præcepit Dominus Moysi, ut ascendat in montem solus.*

- XXXVII.** Decem verba legis, quae praecepit Dominus custodiri :
1. Non erunt tibi dii aboque me.
  2. Non facies tibi idolum neque ullam similitudinem.
  3. Non eximes nomen Dei tui in vanum.
  4. In mente habe diem sabbatorum.
  5. Honora patrem tuum et matrem.
  6. Non occides.
  7. Non trahaberis.
  8. Non fursum facies.
  9. Non dices falsum testimonium.
  10. Non concupisces uxorem proximi tui, neque aliquid ejus.
- XXXVIII.** Timuit populus et dixerunt ad Moysen, tu loquere ad nos.
- XXXIX.** Deos argenteos vel aureos non faciendo; sed altare Domino.
- XL.** De pueru Hebreo emplo.
- XI.** De filia distracta.
- XII.** De percusso et mortuo.
- XIII.** De his qui occiderint dolo.
- XLIV.** De his qui percusserint patrem aut matrem.
- XLV.** Qui furto ereptum vindiderint.
- XLVI.** Qui maledixerint patri vel matri.
- XLVII.** Si in rixa percusserit aliquis lapide aut pugno.
- XLVIII.** Si servum aut ancillam percusserit aliquis, et mortui fuerint.
- XLIX.** Si mulierem percusserit, et abortiverit.
- L.** Oculum pro oculo eruendum.
- LI.** Oculum servi aut ancillæ qui eruerit.
- LII.** Si cornu aliquem percusserit taurus.
- LIII.** Si foream quis foderit.
- LIV.** Si taurus atium cornu percusserit taurum.
- LV.** Si quis vitulum, aut ovem suratus fuerit.
- LVI.** De fure percosse.
- LVII.** De agro alieno depasto.
- LVIII.** De area incoena, vel messe.
- LIX.** De commendato, et furto ab aliquo subtato.
- LX.** De jamento, vel aliqua pecude commendata et mortua.
- LXI.** Si petierit quis animal, et mortuum fuerit.
- LXII.** De virginе nondum sponsata.
- LXIII.** Maleficum occidendum.
- LXIV.** Qui dormierit cum pecude occidendas.
- LXV.** Qui immolaverit diis eradicandus.
- LXVI.** Advenæ non nocendum.
- LXVII.** Viduæ et orphani non nocendum.
- LXVIII.** De senore et pignore.
- LXIX.** Non blasphemandum.
- LXX.** Primitias Domino offerendas.
- LXXI.** Omne primitivum Domino offerendum.
- LXXII.** Carnem a bestia prægustatam non edendam.
- LXXIII.** Non eredendum facile quod auctoriter.
- LXXIV.** Non consentendum testibus iniquis.
- LXXV.** Non esse matum cum multis.
- LXXVI.** Non declinare cum multis in iudicio.
- LXXVII.** Non spernendum pauperem in iudicio, nec pro filio factentum.

- A** **LXXVIII.** Errans inimici juuentum revocandum.
- LXXIX.** Inimici iumentum pressum pondere erigendum.
- LXXX.** Judicium pauperis non subvertendum.
- LXXXI.** Ab omni verbo iniquo rependendum.
- LXXXII.** Innocentem et justum non occidendum.
- LXXXIII.** Munera non accipienda.
- LXXXIV.** De peregrinis, et remissionis anno.
- LXXXV.** Sabbato non operandum.
- LXXXVI.** Omnia que præcepit Deus, facienda.
- LXXXVII.** Tribus temporibus anni diem solennem agendum.
- LXXXVIII.** De festivitate Azymorum.
- LXXXIX.** Vacuum in conspectu Domini minime apparendum.
- B** **XC.** Tribus temporibus anni omne masculinum parere Domino.
- XCI.** Primitias terræ afferendas.
- CXII.** Non coquendum agnum in lacte matris suæ.
- XCIII.** Angelum promisit Dominus Moysi, qui eum precedat.
- XCIV.** Qui Deum audierit liberari ab inimicis suis.
- XCV.** Deos alienigenarum non adorandos.
- XCVI.** Timorem et vespas missurum Dominum, qui ejicent alienigenas.
- XCVII.** Dixit Dominus Moysi ascendere ad se in monte cum majoribus natu.
- XCVIII.** Edificavit Moyses altare ex lapidibus duodecim.
- XCIX.** Ascendit Moyses cum majoribus natu.
- C** **C.** Omnes electi venerunt in locum Dei.
- CI.** Dicit Dominus Moysi ut ascendat in montem accipere tabulas Testamenti.
- CII.** Ascendit Moyses et descendit ad eum maiestas Domini.
- CIII.** Dicit Dominus offerri initia ad tabernaculum futendum.
- CIV.** Quæ debeant offerri.
- CV.** De fabrica arce, mensæ, tabernaculi et altaris.
- CVI.** De oleo lucernæ.
- CVII.** De sacerdotio Aaron et filiorum ejus.
- CVIII.** De stola sancta.
- CIX.** De ueste sacerdotali.
- CX.** De ordinandis sacerdotibus, et de hostia immolanda.
- D** **CXI.** De altari incensi.
- CXII.** De oblatione odorationis.
- CXIII.** Sacerdotes jubentur lavare et manus et pedes cum ascendunt sacrificare Domino.
- CXIV.** De unguento incensi.
- CXV.** De Besede quæ replevit Dominus spiritu sapientiæ ad omne opus.
- CXVI.** De Sabbatho observando.
- CXVII.** Ubi dat Dominus Mosis tabulas Testamenti.
- CXVIII.** Ubi fecit Aaron vitulum conslatilem.
- CXIX.** Dicit Dominus Moysi : Descende velociter.
- CXX.** Ubi oravit Moyses pro populo.
- CXXI.** Vedit Moyses vitulum, et confregit tabulas.
- CXXII.** Ubi arguit Moyses Aaron proprie vitulum.

- CXXXIII. *Jussit Moyses populo ut occiderent invicem.* A CXXXIV. *Initia jubet Moyses offerri Domino, que cumque disposuissent in corde suo ad opus tabernaculi, et altaris, et rerum sacerdotialium.*
- CXXXIV. *Rogat Moyses Dominum pro populo, ut dimittat illis peccatum eorum.*
- CXXXV. *Dicit Dominus Moysi : Ascendite ad terram, quam juravi patribus vestris.*
- CXXXVI. *Increpat Dominus populum et jubet Moyses extra tabernaculum erigere, et loquitur ad eum in columna nubis.*
- CXXXVII. *Locutus est Dominus ad Moysen, quomodo loquitur quis ad amicum suum.*
- CXXXVIII. *Petit Moyses Dominum videre, et ait illi Dominus : Non potes videre faciem meam.*
- CXXXIX. *Ascendit Moyses in montem cum aliis tabulis, ubi accepit legem et praeceptum Domini.*
- CXXX. *Omne primitivum jubet sibi offerri Dominus.*
- CXXXI. *Non manducavit Moyses diebus XL, cum scriberet verba Testamenti.*
- CXXXII. *Gloriosa facta est facies Moysi, et velabat eam coram populo, quod eis cornuta videretur.* B
- CXXXIII. *De die sabbatorum.*
- CXXXIV. *Initia jubet Moyses offerri Domino, que cumque disposuissent in corde suo ad opus tabernaculi, et altaris, et rerum sacerdotialium.*
- CXXXV. *Fecerunt Beseleel, et Ooliab, et omnis sapiens stolas sanctas, et omne opus tabernaculi.*
- CXXXVI. *Fecit Beseleel, arcam Testamenti, et mensam, et candelabrum, et septem lucernas, et altare aeneum, et oleum liniamenti : et de altari aero, columnis et utensilibus tabernaculi, et oblatis ad numerum bellatorum : et de ueste sacerdotali, tintinnibus, et omni ornatu et perfectione tabernaculi, et omnibus vasis ejus.*
- CXXXVII. *In die primo mensis primi, praecepit Dominus Moysi sacrificare omnia, et induere Aaron stolam sanctam ejus.*
- CXXXVIII. *In primo mense anni secundi profectio- nis de Ægypto, statuit Moyses tabernaculum testi monii.*
- CXXXIX. *Consummato tabernaculo, texit illud nubes, et majestas Domini implevit illud.*

INCIPIT

LIBER ELLE SMOOTH

Qui græce dicitur

EXODUS.

[T. I. B. I. C. I. Cap. I.] Hæc sunt nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum cum Jacob : singuli cum domibus suis introierunt : Ruben, Simeon, Levi, Judas, Issachar, Zabulon, et Benjamin, Dan, et Nephthali, Gad, et Aser. Erant igitur omnes animæ eorum * qui egressi sunt de semore Jacob, septuaginta : Joseph autem in Ægypto erat. Quo mortuo, et universis fratribus ejus, b omniq[ue] cognatione illa, filii Israel creverunt, et quasi germinantes multiplicati sunt : ac roborati nimis, impleverunt terram. Surrexit interea rex nouus super Ægyptum, qui ignorabat Joseph : et ait ad populum suum : Ecce, populus filiorum Israel mul-

tus, et fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis, egrediatur e terra. Præposuit itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus : ædificaveruntque urbes tabernaculorum Pharoni, Phithom et Ramesses. Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur et crescebant : oderantque filios Israel Ægyptii, et affligeabant illudentes eis ^d : atque ad amaritudinem perduebant vitam eorum operibus duris lutis et lateris, omniq[ue] famulatu, quo in terræ operibus premebantur. Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum : qua-

* Errorre librariorum nonnulla fluxerunt e Septuaginta in Canonem Hebraicæ veritatis : inde est quod hic legat cum altero ms. codice : Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de semore Jacob, septuaginta quinque : quod S. Hieronymus diserte refellit in libris Quæstionum Hebraicarum, docens paulatim per singulos supputato numero, et in Hebreis voluminibus inveniri tantummodo, septuaginta animas. Ex quo manifestum est, inquit, omnes animas, quæ ingressæ sunt Ægyptum de semoribus Jacob, fuisse septuaginta ; dum sexaginta sex postea ingressæ sunt, et repererunt in Ægypto tres animas, Joseph scilicet cum duobus filiis ejus : septagesimus autem ipse fuerit Jacob. Suam deinde sententiam tuerit ab ipsis LXX translatoribus, qui in Deuteronomii cap. x, 22, septuaginta tantum animas in Ægyptum intrasse memorant : quamvis etiam hoc loco corrupte

D legatur in ms. Alexandrino : septuaginta quinque. MART. — Sic optime habet ms. Urbinas : reliqui autem, e quibus et ille, quem Canonem Hebraicæ veritatis Martianus vocat, juxta Græcum numerant, Septuaginta quinque, Vide Quæst. Hebraic. in Genes. cap. 46 vers. 26.

^b Pro cognatione illa, in can. et aliquot mss. codd. legitur, cognatione sua. Id vero falsum esse nemo non videt. MART.

—Idem ms. Urbinas, cognatione sua perperam. Hebraeus habet נָצְרָא רֵדָה, generatio illa.

^c Legerit S. Pater, וְיִתְּבַנֵּה תְּבִנָה עַל תְּבִנָה, generatio illa.

^d Addunt hic loci mss. quamplures, et invidentes,

sed frustra. MART.

rum una vocabatur Sephora [In h. Siphra], altera Phua, præcipiens eis : Quando obstetricabis Hebræas, et partus tempus advenerit, si masculus fuerit, interficite illum ; si semina [Vulg. add. fuerit], reservate. Timuerunt autem obstetrics Deum, et non fecerunt juxta præceptum regis Ægypti, sed conservabant mares. Quibus ad se accersitis, rex ait : Quidnam est hoc quod facere voluistis, ut pueros servaretis ? Quæ responderunt : Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulierés : ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas, pariunt. Bene ergo fecit Deus obstetricibus, et crevit populus, confortatusque est nimis. Et quia timuerunt obstetrics Deum, ædificavit illis domos. Præcepit ergo Pharao omni populo suo, dicens : Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicie : quidquid feminæ, reservare.

[C. II, Cap. II.] Egressus est post hæc vir de domo Levi, accepta uxore stirpis suæ. Quæ concepit, et peperit filium, et vldens eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice : posuitque intus infantulum, et posuit eum in erecto ripæ fluminis, stante procul sorore ejus et considerante eventum rei. Ecce autem descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine, et pueræ ejus gradiebantur per crepidinem alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrone, misit unam e famulis suis, et allatam aperiens, cernensque in ea parvulum vagientem, miserta ejus, ait : De infantibus Hebræorum est hic. Cui soror pueri : Vis, inquit, ut vadam, et vocem tibi Hebræam mulierem, quæ nutritre possit infantulum ? Respondit ei : Vade. Perrexit puella et vocavit matrem ^a ejus. Ad quam locuta filia Pharaonis : Accipe, ait, puerum istum, et nutri mihi : ego tibi dabo mercedem tuam. Suscepit mulier, et nutritivit puerum : adulterumque tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus, Moses, dicéns : Quia de aqua tali eum.

[C. III.] In diebus illis postquam creverat Moses, egressus ad fratres suos, vidit afflictionem eorum, et virum Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis. Cumque circumspexisset hoc

^a In Hebreo matrem pueri habet, quod tollit omnem ambiguitatem librorum editorum, qui matrem suam legunt. MART.

— Melius in Hebreo חַנְנָה, matrem pueri : Vulgata editio, matrem suam.

^b Palatin. ms. facit uxorem, mox Gersan cum Urbinate et vulgaris legit pro Gerson.

* Editi libri ac manuscripti quamplures addunt ista : Alterum vero peperit : quem rocarvit Eliezer, dicens : Deus enim patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis. In aliis tum Græcis, tum Latinis exemplaribus hoc modo legitur : Alium vero rocarvit Eliezer, etc. Horum autem verborum nihil exstat in Hebraico contextu, neque in Samaritano : absunt similiter in LXX edit. Roin. manuscripto Alexandrino, et in Paraphrasi Chaldaica. Mutuata videntur e capite decimo octavo ejusdem Exodi vers. 3 et 4, ubi de Eliezer eadem prope legimus. Deinde codex Bibliorum ms. S. Germ. a Pratis num. 3, to-

A atque illuc, et nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit sabulo. Et egressus die altero conspexit duos Hebraeos rixantes; dixitque ei qui faciebat injuriam : Quare percutis proximum tuum ? Qui respondit : quis te constituit principem et judicem super nos ? num occidere me tu vis, sicut occidiisti heri Ægyptum ? Timuit Moses, et ait : Quomodo palam factum est verbum istud ? Audivitque Pharao sermonem hunc, et quærebat occidere Mo-sen : qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian, et sedet juxta puteum. Erant autem sacerdoti Madian septem filiiæ, quæ venerunt ad bauriendam aquam, et impletis canalibus, adaquare cupiebant greges patris sui. Supervenire pastores, et ejecerunt eas : surrexitque Moses, et, defensis B pueris, adaquavit oves earum. Quæ cum revertissent ad Rahuel patrem suum, dixit ad eas : Cur velocius venisti solito ? Responderunt : Vir Ægyptius liberavit nos de manu pastorum : insuper et hausit aquam nobiscum, potumque dedit ovibus. At ille : Ubi est ? inquit : quare dimisistis hominem ? vocate eum ut comedat panem. Juravit ergo Moses quod habitaret cum eo. Accepitque Sephoram filiam ejus ^b uxorem : quæ peperit ei filium, quem vocavit Gersom, dicens : Advena fui in terra aliena. [T. II, C. IV.] * Post multum temporis mortuus est rex Ægypti : et ingemiscentes filii Israel propter opera, vociferati sunt : ascenditque clamor eorum ad Deum pro [Vulg. ab] operibus. Et audivit genitum eorum, ac recordatus est fæderis quod pepigerat cum Abraham, Isaac et Jacob. Et respexit Dominus filios Israel, et cognovit [Vulg. add. eos].

[C. V, Cap. III.] Moses autem pascebat oves Jethro cognati [Vulg. socii] sui, sacerdotis Madian : Cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Iloreb. Apparuitque ei Dominus [h. apparuitque angelus Domini] in flamma ignis de medio rubi, et videbat quod rubus arderet, et non combureretur. Dixit ergo Moses : Vadam, et video visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus. Cernens autem Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait : Moses, Moses. Qui respondit : Adsum. At ille : Ne appropiies ? inquit, hoc : solve calceamentum de pedibus

D tam hanc pericopem exhibit in margine : codex autem Regius optimæ notæ, num. 3563, extra seriem ac numerum linearum habet eadem verba in ora inferiori minutis characteribus scripta. In uno deinde Corb. ms., num. 4, hæc tantum leguntur intra textum : Et eripuit me de manu Pharaonis. Cætera manus recentior supplevit ad oram inferiorem libri. Ex hac tanta exemplarium varietate satis exploratum habemus, quæ de Eliezer dicuntur primum annotata in margine, successu temporis in corpore posita fuisse a librariis. MART.

— Addunt nostri ms. et quos Martian. consuluit, editique libri, Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer, dicens : Deus enim patris mei adjutor meus, et eripuit me de manu Pharaonis. Quæ cum originalis textus non habeant, in Hexaplis tamen sub asterisco fuisse descripta, sūdem facit Coisliuan. ms. penes Montfauconium.

tuis : locus enim , in quo stas , terra sancta est. Et Ait ait : Ego sum Deus patris tuus , Deus Abraham , Deus Isaac , et Deus Jacob. Abscondit Moses faciem suam : non enim audebat respicere contra Deum. Cui ait Dominus : Vidi afflictionem populi mei in Aegypto , et clamorem ejus audiri propter duritiam eorum qui præsumt operibus : et sciens dolor in eis , descendit ut liberarem [Vulg. liberem et educam] eum de manibus Aegyptiorum , et educerem de terra illa in terram bonam , et spatiösam , in terram quæ fluit lacte et melle , ad loca Chananæi , et Hethæi , et Amorrhæi , Pherezæi , et Ilevæi , et Jebusæi. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me : vidique afflictionem eorum , qua ab Aegyptiis opprimuntur. Sed veni , mittam te ad Pharaonem , ut educas populum meum , filios Israel de Aegypto. Dixit Moses ad Deum : Quis ego sum , ut vadam ad Pharaonem , et educam filios Israel de Aegypto. Qui dixit ei : Ego ero tecum , et hoc habebis signum , quod miseris te : Cum eduxeris populum [Vulg. add. meum] de Aegypto , immobabis Deo super montem istum. Ait Moses ad Deum : Ecce ego vadam ad filios Israël , et dicam eis : Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi : Quod est nomen ejus ? quid dicam eis ? Dixit Deus ad Mosen : Ego sum qui sum. Ait : Sic Dices filiis Israel : Qui est , misit me ad vos : Dixitque iterum Deus ad Mosen : Ille dices filiis Israel : Dominus Deus patrum vestrorum , Deus Abraham , et Deus Isaac , et Deus Jacob , misit me ad vos : hoc nomen mihi est in æternum , et hoc memoriale meum in generationem et generationem. Vade , congrega seniores Israël , et dices ad eos : Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi , Deus Abraham , et Deus Isaac , et Deus Jacob , dicens : Visitans visitavi vos , et vidi omnia que acciderunt vobis in Aegypto : Et dixi ut educam vos de afflictione Aegypti , in terram Chananæi , et Hethæi , et Amorrhæi , Pherezæi , et Ilevæi , et Jebusæi , ad terram fluentem lacte et melle. Et audient vocem tuam : ingredierisque tu , et seniores Israël , ad regem Aegypti , et dices [Vulg. dices] ad eum : Dominus Deus Hebreorum vocavit nos : ibimus viam trium dierum per solitudinem , ut immolemus Domino Deo nostro. Sed ego scio quod non dimittet vos rex Aegypti , ut eatis , nisi per manum validam. Extendam enim manum meam , et percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis , que facturus sum in medio eorum : post hæc diuinitet vos . Daboque gratiam populo huic coram Aegyptiis , et cum egrediemini , non exhibitis vacui : sed postulabit mulier a vicina sua et ad hospitium sua , vasa argentea et aurea , ac vestes : ponetisque eas super filios et filias vestras , et spoliabitis Aegyptum.

^a Loco , patrum suorum , omnes mss. codices legunt , patrum tuorum : quod perperam imitata est versio Latina textus Samaritanus , cum in Samaritanorum ac Hebreorum voluminibus scriptum reperiatur בְּתַבָּח avotham , id est , patrum eorum , vel suorum. MART.

—Et nostri , et quos laudat. Martian. mis. tuorum ,

[Cap. IV.] Respondit Moses et ait : Non credent mihi , neque audient vocem meam ; sed dicent : Non apparet tibi Dominus. [B. III. C. VI.] Dixit ergo ad eum : Quid est hoc quod tenes in manu tua ? Respondit : Virga. Dixitque Dominus : Projice eam in terram. Projectit , et versa est in colabrum , ita ut fugeret Moses. Dixitque Dominus : Extende manum tuam , et apprehende caudam ejus. Extendit , et tenuit , versaque est in virgam. Ut credant , inquit , quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum * suorum , Deus Abraham , Deus Isaac , et Deus Jacob. [C. VII.] Dixitque Dominus rorsum : Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum , protulit leprosam instar nivis. Retrahe , ait , manum [Vulg. add. tuam] in sinum tuum. Retraxit , et protrulit iterum , et erat similis carni reliqua. Si non crediderint , inquit , tibi , neque audierint sermonem signi prioris ; credent verbo signi sequenti. [C. VIII.] Quod si nec dubius quidem his signis crediderint , neque audierint vocem tuam , sume aquam fluminis , et effunde eam super aridam , et quidquid haunoris de fluvio , vertetur in sanguinem. Ait Moses : Obsecro , Domine , non sum eloquens ab heri et nudus tertius , et ex quo locutus es ad servum tuum , impeditioris et tardioris lingua sum. Dixit Dominus ad eum : Quis fecit os hominis ? aut quis fabricatus est mortuum aut surdum , videnter et cœcum ? nonne ego ? Perge igitur , et ego ero in ore tuo : doceboque te quid loquaris. At ille : Obsecro , inquit , Domine , mitte quem missurus es. Iratus Dominus in Mosen , ait : Aaron frater tuus Levites , scilicet quod eloquens sit ; ecce ipse egredietur in occursum tuum , videisque te , lætabitur corde. Loquere ad eum , et pone verba mea in ore ejus , et ego ero in ore tuo , et in ore illius , et ostendam vobis quid agere debeatis. Ipse loquetur pro te ad populum , et erit os tuum : tu autem eris [Vulg. add. ei] in his quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc sumes [Vulg. sume] in manu tua , in qua facturus es signa. [C. IX.] Abiit Moses , et reversus est ad Jethro cognatum [Vulg. sacerdotum] suum , dixique ei : Vadim , et revertar ad fratres meos in Aegyptum , ut videam , si adhuc vivunt. Cui ait Jethro : Vade in pace. [T. III. C. X.] Dixit ergo Dominus ad Mosen in Madian : Vade , et revertere in Aegyptum : Mortui enim sunt omnes qui quærebant animam tuam. Tulit ergo Moses uxorem suam , et filios suos , et imposuit eos super asinum , reversusque est in Aegyptum , portans virgam Dei in manu sua. Dixitque ei Dominus revertenti in Aegyptum : Vide ut omnia ostenta , quæ posui in manu tua , facias coram Pharaone : ego induabo eorū ojus , et non dimittes populum. Dicesque ad eum : Hæc dicit Dominus :

pro suorum legunt.

^b Ita ex Hebreo vertendum docet Hieronymus lib. iii Comment. in Is. i cap. vi. Post recitataen enim e LXX interpretibus hanc lectionem : Obsecro , Domine , non sum dignus , provide alium quem mittas , subjungit aliam dicens : Sive ut in Hebreo legitur , mitte quem missurus es. MART.

Alius primogenitus meus est Israel. Dixi tibi : Dilegitum filium meum, ut serviat mihi, et nolamini dimittere eum : ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Cumque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus, et volebat occidere eum. Tulus illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait : Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum posquam dixerat : Sponsus sanguinum, ^a ob circumcisionem. [C. XI.] Dixit autem Dominus ad Aaron : Vade in occursum Mosi in desertum. Qui perrexit ei obviam in Montem Dei, et osculatus est eum. Narravitque Moses Aaron omnia verba Domini, quibus miserat eum, et signa quæ mandaverat. Veneruntque simul, et congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel. Locutusque est Aaron omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Mosen, et fecit signa coram populo, et credidit populus. Audieruntque, quod visitasset Dominus filios Israel, et quod respexisset afflictionem eorum, et proni adoraverunt.

[C. XII.] Post hæc ingressi sunt Moses et Aaron, et dixerunt Pharaoni : Hæc dixit Dominus Deus Israël : Dimitté populum meum ut sacrificet mihi in deserto. At ille respondit : Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israël? nescio Dominum, et Israël non dimittam. Dixeruntque : Deus Hebreorum vocavit nos, ut eamus viam trium diuinum in solitudinem, et sacrificemus Domino Deo nostro : ne forte accidat nobis pestis aut gladius. Ait ad eos rex Ægypti : Quare, Moses et Aaron, sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra : Dixitque Pharaon : Multus est populus terræ : videtis quod turba succoverit : quanto magis si ^b dederitis eis requiem ab operibus? Præcepit ergo in die illo præfectis operum et exactoribus populi, dicens : Nequaquam ultra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius : sed ipsi vadant, et colligant stipulas. Et mensuram laterum, quos [Vulg. quam] prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam; vacant enim, et idcirco vociferantur, dicentes : Eamus, et sacrificemus Deo nostro. Opprimantur operibus, et expleant ea, ut non acquiescant verbis mendacibus. Igitur egressi præfecti operum et exactores, ad populum dixerunt : Sic dicit Pharaon : Non do vobis paleas; ite, et colligite sicubi invenire poteritis, nec minuetur quidquam de opere vestro.

^a Canon Heb. ver. ac mss. antiquiores addunt post vocem, sanguinum, ut in praecedenti versiculo, tu mihi es. Sed absunt hæc verba in fonte Hebraico, et notariorum incuria in mss. libros fluxisse non dubium est. MART.

— Addit Palat. ms. pluresque alii penes Martian. hic ut in precedenti versiculo, tu mihi es. Ac sunt qui velint, ea censuisse Hieronymum repetenda, tametsi in Hebraico archetypo desiderentur.

^b Pro Deo Israel, in Canone Hebr. ver. ac in altero optinaat nota ms. codice 8. Germani a Pratis, num. 5, legitur Dominus Deus Hebreorum, ut pluries infra dicitur in toto Exodo. Id vero in primis notandum, hoc loco in canone fuisse deletum nomen Israel, et pro eo appositum verbum Hebreorum cum

A Dispersusque est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. Præfecti quoque operum instabant, dieentes : Complete opus vestrum quotidie, ut prius facere solebatis, quando dabantur vobis paleæ. Flagellatique sunt qui præerant operibus filiorum Israel, ab exactoribus Pharaonis, dicentibus : Quare non impletis mensuram laterum sicut prius, nec heri, nec hodie? Veneruntque præpositi filiorum Israel, et vociferati sunt ad Pharaonem, dicentes : Cur ita agis contra servos tuos? Paleæ non dantur nobis, et lateres similiter imperantur : en famuli tui flagellis cædimur, et injuste agitur contra populum tuum. Qui ait : Vacatis otio, et idcirco dicitis : Eamus, et sacrificemus Domino. Ita ergo, et operamini, paleæ non dabuntur vobis, et redditis consuetum numerum laterum. Videbantque se præpositi filiorum Israel in malo, eo quod diceretur eis : Non minuetur quidquam de lateribus per singulos dies. Occurreruntque Mosi et Aaron, qui stabant ex adverso, egredientes [Vulg. egreditentibus] a Pharaone, et dixerunt ad eos : Videat Dominus, et judicet, quo niam foetere fecisti odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et præbuisti ei gladium, ut occideret nos. Reversusque est Moses ad Dominum, et ait : Domine, cur afflixisti populum istum? quare misisti me? Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem ut loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum, et non liberasti eos.

[Cap. VI.] Dixitque Dominus ad Mosen : Nunc videbis quæ facturus sim Pharaoni, per manum enim fori dimittet eos, et in manu robusta ejicit illos de terra sua. [C. XIII.] Locutusque est Deus ad Mosen dicens : Ego Dominus, qui apparuit Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis. Pepigique cum eis fædus, ut darem illis terram Chanaam, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt advenæ. Ego audiui genitum filiorum Israel, quo Ægyptii oppreserunt eos, et recordatus sum pacti mei. Ideo dicit filii Israel : Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum, et eruam de servitute, ac redimam in brachio excelso, et judicis magnis. Et assumam vos mihi in populum, et ero vester Deus; et scietis quod ego sim Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum, et induxerim in terram, super quam levavi manum meam, ut darem eam Abram, Isaac, et Jacob, daboque illam vobis posiden-

isto signo ^c in margine, quo docere nos voluit ita scriptum legi in Hebreo. Restat igitur ex hac observatione, in aliquot saltem exemplaribus Hebraicis olim scriptum : Dominus Deus Hebreorum : contrarium tamen manifeste suadet unus omnium interpres cum hodierno Hebreo consensus; necnon Pharaonis responsio subnexa : Nescio Dominum, et Israël non dimittam. Itaque hic suspensus hæc.

MART.

^c In pluribus mss. codicibus scriptum est, si derimus. Hoc vero mutuatum videtur a Græcis, qui legunt in prima persona, καταπαύσωμεν, id est, cessationem denuo, vel quiescere faciamus. MART.

— In Palatin. mss., si dederitis ei.

dam, ego Dominus. [T. IV.] Narravit ergo Moses omnia filiis Israel, qui non acquieverunt ei, propter angustiam spiritus, et opus durissimum. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Ingradere et loquere ad Pharaonem regem Aegypti, ut dimittat filios Israel de terra sua. Respondit Moses coram Domino : Ecce filii Israel non me audiunt, et quomodo audiet Pharaon, præserium cum sim incircumcisus labiis ? [C. XIV.] Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, et dedit mandatum ad filios Israel, et ad Pharaonem regem Aegypti, ut educerent filios Israel de terra Aegypti. [B. IV.] Iste sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israëlis : Enoch et Phallu, Esron et Charmi. Haec cognationes Ruben. Filii Simeon : Jamuel, et Jamin, et Ohad [Vulg. Ahod], Jachin, et Soar, et Saul filius Chanannitis. Haec progenies Simeon. Et haec nomina filiorum Levi per cognationes suas : Gerson, et Caath, et Merari. Anni autem vitae Levi fuerunt centum triginta septem. Filii Gerson [h.] Libeni et Semei, per cognationes suas. Filii Caath : Amram, et Isaar, et Hebron, et Oziel, annique vita Cœath, centum triginta tres Filii Merari : Mooli [h. Mahali] et Musi : Haec cognationes Levi per familias suas. Accepit autem Amram uxorem [h.] Jochebed patruelam suam, quae peperit ei Aaron et Mosen. ^b Fueruntque anni vite Amram, centum triginta septem. Filii quoque Isaar : Core, et Nepheg, et Zechri. Filii quoque Oziel : Misael, et Elsaphan, et Sithri. Accepit autem Aaron uxorem ^c Elisabe, filiam Aminadab, sororem Naason, quae peperit ei Nadab, et Abiu, Eleazar, et Ithamar. Filii quoque Core : Asir, et Elcana, et Abiasaph. Haec sunt cognationes Coritarum. At vero Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiabus Phutiell ; quae peperit ei Phinees. Hi sunt principes familiarum Leviticarum per cognationes suas. Iste est Aaron et Moses, quibus præcepit Dominus, ut educerent filios Israel de terra Aegypti per turmas suas. Hi sunt, qui loquuntur ad Pharaonem regem Aegypti, ut educant filios Israel de Aegypto : iste Moses et Aaron, in die qua locutus est Dominus ad Mosen, in terra Aegypti. [C. XV.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Ego Dominus : loquere ad Pharaonem regem Aegypti, omnia quae ego loquor tibi. Et ait Moses coram Domino : En incircumcisus labiis sum, quomodo audiet me Pharaon ?

[Cap. VII.] Dixitque Dominus ad Mosen : Ecce

^a Urbinus ms. tacet ei : tum cum Palatino post Moysem addit et Mariam ex LXX editione.

^b Septuaginta addunt hoc loco, et Mariam sororem eorum. Hec quoque leguntur in textu Hebreo - Samaritano, in quem non pauca fluxisse e LXX interpretibus, constans est virorum doctorum sententia. Syrus cum aliquot ins. exemplaribus Latinorum legit quidem, et Mariam; sed non habet, sororem eorum. Quæ omnia adscitum esse satis manifeste demonstrat canon Heb. veritatis, ubi erasis in corpore hujusmodi verbis, scholion istud e latere appositorum legitur : h. non habet Mariam, id est, Hebreus non habet, Mariam. Huic adjungendi Chaldaeus, et Arabs, apud quos nihil reperias quod Mariam spe-

A constitui te Deum Pharaonis : et Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris [Vulg. add. ei] omnia quæ mando tibi : ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua. Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Aegypti, et non audient vos : immittamque manum meam super Aegyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Aegypti per judicia maxima. Et scient Aegyptii quod ego sim Dominus qui extenderim manum meam super Aegyptum, et eduxerim filios Israel de medio eorum. Fecit itaque Moses, et Aaron sicut præceperat eis [Vulg. tacet eis] Dominus : ita egerunt. [C. XVI.] Erat autem Moses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem. Dixitque Dominus ad Mosen et Aaron : cum dixerit vobis Pharaon, Ostendite signa : dices ad Aaron : Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum : Ingressi itaque Moses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus, tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, quæ versa est in colubrum. Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos ; et fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptias et arcana quædam similiter. Projeceruntque singuli virgas suas, quæ versa sunt in dracones ; sed devoravit virga Aaron virgas eorum. Induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut [h.] dixerat Dominus. [1 Plaga.] Dixit autem Dominus ad Mosen : Ingravatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas : et stabis in occursum ejus super ripam fluminis : et virgam, quæ conversa est in draconem, tolles in manu tua. Dicesque ad eum : Dominus Deus Hebraeorum misit me ad te, dicens : Dimitte populum meum, ut mihi sacrificet in deserto : et usque ad præsens audire nolusti. Haec igitur dicit Dominus : In hoc scies quod Dominus sim : ecce percutiam virga, quæ in manu mea est, aquam fluminis, et vertetur in sanguinem : Pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur, et computrescent aquæ, et affligentur Aegyptii bibentes aquam fluminis. Dixit quoque Dominus ad Mosen : Dic ad Aaron : Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Aegypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lacus aquarum, ut vertantur in sanguinem : et sit crux in omni terra Aegypti, tam in ligneis vasis quam in saxeis. Feceruntque ita Mo-

rietat; sed neque in codicibus Latinis melioris notæ.

MART.

• In Hebreo legimus γαβρίλ, hoc est, Elisabe, non Elisabeth, ut habent LXX interpres, quos sequuntur editi, et nonnulli codd. mss. recentiores. Porro nomen Elisabe in exemplaribus Græcis suis corruptum probari potest non solum e canone Hebreice veritatis, aliisque mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris notæ; sed ex libris etiam Hebraicorum nominum, ubi S. Hieronymus de Exodo hoc nomen recensens legit Elisabe, quod interpretatur Dei mei juramentum, etc. Boc vero non esset, si Elisabeth legeretur. MART.

— Palatin ms., Helsabee.

ses et Aaron, sicut præceperat Dominus : et elevans virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis ejus ; quæ versa est in sanguinem. Et pisces, qui erant in flumine, mortui sunt : computruitque fluvius, et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis, et fuit sanguis in tota terra Ægypti. Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis : et induratum est cor Pharaonis, nec audiuit eos, sicut [h.] dixerat Dominus. Avertitque se, et ingressus est domum suam, nec apposuit cor etiam hac vice. Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis aquam, ut biberent : non enim poterant bibere de aqua fluminis. Impletique sunt septem dies, postquam percussit Dominus flumen.

[B. V, Cap. VIII, 2 Plaga.] Dixit quoque Dominus ad Mosen : Ingredere ad Pharaonem, et dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi : sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluvius ranas : quæ ascendent, et ingredientur domum tuam, et cubiculum lectuli tui, et super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in surcos tuos, et in reliquias ciborum tuorum, et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ. Dixitque Dominus ad Mosen : Dic ad Aaron : Extende manum tuam super fluvios et super rivos ac paludes, et educ ranas super terram Ægypti. Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti, et ascenderunt ranæ [In h. rana], operueruntque terram Ægypti. Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram Ægypti. Vocavit autem Pharaeo Mosen et Aaron, et dixit eis : Orate Dominum, ut auferat ranas a me et a populo meo : et dimittam populum ut sacrificet Domino. Dixitque Moses Pharaoni : Constitue mihi quando deprecer pro te, et pro servis tuis, et pro populo tuo, ^a ut abigantur ranæ a te, et a domo tua : et tantum in flumine remaneant. Qui respondit : Cras. At ille : Juxta verbum, inquit, tuum faciam : ut scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster. Et recedent ranæ a te, et a domo tua, et a servis tuis, et a populo tuo : tantum in flumine remanebunt. Egressique sunt Moses et Aaron a Pharaone : et clamavit Moses ad Dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaoni. Fecebatque Dominus juxta verbum Mosi, et mortuae sunt ranæ de domibus, et de villis, et de agris. Congregaveruntque eas in immensos aggres, et computruit terra. Videns autem Pharaeo quod data esset requies, ingravavit cor suum, et non audivit eos, sicut dixerat [Vulg. præceperat] Dominus. [T. V, 3 Plag.] Dixitque Dominus ad Mosen : Loquere ad Aaron : Extende virgam tuam, et percutie pulverem terræ : et sint ciniphæ in universa terra Ægypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam te-

A nens : percussitque pulverem terræ, et facti sunt ciniphæ in hominibus, et in jumentis : omnis pulvis terræ versus est in ciniphæ per totam terram Ægypti. Feceruntque similiter malefici per incantationes suas, ut educerent ciniphæ, et non potuerunt : erantque ciniphæ tam in hominibus quam in jumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem : Digitus Dei est hoc [Vulg. hic], induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos sicut locutus est [Vulg. præceperat] Dominus. [4 Plaga.] Dixit quoque Dominus ad Mosen : Consurge diluculo, et sta coram Pharaone, egreditur enim ad aquas : et dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, et in servos tuos, in populum tuum, et in domos tuas, omne genus muscarum : et implebuntur domus Ægyptiorum muscis diversi generis, et universa terra in qua fuerint. Faciamque mirabilem in die illa terram Gesen, in qua populus meus est, ut non sint ibi muscae, et scias quoniam ego Dominus in medio terræ. Ponamque divisionem inter populum meum et populum tuum : cras erit signum istud. Fecitque Dominus ita. Et venit musca gravissima in domos Pharaonis et servorum ejus, et in omnem terram Ægypti, corruptaque est terra ab injuscmodi muscis. Vocavitque Pharaeo Mosen et Aaron, et ait eis : Ite, sacrificiate Deo vestro in terra [Vulg. et cod. Mem. addunt hac]. Et ait Moses : Non potest ita fieri : abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro, quod si macraverimus ea quæ colunt Ægyptii coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinem : et sacrificabimus Domino Deo nostro sicut præcepit nobis. Dixitque Pharaeo : Ego dimittam vos ut sacrificetis Domino Deo vestro in deserto : verumtamen longius ne abeatis, rogate pro me. Et ait Moses : Egressus a te, rogado Dominum, et recedet musca a Pharaone, et a servis, et a populo ejus cras : verumtamen noli ultra fallere, ut non dimittas populum sacrificare Domino. Egressusque Moses a Pharaone, oravit Dominum. Qui fecit juxta verbum illius : et absulit muscas a Pharaone, et a servis, et a populo ejus : non supersuit ne una quidem. Et ingravatum est cor Pharaonis, ita ut ne hac quidem vice dimitteret populum.

C [Cap. IX, 5 Plaga.] Dixit autem Dominus ad Mosen : Ingredere ad Pharaonem, et loquere ad eum : Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum : Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. Quod si adhuc renuis, et retines eos : ecce manus mea erit super agros tuos : super equos, et asinos, et camelos, et boves, et oves, pestis valde gravis. Et faciet Dominus mirabile, inter possessiones Israel et possessiones Ægyptiorum, ut nihil omnino pereat ex his quæ pertinent ad filios Israel. Constituitque Dominus tempus, dicens : Cras faciet Dominus

^a Legunt hic, post LXX, editi Latini libri, ut abigantur ranæ a te, et a domo tua, et a servis tuis, et a populo tuo : et tantum, etc. At in Hebreo, cui con-

sentit canon Heb. veritatis, legitur ut nos edidimus. MART. — Addit idem ms. cum editis libris, juxta Græcum, et a servis tuis, et a populo tuo, tantum, etc.

verbum istud in terra. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die : mortuaque sunt omnia animalia Ägyptiorum : de animalibus vero filiorum Israel nihil omnino periiit. Et misit Pharaon ad vindendum : nec erat quidquam mortuum de his quae possidebat Israel. [6 Plaga.] Ingravatumque est cor Pharaonis, et non dimisit populum. Et dixit Dominus ad Mosen et Aaron : Tollite plenas manus cineris de camino, et spargat illum Moses in cœlum coram Pharaone : Sitque pulvis super omnem terram Ägypti : erunt enim hominibus et jumentis vulnera [Vulg. ulceræ], et vesicæ turgentenses, in universa terra Ägypti. Tuleruntque eimerem de camino, et steterunt coram Pharaone, et sparsit illum Moses in cœlum : factaque sunt vulnera vesicarum turgentium in hominibus, et jumentis, nec poterant malefici stare coram Mose propter vulnera, quæ in illis erant, et in omni terra Ägypti. Induravitque Dominus cor Pharaonis, et non audivit eos sicut locutus est Dominus ad Mosen. [7 Plaga.] Dixitque Dominus ad Mosen : Mane consurge, et sta coram Pharaone, et dices ad eum : Hæc dicit Dominus Deus Hebreorum : Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum [Vulg. add. et], super servos tuos, et super populum tuum : ut scias quod non sit similis moi in omni terra. Nunc enim extendens manum meam [Vulg. tac. meam], percutiā te et populum tuum peste, peribisque de terra. Idcirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra. Adhuc retines populum meum, et non vis cum dimittere? En pluam hac ipsa hora cras grandine multam nimis, qualis non fuit in Ägypto, a die qua fundata est, usque in præsens tempus. Mitte ergo jam nunc, et congrega jumenta tua, et omnia quæ habes in agro : homines enim, et jumenta, et universa, quæ inventa fuerint foris, nec congregata de agris, cederitque super ea grando, morientur. Qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis, fecit confugere servos suos et jumenta in domos : qui autem neglexit sermonem Domini, dimisit servos suos et jumenta in agris. Et Dixit Dominus ad Mosen : Extende manum tuam in cœlum, ut fiat grando in universa terra Ägypti super homines, et super jumenta, et super omnem herbam agri in terra Ägypti. Extenditque Moses virgam in cœlum, et Dominus dedit tonitrua, et grandinem, ac discurrentia fulgura super terram : pluitque Dominus grandinem super terram Ägypti. Et grando et ignis immista pariter cerebantur : tantæque fuit magnitudinis, quanta ante numquam apparuit in universa terra Ägypti ^a ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni terra Ägypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine usque ad jumentum, cunctamque herbam agri percussit grando, et omne lignum regionis confregit. Tantum in terra Gesen, ubi erant filii Israel, grando

A non cecidit. Misitque Pharaon, et vocavit Mosen et Aaron, dicens ad eos : Peccavi etiam nunc : Dominus justus : ego et populus meus, impii. Orate Dominum, ut desinat tonitrua Dei, et grando : ut dimittam vos, et nequaquam hic ultra maneatis. Ait Moses : Cum egressus fuero de urbe, extendam palmas meas ad Dominum, et cessabunt tonitrua, et grando non erit : ut scias quia Domini est terra : novi autem, quod et tu, et servi tui, ne dum timeatis Dominum Deum. Linum ergo et hordeum læsum est, eo quod esset hordeum virens, et linum jam folliculos germinaret : triticum autem et far non sunt læsa, quia serotina erant. Egressusque Moses a Pharaone ex urbe tetendit manus ad Dominum : et cessaverunt tonitrua et grando, nec ultra B stillavit pluvia super terram. Videns autem Pharaon quod cessasset pluvia, et grando, et tonitrua, auxit peccatum, et ingravatum est cor ejus, et servorum illius, et induratum nimis : nec dimisit filios Israel, sicut locutus est Dominus per manum Mosi.

[T. VI. Cap. X, 8 Plaga.] Et dixit Dominus ad Mosen : Ingredere ad Pharaonem : ego enim induravi cor ejus, et servorum illius : ut faciam signa mea hæc in eo, et narres in auribus filii tui, et ne potum tuorum, quoties contriverim Ägyptios, et signa mea fecerim in eis, et scietis [Vulg. scialis] quia ego Dominus. Introierunt ergo Moses et Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ad eum : Hæc dicit Dominus Deus Hebreorum : Usquequo non vis subiici mihi? dimitte populum meum, ut sacrificet mihi.

C Sin autem resistis, et non vis dimittere eum : ecce ego inducam eras locustam in fines tuos : quæ operiat superliciem terræ, nec [Vulg. ne] quidquam ejus apparent, sed comedatur quod residuum fuerit grandini : corrodet enim omnia ligna quæ germinant in agris. Et implebunt domos tuas et servorum tuorum, et omnium Ägyptiorum : quantam non viderunt patres tui, et avi, ex quo orti sunt super terram usque in præsentem diem. Avertitque se, et egressus est a Pharaone. Dixerunt autem servi Pharaonis ad eum : Usquequo patiemur hoc scandolum? Dimitte homines, ut sacrificent Domino Deo suo : nonne videtis quod perierit Ägyptus? Revocaveruntque Mosen et Aaron ad Pharaonem : qui dixit eis : Ite, sacrifice Domino Deo vestro : quinam sunt qui ituri sunt? Ait Moses : Cum parvulis nostris et senibus [Vulg. senioribus] pergerimus, cum filiis et filiabus, cum ovibus et armentis : est enim solemnitas Domini Dei nostri. Et respondit Pharaon : Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, et parvulos vestros, cui dubium est quod pessime cogiteis? Non sicut ita, sed ite tantum viri, et sacrifice Domino : hoc enim, et ipsi petistis. Statimque ejecti sunt de conspectu Pharaonis. Dixit autem Dominus ad Mosen : Extende manum tuam super terram Ägypti ad locustam, ut ascendat super eam, et devoret omnem herbam quæ residua fuerit grandini.

^a Aliter canon Hebraicæ veritatis, sed eodem sensu : legit enim hunc in modum : Ex quo gens in illa condita est. MART.

Et extendit Moses virgam super terram **Ægypti**; et **Dominus** induxit ventum urentem tota illa die, ac nocte, et mane factio, ventus urens levavit locustas. Quae ascederunt super universam terram **Ægypti**, et sederunt in cunctis finibus **Ægyptiorum** innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futurae sunt. Operueruntque universam superficiem terræ, vastantes omnia. Devorata est igitur herba terræ, et quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grande dimiserat, nihilque omnino virens relictum est in lignis et in herbis terræ, in cuncta **Ægypto**. **Quam** ob rem festinus Pharaon vocavit Mosen et Aaron, et dixit eis: Peccavi in Dominum Deum vestrum, et in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hæc vice, et rogare Dominum Deum vestrum, ut auferat a me mortem istam. Egressusque est de conspectu Pharaonis, et oravit Dominum. Qui flare fecit ventum, ab occidente vehementissimum, et arreptam locustam proiecit in mare Rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis finibus **Ægypti**. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel. [9 **Plaga**.] Dixit autem Dominus ad Mosen: Extende manum tuam in cœlum, et sint tenebrae super terram **Ægypti**, tam densæ, ut palpari queant. Extenditque Moses manum in cœlum, et factæ sunt tenebrae horribiles in universa terra **Ægypti** tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec movit se de loco in quo erat: ubicumque autem habitabant filii Israel, lux erat. * Vocavitque Pharaon Mosen, et dixit: Ite, sacrificare Domino, oves tantum vestrae et armenta remaneant, parvuli vestri eant vobiscum. Ait Moses: Hostias quoque et holocausta dabitis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. Cuncti greges pergent nobiscum: non remanebit ex eis ungula: quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri: præsertim cum ignoramus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perveniamus. Induravit autem Dominus cor Pharaonis, et noluit dimittere eos. Dixitque Pharaon ad Mosen: Recede a me [Vulg. add. ei], eave ne ultra videoas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris. Respondit Moses: Ita ^b flet ut locutus es, non video ultra faciem tuam.

[C. XVII, Cap. XI]. Et dixit Dominus ad Mosen: Adhuc una plaga tangam Pharaonem et **Ægyptum**, et post hæc dimittet vos, et exire compellat. Dicere ergo omni plebi, ut postulet vir ab amico suo, et mulier a vicina sua, vasa argentea et aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram **Ægyptiis**. Fuitque Moses vir magnus valde in terra **Ægypti**, eorum servis Pharaonis et omni populo. Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar [Vulg. ingre-

dari] in **Ægyptum**, et morietur omne primogenitum in terra **Ægyptiorum**, a primogenito Pharaonis, qui sedet in solio ejus, usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam, et omnia primogenita jumentorum. Eritque clamor magnus in universa terra **Ægypti**, qualis nec ante fuit, nec postea futurus est. Apud omnes autem filios Israel non mutiet canis ab homine usque ad pecus, ut sciatis quanto miraculo dividat Dominus **Ægyptios**, et Israel. Descendentque omnes servi tui isti ad me, et adorabunt me, dicentes: Egredere tu, et omnis populus, qui subiectus est tibi: post hæc egrediemur. Et exivit a Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Mosen: Non audiet vos Pharaon, ut multa signa fiant in terra **Ægypti**. Moses autem et Aaron fecerunt omnia ostenta, quæ scripta sunt, eorum Pharaone; et induavit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel de terra sua [Vulg. faciat de terra sua].

[T. VII, B. VI, C. XVIII, Cap. XII.] Dixit quoque Dominus ad Mosen et Aaron in terra **Ægypti**: Mensis iste, vobis principium mensium: prius erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cœlum filiorum Israel, et dicite eis: Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum ^c per familias et domos suas. Sin autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum qui junctus est domui ejus, juxta numerum animalium quæ sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: juxta quem ritum tolletis et hædum. Et servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus: immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperum. Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni et azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni: caput cum pedibus ejus et intestinis vorabitis. Nec remanebit quidquam ex eo usque mane, si quid residuum fuerit, igne comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinanter: est enim Phase (id est transitus) Domini. Et transibo per terram **Ægypti** nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra **Ægypti** ab homine usque ad pecus, et in cunctis diis **Ægypti** faciam judicia, ego Dominus. Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus in quibus eritis, et videbo sanguinem, et transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens quando percussero terram **Ægypti**. Habebitis autem hanc diem in monumen-

^a Editi libri lectionem LXX interpretum, et lexum Samaritanum secuti, hic loci post, *Mosen*, addunt, *et Aaron*. Scendum vero verbum *Aaron* abesse in Hebreico, Syr. Arab. et canone saceriptus latitato. MART. — Nostris mss. *Moyen et Aaron*, et dixit eis: cum editis et juxta Græcum.

* Urbinas, aliique penes Martian. mss., fiat.

^c Canon Heb. ver. docet unde tollendus sit agnus,

nam ad *domos suas* adjecit, *ab ovibus et hædis*; quod Arabs partim expressit dicens, idque *caput-ex ovibus*. Glossema videtur marginale in corpore positum a librariis. Proximum est huic quod legitur cap. i Lexilici, vers. 10. MART.

— Vocabulas et *domos* Urbinas ms. ignorat. Hebræus נָהָרַת אֶבְנָת שָׁה לִבְנָת אֶבְנָת שָׁה לִבְנָת, *agnum per domum patrum*, *agnum per domum*.

tum, et celebrabitis eam solemnam Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis : ^a in die primo non erit fermentum in domibus vestris : quicumque comedenterit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum. Dies prima erit sancta atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis : nihil operis facietis in eis, exceptis his quae ad vescendum pertinent. Et observabitis azyma, in eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti, et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense, quarta decima die mensis ad vesperam, comedetis azyma usque diem vigesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris : qui comedenterit fermentatum, peribit anima ejus de coetu Israel ; tam de advenis quam de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis : in cunctis habitaculis vestris editis azyma. Vocavit autem Moses omnes seniores [h.] Israel, et dixit ad eos : Ite tollentes animal per familias vestras, et immolate Phase. Fasciculumque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, et aspergite ex eo superliminare, et utrumque postem : nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ usque mane. Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios : cumque viderit sanguinem in superliminari, et in utroque poste, transcendet ostium domus, et non sinet percussorem ingredi domus vestras et lœdere. Custodi verbum istud legitimum tibi et filii tuis usque in æternum. Cumque introieritis terram, quam Dominus datus est vobis ut pollicitus est, observabitis ceremonias istas. Et cum dixerint vobis filii vestri : Quæ est ista religio? dicetis eis : Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, et domos nostras liberans. Incurvatusque populus adoravit. Et egressi filii Israel fecerunt sicut præceperat Dominus Mosi et Aaron. [10 Plaga.] Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio ejus, usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum. Surrexit Pharaeo nocte, et omnes servi ejus, cunctaque Ægyptius, et ortus est clamor magnus in Ægypto : neque enim erat domus in qua non jaceret mortuus. Vocatisque [Vulg. add. Pharaeo] Mose et Aaron nocte, ait : Surgite, egredimini a populo meo, et vos, et filii Israel : ite, immolate Domino sicut dicitis. Oves vestras et armenta assumite ut petieratis, et abeuntes benedicite mihi. Urgebantque Ægyptii populum de terra exire velociter, dicentes : Om-

A nes moriemur. Tulit igitur populus conspersam farinam antequam fermentaretur : et ligans in palliis, posuit super humeros suos. Feceruntque filii Israel sicut præceperat Moses : et petierunt ab Ægyptiis vasa argentea et aurea, vestemque plurimam. Dedit autem Dominus gratiam populo coram Ægyptiis, ut commodarentis : et spoliaverunt Ægyptios. [T. VIII.] Profectique sunt filii Israel de Ramesse in Socothe, sexcenta fere millia peditum virorum, absque parvulis, ^b et mulieribus [h. non habet, mulieribus]. Sed et vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis, oves et armenta et animantia diversi generis multa nimis. Coxeruntque farinam, quam dudum conspersam de Ægypto tulerant : et fecerunt subcinerios panes azymos : neque enim poterant fermentari, cogentibus exire Ægyptiis, et nullam facere sinentibus moram : nec pulmenti quidquam occurserat præparare. [C. XVIII.] Habitatio autem filiorum Israel, qui manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Ægypti. Nox est ista observabilis Domini, quando eduxit eos de terra Ægypti : hanc observare debent omnes filii Israel in generationibus suis. [C. XX.] Dixitque Dominus ad Mosen et Aaron : Hæc est religio Phase : Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis autem servus emptius circumcidetur, et sic comedet. Advena et mercenarius non edent ex eo. In una domo comedetur, nec efferatis de carnis ejus foras, nec os illius confringetis. Omnis coetus filiorum Israel faciet illud. Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere Phase Domino, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit : eritque sicut indigena terræ : si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ et coloni, qui peregrinatur apud vos. Feceruntque omnes filii Israel sicut præceperat Dominus Mosi et Aaron. Et eadem die eduxit Dominus filios Israel de terra Ægypti per turmas suas.

[T. VII, C. XXI, Cap. XIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel tam de hominibus quam de jumentis : mea sunt enim omnia. Et ait Moses ad populum : Mementote diei hujus, in qua egressi estis de Ægypto et de domo servitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco isto, ut non comedatis fermentatum panem. Hodie egredimini mense novarum frugum. Cumque introducerit te Dominus in terram Chananæi et Heithæi et Amorrhæi et Evæi et Jebusæi, quam juravit patribus tuis, ut daret tibi terram fluentem lacte et melle, celebrabis hunc morem sacrorum mense isto.

^a Pro fermento miss. omnes fermentatum legunt : retinenda tamen editorum lectio, quia in fonte Hebraico fermentum legimus, non fermentatum. MART. — Sic recte, habent miss. nostri, fermentum : secus quibus Martian. usus est, fermentatum. Cap. Mem. hanc habet notationem in marg. fermentum, non ut

alii fermentatum.

^b Lectioni canonis consentiunt tres miss. codd. Colbertinae bibliothecæ, et unus e recentioribus S. Germani a Pratis. Deleta autem videntur in aliis ultima verba, et mulieribus; propter annotationem marginalem canonis. MART.

Septem diebus vesceris azymis, et in die septimo erit solemnitas Domini. Azyma comedetis septem diebus, non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. Narrabisque filio tuo in die illo, dicens : Hoc est quod fecit Dominus mihi, quando egressus sum de *Ægypto*. Et erit quasi signum in manu tua, et quasi monumentum ante oculos tuos, et ut lex Domini semper sit in ore tuo : in manu enim forti eduxit te Dominus de *Ægypto*. Custodies hujuscemodi cultum statuto tempore a diebus in dies. Cumque introduxerit te Dominus in terram Chananæi, sicut juravit tibi et patribus tuis, et dederit eam tibi, separabis omne, quod aperit vulvam Domino, et quod primitivum est in pecoribus tuis, quidquid habueris masculini sexus, consecrabis Domino. Primogenitum asini mutabis ove, quod si non redemeris, interficies. Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio redimes. Cumque interrogaverit te filius tuus cras dicens : Quid est hoc? respondebis ei : In manu forti eduxit nos Dominus de terra *Ægypti* de domo servitutis. Nam cum induratus esset Pharaeo, et nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra *Ægypti*, a primogenito hominis usque primogenitum jumentorum : idcirco immolo Domino omne quod aperit vulvam masculini sexus, et omnia primogenita filiorum meorum redimo. Erit igitur quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid, ob recordationem, inter oculos tuos : eo quod in manu forti eduxit nos Dominus de *Ægypto*. [C. XXII.] Igitur cum emisset Pharaeo populum, non eos eduxit Deus per viam terræ Philisthiæ, quæ vicina est, reputans ne forte peñiteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in *Ægyptum*. Sed circumcidit per viam deserti, quæ est juxta mare Rubrum, et armati ascenderunt filii Israel de terra *Ægypti*. Tulit quoque Moses ossa Joseph secum, eo quod adjurasset filios Israel, dicens: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum. Profectique de Socothe castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis. [C. VIII.] Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis : ut dux esset itineris utroque tempore. Numquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

[C. XXIII, Cap. XIV.] Locutus est autem Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel : Reversi castrametentur e regione Phiabiroth, quæ est inter Magdalum et mare contra Beelsephon, in conspectu ejus castra ponetis super mare. Dicturusque est Pharaeo super filii Israel : Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum. Et indurabo cor ejus, ac persequetur vos, et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus : scientque *Ægyptii*, quia ego

* Errore librariorum omittitur in omnibus codd. manuscriptis prima syllaba *phi*, et legitur tantum, erant in *Abireth* : quæ exscriptorum incogitania lectorem non debuit latere. MART.

A sum Dominus. Feceruntque ita. Et nuntiatum est regi *Ægyptiorum* quod fugisset populus, immutatumque est cor Pharaonis et servorum ejus super populo, et dixerunt : Quid voluimus facere, ut dimitteremus Israel, ne serviret nobis? Junxit ergo currum, et omnem populum suum assumpsit secum. Tulitque sexcentos currus electos, et quidquid in *Ægypto* curruum fuit, et duces totius exercitus. Induravitque Dominus cor Pharaonis regis *Ægypti*, et persecutus est filios Israel, at illi egressi erant in manu excelsa. Cumque persequerentur *Ægyptii* vestigia præcedentium, repererunt eos in castris super inare; omnis equitatus et currus Pharaonis, et universus exercitus, erant in *Phiabiroth* contra Beelsephon. Cumque appropinquasset Pharaeo, levantes filii Israel oculos, viderunt *Ægyptios* post se, et timuerunt valde, clamaveruntque ad Dominum, et dixerunt ad Mosen : Forsitan non erant sepulera in *Ægypto*, ideo tulisti nos, ut moreremur in solitudine? quid hoc facere voluisti, ut educeres nos ex *Ægypto*? Nonne iste est sermo, quem loquebamur ad te in *Ægypto* dicentes : Recede a nobis, et serviamus *Ægyptiis*? multo enim melius est servire eis, quam mori in solitudine. Et ait Moses ad populum : Nolite timere : state, et videte magnalia Domini quæ facturus est hodie : *Ægyptios* enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis usque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis. Dixitque Dominus ad Mosen : Quid clamas ad me? Loquere filii Israel, ut proficiantur. Tu autem eleva virgam tuam, et extende manum tuum super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israel in medio mari per siccum. Ego autem indurabo cor *Ægyptiorum*, ut persequantur vos, et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus, in curribus et in equitibus illius. Et scient *Ægyptii* quia ego sum Dominus, cum glorificatus fuero in Pharaone, et in curribus atque in equitibus ejus. Tollensque se angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos, et cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra *Ægyptiorum* et castra Israel, et erat nubes tenebrosa, et illuminans noctem, ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent. Cumque extendisset Moses manum super mare, abstulit illud Dominus, flante

D vento vehementi et urente tota nocte, et vertit in siccum : divisaque est aqua. Et ingressi sunt filii Israel per medium maris siccum : erat enim aqua quasi murus a dextra eorum et laeva. Persequentesque *Ægyptii* ingressi sunt post eos, omnis equitatus Pharaonis, currus ejus et equites, per medium maris. Jamque advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra *Ægyptiorum* per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum, et subvertit rotas curruum, serebanturque in

— Optime Urbinas *Phyayroth* : secus Palatin. Athiroth. Tum idem Urbinas subsequens *Pharaonis* nomen prætermittit.

profundum. Dixerunt ergo *Ægyptii* : Fugiamus Israelem : Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Mosen : Extende manum tuam super mare, ut revertantur aquæ ad *Ægyptios* super currus et equites eorum. Cumque extendisset Moses manum contra mare, reversum est primo diluculo ad priorem locum : fugientibusque *Ægyptiis* occurserunt aquæ, et involvit eos Dominus in mediis fluctibus. Reversæ sunt aquæ, et operuerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare, ne nubes quidem superfuit ex eis. Filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris, et aquæ eis erant quasi promuro a dextris et a sinistris : liberavitque Dominus in die illa Israel de manu *Ægyptiorum*. Et viderunt *Ægyptios* mortuos super littus maris, et manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos, timuisse populus Dominum, et crediderunt Domino, et Mesi servo ejus.

Tunc cecinèt Moses et filii Israel carmen hoc Domino, et dixerunt :

Cantemus Domino :

gloriose enim magnificatus est,
equum et ascensorem dejicit in mare.

Fortitudo mea, et laus mea Dominus;
et factus est mihi in salutem.

Iste Deus meus, et glorificabo eum :
Deus patris mei, et exaltabo eum.

Dominus quasi vir pugnator :

* omnipotens [In h. Dominus] nomen ejus :
currus Pharaonis et exercitum ejus projicit in mare.

Electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro :
abyssi operuerunt eos :

descenderunt in profundum quasi lapis.

Dextera tua, Domine, ^b magnifica est in fortitudine.

dextera tua, Domine, percussit inimicum : et in
multitudine gloriae tuæ depositisti adversarios
meos [h. tuos].

Misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam :
et in spiritu furoris tui congregare sunt aquæ.

Stetit unda fluens :
congregata sunt abyssi in medio mari.

Dixit inimicus : Persequar et comprehendam,
dividam spolia, implebitur anima mea.

Evaginabo gladium meum :
interficiet eos manus mea.

Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare :
submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.

Quis similis tui in fortibus, Domine ?

* Laudat Rabbanus editionem, quæ fert, *Dominus nomen est illi*.

^b Hunc locum diversimode legunt miss. codices. Canon Heb. ver. ita habet : *Dextram tuam, Domine, magnificem in fortitudine. Alii, Dextra tua, Domine, magnifice in fortitudine. Recentior unus legit, Magnificetur in fortitudine. Sic pro voluntate exscriptorum unius sententiae multa sapientia occurserunt variantes lectiones. MART.*

— In Latina editione alia, quam Rabbanus laudat.

A qui similis tui, magnificus in sanctitate :
terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia ?
Extendisti manum tuam [h. Dexteram tuam],
et devoravit eos terra.

Dux fuisti in misericordia tua
populo quem redigisti.

Et portasti eum in fortitudine tua
ad habitaculum sanctum tuum.

^c Ascenderunt populi, et irati sunt [h. Audierunt populi, et perturbati sunt] :
dolores obtinuerunt habitatores Phœniciam.

Tunc conturbati sunt principes Edom,
robustos Macab obtinuit tremor :
obriguerunt omnes habitatores Chanaan.

Irruit super eos formido et pavor,
in ^d magnitudine brachii tui.

Fiant immobiles quasi lapis,
donec transeat populus tuus, Domine,

donec transeat populus tuus iste, quem peasse disti.
Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis

tua,
firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es,
Domine :

Sanctuarium [Vulg. add. inum], Domine, quod firmaverunt manus tuae.

Dominus regnabit in æternum et ultra.

Ingressus est enim [h. sic] equus Pharao cum curribus et equitibus ejus in mare :
et reduxit super eos Dominus aquas maris.

Filius autem Israel ambulaverunt per siccum, in medio ejus.

[C. XXV.] Sumpsit ergo Maria prophetis [Vulg. prophetissa] soror Aaron, tympanum in manu sua : egressæ sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris, quibus præcinebat, dicens : Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem ejus dejicit in mare [T. IX, B. IX, C. XXVI.] Tulit autem Moses Israel de mari Rubro, et egressi sunt in desertum Sur : ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, et non inveniebant aquam. Et venerunt in Marath, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ : unde et congruum loco nomen imposuit, vocans illud Mara, id est, amaritudinem. Et murmuravit populus contra Mosen, dicens, quid bibemus ? At ille clamavit

D ad Dominum, qui ostendit ei lignum : quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt : ibi constituit ei præcepta, atque iudicia, et ibi tentavit eum, [h.] et dixit : Si audieris vocem Domini Dei tui, et quod rectum est coram eo feceris, et obedieris mandatis ejus, custodierisque omnia præcepta glorificata est.

^e Editi legunt, tuos, juxta Hebraum. At mss. omnes optime nolæ et antiquiores habent, meos. Quare ne quid propria auctoritate a tubis venturatur, res ut sunt in canone, manere volumus. MART. — Sic nostri, aliquæ omnes mss. habent meos. Hebraeus tamen et Vulgatus, tuos.

^f Invenit et Rabbanus in alia editione, Audierunt gentes, et irate sunt.

^g Unus Palat., Magnitudines.

illius, cunctum languorem, quem posui in Aegypto, A non inducam super te : ego enim Dominus sanator tuus. [C. XXVII.] Venerunt autem in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmae, et castrametati sunt juxta aquas.

[Cap. XVI.] Profectique sunt de Elim, et venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est inter Elim et Sinai : quinto decimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Aegypti. Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Mosen et contra Aaron in solitudine. Dixeruntque ad eos filii Israel : Utinam mortui essemus per manum Domini in terra Aegypti, quando sedebamus super ollas carnium, et comedebamus [h.] panem in saturitate : cur eduxistis nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame ? Dicit autem Dominus ad Mosen : Ecce ego pluam vobis [h.] panem de celo : egrediatur populus, et colligat quae sufficiunt per singulos dies : ut tenterem eum, utrum ambulet in lege mea, an non ? Die autem sexta parent quod inferant, et sit duplum quam colligere solebant per singulos dies. Dixeruntque Moses et Aaron ad omnes filios Israel : Vesperi sciatis quod Dominus eduxerit vos de terra Aegypti, et mane videbitis gloriam Domini : audivit enim murmur vestrum contra Dominum : nos vero quid sumus, quia missitatis [Vulg. missitastis] contra nos ? Et ait Moses : Dabit vobis Dominus vespero carnes edere, et mane panes in saturitatem : eo quod audierit murmurationes vestras, quibus murmurati estis contra eum, nos enim quid sumus ? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Dicitque Moses ad Aaron : Dic universae congregationi filiorum Israel : Accedite coram Domino . Audivit enim murmur vestrum. Cumque loqueretur Aaron ad omne coelum filiorum Israel, resperxerunt ad solitudinem, et ecce gloria Domini apparuit in nube. [C. XXVIII.] Loetus est autem Dominus ad Mosen, dicens : Audivi murmurations filiorum Israel, loquere ad eos : Vesperi comeditis carnes, et mane saturabimini [h.] pane : scierisque quod sim [Vulg. ego sum] Dominus Deus vester. Factum est ergo vespero, et ascendens coturnix operuit castra : mane quoque ros jacuit per circuitum castrorum. Cumque operuisset superficiem terrae, apparuit in solitudine minutum, et quasi pilo tunsum, in similitudinem pruinæ super terram. Quod cum vidissent filii Israel, dixerunt ad invicem, MANU ? quod significat : Quid est hoc ? ignorabant enim quid esset. Quibus ait Moses : Iste est panis, quem dedit Dominus vobis ad vescendum. Hic est sermo, quem praecipit Dominus : Colligat unusquisque ex eo quantum sufficiat ad vescendum : gomor per singula capita, juxta numerum animalium vestrarum quae habitant in tabernaculo, sic tollentis. Feceruntque ita filii Israhel : et collegerunt alius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram gomor : nec qui plus collegerat, dabant amplius : nec qui minus paraverat, reperit minus : sed singuli juxta id quod edere po-

terant, congregaverunt. Dixitque Moses ad eos : Nullus relinquat ex eo in manu. Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis usque manu, et scatere coepit vermis, atque computruit, et iratus est contra eos Moses. Colligebant autem manu singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum, cumque incalueret sol, liquefiebat. In die vero sexta collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines : venerunt autem omnes principes multitudinis, et narraverunt Mosi. Qui ait eis : Hoc est quod locutus est Dominus : Requies sabbati sanctificata erit Domino eras : quodcumque operandum est, facite, et quae coquenda sunt, coquite ; quidquid autem reliquum fuerit, reponite usque in manu. Feceruntque ita ut praeceperat Moses, et non computruit, neque vermis inventus est in eo. Dixitque Moses : Comedite illud hodie, quia sabbatum est Domini : non invenietur bodie in agro. Sex diebus colligit, in die autem septimo sabbatum est [Vulg. add. dominij], idcirco non invenietur. Venerunt septima dies, et egressi de populo, ut colligerent, non invenierunt. Dicit autem Dominus ad Mosen : Usquequo non vultis custodire mandata mea, et legem meam ? Vide quod Dominus dederit vobis sabbatum, et propter hoc die sexta tribuerit vobis cibos duplices : maneat unusquisque apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. Et sabbatizavit populus die septimo. Appellavitque domus Israel nomen ejus MAN : quod erat quasi seueni coriandri album, gustusque ejus quasi similæ cum melle. Dicit autem Moses : Iste est sermo, quem praecipit Dominus : Imple gomor ex eo, et custodiatur in futuras retro [h. non habet retro] generationes, ut neverint panem, quo alii vos in solitudine, quando educti estis de terra Aegypti. Dicitque Moses ad Aaron : Sume vas unum, et mitte ibi MAN, quantum potest capere gomor, et repone coram Domino, ad servandum in generationes vestras, sicut praecipit Dominus Mosi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reservandum. [C. XXIX.] Filii autem Israel comedebunt MAN quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem hoc cibo alii sunt, usquequo tangenter fines terræ Chanaan. Gomor autem decima pars est [h.] Ephraim.

[T. X, B. X, C. XXX, Cap. XVII.] Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem Domini, castrametati sunt in Raphidum, ubi non erat aqua ad bibendum populo. Qui jurgatus contra Mosen, ait : Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus respondit Moses : Quid jurgamini contra me ? cur tentatis Dominum ? Sitivit ergo populus ibi pro aquæ penuria, et murmuravit contra Mosen, dicens : Cur nos extre fecisti de Aegypto, ut occideres et nos, et liberos nostros, ac jumenta siti ? Clamavit autem Moses ad Dominum, dicens : Quid faciam populo huic ? adhuc pauxillum et lapidabit me. Ait Dominus ad Mosen : Antecede populum, et suime tecum de senioribus Israel : et virgam, qua percussisti fluvium, tolle in

manu tua, et vade. En ego stabo coram te ibi, supra petram Horeb, percutiesque petram, et exhibit ex ea aqua, ut bibat populus. Fecit Moses ita coram senioribus Israel : et vocavit nomen illius loci, Tentatio, [h] et lis, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum, dicentes : Est ne Dominus in nobis, an non? [C. XXXI.] Venit autem Amalech : et pugnabat contra Israel in Raphidim. Dixitque Moses ad Josue : Elige viros, et egressus, pugna contra Amalech : cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea : Fecit Josue ut locutus ei erat Moses, et pugnavit contra Amalech : Moses autem et Aaron et Hur ascenderunt super verticem collis. Cumque levaret Moses manus, vincebat Israel : sin autem paululum remisisset, superabat Amalech. Manus autem Mosi erant graves : sumentes igitur lapidem, posuerunt super eum, in quo sedit : Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex ultraque parte. Et factum est ut manus ipsius non lassarentur usque ad occasum solis. Fugavitque Josue Amalech et populum ejus in ore gladii. Dixit autem Dominus ad Mosen : Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue : delebo enim memoriam Amalech sub cœlo : Aedificavitque Moses altare : et vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea, dicens : Quia manus super solium [Vulg. solii] Domini, bellum Domini erit contra Amalech, a generatione in generationem.

[C. XXXII, Cap. XVIII.] Cumque audisset Jethro, sacerdos Madian, cognatus Mosi, omnia quæ fecerat Deus Mosi, et Israeli populo suo, eo quod adduxisset Dominus Israel de Aegypto : tulit Sephoram uxorem Mosi quam remiserat, et duos filios ejus, quorum unus vocabatur Gersom, dicente patre : Advena sui in terra aliena. Alter vero Eliezer : Deus enim, ait, patris mei adjutor meus, et eruit me de gladio Pharaonis. Venit ergo Jethro cognatus Mosi, et filii ejus, et uxor ejus, ad Mosen in desertum, ubi erat castrametatus juxta montem Dei. Et mandavit Mosi, dicens : Ego cognatus tuus Jethro venio ad te, et uxor tua, et duo filii tui cum ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adoravit, et osculatus est eum, salutaveruntque se mutuo verbis pacificis. Cumque intrasset tabernaculum, narravit Moses cognato suo cuncta quæ fecerat Dominus Pharaoni, et Aegyptiis propter Israel, universum laborem, qui accidisset eis in itinere, quo [Vulg. et quod] liberaverat eos Dominus. Letatusque est Jethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israeli, eo quod eruisset eum de manu Aegyptiorum, et ait : Benedictus Dominus, qui liberavit vos de manu Aegyptiorum, et de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Aegypti. Nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes deos : eo quod superbe egerint contra illos. Obtulit ergo cognatus Mosi holocausta et hostias^a Deo : veneruntque Aaron et omnes seniores Israel, ut comedenter panem cum eo coram Deo.

^a Ita et nostri mss.; Martian. in aliis iuvenit Dominus.

A [C. XXXIII.] Altera autem die sedit Moses, ut judicaret populum, qui assistebat Mosi de mane usque ad vesperam. Quod cuni vidisset cognatus ejus, omnia scilicet quæ agebat in populo, ait : Quid est hoc quod facis in plebe? cur solus sedes, et omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperam? Cui respondit Moses : Venit ad me populus quærens sentiam Dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me ut judicem inter eos, et ostendam præcepta Dei et leges ejus. At ille : Non bona, inquit, rem facis : stulto labore consumeris et tu et populus iste qui tecum est : ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia, et erit Deus tecum. Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, ut referas quæ dicuntur ad eum : ostendasque populo cæremonias et ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant, et opus quod facere [Vulg. add. debeant]. Provide autem de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui judicent populum omni tempore : quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent, leviusque tibi sit, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, et præcepta ejus poteris sustinere : et omnis hic populus revertetur cum pace ad loca sua. Quibus auditis, Moses fecit omnia quæ ille suggesserat. Et, electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos. Qui iudicabant plebem omni tempore : quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes. Dimisitque cognatum [Vulg. add. suum], qui reversus abiit in terram suam.

[T. XI, B. XI, C. XXXIV, Cap. XIX.] Mense tertio egressionis [h.] filiorum Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in soliditudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, et pervenientes usque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibique Israel fixit tentoria e regione montis. Moses autem ascendit ad Deum, vocavitque eum Dominus de monte, et ait : Haec dices domui Jacob, et annuntiabis filiis Israel : Vos ipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum, D et assumpserim mibi. Si ergo audieritis vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mibi in peculium de cunctis populis : mea est enim omnis terra. Et vos eritis mibi in regnum sacerdotale, et gens sancta. Haec sunt verba quæ loqueris ad filios Israel. Venit Moses : et convocatis majoribus natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus. Responditque universus populus simul : Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus. Cumque retulisset Moses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus : Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, et cre-

dat tibi in perpetuum. [C. XXXV.] Nuntiavit ergo Moses verba populi ad Dominum. Qui dixite ei : Vade ad populum : et sanctifica illos, hodie et cras, la-
ventque vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium : in die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Constituesque terminos populo per circuitum, et dices [Vulg. ad. ad eos] : Cavete, ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius : omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tangat eum, sed lapidibus opprimitur [h. Aliter, manus non tangat eum, quia si tetigerit, lapidibus opprimitur], aut confodietur jactilis : sive jumentum fuerit, sive homo, non vivet. Cum cooperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. Descenditque Moses de monte ad populum, et sanctificavit eum. Cumque lavissent vestimenta sua, ait ad eos : Estote parati in diem tertium, ne appropinquetis uxoribus vestris. Jam advenerat tertius dies, et mane inclarerat : et ecce cooperunt audiри tonitrua, ac micare fulgura, et nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementis perstrepebat : timuitque omnis [Vulg. tac. omnis] populus, qui erat in castris. Cumque eduxisset eos Moses in occursum Dei loco castrorum, steterunt ad radices montis. Totus [Vulg. Tunc] autem mons Sinai sumabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace : eratque mons omnis terribilis. Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in majus, et prolixius tendebatur. Moses loquebatur, et Deus respondebat ei. Descenditque Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, et vocavit Mosen in cäcum ejus. Quo cum ascendisset, dixit ad eum : Descende, et contestare populum, ne forte velint transcendere terminos ad videndum Dominum : et pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificantur, ne persecutiat eos. Dixitque Moses ad Dominum : Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai : tu enim testificatus es, et jussisti: Pone terminos circa montem, et sanctifica illum. [C. XXXVI.] Cui ait Dominus : Vade, descende : ascendesque tu, et Aaron tecum : sacerdotes autem et populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. Descenditque Moses ad populum, et omnia narravit eis.

[C. XXXVII, Cap. XX.] Locutusque est Deus cunctos sermones hos : [1 Praeceptum] Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis. [2 Præc.] Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles; ego enim sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem

* Particula *mecum* abest in editis : exstat tamen in fonte Hebraico, canone Heb. verit. et in aliis mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris notæ. Eamdem reperies lectionem apud Augustinum in

PATROL. XXVIII.

A corum qui oderunt me : et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea. [3 Præc.] Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. [4 Præc.] Memento, ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui : non facies in eo omne opus, tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo : idecirco benedixit Dominus diem sabbati et sanctificavit eum. [5 Præc.] Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. [6 P.] Non occides. [7 P.] Non mœchaberis. [8 P.] Non furtum facies. [9 P.] Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. [10 P.] Non concupisces domum proximi tui : nec desiderabis uxorem ejus : non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. [C. XXXVIII.] Cunctus autem populus videbat voces et lampades, et sonitum buccinæ, montemque fumantem : et perterriti ac pavore concussi, steterunt procul, dicentes Mosi : Loquere tu nobis, et audiemus : non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Et ait Moses ad populum : Nolite time-re, ut enim probaret vos venit Deus, et ut terror illius esset in vobis, et non peccaretis. Stetitque populus de longe. [T. XII, C. XXXIX.] Moses autem accessit ad caliginem in qua erat Deus. Dixit præterea Dominus ad Mosen : Hæc dices filiis Israel : Vos vidistis quod de cœlo locutus sim vobis. Non facietis * mecum deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi, et offeratis super eo holocausta et pacifica vestra, oves vestras et boves, in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, et benedicam tibi. Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus : si enim levaveris cultrum tuum [Vulg. tac. tuum] super eum, polluetur. Non ascendas per gradus ad altare meum, ne reveleatur turpitudo tua [h. super illud].

[C. XL, Cap. XI.] Hæc sunt judicia quæ propo-
nes eis. Si emeris servum Hebraum, sex annis ser-
viet tibi : in septimo egredietur liber gratis. Cum
quali veste intraverit, cum tuli exeat : si habens
uxorem, et uxor egredietur simul. Si autem domi-
nus dederit illi uxorem, et peperit filios et filias :
mulier et liberi ejus erunt domini sui, ipse vero exi-
bit cum vestitu suo. Quod si dixerit servus : Diligo
dominum meum et uxorem ac liberos, non egrediar
liber : offeret eum dominus diis, et applicabitur ad
ostium et postes, perforabitque aurem ejus subula,

Speculo, ubi Scripturæ recitantur juxta transla-
tionem Latinam S. Hieronymi, quam ille ex Hebreo
nobis edidit. MART.

—Unus Palatin. e nostris mss. vocem *mecum ignorat.*

et erit ei servus ^a in sacerdotum. [C. XL.] Et si vendiderit filiam ejus in famulam, non egredietur sicut ancillæ exire consueverunt. Si displicerit oculis domini sui, cui tradita fuerit, dimittet eam: populo autem alieno vendeendi non habebit potestatem, si spreverit eam. Sin autem filio suo desponderit eam, iusta morem filiarum faciet illi. Quod si alterum ei acceperit, prouidebit pueræ nuptias, et vestimenta, et premium pudicitie non negabit. Si tria ista non fecerit, egredietur gratis absque pecunia. [C. XLII.] Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus: constitutam tibi locum quo fugere debet. [C. XLIII.] Si quis industria occiderit proximum suum, et per insidias: ab altari meo evelles eum, ut moriatur. [C. XLIV.] Qui percusserit patrem suum et matrem, morte moriatur. [C. XLV.] Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxae morte moriatur. [C. XLVI.] Qui maledixerit patri suo et matri, morte moriatur. [C. XLVII.] Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo: si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, invocens eum qui percusserit: ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat. [C. XLVIII.] Qui percusserit servum suum vel ancillam virga, et ^b mortuus fuerit in manibus ejus, criminis reus erit. Sin autem anno die supervixerit vel duobus, non subjacebit poena, quia pecunia illius est. [C. XLIX.] Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subjacebit damno quantum expeterit maritus mulieris, et arbitrii judicarint. [C. LI.] Si autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnera, livorem pro labore. [C. LII.] Si percusserit quis plam oculum servi sui aut ancillæ, et luscos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit servo vel ancillæ suæ, similiter eos dimittet liber. [C. LII.] Si bos cornu petierit [Vulg. percusserit] virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur: et non comedentur carnes ejus, dominusque bovis innocens erit. Quod si bos cornupeta fuerit ab heri et nudiustertius, et contestati sunt dominum ejus, nec recluserit eum,

A occideritque virum aut mulierem: bos lapidibus obruetur, et dominum illius occident. Quod si premium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua quidquid fuerit postulatus. Filium quoque et filiam si carnem percusserit, simili sententia subjacebit. Si servum ancillamque invaserit, triginta siclos argenti dabit domino, bos vero lapidibus opprimitur. [C. LIII.] Si quis aperuerit cisternam, et fodierit, et non operuerit eam, occideritque bos vel asinus in eam, dominus cisternæ reddet premium jumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit. [C. LIV.] Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit: vendeat bovem vivum, et dividet premium, cadaver autem mortui inter se dispergient. Si autem sciebat quod bos cornupeta esset ab heri et nudiustertius B tertius, et non custodivit eum dominus suus: reddet bovem pro bove, et cadaver integrum accipiet.

[C. LV, Cap. XXII] Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, et occiderit, vel vendiderit: quinque boves pro uno bove restituet, et qualiter oves pro una que. [C. LVI.] Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere, mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. Quod si, orto sole, hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse moriatur. Si non habuerit quod pro furto reddat, [Vulg. add. ipse] venundabitur. Si iuvenum fuerit apud eum quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis: duplum restituet. [C. LVII.] Si læserit quisquam agrum vel vineam: et dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliepa: quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni estimatiique restituet. [C. LVIII.] Si egressus ignis invenerit cspinam, et comprehendenter aceruos frumentum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succederit. [C. LIX.] Si quis commendaverit amico pecuniam, aut vas in custodiæ, et ab eo qui suscepserat, furto abiecta fuerint: si iuvenus fur, duplum reddet. Si latet fur, dominus deos applicabitur ad deos, et jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem, tam in bove, quam in asino, et ova ac vestimento; et quidquid dawqi inferre potest: ad deos ut jusque causa perveniet, et si illi judicaverint, duplum restituet proximo suo. [C. LX.] Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem, ovem, et omne jumentum, ad custodiæ, et mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque

et mortui fuerint. MART.

— Idem mss. editique libri, et mortui fuerint. Impressam lectionem ex Augustini Speculo Mactian. accepit.

^c Proclivi librariorum lapsu spicas hoc loco legimus in omnibus codicibus mss. uno excepto canonice Heb. veritatis, qui veram lectionem, id est, spinas, retinet. Errorum vero exscriptiorum nostri sequuntur in Speculo sancti Augustini, non quidem imperitia, sed religione ducti propter unanimem consensum mss. codicum quos inspicerunt. MART.

— Ita et Vulgata exemplar et Canon Hebraicae veritatis apud Martian. recensissime habent. Plerique autem Latinis libris, nostrisque mss. spicas.

^a Sic legit canon Heb. ver. et ms. alter codex S. Germani a Pratis nu. 3. Porro in editis alias est omnius sensus, ac ordo verborum; quia in iis generale præceptum est de quolibet homine, qui filiam suam vendiderit: hic autem sensus est de seruo, cuius filia in famulam vendit dominus servi. Conferat qui voluerit, hinc editioem postquam cum antea vulgatis exemplaribus. MART.

— Urbinas ms. servus usque in sacerdotum. Tum cum Palatio, Memmiano, atque editis, si quis vendiderit filiam suam in famulam.

^b Hunc ipsum restituimus ad fidem Speculi sancti Augustini, in quo legitur ut in Hebreo, et mortuus fuerit, etc. Alii omnes libri legunt in plurali,

hoc videxit : iusjurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui : suscipietque dominus iuramentum, et ille reddere non cogetur. Quod si furto ablatum fuerit, restituet dampnum domino. Si comestum a bestia, et proferat ad eum quod occisum est, et non restituet. [C. LXI.] Qui a proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, et debilitatum aut impotuum fuerit, domino non praesento, reddere compelletur. Quod si ipse presentiarum fuerit dominus, non restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui. [C. LXII.] Si seduxerit quis virginem nequum desponsatam, dormieritque cum ea : dotabit eam, et habebit eam uxorem. Si pater virginis dare voluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueunt. [C. LXIII.] Maleficos non patieris vivere. [C. LXIV.] Qui coierit cum jumento, morte moriatur. [C. LXV.] Qui immolat diis, occidetur, praterquam Domino soli. [C. LXVI.] Advenam non contristabis, neque affliges eum : advenae enim et ipsi fuisti in terra Aegypti. [C. LXVII.] Viduae et pupille non nocebitis. Si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, et ego apudiam clamorem eorum, et indignabitur furore meus, perculiamque vos gladio, et erunt uxores vestrae viduae, et filii vestri pupilli. [C. LVIII.] Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat ; si clamaverit [h. Eterit, si clamaverit] ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. [C. LXIX.] Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices. [C. LXX.] Decimas tuas et primitias tuas non tardabis offerre. [C. LXXI.] Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. De bobus quoque, et ovibus similiter facies : septem diebus sit cum matre sua, die octava reddes illum mihi. [C. LXXII.] Viri sancti eritis mihi. Carnem, quae a bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed projecitis canibus.

* Diversa est interpunctio hujus loci in Hebreo hodierno, et in Samaritano textu : nam Hebreice hoc modo legitur : *Adducet eum testem : raptum non reddet.* At in Samaritanorum volumine ita scriptum est, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַגְבִּיבָנָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, jabi ed hatterephah, velo jesalem, id est, adducet testem raptus, et non reddet. Nec solum puncto differunt hi duo textus, sed vocibus etiam nominib[us] discrepant. Hebreus legit cum affixo pronomine זֶבַח, jebiehu, adducet eum; Samaritanus absque ullo pronomine זֶבַח, jabi, id est, adducet. Idem babet נְבָנָה, velo cum particula connexiva. Hebreus nullam habet connexionem conjunctionem cum negatione נְבָנָה, lo. Ceterum in Hebreico textu nonnulla fuisse permutata, Massoretharum interpunktis nulli, dubium esse debet, cum Hieronymus hic in suo exemplari Hebreo legerit, ut nunc legunt Samaritani. MART.

— In Urbinate ms. defert. Palatin, deferat. Porro haud scio quam vere ait Martianus, legisse Hieronymum in suo exemplari Hebreo, ut nunc legunt Samaritani. Nam et sis verbis ad eum, indicat se,

[C. LXXXIII, Cap. XXXIII.] Non suspicies vocem mendacii. [C. LXXXIV.] Nec junges manum tuam, ut pro impiis dicas falsum testimonium. [C. LXXXV.] Non sequeris turbam ad faciendum malum : [C. LXXXVI.] Nec in judicio, plurimorum acquiesces sententiae, ut a vero devies. [C. LXXXVII.] Pauperis quoque non misereberis in negotio. [C. LXXXVIII.] Si occurreris bovi iniuncti tui, aut asino erranti, reduc ad eum. [C. LXXXIX.] Si videris asinum odijentis te jacere sub onere, non pertransilis, sed sublevabis cum eo. [C. LXXX.] Non declinabis in judicio pauperis. [C. LXXXI.] Mendacium fugies. [C. LXXXII.] Insontem et justam non occides : quia avensor impium. [C. LXXXIII.] Nec accipies munera, quae exceperint etiam prudentes, et subvertunt verba iustum. [C. LXXXIV.] Peregrino molestus non eris : scitis enim advenarum animas, quia et ipsi peregrini fuisti in terra Aegypti. [B. XII.] Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus. Anno autem septimo dimittes eam, et requiesceris facies, ut comedant pauperes populi tui, et quidquid reliquum fuerit, edant bestie agri ; ita facies in vinea et in oliveto tuo. [C. LXXXV.] Sex diebus operaberis : septima die cessabis, ut requiescas bos et asinus tuus, et refrigeretur filius ancillæ tuæ, et advena. [C. LXXXVI.] Omnia que dixi vobis, custodite. Et per nomen aeternorum deorum non jurabitis, neque audieris ex ore vestro. [C. LXXXVII.] Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. [C. LXXXVIII.] Solemnitatem azymorum custodias. Septem diebus comedes azyma, sicut precepit tibi tempore mensis novorum quando egressus es de Aegyptio. [C. LXXXIX.] Non apparebis in conspectu meo vacuus. Et solemnitatem messis primitiorum operis tui, quemcumque seminaveris in agro. Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro. [C. XC.] Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo [Vulg. add. tuo]. Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps solemnitatis meæ usque mane. [C. XCI.] Primitias frugum terre tuae deferes in

quod in Hebreo est, non item in Samaritano, pronomen novisse, et in sequentibus, quod occisum est, videtur pro Samaritano תְּבָנָה testem, legisse בְּנֵי articulum, hoc fere modo בְּנֵי יִשְׂרָאֵל jabihou eth attrephah.

* Huic canonis lectioni consentiunt veteres Biblicalium codices ms. ac Speculum S. Aug. in codice ms. Carthagensis Ecclesiae. In Hebreo scriptum est, בְּנֵי בְּרִיבָה beribo, quod interpretatur, in causa sua, in lite ejus, vel, in negotio ejus. MART.

— Palatin. etiam absque negandi partcula, p. impetrans quoque misereberis in judicio. Urbinas ab impressa lectione abludit una vocula quoque, quain prætermittit.

* Sensus est : Non pervertes judicium, cum apud te pauper litigabit. Porro ita legendum monuit nos Speculum S. Augustini : cæteri enim libri tunc editi, tum manuscripti non bene legunt, non declinabis in judicium pauperis. Hebreus habet, non declinabis, sive, non fecies judicium pauperis tui in lite ejus, quæ sententia optime congruit cum nostra lex in Latino. MART.

domum Domini Dei tui. [C. XCII.] Non coques hædum A in lacte matris suæ. [C. XCIII.] Ecce ego mittam angelum, qui præcedat te, et custodiat in via, et introducat ad locum quem paravi. Observa cum, et audi vocem ejus, nec contempnendum putes, quia non dimittet cum peccaveritis, et est nomen meum in illo. [C. XCIV.] Quod si audieris vocem ejus, et feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam afflentes te. Præcedetque te angelus meus, et introducet te ad Amorrhæum, et Heithæum, et Pherezæum, Chananæumque, et Hevæum, et Jebusæum, quos ego conteram. [C. XCV.] Non adorabis deos eorum, nec coles eos: non facies opera eorum sed destrues eos, et confringes statuas eorum. Servietisque Domino Deo vestro, ut benedicam pani tuo et aquis, et auferam infirmitatem de medio tui. Non erit infecunda nec sterilis in terra tua: numerum dierum tuorum implebo. [C. XCVI.] Terrorem meum mittam in præcursum tuum, et occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam, emittens crabones prius, qui fugabunt Hevæum, et Chananæum, et Heithæum, antequam introeas. Non ejiciam eos a facie tua anno uno, ne terra in solitudinem redigatur, et crescant contra te bestiæ. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, et possideas terram. Ponam autem terminos tuos a mari Rubro usque ad mare ^a Philistinorum, et a deserto usque ad fluvium: tradam in manibus vestris habitatores terræ, et ejiciam eos de conspectu vestro. Non inhibe cum eis fœdus, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum: quod tibi certe erit in scandalum.

[C. XCVII, Cap. XXIV.] Mosi quoque dixit: Ascende ad Dominum tu, et Aaron, Nadab, et Abiu, et septuaginta seniores ex Israel, et adorabis procul. Solusque Moses ascendet ad Dominum, et illi non appropinquabunt: nec populus ascendet cum eo. [T. XIII, B. XIII.] Venit ergo Moses, et narravit plebi omnia verba Domini atque judicia: responditque cunctus populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. [C. XCVIII.] Scripsit autem Moses universos sermones Domini, et mane consurgens ædificavit altare ad radices montis, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel. Misitque juvenes de filiis Israel, et obulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino, vitulos. Tulit itaque Moses dimidiā partem sanguinis, et misit in crateras: partem autem residuam fudit super altare. Assumensque volumen fœderis,

^a Non Palæstinorum, ut habetur in editis ac mss. libris, sed Philistinorum legimus scrti auctoritate ipsius Hieronymi, qui in Danielis caput undecimum ita disserit: Notandum autem, quod cum π litteram Hebreos sermo non habeat, sed pro ipso utatur phe (Φ) cuius vim Græcum φ sonat, in isto tantum loco apud Hebreos scribatur quidem phe, sed legatur p. Exceptio itaque verbo Απαδνο in Daniele, semper δ legitur ph in vocibus Hebreis: quod sæpius etiam

legit, audiente populo, qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. [C. XCIX.] Ascenderuntque Moses et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta de senibus Israel. [C. C.] Et viderunt Deum Israel, et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cœlum, cum serenum est. Nec super eos qui procul recesserant de filiis Israel, misit manum suam, videruntque Deum, et comederunt, ac biberunt. [C. CI.] Dixit autem Dominus ad Mosen: Ascende ad me in montem, et esto ibi: daboque tibi tabulas lapideas, et legem ac mandata, quæ scripsi, ut doceas eos. Surrexerunt Moses et B Josue minister ejus: ascendensque Moses in montem Dei, senioribus ait: Exspectate his donec revertamur ad vos. Habetis Aaron et flur vobiscum; si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cumque ascendisset Moses, operuit nubes montem, et habitavit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus. [C. CII.] Septimo autem die vocavit eum [Vulg. add. Dominus] de medio caliginis. Erat autem species gloriae Domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israel. Ingressusque Moses medium nebulæ ascendit in montem: et fuit ibi quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.

[C. CIII, Cap. XXV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel, ut tollant mihi primitias [h. oblationes], ab omni homine qui offret ultroneus, accipietis eas. [C. CIV.] Hæc sunt autem quæ accipere debetis: Aurum, et argentum, et æs, hyacinthum et purpuram, coccumque bisinctum, et byssum, pilos caprarum, et pelles arietum rubricatas, pellesque ianthinas, et ligna settim, oleum ad luminaria concinnanda [h. non habet, concinnanda]: aromata in unguentum, et thymiamata boni odoris: lapides onychinos et gemmas ad ornandum Ephod ac Rationale. Facientque mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum: juxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus: sicque facietis illud: [C. CV.] Arcam de lignis settim compingite, cujus longitudine habeat duos semis cubitos: latitudo cubitum et dimidium: altitudo cubitum similiter ac semissem. Et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris: faciesque supra coronam auream per circuitum, et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arce angulos; duo circuli sint in latere uno, et duo in altero. Facies quoque vectes de

observavit canon Heb. verit. ubi alii habent p, ut supra in nomine Putipharis, etc. MART.

— Unus Palat. Palæstinorum: cætera notum maluisse Hieronymum, Philistinorum.

^b Manuscripti codices, nullo excepto, legunt, qui offert: editorum nihilominus lectio præferenda videtur, quia ad sensum Scripturæ, et ad veritatem Hebraicam propius accedit. MART.

lignis settim , et operies eos auro. Inducesque per A circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis, qui semper erunt in circuitus, nec umquam extrahentur ab eis. Ponesque in arca testificationem quam dabo tibi. Facies et propitiatorium de auro mundissimo, duos cubitos et dimidium tenebit longitudine ejus : semissem et cubitum latitudo. Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies, ex utraque parte oraculi. ^a Cherub unus sit in latere uno, et alter in altero. Utrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam, et loquar ad te super propitiatorio ^b scilicet, ac medio duorum Cherubium, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filii Israel. Facies et mensam de lignis settim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum ac semissem. Et inaurabis eam auro purissimo, faciesque illi labium aureum per circuitum, et ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis, et ^c super illam, alteram coronam [b. non habet hæc] aureolam. Quatuor quoque circuitos aureos præparabis, et pones eos in quatuor angulis ejusdem mensæ per singulos pedes. Subier coronam erunt circuli aurei, ut mitantur vectes per eos, et possit mensa portari. Ipsos quoque vectes facies de lignis settim, et circumdabis auro ad subvehendam mensam. Et parabis acetabula, ac phialas, thuribula, et ciathos, in quibus offrenda sunt libamina, ex auro purissimo. Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile ejus, et calamos, scyphos, et sphærulas, ac lilia, ipso procedentia. Sex calamini egredientur de lateribus, tres ex uno latere, et tres ex altero. Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphærulaque simul et lilium, et tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphærulaque simul et lilium. Hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de bastili : in ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphærulaque per singulos, et lilia. Sphærula sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex sunt, procedentes de bastili uno. Et sphærulae igitur et calamini ex ipso erunt, universa ductilia de auro purissimo. Facies et lucernas septem, et pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso. Emunctoria quoque, et ubi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant de auro purissimo. Omne

B pondus candelabri cum universis vasis suis habebit talentum auri mundissimi. Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

[Cap. XXVI.] Tabernaculum vero ^d ita facies : Decem cortinas de byssô retorta, et hyacintho, ac purpura, cocoque bis tincto, variatas opere plumario facies. Longitudo cortinæ unius habebit viginti octo cubitos : latitudo, quatuor cubitorum erit. Unius mensuræ sicut universa tentoria. Quinque cortinæ sibi jungentur mutuo, et aliae quinque nexu simili cohærebunt. Ansulas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, ut possint invicem copulari. Quinquagenas ansulas cortina habebit in utraque parte, ita insertas, ut ansæ contra ansas veniant, et altera alteri possit aptari. Facies et quinquaginta circuitos aureos quibus cortinarum vela jungenda sunt, ut unum tabernaculum fiat. Facies et saga cilicina undecim, ad operiendum tectum tabernaculi. Longitudo sagi unius habebit triginta cubitos, et latitudo, quatuor : æqua erit mensura sagorum omnium. E quibus quinque junges seorsum et sex sibi mutuo copulabis, ita ut sextum sagum in fronte tecti duplices. Facies et quinquaginta ansas in ora sagi unius, ut conjungi cum altero queat, et quinquaginta ansas in ora sagi alterius, ut cum altero copuletur. ^e Facies et quinquaginta fibulas æneas, quibus jungantur ansæ, ut unum ex omnibus operimentum fiat. Quod autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est, unum sagum quod amplius est, ex medietate ejus operies posteriora tabernaculi. Et cubitus ex una parte pendebit, et alter ex altera, qui plus est in sagorum longitudine, utrumque latus tabernaculi protegens. Facies et operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, et super hoc rursum aliud operimentum de ianthinis pellibus. Facies et tabulas stantes tabernaculi de lignis settim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, et in latitudine singulos ac semissem. In lateribus tabulæ, due incastraturæ sicut, quibus tabula alteri tabulæ connectatur, atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur. Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad Austrum. Quibus quadraginta bases argenteas fundes, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subjiciantur. In latere quoque secundo tabernaculi, quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt, quadraginta habentes bases argenteas. Binæ bases singulis tabulis supponentur. Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies sex tabulas, et rursum alias duas quæ in

D non possumus. MART.

^d Pro, ita facies, canon et aliquot mss. habent, ita fiet. MART.

^e Hæc cum superioribus conjungit canon ac mss. omnes codices. Quare in nullo eorum legas, facies et; sed post copuletur, immediate scriptum est, quinquaginta fibulas, etc. Nos morem Hieronymianum secuti, mutare nolumus librorum editorum lectiones, ubi nullum est dampnum in sensibus. MART.

^a In uno ms. Corbeiensis monasterii codice, atque in canone Heb. veritatis additum est hoc loco verbum, oraculi, sic enim habent: Cherub unus sit oraculi in latere uno. MART.

^b Apud Vulg. supra propitiatorium ac de medio, etc.

^c Nota isthæc marginalis minime vera compropatur, aut suo loco neutiquam apposita dicenda est: nam dictiones asterisco notatae, quas in Hebreo abesse dicit, invenimus in omnibus libris Hebreorum. Quid ergo sibi velit hoc scholion, scire

angulis erigantur post tergum tabernaculi. Eritque conjunctae a deorsum usque sternum, et una omnes compage restringit. Dabitis quoque tabulis quae in angulis ponendae sunt, similis junctura serrabitur. Et erunt sicut tabule octo, bases eandem argenteas decimam, duabus basibus prae omni tabulam supportatis. Facies et vectes de lignis settim, quinque ad continentias tabulas in uno latere tabernaculi, et quinque altos in altero, et ejusdem numeri ad occidentalem plagam, qui mittentur per medianas tabulas a summo usque ad summum. Ip. asque tabulas deaurabis, et fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulatae contineant: quos operies laminis aureis. Et eriges tabernaculum juxta exemplum quod tibi in monte monstratum est. Facies et velum de hyacintho, et purpura cocoque bis tincto, et byssso retorta, opere plumario et pulchra varietate contextum, quod appendes ante quatuor columnas de lignis settim quae ipse quidem deauratae erunt, et habebunt capita aurea, sed bases argenteas. Inseretur autem velum per circulos, intra quod pones arcum testimoniū, et quo Sanctuarium, et sanctuarii sanctuaria dividentur. Pones et propitiatorium super arcam testimoniū in sancto sanctorum: mensuram extra velum, et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: mensa enim stabit in parte Aquilonis. Facies et tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, et purpura, et cocoque bis tincto; et byssso retorta, opere plumario. Et quinque columnas deaurabis lignorum settim, ante quas ducetur tentorium: quarum erunt capita aurea, et bases C aeneae.

[Cap. XXVII.] Facies et altare de lignis settim: quod habebit quinque cubitos in longitudine, et totidem in latitudine; id est, quadrum, et tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt, et operies illud aere. Faciesque in usus eius lebetes ad suscipiendos cineres, et forcipes atque fuscinulas et ignium receptacula. Omnia vasa ex aere fabricabis. Craticulaque in modum retis zemam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli aerei [Vulg. aenei], quos pones subteter arulam altaris. Eritque craticula usque ad altaris medium. Facies et vectes altaris [Vulg. tac. altaris] de lignis settim duos, quos operies laminis aeneis, et induces per circulos, eruntque ex utroque latere altaris ad portandum. Non solidum, sed inane et cavum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est. Facies et atrium tabernaculi, in cujus plaga australi contra meridiem erunt tentoria de byssso retorta: centum cubitos unum latus tenebit in longitudine. Et columnas viginti cum basibus totidem aeneis, quae capita eis caelaturis suis habebunt argentea. Similiter in latere Aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnae viginti, et bases aeneae ejusdem numeri, et capita eorum cum caelaturis suis argentea. In latitudine vero atrii, quod respicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, et columnae decem, basesque

A totidem. In ea que atrii latitudine, quae respicit ad Orientem, quinquaginta cubiti erunt. In quibus quindescim cubitorum tentoria lateri uno deputantur, columnaeque tres et bases totidem, et in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim; columnae tres, et bases totidem. In introitu vero atrii sunt tentoria cubitorum viginti ex hyacintho et purpura, cocoque bis tincto, et byssso retorta; opere plumario: columnas habebit quatuor cum basibus totidem. Omnes columnae atrii per circuitum vestitae erunt argenti laminis, capitibus argenteis, et basibus aeneis. In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta [Vulg. quadraginta], altitudo quinque cubitorum erit. Fletque de byssso retorta, et habebit bases aeneas. Conclā vasa tabernaculi in omnes usus et ceremonias, tam pacilllos ejus quam atrii, ex aere facies. (C. CVI.) Præcipe filii Israel ut afferant tibi oleum de arboreis olivarum purissimum, piloque continam, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimoniū, exitū velum quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron et filii ejos, ut usque mane luceat coram Domino. Perpetuus erit cultus per successiones cordum a filiis Israel.

[C. CVII, Cap. XXVIII:] Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungantur mihi: Aaron, Nadab, et Abiu, Eleazar, et Ithamar. [C. CVIII.] Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam et decorum. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, et factam vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi. [C. CIX.] Haec autem erunt vestimenta quae facient: Rationale, et superhumeral, tunicam et lineam strictam, ciliarium et baltem. Facient vestimenta sancta Aaron fratre tuo et filiis ejus, ut sacerdotio fungantur mihi. Accipientque aurum, et hyacinthum, et purpura, et cumque bis tinctum, et hyssum. Facient autem superhumeral de auro et hyacintho ac purpura, cocoque bis tincto, et byssso retorta, opere polymito. Duas horas junctas habebit in utroque latere summittatum, ut in unum releant. Ipsaque textura et cuncta operis varietas erit ex auro, et hyacintho, et purpura, cocoque bis tincto, et byssso retorta. Sumesque duos lapides onychinos, et sculpes in eis nomina filiorum Israel: sex nomina in lapide uno, et sex reliqua in altero, juxta ordinem nativitatis eorum. Opere sculptoris et caelaturi gemmarii sculpes eos nominibus filiorum Israel, inclusos auro atque circumdatos: et pones in utroque latere superhumeralis, membrariae filii Israel. Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum, ob recordationem. Facies et uncinos ex auro, et duas catenulas aut purissimi sibi invicem coherentes, quas inseres uncinis. Rationale quoque judicis facies opere polymito juxta texturam superhumeralis, ex auro, hyacintho, et purpura, cocoque bis tincto, et byssso retorta. Quadrangulum erit et duplex: mensuram palmi habebit tam in longitudine quam in latitudine.

A Ponesque in eo quatuor ordinibus lapidum: in primo versu erit lapis sardius, et topazius, et smaragdus: in secundo carbunculus, sapphirus, et iaspis: in tertio ligurius, achates, et amethystus: in quarto chrysolythus, onychinus, et beryllus. Inclusi auro erunt per ordines suos. Habebuntque nomina filiorum Israel: duodecim nominibus cælaborunt, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus. Facies in Rationali catenas sibi invicem cohaerentes ex auro purissimo: et duos annulos aureos, quos pones in utraque Rationalis summitate: catenæque aureas junges annulis, qui sunt in marginibus ejus, et ipsarum catenarum extrema duobus copulatis uncinis in utroque latere superhumeralis quod Rationale respicit. Facies et duos annulos aureos, quos pones in summitatibus Rationalis, in oris, quæ e regione sunt superhumeralis, et posteriora ejus aspicunt. Nec non et alias duos annulos aureos, qui ponendi sunt in utroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit contra faciem juncturæ inferioris, ut aptari possit cum superhumerali, et stringatur Rationale annulis suis cum annualis superhumeralis vitta hyacinthina, ut maneat junctura fabrefacta, et a se invicem Rationale et superhumeralis nequeant separari. Portabitque Aaron nomina filiorum Israel in Rationali judicii super pecusnum, quando ingreditur sanctuarium, memoriale coram Domino in aeternum. Pones autem in Rationali judicii doctrinam et veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingreditur coram Domino: et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper. Facies et tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, in cuius medio supra erit capitulum, et ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur. Deorsum vero, ad pedes ejusdem tunicae, per circulum, quasi mala punica facies, ex hyacintho, et purpura, et coeco bis tincto, mixtis in medio tintinnabulis, ita ut tintinnabulum sit aureum et malum punicum, rursumque tintinnabulum aliud aureum et malum punicum. Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, ut audiatur sonitus quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur. Facies et laminam auro purissimo: in qua sculps opere cælororis, Sanctum Dominum. Ligabisque eam vitta hyacinthina, et erit super tiaram, imminens fronti pontificis. Portabitque Aaron inititates eorum, quæ obtulerunt et sanctificaverunt

^a De quatuor lapidum ordinibus, sive versibus in Rationali Aaron saepe meminit S. Hieronymus, ut lib. xv Comment. in cap. LIV Isaæ, *H*, inquit, duodecim lapides scribuntur per ordinem in *Exodo*, et in *Ezechiele*, id est, τῶ λογιῶ pontificis, et in corona atque diadema/ē principis *Tyrii*, etc. Sed et de veste sacerdotali tractatum edidit in Epistola ad *Fabiolam*, cuius initium est: *Usque hodie*, etc. MART.

^b Ita habeatur in canone Heb. verit. et in codicibus mss. antiquioribus. MART.

— *Palatinus*; et quibus usus est *Martianus*. mss., sacerdotes mei.

^c *Hebraice est תְּרוּמָה*, *jothereth*. Bochartus autem

A filii Israel, in cunctis honorib[us] et gloriis suis. Erit autem lamina semper in fronte ejus; ut placatus eis sit Dominus. Stringasque tunicam byssō, et tiaram byssinam facies, et balteum opere plurimarii. Porro filii Aaron tunicas lineas parabis, et balteos ac tiaras, in gloriam et decorum: vestiesque his omnibus Aaron fratrem tuum et filios ejus cum eo. Et cunctorum consecrabis manus, sacrificabisque illos, ut sacerdotio fungantur mihi. Facies et feminalia linea, ut operiant carnem turpitudinis suæ, a renibus usque ad femina: et utentur eis Aaron et filii ejus quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare ut ministrant in sanctuario, ne iniquitas rei moriantur. Legitimum sempiternum erit Aaron, et semini ejus post eum.

B [B. XVII, C. CX, Cap. XXIX.] Sed et hoc facies, ut inibi in sacerdotium consecrentur. Tolle vitulum de armento, et arietes duos immaculatos, panesque azymos, et crustula absque fermento, quæ conspersa sint oleo, tagana quoque azyma oleo lita: de simila tritice cuncta facies. Et posita in canistro offeres: vitalum autem et duos arietes, et Aaron ac filios ejus applicabis ad hostium tabernaculum testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis [Vulg. add. suis] aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea et tunica, et superhumerali et Rationali, quod constringes balteo. Et pones tiaram in capite ejus, et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus: atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, et indues tunieis lineis, cingesque balteo. Aaron scilicet et liberos ejus, et impones eis mitras: eruntque sacerdotes ^b mihi religione perpetua. [C. CXI.] Postquam iniciaveris manus eorum, applicabis et vitulum coram tabernaculo testimonii. Imponentque Aaron et filii ejus manus super caput illius, et mactabis eum in conspectu Domini, juxta ostium tabernaculi testimonii, sumptumque de sanguine vituli pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes juxta basim ejus. Sumes et adipem totum qui operit intestina, et ^c reticulum jecoris ac duos renes, et adipem qui super eus est, et offeres incensum super altare: carnes vero vituli et corium et simum combures foris extra castra, eo quod pro peccato [Vulg. peccatis] sit.

C Unum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron et illi ejus manus. Quem cum mactaveris, tolles de sanguine ejus, et fundes circa altare

cum nihil retinorim velit esse in jecore, hanc ipsam emendandam lectionem putat, et pro *reticulum*, legi *restientum*, quoquidem vocabulo, quod a *reati*, et *resticula* deducitur, usus est S. Doctor etiam I Reg. vii, 25. Sed præterquam quod alia ibi vox Hebreæ est, non hoc tantum loco ex Bocharti sententia, *reticulum*, oporteat rescribere, sed et alibi saepius in Levitis. III, 4, 10, 15; et IV, 9; et VII, 4; et VIII, 16, 25; et IX, 10, quibus locis omnibus eadem et vox Hebraica est תְּרוּמָה, et Latina explicatio *reticulum* in vulgatis æquæ ac mss. libris. Lectione autem vñil immutata, pingues jecoris libras denotari, par magis est credere.

Ipsum autem arietem secabis in frusta, lotaque in testina ejus ac pedes pones super concisas carnes, et super caput illius. Et offeres totum arietem in incensum super altare. [C. CXII.] Oblatio est Domino odor suavissimus victimæ Domini : Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron et filii ejus ponent manus. Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ipsius, et pones super extreum dextræ auriculæ Aaron et filiorum ejus, et super pollices manus eorum et pedis dextri, funderesque sanguinem super altare per circuitum. Cumque tuleris de sanguine qui est super altare, et de oleo unctionis, asperges Aaron et vestes ejus, filios et vestimenta eorum. Consecratisque et ipsis, et vestibus, tolles adipem de ariete, et caudam et arvinam, quæ operit vitalia ac reticulum jecoris, et duos renes atque adipem, qui super eos est, armumque dextrum eo quod sit aries consecrationum, tortamque panis unius, crustulum conspersum oleo, laganum de canistro azymorum, quod possum est in conspectu Domini : ponesque omnia super manus Aaron, et filiorum ejus, et sanctificabis eos elevans coram Domino. Suscipesque universa de manibus eorum : et incendes super altare in holocaustum, odorem suavissimum in conspectu Domini, quia oblatio ejus est. Sumes quoque pectusculum de ariete quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud elevatum coram Domino, et cedet in partem tuam. Sanctificabisque et pectusculum consecratum, et armum quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron et filii ejus, cedentque in partem Aaron et filiorum ejus jure perpetuo a filiis Israel : quia [h. oblatio] primitiva sunt et initia de victimis eorum pacificis quæ offeruntur Domino. Vestem autem sanctam, qua utetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consequentur manus eorum. Septem diebus utetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis ejus, et qui ingredietur tabernaculum testimonii ut ministret in sanctuario. Arietem autem consecrationis tolles, et coquens carnes ejus in loco sancto, quibus vescetur Aaron et filii ejus. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonii comedent, ut sit placibile sacrificium, et sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex iis, quia sancti sunt. Quod si remanserit de carnibus consecratis, sive de panibus usque mane, combures reliquias igni : non coincidentur, quia sanctificata sunt. Omnia quæ præcepisti, facies super Aaron et filii ejus. Septem diebus consecrabis manus eorum, et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum. Mundabisque altare cum immolaveris expiationis hostiam, et unges illud in sanctificationem. Septem diebus expiabis altare et sanctificabis, et erit sanctum sanctorum. Omnis qui tetigerit illud, sanctificabitur. Hoc est quod facies in altari : Agnos anniculos duos per singulos dies jugiter, unum agnum mane, et alterum vespere, decimam partem similæ conspersæ oleo tunso, quod habeat mensuram quartam partem

A bin, et vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno uno. Alterum vero agnum offeres ad vesperam juxta ritum matutinæ oblationis, et juxta ea quæ diximus in odorem suavitatis : sacrificium Domino, oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ubi constituam ut loquar ad te. Ibique præcipiam filiis Israel, et sanctificabitur altare in gloria mea. Sanctificabo et tabernaculum testimonii cum altari, et Aaron cum filiis suis ut sacerdotio fungantur mibi. Et habitabo in medio filiorum Israel, eroque eis Deus, et scient quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra Ægypti, ut manerem inter illos, ego Dominus Deus ipsorum.

[Cap. XXX.] Facies quoque altare ad adolendum

B thymiam de lignis settim, habens cubitum longitudinis, et alterum latitudinis, id est, quadrangulum, et duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. Vestigesque illud auro purissimo, tam craticulam ejus, quam parietes per circuitum, et cornua. Facies quoque ei coronam aureolam per gyrum, et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et altare portetur. Ipsos quoque vectes facies de lignis settim, et inaurabis. Ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonii coram propitiatorio, quo tegitur testimonium, ubi loquar tibi. Et adolebit incensum super eo Aaron, suave fragrans, mane. Quando componet lucernas, incendet illud : et quando collocat [Vulg. collocabil] eas ad vesperum, uret thymiana sempiternum coram Domino in generationes vestras. Non offeretis super eo thymiana compositionis alterius, nec oblationem, et victimam, nec liba libabitis. Et deprecabitur Aaron super cornua ejus semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato, et placabit super eo in generationibus vestris. Sanctum sanctorum erit Domino. [T. XIV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Quando tuleris summam filiorum Israel juxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, et non erit plaga in eis cum fuerint recessi. Hoc autem dabit omnis qui transit [h.] ad numerum, diuidium sicli juxta mensuram templi. Siclus viginti habet obolos. Media pars sicli offeretur Domino. Qui habetur in numero, a viginti annis et supra, dabit pretium. Dives non addet ad medium sicli, et pauper nihil minuet. Susceptamque pecuniam, quæ collata est a filiis Israel, trades in usus tabernaculi testimonii, ut sit monumentum eorum coram Domino, et propitietur animabus eorum. [C. CXIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Facies et labrum æneum cum basi sua ad lavandum : ponesque illud inter tabernaculum testimonii et altare. Et missa aqua, lavabunt in eo [Vulg. ca] Aaron et filii ejus manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, et quando accessuri ad altare, ut offerant in eo thymiana Domino, ne forte moriantur; legitimum sempiternum erit ipsi, et semini ejus per successiones. [C. CXIV.] Locutus

que est Dominus ad Mosen , dicens : Sume tibi aromata [h. aromata prima smyrhæ electæ], præmæ & myrræ electæ quingentos siclos , et cinnamomi medium, id est , ducentos quinquaginta , calami similiter ducentos quinquaginta , casiae autem quingentos siclos, in pondere sanctuarii, olei de olivetis mensuram bin : faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii , et unges ex eo tabernaculum testimonii , et arcam testamenti, mensamque cum vasis suis, candelabrum, et utensilijs ejus , altaria thymiamatis, et holocausti , et universam supellectilem , quæ ad cultum eorum pertinet. Sanctificabisque omnia, et erunt sancta sanctorum : qui tetigerit ea, sanctificabitur. Aaron et filii ejus unges, sanctificabisque eos , ut sacerdotio fungantur nibi. Filiis quoque Israel dices : Hoc oleum unctionis sanctum erit nibi in generationes vestras. Caro hominis non ungetur ex eo, et juxta compositionem ejus non facietis aliud, quia sanctificatum est , et sanctum erit vobis. Homo quicumque tale composuerit, et dedecrit ex eo alieno , exterminabitur de populo suo. Dixitque Dominus ad Mosen : Sume tibi aromata , stacten et onycha, galbanum boni odoris , et thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia : Faciesque thymama ^b compositum opere unguentarii mixtum diligenter, et purum, et sanctificatione dignissimum. Cumque in tenuissimum pulverem universa contuderis , pones ex eo coram testimonio tabernaculi [Vulg. tabernaculo testimonii], in quo loco apparebo tibi. Sanctum sanctorum erit vobis thymama. Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum est Domino. Homo quicumque fecerit simile , ut odore illius persuatur, peribit de populis suis.

[C. CXV, Cap. XXXI.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Ecce, vocavi ex nomine Beseleel filium Uri filii Ileur de Tribu Juda, et implevi eum spiritu Dei, sapientia, et intelligentia, et scientia in omni opere, ad excogitandum fabre quidquid fieri potest ex auro, et argento, et ære, marmore [h. non habet, marmore], et gemmis, et diversitate lignorum. Dedique ei socium Ooliab filium [h.] Ahisamach de

^a Non myrræ, sed smyrnæ legunt omnes codices mss. iuxta Græcam vocem σμύρνης LXX interpretum. Poteramus et nos veterum exempla sequi, nisi usus scribendi myrrham, non smyrnam, prævaleret. MART.

— Urbinas ms. myrræ, et electæ : Palatin. cum iis, quos præsto habuit Martianæus, smyrnæ electæ, iuxta Græc. σμύρνης.

^b Verbum istud Hebraicum hoc modo punctatum reperitur in margine interiori canonis Hebraicæ veritatis e regione dictionis thymama. Verum manu recentiori, ac temere fuisse positum multa suadent. Primum est, quod Hebraicis characteribus sit exscriptum , cum verba Hebræa in scholiis ejusdem canonis, litteris ubique Latinis reperiuntur expressa, et in cæteris Hieronymi lucubrationibus. Deinde eodem atramento annotationes marginales semper scribuntur in canone, quo et textus ipse : at in hoc verbo Cetoreth minus atrum apparet degenerans in flavum colorem. Nullo denique signo lectorem mo-

A tribu Dan. Et in corde omnis eruditus posui sapien-tiam, ut faciant cuncta quæ præcepisti tibi, taberna-culum scederis, et arcam testimonii, et propitiato-rium, quod super eum est, et cuncta vasa taberna-culi, mensamque et vasa ejus, candelabrum puris-simum cum vasis suis, et altaria thymiamatis, et holocausti, et omnia vasa eorum, tabrum cum basi sua, vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti et filiis ejus, ut fungantur officio suo in sacris : oleum unctionis, et thymama aromatum in sanctuario, omnia quæ præcepisti tibi, facient. [C. CXVI.] Et locutus est Dominus [h. Et dixit Dominus] ad Mosen, dicens : Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Videte ut sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos. Custodite sab-batum [Vulg. add. meum], sanctum est enim vobis : qui polluerit illud, morte morietur : qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui. Sex diebus facietis opus : in die septimo sabbatum est, requies sancta Domino. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. Custodiant filii Israel sabbatum, et celebrent illud in generationibus suis. Pac-tum est sempiternum inter me et Filios Israel, si-gnumque perpetuum. Sex enim diebus fecit Domi-nus celum et terram, et in septimo ab opere cessavit. [T. XV, B. XIX, Cap. CXXVII.] Deditque Dominus Mosi, completis hujuscemodi sermonibus in monte Sinai , duas tabulas testimonii lapideas , scriptas digito Dei.

[C. CXVIII, Cap. XXXII.] Videns autem populus quod moram faceret descendendi de monte Moses, congregatus adversus Aaron, ait : Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant : Mosi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acci-debit. Dixitque ad eos Aaron : Tollite inaures au-reas de uxorum filiorumque et filiarum vestrarum auribus, et afferte ad me. Fecitque populus quæ jusserset, deferens inaures ad Aaron. Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, et fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque : Hui sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Quod cum vidisset Aaron , ædificavit altare coram ^c eo [h. net , sicut cætera scholia , quid sibi respondeat in corpore , vel ad quam ambiguitatem dissolvendam sit appositum. Quidquid si de illo verbo, certum exstat non esse Hieronymi, qui puncta Massoretharum vocalia nosquam agnovit. MART.

— Exponimus alibi ora verbum Hebraicum קטרת which in margine interiori Canonis Hebraicæ veritatis e regione dictionis Thymama , Martianæus re-petiit ; quodque ipse non diffiteatur, et a sequiori manu, et a sciole scholiaste appositum. Verus Hieronymus epist. 106, ad Sunniam et Fretelam , ad psalm. LXV, Catoreth legit, et incensum interpretatur. Vide quæ nos ibi annotamus.

^c Hebraice habet יתנְפַת, lephanau, id est, ad facies ejus. Docet itaque nota isthæ marginalis, quod iuxta sensum Hebraicæ Scripturæ Aaron ædificavit altare coram monte, non coram vitulo conflatile. Sed contrarium volunt critici sacri hujus temporis, qui ad hæc verba, coram eo, monent subaudiri, vi-

eram monte], et præconis vox clamavit dicens : **C**ras solemnitas Domini est. Sargentesque mane obtulerunt holocausta, et hostias pacificas, et sedit populus comedere, et bibere, et surrexerunt ludere. [C. CXIX.] Locutus est autem Dominus ad Mosen : Vade, descend : peccavit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti. Recesserunt cito de via; quam ostendisti eis : feceruntque sibi vitulum conflatilem, et adoraverunt, atque immolantes ei hostias, dixerunt : Iusti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Rursusque ait Dominus ad Mosen : Cerno quod populus iste duræ cervicis sit : dimitt me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam. [C. CXX.] Moses autem orabat Dominum Deum suum, dicens : Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Ægypti, in fortitudine magna, et in manu robusta ? Ne, queso, dicant Ægyptii : Callide eduxit eos, ut interficeret in montibus, et deleret e terra : quiescat ira tua, et esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, et Israel, servorum tuorum, quibus jurasti per temetipsum, dicens : Multiplicabo semen vestrum sicut stellas caeli, et universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper. Placatusque est Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat adversus populum suum. [C. CXXI.] Et reversus est Moses ab monte, portans duas tabulas testimonii ^a in manu sua, scriptas ex utraque parte, et factas opere Dei : scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis. Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Mosen : Ululatus pugnae auditur in castris. Qui respondit : Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam ; sed vocem cantantium ego audio. Cumque approxinquaret ad castra, vidi vitulum, et choros, iratusque valde projectit de manu tabulas, et confregit eas ad radicem montis : arripiensque vitulum quem fecerant, combussit, et contrivit usque ad pulvorem, quem sparsit in aquam, et dedit ex eo potum filiis Israel. [C. CXXII.] Dixitque ad Aeron : Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum maximum ? Cui ille respondit : Ne indignetur dominus meus : tu enim nosti populum istum, quod pronus sit ad malum : dixerunt mihi : Fae nobis deos, qui præcedant nos : hunc enim Mosi qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid acciderit. Quibus

^a tulo : quorum sententiam nos quoque ut veriorem amplectimur : nec par est credere hujusmodi scholion ab Hieronymo suis profectum. MART.

^a Canon Heb. verit. cum duobus aliis mss. codicibus, uno Colbertinæ bibliothecæ, num. 74, et altero S. Germani, num. 3, legit hic, portans duas tabulas testimonii manus Dei scriptas ex utraque parte : sed manifestus est error librariorum, qui ad suum sensum omnia sapienter refundunt. MART.

— Urbinas mss. portans duas tabulas in manu scriptas ex utraque parte. Palatinus ab impressa lectione abludit una vocula sua, quain prætermittit : ali mss. manus Dei præferunt. Hebreus ad verbum : Et

A ego dixi : Quis vestrum habet vitulum ? Tulerunt, et dederunt mihi : et proiecili illud in ignem, egressusque est hic vitulus. Videps ergo Moyses populum quod esset nudatus (spoliaverat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, et inter hostes nudum constituerat). [C. CXXIII.] Et stans in porta castrorum ait : Si quis est Domini, jungatur mihi. Congregati que sunt ad eum omnes filii Levi : quibus ait : Hoc dicit Dominus Deus Israel : Ponat vir gladium super femur suum : ite, et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum. Feceruntque filii Levi iuxta sermonem Mosi, occideruntque in die illa quasi ^b tria millia hominum. Et ait Moses : Consernatis manus vestras hodie Dominino, unusquisque in filio, et fratre suo, ut detur vobis benedictio. [C. CXXIV.] Facto autem die altero, locutus est Moses ad populum : Peccatis peccatum maximum : ascendam ad Dominum, si quomodo eum quivero deprecari pro scelere vestro. Reversusque ad Dominum, ait : Obsecro, peccavit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos : aut dimitte eis hanec noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem seripasti. Cui respondit Dominus : Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo : tu autem vade, et duc populum istum quo locutus sum tibi : angelus mens precedet te. Ego autem in die ultioris visitabo et hoc peccatum eorum. Percussit ergo Dominus populum pro reatu vilium, quem fecit Aaron.

[C. CXXV, Cap. XXXIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Vade, ascende de loco isto, tu, et populus tuus [i. non habet, tuus] quem eduxisti de terra Ægypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens : Semini tuo dabo eam : et mittant praetorsorem tuum angelum, in ejiciam Chananicum, et Amorrhæum, et Hettiticum, et Phœnicum, et Hévænum, et Jebuseum, et intres in terram fluentem lacte et melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ cervicis es : ne forte disperdam te in via. Audiensque populus sermonem hunc pessimum, luxit : et nullus ex more induitus est cultu sub. [C. CXXVI.] Dixitque Dominus ad Mosen : Loquere filii Israel : Populus duræ cervicis es, semel ascendam in medio tui, et delebo te. Jam nunc depone ornatum tuum, ut sciā quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Horeb. [T. XVI.] Moses quoque tol-

duas tabulæ testimonii in manu ejus, tabulæ scriptæ duobus lateribus suis, et hinc illæ scriptæ.

^b In editis ac mss. quamplurimis libris, quasi rigint tria millia hominum, legitimis. Quod ad canonicum fidem, atque ad tres alios codices mss. commendavimus, auctoritatem etiam Hebreorum voluminum secuti. MART.

— P. latini, cum editis allisque apud Martian. mss. libris viginti tria millia, etc., qui numerus in Latinos codices irrepsisse videtur occasione ejus testimonii I ad Corin. x, 8 : occiderant una die viginti tria millia.

lens tabernaculum, tenebat extra casira prouul, vocavisse nomen ejus, Tabernaculum foederis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum foederis, extra casira. Cumque egredieretur Moses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unusquisque in otio papilionis sui, asperiebantque tergum Mosi, donec ingredieretur tentorium. Ingresso autem illo tabernaculum foederis, descendebat columna nubis, et stabat ad ostium, loquebaturque cum Mose. Carentibus universis quod columnæ nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabantque ipsi, et adorabant per fores tabernaculorum suorum [C. CXXVII.] Loquebatur autem Dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Cumque illé reverteretur in casira, minister ejus Ioseph filius Non, puer, non recedebat de tabernaculo. Dixit autem Moses ad Dominum: Præcipis ut educam populum istum: et non indicas mihi quem missuram sis mecum, præsertim cum dixeris: Novi te ex nomine [h. Notescam tibi in nomine], et invenisti gratiam coram me. [C. CXXVIII.] Si ergo inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi viam tuam, ut sciam te, et inveniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc. Dixit Dominus: Facies mea precedet te, et requiem dabo tibi. Et ait Moses: Si non tu ipse præcedes, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego et populus tuus, ibrenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum; ut glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? Dixit autem Dominus ad Mosen: Et verbum istud, quod locutus es, faciam: Invenisti enim gratiam coram me, et te ipsum novi ex nomine [h. notescam tibi in nomine]. Qui ait: Ostende mihi gloriam tuam. Respondit: Ego ostendam omnem bonum tibi, et vocabo in nomine Domini coram te; et miserebor cui voluerit, et clemens ero in quem mihi placuerit [h. Hoc est, ostendam tibi quomodo me debeat deprecari, et ad misericordiam stetere]:

^a Editum cum aliquot mss. legunt, faciem tuam. In Hebreo scriptum est יְהִי רָאשֵׁךְ, derachecha, sive ut Hieronymus alibi legit, darchach, id est, viam tuam. In textu Hebreo-Samaritano legimus pluraliter יְהִי רָאשֵׁיכֶם, darchecha, vias tuas. LXX interpretati sunt, ostende mihi te ipsum: Chaldaeus denique, ostende mihi viam bonitatis tue. Inter has variantes lectiones, canone Hebr. veritatis e suo fonte hic puro fluente secuti sumus. Mart.

^b Urbinas ins., stetit Moyses cum eo, juxta Vulgam.

^c Haec enim insignem hunc locum ita Latini intellexerunt, ut Moses steterit cum Deo invocans nomen Domini et clamans transeunte Domino, Dominator Domine Deus, etc. Sed ex Hebreo, seu ex canonice Hebraicæ veritatis, manifestum est omnia quæ sequuntur, esse Dei verba, non Mosis: ut enim supra dixerat, cum transiero, vocabo in nomine Domini, sic nunc vocans in nomine illo, id est, nomen suum magnificenter, Adonai, exprimens ait: Dominator Domine Deus, misericors, etc. Notandum tamen Vulgatam Latinam editionem suarum lectionis habere aspiciatorem Thargum Hierosol: quod ita legit: Et cum transiret gloria majestatis Domini coram eis;

A Rursusque ait: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, et vivet. Et iterum: Ecce, inquit, est locus apud me, et subiis supra petram. Cumque transibit gloria mea, ponam te in foraminæ petræ, et protegam dextera mea, donec transeam: tollamque manum meam, et videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.

[B. XX, C. CXXIX, Cap. XXXIV.] Ac deinceps: Præcede, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulae quas fregisti. Esto paratus mane, ut ascendas statim in montem Sinai, stabisque mecum super verticem montis. Nullus ascendet tecum, nec videatur quisplam per totum montem: oves quoque et boves non pascantur e contra. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales ante fuerant: et de nocte consurgens ascendit in montem Sinai, sicut ei præceperat Dominus, portans secum tabulas. Cumque descendisset Dominus per nubem, stetit b ibidem cum eo [id est, cum Mose, sic habet in h.], invocans in nomine Domini:

^c Etransiens Dominus coram eo, ait: Dominator Domine Deus, misericors et clemens, patiens et multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia: qui auferas iniquitatem, et sceleris, atque peccata, nullusque apud te per se innocens est. Qui reddit iniquitatem patrum filii ac nepotibus, in tertiam et quartam progeniem. Festinusque Moses, curvatus est pronus in terram, et adorans ait: Si in eni gratiam in conspectu tuo, Domine; obsecro ut gradiaris nobiscum (populus enim duræ cervicis est) et auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas. Respondit Dominus: Ego inhibeam pactum videntibus cunctis, signa faciam que numquam sunt visa super terram, nec in illis gentibus: ut cernat populus, in cujus es medio, opus Domini terrible quod facturus sum: Observa cuncta que hodie mandavit (*Vulg.* imando) tibi: ego ipse ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum, et Chananæum, et Hetithæum, Phœzæum quoque, et Slevæum, et Jeororiat Moses et dixit: Domine, Domine Deus misericors, etc. Quæ propter eos post crudelium virum annotamus, ne temere quis Vulgatam nostram damnare præsumat, si quando a veritate Hebraica nobis discrepare videtur, habet enim optimos autores iquos sententia est, et dignos Deo ubique sensus promittit. Mart.

— Cum Vulgatæ lectione faciunt nostri mss. quo transeunte coram eo ait: Dominator, etc., usq. Mosis haec sint, Domini huius ante os speluncæ per trahens tem compellantis verba. Contrario habet impressa lectio, quam ex Canone, ut vocat, Hebraicæ veritatis Martianæ reposuit, et cui quidem et Hebreus textus suffragatur, ut ea significet esse Dei verba, qui coram Moyse pertransiens, dotes illi suas relevat. Sed ut nihil hic de alterutrius lectionis præstantia, quæ non levis est questio, disputem: multum sane vereor, ne correctoris Hebrei verba ex libri albo in textum pridem intrusa in uno Memmiano codice, pro Hieronymi interpretatione perperam Martianæi obtrudat. Equidem præferre malum reliquum omnium librorum fidem. Videsis tamen Martianæi Prolegomenon iii. versus finem, ubi de hac Scholiastæ emendatione loquitur.

busæum. Cave ne umquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ tibi sint in ruinam : sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide : noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomen ejus, Deus est æmulator. Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum : ne, cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam, et (*Vulg.* ut) comedas de immolatis. Nec uxorem de filiabus eorum accipias filii tuis : ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos. Deos conflatis non facies tibi. Solemnitatem azymorum custodies. Septem diebus vesceris azymis, sicut præcepit tibi, in tempore mensis novorum : mense enim verni temporis egressus es de Ægypto. [C. CXXX.] Omne quod aperit vulvam generis masculini, meum erit, de cunctis animantibus, tam de boibus, quam de ovibus, meum erit. Primogenitum asini redimes ove : sin autem nec pretium pro eo dederis, occidetur. Primogenitum filiorum tuorum redimes : nec apparebis in conspectu meo vacuns. Sex diebus operaberis, die septimo cessabis arare et metere. Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primitiis frugum messis tuæ triticeæ, et solemnitatem, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel. Cum enim tulero gentes a facie tua, et dilatavero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascende te, et apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Non immolabis super fermento sanguinem hostiæ meæ : neque residebit mane de victima solemnitatis Phase. Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui. Non coques haedum in lacte matris suæ. [T. XVII, C. CXXXI.] Dixitque Dominus ad Mosen : Scribe tibi verba hæc, quibus et tecum et cum Israel pepigi foedus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes : panem non comedit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba foederis decem. [C. CXXXII.] Cumque descendenter Moses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Dei. Videntes autem Aaron et filii Israel cornutam Mosi faciem, timuerunt prope accedere. Vocatique ab eo, reversi sunt tam Aaron quam principes synagogæ. Et postquam locutus est, venerunt ad eum etiam omnes filii Israel : quibus præcepit cuncta quæ audierat a Domino in monte Sinai ; impletisque sermonibus, posuit velamen super faciem suam. Quod ingressus ad Dominum, et loquens cum eo, auferrebat donec exiret, et tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Mosi esse cornutam, sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.

^a Ubicumque in Exodo, sive in Levitico *superhumeral* legitur, sciamus apud Hebreos *ephod* appellari. Hoc autem esse pontificis vestimentum, et solis

[C. CXXXIII, Cap. XXXV.] Igitur congregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos : Hæc sunt quæ jussit Dominus fieri. Sex diebus facietis opus : septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum, et requies Domini : qui fecerit opus in eo, occidetur. Non succendetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem sabbati. [C. CXXXIV.] Et ait Moses ad omnem catervam filiorum Israel : Iste est sermo quem præcepit Dominus, dicens : Separate apud vos primitias [h. oblationes] Domino : Omnis voluntarius et promptio [*Vulg.* prono] animo offerat eas Domino : aurum, argentum, et æs, hyacinthum et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum, et pelles arietum rubricatas, et ianthinas, ligna settim, et oleum ad luminaria concinnanda, et ut conficiatur unguentum, et thymiana suavissimum, lapides onychinos, ^a et gemmas ad ornatum superhumeralis et rationalis. Quisquis vestrum est sapiens, veniat et faciat quod Dominus imperavit. Tabernaculum scilicet et tectum ejus, atque operimentum, annulos, et tabulata cum vectibus, paxillos et bases : Arcam et vectes, propitiatorium, et velum quod ante illud oppanditur : Mensam cum vectibus et vasis, et propositionis panibus : Candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius et lucernas, et oleum ad nutrimenta ignium : Altare thymiamatis, et vectes, oleum unctionis et thymiana ex aromatibus : Tentorium ad ostium tabernaculi : Altare holocausti, et craticulam ejus æneam cum vectibus et vasis suis : labrum et basim ejus : Cortinas atrii cum columnis et basibus, tentorium in foribus vestibuli, paxillos tabernaculi et atrii cum funiculis suis : Vestimenta, quorum usus est in ministerio sanctuarii, vestes Aaron pontificis ac filiorum ejus, ut sacerdotio fungantur mihi. Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moi, obtulit [*Vulg.* habebat] mente promptissima atque devota primitias [h. oblationes] Domino, ad facendum opus tabernaculi testimonii. Quidquid in cultum et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt armillas et inaures, annulos et dextraria : omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habuit [*Vulg.* habebat] hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, byssum et pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, et ianthinas, argenti et æris metalla, obtulerunt Domino, lignaque settim in varios usus. Sed et mulieres doctæ dederunt quæ neverant, hyacinthum, purpuram, et vermiculum, ac byssum, et pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. Principes vero obtulerunt lapides onychinos, et gemmas ad superhumeral et rationale, aromataque et oleum ad luminaria concinnanda, et ad præparandum unguentum, et thymiana odoris suavissimi componendum. Omnes viri et mulieres mente devota obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ jusserat Dominus per

conveniens pontificibus omnis Scriptura testatur. Hæc S. Hieronymus ad Fabiolam scribens de vestitu sacerdotum. MART.

manum Mosi. Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt. [C. CXXXV.] Dixitque Moses ad filios Israel: Ecce, vocavit Dominus ex nomine Beseleel filium Uri filii Ilur de tribu Juda. Implevitque eum spiritu Dei, sapientia et intelligentia, et scientia, et omni doctrina, ad excogitandum, et faciendum opus in auro et argento, et ære, sculpendisque lapidibus, et opere carpentario, quidquid fabre adinveniri potest, dedit in corde ejus: Ooliab quoque filium Abisamach de tribu Dan: ambos eruditiv sapientia, ut faciant opera abietarii, polymitrii, ac plumarii, de hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso, et texant omnia, ac nova quæque reperiant.

[Cap. XXXVI.] Fecit ergo Beseleel, et Ooliab, et omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam et intellectum, ut scirent fabre operari quæ in usus sanctuarii necessaria sunt, et quæ præcepit Dominus. Cumque vocasset eos Moses, et omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, et qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus, tradidit eis universa donaria filiorum Israel. Qui cum instanter operi, quotidie mane rota populus offerebat. Unde artifices venire compulsi, dixerunt Mosi: Plus offert populus quam necessarium est. Jussit ergo Moses præconis voce cantori: Nec vir nec mulier quidquam ultra offerat in opere sanctuarii. Si que cessatum est a muneribus offerendis, eo quod oblata sufficerent, et superabundarent. Feceruntque omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem, de bysso retorta, et hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, opere vario et arte polymita: quarum una habebat in longitudine viginti octo cubitos, et in latitudine quatuor, una mensura erat omnium cortinarum. Conjunxitque cortinas quinque, alteram alteri, et alias quinque sibi invicem copulavit. Fecit et ansas hyacinthinas in ora cortinæ unius ex utroque latero, et in ora cortinæ alterius similiter, ut contra se invicem venirent ansæ, et mutuo jungerentur. Unde et quinquaginta fudit circulos, aureos, qui morderent cortinarum ansas, et fieret unum tabernaculum. Fecit et saga undecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi: unum sagum in longitudine habebat cubitos triginta, et in latitudine cubitos quatuor: unius mensuræ erant omnia saga; quorum quinque junxit seorsum, et sex alia separatis. Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi unius, et quinquaginta in ora sagi alterius, ut sibi invicem jungerentur. Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, ut unum pallium ex omnibus sagis fieret. Fecit et opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliudque desuper velamentum de

^a Et omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam et scientiam; hoc modo legunt nonnulli codices mss. et can. Hebr. verit. post LXX interpres. Alii habent, intelligentiam, sive intellectum juxta quod scriptum est in Hebræo, nam תְּבָנָה, thebuna in eo legitur. MART.

^b In editiis et in omnibus mss. libris adduntur ista, fusis basibus earum argenteis; quæ canon Heb. verit.

A pellibus lanthinis. Fecit et tabulas tabernaculi de lignis settim stantes. Decem cubitorum erat longitudine tabulæ unius, et unum ac semis cubitum latitudo retinebat: Binæ incastraturæ erant per singulas tabulas, ut altera alteri jungeretur. Sic fecit in omnibus tabulis tabernaculi. E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra Austrum, cum quadraginta basibus argenteis. Duæ bases sub una tabula ponebantur ex utraque angulorum parte, ubi incastraturæ laterum in angulis terminantur. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ respicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas, cum quadraginta basibus argenteis, duas bases per singulas tabulas. Contra Occidentem vero, id est, ad eam partem tabernaculi, quæ mare respicit, fecit sex tabulas, et duas alias B per singulos angulos tabernaculi retro: quæ junctæ erant a deorsum usque sursum, et in unam compagem pariter ferebantur. Ita fecit ex utraque parte per angulos; ut octo essent simul tabulæ, et haberent bases argenteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis. Fecit et vectes de lignis settim, quinque ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi, et quinque alios ad alterius lateris tabulas coaptandas, et extra hos, quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo usque ad angulum perveniret. Ipsa autem tabulata deauravit ^b et circulos eorum, fecit aureos, per quos vectes induci possent; quos et ipsos laminis aureis operuit. Fecit et velum de hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, opere polymitario, varium atque distinctum, et quatuor columnas de lignis settim, quas cum capitibus deauravit, fusis basibus earum argenteis. Fecit et tentorium in introitu tabernaculi, ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssoque retorta, opere plumarii, et columnas quinque cum capitibus suis, quas operuit auro, basesque earum fudit æneas.

[C. CXXXVI, Cap. XXXVII.] Fecit autem Beseleel et arcam de lignis settim, habentem duos semis cubitos in longitudine, et cubitum ac semis in latitudine, altitudo quoque unius cubiti fuit et dimidii, vestivitque eam auro purissimo intus ac foris. Et fecit illi coronam auream per gyrum, conflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos ejus: D duos annulos in latere uno, et duos in altero. Vectes quoque fecit de lignis settim, quos vestivit auro, et quos misit in annulos, qui erant in lateribus arcæ ad portandum eam. Fecit et propitiatorium, id est, oraculum, de auro mundissimo, duorum cubitorum et dimidii in longitudine, et cubiti ac semis in latitudine. Duos etiam Cherubim ex auro ductili, quos

erasit, docens hoc signo h. marginali non esse in Hebræo. MART.

— Addunt et nostri mss. fusis basibus earum argenteis, ut et in suis Martian. invenit, et vulgati libri retinent, verba ex tertio ab hoc versiculo repetita. Canon Hebraicæ veritatis erasit juxta archety-pum.

posuit ex utraque parte propitiatorii: Cherub unum in summitate unius partis, et Cherub alterum in summitate partis alterius: duos Cherubim in singulis summitatibus propitiatorii: extendeentes alas, et tegentes propitiatorium, seque mutuo et illud respectantes. Fecit et mensam de lignis settim in longitudine duorum cubitorum, et in latitudine unius cubiti, quo habebat in altitudine [Vulg. latitudine] cubitum ac semissimum. Circundeditque eam auro mundissimo, et fecit illi labium aureum per gysum, ipsique labio coronam auream interrasilem quatuor digitorum, et super eamdem, alteram coronam auream. Fudit et quatuor circulos aureos, quos posuit in quatuor angulis per singulos pedes mensae contra coronam: misitque in eos vectes, ut possit mensa portari. Ipsos quoque vectes fecit de lignis settim, et circumdedit eos auro. Et vasa ad diversos usus mensae, ac tabula, phialas, cyathos, et thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina. Fecit et candelabrum ductile de auro mundissimo. De cuius vecte calami, scyphi, sphaerulae ac lilia procedebant: sex in utroque latere, tres calami ex parte una, et tres ex altera: tres scyphi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaeque simul et lilia, et tres scyphi instar nucis in calamo altero, sphaerulaeque simul et lilia. **A**equum erat opus sex calamorum, qui procedebant de stipite candelabri. In ipso autem vecte erant quatuor scyphi in nucis modum, sphaerulaeque per singulos simul et lilia. Et sphaerulae sub duobus calamis per loca tria, qui simul sex sunt calami procedentes de vecte uno. Et sphaerulae igitur, et calami ex ipso erant, universa ductilia ex auro purissimo. Fecit et lucernas septem cum emunctoriis suis, et vasa, ubi quo emuncta sunt extinguntur, de auro mundissimo: Talentum auri appendebat caudelabrum cum omnibus vasis suis. Fecit et altare thymiamatis de lignis settim, habens per quadrum singulos cubitos, et in altitudine [Vulg. latitudine] duos: e cuius angulis procedebant cornua. Vestivitque illud auro purissimo, cum craticula ac parietibus et cornibus. Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et possit altare portari. Ipsos autem vectes fecit de lignis settim, et operuit laminis aureis. Composuit et oleum ad sanctificationis unguentum, et thymiamam de aromatibus mundissimis, opere pigmantarii.

[Cap. XXXVIII.] Fecit et altare holocausti de lignis settim, quinque cubitorum per quadrum, et trium in altitudine: cuius cornua de angulis procedebant: operatusque illud aeneis laminis. Et in usus

* Libri mss. plures hic legunt, et capita columnarum cælata argentea; sed longe præstal editorum et aliorum mss. lectio, ut videre est ex isto capite xxxviii, vers. 10 et 17, ubi eadem verba scripta reperiuntur. MART.

— Verba et tota operis cælatura, Urbinas ms. ignorat, proque his habet Palat. cælat dūtaxat. Hebræus ad terram, capitella vero columnarum, et cinctura ea-

A ejus paravit ex ære vasa diversa, lebetes, forcipes, fuscinalas, uncinos et ignium receptacula. Craticulaque ejus in modum reticula fecit aeneam, et subter eam in altaris medio arulam, fusis et natuer annulis per totidem reticuli summitates, ad immittendos vectes ad portandum: quos et ipsos fecit de lignis settim, et operuit laminis aeneis: indexisque in circulos, qui in altaris lateribus emisebant. Ipsius autem altare non erat solidum, sed cavum ex labyleatis, et intus vacuum. Fecit et labrum aeneum cum basi sua de specieis multicolorum, quæ excubabant in ostie tabernaculi. Fecit et atrium, in ejus australi plaga erant tentoria de byssô retorta, cubitorum centum, columnæ aeneæ viginti cum basibus suis, capita columnarum, et tota operis cælatura, argentea. **E**

ad septentrionalem plagam, tentoria, columnæ, basesque et capita columnarum, ejusdem mensuræ, et operis, ac metalli, erant. In ea vero plaga, que Occidentem respicit, fuero tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum basibus suis aeneæ, et capita columnarum, et tota operis cælatura, argentea. Porro contra Orientem, quinquaginta cubitorum paravit tentoria, e quibus quiudicem cubitos columnarum trium, cum basibus suis, unum tenebat latum, et in parte altera (b quia ultraque introitum tabernaculi facit) quindecim aequæ cubitorum erant tentoria, columnæ tres, et bases totidem. Cuncta autem tentoria byssus retorta texerat. Bases columnarum fuere aeneæ, capita autem earum cum [Vulg. add. cunctis] cælaturis suis argenteæ; sed et ipsas columnas atriæ vestivit argento. Et in introitu ejus opere plurimario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byssô retorta, quæ habebant viginti cubitos in longitudine, altitudo vero quinque cubitorum erat, juxta mensuram, quam cuncta atriæ habebant tentoria. Columnæ autem in ingressu fuere quatuor cum basibus aeneis, capitaque earum et cælatura argenteæ. Poxillos quoque tabernaculi et atrii per gyrum fecit aeneos. Illic sunt instrumenta tabernaculi testimoniæ, quæ numerata sunt juxta præceptum Mosi in ceremoniis Levitarum per manum Ithamar filii Aaron sacerdotis: quæ Besedel filii Uri filii Hur de tribu Juda, Domingo per Moses jubente, compleverat, iuncto sibi socio Ooliâ filio Abisamach de tribu Dan: qui et ipse artifex lignarum egregius fuit, et polymitarius atque plurimarius ex hyacintho, et purpura vermiculo, et byssô. Omnes aurum quod expensum est in opera spectaverit, et quod oblatum est in donariis, viginti novem talentorum fuit, et septuaginta frigida grecorum, ad measuram sanctuarii. Numerus autem argenti de donariis populi centum talentorum et milie septu-

rum erant ex argento.

^b Ita canon Hebraicæ veritatis et eodd. mss. restitutores. Sensus est quod inter utrumque latum columnarum, et pendentium cordinarum ingressus erat in tabernaculum. MART.

— Vulgati, quia inter ultraque introitum tabernaculi fecit.

* Integrum hoc loco restitutum versiculum ad

geulatorum septuaginta quinque siclorum ad unensuram sanctuarii medium siclum per capita singulorum. Oblatum est autem ab his qui transferunt ad numerum a viginti annis et supra, de sexcentis tribus millibus et quingentis quinquaginta aruatorum. Fuerunt præterea centum talenta argenti, e quibus conflata sunt bases sanctuarii, et introitus ubi velum penderet. Centum bases factae sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulae appulatae. De mille autem septuaginta et septuaginta quinque sicliis [Vulg. iac. siclis], fecit capita columnarum, quæ et ipsa vestivit [b.] auro. Aëris quoque oblata sunt talenta septuaginta duo millia, et quadragesima supera sicli, ex quibus fusa sunt bases in introitu tabernaculi testimoniæ, et altare æneum cum craticula sua, omniaque vasæ, quæ ad usum ejus pertinent, et bases atrii tam in circuitu quam in ingressu ejus et paxilli tabernaculi atque atrii per gyrum.

(Cap. XXXIX.) De hyacintho vero et purpura, vermiculo ac bysso, fecit vestes ad ministrandum in sanctuario, et vestes sanctas, quibus indueretur Aaron (quando ministrabat in sanctis), sicut præcepit Dominus Mosi. Fecit igitur superhumeralis de auro, hyacintho, et purpura, cocoque bis tincto, et byso retorta, opere polymito: inciduntque bracteas aureas, et extenuavit in fila, ut possent torqueri cum priorum colorum sublegmine, duasque oras sibi invicem copulatas in utroque latere summittatum, et balteum ex iisdem coloribus, sicut præceperat Dominus Mosi. Paravit et duos lapides onychinos, astrictos et inclusos auro, et sculptos arte gemmariæ nominibus filiorum Israel: posuitque eis in lateribus superhumeralis, in monumentum filiorum Israel, sicut præceperat Dominus Mosi. Fecit et Rationale opere polymito juxta opus superhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, cocoque bis tincto, et byso retorta: quadrangulum, duplex, mensuræ palmi. Et posuit in eo gemmarum ordines quatuor. In primo versu erat sardius, topazius, smaragdus. In secundo, carbunculus, sapphirus, iaspis. In tertio, ligurius, achates, amethystus. In quarto, chrysolithus, onychinus, beryllus, circundati et inclusi auro

Idem canonis Heb. verit. et alterius manuscripti codicis S. Germani a Pratis, num. 3. Porro quod sequitur immediate, oblatum est qualem, etc., non refertur ad aurum, sed ad argentum, cum numerandus quilibet Israëli solveret dimidium siclum. Hinc appareat nonnihil Scripturæ deesse in editis, ac sensum nonnumquam esse disturbatum et consumum. Quod planum erit contendenti hanc editionem cum vulgatis exemplaribus Bibliorum, ubi insuper vers. 28 argentum pro auro ponitur, et de columnis dicuntur, quæ proprie pertinent ad capitulo capitella. MART.

— Versiculum hunc integrum, quem Martianus antea restituit, nostri quoque mss. assurunt: parque est opinari ob ejusdem vocis Sanctuarium recursum, fuisse solemnis lapsu à Latinis amanuensisibus prætermissum; quæ enim post eam vocem in fine versiculi subsequuntur, medium siclum per capita singulorum, neque Urbinas, neque Patali. mss. habeant.

* Idem manuscripsi codicis istum lacum emendant, leguntque ut nos posuimus. Verum quod se-

per ordines suos. Ipsique lapides duodecim, sculpti erant nominibus duodecim tribuum Israel, singuli per nomina singulorum. Fecerunt in Rationali et catenulas sibi invicem coherentes, de auro purissimo, et duas uncinas, totidemque annulos aureos. Porro annulos posuerunt in utroque latere Rationalis, e quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inseruerunt uncinas, qui superhumeralis angulis eminebant. Haec et ante et retro ita convenienter sibi, ut superhumeralis et rationale mutuo deceterentur, stricta ad balteum, et annulis fortius appulata, quos jungebat vitta hyacinthina, ne laxa fluarent, et a se invicem moverentur, sicut præcepit Dominus Mosi. Fecerunt quoque tunicam superhumeralis totam hyacinthiam, et capitum in superiori parte contra medium,

B oramque per gyrum capitum textilem: deorsum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, et tintinnabula de auro munificissimo, quæ posuerunt inter malogranata, in extrema parte tunice per gyrum: tintinnabulum autem aureum, et malum punicum, quibus ornatus indecedebat pontifex quando ministerio fungebatur, sicut præceperat Dominus Mosi. Fecerunt et tunicas byssinas opere textili Aaron et filii ejus, et mitras cum coronulis suis ex bysso: feminatio quoque linea, byssiva: cingulum vero de byssa retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo, ac bis tincto, arte plumaria, sicut præceperat Dominus Mosi. Fecerunt et laminationem sacra veneracionis de auro punissimo, scripturisque in ea opere gemmario, Sanctum Boniprii, et

C scripsierunt eam cum mitra vitta hyacinthina, sicut præceperat Dominus Mosi. Perfectum est igitur omne opus tabernaculi, et tectum et universam supellecitatem, anulos, tabulas, vectes, columnas ac bases, operitorum de pellibus arietum rubricatis, et aliud operimentum de ianthinis pellibus, velum, arcum, vectes, propitiatorium, mensam cum vasis suis et propositionis papibus: candelabrum, lucernas, et utensilia earum cum oleo, altare aureum, et unguentarium, thymium ex aromatibus, et tentorium

quitur, quando ministrabat in sanctis, superfluum est, quia totus contextus Hebræorum fontium absque his verbis sufficienter expressus inveniatur; ideo et nos quæ superflua videbantur lineolis sive unciniis claudimus, id tantum lectorum monuisse contenti, nihil amplius in defendo quæ scripta sunt, D calamo nostro permittentes. MART.

— Verba isthac, ad ministrandum in sanctuario, et vestes sanctas, Urbinas et Palatin. mss. ignorant, quemadmodum et vulgati. Quæ subsequuntur, quando ministrabat in sanctis, uncinis inclusi Martianus ut pote superflua.

b Canon cuius omnibus mss. codicibus legit, ac vermiculo distinctum, nempe cingulum Aaron et filiorum ejus: quod non incongruum reddit sensum; et si Hebraice legamus ut in edito, ינש תרנלה. Vetholath sani, id est, et vermiculo cocci, sive bis tincto. MART.

— Nostri, et quos Martianus constituit, mss. vermiculo distinctum arte, etc.

in introitu tabernaculi : altare æneum, retiaculum, vectes, et vasa ejus omnia : labrum cum basi sua : tentoria atrii, et columnas cum basibus suis, tentorium in introitu atrii, funiculosque illius et paxillos. Nihil ex vasis defuit, quæ in ministerium tabernaculi, et in tectum fœderis jussa sunt fieri. Vestes quoque ad ministrandum in sanctuario, et vestes sanctas quibus sacerdotes utuntur, Aaron [Vulg. quibus sacerdotes utuntur in sanctuario Aaron] scilicet et filii ejus, obtulerunt filii Israel, sicut præcepérat Dominus. Quæ postquam Moses cuncta vidi exulta, benedixit eis.

[C. CXXXVII, Cap. XL.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Mense primo, die prima mensis, eriges tabernaculum testimonii, et pones in eo arcam, demittesque ante illam velum, et illata mensa, pones super eam quæ rite præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, et altare aureum in quo adoletur incensum, coram arca testimonii. Tentorium in introitu tabernaculi pones, et ante illud altare holocausti : labrum inter altare et tabernaculum, quod implebis aqua. Circumdabisque atrium tentoriis, et ingressum ejus. Et assumptio unctionis oleo, unges tabernaculum cum vasis suis, ut sanctificantur : altare holocausti et omnia vasa ejus : labrum cum basi sua : omnia unctionis oleo consecrabis, ut sint sancta sanctorum. Applicabisque Aaron et filios ejus ad fores tabernaculi testimonii, et lotos aqua indues sanctis vestibus, ut ministrent mihi, et unctione eorum in sacerdotium proficiat sempernum. Fecitque Moses omnia, quæ præcepérat Dominus. [T. XVIII, C. CXXXVIII.] Igitur mense primo anni secundi, in prima die mensis, collocatum est tabernaculum. Erexitque illud Moses, et posuit tabulas ac bases et vectes, statuitque columnas, et

A expandit tectum super tabernaculum, imposito de-super oportamento, sicut Dominus imperaverat. Posuit et testimonium in arca, subditis infra vectibus, et oraculum desuper. Cumque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, ut explere Domini iussionem. Posuit et mensam in tabernaculo testimonii ad plagam septentrionalem extra velum, ordinatis coram propositionis panibus, sicut præcepérat Dominus Mosi. Posuit et candelabrum in tabernaculo testimonii e regione mensæ in parte australi, locatis per ordinem lucernis, juxta præceptum Domini. Posuit et altare aureum sub tecto testimonii contra velum, et adolevit super eo incen-sum aromatum, sicut jusserset Dominus Mosi. Posuit et tentorium in introitu tabernaculi [Vulg. add. te-stimonii], et altare holocausti in vestibulo testimo-nii, offerens in eo holocaustum, et sacrificia, ut Do-minus imperaret. Labrum quoque statuit inter ta-bernaculum testimonii et altare, implens illud aqua. Laveruntque Moses et Aaron, ac filii ejus manus suas et pedes, cum ingrederentur tectum fœderis, et accederent ad altare, sicut præcepérat Dominus Mosi. Erexit et atrium per gyrum tabernaculi et al-taris, ducto in introitu ejus tentorio [C. CXXXIX.] Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes ta-bernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud. Nec poterat Moses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, et majestate Domini corus-cante, quia cuncta nubes operuerat. Siquando nubes tabernaculum deserebat, proficisciabantur filii Israel per turmas suas : si pendebat desuper, manebant in eodem loco. Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, et ignis in nocte, videntibus cun-tis populis Israel per cunctas mansiones suas.

Explicit liber Elle Smoth, id est, Exodus.

TITULI LIBRI LEVITICI, ID EST, VAJECRA.

- I. *Ubi lex holocaustorum de immundis animalibus, vel avibus Domini promulgatur.*
- II. *Sacrificium pro peccato per ignorantiam admissum. Jubetur de ignorantia pontificis pro errore populi, pro actu immundi, et recordatione peccati, et temere curantibus.*
- III. *De sacrificio eorum, qui per errorem sanctificata comedunt, et de negante et pejerante, et libamentis.*
- IV. *De oblationibus sacerdotum, quas pro se offerre debeant, vel quid de oblationibus consequantur, de D adipe et sanguine.*
- V. *Quomodo initiandi sunt sacerdotes, vel quibus vestibus induendi. De unctione tabernaculi et vasorum ejus. Ubi Moyses sicut pontifex accipit portionem Aaron sacerdotis : Filii Aaron illicite ignem offerentes percussi sunt.*
- VI. *Sacerdotibus præcipitur vinum non bibere, cum templum ingredientur. De mundis et immundis ani-malibus et avibus comedendis.*
- VII. *De muliere pariente, et immunda. De lepræ con-*

- taminatione vel discrimine. De lepra vestimentorum. De mundatione lepræ. De divitis et pauperis lepra, et mundatione domorum.*
- VIII. *De viro fluxum semenis sustinente, vel de iis, quæ per somnum contingere solent. De menstruis mulierum, vel profluvio.*
- IX. *De duobus hircis, et de duobus vitulis pro populo et pontifice immolandis.*
- X. *Præcipitur, ut omnis victimæ, quæ in agro ma-ctatur, ut primæ ex eadem Domino offerantur, et ne sanguinem quis comedat, vel morticinum, vel captum a bestia.*
- XI. *Timor Dei imperatur : timendum patrem : idola non facienda, et cætera, quæ ad legem et justifica-tiones pertinent.*
- XII. *Præcipitur nullum ex Israel et sancti seminis idolo consecrandum. De machis et adultera : quæ sunt personæ, quibus liceat conjugio sociari.*
- XIII. *Præcipitur sacerdos neminem lugere, neque ri-duam, aut repudiatam uxorem accipere : et corpo-*

- ratis vitiis maculatum sacrificium non offerre : A nullum alienigenam Sancta sanctorum attingere.
- XIV.** De victimis paciforum, quae sint Domino consecranda. De solemnitate asyromuni, et consecratione spicarum in Pentecoste.
- XV.** De mense septimo, jejunio, et seriis tabernaculorum. Oleum ad luminaria offerendum. Et de panibus duodecim super altare jugiter imponendis.

A XVI. De blasphemo legis lapidato : et ingressi qualiter terram promissionis oblineant. De attenuato Hebreo vendente possessionem suam. De aedibus Levitarum : de venditione ingenuorum : de adventis. Benedictiones servantium legem, et maledictiones contemptoribus legis Dei. De votis et sacrificiis, et aestimatione sacerdotis.

BREVES LIBRI LEVITICI.

- I. De decem generibus oblationum absque fermento, et melle solo, admiscendis sale.
- II. De aliis decem generibus oblationum pro ignorantia, vel oblivione, vel immunditia, et errore atque contemptu.
- III. De ritu sacerdotalium hostiarum, et ceterorum sacrificiorum, et de sanguine non edendo.
- IV. De consecratione Aaron et filiorum ejus, omniumque vasorum, et de hostiis immolatis.
- V. De presentia gloriae Domini super tabernaculum, et holocaustis divino igne consumptis, ubi Nadab, et Abiu ignis occidit.
- VI. De mundis et immundis animantibus, et de mulieris purificatione post partum.
- VII. De diversitate lepræ, ejusque mundatione.
- VIII. De passionibus vel immunditia tam viri, quam feminæ.
- IX. De observatione introeuntis in sancta Pontificis : et de duabus hircis sorte discretis : et de die afflictionis, et sanguine non edendo.
- X. De turpitudinibus et sacrilegiis gentium execrandis, et de constitutione præceptorum.
- XI. De magis, et adulteris, et de turpitudinibus. De pythonibus non sequendis, et de sacerdotibus, atque omni clero, ut in toto viii careant, et sanctum immundi non comedant.
- XII. De sacrificiis absque macula offerendis, et de alienigenarum oblationibus reprobandis.
- XIII. De quinque solemnitatibus anni celebrioribus, et de oleo lucernarum, et de panibus propositionis.
- XIV. De filio mulieris Israelitidis, qui blasphemavit nomen, et oculum pro oculo, et ut terra anno septimo sabbatizet, et de remissionibus anni jubilæi, et Dominus ad Iudeos : Terra, inquit, mea est, et vos advenæ et coloni.
- XV. De prosperitatibus quas Dominus pollicetur, si fiat quod præcepit, et de vindicta ob transgressionem septemplici.
- XVI. De diversis votorum pretio redimendorum statutis.

CAPITULA LIBRI LEVITICI, ID EST VAJECRA.

- I. Locutus est Dominus ad Mosen de tabernaculo testimoniis, et de sacrificiis.
- II. Quid offeratur pro delicto ignorantiae a sacerdote, vel populo, dicit Deus Mosi.
- III. Quid pro negligentia offerendum sit.
- IV. De commendato et invento : si mentiatur aut juret injuste.
- V. De holocausto.
- VI. De sacerdote uncto, quid offerat.
- VII. Hostiam pro delicto.
- VIII. Adipem et sanguinem, et a fera comedendum non manducandum.
- IX. De sacrificio salutari.
- X. Lavit Moses Aaron et filios ejus, et induit eum vestem sacerdotalem.
- XI. Unxit Aaron et filios ejus, et vestivit, et obtulerunt holocausta et sacrificia, et descendit ignis consumens omnia.
- XII. Nadab et Abiu offerentes ignem alienum, igne cœlesti consumpti sunt.
- XIII. Jubet sacerdotes cum accedunt a ad Deum, vinum non bibere.
- XIV. De sacrificio quod remanserit, b sacerdotes cum suis præcepit manducare.
- C XV. De pecoribus manducandis.
- XVI. De piscibus qui manducentur.
- XVII. De volatilibus non manducandis.
- XVIII. De pecoribus non manducandis.
- XIX. De reptilibus non manducandis.
- XX. De muliere quæ masculum pepererit.
- XXI. De ea, quæ puellam pepererit.
- XXII. De tactu lepræ.
- XXIII. Mundatum a lepra ostendi sacerdoti, et sic intrare in castra.
- XXIV. De macula lepræ in domo.
- XXV. De viro, cui fuerit fluxus ex corpore.
- XXVI. De muliere, quæ fuerit in fluxu sanguinis.
- XXVII. Non debere Aaron assidue ingredi interius in Sancta.
- D XXVIII. Septimo mense, decimo die mensis jejundandum.
- XXIX. Sacrificia per Dei sacerdotes offerenda.
- XXX. Sanguinem, et per se mortuum non manducandum.
- XXXI. Morticinum et a fera captum non comedendum.
- XXXII. Cum omni domestica generis non dormendum.
- XXXIII. Non adulterandum.

^a In palatin. mss., ad altare.

PATROL. XXVIII.

^b Idem, cùm suis sacerdotibus.

- XXXIV.** Sanctos esse debere, qui ad Deum accedunt, et parentes diligere.
- XXXV.** Reliquias messis pauperibus dimittendas.
- XXXVI.** Non surandum, nec mentiendum, nec perjurandum, neque detinendam.
- XXXVII.** Proximum non lèdendum.
- XXXVIII.** Mercedem mercenarii non detinendam.
- XXXIX.** Non maledices surdo.
- XL.** Ante cæcum non pones offendiculum.
- XLI.** Dominum Deum tuum timebis.
- XLII.** Non judicabis injuste.
- XLIII.** Personas non occipies.
- XLIV.** Non ambulabis dolose.
- XLV.** Non insistes in sanguinem proximi tui.
- XLVI.** Non ^boderis fratrem tuum, nec vindicabis te ipsum.
- XLVII.** Diliges proximum tuum tamquam te.
- XLVIII.** Jumenta tua non sines coire diverso generi.
- XLIX.** Veste, quæ ex discoloribus est, non indueris.
- L.** Si quis dormierit cum ancilla desponeata viro.
- Ll.** Non augurandum vel auspicandum.
- Lll.** Non profanabis filiam tuam in moechiani.
- LIV.** Seniores et presbyteros honorandos.
- LV.** Avenam diligendam.
- LVI.** Pondera et mensuras æque habendas.
- LVII.** Quicumque dederit filiam suam principi Moloch, morte moriatur.
- LVIII.** Quicumque secutus fuerit ventriloquos aut præcantatores, pereat de populo.
- LIX.** Qui maledixerit patri aut matri, moriatur.
- LX.** Adulteri pariter moriantur.
- LXI.** Cum uxore patris qui dormierit, ambo moriantur.
- LXII.** Si quis manuerit cum nuru sua, ambo moriantur.
- LXIII.** Quicumque manserit cum masculo coitu feminæ, ambo moriantur.
- LXIV.** Quicumque acceperit mulierem et matrem ejus, igni cremabuntur.
- A** **LXV.** Quicumque dederit concubitum in quadrupedem moriatur, et quadrupedem occidetis.
- LXVI.** ^c Quæcumque mulier ad aliquid pecus accesserit causa coitus, occidantur.
- LXVII.** Quicumque acceperit uxorem ^dsororem suam, extirpabuntur de populo.
- LXVIII.** Si quis cum menstruata coierit, vel cum uxore patris, vel avunculi, vel fratribus suis, morte moriatur.
- LXIX.** Ventriloquum et incantatorem lapidandos.
- LXX.** Sacerdotes in nullo inquinari, sed esse sanctos.
- LXXI.** Filia viri sacerdotis, si prostituantur ad forniciandum, igne cremabitur.
- LXXII.** Homo in quo fuerit macula, non accedet offerre dona Deo.
- B** **LXXIII.** Sacerdotem, in quo fuerit immunditia, et sic accesserit ad sancta, exterminari a Deo, et de sanctis extraneus non manducet.
- LXXIV.** Maculosa et vitiosa non offerenda.
- LXXV.** De sacrificio orationis.
- LXXVI.** De sabbato observando.
- LXXVII.** De Pascha et Azymis.
- LXXVIII.** De primitiis messis offerendis.
- LXXIX.** De mense septimo.
- LXXX.** Ad lumen lucernæ oleum inferendum.
- LXXXI.** Eum qui blasphemaverit, lapidandum.
- LXXXII.** Eum qui occiderit, occidendum, et de Jubilæo.
- LXXXIII.** De fratre paupere.
- LXXXIV.** De fratre venimendo et comparato.
- C** **LXXXV.** Idola non facienda.
- LXXXVI.** Sabbatho observanda.
- LXXXVII.** Bellum absuturum, si mandata custodiantur.
- LXXXVIII.** In tribulationibus, et fame, et plagiis malis castigandos, si præcepta non servantur.
- LXXXIX.** Votum masculi vel feminæ prælio efferendum, in pecudibus vero non mutandum.

^a Ms. palatin., qui ad Deum pertineant.
^b Idem ms., non occideris, pro oderis.
^c Integrum hocce capitulum 66 palatin. ms. nescit.

^d Suffferimus ex palat. ins. uxorem, quod nomen deerat.

INCIPIT LIBER VAJECRA QUI GRÆCE DICITUR LEVITICUS.

[T. I. B. I. C. I. Cap. I.] Vocavit autem Mosen, et locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii, dicens: Loquere filii Israel, et dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est de bobus et ovibus offerens victimas, si holocaustum fuerit ejus

D oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum, ponetque manum super caput hostiæ, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens. Immolabitque vitulum coram Do-

mino : offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi : detractaque pelle hostiae, artus in frusta concident, et subjicient in altari ignem, strue lignorum ante composita, et membra, quæ cæsa sunt, desuper ordinantes, caput videlicet, et cuncta quæ adhærent jecori, intestinis et pedibus lotis aqua : adolebitque ea sacerdos super altere in holocaustum et suavem odorem Domino. Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus, sive de capris holocaustum, * masculum, absque macula offeret : immolabitque ad latum altaris, quod respicit ad Aquilonem, eorum Domino : sanguinem vero illius fundent super altare filii Aaron per circuitum, dividenter membra, caput et omnia quæ adhærent jecori, et imponent super ligna, quibus subjiciendis est ignis : intestina vero et pedes lavabunt aqua. Et oblata omnia adolebit sacerdos super altare, in holocaustum et odorem suavissimum Domino. Si autem de avibus, holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pullis columbae, offerat eam sacerdos ad altare, et retrorsum ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris, vesiculam vero gutturis, et plumas projicit et propter altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi solent, confringetque ascellas ejus, et non secabit, nec ferro dividet eam, et adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est et oblatio suavissimi odoris Domino.

[Cap. II.] Anima cum obtulerit oblationem [h. munera] sacrificii Domino, simila erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum, et ponet thus, ac deferet ad filios Aaron sacerdotes, quorum unus tollet pungillum plenum similæ et olei, ac totum thus, et ponet memoriale super altare, in odorem suavissimum Domino : quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron et filiorum ejus, sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Cum autem obtulerit sacrificium coctum in cibano : de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, et lagana azyma oleo lita : si oblatio tua fuerit de sartagine, similis consperse oleo et absque fermento, divides eam minutatim, et fundes super eam oleum. Sin autem de craticula fuerit sacrificium : æque simila oleo consergetur, quam offeres Domino, tradens manibus sacerdotis. Qui eum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, et adolebit super altare, in

A odorem suavitatis Domino; quidquid autem reliquum est, erit Aaron et filiorum ejus, sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fit, nec quidquam fermenti ac mellis adolebit in sacrificium Domino. Primitias tantum eorum offeretis ac munera : super altare vero non ponentur in odorem suavitatis. Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione [Vulg. add. ius] offeres sal. Sin autem obtuleris munus primitiarum frugum taerum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebus eas [Vulg. tac. eas] igni, et confringes in morem farris, et sic offeres primitias tuas Domino, fundens supra oleum, et thus imponens, quia oblatio Domini est : de qua adolebit B sacerdos in memoriam munieris, partem farris frateri, et olei, ac totum thus.

[Cap. III.] Quod si hostia pacificorum fuerit ejus oblatio, et de bobus voluerit offerre, marem sive feminam, immaculata offeret eorum Domino. Ponetque manum super caput victimæ sua, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii, tendenter filii Aaron sacerdotes sanguinem per circuitum altaris. Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem qui operit vitalia, et quidquid pinguedinis intrinsecus est : duos renes cum adipe quo teguntur illa, et reticulum jecoris cum renunculis : adolebuntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito, in oblationem suavissimi odoris Domino. Si vero de ovibus fuerit ejus oblatio, et C pacificorum hostia, sive masculum, sive feminam obtulerit, immaculata erunt. Si agnum obtulerit eorum Domino, ponet manum suam super caput victimæ sua, quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonii : fundentque filii Aaron sanguinem ejus per altaris circuitum. Et offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino : adipem et caudam totam cum renibus, et pinguedinem quo operit ventrem atque universa vitalia, et utrumque renunculum cum adipe qui est iuxta ita, reticulumque jecoris cum renunculis : et adolebit ea sacerdos super altare, in pubium ignis et oblationis Domini. Si capra fuerit ejus oblatio, et obtulerit eam Domino, ponet manum suam super caput ejus : immolabitque eam in introitu tabernaculi testimonii. Et fundent filii Aaron sanguinem ejus per altaris circuitum. Tollerentque ex ea in pastum ignis Dominicis, adipem qui operit ventrem,

* Undecim mss. codices, quos in hoc opere adsummis contulimus, duobus modis legunt hic loci. Canon Heb. verit., Bibliorum codex Regius, n. 3563, et alii quatuor S. Germani, vel Corbeiensis monasterii, sic habent: *Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus, sive de capris holocaustum, anniculum et absque macula offeret.* Colbertina autem bibliotheca mss. tres, nempe 74, 157, et 181, cum uno Corb. n. 1, et altero S. Germ. num. 7, ad præcedentium lectionem addant, *agnum, id est, legunt hoc modo, agnum anniculum et absque macula offeret.* At Hebreus nec agnum habet, nec anniculum, ibi enim legitimus ut in editis, זכר בםיב וקריבס Zachar thamim jacribennu, quod significat: masculum immacu-

latum adducet, sive, offeret illum. Huic lectioni consentient LXX interpres, et textus Samaritanus; sed diversa consequenter addiderunt, textus quidem Sam. ista, ad ostium Tabernaculi adducet eum, etc. Septuaginta vero, καὶ ἐποίησε τὴν χεῖρα ἐπὶ στήνεφαλὸν αὐτοῦ, hoc est, et imponet manum super caput ejus. Ceterum error manifestus est in omnibus Latinis codicibus miss. ubi exscriptores agnum et anniculum posuerunt pro masculo, sive pro masculum.

MART. — Nostri mss. et quibus usus est Martian. fere omnes legunt holocaustum, anniculum et absque macula : alii agnum anniculum, etc. Hebreus ad litteram masculum immaculatum offeret illum.

et qui legit universa vitalia, duos renunculos, cum reticulo quod est super eos juxta ilia, et arvinam jecoris cum renunculis, adolebitque ea sacerdos super altare, in alimoniam ignis et suavissimi odoris. Omnis adeps, Domini erit jure perpetuo in generationibus et cunctis habitaculis vestris, nec adipem, nec sanguinem omnino comedetis.

[T. II, B. II, C. II, Cap. IV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel : Anima, cum [Vulg. quæ] peccaverit per ignorantiam, et de universis mandatis Domini, quæ præcepit, ut non fierent, quidpiam fecerit : si sacerdos, qui est unctus, peccaverit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino, et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino : ponetque manum super caput ejus, et immolabit eum Domino. Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonii. Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eo septies coram Domino contra velum sanctuarii : ponetque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonii : omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. Et adipem vituli auferet [h. et omnem adipem vituli peccati auferet] pro peccato, tam eum qui operit vitalia, quam omnia quæ intrinsecus sunt : duos renunculos, et reticulum, quod est super eos juxta ilia, et adipem jecoris cum renunculis, sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum, et adolebit ea super altare holocausti. Pellem vero, et omnes carnes cum capite et pedibus et intestinis a fino, et reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solent : incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur. Quod si omnis turba Israel ignoraverit, et per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, et postea intellexerit peccatum suum, offeret vitulum pro peccato [Vulg. add. suo], adducetque eum ad ostium tabernaculi. Et ponent seniores populi manus super caput ejus coram Domino. Immolatoque vitulo in conspectu Domini, inferet sacerdos, qui unctus est, de sanguine ejus in tabernaculum testimonii, tincto digito aspergens septies contra velum. Ponetque de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonii ; reliquum autem sanguinem fundet juxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. Omneque ejus adipem tollet, et adolebit super altare : sic faciens et de hoc vitulo quomodo fecit et prius, et rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet, sicut et priorem vitulum, quia pro peccato est multitudinis. Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ignorantiam, quod Domini [h. quod Domini Dei sui lege] lege prohibetur, et postea intellexerit peccatum suum, offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. Ponetque manum suam super caput ejus, cumque immo-

A laverit eum in loco, ubi solet mactari holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, et reliquum [Vulg. add. sanguinem] fundens ad basim ejus. Adipem vero adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet : rogabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, ac dimittetur ei. Quod si peccaverit anima per ignorantiam, de populo terræ, ut faciat quidquam ex iis quæ Domini lege prohibentur, atque delinquit, et cognoverit peccatum suum, offeret capram immaculatam. Ponetque manum super caput hostiæ, quæ pro peccato est, et immolabit eam in loco holocausti. Tolletque sacerdos de sanguine in digito suo, et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet B ad basim ejus. Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suavitatis Domino : rogabitque pro eo, et dimittetur ei. Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ovem scilicet immaculatam, ponet manum super caput ejus, et immolabit eam in loco ubi solent holocaustorum cædi hostiæ. Sumetque sacerdos de sanguine ejus digito suo, et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus : Omne quoque auferens adipem, sicut auferri solet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit super altare in incensum Domini, rogabitque pro eo et pro peccato ejus, et dimittetur ei.

[C. III, Cap. V.] Si peccaverit anima, et audierit vocem adjurantis, testisque fuerit quod aut ipse vidit aut conscientis est : nisi indicaverit, portabit iniuritatem suam. Anima quæ tetigerit aliquid immunduin, sive quod occisum a bestia est, aut per se mortuum, vel quodlibet aliud reptile, et oblitera fuerit [h. anima quæ tetigerit aliquid immunduin, aut cada ver bestiæ immundæ vel cuiuslibet quadrupedis vel reptilis animantis immundi, et oblitera fuerit] immunditatem suæ, rea est, et deliquit : et si tetigerit quidquam de immunditia hominis juxta omnem impuritatem qua pollui solet, oblitaque cognoverit postea, subjecabit delicto. Anima quæ juraverit et protulerit labiis suis, ut vel male quid ficeret, vel bene, et id ipsum juramento et sermone firmaverit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat poenitentiam D pro peccato, et offerat agnam de gregibus, sive capram, orabitque pro ea sacerdos et pro peccato ejus : sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino, unum pro peccato, et alterum in holocaustum, dabitque eos sacerdoti, qui primum offerens pro peccato, retrorquebit caput ejus ad pinnulas [h. cervicem], ita ut collo bæreat, et non penitus abrumpatur. Et asperget de sanguine ejus parietem altaris ; quidquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamentum ejus, quia pro peccato est. Alterum vero adolebit holocaustum, ut fieri solet : rogabitque pro eo sacerdos et pro peccato ejus [h. expiabit super eum sacerdos pro peccato ejus], et dimittetur ei.

Quod si non quiverit manus ejus offerre duos turres, vel duos pullos columbae, offeret pro peccato similam, partem epha decimam, non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est: tradetque eam sacerdoti, qui plenum ^a ex ea pugillum hauriens, cremabit super altare in monumentum ejus, qui obtulit, rogans pro illo, et expians, reliquam vero partem ipse habebit in munere. [T. III.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Anima si prævaricans cærenonias per errorem [h. per ignorantiam], in his quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus scilicet juxta pondus saeculari: ipsumque quod tulit *damni* [h. non habet] restituet, et quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui rogarbit pro eo offerens arietem, et dimittetur ei. Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex iis quæ Domini lege prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram æstimationemque peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit, et dimittetur ei, quia per errorem deliquerit in Dominum.

[C. IV, Cap. VI.] Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Anima quæ peccaverit, et contemptio Domino, negaverit depositum proximo suo, quod fidei ejus creditum fuerat [h. aut id quod fidei ejus creditum fuerat], vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, sive rem perditam invenerit, et insidians insuper pejeraverit, et quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare solent homines, convicta delicti, reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere, integra, et quintam insuper partem domino, cui damnum intulerat. Pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, et dabit eum sacerdoti, juxta æstimationem mensuramque delicii, qui rogarbit pro eo coram Domino, et dimittetur illi pro singulis, quæ faciendo peccavit. [B. III, C. V.] Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Præcipe Aaron et filiis ejus: Hæc est lex holocausti: Cremabitur in altari tota nocte usque mane: ignis ex eodem altari erit. Vestietur sacerdos tunica et feminalibus lineis: tolletque cineres quos vorans ignis excusit, et ponens juxta altare, spoliabitur prioribus vestimentis, indutusque aliis, efferet eos extra castra et in loco mundissimo [h. non habet, usque ad favillam consumi faciat] usque ad favillam consumi faciet. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutrit sacerdos subiecti ligna mane per singulos dies, et imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est ipse perpetuus, qui numquam deficiet in altari. Hæc est lex sacrificii et libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram Domino, et coram altari [h. coram Domino in altari].

^a Aliter codex Regius ms. Bibliorum, unus Corb. et canon Heb. verit. qui legunt, plenum ex toto pugillum. Sed melius ut in editis juxta Hebraum, ple-

A Tolleter sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, et totum thus, quod super similam positum est: adolebitque illud in altari, in monumentum odoris suavissimi Domino: reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento, et comedet in loco sancto atrii tabernaculi. Ideo autem non fermentabitur, quia pars ejus in Domini offertur incensum. Sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. Mares tantum stirpis Aaron comedent illud. Legitimum ac sempiternum est [Vulg. erit] in generationibus vestris de sacrificiis Domini. Omnis qui tetigerit illa, sanctificabitur. [T. IV, C. VI.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Hæc est oblatio Aaron et filiorum ejus, quam offerre debent Domino in die unctionis suæ.

B Decimam partem epha offerent similæ in sacrificio sempiterno, medium ejus mane, et medium ejus vespere: quæ in sartagine oleo conspersa frigetur. Offerat autem eam calidam, in odorem suavissimum Domino, sacerdos qui patri jure successerit: et tota cremabitur in altari. Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo. [C. VII.] Locutus est autem Dominus ad Mosen, dicens: Loquere ad Aaron et ad filios ejus: ista est lex hostiæ pro peccato: In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum sanctorum est. Sacerdos, qui offeret [Vulg. offert], comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. Quidquid [h. quisquis] tetigerit carnes ejus, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lavabitur in loco sancto. Vas autem stile, in quo cocta est, confringetur: quod si vas æneum fuerit, desfricabitur, et lavabitur aqua. Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur carnibus ejus, quia sanctum sanctorum est. Hostia enim quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonii ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

C [Cap. VII.] Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto, sancta sanctorum est: idcirco ubi immolabitur holocaustum, mactabitur et victimæ pro delicto: sanguis ejus per gyrum fundetur altaris. Offerent ex ea caudam et adipem, qui operit vitalia. Duos renunculos, et pinguedinem quæ juxta ilia est, reticulumque jecoris cum renunculis. Et adolebit ea sacerdos super altare: incensum est Domini pro delicto. Omnis masculus de sacerdotali genere, in loco sancto vescetur his carnibus, quia sancta [Vulg. sanctum] sanctorum est. Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto: utriusque hostiæ lex una erit; ad sacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit. Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem ejus. Et omne sacrificium similæ, quod coquitur in clibanio, quidquid et in craticula vel in sartagine præparatur, ejus erit sacerdotis a quo offertur: [h. et]

num ex ea pugillum. MART.

— Palatin. et Urbinas mss., plenum ex eo pugillum; alii penes Martian., ex toto legunt pro ex eo.

sive oleo conspersa , sive arida fuerit, cuicunque filii Aaron mensura aqua per singulos dividetur. Hæc est lex hostiæ pacificorum quæ offeruntur Domino. Si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes absque fermento conspersos oleo, et lagana azyma uncta olio, coctaque similam, et collyridas olei admixtione conspersas : panes quoque fermentatos, cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis : ex quibus unus pro primis offeretur Domino, et erit sacerdos qui fundet hostię sanguinem. Cuicunque carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane. Si voto vel sponte quisquam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die : sed et si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est : quidquid autem tertius invenerit dies, ignis absumet. [C. VIII.] Et si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comedenter, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti : quin potius quæcumque anima tali se edulio contaminaverit, prævaricationis rea erit. Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni : qui fuerit immundus, vescetur ea. Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblatæ est Dominu, peribit de populis suis. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel jumenti, sive omnis rei quæ polluere potest, et comedenter de bujuscemodi carnibus, interibit de populis suis. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel ; Adipem ovis, et bovis, et capræ, non comedetis, Adipem cadaveris mortuorum, et ejus animalium quod a bestia captum est, habebitis in usus variis. Si quis adipem, qui offerri debet in incensum [h. Si quis adipem animalium quæ offerri debent in sacrificium] Domini, comedenter, peribit de populo suo. Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de avibus quam de pecoribus [h. non sumetis in cibo, in cunctis habitaculis vestris]. Omnis anima, quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis. [C. IX.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel [Vulg. add. dicens] ; Qui offerit victimam pacificorum Domino, offerat simul et sacrificium, id est, et libamenta ejus. Tenebit manus adipem hostiæ, et pectusculum : cumque ambo oblatæ Domino consecraverit, tradet sacerdoti, qui adolebit adipem super altare, pectusculum autem erit Aaron et filiorum ejus. Armus quoque dexter de pacificorum hostiis cedet in primis sacerdotis. Qui obtulerit sanguinem et adipem, filiorum Aaron, ipse habebit armum dextrum in portione sua. Pectusculum enim elevatiops et armum separationis tuli a filiis Israel de hostiis eorum pacificis, et dedi Aaron sacerdoti ac filiis ejus, lege perpetua, ab omni populo Israël. [T, V, B, IV.] Hæc est uncus Aaron et filiorum ejus in extremis Domini, die qua obtulit eos Moses, ut sacerdotio fungerentur, et quæ præcepit dari eis Dominus a filiis Israel religione perpetua in generationibus suis. Ista lex holocausti et sacrificii pro peccato atque delicto, et pro consecratione et pacificorum

victimis : quæs [Vulg. quam] constituit Dominus Mosi in monte Sinai, quando mandavit filiis Israël ut offerrent oblationes suas Domino in deserto Sinai, [C. X, Cap. VIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Tolle Aaron cum filiis suis vestes eorum, et unctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, et canistrum cum azymis, et congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. [C. XL] Fecit Moses ut Dominus imperaverat. Congregataque omni turba ante fores tabernaculi, ait : Iste est sermo, quem jussit Dominus fieri. Statimque obtulit Aaron et filios ejus. Cumque lavisset eos, vestivit pontificem subucula linea, accingens eum balteo, et induens [Vulg. add. eum] tunica hyacinthina, et desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo, aptavit rationali, in quo erat Doctrina et Veritas. Cidari quoque texit caput : et super eam, contra frontem, posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. Tulit et unctionis oleum, quo linivit tabernaculum cum omni supellectili sua. Cumque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, unxit illud, et omnia vasa ejus, labrumque cum basi [h. fistula] sua sanctificavit oleo. Quod fundens super caput Aaron, unxit eum et consecravit : filios quoque ejus oblatos vestivit tunicis lineis, et cinctis balteo [Vulg. balteis], imposuitque mitras, ut jusserat Dominus. Obtulit et vitulum pro peccato. Cumque super caput ejus imposuisset Aaron, et filii ejus manus suas, immolavit eum, hauiens sanguinem, et cincto dilio, levigat cornua alteris per gyrum. Quo expiato et sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenia ejus. Adipem autem qui erat super vitalia, et reticulum jecoris, quoque reundiculos cum arvicolis suis, adolevit super altare : xiphum cum pelle, carnibus, et simo, cremans extra casta, sicut præceperat Dominus. Obtulit et arietem in holocaustum, super cujus caput cum imposuissent Aaron et filii ejus manus suas, immolavit eum, et fudit sanguinem ejus super altare per circuitum [Vulg. per circuitum altaris]. Ipsumque arietem in frusta concidens, caput ejus, et artus, et adipem adolevit igni, lotis prius intestinis et pedibus, totumque simul arietem incendit super altare, eo quod esset holocaustum suavissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. Obtulit et arietem secundum, in consecratione sacerdotum : posueruntque super caput illius Aaron et filii ejus manus suas. Quem cum immolassem Moses, sumens de sanguine, levigat extrellum auriculæ dextræ Aaron, et pollicem manus ejus dextræ, similiter et pedis. Obtulit et filios Aaron. Cumque de sanguine arietis immolati levigasset extrellum auriculæ singulorum dextrarum, et pollices manus ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum : adipem vero, et cibudam, omnesque pinguedinem quæ operit intestina reticulumque jecoris, et duos renes cum adipibus suis et armo dextro separavit. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, panem absque fermento, et

collyridam conspersam oleo, laganumque posuit super adipes et armum dextrum, tradens simul omnia Aaron et filii ejus. Qui postquam ^a levaverunt ea coram Domino, rursum suscepta de manibus eorum, adolevit super altare holocausti, eo quod consecrationis esset oblatio, in odorem suavitatis sacrificii Domino. Tulit et pectusculum, elevans illud coram Domino, de ariete consecrationis in partem suam [b. In partem suam Moses], sicut præceperat ei Dominus. Assumensque unguentum et sanguinem qui erat super altare [Vulg. altari], aspersit super Aaron et vestimenta ejus, et super filios illius ac vestes eorum. Cumque sanctificasse eos in vestitu suo [h. Cumque sanctificasset eos et vestes eorum], præcepit eis, dicens : Coquite carnes ante fores tabernaculi [h. Tabernaculi testimoniis], et ibi comedetis eas. Panes quoque consecrationis edite qui positi sunt in canistro, sicut præcepit mihi Dominus, dicens : Aaron et filii ejus comedent eos : quidquid autem reliquum fuerit de carne et panibus, ignis absumet. De ostio quoque tabernaculi non exhibitis septem diebus, usque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestrae. Septem enim diebus finitur consecratio : sicut et imprimis factum est, ut ritus sacrificii compleatur [Vulg. completeretur]. Die ac nocte manebitis in tabernaculo observantes custodias Domini, ne moriamini : sic enim mihi præceptum est. Feceruntque Aaron et filii ejus cuncta quæ locutus est Dominus per manum Mosi.

[Cap. IX.] Facto autem octavo die, vocavit Moses Aaron et filios ejus, ac maiores natu Israel, dixitque ad Aaron : Tolle de armento vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, utrumque immaculatum, et offer illos coram Domino. Et ad filios Israel loqueris : Tollite hircum pro peccato, et vitulum atque agnum anniculos, et sine macula, in holocaustum, bovem et arietem pro pacificis : et immolate eos coram Domino, in sacrificio singulorum similam oleo conspersam offerentes. Hodie enim Dominus apparebit vobis. Tulerunt ergo cuncta quæ jussera Moses ad ostium tabernaculi : ubi cum omnis astaret multitudo, ait Moses : Iste est sermo, quem præcepit Dominus : facite, et apparebit vobis gloria ejus. Dixique ad Aaron : Accede ad altare, et immola pro peccato tuo : offer holocaustum, et deprecare pro te et pro populo. Cumque macaveris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit Dominus. Statimque Aaron accedens ad altare, immolavit vitulum pro peccato suo : cuius sanguinem obtulerunt ei filii sui : in quo tingens digitum, tetigit cornua al-

^a Non incongruo sensu habent hic canon, et S. Germani ms. codex, num. 3, postquam libaverunt ea coram Domino. MART.

— Quidam genes Martian. mss., libaverunt, prolevaverunt, satis absurdæ, quidquid ipsi videatur, neque enim degustare Hebreus licebat quæ offerrent. Latinorum is est librariorum solemnis error, qui litteras I pro E, et B pro V, ex vulgi pronuntiatione substituunt.

A taris, et fudit residuum ab basim ejus. Ad pemque et renunculos, ac reticulum jecoris, quæ sunt pro peccato, adolevit super altare, sicut præceperat Dominus Mosi : carnes vero et pellem ejus extra castra combussit igni. Immolavit et holocausti victimam : obtuleruntque ei filii sui sanguinem ejus, quem fudit per altaris circuitum. Ipsam etiam hostiam in frusta concisam, cum capite et membris singulis obtulerunt. Quæ omnia super altare *cremavit igni* [h. non habet], lotis prius aqua intestinis et pedibus. Et pro peccato populi offerens mactavit hircum : expiatoque altari [h. quo loto atque oblato], fecit holocaustum, addens in sacrificio libamenta, quæ pariter offeruntur, etadolens ea super altare, absque cæremoniis holocausti matutini. Immolavit et bovem atque arietem, hostias pacificas populi : obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitu. Adipes autem bovis, et caudam arietis [b. Adipem autem bovis et arietis, et caudam arietis], renunciosque cum adipibus suis, et reticulum jecoris posuerunt super pectora. Cumque cremati essent adipes in altari, pectora eorum, et armos dextros separavit Aaron, elevans coram Domino, sicut præceperat Moses. Et ^b tendens manum contra populum, benedixit eis. Sicque completis hostiis pro peccato, et holocaustis, et pacificis, descendit. Ingressi autem et Moses et Aaron tabernaculum testimonii, et deinceps egressi, benedixerunt populo. [B. V.] Apparuitque gloria Domini omni multitudini, et ecce egressus ignis a Domino, devoravit holocaustum, et adipes qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas.

[C. XII, Cap. X.] Arreptisque Nadab et Abiu filii Aaron thuribulis, posuerunt ignem et incensum de super, offerentes coram Domino ignem alienum : quod eis præceptum non erat. Egressusque ignis a Domino, devoravit eos, et mortui sunt coram Domino. Dicit Moses ad Aaron : Hoc est quod locutus est Dominus : Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, et in conspectu omnis populi glorifiebabor. Quod audiens tacuit Aaron. Vocatis autem Moses Misaele et Elsaphan, filiis Oziel, patruj Aaron, ait ad eos : Ite et tollite fratres vestros de conspectu sanctuarii, et asportate extra castra. Confestimque pergentes, tulerunt eos sicut jacebant, vestitos linceis tunicis, et ejecerunt foras [h. confestimque pergentes tulerunt eos in tunicis suis, et ejecerunt foras], ut sibi fuerat imperatum. Et dixit Moses ad Aaron et ad Eleazar, atque Ithamar, filios ejus : Capita vestra nolite nudare, et vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini, et super omnem cœtum oriatur

^b Diversæ occurunt voculæ hoc loco in Hebreo et Samaritano textu. Hebreus legit חַעֲלָנִי, el haam, id est, ad populum : Samaritanus חַעֲלָלִי, al haam, super, vel contra populum. MART.

— Urbinas et Palatin. mss., extendens : tum ille paulo pressius Hebreo, ad populum, חַעֲלָנִי et benedixit ei, pro eis.

indignatio. Fratres quoque vestri, * omnis domus Israel, plangent incendium quod Dominus suscitavit: vos autem non egredieamini foras tabernaculi, alioquin peribitis: oleum quippe sanctae onctionis est super vos. Qui fecerunt omnia juxta præceptum Mosi. [T. VI, C. XIII.] Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum et omne quod ineibriare potest, non bibetis tu et filii tui, quando intretis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia [h. non habet] præceptum sempiternum est in generationes vestras. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea quæ locutus est Dominus ad eos per manum Mosi. [C. XIV.] Locutusque est Moses ad Aaron, et ad Eleazar, et Ithamar filios ejus, qui residui erant: Tollite sacrificium, quod remansit de oblatione Domini, et comedite illud absque fermento juxta altare, quia sanctum sanctorum est. Comedetis autem in loco sancto, quod datum est tibi et filiis tuis de oblationibus Domini, sicut præceptum est mihi. Pectusculum quoque quod oblatum est, et armum qui separatus est, edetis in loco mundissimo tu et filii tui, ac filiae tuæ tecum. Tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel: eo quod armum et pectus, et adipes qui cremantur in altari, elevaverunt coram Domino, et pertineant ad te, et ad filios tuos, lege perpetua, sicut præcepit Dominus. Inter hæc hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, cum quereret Moses, exustum reperit, iratusque contra Eleazar et Ithamar, filios Aaron, qui remanserant, ait: Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quæ sancta sanctorum est, et data vobis ut portetis iniquitatem multitudinis, et rogetis pro ea in conspectu Domini, præsertim cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, et comedere eam debueritis in sanctuario, sicut præceptum est mihi? Respondit Aaron: Oblata est hodie victrix pro peccato, et holocaustum coram Domino: mihi autem accidit, quod vides. Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis, mente lugubris? Quod cum audisset Moses, recepit satisfactionem.

[B. VI, C. XV, Cap. XI.] Locutus est Dominus ad Mosen et Aaron dicens: Dicite filiis Israel: Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus [h. quadrupedibus] terra: Omne quod habet divagam ungulam, et ruminat in pecoribus, comedetis. Quidquid autem ruminat quidem, et habet ungulam, sed non dividit eam, sicut camelus et cætera, non comedetis illud, et inter immunda reputabitis. Chœrogryllus qui ruminat, ungulamque non dividit, immundus est: Lepus quoque, nam et ipse ruminat, sed ungulam non dividit. Et sus, qui cum ungulam dividat, nou ruminat. Horum carnis non vescemini, nec cadavera contingatis, quia immunda sunt vobis. [C. XVI.] Hæc sunt etiam

A quæ gignuntur in aquis, et vesci licitum est. Omne quod habet pinnulas et squamas, tam in mari quam in fluminibus et stagnis [h. non habet, et stagnis], comedetis. Quidquid autem pinnulas et squamas non habet eorum, quæ in aquis moventur et vivunt, abominabile vobis et execrandum erit, carnes eorum non comedetis, et morticina vitabis. Cuncta quæ non habent pinnulas et squamas in aquis, polluta erunt. [C. XVII.] Hæc sunt quæ de avibus comedere non debetis, et vitanda sunt vobis: aquilam et gryphem, et halæætum, milvum ac vulturem juxta genus suum, et omne corvi generis in similitudinem suam, struthionem, et noctuam, et larum, et accipitrem juxta genus suum: buboneum, et mergulum, et ibin, cygnum, et onocrotalum, et porphyronem, herodionem et charadron juxta genus suum, upupam quoque, et vespertilionem. [C. XVIII.] Omne de volucribus quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, ut est bruchus in genere suo, et attachus atque ophiomachus, ac locusta, singula juxta genus suum. Quidquid autem ex volucribus quatuor tantum habet pedes, execrabilis erit vobis, et quicumque morticina eorum tetigerit, polluetur, et erit immundus usque ad vesperum, et si necesse fuerit ut portet quippiam horum [h. et qui portaverit quippiam horum] mortuum, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad occasum solis. Omne animal quod habet quidem ungulam, sed non dividit eam, nec ruminat, immundum erit, et qui tetigerit illud, contaminabitur. Quod ambulat super manus, ex cunctis animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit: qui tetigerit morticina eorum, polluetur usque ad vesperum. Et qui portaverit hujuscemodi cadavera, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum, quia omnia hæc immunda sunt vobis. Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his quæ moventur in terra, mustela et mus et crocodilus, singula juxta genus suum, mygale, et chamaeleon, et stellio, et lacerta, et talpa, omnia hæc immunda sunt; qui tetigerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperum, et super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum, polluetur, tam vas ligneum et vestimentum, quam pelleæ et cilicia, et in quocumque sit opus, intingentur aqua, et polluta erunt usque ad vesperum, et sic postea mundabuntur. Vas autem fictile, in quod horum quidquam intro ceciderit, polluetur, et idcirco frangendum est. Omnis cibus quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit: et omne liquens quod bibitur de universo vase, immundum erit. Et quidquid de morticinis istius modi ceciderit super illud, immundum erit, sive clibanus, sive chytropodes, destruentur et immundi erunt. Fontes vero

* Nostri ins., et omnis, etc.

et cisternæ, et omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur. Si ceciderint super semen, non polluent eam. Si autem quispiam aqua semen persuderit, et postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur. Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis comedere, qui cadaver ejus tetigerit, immundus erit usque ad vesperum, et qui comedenter ex eo quidpiam, sive portaverit, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum. [C. XIX.] Omne quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum. Quidquid super pectus quadrupes graditur, et multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. Nolite containinare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis. Ego enim sum Dominus Deus vester : sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili, quod movetur super terram. Ego enim sum Dominus qui eduxi vos de terra Ægypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Ista est lex animantium ac volucrum, et omnis animæ viventis, quæ movetur in aqua, et reptat in terra, ut differentias noveritis mundi et immundi, et sciatis quid comedere et quid respuere debeatis.

[B. VII, C. XX, Cap. XII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel, et dices ad eos: Mulier, si suscepto semine [b. fuso semine] pepererit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ. Et die octavo circumcidetur infantulus: ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis ejus [C. XXI]. Sin autem seminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus juxta ritum fluxus menstrui, et sexaginta ac sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cumque expleti fuerint dies purificationis ejus, pro filio, sive pro filia, deseret agnum aniculum in holocaustum, et pullum columbæ, sive turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimoniæ, et tradet sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, et rogabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui. Ista est lex parientis masculum aut feminam. Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turturem vel duos pullos columbæ, unum in holocaustum, et alterum pro peccato. Orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur.

[B. VII, C. XXII, Cap. XIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens: Homo, in cuius cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus. Qui cum viderit lepram in cute, et pilos in album mutantos colorem, ipsamque speciem

* Legi etiam hic potest, ut in canone et aliquot mss. libris, quia perspicue immunditia est. MART.

— Unus Palatin. condemnabit: et paulo post cum Ur-

A lepræ humiliorem cute et carne reliqua, plaga lepræ est, et ad arbitrium ejus separabitur. Sin autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, et pili coloris pristini, recludet eum sacerdos septem diebus, et considerabit die septimo, et siquidem lepra ultra non creverit, nec transierit in cute priores terminos, rursum includet [Vulg. reclaudet], eum septem diebus aliis. Et die septimo contemplabitur: si obscurior fuerit lepra, et non creverit in cute, mundabit eum, quia scabies est; lavabitque homo vestimenta sua, et mundus erit. Quod si postquam a sacerdote visus est, et redditus munditiæ, iterum lepra creverit, adducetur ad eum, et immunditiæ condemnabitur. Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, et videbit

B eum. Cumque color albus in cute fuerit, et capillorum mutaverit aspectum, ipsa quoque caro viva apparuerit: lepra vetustissima judicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit itaque eum sacerdos, et non recludet, * quia perspicue immunditiæ est. Sin autem effluerit discurrens lepra in cute, et operuerit omnem cutem a capite usque ad pedes: quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum sacerdos [b. sub aspectu oculorum sacerdotis], et teneri lepra mundissima judicabit: eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. Quando vero caro vivens in eo apparuerit, tunc sacerdotis judicio polluetur, et inter immundos reputabitur. Caro enim viva si lepra aspergatur, immunda est. Quod si rursum versa fuerit in alborem, et totum hominem operuerit, considerabit eum sacerdos, et mundum esse decernet. Caro et cutis, in qua ulcus natum est et sanatum, et in loco ulceris cicatrix apparuerit alba, sive subrufa, adducetur homo ad sacerdotem: qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, et pilos versos in candorem, contaminabit eum, plaga enim lepræ orta est in ulcere. Quod si pilus coloris est pristini, et cicatrix subobscura, et vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus. Et siquidem creverit, adjudicabit eum lepræ. Sin autem steterit in loco suo, ulceris est cicatrix, et homo mundus erit. Caro et cutis, quam ignis exusserit, et sanata albam sive rufam habuerit cicatricem, considerabit eam sacerdos, et ecce versa est in alborem [b. Et ecce pilus versus est in alborem], et locus ejus reliqua cute humilior: contaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, et ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, et die septimo contemplabitur: si creverit in cute lepra, contaminabit eum. Sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, et idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ. Vir, sive mulier, in cuius capite, vel barba ger-

C binate, atque aliis apud Martian., quia perspicue immunditiæ est.

D [b. Et ecce pilus versus est in alborem], et locus ejus reliqua cute humilior: contaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, et ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, et die septimo contemplabitur: si creverit in cute lepra, contaminabit eum. Sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, et idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ. Vir, sive mulier, in cuius capite, vel barba ger-

minayerit lepra, videbit eos sacerdos. Et si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, et capillus flavus, solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitum ac barbae est. Sin autem viderit locum maculae aequalis vicinæ carni, et capillum nigrum, recludet eum septem diebus, et die septimo intuebitur. Si non creverit macula, et capillus sui coloris est, et locus plaga carni reliqua aequalis, radetur homo absque loco maculae, et includetur septem diebus aliis. Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibus suis, mundus erit. Sin autem post emundationem rursus creverit macula in cute, non querer amplius utrum capillus in flavum colorem sit commutatus, quia aperte immundus est. Porro si steterit macula, et capilli nigri fuerint, noverit hominem esse sanatum, et confidenter eum pronuntiet mundum. Vir, sive mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos sacerdos. Si deprehenderit subobscurredum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, et hominem mundum. Vir, de cuius capite capilli levant, calvus ac mundus est; et si a fronte occiderint pili, recalvaster et mundus est. Sin autem in calvicio sive in recalvatione abus, vel rufus color fuerit exortus, et hoc sacerdos viderit, condemnabit eum hand dubie lepræ, quæ orta est in calvicio. Quicumque ergo maculatus fuerit lepra, et separatus ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta [h. scissa], caput nudum, os veste coniectum, contaminatum ac sordidum se clamabit [h. contaminatum ac sordidum eum clamabit]. Omni tempore, quo leprosus est et immundus, solus habitabit extra castra. Vestis lana, sive linea, quæ lepram habuerit in stamine atque subtegmine, aut certe pellis, vel quidquid ex pelle constitutum est, si alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturque sacerdoti. Qui consideratam recludet septem diebus, et die septimo rursus aspiciens si crevisse deprehenderit, lepra perseverans est: pollutum judicabit vestimentum, et omne in quo fuerit inventa: et idcirco comburetur flammis. Quod si eam viderit non crevisse, præcipiet, et lavabunt id in quo lepra est, recludetque illud septem diebus aliis. Et cum viderit faciem quidem pristinam non reversam, nec tamen crevisse lepram, immundum judicabit, et igne comburet, eo quod infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum, lepra. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ, postquam vestis est lata, abrumpet eum, et a solido dividet. Quod si ultra apparuerit in his locis quæ prius immaculata erant, lepra volatilis et vagia, debet igne comburi. Si cessaverit, lavabit ea quæ pura sunt, secundo, et munda erunt. **Ista est lex lepræ vestimenti lanci et linei staminis, atque subtegminis, omnisque superlectilis, pelliciae, quomodo mundari debeat, vel contaminari.**

[C. XXIII, Cap. XIV]. Locutusque est Dominus

* Videtur ex vocibus ea quæ nonnemo scripsisse aqua, ex quo factum, ut utrumque simul præferant vulgati libri.

A ad Mosen, dicens: **Hic est ritus lepræ, quando mundandus est: Adducetur ad sacerdotem, qui egressus extra castra, cum invenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, ut offerat pro se duos passeres vivos, quibus vesci licitum est, et lignum cedrinum, vermiculumque et hyssopum. Et unum ex passeribus immolari jubebit in vase fætili super aquas viventes: alium autem vivum cum ligno cedrino, et coco et hyssopo, tinget in sanguine passeris immolati, quo asperget illum, qui mundandus est, septies, ut jure purgetur, et dimittat passerem vivum, ut in agrum avole. Cumque laverit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, et lavabitur aqua: purificatusque ingredietur castra, ita dumtaxat ut maneat extra tabernaculum B suum septem diebus, et in die septimo radat capillos capitum, barbamque et supercilia, ac totius corporis pilos. Et lotis rursum vestibus et corpore, die octavo assumet duos agnos immaculatos, et ovem anniculam absque macula, et tres decimas similes in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, et seorsum olei sextarium. Cumque sacerdos purificans hominem, statuerit eum, et hæc omnia coram Domino in ostio tabernaculi testimonii, tollet agnum, offerat eum pro delicto, oleique sextarium. Et oblatis ante Dominum omnibus, immolabit agnum, ubi immolari solet hostia pro peccato, et holocaustum, id est, in loco sancto. Sicut enim pro peccato, ita et pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia: sancta sanctorum est. Assumensque sacerdos de sanguine hostie, quæ immolata est pro delicto, ponet super extreum auricule dextræ ejus, qui mundatur, et super pollices manus dextræ et pedis, et de olei sextario mittet in manum suam sinistram, tingetque digitum dextrum in eo, et asperget septies contra Dominum [Vulg. coram Domino]. Quod autem reliquum est olei in læva manu, fundet super extreum auriculae dextræ ejus, qui mundatur, et super pollices manus ac pedis dextri, et super sanguinem qui fusus est pro delicto, et super caput ejus. Rogabitque pro eo coram Domino, et faciet sacrificium pro peccato. Tunc immolabit holocaustum, et ponet illud in altari cum libamentis suis, et homo rite mundabitur. Quod si pauper est, et non potest manus ejus lenire quæ dicta sunt, sumet agnum pro delicto ad oblationem ut roget pro eo sacerdos, decimamque partem similem conspersæ oleo in sacrificium, et olei sextarium, duosque turture, sive duos pullos columbae, quorum sit unus pro peccato, et alter in holocaustum: offeratque ea die octavo purificationis suæ sacerdoti, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino. Qui suscipiens agnum pro delicto et sextarium olei, levabit simul: immolatoque agno, de sanguine ejus ponet super extreum auricule dextræ illius qui mundatur, et super pollices manus ejus ac pedis dextri: olei vero partem mittet in manum suam sinistram, in quo tingens digitum dextræ manus**

asperget septies coram Domino : tangetque extre-
num desirat auricula illius qui fundatur, et polli-
ces manus ac pedis dexteri, in loco sanguinis, qui
effusus est pro delicto : reliquum autem partem olei,
quæ est in sinistra manu, mittet super caput purifi-
cati, ut placeat pro eo Dominum ; et turturum sive
pullum columbae offeret, unum pro delicto, et alterum
in holocaustum cum libanum suis. Hoc est
sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in
emundationem sui. [C. XXIV.] Locutusque est Domi-
nus ad Mosen et Aaron, dicens : Cum ingressi fueritis
terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessio-
nem, si fuerit plaga leprosa in ædibus, ibit cuius est
domus, nuntius sacerdoti, et dicet : Quasi plaga le-
prosa videtur mihi esse in domo mea. At ille præcipiet,
ut efferaat universa de domo, priusquam ingrediatur
eam, et videat utrum lepra [Vulg. leprosa] sit, ne
immunda sint omnia quæ in domo sunt. Intrabitque
postea, ut consideret domus lepræ : et cum viderit
in parietibus illius quasi valliculas pallore sive rubore
deformes, et humiliores superficie reliqua, egredie-
tur ostium domus, et statim claudet eam septem
diebus. Reversusque die septimo, considerabit eam.
Si invenerit crevissim lepram, jubebit erui lapides in
quibus lepra est, et projici eos extra civitatem in
locum immundum : domum autem ipsam radi intrin-
secus per circuitum, et spargi pulverem rasuræ ex-
tra urbem in locum immundum, lapidesque alios re-
poni pro his qui ablati fuerint, et luto alio limiri do-
mum. Si autem postquam eruvi sunt lapides, et pul-
vis erasus, et alia terra lita, ingressus sacerdos vi-
derit reversam lepram, et parietes aspersos [Vulg.
respersos] maculis, lepra est perseverans, et im-
mundus dominus : quam statim destruet, et lapides
ejus ac ligna, atque universum pulverem projiciens
extra oppidum in locum immundum. Qui intraverit
domum quando clausa est, immundus erit usque ad
vesperum ; et qui dormierit in ea, et comedenter quip-
piam, lavabit vestimenta sua. Quod si introierit sa-
cerdos, et viderit lepram non crevisse in domo,
postquam denuo sita fuerit, purificabit eam, reddita
sanitate, et in purificationem ejus sumet duos pas-
seres, lignumque cedrinum, et vermiculum atque
hyssopum, et immolato uno passere in vase fictili
super aquas vivas, tollet lignum cedrinum, et hyso-
pum, et coccum, et passerem vivam, et tingat omnia
in sanguine passeris immolati, atque in aquis viven-
tibus, et asperget domum septies, purificabitque eam
tam in sanguine passeris quam in aquis viventibus,
et in passere vivo, lignoque cedrino et hyssopo atque
vermiculo. Cumque dimiserit passerem avolare in
agrum libere, orabit pro domo, et jure mundabitur.
Ista est lex omnis leprosa et percussuræ, leprosa ve-
stium, et domorum, cicatricis et erumpentium pa-
pularum, lucentis maculæ, et in varias species colo-
ribus immutatis, ut possit sciri quo tempore mun-
dem quid vel immundum sit.

[T. VIII, B. VIII, C. XXV, Cap. XV.] Locutusque
est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens : Loquimini

A filii Israel, et dicite eis : Vir, qui patitur fluxum
seminis, immundus erit. Et nunc judicabitor huic
vicio subjacente, cum per momenta singula adheseris
carni illius, atque concreveris sœdus humor. Omne
stratum, in quo dormierit, immundus erit, et ubi-
cumque sederit. Et si quis hominum tetigerit lectum
ejus, lavabit vestimenta sua, et ipse lotus aqua, im-
mundus erit usque ad vesperum. Si sederit ubi ille
sederat, et ipse lavabit vestimenta sua, et lotus
aqua, immundus erit usque ad vesperum. Qui teti-
gerit carnem ejus lavabit vestimenta sua, et ipse lotus
aqua immundus erit usque ad vesperum. Si sal-
vam hujuscemodi homo jecerit super eum, qui impur-
dus est, lavabit vestimenta sua, et lotus aqua, im-
mundus erit usque ad vesperum. Sigma super quod
sederit, immundus erit, et quidquid sub eo fuerit
qui fluxum seminis patitur, pollutum erit usque ad
vesperum. Qui portaverit horum aliquid, lavabit
vestimenta sua, et ipse lotus aqua, immundus erit
usque ad vesperum. Omnis quem tetigerit qui talis
est, non lotis ante manibus, lavabit vestimenta sua,
et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum.
Vas autem quod tetigerit, confringetur [h. fluxum
seminis patitur, confringetur] : vas autem lignacum
lavaritur aqua. Si canatus fuerit qui hujuscemodi
sustinet passionem, numerabit septem dies post
emundationem sui, et lotis vestibus ac toto corpore
in aquis viventibus, erit mundus. Die autem octavo
sumet duos turtures, aut duos pullos columbare, et ve-
niat in conspectum Domini ad ostium tabernaculi te-
stimonii, dabitque eos sacerdoti, qui faciet unum
pro peccato, et alieum in holocaustum : rogabitque
pro eo coram Domino, ut emundetur a fluxu seminis
sui. Vir, de quo egreditur semen coitus, lavabit
aqua omne corpus suum : et immundus erit usque
ad vesperum. Vestem et pellim, quam habuerit, la-
vabit aqua, et immundus erit usque ad vesperum.
Mulier, cum qua coierit, lavabitur aqua, et immunda
erit usque ad vesperum. [C. XXVI.] Mulier quæ,
redeunte mente, patitur fluxum sanguinis [h. Mulier
quæ patitur fluxum sanguinis], septem diebus sepa-
rabitur. Omnis qui tetigerit eam, immundus erit
usque ad vesperum : et in quo dormierit, vel sederit
diebus separationis sue, polluetur. Qui tetigerit
lectum ejus, lavabit vestimenta sua : et ipse lotus
aqua, immundus erit usque ad vesperum. Omne vas,
super quod illa sederit, quisquis attigerit, lavabit
vestimenta sua ; et [Vulg. add. ipse] lotus aqua,
pollutus erit usque ad vesperum. Si coierit eum ea
vir tempore sanguinis menstrualis, immundus erit
septem diebus : et omne stratum, in quo dormierit,
polluetur. Mulier, quæ patitur multis diebus fluxum
sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post
menstruum sanguinem fluere non cessat, quamdiu
huic subjacet passioni, immunda erit quasi sit in
tempore menstruo. Omne stratum in quo dormierit,
et vas in quo sederit, pollutum erit. Quicunque te-
tigerit ea, lavabit vestimenta sua, et ipse lotus aqua,
immundus erit usque ad vesperum. Si sacerdos san-

guis, et fluere cessaverit, numerabit septem dies purificationis sue: et octavo die offeret pro se sacerdoti duos turtures vel duos pullos columbae ad ostium tabernaculi testimonii: qui unum faciet pro peccato, et alterum in holocaustum, rogabitque pro ea coram Domino, et pro fluxu immunditiae ejus. Docebitis ergo filios Israel, ut caveant immunditiam, et non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum, quod est inter eos. Ista est lex ejus, qui patitur fluxum semenis, et qui polluitur eoit, et quae menstruis temporibus separatur, vel quae jugi fluit sanguine, et hominis qui dormierit cum ea.

[T. IX, B. IX, C. XXXVII, Cap. XVI.] Locutusque est Dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interficiunt: et praecepit ei, dicens: Loquere ad Aaron fratre tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est in velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum), nisi haec ante fecerit. Vitulum offeret pro peccato, et arietem in holocaustum. Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cedram lineam imponet capiti: haec enim vestimenta sunt sancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suscipietque ab universa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, et unum arietem in holocaustum. Cumque obtulerit vitulum, et oraverit pro se et pro domo sua, duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii: mittens super utrumque sortes; sortem unam Domino, et alteram [h. et alteram crudeli Dei] capro emissario, cuius sors exierit Domino, offeret illum pro peccato: cuius autem in caprum emissarium, statuet eum vivum coram Domino, ut fundat preces super eum, et emittat illum in solitudinem [h. Lazarei in solitudinem]. His rite celebratis, offeret vitulum, et rogans pro se et pro domo sua, immolabit eum. Assumptaque thuribulo, quod de prunis altaris impleverit, et hauriens manu compositum ihymiam in incensum, ultra velum intrabit in sancta: ut positis super ignem aroma-

^a Vetustissimæ quædam membranæ, quæ ex deperdito Veronensi ms. superant, quibuscum hoc et subsequens capitulum, tum alia inferius nonnulla contulimus, hic præferunt in ostia.

^b Nomen hic expositum posuit Scholiastes, cum in Hebreo sit יְהֹאֵל, laazazel, id est, azazel. Azazel autem infra, v. 26, ab eodem Scholiaste nostro interpretatur iterum crudelis Dei, quia putat azazel esse vocem compositam ex יְהֹאֵל, azazel, et לְאֵל, ut יְהֹאֵל azazel legatur pro יְהֹאֵל, azazel, quod proprietas, asperum, secum, sive crudelis Dei. Idem sensisse videtur Syrus interpres, qui hic habet יְהֹאֵל, lazozel, id est, fortissimo Deo, vel crudeli Dei juxta annotationem marginalem. Hanc vocis, azazel, originationem probat similiter R. Saadias Gaon; sed eam alii doctores Hebraeorum rejiciunt, qui litterarum ordine servato, verbum יְהֹאֵל, azazel conflatum esse dicunt ex יְהֹאֵל, ez, caper, et לְאֵל, azazel, abiit: quo sensu hanc vocem accipiunt tum Græci, tum Latini, quotquot volunt azazel fuisse nomen hirci in

A tibus coram Domino, nebula eorum et vapor operiat [Ms. operiet] oraculum, quod est super testimonium, et non moriatur. Tollet quoque de sanguine vituli, et asperget digito septies [h. Tollet quoque de sanguine vituli, et asperget super propitiatorium ad Orientem, et coram propitiatorio asperget septies] contra propitiatorium ad Orientem. Cumque mactaverit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem ejus intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, ut asperget e regione oraculi [h. ut asperget eo super propitiatorium et coram propitiatorio], et expiat sanctuarium ab immunditis filiorum Israel, et prævaricationibus eorum, cunctisque peccatis. Juxta hunc ritum faciet et tabernaculo testimonil, quod fixum est inter eos in medio sordium habitationis eorum. Nullus hominum sit in tabernaculo testimonii, quando pontifex ingreditur in sanctuarium, ut roget pro se et pro domo sua, et pro universo coetu Israel, donec egredietur. Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino est, oret pro se, et sumptum sanguinem vituli atque hirci fundat super cornua ejus per gyrum: aspergetque digito septies, et purificet et sanctificet illum ab immunditis filiorum Israel. Postquam emundaverit sanctuarium, et tabernaculum, et altare, tunc offerat hircum viventem, et posita ultraque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum: quæ imprecans capiti ejus, emitte illum per hominem paratum, in desertum. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terrain solitariam, et dimisso fuerit in deserto, revertetur Aaron in tabernaculum testimonii, et depositis vestibus, quibus prius induitus erat, cum intraret sanctuarium, relictisque ibi, lavabit carnem suam in loco sancto, indueturque vestimenti suis. Et postquam egressus obtulerit holocaustum suum ac plebis, rogabit tam pro se quam pro populo: et adipem, qui oblatus est pro peccatis, adolebit super altare. Ille vero qui dimiserit caprum emissarium [in Latino habet, emissarius: in Hebreo habet, ad Azazel quod interpretatur crudelis], lavabit vestimenta sua et corpus aqua, et sic ingredietur desertum emissi. At de Hirco emissario vide plura apud eruditum Bochartum lib. II de Animal. Scripturæ cap. 54. MART.

—Palatin. atque Urbinas mss., super utrumque sortem, unam, etc. Quod pro capro emissario Scholiastes vertit Crudeli Dei. Hebreæ vocis יְהֹאֵל laazazel expositor est. Adito hujus loci interpretes.

^c Veronenses membranæ, et positis. Mox in codic. Urbin. verba coram Domino desiderantur.

^d Palat. ms. hic quoque interserit coram Domino.

^e Urbinas ms., in tabernaculo, haud bene: sed mox tenere magis Veronenses membranæ sortium, pro sordium contra sacri textus fidem obtrudunt.

^f Vocem testimonii hic reticent nostri mss. vulgaritatem libri, quæ tamen in Hebreo est יְהֹאֵל.

^g Hic quoque addit Palatin., et pro domo sua, contra Hebrei textus fidem. Tum Veronenses Membranæ, et sumpto sanguine vituli, etc., aspergetque digito septies, et expiat, et sanctificat. Palatin. ms., aspergensque.... expiat et sanctificetur, Urbius postremo hoc uno verbo abludit, sanctificet.

dicitur in castra. Vitulum autem et hircum, qui pro peccato fuerant immolati, et quorum sanguis ^a illatus est, ut in sanctuario expiatio compleretur, asportabunt foras castra, et comburent igni tamen pellies quam carnes corum et simum : et quicumque combusserit ea, lavabit vestimenta sua et carnem aqua, et sic ingreditur in castra. Eritque vobis hoc legitimum sempernum : [C. XXVIII.] Mense septimo, decima die mensis, affligetis animas vestras, nullumque facietis opus, sive indigena, sive advena, qui peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris : ^b coram Domino mundabitimini. Sabbatum enim requiectionis est, et affligetis animas vestras religione perpetua. Expiabit autem sacerdos, qui unctus fuerit, et cuius initia manus, ut sacerdotio fungatur pro patre suo : indueturque stola linea et vestibus sanctis, et expiabit sanctuarium et tabernaculum testimonii atque altare, sacerdotes quoque et universum populum. Eritque hoc vobis legitimum sempernum, ut oretis pro filiis Israel, et procunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat Dominus Mosi.

[T. X. C. XXIX, Cap. XVII.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere Aaron et filii eius, et cunctis filiis Israel, et dices ad eos : Iste est sermo, quem mandavit Dominus, dicens : Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bovem aut ovem, sive capram, in castris, vel extra castra, et non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit : quasi sanguinem fuderit, sic peribit de medio populi sui. Ideo offerre debent sacerdoti filii Israel hostias suas, quas occidunt in agro, ^c ut sanctificantur Domino ante ostium tabernaculi testimonii, et immolent eas hostias pacificas Domino. Fundetque sacerdos sanguinem super altare Domini ad ostium tabernaculi testimonii, et adolebit adipem in odorem suavitatis Domino : et nequaquam ultra immolabunt hostias suas demonibus, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sempernum erit illis et posteris eorum. Et ad ipsos dices : Homo de domo Israel et de advenis qui peregrinantur apud vos, qui obtulerit holocaustum sive victimam, et ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam, ut offeratur Domino, interibit de populo suo. [C. XXX.] Homo quilibet de domo Israel et de advenis qui peregrinantur inter ^d vos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, et disperdam eam de populo suo, quia anima carnis in sanguine est : et ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietis pro animabus vestris, et san-

^a Perperam Palatin. ms., sanguis oblatus est. Vulgatus interpres, illatus est in sanctuarium, ut expiatio compleretur, etc.

^b Tacet Urbinas ms. verba coram Domino.

^c Codex ms. sancti Germani, num. 3, ut sacrificent Domino, etc. In Hebræo legimus בְּרִאָה, vehebium, et adducant ea. Sensus est, adducant filii Israel victimas suas ad ostium tabernaculi, ut ibi sanctificantur Domino, sive offerantur per manus sacerdo-

A quis pro animæ piaculo sit. Idecirco dixi filiis Israel : Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem, nocet advenis qui peregrinantur inter vos. Homo quicumque de filiis Israel et de advenis qui peregrinantur apud vos, si venatione atque aucupio cœperit feram vel avem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem ejus, et operiat illum terra [h. pulvere]. Animæ enim omnis carnis in sanguine est : unde dixi filiis Israel : Sanguinem universæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est : et qui cunque comederit illum, interibit. [C. XXXI.] Animæ qua comederit morticinum, vel captum a bestia, tam de indigenis, quam de advenis, lavabit vestimenta sua et semetipsum aqua, et contaminatus erit usque ad vesperum : et hoc ordine mundus fiet. Quod si B non laverit vestimenta sua, nec corpus portabit iniuritatem suam.

[B. X. C. XXXII, Cap. XVIII.] Locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel, et dices ad eos : Ego Dominus Deus vester, juxta consuetudinem [h. opera] terræ Ægypti, in qua habitastis, non facietis : et juxta morem [h. opera] regionis Chanaan, ad quam ego introducturos sum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. Facietis judicia mea, et præcepta mea servabitis, et ambulabitis in eis [h. ut amuleti in his]. Ego Dominus Deus vester. Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis. Ego Dominus. Omnis homo ad proximam sanguinis sui [h. carnis suæ] non accedit, ut revelet turpidinem ejus. Ego Dominus. Turpidinem patris tui et turpidinem matris tue non discooperies : mater tua est. Non revelabis turpidinem ejus. Turpidinem uxoris patris tui non discooperies : turpitudo enim patris tui est. Turpidinem sororis tue ex patre, sive ex matre, quæ domi vel soris genita est, non revelabis. Turpidinem filiae filii tui vel neptis ex filia non revelabis : quia turpitudo tua est. Turpidinem filiae uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, et est soror tua [h. quam peperit patri tuo, non revelabis, soror tua est] non revelabis. Turpidinem sororis patris tui non discooperies : quia caro [h. propinquæ] est patris tui. Turpidinem sororis matris tue non revelabis, eo quod caro [h. propinquæ] sit matris tue. Turpidinem patrui tui [Vulg. tac. tui] non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate conjungitur [h. Uxor patrui tui est]. Turpidinem nurus tue non revelabis, quia uxor filii tui est, nec discooperies ignominiam ejus. Turpidinem uxoris fratris tui non revelabis : quia turpitudo fratris tui est. Turpidinem uxoris tue et filiae ejus

tum. MART.

^d Ita canon et ms. alter S. Germani : cæteri habent ut in editis, inter eos. Utraque lectio suos habet astipulatores : LXX, Chald. et Syr. legebant in suis exemplaribus Hebraicis בֵּת חֶכְמָה, bethochchem, in medio vestri. Alii legunt hodie juxta exemplar Massoretharum בֵּת חַכְמָה bethocam, in medio eorum. MART. — Palatin. ms. pluresque alii apud Martian. inter eos, juxta Hebr. בֵּת חַכְמָה in medio eorum.

[h. mulieris et filie ejus] non revelabis. Filiam filii ejus, et filiam filie illius non sumes, ut reveles ignoriam ejus : quia caro [h. propinquæ] illius sunt, et talis coitus incestus est. Sororem uxoris tue in pollicatum illius non accipies, nec revelabis turpidinem ejus, adhuc illa vivente. Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes, nec revelabis fructatatem ejus. Cum uxore proximi tui non eoibis, nec semini commixtione maculaberis. De semine tuo non das, ut consecratur idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus. [C. XXXIII.] Cum masculo non commisceberis cœta feminæ, quia abominatione est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei : quia seclusa est. Nec polluanini in omnibus his, quibus contaminata sunt universæ [h. non habet] gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum, et quibus polluta est terra : cuius ego seclera visitabo, ut evomat habitatores suos. Custodite legitima mea atque judicia, et non faciat ex omnibus abominationibus istis, tam indigena quam colonus, qui peregrinantur apud vos. Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, et polluerunt eam. Cavete ergo ne et vos similiiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentes, quæ fuit ante vos. Omnis anima, quæ fecerit de abominationibus istis quidpiam, peribit de medio populi sui. Custodite mandata mea. Nolite facere quæ fecerunt hi, qui fuerunt ante vos, et ne polluanini in eis. Ego Dominus Deus vester.

[T. XI, C. XXXIV, Cap. XIX.] Loquitusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad omnem cœtum filiorum Israel, et dices ad eos : Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester. Unusquisque matrem [Vulg. add. suam] et patrem suum timeat. Sabbathum meum custodite. Ego Dominus Deus vester. Nolite converti ad idola, nec dros conflatis facias vobis. Ego Dominus Deus vester. Si immolaveritis hostiam pacificorum Domino, ut sit placabilis, eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, et die altero [h. si immolaveritis hostiam pacificorum, voluntarie immolate, et en die quo fuerit immolata vescetur et die altero] : quidquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis. Si quis post biduum comedet ex ea, profanus erit, et impietas reus. Portabit iniquitatem suam, quia sanctum Domini peccatum, et peribit anima illa de populo suo. [C. XXXV.] Cum messueris segnes terræ tuæ, non tondere usque ad solum superficiem terræ : nec remanentes spicas colliges [h. cum messueris segnes terræ tuæ, non metes totum agrum, sed partem relinques]. Neque in vinea tua racemos et grana decidentia congregabis, sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes. Ego Dominus Deus vester.

* Canon cuius aliquot mes., Non pejerabis, quod idem est. MART.

— Urbinae ins. nec decipiat. Mox fidejusor pro Hieronymiana translatione est Hesychius in hunc

A [C. XXXVI.] Non facietis furtum. Non mentiemini, nec a decipiatis unusquisque proximum suum. Non perjurabis in nomine meo, nec pollues [h. violabis] nomen Dei tui. Ego Dominus. [C. XXXVII.] Non facies calumniam proximo tuo, nec vi [h. nec fraude] opprimes eum. [C. XXXVIII.] Non morabilius opus mercenarii [Vulg. add. tui] apud te usque mane. [C. XXXIX.] Non maledicis surdo, [C. XL.] nec eorum cæco pones ostendiculum : [C. XLI.] sed timebis Deum tuum, quia [h. non habet] ego sum [h. non habet] Dominus. [C. XLII.] Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis [h. quod iniquum est in judicio]. [C. XLIII.] Nec consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Juste judica proximo tuo. [C. XLIV.] Non eris criminator, nec susurro in populis. [C. XLV.] Non stabis contra sanguinem proximi tui. Ego Dominus. [C. XLVI.] Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. Non quereres ultiōrem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. [C. XLVII.] Diliges amicum [h. proximum] tuum sicut te ipsum. Ego Dominus. Leges meas [h. legitima mea] custodite. [C. XLVIII.] Jumenta tua non facies coire cum alterius generis animalibus. Agrum tuum non seres diverso semine. Veste quæ ex duabus texta est, non indueris. [C. XLIX, L.] Illo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nubilis [h. quæ sit ancilla et alligata viro], et tamen prelio non redempta, nec libertate donata : vapulabunt ambo, et non morientur, quia non fuit libera. Pro delicto autem suo offeret Dominum ad ostium tabernaculi testimonij arietem : orabitque pro eo sacerdos, et pro delicto ejus coram Domino, et reprobitabitur ei, dimittetque peccatum. Quando ingressi fueritis terram, et planteritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum : ponia quæ germinant, immundæ erunt vobis [h. tribus annis], nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Ego Dominus Deus vester. Non comedetis cum sanguine [h. super sanguinem]. [C. LI.] Non augurabiunini, nec observabitis somnia. Neque in rotundum attondibitis comam : nec radetis barbam. Et super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuræ aliquas et stigmata facietis vobis. Ego Dominus. [C. LII.] Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, et inpleatur piaculo. Sabbathum meum metuite. Ego Dominus. [C. LIII.] Ne declinetis ad magos [h. Pithones], nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluanini per eos. Ego Dominus Deus vester. [C. LIV.] Coram cano capite consurge, et honora personam senis : et time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. [C. LV.] Si

Levitici locum : Non profanabis nomen Domini Dei vestri, quod, inquit, Hieronymi translatio edidit, Non pollues Dei tui.

habitaverit advena in terra vestra, et moratus fuerit inter vos [h. non habet], ne exprobretis ei [h. ne circumveniat eum] : sed sit inter vos quasi indigena : et diligenter eum quasi vosmetipsos : fuistis enim et vos advenae in terra Aegypti. Ego Dominus Deus vester. [C. LXI.] Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statuta justa, et aequa sint [h. non habet] pondera, justus modius, aequusque sextarius [h. sunt vobis]. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti. Custodite omnia praecepta mea, et universa iudicia, et facite ea. Ego Dominus.

[T. XII, C. LVII, Cap. XX.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Haec loqueris filiis Israel : Homo de filiis Israel, et de advenis qui habitant in Israel, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur : populus terrae lapidabit eum. Et ego ponam faciem meam contra illum : succidamque eum de medio populi sui, eo quod dederit de semine suo Moloch, et contaminaverit sanctuarium meum, ac polluerit [h. violaverit] nomen sanctum meum : Quand si negligens populus terrae, et quasi parvipendens imperium meum, diuiniserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere : ponam faciem meam super hominem illum, et cognitionem ejus, succidamque et ipsum, et omnes qui consenserunt ei ut fornicaretur cum Moloch, de medio populi sui. [B. XI, C. LXIII.] Anima, quæ declinaverit ad magos [h. Pythones] et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et intercidiam illam de medio populi sui. Sanctificamini et estote sancti, * quia et [h. non habet] ego (sanctus sum) Dominus Deus vester. Custodite præcepta mea, et facite ea : Ego Dominus qui sanctifico vos. [C. LIX.] Qui maledixerit patri suo, et matre, morte moriatur : patri matrique maledixit, sanguis ejus sit super eum. [C. LX.] Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum conjugi proximi sui, morte moriantur moechus et adultera. [C. LXI.] Qui dormierit cum noverca sua, et revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo : sanguis eorum sit super eos. [C. LXII.] Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur, quia scelus operati sunt : sanguis eorum sit super eos. [C. LXIII.] Qui dormierit cum masculo, coitu femino, uterque operatus est nefas, morte moriantur : sit sanguis eorum super eos. [C. LXIV.] Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem ejus, scelus operatus est : vivus ardebit cum eis [h. igni comburentur tam ipse quam ille], nec permanebit tantum nefas in medio vestri. [C. LXV.] Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur : pecus quoque occidite. [C. LXVI.] Mulier

A quæ succubuerit culibet jumento, simul interficietur cum eo : sanguis eorum sit super eos. [C. LXVII.] Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, vel filiam matris suæ, et viderit turpitudinem ejus, illaque conspexerit fratri ignominiam : nefarior rem operati sunt : occidentur in conspectu populi sui, eo quod turpitudinem suam mutuo revealaverint, et portabunt iniuriam suam. [C. LXVIII.] Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, et revealaverit turpitudinem ejus, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficietur ambo de medio populi sui. Turpitudinem materiæ et amite tuæ non discooperies : qui hoc fecerit, ignominiam carnis [h. propinquæ] suæ nudavit, portabunt ambo iniuriam suam. Qui coierit cum uxore patrui, vel avunculi sui, et revealaverit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum : absque liberis morientur [h. Qui coierit cum uxore patrui sui, et revealaverit ignominiam ejus, portabunt ambo peccatum suum, absque liberis morientur]. Qui duxerit uxorem fratri sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratri sui revealavit : absque liberis erunt. Custodite leges meas [h. legitima mea], atque iudicia, et facite ea : ne et vos evomat terra quam intraturi estis et habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim haec fecerunt, et abominatus sum eas. Vobis autem loquor : Possidete terram eorum, quam dabo vobis in hereditatem, terram fluente laceti et melle. Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos a ceteris populis. Separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda : ne polluatis animas vestras in pecore, et in avibus, et cunctis que moventur in terra, et quæ vobis ostendi esse polluta. Et [Vulg. tac. Et] eritis mibi sancti, quia sanctus ego sum Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei. [C. LXIX.] Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur. Lapidibus obruent eos : sanguis eorum sit super illos.

[T. XIII, C. LXX, Cap. XXI.] Dixit quoque Dominus ad Mosen : Loquere ad sacerdotes filios Aaron, et dices ad eos : Ne contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis, id est, super matre, et patre, et filio, ac filia, fratre quoque, et sorore virgine, quæ non est nupta viro : sed nec in principe populi sui contaminabitur. Non radent caput, nec barbam [h. non radent in capite suo calvitium, nec barbam tondent], neque in carnibus suis facient incisuras. Sancti erunt Deo suo, et non polluent [h. violabunt] nomen ejus : incensum enim Domini, et [h. non habet] panes Dei sui offerunt, et ideo

* Septuaginta, quos sequuntur Samaritanus, et Arabs, legunt hoc modo : *Et eritis sancti, quia sanctus ego Dominus Deus vester, vel, quia ego Dominus Deus vester sanctus sum.* In Hebreo absunt verba quæ scholiion monet abesse, et in Vulgata Latina optima legimus, *estote sancti, quia ego sum Dominus Deus vester.*

Verum ne in aliquo offendamus, et meliorum obtentu fides nostra vacillet, res prout existant suis locis exhibemus. MART.

— Verba uneinīs inclusa, et sanctus sum, Urbinas ms. cum Hebreo et Vulgata rectius ignorat.

sancti erunt. Scortum et vile prostibulum non ducet [Vulg. docent, et consecrati sunt, et offerunt. Sint ergo sancti] uxorem, nec eam quæ repudiata est a marito : quia consecratus est Deo suo, et panes propositionis offert [h. sanctifica itaque eum, quia panes propositionis Dei tui offert]. Sit ergo sanctus quia sanctus ego sum, Dominus, qui sanctifico vos [Vulg. eos]. [C. LXXI.] Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, et violaverit nomen patris sui, flammis exuretur. Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est unctionis oleum, et cuius manus in sacerdotium consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet: et ad omnem mortuum non ingredietur omnino. Super patre quoque suo et matre non contaminabitur. Nec egreditur de sanctis, ne polluat [h. violet] sanctuarium Dei sui, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui [h. quia corona olei unctionis Dei sui super eum est] super eum est [Vulg. Domini, et tac. sui]. Ego Dominus. Virginem ducet uxorem : Viduam autem et repudiatam, et sordidam, atque meretrem non accipiet, sed puellam de populo suo : nec commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ [h. nec commisceat semen suum sicut vulgus gentis suæ] : quia ego Dominus qui sanctifico eum. [B. XII, C. LXXXII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad Aaron : Homo de semine tuo per familias suas qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus : si cæcus fuerit, si claudus, si vel parvo, vel grandi, vel torto, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo : vescetur tamen panibus, qui offeruntur in sanctuario : ita dumtaxat, ut intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, quia maculam habet, et contaminare non debet sanctuarium meum. Ego Dominus qui sanctifico eos. Locutus est ergo Moses ad Aaron, et filios ejus, et ad omnem Israel, cuncta quæ fuerant sibi imperata.

[C. LXXXIII, Cap. XXII.] Locutus quoque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad Aaron et ad filios ejus, ut caveant ab his quæ consecrata sunt filiorum Israel, et non contaminent nomen sanctificatorum mibi, quæ ipsi offerunt. Ego Dominus [h. ut non contaminent nomen sanctum meum in his quæ sanctificata sunt mibi. Ego Dominus]. Dic ad eos et ad posteros eorum : Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, et quæ obtulerunt filii Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino. Ego sum Dominus. Homo de semine Aaron, qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, non vescetur de his quæ

^a Hebræus, Sam. et LXX legunt in plurali, *ducent*, accipient, et quod immediate sequitur, *quia consecratus est Deo suo*, in singulari; licet omnia hæc ad eum-

A sanctificata sunt mibi, donec sanetur. Qui tetigerit immundum super mortuo [h. donec curetur. *Anima* quæ tetigerit immundum super mortuo], et ex quo egreditur semen quasi coitus, et qui tangit reptile, et quodlibet immundum, cuius tactus est sordidus, immundus erit usque ad vesperum, et non vescetur his quæ sanctificata sunt, sed cum laverit carnem suam aqua, et occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. Morticinum et captum a bestia non comedent, nec polluentur in eis. Ego sum Dominus. Custodian præcepta mea [h. Observent custodias meas], ut non subjaceant peccato, et moriantur in sanctuario, cum polluerint [h. violaverint] illud. Ego Dominus qui sanctifico eos [Vulg. vos]. Omnis alienigena non comedet de sanctificatis, inquitinus sacerdotis et mercenarius non vescentur ex eis. Quem autem sacerdos emerit et qui vernacula domus ejus fuerit, hi comedent ex eis. Si filia sacerdotis cuiilibet ex populo nupta fuerit, de his quæ sanctificata sunt, et de primitiis non vescetur; sin autem vidua, et repudiata, et absque liberis reversa fuerit ad dominum patris sui : sicut puella consueverat, aletur cibis patris sui. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet potestatem. Qui conederit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, et dabit sacerdoti in sanctuarium. Nec contaminabunt sanctificata filiorum Israel, quæ offerunt Domino : ne forte sustineant iniuriam delicti sui, cum sanctificata comederint. Ego Dominus qui sanctifico eos. [T. XIV, C. LXXIV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad Aaron et filios ejus, et ad omnes filios Israel, dicesque ad eos : Homo de domo Israel et de adversis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quid illud obtulerit in holocaustum Domini, ut offeratur per vos, inasculus immaculatus erit ex boibus, et ex ovibus, et ex capris : si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile : homio qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota solvens, vel sponte offerens, tam de bobus quam de ovibus, immaculatum offeret, ut acceptabile sit : omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, vel impetiginem, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex eis super altare Domini. Bovem et ovem aure et cauda amputatis, voluntarie offerre potes [h. bovem et ovem, quæ generaliter plus minusve habuerit, voluntarie offerre potes], votum autem ex his solvi non potest. Omne animal quod vel contritis, vel tunsis, vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, et in terra vestra hoc omnino ne faciatis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, et quidquid aliud dare voluerit : quia corrupta et maculata sunt omnia,

dem sacerdotem referantur. Melius itaque legitur in canone Heb. verit. ac in mss. omnibus Latinis, *dacet, offert, consecratus est, sit sanctus*, etc. MART.

non suscipietis ea [h. De manu alienigenæ non offertis panes Deo vestro de omnibus istis, quia corrupta et maculata sunt omnia; non suscipietis ea]. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Bos, ovis et capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ: die autem octavo, et deinceps offerri poterunt Domino. Sive illa bos, sive illa ovis, non immolabuntur una die cum fetibus suis. [C. LXXV.] Si immolaveritis hostiam pro gratiarum actione Domino, ut possit esse placabilis, eodem die comedetis eam [b. eodem die comedetur], non remanebit [h. non remanebit ex ea quidquam in mane] quidquam in mane alterius diei. Ego Dominus: Custodite mandata mea, et facite ea. Ego Dominus. Ne polluatis nomen meum sancium, ut sacrificier in medio filiorum Israel. Ego Dominus qui sanctifico vos, et eduxi de terra Ægypti, ut essem vobis in Deum. Ego Dominus.

[B. XIII, C. LXXVI, Cap. XXIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel, et dices ad eos: Ilæ sunt feriae Domini, quas vocabitis sanctas: Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus. Omne opus non facietis in eo: sabbatum Domini est in cunctis habitationibus vestris. [C. LXXVII.] Ilæ sunt ergo feriae Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. Mense primo, quarta decima die mensis ad vesperum Phase Domini est, et quinta decima die mensis hujus, solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque: omne opus servile non facietis in eo [h. non habet], sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. [C. LXXVIII.] Dies autem septimus erit celebrior et sanctior, nullumque servile opus facietis [Vulg. add. in eo]. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, et messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad sacerdotem: qui elevabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis, altero die sabbati, et sanctificabit illum: Atque in eodem die quo manipulus consecratur, cædetur agnus immaculatus, anniculus in holocaustum Domini. Et libamenta offerentur cum eo, dux decimæ similiæ conspersæ oleo in incensum Domini, odoremque suavissimum: liba quoque vini, quarta pars hin. Panem, et polentam, et pultes [h. spicam teneram] non comedetis ex segete, usque ad diem, qua offeretis ex ea Deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis vestris. Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulisti manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, et sic offeretis sacrificium novum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos [h. Ex habitaculis vestris offeretis panes primitiarum duos] de duabus decimis similiæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Do-

A mini. Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, et vitulum de armento unum, et arietes duos, et erunt in holocaustum cum libamentis suis, in odorem suavissimum Domino. Facietis et hircum [h. caprarum] pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum. Cumque elevaverit eos sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus [h. sanctitas erunt Domino ad sacerdotem]. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum: omne opus servile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, et generationibus vestris. Postquam autem messueritis segetem [h. Et cum messueritis segetem] terræ vestræ, non secabitis eam usque ad solum: nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus et peregrinis dimittetis eas. Ego sum Dominus Deus vester [T. XV, C. LXXIV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel: Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum: omne opus servile non facietis in eo [h. non habet], et offeretis holocaustum Domino. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationum erit celeberrimus, et vocabitur sanctus: affligetis animas vestras in eo, et offeretis holocaustum Domino. Omne opus [Vulg. add. servile] non facietis in tempore diei hujus: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester. Omnis anima, quæ afflita non fuerit in die hoc, peribit de populis suis, et quæ operis quidpiam fecerit, delebo eam de populo suo. Nihil ergo operis facietis in eo [h. non habet]: legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus et habitacionibus vestris. Sabbathum requietionis est, et affligetis animas vestras die nono mensis a vespera usque [h. Affligetis animas vestras die nona mensis ad vesperam, a vespera usque] ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filii Israel: A quinto decimo die mensis hujus septimi erunt feriae tabernaculorum septem diebus Domino. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus servile non facietis in eo [h. non habet]. Et septem diebus offeretis holocausta Domino; dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus, et offeretis holocaustum Domino: est enim cœtus atque collectæ: omne opus servile non facietis in eo [h. non habet]. Hæ sunt feriae Domini, quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas, offeretisque in eis oblationes Domino, holocausta et libamenta juxta ritum uniuscujusque diei: exceptis sabbatis Domini, donisque vestris, et quæ offeretis ex voto, vel quæ sponte tribuetis Domino. A quinto decimo ergo die mensis septimi, quando congregaveritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus. Die primo et die octavo erit sabbatum, id est, requies. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spathulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et lætamini coram Domino.

B

C

D

Deo vestro. Celebrabitisque solemnitatem ejus septem diebus per annum. Legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Mense septimo festa celebrabitis, et habitabitis in umbraculis [h. tabernaculis] septem diebus. Omnis, qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis, ut discant posteri vestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra Aegypti. Ego Dominus Deus vester. Locutusque est Moses super solemnitatibus Domini ad filios Israel.

[C. LXXX, Cap. XXIV.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de olivis purissimum, ac lucidum, ad concinnandas lucernas jugiter, extra velum testimoniū in tabernaculo foederis [h. testimonii]. Ponet eas Aaron a vespere usque in mane coram Domino, cultu rituque perpetuo in generationibus vestris super candelabrum mundissimum ponentur semper in conspectu Domini. Accipies quoque similam, et coques ex ea duodecim panes [h. placentas], qui singuli habebunt duas decimas : quorum senos altrinsecus super mensam purissimam coram Domino statues, et pones super eos thus lucidissimum, ut sit [h.] pani in monumentum oblationis Domini. Per singula sabbata mutabuntur [h. præparabuntur] coram Domino suscepti a filiis Israel foedere sempiterno : eruntque Aaron et filiorum ejus, ut comedant eos in loco sancto : quia sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini jure perpetuo. [T. XVI, B. XIV, C. LXXXI.] Ecce autem egressus filius mulieris Israelitidis, quem pepercit de viro Aegyptio inter filios Israel, jurgatus est in castris cum viro Israeltita. Cumque blasphemasset nomen Dei, et male-dixisset ei [h. Non habet, Dei, nec, ei], adductus est ad Mosen (vocabatur autem mater ejus Solomith), filia Dibri de tribu Dan. Miseruntque eum in carcerem, donec noscent quid jubaret Dominus. Qui locutus est ad Mosen, dicens : Educ blasphemum extra castra, et ponant omnes, qui audierunt, manus suas super caput ejus, et lapidet eum populus universus : Et ad filios Israel loqueris : Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum, et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur : lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini [h. non habet, Domini], morte moriatur. [C. LXXXII.] Qui percusserit, et occiderit hominem, morte moriatur. Qui percusserit animal, reddat vicarium, id est, animam pro anima. Qui irrogaverit maculam cuiuslibet civium suorum : sicut fecit, sic fiat ei : fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet, quamlibet inflixerit maculam, talem sustinere cogetur. Qui percusserit iumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur. Aequum judicium sit inter vos, sive pere-

a Editi, sabbatis. At mss. codices melioris notæ, sabbatizet sabbatum Domino. Recentior unus S. Germani a Pratis, num. 164, pure legit ut in Hebreo, sabbatizet terra sabbatum Domino. Quod sumptum vi-

grinus, sive civis peccaverit [h. fuerit] : quia ego sum Dominus Deus vester. Locutusque est Moses ad filios Israel, et eduxerunt eum, qui blasphemaverat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt. Feceruntque filii Israel sicut præceperat Dominus Mosi.

[Cap. XXV.] Locutusque est Dominus ad Mosen in monte Sinai, dicens : Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Quando ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, * sabbatizet sabbatum [h. terra] Domino. Sex annis seres agrum tuum, et sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus : septimo autem anno sabbatum erit terræ, requietionis Domini : agrum non seres, et vineam non putabis. Quæ sponte gignet humus, non metes, et uvas primiariam tuarum non colliges quasi vindemiam [h. Et uvas quas vinea sponte attulerit non colliges quasi vindemiam] : annus enim requietionis terræ est : sed erunt vobis in cibum, tibi et servo tuo, ancillæ tuæ et mercenario tuo, et advenæ qui peregrinantur apud te : jumentis tuis et pecoribus, omnia quæ nascentur, præbebunt cibum. Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septem seplies, quæ simul faciunt annos quadraginta novem : et clanges buccina mense septimo, decima die mensis propitiationis tempore in universa terra vestra. Sanctificabisque annum quinquagesimum, et vocabis remissionem euenitis habitatoribus terræ tue : ipse est enim Jubilæus. Revertetur homo ad possessionem suam, et unusquisque rediet ad familiam pristinam : quia jubilæus est et quinquagesimus annus. Non seretis, neque metetis sponte in agro nascentia, et primicias vendemias non colligitis, ob sanctificationem jubilæi, sed statim oblata comedetis [h. et vineam non vendemias, sed in agro statim comedetis]. Anno jubilæi redient omnes ad possessiones suas. Quando vendes quidpiam civi tuo, vel emes ab eo, ne contristies fratrem tuum, sed iuxta numerum annorum jubilæi emes ab eo, et iuxta suppurationem frugum vendet tibi. Quanto plures anni remanserint post jubilæum, tanto crescat et premitur : et quanto minus temporis numeraveris, tanto minoris et emptio constabit. Tempus enim frugum vendet tibi. Nolite affigere contribules vestros, sed timeat unusquisque Deum suum, quia ego Dominus Deus vester. Facite præcepta mea, et iudicia custodite, et implete ea, ut habitare possitis in terra absque ullo pavore, et gignat vobis humus fructus suos, quibus vescamini usque ad saturitatem, nullius impetum formidantes. Quod si dixeritis : Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras ? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum : seretisque anno octavo, et comedetis veteres fruges usque ad nonum annum : donec nova nascantur, edetis vetera. Terra quoque non vendetur

detur e marginali annotatione canonis, prout in aliis sexcentis locis, ubi in corpore Bibliorum inveniuntur positi, quæ canon in margine monet esse in Hebreo. MART.

In perpetuum : quia mea est, et vos advenae et coloni mei estis [h. et coloni apud me]. Unde cuncta regio possessionis vestrae sub redemptionis conditio vendetur. [C. LXXXIII.] Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suam, et voluerit propinquus ejus, potest redimere quod ille vendiderat. Sin autem non habuerit proximum, et ipse premium ad redimendum potuerit invenire : computabuntur fructus ex eo tempore quo vendidit, et quod reliquum est, reddet emptori, siveque recipiat possessionem suam. Quod si non invenerit manus ejus, ut reddat pretium, habebit emptor quod emerat, usque ad annum jubilaeum. In ipso enim omnis venditio reddit [Vulg. redipit] ad dominum et ad possessorem pristinum. Qui vendiderit domum intra urbium muros, habebit licentiam redimendi, donec unus impleteatur annus. Si non redemerit, et anni circulus fuerit evolutus, emptor possidebit eam, et posteri ejus in perpetuum, et redimi non poterit etiam in jubilao. Sin autem in villa fuerit domus, quae muros non habet, agrorum jure vendetur. Si ante redempta non fuerit, in jubilao revertetur ad dominum. Aedes Levitarum, quae in urbibus sunt, semper possunt redimi. si redempta non fuerint, in jubilao revertentur ad dominos, quia domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel. Suburbana autem eorum non veneant, quia possessio semipicta est. Si attenuatus fuerit frater tuus, et infirmus manu, et suscepferis eum quasi advenam et peregrinum, et viixerit tecum, ne accipias ab eo usuram, nec amplius quam dediti. Time Deum tuum, ut vivere possit frater tuus apud te. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantium non exiges. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut darem vobis terram Chanaan, et essem vester Deus. [C. LXXXIV.] Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarius et colonus erit [h. tecum], usque ad annum jubilaeum operabitur apud te, et postea egredietur cum liberis suis, et revertetur ad cognationem et ad possessionem patrum suorum; mei enim servi sunt, et ego eduxi eos de terra Ægypti. Non veneant conditione servorum : ne affligas eum: per potentiam, sed metuit Deum tuum. Servus et ancilla sint vobis de nationibus, quae in circuitu vestro sunt. Et de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra; hos habebitis famulos : et hereditario jure transmitteatis ad posteros, ac possidebitis in æternum. Fratres autem vestros filios Israel ne oppriquitis per potentiam. Si invaluerit apud vos manus advenae aliquæ peregrini, et attenuatus frater tuus vendiderit se ei, aut cuiquam de stirpe ejus : post venditionem potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis, redimet eum, et patruus, et patruelis, et consanguineus, et affinis [h. unus ex fratribus suis redimet eum, aut patruus, aut patruelis, aut quilibet consanguineus cognationis sue]. Sjn

A autem et ipse potuerit, redimet se, suppulatis dumtaxat annis a tempore venditionis suæ usque ad annum jubilaeum : et pecunia, qua venditus fuerat, juxta annorum numerum et rationem mercenarii suppulata. Si plures fuerint anni qui remanent usque ad jubilaeum, secundum hos reddet et pretium. Si pauci, ponet rationem cum eo juxta annorum numerum, et reddet emptori quod reliquum est annorum, quibus ante servivit mercedibus imputatis : non affligat enim violenter in conspectu tuo. Quod si per hæc redimi non potuerit, anno jubilæo egreditur cum liberis suis. Mei enim servi sunt filii Israel, quos eduxi de terra Ægypti.

[C. LXXXV, Cap. XXVI.] Ego Dominus Deus vester : Non facietis yabis [h. ....] idolum et sculpitile, nec titulos erigetis, nec insigem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum, [C. LXXXVI.] Ego enim sum Dominus Deus vester ; custodite sabbatum meum, et pavete ad sanctuarium meum. Ego Dominus. [C. LXXXIX. B. XV.] Si in praceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis et feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus suis, et terra gignet gerumen suum et ponit arbores replebuntur. Apprehendet messium tritura vindemiam, et vindemia occupabit semen : et comedetis panem vestrum in saturitate, et absque favore habitabitis in terra vestra : Dabo pacem in finibus vestris, dormietis, et non erit qui exterreat. Auferam malas bestias : et gladius non transibit terminos vestros. Persequemini inimicos vestros, et corrueant

C coram vobis : persequentur quinque de vestris centum aliegos, et centum de vobis decem milia : cadent inimici vestri in conspectu vestro gladio. Respiciam vos, et crescere faciam : multiplicabimini, et firmabo pactum meum vobiscum. Et comedetis vestitissima veterum, et vetera novis supervenientibus projicietis. Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abjecies vos anima mea. [C. LXXXVIII.] Et ambulabo inter vos, et ero vester Deus, vosque eritis populus meus. Ego Dominus Deus vester : qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne serviretis eis ; et qui confregi catenas cervicuum vestrarum, ut incederetis erecti. Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia pracepta mea : si sprevetis leges meas [h. legitima mea], et iudicia mea

D contempseritis, ut non faciatis ea quæ a me constituta sunt, et ad irritum perducatis pactum meum : ego quoque hæc faciam vobis : Visitabo vos velociter in egestate et ardore, qui conficiat oculos vestros, et consumat animas vestras. Frustra seretis semen, quæ ab hostibus devorabitur. Ponam faciem meam contra vos, et corrueatis coram hostibus vestris, et subjiciamini his qui oderunt vos, fugietis, nemine persequente. Sin autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, et conteram superbiam duritiae vestrae. Daboque cœlum vobis desuper sicut ferrum, et terram æneam. Consumetur incassum labrys vester, non proferet terra germen, nec arbores

poma præbebunt. Si ambulaveritis ex adverso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras usque [Vulg. tac. usque] in septuplum propter peccata vestra: emittamque in vos bestias agri, quæ consumant vos, et pecora vestra, et ad paucitatem cuncta redigant, desertæque sient viæ vestræ. Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaveritis ex adverso mihi: ego quoque contra vos adversus incendam, et percutiam vos septies propter peccata vestra, inducamque super vos gladium ultorem fœderis mei. Cumque confugeritis in urbes, mittam pestilentiam in medio vestri, et trademini in hostium manibus, postquam confregero baculum panis vestri: ita ut decem mulieres in uno cibano coquunt panes, et reddant eos ad pondus [h. et vertetur panis vester ad pondus]: et comedetis, et non saturabimini. Sin autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaveritis contra me: et ego incendam adversum vos in furore contrario, et corripiam vos *septem plagiæ* [h. septies] propter peccata vestra, ita ut comedatis carnes filiorum vestrorum et filiarum vestrarum, destruam excelsa vestra, et simula-cra vestra [Vulg. tac. vestra] confringam. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, et abominabitur vos anima mea, instant ut urbes vestras redigam in solitudinem, et deserta faciam sanctuaria vestra, nec recipiam ultra odorem suavissimum. Disperdamque terram vestram, et stupebunt super eam inimici vestri, cum habitatores illius fuerint. Vos autem dispergam in gentes, et evaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, et civitates vestræ dirutæ. Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ: quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit, et requiescat in sabbatis solitudinis suæ, eo quod non requieverit in sabbatis vestrís quando habitabatis in ea. Et qui de vobis remanserint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terribit eos sonitus solii volantis, et ita fugient quasi gladium: cadent, nullo persequente, et corrumpent singuli super fratres suos quasi bella fugientes, nemo vestrum inimicis audebit resistere. Peribitis inter gentes, et hostilis vos terra consumet. Quod si et de iis aliqui remanserint, tabescant in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum, et propter peccata patrum suorum et sua affligentur: donec confiteantur iniquitates suas, et majorum suorum, quibus prævaricati sunt in me, et ambulaverunt ex adverso mihi. Ambulabo igitur et ego contra eos, et inducam illos in terram hostilem, donec erubescat incircumcisæ mens eorum: tunc orabunt pro impietibus suis. Et recordabor fœderis mei, quod pepigi cum Jacob, et Isaac, et Abraham. Terræ quoque memor ero: quæ cum relicta fuerit ab eis, complacabit sibi in sabbatis suis, patiens solitudinem propter illos. Ipsi vero rogabunt pro peccatis suis, eo quod abeyerint judicia mea et leges meas [h. legitima] despexerint. Et tamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus abjeci eos, neque sic despexi, ut consumerentur, et irritum facerem pactum meum

A cum eis. Ego enim sum Dominus Deus eorum, et recordabor fœderis mei pristini, quando eduxi eos de terra Ægypti in conspectu gentium, ut essem Deus eorum. Ego Dominus. Hæc sunt præcepta atque iudicia et leges, quas dedit Dominus inter se et inter filios Israel in monte Sinai per manum Mosi.

[B. XVI, C. LXXXVIII, Cap. XXVII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Homo qui votum fecerit, et spondenterit animam suam, sub æstimatione dabit pretium. Si fuerit masculus a vigesimo anno usque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram sanctuarii: si mulier, triginta. A quinto autem anno usque ad vigesimum, masculus dabit viginti siclos; femina decem. Ab uno mense

B usque ad annum quintum, pro masculo dabuntur quinque sicli, pro femina tres. Sexagenarius et ultra masculus dabit quindecim siclos; femina decem. Si pauper fuerit, et æstimationem reddere non valebit, stabit coram sacerdote, et quantum ille æstimaverit, et viderit eum posse reddere, tantum dabit. Animal autem quod immolari potest Domino, si quis voverit Domino [Vulg. tac. Domino], sanctum erit, et mutari non poterit, id est, nec melius malo, nec pejus bono: quod si mutaverit, et ipsum quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. Animal autem immundum, quod immolari Domino non potest, si quis voverit, adducetur ante sacerdotem. Qui judicans utrum bonum an malum sit, statuet pretium. Quod si dare [h. redimere] voluerit is qui offert, addet supra æstimationem quintam partem. Homo si voverit domum suam, et sanctificaverit Domino, considerabit eam sacerdos utrum bona an mala sit, et juxta pretium, quod ab eo fuerit constitutum, venumdabitur: sin autem ille qui voverat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æstimationis supra, et habebit domum. Quod si agrum possessionis suæ voverit et consecraverit Domino: juxta mensuram sementis æstimabitur pretium: si triginta modiis hordei seritur terra, quinquaginta siclis vendetur argenti. Si statim ab anno incipientis [Vulg. accipientis] jubilæi voverit agrum, quanto valere potest, tanto æstimabitur. Sin autem post aliquantulum temporis, supputabit sacerdos pecuniam juxta annorum, qui reliqui sunt, numerum usque ad jubilæum, et detrahetur ex pretio. Quod si voluerit redimere agrum ille qui voverat, addet quintam partem æstimationis pecunia, et possidebit eum. Sin autem noluerit redimere, sed alteri cuilibet fuerit venumdatus, ultra eum qui voverat, redimere non poterit: quia cum jubilæi venerit dies, sanctificatus erit Domino, et possessio consecrata ad jus pertinet sacerdotum. Si ager emptus est, et non de possessione majorum sanctificatus fuerit Domino, supputabit sacerdos juxta annorum numerum usque ad jubilæum, pretium, et dabit ille qui voverat eum, Domino In jubilæo autem revertetur ad priorem dominum

qui vendiderat eum, et habuerat in sorte possessionis suæ. Omnis æstimatio sielo sanctuarii ponderabitur. Siclus viginti obolos habet. Primo genita, quæ ad Dominum pertinent, nemo sanctificare poterit, et vovere, sive bos, sive ovis fuerit, Domini sunt. Quod si immundum est animal, redimet qui obtulit, juxta æstimationem tuam, et addet quintam partem pretii; si redimere noluerit, vendetur alteri quantocumque a te fuerit æstimatum. Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. Et omnis conse-

cratio, quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur. Omnes decinæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, et illi sanctificantur. Si quis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partem earum. Omnium decimarum bovis et ovis et capræ [h. non habet], quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur: si quis mutaverit, et quod mutavit [Vulg. mutatum est], et pro quo mutatum est, sanctificabitur Domino, et non redimetur. Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Mosi ad filios Israel in monte Sinai.

Explicit Vaejera, id est, Leviticus.

TITULI LIBRI NUMERI, QUI HEBRAICE DICITUR VAJEDABBER.

I. *Præcepit Dominus Mosi, ut numerum totius populi a viginti annis et supra, omnium virorum, ac principum familiarum describat, excepta tribu Levi, et qualiter castra promoveantur, vel ponantur.*

II. *Descriptio tribus Leviticæ, et ut quis debeat in ministerio Domini officio mancipari.*

III. *Ubi præcepit maculatos extra castra esse, de votis reorum, de aquis zelotypiæ inter uxorem et maritum.*

IV. *De consecratione Nazaræorum et oblationibus eorum: quomodo sacerdotes populum benedicant.*

V. *De dedicatione tabernaculi, et altaris, et quid per duodecim dies singuli principes tribuum obtulerint. De consecratione Levitarum, et de lucernis contra Aquilonem ponendis, ut mensam panum propositiōnis respiciant.*

VI. *De primo Pascha in deserto, et secundo eorum, qui primum facere non potuerunt: et tubis argenteis ad congregandum populum faciendis.*

VII. *Ubi mola sunt castra, cognato suo Moses staret, ut ad terram promissionis secum pergaat. De murmuratione populi, et igne iracundiae Dei vindicantis in eo. De desiderio populi quærentis carnes, cepas, et cucumeres, et cætera, et nolentium dulcisimum man. De Septuaginta presbyteris prophetibus, et de coturnicibus ad comedendum eis irasciente Deo adductis, et de sepulcris concupiscentiæ.*

VIII. *De murmuratione Aaron et Mariæ, et de lepra ejus. De exploratoribus ad terram promissionis considerandam missis. De fructuum indiciis allatis. De tentatione populi et pavore. De fide Josue et Chaleb. De iracundia Dei, ubi per seipsum jurat nullum ex eis terram promissionis contingere.*

IX. *De spontaneis votis. De primiis separandis. De anima quæ per ignorantiam, vel superbiam peccat. De homine ligna colligente; qua sententia debuit Deo imperante bercelli. De fimbriis in angulis palliorum.*

X. *De certamine Dathan, Core, et Abiron, et de interitu eorum. Populus contra Mosen et Aaron pro eis murmuratus est. Ubi ira exiit a Domino, et populum*

B *percutere cepit, et Aaron thuribulum cum thymiamate offerens prohibuerit vastatorem. De virgis duodecim, et virga Aaron frondescente.*

XI. *De custodia tabernaculi, quod ad sacerdotem pertinet. De primogenitis redimendis, et de decimis decimandis.*

XII. *De vitula rufa, quæ extra castra mactatur. De expiatione. De aqua contradictionis et morte Mariæ.*

XIII. *Moses nuntios mittit ad Edom transitum petens, et prohibitus est. De morte Aaron in monte Hor, et Eleazaro successore filio ejus. De serpente aeneo, et nuntiis ad Seon regem Amorrhæorum directis.*

XIV. *De Balaac rege, et Balam ariolo, ubi asina locuta est, et quomodo econtrario benedixerit populo Israel.*

C XV. *Populus initiatu Belphegor. Jubet Dominus principes populi suspendi in patibulis. De scorte Madianitide, et vindicta Phinees. De bello Madianitis illato, et populo iterum numerato. De filiabus Salphaad hæreditatem quærentibus. De Mosi morte prædicta, et Josue ordinato successore ejus.*

XVI. *De ritu sacrificii matutini, et holocausti faciendi per singulos menses, qui sibi anno vertente succedunt. De oblatione in Pentecoste. De oblationibus mensis tubarum, et votis mulierum.*

XVII. *De intersectione Madianitarum, et præda eorum. De petitione Rubenitarum et Gaaditarum, ut in eadem terra animalium merito sorties suscipiant, et concessionem Mosi.*

XVIII. *Hic profactionum loca commemorat, et in quibus locis fixerint tentoria.*

XIX. *Dominus præcipit qualiter terram repromotionis sorte dividant, et unaquaque tribus cuius loci debeat fine concludi.*

XX. *Ubi jubetur urbes in fugitiivorum præsidia separari, et qui sint qui debeant præsidio consoveri. Fili filiorum Joseph Mosen interpellant pro filiabus Salphaad, ne hæreditate donante in alia tribu, conjugia sortiantur, ne sortium confusio fiat, et aliorum possessio ad alteros transeat, et præceptæ sunt in tribu sua quibus voluissent conjugia sociari.*

BREVES LIBRI NUMERI.

- I. *Recognitio duodecim tribuum facta a Mose et Aaron; A* XXVIII. *Flevit populus, petentes carnes : et dixit Moses ad Dominum : Non potero solus ferre populum istum.*
- II. *Jubet Dominus tribum Levi non numerari : ut ipsi tabernaculo deserviant, et ministrantur.*
- III. *Jubet Dominus ut ordinate procedant per domus paternas, et per turmas suas.*
- IV. *De progenie Mosis, et Aaron, et filiorum ejus, qui ad sacerdotium uncti sunt.*
- V. *Levitas dicit Dominus adjungi Aaron, eo quod sibi acceperit eos pro omnibus primogenitis Israel.*
- VI. *Levitæ dinumerantur a mense uno et supra, duo milia ducenti et septuaginta quatuor.*
- VII. *Omnem primogenitum filiorum Israel a mense uno et supra jussit Dominus dinumerari.*
- VIII. *Filiis Caath jubet Dominus portare arcam, et mensam, et altare, et ut non tangant sancta, ne moriantur.* B
- IX. *Filiis Gerson jubet portare tabernaculum et lora.*
- X. *Filiis Merari capita tabernaculi, et seras et columnas, et bases, omnes portantes opus tabernaculi octo millia quingentis octoginta.*
- XI. *Jubet Dominus ejici de casis omnem immunem.*
- XII. *De muliere, qua latenter fuerit adulterata.*
- XIII. *De iis, qui volum voverint castitatis.*
- XIV. *Quomodo benedicant populum sacerdotes.*
- XV. *Ungit Mose tabernaculum, et principes munera offerunt.*
- XVI. *Singuli per singulos dies duodecimi principes munera sua Mosi offerunt.* C
- XVII. *De candelabro, et lucernis.*
- XVIII. *De Levitis purificatis ad ministerium tabernaculi.*
- XIX. *A viginti quinque annis Levitas accedere ad ministrandum, et a quinquaginta recedere.*
- XX. *Anno secundo ex Ægyptio in primo mense jubet Dominus celebrari Pascha.*
- XXI. *Perfectum est tabernaculum, et nubes texit illud in die, et ignis in nocte.*
- XXII. *Præcedente nube, ex præcepto Domini promovebant, et consistebant.*
- XXIII. *De tubis argenteis ad promovenda castra.*
- XXIV. *In secundo anno, secundo mense promovent omnes filii Israel castra.* D
- XXV. *Hobab ^b cognatum suum hortatur Mose venire secum.*
- XXVI. *Promoverunt de monte Domini, et arca testamenti præcedebat eos.*
- XXVII. *Murmuravit populus, et ignis consumit aliquos ex ipsis.*

^a Unus Palatin. ms., et duodecim Tribus principibus a trintiga et supra, præter Levitas DCIV et DL.
^b Idem ms. generum suum, pro cognatum.
^c In Palat. ms. perfusa est, pro percussa.
^d Bis effert Palat. ms. verba, Demus nobis duces

- A XXVIII. *Dixit Dominus Mosi : Convoca ad me septuaginta viros seniores, et dabo eos tibi in auxilium.*
- XXIX. *Tulit Dominus ab spiritu Mosis, et posuit super seniores, et prophetaverunt.*
- XXXI. *Misit Dominus gregem columnicum in castra, et percussit ex populo viginti tria milia virorum.*
- XXXII. *Aaron et Maria male locuti sunt de Mose, et Maria ^c percussa est lepra, et fuit extra castra septem diebus.*
- XXXIII. *Mittit Moses speculatorum duodecim, singulos de singulis tribibus, qui reversi miserunt terrorem in populo. Chaleb autem exhortabatur populum, ut ascenderent adversus eos.*
- XXXIV. *Murmuravit populus dicens : Demus ^d nobis ducem, et revertamur in Ægyptum.*
- XXXV. *Iratus est Dominus, et dixit, perculere populum, et deprecatus est Moses Dominum, et propitiatus factus est eis.*
- XXXVI. *Jurat Dominus non introducere eos in terram promissionis pro eo quod murmuraverint.*
- XXXVII. *De holocausto et sacrificio.*
- XXXVIII. *Primitias panis terræ quam ingressi fuerint, jubet sibi offerri Dominus.*
- XXXIX. *Eum qui colligit ligna in sabbato, jubet Dominus lapidari.*
- XL. *De finibris faciendis.*
- C XLI. *De Core, Dathan, et Abiron, et ducentis quinquaginta principibus.*
- XLII. *Dixit Dominus delere omnem synagogam, et deprecati sunt Moses et Aaron pro populo, et glutivus terra ^c Dathan et Abiron, et consumpsit ignis ducentos quinquaginta ferentes incensum.*
- XLIII. *Exiit ira a facie Domini, et fragor factus est, et mortui sunt ex populo quatuordecim milia septingenti, pro eo quod murmuraverunt adversus Mosen et Aaron.*
- XLIV. *De virga Aaron qua floruit, et ut desinat populus murmurare, ne moriantur.*
- XLV. *Tribum Levi jubet servire tabernaculo, et custodiare, et ad vasa sancta ne accedant.*
- XLVI. *Levitas jubet accipere decimas, et ex ipsis decimas offerre.*
- XLVII. *Vaccam cremari in cineres ad aquam sparitionis.*
- XLVIII. *Mortua est Maria in deserto : murmuravit populus pro aqua, et percussit Moses petram virga dicens : Numquid de petra hac producemus vobis aquam ? et exiit aqua multa. Dominus dixit ad Mo-*

denus nobis duces.

^e Interserit Palat. ms. hic nomen, Chore.^f Quæ subsequuntur hujus capituli verba, ms. Palat. ignorat.

- A** sen, et Aaron : Non inducetis vos populum istum in terram, quam dedi eis.
- XLIX.** Mittit Moses ad regem Edou, ut transirent per ipsum, et ille noluit.
- L.** Jubet Dominus Mosi, ut vestiat Eleazarum stolam patris sui Aaron ^a in Or monte, et ut Aaron moratur ibi.
- LI.** Rex Arad belligeravit ad eversos Israel, Domino prohibente, et subditu sunt ei.
- LII.** Murmuravist populus; et immisit eis Dominus colubros mortis.
- LIII.** Profecti ambulant per desertum, et misit Moses ad Seon, ut transirent per fines ejus, et noluit Seon, sed venit ad pugnam, ^b et occidit eum Israel.
- LIV.** Exiit Og rex in obviam Israel ad pugnam, et fecit ei sicut fecit Seon regi Amorphaeorum.
- LV.** Balaac rex Moab misit ad Balaam, ut veniret, et malediceret Israel : et obviavit illi angelus evaginato gladio, et volebat occidere eum.
- LVI.** Fornicati sunt ex populo cum Madianitis, et occidit Phinees Zamri cum Madianite, et mortui sunt ex populo viginti quatuor millia.
- LVII.** Dicit Dominus ad Mosen ut percutiat Madianitas.
- LVIII.** Praecepit Dominus Mosi, a ^c vigesimo anno et supra considerari populum : et numerati sunt sexcenta millia, et mille septingentii triginta.
- LIX.** Filii Levi, ex quibus Amram, et uxor ejus Joachabed (quae peperit Aaron et Mosen et Mariam) qui considerati sunt ab uno mense, et supra viginti tria millia.
- LX.** Accepit Moses Jesum filium Nave, et imposuit ^a Haec quoque. in Or monte, etc., nescit Palat. codex.
- ^b Rursum haec, et occidit eum Israel in Palat. ms. sicuti et tertio ab hoc capitulo postrema illa verba,
- A** super eum manus coram omni populo, sicut constituit illi Dominus.
- LXI.** Dicit Dominus Mosi, ut præcipiat populo de sacrificiis et hostiis offerendis.
- LXII.** Quæ in die Paschæ offerri debeant, ostendit.
- LXIII.** Quæ in Pentecoste.
- LXIV.** Quæ in mense septimo per dies septem.
- LXV.** Votum quod vorerit quis non prætermittendum.
- LXVI.** Dicit Dominus Mosi, ut faciat vindictam in Madianitas, et commiserunt contra Madian, et occiderunt omnem masculinum eorum.
- B** **LXVII.** Filii Ruben et Gad petierunt a Mose terram ^d intra Jordanem, dicentes : Mulieres nostras et pecora nostra relinquemus hic, et nos præcedemus ante populum armati et ordinati.
- LXVIII.** Diverticula filiorum Israel ex quo profecti sunt ex Ægypto.
- LXIX.** Dicit Dominus ut disperdant omnes ^e inhabitan tes in Chanaan : quod si residui fuerint, esse su des in oculis eorum.
- LXX.** Novem tribibus et dimidiis tribui Manasse terram Chanaan jubet Dominus dividi in sortem.
- LXXI.** Nomina hominum, qui dispergiant filii Irael terram Chanaan.
- LXXII.** Civitates significat, quæ dantur Levitis, vel quæ sint in refugium.
- LXXIII.** In civitatibus refugiorum, quibus causis per petrantes homicidia confugere debeant, ostendit.
- C** **LXXIV.** De filiabus Salphaad jubetur, ut sint in tribu plebis patris sui.
- C** et volebat occidere eum, desiderantur.
- ^c Palat. ms., a trigesimo anno.
- ^d Idem ms., trans Jordanem.
- ^e Pro Chanaan, præsert ms. Palat. Moab.

CAPITULA LIBRI NUMERI QUI HEBRAICE DICITUR VAJEDABBER.

- I.** De Levitis non numerandis.
- II.** De castris constituendis.
- III.** Progenies Aaron.
- IV.** Levitæ obsequio Aaron dati.
- V.** Levitas pro primogenitis Israel datos.
- VI.** Numerus Levitarum.
- VII.** Consideratio primogenitorum.
- VIII.** Redemptio primogenitorum pro Levitis.
- IX.** De servitio filiorum Caith.
- X.** Levitas a triginta annis usque ad quinquagesimum ministrare.
- XI.** De servitio filiorum Gerson.
- XII.** De servitio filiorum Merari.
- XIII.** Ubi leprosi de castris ejiciuntur.
- XIV.** De peccatis negligentie.
- XV.** Primitius sacerdotum esse.
- XVI.** De Zelotypis.
- XVII.** Qui votum vorit castitatis.
- XVIII.** Ubi Deus jubet quomodo benedicantur filii Israël.
- D** **XIX.** Principes vehicula offerentes. Munera principum.
- XX.** Arcæ dedicatio.
- XXI.** De candelabro.
- XXII.** De purificatione Levitarum.
- XXIII.** De primogenitis.
- XXIV.** De Levitarum ordinatione.
- XXV.** A quo tempore ætatis, et usque quo Levitæ in tabernaculo deserviunt.
- XXVI.** De Pascha.
- XXVII.** De immundis, qui Pascha celebrare non potuerunt.
- XXVIII.** Quomodo promoveantur.
- XXIX.** De tubis ad Moysem.
- XXX.** Profectio prima a monte Sina.
- XXXI.** Cognato suo Moyse proficiendi secum suadet.
- XXXII.** Ubi murmurat populus, et igne percussus obcurritur.
- XXXIII.** Desideria carnium, et peponum, et ceparum.
- XXXIV.** De manna.

- XXXV.** *Moyses ad Deum pro carnibus.*
- XXXVI.** *De septuaginta senioribus, qui acceperunt de spiritu ejus.*
- XXXVII.** *Maria et Aaron adversum Moysen murmurant.*
- XXXVIII.** *Ubi misit Moyses considerare terram, et de botro, et malo.*
- XXXIX.** *Moses satisfacit pro populo.*
- XL.** *Ubi murmuravit synagoga adversus Deum, et vindictam sumpserunt. Comminatio quod in eremo morituri essent a viginti annis et supra.*
- XLI.** *Ubi moriuntur, qui terrae detraxerunt exploratores.*
- XLII.** *Ubi populus montem ascendere prohibetur ab Amalec.*
- XLIII.** *Deprecatio sacrificiorum.*
- XLIV.** *De primitiis.*
- XLV.** *De Synagoga si nolens peccaverit.*
- XLVI.** *De peccato superbiae.*
- XLVII.** *De eo qui lignum colligit sabbato.*
- XLVIII.** *De Core, Dathan, Abiron, et cetera.*
- XLIX.** *De arulis et thuribulis.*
- L.** *De virga, que floruit.*
- LI.** *Dominus ad Aaron, de sacerdotio et Levitis.*
- LII.** *De portionibus sacerdotum, que sunt ex oblationibus populi.*
- LIII.** *De sacerdotibus et Levitis, nihil debere habere.*
- LIV.** *Pecunias debere dare Levitas ex decimis suis.*
- LV.** *De Purificatione aquæ sparsionis, et immundum tangentibus, et aqua.*
- LVI.** *Maria defuncta.*
- LVII.** *De aqua contradictionis.*
- LVIII.** *Ubi non est populus admissus transire per filios Edom.*
- LIX.** *Ubi Aaron moritur.*
- LX.** *Ubi populus Deo Chananæum devovit.*
- LXI.** *De serpente æneo.*
- LXII.** *Ubi Dominus aquam de puto dedit filiis Israel, et de cantico, quod est dictum super eum.*
- A** **LXIII.** *Populus Israel pugnat contra regem Moab, et Seon, et Og regem Basan, et expugnavit eos.*
- LXIV.** *De Balac, et Balaam.*
- LXV.** *De asina loquente.*
- LXVI.** *Ubi populus fornicatur.*
- LXVII.** *Phinees adulteros interficit.*
- LXVIII.** *Numerus Levitarum.*
- LXIX.** *Quibus terra dividi jubetur.*
- LXX.** *De numero filiorum Levi.*
- LXXI.** *Ubi filiæ Salphaad pro hæreditate Moysen interpellant.*
- LXXII.** *De successionibus hæreditatis.*
- LXXIII.** *Ubi Moyses in montem ascendere jubetur.*
- LXXIV.** *Ubi Jesus a Domino destinatur.*
- LXXV.** *De sacrificiis agnorum.*
- B** **LXXVI.** *De sacrificio Sabbati.*
- LXXVII.** *Sacrificium Neomeniæ.*
- LXXVIII.** *Sacrificium Paschæ.*
- LXXIX.** *Sacrificium novorum in Pentecoste.*
- LXXX.** *Sacrificium mensis septimi.*
- LXXXI.** *Sacrificium jejunii septimi.*
- LXXXII.** *Sacrificium tabernaculorum in mense septimo.*
- LXXXIII.** *De voto complendo.*
- LXXXIV.** *De voto feminæ.*
- LXXXV.** *De vindicta in Madianitas.*
- LXXXVI.** *Ubi Moyses indignatur propter Madianitas.*
- LXXXVII.** *De divisionibus prædæ Madianitarum.*
- LXXXVIII.** *Ubi pars populi hæreditatem petit.*
- LXXXIX.** *Itinera populi.*
- C** **XC.** *De idolis confringendis.*
- XCI.** *De sorte possessionis.*
- XCII.** *Nomina principum, qui partituri erant terram.*
- XCIII.** *Præcepta populi, ut Levitis dent civitates et suburbana.*
- XCIV.** *De civitatibus refugii.*
- XCV.** *De imperfectis.*
- XCVI.** *Si fortuitu et absque odio quis percusserit proximum suum.*
- XCVII.** *De filiabus Salphaad, ut proximis nubant.*

INCIPIT

LIBER VAJEDABBER

Qui apud nos dicitur

NUMERI.

[T. I. B. I. Cap. I.] Locutusque est Dominus ad **D** Israel [ ], et numerabitis eos per turmas suas, tu et Aaron. Eruntque vobiscum principes tribuum ac domorum in cognationibus suis, quorum ista sunt nomina. De Ruben, Elisur filius Sedeur. De Simeon, Selumiel filius Surisaddai. De Juda, Naasson filius Aminadab. De Issachar, Nathanael filius Suar. De Zabulon, Eliab filius Helon. Filiorum autem Joseph, de Ephraim, Elisama filius Ammiud. De Manasse,

Gamaliel filius Phadassur. De Benjamin, Abidan filius Gedeoni. De Dan, Aiezer filius Amisaddai. De Aser, Phaganiel filius Achran. De Gad, Eliasaph filius Dehuel. De Nephtali, Ahira filius Henan. Hi nobilissimi principes multitudinis per tribus et cognationes suas, et capita exercitus Israel : quos tulerunt Moses et Aaron cum omni vulgi multitudine, et congregaverunt primo die mensis secundi, recensentes eos per cognationes, et domos ac familias, et capita, et nomina singulorum [h. domosque familiarum, et nomina singulorum] a vigesimo anno et supra, sicut præceperat Dominus. Numeratique sunt in deserto Sinai. De Ruben primogenito Israe- lis per generationes et familias ac domos suas, et nomina capitum singulorum, omne quod sexus est masculini a vigesimo anno et supra, procedentium ad bellum, quadraginta sex millia quingenti. De filiis Simeon per generationes suas [Vulg. tac. suas hic et infra] ac familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt per nomina et capita singulorum, omne quod sexus est masculini a vigesimo anno et supra, procedentium ad bellum, quinquaginta no- vem millia trecenti. De filiis Gad, per generationes suas et familias ac domos cognitionum suarum re- censiti sunt per nomina singulorum a viginti annis et supra, omnes qui ad bella procederent, quadra- ginta quinque millia sexcenti quinquaginta. De filiis Juda per generationes et familias ac domos cognationum suarum, per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella proce- dere, recensiti sunt septuaginta quatuor millia sex- centi. De filiis Issachar, per generationes et familias ac domos cognitionum suarum, per nomina singu- lorum a vigesimo anno et supra, omnes qui ad bella procederent, recensiti sunt quinquaginta qua- tuor millia quadrangenti. De filiis Zabulon per gene- rationes et familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella proco- dere, quinquaginta septem millia quadrangenti. De filiis Joseph, filiorum Ephraim per generationes et familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta millia quingenti. Porro filiorum Ma- nasse per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulo- rum a viginti annis et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, triginta duo millia ducenti. De filiis Benjamin per generationes et familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, triginta quinque millia

A quadringenti. De filiis Dan, per generationes et fa- milias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, sexaginta duo millia septingenti. De filiis Aser, per generationes et familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta millia et mille quin- genti. De filiis Nephtali, per generationes et familias ac domos cognitionum suarum recensiti sunt nomi- nibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, quinquaginta tria millia quadrangenti. Hi sunt, quos numeraverunt Moses et Aaron, et duodecim principes Israel, sin-

B gulos per domos cognitionum suarum. ^a Fuerun- que omnis numerus filiorum Israel per domos et familias suas [h. semper, pro domos familiarium suarum, habet] a vigesimo anno et supra, qui pote- rant ad bella procedere, sexcenta tria millia viro- rum [h. non habet. virorum] quingenti quinqua- ginta. Levitæ autem in tribu familiarium suarum non sunt numerati cum eis. [B. II, C. I.] Locutus- que est Dominus ad Mosen, dicens : Tribum Levi noli numerare, nec ponam summam eorum cum filiis Israel : sed constitue eos super tabernaculum testimonii et cuncta vasa ejus, et quidquid ad cæ- remonias pertinet [h. et omnem supellecilem ejus]. Ipsi portabunt tabernaculum et omnia utensilia ejus, et erunt in ministerio, ac per gyrum taberna- culi metabuntur. Cum proficiscendum fuerit, depo- nent Levitæ tabernaculum : cum castrametandum, erigent : quisquis externorum accesserit, occidetur. Metabuntur autem castra filii Israel unusquisque per turmas et cuneos atque exercitum suum. [C. II.] Porro Levitæ per gyrum tabernaculi figent [h. me- tabuntur] tentoria, ne fiat indignatio super multi- tudinem filiorum Israel, et excubabunt in custodiis [h. custodia] tabernaculi testimonii. Fecerunt ergo filii Israel juxta omnia, quæ præceperat Dominus Mosi.

[B. III, Cap. II.] Locutusque est Dominus ad Mo- sen et Aaron, dicens : Singuli per turmas, signa, atque vexilla [h. non habet] et domos cognitionum suarum, castrametabuntur filii Israel, per gyrum tabernaculi foderis. Ad Orientem Judas figet ten- toria per turmas exercitus : eritque princeps filiorum ejus Naasson filius Aminadab, et omnis de stirpe ejus summa pugnantium, septuaginta quatuor millia sexcenti. Juxta eum castrametati sunt de tribu Is- sachar, quorum princeps fuit Nathanael filius Suar. Et omnis numerus pugnatorum ejus, quinquaginta quatuor millia quadrangenti. In tribu Zabulon prin-

* In mss. legimus, fueruntque omnes filiorum Israel, etc, aut, fueruntque simul omnes filiorum Israel. In Aniciensis autem Ecclesiae ms. codice, qui nunc est in bibliotheca Colbertina 157, prima manu scriptum suis videtur, fueruntque omnes supputati filiorum Israel, etc. Quæ lectio optima esset : sed duo verba

scalpro deleta sunt, et supra positum est, simul, ut hoc modo legatur : fueruntque simul filiorum Israel, etc. MART.

— Urbinas ms. Fueruntque omnes filii Israel. Alias variantes lectiones Martian. afferit.

cepit fuit Eliab filius Helon. Omnes de stirpe ejus exercitus pugnatorum quinquaginta septem millia quadringenti. Universi qui in castris Iudee annumerati sunt, fuerunt centum octoginta sex millia quadringenti, et per turmas suas primi egredientur. In castris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Eliseus filius Sedeur, et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quadraginta sex millia quingenti. Juxta eum castrametati sunt de tribu Simeon : quorum princeps fuit Selumiel [Vulg. Salamiel] filius Surisaddai. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quinquaginta novem millia trecenti. In tribu Gad princeps fuit Eliasaph filius ^a Duel [h. Rahuel], et cunctus exercitus pugnatorum ejus qui numerati sunt, quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. Omnes, qui recensiti sunt in castris Ruben, centum quinquaginta millia et mille quadringenti quinquaginta per turmas suas : in secundo loco proficiscentur. Levabitur autem tabernaculum testimonii per officia Levitarum et turmas eorum. Quomodo erigetur, ita et deponetur. Singuli per loca et ordines suos [h. Levabitur autem tabernaculum testimonii per officia Levitarum in medio Castrorum. Quomodo metabuntur, ita proficiscentur singuli et ordines suos] proficiscentur. Ad occidentalem plagam erunt castra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Elisama filius Ammiud. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quadraginta millia quingenti. Et cum eis tribus filiorum Manasse, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadas-sur. Cunctus exercitus pugnatorum ejus qui numerati sunt, triginta duo millia ducenti. In tribu filiorum Benjamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus qui recensiti sunt, triginta quinque millia quadringenti. Omnes qui numerati sunt in castris Ephraim, centum octo millia, centum per turmas suas : tertii proficiscentur. Ad Aquilonis partem castrametati sunt [h. castrametabuntur] filii Dan : quorum princeps fuit Ahirzer filius Amisaddai. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, sexaginta duo millia septingenti. Juxta eum fixere tentoria [h. castrametabuntur] de tribu Aser : quorum prin-

Aceps fuit Phagabel filius Achran [Vulg. Ochran]. Cunctus exercitus pugnatorum ejus qui numerati sunt, quadraginta millia et mille quingenti. De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Henan. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, quinquaginta tria millia quadringenti. Omnes qui numerati sunt in castris Dan, fuerunt centum quinquaginta septem millia sexcenti, et novissimi proficiscentur. Ille numerus filiorum Israel, per domos cognationum suarum et turmas divisi exercitus, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta. Levitas autem non sunt numerati inter filios Israel ; sic enim praecepit [Vulg. praeceperat] Dominus Mosi. Fecerunt filii Israel juxta omnia, quæ praeceperat Dominus Mosi. Castrametati sunt per turmas suas, et profecti per familias suas [Vulg. sac. suas] ac domos patrum suorum.

[T. II, B. IV, C. III, Cap. III.] Haec sunt generationes Aaron et Mosi, in die qua locutus est Dominus ad Mosen in monte Sinai. Et haec nomina filiorum Aaron : primogenitus ejus Nadab, defnde [h. non habet] Abiu et Eleazar, et Ithamar. Haec nomina filiorum Aaron sacerdotum qui uncti sunt, et quorum replete et consecrata manus et sacerdotio fungentur. Mortui sunt autem Nadab et Abiu, cum offerrent igneum alienum in conspectu Domini in deserto Sinai, absque liberis : functique sunt sacerdotio Eleazar et Ithamar coram Aaron patre suo. [B. V, C. IV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministrent ei, et excubent, et observent quidquid ad cultum pertinet multitudinis eoram tabernaculo testimonii, et custodiant vasa tabernaculi, servientes in ministerio ejus. Dabisque dono Levitas Aaron et filiis ejus ; quibus traditi sunt a filiis Israel. Aaron autem et filios ejus constitues super cultum sacerdotii. Exterus, qui ad ministrandum [h. non habet] accesserit morietur. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Ego tuli Levitas a filiis Israel pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Israh, et natusque Levi mei. Nam est enim omne primogenitum, ex quo percussi primogenitos in terra Aegypti : sanctificavi mihi quidquid primum nascitur in Israel ab homine usque ad pecus : mei sunt. Ego

^a Hoc nomen Samaritani et Arabes legunt cum dalet **דָּוֵל**, Dauel et Dauail ; quod Vulgatus noster similiter legit. Hebreus autem biderius, LXX, Chald. et Syr. habent resch ab initio **רָהָבֵל**, Rahuel, vel Rague. At S. Hieronymus juxta Samaritanorum codices, in libro nominum Hebraicorum legit iterum cum dalet, et ipsum nomen citato ex Numeris interpretatur, agnoscant Deum : **Deu-el**, inquit, agnoscant Deum ; nempe a radice **יְהֹוָה**, jada, quæ significat, agnovit. Non ideo tamen de marginali annotatione incidat statim aliqua suspicio, quasi non sit Hieronymi, qui in suo exemplari Hebraico legebat **רָהָבֵل**, deuel ; quia frequenter ipse nos doceat eadem nomina diverso modo, ac diversis litteris scribi luisse solita : ut est nomen Dibon, de quo haec observari voluit lib. vi comment. in cap. xv Isaiae : Ne quis, ait, scriptoris rituum putet, et errorem, emendare dum

vult, faciat : una urbe et per m, et per b litteram scribitur ; e quibus Dibon, silentium interpretatur, Dibon, flueus : indito utroque nomine propter latices, hinc tacite sunt. Usque hodie indifferenter et Dibon et Dibon hoc oppidum dicuntur. Verum qui necesse fuit in exemplaria Dibon sumere, cum ipsissimum nomen de quo nunc sermo nobis est, infra, cap. vii, 42, 47, scribatur et in Hebreo, et in Chaldaico **רָהָבֵל**, Deuel, et non Rael? MART.

— **Verissimum annotatum Hebreo Scholasticæ**, in Hebraico esse Rahuel **רָהָבֵל**. Sed idem hoc nomen est, quod superiori Capitulo v. 14, in ipso Hebraico Dahuel, **דָּהָבֵל** scribitur, sicutque inferius his cap. vii, 42 et 47. Constatque totam diversitatem causam esse ex scriberum properantia nimisque similiudine litterarum ו et י repetendam.

Dominus. [B. VI, C. VI.] Locutusque est Dominus ad Mosen in deserto Sinai, dicens: Numera filios Levi per domos patrum suorum et familias, omnem masculum ab uno mense et supra. Numeravit Moses, ut præceperat Dominus, et inventi sunt filii Levi per nomina sua, Gerson et Caath et Merari. Filii Gerson: Lebni et Semei. Filii Caath: Amram et Jessaar, Hebron et Oziel. Filii Merari: Mahali et Musi. De Gerson fuere familie duæ, Lebotica, et Semeitica: quarum numeratus est populus sexus masculini ab uno mense et supra, septem millia quingenti. Illi post tabernaculum metabuntur ad Occidentem, sub principe Eliasaph filio Lael. Et habebunt excubias in tabernaculo fœderis, ipsum tabernaculum et operimentum ejus, tentorium, quod trahitur ante fores tecti fœderis, et cortinas atrii: tentorium quoque quod appenditur in introitu atrii tabernaculi, et quidquid ad ritum altaris pertinet, funes tabernaculi et omnia utensilia ejus. Cognatio Caath habebit populus Amramitas et Jessaeritas, et Hebronitas et Ozielitas. Ille sunt familie Caanthitarum recensitæ per nomina sua: omnes generis masculini ab uno mense, et supra, octo millia sexcenti habebunt excubias sanctuarii, et castrametabuntur ad meridianam plagam. Princepsque eorum erit Eliaphan filius Oziel: et custodient arcum, mensamque et candelabrum, altaria et vasa sanctuarii, in quibus ministratur, et velum, cunctaque hujuscemodi supellecstilem. Princeps autem principum Levitarum Eleazar filius Aaron sacerdos, erit super excubidores custodiæ sanctuarii. At vero de Merari erunt populi Mahalite et Mositæ recensiti per nomina sua: omnes generis masculini ab uno mense et supra, sex millia ducenti. Princeps autem [Vulg. tac. autem] eorum Suriel filius Abiajil: in plaga septentrionali castrametabuntur. Erunt sub custodia eorum tabulae tabernaculi et vectes, et columnæ ac bases earum, et omnia quæ ad cultum hujuscemodi pertinent: columnæque atrii per circuitum cum basibus suis, et paxilli cum sumibus. Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id est, ad orientalem plagam, Moses et Aaron [h. Moses, Aaron et filii ejus, id est, Aaron], cum filiis suis, habentes custodiæ sanctuarii in medio filiorum Israel. Quisquis alienus accesserit, morietur. Omnes Levitæ, quos numeraverunt Moses et Aaron juxta præceptum Domini per familias suas in genere masculino a mense uno et supra, fuerunt viginti duo millia. [B. VII, C. VII.] Et ait Dominus ad Mosen: Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel a mense uno et supra, et habebis summam eorum. Tollesque Levitas mihi pro omni primogenito filiorum Israel: ego sum [h. non habet, sum] Dominus: et pecora eorum pro universis primogenitis pecoris [Vulg. pecorum] filiorum Israel. Recensuit Moses, sicut præceperat Dominus, primogenitos filiorum Israel. Et fuerunt masculi per nomina sua, a mense uno et supra, viginti duo millia ducenti septuaginta tres. [C. VIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Tolle Levitas pro primogenitis filiorum

A Israel, et pecora Levitarum pro pecoribus eorum, erunque Levitas mei. Ego sum [h. non habet, sum] Dominus. In pretio autem ducentorum septuaginta trim, qui excedunt numerum Levitarum de primogenitis filiorum Israel, accipies quinque siclos per singula capita ad mensuram sanctuarii. Siclus habet obolos viginti. Dabisque pecuniam Aaron et filiis ejus pretium eorum qui supra sunt. Tullit igitur Moses pecuniam eorum, qui fuerant amplius, et quos redemerant a Levitis pro primogenitis filiorum Israel, mille trecentorum sexagesima quinque siclorum juxta pondus sanctuarii, et dedit eam Aaron et filiis ejus juxta verbum quod præceperat sibi Dominus.

[C. IX, Cap. IV.] Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens: Tolle summam filiorum Caath de medio Levitarum per domos et filias suas, a trigesimo anno et supra, usque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur, ut stent, et ministrant in tabernaculo fœderis. Hic est cultus filiorum Caath: tabernaculum fœderis, et sanctum sanctorum [h. Hic est cultus filiorum Caath in tabernaculo testimonii sancta sanctorum] ingredientur Aaron et filii ejus, quando movenda sunt casira, et deponent velum, quod pendet ante fores, involventque en arcum testimonii, et operient rursum velamine janthinarum pellium, extendentque desuper pallium totum hyacinthinum, et inducent vectes. Mensam quoque propositionis involvent hyacinthino pallio, et ponent cum ea thuribula et mortariola, cyathos et crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt: extendentque desuper pallium coccineum, quod rursum operient velamento janthinarum pellium, et inducent vectes. Sument et pallium hyacinthinum [Vulg. et], quo operient candelabrum cum lucernis et forcipibus suis et emunctoriis et cunctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt: et super omnia ponent operimentum janthinarum pellium, et inducent vectes. Nec non et altare aureum involvent hyacinthino vestimento, et extendent desuper operimentum janthinarum pellium, inducentque vectes. Omnia vasa, quibus ministratur in sanctuario, involvent hyacinthino pallio, et extendent desuper operimentum janthinarum pellium, inducentque vectes. Sed et altare mundabunt cinere, et involvent illud purpureo vestimento, ponentque cum eo omnia vasa, quibus in ministerio ejus utuntur, id est, ignium receptacula, fuscinulas ac tridentes, uncinos et batilla. Cuncta vasa altaris operient simul velamine janthinarum pellium, et inducent vectes. [B. VIII.] Cumque involverint Aaron et filii ejus sanctuarium, et omnia vasa ejus in communione castrorum, tunc intrabunt filii Caath, ut portent involuta: et non tangent vasa sanctuarii, ne moriantur. Ista sunt onera filiorum Caath in tabernaculo fœderis: super quos erit Eleazar filius Aaron sacerdos, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas [h. erit autem Eleazar filius Aaron sacerdos super oleum ad concinnandas lucernas], et compositionis incensum, et

sacrificium, quod semper offertur, et oleum unctio-
nis, et quidquid ad cultum tabernaculi pertinet, om-
niumque vasorum, quæ in sanctuario sunt. Locu-
tusque est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens :
Nolite perdere populum Caath de medio Levitarum :
sed hoc facite eis, ut vivant, et non moriantur, si te-
tigerint sancta sanctorum [h. cum accesserint ad
portanda sancta sanctorum]. Aaron et filii ejus intrabunt,
ipsique disponent opera singulorum, et di-
vident quid portare quis debeat. Alii nulla curiositate
videant quæ sunt in sanctuario, priusquam intvolvan-
tur, alioquin morientur. [B. IX, C. X.] Locutusque
est Dominus ad Mosen, dicens : Tolle summam etiam
filiorum Gerson per domos ac familias et cognatio-
nes suas [h. per domos familiarum suarum], a tri-
ginta annis et supra, usque ad annos quinquaginta. Numera omnes,
qui ingrediuntur, et ministrant in
tabernaculo fœderis [h. testimonij]. Hoc est officium
familiaæ Gersonitarum, ut portent cortinas taberna-
culi, et tectum fœderis, operimentum aliud, et super
omnia velamen janibinum tentoriumque, quod pen-
det in introitu tabernaculi fœderis, cortinas atrii,
et velum in introitu, quod est ante tabernaculum.
Omnia quæ ad altare pertinent, funiculos, et vasa
ministerii, jubente Aaron et filiis ejus, portabunt filii
Gerson : et scient singuli cui debeant onera mancipari.
Hic est cultus familiae Gersonitarum in taber-
naculo fœderis, eruntque sub manu Ithamar filii
Aaron sacerdotis. [B. X.] Filios quoque Merari per
familias et domos patrum suorum recensebis, a tri-
ginta annis et supra, usque ad annos quinquaginta, omnes
qui ingrediuntur ad officium ministerii sui et
cultum fœderis testimonii. Hæc sunt onera eorum :
Portabunt tabulas tabernaculi et vectes ejus, col-
umnas ac bases earum, columnas quoque atrii per
circumum cum basibus et paxillis et funibus suis.
Omnia vasa et supellectilem ad numerum accipient,
sicque portabunt. Hoc est officium familiae Merarita-
rum, et ministerium in tabernaculo fœderis : erun-
que sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis. Re-
censuerunt igitur Moses et Aaron et principes syna-
gogæ filios Caath per cognationes et domos patrum
suorum, a triginta annis et supra, usque ad annum
quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad ministe-
rium tabernaculi fœderis : et inventi sunt duo millia
septingenti quinquaginta. Hic est numerus populi
Caath, qui intrant tabernaculum fœderis : hos nume-
ravit Moses et Aaron juxta sermonem Domini per
manum Mosi. [C. XI.] Numerati sunt et filii Gerson
per cognationes et domos patrum suorum, a triginta

A annis et supra, usque ad quinquagesimum annum, omnes qui ingrediuntur, ut ministrent in taber-
naculo fœderis ; et inventi sunt duo millia sexcenti tri-
ginta. Hic est populus Gersonitarum, quos nume-
raverunt Moses et Aaron juxta verbum Domini.
[C. XII.] Numerati sunt et filii Merari per cognationes
et domos patrum suorum, a triginta annis et supra,
usque ad annum quinquagesimum, omnes qui
ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis :
et inventi sunt tria millia ducenti. Hic est numerus
filiorum Merari, quos recensuerunt Moses et Aaron
juxta imperium Domini per manum Mosi. Omnes
qui recensiti sunt de Levitis, et quos ^a recenseri fecit
ad nomen Moses, et Aaron [h. quos numeraverunt
Moses et Aaron], et principes Israel, per cognationes,
et domos patrum suorum, a triginta annis et supra,
usque ad annum quinquagesimum, ingredientes ad
ministerium tabernaculi, et onera portanda, fuerunt
simil octo millia quingenti octoginta. Juxta verbum
Domini recensuit eos Moses, unumquemque juxta
officium et onera sua, sicut præceperat ei Dominus.

[T. III, B. XI, C. XIII, Cap. V.] Locutusque est
Dominus ad Mosen, dicens : Præcipe filiis Israel, ut
ejiciant de castris omnem leprosum, et qui semine
fluit, pollutusque est super mortuo [h. pollutusque
est super anima] : tam masculum quam feminam ejici-
te de castris, ne contaminent ea cum ^b habitave-
rint vobiscum [h. in quorum medio ego habito].
Feceruntque ita filii Israel, et ejecerunt eos extra
castra sicut locutus est Dominus Mosi. [C. XIV.]
Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere
ad filios Israel : Vir, sive mulier, cum fecerint ex
omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere,
et per negligentiam transgressi fuerint mandatum
Domini, atque deliquerint, consitebuntur peccatum
suum, et reddent ipsum caput, quintarnique partem
desuper, ei in quem peccaverint. Si autem non
fuerit qui recipiat, dabunt Domino, et erit sacer-
dotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione,
ut sit placabilis hostia. [C. XV.] Omnes quoque
primitiæ, quas offerunt filii Israel, ad sacerdotem
pertinent : et quidquid in sanctuarium offertur a
singulis, et traditur manibus sacerdotis, ipsius erit.
[B. XII, C. XVI.] Locutusque est Dominus ad Mo-
sen, dicens : Loquere ad filios Israel, et dices ad
D eos : Vir cuius uxor erraverit, maritumque contem-
nens dormierit cum altero viro, et hoc maritus de-
prehendere non quiverit, sed latet adulterium, et
testibus argui non potest, quia non est inventa in
stupro : si spiritus [h. et spiritus] zelotypiæ conci-

dex. Palatinus nedum illud, sed et voces ad nomen
prætermittit.

^b Ita mss. omnes ad unum; sed melius quod legi-
tur in Vulgata nostra, scilicet, *habitaverim*, in prima
persona singulari, ut scire licet e marginali scholio
canonis Heb. ver. MART.

— Palatinus prima manu, *quia habito vobiscum*. Certe
et Hebreus in prima persona iisdem prope verbis
legit : *אשר אני שכן בזיכם*.

^a Verbum *recenseri* abest in omnibus mss. nostris,
quodque magis miramur, abest et in textu canonis
Hebraice veritatis, quamvis e regione appositum sit
scholion quo suffcienter docetur lector, nullum esse
sensem hujus loci, nisi adsit in contextu supradictum
verbum. Ad fidem igitur editionis Vulgataæ ea supple-
vimus, quæ notariorum antiquorum incuria fuerant
prætermissa. MART.

— Verbum *recenseri*, quod ab omnibus Martianæ
mss. aberat, supplet, asserique nostris Urbinas co-

Iaverit virum contra uxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur, adducet eam ad sacerdotem, et offeret oblationem pro illa, decimam partem sati [h. Eph] farinæ hordeaceæ : non fundet super eam oleum, nec imponet thus : quia sacrificium zelotypiæ est, et oblatio investigans adulterium [h. et oblatio recordationis investigans iniqitatem]. Offeret igitur eam sacerdos, et statuet coram Domino : assumetque aquam sanctam in vase fictili, et pauxillum terræ de pavimento tabernaculi mittet in eam. Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ejus, et ponet super manus illius sacrificium recordationis, et oblationem zelotypiæ : ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum exsecratione maledicta congettis. Abjurabitque eam, et dicet : Si non dormivit vir alienus tecum, et si non polluta es, deserio mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ, in quas maledicta congettis. Sin autem declinasti a viro tuo, atque polluta es, et concubuisti cum altero viro, his maledictionibus subjacebis : Det te Dominus in maledictionem exemplumque cunctorum in populo suo : putrescere faciat femur tuum, et tumens uterus tuus disrumpatur. Ingridiantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, et utero tumesciente, putrescat femur [h. Cadere faciat femur tuum, et uterus tuus intumesca]. Ingridiantur aquæ maledictæ in viscera tua, ut disrumpatur uterus feminoris]. Et respondebit mulier, Amen, amen. Scribetque sacerdos in libello ista maledicta, et delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congettis, et dabit ei bibere. Quas cum exhauserit, tollet sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiæ, et elevabit illud coram Domino, imponetque super altare : ita dumtaxat ut prius pugillum sacrificii tollat de eo quod offertur, et incendat super altare : et sic potum det mulieri aquas amarissimas. Quas cum biberit, si polluta est, et contempto viro, adulterii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, et inflato ventre, computrescit femur [h. et disruptio utero cadet femur ejus] : eritque mulier in maledictionem, et in exemplum omni populo [b. in maledictionem in medio populi sui]. Quod si polluta non fuerit, erit innoxia, et faciet liberos. Ista est lex zelotypiæ. Si declinaverit mulier a viro suo, et si polluta fuerit, maritusque zelotypiæ spiritu concitatus adduxerit eam in conspectu Domini, et fecerit ei sacerdos juxta omnia quæ scripta sunt : maritus absque culpa erit, et illa recipiet iniquitatem suam [u. mulier recipiet iniquitatem suam].

[T. IV, B. XIII, C. XVII, Cap. VI.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad filios Israel, et dices ad eos : Vir, sive mulier, cum fecerit

* Manuscripti libri hunc versiculum duobus vel tribus modis legunt : plures sic habent, *omnes dies separationis suæ sanctus erit Domino*. Alli vero, *Omnis dies separationis suæ*, etc. Regius denique, de quo supra dictum est, legit cum Vulgata Latina, *Omnibus diebus separationis suæ*, etc. Variantes autem bujusmodi lectiones complectit canon Hebr.

A rint volumn, ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare : vino, et omni quod inebriare potest, abstinebunt. Acetum ex vino, et ex qualibet alia potion, et quidquid de uva exprimitur, non bibent : uvas recentes siccasque non comedent cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur : quidquid ex vinca esse potest, ab uva passa usque ad acinum non comedent. Omni tempore separationis sua novacula non transbit super caput ejus, usque ad completum diem, quo Domino consecrat. Sanctus erit, crescente cæsarie capitis ejus. Omni tempore consecrationis suæ super mortuum non ingreditur, nec super patris quidem et matris et fratri sororisque funere contaminabitur, quia consecratio Dei sui super caput ejus est. * Omnes dies [h. omnibus diebus] separationis suæ sanctus erit Domino. Sin autem mortuus fuerit subito quispiam coram eo [h. super eum], polluetur caput consecrationis ejus : quod radet illico in eadem die purgationis suæ, et rursum septima. In octava autem die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ sacerdoti in introitu foederis testimonii. Facietque sacerdos unum pro peccato, et alterum in holocaustum, et deprecatetur pro eo, quia peccavit super mortuo [h. super anima] : sanctificabitque caput ejus in die illo : et consecrabit Domino dies separationis illius [h. sanctificabitque caput suum in die illa, et consecrabit Domino dies separationis suæ], offerens agnum anniculum pro peccato : ita tamen ut dies priores irriti siant; quoniam polluta est sanctificatio ejus. C Ista est lex consecrationis. Cum dies, quos ex voto decreverat, complebuntur, adducet eum ad ostium tabernaculi foederis, et offeret oblationem ejus Domino, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, et ovem anniculam immaculatam pro peccato, et arietem immaculatum, hostiam pacificorum, canistrum quoque panum azymorum, qui conspersi sint oleo, et lagana absque fermento uncta oleo, ac libamina singulorum : quæ offeret sacerdos coram Domino, et faciet tam pro peccato, quam in holocaustum. Arietem vero immolabit hostiam pacificorum Domino, offerens simul canistrum azymorum, et libamenta quæ ex more debentur. Tunc radet Nazaræi [Vulg. radetur Nazaræus] ante ostium tabernaculi foederis cæsariem consecrationis ejus, tolletque capillos ejus, et ponet super ignem, qui est suppositus sacrificio pacificorum. Et armum coctum arietis, tortamque absque fermento unam de canistro, et lagananum azymum unum, et tradet in manu Nazaræi, postquam rasum fuerit caput ejus. Suscepitque rursum ab eo, elevabit in conspectu Domini : et sanctificata sacerdotis erunt, sicut pectusculum, quod separari jussum est, et femur. Post hæc potest verit. docens quid juxta Hebræum legere debeas. MART.

—Frustra Martianæus reposuit *omnis*, perinde atque aliud sonet ab *omnes*, cum idem sit tamen, nec nisi veteris pronuntiationis, quæ I et E litteras promiscue mutat, ratione distent. Codex Urbinæ clarius habet *omnibus diebus*, etc.

bibere Nazareus vinum. Ista est lex Nazarei, cum voverit oblationem suam Domino tempore consecrationis suæ, exceptis iis quæ invenerit manus ejus, Juxta quod mente devoverat, ita faciet ad perfectiōnem sanctificationis suæ. [B. XIV, C. XVIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere Aaron et filiis ejus: Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis: Benedic tibi Dominus, et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et miseraeatur tui [h. illuminet Dominus faciem suam super te, et misereatur tui]. Converiat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem. Invocabuntque nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis.

[T. V, B. XV, Cap. VII.] Factum est autem in die, qua complevit Moses tabernaculum, et erexit illud: unxitque, et sanctificavit cum omnibus vasis suis, altare similiter et omnia vasa ejus: obtulerunt principes Israel et capita familiarum, qui erant per singulas tribus, praefecti eorum, qui numerati fuerant, munera coram Domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus: Unum plaustrum obtulere duo duces, et unum bovem singuli, obtuleruntque ea in conspectu tabernaculi. Ait autem Dominus ad Mosen: Suscipe ab eis ut servant in ministerio tabernaculi testimonii [Vulg. tac. testimonii], et trades ea Levitis juxta ordinem ministerii sui. Itaque cum suscepisset Moses plaustra et boves, tradidit eos Levitis. Duo plaustra et quatuor boves dedit filius Gerson, juxta id quod habebant necessarium. Quatuor alia plaustra et octo boves dedit filius Merari, secundum officia et cultum suum, sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis. Filiis autem Caath non dedit plaustra et boves [h. non habet]: quia in sanctuario serviunt et onera propriis portant humeris. [B. XVII.] Igitorum obtulerunt duces in dedicationem altaris, die qua unctum est, oblationem suam ante altare. [C. XIX.] Dixitque Dominus ad Mosen: Singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Primo die obtulit oblationem suam Naasson filius Aminadab de tribu Juda: fueruntque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum, phialam argenteam habens septuaginta siclos, juxta pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum ex decem siclos [h. non habet] aureis, plenum incenso: bovem [Vulg. add. de armento], et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato: et in sacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Ille est oblatio Naasson filii Aminadab. Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu [h. non habet] Issachar, acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, juxta pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum habens decem siclos [h. aureos], plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato: et in sacrificio pacifi-

A corum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Nathanael filii Suar. Tertio die princeps filiorum Zabulon, Eliab filius Helon, obtulit acetabulum argenteum, appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos [h. aureos], plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato, et in sacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Ille est oblatio Eliab filii Helon. Die quarto princeps filiorum Ruben, Elisur filius Sedeur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos [h. aureos], plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum, hircumque pro peccato, et in hostias [h. sacrificium] pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Elisur filii Sedeur. Die quinto princeps filiorum Simeon, Selumiel [Vulg. Salamiel] filius Surisaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos [h. aureos], plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum; hircumque pro peccato et in hostias [h. sacrificium] pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Selumiel [Vulg. Salamiel] filii Surisaddai. Die sexto princeps filiorum Gad, Eliasaph filius Dehuel obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos [h. semper habet, decem aureos], plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato: et in hostiam [h. semper habet, in sacrificium] pacificorum boves quos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Eliasaph filii Dehuel. Die septimo princeps filiorum Ephraim, Elisama filius Amminid, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso: bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato; et in hostias pacificorum, boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit ob-

lat. Elisama filii Ammud. Die octavo princeps filio- rum Manasse, Gamaliel filius Phadassur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso : bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum : hircumque pro peccato, et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Gamaliel filii Phadassur. Die nono princeps filiorum Benjamin, Abidan filius Gedeonis, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium : mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso : bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum : hircumque pro peccato : et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Abidam filii Gedeonis. Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiezer filius Amisaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium : mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso : bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum : hircumque pro peccato : et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Ahiezer filii Amisaddai. Die undecimo principes filiorum Aser, Phagahiel filius Achran, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos : phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium : mortariolum aureum, appendens decem siclos, plenum incenso : bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum : hircumque pro peccato, et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Phagahiel filii Achran. Die duodecimo

A princeps filiorum Nephtali, Abira filius Henan obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium ; mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso : bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum : hircumque pro peccato, et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Haec fuit oblatio Abira filii Henan. [C. XX.] Haec in dedicatione altaris oblatæ sunt a principibus Israel in die, qua consecratum est. Acetabula argentea duodecim : phialæ argenteæ dundecim : mortariola aurea duodecim : ita ut centum triginta siclos argenti haberet B unum acetabulum, et septuaginta siclos una phiala : id est, in commune vasorum omnium ex argento scili duo millia quadrangenti, pondere sanctuarii. Mortariola aurea duodecim plena incenso, denos siclos appendentia pondere sanctuarii : id est, simul auri scili centum viginti : boves de armento in holocaustum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, et libamenta eorum : hirci duodecim pro peccato. Hostiæ [h. Sacrificium. Vulg. In hostias] pacificorum, boves viginti quatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta. agni anniculi sexaginta. Haec oblatæ sunt in dedicatione altaris, quando unctum est [h. postquam unctum est]. [B. XVII.] Cumque ingrederetur Moses tabernaculum sacerdos, ut consulteret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se C de propitiatorio, quod erat super arca testimonii inter duos Cherubim, unde et loquebatur ei.

[Cap. VIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere Aaron, et dices ad eum : Cum posueris septem lucernas, contra eam partem, quam candelabrum respicit, lucere debebunt. Fecitque Aaron, et imposuit lucernas super candelabrum, ut præceperat Dominus Mosi. Haec autem erat factura candelabri, ex auro ductili, tam mediis stipes, quam cuncta quæ ex utroque calamorum latere nascebantur ; juxta exemplum quod ostendit Dominus Mosi, ita operatus est candelabrum. [B. XVIII, C. XXI.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et purifica-

* In editis ac mss. aliquot libris sequuntur isthæc, D candelabrum in australi parte ariegatur. Hoc igitur præcipe, ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis. Quæ verba in editione Bibliorum suorum Robertus Stephanus, ac Theologi Lovanienses obelo prenotarunt : idque merito, nullum enim additamentum hujus vestigium existat nec in canone Hebr. verit. nec in multis aliis Latinis codicibus vetustissimis et optimæ notæ puta Regiis, Colbertinis, Corbeiensibus, S. Germ. a Pratis, etc. Sed neque aliquid horum reperies in textu Hebreo, vel in Samaritano : non denique apud interpres LXX, Chald., Syr. aut Arab. Crediderim majori ex parte suis inquit uita cap. xl Exodi, vers. 22, buc vero translata paucis ad sensum mutatis et superadditis. Huic conjectura favet ipsummet additamentum, quod non uno modo, nec eiusdem verbis conceptum reperitur in mss. Nam in codice num. 3 S. Germani a Pratis ita legimus : Loquere Aaron, et

dices ad eum, ut cum posueris septem lucernas, candelabrum in australi parte erigat. Hoc igitur præcipe ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis ; contra eam partem, quæ candelabrum respicit, lucere debebunt. In alio autem codice, n. 5 : Loquere Aaron, et dices ad eum : Cum posueris septem lucernas candelabrorum, in australi parte erige eas. Hoc igitur præcepit ut lucernæ, etc. Porro in canone sensus iste est, cum posueris lucernas, versus eam partem quæ respondet fronti candelabri, lucere debebunt, id est, rostra, in quibus ellychnia sunt, habebunt antrosrum spectantia. MART.

— Urbinas ms. addit, candelabrum in Australi parte erigat. Hoc igitur præcipe, ut lucernæ contra Boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis ; quod quidem additamentum et paulo diversis verbis in aliis mss. Martianus inventit, et præferunt Vulgati libri, jamdiu vero olim theologi Lovanienses obelo prenotarunt.

bis eos juxta hunc ritum : Aspergantur aqua lustrationis, et radant omnes pilos carnis sua. Cumque laverint vestimenta sua, et mundati fuerint, tollant bovem de armento, et libamentum ejus similam oleo conspersam ; bovem autem alterum de armento tu accipies pro peccato, et applicabis Levitas coram tabernaculo foederis, convocata omni multitudine filiorum Israel. Cumque Levitæ fuerint coram Domino, ponent filii Israel manus suas super eos. Et offeret [h. elevabit] Aaron Levitas, munus in conspectu Domini a filiis Israel, ut serviant ministerio ejus. Levitæ quoque ponent manus suas super capita boum, e quibus unum facies pro peccato, et alterum in holocaustum Domini, ut depreceris pro eis. Statusque Levitas in conspectu Aaron et filiorum ejus et consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei. Et postea ingredientur tabernaculum ^a foederis [h. semper habet tabernaculum placiti] ut serviant mihi. Sicque purificabis et consecrabis eos in oblationem Domini [h. non habet Domini], quoniam dono donati sunt mihi a filiis Israel. [C. XXII.] Pro primogenitis quæ aperiunt omnem vulvam in Israel, accepi eos. Mea sunt omnia primogenita filiorum Israel, tam ex hominibus quam ex jumentis. Ex die quo percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificavi eos mibi, et tuli Levitas prout cunctis primogenitis filiorum Israel : tradidique eos dono Aaron et filiis ejus de medio ^b filiorum Israel, ut serviant mihi pro filiis Israel in tabernaculo foederis et orent pro eis, ne sit in populoplagia, si ausi fuerint accedere ad sanctuarium [h. et orent pro filiis Israel, ne sit in filiis Israel plaga, cum accesserint filii Israel ad sanctuarium]. Feceruntque Moses et Aaron et omnis multitudo filiorum Israel super Levitis quæ præceperat Dominus Mosi : purificaque sunt, et laverunt vestimenta sua. Elevavitque eos Aaron in conspectu Domini, et oravit pro eis, ut purificati ingredierentur ad officia sua [h. ut purificarentur. Et post hæc ingressi sunt Levitæ ad officia sua] in tabernaculum foederis coram Aaron et filiis ejus. Sicut præceperat Dominus Mosi de Levitis, ita factum est. [B. XIX, C. XXIII.] Locutusque Dominus ad Mosen, dicens : Hæc est lex Levi-tarum : A viginti quinque annis et supra, ingredientur, ut ministrent in tabernaculo foederis. Cumque quinquagesimum annum ætatis impleverint, servire cessabunt : eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo foederis, ut custodiant quæ sibi fuerint commendata, opera autem ipsa [h. non habet] non

^a Monet hic scholion marginale, textum Hebraicum, pro tabernaculo foederis, semper habere tabernaculum placiti. In Hebræo quidem legimus semper אָהָל מוֹעֵד, *ohel moed* : מִרְאַת, *moed* vero ab Hieronymo placitum interpretatur lib. I Regum cap. xx, 55, et alibi : unde non improbabile sumitur argumentum, scholia marginalia canonis Heb. verit. auctorem habuisse eudem Hieronymum. MART.

— Idem ms., ingrediantur. Quod annotat Scholias tes semper in Hebræo haberi tabernaculum placiti, id est יְהוָה, Hieronymus plerumque testimonii, aut

A faciant. Sic dispones Levitis in custodiis suis. [T. VI, B. XX, C. XIX, Cap. IX.] Locutus est Dominus ad Mosen in deserto Sinai, anno secundo postquam egressi sunt de terra Ægypti, mense primo, dicens : Facient filii Israel Phase in tempore suo, quartadecima die mensis hujus ad vesperam, juxta omnes cæremonias et justificationes ejus. Præcepitque Moses filiis Israel, ut facerent Phase. Qui fecerunt tempore suo : quartadecima die mensis ad vesperam, in monte Sinai [h. in deserto Sinai]. Juxta omnia quæ mandaverat Dominus Mosi, fecerunt filii Israel. [C. XXV.] Ecce autem quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere Phase in die illo, accedentes ad Mosen et Aaron dixerunt eis : Immundi sumus super anima hominis. Quare fraudamur B ut non valeamus offerre oblationem Domino in tempore suo inter filios Israel ? Quibus respondit Moses : State ut consulam quid præcipiat Dominus de vobis. [C. XXVI.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel : Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, ^c faciat Phase Domino mense secundo, quarta decima die mensis ad vesperam, cum azymis et lactucis agrestibus [h. non habet] comedent illud : non relinquunt ex eo quidpiam usque mane, et os ejus non confringent, omnem ritum Phase observabunt. Si quis autem et mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo : peccatum suum ipse portabit. Peregrinus ^d quoque et advena si fuerit apud vos [h. advena quoque qui peregrinabitur apud vos], faciet Phase Domino juxta cæremonias et justificationes ejus. Præceptum idem erit apud vos tam advenæ quam indigenæ. [B. XXI.] Igitur die qua erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis usque mane. Sic stebat jugiter : per diem operiebat illud nubes, et per noctem quasi species ignis. [B. XXII, C. XXVII.] Cumque ablata fuisset nubes quæ tabernaculum protegebat, tunc proficisebantur filii Israel, et in loco ubi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperium Domini proficisebantur, et ad imperium illius stebant tabernaculum [h. castrametabantur]. Cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant D in eodem loco ; et si evenisset ut multo tempore maneret super illud, erant filii Israel in excubis Domini, et non proficisebantur quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria [h. proficisebantur, et ad imperium Domini castrametabantur], et ad imperium illius deponebant.

foederis vertit, rarius placiti. Et potuit tamen ex hoc ipso putare Martianæ auctorem scholiorum Hieronymum.

^b In Vulgatis, *de medio populi*, ut serviant mihi pro Israel.

^c MSS. et canon, faciet, phase Domini ; quod perinde est, quia לְדוֹנָה, *Ladonai* potest interpretari, et *Domino* et *Domini*, ut norunt linguae Hebraicæ periit. MART.

^d Urbinas ms., *Peregrinus vero et adrena* ; mox cum aliis, faciet Phase Domini, pro domino.

Si fuissest nubes a vespere usque mane, et statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebantur: et si post diem et noctem recessisset, dissipabant tentoria [h. proficiscebantur]. Si biduo aut uno mense vel longiori tempore fuissest super tabernaculum, manebant filii Israel in eodem loco, et non proficiscebantur: statim autem ut recessisset, movebant castra [h. non habet.]. Per verbum Domini fliebant tentoria [h. castrametabantur], et per verbum illius proficiscebantur; erantque in excubiis Domini juxta imperium ejus per manum Mosi.

[B. XXIII, C. XXVIII, Cap. X.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Fac tibi duas tubas [h. tibias] argenteas ductiles, quibus convocare possis multititudinem quando movenda sunt castra. Cumque increpueris [h. increpuerint] tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi foderis. Si semel clangueris, venient ad te principes, et capita multitudinis Israel. Sin autem prolixior atque concisus clangor increpuerit [h. Si una illarum clanguerint, venient ad te principes, capita multitudinis Israel: sin autem concisus clangor increpuerit], movebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu et pari ululatu tubae levabunt tentoria [h. castra] qui habitant ad meridiem, et iuxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concise ululabunt. Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Si quando habebitis epulum, et dies festos, et Kalendas, canetis tubis super holocaustis et pacificis victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri [h. in recordationem in conspectu Dei vestri]. Ego Dominus Deus vester. [T. VII, B. XXIV, C. XXIX.] Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis, elevata est nubes de tabernaculo foderis [h. testimonii]: profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai, et recubuit nubes in solitudine Pharan: Moveruntque castra primi juxta imperium Domini in manu Mosi. Filii Juda per turmas suas: quorum princeps erat Naasson filius Aminadab. In tribu filiorum Issachar fuit princeps Nathanael filius Suar. In tribus Zabulon erat princeps Eliab filius Helon. Depositumque est tabernaculum, quod portantes egressi sunt filii Gerson et Merari. Profectique sunt et filii Ruben, per turmas et ordinem suum: quorum princeps erat Elisur filius Sedeur. In tribu autem filiorum Simeon, princeps

A fuit Selumiel filius Surisaddai. Porro in tribu Gad erat princeps Eliasaph filius Dehuel. Profectique sunt et Caathite portantes sanctuarium [h. Et erigebant tabernaculum donec venirent, id est, erigebant tabernaculum filii Gerson et Merari, donec venirent Caathitæ]. Tamdiu tabernaculum portabatur donec venirent ad erectionis locum. Moverunt castra et filii Ephraim per turmas suas, in quorum exercitu princeps erat Elisama filius Ammiud. In tribu autem filiorum Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phiadassur. Et in tribu Benjamin dux [Vulg. add. erat] Abidan filius Gedeoni. Novissimi castrorum omnium profecti sunt filii Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Abiezer filius Amisaddai. In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phagahiel filius Achran. B Et in tribu filiorum Nephithali princeps Abira filius Henan. Haec sunt castra [h. Haec sunt profectiones], et profectiones filiorum Israel per turmas suas, quando egrediebantur. [B. XXV, C. XXX.] Dixitque Moses Hobab filio Raguel Madianiti, cognato suo: Proficiscimur ad locum quem Dominus datus est nobis: veni nobiscum, ut beneficiamus tibi: quia Dominus bona promisit Israel. Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed revertar in terram meam, in qua natus sum. Et ille: Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris duxor noster [h. Tu enim nosti quomodo in deserto castrametati sumus, et eris nobis ut oculi]. Cumque nobiscum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis datus [Vulg. traditurus] est Dominus, dabimus tibi. [B. XXVI.] Profecti sunt ergo de monte Domini viam trium dierum, arcaeque foderis Domini præcedebat eos, per dies tres providens castrorum locum. Nubes quoque Domini super eos erat per diem, cum incederent. Cumque elevaretur arca, dicebat Moses: Surge, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te, a facie tua. Cum autem deponeretur, aiebat: Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israel.

[B. XXVII, C. XXXI, Cap. XI.] Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum. Quod cum audisset Dominus, iratus est. Et accensus in eos ignis Domini devoravit extremam castrorum partem. Cumque clamasset populus ad D Mosen, oravit Moses ad Dominum, et absorptus est ignis. Vocavitque nomen loci illius, Incensio: eo quod incensus fuissest contra eos ignis Domini. [B. XXVIII, C. XXXII.] Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagravit desiderio *, sedens et flens, junctis sibi pariter filiis Israel, et ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem

* Nonnulli codices mss. legunt cum canone Heb. veritatis, *desiderio carnium*: sed illud *carnium* merum est additamentum marginale, exponens quo desiderio vulgus flagraverit. Translatum est autem in sacrum contextum librariorum imperitia, uti scire licet e ms. Bibliorum Regio codice nu. 3563, in quo

vox carnium scripta erat in margine præcedentibus duobus punctis, quæ ibidem adhuc supersunt, quamvis nomen *carnium* expunctum sit omnino ut alienum a textu. MART.

— Addit. Urbinas ms. *carnium*, quam vocem et in suis codd. Martianæus invenit.

nobis veniunt cucumeres, et pepones, porrique et cepæ, et allia. [b. Nunc autem anima nostra arida est]. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man. [C. XXXIII.] Erat autem man quasi semen coriandri, coloris bædellii. Circumbatque populus, et colligens illud, frangebat mola, sive terebat in mortario, coquens in olla, et faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Cumque descendebat nocte super castra ros, descendebat pariter et man. Audit ergo Moses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorii sui. Iratusque est furor Domini valde: sed et Mosi intoleranda res visa est. Et ait ad Dominum: Cur afflixisti servum tuum? quare non invenio gratiam coram te? et cur imposuisti pondus universi populi hujus super me? Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo sicut portare solet nutrix infantulum, et defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum? Unde mihi carnes, ut dem tanta multitudini? flent contra me, dicentes: Da nobis carnes, ut comedamus. Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis mihi est. Si alter tibi videtur, obsecro [h. Si sic mihi facturus es, obsecro], ut interficias me, et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. [B. XXIX.] Et dixit Dominus ad Mosen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis [h. ad tabernaculum fœderis], faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustinent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Populo quoque dices: Sanctificamini cras, et comedetis carnes. Ego enim audivi vos dicere: Quis dabit nobis escas carnium? bene nobis erat in Ægypto. Ut det vobis Dominus carnes, et comedatis [h. Dabit quoque Dominus vobis carnes, et comedetis]: non uno die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidem, sed usque ad mensem dierum, donec exeat per narres vestras, et vertatur in nau-seam, eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, et fieveritis coram eo dicentes: Quare egressi sumus ex Ægypto? [C. XXXIV.] Et ait Moses: Sexcenta millia peditum hujus populi sunt. Et tu dicens: Dabo eis esum carnium mense integro? Numquid ovium et boum multitudo cædetur, ut possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in unum congregabuntur, ut eos satient? Cui respondit Dominus: Numquid manus Domini invalida est? Jam nunc videbis utrum ineus sermo opere compleatur. [B. XXX, C. XXXV.] Verit igitur Moses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus populi [Vulg. Israel], quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nu-

bem, et locutus est ad eum auferens de spiritu, qui erat in Mose, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt [h. et non cessaverunt]. Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, super quos requievit spiritus. Nam et ipsi descripti fuerant, et non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer, et nuntiavit Mosi, dicens; Eldad et Medad prophetant in castris. Statim Josue filius Nun, minister Mosi, electus e pluribus, ait: Domine mi Mose, prohibe eos [h. reclude eos]. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum? [B. XXXI.] Reversusque est Moses, et majores natu Israel in castra. Ventus autem egrediens a Domino, arreptas trans mare coturnices detulit, et demisit in castra itinere quantum uno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum, volabantque in aere duobus cubitis altitudine super terram [h. ex omni parte castrorum per circuitum, et duorum cubitorum altitudine super faciem terre]. Surgens ergo populus toto die illo, et nocte, ac die altero, congregavit coturnicum, qui parum, decem coros [h. qui parum decem aggeres, qui Hebraice dicuntur hamarim], et siccaverunt eas per gyrum castrorum. Adhuc carnes erant in dentibus [h. inter dentes] eorum, nec defecarat hujuscemodi cibus: et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Vocatusque est ille locus, Sepulcra concupiscentiae: ibi enim se pelierunt populum qui desideraverat. [T. VIII.] Egressi autem de Sepulcris concupiscentiae venerunt in Asaroth, et manserunt ibi.

[B. XXXII, C. XXXVI, Cap. XII.] Locutaque est Maria et Aaron contra Mosen propter uxorem ejus Æthiopissam, et dixerunt: Num per solum Mosen locutus est Dominus? nonne et nobis similiter est locutus? Quod cum audisset Dominus (erat enim Moses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra), statim locutus est ad eum, et ad Aaron et ad Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cumque fuissent egressi, descendit Dominus in columna nubis, et stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron et Mariam. Qui cum issent, dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum. At non talis servus meus Moses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei, et palam, et non per ænigmata et figuratas Domini videt [h. et figuram Domini aspergit]. Quare ergo non timuis sis detrahere servo meo Mosi? Irratusque contra eos, abiit: nubes quoque recessit,

* Hebraice חַלָּא, kelaem, sive chelaem; quod Chaldeus verit צְדֵן, zedēn, id est, misce eos in carcere, sive reclude eos juxta scholion. Porro verbum חַלָּא, chala vel cala, Hieronymus saepissime interpre-

tatur prohibere aut claudere, et נִלְכָּד, calu, apud eum in Prophetis significat clausuram seu carcere. Nihil igitur obstat, quin scholion istud vere sit Hieronymianum. MART.

quæ erat super tabernaculum : et ecce Maria apparet candens lepra quasi nix. Cumque respxisset eam Aaron , et vidisset perfusam lepra , ait ad Mosen : Obsero, domine mihi , ne imponas nobis hoc peccatum , quod stulte commisimus , ne fiat hæc quasi mortua , et ut abortivum quod proiecit de vulva matris sue.

Ecce jam medium carnis ejus devoratum est a lepra [h. medietate carnis ejus jam consumpta]. Clamatique Moses ad Dominum , dicens : Deus, obsecro , sana eam . Cui respondit Dominus : Si pater ejus expulisset in faciem illius , nonne debuerat saltem septem dierum rubore suffundi ? Separetur septem diebus extra castra , et postea revocabitur [h. colligetur]. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus : et populus non est motus de loco illo , donec revocata [h. collecta] est Maria.

[B. XXXIII , Cap. XIII.] Profectusque est populus de Aseroth , fixis tentoriis [h. castrametati sunt] in deserto Pharan. Ibique , locutus est Dominus ad Mosen , dicens : Mihi viros , qui considerent terram Chanaan , quam datus sum filiis Israel , singulos de singulis tribubus , ex principibus [h. patrum suorum]. Fecit Moses quod Dominus imperaverat , de deserto Pharan mittens principes viros , quorum ista sunt nomina. De tribu Ruben , Samson filium Zebekur. De tribu Simeon , Saphat filium Iuri. De tribu Juda , Chaleb filium Jephoneae. De tribu Issachar , Igal filium Joseph. De tribu Ephraim , Osee filium Nun. De tribu Benjamin , Phalti filium Raphu. De tribu Zabulon , Geddiel filium Sodi. De tribu Joseph , ex tribu [Vulg. sceptri] Manasse , Gaddi filium Susi. De tribu Dan , Ammuel filium Gezallii. De tribu Aser , Sathur [Vulg. Sthur] filium Michael. De tribu Nephtali , Naabi filium Vaphsi. De tribu Gad , Gue filium Maehi. [C. XXXVII.] Hæc sunt nomina virorum , quos misit Moses ad considerandam terram : vocavitque Osee filium Nun , Josue. Misit ergo eos Moses ad considerandam terram Chanaan , et dixit ad eos : Ascendite per meridianam plagam. Cumque veneritis ad montes [h. montem , id est , Jerusalem] , considerate terram , qualis sit , et populum qui habitator est ejus , utrum fortis sit an infirmus : pauci numero an plures : ipsa terra , bona an mala : urbes quales , murae an absque muris : humus , pinguis an sterilis , nemorosa an absque arboribus. Confortamini , et afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando jam præcocez uvæ vesci possunt. Cumque ascendissent , exploraverunt terram a deserto Sin , usque Roob intrantibus Emath. Ascenderuntque ad meridiem , et venerunt in Hebron , ubi erant Abiman et Sesai et Tholmai filii Enac. Nam Hebron septem annis ante Thanim urbem Ægypti condita est. Pergentesque

* Cum negatione hunc locum legunt omnes mass. veteres , et non in hac vasta solitudine utinam pereamus . At manifestus ibi est error librariorum , qui sensum Scripturæ nequaquam assequuntur. Consule annotationem cadonis. MART.

A usque ad torrentem Botri , absciderunt palmitem cum uva sua , quem portaverunt in veste duo viri. De malis quoque granatis et de fleis loci illius tulerunt : qui appellatus est Nehel-Eschol , id est , Torrens Botri , eo quod botrum inde portassent filii Israel. Reversique exploratores terræ post quadraginta dies , omni regione circumita [h. non habet] venerunt ad Mosen et Aaron et ad omnem costum aliorum Israël in desertum Pharan , quod est in Cades. Locutique eis et omni multitudini ostenderunt fructus terræ , et narraverunt , dicentes : Venimus in terram , ad quam misisti nos quæ revera fluit lacte et melle , ut ex his fructibus cognosci potest : sed cultores fortissimos habet , et urbes grandes nimis [Vulg. tao. nimis] atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitat in meridie , Hethæus et Jebusæus et Amorrhæus in montanis : Chananæus vero moratur juxta mare et circa fluenta Jordanis. Inter hæc Chaleb compacens murmur populi , qui oriebatur contra Mosen , ait : Ascendamus , et poscideamus terram , quoniam poterimus obtinere eam. Alii vero , qui fuerant cum eo , dicebant : Nequaquam ad hunc populum valamus ascendere , quia fortior nobis est. Detraxeruntque terræ , quem inspexerant , apud filios Israel , dicentes : terra , quam lustravimus , devorat habitatores suos : populus , quem aspeximus , proceræ statuæ est. Ibi vidimus monstra quedam filiorum Enæ de genere giganteo : quibus comparati , quasi locustæ videbamus.

[B. XXXIV , Cap. XIV.] Igitur vociferans omnis turba levit nocte illa , et murmurati sunt contra Mosen et Aaron cuncti filii Israël , dicentes : Utinam mortui essemus in Ægypto : et in hac vasta solitudine utinam pereamus , et non inducat nos Dominus in terram istam , ne cadamus gladio , [h. Utinam mortui essemus in Ægypto , aut in hac vasta solitudine. Quare Dominus inducit nos in terram istam , ut cadamus gladio ?] et uxores ac liberi nostri ducantur captivi. Nonne melius est reverti in Ægyptum ? Dixeruntque alter ad alterum : Constituamus nobis duces , et revertamur in Ægyptum. Quo auditio Moses et Aaron ceciderunt prout in terram coram omni multitudine filiorum Israël. At vere Josue filius Nun , et Chaleb filius Jephoneae , qui et ipsi lustraverant terram , sciderunt vestimenta sua , et ad omnem multitudinem filiorum Israël locuti sunt : Terra quam circuivimus , valde bona est. Si propitius fecit Dominus , inducat nos in eam , et tradet humum lacte et melle manantem. Nolite rebelleris esse contra Dominum : neque timeatis populum terræ hujus , quia sicut penem ita eos possimus devorare. Recessit ab illis omne præsidium : Dominus nobiscum est , nolite metuere. Cumque clamaret omnis multitudo , et lapidibus eos vellet opprimere , appa-

— Nostri , et quos Martianus consuluit , mss. libri cum negandi particula , et non in hac vasta solitudine. Ita et vulgati ante correctionem Sixti Quinti præferunt.

ruit gloria Domini super tectum fœderis [h. in tabernaculo fœderis] cunctis filiis Israel. [B. XXXV.] Et dixit Dominus ad Mosen: Usquequo detrahet mihi populus iste? Quousque non credent mihi, in omnibus signis, quæ feci coram eis? Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam: te autem faciam principem super gentem magnam, et fortiorum, quam hæc est [h. Te autem faciam in gentem magnam et fortiorum, quam hæc est]. [C. XXXVIII.] Et ait Moses ad Dominum: Ut audiant Ægyptii, de quorum medio eduxisti populum istum, et habitatores terræ hujus, qui audierunt quod tu, Domine, in populo isto sis, et facie videaris ad faciem. Et nubes tua protegat illos, et in columna nubis præcedas eos per diem, et in columna ignis per noctem: quod occideris tantam multitudinem quasi unum hominem, et dicant: Non poterat introducere populum in terram, pro qua juraverat: idcirco occidit eos in solitudine. Magnificetur ergo fortitudo Domini sicut jurasti dicens [h. sicut locutus es, dicens]: Dominus patiens et multæ misericordiæ, auferens iniquitatem et scelera, nullumque ^a innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem. Dimitte, obsecro, peccatum populi hujus secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de Ægypto usque ad locum istum. [B. XXXVI.] Dixitque Dominus: Dimisi juxta verbum tuum. Vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. Attamen omnes homines qui viderunt majestatem meam, et signa, quæ feci in Ægypto et in solitudine, et tentaverunt me jam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam. Sed [Vulg. tac. Sed] servum meum Chaleb, qui plenus alio spiritu securus est me, inducam in terram hanc, quam circuivit, et semen ejus possidebit eam. Quoniam Amalecites et Chananaeus habitant in vallibus. Cras movete castra, et revertimini in solitudinem per viam maris Rubri. [C. XXXIX.] Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens: Usquequo multitudine hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audiui. Dic ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: sicut locuti estis, audiente me, sic faciam vobis. In solitudinem hanc jacobunt cadavera vestra. Omnes qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam levavi manum meam ut habitare vos facerem [h. in ea], præter Chaleb filium Jephonne, et Josue filium Nun. Parvulos autem vestros, de quibus dixistis, quod prædæ hostibus forent, introducam, ut videant terram, quæ vobis displicuit. Vestra cadavera

^a Hebræus οὐτοὶ οὐτοὶ: quæ ad verbum reddi possunt, et purificando non purificabis. Eadem illa verba Hieronymus supra ad Exod. xxxiv, 7, interpretatus est, Nullus apud te per se innocens est. Exponit vero in Dialogo contra Pelagianos, atque alibi.

^b Hebræus hodiernus non habet, per singulos arietes

A jacebunt in solitudine [b. in solitudine ista]. Filii vestri erunt vagi [h. pastores] in deserto anni quadraginta, et portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadavera [h. vestra] patrum in deserto, juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram: annus pro die imputabitur. Et [b. non habet] quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, et scielis ultionem meam: quoniam sicut locutus sum, ita faciam omni multititudini huic pessimæ, quæ consurrexit adversum me: in solitudine hac deficiet, et morietur. [C. XL.] Igitur omnes viri, quos miserat Moses ad contemplandam terram, et qui reversi mormurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quod esset mala, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini. Josue autem filius Nun, et Chaleb filius Jephonne, vixerunt ex omnibus, qui perreverant ad considerandam terram. Locutusque est Moses universa verba hæc ad omnes filios Israel, et luxit populus nimis. Et ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt: Paratis sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccavimus. Quibus Moses: Cur, inquit, transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum? [C. XLI.] Nolite ascendere, non enim est Dominus vobiscum [h. in medio vestrum], ne corratis coram inimicis vestris. Amalecites et Chananaeus ante vos sunt, quorum gladio corruptis, eo quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum. At illi contenebrati ascederunt in verticem montis. Arca autem testamenti Domini et Moses non recesserunt de castris. Descenditque Amalecites et Chananaeus, qui habitabat in monte, et percutiens eos, atque concidens, persecutus est eos usque Horma.

[T. IX, B. XXXVII, C. XLII, Cap. XV.] Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere ad filios Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram habitationis vestræ, quam ego dabo vobis, et feceritis oblationem Domino in holocaustum, aut victimam, vota solventes, vel sponte offerentes munera, aut in solemnitatibus vestris adolescentes odorem suavitatis Domino, de bobus, sive de ovibus: offeret quicumque immolaverit victimam, sacrificium similæ decimam partem *ephi* [h. non habet] conspersam oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin, et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ dabit in holocaustum, sive in victimam. Per agnos singulos ^b et [h. Et per singulos] arietes erit sacrificium similæ duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertiae partis hin: et vinum ad libamentum tertiae partis hin [Vulg. tac. hin] ejusdem mensuræ offeret in odorem suavitatis Domino. Quando vero tes, etsi scholion moneat. Syrus tamen eodem modo legit, id est, pro ariete uno, quod significat per singulos arietes. MART.

— Ille τελείαν στιγμὴν apponit Urbinas ms. superioribus necentis verba per agnos singulos. Legiturque: Et Arietis erit sacrificium simile: quæ licet temeritatem critici antiquarii redoleant, minime pigeat novisse.

de bobus feceris holocaustum aut hostiam, ut imples votum, vel pacificas victimas, dabis per singulos boves similæ tres decimas conspersæ oleo, quod habeat medium mensuræ hin, et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ in oblationem suavissimi odoris Domino. Sic facies per singulos boves et arietes et agnos et hædos. Tam indigenæ, quam peregrini eodem ritu offerent sacrificia. Unum præceptum erit atque judicium [b. legitimum unum et judicium unum] tam vobis quam advenis terræ. [B. XXXVIII, C. XLIII.] Locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere filii Israel, et dices ad eos : Cum veneritis in terram, quam dabo vobis, et comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino de cibis vestris. Sicut de areis primitiæ separatis, ita et de pulmentis [b. de farina conspersa] dabitis primitiva Domino [b. a generatione et generationibus vestris]. [C. XLIV.] Quod si per ignorantiam præterieritis quidquam horum, quæ locutus est Dominus ad Mosen, et mandavit per eum ad vos, a die, qua cœpit jubere et ultra, oblitaque fuerit facere multitudine : offeret vitulum de armento, holocaustum in odorem suavissimum Domino, et sacrificium ejus ac liba, ut cœremonie postulant, hircumque pro peccato, et rogabit sacerdos pro omni multitudine filiorum Israel, et dimittetur eis, quoniam non sponte peccaverunt, nihilominus offerentes incensum Domino pro se et pro peccato atque errore suo : et dimittetur universæ plebi filiorum Israel, et advenis, qui peregrinantur inter vos [Vulg. eos] : quoniam culpa est omnis populi per ignorantiam. Quod si anima una nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo, et deprecabitur pro ea sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino : impetrabitque ei veniam, et dimittetur illi. Tam indigenis quam advenis una lex erit omnium, qui peccaverint ignorantibus. [C. XLV.] Anima vero, quæ per superbiam aliquid commiserit, sive civis sit ille, sive peregrinus (quoniam adversus Dominum rebellis fuit), peribit de populo suo : verbum enim Domini contempsit, et præceptum illius fecit irritum : idcirco délebitur, et portabit iniquitatem suam. [B. XXXIX, C. XLVI.] Factum est autem cum essent filii Israel in solitudine, et invenissent hominem colligentem ligna in die sabbati, obtulerunt eum Mosi et Aaron et universæ multitudini. Qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent. Dixitque Dominus ad Mosen : Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidis omnis turba extra castra. Cumque eduxissent eum foras, obruerunt [Vulg. add. eum] lapidibus, et mortuus est sicut præceperat Dominus. [B. XL, C. XLVII.] Dixit quoque Dominus ad Mosen : Loquere filii Israel, et dices ad eos ut faciant sibi simbrias per angulos palliorum, ponentes [b. per generationes suas, ponentes, etc.] in eis vittas hyacinthinæ : quas cum viderint, recordabuntur [Vulg. recordentur] omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas, et oculos per res varias

A fornicantes : sed magis memores præceptorum Domini faciant ea, sintque sancti Deo suo. Ego Dominus Deus vester qui eduxi vos de terra Ægypti, ut essem vester Deus [h. Ego Dominus Deus vester].

[T. X, B. XL, Cap. XVI.] Ecce autem Core filius Isaac, filii Caath, filii Levi, et Dathan atque Abiram filii Eliab, On quoque filius Pheleth de filiis Ruben, surrexerunt contra Mosen, aliquique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, et qui tempore concilii per nomina vocabantur. Cumque stetissent adversum Mosen et Aaron, dixerunt : Sufficiat vobis : quia omnis multitudo sanctorum est, et in ipsis est Dominus [h. in medio eorum Dominus] : Cur elevamini super populum Domini ? Quod cum audisset Moses, cecidit pronus in faciem [h. cedit super facies] : locutusque est ad Core et ad omnem multitudinem : Mane, inquit, notum faciet Dominus qui ad se pertineant, et sanctos applicabit sibi : et quos elegerit, appropinquabunt ei. Hoc igitur facite : Tollat unusquisque thuribula sua, tu Core, et omne concilium tuum : et hausto crasigne, ponite desuper thymiana coram Domino : et quemcumque elegerit, ipse erit sanctus : multum erigimini, filii Levi. Dixitque rursum ad Core : Audite, filii Levi : Num parum vobis est, quod separavit vos Deus Israel ab oinno populo, et junxit sibi, ut serviretis ei in cultu tabernaculi, et ut staretis coram frequentia populi, et ministraretis ei [h. ei, id est, populo] ? Idcirco ad se fecit accedere te et omnes fratres tuos filios Levi, ut vobis etiam sacerdotium vindicetis, et omnis globus tuus stet contra Dominum ? quid est enim Aaron ut murmuraretis contra eum ? Misit ergo Moses ut vocaret Dathan et Abiram filios Eliab. Qui responderunt : Non venimus. Numquid parum est tibi [h. non habet] quod eduxisti nos de terra, quæ lacte et melle manabat, ut occideres nos in deserto, nisi et dominatus fueris nostri ? Revera induxisti nos in terram, quæ fluit rivis lactis et mellis, et dedisti nobis possessiones agrorum et vinearum, an et oculos nostros vis eruere ? Non venimus [h. Non enim induxisti nos in terram quæ fluit rivis lactis et mellis, nec dedisti nobis possessiones agrorum et vinearum. Etiam si oculi virorum illorum eruerentur, non veniemus]. Iratusque Moses valde, ait ad Dominum : Ne respicias sacrificia eorum : tu scis quod ne asellum quidem umquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum : Dixitque ad Core : Tu et omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, et Aaron die crastino separatim. Tollite singuli thuribula vestra, et ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula : Aaron quoque teneat thuribulum suum. Quod cum fecissent, stantibus Mose et Aaron, et coacervasset adversum eos omnem multitudinem ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini. [B. XLII.] Locutusque Dominus ad Mosen et Aaron, ait : Separamini de medio congregationis hujus, ut eos repente disperdam. Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt : Fortissime Deus spiri-

tuum universae carnis, nam uno peccante, contra omnes ira tua deserviet [h. contra omnes indignabaris] ? Et sic Dominus ad Mosen : Præcipe universo populo ut separetur a tabernaculis Core, Dathan et Abiram. Surrexitque Moses, et abiit ad Dathan et Abiram : et sequentibus eum senioribus Israhel, dixit ad turbam : Recedite a tabernaculis hominum impiorum [h.] istorum, et nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum. Cumque recessissent a tentoriis eorum per circuitum, Dathan et Abiram egressi stabant in introitu papilionum suorum, cum uxoribus et liberis, omniisque frequentia : Et sit Moses : In hoc scietis, quod Dominus miserit me ut sacerdotem universa quæ cernitis, et non ex proprio corde ea protulerim : Si consueta hominum morte interierint, et visitaverit eos plaga, qua et ceteri visitari solent, non misit me Dominus : sin autem novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiatur eos et omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque viventes in infernum, scietis, quod blasphemaverint Dominum. Confestim igitur ut cesavit loqui, disrupta est terra sub pedibus eorum : et aperiens os suum, devoravit [h. deglutivit] illos cum tabernaculis suis et universa substantia [Vulg. add. eorum], descenderuntque vivi in infernum operti humo, et perierunt de medio multitudinis. At vero omnis Israhel, qui stabat per gyrum, fugit ad clamorem pereuntium, dicentes : Ne forte et nos terra deglutiatur. Sed et ignis egressus a Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. Locutusque est Dominus ad C Mosen, dicens : Præcipe [h. dic] Eleazar filio Aaron sacerdoti ut tollat thuribula quæ jacent in incendio, et ignem buc illucque disperget : quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorum, producatque ea in laminationes [h. Et eadem thuribula peccatorum producat in laminationes], et affigat altari en quod oblatum sit in eis incensum Domino, et sanctificata sint, ut cernant ea pro signo et monumento filii Israhel. Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant hi quos incendium devoravit, et produxit ea in laminationes, affigens altari, ut haberent postea filii Israhel, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, et qui non est de semine Aaron,

* H. Cumque congregaretur multitudo populi adversus Mosen et Aaron, aspicerunt ad tabernaculum fœderis, et ecce operuit illud nubes, et apparuit gloria Domini. Quod postquam ingressi sunt Mosen et Aaron, locutus est Dominus ad Mosen dicens : Recedite de medio hujus multitudinis, repente devorabo eos. Ceciderunt Mosen et Aaron proni in terram. MART.

— Hebr. Scholion ita habet : Cumque congregaretur multitudo populi adversus Mosen et Aaron, aspicerunt ad tabernaculum fœderis, et ecce operuit illud nubes, et apparuit gloria Domini. Quod postquam ingressi sunt Mosen et Aaron, locutus est Dominus ad Mosen dicens : Recedite de medio hujus multitudinis, repente devorabo eos. Ceciderunt Mosen et Aaron proni in terram. Martianus quoque ad hunc locum, *incendium pro plaga dici ex historice contextu magis probat hic atque inferius.*

* Urbina ms., qui postquam, etc.

* De suo addit idem ms., et Aaron.

A ad offerendum incensum Domino, ne patiatur sicut passus est Core, et omnis congregatio ejus, loquente Domino ad Mosen. Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israhel sequenti die contra Mosen et Aaron, dicens : Vos interfecisti populum Domini. Cumque a oriretur seditio, et tumultus incresceret, Moses et Aaron fogerunt ad tabernaculum fœderis. b Quod postquam ingressi sunt, operuit nubes tabernaculum [Vulg. tac. tabernaculum], et apparuit gloria Domini. Dixitque Dominus ad Mosen : Recedite de medio hujus multitudinis, etiam nunc delebo eos. [B. XLIII, C. XLVIII]. Cumque jaceret in terra, dixit Moses ad Aaron : Tolle thuribulum, et hanc tibi igne de altari, mitte incensum desper, pergens citio ad populum, ut roges pro eis : jam enim egressa est ira [h. indignatio] a Domino, et plaga deservit. Quod cum fecisset Aaron, et cucurisset ad medium multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiam : et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, et plaga [h. incendium] cessavit. Fuerunt autem qui percussi sunt, quatuordecim millia hominum, et septuaginta absque his qui perierant in seditione Core. Reversusque est Aaron ad Mosen ad ostium tabernaculi fœderis postquam quiebat interitus.

[B. XLIV, C. XLIX, Cap. XVII.] Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens : Loquere ad filios Israhel, et accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, a cunctis principiis tribuum, virgas duodecim [h. et sint virga duodecim], et uniuscujusque nomen superscribes virgæ suæ. Nomen autem Aaron erit in tribu [h. in virga]. Levi, et una virga cunctas eorum [Vulg. seorsum] familias continebit : ponesque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, ubi loqueris ad te. Quem ex his elegero, germinabit virga ejus, et colibebbo a me querimonias filiorum Israhel, quibus contra vos murmurant. Locutusque est Moses ad filios Israhel : et dederunt ei omnes principes virgas per singulas tribus : fueruntque virgæ duodecim cum [h. Cum. Nostri, absque] * virga Aaron. Quas cum posuisset Moses coram Domino in tabernaculo testimonii, sequenti die regressus inventit germinasse virgam Aaron in domo Levi, et turgentibus gemmis, eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in

D * Monet nos marginalis isthæc annotatio, pro plaga in Hebræo haberi incendium. Id vero certum esse comprobatur, si Scripturæ præsentis sensum attendamus, non verba ; nam verbum Hebraicum est מְאֵגֶת, maggepha, quod significat plagam ac percussionem quilibet : pro qualitate autem hujus loci determinatur ad significandum incendium, quo vastabatur multitudo filiorum Israhel, ut dicitur versus superiori. MART.

— Codices omnes, quos ad hunc locum consulimus, absque habent pro cum. Notatum et Hebræo Scholiastæ ita sub tempore prætulisse Latinos codices, quos nostros vocal.

* Ex hoc loco observandum venit, scholiasten nostrum, more Hieronymiano, codices Latinorum nostros vocare. Hebreus, inquit, habet cum ; nostri, id est, codices Latini habent, absque. Vide similem stylum lib. II Comment. in cap. III Epist. ad Galatas. MART.

amygdalas deformati sunt [h. qui in amygdalas deformati sunt]. Protulit ergo Moses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israel : vide-runtque, et receperunt singuli virgas suas. Dixitque Dominus ad Mosen : Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium filiorum [Vulg. add. Israel], et quiescant querelae eorum a me, ne moriantur. Fecitque Moses sicut præceperat Dominus. Dixerunt autem filii Israel ad Mosen : Ecce defecimus [Vulg. consumpti sumus], omnes perivimus. Quicunque accedit ad tabernaculum Domini, morietur [Vulg. moritur]. Num usque ad internectionem cuncti delendi sumus ?

[T. XI, B. XLV, C. L, Cap. XVIII.] Dixitque Dominus ad Aaron : Tu, et filii tui, et domus patris tui tecum, portabis iniuritatem sanctuarii : et tu et filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri. Sed et fratres tuos de tribu Levi, sceptrum patris tui sume tecum, præstoque sint et ministrent tibi, tu autem et filii tui ministrabitis in tabernaculo testimonii. Excubabuntque Levitas ad præcepta tua, et ad cuncta opera tabernaculi : ita dumtaxat, ut ad vasa sanctuarii et ad altare non accendant, ne et illi moriantur, et vos pereatis simul. Sint autem tecum, et excubent in custodiis tabernaculi, et in omnibus ceremoniis ejus. Alienigena non miscebitur vobis. Excubate in custodia sanctuarii, et in ministerio altaris, ne oriatur indignatio super filios Israel. Ego dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel, et tradidi ^a donum Domino, ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus. Tu autem et filii tui, custodite sacerdotium vestrum ; et omnia quæ ad cultum altaris pertinent, et intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur. Si quis externus accesserit, occidetur [h. morietur]. [B. XLVI, C. LI]. Locutusque est Dominus ad Aaron : Ecce ego dedi tibi custodiæ primitiarum mearum. Omnia quæ sanctificantur a filiis Israel, tibi tradidi et filii tuis pro officio sacerdotali legitima sempiterna. Hæc ergo accipies [h. Hæc ergo erunt tibi] de his quæ sanctificantur, et oblatæ sunt Domino. Omnis oblatio, et sacrificium, et quidquid pro peccato atque delicto redditur mibi, et cedit in sancta sanctorum, tuum erit, et filiorum tuorum. In sanctuario comedes illud [h. In sanctis sanctorum comedes illud] : mares tantum edent ex eo, quia consecratum est tibi. Primitias autem, quas voverint et obtulerint filii Israel, tibi dedi, et filiis, ac filiabus tuis, jure perpetuo : qui mundus est in domo tua, vescetur eis. Omnem medullam [h. pinguedinem] olei, et vini, ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi. Universæ frugum primitiæ, quas gignit humus, et Domino deportantur, cedent in usus tuos : qui mundus est in domo tua, vescetur eis. Omne quod ex voto reddiderint filii Israel, tuum erit [h. omne quod consecratur a filiis Israel tuum erit]. Quidquid pri-mum erumpit e vulva cunctæ carnis, quam offerunt

A Domino, sive ex hominibus, sive de pecoribus fuerit, tui juris erit : ita dumtaxat, ut pro hominis primogenito pretium accipias, et omne animal quod im-mundum est, redimi facies, cuius redemptio erit post unum mensem, siclis argenti quinque [h. Cujus redemptio erit post unum mensem, ad æstimationem tuam siclis argenti quinque], pondere sanctuarii. Siclus viginti obolos habet. Primogenitum autem bovis et ovis et capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt Domino ; sanguinem tantum eorum fundes super altare, et adipes adolebis in suavissi-mum odorem Domino. Carnes vero in usum tuum cedent, sicut pecusculum consecratum, et armus dexter, tua erunt. Omnes primitias sanctuarii, quas offerunt filii Israel Domino, tibi dedi, et filiis ac filiabus tuis, jure perpetuo. Pactum salis est sempiternum coram Domino, tibi ac filiis tuis. [C. LII.] Dixitque Dominus ad Aaron : In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos : ego pars et hæreditas tua in medio filiorum Israel : Filii autem Levi dedi omnes decimas Israelis in possessionem, pro ministerio quo servient mibi in tabernaculo foderis : ut non accendant ultra filii Israel ad tabernaculum [h. foderis], nec committant peccatum mortiferum, solis filiis Levi mihi in tabernaculo servantibus, et portantibus peccata populi. Legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum et necessaria separavi. [C. LIII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens :

C Præcipe Levitis, atque denuntia : Cum acceperitis a filiis Israel decimas, quas dedi vobis [h. quas dedi vobis in hæreditatem], primitias earum offerte Domino, id est, declinam partem decimæ, ut reputetur vobis in oblationem primitiorum, tam de area quam de torcularibus : et universis quorum accipi-tis primitias [h. et reputabitur vobis, quasi de area et torculari dederitis primitias], offerte Domino, et date Aaron sacerdoti. Omnia quæ offeretis ex decimis, et in donaria Domini separabis, optima et elecia erunt. Dicesque ad eos : Si [h. Cum] preclara et meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi de area et torculari dederitis primitias : et comedetis eas in omnibus locis vestris, tam vos quam familiæ vestræ : quia pretium est pro ministerio, D quo servitis in tabernaculo testimonii. Et non pecca-bitis super hoc, egregia vobis et pinguis reservantes, ne polluatis oblationes filiorum Israel, et moriamini.

[T. XII, B. XLVII, Cap. XIX.] Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, dicens : Ista religio victimæ [h. religio legis] quam constituit Dominus. Præcipe filiis Israel, ut adducant ad te vacca rufa ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portaverit jugum : tradetisque eam Eleazaro sacerdoti. Qui eductam extra castra, immolabit in con-spectu omnium : et tingens digitum in sanguine ejus [h. et tollens de sanguine ejus in digito suo], asper-

^a Legendum donum, ex Hebr. תְּנוּנָה et Vulgata, quæ præterea addit vobis.

get contra fores tabernaculi septem vicibus, com-
buretque eam cunctis videntibus, tam pelle et carni-
bus ejus quam sanguine et fimo flammæ traditis.
Lignum quoque cedrinum, et hyasopum, coccumque
bis tinctum sacerdos mittet in flammarum, quæ vac-
cam vorat. Et tunc demum, lotis vestibus et corpore
suo, ingredietur in castra, commaculatusque erit
usque ad vesperum. Sed et ille qui combusserit eam,
lavabit vestimenta sua et corpus, et immundus erit
usque ad vesperum. Colliget autem vir mundus ci-
nieres vaccæ, et effundet eos [h. et ponet eos] extra cas-
tra in loco purissimo, ut sint multitudini filiorum
Israel in custodiam, et in aquam aspersionis : quia
pro peccato [h. quia pro peccato sunt] vaccæ com-
busta est. Cumque laverit, qui vaccæ portave-
rit cineres, vestimenta sua, immundus erit usque
ad vesperum. Habebunt hoc filii Israel et advenæ,
qui habitant inter eos, ^a sanctum jure perpetuo [h. le-
gitimum sempiternum]. Qui tetigerit cadaver homi-
nis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus :
aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic
mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, sep-
timo non poterit emundari. Omnis qui tetigerit hu-
manæ animæ morticinum, et aspersus hac commix-
tione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, et
peribit ex Israel : quia aqua expiationis non est
aspersus, immundus erit, et manebit spurcitia ejus
super eum. Ista est lex hominis qui moritur in ta-
bernaculo : Omnes qui ingrediuntur tentorium illius,
et universa vasa quæ ibi sunt, polluta erunt septem
diebus. Vas, quod non habuerit operculum, nec li-
gaturam desuper, immundum erit. Si quis in agro
tetigerit cadaver occisi hominis, aut per se mortui,
sive os illius, vel sepulcrum, immundus erit septem
diebus. [C. LIV.] Tollentque de cineribus combus-
tionis atque peccati [h. combustionis peccati], et
mittent aquas vivas super eos in vas. In quibus cum
homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo
omne tentorium, et cunctam supellectilem, et ho-
mines hujuscemodi contagione pollutos : atque hoc

^a In Hebræo est מִלְחָמָה, *lehhuccath olam*, quod
infra v. 21, ab ipso Hieronymo transfertur, *legiti-
mum sempiternum*, juxta præsentem hauc annotatio-
nem marginalem Canonis Hebraicæ veritatis. Confer
etiam scholion, *Et reputabitur*, etc., cum versu 30,
immediate sequenti. MART.

^b Editi ac mss. fere omnes libri hunc locum ita le-
gunt, *corruerunt proni in terram, clamaveruntque ad
Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamo-
rem hujus populi, et aperi eis thesaurum tuum, fontem
aqueæ vivæ, ut satiat cesseret murmuratio eorum. Et ap-
paruit gloria Domini super eos.* Hæc autem verba ex-
pungit Canon Hebr. verit. a verbo, *clamaveruntque*,
inclusive usque ad illud, *murmuratio eorum*. Addita
credi possunt ab aliquo interprete Latinorum, apud
quos, ut testantur Hieronymus et Augustinus, tot
erant exemplaria diversa, quot codices. Sunt qui
putant hoc additamentum sumptum suis ex aliqua
paraphrasi Chaldaicæ, quarum olim major numerus
era, quam sit hodie. Quidquid vero dicatur, certum
est verba hæc superabundare in exemplaribus Biblio-
rum, quia non existant in texu Hebræo, vel Samari-
tano ; non in translatione LXX Seniorum, neque

A modo mundus lustrabit immundum tertio et sep-
timo die. Expiatusque die septimo, lavabit et se
et vestimenta sua, et immundus erit usque ad
vesperam. Si quis hoc ritu non fuerit expia-
tus, peribit anima illius de medio Ecclesie :
quia sanctuarium Domini polluit, et non est aqua
lustrationis aspersus. Erit [b. Non est aqua lustra-
tionis aspersus, immundus erit] hoc præceptum le-
gitimum sempiternum. Ipse quoque qui aspergit
aqua, lavabit vestimenta sua. Omnis qui tetigerit
aqua expiationis, immundus erit usque ad vesperum.
Quidquid tetigerit immundus, immundum faciet :
et anima quæ horum quidpiam tetigerit, immunda
erit usque ad vesperum.

[B. XLVIII, C. LV, Cap. XX.] Veneruntque filii
Israel, et omnis multitudo in desertum Sin, mense
primo, et mansit populus in Cades. Mortuaque est
ibi Maria, et sepulta in eodem loco. Cumque indi-
geret aqua populus, coierunt adversus Mosen et
Aaron : et versi in seditionem, dixerunt : Utinam
periissemus inter fratres nostros coram Domino.
Cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem, ut
et nos et nostra jumenta moriantur [*Vulg. moriamur*]?
Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, et ad-
duxistis in locum istum pessimum, qui seri non po-
test, qui nec ficum gigant, nec vineas, nec mala
granata, insuper et aquam non habet ad bibendum?
Ingressusque Moses et Aaron, dimissa multitudine,
tabernaculum sederis, corruerunt proni in terram ^b.
[C. LVI.] Et apparuit gloria Domini [h. Et apparuit
illis gloria Domini] super eos. Locutusque est Do-
minus ad Mosen, dicens : Tolle virgam, et congrega
populum, tu et Aaron frater tuus, et loquimini ad
petram coram eis, et illa dabit aquas. Cumque
eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo et
jumenta ejus. Tulit igitur Moses virgam, quæ erat
in conspectu Domini, sicut præceperat ei, congre-
gata multitudine ante petram, dixitque eis : Audite,
rebelles et increduli [h. non habet, increduli].
^c Num de petra bac vobis aquam poterimus [h. po-

apud alios interpretes, Chaldaicum puta, Syrum, et
Arabem. Denique supersunt adhuc Latini Bibliorum
sacrorum codices optimæ notæ, in quibus absunt
quæ in editis abundare videntur. Hujus rei fidem fa-
cit Bibliorum exemplar Corbeiente ante octingentos
annos descriptum, in quo nihil invenias præter ea,
D quæ in Hebraico textu leguntur : et si posterius eman-
dator vitiösus aliquis, totum additamentum suppleve-
rit ad oram marginalem voluminis, cum signo posito
in textu, quasi hæc verba ibi desiderarentur. MART.

—Insigne illud additamentum, quod subjungunt hic
loci Latini omnes vulgati Bibliorum codices, in uno
Urbinate ms. invenimus : scilicet, *clamaveruntque ad
Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamo-
rem hujus populi, et aperi eis thesaurum tuum, fontem
aqueæ vivæ, ut satiat cesseret murmuratio eorum.* Quæ
minime novit Palatin. ms. et in Memmiano quoque
exemplari dicuntur expuncta. Notum vero neque in
Hebræo, Chaldaeo, aut Septuaginta, sive in expressis
ad eos textus Versionibus haberi.

^c Ad solum Mosen loquentem hoc verbum refert
Scholiastes noster ; sed in Hebræo vox est pluralis
numeri, *ejiciemus, vcl, educemus*. MART.

ter] ejicere? Cumque elevasset Moses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus bibaret et jumenta. Dixitque Dominus ad Mosen et Aaron: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Hæc est aqua contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel contra Dominum, et sanctificatus est in eis. [T. XIII, B. XLIX.] Misit interea nuntios Moses de Cades ad regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat [b. dicit] Frater tuus Israel. Nostri omnem laborem qui apprehendit [b. invenit] nos, quomodo descendenterint patres nostri in Ægyptum, et habitaverimus ibi multo tempore, affixerintque nos Ægyptii, et patres nostros, et quomodo clamaverimus ad Dominum, et exaudierit nos, miserisque angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Et ecce in urbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi obsecramus, ut nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dexteram nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos. [C. LVII.] Cui respondit Edom: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Dixeruntque filii Israel: Per tritam gradiemur viam, et si biberimus aquas tuas nos et pecora nostra, dabimus quod justum est: nulla erit in prelio difficultas, tantum velociter transeamus. At ille respondit: Non transibis. Statimque egressus est obvias, cum infinita multitudine, et manu forti, nec voluit acquiescere deprecanti, ut concederet transitum per fines suos, quamobrem divertit ab eo Israel. Cumque castra movissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom. [C. LVIII.] Ubi locutus est Dominus ad Mosen: Perge, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuerit [b. eo quod increduli fueritis] orimeo, ad Aquas contradictionis. Tolle Aaron, et flum ejus cum eo, et duces eos in montem Hor. Cumque nudaveris patrem vestem sua, indues ea Eleazarum filium ejus, et Aaron colligetur, et morietur ibi. Fecit Moses ut præceperat Dominus, et ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine. Cumque Aaron spoliasset vestibus suis, induit

A eis Eleazarum filium ejus. Illo mortuo in montis superclilio, descendit cum Eleazaro. Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron, flevit super eo triginta diebus per cunctas familias suas.

[B. LI, C. LIX, Cap. XXI.] Quod cum audisset Chananaeus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, venisse scilicet Israel per exploratorum viam, pugnavit contra illum, et vixor existens, duxit ex eo prædam. At Israel voto se Domino obligans ait: Si tradideris populum istum in manu mea, delebo [b. anathematizabo] urbes ejus. Exaudivitque Dominus preces Israel, et tradidit Chananaeum, quem ille interfecit, subversis urbibus ejus, et vocavit nomen loci illius Horma, id est, anathema. Profecti sunt autem et de monte Hor per viam, quæ ducit ad mare Rubrum, ut circumirent terram Edom. Et tædere coepit populum itineris ac laboris. [B. LII.] Locutusque contra Deum et Mosen, ait: Cur eduxisti nos de Ægypto, ut moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas [b. morsus], et mortes plurimorum, venerunt ad Mosen, atque dixerunt: Peccavimus quia locuti sumus contra Dominum et te: ora ut tollat a nobis serpentem. Oravitque Moses pro populo. [C. LX.] Et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem ^a, et pone eum pro signo, qui percussus asperxit eum, vivet. Fecit ergo Moses serpentem æneum, et posuit eum pro signo; quem cum percussi aspicerent, sanabantur. Profectique filii Israel castrametati sunt in Oboth. Unde egressi fixere tentoria in Hieabarini, in solitudine, quæ respicit Moab contra orientalem plagam. Et inde moventes, venerunt ad torrentem Zared. [B. LIII.] Quem relinquentes castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, et prominet in finibus Amorrhai. Siquidem Arnon terminus est in Moab, dividens Moabitam et Amorrhaeos. Unde dicitur in libro Bellorum Domini: Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, ut requiescerent in ^b Ar, et recumbent in finibus Moabitarum. [C. LXI.] Et ex eo loco apparuit puteus, super quo locutus est Dominus ad Mosen: Congrega populum, et dabo ei aquam. Tunc cecinit Israel ^c carmen istud: Ascen-

—Notatum et Martianæ contra Scholiastis sententiam, in Hebreo archetypo dici plurimum numero ^{¶¶¶}: exprimemus.

* Addunt Vulgati libri æneum, pro quo malum ignem; Hebreus enim serpentem hic non habet, sed tantum ἄρνη, quod est, urentem.

^b Pro Ar, Canon et alii fere omnes mss. codices legunt, Arnon; sed error hic est librariorum, qui ex immediate præcedenti Arnon decepti sunt, non intelligentes apud Hieronymum libro de locis Hebraicis, Arnon esse rupem quamdam in sublime projectam in finibus Amorrhaeorum, inter Moab et Amorrhaeos: Ar vero locum vel oppidum Arnonæ, quod a Septuaginta interpretibus per extensam vocalē Er dicitur. De nomine Ar idem Hieronymus lib. vi Comment. in cap. xv Isaiae hæc a nobis observari voluit: Pro Ar, inquit, quod solus Theodosio

D ita posuit ut legitur in Hebreo, Aquila et Symmachus urbem interpretati sunt, non considerantes quod inter AIN et RES elementa Hebraica, non litteram non habere: quæ si esset, recte civitas diceretur. MART.

* Totum carmen illud recitat S. Hieronymus epistola ad Fabiolam de 42 mansionibus Israelitarum in deserto: quod cum insignes habeat a nostro texu variantes lectiones, non abs re visum est buc ipsa Hieronymi verba transtulisse. Sic igitur legas in Mansione 39: Post hæc venerunt ad puteum, ubi cecinit Israel carmen hoc: Ascende, putœ, quem foderunt principes, et aperuerunt duces populorum in datore legum, et in baculo ejus, et de solitudine in Matthana, et de Matthana ad torrentem Dei, et de torrente Dei ad excelsa, et de excelsis ad vallem, quæ est in regione Moab in vertice Phasga, qui propicit contra desertum. Hæc loca in finibus Amor-

dat puteus. Concinebant : Puteus, quem foderunt principes, et paraverunt duces multitudinis in datore legis [b. in doctore legis], et in baculis suis. ^a De solitudine, Matthana : et de Matthana, Nahaliel : de Nahaliel in Bamoth. De Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum. Misit autem Israel nuntios ad Seon regem Amorrhæorum, dicens : Obsecro ut transire mihi licet per terram tuam, non declinabimus in agros et in vineas, non bibemus ^b aquas ex puteis, via regia gradiorum, donec transeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, ut transiret Israel per fines suos : quin potius, exercitu congregato, egressus est obviam in desertum, et venit in Jasa, pugnavitque contra eum. A quo percussus est in ore gladii, et possessa est terra ejus ab Arnon usque Jebboc, et filios Ammon : quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum. [C. LXII.] Tulit ergo Israel omnes civitates ejus, et habitavit in urbibus Amorrhæi, in Esebon scilicet, et viculis ejus. Urbs Esebon fuit Seon regis Amorrhæi, qui pugnavit contra regem ^c Moab : ^d et tulit omnem [h. contra regem Moab priorem] terram, quæ ditionis illius fuerat, usque Arnon. Idcirco dicitur in Proverbio : Venite in Esebon, sedisceatur, et construantur civitas Seon. Ignis egressus est de Esebon, flamma de oppido Seon, et devoravit Ar Moabitum, et habitatores excelsorum Arnon. Væ tibi, Moab ! peristi, popule Chamos ! Dedit filios ejus in fugam, et filias in captivitatem regi Amorrhæoru[m], Seon. Jugum ipsorum disperit ab Esebon usque Dibon : lassi pervenerunt in Nophe, et ^e usque [h. quæ contra] Medaha. [B. LIV.] Habitavit itaque Israel in terra Amorrhæi. Misitque Moses qui explorarent Jazer : cujus ceperunt viculos, et possederunt habitatores. Verteruntque se, et ascenderunt per viam Basan, et occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. Dixitque Dominus ad Mosen : Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, et omnem populum ac terram ejus, faciesque illi sicut fecisti Seon regi Amorrhæorum habitatori Esebon. Percusserunt igitur et hunc cum filii suis, universumque populum ejus usque ad internectionem, et possederunt terram illius.

[B. LV, Cap. XXII.] Profectique castrametati sunt

rhæorum quidam interpretantes, putant non mansiones esse, sed transitus, etc. Prudentem studiosumque lectorem rogatum velim, ut sciat Hieronymum hoc loco vertere quædam nomina Hebraica juxta proprias significaciones, licet in sacro textu ea posuerit ut leguntur in Hebreo. MART.

^a Codex Urbinas plus, atque aliter habet : Profectique de solitudine in Matthana : de Matthana in Nahaliel, etc., ferme rectius. Confer, si libet, Epist. 78, de Mansionibus, ad Fabiol., Mans. 39, ubi totum hoc carmen aliis saepe verbis recitat S. Pater.

^b Vocem aquas Urbinas ms. ignorat ; habet tamen Hebreum archetypum, alilique libri.

^c Evidem et in Hebreo additur יְהוּאָרָם primum.

^d Bene monet Scholiastes, quod Seon rex Amorrhæorum expugnavit regem Moab priorem : significat enim Scriptura hujus loci expugnatum fuisse a

A in campestribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho sita est. [T. XIV, C. LXIII.] Videns autem Balac filius Sepphor omnia, quæ fecerat Israel Amorrhæo, et quod pertinuissent eum Moabitæ, et impetum ejus ferre non possent, dixit ad majores natu Madian : ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas usque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor hariolum, qui habitabat super flumen terræ ^f filiorum Ammon [h. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Behor, qui habitabat in Phetho super flumen terræ filiorum populi sui], ut vocaret eum, et dicerent : Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terra, sedens contra me. Veni igitur, et maledic populo huic, quia fortior me est : si quo modo possim percutere eum, et ejicere de terra mea [h. non habet, mea] : novi enim quod benedictus sit, cui benedixeris, et maledictus, in quem maledicta congesceris. Perrexeruntque seniores Moab, et majores natu Madian, habentes divinationis pretium in manibus. Cumque venissent ad Balaam, et narrassent ei omnia verba Balac, ille respondit : Manete hic nocte, et respondebo quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus autem illis apud Balaam, venit Deus, et ait ad eum : Quid sibi volunt homines isti apud te ? [h. qui sunt omnes isti qui sunt apud te ?] Respondit : Balac, filius Sepphor rex Moabitum, misit ad me, dicens : Ecce populus qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terra : veni et maledic ei, si quo modo possim pugnans abigere eum. Dixitque Deus ad Balaam : Noli ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus est. Qui mane consurgens dixit ad principes : Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. Reversi principes dixerunt ad Balac : Noluit Balaam venire nobiscum. Rursum ille multo plures et nobiliores quam ante miserat, misit. Qui, cum venissent ad Balaam, dixerunt : Sic dicit [h. Hæc dicit] Balac filius Sepphor : Ne cuncteris venire ad me : paratus sum honorare te, et quidquid volueris dabo [h. faciam]. Vulg. add. tibi] : veni, et maledic populo isti. Respondit Balaam : Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti et auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei : ut vel plus, vel minus

D Seone regem Moabitum primum, vel eum qui regnaverat ante Balac. MART.

^f Olim pro τῷ, ad., quod scribitur in Hebreo hodierno, legebant hic τῷ, al., ut liquet e textu Samaritanus, ac ex praesenti canonis annotatione marginali. MART.

— Legerit Scholiastes, quemadmodum Samaritanus interpres, ^γ pro τῷ, quod et Martian. putat.

^t Omnim optime interpretatur Hebreus Scholiastes, in Phethor super flumen terræ filiorum populi sui, pro filiorum Ammon. Nam fluvius, qui terram Ammonitarum perlueret, penitus ignoratur. S. Hieronymus accepit vocem πήθω, juxta elymologiam, quia Αἰρόλος significatur, pro loci nomine, id est, Phethor, Græce φαθωρά : legeritque præterea τίνω, Ammon, pro τῷ, Ammo, quod est populi sui.

loquar. Obsecro , ut hic maneatis etiam hac nocte , et scire queam quid mihi rursum respondeat Dominus. Venit ergo Deus ad Balaam nocte , et ait ei : Si vocare te venerunt homines isti , surge , et vade cum eis : ita dumtaxat , ut quod tibi præcepero , facias. Surrexit Balaam mane , et strata asina sua , profectus est cum eis. Et iratus est Deus [h. Et iratus est Deus eo quod pergeret]. Stetitque angelus Domini in via contra Balaam , qui sedebat asinæ , et duos pueros habebat secum. Cernens asina angelum [h.] Domini stantem in via , evaginato gladio , avertit se de itinere , et ibat per agrum. Quam cum verberaret Balaam , et vellet ad semitam reducere , stetit angelus [h.] Domini in angustiis duarum maceriarum , quibus vineæ cingebantur. Quem videns asina , junxit se parieti , et attrivit sedentis pedem. At ille iterum verberabat eam : et nihilominus angelus [h.] Domini ad locum angustum transiens , ubi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deviare , obvius stetit. Cumque vidisset asina stantem angelum [h.] Domini , cecidit sub pedibus sedentis , qui iratus , vehementius cædebat fuste [h. baculo] latera ejus. [C. LXIV.] Aperuitque Dominus os asinæ , et locuta est : Quid feci tibi ? cur percutis me ecce jam tertio ? Respondit Balaam : Quia commeruisti , et illusisti mihi [h. Quia illusisti mihi] : utinam haberem gladium , ut te percuterem [h. Si haberem gladium in manu mea , utique interficerem te]. Dixit asina : Nonne animal tuum sum , cui semper sedere consuevisti usque in præsentem diem ? dic quid simile umquam fecerim tibi. At ille ait : Numquam. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam , et vidit angelum [h.] Domini stantem in via , evaginato gladio , adoravitque eum pronus in terram [h. non habet , in terram]. Cui angelus [h.] Domini : Cur , inquit , tertio verberas asinam tuam ? Ego veni ut adversarer tibi , quia perversa est via tua , mibique contraria , et nisi asina declinasset de via , dans locum resistanti , te occidisse , et illa viveret. Dixit Balaam : Peccavi , nesciens quod tu stares contra me , et nunc si displicet tibi ut vadam , revertar. Ait angelus [h.] Domini : Vade cum istis , et cave ne aliud quam præcepero tibi loquaris : Igitur cum principibus . Quid cum audisset Balac , egressus est in occursum ejus , in oppido Moabitum , quod situm est in extremis finibus Arnon. Dixitque ad Balaam : Misi nuntios ut vocarem te : cur non statim venisti ad me ? an quia mercedem adventui tuo reddere nequeo ? Cui ille respondit : Ecce adsum : numquid potero loqui aliud , nisi quod Deus posuerit in ore meo ? Perrexerunt ergo simul , et venerunt in urbem , quæ in extremis [Husoth , quæ vertitur in Latinum , extrema] regni ejus a finibus erat [h. Non habet ,

A quæ in extremis finibus regni ejus erat. Sic habet : Et venerunt in urbem]. Cumque occidisset Balac boves et oves , misit ad Balaam , et principes qui cum eo erant , munera. Mane autem facto , duxit eum ad excelsa Baal , et intuitus est extremam partem populi.

[Cap. XXIII.] Dixitque Balaam ad Balac : Edifica mihi hic septem aras , et para totidem vitulos , ejusdemque numeri arietes. Cumque fecisset juxta sermonem Balaam , imposuerunt simul vitulum et arietem super aram. Dixitque Balaam ad Balac : Sta paulisper [h. non habet paulisper] juxta holocaustum tuum , donec vadam , si forte occurrat mihi Dominus , et quodcumque imperaverit , loquar tibi. Cumque abiisset velociter , occurrit ei Deus. Locutusque est ad eum Balaam : Septem , inquit , aras erexi , et imposui vitulum et arietem desuper. Dominus autem posuit verbum in ore ejus , et ait : Revertere ad Balac , et haec loqueris. Reversus invenit stantem Balac juxta holocaustum suum , et omnes principes Moabitum : assumptaque parabola sua , dixit : De Aram adduxit me Balac rex Moabitum , de montibus Orientis : Veni , inquit , et maledic Jacob : propera , et detestare Israel. Quomodo maledicam , cui non maledixit Deus ? Qua ratione detester quem Dominus non detestatur ? De summis silicibus videbo [h. video , et considero] eum , et de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit , et inter gentes non reputabitur. Quis dínumerare possit pulverem Jacob , et nosse numerum stirpis Israel ? Moriatur anima mea morte justorum , et siant novissima mea horum similia. Dixitque Balac ad Balaam : Quid est hoc quod agis ? ut malediceres inimicis meis vocavi te [h. tuli te] : et tu econtrario benedicis . Cui ille respondit : Num aliud possum loqui , nisi quod jusserit Dominus ? Dixit ergo Balac : Veni mecum in alterum locum unde partem Israelis video , et totum videre non possis : inde maledicito ei. Cumque duxisset eum in locum sublinnum , super verticem montis [h. non habet , montis] Phasga , edificavit Balaam septem aras , et impositis desuper vitulis atque arietibus [Vulg. vitulo et ariete] , dixit ad Balac : Sta hic juxta holocaustum tuum , donec ego pergam obvius. Cui cum Dominus occurisset , posuissetque verbum in ore ejus , ait : Revertere ad Balac , et haec loqueris [Vulg. add. ei]. Reversus invenit eum stantem juxta holocaustum suum , et principes Moabitum cum eo. Ad quem Balac : Quid , inquit , locutus est Dominus ? Et ille assumpta parabola sua , ait : Sta , Balac , et ausculta ; audi , fili Sepphor [h. Sta , Balac , et audi , ausculta , fili Sepphor , eloquia mea] : Non est Deus quasi homo , ut mentiatur : nec ut filius hominis , ut mutetur. Dixit ergo , et non faciet ? locutus est , et non im-

urbem platearum , id est , frequentissimam . Concinunt et LXX , qui ἐπαυλέων interpretati sunt , quod est , tabernaculorum , aut diversiorum , atque his similium . Noster cum Onkeloso legerit מחרוזת עיר , in finibus imperii sui . Sunt autem et qui sentiant , mendose haberi in Hebræo צבאות , pro הרצה , quam urbem Arcopoli putant : quibus ego numquā assentiār .

* Samaritæ legunt חיזות , khizoth , id est , visionum , ut babetur in Latina versione textus Hebræo-Samaritanus. MART.

— Pro verbis quæ in extremis regni ejus finibus erat , unum est , in Hebræo צבאות Chuzoth , quod nisi velis per nomine proprio accepero : recte interpretari licet , platearum : ut sensus sit venisse illos in

plebit? Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo [h. Ecce benedictiones accepi, a quibus prohiberi non valeo]. Non est idolum in Jacob, nec videtur simulacrum in Israel. Dominus Deus ejus cum eo est, et clangor victoriae regis in illo. Deus eduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo similis est Rhinocerotis. Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israel. Temporibus suis dicitur Jacob et Israeli quid operatus sit Deus [h. quid operatur Deus]. Ecce populus ut leæna consurget, et quasi leo erigetur: non accubabit, donec devoret prædam, et occisorum sanguinem bibat. Dixitque Balac ad Balaam: Nec maledicas ei [Vulg. tac. ei], nec benedicas. Et ille ait: Nonne dixi tibi, quod quidquid mihi Dominus [Vulg. Deus] imperaret, hoc facerem? Et ait Balac ad eum: Veni et ducante ad alium locum: si forte placeat Deo ut inde maledicas ei. Cumque duxisset cum super verticem montis Phohor, qui respicit solitudinem, dixit ei Balaam: Aedifica mihi hic septem aras, et paratotidem vitulos, ejusdemque numeri arietes. Fecit Balac ut Balaam dixerat: impositaque vitulos et arietes per singulas aras.

[Cap. XXIV.] Cumque vidisset Balaam quod placaret Domino, ut benediceret Israeli, nequaquam abiit ut ante perrexerat, ut augurium quereret: sed dirigens contra desertum vultum suum, et elevans oculos vidit Israel in tentoriis commorantem per tribus suas, et irruente in se Spiritu Dei, assumpta parabola, ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus. Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israel! ut valles nemoroſæ, ut horti juxta fluvios irrigui, ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri propter aquas. Fluet aqua de situla ejus, et semen illius erit in aquas multas. Tolletur propter Agag, rex ejus, et auferetur regnum illius. Deus eduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Devorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, et perforabunt sagittis. Accubans dormivit ut leo, et quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. [h. Quis suscitabit eum?] Qui benedixerit tibi, erit et ipse benedictus: qui maledixerit tibi [Vulg. tac. tibi], in maledictionem reputabitur. Iratusque Balac contra Balaam, complosis manibus, ait: Ad maledicendum inimicis meis vocavi te, quibus econtrario tertio benedixisti: revertere [h. fuge] ad locum tuum. Decreveram quidem magnifice honorare te, sed Dominus privavit te honoro disposito. Respondit Balaam ad Balac: Nonne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi: Si dederit mihi Balac plenam domum suam ar-

* Variant hoc loco textus Hebreus ac Samaritanus: legit Hebreus, דָבָר בְּךָ לְקֹדֶשׁ וּבְךָ הַנֵּה בָּרֶךָ acahhthi uberech, hoc est: Ecce benedicere accepi, et benedixit. Samaritanus autem ita habet, לְכֹדֶשׁ וּבְךָ הַנֵּה lebarech lacahthi; abacha, quod

A genti et auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei [h. non habet Dei mei], ut vel boni quid vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar? Verumtamen pergens ad populum meum, dabo consilium, quid populus tuus huic populo faciat extremo tempore. Sumpta igitur parabola, rursum ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi et visiones Omnipotentis videt, qui cadens aperitos habet oculos. Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope [h. Video eum, sed non modo; considero illum, sed non prope]. Orietur stella ex Jacob, et consurget virga ex Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Et B erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis: Israel vero fortiter ager. De Jacob erit qui dominetur, et perdat reliquias civitatis. Cumque vidisset Amalec, assumens parabolam ait: Principium gentium Amalec, cuius extrema perdentur. Vidit quoque Cinœum: et assumpta parabola ait: Robustum est quidem habitaculum tuum: sed si in petra posueris nidum tuum, et fueris electus de stirpe Cinæi [Librariorum errore vitium inolevit, ut pro Cinœo hic Cain scribatur], quamdiu poteris permanere? Assur enim capiet te. Assumptaque parabola iterum locutus est: heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus? Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebreos, et ad extremum etiam ipsi peribunt. Surrexiisque Balaam, et reversus est in locum suum: Balac quoque via, qua venerat, rediit.

[T. XV, B. LVI, C. LXV, Cap. XXV.] Morabatur autem eo tempore Israel in Setthim, et fornicatus est populus cum siliabus Moab, quæ vocaverunt eos ad sacrificia sua [h. ad sacrificia deorum suorum]. At illi comedenter et adoraverunt deos earum. Initatusque est Israel Beel-Phehor, et iratus Dominus Israel [h. Adjunctusque est Israel. Vulg. tac. Israel], ait ad Mosen: Tolle cunctos principes populi, et suspende eos contra solem in patibulis: ut averteratur furor meus ab Israel. Dixitque Moses ad Judices Israel: Occidat unusquisque proximos suos, qui iniciati [h. adjuncti] sunt Beel-Phehor. Et ecce unus de filiis Israel intravit coram fratribus suis ad scortum D Medianitin, vidente Mose, et omni turba filiorum Israel, qui flebant ante fores tabernaculi [C. LXVI]. Quod cum vidisset Phinees filius Eleazar filii Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, et arrepto pugione, ingressus est post virum Israeliten in lupanar, et perfudit ambos simul, virum scilicet et mulierem, in locis genitalibus. Cessavitque plaga a filiis Israel, et occisi sunt viginti quatuor millia ho-

Latine vertunt: Ecce ad benedicendum assumptus sum, benedicam. MART.

—Urbinas ms. *inductus sum*; quæ tantula lectionis diversitas, multi facienda est hic loci, ubi originales inter se textus discrepant, nec satis intelligitur, quo sensu nunc se dicat. Balaam venisse ad benedicendum, cum ad maledicendum venisset.

minum. Dixitque Dominus ad Mosen; Phinees filius Eleazar filii Aaron sacerdotis avertit iram meam a filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos, ut non ipse delerem filios Israel in zelo meo. Idecirco loquere ad eum [h. non habet, ad eum]: Ecce de ei pacem foederis mei, et erit tam ipsi quam semini illius pactum sacerdotii sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, et expiavit scelus filiorum Israel. Erat autem nomen viri Israelitæ, qui occisus est cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione et tribu Simeonis. Porro mulier Madianitis, quæ pariter imperfecta est, vocabatur Chozbi, filia Sur, principis nobilissimi Madianitarum. [B. LVII.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Hostes vos sentiant Madianitæ, et percute eos: quia et ipsi hostiliter egerunt contra vos, et deceperunt insidiis per idolum Phebor, et Chozbi filiam ducis Madian sororem suam, quæ percussa est in die plaga pro sacrilegio Phebor.

[B. LVIII, C. LXVII, Cap. XXVI.] Postquam noxiourum sanguis effusus est, dixit Dominus ad Mosen, et Eleazarum filium Aaronis sacerdotem: Numerate omnem summam filiorum Israel a viginti annis et supra, per domos [h. per domos patrum suorum], et cognationes suas, cunctos qui possunt ad bella procedere. Locuti sunt itaque Moses et Eleazar [h. Numeraverunt itaque Moses et Eleazar] sacerdos in campestribus Moab super Jordanem contra Jericho, ad eos qui erant a viginti annis et supra, sicut Dominus imperarat, quorum iste est numerus: Ruben primogenitus Israel. Hujus filius, Enoch, a quo familia Enochitarum: et Phallu, a quo familia Phalluitarum, et Esron, a quo familia Esronitarum, et Charmi, a quo familia Charmitarum. Hæ sunt familie de stirpe Ruben: quarum numerus inventus est, quadraginta tria millia et septingenti triginta. Filius Phallu, Eliab. Hujus filii, Namuel et Dathan, et Abiram. Isti sunt Dathan et Abiram principes populi, qui surrexerunt contra Mosen et Aaron in seditione Core, quando contra Dominum rebellarunt, et aperiens terra os suum devoravit Core [h. deglutivit eos et Core], morientibus plurimis, quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros, factum est grande miraculum, ut, Core perirent, filii illius non perirent [h. filii quoque Core non perierunt]. Filii Simeon per cognationes suas. Namuel, ab hoc familia Namuelitarum: Jamin, ab hoc familia Jaminitarum: Jachin, ab hoc familia Jachinitarum: Zare, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarum. Hæ sunt familie de stirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit, viginti duo milia ducenti. Filii Gad per cognationes suas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarum: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarum: Ozni,

A ab hoc familia Oznitarum: Ilteri, ab hoc familia Ilcitarum: Arod, ab hoc familia Aroditarum: Areli, ab hoc familia Arelitarum. Istæ sunt familie Gad, quarum omnis numerus fuit, quadraginta millia quingenti. Filii Juda, Her et Onan, qui ambo mortui sunt in terra Chanaan. Fueruntque filii Juda, per cognationes suas: Sela, a quo familia Selanitarum: Phares, a quo familia Pharesitarum: Zare, a quo familia Zareitarum. Porro filii Phares: Esron, a quo familia Esronitarum: et Amul, a quo familia Amulitarum. Istæ sunt familie Judæ, quarum omnis numerus fuit, septuaginta sex millia quingenti. Filii Issachar, per cognationes suas: Thola, a quo familia Tholitarum: Phua, a quo familia Phuaitarum: Jasub, a quo familia Jasubitarum: Semron, a quo familia Semronitarum. Hæ sunt cognationes Issachar, quarum numerus fuit sexaginta quatuor millia trecenti. Filii Zabulon per cognationes suas: Sared, a quo familia Sareditarum. Elon, a quo familia Elonitarum: Jalel, a quo familia Jalelitarum. Hæ sunt cognationes Zabulon, quarum numerus fuit, sexaginta millia quingenti. Filii Joseph per cognationes suas, Manasse et Ephraim. De Manasse ortus est Machir, a quo familia Machiritarum. Machir genuit Galaad, a quo familia Galaaditarum. Galaad habuit filios: Hiezer, a quo familia Hiezeritarum: et Helec, a quo familia Heleccitarum, et Asriel, a quo familia Asrielitarum: et Sechem, a quo familia Sechemitarum: et Semida, a quo familia Semidaitarum: et Epher, a quo familia Epheritarum. Fuit autem Epher pater Salphaad, qui filios non habebat, sed tantum filias, quarum ista sunt nomina, Maala, et Noa, et Egla, et Melcha, et Thersa. Hæ sunt familie Manasse, et numerus earum, quinquaginta duo millia septingenti. Filii autem Ephraim per cognationes suas, fuerunt hi: Suthala, a quo familia Suthalaitarum: Becher, a quo familia Becheritarum: Thaban, a quo familia Thahanitarum. Porro filius Suthala fuit Heran, a quo familia Heranitarum. Hæ sunt cognationes filiorum Ephraim, quorum numerus fuit triginta duo millia quingenti. Isti sunt filii Joseph per familias suas. Filii Benjamin in cognationibus suis: Bale, a quo familia Baleitarum: Asbel, a quo familia Asbelitarum: Abiram, & quo familia Abiramitarum: Sephupham, a quo familia * Sephuphamitarum: Hupham, a quo familia Huphamitarum. Filii Bale, Ard, et Naaman. De Ard familia Arditarum: de Naaman familia Naamitarum. Hi sunt filii Benjamin per cognationes suas, quorum numerus, quadraginta quinque millia sexcenti. Filii Dan per cognationes suas: Suham, a quo familia Subhamitarum. Hæ cognationes Dan per familias suas. Omnes fuere Subhamitæ, quorum numerus erat, sexaginta quatuor

* Excudit hic loci in Hebreo unum δ. phe, unde legimus Suphamitarum, pro Sephuphamitarum juxta Canonem Heb. veritatis. MART.
—Cum vulgatis libris Urbinas ms. Supham, et Su-

phamitarum, Hebr. sephupham quidem habet, non autem Sephuphamitarum, sed tantum Suphamitarum: unde alterum phe ex Hebreo archetypo excidisse Martianæus pronuntiat.

millia quadringenti. Filii Aser per cognationes suas : Jemna, a quo familia Jemmatarum : Jesui, a quo familia Jesuitarum : Bria, a quo familia Briatarum. Filii Bria, Heber, a quo familia Heberiarum, et Melchiel, a quo familia Melchiatarum. Nomen autem filiae Aser, fuit Sarah. Haec cognationes filiorum Aser, et numerus eorum, quinquaginta tria millia quadringenti. Filii Nephtali per cognationes suas : Jasel, a quo familia Jaselitarum : Guni, a quo familia Gunnitarum : Jeser, a quo familia Jeseritarum. Sellem, a quo familia Sellemitarum. Haec sunt cognationes filiorum Nephtali per familias suas : quorum numerus, quadraginta quinque millia quadringenti. Ista est summa filiorum Israel, qui recensiti sunt, sexcenta millia, et mille septingenti triginta. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Iстis dividetur terra juxta numerum vocabulorum in possessiones suas. Pluribus majorem partem dabis, et paucioribus minorem : singulis, sicut nunc recensiti sunt, tradetur possessio : ita dumtaxat ut sors terram tribibus dividat et familiis. Quidquid sorte contigerit, hoc vel plures accipient, vel pauciores. [B. LIX, C. LXIX.] Hie quoque est numerus filiorum [h. non habet filiorum] Levi per familias suas : Gerson, a quo familia Gersonitarum : Caath, a quo familia Caathitarum : Merari, a quo familia Meraritarum. Haec sunt familiæ Levi : Familia Lobni, familia Hebronni, familia Moholi, familia Musi, familia Cori. At vero Caath genuit Amram : qui habuit uxorem Jochebed filiam Levi, quæ nata est ei in Ægypto. Haec genuit Amram viro suo filios Aaron et Mosen, et Mariam sororem eorum. De Aaron nati sunt Nadab et Abiu, et Eleazar, et Thamar : quorum Nadab : et Abiu mortui sunt, cum obtulissent ignem alienum coram Domino. Fueruntque omnes [h. non habet] qui numerati sunt, viginti tria millia generis masculini, ab uno mense et supra : quia non sunt recensiti inter filios Israel, nec eis cum cæteris est data possessio. Hic est numerus filiorum Israel, qui descripti sunt a Mose et Eleazaro sacerdote, in campis Moab supra Jordanem contra Jericho. Inter quos, nullus fuit eorum qui ante numerati sunt a Mose et Aaron in deserto Sinai. Præixerat enim Dominus, quod omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Chaleb filius Jephone, ex Josue filius Nun.

[C. LXX, Cap. XXVII.] Accesserunt autem filii Salphaad, filii Epher, filii Galaad, filii Machir, filii Manasse, qui fuit filius Joseph: quarum sunt nomina, Maala, et Noa, et Egla, et Melcha, et Thersa. Steteruntque coram Mose et Eleazaro sacerdote, et cunctis principibus populi ad ostium tabernaculi foederis, atque dixerunt : Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditione, quæ concitata est contra Dominum sub Core, sed in peccato suo mortuus est: hic non habuit mares filios. Cur tollitur nomen illius de familia sua, quia non habuit filium? Date nobis possessionem inter cognatos [h. fratres] patris nostri. Retulitque Moses causam earum ad

A judicium Domini [h. Retulitque causam earum coram Domino]. Qui dixit ad eum: Justam rem postulant filii Salphaad : da eis possessionem inter cognatos [h. fratres] patris sui, et ei in hereditatem succedant. [C. LXXI.] Ad filios autem Israel loqueris haec [h. non habet, hæc]: Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hereditas. Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. Quod si et fratres non fuerint, dabitis hereditatem fratribus patris ejus. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hereditas his qui ei proximi sunt, erique hoc filiis Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit Dominus Mosi [h. Eritque hoc filius Israel legitimum judicii, sicut præcepit Dominus Mosi]. [C. LXXII.] Dicit quoque Dominus ad Mosen: Ascende in montem istum Abarim, et contemplare inde terram, quam datus sum filiis Israel. Cumque videris eam, ibis et tu ad [h. colligeris] populum tuum, sicut ivit [h. collectus est] frater tuus Aëron: quia offendistis me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram eis super aquas. [B. LX.] Haec sunt aquæ contradictionis in Cades in deserto Sin. Cui respondit Moses [h. Et locutus est Moses coram Domino, dicens]: Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc: et possit exire, et intrare ante eos, et educere eos, vel introducere, ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. [C. LXXIII.] Dicit Dominus ad eum: Tolle Josue filium Nun, virum in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote et omni multitudine: et dabis ei præcepta, cunctis videntibus et partem gloriae tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum [h. Coram Eleazaro sacerdote stabit, ut consulat eum in iudicio doctrinæ coram Domino]. Ad verbum ejus egreditur, et ingredietur ipse, et omnes filii Israel cum eo, et cætera multitudo. Fecit Moses ut præceperat Dominus. Cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus, cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus.

[T. XVI, B. LXI, C. LXXIV, Cap. XXVIII.] Dicit quoque Dominus ad Mosen: Præcipe filiis Israel, et dices ad eos: Oblationem meam et panes [h. Oblationem panis mei], et incensum odoris suavissimi offerte per tempora sua. Haec sunt sacrificia quæ offerre debetis: Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: unum offeratis mane, et alterum ad vesperam: decimam partem Ephi similæ, quæ conspersa sit oleo purissimo, et habeat quartam partem hin. Holocaustum juge est quod obtulisti in monte Sinai in odorem suavissimum incensi Domini. Et libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in sanctuario Domini. Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam, juxta omnem ritum sacrificii matutini, et libamentorum ejus, oblationem suavissimi odoris Domino. [C.

LXXV.] Die autem sabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, et duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, et liba quæ rite funduntur per singula sabbata in holocaustum sempiternum.

[C. LXXVI.] In kalendis autem [id est, in mensium exordiis] offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, et tres decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: et duas decimas similæ oleo conspersæ per singulos arietes:

^a et decimam decimæ similæ ex oleo in sacrificio per agnos singulos [b. Et singulas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per agnos]. Holocaustum suavissimi odoris atque incensi est Domino. Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: media pars bin per singulos

vitulos, tercia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt. Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis. [B. LXII, C. LXXVII.] Mense autem primo, quarta decima die mensis, Phase Domini erit [b. non habet, erit], et quinta decima die solemnitatis:

septem diebus vescentur azymis. Quarum dies prima venerabilis et sancta erit: omne opus servile non facietis in ea [h. non habet, in ea]. Offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: et sacrificia singulorum ex simila, quæ conspersa sit oleo, tres decimas per singulos vitulos,

et duas decimas per arietem, et [b. similiter hic] C decimam decimæ per agnos singulos: id est, per septem agnos. Et hircum pro peccato unum, ut expietur pro vobis, præter holocaustum matutinum quod semper offerebis. Ita facietis per singulos dies

septem dierum in somitem ignis, et in odorem suavissimum Domino, qui surget de holocausto, et de libationibus singulorum. Dies quoque septimus celeberrimus et sanctus erit vobis: omne opus servile non facietis in eo [h. non habet, in eo]. [B. LXIII, C. LXXVIII.] Dies etiam primitivorum, quando offeretis novas fruges Domino, expletis hebdomadibus, venerabilis et sancta erit: omne opus servile non facietis in ea [b. non habet in ea]. Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem: atque in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, per arietes duas, per agnos [b. Hic ut supra] decimam decimæ, qui simul sunt agni septem. Hircum quoque unum [Vulg. tac. unum]. Qui mactatur [h. qui mactatur, non habet] pro expiatione: præter holocaustum sempiternum et liba ejus, immaculata offeretis omnia cum libationibus suis.

[B. LXIV, C. LXXIX, Cap. XXIX.] Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis. Omne opus servile non facietis in ea, quia [b. non

A habet, in ea quia] dies clangoris est [b. Dies clangoris erit vobis] et turbarm. Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem, et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem: et hircum pro peccato, qui offeretur in expiationem populi, præter holocaustum kalendarum cum sacrificiis suis, et holocaustum sempiternum cum libationibus solitis. Eisdem cæremoniis offeretis in odorem suavissimum incensum Domino, [C. LXXX.] Decima quoque dies mensis hujus septimi erit vobis sancta atque venerabilis, et affligitis animas vestras: omne opus servile non facietis in ea [h. non habet in ea]. Offeretisque holocaustum Domino in odorem suavissimum, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem, et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, decimam decimæ per agnos singulos [b. singulas decimas per singulos agnos], qui sunt simul septem agni: et hircum pro peccato, absque his quæ offerri pro delicto solent in expiationem, et holocaustum sempiternum, cum sacrificio et libaminibus eorum. Quinta decima vero die mensis septimi, quæ vobis sancta erit atque venerabilis, omne opus servile non facietis in ea [h. non habet in ea], sed celebrabitis solemnitatem Domini septeni diebus. [C. LXXXI.] Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos quatuordecim immaculatos: et in libamentis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim: et duas decimas arieti uno, id est, simul arietibus duobus, et [b. ut supra] decimam decimæ agnis singulis, qui sunt simul agni quatuordecim: et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, et sacrificio, et libamine ejus. In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. Die tertio offeretis vitulos undecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebratis: et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: sacrificiaque eorum [Vulg. tac. eorum], et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: et hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. Die quinto offeretis vitulos novem, arietes duos, agnos anniculos imma-

* Docet scholion legendum esse hoc loco ut supra ad versum 13, *Et singulas decimas*, etc. MART.

culatos quatuordecim : sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis : et hircum pro peccato , absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine : Die sexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos annicullos immaculatos quatuordecim : sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis : et hircum pro peccato , absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. Die septimo offeretis vitulos septem, arietes duos, agnos annicullos immaculatos quatuordecim : sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis : et hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. Die octavo, qui est celeberrimus, omne opus servile non facietis, offerentes holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum unum, arietem unum , agnos annicullos immaculatos septem : sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis : et hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. **Hæc offeretis Domino in solemnitatibus vestris : præter vota et oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, et in hostiis pacificis.**

[B. LXV, C. LXXXII, Cap. XXX.] Narravitque Moses filiis Israel omnia quæ ei Dominus imperarat : et locutus est ad principes tribuum filiorum Israel : Iste est sermo quem præcepit Dominus : Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit juramento : non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit, implebit. [C. LXXXIII.] Mulier si quipiam voverit, et se constrinxerit juramento, quæ est in domo patris sui, et in ætate adhuc pueri : si cognoverit pater votum, quod pollicita est, et juramentum, quo obligavit animam suam, et tacuerit, voti rea erit : ^a quid pollicita est, et juravit, opere complebit. Sin autem statim ut audierit, contradixerit pater, et vota et juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod contradixerit pater [h. Dominus quoque propitiabitur ei, eo quod contradixerit pater]. Si maritum habuerit, et voverit aliiquid, et semel verbum de ore ejus egrediens animam illius obligaverit juramento : quo die audierit vir, et non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcumque promiserat. Sin autem audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus, verbaque quibus obstrinxerat animam suam : propitius ei erit Dominus. Vidua et repudiata quidquid voverint, reddent. Uxor in domo viri cum se voto constrinxerit et juramento : si audierit vir et tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcumque promiserat; sin autem exemplo

^a Martian. ponit *quidquid*, et subdit ad calcem paginæ : « *Quia juravit, opere complebit.* Sic legitur in Canone, et altero veteri ms. cod. S. Germani a Pratis. »

^b Interserit Urbinas ms. pronomen *ei*.

^c Idem ms. *venissent*, quod vitiosum esse, non inficior; verum ipse ab Hebræo longius abludit Latinæ

A contradixerit, non tenebitur promissionis rea : quis maritus contradixit, et Dominus ei propitius erit. Si voverit, et juramento se constrinxerit, ut per jejunium, vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam : in arbitrio viri erit ut faciat, sive non faciat. Quod si audiens vir tacuerit, et in alteram diem distulerit sententiam : quidquid voverat atque promiserat, reddet : quia statim ut audivit, tacuit. Sin autem contradixerit postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus. Istas sunt leges [h. legitima], quas constituit Dominus Mosi, inter virum et uxorem, inter patrem et filiam, quæ in puellari adhuc ætate est, vel quæ manet in parentis domo [h. in patris domo].

[T. XVII, B. LXVI, C. LXXXIV, Cap. XXXI.] **L**ocutusque est Dominus ad Mosen, dicens : Ulciscere prius [h. non habet prius] filios Israel de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. Statimque Moses, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultiōnem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel qui militantur ad bellum. Dederuntque ^b milenos de cunctis tribubus, id est, duodecim mille expeditorum ad pugnam, quos misit Moses cum Phinees filio Eleazar sacerdotis, vasa quoque sancta, et tubas [h. tibias] ad clangendum tradidit ei. Cumque pugnassent contra Madianitas atque ^c vicissent, omnes mares occiderunt, et reges eorum, Evi, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis [h. quinque reges Madian] : Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Ceperuntque mulieres eorum, et parvulos, omniaque pecora, et cunctam suppellectilem : quidquid habere poterant depopulati sunt : tam urbes quam viculos et castella flamma consumpsit. ^d Et tulerunt prædam, et universa quæ ceperant tam ex hominibus quam ex jumentis, et adduxerunt ad Mosen, et Eleazarum sacerdotem, et ad omnem multitudinem filiorum Israel. Reliqua autem utensilia portaverunt ad castra in campestribus Moab juxta Jordanem contra Jericho [Et tulerunt prædam, et universa quæ ceperant tam ex hominibus, quam ex jumentis, et reliqua utensilia, et adduxerunt ad Mosen, et ad Eleazarum sacerdotem, et ad omnem multitudinem filiorum Israel ad castra in campestribus Moab juxta Jordanem contra Jericho]. Egressi sunt autem Moses et Eleazar sacerdos, et omnes principes synagogæ, in occursum eorum extra castra. [C. LXXXV.] Iratusque Moses principibus exercitus, tribunis, et centurionibus qui venerant de bello, ait : Cur feminas reservastis? Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestiōnem Balaam, et prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phohor, unde et percussus est popu-

hujus interpretationis contextus, quod nec ipsi quidem Scholiastæ notatum est. Hic ex. gr. pro verbis atque vicissent, Hebræus habet, *sicut præceperat Dominus Mosi.*

^d Sensus liquidus est in scholio , in textu nonnihil obscurus, etsi ordinem verborum pressius sequatur Latinus interpres. MART.

lus? Ergo cunctos interficite quidquid est generis masculini, etiam in parvulis, et mulieres, quæ non verunt viros in coitu, jugulate: puellas autem et omnes feminas virgines reservate vobis, et manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio et septimo. [b. Qui vero hominem occiderit, vel occisum tetigerit, maneat extra castra septem diebus lustrabiturque die tertio et septimo]. Et de omni præda, sive vestimentum fuerit, sive vas, et aliquid in utensilia præparatum, de caprarum pellibus, et pilis, et ligno, expiabitur [h. lustrabitur]. Eleazar quoque sacerdos, ad viros exercitus qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandavit Dominus Mosi: Aurum, et argentum, et æs, et ferrum, et stannum, et plumbum, et omne quod potest transire per flamas, igne purgabitur [h. igne purgabitur, et aqua expiationis lustrabitur]. Quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: et lavabitis vestimenta vestra die septimo et purificati postea castra intrabitis. [C. LXXXVI.] Dixitque Dominus ad Mosen: Tollite summam eorum quæ capta sunt, ab homine usque ad pecus, tu et Eleazar sacerdos et principes vulgi: dividesque ex æquo prædam, inter eos qui pugnaverunt et egressi sunt ad bellum, et inter omnem reliquam multitudinem, et separabis [Vulg. separabis] partem Domino ab his qui pugnaverunt et fuerunt in bello, unam animam de quingentis, tam ex hominibus quam ex bobus et asinis et ovibus, et dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitæ Domini sunt. Ex media quoque parte filiorum Israel accipies quinquagesimum caput hominum, et boum, et asinorum, et ovium, cunctorumque animantium, et dabis ea Levitis, qui excubant in custodiis tabernaculi Domini. Feceruntque Moses et Eleazar [h. sacerdos], sicut præceperat Dominus. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ovium sexcenta septuaginta quinque millia, boum septuaginta duo millia, asinorum sexaginta millia et mille: animæ hominum sexus feminei, quæ non cognoverant viros, triginta duo millia. Dataque est media pars his qui in prælio fuerant, ovium trecenta triginta septem millia quingentæ: e quibus in partem Domini suppeditæ sunt oves sexcenta septuaginta quinque. Et de bobus triginta sex millibus boves septuaginta et duo: de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta unus: de animabus hominum secedim millibus, cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. Tradiditque Moses numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat et imperatum, ex media parte filiorum Israel, quam separaverat his qui in prælio fuerant. De media vero parte quæ contigerat reliqua multitudini, id est, de ovibus trecentis triginta et

A septem millibus quingintis, et de bobus triginta sex millibus, et de asinis triginta millibus quingentis, et de hominibus sedecim millibus, tulit Moses quinquagesimum caput, et dedit Levitis, qui excubant [Vulg. excubabant] in tabernaculo Domini, sicut præceperat Dominus. Cumque accessissent principes exercitus ad Mosen, et tribuni, centurionesque, dixerunt: Nos servi tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, et ne unus quidem desuit. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda auri potuimus invenire, perisclides et armillas, annulos et dextralia, ac murænulas, ut depreceris pro nobis Dominum. Suscepseruntque Moses et Eleazar sacerdos omne aurum in diversis speciebus, ^a pondo [h. non habet] sedecim millia, septingentos quinquaginta sicos, a tribunis et centurionibus. Unusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monimentum filiorum Israel coram Domino.

[B. LXVII, C. LXXXVII, Cap. XXXII.] Filii autem Ruben et Gad habebant pecora multa, et erat illis in iumentis infinita substantia. Cumque vidissent Jazer et Galaad aptas alendis animalibus terras, venerunt ad Mosen, et ad Eleazarum sacerdotem, et principes multitudinis, atque dixerunt: Ataroth, et Dibon, et Jazer, et Nemra, Esebon, et Eleale, et Saban, et Nebo, et Beon, terra quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel [h. multitudinis], regio uberrima est ad pastum animalium, et nos servi tui habemus jumenta plurima [h. non habet plurima]: precamurque si invenimus gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem. Quibus respondit Moses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, et vos hic sedebitis? Cur subvertitis mentes filiorum Israel, ne transire audeant in locum, quem eis datus est Dominus? nonne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cades-Barne ad explorandam terram? Cumque venissent usque ad Vallem Botri, lustrata omni regione, subverterunt cor filiorum Israel, ut non intrarent fines [h. terram], quos eis Dominus dedit. Qui iratus juravit, dicens: Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto, a viginti annis et supra, terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob: et [h. quia] noluerunt sequi me, præter Chaleb filium Jephone Cenezæuin, et Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam. Iratusque Dominus adversum Israel, circumduxit eum per desertum quadriginta annis, donec consumeretur universa generatio, quæ fecerat malum in conspectu ejus. Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa et alumni hominum peccatorum, ut augeretis furorem [Domini contra Israel. ^b Quod si nolueritis sequi eum,

verit. legunt hoc modo, Qui si nolueritis sequi eum. Paruum autem refert ut qui, vel quod legatur, quia nullum est damnum in sensibus. MART.

— Ed. nostri, et Martianæi mss. omnes, qui.

^a Nostri mss. aliisque penes Martian. pondere sanctuarii: verum non hæc tantum verba ab Hebreo absunt; sed et præcedentia proxime, in diversis speciebus.

^b Omnes mss. Bibliorum codices cum Canone Heb. PATROL. XXVIII.

in solitudine populum derelinquet, et vos causa eritis necis omnium. At illi prope accedentes, dixerunt: Caulas ovium fabricabimus, et stabula jumentorum, parvulis quoque nostris urbes munitas: nos autem ipsi armati et accincti pergemus ad praeium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua. Parvuli nostri et quidquid habere possumus, erunt in urbibus muratis, propter habitatorum insidias. Non revertemur ^a in domos nostras [h. ad parvulos nostros], usque dum possideant filii Israel hereditatem suam: nec quidquam queremus trans Jordaniem, quia jam habemus nostram possessionem in orientali ejus plaga. Quibus Moses ait: si facitis quod promittitis, expediti pergeite coram [h. si feceritis quod promittitis, expediti ut pergetis coram] Domino ad pugnam, et omnis vir bellator armatus Jordaniem transeat, donec subvertat Dominus inimicos suos et subjiciatur ei omnis terra [h. Et postea reverlimini]: lunc eritis inculpabiles apud Dominum et apud Israel, et obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino: Sin autem quod dicitis, non feceritis, nulli dubium est quin peccetis in Dominum: et scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. Adfiscate ergo urbes parvulis vestris, et caulas et stabula ovibus ac jumentis, et quod polliciti estis, implete. Dixeruntque filii Gad et Ruben ad Mosen: Servi tui sumus, faciemus quod jubet dominus noster [h. Servi tui facient quod jubet dominus noster]. Parvulos nostros, et mulieres, et pecora, ac jumenta relinquemus in urbibus Galaad: nos autem famuli tui omnes expediti pergeamus ad bellum, sicut tu, domine, loqueris. Praecepit ergo Moses Eleazarum sacerdoti, et Josue filio Nun, et principibus familiarium per tribus Israel, et dixit ad eos: Si transierint filii Gad et filii Ruben vobiscum Jordaniem, omnes armati ad bellum coram Domino, et vobis fuerit terra subjecta: date eis Galaad [h. date eis terram Galaad] in possessionem. Sin autem noluerint transire ^c armati vobiscum in terram Chanaan, inter vos habitandi accipient loca. Responderuntque filii Gad, et filii Ruben: Sicut locutus est dominus servis suis, ita faciemus: ipsi armati pergeamus coram Domino in terram Chanaan, et possessionem jam suscepisse nos confitemur ^d cis Jordanem. Dedit itaque Moses filii Gad et Ruben, et dimidiis tribui Manasse filii Joseph regnum Seon regis Amorrhæi, et regnum Og regis Basan, terram eoram cum urbibus suis per circuitum. Igitur exstruxerunt filii Gad, Dibon, et Ataroth, et Aroer, et Atroth, Sophan, et Jazer, et Jegbaa, et Beth Nemra, et Beth Aran, urbes munitas, et caulas peroribus suis [h. non habet, suis]. Filii vero Ruben adfiscaverunt Esebon,

^a Legebath scholiastes in suo exemplari Hebraico **אֶל בָּנֶנוּ**, id est, **ad filios**, sive **parvulos nostros**: nisi forte sensum attenderit, non verba. Hodie ubique legimus **אֶל בְּנֵינוּ**, **el battenu**, **ad domos nostras**. MART.

^b Manuscriptus codex Bibliorum, num. 1, in nostra Bibliotheca sancti Germani, legit ut in Hebraico, **dat eis terram Galaad**. Quod fluxit, ni fallor, ab scholio

A et Eleale, et Cariathaim, et Nabo, et Baal-Meon, versis nominibus, Sabama quoque: imponentes vocabula urbibus quas exstruxerant [h. Et Bel-Meon, et Musaboth Sem, et Sibama. Imponentes vocabula urbibus quas exstruxerant]. Porro filii Machir, filii Manasse, perreverunt in Galaad, et vastaverunt eam interfecto Amorrhæo habitatore ejus. Dedit ergo Moses terram Galaad Machir filio Manasse, qui habitavit in ea. Jair autem filius Manasse abiit, et occupavit vicos ejus, quos appellavit Avoth Jair, id est, Villas Jair [h. non habet]. Noba quoque perexit, et apprehendit Canath eum vinculis suis: vocavitque eam ex nomine suo Neba.

[B. LXVIII, Cap. XXXIII.] Hæ sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de Ægypto per terras suas in manu Mosi et Aaron, quas de cripit Moses juxta castrorum loca, quæ Domini iussione mutabant. [T. XVIII, C. LXXXVIII.] Profecti igitur de Rameesse mense primo, quinta decima dies mensis primi, altera die Phase, filii Israel in manu excelsa, videntibus cranticis Ægyptiis, et sepelientibus primogenitis, quos percusseraat Dominus (nam et in diis eorum exercuerat ultionem), castrametati sunt in Socchoth. Et de Socchoth venerunt in Etham, quæ est in extremis fúnibus [h. non habet] solitudinis. Inde egressi venerunt contra Phi-Ahirot, que respici Beel-Sephon, et castrametati sunt ante Magdolum. Profectique de Phi-Ahirot, transierunt per medium mare in solitudinem, et ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara. Profectique de Mara venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et palme septuaginta: ibique castrametati sunt. Sed et inde egressi, fixere tentoria super mare Rubrum. Profectique de mari Rubro, castrametati sunt in deserto Sin. Unde egressi venerunt in Dephaca. Profectique de Dephaca, castrametati sunt in Alus. Egressique de Alus, in Raphidum fixere tentoria [scilicet quod in Hebreo non habetur, fixerunt tentoria, sed castrametati sunt], ubi aqua populo defuit ad libendum. Profectique de Raphidum, castrametati sunt in deserto Sinai. Sed et de solitudine Sinai egressi, venerunt ad sepultra concupiscentiæ. Profectique de sepulciis concupiscentiæ, castrametati sunt in Aseroth. Et de Aseroth venerunt in Rethnia. Profectique de Rehema, castrametati sunt in Remmon-Phares. Unde egressi, venerunt in Lebna. Et de Lebna, castrametati sunt in Ressa. Egressique de Ressa, venerunt in Ceelatha. Unde profecti, castrametati sunt in monte Sepher. Egressi de monte Sepher, venerunt in Aroda. Inde proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. Profectique de Maceloth, venerunt in Tha-

Canonis Heb. veritatis. MART.

^c Urbinas ms. vocem **armati** pretermittit.

^d Ita ms. Bibliorum codex Regius, num. 5563; Corb. alter, num. 10, et annus S. Germani, num. 7. Alii cum editis legunt, **trans Jordanem**, sed incongruo sensu. MART.

— Idem ms., **confitebimus**, tum juncto Palatino, atque editis libris, **trans Jordanem**; Hebreus, cœru.

at. De Thaath, castrametati sunt in Thare. Unde egressi, fixere tentoria in Methea. Et de Methea, castrametati sunt in Esmona. Profectique de Esmona, venerunt in Moseroth. Et de Moseroth, castrametati sunt in Benejakan. Profectique de Benejakan, venerunt in montem Gadgad. Unde profecti, castrametati sunt in Jetabatha. Et de Jetabatha, venerunt in Hebronaa. Egressique de Hebronaa, castrametati sunt in Acon-Gaber. Inde profecti venerunt in desertum Sin, huc est Cades. Egressique de Cades, castrametati sunt in monte Hor, in extremis finibus [h. non habet finibus] terrae Edom. Ascenditque Aaron sacerdos in monte Hor, iubente Domino, et mortuus est ibi anno quadragesimo egressionis filiorum Israel ex Aegypto, mense quinto, prima die monastis, cum esset aenorum centum viginti trius. Audivitque Chananeus rex Arad, qui habitabat ad meridiem in terra Chanaan, venisse filios Israel. Et profecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmenna. Unde egressi venerunt in Phiaou. Profectique de Phion, castrametati sunt in Oboth. Et de Oboth, venerunt in Hiebarim, quem est [h. non habet, quem est] in finibus Moabitarum. Profectique de * Hiebarim [h. De Haim, hic habet; supra, Hiebarim], fixere tentoria in Dibon Gad. Unde egressi, castrametati sunt in Helmen-Deblathaim. Egressique de Helmen-Deblathaim, venerunt ad montes Abarim contra Nebo. [B. LXIX.] Profectique de montibus Abarim, transierunt ad campestria M'ab, super Jordaniem contra Jericho. Ibiique castrametati sunt de Beth Isimoth usque ad Abelsutim in planioribus locis Moabitarum [h. in planicie Moabitarum], ubi locata est Dominus ad Mosen. [C. LXXXIX.] Præcepte filii Israel, et dic ad eos: Quando transieritis Jordanem, intrandes terram Chanaan, disperdite euangelos habitatores regionis illius: confringite titulos, et statos communite, atque omnia excelsa vastate, mandantes terram, et habitantes in ea. Ego enim dodi vobis illam in possessionem, quam dividetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiorem, et paucis angustiorum. Singulis ut sors occiderit, ita tributariorum hereditatis. Per tribus et familias possessio dividetur [h. Per tribus familiarum vestiarum hereditatem capitulo]. Sin autem nolueritis interficere habitatores terre [h. a facile vestra]: qui remane-

* Eamdem legimus annotationem apud Hieronymum, epistola jam laudata de 42 Mansionibus Israelitarum in deserto. Ibi igitur ista observat Hieronymus, Et profecti, inquit, de Hiebarim, sive ut in secundo loco apud Hebreos habetur, Haim, etc. castrametati sunt in Dibon-Gad, etc. MART.

— Ms. Urbinas Jeabarim quem est, puta Haim. Sanctus ipse Interpres in epist. 78, ad Fabiol., mans. 39: Profecti, inquit, de Jeabarim, sive, ut in secundo loco apud Hebreos habetur, Haim, etc. Mibi idem utroque in loco nomen חַיָּם, in Hebreo scribi persuasum est, quod enim primum absque finiti, □ scribitur חַיָּם, in casua est regimen, quod grammatici vocant, subiectus vocis נְחַזֵּקְמִים, Habarim. Ipsa autem terra videtur esse, que Gai, aut Hai dicitur Jeremiah XLIX.

^b Hoc modo legitur ex Hebreo textu hodierno:

A rint, erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceæ in lateribus, et adversabuntur vobis in terra habitacionis vestra, et quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciam.

[T. XIX, B. LXX, Cap. XXXIV.] Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: Præcepte filii Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram Chanaan, et in possessionem vobis sorte ceciderit, his finibus terminabitur. Pars meridiana incipiet a solitudine Sin, quam est juxta Edom, et habebit terminos contra orientem mare salissimum. Quiccircumibunt australi plaga per ascosum Scorpionis, ita ut transeat in Sina, et perveniant a Meridie usque ad Cades-Barne, unde egredientur confinit ad villam nomine [h. non habet] Adar, et tendent usque ad Esmona. Ibiique per gyrum terminus ab Esmona usque ad torrentem Aegypti, et maris Magni littore finietur. Plaga autem Occidentalis a mari Magno incipiet, et ipso sic claudetur. Porro ad Septentrionalem plagam a mari Magno termini incipient, pervenientes usque ad montem akisajnum [h. montium] a quo ventient in Emath usque ad terminos Sedada; ibiunctus confinia usque ad Zephrona, et villam Enan. Hic erant termini in parte aquilonis. Inde metabuntur fines contra orientalem plagam de villa Enan usque Sepharna, et de Sepharna descendunt termini in Rebla contra fontem Daphni [h. ad orientem]: inde pervenient contra Orientem a mare Chenereib, et tendent usque ad Jordanem, et ad ultimum salissimum claudentur mari. Haec habebitis terram per fines suos in circuitu. [C. XC.] Præcepitque Moses filii Israel, dicens: Hoc est [Vulg. erit] terra, quam possidebitis sorte, et quam iussit Dominus dari novem tribibus, et dimidiae tribui. Tribus enim filiorum Ruben per familias suas, et tribus filiorum Gad juxta cognationum numerum, media quoque tribus Manasse, id est, duas semis tribus, acceperunt partem suam trans Jordanem contra Jericho ad orientalem plagam. Et ait Dominus ad Mosen: [B. LXI, C. XC.] Haec sunt nomina virorum qui terram vobis divident, Eleazar sacerdos, et Ioseus filius Nun, et singuli principes de tribibus singulis; quorum ista sunt vocabula: De tribu Juda, Chaleb filius Jephone. De tribu Simeon, Samuel filius Amiud. De tribu Benjamin, Eliad filius Chiselon. De tribu

D mss. autem omnes post Septuaginta sic legunt: et perveniant in Meridiem usque ad Cades-Barne. MART.

— Palatin. ms., in Senna et perveniant in Meridiem usque, etc. Urbinas, in Semnam, et perveniant ad meridianam, usque, etc.

^c Hebreus non habet vocem Daphni, et in veteri ms., codice Latino additum illud verbum reperi. Frustra etiam illud requisivimus in libris uocrinum et locorum Hebraicorum. MART.

— Malim ad Urbinatis codicis fidem expungi nomen Daphni, aut Daphnū, quod præferunt vulgati libri. Nenque neque in Hebreo est, neque quis fuerit locus iste, definiti potest. Et qui post Targumia de fonte Daphni non procul ab Antiochia dici interpretantur, nemini facile persuadeant.

filiorum Dan, Bocci filius Jogli [h. Dux Bocci. Sic ab hinc per singulas tribus]. Filiorum Joseph de tribu Manasse, Hanniel filius Ephod. De tribu Ephraim, Samuel filius Septhan. De tribu Zabulon, Elisaphan filius Pharnach. De tribu Issachar, dux Phael filius Azan. De tribu Aser, Ahiud filius Salomi. De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud. Hi sunt, quibus præcepit Dominus ut dividerent filiis Israel terram Chanaan.

[C. XCII, Cap. XXXV.] Hæc quoque locutus est Dominus ad Mosen [h. Et locutus est Dominus ad Mosen] in campestribus Moab super Jordanem, contra Jericho : Præcipe filiis Israel ut dent Levitis de possessionibus suis urbes ad habitandum, et suburbanas earum per circuitum : ut ipsi in oppidis maneat; et suburbanas sint pecoribus ac jumentis : quæ a muris civitatum forinsecus, per circuitum, mille passuum spatio tendentur. Contra orientem duo milia erunt cubiti, et contra meridiem similiter duo millia : ad mare quoque, quod respicit Occidentem, eadem mensura erit, et septentrionalis plaga æquali termino finietur. Eruntque urbes in medio, et foris suburbana. [B. LXXIII.] De ipsis autem oppidis, quæ Levitis dabitis, sex erunt in fugitivorum auxilia separata, ut fugiat ad ea qui fuderit sanguinem : et exceptis his, alia quadraginta duo oppida, id est, simul quadraginta octo cum suburbanis suis. Ipsæque urbes, quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur : et qui minus, pauciores. Singuli juxta mensuram hæreditatis suæ dabunt oppida Levitis. [T. XX, C. XCIII.] Ait Dominus ad Mosen : Loquere filii Israel, et dices ad eos : Quando transgressi fueritis Jordanem in terram Chanaan, decernite quæ urbes esse debeant in praesidia fugitivorum qui nolentes sanguinem fuderint : in quibus cum fuerit profugus, cognatus occisi eum non poterit occidere, donec stet in conspectu multitudinis, et causa illius judicetur [h. ad judicium]. De ipsis autem urbibus, quæ ad fugitivorum subsidia separantur, tres erunt trans Jordanem, et tres erunt in terra Chanaan, tam filii Israel quam advenis atque peregrinis, ut confugiat ad eas qui nolens sanguinem fuderit. Si quis ferro [h. Si quis vase ferri] percusserit, et mortuus fuerit qui percussus est : reus erit homicidii, et ipse morietur. Si lapidem jecerit, et ictus occubuerit : similiter punietur [h. Si lapidem incusserit et mortuus fuerit qui percussus est, lapisque.... magnitudinis... ejus mag... interierit, percussor morte morietur.... serit quod tantæ... nis ut ad æstima... ejus magnitud. erit, percussor h.. morietur]. Si ligno percussus interierit : percussoris sanguine vindicabitur. [C. XCIV.] Propinquus occisi homicidiam interficiet : statim ut apprehenderit eum, interficiet. Si per odium quis hominem impulerit, vel jecerit quippam in eum per insidias : aut cum esset inimicus, manu percusserit, et ille mortuus fuerit : percussor, homicidii reus erit. Cognatus occisi statim ut invenerit eum, jugulabit. [C. XCV.] Quod si fortuitu, absque odio et inimicitia, quidquam horum

A fecerit, et hoc, audiente populo, fuérit comprobatum, atque inter percussorem et propinquum sanguinis quæstio ventilata : liberabitur innocens de ultioris manu, et reducetur per sententiam in urbem, ad quam consugerat, manebitque ibi, donec sacerdos magnus, qui oleo sancto unctionis est, moriatur. Si interactor extra fines urbium, quæ exsilibus deputata sunt, fuerit inventus, et percussus ab eo, qui nitor est sanguinis : absque noxa erit qui eum occiderit. Debuerat enim profugus usque ad mortem pontificis in urbe residere. Postquam autem ille obierit, homicida revertetur in terram suam. Hæc sempiterna erunt, et legitima in cunctis habitationibus [h. habet, in cunctis generationibus et habitationibus] vestris. Homicida sub testibus punietur : ad unius testimonium nullus condemnabitur. Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis, statim et ipse morietur. Exsules et profugi ante mortem pontificis nullo modo in urbes suas reverti poterunt : ne [h. quia morietur. Non accipietis pretium ab exsilibus et profugis, ut ante mortem pontificis in urbes revertantur. Ne] polluatis terram habitationis vestræ, quæ insonium cruentum maculatur : nec aliter expiari potest, nisi per ejus sanguinem, qui alterius sanguinem fuderit. Atque ita emundabitur vestra possessio, me commorante vobiscum. Ego enim sum Dominus, qui habito inter filios Israel.

[B. LXXIV, C. XCVI, Cap. XXXVI.] Accesserunt autem principes familiarum Galaad filii Macchir, filii Manasse de stirpe filiorum [h. Principes familiarum cognitione filiorum] Joseph : locutique sunt Mosi coram principibus Israel, atque dixerunt : Tibi domino nostro præcepit Dominus, ut terram sorte divideres filiis Israel, et ut filiabus Salphaad fratris nostri dares possessionem debitam patri : quas si alterius tribus homines uxores acceperint, sequetur possessio sua, et translata ad aliam tribum, de nostra hæreditate minuetur. Atque ita flet, ut cum jubilæus, id est, quinquagesimus annus remissionis advenerit, confundatur sortium distributio, et aliorum possessio ad alios transeat. Respondit Moses filii Israel, et Domino præcipiente, ait : Recte tribus filiorum Joseph locuta est. Et hæc lex super filiabus Salphaad a Domino promulgata est : Nabant quibus volunt, tantum ut suæ tribus hominibus : ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent uxores de tribu et cognitione sua : et cunctæ feminæ maritos de eadem tribu accipient, ut hæreditas permaneat in familiis : nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant, ut a Domino separatae sunt. Feceruntque filiæ Salphaad, ut fuerat imperatum : et nupserunt, Maala, et Thessa, et Eglæ, et Melcha, et Noha, filii patrui cui de familia Manasse, qui fuit filius Joseph : et possessio, quæ illis fuerat attributa, mansit in tribu et familia patris earum. Hæc sunt mandata atque judicia, quæ præcepit Dominus per manum Mosi ad filios Israel, in campestribus Moab super Jordanem contra Jericho.

Explicit liber Numerorum, qui Hebraice dicitur Vajedabbr.

TITULI LIBRI DEUTERONOMII.

- I. *Trans Jordanem populo legem explanat, commemo- A rat quemadmodum eos hortatus fuerit, ut prudentes eligerent viros quos judices constituerent: quomodo ad terram promissionis miserit inspectores: et quod rebellis exstiterit cuncta populi multitudo: et quod propter delictum eorum etiam ipse Moyses terræ promissionis privaretur introitu. Et ubi a Domino præcipitur ne de possessione filiorum Esau et Lot aliquid contingatur.*
- II. *Transitum memorat per urbem Harr, quam Cappadoces posse derunt, et quomodo nuntios direxit ad Seon et Og reges Amorrhæorum, qui cum spreviserent præcepta Domini, adversus ipsos initum est certamen: ipsis duabus semis tribubus possidenda eorum terra suæ tradita.*
- III. *Hortatur populum, ut præcepta et iudicia servet ac B faciat; nec cæremoniis gentium dedit Dominum offendant: et paterna charitate blanditur nullam esse tam inclytam gentem, quæ Deo sit proxima. Quomodo ad montem accesserint, et vocem Dei de medio ignis audierint; ac decalogum in tabulis lapideis digito Dei suis conscriptum. Moriturum se dicit. Ne idola faciant commonet, et quia non est alius nisi unus Deus. Commemorat quæ sint civitates separatae in præsidia fugitivorum, qui nolentes hominem occiderint.*
- IV. *Accito omni populo dixit se ipsum sequestrem suis vel medium, et inter Israelem et Deum, et quæ sint decem verbæ per ordinem digerit: hortatur custodiunt, ne ut transgressores pereant.*
- V. *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est: C et diliges Dominum Deum tuum. Hoc semper meditandum: hoc filiis et nepotibus commendandum: non eundum post deos alienos. Non tacendum quod servierunt Pharaoni, et septem gentes a Domino extinguedas esse. Quorum vel filiabus non licet misceri connubio. Non formidandum hostes amplissimos, eo quod Dominus tradat eos. Nihil auri vel argenti de idolis concupiscendum; eo quod sit anathema. Commemorat itinera annorum quadraginta per desertum: præstitum man: vestimenta vel sua pellex cætera nulla vetustate consumpta, pro quibus semper Domini Dei memores esse debeat.*
- VI. *Ubi dicit ingressurum populum terram quam promisit Dominus Deus, et admonet ne justitia sua sibi subjectam vel datam terram suis præsumant, maxime quia semper ad iracundiam provocaverant Dominum, cum vitulum fabricassent, et ob hoc ipse tabulas confregisset, atque pro hoc scelere deprecator accesserit. Deinde in sepulcris concupiscentiae. De exploratoribus missis ac postea aliis tabulis factis. Arcam fabricatam dicit, et de morte Aaron in monte Hor.*
- VII. *Cotamonet nihil aliud imperare homini Dominum, nisi culturam suum, et præcepta custodienda: nec sequendum scelus transgressorum. Benedictiones, si obedieris; maledictiones, si neglexeris.*
- VIII. *Ubi præcepit iudicia, quæ in terra promissionis debeant fieri. Idola confringenda: decimas, et primogenita danda: holocausta offerenda, et sacerdotes non deserendos.*
- IX. *De propheta falso et somniatore. De fratre, filio, amico, et uxore suadentibus ire post idola, lapidibus obruendos esse monet. De discretione animalium, avium, pisciumque mundorum et immundorum. Quid comedere liceat, quidve non liceat. Anno remissionis nihil repetendum ab egeno et paupere, nihil negandum. De Hebreo distracto: de primogenitis reddendis, et sanguis ne comedatur.*
- X. *Faciendum pascha, et de ritu solemnitatis ejus. In iudicio personam non accipiendam. Solis et lunc adoratores lapidibus obruendos. Regem alterius gentis hominem non debere constitui: et Levitas ac sacerdotes decimis et oblationibus esse contentos.*
- XI. *Levitam venientem ex civitate sua in aliam, jure inter fratres Domini debere fungi ministerio. Maleficos auferendos. Prophetam ex eadem gente magnum surgere: falsum autem extinguiri debere. Et de leibus quas debeat observare.*
- XII. *De progressu bellatorum, quomodo progredi debeant, et exstinctis hostibus quomodo exercitui diridatur præda. De cadavere hominis juxta urbem reperti: de muliere pulchra et captiva: de duabus uxoriibus et filiis earum. De filio contumace. De peccato gravi: de inventione reddenda: de veste viri et mulieris, et diversis legibus.*
- XIII. *De his quæ per somnium contingere solent, et aliæ leges pro justificationibus promulgatæ.*
- XIV. *De ingressu terræ promissionis, et quomodo coram sacerdotibus obtinuisse profiteantur.*
- XV. *Præcepta custodienda, et maledictiones negligentibus, benedictiones custodientibus, et responsum populi dicentis amen.*
- XVI. *Verba fæderis replicat, et hortatur ne derelicto Domino idola sequantur, vel cæremonias gentium, quarum terram accepturi sunt possidendum.*
- XVII. *Centum viginti se dicii annorum: vocat Josue, verbisque corroborat suis, ac prædicti quod terram ipse sorte dividat: legem scripsit, ac sacerdotibus tradidit, eamque congregato populo legit.*
- XVIII. *Dominus dicit ad Mosen: Prope sunt dies mortis tuæ; voca Josue ad ostium tabernaculi, et præcipiam ei: apparuitque eis Dominus in columna nubis, et pronuntiavit populum idola secuturum. Moyses scribit canticum, et docet filios Israel, ac Levitis præcipit in arcæ latere pro testimonio legem reponendam. Invocat contra eos testes cælum et terras, quod pereant cum mala patrarint, et cantat præagum canticum futurorum, in quo ex persona Domini eis improperat dicens: Ubi sunt dii tui, Israel,*

*in quibus confidebas, et cætera mirabiliter tre-
missenda.*

XIX. Postquam Moyses omnia carminis verba com-
plerit, loquitur ei Dominus eadem die: *Ascende in
montem Nebo, et morere, et jungere populis tuis.
Et antequam ascenderet, universum Israel per sim-*

*gulas tribus benedixit; ascensoque vertice montis,
universam terram promissionis aspergit, ad quam
pro contradictione et exacerbatione aquarum con-
tradictionis intrare non potuit: ibique describitur
mortuus, et incognitum esse ejus sepulcrum, ac la-
tem ultra in Israel non surrexisse prophetam.*

BREVES LIBRI DEUTERONOMII.

- I.** *De Iudicibus.*
- II.** *Commemoratio explorationis terræ.*
- III.** *Commemoratio filiorum Esau.*
- IV.** *Commemoratio Moabitarum.*
- V.** *Commemoratio pugnæ Israel adversus Seon et Og
reges.*
- VI.** *De lecto ferreo Og.*
- VII.** *De Josue.*
- VIII.** *Moyses de se loquitur.*
- IX.** *De justitia, et iudicio servando.*
- X.** *De filiis legem docendis.*
- XI.** *Nullam similitudinem faciendam.*
- XII.** *Solem et lunam et stellas non adorandum.*
- XIII.** *Ubi dicit Moyses quod merito populi ei Domi-
nus indignatus sit.*
- XIV.** *Communatio ad filios Israel.*
- XV.** *Exhortatio post comminationem.*
- XVI.** *Commemoratio virtutum.*
- XVII.** *Civitates refugii cum omnibus suis.*
- XVIII.** *Decalogi commemoratio.*
- XIX.** *Quis dabit eis cor sic esse ut timeant me.*
- XX.** *De præceptis observandis.*
- XXI.** *Dominum non contemendum.*
- XXII.** *Filios instruendos esse.*
- XXIII.** *De gentibus Chananeorum perdendis, et testa-
mentum cum eis non disponendum.*
- XXIV.** *Filiis genitium non accipiendas.*
- XXV.** *Aras confringendas.*
- XXVI.** *Non propter multum elegisse Deum Israel.*
- XXVII.** *Promise bonorum, si obedierint filii Israel
Domino.*
- XXVIII.** *De vespis.*
- XXIX.** *Non semel gentes pertre propter bestias.*
- XXX.** *Aurum et argentum idolorum gentium non con-
cupiscendum.*
- XXXI.** *Redditio causæ, quare populus diu tentatus
sit.*
- XXXII.** *Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni
verbo Dei.*
- XXXIII.** *De vestibus non tristis.*
- XXXIV.** *No datus deserat Dominum Deum suum.*
- XXXV.** *Deus ignis deversans.*
- XXXVI.** *Populum non propter iustitiam accepisse
commemorat. Jejunium Mosis XL dierum.*
- XXXVII.** *Commemoratio vituli.*
- XXXVIII.** *Commemoratio iræ Domini adversus popu-
lum ei Aaron, propter vitulum, et item secundi je-
junti quadraginta dierum.*
- XXXIX.** *Commemoratio tabularum secundarum.*
- XL.** *Quid Dominus Deus tuus exquirit a te, Israel.*
- A** *gulas tribus benedixit; ascensoque vertice montis,
universam terram promissionis aspergit, ad quam
pro contradictione et exacerbatione aquarum con-
tradictionis intrare non potuit: ibique describitur
mortuus, et incognitum esse ejus sepulcrum, ac la-
tem ultra in Israel non surrexisse prophetam.*
- B** *et continet eccliam, et non sit plurita.*
- XLVIII.** *Filios semper docendos.*
- XLIX.** *De fortitudine Dei super gentes terrendas.*
- L.** *De benedictione et maledictione.*
- LI.** *Item de idolo confringendo.*
- LII.** *In uno loco sacrificandum.*
- LIII.** *Sacrificia et omnia vota non nisi ubi templum
fuerit, celebranda.*
- LIV.** *Levitas non deserit in votis, et sanguinem non
manducandum.*
- LV.** *De propheta si surrexerit, et snadentibus ad
idola.*
- LVI.** *Supra mortuum non decalvandum.*
- LVII.** *De pecoribus mundis, ei non comedendis.*
- LVIII.** *Decimas in templum offerendas.*
- C** *LIX. In voti solutione Levitum non prætermitten-
dum.*
- LX.** *Remissionis præceptum.*
- LXI.** *Si aure audieritis nomen Dei vestri.*
- LXII.** *De gentibus proximis.*
- LXIII.** *De servo Hebraeo.*
- LXIV.** *De primitis pecorum.*
- LXV.** *Quare pascha et azyma manducetur.*
- LXVI.** *De Pentecoste.*
- LXVII.** *Festa Tabernaculorum.*
- LXVIII.** *Non apparebis in conspectu Domini sui va-
cuum.*
- LXIX.** *Judices constituendi, ut judicent iusta.*
- LXX.** *Immaculata offerenda hostia.*
- LXXI.** *Non parcendum idola ac sidera colentibus.*
- D** *LXXII. In duobus vel tribus testibus concilere om-
nia.*
- LXXIII.** *Si verbum iudicis defederis, et ambiguum
aliquid fuerit.*
- LXXIV.** *De sacerdote et iudice audiendo.*
- LXXV.** *De præponendis principibus.*
- LXXVI.** *De partibus præstandis sacerdotibus ex sacri-
ficiis.*
- LXXVII.** *Levita si de commoratione sua in Jerusalem
venire voluerit.*
- LXXVIII.** *De auguris et incantatoribus et maleficiis.*

- LXXXIX. Prophetam suscitat in populo.
- LXXX. Quomodo verbum agnoscitur a Domini sit.
- LXXXI. De civitatis refugiis.
- LXXXII. Non transferendos terminos.
- LXXXIII. De teste iniquo: in ore duorum vel trium stabil omne verbum.
- LXXXIV. Oculum pro oculo.
- LXXXV. Exhortatio in pugna.
- LXXXVI. De ligno fructifero non excidendo in absidione obitatis.
- LXXXVII. De occiso a latrone.
- LXXXVIII. De muliere captiva, si uxor fuerit facta.
- LXXXIX. De duabus uxoribus.
- XC. De filiis non dicto audientibus.
- XCI. De crucifixo.
- XCII. De pecore proximi.
- XCIII. De teste viri, et mulieris.
- XCIV. De nido.
- XCV. De ballo domus.
- XCVI. De vinea non seminanda.
- XCVII. De asina et vitulo.
- XCVIII. De lino et lana et operitorio.
- XCIX. De projicienda uxore, si virgo inventa non fuerit.
- C. De adulterio, vel virgine sponsata.
- CI. De virgine vim passa in agro.
- CII. De nuditate uxoris patris non nudanda.
- CIII. De abctio et fornicario.
- CIV. De polluto fluente semina.
- CV. De servo non tradendo.
- CVI. Non fornicari filios Israel.
- CVII. De pretio fornicariis, et canis non offerendo.
- CVIII. Usuræ non dandum.
- CIX. Vota cito reddenda.
- CX. De segete et vinea vicini.
- CXI. De libello repudii.
- CXII. De novis nuptiis, non alienari uno anno de domo.
- A CXIII. De non pignoranda mola.
- CXIV. De vendito fratre, si pretium acceperit, interficiatur venditor.
- CXV. De tactu leproæ.
- CXVI. De Maria.
- CXVII. De pignore reddendo.
- CXVIII. De mercede mercenarii.
- CXIX. Non mori patres pro filiis.
- CXX. De iudicio pupilli et viduæ.
- CXXI. De Messe.
- CXXII. De oliva et vindemia.
- CXXIII. De plagis peccatori quadraginta imponendis.
- CXXIV. De bove triturante.
- CXXV. De suscitando defuncti semine.
- B CXXVI. De uxore rixantis.
- CXXVII. De pondere.
- CXXVIII. De Amalec.
- CXXIX. De primitiis terræ.
- CXXX. Quod Israel Dominum Deum elegerit.
- CXXXI. De lapidibus scribendis et statuendis.
- CXXXII. Ubi dicit, maledictus qui dormierit cum uxore patris sui, vel qui fecerit sculptile, etc.
- CXXXIII. Item benedictio.
- CXXXIV. Et erit vita tua pendens ante oculos tuos.
- CXXXV. Commemoratio prætorum, quæ neque cor, neque oculos, neque aures habuerint, ut cognoscerent, et de vestibus et calceamentis quadraginta annis.
- CXXXVI. Quæ absconsa sunt Deo, quæ manifesta sunt vobis.
- CXXXVII. De vita et morte ante te.
- CXXXVIII. Testatio.
- CXXXIX. Jesu destinavit Moyses.
- CXL. Canticum Moysi.
- CXLI. Loquitur Moyses ad populum, et ascendit ad montem.
- CXLII. Benedictio Moysis super populum.

CAPITULA LIBRI ELLE ADDABARIM QUI GRÆCE DICITUR DEUTERONOMIUM.

- I. Verba quæ locutus est Moyses omni Israel quadragesimo anno in eremo post occasionem Seon et Og regum, per omnia quæ præcepit illi Deus in Horab.
- II. Dicit Moyses ad populum in tempore illo, Non potero solus sufferre vos, et ordinavi vobis viros sapientes, qui præcessent vobis.
- III. Tollentes se de Horeb, ambulaverunt per omnem erenum.
- IV. Accessistis ad me, et dixistis: Mittamus viros ante nos, et faci secundum hoc verbum.
- V. Et noluitis ascendere, neque credidistis verbo Domini.
- VI. Et dixi vobis, Dominus Deus præcedet vos, et non credidistis.
- VII. Murmuratis et exacerbatus est Dominus, et juriuit non intraturos vos in terram illam bonam, nisi Chaleb et filios ejus.
- VIII. Et mihi iratus est Dominus causa vestri dicebat: Nec tu intrabis ibi, sed Jesus filius Nave intrabit ibi, et filii earum, quos dixerunt captivos futuros.
- IX. Et contra iudicatum ascendistis in montem, et exiit Amorrhæus, et persecutus est vos.
- D X. Similiter decurrat per singula, et dinumerat univera magnalia Dei, et virtutes quibus præbat eos Deus, et quomodo aluit eos in deserto per quadraginta annos, et quæ fecit Deus duobus regibus Seon et Og.
- XI. Et precatus sum Dominum in tempore illo, et despexit me causa vestri.
- XII. Hic iterum astringit ne discedant a mandatis.
- XIII. Videte ne faciatis vobis sculptile, simillitudinem omnis hominis, aut pecoris, aut alicujus rei, quæ sunt super terram, aut in caelo, aut in mari.
- XIV. Dominus iratus est mihi propter vos, et non intrabo vobiscum, sed morior in hac terra. Attendite

- A** ne obliiscamini testamentum Domini Dei vestri : **XXXV.** Et deprecatus sum Dominum iterum sicut prius, quadraginta diebus, et quadraginta noctibus panem non edi, et aquam non bibi.
- XXXVI.** Et in Aaron iratus est valde Dominus pro eo quod fecistis vitulum.
- XXXVII.** Et sumpsi, et combussi illum.
- XXXVIII.** Et in tentatione exacerbabis Dominum.
- XXXIX.** Et quando misit vos Dominus a Cades-Barne.
- XL.** Et precatus sum ante Dominum quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.
- XLI.** In illo tempore dixit mihi Dominus : Præcide tibi duas tabulas lapidea sicut priores, et ascende ad me in montem.
- XLII.** Et feci arcam et ascendi in montem.
- XLIII.** Et descendisti, et misi tabulas in arcam.
- XLIV.** In illo tempore separavit Dominus tribum Levi, ut portarent arcam.
- XLV.** Et nunc, Israel, quid Dominus postulat a te aliud, quam ut timeas Dominum Deum tuum, et diligas eum, et servias ei?
- XLVI.** Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies.
- XLVII.** Cum ^a septuaginta animabus descenderunt patres tui in Ægyptum, et fecit te Deus sicut stellas cœli in multitudinem.
- XLVIII.** Et amabis Dominum, et scies quomodo te eduxit Dominus de Ægypto, et que fecerit Dathan et Abiron filii Eliab.
- XLIX.** Quod si audieritis præcepta illius, dabit pluviam terræ vestrae, et satietatem in agris vestris.
- L.** Et si obaudieritis omne præceptum istud, ejicet Dominus omnes gentes a facie vestra.
- LI.** Ecce do vobis hodie benedictionem et maledictionem.
- LII.** Ista præcepta sunt et iudicia, quæ observabilitur.
- LIII.** Non facietis voluntatem vestram.
- LIV.** In loco quem elegerit Dominus, offeretis omnia quæ ego mando vobis.
- LV.** Omnes primitias tuas in conspectu Domini tui manducabis.
- LVI.** Attendite ne manducetis sanguinem.
- LVII.** Custodi, et fac omnia verba, quæ ego mando tibi.
- D** **LVIII.** Omne verbum quod ego mando tibi, custodi et fac, et prophetam qui dixerit tibi : Eamus et serviamus diis, non audies.
- LIX.** Post Dominum Deum vestrum ibitis, et ipsum timebitis.
- LX.** Si autem frater tuus, aut filius, aut conjux, aut amicus dixerit tibi : Eamus, serviamus diis, non parces ei, sed deferes eum, et lapidabitur.
- LXI.** Si autem audieris in una ex civitatibus tuis esse homines peccatores, qui recedere fecerunt omnes inhabitantes in ea, et si vere factum est, interficies omnes.
- LXII.** Non facietis decalvationem super mortuum.

^a In Palatin. ms., cum 75 animabus.

- LXIII. *Hæc pecora, quæ manducabitis.*
- LXIV. *Hæc manducabitis ab his, quæ sunt in aquis.*
- LXV. *Omnem avem mundam manducabitis.*
- LXVI. *Decimas agri tui offeres in loco, quem elegerit Dominus.*
- LXVII. *Cum autem longe fuerit a te, vendes ea et illic redimes.*
- LXVIII. *Post septem annos facies remissionem.*
- LXIX. *Si audieris vocem Domini Dei tui, princeps eris gentium multarum.*
- LXX. *Si factus fuerit in te egens de fratribus tuis.*
- LXXI. *Si emeris puerum Hebreum, sex annos serviet tibi.*
- LXXII. *Omne primitivum sanctificabis Domino.*
- LXXIII. *Custodi mensem nororum, et facies pascha Domino Deo tuo.*
- LXXIV. *Judices et scribes constitues, ut judicent iuste.*
- LXXV. *Non plantabis tibi lucum.*
- LXXVI. *Si inventus fuerit in te serviens diis, in duobus vel tribus testibus morietur.*
- LXXVII. *Si latuerit te verbum, vade ad sacerdotem.*
- LXXVIII. *Qui non audierit sacerdotem, moriatur.*
- LXXIX. *Alienigenam non facies principem super te.*
- LXXX. *Hoc judicium sacerdotum.*
- LXXXI. *Non invenietur in te lustrans filium suum aut filiam.*
- LXXXII. *Prophetam suscitabo eis ex fratribus eorum.*
- LXXXIII. *Propheta si locutus fuerit verbum, et non contigerit, interficiatur.*
- LXXXIV. *Hoc præceptum homicidæ.*
- LXXXV. *Non transferes terminos quos posuerant patres tui.*
- LXXXVI. *Non accipies testimonium unius adversus hominem.*
- LXXXVII. *Anima pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente.*
- LXXXVIII. *Si exieris ad bellum, noli timere.*
- LXXXIX. *Si accesseris expugnare civitatem.*
- XC. *Si obsederis civitatem.*
- XCI. *Si inventus fuerit vulneratus in terra.*
- XCII. *Si tradiderit tibi Deus inimicos tuos.*
- XCIII. *Si fuerint homini duæ uxores, dilecta, et odibilia.*
- XCIV. ^a *Si fuerit alicui filius inobedieus.*
- XCV. *Si fuerit in aliquo peccatum ad mortem.*
- XCVI. *Si videris animal fratris tui errans, vel cadens.*
- XCVII. *Non induet mulier vestem virilem.*
- XCVIII. *Si inveneris nidum avium.*
- XCIX. *Si domum novam ædificaveris.*
- C. *Non arabis in vitulo et asino.*
- CI. *Si quis acceperit uxorem, et oderit eam.*
- CII. *Si inventus fuerit adulter cum adultera.*
- CIII. *Si dormierit aliquis cum puella desparsata.*
- CIV. *Si in campo invenerit quis puellam desparsatam, et vim fecerit ei.*
- A CV. *Si invenerit quis puellam virginem, et dormierit cum ea.*
- CVI. *Non accipiet homo uxori patris sui.*
- CVII. *Non intrabit abscessus in Ecclesiam Domini.*
- CVIII. *Non intrabit fornicaria, nec Ammanites et Moabites in Ecclesiam Domini.*
- CIX. *Non abominabis Idumæum, neque Ægyptum.*
- CX. *Si fuerit homo immundus, exhibet extra castra.*
- CXI. *Non trades servum domino suo.*
- CXII. *Non erit Israelites fornicaria.*
- CXIII. *Non infieres mercedem fornicariæ.*
- CXIV. ^b *Non exiges a fratre tuo usuram.*
- CXV. *Si voveris votum Domino, non tardes reddere illud.*
- CXVI. *Si intraveris in vineam proximi tui.*
- B CXVII. *Si intraveris in segetem proximi tui.*
- CXVIII. *Si quis acceperit uxorem, et invenerit in eam turpem.*
- CXIX. *Si quis acceperit uxorem in recenti, non exeat ad bellum.*
- CXX. *Non pignorabis molam.*
- CXXI. *Si captus fuerit fur.*
- CXXII. *In mente habe quæ fecerit Dominus Mariæ.*
- CXXIII. *Debitorem non pignorabis per vim.*
- CXXIV. *In pignore pauperis non dormies, et mercedem laboranti ne tarde reddideris.*
- CXXV. *Non morientur patres pro filiis.*
- CXXVI. *Non declinabis judicium advenæ, et orphani, et viduæ.*
- CXXVII. *Non pignorabis viduam.*
- C CXXVIII. *Si seckeris segetem.*
- CXXIX. *Si collegeris olivam.*
- CXXX. *Si vindemiabis vineam.*
- CXXXI. *Si judicaveris impium, dabis ei quadraginta flagella.*
- CXXXII. *Non infrænabis bovem triturantem.*
- CXXXIII. *Si mortuus fuerit quis habens uxorem sine filiis, accipiet eam frater ejus.*
- CXXXIV. *Si noluerit homo accipere uxorem fratris sui.*
- CXXXV. *Si rixaverint duo homines in se.*
- CXXXVI. *Non erit tibi pondus iniquum, et mensuræ duplices.*
- CXXXVII. *In mente habe quanta tibi fecerit Amalec.*
- D CXXXVIII. *Cum introieritis in terram, quam Dominus Deus dabit vobis.*
- CXXXIX. *Et dixit Moyses ad populum, tacete, et audite.*
- CXL. *Hi stabunt benedicere plebem, et hi maledicere.*
- CXLI. *Maledictus omnis qui fecerit hæc.*
- CXLII. *Si custodieritis præcepta Domini, venient super vos benedictiones istæ.*
- CXLIII. *Si non audieritis, venient in vos maledictiones istæ.*
- CXLIV. *Vocavit Moyses omnes filios Israel, et dixit ad eos: Scilicet quanta fecerit Dominus Pharaoni propter vos.*

^a Totum hoc capitulum Palat. ms. ignorat.^b Hoc quoque capitulum in eodem ms. desideratur.

- CXLV. Quæ sunt abominationes Deo, quæ autem palam nobis.
 CXLVI. Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo.
 CXLVII. Ecce dedi ante oculos tuos vitam et mortem.
 CXLVIII. Et consummariæ Moyses omnia verba ista.
 CXLIX. Et vocavit Moyses Ioseum, et dixit ei: Viriliter age, et convalesce.
 CL. Dixit Dominus ad Mosen: Tu dormies cum patri.
- A bus tuis, et fornicabitur plebs hoc post deos alienos.
 CLI. Scripsit Moyses eanticum hoc.
 CLII. Dicit Dominus ad Moysen: Ascende in montem Abarim, et morere ibi.
 CLIII. Benedixit Moyses homo Dei filios Israel.
 CLIV. Mortuus est Moyses in terra Moab.
 CLV. Et non fuit propheta in Israel sicut fuit Moyses.

INCIPIT

LIBER ELLE ADDABARIM

Qui Graece dicitur

DEUTERONOMIUM.

[T. I. C. I., Cap. I.] Haec sunt verba, quæ locutus est Moses ad omnem Israel trans Jordanem [h. in transitu Jordani] in solitudine campestri [h. in campestri], contra mare Rubrum inter Pharan et Tophel et Laban et Aseroth, ubi auri [h. et abundancia auri] est plurimum: undecim diebus de Horeb per viam montis Seir usque Cades-Barne [h. undecim dieram iter de Horeb ad montem Seir usque Cades-Barne]. Quadragesimo anno [et factum est quadragesimo anno], undecimo mense, prima die mensis, locutus est Moses ad filios Israel omnia, quæ præcepérat illi Dominus, ut diceret eis: postquam pereverat Seon regem Amorrhæorum, qui habitavit in Ezebon, et Og regem Basan, qui mansit in Astaroth, et in Edrai, trans Jordanem [h. in transitu Jordani] in terra Moab. Cœpitque Moses explanare legem [h. legem hanc], et dicere: Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb, dicens: Sufficit vobis quod

* Hoc loco abutuntur Judeaster Aben-Ezra, ac Christianorum feces Hobbesius, Spinoza, et alii ejusdem audacie scriptores, qui præfracte negant Mosen totius Pentateuchi auctorem existisse. In quam sententiam abiit similiter Le Cierc, et Richardus Simon, qui cum in multis infinitissime dissidente, in hoc tandem consentiunt, ut antiquissimam in Ecclesia Dei traditionem, atque omnium animis persuasione receptam convallant. Sed hujusmodi novatores profligat doctissimum scholiastes noster, apposite observans ex Hebreo legendum esse: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moses ad omnem Israel in transitu Jordani.* Quod et in consequentibus tam admirabili diligentia annotavit ad tollendam ambiguatatem dictiois, *trans*, ut dices non alijs mente hæc ab eo fuisse scripta, quam ut doceremur singula Deuteronomii verba Mosen ipsissimum auctorem habuisse. Conferat lector curiosus caput istud primum, v. 1 et 5, cum iis quæ legitur infra, capite tertio, v. 8 et 25: pervidebit statim particulam, *trans*, scholis illustratam, ubi ad Moseum loquentem non potuit referri: intactam vero ac sine scholis manentem, cum Mosi sermoni invenit. Precatur, verbi gratia, Dominum Moses his verbis cap. iii, vers. 23: *Transibo igitur, et videbo terram hanc optimam trans Jordarem*, id est, terram Chanaan, quæ respectu

B in hoc monte mansistis: revertimini, et venite [h. respicite, et venite] ad montem Amorrhæorum, et ad cetera quæ ei proxima sunt campastria aliquæ montana, et ad humiliora loca contra Meridiem, et juxta littus maris, terram Chananaeorum, et Libani usque ad flumen magnum Euphraten. En, inquit, tradidi vobis: ingredimini et possidite eam; super qua juravit Dominus patribus vestris, Abraham, Isaac, et Jacob, ut daret illam eis, et semini eorum post eos. [B. I. C. II.] Dixique vobis illo in tempore: Non possum solus sustinere vos: quia Dominus Deus vester multiplicavit vos, et estis hodie aicut stellæ cœli, plurimi. (Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, et benedicat vobis sicut locutus est.) Non valeo solus negotia vestra sustinere, et pondus ac jurgia. Dolo e vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribibus vestris, ut ponam eos ro-

Mosis loquentis erat trans Jordanem: quare nullum ibi appositum est scholion, ut factum conspicitur v. 8 ejusdem capituli; quia reges Amorrhæi de quibus sermonem habuit Moses, erant non trans, sed ob Jordanem respectu ejusdem. Quis credidisset alij quando profligatum iri Canone veritatis Hebraice audaculos nostri temporis scriptores, palmariumque quod putabant argumentum, veterum doctorum sententiis penitus fore dissolvendum? Non est omnitemendum auctorem suppositiū operis *De decem testationibus in deserto*, quod inter Hieronymiana scripta editum est, multa suisse mutatum e scholis Canonis Heb. veritatis. *Mary.*

—Sic enim vero habet Hebreus ad litteram, quemadmodum et Scholiasta annotatum est יְהוָה יְהוּדָה, in transitu Jordani. Quod trans Jordarem retinuisse videtur ex veteri Latina interpretatione Hieronymi, minus equidem conveniat Moysi, qui numquam eum amnum pertransiit. Proinde alii ex Hebreæ lingue ingenio illud accipiunt pro *cets*, alii pro *ad latum*, sive *e regione*. Nec defuerunt qui e contrario ex ea particula contulerint, hunc textum ab altero post Moseum suis substitutum: quos inter Richardum Simonium haud plane merito Martianus recenset et castigat. Nullum vero cavillationi locum Hebreum exemplar relinquit.

bis principes. Tunc respondistis mihi : *Bona res est, quam vis facere. Tuli que de tribubus vestris viros sapientes, et nobiles, et constitui eos principes, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios ac decanos, qui docerent vos singula. Praecepique eis, dicens : Audite illos, et quod justum est, judecate, sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum : nec accipietis coniugiam personam, quia Dei judicium est. Quod si difficile vobis aliquid visum fuerit, referre ad me, et ego audiam. Praecepique omnia quæ facere deberetis.* [C. III.] Profecti autem de Horeb, transivimus per erenum terribilem et maximam, quam vidissemus, per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus Deus noster nobis. Cumque venissemus in Cades-Barne, dixi vobis : *Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster datus est nobis. Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi : ascende, et posside eam, aient locutus est ibi Dominus Deus patrum tuorum : noli metuere, nec quidquam paveas.* [C. IV.] Et accessistis ad me omnes, atque dixistis : *Mittamus viros, qui considerent terram [h. ante conspectum nostrum], et renuntient per quod iter debeamus ascendere, et ad quas pergore civitates.* [B. II.] Cumque mihi sermo placisset, misi e vobis duodecim viros, singulos de tribubus suis. Qui cum perrexissemus, et ascendissent in montana, venerunt usque ad vallem Botri [h. usque ad torrentem Botri], et considerata terra, sumentes de fructibus ejus, ut ostenderent ubertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt : *Bona est terra, quam Dominus Deus noster datus est nobis.* [C. V.] Et noluistis ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei nostri murmurati estis in tabernaculis vestris, atque dixistis : *Odit nos Dominus, et idcirco eduxit nos de terra Ægypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quo [h. Fratres nostri] ascendemus ? unum terruerunt cor nostrum dicentes : Maxima multitudo est, et nobis statura prior : urbes magnæ, et ad cœlum usque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis : Nolite metuere, nec timeatis eos :* [C. VI.] Dominus Deus, qui ducor est ^b vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto, videntibus cunctis. ^c Et in solitudine (ipse vidisti) portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum [h. non habet, parvulum] filium suum, in omni via, per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. Et ne sic quidem credidistis Domino Deo vestro, qui præcessit vos in via, et metatus est locum in quo tentoria [h. castra] figere

^a In editis legimos, sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis, quod plures mss. codices sequuntur, paucis omissis, vel mutatis : aliquant enim habent, patribus nostris : alii omittunt, noster, leguntque Dominus Deus patribus tuis. Canon pure legit juxta Hebreum. MART.

—Cum Vulgatis Urbinas ms. sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis : a quo Palatin. hoc uno abdidit., quod noster, pronomen prætermittit.

^b Idem Palatin, noster. Paulo post, juncto Urbinato, plurimi numerò habet, ipsi videntur.

A deberelis, nocte ostendens vobis iter per ignem, et die per columnam nubis. [C. VII.] Cumque audiret Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus juravit, et ait : *Non videbit quispiam de hominibus generationis hujus pessimam terram bonam, quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris, praeter Chaleb filium Jephonne. Ipse enim videbit eam, et ipsi dabo terram, quam calcavit, et filius ejus, quia secutus est Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit :* [C. VIII.] *Nec tu ingredieris illuc : sed Josue, filius Nun, minister tuus, ipse intrabit protè. Hunc exhortare et robora, et ipse terram sorte dividet Israeli. Puruli vestri, de quibus dixistis, quod captivi ducerebuntur, et filii qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur, et ipsis dabo terram, et possidebunt eam. Vos autem revertimini et abite in solitudinem per viam maris Rubri.* Et respondistis mihi : *Peccavimus Domino :* [C. IX.] Ascendemus atque pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster. Cumque instructi armis pergeremus in montem, ait mihi Dominus : *Dic ad eos : Nolite ascendere, neque pugnetis, non enim sum vobiscum : ne cadatis coram inimicis vestris. Locutes sum, et non audistis : sed adversantes imperio Domini, et tumentes superbiam, ascendistis in montem. Itaque egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus [h. in monte et obviam], veniens, persecutus est vos, sicut solent apes persecui : et cedidit de Seir usque Horma. Cumque reversi ploraretis coram Domino, non audivit vos, nec voci vestrae voluit acquiescere. Sedistis ergo in Cades-Barne multo tempore.* [C. X, Cap. II.] *Profectique inde venimus in solitudinem, quæ dicit ad mare Rubrum, sicut mihi dixerat Dominus, et circumvivimus montem Seir longo tempore.* [B. III.] *Dixitque Dominus ad me : Sufficiit vobis circumire montem istum : ite contra Aquilonem, et populo præcipe, dicens : Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, et timebunt vos. Videte ergo diligenter, ne moveamini contra eos. Neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest unius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. Cibos [h. Cibum] emetis ab eis pecunia, et comedetis : aquam emplam baurietis, et bibetis. Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum : novit iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, et nihil tibi defuit. Cumque transissemus*

^c Pluraliter expressa est hæc parenthesis in Canone ac plurimis aliis antiquissimis mss., scilicet, ipsi vidistis; sed in hujusmodi lectionibus nulla contentio est : unde sanctus Hieronymus similem variantem lectionem psalmi LXXXIII expounens in epistola ad Sunniam et Freielam, haec habet : *Et quæso vos, inquit, ut hujusmodi inepias, et superficies contentiones, ubi nulla est sensus immutatio, declinelis. Que propterea lectorem semel admonuisse visum est, ut sciat multa similia a nobis suisce prætermissa.* MART.

fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestrem de Elath, et de Asion-Gaber, venimus ad iter, quod dicit in desertum Moab. Dixitque Dominus ad me: Non pugnes contra Moabitæ, nec ineas adversus eos prælium: non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia filii Lot tradidi Ar in possessionem. Erim primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, et validus, et tam excelsus, ut de Enacim stirpe, quasi gigantes, crederentur, et essent similes filiorum Enacim. Denique Moabitæ appellant eos Erim. In Seir autem prius habitaverunt Horim: quibus expulsi atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ, quam dedit ei Dominus. Surgentes ergo ut transiremus torrentem Zared, venimus ad eum. Tempus autem, quo ambulavimus de Cades-Barne usque ad transitum torrentis Zared, triginta et octo annorum fuit: donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus: Cujus manus fuit adversum eos, ut interirent de castrorum medio. [B. IV.] Postquam autem universi ceciderunt pugnatores: [T. II.] Locutus est Dominus ad me, dicens: Tu transibis hodie terminos Moah, urbem nomine Ar, et accedens in vicina filiorum Ammon, cave ne pugnes contra eos, nec movearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filii Lot dedi eam in possessionem. Terra gigantum reputata est: et in ipsa olim habitaverunt gigantes, quos Ammonitæ vocant Zomzommim, populus magnus, et multus, et proceræ longitudinis, sicut Enacim, quos delevit Dominus a facie eorum, et fecit illos habitare pro eis, sicut fecerat filii Esau, qui habitant in Seir, delens Horraeos, et terram eorum illis tradens, quam possident usque in præsens. Evaeos quoque, qui habitabant in Aserim usque Gazam, Cappadoces expulerunt: qui egressi de Cappadocia deleverunt eos, et habitaverunt pro illis. [h. Evaeos quoque, qui habitabant in Aserim usque Gazam, Cappadoces qui habitabant in Cappadocia, deleverunt, et habitaverunt pro illis.] [B. V.] Surgite, et transite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Seon regem Esebon Amorrhæum, et terram ejus incipe possidere, et committe adversus eum prælium. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuani in populos, qui habitant sub omni cœlo, ut auditio nomine tuo [h. ut auditio fama tua], paveant, et in morem parturientium contremiscant, et dolore teneantur [h. contremiscant in conspectu tuo]. Misi ergo nuntios de solitudine Cademoth ad Seon regem Esebon verbis pacificis, dicens: [h.] Transibo per terram tuam, publica gradiar via: non declinabo neque ad dexteram, neque ad sinistram. Alimenta pretio vende mihi, ut vescar: aquam pecunia tribue, et sic bibam. Tantum est, ut mihi concedas transitum, sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir, et Moabitæ, qui movantur in Ar: donec veniam ad Jordanem, et transeam in terram quam Dominus Deus noster daturus

A est nobis. Noluitque Seon rex Esebon dare nobis transitum: quia induraverat Dominus Deus tuus spiritum ejus, et obfirmaverat cor illius, ut tradetur in manus tuas, sicut nunc vides. Dixitque Dominus ad me: Ecce coepi tradere tibi Seon, et terram ejus, incipe possidere eam. Egressusque est Seon obviam nobis cum omni populo suo ad prælium in Jesa. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis et omni populo suo. Cunctasque urbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus et parvulis. Non reliquimus in eis quidquam: absque jumentis, quæ in partem venerantur, et spoliis urbium quas cepimus ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, et B oppido quod in valle situm est, usque Galaad. Non fuit vicus et civitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis. Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus, et cunctis quæ adjacent torrenti Jebboc, et urbibus montanis, universisque locis a quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

[Cap. III.] Itaque conversi ascendimus per iter Basan: egressusque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo [h. cum omni populo suo] ad bellandum in Edrai. Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciesque ei sicut fecisti Seon regi Amorrhæorum, qui habitavit in Esebon. Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, et universum populum ejus: percussimusque eos usque ad internecionem, vastantes cunctas civitates illius uno tempore [h. in illo tempore]. Non fuit oppidum, quod nos effugeret: sexaginta urbes, omnem regionem Argob regni Og in Basan. Cuncte urbes erant munitæ muris altissimis, portisque et vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et delevimus eos, sicut feceramus Seon regi Esebon, disperdentes omnem civitatem, virosque ac mulieres et parvulos; jumenta autem et spolia urbium diripiimus. Tulumusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordarem [h. qui erant in transitu Jordanis]: a torrente Arnon usque ad montem Hermon, quem Sidonii Saron vocant, et Amorrhæi Sanir: omnes civitates, quæ sitæ sunt in planicie, et universam terram Galaad et Basan usque Selcha et Edrai civitates regni Og in Basan. Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantium.

D [B. VI.] Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath [h. ecce lectus ejus, ferreus est in Rabbath] filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus [h. ad cubitum viri]. Terramque possedimus [h. Hanc quoque terram, quam possedimus] in tempore illo ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, usque ad medium partem montis Galaad, et civitates illius dedi Ruben, et Gad. Reliquam autem

partem Galaad , et omnem Basan regni Og , tradidi diuidice tribui Manasse , omnem regionem Argob : cuncta Basan vocatur terra Gigantum. Jair filius Manasse possedit omnem regionem Argob usque ad terminos Gesuri et Machathi. Vocavitque ex nomine suo Basan, Avoth Jair, id est, Villas Jair [h. non habet, id est, villas Jair], usque in praesentem diem. Machir quoque dedi Galaad. Et tribibus Ruben, et Gad dedi de terra [h. non habet, terra] Galaad usque ad torrentem Arnon medium torrentis, ^a et confinium usque ad torrentem Jebboc, qui est terminus filiorum Ammon, et planitiem solitudinis, atque Jordanem, et terminos Chenereth [b. et solitudinem atque Jordanem, et terminum de Chenereth] usque ad mare deserti, quod est salsissimum, ad radices montis Phasga contra orientem. Praecepique vobis in tempore illo dicens : Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hereditatem, expediti praecedite fratres vestros filios Israel omnes viri robusti, absque uxoriibus, et parvulis, ac jumentis. Novi enim quod plura habeatis pecora, et in urbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis, donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit, et possideant etiam ipsi terram, quam datus est eis trans Jordanem : tunc revertetur unusquisque in possessionem suam, quam dedi vobis. [B. VII.] Josue quoque in tempore illo praecepi, dicens : Oculi tui viderunt quae fecit Dominus Deus vester duobus his regibus : sic faciet omnibus regnis, ad quae transiturus es. Ne timeas [h. Ne timeatis] eos. Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. Precatusque sum Dominum in tempore illo, dicens : Domine Deus [h. Domine, Domine], tu cœpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam, manumque fortissimam. Neque enim est alias Deus , vel in cœlo , vel in terra , qui possit facere opera tua, et comparari fortitudini tuæ. Transibo [h. Transeam, obsecro] igitur, et videbo terram hanc optimam trans Jordanem , et montem istum egregium, et Libanum. Iratusque est Dominus mihi propter vos, nec exaudivit me, sed dixit mihi : Sufficit tibi : nequaquam ultra loquaris de hac re ad me. Ascende cacumen Phasgæ, oculos tuos circumfer ad occidentem, et aquilonem, austrumque et orientem, et aspice : nec enim transibis Jordanem istum. Praecipe Josue, et corrobora eum, atque conforta : quia ipse praecedet populum istum, et dividet eis terram quam visurus es. Mansimusque in valle contra fanum Phohor.

[T. III, B. IX, C. XII, Cap. IV.] Et nunc , Israel , audi pracepta et judicia, quæ ego doceo te : ut faciens ea, vivas, et ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum datus est vobis. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor [h. quod ego præcipio vobis], neque auferetis ex eo : custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis. Oculi vestri viderunt omnia, quæ fecit Domi-

^a Non confinium, sed finium habetur in Canone et aliis mss. antiquioribus, qui legunt sic, medium torrentis et finium : id vero in euodem sensum recidit. MART.

nus contra Beel-Phegor, quomodo contriverit omnes cultores ejus de medio vestri. Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi usque in praesentem diem. Scitis quod docuerim vos præcepta atque justias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus : sic faciet ea in terra , quam possessuri estis : et observabitis et implebitis opere [h. atque iudicia, sic ut præcepit mihi Dominus Deus meus, ut faciat ea in terra quam possessuri estis, et observatis et impleatis opere [Hæc est enim vestra sapientia et intellectus coram populis , ut audientes universa præcepta hæc, dicant : En populus sapiens et intelligens , gens magna [b. gens magna hæc]. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus [Vulg. lac. Dominus] Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclita, ut habeat cærimonias, justaque iudicia, et universam legem [h. iuxta universam legem], quam ego proponam hodie ante oculos vestros [h. ante conspectum vestrum] ? [B. X.] Custodi igitur temetipsum, et animam tuam sollicite. Ne obliviscaris verborum , quæ viderunt oculi tui, et ne excidant de corde tuo cunctis diebus viæ tuæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos : diem [Vulg. a die] in quo steti coram Domino Deo tuo in Horeb , quando Dominus locutus est mihi , dicens : Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, et discant timere me omni tempore quo vivunt in terra, doceantque filios suos. Et accessistis [h. Et accessistis et stetistis] ad radices montis, qui ardebat usque ad cœlum : erantque in eo tenebræ, nubes, et caligo. Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis. Et ostendit [h. Et annuntiavit] vobis pactum suum, quod præcepit, ut facheretis, et [h. non habet, et] decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. Mihi mandavit in illo tempore, ut docerem vos cærimonias et iudicia, quæ facere debetis in terra, quam possessuri estis. Custodite igitur sollicite animas vestras. [B. XI, C. XIII.] Non vidi distis aliquam similitudinem, in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis : ne forte decepti faciat vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel feminæ [h. sculptam similitudinem idoli, imaginem masculi, vel feminæ], similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub coelo volantium, atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium, qui sub terra morantur in aquis. [B. XII.] Ne forte [h. Et ne forte] elevatis oculis ad cœlum, videoas solem et lunam, et omnia astra cœli, et errore deceptus adores ea, et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub coelo sunt [h. quæ divisit Dominus Deus tuus cunctis gentibus quæ sub coelo sunt]. Vos autem tulit Dominus, et eduxit de fornace ferrea Ægypti, ut haberet popu-

— Ms. Urbinas, dedi terram Galaad. Mox Palat. aliquie penes Martian, mss., finium pro confinium habent.

Ium hæreditarium, sicut est in præsenti die. [B. XIII, C. XIV.] Iratusque est Dominus contra me propter sermones vestros, et juravit ut non transire Jordanem, nec ingredierer terram optimam, quam daturus est vobis [h. vobis in hæreditatem]. Ecce maior in hac humo, non transibo Jordanem: vos transibitis, et possidebitis terram egregiam. Cave ne quando obliuiscaris paeli Domini Dei tui, quod pepigit tecum: et facias tibi sculptam similitudinem eorum, quæ fieri Dominus prohibuit: quia Dominus Deus tuus ignis consuens est, Deus æmulator. [B. XIV.] Si genueritis [h. Cum genueritis] filios ac nepotes, et morati fueritis in terra, deceptique feceritis vobis aliquam similitudinem, patrantes malum coram Domino Deo vestro, ut cum ad iracundiam provocetis: testes invoco hodie cæstum et terram, cito periturn vos esse de terra, quam, transito Jordane, possessari estis. Non habitabitis in ea longo tempore, sed delebit vos Dominus, atque disperget in omnes gentes, et remanebitis pauci numero [Vulg. tac. numero] in nationibus, ad quas vos ducturus est Dominus. Ibique servietis diis, qui hominum manufabricati sunt, ligno et lapidi, qui non vident, non audiunt, non comedunt, non odorantur. [B. XV.] Cumque quæsieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum: si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione [h. Si tamen toto corde et animo quæsieris eum... tribulatio h...] animæ tuae. Postquam te invenerint omnia quæ predicta sunt, novissimo tempore reverteris ad Dominum Deum tuum, et audies vocem ejus. Quia Deus misericors, Dominus Deus tuus est: non dimittet te, nec omnino delebit, neque obliuiscetur pacti, in quo juravit [h. quod juravit] patribus tuis. [B. XVI, C. XV.] Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die quo creavit Deus hominem super terram, a summo cœli usque ad summum ejus, si facta est aliquando hujuscemodi res, aut umquam cognitum est, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti et vixisti [h. et vixit]: si fecit Deus ut ingredieretur, et toleraret sibi gentem de medio nationum, per tentationes, signa, atque portenta, per pugnam, et robustum manum, extenuumque brachium, et horribiles visiones, juxta omnia quæ fecit pro vobis Dominus Deus vester in Ægypto, videntibus oculis tuis: ut scires quoniam Dominus ipse est Deus, et non est aliis prætor unum [h. præter eum]. De cælo te fecit audire vocem suam, ut doceret te: et in terra ostendit tibi ignem suum maximum, et audisti verba illius de medio ignis, quia dilexit patres tuos, et elegit semina eorum post eos. Eduxitque te præcedens in virtute sua magna ex Ægypto, ut deleret nationes maximas et fortes te in introitu tuo: et introduceret te, dareque tibi terram eorum in possessionem, sicut cernis in præsenti die. Scito ergo hodie,

^a Præter unum habent exemplaria quædam miss.; in aliis legitur juxta scholion marginale Canonis.

MART.

^b Alius est sensus, et interpunctio in editis atque

A et cogitato in corde tuo, quod Dominus ipse sit Deus in cælo sarsum, et in terra deorsum, et non sit alius. Custodi præcepta ejus atque mandata, quæ ego præcipio tibi: ut bene sit tibi [h. præcipio tibi hodie], et filii tuis post te, et permaneas multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus datus est tibi.

[B. XVII, C. XVI.] Tunc separavit Moses tres ci-vitates trans Jordanem [h. in transitu Jordanis] ad Orientalem plagam, ut confugiat ad eas qui occiderit nolens proximum suum, nec fuerit ei inimicus ante unum et alterum diem [h. nec fuerit ei inimicus ab heri et nudus tertius], et ad harum aliquam urbium possit evadere: Bosor in solitudine, quæ sita est in terra campestri de tribu Ruben: et Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: et Golan in Basan, quæ est in tribu Manasse. [C. XVIII.] Ista est lex, quam proposuit Moses coram filiis Israel, et hæc testimonia et cæremoniae atque judicia, quæ locutus est ad filios Israel, quando egressi sunt de Ægypto, trans Jordanem [h. in transitu Jordanis] in valle contra sanum Phohor in terra Seon regis Amorrhæi, qui habitavit in Escon, quem percussit Moses, ^b filiique Israel egressi ex Ægypto. Possederuntque terram ejus, et terram Og regis Basan, dörorum regum Amorrhæorum, qui erant trans [h. in transitu] Jordanem ad solis ortum: ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, usque ad montem Sion, qui est et Hermon, omnem planitatem trans Jordanem ad orientalem plagam, usque ad mare solitudinis, et usque ad radices montis Phasga.

Vocavitque Moses omnem Israelem, et dixit ad eum [h. ad eos]: Audi, Israël, cæremonias atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, et opere complete. Dominus Dens noster pepigit nobiscum fidus in Horeb. Non cum patribus nostris iniit pactum [h. pactum hoc], sed nobiscum qui impræsentiarum sumus, et vivimus. Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis. Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus. Timuistis enim ignem, et non ascendistis in montem, et ait: [B. XVIII.] Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. [1 Præcept.] Non habebis Deos alienos in conspectu meo. [2 Præc.] Non facies tibi sculptile, nec [h. non habebis] similitudinem omnium, que in cælo sunt desuper, et quæ in terra deorsum, et quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, et non coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus: Deus æmulator, reddens iniquitatem patrem super filios in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multis [h. Non habet multa] militia diligenter me, et custodiens præcepta mea. [3 Præc.] Non usurabis nomen Domini Bei tui frustra [h. Non assu-

D

in mss. codicibus. Solus Canon veritatis Hebraicæ, isto in loco, velut in aliis sexcentis, fortis sui sensum fideliter reddit. MART.

—Nostris mss. *Fili quoque Israel, etc., cum Vulgatis.*

mes nomen Domini Dei tui in vnum]: quia non erit impunitus qui super re vana nomen ejus assumperit. [4 Præc.] Observa diem sabbati, ut sanctifices eum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimus dies sabbati est, id est, requies Domini Dei tui [h. Septimus dies sabbati est Domini Dei tui]. Non facies in eo quidquam operis tu, et filius tuus, et filia, servus et ancilla, et bos, et asinus, et omne jumentum tuum, et peregrinus qui est intra portas tuas, ut requiescat servus tuus, et ancilla tua, sicut et tu. Memento quod et ipse servieris in Ægyptio, et eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, et brachio extento. Idecirco præcepit tibi [b. Idecirco præcepit tibi Dominus Deus tuus], ut observares diem sabbati. [5 Præc.] Honora patrem tuum et matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vias tempore, et bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. [6 Præc.] Non occides. [7 P.] Neque mox haberes. [8 P.] Furtum que non facies. [9 P.] Nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. [10 P.] Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancilem, non bovem, non asinum et universa que illius sunt. [C. XVIII.] Haec verba locutus est Dominus ad omnem multitudinem vestram in monte de medio ignis et nubis, et caliginis, voce magna, nihil addens amplius, et scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Vos autem postquam audistis vocem de medio tenebrarum, et monte ardore vidistis, accessistis ad me omnes principes tribuum, et maiores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster majestatem et magnitudinem suam. Vocem ejus audivimus de medio ignis, et probavimus hodie quod, loquentur Deo cum homine, vixerit homo. Car ergo moriemur, et devorabimur ab ignis hie maxima? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei [b. Quæ est omnis caro quæ audivit vocem Domini] viventis, qui de medio ignis loquuntur sicut nos audivimus, et possit vivere? Tu magis accede, et audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi: loqueris que ad nos, et nos audientes faciemus ea. [C. XIX.] Quod cum audisset Dominus, ait ad me: Audivi vocem verborum populi tuujus, quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti. Quis dei talen eos habere mentem, ut timeant me, et custodiant universa mandata mea in omni tempore [h. cunctis diebus], ut bene sit eis, et filiis eorum in sempiternum? Vade, et dic eis: Revertimini in tentoria vestra. Tu vero hic sta-

^a Editi, cum aliquot recentioribus mss. addunt haec verba, quæ præcepit tibi Dominus: sensum quoque ejusdem versus alter exprimunt: sed planior est ac dilucidior in Canone et aliis mss. optime note. Arabs Interpres faverit fictioni nostræ: habet enim, in regione manante luce et molle. Marz.

— Iherum plus habent cum Vulgata lectione mss. nostri, observa quæ præcepit tibi Dominus, et bene, etc.

^b Unibas mss. Deus patrum tuorum, dare tibi terram lacte et molle manantem. Mox Palatin., Dominus

A mecum, et loquar tibi omnia mandata, et ceremonias atque judicia: que docebis eos, ut faciant ea in terra, quam dabo illis in possessionem. Custodite igitur, et facite quæ præcepit Dominus Deus vobis: non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram: sed per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis. Ut vivatis, et bene sit vobis, et protelentur dies in terra possessionis vestre.

[B. XX, Cap. VI.] Haec sunt precepta, et ceremoniae, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester ut docerem vos, et faciat ea in terra, ad quam transgredimini possidendum, ut timeas Dominum Deum tuum, et custodias omnia mandata et precepta ejus, quæ ego præcipio tibi, et filiis, ac nepotibus tuis, cunctis diebus vita tua, ut prolongentur dies tui. Audi, Israel, et observa ut facias, et bene sit tibi, et multipliceris amplius (sicut pullitus est Dominus Deus patrum tuorum ^b tibi) in terra lacte et molle manante. [T. V, C. XIX.] Audi, Israel: Dominus Deus noster, ^c Deus unus [h. Audi, Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus] est. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.

Eruntque verba haec, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis ^d, sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, erasque, et movebundur inter oculos tuos [h. et signum super maxum tuum, eruntque phylacteria inter oculos tuos],

C scribesque ea in lumine et cœli domus tuae [h. super portes domus tuae, et in januis tuis]. Cumque introducerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua juravit patribus tuis, Abraham, Isaac, et Jacob, et dederit tibi civitates magnas et optimas, quas non sedificasti, domos pleias cunciarum opum, quas non extruxisti [h. quas non implesti], cisternes quas non fodisti, vinea et olives, quæ non plantasti, et comederas, et saturatus fueris: cave diligenter ne obliviscaris Domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis. [C. XX.] Dominum Deum tuum timebis, et ^e ipsi servies, ac per monem illius jurabis. [C. XXI.] Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium quæ in circuitu vestro sunt: quoniam Deus noster, Dominus Deus tuus in medio tui: ne quando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et aferat te de superficie terræ. [B. XXI, C. XXII.] Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco temptationis [h. Non tentabis Dominum Deum vestrum, sicut tentasti in temptationibus]. Custodi precepta Domini Dei tui, ac testimonia et ceremonias est, pro, Deus, etc., juxta scholasticæ annotationem.

^f Omnes mss. Bibliorum codices ita legunt, uno excepto Corbeiensi, num. 1, qui legit, Dominus unus est, juxta annotationem marginalem Canonis, e quædam codice anna fluxisse nobis constat. Marz.

^d Vulgati libri addunt, in eis.

^e Ita Canon et antiquiores mss. codices. Alii habent, ipse soli servies, juxta quod scriptum est Matth. iv, 10. Mart.

nias, quas præcepit tibi : et fac quod placitum est et bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi : et ingressus possideas terram optimam, de qua juravit Dominus patribus tuis, ut deleret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est. [B. XXII.] Cum interrogaverit te filius tuus cras, dicens : Quid sibi volunt testimonia hæc, et cæremoniæ, atque judicia, quæ præcepit Dominus Deus noster vobis? dices ei : Servi eramus Pharaonis in Ægypto, et eduxit nos Dominus de Ægypto in manu forti : fecitque [h. de-ditque] signa atque prodigia magna et pessima in Ægypto contra Pharaonem, et omnem domum illius, in conspectu nostro [h. ante oculos nostros], et eduxit nos inde, ut introductis daret terram, super qua juravit patribus nostris. Præcepitque nobis Dominus, ut faciamus omnia legitima hæc, et timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie. Eritque nostri misericors, si custodierimus, et fecerimus omnia præcepta ejus [h. hæc] coram Domino Deo nostro, sicut mandavit nobis.

[B. XXIII, C. XXIII, Cap. VII.] Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingredieris, et deleverit gentes multas coram te, Hethæum, et Gergezæum, et Amorhæum, Chananæum, et Pherezæum, et Evæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te : tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi, percuties eas usque ad internecionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis conjugia. [B. XXIV.] Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo : quia seducet filium tuum, ne sequatur me, et ut magis serviat diis alienis. Irasceturque furor Domini, et delebit te cito. [B. XXV.] Quin potius hæc facietis eis : Aras eorum subvertite, confringite statuas, lucosque succidite, et sculptilia comburite. Quia populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. [B. XXVI.] Non quia cunctas gentes numero vinciebatis, vobis junctus est Dominus, et elegit vos, cum omnibus suis populis pauciores : sed quia dilexit vos Dominus, et custodivit juramentum, quod juravit patribus vestris : eduxitque vos in manu forti, et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti. Et scies, quia Dominus Deus tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes, et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. [B. XXVII, C. XXIV.] Custodi ergo præcepta et cæremonias atque judicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. Si postquam audieris hæc judicia, custodieris ea, et feceris, custodiet et Dominus Deus tuus tibi pactum, et misericordiam quam juravit patribus tuis, et diligit

A te ac multiplicabit benedicetque [h. et diligit te, benedic, ac multiplicabit], fructui ventris tui, et fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vendemæ, olio, et armentis, gregibus ovium tuarum super terram, pro qua juravit patribus tuis, ut daret eam tibi. Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis. Aularet Dominus a te omnem languorem : et insirmitates Ægypti pessimas, quas novisti, non inferet tibi, sed cunctis hostibus tuis. [C. XXV.] Devorabis omnes populos, quos Dominus Deus tuus datus est tibi. Non parcer eis oculus tuus, nec servies diis eorum, ne sint in ruinam tui. Si dixeris in corde tuo : Plures sunt gentes istæ quam ego, quomodo potero delere [h. ejicere] eas? noli metuere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuis Pharaoni, et cunctis Ægyptiis, plagas [h. tentationes] maximas, quas viderunt oculi tui, et signa atque portenta, manumque robustam, et extentum brachium, ut educeret te Dominus Deus tuus. Sic faciet cunctis populis, quos metuis. [B. XXVIII.] Insuper et crabiornes mittet Dominus Deus tuus in eos, donec delect omnes, atque disperdat qui te fugerint, et latere potuerint. Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est. [B. XXIX.] Deus magnus et terribilis : ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris delere eas pariter : ne forte multiplicentur contra te bestæ terræ [h. agri]. Dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, et interficiet illos donec penitus de-leantur. Tradet reges eorum in manus tuas, et disperdes nomina eorum sub cœlo : nullus poterit resistere tibi [h. in conspectu tuo], donec conteras eos. Sculptilia eorum [h. Sculptilia deorum] igne combures [B. XXX.] Non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatione est Domini Dei tui. Nec inferes quidquam ex idolo in domum tuam, ne sis anathema, sicut illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.

[B. XXXI, C. XXVI, Cap. VIII.] Omne mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, cave diligenter ut facias, ut possitis vivere, et multiplicemini, ingressique possideatis terram pro qua juravit Dominus patribus vestris. Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis [h. ecce quadraginta annis] per desertum, ut affligeret te atque tentaret, et nota ferent quæ in tuo animo versabantur, utrum custodiens mandata illius, an non. [B. XXXII.] Affixit te penuria [h. Affixit te et esurire te fecit], et dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, et patres tui : ut ostenderet tibi quod non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Domini. [B. XXXII.] Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam re-

^L Uic quoque legunt editi [ac mss. aliquot libri

juxta quod scriptum reperitur Matthæi quarto capi-

testate defecit, et pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est. Ut recognites in corde tuo, quia sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus tuus erudit te, ut custodias mandata Domini Dei tui, et ambules in viis ejus, et timeas eum. Dominus enim Deus tuus introducit te in terram bonam, terram rivorum [h. torrentium] aquarumque et fontium: in cuius campis et montibus erumpunt fluviorum abyssi: terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua siccus, et mala granata, et oliveta nascuntur: terram olei ac mellis. Ubi absque illa penuria [h. egestate] comedes panem tuum, et rerum omnium abundantia perfrueris; cuius lapides ferrum sunt, et de montibus ejus æris metallæ foduntur: ut eum comederas et satiates fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi. [B. XXXIV, C. XXVII.] Observa et cave nequando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus atque judicia et cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, ne postquam comederas et satiates fueris, domos pulchras ædificaveris, et habitaveris in eis, habuerisque armenta boum, et ovium greges, argenti et auri, cunctarumque rerum copiam, elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis, et duxit te hunc in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, et scorpio ac dipsas, et nullæ omnino aquæ: qui eduxit rivos [h. aquam] de petra durissima, et cibavit te manna in solitudine, quod nescierunt patres tui. Et postquam affixit ac probavit, ad extremum misertus est tui. [C. XXVIII.] Ne dices in corde tuo: Fortitudo mea et robur manus meæ, haec mihi omnia præstiterunt: sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires præbuerit, ut impleret pactum suum, super quo iuravit patribus tuis, sicut præsens indicat dies. Sin autem oblitus Domini Dei tui, seculus fueris deos alienos, coluerisque illos et adoraveris: ecce nunc prædicto tibi quod omnino dispereas. Sicut gentes, quas delevit Dominus in introitu tuo, ita et vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri.

[T. VI, C. XXIX, Cap. IX.] Audi, Israel: Tu transgrederis [Vulg. transgredieris] hodie Jordanem, ut possideas nationes maximas et fortiores te, civitates ingentes et ad cœlum usque muratas, populum magnum atque sublimem, filios Enacim, quos ipse vidisti et audisti, quibus nullus potest ex adverso resistere [h. Quos tu novisti et audisti. Quis stabit coram filiis Enac?][B. XXXV.] Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens [h. Non habet atque consumens], qui conterat eos, et deleat atque disperdat

te. Ceterum in Hebreo et Samaritano habet אֱלֹהִים, Adonai, sive Jehovah, quod interpretatur Domini, non Dei. MART.

— Ms. Urbinas ex ore Dei cum vulgatis.

* Hebreus hodiernus habet verbum primæ personæ, si Massoretharum vocalibus punctis credamus, אֱלֹהִים, Israhim, id est, præcepit eis. At LXX inter-

A ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi. [B. XXXVI, C. XXX.] Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo [cum expulerit eos Dominus Deus tuus ante conspectum tuum]: Propter justitiam meam introduxit me Dominus ut terram hanc possiderem, cum propter impietas suas ista deletæ sint nationes. Neque enim propter justicias tuas, et æquitatem cordis tui, ingredieris ut possideas terras earum: sed quia illæ egerunt impie, introeunte te, deletæ sunt: et ut compleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Seito igitur quod non propter justicias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus. [C. XXXI.] Memento, et ne obliviscaris, quomodo ad iracundiam provocaveris Dominum Deum tuum in solitudine. Ex eo die, quo es egressus ex Ægypto usque ad locum istum, semper adversum Dominum contendisti. [C. XXXII.] Nam et in Horeb provocasti eum, et irritus delere te voluit, quando ascendisti in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti quod pepigit vobis Dominus, et perseveravi [h. sedi] in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, et aquam non bibens. Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digitò Dei, et continebant omnia verba, quæ vobis in monte locutus est de medio ignis, quando concio populi congregata est [B. XXXVII.] Cumque transiissent quadraginta dies, et totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis. [C. XXXIII.] Dixitque mihi: Surge, et descendere hinc eito, quia populus tuus, quem eduxisti de Ægypto, deseruerunt velociter viam quam ^a demonstrasti [h. quam præcepisti] eis, feceruntque sibi conflatile. Rursumque ait Dominus ad me: Cerno quod populus iste duræ cervicis sit: dimitte me ut conteram eum, et deleam nomen ejus de sub cœlo, et constituam te super gentem [h. Et faciam te in gentem], quæ hac major et fortior sit [C. XXXIV.] Cumque de monte ardente descendarem, et duas tabulas fœderis ultraque tenerem manu, vidisseque vos peccasse Domino Deo vestro, et fecisse vobis vitulum conflatile, ac deseruisse velociter viam ejus, quam vobis ostenderat [h. præceperat]: projeci tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro [h. ante oculos vestros]. [B. XXXVIII, C. XXXV.] Et procidi ante Dominum sicut prius, quadraginta diebus et noctibus panem non comedens, et aquam non bibens, propter omnia peccata vestra quæ gesistis contra Dominum, et eum ad iracundiam provocasti: timui enim indignationem et iram illius, qua adversum vos concitatus, delere vos voluit. Et

pretes, Chaldaens, Syrus et Hieronymus noster, legabant אֱלֹהִים, siwihom, quod significat, præcepisti eis. MART.—Quod in Hebreo est verbum אֱלֹהִים diversis punctis instructum, et præcepisti eis, et præcepisti eis, reddi potest, ut et Marianus observat. Hieronymus post LXX hanc alteram prætulit lectionem, seu qua tunc obtinebat, retinuit.

exaudivit me Dominus etiam hac vice. [C. XXXVI.] Adversum Aaron quoque vehementer iratus, voluit eum conterere, et pro illo similiter deprecatus sum [b. deprecatus sum in tempore illo.] [C. XXXVII.] Peccatum autem vestrum quod feceratis, id est vitulum, arripiens, igne combussi, et in frusta comminuens, omninoque in pulverem redigens, projeci in torrentem, qui de monte descendit. [C. XXXVIII.] In incendio quoque et in tentatione, et in sepulcris concupiscentiae provocasti Dominum. [C. XXXIX.] Et quando misit vos de Cades-Barne, dicens : Ascendite et possidete terram, quam dedi vobis, et contempsistis imperium Domini Dei vestri, et non credidistis ei, neque vocem ejus audire voluistis : sed semper fuisstis rebelles a die qua nosse vos cœpi. [C. XL.] Et jacui coram Domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos, ut fuerat comminatus : et orans dixi : Domine Deus [h. et orans ad Dominum dixi : Domine, Domine], ne disperdas populum tuum, et hereditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Aegypto in manu fortis. Recordare servorum tuorum, Abraham, Isaac, et Jacob : ne aspicias duritiam populi hujus, et impietatem atque peccatum : ne forte dicant habitatores terræ, de qua eduxisti nos : Non poterat Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est eis, et oderat illos : idcirco eduxit, ut interficeret eos in solitudine. Qui sunt populus tuus et hereditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extento.

[B. XXXIX, C. XL, Cap. X.] In tempore illo dixit Dominus ad me : Dala tibi duas tabulas lapideas, sicut priores fuerunt, et ascende ad me in montem : faciesque arcam ligneam, et scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his quas ante confregisti, ponesque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis settim. [C. XLII.] Cumque dolasset duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem, habens eas in manibus. Scripsitque in tabulis, juxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est : dedit eas mihi [h. in die congregationis, et dedit eas Dominus mihi]. [C. XLIII.] Reversusque de monte, descendi et posui tabulas in arcam, quam feceram, quæ bucusque ibi sunt, sicut mihi præcepit Dominus. Filii autem Israel moverunt castra ex Beroth filiorum Jacan in Meresa, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo sacerdotio functus est filius ejus Eleazar. Inde venerunt in Gadgad [h. In Gud-god.]: de quo loco profecti, castra metati sunt in Jetabatha, in terra aquarum [h. in terra torrentium aquarum] atque torrentium. [C. XLIV.] Eo tempore separavit [h. separavit Dominus] tribum Levi, ut portaret arcam fœderis Domini, et staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius usque in præsentem diem. Quam ob rem non habuit Levi partem, neque possessionem cum fratribus [Vulg. fructibus] suis : quia ipse Dominus

A possessio ejus est, sicut promisit ei Dominus [b. sicut locutus est ei Dominus] Deus tuus. Ego autem steti in monte, sicut prius, quadraginta diebus ac noctibus : exaudivitque me Dominus etiam hac vice, et te perdere noluit. Dixitque mihi : Wade et præcede populum, ut ingrediantur et possideant terram, quam juravi patribus eorum ut traderem eis. [T. VII, B. XL, C. XLV.] Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua : custodiasque mandata Domini, et cæremoniæ ejus, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene sit tibi? [B. XL.] En Domini Dei tui cœlum est, et cœlum cœli, terra et omnia qua B in ea sunt : et tamen patribus tuis conglomeratus est Dominus, et amavit eos, elegitque semen eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus : sicut hodie comprobatur. [B. XLII.] Circumcidite igitur præputium cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis amplius : quia Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, et Dominus dominantium, Deus magnus et potens, et terribilis, qui personam non accipit, nec munera. Facit judicium pupillo et viduæ, amat peregrinum, dat ei [h. ut det ei] victum atque vestitum. Et vos ergo amate peregrinos, quia et ipsi fuisstis advenæ [b. peregrini] in terra Aegypti. [B. XLIII, C. XLVI.] Dominum Deum tuum timebis, et ei [Vulg. add. soli] servies : ipsi adhærebis, jurabisque in nomine illius. Ipse est laus tua, et C Deus tuus, qui fecit tibi haec magnalia et terribilia, quæ viderunt oculi tui. [C. XLVII.] In septuaginta animabus descendenterunt patres tui Aegyptum : et ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra cœli. [C. XLVIII, Cap. XI.] Ama itaque Dominum tuum, et observa præcepta ejus et cæremoniæ, judicia atque mandata omni tempore. [B. XLIV.] Cognoscite hodie, quæ ignorant filii vestri, qui non viderunt [h. Cognoscite hodie quia non loquor hæc filiis vestris, qui non cognoverunt et non viderunt] disciplinam Domini Dei vestri, magnalia ejus et [h. non habet] robustam manum, extentumque brachium, signa et opera, quæ fecit in medio Aegypti Pharaoni regi, et universæ terræ ejus, omni que exercitu Aegyptiorum, et equis ac curribus : D quomodo operuerint eos aquæ maris Rubri, cum vos persequerentur, et deleverit eos Dominus usque in præsentem diem : vobisque quæ fecerit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum : et Dathan atque Abiram filii Eliab, qui fuit filius Ruben [h. Filiis Eliab, filii Ruben] : quos aperte ore suo terra absorbuit [h. deglutivit], cum dominibus et tabernaculis, et universa substantia eorum, quæ habebant in medio Israelis. Oculi vestri [h. Oculi autem vestri] viderunt omnia opera Domini magna quæ fecit, ut custodiatis [h. custodite ergo] universa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, ut possitis introire et possidere terram, ad quam ingredimini, multoque in ea vivatis tempore : quam sub jura-

mento pollicitus est Dominus patribus vestris, et remini eorum, lacte et melle manantem. [B. XLV.] Terra enim ad quam ingredieris [Vulg. ingredieris] possidendum, non est sicut terra Ægypti, de qua existi, ubi jacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: sed montuosa est et campestris, de cœlo exspectans pluvias. Quam Dominus Deus tuus semper invisit, et oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem ejus. [B. XLVI. C. XLIX.] Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et serviatis ei in toto corde vestro, et in tota anima vestra: dabit pluviam terræ vestræ temporaneam et serotinam, ut colligatis frumentum, et vinum, et oleum, fenum ex agris ad pascenda jumenta, et ut ipsi comedatis ac saturemini. Cave ne forte decipiatur cor vestrum, et recedatis a Domino, servatisque diis alienis, et adoretis eos: iratusque Dominus claudat cœlum, et pluviae non descendant [h. non sint], nec terra det germen suum, per realisque velociter de terra optima, quam Dominus datus est vobis. [B. XLVII.] Ponite hæc verba mea in cordibus et in animis vestris, et suspendite ea pro signo in manibus, et inter oculos vestros collocate [h. et ligate ea pro signo super manum vestram, et eripi ut phylacteria inter oculos vestros. Phylacteria Græce, Hebraice Totaphoth]. [B. XLVIII.] Docete filios vestros ut illa meditentur, quando sederis in domo tua, et ambulaveris in via, et accubueris atque surrexeris. Scribes ea super postes et januas domus tuæ [h. super postes domus tuæ et in januis tuis]: ut multiplicentur dies tui, et aliorum tuorum, in terra, quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret eis quādū cœlum imminet terræ. [B. XLIX. C. L.] Si enim custodieritis mandata quæ ego præcipio vobis, et feceritis ea, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, adherentes ei, disperdet Dominus omnes gentes istas ante faciem vestram, et possidebitis eas quæ majores et fortiores vobis sunt. Omnis locus, quem calcaverit pes vester, vester erit. A deserto, et Libano, a flumine magno Euprate [h. A flumine flumine Euprate] usque ad mare occidentale erunt termini vestri. Nullus stabit contra vos: terrorem vestrum et formidinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram, quam calcaturi estis, sicut locutus est vobis. [C. LI.] En [h. Vide, en ego], propono in conspectu vestro hodie benedictionem et maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: maledictionem, si non au-dieritis mandata [Vulg. obedieritis mandatis] Do-

mini Dei vestri, sed recesseritis de via, quam ego nunc ostendo vobis, et ambulaveritis post deos alienos, quos ignoratis. [B. L.] Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram ad quam pergis habitandam, ponens benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Ilebal: qui sunt trans Jordanem, post viam quæ vergit ad solis occubitum, in terra Chananæi, qui habitat in campestribus contra Galgalam, quæ est juxta ^a vallem tendentem [h. quæ est juxta quercum apparentem] et intrantem procul. Vos enim transibitis Jordanem, ut possideatis terram, quam Dominus Deus vester datus est vobis, et habeatis et possideatis illam. Videte ergo ut impleatis cæremonias atque judicia, quæ ego hodie ponam in conspectu vestro.

[T. VIII. B. LI. C. LII. Cap. XII.] Haec sunt præcepta atque judicia, que facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum datus est tibi, ut possideas eam cunctis diebus quibus super humum gradieris. Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos super montes excelsos, et colles, et subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum, et confingite statuas, lucos igne comburite, et idola conminuite: disperdite nomina eorum de locis illis. [B. LII. C. LIII.] Non facietis ita Domino Deo vestro. [C. LIV.] Sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, et habitet in eo, venietis et offeretis in loco illo holocausta et victimas vestras. [C. LV.] Decimas et primitias manuum vestrarum, et vota atque donaria, primogenita boum et ovium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac latabimini in cunctis, ad quæ misericordia manum vos et domus vestra, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester. Non facietis ibi quæ nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur. Neque enim usque in præsens tempus venistis ad requiem et possessionem quam Dominus Deus vester datus est vobis. Transibitis Jordanem, et habitabitis in terra, quam Dominus Deus vester datus est vobis, ut requiescatis a cunctis hostibus per circuitum: et absque ullo timore habitetis. ^b Et in locum, quem elegerit Dominus Deus vester, ut sit nomen ejus in eo, illuc omnia, quæ præcipio conferetis: holocausta, et hostias, ac decimas, et primitias manuum vestrarum: et quidquid præcipuum est in muneribus, quæ vovebitis Domino. Ibi epulabimini coram Domino Deo vestro, vos et filii ac filiae vestrae, famuli et famulæ, atque Levites, qui in urbibus vestris commoratur [h. Qui intra portas vestras est]. [B. LIII.] Neque enim habet aliam partem et possessionem inter vos. Cave ne of-

^a Septuaginta, πλησίον τῆς δρυὸς τῆς ψηλᾶς, prope quercum excelsam. In Hebreo legimus מורה אלן ענן, et alene more. Hoc modo legunt etiam Samaritani, addentes tamen duo hæc verba בָּל שְׁכָנֵם, mul Sichem, id est, verus Sichem. הַר מֹרֶה, more autem, sive מורה, mora diversa habet interpretationes: alii elone more volunt esse planitem, vel prata More: Syrus, quercus Mamre, etc. MART.

^b Sensus hujus loci nonnihil diversum reperies in editis. Conferat qui voluerit. MART.

— Nostri quoque mss. cum vulgatis libris præfert, habitetis in loco, quem elegerit Dominus, etc.

feras holocausta tua in omni loco, quem videris : sed in eo, quem elegerit Dominus, in una tribuum tuarum offeres hostias, et facies quæcumque præcipio tibi. [C. LVI.] Sin autem comedere volueris, et te esus carnium delectaverit, occide, et comedere juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis : sive immundum fuerit, hoc est, maculatum et debile : sive mundum, hoc est, integrum et sine macula, quod offerri licet, sicut capream et cervum comedes [h. Benedictionem Domini, quam dedit tibi in omnibus portis tuis. Tam mundus quam immundus vescentur ex eis; sicut caprea et cervo absque, etc.], absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. Non poteris [h. In hoc loco, sacrificium intelligitur] comedere in oppidis tuis decimam frumenti, et vini, et olei tui, primogenita armentorum, et pecorum, et omnia quæ voveris, et sponte offerre volueris, et primitias manuum tuarum : sed coram Domino Deo tuo comedes ea, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, tu et filius tuus ac filia tua, servus et famula, atque Levites, qui manet in urbibus tuis : et lætaberis et reficeris coram Domino Deo tuo, in cunctis, ad quæ extenderis manum tuam [B. LIV.] Cave ne derelinquas Levitem omni tempore quo versaris in terra. Quando dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut locutus est tibi, et volueris vesci carnibus, quas desiderat anima tua : locus autem, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut sit nomen ejus ibi, si procul fuerit, occides de armentis et pecoribus, quæ habueris, sicut præcepi tibi, et comedes in oppidiis tuis, ut tibi placet. Sicut comeditur caprea et cervus, ita vesceris eis : et mundus et immundus in commune vescentur. Hoc solum cave, ne sanguinem comedas. Sanguis enim eorum pro anima est : et idcirco non debes animam comedere cum carnibus : sed super terram fundes quasi aquam, ut sit tibi bene et filii tuis post te, cum feceris quod placet in conspectu Domini. Quæ autem sanctificaveris, et voveris Domino, tolles et venies ad locum, quem elegerit Dominus : et offeres oblationes tuas carnem et sanguinem super altare Domini Dei tui : sanguinem hostiarum tuarum [Vulg. tac. tuarum] fundes in altari : carnibus autem ipse vesceris. [C. LVII.] Observa et audi omnia verba [Vulg. tac. verba et ego], quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi et filii tuis post te in sempiternum, cum feceris quod bonum est et placitum in conspectu Domini Dei tui. Quando disperdidit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris [Vulg. ingredieris] possidendas, et possederis eas, atque habitaveris in terra eorum : cave ne imiteris eas, postquam fuerint, te introeunte, subversæ, et requiras cæremonias eorum, dicens [h. deos earum, dicens] : Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis,

A offerentes filios et filias, et comburentes igni. [C. LVIII.] Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino : nec addas quidquam, nec minus.

[T. IX, B. LV, Cap. XIII.] Si surrexerit in medio tui prophetæ, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum, et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi : Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis : non audies verba propheta illius aut somniatoris : quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum an non, in toto corde et in tola anima vestra. [C. LIX.] Dominum Deum vestrum sequimini et ipsum timete, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus : ipsi servietis, et ipsi adhæreibitis. Prophetæ autem ille, aut fictor somniorum [h. somniator] interficietur : quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit de domo servitutis : ut errare te facheret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus : et auferes malum de medio tui. [C. LX.] Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tue, aut filius tuus, vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens : Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoras tu, et patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt, ab initio usque ad finem terræ, non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miserearis, et occultes eum, sed statim interficies. Sit primum manus tua super eum, et postea omnis populus mittat manum. Lapidibus obrutus necabitur : quia voluit te abstrahere a Domino Deo tuo, qui eduxit de terra Ægypti, de domo servitutis : ut omnis Israel audiens timeat, et nequam ultra faciet quidpiam hujus rei simile [h. Illud rei simile in medio tui]. [C. LXI.] Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos [h. Non habet, dicentes aliquos, sed tantum dicens] : Egressi sunt filii Belial de medio tui, et averterunt habitatores urbis tue [h. sue], atque dixerunt : Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoratis : quære sollicitè et diligenter, rei veritate perspecta, si inveneris certum esse quod dicitur, et abominationem hanc opere perpetratam [h. perpetratam in medio tui], statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, et delabis eam, ac omnia quæ in illa sunt, usque ad pectora. Quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus, et cum ipsa civitate succedes : ita ut universa consumas Domino Deo tuo, et sit tumulus sempiternus. Non ædificabit de illo anathemate quidquam in manu tua : ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur tui, multiplicetque te sicut juravit patribus tuis, quando audieris vocem Domini Dei tui, custodiens omnia præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

[B. LVI, C. LXII, Cap. XIV.] Filii estote Domini

* Palatin. atque alii penes Martian. mss., post te.

Dei vestri [h. Filii estis vos Domini Dei vestri] : non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo. Quoniam populus sanctus tu es Dominus Deo tuo, et te elegit, ut sis ei in populum peculiarem, de cunctis gentibus quae sunt super terram. [B. LVII, C. LXIII.] Ne comedatis quae immunda sunt [h. Non comedatis omne quod abominatum est]. Hoc est animal quod comedere debetis, bovem, et ovem, et capram, cervum, capream, bubalum, tragelaphum, pygargon, orygem, camelopardalum. Omne animal, quod in duas partes ungulam findit, et ruminat, comedetis. De his autem quae ruminant, et ungulam non dividunt, haec [Vulg. tac. haec] comedere non debetis : [Vulg. add. ut] camelum, leporem, chœrogrillium; quia ruminant, et non dividunt ungulam, immunda erunt vobis. Sus quoque, quoniam dividit ungulam, et non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non vescemini, et cadavera non tangetis. [C. LXIV.] Haec comedetis ex omnibus quae morantur in aquis. Quae habent pinnulas et squammas, comedite : quae absque pinnulis et squammis sunt, ne comedatis, quia immunda sunt. [C. LXV.] Omnes aves mundas comedite. Immundas ne comedatis : aquilam scilicet, et gryphem, et haliætum, ixion, et vulturem ac milvum juxta genus suum : et omne corvini generis, struthionem, ac noctuam, et larum, atque accipitrem juxta genus suum : herodium et cygnum, et ibin, ac mergulum, porphyronem, et nycticoracem, onocrotalum, et charadrum, singula in genere suo, upupam quoque et vespertilionem. Et omne quod reptat et pinnulas habet, immundum erit, nec comedetur. Omne quod mundum est, comedite. Quidquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas es, da ut comedat, aut vende ei [h. aut vende externo] : quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Non coques haecum in lacte matris suæ. [B. LVIII, C. LXVI.] Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos, et comedes in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius invocetur, decimam frumenti tui, et vini, et olei, et primogenita de armantis et ovibus tuis : ut discas timere Dominum Deum tuum omni tempore. [C. LXVII.] Cum autem longior fuerit via, et locus quem elegerit Dominus Deus tuus, tibique benedixerit, nec potueris ad eum haec cuncta portare, vendes omnia, et in pretium rediges, portabisque manu tua, et proficeris ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus : et emes ex eadem pecunia quidquid tibi placuerit, sive ex armentis, sive ex ovibus, vinum quoque et siceram, et omne quod desiderat anima tua : et comedes coram Domino Deo tuo, et epulaberis tu et domus tua; et Levites qui intra portas tuas es : cave ne derelinquas eum, quia [Vulg. qui] non habet aliam partem in possessione tua. (B. LIX.) Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quae nascuntur tibi

A eo tempore [h. In fine anni tertii separabis omnem decimam fructuum tuorum ex omnibus quae nascuntur tibi in anno] : et repones intra januas tuas. Venientque Levites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus et pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quae feceris.

[B. LX, C. LXVIII, Cap. XV.] Septimo anno facies remissionem, quae hoc ordine celebrabitur : Cui debetur aliiquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges [h. Ab externo autem exiges] : civem et propinquum [h. civem et fratrem] repetendi non ^a habebis potestatem. Et om-

B nino indigens et mendicus non erit inter vos : ut benedicat tibi Dominus in terra, quam traditus est tibi in possessionem. [B. LXI, C. LXIX.] Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris universa quae jussit, et quae ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, ut pollicitus est. Fœnerabis gentibus multis, et ipse a nullo accipies mutuum. Dominaberis nationibus plurimis, et tui nemo dominabitur. [B. LXII, C. LXX.] Si unus de fratribus tuis, qui moratur intra portas civitatis tuæ, in terra quam Dominus Deus tuus datus est tibi, ad paupertatem venerit : non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo : Ap-

C propinquat septimus annus remissionis : et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum conmodare : ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei : nec ages quidquam callide in ejus necessitatibus sublevandis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omn tempore, et in cunctis ad quae manum miseris. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ : idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versantur in terra. [B. LXIII, C. LXXI.] Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebreus, aut Hebreæ, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum, et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris : sed dabis viaticum de gregibus, et de area, et torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi.

D Memento quod et ipse servieris in terra Ægypti, et liberaverit te Dominus Deus tuus : et idcirco ego nunc præcipio tibi. Sin autem dixerit : Nolo egredi : eo quod diligit te, et domum tuam, et bene sibi apud te esse sentiat : assumes subulam, et perforabis au rem ejus in janua domus tuæ, et serviet tibi usque in aeternum. Ancillæ quoque similiter facies. Non avertes ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos, quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus, quae agis. [B. LXIV, C.

^a In instanti, legitur in Palatin. aliisque mss. penes Martian., non habet.

LXXII.] De primogenitis, que nascuntur in armentis, et ovibus tuis, quidquid sexus est masculini, sanctificabis Domino Deo tuo. Non operaberis in primogenito bovis, et non tonderebis primogenita ðvium [h. tuaram.] In conspectu Domini Dei tui comedes ea per annos singulos, in loco quem elegerit Dominus, tu et domus tua. Sin autem habueit maculam, et vel claudum fuerit, vel cæcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo. Sed intra portas urbis tue comedes illud : tam mundus quam immundus similiter vescentur eis, quasi caprea et cervo. Hoc solum observabis, ut sanguinem eorum non comedas, sed effundes in terram quasi aquam.

[T. X, B. LXV, C. LXXXIII, Cap. XVI.] Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis [h. non habet], ut facias Phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. Non comedes in eo panem fermentatum : Septem diebus comedes absque fermento afflictionis paneis, quoniam in pavore egressus es de Ægypto : ut memineris diei egressionis tue de Ægypto, omnibus diebus vitali tue. Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus, et non remanebit de carnis eius quod immolatum est vesperi, b in die primo mane. Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus datus est tibi ; sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, immolabis Phase vesperi ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto. Et coques, et comedes in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, maneque consurgens vades in tabernacula tua. Sex diebus comedes azyma, et in die septimo, quia collecta est Domini Del tui, non facies opus. [B. LXVI.] Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua fulcem in segetem miseris. Et celebrabis diem [h. non habet] festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tue, quam offeres juxta benedictionem Domini Del tui, et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, et Levites qui est intra portas tuas, et advena, ac pupillus et vidua, qui morantur vobiscum : in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, et recordaberis quoniam servus fueris in Ægypto : custodiesque ac facies quæ præcepta sunt. [B. LXVII.] Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area tua et torculari fruges tuas, et epulaberis in se-

^a MSS. Urbinas fermentatum, pro fermentum. Tum paulo post, in die primo usque mane, cum Vulgatis ipsoque Hebræo נַכְלָה.

^b Hebræus habet נַכְלָה, labboer, id est, usque manæ, quod editi sequuntur : omnes autem mss. Latini nostri codices legunt cum Canone Heb. veritatis, in die primo mane. MART.

A stivitate tua, to et filius tuus et filia, et servus tuus et ancilla, Levites quoque et advena, et pupillus ac vi-dua, qui intra portas tuas sunt. Septem diebus Domino Deo tuo festa celebrabis, in loco quem elegerit Dominus : benedicetque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, et in omni opere manuum tuarum, erisque in latitia. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum [Vulg. tac. trium] in conpectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit : in solemnitate azymorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. [B. LXVIII.] Non apparebit ante Dominum vacuus. Sed offeret unusquisque secundum quod habuerit juxta benedictionem Domini Dei sui, quam dederit ei. [B. LXIX, C. LXXIV.] Judices et magistros constituies in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas, ut judicent populum justo iudicio, nec in alteram partem declinent [h. declines]. Non accipies personam, nec munera : quia munera excœcant oculos sapientum, et mutant verba justorum. Juste quod justum est persequeris, ut vivas et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. [C. LXXV.] Non plantabis lucum, et [h. non habet] omnem arborem juxta altare Domini Dei tui. Nec facies tibi, atque [Vulg. neque] constituies statuam [h. non plantabis lucum, omnem arborem, juxta altare Domini tui, quod facturus es. Et non constituies tibi statuam] : quæ odit Dominus Deus tuus.

[B. LXX, Cap. XVII.] Non immolabis Domino Deo tuo bovem et ovem, in quo est macula, aut quidquam viti : quia abominatio est Domino Deo tuo. [B. LXXI, C. LXXVI.] Cum reperti fuerint apud te, intra unam portarum tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciat malum in conspectu Domini Dei tui, et transgrediantur pactum illius, ut vadant et serviant diis alienis, et adorent eos, solem et lunam, et omnem militiam cœli [h. solem et lunam, aut omnem militiam cœli], quæ non præcepit, et hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensque inquisieris diligenter, et verum esse repereris, et abominatio facta est in Israel : educes virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas civitatis tue, et lapidibus obruentur. [B. LXXII.] In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium. Manus testium prima interficiet eum, et manus reliqui populi extrema mittetur, ut auferas malum de medio tui. [B. LXXII, C. LXXVII.] Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicium intra portas tuis

^c Eundem sensum, non eadem verba reperimus in mss. libris, ubi constanter legitur, lepram, et non lepram. MART.

— Tum cum nostri, quos consuluit Martian. mss. libri, lepram, et non lepram, id est, utrum ea lepræ sit, an non. Negandi tamen particulam originales textus non agnoscunt.

videris verba variari : surge, et ascende ad Iosephum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem qui fuerit in illo tempore : quareisque ab eis, qui indicabunt tibi judicij veritatem. Et facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te. Juxta legem ejus sequeris sententiam eorum. Nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. [B. LXXIV, C. LXXVIII.] Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis [h. *judici*], morietur homo ille, et auferes malum de Israel : cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbiam. [B. LXXV, C. LXXIX.] Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque in illa, et dixeris : Constitua super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes : eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero [h. de medio] fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis, ut nequaquam amplius per eamdem viam revertantini. Non habebit uxores plurimas, quæ illificant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticae tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vita sua, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodiare verba et cærenonias ejus, quæ lege præcepta sunt. Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinel [h. a præcepto ^a legis] in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus, super Israel.

[B. LXXVI, Cap. XVIII.] Non habebunt sacerdotes ei [h. non habet] Levitæ, et omnes qui de eadem tribu sunt, partem et hereditatem cum reliquo [h. non habet] Israel, quia sacrificia Domini et oblationes ejus [h. hereditatem ejus] comedent, et nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum : Dominus enim ipse est hereditas eorum, sicut locutus est illis. [C. LXXX.] Hoc erit judicium sacerdotum a populo et ab his qui offerunt victimas : sive bovem, sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum ^b ac ventriculum [h. armum, et maxillam, ac ventriculum] : primitias frumenti, vini, et olei, et lanarum partem ex ovium tonsione : ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet, et ministret nomini Domini ipse, et

A filii ejus in sempiternum. [T. XI, B. LXXVII.] Si exierit Levites ex una urbium tuarum ex omni Israel in qua habitat, et voluerit venire, desiderans locum quem elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus Levitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino. Partem ciborum eamdem accipiet, quam et ceteri : excepto eo, quod in urbe sua ex paterna ei successione debetur. [B. LXXVIII, C. LXXXI.] Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te qui lustret alium suum, aut filiam, ducens per ignem : aut qui bariolos sciscitur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, neque B divinos [Vulg. divinus, aut], et querat a mortuis veritatem. Omnia enim hec abominatur Dominus, et propter istius modi scelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris ; et absque macula cum Domino Deo tuo [h. Absque macula eris cum Domino Deo tuo]. Gentes istæ, quarum possidebis [Vulg. possidebitis] terram, augures et divinos audiunt : tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es. [C. LXXXII.] Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me [h. De medio tui de fratribus tuis similem mei], suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti : Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, et ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi : Bene omnia sunt locuti. [B. LXXIX.] Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepere illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultior existam. [C. LXXXIII.] Propheta autem, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut dicaret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur [h. Propheba autem qui superbiam locutus fuerit in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut dicaret aut ex nomine alienorum locutus fuerit, morietur]. [B. LXXX.] Quod si tacita cogitatione responderis : Quo modo possum intelligere verbum, quod non est locutus Dominus? hoc habebis signum : D Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenerit : hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit : et idcirco non timebis eum [h. non timebis de eo].

[B. LXXXI, Cap. XIX.] Cum disperdiderit Dominus Deus tuus gentes, quarum tibi traditus est terram, et possederis eam, habitaverisque in urbibus earum [Vulg. ejus] et in ædibus : tres civitates se-

^a Verbum legis non est in textu Hebraico : sed additum credi potest ab Scholiaste Latino explicatio causa, ut factum conspicimus ab Interpretate Chaldaicæ paraphrasis, qui ad vocem præceptum, sive, a præcepto addidit nomen Domini. MART.

—Addit revera Hebr. textus, a præcepto חָמֵד בְּצִוָּה;

non item, quod Scholiastes notat, et legis.

^b Verissime notatum Scholastiæ, in Hebrew manuscript, quam Sacerdoti partem tribuit, que ibi dicuntur, οὐκέτι γάρ, Septuaginta καὶ σταύρον, Onkelos עַל־יָדֶךָ vocant. Ipse etiam Hieron. in suis scriptis et partem hanc agnoscit, et allegorias ex ea capit.

parabis tibi in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem, sternens diligenter viam [h. parans tibi viam], et in tres æqualiter partes totam terræ tuæ provinciam divides: ut habeat e vicino qui propter homicidium profugus est quo possit evadere. [C. LXXXIV.] Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita servanda est: Qui percutserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur: sed abiisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lappsum de manubrio amicum ejus percutserit, et occiderit: hic ad unam supradictarum urbium confugiet, et vivet: ne forsitan proximus ejus, cuius effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, et apprehendat eum, si longior via fuerit, et percutiat animam ejus, qui non est reus mortis: quia nullum contra eum, qui occisus est, odium prius habuisse monstratur. Idcirco præcipio tibi ut tres civitates æqualis inter se spatii dividias. Cum autem [h. Si autem] dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est (si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus omni tempore), addes tibi tres alias civitates, et supradictarum trium urbium numerum duplicabis, ut non effundatur sanguis innoxius in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi possidendum, ne sis sanguinis reus. Si quis autem odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, surgensque percutserit illum, et mortuus fuerit, fugeritque ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et arripient eum de loco effugii, tradentque in manu proximi, cuius sanguis effusus est, et morietur. Nec misereberis ejus, et auferes innoxium sanguinem de Israël, ut bene sit tibi. [B. LXXXII, C. LXXXIII.] Non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendum. [B. LXXXVI, C. LXXXVI.] Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid illud peccati et facinoris fuerit: sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis, stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum et judicem qui fuerint in diebus illis. Cumque diligentissime perscrutantes, invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: reddent ei [h. facient ei] sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui, ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. [B. LXXXIV, C. LXXXVII.] Et non misereberis ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

[T. XII, C. LXXXVIII, Cap. XX.] Si exieris ad bellum contra hostes tuos, et videris equitatum et currus, et majorem quam tu habes, adversarii exer-

A citus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra Ægypti. Appropinquante autem jam prælio, stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum: Audi, Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam commititis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat vos de periculo. Duces quoque per singulas turmas, audiente exercitu, proclamabunt: Quis est homo qui ædificavit domum novam, et non dedicavit eam? vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius dedicet illam. Quis est homo qui plantavit vineam, et necedum eam fecit esse communem, de qua vesci omnibus licet? vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo ejus fungatur officio. Quis est homo qui despondit uxori, et non accepit eam? vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam. His dictis addent reliqua, et loquentur ad populum: Quis est homo formidolosus et corde pavido? vadat et revertatur in domum suam, ne pavore faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Cumque siluerint duces exercitus, et finem loquendi fecerit, unusquisque suos ad bellandum cuneos præparabit [h. Et finem loquendi fecerint, constituent principes exercitum in capite populi]. [C. LXXXIX.] Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo. Si autem foedus inire noluerint, et receperint [h. fecerint] contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam, in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus, jumentis et cæteris quæ in civitate sunt. Omnen prædam exercitui divides, et comedes de spoliis hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul valde sunt, et non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es. De his autem civitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes vivere, sed interficies in ore gladii, Hethæum videlicet et Amorhæum, et Chananæum, Pherezæum, et Evæum, et Jebusæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: ne forte doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis suis, et peccatis in Dominum Deum vestrum. [B. LXXXVI, C. XC.] Quando obsederis civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederas ut expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, et non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in cæteros apta usus, succide [h. nec potest se ostendere ante faciem tuam]. Ligna autem quæ non sunt pomifera, succide], et

instrue machinas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat.

[B. LXXXVIII, C. XCI, Cap. XXI.] Quando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadaver occisi, et ignorabitur aëdis reus, egredientur majores natu, et judices tui, et metientur a loco cadaveris singularum per circuitum spatia civitatum, et quam vicinorem cæteris esse perspexerint, seniores civitatis ejus tollent vitulam de armento, quæ non traxit jugum, nec terram seedit vomere [h. nec in ea aliquando operatum fuit], et ducent eam ad vallem asperam atque saxosam [h. non habet, atque saxosam], quæ numquam arata est, nec seruentem recepit, et a cedent in ea cervices vitulæ [h. et præcipitabunt in torrente] : accedentesque sacerdotes filii Levi (quos elegit [Vulg. elegit] Dominus Deus tuus ut ministrent ei et benedicant in nomine ejus, et ad verbū eorum, omne negotium, et quidquid mundum, vel immundum est, iudicetur). Et b omnes majores natu civitatis illius ad interfectum, lavabuntque manus suas super vitulam, quæ in valle percussa est [h. que præcipitata est], et dicent : Manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et non reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis : tu autem alienus eris ab innocentis cruento, qui fusus est, cum feceris quod præcepit Dominus [h. quod rectum est in oculis Domini]. [B. LXXXVIII, C. XCII.] Si egredies fuersis ad pugnam contra inimicos tuos, et tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captivosque duxeris, et videris in numero captivorum mylierem pulchram, et adamaveris eam, voluerisque habere uxorem, introduces eam in domum tuam : quæ radet cæsariem, et circumcidet ungues, et deponet vestem, in qua capit adest : sedensque in domo tua, flebit patrem et matrem suam uno mense, et postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, et erit uxor tua. Si autem postea non sederit in animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec coprimeres per potentiam : quia humiliasti eam [h. quia

^a In textu Hebraico legimus פְּרִי, vearephu, quod interpretatur et auferent cervicem, sive, et excervicabunt. Scholiastes hic et infra v. 6, verbum עַרְעָפֵה, araph, sumit eodem sensu, quo sumitur עַל, balaa apud Hieronymum, qui balaa Latine reddit sæpius præcipitare et destruere: ut est illud II Samuelis, cap. xx, vers. 19: Quare præcipitas hereditatem Domini? Et Isai. cap. xxv, vers. 7 et 8: Præcipitabit faciem rinculi. Præcipitabit mortem in sempiternum, etc. Mac-tare igitur, destruere et præcipitare pro eodem accipiuntur apud Hieronymum. MART.

—Minori numero Urbinas ms., cervicem. Hebreus, quemadmodum et Aquila, habent uno verbo, decervicabunt.

» Vulgati libri, et venient majores natu : dissentiente Hebraeo textu נְבָרֶכְךָ, et omnes seniores, absque venient.

^c Ad illustrandam hanc sententiam multa congesit doctissimus Hieronymus lib. ii Comment. in Epist. ad Galatas cap. iii. Sed non est præsentis loci uni-

A affixisti eam]. [B. LXXXIX, C. XCIII.] Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odiosam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere : non poterit filium dilectum facere primogenitum, et præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscat primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit, cuncta duplia : iste est enim principium liberorum ejus, et huic debentur primogenita. [B. XC, C. XCIV.] Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coercitus obedire contempserit : apprebendent eum, et educent ad seniores civitatis illius, et ad portam judicij [h. et ad portam loci], dicentque ad eos : Filius noster iste protervus et contumax est, menita nostra audire contemnit, commessionibus vacat, et luxuriae atque conviviis : lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat. [B. XCI, C. XCV.] Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo : non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur : quia c maledictus a Deo est qui pendet in ligno, et nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

[B. XCII, C. XCVI, Cap. XXIII.] Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteribis : sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus tuus, frater, nec nosti eum : duces in domum tuam, et erunt apud te quādiu querat ea frater tuus, et recipiat. Similiter facies de asino, et de vestimento, et de omni re fratris tui, quæ perierit : si inveneris eam, ne negligas quasi alienam. [B. XCIII, C. XCVII.] Si videris asinum fratris tui aut bovem cecidisse in via, non despicies, sed sublevabis cum eo, Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea : abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc. [B. XCIV, C. XCVIII.] Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nudum avis inveneris, et matrem pullis vel ovis desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis : sed abire patieris, captos te-

versa hæc replicare : id tantum monere sufficiat, in Hebraeo scriptum olim fuisse ut et nunc, קָלְלָתְּדִים תְּחִילָה, quod Hieronymus ipse ita legit, chi calath Eloim thalui : Ebion vero haeresiarches ac semi-christianus interpretatur, ὅτι ὑερις Θεον στραμάτων, id est, quia injuria Dei est suspensus. Dicebat Hieronymo Hebreus qui eum in Scripturis aliqua ex parte instituit, quod possit et ita legi : Quia contumeliosa Deus suspensus est. Denique magis testimandum est, si eidem Hieronymo fides habeatur, post passionem Christi, et in Hebreis et in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credimus. Cætera vide is loco citato. MART.

— Recole, quod et Martianus, monet, S. Doctoris Commentarios in Epist. ad Galatas cap. 3. Care autem putes cum eo editore, nomen קָלְלָתְּדִים, sive Dei, post passionem Christi in Hebraicis et nostris codicibus appositorum fuisse ab aliquo, ut infamiam nobis inureret.

nens filios, ut bene sit tibi et longo vivas tempore. [B. XCIV, C. XCIX.] Cum adiscaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum : ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio et in præceps ruente. [B. XCVI.] Non seres vineam tuam altero semine : ne et sementis quam sevisti, et quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur. [B. XCVII, C. C.] Non arabis in bove simul et asino. [B. XCVIII.] Non indueris vestimento, quod ex lana in quo contextum est. [B. XCIX, C. CI.] Funiculos in simbris facies [h. simbris facies] per quatuor angulos pallii tui, quo operieris. Si duxerit vir uxorem, et postea eam odio habuerit, quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, objiciens ei nomen pessimum, et dixerit : Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni virginem : tollent eam pater et mater ejus, et ferent secum signa virginitatis [Vulg. in porta] ejus ad seniores urbis qui intra portas sunt : et dicet pater : Filiam meam dedi huic uxorem : quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat : Non inveni filiam tuam virginem, et ecce haec sunt signa virginitatis filiae mee. Expandent vestimentum coram senioribus civitatis : apprehendentque senes urbis illius virum, et verberabunt illum, condemnantes eum insuper centum siclis argenti [h. centum argenteis], quos dabit patri pueræ : quoniam diffamavit nomen pessimum super virginem Israel : habebitque eam uxorem, et non poterit dimittere eam omni tempore vite sue. Quod si verum est quod objicit, et non est in pueræ inventa virginitas : ejicient eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent viri civitatis ejus, et morietur : quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui : et auferes malum de medio tui. [B. C. C. CII.] Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, adulteria et adultera, et auferes malum de Israel. [C. CIII.] Si pueram virginem despontur vir, et invenerit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum illa, educas utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur : pueræ, quia non clamavit, cum esset in civitate : vir, quia humiliavit [h. afflxit] uxorem proximi sui. Et auferes malum de medio tui. [C. CIV.] Sin autem in agro repererit vir pueram, quæ desponsata est ; et apprehendens concubuerit cum illa, ipse morietur solus : pueræ nihil patientur, nec est rea mortis : quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus : ita et pueræ perpessa est. Sola erat in agro : clamavit, et nullus affuit qui liberaret eam. [B. CI, C. CV.] Si invenerit vir pueram virginem, quæ non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum ea, et res ad judicium venerit : dabit qui dormivit cum ea, patri pueræ quinquaginta siclos argenti [h. argenteos], et habebit eam uxorem, quia humiliavit [h. afflxit] illam : non poterit dimittere eam cunctis diebus vite sue. [B. CII, C. CVI.] Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus [h. ejus, id est patris].

[B. CIII, C. CVII, Cap. XXIII.] Non intrabit eunu-

chus, attritus vel amputatis testiculis, et abscondito retro, ecclesiam Domini. [C. CVIII.] Non ingredietur mamzer, hoc est, de scoto natus [h. non habet de scoto natus], in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem. Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Domini in aeternum : quia noluerunt vobis occurtere cum pane et aqua in via quando egressi estis de Aegypto, quia condukerunt contra te Balaam filium Behor de Mesopotamia Syriae [h. filium Behor de Photor, quæ est in Mesopotamia Syria], ut malediceret tibi : et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quod diligeret te. Non facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vita tua in sempiternum. [C. CIX.] Non abominaberis Iudæum, quia frater tuus est : nec Aegyptium, quia advena fuisti in terra ejus. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt in ecclesiam Domini. Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. [T. XIII, B. CIV, C. CX.] Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur, priusquam ad vesperum lavetur aqua, et post solis occasum regredietur in castra. Illebebis locum extra castra, ad quem egrediariis ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo. Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies, quo revelatus es (Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum tuorum [Vulg. tuc. tuorum], ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos), ut [Vulg. et] sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat fœditatis, nec [Vulg. ne] derelinquat te. [B. CV, C. XI.] Non trades servum Domino suo, qui ad te consugerit. Habitabit tecum in loco qui ei placuerit, et in una urbium tuorum requiescat : nec [Vulg. ne] contristes eum. [B. CVI, C. CXII.] Non erit meretrix de filiabus Israel, neque scortator de filiis Israel. [B. CVII, C. CXIII.] Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis, in dominum Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris : quia abominatione est utrumque apud Dominum Deum tuum. [B. CVIII, C. CXIV.] Non scenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quanlibet aliam rem ; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura, id quod indiget, commodabis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, quam ingredieris [Vulg. ad quam ingredi] possidendum. [B. CIX, C. CXV.] Cum voveris votum Domino Deo tuo, non retardabis reddere : quia requiret illud Dominus Deus tuus [h. Dominus Deus tuus a te]. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, abeque preceato cris. Quod autem semel egressum est de labilis tuis, observabis et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es. [C. CXVI.] Ingressus vineam proximi tui, comedo uvas quantum tibi placuerit : foras autem ne efferas tecum. [B. CX, C. CXVII.] Si intraveris in segetem

amici tui, franges spicas, et manu conteres : facie autem non metes.

[B. CXI, C. CXVIII, Cap. XIV.] Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem : scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem : quia polluta est et abominabilis facta est coram Domino : ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tibi tradiderit possidendum. [B. CXII, C. XIX.] Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quidquam necessitatis injungetur publice, sed vacabit absque culpa a domi sua, ut uno anno lœtetur cum uxore sua. [B. CXIII, C. CX.] Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam ; quia animam suam apposuit [Vulg. posuit] tibi. [B. CXIV, C. CXXI.] Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo, acceperit pretium, interscietur, et auferes malum de medio tui. [B. CXV.] Observa diligenter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes Levitici generis, juxta id quod præcepit eis, et imple sollicite. [B. CXVI, C. CXXII.] Memento quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via cum egredieremini de Ægypto. [B. CXVII, C. CXXIII.] Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus ut pignus auferas ; sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. [C. CXXIV.] Si autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus [h. pignus ejus], sed statim reddes ei ante solis occasum ; ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo. [B. CXVIII.] Non negabis [h. Non calumnieris] mercedem indigentis, et pauperis fratrii tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est ; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentant animam suam ; ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum. [B. CXIX, C. CXXV.] Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. [B. CXX, C. CXXVI.] Non pervertes judicium advenæ et pupilli. Nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. [C. CXXVII.] Memento quod servieris in Ægypto, et eruerit te Dominus Deus tuus inde. [C. CXXVIII.] Idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem. [B. CXXI.] Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non reverteris ut tollas illum ; sed adveniam, et pupillum, et vi-

A duani auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. [B. CXXII, C. CXXIX.] Si fruges colliges olivarum, quidquid remanserit in arboribus, non reverteris ut colligas ; sed relinquas advenæ, pupillo, ac viduæ. [C. CXXX.] Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenæ, pupilli, ac viduæ. Memento quod et tu servieris in Ægypto, et idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem.

[B. CXXIII, C. CXXXI, Cap. XXV.] Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint Judices : quem iustum esse perspexerint, illi justitiae palmam dabunt : quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem cum qui peccavit dignum viderint plagis, prosterent et coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit et plagarum modus ; ita dumtaxat, ut quadragenarium numerum non excedant : ne fœde laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus [h. ante oculos tuos sit frater tuus]. [B. CXXIV, C. CXXXII.] Non ligabis os bovis terantis in area fruges tuas. [B. CXXV, C. CXXXIII.] Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui ; et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus Israel. [C. CXXXIV.] Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei legè debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit maiores natu, dicetque : Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel : nec me in conjugem sumere. Statimque accersiri eum facient, et interrogabunt. Si responderit : Nolo eam uxorem accipere : accedet mulier [h. cognata ejus] ad eum coram senioribus, et tollet calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, et dicet : Sic flet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Dominus discalecati. [B. CXXVI, C. CXXXV.] Si habuerint inter se jurgium viri [Vulg. add. duo], et unus contra alterum rixari coepit, volensque uxor alterius eruere virum suum de manu fortioris [h. percutientis], misericorde manum, et apprehenderit verenda ejus : abscedes manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia. [B. CXXVII, C. CXXXVI.] Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus : nec erit in domo tua medius major et minor. Pondus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi ; ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus eum [h. Dominus Deus tuus eum] qui facit haec, et aversatur omnem injustitiam. [B. CXXVIII, C. CXLVII.] Memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto : quomodo occurrerit tibi ; et extremos agminis tui, qui lassi re-

B gamus, ubi verborum sensus in idem recedit. MART. —Urbinas ms. cum aliis penes Martian. *domui sue*, quod et magis Hebreo לְבִתְךָ adhaeret ; Palat. habet *domus sue*.

* Omnes mass. codices legunt hoc modo cum Canone, sed vacabit absque culpa domui sue. Euindein quoque sensum expressit interpres Arabs. In Hebreo est בַּתְךָ, *Lobetho*, quod sue optime respondet. Verum non maximi refert quocumque modo le-

sidebant, ceciderit, quando tu eras fame et labore confectus, et non timuerit Deum. [T. XIV.] Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, et subjecerit cunctas per circuitum nationes, in terra, quam tibi pollicitus est: delebis nomen [h. memoriam] ejus sub caelo. Cave ne obliscaris.

[B. CXXIX, C.CXXXVIII, Cap. XXVI.] Cumque intraveris terram, quam Dominus Deus tuus tibi datus est possidendum, et obtinueris eam, atque habitaveris in illa: tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus: accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, et dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sim terram, pro qua juravit patribus nostris, ut daret eam nobis. Suscipiensque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui; et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus persecutus patrem meum, qui descendit in Aegyptum, et ibi peregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam et robustam et infinita multitudinis. Afflixeruntque nos Aegyptii, et persecuti sunt imponentes onera gravissima, et clamavimus ad Dominum Deum patrum nostrorum: qui exaudivit nos, et respexit humilitatem nostram, et laborem, atque angustiam; et eduxit nos de Aegypto in manu fortis, et brachio extento, in ingenti pavore, in signis atque portentis; et introduxit ad locum istum et tradidit nobis terram hanc lacte et melle manantem. Et idcirco nunc offero primitias frugum terrae, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu Domini Dei tui; et adorato Domino Deo tuo, epulaberis in omnibus bonis, quae Dominus Deus tuus dederit tibi, et domui tue, tu et Levites, et advena qui tecum est. Quando compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio, dabis Levitae, et advenae, et pupillo et viduae, ut comedant intra portas tuas, et saturentur: loquerisque in conspectu Domini Dei tui: Abstuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud Levitae et advenae, pupillo ac viduae, sicut jussisti mihi; non praeteriui mandata tua, nec sum oblitus imperii [Vulg. add. tui]. Non comedi ex his in luctu meo, nec separavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. Respice de sanctuario tuo, et de excelso celorum habitaculo, et benedic populo tuo Israel, et terrae quam dedisti nobis, sicut jurasti patribus nostris, terrae lacte et melle mananti. Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi, ut facias mandata haec atque judicia; et custodias et implices ex toto corde tuo, et ex tota anima tua. [B.CXXX.] Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias cæmonias illius, et mandata atque judicia, et obedias ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia

A præcepta ejus; et faciat te excelsiore cunctis gentibus quas creavit in laudem et nomen, et gloriam suam [h. non habet]; et ut sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut locutus est. Præcepit autem Moses et seniores Israel populo, dicentes: Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie.

[T.XV, B.CXXXI, Cap. XXVII.] Cumque transieritis Jordanem in terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, et calce lævigabis eos, ut possis in eis scribere omnia verba legis hujus [h. Et scribes super eos omnia verba legis hujus], Jordane transmisso: ut introeas terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, terram lacte et melle manantem, sicut juravit patribus tuis. Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis, in monte Ilebal, et lævigabis eos calce, et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo, de lapidibus quos ferrum non tetigit, et de saxis informibus et impolitis, et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, et immolabis hostias pacificas, comedesque ibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo. Et scribes super lapides omnia verba legis hujus plane et lucide. [C. CXXXIX.] Dixeruntque Moses et sacerdotes Levitici generis ad omnem Israelem: Attende, et audi, Israël: hodie factus es populus Domini Dei tui: audies vocem ejus et facies mandata atque justicias, quas ego præcipio tibi hodie [Vulg. tac. hodie]. [C. CXL.] Præcepitque Moses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedictum populo super montem Garizim, Jordane transmisso: Simeon, Levi, Judas, Issachar, Joseph, et Benjamin. Et e regione isti stabunt ad maledictum in monte Ilebal: Ruben, Gad, et Aser, Zabulon, Dan, et Nephthali. [C. CXLI.] Et pronuntiabant Levitæ, dicentes ad omnes viros Israël excelsa voce: [B. CXXXII.] Maledictus homo qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. Et respondebit omnis populus, et dicet: Amen. Maledictus qui non honorificat patrem suum, et matrem. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui pervertit judicium advenae, pupilli et viduae. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum omni iumento. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum sorore sua, filia patris sui, vel matris sue. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum socru sua [h. cum socru, hoc est, cognata sua]. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui clani percusserit proximum suum. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis. Et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui non permanet in

sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. Et dicit omnis populus : Amen.^a

[B. CXXXIII, C. CXLII, Cap. XXVIII.] Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra. Venientque super te universæ benedictiones istæ, et apprehendent te : si tamen præcepta ejus audieris. Benedictus tu in civitate, et benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, fructusque jumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, et cauke ovium tuarum. Benedicta horrea tua, et benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris et ingrediens et egrediens. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt aduersum te, coruentes in conspectu tuo : per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua. Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum [h. et super omnia ad quæ manum miseris] : benedicte tibi in terra quam acceperis. Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut juravit tibi : si custodieris mandata Domini Dei tui, et ambulaveris in viis ejus. Videbuntque omnes terrarum populi quod nomen Domini invocatum sit super te, et timebunt te. Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui, et fructu jumentorum tuorum, fructu terræ tuæ, quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret tibi. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cœlum, ut tribuat pluviam terræ tuæ in tempore suo : et benedicat cunctis operibus manuum tuarum. Fenerabis gentibus multis, et ipse a nullo fenus accipies. Constituet te Dominus in caput, et non in caudam, et eris semper supra, et non subter : si audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, et custodieris et feceris, ac non declinaveris ab eis, nec ad dextram, nec ad sinistram, nec seculus fueris deos alienos, neque colueris eos [h. et non declines a præceptis quæ ego præcipio tibi hodie, nec ad dextram nec ad sinistram ieris, secutus deos alienos, neque colas eos]. [C. CXLIII.] Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, et facias omnia mandata ejus et cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, et maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, et greges ovium tuarum. Maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens. Mittet Dominus super te famem et esuriem, et increpationem in omnia opera tua, quæ facies : donec conterat te, et perdat velociter, propter adinventiones tuas pessimas in quibus reliquisti me. Adjungat Dominus tibi pestilentiam,

A donec consumat te de terra, ad quam ingredieris [Vulg. ingredieris] possidendam. Percutiat te Dominus egestate, febri et frigore, ardore et aestu, et aere corrupto ac rubigine, et persecutetur donec perreas. Sit cœlum, quod supra te est, æneum : et terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus imbre terræ tuæ pulverem, et de cœlo descendat super te cinis, donec conteraris [h. Pulverem et cinerem de cœlo : descendant super te, donec conteraris]. Tradet te Dominus corruentem ante hostes tuos. Per unam viam egrediariis contra eos, et per septem fugias, et dispergaris per omnia regna terræ. Sitque cadaver tuum in escam cunctis volatilibus cœli, et bestiis terræ, et non sit qui abigat. Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercora egeruntur, scabie quoque et prurigine : ita ut curari nequeas. Percutiat te Dominus amentia et cæcitate ac furore mentis, et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Uxorem accipias, et alijs dormiat cum ea. Domum aedifices, et non habites in ea. Plantes vineam, et non vindemias eam. Bos tuus immoletur coram te, et non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, et non reddatur tibi. Oves tuæ dentur inimicis tuis, et non sit qui te adjuvet. Filii tui et filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, et deficientibus ad conspectum eorum tota die, et non sit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, et omnes labores tuos, comedat populus quem ignoras ; et sis semper calumniam sustinens, et oppressus cunctis diebus, et stupens ad terrorum eorum, quæ videbunt oculi tui. Percutiat te Dominus ulcere pessimo in genibus et in suris, sanarique non possis a planta pedis usque ad verticem tuum. Ducet te Dominus, et regem tuum, quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras tu et patres tui : et servies ibi diis alienis, ligno, et lapidi. Et eris perditus in proverbium ac fabulam omnibus populis, ad quos te introduxerit Dominus. Sementem multam jacies in terram, et modicum congregabis : quia locustæ omnia devorabunt. Vineam plantabis et fodies, et vim non bibes, nec colliges ex ea quidquam : quoniam vastabitur vermbus. Olivas habebis in omnibus terminis tuis, et non ungeris oleo : quia defluent, et peribunt. Filios generabis et filias, et non frueris eis : quoniam ducentur in captivitatem. Omnes arbores tuas et fruges terræ tuæ rubigo consumet. Advena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior : tu autem descendes et eris inferior. Ipse fenerabit tibi, et tu non fenerabis ei. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam. Et venient super te omnes maledictiones istæ [Vulg. tac. istæ], et persequentes apprehendent te, donec interreas :

curiosus. MART.

— Recolendus denuo est S. Pater Commen. in Epist. ad Galat. cap. iii, quod et Martian. jubet.

^a De variantibus hujus versiculi lectionibus apud Hebræos, Samaritanos, ac Græcos fuse disputat S. Hieronymus lib. ii Comment. in Epist. ad Gal. cap. iii, illuc se a nobis amandari patietur lector

quia non audisti vocem Domini Dei tui, nec servasti mandata ejus et cærenicias, quas præcepit tibi. Et erunt in te signa atque prodigia, et in semine tuo usque in sempiternum: eo quod non servieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisque lætitia, præpter rerum omnium abundantiam: servies inimico tuo, quem immittet Dominus tibi, in fame, et siti, et nuditate, et omnium penuria: et imponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, et [h. non habet] de extremis terræ finibus, et in similitudinem aquilæ volantis cum impetu: cuius linguam intelligere non possis, gentem procacissimam, quæ non deferat seni, nec misereatur parvuli, et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terre tuæ: donec interreas, et non relinquat tibi triticum, vinum et oleum, armenta boum et greges ovium: donec te disperdat et conterat in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi [h. Obsideberis, in omnibus portis tuis] donec destruantur muri tui] atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Obsideberis intra portas in omni terra [Vulg. add. tua], quam dabit tibi Dominus Deus tuus, et comedes fructum ventris tui, et [h. non habet] carnes filiorum [Vulg. add. tuorum] et filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia et vastitate, qua opprimet te hostis tuus. Homo delicatus in te, et luxuriosus [h. Et tener] valde, invidebit fratri suo, et uxori, quæ cubat in sinu suo, ne det eis de carnibus filiorum suorum [Vulg. tac. suorum], quas comedet: eo quod nihil habeat aliud in obsidione et penuria, qua vastaverint te inimici tui intra omnes portas tuas. Tenera mulier et delicata, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere, propter mollitatem et teneritudinem nimiam, invidebit viro suo, qui cubat in sinu ejus, super filii et filiae carnibus, et illuvie secundarum, quæ egrediantur de medio feminum ejus, et super liberis, qui eadem hora nati sunt. Comedent enim eos clani propter rerum omnium penuriam in obsidione et vastitate, qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas. Nisi custodieris et feceris omnia verba legis hujus, quæ scripta sunt in hoc volumine, et timueris nomen ejus gloriosum et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum: augebit Dominus plagas tuas, et plagas seminis tui, plagas magnas et perseverantes [h. fideles], infirmitates pessimas et perpetuas [h. fideles]. Et convertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuisti, et adhærebunt tibi. Insuper et universos languores, et plagas, quæ non sunt scriptæ in volumine legis hujus, inducit Dominus super te, donec te conterat, et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astræ

^a Primum e Septuaginta interpretibus mutuatis sunt Latini, ante oculos tuos, quod scriptum reperiatur in Canone et paucis aliis antiquioribus mss. codicibus: successu vero temporum e Canonis marginali scholio fluxisse videtur in plures Latinos codices, ante te: nam cum editis ita maxima pars librorum mss. MART.

cœli præ multitudine, quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut ante lactatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subvertens, ut auferamini de terra, ad quam ingredieris (Vulg. ingredieris) possidendum. Disperget te Dominus in omnes populos, a summittate terræ usque ad terminos ejus, et servies ibi diis alienis, quos et tu ignoras et patres tui, lignis et lapidibus. In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pavidum, et deficientes oculos, et animam mœrore consumptam. (B. CXXXIV.) Et erit vita tua quasi perdens ante ^a oculos tuos (h. ante te). Timebis nocte et die, et non credes vita tua. Mane dices: Quis mihi det vesperum? et vespere: Quis mihi det manu? præpter cordis tui formidinem, qua terreberis, et propter ea quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus classibus in Ægyptum, per viam de qua dixi tibi, ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non erit qui emat.

[T. XVI, Cap. XXIX.] Nec sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Mosi ut feriret cum filiis Israel in terra Moab: præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Horeb. [C. CXLIV.] Vocavitque Moses omnem Israel, et dixit ad eos: Vos vidistis universa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universaque terræ illius, tentationes magnas, quas videbunt oculi tui, signa illa portentaque ingentia. [B. CXXXV.] Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes, et aures quæ possint audire, usque in præsentem diem. Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum ^b tuorum vetustate consumpta sunt. Panem non comedistis, vinum et siceram non bibistis: ut scizetis, quia ego sum Dominus Deus vester. Et venistis ad locum hunc: egressusque est Seon rex Ezebon, et Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, et tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendum Ruben et Gad, et dimidiæ tribui Manasse. Custodite ergo verba pacti hujus et implete ea, ut intelligatis universa quæ facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro principes vestri, ac tribus, et majores natu, atque doctores, omnis populus Israel, liberi et uxores vestræ, et advena qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæsoribus, et his qui comportant aquas [h. Lignorumque cæsores, et hi qui comportant aquas], ut transcas in fœdere Domini Dei tui, et in jurejurando quod hodie Dominus Deus tuus permulcit tecum, ut suscitet te sibi in populum, et ipse

^b Unus Canon Hebraicæ veritatis veram hic retinet et suo fonte lectionem: cæteri tum editi, tum mss. habent pedum restorum., MART.

— Hic quoque nostri mss. et plerique alii apud Martianæcum cum Vulgatis vestrorum legunt pro tuorum. Hebr. ad litteram, calciamentum tuum in pede tuo, etc.

sit Deus tuus, sicut locutus est tibi, et sicut juravit A patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Nec vobis solis ergo hoc fœdus ferio, et haec juramenta confirmo, sed cunctis præsentibus et absentibus. Vos enim nostis quomodo habitaverimus in terra Ægypti, et quomodo transierimus per medium nationum, quas transeuntes, vidistis abominationes et sordes, id est, idola eorum, lignum et lapidem, argentum et aurum, quæ colebant. Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor aversum est hodie a Domino Deo nostro, ut vadat et serviat diis illarum gentium, et sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem. Cumque audierit verba juramenti hujus, benedicat sibi in corde suo, dicens : Pax erit mihi, et ambulabo in pravitate cordis mei, et ^a assumat ebria sitientem, et Dominus non ignoscat ei : sed tunc quam maxime furor ejus sumet, et zelus contra hominem illum, et sedeant [h. Et recumbant] super eum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc volumine, et debeat Dominus nomen ejus sub cœlo, et consumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Israel, juxta maledictiones quæ in libro legis hujus ac fœderis continentur. Dicetque sequens generatio, et filii qui nascentur deinceps, et peregrini, qui de longe venerint, vindentes plagas terræ illius, et infirmitates, quibus eam affixerit Dominus, sulphure et salis ardore comburens, ita ut ultra non seratur, nec virens quidpiam germinet, in exemplum subversionis Sodomæ et Gomorræ, Adamæ et Seboim, quas subvertit Dominus in ira et furore suo. Et dicent omnes gentes : Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est haec ira furoris ejus immensa? Et respondebunt : Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti, et servierunt diis alienis, et adoraverunt eos, quos nesciebant, et quibus non fuerant attributi : idecirco iratus est furor Domini contra terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt, et ejecit eos de terra sua in ira et in furore, et in indignatione maxima. [B. CXXXVI, C. CXLV.] Projectique in terram alienam, sicut hodie comprobatur. Abscondita Domino Deo nostro : quæ manifesta sunt nobis et filiis nostris usque in æternum, ut faciamus universa verba legis hujus.

[Cap. XXX.] Cum ergo venerint super te omnes sermonesisti, benedictio, sive maledictio, quam proposui in conspectu tuo, et ductus penitidine cordis tui in universis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, et reversus fueris ad eum, et obedieris ejus imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, et in tota anima

^a Ita Canon Heb. verit. ac manuscripti omnes, quibus concinunt Syr. Chal. et Arabs cum versione Samaritana. Sensus obscurior est in editis ex mutatione unius litterula, s nempe in b, abs. mat. MART.

— Urbina ms., assumat ebrius sitientem. Haud autem scio, num rectius Vulgati habeant absumat, quod

tua : reductus Deus tuus captivitatem tuam, ac miserebitur tui, et rursum congregabit te de cunctis populis, in quos te ante dispersit. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, et assumet, atque introducat in terram, quam possederunt patres tui, et obtinebis eam, et benedicens tibi, majoris numeri te esse faciet quam fuerunt patres tui. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et possis vivere. Omnes autem maledictiones has convertet super inimicos tuos, et eos qui oderunt te, et persequuntur. Tu autem revertaris, et audies vocem Domini Dei tui : faciesque universa mandata quæ ego præcipio tibi hodie, et B abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, in sobole uteri tui [h. In fructu ventris tui], et in fructu jumentorum tuorum, in ubertate terræ tuæ, et in rerum omnium largitate. Revertetur enim Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavisus est in patribus tuis : si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris præcepta ejus et cærenonias, quæ in hac lege conscriptæ sunt, et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua. [C. CXLVI.] Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, ut possis dicere : Quis nostrum ad cœlum valet condescendere, ut deferat illud ad nos, et audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris, et dicas : Quis e nobis transfretare poterit mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum. [B. CXXXVII, C. CXLVII.] Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et econtrario mortem et malum, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et custodias mandata illius et cærenonias atque judicia, et vivas, ac multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris possidendum. Sin autem aversum fuerit cor tuum, et audire nolueris, atque errore deceptus adoraveris deos alienos, et servieris eis : prædicto tibi hodie quod pereas, et parvo tempore moreris D in terra, ad quam Jordane transmisso, ingredieris possidendum. [B. CXXXVIII.] Testes invoco hodie cœlum et terram : quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas, et semen tuum, et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, et illi adhæreas (ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum), ut habites in terra, pro qua

Sixtus V reponi jussit in Latinis Bibliis, et commode potest ab ΠΩΣ Hebræo derivari. Certo obscurus sumpit ingenio locus minime fit, ut putat Martianus, hac lectione obscurior, quin planior doctissimis Interpretibus visus est.

juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob, ut daret eam illis.

[T. XVII, C. CXLVIII, Cap. XXXI.] Abiit itaque Moses, et locutus est omnia verba hæc ad universum Israel, et dixit ad eos : Centum viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus dixerit mihi : Non transibis Jordanem istum. Dominus ergo Deus tuus transibit ante te, ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, et possidebis eas, et Josue ipse transibit ante te, sicut locutus est Dominus. Facietque Dominus eis sicut fecit Seon et Og regibus Amorrahæorum, et terræ eorum, delebitque eos. Cum ergo et hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepi vobis. Viriliter agite, et confortamini : nolite timere, nec paveatis a conspectu eorum, quia Dominus Deus tuus ipse est duxator tuus, et non dimittet, nec derelinquet te. [C. CXLIX.] Vocavitque Moses Josue, et dixit ei coram omni Israel : Confortare et esto robustus : tu enim introduces populum istum in terram, quam daturum se juravit patribus eorum Dominus, et tu eam forte divides. Et Dominus qui conductor vester est, ipse erit tecum : non dimittet, nec derelinquet te : noli timere, nec paveas. Scripsit itaque Moses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, et cunctis senioribus Israel. Præcepitque eis, dicens : Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, audientibus eis, et in unum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis et advenis, qui sunt intra portas tuas : ut audientes discant, et timeant Dominum Deum vestrum, et custodian, impleantque omnes sermones legis hujus. Filii quoque eorum qui nunc ignorant, ut audire possint, et timeant [h. Audiant et discant, ut timeant] Dominum Deum vestrum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Jordane transmesso, pergitis obtinendam. [T. XVIII, B. CXXXIX.] Et ait Dominus ad Mosen : Ecce prope sunt dies mortis tuæ : voca Josue, et state in tabernaculo testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moses et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii : apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. [C. CL.] Dixit Dominus ad Mosen : Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus iste consurgens forniciabit post deos alienos in terra, ad quam ingreditur, et habitabit in ea : ibi [h. non habet hoc] derelinquet me, et irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo, et derelinquam eum, et abscondam faciem meam ab

* Samaritanus textus bene legit hoc loco טְבַחַת, id est, tollite, seu capite. Hodie nus autem Hebreus non habet litteram vau servilem in fine, sed tres tantummodo radicales טְבַחַת, laooah, quod significat, capiendo, sive, tollendo, hoc est, tollendo

A eo, et erit in devorationem : invenient eum omnia mala [h. Mala multa] et afflictiones, ita ut dicat in illo die : Vere quia non est Deus mecum [h. Deus meus in medio mei], invenerunt me haec mala. Ego autem abscondam, et celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala quæ fecit, quia secutus est deos alienos. Nunc itaque scribite vobis canticum istud, et doceete filios Israel, ut memoriter teneant, et ore decantent, et sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel. Introducam enim eum in terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte et melle manantem. Cumque comedent, et saturati, crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, et servient eis, et detrahent mihi, et irritum facient pactum meum. Postquam invenerint eum mala multa et afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim [h.] cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. [C. CLI.] Scripsit ergo Moses canticum [h. Canticum hoc in die illo], et docuit filios Israel. Præcepitque Josue filio Nun, et ait : Confortare, et esto robustus : tu enim introduces filios Israel in terram, quam pollicitus sum, et ego ero tecum. Postquam ergo scripsit Moses verba legis hujus in volumine, atque complevit : præcepit Levitis, qui portabant arcum fœderis Domini, dicens : Tollite a librum istum [h. Librum legis hunc], et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri : ut sit ibi contra te in testimonium. Ego enim scio contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me et ingrediente [h. non habet et ingrediente] vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum : quanto magis cum mortuus fuero ! Congregate ad me omnes mares natu per tribus vestras, atque doctores, et loquar audientibus eis sermones istos, et invokebo [h. testes invocabo] contra eos cœlum et terram. Novi enim quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis cito de via, quam præcepi vobis : et occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, ut irritetis eum per opera manuum vestrarum. [B. CXL.] Locutus est ergo Moses, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus, et ad finem usque complevit.

[Cap. XXXII.] Audite, cœli, quæ loquor : audiat terra verba oris mei.

Concrescat ut pluvia doctrina mea : fluat ut ros eloquium meum :

Quasi imber supra herbam, et quasi stillæ super gramina : quia nomen Domini invocabo.

Date magnificentiam Deo nostro : Dei perfecta sunt opera ; et omnes viæ ejus judicia.

librum legis istum, ponite, etc. Hinc liquet nonnulla excidisse e textu Hebreo hodierno : quod etsi plurimi exemplis jam probaverimus, adhuc tamen in consequentibus idipsum observare non pigebit.

Deus fidelis, et absque ulla iniuitate,
justus et rectus :
peccaverunt ei, non filii ejus in sordibus :
Generatio prava atque perversa :
hæc cine redditis Domino, popule stulte et insipiens?
Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te,
et fecit, et creavit te?
Memento dierum antiquorum,
cogita generationes singulas :
Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi :
majores tuos, et dicent tibi :
Quando dividebat Altissimus gentes ;
quando separabat filios Adam,
Constituit terminos populorum
juxta numerum filiorum Israel.
Pars autem Domini, populus ejus :
Jacob funiculus hæreditatis ejus.
Invenit eum in terra deserta,
in loco horroris et vastæ solitudinis.
Circunduxit eum, et docuit :
et custodivit quasi pupillam oculi sui.
Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos,
et super eos volitans.
Expandit alas suas, et assumpsit ^a eum,
atque portavit in humeris suis.
Dominus solus dux ejus fuit :
et non erat cum eo Deus alienus.
Constituit eum super excelsam terram :
ut comederet fructus agrorum,
Et sugeret mel de petra,
oleumque de saxo durissimo.
Butyrum de armento, et lac de ovibus
cum adipe agnorum et arietum, filiorum Basan :
Et hircos cum medulla tritici,
et sanguinem uvæ biberet meracissimum.
Incrassatus est dilectus [h. rectus], et recalcitravit :
increassatus, impinguatus, dilatatus,
Dereliquit Deum factorem suum,
et recessit a Deo salutari suo :
Provocaverunt cum in diis alienis,
et in abominationibus ^b ad iracundiam concitaverunt.
Immolaverunt dæmoniis et non Deo,
diis quos ignorabant :
Novi recentesque venerunt ^c,
quos non coluerunt patres eorum.
Deum qui te genuit, dereliquisti,
et oblitus es Domini creatoris tui.
Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est :
quia provocaverunt eum filii sui et filiæ.
Et ait : Abscondam faciem meam ab eis,
et considerabo novissima eorum :
Generatio enim perversa est,
et infideles filii.
Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus,
et irritaverunt in vanitatibus suis :

^a Palatin. ms. et assumpsit eos.

^b Interserunt alii libri, suis.

^c Hic quoque addunt alii libri, ad eos.

A Et ego provocabo eos in eo qui non est populus,
et in gente stulta irritabo illos.
Ignis succensus est in furore meo,
et ardebit usque ad inferni novissima :
Devorabitque ^d terram cum germine suo,
et montium fundamenta comburet.
Congregabo super eos mala,
et sagittas meas complebo in eis.
Consumetur fame,
et devorabunt eos aves morsu amarissimo.
Dentes bestiarum immittam in eos,
cum furore trahentium super terram, atque serpentum.
Foris vastabit eos gladius, et intus pavor :
juvenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.
B Dixi : Ubinam sunt ?
cessare faciam [h. Exterminabo eos in furore meo
et cessare faciam] ex hominibus memoriam eorum.
Sed propter iram inimicorum distuli :
ne forte superbirent hostes eorum,
Et dicent : Manus nostra excelsa,
et non Dominus, fecit haec omnia.
Gens absque consilio est, et sine prudentia.
Utinam saperent, et intellegent,
ac novissima providerent.
Quo modo ^e persequatur unus mille,
et duo fugarent decem millia ?
Nonne ideo, quia Deus suus vendidit eos,
C et Dominus conclusit illos ?
Non enim est Deus noster ut Deus [Vulg. dii] eorum :
et inimici nostri sunt judices.
De vinea Sodomorum, vinea eorum,
et de suburbanis Gomorrhæ.
Uva eorum uva fellis,
et botri amarissimi.
Fel draconum vinum eorum,
et venenum aspidum insanabile.
Nonne haec condita sunt apud me,
et signata in thesauris meis ?
Mea est ultio, et ego retribuam in tempore,
ut labatur pes eorum :
Juxta est dies perditionis [h. perditionis eorum],
et adesse festinant tempora.
D Judicabit Dominus populum suum,
et in servis suis miserebitur.
Videbit quod infirmata sit manus,
et clausi quoque defecerunt,
residuique consumpti sunt.
Et dicent : Ubi sunt dii eorum,
in quibus habebant fiduciam ?
De quorum victimis comedebant adipices,
et bibebant vinum libaminum.
Surgant, et opitulentur vobis,
et in necessitate vos protegant.
^d Rabbanus legit, Comedis terram et nascentia ejus.
^e Ms. Palat., persequetur; alii libri, persecutur, et mox fugant pro fugarent.

Videte quod ego [h. ego, ego] sim solus,
et non sit alius Deus praeter me :
Ego occidam, et ego vivere faciam :
percutiam, et ego sanabo,
et non est qui de manu mea possit eruere.
Levabo ad coelum manum meam.
et dicam : Vivo ego in aeternum.
Si acuero ut fulgur gladium meum,
et arripuerit judicium manus mea :
Reddam ultionem hostibus meis :
et his qui oderunt me, retribuam :
Inebriabo sagittas meas sanguine,
et gladius meus devorabit carnes,
De cruento occisorum,
et de captivitate nudati inimicorum capitum.
Laudate, gentes, populum ejus,
quia sanguinem servorum suorum ulciscetur.
Et vindictam retribuet in hostes eorum,
et propitius erit a terrae populi sui.

[B. CXLI.] Venit ergo Moses, et locutus est omnia verba Cantici hujus in auribus populi, ipse et b Josue [h. Osee] filius Nun. Complevitque omnes sermones istos, loquens ad universum Israel. Et dixit ad eos : Ponite corda vestra in omnia verba, quæ ego testificor vobis hodie : ut mandetis ea filiis vestris custodiare et facere, et implere [h. non habet et implere] universa, quæ scripta sunt legis hujus : quia non incassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viverent : quæ facientes longo perseveretis tempore in terra, ad quam, Jordane transmisso, ingredimini possidentiam. [T. XIX, C. CLII.] Locutusque est Dominus ad Mosen in eadem die, dicens : Ascende in montem istum Abarim, id est, transitum, in montem Nebo [h. istum Abarim, montem Nebo], qui est in terra Moab contra Jericho : et vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israel obtinendam, et morere in monte. Quem condescendens jungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuis in monte Iler, et appositus populis suis : quia prævaricati estis contra me, in medio filiorum Israel, ad aquas contradictionis in Cades deserti Siu : et non sanctificasti me inter filios Israel. E contra [h. Propterea econtra] videbis terram, et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israel.

[B. CXLII, C. CLIII, Cap. XXXIII.] Haec est benedictio, qua benedixit Moses, c homo Dei [h. vir Dei], filii Israel ante mortem suam, et ait : Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt : et qui appropinquant pedibus ejus, ac-

^a Interserunt veteres libri hic Dominus.

^b Hebreus ei Chaldaeus legunt γεράνη, id est, Ho- sea, vel Osee more antiquorum : Samaritanus autem, LXX et Syrus habent Jod ab initio, γεράνη, Jehosea vel Josue. MART.

^c Hieronymus in epistola ad Cyprianum scholion istud manifeste probat : ibi enim psalmi 89 explanationem aggressus, haec ait : Primum sciendum, quod Psalmi titulus juxta Hebraicorum titulus sit, Ora-

A cipient de doctrina illius. Legem præcepit nobis Moses, haereditatem multitudinis Jacob. Erit apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israel.

Vivat Ruben, et non moriatur, et sit parvus in numero.

Haec est Judæa benedictio : Audi, Domine, vocem Judæa, et ad populum suum introduc eum : manus ejus pugnabunt pro eo, et adjutor illius contra adversarios ejus erit.

Levi quoque ait : Perfectio tua est doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, et iudicasti ad aquas contradictionis. Qui dixit patri suo et matri sue : Nescio vos ; et fratribus suis : Ignoro vos : et nescierunt [b. nescivit] filios suos. Hi

B custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt, iudicia tua, o Jacob, et legem tuam, o Israel [h. illuminant iudicia tua in Jacob, et legem tuam in Israel] : ponent thymiana in furore tuo, et holocaustum super altare tuum. Benedic, Domine, fortitudini ejus, et opera manuum illius suscipe. Persecute dorsa inimicorum ejus, et qui oderunt eum, non consurgant.

Et Benjamin ait : Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota die morabitur, et inter humeros illius requiescat.

Joseph quoque ait : De benedictione Domini terra ejus; de pomis cœli, et rore, atque abyso sublidente. De pomis fructuum solis ac lunæ. De vertice antiquorum montium, de pomis collium aeternorum : C et de frugibus terræ, et plenitudine ejus. Benedictio illius [h. voluntas illius] qui apparuit in rubo, veniat super caput Joseph, et super verticem Nazaræ inter fratres suos. Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua rhinocerotis cornua illius : in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ. Haec sunt multititudines Ephraim : et haec millia Manasse.

Et Zabulon ait : Lætare, Zabulon, in exitu tuo, et Issachar in tabernaculis tuis. Populos ad montem vocabunt : ibi immolabunt victimas justitiae. Qui inundationem maris quasi lac sugent, et thesauros absconditos arenarum.

Et Gad ait : Benedictus in latitudine Gad : quasi leo requievit, ecceque brachium et verticem. Et vidit principatum suum, quod in parte sua doctor esset repositus : qui fuit cum principibus populi, et fecit justitias Domini, et iudicium suum cum Israel.

Dan quoque ait : Dan catulus leonis, fuerit largiter de Basan.

Et Nephthali dicit : Nephthali abundantia pertinet Mosi viri Dei : juxta Septuaginta, Oratio Mosis hominis Dei. In Hebreos οὐαὶ ἡμῖν, is haesohim legimus, quod apud LXX etiam hoc loco interpretatur, ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ, homo Dei : apud Chaldaicum vero, propheta Dei. In versione Syriaca servus Dei, et in Arabicâ apostolus Dei dicitur Moses. MART.

^d Undecim mss. nostri codices legunt, ignoro illos : editorum nihilominus lectio præferenda est, quia textui Hebraico consonat. MART.

fruetur, et plenus erit benedictionibus Domini : mare et meridiem possidebit.

Aser quoque ait : Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, et tingat in oleo pedem suum. Ferrum et æs calceamentum ejus. Siout dies juventutis tuæ, ita et senectus tua. Non est Deus alius ut Deus rectissimi, ascensor cœli auxiliator tuus. Magnificentia ejus [b. Et iudicia ejus] discentrunt [b. Non habet, discurrent] nubes [b. Et in magnificentia ejus nubes], habitaculum ejus sursum, et subter brachia sempiterna : ejicit a facie tua inimicum, dicte que : Conterere.

Habitabit Israel confidenter, et solus. Oculus Jacob [b. fons Jacob] in terra frumenti et vini, cœlique [b. cœlique ejus] caligabunt rore. Beatus tu, Israel : quis similis tui, popule, qui salvaris in Domino? scutum auxilii tui, et gladius gloriae tuæ : ne-gabunt te inimici tui, et tu eorum colla calcabis.

[Cap XXXIV.] Ascendit ergo Moses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasgha contra Jericho : ostenditque ei Dominus omnem terram a Galaad usque Dan. Et universum Nephthali, terramque Ephraim et Manasse, et omnem terram Juda usque ad mare novissimum, et

Explicit liber Deuteronomii.

* Canon habet, *de Galaad usque Dan*, quod satis accommodatum Scripturæ reddit sensum. MART.

— Minus recte ad Hebreum textum, quidquid Mar-

tianæ videatur, habet Canon Hebreus, *de Galaad* ; neque enim תְּבִנָה scriptum est, sed אֶת־דָּגַל־עֲדָם.

C

S. EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI, DIVINÆ BIBLIOTHECÆ PARS PRIMA.

ORDO SECUNDUS, PROPHETARUM.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM JOSUE BEN NUN^a.

Tandem finito Pentatecho Mosi, velut grandi senore liberati, ad Jesum filium Nave manum mittimus, quem Hebrei JOSUE BEN NUN בֶן נֹן, id est, Josue filium Nun, vocant, et ad Judicium librum, quem SOPHTIM שופתים appellant, ad RUTH רות

quoque et b ESTHER אֵשֶׁת, quos iisdem nominibus efferunt. Monemusque lectorem, ut silvam Hebraeorum nominum, et distinctiones per membra e divisas diligens scriptor conservet, ne et noster labor et illius studium pereat. Et ut in primis,

* Plures mss. legant, *Præfatio S. Hieronymi in Librum Josue et Judicium*. Et revera nullus existat peculiaris Hieronymi prologus in librum *Judicium* : horum itaque duorum librorum communis censenda est ista *Præfatio*. MART.

— Addunt bonnilli mss. et *Judicium*, ut et Martia-paus in suis reperit. Sed et Ruth, qui parvus libellus olim in Hebreo canone quasi appendix libri *Judi* cū sub ejus ûnica notatione nominis censebatur, *Præfatio* hæc una comprehendit.

b Hic autem liber in nulla quod sciamus recensione hic habetur loci, aut in Prophetarum ordine. Quin ipse idem Hieronymus eum ponit in *Hagiographis* tum in hac ipsa Scripturæ interpretatione ex Hebreo, cum in Prologo Galeato, ubi singulos juxta suam quemque classem enumerat.

c Intellige colla versuum et cominita, ut liquet ex præfatione in librum *Paralipomenon*, in qua proficitur Hieronymus versionis ex Hebreo curam in se suscepisse; ut inextircabiles moras, et silvam

quod s^epe testatus sum, sciat me non in reprehensionem veterum nova cedere, sicut ^a amici mei criminalunt; sed pro virili parte offerre ^b linguae m^eæ hominibus (quos tamen nostra delectant), ut pro Græcorum ἔξαπλος, quæ et sumptu et labore maximo indigent, editionem nostram habeant. Et si cibi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes, inveniant quod requirunt: maxime cum apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices; et unusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est: et utique non possit verum esse quod dissonat. Unde ccesset arcuato vulnere contra nos insurgere scorpius, et sanctum opus venenata carpere lingua desistat, vel suscipiens, si placet, vel contemnens, si displicet: memineritque illorum versuum (*Ps. xxxix*, 19 seq.):

*Os tuum abundavit nequitia,
et lingua tua concinnabat dolos.
Sedens adversus fratrem tuum loquebaris,
et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum:
huc fecisti et tacui.
Existimasti, inique, quod ero tui similis:
arguam te, et statuam ^c contra faciem tuam.*

Quæ enim audientis vel legentis utilitas est, nos laborando sudare, et alios detrahendo laborare? nominum, quæ scriptorum confusa erant vicio, sensuumque barbariem, apertius et per vertuumcola digereret. Hic in Hugonem Cardinalem propter multas ejus alucinationes acerbe invehitur Erasmus Hieronymi Scholiastes: sed acerbius adhuc Marianus in reprehensionem Erasmum, quia nec ipse sensum Hieronymi assecutus est supra, cum de libris Ruth et Esther loqueretur. MART.

— Urbinas ms. jacentem virgulam hic interponit ad hunc modum, *divisas diligens scriptor, etc., quæ porro sit isthæc versum distinctio, cum alibi diximus, tum ex inferius proponendo exemplo liquet.*

^a Rufinum intelligit ac socios ejus, qui ad calumniam Hieronymi conspirabant. Id manifestum apparet e libro secundo Apologiae S. Doctoris adversus Rufinum, ubi hæc ab eo scripta leguntur: *Ergo ille, qui epistolam sub nomine meo paenitentie finxerat, quod male Hebreæ volumina translatissem, obficere dicitur me in Septuaginta condemnationem Scripturas sanctas interpretatum. Et in fine ejusdem libri: Pro*

Adolere Judæos quod calumniandi eis et irridendi Christianos sit ablata occasio, et Ecclesiae homines id despicer, immo lacerare, unde adversarii torqueantur? Quod si vetus eis tantum interpretatione placet, quæ et mihi non displicet, et nihil extra recipiendum putant: cur ea quæ sub asteriscis et obelis, vel addita sunt, vel amputata, ^dlegunt, et negligunt? Quare Danielem juxta Thedotionis translationem, Ecclesiae suscepérunt? Cur Origenem mirantur, et Eusebium Pamphili, cunctas editiones similiter disserentes? Aut quæ fuit stultitia, postquam vera dixerint, proferre quæ falsa sunt? Unde autem in novo Testamento probare poterunt assumpta testimonia, quæ in libris veteribus non habentur? Hæc dicimus, ne omnino calumniantibus tacere videamur. Cæterum post sanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum est, ethos libros, quos Eustochio virginis Christi negare non potui, decrevimus, dum spiritus hos regit artus, Prophetarum explanationi incumbere, et omissum jamdu opus, quodam postliminio repetere: præsertim cum et admirabilis sanctusque vir Pamphilus hoc idem litteris flagitet, et nos ad patriam festinantes, mortiferos Sirenarum cantus surda debeamus aure transire.

Brum post sanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum est, ethos libros, quos Eustochio virginis Christi negare non potui, decrevimus, dum spiritus hos regit artus, Prophetarum explanationi incumbere, et omissum jamdu opus, quodam postliminio repetere: præsertim cum et admirabilis sanctusque vir Pamphilus hoc idem litteris flagitet, et nos ad patriam festinantes, mortiferos Sirenarum cantus surda debeamus aure transire. me, inquit, respondere compulsus sum, exspectans tria amici volumina, et ad congeriem criminum ejus tota mente suspensus. MART.

— Perpicuum est Rufinum, ejusque asseclas κατὰ ἀντίρρηστα ita appellari, quibus et alibi ait, in more positum arcuato Scorpii morsu lædere.

^b Bene monet hic Marianus, Hieronymum linguæ sue homines, Latinos vocare, non Dalmatas, ut falso aliqui putant. MART.

— Latinis scilicet, quos passim hoc vocabulo compellat, et nemo non intelligit.

^c Palatin. ms. hic interset illa.

^d Locum hunc nequaquam assecutus Valesius ita corrigi vult epistola ad Usseriu de LXX interpretationibus, legunt, nec negligunt. At vero alius Hieronymi sensus est, qui id sibi unum vult, ut eos dicat, quæ sub asteriscis addita sunt, legere, quæ obelis sunt prænotata, negligere. Paulo post vitiōse erat penes Martian. Danielis pro Danielem.

TITULI LIBRI JOSUE.

I. Post mortem Iosu, Josue Dominus loquitur, et horatur, ut surgens, Jordane transmisso, ad terram quam promiserat pergeret obtinendam. Tecum ero, ait, confortare et esto robustus. Volumen legis de corde tuo non recedat, et cætera. Ubi Josue præcepit populo in crastinum, ut, cibariis preparatis, Jordane pergerent transituri. Duos absconditos viros exploratores ad Jericho dirigit civitatem, qui merostris Rahab domum ingressi, atque a rege quæsiti absconditi sunt, pactoque inito per murum demissi montana condescendunt, ad Josue veniunt, et quæ sibi contigerant pandunt.

II. Motis castris, Josue venit ad Jordanem, populum triduo sanctificat Dominus, et Josue dicit: Hodie te incipiam exaltare coram filiis Israel, dic Levitis, cum ingressi fuerint aquas Jordanis, ut stent: ac deinde descendentibus sacerdotibus in aquam, supervenientes aquæ instar montium intumescentes in una

D consistebant mole, inferiores vero desiccatae sunt: super siccum humum omnis populus pertransivit. Bis duodenos pro testimonio lapides de ejus medio apportarunt.

III. Castrametantur in Galgalis: Dominus ad Josue dicit ut lapideos faciat cultros, et causam secundæ circumcisioñ ostendit. Ibi Pascha celebrant: comedierunt de frugibus terræ promissionis aryma nova, et non est ultra eis datum manna. Ibi Josue, elevatis oculis, militiæ colestis gladium tenentem: principem cernit, et audit: Solve calceamentum de pedibus tuis, et cætera. Et iterum: Tradidi Jericho et regem ejus in manu tua: sit omnis anathema: sic et sic clamabis, et supradictæ sequitur interitus civitatis. Rahab educitur ac servatur. Filii Israel prævaricati sunt, id est, Achan filius Charmi. Ad Hæ exercitum dirigit, qui terga hostibus dedit: ipse, scissis vestibus, Dominum deprecatur, et Domi-

- nus dicit quod peccaverit populus. Inquisitus qui **A** hoc fecerit, deprehensus et a populo lapidatus.
- IV.** Praecepit Dominus, ut ad supradictam pergeret ciritatem, atque, clypeo elevato, sciret sibi eam fuisse contraditam : qui pergens cepit, occidit, delevit : jumenta autem et prædam civitatis populus invicem sibi distribuit, et ædificato altari sacrificium ob tulit. Deuteronomium scripsit, verba benedictionis et maledictionis omni populo legit. Ubi reges Chanaan turbantur, Gabaonitæ legatos callide mittunt, fodus ineunt, et in servitium depulantur.
- V.** Ubi quinque reges Amorrhæorum congregantur adversus Israel, et Josue eos persequitur, et dicit : Stet sol in Gabaon, et cætera, cæsoque exercitu, quinque reges in speluncam fugiant, atque apprehensi occiduntur : eodem die percutit Mageda et **B** Lemna, deinde Lachis et Gaser, omnesque montanas et plano positas civitates, Dominio tradente, possedit.
- VI.** Ubi Enacim interfectos reges enumeral singulos, id est, triginta unum, quibus extinctis provincias eorum possedit.
- VII.** Dixit Dominus ad Josue : Senuisti et longævus es, divide terram filiis Is:ael, atque sedens cum Eleazaro sacerdote universam terram dividit. Chaleb ad eum loquitur ut Cariath-Sepher civitatem ei sorte contra-
- deret, sicut jusserset Dominus. Et sequitur quæ sors unicuique tribui sit tradita.
- VIII.** In Silo fixerunt tabernaculum testimonii, et inde ad reliquam, quæ necdum subjecta fuerat, terram dirigit inspectores.
- IX.** Praecepit Dominus Josue, ut urbes in præsidia fugitivorum separentur, sicut locutus est ad Mosen, et legem dat, qui illarum civitatum debeat intrare præsidia. Levitis et sacerdotibus civitates et suburbana distribuuntur.
- X.** Josue vocavit Rubenitas, et Gaditas, et medianam partem tribus Manasse, et dixit eis : Implestis imperium Domini, ite in tabernacula vestra, et pergentes ad tumulos Jordanis ædificaverunt altare infinitæ magnitudinis, quod Josue et Israel putaverunt esse sacrilegum, et nuntios dirigunt, qui ratione accepta leniti sunt.
- XI.** Josue vocavit omnem Israëlem, et admonet ut serviant Domino. Enumerat seriem generationis antiquæ, et quomodo de Ægypto sint liberati : quomodo Amorrhæi, Chananæi et cæteri sint traditi in manus eorum. Josue lapidem posuit in testimonium, post hæc mortuus est ac sepultus in Thannathare. Osra Joseph sepeliuntur in Sichem, et Eleazar sacerdos mortuus est.

^ BREVES LIBRI JOSUE.

- I.** Promittit Deus Josue dicens : Sicut fu*s* cum Moyse, ero et tecum.
- II.** Præparare cibaria jubetur populo, ut transeat Jordanem.
- III.** Destinantur exploratores a Josue in Jericho.
- IV.** Promittit Dominus Josue dicens : Hodie incipiam exaltare te coram omni Israel, ut sciāt quia sicut fu*s* cum Moyse, ita et tecum sum.
- V.** Jubente Domino, siccatur alveus Jordanis trans eunte Israel.
- VI.** Duodecim lapides electi de Jordanis alveo ob commemorationem futuri temporis.
- VII.** Introeunte Israel terram Chanaam, territi sunt cuncti reges.
- VIII.** Hæc autem causa est secundæ circumcisio*n*is.
- IX.** Hucusque comedenter manna.
- X.** Ostendit se angelus Domini Josue, qui dixit : Princeps exercitus Domini sum.
- XI.** De obsidione vel subversione urbis Jericho.
- XII.** Imprecatio Josue.
- XIII.** Prævaricatio populi.
- XIV.** Confortat Dominus Josue ad præliandum.
- XV.** Perturbatio regum.
- XVI.** Simulatio Gabaonitarum.
- XVII.** Conglobati quinque reges contra Josue ascenderunt. Tunc imperavit soli, et stetit spatio diei unius.
- XVIII.** Juvante Domino, extincti sunt reges cum exercitu suo.
- C** **XIX.** Ruben, Gad et dimidia tribus Manasse terram sibi dari postulant a Moyse.
- XX.** Hi sunt reges terræ quos percussit Josue et filii Israel.
- XXI.** Dividere terras populis hortatur Dominus Josue.
- XXII.** Promissum repetit Chaleb montem, in quo Hebron : hic legis Adam situm.
- XXIII.** Sors Judæ.
- XXIV.** Sors filiorum Joseph, Ephraim, et Manasse.
- XXV.** Filii Joseph petunt sibi augmentari funiculum a Josue, quibus ait : Ascendite in montem, et succidite silvam, et mundate vobis ad habitandum spatia.
- XXVI.** Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo.
- XXVII.** Destinantur viri ad describendam terram, re versique descriptionem tradunt Josue, qui misit sortes coram Domino in Silo, divisitque terram filiis **D** Israel in septem partes.
- XXVIII.** Urbes fugitivorum.
- XXIX.** Urbes Levitarum.
- XXX.** Post bellorum turbines data est requies a Domino.
- XXXI.** In consulta re factum a tribu Ruben altare immensæ magnitudinis.
- XXXII.** Replicat a principio Josue cuncta Israeli cum testatione, ne discedant a præceptis Domini, appropin quante die obitus sui.
- XXXIII.** Unde natus sit Abraham, vel ubi perductus. Item congregatis cum pacto obtestationis, alloquitur eos Josue.

* In codice Palatin. capitula nuncupantur.

CAPITULA LIBRI JESU NAVE.

- I. *Transite per media estra.*
 II. *Exploratores missi de Sennim.*
 III. *Exploratores Rahab testatur.*
 IV. *Hic populo dicit: Purificate.*
 V. *Ubi Dominus dicit ad Jesum: Incipiam te exaltare.*
 VI. *Jordanis siccatus.*
 VII. *Parate duodecim viros ad lapides tollendos.*
 VIII. *Lapides sublati.*
 IX. *De instructione filiorum.*
 X. *Jesus exaltatus.*
 XI. *Sacerdotes de Jordane excesserunt.*
 XII. *Item filii instruendi.*
 XIII. *Gentium reges territi.*
 XIV. *De cultellis petrinis.*
 XV. *Circumcisio.*
 XVI. *Maledictum ablatum.*
 XVII. *Pascha.*
 XVIII. *Manna defecit.*
 XIX. *Angelus visus.*
 XX. *Jericho circumdari jubetur.*
 XXI. *Jesus dicit populo: Nec clamaveritis.*
 XXII. *De anathemate.*
 XXIII. *Muri Jericho ceciderunt.*
 XXIV. *De Rahab servanda.*
 XXV. *Maledictus qui aedificaverit civitatem Jericho.*
 XXVI. *De anathemate, qui concupivit.*
 XXVII. *Populus fugatus.*
 XXVIII. *Peccavit plebs.*
 XXIX. *Jesus de anathemate scrutatur.*
 XXX. *Achar de anathemate confusus.*
 XXXI. *Prima pugna Jesus, Ahi civitatem per insidiam capit.*
 XXXII. *Gentes adversum Jesum collectae.*
 XXXIII. *Jesus astante aedificat, et ibi Deuteronomium scribit.*
 XXXIV. *Jesus legem benedictionum et maledictionum omni populo legit.*
 XXXV. *Gabaonitas audientes famam Iosue.*
 XXXVI. *Ubi acceperunt Gabaonites pacem, et Deum non invocaverunt.*
 XXXVII. *Gabaonites ligni cassores facti.*
 XXXVIII. *Rex Jerusalem adversus Gabaonitas cum aliis regibus pugnat.*
 XXXIX. *Gabaonites auxilium petunt a Jesu.*
 XL. *Lapidibus caeli reges gentium intersecti.*
 XLI. *Sol stat in Gabaon, et luna in valle Aialon.*
 XLII. *Reges in spelunca.*
 XLIII. *Reges de spelunca producti atque intersecti.*
 XLIV. *Sedes super cervices regum.*
 XLV. *Regiones quas accepit Jesus cum suis regibus, Macedam et omnes habitatores ejus.*
 XLVI. *De Lebna in Lachis.*
 XLVII. *Hiram auxiliator Lachis.*
 XLVIII. *Eglon expugnatur.*
 XLIX. *Hebron capta.*
 L. *Dabiram cepit atque vastavit.*
- A LI. *Terram montuosam percussit.*
 LII. *Jabin congregat omnes reges adversus Jesum.*
 LIII. *Equi gentium subnervati.*
 LIV. *Civitates muratas non succondit.*
 LV. *Dominus dedit in his agendum, ut bellarent, nec haberent misericordiam.*
 LXI. *Enacim exterminati.*
 LVII. *Nomina regum intersectorum a Moyse.*
 LVIII. *Reges quos Jesus interfecit.*
 LIX. *Terra expugnata, et in hereditatem divisa.*
 LX. *Divisio terrae quam Moyses duabus et dimidiae tribui Manasse trans Jordanem divisit.*
 LXI. *Sors tribus Ruben.*
 LXII. *Sors filiorum Gad.*
- B LXIII. *Sors dimidiae tribus Manasse.*
 LXIV. *Hic Eleazar et principes terram novem tribubus partiuntur.*
 LXV. *Chaleb ad Jesum.*
 LVI. *Nomen Hebron quae prius vocabatur Cariatharbe.*
 LXVII. *Sors tribus Iudea.*
 LXVIII. *Chaleb pars inter filios Iudea.*
 LXIX. *Chaleb propter civitatem litterorum, Azam filiam suam dedit Othoniel.*
 LXX. *Filio Chaleb partem agri a patre postulat.*
 LXXI. *Nomina civitatum Iuda.*
 LXXII. *Nomina civitatum quae sunt in campestribus.*
 LXXIII. *Jebusatum Iuda expugnare non potuit.*
 LXXIV. *Sors filiorum Joseph.*
 LXXV. *Termini Ephraim.*
- C LXXVI. *Quem Ephraim non expugnabit.*
 LXXVII. *Sors filiorum Manasse.*
 LXXVIII. *Filia Salphaad.*
 LXXIX. *Terminus filiorum Manasse.*
 LXXX. *Quem Manasse expugnare non potuit.*
 LXXXI. *Congregatio filiorum Israel in Silo.*
 LXXXII. *Jesus septem tribubus semel terram partiatur, et mittit viros ad terminandum.*
 LXXXIII. *Sortes missae in Silo, sors prima tribus Benjamin.*
 LXXXIV. *Nomina civitatum Benjamin.*
 LXXXV. *Sors secunda filiorum Simeon.*
 LXXXVI. *Sors tertia filiorum Zabulon.*
 LXXXVII. *Sors quarta filiorum Issachar.*
 LXXXVIII. *Sors quinta filiorum Azer.*
- D LXXXIX. *Sors sexta filiorum Nephthali.*
 XC. *Sors septima filiorum Dan.*
 XCI. *Fili Dan pugnaverunt contra Lesom, et operunt eam.*
 XCII. *Civitas quam filii Israel Jesu dederunt.*
 XCIII. *Præceptum civitatum refugi.*
 XCIV. *Nomina civitatum refugi.*
 XCV. *Fili Levi propter civitates interpellaverunt et acceperunt.*
 XCVI. *Sors populi Caesh.*
 XCVII. *Sors filiorum Cerson.*
 XCVIII. *Sors filiorum Merari.*
 XCIX. *Hebreu civitas refugi filius Aaron datus.*

- C. Civitas refugii filiorum Gerson.
 Cl. Civitas refugii filiorum Merari.
 Cll. Dominus sicut promisit, implevit.
 Clll. Ruben et Gad Jesus reveri jubet in terram suam.
 CIV. De ara quam duæ tribus et dimidia ædificaverunt.

- A CV. Jesus populum novissime contestatur.
 CVI. Jesus dicit : Ecce ego decurro viam.
 CVII. De crabronibus quos misit Dominus.
 CVIII. Liberum arbitrium.
 CIX. Non potestis Domino servire, quia Deus sanctus est.
 CX. De lapide testamenti.

INCIPIT LIBER JOSUE BEN NUN.

[T. I, B. I, Cap. I.] Et factum est post mortem Mosi, servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Josue filium Nun, ministrum Mosi, et diceret ei : Moses servus meus mortuus est : surge, et transi Jordanem istum, tu, et omnis populus tecum in terram, quam ego dabo filiis Israel. Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Mosi. A deserto et Libano usque ad flumen magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus poterit vobis [h. tibi] resistere cunctia diebus vitæ tuæ : sicut fui cum Mose [Vulg. addit ita], ero et tecum : non dimittam, nec derelinquam te. Confortare, et esto robustus : tu enim sorte divides populo huic terram, pro qua juravi patribus tuis [h. eorum], ut tradereim eam illis. Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem quam præcepit tibi Moses servus meus : ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen legis bujus de ore tuo : sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo : iunc diriges viam tuam, et intelliges eam. Ecce præcipio tibi, confortare et esto robustus. Noli metuere, et noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perreveris. [B. II, C. I.] Præcepitque Josue principibus populi, dicens : Transite per medium castrorum, et imperate populo, ac dicite : Præparate vobis cibaria : quoniam post diem tertium transibitis Jordanem, et intrabitis ad possidendum terram quam Dominus Deus vester datus est vobis. Rubeuitis quoque et Gadditis et dimidiæ tribui Manasse ait : Mementote sermonis, quem præcepit vobis Moses famulus Domini, dicens : Dominus Deus vester dedit vobis requiem et omnem terram [h. et terram istam]. Uxores vestræ, et filii, ac jumenta manebunt in terra, quam dedit vobis Moses trans Jordanem : vos autem transite armati ante fratres vestros, et omnes fortes manu, et pugnate pro eis, donec det Dominus requiem fratribus vestris, sicut et vobis dedit : et possidant ipsi

B quoque terram, quam Dominus Deus vester datus est eis, et sic revertentur in terram possessionis vestræ, et habitabilitis in ea, quam vobis dedit Moses famulus Domini trans Jordanem contra solis ortum. Responderuntque ad Josue, atque dixerunt : Omnia, quæ præcepisti nobis, faciemus, et quocumque miseras, ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Mosi, ita obediemus et tibi : tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Mose. Qui contradixerit ore tuo, et non obedierit cunctis sermonibus tuis [Vulg. facit tuis] quos præceperis ei, moriatur. Tu tantum confortare et viriliter age.

(B. III, C. II, Cap. II.) Misit ergo Josue filius Nun de Settim duos viros exploratores abscondit, et dixit eis : Ite, et considerate terram, urbemque Jericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, et quieverunt apud eam. Nuntiatumque est regi Jericho, et dictum : Ecce viri ingressi sunt hic per noctem de filiis Israel, ut explorarent terram. Misitque rex Jericho ad Rahab, dicens : Educ viros, qui venerunt ad te, et ingressi sunt domum tuam : exploratores quippe sunt, et omnem terram [h. explorare enim venerunt omnem terram] considerare venerunt. Tollensque mulier viros, abscondit, et ait : Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam unde essent : cumque porta clauderetur in tenebris, et illi pariter exierunt, nescio quo abiuerint, persequimini cito, et comprehendetis eos. Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium dominus suæ [h. Non habet, dominus suæ], operuitque eos lini stipula, quæ ibi erat. Il autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Jordanis : illisque egressis statim, porta clausa est. Nec dum obdormierant qui latebant, et ecce mulier ascendit ad illos, et ait [h. ad illos in solarium et ait] : Novi quod Dominus tradiderit vobis terram : etenim irruit in nos terror vester, et elonguerunt omnes habitatores terræ [h. a facie vestra]. Audivimus quod siccaverit Dominus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto, et quæ feceritis duabus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Jordanem, Seon et Og, quos

et fortis facile scribi potuit pro omnes, et fortes ; quia veteres i pro e scribabant saepius. MART.

^a LXX legunt in singulari, omnis fortis manu : quod Canon Heb. verit., ms. Bibliorum codex Regius, et unus Corbeiensis imitantur : etsi in ms. omnis,

interfecistis. Et haec audientes pertimuimus, et [h. non habet] elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. Dominus enim Deus vester, ipse est Deus in celo sursum, et in terra deorsum. [C. III.] Nunc ergo jurate mihi per Dominum, ut quomodo ego feci vobiscum misericordiam, ita et vos faciatis cum domo patris mei: detisque mihi signum verum, ut salvetus [h. et vivificetis, etc., et est sensus, Recipite eos in cultum fidei vestrae] patrem meum et matrem meam, fratres ac sorores meas, et omnia quae eorum sunt, et eruatis animas nostras de morte. Qui responderunt ei: Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos. Cumque tradiderit nobis Dominus terram, faciemus in te misericordiam et veritatem. Demisit ergo eos per funem de fenestra: dominus enim ejus hærebat muro. Dixitque ad eos: Ad montana concendite, ne forte occurrant vobis revertentes [h. persequentes]: ibique latele tribus diebus, donec redeant, et sic ibitis per viam vestram. Qui dixerunt ad eam: Innoxii erimus a juramento hoc, quo adjurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, et ligaveris eum in fenestra, per quam nos demisisti: patrem tuum ac matrem, fratresque et omnem cognationem tuam, congregaveris in domum tuam. Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius crit in caput ejus, et nos erimus ^a innoxii. Cunctorum autem sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit. Quod si nos prodere volueris, et sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc juramento, quo adjurasti nos. Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat. Dinitensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra. Illi vero ambulantes per venerunt ad montana, et manserunt ibi tres dies, donec reverterentur qui fuerant persecuti: quærentes enim per [Vulg. add. omnem] viam, non reperebunt eos. Quibus urbem ingressis [h. non habet hoc], reversi sunt et descenderunt exploratores de monte, et Jordane transmisso, venerunt ad Josue filium Nun, narraveruntque ei omnia quæ acciderant sibi, atque dixerunt: Tradidit Dominus in manus nostras omnem terram hanc, et timore prostrati sunt cuncti habitatores ejus [h. ante faciem nostram].

[T. II, Cap. III.] Igitur Josue de nocte consurgens movit castra: egredientesque de Settim, venerunt ad Jordanem ipse et omnes filii Israel, et morati sunt

^a Ita solus Canon Heb. verit. juxta id quod supra scriptum est v. 17. Alii cum manuscripti, tum editi libri legunt, et nos erimus alieni: quorum verborum sensus non videtur satis expeditus ad intelligentiam popularem. Advertat lector versuum numeros hic et alibi in annotationibus nostris esse citatos, prout divisi reperiuntur in Vulgata Latina, quamvis numericas versiculorum notæ minime apparent in textu nostro proprie rationem in Prolegomenis allatum. Vides quæ ibi dicuntur. MART.

— Cum Urbinate ms. plerique alii cum editi libri, tum mss., alieni legunt pro innoxii. Palatin., illa ex puncta voce, hanc posteriori manu substituit.

A ibi tres dies. Quibus evolutis transierunt præcones per castrorum medium, et clamare coepérunt: Quando videritis arcām fœderis Domini Dei vestri, et sacerdotes stirpis Leviticæ portantes eam, vos quoque consurgite [h. de locis vestris], et sequimini præcedentes: siisque inter vos et arcām spatium cibitorum duum millium, ut procul videre possitis, et nosse per quam viam ingrediāmini, quia prius non ambulastis per eam: et cavete ne appropinquetis ad arcām [h. duum millium ad mensuram, et cavete ne appropinquetis ad arcām, ut cognoscatis viam per quam ingrediāmini, quia non ambulastis per eam ab heri et nudius tertius]. [C. IV.] Dixitque Josue ad populum: Sanctificamini: cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia. Et ait ad sacerdotes: Tollite arcām fœderis, et præcedite populum: Qui iussa complentes, tulerunt et ambulaverunt ante eos. [B. IV, C. V.] Dixitque Dominus ad Josue: Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël: ut sciant, quod sicut cum Mose fui, ita et tecum sim. Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcām fœderis, et dic eis: Cum ingressi fueritis partem aquæ Jordanis, state in ea. Dixitque Josue ad filios Israël: Accedite huc, et audite verba Domini Dei vestri. Et rursum: In hoc, inquit, scietis quod [h.] Deus vivens in medio vestri est, et disperdet in conspectu vestro Chananæum, et Hethæum, et Evæum et Pherezæum, Gergesæum quoque et Amorrhæum et Jebusæum. Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedet vos per Jordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israël, singulos per singulas tribus. [C. VI.] Et cum posuerint vestigia pedum suorum, sacerdotes qui portant ^b arcām [h.] fœderis Domini Dei universæ terræ, in aquis Jordanis, aquæ quæ inferiores sunt, decurrent atque deficiunt: quæ autem desuper veniunt, in una mole consistent. [B. V.] Igitur egressus est populus de tabernaculis suis [Vulg. tac. suis], ut transirent Jordanem: et sacerdotes, qui portabant arcām fœderis, pergebant ante eum. Ingressisque eis Jordane, et pedibus eorum tinctis in parte aquæ (Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat), steterunt aquæ descendentes in uno loco, et ad instar montis intumescentes apparebant procul, ab urbe quæ vocatur Adom usque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in mare Solitudinis (quod nunc vocatur Mortuum), descendenterunt, usquequo omnino deficerent. Populus autem incedebat contra ^c Jericho: et sacerdotes, qui portabant arcām fœderis

^b Septuaginta, Canon et Interpres Arabs habent verbum fœderis: quod tamen fabest in Hebreo bōdierno et in Samaritano. MART.

— Nulli e nostris mss. voce in fœderis hic habent, quam nec Hebreus ipse texus agnoscit. Palatin. præterea portabunt in futuro legit pro portant.

^c Ilanc lectionem mutare noluimus, etsi mss. codices undecim legant omnes contra Jordanem: in Hebreis enim exemplaribus, et in Græcis nomen Jericho, non Jordanis invenimus. Sensus quoque obscurior fieret in Scriptura, si Latinos codices sequeremur. MART.

— Refragantur mss. omnes cum nostri, tum quos

Domini, stabant super siccum humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum transibat.

[B. VI, C. VII, Cap. IV.] Quibus transgressis, dixit Dominus ad Josue: Elige duodecim viros singulos per singulas tribus: et præcipue eis, ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotum pedes, duodecim durissimos [h. non habet, durissimos] lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria. [C. VIII.] Vocavitque Josue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israel, singulos de tribubus singulis, et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Jordanis medium, et portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, juxta numerum filiorum Israel, ut sit signum inter vos. [C. IX.] Et quando interrogaverint vos filii vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idecirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel usque in æternum. Fecerunt ergo filii Israel sicut eis præcepit Josue, portantes de medio Jordanis alveo duodecim lapides, ut ei Dominus imperarat, juxta numerum filiorum Israel, usque ad locum, in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos. Alios quoque duodecim lapides posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis: et sunt ibi usque in præsentem diem. Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia completerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moses. Festinavitque populus, et transiit. Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum. Filli quoque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, armati præcedebant fratres suos filios Israel, sicut eis præceperat Moses [h. præcedebant filios Israel, sicut locutus est ad eos Moses. Quadraginta millia pugnatorum incedebant coram Domino]. [C. X.] Et quadraginta pugnatorum millia per turmas, et cuneos incedebant per plana atque campestria urbis Jericho. In die illo magnificavit Dominus Josue coram omni Israel, ut timerent eum, sicut timuerant Mosen, dum adviveret. [C. XI.] Dixitque ad eum: Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis [h. testamenti], ut ascendant de Jordane. Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Jordane. Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, et siccum humum calcare coepissent, reversæ sunt aquæ in alveum suum, et fluebant sicut ante consueverant. Populus autem ascendit de Jordane, decima die primi mensis, et

Martian, consuluit, qui pari consensu habent contra Jordanem: quod tamen scribarum oscitantiae tribuas.

^a Quædam hinc exciderunt sacri textus verba, Latinorum, ut arbitror, scribarum solemni lapsu ob ejudem vocis terram recursum. Ad hunc nempe modum S. Pater fuerit interpretatus, ostenderet eis terram, quam juraverat Dominus patribus eorum dare, terram, etc. Latinus autem antiquarius, ut

A castrametati sunt in Galgalis contra orientalem plagam urbis Jericho. Duodecim quoque lapides, quos de Jordanis alveo sumperant, posuit Josue in Galgalis, et dixit ad filios Israel: [C. XII.] Quando interrogaverint filii vestri cras patres suos, et dixerint eis: Quid sibi volunt isti lapides? docebitis eos, atque dicetis: Per arentem alveum transivit Israel Jordanem istum, siccante Domino Deo vestro aquas ejus in conspectu vestro, donec transiretis: sicut fecerat prius in mari Rubro, quod siccavit donec transiremus: ut discant omnes terrarum populi fortissimam Domini manum, et ut vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore.

[B. VII, C. XIII, Cap. V.] Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant

B trans Jordanem ad occidentalem plagam, et cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod sicesset Dominus fluenta Jordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, et non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. [T. III, B. VIII, C. XIV.] Eo tempore ait Dominus ad Josue: Fac tibi cultros lapideos, et circumcidere secundo filios Israel.

[C. XV.] Fecit quod jusserset Dominus, et circumcidit filios Israel in colle præputiorum. Hæc autem causa est secundæ circumcisionis: Omnis populus, qui egressus est ex Ægypto generis masculini, universi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus, qui omnes circumcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto, per quadra-

C ginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit, donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, et quibus ante juraverat, ut non ostenderet eis ^a terram lacte et melle manantem. Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt a Josue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant [h. quia præputiati erant], nec eos in via aliquis circumciderat. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. [C. XVI.] Dixitque Dominus ad Josue: Ilodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala [h. Gilgal], usque in præsentem diem. [C. XVII.] Manseruntque filii Israel in Galgalis, et fecerunt phæse, quartadecima die mensis ad vesperum, in campestribus Jericho: et comedenter de frugibus terræ die altero, azymos panes, et polentam ejusdem anni. [B. IX, C. XVIII.] Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comedenter de frugibus præsentis anni terræ Chanaan. [B. X, C. XIX.] Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum

diximus, quæ post terram, priore loco sunt verba, recurrente oculo ad eam vocem, ubi secundo habetur, temere prætermisit. Nam et Hebreum exemplar repetit, יְהוָה נִשְׁבַּע אֶתְנְחֹמֵד לְהַלְלָנָה וְיְהוָה לְאֶבְרָם et Græcum pari consensu, τὸν γῆν ἣν ὅμοιος κύριος τοῖς πατράσιοις αὐτῶν δοῦνει, γῆν ρέουσσαν, etc. Erat hoc certe pretium operæ animadvertisse.

stantem contra se, et evagipatum tenentem gladium, perrexitque ad eum, et ait: Noster es, an adversiorum? Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram, et adorans ait: Quid dominus meus loquitur ad servum suum? Solve, inquit, calcementum tuum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum.

[B. XI, Cap. VI.] Jericho autem clausa erat atque munita, timore filiorum Israel, et nullus egredi audebat aut ingredi: [C. XX.] Dixitque Dominus ad Josue: Ecce dedi in manu tua Jericho, et regem ejus, omnesque fortes viros. Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas [h. Sic facietis sex diebus, et septem sacerdotes tollent septem buccinas, quarum usus est in jubilao, et praecedant arcam. Et in septima die septies circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent], quarum usus est in jubilao, et praecedant arcam fœderis: septiesque circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinæ. Cumque insonuerit vox tubæ longior atque concisior, et in auribus vestris increpauerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem steterint. Vocavit ergo Josue filius Nun sacerdotes, et dixit ad eos: Tollite arcam fœderis, et septem alii sacerdotes tollant septem jubilæorum buccinas, et incedant ante arcam Domini. Ad populum quoque ait: Ite, et circumuite civitatem, armati praecedentes arcam Domini. Cumque Josue verba finisset, et septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, omnisque praecedet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant [C. XXI.] Præcepérat autem Josue populo, dicens: Non clamabis, nec audieris vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur: donec veniat dies in quo dicam vobis: Clamate et vociferamini. Circumivit ergo arca Domini civitatem semel per diem, et reversa in castra, mansit ibi. Igitor Josue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam Domini, et septem ex eis septem buccinas, quarum in jubilæis [Vulg. jubilao] usus est: praecedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes: et armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, et buccinis personabat. Circumierantque civitatem secundo die semel, et reversi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus. Die autem septimo, diluculo consurgentem, circumierunt urbem, sicut dispositum erat, septies. Cumque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Josue ad omnem [h. ad populum] Israel: Vociferamini: tradidit enim vobis Dominus civitatem. [C. XXII.] Sitque civitas haec anathema, et omnia quæ in ea sunt, Domino. Sola Rahab meretrix vivat cum universis qui cum ea in domo sunt: abscondit enim nuntios quos direximus. Vos autem cavele, ne de his, quæ

A præcepta sunt, quidpiam contingatis, et si sit prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur. Quidquid autem auri et argenti fuerit, et vasorum æneorum ac ferri, Domino consecretur, repositum in thesauris ejus. [C. XXIII.] Igitur vociferante omni populo, et clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt: et ascendit unusquisque per locum, qui contra se erat, cuperuntque civitatem, et interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem. Boves quoque et oves et asinos in ore gladii percusserunt. [C. XXIV.] Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Josue: Ingredimini domum mulieris meretricis, et producite eam, et omnia quæ illius sunt, sicut illi juramento firmastis. Ingressique juvenes, eduxerunt Rabab, et parentes ejus, fratres quoque, et cunctam supellecilem ac cognationem illius, et extra castra Israel manere fecerunt. Urbem autem, et omnia quæ in ea erant, succenderunt, absque auro et argento, et vasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini consecrarunt. Rahab vero meretricem, et domum patris ejus, atque omnia quæ habebat, fecit Josue vivere, et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem: eo quod abscondebat nuntios, quos miserat ut explorarent Jericho. [B. XII, C. XXV.] In tempore illo imprecatus est Josue, dicens: Maledictus vir coram Domino, qui suscitat et adfiscaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat; et in novissimo liberorum ponat portas ejus. Fuit ergo Dominus cum Josue, et nomen ejus in omni terra vulgatum est.

[B. XIII, C. XXVI, Cap. VII.] Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filii Zahdi, filii Zare de tribu Juda, tulit aliquid de anathemate: iratusque est Dominus contra filios Israel. Cumque mitteret Josue de Jericho viros contra Ai, quæ est juxta Beth-Aven, ad orientalem plagam oppidi Beth-El, dixit eis: Ascendite, et explorate terram. Qui præcepta compleentes exploraverunt Ai. Et reversi dixerunt ei: Non ascendet omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergaunt, et deleant civitatem: quare omnis populus frustra vexetur [Vulg. vexabitur] contra hostes paucissimos? [C. XXVII.] Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum [h. viorum]. Qui statim terga vertentes, percussi sunt a viris urbis Ai, et corruerunt ex eis triginta et sex homines: persecutique sunt eos adversarii de porta usque Sabarim, et ceciderunt per prona fugientes: pertinuitque eorū populi, et instar aquæ liquefactum est. Josue vero scidit vestimenta sua, et cecidit pronus in terram coram arca Domini usque ad vesperum, tam ipse quam omnes senes Israel: miseruntque pulvereum super capita sua, et dixit Josue: Heu, Domine Deus, quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium [h. non babel fluvium], ut træderes nos in manus Amorrahæi, et perderes? utinam ut cœpimus, mansissimus trans Jordanem. Mi Domine

Deus [h. non habet], quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem? Audient Chananæi et omnes habitatores terræ, ac pariter congregati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra: et quid facies magno nomini tuo? [C. XXVIII.] Dixitque Dominus ad Josue: Surge, cur jaces pronus in terra? Peceavit Israel, et prævaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, et furati sunt atque mentiti, et absconderunt intervalla sua. Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eoque fugiet: quia pollutus est anathemate [h. factus est anathema]. Non ero ultra vobis, donec conteratis eum qui hujus sceleris reus est. Surge, sanctifica populum, et dices eis: Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Anathema in medio tui est, Israel: non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere. Accedetisque mane singuli per tribus vestras: et quamcumque tribum sors invenerit, accedat per cognationes suas, et cognatio per domos domusque per viros. Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam prævaricatus est pactum Domini, et fecit nefas in Israel. [C. XXIX.] Surgens itaque Josue mane, applicavit Israel per tribus suas, et inventa est tribus Juda. Quæ cum juxta familias suas esset oblata, inventa est familia Zarei. Illam quoque per viros offerens, reperit Zabdi: cuius domum in singulos dividens viros, invenit ^b Achan filium Chorini, filii Zabdi, illi Zare de tribu Juda. Et ait ad Achan: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confiteare, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. [C. XXX.] Responditque Achan Josue, et dixit ei: Vere ego peccavi Domino Deo Israel, et sic et sic feci. Vidi enim inter spolia pallium coccineum valde bonum [h. pallium de Seuaar unum bonum], et ducentos scilicet argenti, regulamque auream quinquaginta scilorum: et concupiscens abstuli, et abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo operui. Misit ergo Josue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius repererunt cuncta abscondita in eodem loco, et argentum simul. Auferrentesque de tentorio tulerunt ea ad Josue et ad omnes filios Israel, procerunque ante Dominum. Tollens itaque Josue Achan filium Zare, argenteumque et pallium, et auream regulam, filiosque ejus et filias, boves et asinos, et oves, ipsumque tabernaculum, et cunctam supellecilem (et omnis Israel cum eo); duxerunt eos ad Vallum Achor: ubi dixit Josue: Quia [Vulg. qui] turbasti nos, exturberet te Dominus in die hac. Lapidavitque eum omnis Israel;

^a Vulgati, per domos, dissentiente Hebreo חַנְנָאֵל.

^b Nomen istud in Græcis ac Latinis quibusdam exemplaribus mutatum est in Achar et Achor. Manuscriptus Iamen Alexandrinus optime legit cum Hebreo, Achan; quod ita legendum docet etiam Hieronymus lib. de locis Hebraicis: Eme Achor, inquit, quod interpretatur vallis Achor, id est, turpulus atque turbarum, ubi Achan lapidibus oppressus est, ...

A et cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt. Congregaverunt quoque super eum acervum magnum lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. Et aversus est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen loci illius, Vallis Achor, usque hodie.

[T. IV. B. XIV. C. XXXI, Cap. VIII.] Dixit autem Dominus ad Josue: Ne times, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, et consurgens ascende in oppidum Ai. Ecce tradidi in manu tua regem ejus, et populum urbemque et terram. Faciesque urbi Ai, et regi ejus, sicut fecisti Jericho, et regi illius: prædam vero et omnia animantia diripietis vobis: pone insidias urbi post eam. Surrexitque Josue, et omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Ai: et electa trinita millia virorum fortium misit nocte, præcepitque eis, dicens: Ponite insidias post civitatem: nec longius recedatis: et eritis omnes parati. Ego autem, et reliqua multitudine quæ tecum est, accedemus ex adverso contra urbem. Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus [h. non habet fecimus], fugiemus et terga vertemus: donec persequentes ab urbe longius protrahantur [Vulg. protrahamur]: putabunt enim fugere nos sicut prius. Nobis ergo fugientibus, et illis sequentibus, consurgetis de insidiis, et vastabitis civitatem: tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras. Cumque ceperitis urbem [Vulg. tacet urbem], succendite eam, et sic omnia facietis, ut jussi [h. juxta verbum Domini facite. Vide quia ego præcipio vobis]. Dimisitque eos, et perrexerunt ad insidiarum locum, sederuntque inter Beth-El et Ai, ad occidentalem plagam urbis Ai: Josue autem in nocte illa in medio mansit populi, surgensque diluculo recensuit socios, et ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. Cumque venissent et ascendissent ex adverso civitatis, steterunt ad septentrionalem urbis plagam, inter quam et eos vallis media erat. Quintque millia autem viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Beth-El et Ai, ex occidentali parte ejusdem civitatis: omnis vero reliquis exercitus ad aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi multitudinis [Vulg. addit illius] occidentalem plagam urbis attingerent. Abiit ergo Josue nocte illa, et stetit in vallis medio. [C. XXXII.] Quod cum vidisset rex Ai, festinavit mane, et egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. Josue vero et omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, et fugientes per viam solitudinis. At illi vociferantes pariter, et se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent a civitate, et ne unus

est locus juxta Jericho, hand procul a Galgalis. Male ergo quidam putant vallum Achor, a nomine ejus qui lapidatus est, nuncupatam: cum ille Achan dictus sit, et non Achor, sive Achar. MART.

—Palat. ms., Achar, Urbinas Achor legit. Recole, si lubet, S. interpretem, libro de Locis Hebraicis, ad vocem Emec Achor, et quæ nos ad eum locum observamus.

quidem in urbe Ai et Beth-El remansisset qui non persequeretur Israël (sicut eruperant aperta porta [Vulg. *tacet porta*] oppida relinquentes), dixit Dominus ad Josue : Leva clypeum, qui in manu tua est, contra urbem Ai, quoniam tibi tradam eam. Cumque elevasset clypeum ex adverso civitatis, insidiæ, quæ latebant, surrexerunt confestim : et pergentes ad civitatem, ceperunt et succederunt eam. Viri autem civitatis, qui persequerantur Josue, respicientes et videntes fumum urbis ad cœlum usque consondere, non potuerunt ultra hoc illucque diffugere : præser-tim cum bi qui simulaverant fugam, et tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissime re-stitissent. Vidensque Josue et omnis Israël quod capta esset civitas, et fumus urbis ascenderet, reversus percussit viros Ai. Si quidem et illi qui ceperant et succederant civitatem, egressi ex urbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. Cumque ergo ex utraque parte adversarii cœderentur, ita ut nullus de tanta multitudine salvaretur, regem quoque urbis Ai apprehenderunt viventem, et obtulerunt Josue. Igitur omnibus interfectis, qui Israëlem ad deserta tendentem fuerant persecuti, et in eodem loco gladio corruentibus reversi filii Israël percusserunt civitatem. Erant autem qui eo die conciderant a viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Ai. Josue vero non contraxit manus quam in sublime porrexerat, tenens clypeum donec interficerentur omnes habitatores Ai. Junenta autem et prædam civitatis divisorunt sibi filii Israël, sicut præceperat Dominus Josue. Qui succendit urbem, et fecit eam tumulum sempiternum : regem quoque ejus suspendit in patibulo usque ad vesperam. Et solis occasu præcepit Josue, et depo-suerunt cadaver ejus de cruce : projecteruntque in ipso introitu civitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. [XXXIII.] Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israël in monte Hebal : sicut præceperat Moses famulus Domini filii Israël, et scriptum est in volumine legis Mosi : Altare de lapidibus im-pollitis, quos ferrum non tetigit : et obtulit super eo holocausta Domino, immolavitque pacificas victimas. Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Mosi, quod ille digresserat coram filiis Israël. Omnis autem populus [b. et omnis Israël], et majores natu, ducesque ac judices stabant ex utraque parte arcæ, in conspectu sacerdotum [b. sacerdotum Levitarum], qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita et indigena. Media pars eorum juxta mon-tem Garizim, et media juxta montem Hebal, sicut præceperat Moses famulus Domini. Et primum quidem benedixit populos Israël. [C. XXXIV.] Post hæc legit omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta [b. non habet] quæ scripta erant in legis volumine. Nihil ex his quæ Moses jusserset, reliquit intactum, sed universa replicavit coram omni multitudine Israël, mulieribus ac parvulis et adve-nis, qui inter eos morabantur.

A [B. XV, Cap. IX.] Quibus auditis, cuncti reges trans Jordanem, qui versabantur in montanis et campestribus, in maritimis ac littore maris magni, hi quoque qui habitabant juxta Libanum, Hetthæus et Amorrhæus, et Chananæus, Pherezæus, et Evæus, et Jebusæus, congregati sunt pariter, ut pugnarent contra Josue et Israël uno animo, *eademque sententia* [h. non habet]. [B. XVI, C. XXXV.] At hi qui habita-bant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Josue, Jericho et Ai : et callide cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, et utres vinarios scisos atque consutos, calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittaciis consulta erant, induiti veteribus vestimentis : panes quoque quos portabant ob viaticum, duri erant, et in frusta comminuti : perrexeruntque ad Josue, qui tunc morabatur in castris Galgalæ, et dixerunt ei, atque omni simul Israëli : De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responde-runtque viri Israël ad eos [h. ad Evæum], atque dixerunt : Ne forsitan in terra, quæ nobis forte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vo-biscum. At illi ad Josue : Servi, inquiunt, tui sumus. Quibus Josue : Quinam, ait, estis vos? et unde ve-nistis? Responderunt : De terra longinqua valde vene-runt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audi-vimus enim famam potentiae ejus, cuncta quæ fecit in Ægypto, et duobus Amorrhæorum regibus, qui fuerunt trans Jordanem, Seon regi Esebon, et Og regi Basan, qui erant in Astharoth : dixeruntque nobis seniores, et omnes habitatores terræ nostræ : Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, et occurrite eis, ac dicite : Servi vestri sumus, fœdus inite nobiscum. En, panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut veniremus ad vos, calidos sump-simus, nunc siccæ facti sunt, et vetustate nimia comminuti. Utres vini novos implevimus, nunc rupi sunt et soluti. Vesteræ et calceamenta quibus induimur, et quæ habemus in pedibus, ob longitu-dinem largioris [Vulg. longioris] viæ trita sunt, et pene consumpta. [C. XXXVI.] Suscepserunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non interrogaverunt. Fecitque Josue cum eis pacem, et initio fœdere pol-litus est, quod non occiderentur : principes quoque multitudini juraverunt eis. Post dies autem tres initi fœderis, audierunt quod in vicino habitarent, et inter eos futuri essent. Moveruntque castra filii Israël, et venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, et Caphira, et Beroth, et Cariath-Jarim. Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes multitudinis in no-mine Domini Dei Israël [h. in Domino Deo Israël]. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes. [C. XXXVII]. Qui responderunt eis : Juravimus illis in nomine Domini Dei Israël [h. in Domino Deo Israël], et idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis. Reserventur quidem, ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus ; sed sic vivant, ut in usus universæ multitudinis

ligna cædant, aquasque comportent. Quibus hæc lo-
quentibus : vocavit Gabaonitas Josue, et dixit eis :
Cur nos decipere fraude voluistis [h. quare decepi-
tis nos], ut diceretis : Procul valde habitamus a
vobis cum in medio nostri sitis? Itaque sub male-
dictione eritis, et non deficiet de stirpe vestra ligna
cædens, aquasque comportans in domum Dei mei.
Qui responderunt : Nuntiatum est nobis [h. non
habet nobis] servis tuis, quia promisisset Dominus
Deus tuus Mosi servo suo, ut traderet vobis omnem
terram, et disperderet cunctos habitatores ejus [h. a
facie vestra]. Timuimus igitur valde, et providimus
animabus nostris vestro terrore compulsi, et hoc
consilium inivimus. Nunc autem in manu tua su-
mus : quod tibi bonum et rectum videtur, fac nobis.
Fecit ergo Josue ut dixerat, et liberavit eos de manu
filiorum Israel, ut non occiderentur. Decrevitque in
illo die eos esse in ministerio cuncti populi, et al-
taris Domini, cædentes ligna, et aquas comportantes,
usque in præsens tempus, in loco quem Dominus
elegisset.

[B. XVII, C. XXXVIII, Cap. X.] Quæ cum audis-
set Adonisedec, rex Jerusalem, quod scilicet cepisset
Josue Ai, et subvertisset eam (sicut enim fecerat
Jericho et regi ejus, sic fecit Ai et regi illius), et
quo. transfigissent [h. pacem inissent] Gabaonitæ
ad Israel, et essent fœderati eorum, timuit valde.
Urbs enim magna erat Gabaon, et una regalium ci-
vitatum, et major oppido Ai, omnesque bellatores
ejus fortissimi. Misit ergo Adonisedec rex Jerusalem
ad Oham regem Hebron, et ad Phiram regem Jari-
muth, ad Japhie quoque regem Lachis, et ad Dabir
regem Eglon, dicens : Ascendite ad me, et fert
præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare trans-
fugerit [h. pacem inierit] ad Josue et ad filios Israel.
[T. V.] Congregati igitur ascenderunt quinque reges
Amorrahœorum, rex Jerusalem, rex Hebron, rex Ja-
rimuth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exerciti-
bus suis, et castrametati sunt circa Gabaon, oppu-
gnantes eam. [C. XXXIX.] Habitatores autem Gabaon
urbis obsecræ [h. non habet] miserunt ad Josue, qui
tunc morabatur in castris apud Galgalam, et dixerunt
ei : Ne retrabas manus tuas ab auxilio servorum
tuorum : ascende cito, et libera nos, ferque præ-
sidium : convenerunt enim adversum nos omnes reges

* Indefinita nimis appetet hæc de libro justorum, *recti intelligentia*; nullum est enim e canonicis Scripturis volumen, quod non sit, ac recte dicatur liber Dei. Melius itaque sanctius Hieronymus lib. xi Comment. in Isai. cap. xliv, ubi conceptis verbis li-
brum Geneseos, librum justorum appellari definitivit : *Alio nomine*, inquit, *Israelem* vocat, ISURUN (יִשְׁעָרַן) enim verbum *Hebraicum*, cæteri εβραῖον, sive, εὐ-
θὺν, id est, rectissimum et rectum interpretati sunt : soli LXX, dilectissimum, jungentes de suo, *Israel*. Proprie enim juxta *Hebraeos* et litterarum fidem, *Is-
rael*, *rectus*, *Dei* dicitur : Vir autem videns Deum, non
in elementis, sed in sono vocis est. Unde et liber Ge-
neseos appellatur, εὐθὺν, id est, *justorum*, *Abraham*,
Isaac, et *Israel*. Eadem afferit lib. vi Comment. in
Ezech., cap. xviii, recitans illa verba Balaam: *Mori-
tur anima mea in animabus justorum* (*Numer.* xxiii,

A Amorrhœorum, qui habitant in montanis. Ascen-
ditque Josue de Galgalis, et omnis exercitus bella-
torum cum eo, virique fortissimi. [B. XVIII.] Dixit-
que Dominus ad Josue : Ne timeas eos : in manus enim
tuas tradidi illos : nullus tibi ex eis resistere poterit.
Irruit itaque Josue super eos repente, tota nocte as-
cendens de Galgalis. Et conturbavit eos Dominus a
facie Israel : contrivique plaga magna in Gabaon,
ac persecutus est [Vulg. addit eos] per viam ascensus
Beth-Horon, et percussit usque Azeca et Macea.
[C. XL.] Cumque fugerent filios Israel [h. a facie
Israel], et essent in descensu Beth Horon, Dominus
misit super eos lapides magnos de celo usque ad
Azeca : et mortui sunt multo plures lapidibus gran-
dinis, quam quos gladio percusserant filii Israel.
B Tunc locutus est Josue Domino, in die qua tradidit
Amorrahœum in conspectu filiorum Israel, dixitque
coram eis : Sol, contra Gabaon ne movearis; et luna,
contra vallem Aialon. [C. XLI.] Steteruntque sol et
luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis.
Nonne scriptum est hoc in libro Justorum [h. recti,
id est, Dei]? Stetit itaque sol in medio coeli, et non
festinavit occupare spatio unius dies. Non fuit ante
et [Vulg. nec] postea tam longa dies [h. talis dies],
obediente Domino voci hominis, pugnante pro Israel.
Reversusque est Josue cum omni Israel in castra
Galgalæ. [C. XLII.] Fugerunt enim quinque reges, et
se absconderunt in spelunca urbis Macea. Nuntia-
tumque est Josue, quod inventi essent quinque reges
latentes in spelunca [Vulg. addit urbis] Macea. Qui
C præcepit sociis, et ait : Volveite saxa ingentia ad os
speluncæ, et ponite viros industrios, qui clausos
custodian : vos autem nolite stare, sed persequimini
hostes, et extremos quosque fugientium cædite : ne
dimittatis eos urbium suarum intrare præsidia, quos
tradidit Dominus Deus in manus vestras. Cæsis igitur
adversariis plaga magna, et usque ad internectionem
pene consumptis, hi qui Israel effugere potuerunt,
ingressi sunt civitates munitas. Reversusque est
omnis exercitus ad Josue in Macea, ubi tunc erant
castra, sani et integro numero : nullusque contra
filios Israel mutire ausus est. [C. XLIII.] Præcepitque
Josue, dicens : Aperite os speluncæ, et producite ad
me quinque reges, qui in ea latitant. Feceruntque
ministri ut sibi fuerat imperatum, et eduxerunt ad

D 10) : Si Balaam.... vanum populum sonat, perspi-
cuum est, inquit, quod vanus prius gentium populus
desideret habere consortium cum animabus justorum,
Abraham, Isaac, et Jacob, qui εὐθὺς, id est, recti et
justi nuncupantur. Unde et Genesios liber ex eorum
vocabulo nomen accepit. Hæc e Commentariis Hie-
ronymi annotavimus, ut videant nunc critici recen-
tiiores quam longe sint a vero, qui putant commen-
tum esse auctorum Gemaroth, librum Genesios
appellari librum justorum. Certe si commentum est,
antiquius demonstratur omnibus Thalmudicis, nec
solum apud Hebraeos, sed apud veteres scriptores
etiam Ecclesiasticos olim acceptum. Plura adhuc de
libro justorum, cum ad secundum Samuelis librum
ventum erit. MART.

—Vide quæ nobis in Commentariis in Isaiæ cap.
XLIV et Ezechielis XVIII has super re sunt animadversæ.

eum quinque reges de spelunca , regem Jerusalem , regem Hebron , regem Jarimuth , regem Lachis , regem Eglon . [C. XLIV.] Cumque educti essent ad eum , vocavit omnes viros Israel , et ait ad principes exercitus qui secum erant : Ite et ponite pedes super colla regum istorum . Qui eum perrexissent , et subjectorum pedibus colla cecarent , rursum ait ad eos : Nolite timere , nec pavetis , confortamini et estote robusti : sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris , adversum quos dimicatis . Percussitque Josue , et interfecit eos , atque suspendit super quinque stipites : fueruntque suspensi usque ad vesperam . Cumque occumberet sol , praecipit sociis , ut deponerent eos de patibulis . Qui depositos proce- runt in speluncam , in qua latuerant , et posuerunt super os ejus saxa ingentia , quae permanent usque in praesens . [C. XLV.] Eodem die Macedam quoque cepit Josue , et percussit in ore gladii , regemque illius interfecit et omnes habitatores ejus : non dimisit in ea saltem parvas reliquias . Fecitque regi Ma- ceda , sicut fecerat regi Jericho . Transivitque cum omni Israele de Maceda in Libna , et pugnabat contra eam : quam tradidit Dominus cum rege suo in manu Israel : percusseruntque urbem in ore gladii , et omnes habitatores ejus . Non dimiserunt in ea ullas reliquias . Feceruntque regi Libna , sicut fecerat regi Jericho . [C. XLVI.] De Libna transivit in Lachis cum omni Israele : et exercitu per gyrum di-posito expugnabat eam . Tradiditque Dominus Lachis in manu Israel , et cepit eam die altero , atque percussit in ore gladii , omnemque animam , quae fuerat in ea , sinut fecerat Libna . [C. XLVII.] Eo tempore ascen- dit Horam , rex Gezer , ut auxiliaretur Lachis , quem percussit Josue cum omni populo ejus usque ad internectionem . [C. XLVIII.] Transivitque de Lachis in Eglon , et circumdedit , atque expugnavit eam eadem die : percussitque in ore gladii omnes animas , quae erant in ea , juxta omnia quae fecerat Lachis . [C. XLIX.] Ascendit quoque cum omni Israele de Eglon in Hebron , et pugnavit contra eam , cepitque , et percussit in ore gladii , regem quoque ejus , et omnia oppida regionis illius , universaque animas quae in ea fuerant commoratae : non reliquit in ea ullas reliquias : sicut fecerat Eglon , sic fecit et He- bron , cuncta que in ea reperit consumens gladio . [C. L.] Inde reversus in Dabiram , cepit eam atque vastavit : regem quoque ejus , et omnia per circui- tum oppida , percussit in ore gladii : non dimisit in ea ullas reliquias : sicut fecerat Hebron et Libna et regibus earum , sic fecit Dahir et regi illius . [C. LI.] Percusset itaque Josue omnem terram montanam et meridianam atque campestrem , et Asedoth , cum regibus suis : non dimisit in [h.] eis ullas reliquias , sed omne quod spirare poterat , interfecit , sicut præ- ceperat ei Dominus Deus Israel , a Cades-Barne usque ad Gazam [h. Aza] . Omnem terram Gosen usque Gabaon , universos reges et regiones eorum , uno cepit impetu , atque vastavit ; Dominus enim

A Deus Israel pugnabat pro eo , reversusque est cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala . [C. LII. Cap. XI.] Quis enim audisset Jabin rex Asor , misit ad Joba regem Madon , et ad regem Se- meron , atque ad regem Achsaph : ad reges quoque Aquilonis , qui habitabant in montanis et in planitis contra meridiem Chineroth , in campisque quoque et in regionibus Dor juxta mare ; Chonathacumque ab oriente et occidente , et Amorrhaeum atque Hethaeum ac Pherezatum et Jebuseum in montanis : Evaeum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Mispha . Egressique sunt omnes cum turmis suis , populus multus nimis sicut arena , quae est in littore maris , equi quoque et currus immensae multitudinis . Conveneruntque omnes reges isti in unum ad aquas Merom , ut pugnarent contra Israe . Dixitque Dominus ad Josue : Ne timeas eos : eas enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos [h. vulneratos] in conspectu Israe : equos eorum subnervabis , et currus igne combures . [C. LIII.] Ve- nitque Josue , et omnis exercitus cum eo adversum illos ad aquas Merom subito , et irruerunt super eos , tradiditque illos Dominus in manu Israe . Qui per- cusserunt eos , et persecuti sunt usque ad Sidonem magnam , et aquas Miserephoth [h. Miserephoth , in Latinum , aquas calidas] , campumque Misphe , qui est ad orientalem illius partem . Ha percussit omnes , ut nullas dimitteret ex eis reliquias : fecitque sicut præceperat ei Dominus , equos eorum subnervavit , currusque igne combussit . Reversusque statim cepit Asor , et regem ejus percussit gladio . Asor enim antiquitus inter omnia regna haec principatum tenebat . Percussitque omnes animas , que ibidem mor- bantur : non dimisit in ea ullas reliquias , sed usque ad internectionem universa vastavit , ipsamque ur- bem [h.] combussit incendio . [C. LIV.] Et omnes per circuitum civitates , regesque earum caput , per- cussit atque delevit , sicut præceperat ei Moses famu- lis Domini . Absque urbibus , quae erant in collibus et in tumulis sitae , cæteras suocedit Israe : unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit [h. Verumtamen urbes quae erant in tumulis sitae non succedit Israe . Unam tantum Asor munitissimam Josue flamma consumpsit]. Omnemque præ- dam istarum urbium ac jumenta diviserunt sibi alii Israe , cunctis hominibus interfectis . Sicut præ- ceperat Dominus Mosi servo suo , ha præcepit Moses Josue , et ille universa complivit : non præteriit de universis mandatis ne unum quibem verbum , quod jusserat Dominus Mosi . Cepit itaque Josue omnem terram montanam , et meridianam , terramque Gosen , et plauitem , et occidentalem plagam , montemque Israe , et campestria ejus : et pariem montis quae ascendit Seir usque ad Baal Gad , per plauitem Libani subter montem Hermon : omnes reges eorum cepit , percussit et occidit . Multo tempore pugnavit Josue contra reges istos . Non fuit civitas quae [h.] se traheret filis Israe , præter Evatem , qui habita- bat in Gabaon : omnes bellando cepit . [C. LV.] Do-

mini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel, et caderent, et non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Mosi. [T. VI, C. LVI.] In tempore illo venit Josue, et interfecit Enacim de montanis, de [Vulg. taceat de] Hebron, et Debir, et Auab, et de omni monte Juda et Israel, urbesque eorum delevit. Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israel : absque in civitatibus [h. non habet in civitatibus] Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis relictii sunt. Cepit ergo Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Mosen, et tradidit eam in possessionem filii Israel, secundum partes et tribus suas. Quievitque terra a prælii.

[Cap. XII.] Hi sunt reges, quos percusserunt filii Israel, et possederunt terram eorum trans Jordanem ad solis ortum, a torrente Arnon usque ad montem Hermon, et omnem orientalem plagam, quæ respicit solitudinem. [C. LVII.] Seon rex Amorrahærum, qui habitavit in Esebon, dominatus est ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, et mediae partis in valle, dimidiisque Galaad, usque ad torrentem Jaboc, qui est terminus filiorum Ammon. Et a solitudine usque ad mare Cheneroth contra orientem, et usque ad mare deserti, quod est mare salsissimum, ad orientalem plagam per viam, quæ dicit Beth-Jisimoth : et ab australi parte, quæ sub-jacet Asedoth-Phisga. [B. XIX.] Terminus Og regis Basan, de reliquis Raphaim, qui habitavit in Asteroth, et in Edrai, et dominatus est in monte Hermon, et Salacha, atque in universa Basan, usque ad terminum Gesuri, et Machati, et dimidiæ partis Galaad : terminum Seon regis Esebon. Moses famulus Domini, et filii Israel percusserunt eos, tradiditque terram eorum Moses in possessionem Rubenitis, et Gadditis et dimidiæ tribui Manasse. [B. XX, C. LVIII.] Ili sunt reges terræ, quos percussit Josue, et filii Israel, trans Jordanem ad occidentalem plagam, a Baal-Gad in campo Libani, usque ad montem, cuius pars ascendit in Seir : tradiditque eam Josue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Asedoth, et solitudine, ac meridie Hethæus fuit et Amorrahæus, Chananæus, et Pherezæus, Evæus et Jebusæus. Rex Jericho unus : rex Ai, quæ est ex latere Bethel, unus : rex Jerusalem unus, rex Hebron unus : rex Jarimith unus, rex Lachis unus, rex Eglon unus, rex Gezer unus, rex Debir unus, rex Geder unus, rex Harma unus, rex Barad unus, rex Libna unus, rex Adulam unus, rex Macea unus, rex Beth El unus, rex Tapphua unus, rex Epher unus, rex Aphec unus, rex Lassaron unus, rex Madon unus, rex Asor unus, rex Simeron Maron unus, rex Achsaph unus, rex Thanac unus, rex Mageddo unus, rex Cedes unus, rex Jaca-

A naam Charmeli unus, rex Dor, et provinciae [h. de provincia.] Dor unus, rex Gentiuin Galgal unus, rex Thirsa unus : omnes reges triginta et unus.

[T. VII, C. LXIX, Cap. XIII.] Josue senex, pro-rectaque ætatis erat, et dixit Dominus ad eum : Senuisti, et longævus es, terraque latissima derelicta est, quæ nequum est sorte divisa : omnis vide-lit Galilæa, Philistim, et universa Gesuri. A fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum, usque ad terminos Accaron contra aquilonem : terra Chanaan, quæ in quinque regulos Philistim dividitur. Gazaës, et Azotios, Ascalonitas, Geulæos, et Accaronitas. Ad meridiem vero sunt [h. Ad austrum sunt] Evæi, omnis terra Chanaan, et Maara Sidoniorum, usque Apheca et terminos Amorrhæi, ejusque confinia [h...]. Libani quoque regio contra orientem [h...], a Baal Gad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath. Omnia qui habitant in monte, a Libano usque ad aquas Miserephoth, universique Sidonii. [B. XXI.] Ego sum qui delebo [h. ejiciam] eos a facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hereditatis Israel, sicut præcepi tibi. [C. LX.] Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus, et dimidiæ tribui Manasse, cum qua Ruben et Gad possederunt terram, quam tradi-dit eis Moses famulus Domini trans fluenta Jordanis ad orientalem plagam. Ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, et in vallis medio, universaque campestria Medaba, usque Dibon, et cunctas civitates Seon regis Amorrhæi, qui regnavit in Esebon, usque ad terminos filiorum Ammon, et Galaad, ac terminum Gesuri et Machati, et omnem montem Hermon, et universam Basan, usque Salecha, omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Asteroth et Edrai, ipse fuit de reliquis Raphaim : percussitque eos Moses, atque delevit. Nolueruntque disperdere filii Israel Gesuri et Machati : et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem. Tribui autem Levi non dedit possessionem ; sed sacrificia et victimæ [h. et victimæ, non habet] Domini Dei Israel, ipsa est ejus hereditas, sicut locutus est illi. [C. LXI.] Dedit ergo Moses possessionem tribui filiorum Ruben juxta cognationes suas. Fuitque terminus eorum ab Aroer quæ sita est in ripa torrentis Arnon, et in valle ejusdem torrentis media : universam planitiem [h. et urbem quæ est in medio ejusdem torrentis, et universam planitiem], quæ dicit Medaba, Esebon, cunctosque viculos ejus [Vulg. earum], qui sunt in campestribus : Dibon quoque, et Bamoth-Baal, et oppidum Baal Maon, Jasa, et Cedemoth, et Mephaath, et Ciriaoth, et Sibama, et Sereth-Assahar in monte convallis. Beth-Phohor et Asedoth-Phisga, et Beth-Jisimoth ; omnes urbes campestres, universaque regna Seon regis Amorrhæi, qui regnavit in Esebon, quem percussit Moses cum principibus Madian : Evi, et Recem, et

^a In canone legitor, a solis ortu. Id vero fluxit e LXX interpretibus, qui legebant מזרחה mizrahach si-

ne ה locali in fine. Hodie in Hebreo est מזרחה, mizrahah, id est, ad ortum. MART.

Sur, et **Hur**, et **Reba**, duces [*Vulg. tac. duces*] **Seon** habitatores terræ. Et **Balaam** filium **Beor** harriolum occiderunt filii Israel gladio cum cæteris interfectis. Factusque est terminus filiorum **Ruben** **Jordanis** fluvius. Hæc est possessio **Rubenitarum** per cognationes suas urbium et viculorum. [C. LXII.] Deditque Moses tribui **Gad** et filiis ejus per cognationes suas possessionem, cuius hæc divisio est [b. cuius iste est terminus]. Terminus **Jaser**, et omnes civitates **Galaad**, dimidiisque partem terræ filiorum **Ammon**, usque ad **Aroer**, quæ est contra **Rabba**. Et ab **Esebon** usque **Ramat**, **Misphe** et **Batonim**: et a **Manaim** usque ad [b.] terminum **Dabir**. In valle quoque **Beth-Aram**, et **Beth-Nemra**, et **Soccoth**, et **Saphon** reliquam partem regni **Seon** regis **Esebon**: hujus quoque **Jordanis** finis est, usque ad extremam partem maris **Chenereth** trans **Jordanem** ad orientalem plagam. Hæc est possessio filiorum **Gad** per familias suas, civitates et villæ earum. [C. LXIII.] Dedit et dimidiæ tribui **Manasse**, filiisque ejus juxta cognationes suas possessionem, cuius hoc principium est: a **Manaim** universam **Basan**, et cuncta regna **Og** regis **Basan**, omnesque vicos **Jair**, qui sunt in **Basan**, sexaginta oppida. Et dimidiam partem **Galaad**, **Astharoth**, et **Edrai**, urbes regni **Og** in **Basan**: filii **Machir**, filii **Manasse**, dimidiæ parti filiorum **Machir** juxta cognationes suas. Hanc possessionem divit Moses in campestribus **Moab** trans **Jordanem** contra **Jericho** ad orientalem plagam. Tribui autem **Levi** non dedit possessionem: quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio ejus, ut locutus est illi.

[C. LXIV, Cap. XIV.] Hoc est quod possederunt filii Israel in terra **Chanaan**, quam dederunt eis **Eleazar** sacerdos et **Josue** filius **Nun**, et principes familiarum per tribus Israel: sorte omnia dividentes, sicut præceperat Dominus in manu **Mosi**, novem tribubus et dimidiæ tribui. Duabus enim tribubus et dimidiæ dederat Moses trans **Jordanem** possessionem: absque **Levitum**, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos: sed in eorum successerunt locum [b. non habet ea, sed sic: Quoniam filii Joseph in duas fuere divisi tribus] filii Joseph in duas divisi tribus, **Manasse** et **Ephraim**: nec acceperunt. Levitæ aliam in terra parlem, nisi urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta et pecora sua. Sicut præceperat Dominus **Mosi**, ita fecerunt filii Israel, et divisorunt terram. [B. XXII, C. LXV.] Accesserunt itaque filii **Juda** ad **Josue** in **Galgala**, locutusque est ad eum **Chaleb** filius **Jephonne** **Cenezæus**: Nosti quid locutus sit Dominus ad **Mosen** hominem Dei de me et te in **Cades-Barne**. Quadraginta annorum eram quando me misit Moses famulus Domini de **Cades-Barne**, ut considerarem terram, nuntiavique ei quod mibi verum videbatur. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi: et nibilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Juravitque Moses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio

A tua, et filiorum tuorum in æternum: quia secutus es Dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vi-tam mihi, sicut pollicitus est usque in præsentem diem. Quadraginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad **Mosen**, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum, sic valens, ut eo valebam tempore quando ad explorandum missus sum, illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum quam ad gradiendum. Da ergo mibi montem istum, quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo **Enacim** sunt et urbes [b. quem pollicitus est Dominus in die illa, quia tu quoque audisti, quod Enacim sunt ibi et urbes] magnæ atque munitæ, si forte sit Dominus tecum, et potero delere eos, sicut promisit mihi. [C. LXVI.] Benedixitque ei **Josue**, et tradidit [*Vulg. add. ei*] **Hebron** in possessionem. Atque ex eo fuit **Hebron** **Chaleb** filio **Jephonne** **Cenezæo** usque in præsentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel. Nomen **Hebron** ante vocabatur **Cariat-Arbe**: Adam maximus ibi inter **Enacim** situs est: et terra cessavit a præliis.

[B. XXIII, C. LXVII, Cap. XV.] Igitur sors filiorum **Judæ** per cognationes suas ista fuit, a termino **Edom**, desertum **Sin** contra meridiem, et usque ad extremam partem australis plagæ. Initium ejus a summitate maris salissimi, et a lingua ejus, quæ respicit meridiem. Egrediturque contra ascensum **Scorpionis**, et pertransit in **Sina**: ascenditque in **Cades-Barne**, et pervenit in **Eson**, ascendens **Addara**, et circumiens **Carcaa**, atque inde pertransiens in **Asemona**, et perveniens ad torrentem **Ægypti**: eruntque termini ejus mare magnum [b. non habet, magnum]. Hic erit finis meridianæ plagæ. Ab oriente vero erit initium, mare salissimum usque ad extrema **Jordanis**, et ea quæ respiciunt ad aquilonem, a lingua maris usque ad eundem **Jordanem** fluvium. Ascenditque terminus in **Beth-Ayla**, et transit ab aquiloni in **Beth-Araba**: ascendens ad lapidem **Boen** filii **Ruben**. Et tendens usque ad terminos **Debera** de **Valle Achor**, contra aquilonem respiciens **Galgalæ**, quæ est ex adverso ascensionis **Adommim**, ab australi parte torrentis: transitque aquas, quæ vocantur **Fons solis**, et erunt exitus ejus ad fontem **Rogel**. Ascenditque per convallem filii **Ennom** ex latere **Jebusæi** ad meridiem, hæc est **Jerusalem**, et inde se erigens ad verticem montis, qui est contra **Ge-Eunom** ad occidentem in summitate vallis **Raphaim** contra aquilonem. Pertransitque a vertice montis usque ad fontem aquæ **Nephilhoa**, et pervenit usque ad vicos montis **Ephron**: inclinaturque in **Baala**, quæ est **Cariath-Jarim**, id est, **urbs silvarum** [b. non habet]. Et circumit de **Baala** contra occidentem, usque ad montem **Seir**: transitque juxta latus montis **Jarim** ad aquilonem in **Cheslon**, et descendit in **Beth-Sames**, transitque in **Thamna**. Et pervenit contra aquilonem partis **Accaron** ex latere: inclinaturque **Sechrona**, et transit montem **Baala**: pervenitque in **Jebneel**, et maris magni contra occi-

dentein sive concluditur. Hi sunt termini filiorum Juda per circuitum in cognationibus suis. [C. LXVIII.] Chaleb vero filio Jephonne dedit partem in medio filiorum Juda, sicut præceperat ei Dominus : Cariath-Arbe patris Enac, ipsa est Hebron. Delevitque ex ea Chaleb tres filios Enac, Sesai et Abiman et Tholmai de stirpe Enac. Atque inde descendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-Sepher, id est, civitas litterarum [h. non habet]. [C. LXIX.] Dixitque Chaleb : Qui percusserit Cariath-Sepher, et reperit eam, dabo illi Axam filiam meam uxorem. Cepitque eam Othoniel, filius Cenez, frater Chaleb junior : deditque ei Axam filiam suam uxorem. Quæ cum pergerent simul, sua-^asa est a viro suo ut peteret a patre suo agrum. [C. LXX.] Suspiravitque ut sedebat in asino. Cui Chaleb : Quid habes, inquit ? At illa respondit : Da mihi benedictionem : terram australis et arenæ [h. non habet] dedisti mihi, junge et irriguam. De-^bdit itaque ei Chaleb irriguum superius et inferius. Hæc est possessio tribus filiorum Juda per cognationes suas. Erantque civitates ab extremis partibus filiorum Juda [h.] terminum Edom a meridie : Cab-sael et Eder et Jagur, et Cina et Dimona, Adeda, et Cedès ^b et Asor, et Jethnam, Ziph et Telem, Baloth et Asor nova [h. Asor nova ideo dicitur quia altera Asor vetus] et Carioth, Esron hæc est Asor. Amam,

* Contrarius est in Hebreo sensus hujus loci, neque vero ibi dicitur, Axam suasam suis a viro suo Othoniele, ut peteret agrum a patre suo Chaleb : sed quod ipsam Axa impulerit maritum ad petendum agrum hujusmodi. **לְאַשְׁר יָתַר עֲבֹדָה וְתִלְשֹׁל**, id est, et illa excitarit eum (maritum scilicet) ad petendum. Quod constantur legitur etiam infra, Judicum 1, 16, ubi de Axa, sive Achsa eadem narrantur. Veritati Hebraicæ consentit Corbeiensis unus ms. codex Bibliorum in nostra bibliotheca S. Germani a Pratis num. 1. Prima enim manu sic habet Josue xv, 18 : *Quæ, cum pergerent simul, suasit viro ut peteret a patre suo agrum.* Hanc lectionem prope erat ut amplectere inur, nisi unanimitis aliorum miss. codicum consensus tam hic quam Judicum capite primo, aliud suasisset : et lectori haud sane probarentur in una Scripturarum narratione diversæ ac dissidentes ejusdem contextus interpretationes. Ceterum hoc loco Hieronymus consuetudini LXX Seniorum, ut et alibi scriptus, se coaptavit, docetque in Epitaphio Paulæ, Othoniele, filium Jephonne, pro australi terra et arida, quas superiores et inferiores suscepisse possidendas. Unde non improbabilis omnino existit conjectura, Hieronymum de Axa ab Othoniele persuasa, idem sensisse quod LXX Translatores. Liberum tamen circa hæc lectoris esto judicium. MART.

— De Hebrei textus sensu disputatum eruditis viris in utramque partem : videtur enim econtrario pronuntiare, quod ipsam Axa virum suum ad petendum agrum excitarit : quemadmodum et parallelus textus capituli primi tum veteres versiones Syriaca atque Arabica, multi denique interpres ex iis etiam, qui adhærent Hebreo pressius, Vulgatam sententiam, lectionemque codicis Latinorum probant. Et refert quidem Martian. in uno Corbeiensi scriptum inventisse prima manu, *susasit viro*, quod postea mutatum est. Verum præterquam quod adulteras manus perspsi codicis eo ipso in loco fluxa est fides, contrarium sensum præferunt alli omnes, qui in verbis tan-

A Same, et Molada, et Aser-Gadda et Asemon, Beth-Phelet, et Aser-Sual et Ber-Sabee et Bazothia, Bala et Hilm, Esem et Eltholad, et Xil et Harmia, Siceleg et Mederhena et Sennenna, Lebaoth et Silim et Aen et Remmon. Omnes civitates viginti ^c novem, et villæ earum. [C. LXXII.] In campestribus vero : Estaol et Saraa et Asena, et Zanoe et Aen-Gannim, Taphphua et Enaim, et Jarimuth, Adulam, Soccho et Azeca et Sarim, Adithaim et Gedera et Giderothaim : et urbes quatuordecim, et villæ earum. Sanan et Adessa et Magdal-Gad, Delean et Mespha et Jecthel, Lachis et Bascat, et Aglon, Chebon et Lecmas et Cethlis Gideroth, Beth-Dagon et Neema et Macea : civitates sedecim, et villæ earum. Labana et Ether et Asan, Jephtha et Esna et Nesib, et Ceila et Achzib et Maresa : civitates novem et villæ earum. Accaron cum vicis et villulis suis. Ab Accaron usque ad mare : omnia quæ vergunt ad Azotum et viculos ejus. Azotus cum vicis et villulis suis. Gaza cum viculis [Vulg. vicis] et villulis suis, usque ad torrentem Ægypti, mare magnum et terminum ejus. Et in monte : Samir et Jathir et Soccho, et Denna et Cariath-Senna, hæc est Dabir; Anab et Isthemo, et Anim, Gosen et Olon et Gilo : civitates undecim et villæ earum. Arab et ^d Ruma et Esaan, et Janum et Bel-Thaphphua et Apheca, ^e Amata et Cariath-Arbe, hæc est Hebron et Sior : civitates novem, et

tum ab se invicem ablidunt. E nostris Urbinas habet, *Qui cum pergerent simul, etc.* Palatin., *Cumque pergerent simul, suasit ei, ut peteret, etc.* Quæ tamen lectione pro vetere, quæ non appetet, sequiori manu videtur substituta.

^b Utriusque Asor meminit sanctus Hieronymus libro de locis Hebraicis; ac juxta præsentem annotationem Canonis, istam Asor novam in Scriptura appellatam fuisse dicit, ad distinctionem veteris Asor, quæ fuit civitas regni Jabin. MART.

— Urbinas ms., *Capsel*, et mox *Addada*, et *Asiph*, et *Celem*, denique et *Asor* et *Naba nova*, quod nomen *Naba pro Nova* repetitum temere est. Plures autem cognomines Asor urbes S. Pater lib. de Nominibus recenset.

^c Idem ms., *civitates triginta novem*, etc. Evidem si descriptorum urbium numerum suppites, nedum viginti novem, quod præfert impressa lectione, sed triginta quinque reperias, quibus si addas Hebron, Dabit, et Cariath-Sepher, jam erunt triginta octo.

^d Pro Ruma, Hebreus et Chaldaeus legunt *Duma*, propter similitudinem *Resch*, et *Daleth*, quæ parvo apice distinguuntur. Contra, Isaiae cap. xx, quidam Hebreorum pro *Duma*, *Roma* legunt : volentes prophetiam contra Romanum regnum dirigi, frivola persuasione, qua semper in Idumæa nomine Romanos existimat demonstrari. Vide lib. v Comment. sancti Hieronymi in Isaiam. MART.

— Nostris. *Roma* legunt pari consensu : Hebreus habet *Duma*. Confer commentar. in Isaiae cap. xx.

^e Editi cum aliquot ins. legunt *Athmatha* : alii *Amatha*, vel *Admatha*. Canon autem *Umata* nunc habet, pro *Humata*, sive *Humita* hodierno Massoretharum. Illud tamen *Umata* derivari potuit ex *Eva* LXX interpretum. Primitus scriptum fuit in Canone *Amata*; quod Hieronymus legit in libris locorum et nominum Hebraicorum : nusquam vero *Humata* vel *Umata*. Porro in nominibus emendaonis, quæ in Græcis et Latinis codicibus, præter pauca, omnia corrupta Hieronymus repererat, nos quoque ita su-

villæ earum. Maon et Chermel et Ziph, et Jota, et Jezrael et Jacadaam et Zanoe, Accain, Gebaa, et Thamma : civitates decem, et villæ earum. Alul, et Beth-Sur, et Gedor, Mareth, et Beth-Anot, et Elthecon : civitates sex villæ earum. Cariath-Baal, hæc est Cariath-Jarim, arba silvæ [h. non babet], et Arebba : civitates duæ et villæ earum. In deserto Beth-Araba, Middin, et Schacha, Anchsan, et civitas Salis, et En-Gaddi : civitates sex, et villæ earum. [C. LXXXIII.] Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere : habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in presenti diem.

[B. XXIV, Cap. XVI.] Cecidit quoque sors filiorum Joseph, ab Jordane contra Jericho et aquas ejus ab oriente : solitudo quæ ascendit de Jericho ad montanam [Vulg. montem] Beth-El : et egreditur de Beth-El, Luzam : transitus terminus Archi-Ataroth. Et descendit ad occidentem juxta terminum Jephleti, usque ad [h.] terminum Beth-Horon inferioris, et Gazer : finiunturque regiones ejus mari magno. [C. LXXXIV.] Possederuntque filii Joseph Manasse et Ephraim. Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas : et possessio eorum contra orientem, Ataroth-Addar usque Beth-Horou superiorem. Egredunturque confinia in mare : Meehmeth vero aquilonem respicit, et circunxit [h.] terminum contra orientem in Tanath-Selo : et pertransit ab oriente Janoe. Descenditque de Janoe in Ataroth et Naratha : et pervenit in Jericho, et egreditur ad Jordane. De Taphphua pertransit contra mare in Vallem arundineti, suntque egressus ejus in mare salissimum [h. non habet salissimum]. [C. LXXV.] Haec est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas. Urbesque separatae sunt filii Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse, et villæ earum [C. LXXXVI.] Et non interfecerunt filii Ephraim Chanañæum, qui habitabat in Gazer: habitavitque Chananæus in medio Ephraim usque in diem hauc tributarius.

[C. LXXVII, Cap. XVII.] Cecidit autem sors tribui Manasse (ipse est enim primogenitus Joseph) : Machir primogenito Manasse patri Galaad, qui fuit vir [Vulg. tac. vir] pugnator, habuitque possessionem Galaad et Basan : et reliquis filiorum Manasse juxta familias suas, filii Abiezer, et filii Helech, et filii Esriel, et filii Sechem, et filii Epher, et filii Semida. Iste sunt filii Manasse, filii Joseph, mares, per cognationes suas. [C. LXXVIII.] Salphaad vero filio Epher, filii Galaad, filii Machir, filii Manasse, non erant filii, sed sole filii : quarum ista sunt nomina. Maala et Noa et Eglæ et Melcha et Thersa. Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, et Josue, filii Nun, et principum, dicentes : Dominus præcepit per manum Mosi, ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Beditque eis juxta imperium Domini possessionem, in medio fratrum patris earum. Et ceciderunt funieuli Manasse decem, abeque terra Galaad davimus, ut nullies tæderet copti laboris ac hujusce restitutionis. MART.

et Basan trans Jordane. Filii enim Manasse possederunt hereditatem in medio filiorum ejus. [C. LXXIX.] Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant. Fuitque terminus Manasse ab Aser, Machmathath, quæ respicit Sichem, et egreditur ad dextram juxta habitatores foedis Taphphuæ. Etenim in sortem Manasse ceciderat terra Taphphuæ, quæ est juxta terminos Manasse filiorum Ephraim. Descenditque terminus vallis arundineti in meridiem torrentis civitatum Ephraim, quæ in medio sunt urbium Manasse : terminus Manasse ab aquilone torrentis, et exitus ejus pergit ad mare : ita ut ab austro sit possessio Ephraim, et ab aquilone Manasse, et ultraque claudat mare, et conjugatur sibi in tribu Aser ab aquilone, et in tribu Issachar ab oriente. Fuitque hereditas Manasse in Issachar, et in Aser Beth-San et viculi ejus, et Jeblaam cum viculis suis, et habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque En-Dor cum viculis suis, similiterque habitatores Thanach cum villis [Vulg. viculis] suis, et habitatores Mageddo cum viculis suis, et tercia pars urbis Napheth. [C. LXXX.] Nec potuerunt filii Manasse has civitates subvertere, sed ceperit Chananæus habitare in terra ista [Vulg. sua]. Postquam autem convaluerunt filii Israel, subiecerunt Chananæos, et fecerunt sibi tributaries, nec interfecerunt eos. [B. XXV.] Locutique sunt filii Joseph ad Josue, atque dixerunt : Quare dedisti mihi possessionem sortis funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? Ad quos Josue ait : si populus tuulus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pherez et Raphaim : quia augusta est tibi possessio montis Ephraim. Cui responderunt filii Joseph : Non poterimus ad montana descendere, cum ferreis curribus utatur Chananæi, qui habitant in terra campestris, in qua sita sunt Beth-San cum viculis suis, et Jezrael medianam possidens vallem. Dixitque Josue ad dominum Joseph, Ephraim et Manasse : Populus tuulus es, et magis fortitudinis, et non habebis sortem unam ; sed transibis ad montem, et succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia : et poteris ultra procedere cum subiectis Chananæum, quem dicas ferreis habere currus, et esse fortissimum.

[T. VIII, B. XXVI, C. LXXXI, Cap. XVIII.] Congregaque sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, et fuit eis terra subjecta. [C. LXXXII.] Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, que necedunt accepérant possessiones suas. Ad quos Josue ait : Usquequo marceritis ignavia, et non intratis ad possidendum terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis? Eligite de singulis tribubus ternos viros, et mittatis eos, et pergeant atque circumneant terram, et describant eam juxta numerum uniuscujusque multitudinis : referantque ad me quod deseriperint. Dividite vobis terram in septem partes : Judas sit in

— Palatin. mss., Alme: Urbinas, Amatha. Helenses est magis.

terminis suis ab australi plaga, et dominus Joseph ab aquilone. Medium inter hos terram in septem partes describite [h. Vos vero terram in septem partes describete] : et hoc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem, quia non est inter vos pars Levitarum, sed sacerdotium Domini est coram hereditas. Gad autem et Ruben, et dimidia tribus Manasse, jam acceperunt possessiones suas trans Jordanem ad orientalem plagam : quas dedit eis Moses famulus Domini. [B. XXVII.] Cumque surrexissem viri, ut pergerent ad descrihendam terram, praecipit eis Josue, dicens : Circuite terram et describite eam, ac revertimini ad me, ut hic coram Domino^a, in Silo, mittam vobis sortem. Itaque perrexerunt, et lustrantes eam, in septem partes divisoruerunt, sebentes in volumine. Reversique sunt ad Ioseph in estra Silo. [C. LXXXIII.] Qui misit sortes coram Domino in Silo, dividitque terram filios Israel in septem partes [h. juxta divisiones eorum]. Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas, ut possiderent terram [Vulg. tac. terram] inter filios Juda et filios Joseph. Fuitque terminus eorum contra aquilonem ab Jordane : pergens juxta latus Jericho septentrionalis plague, et inde contra occidentem ad montana descendens, et perveniens in solitudinem Beth-Aven, atque pertransiens juxta Lusam ad meridiem, ipsa est Beth-El : descenditque in Ataroth-Addar, in montem qui est ad meridiem Beth-Horon inferioris. Et inclinatur circumiens contra mare ad meridiem montis qui respicit Beth-Horon contra Africum : suntque exitus ejus in Cariath-Baal, que vocatur et Cariath-Jarim, urbem filiorum Juda. Hæc est plaga contra mare, et [Vulg. ad] occidentem. A meridie autem ex parte Cariath-Jarim egreditur terminus contra mare, et pervenit usque ad fontem aquarum Nephthoa. Descenditque in partem montis qui respicit Vallem filiorum Ennon : et est contra septentrionalem plagam in extrema parte Vallis Raphaim. Descenditque in Gé-Eunom, id est, Vallis Eunom [h. non habet] juxta latus Jebusæ ad austrum : et pervenit ad fontem Rogel, transiens ad aquilonem, et egrediens ad Eu-Semes, id est, fontem Solis [h. non habet] : et pertransit usque ad tunulos, qui sunt e regione asceusus, Adommin : descenditque ad Aben-Boen, id est, lapidem Boen [h. non habet] filii Ruben, et pertransit ex latere aquilonis ad campostria : descenditque in planitiem, et prætergreditur contra aquilonem Beth-Agra : suntque exitus ejus contra linguam maris salissimi ab aquiloni in fine Jordani ad australi plagam, qui est terminus illius ab oriente. Hæc est possessio filiorum Benjamini per terminos suos in circuitu, et familias^b suas. [C. LXXXIV.] Fueruntque civitates ejus, Jericho et Beth-Agra et Vallis Casis, Beth-

^a MSS. coram Domino Deo ; sed Hebreus non habet vocem Deo. Nomina autem Dei et Domini addita sepius reperiuntur in Græcis et Latinis exemplaribus ; que tamquam superflua radenda monet S. Hieronymus. MART.

A Arava et Semaraim et Beth-El et Avim et Aphphara et Ophra, Villa Emona et Ophni et Gabee : civitates duodecim, et villæ earum. Gabaon et Rama et Beroth et Mesphe, Caphera et Ammosa et Recem, Jarephel et Tharsala, et Sela, Eleph, et Jebus, quæ est Jerusalem, Gabaath, Cariath : civitates quatuordecim et villæ earum. Hæc est possessio filiorum Benjamin iuxta familias suas.

[C. LXXXV, Cap. XIX.] Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas : suntque hereditas eorum in medio possessionis filiorum Juda : Ber-Sabee et Sabee et Molada et Aser-Sual, Bala et Asem et Eltholad, Bethul et Arma et Siceleg et Beth-Marchaboth et Aser Susa et Beth Lebaoth et Sareon : civitates tredecim et villæ earum. Ain, Renmon, et Athar, et Asan : civitates quatuor et villæ earum : omnes viculi per circuitum urbium istarum usque ad Balath-Beer Ramath contra australi plagam. Hæc est hereditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas, in funiculo et possessione filiorum Juda, quæ major erat. Et idcirco possederunt filii Simeon in medio hereditatis eorum. [C. LXXXVI.] Cecidit quoque sors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas, et factus est terminus possessionis eorum usque Sarid. Ascenditque de mari et Marala, et pervenit in Debbaeth, usque ad torrentem qui est contra Jecennam. Et revertitur de Sarid contra orientem in fines Cheseleth-Thabor, et egredietur ad Dabrat, descenditque contra Japhie. Et inde pertransit [Vulg. add. usque] ad Orientalem plagam Gethæ-EPher, Itha-Casin, et egredietur in Remmon. Amthoar, Anea. Et circumit ad aquilonem Annathon : suntque egressus ejus Vallis Jephtha-El, et Cateth et Nealal et Semron et Jedala et Beth-Leem : civitates duodecim et villæ earum. Hæc est hereditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, urbes et viculi earum. [C. LXXXVII.] Issachar egressa est sors quarta per cognationes suas. Fuitque ejus hereditas [h. terminus], Jezraela et Chasaloth et Sunem et Aphraim, Seon, et Anaarath et Rabbit et Cesion, Abes, et Rameth, et Eu-Gannim, et Eu-Adda, et Beth-Phases. Et pervenit terminus ejus usque Thabor et Seesima et Beth-Semes : eruntque exitus ejus Jordani : civitates sedecim et vilæ earum. Hæc est possessio filiorum Issachar per cognationes suas, urbes et viculi earum. [C. LXXXVIII.] Ceciditque sors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas : suntque terminus eorum Alcath et Oali et Beten et Axaph, Elmelech et Amaad et Messal, et pervenit usque ad Carmelum maris et Sior, Lubanath. Ac revertitur contra orientem Beth-Dagou, et pertransit usque Zabulon et Vallem Jephtha-El contra aquilonem in Beth-Emec et Nehiel. Egrediturque ad lævam Chabul, et

— Addunt idem ms. Deo : sed Urbinas præterea vestro.

^b Palat. quoque nostris ms. singulas habet pro suas, eodem sensu.

^a Achran [h. Hebron] et Roob et Ammon et Cane, usque ad Sidonem magnam. Revertiturque in Orma usque ad civitatem munitissimam Tyrum, et usque Osa : eruntque exitus ejus in mare de funiculo Achziba, et Amma et Aphec et Roob : civitates vi-ginti duae et villæ earum. Hæc est possessio filiorum Aser per cognationes suas, urbesque et viculi earum [C. LXXXIX.] Filiorum Nephthali sexta sors occidit per familias suas, et cœpit terminus de Heleph et Elon in Sananim, et Adami, quæ est Neceb, et Jebnael usque Lecum, et egressus eorum usque ad Jordanem : revertiturque terminus contra occiden-tem in Aznot-Thabor, atque inde egreditur in Uco-ca, et pertransit in Zabulon contra meridiem, et in Aser contra occidentem, et in Juda ad Jordanem contra ortum solis : et civitates munitissimæ, Ased-dim, Ser et Ammath, et Reccath et Chenereth, et Edema et Arama, Asor, et Cedes et Edrai, et En-Asor, et Jeron et Magdal-El, Harem et Beth-Anath et Beth-Semes : civitates decem et novem, et villa-carum. Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas, urbes et viculi earum. [C. XC.] Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima, et fuit terminus possessionis ejus Sa-raa et Esthaol, et Air-Semes, *id est*, civitas Solis [h. non habet]. Selein et Ajalon et Jethela, Elon et Themnatha et Achron, Elthece, et Gebbethon et Baalath, Jud et Bene-Barac et Geth-Remon : Aquæ Jercon et Arecon, cum termino qui respicit Joppen, et ipso fine concluditur. [C. XCI.] Ascenderuntque filii Dan, et pugnaverunt contra Lesem, ceperuntque eam, et percusserunt in ore gladii, ac possederunt, et habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus Lesem-Dan [h. vocantes Lesem-Dan], ex no-mine Dan patris sui. Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, urbes et viculi ea-rum. [C. XCII.] Cumque complesset sorte dividere terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Josue filio Nun in medio sui, juxta præceptum Domini, urbem quam postulavit, Tham-nath-Seraa in monte Ephraim, et ædificavit civitatem, habitavitque in ea. Hæ sunt possessiones quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarium, ac tributum Israel, in Silo, coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitique sunt terram.

[T. IX, B. XXVIII, C. XCIII, Cap. XX.] Et locutus est Dominus ad Josue, dicens : Loquere filii Israel, et dic eis : Separate urbes fugitivorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Mosi, ut confugiat ad eas quicunque animam percusserit nescius, et possit evadere iram proximi, qui ultius est sanguinis : cum ad unam harum confugerit civitatum, statique ante portam civitatis, et loquetur senioribus urbis illius, ea quæ se comprobent innocentem : sic que suscipient eum, et dabunt ei locum ad habitan-dum. Cumque ultius sanguinis eum fuerit persecutus,

A non tradent in manus ejus : quia ignorans percussit, proximum ejus, nec ante biduum, triduumve, ejus probatur inimicus. Et habitat in civitate illa, do-nec stet ante judicium causam reddens facti sui, et moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tempo-re : tunc revertetur homicida, et ingredietur civita-tem et domum suam de qua fugerat. Decreveruntque [h. sanctificaverunt] Cedes in Galilæa montis Neph-thali, et Sichem in monte Ephraim, et Cariath-Ar-be, ipsa est Hebron, in monte Juda. [C. XCIV.] Et trans Jordanem contra orientalem plagam Jericho, statuerunt Bosor [h. Beser], quæ sita est in cam-pestri solitudine, de tribu Ruben, et Ramoth in Ga-laad de tribu Gad, et Gaulon in Basan de tribu Ma-nasse. Hæ civitates constitutæ sunt cunctis filiis Is-rael et advenis qui habitabant inter eos, ut fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, et non moreretur in manu proximi, effusum sanguinem vin-dicare cupientis, donec staret ante populum exposi-turus causam suam.

[C. XCV, Cap. XXI.] Accesseruntque principes familiarum Levi ad Eleazar sacerdotem, et Josue filium Nun, et ad duces cognitionum per singulas tribus filiorum Israel : locutique sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt : [B. XXIX.] Dominus præcepit per manum Mosi, ut darentur nobis urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta. Dederuntque filii Israel [h. Levitis] de possessionibus suis juxta imperium Domini, ci-vitates et suburbana earum. [C. XCVI.] Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacer-dotis, de tribubus Juda, et Simeon, et Benjamin, ci-vitates tredecim. Et reliquis filiorum Caath, *id est* Levitis qui superfluerant de tribubus Ephraim, et Dan, et dimidia tribu Manasse, civitates decem. [C. XCVII.] Porro filii Gerson egressa est sors, ut acciperent de tribubus Issachar et Aser et Nephthali, dimidiaque tribu Manasse in Basan, ci-vitates num ero tredecim. [C. XCVIII.] Et filii Merari per co-gnationes suas de tribubus Ruben et Gad et Zabu-lon, urbes duodecim. Dederuntque filii Israel Lev-ititis civitates et suburbana earum, sicut præcepit Do-minus per manum Mosi, singulis sorte tribuentis. De tribubus filiorum Juda et Simeon dedit [h. dede-runt] Josue civitates : quarum ista sunt nomina, fi-liis Aaron per familias Caath Levitici generis (pri-ma enim sors illis egressa est) [h. filiis Aaron per familias Caath Levitici generis prima sors egressa est] Cariath-Arbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda, et suburbana ejus per circumferentiam. Agros vero et villas ejus dederat [h. dederunt] Cha-leb filio Jephonne ad possidendum. [C. XCIX.] Dedit ergo filii Aaron sacerdotis, Hebron confugii ci-vitatem, ac suburbana ejus : et Lebnam cum subur-banis suis : et Jether, et Isthimoa, et Holon, Dabir, et Ain, et Juta, et Beth-Semes, cum suburbanis suis : ci-vitates novem, de tribubus, ut dictum est, duabus.

^a Ita mss. omnes : editi vero legunt Abram. MART.

De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon, et Gabae, et Anathoth, et Almon cum suburbanis suis : civitates quatuor. Omnes simul civitates filiorum Aaron sacerdotis, tredecim, cum suburbanis suis. Reliquis vero per familias filiorum Caath Levitici generis, hæc est data possessio. De tribu Ephraim urbes confugii, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gazer et Cebzaim et Beth-Horon, cum suburbanis suis, civitates quatuor. De tribu quoque Dan, Elthece et Gebbethon, et Ajalon et Geth-Remon, cum suburbanis suis, civitates quatuor. Porro de dimidia tribu Manasse, Thanach et Geth-Remon, cum suburbanis suis, civitates duæ. Omnes civitates decem, et suburbana earum, datae sunt filiis Caath inferioris gradus. [C. C.] Filiis quoque Ger-son Levitici generis dedit de dimidia tribu Manasse

* Post urbes Zabulonias addunt editi et mss. aliquot libri : *De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Bosor in solitudine, Misor et Jaser, et Jethson et Mephaath, civitates quatuor cum suburbanis suis* : quod e LXX Translatoribus fluxisse vix dubium esse potest : nam quæ leguntur in Hebræis voluminibus, alii verbis, ut mox dicemus, concepta sunt. Ne quid vero diligentix, aut fidei a nobis queat desiderari, ubi maxima videntur ad intelligentiam Scripturarum momenta : quæcumque versiculi istiū absentiam, variantesque spectant lectiones Hebræorum, Græcorum, ac Latinorum, non gravabimur dicere. Itaque sciendum primo in Græcis LXX Interpretum exemplaribus omnia esse consona, præter pauca levioris momenti, et unam variantem lectionem, quam Nobilius assert, dicens in aliquo libro esse, *Bosor in solitudine Misor*, pro his quæ in textu leguntur, *Bosor in deserto* : *Miso, et suburbana ejus*, etc. Apud Latinos autem dissidia benc multa : abest enim integer ille versus 36 in mss. antiquioribus ac melioris notæ, puta in Regio nis. codice, num. 5563, Colbertino Aniciensi, num. 157, Corbeiensibus 1 et 10, et in uno S. Germani, num. 157. Denique exscriptor Canonis Heb. verit. ad fidem alterius exemplaris castigatoris suum emendans, universa verba hæc litura delevit, ut similia quædam additamenta. Tres tantummodo habemus recentiores mss. codices Bibliorum, qui legunt comma predicitum, prout exstat positum in Vulgata nostra Latina, non tumultuario ordines Bibliorum Roberti Stephani et theologorum Lovaniensium, ubi prius commemo-rantur virb's Galaditarum Meraritis concessæ, quam Rubenitarum : in quo peccavit etiam Syrus interpres recensus urbes de tribu Ruben, ante eas quæ fuerunt e tribu Zabulonis. His ita observatis, manifestum appareat, exemplaria Hebraica Hieronymi aliqua sui parte fuisse mutila, nec versus omnes Bibliorum habuisse ascriptos : quia si fuissest in eis versiculus 36 bujus capitii xxi Josue, Latine illum Hieronymus reddidisset, et in antiquioribus editionis Latinæ S. Doctoris codicibus reperiatur, in quibus abesse supra dicebamus. Vera est igitur annotatio Hebraicorum librorum, qua docemur in Hillelis et aliis vestigatoribus libri Josue exemplaribus Hebræis abesse duos versus (nos unum dicimus) in quibus quatuor Rubenitarum urbes memorantur : cum enim Hieronymi ætate in aliquot libris desiderarentur, inficiari nullus potest et in quibusdam aliis fuisse omissos. Sed de Hebræis voluminibus hæc notanda supersunt, nempe in vetustis et optimis nonnullis mss. exemplaribus eo modo haberet : *וְמִמְתָּה רָאַב אֶת עַיר בְּקָלָם* הרחץ את בְּנֵר בְּמִדְבָּר וְאֶת בְּגִנְשִׁיה אֶת הַצָּה וְאֶת בְּגִנְשִׁיה : *אֶת קְדֻשָּׁה וְאֶת מִגְרָשָׁה וְאֶת מִפְנִית וְאֶת בְּגִנְשִׁיה* : *עֲדִים אֶרְבָּע* : quod a nobis ita legitur : *Ummimatte*

A confugii civitatem [Vulg. civitates] Gaulon in Basan, et Bosram [h. Bosthram], cum suburbanis suis, civitates duas. Porro de tribu Issachar, Cesion, et Dabrat, et Jarimuth, et En-Gannim, cum suburbanis suis, ci-vitates quatuor. De tribu autem Aser, Misal et Abdon et Eleath et Roob, cum suburbanis suis, civitates quatuor. [C. Cl.] De tribu quoque Nephthali civitatem [Vulg. civitates] confugii : Cedes in Galilea, et Ammoth Dor, et Carthan, cum suburbanis suis, civitates tres. Omnes urbes familiarum Gerson, tredecim cum suburbanis suis. Filiis autem Merari Levitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon, Jecenam et Chartha et Damna et Nala, civitates quatuor cum suburbanis suis. * Et de tribu Gad civitates confugii, Ramoth in Galaad et Manaim et Esebon et Jaser, civitates

C reuben, eth-hir mielat harotseahh : eth-betser bammidbar, veeth-migrascheha; eth-jahatsa, veeth-migrascheha. Eth-cedemoth, veeth-migrascheha; veeth-mephahat, veeth-migrascheha, arim arba. Interpretatur autem : *Et de tribu Ruben, civitate refugii homicidæ, Bosor in deserto, et suburbana ejus, et Jæsa, et suburbana ejus. Cedemoth et suburbana ejus ; et Mephaath et suburbana ejus civitates quatuor. Porro hæc verba scripta reperiuntur in mss. Hebræo codice Regio n. 7, et in altero optimo exemplari ms. notato BB. 32 in bibliotheca domus Orationis Parisiensis in vico S. Honorati : in quo tamen ultimo codice secunda manus expunxit, non versus duos integros, ut per-eram asserit Ricardus Simon lib. 1 Hist. Criticæ vet. Test. cap. 22, sed solummodo quatuor aut quinque verba, quæ non leguntur in aliis exemplaribus Hebræorum, nec in impressis. Verba expuncta sunt isthæc, eth hirmiclat harotseahh... bammidhar, id est, urbem refugii homicidæ. . . . . in deserto. Quatuor aut quinque his verbis exceptis, cætera scripta sunt in mss. exemplaribus Régie bibliothecæ, n. 5 et n. 6, in uno etiam ms. codice viri clarissimi Pauli Pelissoni, quem bibliothecæ nostræ S. Germani a Pratis nuper donavit, inque plurimis aliis, quos brevitas ergo non recensemus. Exstant etiam nonnulli, sed recentiores, in quibus absunt duo versus prædicti, quemadmodum et in antiquis Latinis libris. Unde exploratum habemus, et antiqua, et recentiora, sive, infinitæ extatis volumina quædam Hebreæ, errore librariorum esse mutila : indeque sit ut hoc loco Josue, imperfectam habemus uno vel duobus versiculis versionem Latinam Hieronymi, qui sæpius testatur se nihil mutasse de veritate Hebraica, sed puro ac fideliter sermone sue lingua hominibus editionem novam condidisse. Mutila diximus antigrapha quædam Hebraicorum, atque imperfectam hic loci Hieronymianam versionem, quia nisi duobus his versibus ascriberentur quatuor urbes de Rubenitarum hæreditate, summa duodecim civitatum, quæ Meraritis attributæ dicuntur, nullatenus consici posset : quam tamen in Scriptura vers. 38 expresse subductam legimus. Supplendos igitur locus in versione Hieronymi ex LXX translatione Græca, vel potius e versibus 78 et 79 capitii vi lib. i Paralipomenon, ubi eadem verba, quæ hoc loco desiderantur, reperiuntur expressa tam in Hebræis, quam in Latinis exemplaribus. MART.*

— Supplet Palatin. ms. ad oram libri pericopen, quam addunt Vulgati libri, *De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho, civitates refugii, Bosor in solitudine Misor et Jaser, et Jethson et Mephaath, civitates quatuor cum suburbanis suis*. Notum porro, hunc versiculum et in Hebræis codicibus jamdiu olim de-siderari, quod ei Massora notat, et R. David Kimchi. Quin et Hieronymi aeo defuisse illum vulgo

quatuor cum suburbanis suis. Omnes urbes filiorum Merari per familias et cognationes suas, duodecim. Itaque universae civitates Levitarum in medio possessionis filiorum Israel, fuerunt quadriginta octo cum suburbanis suis, singula per familias distributa. [C. CH.] Deindeque Dominus [Vulg. add. Deus] Israeli omnem terram, quam traditorum se patribus eorum juraverat : et possederunt illam, atque habitaverunt in ea. [B. XXX.] Dataque est ab eo Pax in omnes per circuitum nationes : nullusque eis hostium resistere ausus est, sed cuncti in eorum dictione redacti sunt. Ne unum quidem verbum, quod illis prestaturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

[T. X, C. CHI, Cap. XXXII.] Eodem tempore vocavit Josue Robenitas, et Gadditas, et dimidiam tribum Manasse, dixitque ad eos : Feceistis omnia quae vobis praecepit Moses famulus Domini : mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore, usque in praesentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem ac pacem, sicut pollicitus est : revertimini, et ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis, quam tradidit vobis Moses, famulus Domini, trans Jordanem : ita dumtaxat, ut custodiatis attente, et opere compleatis mandatum et legem quam praecepit vobis Moses, servus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et amboletis in omnibus vils ejus, et observetis mandata illius, adhaeratisque ei, ac serviatis in omni corde, et in omni anima vestra. Benedixitque eis Josue, et dimisit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua. Tribui autem Manasse mediae possessionem Moses dederat in Basan : et idecirco medie quae superfuit, dedit Josue sorteum inter ceteros fratres suos trans Jordanem ad occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, et benedixisset illis, dixit ad eos : In multa substantia atque divititis revertimini ad sedes [h. ades] vestras, cum argento et auro, æro ac ferro, et ueste multiplici : dividite prædam hostium cum fratribus vestris. Reversique sunt, et abierunt filii Ruben, et filii Gad, et dimidia tribus Manasse, a filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galad terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Mosi. [B. XXXI, C. CIV.] Cumque venissent ad tumulos Jordanis in terra Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis. Quod cum audissent filii Israel, et ad eos certi nuntii detulissent, edificasse filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse,

eruditæ arbitrantur; quo enim modo haberi notamus in Vulgatis libris, ex Graecis τῶν LXX translati ad verbum est. Disputant vero hanc de re multi, eam Martianæus in annotatione, eam critici sacri atque interpres. Quod factum special S. Petrus, ferme persæsum est inibi, non potuisse illum a LXX accipere, nisi si antea animadvertisset in Hebreo versi-

altare in terra Chanaan, super Jordanis tumulos, contra filios Israel [b. in transitu filiorum Israel] : couaserunt omnes in Sion, ut ascenderebant et dimicarent contra eos. Et interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotem, et decem principes cum eo, singulos de tribubus singulis. Qui venerunt ad filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, in terram Galaad : dixeruntque ad eos : Hac mandat omnis populus Domini : Quæ est ista transgresio? Cur reliquistis Dominum Deum Israel ædificantes altare sacrilegum, et a cultu illius recedentes? Au parvus vobis est quod peccatis in Beel-Plegor [b. Phohor], et usque in praesentem diem macula hujus sceleris in nolis permanet? multique de populo corruerunt? Et vos hodie reliquistis Dominum, et cras in universum Israel ejus ira desaxiet. Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestram, transite ad terram, in qua tabernaculum Domini est, et habitate inter nos : tantum ut a Domino, et a nostra consortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei nostri. Nonne Achiam filius Zare præterit mandatum Domini, et super omnem populum Israel ira ejus incubuit? Et ille erat unus homo: atque utinam solus periret in scelere suo. Responderuntque filii Ruben et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, principibus legationis Israel : fortissimus Deus Dominus, fortissimus Dens Dominus, ipse novit, et Israel simul intelligit: si prævaricationis animo hoc altare construximus, non custodiat nos, sed puniat nos in praesenti: et si ea mente fecimus, ut holocausta, et sacrificium et pacificas victimas super eo impuneremus, ipse querat et judicet; et non ea magis cogitatione atque traetatu, ut diceremus: Cras dicent filii vestri filii nostris: Quid vobis et Domino Deo Israel? terminum posuit Dominus inter nos et vos, o filii Ruben et filii Gad, Jordanem fluvium: et idecirco partem non habetis in Domino. Et per hanc occasionem avertent filii vestri filios nostros a timore Domini. Putavimus itaque melius, et diximus: Exstruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerenda, sed in testimonium inter nos et vos, et sobolem nostram vestramque progeniem, ut serviamus Domino, et iuris nostri sit offerre holocausta, et victimas, et pacificas hostias: et nequaquam dicant cras filii vestri filii nostri: Non est vobis pars in Domino. Quod si volunt dicere, respondebunt eis: Ecce altare Domini, quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum. Absit a nobis hoc scelus, ut recedamus a Domino, et ejus vestigia relinquamus, exstructo altari ad holocausta, et sacrificia, et victimas offre-

culum istum deesse. Quod si observarit, tum vero vix credam, quod de Hebraici archetypi lacuna lectorem monere preterierit in praefatione, aut alibi occasione arrepti: quod autem supplere maluerit locum ex LXX cum prestare id longe rectius posset ex Aquila et Symmacho, ne vix quidem.

rendas, præter altare Domini Dei nostri, quod ex-
structum est ante tabernaculum ejus. Quibus auditis,
Phinees sacerdos, et principes legationis Israel, qui
erant cum eo, placati sunt: et verba filiorum Ru-
ben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, libentissime
suscepérunt. Dixitque Phinees filius Eleazar sacer-
dos ad eos: Nunc scimus quod nobiscum sit Domi-
nus, quoniam alieni estis a prævaricatione hæc, et
liberastis filios Israel de manu Domini. Reversusque
est cum principibus a filiis Ruben et Gad, de terra
Galaad, finium Chanaan, ad filios Israel, et retulit
eis. Placuitque sermo cunctis audientibus. Et lau-
daverunt [h. benedixerunt] Deum filii Israel, et ne-
quaquam ultra dixerunt, ut ascenderent contra eos,
atque pugnarent, et delerent terram possessionis
eorum. Vocaveruntque filii Ruben, et filii Gad, al-
tare quod extruxerant, Testimonium nostrum,
quod Dominus ipse sit Deus.

[T. XI, B. XXXII, C. CV, Cap. XXIII.] Evoluto
autem multo tempore, postquam pacem Dominus
dederat Israeli, subjectis in gyro nationibus uni-
versis, et Josue erat longævus, et personilis ætatis:
vocavit Josue omnem Israelem, maioresque natu,
et principes ac duces, et magistros, dixitque ad eos:
Ego senui, et progressioris ætatis sum: vosque
cernitis omnia, quæ fecerit Dominus Deus vester
cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vo-
bis ipse pugnaverit: et nunc quia vobis sorte divi-
sil omnem terram, ab orientali parte Jordanis us-
que ad mare magnum, multæque adhuc supersunt
nationes; Dominus Deus vester disperdet eas et
aferet a facie vestra, et possidebitis terram, sicut
vobis pollicitus est. Tantum confortamini, et estote
solliciti ut custodiatis cuncta quæ scripta sunt in
volume legis Mosi: et non declinetis ab eis nec
ad dexteram nec ad sinistram: ne postquam intra-
veritis ad gentes, quæ inter vos futuræ sunt, juretis
in nomine deorum earum, et serviatis eis, et ado-
retis illos: sed adhæreatis Domino Deo vestro:
quod fecistis usque in diem hanc. Et tunc aferet
Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas
et robustissimas; et nullus vobis resistere poterit.
Unus e vobis persecetur hostium mille viros: quia
Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut
pollicitus est. Hoc tantum diligentissime præcavete,
ut diligatis Dominum Deum vestrum. Quod si vo-
lueritis gentium barum, quæ inter vos habitant,
erroribus adhærere, et cum eis miscere connubia,
atque amicitias copulare: jam nunc scitote quod
Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem ves-
tram, sed sint vobis in foveam ac laqueum, et offendiculum
ex latere vestro, et sudes in oculis vestris,
donec vos aferat atque disperdat de terra hac op-
tima, quam tradidit vobis. [C. CVI.] En ego hodie
ingrediar viam universæ terræ, et ^a toto corde, et
toto animo cognoscetis, quod de omnibus verbis,

A quæ se Dominus præstatutum vobis esse pollicit
est, unum non præterierit incassum. Sicut ergo im-
plevit opere quod promisit, et prospera cuncta ve-
nerunt: sic adducet super vos quidquid malorum
communitus est, donec vos auferat atque disperdat
de terra hæc optima, quam tradidit vobis, eo quod
præterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit
vobiscum, et servieritis diis alienis, et adoraveritis
eos: cito atque velociter consurget in vos furor Do-
mini, et auferemini de terra hæc optima, quam tra-
didit vobis.

[B. XXXIII, Cap. XXIV.] Congregavitque Josue
omnes tribus Israel in Sichem, et vocavit maiores
natu, ac principes, et judices, et magistros: stet-
runtque in conspectu Dei [Vulg. Domini]: et ad

B populum sic locutus est: Hæc dicit Dominus Deus
Israel: Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab
initio. Thare pater Abraham et Nahor: servieruntque
diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de
Mesopotamia finibus: et adduxi eum in terram
Chanaan, multiplicavique semen ejus, et dedi ei
Isaac: illique rursum dedi Jacob et Esau. Et quibus,
Esau dedi montem Seir ad possidendum: Jacob vero
et filii ejus descenderunt in Ægyptum. Misique Mo-
sen et Aaron, et percussi Ægyptum multis signis
atque portentis. Eduxique vos et patres vestros de
Ægypto, et venistis ad mare: persecutique sunt
Ægyptii patres vestros cum curribus et equitatu,
usque ad mare Rubrum. Clamaverunt autem ad Do-
minum filii Israel [h. non habet]: qui posuit tene-
bras intè vos et Ægyptios, et adduxit super eos
mare, et operuit illos. Viderunt oculi vestri cuncta
qua in Ægypto fecerim, et habitasti in solitudine
multo tempore: et introduxi vos ad terram Amor-
rhæi, qui habitabat trans Jordanem. Cumque pu-
gnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, et
possedisti terram eorum, atque interfecisti illos.
Surrexit autem Balac, filius Sepphor, rex Moab, et
pugnauit contra Israelem. Misique et vocavit Ba-
laam, filium Beor, ut malediceret vobis: et ego no-
lui audire eum, sed econtrario per illum benedixi
vobis, et liberavi vos de manu ejus. Transistisque
Jordanem, et venistis ad Jericho. Pugnaueruntque
contra vos viri civitatis ejus, Amorrhæus, et Pé-
rezæus, et Chananeus, et Hethæus, et Gergesæus,
D et Evæus, et Jebusæus: et tradidi illos in manus
vestras. [C. C VII.] Misique ante vos crabrones: et
ejeci [h. et ejecerunt] eos de locis suis, duos reges
Amorrhæorum, non in gladio nec in arcu tuo. De-
dicique vobis terrain, in qua non laborasti, et urbes
quas non ædificasti, ut habitaretis in eis: vienes
et oliveta, quæ non plantasti [h. comeditis]. Nunc
ergo timete Dominum, et servite ei perfecto corde
atque verissimo: et auferete deos, quibus servierunt
patres vestri in Mesopotamia et in Ægypto, ac ser-
vile Domino. Sin autem malum vobis videtur ut

^a Exciderunt librariorum oscitantia e Vulgatis libris hæc verba, et *toto corde*, quæ nedium Hebræus textus habet, et Græcus.

Domino serviatis, optio vobis datur: eligithe hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem et domus mea serviemus Domino. Responditque populus, et ait: Absit a nobis, ut relinquamus Dominum, et serviamus diis alienis. Dominus [h. Quoniam Dominus] Deus noster ipse eduxit nos, et patres nostros, de terra Ægypti, de domo servitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni via, per quam ambulavimus, et in cunctis populis, per quos transivimus. Et ejecit universas gentes, et Amorrhæum habitatorem terræ, quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster. [C. CIX.] Dixitque Josue ad populum: Non poteritis servire Domino: Deus enim sanctus, et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos atque subvertet postquam vobis præstiterit bona. Dixitque populus ad Josue. Nequaquam ita ut loqueris, erit, sed Domino serviemus. Et Josue ad populum: Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut servatis ei. Responderuntque: Testes. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel. Dixitque

A populus ad Josue: Domino Deo nostro serviemus, et obedientes erimus præceptis ejus. Percussit igitur Josue in die illo foedus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. [C. CX.] Scripsitque omnia verba hæc in volumine legis Domini: et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quemcum, quæ erat in sanctuario Domini: et dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis: ne forte postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro. Dimisitque populum, singulos in possessionem suam. Et post hæc mortuus est Josue, filius Nun, servus Domini, centum decem annorum: sepelieruntque eum in simbis possessionis suæ in Thamnath Sare, quæ sita est in monte Ephraim, a septentrionali parte montis Gaas. Servitque Israel Domino cunctis diebus Josue, et seniorum qui longo vixerunt tempore post Josue, et qui noverant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel. Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri, quem emerat Jacob a filiis Emor, patris Sichem, centum novellis ovibus, et sicut in possessionem filiorum Joseph. Eleazar quoque, filius Aaron, mortuus est: et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est ei in montem Ephraim.

Explicit liber Josue Ben Nun.

TITULI LIBRI JUDICUM.

- I. Post mortem Josue consuluerunt filii Israel Domum, quis esset dux belli; et Dominus: Judas. Adonibezech rex ab Israel comprehenditur; deinde Cariath-Arbe et cæteræ civitates. De Chaleb et Axa, filia ejus: de agro postulato, et de Gaza: de filiis Enac exstinctis: de Bethel, de Luza, et homine proditore ejus; quarum cum habitatores non deluvissent, postea reversi oppresserunt Israelem: et angelus Domini venit, et improoperat eis flentibus.
- II. Ubi tamquam mox mortuum Josue commemorat, et senioribus timoratis mortuis novella atas lasciva succrexit, quæ Deum omnino non coluit; et Baalim serviendo Dominum ad iracundiam provocavit; et tradidit eos in manibus hostium. De quinque satrapis Philistinorum relictis: de filiis Chananeorum sociatis: de Chuzan Razathaim Mesopotamiae: et de D Othoniel, rege Israel.
- III. Peccaverunt filii Israel, et tradidit eos Dominus Eglon regi Moab; et clamaverunt ad Dominum, et suscitavit eis Aod, filium Gera, quæ occidit Eglon crassum, et Moabitæ decem millia. De Samgari filio Anath, qui occidit sexcentos viros romere. Iterum peccaverunt, et traditi sunt Jabin regi: Debora et Barach, exercitu ducto, occiderunt Jabin. De Jabel, uxore Haber, quæ palo occidit Sisaram. Et canticum Debboræ et Barac.
- VI. Peccantes iterum traditi sunt in manu Madian:

et humiliati clamant ad Dominum; et mittit ad eos prophetam, improperans angelus Domini venit ad Gedeon frumenta terentem, et mala quæ sibi acciderant, enumeral, et audit Gedeon quod per se ipsum liberaturus esset Dominus Israelem. De sacrificio oblato: et dixit Dominus ad eum nocte, ut delecta ara Baal, et luco exciso, de tauri septenario patris tui offerat sacrificium. De conventu, et Madianitis. Gedeon, vellere posito in area, querit signum. Dominus dixit ad eum: Multus est tecum populus. Ad aquas probantur, et trecenti viri probi inveniuntur; et jussu Domini descendit in castra, et audit somnum referentem de proventu belli. De Salmana et Zebee. De Oreb. De viris Socchot, et de turre Phanuel, et cxx millia occisorum. De iauribus aureis a Gedeon de præda postulatis; et de morte quieta ejusdem Gedeon.

V. Iterum peccaverunt filii Israel, et Abimelech naturalis Gedeon conspirat cum Sichimitis. Conductis ratis occidit septuaginta viros, filios Gedeon, e quibus Jonatha minor absconditus, in posterum venit, et dicit super eos parabolam. De Gaal, filio Hebed, qui cum fratribus suis transit in Sichimam; et Zebul, princeps civitatis, mittit ad Abimelech occulte. Committunt prælum. De turre Sichimorum, ubi sumo et igne mille homines pericidunt. De populo Thebes, et turre in medio ejus firmissima, ad quam accedens Abimelech, jecit mulier fragmentum molæ, et occidit eum.

Vl. Post Abimelech surrexit Thola : post eum Jair. **A** Iterum peccaverunt filii Israel Deo, et traditi sunt Philistheis; et afficti nimis clamaverunt ad Dominum dicentes : Peccavimus tibi. Similiter secundo, et misertus est illis. De Jephthe Galaadite constituto principe super Israel. Et legatos mittit ad Philisthiim. De voto ejus temerario. De victoria belli, et morte filiae. De seditione in Ephraim. Post Jephthe surrexit Abessan, deinde Ahialon et Abdon. Rursum de peccato Israel.

VII. De Menube, cui angelus apparuit. De nativitate Samson, qui adultus accepit mulierem de filiabus Philisthiim. De leone occiso et favo mellis. Et proponit parabolam, quam uxor publicat : qua dimissa alteri traditur. Iratus Samson vulpes capit, et colligatis, ignem supposuit, et segetes accendit. De maxilla **B** asini mille viros occidit, et inde aqua ipsi sitiens processit. De muliere, et portis in Gaza. De Dalila, quae eum accepit. Productus e carcere ut ludoret, templum super eos una secum deject.

VIII. De Micha et mille centum argenteis. De sculpi et conflati. De alio adolescenti Bethlehemita, qui factus est sacerdos in domo Micha. De filiis Dan euntibus Lachis auferentibus sacerdotem, et idola. De Jonathan, filio Gersan, filii Moysi, sacerdote idoli.

IX. De Levita accipiente uxorem de Bethlehem Juda, qua reversa in domum patris, vir ejus secutus grata suscipitur. De laetitia eorum, et itinere. De hominibus Gabaa Benjamin iniquis, qui virum appetunt ac mulierem. De abusa muliere, et fatigata, et mortua. De cadavere ejus divisio in duodecim partes, et missio per duodecim tribus. Pro hoc facto omnis populus congregatur ; adversus tribum Benjamin bellum indicunt : semel et iterum superantur ; tertio victores existunt. Poenitentia ducti flentes dolent unam periisse tribum, ex qua sexcentis viris remanentibus consilium inceunt qualiter tribus quae cecidit reparetur.

* BREVES LIBRI JUDICUM.

- I. Judas eligitur dux belli.
 II. Incredat populum Dominus pro excessu idolorum.
 III. Post obitum Josue fecerunt Israelitae malum in conspectu Domini : ^b quos tradidit inimicis suis in praedam.
 IV. Excitantur a Domino Judices ad liberationem Israel ; etiam ipso spreverunt ; quibus reservavit gentes, ut in ipsis experiatur Israel.
 V. Haec sunt gentes, quas Dominus dereliquit ^c.
 VI. Pro excessu idolorum captivati sunt a rege Chusian Mesopotamiæ.
 VII. Item pro malis traduntur Eglon regi Moab : quem interfecit Aod in cœnaculo suo cum arte, interfecit etiam decem milibus Moabitarum, et quieti terra ^d octoginta annis.
 VIII. Samgar qui occidit sexcentos viros vomere.

^a Pal. Capitula de more vocat : unumque facit ex primo et secundo, sub unius numeri nota, et continenti serie, ubi et legit : Incredat eos angelus Domini pro excessu, etc.

^b Reliquum lexum verborum, quos tradidit inimicis suis in praedam, Palatin. ms. ignorat.

- IX. Constantia mulieris Jahel, quæ clavum inficit tempore Sisaræ. Sequitur canticum Barac et Debboræ.
 X. Post excessus populi consuetos, apparuit angelus Domini Gedeon, confortans ad præliandum. Subvertit etiam Baal, et obtulit sacrificium Domino. Ipsius viri trecenti lamberunt aquas ut canes. Is postmodum excessit cum Israel.
 XI. De regno Abimelech infirmo, qui moritur de fragmendo petra molæ ^e.
C XII. Regnum Jair.
 XIII. Regnum Jephthe. Is occidit filiam suam, et fecit consuetudinem malam.
 XIV. Judeus Abessan.
 XV. Judeus Manue, cuius filius famosus Samson.
 XVI. Excessus Michæ.
 XVII. De adolescente Levita agnito apud Micham, et revocato a tribu Dan in sacerdotium idoli.
 XVIII. Vir Levites cui contigit nefas.

^c Econtrario hic addit idem Palatin. ms. ut erudit eas in Israel.

^d In Pal. ms., triginta annis, dumtaxat.

^e Addit Palatin. ms. : Is occidit filiam suam et fecit consuetudinem malam : quæ mox referunt ad Jephthe ad quem pertinent.

CAPITULA LIBRI JUDICUM.

- I. Adonibezech fugiens comprehensus est, cæsis summitatibus manuum ejus ac pedum.
 II. Habitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cariath-Sepher, id est, civitas litterarum.
 III. Filii Cinæi cognati Moysi ascenderunt de civitate Palmarum cum filiis Juda.
 IV. Jebusæum habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin.
 V. Vocavitque urbem Luzam, quæ ita appellatur usque in præsentem diem.

- D VI. Acer non delevit habitatores Accho.
 VII. Loquente angelo Domini ad filios Israel, elevarerunt vocem suam et fleverunt.
 VIII. Dimisit Josue populum, et abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam.
 IX. Iratus Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium.
 X. Iratus est furor Domini in Israel, et ait : Quia irritum fecit gens ista pactum meum, non delebo gentes.

- XI. *Dimisit Dominus has nationes, et cito subvertere noluit.*
- XII. *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudit in eis Israelem.*
- XIII. *Itaque filii Israel habitaverunt in medio Chanañorum.*
- XIV. *Liberator populi Othoniel filius Cenez.*
- XV. *Liberator populi Aod filius Gera, filii Gemini, qui utraque manu utebatur pro dextra.*
- XVI. *Samgar, filius Anath, qui percussit de Philisthœis sexcentos viros.*
- XVII. *Erat autem Debbara prophetis uxor Lapidoth, quæ judicabat populum.*
- XVIII. *Surrexit itaque Debbara, et perrexit cum Balac in Cades.*
- XIX. *Nuntiatum est Sisaræ, quod ascendisset Barac in montem Thabor.*
- XX. *Egressa Jahel in occursum Sisaræ, dixit: Intra ad me, domine mi.*
- XXI. *Canticum Debboræ quod cecinit cum Barac.*
- XXII. *Filiï Israel traditi sunt in manu Madian septem annis.*
- XXIII. *Israel clamat ad Dominum auxilium postulans contra Madianitas.*
- XXIV. *Angelus Domini sedit sub queru, quæ erat in Ephra.*
- XXV. *Signum Gedeon postulat in vellere.*
- XXVI. *De trecentis viris ad aquas probatis.*
- XXVII. *Gedeon oravit Dominum, narrante Madianita somnium proximo suo de pane subcinericio.*
- XXVIII. *Trecenti viri hydrias confringentes, et tubis sonantes clamaverunt; gladius Domini, et Gedeonis.*
- XXIX. *Immisit Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde trucidabant.*
- XXX. *Ephraim persecutus est Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon.*
- XXXI. *Nonne melior est racemus Ephraim: Indemnis Abiezer?*
- XXXII. *Interrogavit Gedeon Zebee et Salmana de fratribus suis, quos occiderunt in Thabor.*
- XXXIII. *Fuit Abimelech filius Jerobaal in Sichem ad fratres matris sue.*
- A XXXIV. *Locutus est Jonathan viris Sichem similiter dinem de oliva, et vite, et rubo.*
- XXXV. *Jonathan dicit viris Sichem, si recte et abeque peccato constitutio super vos regem Abimelech?*
- XXXVI. *Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola, filius Phua.*
- XXXVII. *Jair Galaadites judicavit Israel per viginti et duos annos.*
- XXXVIII. *Dicit Dominus filii Israel, non addam ultra vos liberare.*
- XXXIX. *Fuit illo tempore Jephthe Galaadites, ut fortissimus atque pugnator.*
- XL. *Locutus est Jephthe omnes sermones coram Domino in Maspha.*
- B XLI. *Jephthe uotum filia vorvit pro filii Ammon.*
- XLII. *Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon vocare nos noluistis?*
- XLIII. *Judicavit Israel Abessan de Bethlehem, qui habuit triginta filios, et totidem filias.*
- XLIV. *Ahialon Zabulonites judicavit Israel decem annis, mortuusque est ac sepultus in Zabulon.*
- XLV. *Judicavit Israel Abdon filius Helel Pharonites.*
- XLVI. *Erat vir quidam de Sara et de stirpe Dan.*
- XLVII. *Samson natus.*
- XLVIII. *Samson dixit patri: hanc mulierem accipe mihi, quia placuit oculis meis.*
- XLIX. *Spiritus Domini irruit in Samson, et dilaceravit leonem.*
- L. *Samson sodalibus suis proposuit problema de favo mellis ab ore leonis sumpto.*
- LI. *De vulpibus quas Samson cepit.*
- LII. *De maxilla, id est, mandibula asini.*
- LIII. *De portis quae Samson in vertice montis tulu cum postibus et sera.*
- LIV. *De Dalila.*
- LV. *Philisthœi latentes per convivia, vocant Samson.*
- LVI. *M'chas matri sue loquitur.*
- LVII. *De filiis Dan.*
- LVIII. *De Jonathan filio Gersan.*
- LIX. *De Levita habitante in latere montis Ephraim.*

INCIPIT

LIBER SOPHTIM

id est,

JUDICUM.

[T. I. B. I. Cap. I.] Post mortem Josue consuluerunt filii Israel Dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum, et erit dux belli? Dixitque Dominus: Judas ascendet: ecce tradidi terram in manus ejus. Et ait Judas Simeoni fratri

D suo: Ascende tecum in sorte mea, et pugna contra Chananæum, ut et ego pergam tecum in sorte tua. Et abiit cum eo Simeon. Ascenditque Judas, et tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum: et percerserunt in Bezec deceun millia viro-

rum. [C. I.] Inveneruntque Adoni-Bezec in Beze, et pugnaverunt contra eum, ac percusserunt Chananeum et Pherezcum. Fugit autem Adoni-Bezec : quem secuji comprehendenterunt, cæsis summittibus manum ejus ac pedum. Dixitque Adoni-Bezec : Septuaginta reges, aniputatis manum ac pedum summittibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias : sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Jerusalem, et ibi mortuus est. Oppugnantes ergo filii Judæ Jerusalem, ceperunt eam, et percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incendio civitatem. Et postea descendentes pugnaverunt contra Chananeum, qui habitabat in montanis, et ad meridiem, et in campestribus. Pergensque Judas contra Chananeum, qui habitabat in Hebron, cuius nomen fuit antiquitus Cariath-Arbe, percussit Sisai, et Aliminum, et Tholmai : atque inde profectus abiit ad habitatores Dabit, cuius nomen vetus erat Cariath-Sepher, id est, civitas litterarum. [C. II.] Dixitque Chaleb : Qui percusserit Cariath-Sepher, et vastaverit eum, dabo ei Axam filiam meam uxorem. Cumque cepisset eam Othoniel, filius Cenez, frater Chaleb minor, dedit ei Axam filiam suam conjugem, quam pergentem in itinere ^a monuit vir suus, ut peteret a patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Chaleb : Quid habes? At illa respondit : Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi : da et irriguam aquis. Dedit ergo ei Chaleb irriguum superius, et irriguum inferius. [C. III.] Filii autem Cinezi cognati Mosi, ascenderunt de civitate palmarum, cum filiis Juda, in desertum sortis ejus, quod est ad meridiem Arad, et habitaverunt cum eo. Abiit autem Judas cum Simeone, fratre suo, et percusserunt simul Chananeum qui habitabat in Sepbath, et interficerunt eum. Vocatumque est nomen urbis, Horma, id est, anathema. Cepitque Judas Gazam cum finibus suis, et Ascalonem, atque Accaron cum terminis suis. Fuitque Dominus cum Juda, et montana possedit; nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundantant. Dereruntque Chaleb Hebron, sicut dixerat Moses, qui delevit ex ea tres filios Enac. [C. IV.] Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin : habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem, usque in præsentem diem. Dominus quoque Joseph ascendit in Beth-El, fuitque Dominus cum eis. Nam cum ob siderent urbem, quæ prius Luza vocabatur, viderunt hominem egredientem de civitate, dixeruntque ad eum : Ostende nobis introitum civitatis, et faciemus tecum misericordiam. Qui cum ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladii : hominem autem illum, et omnem cognitionem ejus dimiserunt. Qui dimissus, abiit in terram Etthim, et ædificavit ibi civitatem. [C. V.] Vocavitque eam Luzam : quæ ita appellatur usque in præsentem diem. Manasses quoque non delevit Beth-San, et Thanac cum viculis suis, et

A habitatores Dor, et Jeblum, et Magedde cum vicinis suis, copitque Chananeus habitare cum eis. Postquam autem confitatus est Israel, fecit eos tributarios, et delere noluit. Ephraim etiam non interfecit Chananeum, qui habitabat in Gazer, sed habitavit cum eo. Zabulon non delevit habitatores Ceiron et Naol : sed habitavit Chananeus in medio ejus, factusque est ei tributarius. [C. VI.] Aser quoque non delevit habitatores Accho, et Sidonis, et Aalab et Achazib, et Alba, et Aphec, et Roob : habitavitque in medio Chananei habitatoris illius terræ, nec interfecit eum. Nephthali [Vulg. add. quoque] non delevit habitatores Beth-Semes et Beth-Anath : et habitavit inter Chananeum habitatorem terræ, factusque est ei Beth-samitæ et Bethanitæ tributarii. Arctavitque Amorriæ filios Dan in monte, nec deedit eis locum ut ad planiora descenderent : habitavitque in monte Hares, quod interpretatur, testaceo, in Ailon et Salabim. Et aggravata est manus domini Joseph, factusque est ei tributarius. Fuit autem terminus Amorriæ ab ascensiâ Scorpionis, per tria, et superiora loca.

[B. II. Cap. II.] Ascenditque angelus Domini de Galgal ad locum flentium, et ait : Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris : et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum : ita dunitaxat ut non feriretis foedus cum habitatoribus terra hujus, et [Vulg. sed] aras eorum subverteretis : et noluitis audire vocem meam : cur hoc fecistis? Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra : ut habeatis hostes, et dil erorum sint vobis in ruinam. [C. VII.] Cumque loqueretur angelus Domini verba haec ad omnes filios Israel, elevaverunt [Vulg. add. ipsi] vocem suam, et fleverunt. Et vocatum est nomen loci illius, Flentium [Vulg. add. Locus] sive lacrymarum : immolaveruntque ibi hostias Domino [C. VIII.] Diinisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam : servieruntque Domino cunctis diebus ejus, et seniorum qui longo post eum vixerunt tempore, et noverant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Israel. [T. II. B. III.] Mortuus est autem Josue, filius Nun, famulus Domini, centum et decem annorum, et sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thannath-Sare in monte Ephraim, a septentrionali plaga montis Geas. Omnisque illa generatio congregata est patres suos : et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum, et opera quæ fecerat cum Israel. Feceruntque filii Israel malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim. Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti : et secuti sunt deos alienos, deosque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, et adoraverunt eos, et ad iracundiam concitaverunt Dominum, dimittentes eum, et servientes ^b Baal et Astharoth. [C. IX.] Ira-

^a Palatin. ms. monuit eam vir. Vide quæ de his locis sensu diximus paulo superius in caput Josue xv.

^b Juxta Hebrewum habent codic. nostri Baal, quamquam in Palatin. posterior rescripsit, Baalim.

tusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium, qui deceperunt eos, et vendiderunt hostibus, qui habitabant per gyrum, nec potuerunt resistere adversariis suis; sed quocumque pergere voluissent, manus Domini erat super eos, sicut locutus est, et juravit eis, et vehementer afficti sunt. [B. IV.] Suscitavitque Dominus iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus; sed nec illos audire voluerunt, fornicantes cum diis alienis, et adorantes eos. Cito deseruerunt viam, per quam ingressi fuerant patres eorum, et audientes mandata Domini, omnia fecere contraria. Cumque Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, et audiebat afflictorum gemitus, et liberabat eos de cæde vastantium. Postquam autem mortuus esset iudex, revertebantur, ^a et multo majora faciebant quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, servientes eis, et adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, et viam durissimam, per quam ambulare consueverant. [C. X.] Iratusque est furor Domini in Israel, et ait: Quia iratum fecit gens ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, et vocem meam audire contempsit: et ego non delebo gentes, quas dimisit Josue, et mortuus est, ut in ipsis experiar Israel, utrum custodiant viam Domini, et ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. [B. V.] Dimisit ergo Dominus omnes has nationes, et cito subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue.

[C. XI, Cap. III.] Haec sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israeli, et omnes qui non noverant bella Chananæorum: ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi: quinque satrapas Philistinorum, omnemque Chananæum, et Sidonium, atque Euseum, qui habitabant in monte Libano, de monte Baal Hermon usque ad introitum Emath. Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israelem, utrum audiret mandata Domini quæ præceperat patribus eorum per manum Mosi, an non. [B. VI, C. XII.] Itaque filii Israel habitaverunt in medio Chananæi, et Heithæi, et Amorræi, et Pherezæi, et Evaei, et Jebusæi: et duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filiis eorum tradiderunt, et servierunt diis eorum. Feceruntque malum in conspectu Domini, et oblii sunt Dei sui, servientes Baalim et Astharoth. Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus Chusan-Rasathaim regis Mesopotamiae, servieruntque ei octo annis. [C. XIII.] Et clamaverunt ad Dominum: qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos, Othoniel videlicet filium Genez, fratrem Chaleb minorem: fuitque in eo

^a Sic mss. omnes; editi, *multo pejora*; sed unus est sensus, sive *majora*, sive *pejora* legamus.
MART.

^b Non solum Aod, sed Aod inclytum filium Gera, legunt mss. aliquot recentiores libri cum Canone Heb. verit. Certum est autem illud, inclytum, nihil

A Spiritus Domini, et judicavit Israel. Egressusque est ad pugnam et tradidit Dominus in manu ejus Chusan-Rasathaim, regem Syriæ, et pressit eum. Quievitque terra quadraginta annis, et mortuus est Othoniel filius Genez. [T. III, B. VII.] Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini: qui confortavit adversum eos Eglon, regem Moab: quia fecerunt malum in conspectu ejus. Et copulavit ei filios Ammon et Amalec, abitque et percussit Israel, atque possedit urbem Palmarum. Servieruntque filii Israel Eglon, regi Moab, decem et octo annis: [C. XIV.] Et postea clamaverunt ad Dominum: qui suscitavit eis salvatorem vocabulo ^b Aod, filium Gera, filii Jemini, qui utraque manu utebatur pro dextera. Miseruntque filii Israel per illum munera Eglon regi Moab. Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, et accinctus est eo subter sagum in dextro femore. Obtulitque munera Eglon, regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis. Cumque obtulisset ei munera, prosecutus est socios, qui cum eo venerant. Et reversus de Galgalis, ubi erant idola, dixit ad regem: Verbum secretum habeo ad te, o rex. Et ille imperavit silentium: egressisque omnibus qui circa eum erant, ingressus est Aod ad eum: sedebat autem in æstivo cœnaculo solus, dixitque: Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. Extenditque Aod manum sinistram, et tulit sicam de dextro femore suo, infixitque eam in ventre ejus tam valide, ut capulus ferrum seque-
retur in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium, sed ita ut percusserat, reliquit in corpore: statimque per secreta naturæ alvi sternæ cora proruperunt. Aod autem clavis diligentissime ostiis cœnaculi, et obsfirmatis sera, per posticam egressus est. Servique regis ingressi viderunt clavas foræ cœnaculi, atque dixerunt: Forsitan purgat alvum in æstivo cubiculo. Exspectantesque diu donec erubescerent, et videntes quod nullus aperiret, tulerunt clavem: et aperientes invenerunt dominum suum in terra jacentem mortuum. Aod autem, dum illi turbarentur, effugit, et pertransiit locum idolorum, unde reversus fuerat. Venitque in Seirath: et statim insonuit buccina in monte Ephraim: descendenteruntque cum eo filii Israel, ipso in fronte gradiente. Qui dixit ad eos: Sequimini me, tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitæ in manus nostras. Descenderuntque post eum, et occupaverunt vada Jordanis quæ transmittunt in Moab: et non dimiserunt transire quemquam: sed percusserunt Moabitæ in tempore illo, circiter decem milia, omnes robustos et fortes viros. Nullus eorum evadere potuit. Humiliatusque est Moab die illo sub

aliud esse præter interpretationem nominis Aod, quæ errore librariorum fluxit e margine in sacrum contextum. MART.

— Mss. Aoth, vel Haoth. Unus Palatin. e nostris addit secunda manu inclytum; quæ vox ipsius nominis Aod interpretatio est.

manu Israel, et quievit terra, octoginta annis. [B. VII, C. XV.] Post bunc fuit Samgar, filius Anath, qui percussit de Philistim sexcentos viros vomere, et ipse quoque defendit Israel.

[B. IX, Cap. IV.] Addideruntque filii Israel facere malum in conspectu Domini post mortem Aod, et tradidit illos Dominus in manus Jabin, regis Chanaan, qui regnavit in Asor: habuique ducem exercitus sui nomine Sisaram, ipse autem habitabat in Aroseth gentium. Clamaveruntque filii Israel ad Dominum: nongentos enim habebat falcatos currus, et per viginti annos vehementer oppresserat eos. [C. XVI.] Erat autem Debbora prophetis uxor Laphidot, quae judicabat populum in illo tempore. Et sedebat sub palma, quae nomine illius vocabatur, inter Rama et Beth-El in monte Ephraim: ascendebantque ad eam filii Israel in omne judicium. Quae misit et vocavit Barac-filium Abionem de Cedès Nephthali: dixitque ad eum: Praecepit tibi Dominus Deus Israel, vade, et duc exercitum in montem Thabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthali, et de filiis Zabulon: ego autem adducam ad te in loco torrentis Cison, Sisaram principem exercitus Jabin, et currus ejus, atque omnem multitudinem, et tradam eos in manu tua. Dixitque ad eam Barac: Si venis mecum, vadam: si nolueris venire, non pergam. Quae dixit ad eum: Ibo quidem tecum, sed in hac vice tibi victoria non reputabitur, quia in manu mulieris tradetur Sisara. [C. XVII.] Surrexit itaque Debbora, et perrexit cum Barac in Cedès. Qui accitis Zabulon et Nephthali, ascendit cum decem millibus C pugnatorum, habens Debboram in comitatu suo. Aber autem Cinæus recesserat quondam a cæteris Cinæis fratribus suis, filiis Jobab, cognati Mosi, et tñtenderat tabernacula usque ad vallem, quae vocatur Sennim, et erat juxta Cedès. [C. XVIII.] Nuntiatumque est Sisaræ, quod ascendisset Barac filius, Abinoem in montem Thabor. Et congregavit nongentos falcatos currus, omnemque exercitum de Aroseth gentium ad torrentem Cison. Dixitque Debbora ad Barac: Surge, hæc est enim dies, in qua tradidit Dominus Sisaram in manus tuas: en ipse duxor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, et decem millia pugnatorum cum eo. Perterritusque Dominus Sisaram, et omnes currus ejus, universamque multitudinem, in ore gladii, ad conspectum Barac: in tantum, ut Sisara de curru desiliens, pedibus fageret, et Barac persequeretur fugientes currus et exercitum, usque ad Aroseth gentium, et omnis hostium multitudo usque ad internecionem caderet. Sisara autem fugiens pervenit ad tentorium Jahel uxoris Aber Cinæi. [B. XIX.] Erat enim pax inter Jabin regem Azor, et domum Aber Cinæi. Egressa igitur Jahel in occursum Sisaræ, dixit ad eum: Intra ad me, domine mihi: intra, ne timeas. Qui ingressus tabernaculum ejus, et opertus ab ea pallio, dixit ad eam: Da mihi, obsecro, paululum aquæ, quia valde sitio. Quæ aperuit utrem lactis, et dedit ei bibere, et operuit illum. Dixitque Sisara ad eam: Sta ante

A ostium tabernaculi, et cum venerit aliquis interrogans te, et dicens: Numquid hic est aliquis? Respondebis: Nullus est. Tulit itaque, Jahel uxor Aber, clavum tabernaculi, assumens pariter et malleum: et ingressa abscondebat et cum silentio, posuit supra tempus capitis ejus clavum, percussumque malleo defixit in cerebrum usque ad terram: qui soporem morti socians defecit, et mortuus est. Et ecce Barac sequens Sisaram veniebat: egressaque Jahel in occursum ejus dixit ei: Veni, et ostendam tibi virum quem queris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram jacentem mortuum, et clavum infixum in tempore ejus. Humiliavit ergo Deus in die illo Jabin regem Chanaan coram filiis Israel: qui crescebant quotidie, et forti manu opprimebant Jabin regem B Chanaan, donec delerent eum.

[C. XX, Cap. V.] Cecineruntque Debbora et Barac, filius Abinoem, in illo die, dicentes:

Qui sponte obtulisti de Israel animas vestras ad periculum,

benedicite Domino.

Audite, reges, percipite auribus, principes:

Ego sum, ego sum quæ Domino canam,
psallam Domino Deo Israel.

Domine, cum exires de Seir,
et transires per regiones Edom,
Terra mota est, cœlique ac nubes stillaverunt aquis.
Montes fluxerunt a facie Domini,
et Sinai a facie Domini Dei Israel,
In diebus Samgar filii Anath,
in diebus Jahel, quicverunt semitæ:
et qui ingrediebantur per eas, ambulaverunt per calles devios.

Cessaverunt fortes in Israel, et quieverunt:
donec surgeret Debbora, surgeret mater in Israel.

Nova bella elegit Dominus,
et portas hostium ipse subvertit:

Clypeus et hasta si apparuerint
in quadraginta millibus Israel.

Cor meum diligit principes Israel,
qui propria voluntate obtulisti vos discriminini,
benedicite Domino.

Qui ascenditis super nitentes asinos,
et sedetis in iudicio,
et ambulatis in via, loquimini.

D Ubi collisi sunt currus, et hostium est suffocatus exercitus,

ibi narrentur justitiae Domini
et clementia in fortes Israel.

Tunc descendit populus Domini ad portas,
et obtinuit principatum.

Surge, surge, Debbora,
surge, surge, et loquere canticum:

Surge, Barac.

et apprehende captivos tuos, fili Abinoem.

Salvatæ sunt reliquæ populi,

Dominus in fortibus dimicavit.

Ex Ephraim delevit eos in Amalec,

et post eum ex Benjamin in populos tuos, o Amalec.

De Maehir principes descendierunt,
et de Zabulon qui exercitum ducerent ad bellandum.
Duces Issachar fuere cum Debora,
et Barac vestigia sunt secuti,
qui quasi in præcepsum ac barathrum sedis erimini dedit.
Diviso contra se Ruben,
magnanimorum reperta contentio est.
Quare habitas inter duos terminos,
ut audias sibilos gregum?
Diviso contra se Ruben,
magnanimorum reperta contentio est,
Galaad trans Jordaniem quiescebat,
et Dan vacabat navibus:
Aser habitabat in littore maris,
in portibus morabatur.
Zabulon vero et Nephthali obtulerunt animas suas
morti
in regione Merome.
Venerunt reges et pugnaverunt,
pugnaverunt reges Chanaan,
in Thanach juxta aquas Mageddo,
et tamen nihil tulere prædantes.
De cœlo dimicatum est contra eos:
stelle manentes in ordine et cursu suo,
adversum Sisaram pugnaverunt.
Torrens Cison traxit cadavera eorum,
torrens Cadumim, torrens Cison:
conculca, anima mea, robustos.
Ungulae equorum ceciderunt,
fugientibus impetu.
Et per præcepsum ruentibus fortissimis hostium.
Maledicite terræ Meroz, dixit angelus Domini:
maledicite habitatoribus ejus,
quia non venerunt ad auxilium Domini,
in adjutorium fortissimorum ejus.
Benedicta inter mulieres Jabel uxor Aber Giæzi,
benedicatur in tabernaculo suo.
Aquam petenti lac dedit,
et in phiala principum obtulit butyrum.
Sinistram manum misit ad clavum,
et dexteram ad fabrorum malleos,
Percussitque Sisaram quærens in capite vulneri locum,
et tempus valide perforans.
Inter pedes ejus ruit:
defecit, et mortuus est.
Ante pedes illius volvitur,
et jacebat exanimis et miserabilis.
Per fenestram prospiciens ululabat mater ejus:
et de coenaculo loquebatur.
Cur moratur regredi currus ejus?
quare tardaverunt pedes quadrigarum illius?
Una sapientior cæteris uxoribus ejus
hæc socrui verba respondit:
Forsitan nunc dividit spolia,
et pulcherrima seminarum eligitur ei:
Vestes diversoruim colorum Sisarae traduntur in
praedam,
et supellex varia ad ornanda colla congeritur.
Sic percant omnes inimici tui, Domine:

A qui autem diligunt te,
sicut sol in ore suo splendet, ita resplendent.
[C. XXI.] Quievitque terra per quadraginta annos.
[T. IV, B. X, Cap. VI.] Fecerunt autem filii
Israel malum in conspectu Domini: qui tradidit eos
in manu Madian septem annis, et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra et speluncas in montibus, et munitissima ad repugnandum loca.
Cumque sævisset Israel, ascendebat Madian et Amalek, cæterique orientalium nationum, et apud eos fugientes tentoria, sicut erant in herbis, cuncta vastabant usque ad introitum Gaza: nihilque omnino ad vitam pertinente relinquabant in Israel, non oves, non boves, non asinos. Ipsi enim et universi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, et instar locustarum universa complebant, innumera multitudo hominum, et camelorum, quidquid tetigerant, devastantes. Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian. [C. XXII.] Et clamavit ad Dominum postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, et locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego vos feci concedere de Ægypto, et eduxi de domo servitutis, et liberavi de manu Ægyptiorum et omnium inimicorum, qui affligebant vos: ejecique eos ad introitum restrum, et tradidi vobis terram eorum. Et dixi: Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deus Amorrhiorum, in quorum terra habitatis. Et soluistis audiire vocem meam. Venit autem angelus Domini, et sedit sub quercu, quæ erat in Ephra et pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in foreculari, ut fugeret Madian, apparuit ei angelus Domini, et ait: Dominus tecum, virorum fortissime. Dixitque ei Gedeon: Obsecro, domine mihi, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt: De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos [Vulg. addit: Domini], et tradidit in manu Madian. Rexpexitque ad eum Dominus, et ait: Vado in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian: scito quod miseris te. Qui respondens ait: Obsecro, domine mihi, in quo liberabo Israel? ecce familia mea iusta est in Manaase, et ego minimus in domo patris mei. Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum, et percussio Madian quesit uolum virum. Et ille: Si inveni, inquit, gratiam eoram te, da mihi signum, quod tu sis qui loqueris ad me. Ne recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium, et offeras tibi. Qui respondit: Ego præstolabor aduentum tuum. Ingressus est itaque Gedeon et exiit haec dum et de farinæ modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, et jus carnium mittens in olam, tulit emnia sub quercu, et obtulit ei. Cui dixit angelus Domini: Tolle carnes et panes azymios, et pone supra petram illam, et jus desuper funde. Cumque fecisset ita, extendit angelus Domini summitem virge, quam tenebant in manu, et levigat carnes et azymos panes, ascenditque ignis de petra, et cap-

nes azymosque panes consumpsit : angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. Videntaque Gedeon, quod esset angelus Domini, ait : Hou mihi, Domine Deus, quia vidi angelum Domini facie ad faciem. Dixitque ei Dominus : Pax tecum : ne timeas, non morieris. Adiuvavit ergo ibi Gedeon altare Domini, vocavitque illud, Domini pax, usque in presentem diem. Cumque adhuc esset in Ephra, quae est familiae Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum : Tolle taurum patris tui, et alterum taurum annorum septem, desiruesque aram Baal, quem est patris tui, et nemus, quod circa aram est, succeide : et aedificabis altare Domino Deo tuo in summitate petro hujus, super quam sacrificium ante posuisti : Tolleque taurum secundum, et offeres holocaustum super lignorum struem, quae de novore succideris. Assumptis igitur Gedeon deinceps viris de servis suis, fecit sicut praeceperat [Vulg. addit ei] Dominus. Timens autem dominum patris sui, et homines illius civitatis, per diem facere noctuit, sed omnia nocte complevit. Cumque surrexisissent viri oppidi ejus mane, viderunt destraciam aram Baal, lucernaque sueticum, et taurum alterum impositum super altare, quod tunc aedificatum erat. Dixeruntque ad invicem : Quis hoc fecit? Cumque perquirerent auctorem facti, dictum est : Gedeon, filius Joas, fecit haec omnia. Et dicerunt ad Joas : Produc diligum tuum, ut invocatur : quia destruxit aram Baal, et suocidit nemus. Quibus ille respondit : Numquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo ? qui adversarius est ejus, moriarum antequam lux crastina veniat : si Deus est, vindicet se de eo, qui suffudit aram ejus. Et ille die vocatus est Gedeon, Jerobaalem quod dixisset Joas; Ulciscitur se Baal de eo, qui suffudit altare ejus. Igitur omnis Madian, et Amalec, et orientales populi congregati sunt simul, et transiuntes Jordanem, castrametati sunt in valle Jezrael. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina convocavit domum Abiezer, ut se sequeretur. Misitque nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum, et alios nuntios in Aser et Zabulon et Nephthali, qui occurserunt ei. [C. XXIV.] Dixitque Gedeon ad Deum : Si salvum facias per manus meam Israel, sicut locutus es, ponam hoc vellus lange in area : si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam quod per manus meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumque est ita. Et de nocte consurgens, expresso vellere, conchain rore complevit. Dixitque rursus ad Deum : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, sicut gnum querens in vellere. Oro, ut solam vellus siccum sit, et omnis terra rora madens. Fecitque Deus nocte illa ut postulaverat, et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra.

[Cap. VII.] Igitur Jerobaal, qui et Gedeon, de nocte consurgens, et omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Harod. Erant autem castra Madian in valle ad septentrionalem plagam vallis excelsi. Dixitque Dominus ad Gedeon : multos tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus, ne glorie-

A tur contra me Israel, et dicat : Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædicta : Qui formidolosus et timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, et reversi sunt de populo viginti duo milia virorum, et tantum decem milia remanserunt. [C. XXV.] Dixitque Dominus ad Gedeon : Adhuc populus multus est, due eos ad aquas, et ibi probabo illos, et de quo dixerim tibi ut tecum vadat, ipse perget : quem ire prohibuero, ipso revertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon : Qui lingua lambinerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos serorum : qui autem curvatis genibus bibent, in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorum qui manu ad os projiciente aquas lambuerant, trecenti viri : omnis autem reliqua multitudo flexo poplite bibebat. Et ait Dominus ad Gedeon : In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabas nos, et tradam Medianos in manu tua : omnis autem reliqua multitudo revertetur in locum suum. Sumpsis itaque pro numero cibarum et libris, omnia reliqua multitudinem abire precepit ad tabernacula sua, et ipse cum trecentis viris se certaminis dedit. Castra autem Medianorum erant subter in valle. Eadem nocte dixit Dominus ad eum : Surge, et descende in castra : quia tradidi eos in manu tua. Si autem solus ire formidas, descendat tecum Phura puer tuus. Et cum audieris quid loqueratur, tunc confortabuntur manus tuus, et securior ad hostium castra descendes. Descendit ergo ipse et Phura puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigilie. Medianorum autem et Amalec, et omnes orientales populi, susi jacebant in valle, ut leonistarum multitudo : camelii quoque innumerabiles erant, sicut arena que jaceat in littore maris. [C. XXVI.] Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo, et in hunc modum referebat quod viderat : Vidi somnum, et videbatus mihi quasi subcinerigius panis ex hordeis volvi, et Medianorum castra descendere : cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subvertit, et terre funditus coquavit. Respondit is, cui loquebatur : Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis, filii Joas, viri Israelitum : tradidit enim Deus [Vulg. Dominus] in manus ejus Madian et omnia castra ejus. Cumque audisset Gedeon somnium, et interpretationem ejus, adoravit, et reversus ad castra Israel, ait : Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian. Divisaque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manus eorum, ingenioque vacuas ac lampadas in medio laganarum. Et dixit ad eos : Quod me facere videritis, hoc facite : ingredi partem castrorum, et quod fecero exclamimi. Quando personae in tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite et conclamate, Domino et Gedeoni. Ingressusque Gedeon, et trecenti viros qui erant cum eo, in partem castrorum, incipientibus vigiliis noctis mediae, et custodibus suscipitatis, ceperunt buccinis clangere, et compluere inter se flaginas. [C. XXVII.] Cumque per gyrum castrorum in

tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque : Gladius Domini et Gedeonis, stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostium [Vulg. hostilium]. Omnia itaque castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque fugerunt, et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. [C. XXVIII.] Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant, fugientes usque ad Beth-Seta, et crepidinem Abel-Meula in Tebbath. Conclamantes autem viri Israel de Nephthali, et Aser, et omni Manasse, persecabantur Madian. Misitque Gedeon nuntios in oīnnum montem Ephraim, dicens : Descendite in occursum Madian, et occupate aquas usque Beth-Bara atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim, et preoccupavit aquas usque Beth-Bara atque Jordanem. Apprehensosque duos viros Madian, Oreb et Zeb, interfecit Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in Tornulari Zeb. [C. XXIX.] Et persecuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon ^a de contra fluenta Jordanis.

[Cap. VIII.] Dixeruntque ad eum viri Ephraim : Quid est hoc quod facere voluisti, ut non nos vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian ? jurgantes fortiter, et prope vim inferentes. [C. XXX.] Quibus ille respondit : Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis ? Nonne melior est racemus Ephraim, vindemias Abiezer ? In manus vestras tradidit Dominus principes Madian, Oreb et Zeb : quid tale facere potui, quale vos fecistis ? Quod cum locutus esset, requievit spiritus eorum, quo tumbabant contra eum. Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris, qui secum erant, et præ lassitudine, fugientes percipi non poterant. Dixeruntque ad viros Soccoth : Date, obsecro, panes populo, qui mecum est, quia valde defecerunt, ut possimus persecui Zebee et Salmana, reges Madian. Responderunt principes Soccoth : Forsitan palmae manuum Zebee et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes. Quibus ille ait : Cum ergo tradiderit Dominus Zebee et Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis tribulisque deserti. Et inde descendens, venit in Phanuel : locutusque est ad viros ejus loci similia. Cui illi responderunt, sicut responderant vires Soccoth. Dixit itaque et eis : Cum reversus fuero vitor in pace, destruam turrem hanc. Zebee autem et Salmana requiescebat cum omni exercitu suo. Quindecim enim millia viri remanserant ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus belatorum et eduentium gladium. Ascendensque Gedeon per viam eorum qui in tabernaculis morabantur,

^a In Hebræo est לִיְרָן, neever Lajarden, quod Septuaginta ἐπὸς πέραν τοῦ ἱρὸν, sive ut in ms. Alexandriu ἐπὸς τοῦ πέραν τοῦ ἱρὸν, id est, de trans Jordanem, transtulerunt. Canon, contra fluente Jordani. At Hieronymus particulam de supplendum monuit nos lib. de locis Hebraicis : Meeber, inquit, pro quo Aquila translit., ἐπὸς πέραν; Symma-

A ad orientalem partem Nobe et Jegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, et nihil adversi suspicabantur. Fugeruntque Zebee et Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum. Revertensque de bello ante solis ortum, apprehendit puerum de viris Soccoth : interrogavitque eum nomina principum et seniorum Soccoth, et descripsit septuaginta septem viros : Venitque ad Soccoth, et dixit eis : En Zebee et Salmana, super quibus exprobrasti mihi, dicentes : Forsitan manus Zebee et Salmana in manibus tuis sunt, et idcirco postulas ut demus viris, qui lassi sunt et defecerunt, panes. Tulit ergo seniores civitatis et spinas deserti ac tribulos, et contrivit cum eis, atque comminuit viros Soccoth. Turrem quoque

B Phanuel subvertit, occisis habitatoribus civitatis. [C. XXXI.] Dixitque ad Zebee et Salmana : Quales fuerunt viri, quos occidistis in Thabor ? Qui responderunt : similes tui, et unus ex eis quasi filius regis. Quibus ille ait [Vulg. respondit] : Fratres mei fuerunt, filii matris meæ. Vivit Dominus, quia si scravassetis eos, non vos occiderem. Dixitque Jether primogenito suo : Surge, et interfice eos. Qui non eduxit gladium : timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixeruntque Zebee et Salmana : Tu surge, et irru in nos, quia juxta ætatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, et interfecit Zebee et Salmana, tulit ornamenti ac bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent. Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon : Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui, quia liberasti nos de manu [Vulg. tacet manu] Madian. Quibus ille ait : Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus. Dixitque ad eos : Unam petitio- nem postulo a vobis : Date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitas habere consueverant. Qui responderunt : Libentissime dabimus. Expandentesque super terram pallium, projecerunt in eo inaures de præda, et suit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, et monilibus, et veste purpurea, quibus Madian reges uti soliti erant, et præter torques aureas camelorum. Fecitque ex eo Gedeon ephod, et posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo, et factum est Gedeoni et omni domui ejus in ruinam. Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra elevare cervices, sed quievit terra per quadraginta annos, quibus præfuit Gedeon. [B. XI]. Abiit itaque Jerobaal, filius Joas, et habitavit in domo sua : habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de semore ejus, eo quod plures haberet uxores. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelechus ἀγεντιας, id est, trans, vel de contra. Alii mss. Bibliorum legunt, trans. MART.

D — Nostris mss., ad Gedeon transfluenta Jordanis. Illud de contra pressius hæret Hebræo לִיְרָן, videturque ipse Hieronymus post Aquilam et Symmachum probasse lib. de Locis, ad vocem Meeber, quod et Martian. notat.

lech. Mortuusque est Gedeon filius Joas in senectute bona, et sepultus in sepulcro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri. [T. V.] Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, et fornicati sunt cum Baalim. Percusseruntque cum Baal foedus, ut esset eis in deum, nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus omnium inimicorum suorum per circuitum, nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal Gedeon, juxta omnia bona quæ fecerat Israeli.

[C. XXXII, Cap. IX.] Abiit autem Abimelech filius Jerobaal in Sichem ad fratres matris suæ, et locutus est ad eos, et ad omnem cognitionem domus patris matris suæ, dicens : Loquimini ad omnes viros Sichem : Quid vobis est melius, ut dominantur vestri septuaginta viri omnes filii Jerobaal, an ut dominetur vobis unus vir ? simulque considerate, quia os vestrum et caro vestra sum. Locutique sunt fratres matris ejus de eo ad omnes viros Sichem universos sermones istos, et inclinaverunt cor eorum post Abimelech, dicentes : Frater noster est. Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de fano Baal-Berith. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes et vagos, secutique sunt eum. Et venit in domum patris sui in Ephra, et occidit fratres suos filios Jerobaal septuaginta viros, super lapidem unum, remansitque Joatham filius Jerobaal minimus, et absconditus est. Congregati sunt autem omnes viri Sichem, et universæ familie urbis Mello : abieruntque et constituerunt regem Abimelech, juxta querum quæ stabat in Sichein. [C. XXXIII.] Quod cum nuntiatum esset Joatham, ivit et stetit in vertice montis Garizim, elevataque voce clamavit, et dixit : Audite me, vihi Sichem, ita ut [Vulg. facet ut] audiat vos Deus. Ierunt ligna, ut ungerent super se regem : dixeruntque olivæ : Impera nobis. Quæ respondit : Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua et dii utuntur et homines, et venire ut inter ligna promovear? Dixeruntque ligna ad arborem fleum : Veni, et super nos regnum accipe. Quæ respondit eis : Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire ut inter cætera ligna promovear? Locutaque sunt ligna ad item : Veni, et impera nobis. Quæ respondit [Vulg. addit eis] : Numquid possum deserere vinum meum, quod lætitiat Deum et homines, et inter ligna cætera promoveri [Al. commoveri]? Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum : Veni, et impera super nos. Quæ respondit ei : Si vere me regem vobis constitutis, venite et sub umbra mea requiescite. Si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani. [C. XXXIV.] Nunc igitur, si recte et absque peccato constituistis super vos regem Abimelech, et bene egistis cum Jerobaal, et cum domo ejus, et reddidistis vicem beneficii ejus, qui pugnavit pro vobis, et animam suam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian, qui nunc surrexistis contra dominum patris mei, et interfecistis filios ejus septuaginta viros super unum lapidem, et constituistis re-

A gem Abimelech filium ancillæ ejus super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit : si ergo recte et absque vitio egistis cum Jerobaal, et domo ejus, hodie lætemini in Abimelech, et ille lætetur in vobis. Sin autem perverse, egrediatur ignis ex eo, et consumat habitatores Sichem, et oppidum Mello, egrediaturque ignis de viris Sichem, et de oppido Mello, et devoret Abimelech. Quæ cum dixisset, fugit et abiit in Bera : habitavitque ibi metu Abimelech fratris sui. Regnavit itaque Abimelech super Israel tribus annis. Misitque Dominus spiritum pessimum inter Abimelech et habitatores Sichem, qui cœperunt eum detestari, et scelus intersectionis septuaginta filiorum Jerobaal, et effusionem sanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem suum, et in cæteros Sichimorum principes, qui eum adjuverant. Posueruntque insidias adversus eum in montium sunmitate, et dum illius præstolarentur adventum, exercebant latrocinia, agentes prædas de prætereuntibus. Nuntiatumque est Abimelech. Venit autem Gaal filius Ebed cum fratribus suis, et transivit in Sichimam. Ad cuius adventum erecti habitatores Sichem, egressi sunt in agros, vastantes vineas, uvasque calcantes, et factis cantantium choris, ingressi sunt fanum dei sui, et inter epulas et pocula maledicebant Abimelech. Et dicit Gaal filius [Vulg. clamante Gaal filio] Ebed : Quis est Abimelech, et quæ est Sichem, ut serviamus ei? numquid non est filius Jerobaal, et constituit principem Zebul servum suum super viros Emor patris Sichem? Cur igitur servimus ei? utinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech. Dictumque est Abimelech : Congrega exercitus multitudinem, et veni. Zebul enim princeps civitatis, audit sermonibus Gaal filii Obed, iratus est valde, et misit clam ad Abimelech nuntios, dicens : Ecce Gaal filius Obed venit in Sichimam cum fratribus suis, et oppugnat adversum te civitatem. Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, et latita in agro, et primo mane, oriente sole, irrue super civitatem. Illo autem egrediente adversum te cum populo suo, fac ei quod potueris. Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, et tetendit insidias juxta Sichimam in quatuor locis. Egressusque est Gaal filius Obed, et stetit in introitu portæ civitatis. Surrexit autem Abimelech, et omnis exercitus cum eo de insidiarum loco. Cumque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul : Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit : Umbras montium vides quasi hominum capita, et hoc errore deciperis. Rursusque Gaal ait : Ecce populus de umbilico terræ descendit, et unus cuneus venit per viam quæ respicit querum. Cui dixit Zebul : Ubi est nunc os tuum, quo loquebaris : Quis est Abimelech ut serviamus ei? Nonne iste est populus, quem despiciebas? Egredere et pugna contra eum. Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo, et pugnavit contra Abimelech, qui persecutus est eum fugientem, et in urbem compulit; cecideruntque ex parte ejus plurimi, usque ad portam ci-

vitatis : et Abimelech sedit in Ruma : Zebul autem, Gaal et socios ejus expulit de urbe, nec in ea passus est commorari. Sequenti ergo die egressus est populus in campum. Quod cum nuntiatum esset Abimelech, tulit exercitum suum, et divisit in treas turmas, tendens insidias in agris. Vidensque quod egredieretur populus de civitate, surrexit et irruit in eos cum cuneo suo, oppugnans et obsidens civitatem : duae autem turmæ palantes per campum adversarios persequerentur. Porro Abimelech omni illo die oppugnabat urbem, quam cepit, intersectis habitatoribus ejus, ipsaque destructa, ita ut sal in ea dispergeret. Quod cum audisset qui habitabant in turre Sichimorum, ingressi sunt fanum dei sui Be-riith, ubi fœdus cum eo pepigerant, et ex eo locus nomen acceperat, qui erat valde munitus. Abimelech quoque, audiens viros turris Sichimorum patiter conglobatos, ascendit in montem Selmon cum omni populo suo, et, arrepta securi, praecidit arboris ramum, impositumque ferens humero, dixit ad socios : Quod me vidistis [Vulg. videtis] facere, cito facite. Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducem. Qui circumdantes præsidium, succenderunt ; atque ita factum est, ut fumo et igne mille hominum necarentur, viri pariter ac mulieres, habitatorum turris Sichem. Abimelech autem, inde proficiscens, venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obsidebat exercitu. Erat autem turris excelsa in media civitate, ad quam confugerant viri simul ac mulieres, et omnes principes civitatis, clausa firmissime janua, et super turris tectum stantes per propugnacula. Accedensque Abimelech juxta turrim, pugnabat fortius : et appropinquans ostio, ignem supponere nitebatur. [C. XXXVI.] Et ecce mulier una fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, et confregit cerebrum ejus. Qui vocavit cito armigerum suum, et ait ad eum : Evagina gladium tuum, et percute me : ne forte dicatur quod a femina interfectus sim. Qui jussa perficiens, interfecit eum. Illoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israel, reversi sunt ad sedes suas : et reddidit Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfectis septuaginta fratribus suis, Sichimitis quoque, quod operati erant, retributum est, et venit super eos maledictio Joatham filii Je-robaal.

[T. VI, C. XXXVI, Cap. X.] Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola filius Phua patrui Abimelech, vir de Issachar, qui habitavit in Samir montis Ephraim : et judicavit Israelem viginti et tribus annis, mortuusque ac sepultus est in Samir. [B. XII, C. XXXVII]. Huic successit Jair Galaadites, qui judicavit Israelem per viginti et duos annos, habens triginta filios sedentes super triginta pullos asina-

^a Non Samir, sed Sanir legimus in Canone et aliis miss. codicibus. Id vitii forte inductum est a librariis, qui supra Deuteronomii cap. iii, col. 20°, sub littera B, nomen Sanir legerant. Praeterquam quod error inolevit apud exscriptores Latinos, ut m scribant

A rum, et principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus appellatae sunt Havoth-Jair, id est, oppida Jair, usque in præsentem diem, in terra Galaad. Mortuusque est Jair, ac sepultus in leco cui est vocabulum Camon. Filii autem Israel, peccatis veteribus jungentes nova, fecerunt malum in conspectu Domini, et servierunt idolis, Baslim et Asharoth, et diis Syriae ac Sidonis et Moab et filiorum Ammon et Philisthim : dimiseruntque Dominum, et non celebant eum. Contra quos Dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthim et filiorum Ammon. Afflictique sunt, et vehementer oppressi per annos decem et octo, omnes qui habitabant trans Jordanem in terra Amorrhæi, qui est in Galaad : in tentum, ut filii Ammon, Jordane transmisso, vastarent Judam et Benjamin et Ephraim : afflictusque est Israel nimis. Et clamantes ad Dominum, dixerunt : Peccavimus tibi, quia dereliquimus Deum nostrum [Vulg. additum Dominum], et servivimus Baalim. Quibus locutus est Dominus : Numquid non Ægypti et Amorrhæi, filii que Ammon et Philisthim, Sidonii quoque et Amalec et Chanaan, oppresserunt vos, et clamastis ad me, et erui vos de manu eorum ? Et tamen reliquistis me, et coluistis deos alienos : [C. XXXVIII.] Idcirco non addam ut ultra vos liberem : Ne, et invoke deos quos elegistis : ipsi vos liberent in tempore angustie. Dixeruntque filii Israel ad Dominum : Peccavimus, redde tibi nobis quidquid tibi placet : tantum nunc libera nos. Quos dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola proicerunt, et servierunt Domino [Vulg. additum Deo] : qui doluit super miseriis eorum. Itaque filii Ammon conciliantes in Galaad fixere tentoria : contra quos congregati filii Israel, in Masspha castrametati sunt. Dixeruntque principes Galaad singuli ad proximos suos : Qui primus e nobis [h. non habet] contra filios Ammon coepit dimicare, erit dux populi Galaad.

[B. XIII, C. XXXIX, Cap. XI.] Fuit ille tempore Jephthe Galaadites, vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. Habuit autem Galaad uxorem, de qua suscepit filios, qui postquam creverant, ejecerunt Jephthe, dicentes : Haeres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre generatus es. Quos ille fugiens atque devitans, habitavit in terra Tob : congregatis sunt ad eum viri inopes, et latrocinantes, et quasi principem sequebantur. In illis diebus pugnabant filii Ammon contra Israel. Quibus acriter instantibus, perrexerunt majores natu Galaad, ut tollerent in auxilium sui Jephthe de terra Tob : dixeruntque ad eum : Veni, et esto princeps noster, et pugna contra filios Ammon. Quibus ille respondit : Nonne vos estis, qui odistis me, et ejecisistis de domo patris mei, et nunc venistis ad me necessitate compulsi ? Dixer-

pro n, et n pro m. Hieronymus libro nominum Hebraicorum habet Samir. MART.

Mss. quoque nostri Sanir : in Hebreo autem est סניר, et Graece Σανίρ.

runtque principes Galaad ad Jephthe : Ob hunc igitur causam nunc ad te venimus, ut proficeremus nobiscum, et pugnes contra filios Ammon, sisque dux omnium qui habitent in Galaad. Jephthe quoque dixit eis : Si vere venistis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero princeps uester? Qui responderunt ei : Dominus, qui haec auctoritatem ipse mediator ac testis est, quod nostra promissa faciemus. Abiit itaque Jephthe cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. [C. XL.] Locutusque est Jephthe omnes sermones suos coram Domino in Mesphe. Et misit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerebat : Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam? Quibus ille respondit : Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de *Egypto*, a sinibus Arnon usque Jebboc atque Jordanem : nunc igitur cum pace reddite mihi eam. Per quos rursum mandavit Jephthe : et imperavit eis, ut dicerent regi Ammon : Haec dicit Jephthe : Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon : sed quando de *Egypto* condescenderunt, ambulavit per solitudinem usque ad mare Rubrum, et venit in Cades. Misitque nuntios ad regem Edom, dicens : Dimitte me, ut transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus ejus. Misit quoque et ad regem Moab, qui et ipse transitum præbere contempsigit. Mansit itaque in Cade, et circumivit ex latere terram Edom et terram Moab : venitque contra orientalem plagam terræ Moab, et castramatus est trans Arnon : nec voluit intrare terminos Moab : Arnon quippe confinium est terræ Moab. Misit itaque Israel nuntios ad Seon regem Amorrorum, qui habitabat in Esebon, et dixerunt ei : Dimitte ut transcam per terram tuam usque ad fluvium. Qui et ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos : sed infinita multitudine congregata, egressus est contra eum in Jesse, et fortiter resistebat. Tradiditque eum Dominus in manus Israëlitum omni exercitu suo, quæ percussit eum, et possedit omnem terram Amorrhæi habitatoris regionis illius, et universos fines ejus, de Arnon usque Jebboc, et de solitudine usque ad Jordanem. Dominus ergo Deus Israëlis subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israëlis, et tu nunc vis possidere terram ejus? Nonne ea, quæ possidet Chamos Dens tuus, tibi iuste debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem : nisi forte melior es Balac filio Sepphor rege Moab : aut donec potes quod iurgatus sit contra Israëlis, et pugna-

A verit contra eum, quando habitavit in Esebon, et viculis ejus, et in Aroer, et villis illius, vel in cunctis civitatibus juxta Jordanem, per trecentos annos. Quare tanto tempore nihil super hoc repetitione tentasti? Egitur non ego peccavi in te, sed tu contra me male agis, indicens mihi bella non justa. Judicet Dominus arbiter bujus diei, inter Israëlis et inter filios Ammon. Noluitque acquiesceret rex Alterum Ammon verbis Jephthe, quæ per nuntios mandaverat. Factus est ergo super Jephthe Spiritus Domini : et circumiens Galaad, et Manasse, Mesphe quoque Galaad, et inde transiens ad filios Ammon, votum vovit Dominum, dicens : [C. XLII.] Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicunque primus fuerit egressus fores [A. de foribus] dominus noster, milite occurserit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offerat domino. Transiitque Jephthe ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos : quos tradidit Dominus in manus ejus. Porcessitque ab Aroer usque deinceps veniens in Memith, viginti civitates, et usque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis. Humiliataque sunt filii Ammon a filiis Israëlis. Revertenti autem Jephthe in Mesphe dominum suam occurrit unigenita filia cum tympanis et choris. Non enim habebat alios liberos. Qua visa, scidit vestimenta sua, et ait : Heu! [Vulg. addit me] filia mi, deceperisti me, et ipsa decepta es : aperut enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero. Cui illa respondit : Pater mihi, si aperueristi os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque petieris es, concessa tibi nliceatione atque victoria de hostibus tuis. Dixitque ad patrem : Hoc solum mihi praesta, quod deprecor : Dimitte me, ut duobus mensibus circumueam montes, et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. Cui ille respondit : Vade. Et dimisit eam duabus mensibus. Cumque abiisset eum sororis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus. Explatisque duabus mensibus, reversa est ad patrem suum, et fecit ei sicut vorerat, quæ ignorabat virum. Exinde mos ineredit in Israëlis, et consuetudo servata est, et post anni circulatio conversant in omni filiis Israëlis, et plangent filiam Jephthe Galaaditæ diebus quatuor.

[C. XLII, Cap. XII.] Ecce autem in Ephraim orta sedatio est : nam transeuntes contra aquilonem, dixerunt ad Jephthe : Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos nolusti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemos te et [Vulg. facit te et] dominum tuum. Quibus ille respondit : Discepitio erat mihi et populo meo contra filios Ammon vehemens : vocavique vos, ut mihi præberetis auxi-

^a Totum hunc locum replicat Hieronymus libro primo adversus Jovinianum : A plurimis Hebreorum, inquit, reprehenditur pater vobis temerarius, quia dixerit : si tradens tradideris filios Ammon, in manibus meis, quicunque exterit de domo mea in occurrente mihi, cum reverti cœpero in pace a filiis Ammon, erit Dominus, et offeram illum holocaustum. Si canis, inquit, si asinus occurrisset, quid faceres, etc.? Advertat lector istam Hieronymi versionem ad

Hebreorum verbis propriis accedere, quam illa quæ in ipso contextu sacro legitur. MART.

— Lœundi hunc pressius ad Hebreum rectificat S. Pater, lib. i contra Jovinian. num. 23, qui habet ex recensione nostra : Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis, omnis quicunque exterit de domo mea in occurrente mihi, cum reverti cœpero in pace a filiis Ammon, erit Dominus, et offeram illum holocaustum.

lium, et facere noluistis. Quod cernens posui in manibus meis animam meam, transivique ad filios Ammon, et tradidit eos Dominus in manus meas. Quid coinerui, ut adversum me consurgatis in prælium? Vocatis itaque ad se cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephraim: percusseruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat: Fugitus est Galaad de Ephraim, et habitat in medio Ephraim et Manasse. Occupaveruntque Galaaditæ vada Jordanis, per quæ Ephraim reversurus erat. Cumque venisset ad ea de Ephraim numero, fugiens, atque dixisset: Obsecro ut me transire permittatis: dicebant ei Galaaditæ: Numquid Ephrathæus es? quo dicente: Non sum: interrogabant eum: Dic ergo ^a Sibboleth [Sibboleth per Sin, Zibboleth per Zamach], quod interpretatur Spica. Qui respondebat Zibboleth, eadem litera spicam exprimere non valens, statimque apprehensum jugulabant in ipso Jordanis transitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia. Judicavit itaque Jephthe Galaadites Israel sex annis, et mortuus est, ac sepultus in civitate sua Galaad. [B. XIV, C. XLIII.] Post hunc judicavit Israel Abesan de Beth-Leem: qui habuit triginta filios et totidem filias, quas emitens foras, maritis dedit, et ejusdem numeri filii suis accepit uxores, introducens in domum suam. Qui septem annis judicavit Israel. Mortuusque est, ac sepultus in Beth-Leem. [C. XLIV.] Cui successit Elon Zabulonites: et judicavit Israel decem annis: mortuusque est, ac sepultus in Zabulon. [C. XLV.] Post hunc judicavit Israel Abdon, filius Hellel, Pharathonites, qui habuit quadraginta filios, et trigesinta ex eis nepotes, ascendentibus super septuaginta pullos asinarum, et judicavit Israel octo annis: mortuusque est, ac sepultus in Pharathon terræ Ephraim, in monte Amalec.

[Cap. XIII.] Rursumque filii Israel fecerunt malum

^a Primum nomen istud apud Hebreos scribitur per Shin, שׁבּוֹלֶת, Schibboleth: posterius autem habet Samech, סִבְּוֹלֶת, Sibboleth: idque monet scholiastes noster, qui Hebreum elementum ד, vocat Zamac; nisi notariorum, librariorumque pronuntiatione vel imperitia Zamach illud fluxerit pro Samech. Non levis est apud criticos sacros controversia de sono Sibboleth per Sin, et de eodem per Samech. Quidam volunt literam Sin ו fuisse prolatam ut s in nostro principio dictiōnis: Sammech ד autem ut s inter duas vocalēs m, tamquam pronuntiatur Zibboleth per z. Quæ profecto quadrant ad scholia Canonis Hebraicæ veritatis, ut perspicuum est, et ad lectionem insuper antiqui exemplaris ms. in nostra bibliotheca obtinentis numerum 1; nam in eo codice Corbeiensis monasterii scriptum legimus: Dic ergo, Sebboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat Zebboleth, etc. Sic etiam habebatur olim in ms. codice Colbertino Aniciensi n. 157, ubi ab aliquo emendatore de Zebboleth factum est Tebolet; quemadmodum superstibus adhuc litterarum vestigiis planissime demonstratur. Alii autem docent Hebreorum ו pronuntiari ut s crassum, quod Ephraim proferre nequiverunt, sed loco ejus s acutum proferebant, id est, pro Schibboleth, dicebant Sibboleth. Huic opinioni suffragari potest codex noster

A in conspectu Domini, qui tradidit eos in manus Philistinorum, quadraginta annis. [T. VII, B. XV, C. XLVI.] Erat autem quidam vir de Saraa, et de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem. Cui apparuit angelus Domini, et dixit ad eam: Sterilis es et absque liberis: sed concipies et paries filium; cave ergo ne vinum bibas ac siceram, nec immundum quidquam comedas, quia concipies et paries filium, cuius non tanget caput novacula, erit enim Nazareus Dei ab infanthia sua et ex matris utero: et ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum. Quæ cum venisset ad maritum suum dixit ei: Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, terribilis nimis. Quem cum interrogasset, quis esset, et unde venisset, et quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere, sed hoc respondit: Ecce concipies et paries filium: cave ne vinum bibas, nec siceram, et ne aliquo vescaris immundo: erit enim puer Nazareus Dei ab infanthia sua, et ex utero matris usque ad diem mortis suæ. Oravit itaque Manue Dominum, et ait: Obsecro, Domine, ut vir Dei, quem misisti, veniat iterum et doceat nos quid debeamus facere de puerō, qui nasciturus est. Exaudi vitque Dominus precantem Manue, et apparuit rursum angelus Dei uxori ejus sedenti in agro. Manue autem maritus ejus non erat cum ea. Quæ cum vidisset angelum, festinavit et cucurrit ad virum suum: nuntiavitque ei, dicens: Ecce apparuit mihi vir, quem ante videram. Qui surrexit et secutus est uxorem suam: veniensque ad virum, dixit ei: Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum. Cui Manue: Quando, inquit, sermo tuus fuerit explicatus, quid vis ut faciat puer? aut a quo se observare debet? Dixitque angelus Domini ad Manue: Ab omnibus, quæ locutus sum uxori tuæ, abstineat se, et quidquid ex vinea nascitur, non comedat: vinum et siceram non bibat, nullo vescatur immundo, et

S. Germani n. 3, quia utroque loco scribit Sibboleth, quasi discrimen ו, et ד Hebreorum, nullum sit apud Latinos, præterquam in sono prouniantur. Notandumenique R. David Kimhi eodem vitio Ephræt laborasse, quo laborant Galli non valentes sonare litteram Schim, sed eam effentes ac si esset Thau raphatum, quod verum esse nemo non dixerit, qui consultet mss. codices Biblicos, Regium 3563, Colbertinum 181, Corbeiensem 10, S. Germani 5 et 7, precipue vero 164, in quo Thau raphatum reperitur, hoc est, Thoboleth, pro Sibboleth, vel Zibboleth. Ceteri legunt Tebboleth, t nempe pro Hebreo ד Samech. At de his elementis ac prolatione eorum audiendum est ipse Hieronymus, qui libro nominum Hebraicorum litteram s non prætermisit intactam: Hoc nunc quoque, inquit, in s littera sciendum est. Siquidem apud eos (Hebreos) tres s sunt littera: una que dicitur Samech, et simpliciter legitur, quasi per nostram litteram describatur. Alia sin, in qua stridor quidam non nostri sermonis interstrepit. Tertia sade, quam nostræ aures penitus reformidant. Hinc liquet Samech Hebreorum simpliciter per s sive z fuisse pronuntiationum: sin autem quemdam habuisse stridorem alienum ac Latinis insuetum. MART.

— Praeserunt nostri mss. pari consensu, Sebboleth. Marianaus de varia hujus vocis pronuntiatione et scriptura pluribus disserit.

quod ei præcepi, impleat atque custodiat. Dixitque Manue ad angelum Domini: Obsecro te, ut acquiescas precibus meis, et faciamus tibi hædum de capris. Cui respondit Angelus: Si me cogis, non comedam panes tuos: sin autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Et nesciebat Manue quod angelus Domini esset. Dixitque ad eum: Quod est tibi nomen, ut, si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit: Cur queris nomen meum, quod est mirabile? Tulit itaque Manue hædum de capris, et libamenta, et posuit super petram, offerens Domino, qui facit mirabilia; ipse autem et uxor ejus intuebantur. Cumque ascenderet flamma altaria in cœlum, angelus Domini in flamma pariter ascendit. Quod cum vidissent Manue et uxor ejus, proni ceciderunt in terram, et ultra eis non apparuit angelus Domini. Statimque intellexit Manue angelum esse Domini, et dixit ad uxorem suam: Morte moriemur, quia vidimus Deum. Cui respondit mulier: Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum et libamenta non suscepisset: sed [Vulg. facet sed] nec ostendisset nobis bæc omnia, neque ea quæ sunt ventura, dixisset. [C. XLVII.] Peperit itaque filium, et vocavit nomen ejus Samson. Crevitque puer, et benedixit ei Dominus. Coepitque Spiritus Domini esse cum eo in castris Dan inter Sarras et Esthaol.

[Cap. XIV.] Descendit ergo Samson in Thamnatha. Vidensque ibi mulierem de filiabus Philisthim, ascendit et nuntiavit patri suo, et matri [Vulg. addit suæ], dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philistinorum; quam, quæso, ut mihi accipiatis uxorem. Cui dixerunt pater et mater sua: Numquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, et in omni populo tuo, quia vis accipere uxorem de Philisthim, qui incircumcisi sunt. [C. XLVIII.] Dixitque Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Parentes autem ejus nesciebant quod res a Domino fieret, et quereretur occasio contra Philisthim. Eo enim tempore Philisthim dominabantur Israeli. Descendit itaque Samson cum patre suo et matre in Thamnatha. Cumque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sævus, rugiens, et occurrit ei. [C. XLIX.] Irruit autem Spiritus Domini in Samson, et dilaceravit leonem, quasi hædum in frusta disperceret [Vulg. discerpens], nihil omnino habens in manu, et hoc patri et matri noluit indicare. Descenditque et locutus est mulieri, quæ placuerat oculis ejus. Et post aliquot dies revertens ut acciperet eam, declinavit ut videret cadaver leonis, et ecce examen apum in ore leonis erat ac favus mellis. Quem cum sumpssisset in manibus, comedebat in via: veniensque ad pa-

^a Ita Canon et mss. quamplures Latini: idemque pronomine secundæ personæ retinet Syrus, et Arabs interpres. Editi legunt juxta Hebræum, in omni populo meo. MART.

— Urbinas ms. cum Vulgatis populo meo legit pro tuo: idque rectius ad Hebræum יְהוּ.

^b In hoc et in sequenti versiculo Canon Heb. verit.

A trem suum et matrem, dedit eis partem, qui et ipsi comedenterunt, nec tamen eis voluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserit. Descendit itaque pater ejus ad mulierem, et fecit filio suo Samson convivium. Sic enim juvenes facere consueverant. Cum igitur cives loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta, qui essent cum eo. Quibus locutus est Samson: Proponam vobis problema: quod si solveritis mihi intra septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones et totidem tunicas: sin autem non potueritis solvere, vos dabitis mihi triginta sindones, et ejusdem numeri tunicas. [C. L.] Qui responderunt ei: Propone problema, ut audiamus. Dixitque eis: De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo. Nec potuerunt per tres dies B propositiohem solvere. Cumque adasset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson: Blandire viro tuo, et suade ei ut indicet tibi ^b quid significet problema. Quod si facere nolueris, incendemus te, et domum patris tui. An idcirco nos vocastis ad nuptias, ut spoliaretis? Quæ fundebat apud Samson lacrymas, et querebatur dicens: Odisti me, et non diligis: idcirco problema, quod proposuisti filiis populi mei, non vis mihi exponere. At ille respondit: Patri meo et matri nolui dicere, et tibi indicare potero? Septem igitur diebus convivii flebat apud [Vulg. ante] eum: tandemque die septimo cum ei molesta esset, exposuit. Quæ statim indicavit civibus suis. Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum: Quid dulcior melle, et quid leone fortius? Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. Irruit itaque in eum Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, et percussit ibi triginta viros. Quorum ablatas vestes dedit iis qui problema solverant. Iratusque nimis ascendit in dominum patris sui: uxor autem ejus accepit maritum unum de amicis ejus et pronubis.

[Cap. XV.] Post aliquantum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson, inviserolens uxorem suam, et attulit ei hædum de capris. Cumque cubiculum ejus solito vellet intrare, prohibuit eum pater illius dicens: Putavi quod odisses eam, et ideo tradidi illam amico tuo: sed habet sororem, quæ junior et pulchrior illa est, sit tibi pro ea uxor. Cui respondit Samson: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos: faciam enim vobis malam. [C. LI.] Perrexitque, et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio: quas igne succendens, dimisit, ut hic illueque discurrent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philistinorum. Quibus succensis, et comporataæ jam fruges, et adhuc stantes in stipula, concrematæ sunt, in tantum, ut vineas quoque et

nomen problema scriptum habet in textu litteris Græcis, hoc modo ΠΡΟΒΛΗΜΑ. Eamdem quoque vobis Græce scriptam ad marginem reperimus in ms. codice nostro num. 3. At parum refert quibus litteris, Græcis, aut Latinis, exscribatur, cum nihil mutatur in nomine. MART.

oliveta flaminia consumuerat. Dixeruntque Philistini: **A** quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamnathaei: quia dedit uxorem ejus, et aperi tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntque Philistini, et combusserunt eam mulierem quam patrem ejus. Quibus ait Samson: Licet haec feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, et tunc quiescam. Percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram semoni imponerent. Et descendens habitavit in spelunca petre Etam. Igitur ascendentes Philistini in terram Iuda, castrametati sunt, in loco qui postea vocatus est Leli, id est, maxilla, ubi eorum est fons exercitus. Dixeruntque ad eos de tribu Iuda: Cur ascenditis adversum nos? Qui responderunt: Ut ligemus Samson, venimus, et reddamus ei quod eis nos operatus est. Descenderunt ergo tria milia virorum de Iuda ad specum silicis Etam, dixeruntque ad Samson: Ne scis quod Philistini imperent nobis? quare hoc facere voluisti? Quibus ille ait: Sicut fecerant mihi, feci eis. Ligare, inquiunt, te venimus, et tradere in manus Philistinorum. Quibus respondit Samson: Jurate, et spondeite mihi quod non me occidatis. Dixerunt: Non te occidimus, sed vinculum trademus. Ligaveruntque eum duobus novis laniis, et tenerunt de petra Etam. Qui cum venisset ad locum Maxillæ, et Philistini vociferantes occurrisserent ei, irruit Spiritus Domini in eum: et sicut solent ad odorem ignis lana consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt et soluta. [C. LII.] Ioventaque maxilla, id est, mandibulam asini, quæ jacebat, arripiens, intersevit in ea mille viros, et ait: In maxilla asini, in mandibula pulli asiparum, deleyi eos, et percussi mille viros. Cumque hinc yerba canes complessent, projeci mandibulam de manu, et vocavit nomen loci illius Λεβι, quod interpretatur elevatio maxillæ. Sitiensque valde, clamavit ad Dominum, et ait: Tu dedisti in manu servi mei salutem hanc maximam atque victoriam: et eu sibi morior, incedamque in manus incircumcisorum. Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, et egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillavit spiritum, et vires recepit. Idecirco appellatum est nomen loci illius, sops invocantis de maxilla, neque in praesentem diem. Judicavitque Israel in diebus Philistini yiginti annis.

[Cap. XVI.] Abiit quoque in Gazam, et vidit ibi meretricem mulierem, ingressusque est ad eam. Quod cum audissent Philistini, et percrebuissest

^a Exscriptor Canonis Hebraicæ veritatis codicem suum emendans ponit, de stupæ tortum stamine. Manuscripti cæteri codices legunt, ut editi, tortum putamine. MART.

—Non incongrue habet Urbinas ms., de stupæ tortum putamine, quod est stupæ saliva. Putamem vero proprie repurgamentum rati ejuslibet dicitur, ut stupæ quasi scoriam hic nomen. Palatin. ms. habet: *stupæ tortum stamine putamine; quæ lecio quoad sensum improbauda ipsa quoquo non est.* Miror magis, in tantula re quam longe abliudat Latina ipsa interpretatio ab Hebreo textu ac propositi

apud eos, intrasse urbem Samson, circumdederunt eum, positis in porta civitatis custodibus: et ibi tota nocte omni silentio praestolantes, ut facto mane exenitem occiderent. [C. LII.] Dormivit autem Samson usque ad noctis medium: et inde consurgens, apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis et sera, impositasque humeris [Vulg. add. suis] portavit ad verticem montis, qui respicit Hebron. [C. LIV.] Post hæc amavit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, et vocabatur Dalila. Veneruntque ad eam principes Philistinorum, atque dixerunt: Decipe eum, et disce ab illo, in quo tantam habeat fortitudinem, et quo modo eum superare valeamus, et vincere affigere. Quid si feceris, dabis tibi singuli mille et centum argenteos. Locuta est ergo Dalila ad Samson: Dic mihi, obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo, et quid sit quo ligatus erumpere nequeas? Cui respondit Samson: Si septem nervis funibus, necdum siccis et aucti humentibus, ligatus fuero, infirmus ero ut ceteri homines Attuleruntque ad eam satrapæ Philistinorum septem funes, ut dixerat: quibus vincit eum, latentibus apud se insidiis, et in cubiculo sine rei expectantibus; clamatique ad eum: Philistini super te, Samson. Qui rupit vincula, quo modo si rumpat quis filum de stupæ tortum ^a putamine, cum odorem ignis accepit: et non est cognitum in quo esset fortitudo ejus. Dixitque ad eum Dalila: Ecce illusisti mihi, et falsum locutus es: saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille respondit: Si ligatus fuero novis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, et aliorum hominum similis. Quibus rursum Dalila vincit eum, et clamavit: Philistini super te, Samson, in cubiculo insidiis præparatis. Qui ita rupit vincula quasi fila telarum. Dixitque Dalila rursum ad eum: Usquequo decipes me, et falsum loqueris? ostende quo vinciri debeas. ^b Si, inquit, septem crines capitis mei cum licio plexueris, et clavum his circumligatum terre fixeris, infirmus ero. Quod cum fecisset Dalila, dixit ad eum: Philistini super te, Samson. Qui consurgens de somno extraxit clavum cum crinibus et licio. Dixitque ad eum Dalila: Quomodo dicas quod ames me, cum animus tuus non sit tecum? Per tres vices mentitus es mihi, et nolui dicere in quo sit tua maxima fortitudo.

D Cumque ei molesta esset, et per multos dies Jugiter adhæreret, spatiu ad quietem non tribuens, defecit anima ejus, et ad mortem usque lassata est. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum

exempli serie. Comparat enim sacer textus solita uno iectu a Samsonem vincula, cuiquam פְּתַלְלָה non *stupæ tortum putamine*, aut de stupæ putamine, sed ἀπλῶς, ut ego quidem sentio, ex ipsa nominis analogia, *stocom*, פְּתַלְלָה stupæ sonat: siue optime comparatio instituitur, respondetque floccus stupæ, qui solo fere ignis odore in funum evanescit, Samsonem in vinealis constringendis alacritati.

^b Vulgali addunt: Cui respondit Samson. In Hebreo tantum est, מִלְאָמֵר אֶל: Et dicit ad eam.

nunquam ascendit super caput meum, quia Nazareus (id est, consecratus Deo) sum de utero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet a me fortitudo mea, et deficiam, eroque ut cæteri homines. Vidensque illa quod confessus ei esset omnem animam suum, misit ad principes Philistinorum atque mandavit: Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum. Qui ascenderunt, ossuenda pecunia quam promiserant. At illa dormire eum fecit super genua sua, et in sinu suo reclinare caput. Vocavitque tonsorem, et rasis septem erubibus ejus, coepit abigere eum, et a se repellere: statim enim ab eo fortitudo discessit, dixique: Philistini super te, Samson. Qui de somno consurgens, dixit in animo suo: Egregiar sicut et ante feci, et me excusiam, nesciens quod Dominus recessisset ab eo. Quem cum B apprehendissent Philistini, statim eruerunt oculos ejus, et duxerunt Gazam vincum catenis, et clausum in carcere molere fecerunt. Jamque capilli ejus renasci cooperant, et principes Philistinorum convernerunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, et epularentur, dicentes: Tradidit deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. Quod etiam populus videns laudabat deum suum, eademque dicebat: Tradidit deus noster in manus nostras adversarium [Vulg. add. nostrum], qui delevit terram nostram, et occidit plurimos. [C. LV.] Lætantesque per convivia, sumptis jam epulis, præceperunt ut vocaretur Samson, et ante eos iudiceret. Qui adductus de carcere iudebat ante eos, feceruntque eum stare inter duas columnas. Qui dicit pueri regenti gressus suos: Dimitte me, ut tangam columnas, quibus omnis imminet domus, et recliner super eas, et paululum requiescam. Domus autem erat plena virorum ac mulierum, et erant ibi omnes principes Philistinorum, ac de tecto et solario circiter tria millia utriusque sexus spectabant ludentem Samson. At ille, invocauit Dominum, ait: Domine Deus, memento mei, et redde nunc mihi fortitudinem præstinam, Deus mens, ut uincas me de hostibus meis, et pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam. Et apprehendens ambas columnas, quibus inuitebatur domus, alteramque earum dextera, et alteram laeva tenens, ait: Mortatur anima mea cum Philistini. Concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes et cæteram multitudinem quæ ibi erat: multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. Descendentes autem fratres ejus et universa conuagatio tulerunt corpus ejus, et sepelierunt inter Sarra et Asthaol in sepulcro patris sui Manue: judicavitque Israel viginti annis.

[T. VIII, B. VI, C. XVI, Cap. XVII.] Fuit eo tempore vir quidam de monte Ephraim, nomine Michas, qui dixit matri sue: Mille centum argenteos, quos separaveras tibi, et super quibus, me audiente,

^a Jonathan filius Gerson filii Moysi. Vid. infra cap. xviii.

^b Palatin. ms., et ipse, paulo quoque post, unde

A juraveras, ecce ego habeo, et apud me sunt. Cui illa respondit: Benedictus filius meus Dominus. Reddidit ergo eos matri sue, quæ dixerat ei: consecravi et vovi argentum hoc Domino, ut de manu mea suscipiat filius meus, et faciat sculptile atque conflatile: et nunc trado illud tibi. Reddidit igitur matri sue: quæ tulit ducentos argenteos, et dedit eos argentario, ut saceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Micha. Qui ædificulam quoque in ea Deo separavit, et fecit ephod, ac theraphim, id est, vestem sacerdotalem, et idola: implevitque unius filiorum suorum manum, et factus est ei sacerdos. In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat. [B. XVIII.] Fuit quoque alter adolescentis de Beth-Leem Juda, ex cognatione ejus: ^b eratque ipse Levites, et habitabat ibi. Egressusque de civitate Beth-Leem, peregrinari voluit ubicumque sibi commodum reperisset. Cumque venisset in montem Ephraim, iter faciens, et declinasset parumper in domum Micha, interrogatus est ab eo unde venisset. Qui respondit: Levita sum de Beth-Leem-Juda, et vado ut habitem ubi potuero, et utile mihi esse perspexero [Vulg. add. Dixitque Michas]. Mane, inquit, apud me, et esto mihi parens ac sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac vestem duplicem, et quæ ad victimum necessaria sunt. Acquievit et mansit apud hominem, fuitque illi quasi unus de filiis. Implevitque Micha manum ejus, et habuit apud se puerum sacerdotem. Nunc scio, dicens, quod bene mihi faciat Deus habenti Leviticus generis sacerdotem.

[Cap. XVIII.] In diebus illis non erat rex in Israel, et ^c tribus Dan quærebat possessionem sibi, ut habilaret in ea: usque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat. [C. LVII.] Miserunt ergo filii Dan, stirpis et familiæ sue quinque viros fortissimos de Sarra et de Esthaol, ut explorarent terram et diligenter inspicerent: dixeruntque eis: Ite, et considerate terram. Qui cum pergentes venissent in montem Ephraim, et intrassent domum Micha, requieverunt ibi: et agnoscentes vocem adolescentis Levitæ, utentesque illius diversorio, dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti? Qui respondit eis: Hæc et hæc præstitit mihi Michas, et me mercede conduxit, ut sim ei sacerdos. Rogaveruntque eum, ut consuleret Dominum, ut seire possent an prospero itinere pergerent, et res haberet effectum. Qui respondit eis: Ite cum pace: Dominus respicit viam vestram, et iter quo pergitis. Euntes igitur quinque viri venerunt Lais: videruntque populum habitantem in ea absque ullo timore, juxta Sidoniorum consuetudinem, securum et quietum, nullo ei penitus resistente, magnarumque opum, et procul a Sidone atque a cunctis hominibus separatum. Reversique ad fratres suos in Sarra et Esthaol, et quid egissent sciendi.

venis? pro unde venisset.

^c Repetit Hebreus, in diebus illis: Vulgati autem præterea omittunt verba, ad habitandum in ea.

tantibus responderunt : Surgite, et ascendamus ad eos, vidimus enim terram valde opulentam et ubeream : nolite negligere, nolite cessare. Eamus, et possideamus eam, nullus erit labor. Intrabimus ad securos in regionem latissimam, tradetque nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria eorum quae gignuntur in terra. Profecti igitur sunt de cognitione Dan, id est, de Saraa et Esthaol, sexcenti viri accincti armis bellicis, ascendentibus manse- runt in Cariath-Jarim Judæ : qui locus, ex eo tempore, Castrorum Dan nomen accepit, et est post ter- gum Cariath-Jarim. Et inde transierunt in montem Ephraim. Cunque venissent ad domum Micha, diserunt quinque viri, qui prius missi fuerant ad con- siderandam terram Lais, cæteris fratribus suis : No- stis quod in domibus istis sit ephod, et theraphim, et sculptile, atque conflatile : videat quid vobis pla- ceat. Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Levitæ, qui erat in domo Micha, salutaveruntque eum verbis pacificis. Sexcenti autem viri ita ut erant armati, stabant ante ostium. At illi qui ingressi fuerant domum juvenis, sculptile, et ephod, et theraphim, atque conflatile tollere nite- bantur, et sacerdos stabat ante ostium, sexcentis vi- ris fortissimis haud procul exspectantibus. Tulerunt igitur qui intraverant, sculptile, ephod, et idola, at- que conflatile. Quibus dixit sacerdos : Quid facitis ? Cui responderunt : Tace et pone digitum super os tuum : venique nobiscum, ut habeamus te patrem ac sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis sacerdos in domo unius viri, an in una tribu et familia in Is- rael ? Quod cum audisset, acquieavit sermonibus eo- rum, et tulit ephod, et idola, ac sculptile, et cum eis profectus est. Qui cum pergerent, et ante se ire fecissent parvulos ac jumenta, et omne quod erat pretiosum, jamque a domo Michæ essent procul, vi- ri qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes se- cuti sunt, et post tergum clamare cœperunt. Qui

* Apud LXX, *Gerson* et *Gersom* legimus : in Latinis autem exemplaribus *Gersan* et *Gersam*. Canon Heb. Verit. capite præcedenti in scholio marginali, et hic in contextu sacro *Gerson* habet : sed manifes- tus est, ni fallor, exscriptoris lapsus, qui promiseue accipit nomina *Gorsom* filii Levi, et *Gersom* filii Mo- sis. Porro *Gersom* iste in Hebreis ac Græcis volu- minibus constanter dicitur filius *Manasse* : cum la- men in omnibus Latinis codicibus mss. legitur esse filius Mosis. Id vero dissidii conciliare videtur Theodo- retus, dum ait, *Jonathan filius Manasse, filii Ger- son, filii Moysi*. Quod non tacuit scholiastes Græcus apud Nohilium; quamvis in omnibus minime con- sentiat cum Theodoro : sic enim habet, Ιωνάθανον, υἱὸν Μανασσῆν, υἱὸν Ἐρχάβ, υἱὸν Μωσῆν ; id est, *Jonathan dicit, filium Manasse, filium Rhechab, filii Mosi*, Legendum forte υἱὸν Ἐρχάβ, non υἱὸν. Hebreo- rum doctores aiunt hunc adolescentem fuisse qui- dem filium *Gersom* filii Mosis; sed quia fecit opera *Manassis*, ejusdem quoque filium dici ob cultum idolorum. Ideo nomen *Manasse* in Hebreis volumi- nibus habet *Nun* pendulum hoc modo נָשָׁא. Quod ita suspeuderunt, ut significant *Jonathan* istum fuisse nepotem Mosis, et in honorem Mosis suspensum esse *nun*, ac si diceret, fecit opera quasi filius esset *Manasse*, et non Mosis. Ille illi latissime prosequun-

A cum respexissent dixerunt ad Micham : Quid tibi vis? cur clamas? Qui respondit : Deos meos, quos mihi feci, tulistis, et sacerdotem, et omnia quæ habeo, et dicitis : Quid tibi est? Dixeruntque ei filii Dan : Cave ne ultra loquaris ad nos, et veniant ad te viri animo concitati, et ipse cum omni domo tua pereas. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Mi- chas, quod fortiores se essent, reversus est in do- mum suam. Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem et quæ supra diximus : veneruntque in Lais ad po- pulum quiescentem atque securum, et percusserunt eos in ore gladii : urbemque incendio tradiderunt, nullo penitus ferente præsidium, eo quod procul ha- bitarent a Sidone, et cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotii. Era autem civitas sita in regione Roob : quam rursum extruentes habitave- runt in ea, vocato nomine civitatis Dan, juxta voca- bulum patris sui, quem genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur. [C. LVIII.] Posueruntque sibi scul- ptile, et Jonathan filium * *Gersom* filii Mosi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan usque ad diem captivi- tatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Israel.

[T. IX, B. XVIII, C. LIX, Cap. XIX.] Fuit quidam vir Levites habitans in latere montis Ephraim, qui accepit uxorem de Beth-Leem Juda : quæ reliquit eum, et reversa est in dominum patris sui Beth-Leem, mansitque apud eum quatuor mensibus. Secutusque est eam vir suus, volens ei reconciliari, atque blan- diri, et secum reducere, habens in comitatu puerum et duos asinos : quæ suscepit eum, et introduxit in dominum patris sui. Quod cum audisset sacerdos ejus, cumque [Vulg. eumque] vidisset, occurrit ei latus, et amplexatus est hominem. Mansitque gener in do- mo saceri tribus diebus, comedens cum eo et bibens familiariter. Die autem quarto de nocte consurgens, proficiens voluit. Quem tenuit sacerdos, et ait ad eum :

D tur in suis commentariis : quæ quantumvis futilia videbuntur multis, inde tamen manifeste colligimus veram esse lectionem Hieronymi, apud quem con- stanter legitur nomen Mosis in omnibus codicibus mss., non autem *Manassis*, ut apud Septuaginta. De- nique Auctor Quæstionum Hebraicarum in libros Paralipomenon, quæ vulgo Hieronymo tribuuntur, de eodem *Jonathan* hunc in modum disseruit non longe ante finem libri prioris : *Filiit Gerson filii Moysi, Sebuel primus. Ipaum, inquit, ferunt esse qui in Judicum (libro) Jonathan scribitur, qui fuit sacerdos in tribu Dan, etc.* Sebuel itaque primogenitus *Ger- sonis* sive *Gersami* filii Mosis, creditus est apud ve- teres unus esse cum isto *Jonathan*: et hinc testatum ex- stat, ipsum inter Mosis nepotes annumerandum. MART. — Mss. nostri, *Gersan* : Vulgati *Gersam* legunt. Scitum porro Judæis id culpæ dari, quod hunc *Gersoneim* Mosis, fecerint *Manassis* filium, nomini מַנָּסֵּה inserto ad hunc modum מַנָּסֵּה, quasi eam litterulam in re- liquarum seriem inferre non ausi, velfent tamen a ne- potis degeneris probro Legislatorem suum liberare. Rem multis post sacros interpretes Martianæus pro- sequitur, estque revera hoc mirum, quando ipsieliam LXX *Manassis* eum filium vocant ex Hebraico exem- plari, Hieronymum antiquius, ut putatur, et verius *Mosis* nomen retinuisse.

Gusta prius paucillum panis, et conforta stomachum, et sic proficisceris. Sederuntque simul, et comedebunt ac biberunt. Dixitque pater puerum ad generum suum : Quæso te, ut hodie hic maneas, pariterque lætemur. At ille, consurgens, cœpit velle proficisci. Et nihilominus obnixe eum sacer tenuit, et apud se fecit manere. Mane facio parabat Levites iter. Cui rursum sacer : Oro te, inquit, ut paululum cibi capias, et assumptis viribus, donec increscat dies, postea proficiscaris. Comeaderunt ergo simul. Surrexitque adolescens, ut pergeret cum uxore sua et puer. Cui rursum locutus est sacer : Considera quod dies ad occasum declivior sit, et propinquat ad vesperum : mane apud me etiam hodie, et duc lætum diem, et eras proficisceris, ut vadas in domum tuam. Noluit gener acquiescere sermonibus ejus : sed statim surrexit [Vulg. perrexit] et venit contra Jebus, quæ altero nomine vocabatur [Vulg. vocatur] Jerusalem, ducens secum duos asinos onustos, et concubinam. Jamque aderant juxta Jebus, et dies mutabatur in noctem : dixitque puer ad dominum suum : Veni, obsecro, declinemus ad urbem Jebusæorum et maneamus in ea. Cui respondit dominus : Non ingrediār oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo usque Gabaa : et cum illuc pervenero, manebimus in ea, aut certe in urbe Rama. Transferunt igitur Jebus, et coepit carpebant iter, occubuitque eis sol juxta Gabaa, quæ est in tribu Benjamin : diverteruntque ad eam, ut manerent ibi. Quo cum intrassent, sedebant in platea civitatis, et nullus eos recipere volebat [Vulg. voluit] hospitio. Et ecce, apparuit homo senex, revertens de agro et de opere suo vespere, qui et ipse erat de monte Ephraim, et peregrinus habitabat in Gabaa. Homines autem regionis illius erant filii Jemini. Elevatisque oculis, vidi senex sedentem hominem cum sarcinulis suis in platea civitatis, et dixit ad eum : Unde venis? et quo vadis? Qui respondit ei : Profecti sumus de Beth-Leem Iuda, et pergimus ad locum nostrum, qui est in latere montis Ephraim, unde ieramus Beth-Leem, et nunc vadimus ad domum Dei, nullusque nos sub tectum suum vult recipere, habentes paleas et fenum in asinorum pabulum, et panem ac vinum in meos et ancillæ tuæ usus, et pueri qui mecum sunt : nulla re indigemus nisi hospitio. Cui respondit senex : Pax tecum sit, ego præbebo omnia quæ necessaria sunt : tantum, quæso, ne in platea maneas. Introduxitque eum in domum suam : et pabulum asinis præbuit : ac posiquam laverunt pedes suos, receperit eos in convivium. Illis epulantibus, et post laborem itineris, cibo ac potu reficientibus corpora, venerant viri civitatis illius, filii Bellal (id est, absque jugo), et circumdantes domum senis, fores pulsare corporunt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes : Educ virum, qui ingressus est domum tuam, ut abutamur eo. Egressusque est ad eos

* Pro quadringentis millibus, Canon cum aliquot mss. habet, *quadraginta millia* : quod incuriae et impietiae librariorum tribuendum est. MART.

A senex, et ait : Nolite, fratres, nolite facere malum hoc, quia ingressus est homo hospitium meum, et cessate ab hac stultitia : habeo filiam virginem, et hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut huinilietis eas, et vestram libidinem compleatis : tantum, obsecro, ne scelus hoc contra naturam operemini in virum. Nolebant acquiescere sermonibus ejus. Quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, et eis tradidit illudendam : qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane. At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, ubi manebat dominus suus, et ibi corruit. Mane facto, surrexit homo et aperuit ostium, ut cœptam expleret viam : et ecce concubina ejus jacebat ante ostium sparsis in limine manibus. Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur : Surge, et ambulemus. Qua nihil respondent, intelligens quod erat mortua, tulit eam, et imposuit asino, reversusque est in domum suam. Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, et cadaver uxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel. Quod cum vidissent singuli, clamabant : Numquam res talis facta est in Israel, ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Ægypto, usque in praesens tempus : ferme sententiam, et in commune dicerente quid facta opus sit.

[Cap. XX.] Egressi sunt itaque omnes filii Israel, et pariter congregati, quasi vir unus, de Dan usque Ber-sabee, et terra Galaad, ad Dominum in Masspha : omnesque anguli popolorum, et cunctæ tribus Israel in Ecclesiam populi Dei convenerunt, ^a quadringenta millia peditum pugnatorum. (Nec latuit filios Benjamin, quod ascendiunt filii Israel in Masspha.) Interrogatusque Levita, maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum scelus perpetratum esset, respondit : Veni in Gabaa Benjamin cum uxore mea, illucque diverti, et ecce homines civitatis illius circumdederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere, et uxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, denique mortua est. Quam arreptam, in frusta concidi, misique partes in omnes terminos possessionis vestræ : quia numquam tantum nefas, et tam grande piaculum factum in Israel. Adestis omnes, filii Israel, decernite quid facere debeatis. Stansque omnis populus, et quasi unius hominis sermone respondens : Non recedemus in tabernacula nostra, nec suam quisquam intrabit domum : sed hoc contra Gabaa in commune faciemus. Decem viri elegantur e centum ex omnibus tribubus Israel, et centum de mille, et mille de decem millibus, ut comportent exercitum cibaria, et possimus pugnantes contra Gabaa Benjamin, reddere ei pro scelere, quod meretur. Convenitque universus Israel ad civitatem, quasi unus homo, eadem mente, unoque consilio. Et miserunt nuntios ad omnem tribum Benjamin, qui dicent : Cur

— Unus Palatin. atque alter penes Martian. ms. *quadraginta* vitiōse pro *quadringenta* habent.

tantum uetus in tobis repertum est? Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarent, ut moriantur, et auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum: sed ex cunctis urbibus, quae sive sorties erant, convenerunt in Gabaa, ut illis ferrent auxilium, et contra universum Israel populum dimicarent. Inventique sunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium, praeter habitatores Gabaa, qui septingenti erant viri fortissimi, ita sanguinis ut dextra praelantes, et sic fundis ad certum jacientes lapides, ut capillum quoque possent percutere, et nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Virorum quoque Israel, absque filiis Benjamin, inventa sunt quadringenta millia educentium gladios, et paratorum ad pugnam. Qui surgentes venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo: consulueruntque Deum [Vulg. Dominum], atque dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit Dominus: Judas sit dux vester. Statimque filii Israel surgentes mane, castrametati sunt juxta Gabaa, et inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare coeperunt. Egressique filii Benjamin Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo viginti duo millia virorum. Rursum filii Israel et fortitudine et numero confidentes, in eodem loco, in quo prius certaverant, aciem direxerunt: ita tamen ut prius ascenderent et fierent coram Domino usque ad noctem: consulueruntque eum, et dicere: Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eum [Vulg. eos], et iuste certamen. Cumque filii Israel altero die contra filios Benjamin ad proelium processissent, eruperunt filii Benjamin de portis Gabaa, et occurrentes eis, tanta in eos cedo bacchati sunt, ut decem et octo millia virorum educentium gladium prosterrentur. Quamobrem omnes filii Israel venerunt in domum Dei, et sedentes flebant coram Domino: jejunaveruntque illo die usque ad vesperam, et obtulerunt ei holocausta, et pacificas victimas, et super statu suo interrogaverunt. Et tempore ibi erat arca foederis Dei [Vulg. Domini], et Phinees filius Eleazari filii Aaron praepositus domus. Consuluerunt igitur Dominum, atque dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiete? Quibus ait Dominus: Ascendite, cras enim tradam eos in manus vestras. Posueruntque filii Israel insidias per circuitum urbis Gabaa, et tertia vice, sicut semel et bis, contra Benjamin exercitum produxerunt. Sed filii Benjamin audacter eruperunt de civitate, et sanguinantes adversarios longius persecuti sunt, ita ut vulnerarent ex eis sicut primo et secundo die, et caderent per duas semitas terga vertentes, quarum una ferebatur in Beth-El, et altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros: putaverunt enim solito eos more cedere. Qui fugientes simulantes, iniere consilium, ut abstraherent eos de ci-

vitate, et quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent. Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baal Thamar. Insidiae quoque, quae circa urbem erant, paulatim se aperire coeperunt, et ab occidentali urbis parte proceders. Sed et alia decem millia virorum de universo Israel, habitatores urbis ad certaminis provocabant. Ingravatumque est bellum contra filios Benjamin, et non intellexerunt quod ex omni parte illis instaret interitus. Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israel, et interfecerunt ex eis in illo die viginti quinque millia et centum viros, omnes bellatores et educentes gladium. Filii autem Benjamin, cum se inferiores esse vidissent, coepерunt fugere. Quod cernentes filii Israel, dederunt B eis ad fugiendum locum, ut ad preparatas insidias devenirent, quas juxta urbem posuerant. Qui cum repente de latibus surrexisserent, et Benjamin terga credentibus daret, ingressi sunt civitatem, et percusserunt eam in ore gladii. Signum autem dedebant filii Israel his, quos in insidiis collocaverant, ut postquam urbem cepissent, ignem accenderent, ut ascendente in altum summo, captam urbem demonstrarent. Quod cum cernerent filii Israel in ipso certamine positi (putaverunt enim filii Benjamin eos fugere, et instantius persequebantur, casis de exercitu eorum triginta viris), et viderent quasi columnam summi de civitate condescere, Benjamin quoque retro aspiciens, cum captiam cerneret civitatem, et summam in sublimi ferri: qui prius simulaverant fugam, versa facie, fortius resistebant. Quod cum vidissent filii Benjamin, in fugam versi sunt, et ad viam deserti ire coepérunt, illuc quoque eos adversariis persequentibus. Sed et hi qui urbem succederant occurserunt eis. Atque ita factum est, ut ex utraque parte ab hostibus cederentur, nec era illa mortuentium requies. Cecideruntque, atque prostrati sunt ad orientalem plagam urbis Gabaa. Fuerunt autem qui in eodem loco interfici sunt, decem et octo millia virorum, omnes robustissimi pugnatores. Quod cum vidissent qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem: et pergebant ad petram, cuius vocabulum est Remmon. In illa quoque fuga palantes, et in diversa tendentes, occiderunt quaque millia virorum. Et cum ultra tendenter, persecuti sunt eos, et interficerent etiam alii duo millia. Et sic factum est, ut omnes qui cederant de Benjamin in diversis locis, essent viginti quinque millia, pugnatores ad bella promptissimi. Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui evadere potuerunt, et fugere in solitudinem, sexcenti viros: sceleruntque in potra Remmon mensibus quatuor. Regressi autem filii Israel, omnes reliquias civitatis a viris usque ad jumenta, gladio percusserunt, cunctisque urbes et viculos Benjamin verax flamma consumpsit.

[Cap. XXI.] Juraverunt quoque filii Israel in Masspha, et disserunt: Nullus nostrum dabit filii Benjamin de filiis suis uxorem. Venerantque omnes

ad domum Dei in Silo, et in conspectu ejus sedentes usque ad vesperam, levaverunt vocem, et magno ululatu cœperunt flere, dicentes : Qware, Domine Deus Israel, factum est hoc malum in populo tuo, ut hodie una tribus auferretur ex nobis? Altera autem die, diluculo consurgentes, extruxerunt altare, obstuleruntque ibi holocausta, et pacificas victimas, et dixerunt : Quis non ascendit in exercitu Domini de universis tribibus Israel? Grandi enim se juramento constrinxerant, cum essent in Maspha, interfici eos qui defuerint. Ductique poenitentia Israel super fratrem suo [Vulg. fratres suos] Benjamin, cœperunt dicere : Ablata est una tribus de Israel, unde uxores accipient? omnes enim in communie juravimus, non daturos nos his filias nostras. Idcirco dixerunt : Quis est de universis tribibus Israel, qui non ascendet ad Dominum in Maspha? Et ecce inventi sunt habitatores Jabel Galaad in illo exercitu non fuisse. (Eo quoque tempore cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est.) Miserunt itaque decem milia viros robustissimos, et præceperunt eis : Ite, et percutite habitatores Jabel Galaad in ore gladii, tam uxores quam parvulos eorum. Et hoc erit quod observare debebitis : omnime generis masculini, et mulieres que cognoverunt viros, interficide. * Inventaque sunt de Jabel Galaad quadringentæ virgines, quæ nescierunt viri torum, et adduxerunt eas ad castra in Silo, in terra Chanaan. Miseruntque numeritos ad filios Benjamin, qui erant in petra Remmom, et præceperunt eis, ut eos in pace susciperent. Veneruntque illi Benjamin in illo tempore, et datus sunt eis uxores de siliabus Jabel Galaad : alias au-

A tem non repererunt, quas simili modo traderent. Universusque Israel valde doluit, et egit poenitidinem super interfectione unius tribus ex Israel. Dixeruntque maiores matu : Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt uxores? omnes in Benjamin seminæ conciderunt, et magna nobis cura, ingentique studio providendum est, ne una tribus deleatur ex Israel. Filias nostras eis dare non possumus, constricti juramento et maledictione, qua diximus : Maledictus qui dederit de siliabus suis uxorem Benjamin. Cœperuntque consilium, atque dixerunt : Ecce solemnitas Domini est in Silo anniversaria, quæ sita est ad septentrionem urbis Beth-El, et ad orientalem plagam viæ, quæ de Beth-El tendit ad Sichimam, et ad meridiem oppidi Lebona, Præceperuntque filii Benjamin, atque dixerunt : Ite, et latitate in vineis. Cumque videritis filias Silo ad ducendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, et rapite [Vulg. ex eis] eas, singuli uxores singulas, et pergit in terram Benjamin. Cumque venerunt patres earum, ac fratres, et adversum vos queri cœperint, atque jurgari, dicemus eis : Miseremini eorum : non enim rapuerunt eas jure bellantium atque victorum, sed rogantibus ut acciperent, non dedistis, et a vestra parte peccatum est. Feceruntque Filii Benjamin, ut sibi fuerat imperatum, et juxta numerum suum, rapuerunt sibi de his quæ ducebant choros, uxores singulas : abieruntque in possessionem suam adfiantes urbes, et habitantes in eis. Filii quoque Israel reversi sunt per tribus et familias in tabernacula sua. In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

Explicit Liber Judicium.

* Editio hoc loco retinet quoddam additamentum LXX Interpretum, id est, *virgines autem reservate*. Quæ verba absunt in Hebraico textu, in Canone, et in antiquioribus mss. Latinis. MART.

— Quod habent Vulgati libri additamentum, *Virgines autem reservate*, Urbinas quoque e nostris mss. retinet, et Palatin. secunda manus.

CAPITULA LIBRI RUTH .

- I. *Facta fame in terra Iudeæ, Elimelech de Bethleem Iuda abiit cum uxore sua Noemi, et duobus filiis in terra Moabita causa victualium, quo mortuo, filii ejus accipientes uxores et ipsi mortui sunt.*
- II. *Noemi revertentem ad patriam, Ruth nurus deserrere noluit, quæ perveniens in Bethleem Iuda, perirexit in agrum Booz ad colligendas spicas.*
- III. *Booz dat tientiam Ruth, ut de agro ejus colligat spicas, et hora vescendi cum messoribus comedat, pro eo quod audierat, eam bene egisse circa socrum suum.*
- IV. *Inquit Noemi indicat Ruth, quale in agro Booz fecerit opus.*
- V. *Commonita Ruth a socru suo, jungitur puellis Booz iterum ad operandum.*
- VI. *Reversa Ruth denuo ad socrum suum, moneatur ab ea quemadmodum debeat Booz conjugio sociari.*
- VII. *Ruth instructa, collocavit se nocte ad pedes Booz, qui ab ejus coitu abstinuit.*
- VIII. *Booz præsentibus decem viris in porta Bethleem, consultuit propinquorem se de nuptiis.*
- IX. *Solvit propinquus secundum morem calciamentum suum, et dedit Booz, cessisque jure propinquitatis, et Booz Ruth accepit uxorem, natusque illi est filius, quem Noemi socrus nutrientum suscepit.*
- X. *Vocatum est nomen filii Obed, hic est pater Isai patris David, deinde sequuntur generationes a Phares usque ad David.*

* Istuc capitulo hoc nos transtulimus ex Palat. ms. atque editione Josephi Marie Casii presbyteri, qui e tribus aliis mss. exceptit. Nulla Martian.

præposuit, quod in suis exemplaribus non invenisset.

a INCIPIT

LIBER RUTH.

[C. I. Cap. I.] In diebus unius judicis, quando iudices praeerant, facta est fames in terra. Abiitque homo de Beth-Leem Juda, ut peregrinaretur in regione Moabitide, cum uxore sua ac duobus liberis. Et ipse vocabatur Elimelech, et uxor ejus Noemi, et duo filii, alter Maalon, et alter Chilion, Ephrathæ de Beth-Leem Juda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur ibi. Et mortuus est Elimelech maritus ^b Noemi [h. Nahmij], remansitque ipsa cum filiis. Qui acceperunt uxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha [h. Harpa], et altera Ruth. Manseruntque ibi decem annis, et ambo mortui sunt, Maalon videlicet et Chilion : remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito. Et surrexit ut in patriam pergeret, cum utraque nuru sua, de regione Moabitide : audierat enim quod respexisset Dominus populum suum, et dedisset eis escas. Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ, cum utraque nuru, et jam in via posita revertendi in terram Juda, dixit ad eas : Ite in domum matris vestre, faciat Dominus vobiscum misericordiam, sicut fecistis cum mortuis et mecum. Det vobis invenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis. [C. II.] Et osculata est eas. Quæ elevata voce flere coeperunt, et dicere : Tecum pergemus ad populum tuum. Quibus illa respondit : Revertimini, filiae mi [Vulg. meæ], cur venitis mecum? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me sperare possitis? Revertimini, filiae mi, et abite : jam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo conjugali : etiam si possem hac nocte concipere, et parere filios, si eos exspectare velitis, donec crescant, et annos impleant pubertatis, ante eritis vetulæ quam nubatis. Nolite, quæso, filiae mi : quia vestra angustia me magis premit, et egressa est manus Domini contra me. Elevata igitur voce, rursum flere coeperrunt : Orpha osculata est socrum, ac reversa : Ruth adhæsit socrui suæ. Cui dixit Noemi : En reversa est cognata tua ad populum suum, et ad deos suos :

^a Liber Ruth nulla habet in fronte adscripta capitula; nullam in sacro contextu divisionem, vel numericas notas appositæ ad marginem: sed uno tenore totus descriptus inventitur in Canone, et aliis mss. antiquioribus ac melioris notæ. Id vero, ut putamus, quia apud Hebreos liber Ruth est veluti appendix libri Iudicium: nam in eundem librum, teste Hieronymo, utrumque volumen compingunt. Consule principium Scripturarum galeatum ejusdem Hieronymi, suo loco nunc a nobis repositum ante libros Samuelis et Malachim. MART.

^b Scholiastes noster hic diversus abiit ab Hieronymo in lectione nominum Noemi et Orpha: nam quod monet pro Noemi in Hebreo haberet Nahmij; et pro Orpha legi Harpa, id ab usu Hieronymi prorsus abhorrente dignoscitur: Cum in Scriptura

A vade cum ea. Quæ respondit : Ne aduerseris mihi ut relinquam te et abeam : quoquinque perrexeris, pergam : ubi morata fueris, et ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus. Quæ te morientem terra suscepit, in ea moriar : ibique locum accipiam sepulturæ. Hæc mihi faciat Dominus, et hæc addat, si non sola mors me et te separaverit. Videns ergo Noemi quod obstinato Ruth animo decrevisset secum pergere, adversari noluit, nec ad suos ultra redditum persuadere : profectæque sunt simul, et venerunt in Beth-Leem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebuit : dicebantque mulieres : Hæc est illa Noemi. Quibus ait : Ne vocetis me Noemi (id est, pulchram), sed vocate me Mara (hoc est, amaram), quia amaritudine me valde replevit Omnipotens. Egressa sum plena, et vacuam reduxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliavit, et afflit omni potens? Venit igitur Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ : ac reversa est in Beth-Leem, quando primum hordea metebantur.

[Cap. II.] Erat autem viri Elimelech consanguineus, homo potens, et magnarum opum, nomine Booz. Dixit Ruth [Vulg. tac. Ruth] Moabitis ad socrum suam : Si jubes, vadam in agrum et colligam spicas, quæ metentium fugerint manus, ubicunque clementis in me patris familias reperero gratiam. Cui illa respondit : Vade, filia mi : Abiit itaque et colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem ut ager ille haberet dominum Booz [Vulg. add. nomine], qui erat de cognitione Elimelech. Et ecce ipse veniebat de Beth-Leem, dixique messoribus : Dominus vobiscum. [C. III.] Qui responderunt ei : Benedic tibi Dominus. Dixitque Booz juveni, qui messoribus præerat : Cujus est hæc puella? Cui respondit : Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noemi, de regione Moabitide, et rogavit ut spicas colligeret remanentes, sequens messorum ve-

Hebraica nomina isthæc habeant litteram γ Ain, quam S. Hieronymus ideo vocalem appellat, quod per nudam ipse vocalem hoc elementum exprimeret, נָוֵמִי Noemi, וְרַפָּה Orpha. Et in libro nominum Hebraicorum de Gomorrah, ait : Sciendum quod G. littera in Hebraico non habetur; sed scribitur per vocalem AIN. Præterea ex Hieronymio superius probatum exstat in annotationibus nostris col. 88, sermonem Hebreum, P. litteram non cognoscere : male igitur scholiastes, aut exscriptor Canonis, legit Harpa, pro Orpha sive Arpha. MART.

—Fatetur demum el Martianæus, ab Hieronymi ingenio ac sententia Scholiastem hic longius ablidere, qui Nahmij pro Noemi, et mox Harpa legi velit pro Orpha.

stigia, et de mane usque nunc stat in agro, et ne ad momentum quidem domum reversa est. Et ait Booz ad Ruth : Audi, filia, ne vadas ad colligendum in alterum agrum, nec recedas ab hoc loco : sed jungere puellis meis, et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo tibi molestus sit: sed ciuiam si sitieris, vade ad sarcinulas, et bibe aquas, de quibus et pueri bibunt. Quæ cadens in faciem suam et adorans super terram, dixit ad eum : Unde mihi hoc, ut invenirem [Vulg. invenerim] gratiam ante oculos tuos, et nosse me dignareris peregrinam mulierem ? Cui ille respondit : Nontiata sunt mibi omnia, quæ feceris socrui tuae post mortem viri tui, et quod dereliqueris parentes tuos, et terram in qua nata es, et veneris ad populum, quem antea nesciebas. Reddat tibi Dominus pro opere tuo, et plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel, ad quem venisti, et sub cuius confugisti alas. Quæ ait : Inveni gratiam apud oculos tuos, domine mi, qui consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuae, quæ non sum similis unius puellarum tuarum. Dixitque ad eam Booz : Quando hora vescendi fuerit, veni huc, et comedere panem, et intinge bucellam tuam in acetum. Sedit itaque ad messorum latus, et congesit polentam sibi, comeditque et saturata est, et tulit reliquias. Atque inde surrexit ut spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens : Etiamsi vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam, et de vestris quoque manipulis projicite de industria, et remanere permittite, ut absque rubore colligat, et colligentem nemo corripiat. Collegit ergo in agro usque ad vesperam, et quæ collegerat virga cœdens et excutiens, invenit hordei quasi ephi [h. Epba] mensuram, id est tres modios. Quos portans reversa est in civitatem, et ostendit socrui sua : insuper protulit et dedit ei de reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat. [C. IV.] Dixitque ei socrus sua : Ubi hodie collegisti, et ubi fecisti opus ? Sit benedictus qui misertus est tui. Indicavitque ei apud quem fuisse operata, et nomen dixit viri, quod Booz vocaretur. Cui respondit Noemi : Benedictus sit a Domino : quoniam eamdem gratiam quam præbuerat vivis, servavit et mortuis : Rursumque : Propinquus, ait, noster est homo. Et Ruth : Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tamdiu messoribus ejus jungeret, donec omnes segetes metarentur. [C. V.] Cui dixit socrus : Melius est, filia mi, ut cum puellis ejus exeras ad metendum [Vulg. molendum], ne in alieno agro quispiam resistat tibi. Juncta est itaque puellis Booz, et tamdiu cum eis messuit, donec hordea et triticum in horreis conderentur.

[C. VI, Cap. III.] Postquam autem reversa est ad socrum suum, audivit ab ea : Filia mi, quæram tibi requiem, et providebo, ut bene sit tibi. Booz iste, cuius puellis in agro juncta es, propinquus est noster, et hac nocte aream hordei ventilat. Lavare igitur et ungere, et induere cultioribus vestimentis, ac descendere in aream. Non te videat homo, donec esum

A potumque finierit. Quando autem ierit ad dormendum, nota locum in quo dormiat; veniesque et discooperies pallium, quo operitur a parte pedum, et projicies te, et ibi jacebis : ipse autem dicet tibi quid agere debeas. Quæ respondit : Quidquid præceperis, faciam. Descenditque in aream, et fecit omnia quæ sibi imperaverat socrus. [C. VII.] Cumque comedisset Booz, et bibisset, et factus esset hilarior, isseque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit absconde, et discooperio a pedibus ejus pallio, se projecit. Et ecce, nocte jam media, expavit homo, et conturbatus est : vidiisque mulierem jacentem ad pedes suos, et ait illi : Quæ es ? Illaque respondit : Ego sum Ruthi ancilla tua : expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. Et ille, Benedicta, inquit, es a Domino filia, et priorem misericordiam posteriore superasti : quia non es secuta juvenes, pauperes sive divites. Noli ergo metuere, sed quidquid mihi dixeris, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te esse virtutis. Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior. Quiesce hac nocte, et facto mane, si te voluerit propinquitatis jure retinere, bene res acta est : sin autem ille nouerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiam, vivit Dominus. Dormi usque mane. Dormivit itaque ad pedes ejus, usque ad noctis abscessum. Surrexitque antequam homines se cognoscerent mutuo, et dixit Booz : Cave ne quis noverit quod hic veneris. Et rursum, expande, inquit, pallium tuum quo operiris, C et tene utraque manu. Qua extendente, et tenente, mensus est sex modios hordei, et posuit super eam. Quæ portans ingressa est civitatem, et venit ad socrum suum. Quæ dixit ei : Quid egisti, filia ? Narravitque ei omnia, quæ sibi fecisset homo. Et ait : Ecce sex modios hordei dedit mihi, et ait : Nolo vacuam te reverti ad socrum tuum. Dixitque Noemi : Exspecta, filia, donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim cessabit homo nisi compleverit quod locutus est.

[C. VIII, Cap. IV.] Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi. Cumque vidisset propinquum præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum : Declina paulisper, et sede hic, vocans eum nomine suo. Qui divertit, et sedet. Tollens autem Booz decem D viros de senioribus civitatis, dixit ad eos : Sedete hic. Quibus residentibus, locutus est ad propinquum : Partem agri fratris nostri Elimelech vendit Noemi, quæ reversa est de regione Moabitide : quod audirete volui, et tibi dicere coram cunctis sedentibus, et majoribus natu de populo meo. Si vis possidere jure propinquitatis : eme, et posside. Sin autem tibi displicet, hoc ipsum indica mibi, ut sciам quid facere debeam. Nullus enim est propinquus, exceptio te, qui prior es, et me, qui secundus sum. At ille respondit : Ego agrum emam. Cui dixit Booz : Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ uxor defuncti fuit, debes accipere : ut suscites nomen propinqui tui in hereditate sua.

[C. IX.] Qui respondit : Cedo jure propinquitatis : neque enim posteritatem familiæ meæ detere debeo. Tu meo utere privilegio, quo me libenter carere poteris. Hic autem erat mos antiquitus in Israël inter propinquos, ut si quando alter alteri suo jure cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo calicem suum, et dabant proxime suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israël. Dixit ergo propinquus [Vulg. addit suo] Booz : Tollite calicem tuum. Quod statim solvit de pede suo. At ille majoribus natu, et universo populo, Testes, inquit, vos estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Eliamelech, et Chilion, et Maalon, tradente Noemi, et Ruth Moabitidem uxorem Maalon, in coniugium sumpserim, ut suscitem nomen defuncti in hereditate sua, ne vocabulum ejus de familia sua ac fratribus, et populo deleatur. Vos, inquam, hujus rei testes estis. Respondit omnis populus : qui erat in porta, et majores natu : Nos testes sumus : faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel et Lia, quæ edificaverunt domum Israel : ut sit exemplum virtutis in

Expedit Liber Ruth.

Ephrata, et habeat celebre nomen in Beth-Leem : finique domus tua, sicut domus Phares, quem Thamar peperit Iudeæ, de scutis quondam dederit Dominus tibi et hac praetexta. Tulit itaque Booz Ruth, et accepta uxorem : ingressusque est ad eam, et dedit illi dominus ut conciperet, et parceret filium. Dixeruntque matres ad Noemi : Benedictus Dominus, qui non est passus ut deliceret successor familiaris tue, et vocaretur nomen ejus in Israël. Et habebas qui conlectetur animam tuam, et enarrabit senectutem. De nra enim tua natus est, que te diligit, et multo tibi melior est, quam si septem haberet filios. Suscepimusque Noemi puerum posuit in sinu suo, et nutritis ab genitali officio fungebatur. Vicina autem matres congratulantes ei, et dicentes : Natus est filius Noemi : vocaverunt nomen ejus Obed : hic est pater Isai, patris David. Haec sunt generationes Phares: Phares genuit Esron, Esron genuit Ram, Ram genuit Amisadab, Amisadab genuit Nasson, Nasson genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit David.

PRÆFATIO HIERONYMI^a IN LIBROS SAMUEL ET MALACHIM.

Viginti et duas litteras esse apud Hebreos, Syriorum quunque et Chaldaeorum lingua testatur, quæ Hebreos magna ex parte confinis est : nam et ipsi viginti duo elementa habent eodem sono; sed diver-

* Hæc est inscriptio prologi in Canone Hebraicæ C veritatis, et in aliquot alijs manuscriptis antiquioribus. Id vero sumptum videtur ab Hieronymo, qui ad finem ejusdem præfatiunculae, Prologus Scripturarum ipsam appellat. Cæteri libri tam editi, quam inss., ita inscribunt, *Præfatio Hieronymi in librum Regum*, vel in libro Regum. Verum hic prologus Scripturarum, cum omnibus libris quos ex Hebreo in Latinum vertit Hieronymus, possit convenire, merito inscribitur, de omnibus libris veteris Testamenti. MART.

— Hunc prologum, et quod rei caput est, universum librorum Samuelis et Regum textum post laudatos hactenus Urbinitatem, et Palatinum, ad omnium antiquissimum Veronensis bibliothecæ ris. exigimus, litteris uncialibus exaratum, quem velim septimum facile seculum antevertere : et omnium quot hactenus innotuerunt, in genuina Hieronymiana versionis lectione proferenda, sudem ac diligentiam longo nimis intervallo superare. Cæterum quod priorem ejus pagellam atque invidenter nobis, inscriptionem quam hic præserimus, ejus munire auctoritate non licuit : accipimus tamen ex eodem codice, ubi *Recapitulationum* quas vocat, et mox subnectemus, titulum tribus locis præfigit. Antea obtinebat, quemadmodum in Urbinate et Palatino codd. *Præfatio Hieronymi in libros Regum*: quum omnium sermone librorum inscriptionem, ex uno ms. Martianæ in hanc mutaverat, *Præfatio Hieronymi presbyteri de omnibus libris veteris Testamenti*. Causam addit, quod omnibus libris, quos ex Hebreo in Latinum vertit Hieronymus, possit convenire. Atque id quidem ait iuxta S. ipse Pater: *Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebreo vertimus in Latinum, convenire potest*; it non adeo peculiariis in libros Regum præfatio haec ipsa non fuerit atque aliam quam in hoc met libris de nomine,

inscriptiōem ab ipso auctore sortita sit. Quæ ad eum quo a nobis restituta est modum, quam bene, post vetustissimi exemplaris indicium, cum reliquādūm ingenio, et Hieronymi constitudine quadret, manifestum est.

^b Et nobis hoc certum est quanq; quod maxime : in eorum tamen gratiam, qui tantæ antiquitatis memoriam convellere studeant, ac ministris faciunt Christianorum veterum, Origenis, Eusebii atque aliorum bac de re testimonia, vernacula ejus præferamus lingue exempla, ipsique Iudei veteres fidejussores accedant. Thalmond Babylonium tractat Sanhedrin, sect. 3, fol. 24, Latine ita sonat: *In initio data est lex Israëli cum scriptura Hebraica et lingua sancta. Deinde data est ipsis in diebus Esdræ cum scriptura Assyriaca et lingua Aramaica (sive Chaldaica). Elegerrunt autem pro Israëlitis scripturam Assyriacam et linguan sanctam: et reliquerunt Idiotis scripturam Hebraicam et linguan Arameam*. Quod cave ita intellegas, quæsi legem hic dicat Mar-Zutra, conversam suis ab Esdræ in Chaldaicam linguam; sed quod vulgus Judorum cum in Babylonica captivitate, Hebraicam sere didicisset, calleret vero magis Chaldaicorum, quibus assueverat, dialectum, exemplaria Legis hic lingua et litteris sibi descriptis: quæ Esdras abrogavit quodam linguan, permissis vero quoad characteres, sive etiam auctoritate sua probavit, Hebraicum textum litteris scribi Chaldaicis: econtrario reliquit Idiotis קתְּרָנִים Cuthæis scilicet, sive Samaritanis, versiones Chaldaicas et Aramaicas, sive Hebraicas illas, sive et Chaldaicis litteris scriptas. Huius generis visa est doctis viris Pentateuchi Samaritana versio, quæ sane parum a Chaldaico dialecto ab ludit. Hierum vero in eadem tractatu Sanhedrin cap. 4, hoc tradit Rabbi Jona, ut Esdras cum Mose comparans, *quamquam*, ait, *data non fuerit lex*

et instauratiōē templi sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur: cum ad illud usque tempus iūdem Samaritanorum et Hebreorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum (Cap. iii, 39) hanc eadem suppulat, sub Levita-

per manū *Esdrae*, *twinntata* est per manus ejus scriptura. Subditque, *הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־יָרַא מֹשֶׁה נִקְרָאת*. Quare (Scriptura per Esdram mutata) vocata est *Aesyrata*? *תְּנִזְנִיתְמִזְבֵּחַ תְּנִזְנִית*, *Quia ascendit cum eis ex Assyria*. Parva his alibi apud Hebreos doctores, lauget: si aliquando somniis ejus gentis interpolata, reperias.

Luxatum manifeste deprehendet hunc locum quicunque seriem orationis attenderit: non quid attinet ad characteres Samaritanorum, quod in libro Numerorum sub Levitarum ac sacerdotum censu, suppulatio litterarum viginti duarum mystice ostenditur: quid etiam ad talēm numerum, quod in quibusdam Græcis voluminibus nomen Dei tetragrammaton antiquis Hebreorum, id est, Samaritanis expressum litteris invenirete? Ergo ut omnia ad sensum sibi cohærent, fota isthinc pericope: *Et nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus, legenda sc̄ reponenda videtur immediate ante illa superiora verba, in libro quoque Numerorum, etc.* Haec restitutionem quantumvis necessaria, iudicio nostro nolumus permittere, quia e trinitate quatuor miss. codiebus, quos in hoc opere diligenter contulimus, cum editis libris, nullus hic loci dissentiens iuvenerit ab alio, sed uno modo constanter universi leguerit juxta seriem inversam. Itaque res hujusmodi lectorem curiosum nonuisse sit sat. MART.

Visa Martiana est quae hic subsequitur pericope, *Et nomen Domini tetragrammaton, etc., usque invenimus, manifesta luxante laborare, et præponenda proxime superiori: In libro quoque Numerorum, etc., usque ostenditur: quibus illis subiecti sequentem: Sed et Psalmi tria, etc.* Nam quid, inquit, atinet ad characteres Samaritanorum, quod in libro Numerorum sub Levitarum ac sacerdotum censu suppulatio litterarum viginti duarum mystice ostenditur? quid etiam ad talēm numerum, quod in quibusdam Græcis voluminibus nomen Dei tetragrammaton antiquis Hebreorum, id est, Samaritanis expressum litteris invenirete? Probat vero semel atque iterum in Questionibus Hieronymianis hanc Benedictini editoris restitutionem Clericos, homo exterā in eum iniquior, et qui non alia, ut ait, de causa hic laudat, quam quod veritas undecimque veniat, sibi semper sit veritas. Nil holosecum falli stramine et fallere, mihi persuasum est, fraudia autem illis existisse opinor præconceptam opinionem illam quia vulgo obcurat S. Doctorem, cum antiquis characteres nominat, quibus nomen Dei scriptum erat in Græcis codicibus, Samaritanos intellexisse. Nam et conceptus verbis ita explicant, et manifestum est ex orationis serie, si isthinc pericope superiori illi præponatur, non alias quam Samaritanas litteras sub antiquarum vocabulo tunc denotari. Verum id minime omnium sensit S. Pater, aut in eam trahi potest sententiam: igitur neque illud commejata seriem quam constituant contrarie sibi sensu putandus est posuisse, et quam adeo dicunt, textus luxatio nulla est. Jam illud quod Chaldaicas litteras, sive quas Esdras subiicit, non Samaritanas, antiquarum nomine intelligi velit, probatum imus evidenter etiam argumentis subsequenti annotatione.

b) Abrupte quidem hanc inferre sententiam Hieronymus videatur, nisi hoc ipse de industria fecit, et errorum de Samariticis litteris lectori suo caveret, in quem dirimere criticos magni nemini incurreris. Sed ut certissime scias, Antiquas litteras, quibus nomen Dei tetragrammaton in Græcis codicibus scriptum inveniebatur, Chaldaicas quibus nunc utimur,

rum ac sacerdotum censu, mystice ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus. Sed et psalmi tria, trigesimus sextus, et centesimus decimus, et centesimus undecimus,

non Samariticas intellexisse, predit ipsem est ea forma cum aliis, tuin luculentissime in epist. 25 ad Marcellam, ubi postquam illud dixisset Hebraicis litteris scribi *Jod. he, van, he*, id est, יְהָוָה, subdit, quod quidam non intelligentes propter elementorum similitudinem, cum in Græcis libris repererint, IIII legere consueverunt. Haud, puto, clarus appellasset de nomine Chaldaicas litteras, quas propter elementorum similitudinem dixit a Græcis perinde legi ac IIII: nisi enim antiquæ ille litteræ hoc fuerint וְהָוָה, quarum tanta cum IIII conformitas est, ut statim in legentis oculos incurat, nullæ jam erant, aut sunt modo ex toto Oriente, quae ejus vocis scripturam utcumque referant; Samaritanæ autem, vix dictu est, quantum ab illarum figura abhorrent. Nempe his in Samaritano Dei nomen ineffabile expressum est elementis, בְּהָאָתָּה, que si eis possint videri similia illis IIII, ipsi qui pro Samaritanis stant litteris, judicent. Et tamen ita Græcis nudum e vulgo, quos Hieronymus notat, sed et doctissimis usuenerat segerere illud וְהָוָה, ut capitulum sive scholion supersit etiam sub Evagrii nomine, quod et nos post Martinianum edidimus tom. III col. 694, hoc titulo eiusdem IIII. Sieque in ipsa expositione continuo scribitur, et constare tamen dicitur τοῦτο ὅτι οὐτε χρυσός, τὸ δέ, οὐδὲ, οὐτε εἶναι, hisce elementis, *Jod. he, van, he*, quorum nativam pictoram וְהָוָה, Græca IIII representant. Olim retulerint adhuc expressius, nam ut videare est in antiquis libris qui Hebraica elementa describunt, quemadmodum in aliquot Vaticaniis ipsis animadvertis. *he* et superne clausa est omnino ad Græcas πινα instar: *vau* ι autem et *jod* ι tam parva differentia peritorum quoque oculos interdum fallit. Certum est igitur atque evidens, hic loci Hieronymi antiquas litteras Chaldaicas appellas, quibus jam ab Esdræ etate super textus descriptus est: non priores Samaritanas, quae sere exsoleverant: unde et antiquas absolute, non antiquas Hebraicas, dixit. Atque adeo et illud manifestum est, quod superiori nota constitutus, nulla hinc hunc luxatione laborare nullamque verborum agt sensus trajectio- nem e se quia somnianterudit viri, S. Patris mentem non satis assecuti. Jam vero hoc placet referri, ad senrandum his que diximus. luceim, Origenis locum, quem ex cod. Regio 2818 Montfauconis proulit, videturque ipse Hieronymus ob oculos habuisse. Loquitur Adamantius de hoc ipso tetragrammatone nomine, quod inquit, Κύπρος παρ' Ἐλληνον ἐχρωμέται, καὶ δι τοῖς ἀκρεβοῖς τὸν ἀντεγράφειν Ἐβραϊκὸς ἀρχαῖος γράμματος γέραπεται, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς τὸν τὴν χρησιμοθετοῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν: *Dominus & Græcos offertur*, atque in diligentioribus Hebreorum exemplaribus antiquis scribitur litteris, non hodiernis. Tradunt enim Esdram alia usum esse post captiuitatem. Hic utique Samaritanas litteras ἀρχαῖas vocabulo designantur: neque enim aliae in Hebreis codicibus veteres dici possunt. At si quid videas, Origenes æque ac Hieronymus nihil aliud quam originales, seu archetypi litteras eo nomine intellexerunt. Hinc vero novum summum in rem nostram argumentum; nam sicut Hebrei codicibus antiquas litteras Samaritanas esse, nein distinetur: ita ubi de Græco apographo, quod est a Chaldaico exemplari translatum, sermo et, antiquus, sive sui archetypi originales, non alias quam Chaldaicas indicari, ex hoc ipse testimonio perspicuum est.

c) Sanctus Hieronymus in epistola, cujus initium ost, *Nudius tertius, recenset tantum Psaltos quartus, qui secundum ordinem litterarum Alphabeti*

et centesimus & octavus decimus, et centesimus quadragesimus quartus, quamquam diverso scribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur alphabeto. Et Jeremic Lamentationes, et b Oratio ejus : Salomonis quoque in fine Proverbia, ab eo loco in quo ait, *Mulierem fortem quis inveniet (Cap. ultimo, v. 10, ad finem usque?)* iisdem alphabetis vel incisionibus supputantur. Porro quinque litterae duplices apud Hebreos sunt, CAPH, MEM, NUN, PHE, SADE : aliter enim per has scribunt principia medietatesque verborum, aliter fines. Unde et quinque a plerisque libri duplices aestimantur : Samuel, Malachim, Dabre-Jamim, Ezras, Jeremias cum Cinoth, id est Lamentationibus suis. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quae scribimus Hebraice omne quod lo-

Hebraici, compositi reperiuntur; nec ibi meininit Psalimi tricesimi sexti, neque Orationis Jeremiæ : *Priusquam de singulis disseram*, inquit ille ad Paulam Urbicam, scire debes, *quatuor psalmos secundum ordinem Hebrœorum incipere elementorum, centesimum decimum, et centesimum undecimum, et hunc de quo nunc scribimus, et centesimum quadragesimum quartum*. Et post pauca subdit : *Sunt qui et alios hoc ordine putant incipere, sed falsa eorum opinio est*. Hæc facile conciliabuntur, si dixeris Hieronymum in Epistola ad Paulam Urbicam, spectasse ad capita versuum, quæ in psalmis cx, cxi, cxviii et cxxiv, decurrent juxta ordinem Hebrœorum litterarum : hic autem in prologo Scripturarum, de numero viginti et duorum elementorum disserere, ut inde probet viginti duo volumina in Canone Hebrœorum supputari. Qui plura de hoc genere Psalmorum desiderari, consulat prolegomena nostra. MART.

Initium poterat a trigesimo tertio facere; cuius (ut et centesimi decimi et centesimi undecimi, quos laudat) singuli versus a singulis juxta ordinem alphabeti litteris inchoantur, si vau ' et excipias, quæ aut deest, aut una cum ה he versu 6 comprehenditur. Verum enim vero nedum istum, sed et quem hic laudat tricesimum sextum, visum est S. Patri in epist. 30 ad Paulum ab hac serie excludere, ubi quatuor dumtaxat psalmos secundum ordinem Hebrœorum incipere elementorum, centesimum decimum, et centesimum undecimum, centesimum decimum octavum, et centesimum quadragesimum quartum pronuntiat : econtrario eorum, qui alios hoc ordine putant incipere falsam opinionem vocat. Bini autem versus in tricesimo sexto ab alphabeti litteris initium sumunt.

^a Hujus octoni versus a singulis alphabeti litteris incipiunt : unde et *Alphabetum magnum* psalmus ipse appellatur. Notandum porro est de sequenti centesimo quadragesimo quarto, versiculum qui י nun incipiat, in Hebraico exemplari jam non haberi. Et videri quidem excidisse ante Hieronymi ipsius ævum, siquidem et in ejus versione ex Hebreo illum melioris nota mss. codices prætermittunt, et Græci interpres, Aquila, Symmachus, Theodosio, atque alii tacent, quod et veius scholiastes tradit. Videsis tamen quæ ad eum locum Hieronymianæ interpretationis infra observamus.

^b A primo Threnor. ad quartum usque caput : quamquam in secundo, tertio, et quarto, litteræ ד et y transponuntur : quod librariorum oscitantæ tribuere, haud sane ausim.

^c Mss. quamplures legunt in singulari, quem Numerum vocamus ; sed error est librariorum manifestus ex Hieronymo, qui de eodem volumine aiebat supra, *In libro quoque Numerorum, etc.* Origenes in psalmuin priuimum Canonicas Scripturas juxta He-

A quimur, et eorum initiis vox humana comprehenditur : ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi litteris et exordiis, in Dei doctrina, tenera adhuc et lactens viri justi eruditur infanta.

Primus apud eos liber vocatur BRESITH (בראשית) quem nos Genesim dicimus. Secundus ELLE SMOTH (הַלְּאֵת שְׁמִיתָה), qui Exodus appellatur. Tertius VAJECRA (וְיַכְרָא), id est, Leviticus. Quartus VAJEDABBER (וְיַדְבֵּר), quem Numeros vocamus. Quintus, ELLEADABARIM (הַלְּאֵת דְּבָרִים), qui Deuteronomium prænatur. Hi sunt, quinque libri Mosi, quos proprie d THORATH (תּוֹרָה), id est, legem appellant.

Secundum Prophetarum ordinem faciunt ; et incepunt ab Jesu filio Nave, ^e qui apud eos JOSUE BEN NUN (יֻזְعָע בֶּן נָנָן) dicitur. Deinde subtexunt SOPHTIM

B bræos recensens, non Vajedabber Numeros ab eis dicit appellari; sed ἀμεσηρχωδεῖη, Ammespheidim, quod Hebraice scriptum דְּמַפְקִים, id est, hammephecidim absque ullo s in medio vocis, significat numeros, vel potius numeratos. Vajedabber itaque dicitur apud Hebreos liber Numerorum a prima voce ejusdem voluminis : Hammephecidim vero proprius argumentum in eo pertractatum, quia ibi agitur de his qui transierunt ad numerum. MART.

— Græci Οὐαλεσμῶθ, aut Οὐελεσμῶθ : et Οὐερά pro Vajecra. Numerorum vero librum non a primis verbis, sed ab ipso appellant argumento, ἀμεσηρχωδεῖη, ut Origenes, atque Eusebius, vel ἀμεσηρχωδεῖη, ut Nicephorus. Hebraice absque intermedio recte scribas דְּמַפְקִים, quod est, numerati.

^d Triginta et quatuor mss. codices, quos habuimus ad collationem hujus præfationis, legunt omnes Thorath ; quasi nomen istud esset in regimine, ut cum dicitur תּוֹרָה מִשְׁה Thorath Mose, id est, lex Mosis. Notandum est autem emendatorem Canonis S. Germani a Pratis aspirationem hab initio, et litteram th in fine, punctis supra infraque positis, expungendas indicasse, ac Tora juxta Hebreos, non Thorath, legendum : quod apposito etiam signo ה in margine suo more significavit. MART.

— Hæc mss. omnium lectio est, quorum triginta quatuor Martianæus numerat : nos antiquissimum Veronensem pro cunctis laudamus. Evidem in statu constructo sic scribitur תּוֹרָה בְּשָׁה : non autem in absoluto, ut sumere hic videtur Hieronymus. Verum et alia id genus sunt nomina, quæ ex vulgari appellatione videtur magis quam ad orthographiæ regulas designare : ut est illud paulo post, *Malachot* pro *Malachoth*, et *Masaloth* pro *Maschalim*, quæ tum ipse cum eo vetustiores interpretes retinuerent.

^e Diximus in observationibus nostris ad inscriptionem libri Geneseos, Hebreos, teste Hieronymio, solitos fuisse Voluminibus sacris nomina imponere ex principiis eorum, ut, v. g. : Bresith, quod significat, in principio : Elle smoth, id est, haec sunt nomina, quæ priora libri sunt verba libri Genesis, et Exodi. Verum ex eodem Hieronymio nunc appareat id esse intelligendum de solis Mosaicæ legis quinque voluminibus : nam cæteri libri tum prophetales, tum hagiographi non sortiuntur nomina ex principiis suis, sed ab ipsis auctoribus, aut certe ex rebus personis de quibus inibz multa scribuntur. Monimus tamen curiosum lectorum, librum I et II Regorum, qui ab Hebreis Malachim dicebantur juxta Hieronymum, hoc est, reges, apud Origenem, ex principio eorum, appellari Vanmelech David, quod interpretatur, Et rex David. Unde satis compertum exstat libros sacros Hebreorum diversa a diversis habuisse nomina, ac varias appellaciones. MART.

(שופטים), id est , Judicium librum ; et in eumdem compingunt RUTH (רות), quia in diebus judicium facta narratur historia. Tertius sequitur SAMUEL (שמואל), quem nos Regnorum primum et secundum dicimus. Quartus * MALACHIM (מלכים), id est , Regum , qui tertio et quarto Regnorum volumine continetur. Meliusque multo est , MALACHIM , id est , Regum , quam ^b MALACHOTH (מלוחות), id est , Regnorum dicere. Non enim multarum gentium regna describit ; sed unius Israelitici populi , qui tribibus duodecim continetur. Quintus ISAIAS (ישעיה). Sextus JEREMIAS (ירמיה). Septimus JEZECIEL (נקחיה). Octavus liber duodecim Prophetarum , ^c qui apud illos vocatur THARE ASRA (תרי עסרא).

Tertius ordo 'Ayôpharapha possidet ; et primus liber incipit ab JOB (איוב). Secundus a DAVID (דוד), quem quinque incisionibus , et uno Psalmorum volumine comprehendunt. Tertius est SALOMON (שלמה) tres libros habens : Proverbia , quae illi Parabolæ , id est , ^d MASALOTH (משלות) appellant : Ecclesiasten , id est , * COELETH (קהלת) : Canticum canticorum ,

^a Malunt hunc Graeci librum a primis verbis inscribere οὐαμμέλεχ Δαεδός . Sic Origenes vocat : et Josephus vetus Christianus Auctor in Hypomnestico , demum et Nicephorus , tame si paulo vitiouse. Hebraeus habet זוד זוד זוד . Porro Martianæ male ab hoc loco novum Prologi capitulum exordiebatur.

^b Hoc nomen scribendum esset cum dupli mem ab initio , id est , ממלכות , quod interpretatur regna : מלכות , malachoth , enim cum mem unico , non regna proprie , sed reginas significat. Ne quid tamen alienum induceremus : verba Hebraica Hieronymi totidem elementis ad marginem apponere visum est quot ille in textu exprimere voluit. MART.

— Diximus superius. Mamlachoth rectius scribi debuisse : Veronensis ms. Malochoth legit. Paulo quoque inferius Hiezeciel pro Jezeciel , ut et supra Samuhel pro Samuel , hisque similia aspirat.

^c Canon Hebraicæ veritatis S. Germani a Pratis habet hic secunda manu , TRE AZRA . Quod excisor in emendando suo exemplari mutuari potuit et ex aliis libris , uti nobis fidem facit codex Bibliorum S. Germani ante octingentos annos scriptus , in cuius ora marginali hæc varians lectio reperiatur Thare asra , alii , tre azra . Cum ipse nihilominus in textu legat , Thare , asra . MART.

^d Ita Canon uterque Heb. verit. Carcassonensis scilicet et noster sancti Germani a Pratis. Omnes alii mss. codd. legunt , Mastoth : sed ms. num. 3 , jam sæpe laudatus , in limbo Massaloth habet cum s duplici : in corpore autem Mastot litteris Græcis. D

— Veronensis liber cum gemino s , Massaloth . Eusebius Μασλωθ , Nicephorus Μασλωθ appellant.

^e In tribus antiquissimis mss. Corbeiensis monasterii nostri scriptum est , ACCOELETU , quasi Hebraice Hieronymus legerit תְּאַכְּלָה cum תְּאַבְּנִיתְוּ , quod grammatici vocant emphaticum , literam sequentem con- gemitans. Canon S. Germani legebat similiter AC- COELETH ; sed manus emendatoris expunxit primam syllabam , ac , hodieque superest solum Coeletus.

Apud Hebraeos constanter legitur , קְהֻלָּת Coeletus abs que ullo he initiali : Coeletus quoque legebat Origenes in Psaimuni i. MART.

— Idem Veronensis ms. Accoheleth , quemadmo-

A quem titulo SIR ASSIRIM (שיר השירים) prænotant. Sextus est DANIEL (דניאל). Septimus ^f DABRE AJAMIM (דברי הימים) , id est , verba dierum , quod significans Xpoxchō totius divinae historiæ possumus appellare. Qui liber apud nos Παραλειπομένων , primus et secundus inscribitur. Octavus EZRAS (אוצר א'זרא) [Al. Efesdras] , qui et ipse similiter apud Græcos et Latinos in duos libros divisus est. Nonus ESTHER (אסתר).

Atque ita sunt pariter veteris legis libri viginti duo ; id est , Mosi quinque : Prophetarum octo : Hagiographorum novem. Quamquam nonnulli RUTH (רות) et CINOTH (קינות) inter Αγόρυφα scriptitent , et libros hos in suo potent numero suppeditandos : ac per hoc ^g esse priscae legis ^h libros viginti quatuor : quos sub numero viginti quatuor seniorum Apocalypsis Joannis inducit adorantes Agnum , et coronas suas prostratis vultibus offerentes : stantibus coram quatuor animalibus oculatis et retro et ante , id est , et in præteritum et in futurum ⁱ respicientibus , et

dum et in Corbeiensibus tribus Martianæ invenit. Fortasse et verius , quod ita cum τὸν Emphatico vocarent Hebræi olim τὴν καράλην .

^f Non DABRE AJAMIM , sed debre ajomin , legebatur olim in ms. codice Corbeiensi num. i. Exstat etiam prope eadem lectio ad oram marginalem manuscripti nostri num. 3 , ubi positum invenimus *dibre ajomin*. Hinc in Canonem S. Germani fluxisse videtur ho- diernum *dibre ajamim* : nam ante emendationem in eo scriptum erat , *dubre jamim*. Exemplar Carcasso- nense Canonis Hebraicæ veritatis legit *dubre jamim* cum aliis triginta mss. libris. Apud Origenem legimus διερπὶ ἀκαπτῖ , id est , *dibre ajamim* , ut jam in Ca- none nostro. Verba Hebraica in sacris voluminibus sunt ista , דבורי הימים . Nec refert juxta Hierony- mum in epist. ad Evagrium de Melchisedec , utrum *dubre* , *dibre* , an *debre ajamim* pronuntietur ; cum vocalibus in medio litteris perraro uterentur Hebræi veteres , et pro voluntate lectorum , atque varietate regionum , eadem verba diversis sonis atque accen- tibus proferrentur. MART.

— Iterum Veronen. ms. *Dabrejamin* sine interme- dio τὸν quod regiminis vocant , quam lectionem pro- basse videtur et Nicephorus , qui habet διερπὶ ἀκαπτῖ . Recte cæteri Scriptores Græci , Origenes , Eusebius , aliquie διερπὶ ἀκαπτῖ .

^g Ex his Victorinus in Apocalypsin Martianæ laudat. Preferendus vero est Tertullianus libro iv contra Marcionem , quem hic tamen describere piget : cum hæc sit disputatio a sacris plerisque omnibus criticis copiose nimis atque eruditè pertractata.

^h Totidem libros enumerat Victorinus in Apoca- lypsi : *Sunt autem , inquit , viginti quatuor libri veteris Testimenti : viginti duos in excerptis Theodori inveni- nies , etc.* Quidam ad viginti duo volumina Canonis Hebræorum , Tobiam et Judith adjungebant , ut es- sent viginti quatuor. *Quibusdam autem , inquit Hila- riusrus prologo in librum Psalmorum , visum est , additis Tobia et Judith , viginti quatuor libros secundum nu- merum Græcarum litterarum communerare.* Ad illos non alludit Hieronymus , sed ad eos potius qui Ruth et Cinoth inter Hagiographa scriptitabant. *Judæi* hodierni Biblia sacra vocant., שירם וארבע , Esrim veerbaa , id est , viginti quatuor : et inter Hagiographa numerant Librum Ruth , et Jeremie Lamentationes. Vides plura de hoc arguento in præloquii no- stris. MART.

ⁱ Verbum respicientibus Veronens. ms. non agno-

indefessa voce clamantibus, Sanctus, Sanetus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui ^a venturus est (*Apoc. iv, 8.*)

Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebreo vertimus in

scit: fortasse etiam elegantius Hieronymianus textus eo careat.

^a Et qui futurus est. Ita legitur in Canone Carcass. et in ms. codice S. Germani num. 3, id quoque scriptum habebatur in Canone nostro antequam mendis expurgatus esset. MART.

— Verius habet Veronens. ms. qui futurus est, quemadmodum et vetustiores tres, quos laudat e suis Martians.

^b Idem ms. seponendum, uno verbo pro esse ponendum: concinnius.

^c Nisi si notissimus Hermæ Pastor hic est, hand eisdem intelligo, quis alius hoc nomine inter scripturas apocryphas liber sit rejiciendus. Quod si ille ipse est, jam non ab Hieronymo, qui veteris Testamenti, non Novi apocryphos libros hic memorat, sed a sciolo quopiam, qui S. Patris contextum ac mentem non satis attendit, temere omnino est intrusus: neque enim ad veteris Testamenti sive ad Hebreorum Canonem spectare liber apostolicorum temporum potest, aut a S. Doctore ad eam seriem revocari. Rectissime adeo existimo, Urbinate condicem sane perquam emendatum carere eo prorsus nomine, ac vellem a ceteris quoque abesset, ac praecipue Veronensi antiquissimo, ut ad eorum posset fidem expungi. Nunc quando in reliquis est omnibus libris, sunt et docti viri, qui sub Pastoris appellatione tertium Machabæorum librum denotari volunt: satisque ingeniose Franciscus Junius Græcis verbis recribit Ηερωπος, derivatque nomen ἀπὸ τῆς καστρός, sive καστίδος, hoc est ab ariño, in quo sumimus sacerdos cum fideli suo comitatu intercessit, ne rex veniret in sanctuarium. Meibomius econtra lib. de Fabrica triremum pag. 45, legi debere contendit

Philopator: eodem autem intellectu accipit librum tertium Machabæorum, qui ordine primus est, et tempora Machabæis priora attingit. At qui priorem conjecturam multis impugnat exsufflatique doctiss. Lemoynius epist. ad Cuperum de Melanophoris, pag. 258, hanc quoque minus probabilem iisdem argumentis reddit: ut nihil interim dicam, lectionem *Philopator*, ab ea que omnium est codicum, *Pastor*, longe nimium abluere. Nobis aliquando visum est, commodo substitui posse *Esther*, sieque accipi dictum ab Hieronymo, ut posteriora sex libri ejus capita denotari, qua ex Græcis dumtaxat rōm LXX editionibus habentur: in Hebreico autem exemplari desiderantur, neque adeo sunt in eo Canone. Nam et ob hanc, ut videtur, causam a Melitone Asiano, Athanasio, et Gregorio Nazianzeno liber ipso a Divinorum albo expungitur: et videtur ipse Hieronymianæ orationis, librorumque deuteropœcanoniarum series id postulare, ut de hac ejus libris interpolatione, sive ab Hebreico exemplari discrepantia hic diceret. Denique multa horum est nominum *Pastor*, atque *Esther* similitudo, maxime si ex dictantis ore excipiuntur: nisi si et data opera potius quam temere substituit *Pastor* criticus nonnomo, qui paulo superius observavit, *Esther*, ut in Hebreico est, in Canone recipi tertio ordine inter Ἀγιόγραφα nono loco, putarique non sibi constare Hieronymianum, si hic loci expungeret. Verum tu, lector, arbitrio quam probes conjecturam relinquimus. Videsis et Cotelericum hac super re prefatione in Hermianis.

^d De Hebreorum, non Ecclesiæ Canone hæc intelligenda ducet Marianne Victorinus in scholiis suis ad præsentem prefationem Hieronymi. Asserit quoque Ricardus Simon Hist. Criticæ lib. 1, c. 49, Hieronymum non e sua, sed ex Judæorum contentia

A Latinum, convenire potest: ut scire valeamus quidquid extra hos est, inter ἀπόχρυψη esse ^b ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Syrach liber; et Judith, et Tobias, et ^c Pastor, non sunt in ^d Canone. Machabæorum pri-

locutum, ubi nonnullos libros in Ecclesia Canonicos (ut ipse R. S. ait) inter apocrypha volumina esse ponenda decernit. At si de sententia Hieronymi, eidem Hieronymio fides habeatur, dissimulare non possumus scriptores illos procul a vero recedere, propriisque, non Hieronymianam, obtrudere lectoribus opinionem. Id manifeste evincunt verba isthæc quæ leguntur in prefatione Hieronymi in libros Salomonis: *Fertur et πνεύμητος Jesu filii Sirach liber, et aliis ψευδεπίγραφος, qui Sapientia Salomonis inscribitur: quorum priorem Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed Parabolæ prænotatum; cui juncti erant Ecclesiastes, et Canticum cantorum. ut similitudinem Salomonis non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coquaret.* Secundus apud Hebreos nusquam est: quin et ipse stylus Græcam eloquentiam redolat, et nonnulli scriptorum veterum hunc esse *Judæi Philonis* affirmant. Sicut ergo Judith, et Tobias, et Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: sic et hæc duo volumina legal ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Videant nunc Marianus, ac Simon, quoniam sensu Hieronymus dixerit. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Sirach liber, et Judith, et Tobias, et Pastor non sunt in Canone. Scimus quidem post decreta concilii Tridentini hos omnes libros pari cuncta ceteris veneratione ab omnibus vere piis et orthodoxis esse suscipiendos; sed nunc quæstio nobis est de tempore Hieronymi, quando, ut ex eodem constat, libros jam dictos legebat quidem Ecclesia ad ædificationem plebis, cum tamen ipsos non reciperes inter Scripturas Canonicas. MART.

— Hebreo scilicet, ut ex hoc toto Hieronymi contextu liquet, fertque hominum eruditissimorum, Victorii, Morini, Simonii, aliorumque sententia. Martianus, qui de Ecclesiæ Canone S. Doctorem locutum esse contendit, vulgatissimum illud laudat ipsiusmet Hieronymi testimonium in prefatione in libros Salomonis, *Fertur, et πνεύμητος Jesu filii Sirach liber, et aliis ψευδεπίγραφος, qui Sapientia Salomonis inscribitur: quorum priorem Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed Parabolæ prænotatum...* Secundus apud Hebreos nusquam est, quin et ipse stylus Græcam eloquentiam redolat: et nonnulli Scriptorum veterum hunc esse *Judæi Philonis* affirmant. Sicut ergo Judith et Tobias, et Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit, sic et hæc duo volumina legal ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Quibus quidem verbis videtur S. Pater non quid *Judæi* facerent, sed quid Ecclesia de his libris sentiret, explicasse. Verum hand ita ex hoc loco colligendum de aliorum sensu, sed potius hinc ad reliquos emolliendum, rectissime Morinus constituit; et sane debet auctoris cuiuscumque sententia ad plura expendi testimonia: et suorummet verborum interpretem ipsuum esse qui scripsit, ea deinceps certa probatio est. Re autem ipsa multa occurruunt ipsiusmet S. Doctoris testimonia, quibus de Hebreorum dumtaxat catalogo locutum se esse pronuntiat, ita clara, ut nulla verborum contorsione eludi queant. Ac de Tobias quidem libro, sic in prefatione ad Chromatium et Heliodorum habet: *Quem Hebrei de catalogo dīvinarum Scripturarum secantes, his que apocrypha memorant, manciparunt. Feci satia desiderio vestro, non tam meo studio. Arguunt enim nos Hebreorum*

mum librum, a Hebraicum reperi. Secundus, Græcus est: quod ex ipsa quoque ἡγέραι probari potest. Quæ cum ita se habeant, obsecro te, lector, ne laborem meum, reprehensionem æstimis antiquorum. In tabernaculum Dei offert unusquisque quod potest: alii aurum et argentum et lapides pretiosos: alii hyssum et purpuram et coccum offerunt et hyacinthum (*Exod. xxv*): nobiscum bene agetur, si obtulerimus pelles et caprarum pilos. Et tamen Apostolus contemptibilia nostra magis necessaria judicat (*I Cor. xii, 21*). Unde et tota illa tabernaculi pulchritudo, et per singulas species, Ecclesiæ præsentis futuraeque distinctio, pellibus tegitur et ciliciis, ardore quoque solis et injuriam imbrum ea quæ viliora sunt prohibent. Lege ergo primum, Samuel, et Malachium meum: meum, inquam, meum. Quidquid enim crebris vertendo, et emendando sollicitius et didicimus et teneamus, nostrum est. Et cum intellexeris quod antea nesciebas, vel interpretem me æstimato, si gratus es, vel παραπομόνη, si ingratus. Quamquam [*Ms. quod*] mihi omnino conscient non sum [*Ms. sum*], mutasse nie

studia, et imputant nobis, contra suum Canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse judicauit Pharisæorum displicere iudicio, et episcoporum iustitionibus inserire, iustiti ut posse. De Judith vero adhuc inculentius item in prælatione: *Apud Hebreos liber Judith inter apocrypha legitur, cuius auctoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem venient, etiam minus idonea judicatur. Chaldaeo tamen sermone conscriptus inter Historias computatur.* Sed quia hunc librum *Synodus Nicæna in numero sanctorum Scripturarum* dicitur computasse, acquiri postulationi vestrae, immo exactioni. Porro idem dicendum est de Ecclesiastico et Sapientia Salomonis, quos cum Tobia et Judith una serie eademque classe complectitur. Qui plura hac super re cupiet, criticos supra laudatos, et Morinum præsertim audeat.

* Nullum bodie superest Hebraicum aut Syriæ exemplar. Librum Assamœorum laudat Josephus Ben Gorion, qui auctor circa undecimum saeculum scriptis: neque est adeo incredibile ad eum usque ætatem Hebraicum arœtypum superfluisse. Hieronymus nullum vertit ex his libris: vetustissima tamen est quæ obtinet versio.

^b Veronens. ms. ipsa quoque historiæ pro ἡγέραι: at puto, mendose, et Latini antiquarii qui Græcas litteras ignorarit, cibip; nam et paulo inferius, historiographum rescribit pro Græco verbo παραφραστὴν.

* Addunt hic editi, quæ super emendavimus. Ille radenda sunt tamquam superflua, quoniam nihil corrum exstat in miss. vetustioribus ac melioris note. In recentioribus tantum quinque aut sex legitur, quæ super emendationem: quod æ quo vitioum est; non enim monet Hieronymus lectorem, ut Græcos Latinosque codices conferat cum omnibus opusculis quæ supra enumeraverat, vel quæ nuper emendaverat; sed cum his tantum quæ ex Hebreo in Latinum ver-

A quidpiam de Hebraica veritate. Certe si incredulus es, lege Græcos codices et Latinos et confer cum his opusculis: et ubicumque inter se videris discrepare, interroga quemlibet Hebreorum, cum magis accommodare debeas fidem: et si nostra firmaverit, puto quod eum non æstimis conjectorem, ut in eodem loco mecum similiter divinarit. Sed et vos, famulas Christi (Paulam et Eustochium), rogo, quæ Domini discubentis pretiosissimo fidei myro ungitis caput, quæ nequaquam Salvatorem queritis in sepulcro, quibus jam ad Patrem Christus ascendit, ut contra latrantes canes, qui adversus me rabido ore deserviunt, et circumneunt civitatem, atque iu se doctos arbitrantur, si aliis detrahant, orationum vestrarum clypeos, et opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sententiæ recordaber: Dixi, custodiam vias meas;

ut non delinquam in lingua mea.

Possui ori meo custodiam,

cum [Vulg. dum] consistaret peccator adversum me. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis (Ps. xxxviii, 4 seq.).

terat, id est, cum libris Samuel et Malachim. MART.

^d Sic legunt omnes mss. nostri, nisi quod plures pro myro scribunt myrra cum duplice r. Mūpov autem Græce unguentum dicitur: μύρα vero hebrei significat. Unde error editorum librorum manifeste deprehenditur, ubi legimus pretiosissima fidei myrrha. Neque vero caput Domini discubentis muctum est myrrha, sed myro, id est, unguento pretiosissimo mulieris peccatricis in Evangelica narratione, ad quam hic alludit sanctus Hieronymus. MART.

— Antiquam lectionem, pretiosissima fidei myrrha, revocandam esse contendit Hieronymianarum Quæstionum auctor, qui et vult, multo directius S. Doctorem respicere ad mulieres quæ myrrham tulerunt ad sepulcrum Christi, quam ad eam, aut eas quæ capiti eius accubentis unguentum affuderunt. Scilicet immense illud repagnandi studium tenebras ejus effudit oculis, ut quæ duo præcedunt proxime clarissima verba, Domini discubentis, nec legerit. Nihil itaque dubium est, myro, seu μύρῳ, id est, unguento scriptum ab Hieronymo, quod Salmasius pridem certis argumentis ostendit: Martianus postmodum mss. ope in textu restituit. Nostri quoque codices repositant lectionem confirmant, in quorum uno tantum est paulo mendose cum duplice r scriptum myro. Confirmant vero et aliorum Patroni loci, qui ea voce eodem plane sensu usi sunt; et cum primis S. Gaudentius Brixensis serm. 13: Maria pretioso myro unclos Christi iesit pedes. Et adhuc pressius serm. 20: Alter (id est, S. Paulus) pretiosum fidei myrum doctrina sua portat in populo, etc. Mox Veronens. ms., quia nequaquam Salvatorem, pro quæ, etc.; in uno Avenionensi seductorem satis vitiouse scriptum Martianus invenit pro salvatorem.

^e Veronensis ms., subponatis, qui et semper adverbium mox prætermittit: denique et prius verbum, *Dixi, in subnexo psalmi testimonio tacet.*

TITULI LIBRI SAMUEL.

- I. Ubi orat Anna corde, labiis immotis.
- II. Nativitas Samuels.
- III. Ubi offertur Samuel templo.
- IV. Canticum Annæ.
- V. Ubi peccatum filiorum Heli ostenditur.

- VI. Ubi alloquitur Heli filios suos de peccatis.
- VII. Propheta sine nomine ab Heli destinatur.
- VIII. Dormientem Dominus alloquitur Sumuelum.
- IX. Prima allocutio ad Sumuelum.
- X. Israel ab hostibus superatur.

- XI. *Ubi arca testamenti contra hostes desertur.*
- XII. *Ubi populus ceditur, occisis filiis Heli, arca captivatur.*
- XIII. *Heli sacerdos de sella cadens moritur.*
- XIV. *Ubi arcam Philistæi in templo ponunt.*
- XV. *Ubi plaga Azotii describitur, cæterarumque civitatum.*
- XVI. *Accaronitæ arcam Domini suscipiunt.*
- XVII. *A sacerdotibus ordinatur cum quo munere arca sit emitenda.*
- XVIII. *De susceptione arcae Domini: sacrificium fit de vaccis, quæ eam adduxerunt.*
- XIX. *Translatio arcae in Gabaa in domo Abinadab.*
- XX. *Ubi orat et sacrificat pro populo Samuel.*
- XXI. *De judicio filiorum Samuel, et de regis petitione.*
- XXII. *Ubi admonetur populus de jure regis et protestate.*
- XXIII. *De unctione Saulis regis.*
- XXIV. *Ubi a Samuele ungitur Saul, et osculo accipitur.*
- XXV. *Saul incipit prophetare.*
- XXVI. *Confirmatio regis Saul, et descriptio legis regni.*
- XXVII. *Primum præmium Saul.*
- XXVIII. *Ubi Samuel de temporibus suis alloquitur populum.*
- XXIX. *Consummatio allocutionis Samuel, et de populi pœnitudine.*
- XXX. *Samuel Saulem reprehendit in offerendo sacrificio.*
- XXXI. *Solus Jonathas contra Philistæos ingreditur.*
- XXXII. *Jejunium indicitur a Saul.*
- XXXIII. *Pecora non sua populus decisione mactata manducat.*
- XXXIV. *Occisorum Jonatham Saul promittit, eo quod indictum jejunium non observaverit, petitiisque pro eo populus.*
- XXXV. *Præceptum Domini ad Saul de nece Amalech.*
- XXXVI. *Dominus irascitur Saul pro Agag rege Amalec servato.*
- XXXVII. *Quod melius sit obedientia, quam sacrificium.*
- XXXVIII. *Ubi Samuel Agag regem interfecit.*
- XXXIX. *Ubi mittitur Samuel ad ungendum David regem.*
- XL. *Ubi singuli filii Isai offeruntur Samuelem.*
- XLI. *Ubi ungitur David a Samuele.*
- XLII. *De arreptione Saulis et spiritu nequam.*
- XLIII. *Ubi David ad Saul adducitur.*
- XLIV. *Cæptum Goliæ.*
- XLV. *Ubi David a Saul recedit.*
- XLVI. *A patre post fratres mittitur David.*
- XLVII. *Ubi se offert David contra Goliam.*
- XLVIII. *Ubi David interfecit Goliam.*
- XLIX. *Jonathas in amore accepit David.*
- L. *Ubi cantu virginum in odium David, Saul mortus est.*
- LI. *Ubi David a Saul Merob filia promittitur.*
- LII. *Hic alteri datur Merob, et Michol ei promittitur.*
- LIII. *Ubi Michol uxorem David accepit.*
- A LIV. *Saul Davidem jubet occidi.*
- LV. *Ubi David iterum pugnat contra Philistæos.*
- LVI. *Hic per uxorem Michol, David liberatur.*
- LVII. *Positus cum Samuele David, et ipse et qui ad eum missi fuerant, et Saul veniens, prophetare cœperunt.*
- LVIII. *Saul Jonathæ irascitur ob excusationem David.*
- LIX. *De signo sagittarum inter David et Jonatham.*
- LX. *Ubi David panes propositionis comedit.*
- LXI. *Ubi David apud Achis regem Geth dæmonem se finxit habere.*
- LXII. *Ubi David profugos sibi collegit.*
- LXIII. *Ubi sacerdotes Domini a Doeg occiduntur.*
- LXIV. *Ex præcepto Domini, David cum suis ad Philistæos pergit.*
- B LXV. *Hic accipit Ephod ab Abiathar sacerdote et orat David.*
- LXVI. *Zyphæi David se tradituros Sauli promittunt.*
- LXVII. *In spelunca positus David Sauli clamydem præcedit.*
- LXVIII. *Locutio David ad Saul, quod ei pepercerit.*
- LXIX. *De pœnitudine Saul erga David.*
- LXX. *Cæptum Nabal.*
- LXXI. *Nabal negat David alimoniam.*
- LXXII. *Moritur Nabal, et uxorem ejus accepit David.*
- LXXIII. *David acceptam Michol filiam Saul, et Abigail, sed et Ahinoem habet uxorem.*
- LXXIV. *Ubi Saul Michol alteri dedit uxorem.*
- LXXV. *Dormiente omni exercitu, David a capite Saul hastam tulit.*
- C LXXVI. *Ubi expergesfactus Saul alloquitur Davidem.*
- LXXVII. *Ubi moritur Samuel.*
- LXXVIII. *Ubi pythonissam consultit Saul.*
- LXXIX. *Ubi prohibetur David in bellum ire contra Israel.*
- LXXX. *Insurgentes Amalecitæ a David superantur.*
- LXXXI. *Ubi eruit David prædam.*
- LXXXII. *Ubi superatur et occiditur Saul.*
Ibi explicit liber primus Samuel.
- LXXXIII. *Ubi occidit David nuntium, qui nuntiaverat Saul mortuum.*
- LXXXIV. *Post mortem Saul ungitur David, et regnat.*
- LXXXV. *Ubi commemorat David se a populo Iuda unctum esse.*
- LXXXVI. *Ubi factum est bellum inter Isbôseth et David.*
- D LXXXVII. *Ubi occidit Abner Asael fratrem Joab a parte David.*
- LXXXVIII. *Nomina filiorum David sex, qui nati sunt ex diversis matribus.*
- LXXXIX. *Ubi occiditur Abner a Joab principe nullitate David.*
- XC. *Miphiboseth Jonathæ filius invenitur.*
- XCI. *Hic occiditur Isbôseth filius Saul.*
- XCI. *Ubi interficit David occisores Isbôseth.*
- XCVI. *Ubi ab omni populo Israel rex ungitur et constituitur David.*
- XCV. *Ubi Hiram rex præbet ligna domui David.*
- XCV. *Ubi nomina filiorum David de diversis matribus.*

- XCVI.** *Hic transfertur arca testamenti de domo Ami-
nada.*
- XCVII.** *Hic ostenditur Michol filia Saul sterilis.*
- XCVIII.** *Ubi admonetur David per prophetam, quod
templo Domini ipse facturus non sit.*
- XCIX.** *Oratio David post allocutionem prophetæ.*
- C.** *Consummatio orationis David.*
- Cl.** *Ubi ostenditur, quod multa spolia et munera sancti-
ficaverit Dominus.*
- CII.** *Ubi refertur Scriptura ad Miphiboseth filium Jo-
nathæ.*
- CIII.** *Ubi contrahitur bellum adversus Ammon filium
Ammon.*
- CIV.** *Hic vidit David Bersabee uxorem Uriæ Hethhai.*
- CV.** *Nathan Propheta alloquitur David de uxore viri
Hethhai.*
- CVI.** *Ubi agnoscit peccatum David.*
- CVII.** *Filius David natus de Bersabee moritur.*
- CVIII.** *De Bersabee nascitur Salomon.*
- CIX.** *Hic Ammon sororem suam amare cœpit.*
- CX.** *Ubi Thamar pellitur ab Ammon, et suscipitur ab
Absalom fratre suo.*
- CXI.** *Hic occiditur Ammon ab Absalom.*
- CXII.** *Ubi Joab immittit mulierem simulantem luctum
pro Absalom.*
- CXIII.** *Hic David a muliere Thecuite placatur super
Absalom.*
- CXIV.** *Ubi segetem Joab Absalom jubet incendi.*
- CXV.** *Hic Absalom mentitur votum sacrificii, ut iret
in Hebron et se faceret regem.*
- A CXVI.** *Ubi fugit David Absalom.*
- CXVII.** *Hic mittit David contra Absalom.*
- CXVIII.** *Ubi Semei conviciatur David.*
- CXIX.** *Consilium Architophel datum, ut ingrediatur
Absalom ad concubinas patris sui.*
- CXX.** *Ubi Architophel se persecutum David promit-
tit, quod Chusai improbat.*
- CXXI.** *Ubi Architophel laqueo se interfecit*
- CXXII.** *Prodeunt Joab et Abisai adversus Absalom.*
- CXXIII.** *Hic Absalom invenitur queru[m] suspensus.*
- CXXIV.** *Ubi Absalom nuntiatur occisus.*
- CXXV.** *Joab princeps militiae irascitur, eo quod lugeret
David Absalom.*
- CXXVI.** *Ubi optat populus revertere ad David.*
- CXXVII.** *Hic Semei dimitti sibi rogal pro irrogata
B inuria.*
- CXXVIII.** *Ubi tradit Berzellai filium suum Chanan
David regi.*
- CXXIX.** *Siba populum Israel separavit a David.*
- CXXX.** *Ubi occiditur Amasias a Joab.*
- CXXXI.** *Mulier alloquitur Joab, quæ et caput Sibæ
protulit.*
- CXXXII.** *Ubi Gabaonitæ septem ex semine Saul petunt
in pœnam, quos et accipiunt.*
- CXXXIII.** *Ubi ossa Saul, et Jonathæ colligit David.*
- CXXXIV.** *Hic Psalmus incipit XVII.*
- CXXXV.** *David aquam sibi dari jubet de cisterna, quæ
est in Beth-Leem.*
- CXXXVI.** *Ubi jubet David numerari populum.*
- CXXXVII.** *Per Gad prophetam Dominus in tribus cor-
rectionibus loquitur David.*

RECAPITULATIO DE LIBRO PRIMO MALACHIM.

- I.** *De Helcana et uxoribus ejus et de Heli sacerdote et
de nativitate Samuelis.*
- II.** *De cantico Anne, et de iniquitatibus filiorum Heli.*
- III.** *De Samuele et imputatione divina ad Heli per
eum directa, ubi de Christo prænuntial [Al. pro-
nuntiat].*
- IV.** *De Samuele, ubi eum Deus quarto vocat in visu.
Et de Philistinorum bello et arca capta, et de Heli
morte [Al. ad. sacerdotis].*
- V.** *De Dei [Al. tacet Dei] idolo Dagon ad præsentiam
arcæ confracto, et de plagiis Philistinis illatis.*
- VI.** *De arcæ reditu in Bethsamis, et de plaga illic ir-
rogata.*
- VII.** *De arcæ transmigratione in Cariothjarim in do-
mum Aminadab, et de bello in quo Philisthiim per-
cussi sunt. Et de gestis Samuel.*
- VIII.** *De filiis Samuelis, et ubi populus regem postulat.
Et de Saule et asinarum inquisitione.*
- IX.** *De Saule uncto in regem, et inter prophetas pro-
phetante, et quomodo in Maspha confirmatur ejus
regnum.*
- X.** *De Naas rege Ammon, quomodo oppugnavit Jabis*
- C** *urbem, et de confirmatione regni Saul in Gal-
galis.*
- XI.** *De Samuelis præceptis ad populum, et de signis
de caelo ostensis.*
- XII.** *De Jonatha et Saule, quomodo Philistinos per-
cusserint: et de Saule, ubi holocausta male præsum-
psit offerre.*
- XIII.** *De Jonatha, ubi per eum Dominus Philistino-
rum castra percussit, et Saul voluit eum pro gusto
mellis occidere.*
- XIV.** *De Saule, quomodo omnes humiliavit in circuitu[m]
nationes, et quos ipse habuerit filios, vel principes.
Et de interitu Amalech in ultiones [Al. Amalecitæ
ultionem] Hebræorum de Ægypto venientium [Al.
Rege provenientium], et de Agag Rege.*
- D XV.** *De Samuele, ubi Saulem deseruit, et David unxit,
et de spiritu nequam qui Saulem vexabat.*
- XVI.** *De bello Philistinorum contra Saulem: ubi Da-
vid Goliath interfecit, et audit in decem milibus.*
- XVII.** *De Jonathæ et David amore, et de odiis Saul in
David, et [Al. ad. ubi] in centum præputiis accepit
Michol, quæ patris dolum prodens salvum fecit David.*
- tulationes cum editione ven. card. Thomasii contulimus,
variantesque lectiones ad paginæ oram anno
tamus.**

* Excepimus e Veronensi antiquiss. ms. ad quem
et libros ipsos Regum exiguius. Martianæus nihil
præter titulos his libris prælexiuit. Nos ipsas Recapi-

- XVIII. *De transfugio David ad Samuel et delicto [Al. tacet delicto] qui missi prophetaverunt, ubi et Saul veniens prophetarit. Et de pacto et signo inter Jonathān et Dāvid.*
- XIX. *De fuga David, et quae de Achimēlech sacerdote referuntur. Et quomodo David immutavit vultum suum coram Acis regem, et cum suis omnibus transiit ad regem Moab.*
- XX. *De Gad Propheta: ubi commonuit David fugere in terra Iuda in saltu, et Doec prodente, occisus est Achimēlech cum reliquis octoginta sacerdotibus, et quomodo David, percussis Philistinis, salvavit Ceilam.*
- XXI. *De Saule, quomodo voluit David in Ceila capere, qui [Al. quin] eum fugit in Deserto Ziph: ubi Jonathān ad eum venit, et ut de Saulis clamide David in spelunca oram excidit.*
- XXII. *De Samuelis morte et sepulcro ejus in Rama: et quae de Nabal Carmelio ac de Abigael referuntur.*
- XXIII. *De David, ubi Abigael, et Achimōem uxores accepit, et ubi Saulis persequenter se, scyphum, et hastam abstulit.*
- XXIV. *De transfugio David in Geth ad Achis regem Philistinum, et quae illic gesserit: et de Sante, et Pythōnissa.*
- XXV. *De Philistinis adversum Saul congregatis, et de David ubi, percusso Amalec, hominem [Al. omnem] captivitatem, et uxores suas reduxit in Seceleg.*
- XXVI. *De bello Philistinorum, in quo Saul cum tribus filiis occisus est [Al. occubuit], et quomodo David planxerit Saul et Jonathān.*
- XXVII. *De reditu David in Chebron ubi secundo unctus est, et de Abner, et Miphiboseth et Joab, et de prælio ubi luserunt pueri, et Asael occubuit.*
- XXVIII. *De filiis David in Chebron natis, et quomodo recepit Melchol, et de Abner a Joab interfecto, et de morte Ioseph filii Saul.*
- XXIX. *De cunctis tribibus, ut se dederunt David [Al. secuti David], et quomodo ingressus est in Sion, et de Chiram et de artificiis et lignis, et de uxoribus vel filiis qui nati sunt David [Al. ei tantum] in Jerusalem.*

- A XXX. *De Nathan propheta, ubi prohibet David ædificare templum, et prophetat de Christo: et quomodo David omnes in circuitu humiliaverit nationes.*
- XXXI. *De Miphiboseth filio Jonathān, et de Anon rego Ammon, quomodo insulsi pueris David, et de præliis ob vindictam insecuris.*
- XXXII. *De Bethsabee Uriæ [Al. ad. uxore], et parabola per Nathan, et de morte pueri de stupro natu.*
- XXXIII. *De urbe Rabbat a David capta et de nativitate Salomonis (et quae de Ammon et Thamar memorantur) [Al. absunt uncini inclusa] et de Absalon quomodo interfecit Ammon.*
- XXXIV. *De fuga Absalon ad Tolmai regem Syriæ in Gessur, et de muliere Thecvite, quae pro eo David regi locuta est.*
- B XXXV. *De Absalon pulchritudine, et quos habuerit filios: et quomodo patrem regno expulit.*
- XXXVI. *De consilio Achitophel, et Usai dato Absalon, et de Acimaas et Jonathān exploratoribus David.*
- XXXVII. *De bello in quo Absalon perii, et quomodo eum David luxit.*
- XXXVIII. *De reditu David in Ierusalem, et recuperatione Regni.*
- XXXIX. *De Seba, qui cum parte populi rebellavit contra David: et de Amasa, quem interfecit Joab: et de fame, qua accidit pro Gabaonitis: quos ultus est David in septem crucifixos de stirpe Saul.*
- C XL. *De prælio Philistinorum, in quo David patuit discrimini, et de reliquis bellis, et de cantico, quod cantavit Domino [Al. tacet, quod cantavit Domino], et propheta de Christo.*
- XLI. *De viris qui fortissimi in præliis cum David fuerint. Et de eorum virtutibus.*
- XLII. *De indignatione divina, cur David populum iusserit numerari, et de optione per Nathan [Al. pro Gad] tribus modis oblata, et de intersectione [Al. ad. in] septuaginta millium per angelum illata, et de area Orne [Al. sacrificio oblato a David, in area Arctina] Jebusæi.*

INCIPIUNT
LIBRI DUO SAMUELIS
qui alias dicuntur una
LIBER SAMUELIS
vel
LIBER I MALACHIM.

LIBER PRIMUS.

[T. I, Cap. I.] Fuit vir unus de Ramathaim-Sophim,

de monte Ephraim, et nomen ejus Elcapa, filius Je-

roam, filii Eliu, filii^a Thou, filii Suph, Ephraeūs, et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filii : Annæ autem non erant liberi [h. Parvuli]. Et ascendebat vir ille de civitate sua statutis diebus, ut adoraret et sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni et Phinees, sacerdotes Domini. Venit ergo dies, et immolavit Elecana, dicitque Phenenna uxori suæ, et cunctis filiis ejus, et filiabus partes : Annæ autem dedit partem unam [b. partem unam duplice] tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vulvam ejus. Affligebat quoque eam æmula ejus, et vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret quod conclusisset Domininus vulvam ejus : sieque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderunt templum Domini, et sic provocabat eam. Porro illa flebat, et non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elecana vir suus : Anna, cur fles? et quare non^b comedis? et quam ob rem affligitur cor tuum? Numquid non ego melior sum tibi quam decem filii? Surrexit autem Anna postquam comederat in Silo, et biberat. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, cumque esset amaro animo, oravit ad Dominum, flens largiter, et volum vovit, dicens : Domine exercitum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque servæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vite ejus, et novacula non ascendet super caput ejus. Factum est ergo, cum illa multiplicaret preces coram Domino, ut Heli observaret os ejus. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox pe-

^a Editi nonnulli et miss. quamplures legunt, *Thau* ex Hebræo scilicet תְּהָוֹ. LXX in manuscripto Alexandino retinunt Θοῦ; quod etiam Chaldaeus expressit cum hollem pleno, ut aiunt Grammatici, תְּהָוֹ, *Thoou*, vel *Thohu*. Canonem Heb. verit. et alterum ms. codicem Corb. secuti sumus, ambo namque *Shou* scribentes veram præferunt Hieronymi lectionem, ut compertum habemus e libro nominum Hebraicorum, et iterum e libro primo adversus Jovianum, ubi S. Doctor constantem legebat *Thoou*, sive *Thoou* juxta Græcorum codices. MART.

— Veronens. atque Urbinas mss. cum vulgatis *Thau*, quod ex Hebræo תְּהָוֹ fecisse Hieron. potuit : quamquam in aliis libris legerit cum Græci. *Thoou*.

^b Noster ms. comedes, in Hebræo quoque est in futuro תְּהָוֹ.

Ejus, neque Hebræus textus habet, nec Verensis ms.

^d Emendator Canonis Hebraicæ veritatis pro tribus modiis farinæ, substituit in nostro exemplari, et medio farinæ: in qua permutanda lectione habuit astipulatorum saluum Hieronymum. Auctorem neimque Questionum seu Traditionum Hebraicarum in libros Regum. Is enim conceptus verbis asserit mendosos ac corruptos esse Latinorum codices, ubi lectum est, et tribus modiis farinæ: in Hebræo, inquit, non tribus modiis farinæ, sed medio farine legitur: quem locum apud Latinos scriptorum ritio constat esse depravatum. Si enim cum vitulis tribus, et tribus modiis farinæ obtulit, contra præceptum legis fecit: in lege enim ita præcipitur: Mensis septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis. Omne opus servile non facietis: dies clangoris est et tubarum: offeretisque ho-

nitus non audiebatur. Æstimavit igitur eam Heli temulentam, dixitque ei : Usquequo ebria eris : diligere paulisper vinum quo mades. Respondens Anna, Nequaquam, inquit, domine mihi, nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque et omne quod inebriare potest, non bibi; sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris et mœroris mei, locuta sum usque in præsens. Tunc Heli ait ei : Vade in pace, et Deus Israel det tibi petitionem [Vulg. addit. tuam], quam rogasti eum. Et illa dixit : Utinam inveniat ancilla tua gratiam in oculis tuis! Et abiit mulier in viam suam, et comedit, voltusque illius non sunt amplius in diversa mutati. [T. II.] Et surrexerunt mane, et adoraverunt coram Domino, reversique sunt, et venerunt in domum suam Ramatha. Cognovit autem Elecana Annam uxorem suam, et recordatus est ejus Dominus. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, et peperit filium, vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino postulasset eum. Ascendit autem vir^c ejus Elecana, et omnis domus ejus, ut immolaret Domino hostiam solemnum, et votum suum, et Anna non ascendit: dixit enim viro suo : Non vadam, donec ablactetur infans, et ducam eum, et appareat ante conspectum Domini, et maneat ibi jungiter. Et ait ei [Vulg. tacet ei] Elecana vir suus : Fac quod bonum tibi videtur, et mane donec ablactere eum: precorque, ut impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, et lactavit filium suum, donec amoveret eum a lacte. [T. III.] Et adduxit eum secum, postquam ablactaverat, in vitulis tribus, et tribus modiis farinæ, et amphora vini, et ad-

locaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem, et in sacrificiis eorum, similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum. Hæc vero decima, decima pars erat Ephi. Unde datur intelligi quod Elecana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, sed novem decimas; quibus, secundum Hebraicam mensuram, unus efficitur ephi. Ita vetus ille scriptor, nec indocte quidem, si meminisset Hebraicorum תְּהָוֹ, epha, tribus satis, sive tribus Romanis modiis aequali fuisse mensuram. Hoc verus Hieronymus expresse docet cap. ii lib. Ruth. vers. 17, ubi interpretatur : Et quæ collegat virga cædens et excutiens, invenit hordei quasi ephi mensuram, id est, tres modios. Libro quoque decimo quarto Commentariorum in Ezechielem, mensuras tam in aridis, quam in liquidis speciebus edisserens, hæc de epha Hebraicorum scribebat : Decima pars cori in his quæ modio mensurantur, appellatur epha, id est, tres modii: et decima pars cori in speciebus liquidis, vocatur batus sive vadus: ut ejusdem mensura sit epha et batus. Unum igitur epha farinæ, tria sata, vel quod idem est, tres farinæ modios capiebat: unus autem modius tres decimas habuit, quas in sacrificiis necesse erat offerri per singulos vitulos. Hinc colligimus falso ascriptum fuisse S. Doctori opus Traditionum Hebraicarum in libros Regum, in quo tam contraria verbis ipsius Hieronymi inveniuntur sententiae. Falemur tamen supposito auctori nostro exemplaria quedam scripta ac edita penitus esse consentanea: non enim legunt, et tribus modiis farinæ; sed ut jam dicebamus, et uno modo farinæ. Quin et Syrus in-

duxit eum in domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus : et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli. Et ait [Vulg. add. Anna] : Obsecro, mi domine, vivit anima tua, domine : ego sum illa mulier quæ steti coram te hic orans Dominum. Pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam quam postulavi eum. Idcirco et ego commodavi eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit accommodatus Domino. Et adoraverunt ibi Dominum. Et oravit Anna, et dixit :

[T. IV. Cap. II.] Exsultavit cor meum in Domino,
et exaltatum est a cornu meum in Deo meo.

Dilatum est os meum super inimicos meos :
quia letata sum in salutari tuo,

Non est sanctus, ut est Dominus :
neque enim est alius extra te,
et non est fortis sicut Deus noster.

Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriante.

Recedant vetera de ore vestro :

quoniam Deus scientiarum Dominus est,
et ipsi præparantur cogitationes.

Arcus fortium superatus est,
et infirmi accincti sunt robore.

Saturati prius, pro pane [h. Saturati pro pane] se
locaverunt :

et famelici saturati sunt.

Donec sterilis peperit plurimos [h. septem] :
et quæ multos habebat filios, infirmata est.

Dominus mortificat et vivificat,
deducit ad infernum, et reducit.

Dominus pauperem facit, et ditat,
humiliat et sublevat.

Suscitat^b de pulvere egenum,
et de stercore elevat pauperem :

Ut sedeat cum principibus,
et solium gloriae teneat.

Domini enim sunt cardines terræ [h. Domini enim
[sunt afflicti terræ],

et posuit super eos orbem.

Pedes sanctorum suorum servabit,
et impii in tenebris conticescent :
quia non in fortitudine roborabit vir.

Dominum formidabunt adversarii ejus,
super ipsos in celis tonabit.

Dominus judicabit fines terræ,
et dabit imperium regi suo,
et sublimabit cornu Christi sui.

Et abiit Eleana Ramatha in domum suam : puer
autem erat minister in conspectu Domini ante faciem
Heli sacerdotis. [T. V.] Porro filii Heli, filii Belial,

terpres hoc ipsum exprimere voluit dicens, ΝΤΑΝΩΡ
ΝΠΙΣΡΤ ΝΤΠ, ουσαθο ḥhadō decamho, id est, et sato
uno farinae. Cæterum conferat lector studiosus to-
tum hunc locum cum iis quæ leguntur cap. xxix Nu-
merorum, et cum marginalibus scholiis Canonis Heb.
verit. col. 183, ut non improbabile sumat argumen-
tum de auctore eorumdem scholiorum, deque falso
Hieronymo, cuius verba jam recitamus. MART.

^a Veron. ms. cor pro cornu, quod ne lapsum An-
tiquarii putes, ita et in Recipitulationibus lectum ab

A nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad
populum; sed quicumque immolasset victimam, ve-
niebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, et
habebat fuscinulam tridentem in manu sua, et mit-
tebat eam in lebetem, vel in caldarium, aut in ollam,
sive in cacabum : et omne quod levabat fuscinula,
tollebat sacerdos sibi. Sic faciebant universo Israeli
venientium in Silo. Etiam antequam adularent adi-
pem, veniebat puer sacerdotis, et dicebat immo-
lanti : Da mihi carnem, ut coquam sacerdoti : non
enim accipiam a te carnem coctam, sed crudam.
Dicebatque illi immolans : Incendatur ^c primum
juxta morem hodie adeps, et tolle tibi quantum-
cumque desiderat anima tua. Qui respondens siebat
ei : Nequaquam : nunc enim dabis, alioquin tollam

B vi. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis co-
ram Domino : quia detrahebant [Vulg. retrahabant]
homines sacrificio Domini. Samuel autem ministra-
bat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo.

[T. VI.] Ettunicam parvam faciebat ei mater sua, quam
afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut
immolaret hostiam soleminem. Et benedixit Heli
Eleana et uxori ejus, dixitque [Vulg. addit ei] : Reddat Dominus tibi semen de muliere hac, pro
fenore quod commodasti Domino. Et abierunt in
locum suum. Visitavit ergo Dominus Annam et con-
cepit, et peperit tres filios, et duas filias, et magnifi-
catus est puer Samuel apud Dominum. Heli autem
erat senex valde, et audivit omnia quæ faciebant
filii sui universo Israeli : et quoinodo dormiebant

C cum mulieribus, quæ observabant ad ostium taber-
naculi, et dixit eis : Quare facitis res hujuscemodi,
quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? No-
lite, filii mei : non enim est bona fama, quam ego
audio, ut transgredi faciatis populum Domini. Si
peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus : si
autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro
eo? Et non audierunt vocem patris sui : quia voluit
Dominus occidere eos. Puer autem Samuel proficie-
bat, atque crescebat, et placebat tam Domino quam
hominibus. [T. VII.] Venit autem vir Dei ad Heli,
et ait ad eum : Ille dicit Dominus : Numquid non
aperte revelatus sum domui patris tui, cum essent in
Ægypto in domo Pharaonis? Et elegi eum ex omni-
bus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascende-

D ret ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et
portaret ephod coram me, et dedi domui patris tui
omnia de sacrificiis filiorum Israel. Quare calce ab-
icitis [Vulg. abjecitis] victimam meam, et munera
mea quæ præcepi, ut offerrentur in templo, et magis

eo animadvertis. Ad hæc antiquissimus alter
Veronensis ms. qui Psalterium continet Græce et
Latine, ubi et canticum hoc in fine subdit, cor præ-
fert pro cornu. Repugnat vero textus, librique alii
omnes.

^b In aliis libris, suscitat a terra pauperem, et de
stercore erigit inopem.

^c Cod. Veronensis proximum : in Hebreo neque
hoc est, neque illud primum.

honorasti filios tuos quam me, ut comederetis pri-
mitias omnis sacrificii Israel populi mei? Propterea
ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, ut dom-
mus tua, et domus patris tui ministraret in conspectu
meo, usque in sempiternum. Nunc autem dicit Do-
minus: Absit hoc a me: sed quicumque glorifica-
verit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt
me, erunt ignobiles. Ecce djes veniunt, et prae-
cidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut
non sit senex in domo tua. Et videbis ^a æmulum
tuum in templo, in universis prosperis Israel et non
erit senex in domo tua omnibus diebus. Verumta-
men non auferam penitus virum ex te ab altari meo:
sed [h. non habet] ut deficiant oculi tui, et tabescat
anima tua, et pars magna domus tue morietur, cum
ad virilem ætatem venerit. Hoc autem erit tibi si-
gnum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni
et Phinees: in die una morientur ambo. Et susci-
tabo mihi sacerdotem fidem, qui juxta cor meum
et animam meam faciat, et ædificabo ei domum
fidem, et ambulabit [h. et ambulabo] coram Christo
meo cunctis diebus. Futurum est enim, ut quicun-
que remanserit in domo tua, veniat ut oreetur pro
eo, et offerat nummum argenteum, et tortam panis
[h. veniat ut adoret eum, et accipiat ab eo num-
mum argenteum, et tortam panis], dicatque: Di-
mitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem,
ut comedam buccellam panis.

[Cap. III.] Puer autem Samuel ministrabat Do-
mino coram Heli, et sermo Domini erat pretiosus
in diebus illis, non erat visio manifesta. Factum est
ergo in die quadam Heli jacebat in loco suo, et oculi
ejus caligaverant, nec poterat videre lucernam Dei
antequam extingueretur [h. et antequam lucerna Dei
extingueretur]. Samuel autem dormiebat in templo
Domini, ubi erat arca Dei. Et vocavit Dominus Sa-
muel. [T. VIII.] Qui respondens, ait: Ecce ego. Et
ecurrit ad Heli, et dixit: Ecce ego: vocasti enim
me. Qui dixit: Non vocavi, revertere, dormi. Et
abiit, et dormivit. Et adjecit Dominus vocare rur-
sum Samuelem. Consurgensque Samuel, abiit ad
Heli, et dixit. Ecce ego, qui vocasti me. Qui respon-
dit: Non vocavi te, fili mi: revertere, dormi. Porro
Samuel necedum sciebat Dominum, neque revelatus
fuerat ei sermo Domini. Et adjecit Dominus, et vo-
cavit *adhuc* [h. non habet] Samuelem tertio. Qui
consurgens, abiit ad Heli, et ait: Ecce ego, quia
vocasti me. Intellexit igitur Heli quia Dominus voca-
ret puerum, et ait ad Samuelem: Vade, dormi, et si
deinceps vocaverit te, dices: Loquere, Domine,
quia audit servus tuus. Abiit ergo Samuel, et dor-
mivit in loco suo. [T. IX.] Et venit Dominus, et ste-

^a Idem ms.: *Videbis Christum æmulum tuum, etc., quod videtur pii glossatoris additamentum.*

^b Tacet Veronens. ms. *universos sermones, quod tamen in Hebræo est, Græco atque aliis libris.*

^c Tota hæc periopere, *Et factum est in diebus illis, convenerunt Philistim in Pugnam, a Veronensi ms. abest, quodque rei capitum est, in Hebræo quoque archetypo desideratur, ut hinc colligas, adamussim eo in*

A tit, et vocavit, sicut vocaverat secundo, Samuel,
Samuel. Et ait Samuel: Loquere [Vulg. add. Do-
mine], quia audit servus tuus. Et dixit Dominus ad
Samuelem: Ecce ego facio verbum in Israel: quod
quicumque audierit, tinnient ambæ aures ejus. In
die illo suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus
sum super domum ejus: incipiam et complebo.
Prædicti enim ei quod judicaturus essem domum
ejus in æternum propter iniquitatem, eo quod no-
verat indigne agere filios suos, et non corripuit
[Vulg. corripueris] eos. Idcirco juravi domui Heli,
quod non expietur iniquitas domus ejus victimis et
muneribus usque in æternum. Dormivit autem Sa-
muel usque mane, aperuitque ostia domus Domini.
Et Samuel timebat indicare visionem Heli. Vocavit
B ergo Heli Samuelem, et dixit: Samuel, fili mi. Qui
respondens, ait: Præsto sum. Et interrogavit eum:
Quis est sermo, quem locutus est ad te [Vulg. add.
Dominus]? oro te, ne celaveris me. Hæc faciat tibi
Deus, et hæc addat, si absconderis a me sermonem,
ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi. Indicavit
itaque ei Samuel ^b universos sermones, et non
abscondit ab eo. Et ille respondit: Dominus est:
quod bonum est in oculis suis, faciat. Crevit autem
Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex
omnibus verbis ejus in terram. Et cognovit univer-
sus Israel a Dan usque Ber-Sabee, quod fidelis Sa-
muel propheta esset Domini. Et addidit Dominus,
ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat Do-
minus Samuelei in Silo, juxta verbum Domini. Et
C evenit sermo Samuelem universo Israeli. [T. X,
Cap. IV.] ^c Et factum est in diebus illis, con-
venerunt Philistim in pugnam: egressus est
namque Israel obviam Philistim in prælium, et
castrametatus est juxta lapidem Adjutorii. Porro
Philistim venerunt in Aphec, et instruxerunt aciem
contra Israel. Initò autem certamine, terga vertit
Israel Philistæis, et cæsa sunt in illo certamine pas-
sim per agros, quasi quatuor millia virorum. Et
reversus est populus ad castra: dixeruntque majo-
res natu de Israel: quare percussit nos Dominus
hodie coram Philistim? Afferamus ad nos de Silo
arcam fœderis Domini, et veniat in medium nostri,
ut salvet nos de ^d manu inimicorum nostrorum. Mi-
sit ergo populus in Silo, et tulerunt inde arcam fœ-
deris Domini exercitum sedentis super cherubim:
erantque duo alii Heli cum arca fœderis Dei, Ophni
et Phinees. Cumque venisset arca fœderis Domini in
castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi,
et personuit terra. [T. XI.] Et audierunt Philistim
vocem clamoris, dixeruntque: Quænam est hæc vox
clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognove-

codice Hieronymianam ex Hebreo versionem exhibe-
beri, nec nisi ex Græco τῶν LXX in Latinos codices
ea verba irrexisse. Nam et Lucas Brugensis sex La-
tina exemplaria citat, quæ ea carent additione:
quam iamen tum ipse ex antiquarum Versionum
consensu probat, cum epanorthotes, sive correcto-
rium, veterum exemplarium esse testatur.

^d Ms. Veronens.: *de medio inimicorum, etc.*

runt quod arca Domini venisset in castra. Timueruntque Philisthim, dicentes: Venit Deus in castra. Et ingemuerunt, dicentes: Vae nobis: non enim sicut tanta exsultatio heri et nudiustertius; vae nobis, qui nos servabit de manu deorum sublimium istorum? hi sunt dii, qui percusserunt Aegyptum omniplagam, in deserto. Confortamini, et estote viri, Philisthim: ne serviatis Hebreis, sicut illi servierunt a vobis: confortamini, et bellate. Pugnaverunt ergo Philisthim, et cæsus est Israel, et fugit unusquisque in tabernaculum suum. [T. XII.] Et facta est plaga magna nimis, et ceciderunt de Israel triginta milia pedum. Et arca Dei capta est: duo quoque filii Heli mortui sunt, Ophni et Phinees. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illo scissa veste, et conspersus pulvere caput. Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans. Erat enim cor ejus pavens pro arca Dei. Vir autem ille postquam ingressus est, nuntiavit urbi, et ululavit omnis civitas. Et audivit Heli sonum clamoris, dixitque: Quis est hic sonitus tumultus hujus? At ille festinavit, et venit, et annuntiavit Heli. Heli autem erat nonaginta et octo annorum, et oculi ejus caligaverant, et videre non poterat. Et dixit ad Heli: Ego sum qui veni de prælio, et ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum est, fili mi? Respondens autem qui nuntiabat: Fugit, inquit, Israel coram Philisthim, et ruina magna facta est in populo: insuper et duo filii tui mortui sunt, Ophni et Phinees, et arca Dei capta est. [T. XIII.] Cumque ille nominasset arcum Dei, cecidit de sella retrorsum juxta ostium, et fractis cervicibus mortuus est. Senex enim erat vir et grandævus, et ipse judicavit Israel quadraginta annis. Nurus autem ejus, uxor Phinees, prægnans erat, vicinique partui, et auditio nuntio, quod capta esset arca Dei, et mortuus sacer suus, et vir suus, incurvavit se, et peperit: irruerant enim in eam dolores subiti [h.].

^a Cum Græco ἡμῖν Veronens. ms. nobis.

^b Obelo in Veroneensi codice priores dñe litteræ jugulantur, ut scias non scabod, sed Cabad appellandum.

^c Verba isthac quæ in editis leguntur consequenter: Et ebullierunt villæ et agri in medio regionis illius, et nati sunt mures, et facta est confusio mortis magnæ in civitate, obelo prænotarunt R. Stephanus ac theologi Lovanienses; quia non existant in textu Hebraico, nec in antiquioribus et castigatoribus mss. codicibus Latinis Hieronymianæ versionis. Mutuata sunt e LXX Interpretibus, sive ab illis Latinorum translationibus, quarum viguit usus ante Hieronymum. Sed cum innumera prope hujusmodi occurrant additamenta in libris præcipue Regum, non abs re erit lectorem docuisse quomodo posita reperiantur in vetustissimis codicibus sacerorum Bibliorum editionis Hieronymi. Tria igitur supersunt adhuc genera librorum mss. Latinorum, quibus causas, et origines predictorum additamentorum possumus deprehendere. Primum in illis locum obtinent mss. codices, qui propriam ac genuinam lectionem Hieronymi sine additamentis repræsentant: cuius generis sunt Colbertinus Aniciensis, et Corbeiensis major num. 1; his etiam Canon Hebraicæ veritatis adjungendus est, utpote qui sibil apurium habeat

A sui.] In ipso autem momento mortis ejus, dixerunt ei quæ stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque animadvertis. Et vocavit puerum, ^b Ichabod, dicens: Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, et pro socero suo et pro viro suo, et ait: Translata est gloria ab Israel, eo quod capta esset arca Dei.

[T. XIV. Cap. V.] Philisthim autem tulerunt arcam Dei, et asportaverunt eam a lapide Adjutorii in Azotum. Tuleruntque Philisthim arcam Dei, et intulerunt eam in templum Dagon, et statuerunt eam juxta Dagon. Cumque surrexissent diluculo Azotii altera die, ecce Dagon jacebat pronus in terra ante arcum Domini, et tulerunt Dagon, et restituerunt eum in loco suo. Rursumque mane die alio consurgentes, invenerunt Dagon jacentem super faciem suam in terra coram arca Domini: caput autem Dagon, et duæ palmae manuum ejus abscissæ erant super limen: porro Dagon truncus solus remanserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, et omnes qui ingrediuntur templum ejus, super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem. Aggravata est autem manus Domini super Azotios, et demolitus est eos, et percussit in secretiori parte natum Azotum, et fines ejus. [T. XV.] Videntes autem viri Azotii hujuscemodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israel apud nos: quoniam dura est manus ejus super nos, et super Dagon deum nostrum. Et militantes congregaverunt omnes satrapas Philistinorum ad se, et dixerunt: Quid faciemus de arca Dei Israel? Responderuntque Geithæ: Circumducatur [b. In Gethcircumducatur] arca Dei Israel. Et circumduxerunt arcam Dei Israel. Illis autem circumducentibus eam, siebat manus Domini per singulas civitates intersectionis magnæ nimis [b. In civitate intersectionis magnæ nimis]; et percutiebat viros uniuscujusque urbis, a parvo [b. viros civitatis a parvo] usque ad majorem, et computresce-

D post emendationem suam. Exstant alii vetustiores codices, in quibus equidem purus fluit Bibliorum contextus, sed integra retinunt ad marginea suas aliena et insititia verba cum signis quibusdam intra textum, ut hæc tamquam omisa sint a librariis, et ad sacrum contextum pertineant, significant. Tertium denique genus est recentiorum præsertim mss. codicum, in quorum contextum varia illa Scripturarum additamenta errore et imperitia librariorum inducta conspicuntur: ut nullo deinceps adhibito discriminine, quenam Hieronymino, aut que criteris Latinis interpretibus propria fuerint, in illis minimè possit agnosciri. Nos vero in hac Canonis Hebraicæ veritatis editione et veritati studentes, et utilitatib[us] legentibus consulentes, universa hæc loca, que alienis additamentis confusa sunt et vitiosa in antea editis, obelis appositis in margine indicare curavimus. Ad signum igitur istud lectorem intentum volumus. MART.

—Vulgatæ addunt, Et ebullierunt villæ et agri in medio regionis illius, et nati sunt mures, et facta est confusio mortis magnæ in civitate, quæ neque in Hebreo sunt, neque in nostris aliisque melioris note Latinis mss., et pridem critici jugularunt; occurunt vero sæpius in libris Regum loca, quæ e textu Græco in Vulgatam translata sunt.

bant prominentes extales eorum. Inieruntque ^a Gethhei consilium, et fecerunt sibi sedes pelliceas. Miserunt ergo arcam Dei in Accaron. (T. XVI.) Cumque venisset arca Dei in Accaron, exclamaverunt Accaronitae, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, ut interficiat nos et populum nostrum. Miserunt itaque, et congregaverunt omnes satrapas Philistinorum, qui dixerunt: Dimittite [h. Mittite] arcam Dei Israel, et revertatur in locum suum, et non interficiat nos cum populo nostro. Fiebat enim pavor mortis in singulis urbibus [h. in tota civitate], et gravissima valde manus Dei. Viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natiuitatis, et ascendebat ululatus uniuscujusque civitatis [h. ululatus civitatis] in colum.

[Cap. VI.] Fuit ergo arca Domini in regione Philistinorum eptem mensibus. ^b Et vocaverunt Philistini sacerdotes et divinos, dicentes: Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis quomodo remitteremus eam in locum suum. [T. XVII.] Qui dixerunt: Si remitteritis arcam Dei Israel, nolite dimittere eam vacuam, sed quod debetis [h. non habet] reddite [h. reddetis] ei pro peccato, et tunc curabimini, et scietis quare non recedat manus ejus a vobis. Qui dixerunt: Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi: Juxta numerum provinciarum Philisthim, quinque annos aureos facietis, et quinque mures aureos: quia plaga una fuit omnibus vobis, et satrapis vestris. Facietisque ^c similitudinem anorum vestrorum, et similitudinem murium, qui demoliti sunt terram. Et dabitis Deo Israel gloriam, si forte relevet manum suam a vobis, et adiis vestris, et a terra vestra. Quare gravatis corda vestra, sicut aggravavit *Egyptus*, et Pharaon corpus? Nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos [h. Nonne quando illusit eis, tunc dimisit illos?], et abierrunt? Nunc ergo arripi, et facite plastrum novum et unum, duas vaccas fetas, quibus non est impositum jugum, jungite in plastro, et recludite vitulos earum domi. Tolletisque arcam Domini, et ponetis in plastro,

^a Est hoc γνωστόν τοις Hieronymianis interpretationis quam ms. Veronensis exhibet, sane perspicuum argumentum, quod hac careat additione, *Inieruntque Gethhei consilium, et fecerunt sibi sedes pelliceas*, quæ neque in Hebreico exemplari habetur, sed est omnino ex Græcis, καὶ ἐποίησαν οἱ Γεθαιοὶ ἑαρτοῖς ἔδρας, derivata, auctaque in Latino verbis, *inierunt consilium, et pelliceas*. Quanquam vero illam hinc amovere ē textu non ausim: hoc tamen aio, minime eam videri ex Hieronymi calamo projectam, sed inter assermenta, quæ in ejus interpretationem ex Hebreico, sequior manus ex LXX aliisque Latinis versionibus importavit, enumerandam. Cælerum mirari etiam subit, non animadvertisse Hebreum scholiasten, aut Martianænum hanc interpolati textus laciniam.

^b Addit Veronens. ms. *Et ebullivit terra illorum mures*: quod quidem videatur assulum ex LXX, καὶ ἔξεστος ἡ γῆ ἀντῶν μῆνας: neque enim in Hebreico exemplari quid simile hic loci inventire est. At diximus paulo ante ad superioris capitinis, vers. 6, ejusmodi additamentum tametsi pluribus conceptum verbis, ab omnibus, cum Hebreo textu, tum melioris nomine ms., deueniret criticis repudiari. Nihilosecius facendum est, hanc oportere aliquid tandem in-

A et vasa aurea, quæ exsolvetis [Ms. exsolvetis] ei pro delicto, ponetis in capsellam ad latus eius: et dimittite eam ut vadat. Et aspicietis, et siquidem per viam finium suorum ascenderit contra Beth-Sames, ipse fecit nobis malum hoc grande: sin autem, minime: sciemos quia nequaquam manus ejus tetigit nos, sed casu accidit. Fecerunt ergo illi hoc modo, et tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, junxerunt ad plastrum, vitulosque earum concluserunt domi. Et posuerunt arcam Domini super plastrum, et capsellam, quæ habebat mures aureos et similitudinem anorum. Ibant autem in directum vaccæ, per viam quæ ducit Beth-Sames, et itinere uno gradiebantur, pergentes et mugientes: et non declinabant [Ms. declinaverunt] neque ad dexteram neque ad sinistram,

B sed ei satrapæ Philistini sequebantur usque ad terminos Beth-Sames. [T. XVIII.] Porro Bethsamitæ metebant triticum in valle, et elevantes oculos, viderunt arcam, et gavisi sunt cum vidissent. Et plastrum venit in agrum Josue Bethsamitæ, et stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, et conciderunt ligna plastri, vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino [h. vaccasque imposuerunt holocaustum Domino]. Levitæ autem deposuerunt arcam ^d Dei, et capsellam quæ erat juxta eam, in qua erant vasa aurea, et posuerunt super lapidem grandem. Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta, et immolaverunt victimas in die illa Domino. Et quinque satrapæ Philistinorum viderunt, et reversi sunt in Accaron in die illo. Illi sunt autem anni aurei, quos reddiderunt Philistini pro delicto, Domino: Azotus unum, Gaza unum, Ascalon unum, Geth unum, Accaron unum, et mures aureos secundum numerum urbium Philisthim, quinque provinciarum, ab urbe murata usque ad villam, quæ erat absque muro, et usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini, quæ erat usque in illum dictum in agro Josue Bethsamitis. Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini, et percussit de populo septuaginta viros [h. septua-

C dicatam fuisse murum ebullitionem ē terra, significantem paucis ab hinc versibus eam sacer lexius significat prænotasse, ubi Philistæos tradit, ut se a murum infestatione tuerentur, aureas eorum imagines ad latus utrumque arcu reposuisse. Ut vero cum historiæ veritate æque bene aut illo, aut hoc loco congruat: hic tamen videatur et multo aptius ad facti memoriam recolendam, et ipsa dictati simplicitas tantam germanitatis præferre speciem, ut putare malim, post Hieronymi tempora pericopem istam ex Hebreo archetypo decidisse, quam fuisse ab eo ex LXX interpretibus huc importatam. Et vero eam in Hebreo legit veterum quidam, sive Aquila si fuerit, sive Symmachus, sive quis alius Hexaplarium interpretum, qui ἔξεστος vertit, quod proprie est, ebullivit, pro ἔξεστος LXX, quod est, effervuit. Legerit par pactio Hieronymus, qui et eum interpretem pressius secutus est.

^c Plurium numero habet Veronens. ms. cum Vulgatis, similitudines: Hæbraeus quoque γῆ.

^d Veronens. ms., Domini: esique hic reipsa in Hebreo γῆ: tametsi hanc regulam non usque adeo constanter aut ms. aut vulgati servant: quod semel monuisse satis sit.

ginta viros, et quinquaginta millia viros], et quin-
quaginta millia plebis. Luxitque populus, eo quod
percussisset Dominus plebem plaga magna [h. in
populo plaga magna]. Et dixerunt viri Bethsamite: Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti
hujus? et ad quem ascendet a nobis? Miseruntque
nuntios ad habitatores Cariath-Jarim, dicentes: Re-
duxerunt Philisthim arcam Domini, descendite, et
ducite [Vulg. reducite] eam ad vos.

[T. XIX, Cap. VII.] Venerunt ergo viri Cariath-
Jarim, et duxerunt [Vulg. reduxerunt] arcam Do-
mini; et intulerunt eam in domum ^a Abinadab in Ga-
baa: Eleazarum autem filium ejus sanctificaverunt,
ut custodiret arcam Domini. Et factum est, ex qua
die mansit arca ^b in Cariath-Jarim, multiplicati sunt
dies (erat quippe jam annus vicesimus) et requievit
omnis domus Israel post Dominum. Ait autem Sa-
muel ad universam domum Israel, dicens: Si in toto
corde vestro revertimini ad Dominum, auferete deos
alienos de medio vestrum [Vulg. add. Baalim], et
Astharoth, et præparate corda vestra Domino, et
servite ei soli, eteruet vos de manu Philisthim. Abs-
tulerunt ergo filii Isael Baalim et Astharoth, et ser-
vierunt Domino soli. Dixit autem Samuel: Congre-
gate universum Israel in ^c Maspha, ut orem pro vobis
Dominum. Et convenerunt in Maspha: hauserunt-
que aquam, et effuderunt in conspectu Domini, et jeju-
nauerunt in die illa, et dixerunt ibi: ^d Peccavimus
Domino. Judicavitque Samuel filios Israel in Maspha.
Et audierunt Philisthim quod congregati essent filii
Israel in Maspha, et ascenderunt satrapæ Philisti-
norum ad Israel. Quod cum audissent filii Israel,
timuerunt a facie Philistinorum. Dixerunt ad Sa-
muel: ne cesses pro nobis clamare ad Dominum
Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistino-
rum. [T. XX.] Tulit autem Samuel agnum lactentem
unum, et obtulit illum holocaustum integrum Do-
mino, et clamavit Samuel ad Dominum pro Israel,
et exaudiuit Dominus. Factum est autem, cum Sa-
muel offerret holocaustum, Philistheos iniere præ-
lium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore
magno in die illa super Philisthim, et exterruit eos,
et cœsi sunt ^e a facie Israel. Egressique viri Israel de
Maspha, persecuti sunt Philistheos, et percusserunt
eos, usque ad locum, qui erat subter Beth-Char.
Tulit autem Samuel lapidem unum, et posuit eum ^f
inter Maspha et inter Sen [Ms. Senei], et vocavit
nomen ejus [Vulg. add. loci], lapis Adiutorii. Dixit
que: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. Et hu-
miliati sunt Philisthim, nec apposuerunt ultra, ut

^a Vocat ms. Aminadab, Hebræo אַמִּינָדָב dissentiente.

^b Addit idem ms. Domini, quod textus originales nomen hic tacent.

^c Constanter noster ms. cum Vulgatis vocal Mas-
phat, pressius Hebræo מְסֻפָּת.

^d Ms.: dixerunt, Non peccavimus, Domine? longius tam ab Hebraica phrasi.

^e Pro, a facie Israel, miss. codices legunt, a filiis

A venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus
Domini super Philistheos, cunctis diebus Samuelis.
Et redditæ sunt urbes, quas tulerant Philisthim ab
Israel, Israeli, ab Accaron usque Geth, et terminos
suos: liberavit Israel de manu Philistinorum, erat-
que pax inter Israel et Amorrhæum. Judicabat
[Ms. judicavit] quoque Samuel Israel cunctis diebus
vitæ sue, et ibat per singulos annos circumiens
Beth-El et Galgala et Maspha, et judicabat Israelem
in supradictis locis. Revertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus ejus, et ibi judicabat Israelem: ædificavit etiam ibi altare Domino.

[T. XXI, Cap. VIII.] Factum est autem cum se-
nuisset Samuel, posuit filios suos judices Israel.
Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joel, et nomen
^B secundi Abia, judicum in Ber-Sabee. Et non ambu-
laverunt filii illius in viis ejus: sed declinaverunt
post avaritiam, acceperuntque munera, et perverte-
runt judicium. Congregati ergo universi majores natu
Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixerunt-
que ei: Ecce tu [Vulg. nunc] senuisti, et filii tui non am-
bulant in viis tuis: constitue nobis regem, ut judicet
nos, sicut et universæ habent nationes. Dispicuitque
sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da
nobis regem, ut judicet nos. Et oravit Samuel ad
Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi
vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non
enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.
Juxta omnia opera sua, quæ fecerunt a die qua eduxi
eos de ^f Ægypto usque ad diem istum: sicut dereli-
^C querunt me, et servierunt diis alienis, sic faciunt etiam
tibi. Nunc ergo audi vocem eorum: verumtamen
contestare eos, et prædic eis jus regis, qui regnaturus
est super eos. [T. XXII.] Dixit itaque Samuel
omnia verba Domini ad populum, qui petierat a se
regem, et ait: Hoc erit jus regis, qui imperaturus
est vobis: Filios vestros tollit, et ponet in curribus
suis, facietque sibi equites et præcursorum quadriga-
rum suarum, et constituet sibi tribunos, et centu-
riones, et aratores agrorum suorum, et messores se-
getum, et fabros armorum et curruum suorum.
Filia quoque vestras faciet sibi unguentarias, et so-
carias, et panificas. Agros quoque vestros, et vineas,
et oliveta optima tollit, et dabit servis suis. Sed et
segetes vestras, et vinearum redditus addecimabit,
^D ut det eunuchis et fainulis suis. Servos etiam vestros,
et ancillas, et juvenes optimos, et asinos auferet, et
ponet in opere suo. Greges vestros addecimabit, vos-
que eritis ei servi. Et clamabit in die illa a facie
regis vestri, quem elegistis vobis: et non exaudiet

Israel. Sed in Colbertino Aniciensi, et in altero S. Germani ms. codice prima manu scriptum erat, a facie Israel, quod imperitus emendator mutavit hoc modo, a filiis Israel. MART.

— Nostri ms. et quos magno numero Martianæus consuluit, a filiis legunt pro a facie: et est quidem in Hebræo perquam similis scriptio utriusque vocis, ut sumi, et confundi invicem possit pro לְבָנֵי.

^f Veron. ms. de terra Ægypti.

vos Dominus in die illa ^a. Noluit autem populus audi dire vocem Samuelis, sed dixerunt : Nequaquam : rex enim erit super nos, et erimus nos quoque sicut omnes gentes : et judicabit nos rex noster, et egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis [h. non habet, pro nobis]. Et audivit Samuel omnia verba populi, et locutus est ea in auribus Domini. Dicit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem eorum, et constitue super eos regem [h. illis regem]. Et ait Samuel ad viros Israel : Vadat unusquisque in civitatem suam.

[Cap. IX]. Et erat vir de Benjamin nomine Cis, et filius Abiel, filii Seror [Ms. Seor], filii Bechorat [Ms. Beoreth], filii Aphia, filii viri Jemini, fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul, electus et bonus, et non erat vir de filiis Israel melior illo. Ab humero et sursum eminebat super omnem populum. Perierant autem asinæ Cis patris Saul : et dixit Cis ad Saul filium suum : Tolle tecum unum de pueris, et consurgens vade, et quære asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, et per terram Salisa, et non invenisset, transierunt etiam per terram Salim, et non erant : sed et per terram Jemini, et minime repererunt. Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum ^b, qui erat cum eo : Veni, et revertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, et sollicitus sit pro nobis. Qui ait ei : Ecce est vir Dei in civitate hac, vir nobilis : et omne quod loquitur, absque ambiguitate venit. Nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus. Dixitque Saul ad puerum suum : Ecce ibimus : quid feremus ad virum ^c Dei ? panis defecit in sitarcis nostris : et sportulam non habemus, ut demus homini Dei [h. viro Dei], nec quidquam aliud. Rursum puer respondit Sauli, et ait : Ecce inventa est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei [h. viro Dei], ut indicet nobis viam nostram (Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum : Venite [Ms. Veni], eamus ad Videntem : qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns) : et dixit Saul ad puerum suum : Optimus sermo tuus. Veni, eamus. Et ierunt in civitatem, in qua erat vir Dei. Cumque ascenderent clivum civitatis, invenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, et dixerunt eis : Num hic est Videns ? Quæ respondentes, dixerunt illis [h. non habet] : Hic est : ecce ante te, festina nunc : hodie enim venit in civitatem, quia sacrificium est hodie populo in excelsa. Ingredientes urbem, statim inventis eum antequam ascendat in [Ms. et Vulg. tacent in] excelsum ad vescendum. Neque enim comesurus

^a Addunt Vulgati libri : quia petistis vobis regem, que mss. Hieronymiani ignorant, fueratque pridem ad Hebræi textus fidem obelo prænotata.

^b Veronens. ms. addit suum juxta Hebræum רְאֵל.

^c Neque Veronens. ms. neque Hebræus textus addunt hic Dei.

^d Hebræo pressius idem ms. Benedicet.

^e Antiquarii errore filius pro familias legit Veronens. ms. In alio Martianus invenit cognationes.

A est populus donec ille veniat : quia ipse ^d benedic hostiæ [h. sacrificio], et deinceps comedunt qui vocati sunt. Nunc ergo concende, quia hodie reperiens eum. Et ascenderunt in civitatem. [T. XXIII]. Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut ascenderet in excelsum. Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis ante unam diem quam veniret Saul, dicens : Hac ipsa, quæ nunc est, hora, cras mittam ad te virum de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel : et salvabit populum meum de manu Philistinorum : quia respexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me. Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus ait ei : Ecce vir quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo. Accessit

B autem Saul ad Samuelem in medio portæ, et ait : Indica, oro, mihi, ubi est domus Videntis. Et respondit Sammel Sauli dicens : Ego sum Videns : ascende ante me in excelsum : ut comedatis mecum hodie, et dimittam [h. mittam] te mane : et omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de asinis, quas perdidisti nudius tertius, ne sollicitus sis, quia inventæ sunt [Ms. addit asinæ]. Et cujus erunt optimæ quæque Israel ? nonne tibi et omni domui patris tui ? Respondit autem Saul, et ait : Numquid non filius Jemini ego sum, de minima tribu Israel, et cognatio mea novissima inter omnes ^e familias de tribu Benjamin ? quare ergo locutus es mihi sermonem istum ? Assumens itaque Samuel Saulem, et puerum ejus, introduxit eos in triclinium [h. in cubiculam], et dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant invitati. Erant enim quasi triginta viri. Dixitque Samuel coco : Da partem, quam dedi tibi, et præcepi, ut repones seorsum apud te. Levavit autem cocus armum, et posuit ante Saul. Dixitque Samuel : Ecce quod remansit, pone ante te, et comedere : quia de industria servatum est tibi, quando populum vocavi. Et comedit Saul cum Samuele in die illa. Et descenderunt de excelsa in oppidum, et locutus est cum Saule in solario ^f. Cumque mane surrexissent, et jam dilucesceret, vocavit Samuel Saulem in solario, dicens : Surge, ut dimittam [h. mittam] te. Et surrexit Saul : egressique sunt ambo, ipse videlicet, et Samuel. Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul : Dic pueru ut antecedat nos, et transeat : tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum Dei.

[T. XXIV, Cap. X.] Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus, et deosculatus est eum, et ait : Ecce, unxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, ^g et liberabis populum

^f Vulgati addunt stravique Saul in solario et dormivit, quæ nec Hebræus habet nec Latini melioris notæ codices.

^g Alterum γνωστόν Hieronymianæ Versionis, quam refert Veronens. ms., argumentum hinc sumi velim, quod totam hanc, nec sane paucorum verborum, pericopen, et liberabis populum ejus de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te Deus in principem, penitus igno-

ejus de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te Deus in principem. Cum abieris hodie a me, invenies duos viros iuxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin, in medio [h. in Zelza, quod interpretatur, in umbra], dicentque tibi: Inventae sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas, et intermissis pectoribus asinis, sollicitus est pro vobis, et dicit: Quid faciam de filio meo? Cumque abieris inde, et ultra transieris, et veneris ad querulum Thabor, invenient te tibi tres viri ascendentis ad Deum in Beth El, unus portans tres hædos, et alijs tres tortas panis, et alijs portans legem vini. Cumque te salutaverint, dabunt tibi duos paues, et accipies de manu eorum. Post haec venies in collem Dei, ubi est statio Philistinorum: et cum ingressus fueris ibi urbem, obvium habebis gregem prophetarum descendenter de celo, et ante eos psalterium et tympanum, et tibiam, et citharam, ipsosque prophetantes. Et insiliet in te Spiritus Domini, et prophetabis cum eis, et mutaberis in virum alium. Quando ergo venerint signa hæc omnia tibi, fac quicumque invenerit manus tua, quia Dominus tecum est. Et descendes ante me in Galgala (ego quippe descendam ad te), ut offeras oblationem, et immoles victimas pacificas [h. ad offerendas et immolandas victimas pacificas]: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, et ostendam tibi quæ facias. [T. XXV.] Itaque cum avertisset humerum suum, ut abiret a Samuele, immutavit ei Deus cor aliud, et venerunt omnia signa hæc in dia illa. Veneruntque ad predictum collem, et ecce cunes prophetarum obviis ei: insiluit super eum Spiritus Dei, et prophetavit in medio eorum. Videntes autem omnes qui noverant eum ab heri et nudiustertius, quod esset cum prophetis, et prophetaret, dixerunt ad invicem: Quænam res accidit filio Cis? num et Saul inter prophetas? Responditque alter [Ms. alias] ad alterum, dicens: Et quis pater eorum? propterea versum est in proverbium: Num et Saul inter prophetas? Cessavit autem prophetare, et venit ad excelsum. Dixitque patruus Saul ad eum, et ad puerum ejus: Quo abiistis? Qui responderunt: Quærere asinas quas cum non reperissimus, venimus ad Samuelem. Et dixit ei patruus suus: Indica mihi quid dixerit tibi Samuel. Et ait Saul ad patruum suum: Indicavit nobis quia inventæ essent asinæ. De sermone autem regni non indicavit ei quem locutus illi fuerat Samuel. Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha: et ait ad filios Israel: Haec dicit Dominus Deus Israel: Ego eduxi Israel de Ægypto,

rat. Nempe Hebreus quoque textus ea prorsus caret; et quanquam videri possit ab ipso olim archetypo ob ejusdem vocis γέννησις recte, solemni antiquiorum lapsu excidisse: hæc tamen ipsa Latine versionis cum exemplari Heb. tanta conformitas evincit se ab eo fonte religiose derivari, nihilque plus habere vel minus. Idque eo magis, quod in promptu era, si suisset ex animo, propositumque S. Interpretis locum supplere ex Græco, in quo habeatur, καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐκ Χριστοῦ αὐτοῦ κυκλόθετο, καὶ τοῦ-

A et erui vos de manu Ægyptiorum, et de manu omnium regum qui affligebant vos. Vos autem hodie projecisti Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris: et dixistis: Nequaquam: sed regem constitue super nos [h. et dixistis ei quia regem constitutes super nos]. Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras, et per familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit sors tribus Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus et cecidit cognatio Metri, et pervenit usque ad Saul filium Cis. Quæsierunt ergo eum, et non est inventus. Et consuluerunt post hæc Dominum, utrumnam venturus esset illuc [h. illuc vir]. Responditque Dominus: Ecce absconditus est [h. inter vas] domi. Cucurrerunt itaque et tulerunt eum inde: stetitque in medio populi, et altior fuit universo populo ab humero et sursum. [T. XXVI.] Et ait Samuel ad omnem populum: Certe videtis quem elegerit Dominus, quoniam non sit similis ei in omni populo. Et clamavit omnis populus, et ait: Vivat rex! Locutus est autem Samuel ad populum legem [h. judicium] regni, et scripsit in libro, et depositum coram Domino: et dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam. Sed et Saul abiit in domum suam in Gabaath, et abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Filii vero Belial dixerunt: Nun salvare nos poterit iste? Et despicerunt eum, et non attulerunt ei munera: ille vero dissimulabat se audire.

[Cap. XI.] Ascendit autem Naas Ammonites, et pugnare cœpit adversum Jabel Galaud [h. et castratus est super Jabel Galaud] Dixeruntque omnes viri Jabel ad Naas: Habete nos foederatos, et serviemus tibi. Et respondit eos Naas Ammonites: In hoc feriam [Ms. feriamus] vobiscum fœdus, ut eruant omnium vestrum oculos dextros, ponamusque vos opprobrium in universo Israel. Et dixerunt ad eum seniores Jabel: Concede nobis septem dies, ut mittamus nuntios in universos terminos Israel: et si nou fuerit qui defensat [h. salvet] nos, egrediemur ad te. Venerunt ergo nuntii in Gabaath Saulis: et locuti sunt verba [Vulg. addit. hæc], audiente populo: et levavit omnis populus vocem suam, et flevit. Et ecce Saul veniebat, sequens boves de agro, et ait: Quid habet populus quod plorat? Et narraverunt ei verba virorum Jabel. Et insiluit Spiritus Dei in Saul, cum audisset verba hæc, et iratus est furor ejus nimis. Et assuevus utrumque bovem, concidit in frusta, misitque in omnes terminos Isræl per manum nuntiorum, dicens: Quicunque non exierit, secu-

το σοι τὸ σημεῖον, ὅτι ἐχριστός εἰπε κληρονομίας αὐτοῦ εἰς ἀρχοντα. Verissime autem praefata est S. Pater, sibi consciem non esse quidquam se de Hebraica veritate mutasse. Quamobrem et hic mirari subit, nec Hebreum scholiastem, nec Martinum hanc Latinorum codicium additionem animadvertisse.

* Præponunt Vulgati, Et factum est quasi post mensem: quæ neque in Hebreo sunt, neque in Latinis emendatiis libris.

tusque fuerit Saul et Samuel, sic flet bobus ejus. A invasit ergo timor [h. pavor], Domini populum, et egressi sunt quasi vir unus. [T. XXVII.] Et recensuit eos in Bezeq : fueruntque aliorum Israel trecenta millia : virorum autem Iuda triginta millia. Et dixerunt nuntii, qui venerant : Sic dicetis viris, qui sunt Jabes Galad : Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. Venerunt ergo nuntii, et annuntiaverunt viris Jabes, qui laetati sunt. Et dixerunt : Mane exhibimus ad vos : et facietis nobis omne quod placuerit vobis. Et factum est, cum venisset dies crastinus, constituit Saul populum in tres partes : et ingressus est media castra in vigilia matutina, et percussit Ammon usque dum incalesceret dies : reliqui autem dispersi sunt, ita ut non relinquerentur in eis duo pariter. Et ait populus ad Samuelem : Quis est iste qui dixit : Saul regnabit super nos ? Date viros, et interficiemus eos. Et ait Saul : Non occidetur quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel. Dixit autem Samuel ad populum : Venite, et eamus in Galgala, et innovemus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, et immolaverunt ibi victimas pacificas coram Domino. Et laetus est ibi Saul, et cuncti viri Israel nimis.

[T. XXVIII, Cap. XII.] Dixit autem Samuel ad universum Israeli : Ecce audivi vocem vestram, juxta omnia quae locuti estis ad me, et constitui super vos regem. Et nunc rex graditur ante vos. Ego autem scui, et incanui : porro filii mei vobiscum sunt : itaque conversatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad diem hanc, ecce praesto sum. Loquimini de me coram Domino et coram Christo ejus, utrum bovem cuiusquam tolerim, an asinum : si quenquam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus acrepi : et contemnam illud hodie, restituamque vobis. Et dixerunt : Non es calumnias nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicujus quidpiam. Dixitque ad eos : Testis est Dominus adversum vos, et testis Christus ejus in die hac, quia non inveneritis in manu mea quidpiam. Et dixerunt : Testis : Et ait Samuel ad populum : Dominus [h. Et dixit : Testis : subauditur, Dominus], qui fecit Mosen et Aaron, et eduxit patres nostros de terra Aegypti. Nunc ergo state, ^b et iudicio contendam adversum vos coram Domino, de omnibus misericordiis Domini, quas fecit vobis et cum patribus vestris : quomodo ingressus est Jacob in Aegyptum, et clamaverunt patres vestri ad Dominum : et misit Dominus Mosen et Aaron, et eduxit patres vestros de Aegyptu : et collocavit eos in loco hoc. Qui oblii sunt Domini Dei sui, et tradidit eos [h. et vendidit eos] in manu Sisare magistri [h. principis] militiae Asor, et in manu Philistinorum, et in manu regis Moab, et pugnave-

^a Negandi particularam præponit ms. Veronens. non regnabit, iuxta Graecum, οὐ βασιλεύσει : quæ et commodior fortasse lectio est. Hebraicum tamen hodiernum exemplar ^b particularam non habet. Vulgari

A runt aduersum eos. Postea autem clamaverunt ad Dominum, et dixerunt : Peccavimus, quia dereliquimus Dominum, et servivimus Baalim et Astharoth : nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, et serviemus tibi. Et misit Dominus Jerobaal, et Bedan, et Jephtha, et Samuel, et eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, et habitastis confidenter. Videntes autem quod Naas rex aliorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi : Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. Nunc ergo praesto est rex vester, quem elegistis et petistis : ecce dedit vobis Dominus regem. Si timueritis Dominum, et servieritis ei, et audieritis vocem ejus, et non exasperaveritis os Domini : eritis et vos et rex qui imporat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum. Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaveritis sermonem [h. os] Domini, erit malus Domini super vos, et super patres vestros. Sed et nunc, state, et videte reu istam grandem, quam factorius est Dominus in conspectu vestro. Numquid non missis tritici est hodie? invocabo Dominum, et dabit voces et pluvias : et sciatis, et videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. [T. XXIX.] Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces et pluvias in illa die. Et timuit omnis populus nimis Dominum et Samuelem, et dixit universus populus ad Samuelem : Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur. Addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem. Dixit autem Samuel ad populum : Nolite timere, vos fecistis universum malum hoc : veruntamen nolite recedere a tergo Domini, et servite Domino in omni corde vestro : et nolite declinare post vanam, quæ non prodiderunt vobis, neque eruent vos, quia vanæ sunt. Et non derelinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia juravit Dominus facere vos sili populum. Absit autem a me hoc peccatum in Dominum, ut cessebam orare pro vobis : et docebo vos viam bonam et rectam. Igitur timete Dominum, et servite ei in veritate, et ex toto corde vestro. Vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit. Quod si perseveraveritis in malitia : et vos et rex vester pariter peribitis.

[Cap. XIII.] Filius unius anni Saul erat, cum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israelem. Et elegit sibi Saul tria millia de Israelem : et erant cum Saul duo millia in Machmas, et in monte Beth-El : mille autem cum Jonatha in Gabaath Benjamin. Per ceterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua. Et percussit Jonathan stationem Philistinorum, quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philistini, Saul cecidit buceina in omni terra, dicens : Audiant Iudei. Et universus Israël audivit

num, sub interrogandi præferunt nota.

^b Ms. Veronens. ut iudicio contendam pro et, etc. Hebr. τοι, utramque recipit expositionem. Prætuli' vero et Symmachus ut, τοι διαρπίθω.

bujuscemodi famam : Percussit Saul stationem Philistinorum : et erexit se Israel adversum Philisthim. Clamat [h. Exclamat] autem populus post Saul in Galgala. Et Philisthim congregati sunt ad præliandum contra Israel, triginta millia curruum, et sex millia equitum, et reliquum vulgus, sicut arena, quæ est in littore maris plurima. Et ascendentibus castrametati sunt in Machmas ad orientem Beth-Aven [Ms. Bathaven]. Quod cum vidissent viri Israel se in arco positos (afflictus erat enim populus), absconderunt se in speluncis, et in abditis, in petris quoque et in antris, et in cisternis. Hebrei autem transierunt Jordanem, terram Gad et Galaad. Cumque adhuc esset Saul in Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et exspectavit septem diebus juxta placitum Samue lis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo. Ait ergo Saul : Afferte mihi holocaustum, et pacifica. Et obtulit holocaustum. [T. XXX.] Cumque complessset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat : et egressus est Saul obviam ei ut salutaret eum. Locutusque est ad eum Samuel : Quid fecisti? Respondit Sául : Quia vidi quod dilaberetur populus a me, et tu non veneras juxta placitos dñs, porro Philisthim congregati fuerant in Machmas : dixi : Nunc descendant ad me Philisthim in Galgala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus, obtuli holocaustum. Dixitque Samuel ad Saul : Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui [Ms. tacet Dei], quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum : sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsivit Dominus sibi virum juxta cor suum : et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quæ præcepit [Ms. præceperit] Dominus. Surrexit autem Samuel, et ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. ^a Et recensuit Saul populum, qui inventi

^a Multa quoque hoc loco addita reperimus in codicibus Latinis translationis Hieronymi, que, ut jam diximus, derivata sunt e LXX Interpretibus, ac in manuscriptis posita juxta modum notatum supra (col. 571, not. ^c). Hic tamen peculiare est optimo codici Corbeiensi num. 11, ante octingentos annos descripto, ut singulis lineis seu versiculis, quibus additamentum constat, totidem obelos præposuerit, indicantes hæc esse aliena et aliunde mutuata. Id vero oculis omnium repræsentare non erit otiosum studiosis hominibus, qui ab uno iudicium habebunt de aliis similibus additamentis. Sic igitur res se habet in ms. codice :

- ↔ Benjamin. Et reliqui
- ↔ populi ascenderunt
- ↔ post Saul obviam po-
- ↔ pulo, qui expugna-
- ↔ bant eos venientes ex
- ↔ Galgala in Gabaa,
- ↔ in colle Benjamin.

Hæc signa si locis suis invententur positi, quid Hieronymianum, quidve a LXX Translatoribus mutuatum sit in Latinis exemplaribus, statim omnibus innotesceret. Sed incuria librariorum subtractis hujusmodi signis, fieri non potuit quin promiscue ultraque

A fuerant cum eo, quasi sexcentos viros. Et Saul et Jonathan filius ejus, populusque qui inventus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin : Porro Philisthim considerant in Machmas. Et egressi sunt ad prædandum de castris Philisthim tres cunei. Unus cuneus pergebat contra viam Aphra [Ms. Ephra] ad terram Saul. Porro alius ingrediebatur per viam Beth Oron : tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim contra desertum. Porro faber ferrarius [h. non habet] non inveniebatur in omni terra Israel. Caverant enim Philisthim, ne forte facerent Hebrei gladium aut lanceam. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthim, ut exacueret unusquisque vomerem suum, et ligonem, et securim, et sarculum. Retusæ itaque erant acies vomerum, et ligonum, et tridentum, et securium, usque ad stimulum corrugendum. Cumque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule et cum Jonatha, excepto Saul et Jonatha filio ejus. Egressa est autem statio Philisthim, ut transcenderet in Machmas.

[Cap. XIV.] Et accidit quadam die ut diceret Jonathan filius Saul ad adolescentem armigerum suum : Veni, et transeamus ad stationem Philisthim, quæ est trans locum illum : Patri autem suo *hoc ipsum* [h. non habet] non indicavit. Porro Saul morabatur in extrema parte ^b Gabaa, sub malogranato, quæ erat in Magron : et erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum. Et Ahias filius Abitob fratribus Ichabod filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo [h. filii Phinees, filii Heli sacerdotis Domini in Silo], portabat ephod. Sed et populus ignorabat ^c quoisset Jonathan. Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Jonathan transire ad stationem Philistinorum, eminentes petræ ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc et inde prærupi, nomen uni Boses, et nomen alteri Sene : unus scopulus prominens ad aquilonem

editione uterentur Latini, et quod Septuaginta Interpretum fuit, ipsum Hieronymo ascriberent. Itaque non immerito conqueritur de his in epistola ad Sunniam et Fretelam : *Et hinc, inquit, apud vos et apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia, virgulis et asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur. MART.*

— Addunt Vulgati libri, et reliqui populi ascenderunt post Saul obviam populo, qui expugnabant eos venientes ex Galgala in Gabaa in colle Benjamin : quæ quidem periodus ob ejusdem nominis Benjamin, quo concluditur, recursum, videri possit librariorum passim obvio errore ab ipso Hebraico exemplari excidisse. Desideratur tamen, quod satis proposito nostro est, nedum in Hebreo, Chaldeoque, sed et in Versionis Hieronymianæ plerisque omnibus mss. qui vero eam retinunt Vulgati libri, ex Græcis aliquot rō LXX codicibus mutuali sunt. Martianæ in cod. Corbeiensi, obelis singulos versiculos hujusmodi additionis prænotatos reperit.

^b Tacet hic ms. Veronens. Gabaa, juxta Græcum exemplar : mox autem pro Magron legit in agrum Gabaa, Hebreo textu non ascertiente.

^c Rectius Veronens. mss., quod isset, etc. Hebr. quoque יhabet, et Græc. ἔτι.

ex adverso Machmas, et alter ^a ad meridiem contra Gabaa. [T. XXXI.] Dixit autem Jonathan ad adolescentem [h. puerum] armigerum suum : Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum, si forte faciat Dominus pro [h. non habet, pro] nobis : quia non est Domino difficile salvare, vel in multitidine, vel in paucis. Dixique ei armiger suus : Fac omnia quæ placent animo tuo : perge quo cupis, ego [Ms. taceat ego] ero tecum ubicumque volueris. Et ait Jonathan : Ecce nos transimus ad viros istos. Cumque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos : Manete, donec veniamus ad vos : stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos. Si autem dixerint : Ascendite ad nos : ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris : hoc erit nobis signum. Apparuit igitur uterque stationi Philistinorum : dixeruntque Philistim : En Hebrei egrediuntur de cavernis, in quibus absconditi fuerant. Et locuti sunt viri de statione ad Jonathan, et ad armigerum ejus, dixeruntque : Ascendite ad nos, ostendemus vobis rem. Et ait Jonathan ad armigerum suum : Ascendamus, sequere me [h. Ascende post me]; tradidit enim eos Dominus in manu Israel. Ascendit autem Jonathan ^b manibus et pedibus, et armiger ejus post eum. Itaque alii cadebant ante Jonathan, alios armiger ejus interficiebat sequens eum [h. Et cadebant ante faciem Jonathan, et armiger ejus sequens eum, interficiebat eos]. Et facta est plaga prima, qua percussit Jonathan et armiger ejus, quasi viginti virorum, in media parte jugeri, quam par boum in die arare consuevit. Et factum est miraculum in castris, per agros; sed et omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum, obstupuit, et conturbata est terra, et accidit quasi miraculum a Deo. Et respexerunt [h. Et factus est terror, in castris per agros : sed et omnis populus stationis eorum, et hi qui ierant ad praedandum obstupuerunt, et conturbata est terra terrore Dei. Et respexerunt] speculatori Sauli, qui erant in Gabaa Benjamin, et ecce multitudo prostrata, et buc illucque diffugiens. Et ait Saul populo, qui erat cum eo : Requirite, et videte quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est non adesse Jonathan, et armigerum ejus. Et ait Saul ad Ahiam : Applica arcam Dei. (Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel.) Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philistinorum : crescebatque paulatim, et clarus reboabat. Et ait Saul ad sacerdotem : Contrahe manum tuam. Conclamavit ergo Saul, et omnis populus qui erat cum eo, et venerunt usque ad locum certaminis, et ecce versus fucrat gladius uniuscunque ad proximum suum, et [Non habet] cædes magna nimis. Sed et Hebrei, qui fuerant cum Philistim heri et nudiustertius, ascenderantque cum

A cis in castris, reversi sunt ut essent cum Israel, qui erant cum Saul et Jonathan. Omnes quoque Israelites qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philistim, sociaverunt se cum suis in prælio. ^c Et salvavit Dominus in die illa Israel. Pugna autem pervenit usque Beth-Aven. Et vir Israel sociatus est sibi in die illa. [T. XXXII.] Adjuravit autem Saul populum, dicens : Maledictus vir, qui comedenter panem usque ad vesperum, donec ulciscar de inimicis meis. Et non manducavit [h. Et non gustavit] universus populus panem : omneque terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri. Ingressus est itaque populus saltum, et apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum. Timebat enim populus juramentum. Porro B Jonathan non audierat cum adjuraret pater ejus populum : extenditque summitem virgæ, quam habebat in manu, et intinxit in favum mellis, et convertit manum suam ad os suum, et illuminati sunt oculi ejus. Respondensque unus de populo, ait : Jurejurando constrinxit pater tuus populum, dicens : Maledictus vir, qui comedenter panem hodie (defecrat autem populus). Dixitque Jonathan : Turbavit pater meus terram : vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto : quanto magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit! nonne major facta fuisset plaga in Philistim? Percusserunt ergo in die illa Philistheos a Machmis usque in Ajalon [Ms. Ahilon]. [T. XXXIII.] Defatigatus est autem C populus nimis, et versus ad prædam, tulit oves, et boves, et vitulos, et mactaverunt in terra : comeditque populus cum sanguine. Nuntiaverunt autem Sauli dicentes, quod populus peccasset Domino, comedens cum sanguine. Qui ait : Prævaricati estis, volvite ad me jam nunc saxum grande. Et dixit Saul : Dispergimini in vulgus, et dicite eis, ut adducat ad me unusquisque bovem suum et arietem, et occidite super istud, et vescimini, et non peccabitis Domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus unusquisque bovem in manu sua usque [Non habet] ad noctem, et occiderunt ibi. D Edificavit autem Saul altare Domino, tuncque primum [h. Non habet] coepit ædificare altare Domino. Et dixit Saul : Irramus super Philistim nocte, et vastemus eos usque dum illucescat mane, nec relinquaremus de eis virum. Dixitque populus : Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos : Accedainus huc ad Deum. Et consuluit Saul Deum : Num persequar Philistim? si trades eos in manu Israel? et non respondit ei in die illa. [T. XXXIV.] Dixitque Saul : Applicate huc universos angulos populi, et scitote, et videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie. Vivit Dominus salvator Israel, quia si per Jonathan filium meum factum est hoc

^a Idem ms., a meride : sed et Hebr. בְּמַרְיָה.

^b Fere cum Vulgatis Veronens. mss., reptans manibus et pedibus. Hebreus habet ad litteram, super manibus suis et super pedibus suis.

^c Addunt Vulgati, et erant cum Saul quasi decem millia virorum : quod comma soli LXX habent, nec tamen hic loci, sed infra tertio ab hoc versu.

[Ms. et Vulg. tacent hoc], absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Et ait ad universum Israel : Separamini vos in partem unam, et ego cum Jonathan filio meo ero in parte altera. Respondit populus ad Saul : Quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et dixit Saul ad Dominum [h. ad Dominum Deum Israel] ^b : Domine Deus Israël [h. Deus Domine Deus Israël], da indicium. Et deprehensus est Jonathan et Saul, populus autem exivit. Et ait Saul : Mittite sortem inter me, et Jonathan filium meum. Et captus est Jonathan. Dixit autem Saul ad Jonathan : Indica mihi quid feceris. Et indicavit ei Jonathan, et ait : Gustans gustavi in summitate virgæ, quæ erat in manu mea, paululum mellis, et ecce ergo morior. Et ait Saul : Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia morte morieris, Jonathan. Dixitque populus ad Saul : Ergone Jonathan morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israël? hoc nefas est [h. abit] : vivit Dominus; si ceciderit capillus de capite ejus in terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Jonathan, ut non moreretur. Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthim : porro Philisthim abierunt in loca sua. At Saul, confirmato regno super Israël, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos ejus, contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba [Ms. suba], et Philisthæos, et quocumque se verteret [Ms. verterat], superabat. Congregatoque exercitu, percussit Amalec, et eruit

^a Canon solus habet, in parte una; quod Hebraice scribitur לְעַבֵּר אֶחָד leever ehhad, id est, in transitu uno, vel juxta eundem sensum, in parte altera, et latere altero, etc. MART.

—Ms. Veronens. cum eo quem Canonem Martianum vocat, in parte una, pressius ad Hebræum, לְעַבֵּר אֶחָד. Magnam subinde perturbationem afferunt in miss. Latinis Hieronymianæ versionis, inserti in ea nonnulli versus ex editione Interpretum Septuaginta. Adeo enim diversæ multis in locis occurrent lectio-nes ejusdem contextus, ut vix, ac ne vix quidem possu agnosciri, quænam genuina sit ac propria S. Doctori. Id probant manifestissime hujus versiculi variantes sequentes lectiones. Corb. ms. major num. 1, hoc modo legit : *Et dixit Saul ad Dominum : Deus Israël, da indicium.* Alter num. 43 : *Et dixit Saul ad Dominum Deus Israël : da indicium.* Quam sententiam secundam manus mutavit cum his : *Et dixit Saul ad Dominum : Domine Deus Israël, da indicium.* In Regio autem codice 3063, Colbertino 181, Corbeiensi 11 et S. Germani 5 legimus : *Et dixit Saul ad Dominum Deus Israël : Domine Deus, da indicium.* Ita habent etiam editi et ms. noster n. 164, addentes solummodo nomen Israël post *Domine Deus*. Discrepantium hujusmodi lectionum peperit una vocula Hebrei contextus, ac repetitio nominum Dei : nam in Hebreo legitur, וְאָמַר שָׁׂוֹל אֱלֹהָיו אֱלֹהָשׁ וְאָמַר שָׁׂוֹל אֱלֹהָיְהוּ Vaijomer schaoul el Adonai elohe Israël hara thamin. quod interpretatur pluribus modis propter verbum נִלְתָּן el, positum ante יהוה, Adonai, sive Jehovah : el namque est unum et nominibus Dei; et est præpositio etiam, quæ respondet nostræ Latinæ ad. Unde legi potest : *Et dixit Saul ad Dominum : Deus Israël, da signum.* Aut sumpto et pro Dei nomine : *Et dixit Saul : Deus Domine, Deus Israël, da indicium.* Eoque modo Latine vertit scholiastes Canonis Hebraicæ veritatis; cum tamen monuissest altero

A Israel de manu vastatorum ejus. Fuerunt autem filii Saul : Jonathan et Jesui, et Melchisua, et nomina duarum filiarum ejus, nomen primogenitæ Merab, et nomen minoris Michal. Et nomen uxoris Saul, Abinæm filia Ahimaas, et nomen principis militæ ejus Abner [h. solummodo in hoc loco Abiner habet], filius Ner, patruelis Saul. Porro Cis fuerat pater Saul, et Ner pater Abner, filius Abiel. Erat autem bellum potens adversum Philisthæos omnibus diebus Saul. Nam quocumque viderat Saul virum fortem, et aptum ad prælium, sociabat eum sibi.

[T. XXXV, Cap. XV.] Et dixit Samuel ad Saul : Me misit Dominus, ubiungerem te in regem super populum ejus Israël : nunc ergo audi vocem Domini: Hæc dicit Dominus exercitum : Recensui quæcumque fecit Amalec Israeli, quomodo restitui ei in via cum ascenderet de Ægypto. Nunc ergo vade, et percutie Amalec, et demolire universa ejus, non parcas ei : sed interfice a viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum. Præcepit itaque Saul populo, et recensuit eos quasi agnos, ducenta millia pediūm, et decem millia virorum Juda. Cumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit insidiās in torrente. Dixitque Saul Cinæo : Abite, recedite, atque descendite ab Amalec, ne forte involvam te cum eo. Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israël, cum ascenderent de Ægypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. Percussitque Saul Amalec,

C scholio, in Hebreo haberi : *Et dixit Saul ad Dominum Deus Israël, etc.* Nos hunc locum edidimus iuxta ea quæ leguntur in ipso contexto Canonis nostri, atque in aliis duobus antiquissimis ms. Colbertino Aniciensi, et San-Germanensi maximo num. 3. Et si non diffiteamur redundantem esse in aliis vocem Domine in medio; quia nihil occurrit in Hebreis voluminibus huic nomini respondens. Integrum itaque inter tot variantes eam dicimus lectionem, quam repræsentant ms. Corbeiensis major primo loco a nobis supra citatus : in hoc enim optimo exemplario nihil prætermittitur, nihil redundat, ut facile concedat Hebraicæ linguae periti. MART.

— Redundat, ipso minime diffidente Martianæ, qui hanc lectionem substituit, vox Domine. Optime vero habet Veronens. liber ad Dominum Deus Israël, da, etc., quemadmodum et lectum olim a S. Gregorio, Lucas Brugensis observat, Hebr. נִלְתָּן יהוה. Vulgati libri longum hic subdunt additamentum, *Dixit Saul ad Dominum Deus Israël : Domine Deus Israël, da indicium : quid est, quod non responderis servo tuo hodie?* Si in me, aut in Jonathan filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem : aut si hæc iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem. Quæ Hebreus non habet, neque Hieronymianæ versionis ms. Martianæ vero non animadvertis.

D ^c Addunt Vulgati, et non concupiscas ex rebus ipsius aliquid : quæ nullus originalis textus, sed soli quidatio Latini libri habent : sunt vero pridem obelo jugulata.

^d Manuscripti undecim legunt *descidite pro descendite*. His vero concinit Auctor qq. Hebraicarum in libros Regum, et Chaldæus etiam Paraphrastes, apud quem legimus : *Vade, recede, separare de inter,* etc. Hebreus habet תְּרֵ, radu, quod significat *descidite*: et corte proclivis est librariorum lapsus in mutandis verbis *descidite* et *descendito*. MART.

ab Evila, donec venias Sur, quæ est e regione Ægypti. Et apprehendit Agag regem Amalec vivum, omne autem vulgus interfecit in ore gladii. Et percit Saul, et populus, Agag, et optimis gregibus ovium et armentorum, et vestibus et arietibus, et universis, quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea : quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demoliti sunt. [T. XXXVI.] Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens : Pœnitet me quod constituerim Saul regem : quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit. Contristatusque est Samuel, et clamavit ad Dominum tota nocte. Cumque de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad Saul mane, nuntiatum est Samuelei, eo quod venisset Saul in Carmelum, et erexisset sibi fornicem triumphalem, et reversus transisset, descendissetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, ^a et dixit ei Saul : Benedictus tu Domino, implevi verbum Domini. Dixitque Samuel : Et quæ est hæc vox gregum, quæ resonat in auribus meis, et armentorum, quam ego audio? Et ait Saul : De Amalec adduxerunt ea : percit enim populus melioribus ovibus et armentis, ut immolarentur Domino Deo tuo : reliqua vero occidimus [h. demoliti sumus]. Dixit autem Samuel ad Saul : Sine me, et indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte. Dixitque ei : Loquere. Et ait Samuel : Nonne cum parvulus es in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? unxitque te Dominus in regem super Israel, et misit te Dominus in viam, et ait : Vade, et interfice [h. demolire] peccatores Amalec, et ^b pugna contra eos usque ad internectionem eorum? Quare ergo non audisti vocem Domini : sed versus ad prædam es, et fecisti malum in oculis Domini? Et ait Saul ad Samuelem : Immo audiui vocem Domini, et ambulavi in via, per quam misit me Dominus, et adduxi Agag regem Amalec, et Amalec interfeci. Tulit autem populus de præda oves et boves, primitias eorum, quæ cæsa sunt, ut immoleti Domino Deo tuo in Galgalis. [T. XXXVII.] Et ait Samuel : Numquid vult Dominus holocausta aut victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum hariolandi est, repugnare : quasi scelus idolatriæ, nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te, ne sis rex. Dixitque Saul ad Samuelem : Peccavī, quia prævaricatus sum sermonem Domini, et verba tua, timens populum, et obediens voci eorum. Sed nunc porta, quarto, peccatum meum, et revertere tecum, ut adorem Dominum. Et ait Samuel ad Saul : Non revertar tecum, quia projecisti sermonem Domini, et projectis te Dominus, ne sis rex super Israel. Et

^a Hæc quoque Vulgati addunt, quæ inter utrumque Saul nomen continentur, et Saul offerebat holocaustum Domino de initiis prædarum quæ attulerat ex Amalec. Et cum renisset Samuel ad Saul. Quæ ex Græco τῶν LXX derivantur.

^b Rectius ad Hebr. textum תְּבַנֵּה Veronens. ms., et pugnabis.

A conversus est Samuel ut abiret : ille autem apprehendit summitem pallii ejus, quæ et scissa est. Et ait ad eum Samuel : Scidit Dominus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator in [h. non habet, in] Israel non parcer [h. Porro triumphator Israel non mentietur], et pœnitidine non flectetur : neque enim homo est ut agat pœnitentiam. At ille ait : Peccavi, sed nunc honora me coram senioribus populi mei, et coram Israel, et revertere tecum, ut adorem Dominum Deum tuum. Reversus ergo Samuel secutus est ^c Saul, et adoravit Saul Dominum. [T. XXXVIII.] Dixitque Samuel : Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus est ei Agag pinguisimus [Vulg. addunt et tremens]. Et dixit Agag : Siccine separat amara mors?

^B Et ait Samuel : Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit Samuel Agag coram Domino in Galgalis. Abiit autem Samuel in Rømatha : Saul vero ascendit in domum suam in Gabaath Saul [Vulg. tacet Saul]. Et non vidit Samuel ultra Saul usque in diem mortis suæ : verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitiebat quod constituisset Saul regem super Israel.

[T. XXXIX, Cap. XVI.] Dixitque Dominus ad Samuelem : Usquequo tu luges, Saul, cum ego proicerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuum oleo, et veni, mittam te ad Isai Bethleemitem : providi enim in filiis ejus mihi regem. Et ait Samuel : Quomodo vadam? audiet enim Saul, et interficiet me.

^C Et ait Dominus : Vitulum [h. vitulam] de armento tolles in manu tua, et dices : Ad immolandum Domino veni. Et vocabis Isai ad victimam, et ego ostendam tibi quid facias, et unges quemcumque monstravero [h. dixerim] tibi. Fecit ergo Samuel, sicut locutus est ^d ei [h. non habet] Dominus. Venitque in Bethlehem, et admirati sunt [h. expaverunt] seniores civitatis, occurentes ei, dixeruntque : Pacificus ingressus tuus? Et ait : Pacificus, ad immolandum Domino veni : sanctificamini, et venite tecum mecum ut immolem. Sanctificavit ergo Isai et filios ejus, et vocavit eos ad sacrificium. [T. XL.] Cumque ingressi essent, vidit Eliab, et ait : Num coram Domino est Christus ejus? Et dixit Dominus ad Samuelem : Ne respicias vultum ejus, neque altitudinem staturæ ejus : quoniam abjeci eum, nec juxta intuitum hominis judico : homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. Et vocavit Isai Abinadab, et adduxit eum coram Samuele. Qui dixit : Nec hunc elegit Dominus. Adduxit autem Isai Samma [Ms. Summa], de quo ait : Etiam hunc [h. In istum] non elegit Dominus. Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele, et ait Samuel ad Isai : Non elegit Dominus ex ipsis.

^c Cum Vulgatis ms. Veronens., suo. Sed tuo Hebr. quoque preferit.

^d Hic vero longius ab Hebreo vagatur Veronens. ms. qui legit, et secutus est eum Saul. Hebr. ad verbum, Reversus est Samuel post Saul.

^e Quod non haberi in Hebraico, ei, Scholiastes nat, lacet re ipsa Veronens. ms.

Dixitque Samuel ad Isai : Numquid jam completi sunt filii? Qui respondit: Adhuc reliquo est parvulus, et pascit oves. Et ait Samuel ad Isai: Mitte, et adduc eum, nec enim discubemus [h. *circumsedebimus*] prius quam ille hoc veniat. Misit ergo, et abduxit eum. Erat autem rufus, et pulcher aspectu, decoraque facie, et ait Dominus: Surge, et unge eum, ipse est enim. [T. XLI.] Tulit igitur Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum ejus, et directus est Spiritus Domini in David a die illa et in reliquo: surgensque Samuel abiit in Ramatha. [T. XLII.] Spiritus autem Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino. Dixeruntque servi Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te. Jubeat dominus noster, et servi tui, qui coram te sunt, quærerent [Ms. querunt] hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Dei malus, psallat manu sua, et levius feras. Et ait Saul ad servos suos: Providete mihi aliquem bene psallentem, et adducite eum ad me. Et respondens unus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isai Bethleemitem, scientem psallere, et fortissimum robore, et virum bellicosum, et prudentem in verbis, et virum pulchrum: et Dominus est cum eo. [T. XLIII.] Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens: Mitte ad me David filium tuum, qui est in pascuis. Tulitque Isai asinum plenum panibus, et lagenam [h. utrem] vini, et hædum de capris unum, et misit per manum David filii sui Sauli. Et venit David ad Saul, et stetit coram eo: at ille dilexit eum nimis, et factus est ejus armiger. Misitque Saul ad Isai, dicens: Stet David in conspectu meo: invenit enim gratiam in oculis meis. Igitur quandcumque arripiebat Spiritus^b Dei Saul, tollebat David citharam, et percutebat manu sua, et refocillabatur Saul, et levius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.

[T. XLIV, Cap. XVII.] Congregantes autem Philistini agmina sua in prælium, convenerunt in Soccho Judæ, et castrametati sunt inter Soccho et Azeca, in finibus Dommim [h. Dammim]. Porro Saul et viri [Vulg. filii] Israel congregati venerunt in vallem Terebinthi, et direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthim. Et Philistini stabant super montem ex hac parte, et Israel stabat super montem ex altera parte, vallisque erat inter eos. Et egressus est vir spurius de castris Philistinorum, nomine Goliat, de Geth, altitudinis sex cubitorum et palmo, et cassis ærea super caput ejus, et lorica^d hamata [h. squamata] in duebatur. Porro pondus lorice ejus, quinque millia siclorum æris, et ocreas æreas habebat in cruribus, et clypeus æreus tegebat humeros ejus. Hastile autem hastæ ejus, erat quasi licatorium

^a Vitiosa metathesi scriptum erat ante, et in reliquo a die illa. Ms. Veronens. emendat.

^b Vulgati, quandcumque spiritus Domini malus arripiebat Saul: longius ab Hebreo textu, qui hic non addit γένεται, malus.

^c Constanter effert Veronens. ms. Socchot, proprius Hebr. Σωζον: quæ et Symmachus dicitur Σωζόμενος. Paulo quoque post ex eodem ms. Dominum cum ge-

A texentium. Ipsum autem ferrum hastæ ejus, sexcentos siclos habebat ferri, et armiger ejus antecedebat eum. Stansque clamabat adversum phalangas Israel, et dicebat eis: Quare venistis parati ad prælium? Numquid non sum ego Philistæus, et vos servi Saul? Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen. Si quieverit pugnare mecum, et percusserit me, erimus vobis servi: si autem ego prævaluero, et percussero eum, vos servi eritis, et servietis nobis. Et aiebat Philistæus: Ego exprobravi agminibus Israel hodie: Date mili virum, et ineat mecum singulare certamen. Audiens autem Saul, et omnes viri Israelitæ, sermones Philisthæi hujuscemodi, stupebant, et metuebant nimis. David autem erat filius viri Ephræthæi, de quo supra dictum est [h. non habet, de quo supra dictum est], de Bethleem Juda, cui erat nomen Isai, qui habebat octo filios, et erat vir in diebus Saul senex, et grandævus inter viros [h. Et ingrediens inter viros]. Abierunt autem tres filii ejus majores post Saul in prælium, et nomina trium filiorum ejus, qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, et secundus Abinadab, tertiusque Samma. David autem erat minimus. [T. XLV.] Tribus ergo majoribus secutis Saulem, abiit David, et reversus est a Saul, ut pasceret gregem patris sui in Bethleem. Procedebat vero Philistæus mane et vespere, et stabat quadraginta diebus. [T. XLVI.] Dixit autem Isai ad David filium suum: Accipe fratribus tuis ephi [h. Ephra] polentæ, et decem panes istos, et curre in castra ad fratres tuos, et decem formellas casei has deferes [ms. defer] ad tribunum, et fratres tuos visitabis, si recte agant: et cum quibus ordinati sunt, disce. Saul autem [h. Si recte agant, et pignora eorum tolles. Saul autem], et illi, et omnes filii Israel in valle Terebinthi pugnabant adversum Philisthin. Surrexit itaque David mane, et commendavit gregem custodi, et onustus abiit, sicut præceperat ei Isai. Et venit ad locum Magala, et ad exercitum, qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine. Direxerat enim aciem Israel, sed et Philistini ex adverso fuerant præparati. Derelinquens ergo David vasa, quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, ecurrit ad locum certaminis, et interrogabat si omnia recte agerentur erga fratres suos. Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine Philistæus, de Geth, ex castris [h. ex acie] Philistinorum: et loquente eo hæc eadem verba, audivit David. Omnes autem Israelitæ, cum vidissent virum, fugerunt a facie ejus, timentes eum [h. non habet, eum] valde. Et dixit unus quispiam de Israel: Num vidistis virum hunc qui ascendit?

mino m reposuimus.

^d Utraque lectio huic sententiæ convenit: nam milites utebantur et squamatis, et hamatis loricis. Hinc apud Virgilium, nec duplice squama lorica, etc.; et in Aeneidos, loricanam consertam hamis, etc. Squamæ autem, et hamis loriarum, catenulæ erant ad modum squamarum atque hamorum, in eis compositæ et consertæ. MART.

ad exprobrandum enim Israeli ascendit. Virum ergo qui percusserit eum, ditabit rex divitiis magnis, et filiam suam dabit ei, et domum patris ejus faciet absque tributo in Israel [h. et domum patris ejus faciet liberam in Israel]. [T. XLVII.] Et ait David ad viros, qui stabant secum, dicens : Quid dabitur viro [h. Quid fiet viro], qui percusserit Philisthem hunc, et tulerit opprobrium de Israel ? quis est enim hic Philistheus incircumcisus, qui exprobravit acies Dei viventis ? Referebat autem ei populus eundem sermonem, dicens : Haec dabuntur [h. haec flent] viro, qui percusserit eum. Quod cum audisset Eliab frater ejus major, loquente eo cum aliis, iratus est contra David, et ait : Quare venisti, et quare dereliquisti pauculas oves illas in deserto ? ego novi superbiam tuam, et nequitiam cordis tui, quia ut videres prælium, descendisti. Et dixit David : Quid feci ? numquid non verbum est ? Et declinavit paululum ab eo ad alium : dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum sicut et prius. Audita sunt autem verba, quæ locutus est David, et annuntiata in conspectu Saul. Ad quem cum fuisset adductus, locutus est ei : Non concidat cor cuiusquam in eo : ego [h. non habet, ego] servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philisthem. Et ait Saul ad David : Non vales resistere Philisteo isti, nec pugnare adversus eum : quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua. Dixitque David ad Saul : Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo, vel ursus, tollebatque arietem de medio gregis : et persequebatur eos, et percutiebam, eruebamque de ore eorum, et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et suffocabam, interficiebamque eos. Nam et leonem et ursum interfeci ego servus tuus [h. Interfecit servus tuus] : erit igitur et Philistheus hic incircumcisus, quasi unus ex eis : ^a qui ausus est male dicere exercitui [h. exprobrare agminibus] Dei viventis. Et ait David : Dominus qui eruit me de manu leonis, et de manu ursi, ipse liberabit me de manu Philisthei hujus. Dixit autem Saul ad David : Vade, et Dominus tecum sit. Et induit Saul David vestimentis suis, et imposuit galeam æream super caput ejus, et vestivit eum lorica. Accinctus ergo David gladio ejus super vestem suam, coepit tentare si armatus posset incedere, non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul : Non possum sic incedere, quia nec usum habeo. Et depositi ea, et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus, et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastorealem, quam habebat secum, et fundam manu tulit, et processit adversum Philisthem. Ibat autem Philistheus incedens, et appropinquans adversum David, et armiger ejus ante eum. Cumque inspexisset Phi-

listheus, et vidisset David, despexit eum. Erat enim adolescens, rufus, et pulcher aspectu. Et dixit Philistheus ad David : Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo [h. cum baculis] ? Et maledixit Philistheus David in diis suis : dixitque ad David : Veni ad me, et dabo carnes tuas volatilibus cœli et bestiis terræ [h. agri]. Dixit autem David ad Philisthem : Tu venis ad me cum gladio, et hasta, et clypeo : ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti. Hodie b dabit [h. tradet] te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum a te, et dabo cadavera castrorum Philisthim hodie volatilibus cœli, et bestiis terræ : ut sciat omnis terra, quia est Deus in Israel. Et novit universa ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus : ipsius est enim bellum, et tradet vos in manus nostras. Cum ergo surrexisset Philistheus, et veniret, et appropinquaret contra David, festinavit David, et cucurrit [Al. currit] ad pugnam ex adverso Philisthei. Et misit manus suam in peram : tulitque unum lapidem, et funda jecit et ¹ *Vulg. add. circumducens*] percussit Philisthem in fronte, et infixus est lapis in fronte ejus, et cecidit in faciem suam in [Ms. et *Vulg. super*] terram. Prævaluique David adversus Philisthem in funda et in lapide : percussumque Philisthem interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David, cucurrit, et stetit super Philisthem, et tulit gladium ejus, et eduxit eum de vagina sua, et interfecit eum, præciditque caput ejus. Videntes autem Philisthim, quod mortuus esset fortissimus [b. potens] eorum, fugerunt. Et consurgententes viri Israel et Juda vociferati sunt, et persecuti sunt Philistheos usque dum venirent in vallem, et usque ad portas Accron, cecideruntque vulnerati de Philisthim in via Sarim usque ad Geth, et usque Accaron. Et revertentes filii Israel postquam persecuti fuerant Philistheos, invaserunt castra eorum. Assunens autem David caput Philisthei, attulit illud in Jerusalem : arma vero ejus posuit in tabernaculo suo. Eo autem tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philisthem, ait ad Abner principem militiae : De qua stirpe descendit hic [h. Cum autem videret Saul David egredientem contra Philisthem, ait ad Abner principem militiae : cuius est hic] adolescens, Abner? dixitque Abner : Vivit anima tua, rex, si novi. Et ait rex : Interroga tu, cuius filius sit iste puer [h. adolescens]. Cumque regressus esset David, percosso Philisteo, tulit eum Abner, et introduxit coram Saul, caput Philisthei habentem in manu. Et ait ad eum Saul : De qua progenie es [h. Cuius filius tu], o adolescens ? Dixitque David : Filius servi tui Isai Bethleemitæ ego sum [h. non habet].

exercitum pro exercitui, æque bene.

^b Veronens. ms., *exprobrasti hodie, et dabis, etc.*, cum *Vulgatis* et *Græco*. Paulo autem post rectius ad *Hebræum*, *cadaver legit minori numero*.

^a Obtridunt *Vulgati* additamentum hujuscemodi : *Nunc vadam, et auferam opprobrium populi : quoniam quis est iste Philistheus incircumcisus ? quo nedium Hebræus, sed et LXX ipsi carent. Mox Veronens. ms.*

[T. XLVIII, Cap. XVIII.] Et factum est, cum complesset loqui ad Saul : anima Jonathan conligata est [Vulg. conglutinata] animæ David, et dilexit eum Jonathan quasi animam suam. Tulitque eum Saul in die illa, et non concessit ei, ut reverteretur in domum patris sui. [T. XLIX.] Inierunt autem Jonathan et David fœdus : diligebat enim eum quasi animam suam. Nam expoliavit se Jonathan tunica, qua erat vestitus, et dedit eam David, et reliqua vestimenta sua, usque ad gladium et arcum suum, et usque ad balteum. Egrediebatur quoque David ad omnia quæcumque misisset eum Saul, et [h. non habet] prudenter se agebat : posuitque eum Saul super viros belli, et acceptus erat in oculis universi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul [h. universi populi, et in oculis servorum Saul]. Porro cum reverteretur percusso Philisthæo, David, egressæ sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis laetitiæ, et in sistris. Et præcinebant mulieres ludentes atque dicentes : Percussit Saul mille, et David decem millia. [T. L.] Iratus est autem Saul nimis, et displicuit in oculis ejus ^a iste sermo : dixitque : Dederunt David decem millia, et mihi dederunt mille? quid ei superest, nisi solum regnum? Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David a die illa, et deinceps. Post diem autem alteram, invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus [h. Timedio domus] suæ : David autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies. Tenebatque Saul lanceam, et misit eam, putans quod configere posset David cum pariete, et declinavit David a facie ejus secundo. Et timuit Saul David, eo quod esset Dominus cum eo, et a se recessisset. Amovit ergo eum Saul a se, et fecit eum tribunalum super mille viros [h. non habet, viros], et egrediebatur et ingrediebatur in conspectu populi. In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, et Dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quod prudens esset nimis, et cœpit cavere eum [h. Et timuit eum]. Omnis autem Israel et Juda diligebat David; ipse enim egrediebatur, et ingrediebatur ante eos. [T. LI.] Dixit autem Saul ad David : Ecce filia ^b mea major Merob [h. Merab], ipsam dabo tibi uxorem : tantummodo esto vir [h. esto mihi] fortis, et præliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens : Non sit manus mea in eum, sed sit super illum manus Philistinorum. Ait autem David ad Saul : Quis ego sum, aut

^a Hinc suppetunt reliquæ alterius codicis Veronensis, membranæ aliquot antiquissimæ, et majusculis, ut vocat, litteris exaratae, quæ ad vigesimum secundum usque caput hujuscæ libri, versionem continent Hieronymianam. Nos illas pérquam diligenter contulimus, earumque infra testimoniis hoc nomine Membranarum capitularium utemur. Illic interim vocem iste prætermittunt, quæ tamen in Hebreo est.

^b Codex Corb. num. 4 habet hic et supra cap. 44 Merab, quod fluxit, ut vides, e Canonis Hebraicæ veritatis scholio marginali. MART.

— Membranæ Capitulares, Filiim meam majorem : tum in uno Corbeiensi ms. reperit Martianus Merab,

A quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, ut siam gener regis? [T. LII.] Factum est autem tempus, cum deberet dari Merob [h. Merab] filia Saul David, data est Adrieli Molathitæ uxor. Dilexit autem Michol [h. Michal] filia Saul altera [h. non habet, altera] David. Et nuntiatum est Saul, et placuit ei. Dixitque ^c Saul : Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, et sit super eum manus Philistinorum. Dixitque Saul ad David : In duabus rebus gener meus eris hodie. Et mandavit Saul servis suis : Loquimini ad David clam me, dicentes : Ecce places regi, et omnes servi ejus diligunt te. Nunc ergo esto gener regis. Et locuti sunt servi Saul in auribus David omnia [h. non habet] verba hæc. Et ait David : Num parum vobis videtur, generum esse regis? Ego autem sum vir pauper et tenuis. Et renuntiaverunt servi Saul, dicentes : Hocuscumodi verba locutus est David. Dixit autem Saul : Sic loquimini ad David : Non habet necesse rex sponsalia, nisi tantum centum præputia Philistinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus [ms. in manibus] Philistinorum. Cumque renuntiassent servi ejus David verba, quæ dixerat ^d Saul, placuit sermo in oculis David, ut fieret gener regis. Et post dies paucos surgens David [h. Et non erant dies completi. Surgens autem David], abiit cum viris, qui ^e sub eo erant. Et percussis Philisthim ducentis viris, attulit præputia eorum, et annumeravit ea regi, ut esset gener ejus. [T. LIII.] Dedit itaque Saul ei Michol [h. Michal] filiam suam uxorem. Et vidit Saul, et intellexit quia Dominus esset [Ms. est] cum David. Michol autem filia Saul diligebat eum. Et Saul magis cœpit timere David : factusque est Saul inimicus David cunctis diebus. Et ^f egressi sunt principes Philistinorum : a principio autem egressionis eorum, prudentius se gerebat David, quam omnes servi Saul, et celebre factum est nomen ejus, nimis.

[T. LIV, Cap. XIX.] Locutus est autem Saul ad Jonathan filium suum, et ad omnes servos suos, ut occiderent David. Porro Jonathan filius Saul diligebat David valde. Et indicavit Jonathan David, dicens : Quærerit Saul pater meus occidere te : quapropter observa te, quæso, mane, et manebis clam, et absconderis. Ego autem egrediens stabo juxta patrem meum, in agro ubicumque fuerit [h. In agro ubi tu fueris], et ego loquar ^g de te ad patrem meum, et quodcumque videro, nuntiabo tibi. Locutus est ergo

quod scholiastæ placet.

^c Ms. Veronens. Dixit ergo Saul : aliæ Membranæ : Dixit autem, etc.

^d Idem Veron. ms. avulsæque aliæ membranæ. Verba quæ diximus, non addito Saul, nomine : omnino rectius ad Hebræum exemplar, quod et retinet nomen illud, et duntaxat נָגְלָה, verba hæc, præfert.

^e Membranæ Capitulares, cum eo. Hebr. uno verbo habet נָגְלָה, et viri ejus.

^f Fortasse verius Membranæ Capitulares, regressi.

^g Eadem Membranæ, loquar pro te, etc., rectius : et mox indicabo pro nuntiabo.

Jonathan de David bona ad Saul patrem suum: dixitque ad eum: Ne peccet rex in servum suum David, quia non peccavit tibi, et opera ejus bona sunt tibi valde. Et posuit animam suam in manu sua, et percussit Philisthem, et fecit Dominus salutem magnam universo Israeli: vidisti, et letatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens David, qui est absque [Ms. extra] culpa [h. Interficiens David insontem]? Quod cum audisset Saul, placatus voce Jonathae, juravit: Vivit Dominus, quia non occidetur. Vocavit itaque Jonathan David, et indicavit ei omnia verba haec, et introduxit Jonathan David ad Saul, et fuit ante eum, sicut fuerat heri et nudiustertius. [T. LV.] Motum est autem rursus bellum, et egressus David, pugnavit adversus Philisthim; percussit eos plaga magna ^b, et fugerunt a facie ejus. Et factus est Spiritus Domini malus in Saul. Sedebat autem in domo sua, et tenebat lanceam: porro David psallebat in manu sua. Nisusque est Saul consigere lancea David in pariete, et declinavit David a facie Saul: lancea autem cassa vulnere perlata est in parietem, et David fugit, et salvatus est nocte illa. [T. LVI.] Misit ergo Saul satellites suos in domum David, ut custodirent eum, et interficeretur mane. Quod cum annuntiasse David Michol uxori sua, dicens: Nisi salvaveris te nocte hac, cras morieris: depositus eum per fenestram. Porro ille abiit et ausigit, atque salvatus est. Tulit autem Michol statuam, et posuit eam super lectum, et pellem pilosam [h. non habet, pilosam] capraru[m] posuit ad caput ejus, et operuit eam vestimentis ^c. Misit autem Saul apparatores, qui raperent David, et responsum est quod ægrotaret. Rursumque misit Saul nuntios, ut videret David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur. Cumque venissent nuntii, inventum est simulacrum super lectum, et pellis caprarum ad caput ejus. Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, et dimisisti inimicum meum, ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse locutus est mihi: Dimitte me [h. Mitte], alioquin interficiam te. David autem fugiens, salvatus est, et venit ad Samuel in Ramatha, et nuntiavit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: et abierunt ipse et Samuel, et morati sunt in Najothi [Ms. Nachjotti]. Nuntiatum est autem Saull a dicentibus: Ecce David in Najoth in Rama. [T. LVI.] Misit ergo Saul lictores [h. Missos, hic, et supra, habet], ut raperent David: qui

* Editi legunt in secunda persona; *Ne pecces, rex, in servum tuum.* Ita quoque legitur in omnibus inss., uno excepto Canone Heb. verit., quem seculi sumus, eo quod nullum sit discrimen, vel damnum in sensibus. MART.

—Veronens. ms. cum Vulgatis, *Ne pecces, Rex, in servum tuum.*

^b Capitulares Membrane, *plaga magna nimis*, etc.

^c In eisdem Membrane, *et interficerent eum mane*, etc.

^d Addunt eadem membrane suis.

* Pro verbis super nuntios Saul, ms. Veron. cum Vulgatis habet *etiam in illis*, Hebreo tamen textu dissidente.

^t Pro cecidit undecim mss. nostri scribunt, *cecis-
sunt. Quod vitium irtopsit etiam in Canonem Hebraic-*

Acum vidissent cuneum prophetarum vaticinantium, et Samuel stantem super eos, factus est ^e super nuntios Saul Spiritus Del, et prophetare coepérunt etiam ipsi. Quod cum nuntiatum esset Sauli, misit et alios nuntios: prophétaverunt autem et illi. Et rursum Saul misit tertios nuntios, qui et ipsi prophetaverunt. Abiit autem etiam ipse in Ramatha, et venit usque ad cisternam magnam, quæ est in Soccho, et interrogavit, dicens: In quo loco sunt Samuel et David? Dictumque est ei: Ecce in Najoth sunt in Rama. Et abiit in Najoth in Rama, et factus est etiam super eum Spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat usque domum veniret in Najoth in Rama. Et exscoliavit se etiam ipse vestimentis suis, et prophetavit cum cæteris [h. non habet, cum cæteris] corani Samuele, ^f et cecidit nudus tota die illa et nocte. Unde et exivit proverbiu[m]: Num et Saul inter prophetas?

[Cap. XX.] Fugit autem David de Najoth, quæ erat in Rama, veniensque locutus est coram Jona-tham: Quid feci? quæ est iniqtas mea, et quod peccatum meum in patrem tuum, quia querit animam meam? Qui dixit ei: Absit; non morieris; neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum, nisi prius indicaverit mihi [h. Nisi revelaverit aurem meam]: hunc ergo celavit ^g me pater meus sermonem tantummodo? nequaquam erit istud. Et juravit rursum David. Et ille [h. non habet, ille] ait: Scit profecto pater tuus quia inventi gratiam in conspectu tuo [h. in oculis tuis], et dicet:

CNesciat hoc Jonathan, ne forte tristetur. Quin immo vivit Dominus, et vivit anima tua, quia uno tantum (ut ita dicam) gradu, ego morsque dividimur. Et ait Jonathan ad David: Quodcumque dixerit mihi anima tua, faciam tibi. Dixit autem David ad Jonathan: Ecce Kalendæ sunt crastino, et ego ex more sedere soleo iuxta regem ad vescendum: dimitte ergo me, ut abscondar in agro usque ad vespertam diei tertiae. Si requisierit [Vulg. addunt respiciens] me pater tuus, respondebis ei: Rogavit me David, ut iret celeriter in Beth-Leem civitatem suam, quia victimæ soleennes ibi sunt universis contribulibus ejus. Si dixerit, Bene: pax erit seruo tuo. Si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia ejus. Fac ergo misericordiam in servum tuum; quia fœdus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti. Si autem est in me aliqua [h. non habet, aliqua] iniqtitas,

caæ veritatis, ac emendatoris, ut et scholiastis diligentiam effugit. Persuasum forte habebant illi scriptores, Saulis prophetiam in canendis Dei laudibus fuisse positam: unde error inolevit ut scriberent cecinit nudus, etc. MART.

^g Veronens. ms. celavit a me, contentiosius fortasse nimis ab Hebr. יְמִינָה.

^b Occurrunt passim hujusmodi minutiae in scholiis marginalibus Canonis nostri: sed mos iste invalidit apud criticos, qui verborum sunt tenacissimi, ut Latinis uterentur vocibus, quæ proprius accedunt ad phrasim Hebraicam. MART.

—Cum scholiaste ad litteram Veronens. ms. in oculis tuis.

tu me interficē, et ad patrem tuum ne introducas me. Et ait Jonathan : Absit hoc a te : neque enim fieri potest, ut si certe cognovero completam patris mei esse malitiam contra te, non annuntiem tibi. Respondique David ad Jonathan : Quis nuntiabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure [Vulg. addunt de me]? Et ait Jonathan ad David : Veni, egrediamur in agrum [Vulg. addunt foras]. Cumque exissent ambo in agrum, ait Jonathan ad David : Domine Deus Israel, si investigavero sententiam patris mei crastino vel perinde : et aliquid boni fuerit super David, et non statim misero ad te, et notum tibi fecero, hæc faciat Dominus in Jonathan, et hæc addat. Si autem perseveraverit patris mei malitia ^a adversum te, revelabo aurum tuum, et dimittam te, ut vadas in pace, et sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo. Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini : si vero mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra. ^b Pepigit ergo fœdus Jonathan cum domo David : et requisivit Dominus de manu inimicorum David. Et addidit Jonathan dejerare David, eo quod diligenter illum : sicut animam enim suam, ita diligebat eum. Dixitque ad eum Jonathan : Cras Kalendæ sunt, et requireris : requiretur enim sessio tua usque perinde. Descendes ergo festinus, et venies in locum, ubi celandus es in die, qua operari licet, et sedebis juxta lapidem, cui est nomen [h. non habet, cui est nomen] Ezel. Et ego tres sagittas mittam juxta eum, et jaclam quasi exercens me ad signum. Mittam quoque et puerum, dicens ei : Vade, et affer mihi sagittas. Si dixerit puer : Ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas : tu veni ad me, quia pax tibi est, et nihil est mali, vivit Dominus. Si autem sic locutus fuero puer : Ecce sagittæ ultra te sunt : vade [Vulg. addunt in pace], quia dimisit [h. misit] te Dominus. De verbo autem quod locuti sumus ego et tu, sit Dominus inter me et te usque in sempiternum. Absconditus est ergo David in agro, et venerunt Kalendæ, et sedet rex ad comedendum panem. Cumque sedisset rex super cathedram suam (secundum consuetudinem) quæ erat juxta parietem, surrexit Jonathan, et sedet Abner ex latere Saul, vacuusque apparuit locus David. Et non est locutus quidquam Saul in die illa : cogitabat enim quod forte evenisset ei, ut non esset mundus, nec purisatus. Cumque luxisset dies secunda post Kalendas [h. diem Kalendarum], rursum vacuus apparuit locus David.

^a Cum Veronensi ms. Membranæ Capitulares, augeat : paulo quoque post, facias mecum misericordiam, pro mihi.

^b Addunt Vulgati, auferat Jonathan de domo sua, et requirat Dominus de manu inimicorum David ; quæ tum Hebreus textus ignorat, cum Hieronymianæ versionis plerique omnes mss., denique et nonnullæ Græcæ editiones.

^c Vacat in Veronensi ms. Hebreoque ipso exemplari verbum, dicens.

▲ Dixitque Saul ad Jonathan filium suum : Cur non venit filius Isai, nec heri, nec hodie, ad vescendum ? Et respondit Jonathan Sauli : Rogavit me obnoxie, ut iret in Beth-Leem, et ait : Dimitte me, quoniam sacrificium solemne est in civitate [h. familia est in civitate], unus de fratribus meis accersivit me nunc : ergo, si inveni gratiam in oculis tuis, vadam cito, et videbo fratres meos. Ob hanc causam non ^denit ad mensam regis. [T. LVIII]. Iratus autem Saul adversus Jonathan, dixit ei : Fili [Ms. filius] mulieris virum rapientis ultro, nunquid ignoro quia diligis filium Isai, in confusione tuam, et in confusionem ignominiosæ matris tuæ ? Onnibus enim diebus, quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum. Itaque jam nunc mitte, et adduc [h. cape] eum ad me : quia filius mortis est. Respondens autem Jonathan Sauli patri suo, ait : Quare morietur ? quid fecit ? Et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum. Et intellexit Jonathan quod definitum esset patri suo, ut interficeret David. Surrexit ergo Jonathan a mensa in ira furoris, et non comedit in die Kalendarum secunda panem. Contristatus est enim super David, eo quod confusisset eum pater suus. [T. LIX.] Cumque luxisset mane, venit Jonathan in agrum juxta placitum David, et puer parvulus cum eo, et ait ad puerum suum : Vade, et affer mihi sagittas, quas ego jacio. Cumque puer curisset, jecit aliam sagittam trans puerum. Venit itaque puer ad locum jaculi, quod miserat Jonathan : et clamavit Jonathan post tergum pueri, et ait : Ecce ibi est sagitta porro ultra te. Clamavitque (Vulg. add. iterum) Jonathan post tergum pueri, ^e dicens : Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer Jonathan sagittas, et attulit ad dominum suum : et quid ageretur, penitus ignorabat : tantummodo enim Jonathan et David rem noverant. Dedit igitur Jonathan arma sua puer, et dixit ei : Vade, defer in civitatem. Cum abisset puer, surrexit David de loco, qui vergebat ad austrum, et cadens pronus in terram, adoravit tertio : et osculantes se (Ms. tacet se) alterutrum, slevenerunt pariter, David autem amplius. Dicit autem Jonathan ad David : Vade in pace : quæcumque juravimus ambo in nomine Domini, dicentes : Dominus sit inter me et te, et inter semen meum et semen tuum usque in sempiternum. Et surrexit, et abiit ; sed et Jonathan ingressus est civitatem.

(T. LX, Cap. XXI). Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem : et obstupuit Achimelech, eo quod venisset, ^d et surrexit obviam David, et

^d Ita Canon Hebraicæ veritatis cum aliquot mss. codicibus optimæ note. Regius, Corbeiensis unus, et alii tres recentiores S. Germani a Pratis, eadem quoque retinunt verba, licet mutato paulisper ordine. Legunt igitur hoc modo : Et obstupuit Achimelech, eo quod venisset David, et surrexit obviam, et dixit ei, etc. MART.

— Habet hæc modo Hebr. textus, לְקַדְרָתָה זֶה et contremuit Achimelech in occursum David, cui concinit et Græcus : demum ipsa Vulgata

dixit ei : Quare tu solus, et nullus est tecum? Et ait David ad Achimelech sacerdotem : Rex praecepit mihi sermonem, et dixit : Nemo sciat rem, propter quam a me missus es (*Vulg. add. a me*), cuiusmodi præcepta tibi [*Ms. tacet tibi*] dederim : nam et pueris condixi in illum et illum locum. Nunc igitur si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inveneris. Et respondens sacerdos David, ait : Non habeo panes laicos ad manum, sed tantum panem sanctum : si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus (*Ms. muliere*)? Et respondit David sacerdoti, et dixit ei : Evidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri et nudiustertius, quando egrediebamur, et fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via hæc polluta est (*b. via laica est*), sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem. Neque enim (*b. Dedit ergo ei sacerdos sanctitatem*). Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant a facie Domini), ut ponerentur panes calidi. Erat autem ibi quidam (*Ms. tacet quidam*) vir de servis Saul, in die illa, intus in tabernaculo Domini (obligatus in conspectu Domini : et nomen ejus Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul. Dicit autem David ad Achimelech : Si habes hic ad manum hastam, aut gladium? quia gladium meum et arma mea non tuli necum, sermo enim regis urgebat. Et dixit sacerdos : ^a Ecce gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in valle Terebinthi, est involutus pallio post ephod : si istum vis tollere, tolle. Neque enim est hic alius absque eo. Et ait David : Non est huic alter similis, da mihi eum. Surrexit itaque David, et fugit in die illa a facie Saul, et venit ad Achis regem Geth : dixeruntque ^b ei servi Achis : Numquid non iste est David rex terræ? nonne huic cantabant per choros, dicentes : Percussit Saul mille, et David decem milia? [T. LXI.] Posuit autem David sermones istos in corde suo, et extimuit valde a facie Achis regis Geth. Et immutavit os suum coram eis, et collabebatur inter manus eorum, et impingebat in ostia portæ, defluebantque saliva ejus in barbam. Et ait Achis ad servos suos : Vidistis hominem insanum : quare adduxistis eum ad me? An desunt nobis furiosi, quod introduxistis istum, ut sureret, me præsente? hiccine ingredietur domum meam?

[T. LXII, Cap. XXII]. Abiit ergo inde David, et fugit (*b. evasit*) in speluncam Odollam (*b. Adullam*). Quod cum audissent fratres ejus, et omnis domus patris ejus, descenderunt ad eum illuc. Et convenierunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi aere alieno, et amaro animo, et factus est

lectio verba, et surrexit obviam, non habet. Quæ cum neque in vetustissimo Veronensi ms. sint, malim testimare, ea e quibus Martianæ illa verba excedit, interpolata exemplaria, quæ scholion marginale in textum receperint. Par quippe est opinari, cum Latina verba, *eo quod venisset*, non viderentur Hebræo

⁻⁷ respondere, studiosum aliquem rescripsisse
i oram, et surrexit obviam, quæ postmodum a
is fuerint in textum importata.

A eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadrinquenti viri. Et profectus est David inde in Maspera, quæ est (*b. non habet*) Moab, et dixit ad regem Moab : Maneat, oro, pater meus et mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi Deus. Et reliquit eos ante faciem regis Moab : manseruntque apud eum cunctis diebus, quibus David fuit in praesidio. Divitique Gad propheta ad David : Noli manere in praesidio, profiscere, et vade in terram Juda. Et profectus David venit in saltum Hareth. Et audivit Saul quod apparuisset David, et viri qui erant cum eo Saul autem cum maneret in Gabaa, et esset in nemore, quod est in Rama, bastam manu tenens, cunctique servi ejus circumstarent eum, ait ad servos suos, qui assistebant ei : Audite (*Vulg. add. nunc*), B filii Jemini : numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros et vineas, et universos vos faciet tribunos, et centuriones, quoniam conjurastis omnes adversum me, et non est qui mihi renuntiet, maxime cum et filius meus foedus ^d inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annuntiet mihi : eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversum me, insidiantem mihi usque hodie (*b. sicut hodie*). Respondens autem Doeg Idumæus, qui assistebat, et erat primus inter servos Saul (*b. qui assistebat cum servis Saul*) : Vidi, inquit, filium Isai in Nobe, apud Achimelech filium Abitob (*Vulg. add. sacerdotem*). Qui consuluit pro eo Dominum, et cibaria dedit ei : sed et gladium Goliath Philisthæi dedit illi. Misit ergo rex ad accersendum Achimelech C filium Abitob sacerdotem, et omnem domum patris ejus, sacerdotum, qui erant in Nobe, qui venerunt universi ad regem. Et ait Saul (*Vulg. add. ad Achimelech*) : Audi, fili Abitob. Qui respondit : Praestosum, domine. Dixitque ad eum Saul : Quare conjurastis (*b. rebellasti*) adversum me, tu et filius Isai, et dedisti ei panes et gladium, et consulisti pro eo Deum, ut consurgeret adversum me, insidiator usque hodie (*b. insidiator sicut hodie*) permanens? Respondensque Achimelech regi, ait : Et quis in omnibus servis tuis, sicut David fidelis, et gener regis, et pergens ad imperium tuum, et gloriosus in domo tua? Num hodie cœpi consulere pro eo Deum? absit hoc a me, ne suspicetur rex adversus servum suum rem hujuscemodi, in universa domo patris mei : non enim scivit servus tuus quidquam super hoc negotio, vel modicum vel grande. Dixitque rex : Morte morieris, Achimelech, tu, et omnis domus patris tui. Et ait rex emissariis, qui circumstabant eum : Convertimini, et interficide sacerdotes Domini : nam manus eorum cum David est : scientes quod fugisset,

^a Ms. Veronens. non habet *Ecce*, quod neque in Hebreo est. *Vulgati* plus habent, *Ecce hic*.

^b Addunt *Vulgati* libri verba, *ad cum, cum vidissent David*, quæ neque Hebr. textus, nec Hieronymianæ Versionis ms. agnoscent.

^c Veronens. cod. ipsæque Capitulares membranæ, socii legunt pro servi, Hebreo tamen textu יְהוָה non assidente.

^d Idem ms., *fœdus junxerit*, etc.

non indicaverunt mihi. Noluerunt autem servi regis extendere manum suam in sacerdotes Domini. Et ait rex Doeg : Convertere tu, et irrueris in sacerdotes. [T. LXIII.] Conversusque Doeg ^a Idumæus, irruit in sacerdotes, et trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos ^b ephod linea [h. portantes ephod lineum]. Nobe autem civitatem sacerdotum percussit in ore gladii, viros et mulieres, parvulos et lactentes, bovem et asinum, et ovem in ore gladii. Evadens autem unus filius Achimelech, filii Ahitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad David, et annuntiavit ei quod occidisset Saul sacerdotes Domini. Et ait David ad Abiathar : Sciebam in die illa, cum ibi esset Doeg Idumæus, quod proculdubio annuntiaret Sauli : ego sum reus omnium animarum domus ^c patris tui. Mane mecum, ne timeas : si quis quæsierit animam meam, quæret et animam tuam, mecumque servaberis.

[T. LXIV. Cap. XXIII.] Et nuntiaverunt David, dicentes; Ecce Philistim oppugnant Ceila, et diripiunt areas. Consuluit igitur David Dominum, dicens: Num vadam, et percutiam Philistæos istos? Et ait Dominus ad David: Vade, et percuties Philistæos, et salvabis Ceila. Et dixerunt viri, qui erant cum David, ad eum: Ecce nos hic in Iudea consistentes timemus: quanto magis si ierimus in Ceila adversum agmina Philistinorum! Rursum ergo David consuluit Dominum. Qui respondens, ait ei: Surge, et vade [h. descendere] in Ceila: ego enim tradam Philistæos in manu tua. Et abiit David, et viri ejus, in Ceila, et pugnavit adversum Philistæos, et abegit jumenta corum, et percussit eos plaga magna: et salvavit David habitatores Ceilæ. Porro eo tempore, quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad David in Ceila, ephod secum habens descendederat. Nuntiatum est autem Sauli, quod venisset David in Ceila: et ait Saul: Tradidit eum Deus in manus meas; conclususque est introgressus urbem, in qua portæ et seræ. Et præcepit Saul omni populo, ut ad pugnam descenderent in Ceila: et obsiderent David, et viros ejus. [T. LXV.] Quod cum rescisset David, quia prepararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica ephod. Et ait David: Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quod disponat Saul venire in Ceilam, ut evertat urbem propter me: si tradent me viri Ceilæ in manus ejus? et si descendet Saul, sicut audivit servus tuus? Dominus Deus Israel, indica servo tuo. Et ait Dominus: Descendet. Dixitque David: Si tradent me viri Ceilæ, et viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent. Surrexit ergo David et viri ejus quasi sexcenti, et egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti:

^a In ms. Veronensi, Doeg, quod Graeci præferunt, ex iisque veteres Latini, quin et ipse Hieronymus, epist. ad Marcellam 29, de ephod et teraphim.

^b In epistola Hieronymi nunc 130, quæ in nova editione non 130, sed 8, ponetur, eamdem habes annotationem quam hic exhibet Scholiastes Canonis. Ubi nunc legitim, hinc S. Doctor ad Marcellam, et omnes portantes ephod, in Hebreo habet, portantes ephod bad. Vide plura de ephod bad, sive, linea, epist. jam laudata, et ad Fabiolam, de Veste

A nuntiatumque est Sauli, quod fugisset David de Ceila [Vulg. add. et salvatus esset]: quam ob rem dissimulavit exire. Morabatur autem David in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph [Vulg. add. in monte opaco]: quærebat tamen eum Saul cunctis diebus, et non tradidit eum Deus in manus ejus. Et vidit David quod egressus esset Saul, ut quæreret animam ejus. Porro David erat in deserto Ziph in silva. Et surrexit Jonathan filius Saul, et abiit ad David in silvam, et confortavit manus ejus in Deo: dixitque ei: Ne timeas: neque enim inventiet te manus Saul patris mei, et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus: sed et Saul pater meus scit hoc. Percussit igitur eterque fœdus coram Domino: mansitque David in silva: Jonathan autem reversus est in ^d domum [h. viam] suam. Ascendebat autem Ziphae ad Saul in Gabaa, dicentes: [T. LXVI.] Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutissimis silvæ, in colle Achilæ, quæ est ad dextram deserti? Nunc ergo, sicut desideravit anima tua [h. anima tua, o Rex] ut descenderes, descende: nostrum autem erit, ut tradamus eum in manus [Ms. manu] regis. Dixitque Saul: Benedicti vos a Domino, quia doluistis vicem meam [h. pepercistis super me]. Abite, et oro, [Ms. ergo] et diligentius præparate, et curiosius agite, et considerate locum ubi sit pes ejus, vel quis viderit eum ibi: recogitat enim de me, quod callide insidier ei. Considerate, et videte omnia latibula ejus, in quibus absconditur, et revertimini ad me, ad rem certam, ut vadam vobiscum. Quod si etiam in terram se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda. At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul: David autem et viri ejus erant in deserto Maon, in campestribus, ad dextram Jesimuth [Al. Jesimon]. Igitur ergo Saul et socii ejus ad quærendum eum, et nuntiatum est David, statimque descendit ad petram, et versabatur in deserto Maon. Quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon, et ibat Saul ad latus nionis ex parte una: David autem et viri ejus erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat se posse evadere a facie Saul: itaque Saul et viri ejus, in modum coronæ cingebant David et viros ejus, ut caperent eos. Et nuntius venit ad Saul, dicens: Festina, et veni, quoniam infuderunt sè Philistim super terram. Reversus est ergo Saul desistens persequi David, et perexit in occursum Philistinorum. Propter hoc vocaverunt locum illum petram, petram dividentem.

[Cap. XXIV.] Ascendit autem David inde, et habitavit in locis tutissimis En-Gaddi. Cumque reversus esset Saul, postquam persecutus est Philistæos,

sacerdotali, epist. jam laudata, et ad Fabiolam, de Veste sacerdotali, epist. 428. MART.

^c Vocem domus cum Vulgat. Veronens. ms. tacet.

^d Falsum est apud Hebreos legi, ^eversus est in viam suam: nam in fonte Hebraico scriptum est בְּנֵי לֶבֶת, halach lebetho, id est, iverit in domum suam.

Forte ad sensum unum, non ad verba, quæ diversa sunt, attendebat scholiastes noster. Quidquid sit, fides hujus annotationis penes illum erit. MART.

punijaverunt ei, dicentes: Ecce David in deserto est En-Gaddi. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex onni Israel, perrexit ad investigandum David et viros ejus, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus pervaæ sunt. Et venit ad caulas [Ms. add. quoque] ovium, quæ se offerebant vianti. [T. LXVII.] Eratque ibi spelunca quam ingressus est Saul, ut purgaret ventrem [h. ad legendum pedes suos]: porro David et viri ejus in interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt servi David ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum [h. inimicum tuum in manu tua], ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, et præcedit oram chlamydis Saul silenter. Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul. Dixitque ad viros suos: Propitius mihi sit Dominus [h. Absit a me a Domino], ne faciam hanc rem domino meo, christo Domini, ut mittam manum in eum, quoniam christus Domini est. [T. LXVIII.] Et confregit David viros suos, sermonibus, et non permisit eos, ut consurgerent in Saul. Porro Saul exsurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere. Surrexit autem et David post eum, et egressus de spelunca, clamavit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex: Et respexit Saul post se, et inclinans se David pronus in terram, adoravit, dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquentium, David querit malum adversum te? Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca, et cogitavi, ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus [h. non habet]; dixi enim: Non extendam manum meam in dominum meum, quia christus Domini est. Quin potius, pater mi, vide et cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea, quoniam cum præscinderem summitatorem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te [h. nolui interficerere te]: animadverte et vide quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te: tu autem insidiaris animæ meæ, ut auferas eam. Judicet Dominus inter me et te, et ulciscatur me Dominus ex te: manus autem mea non sit in te. Sicut et in proverbio antiquo dicitur: Ab impiis egredietur impietas: manus ergo mea non sit in te. Quem sequeris? canem mortuum sequeris, et pulicem unum. Sit Dominus judex, et judicet inter me et te: et videat, et judicet causam meam, et eruat me de manu tua. Cum autem complesset David loquens sermones hujuscemodi ad Saul, dixit Saul: Numquid hæc vox tua est, fili mi David? Et levavit Saul vocem suam, et slevit: dixitque ad David: [T. LXIX.] Justior tu es quam ego: tu enim tribuisti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala. Et

A tu indicasti hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, et non occideris me. Quis enim cum invenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi yicissitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me. Et nunc quia scio quod certissime regnatus sis: et habiturus in manu tua regnum Israel, jura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, ne pue auferas nomen meum de domo patris mei. Et juravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, et David et viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.

[Cap. XXV.] Mortuus est autem Samuel, et congregatus est universus Israel, et planxerunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Rama [Vulg. Ramatha]. Consurgensque David descendit in desertum

B Pharan. [T. LXX.] Erat autem vir quispiam in solitudine [h. in Maon habet, non in solitudine] Maon, et possessio ejus in Charmelo, et homo ille magnus nimis: erantque ei oves tria millia, et mille capræ, et accidit, ut tonderetur grex ejus in Charmelo. Nomen autem viri illius Nabal, et nomen uxoris ejus Abigail. Eratque mulier illa prudentissima et speciosa: porro vir ejus durus, et pessimus et malitiosus: erat autem degener Chaleb. Cum ergo audisset David in deserto, quod tonderet Nabal gregem suum, misit decem juvenes [h. pueros], et dixit eis: Ascendite in Charmelum, et venietis ad Nabal, et salubritatis eum ex nomine meo pacifice: Et dicetis sic: Fratribus meis [h. Et dicetis sic, Fratres mei], et tibi pax, et domui tue pax, et omnibus, quemcumque habebes, sit pax. Audiri quod tonderent pastores tui [h. tondentes tui, nunc pastores qui fuerunt tibi], qui b erant nobiscum in deserto [h. nou habet]: numquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit illis quidquam de grege, omni tempore quo fuerunt nobiscum in Charmelo. Interroga pueros tuos, et indicabunt tibi. Nunc ergo inveniant pueri [Vulg. add. tui] gratiam in oculis tuis: in die enim bona venimus. Quodcumque invenerit manus tua, da servis tuis, et filio tuo David. [T. LXXI.] Cumque venissent pueri David, locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine David, et siluerunt. Respondens autem Nabal pueris David, ait: Quis est David? et quis est filius Isai? hodie increverunt servi, qui fugiunt dominos suos. Tollam ergo panes meos, et aquas meas, et carnes pe-

D corum, quæ occidi, tonsoribus meis, et dabo viris quos nescio unde sint? Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, et reversi venerunt, et nuntiaverunt ei omnia verba [h. verba hæc] quæ dixerat. Tunc David ait viris suis: Accingatur unusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladio suo, accinctusque est et David ense suo: et secuti sunt David quasi [Vulg. facet quasi] quadri-

^a Ms. Veronens. cum Vulgatis, dicitis: sit fratribus meis, etc. Hebræo tamen dissentiente, in quo est Sic, sub alia interpunctione.

^b Quod placet scholiastæ, fuerunt, ms. quoque Veronens. prefert.

^c Hæc pericope, et accincti sunt singuli gladio suo, quæ totidem est in Hebræo verbis, in Veronens. ms.

desideratur; et quamquam putare malim, Latini antiquarii errore ob earumdem vocum gladio suo repetitionem ex hoc ejus apographo decidisse; velim tam animadvertis. eam neque in Vaticano exemplari Graeco τῶν LXX haberi, neque in aliis optimæ notæ, ad quæ nuperæ editiones Lipsiensis anni 1647 et Franequeriana 1709 sunt expressæ. :

genti viri : porro ducenti remanserunt ad sarcinas. Abigail autem uxori Nabal nuntiavit unus de pueris, dicens : Ecce misit David nuntios de deserto, ut benedicent domino nostro [Ms. vestro] ; et aversatus est eos. Homines isti, boni satis fuerunt nobis, et non molesti : nec quidquam aliquando perierit omni tempore, quo sumus conversati cum eis in deserto : pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus quibus pavimus apud eos greges. Quam ob rem considera, et ^a recogita quid facias : quoniam completa est malitia adversus virum tuum, et adversus domum tuam [h. adversus dominum nostrum et adversus omnem domum suam], et ipse filius est Belial, ita ut nemo ei possit loqui. Festinavit igitur Abigail, et tulit ducentos panes, et duos utres vini, et quinque arietes coctos, et quinque sata polenta, et centum ligaturas uvæ passæ [h. Et centum uvas passas], et ducentas massas caricarum, et imposuit super asinos : dixitque pueris suis : Præcedite me : ecce ego post tergum separavos : viro autem suo Nabal non indicavit. Cum ergo ascendisset asinum, et descendenteret [Ms. descendisset] ad radices montis, David et viri ejus descendebant in occursum ejus; quibus et illa occurrit. Et ait David : Vere frustra servavi omnia, quæ hujus erant, in deserto, et non perierit quidquam de cunctis quæ ad eum pertinebant, et reddidit mihi malum pro bono. Hæc faciat Deus inimicus David ; et hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad eum pertinent usque ^bmane, mingente ad parietem. Cum autem vidisset Abigail David, festinavit, et descendit de asino, et procedit coram David super faciem suam, et adoravit super terram, et cecidit ad pedes ejus, et dixit : In me sit [h. est], domine mi, hæc iniquitas : loquatur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis ; et audi verba famulæ tuæ. Ne ponat, oro, dominus meus rex [h. non habet] cor suum super virum istum iniquissimum Nabal [h. super virum istum Belial Nabal] : quia secundum nomen suum stultus est, et est stultitia cum eo [h. quia secundum nomen suum ita est. Nabal nomen ejus est, et stultitia cum eo] : ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos [h. non habet tuos], ^c domine mi, quos misisti. Nunc ergo, domine mi, vivit Dominus, et vivit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguine, et salvavit manum tuam tibi ; et nunc flant sicut Nabal inimici tui, et qui querunt domino meo malum. Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua

^a Ms. Veronen., et ride, Hebræo יָרַא pressius.

^b Pro mane legit Veronen. ms. canem : quæ lectio tametsi ab Hæbræo רְקֵב, ceterisque libris omnibus dissentiat, non incongrua tamen est, aut glossatorem indoctum sapit. Nempe cum disputatum tantopere sit inter eruditos, num verbis mingentem ad parietem mares seu viri, quibus illud pro more convenit, an canes signifcentur, quæ trita sermone proverbii est phrasis, cum quis ita se nemini parsurum minatur, ut ne canem quidem, cui mingere ad parietem insitum est a natura, vivum relinquat : noster antiquarius (neque enim a S. interprete contendere ausim ita scriptum) suum alteri sententiae calculum addit, in

A tibi domino meo ; et da pueris qui sequuntur te dominum meum. Aufer [h. Obliviscere] iniquitatem famulæ tuæ : faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem, quia prælia Domini, domine mi, tu præliaris : malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim surrexit [Ms. surrexerit] aliquando homo persequens te, et querens animam tuam, erit anima domini mei custodita, quasi [h. non habet] in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum : porro anima inimicorum tuorum rotabitur, quasi in impetu et circulo fundæ. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia, quæ locutus est bona de te, et constituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singulum, et in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, B aut ipse te ultus fueris ; et cum beneficerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. Et ait David ad Abigail : Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum, et benedictum eloquium tuum, et benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, et ulcisererem manu mea. Alioquin vivit Dominus Deus Israel, qui prohibuit me ^d ne malum facerem tibi : nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal usque ad lucem matutinam, mingens ad parietem. Suscepit ergo David de manu ejus omnia [h. non habet, omnia] quæ attulerat ei, dixitque ei : Vade ^e pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, et honoravi [h. assumpsi] faciem tuam. Venit autem Abigail ad Nabal ; et ecce erat ei convivium in domo ejus, quasi convivium regis, et cor Nabal jucundum : erat enim ebrius nimis ; et non indicavit ei verbum pusillum aut grande usque in mane. Diluculo autem cum digessisset vinum Nabal, indicavit ei uxor sua verba hæc, et emortuum est cor ejus intrinsecus, et factus est quasi lapis. [T. LXXII.] Cumque pertransisset decem dies, percussit Dominus Nabal, et mortuus est. Quod cum audisset David mortuum Nabal, ait : Benedictus Dominus, qui judicavit causam opprobrii mei de manu Nabal, et servum suum custodivit a malo, et malitiam Nabal reddidit Dominus in caput ejus. [T. LXXIII.] Misit ergo David, et locutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem. Et venerunt pueri David ad Abigail in Charmelum, et locuti sunt ad eam, dicentes : David misit nos ad te, ut D accipiat te sibi in uxorem. Quæ consurgens adoravit prona in terram, et ait : Ecce famula tua sit in ancillam ut [Ms. et] lavet pedes servorum domini

quam et me jam diu concessisse, ultra, profiteor. Simile quid Vopiscus de Aureliano tradit, qui in urbis Thianæ populum iratus, hoc se obstrinxit jurejando, Canem in hoc oppido non relinquit, quo omnes deleitorum se plane homines sacramento indixit, postea tantæ motus internectionis miseratione, ad verberum sonum emollivit, et omnes quot occurrederent in urbe, canes cædi jussit.

^e In Veronens. ms. et Vulgatis, domine mi. Hebrew. בְּרוּךְ.

^d In Veron. ms., prohibuit me malum facere tibi. Hebrew. uno verbo, בְּרוּךְ a malefaciendo.

^e Idem ms., in pace : cum Hebrew. לְשׁוֹן.

mei. Et festinavit, et surrexit Abigail, et ascendit super asinum, et quinque pueræ ierunt cum ea, perdisseque ejus, et secuta est nuntios David; et facta est illi uxor. Sed et Alinoem accepit David de Jezrael; et suit utraque uxor ejus. [T. LXXIV.] Saul autem dedit Michol [h. Michal] filiam suam, uxorem David, Phalti filio Laïs, qui erat de Gallim.

[Cap. XXVI.] Et venerunt Ziphæi ad Saul in [Ms. de] Gabaa, dicentes: Ecce David [h. Num. David] absecunditus est in colle Achilæ, quæ est ex adverso solitudinis. Et surrexit Saul, et descendit in desertum Ziph, et cum eo tria millia virorum de electis Israel, ut quereret David in deserto Ziph. Et castrametatus est Saul in Gabaa Achilæ, quæ erat ex adverso solitudinis in via: David autem habitabat indeerto. [T. LXXV.] Videns autem quod venisset Saul post se in desertum, misit exploratores, et didicit quod venisset [Vulg. add. illuc] certissime. Et surrexit David [Vulg. add. clam], et venit ad locum ubi erat Saul [h. ubi castrametatus erat Saul]: cum vidisset locum, in quo dormiebat Saul, et Abner filius Ner, princeps militiæ ejus, Saulen dormientem in tentorio, et reliquum vulgus per circuitum ejus, ait David ad Achimelech Getthæum [Ms. Cælheum], et Abisai filium Sarvia, fratrem Joab, dicens: Quis descendet necum ad Saul in casta? Dixitque Abisai: Ego descendam tecum. Venerunt ergo David et Abisai ad populum nocte, et invenerunt Saul jacentem et dormientem in tentorio; et hastam fixam in terra ad caput ejus: Abner autem et populum dormientes in circuitu ejus [h. Et ecce Saul jacebat et dormiebat in tentorio; et hasta fixa in terra ad caput ejus, Abner autem et populus dormiebant in circuitu ejus]. Dixitque Abisai ad David: Conclusit Deus hodie inimicum tuum in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit. Et dixit David ad Abisai: Ne interficias eum: quis enim extendit manum suam in christum Domini, et innocens erit [h. fuit]? Et dixit David: Vivit Dominus, quia nisi Dominus percosserit eum, aut dies ejus venerit, ut moriatur, aut in prælium descendens perierit: propitius mihi sit Dominus [h. absit a me a Domino] ne extendam manum meam in christum Domini. Nunc igitur tolle hastam, quæ est ad caput ejus, et scyphum aquæ, et abeamus. Tulit ergo David hastam, et scyphum aquæ, qui [Ms. quæ] erat ad caput Saul, et abiit; et non erat quisquam, qui videret et intelligeret, et evigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor Domini irruerat super eos. Cumque transisset David ex adverso, et stetisset in vertice montis de longe, et esset grande intervallo [h. grandis locus] inter eos: clamavit David ad populum, et ad Abner filium Ner, dicens: Nonne respondebis, Abner? Et respondens Abner, ait: Quis es tu, qui clamas [h. qui clamas ad regem], et in-

A quietas regem? Et ait David ad Abner: Numquid non vir tu es? et quis alius similis tui in Israel? quare ergo non custodisti dominum tuum regem? ingressus est enim unus de turba, ut interficeret regem dominum tuum. Non est bonum hoc, quod fecisti: vivit Dominus, quoniam filii mortis estis vos, qui non custoditis dominum vestrum, christum Domini. Nunc ergo vide ubi sit hasta regis, et ubi scyphus aquæ, qui erat ad caput ejus. [T. LXXVI.] Cognovit autem Saul vocem David, et dixit: Num vox tua est hæc, fili mi David? et a dixit David: Vox mea, domine mi rex. Et ait: Quam ob causam dominus meus persecutur servum suum? Quid feci? aut quod est in manu mea malum? Nunc ergo audi, oro, domine mi rex, verba servi tui: Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium; si autem filii hominum, maledicti sunt in conspectu Domini: quia ejecerunt me hodie, ut non habitem in hereditate Domini, dicentes: Vade, servi diis alienis. Et nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino: quia egressus est rex Israel, ut [Ms. et] querat pulicem unum, sicut persecutus perdidit in montibus. Et ait Saul: peccavi, revertere, fili mi David: nequaquam enim ultra male tibi faciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie [Ms. tacet hodie]: appetet quod stulte egerim, et ignoraverim multa nimis. Et respondens David, ait: Ecce hasta regis: transeat unus de pueris [Vulg. add. regis], et tollat eam. Dominus autem retribuet unicuique secundum justitiam suam et fidem: tradidit enim te Dominus hodie in manu mea, et nolui levare manum meam in Christum Domini. Et sicut [h. Et ecce sicut] magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberetur me de omni angustia. Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu, fili mi David: equidem faciens facies, et potens poteris. Abiit autem David in viam suam, et Saul reversus est in locum suum.

[Cap. XXVII.] Et ait David in corde suo: Aliquando incidam uno die in manus Saul: nonne melius est ut fugiam, et salver in terra Philistinorum, et desperet Saul, cesseque me querere in cunctis finibus Israel? fugiam ergo manus ejus. Et surrexit David, et abiit ipse, et sexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maoch regem Geth. Et habitavit David cum Achis in Geth: ipse et viri ejus, vir et domus ejus, et David, et duæ uxores ejus, Ahinoem Jezrahelitis, et Abigail uxor Nabal Charmeli [h. Charmelitis]. Et nuntiatum est Sauli quod fugisset David in Geth, et non addidit ultra ut quereret eum. Dixit autem David ad Achis: Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus^b in una urbium regionis hujus, ut habitem ibi: eur enim inanet servus tuus in civitate regis [h. regni] tecum? Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Juda, usque in diem hanc. Fuit autem nume-

urbium circa agros. Cæteri omnes ms. codices legunt juxta quod editum est: idque præstat male emendatæ lectioni in textu Canonis. MART.

^a Verbum dicit hic ms. Veron. prætermittit: econtrario mox addit rex verbis Dominus meus: Hebræo tam non assentiente.

^b Secunda manuscriptum est in Canone, in una

rus dierum, quibus habitavit David in regione Philistinorum, ^a quatuor mensium [h. quatuor, menses et dies]. Et ascendit David, et viri ejus, et agebant prædas de Gesuri, et de ^b Gezri, et de Amalecitis: hi enim pugi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur usque ad terram Ægypti. Et percutiebat David omnem [h. non habet omnem] terram, nec relinquebat viventem virum et mulierem: tollensque oves, et boves, et asinos, et camelos, et vestes, revertebatur, et veniebat ad Achis. Dicebat autem ei Achis: In quem ^c irruisti [h. irruistis] hodie? Respondebatque David: Contra meridiem Judæ, et contra meridiem Jerameel, et contra meridiem Ceni. Virum et mulierem non viviscabat David, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur adversum nos: Hæc fecit David: et hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitavit in regione Philistinorum. Credidit ergo Achis David, dicens: Multa mala operatus est [h. factere fecit] contra populum suum Israel: erit igitur mihi servus sempiternus.

[Cap. XXVIIII]. Factum est autem in diebus illis, congregaverunt Philisthim agmina sua, ut præparentur ad bellum contra Israel: dixitque Achis ad David: Sciens nunc scito, quoniam tecum egredieris in castris tu, et viri tui. Dixitque David ad Achis: Nunc scies quæ facturus est servus tuus. [T. LXXVII.] Et ait Achis ad David: Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus. Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel, et sepelierunt eum in Rama [Vulg. Ramatha] urbe sua. Et Saul abstulit magos et hariolos de terra. Congregatique sunt Philisthim, et venerunt, et castrametati sunt in Sunam: congregavit autem et Saul universum Israel, et venit in Gelboe [Ms. Gelhue]. Et vidit Saul castra Philisthim, et timuit, et expavit cor ejus nimis. Consuluitque Dominum, et non respondit ei neque per somnia, neque per sacerdotes [h. per doctrinam], neque per Prophetas. [T. LXXVIII.] Dixitque Saul servis suis: Quærite mihi mulierem habentem pythonem, et vadam ad eam, et sciscitarob per illam. Et dixerunt servi ejus ad eum: Est mulier habens pythōnem in En-Dor. Mutavit ergo habitum suum: vestitusque est aliis vestimentis, et abiit ipse, et duo viri cum

^a Codex vetustissimus Corbeiensis n. 13, addit verbum quasi, id est, quasi quatuor mensium. In Hebrewæ scriptum legitur פְּשָׁתָן יִאֲרַבְעָה יְמִינֵיכֶם, jamim ve-arbaa' khodashim, quod interpretatur dies et quatuor menses. Porro Syrus et Arabæ per dies annum intelligent: hinc apud eos reperire est: Fuitque numerus dierum quibus commoratus est David in terra Philistinorum, anni et quatuor mensium, sive ut apud Chaldaeum, dies tempus in tempore et quatuor menses. Contra nuperi Critici docent hec loco dies non posse accipi pro anno vel annis; quia David non nisi post mortem Samuelis descendit in regionem Philistinorum. Mors autem Samuelis præcessit mortem Saulis septem diuinxat mensibus. Itaque juxta illos scriptores, aliquot dies cum quatuor mensibus David commoratus est in illa regione Philistinorum. MART.

^b Ita Canon emendatus, et codex Corb. n. 13 prima manu. Alii corrupte legunt Gedri aut Gethri.

A eo, veneruntque ad mulierem nocte, et ait: Divina mihi in pythonem, et suscita mihi quem dixerim ibi. Et ait mulier ad eum: Ecce, tu nosti quanta fecerit [Ms. fecit] Saul, et quomodo eraserit magos et hariolos de terra: quare ergo insidiaris animæ meæ, ut occidaris? Et juravit ei Saul in Domino, dicens: Vivit Dominus, quia non veniet tibi quidquam mali propter hanc rem. Dixitque ei mulier: Quem suscitaro tibi? Qui ait: Samuelem suscita mihi. Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna, et dixit ad Saul: Quare imposuisti mibi [h. decepisti] me? Tu es enim Saul. Dixitque ei rex: Noli timere: quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentēs de terra. Dixitque ei: Qualis est forma ejus? Quæ ait: Vir senex ascendit, et ipse amictus est pallio. Intellexit Saul quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem suam in terra, et adoravit. Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti [Ms. inquietas] me ut suscitarer? Et ait Saul: Coarctor nimis: siquidem Philisthim pugnant adversum me, et Deus recessit a me, et exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia: vocavi ergo te, ut ostenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel: Quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te, et transierit ad æmulum tuum? Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, et scindet regnum [Vulg. add. tuum] de manu tua, et dabit illum proximo tuo David: quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris ejus in Amalech. Idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manus Philisthim: cras enim tu et filii tui mecum eritis: sed et castra Israel tradet Dominus in manus Philisthim. Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim valde [Ms. et Vulg. tacent valde] verba Samuellis, et robur non erat in eo, quia non comedera patrem tota die illa [h. illa, et tota nocte]. Ingressa est itaque mulier ad Saul, ^d et vidit quia conturbatus erat valde, dixitque ad eum: Ecce obedivit ancilla tua voci tuæ, et posui animam meam in manu mea: et audivi sermones tuos, quos locutus es ad me. Nunc igitur audi et tu vocem ancillæ tuæ, et ponam coram te buccellam panis, ut [Ms. et] comedens convale-

D Quin et hodiernus Hebrewus præpostero litterarum ordine scriptum habet גִּזְרָי, Girzi, vel Gerzi pro גִּזְרָי, Gezri. Monet tamen Ceri Massoretharum legendum ut nos edidimus ad fidem mss. Latinorum. MART.

—Veronens. quoque ms. cum plerisque aliis penes Martianaum, Gedri: minus bene.

^e Cum Hebrewo scholaste, ipsoque textu, habet et Veronens. ms. plurimum numero, irruistis.

^d Canonem Hebraicæ veritatis, et aliud optimum Bibliorum exemplar mss. Corbeiense n. 4 secuti sumus: idipsum quoque legitur in Hebrewis voluminibus. Carteri omnes mss. codices perturbatam exhibent lectionem, et confusum omnino sensum: sic enim habent: Ingressa est itaque mulier ad Saul, et ait: Conturbatus enim erat valde: dixitque ad eum, etc. MART.

—Veronens. ms., tota nocte illa; Hebrewus utrumque habet, et tota die illa, et tota nocte. Mox quoque idem ms. verbis, et vidit quia, prætermisis, continuo legit cum Vulgatis, conturbatus enim erat.

scas, et possis iter facere. Qui renuit, et ait : Non comedam. Coegerunt autem eum servi sui et mulier, et tandem audita voce eorum, surrexit de terra, et sedid super lectum. Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, et festinavit, et occidit eum; tollensque farinam, miscuit eam, et coxit azyma, et posuit ante Saul et ante servos ejus. Qui cum comedissent, surrexerunt, et ambulaverunt per totam noctem illam [h. in illa nocte].

[Cap. XXIX.] Congregata sunt ergo Philistini universa agmina in Aphec : sed et Israel castramatus est super fontem, qui erat in Jezrael. Etsatrapae quidem Philistim incedebant in centuriis et millibus : David autem et viri ejus erant in novissimo agmine cum Achis. Dixeruntque principes Philistim [Vulg. add. ad Achis]: Quid sibi volunt Hebrei isti [h. Quid Hebrei isti]? Et ait Achis ad principes Philistim : Num ignoratis David, qui fuit servus Saul regis Israel, et est apud me multis diebus, vel annis [h. An non iste David servus Saul regis Israel, qui est apud me diebus vel annis], et non inveni in eo quidquam, ex die qua transfugit ad me, usque ad diem hanc? [T. LXXIX.] Irati sunt autem adversus eum principes Philistim, et dixerunt ei : Revertatur vir, et sedeat in loco suo, in quo constituisti eum, et non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis adversarius, cum præliari cœperimus : quomodo enim aliter placare poteris dominum tuum, nisi in capitibus nostris : Nonne iste est David, cui cantabant a perchoros, dicentes : Percussit Saul in millibus suis, et David in decem millibus suis? Vocavit ergo Achis David, et ait ei : Vivit Dominus, quia rectus es tu, et bonus in conspectu meo; et exitus tuus, et introitus tuus mecum est in castris [h. vivit Dominus, quia rectus es tu, et bonus in conspectu meo, exitus tuus et introitus tuus mecum in castris], et non inveni in te quidquam mali, ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc: sed satrapis non places. Revertere ergo, et vade in pace, et non [Ms. offendes] offendas oculos satraparum Philistim. Dixitque David ad Achis : Quid enim feci, et quid invenisti in me servo tuo [h. in servo tuo], a die qua fui in conspectu tuo usque ad diem hanc, ut non veniam, et pugnem contra inimicos Domini mei regis? Respondens autem Achis : locutus est ad David : Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei : sed principes Philistim dixerunt : Non ascendet nobiscum in prælium. Igitur consurge mane tu, et servi Domini tui, qui venerunt teum; et cum de nocte surrexeritis et cœperit diluescere, pergit. [T. LXXX.] Surrexit itaque de nocte [h. non habet] David ipse et vir ejus, ut proficiat et revertentur ad terram Philistim : Philistim autem ascenderunt in Jezrael.

^a Omitit hic quoque Veronens. ms. verba per choros, quae in Hebreo tamen sunt תְּהִלָּה.

^b Exedit negandi particula a Veronens. ms. quae tamen in Hebreo est נַ.

[Cap. XXX.] Cumque venissent David et viri ejus in Siceleg die tertia, Amalecites impetum fecerant ex parte australi in Siceleg [h. in partem australem, et in Siceleg], et percusserant Siceleg, et succederant eam igni. Ei captivas duxerunt mulieres ex ea, a minimo usque ad magnum: et non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, et pergebant iuniorum suo. Cum ergo venisset David et viri ejus ad civitatem, et invenerint eam succensam igni, et uxores suas, et filios suos, et filias ductas esse captivas, levaverunt David et populus qui erat cum eo, voces suas, et planxerunt, donec desicerent in eis lacrymæ. Siquidem et duæ uxores David captivæ ductæ fuerant, Abingem Jezrealites, et Abigail uxor Nabal Charmel. Et contristatus est David valde : volet enim eum populus lapidare, quia amara erat anima uniuersus que viri super filiis suis et filiabus : confortatus est autem David in Domino Deo suo. Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Abimelech : Applica ad me ephod. Et applicavit [Ms. applicuit] Abiathar ephod ad David, et consuluit David Dominum, dicens : Persequere latrunculos hos, et comprehendam eos, an non? [h. non habet, an non?] Dixitque ei ^d Dominus : Persequere : absque dubio enim comprehendes eos, et excutes prædam. [T. LXXXI.] Abiit ergo David ipse, et sexcenti viri qui erant cum eo, et venerunt usque ad torrentem Besor [Ms. Bosor]: et lassi quidam substiterunt [h. reliqui vero... substiterunt]. Persecutus est autem David ipse, et quadringenti viri : substiterant enim ducenti, qui lassi transire non poterant torrentem Besor [h. qui jussi fuerant ne transirent torrentem Besor]. Et invenerunt virum Aegyptum in agro, et adduxerunt eum ad David : dederuntque ei panem ut comedetur, et biberet aquam, sed et fragmen massæ caricarum, et duas ligaturas [h. duas passas] uvæ passæ. Quæ cum comedisset, reversus est spiritus ejus, et refocillatus est: non enim comedesarat panem, neque biberat aquam, tribus diebus et tribus noctibus. Dixit itaque ei David : Cujus es tu? vel unde? quo pergis? [h. non habet, quo pergis?] Qui ait : Puer Aegyptius ego sum servus viri Amalecitàe: dereliquit autem me dominus meus, quia ægrotare cœpi nudiustertius. Siquidem nos erupimus ad australi partem [Vulg. plagam] Cherethi, et contra Judam, et ad meridiem Chaleb, et Siceleg succendorum igni. Dixitque ei David : Potes me ducere ad istum cuneum? Qui ait : Jura mihi per Deum, quod non occidas me, et non tradas me in manum domini mei, et ducam te ad cuneum istum. Qui cum duxisset eum, ecce illi discubebant super faciem universæ terræ, comedentes et bibentes, et quasi festum celebrantes diem [h. non habet, diem], pro cuncta præda, et spoliis quæ ceperant de terra Philistim, et de terra Juda.

^c Ms. Veronens. fecerunt, et consequenter percusserunt, succederunt, duxerunt.

^d Nomen Dominus, neque ms. Veronens. neque ipse Hebr. textus hic habet.

^e Addunt Vulgati, et juravit ei David,

Et percussit eos David a vespero usque ad vesperam alterius diei, et non evasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, et fugerant. Eruit ergo David omnia quae tulerant Amalecites, et duas uxores suas eruit. Nec desuit quidquam [Ms. quisquam] a parvo usque ad magnum, tam de filiis quam de siliabus, et de spoliis; et quemcumque rapuerant, omnia reduxit David. Et tulit universos greges et armenta, et minavit ante faciem suam: dixeruntque: Hæc est præda David. Venit autem David ad ducentos viros, ^a qui lassi substituerant, nec sequi potuerant David, et residere eos jussérat [h. qui jussi fuerant ne pergerent cum David: et residere eos jussérant] in torrente Besor: qui egressi sunt obviam David et populo, qui erat cum eo. Accedens autem David ad populum, salutavit eos pacifice. Respondensque omnis vir pessimus et iniquus, de viris qui ierant cum David, dixit: Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quidquam de præda, quam eruimus: sed sufficiat unicuique uxor sua et filii: quos cum acceperint, recedant. Dicit autem David: Non sic facietis, fratres mei, de his quæ tradidit Dominus nobis, et custodit nos, et dedit latrunculos, qui eruperant adversum nos in manus nostras: nec audiet vos quisquam super sermone hoc. *Æqua enim pars erit descendensis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter dividunt [h. simul dividunt].* Et factum est hoc ex die illa, et deinceps constitutum et præsinitum, et quasi lex in Israel usque in diem hanc. Venit ergo David in Siceleg, et misit dona [h. non habet, dona] de præda senioribus Iuda proximis suis dicens: Accipite benedictionem [h. Ecce vobis benedictio] de præda hostium Domini: Illis qui erant in Beth-El, et qui in Ramoth [Ms. Ramath] ad meridiem, et qui in Jether, et qui in Aroer, et qui in Sephamoth, et qui in Esthama, et qui in Rachal, et qui in urbibus Jarameli, et qui in urbibus Ceni, et qui in Arama [Ms. Rama], et qui in lacu Asan, et qui in Athach, et qui in Hebron, et reliquis qui erant in his locis, quibus commoratus fuerat David ipse, et viri ejus.

^a Auctor quæstionum seu traditionum Hebraicarum in libros Regum non probat Latinam versionem hujus loci, quam negat esse convenientem cum Hebr. veritate, dicens: « Cum in Latinis codicibus legatur, lassos quosdam substituisse ad sarcinas; et in Hebr. habeatur, jussos fuisse, ut residerent ad sarcinas: locus hic monstrat, Hebraicam veritatem in hoc sequi debere, quæ non lassos, sed jussos remansisse ad sarcinas, dicit fuisse. Ait enim ita: *Æqua pars erit descendensis ad prælium, et remanentis ad sarcinas.* Non ait: *qui lassi remanserunt ad sarcina;* quia si lassi remansissent, nulla eis deberetur de prediis portio. » At pace non indocti hujus scriptoris dicere fas sit, optime legi in Latinis codicibus juxta Hebraicam veritatem, *qui lassi substiterant*, etc. Verbum enim פִּגְרֶה, *piggeru*, Latine redditur, *lassi fuerunt*, vel *debiles facti sunt*, sive *etiam pigriores fuerunt*, præ dicta scilicet lassitudine, quam simulabant, ne pergerent cum David. Præterea cum David jussit eos residere ad impedimenta, id est, ad sarcinas,

[Cap. XXXI.] Philisthim autem pugnabant adversum Israel: et fugerunt viri Israel ante faciem Philisthim, et ceciderunt interfecti [h. vulnerati] in monte Gelboe. Irrueruntque Philisthim in Saul, et in filios ejus, et percusserunt Jonathan, et Abinadab, et Melchisue, filios Saul. *[T. LXXXII.]* Totumque pondus prælii versum est in Saul [h. aggravatum est etiam prælium in Saul]: et consecuti sunt eum viri sagittarii, et vulneratus est vehementer a sagittariis. Dixitque Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, et percutie me: ne forte veniant incircumciisi isti et interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger ejus, fuerat enim nimio timore perterritus. Arripuit itaque Saul gladium, et irruit super eum. Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, et mortuus est cum eo. Mortuus est ergo Saul, et tres filii ejus, et armiger illius, et universi viri ejus in die illa pariter. Videntes autem viri Israel, qui erant trans vallem, et trans Jordanem, quod fugissent viri Israelites, et quod mortuus esset Saul, et filii ejus, reliquerunt civitates suas, et fugerunt: veneruntque Philisthim, et habitaverunt ibi. Facta autem die altera, venerant Philisthim, ut exspoliarent interfectos, et invenerunt Saul et tres filios ejus jacentes in monte Gelboe. Et præciderunt caput Saul, et exspoliaverunt eum armis: et miserunt in terram Philistinorum per circuitum, ut annuntiaretur in templo idolorum ^b suorum, et in populis. Et posuerunt arma ejus in templo Astharoth, corpus vero suspenderunt in muro Beth-San. Quod cum audissent habitatores Jubes Galaad, quæcumque [h. non habet, cumque] fecerant Philisthim Saul, surrexerunt omnes viri fortissimi, et ambulaverunt tota nocte, et tulerunt cadaver Saul, et cadavera filiorum ejus, de muro Bet-San: veneruntque Jubes [Vulg. add. Galaad], et combusserunt ea ibi: et tulerunt ossa eorum, et sepelierunt in nemore Jubes, et jejunaverunt septem diebus.

jure bellantium portio prædæ eis debebatur, quamvis obtenuisset lassitudinis vere aut dictæ remansissent in torrente Besor. Cæterum peculiare est scriptori jam laudato, atque Scholiasti Canonis Hebraicæ veritatis, ut verbum פִּגְרֶה, *piggeru*, interpretentur, *jussi fuerunt*. Nemo enim est, quod sciamus, Hebraeorum aut Hebraizantium recentiorum, qui hujusmodi significantiam expresserit ex radice פִּגְרָה, *pigger*, sive *phagar*: sed omnes consentiunt in Latinam interpretationem Hieronymi. Igitur non improbabilis existit conjectura, unum eumdemque auctorem habuisse quæstiones jam dictæ in libros Regum, et scholia Canonis Hebr. veritatis; maxime quod totum opus quæstionum seu traditionum Hebraicarum contextum inveniatur e scholiis marginalibus ejusdem Canonis Hebr. veritatis. Recolat ea Lector quæ supra scripsimus in nostris Prolegomenis. MART.

^b Tacet Veronens. ms. suorum, quod tamen addit Hebreus textus.

LIBER II SAMUELIS.

[Cap. I.] Factum est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reverteretur a cœde Amalec, et maneret in Siceleg dies duos. In die autem tertia, apparet homo veniens de castris Saul, veste consciissa, et pulvere aspersus caput, et ut venit ad David, cecidit super faciem suam, et adoravit. Dixitque ad eum David : Unde venis? Qui ait ad eum : De castris Israel fugi. Et dixit ad eum David : Quod est verbum quod factum est? Indica mihi. Qui ait : Fugit populus ex prælio, et multi corruentes e populo mortui sunt, sed et Saul et Jonathan filius ejus interierunt. Dixitque David ad adolescentem [b. puerum], qui nuntiabat ei : Unde scis quia mortuus est Saul, et Jonathan filius ejus? Et ait adolescens, qui narrabat ei : Casu veni in montem Gelboe, et Saul incumbebat super hastam suam, porro currus et equites approxinabant ^b ei, et conversus post tergum suum, vidensque me vocavit. Cui cum respondissem : Adsum, dixit mihi : Quisnam es tu? Et aio ad eum : Amalecites sum. Et locutus est mihi : Sta super me, et interfice me, quoniam tenent me angustiæ, et adhuc tota anima mea in me est. Stansque super eum, occidi illum : sciebam enim quod vivere non poterat post ruinam, et tuli diadema quod erat in capite ejus,

A et armillam de brachio illius, et attuli ad te dominum meum huc. Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, et planxerunt, et fleverunt, et jejunaiverunt usque ad vesperam super Saul, et super Jonathan filium ejus, et super populum Domini, et super domum Israel, quod corruebant gladio. [T. LXXXIII.] Dixitque David ad juvenem qui nuntiaverat ei : Unde es? Qui respondit : Filius hominis advenæ Amalecitæ ego sum. Et ait ad eum David : Quare non timuisti mittere manus tuam, ut occideres christum Domini? Vocansque David unum de pueris [Vulg. add. suis], ait : Accedens irruere in eum. Qui percussit eum, et mortuus est. Et ait ad eum David : Sanguis tuus super caput tuum : os enim tuum locutum est adversum te, **B** dicens : Ego interfeci christum Domini. Planxit autem David planetum [h. planxit autem David lamentatione] bujuscemodi super Saul et super Jonathan filium ejus. (Et præcepit ut docerent filios Juda arcum, ^c sicut scriptum est in libro Justorum [h. Et dixit, ut doceret filios Juda arcum. Ecce scriptum est in libro Justorum]). ^d Incliti, Israel, super montes tuos [h. super excelsa tua] interfecti sunt : quo modo cederunt fortis? Nolite annuntiare in Geth, neque

a Monet hic scholiastes noster, quantum conjicere nobis licet ex his litterarum vestigiis, apud Hebr. primum Samuelis librum indivisum esse a secundo. Il antea docuit S. Hieronymus in præfatione ad libros Samuel et Malachim, id est, ad Regum libros quatuor : quamquam, ut ipse ibidem observat, a pluris libri illi duplices haberentur. Canon Hebraicæ veritatis pro uno habet duos libros Samuels, ut probant capitulorum sive titulorum numeri una ac continua serie annotati. MART.

—Nulla inscriptio, nec alia distinctionis a superiori libro nota in Veronensi est ms. quam quod prioris bujus verba minio infecit antiquarius, qui et annotavit in libri albo, *In antiquis exemplaribus hic incipit liber secundus*. Nempe versionum ex Graeco τῶν LXX, quæ ante Hieronymianam obtinebant, antiqua exemplaria vocat : monetque iisdem verbis, in nova versione, quam ex Hebræo Hieronymus cudit, nos terque hic exhibet nis. unum esse ad archetypi normam Samuels librum. Id ipsum monuisse scholiastes voluit, quod et Martianæ annotationis vestigiis conjectit. Sed et S. ipse Pater idem in prologo docuit : nihilque sere est dubium, rejecta veteri distinctione, sui illum exemplaris seriem continuasse. Nec eam tamen revocare nunc demum est animus, sed lectorem hac de re monuisse sit satis.

^b Non habet ei Veronensi. ms. quod tamen in hebreo ^c sonat.

^c Diximus (hujus edit. col. 481 not. a) quid de libro Justorum Hieron. scripsit : quoniam autem plura adhuc de eodem volumire hoc loco dicenda promisi mus, superest, ut Raban. Maurum capite I Comment. in II lib. Regum ita disserentem audiamus. Quod vero sequitur, inquit; sicut scriptum est in libro Justorum, etc. Ipsum librum hodie nusquam, neque apud ipsos Hebreos inveniri posse asseverant; sicut nec librum Bellorum Domini, cuius in libro Numerorum mentio est : neque carmina Salomonis,

neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura, herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium et piscium. Vel quod in libro Verborum dierum dicitur : Reliqua vero operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetae, et in libris Ahia Silonitis : in visione quoque Addo videntis, contra Jeroboam filium Nabat, et multa bujuscmodi volumina, quæ scriptura quidem fuisse probat scripta, sed hodie constat non esse. Vastata namque a Chaldaeis Judea, et Bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciæ opes hostili est igne consumpta : ex qua pauci qui nunc in S. Scriptura continentur libri, postmodum Ezræ pontificis et prophetæ sunt industria restaurati. ^d Hæc Rabanus verbo ad verbum desumpsit e libro Quæstionum triginta Bedæ in libro Regum. Quodque sequitur apud Rabanum : Sunt tamen, qui dicunt, hunc librum Justorum intelligi debere ipsum librum Regum, ubi continentur prophetæ justi, Samuel videlicet, Gad et Nathan : in quorum libro scriptum est, qualiter Saul recedens a timore Domini, per inobedientiam suam periret. Hoc, inquam, scriptum reperitur in quæstionibus, seu traditionibus Hebr. in libros Regum, quæ vulgo Hieronymo ascriptas referuntur. Liber Justorum, ait falsus illi Hieronymus, liber Samuel est, ubi continentur prophetæ justi, etc. Ex illa nunc sententiariam varietate satis liquet, æque diversas extitisse de libro Justorum opiniones apud veteres ecclesiasticos scriptores, ac eas, quæ modo obtinent apud criticos recentiores : et quod præcipue observari velim, diversum esse ab Hieronymo, Beda, et Rabano Mauro scholiastem Canonis Hebr. veritatis auctoremque quæstionum Hebraicarum in libros Regum. MART.

^d Addunt Vulgati, Et ait : Considera, Israel, pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati : que nec Hieronymiani codices, neque Hebreus ipse texsus habet.

annuntietis in compitis Ascalonis, ne forte lætentur filii Philisthim, ne exsultent filiae incircumcisorum. Montes Gelbæ, nec ros nec pluvia veniant [Ms. veniat] super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Jonathan numquam rediit retrorsum, et gladius Saul non est reversus inanis. Saul et Jonathan amabiles et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi, aquilis velociores, leonibus fortiores. Filiæ Israel, super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ^a ornamenta aurea cultui vestro. Quomodo ceciderunt fortes in prælio : Jonathan in excelsis tuis occisus est. Doleo super te, frater mi Jonathan, decore nimis [h. Decor enim], et amabilis super amorem multerum [Ms. mulieris]. ^b Quomodo ceciderunt robusti, et perierunt arma bellica.

[Cap. II.] Igitur post hæc consuluit David Dominum, dicens : Num ascendam in unam de civitatibus Juda ? Et ait Dominus ad eum : Ascende. Dixitque David : Quo ascendam ? Et respondit ei : In Hebron. Ascendit ergo David, et duas uxores ejus, Ahinoem Jezraelites, et Abigail uxor Nabal Charneli : sed viros, qui erant cum eo, duxit David singulos, cum domo sua, et manserunt in oppidis Hebron. [T. LXXXIV.] Veneruntque viri Juda, et unixerunt ibi David, ut regnaret super domum Juda. Et nuntiatum est David, quod viri Jabel Galaad sepellissent Saul. Misit ergo David nuntios ad viros Jabel Galaad, dixitque ad eos : Benedici vos Dominino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, et sepeliste eum. Et nunc retribuet quidem vobis Dominus misericordiam et veritatem : sed et ego reddam gratiam, eo quod feceritis verbum istud. [T. LXXXV.] Confortentur manus vestrae, et estote filii fortitudinis. Licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen me unxit domus Juda regem sibi. Abner autem flius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Hisbosheth filium Saul, et circumduxit eum per castra [h. in mahnaim], quod interpretatur, castra], regemque constituit super Galaad et super Gesuri [h. Assuri], et super Jezrael, et super Ephraim, et super Benjamin, et super Israel universum. Quadragesima annorum erat Hisbosheth filius Saul, cum regnare coepisset super Israel, et duobus annis regnavit : sola antem domus Juda sequebatur David. Et fuit numerus dierum quos commoratus est David, imperans in Hebron super domum Juda, septem annorum, et sex mensium. Egressusque est Abner flius Ner, et pueri Hisbosheth filii Saul, de castris [h. de mahnaim] in Gabaon. Porro Joab flius Sarvia, et pueri David egressi sunt, et occurrerunt eis juxta piscinam Gabaon. Et cum in unum convenissent, e regione sederunt, hi ex una parte

^a In Veronens. ms., *indumenta*.

^b Addunt Vulgati, *Sicut mater unicum amat filium suum : ita ego te diligebam ; quo nedium Hieronymiani miss. juxta Hebreum exemplar, sed et ipsa editio*

A piscinæ, et illi ex altera. Dixitque Abner ad Joab : Surgant pueri, et ludant coram nobis. Et respondit Joab : Surgant. Surrexerunt ergo et transierunt numero duodecim de Benjamin, ex parte Hisbosheth filii Saul, et duodecim de pueris David. [T. LXXXVI.] Apprehensoque unusquisque capite comparis sui, deflexit gladium in latus contrarii, et ceciderunt simul : vocatumque est nomen loci illius : Ager robustorum, in Gabaon. Et ortum est bellum dorum satis [Ms. tacet satis] in die illa, fugatusque est Abner, et viri Israel, a pueris [h. a viris] David. Erant autem ibi tres filii Sarvia, Joab, et Abisai, et Asael : porro Asaelcursor velocissimus fuit [h. porro Asael velocissimus in pedibus fuit], quasi unus ex capreis, quæ morantur in silvis [b. in agris]. ^C Persequebatur autem Asael Abner, et non declinavit ad dexteram neque [Ms. sive] ad sinistram omittens persecui Abner. Rexpexit itaque Abner post tergum suum, et ait : Tune es Asael ? Qui respondit : Ego sum. Dixitque ei Abner : Vade ad dextram, sive ad sinistram, et apprehende unum de adolescentibus [h. de pueris], et tolle tibi spolia ejus. Noluit autem Asael omittere, quin urgeret eum. Rursumque locutus est Abner ad Asael : Recede, noli me sequi, ne compellar confondere te in terram, et levare non potero faciem meam ad Joab fratrem tuum. Qui audire contempsit, et noluit declinare. [T. LXXXVII.] Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum [Ms. tacet eum] et mortuus est in eodem loco : omnesque qui transibant per locum, in quo ceciderat Asael, et mortuus erat, subsistebant. Persequentibus autem Joab et Abisai fugientem Abner [h. post Abner], sol occubuit, et venerunt usque ad Collem aquæ ductus, qui est ex adverso vallis itineris deserti in Gabaon. Congregatique sunt filii Benjamin ad Abner, et congregati [Ms. congregati] in unum cuneum, steterunt in summitate tumulti unius. Et exclamavit Abner ad Joab et ait : Num usque ad internectionem tuus [h. non habet, tuus] mucro desævit? an ignoras quod periculosa sit desperatio? [h. an ignoras quod amarus erit finis?] usquequo non dicas populo, ut omittat persecuti fratres suos, et ait Joab : Vivit Deus si locutus fuisses, mane recessisset populus persecens fratrem suum. Insonuit ergo Joab buccina, et stetit omnis exercitus [h. populus], nec perseculi sunt ultra Israel, neque iniere certamen. Abner autem et viri ejus abierunt per campestria, tota nocte illa, et transierunt Jordanem, et iustrata omni Beth-Orou, venerunt ad castra [ad mahnaim]. Porro Jacob reversus, omisso Abner, congregavit omnem populum, et desuerunt de pueris David decem et novem viri, excepto Asæle. Servi autem David percusserunt de Benjamin, et de viris qui erant cum Abner, trecentos sexaginta ^c Viros, qui

^c LXX ignorat.

^c Tacet ms. Veronens. viros, quod et Vulgati faciunt.

et mortui sunt. Tuleruntque Asael, et sepelierunt eum in sepulcro patris sui in Beth-Leem, et ambulaverunt tota nocte Joab et viri qui erant cum eo, et in ipso crepusculo pervenerunt in Hebron.

[Cap. III.] Facta est ergo longa concertatio inter domum Saul et inter domum David : David proficiens [Vulg. proficisciens], et semper se ipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. [T. LXXXVIII.] Nati sunt filii David in Hebron : sicutque primogenitus ejus Amnon de Ahinoem Iezraelitide, et post eum Cheleab de Abigail uxore Nabal Charmeli : porro tertius Absalom, filius Maacha filiae Tholmai regis Gesur. Quartus autem Adonias, filius Aggitib, et quintus Saphatia, filius Abital. Sextus quoque Jethraam, de Agla uxore David. Huius sunt David in Hebron. Cum ergo esset prælium inter domum Saul et domum David, Abner filius Ner [h. non habet] regebat domum Saul. Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aja. Dicitque ^a Hisboseth ad Abner. Quare ingressus es ad concubinam patris mei ? Qui iratus nimis propter verba Hisboseth, ait : Numquid caput canis ego sum adversum Judam hodie, qui fecerim misericordiam super domum [h. hodie feci misericordiam super domum] Saul patris tui, et super fratres et proximos ejus, et non tradidit te in manu David : et tu requisisti in me, quod argueres pro muliere hodie ? Haec faciat Deus Abner, et haec addat ei, nisi quomodo juravit Dominus David, sic faciam cum eo, ut transferatur regnum de domo Saul, et elevetur thronus David super Israel, et super Judam, a Dan usque Ber-Sabee. Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum. Misit ergo Abner nuntios ad David pro se dicens : Cujus est terra ? Et ut loquerentur : Fac mecum amicitias [h. foedus], et erit manus mea tecum, et reducam ad te universum Israel. Qui ait : Optime : ego tecum faciam amicitias [h. foedus] : sed unam rem peto a te, dicens : Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam Saul, et sic venies, et videbis me. Misit autem David nuntios ad Hisboseth filium Saul, dicens : Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthim. Misit ergo Hisboseth, et tulit eam a viro suo [non habet, suo] Phaltiel, filio Lais. Sequebaturque eam vir suus, plorans usque Bahurim, et dixit ad eum Abner : Vade, revertere. Qui reversus est. Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israel, dicens : Tam heri quam nudiusterius quærebatis David, ut regnaret super vos. Nunc ergo facite : quoniam Dominus locutus est ad David, dicens : In manu servi mei Da-

A vid salvabo populum meum Israel de manu Philisthim, et omnium inimicorum ejus. Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin. Et abiit ut loquenter ad David in Hebron, omnia quæ placuerant Israeli et universo Benjamin. Venitque ad David in Hebron cum viginti viris, et fecit David Abner, et viris ejus qui venerant cum eo convivium. Et dixit Abner ad David : Surgam, ut congregem ad te dominum meum regem [h. Surgam et vadam, ut congregem ad dominum meum regem] omnem Israel, et ^b in eum tecum foedus, et imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cum ergo deduxisset David Abner, et illeisset in pace, statim pueri [h. servi] David et Joab venerunt, cæsis latronibus, cum præda magna nimis. Abner autem non erat cum David in Hebron, quia jam dimiserat eum, et profectus fuerat in pace. Et Joab, et omnis exercitus qui erat cum eo, postea venerant. Nuntiatum est itaque Joab a narrantibus : Venit Abner filius Ner ad regem, et dimisit eum, et abiit in pace. Et ingressus est Joab ad regem, et ait : Quid fecisti ? Ecce venit Abner ad te : quare dimisisti eum, et abiit et recessit ? Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ^c ad te, ut deciperet te, et sciret exitum tuum et introitum tuum, et nosset omnia quæ agis ? Egressus itaque Joab a David, misit nuntios post Abner, et reduxit [h. et redixerunt] eum a cisterna Sira, ignorante David. Cumque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Joab ad medium portæ, ut loqueretur ei, in dolo. [T. LXXXIX.] Et percussit illum ibi in inguine, et mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris ejus. Quod cum audisset David ^d rem jam gestam, ait : Mundus ego sum, et regnum meum, apud Dominum usque in sempiternum, a sanguine Abner filii Ner, et veniat super caput Joab et super omnem domum patris ejus : nec deficiat de domo Joab fluxum semenis sustinens, et leprosus, tenens fusum, et cadens gladio, et indigens pane. Igitur Joab et Abisai frater ejus interficerunt Abner, eo quod occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon, in prælio. Dixit autem David ad Joab et ad omnem populum, qui erat cum eo : Scindite vestimenta vestra, et accingimini saccis, et plangite ante exsequias Abner. Porro rex David sequebatur ferestrum. Cumque sepelissent Abner in Hebron, levavit rex [Vulg. add. David] vocem suam, et flevit [h. planxit] super tumulum Abner : flevit [h. planxit] autem et omnis populus. Plangensque rex et ^e lugens [h. lamentans] Abner, ait : Nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner. Manus tuæ non sunt ligatae, et pedes tui non sunt compeditibus aggravati :

^b Iterum cum Vulgatis et Graeco ms. Veronens. in eam.

^c Voculas ad te, quæ neque in Hebreo sunt, ignorat Veronens. ms.

^d Rectissime Veronens. ms. habet, re jam gesta : quod est in Hebreo postea כְּנָפָד וְכַלְמָד et in Graeco μετὰ ταῦτα.

^e Abest iterum a Veronens. cod. et lugens, quod neque in Hebreo resonat.

* S. Hieronymus libro de nominibus Hebraicis docuit nos, legendum esse Hisboseth cum aspiratione, cum enim e libro secundo Regum recensuerat quatuor ista nomina, *Hiram*, *Histob*, *Hiras*, *Hisboseth*, hanc addidit observationem : *Idcirco cum aspiratione haec nomina apposuimus : quia apud Hebreos et apud Graecos per diphthongum scribuntur.* Quid ad præsentem annotationem hodierni Hebr. grammatici respondebunt, qui negant ullam diphthongum esse in lingua Hebraica ? MART.

sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis [Vulg. addunt sic] corruisti. Congeminansque omnis populus flevit [h. planxit] super eum. Cumque venisset universa multitudo [h. universus populus] cibum capere cum David, ^a clara adhuc die, juravit David, dicens: Hæc facial mihi Deus, et hæc addat, si ante occasum solis gustavero panem, vel aliud quidquam. Omnisque populus audivit [h. cognovit], et placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu [h. in oculis] totius populi. Et cognovit omne vulgus et universus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege ut occideretur Abner filius Ner. Dixit quoque rex ad servos suos: Num ignoratis quoniam princeps et maximus cecidit hodie in Israel? Ego autem adhuc delicatus, et unctus [h. Ego hodie tener, et unctus] rex: porro viri isti filii Sarviæ duri sunt mihi: retribuat Dominus facienti malum juxta malitiam suam.

[Cap. IV.] Audivit autem [Vulg. addunt Hisbosethi] filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, et dissolutæ sunt manus ejus, omnisque Israel perturbatus est. Duo autem ^b viri principes latronum erant filio Saul, nomen uni Baana, et nomen alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ de filiis Benjamin: siquidem et Beroth reputata [Ms. reportata] est in Benjamin. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fucruntque ibi advenæ usque in tempus illud. [T. XC.] Erat autem Jonathæ filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul et Jonathan ex Jezrael. Tollens itaque eum nutritrix sua, fugit: cumque festinaret ut fugeret, cecidit, et claudos effectus est: habuitque vocabulum Miphoboseth. [T. XCI.] Venientes igitur filii Remmon Berothitæ, Rechab et Baana, ingressi sunt servente die domum Hisboseth: qui dormiebat super stratum suum meridio ^c. Ingressi sunt autem dominum assumentes spicas tritici, et percusserunt cum in inguine Rechab et Baana frater ejus, et fugerunt. Cum autem ingressi fuissent domum, illo dormiebat super lectulum suum in conclavi, et percutientes interficerunt eum: sublatoque capite ejus, abierunt per viam deserti tota nocte, et attulerunt caput Hisboseth ad David in Hebron: dixeruntque ad regem: Ecce caput Hisboseth filii Saul inimici tui, qui querebat animam tuam, et dedit Dominus domino meo regi ultiones [Vulg. ultiōnē] hodie de Saul, et de semine ejus. [T. XCII.] Respondens autem David Rechab, et Baana fratri ejus, filii Remmon Berothitæ, dixit ad eos: vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia: quoniam euin, qui annuntiaverat mihi, et dixerat: Mortuus est Saul, qui putabat se prospera nuntiare, tenui, et occidi [Vulg. addunt eum] in Siccle, cui oportebat me [Vulg. tacent me] dare mercedem pro nuntio. Quanto ma-

^a Satis contentiose ad Hebreum exemplar respuit ms. Veronens, vocem clara. Nempe est ibi tantum adhuc in die.

^b Hic ms. Veronens. lacet viri: mox Baana constanter legit pro Baana. Hebr. בָּנָא.

A gis nunc, cum homines impil interficerint virum innoxium, in domo sua, super lectulum suum, non quæram sanguinem ejus de manu vestra, et auferram vos de terra? Precepit itaque David pueris [Vulg. addunt suis], et interficerunt eos: præcedentesque manus et pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: caput autem Hisboseth tulerunt, et sepelierunt in sepulcro Abner in Hebron.

[T. XCIII, Cap. V.] Et venerunt universæ tribus Israel ad David in Hebron, dicentes: Ecce nos, os tuum et caro tua sumus. Sed et heri et nudius tertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens et reducens Israel: dixit autem Dominus ad te: Tu pasces populum meum Israel, et tu eris dux super B Israel. Venerunt quoque senes [h. omnes senes] de Israel ad regem in Hebron, et percussit cum eis rex David foedus in Hebron coram Domino: unixeruntque David in regem super Israel. Filius triginta annorum erat David, cum regnare coepisset, et quadraginta annis regnavit. In Hebron regnavit super Judam septem annis et sex mensibus: in Jerusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israel et Judam. Et abiit rex, et omnes viri qui erant cum eo, in Jerusalem, ad Iebusæum habitatorem terræ: dictumque est ad David ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos et claudos dicentes: Non ingredietur David huc. Cepit autem David arcem Sion: hæc est civitas David. Proposuerat enim David in die illa præmium, qui percussisset Iebusæum, et tetigisset domatum fistulas, et claudos, et cæcos odientes animam David [h. Et dixit in die illa David, qui percusserit Iebusæum, et tetigerit fistulam, et claudos et cæcos odientes animam David]. Idcirco dicitur in proverbio: Cæcus et claudus non intrabunt templum [h. domum]. Habitavit autem David in arce, et vocavit eam, civitatem David, et edificavit per gyrum a Mello et intræcūs. Et ingrediebatur ^d proficiens atque succrescens, et Dominus Deus exercituum erat cum eo. [T. XCIV.] Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina, et artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes, et edificaverunt dominum David. Et cognovit David quoniam confirmasset [h. firmasset] eum Dominus regem super Israel, et quoniam exaltasset regnum ejus super [h. propter] populum suum Israel. Accepit ergo David adhuc concubinas et uxores de Jerusalem, postquam venerat de Hebron. [T. XCV.] Natiqæ sunt David [h. et adhuc] alii filii et filiæ, et hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Jerusalem, Samua, et Sobab, et Nathan, et Salomon, et Iahar et Elisua, et Nepheg, et Japhia, et Elisama, et Eliada [Ms. Elida], et Eliphelet. Audierunt ergo Philistini quod unxi-

^c Addunt Vulgati: Et ostiaria domus purgans tritum obdormivit: que ad Hebrei archetypi fidem, ms. quoque Hieronymiani ignorant.

^d Ms. Veronens, proficisciens, fortasse pressius Iebreæו.

sent David in regem super Israel, et ascenderunt universi ut quærerent David : quod cum audisset David, descendit in præsidium. Philisthim autem venientes diffusi sunt in valle Raphaim. Et consuluit David Dominum, dicens : Si ascendam ad Philisthim? et si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David : Ascende, quia tradens dabo Philisthim in manu tua. Venit ergo David in Baal-Pharasim, et percussit eos ibi, et dixit : Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim. Et reliquerunt ibi sculptilia sua : quæ tulit David, et viri ejus. Et addiderunt adhuc Philisthim ut ascenderent, et diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluit autem David Dominum : * Qui respondit : Non ascendas [Vulg. addunt contra eos], sed gyra post tergum eorum, et venies ad eos ex adverso pyrorum [h. flentium]. Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum [h. flentium], tunc inibis prælium : quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, ut ^b percutiliat castra Philisthim. Fecit itaque David sicut ei præceperat Dominus, et percussit Philisthim, de Gabee, usque ^c dum venias Gezer.

[T. XCVI, Cap. VI.] Congregavit autem rursum David omnes electos ex Israel triginta millia. Surrexitque [Vulg. ad. David] et abiit, et universus populus qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dci, super quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in Cherubim super eam. Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum : tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa : Oza autem et Ahio filii Abinadab, minabant plaustrum novum. Cumque tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio præcedebat arcam. David autem et omnis Israel ludebant coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, et citharis et lyris et tympanis et sistris et cymbalis. Postquam autem venerunt ad Arcam Nachon, Oza extendit manum ad arcam Dei et tenuit eam : quoniam calcitrabant boves. ^d Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, et percussit eum super temeritate : qui mortuus est ibi iuxta arcam Dei. Contristatus est autem David, eo quod percussisset [h. divisisset] Dominus Ozam, et ^e vocatum est nomen loci illius, percussio [h. division] Oza, usque in diem hanc. Et extimuit David Dominum in die illa, dicens : Quomodo ingredietur ad me arca Domini? Et noluit divertere ad se arcam Domini in civitatem David : sed divertit eam in domum Obed-Edom Getthæi. Et habitavit arca Domini

A in domo Obed-Edom Getthæi tribus mensibus, et benedixit Dominus Obed-Edom, et omnem domum ejus. Nuntiaturque est regi David : Benedixit [Vulg. quod benedixisset] Dominus Obed-Edom, et omnia ejus, propter arcam Dei. Abiit ergo David, et adduxit arcam Dei de domo Obed-Edom in civitatem David cum gaudio ^f. Cumque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabant bovem et arietem, et David saltabat totis viribus ante Dominum. ^g Porro David accinctus erat ephod lineo. Et David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti [h. non habet, testamenti] Domini, in jubilo et in clangore buccinæ. Cumque intrasset arca Domini in civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidi regem David sub silentem atque saltantem coram Domino, et despexit eum in corde suo. Et introduxerunt arcam Domini, et posuerunt eam in loco suo, in medio tabernaculi quod tetenderat ei David, et obtulit David holocausta coram Domino, et pacifica. Cumque complesserset offerens holocaustum et pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. Et partitus est multitudini universæ Israel, tam viro quam mulieri, singulis colliridam panis unam [h. laganan panis unum], et assaturam bubula carnis unam, et similam srixam oleo, et abiit omnis populus, unusquisque in domum suam. Reversusque est David ut benedicaret domui suæ, et egressa Michol filia Saul in occursum David, ait : Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum C suorum, et nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris. Dixique David ad Michol : Ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, et quam omnem domum ejus, et præcepit mihi, ut essem dux super populum Domini in Israel, et ludam, et vilior flam plusquam factus sum, et ero humiliis in oculis meis, et cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. [T. XCVII.] Igitur Michol filie Saul non est natus filius usque ad diem mortis suæ.

[Cap. VII.] Factum est autem cum sedisset rex in domo sua, et Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam : Videsne quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita sit in medio pellium? Dixitque Nathan ad regem : Omne quod est in corde tuo, vade, D fac : quia Dominus tecum est. [T. XCVIII.] Factum est autem in illa nocte, et ecce sermo Domini ad Nathan, dicens : Vade et loquere ad servum meum David : Hæc dicit Dominus : Numquid tu ædificabis mibi domum ad habitandum? Neque enim habitavi in domo ex die ^h illa, qua eduxi filios Israel de terra

* Rursum addunt Vulgati : Si ascendam contra Philisthæos, et tradas eos in manus meas? quæ nec Hebreus habet, nec Hieronymianæ versionis co-dices.

^b Ms. Veronens., ut percutias. Hebr., indefinite, ad percussendum.

^c Idem ms. cum venies Gazer.

^d Vulgati addunt, et declinaverunt eam, quod comma Hebreus, et ms. Hieronymiani ignorant.

^e Veronens. ms., Et vocavit, rectius ad Hebræum נָתַר.

^f In Vulgatis adduntur verba, et erant cum David septem Chori, et victima vituli, quæ neque in Hebreo sunt, neque in Hieronymianis antiquis codicibus.

^g Consule quæ de ephod lineo leguntur apud Hieronymum in epistola, quam ad Marcellam superius scriptam diximus col. 553. MART.

^h Ms. Veronens. ex die qua eduxi, Hebreo pressius.

Ægypti, usque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, et in tentorio. Percuncta loca, quæ transi cum omnibus filiis Israel, numquid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui præcepi, ut pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de pascuis sequentem gregem, ut essem dux super populum meum Israel, et sui tecum in omnibus ubicumque ambulasti, et interfeci universos inimicos tuos a facie tua: fecique tibi nomen grande, juxta nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum, et habitabit sub eo, et non turbabitur amplius: nec addent filii iniquitatis, ut affligant eum sicut prius, ex die qua constitui judices super populum meum Israel, et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Prædictique tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus. Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium: qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagiis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie ^a mea. Et fidelis erit domus tua, et regnum tuum, usque in æternum ante faciem tuam, et thronus tuus erit firmus jugiter. Secundum omnia verba hæc, et juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David. [T. XCIX.] Ingressus est autem rex David, et aedit coram Domino, et dixit: Quis ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo [h. in oculis tuis], Domine Deus, nisi loqueris etiam de domo servi tui in longinquum: ista est enim lex Adam [h. hominis], Domine Deus. Quid ergo addere poterit adhuc David, ut loquatur ad te? Tu enim scis servum tuum, Domine Deus [h.].

^a Omnino rectius a facie tua præfert Veronens. ms. juxta Hebræum בָּלְבָנָן.

^b LXX, similiter, *Domine, mi Domine*: In Hebr. scriptum habet יהוה יְהוָה אֱלֹהִים, idque legitur juxta puncta vocalia Massoretharum, *Adonai Elohim*, non ut imperitiores existimant, *Adonai Jehovah*. *Elohim* autem semper *Deus* interpretatur: bene igitur S. Hieronymus Latine reddit, *Domine Deus*; cui etiam consentiunt Orientalium interpres, Chaldaeus, Syrus, et Arabs. Nec dissimilare possumus scholiastem Canonis Hebr. veritatis alluciinatum fuisse in annotatione immediate sequenti, quia Hebr. non habet ibi אֱלֹהִים יְהוָה, quod utcumque pateremur interpretatum, *Domine, Domine*, sed scriptum legimus hoc eodem loco אֱלֹהִים אֱלֹהִים, *Adonai Elohim*, quod significat, *Domine Deus*. MART.

—Hebræum ipsum scholiasten reprehendit Martianus, cum scriptum hic sit in Hebræo יְהוָה אֱלֹהִים, quod ex Massoretharum præceptio legendum est, *Adonai Elohim*: mox vero ipsiis verbis אֱלֹהִים אֱלֹהִים. Diximus suspicari nos scholiasten has annotationes

A Domine, Domine]. Propter verbum tuum, et secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres servo tuo. Idecirco magnificatus es, Domine Deus [h. b Domine, Domine], quia non est similis tui, neque enim est Deus extra te, in omnibus quæ audivimus auribus nostris. Quæ est autem, ut populus tuus Israel, gens [h. una] in terra, propter quam ivit Deus, ut redimeret eam sibi in populum, et poneret sibi nomen, faceretque eis magnalia, et horribilia super terram, a facio populi tui, quem redemisti tibi ex Ægypto, gentem, et deum ejus [h. gentibus et diis earum]. Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum, et tu, Domine [Vulg. addunt Deus], factus es eis in Deum. ^c Nunc ergo, Domine Deus [h. non habet Deus], B verbum quod locutus es super servum tuum et super domum ejus, suscita in sempiternum: et sicut locutus es, ut [Ms. et] magnificetur nomen tuum usque in sempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus super Israel. Et domus servi tui David erit stabilita coram Domino [h. coram te], quia tu, Domine exercituum Deus Israel, revelasti aurem servi tul, dicens: domum ædificabo tibi: propterea invenit servus tuus cor suum, ut oraret te [Ms. tacet te] oratione hac. Nunc ergo, Domine Deus, tu es Deus, et verba tua erunt vera: locutus es enim ad servum tuum bona haec. Incipe igitur, et benedic domui servi tui, ut sit in sempiternum coram te: quia tu, Domine Deus, locutus es, et benedictione tua benedicetur domus servi tui in sempiternum.

C [T. C, Cap. VIII.] Factum est autem post hæc, percussit David Philisthim, et humiliavit eos, et tulit David frenum tributi de manu Philisthim. Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, et unum ad vivificandum [h. mensus est autem duos funiculos ad occidendum, et unum ad vivificandum]: factusque est Moab David serviens sub tributo [h. est Moab David serviens, screns muna]. Et percussit David Adadezer filium Roob, regem Soba, quando profectus est ut dominaretur

non ex Hebrœo archetypo, sed ex Latino quopiam codice derivasse, in quo nonnulla ex LXX Versione veteri insederint.

^a Abest quoque hoc loco apud LXX: nomen Dei: קָדוֹשׁ קָדְשָׁךְ מוֹעֵד, רַבָּחָת, etc.; id est: *Et nunc, Domine mi, verbum, etc.* Exstat tamen in moderno Hebr. textu יְהוָה יְהוָה יְהוָה, *Venita Adonai Elohim*, quod transfertur in Latinum sermonem. *Et nunc, Domine Deus.* Restat itaque, nisi nos fallat opinio, LXX interpres, ac Scholiasten Cahonis Heb. verit. usos esse exemplaribus Hebr. in quibus deerat vox *Elohim* post nomen *Adonai*, aut, si placet, *Jehova*. MART.

— Hinc denuo colligere est, scholiasten non ipsum Hebraum exemplar consuluisse, est enim in Hebrœo Deus.

^b In editis *Adadezer* legitur: quod fluxit e LXX interpretibus, qui legunt *Adoratōrē*, id est, γ, *Resch pro τ, Daleth*. Hebræus cum omnibus ms. Latini antiquioribus ac melioris note habet *Adadezer*. MART.

— In ms. Veronens. hic *Adadezār*: Vulgati *Adadezer*.

super flumen Euphratem. Et captis David ex parte ejus mille septingentis equitibus, et viginti millibus peditum, subnervavit omnes jugales curruum : dereliquit autem ex eis centum currus. Venit quoque Syria Damasci, ut praesidium ferret Adadezer regi Soba : et percussit David de Syria viginti duo millia virorum. Et posuit David praesidium in Syria Damasci : factaque est Syria David serviens sub tributo [h. serva ferens munera] : servavitque [h. salvavit] Dominus David in omnibus ad quaecumque profectus est. Et tulit David torques aureas, quae habebant servi Adadezer, et detulit eas in Jerusalem. Et de Bete et de Berothai [Ms. Beroth], civitatibus Adadezer, tulit rex David aës multum nimis. Audivit autem Thou [h. Thoi] rex Emath, quod percussisset David ^b omne robur Adadezer, et misit Thou [h. Thoi] Joram filium suum ad regem David, ut salutaret eum congratulans, et gratias ageret, eo quod expugnasset [h. et benediceret cum eo quod pugnasset] Adadezer, et percussisset eum. [T. CI.] Hostis quippe erat Thou Adadezer, et in manu ejus erant vasa aurea, et vasa argentea, et vasa ærea : quæ et ipsa sanctificavit rex David Domino cum argento et auro, quæ sanctificaverat de universis gentibus quas subegerat, de Syria, et Moab, et filiis Ammon, et Philisthim, et Amalec, et de manubiiis Adadezer filii Roob [Ms. Roboth] regis Soba. Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur capta Syria in valle Salinarum, cæsis ^c decem et octo millibus : et posuit in Idumæa custodes, statuitque praesidium : et facta est universa Idumæa serviens David. Et servavit [h. salvavit] Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est. Et regnavit David super omnem Israel : faciebat quoque David judicium et justitiam omni populo suo. Joab autem filius Sarvæ erat super exercitum : porro Josaphath filius Ahilud erat a commentariis : et Sadoch filius Abitob, et ^d Ahi-

^a Veronens. ms. cum Vulgatis arma aurea, quæ, etc., quibus et Hebreus textus, et Hexaplares Graci interpres propius accidunt.

^b Ad ms. Veronensis fidem, tum Hebrei textus et Græci, sufficiimus hic verbum omne, quod deerat.

^c Pro decem et octo millibus, codices sacrorum Bibliorum manuscripti legunt, cæsis duodecim millibus. De quo disputat Auctor QQ. Hebraicarum in libros Regum, dicens : *Et si quem movere, quod in plerisque Latinorum codicibus invenitur, David non decem et octo millia in valle Salinarum, sed duodecim millia cecidisse, moverit hoc vitio scriptorum in ejusdem codicibus nolit esse : veraciter tamen David in eadem valle Salinarum decem et octo millia cecidit, Joab vero duodecim millia : sicut in titulo quinquagesimi octavi psalmi scribitur.* Advertit lector errorem hic esse in numero tam in editis libris, quam in manuscriptis ; nam pro quinquagesimo octavo psalmo, legendum est, in titulo quinquagesimi noni psalmi, vel, sexagesimi juxta Hebreos. MART.

—Veronensis quoque ms. quemadmodum et reliqui omnes, quos Martian. consuluit magno numero, habent dumtaxat duodecim millibus : quem errorem, scriptorum vitio inolitum Latinis codicibus jamdiu ante Auctor Quæstion. Hebraic. in Libros Regum, ab ipso Martiano laudatus, castigaverat. Sed et Lucas Brugensis corruptam eandem in suis mss.

A melech filius Abiathar, erant sacerdotes : et Saraias, scriba : Banaias autem filius Joiadæ, super Cherethi et Phelethi [h. Saraias, scriba : et Banaias filius Joiadæ, et Cherethi et Phelethi] : filii autem David sacerdotes erant.

[T. CII, Cap. IX.] Et dixit David : Putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, et [Ms. ut] faciam cum eo misericordiam propter Jonathan? Erat autem de domo Saul, servus nomine Siba : quem cum vocasset rex ad se, dixit ei : Tune es Siba? et ille respondit : *Ego sum* [h. non habet] servus tuus. Et ait rex. Numquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei? Dixitque Siba regi : Superest filius Jonathan, debilis pedibus. Ubi, inquit, est? Et Siba ad regem : Ecce, ait, in domo est Machir filii Amiel in Lodobar. Misit ergo rex David, et tulit eum de domo Machir filii Amiel de Lodobar [Ms. Lodabar]. Cum autem venisset Miphiboseth, filius Jonathan, filii Saul, ad David, corruit in faciem suam, et adoravit. Dixitque David : Miphiboseth? Qui respondit : Adsum servus tuus : Et ait ei David : Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Jonathan patrem tuum, et restituam tibi omnes agros Saul patris tui, et tu comedes panem in mensa mea semper. Qui adorans eum, dixit : *Quis ego sum* [h. non habet] servus tuus, quoniam respexit super canem mortuum similem mei? Vocavit itaque rex Sibam puerum Saul, et dixit ei : Omnia quæcumque fuerunt Saul, et universam domum ejus, dedi filio domini tui. Operare igitur ei terram tu, et filii tui, C et servi tui : et inferes filio domini tui cibos [h. panem] ut alatur : Miphiboseth autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibæ quindecim filii, et viginti servi. Dixitque Siba ad regem : Sicut jussisti, domine mi rex, servo tuo, sic faciet servus tuus : et Miphiboseth comedet super mensam tuam [h. meam], quasi

lectionem reperit, quam ad Hebraici exemplaris auctoritatem repudiat.

^d Iterum corruptio legitur in Veronens. ms. Ahimelech pro Achimelech. Obtinebat hic error in Graecis libris iam unde a Eusebii temporibus, qui in psalm. xxxiii sic disserit : ἡ τῶν βασιλεῶν γραφὴ Ἀχιμέλεχ περίει, ἐναλλαγῆς στοιχείου γενομένης οὐδέν δεῖ κυνέθωται πάρι γάρ την ὄμοιότητα τοῦ στοιχείου τοῦ Βίθ παρ' Ἐβραϊοῖς καλούμένου καὶ τοῦ Κάρδιαφόρως ἔξεδδον τὸν μὲν σχέδιον γάρ ἐν καὶ ταῦτον ἔστι τὰ δύο στοιχεῖα, βραχυτάτης καραίς μόνης ἐναλλαττούσης. Regnum scriptura Achimelech habet; ne litteræ communicatione quispiam moveatur : nam ea quæ intercedit inter litteras Beth et Chaph, ut Hebrei vocant, similitudine, diverse nomen editum fuit : siquidem una, eademque sere est duorum elementorum figura, brevisimo solum apice distinguente. Verum ipse etiam Eusebius fallitur, neque enim per ^o scribitur in Hebreo תְּמִיכָא, sed per ^π, quæ una recta est scriptio, תְּמִיכָה. Subsequitur in Veronensi cod. filius Abiathar sacerdos : iterum vitiose, nisi si passim obvia E in litterarum mutatione, putandum est scribi pro sacerdotibus, verbumque erat, elegantius prætermittitur.

^e Manuscripti plures retinent mensam tuam, alii habent mensam meam juxta annotationem marginalem Leon. Canonis. Vides de illa variante lectione quæstiones jam citatas suppositi Hieronymi. MART.

unus de filiis regis. Habebat autem Miphiboseth filium parvulum nomine Micha : omnis vero cognatio domus Sibæ serviebat Miphiboseth. Porro Miphiboseth habitabat in Jerusalem : quia de mensa regis jugiter vescebatur : et erat claudus utroque pede.

[T. CIII, Cap. X.] Factum est autem post haec, ut moretur rex filiorum Ammon, ^a et regnavit Annon [h. Hanon] filius ejus pro eo. Dixitque David : Faciam misericordiam cum Anon filio Naas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitu. Cum autem venissent servi David in terram filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon dominum suum : Putas quod propter honorem patris tui, David miserit ad te consolatores, et non ideo ut investigaret, et exploraret civitatem, et everteret eam, misit David servos suos ad te? Tulit itaque Anon servos David, rasitque dimidiam partem barbae eorum, et praescidit vestes medias usque ad nates, et dimisit eos. Quod cum nuntiatum esset David, misit in occursum eorum : erant enim viri confusi turpiter [h. non habet] valde, et mandavit eis David [h. rex] : Manete in Jericho, donec crescat barba vestra, et tunc revertimini. Videntes autem filii Ammon quod injuriam fecissent David [h. quod feedassent David], miserunt et conducterunt mercede Syrum Roob [h. Syrum domus Rohob], et Syrum Soba, viginti millia peditum, et a rege Maacha mille viros, et ab Histob duodecim milia virorum. Quod cum audisset David, misit Joab et omnem exercitum bellatorum. Egressi sunt ergo filii Ammon, et direxerunt aciem ante ipsum [h. non habet, ante ipsum] in introitu portæ : Syrus autem Soba, et Roob, et Histob, et Maacha, seorsum erant in campo. Videns igitur Joab quod præparatum esset adversum se prælium, et ex adverso et post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, et instruxit aciem contra Syrum : reliquam autem partem populi tradidit Abisai [h. Absai] fratri suo, qui direxit aciem contra filios Ammon. Et ait Joab [h. non habet] : Si prævaluerint adversum me Syri, eris mihi in adiutorium : si autem filii Ammon prævaluerint adversum te, auxiliabor tibi. Esto vir fortis, et pugnemus pro populo nostro, et civitate [h. et civitatibus] Dei nostri : Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo [h. in oculis suis]. Inuit itaque Joab, et populus qui erat cum eo, certamen contra Syros : qui statim fugerunt a facie ejus. Filii autem Ammon videntes quia fugissent Syri : fugierunt et ipsi a facie Abisai, et ingressi sunt civitatem : reversusque est Joab a filiis Ammon, et venit Jerusalem. Videntes igitur Syri quoniam corruissent coram Israel, con-

A gregati sunt pariter. Misitque Adadezer, ^b et eduxit Syros qui erant trans fluvium, et [b. et] venerunt in Helam adduxit exercitum eorum ; Sobach autem, magister militie Adadezer, erat princeps eorum. Quod cum nuntiatum esset David, contraxit omnem Israelem, et transivit Jordanem, venitque in ^c Helam : et direxerunt aciem Syri ex adverso David, et pugnaverunt contra eum. Fugeruntque Syri a facie Israël, et occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta millia equitum : et Sobach principem militie percussit : qui statim mortuus est. Videntes autem universi reges, qui erant in praesidio Adadezer, victos se ab Israël ^d, fecerunt pacem cum Israël : et servierunt eis, timueruntque Syri auxilium præbere ultra [Ms. tacet ultra] filiis Ammon.

[Cap. XI.] Factum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere [h. eo tempore quo reges ad bella processerant], misit David Joab, et servos suos cum eo, et universum Israel, et vastaverunt filios Ammon, et obsederunt Rabba; David autem remansit [h. habitabat] in Jerusalem. [T. CIV.] Dum haec agerentur, accidit ut surgeret David de stratu suo post meridiem, et deambularet in solario [h. Et factum est in tempore vespertino ut surgeret David de stratu suo, et deambulabat in solario] domus regiae, vidiisque mulierem se lavantem, ex adverso [h. non habet, ex adverso] super solarium suum [h. desuper solarium] : erat autem pulchra mulier valde. Misit ergo rex [h. David], et requisivit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quod ipsa esset Bethsabee filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi [h. Et dixit : Nonne ista est Bethsabee filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi]. Missis itaque David nuntiis, tulit eam. Quæ cum ingressa esset ad illum, dormivit cum ea : statimque sanctificata est ab immunditia sua [h. Et ipsa sanctificabat se ab immunditia sua] : et reversa est domum suam concepto fetu. Mittensque nuntiavit David, et ait : Concepit. Misit autem David ad Joab, dicens : Mitte ad me Uriam Hethæum. Misitque Joab Uriam ad David. Et venit Urias ad David. Quæsivitque David quam recte ageret Joab, et populus, et quomodo administraretur bellum. Et dixit David ad Uriam : Vade in domum tuam, et lava pedes tuos. Et egressus est Urias de domo regis, secutusque est eum cibus regius [h. secutumque est eum munuscum regium]. Dormivit autem Urias ante portam domus regiae cum aliis servis domini sui, et non descendit ad domum suam. Nuntiatumque est David a dicentibus : Non ivit Urias in domum suam. Et ait David ad Uriam : Numquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam? Et ait Urias ad David : Arca et Israel et Juda habitant in

^a Ms. Veronens., et regnaret Anon.

^b Hic in Hebr. contextu scriptum est נְדָבָה, Adadezer, cum supra capite octavo legatur cum duplice daleth, Adadezer, quod etiam mss. Latini retinent hoc loco. MART.

— Quod hic effert Hebraic. exemplar. per τ. Adadezer, factum passim obvia per quam simillimum litterarum τ et Τ mutatione.

^c In aliis mss. libris legimus : Helema, et Helama. Emendator vero Canonis expunxit ultimum a ex Helama. MART.

— Veronens. ms. Helama, atque additur quidem hic τ in Hebræo, חֵלָמָה.

^d Interserunt vulgati libri hæc, expaverunt, et fagerunt quinquaginta et octo millia, coram Israel. Quæ Hieronymiani mss. ac textus originales nesciunt..

papilionibus [h. tabernaculis], et dominus meus Joab, et servi domini mei super faciem terræ manent : et ego ingrediar domum meam, ut comedam, et bibam, et dormiam cum uxore mea? per salutem tuam, et per salutem animæ tuæ, ^a non faciam rem hanc [h. Vivas tu, et vivat anima tua, non faciam hanc rem]. Ait ergo David ad Uriam : Mane hic etiam hodie, et cras dimittam te [h. mittam te]. Mansit autem Urias in Jerusalem die illa et altera et vocavit eum David, ut comederet coram se, et biberet, et inebraviteum : qui, egressus vespere, dormivit in stratu suo cum servis domini sui, et in domum suam non descendit. Factum est ergo mane, et scripsit David epistolam [h. librum] ad Joab ^b : misitque per manum Uriæ, scribens in epistola [h. in libro] : Ponite Uriam ex adverso belli, ubi fortissimum prælium est : et derelinquite eum, ut percussus intereat. Igitur cum Joab obsideret urbem, posuit Uriam in loco, in quo sciebat viros esse fortissimos. Egressique viri de civitate, bellabant adversum Joab, et ceciderunt de populo servorum David, et mortuus est etiam Urias Hethæus. Misit itaque Joab, et nuntiavit David omnia verba prælii : præcepitque nuntio, dicens : Cum compleveris universos sermones belli ad regem, si eum videris indignari, et dixerit : Quare accessistis ad murum, ut prælia remini? ad ignorabatis quod multa desuper ex muro tela mittantur? Quis percussit Abimelech filium Jerobeset [Ms. Hieroboseith; Vulg. Je-robaal]: nonne mulier misit super eum fragmen mole de muro, et interfecit eum in Thebes? quare juxta murum accessistis? dices : Etiam servus tuus Urias Hethæus occubuit. Abiit ergo nuntius, et venit, et narravit David omnia, quæ ei præceperat Joab. Et dixit nuntius ad David : Prævaluerunt adversum nos viri, et egressi sunt ^c ad nos in agrum : nos autem, facto impetu, persecuti eos sumus usque ad portam civitatis. Et direxerunt jacula sagittarii ad servos tuos ex muro desuper : mortuique sunt de servis regis, quin etiam servus tuus Urias Hethæus mortuus est. Et dixit David ad nuntium : Hæc dices Joab : Non te frangat ista res : varius enim eventus est prælii [h. non habet], et [h. quoniam] nunc hunc, nunc illum ^d consumit gladius : conforta bellatores tuos [h. bellum tuum] adversus urbem, ut destruas eam, et exhortare eos [h. illud]. Audivit autem uxor Uriæ, quod mortuus esset Urias vir suus, et planxit eum [h. lamentata est]. Transactoque luctu, misit David, et introduxit eam in domum suam, et facta est ei uxori, peperitque ei filium : et displicuit verbum hoc, quod fecerat David, coram Domino [h. in oculis Domini].

[T. CV, Cap. XII.] Misit ergo Dominus Nathan ad David : qui cum venisset ad eum, dixit ei : Duo viri erant in civitate una, unus dives, et alter pauper. Dives habebat oves, et boves plurimos valde. Pauper

^a Ms. Veronens., quod non faciam, Hebræa phrasis est, si faciam.

^b Recentior manus in Veronens. cod. hic addit, manu sua obsignavit annulo suo, quod glossema, si in alio usquam libro exstet, laud scio.

A autem nihil habebat omnino, præter ovem unam parvulum, quam emerat, et nutrierat, et quæ creverat apud eum cum filiis ejus simul, de pane [h. buccella] illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens : eratque illi sicut filia [Ms. filius]. Cū autem peregrinus quidam venisset ad divitem, parcens ille sumere de ovibus et de bobus suis, ut exhiberet convivium peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ovem viri pauperis, et præparavit cibos homini [h. viro], qui venerat ad se. Iratus autem indignatione David adversus hominem [h. virum] illum nimis, dixit ad Nathan : Vivit Dominus, quoniam alius mortis est vir, qui fecit hoc. Ovem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, et non pepercit. Dixit autem Nathan ad David : Tu es ille vir : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Ego unxi te in regem super Israel, et ego erui te de manu Saul. Et dedi tibi domum domini tui, et uxores domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel et Juda : et si parva sunt ista, adjiciam tibi multo majora [h. duplicita]. Quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo [h. in oculis ejus]? Uriam Hethæum percuseisti gladio, et uxorem illius accepisti tibi [Ms. taceret tibi] uxorem, et interfecisti eum gladio filiorum Ammon. Quamobrem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me, et tuleris uxorem Uriæ Hethæi, ut esset uxor tua. Itaque [h. non habet, itaque] hæc dicit Dominus : Ecce, ego suscitabo super te malum de domo tua, et tollam uxores tuas in oculis tuis, et dabo proximo tuo, et dormiet cum uxoribus tuis in oculis solis hujus. Tu enim fecisti absconde : ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis. [T. C VI.] Et dixit David ad Nathan : Peccavi Domino. Dixitque Nathan ad David : Dominus quoque transtulit peccatum tuum : non morieris. Verumtamen, ^e quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius [h. blasphemando blasphemasti inimicos Domini, propter verbum hoc, etiam et filius], qui natus est tibi, morte morieret. Et reversus est Nathan in domum suam. [T. C VII.] Percussitque Dominus parvulum, quem pepererat uxor Uriæ David, et desperatus est. Deprecatusque est David Dominum pro parvulo : et jejunavit David jejuniu [Ms. jejuniu] : et ingressus scorsum, jacuit super terram. Venerunt autem seniores domus ejus, cogentes eum ut surgeret de terra : qui noluit, neque comedit cum eis cibum [h. panem]. Accidit autem die septima ut moreretur infans [h. parvulus] : timueruntque servi David nuntiare ei quod mortuus esset parvulus. Dixerunt enim : Ecce dum parvulus adhuc viveret, loquebamur ad eum, et non audiebat vocem nostram : quanto magis si [Ms. taceret si] dixerimus : Mortuus est puer [h. parvulus], se affliget?

^c In Veronens. ms., egressi sunt adversum nos : Versiones quoque aliæ, contra nos habent.

^d Idem ms. consumet. Hebraeus quoque לְנָתֵן.

^e Consule hunc locum in Questionibus Hebr. in libros Regum. MART.

Cum ergo a vidisset David servos suos mussitantes, A intellexit quod mortuus esset infantulus [h. parvulus]: dixitque ad servos suos: Num mortuus est puer [h. parvulus]? Qui responderunt ei: mortuus est. Surrexit ergo David de terra: et lotus unctusque est: Cumque mutasset vestes, ingressus est domum Domini: et adoravit, et venit in domum suam, petivitque ut ponerent ei panem, et comedit. Dixerunt autem ei servi sui: Quis est sermo, quem fecisti? propter infantem [h. parvulum], cum adhuc viveret, jejunasti et fiebas: mortuo autem puer [h. parvulo], surrexisti, et comedisti panem? Qui ait: Propter infantem [h. parvulum], dum adhuc viveret, jejunavi et flevi, dicebam enim: Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, et vivat infans [h. Quis scit si forte misereatur mei Dominus et vivet parvulus]? Nunc autem quia mortuus est, quare jejunem? Numquid potero eum revocare amplius? ego vadam magis ad eum: ille vero non revertetur ad me. Et consolatus est David Bethsabee uxorem suam. [T. CVIII.] Ingressusque ad eam dormivit cum ea: quæ genuit filium, et vocavit nomen ejus Salomon, et Dominus dilexit eum. Misitque in manu Nathan prophetæ, et vocavit nomen ejus, Amabilis Domino, eo quod diligenter eum Dominus [h. Et vocavit nomen Domini propter Dominum]. Igitur pugnabat Joab contra Rabbath filium Ammon, et expugnabat urbem regiam. Misitque Joab nuntios ad David, dicens: Dimicavi adversum Rabbath [h. Rabba], et capienda est urbs Aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, et obside civitatem, et cape eam: ne cum a me vastata fuerit urbs, nomini meo ascribatur victoria. Congregavit itaque David omnem populum, et profectus est adversum Rabbath: Cumque dimicasset, cepit eam. Et tulit diadema regis eorum [h. Melchom, quod interpretatur, rex eorum] de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, et impositum est super caput David. Sed et prædam civitatis asportavit multam valde: populum quoque ejus adducens serravit et circumegit super eos ferrata carpenta; divisitque cultris, et traduxit in typo laterum: sic fecit universis civitatibus filiorum Ammon. Et reversus est David, et omnis exercitus in Jerusalem.

^a Cod. Veronens. audisset, Hebraeo propior impressa est lectio.

^b Idem ms., et riret: Hebraice etiam est γῆ. Paulo quoque post, jejunio pro jejunem, pressius Hebraeo, et reliquis textibus.

^c In Hebraeo רַבָּת; præfert Veronens. ms. Rabbath.

^d Multæ occurunt hoc loco variantes lectiones in mss. libris. Canon legit ut nos edidimus: Regius autem codex cum Corbeiensi uno n. 23, et altero S. Germani n. 5: Factum est autem post hæc, ut Absalom filio David esset soror speciosissima, vocabulo Thamar; adamaretque eam Amnon filius David, et diligenter valde; ita ut ægrotaret propter amorem ejus. Ita fere LXX interpres, et sic Hebr. Major S. Germani, n. 11, emidem sensum expressit, sed alii verbis: Factum est autem post hæc, ut Absalom filius David haberet sororem speciosissimam, vocabulo Thamar; adamaretque eam Amnon filius David, et diligenter eam

[T. CIX. Cap. XIII.]^d Factum est autem post hæc, ut Absalom filii David sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David, et deperiret propter eam, ita ut ægrotaret propter amorem ejus: quia cum esset virgo, difficile erat videbatur ut quidpiam in honeste ageret cum ea. Erat autem Amnonis amicus, nomine Jonabab, filius Semmae [Ms. Seminal] fratris David, vir prudens valde. Qui dixit ad eum: Quare sic attenuaris macie, fili regis, per singulos dies: cur non indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar sororem Absalon fratri mei amo. Cui respondit Jonabab: Cuba super lectulum tuum, et languorem simul: cumque venerit pater tuus ut visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum [h. panem], et faciat pulmentum ut comedam de manu ejus. Accubuit itaque Amnon, et quasi ægrotare coepit: cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obseero, Thamar, soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, et cibum capiam de manu ejus. Misit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratri tui, et fac ei pulmentum. Venitque Thamar in domum Amnon fratri sui: ille autem jacebat: quæ tollens farinam [h. conspersam farinam] commisicuit: et liquefaciens, in oculis ejus coxit sorbitiunculas. Tollensque quod coxerat, effudit, et posuit coram eo, et noluit comedere: dixitque Amnon: Egitte universos foras a me. Cumque ejecissent omnes, dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclave, ut vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, et intulit ad Amnon fratre suum in conclave. Cumque obtulisset ei [Ms. tacet ei] cibum, apprehendit eam, et ait: Veni, cuba mecum, soror mea. Quæ respondit ei: Noli, frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel; noli facere stultitiam hanc. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, et tu eris quasi unus de insipientibus in Israel: quin potius loquere ad regem, et non negabit me tibi. Noluit autem acquiescere precibus ejus, sed prævalens viribus oppressit eam, et cubavit cum illa. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita ut majus esset odium quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. [T. CX.] Dixitque ei Amnon: Surge, vade. Quæ respondit ei: Majus est hoc malum,

ralde: ita ut, etc. Colbertinæ bibliothecæ duo, et S. Germani alter legunt juxta Vulgatam Latinam versionem nostram, hoc solum excepto, et deperire in eam valde, pro deperire eam valde. Denique San-Germanensis noster, n. 7, legit in sacro contextu, et diligenter eam valde; in margine vero, vel deperire in eam. His addendis Corbeiensis major, n. 1, solus puram exhibet lectionem Vulgatæ: nam qui superest ex undecim mss. codicibus, quos in hoc opere contulimus, hanc diversam ab aliis retinet lectionem, et deperire pro ea valde. Phrasis isthæc, deperire eam, vel, deperire in eam, minime insolens est apud Hieronymum, ut suis locis notabimus. MART.

^e Cum Vulgatis Veronens. quoque ms., et deperire eam valde. Hebraica phrasis longius a Latina ahuidit.

^f Tacet Veron. ei. Hebraeus nomen repetit רַבָּת.

^g Idem tacet hic foras, ferme concinnius, Hebr. רַבָּת, quod est ad verbum, desuper a me.

quod nunc agis adversum me, quam quod ante fecisti, expellens^a. Et noluit audire eam : sed vocato puerō, qui ministrabat ei, dixit : Ejice hanc a me foras, et claudo ostium post eam. Quæ induta erat talari tunica : hujuscemodi enim filiae regis virgines vestibus utebantur. Ejecit itaque eam minister illius foras : clausitque foras post eam. Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens et clamans. Dixit autem ei Absalom frater suus : Num Amnon [hic h. Amnon, quod interpretatur exsp... in aliis autem Amnon quod interpretatur fidelissimus] frater tuus concubuit tecum? sed nunc, soror, tace, frater tuus est : neque affligas cor tuum pro hac re [h. non ponas hanc rem in corde tuo]. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. Cum audisset autem rex David verba haec, contristatus [h. iratus] est valde^b. Porro non est locutus Absalom ad Amnon nec malum nec bonum : oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar sororem suam [Ms. ejus]. Factum est autem post tempus biennii, ut tenderentur oves Absalom in Beal-Asor, quæ est juxta Ephraim : et vocavit Absalom omnes filios regis, venitque ad regem, et ait ad eum : Ecce tendentur oves servi tui : veniat, oro, rex cum servis suis ad servum suum. Dixitque rex ad Absalom : Noli, fili mi, noli rogare ut veniamus omnes, et gravemus te. Cum autem cogeret eum, et noluisse ire, benedixit ei. Et ait Absalom : Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus : dixitque ad eum rex : Non est necesse ut vadat tecum [h. Cur ibit tecum?]. Coegit itaque eum Absalom, et dimisit [h. misit] cum eo Amnon et universos filios regis^c. Præcepérat autem Absalom pueris suis, dicens : Observate cum temulentus fuerit Amnon vino, et dixerit vobis : Percutite eum, et interficite : nolite timere ; ego enim sum qui^d præcipio vobis : roboramini, et estote viri fortes [h. viri fortitudinis]. [T. CXI.] Fecerunt ergo pueri Absalom adversum Amnon, sicut præcepérat eis [h. non habet, eis] Absalom. Surgentesque omnes filii regis ascenderunt singuli mulas suas [h. mulos, suos], et fugerunt. Cumque adhuc pergerent in itinere, fama pervenit ad David, dicens : Percussit Absalom omnes filios regis, et non remansit ex eis saltem unus. Surrexit itaque rex, et scidit vestimenta sua, et cedidit super terram : et omnes servi ipsius, qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. Respondens autem Jonadab filius Semmae [Ms. Semmai] fratris David, dixit : Ne testimet dominus meus rex, quod omnes pueri filii regis occisi sint : Amnon solus mortuus est,

A quoniam in ore Absalom erat positus, ex die qua oppressit Thamar sororem eius. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens : Omnes filii regis occisi sunt : quoniam Amnon solus mortuus est. Fugit autem Absalom : et levavit puer speculator oculos suos, et aspexit : et ecce populus multus veniebat per iter devium ex latere montis. Dixit autem Jonadab ad regem : Ecce filii regis adsunt : juxta verbum servi tui sic factum est. Cumque cessasset loqui, apparuerunt et filii regis : et intrantes levaverunt vocem suum, et fleverunt : sed et rex et omnes servi eius fleverunt ploratu magno nimis. Porro Absalom fugiens, abiit ad Tholomai [h. Thalmi] filium Amiad [Ms. Amiur] regem Gessur. Luxit ergo David filium suum cunctis diebus. Absalom autem cum fugisset, et venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis. Cessavitque David rex persecuti [h. exire post] Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

[T. CXII, Cap. XIV.] Intelligens autem Joab filius Sarviae quod cor regis versum esset ad Absalom, misit Thecuam, et tulit inde mulierem sapientem; dixitque ad eam : Luge te simula, et induere ueste lugubri, ne ungaris oleo; ut sis quasi mulier plurimo jam tempore lugens mortuum : et ingredieris ad regem, et loqueris ad eum sermones hujuscemodi. Posuit ergo Joab verba in ore ejus. Itaque cum ingressa fuisse mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, et adoravit [h. cecidit super faciem suam in terram, et adoravit], et dixit : Serva me, rex. Et ait ad eam rex : Quid cause habes? Quæ respondit : Heu, mulier vidua ego sum : mortuus est enim vir meus. Et ancillæ tue erant duo filii, qui rixati sunt adversum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset : et percussit alter alterum, et interfecit eum. Et erce consurgens universa cognatio adversum ancillam tuam, dicit : Trade eum, qui percussit fratrem suum, et occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit, et deleamus heredem : et querunt extingue scintillam meam, quæ relicta est, ut non supersit viro meo nomen, et reliquæ super terram [h. super faciem terræ]. Et ait rex ad mulierem : Vade in domum tuam, et ego jubebo pro te. Dixitque mulier Thecuitis ad regem : In me, domine mi rex [Vulg. addunt sit]^e, iniqüitas, et in domum patris mei : rex autem et thronus ejus sit innocens. Et ait rex : Qui contradixerit [h. Qui locutus fuerit] tibi, adduc eum ad me, et ultra non addet ut tangat te. Quæ ait : Recordetur rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad ulciscendum et nequaquam interficiant [Ms. interficient] filium meum. Qui ait : Vivit Dominus, quia non

^a Addit nunc cum Vulg. idem ms. me, ad Hebr. יְהִי־בָּרַךְ.

^b Vulgati addunt, et noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei : quæ ignorant cum Hebreus textus, tum Hieronymianæ versionis mss.

^c Iterum Vulgati addunt, Feceratque Absalon convivium quasi convitum regis : quæ frustra in Hebreo

queras, aut in Hieronymianis mss.

^d Cod. Veronens., qui præcepit : rectius ad Hebr. יְהִי־בָּרַךְ.

^e Neque Hebreus, neque Veronens. ms. habent hic Rex.

^f Quid de ista persecutionis cessatione se intendit, vide, si volueris, Traditiones Hebraicas falsi Hieronymi in Regum libros. MART.

cadet de capillis filii tui super terram. Dixit ergo mulier : Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait : Loquere. Dixitque mulier Quare cogitasti istiusmodi rem contra populum Dei, et locutus est rex verbum istud, ut peccet, et non reducat ejectum suum? Omnes morimur, et quasi aquae dilabimur in terram, quæ non revertuntur [Ms. revertantur] : nec vult Deus perire animam, sed retractat, cogitans ne penitus pereat qui abjectus est. Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsente populo. Et dixit ancilla tua : Loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillæ suæ. Et audivit rex, ut liberaret ancillam suam de manu omnium [h. viri], qui volebant de hæreditate Dei delere [h. disperdere] me, et nullum meum simul. Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei regis quasi sacrificium [h. quasi in requiem]. Sicut enim angelus Dei, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur [h. ut audiat bonum et malum] : unde et Dominus Deus tuus [h. et Dominus] est tecum. Et respondens rex, dixit ad mulierem : Ne abscondas a me verbum, quod te interrogo. Dixitque mulier : Loquere, domine mi rex. Et ait rex : Numquid manus Joab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, et ait : Per salutem animæ tuæ [h. vitæ tuæ], domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est, ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex : servus enim tuus Joab, ipse præcepit mihi, et ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. Ut verterem figuram sermonis hujus, servus tuus Joab præcepit istud [h. fecit istud] : tu autem, domine mi, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. [T. CXIII.] Et ait rex ad Joab : Ecce placatus fœci verbum tuum [h. verbum hoc] : vade ergo, et revoca puerum Absalom. Cadensque Joab super faciem suam in terram, adoravit et benedixit regi, et dixit Joab : Hodie intellexit servus tuus, quia inventi gratiam in oculis tuis, domine mi rex : fecisti enim sermonem servi tui. Surrexit ergo Joab et abiit in Gessur, et ad-

^a Hic vero addit Rex Veronens. ms. rectissime cum Hebræo texu et Vulgatis.

^b Memorabilis locus propter additamentum quoddam LXX interpr. qui post hæc verba *elegantis formæ*, subiungunt con-equenter : *Hæc fuit in matrimonio Roboam filii Salomonis, et peperit ei Abiam.* Ea quoque leguntur in aliquot mss. codicibus Latinis, et *integra supersunt adhuc in Canone Heb. veritatis, sed transversa linea jugulantur tamquam adulterina, atque adscita de Græcis exemplaribus.* Ceterum in his verbis inextricabile pondus exsurgit numero vindicti interpretationis Græcorum Senioriorum Septuaginta : nam inspecta diligenter Regum historia, supputatisque Absalom patris Thamar annis, Salomonis quoque, Roboami, et Abiæ juxta computacionem ejusdem vindictis ac restitutoris antiquorum temporum, qui incunctanter docet c. 10 novæ hujus restorationis, Salomonem anno ætatis suæ quinquagesimo tertio genuisse Roboam ex Ammonite; necesse est Thamar filiam Absalom matrinonio junctam fuisse cum Roboam, cum jam ipsa attigisset ann. ætatis plus minus nonagesimum. Quod certe ita credi ridiculum esset, meo quidem judicio, et ni-

A duxit Absalom in Jerusalem. Dixit autem : ^a Reveratur in dominum suam, et faciem meam non videat. Reversus est itaque Absalom in domum suam, et faciem regis non vidit. Porro sicut Absalom vir non erat pulcher in omni Israel, et [h. non habet] decorus nimis, a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur [h. Et quando tondebatur caput ejus (statuto autem tempore tondebatur)], quia gravabat eum crearies), ponderabat capillos capitum ducentis siclis pondere publico [h. regio]. Nati sunt autem Absalom filii tres, et filia una nomine Thamar, elegantis formæ, ^b mansilque Absalom in Jerusalem duobus annis, et faciem regis non vidit. [T. CXIV.] Misit itaque ad Joab, ut mitteret eum ad regem, qui noluit venire ad eum. Cumque secundo misisset, et ille noluissest venire ^c ad eum, dixit servis suis : Scitis agrum Joab juxta agrum meum, habentem messem hordei : ite igitur, et succendite eum igni. Succenderunt ergo servi Absalom segetem [h. agrum] igni. ^d Surrexitque Joab, et venit ad Absalom in domum ejus, et dixit : Quare succenderunt servi tui segetem meam [h. agrum meum] igni? Et respondit Absalom ad Joab : Misi ad te obsecrans, ut venires ad me, et mitterem te ad regem, et [Ms. ut] diceres ei : Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse : obsecro ergo, ut videam faciem regis [h. et nunc videam faciem regis] : quod si memor est iniquitatis meæ [h. non habet, meæ], interficiat me. Ingressus Joab ad regem, nuntiavit ei : vocatusque Absalom intravit ad regem [h. In terram ad facies regis], et adoravit super faciem terræ coram eo : osculatusque est rex Absalom.

[Cap. XV.] Igitur post hæc fecit sibi Absalom currum, et equites, et quinquaginta viros qui præcederent eum [h. ante eum currebant]. Et mane consurgens Absalom, stabat juxta introitum portæ ^e in via, et omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis judicium, vocabat Absalom ad se, et dicebat : De qua civitate es tu? Qui respondens aiebat :

mis portentosum in uxore Roboam : quia hoc fuit Saræ singulare privilegium, ut nonagenaria pareret. At non est præsentis loci disceptatio isthæc chronologica, quam alibi, adjuvante Deo, agitatur sum : monendum tamen erat lector studiosus ex hoc loco indissolubilem nasci quæstionem apud eos, qui præter divinarum Scripturarum auctoritatem asserere non verentur, Salomonem regnasse totis annis octoginta ; etsi, conceptis verbis, Scriptores sacri voluminum Regum et Paralipomenon contrarium testentur. MART.

— Ms. Veron., *elegant formæ*. In aliquot mss. Martian. subiunctum hic reperit illud Græcorum additamentum : *Hæc fuit in matrimonio Roboam filii Salomonis, et peperit ei Abiam* : quod nullius ferme est auctoritatis.

^e Vocabas ad eum, plane cum Hebræo exemplari ms. quoque Veronens. omitti.

^d Addunt Vulgati : Et venientes servi Job, scisis vestibus suis, dixerunt : Succenderunt servi Absalom partem agri igni, quæ miss. Hieronymiani juxta Hebraicum textum nesciunt.

^e Cum Vulgatis Veronens. ms. facet in via. Hebraica phrasis est : Stabat super manum via portæ.

Ex una tribu Israel ego sum [h. non habet] servus tuus. Respondebatque ei Absalom : Videntur mihi sermones tui boni et justi. Sed non est qui te audiat constitutus a rege. Dicebatque Absalom : Quis me constitutus judicem super terram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, et juste judicem? Sed et cum accederet ad eum homo [h. vir] ut salutaret illum, extendebat manum suam, et apprehendens, osculabatur eum. Faciebatque hoc omni Israel, qui veniebat ad judicium, ut audiretur a rege, et sollicitabat corda virorum Israel. [T. CXV.] Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem [Vulg. addunt David] : Vadam, et reddam vota mea quae vovi Domino in Hebron. Vovens enim vovit servus tuus, cum b esset in Gessur Syriæ, dicens : Si reduxerit me Dominus in Jerusalem, sacrificabo [h. serviam] Domino. Dixitque ei rex c David : Wade in pace. Et surrexit, et abiit in Hebron. Misit autem Absalom exploratores in universas tribus Israel, dicens : Statim ut audieritis clangorem buccinae, dicite : Regnavit Absalom in Hebron. Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Jerusalem vocati, euntes simplici corde, et causam penitus ignorantes. Accersivit quoque Absalom Ahitophel Giloniten consiliarium David, de civitate sua Gilo, cum immolaret victimas. Et facta est conjuratio valida, populusque

* Magnam habent hic loci numerorum dissonantiam non solum mss. libri, sed editiones etiam Bibliorum Sixti ac Clementis. Manuscripti tres codices Corbeiensis vetustissimi et optimæ notæ legebant olim, post quadraginta autem annos, quod emendatores mutarunt in quatuor, vel in duos etiam annos. Regius codex, n. 3563, et major S. Germani, n. 5, ante emendationem quinque annos, nunc autem quatuor habent. In Cau. Heb. verit. ex quatuor vel quinque primæ manus, quadraginta posterior fecit. Collerinus, n. 181, retinet ab initio, quadraginta : sed Anticensis item Collerinus cum tribus aliis nostris S. Germani a Pratis, quatuor habet, non quadraginta. Porro Bibliorum Romanæ correctiones docent abiectios numeros et quatuor et quinque et sex, licet quatuor non caret sua probabilitate : addo et auctoritate, quia quatuor similiter legimus apud Syrum et Arabem interpres. Eamque lectionem probat eruditus Grotius dicens : Haud dubius hic error scripturæ additis ad vocem עֲדָב litteris duabus. Quatuor enim intercessisse dixit Josephus, nec aliter Theodor. tus. Et hoc verum esse res ipsa loquitur. Verum enimvero contrarium docuit suppositus Hieronymus libro Traditionum Hebraicarum in II lib. Regum : Care, lector, inquit, plerosque madosos codices, in quibus scriptum inventur, post quatuor, non post quadraginta annos : in veracioribus vero codicibus, et in Hebraica veritate, non quatuor, sed quadraginta scribuntur anni. Si vero contentiosus quis evosdem quatuor annos astruere voluerit ab eo tempore quo Absalom Amnon fratrem suum interfecit, usque ad illud tempus quo patri dixit : Vadam et reddam vota mea, quæ vori Domino in Hebron : perspicue se errare, si diligenter perscrutatus fuerit, inveniet : cum utique Absalom, interfecto Amnon, in Gessur apud Tholmai regem tribus annis, et in Jerusalem inde revocatus, non viso patre, duobus moratus fuerit annis, et sexto anno faciem patris viderit, et contra eum perduellionem præparaverit, etc. A quo autem computentur illi quadraginta anni, vide apud euudem scriptorem, et apud criticos sacros. MART.

—Verouens, mss. pro quadraginta, habet quatuor :

A concurrens augebatur cum Absalom. Venit igitur nuntius ad David, dicens : Toto corde universus Israel d sequitur Absalom. [T. CXVI.] Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Jerusalem : Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium a facie Absalom : festinate egredi, ne forte veniens occupet nos et impellat super nos ruinam [h. malum], et percutiat civitatem in ore gladii. Dixeruntque servi regis ad eum : Omnia quæcumque præceperit [h. elegerit] dominus noster rex, libenter exsequemur [Ms. exsequimur] servi tui. Egressus est ergo rex, et universa domus ejus, pedibus suis, et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. Egressusque rex et omnis [h. omnis populus] Israel, pedibus suis stetit procul a domo, et universi servi ejus ambulabant juxta eum, et legiones [b. non habet legiones] Cherethi et Phelethi, et omnes Getthæci, et sexcenti viri, qui secuti eum, fuerant pedites de Geil, præcedebant regem. Dixit autem rex ad Ethai Getthæcum : Cur venis nobiscum ? revertere, et habita cum rege, quia peregrinus es, et egressus es de loco tuo : heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi ? ego autem vadam quo iturus sum : revertere et reduc tecum fratres tuos, quoniam ostendisti gratiam et fidem [h. ostendisti misericordiam et veritatem]. Et respondit Ethai regi

C quam lectionem et vetustiores Martianæ codices præferunt, et quamquam ab Hebraico dissentiat, scitum tamen probari magis, ipsique præferri Hebraeo textui, qui doctissimis criticis corruptus videtur hic loci, additis ad vocem עֲדָב, duabus litteris ו ו : nam et Hebraeos codices facilis corrupti potuisse ea in voce, perspicuum est. Nos illud urgemos magis cum Luca Brugensi, quidquid auctori Quæstionum Hebraicarum in libros Regum videatur, quod si anni quatuor scribantur, constet satis initium eorum duendum a reconciliacione patris, hoc est ab admissione Absalonis in Jerusalem, aut, quod duobus annis posterior est, ad videndum patris faciem. Si vero quadraginta, unde sint numerandi commode inveniri non possit. Adhæc, et Josephi lib. VII. Antiquit. cap. 9, et Theodoretum Quæst. 28, quatuor dumtaxat suppature : non adeo, quod Hebraici exemplaris vitium spectat, dissimilamus Coisliniani codicis 2 apud Montfauconium notatum : ἐν τῷ Ἐξαπλῷ Τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρα πάσσων, τὸ δὲ τῷ Ἐβραιῷ Ἀρβαριέμ. In Hexaplo, quadraginta jacet apud omnes, in Hebraeo autem Arbaim.

b Pressius Hebraeo יְהִיבָשׁ, in manendo me. Cod. Veronens., cum essem.

c Rursus cum Hebraeo ms. Veronens. David nomen hic facit.

D d Idem ms. sequebatur Absalom. Hebr. ad verbum, sicut post Absalom.

e Addunt Vulgati, pugnatores validi, quæ verba textus et Hieronymianam scilicet ac veterem, quæ Itala dicebatur. Nos unam edidimus soni Hebraeo respondentem MART.

—Interserunt Vulgati, et Dominus faciet tecum misericordiam et veritatem : quæ eadem habetur sub aliis verbis cum subsequenti sententia, quoniam ostendisti gratiam et fidem. Pro his omnibus duo hæc tantum verba in Hebraeo sunt textu, תְּמִיתַתְּנֵת, mi-

dicens : Vivit Dominus, et vivat [Ms. vivit] dominus natus meus rex : quoniam in quocumque loco fueris, domine mi rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. Et ait David Ethai : Veni, et transi. Et transiit Ethai Gettæus, et omnes viri qui cum eo erant, et reliqua multitudo. Omnesque flebant [h. omnisque terra flebat] voce magna, et universus populus transibat : rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, et cunctus populus incedebat contra viam, quæ respicit ad desertum. Venit autem et Sadoc [h. etiam et Sadoc] a sacerdos, et universi levite cum eo portantes arcam foederis Dei, et deposuerunt arcam Dei : ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de civitate. Et dixit rex ad Sadoc : Reporta arcam Dei in urbem : si invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, et ostendet mihi eam, et tabernaculum suum [h. et glorificabo eum]. Si autem dixerit ^b mihi : Non places : præsto sum, faciat mihi [Vulg. taceat mihi] quod bonum est coram se [h. quod bonum est in oculis ejus]. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem : O videns revertere [h. Si videtur tibi, revertere] in civitatem in pace : ^c Ahimaas filius tuus, et Jonathan filius Abiathar, hi duo filii vestri, sint vobiscum. Ecce ego abscondar [h. morabor] in campestribus deserti, donec veniat sermo a vobis indicans mihi. Reportaverunt igitur Sadoc et Abiathar arcam Dei in Jerusalem, et manserunt ibi. Porro David ascendebat clivum olivarum, ascendens et flens, et operto capite et nudis pedibus incedens; sed et omnis populus, qui erat cum eo, operto capite, ascendebat plorans. Nuntiatum est autem David, quod et Ahitophel esset in conjuratione [h. rebellione] cum Absalom, dixitque David : Infatua, queso, consilium Ahitophel, Domine. Cumque ascenderet David summitatem montis, in quo adoratus erat Deum, ecce occurrit ei Husai Arachites, scissa ueste [h. tunica], et terra pleno [h. sparso] capite. [T. CXVII.] Et dixit ei David : Si veneris tecum, eris mihi oneri : sin autem in civitatem revertaris, et dixeris, Absalom : Servus tuus sum ego [Ms. et Vulg. taceat ego], rex : sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus : dissipabis consilium Ahitophel. Habes autem tecum Sadoc et Abiathar sacerdotes, et omne verbum quocumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc et Abiathar sacerdotibus. Sunt autem cum

sericordia et veritas : quæ superiori proxime ^a, tecum, juncta, bene optantis sensu proferuntur : *Tecum misericordia et veritas* : sive quod idem esse juxta Hebraicam phrasim non diffiteor : *Tecum gratia et fides*. Porro impressa sententia unice habetur pro Hieronymiana, quod concise magis Hebraicum referat, sitque longe emendatorum exemplarium. Adeo rectius legerit Veronens. ms. in quo ipsum desideratur adverbium *quoniam*, quod et scholiastæ probatur.

^a Verius cum Hebreo textu nomen *sacerdos* Veronens. ms. hic tacet.

^b Iterum adamassum Hebrei textus hic tacet Veronens ms. mihi.

A eis duo filii corum, Ahimaas [Vulg. ad. filius], Sadoc et Jonathan, Abiathar : et mittetis per eos [h. per manus eorum] ad me omne verbum quod audieritis. Veniente ergo Husai amico David in civitatem, Absalom quoque ingressus est Jerusalem.

[Cap. XVI.] Cumque David transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphibosei in occursum ejus, cum duobus asinis, qui onusti erant ducentis panibus, et centum alligaturis uvæ passæ [h. et centum passis], et centum massis palatharum, et utribus vini [h. amphora vini]. Et dixit rex Siba : Quid sibi volunt hæc? Responditque Siba : Asini, domesticis regis ut sedeant, et panes et palathæ, ad vescendum pueris : ^d vinum autem, ut bibat si quis defecerit in deserto. Et ait rex : Ubi est filius domini tui? Responditque Siba regi : Remansit [h. Ecce sedet] in Jerusalem, dicens : Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. Et ait rex Siba : Tua sint omnia quæ fuerunt Miphibosei. Dixitque Siba : Oro ^e, inveniam gratiam coram te [h. in oculis tuis], domine mi rex. [T. CXVIII.] Venit ergo rex David usque Bahurim, et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebat egrediens, et maledicebat, mittebatque lapides contra David et contra universos servos regis David : omnis autem populus, et universi bellatores, a dextro et a sinistro latere regis incedebant. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret ^f : Egredere, vir sanguinum, et vir Belial. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul : quoniam invassisisti regnum pro eo, et dedit Dominus regnum in manu Absalom filii tui : et ecce premunt te mala tua [h. Et ecce tu in malo tuo], quoniam vir sanguinum es. Dixit autem Abisai filius Sarvæ, regi : Quare maledicit canis hic ^g moriturus [h. mortuus] domino meo regi? vadam, et amputabo caput ejus. Et ait rex : Quid mihi et vobis, filii Sarvæ? dimittite eum, ^h ut maledicat : Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David : et quis est qui audeat dicere [h. et quis dicet], quare sic fecerit? Et ait rex Abisai, et universis servis suis : Ecce filius meus, qui egressus de utero meo [de visceribus meis], querit animam meam : quanto magis nunc filius Iesmini? dimitte eum ut [Ms. dimitte, ut], maledicat juxta præceptum Domini : si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi [Vulg. addunt Dominus] bonum pro maledictione hac hodierna. Ambu-

^c Idem ms. Achimaas. Hebraice quoque est γεννητὴν. Mox voculam *hi* omittit, quam et Hebreus nescit.

^d Ms. Veronens. cum Vulgatis addit *tuis*.

^e Pressius Hebreo idem ms., *Adoro*.

^f Addit idem ms. cum Vulgatis, *regi*, pro quo in Hebreo est *ei* : mox quoque idem ms. *Reddet* pro *Reddidit*.

^g Quod scholiastes annotat, *mortuus*, et Hebreus præfert et Veronens. ms., denum et Vulgati libri.

^h In Veronens. ms. ut vacat : in Hebreo autem et proximum comma dimittet *eum*, desiderantur, et facile additum *hic* est ex Graeco, ἀπέτι τὸν τρόπον.

labat itaque David et socii ejus per viam *cum eo* [h. non habet]. Semei autem per jugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens et mittens lapides adversum eum, terramque spargens. Venit itaque rex, et universus populus *cum eo* lassus, et refocillatus ^a est ibi. Absalom autem et omnis populus Israel ingressi sunt Jerusalem, sed et Ahitophel cum eo. Cum autem venisset Husai Arachites amicus David ad Absalom, locutus est ad eum : Salve, rex, salve, rex [h. Vivat rex, vivat rex]. Ad quem Absalom, huc est, inquit, gratia [h. misericordia] tua ad amicum tuum? quare non ivisti cum amico tuo? Responditque Husai ad Absalom : Nequamquam, quia illius ero, quem elegit Dominus, et omnis hic populus, et universus Israel, et cum comanebo. Sed, ut et hoc inferam, cui ego [Vulg. ergo] servitus sum? nonne filio regis? sicut parui patri tuo, sic parebo et tibi. [T. CXIX.] Dicit autem Absalom ad Ahitophel : Inite consilium quid agere debeamus. Et ait Ahitophel ad Absalom : Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum : ut cum audierit omnis Israel quod sedaveris patrem tuum, roborentur manus eorum tecum. Teterunt igitur Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel. Consilium autem Ahitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consulteret Deum : sic erat omne consilium Ahitophel, et cum esset cum David, et cum esset cum Absalom.

[T. CXX, Cap. XVII.] Dicit igitur Ahitophel ad Absalom : Eligam mihi [h. nunc] duodecim milia virorum, et consurgens persecuar David hac nocte. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, et solutis manibus) percutiam eum : cumque fugerit omnis populus, qui cum ei est, percutiam regem desolatum. Et reducam universum populum, quomodo omnes ^b reverti solet : unum enim virum tu quæreris, et omnis populus erit in pace. Placuitque sermo ejus Absalom, et cunctis majoribus natu Israel. Ait autem Absalom : vocate et Husai Arachitem, et audiamus quid etiam ipse dicat. Cumque venisset Husai ad Absalom, ait Absalom ad eum : Hujuscemodi sermonem [Ms. addit quem] locutus est Ahitophel : facere debemus an non? quod das consilium? Et dixit Husai ad Absalom : Non bonum consilium, quod dedit Ahitophel hac vice. Et rursum intulit Husai : Tu nosti patrem tuum, et viros qui cum eo sunt, esse fortissimos et amaro animo, veluti si ursa, rapitis catulis, in saltu saeviat : sed et pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. Forsitan nunc latitat in soveis, aut in uno, quo voluerit, loco : et cum ceciderit unus quilibet in principio, au-

A diet quicunque audierit, et dicet : Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. Et fortissimus [h.] ipse, ^c cuius cor est quasi leonis, pavore solvetur : scit enim omnis Israel, fortem esse patrem tuum, et robustos omnes qui cum eo sunt. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium : ut [Ms. et Vulg. tacent ut] congetetur ad te universus Israel, a Dan usque Ber Sabee, quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum. Et irruemus super eum in quocunque loco fuerit ventus, et operiemus eum, sicut ut cadere solet ros super terram, et non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem. Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam (*id est David*) in torrentem, ut non reperiatur ne calculus quidem ex ea. Dixitque Absalom, ^d et omnes viri Israel : Melius est consilium Husai Arachite consilio Ahitophel. Domini autem natu dissipatum est consilium Ahitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom malum. Et ait Husai Sadoc et Abiaithar sacerdotibus : Hoc et hoc modo consilium dedit Ahitophel Absalom, et senioribus Israel, et ego tale et tale dedi consilium. Nunc ergo mitite cito, et nuntiate David, dicentes : Ne moremisi [h. Ne permaneas] nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere : ne forte absorbeatur rex, et omnis populus qui cum eo est. Jonathan autem et Ahimaas [Ms. Achimaas] stabant juxta fontem Rogel : abiit ancilla et nuntiavit eis, et illi profecti sunt, ut referrent ad regem David nuntium : non enim poterant videri, aut introire civitatem. Videlicet autem eos quidam puer, et indicavit Absalon : illi vero concito gradu ingressi sunt domum cujusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, et descenderunt in eum. Tulit autem mulier, et expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas, et sic res latuit. Cumque venissent servi Absalom ad mulierem in domum, dixerunt : Ubi est Ahimaas et Jonathan? Et respondit eis mulier : Transierunt [Vulg. ad. festinanter], gustata paululum aqua. At hi qui quærebant cum non reperirent, reversi sunt Jerusalem. Cumque abiissent, ascenderunt illi de puto, et pergentes nuntiaverunt regi David, atque dixerunt : Surgite, et transite cito fluvium [h. aquam], quoniam hujuscemodi dedit consilium contra vos Ahitophel. Surrexit ergo David, et omnis populus qui erat cum eo, et transierunt Jordarem, donec dilucesceret, et ne unus quidem residuus fuit, qui non transisset fluvium [h. Jordanem]. [T. CXXI.] Porro Ahitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum et surrexit et abiit in domum suam et in civitatem suam, et disposita domo sua, suspendio interiit, et sepultus

homo reverti solet.

^c Hebreus habet et ipse quoque, וְאַתָּה. Postremam vocalam quoque Veronens. ms. habet pro ipse. Mox autem plus habet omnis populus Israel, etc.

^d Ms. Veronens. Omnis vir, pressius Hebreo.

^a Pluriunt numero habet Veronens. ms. refocillati sunt, magis ad Græcum, et cum Vulgatis.

^b Verius in Veronens. ms., omnis reverti solet, juxta Hebreum, quemadmodum et Eparnothotes apud Lucam Brugensem legendum monet, et melioris notæ codices præferunt. Vulgati, quomodo unus

est in sepulcro patris sui. ^a David autem venit in Castra [h. Mahnaim], et Absalom transivit Jordanelm, ipse et omnes ^b viri Israel cum eo. Amasai vero constituit Absalom pro Joab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Jetra de Jezreli [h. Israelites, Ms. hiereli], qui ingressus est ad Abigail [b. Abigail] filiam Naas, sororem Sarvæ, quæ fuit mater Joab [h. matrem Joab]. Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. Cumque venisset David in Castra [h. Mahnaim], Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, et Machir filius Ammiel de Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim, obtulerunt ei stratoria, et tapetia, et vasa fletilia, frumentum, et hordeum, et farinam, et polentiam, et fabam, et lentem, frixum cicer [h. non habet, frixum cicer, sed polentam], et mel, et butyrum, oves, et pingues vitulos. Dederuntque David, et populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspiciati enim sunt populum fame et siti fatigari in deserto.

[T. CXXII, Cap. XVIII.] Igitur considerato [h. dinumerato] David populo suo, constituit super eos tribunos, et centuriones, et dedit populi tertiam partem sub manu Joab, et tertiam partem sub manu Abizai filii Sarvæ fratris Joab, et tertiam partem [Ms. facet partem] sub manu Ethai, qui erat de Geth: dixitque rex ad populum: Egregiar et ego vobiscum. Et respondit populus: Non exhibis: sive enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit, sive media pars ceciderit e nobis, non satis curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius est igitur ut sis nobis in urbe præsidio. Ad quos rex ait: Quod verbis rectum videtur, hoc faciam. Stetit ergo rex juxta portam: egrediaturque populus per turmas suas, centeni, et milleni. Et præcepit rex Joab, Abisai, et Ethai, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom: Itaque egressus est populus in campum contra Israel, et factum est prælium in saltu Ephraim. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David [h. a servis David], factaque est plaga magna in die illa viginti millium. Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, et multo plures erant quos saltus consumpscrat de populo, quam hi quos voraverat gladius in die illo. [T. CXXIII.] Accidit autem ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum et magnam, adhæsit caput ejus querui, et illo suspenso inter cœlum et terram,

^a Prudenter monuit nos S. Hieronymus libro Quæstionum Hebraicarum In Genesim, sæpe in Scriptura nomen Castra locum significare, non exercitum: cum enim de Angelis, qui occurrerunt Jacob, dissereret, bæc a nobis observari voluit. Ubi hic Castra posita sunt, in Hebreo habet Mahnaim: ut sciamus, si quando interpretatum in alio loco ponitur, quem locum significet. De eodem quoque loco ita disputat falsus Hieronymus in suis Traditionibus Hebraicis ad librum secundum Regum: David autem,

A mulus, cui insederat, pertransivit. Videl autem hoc quispiam, et nuntiavit Joab, dicens: Vidi Absalom pendere de queru. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, et ego dedissem tibi decem argenti siclos [h. decem argenteis], et unum balteum? Qui dixit ad Joab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequam mitterem manum meam in filium regis: audiens enim nobis, præcepit rex tibi, et Abisai, et Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom. Sed et si [Ms. sed si] fecissem contra animam meam audacter, nequam hoc regem latere potuisset, et tu stares ex adverso. Et ait Joab: Non sicut tu [Ms. tac. tu] vis, sed aggrediar eum corante. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, et infixit eas in corde Absalom: cumque adhuc palpitaret [h. cum adhuc viveret] bærens in queru, cucurrent decem juvenes armigeri [h. et cucurrerunt decem pueri] Joab, et percutientes interficerunt eum. Cecinit autem Joab buccina, et retinuit populum, ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multititudini [h. populo]. Et tulerunt Absalom, et procerunt eum in saltu [Ms. saltum], in foveam grandem, et comportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua. Perro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viveret, titulum qui est in valle regis: dixerat enim: Non habeo filium, et hoc erit monumentum nominis mei. Vocavitque titulum nomine suo, et appellatur Manus Absalom, usque in diem hanc. Ahimaas autem filius Sadoc, ait: Curram, et nuntiabo regi, quia judicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum ejus. Ad quem Joab dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia: hodie nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus. Et ait Joab Chusi: Vade, et nuntia regi quæ vidisti. Adoravit Chusi Joab, et cucurrit. Rursum autem Ahimaas filius Sadoc dixit Joab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusum? Dixitque ei Joab: Quid vis currere, Ali mi? non eris boni nuntii bajulus. Qui respondit: Quid enim si cucurrero? et ait ei [Ms. tac. ei]. Curre. Currens ergo Ahimaas per viam compendii, transivit Chusi. David autem sedebat inter duas: speculator vero, qui erat in fastigio portæ super murum, elevans oculos, vidit hominem currentem solum. Et exclamans indicavit regi, dixitque rex. Si solus est, bonus [h. non habet, bonus] est nuntius in ore ejus. Properante autem illo, et accedente propius, vidi speculator hominem alterum currentem, et vociferans in culmine, ait: Apparet mihi homo et alter

inquit, venit in castra, quæ Mahnam Hebraice leguntur: in quo loco obvii fuerunt angeli Dei Jacob: sicut in Genesi legitur: Et vocabit Jacob nomen loci Mahnaim, id est, Castra. Pulchre igitur hic concordant vetus ac falsus Hieronymus cum scholiaste Canonis Hebraicæ veritatis, quod non fuit tacendum studiosis lectoribus. MART.

^b Idem iterum Hebreo pressius, omnis vir.

^c Tacet Veronens. ms. vocem alter, quæ in Hebreo vacat.

currens solus. Dixitque rex : Et iste bonus [h. non habet bonus] est nuntius [h. Etiam et iste nuntius]. Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Ahimaas filii Sadoc. Et ait rex : Vir bonus est, et nuntium portans bonum, venit. Clamans autem Ahimaas, dixit ad regem : Salve [h. Pax] rex, et adorans regem coram eo [h. Non habet, coram eo] pronus in terram, ait ; Benedictus Dominus Deus tuus [Ms. tac. tuus], qui conclusit homines, qui levaverunt manus suas contra dominum meum regem. Et ait rex : Estne pax pueru Absalom? Dixaque Abimaas : Vidi tumultum magnum, cum mitteret Joab servus tuus, o rex, me servum tuum : nescio aliud [h. quid]. Ad quem rex : Transi, ait, et sta hic. Cumque ille transisset [Ms. transiret], et staret, apparuit Chusi, et veniens ait : Bonum aporto nuntium, domine mi rex : judicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. [T. CXXIV.] Dixit autem rex ad Chusim : Estne pax pueru Absalom? Cui respondens Chusi : Fiant, inquit, sicut puer ^b, inimici domini mei regis, et universi, qui consurgunt adversus eum in malum. Contristatus itaque rex ascendit cœnaculum portæ, et flevit. Et sic loquebatur, vadens : Fili mi Absalom, fili mi Absalom : quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi ^c Absalom !

[Cap. XIX.] Nuntiatum est autem Joab, quod rex fieret, et lugeret filium suum [h. et lugeret super Absalon], et versa est victoria [h. salus] in die illa in luctum omni populo : audivit enim populus in die illa dici : Dolet rex super filio suo. Et declinabat populus in die illa ingredi civitatem, quomodo declinare solet populus versus [Ms. aversus] et fugiens de prælio. [T. CXXV.] Porro rex operuit caput suum, et clamabat voce magna : Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi [Vulg. tac. fili mi]! Ingressus ergo Joab ad regem in domum, dixit : Confudisti hodie vultus omnium servorum tuorum, qui salvam fecerunt [h. qui eruerunt] animam tuam, et animam filiorum tuorum, et filiarum tuarum, et animam uxorum tuarum, et animam concubinarum tuarum. Diligis [Ms. Diligens et odio habens] odientes te, et odio habes diligentes te, et ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis, et de servis tuis [h. nuntiasti hodie quia non sint tibi duces et servi], et vere cognovi modo, quia si Absalom viveret, et nos omnes occubuissemus, tunc placeret tibi [h. in oculis tuis]. Nunc igitur surge, et procede, et alloquens satisfac servis tuis : juro enim tibi per Dominum [h. juravi enim in Dominum], quod si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum nocte hac : et pejus hoc tibi erit, quam omnia mala que venerunt super te, ab adolescentia tua usque in præsens.

^a Hic quoque tacet idem ms., rex, quod nomen nec Hebreus textus hic addit.

^b Hic vero plus Hebreæ habet Veronens. cod. puer Absalom.

^c Non repetit ms. Veronens. nomen Absalom ; rectissime ad Hebreum textum.

A Surrexit ergo rex, et sedet in porta : et omni populo nuntiatum est quod rex sederet in porta : venitque universa multitudo [h. omnis populus] coram rege : Israel autem fugit in tabernacula sua. [T. CXXVI.] Omnis quoque populus certabat [h. judicabat] in cunctis tribubus Israel, dicens : Rex liberavit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse salvavit nos de manu Philistinorum, et nunc fugit de terra propter Absalom. Absalom autem, quem unximus super nos, mortuus est in bello : usquequo siletis, et non reducitis regem? Rex vero David misit ad Sadoc et ad Abiathar sacerdotes, dicens : Loquimini ad maiores natu Juda; dicentes : Cur venitis [Ms. venistis] novissimi ad reducendum regem in domum suam? (Sermo autem omnis Israel pervenit B [Ms. et Vulg. pervenerat] ad regem in domo ejus.) Fratres mei vos, os meum, et caro mea vos, quare novissimi reducitis regem? Et Amasæ dicite : Nonne os meum es, et caro mea [Vulg add. es]? Haec faciat mibi Deus, et haec addat, si non magister militiae fueris coram me omni tempore [h. omnibus diebus] pro Joab. Et inclinavit cor omnium virorum Juda, quasi viri unius : miseruntque ad regem, dicentes : Revertere tu, et omnes servi tui. Et reversus est rex et venit usque ad Jordanem, et [Vulg. add. omnis] Juda venit in Galgala, ut occurreret regi, et transduceret eum Jordanem. Festinavit autem Semei filius Gera filii Jemini de Bahurim, et descendit cum viris Juda in occursum regis David cum mille ^d Kris de Benjamin, et Siba puer de domo Saul, et quindecim filii ejus, ac viginti servi erant [h. non habet] cum eo, et irrumpentes Jordanem, ante regem transierunt vada, ut transducerent domum regis, et facerent juxta jussionem ejus [h. juxta quod bonum in occursum regis] [T. CXXVII.] Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cum ^d transisset Jordanem, dixit ad eum : Ne reputes michi, domine mi, iniuriam, neque memineris injuriarum [Ms. injuriam] servi tui in die, qua egressus es, domine mi rex, de Jerusalem, neque ponas, rex, in corde tuo. Agnosco enim servus tuus peccatum meum, et idcirco hodie primus veni de omni [Ms. tac. omni] domo Joseph, descendique in occursum domini mei regis. Respondens vero Abisai filius Sarvæ, dixit : Numquid pro his [h. propter hoc] verbis non occidetur Semei, D quia maledixit Christo Domini? Et ait David : Quid mihi, et vobis, filii Sarvæ? cur efficiamini [h. eritis] mihi hodie in satan? ergone hodie interficietur vir in Israel? an ignoro [h. Quia nonne novi] hodie me factum regem super Israel? Et ait rex Semei : Non morieris. Juravitque ei. Miphiboseth quoque Filius Saul descendit in occursum regis, ^e illotis pedibus [h. pedibus infectis], et intonsa barba : vestesque

^d Idem ms. et Vulgati, cum jam transisset, etc.

^e Pedibus infectis, id est, non factis, secundum Hebrewam phrasim רְגַלְיִים שָׁוֹעַ, velo asa raglau, quod interpretatur, et non fecerat pedes suos. Unde Auctor sepius laudatus Quæstionum Hebrewarum in libros Regum, non incongrue aiebat : Et notandum

suas non leverat a die qua egressus fuerat rex, usque ad diem reversionis ejus in pace. Cumque Jerusalem occurrisset regi, dixit ei rex : Quare non venisti mecum, Miphiboseth? Qui respondens ait : Domine mi rex, servus meus contempnit me : dixi ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, et ascendens abirem cum rege : claudus enim sum servus tuus. Insuper et accusavit me servum tuum ad te dominum meum regem : tu autem, domine mi rex, sicut angelus Dei [Vulg. add. es], fac quod placitum est tibi [h. in oculis tuis]. Neque enim fuit dominus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi : tu autem posuisti me servum tuum inter convivas mensae tue : quid igitur habeo justæ querelæ, aut quid possum ultra vociferari ad regem? Ait ergo ei rex : Quid ultra loqueris? fluxum est quod locutus sum, tu et Siba dividite possessiones [h. Dixa, tu et Siba dividite agrum]. Responditque Miphiboseth regi : Etiam cuncta accipiat, postquam reversus est dominus meus rex pacifice in domum suam. Berzellai quoque Galandites, descendens de Rogelim transduxit regem [h. et transiit cum rege] Jordanem, paratus etiam ultra fluvium prosequi eum [h. ad transmittendum eum]. Erat autem Berzellai Galaditos senex valde, id est, octogenarius, et ipse præbuit alimenta regi, cum moraretur in castris : fuit quippe vir dives nimis. Dixit itaque rex ad Berzellai : Veni in mecum, ut requiescas securus [Ms. secure] mecum in Jerusalem. Et ait Berzellai ad regem : Quot sunt dies annorum vite meæ, ut ascendam cum rege Jerusalem? Octogenarius sum hodie : numquid viginti sensus mel ad discernendum suave, aut amarum [h. bonum, vel malum]? aut delectare potest servum tuum cibus et potus? vel audire possum ultra vocem cantorum, atque cantatricum? quare servus tuus sit oneri domino meo regi? Paululum procedam famulus tuus ab Jordane tecum : nec indigeo hac vicissitudine : sed obsecro, ut revertar servus tuus, et moriar in civitate mea [Vulg. add. et sepeliar], juxta sepulcrum patris mei, et matris meæ. [T. CXXVIII.] Est autem servus tuus [h. Ecce servus tuus] Chamaam, ipse vadat tecum, domine mi rex, et fac ei quod tibi bonum videtur [h. quod

quod in Hebreo, non illotis pedibus, legitur; sed pedibus infectis. Fecerat namque sibi idem Miphiboseth ligneos pedes, quibus uti quasi pro naturalibus solebat: sicut solent facere claudi, quemadmodum et ille erat. MAR.

—Comparat Martian. Scholiasten cum Hebraicar. Questionis in libros Regum auctore in hunc locum : Natandum quod in Hebreo non illotis pedibus legitur; sed pedibus infectis. Fecerat namque sibi idem Miphiboseth ligneos pedes, quibus uti quasi pro naturalibus solebat, etc., quæ Babbinorum traditio est.

* Canon emendatus legit modo in tertha persona, procedat: antea habuit primam personam, procedam. Id reiungunt alii codices ms. quod noluique iungare, quia in utrisque unus sensus renuntiatur. Porro quod legitur in editis versu iugundate sequenti, et sepietar justa, etc., illud, et sepeliar expunctum habet in fonte Hebraico, uti apud Septuaginta, ac Syrum Interpretetem. Chaldaeus tamen et Arabs eodem modo interpretati sunt, et sepeliar in sepulcro, etc. MART.

A bonum est in oculis tuis]. Dixitque rex : Mecum transeat Chamaam, et ego faciam ei quidquid tibi placuerit, et omne, quod petieris a me, impetrabis. Cumque transisset universus populus et rex Jordarem, osculatus est rex Berzellai, et benedixit ei, et ille reversus est in locum suum. Transivit ergo rex in Galgala, et Chamaam cum eo. Omnis autem populus Juda transduxerat rogem, et media tantum pars adfuerat de populo Israel. Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem dixerunt ei : Quare si surati sunt fratres nostri viri Juda, et transduxerunt regem et domum ejus Jordaneam, omnesque viros David cum eo? Et respondit omnis vir Juda ad viros Israel : Quia propior est mihi rex : cur irascoris super hac re? numquid comedimus aliquid ex rego, aut numeris nobis data sunt? Et respondit vir Israel ad viros Juda, et ait : Decem partibus ego sum major apud regem, magisque ad me pertinet David quam ad te [h. Decem partes mihi sunt apud regem, magisque ego in David quam tu]: cur mihi fecisti injuriam, et non mihi multatum est priori, ut reducere regem meum [h. Nonne sermo meus prior fuit, ut reducere regem meum]? Durius autem responderunt viros Juda viris Israel.

[Cap. XX.] Accedit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri [h. Bichri], vir temerarius : et ecce in buccina, et ait : Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai: revertere in tabernacula tua, Israel. Et separatus est omnis Israel a David, sociusque est Seba filium Bochri [h. Bichri]: viri autem Juda adhucserunt regi suo, a Jordane usque ad Jerusalem. Cumque venisset rex in domum suam in Jerusalem [h. non habet, rex: sed, David], tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, et tradidit eas in custodium, alimenta eis præbens, et non est ingressus ad eas, sed orant clausæ usque ad diem mortis sue in viduitate viventes. Dixit autem rex Amasa : Convoca mihi omnes viros Juda in diem tertium, et tu adesto [Ms. esto] præsens. Abiit ergo Amasa ut convocaret Judam, et moratus est extra placitum, quod ei constituerat rex. Ait autem David ad Abisai : Nunc magis afflicturus est nos Seba

D b Erasmus est in Canone hic et alibi verbum revertente, sive rade, atque ad textum Hebraicum sententiam Scripturæ accommodat emendator: In tabernacula sua Israel. At ne fieret indecora translatio, voculas interdum Latinas addit Hieronymus, ut ipse proficitur epist. ad Suniam et Fratolam. Necessario etiam hoc loco subintelligitur verbum revertente, aut redi; alioqui sensus, vel nullus est, vel obscurus omnino remanebit. MART.

—Ms. Veronensis, in domo David: rennentibus aliis libris. Mox pro revertente, quod verbum in aliis mss. erasmus Martianeus invenit, optime ad Hebraicum textum habet Veronensis vir, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַמּוֹ; Vir ad tentorium sua Israel, id est quisquo, ut preferunt versiones alio, Orientales. Ibi et in Meminendo Canone legi postea Martianeus ipse animadverterat.

c Vacat cum in Hebreo, tum in Veronensi vis. rex. In Canone quem emendatum vocat Martanarus, postea reperit, quod ei constitutum erat.

filius Bochri quam Absalom : tolle igitur servos domini tuū, et persequere post illum [Vulg. eum], ne forte inveniat civitates munitas, et effugiat hos. Egressi sunt ergo cum eo viri Joab, Cherethi quoque et Phelethi, et omnes robusti exierunt de Jerusalem ad persequendum Seba filium Bochri. Cumque illi essent juxta lapidem grandem, qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis [h. Amasa veniens ad faciem illorum. ^a Nostri codices, Amasa veniens occurrit eis]. Porro Joab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, et desuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui ^b fabricatus leví motu egredi poterat, et percutere. Dixit itaque Joab ad Amasam : Salve, mi frater [h. Pax tibi, frater]. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ quasi osculans eum. Porro Amasa non observavit gladium quem habebat Joab [h. quem habebat Joab in manu]. [T. CXXX.] Qui percussit eum in latere, et effudit intestina ejus in terram, nec secundum vulnus apposuit, ^c et mortuus est. Joab autem, et Abi-sui frater ejus, persecuti sunt post [h. ms. facet post] Seba filium Bochri. Interea quidam viri, cum stellissent juxta cadaver Amasæ, de sociis Joab, dixerunt : Ecce qui esse voluit pro Joab ^d comes David [h. de pueris Joab ^d dixerunt: quisquis voluntatem habet in Joab, et obediens vult esse David, sequetur Joab]. Amasa autem conspersus sanguine, jacebat in media via. Vedit hoc quidam vir quod suboisteret omnis populus ad videndum eum, et amovit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Joab ad persequendum Seba filium Bochri. Porro ille transierat per omnes tribus Israel in Abelam, et Beth-Macha : omnesque ^e viri electi congregati fuerant ad eum. Venerunt itaque et oppugnabant eum in Abela, et in Beth-Macha, et circumdecederunt missionebus civitatem, et obsessa est urbs : omnis autem turba [h. populus], quæ erat cum Joab, moliebatur destruere muros. Et exclamavit mulier sapiens de civitate : Audite, audite, dicite Joab : Appropinqua huc, et loquar tecum. Qui cum accessisset ad eam, ait illi : Tunc [Ms. et Vulg. Tu] es

^a Quos hic nostros codices Scholiastes vocat, nihil abs Hieronymiana impressa lectione dissident. Econtrario, supra in c. xvii Numeror. v. 6, codices eosdem hoc nomine laudat, ut abludere eos a proposito exemplari notet. Non indigna hæc visa res est, quam curiosius inspicere.

^b Multo concinnius in Veronens. ms., fabre factus.

^c Comma istud, et mortuus est, quod habent reliqui libri omnes, ms. Veronens. reticet.

^d Hic quoque retinet Veronens. ms. verba, comes David. Hebreus econtrario pluribus quam reliqui alii libri sententiam hanc verbis effert : סִי אֲשֶׁר דָבַר יְהוָה בְּיַד־יְהוָה. Ad verbum. Quis qui voluit in Joab, et quis qui Davidi post Joab? Quibus stricti hæret et Græcus.

^e Vocem Hebrei textus מִבְּרָכָה, quam plerisque versiones pro nomine Berim proprio accipiunt, Latinus interpres traustulit juxta etymologiam, qua electi (utique viri e militibus) significantur, a radice

A Joab? Et ille respondit : Ego. Ad quem sic locuta est : [T. CXXXI.] Audi sermones ancillæ tue. Qui respondit : Audio. Rursumque illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio [h. non habet, proverbio] : Qui interrogant, interrogant in Abela, et sic perfricabant. Nonne ego sum qua respondeo veritatem in Israel, et tu queris ^f subvertere civitatem, et evertere matrem in Israël? Quare præcipitas hereditatem Domini? Respondensque Joab, ait : Absit, absit hoc [h. non habet, hoc] a me : non præcipito, neque demolior. Non se sic habet res; sed homo [h. vir] de monte Ephraim, Seba, filius Bochri cognomine, levavit monum suam [Ms. tac. suam] contra regem David : tradite illum solum, et recedemus a civitate : Et ait mulier ad Joab : Ecce caput ejus militetur [h. projicitur] ad te per murum. Ingressa est ergo ad omnem populum, et locuta est eis sapienter : qui abscissum caput Seba filii Bochri proiecserunt ad Joab, et ille cecinit tuba, et recesserunt ab urbe, unusquisque in tabernacula sua : Joab autem reversus est Jerusalem ad regem. Fuit ergo Joab super omnem exercitum Israel : Banaias autem filius Joidæ super Cherethæos [h.] et Phelethæos. Aduram vero super tributa : porro Josaphat filius Ahilud, a commentariis. Siva [h. Serva] autem, scriba : Sadoc vero et Abiathar, sacerdotes. Ira autem Jairites [Ms. Illajarites] ^g erat sacerdos David.

[Cap. XXI.] Facta est quoque famæ in diebus David tribus annis jugiter, et consuluit David oraculum [h. faciem] Domini. Dixitque Dominus : Propter Saul, et domum ejus et sanguinem [h. et domum sanguinum], quia occidit Gabaonitas. Vocatis ergo Gabaonitis, rex dixit ad eos. (Porro Gabaonitæ non sunt de filiis Israel, sed reliquæ Amorræorum : filii quippe Israel juraverant eis, et voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israel et Juda.) Dixit ergo David ad Gabaonitas : Quid faciam vobis? et quod erit vestri placulum, ut benedicatis [h. et in quo expiabo, ut benedicatis] hereditati Domini? [T. CXXXII.] Dixeruntque ei Gabaonitæ : Non est nobis super argento et auro quæstio, ⁱ sed contra Saul, et contra domum ejus : neque volumus, ut interficiatur homo [h. vir] de Israel. Ad quos ait

נָא. At Veronens. ms. ut strictius Hebreo hærent, vocem viri pretermittit, quæ num a S. Hieronymo apposita, ante glossatoris profecta sit calamo, divinandum est. Rursum in Canone emendato Marian. legi animadvertis : Omnesque electi congregati venerunt post eum : ubi non modo viri tacetur, sed et venerunt pro fuerant, et post eum pro ad eum scribuntur.

^f Ms. Veronens., quæres subruere.

^g Falsus Hieronymus legit, matrem Israel, ait enim : Hanc mulierem Judæi Zaram, filiam Aser filii Jacob, intelligunt : et quod se matrem dixerit, ita dicens : Tu queris evertere matrem Israel. Idcirco matrem, quia multorum annorum erait. MART.

^h Subdit statim idem auctor : Ira autem Jairites erat sacerdos David, id est, magister, sicut aliis scriptum est : Filii autem David erant sacerdotes, id est magistri fratrum suorum. MART.

ⁱ Idem ms. sed voculam tacet, quæ quidem neque in Hebreo resonat.

^a rex : Quid ergo vultis ut faciam vobis? Qui dixerunt regi : Virum qui attrivit nos , et oppressit ini- que, ita delere debemus , ut ne unus quidem resi- duus sit [h. et ita disperdere ut ne unus quidem de eis deficiat] de stirpe ejus in cunctis finibus Israel. Dentur nobis septem viri de filiis ejus : et crucifiga- mus eos Domino in Gabaath Saul , quondam [h. non habet] electi Domini. Et ait rex : Ego dabo. Pepercit que rex Miphiboseth filio Jonathæ filii Saul, propter iusjurandum Domini, quod fuerat inter David et inter Jonathan filium Saul. Tulit itaque rex duos filios Res- pha filiæ Aja , quos peperit Sauli, Armoni, et Miphibi- seeth : et quinque filios Michol filiæ Saul , quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molat- thi, et dedit eos in manu Gabaonitarum : qui cruci- fixerunt illos in monte coram Domino : et ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primis, in- cipiente messione hordei. Tollens autem Respha filia Aja cilicum, substravit sibi super petram , ab initio messis, donec [h. usque] stillaret aqua super eos de cœlo : et non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. Et nuntiata sunt David quæ fecerat Respha filia Aja [Ms. Ahaja], concubina Saul. [T. CXXXIII.] Et abiit David, et tulit ossa Saul, et ossa Jonathan filii ejus a viris Jabel Galad, qui surati fuerant ea de platea Beth-Sau, in qua suspen- derant eos Philisthim, cum interfecissent Saul in Gelboe : et asportavit inde ossa Saul, et ossa Jona- than filii ejus : et colligentes ossa eorum, qui affixi fuerant, sepelierunt ea cum ossibus Saul et Jona- than filii ejus [h. et collegerunt ossa eorum qui affixi erant, et sepelierunt ossa Saul et filii ejus] in terra Benjamin, in latere, in sepulcro Cis patris ejus : feceruntque omnia, quæ præceperat rex, et repro- priatus est Deus terræ post hæc. Factum est autem

^a Hic quoque retinet Veronens. ms. rex, quam et Hebreus hic nescit.

^b In Canone, cuius hasta trecentas, etc., quam lectionem sequi nolumus, eo quod suspectæ nobis sint hujusmodi emendationes ex Hebraico textu pro- curatae ab aliquo studiosiori; nam prima manu eodem modo legebatur in Canone, ut modo legitur in editis, ac in omnibus aliis mss. codicibus. Unde mani- festum appareat similes lectiones suis mutatas in versione Hieronymiana, quantumvis aliunde verbis Hebreis propriis accedant. MART.

^c Deerant olim in Veronensi. cod. hæc verba, Præsidioque ei fuit Abisai filius Sarviæ, que recentior manus sufficit : suntque re ipsa in aliis omnibus libris.

^d Vocabula jam in Veronensi ms. juxta Hebreum aliasque textus vacat.

^e Due sunt interpretationes hæc simul junctæ, de stirpe Arapha, et de genere gigantum : est enim in Hebreo una sententia זְרַפָּה בֶּן־נָתִים, sive de natis, sive de stirpe Arapha, quod si velis Arapha juxta etymolo- giam interpretari, dicas, de natis, sive de genere gi- tantum. Atque hæc quidem expositio Syro , atque Arabi, fere etiam et Chaldaeo interpretari placuit : illam Graecus probavit magis, ἡ τοῖς ἐρύόντος τοῦ Παπά. Certum autem est, atque evidens, Hieronymum quoque alterutram elegisse, non utramque junxisse tenere , quemadmodum Latinii Vulgati libri repre- sentant. Quam porro ex his probari, Veronensis ms. significat, qui priore unice habet, de stirpe Arapha :

A rursum prælium Philistinorum aduersum Israel, et descendit David, et servi ejus cum eo, et pugnabant contra Philisthim. Deficiente autem David, Jesbibe- nob [Ms. Jesbidenob], qui fuit de genere Arapha, ^b cuius ferrum hasta trecentas uncias appendebat, et accinctus erat ense novo, nitus est percutere Da- vid. ^c Præsidioque ei fuit Abisai filius Sarviæ, et percussum Philisthem interfecit. Tunc juraverunt viri David, dicentes : ^d Jam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguis lucernam Israel. Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthaeos : iunc percussit Sobochai de Husati, Saph [Ms. Seph] de stirpe Arapha, de ^e genere gigantum. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthaeos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus, polymitarius Beth- lehemites, Goliath Getthæum, cuius bastile hastæ erat quasi lictorium texentium. Quartum bellum fuit in Geth : in quo vir [Vulg. add. fuit] excelsus, qui senos in manibus pedibusque babebat digitos, id est, viginti et quatuor, et erat de origine Arapha, [Al. add. et] blasphemavit Israel. Percussit autem eum Jonathan filius Samaa fratris David. Ili qua- tuor nati sunt de Arapha in Geth, et ceciderunt in manu David et servorum ejus.

[Cap. XXII.] ^f Locutus est autem David Dominus verba carminis hujus, in die qua liberavit eum Do- minus de manu omnium inimicorum suorum, et ma- nu Saul. Et ait :

[T. CXXXIV.] Dominus petra mea, et robur meum
et salvator meus.

Deus meus [Vulg. tac. meus], fortis meus, sperabo
in eum :

scutum meum, et cornu salutis meæ :

Elevator meus, et refugium meum,
salvator meus, de iniquitate liberabis me.

alteram, de genere gigantum, penitus nescit. Atque hinc novum γνωστὸν Hieronymianæ, quam exhibet, versionis argumentum sibi sumit, quod cæteris religiosius omnibus, eorum qui glossemata interpre- tata sunt, additamentorum est purus. Nam de Vul- gatis libris ita sentio, cum obscurior illa videretur translatio, de stirpe Arapha, glossator non nemo ad libri oram, aliam hanc ex nominis etymologia deri- vatam, de genere gigantum, apposuit, quam inconsulto postea librarius in textum intrusit. Cæterum mirari subit, hoc Latinorum codicum additamentum ne- dum Martianæ, et quem ille edidit, Hebrei Scho- liastis, sed et omnium, quot habemus ad manus, qui se Criticos in S. Scripturam agunt, effugisse di- ligentiam.

^f Hæc verba usque ad principium Hymni posita sunt per modum tituli, ac maiusculis literis ex mi- nio descripta in pervestuso regio codice Biblorum. MART.

^g Primum hujus cantici distichum ita divisum in- venimus in Hebr. codice regio nu. 6. Ad fidem igitur optimi illius ms. exemplaris commata duo posita sunt in hac editione, quum in aliis libris, ac in La- tinis etiam mss. codicibus quamplurimis, sub una di- visione seu incisione legantur. Cæterum iste psalmus idem est cum nostro xvii in libro Psalm., vel eni- xvi, juxta numerum Hebreorum : sed non nihil va- riavit, amplius aliquid inter se habentes, aut aliis verbis, ut in amborum contentione studiosus quicque facile compertum habebit. MART.

Laudabilem invokebo Dominum :
et ab inimicis meis salvus ero.

Quia circumdederunt me contritiones mortis :
torrentes Belial * terruerunt me [*Vulg. tac.* me].

Funes inferi circumdederunt me :
prævenerunt me laquei mortis.

In tribulatione mea invokebo Dominum,
et ad Deum meum clamabo :

Et exaudiens de templo suo vocem meam,
et clamor meus veniet [h. non habet, veniet] ad
aures ejus.

Commota est et contremuit terra :
fundamenta montium ^b concussa sunt,
et conquassata, quoniam iratus est [*Vulg.* add.
eis].

Ascendit fumus ^c in naribus ejus,
et ignis de ore ejus voravit :
carbones incensi sunt ab eo.

Inclinavit [*Ms.* Et inclinavit] cœlos, et descendit :
et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super cherubim [h. Cherub], et vo-
lavit :
et lapsus est [h. apparuit] super pennis venti.

Posuit tenebras in circuitu suo latibulum,
cribrans aquas de nubibus cœlorum.

Præ fulgore in conspectu ejus,
succensi sunt carbones ignis.

Tonabit de cœlis Dominus :
et excelsus dabit vocem suam.

Misit sagittas, et dissipavit eos,
fulgor, et consumpsit eos.

Et apparuerunt effusiones maris,
et revelata sunt fundamenta orbis,
ab increpatione Domini,
ab inspiratione spiritus furoris ejus.

Misit de celo, et assumpsit me,
et extraxit me de aquis multis.

Liberavit me ab [*Ms. de*] inimico meo potentis-
simo,
et [*Ms. tac. et*] ab his qui oderant me, quoniam
robustiores me erant.

Prævenit me in die afflictionis mee,
et factus est Dominus firmamentum meum.

Et eduxit me in latitudinem :
liberavit me, quia ^d placui [*Vulg. complacui*] ei.

Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam :
et secundum munditiam manuum mearum reddet
mihi.

Quia custodivi vias Domini,
et non egi impie, a Deo meo.

Omnia enim judicia ejus in conspectu meo :

A et præcepta ejus non amovi a me.
Et ero perfectus cum eo,
et custodiam me ab iniuitate mea.

Et restituat Dominus mihi secundum justitiam
meam,
et secundum munditiam manuum mearum [h. se-
cundum munditiam meam], in conspectu oculo-
rum suorum.

Cum sancto sanctus eris :
et cum robusto perfectus [h. cum perfecto per-
fectum].

Cum electo electus eris,
et cum perverso perverteris [*Ms. subverteris*].

Et populum pauperem salvum facies :
oculisque tuis excelos humiliabis.

B Quia tu lucerna mea, Domine,
et [*Vulg. add. tu*], Domine, illuminabis tenebras
meas.

In te enim curram accinctus :
in Deo meo transiliam murum.

Deus, immaculata via ejus,
Eloquium Domini igne examinatum [h. confa-
tum] :
scutum est omnium sperantium in se.

Quis est Deus præter Dominum,
et quis fortis præter Deum nostrum ?

Deus qui accingit me fortitudine,
et complanavit [*Ms. complantavit*] perfectam viam
meam.

Coæquans pedes meos cervis,

C et super excelsa mea statuens me.

Docens manus meas ad prælium,
et componens quasi arcum æreum brachia mea.

Dedisti mihi clypeum salutis tuæ,
et mansuetudo mea [h. tua] multiplicavit me.

Dilatabis gressus meos subtus me,
et non deficiunt tali mei.

Persequar inimicos meos, et conteram,
et non revertar [*Vulg. convertar*] donec consu-
mam eos.

Consumam eos, et confringam, ut non consurgent :
cadent sub pedibus meis.

Accinxisti me fortitudine ad prælium :
incurvabis [*Vulg. incurvasti*] resistentes mihi
sub me.

D Inimicos meos dedisti mihi dorsum,
odientes me, et disperdam eos.

Clamabunt, et non erit qui salvet :
ad Dominum, et non exaudiens eos.

Delebo [h. Conteram] eos, pulvarem terræ :
quasi lutum platearum comminuam eos, atque
confringam.

* In Veronens. ms. invenerunt, quod haud scio
unde librarius excuderit.

^b Canon ad Hebr. emendatus legit, *conturbata*
sunt et commota sunt : cæteri omnes ut in editis.
MART.

^c Idem ms. de naribus. Tum sequenti versicu-
lo, vorabit in futuro cum Vulgatis, et pressius He-
breo נְבָנָן.

^d Veronens. ms. placuit. Mox rectius ad Hebræum,
Retribuit pro Retribuet.

^e Undecim mss. nostri legunt hic *compingam*, nec
sua illud carceret probabilitate, nisi consequentia
sensus obstaret : nam quæ præcesserunt *delebo*,
commiuam, necessariam habent connexionem cum
verbo *confringam*, sive *disiendam*. Cæterum Hebreæ
vox יִתְבַּשֵּׂר, *raca*, propriæ denotat *premere*, *premendo*,

Salvabis me a contradictionibus populi mei :

* custodies me in caput Gentium :
populus, quem ignoro, serviet mihi.

Filii alieni resistent mihi [h. negabunt me],
auditu auris obedient mihi.

Filii alieni defluxerunt,
et contrabentur in angustiis suis.

Vivit Dominus, et benedictus Deus meus [h. fortis
meus] :

et b exaltetur Deus fortis salutis meæ,

Deus, qui das vindictas mihi,
et dejicis populos sub me.

Qui educis me ab inimicis meis,
et a resistantibus mihi elevas me :

a viro iniquo [h. iniquitatis] liberabis me.

Propterea confitebor tibi, Domine, in gentibus :
et nomini tuo cantabo.

c Magnificanti [Vulg. magnificans et faciens] salu-
tes regis sui,
et facienti misericordiam christo suo,
David et semini ejus in sempiternum.

[Cap. XXIII.] Haec autem sunt verba [h.]^d David novissima. Dixit David filius Isai : Dicit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob [cui constituta est scala Christo Dei Jacob], egregius psaltes [h. et alii codices, e psalta] Israel : Spiritus Domini locutus est per me [h. in me], et sermo ejus per linguam meam [h. super linguam meam]. Dixit Deus Israel, locutus est mihi fortis Israel, dominator hominum justus, dominator [h. dominatur] in timore Dei. Et sicut lux auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat, et sicut pluvii germinat herba de terra [h. et sicut pluvia germinat herbam de terra]. Nec tanta est dominus mea apud Deum, ut pactum aeternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitione. Cuncta enim salus mea, ^e et omnis voluntas : nec est quidquam ex ea quod non germinet. Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi, quæ non tolluntur et manibus. Et si quis tangere voluerit eas [h. Et vir tangens eos], armabitur ferro et ligno lanceato, igneque succensæ [h. suc-cessus] comburentur usque ad nihilum. Haec nomina fortium David. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni constipare et firmare. Quæ profecto ad compingere ex æquo respondent. Consulesis Criticam sacram Mid-doch. MART.

* Ad Veronens. ms. marginem annotatam est ejusdem, ut videtur, Aptiquari manu, constituës.

b Idem ms. et exaltabitur; cum Vulgatis et Græco.

c Ita ms. optime note, ac vetustissimi cum Ca-none Hebr. veritatis. Alij legunt quod est in editis, magnificans et faciens. MART.

d Tacet idem ms. hic David; tum præfert, novissima quæ dixit, etc.

e In Hebr. זמירות, unim zemiroth, id est egregius, sive jacundas Psalmis, quod nihil differt ab egregio psalte. Nec satis liquet quid Scholiastes Canonis voluerit, quam monet Hebreum et alios co-dicess Latinos legere, peccat. Et quidam quod Latina special exemplaria, certum est in pluribus hoc modo legi : in Hebraico autem זמירות, zemiroth, non significat Psalmam, id est Cantorem, sed Psalmos et

A vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. Post hunc, Eleazar filius patrui ejus Aboi [h. Eleazar filius Dodo, filius Aboi] inter tres fortis, qui erant cum David quando exprobraverunt Philisthim, et congregati sunt illuc in prælum. Cumque ascenderint viri Israel, ipse stetit, et percussit Philistæos, donec deficeret manus ejus, et obrigesceret cum gladio : fecitque Dominus salutem magnam in die illa : et populus qui figerat [h. non habet, qui fugerat], reversus est ad cæsorum spolia detrahenda. Et post hunc, Sémma filius Agé de Arari. Et congregati sunt Philisthim in statione : erat quippe ibi ager plenus lente. Cumque fugisset populus a facie Philisthim, stetit ille in medio agri, et tuitus est eum, percussitque Philistæos et fecit Dominus sa-lutem magnam. Nec non ^b et ante descederant [h. Et descederunt] tres qui erant principes inter triginta, et venerant tempore messis ad David in speluncam Odollam : castra autem Philisthim erant posita in valle Gigantum. Et David erat in præsidio : porro statio Philistinorum tunc erat in Beth-Leem. [T. CXXXV.] Desideravit igitur David, et ait : Si quis mihi daret potum aquæ, de cisterne qua est in Beth-Leem juxta portam, iruperunt ergo tres fortes castro Philistinorum, et hauserunt aquam de cisterna Beth-Leem, quæ erat juxta portam, et attulerunt ad David : at ille noluit bibere, sed libavit eam Domino, dicens : Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc [h. Absit a me, Domine, ut facias hoc] : nun sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, et animarum periculum bibam ? Noluit ergo bibere. Haec fecerunt tres robustissimi. Alibi quoque frater Joab filius Sarvia, princeps erat de tribus ⁱ istis : ipse est qui elevavit hastam suam contra trecentos quos interfecit, nominatus in illis tribus, et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed usque ad tres primos [h. non habet pri-mos] non pervenerat. Et Banaeus filius Joab, viri fortissimi [h. filii viri fortissimi], magorum [h. ma-gister] operum, de Cabseel [ms. Capsael] : ipse per-cussit duos leones Monb, et ipse descendit, et per-cussit leonem in media cisterna diebus nivis. Ipse quoque interfecit Ægyptum virum, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam : itaque cum

C Cantica. Credamus igitur errorem invenie libri-arium, qui ad variantem Latinam dictionem temere addiderunt notam ^b, quæ Heb. textum significat. MART.

—Cum iis quos Scholiastes laudat, Veronens. quo-que ms. psalta : quod idem est.

f Veronens. ms. salus mea ex eo quod non germinet : reliquæ quæ hic intermedia sunt, prætermis-sis. Pulchre quidem cum Hebreo, si voluntas saltem ad-didisset, quod nomen in archetypo est, פְּנַי : nam reliqua nec est quidquam ex ea, ibi pariter deside-rantur, vocula autem יְהִי, id est, quia, que bene redditur ex eo quod.

g Idem ms., a manibus : פְּנַי, in manus.

h Illud et ante in Hebreo non est. Priorum parti-cularum ms. quoque Veronens. tacet.

i Nomen istis, quemadmodum et tertio ab hoc versu illis, ms. Veronens. iuxta Hebreum despicit.

descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu Aegyptii, et interfecit eum hasta sua. Hæc fecit Banaias filius Joladæ. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores : verumtamen usque ad tres non pervenerat : fecitque eum sibi David auricularium, a secreto [h. non habet a secreto]. Asaal frater Joab inter triginta. Eleanan filius patrui ejus [h. filius Dodo] de Beth-Leem, Semma de Arodi, Elica de Arodi, Heles [Ms. Arari Helas] de Phelti, Hira filius Aces de Thequa, Abiezer de Anathoth, ^a Mobonai de Usati, Selmon Aohites, Maaraï Netophathites, Heleb filius Baana [Ms. Heled et Banaa], et ipse [h. non habet] Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaiau Pharathonites [Ms. Fraronites], Heddai de torrente [h. torrentibus] Gas, Abialbon Arbatites, Arthaveth de Beromi, Eliaba de Salboni [Ms. Alieba et Sabboni]. Filli Jasen, Jonathan, Semma de Orori, Aliam filius Sarar Ararites, Eliphélet filius Aasbai filii Maehathi [Ms. Borodi et Ararorites, Elifeleth f. Aaboi f. Maachathi], Eliam filius Abithophel Gelonites, Esrai de Char-melo, Phrai de Arbi, Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi, Selec de Amont, Naharal Berothites armiger Joab ^b illi Sarviæ, Ira Jethrites, Gareb et ipse Jethrites, Urias Heithæus. Omnes triquinta septem.

[T. CXXXVI, Cap. XXIV.] Et addidit furore Domini irasci contra Israel, commovitque David in eis dicentem : Vade, numera Israel et Judam. Dixitque rex ad Joab p[ro]f[ectu]m exercitus sui : Perambula omnes tribus Israel a Dan usque ad Ber-Sabee, et numerate populum, ut sciām numerum ejus. Dixitque Joab regi : Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum quantus nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis : sed quid sibi dominus rhebus rex vult in re hujuscemodi ? Obtinuit autem sermo regis verba Joab, et principum exercitus : egressusque est Joab, et principes militum, a facie regis, ut numerarent [Vulg. numerent] populum Israel. Cumque pertransissent Jordanem, vene-

^a Nomina istæ virorum fortium immutantur satis apud Auctorem Quæstionum Hebraicorum suos libros Regum, qui juxta punctuationem Mastorethiæ cam legit *Mebunai*, *Arari*, *Gigal*, pro *Mobonai*, *Orori*, *Igaal*. Canon Hebraicæ veritatis emendata habet vocabula eadem prout posita leguntur in Iohannicis Quæstionibus ; quare ne pro vero *laksim Hieronymum obtrudamus*, tales abjecimus emendationes, et ad fidem caterorum codicum mss. in quibus integra superest prima lectio Canonis, hæc et similia nomina restinere curavimus. Mart.

^b Ms. Veronens. *filius*, in recto. Græcus quoque in aliquot Exemplaribus *vōς*, Hebr. utrumque suscipit casum.

^c Hodierneus Hebræus textos habet, יְהוָה יְהוָה : in Dan Jahan. S. Hieronymus pro ultimo non legit resch, sive יְהוָה, pro יְהוָה : atque id quidem rectius : nam *Jahes* loci nomen aut nihil est, aut certe alibi in Scripturis non occurrit.

^d Nihil dubitavimus reponere hic octingentia ad fidem librorum omnium, quot nobis innotuerat ex

A runt in Aroer ad dexteram urbis, quæ est in valle Gad [h. quæ est in medio torrentis Gad], et per Jazer transierunt in Galaad, et in terram inferiorem Hod-si, et venerunt in Dan ^e silvestria. Circumeuntesque juxta Sidonem, transierunt prope [Ms. propter] mœnia Tyri, et omnem terram Evæi et Chananæi, veneruntque ad meridiem Juda in Ber-Sabee : et lustrata universa terra, adfuerunt post novem menses et viginti dies in Jerusalem. Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regi, et inventa sunt de Israel ^d octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium, et de Juda quingenta millia pugnatorum [h. virorum]. Percussit autem cor David eum, postquam numeratus est [Ms. esset] populus, et dixit David ad Dominum : Peccavi valde in hoc factio : sed [h. sed nunc] precor, Domine, ut transferas iniqitatem servi tui, quia stulte egit nimis. [T. CXXXVII.] Surrexit itaque David thure, et sermo Domini factus est ad Gad prophetam et Videntem David, dicens : Vade, et loquere ad David. Hæc dicit Dominus : Tuum tibi datur optio, elige unde quod volueris ex his, ut faciam tibi. Cumque venisset Gad ad David, nuntiavit ei, dicens : Aut septem annis veniet tibi famæ in terra tua, aut tribus thesibus fugies adversarios tuos, et ^e illi te persequentur : aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua : Nunc ergo delibera, et vide quem respohdeam ei, qui me misit, sermonem. Dixit autem David ad Gad : Arctor nimis, sed melius est, ut incidam in manum Domini (multæ enim misericordiae ejus sunt) quam in manum [Ms. manus] hominum. Intrauitque Dominus pestilentiam in Israel, de mane usque ad tempus constitutum, et mortui sunt ex populo, a Dan usque Ber-Sabee, septuaginta millia virorum. Cumque extendisset manum [Vulg. add. suam] angelus Domini [h. non habet, Domini] super Ierusalem, ut disperderet eam, misericordia est Domini [h. p[ro]f[ectu]m Dotti] super afflictione, et ait angelus peccati populum : Stilect; nunc contine mantum tuum. Erat autem angelus Domini iuxta aream ^f Areuna Jebusæ. Dixitque David ad Dotti

Hebræis, Græcis, Latiniisque ms. æque se Vulgatis. Ac scimus hoc de sensu disputatum magnopere litterarum eruditos, multumque discrepare ab hoc numero Auctorem libri Paralipomenon. Verum unde Martianæ octoginta excuderit pro octingenta ; haud scimus : illudque ægrius ferimus, ne verbo quidem lectorum de inducta noviter lectione ab eo esse admittimus.

^e Vitiose erat antea illæ ; ms. Veronens. cum Vulgatis et Græco, se hon habet.

^f In hodiernis Hebraicorum voluminibus perturbatus est ordo litterarum istius nominis ; ibi enim legitur יְהוָה, huavara. Verum monet nos Massorethiæ Ceti tam in editis, quam in manuscriptis libris supra laudatis, legendum יְהוָה, haurana. Ita quoque scriptum reperimus in nostro Petisonæ o Hebreo codice, qui nullam adulterat criticam notam Massorethiæ ; et si infra v. 48 legit corruple certæris יְהוָה, arana. Simili usus est exemplari Scolastæ Canonis Heb. verit. ut non solum ex notatione marginali Arania manifestum apparet, sed etiam ex eodem supra positio notitiae Areuna in testu,

num cum vidisset angelum cædente in populum : Ego sum qui peccavi, ego inique egī : isti qui oves sunt (h. istæ ores), quid fecerunt? vertatur, obserco, manus tua contra me, et contra domum patris mei. Venit autem Gad ad David in die illa, et dixit ei : Ascende, et (*Vulg. tac.* et) constitue altare Domino in area Areuna (h. hic *Arania*) Jebusæ. Et ascendit David juxta sermonem Gad. Quem præcepérat ^a ei (h. non habet) Dominus. Conspicensque Areuna, animadvertis regem et servos ejus transire ad se, et egressus adoravit regem prono vultu in terram, et ait : Quid causæ est ut veniat dominus meus rex ad servum suum? Cui David ait : Ut emam a te aream, et ædificem altare Domino, et

quod emendator Canonis mutavit cum *Aravenā*, mobile faciens *scheva* sub littera *vav*, quamvis post motionem parvam, sive vocalem *patahh*, *scheva* minime legatur apud grammaticos recentiores. Hoc interim propter studiosum ac curiosum lectorem. *MART.*

— Pro *Areuna*, qui Veronensem librum descriptis, monuit in margine legendum *Ornan*: quæ quidem nominis scriptura ex Græco accipitur : in Hebræo enim varie concepta est, אַרְנָן, וְאַרְנָן, וְאַרְנָן, aut certe ex libris *Paralipomenon* I, cap. xxxii, 28, et II, cap. in, 1, ubi pro cognomine Jebusæ obtinet.

^a Quod verissime notat Scholiastes, non esse in Hebreo additum ei, ins. quoque Veronensis tacet.

^b Canon solus cum Vulgata retinet verbum illud, rex. Legitur quidem in Hebreo, non tamen apud LXX. Areuna ergo regulus fuit, aut de stirpe regum Jebusæorum : in libris *Paralipomenon* idem Jebusæus appellatur *Ornan*; quod neutiquam prætermissum voluit scriptor QQ. *Hebraicarum* in eosdem libros *Paralipomenon*. *MART.*

A ccesset interfœtio quæ grassatur in populo. Et ait Areuna ad David : Accipiat, et offerat dominus meus rex, sicut ei placet; habes boves in holocaustum, et plaustrum et juga bonum in usum lignorum. Omnia dedit Areuna ^b rex regi : dixitque Areuna ad regem : Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. Qui respondens rex, ait : Nequam, ut vis, sed emam prelio a te, et non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo David aream, et boves, argenti siclis quinquaginta, et ædificavit ^c ibi David altare Domino, et obtulit holocausta et pacifica : et repropitiatus est Dominus terræ, et cohibita est plaga ab Israel. ^d

B — Multat regis titulo Areunam Veronensis ms. in quo tantum est : *Dixit Areuna regi, etc.*; neque est revera illud rex additum in aliis mss., uno, quem Canōnem vocat *Martianus*, excepto. Quod autem in Hebreo sit, critici magni nominis culpas hoc tribuunt amanuensis : aut salva ejus textus integritate, sic explicant ex Hebraicæ linguae ingenio, *Areuna, o rex, omnia dat regi*.

^c Non addit hic Veron. ms. *David*, quod nomen plerique libri alii habent.

^d Rectissime ad Hebræi exemplaris normam Veronens. ms. *Finit liber Samuel*. *Diximus* et Hieronymo hanc probari partitionem in prologo : *Tertius sequitur Samuel, quem nos Regnorum primum et secundum dicimus*. Et paulo post : *Lege ergo primum Samuel, et Malachim meum*. Sed et e Graecis interpres Aquila (quod Coisliniani codices apud Montfauconium testantur) : Ἐβραιος ἐπόμενος, οὐ διάλεκτος μίαν τὰς δύο πεποίησεν : *Hebræi seculis, non divisit, sed unum ex duobus libris fecit*.

Explicitiunt libri duo Samuel.

TITULI LIBRI MALACHIM.

- I. *Ubi Salomon ungi jubetur.*
- II. *Ubi Salomon ungitur in regem.*
- III. *Ubi David alloquitur Salomonem moriturus.*
- IV. *Hic dormit rex David, qui regnavit annis XL.*
- V. *Adonias virginem, quæ cum David erat, petit uxorem.*
- VI. *Ubi Adonias occiditur.*
- VII. *Ubi occiditur a Banaia Joab.*
- VIII. *Interfœtio Semei.*
- IX. *Ubi a Domino visitatur Salomon.*
- X. *A duabus mulieribus Salomon interpellatur.*
- XI. *Ubi nomina omnium principum regi Salomonis ostenduntur.*
- XII. *Hic quies regis Salomonis describitur.*
- XIII. *Ubi Hiram rex Tyri militit ad regem Salomonem.*
- XIV. *Item quies regni Salomonis, et dispositio templi.*
- XV. *Ubi rex Hiram in fabricam templi consentit.*
- XVI. *Cæptum fabricæ templi.*
- XVII. *Descriptio templi.*
- XVIII. *Perfectio templi.*
- XIX. *Ubi ornamenta templi et ministeria describuntur.*
- XX. *Translatio arcæ in templum,*
- XXI. *Descensio Domini in templum, et oratio Salomonis, eum benedictionem in popule fecit.*
- XXII. *Locus orationis aptus in dedicatione Ecclesiæ.*

- C XXIII. *Prophetia Salomonis captivitatis populi.*
- XXIV. *Consummatio orationis, et benedictio populi.*
- XXV. *Cæptum sacrificii post orationem.*
- XXVI. *Omnibus perfectis, Salomon a populo benedicitur.*
- XXVII. *Ubi Dominus dicit elisurum se templum, si peccaverit populus.*
- XXVIII. *Ubi de filiis gentium servilio regis ordinantur.*
- XXIX. *Ubi Salomon classem fecit ad mare Rubrum cum servis Hiram.*
- XXX. *Ubi regina Saba ad regem venit.*
- XXXI. *Quanta regi ponderatio offertur auri per singulos annos.*
- XXXII. *Ubi arma regis, et omnia ministeria designantur.*
- D XXXIII. *Ubi Salomon in mulieribus peccat, et idolis servit.*
- XXXIV. *Post peccatum Salomonis adversarius adversum eum exsurgit Adad.*
- XXXV. *Ubi alium inimicum Razon Salomonis suscitat Deus.*
- XXXVI. *Jeroboam rebellat adversus Saïmonem.*
- XXXVII. *Ubi Achias regnum promittit Jeroboam.*
- XXXVIII. *Ubi Salomon moritur, qui regnarit annis quadraginta.*

- XXXIX.** *Ubi regnat Roboam filius Salomonis.*
- XL.** *Ubi Roboam petitionem populi cum senioribus tractat.*
- XLI.** *Item post consilium senum cum junioribus tractat.*
- XLII.** *Separatio populi a Roboam.*
- XLIII.** *Ubi tribus Jeroboam regem faciunt.*
- XLIV.** *Ubi Roboam duæ tantum tribus sequuntur in Jerusalem.*
- XLV.** *Ubi admonetur Roboam et populus ne pugnent adversum Jeroboam, et populum Israel.*
- XLVI.** *Ubi Jeroboam a Deo avertitur, et facit vitulos quos adoret populus.*
- XLVII.** *De sacerdotibus non faciendis nisi ex tribu Levi.*
- XLVIII.** *Ubi propheta sine nomine designato, Jeroboam dicit vitulos quos fecit a Josia ex semine David esse destruendos : quos invenit post annos cc : cuius rei mentio fit capitulo ccxii.*
- XLIX.** *Ubi aruit manus Jeroboam quam erexerat contra prophetam.*
- L.** *Item pro oratione prophetæ manus ei restituuntur.*
- LI.** *Ubi alio propheta in Bethel decipitur qui de Juda venerat.*
- LII.** *De contemptu damnatur idem ipse.*
- LIII.** *Ubi a Leone occiditur inobediens.*
- LIV.** *Ubi Jeroboam de extremis populis sacerdotes excelsorum facit.*
- LV.** *Ubi pro salute filii uxor Jeroboam ad Achiam prophetam pergit.*
- LVI.** *Pronuntiatio prophetæ quæ ventura sunt Jeroboam.*
- LVII.** *Hic moritur Jeroboam, qui regnavit annis xii, et regnat Nabab filius ejus pro eo.*
- LVIII.** *Hic ad Roboam Scriptura divertit, quem dicit regnasse in Juda annis xvii.*
- LIX.** *Primus rex Egypti Susach Jerusalem prædat.*
- LX.** *Hic moritur Roboam, et regnat Abia filius ejus.*
- LXI.** *Hic moritur Abia, et suscipit regnum rex Juda filius ejus, qui regnavit annis xl idem Asa.*
- LXII.** *Ubi laudatur Asa rex Juda, quod inter omnia simulacula templum Priapi evertit.*
- LXIII.** *Hic Scriptura revertitur ad Nadab filium Jeroboam, qui regnavit post patrem suum annis duobus.*
- LXIV.** *Hic occiditur Nadab secundus rex Israel ab Asa tertio rege Juda.*
- LXV.** *Ubi postulabat auxilium Asa rex Juda adversus Basan regem Israel.*
- LXVI.** *Transgressionem dicit Basæ regis Israel.*
- LXVII.** *Hic moritur Basa, et regnat filius ejus Hela quartus cum Jeroboam.*
- LXVIII.** *Hic occiditur Hela rex a Amri, qui regnauit in Israel quintus cum Jeroboam.*
- LXIX.** *Hic Amri levatur rex a populo post Hela, et sextus cum Zambri, qui regnarit diebus vii.*
- LXX.** *Hic ostenditur Ambri xii annis regnasse.*
- LXXI.** *Hic moritur Ambri et regnat filius ejus pro eo.*
- LXXII.** *Allocutio Eliæ ad Achab de tribus annis sterilitatis.*
- A** *LXXXIII. Elias propheta bis per dicm a corvis pascitur.*
- LXXXIV.** *Hic Elias a vidua pascitur.*
- LXXXV.** *Hic Elias filium viduae suscitat.*
- LXXXVI.** *Elias ad Ahab jubetur reverti.*
- LXXXVII.** *Elias et Abdias se alloquuntur.*
- LXXXVIII.** *Elias Ahab regi se ostendit.*
- LXXXIX.** *Ubi Elias et sacerdotes Baalim sacrificio altercantur.*
- LXXX.** *De igne diviso, et interitu sacerdotum Baal.*
- LXXXI.** *Orante Elia, Dominus pluviam dedit.*
- LXXXII.** *Elias fugit a facie Jezabel.*
- LXXXIII.** *Ubi Elias jejunat xl diebus.*
- LXXXIV.** *Ubi jubetur ungere Azael regem Syriae, Iehu in Israel, et Elisæum prophetam.*
- LXXXV.** *Ubi ab Elia assumitur Elisæus.*
- B** *LXXXVI. Ubi secutus Eliam Elisæus facit convivium.*
- LXXXVII.** *Ubi propheta sine nomine alloquitur Ahab quod superaturus sit Benadab regem Syriae.*
- LXXXVIII.** *Ubi contra Ahab Benadab pugnat, et superatur secundo.*
- LXXXIX.** *Satisfactio Benadab circa Ahab.*
- XC.** *Exprobratio Ahab de pace Benadab.*
- XCI.** *Ubi alloquitur propheta Ahab annuntians iram Domini, eo quod pepercit Benadab regi Syriae.*
- XCII.** *Ubi desiderat Ahab vineam Nabod.*
- XCIII.** *Consilium dat Jezabel ad occidendum Nabod.*
- XCIV.** *Ubi Elias ad Ahab mittitur post mortem Nabod.*
- XCV.** *Allocutio Eliæ prophetæ ad Ahab de interitu Jezabel.*
- C** *XCVI. Post admonitionem Eliæ, Ahab in paenitentiam volvitur.*
- XCVII.** *Conjuratio Ahab et Josaphat adversus regem Syriae.*
- XCVIII.** *Ubi Micheas propheta ad Ahab ducitur.*
- XCIX.** *Ubi Sedechias propheta ad Ahab falsa prophetat.*
- CV.** *Ubi Micheas propheta prohibet Ahab et Josaphat ne ad bellum exeat.*
- CI.** *Spiritus mundax se offert ad Ahab decipiendum.*
- CI.** *Ubi Sedechias Micheam percutit in maxilla.*
- CIII.** *Hic Ahab vulneratus in prælio moritur.*
- CIV.** *Ubi exsurgit Ochozias rex filius ejus, qui est octavus.*
- CV.** *Ubi ad Josaphat Scriptura revertitur, quem regnasse dicit in Juda annis xxv.*
- D** *CVI. Hic moritur Josaphat, et regnat post eum Joram filius ejus, quintus rex.*
- CVII.** *Cadens Ochozias e templo, idola consuli jubet.*
- CVIII.** *Ubi Ochoziam Elias moriturum pronuntiat.*
- CIX.** *Ubi Ochozias jubet tertio per quinquagenarios milites Etiam adduci.*
- CX.** *Ubi Elias Ochoziam mortem annuntiat, post quem regnavit Joram octavus rex.*
- CXI.** *Ubi Elias raptus in cœlum.*
- CXII.** *Pallio misso Elias aquas Jordanis dividit.*
- CXIII.** *Ubi Elias spiritum Eliæ accipit, sicut petit.*
- CXIV.** *Miraculo Elisæi incipiunt aquæ dulcari.*
- CXV.** *Ubi pueri irrident Elisæum, et ab ursis devorantur.*

- CXVI.** Ubi designatur quod Joram filius Ahab in annis regnaverit.
- CXVII.** Hic rex Moab a pace regis Israel discedit.
- CXVIII.** Ubi tres reges ascendentēs contra regem Moab propter penuriam aquā laborant, et consulunt Eli-saeum.
- CXIX.** Ubi Elisaēus sine pluvia aquas regibus dat.
- CXX.** Ubi Elisaēus mulieri viduāe vasa vacua oleo implet.
- CXXI.** Ubi Elisaēus muliere hospitio recipitur, et ejus filium postea suscitavit.
- CXXII.** Ubi Elisaēus filium promittiū mulieri, quae eum hospitio recepit.
- CXXXIII.** Hic moritur filius mulieris, quis, promittente Elisaēo, fuerat natus.
- CXXXIV.** Commemoratio Giesi ad Elisaēum de puerō suscitando.
- CXXXV.** Ubi Elisaēus puerum suscitat.
- CXXXVI.** Ubi filii prophetarum ab herbis venenosis sarcina infusa liberantur.
- CXXXVII.** Ubi Naaman leprosus ab Elisaēo instruitur.
- CXXXVIII.** Naaman in Jordane a lepra mundatur.
- CXXXIX.** Munera Naaman Elisaēus non accipit.
- CXXX.** Ubi puer Giesi Elisaēi suppetit munera a Naaman jam curato.
- CXXXI.** Reprehensio Giesi ab Elisaēo paenalis præser-tur.
- CXXXII.** Ubi Elisaēus de Jordane ferrum levat.
- CXXXIII.** Annuntiat Elisaēus regi Israel insidias regis Syriæ.
- CXXXIV.** Ubi Elisaēus missos a rege Syriæ obsecrōt.
- CXXXV.** Rex Joram a mulieribus interpellatur, qui-bus in sume filios suos comedere placuerat.
- CXXXVI.** Ubi Elisaēus post famem regi abundantiam promittiū.
- CXXXVII.** De quatuor leprosis ad regem Syriæ trans-entibus, qui eum nuntiant fugere.
- CXXXVIII.** A Benadab Elisaēus consulitur de infirmi-tate sua.
- CXXXIX.** Ubi Elisaēus regnum Syriæ Azael promit-tū.
- CXL.** Hic Benadab rex Syriæ.
- CXLI.** Mortuo Josaphat rege Judæ, regnat Joram filius ejus annis VII: quintus est cum Roboam.
- CXLII.** Hic moritur Joram filius Josaphat, et regnat post eum Achazias filius ejus anno uno, et est se-ptimus cum Roboam.
- CXLIII.** Ubi vulneratur cum Joram filius Ahab rex Isra-el ab Azael rege Syriæ.
- CXLIV.** Ubi Elisaēus militat ad Jehu ungendum in regem Israel post Joram filium Ahab, et est decimus rex.
- CXLV.** Ubi Jehu Joram filium Ahab occidit.
- CXLVI.** Ubi Jehu contra Joram vulneratum rebellat.
- CXLVII.** De occisione Achazias regis Judæ a Jehu rege Israel.
- CXLVIII.** Ubi Jezabel occiditur, et a canibus devora-tur.
- A CXLIX.** Ubi filios Ahab Jehu jubet occidi.
- CL.** Ubi fratres Achazias regis Judæ occidit Jehu.
- CLI.** Ubi jubet vocari Jehu omnes prophetas Baal, et universos servos ejus, cunctosque sacerdotes.
- CLII.** Ubi Jehu occisis sacerdotibus, etiam statuum incendit.
- CLIII.** Hic moritur Jehu, qui regnavit annis XXVIII; cui succedit Joachas filius ejus, et est undecimus rex.
- CLIV.** Hic Joas septem annorum ex semine regio a Joiada sacerdote ungitur in regem Juda.
- CLV.** Mortua Athalia, ostenditur XI annis regnasse Joas in Juda.
- CLVI.** Ubi ostenditur Joiadam sacerdotem a consiliis regis Joas non defuisse.
- B CLVII.** Ubi oblationum genera tria ostenduntur voto peregrinatorum cura salutis, spontanea voluntate.
- CLVIII.** Ubi sacerdotes pecuniam de templo accipere prohibentur ob negligentiam.
- CLIX.** Ubi dispensatorum fides ostendetur, et dimi-nandum quod in templo erogatur.
- CLX.** De oblatione pro delictis facta, ut sacerdotibus proficiat.
- CLXI.** Hic moritur Joas, et Amasias regnat in Judæa, id est, filius ejus.
- CLXII.** Scriptura ad regem Israel revertitur.
- CLXIII.** Mortuo Joachas, accipit regnum Israel Joas filius ejus, et est duodecimus rex, qui regnavit an-nis XVI.
- CLXIV.** Hic moritur Joas rex Israel, et regnat post eum Jeroboam rex decimus tertius.
- CLXV.** Moritur Elisaēus, et prophetat populum Israel superaturum populum Syriæ.
- CLXVI.** Mortuus Elisaēus mortuum suscitat.
- CLXVII.** Joas Syriam superat secundum verbum Eli-saei.
- CLXVIII.** Scriptura ad regem Juda revertitur, et dicit Amasiam regnasse annos XXVIII.
- CLXIX.** Ubi Amasias rex servos occidit, qui patrem ejus occiderunt, et filiis parcit secundum legem Mo-si datam.
- CLXX.** Ubi pugnat Joas rex Israel contra Amasiam regem Juda.
- CLXXI.** Post bellum cum Amasia consecutum moritur Joas, cui succedit Jeroboam filius ejus.
- D CLXXII.** Mortuo Amasia, fit a populo rex Azarias, et est undecimus in Juda.
- CLXXIII.** Ubi Scriptura redit ad regem Jeroboam, quem dicit regnasse in Israel annis XL.
- CLXXIV.** Ubi Jonas propheta ostenditur suis temporibus illis.
- CLXXV.** Hic moritur Jeroboam, et regnat Zacharias filius ejus annis XIV.
- CLXXVI.** Ubi Scriptura revertitur ad Zachariam regem Juda, qui regnauit annis LII; et hic erat leprosus.
- CLXXVII.** Ubi Zacharias rex Juda moritur, ei Scrip-tura ad Zachariam regem Israel redit.
- CLXXVIII.** Ubi Zacharias occiditur, et Secundum pra- eo

in Israel regnum suscipit, et est decimus quintus rex, finita jam promissione Domini in progenie Iehu.

CLXXIX. *De occiso Sellum, qui regnauit mense uno: pro quo Manahem suscepit regnum in Israel, qui est decimus sextus.*

CLXXX. *Indictio argenti divitibus Manahen, quod detur regi Syriae.*

CLXXXI. *Ubi Manahen moritur, et regnat post eum Phaceia filius ejus, et est decimus septimus rex.*

CLXXXII. *Ubi occidiuntur Phaceia a Phacee, qui fuit rex decimus octavus in Israel.*

CLXXXIII. *Ubi Osee filius Phaceia occidit Phacee, et regnat decimus nonus in Israel.*

CLXXXIV. *Ubi Scriptura redit ad Jonatham regem Juda, quem dicit regnasse annos XVI.*

CLXXXV. *Ubi Jonatham moritur, et regnat Achaz duodecimus in Juda annos XVI.*

CLXXXVI. *Ubi Achaz rex Juda filium suum idolis consecrat.*

CLXXXVII. *Ubi Achaz altare novum fieri jubet ab Uria sacerdote.*

CLXXXVIII. *Ubi ordinal rex Achaz cum Uria sacerdote, quæ sacrificia novo altari imponantur.*

CLXXXIX. *Hic moritur Achaz, et regnat pro eo Ezechias decimus tertius.*

CXC. *Ubi redit Scriptura ad regem Israel, et ostendit Osee regnasse IX annis.*

CXCI. *Hic explicit regibus Israel, qui sunt a Jeroboam usque in Osee novemdecim: Captivatus populus Israel a Salmanasar rege Assyriorum.*

CXCII. *De gentibus a rege Assyriorum in Samariam transductis, et a leonibus devoratis.*

CXCIII. *Commemoratio mandatorum legis per Moysen populo data.*

CXCIV. *Ubi ad regem Juda Scriptura revertitur, et dicit, Ezechiam regnasse annos XIX.*

CXCV. *Hic ostenditur Ezechiam et lucos et serpentes ænem, quem Moyses exerat, communisse.*

CXCVI. *Ubi Salmanasar rex Syriae Samariam debellat temporibus Ezechiae regis Juda.*

CXCVII. *Ubi Ezechias rex Juda Isaiam consulit ab excessu a rege Assyriorum.*

CXCVIII. *Ubi Isaias propheta Ezechiae victoriam pollicetur.*

CXCIX. *Ubi Rabsaces in regionem suam revertitur.*

A CC. *Ubi Isaias prophetas de rege Assyriorum ad Ezechiam.*

CCI. *Ubi Ezechiae mors ab Isaias pronuntiatur.*

CCII. *Ubi adductus Ezechiae ad vitium XV annis.*

CCIII. *Munera missa Ezechiae a rege Babylonie.*

CCIV. *Prophetatio Isaiæ vobisurum populum Juda in captivitatem Babylonie.*

CCV. *Hic moritur Ezechias, et regnat filius ejus Manasse LV annis, et est rex in Juda XIV.*

CCVI. *Ubi post immundas sanctiones Manasse regis, prophetant multi captivitatem Judæ.*

CCVII. *Ubi moritur Manasses, et regnat Aramon filius ejus annis duabus.*

CCVIII. *Ubi Ammon a servis occiditur, et fili rex Iosias filius ejus, qui fuit decimus secundus, et regnauit annis XXI.*

B CCIX. *Ubi jubetur rex Josias pecuniam templi colligi, et sartis tectis expendi.*

CCX. *Ubi ostenduntur rationes non redditus a prepositis templi.*

CCXI. *Hic traditur liber legis regi Josiae, quo lecto, omnia simulaca et lucos incendiuntur.*

CCXII. *Ubi non tanguntur ossa illius prophetæ, qui sine nomine ad Jeroboam venerat, cuius mentio fit in superiori capitulo XLVIII.*

CCXIII. *Ubi ostenditur etiam recto corde Josiae regis Judæ et Jerusalem captivitatem non amotam.*

CCXIV. *Hic occiditur Josias, et regnat Joachaz filius ejus mensibus III: qui est decimus septimus.*

CCXV. *Remoto Joachaz rege, regnat Joachim frater ejus decimus octavus annis XI.*

CCXVI. *Hic ostenditur noluisse Deum propitiari populo Juda propter Manassen.*

CCXVII. *Hic moritur Joachim, et accipit regnum, iam captivo populo, Joachim filius ejus, qui postea Sedecias dictus est, et regnauit annis XI.*

CCXVIII. *Ubi Nabuchodonosor regi Babylonie traditur populus Juda cum rege Sedecia, et templum Jerusalem incenditur.*

CCXIX. *Postquam Sedecias, qui et Joacim dictus est, captivus cæsusque in Babyloniam ductus est, præponitur in Jerusalem Godolias.*

CCXX. *Ubi de carcere Joachim, qui et Jechonias, liberatur, et alimonii statutis pascitur. Populusque omnis in captivitate remansit.*

D

CAPITULATIO LIBRI MALACHIM.

I. *De senectute David, et de Abisag Sonamite, et de Odonia filio David, qui affectavit succedere in regnum, et de Salomone uncto in regem.*

II. *De præceptis David in quibus instituit Salomonem, et de morte David, et de interfectione Adonie, Abiatar, Joab, et Semei.*

III. *De filia Pharaonis uxore Salomonis, et de visione ejus in Gabaon ubi a Domino sapientiam [Ed. apertitione Domini, ubi sapientiam, etc.] postulat, de*

[Ed. judicio de] duabus mulieribus, pro infante mortuo litigantibus [Ed. tacet, mortuo litigantibus], et de ducibus ac principibus.

IV. *De expensa Salomonis diurna, et de equis et curtibus, et de sapientia, et parabolis ejus, et de Chira rege et lignis sedrinis et expensa operariorum ligna cædientium [Ed. tacet ligna cædientium].*

V. *De constructione templi, et divina contestatione ad Salomonem, et de altari et reliquis.*

- VI. De domibus quas ædificavit Salomon sibi, et uxori A
Ægyptiæ, et de Chiram ærario et de mare et bubus
et leonibus æneis, et reliquis utensilibus templi.
- VII. De arca in templum locata, et de gloria quæ appa-
paruit in nebula, et depræcatio Salomonis ad Domi-
num et ad populum benedictio.
- VIII. De solemnitate celebrata et de pecudum numero
in sacrificiis oblatorum, et quomodo ei Dominus se-
cundo apparetur sit locutus; et de [Ed. apparetur, et
de, etc.] Pharaone ubi Gazer urbem captam, filiae
suæ in dotem dedit: et de reliquis urbibus [Ed. tacet
urbibus], quas Salomon ædificavit, et de principibus
ejus dñi, et de classe quam fecit.
- IX. De regina Saba, et muneribus ejus: et de lignis
thyinis, et auro a Chira rege delatis, et de reliquis
tributis, et de ducentis scutis aureis, et de curribus
et equis [Ed. equilibus], et de throno Salomonis.
- X. De uxoribus et concubinis Salomonis per quas de-
pravatus [Ed. prævaricatus] est, et a divina incre-
patione correptus, Satanæ traditus est: et de Adad
et Jeroboam odiis contra eum, et de Achia propheta
ad Jeroboam missio, et de Salomonis morte.
- XI. De regno Roboam in duas tribus, et de Semeia
propheta ad eum missa et de Jeroboam regno et ido-
lis quæ fecit.
- XII. De propheta missio ad Jeroboam qui prophetavit
de Josia nascituro; ubi Jeroboam manus aruit, et
propheta ab altero circumventus occiussus a leone est.
- XIII. De prophetia Habiae ad uxorem Jeroboam [Ed.
add. et de morte filii ejus, et de morte Jeroboam,
etc.], et de Nadab filio ejus succidente in regno, et
de iniquitatibus populi, et de Sesac rege Ægypti qui
excidit Ierusalem, et de morte Roboam.
- XIV. De Abia filio Roboam, et de morte ejus, et de Asa
filio ejus qui pro eo regnauit, cui Josaphat filius suc-
cessit, et de morte Nadab, et de Baasa filio ejus rege
Israel.
- XV. De Jea propheta missio ad Baasa, et de morte
Baasa: et de Hela filio ejus, et de Zambri, et Tebni
[Ed. supplet et Amri].
- XVI. De Achab filio Ambri, et de Jezabel, et de Heliae
acibus, et de muliere Seraphena, cuius filium sus-
citavit, et de Abdia qui abscondit centum prophe-
tas, et de prophetis idolorum cccc occisis, et de
fuga Heliae, et de visione in monte Choreb.
- XVII. De Heliae ubi jubetur ungere Azahel regem super D
Syriam, et Jea super Israel, et Helisæum prophe-
tam: et de Benadab rege Syriæ, et bello in quo de
Syriis centum millia ceciderunt et de propheta qui
alterum [Ed. ad. alterum] dixit: percutie me; et de
Naboth et vinea ejus, et de increpatione Heliae [Ed.
ad Achab tantum], et Acham pænitentia.
- XVIII. De conventu Josaphat, et Achab regum, et de
cccc pseudoprophetis, et de Michea propheta, et de
bello in quo Achab periret, et de Ochozia filio ejus,
et de Joram filio Josaphat [Ed. explicuerunt Capi-
tula. Incipiunt Capitula de libro Regum quarto. De
allocutione Angeli ad Heliam super Ochoziam, etc.],

- et prophetia Heliae super Ochosia, et de quinquage-
nis igne ad verbum Heliae consumptis.
- XIX. De Joram fratre Ochosia, et de Heliae ubi Jor-
danem dividit et in cælum rapitur, et de Helisei re-
ditu et divisione Jordani, et de Joram et Josaphat et
rege Edom, ubi dimicaverunt contra Moab, ubi aquæ
[Ed. aquam] terram sine pluvia repleverunt.
- XX. De muliere cujus vasa oleo impleta sunt ad Heli-
sei verbum; et de Sonamite, cuius filium suscitavit.
- XXI. De Neeman Syro leproso per Helisæum curato,
et de Giesi puero Helisei.
- XXII. De rege Syriæ qui venit obsidere Samariam, ubi
Helisæus orans, hostes cæcitate percussit, et de ob-
sidione et fame, ubi duæ mulieres comedenter infantem : et de fuga Syrorum.
- B XXIII. De fame annorum septem, et de Sonamite quæ
peregrinata est, et de Benadab [Ed. Nadab] et Aza-
chel regibus Syriæ, et de Cazia [Ed. Achazia].
- XXIV. De Jea uncto in regem, qui occidit Jora, et de
Jezabel et LXX filios Achab, et Sacerdotes Baal.
- XXV. De Azachel quomodo everuit Galaad, et Joachaz
filio Jea, et de Athalia regina, de Joas occultatio, et
de Joada sacerdote, et de restauratione templi.
- XXVI. De Azachel rege Syriæ, quomodo asportavit de
Israel thesauros, et de Amasia filio Joas, et de Joa-
chaz filio Jea, et de Joas filio ejus, et de morte He-
liæi et de eo qui resuscitatus est super ejus sepul-
crum [Ed. tacet super ejus sepulcrum].
- XXVII. De Amasia rege Juda, et de bello quod ei in-
tulit Joas, et de Jeroboam filio Joas, et de Azaria
filio Amaziae, et de Zacharia filio Jeroboam.
- XXVIII. De Joatha filio Azariæ, et de Jona propheta
et de Sellum [Ed. Azariæ propheta et de Sellum,
etc.], qui regnavit post Zachariam, et post Sellum
Anahem, et de Ful rege Assyriorum, et de Phaceia
[Ed. Phac, et de Phaciea] post quem Phacee filius
Romolizæ.
- XXIX. De Theglat rege Assur, quomodo Galileam, et
Galaad demolitus est, et de Osee qui regnauit post
Phacee, et de Achaz filio Joathæ, et quæ de Rasin et
Phacee referuntur:
- XXX. [Ed. totum hocce capitulum prætermittit.] De
Ezechia filio Achaz, et de Osee rege Israel, et de
Salmanasar, et de Samaria capta quod ob iniqui-
tatem interierit Israel, et de alienigenis quos, in Sa-
maria, leones comedenter.
- XXXI. De Ezechia quomodo abiulit æneum serpentem,
et de Senacheribo et Rapsace, et Isaia propheta et
quomodo angelus centum.... xx millia [Ed. centum
octoginta quinque militia] de Assyriis interfecit.
- XXXII. De ægritudine Ezechiae, et de signo in sole, et
de pueris et litteris Berodach regis Babyloniae de Ma-
nasse et iniquitatibus ejus, et de Ammon filio Ma-
nasse.
- XXXIII. De Josia filio Ammon, et de libro in templo
reperto, et de Oldad propheten, et idolis de Juda et
de Samaria expurgatis, et de Pascha quod celebravit
[Ed. sup. Josias].
- XXXIV. De Joachaz filio Josiae, et de Nchao rege

Ægypti : quomodo Joacim regem loco Joachaz [Al. Joaz] sacerit, et de Nabuchodonosor, et de Joachim filio Joachim [Al. et de Joachim dumtaxat, absque filio Joachim], et de captivitate secundo in Babylonem abducta cum rege Joacin, et de Sedecia.

A XXXV. *De tertia captivitate in Chaldaeam, cum Sedecia rege, et universis templi vasis translatis, et de Godolia, quomodo vel præpositus, vel occisus est, et de Joacin in Babylone educto de carcere.*

INCIPIUNT LIBRI DUO MALACHIM.

LIBER ^a PRIMUS.

[Cap. I.] Et rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies : cumque operiretur vestibus, non calefiebat. Dixerunt ergo servi sui : Quæramus dominum nostro regi adolescentulam virginem, et stet coram rege, et soveat [h. operiat] eum, dormiatque in sinu suo, et calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, et invenerunt Abisag Sunamiten, et adduxerunt eam ad regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege [h. fuitque operimentum regi], et ministrabat ei : rex vero non cognovit eam. Adonias autem filius Haggith elevabatur dicens : Ego regnabo. Fecitque sibi currum et equites et quinquaginta viros, qui ante eum carent. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens : Quare hoc fecisti? Erat autem et ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom [h. et ipsum peperit post Absalom]. Et sermo ei cum Joab filio Sarviæ, et cum Abiathar sacerdote, qui adjuvabant partes Adoniae. Sadoc vero sacerdos, et Banaias [Ms. Banaias], filius Joiadæ, et Nathan propheta, et Semei, et Rei, et robur [h. et robustissimi David] exercitus David non erat cum Adonia. Immolatis ergo Adonias arietibus [h. ovibus] et vitulis, et universis pinguis, juxta lapidem Zoheleib, qui erat vicinus fonti Rogel, vocavit universos fratres suos filios regis, et omnes viros Juda servos regis. Nathan autem prophetam, et Banaian, et robustos quosque, et Salomonem fratrem suum non vocavit. Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis : Num audisti, quod regnaverit Adonias filius Haggith, et dominus noster David hoc [h. non habet] ignorat? Nunc ergo veni, accipe a me consilium, et salva animam tuam, filiique tui Solomonis [h. non habet]. Vade et ingredere ad regem David, et dic ei : Nonne tu, domine mi rex, jurasti mihi [h. non habet] ancillæ tuæ, dicens : [Vulg. tacent quod.] Quod Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit in solio meo? quare ergo ^b regnat Adonias? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego

B veniam post te, et complebo sermones tuos. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculum : rex autem senuerat nimis, et Abisag Sunamitis ministrabat ei. Inclinavit se Bethsabee, et adoravit regem. Ad quam rex, quid tibi, inquit, vis? Quæ respondens, ait : Domine mi, tu jurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, et ipse sedebit in solio meo. Et ecce nunc Adonias ^c regnat, te, domine mi rex, ignorante. Mactavit boves, et pingua queque, et arietes [h. oves] plurimos, et vocavit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, et Joab principem militiæ : Salomonem autem servum tuum non vocavit. Verumtamen, domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, ut indices eis, quis sedere debeat in [h. in solio domini mei regis post eum] solio tuo, domine mi rex, post te. Eritque, cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego et filius meus Salomon peccatores. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. Et nuntiaverunt regi, dicentes : Adest Nathan propheta. Cumque introisset ante conspectum [Vulg. in conspectu] regis, et adorasset eum pronus in terram, dixit Nathan : Domine mi rex, tu dixisti : Adonias regnet post me, et ipse sedeat super thronum meum? Quia descendit hodie, et immolavit boves, et pingua, et arietes [oves] plurimos, et vocavit universos filios regis, et principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem : illisque vescentibus, et bibentibus coram eo, et dicentibus : Vivat rex Adonias : Me servum tuum, et Sadoc sacerdotem, et Banaiam filium Joiadæ, et Salomonem famulum tuum, non vocavit. Numquid a domino meo rege exivit hoc verbum, et mihi non indicasti servo tuo, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum? Et respondit rex David, dicens : Vocate ad me Bethsabee. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, et stetisset ante eum, juravit rex, et ait : Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, quia sicut juravi tibi per Dominum Deum Israel, dicens : Salomon filius

^a In Veronensi ms. in quo ad Hebræi textus normalis singularis est liber Malachim, non additur primus. Recole quæ superius hac de re annotamus in fine libri Samuel.

^b Rectius habet Veronens. ms. regnavit cum Hebræo יְהוָה, et plerisque aliis libris.

^c Iterum idem ms. cum Hebræo, etc. regnavit.

tunc regnabit post me, et ipse sederit super solium meum pro me : sic faciam hodie. Summisque Bethsabees in terram vultu, adoravit regem, dicens : Vivat dominus meus rex [Vulg. tacent rex] David in eternum. [Titulus I.] Dicit quoque rex David : Vocate mihi Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam, et Baniam filium Joidae. Qui cum ingressi fuisse coram rege, dixit ad eos : Tollite vobiscum servos domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, et ducite [h. deponite] eum in Gion. Et ungat eum ibi Sadoc sacerdos, et Nathan propheta, in regem super Israel : et canetis buccina, atque dicetis : Vivat rex Salomon ! Et ascendetis post eum, et venietis [h. et veniet], et sederit super solium meum, et ipse regnabit pro me : illaque præcipiam ut sit dux super Israel, et super Judam. Et respondit Banias filius Joidae, regi dicens : Amen : sic loquatur Dominus Deus a domini mei regis. Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit eum Salomone, et sublimius faciat solium ejus a solo domini mei regis David. [T. II.] Descendit ergo Sadoc sacerdos et Nathan propheta, et Banias filius Joidae, et Cherethi, et Phelethi : et imposuerunt Salomonem super mulam regis David, et adduxerunt eum in Gion. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, et unxit Salomonem : et cecinerunt buccina, et dixit omnis populus : Vivat rex Salomon ! Et ascendit universa multitudo post eum, et populus canentium tibiis, et letantum gaudio magno, et insonuit terra a ^b clamore eorum. Audivit autem Adonias, et omnes qui invitati fuerant ab eo, iamque convivium finitum erat : sed et Joab, audita voce tubæ, ait : Quid sibi vult clamor civitatis tumultuantis ? Adhuc illo loquente, Jonathan filius Abiathar sacerdotis venit : cui dixit Adonias : ingredere, quia vir fortis es, et bona nuntians. Responditque Jonathan Adoniam : Nequaquam : dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem : misitque cum eo Sadoc sacerdotem, et Nathan prophetam, et Baniam filium Joidae, et Cherethi et Phelethi, et imposuerunt eum super mulam regis. Unixeruntque cum Sadoc sacerdos et Nathan propheta regem in Gion [Ms. Geon], et ascenderunt inde letantes, et insonuit [Mss. intonuit] civitas : haec est vox, quam audistis. Sed et Salomon sedit super solium regni. Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David dicentes : Amplificet nomen Salomonis super nomen tuum, et magnifice thronum ejus super thronum tuum. Et adoravit rex in lectulo suo. Insuper et haec [Vulg. tacent insuper et haec] locutus est : Benedictus dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem ^c super solium, videntibus oculis meis. Territi sunt ergo, et

^a Idem Veronens. ms. domino meo regi.

^b Omittit hic idem ms., librarii, ut videtur, oscitatio, voces a clamore eorum : quæ tamen in Hebreo sunt בְּרִירָה, ac easteris libris.

^c Veronens. ms. in solo meo, cum Vulgatis.

^d Regius et Corbeiensis num. 11 legunt, vias meas. Alii cum Vulgata Latina, vias suas. Quidam habent,

A surrexerunt omnes qui invitati fuerant ab Adonias, et ivit unusquisque in viam suam. Adonias autem timens Salomonem, surrexit, et abiit, tenuitque cornu altaris. Et nuntiaverunt Salomoni, dicentes : Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens : Juret mihi hodie rex Salomon, quod non interficiat servum suum gladio. Dixitque Salomon : Si fuerit vir bonus [Ms. filius virtutis], non cadet ne unus quidem capillus ejus in terram ; sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur. Misit ergo rex Salomon, et eduxit eum ab altari, et ingressus adoravit regem Salomonem : dixitque ei [Ms. taret ei] Salomon : Vade in domum tuam. [T. III. Cap. II.] Appropinquaverunt autem dies David ut moreretur, præcepitque Salomon filio suo, dicens : Ego ingredior viam universæ terræ, confundare, et esto vir. Et observa [Ms. etc.] custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut custodias ceremonias [h. statuta] ejus, et præcepta ejus, et iudicia, et testimonia, sicut scriptum est in lege Mosi, ut intelligas universa quæ facis, et quocumque te verteris : ut confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens : Si custodierint filii tui ^d viam suam, et ambulaverint coram me in veritate, in omni corde suo, et in omni anima sua, non afficeret tibi vir de solo Israël. Tu quoque nosi quæ fecerit mihi Joah filius Sarvis, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israël, Abner filio Ner, et Amasa filio Jether : quos occidit, et effudit sanguinem belli in pace, et posuit cruentum prælli in balteo suo, qui erat circa lumbos ejus, et in calceamento suo, quod erat in pedibus ejus. Facies ergo juxta sapientiam tuam, et non deduces [h. depones] canitatem ejus pacifice ad inferos. Sed et filii Berzellai Galaaditis reddes gratiam, erupique comedentes in mensa tua : occurserunt enim mihi quando fugiebam a facie Absalom fratris tui. Habes quoque apud te [Ms. taret te] Semei filium Gera filii [h. non habet] Jemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra [h. Mannaim] : sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Jordanem, et juravi ei per Dominum, dicens : Non te interficiam gladio : tu noli pati esse eum innoxium. Vir autem sapiens es, et scies quæ facias, deducesque [h. depones] canos ejus cum sanguine ad infernum. [T. IV.] Dormivit igitur David cum patribus suis, et sepultus est in civitate David. Dies autem quibus regnavit David super Israel, quadraginta anni sunt : in Hebron regnavit septem annis : in Ierusalem, triginta tribus. Salomon ^e autem sedit super thronum David patris sui, et firmatum est regnum ejus nimis. [T. V.] Et ingressus Adonias filius Iaggith ad Bethsabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei : Pacificus es ! [Ms. viam meas. Canon, ut nos edidimus. MART. — Vulgati plurimum numero vias suas. Concinit Veronens. ms. eum eo, quem Canonem vocat Martinus. — Nomen Salomon, ad regem ejus notandum invenimus, Veronens. ms. minio distinxit.

tacet est} ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus. Addiditque: Sermo mibi est ad te. Cui ait: Lequere. Et ille: Tu, inquit, nosti, quia meum erat regnum, et me præposuerat [Ms. proposuerat] omnis Israel sibi in regno: sed translatum est regnum, et factum est fratri mei: a Domino enim constitutum est ei. Nunc ergo petitionem unam deprecor a te: ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. Et ille ait: Precor, ut dicas Salomonis regi (neque enim negare tibi quidquam potest [h. Nam non avertet faciem tuam]) ut det mihi Abisag Sunamitanum [Vulg. Sunamidem hic et infra] uxorem. Et ait Bethsabee: Bone, ego loquerar pro te regi. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia, et surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eam, et sedidit super thronum suum: positusque est thronus matris regis, que sedidit ad dexteram ejus. Dixitque ei: Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas [h. ne avertas] faciem meam. Et [Ms. tacet et] dixit ei rex: Pete, mater mea [Ms. mi]: neque enim fas est ut avertam faciem tuam [h. Pete, mater mi]. Non avertam faciem tuam. Quæ ait: Detur Abisag Sunamitanis Adoniam fratri tuo uxori. Responditque rex Salomon, et dixit matri sue: Quare postulas Abisag Sunamitanum Adoniam? postula ei et regnum: ipse est enim frater meus major me, et habet Abiathar sacerdotem, et Joab filium Sarviae [h. et ei, et Abiathar sacerdoti, et Joab filio Sarviae]. Juravit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. Et nunc vivit Dominus, qui firmavit me, et collocavit [Vulg. addunt me] super solium David patris mei, qui fecit mihi dominum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias [T. VI]. Misitque rex Salomon per manum Banae filii Joiaæ, qui interfecit eum, et mortuus est. Abiathar quoque sacerdos dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir morilis es: sed, hodie te non interficiam, quia portasti arcum Domini Dei [h. Domini Domini] coram David patre [Ms. patri] meo, et sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laboravisti pater meus. Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super dominum Ieli in Silo. Venit autem nuntius ad Joab, quod Joab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset: fugit ergo Joab in tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod fugisset Joab in tabernaculum Domini et esset juxta altare, misitque Salomon Banae filium Joiaæ, dicens: Vade, interfice eum. Et [Ms. tacet et] venit Banaea ad tabernaculum Domini, et dixit ei: Hæc

dicit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiavit Banaea regi sermonem, dicens: Hæc locutus est Joab, et hæc respondit mihi. Dixitque ei [Ms. tacet et] rex: Fac sicut locutus est, et interfice eum, et sepeli, et amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Joab, a me, et a domo patris mei. Et reddit Dominus sanguinem ejus super caput ejus, quia interfecit duos viros, mellioresque se, et occidit eos gladio, patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militiae Israel, et Amasam filium Jether principem exercitus Juda, et revertetur sanguis illorum in caput Joab, et in caput seminis ejus, in sempiternum. David autem et semini ejus, et domini et throno illius, sit pax usque in æternum a Domino. [T. VII.] Ascendit itaque Banaea filius Joiaæ, et aggressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto. Et constituit rex Banaea filium Joiaæ pro eo super exercitum, et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. Misit quoque rex, et vocavit Semeli, dixitque ei: Aedifica tibi domum in Jerusalem, et habita ibi, et non egredieris inde huc atque illuc. Quacumque autem die egressus fueris, et transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum. Dixitque Semeli regi: Bonus est [Ms. tacet est] serino. Sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet servus tuus. Habitavit itaque Semeli in Jerusalem diebus multis. Factum est autem post annos tres, ut fugerent servi [h. duo servi] Semeli ad Achis filium Mancha regem Geth: nuntiatumque est Semeli, quod servi ejus essent [Vulg. issent] in Geth. Et surrexit Semeli, et stravit asham suum: Igitur in Geth ad Achis ad requirendum servos suos, et adduxit eos de Geth. Nuntiatum est autem Salomon, quod issent Semeli in Geth de Jerusalem, et rediisset. Et mittens vocavit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, et prædixi tibi: Quacumque [h. adjuravi tibi per Dominum, et contristatus sum: Quacumque] die egressus, leris huc et illuc, scito te esse incertum? Et respondisti mihi: Bonus sermo, quem audivi. Quare ergo non custodisti jusjurandum Domini, et præcepit quod præceperam tibi? Dixitque rex ad Semeli: Tu nosti omne malum, cuius tibi conscientum est cor tuum, quod fecisti David patre meo: reddit Dominus malitiam tuam in caput tuum. Et rex Salomon benedictus, et thronus David erit D stabilis coram Domino usque in sempiternum. Jussit itaque rex Banaea filio Joiaæ, qui egressus, percussit eum, et mortuus est.

[T. VIII, Cap. III.] Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, et affinitate conjunctus est Pharaoni regi Ægypti; accepit namque stiam ejus, et adduxit in civitatem David, donec compleret adi-

sed quod intelligunt: et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. MART.

— Optime rursus cum Martianæ Canone Veronens. ms. In aliis pro Joab, invenit ille Salomonem.

b Reticet juxta Hebraicam parasm ms. Veronens. quem Chaldaeus quoque atque aliae Orientales Versiones ita legunt, distinguuntque, Bonum verbum: audi, etc.

* Uno excepto. Canone Hebraicæ veritatis, mss. omnes codices Notiorum ac librariorum imperitia depravati sunt hoc modo: Venit autem nuntius ad Salomonem, etc. Nam sensum Scripturae minime percipientes, putarunt errorem esse si legeretur: Venit autem nuntius ad Joab. Bene igitur monebat Hieronymus in epistola ad Lucinum, morem hunc esse librariorum, ut scribant, non quod inveniunt,

cans domum suam et domum Domini, et murum Ierusalem per circuitum. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum. Dilexit autem Salomon dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, et accendebat thymiana. Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias [h. mille holocausta] in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. [T. IX.] Apparuit autem [Ms. tacet autem] Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis, ut dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum servo tuo David patre meo misericordiam magnam, sicut ambulavit in conspectu tuo in veritate, et justitia, et recto corde tecum: custodisti enim ei misericordiam ^a grandem, et dedisti ei filium sedentem super thronum ejus, sicut est hodie. Et nunc, Domine Deus meus [Ms. et Vulg. tacet meus], tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo: ego autem sum puer parvus, et ignorans egressum et introitum *meum* [h. non habet]. Et servus tuus in medio est populi [h. populi tui], quem elegisti, populi iniusti, qui numerari et supplicari non potest præ multitudine. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, et discernere inter bonum et malum. Quis enim poterit judicare populum ^b tuum hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino [h. in oculis Domini], quod Salomon hujuscemodi postulasset rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, et non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animam [Ms. et Vulg. animas] inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum judicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed et hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet, et gloriam, ut nemo similis tui fuerit in regibus euncis retro diebus [h. sit in regibus omnibus diebus tuis]. Si autem ambulaveris in viis meis, et custodieris præcepta mea, et ^c mandata mea, sicut ambulavit David pater tuus, longos faciam dies tuos. Igitur evigilavit Salomon, et intellexit quod somnium [h. igitur evigilavit Salomon: et ecce somnium]: Cumque venisset Jerusalem, stetit coram arca fœderis Domini, et obulit holocausta, et fecit victimas pacificas, et grande [h. non habet] convivium universis famulis suis. [T. X.] Tunc venerunt duas mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo, quarum una ait: Obsecro [h. non habet], mi domine: ego et mulier hæc habitabamus in domo una, et peperi apud eam in cubiculo. Tertia vero die post-

^a Interserit ms. Veronens. *tua*, reticentibus libris alijs.

^b Idem ms. cum Vulgatis, *populum istum, populum tuum hunc multum*, longius tamen ab Hebraico.

^c Neque hic bene ad Hebreum textum tacet ms. Veronens. *mandata tua*, neque mox *David* nomen.

^d Vocabulum sed, quæ neque in Hebreo, neque in aliis plerisque omnibus libris est, retinet Veron.

A quam ego peperi, peperit et hæc; et eramus simul, nullusque alias in domo nobiscum, exceptis nobis duabus. Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte, dormiens quippe oppressit eum. Et consurgens intempsa nocte silentio [h. non habet], tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, et collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Cumque surrexissem mane ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem generaram. Responditque altera mulier: Non est ita [Vulg. addunt ut dicis], sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. Econtrario illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus vivit, et filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. Tunc rex ait: Hæc dicit, filius meus vivit, et filius tuus mortuus est. Et ista respondit, non, sed filius tuus mortuus est, et filius meus vivit. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege: Dividite, inquit, infante vivum in duas partes, et date dimidiad partem uniuersitatem, et dimidiad partem alteri. Dixit autem mulier, cuius filius erat vivus, ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo): Obsecro, domine [h. non habet domine], date illi infantem vivum, et nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat: Nec mihi, nec tibi sit, ^d sed dividatur. Respondens rex ait: Date huic infantem vivum, et non occidatur: hæc est enim [Ms. tacet enim] mater ejus. Audivit itaque omnis Israel judicium quod judicasset rex, et timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.

[T. XI. Cap. IV.] Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israel, et hi principes ^e quos habebat: Azarias filius Sadoc ^f sacerdotis: Eliophrep et Ahia filii Sisa scribæ: Josaphat filius Ahilud a ^g commentariis: Banaias filius Joiadæ super exercitum: Sadoc autem, et Abiathar sacerdotes. Azarias filius Nathan, super eos [h. super præpositos], qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis, et Abisar præpositus domus, et Adoniram filius Abda super tributa. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præbebant annonam regi et domui ejus: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Et hæc nomina eorum: Benbur, in monte Ephraim. Bendecar, in Macces, et in Salebim, et in Beth-Sames, et Elon et Beth-Anan. Benesed in Aruboth: ipsis erat Soccho et omnis terra Epher. Benabinadab, cuius omnis Nephath-Dor, Tapheth filiam Salomonis habebat uxorem. Bana filius Ahilud regebat Thanach et Mageddo, et universam Beth

quoque ms.

^e Quod est in Hebreo חֶנְדָּר, Græci aliquot libri in recto vertunt ἱερέως: quibus consonat Veronens. ms. *Sacerdos* pro *Sacerdotis*.

^f In codicis Veronens. margine scriptum est in LXX a memoria, quibus veterem Latinam Versionem ex Græco denotari, nihil est dubium.

San, quæ est iuxta Sarhana subter Jezrael, a Beth-San usque Abelmeula ^a et regione Jecmaan. Bengaber in Raimoth Galaad : habebat Avoth-Jair filii Manasse in Galaad : ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta civitatibus magnis atque muratis, que habebant seras æreas. Ahinadad, filius Addo, præerat in Manaim : Abimaas in Nephthali : sed et ipse babebat Basmath filiam Salomonis in conjugio. Bana, filius Husi, in Aser [Ms. Banaa et Asar], in Baloth. Josaphat, filius Pharue, in Issachar. Semei, filius Ela, in Benjamin. Gaber, filius Uri, in terra Galaad, in terra Seon regis Amorrhæi et Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra [h. et præfectus unus erat super terram]. Juda et Israel innumerabiles [h. plurimi], sicut arena maris in multitudine : comedentes, et bibentes, atque latentes. [T. XII, C. IV.] Salomon autem erat in ditione sua, habens omnia regna ^b a flumine terræ Philisthim usque ad terminum Ægypti, offerentium sibi munera, et servientium ei cunctis diebus vite ejus. Erat autem cibus [h. panis] Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, et sexaginta cori farinæ, decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes [h. oves], excepta ventione cervorum, caprarum atque bubalorum, et avium atilium [h. omissis, cervis, capreis, bubalis]. Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen ^c a Taphsa usque Gazam, et cunctos reges illarum regionum, et habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Juda et Israel absque timore ullo [h. confidenter], unusquisque sub vite sua, et sub fico sua, a Dan usque Ber-Sabee, cunctis diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta milia præsepiæ equorum curriplum et duodecim milia equestrium. Nutriebantque eos supradicti regis præfecti : sed et necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant in tempore suo. [h. Nutriebantque supradicti præfecti regem Salomonem, et onnes convivas Salomonis cum ingenti cura in tempore suo.] Hordeum quoque et paleas equorum et jumentorum deferebant in locum, ubi erat rex, iuxta constitutum sibi. [h. ubi erat constitutum sibi.] Debet quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentialm multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis homini-

^a Hæc verba mutare nolimus ad fidem Canonis Hebraicæ veritatis ubi legimus, usque Abelmeula, et usque regionem Jecmaam : quia, ut antea monui, non satis liquet e quo fonte fluxerint in Canonem tam frequentes emendationes, que in eo visuntur : an ab exemplaribus castigatoribus versionis Hieronymianæ; aut ex industria peritissimi alicujus emendatoris, qui multa in translatione Hieronymi ad codices Hebreorum recudit. Sciat proinde lector studiosus, hujuscemodi lectiones emendatas, quæ alicujus momenti videbantur, in notis marginalibus nostris semper appositas; ne quid eruditiois curiositati deperiret studiosiorum, si hæc intacta remansissent, et respectui haberentur. MART.

PATROL. XXVIII.

A bus : sapientior Ethan Ezrahite, et Heman, et Chalchol [Ms. Calca-], et Dorda, filii Maol, et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolæ, et fuerunt carmina ejus quinque et mille. Et disputavit super lignis, a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, et disseruit de jumentis, et volucribus, et reptilibus, et piscibus. Et veniebant de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salomonis et [Ms. tacet ei] ab universis regibus terræ, qui audiebant sapientiam ejus.

[T. XIII, Cap. V.] Misit quoque Hiram rex Tyri servos suos ad Salomonem : audivit enim quod ipsum unxissent regem pro patre ejus : quia amicus fuerat Hiram David omni tempore. Misit autem et

B Salomon ad Hiram, dicens : Tu scis voluntatem David patris mei, et quia non potuerit ædificare domum [h. Tu scis quod David pater meus non potuit ædificare domum] nomini Domini Dei sui propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum ejus. [T. XIV.] Nunc autem requiem dedit ^d Dominus Deus meus mihi per circuitum, et non est satan, neque occursus malus. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini [Ms. tacet Domini] Dei mei, sicut locutus est Dominus David patri meo, dicens : Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. Præcipe igitur ut præcidant mihi [Vulg. addunt servi tui] cedros de Libano, et servi mei sint cum servis tuis : mercedem autem

C servorum tuorum dabo tibi quancumque præceperis [h. quancumque dixeris. Vulg. petieris] : scis enim quomodo [Ms. quoniam] non est in populo meo [h. in nobis] vir qui noverit ligna cædere sicut Sidonii. Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, letatus est valde, et alt : Benedictus Dominus ^e Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc pluriñum. [T. XV.] Et misit Hiram ad Salomonem, dicens : Audivi quæcumque mandasti mihi : ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis et abiegnis. Servi mei deponent ea de Libano ad mare, et ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaveris mihi, et applicabo ea ibi, et tu tolles ea : præbebisque necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ. Itaque D Hiram [h. hic habet, Hiron] dabat Salomoni ligna cedrina, et ligna abiegnæ, iuxta omnem voluntatem

^b Ms. Veronens. omnia regna sicut a flumine, etc : Et scimus quidem disputatum doctis viris de eo flumine, quod alii Euphratem, alii torrentem Gazæ, vel Besor interpretantur : illud vero sicut, quid sit, vel unde Antiquarius excuderit, nescimus. Confer subsequente annotationem.

^c Idem ms. hic interserit vocem quasi : quondam glossema studiosus non nemo de suo addiderit ; quemadmodum superiorius sicut.

^d Tacet hic ms. nomen Dominus, quod est tam in Hebreo : tum et particulam, quam Hebreus quoque ignorat.

^e Cum Hebreo ms. Veronens. retinet hic nomen Deus.

eius. Salomon autem præbebat Hiram viginti millia coros tritici, in cibum ^a domus ejus, et viginti coros purissimi olei : hæc tribuebat Salomon Hiram per annos singulos. Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei [Ms. taceat ei], et erat pax inter Hiram et Salomonem, et percusserunt scœdus ambo. Elegitque rex Salomon operas de omni Israel, et erat indictio triginta millia virorum. Mitebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis, et Adoniram erat super hujuscemodi inductione. Fueruntque Salomoni septuaginta millia ^b eorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte : absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium et trecentorum, præcipientium populo et [h. non habet] his qui faciebant opus. Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos, in fundatum templi, et quadrarent eos : quos dolaverunt clementarii Salomonis, et clementarii Hiram : porro ^c Biblii præparaverunt [h. et Giblim et præparaverunt] ligna et lapides ad ædificandam domum.

[C. V. Cap. VI.] Factum est igitur quadringentesimo et octagesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio [Ms. Zoi] (ipse est mensis secundus), regis [Vulg. regni] Salomonis super Israel, ædificare cœpit domum [Vulg. ædificari domus] Domino. Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudine. Et porticus erat ante templum [h. ante templum domus] viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi, et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Fecitque in templo fenestras ^d obliquas. Et ædificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parieribus domus per circuitum templi et oraculi, et fecit latera in circuitu. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum

^a Præferunt Hebreus et Vulgati cum ms. Veronens. domini.

^b Idem ms. Veronens. equorum, ex scioi glossatori ingenio.

^c Effert revera Hebreus nomen istud per ^z Giblim : verum G. blos et Biblos pro eadem habentur urbe Phœnicie ad radices Libani. Vide Ezechiel. xxvii, 9.

^d In albo Veronens. ms. hæc apponitur nota : In LXX, januas absconsas reticulatas. Nempe Latinam Versionem quæ ante Hieronymianam obtinebat, vocat LXX, quippe quam ad eorum exemplar expressam : alius placuit vocare Italiam. Porro interpretati sunt LXX : Θυρίδες διαχυποτόμενας (vel παραχυποτόμενος, vel διδικτυωμένας) χρυστάς. Id est, Fenestras prospicientes (vel oblique prospicientes, vel cancellatas) occultas. S. ipse Pater, Comment. in Ezechiel. l. xii, refert Septuaginta verisse fenestras absconditas. Fenestrae, inquit, erant obliquæ, quas LXX absconditas, Symmachus τοξικὰ vocat. Et in

A forinsecus, ut non hæcerent muris templi. Domus autem cum ædificaretur, lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata est, et malleus, et securis, et omne ferramentum, non sunt auditæ in domo, cum ædificaretur. Ostium lateris medii in parte erat dominus dextræ : et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium. Et ædificavit domum, et consummavit eam : texit quoque domum laquearibus cedrinis. Et ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, et operuit domum lignis cedrinis. [T. XVI.] Et factus est sermo Domini ad Salomonem, dicens : Dominus hæc, quam ædificas, si ambulaveris in preceptis meis, et judicia mea feceris, et custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea : firmabo servitum meum tibi, quem locutus sum ad David patrem tuum. Et habitabo in medio filiorum Israel, et non derelinquam populum meum Israel. Igitur ædificavit Salomon dominum, et consummavit eam. [T. XVII.] Et ædificavit [Ms. addit. Salomon] parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, a pavimento domus usque ad summitetum parietum, et usque ad laquearia, operuit lignis intrinsecus, et texit pavimentum domus tabulis abieginis. Ædificavitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, a pavimento usque ad superiora, et fecit interiorum domum oraculi in Sanctum Sanctorum. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornuras suas et juncturas fabrefactas, et cælaturas eminentes : omnia cedrinis tabulis vestiebantur : nec omnino lapis apparere poterat in pariete [h. non habet]. Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat [h. præparaverat], ut poneret ibi arcam secederis Domini. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, et viginti cubitos latitudinis, et viginti cubitos altitudinis, et operuit illud atque vestivit auro purissimo [h. obryzo]. Sed et altare vestivit cedro. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, et affixit laminas clavis aureis. Nihilque erat in templo, quod non auro tegaretur; sed et totum altare oraculi texit auro. ^e Et fecit in oraculo duo cheru-

D cap. XL : Fenestræ quoque, inquit, juxta LXX erant factæ in modum retis, instar cancellorum.... pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet.

^e Nomen Cherub singulari numero, et Cherubim in plurali, duplex genus obtinet apud Interpretes, masculinum videlicet ac neutrum : unde Cherub secundus, et Cherub secundum, legimus in ms. codicibus. Hieronymus ad Damasum scribens de Sèraphim hoc aiebat : In genere quoque diversitas est. Sepiuaginta, Aquila, et Theodotion, Seraphim neutro genere transl. ruui, Symmachus masculino. Nec putandum sit esse in virtutibus Dei, cum etiam ipse Spiritus sanctus, secundum proprietates linguæ Hebrææ, semiæ genere proficeretur, RUA (ΡΥ); Graece neutro, τὸ πνεῦμα; Latine masculino, spiritus. Ex qua intelligendum est, quando de superioribus disputatur, et masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari quam idiomam sonare linguæ. Siquidem ipse Deus invisibilis et incorruptibilis omnibus pene linguis proficeretur genere masculino ; cum in eum non cadat sexus. Nam.

bim de lignis olivarum, decem cubitorum altitudinis. Quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera : id est, decem cubitos habentes, a summitate alae usque ad alterius alas [Ms. facet alae] summitatem. Decem quoque cubitorum erat cherub secundum : in mensura pari, et opus unum erat in duobus cherubim, id est, altitudinem habebat unus cherub decem cubitorum, et similiter cherub secundus. Posuitque cherubim in medio templi interioris : extendebant autem alas suas cherubim, et tangebat ala una parietem, et ala cherub secundi tangebat parietem alterum : alae autem alterae in media parte templi se invicem contingebant. Texit quoque cherubim auro. Et omnes parietes templi per circuitum ^b sculpsit variis cælaturis et torno, et fecit in eis cherubim, et palmas, et picturas variae, quasi prominentes de pariete, et egredientes [h. intrinsecus et extrinsecus]. Sed et pavimentum domus texit auro intrinsecus et extrinsecus. Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum [h. non habet] quinque. Et duo ostia de lignis olivarum, et sculpsit in eis picturam cherubim, et palmarum species [h. non habet], et anaglypha [h. et picturas varias] valde [Ms. valide] prominentia, et texit ea auro, et operuit tam cherubim quam palmas, et cætera [h. non habet] auro. Fecitque in introitu templi postes de lignis olivarum quadrangulatos, et duo ostia de lignis abieguis altrinsecus, et utrumque ostium duplex erat, et se invicem ^c tenens aperiebatur. Et sculpsit cherubim, et palmas, et cælaturas [h. et picturas varias] valde cæminentes : operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam [h. operuitque auro sequitur super sculpturas]. Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidibus politorum, et uno ordine ligiorum cedri. [T. XVII.] Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio, et in anno undecimo, mense Bul (ipse est mensis octavus), perfecta est domus in omni opere suo, et in universis utensilibus suis [Ms. facet suis] ædificavitque eam annis septem.

[Cap. VII.] Domum autem suam ædificavit Salomon tredecim annis, et ad perfectum usque perduxit. **A**edificavit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, et quinquaginta cubitorum longitudinis, et triginta cubitorum altitudinis, et qua-

* Vide Epistol. in nostra recensione 48 S. Patris ad Damasum de Seraphim : quem locum et Marian. laudat. Bœte enim utrinque generis dicitur cherub, masculinum ac neutri. Haud tamen ita parum sibi constare Hieronymum credas, ut eodem versiculo utrumque genus usurparit : atque hic *cherub secundum*, mox *cherub unus et secundus* dixerit. Rectius itaque habet Veronens. ms. hic quoque *secundus*, quidquid Marianæ videatur.

^b Constanter prosculpo habet Veronens. ms. *scalpo*, quod est quidecum elegantius, nam illud grammatici, quos inter Diomedes, negant esse Latinum.

* In Canone eras sunt et fecit in eis, quia non leguntur in Hebreo : existat tamen in miss. Latinis. De sequenti verbo *Cherubim* notanda veniunt que leguntur apud Hieronymum epistola 150, ad Marcel-

A tuor deambulabero inter columnas cedrinas : ligna quippe cedrina exciderat in columnas [h. super quatuor columnarum ordines, lignaque cedrina super columnas]. Et tabulatis cedrinis vestivit totam cameram, qua quadraginta quinque columnis sustentabatur [Ms. sustinebatur]. Unus autem [h. non habet] ordo habebat columnas quindecim contra se invicem positas, et e regione se respicientes, æquali spatio inter columnas, et super columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, et triginta cubitorum latitudinis, et alteram porticum in facie majoris porticus, et columnas, et epistylia super columnas. Porticum quoque solii, in qua tribunal est [h. in qua judicabit] fecit et texit lignis cedrinis a pavimento usque ad summitem. Et domuncula [h. domus], in qua sederetur [Ms. sedetur] ad iudicandum [h. non habet], erat in media portico [h. erat in atrio alio], simili opere. Domum quoque fecit filia Pharaonis (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali et hanc porticum. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quamdam atque mensuram tam intrinsecus quam extrinsecus serati erant : a fundamento usque ad summitem parietum, et extrinsecus [Ms. intrinsecus] usque ad atrium majus. Fundamenta autem, de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem sive octo cubitorum. Et desuper lapides pretiosi æqualis mensurae secti erant, simulique de cedro [h. et cedri]. Et atrium majus rotundum, trium ordinum de lapidibus sectis, et unius ordinis de dolato [Ms. dolata] cedro : nec non in atrio domus Domini interior, et in portico domus. Misit quoque rex Salomon, et tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduae de tribu Nephthali, patre Tyro, artificem ærarium, et plenum sapientia, et intelligentia, et doctrina ad faciendum omne opus ex aere. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus. Et fixit duas columnas æreas, decem et octo cubitorum altitudinis columnam unam, et linea duodecim cubitorum ambiebat columnam utramque. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, et fusilia ex aere : quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, et quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum : et quasi in modum retis et catenarum sibi invicem ^c miro opere contextarum. Utrumque capitellum co-

D lam. In Exodo, inquit, cæterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contigæ, opus Cherubim, id est, varium, atque depictum esse factum describitur : ita tamen ut vix litteram Cherubim non habeat : quia ubicumque cum hac littera scribitur, animalia magis quam opera significat. Id verum esse conperimus inspectis diligenter Hebraeorum voluminibus editis ac manuscriptis cap. xxvi Exodi et Ezechieli cap. x. ubi occurunt nonnullæ variantes lectiones, sed levissimi momenti. MART.

^d Plurimum numero habet Veronens. ms. *tenentes* aperiebantur, scilicet postes.

* Regius codex ms. et Canon Heb. veritatis, fusili ære. MART.— Ferme cum Martianæ Canone Veronens. ms., fusilia ære.

^e Rectius legit Veronens. ms. *pro opere*, in Hebreo

lumnarum fusile erat : septena versuum retiacula in capitello uno, et septena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas, et duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella, quæ erant super summittatem malogranatorum : eodem modo fecit et capitello secundo. Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere lili fabricata erant in portico quatuor cubitorum. Et rursum alia capitella in summittate columnarum desuper juxta mensuram columnæ contra retiacula : malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Et statuit duas columnas in portico templi : cumque statuisset columnam dexteram, ^a vocavit eam nomine Jachin : similiter erexit columnam secundam, et vocavit nomen ejus Booz. Et super capita columnarum opus in modum lili posuit : perfectumque est opus columnarum. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum a labio usque ad labium, rotundum in circuitu : quinque cubitorum altitudo ejus, et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. Et sculptura subter [Ms. sculptura super] labium circumibat illud decem cubitis ambiens mare : duo ordines sculpturarum ^b striatarum erant fusiles. Et stabat super duodecim boves, e quibus tres aspiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem, et mare super eos desuper erat : quorum posteriora universa intrinsecus latitabant. Grossitudo autem luteris [Ms. lateris], trium unciarum erat : labiumque ejus, quasi labium calicis, et folium repandi lili : duo millia batos capiebat. Et fecit bases decem ^c æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis. Et ipsum opus basium, interrasile erat : et sculpturæ inter juncras. Et inter coronulas et plectas, leones et boves et cherubim : et in juncturis similiter desuper : et subter leones et boves, quasi lora ex ære dependentia. Et quatuor rotæ per bases singulas, et axes ærei : et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitulis summittate : et quod forinsecus apparebat, unus cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum et dimidium : in augulis autem columnarum variæ cælaturæ erant : et media intercolumnia, quadrata non rotunda. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor an-

enim tantum est ^{תְּוַיִּנָּה} opere : quo item verbo et proxime usus est, ubi Latinus habet in modum : ut scias nihil hic mirum dici in Hebreo textu.

^a Vocavit eam nomine Jachin, id est, firmitas.... et vocavit nomen ejus Booz, id est, in robore. Ita legunt intra textum ms. duo codices, Regius et Corb. num. 43, quod oculos lectoris ponere voluimus, ut exploratum habeat, multa hujuscemodi scholia marginalia in contextum sacrum suisse translata librorum aut emendatorum incognititia et errore. MART.

^b Idem, ms. historiarum, quod perinde est ac striarum : solemne est enim in antiquis libris addi bi aut y verbis, qui ab st. incipiunt : ac fallitur Luca Brugensis qui histriatum putat esse striati opposi-

A gulos basis erant, cohærebant [Vulg. addit sibi] subter basim: una rota habebat altitudinis cubitum et semis. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru [Ms. curribus] fieri : et axes earum, et radii, et canthi, et modioli, omnia fusilia. Nam et humeruli illi quatuor per singulos angulos basis unius, ex ipsa basi fusiles et conjuncti erant. In summittate autem basis erat quædam rotunditas ^d unius et [h. non habet] dimidii cubiti, ita sibrefacta, ut luter desuper posset imponi, habens cælaturas suas et sculpturas varias ex semetipsa [Ms. semetipso]. Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, et in angulis, cherubim, et leones, et palmas, quasi in similitudinem stantis hominis, ut non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. In hunc modum fecit B decem bases, fusura una, et mensura, sculpturaque consimili. Fecit quoque decem luteres ^e æneos : quadraginta batos capiebat luter unus, eratque quatuor cubitorum : singulos quoque luteres per singulas, id est, decem bases, posuit. Et constituit decem bases quinque ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram : mare autem posuit ad dexteram partem templi [h. domus] contra orientem ad meridiem. Fecit ergo Hiram [h. Hirom] lebetes, et scutras, et hamulas, et perfecit omne opus regis Salomonis in templo [h. in domo] Domini. Columnas duas, et funiculos capitellorum [Ms. capitulorum] super capitella columnarum duos: et retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum [h. duos funiculos capitulorum]. Et malogranata ^f quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum. Et bases decem, et luteres decem super bases. Et mare unum, et boves duodecim subter mare. Et lebetes, et scutras, et hamulas, omnia vasa [h. omnia hæc vasa], quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. In campestri regione [h. non habet] Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Socchoth et Sarthan. Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem niuum non erat pondus aeris. [T. XIX.] Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini: altare aureum, et mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream ^g et candelabra aurea, quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram, contra, oraculum, ex auro ^h puro :

D tum. Notum porro striam esse partem columnarum eminentiam.

^c In ms. Veronens. æreas. Idem paulo post latitudinis pro altitudinis, Hebreo textu refragante.

^d Iterum idem ms., æreos pro æneos: et quod pluris est, cubitos pro batos.

^e Mendose habet Veron. ms. quadraginta.

^f Hebreus non habet verbum illud aurea; propterea erasum est ab emendatore Canonis, qui in eodem versiculo mutat etiam, ex auro puro, cum, ex auro primo. Sed purum et primum in metallis eundem sensum habent apud Hebreos. MART.

^g Idem ms. primo pro puro, quod et in Martianæi Canone ab alia repositum est manu.

quasi lili flores , et lucernas desuper aureas: et forcipes *aureos* [h. non habet], et hydrias, et fuscinalas , et phialas, et mortariola, et thuribula, de auro purissimo : et cardines ostiorum domus interioris Sancti Sanctorum, et ostiorum domus templi, ex auro erant. Et perfecit omne opus quod faciebat ^a rex Salomon in domo Domini , et intulit quæ sanctificaverat David pater suus, argentum et aurum, et vasa reposuitque in thesauris domus Domini.

[T. XX, Cap. VIII.] Tunc congregati ^b sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum , et duces familiarium filiorum Israel, ad regem Salomonem in Jerusalem [h. Tunc congregavit Salomon majores natu in Israel, omnes principes tribuum, duces familiarum filiorum Israel in Jerusalem, ut deferrent]: ut deferrent arcam foederis Domini, de civitate David, id est, de Sion. Couenitque ad regem Salomonem universus Israel in mense Ethanum, in solemnit die, ipse est mensis septimus. Veneruntque cuncti senes ex Israel, et tulerunt sacerdotes arcum, et portaverunt arcam Domini, et tabernaculum foederis, et omnia vasa sanctuarii, quæ erant in tabernaculo : et serebant ea sacerdotes et Levitæ. Rex autem Salomon, et omnis multitudo Israel, quæ convenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam : et immolabant oves et boves absque aestimatione et numero, et intulerunt sacerdotes arcum foederis Domini in locum suum , in oraculum templi [h. domus], in Sanctum Sanctorum , subter alas cherubim. Siquidem cherubim expandebant alas super locum arcæ, et protegebant arcum et vectes ejus desuper. Cumque eminerent vectes, et apparerent summilates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus, qui et fuerunt ibi usque in præsentem diem. In arca autem ^c non est aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moses in Horeb, quando pepigit foedus Dominus cum filiis Israel, cum egredenterur de terra Ægypti. [T. XXI.] Factum est autem, cum exissent sacerdotes de Sanctuario, nebula [h. nubes] implevit domum Domini, et non poterant sacerdotes stare et ministrale propter nebulam [h. nubem], impleverat enim gloria Domini domum Domini. Tunc ait Salomon: Dominus dixit, ut habitaret in nebula. Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum. Convertitque rex faciem suam, et benedixit omni Ecclesiae Israel: omnis enim Ecclesia Israel stabat. Et ait ^d Salomon: Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est ore suo ad David patrem meum, ^e et in manibus ejus perfecit , dicens: A die qua eduxi populum meum

A Israel de Ægypto , non elegi civitatem de universis tribibus Israel, ut ædificaretur domus, et esset nomen meum ibi; sed elegi David ut esset super populum meum Israel. Voluitque David pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel : et ait Dominus ad David patrem meum: Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente tractans. Verumtamen tu non ædificabis ^f mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. Confirmavit Dominus sermonem suum, quem locutus est: stetique pro David patre meo, et sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus : et ædificavi domum nomini Domini Dei Israel. Et constitui ibi locum arcæ, in qua sœdus est Domini, quod percussit cum patribus nostris, quando egressi sunt [h. quando eduxit eos] de terra Ægypti. Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu [h. coram omni ecclesiæ] Ecclesiae Israel, et expandit manus suas in cœlum, et ait: Domine Deus Israel, non est similis tui , Deus in cœlo desuper , et super terram deorsum : qui custodis pactum et misericordiam servis tuis, qui ambulant [Vulg. ambulabant] coram te in toto corde suo. Qui custodisti servo tuo David patri meo quæ locutus es ei: ore locutus es, et manibus perfecisti [h. ore tuo locutus es, et manu fecisti; sicut dies hæc], ut hæc dies probat. Nunc igitur, Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filii tui viam suam , ut ambulent coram me, sicut & ambulasti in conspectu meo. Et nunc, Domine Deus Israel, firmentur verba tua, quæ locutus es servo tuo David patri meo. Ergone putandum est quod vere Deus habitet super terram ? [T. XXII.] Si enim [h. Ecce cœlum] cœlum, cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis dominus hæc, quam ædificavi ? Sed respice ad orationem servi tui, et ad preces ejus, Domine Deus meus: audi hymnum et orationem, quam servus tuus orat coram te hodie: ut sint oruli tui aperti super dominum hanc nocte et die: super dominum, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi: ut exaudias orationem [h. Super locum de quo dixisti, erit nomen meum ibi ad audiendam orationem], quam orat ^h ad te servus tuus in loco isto. Ut exaudias deprecationem servi tui et populi tui Israel, quodcumque oraverint in loco isto : et exaudies in loco habitaculi tui in cœlo: et cum exaudieris, propitius erit. Si peccaverit homo in proximum suum, et habuerit aliquod juramentum, quo teneatur astrictus ; et venerit

neque in Hebræo, neque in aliis plerisque libris hic sonat.

^e Canon emendatus, et in manu sua. MART.

^f Hic quoque juxta Hebræum archetypum tacet Veronens. ms. nūhi.

^g Cum Vulgatis addit Veronens. ms. hic tu. Mox tacet Domine, quod nomen Hebræus texus addit.

^h Rursum ad Hebraici exemplaris fidem voculas ad te negligit Veronens. ms.

^a Cum Vulgatis, et Graco tacet Veronens. ms. rex.

^b Hebr. congregavit Salomon, a quo Veronens. ms. hoc uno abudit, quod nomen Salomonis tacet.

^c Ita Canon Heb. verit. cum Colbertino Aniciensi codice, et Corbeiensi nostro num. 13, Regius et San Germanensis 3, legunt ut in nostra Vulgata, non erat. MART.

— Veronens. ms., Chōreb, proprius Hebræo, כּוֹרֵב.

^d Non habet Veronens. ms. Salomon, quod nomen

propter juramentum, coram altari tuo in domum tuam [h. hanc]: tu exaudies in celo: et facies, et judicabis servos tuos, condemnans impium, et reddens viam suam super caput eijus: justificansque iustum, et retribuens ei secundum justitiam suam. Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos [h. inimicum suum] (quia ^a peccatorum est tibi) et agentes paenitentiam, et conscientes nomini tuo, venerint, et [h. non habet] oraverint, et deprecati te fuerint in domo hac: exaudi in celo, et dimitte peccatum populi tui Israel, et reduces eos in terram, quam dedisti patribus eorum. Si clausum fuerit celum, et non pluerit propter peccata eorum, et orantes in loco isto, paenitentiam egerint nomini tuo [h. et conscientes nomini tuo], et a peccatis suis conversi fuerint propter afflictionem suam: exaudi eos in celo, et dimitte peccata servorum tuorum, et populi tui Israel: et ^b ostende eis viam bonam per quam ambulent, et da pluviam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut aerugo, locuta, rubigo, et affixerit eum inimicus ejus portas obsidens, omnis [Vulg. omnia] plaga, universa infirmitas, cuncta devoratio, et imprecatio, quae acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognoverit plagam [h. cunctam orationem et depreciationem quae fuerit omni homini de populo tuo Israel, cum cognoverint plagam] cordis tui, et expanderit manus suas in domo hac: tu exaudies in celo in loco habitationis tue, et reprobaris, et facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris [Ms. videns] cor (quia tu nos tui solus cor omnium filiorum hominum) ut timeant te cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terrae, quam dedisti patribus nostris. Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audiatur enim nomen tuum magnum, et manus tua fertis, et brachium tuum extentum, ubique) [h. non habet]; cum venerit ergo, et oraverit in loco hoc [h. in domo hac], tu exaudies in celo in firmamento habitaculi tui, et facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena: ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, et probent quia nomen tuum invocatum est super dominum hanc, quam aedificavi. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos [h. inimicum suum], per viam, ^c quocumque miseris eis, orbibunt te contra viam civitatis, quam elegisti, et contra dominum, quam aedificavi nomini tuo, et exaudies in celo [h.] orationem eorum, et precer eorum, et facies iudicium eorum. [T. XXIII.] Quod si peccaverint tibi (non est enim homo qui non peccet) et iratus tradideris eos inimicis suis, et captivi ducti fuerint in terram inimicorum [h. inimici] longe vel prope, et egerint paenitentiam in corde suo in

^a Pressius Hebreo idem ms. plurimum numero habet, quia peccaturi sunt.

^b Rectius iterum ms. Veronensis, in futuro ostendes,

A loco captivitatis [h. in terra captivantium eos], et conversi deprecati te [Ms. taceat te] fuerint in captitate sua, dicentes: Peccavimus, inique egimus, impie gessimus: et reversi fuerint ad te in universo corde suo, et in tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quam captivi ducti sunt [Vulg. fuerint]: et oraverint te contra viam terre sue, quam dedisti patribus eorum, et civitatis, quam elegisti, et templi [h. domus] quod aedificavi nomini tuo: exaudies in celo, in firmamento solii tui, orationes eorum, et preces eorum [Ms. taceat eorum], et facies iudicium eorum: et propitiaberis populo tuo qui peccavit tibi, et omnibus iniquitatibus eorum, quibus prævaricati sunt in te: et dabis misericordiam coram eis qui eos captivos habuerint, ut misereantur eis. Populus enim tuus est, et hereditas tua, quos eduxisti de terra Aegypti [h. de Aegypto], de medio [Ms. domo] fornacis ferreæ. Ut sint oculi tui aperti ad depreciationem servi tui, et populi tui [Ms. taceat tui] Israel, et exaudias eos in universis pro quibus invocaverint te. Tu enim separasti eos tibi in hereditatem de universis populis terre, sicut locutus es per Mosen servum tuum [h. per manum Moysi servi tui], quando eduxisti patres nostros de Aegypto, Domine Deus. [T. XXIV.] Factum est autem, cum compleisset Salomon orans Dominum omnem orationem et depreciationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini: utrumque enim genu in terram fixerat, et manus expanderat ad celum. Stetit ergo, et benodixit omni ecclesiae Israel voce magna, dicens: Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israel, juxta omnia quae locutus est: non cecidit ne unus quidem sermo, ex omnibus bonis quae locutus est per Mosen servum suum [h. per manum Moysi servi sui]. Sit Dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquens nos, neque projiciens. Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in universis viis ejus, et custodiamus mandata ejus, et ceremonias ejus [Ms. taceat ejus], et iudicia quaecumque mandavit patribus nostris. Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropinquantes Domino Deo nostro die nocte, ut faciat iudicium [Vulg. addit cum] servo suo, et populo suo [Ms. taceat suo] Israel per singulos dies: et sciunt omnes populi terræ, quia Dominus ipse est Deus, et non est ultra absque eo. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, ut ambulemus in decretis ejus, et custodiamus [h. Sit quoque cor vestrum perfectum cum Domino Deo nostro, adambulandum indecretis ejus, et custodiendum] mandata ejus, sicut et hodie. Igitur rex et omnis Israel cum eo immolabunt victimas coram Domino. Mactavitque Salomon hostias pacificas, quas immolavit Domino, boum viginti duo millia: ovium, centum viginti milia: et dedicaverunt templum [h. domum] Domini rex et filii Israel. [T. XXV.] In die illa sanctificavit cum Hebreo קָרְבָּן, docebis.

^c Ideem ms. per viam quamcumque.

rex medium atrii, quod erat ante domum Domini: fecit quippe ibi holocaustum, et sacrificium, et adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, et capere non poterat holocaustum [Ms. holocausta], et sacrificium, et adipem pacificorum. Fecit ergo Salomon in tempore illo festivitatem celebrem, et omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad rivum Aegypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus, et septem diebus, id est, quatuordecim diebus. [T. XXXVI.] Et [Ms. tacet ei] in die octava dimisit populum: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua lætantes, et alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat Dominus David servo suo et Israel populo suo.

[Cap. IX.] Factum est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, et ædificium regis [h. et domum regis], et omne quod optaverat et voluerat facere, apparuit Dominus ei secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitque Dominus ad eum: Exaudi orationem tuam et deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me: sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi sempiternum, et erunt oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus, in simplicitate cordis, et in æquitate: et feceris omnia quæ præcepisti tibi, et legitima mea et judicia mea servaveris, ponam [h. firmabo] thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de solo Israel. Si autem aversione aversi fueritis vos et filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, et cærenomias [Vulg. addit. meas] quas proposui vobis, sed [Ms. si] abieritis, et colueritis deos alienos, et adoraveritis eos: auferam Israel de superficie terræ, quam dedi eis: et templum [h. domum], quod sanctificeavi nomini meo, projiciam a conspectu meo. [T. XXXVII.] Eritque Israel in proverbiū et in fabulam cunctis populis. Et domus hæc erit in exemplum: omnis qui transierit per eam, stupebit, et sibilabit, et dicet: Quare fecit Dominus sic terræ huic, et domui huic? Et respondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Aegypti, et secuti sunt deos alienos, et adoraverunt eos, et coluerunt [Vulg. addit. eos]: id-

A circa induxit Dominus super eos omne malum hoc. Expletis autem annis viginti postquam ædificaverat Salomon duas domos, id est, domum Domini, et domum regis (Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina et abiegnæ, et aurum juxta omne quod opus habuerat), tunc dedit ^b rex Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilee. Egressusque est Hiram de Tyro, ut videret oppida quæ dederat ei Salomon, et non placuerunt ei, et ait: Hæcce sunt civitates, quas dedisti mihi, frater [h. frater meus]? Et appellavit eas terram Chabul, usque in diem hanc. Misit quoque Hiram ad regem ^c Salomonem centum viginti talenta auri. Haec est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam donum Domini et domum suam, et Mello, et murum Jerusalem, ^d et Eser, et Mageddo, et Gazer. Pharaon rex Aegypti ascendit, et cepit Gazer, succenditque eam igni: et Chananeum, qui habitabat in civitate, et interfecit, et dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis. Ædificavit ergo Salomon Gazer, et Beth-Oron inferiorem, et Baalath, ^e et Palmiram [h. Tadmor] in terra solitudinis. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, et erant absque muro, munivit [h. non habet], et civitates curruum et civitates equitum, et quodcumque ei placuit ut ædificaret in Jerusalem, et in Libano, et in omni terra potestatis suæ. [T. XXVIII.] Universum populum, qui remanserat de Amorrhæis, et Hethæis, et Pharezeis, et Evæis, et Jebusæis, qui non sunt de filiis Israel: horum filios, qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filii Israel exterminare: fecit tributarios Salomon, usque in diem hanc. De filiis autem Israel non constituit Salomon servire quemquam, sed erant bellatores viri, et ministri ejus, et principes, et duces, et præfecti curruum et equoru[m] [h. equitum]. Erant autem principes super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subjectum populum, et statatis operibus imperabant. Filia autem Pharaonis ascendit de civitate David in domum suam, quam ædificaverat ei [Vulg. addit. Salomon]: tunc ædificavit Mello. Offerebat quoque ^f rex Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, et pacificas victimas, super altare quod ædificaverat Dominino, et adolebat thymiam coram Domino: perfectumque est templum [h. perfectaque est dominus].

D [T. XXIX.] Classem quoque fecit rex Salomon in

^a Ms. Veronens. vorerat, quem puto exscriptoris lapsus; est enim in Hebreo יתְרַ.

^b Cum Vulgatis facit Veronens. ms. rex, quod est tamen in Hebraico exemplari atque aliis.

^c Hic vero rectius cum Hebreo nomen Salomonis idem ms. omittit.

^d Hoc modo legunt mss. veteres: ita quoque habebatur in Canone Hebraicæ veritatis ante emendationem ejus. Nunc in eo scriptum reperitur Asor juxta punctuationem Hebrei contextus; non tamen secundum sonum hodiernum litteræ ת, quæ duplice habet aspirationem, et vocatur *Heth* aut, *Cheth*, תְּתֵה, unde *Hatsor*, sive *Chasor*. MART.

^e Excidit e medio hujus vocis litteræ ת, Daleth: si tamen fidem adhibeamus exemplaribus Massoretha-

rum holienis, ubi spatium, quod occuparet Daleth littera, in editis vacuum relinquitor, cum nota marginali *Ceri*, ut doceat legendum esse, תָּדָמָר, *Thadmor*. Manuscripti libri vetusti quotquot inspeximus, legunt intra textum תָּדָמָר, *Thamor*: sed *Ceri* ad marginem exhibent *Regius* et *Oratorianus* supra laudati. Pelissonæus noster nihil habet præter poram lectio nem תָּדָמָר, *Thamor*. Ita scriptum erat in Hebreo exemplari sancti Hieronymi, quod manifestissime probat verbum *Palmiram* in sacro contextu: *Thamar* enim *Palmiram* sive *Palmam* significat. At scholastæ Canonis legerat in Hebraeorum codicibus תָּדָמָר, *Thadmor*, vel *Tadmor* juxta annotationem ejusdem appositam in margine. MART.

^f Cum Hebreo facit Veronens. ms. rex.

Asion-Gaber, quæ est *juxta Ailam* [h. Eloth] in litore maris Rubri, in terra Idumææ. Misitque Iirim in classe illa servos suos viros [Ms. *tacet viros*] nauticos et gnares maris, cum servis Salomonis. Qui cum venissent in Ophis, sumptum inde aurum quadringtonitorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.

[T. XXX, Cap. X.] Sed et regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingressa Jerusalem multo cum [Ms. *tacet cum*] cunctatu, et divitiis, camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem, et locuta est ei universa quæ habebat in corde suo, et docuit eam [h. et nuntiavit ei] Salomon omnia verba quæ proposuerat: non fuit sermo, qui regem posset latere, ^b ut non responderet ei. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam ædificaverat, et cibos [h. cibum] mensæ ejus, et habitacula servorum, et ordinem ministrantium, vestesque eorum, et pincernas et holocausta quæ offerebat in domo Domini: non habebat ultra spiritum. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea, super sermonibus tuis, et super sapientia tua: et non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, et vidi oculis meis, et probavi quod media pars mibi nuntiata non fuerit: major est sapientia et opera tua, quam rumor quem audiui. Beati viri tui, et beati servi tui, hi qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui placuisti [Vulg. complacui-ti], et posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, et constituit te regem, ut faceres judicium et justitiam. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, et aromata multa nimis, et gemmas pretiosas: non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomonis. (Sed et classis Iirim, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna ^c thyina multa nimis, et gemmas pretiosas. Fecitque rex de lignis thyinis fulera domus Domini, et domus regiae, et citharas lyrasque cantoribus: non sunt allata bujuscemodi ligna thyina, neque visa [Ms. *tacet visa*] usque in præsentem diem.) Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit, et petivit ab eo: exceptis his quæ ultra obtulerat ei munere regio. Quæ reversa est, et abiit in terram suam cum servis suis. [T. XXXI.] Erat autem pondus auri, quod afferebatur [Vulg. offerebatur] Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: excepto eo, quod afferebant [Ms. offerebant] viri qui super vectigalia erant, et negotiatores, universique scuta vendentes, et omnes reges Arabiæ, ducesque terræ.

^a Denuo ad Hebraici textus fidem tacet Veronens. ms. regem.

^b Idem ms., et non responderat, leg. responderet.

^c Idem ms. ligna pinea thyina. Robertus de Sorbona in Glossis divinor. Librorum ad hunc locum. *Ligna*, inquit, *thyina incognita sunt, nam et alia editio habet, pinea*. Ex quibus suspicari licet, geminam interpre-

A [T. XXXII.] Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta [h. ducentas hastas] de auro puro, sexcentos siclos auri [h. sexcentosaureos], dedit in laminas scuti unius. Et trecentas peltas [h. trecenta scuta] ex auro probato: trecentæ minæ [tres mnæ] auri unam peltam vestiebant: posuitque ea rex in domo ^d saltus Libani. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandeum: et vestivit eum auro fulvo nimis [h. auro obrizo], qui hahebat sex gradus: et summitas throni rotunda erat in parte posteriori: et duæ [h. non habet] manus hinc atque inde tenentes sedile: et duo [h. non habet] leones stabant juxta manus singulas [h. non habet]: et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in universis regnis. Sed et omnia vasa, de quibus potabat rex Salomon, erant aurea: et universa [h.] supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis. Quia classis regis per mare cum classe Iiri semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, et argentum, et [Ms. *tacet et*] dentes elephantorum, et simias, et pavos. Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ, divitiis, et sapientia. Et universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam ejus, quam dederat Deus in corde ejus. Et singuli deservabant ei munera, vasa aurea et argentea, vestes et arma bellica, aromata quoque, et equos et mulos, per annos singulos. Congregavitque Salomon currus et equites, et facti sunt ei mille quadringtoni currus, et duodecim millia equorum: et disposuit eos per civitates munitas [h. per civitates quadrigarum], et cum rege in Jerusalem. Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta lapidum: et cedrorum præbuit multitudinem, quasi sycomoros que nascuntur in campestribus. Et adducebantur equi Salomoni de Ægypto et de Coa. Negotiatores enim regis emebant de Coa, et statuto pretio perducebant. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti [h. sexcentis argenteis], et equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethœorum et Syriæ equos venundabant.

[T. XXXIII, Cap. XI.] Rex autem Salomon adamavit mulieres alienigenas inuitas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas, et Sidonias, et Hethœas [Ms. Cœthœas]: de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra ut sequamini deos eorum. His itaque copulatus est Salomon ardenter ^[h. non habet] amore. Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ, et concubinæ trecentæ: et averterunt mulieres cor ejus

tationem temere huc intrusam: nam et vox thyina sonat ligna citrina, vel suaveolentia: et quod in Hebreo est כְּנָמָן almagim, LXX alibi transtulerunt pinea, quos ei S. ipse Hieronymus in Paralipomenon libris secutus est.

^d Prescius Hebreo γῆ legit ms. Veronens. sitra.

[mulieres ejus cor ejus]. Cumque jam esset senex , depravatum est per mulieres cor ejus , ut sequeretur deos alienos : nec erat cor ejus perfectum cum [Ms. coram] Domino Deo suo , sicut cor David patris ejus . Sed colebat [h. sed sequebatur] Salomon Astharthen [h. Asthareth deum Sodoniorum] deam Sodoniolorum , ^a et Moloch idolum Ammoniarum [h. hic Melchon , Et , abominationem Ammoniarum]. Fecit que Salomon quod non placuerat coram Domino , [h. Fecitque Salomon malum in oculis Domini], et non adimplevit ut sequeretur Dominum , sicut David [Ms. tacet David] pater ejus . Tunc adiscivit Salomon sanum Chamos idolo Moab [h. excelsum hamos idolo Moab], in monte qui est contra Jerusalem , et Moloch idolo [h. contaminationi] filiorum Ammon . Atque in hunc modum fecit universis uxoribus suis alienigenis , quae adolebant thura , et immolabant diis suis . Igitur iratus est Dominus Salomoni , quod aversa esset mens ejus [cor ejus] a Domino Deo Israel , quia apparuerat ei secundo , et præceperat de verbo hoc , ne sequeretur deos alienos , et non custodivit quæ mandavit ei Dominus . Dixit itaque Dominus Salomoni : Quia habuisti hoc apud te , et non custodisti pactum meum , et præcepta mea quæ mandavi tibi , disrumpens scindam regnum tuum , et dabo illud servo tuo . Verumtamen in diebus tuis non faciam , propter David patrem tuum : de manu filii tui scindam illud , nec totum regnum auferam [scindam] , sed tribum unam dabo filio tuo , propter David servum meum , et Jerusalem quam elegi . [T. XXXIV .] Suscitavit autem Dominus adversarium Salomoni , Adad Idumæum de semine regio , qui erat in Edom . Cum enim esset David in Idumæa , et ascendisset Joab princeps militiæ ad sepeliendos eos qui fuerant interfici , et ^b occidisset omne masculinum in Idumæa (sex enim mensibus ibi moratus est Joab , et omnis Israel , donec interimeret [Ms. interficerent] omne masculinum in Idumæa) , fugit Adad ipse , et viri Idumæi de servis patris ejus cum eo , ut ingredieretur Ægyptum : erat autem Adad puer parvulus . Cumque surrexissent de Madian , venerunt in Pharan , tuleruntque secum viros de Pharan , et introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti : qui dedit eis domum , et cibos [h. panem] constituit , et terram delegavit . Et invenit Adad gratiam coram Pharaone valde , in tantum ut daret ei uxorem , sororem uxoris sue germanam Thaphnes reginæ . Genuitque ei soror Thaphnes Genubath [Ms. Genebat] filium , et nutritivit eum Thaphnes in domo Pharaonis : eratque Genubath habi-

^a Addunt hoc loco nonnulli manuscripti codices , et Chamos deum Moabitarum , quæ verba non leguntur in Hebreis voluminibus , sed tantum apud LXX , quos sequuntur Syrus et Arabs . Huc translati videntur e versu 35 sequenti . Confer utrumque locum , sed perturbatum ordinem versiculorum hujus capitulo in Septuaginta ne sequaris . MART .

^b Veronensis . ms. occidissent omnem masculum : proprius Hebreæ רְכַבְּלָנָה .

^c Non addit idem ms. te . Hebreus autem textus

A tans apud Pharaonem cum filiis ejus . Cumque audisset Adad in Ægypto , dormisse David cum patribus suis , et mortuum esse Joab principem militiae , dixit Pharaoni : Dimitte me , ut vadam [h. Mitte me , et vadam] in terram meam . Dixitque ei Pharaon : Qua enim re apud me indiges : ut quæras ire ad terram tuam ? At ille respondit : Nulla : sed obsecro te ut dimittas me [h. ut mittas me]. [T. XXXV .] Suscitavit quoque ei Deus adversarium Razon filium Eliada , qui fugerat Adadezer regem Soba dominum suum , et congregavit contra eum viros , et factus est princeps latronum cum interficeret eos David : abieruntque Damascum , et habitaverunt ibi , et constituerunt eum regem in Damasco , eratque adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis , et hoc est malum Adad , et odium contra Israel , regnavitque in Syria . [T. XXXVI .] Jeroboam quoque filius Nabat , Ephrathæns , de Sareda , cuius mater erat nomine Sarva , mulier vidua , servus Salomonis , levavit manus contra regem . Et hæc causa rebellionis adversus eum , quia Salomon ædificavit Mello , et costruxit voraginem civitatis David patris sui . Erat autem Jeroboam vir fortis et potens : vidensque Salomon adolescentem bonæ indolis et industrium , constituerat eum præfectum super tributa universæ domus Joseph . [T. XXXVII .] Factum est igitur in tempore illo , ut Jeroboam egredetur de Jerusalem , et inventiret eum Abias Silonites propheta in via opertus pallio novo : erant autem duo tantum in agro . Apprehendensque Abias pallium suum [h. non habet] novum , quo cooperitus erat , scidit in duodecim partes . Et ait ad Jeroboam : Tolle tibi decem scissuras : hæc enim dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis , et dabo tibi decem tribus . Porro una tribus remanebit ei , propter servum meum David et Jerusalem civitatem , quam elegi ex omnibus tribubus Israel : eo quod dereliquerit a me , et adoraverit Astharthen [h. Astoreth] deam Sodoniolorum , et Chamos deum Moab , et Melchon deum filiorum Ammon , et non ambulaverit in viis meis , ut faceret justitiam coram me , et præcepta mea et judicia , sicut David pater ejus . Nec auferam omne regnum de manu ejus , sed duecum ponam eum cunctis diebus vitae suæ , propter David servum meum , quem elegi , qui custodivit mandata mea et præcepta mea . Auferam autem regnum de manu filii ejus , et dabo tibi decem tribus : filio autem ejus dabo tribum unam , ut remaneat lucerna David servus meo cunctis diebus coram me in Jerusalem civitate , quam elegi , ut esset nomen meum ibi . Te autem

nedum eam voculam , sed et præcedens verbum obsecro , prætermittit .

^d Rectius iterum ad Hebrei codicis fidem ms . Veronensis legii plurimum numero , dereliquerunt me , et adoraverunt . Tuin Astharoth pro astharthen , quam lectionem Arabs quoque præfert . Paulo post Moloch pro Melchom cum Vulgatis : longius tamen ab Hebr . בֶּלֶג . Denique cohærenter superiori isoco lo , ac rursum Hebr . plurimum numero , et non ambulaverunt in viis meis , ut facerent , etc .

assumam, et regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israel. Si igitur audieris omnia, quæ præcepere tibi, et ambulaveris in viis meis, et feceris quod rectum est coram me [h. in oculis meis], custodiens mandata mea et præcepta mea, sicut fecit David servus meus: ero tecum, et ædificabo tibi domum fidem, quomodo ædificavi David, et tradam tibi Israel, et affligam semen David super hoc, verumtamen non cunctis diebus. Voluit ergo Salomon interficere Jeroboam: qui surrexit, et ausugit in Ægyptum ad Sesac [Ms. Susam] regem Ægypti, et fuit in Ægypto usque ad mortem Salomonis. Reliquum autem Verborum Salomonis, et omnia quæ fecit, et sapientia ejus. ecce universa scripta sunt in libro verborum Salomonis. [T. XXXVIII.] Dies autem, quos regnavit Salomon in Jerusalem super omnem Israel, b quadraginta anni sunt. Dormivitque Salomon cum patribus suis, et sepultus est in civitate David patris sui, regnavitque Roboam [h. Rehaham] filius ejus pro eo.

[T. XXXIX, Cap. XII.] Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. At Jeroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Ægypto profugus a facie regis Salomonis, audita morte ejus, reversus est de Ægypto. Miseruntque, et vocaverunt eum: venit ergo Jeroboam, et omnis multitudo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes: Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paullum de imperio [b. de servitute] patris tui durissimo, et de jugo gravissimo quod imposuit nobis, et serviemus tibi. Qui ait eis: Ite usque ad tertium diem, et revertimini ad me. [T. XL.] Cumque abiisset populus, init consilium rex Roboam cum senibus, qui assistebant coram Salomone patre ejus dum adhuc viveret, et ait: Quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic. [Ms. tacet huic]. Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, et servieris, et petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi servi cunctis diebus. [T. XLI.] Qui dereliquerit consilium senuum, quod dederant ei.

* Rescripsimus tua ex Veronens. ms., concinente Hebræo textu, Sed et reliquæ versiones omnes, ipsaque Vulgata sic legunt: ut nemo jam Martianæ jure non succenseat, qui et pro arbitrio lectionem veriore mutarit, et lectorum suum de hac ipsa mutatione nec verbo tenus monuerit.

^b Cave, lector, opinionem cuiusdam nuperi Chronologi in annis regni Salomonis. Huic enim scriptori non sufficit suggillasse egregium eruditioñis monumentum S. Hieronymi, epistolam scilicet ad Vitalem Episcopum, de Salomone et Achaz: nisi contra expressos ac manifestissimos omnium Scripturarum textus, Græcorumque contra Latinorum Patrum unanimem consensum solus insurgeret, docens Salomonem non annis tantum quadraginta, sed totis octoginta imperium tenuisse. Quodque magis mirandum est, unum se ac solum esse profiteretur, qui hanc sententiam sit amplectatus, freius Josephi Judæi auctoritate unica, quem hallucinatum tamen dicit in annis Regum Tyri et Israel. Quid plura? Isaacum Vossium hac in difficultate hærentem arguit assiduus ejusdem Vossii assertor, ut sic tandem plus magistro suo aliquid possit in ambiguita-

A Et adhibuit adolescentes [h. parvulos], qui nutriti fuerant cum eo, et assistebant illi, dixitque ad eos: Quod milii datis consilium, ut respondeam populo huic qui dixerunt mihi: Levius fac jugum, quod imposuit pater tuus super nos. Et dixerunt ei juvenes [h. parvuli], qui nutriti fuerant cum eo: Sic loquere populo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes: Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu releva nos. Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei [h. lumbis]. Et nunc pater meus posuit super vos jugum grave, ego autem addam super jugum vestrum: pater meus caecidit vos flagellis: ego autem cædam vos [Ms. facit vos] scorpionibus. Venit ergo Jeroboam, et omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens: Revertimini ad me die tertia. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum, quod dederant ei, et locutus est eis secundum consilium juvenerum [h. parvolorum], dicens: Pater meus aggravavit jugum vestrum: ego autem addam jugo vestro: pater meus cæcidit vos flagellis: ego autem cædam vos scorpionibus. Et non acquevit rex populo: quoniam aversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Aliiae [Ms. Abiae] Silonite, ad Jeroboam filium Nabat. [T. XLII.] Videns itaque populus [h. Videns itaque omnis Israel], quod noluisset eos audire rex, respondit ei, dicens: Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Isai? ^d Vade in tabernacula tua, Israel: nunc vide domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, quicumque [h. non habet] habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. Mihi igitur rex Roboam Aduram, qui erat super tributa, et lapidavit eum omnis Israel, et mortuus est. Porro rex Roboam festinus [h. invitatus] ascendit currum, et fugit in Jerusalem: recessitque Israel a domo David, usque in præsentem diem. [T. XLIII.] Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt, et vocaverunt eum, congregato cœtu, et constituerunt eum [Ms. facit eum] regem super omnem

tibus et ænigmatibus Scripturæ sacræ dissolvendis. Sed adhæreat, ut sibi visum fuerit, Josepho atque Vossio suo: nobis vero licet adhæsse Scriptoribus hagiographis, unanimi sanctorum Patrum sententiæ maximoque divinarum Scripturarum Interpreti Hieronymo, quem adeo sibi inconstantem putat supradictus Chronologus, ut asserat Hieronymum in Traditionibus Hebraicis in secundo Paralipomenon, indirittasse quadraginta annos Salomonis, quos regnavit antequam prævaricatus esset, et alias quadraginta in quibus regnum tenuit postquam reliquisset Dominum. Verum tantum aberrat a vero sensu, quantum sæculis distat auctor Questionum Hebraicarum in Paralipomena, a vero Hieronymo, qui quarto sæculo floruit in Ecclesia Dei, cum supradictus scriptor etiam degeret tempore Rabani Mauri. Vide supra Prolegomenon tertium. MART.

^c Uno verbo ms. Veronens., cum adviceret.

^d Tacet ms. Veronens. Vade: quod et in Hebræo quidem vacat ex ejus ingenio lingua.

^e Nihil amplius e tali scholio pene obsoleto elicere nobis licuit: quare non multum hic adhæremus conjecturæ nostræ, vel lectioni. MART.

Israel, nec securus est quisquam dominum David praeter tribum Judam solam. [T. XLIV.] Venit autem Roboam in Jerusalem, et congregavit universam dominum Iuda, et tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum [h. non habet] bellatorum, ut pugnarent [Ms. pugnaret et reduceret] contra dominum Israel, et reducerent regnum Roboam filio Salomonis. [T. XLV.] Factus est autem sermo Dei [Vulg. Domini] ad Semeiam virum Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, et ad omnem dominum Iuda, et Benjamin, et reliquos de populo, dicens: Haec dicit Dominus: Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel: revertatur vir in domum suam, a me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem Domini, et reversi sunt de itinere, sicut eis precepérat Dominus [h. secundum verbum Domini]. Aedificavit autem Jeroboam Sichem in monte Ephraim, et habitavit ibi, et egressus inde aedificavit Phanuel. [T. XLVI.] Dixitque Jeroboam in corde suo: Nunc revertetur regnum ad dominum David, si ascenderit populus iste, ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem, et convertetur cor populi hujus ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficiensque me, et revertentur ad eum. Et excoigitato consilio, fecit duos vitulos aureos, et dixit eis: Nolite ultra ascendere in Jerusalem: ecce dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Posuitque unum in Beth-El, et alterum in Dan. Et factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan. [T. XLVII.] Et fecit fana in excelsis, et sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Levi. Constituitque diem solemnem in mense octavo, quindecima die mensis, in similitudinem solemnitatis, quæ celebribatur in Iuda. Et ascendens altare, similiter fecit in Beth-El, ut immolaret vitulis quos fabricatus erat: constituitque in Beth-El sacerdotes excelsorum, quæ fecerat. Et ascendit super altare quod extruxerat in Beth-El, quindecima die mensis octavi, quem fixerat de corde suo, et fecit solemnitatem filiis Israel, et ascendit super altare, ut adoleret incensum [Ms. adoleretur].

[T. XLVIII, Cap. XIII.] Et ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Beth-El, Jeroboam stante super altare, et thus jacente [Vulg. faciente]. Et exclamavit contra altare in sermone Domini, et ait: Altare, altare, haec dicit Dominus: Ecce filius nasceretur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, et ossa hominum incendet super te. Deditque in die illa signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, et effundetur cinis, qui in eo est. Cumque

—Minori numero cum Hebreo legit Veronens. ms. tributum. Quæ subsequitur scholiastis notam, exesis vetustate litteris, se conjectando excusidisse, Marian. monuit.

^a Idem ms., celebratur. Hebraica autem phrasis

A audisset rex sermonem hominis Dei, quem inclamaverat [Ms. exclamaverat] contra altare in Beth-El, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. [T. XLIX.] Et exaruit manus ejus, quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad se. Altare quoque scissum est, et effusus est cinis de altari, juxta signum quod prædicterat [h. quod dederat] vir Dei in sermone Domini. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, et ora pro me ut restituatur manus mea mihi. Oravitque vir Dei faciem Domini, et reversa est manus regis ad eum, et facta est sicut prius fuerat. [T. L.] Locutus est autem rex ad virum Dei: Veni mecum dominum ut prandeas [Ms. prandeamus], et dabo tibi munera. Responditque vir Dei ad regem: B Si dederis mihi medium partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem neque bibam aquam in loco isto: sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis: Non comedes panem, neque bubes aquam: nec reverteris per viam quam venisti. Abiit ergo per aliam viam, et non est reversus per iter quo venerat in Beth-El. [T. LI.] Prophetes autem quidam senex habitabat in Beth-El, ad quem ^b venit filius suus [Ms. ejus], et narravat ei omnia opera quæ fecerat vir Dei in illa die in Beth-El: et verba quæ locutus fuerat ad regem. Et narraverunt patri suo, et dixit eis pater eorum: Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filii sui viam per quam abierat vir Dei, qui venerat de Iuda. Et ait filii suis: Sternite mihi asinum. Qui cum stravissent, ascendit, et abiit post virum Dei, et invenerit eum sedentem sub iugum terebinthum, et ait illi: Tune es vir Dei, qui [Vulg. tacet qui] ^c venisti de Iuda? Respondit: Ego sum. Dixit ad eum: Veni necum dominum, ut comedas panem. Qui ait: Non possum reverti, neque venire tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam in loco isto: quia locutus est Dominus [h. non habet] ad me in sermone Domini, dicens: Non comedes panem, et neque bubes aquam ibi. nec reverteris per viam qua fieris. Qui ait illi: Et ego propheta sum similis tui, et angelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens: Reduc eum tecum in dominum tuam, et [Vulg. ut] comedat panem, et bibat aquam. Fessellit eum, et reduxit secum: comedit ergo panem in domo ejus, et bibit aquam. [T. LII.] Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui redixerat eum. Et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Iuda, dicens: Haec dicit Dominus: Quia inobediens fuisti ori Domini, et non custodisti mandatum quod præcepit tibi [Ms. tacet tibi] Dominus Deus tuus, et reversus es, et comedisti panem, et bibisti aquam, in loco in quo præcepit [Ms. præcepit] tibi ne comederes panem, neque biberes aquam,

verbum hoc penitus omittit.

^b Vulgati, venerunt filii sui, et narraverunt, etc.

^c Veronens. ms. venit: et mox cum Vulgatis, Respondit ille: utrumque ab Hebreo longius.

non inferetur [Ms. infertur] cadaver tuum in sepulcrum patrum tuorum. Cumque comedisset, et bibisset, stravit asinum suum prophetæ, quem reduxerat. Qui cum abiisset, invenit eum leo in via, et occidit, et erat cadaver ejus projectum in itinere: asinus autem stabat juxta illum, et leo stabat juxta cadaver. Et ecce, viri transeuntes viderunt cadaver projectum in via, et leonem stantem juxta cadaver. Et venerunt, et divulgaverunt in civitate, in qua prophetae senex ille habitabat. Quod cum audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, et tradidit eum Dominus leoni, et confregit eum, et occidit juxta verbum Domini, quod locutus est ei. Dixitque ad filios suos: Siernite mihi asinum. Qui cum stravissent, et ille abiisset, invenit cadaver ejus projectum in via, et asinum et leonem stantes juxta cadaver: non comedit leo de cadavere, nec laxit asinum. Tulit ergo prophetae cadaver viri Dei, et posuit illud super asinum, et reversus intulit in civitatem prophetae senex, ut plangeret eum. Et posuit cadaver ejus in sepulcro suo, et planixerunt eum: Heu heu [h. Heu, frater mi], frater. Cumque planxissent [h. sepellissent] eum, dixit ad filios suos: Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulcro in quo vir Dei sepultus est: juxta ossa ejus ponite ossa mea. Profecto enim veniet sermo, quem prædictis [h. vocavit] in sermone Domini contra altare quod est in Beth-El, et contra omnia fana excelsorum, que sunt in urbibus Samariæ. [T. LIV.] Post [h. verbum hoc] verba hæc non est reversus Jeroboam de via sua pessima, sed econtrario fecit de novissimis populi sacerdotes excelsorum: quicumque volebat implebat manum suam, et siebat sacerdos excelsorum. Et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam, et eversa est, et deleta de superficie terræ.

[T. LV, Cap. XIV.] In tempore illo ægrotavit Abia filius Jeroboam. Dixitque Jeroboam uxori suæ: Surge, et commuta habitum, ne cognoscaris quod sis uxor Jeroboam, et vade in Silo, ubi est Abias propheta, qui locutus est mihi, quod regnaturus essem super populum hunc. Tolle quoque in manu tua decem panes, et crustulam, et vas mellis, et vade ad illum: ipse indicabit tibi quid eventurum sit huic pueru. Fecit ut dixerat uxor Jeroboam, et consurgens abiit in Silo, et venit in domum Abiae: at ille non poterat videre, quia caligaverant [Ms. caligaverunt] oculi ejus præ senectute. Dixit autem Dominus ad Abiam [h. hic habet, Abian]: Ecce uxor Jeroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo qui ægrotat. Ilæc et hæc loqueris ei. Cum ergo illa intraret, et dissimularet esse se quæ

^a Rectius cum Hebreo ms. Veronens. in dignendi casu, prophetæ, ut plangerent. Vulgata ipsius lectio hoc uno abudit, quod habet minori numero, planget. Mox idem ms. semel habet heu juxta Ilebraicum.

^b Tacet idem ms. ecce, quod Graeci tantum aliquot libri, atque Arabica versio prætermittit.

A erat: audivit Ahias sonitum pedum ejus introeuntis per ostium, et ait: Ingredere, uxor Jeroboam: [T. LVI.] quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuntius [h. non habet]. Vade, et dic Jeroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quia exaltavi te de medio populi, et dedi te ducem super populum meum Israel, et scidi regnum domini David, et dedi illud tibi, et non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, et secutus es me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo [h. in oculis meis]: sed operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, et fecisti [h. et ambulasti, et fecisti] tibi deos alienos et conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti post corpus tuum: idcirco ^b ecce ego inducam mala super dominum Jeroboam, et percutiam de Jeroboam mingentem ad parietem, et clausum, et novissimum in Israel [h. clausum, et derelictum]: et mundabo reliquias domus Jeroboam, sicut mundari solet simus usque ad purum. Qui mortui fuerint de Jeroboam in civitate, comedent eos canes, qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aves cœli, quia Dominus locutus est. Tu igitur surge, et vade in domum tuam, et in ipso introitu pedum tuorum in urbem, morietur puer [h. parvulus], et ^cplanget eum omnis Israel, et sepeliet: iste enim solus inferetur de Jeroboam in sepulcrum, quia inventus est ^d sermo bonus super eum [h. in eo] a Domino Deo Israel, in domo Jeroboam. ^e Constituit autem sibi Dominus regem super Israel, qui percutiet dominum Jeroboam in hac die, et in hoc tempore: et percutiet Dominus [Vulg. addunt Deus] Israel, sicut moveri solet arundo in aqua, et evellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, et ventilabit eos trans flumen: quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent Dominum. Et tradet Dominus Israel propter peccata Jeroboam, qui peccavit, et peccare fecit Israel. Surrexit itaque uxor Jeroboam, et abiit, et venit in Thersa: cumque illa ingredieretur limen domus, puer mortuus est, et sepelierunt eum. Et planxit eum omnis Israel juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu servi sui Abiae [h. Abian habet hic] prophetæ. [T. LVII.] Reliqua autem verborum Jeroboam, quomodo pugnaverit, et quomodo regnaverit, ecce scripta sunt in libro Verborum diuinorum regum Israel. Dies autem, quibus regnavit Jeroboam, viginti et duo anni sunt [h. non habet], et dormivit cum patribus suis: regnauitque Nadab filius ejus pro eo. [T. LVIII.] Porro Roboam filius Salomonis regnauit in Juda. Quadragesima et unius anni erat Roboam, cum regnare coepisset: decem et septem annis regnauit in Jerusalem civitate, quam

^c Juxta Hebreorum plurium numero Veronens. ms. plangent, et sepelient.

^d Idem ms. inventus est super eo sermo bonus ad Dominum Deum Israel, ad Hebrei contextus vestigia.

^e Verius in futuro legit ms. Veronens. juxta originales textus et Vulgatos Latinos.

elegit Dominus, ut poneret nomen suum ibi ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis [Ms. Ammanites]. Et fecit Judas malum coram Domino [h. in oculis Domini], et irritaverunt eum super omnibus, quæ fecerant patres eorum in peccatis suis, quæ peccaverunt. Edificaverunt enim et ipsi sibi aras, et statuas, et lucos [h. excelsa, et titulos], super omnem collem excelsum, et subter omnem arborem frondosam; sed et effeminati [h. effeminatus] fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attrivit Dominus ante faciem filiorum Israel. [T. LIX.] In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem, et tulit thesauros domus Domini, et thesauros regios, et universa diripuit, scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon: pro quibus fecit Roboam rex scuta ærea, et tradidit ea in manu ducum scutariorum, et eorum qui excubabant ante ostium domus regis. Cumque ingrederebatur rex in dominum Domini, portabant ea qui præeundi habebant officium, et postea reportabant ad armamentarium scutariorum. Reliqua autem sermonum Roboam, et omnium quæ fecit, ecce scripta sunt [h. nonne scripta sunt] in libro Verborum [Vulg. sermonum] dierum regum Juda. Fuitque bellum inter Roboam et Jeroboam cunctis diebus. Dormivitque Roboam cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David: [T. LX] nomen autem matris ejus Naama Ammanitis, et regnavit Abia [h. Abiam] filius ejus pro eo.

[Cap. XV.] Igitur in octavo decimo anno regni Jeroboam filii Nabat, regnavit Abiam super Judam. Tribus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Maacha filia Absalom. [h. hic habet Abisalom.] Ambulavitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum, nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. Sed propter David dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Jerusalem, ut susciterebat filium ejus post eum, et statueret [Ms. stare] Jerusalem, eo quod fecisset David rectum in oculis Domini, et non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei, cunctis diebus vitae suæ, exceptio sermone Uriæ Heilhei. Attamen bellum fuit inter Roboam et Jeroboam, omni tempore [h. omnibus diebus] vitae ejus. Reliqua autem sermonum Abia, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? Fuitque prælium inter Abiam et inter [Ms. et Vulg. tacent inter] Jeroboam. [T. LXI.] Et dormivit Abia cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David: regnavitque Asa filius ejus pro eo. In anno ergo vige-

* Suppositus Hieronymus in Questionibus Hebraicis ad II Paralip. monet, hunc non esse filium David: *Non est iste, inquit, Absalom filius David, sed alius, quod in Regum volumine demonstratur.* Hunc itaque locum attendit, quia in scholio juxta Hebreum *Absalom*, non *Absalom* dicitur. MART.

—Idem ms. hic atque infra *Abessalon* cum Vulgatis. Hebreus ipse textus hic בָּסָלֹם habet, quod scholiastes notat. Et vero, licet unum idemque sit

A simo Jeroboam regis Israel regnavit Asa rex Juda, et quadragesima uno anno regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus, Maacha, filia Absalom. [b. Abisalom]. [T. LXII.] Et fecit Asa rectum ante conspectum [h. in oculis Domini] Domini, sicut David pater ejus, et abstulit effeminatos de terra, purgavitque universas sordes *idolorum* [h. non habet], quæ fecerant paries ejus. Insuper et Maacham matrem suam amavit, ne esset princeps in sacris Priapi, et in loco ejus, quem consecraverat, subvertitque specum ejus, et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron: excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asa perfectum erat cum [Ms. coram] Domino cunctis diebus suis, et intulit ea, quæ sanctificaverat pater suus, et voverat, in dominum Domini, P argentum et aurum, et vasa. Bellum autem erat inter Asa et Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Judæam, et edificavit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Juda. [T. LXIII.] Tolens itaque Asa omne argentum et aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, et in thesauris domus regiae, dedit illud in manus servorum suorum, et misit ad Benadad filium Tabremon filii Ezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: Fœdus est inter me et te, et inter patrem meum et patrem tuum: ideo nisi tibi munera, argentum et aurum, et peto, ut venias, et irritum facias fœdus, quod habes cum Baasa rege Israel, et recedat a me. Acquiescens Benadad regi Asa, misit C principes exercitus sui in civitates Israel, et percusserunt Abion, et Dan, et Abel domum Maacha, et universam Cheneroth [Ms. Ceneroth], omnem scilicet terram Nephthali. Quod cum audisset Baasa: intermisit edificare Rama, et reversus est in Thersa. Rex autem Asa nuntium misit in omnem Judam b, dicens: Nemo sit excusatus. Et tulerunt lapides de Rama, et ligna, quibus edificaverat Baasa, et exstruxit de eis rex Asa Gabaa Benjamin, et Maspha. Reliqua autem omnium sermonum Asa, et universæ fortitudines ejus, et cuncta quæ fecit, et civitates, quas exstruxit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? Verumtamen in tempore secessit suæ doluit pedes. Et dormivit cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David D patris sui. Regnavitque Josaphat filius ejus pro eo. [T. LXIV.] Nadab vero filius Jeroboam regnavit super Israel anno secundo Asa regis Juda: regnabitque super Israel duobus annis. Et fecit quod malum est in conspectu Domini [h. in oculis], et ambulavit in viis patris sui, et in peccatis [Ms. et in

nomen, *Absalon* et *Abessalon*, ut ex II Paralipom. II, 21 constat, alium tamen hic a Davidis filio Absalom innui, olim visum est Criticorum filii. Propius ad fidem Josephus existimat, de Thamare Absalom filia natam illi neprem Maacham nomine quæ filia *καταχρηστᾶς* dicitur.

^b Verbum dicens ms. Veronens. juxta Hebr. texum, et mox de voculam tacet.

peccato] ejus, quibus peccare fecit Israel. Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahiæ de domo Issachar, et percussit eum in Gebbethon, que est urbs Philistinorum, siquidem Nadab et omnis Israel obsidebant Gebbethon. [T. LXV.] Interfecit igitur illum Baasa in anno tertio Asa regis Juda, et regnavit pro eo. Cumque regnasset, percussit omnem domum Jeroboam: non dimisit ne unam quidem animam de semine ejus [h. de Jeroboam], donec deleret eum, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu servi sui Ahiæ Silonitis, propter peccata Jeroboam, quæ peccaverat, et quibus peccare fecerat [Ms. fecit] Israel, et propter delictum, quo irritaverat Dominum Deum Israel. Reliqua autem sermonum Nadab, et omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Fuitque bellum inter Asa et Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. Anno tertio Asa regis Juda, regnavit Baasa filius Ahiæ, super omnem Israel, in Thersa, viginti quatuor annis. Et fecit malum coram Domino [h. in oculis Domini], ambulavitque in via [Ms. viii] Jeroboam, et in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel.

[T. LXVI, Cap. XVI.] Factus est autem sermo Domini ad Ieu filium Hanani contra Baasam [Ms. Baasa], dicens: Pro eo quod exaltavi te de pulvere, et posui [Vulg. add. te] ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Jeroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum: ecce, ego demetam posteriora Baasa, et posteriora domum ejus: et faciam domum C tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in civitate, comedent eum canes; et qui mortuus fuerit ex eo in regione [h. in agro], comedent eum volucres cœli. Reliqua autem sermonum Baasa, et quæcumque fecit, et prælia ejus [h. et fortitudo ejus], nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? [T. LXVII.] Dornuivit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa: et regnavit Ela filius ejus pro eo. Cum autem in manu [h. Et etiam in manu] Ieu filii Hanani prophetæ verbum Domini factum esset [h. fuit] contra Baasam, et contra domum ejus, et contra omne malum, quod fecerat coram Domino [h. in oculis Domini], ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Jeroboam: ob hauc causam oc-

^a Glossatoris hæc esse, non Interpretis verba: *hoc est Ieu filium Hanani, prophetam, clamat res ipsa. Non adeo in Hebr. solam archetypo, sed et Græco, carterisque versionibus desiderantur: et cum soi sint, qui ea retineant, Latini libri, certe eo pluris facienda est Veronensis ms. omnium præstantissimi castitas, qui cum alia multa, quæ hactenus amodata sunt, sacri textus additamenta, tum hoc plane respuit, ac nescit: quamquam et scimus Estio olim alias ejusmodi, qui ea carereunt, innotuisse. Ad hæc sciimus et doctissimis criticis rem ipsam minus probari, minimeque veram videri hanc prophetæ Ieu necem. Nam, inquit, sub Josaphato, qui post Baasam regnavit, idem ipse propheta Ieu filius Hanani missus legitur Paralipomenon xxx, 2 ad principem illum redargendum, quod impio Achabo auxilium*

A cedit eum [h. propter quod occidisset eum], ^b hoc est, Jeu filium Hanani, prophetam. Anno vicesimo sexto Asa regis Juda, regnavit Ela filius Baasa super Israël in Thersa duobus annis. Et rebellavit contra eum servus suus Zamri, dux mediæ partis equitum [h. currum]: erat autem Ela in Thersa bibens et temulentus, in domo Arsa prefecti Thersa. Irruens ergo Zamri, percussit et occidit eum, anno vicesimo septimo A-a regis Juda, et regnavit pro eo. [T. LXVIII.] Cumque regnasset, et sedisset super solium ejus, percussit omnem domum Baasa, et non dereliquit ex eo [Vulg. ea] mingentem ad parietem, et propinquos et amicos ejus. Delevitque Zamri omnem domum Baasa, justa verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Ieu prophetæ, et propter universa peccata B Baasa, et peccata Ela filii ejus, qui peccaverunt, et peccare fecerunt Israel, provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Ela, et omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Anno vicesimo septimo Asa regis Juda, regnavit Zamri septem diebus in Thersa: porro exercitus obidebat Gebbethon urbem Philistinorum. [T. LXIX.] Cumque audisset rebellasse Zamri, et occidisse regem, fecit sibi regem omnem Israel Amri, qui erat princeps militiae super Israel in die illa in castris. Ascendit ergo Amri, et omnis Israel cum eo, de Gebbethon, et obsidebant Thersa. Videns autem Zamri quod expugnanda esset civitas, ingressus est palatium, et succedit secum domum regiam: et mortuus est in peccatis suis, quæ peccaverat faciens malum coram Domino [h. in oculis Domini], et ambulans in via Jeroboam, et in peccato ejus, quo fecit peccare Israel. Reliqua autem sermonum Zamri, et insidiarum ejus, et tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Tunc divisus est populus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Geth [Ms. Geneth], ut constitueret eum regem: et media pars Amri. Prævaluit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Geth: mortuusque est Thebni, et regnavit Amri. [T. LXX.] Anno tricesimo primo Asa regis Juda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis: in Thersa regnavit sex annis. Emitque montem Samariæ a Somer duabus talentis argenti: et ædificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, ^b nomine

præbuisset. Verba autem illa, *ob quam caysan occidit eum*, vel ad Deum referunt, qui Baasam tot scelerum reum morte punivit, vel ad Baasam ipsum, qui Nadabum Jeroboam filium interfecit, totamque ejus familiam delevit, ut regnum invaderet. Quæ ut se habeant, profecto mirari subit, neque a Martiano fuisse hanc additionem animadversam, neque ab Hebreo, quem vocal scholiaste, qui ex his levissimas nulliusque fere momenti variantes ab Hebreo lectiones studiose ingerit. Nisi si putandum de illo est, in eo cui primum sua hæc scholia apposuit Latino exemplari, hanc ipsam additionem non existuisse.

^b *Nomine Somer, id est, montem Domini, vel montem Samariæ. Imperium istud glossorum positum reperiens in sacro contextu Regni codicis ms. quod*

Somer domini montis Samariae. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini [b. in oculis Domini], et operatus est nequiter super omnes, qui fuerunt ante eum. Ambulavitque in omni via Jeroboam filii Nabat, et in peccatis ejus quibus peccare fecerat Israhel : ut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Amri, et prælia ejus [b. et fortitudo ejus] quæ gessit, nonne haec scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel ? [T. LXXI.] Dormivitque Amri cum patribus suis, et sepultus est in Samaria : regnavitque Ahab filius ejus pro eo. Ahab vero filius Amri regnavit super Israel anno tricesimo octavo Asa regis Juda. Et regnavit Ahab filius Amri super Israel in Samaria viginti et ^a duobus annis [b. viginti et quatuor annis]. Et fecit Ahab filius Amri malum in conspectu Domini, super omnes qui fuerunt ante eum. Nec sufficit ei, ut ambularet in peccatis Jeroboam filii Nabath : insuper duxit uxorem Jezabel [b. Israel] filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, et servivit Baal, et adoravit eum. Et posuit aram Baal in templo Baal, quod adificaverat in Samaria, et plantavit lucum : et addidit Ahab in opere suo, irritans Dominum Deum Israel, super omnes reges Israel qui fuerunt ante eum. In diebus ejus adificavit Abiel de Beth-Hu, Jericho : in Abiram primitivo suo [b. primogenito suo] fundavit eum, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus : juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.

[T. LXX, Cap. XVII.] Et dixit Elias Thesbites [b. advena] de habitatoribus [b. de advenis] Galaad ad Ahab : Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto [b. stetit], si erit anuis his ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba. Et factum est verbum Domini ad eum, dicens : Recede hinc, et vade contra orientem et abscondere in torrente Carith, qui est contra Jordanem, et ibi de torrente bibes : corvisque præcepi, ut pascant te ibi. Abiit ergo, et fecit iuxta verbum Domini : cumque abiisset, sedit in torrente Carith, qui est contra Jordanem. [T. LXXIII.] Corvi quoque deferebant ei [Ms. tacet ei] panem et carnes

bic annotare operæ pretium duxi, ut exploratum habeant omnes, multa hujusmodi glossemata in Scripturæ contextum cum Græcum, tum Latinum, librorum imperitia et temeritate antiquitus fuisse inducta : quamquam haec auctores scholiorum ad margines librorum apposuerint pro lectorum eruditione. MART.

^a Unde expiscatus sit noster scholiastes Ahab sive Achab viginti et quatuor annis regnasse in Samaria, adhuc ignoramus : in Polyglottis enim universa ad numerum viginti et duorum annorum consona reperiuntur. Tria quoque exemplaria Hebraica mss. quæ cum editis contulimus, viginti et duos annos remittant. Tabulae denum chronologicae apud Historiographos nihil differunt in annis regni Ahab. Itaque hic suspensi hæremus, ne lapsum aliquem memoriarum diligentissimo scholiasti impingentes, variantem forte lectionem quorundam antiquorum Hebraeorum codicum temere reprehendamus. MART. — Iterum ex hoc loco colligere est, non Hebreum archetypum, sed Latinum quodpliū apographum laudari ab scholiaste. Quinquam non Hebreus so-

A mane, similiter panem et carnes vesperi, et bibebat de torrente. Post dies autem siccatus est torrens : non enim pluerat super terram. Factus est igitur sermo Domini ad eum, dicens : Surge, et vade in Sarephtha [b. Saphatha] Sidoniorum, et manebis ibi : præcepi enim ibi mulieri viduae ut pascat te. Surrexit, et abiit in Sarephtha. Cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, et vocavit eam, dixitque ^c ei : Da mihi paululum aquæ in vase, ut bibam. Cumque illa pergeret, ut afferret, clamavit post tergum ejus, dicens : Affer mihi, obsecro, et buccellam panis in manu tua. Quæ respondit : Vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, et paululum olei in lecytho : ea colligo duo ligna, ut ingrediar et faciam illud mihi et filio meo, ut comedamus et moriamur. [T. LXXIV.] Ad quam Elias ait : Noli timere, sed vade, et fac sicut dixisti : Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinâ subcineritum panem parvulum, et affer ad me : tibi autem et filio tuo facies postea. Haec autem dicit Dominus Deus Israel : Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem, in qua daturus est Dominus pluviam super faciem terræ. Quæ abiit, et fecit iuxta verbum Elias : et comedit ipse, et illa, et domus ejus : et ex illa die hydria [b. et domus ejus per dies, hydria] farinæ non deficit, et lecythus olei non est immutatus, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. [T. LXXV.] Factum est autem post verba [Vulg. tacent verba] haec, agrotayit filius mulieris matris familie, et erat languor ejus fortis nimis [Ms. et Vulg. tacent ejus; tum Vulg. fortissimus pro fortis nimis], ita ut non remaneret in eobalitus. Dicit ergo ad Eliam : Quid mihi et tibi, vir Dei ? ingressus es ad me, ut remorarentur iniuritiae meæ, et interficeres filium meum ? Et ait ad eam [Vulg. ad. Elias] : Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu ejus, et portavit in coenaculum, ubi ipse manebat, et posuit super lectulum suum [Ms. lectum]. Et clamavit ad Dominum, et dixit : Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego ^d ut-

C lum, sed et cæteri libri omnes quo supersunt, viginti duos tantum regni annos Achabo tribuant.

^b Ita legit Canon emendatus. Ceteri ad unum mss. codices Methaal aut Methabaal habent, et proclivi certe lapsu propter *m* immediate præcedens in voce *filiam*. Quis nesciat centies ac millies idem contigisse antiquaris, ut elementa verborum præcedentium cum sequentibus veris copularent ? MART.

— Veronens. ms. Methabal : quemadmodum in plurimisque attis Martianus invenit : ex obvio Latinorum scribarum errore, qui *m* litteram postremam præcedentis proxime vocis *filiam*, geminant, ac transferunt ad sequens verbum.

^c Veronens. ms. facet ei, quod quidem neque est in Hebreo additum.

^d Paulo vitiosa scriptura in Veronens. ms. *huc cum que*, quod accipere malum pro *hucusque*, non *utcumque* : et si enim in Hebreo nihil sit quod alterutri voci proprie respondeat, consonat tamen ea magis sacro contextus : et Graeco nescio cui Hexaplii Interpreti probatur, etc., adhuc, sive *huc usque*. Sequitur Amœnitas in codice refixit, *utcumque*.

cumque sustendor, afflixisti, ut interficeres filium ejus? Et expandit se, atque mensus est super puerum [h. parvulum] tribus vicibus, clamavitque ad Dominum, et ait: Domine Deus meus, revertatur, oro, anima pueri [h. parvuli] hujus in viscera ejus. Et exaudivit Dominus vocem Eliæ: et reversa est anima pueri [h. parvuli] intra eum, et revixit. Tullitque Elias puerum [h. parvulum], et depositum eum de cœnaculo in inferiorem domum, et tradidit matri suæ, et ait illi: En vivit filius tuus [h. Vide, vivit filius tuus]. Dicitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est [h. non habet].

(T. LXXVI, Cap. XVIII.) Post dies multos verbum Domini factum est ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade, et ostende te Ahab, ut dem pluviam super faciem terræ. Igitur ergo Elias, ut ostenderet se Ahab: erat autem fames vehemens in Samaria. Vocavitque Ahab Abdiam dispensatorem domus suæ: Abdias autem timebat Dominum valde. Nam cum interficeret Jezabel [h. Isabel] prophetas Domini, tullit ille centum prophetas, et abscondit eos quinquagenos in speluncis, et pavit eos pane et aqua. Dixit ergo Ahab ad Abdiam: Vade in terram ad universos fontes aquarum, et in cunctas valles, si forte invenire possimus [Ms. possemus] herbam, et salvare equos et mulos [h. equum et mulum], et non penitus jumenta intereant. Diviseruntque sibi regiones [h. terram], ut circumirent eas [h. eam]: Ahab ibat per viam unam, et Abdias per viam alteram seorsum [h. per viam unam solus, et Abdias per viam alteram seorsum solus]. [T. LXXVI.] Cumque esset Abdias in via, occurrit ei Elias: qui cum cognovisset eum, cecidit super faciem suam, et ait: Num tu es, domine mi, Elias? Cui ille respondit: Ego. Vade, b^a et dic domino tuo: Adest Elias. Et ille, quid, inquit, peccavi, quoniam tradis me servum tuum in manu Ahab, ut interficiat me? Vivit Dominus Deus tuus [Vulg. ad. quia], non est gens aut regnum, quo non misericordia dominus meus te requirens: et respondentibus cunctis: Non est hic: adjuravit regna singula et gentes, eo quod minime reperireris. Et nunc, tu dicas mihi: Vade, et dic domino tuo: Adest Elias. Cumque recessero a te, Spiritus Domini asportabat te in locum quem ego ignoro, et ingressus nuntiabo Ahab, et non inveniens te, interficiet me: servus autem tuus timet Dominum ab infinita sua. Numquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Jezabel prophetas Domini, quod absconderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos et [h. non habet] quinquagenos in speluncis, et pavem eos pane et aqua? Et nunc tu dicas: Vade, et dic domino tuo: Adest Elias; ut interficiat me? Et

^a Minor numero idem ms. *juxta Hebr. in spelunca*, Vulgatis bis habent *et quinquagenos*.

^b Idem ms. cum Hebr. facit et, moxque habet At ille pro Et ille.

^c Veronens. ms. et non inveniet te, et interficiet me.

^d Addit idem ms. Dei tui, quod quidem in ho-

A dixit Elias: Vivit Dominus exercitum, ante cujus vultum sto [h. steti], quia hodie apparebo ei. Abiit ergo Ahab in occursum Ahab, et indicavit ei. Venitque Ahab in occursum Eliæ. [T. LXXVIII.] Et cum vidisset eum, ait: Tune es ille, qui conturbas [h. conturbans] Israel? Et ille ait: Non turbavi [Vulg. ad. ego] Israel, sed tu, et domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, et secuti estis Baalim. Verumtamen nunc mitte, et congrega ad me universum Israel in monte Carmeli, et prophetas Baal quadringtonos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringtonos, qui comedunt de mensa Jesabel. Misit Ahab ad omnes filios Israel, et congregavit prophetas in monte Carmeli. [T. XXIX.] Accedens autem Elias ad omnem populum, ait: Usquequo claudicatis B in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. Et ait rursus Elias ad populum: Ego remansi propheta Domini solus: prophetæ autem Baal quadringtoni quinquaginta viri sunt. Dentur nobis duo boves, et illi eligant [Vulg. ad. sibi] bovem unum, et in frusta cædentes, ponant super ligna, ignem autem non supponant: et ego faciam bovem alterum, et imponam super ligna, ignem autem non supponam. Invocate nomina deorum vestrorum [h. In nomine deorum vestrorum], et ego invocabo nomen Domini [Vulg. ad. mei]: et Deus qui exaudiatur per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait: Optima propositio [h. bonum verbum]. Dicit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bovem unum et facite primi, quia vos plures estis: et invoke nomina deorum vestrorum [h. In nomine deorum vestrorum], ignemque non supponatis. Qui cum tulissent bovem, e quem dederat eis, fecerunt: et invocabant nomen Baal de mane usque ad meridiem, dicentes: Baal, exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiliebantque altare quod fecerant. Cumque esset jam meridiem, illudebat eis Elias, dicens: Clamate voce majore: Deus enim est, et forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut exercitetur. Clamabant ergo voce magna, et incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine. Postquam autem transiit meridiem, et illis prophetantibus, venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, neque aliquis respondebat, nec attendebat orantes: dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad se populo, curavit altare Domini, quod destructum fuerat. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum. Et sediavit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque

dierno Hebreo textu non est: legisse tamen olim quid simile videntur LXX Interpretates, qui reddunt τὸν Κύρον Θεὸν ὑμῶν: Dominum Deum vestrum.

^e Iterum plus habet Veronens. ms. addens hic unum, quam vocem ex quo textu excluderit, nescimus.

aquæductum, quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, et composuit ligna: divisitque bovem per membra, et posuit super ligna, et ait: Implete quatuor hydrias aqua, et fundite super holocaustum et super ligna. Rursumque dixit: Etiam secundo hoc facite. Qui cum fecissent et secundo, ait: Etiam tertio idipsum facite. Feceruntque et tertio, et currebant aquæ circa altare, et fossa aquæductus repleta est. Cumque jam tempus esset ut offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait: Domine Deus Abraham, Isaac et Israel, hodie ostende quia tu es Deus Israel [h. in Israel], et ego servus tuus, et juxta præceptum [h. verbum] tuum feci omnia verba haec. Exaudi me, Domine, exaudi me, ut discat populus iste quia tu es Dominus Deus, et tu convertisti cor eorum iterum [h. retrorsum]. Cecidit autem ignis Domini, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam, quæ erat in aquæductu lambens. [T. LXXX.] Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, et ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. Dixitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, et ne unus quidem effugiat [Ms. fugiat] ex eis. Quos cum comprehendissent, duxit [h. depositus] eos Elias ad torrentem Cison, et interfecit eos ibi. Et ait Elias ad Ahab: Ascende, et comedere, et bibe; quia sonus multæ pluviae est [T. LXXXI.] Ascendit Ahab ut comederet et biberet; Elias autem ascendit in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem [Vulg. addunt suam] inter genua sua, et dixit ad puerum suum: Ascende et prospice contra mare. Qui cum ascendisset, et contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Revertere septem vicibus. In septima autem vice, ecce nubecula parva quasi vestigium hominis [h. vola viri] ascendebat de mari. Qui ait: Ascende, et dic Ahab: Jungo [Vulg. addunt currum tuum] et descende, ne occupet te pluvia. Cumque se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt, et nubes [h. nubibus], et ventus, et facta est pluvia grandis. Ascendens itaque Ahab abiit in Jezrael: et manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Ahab, donec veniret in Jezrael.

[Cap. XIX.] Nuntiavit autem Ahab Jezabel omnia, quæ fecerat Elias, et quomodo occidisset universos prophetas gladio. Misitque Jezabel nuntium ad Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dñi, et hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam unius ex illis. [T. LXXXII.] Timuit ergo Elias, et surgens abiit quocumque eum serebat voluntas: venitque in Ber-Sabee [h. timuit ergo Healias ..... et surgens .... et venit in Bersabee] Juda, et dimisit ibi pucrum suum, et perrexit in desertum,

^a Rectius hic Veronens. ms. tacet Domini, quod nomen neque est in Hebreo additum.

^b Pro tuum habet idem ms. Domini: longius tam ab Hebreo חַדְשָׁה.

^c Canon emendatus nunc legit, per desertum Damasci, antea vero ut nos edidimus ad fidem aliorum exempliarum mss. MART.

A viam unius diei. Cumque venisset, et sederet subter unam juniperum, petivit animæ suæ, ut moreretur, et ait: Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam: neque enim melior sum, quam patres mei. Projectique se, et obdormivit sub umbra juniperi [h. subter unam juniperum]: et ecce angelus^a Domini tetigit eum, et dixit illi: Surge, et comedere. Et respexit, et ecce ad caput suum subcinericus panis, et vas aquæ: comedit ergo, et bibit, et rursum obdormivit: reversusque est angelus Domini secundo, et tetigit eum, dixitque illi: Surge, comedere: grandis enim tibi restat via. [T. LXXXIII.] Qui cum surrexisset, comedit et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius, quadraginta diebus et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb. Cumque venisset illuc, mansit in spelunca, et ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis, Elia? At ille respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum^b tuum filii Israel, altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et querunt animam meam, ut auferant eam. Et ait ei: Egredere et sta in monte coram Domino, et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus. Et post spiritum commotio: non in commotione Dominus. Et post commotionem ignis: non in igne Dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis. Quod cum audisset Elias, operuit vulnus suum pallio, et egressus stetit in ostio speluncæ, et ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis, Elia? Et ille respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel: altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et querunt animam meam, ut auferant eam. [T. XXXIV.] Et ait Dominus ad eum: Vade, et [Ms. tacet et] revertere in viam tuam^c per desertum in Damascum: cumque perveneris [Vulg. addunt illuc], unges Azael regem super Syriam, et Jeu filium Namsi unges regem super Israel: Elisæum autem filium Saphat, qui est de Abelmaula, unges prophetam pro te. Et erit, quicumque fuderit gladium Azael, occidet eum Jeu, et quicumque [Ms. qui] fuderit gladium Jeu, interficiet eum Elisæus. D Et derelinquam mihi in Israel septem millia^d universorum genua, quæ non sunt incurvata Baal, et omne os, quod non adoravit eum [h. et omne os quod non est osculatum eum] osculans manum. [T. LXXXV.] Profectus ergo inde [Vulg. addunt Elias] reperit Elisæum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum, et ipse in duodecim arantibus unus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum

^a Ita verbo ad verbum legitur in Hebreo, in Canone nostro Latino, et in plurimis vetustioribus mss. versionis Hieronymi, puta in Regio prima manu, in Corbeiensisibus 11 et 13, etc. MART.

^b Ita et Veronens. habet ms. et vetustiores ex ijs quos Martian. consuluit. Vulgati septem millia viorum, quorum genua non sunt, etc.

super illum. Qui statim, relictis bobus, cucurrit apost Eliam, et ait : Osculer, oro [Ms. addit te], patrem meum et matrem meam, et sic sequar te. Dixitque ei : Vade, et revertere, quod enim meum erat, feci tibi. [T. LXXXVI.] Reversus autem ab eo, tulit par boum, et mactavit illud, et in aratro boum [h. in vasis boum] coxit carnes, et dedit populo, et comedenterunt ; consurgensque abiit, et seclusus est Eliam, et ministrabat ei.

[Cap. XX.] Porro Benadad, rex Syriae, congregavit omnem exercitum suum, et triginta duos reges secum, et equos, et currus, et ascendens pugnabat contra Samariam, et obsidebat eam. Mittensque nuntios ad Ahab regem Israel in civitatem, ait : Hæc dicit Benadad : Argentum tuum et aurum tuum meum est, et uxores tuæ, et filii tui optimi, mei sunt. Responditque rex Israel : Juxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, et omnia mea. Revertentesque nuntii, dixerunt : Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te : Argentum tuum, et aurum tuum, et uxores tuas, et filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadem hora mittam servos meos ad te, et scrutabuntur dominum tuam, et ^a domum servorum tuorum, et omne quod eis placuerit, ponent [b. et omne concupiscibile oculorum tuorum ponent] in manibus suis, et auferent. Vocavit autem rex Israel omnes seniores terræ, et ait : Animadverte, et videte, quoniam insidetur nobis. Misit enim ad me proxoribus meis, et filiis et pro argento et auro, et non abnui. Dixeruntque omnes majores natu, et universus populus, ad cum : Non audias, neque acquiescas illi [h. non habet]. Respondit itaque nuntius Benadad : Dicite Domino meo regi : Omnia propter quæ misisti ad ^b servum tuum in initio, faciam : hanc autem rem facere non possum. Reversique nuntii retulerunt ei. Qui remisit, et ait : Hæc faciant mihi dñi, et hæc addant, si sufficerit pulvis Samaritæ pugillis omnis populi, qui sequitur me [Ms. sequuntur]. Et respondens rex Israel, ait : Dicite ei [h. non habet] : Ne glorietur accinctus æque ut discinctus. Factum est autem, cum audisset [Vulg. addunt Benadad] verbum istud, bibebat ipse et reges in umbraculis, et ait servis suis : Circumdate civitatem. Et circumdederunt eam. [T. LXXXVII.] Et ecce propheta unus accedens ad Ahab regem Israel, ait ei : Hæc dicit Dominus : Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie : ut scias quia ego sum Dominus. Et ait Ahab : Per quem? Dixitque ^c ei : Hæc dicit Dominus : Per pedissequos [h. per pueros] principum provinciarum. Et ait : Quis incipiet præliari? Et ille dixit : Tu. Recensuit ergo pueros principum provinciarum, et reperit numerum ducentorum triginta duorum : et post eos recensuit populum, omnes filios Israel,

A septem millia, et egressi sunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in umbraculo suo [h. in umbraculis], et reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium ejus venerant. Egressi sunt autem pueri principum provinciarum in prima fronte [h. in primis]. Misit itaque Benadad, qui nuntiaverunt ei, dicentes : Viri egressi sunt de Samaria. At ille : Sive, ait, pro pace veniunt, apprehendite eos vivos : sive ut prælientur, vivos eos capite. Egressi sunt ergo pueri principum provinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur [h. qui sequebatur eos] : et percussit unusquisque virum, qui contra se veniebat [Ms. venerat], fugeruntque Syri, et persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syriae in equo cum equitibus. Necnon egressus rex Israel percussit B equos et currus, et percussit Syriam plaga magna. [T. LXXXVIII.] Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei : Vade, et confortare, et scito, et vide quid facias : sequenti enim anno rex Syriae ascendet contra te. Servi vero regis Syriae dixerunt ei : Dñi montium sunt dñi eorum, ideo supersaverunt nos; sed melius est, ut pugnemus contra eos in campestribus, et obtinebimus eos. Tu ergo verbum hoc fac : Amove reges singulos ab exercitu suo [Vulg. tuo], et pone principes pro eis, et instaura numerum militum, qui ceciderunt de tuis, et equos secundum equo: pristinos, et currus secundum currus quos ante habuisti, et pugnabimus contra eos in campestribus, et videbis quo obtinebimus eos. [h. Et audiuit vocem eorum.] Credidit consilio eorum, et fecit ita. C Itigur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, et ascendit in Aphec, ut pugnaret contra Israel. Porro filii Israel recensiti sunt, et acceptis cibarib, profecti ex adverso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parvi greges caprarum : Syri autem repleverunt terram. Et accedens [Ms. et Vulg. addunt unus] vir Dei, dixit ad regem Israel : Hæc dicit Dominus : Quia dixerunt Syri : Deus montium est Dominus, et non est Deus vallium : dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua, et sciatis quia ego Dominus. Dirigebant septem diebus ex adverso hi atque illi acies; septima autem die commissum est bellum, percusseruntque filii Israe! de Syris centum millia peditum in die una. Fugerunt autem qui remanserant in Aphec, in civitatem, et cecidit D murus super viginti septem millia hominum [h. virorum], qui remanserant. Porro Benadad fugiens ingressus est civitatem, in cubiculum quod erat intra cubiculum. Dixeruntque ei servi sui : Ecce, audiimus quod reges domus Israel clementes sint : ponamus itaque saccos in lumbis nostris, et ^d funiculos in capitibus nostris, et egrediamur ad regem Israel : forsitan salvabit animas nostras [h. animam tuam]. Accinxerunt saccis lumbos suos, et posuerunt funes

^a Plurium numero, domus, cum Hebræo 'מִלְאָה, legit Veronens. ms.

^b Idem ms. cum Vulgatis, ad me seruum tuum initio.

^c Juxta Hebr. Veronens. ms. facit et.

^d Exciderint librarii oscitantia e Veronens. ms. hic verba, et funiculos in capitibus nostris.

in capitibus suis [Ms. *tacet* suis], veneruntque ad regem Israel, et dixerunt: Servus tuus Benadad dicit: Vivat, ora ^a te [h. non habet], anima mea. Et ille ait: Si adhuc vivit, frater meus est. Quod accepserunt viri pro omnino, et festinanter [Ms. festinantes] rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt: Frater tuus Benadad. Et dixit *eis* [h. non habet]: Ite, et adducite eum [Vulg. addunt ad me]. Egressus ^b est ergo ad eum Benadad, et levavit eum in currum suum [h. non habet]. Qui dixit ei: Civitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam, et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, et ego foederatus recedam a te. Pepigit ergo foedus, et dimisit [h. et ego cum foedere remittam te. Et pepigit foedus et misit] eum. [T. LXXXIX.] Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me. At ille noluit percacere [h. percutere eum]. Cui ait: Quia nolisti audire vocem Domini, ecce recesset ab eo, invenit eum leo, atque percussit. Sed et alterum ^c inveniens virum, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit eum, et vulneravit. [T. XC.] Abiit ergo propheta, et occurrit regi in via, et mutavit aspersione ^d pulvri os et oculos suos. Cumque rex transisset, clamavit ad regem, et ait: Servus tuus egressus est ad praeliandum coninus, cumque fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, et ait: Custodi virum istum; quia si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, aut talentum argenti appendes. Dum autem ego turbatus hue illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum: Hoc est judicium tuum, quod ipse decrevisti. At ille statim abstersit [Al. abstergit] pulvrem de facie sua, et cognovit eum rex Israel, quod esset de prophetis. Qui ait ad eum: [T. XCI.] Haec dicit Dominus: Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus, et populus tuus pro populo ejus. Reversus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, et furibundus, venit in Samariam.

[T. XCII, Cap. XXI.] Post verba autem hæc [Vulg. ad tempore illo] vinca erat Naboth Jezraelitæ, qui erat in Jezrael, juxta palatium Ahab regis Samarie. Locutus est ergo Ahab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, et prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem, aut si tibi commodius putas, argenti pretium, quanto digna est. Cui respondit Naboth: Propitius mihi sit Dominus [h. Absit a me

^a Quod abesse ab Hebreo, Scholiastes notat, ms. quoque Veronens. te retinet.

^b Idem ms. Egressus ergo ad eum Benadad elevavit, etc.

^c Fere concinnius Veronens. ms. conveniens.

^d Hebreus, et mutavit pulvere oculos suos: sic quoque legitur in canone Heb. verit. quia erasim est in eo verbum *os* cum sequenti coniunctione *et*; habet igitur: *Et mutavit aspersione pulveris oculos suos.* Potuit nihilominus nonen *os*, quod scriptum reperi-

A a Domino], ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. Venit ergo Ahab in domum suam indignans, et frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Jezraelites, dicens: Non do tibi hæreditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum suum, avertit faciem ^e suam, et non comedit panem. Ingressa est autem ad eum Jezabel uxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, unde anima tua contristata est? et quare non comedis panem? Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Jezraelitæ, et dixi ei [Al. dixit]: Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut, si tibi placet, dabo tibi vineam [Vulg. addunt meliorem] pro ea. Et ille ait: Non dabo [Ms. do] tibi vineam meam. [T. XCIII.] Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus: Grandis auctoritatis es, et bene ^f regis regnum Israel. Surge, et comedere panem, et aequo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Jezraelitæ. Scriptis itaque litteras [h. libros] ex nomine Ahab, et signavit eas annulo ejus, et misit ad maiores natu et ad optimates, qui erant in civitate ejus, et habitabant cum Naboth. Litterarum [h. librorum] autem erat ista sententia: Prædicare jejunium, et sedere facite Naboth inter primos populi, et submittite duos viros filios Belial contra eum, et falsum [h. non habet] testimonium dicant: Benedixit Deum et regem, et educite eum, et lapidate, sique moriatur. Fecerunt ergo cives ejus maiores natu et optimates, qui habitabant cum eo in urbe, sicut præceperat eis Jezabel, et sicut scriptum erat in litteris [h. in libris], quas miserat ad eos: prædicaverunt jejunium, et sedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris filiis diaboli [h. Belial], fecerunt eos sedere contra eum: at illi, scilicet ut [Ms. *tacet* ut] viri diabolici [h. Belial], dixerunt contra eum testimonium coram multitudine [h. coram populo]. Benedixit Naboth Deo et regi, quam ob rem eduxerunt eum extra civitatem, et lapidibus interfecerunt. Miserruntque ad Jezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, et mortuus est. Factum est autem, cum audisset Jezabel lapidatum Naboth, et mortuum, locuta est Ahab: Surge et posside vineam Naboth Jezraelitæ, qui noluit tibi acquiescere, et dare eam, accepta pecunia: non enim vivit Naboth, sed mortuus est. Quod cum audisset Ahab, mortuum videlicet Naboth, surrexit, et descendebat in vineam Naboth Jezraelitæ, ut possideret eam. [T. XCIV.] Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, descende in ocurrsum Ahab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam, et loqueris ad eum, dicens: Haec dicit Dominus: Oc-

mus in aliis mss., ab ipsomet Hieronymo usurpari ad majorem illuminationem sententiæ, ut nonnullas particulas addit alibi sèpius explicationis causa. MART.

^g Idem ms. enm Vulgatis, ad parietem habet pro suam, quod videtur glossima intrusum sequiore manu.

^h In futuro ms. Veronens. et Hebr. legit מלכָה נְשָׂתָר reges

cidisti, insuper et possedisti. Et post haec addes : **A** Haec dicit Dominus : In loco ^a in quo linixerunt canes sanguinem Naboth, lambent tuum quoque sanguinem. Et ait Ahab ad Eliam : Num invenisti me [Vulg. inimicum tibi], inimice meus ? Qui dixit ^b ei : Inveni, eo quod venumdatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini [h. in oculis]. Ecce ego inducam super te malum, et demetam [h. auferam] posteriora tua, et interficiam de Ahab mingentem ad parietem, et clausum et ultimum [h. derelictum] in Israel. Et dabo domum tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat, et sicut domum Baasa filii Ahja : quia egisti, ut me ad iracundiam provocares, et peccare fecisti Israel. [T. XCIV.] Sed et de Jezabel locutus est Dominus, dicens : Canes comedent Jezabel in agro Iezrael. Si mortuus fuerit Ahab [h. qui mortuus fuerit de Ahab] in civitate, comedent eum canes : si autem [h. qui autem] mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli. Igitur non fuit alter talis ut Ahab, qui venumdatus est, ut faceret malum in conspectu Domini [h. in oculis Domini] : concitatavit enim eum Jezabel uxor sua, et abominabilis factus [Ms. effectus] est, intantum ut sequeretur idola [h. sordes], quae fecerant Amorrhæi, quos consumpsit Dominus a facie fliorum Israel. [T. XCVI.] Itaque cum audisset Ahab sermones istos, scidit vestimenta sua [Ms. vestem suam], et operuit ciliicio carnem suam, jejunavitque et dormivit in sacco, et ambulavit demissio capite. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens : Nonne vidisti humiliatum Ahab coram me ? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus.

[Cap. XXII.] Transferunt igitur tres anni absque bello inter Syriam et Israel. In anno autem tertio, descendit Josaphat rex Juda ad regem Israel. (Dixitque rex Israel ad servos suos : Ignoratis quod nostra sit Ramoth [Ms. Ramath] Galaad, et negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?) Et ait ad Josaphat : Veniesne tecum ad præliandum in Ramoth Galaad ? [T. XCVII.] Dixitque Josaphat ad regem Israel : ^c Sicut ego sum, ita et tu : populus meus, et populus tuus unus sunt, et equites mei [Ms. addit et], equites tui. Dixitque Josaphat ad regem Israel : Quære, oro te [h. non habet] hodie sermonem Domini. Congregavit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, et ait ad eos : Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere ? Qui responderunt : Ascende, et dabit [Vulg. addunt

^a Veronens. ms. cum Vulgatis, in loco hoc in quo, etc.

^b Vocabulm ei juxta Hebræum Veronens. ms. ne scit.

^c In Canone nonnulla mutantur hoc modo juxta Hebræum : *Sicut ego sum, ita et tu : et sicut populus meus, ita et populus tuus : et sicut equi mei, ita et equi tui.* Crediderim hanc emendationem, quæ manifesta est in codice ms. ab aliquo scholio marginali fluxisse in contextum : in quam suspicionem nos impellit eadem phrasis iterum usurpata libro II Machiæ cap. III, vers. 7, ubi intacta remansit in textu

A eam] Dominus in manu regis. Dixit autem Josaphat : Non est hic propheta Domini quispiam, ut interrogeremus per eum ? Et ait rex Israel ad Josaphat : Remansit vir unus, per quem possemus [Ms. possimus] interrogare Dominum : sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius ^d Jemla. Cui Josaphat ait : Ne loquaris ita, rex. [T. XCVIII.] Vocavit ergo rex Israel eunuchum quemdam, et dixit ei : Festina adducere Michæam filium Jemla. Rex autem Israel et Josaphat, rex Juda, sedebat unusquisque in solio suo, vestiti cultu regio, in area juxta ostium portæ Samariæ, et universi prophetæ prophetabant in conspectu eorum. [T. XCIX.] Fecit quoque sibi Sedecias filius Channa [Ms. Chanaam] cornua ferrea, et ait : Hæc dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec deleas eam [h. consumas] : omnesque prophetæ similiter prophetabant, dicentes : Ascende in Ramoth Galaad, et vade prospere, et tradet Dominus in ^e manus regis. Nuntius vero, qui ierat, ut vocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens : Ecce sermones prophetarum ore uno bona regi prædicant, sit ergo et sermo tuus similis eorum, et loquere bona. Cui Michæas ait : Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. Venit itaque ad regem, et ait illi rex : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare ? Cui ille respondit : Ascende, et vade prospere, et tradet [Vulg. addunt eam] Dominus in manus regis. Dixit autem rex ad eum : Iterum alique iterum adjuro te, ut non loquaris [h. Quot vicibus interrogabo te, nt non loquaris?] mihi nisi quod verum est, in nomine Domini. Et ille ait : Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem, et ait Dominus : Non habent dominum [h. dominos] isti : revertatur unusquisque in domum suam in pace. [T. C.] Dixit ergo rex Israel ad Josaphat : Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum ? Ille vero addens, ait : Propterea audi sermonem Domini : Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli assistente ei a dextris et a sinistris, et ait Dominus : Quis decipiet Ahab regem Israel [h. non habet], ut ascendat, et cadat in Ramoth Galaad ? Et dixit unus verba hujuscemodi, et alias alter. Egressus est autem spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus : In quo ? Et ille ait : [T. CI.] Egrediār, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.

Hieronymiana translatio, Scholion vero integrum additum est in margine, prout hic positum legitur intra textum Scripturæ. Confer locum utrumque si libuerit. MART.

^d Micheas et Micham versu sequenti habet Canon; sed emendatus. MART.

— Constanter idem ms. aspirat *Hiemla*. Nox facet verbum ait. Denique minus bene isti habet pro ita.

^e Idem ms. in manu. Hebr. יְהָוָה. Et paulo post ierat vocare, pro ut vocaret. Hebraic. נָתַן, ad ro-

Et dixit Dominus [h. non habet] : Decipies, et prævalebis : egressere, et fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt, et Dominus locutus est contra te malum. [T. CII.] Acessit autem Sedecias filius Chanana, et percussit Michæam in maxillam, et dixit : Mene ergo dimisit spiritus Domini, et locutus est tibi? Et ait Michæas : Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum, intra cubiculum ut abscondaris. Et ait rex Israel : Tollite Michæam, et maneat apud Amion principem civitatis, et apud Joas filium Amalech, et dicite eis : Ille dicit rex : Mittite virum [h. non habet] istum in carcerem, et sustentate cum pane tribulationis et aqua angustiae, donec revertar [Ms. revertor] in pace. Dixitque Michæas : Si reversus fueris in paco, non est locutus Dominus in me. Et ait : Audite, populi omnes. Ascendit itaque rex Israel, et Josaphat rex Juda, in Ramoth Galaad. Dixit itaque rex Israel ad Josaphat : Sume arma, et ingredere prælium, et induere vestibus tuis. Porro rex Israel mutavit habitum [Vulg. addunt suum], et ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens : Non pugnabis contra minorum et majorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidissent principes curruum Josaphat, suspicati sunt quod ipse esset rex Israel, et impetu facto pugnabant contra eum, et exclamavit Josaphat. Intellexeruntque principes curruum quod non esset rex Israel, et cessaverunt ab eo. [T. CIII.] Unus [Vulg. vir] autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigen, et casu percussit regem Israel inter pulmonem et stomachum [h. inter scapulas]. At ille dixit aurigæ suo : Verte manum tuam, et ejice me de exercitu, quia graviter vulneratus sum. Commissum est ergo prælium in die illa, et rex Israel stabat in curru suo contra Syros, et mortuus est vesperi : fluebat autem sanguis plagæ in sinum currus, et præco personuit in universo exercitu antequam sol occumberet, dicens : Unusquisque revertatur in civitatem suam [Ms. et Vulg. tacent suam], et in terram suam [h. in castris dum sol occumberet], dicens : Vir in civitatem suam, et in terram suam. Mortuus est autem rex, et per-

^a Dic Veronens. ms. tacet ejus, quod neque in Hebreo resonat.

^b Idem ms. In libro Verborum dierum; qui ejus

Alatus est Samariam, sepelieruntque regem in Samariam, et laverunt currum ^a ejus in piscina Samariæ, et linixerunt canes sanguinem ejus, et habenas lavaverunt, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat. Reliqua vero sermonum Ahab, et universa quæ fecit, et domus eburneæ quam ædificavit, cunctarumque urbius quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro ^b sermonum dierum regum Israel? [T. CIV.] Dormivit ergo Ahab cum patribus suis, et regnavit Ohozias [h. Ahazias] filius ejus pro eo. [T. CV.] Josaphat vero filius Asa regnare coepérat super Judam anno quarto Ahab regis Israel. Triginta quinque annorum erat cum regnare coepisset, et viginti quinque [h. a....] annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Azuba filia Salai [Ms. Salaai]. Et ambulavit in omni via Asa patris sui, et non declinavit ex ea : fecitque quod rectum erat in conspectu Domini [h. in oculis]. Verumtamen excelsa non abstulit : adhuc enim populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis. Pacemque habuit Josaphat cum rege Israel. Reliqua autem verborum Josaphat, et opera ejus, quæ gessit, et prælia [h. fortitudo], nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Juda? Sed et reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris ejus, abstulit de terra. Nec erat tunc rex constitutus in Edom. Rex vero [h. non habet] Josaphat fecerat classes in mari [h. Tharsis], quæ navigarent in Ophir propter aurum : et ire non potuerunt, quia confracte sunt in Asion-Gaber. Tunc ait Ohozias [h. Ahazias] filius Ahab ad Josaphat : Vadant servi mei cum servis tuis in navibus. Et noluit Josaphat. [T. CVI.] Dormivitque ^c Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David patris sui : regnavitque Joram filius ejus pro eo. Ohozias autem filius Ahab regnare coepérat super [h. regnaverat super] Israel in Samaria, anno septimo decimo Josaphat regis Juda, regnavitque super Israel duobus annis. Et fecit malum in conspectu Domini, et ambulavit in via patris sui et matris suæ, et in viam Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Servit quoque Baal, et adoravit eum, et irritavit Dominum Deum Israel, juxta omnia quæ fecerat pater ejus.

est proprie titulus libri, supra retentus continuo.

^c Nomen Josaphat, quod tamen in Hebreo repetitur, Veronens. ms. hic tacet.

MALACHIM LIBER SECUNDUS^a.

T. CVII, Cap. I.] Prævaricatus est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Ahab. Ceciditque Oho-

^a Continuat Veronensis ms. præcedentis libri sepiem, non apposita secundi hujus inscriptione, ut pote qui ad Hebraici exemplaris formam, singularem facit librum Malachim, non in duos partitus :

D zias [h. Ahazias] per cancellos coenaculi sui, quod habebat in Samaria, et ægrotavit : misitque nuntios,

quod semel atque iterum supra annotatum est. Vi- desis tamen *infra notam c* (col. 723 *huj. edit.*) initio capituli subsequentis.

dicens ad eos : Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, utrum vivere queam de infirmitate mea hac. Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbitem [Vulg. add. dicens] : Surge, ascende in occursum nuntiorum regis Samariæ, et dices ad eos : Numquid non est Deus in Israel ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? [T. CVIII.] Quam ob rem hæc dicit Dominus : De lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. Reversique sunt nuntii ad Ohoziam [h. Ahaziam]. Qui dixit eis : Quare reversi estis? At illi responderunt ei : Vir occurrit nobis, et dixit ad nos : Ite, revertimini ad regem, qui misit vos, et dicens ei : Hæc dicit Dominus : Numquid quia non erat Deus in Israel, mittis [Ms. mittes] ut consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Qui dixit eis : Cujus figuræ et habitus est vir ^a ille, qui occurrit vobis, et locutus est verba hæc? At illi dixerunt : Vir pilosus [h. capillosus], et zona pellicea accinctus [Ms. adinctis] renibus. Qui ait : Elias Thesbites est. Misitque ad eum quinquagenarium principem, et quinquaginta, qui erant ^b cum eo. Qui ascendit ad eum : sedentique in vertice montis, ait : Homo Dei [h. vir Dei], rex præcepit, ut descendas. Respondensque Elias, dixit quinquagenario : Si homo Dei [h. vir] sum [h. non habet] ego [Ms. taret ego], descendant ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de cœlo, et devoravit eum, et quinquaginta, qui erant cum eo. Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, et quinquaginta cum eo. Qui locutus est [Ms. locuti sunt] illi : Homo Dei [h. vir Dei], hæc dicit rex : Festina, descende. Respondens Elias ait : Si homo Dei ego [h. vir Dei ego] sum, descendant ignis de cœlo, et devoret te, et quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis Dei [Vulg. tacent Dei] de cœlo, et devoravit illum, et quinquaginta ejus. [T. CIX.] Iterum misit principem quinquagenarium tertium, et quinquaginta, qui erant cum eo. Qui cum venisset, curvavit genua contra Eliam, et precatus est cum, et ait : Homo Dei [h. vir Dei], noli desplicere animam meam, et animam servorum tuorum, qui tecum sunt. Ecce descendit ignis de cœlo, et devoravit duos principes quinquagenarios primos, et quinquagenos qui cum eis erant : sed nunc obsecro ut miserearis animarum mearum. Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam, dicens [h. non habet] : Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, et descendit cum eo ad regem, et locutus est ei : [T. CX.] Hæc dicit Dominus : Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi nou esset Deus in Israel a quo posses

^a Tacet Veronens. ms. ille : quæ vox neque resonat in Hebræo.

^b Idem ms. sub eo, cum Vulgatis. Hebr. præfert ejus.

^c Hic ad marginem Veronensis ms. hanc eamdem, quæ librum universum descripsit, manus notam apposuit : *Hic fuit liber III secundum Septuaginta.*

A interrogare sermonem, ideo de lectulo, super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Mortuus est ergo juxta sermonem Domini, quem locutus est Elias, et regnavit Joram frater ejus [h. non habet] pro eo, anno secundo Joram filii Josaphat regis Judæ : non enim habebat filium. Reliqua autem verborum Ohoziae [h. Ahaziae], quæ operatus est, nonne hec scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

[T. CXI, Cap. II.] ^c Factum est autem, cum levare vellat Dominus Eliam per turbinem in cœlum, ibant Elias et Elisæus de Galgalis. Dixitque Elias ad Elisæum : Sede hic, quia Dominus misit me usque Beth-El. Cui ait Elisæus : Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descendissent B [Ms. descendisset] Beth-El, egressi sunt filii prophetarum, qui erant Beth-El, ad Elisæum, et dixerunt ei : Numquid nosti quia hodie Dominus tolleret dominum tuum a te? Qui respondit : Et ego novi : silete. Dixit autem Elias ad Elisæum : Sede hic, quia Dominus misit me in Jericho. Et ille ait : Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Jericho, accesserunt filii prophetarum, qui erant in Jericho, ad Elisæum, et dixerunt ei : Numquid nosti, quia hodie Dominus tolleret dominum tuum a te? Et ait : Et ego novi : silete. Dixit autem ei Elias : Sede hic, quia Dominus misit me [Vulg. ad. usque] ad Jordanem. Qui ait : Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, et quinquaginta C viri de filiis prophetarum secuti sunt [Vulg. ad. eos], qui et steterunt ^d e contra longe : illi autem ambo stabant super Jordanem. [T. CXII.] Tulitque Elias pallium suum, et involvit illud, et percussit aquas, quæ divisæ sunt in utramque partem, et transierunt ambo per siccum. Cumque transissent, Elias dixit ad Elisæum : Postula quod vis, ut faciam tibi, antequam tollar a te [h. postula quod faciam tibi antequam tollar a te]. Dixitque Elisæus : Obsecro, ut fiat duplex spiritus tuus in me. Qui respondit : Reim diligicilem postulasti : attamen si videris me, quando tollar a te, erit tibi quod petisti [h. me tolli a te, erit quod petisti] : si autem non videris, non erit. Cumque pergerent, et incidentes sermocinarentur, ecce currus igneus et equi ignei divisorunt utrumque, et D ascendit Elias per turbinem [h. in turbine] in cœlum : Elisæus autem videbat, et clamabat : Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus. Et non vidit eum amplius : apprehenditque vestimenta sua, et scidit illa in duas partes. Et levavit pallium Elias, quod ceciderat ei [h. quod ceciderat super eum] : reversusque stetit super ripam Jordanis, et pallio

Putare autem malum non suo loco positam, quæ ad præcedentis capituli initium spectat; neque enim ullum textum extare scio, qui ex hoc loco quartum librum exordiatur.

^d Veronens. ms., steterunt contra e longe. sere congiunni.

^e Idem ms. tollor : qui et mox prætermittit tibi.

Eliæ, quod occiderat ei ^a [h. super eum], percussit aquas, et dixit : Ubi est Dominus Deus Eliæ etiam nunc? Percussitque aquas, et divisæ sunt hue atque illuc, et transiit Elisæus. Videntes autem eum [Ms. et Vulg. tacent eum] filii prophetarum qui erant in Jericho de contra dixerunt : Requievit spiritus Eliæ super Elisæum. [T. CXIII.] Et venientes in occursum ejus, adoraverunt eum proni in terram, dixeruntque illi : Ecce, cum servis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possint ire, et querere [Ms. et Vulg. require] dominum tuum [h. eant et querant dominum tuum], ne forte tulerit eum spiritus Domini, et projectet [Vulg. add. eum] in unum montium, aut in unam vallium. Qui ait : Nolite mittere. Coegeruntque eum, donec acquiesceret, et diceret : Mittite. Et miserunt quinquaginta viros : qui cum quæsissent tribus diebus, non invenerunt. Et reversi sunt ad eum : at ille habitabat in Jericho, dixitque eis : Numquid non dixi vobis : Nolite ^b mittere? Dixerunt quoque viri civitatis ad Elisæum : Ecce habitatio civitatis hujus optima est, sicut tu ipse, domine, perspicis : sed aquæ pessimæ sunt, et ^c terra sterili. [T. CXIV.] At ille ait : Afferete mihi vas novum, et mittite in illud sal. Quod [Ms. qui] cum attulisset, egressus ad fontem aquarum, misit in eum sal, et ait : Hæc dicit Dominus : Sanavi aquas has, et non erit ultra in eis mors, neque sterilitas. Sanatæ sunt ergo aquæ usque ad diem hanc, juxta verbum Eliæ, quod locutus est. [T. CXV.] Ascendit autem inde Beth-El : cumque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, et illudebant ei, dicentes : Ascende, calve; a-cende, calve. Qui cum post se [Ms. et Vulg. tacent post se] respexisset, vidit eos, et maledixit eis in nomine Domini ; egressique sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis [Ms. tacent ex eis] quadraginta duos pueros [h. parvulos]. Abiit autem inde in monte Carmeli, et inde reversus est Samariam.

[T. CXVI, Cap. III.] Joram vero filius Ahab regnabit super Israel in Samaria anno octavo decimo Josaphat regis Judæ. Regnabitque duodecim annis. Et fecit malum coram Domino [h. in oculis Domini], sed non sicut pater suus et mater : tulit enim statuas [h. titulum] Baal, quas fecerat pater ejus. Verumtamen in peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, adhuc sit, nec recessit ab eis. Porro Messa rex [Ms. Mesa] Moab nutriebat pecora multa [h. non habet], et solvebat regi Israel centum millia agnorum, et centum millia arietum, cum velleribus

^a Canon purus est hoc loco, et suo fonti directe respondet. Cæteri mss. cum editis addunt hæc et non sunt divisæ, quod additamentum marginalis obelus renuntiat. MART.

— Hic quoque ei tacet Veronens. ms. Mox Vulgati plus habent, percussit aquas, et non sunt divisæ, et dixit, etc. Denique idein nomen Dominus tacet, cum Vulgatis Græcisque vetustioribus libris.

^b Cod. Veronens., nolite ire, rectius ad Hebreum אַל־הַלְכָה, et plerosque alios textus.

A suis. Cumque mortuus fuisset Ahab, prævaricatus est fœdus, quod habebat cum rege Israel [h. prævaricatus est rex Moab in rege Israel]. Egressus ^d igitur rex Joram in die illa de Samaria, recensuit universum Israel. [T. CXVII.] Misitque ad Josaphat regem Juda, dicens : Rex Moab recessit a me, veni mecum [h. veniesne mecum] contra eum ad prælium. Qui respondit : Ascendam : qui meus est, tuus est : populus meus, populus tuus : equi mei, equi tui [h. Sicut ego sum, ita et tu, et sicut populus meus, ita et populus tuus, et sicut equi mei, ita et equi tui]. Dixitque : Per quam viam ascendemus? At ille respondit : Per desertum Idumææ [h. per viam deserti Idumææ]. [T. CXVIII.] Perrexit igitur rex Israel, et rex Juda, et rex Edom, et B circumierunt per [h. non habet] viam septem dierum, nec erat aqua exercitui, et jumenti; quæ sequabantur eos [h. quibus sedebant]. Dixitque rex Israel : « Eheu, congregavit nos Dominus [h. Eheu quoniam vocavit Dominus] tres reges, ut traderet in manu Moab. Et ait Josaphat : Estne hic propheta Domini, ut deprecemur [h. ut consulamus] Dominum per eum? Et respondit unus de servis regis Israel : Est hic Elisæus filius Saphat, qui fundebat [h. fudit] aquam super manus Eliæ. Et ait Josaphat : Est apud eum sermo Domini. Descenditque ad eum rex Israel, et Josaphat ^e, et rex Edom. Dixit autem Elisæus ad regem Israel : Quid mihi et tibi est? vade ad prophetas patris tui et matris tuæ. Et ait illi rex Israel : Quare congregavit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus [Ms. manu] Moab? Dixitque ad eum Elisæus : Vivit Dominus exercituum, in cuius conspectu sto [h. steti], quod si non vultum Josaphat regis Judæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem. Nunc autem adducite mihi psalten. Cinque caneret psalter, facta est super eum manus Domini, et ait : Hæc dicit Dominus : Facite alveum torrentis hujus [h. Facite torrentem hunc] fossas et [h. non habet] fossas. Hæc enim dicit Dominus : Non videbitis ventum, neque pluviam, et alveus [h. torrens] iste replebitur aquis, et bibetis vos, et familiæ vestræ, et jumenta vestra. Parumque hoc [h. et leue] est in conspectu [h. in oculis] Domini, insuper tradet etiam Moab in manus vestras [Ms. manu vestra]. Et percutietis omnem civitatem munitam, et D omnem urbem electam, et universum lignum fructiferum succidetis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, et omnem agrum egregium operietis lapidibus. [T. CXIX.] Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, et ecce, aquæ veniebant per viam

^c Idem ms., et steriles, voce intermedia terra, qui manifestus Antiquarii error est, prætermissa.

^d Idem ms. egressus est igitur... et recensuit. Et mox contra Moab pro contra eum cum Vulgatis et Hebræo textu.

^e Illic quoque ter Eheu, cum Vulgatis repetit Veronens. ms. minus bene.

^f Addunt Vulgati rex Juda, quæ verba Hebr. et Hieronymianæ versionis mss. ignorant.

Edom, et repleta est terra aquis. Universi autem Moabitæ, audientes quod ascendissent reges, ut pugnarent aduersum eos, convocaverunt omnes qui accincti erant balteo desuper, et steterunt in terminis. Primoque mane surgentes, et orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ e contra aquas rubras quasi sanguinem, dixeruntque : Sanguis est gladii, pugnaverunt reges *contra se* [h. non habet] et cæsi sunt mutuo, nunc perge ad prædam, Moab. Perrexeruntque in castro Israel : porro consurgens Israel percussit Moab : at [Ms. et] illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, et percusserunt Moab, et civitates destruxerunt, et omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleverunt, et universos fontes aquarum obturaverunt, et omnia ligna fructifera succiderunt, ita ut muri tantum stetiles remanerent, et circumdata est civitas a fundibulariis, et magna ex parte percussa. Quod cum vidisset rex Moab, prævaluisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros eduentes gladium, ut irrumperent (Ms. intrumperet) ad regem Edom, et non potuerunt. Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, et facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, et reversi sunt in terram suam (h. non habet).

(Cap. IV.) Mulier autem quædam de uxoribus prophetarum clamabat ad Elisæum, dicens : Servus tuus vir meus mortuus est, et tu nosti quia servus tuus fuit timens Dominum, et ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. Cui dixit Elisæus : Quid vis ut faciam tibi ? Dic mihi, quid habes in domo tua ? At illa respondit : Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei (h. nisi *lecythus olei*), quo ungar. (T. CXX.) Cui ait : Vade et (Ms. et Vulg. tacent et) pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. Et ingredere, et claude ostium ^a tuum, cum intrinsecus fueris tu, et filii tui, et mitte inde in omnia vasula, et cum plena fuerint, tolles. Igitur itaque mulier, et clausit ostium super se et super filios suos : illi offerebant vasa, et illa infundebat. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum : Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit : Non habeo. Stetitque oleum. Venit autem illa, et indicavit homini (h. viro) Dei. Et ille, Vade, inquit, (Ms. ad. et) vende oleum, et redde creditori tuo : tu autem, et filii tui vivite de reliquo (T. CXXI.) Facta est autem quædam dies, et transibat Elisæus per Sunam : erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum, ut comederet panem, cum-

A que frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem. Quæ dixit ad virum suum : An inadverto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo cœnaculum parvum, et ponamus ei in eo lectulum, et mensam, et sellam, et candelabrum, ut eum venerit ad nos, maneat ibi. Facta est igitur dies quædam, et veniens divertit in cœnaculum, et requievit ibi. Dixitque ad Gezi puerum suum : Voca Sunamiten istam. Qui cum vocasset eam, et illa stetisset coram eo, dixit ad puerum suum (Ms. tacet suum) : Loquere ad eam : Ecce, sedulo in omnibus ministrasti nobis, quid vis ut faciam tibi ? numquid habes negotium, et vis ut loquar regi, sive principi militiae ? Quæ respondit : In medio populi mei habito. Et ait : Quid ergo vult ut faciam ei ? Dixitque Giezi : Ne quæras : filium enim non habet, et vir ejus senex est. Præcepit itaque, ut vocaret eam : quæ cum vocata fuisset, et stetisset ad (Vulg. ante) ostium, dixit ad eam : (T. CXXII.) In tempore isto, et in hac eadem hora, ^b si vita comes fuerit [h. secundum tempus vite], habebis in utero filium. At illa respondit : Noli, quæso, domine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. Et concepit mulier, et peperit filium, in tempore, et in hora eadem, ^c qua dixerat ei Elisæus. Crevit autem puer [h. parvulus]. Et cum esset quædam dies, et egressusisset ad patrem suum, ad messores, ait patri suo : Caput meum, ^d caput meum. At ille dixit pueru : Tolle, et duc eum ad matrem suam. [T. CXXIII.] Qui cum tulisset, et adduxisset eum ad matrem suam, posuit eum illa super genua sua usque ad meridiem, et mortuus est. Ascendit autem, et collocavit eum super lectulum hominis [h. viri] Dei, et clausit ostium, et egressa vocavit virum suum, et ait : Mitte mecum, obsecro, unum de pueris, et asinam ut excurrat usque ad hominem [h. virum] Dei, et revertar. Qui ait [Ms. cum Vulg. ad. illi] : Quam ob causam vasis ad eum ? hodie non sunt kalendæ, neque sabbatum. Quæ respondit : ^e Pax. Stravilque asinam, et præcepit pueru : Mina, et propera, ne mihi moram facias in eundo, et hoc age quod præcipio tibi. Profecta est igitur, et venit ad virum Dei in montem Carmeli : cumque vidisset eam vir Dei de contra, ait ad Giezi puerum suum : Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in occursum ejus, et dic ei : Rectene agitur circa te, et circa virum tuum, et circa filium [h. parvulum] tuum ? Quæ respondit : Recte [h. Pax]. Cumque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes ejus, et accessit Giezi, ut amoveret eam. Et ait homo Dei [h. vir Dei] : Dimitte illam, anima enim ejus in

^a Vacat tuum in Veronensi ms. ad Hebraici exemplaris aliorumque librorum normam.

^b Forte scriptum habebatur in scholio isto marginali, in tempore vite : eamdem enim scriptura locutionem annotationibus suis illustrans sanctus Hieronymus libro QQ. Hebraicarum, recitato juxta LXX, versus 10, cap. xviii, hæc addit : Pro hora, vitam legimus in Hebreo, ut sit ordo vel sensus : Revertar ad te in tempore vite : quasi dixerit, si vixero, si fuisse vita comitata. MART.

^c Ms. Veronens. quam dixerat Elisæus, prætermisso cum Vulgatis ei intermedio, quod in Hebreo tamen sonat. Rectius autem mox, egressus est legit, pro egressusisset, juxta Hebraeum textum ΝΥΝ.

^d Vulg. plus habent, Caput meum doleo, caput meum doleo.

^e Idem ms. Vale, pro Pax. Et ☞ quidem, quod est in Hebr. Arabs quoque Interpres reddidit, Vale. Minus autem bene Vulgati, Vadam pro Vale, aut Pax legunt.

amaritudine est, et Dominus celavit me [Vulg. a me], et non indicavit mihi. Quæ dixit illi : Numquid petivi filium a domino meo? numquid non dixi tibi : Ne illudas me? [T. CXXIV.] Et ille ait ad Giezi : Accinge lumbos tuos, et tolle baculum meum in manu tua, et vade. Si occurrerit tibi homo [h. vir], non salutes eum, et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi, et pones baculum meum super faciem pueri. Porro mater pueri ait : Vivit Dominus, et vivit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, et secutus est eam. Giezi autem præcesserat eos [Vulg. ante eos], et posuerat baculum super faciem pueri, et non erat vox, neque sensus : reversusque est in occursum ejus, et nuntiavit ei, dicens : Non surrexit puer. Ingressus est ergo Elisæus domum, et ecce puer mortuus jacebat in lectulo ejus : ingressusque clausit os illum super se, et [Vulg. et super] puerum, et oravit ad Dominum : Et ascendit, et incubuit super puerum (Ms. eum), posuitque os suum super os ejus, et oculos suos super oculos ejus, et manus suas super manus ejus, et incurvavit se super eum, et calefacta est caro pueri. At ille reversus, deambulavit in domo, semel huc et illuc, et ascendit, et incubuit super eum, et oscitavit puer septies, aperuitque oculos ^a. (T. CXXV.) At ille vocavit Giezi, et dixit ei : Voca Sunamiten hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait : Tolle filium tuum. Venit illa, et corruit ad pedes ejus, et adoravit super terram, tulitque filium suum, et egressa est, et Elisæus reversus est in Gala-gala. Erat autem fames in terra, et filii prophetarum habitabant coram eo. Dixitque uni de pueris suis (h. Dixitque pueru suo) : Pone ollam grandem, et coque pulmentum filiis prophetarum. (T. CXXVI.) Et egressus est unus in agrum, ut colligeret herbas agrestes : invenitque quasi vitæ silvestrem [h. malvas, invenitque vitæ agrestem], et collegit ex ea colocynthidas agri, et implevit pallium suum, et reversus condidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo sociis, ut comederent : cumque gu-stassent de coctione, exclamaverunt, dicentes : Mors in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere. At ille : Afferte, inquit, farinam. ^b Et misit in ollam, et ait : Infunde turbæ [h. populo] ut [Ms. et] comedat. Et non fuit amplius quidquam amariudinis [h. malii] in olla. Vir autem quidam venit de Balsalisa [Ms. Balsa-lsa] deferens viro Dei panes primitiarum [Ms. ad. et] viginti panes hordeaceos, et frumentum novum in pera sua [h. et grana spicarum torrida]. At ille dixit : Da populo, ut comedat. Responditque ^c ei minister ejus : Quantum est hoc, ut apponam coram [Vulg. tacet coram] centum viris? Iterum ille : Da, ait, populo, ut comedat : hæc enim dicit Dominus : Comedent, et supererit. Posuit itaque coram eis : qui comederunt, et supersuit juxta verbum Domini.

^a Addit idem ms. suos, optime ad Hebræum tex-tum תְּבָנָה. Tum Et ille, pro At, etc.

^b Plus habent Vulgati libri, Cumque tulisset, mi-sit in ollam.

^c Iterum juxta Hebr. tacet Veronens. ms. èt.

A [Cap. V.] Naaman autem, princeps militæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, et honoratus : per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ : erat autem vir fortis et dives, sed [h. non habet] leprosus. Porro de Syria egressi fuerant latrunculi, et captivam duxerant de terra Israel pueram parvulam, quæ erat in obsequio uxoris Naaman, quæ ait ad dominam suam : Utinam fuissest dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria : profecto curasset eum a lepra, quam habet. Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, et nuntiavit ei, dicens : Sic et sic locuta est puella de terra Isra-el. Dixitque ei rex Syriæ : Vade, et mittam litteras [h. librum] ad regem Israel. Qui cum profectus fuissest, et tulisset secum decem talenta argenti, et sex B millia aureos, et decem mutatoria vestimentorum, detulit litteras [h. librum] ad regem Israel, in hæc verba : Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman servum meum, ut cures eum a lepra sua. Cuinque legisset rex ^d Israel litteras [h. librum], scidit vestimenta sua, et ait : Numquid Deus ego sum [h. non habet], ut occidere possim, et vivificare, quia iste misit ad me, ut curem hominem [h. virum] a lepra sua? animadverte, et videte quod occasiones querat adversum me. Quod cum audisset Elisæus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens : Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, et sciat esse prophetam in Israel. [T. CXXVII.] Venit ergo Naaman cum equis et curribus [h. currus suo], et stetit C ad ostium domus Elisæi : misitque ad eum Elisæus nuntium, dicens : Vade, et lavare septies in Jordane, et recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens : Putabam quod egredieretur ad me, et stans invocaret nomen Domini Dei sui, et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me. Numquid non meliores sunt Abana et Pharpar, fluvii Damasci, omnibus ^e aquis Israel, ut laver in eis, et munder? Cum ergo vertisset sc, et abiret indignans, accesserunt ad eum servi sui, et locuti sunt ei : Pater [h. pater mi], si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras : quanto magis quia nunc dixit tibi : Lavare, et munderis! [CXXVIII.] Descendit, et lavat in Jordane septies juxta sermōnem viri Dei, et restituta est caro ejus, sicut caro pueri parvuli, et mundatus est. Reversusque ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit, et stetit coram eo, et ait : Vere scio quod non sit Deus [Vulg. alius Deus] in universa terra, nisi tantum in Israel. [T. CXXIX.] Obsecro itaque, ut accipias benedictionem a servo tuo : At ille respondit : Vivit Dominus, ante quem sto [h. steii], quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquiecit. Dixitque Naaman : Ut vis, sed

^d Hic vero abludit ab archetypo Hebreo Veronens. ms. lacens nomen Israel, et paulo post ego.

^e Idem ms. omnibus qui sunt in Israel, subintellige fluvius, ut recte habeat : tametsi incurrit in oculis antiquarii lapsus.

obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum [h. mulorum] de terra: non enim faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino. Illoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur [Ms. ingreditur] dominus meus templum Remmon, ut adoret, et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo [Ms. facet eo] in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo [Ms. suo] pro hac re [h. nisi Domino]. Et pro hac re ignoscet mihi Dominus servo tuo, quando ingressus fuerit Dominus meus domum Remmon, ut adoret ibi, et innitus fuerit super manum meam, si adoravero in domo Remmon, adorante me in eodem loco, ignoscet mihi Dominus servo tuo pro hac re]. Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terrae tempore. [T. CXXX.] Dixitque Giezi puer viri Dei: Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit: vivit Dominus, quia currat post eum, et accipiam ab eo aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cum vidisset ^a currentem ad se, desiluit de curru in occursum ejus, et ait: Recte sunt omnia [h. Nonne pax est]? Et ille ait: Recte. Dominus mens misit me ^b ad te, dicens: Modo venerunt ad me duo adolescentes [h. pueri] de monte Ephraim, ex filiis prophetarum: da eis talentum argenti, et vestes mutatorias duplices. Dixitque Naaman: Melius est ut accipias duo talenta. Et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duabus saccis, et duplia vestimenta, et imposuit duobus pueris suis, qui et portaverunt coram eo. Cumque venisset jam [Ms. etiam] vesperi, tulit de manu eorum, et reposuit in domo, dimisitque viros, et abiérunt. Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. [T. CXXXI.] Et dixit Elisæus: Unde venis [h. non habet], Giezi? Qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam [Ms. quaquam]. At ille: Nonne, ait, cor meum in presenti erat, quando reversus est homo [h. vir] de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes, ut emas oliveta et vinea [Vulg. vineas], et oves, et boves, et servos, et ancillas. Sed et lepra Naaman adhærebit [Ms. aderit] tibi, et semini tuo in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

[Cap. VI.] Dixerunt autem filii prophetarum ad Elisæum: Ecce locus in quo habitamus coram te angustus est nobis. Eamus usque ad Jordanem, et tollamus [Ms. et Vulg. tollam] singuli de silva materias singulas, ut adfiscemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite. Et ait unus ex illis: Veni ergo et tu cum servis tuis. Respondit: Ego veniam. Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Jordanem, cædebant ligna. Accidit autem, ut cum unus

^a Sufficit Veronens. ms. cum Vulgatis ille. Hebreus ipsum repetit nomen Nahaman.

^b Voculas ad te, quæ neque in Hebreo sonant Veronens. ms. prætermittit.

A material succidisset, caderet ferrum securis in aquam: exclamavitque ille, et ait: ^c Eheu, domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam. Dixit autem homo Dei [h. vir Dei]: Ubi cecidit? At illo monstravit ei locum. [T. CXXXII.] Præcidit ergo lignum, et misit [h. et jecit] illuc: natavitque ferrum, et ait: Tolle. Qui extendit manum, et tulit [Ms. adtulit] illud. Rex autem Syriae pugnabat contra Israel, consiliumque initum cum servis suis, dicens: In loco illo et illo ponamus insidias. [T. CXXXIII.] Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens: Cave, ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt. Misit itaque [Ms. facet itaque] rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, et præoccupavit [h. et rapuit] eum, et observavit se ibi non semel neque bis. Conturbatumque est cor regis Syriae pro re hac: et convocatis servis suis, ait: Quare non indicatis [Ms. indicastis] mihi quis proditor mei sit apud regem Israel? Dixitque unus servorum ejus: Nequam, domine mi rex, sed Elisæus propheta, qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quæcumque locutus fueris in conclavi tuo. Dixitque eis: Ite et videte ubi sit: ut mittam, et capiam eum. Annuntiaveruntque ei [Ms. facet ei] dicentes: Ecce in Dothan. Misit ergo illuc equos et currus [h. currum], et robur exercitus: qui cum venissent nocte, circumdederunt civitatem. Consurgens autem diluculo minister viri Dei, egressus est, vidiisque exercitum in circuitu civitatis, et equos et currus [h. currum]: nuntiavitque ei [Ms. facet ei], dicens: Ehen, domine mi, quid faciemus? At ille respondit: Noli timere: plures enim nobiscum sunt quam cum illis. Cumque orasset Elisæus, ait: Domine, aperi oculos hujus, ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, et vidit: et ecce mons plenus equorum, et curruum igneorum, in circuitu Elisæi. Hostes vero descendederunt [h. non habet hostes vero, sed, descendenterunt] ad eum: [T. CXXXIV.] Porro Elisæus oravit ad [Ms. facet ad] Dominum, dicens: Percute, obsecro, gentem hanc cæcitatem. Percussitque eos Dominus, ne viderent, juxta verbum Elisæi. Dixit autem ad eos Elisæus: Non est hec via, nec ista est civitas: sequimini me, et ostendam vobis virum quem queritis. Duxit ergo eos in Samariam: cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Elisæus: Domine, aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, et viderunt esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Elisæum, cum vidisset eos: Numquid percutiam eos, pater mi? At ille ait: Non percuties: neque enim cepisti eos gladio et arcu tuo, ut percutias: pone [Vulg. sed pone] panem et aquam coram eis, ut comedant et bibant, et vadant ad dominum suum. Appositaque est eis ciborum magna præparatio, et comederunt et biberunt, et dimisit eos [h. misit eos], abiéruntque ad dominum

^c Ter eheu cum Vulgatis repetit hic idem præ atque inferius bis, quod semel rectius in aliis est libris.

suum, et ultra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. Factum est autem post hæc, congregavit Benadad, rex Syriæ, universum exercitum suum, et ascendit, et obsidebat Samariam. Factaque est famos ^a magna in Samaria : et tamdiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars eæbi stercoreis columbarum quinque argenteis. [T. CXXXV.] Cumque rex Israel transiret per murum, mulier [Vulg. ad. quædam] exclamavit ad eum, dicens : Salva me [h. non habet], domine nni rex. Qui ait : Non te salvat Dominus : unde te possum salvare ? de area, an de torculari ? Dixitque ad eam rex. Quid tibi vis ? Quæ respondit : Mulier ista dixit mihi : Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, et filium meum comedemus cras. Coxiimus ergo filium meum, et comedimus. Dixitque ei die altera : Da filium tuum, ut comedamus eum. Que abscondit filium suum. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua ; et transibat super [Vulg. per] murum. Vidiisque omnis [h. non habet] populus ciliicum, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. Et ait [Vulg. addit rex] : Hæc mihi faciat Deus, et hæc aildat, si steterit caput Elisæi filii Saphat super eum hodie. Elisæus autem sedebat in domo sua, et senos sedebant cum eo. Præmisit itaque virum : et antequam veniret nuntius ille, dixit ad senos : Numquid scitis quod miserit filius homicidæ hic, ut præcidatur caput meum ? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite ostium, ^b et non sinatis eum introire [h. et alterite eum in ostio] : ecce enim sonitus pedum domini ejus post eum est. Adbuc illo loquente cum eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et ait : Ecce, tantum malum a Domino est : quid amplius exspectabo a Domino [h. quid amplius deprecabor Dominum] ?

[T. CXXI, Cap. VII.] Dixit autem El'sæus : Auditæ verbū Domini : Hæc dicit Dominus : In tempore hoc cras ^c modius similæ uno statere [h. siclo]

^a Vocem magna, refragante Hebreo נַגָּה, idem ms. facet.

^b Prima manus scholion istud apposuerat hoc modo : Et stringite eum in ostio, sed alius, aut idem scriptor addidit postea alterite, supra stringite. Quod ab emendatore Canonis, viro, ut putamus, Hebreicæ lingue satis perito, ita factitatum credi potest. MART.

^c Eadem quæ universum codicem manus descripsit, annotavit ad hunc locum in libri albo, LXX, siculum. Tum alia multo recentior hæc addidit : In Septuaginta vero habemus, medium. Habet siclus premium. Jacet enim eorum translatio sic : duo modii hordei siclo uno. Sed Josephus ix Antiquitatuum c. 3 dicit, duo sata hordei siclo uno, satum similæ duobus. Satum itaque fert medium unum semis Italicum. Nos, ad priorem antiquam Annotationem quod attinet, verissime observatum faciemur, LXX siculum pro statere posuisse : μέτρον σεμιδάλεως σίκλου, τοι δύσπτρον χρήσθων σίκλου. Quin ipse etiam Hebreus textus habet קְשׁוֹ : ideinque est quod ex veteri versione noster Antiquarius et Scholiastes ex Hebreo notant. Quod alteram annotationem spectat, falsum est, duobus siclis satum similæ tradi abs Josepho testimoniato : satis enim hæc ejus manifesta sunt ve b : Quemadmodum σίκλου δύο χρήσης σάτα, ita ὀνήστεραι σεμιδάλεως σάτον σίκλου. Jam vero statorem, quo

A erit, et duo modii hordei statere [h. siclo] uno, in porta Samariæ. Respondens unus de ducibus [h. respondens dux] super cuius manum rex incumbebat, homini Dei [h. viro Dei], ait : Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo, numquid poterit esse quod ^d loqueris [h. Ecce Dominus faciet cataractas in cœlo. Numquid poterit esse quod loquor] ? Qui ait : Videbis oculis tuis, et inde non comedes. [T. CXXXVII.] Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum portæ, qui dixerunt ad invicem : Quid hic esse volumus donec moriamur ? sive ingredi valuerimus civitatem, fame moriemur : sive mauserimur hic, moriendum nobis est : venite ergo [Ms. ut], et transfigiamus ad castra Syriæ. Si pepercirent nobis, vivemus : si autem occidere voluerint, nihil obminus et [Ms. tac. et] moriemur. Surrexerunt igitur vesperi [h. mane], ut venirent ad castra Syriæ. Cumque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. Si quidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, currunt, et equorum exercitus plurimi : dixeruntque ad invicem : Ecce mercede conductus adversum nos rex Israel reges Hethæorum et Ægyptiorum, et venerunt super nos. Surrexerunt ergo, et fugerunt in tenebris, et dereliquerunt tentoria sua, et equos et asinos in castris, fugeruntque, animas tantum suas salvare cupientes. Igitur cum venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt unum tabernaculum, et comediderunt, et biberunt. Tuleruntque inde argentum, et aurum, et vestes, et abierunt, et absconderunt : et rursum [h. non habet] reversi sunt ad aliud tabernaculum, et inde similiter auferentes absconderunt. Dixeruntque ad invicem : Non recte facimus : hæc enim dies boni nuntii est. Si tacuerimus, et noluerimus nuntiare usque mane, sceleris arguemus : venite, eamus, et nuntiemus in aula regis. Cumque venissent ad portam civitatis, narraverunt eis, dicentes : Ivimus ad castra Syriæ, et nullum ibidem

noster Interpres vocabulo utitur, siclo æquivalere notum.

^d Fallitur hoc loco Scholiastes noster : neque vero aliud habet Hebreus præter ista. הַיְהָ הַדָּבָר הַזֶּה, haihieh haddabar hazze, id est, numquid erit verbum hoc ? Id Hieronymus refert ad ducem regis Israel loquentem, et Elisæi prophetantis verba subgallantem. Quare optima hæc est interpretatio : Si Dominus (inquit incredulus ille dux) fecerit etiam cataractas in cœlo, numquid poterit esse quod loqueris ? Hoc est, numquid poterit esse talis ac tanta rerum abundantia, quam tu, Elisæe, nobis promisisti ? Restat itaque juxta sensum Hebreæ Scripturæ legendum cum Hieronymo in secunda persona, quod loqueris, et non in prima, quod loquor, ut habetur in scholio. Advertat lector idem scholion marginale appositum in fine hujus capituli. MART.

— Falsi arguit suum Scholiasten hic atque infra ad capituli hujus finem Martianæus ipse. Atque Hebreus quidem textus pro quod loqueris, tantum habet verbum istud, הַדָּבָר הַזֶּה, quod referri tamen ad Elisæi personam oportere, series tota orationis evincit. Verum non ex Hebreo archetypo, sed ex Latina aliqua versione, suas hasce variantes lectiones acceptasse Scholiasten, nobis probatum est supra nec uno in loco.

reperimus hominem [Vulg. hominum], nisi equos et asinos alligatos, et fixa tentoria, levant ergo portarii, et nuntiaverunt in palatio regis intrinsecus. Qui surrexit nocte, et ait ad servos suos : Dico vobis quid fecerint [Ms. fecerunt] nobis Syri : Sciunt quia fame laboramus, et idcirco egressi sunt de castris, latitant in agris, dicentes : Cum egressi fuerint de civitate, capiemus eos vivos, et tunc civitatem ingredi poterimus. Respondit autem unus servorum ejus : Tollamus quinque equos, qui remanserunt in urbe (quia ipsi tantum sunt in universa multitudine Israel, alii enim consumpti sunt), et mittentes, explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex ad [Vulg. in] castra Syrorum, dicens : Ite, et videte. Qui abierunt post eos usque ad Jordanem : ecce autem omnis via plena erat vestibus et vasis, quae projecabant Syri cum turbarentur : reversique nuntii indicaverunt ^a. Et egressus populus diripuit castra Syriae : factusque est modius similae statere [h. sielo] uno, et duo modii hordei statere [h. sielo] uno, juxta verbum Domini. Porro rex ducebat illum, in cuius manu incumbebat [Ms. incubuerat], constituit ad portam : quem conculcavit turba in introitu ^b portae [h. populus in porta], et mortuus est, juxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descendebat rex ad eum. Factumque est secundum sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait : Duo modii hordei statere [h. sielo] uno erunt, et modius similae statere [h. sielo] uno, hoc eodem tempore eras, in porta Samarie : quando responderat dux ille [h. non habet] viro Dei, et dixerat : Etiamsi Dominus fecerit cataractas in caelo, numquid poterit fieri quod loqueris [h. Ecce Dominus faciet cataractas in caelo]. Numquid poterit esse quod loquor? Et dixit ei : Videbis oculis tuis, et inde non comedes. Evenit ergo ei sicut praedictum fuerat, et conculcavit eum populus in porta, et mortuus est.

[Cap. VIII.] Elisaeus autem locutus est ad mulierem, cuius vivere fecerat filium, dicens : Surge, vade tu et domus tua, et peregrinare ubicumque repereris : vocavit [Ms. vocabit] enim Dominus famem, et veniet super terram septem annis. Quae surrexit et fecit juxta verbum hominis Dei [h. viri Dei] : et vadens cum doino sua, peregrinata est in terra Philistin diebus multis [h. septem annis]. Cumque finiti essent anni septem, reversa est mulier de terra Philistin, et egressa est, ut interpellaret regem pro doino sua, et pro agris suis [h. agro

A suo]. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens : Narra mihi omnia magnalia quae fecit Elisaeus. Cumque ille narraret regi quomodo mortuum suscitasset [Al. suscitaret], apparuit mulier, cujus vivificaverat filium, clamans ad regem pro domo sua et pro agris suis [h. agro suo]. Dixitque Giezi : Domine mi rex, hoc est mulier, et hic filius eius, quem suscitavit Elisaeus. Et interrogavit rex mulierem : quae narravit ei. Deditque ei rex eunuchum unum, dicens : Restitue ci omnia quae sua sunt ; et universos redditus agrorum [h. agris] ; a die qua reliquit terram usque ad præsens. [T. CXXXVIII.] Venit quoque Elisaeus Damascum, et Benadad rex Syriae ægrotabat : nuntiaveruntque ei, dicentes : Venit vir Dei huc. Et ait rex ad Azael : Tolle tecum [h. in manu tua] munera, et vade in occursum viri Dei, et consule Dominum per eum, dicens : Si evadere [h. Si vivere] potero de infirmitate mea hac? Igitur Azael in occursum ejus, habens secum [h. in manu sua] munera, et omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cumque stetisset coram eo, ait : Filius tuus Benadad rex Syriae misit me ad te dicens : Si sanari [h. Si vivere] potero de infirmitate mea hac? Dixitque ei [Ms. tac. ei] Elisaeus : Vade, et dic ei : Sanaberis [h. vivis] : porro ostendit mihi Dominus quia morte morietur. Stetique cum eo, et conturbatus est ad suffusionem vultus : flevitque vir Dei. Cui Azael ait : Quare dominus meus flet? At ille respondit [Vulg. dixit] : Quia scio quae facturus sis filiis Israel mala. Civitates [h. munitiones] eorum munitas igne succendes, et juvenes [Ms. jumenta] eorum interficies gladio, et parvulos eorum elides, et prægnantes divides. Dixitque Azael : Quid enim sum servus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? [T. CXXXIX.] Et ait Elisaeus : Ostendit mihi Dominus te regem Syriae fore. Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum. Qui ait ei : Quid tibi dixit Elisaeus? At ille respondit : Dixit mihi : Recipies [h. vivis] sanitatem. ^d [T. CXL.] Cumque venisset dies altera, tulit stragulum, et infudit aqua, et expandit superficiem ejus : quo mortuo, regnavit Azael pro eo. [T. CXLI.] Anno quinto Joram filii Ahab regis Israel, et Josaphat regis Juda, regnavit Joram filius Josaphat rex Juda. Triginta duorum erat annorum cum regnare coepisset, et octo annis regnauit in Jerusalem. Ambulavitque in viis regum [Ms. regis] Israel, sicut ambulaverat domus Ahab : filia cuius Abah erat uxor ejus : et fecit quod malum est coram Do-

^a Addit Veronens. ms. Regi, quod habet nedum Hebreus textus סְבָא, sed etiam Vulgati libri.

^b Pro verbis in introitu portæ, Hebraicum exemplar tantum habet in porta : בְּשַׁעַר : Veronens. ms. tantum in introitu. Fortasse alterutrum abundare Latino interpreti nostro, nec plane immerito, videbatur.

^c Verba Hebraica סְבָא שְׁבָא, seba sanim, et septem annos, et multos annos significant : nam seba, sive sabre, interpretatur septem, vel juramentum, vel saturitas. Saturitas autem annorum, quæ non resonat

in Latino sermone, multorum dierum spatia denuntiat. Bene ergo Hieronymus seba sanim hic et dies multos, et septem annos Latine reddidit. MABT.

^d Veronens. ms. Recipies, proprius Graeco ξέρει. Illebr. secundam personam cum editis Latinis præfert. Mox idem ms. sagulum habet pro stragulum, quod non improbo. Addit nota marginalis antiqua, opertorium : tum multo recentior manus : alii stragulum, scilicet opertorium lecti regalis mira varietate contextum : vel sagulum, breve opertorium rudi lata dispositum.

mino [h. in oculis Domini]. Noluit autem Dominus disperdere Judam, propter David servum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, et filii ejus cunctis diebus. In diebus ejus recessit [h. prævaricatus est] Edom, ne esset sub Iuda, et constituit sibi regem. Venitque Joram Seira, et omnes currus cum eo: et surrexit nocte, percussitque Idumæos, qui eum circumdederant, et principes curruum, populus autem fugit in tabernacula sua. Recessit [h. Prævaricatus] ergo Edom ne esset sub Iuda, usque ad diem hanc. Tunc recessit [h. prævaricatus] et Lobna in tempore illo. [T. CXLII.] Reliqua autem sermonum Joram, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Iuda? Et dormivit Joram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in civitate David, et regnavit Ahazias filius ejus pro eo. Anno duodecimo Joram filii Ahab regis Israel, regnavit Ahazias filius Joram regis Iudeæ. Viginti duorum annorum erat Ahazias cum regnare copisset, et uno anno regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Athalia, filia Amri regis Israel. Et ambulavit in viis domus Ahab: et fecit quod malum est coram Domino [h. in oculis Domini], sicut domus Ahab: gener enim domus Ahab fuit. [T. CXLIII.] Abiit quoque cum Joram filio Ahab, ad præliandum contra Azael regem Syriae in Ramoth [Ms. Ramath] Galaad, et vulneraverunt Syri Joram: qui reversus est, ut curaretur, in Iezrael, quia vulneraverant eum Syri in Rama [Vulg. Ramoth] præliantem contra Azael regem Syriae. Porro Ahazias filius Joram, rex Iuda, descendit invicere Joram filium Ahab in Iezrael, quia argotabat ibi.

[T. CXLIV, Cap. IX.] Elisæus autem prophetes vocavit unum de filiis prophetarum, et ait illi: Accinge lumbos tuos, et tolle lenticulam olei hanc in manu tua, et vade in Ramoth Galaad. Cumque veneris illuc, videbis Ieu filium Josaphat filii Namsi [h. filium Josaphat filium Namsi]: et ingressus suscitalbis eum de medio fratrum suorum, et introduces interius cubiculum. Tenensque lenticulam olei, fundes super caput ejus, et dices: Hæc dicit Dominus, Unxi te regem super Israel. Aperiesque ostium, et fugies, et non ibi subsistes. Abiit ergo adolescens puer prophetæ [h. puer puer prophetæ] in Ramoth Galaad, et ingressus est illuc^b: ecce autem principes exercitus sedebant, et ait: Verbum mihi ad te, o princeps. Dixitque Ieu: Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit, ad te, o princeps. Et surrexit et ingressus est cubiculum [h. domum]: at ille fudit oleum super caput ejus, et ait: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Unxi te regem super populum Domini Israel, et percuties domum Ahab

A domini tui, ut [Vulg. et] oliscas sanguinem servorum meorum prophetarum, et sanguinem omnium servorum Domini, de manu Jezabel. Perdamque omnem domum Ahab: et interficiam de Ahab mingentem ad parietem, et clausum et novissimum [h. derelictum] in Israel. Et dabo domum Abab, sicut domum Jeroboam filii Nabat, et sicut domum Baasa filii Ahia. Jezabel quoque comedent canes in agro Iezrael, nec erit qui sepeliat eam [h. non habet]. Aperuitque ostium, et fugit. Ieu autem egressus est ad servos domini sui: qui dixerunt ei: Rectene sunt omnia [h. Num pax est]? quid venit insanus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem [h. virum], et quid locutus sit? At illi responderunt: Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc et hæc locutus est mihi, dicens [Ms. et ait]: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem super Israel. Festinaverunt itaque et unusquisque tollens pallium suum posuerunt sub [h. subter] pedibus ejus, in similitudinem tribunalis, et cecinerunt tuba, atque dixerunt: regnavit Ieu. [T. CXLV.] Conjuravit [h. et rebellavit] ergo Ieu filius Josaphat filii Namsi contra Joram: porro Joram obsederat Ramoth Galaad: ipse et omnis Israel, contra Azael regem Syriae: et reversus fuerat, ut curaretur in Iezrael propter vulnera, quia percuterant cum Syri, præliantem contra Azael regem Syriae. Dixitque Ieu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de civitate, ne vadat, et nuntiet in Iezrael. Et ascendit, et profectus est in Iezrael. Joram enim segregatabat ibi, et Ahazia [Ms. Ahazias] rex Iuda descendederat ad visitandum Joram. Igitur speculator qui stabat super turrem Iezrael, vidit globum Ieu venientis, et ait: Video ego globum. Dixitque Joram: Tolle currum, et mitte in occursum eorum, et dicat vadens: Rectene sunt omnia (h. Num pax)? Abiit igitur, qui ascenderat currum (h. equum), in occursum ejus, et ait: Hæc dicit rex: Pacata sunt omnia (h. Num pax est)? Dixitque (Ms. add. ei) Ieu: Quid tibi et paci? transi, et sequere me. Nuntiavit quoque speculator, dicens: Venit nuntius ad eos, et non revertitur. Misit etiam currum equorum secundum: venitque ad eos, et ait: Hæc dicit rex: Num pax est? Et ait Ieu: Quid tibi, et paci? transi, et (Ms. tac. et) sequere me. Nuntiavit autem speculator, dicens: Venit usque ad eos et non revertitur: est autem incessus quasi incessus Ieu filii Namsi, præcepis enim graditur. Et ait Joram: Junge currum (h. non habet). Junxitque (Ms. junxeruntque) currum ejus, et egressus est Joram rex Israel, et Ahazia rex Iuda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Ieu, et invenerunt eum in agro Naboth Iezraeliis. Cumque vidisset Joram Ieu dixit: Pax est, Ieu? At ille respondit: Quæ pax? adhuc fornicationes Jeza-

^a Tacet Veronens. ms. τὸ ibi: pro quo est in Hebreo NTI. ipse.

^b Emendator canonis delet verbum illuc, et hoc modo restituit lectionem juxta Hebræum: et ingressus est, et ecce principes exercitus, etc. Sed noluius bas sequi castigationes propter allatum supra ra-

tionem. MART.

—Hic quoque τὸ illuc ms. Veronens. facit; quæ vox neque in Hebreo, neque aliis est libris, præter Vulgatos Latinos. Sed et emendator canonis, quem Martianæus vocat, suo illam e codice expunxit.

bel matris tuæ, et veneficia ejus multa vigent. Convertit autem Joram manum suam (b. manus suas), et fugiens ait ad Ahaziam : Insidice, Ahazia ^a. (T. CXLVI.) Porro Ieu tetendit arcum manu, et percussit Joram inter scapulas (b. brachia) : et egressa est sagitta per cor ejus, statimque corruit in curru suo. ^b Dixitque Ieu ad Badacer ducem : Tolle, projice eum in agro Naboth Jezraelitæ : memini enim quando ego et tu sedentes in curru [h. in curribus junctis] sequebamur Ahab patrem hujus, quod Dominus onus hoc levaverit super eum, dicens : Si non pro sanguine Naboth, et pro sanguine filiorum ejus, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc igitur tolle, et projice eum in agrum, juxta verbum Domini. [T. CXLVII.] Ahazias autem rex Juda, videns *hoc* [h. non habet], fugit per viam domus horti, persecutusque est eum Ieu, et ait : Etiam hunc percūtī [Ms. percute] in curru suo : et ^c percusserunt eum in ascensu Gaber [h. Gur], qui est iuxta Jeblaam : qui fagit in Mageddo, et mortuus est ibi. Et imposuerunt eum servi ejus super currum suum [h. non habet], et tulerunt in Jerusalem : sepelieruntque [Vulg. add. eum] in sepulero cum patribus suis in civitate David. A uno undecimo Joram filii Ahab, ^d regnavit Abazias super Judam, venitque Ieu in Jezrael. Porro Jezabel, in-

^a Veronens. ms. vocem *insidiae* hic repetit, quam ceteri libri omnes reticent.

^b Nomen istud secundum punctuationem Massorethica proximam emendatum in Canone legitur, *Bederal*. Ceteri omnes ms. codices primam retinunt lectionem, nempe *Badacer* aut *Baducar*. Ita quoque scriptum reperies apud Hieronymum libro nominum Hebraicorum. MART.

^c Verba et percusserunt eum, Veronens. ms. non habet, idque ipsum est novum germanitatis sui textus, sive Hieronymianar, quam exhibet, Versionis argumentum. Nam neque Hebreus textus, neque illi pressius hærens Chaldaeus, sententiam hanc habent; que omnino ex Græca τῶν Septuaginta paraphrasi, Καὶ γὰρ αὐτὸν, καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν πρὸς τῷ ἄρματι, etc., derivata est. Ad hæc sciimus, vix, aut ne vix quidem colligere illam cum libri II Paralipomenon xxii, 9, luculentissimo testimonio, quo dicitur Ohozius, non hic in ascensu Gaber, sed postquam evasisset, transfuga in Mageddo, atque inde clam fuisse translatus in Samariam, ibi demum inventus ab Ieu atque occisus. *Ipsum quoque*, inquit, perquirens (Ieu) Ochaziam, comprehendit latitatem in Samaria, adducetumque ad se occidit. Et hanc tamen Latinorum codicium additionem neque Martianæus neque ab eo editus Scholiastes animadverterunt.

^d Pro regnavit ms. Veronens. habet *regis* : in albo autem codicis R. littera ascribitur, que priscis librariis suspecte dubiaque lectionis nota est : monetque, in aliis exemplaribus de ejus germanitatem requirendum. Ac prima statim fronte abnormis quidem videtur, meritisque librarii lapsus : sed auctor est Luca Brugensis, vetustiorum eam esse ac melioris note codicum : quin etiam probari unice, satisque bonis argumentis cum sibi in tpsi, cum Epanorthotæ. Neque porro discedit ab Hebreo textu, si eum putes olim Hieronymi ævo nullis instructum Massorhitarum punctis, que certe ille non novit : tum alias substratim ab his que nunc obtinent, *Melech*, cum duplii segol, pro camets et patach, sive pro *malach*, legas. Quod subsequitur Ahazia nomen indeclinabile quemadmodum in Hebreo est, accipias

A troitu ejus auditio, depinxit oculos suos • stibio, et ornavit caput suum, et respxit per fenestram ingredientem Ieu per portam, et ait : Numquid pax protest esse Zamri, qui interfecit dominum suum [h. nun pax est Zamri, qui interfecit dominum suum] ? [T. CXLVIII.] Levavitque Ieu faciem suam ad fenestram, ei ait : ^e Quæ est ista [h. quis est meus] ? et inclinaverunt se ad eum duo vel tres eunuchi. At ille dixit eis : Præcipitate eam deorsum. Et præcipitaverunt eam, aspersusque est sanguine paries, et equorum ungula & conculcaverunt eam. Cumque introgressus [Ms. ingressus] esset, et (Vulg. ut) comediceret, et ^f bibebret, ait : Ite, et videte maledictam illam, et sepelite eam : quia filia regis est. Cumque issent, ut sepelirent eam, non invenerunt nisi calvariam, et pedes, et sunimas manus. Reversique nuntiaverunt ei (Ms. tac. ei). Et ait Ieu : Sermo Domini est, quem locutus est per servum suum Eliam Thesbiten, dicens : In agro Jezrael comedent canes carnes Jezabel, et erant carnes Jezabel sicut sterlus super faciem terræ (h. agri) in agro Jezrael, ita ut prætereunte dicant : Haec est illa Jezabel (h. non dicant : Hæc est illa Jezabel) ?

(Cap. XX.) Erant autem Ahab septuaginta filii in Samaria : scripsit ergo Ieu litteras (h. libros), et misit in Samariam, ad optimates civitatis (h. Jezrael), et ad (Ms. tac. et ad) majores natu, et ad nu-

Ahazia, אַחֲזְיָה denique conjunctionem dictionis נֶבֶל, teuitque, vel cum laudato Luca Brugensi sentias tantum convertenda orationis officio fungi, vel pro temporis nota sive adverbio, quod saepius usuvenit, sumas. Sensus erit sane perspicuus, et qui nihil ab ea, quam et Vulgati Latini libri præferunt, historicæ veritate dissentiant. Anno scilicet undecimo Joram filii Ahab, cum esset Ahazia rex Juda, renisse Ieu in Jezrael. Nam hoc Joram anno in consortium regni accidit fuisse Ahaziam constans est Interpretum sententia, quasi quan non nisi in sequenti duodecimo, rerum potitus sit, ut ex precedentis capitoli versu 25 liquet.

^e E regione hujus vocis in Veronensis ms. albo notatum est, eadem illa quæ codicem universum descripsit manu, *callibbles*, quam vocem, exesis vestitate litteris, sui parte truncatam opinor, ac velum integre scriptum ab Amanniensi *Calliblepharo* : est enim *Calliblepharon*, Græce καλλιβέλφαρος, oculorum medicamen, quod Plinius lib. xxiii, cap. 6, tradit. Ea fortassis voce pro *stibio* vetus Latinus interpres ante Hieronymum, usus est.

^f Hebraica יְמִיתִי, mi itti, mi, quis tecum, quis? Hieronymus sensum Scripturæ reddit : Quæ est ista? LXX verbis adhæserunt hoc loco. Tiç et σύ. Quæ es tu? quasi esset in Hebreo תְּמִיתִי, mi ath: cum tamen habeat תְּמִיתִי, more Syrorum. Perro תְּמִיתִי, itti ponitur saepius pro יְמִיתִי, immi, id est, tecum : hinc scholiastes, quis est tecum? MART.

^g Veron. ms. equorum ungulæ qui conculcaverunt eam, quod Arabicò interpreti magis adhæret, quam ceteri.

^h Idem ms. *bibissetque*, ait, ite, ridete, etc.

ⁱ Sensum expressit Hieronymus, Scholiastes autem verborum tenacissimus litteræ adhærescit eum omnibus aliis interpretibus, qui constanter reddunt, ut non dicant, hæc est Jezabel. In Hebreo scriptum est, לא יְמִתְרֹן דָת אֵיזֶל, aser lo jemerlo zoth Jezabel, id est, ut non dicant : Hæc Jezabel. Que in hoc sensu accipienda sunt, quasi Gallice diceremus, Et ceux qui passeront ne diront-ils pas : Est-ce là cette Jézabel? MART.

tricos Ahab, dicens : Statim ut acceperitis litteras **A**bas (h. librum), qui habetis filios domini vestri, et currus, et equos, et civitates firmas, et arma, eligit meliorem, et cum qui vobis placuerit de filiis Domini vestri (Vulg. add. et eum) ponite super solium patris sui, et pugnate pro domo domini vestri. Timuerunt illi veheenter, et dixerunt : Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, et quomodo nos valebimus resistere? Miserunt ergo praepositus domus, et praefectus civitatis, (Vulg. praepositi et praefecti) et maiores nati, et nutricii, ad Ieu, dicentes : Servi tui suinus, quæcumque jusseris faciemus, nec constituemus ^a nobis regem (h. nobis virum) : quæcumque tibi placent, fac. (T. CXLIX) : Rescripsit autem eis litteras (h. librum) secundo, dicens : Si mei estis, et obeditis mibi, tollite capita filiorum domini vestri, et venite ad me hac eadem hora eras in Jezrael. Porro filii regis, septuaginta vii, apud optimates civitatis nutriebantur. Cumquo venissent litteræ (h. liber) ad eos, tulerunt filios regis, et occiderunt septuaginta viros, et posuerunt capita eorum in cophinis, et miserunt ad eum in Jezrael. Venit autem nuntius, et indicavit ei, dicens : Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit : Ponite ea ad (Ms. tac. ad) duos accervos juxta introitum portæ usque mane. Cumque diluxisset, egressus est, et stans dixit ad omnem populum : Justi estis : si ego conjuravi (h. rebellavi) contra dominum meum, et interfeci eum, quis percussit omnes hos? Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Ahab, et Dominus fecit quod locutus est in manu servi sui Elie. Percussit igitur Ieu omnes qui reliqui erant de domo Ahab in Jezrael, et universos optimates ejus, et notos, et sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquæ. Et surrexit, et venit in Samariam. (T. CL.) Cumque venisset ad cameram (h. caulas) pastorum in via, invenit fratres Ahaziae regis Juda, dixitque ad eos : Quinam estis vos? At illi responderunt : Fratres Ahaziae sumus, et descedimus ad salutandos filios regis, et filios (Ms. tac. filios) reginae : Qui ait : Comprehendite eos vivos. Quos cum comprehendissent vivos, jugulaverunt eos in cisterna juxta cameram (h. caulas), quadraginta duos viros, et non dereliquerunt (Ms. reliquerunt) ex eis quemquam. Cumque abiisset inde, invenit Jonadab filium Rechab in occursum sibi, et benedixit ei. Et ait ad eum : Numquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Jonadab : Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ^b ei manum suam. At ille levavit eum ad se in curru : dixitque ad eum : Veni tecum, et vide zelum meum pro Domino. Et impositum currui suo, duxit

^a Quod minime animadvertis Scholiastes, vacat in Hebreo, nobis : quæ vox et in Veronens. ms. desideratur. Mox habet minori numero, quodcumque tibi placet. Hebreus ad verbum, bonum in oculis tuis.

^b Iterum cum Hebreo ms. Veronens. ei voculam prætermit it.

A in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Ahab in Samaria usque ad unum (h. ad intercessionem), juxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. Congregavit ergo Ieu omnem populum, et dixit ad eos (Ms. eum) : Ahab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius. (T. CLI.) Nunc igitur omnes prophetas Baal, et universos servos ejus, et cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me : nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande est mihi Baal : quicunque defuerit non vivet. Porro Ieu faciebat hoc insidiose, ut perderet (Ms. et Vulg. disperderet) cultores Baal. Dixit autem : Sanctificato diem (h. eotum) solemnum Baal. Vocavitque, et misit in universos terminos Israel, et venerunt cuncti servi Baal : non fuit residuus ne unus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt templum (h. domum) Baal : et repleta est domus Baal, a summo usque ad summum. Dicitque his (h. ei) ^c qui erant super vestes : Proferte vestimenta universis servis Baal. Et protulerunt [h. protulit] eis [Ms. ei] vestes. Ingressusque est Ieu, et Jonadab filius Rechab, templum [h. domum] Baal, et ait cultoribus Baal : Perquirite, et videte, ne quis forte vobiscum sit de servis Domini, sed ut sint soli servi Baal. Ingressi sunt igitur, ut facerent victimas et holocausta : Ieu autem præparaverat sibi foris octoginta viros, et dixerat eis : Quicunque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima ejus erit pro anima illius. [T. CLII.] Factum est ergo, cum completum esset holocaustum, præcepit Ieu militibus et ducibus suis : Ingridimini, et percutite eos, ^d ut nullus evadat. Percusseruntque eos in ore gladii, et projecterunt milites et duces, et ierunt in civitatem templi [h. domu.] Baal, et protulerunt statuam [h. titulos] de fano Baal, et combusserunt, et communuerunt eum. Destruxerunt quoque ædem Baal, et fecerunt in ea [Ms. et Vulg. pro ea] latrinas usqne in diem hanc. Delevit itaque Ieu Baal de Israel. Veritatem a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit [Ms. fecerat] Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Beth-El, et in Dan. Dixit autem Dominus ad Ieu : Quia studiose fecisti quod rectum erat, et placebat in oculis meis, et omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Ahab : filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Porto Ieu non custodivit, ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo : non enim recessit a peccatis Jeroboam, qui peccare fecerat Israel. In diebus illis coepit Dominus iædere super Israel : percussitque eos Azael in universis finibus Israel, a Jordane contra orientalem plagam, omnem terram Galaad, et Gad, et Ruben, et Manasse, ab Aroer, quæ est super torrentem

^c Minori numero quod ex parte Scholiastes natat, Hebreus habet et Veronens. ms. ei qui erat super vestes.

^d Vocabam ut nesciunt cum Hebreo textu Veronens. ms. et Vulgati alii libri.

Arnon, et **Galaad**, et **Basan**. [T. CLIII.] Reliqua autem verborum Jeu, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel? Et dormivit Jeu cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria: et regnauit **Josahaz** [Ms. Joachaz] filius ejus pro eo. Dies autem, quos regnauit Jeu super Israel, viginti et octo anni sunt, in Samaria.

[Cap. XI.] Athalia vero mater **Abaziae**, videns mortuum filium suum, surrexit et interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba filia regis **Joram**, soror Abaziae, Joas filium Abaziae, furata est eum de medio siliorum regis, qui interficiebantur, et nutricem ejus, de triclinio: et abscondit eum a facie Athaliae, ut non interficeretur. Eratque cum ea in domo Domini clam sex annis: porro Athalia regnauit super terram. [T. CLIV.] Anno autem septimo misit **Joiada**, et assumens centuriones^a et duces et milites, introduxit ad se in^b domum Domini, pepigitque cum eis fœdus: et adjurans eos in domo Domini, ostendit eis filium regis: et præcepit illis, dicens: Iste est [Ms. facet est] sermo, quem facere debetis: Tertia pars vestrum introeat sabbato, et obseruet excubitum domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur [Ms. Sir]: et tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum [h. cursorum], et custodietis excubitum domus [h. excubitum Domini....] Messa. Duæ vero partes e vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circum regem. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritisque cum rege introeunte et egrediente. Et fecerunt centuriones juxta omnia quæ præceperat eis [h. non habet] **Joiada** sacerdos: et assumentes singuli viros suos qui ingrediebantur sabbato, eum his qui egrediebantur e sabbato, venerunt ad **Joiadam** sacerdotem. Qui dedit eis hastas et arma regis David, quæ erant in domo Domini. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, a parte templi dextera, usque ad partem sinistram altaris et ædis, circum regem. Produxitque filium regis, et posuit super^c caput ejus diadema, et testimonium: feceruntque eum regem, et unixerunt: et plaudentes manu, dixerunt: Vivat rex: Audivit autem Athalia vocem currentis populi: et egressa ad turbas [h. ad populum] in domum Domini, vidi regem stantem super tribunal juxta morem, et cantores et tubas [h. tibias]

^a Ms. Veronens., *centuriones et milites, prætermisis voculis et duces, quas neque Vulgati Latini alii libri retinent*. Hebreus habet שְׂרֵי וּבָנָיו יְהוָה, quæ sonant, *principes centurionum duces, et cursores*, ut prior tamen illa trium verborum circunlocutio *centuriones* uno verbo significet. Sic veteres Græci interpr. Aquila τοὺς ἄρχοντας τῶν ἑκατοντάδων, *Principes centuriarum*; Symmachus τοὺς ἑκατοντάρχους, uno verbo tria illa reddidit.

^b Iterum cum Vulgatis idem ms. in templum Domini: est autem in Hebreo בֵּית.

^c Pressus Hebreo לִין, Veronens. ms. Vulgati que

A^d propter eum, omnemque populum terræ latenter, et canentem tubis [h. tibiis]: et scidit vestimenta sua, clamavitque: *Conjuratio, conjuratio* [h. *Rebellio, rebellio*]! Præcepit autem **Joiada** sacerdos centurionibus, qui erant super exercitum, et ait eis: Educite eam extra concepta templi, et quicumque secutus eam fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo [h. domo] Domini. Imposeruntque ei manus, et impegerunt eam per viam introitus equorum, juxta palatium [h. domum], et imperfecta est ibi. Pepigit igitur **Joiada** sœdus inter Dominum, et inter regem, et inter populum, ut esset populus Domini, et inter regem et populum. Ingressusque est omnis populus terræ templum [h. domum] Baal, et destruxerunt aras ejus, et imagines contriverunt valide: **Matthan** quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari [h. altariis]. Et posuit sacerdos custodias in domo Domini. Tulitque centuriones, et Chereti et Phlethi legiones, et omnem populum terræ [h. Tuitique centuriones, et cursores, et duces, et omnem populum terræ], deduxeruntque regem de domo Domini: et venerunt per viam portæ scutariorum [h. cursorum] in palatium [h. domum regis], et sedidit super thronum regum. Lætatusque est omnis populus terræ, et civitas conquievit: [T. CLV.] Athalia autem occisa est gladio in domo regis. Septemque annorum erat Joas, cum regnare cœpisset.

[Cap. XII.] Anno septimo Jeu, regnauit **Joas**: quadraginta annis regnauit in Jerusalem. Nomen

C matris ejus **Sebia** [Ms. Sebai] de Ber-Sabee. [T. CLVI.] Fecitque Joas rectum coram Domino [h. in oculis Domini] cunctis diebus, quibus docuit eum **Joiada** sacerdos. Verumtamen excelsa non absulit: adhuc enim [Ms. tac. enim] populus immolabat, et adolebat in excelsis incensum. Dixitque Joas ad sacerdotes: Omnem pecuniam^f sanctuarii, quæ illata fuerit in templum [h. domum] Domini a prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, et quam sponte et arbitrio cordis sui inferunt in templum [h. domum] Domini: accipiant illam sacerdotes juxta ordinem suum, et instaurent sarta tecta domus, si quid necessarium viderint^g instauratione. [T. CLVII.] Igitur usque ad vicesimum tertium annum regis Joas, non instauraverunt sacerdotes sarta tecta templi. Vocavitque rex Joas **Joiadam** pontificem et sacerdotes, dicens eis: Quare sarta tecta non instauratis [Ms. instaurastis] templi [h. domus]?

libri, super eum.

^d Vocem *propier*, obelo ad marginem posito, jugulat Veronens. Antiquarius, eique substituit *juxta*.

^e Idem ms. et Vulgati lacent *Sacerdos*, quod tam in Hebreo nomen additum est תְּבָנָה.

^f Denuo cum Vulgatis Veronens. ms. *sanctorum pro sanctuarii*. Hebreus ad verbum habet, *sanc-*titatum.

^g Ad Veronens. ms., tum Vulgatorum fidem, in particulam, quam hic Martianus præposuerat, expunximus. Suffragatur Hebreæ phrasis, et Symmachii Græca versio, δέθμενον ἐπιστενῆς, quod indiget reparatione.

nolite ergo amplius accipere pecuniam juxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi [h. domus] reddite eam. [T. CLVIII.] Prohibitique sunt sacerdotes ultra accipere pecuniam a populo ^a, et instaurare sartaceta domus [h. nisi ad instauranda sartaceta domus]. Et tulit Joiada pontifex gazophylacium unum, aperuitque foramen desuper, et posuit illud juxta altare ad dextram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum [h. domui] Domini. Cumque videbant nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis, et pontifex, effundebantque et numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo Domini : et dabant eam juxta numerum atque mensuram, in manu eorum qui præerant cæmentariis domus Domini : qui impendebant eam in fabris lignorum, et in cæmentariis iis, qui operabantur in domo Domini, et sartatecta faciebant : et in iis, qui cædebant saxa, et ut emerent ligna, et lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur instauratio domus Domini, in universis quæ indigebant expensa ad muniendam domum. Verumtamen non siebat ex eadem pecunia hydriæ templi [h. domus] Domini, et fuscinulæ, et thuribula, et tubæ [h. tibiæ] et [Ms. tac. et] omne vas aureum et argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum Domini. Iis enim qui faciebant opus, dabatur ut instaurarent templum [h. domus] Domini. [T. CLIX.] Et non siebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed [h. quia] in sive tractabant eam. [T. CLX.] Pecuniam vero pro delicto, et pecuniam pro peccatis, non inserebant in templum [h. domum] Domini, quia sacerdotum erat. Tunc ascendit Azael rex Syriae, et pugnabat contra Geth, cepitque eam : et direxit faciem suam ut ascenderet in Jerusalem. Quamobrem tulit Joas rex Juda omnia sanctificate, quæ consecraverant [Ms. conservaverat] Josaphat, et Joram, et Ahazias, patres [Ms. pater] ejus, reges Juda, et quæ ipse obtulerat : et universum argentum (h. aurum), quod inveniri potuit in thesauris templi (h. domus) Domini, et in palatio regis (h. domo regis) : misitque Azaeli regi Syriae, et recessit ab Jerusalem. Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? [T. CLXI.] Surrexerunt autem servi ejus, et conjuraverunt (h. et rebellaverunt) inter se, percosseruntque Joas in domo Mello in descensu Sela. Jezachar

^a Fallitur Scholiastes, Hebreus enim non habet illam exceptionem; sed particulam connexivam juxta quam ita legendum est, *Et prohibiti sunt sacerdotes, ut non acciperent pecuniam a populo, et ne instaurarent sartatecta domus.* Hic lectioni consentiunt omnes alii interpres contra Scholiastem nostrum, qui nec satis attendebat sermonis consequentiam; nam ex superiori versiculo manifestum appareat, ni fallor, sacerdotes prohibitos fuisse et ab accipiendi pecunia, et ab instauratione jam dicta, sive potius ab officio hujus instauracionis, quo non sine segnita perfuncti videbantur. MART.

PATROL. XXVIII.

A namque filius Semath, et Jozabad filius Somer, servi ejus, percosserunt eum, et mortuus est: et sepelierunt eum cum patribus suis in civitate David, regnavitque Amasias filius ejus pro eo.

(T. CLXII, Cap. XIII.) Anno vigesimo tertio Joas filii Achaziae regis Juda, regnavit Johaz filius Jeu super Israel in Samaria decem et septem annis. Et fecit malum corum Domino (h. in oculis Domini), secutusque est peccata Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel: non declinavit ab eis. Iratusque est furor Domini contra Israel, et tradidit eos in manu Azael regis Syriae, et in manu Benadad filii Azael, cunctis diebus. Deprecatus est autem Johaz faciem Domini: et audivit eum Dominus: vidit enim angustiam Israel, quia attriverat eos rex Syriae: et dedit Dominus Israeli salvatorem, et liberatus est de manu Syriae: habitaveruntque filii Israel in tabernaculis suis sicut heri et nudiustertius. Verumtamen non recesserunt a peccatis domus Jeroboam, qui peccare fecit Israel; in [Vulg. sed in] ipsis ambulaverunt [h. ambulavit]: siquidem et lucus permansit in Samaria. Et non sunt derelicti Johaz de populo nisi quinquaginta equites, et ^b decem currus, et decem millia peditum: interficerat [h. perdidera] enim eos rex Syriae, et redegerat quasi pulverem in tritura areæ [h. non habet]. Reliqua autem sermonum Johaz, et universa quæ fecit, sed [Vulg. tac. sed] et fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXIII.] Dormivitque Johaz cum patribus suis, et sepelie runt eum in Samaria: regnavitque Joas filius ejus pro eo. Anno trigesimo septimo Joas regis Juda, regnavit Joas filius Johaz super Israel in Samaria sedecim annis, et fecit quod malum erat [Ms. et Vulg. est] in conspectu Domini [h. in oculis Domini]: non declinavit ab omnibus peccatis Jeroboami filii Nabat, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulavit. [T. CLXIV.] Reliqua autem sermonum Joas, et universa quæ fecit, sed et fortitudo ejus, quomodo pugnaverit contra Amasiæ regem Juda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormivit Joas cum patribus suis: Jeroboam autem sed sit super solium ejus. Porro Joas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. [T. CLXV.] Elisæus autem ægrotabat infirmitate, qua et mortuus est: descenditque ad eum Joas rex Israel, et siebat coram eo, dicebatque: Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus. Et ait illi Elisæus: Affer arcum, et sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum,

— Scholiastem castigat Martian. ipse, quod non attenderit sermonis consequentiam, illamque velit exceptionem esse, quæ connectendi est tantum particula יתְּבָרֵךְ. Nobis quid de ejus lectionibus videatur, dictum est supra pluribus. Ceterum de loci hujus sensu, adito, si lubet, interpres.

^b Ducentos pro decem currus suppeditat Veronens. liber: hand scio tamen ex quo textu, quovis auctore fecerit; quæ enim plus cæteris habet Arabicæ versionis, decem tantum alios superaddit, numeralique vi-ginti.

et sagittas, dixit ad regem Israel : Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Elisæus manus suas manibus regis, et ait : Aperi fenestram orientalem. Cumque aperuisset, dixit Elisæus : Jace sagittam. Et jecit. Et ait Elisæus : Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam : percutesque Syriam in Aphec, donec consumas eam [h. usque ad consummationem]. Et ait : Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei : Percute jaculo [h. non habet] terram. Et cum percussisset tribus vicibus, et stetisset, iratus est contra eum vir Dei, et ait : Si percussisses quinque aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consummationem : nunc autem tribus vicibus percutes eam. [T. CLXVI.] Mortuus est ergo Elisæus, et sepelierunt eum. Latrunculi quoque de Moab venerunt in terram in ipso anno. Quidam autem sepelientes hominem [h. virum], viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver [h. virum] in sepulcrum Elisæi.

Quod ambulavit [h. Et ambulavit], et tetigit ossa Elisæi, et revixit homo [h. vir], et stetit super pedes suos. Igitur Azael rex Syriae afflixit [h. attrivit] Israel cunctis diebus Joahaz : et misertus est Dominus eorum, et reversus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, Isaac, et Jacob, et noluit disperdere eos, neque projicere penitus, usque in præsens tempus. Mortuus est autem Azael rex Syriae, et regnavit Benhadad filius ejus pro eo. Porro Joas filius Joahaz tulit urbes de manu Benhadad filii Azael, quas tulerat de manu Joahaz patris C sui jure prælli, tribus vicibus percussit eum Joas, et reddidit civitates Israel.

[T. CLXVII, Cap. XIV.] Anno secundo Joas filii Joahaz regis Israel, regnavit Amasias filius Joas regis Juda. [T. CLXVIII.] Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset : Viginti autem et novem annis regnavit in Jerusalem, uenien matris ejus Joadan de Jerusalem. Et fecit rectum coram Domino [h. in oculis Domini], veruntamen non ut David pater ejus. Juxta omnia, quæ fecit Joas pater suus, fecit : nisi hoc tantum quod excelsa non abstulit [h. veruntamen excelsa non sunt ablata] : adhuc enim populus immolabat, et adolebat [Vulg. add. incensum] in excelsis. [T. CLXIX.] Cumque obtinuisset regnum, percussit servos suos, qui interficerant regem patrem suum : filios autem eorum, qui occiderant, non occidit, juxta quod scriptum est in libro legis Mosi, sicut præcepit Dominus, dicens : Non morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus : sed unusquisque in peccato suo morietur. Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, et apprehendit Petram in prælio, vocavitque nomen ejus Jecthel [Ms. Jecethel], usque

^a Hic quoque multo auget numerum Veronensis, qui viginti quinque annos pro quindecim Joæ trahit. Religantur autem libri alii omnes. Similis infra occurrit annorum exaggeratio, cuius ibi causam investigamus.

A in præsentem diem. Tuq misit Amasias nuntios ad Joas filium Joahaz, filii Jeu regis Israel, dicens : Veni, et videamus nos. Remisitque Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda, dicens : Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens : Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntque bestie saltus quæ sunt in Libano, et conculcaverunt carduum [b. Transivitque bestia agri, quæ est in Libano, et conculeavit carduum]. Percutiens invalusti super Edom, et sublevavit te cor tuum : contentus esto gloria, et sede in domo tua : quare provocas malum, ut cadas tu et Juda tecum? Et non acquievit Amasias : [T. CLXX.] Ascenditque Joas rex Israel, et viderunt se, ipse et Amasias rex Juda, in Beth-Sames oppido Judæ. Percussusque est Juda coram Israel, et fugerunt unusquisque in tabernacula sua. Amasiam vero regem Juda, filium Joas filii Ahaziæ, cepit Joas rex Israel in Beth-Sames, et adduxit eum in Jerusalem, et interruptum murum Jerusalem, a porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. Tulitque omne aurum, et argentum, et universa vasa, quæ inventa sunt in domo Domini, et in thesauris regis [h. et in thesauris domus regis], et obsides, et reversus est in Samariam. Reliqua autem verborum Joas quæ fecit, et fortius ejus qua pugnavit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXXI.] Dornivitque Joas cum patribus suis, et sepultus est in Samaria cum regibus Israel, et regnavit Jeroboam filius ejus pro eo. C Vixit autem Amasias filius Joas, rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joahaz regis Israel, quindecim annis. Reliqua autem sermonum Amasiae, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Juda? Factaque est contra eum coniunctio [h. rebellio] in Jerusalem : at ille fugit in Lachis. [T. CLXXII.] Miseruntque post eum in Lachis, et interficerunt eum ibi. Et asportaverunt in equis, sepultusque est in Jerusalem cum patribus suis in civitate David. Tulit autem universus populus Judæ Azariam annos datum sedecimi, et constituerunt cum regem pro patre ejus Amasia. Ipse ædificavit Elath [Ms. Achilam], et restituit eam Judæ, postquam dormivit rex cum patribus suis. [T. CLXXIII.] Anno quinto decimo Amasiae filii Joas regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas regis Israel in Samaria, quadraginta et uno anno, et fecit quæ malum est coram Domino [h. in oculis Domini]. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. [T. CLXXIV.] Ipse restituit terminos Israel, ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per servum suum Jonam filium Amathi prophetam [h. in manu servi sui Jonæ filii Amithai

^b Vox נִבְנָה, *hannabi*, in Hebreo ambigua est, et referri potest ad Joam, vel ad Amathi patrem ejus. Onines mss. codices Latini legunt, *filium Amathi prophetam*. Emendator Canonis posuit in textu, *filium Amithai prophetam*, quod e Scholio sumptum mani-

prophetæ], qui erat de Geth [h. de Geth Hephher], quæ [Ms. qui] est in Opher. Vedit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, et quod consumpti essent usque ad clausos carcere, et extemos, et non esset qui auxiliaretur Israeli [h. ad clausum et derrickum]. Nec locutus est Dominus, ut deleret nomen Israel sub cœlo : sed salvavit eos in manu Jeroboam filii Joas. Reliqua autem sermonum Jeroboam, et universa quæ fecit, et fortitudo ejus, qua prælatus est, et quomodo restituit Damascum et Emath Judæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXXV.] Dormivitque Jeroboam cum patribus suis regibus Israel, et regnavit Zacharias filius ejus pro eo.

[T. CLXXVI, Cap. XV.] Anno vicesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasias regis Juda. Sedecim annorum erat cum regnare coepisset, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Jechelia [Ms. Jecelia] de Jerusalem. Fecitque quod erat placitum coram Domino [h. in oculis Domini], juxta omnia quæ fecit Amasias pater ejus. Verumtamen excelsa non est demolitus [h. non sunt demolita] : adhuc populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis. Percusso [h. Flagellavit] autem Dominus regem, et fuit leprosus usque in diem mortis sue, et habitabat in domo libera seorsum : Joatham vero filius regis gubernabat palatum [h. domum], et judicabat populum terræ. Reliqua autem sermonum Azariæ, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? [T. CLXXVII.] Et dormivit Azarias cum patribus suis : sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David, et regnavit Joatham filius ejus pro eo. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Juda, regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel in Samaria sex mensibus, et fecit quod malum est coram Domino [h. in oculis Domini], sicut fecerant patres ejus : non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Conjuravit [h. Rebellarvit] autem contra eum Sellum filius Jabel. [T. CLXXVIII.] Percussitque eum a palam [h. in Cablaam], et interfecit, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc

festam arguit in versione Hieronymi corruptielam. Tradunt autem Hebrei Jonam esse filium viduæ Sareptanae, quem Elias propheta mortuum suscitavit. Id si verum est, Jonas non fuit filius prophetæ, nisi forte cum ad orationem Eliæ mortuus revixit. Consule præmium Comment. S. Hieronymi in Jonam, ubi totum hunc locum replicat secundum veterem Latinam interpretationem, quæ multum distat in verbis ab ea, quam Nobilios edidit cum textu Graeco LXX Interpretum. MART.

— Longius a veritate aberrat Scholiastes, et quiebus vestigia sequitur, Canonis, ut Martianus vocat, emendator. Ille non Amathi, sed Jonas propheta celeberrimus designatur, filius Amathi e Galilæa, de tribu Zabulon, urbe Geth-Opher. Si nulla de Jeroboami victoriis vaticinia in ejus prophetia memorantur, par quodque est credere, non omnia quæ scripsit, ad nos devenisse.

^a Hebreus non habet in Cablaam cum præpositione; sed hoc modo, וַיְכִרְזֵבְנָה וַיַּקְרֹבֶנָה

A scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? Ipse est sermo Domini, quem locutus est ad Iesum, dicens : Filii tuū usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Factumque est ita. Sellum filius Jabel regnavit trigesimo nono anno Azariæ regis Juda : regnavit autem uno mense in Samaria. [T. CLXXIX.] Et ascendit Manahem filius Gaddi de Thersa, venique Samariam, et percussit Sellum filium Jabel in Samaria, et interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Sellum, et conjuratio [h. rebellio] ejus, per quam tendit [h. qua rebellavit] insidias, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? Tunc percussit Manahem Thapsam [h. Thipsa], et omnes qui erant in ea, et terminos ejus de Thersa. No-

B fuerant enim aperire ^d ei : et interfecit omnes prægnantes ejus, et scidit eas [h. et interfecit omnes, et prægnantes ejus scidit]. Anno tricesimo nono Azariæ regis Juda, regnavit Manahem filius Gaddi super Israel decem annis in Samaria. Fecitque quod erat malum coram Domino [h. in oculis Domini] ; non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus ejus. Veniebat [h. Venit] Phul rex Assyriorum in Thersa [Vulg. terram], et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei [Ms. tac. ei] in auxilium, et firmaret regnum ejus [h. et firmaret regnum in manu ejus]. Indixitque [Vulg. add. ei] Manahem argentum super Israel cunctis potentibus et dicitibus, ut daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos : reversusque est rex Assyriorum, et non est moratus in terra. Reliqua autem sermonum Manahem, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXXXI.] Et dormivit Manahem cum patribus suis : regnavitque Phaceia [h. Phacaia] filius ejus pro eo. Anno quinquagesimo Azariæ regis Juda, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio, et fecit quod erat malum coram Domino [h. in oculis Domini] : non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. [T. CLXXXII.] Conjuravit [h. Rebellarvit] autem adversus eum Phacee [h. Pheca] filius Romeliæ, dux ejus, et

Cabal am, id est, Et percussit eum coram populo, sive palam, ut optime vertit Hieronymus, et cum eo Chaldaeus, Syrus, et Arabs. Septuaginta, καὶ ἐτίταξεν οὐτὸν Κεθλαῖψην, et percusserunt eum Ceblaam. Id annam errandi præbuit scholiasti Canonis, qui putavit Zachariam regem Israel percussum fuisse in loco, quem Cablaam appellabant : *Cabal-am* autem apud Hebreos idem est quod, *spectante populo, coram populo*, etc. MART.

^b Verius cum Hebreo exemplari facet Veronens. ms. tui. Mox plus habet, *sedebunt de te super*, etc. ubi rursus Hebreum pressius resert, in quo additum est, ^c tibi, sive, *de te*.

^c Denuo rectius Veronens. ms. verborum habet pro sermonum. Vide quæ superius annotamus.

^d Juxta Hebr. facet Veronens. ms. hic ei. Non ita quod mox ejus prætermittit.

* Idem ms. in Thersa : male ex scioli descriptoris arbitrio.

percussit eum in Samaria in turre domus regis, juxta Argob, et juxta Ari, et cum eo quinquaginta viros [h. viri] de filiis Galaaditarum, et interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem sermonum Phaceia, et universa quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Israel? Anno quinquagesimo secundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliae super Israel in Samaria viginti annis. Et fecit quod malum erat coram Domino [h. in oculis Domini]: non recessit a peccatis Jero-boam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. In diebus Phacee regis Israel venit Theglath-Phalasar rex Assur, et cepit A'on, et Abel-Domum-Maacha, et Janoe, et Cedes, et Asor, et Galaad, et Galileam, universam terram Nephthali [Ms. Nephthalim], et transtulit eos in Assyrios. [T. CLXXXIII.] Conjuravit autem, et tetendit insidias Osee filius Ela [h. Rebellarvit autem Osee filius Ela] contra Phacee filium Romeliae, et percussit eum, et interfecit: regnavitque pro eo vicesimo anno Joatham filii "Oziae. Reliqua autem sermonum Phacee, et universa quae fecit, nonne haec scripta sunt [h. ecce scripta sunt] in libro Sermonum dierum regum Israel? [T. CLXXXIV.] Anno secundo Phacee, filii Romeliae regis Israel, regnavit Joatham filius Oziae regis Juda. Viginti quinque annorum [h. Filius xxv annorum] erat cum regnare coepisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Jerusa, filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum coram Domino [h. in oculis Domini]: juxta omnia quae fecerat Ozias pater suus, operatus est. Verumtamen excelsa non abstulit [h. non sunt ablata]: adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis: ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam. Reliqua autem sermonum Joatham, et universa [h. non habet], quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? In diebus illis coepit Dominus mittere in Judam Rasin regem Syriae, et Phacee filium Romeliae. [T. CLXXXV.] Et dormivit Joatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in civitate David patris sui, et regnavit Ahaz filius ejus pro eo.

[Cap. XVI.] Anno decimo septimo Phacee filii Romeliae, regnavit Ahaz filius Joatham regis Juda. [h. Filius] Viginti annorum erat Ahaz cum regnare coepisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem: non fecit quod erat placitum in conspectu Domini [h. in oculis Domini] Dei [Vulg. add. sui], sicut David pater ejus. Sed ambulavit in via regum Israel. [T. CLXXXVI.] Insuper et filium suum consecravit, transferens per ignem secundum idola [h. abominationes] Gentium, quae dissipavit Dominus coram filiis suis.

* Sequitur manus in Veronens. ms. ad Græcum exemplar hic at quo infra pro Oaiæ rescriptsit Azariae.

* Veronens. ms. deject, quod malum disject legi.

* Non habet Veronens. ms. et Syri, quem populum nedium Hebreus textus, sed et reliqui libri omnes hic prætermittunt. Variantem hanc esse lectio nem Hebrei archetypi notat Lucas Brugensis, ex similitudine ortam litterarum 7, et 7: unde Hebrei

A liis Israel. Immolabat quoque victimas, et adolebat incensum in excelsis, et in collibus, et sub omni ligno frondoso. Tunc ascendit Rasin rex Syriae, et Phacee filius Romeliae rex Israel, in Jerusalem ad præliandum. Cumque obsiderent Ahaz, non valuerunt superare eum. In tempore illo restituit Rasin rex Syriae, Ailam [h. Eleth] Syriae, et b) ejecit Iudeos de Aila, et Idumæi c) et Syri venerant in Ailam, et habitaverunt ibi usque in diem hanc. Misit autem Ahaz nuntios ad Theglath-Phalasar regem Assyriorum [Ms. Syriorum], dicens: Servus tuus, et filius tuus ego sum: ascende, et salvum me fac de manu regis Syriae, et de manu regis Israel, qui consurrexerunt adversum me. Et cum collegisset [h. Et tulit] Ahaz [Vulg. tac. Ahaz] argentum et aurum, quod invenire potuit in domo Domini, et in thesauris regis, misit [h. et in thesauris domus regis, et misit] regi Assyriorum munera. Qui et acquievit voluntati ejus: ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, et vastavit eam, et transtulit habitatores ejus Cyrenen [h. Chira]: Rasin autem interfecit. Perrexitque Ahaz in occursum Theglath-Phalasar regi [Ms. regis] Assyriorum in Damascum. Cumque vidisset altare Damasci, misit rex Ahaz ad Uriam sacerdotem exemplar ejus, et similitudinem juxta omne opus ejus. [T. CLXXXVII.] Exstruxitque Urias sacerdos altare: juxta omnia quæ preceperat rex Ahaz de Damasco, ita fecit Urias sacerdos, donec veniret rex Ahaz de Damasco. Cumque venisset rex de Damasco, vidi altare, et C veneratus est illud, ascenditque et immolavit holocausta, et sacrificium suum, et libavit libamina, et fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat super altare. Porro altare æreum, quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, et de loco altaris, et de loco templi Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem [h. Porro altare æneum, quod erat coram Domino inter altare et domum Domini, transtulit de facie domus: et posuit ex latere altaris ad Aquilonem]. [T. CLXXXVIII.] Præcepit quoque rex Ahaz Uriæ sacerdoti, dicens: Super altare majoris offer holocaustum matutinum, et sacrificium vespertinum, et holocaustum regis, et sacrificium ejus, et holocaustum universi populi terræ, et sacrificia eorum, et libamina eorum, et omnem sanguinem holocausti, et universum sanguinem victimæ super illud effundes: altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur Urias sacerdos juxta omnia, quæ præceperat rex Ahaz. Tulit [h. absedit] autem rex Ahaz exaltas bases, et luterem, qui erat desuper, et mare depositus de bobus

scribunt hic loci אַרְזָמִים Haromim, legunt vero אַדְמִים Hadomim. Nam istud quidem vocabulum Idiomatos significat: illud vero Syros denotare nescimus potest; quamquam Syrus טְרֵס, sine vano intermedio scribi soleat. At vero utramque simul interpretationem Hieronymio suis probatam, non est verosimile, estque adeo nostri cum primis ms. laudanda casitas, qui eam glossatoris additionem respuit.

zreis, qui sustentabant illud, et posuit super pavimentum stratum lapide. Musach quoque sabbati, quod ^a ædificaverat in templo, et ingressum regis exterius, convertit in templum [h. domum] Domini, propter regem Assyriorum. [T. CLXXXIX.] Reliqua autem verborum Ahaz, quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Juda? Dormivitque Abaz cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David, et regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

[T. CXC, Cap. XVII.] Anno duodecimo Abaz regis Juda, regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israël novem annis. Fecitque malum coram Domino [h. in oculis Domini] : sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerant. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus, reddebatque illi tributa [h. munera]. Cumque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitiens misisset nuntios ad ^b Sua [h. ad Zo] regem Aegypti, ne præstaret tributa [h. munera] ^c regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, et vincutum misit in carcерem. Pervagatusque est omnem terram, et ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, et transtulit Israel in Assyrios : posuique eos in Hala, et in Habor juxta flumen [h. flumine] Gozan, in civitatibus Medorum. [T. CXCI.] Factum est autem, cum peccassent filii Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, coluerunt [h. timuerunt] deos alienos. Et ambulaverunt juxta ritum gentium, quas consumperat Dominus in conspectu filiorum Israel, et regum Israel : quia similiter fecerant. Et ^d operuerunt filii Israel verbis non rectis Dominum Deum suum, et ædificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis, a turre Custodum usque ad civitatem Munitam. Feceruntque sibi statuas [h. titulos], et lucos in omni colle sublimi, et subter omne lignum nemorosum, et adolebant ibi incensum super aras [h. excelsa] in morem gentium, quas transtulerat Dominus a facie eorum : feceruntque ^e verba pessima irritantes Dominum. Et coluerunt immundicias, de quibus præceperat [Ms. præcepit] Dominus eis, ne facerent verbum hoc. Et testificatus est Dominus in Israel et Juda, per manum omnium prophetarum et videntium, dicens : Revertimini a viis vestris pessimis, et custodite præcepta mea, et cæremonias, juxta omnem legem, quam præcepi patribus vestris, et sicut misi ad vos

A in manu servorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire [h. non crediderunt] Domino Deo suo. Et abjecerunt legitima ejus, et pactum, quod pepigit cum patribus eorum, et testificationes, quibus testificatus [Ms. contestatus] est eos : seculique sunt vanitates [h. vanitatem], et vane egerunt, et secuti sunt gentes, quae erant per circuitum eorum, super quibus præceperat Dominus eis, ut non facerent sicut et ille faciebant. Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei sui : feceruntque sibi conflatiiles duos vitulos, et lucos, et adoraverunt universam militiam cœli : servieruntque Baal, et consecrabant [Ms. add. et] filios suos, et filias suas, per ignem, et divinationibus inserviebant et auguris, et tradiderunt se, ut facerent malum coram Domino [h. vendiderunt se ut facerent malum in oculis Domini], ut irritarent [Ms. irritaverunt] eum. Irratusque est Dominus vehementer Israeli, et abstulit eos de conspectu suo, et non remansit nisi tribus Juda tantummodo. Sed ne ipse Juda custodivit mandata Domini Dei sui : verum ambulavit in erroribus Israel, quos operatus fuerat. Projectisque Dominus omne semen Israel, et affixit eos, et tradidit in manu diripientium, donec projiceret eos a facie sua : ex eo jam tempore, quo scissus est Israel a domo David, et constituerunt sibi regem Jeroboam filium Nabat : separavit enim Jeroboam Israel a Domino, et peccare eos fecit peccatum magnum. Et ambulaverunt filii Israel in universis peccatis Jeroboam quæ fecerat : non recesserunt ab eis, usquequo auferret Dominus Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium servorum suorum prophetarum : translatusque est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc. [T. CXCII.] Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, et de Cutha, et de Ava [Ms. Havath], et de Emath, et de Sepharvaim, et collocavit eos in civitatibus Samariæ pro filiis Israel : qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus ejus. Cumque ibi habitare coepissent, non timebant Dominum, et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos. Nuntiatumque est regi Assyriorum, et dictum : Gentes, quas transtulisti, et habitare fecisti in civitatibus Samariæ, ignorabant legitima Dei terræ, et immisit in eos Dominus [h. non habet] leones, et ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ. Præcepit autem rex Assyriorum, dicens : Ducite illuc uniuersi sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis, et va-

^a Plurium numero cum Hebreo textu ms. Veronens. ædificaverant.

^b Scholiastes Canonis legit hic suo more ^d Samech per z, quod nuspian repertus apud Hieronymum, qui litteram Samech per s semper pronuntiari voluit : unde habet sua pro Hebreo נָדֵךְ, quod scholiastes corrupte legit zo. Latinus interpres Chaldaicæ paraphraseos corruptam scholiastis nostri imitatur pronunciationem; scribit enim zzo, pro נָדֵךְ Chaldaico. LXX in aliquot exemplaribus Segor, in Alexandrino Soa transtulerunt. Syrus Sou, aut Sau,

Arabs Saou habet. MART.

^c Hic vero minori numero Hebræus alique ms. Veronens. habent tributum.

^d Ita Canon Heb. veritatis et ms. codex Colbertinus Aniciensis, nec non perantiquus S. Germani a Pratis num. 3, etsi ab imperito emendatore corruptus legatur. Cæteri legunt offendunt, vel irritaverunt, cum tamen in Hebr. scriptum sit נָדֵךְ, quod operuerunt et occultaverunt significal. MART.

^e Tacet Idem ms., verba.

dat, et habitet cum eis, et doceat eos legitima Dei terrae. Igitur cum venisset unus de sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Beth-El, et docebat eos quomodo colerent Dominum. Et unaquaque gens fabricata est Doum suum: posueruntque eos in fanis excelsis, quae fecerant Samaritae, gens et gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babylonii fecerunt Sochoth-Benoth: viri autem Chutae [Ms. Chutoni] fecerunt Nergel, et viri de Emath fecerunt Asima. Porro Avvi [Ms. Evel] fecerunt Nebaaz et Tharthae [Ms. Therthac]. Illi autem qui erant de Sepharvaim comburebant filios suos igni, Adramelech et Anamelech diis Sepharvaim: et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt sibi de novissimis sacerdotes excelsorum, et ponebant eos in fanis [Ms. flnibus] sublimibus. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant juxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samaritani: usque in praesentem diem morem sequuntur antiquum. [T. CXCIII.] Non timent Dominum, neque custodiunt cæremonias ejus, judicia, et legem, et mandatum, quod præceperat Dominus filii Jacob, quem cognominavit Israel, et percerusat cum eis pactum, et mandaverat eis, dicens: Nollite timere deos alienos, et non adoretis eos, neque colatis eos [Ms. tac. eos], et non immoletis eis: sed Dominum Deum vestrum [h. non habet], qui eduxit vos de terra Aegypti in fortitudine magna, et in brachio extento: ipsum timete, et illum adorate, et ipsi immolate. Cæremonias quoque et judicia, et legem, et mandatum, quod scripsit vobis, custodite, ut faciatis cunctis diebus, et non timeatis deos alienos. Et pactum, quod ^a percussit vobiscum, nolite obliuisci: nec colatis deos alienos, sed Dominum Deum vestrum timete [h. et non timetis deos alienos, sed Dominum Deum vestrum timete], et ipse eruet vos de manu onunium inimicorum vestrorum. Illi vero non audierunt; sed juxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus et idolis suis servientes [Ms. serviebant]: nam et filii eorum, et nepotes, sicut fecerunt patres [Ms. parentes] sui, ita faciunt usque in praesentem diem.

[T. CXCIV, Cap. XVIII.] Anno tertio Osee filius Ela regis Israel, regnavit Ezechias filius Ahaz regis Juda. Viginti [h. Filius xxv] quinque annorum erat, cum regnare coepisset, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abi filia Zacheriae. Fecitque quod erat ^b bonum coram Domino [h. in oculis Domini], juxta omnia quæ fecerat David

^a In Veronens., ms. prima persona es, percussi, quemadmodum et in Hebreo, נִתְעַנָּה.

^b Idem ms. quod erat placitum in conspectu Domini.

^c Canon emendatus juxta punctuationem Massorethiam scriptum habet Nehustan, differtque solummodo una vocali ab hodierno Nehustan, ubi Massorethæ legunt scheva sub littera γ Nun; cum scholiastæ, aut emendator Canonis Patahh, vel Camets legerit. Cæteri mss. codices Naasthan retinent, ut nos edidimus. In libro Nominum Hebraicorum

A pater ejus [Ms. suus]. [T. CXCV.] Ipse dissipavit excelsa, et contrivit statuas [h. titulos], et succidit lucos, confregitque serpentem æneum [Ms. æreum], quem fecerat Moses: siquidem usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum: vocavitque nomen ejus ^d Naasthan. In Donino Deo Israel speravit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt: et adhæsit Domino, et non recessit a vestigis ejus, fecitque [h. custodivitque] mandata ejus, quæ præceperat Dominus Mosi. Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellarvit quoque contra regem Assyriorum, et non servivit ei. Ipse percussit Philistæos usque Gazam, et omnes terminos eorum, a turre Custodum usque ad civitatem Munitam [Ms. muratam]. Anno quarto regis Ezechiae, qui erat annus septimus Osee filii Ela regi, Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in [Ms. tacet in] Samariam, et oppugnavit eam, et cepit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechiae, id est nono anno [Ms. tacet anno] Osee regis Israel, capita est Samaria, et transiit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitque eos in Hala et in Habor fluvii Gozan [Ms. Gagan] in civitatibus [h. et in civitatibus] Medorum: quia non audierunt vocem Domini Dei sui, sed prætergressi sunt pactum ejus: omnia quæ præceperat Moses servus Domini, non audierunt, neque fecerunt. [T. CXCVI.] Anno quarto decimo regis Ezechiae, ascendit Sennacherib ^e rex Assyriorum ad universas civitates Juda munitas, et cepit eas. Tunc [Ms. Et nunc] misit Ezechias rex Juda nuntios ad regem Assyriorum in [Ms. tac. in] Lachis, dicens: Peccavi, recede a me, et omne, quod imposuerimus mihi, feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiae regi Judæ trecenta talenta argenti, et triginta talenta auri. Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, et in thesauris regi [h. et in thesauris domus regis]. In tempore illo confregit Ezechias valvas templi Domini, et laminas auri [h. non habet], quas ipse affixerat, et dedit eas regi Assyriorum. Misit autem rex Assyriorum Tharshan, et Rabsaris, et Rabsacen [Ms. Rabsachen] de Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Jerusalem, et steterunt juxta aqueductum piscinæ superioris, quæ est in via Agri fullonis. Vocaveruntque regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciae prepositus domus, et Sobna scribi, ^f et Joahel filius Asaph a commentariis. Dixitque ad

Noesthan reperimus, quod favet lectioni Vulgata Latinae, Nohestan. MART.

— Verissime habet idem ms. vocavitque eum pro nomen ejus. Nempe est in Hebreo quoque archetypο נֵהשָׁתָן, non נֵהשָׁן.

^d Non dissimulamus, juxta Græcos codices Veronens. ms. hic legere, Sennacherim, quod tamen culpe librario damus.

^e Pro Joahel Canon emendatus Joha nunc habet. MART.

eos Rabsaces : Loquimini Ezechiae : Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum : quæ est ista fiducia quæ niteris? Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælrium. In quo confidis, ut audias rebellare? an speras [h. In quo confidisti, ut ausus fuisses rebellare mihi? sperasti] in baculo arundineo atque contracto Ægypto, super quem, si incubuerit homo, communius ingredietur [Vulg. ingreditur] manum ejus, et perforabit eam? sic est Pharaon rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo [Ms. et Vulg. se]. Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam, nonne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa et altaria, et proæcepit Judeæ et Jerusalem: Ante altare hoc adorabis in Jerusalem? Nune igitur transite ad dominum meum regem Assyriorum, et dabo vobis dæo millia equorum, et videte an habere valeatis ascensores eorum. Et quomodo potestis resistere ante unum satrapam [h. uno satrapæ] de servis domini mei minimis? An fiduciam habes in Ægypto propter currus et equites? Numquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, ut demoliar [Ms. et Vulg. demolirer] eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, et demolire eam. Dixerunt autem, Eliacim filius Helcia, et Sibna [h. Sebna], et Jonah, Rabsaci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriace: siquidem intelligimus hanc linguam, et non loquaris nobis Judaice, audiente populo, qui est super murum. Responditque eis Rabsaces: Numquid ad dominum tuum, et ad te misit me dominus meus, ut loquerer sermones his, et non ^a potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stereora sua, et bibant urinam suam vobiscum? Stetitque itaque Rabsaces, et clamavit vox magna Judaice, et ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. Haec dicit rex: Non vos seducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea. Neque fiduciam vobis tribuat super Domino, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, et non tradetur civitas hæc in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est utiliter et egredimini ad me, et comedet unusquisque de vinea sua, et de ficu sua, et bibet aquas de cisternis vestris: donec veniam, et transferam vos in terram, que similis terræ vestræ est, in terram fructiferam, et fertilem vini, terram panis et vinariorum, terram olivarum, et olei ac mellis: et vivetis, et non morierint. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. Numquid liberaverunt dii gentium singulos, quos vastaverunt patres nioi, Gozan videlicet, et Aran, et Roseph, et filios Eden, qui erant in Thelassar [Ms. Thalassar]. Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex civitatis Sepharvaim, Ana et Ava? Iaque cum accepisset Ezechias litteras [h. libros] de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino, et oravit in conspectu ejus, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ: tu fecisti cœlum et terram. Inclina aurem tuam, et audi: aperi, Domine [Ms. tac. Domine], oculos tuos, et vide, et audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut expoparet nobis [h. non habet] Deum viventem. Vere, Domine, dissipaverunt reges Assyriorum gentes, et terras omnium. Et miserunt [h. dederunt] deos eorum in igne: non enim erant dii, sed opera manuum

^a Adverbium potius ad Hebrei exemplaris normam taret et Veronens. ms.

» *Hona et Hira?* Hoc modo posuit in Canone ma-

A ceptum regis acceptorant, ut non responderent ei. Venitque Eliacim [Ms. Eliachim] filius Helcia, præpositus domus, et Sibna scriba, et Johæ filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam, scisis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis.

[C. CXCVII, Cap. XIX.] Quæ cum audisset Ezechias rex [Ms. tac. rex], scidit vestimenta sua, et opertus est sacco, ingressusque est domum Domini. Et misit Eliacim præpositum domus, et Sibnam scribam, et senes de sacerdotibus, operios saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos. Qui dicerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, et inerationis, et blasphemie, dies iste: venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturio. Si forte audiat Dominus Dous tuus universa verba Rabsacis,

B quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut expoparet Deum viventem, et argueret verbis, quæ audiuit Dominus Deus [Ms. tac. Deus] tuus, et fac [h. iova] orationem pro reliquiis, quæ reperta sunt: Venegunt ergo servi regis Ezechiae ad Isaiam. [T. CXCVIII.] Dixitque eis Isaias: Hæc dicit dominus vestro: Hæc dicit Dominus: Noli timere a facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. Ecce, ego immittam [h. dabo] ei spiritum, et auditæ nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. [T. CXCI.] Reversus est igitur Rabsaces, et invenit regem Assyriorum expugnante Lobnam [h. Libna]: audierat enim quod recessisset de Lachis. Cumque audisset de Tharaca rege

C *Ethiopæ*, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet adversum te: et iret contra eum, misit nuntios [h. reversus misit nuntios] ad Ezechiam, dicens: Hæc dicite Ezechiae regi Iuda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt [Ms. fecerint] reges Assyriorum universis terris, quomodo vastaverunt eas: num ergo solus poteris liberari? Numquid liberaverunt dii gentium singulos, quos vastaverunt patres nioi, Gozan videlicet, et Aran, et Roseph, et filios Eden, qui erant in Thelassar [Ms. Thalassar]. Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex civitatis Sepharvaim, Ana et Ava? Iaque cum accepisset Ezechias litteras [h. libros] de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino, et oravit in conspectu ejus, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ: tu fecisti cœlum et terram. Inclina aurem tuam, et audi: aperi, Domine [Ms. tac. Domine], oculos tuos, et vide, et audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut expoparet nobis [h. non habet] Deum viventem. Vere, Domine, dissipaverunt reges Assyriorum gentes, et terras omnium. Et miserunt [h. dederunt] deos eorum in igne: non enim erant dii, sed opera manuum

nus emendatoris: capite vero sequenti vers. 33, *Hena et Hera?* MART.

« Hebreo יְהָרָא presius idem ms. in manu.

hominum ex ligno et lapide, et perdiderunt eos. Nunc igitur, Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terrae, quia tu es Dominus Deus solus. [T. CC.] Misit autem Isaia filius Amos ad Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo : Sprevit te, et subsannavit te [Ms. tac. te], virgo filia Sion : post tergum tuum caput movit, filia Jerusalem. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti ? contra quem exaltasti vocem [Vulg. add. tuam], et elevasti in excelsum oculos tuos ? contra sanctum Israel. Per manum servorum tuorum exprobrasti Dominum, et dixisti : In multitudine curruum meorum, ascendi [h. ego ascendi] excelsa montium in summitate Libani, et succidi [h. latere Libani et succidam] sublimes cedros ejus, et electas abies illius. Et ingressus sum usque ad terminos ejus [h. Et ingrediar habitaculum termini ejus], et [Ms. tac. et] saltum Carmeli ejus * ego succidi [h. sodi]. Et hibi aquas alienas, et siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas. Numquid non audisti quid ab initio fecerim ? Ex diebus antiquis plasmavi illud ; et nunc adduxi : eruntque in ruinam collium pugnantium civitates munitæ. Et qui sedent in eis, humiles manus, contremuerunt et confusi sunt, facti sunt quasi fenum agri, et virens herba tectorum, quæ aresfacta est antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum, et egressum tuum, et ^b introitum tuum, et viam tuam [h. non habet] ego præscivi et furorem tuum, contra me. Insanisti [h. EO quod insanisti] in me, et superbia tua ascendit in aures meas : ponam itaque [h. non habet] circulum in naribus tuis, et camum [h. frenum] in labiis [Ms. labris] tuis, et reducam te in viam, per quam venisti. Tibi autem, Ezechia [h. non habet], hoc erit signum : Comede hoc anno quod repereris ; in secundo autem anno, quæ sponte nascuntur [Ms. nascentur] : porro in anno tertio seminate et metite [h. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, et in anno secundo ponitis vescere : in anno autem tertio seminate et metite] : plantate vineas, et comedite fructum earum. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. De Jerusalem quippe egredientur reliquia, et quod salvetur de monte Sion : zelus Domini exercituum faciet hoc. Quamobrem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio. Per viam, qua yenit,

* Hic absolutum habet sensum præsens versiculos non solum in Canone: sed apud omnes alias etiam interpres, qui versiculi sequentis ita dicunt initium. : Ego sodi, et bibi, vel, ego siccavi, et bibi, etc. Cor. su'le Polyglotta, si vacas. MART.

^b Alterutra ex his lectionibus, introitum tuum et viam tuam, abundat, estque librarioru culpa ex albo libri in textum importata. Scholiastes postremus respuit : priorem Veronens. ms. tacet. Suo

A revertetur, et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Protegamque urbem hanc, et salvabo eam propter me, et propter David servum meum. Factum est igitur in nocte illa, venit angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum [h. diluculo surrexisse : ecce omnes corpora mortuorum], et recedens abiit, et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive. Cumque adoraret in templo [h. domo] Nesroch [Ms. Nesarath] deum suum, Adramelech [Ms. Adarmelet] et Sarazar filii ejus percosserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, et regnavit Esaraddon [Ms. Aseraddon] filius ejus pro eo.

[T. CCI, Cap. XX.] In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et venit ad eum Isaia filius Amos, propheta, dixitque ei : Hæc dicit Dominus [Ms. et Vulg. add. Deus] : Præcipe domui tui : morieris enim tu [Ms. tac. tu], et non vives. Qui convertit faciem suam ad parietem, et oravit Dominum, dicens : Obscro, Domine, memento [Vulg. add. quæso] quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod placitum est coram te [h. in oculis tuis] fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno. [T. CCII.] Et antequam egredieretur Isaia mediam partem atrii, factus est sermo Domini ad eum, dicens : Revertere, et dic Ezechie duci populi mei : Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Audivi orationem tuam, vidi * lacrymas tuas : et ecce sanavi te, die tertio ascendes templum [h. domum] Domini. Et addam diebus tuis quindecim annos : sed et de manu regis Assyriorum liberabo te, et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me, et propter David servum meum. Dixit Isaia : Afferte massam sicorum. Quam cum attulissent, et posuissent super ulcus ejus, curatus est. Dixerat [h. Dixit] autem Ezechias ad Isaiam : Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, et quia ascensurus sum die tertia [Ms. add. in] templum [h. domum] Domini ? Cui ait Isaia : Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est : Vis ut ascendat [Ms. accedat] umbra decem lineis [h. gradibus], an ut revertatur totidem gradibus ? Et ait Ezechias : Facile est, umbram crescere decem lineis [h. gradibus] : nec hoc volo, ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaia propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas [h. gradus], quibus jam descenderat in horologio [h. gradibus] Abaz, retrorsum decem gradibus. [T. CCIII.] In tem-

uterque sensu bene : ex hoc autem ipso liquet, hunc sequiorum glossatorum manus minime perpresso esse, puramque additamentorum, Versionem exhibere Hieronymianam, ad Hebreum exemplar expressam, quod tria hæc tantum memorat, sedere, egredi, atque ingredi. Porro viam tuam satis bene Hebreum **תְּנַצֵּל** interpretatur.

* Contentiosius ad Hebr. verbum minoris numeri Veronens. ms. lacrymam tuam.

pore illo misit Berodach Baladan [*Ms. tac.* Baladan], filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras [h. libros] et munera ad Ezechiam : audierat enim quod ægrotasset Ezechias. Lætatus est autem in adventu eorum Ezechias, et ostendit [h. Auditio autem adventu eorum, Ezechias ostendit] eis domum aromatum, et aurum et argentum, et pigmenta varia [h. non habet], unguenta quoque [h. unguentum quoque optimum], et domum vasorum suorum, et omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quidquam [*Ms. tac.* quidquam] quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. Venit autem Isalas propheta ad regem Ezechiam, dixique ei : Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te? Cui ait Ezechias : De terra longinqua venerunt [*Vulg.* add. ad me], de Babylone. At ille respondit : Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias : Omnia quæ sunt in domo mea, viderunt : nihil est quod non monstraverim eis in thesauris meis. [T. CCIV.] Dixit itaque Isaias Ezechiae : Audi sermonem Domini : Ecce dies venient, et auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, et quæ condiderunt patres tui ^a usque in diem hanc, in Babylonem : non remanebit quidquam, ait Dominus. Sed et de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollent [*Ms. et Vulg.* tollentur] et erunt eunuchi in palatio [h. templo] regis Babylonis. Dixitque Ezechias ad Isaiam : Bonus sermo Domini, quem locutus es : sit pax et veritas in diebus meis. Reliqua autem sermonum Ezechiae, et omnis fortitudo ejus, et quomodo fecerit piscinam, et aquæ ductum, et introduxit aquas in civitatem, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Juda? [T. CCV.] Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et regnavit Manasses filius ejus pro eo.

[Cap. XXI.] Duodecim annorum erat Manasses cum regnare coepisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Aphaiba [*Ms. Absiba*]. Fecitque malum in conspectu Domini [h. in oculis Domini], juxta idola [h. abominationes] gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Israel. Conversusque est, et ædificavit excelsa, quæ dissipaverat [*Ms. dissipavit*] Ezechias pater ejus, et erexit aras Baal, et fecit lucos [h. lucum] sicut fecerat Ahab rex Israel, et adoravit omnem militiam coeli, et coluit eam. Extruxit-

^a Tacet Veronens. ms. verba usque in diem hanc, quæ tamen libri alii omnes habent.

^b Idem ms. locutus est : cum Greco θάλασσα.

^c Cum Vulgatis ideum ms. si tamen custodierint, etc. Hebreus quoque tantum si, etc.

^d Diversas hujus loci habemus interpretationes propter diversam verbi *תְּמַהֵּה*, *mahha*, significationem ; vox enim illa et *delere*, et *abstergere* significat multis Scripturarum locis : unde secundum varias allusiones ac metaphoras interpretes dictionem hanc redididerunt. Hieronymus pulchre alludit ad tabulas ceratas, in quibus veteres librarii stylo scripturas exarabant, quas vertendo stylum facile expungebant, ac delebant usque ad imum. Ita, inquit ipse ad Chrysogonum monachum, nostræ es necessitudinis penitus oblitus, ut illam epistolam, quam in corde Christianorum scriptam Apostolus refert, non parva

A que aras in domo Domini, de qua dixit Dominus : In Jerusalem ponam nomen meum. Et extruxit altaria universæ militiae coeli in duobus atriis templi [h. dominus] Domini. Et transduxit filium suum per ignem, et ariolatus est, et observavit auguria, et fecit pythones, et aruspices multiplicavit, ut ficeret malum coram Domino [h. in oculis] Domini, et irritaret eum. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo [h. domo] Domini [h. non habet] super quod ^b locutus est Dominus ad David, et ad Salomonem filium ejus : In templo hoc [h. in domo hac], et in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. Et ultra non faciam commoveri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum, ^c sic tamen si custodierint opere [*Vulg. opera*] omnia quæ præcepi eis, et universam legem, quam mandavit eis servus meus Moses. Illi vero non audierunt : sed seducti sunt a Manasse, ut ficerent malum super gentes, quas contrivit Dominus a facie filiorum Israel. Locutusque est Dominus in manu servorum suorum prophetarum, dicens : Quia fecit Manasses rex Juda abominationes istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrhæi antecum, et peccare fecit etiam Judam in immunditiis suis. [T. CCVI.] Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego inducam mala [*Ms. malum*] super Jerusalem et Judam : ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus. Et extendam super Jerusalem funiculum Samariæ, et pondus domus Ahab, et delebo Jerusalem, sicut deleri solent ^d tabulae [h. solet ampulla]; delens vertam, et *ducam crebrius stylum* [h. non habet] super faciem ejus. Dimittam vero reliquias hæreditatis meæ, et tradam eas in manus [*Ms. manu*] inimicorum ejus : eruntque in vastitatem, et in rapinam cunctis adversariis suis : eo quod fecerint malum coram me [h. in oculis meis] et perseveraverint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Ægypto, usque ad diem hanc. Insuper et sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os : absque peccatis suis [h. peccato suo], quibus peccare fecit Judam, ut ficeret malum coram Domino [h. in oculis Domini]. Reliqua autem sermonum Manasse, et universa quæ fecit, et peccatum ejus quod peccavit, nonne hæc scripta

D litura, sed imis, ut aiunt, ceris eraseris. Alii sumptam hic volunt metaphoram a lecythio, aut vase aliquo, quod abstergitur et repurgatur, et ita abstersum in superficiem concavam vertitur, ne labem aliquam contrahat. Sic Jerusalem, inquit, a sceleratis repurgabitur, et penitus subvertetur. Sed non quadrangulæ cuni præcedent funiculo Samariæ, et pondere domus Ahab, ad cuius similitudinem delenda dicitur Jerusalem. Itaque cum dominus Ahab penitus erasa sit de superficie terræ, optima omnium apparet Hieronymiana interpretatio ac semel suscepitæ similitudini respondens. In cæteris sensus non videtur adeo liquidus nec tam facilis ad intelligentia m. Verum unusquisque in suo sensu abundare permittitur, modo semper constet integritas Scriptura. um ac fides. MART.

§unt in libro Sermonum dierum regum? Juda? Juda? [T. CCVII.] Dormivitque Manasses cum patribus suis, et sepultus est in horto domus suæ, in horto Aza [Mss. et Vulg. Oza], et regnavit Amon filius ejus pro eo. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset: duobus quoquè annis regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Messalemeth [h. Messelemeth] filia Harus de Jetaba. Fecitque malum in conspectu Domini [h. in oculis Domini], sicut fecerat Manasses pater ejus. Et ambulavit in omni via per quam ambulaverat pater ejus; servivitque immunditiis [h. sordibus], quibus servierat pater ejus, et adoravit eas, et dereliquit Dominum Deum patrum suorum, et non ambulavit in via Domini. [T. CCVIII.] Teteruntque ei [Mss. tacet ei] insidias servi sui [h. Rebellaveruntque ei servi sui], et interfecerunt regem in domo sua. Percussit autem populus terræ omnes, qui conjuraverant contra regem Amon, et constituerunt sibi regem Josiam filium ejus pro eo. Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Sermonum dierum regum? Sepelieruntque eum [Sepelivitque eum] in sepulcro suo, in horto Aza, et regnavit Josias filius ejus pro eo.

[Cap. XXI.] Octo annorum erat Josias cum regnare cœpisset, et triginta uno anno regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Idida, filia Adaja de Besecath. Fecitque quod placitum erat coram Domino [h. in oculis Domini], et ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dexteram, sive ad sinistram [T. CCIX]. Anno autem octavo decimo regis Josiae, misit rex Saphan filium b Assia, filii Mesulam, scribam templi Domini, dicens ei: Vade ad Illeciam sacerdotem magnum, ut confletur pecunia, quæ illata est in templum [h. domum] Domini, quam collegerunt janitores [Vulg. add. templi] a populo, deturque fabris per præpositos in domo Domini: qui et distribuant [Mss. distribuent] eam his qui operantur in templo [h. domo] Domini, ad instauranda sartatecta templi [h. domus]: tignaris videlicet et cæmentariis, et iis qui interrupta componunt, et ut erantur ligna, et lapides de lapicidinis ad instaurandum templum [h. domum]. Verumtamen non suppetetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate habent, et [Vulg. lac. et] in side [h. Verumtamen non suppetetur argentum his qui accipiunt quia in fl. de]. [T. CCX.] Dixit autem Illecius pontifex ad Saphan scribam: librum Legis reperi in domo Domini: deditque Illecius volumen [h. librum] Saphan, qui et legit illud. Venit quoque Saphan scriba ad regem, et renuntiavit ei [h. verbum] quod præceperat, et ait: Conflaverunt servi tui pecuniam, quæ reperta est domo Domini [h. non habet]: et dederunt, ut distri-

^a Canon ad Hebr. emendatus habet hic et infra, Husa pro Aza pristina manus. MART.

^b Veronens. ms. Vulgatique libri, Astia: verius cum Hebr. תְּרֵבָה; tum idem ms., Messullam cum l genimo. Denique ei pronomen quod sequitur, rursum juxta Hebraeum tacet.

A hueretur fabris a præfectis operum templi [h. domus] Domini. Narravitque [h. Nuntiavitque] Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Illecius sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege, et audisset rex verba libri Legis Domini [h. non habet], scidit vestimenta sua. Et præcepit Illecius sacerdoti, et Abicam filio Saphan, et Achobor filio Michæ, et Saphan scribæ, et Asaiæ servo regis, dicens: Ite et consulite Domini super me et super populo et super omni Juda [h. et super re... et Juda], de verbis voluminis istius, quod inventum est: magna enim ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri hujus, ut faerent omne quod scriptum est nobis. Ierunt itaque, Illecius sacerdos et Abicam, et Achobor, et Saphan, et Asaiæ, B ad Holdam propheten, uxorem Sellum, filii d Thecuæ [h. Thiteva], filii Araas custodis vestium, quæ habitabat in Jerusalem in Secunda: locutique sunt ad eam. Et illa respondit eis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui misit vos ad me: Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adducam mala super locum hunc, et super habitatores ejus, omnia verba Legis [h. libri] quæ legit rex Juda: quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum, et succendorum indignatio mea in loco hoc, et non extinguetur: Regi autem Juda, qui misit vos ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod audisti verba voluminis [h. non habet], et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino, C auditis sermonibus contra locum istum, et habitatores ejus, quod [Mss. duo] videlicet fuerint in stoporem et in maledictum, et scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me, et ego audiui, ait Dominus: idcirco colligam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulcrum tuum in pace; ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.

[T. CCXI, Cap. XXIII.] Et renuntiaverunt regi quod dixerat. Qui misit: et congregati sunt ad eum omnes senes Juda et Jerusalem. Ascenditque rex templum [h. domum] Domini, et omnes viri Juda, universique qui habitabant [Mss. habitant] in Jerusalem, cum eo sacerdotes et prophetæ, et omnis populus a parvo usque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri sacerdos, qui inventus est in domo Domini. Stetitque rex super gradum [h. columnnam], et sedus percussit coram Domino, ut ambularent post Dominum, et custodirent præcepta ejus, et testimonia, et ceremonias, in omni corde, et in toto anima, et suscitarent verba sacerdos hujus, quæ scripta erant in libro illo: acquievitque populus pacto. Et præcepit rex Illecius pontifici et sacerdotibus secundi ordinis, et janitoribus, ut projicerent de

^c Translatio S. Hieronymi examussim textum expressit, quare scholiastes falsus est quidquid contrarium reposuerit ad marginem. MART.

^d Massorethicam initatur in hac voce lectionem scholiastes noster, ut etiam supra in verbo Messelemeth, pro Messalemeth. MART.

templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, et Iuco [Ms. et Vulg. in Iuco], et universæ militiae cœli, et combussit ea foris Jerusalem in convalle Cedron, et tulit pulverem corum in Beth-El. Et delevit aruspices [h. sacerdotes] quos posuerant reges Juda ad sacrificandum in excelsis per civitates Juda, et in circuitu Jerusalem, et eos, qui adolebant incensum Baal, et soli, et luna, et duodecim signis, et omni militiae cœli. Et efferrit facit lucum de domo Domini in foras Jerusalem in convalle Cedron, et combussit eum ibi, et redegit in pulverem, et projectit super sepulera [Ms. sepulcrum] vulgi. Destruxit quoque ædificulas examinatorem, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi [h. non habet] dominiculas luci. Congregavitque omnes sacerdotes de civitatibus Juda, et contaminavit excelsa, ubi sacrificabant [h. adolebant] sacerdotes, de Gabba [Ms. Gaba] usque Ber-Sabee, et destruxit aras [h. in exoelsa] portarum in introitu ostii Josue principis civitatis, quod erat ad sinistram portæ civitatis. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem : sed tantum comedebant axyma in medio fratrum suorum. Contaminavit quoque ^a Topheth, quod est in convalle filii Ennom, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda, soli, in introitu templi [h. domus] Domini juxta exedram Nathan Melech eunuchi, qui erat in ^b Pharurim : currus autem solis combussit igni. Altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi, Ahoz, quæ fecerant reges Juda, et altaria quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi [h. domus] Domini, destruxit rex, et cucurrit inde, et dispersit cinerem eorum in torrentem Cedron. Excelsa quoque quæ erant in [h. contra] Jerusalem ad dexteram partem montis Offensionis, quæ ædificaverat Solomon rex Israel Astaroth idolo [h. contaminationi] Sidomiorum, et Chamos offensioni Mōab, et Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex. Et contrivit statuas [h. titulos], et succidit lucus : replevitque loca eorum ossibus mortuorum. Insuper et altare, quod erat in Beth-El, excelsum [Vulg. et excelsum], quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel, et altare illud, excelsum destruxit, atque combussit, et communiquit in pulverem, succenditque etiam lucum. Et conversus Josia, vidit ibi sepulcra, quæ erant in monte : misitque, et tulit ossa de sepulcris, et combussit ea super altare, et polluit illud juxta verbum Domini, quod locutus est [h. acclamavit] vir Dei, qui prædixerat verba hæc. [T. CCXII.] Et ait : Quis est titulus ille, quem video ? Responde-runtque ei cives illius urbis : Sepulcrum est [hominis h. viri] Dei, qui venit de Juda, et prædictit verba

A hæc, quæ fecisti super altare Beth-El. Et ait : Dimitte eum, nemo commoveat ossa ejus. Et intacta manse-runt ossa illius, cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria [h. Liberaverunt Ossa ejus, ossa prophetae, qui venerat de Samaria]. Insuper et omnia fana excelsorum quæ erant in civitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israel ad irritandum Dominum, abstulit Josias, et fecit eis, secundum omnia opera quæ fecerat in Beth-El. Et occidit universos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria, et combussit ossa humana super ea : reversusque est Jerusalem. [T. CCXIII.] Et præcepit omni populo, dicens : Facite Phæse Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libra fœderis hujus. Nec enim factum est Phæse tale a diebus judicum, qui judicaverunt Israel, et omnium dierum regum Israel, et regum Juda, sicut in octavo decimo anno regis Josiae factum est Phæse istud Domino [Ms. add. Doo] in Jerusalem. Sed et pythones, et ariolos, et figuræ idolorum, et immunditias, abominationesque, quæ fuerant in terra Juda et Jerusalem, abstulit Josias : ut glorueret verba legis, quæ scripta sunt in libro, quem invenit Helecius sacerdos in templo [h. domo] Domini. Similia illi [Ms. facet illi] non fuit ante eum rex, qui revertetur ad Dominum in omni corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, juxta omnem le-gem Mosi : neque post eum surrexit similis illi. Verumtamen non est aversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor ejus contra Judam propter irritationes, quibus provocaverat eum Manasses. Dixit itaque Dominus : Etiam Judam auferam a facie mea, sicut abstulit Israel, et projiciam civitatem hanc, quam elegi, Jerusalem, et domum de qua dixi : Erit nomen meum ibi. Reliqua autem verborum [Vulg. sermonum] Josiae, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Juda? [T. CCXIV.] In diebus ejus ascen-dit Pharaon Necho, rex Ægypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphraten, et abiit Josias rex in occursum ejus, et occisus est in Mageddo, cum vidisset eum. Et portaverunt cum servi sui mortuum de Mageddo, et pertulerunt in Jerusalem, et se-pellierunt eum in sepulcro suo. Talius populus terra Joahaz filium Josiae, et unixerunt eum, et con-stituerunt eum regem pro patre suo. Viginti tria-norum erat Joahaz cum regnare cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem ; nomen matris ejus ^c Amital [h. Amatal], filia Jeremias, de Lobna [h. Libna]. Et fecit malum coram [h. in oculis] Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus. [T. CCXV.] Vinxitque eum Pharaon Necho in Rebla, quæ est in terra Enath, ne regnaret in Jerusalem, et imposuit multam terræ, centum talentis argenti

^a Ms. Veronens. *Thafeth*, proprius Græco Ταφεθ, quod tamén et Symmachus ex Hebrew legit.
^b Nunc post emendationem Canonis nomen istud *Pharurim*, in eo legitur, per *vau* scilicet consonum, pro *shurec* sive *schaurec*, id est, pro vocali *u*. MART.
^c Septuaginta et Hieronymus legebant in suis exemplaribus Hebr. לְמִתְבָּל, *Amital*, cum *jod* in iudeo : *hodie לְמִתְבָּל*, *Amatal* cum *schourec*, hoc est cum vocali *u* legunt Hebrew. quos secutus est Scholiastes Canonis, æqualis vel superior ætate omnibus Massoretarum interpunktis ac notis criticis, MART.

et talento auri. Regemque constituit Pharaon Necho Eliacim filium Josiae pro Josia patre ejus : veritique nomen ejus ^a Joiacim. Porro Joahaz tulit, et duxit in Aegyptum [h. et mortuus est ibi. Sic Vulg.] Argentum autem et aurum dedit Joiacim Pharaoni, cum indixisset terrae [Ms. tacet terrae] per singulos, ut conferretur juxta praeceptum Pharaonis, et unumquemque secundum vires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terrae, ut daret Pharaoni Necho. Viginti quinque annorum erat Joiacim cum regnare coepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus ^b Zebida filia Phadaja de Rumania. Et fecit malum coram Domino [h. in oculis Domini], iuxta omnia que fecerant patres ejus.

[Cap. XXIV.] In diebus ejus ascendit Nabuchodonosor, rex Babylonis, et factus est ei Joiacim servus tribus annis, et rursum rebellavit [Ms. bellavit] contra eum. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldaeorum, et latrunculos Syriæ, et latrunculos Moab, et latrunculos filiorum Ammon, et immisit eos in Judam, ut disperderent eum, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat per servos suos prophetas. [T. CCXVI.] Factum est autem hoc per verbum Domini contra Judam, ut auferret eum coram se, propter peccata Manasse universa que fecit, et propter sanguinem innoxium, quem effudit, et implevit Jerusalem cruore innocentium, et ob hanc rem noluit Dominus propitiari. [T. CCXVII.] Reliqua autem sermonum Joacim, et universa que fecit, nonne haec scripta sunt in libro Sermonum dierum regum Juda? Et dormivit Joacim cum patribus suis : et regnavit ^c Joachin filius ejus pro eo. Et ultra non addidit rex Aegypti, ut egrederetur de terra sua : tulerat enim rex Babylonis, a rivo Aegypti usque ad fluvium Enphraten, omnia que fuerant regis Aegypti. Decem et octo annorum erat Joachin cum regnare

^a Monet S. Hieronymus l. 1 Comm. in caput primum Matthæi, scriptorum vitio et longitudine temporum apud Græcos Latinosque confusa esse nomina Joakim et Joachin. Sciamus igitur, inquit, Jechoniam priorem ipsum esse, quem et Joakim : secundum autem, filium, non patrem : quorum prior per k et m, sequens per ch et n scribitur ; quod scriptorum vitio et longitudine temporum apud Græcos Latinosque confusum est. Hæc quidem Hieronymus attendens ad Græca Latinaque vocabula, sed in libro Nominum Hebreorum, scriptum habet Joacim juxta Hebreorum elementa ac sonum litterarum istarum יְהוֹיָקִים. Legimus etiam in Canone Heb. verit. Joachim, ubi h additum est errore et usu librariorum. Fretis igitur ipsius Hieronymi auctoritate ac exemplo, Joacim deinceps, atque Joachim scribere nobis liceat. MART.

— Confer S. Doctoris Commentarios in Daniel. cap. 1, ubi, Nemo, inquit, putet eundem in Danielis principio esse Joacim, qui in Ezechielis exordio Joachim scribitur : iste enim extremam syllabam chin habet, ille cim. Et ob hanc causam in Evangelio secundum Mattheum una videtur deesse generalio quia secunda τεταρτοχιλιάς in Joacim desinit filio Josia, et tertia incipit a Joachi filio Joacim. Quod ignorans Porphyrius, etc. Vide itaque et Commentar. in Matt. cap. 1, et quæ nobis ad utrumque locum observata sunt.

^b Hebr. זְבִדָּה, Zabida. At in hodierno textu jod habet punctum in ventre, id est, in meditullio : quia

A coepisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus ^d Nehesta filia El Nathana de Jerusalem. Et fecit malum coram Domino [h. in oculis Domini], iuxta omnia quæ fecerat pater ejus. In tempore illo ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylonis in Jerusalem, et circumdata est urbs munitionibus. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad civitatem, cum servi ejus oppugnarent eam. Egressusque est Joachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse et mater ejus, et servi ejus, et principes ejus, et eunuchi ejus, et suscepit eum rex Babylonis anno octavo ^e regni sui. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, et thesauros domus regie : et concidit universa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex Israel in templo Domini juxta verbum Domini. B Et transtulit omnem Jerusalem, et universos principes et omnes fortis exercitus, decem millia, in captivitatem, et omnem artificem et clusorem : nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terra. Transtulit quoque Joachin in Babylonem, et matrem regis, et uxores regis, et eunuchos ejus : et judices terræ duxit in captivitatem de Jerusalem in Babylonem. Et omnes viros robustos, septem millia, et artifices, et clusores mille, omnes viros fortes et bellatores, duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem. Et constituit Matthaniam patrum ejus pro eo : imposuitque nomen ei [h. veritque nomen ejus] Sedeciam. Vigesimum et primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare coepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem ; nomen matris ejus erat ^f Amital, filia Jeremiæ, de Lobna [h. Libna]. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Joacim. Irascebatur enim Dominus contra Jerusalem, et contra Judam, donec projiceret eos a facie sua : recessitque [h. rebellavit] Sedecias a regno Babylonis.

positum dicunt pro *Vau schouree* ; quod scholiastes Canonis invenit in suo exemplari Hebraico, nam Zebuda posuit in textu. MART.

^c Prima manu sic positum exstat illud nomen in Canone Hebr. veritatis, et merito, nam in Hebr. scriptum legitur יְהוֹיָחִין, Jehoiachin, vel Joachin propter otiosum ^g he apud veteres. MART.

— E contrario cod. Veronens. in recapitulationibus ad num. xxxiv, *De Joachin filio Joachim*.

^d Neusta secundum puncta vocalia Massoretharum in Canone emendato reperimus. MART. — Sequitur manus in cod. Veronensi rescriptis *Nabesta*.

^e Decennium addit huic numero Veronens. ms. legitique octavo decimo, quod ignoramus, quo auctore fecerit. Fortassis tamen 'notam marginalem, sive asteriscum, quem e regione illustrum maxime locorum apposuerit studiosius nonnemo, praesertim ubi facti alicujus insignioris denotatur annus, noster Antiquarius accepit pro Romana nota x, eamque temere in textu suppeditavit : nam ei supra semel atque iterum, annorum summæ quos Scriptura designat, decennium superaddi contra librorum omnium fidem in eodem ms. animadvertismus.

^f Scholion marginale superius ad vers. 31 Capituli precedentis positum, hic in contextum transtulit emendator Canonis Hebr. veritatis, Amital scilicet pro Amital, de quo jam diximus in prima annotatione nostræ. MART.

[T. CCXVIII. Cap. XXVI] ^a Factum est autem anno nono regni ejus, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse et omnis exercitus ejus, in Jerusalem, et circumdederunt eam, et exstruxerunt in circuitu ejus munitiones. Et clausa est civitas atque vallata, usque ad undecimum annum regis Sedeciae, nona die mensis: prævaluitque famæ in civitate, nec erat panis populo terræ. Et interrupta est civitas, et omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portæ, quæ est inter duplum murum ad hortum regis (porro Chaldaei obsidebant in circuitu civitatem), fugit itaque ^b per viam quæ ducit ad campestria solidinæ [h. non habet]. Et persecutus est exercitus Chaldaeorum regem, comprehenditque eum in planicie Jericho, et omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, et reliquerunt eum. Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo judicium. Filios autem Sedeciae occidit coram eo, et oculos ejus effudit, vinxitque eum catenis, et adduxit in Babylonem. Mense quinto septima die mensis (ipse est annus nonus decimus regis Babylonis) : venit Nabuzardan ^c princeps exercitus [h. magister cocorum], servus regis Babylonis, Jerusalem. Et succedit dominum Domini, et domum regis: et ^d omnes domos Jerusalem omnemque domum magnam combussit igni. Et muros Jerusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum [h. cum magistro cocorum]. Reliquam autem populi partem [h. Reliquum autem populum], qui remanserat in civitate, et persugas qui transfugerant ad regem Babylonis, et reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps militiæ [h. magister cocorum]. Et de pauperibus terra reliquit vinitores et agricultoras. Columnas autem æreas, quæ erant in templo [h. domo] Domini, et bases, et mare æreum, quod erat in

A domo Domini, confregerunt Chaldaei, et transtulerunt ^e omne in Babylonem. Ollas quoque æreas [b. non habet], et trullas, et mortariola, et tridentes, et scyphos, et omnia vasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt. Necnon et thuribula et phialas; quæ aurea, aurea, et quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ [h. magister cocorum]: id est [h. non habet], columnas duas, mare unum, et bases, quas fecerat Salomon in templo [h. non habet] Domini: non erat pondus æris omnium vasorum. Decem et octo cubitos altitudinis habebat columna una, et capitellum æreum super se altitudinis trium cubitorum, et retiaculum, et malogranata super capitellum columnæ, omnia ærea: similem et columna secunda habebat ornatum. Tulit quoque princeps B militiæ [h. magister cocorum] Saraiam sacerdotem primum, et Sophoniam sacerdotem secundum et tres janitores. Et de civitate eunuchum unum, qui erat prefectus super bellatores viros, et quinque viros de his qui steterant coram rege [h. videbant faciem regis], quos reperit in civitate: et Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ, et ^f sexaginta viros e vulgo [h. e vulgo terra:] qui inventi fuerant in civitate. Quos tollens Nabuzardan princeps militum [h. magister cocorum], duxit ad regem Babylonis in Reblatha. Percussitque eos rex Babylonis, et interfecit eos in Reblatha in terra Emath, et translatus est Juda de terra sua. Populo autem qui relictus erat in terra Juda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Abicam filii Saphan. Quod cum audiissent omnes duces militum, ipsi et viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniæ, et Johannan filius Caree, et ^h Saraiam filius Theneumeth Nethop bathites, et Jezionias C

^a Postremum hocce Capitulum, quod in Veronens. ms. vetustate nimia exciderat, sequior manus sufficit.
^b Addit Veronens. ms. rō Rex, pro quo Vulgati libri ipsum Sedeciae nomen ascribunt. Hebreus neutrum habet: perspicuum tamen e contextu est, sermonem hic esse de rege, qui continuo dicitur comprehensus in planicie Jericho.

^c In Heb. scriptum legitur רַבְתָּהִים, id est, princeps seu magister laniorum. De hoc nomine ac officio disserit S. Hieronymus in QQ. Hebr. ad c. xxxvii Genesew: *In plerisque, inquit, locis archimagiros, id est, cocorum principes, pro magistris exercitus, Scriptura commemorat: μαγιστρούς quippe Graece interpretatur occidere. Venditus est igitur Joseph principi exercitus et bellatorum, non Petephre, ut in Latino scriptum est, sed Phutiphar eunacho, etc. Hebr. igitur vocant milites lanios, ob cædes hominum: et nos Galli dicimus de cæde ingenti, On a fait une grande boucherie. MART.*

— In Scholiastis gratianu, qui *Magistrum cocorum* in Hebreo ait haberi pro principi exercitus, confer verum Hieronymum in Quæstionibus Hebraic. in Genes. cap. 37, vers. 36, quem locum et Martian. laudat. *In plerisque, ait, locis, archimagiros, id est, cocorum principes pro magistris exercitus, Scriptura commemmorat: μαγιστρούς quippe Graece interpretatur occidere. S. vero Augustinus de hoc pro pris loco: Nolunt quidam præpositum cocorum in terpretari, qui Graece*

ἀρχιμάγιστρος dicitur, sed præpositum militiæ, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes quem potius invenitur primatus fuisse militiæ.

^d Cum Vulgatis Veronens. ms. hic vocem omnes, et paulo post magnam lacet.

^e Idem ms. æs omnium pro omne: idque rectius, propinqüe Hebreo textui מִזְבֵּחַ, æs eorum, ipsique Graeco χαλκὸν ἀντῶν.

^f Hæc non agnoscit Veronens. ms. mortariola; atque Hebreus ipse textus non nisi quatuor instrumentorum genera hic memorat, ollas, scopas, psalteria, et cochlearia, quæcum numerum et versiones antiquæ et libri alii servant. Haud recte igitur quintum genus, sive mortariola, additum hoc est loco post Vulgatam: neque enim supra Hebreum exemplar Hieronymus, quidquam est aliquando ausus: neque aliud videtur illud nomen esse, quam alterius vocis, puta scyphos, glossemia, ex libri ora in textum a libraria importatum.

^g Recentior scriba qui Veronens. ms. postremam pagellam sufficit, exesas vetustissimi exemplaris litteras non bene assecutis oculorum acie, sex hic tantum rescripsit pro integra voce sexaginta.

^h Paulo superiori hunc vocal ms. Veronens. Se-riam, hic Saraiam. Qui subsequitur Theneumeth, vocat Thenaameth.

^a Filius ^a Masæthæl; ipsi et socii eorum. Juravitque eis Godbias et socii eorum, dicens: Nolite timere servire Chaldæos [h. servos Chaldeorum]: manete in terra, et servite regi Babylonis, et bene erit vobis. Factum est autem, in mense septimo venit Ismael filius Nathaniæ, filii Ellisama [Ms. Elimasa] de semine regio, et decem viri cum eo: percusseruntque Godoliam, qui mortuus est: sed et Judeos et Chaldæos, qui erant cum eo in Maspera. Consurgens autem omnis populus a parvo usque ad magnum, et principes militum, venerunt in Ægyptum, timentes Chaldæos. Factum est vero anno tricesimo

A septime transmigrationis Jolachin [Ms. Joachin] regis Juda, mense duodecimo, vicesima septima die [h. non habet] mensis sublevavit Evilmerodach rex Babylonis, anno quo regnare cœperat, caput Joachin regis Juda de carcere. Et locutus est ei benignus et posuit thronum ejus super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone. Et mutavit vestes ejus, quas habuerat in carcere, et comedebat panem semper in conspectu ejus cunctis diebus vita sua. Annonam quoque constituit ei absque intermissione, quas et dabatur ei a rege per singulos dies omnibus diebus vita sua.

Expliciunt libri duo Malachim.

^a Idem ms. Machati, propius Græco Μαχαθί ὁ.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM ISAIÆ.

Nemo cum Prophetas versibus viderit esse de scriptis ^a metro eos æstimet apud Hebræos ligari, et aliquid simile habere de Psalmis, vel operibus Salomonis; sed quod in Demosthene et Tullio solet fieri, ut per ^bcola scribantur et commata, qui utique prosa, et non versibus conscripserunt: nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem novam, novo scribendi genere distinximus. Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit: ^c quippe ut vir nobilis, et urbanæ eloquentiae, nec habens quidquam in eloquio rusticatis admistum. Unde accedit, ut præ ceteris, florem sermonis ejus translatio non potuerit conservare. Deinde etiam hoc adjiciendum, quod non tam propheta, quam evangelista ^d dicendus sit. Ita enim universa Christi Ecclesiæque mysteria [Al. ministraria] ad liquidum prosecutus est, ut non eum putas

^a De metris, versibusque Scripturarum abunde disseruimus in Prolegomenis hujus divinae Bibliothecæ: hic ergo amandari se patietur lector studiosus, ne et nos actum agamus de eodem argomento iterum instituentes disputationem. Illud autem monemus, prophetarum libros per cola versuum et commata a nobis editos esse, quia S. ipse Hieronymus utilitati legentium providens, interpretationem suam novam, novo hoc scribendi genere distinxerat, cuius rei testis est ista præfatio. Ceterum ad restituendas hujusmodi distinctiones per membra divisas, magno nobis fuit adjumento manuscriptus codex Corbeiensis, qui divisa habet atque subnexa versuum cola sere omnia in Prophetis. Nec minorem sane præbuit utilitatem Speculum S. Augustini: nam in egregio illo opere versionem Hieronymianam secutus Augustinus meminit sèpissime quot sint versus ab una ad aliam pericopem. Ad fidem igitur Italorum monumentorum prophetas versibus describere curavimus, ne et labor Hieronymi, et nostrum studium periret. MART.

^b In discipulorum nempe gratiam distinguebant rhetores olim oratorum scripta in cola, et commata: ut facilius intelligerentur: ac dicuntur quidem etiam rara aliquot superesse exemplaria ejusmodi. Parem Hieronymus operam Isaiae ceterisque prophetis impedit, quos de Hebreo vertit: eaque propter multis cum commendat Cassiodorus præfat. ad Divinar. litterar. Institutionem. Sed et ipsa lau-

B de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Unde conjicio, noluisse tunc temporis, Septuaginta Interpretes fidei suæ sacramenta perspicue ^e ethnicis prodere, ne sanctum canibus, et margaritas porcis darent: quia [Al. qui] cum hanc divisionem legeritis, ab illis animadvertisetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit Prophetas intelligere, nec facilis quempiam posse judicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quæ legerit: nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante invidia, quod consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo et prudens inflammam mitto manum: et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor, ut quomodo Græci post Septuaginta Translatores, Aquilam et Symmachum et Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinæ suæ, C vel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligent: sic et isti saltem unum post priores habere

danda cum primis est Martianæ diligentia, qui etiamcola versuum et commata tum ex Corbeiensi ms., tum etiam ex S. Augustini Speculo, ubi Hieronymianæ versionis versus ab una ad aliam pericopem sèpissime numerantur, non sane inutili sindio ac labore in sua editione restituit. Nos ejus recensionem, Palatini ope codicis, quo continuo ultimur, tum ipsiusmet Hieronymianæ lectionis in Commentariis, emendatiore paulo ac meliore fecisse yisi sumus.

^e Concinnius in Palat. ms., quippe vir nobilis et urbanæ elegantiæ. Perquam huic simile est Quintiliiani effatum de Messala Corvino: *Nitidus et candidus et quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.*

D ^d Tradit et S. Augustinus de Civit. Dei lib. xxi, cap. 29, ita visum de Isaia, ut a quibusdam evangelista, quam propheta potius diceretur. Paria habet rursum noster Hieron. in præfat. ad Commentarios in eum prophetam.

^e Quibus præsertim id præstiterit locis, exponit S. ipse Pater superiori prolog. in Genesim: *Judei prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemaeus unus Dei cultor etiam apud Hebreos duplicitem dirinquitatem deprehenderet: et paulo post: Denique ubicumque sacram aliqualia Scriptura testatur de Patre, Filio et Spiritu Sancto, aut alter interpretari sunt, aut omnino tacuerunt, ut et regi satisfacerent, et arcum fidei non vulgarent. Videbis tamen quæ et nos ad hunc locum observamus.*

dignentur a interpretem. Legant prius, et postea despiciant : ne videantur, non ex judicio, sed ex odii præsumptione ignorata dampnare. Prophetavit autem Isaia in Jerusalen, et in Judæa, necdum decem tribubus in captitatem ductis : ac de utroque regno, nunc commixtum, nunc separatum, texit oraculum. Et cum interdum ad præsentem respiciat historiam; et post Babyloniam captitatem redditum populi significet in Judæam : tamen omnis ei cura

^a Idem ms. *Interpretum*, non diverso sensu.

^b Huc refer quæ de Judeis illudentibus et catulliantibus Scripturas Christianoram dicuntur ab eodem Hieronymo præfationibus in Josue, in Parali-

A de vocatione gentium, et adventu Christi est. Quem quanto plus amatis, o Paula et Eustochium, tanto magis ab eo petite, ut pro obtrectatione præsenti, qua me indesinenter emuli laniant, ipse mihi mercedem restituat in futuro : qui scit me ob hoc in peregrinæ lingue eruditione sudasse, ne Judæi ^b de falsitate Scripturarum Ecclesiis ejus diutius insultarent ^c.

pomenona, et in Psalterium ex Hebr. Latine redditum rogatu Sophronii. MART.

^c Nulla Capitulorum series exstat in Propheta, saltem ad Hieronymianam versionem accommodata.

INCIPIT

LIBER ISAIÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Visio Isaiae filii Amos, quam vidit super Judam B et Jerusalem in diebus Ozias, Joathan, Achaz, et Ezechiæ, regum Iuda.

Audite, cœli, et audi, et percipe, terra, quoniam Dominus locutus est.

Filios enutrivi, et exaltavi : ipsi autem spreverunt me.

Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui :

Irael autem non cognovit,

populus meus non intellexit.

Vix genti peccatri, populo gravi iniquitate. semini nequam, filiis sceleratis !

Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum.

Super quo percutiam vos, ultra addentes prævaricationem ?

Omne caput languidum, Et omne cor moerens.

A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas :

Vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.

Terra vestra deserta,

civitates vestre successæ igni ; regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur sicut in vastitate hostilli. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, sicut civitas quæ vastatur.

Nisi Dominus exercitum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisse, et quasi Gomorrha similes essemus.

Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite autibus legem Del nostri, populus Gomorræ.

Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus.

plenus sum :

^a Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui.

Cum veniretis ante conspectum meum,

quis quesivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atris meis ?

Ne afferatis ultra sacrificium frustra : incensum abominatio est mihi.

^b Neomeniam, et sabbatum et festivitates alias non feram,

iniqui sunt coetus vestri :

qua firmatur evidentissime lectio superiorum codicium mss. Vulgatæque nostra Latinae. Dum enim præsentem locum edidisset S. Doctor I. i Comment., manifeste declarat, quare Deus plenus dicatur : Omnis ergo, inquit, capituli hujus continentia, usque ad eum locum ubi ait, *Judicate pupillo, etc.*, respuit sacrificia victimarum, et Evangelii obedientiam docet esse super sacrificium. Quodque intulit : Plenus sum : hoc sensu est accipiendum ; nulla re indigo : Domini est terra et plenitudo ejus. Unde et nos omnes de plenitudine ejus accepimus. Vide ergo ex sententia S. Hieronymi Deum hic plenum dici, non holocaustis et adipem pinguium, sed majestate, gratia, sufficiencia, ac veritate. Porro quantum præsent utilitatem legentibus distinctiones per membra divisæ, vel ex hoc loco facile pervidebis : nam subtractis hujusmodi divisionibus, sensu et ordo rerum prorsus confunditur : quod in pluribus editis ac mss. libris contigisse satis exstat probatum ex iis que modo atulimus. MART.

^b Videtur S. Pater hanc præferre in Commentariis lectionem, Neomenias vestras et sabbata.

Kalendas vestras, et solemnitates vestras odivit anima mea :
 facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens.
Et cum extenderitis manus vestras
 avertam oculos meos a vobis :
Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam :
 manus vestrae sanguine plenæ sunt.
Lavamini, mundi estote.
 auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis
 meis :
Quiescite agere perverse, discite benefacere :
Quærите judicium,
 subvenite oppreso,
 judicate pupillo ;
 defendite viduam.
Et venite, et arguite me, dicit Dominus :
Si fuerint peccata vestra ut coccinum,
 quasi nix dealabuntur :
 et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana
 alba erunt.
Si volueritis, et audieritis me,
 bona terræ comedetis.
Quod si nolueritis, et me provocaveritis
 ad iracundiam :
 gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est.
Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena ju-
 dicii ?
 justitia a habitavit in ea, nunc autem homicidæ.
Argentum tuum versum est in scoriam :
 vinum tuum mistum est aqua.
Princes tui infideles [Al. inobedientes], socii fu-
 rum :
 omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.
Ppillo non judicant :
 et causa viduæ non ingreditur ad eos.
Propter hoc ait Dominus exercituum fortis Israel :
Heu! consolabor super hostibus meis,
 et vindicabor de inimicis meis.
Et convertam manum meam ad te,
 et excoquam ad purum scoriam tuam,
 et auferam omne stannum tuum.
Et restituant judices tuos ut fuerunt prius,
 et consiliarios tuos sicut antiquitus :
Post hæc vocaberis civitas justi, urbs fidelis.
Sion in iudicio redimetur.
 et reducent eam in justitia :
 et conteret scelestos, et peccatores simul,
 et qui dereliquerunt Dominum, consumentur.
Confundenetur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt.
 et erubescetis super hortis, quos elegeratis,
 cum fueritis velut queruscus [Al. erunt enim quasi
 terebinthus] desfluentibus foliis,
 et veluti hortus absque aqua.
Et erit fortitudo vestra, ut favilla stupræ,
 et opus vestrum quasi scintilla,
 et succendetur utrumque simul,
 et non erit qui existinguat.
[Cap. II.] Verbum b, quod vidit Isaías, filius Amos,
 super Judam et Jerusalem.
Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus
 Domini in vertice montium,
 et elevabitur super colles,
 et fluenter ad eum omnes gentes.

A Et ibunt populi multi, et dicent :
Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad do-
 mum Dei Jacob,
 et docebit nos vias suas,
 et ambulavimus in semitis ejus :
Quia de Sion exhibit lex,
 et verbum Domini de Jerusalem,
Et judicabit gentes,
 et arguet populos multos,
 et conflabunt gladios suos in vomeres,
 et lanceas suas in falces :
Non levabit gens contra gentem gladium,
 nec exercebuntur ultra ad præium.
Domus Jacob, venite,
 ambulemus in lumine Domini.
Projectisti enim populum tuum, domum Jacob :
 quia repleti sunt ut [Vulg. tac. ut] olim,
 et augures habuerunt ut Philistim,
 et pueris alienis adhæserunt.
Repleta est terra argento et auro :
 et non est finis thesaurorum ejus,
Et repleta est terra ejus equis,
 et innumerabiles quadrigæ ejus.
Et repleta est terra ejus idolis :
 opus manuum suarum adoraverunt quod fecerunt
 digiti eorum.
Et incurvatus est [Vulg. incurvavit te] homo, et hu-
 miliatus est vir :
 ne ergo dimittas eis.
Ingridere in petram :
 abscondere fossa humo a facie timoris Domini, et
 a gloria majestatis ejus.
A Oculi sublimis hominis humiliati sunt,
 et incurvabitur altitudo virorum,
 exaltabitur autem Dominus solus in die illa.
Quia dies Domini exercituum super omnem super-
 bum, et excelsum,
 et super omnem arroganter, et humiliabitur.
Et super omnes cedros Libani sublimes et erectas,
 et super omnes quercus Basan.
Et super omnes montes excelsos,
 et super omnes colles elevatos.
Et super omnem turrem excelsam,
 et super omnem murum munitum.
Et super omnes naves Tharsis,
 et super omne quod visu pulchrum est.
Et incurvabitur sublimitas hominum,
 et humiliabitur altitudo virorum,
 et elevabitur Dominus solus in die illa :
 et idola penitus conterentur :
Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragine
 terra,
 a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus,
 cum surrexerit percutere terram.
In die illa projiciet homo idola argenti sui,
 et simulacra auri sui, quæ fecerat sibi, ut adora-
 ret talpas et vespertiliones.
Et ingredietur scissuras petrarum, et cavernas
 saxonum,
 a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis
 ejus,
 cum surrexerit percutere terram.
Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus
 ejus,

* In Commentario præfert, requirit.

Nota secundam dici et hic incipere visionem Isaiae apud Hieronymum in Comment. MART.

Speculum S. Augustini notat tres versusa verbo, adhæserunt, usque ad ista, Repleta est terra ejus idolis. At inspectis diligenter mss. codicibus versionis Hieronymianæ, Comment. ejusdem S. Doctoris, quatuor describendos judicavimus : tot enim commata exigere videtur distinctio periodi, sensusque perspicuitas. Si quem vero moveat, quod numeros

versuum ascriptos, in Speculo interdum abjiciamus, meininerit errore exscriptorum suis depravatos, ut probant diversi numeri in diversis Speculi exemplaribus assignati. MART.

^d Hoc modo legunt exemplaria Canonis, et Commentariorum similiter in vetustioribus libris mss. Alii tum editi, tum manuscripti, oculi sublimes hominis. Littera Hebraica, oculi elevationis hominis. MART.

quia excelsus reputatus est ipse.
 [Cap. III.] Ecce enim dominator Dominus exercituum.
 auferet a Jerusalem et a Iuda validum et fortis,
 omne robur panis, et omne robur aquæ;
Fortem, et virum bellatorem,
 judicem, et prophetam,
 et ariolum, et senem:
Principem super quinquaginta,
 et honorabilem vultu,
Et consiliarium sapientem de architectis [Al. architectum].
 et prudentem eloquii mystici.
 Et dabo pueros principes eorum,
 et effeminati dominabuntur eis.
Et irruet populus, vir ad virum,
 unusquisque ad proximum suum :
 tunultuabitur puer contra senem,
 et ignobilis contra nobilem.
Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum
 patris sui :
 Vestimentum tibi est, princeps esto noster,
 ruina antein hæc sub manu tua.
Respondebit in die illa, dicens :
 Non sum medicus, et in domo mea non est panis,
 neque vestimentum :
Nolite constitutere me principem populi.
Ruit enim Jerusalem, et Judas concidit :
 quia lingua eorum et adinventiones eorum contra
 Dominum,
 ut provocarent oculos majestatis ejus.
Agnitio vultus eorum respondit eis,
 et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt,
 nec absconderunt:
Væ animæ eorum :
 quoniam redditæ sunt eis mala.
Dicite justo quoniam bene,
 quoniam fructum adinventionum suarum comedet.
Væ impio in malum :
 retributio enim manuum ejus flet ei.
Populum meum exactores sui spoliaverunt,
 et mulieres dominatæ sunt ejus [Al. eis].
Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt,
 et viam gressum tuorum dissipant.
Stat ad judicandum Dominus,
 et stat ad judicandos populos.
Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui,
 et principibus ejus :
Vos enim depasti estis vineam [Al. add. meam],
 rapina pauperis in domo vestra.
Quare alteritis populum meum,
 et facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus
 exercituum ?
Et dixit Dominus :
Pro eo quod elevatæ sunt filiae Sion;
 et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculo-
 rum ibant, et plaudebant :
 ambulabant, et in pedibus suis composito gradu
 incedebant :
De calvabit Dominus verticem filiarum Sion,
 et Dominus [Al. tac. Dominus] crinem earum
 nudabit.
In die illa auferet Dominus ornamentum calceamen-
 torum,
 et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et
 mitras,
Et discriminatory, et periscelides, et murænulas, et
 olfactoriola, et inaures,
 et annulos, et gemmas in fronte pendentes,
 et mutatoria, et pallia, et linteamina, et acus,

* Unum Symmachum transtulisse *electam* tradit
 S. Pater in Comment. ubi et præferro ipse videtur,
 vineam Sorech.
 b Ita mss. omnes vetustiores ac melioris notæ juxta
 id quod legitur in Hebr. In canone S. Germani :
 In auribus meis sunt, hec dicit Dominus exercituum.
 Porro corruptam esse lectionem hujusmodi, docet

A et specula, et sindones, et vittas, et theristra.
Et erit pro suavi odore fetor,
 et pro zona funiculus,
 et pro crispanti crine calvitium,
 et pro fascia pectorali cilicum.
Pulcherimi quoque viri tui gladio cadent,
 et fortes viri in prælio.
Et moerebunt, atque tugebunt portæ ejus
 et [Al. add. ipsa urbs] desolata in terra sedebit.
 [Cap. IV.] Et apprehendent septem mulieres virum
 unum in die illa dicentes :
Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris
 operiemur :
 tantummodo invocetur nomen tuum super nos,
 aufer opprobrium nostrum.
In die illa, erit germen Domini in magnificentia et in
 gloria,
 et fructus terræ sublimis,
 et exultatio his qui salvati fuerint de Israel.
BEt erit : Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus
 in Jerusalem,
 sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita
 in Jerusalem.
Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion,
 et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus,
 spiritu judicii et spiritu ardoris [Al. combustionis].
Et creabit Dominus super omnem locum montis
 Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem,
 et fumum et splendorem ignis flammantis in nocte :
 super omnem enim gloriam protectio.
Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu,
 et in securitatem et absconcionem a turbine et
 pluvia.
 [Cap. V.] Cantabo [Al. add. nunc] dilecto meo
 canticum patruelis mei, vineæ suæ.
Vinea facta est dilecto meo.
 in cornu filio olei.
Et sepivit eam et lapides elegit ex illa,
 et plantavit eam electam,
CEt edificavit turrim in medio ejus,
 et torcular exstruxit in ea :
Et exspectavit, ut facheret uvas,
 et fecit labruscas.
Nunc ergo, habitatores Jerusalem, et viri Juda,
 judicate inter me et vineam meam.
Quid est quod debui ultra facere vineæ
 meæ, et non feci [Al. fecerim] ei ?
An quod exspectavi, ut facheret uvas, et fecit labruscas ?
Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ ;
 auferam sepiem ejus, et erit in direptionem :
 diruam maceriam ejus, et erit in conculationem.
Et ponam eam desertam :
 non putabitur, et non fodietur :
 et ascendent vepres et spinæ ;
 et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbre.
Vinea enim Domini exercituum, domus Israel est :
 et vir Juda, germen delectabile ejus :
 et exspectavi, ut facheret judicium,
 et ecce iniquitas :
 et justitiam,
 et ecce clamor.
Væ qui conjungitis domum ad domum,
 et agrum agro copulatis usque ad terminum loci :
 Numquid habitabit soli vos in medio terræ [Al.
 super terram] ?
In auribus meis sunt b Domini exercituum :
 Nisi domus multæ desertæ fuerint, grandes et pul-
 chræ, absque habitatore.

nos ipse Hieronymus in hunc locum Isaïæ : Pro eo,
 inquit, quod nos iuxta Hebraicam veritatem, in auribus
 meis sunt Domini exercituum, id est, verba quæ
 locutus est Dominus, adhuc resonant in auribus meis,
 et LXX transtulerunt, etc. Quidquid itaque repugnat
 editæ nostræ lectioni, haud dubium quin et menti
 et verbis S. Hieronymi repugnet. MART.

Decem enim jugera vinearum facient lagunculam **A** unam,
et triginta modii sementis facient modios tres.
Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem spectandam,
et potandum usque ad vesperam, ut vino æstuelis.
Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in
conviviis vestris:
et opus Domini non respicitis,
nec opera manuum ejus consideratis.

Propterea captivus ductus est populus meus; quis
non habuit scientiam,
Et nobiles ejus interierunt fame,
et multitudo ejus siti exaruit.

Propterea dilatavit infernus animam suam,
et aperuit os suum absque ullo termino:
Et descendenter fortis ejus, et populus ejus,
et sublimes gloriose ejus, ad eum.

Et incurvabitur homo, et humiliabitur vir,
et oculi sublimium deprimentur.

Et exaltabitur Dominus exercitum in judicio,
et Deus sanctus sacrificabitur in justitia.

Et pascentur agni juxta ordinem suum,
et deserta in ubertatem versa advene comedent.

Vae qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,
et quasi vinculum plastrum peccatum.

Qui dicitis: Festinet, et cito veniat opus ejus, ut
videamus:
et appropiet, et veniat consilium sancti Israel,
sciemus illud.

Vae qui dicitis malum bonum, et bonum malum: po-
nentes tenebras lucem, et lucem tenebras;
ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.

Vae qui sapientes estis in oculis vestris,
et coram vobis metiopsis prudentes.

Vae qui potentes estis ad bibendum vinum,
et viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Qui justificatis impium pro munieribus,
et justitiam justi austertis ab eo.

Propter hoc, sicut devorat stipulam lingua ignis, et
calor flammæ exurit:
sic radix eorum quasi favilla erit,
et germen eorum ut pulvis ascendet.

Abjecerunt enim legem Domini exercitum,
et eloquio sancti Israel blasphemaverunt.

Ideo iratus est furor Domini in populum suum,
et extendit manus suam super eos, et percussit eos,
et conturbati sunt montes,
et facta sunt morticina eorum, quasi sterlus in
medio platearum.

In omnibus his non est aversus furor ejus,
sed adhuc manus ejus extenta.

Et levabit signum in nationibus procul,
et sibilabit ad eum de finibus terræ:
et ecce festinus velociter veniet.

Non est [Al. non erit] deficiens, neque laborans in eo:
non dormitabit, neque dormiet,
neque solvetur cingulum renum ejus,
nec rumpetur corrigia calceamenti ejus.

Sagittæ ejus acutæ,
et omnes arcus ejus extenti.

Ungulæ equorum ejus ut silex,
et rotæ ejus quasi impetus tempestatis.

Rugitus ejus ut leonis,
rugiet ut catuli leonum:
et frendet, et tenebit prædai:
et amplexabitur, et non erit qui eruat.

Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris:
aspiciemus in terram, et ecce tenebre tribula-
tionis,
et lux obtenebrata est in caligine ejus.

[Cap. VI.] In anno, quo mortuus est rex Ozias,
vidi Dominum sedentem super solium excelsum
et elevatum,

* In Canone S. Germani pluralis est numerus se-
cundum LXX, *videant*, *audiant*, etc. Lapsum vero
bususmodi exscriptoris manifeste probat, non so-
lum Canons Ecclesia Carcassonensis cum plurimis

et ea quæ sub eo erant, replebant templum.
Seraphim stabant super illud:
sex alæ uni, et sex alæ alteri:
duabus velabant faciem ejus,
et duabus velabant pedes ejus,
et duabus volabant.

Et clamabat alter ad alterum, et dicebat:
Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus exercitum,
plena est omnis terra gloria ejus.

Et commota sunt superlimaria cardinum a voce
clamantis,
et domus impleta est fumo. Et dixi:
Vae mihi, quia tacui,
quia vir pollutus labiis ego sum,
et in medio populi polluta labia habentis ego
habito [Al. habilabo],
et regem Dominum exercitum vidi oculis meis.

Et volavit ad me unus de Seraphim,
et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de
altari.

Et tetigit os meum, et dixit:
Ecce tetigit [Al. tetigi] hoc labia tua,
et auferetur iniquitas tua,
et peccatum tuum mundabitur.

Et audivi vocem Domini dicentis:
Quem mittam? et quis ibit nobis? Et dixi:
Ecce ego, mitti me. Et dixit:
Vade, et dices populo huic:

Audite audientes [Al. auditu audite], et nolite intel-
ligere:
et videat visionem [Al. visu], et nolite cognoscere.
Exceca cor populi hujus, et aures ejus agrava:
et oculos ejus clauda:
ne forte * videat oculis suis,
et auribus suis audiatur,
et corde suo [Al. facet suo] intelligat:
et convertatur, et sanem eum [Al. sanetur].

Et dixi:
Usquequo, Domine?

Et dixit:
Donec desolentur civitates absque habitatore,
et domus sine homino,
et terra relinquatur [Al. relinquatur] deserta.

Et longe faciet Dominus homines,
et multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio
terræ.

Et adhuc in ea decimatio, et convertetur,
et erit in ostensionem sicut [Al. rursum erit in
deprædationem sicut, etc.] terebinthus,
et sicut quercus, quæ expandit ramos [Al. project
fructus] suos:

C Semen sanctum erit,
id quod steterit in ea.
[Cap. VII.] Et factum est in diebus Ahaz filii Joa-
than, filiæ Oziæ regis Iuda,
ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Rome-
lie rex Israel, in Jerusalem, ad præliandum
contra eam;
et non potuerunt debellare eam.

Et nuntiaverunt domui David, dicentes:
Requievit Syria super [Al. consensit.... cum]
Ephraim,
et communum est cor ejus, et cor populi ejus,
Sicut moventur ligna silvarum a facie venti.

Et dixit Dominus ad Isaiam:
Egredere in occursum Abaz, tu, et qui derelictus
est Jasub filius tunis,
ad extremum aquæductus piscinæ superioris in
via Agri fullonis.

Et dices ad eum:
Vide, ut sileas:
noli timere,

mss. codicibus sacrorum Bibliorum; sed Commen-
tariorum etiam S. Hieronymi liber tertius, ubi do
bis abunde disputatur. MART.

et cor tuum ne formidet a duabus caudis titlionum A
fumigantium istorum :
in ira furoris Rasin et regis Syriae, et filii Romeliæ :
eo quod consilium inierit contra te Syria in malum [Al. pessimum].

Ephraim, et filius Romeliae, dicentes :
Ascendamus ad Judam :
et suscitemus eum, et avellamus [Al. evellamus]
eum ad nos,
et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel.

Hæc dicit Dominus Deus :
Non stabit, et non erit istud :
sed caput Syriae Damascus,
et caput Damasci Rasin :
Et adhuc sexaginta et quinque anni,
et desinet Ephraim esse populus :
Et caput Ephraim Samaria,
et caput Samariae filius Romeliae.
Si non credideritis,
non permanebitis.
Et adjecit Dominus loqui ad Ahaz, dicens :
Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum
inferni,
sive in excelsum supra.
Et dixit Ahaz :
Non petam,
et non tentabo Dominum.
Et dixit : Audite ergo domus David :
Numquid parum vobis est, molestos esse hominibus,
quia molesti estis et Deo meo?
Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum.
Ecce virgo concipiet, et pariet filium [Al. faciet filium],
et vocabis nomen ejus Emmanuel.
Butyrum et mel comedet,
ut sciati reprobare malum, et eligere bonum.
Quia antequam sciat puer reprobare malum, et elige
re bonum,
derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie C
duorum regum suorum.
Adducet Dominus super te, et super populum tuum,
et super domum patris tui,
dies qui non venerunt a diebus separationis
Ephraim a Iuda cum rege Assyriorum.
Et erit in die illa :
Sibilabit Dominus muscae, quæ est in extremo flu
minum Ægypti,
et api, quæ est in terra Assur,
et venient, et requiescent omnes in torrentibus
vallium, et in cavernis petrarum,
et in omnibus frumentis, et in universis forami
nibus.
In die illa radet Dominus in novacula conducta,
in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum,
caput et pilos pedum,
et barbam universam.
Et erit in die illa :
Nutriet homo vaccam boum et duas oves,
et præ ubertate lactis comedet butyrum :
Butyrum enim, et mel manducabit
omnis qui relictus fuerit in medio terræ.
Et erit in die illa :
a Neque in Hebreo est additum, regis, neque eam
vocabem ipse Hieronymus legit in Commentario.
b Corruptam hic exhibent lectionem miss. quamplures : nonnulli legunt, et vocabitis : alii, et vocabit
ur. In paucioribus autem, sed emendationibus, scriptum
legimus, et vocabis. Locus iste insignior est apud
Hieronymum, quam ut a nobis prætermitti queat. Sic
igitur disserente legas I. in Commentariorum in
Isaiam : Quodque sequitur, inquit, et vocabis nomen
ejus Emmanuel, et LXX et tres reliqui similiter trans
tulerunt : pro quo in Matthæo scriptum est, vocabunt :
quod in Hebr. nomen non habetur.... Verbum CARATHI

Omnis locus ubi fuerint mille vites, mille argenteis,
et in spinas et in vepres erunt.
Cum sagittis et arcu ingredientur illuc :
Vepres enim et spinæ erunt in universa terra,
et omnes montes, qui in sarculo sarrientur,
non veniet illuc terror spinarum et veprium,
Et erit in pasca bovis,
et in conculationem pecoris.
[Cap. VIII.] Et dixit Dominus ad me :
Sume tibi librum grandem,
et scribe in eo stylo hominis :
Velociter spolia detrahe,
cito prædatare.
Et adhibui mihi testes fideles,
Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiam :
Et accessi ad prophetissam,
et concepit, et peperit filium.
Et dixit Dominus ad me :
Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere
[Al. detrahe] :
Festina prædatare.
Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et
matrem suam,
auferetur fortitudo Damasci,
et spolia Samariae, coram rege Assyriorum.
Et adjecit Dominus adhuc loqui ad me dicens :
Pro eo quod abiecit populus isle aquas Siloe, quæ
vadunt cum silentio,
et assumpit magis Rasin, et filium Romeliae :
propter hoc ecce Dominus adducet super eos
aqua fluminis fortes et multas,
regem Assyriorum, et omnem gloriam ejus :
Et ascendet super omnes rivos ejus,
et fluet super universas ripas ejus,
Et ibit per Judam, inundans, et transiens
usque ad collum veniet.
Et erit extensio alarum ejus,
implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel.
Congregamini populi, et vincimini :
et audite universæ procul terræ :
Confortamini, et vincimini,
accingite vos et vincimini;
initi consilium, et dissipabitis :
loquimini verbum, et non fieri :
quia nobiscum Deus.
Hæc enim ait Dominus ad me :
sicut in forti manu eruditivis me,
ne irem in via populi hujus, dicens :
Non dicatis, conjuratio :
Omnia enim quæ loquitur populus iste, conjuratio
est,
et timorem ejus ne timeatis, neque paveatis.
Dominum exercituum ipsum sanctificate :
ipse pavor vester, et ipse terror vester.
Et erit vobis in sanctificationem.
In lapidem autem offensionis, et in petram scan
dali, duabus dominis Israel ;
in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem.
D Et offendent plurimi ex eis, et cadent, et conte
rentur.
et irretinentur, et capientur.
Liga testimonium [Al. testimonia],
signa legem in discipulis meis.
(תָּרַת) quod omnes interpretati sunt, et vocabis : po
test intelligi, et vocabit, quod ipsa scilicet Virgo quæ
concipiet et pariet, hoc Christum appellatura sit no
men. In multis testimoniorum, quæ Evangelistæ vel Apo
stoli de libris veteribus assumperunt, curiosius atten
dendum est, non eos verborum ordinem secutos esse,
sed sensum. Unde et in præsentí loco, pro, concipiet
in utero, Matthæus posuit, in utero habebit; et pro vo
cabis, vocabunt. Multa dicenda nobis supersunt de
תָּרַת, Carathi, quod Hieronymus legit pro hodierno
תָּרַת, Carath, sive קָרָת Vecarath, at de his in
notis ad Commentaria. MART.

A Et exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam
a domo Jacob,
et præstolabor eum.
Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in
signum, et in portentum [Al. signa atque por-
tentia] Israel,
a Domino exercitum, qui habitat in monte Sion:
Et cum dixerint ad vos:
Quarite a pythonibus, et a divinis, qui strident in
incantationibus suis:
Numquid non populus a Deo suo requiret,
pro vivis ac mortuis?
Ad legem magis, et ad testimonium.
Quod si non dixerint juxta verbum hoc,
non erit eis maiestina lux.
Et transibit per eam,
et corruet, et esuriet:
Et cum esurierit, irascetur,
et maledicet regi suo, et Deo suo,
Et suspectici sursus;
et ad terram intuebitur,
Et ecce tribulatio et tenebrae,
dissolutio et angustia, et caligo persequens,
et non poterit avolare de angustia sua.
[Cap. IX.] Primo tempore alleviata est terra Zabu-
lon, et terra Nephthali,
et novissimo aggravata est via maris trans Jordani-
nem Galilææ gentium.
Populus, qui ambulabat in tenebris vidi lucem ma-
gnam:
Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est
eis.
Multiplicasti gentem,
non magnificasti lætitiam.
Lætabuntur coram te, sicut lætantur in messe,
sicut exsultant victores [Al. add. capta præda]
quando dividunt spolia.
Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus,
et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die
Madian.
Quia omnis violenta prædatio cum tumultu,
et vestimentum mixtum sanguine, erit in combus-
tionem, et cibus ignis.
Parvulus enim natus est nobis,
et filius datus est nobis,
Et factus est principatus ejus super humerum ejus,
et vocabutum nomen ejus, admirabilis, consilia-
rius, Deus, fortis,
pater futuri sæculi, princeps pacis.
Multiplicabitur ejus imperium,
et pacis non erit finis:
super solium David sedebit, et super regnum ejus:
ut confirmet illud, et corroboret in judicio et ju-
stitia,
Amodo et usque in sempiternum:
zelus Domini exercitum faciet hoc.
Verbum misit Dominus in Jacob,
et cœcidit in Israel.
Et sciet populus omnis Ephraim, et habitantes Sa-
mariam,
in superbia et magnitudine cordis dicentes:
Lateres ceciderunt,
sed quadris lapidibus ædificabimus:
Sycomoros succiderant,
sed cedros immutabimus.
Et elevavit Dominus hostes Rasin super eum,
et inimicos ejus in tumultum vertet:
Syriam ab oriente, et Philisthim ab occidente;
et devorabunt Israel toto ore.
In omnibus his non est aversus furor ejus,
sed adhuc manus ejus extenta.
Et populus non est reversus ad persecutorem se,
et Dominum exercitum non inquisierunt.
Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam,
incurvantem et refrenantem, [Al. depravante in]
die una.

B Longævus et honorabilis, ipse est caput:
et propheta docens mendacium, ipse est cauda.
Et erunt, qui beatificant populum istum, seducentes; et
qui beatificantur [Al. beati dicuntur], præcipitati.
Propter hoc super adolescentulæ ejus non lætabitur
Dominus:
et pupillorum ejus, et viduarum non miserebitur:
Quia omnis hypocrita est et nequam,
et universum os locutum est stultitiam.
In omnibus his non est aversus furor ejus,
sed adhuc manus ejus extenta.
Succensa est enim quasi ignis impietas,
veprem et spinam vorabit:
et succendetur in densitate saltus,
et convolvetur superbia furni.
In ira Domini exercitum conturbata est [Al. contre-
muit] terra,
et erit populus quasi esca ignis:
Vir fratri suo non parcer.
Et declinabit ad dexteram, et esuriet:
et comedet ad sinistram, et non saturabitur:
C Unusquisque carnem brachii sui vorabit;
Manasses Ephraim,
et Ephraim Manassen,
similis ipsi contra Judam.
In omnibus his non est aversus furor ejus,
sed adhuc manus ejus extenta.
[Cap. X.] Væ qui condunt leges iniqüas:
et scribentes, iniquitatem scripserunt ut oppri-
ment pauperes in judicio,
et vim facerent causa humilium populi mei:
ut essent viduæ præda eorum,
et pupilos diriperent.
Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de-
longe venientis?
ad cuius confugietis auxilium?
et ubi derelinquetis gloriam vestram, ne incurve-
mini sub vinculo,
et cum interficiatis cadatis?
Super omnibus his non est aversus furor ejus,
sed adhuc manus ejus extenta.
Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse,
in manu eorum indignatio mea:
Ad gentem fallacem mittam eum,
et contra populum furoris mei mandabo illi, ut
aufere at spolia, et diripiatur prædam,
et ponat illum in concubationem quasi lutum plă-
tearum.
Ipse autem non sic arbitrabitur,
et cor ejus non ita existimabit:
sed ad conterendum erit cor ejus, et ad interne-
cionem gentium non paucarum.
Dicet enim: Numquid non principes mei simul reges
sunt?
numquid non ut Charchamis, sic Chalano?
et ut Arphad, sic Emath?
numquid non ut Damascus, sic Samaria?
Quonodo invenit manus mea regna idoli,
sic et simulacra eorum de Jerusalem et de Sa-
maria.
D Numquid non sicut feci Samariæ et idolis ejus,
sic faciam Jerusalem et simulacris ejus?
Et erit, cum impleverit Dominus cuncta opera sua
in monte Sion, et in Jerusalem,
visitabo super fructum magnifici cordis regis As-
sur,
et super gloriam altitudinis oculorum ejus.
Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci,
et in sapientia mea intellexi:
Et abstuli terminos populorum:
et principes eorum deprædati sum,
Et detraxi quasi potens in sublimi residentes.
Et invenit quasi nidum manus meæ fortitudinem
populorum:
Et sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt,
sic universam terram ego congregavi:

et non fuit qui moveret pennam,
et aperiret os , et ganniret.
Numquid gloriabitur securis contra eum , qui secat
in ea ?
aut exaltabitur serra contra eum , a quo trahitur?
quomodo si elevetur virga contra levantem se ,
et exaltetur baculus , qui utique lignum est.
Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum
in pinguis ejus tenuitatem :
et subitus gloriam ejus succensa ardebit quasi
combustio ignis.
Et erit lumen Israel in igne ,
et Sanctus ejus in flamma :
Et succendetur , et devorabitur spina ejus ,
et vepres in die una.
Et gloria saltus ejus , et Charmeli ejus , ab anima us-
que ad carnem consunetur ,
Et erit terrore proflugus.
Et reliquiae ligni saltus ejus præ paucitate numera-
buntur ,
et puer scribet eos.
Et erit in die illa :
non adjicet residuum Israel , et hi qui fugerint
[Al. salvati fuerint] de domo Jacob , inniti super
eo qui percutit eos ;
sed innitetur super Dominum sanctum Israel.
In veritate reliquiae convertentur ,
reliquiae , inquam , Jacob ad Deum [Al. Dominum]
fortem.
Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris ,
reliquiae convertentur ex eo :
Consummatio abbreviata ,
inundabit justitiam .
Consummationem enim et abbreviationem
Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis
terræ.
Propter hoc , hæc dicit Dominus Deus exercituum :
Noli timere , populus meus habitor
Sion , ab Assur :
in virga percutiet te ,
et baculum tuum levabit super te in via Ægypti .
Adhuc enim pusillum modicumque ,
et consummabitur indignatio [Al. add. mea] et furor
meus super scelus eorum .
Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagel-
lum ,
juxta plagam Madian in petra Horeb ,
et virginam suam super mare ,
et levabit eam in via Ægypti .
Et erit in die illa : Auficeretur onus ejus de humero
tuo ,
et jugum ejus de collo tuo ,
et computresceret jugum a facie olci .
Veniet in Ajath ,
transibit in Magron :
apud Machnas commendabit vasa sua .
Transierunt cursim , Gabee sedes nostra :
obstupuit Rama , Gabæath Saulis fugit .
Hinni voce tua , filia Gallim ;
attende , Laisa , paupercula Anathot .
Migravit Medemena :
habituat Gabin , confortamini :
Adhuc dies est , ut in Nobe stetur :
agitabit manum suam super montem filiæ Sion ,
collem Jerusalem .
Ecce dominator Dominus exercituum confringet la-
gunculam in terrore ,
et excelsi statura succidentur ,
et sublimes humiliabuntur .
Et subvertentur condensa saltus ferro :
et Libanus cum excelsis cadet .
[Cap. XI.] Et egredietur virga de radice Jesse ,
et flos de radice ejus ascendet .
Et requiesceret super eum spiritus Domini ;
spiritus sapientiæ et intellectus ,
spiritus consilii et fortitudinis ,

A spiritus scientiæ et pietatis ,
et replebit eum spiritus timoris Domini .
Non secundum visionem oculorum judicabit ,
neque secundum aurium auditum arguet :
sed judicabit in justitia pauperes , et arguet in æ-
quitate pro mansuetis terræ :
Et percussit terram virga oris sui ,
et spiritu labiorum suorum interficiet impium .
Et erit justitia cingulum lumborum ejus :
et fides cinctorium renum ejus .
Habitabit lupus cum agno :
et pardus cum bœdo accubabit :
Vitulus et leo et ovis simul morabuntur ,
et puer parvulus minabit eos .
Vitulus et ursus pascentur ;
similis requiescent catuli eorum :
et leo quasi bos comedet paleas .
Et delectabitur infans ab ubere super foramine
aspidis :
et in caverna reguli , qui ablactatus fuerit , manum
suam mittet .
Non nocebunt , et non occident in universo monte
sancto meo :
quia repleta est terra scientia Domini ,
sicut aquæ mari operientes .
In die illa , radix Jesse ,
qui stat in signum populorum ,
ipsum gentes deprecabuntur ,
et erit sepulcrum ejus gloriosum .
Et erit in die illa :
Adjicet Dominus secundo manum suam ad possi-
dendum residuum populi sui ,
quod relinquetur ab Assyriis ,
et ab Ægypto ,
et a Pheiros ,
et ab Æthiopia ,
et ab Elam ,
et a Sennar ,
et ab Emath ,
et ab insulis maris .
Et levabit signum in nationes ,
et congregabit proflugos Israel ,
et dispersos Juda colliget a quatuor plagiis terræ .
Et auferetur zelus Ephraim ,
et hostes Juda peribunt :
Ephraim non annulabitur Judam ,
et Judas non pugnabit contra Ephraim .
Et volabunt in humeros Phœlisthim per mare ,
similiter præbuntur filios orientis .
Idumæa et Moab præ epium manus eorum ,
et filii Amon obedientes erunt .
Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti ,
et levabit manum suam [Al. tac. suam] super flu-
men , in fortitudine spiritus sui :
et percutiet eum in septem rivis ,
ita ut transeat per eum calceati .
Et erit via residuo populo meo , qui relinquetur ab
Assyriis :
sicut fuit Israeli in die , qua ascendit de terra Æ-
gypti .
Dicit dices in die illa :
[Cap. XII.] Conflitebor tibi , Domine , quoniam iratus
es mihi :
conversus est furor tuus , et consolatus es me .
Ecce Deus saluator meus :
fiducialiter agam , et non timebo .
Quia fortitudo mea , et laus mea Dominus Deus ,
et factus est mihi in salutem .
Iaurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris :
et dicetis in illa die :
Confitemini Domino , et invoke nomen ejus :
notas facite in populis adinventiones ejus ,
mementote , quoniam excelsum est nomen ejus .
Cantate Domino , quoniam magnifice fecit :
annuntiate hoc in universa terra .
Exulta , et lauda , habitatio Sion :

quia magnus in medio tui sanctus Israel.
ONUS BABYLONIS,
Quod vidit Isaia filius Amos.

Cap. XIII.] Super montem caliginosum levate sanguinem, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces.

Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortis meos in ira mea, exultantes in gloria mea.

Vox multitudinis in montibus, quasi a populorum frequentium :

Vox sonitus regum, gentium congregatarum :

Dominus exercituum praecepit militiae belli, venientibus de terra procul.

A summitate cœli Dominus, et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram.

Ululate, quia prope est dies Domini : quasi vastitas a Domino veniet.

Propter hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominum contabescet, et conteretur.

Torsiones et dolores tenebunt ; quasi parturiens, dolebunt :

Unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combusta vultus eorum.

Ecce dies Domini venit, crudelis, et indignationis plenus, et ira furorische, ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea.

Quoniam stellæ cœli, et splendor earum, non expandent lumen suum :

Obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendet lumine suo.

Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum, et quiescere faciam superbiam intidetum, et arrogantium fortium humiliabo.

Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obryzo.

Super hoc cœlum turbabo : et movebitur terra de loco suo,

Propter indignationem Domini exercitum, et propter diem iræ furoris ejus.

Et erit quasi damnum fugiens, et quasi ovis : et non erit qui congreget,

Unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient.

Omnis, qui inventus fuerit, occidetur : et omnis, qui supervenerit, cadet in gladio.

Infantes eorum allidentur in oculis eorum : diripientur domus eorum, et uxores eorum violabuntur.

Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non querant, nec aurum velint : sed sagittis parvulos interficiunt, et lactentibus uteri non miserebuntur, et super filios non parcer oculus eorum.

Et erit Babylon illa gloria in regnis, inclita in superbia Chaldaeorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrah.

Non habitabitur usque in finem, et non fundabitur usque ad generationem et generationem :

Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi.

Sed requiescent [Al. erunt] ibi bestiae, et replebuntur domus eorum draconibus, et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi :

Et respondebunt ibi [Al. tac. ibi] ululæ in ædibus ejus,

A et sirenae in delubris voluptatis. [Cap. XIV.] Prope est, ut veniat tempus ejus, et dies ejus non elongabuntur.

Miserebitur enim Dominus Jacob, et eligit adhuc de Israel, et requesceret eos faciet super humum suum :

Adjungetur advena ad eos, et adhæredit domui Jacob.

Et tenebunt eos populi, et adducent eos in locum suum.

Et possidebit eos domus Israel super terram Domini in servos et ancillas : et erunt captivantes eos, qui se captivaverant [Al. capientes et ceperant], et subjicent exactores suos.

Et erit in die illa : cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo et a concusione tua, et a servitute dura, qua ante servisti : sumes parabolam istam contra regem Babylonis, et dices :

B Quomodo cessavit exactor, qui quevit tributum ? Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, caedentem populos in indignatione plaga insanabilis, subiectentem in furore gentes, et persequentem crudeliter.

Conquievit, et siluit omnis terra, gavisa est, et exsultavit :

Abies quoque latata sunt super te, et cedri Libani.

Ex quo dormisti non ascendit qui succidat nos.

Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes.

Omnes principes terræ surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum.

Et universi respondebunt, et dicent tibi :

C Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es :

Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum :

Subter te sternetur linea [Al. putredo], et operimentum tuum crunt vermes.

Quomodo cecidisti de cœlo, lucifer, qui mane orientalis ? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes ? qui dicebas in corde tuo :

In cœlum descendam, super astra Dei exaltabo solium meum, Sedcbo in monte testamenti, in lateribus aquilonis.

Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo.

Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacis.

Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient :

D Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, et urbes ejus destruxit, vincens ejus non aperuit carcерem ? Omnes reges gentium universi dormierunt in gloria, vir in domo sua ; Tu autem projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus et obvolvulus cum his qui interfici sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta lacis, quasi cadaver putridum.

Non habebis consortium,

non quod inveniunt, sed quod intelligunt, ut alibi monuimus. MART.

* Exscriptor Canonis San-Germanensis posuit e suo sensu, quasi populorum iudentium, pro frequentium. Ita saepius illuduntur librarii, dum scribunt,

neque cum eis in sepultura :
 Tu enim terram [Al. add. tuam] disperdidisti ;
 tu populum occidisti :
 non vocabitur in aeternum semen pessimorum.
Preparare filios ejus occisioni in iniuitate patrum
 suorum :
 non consurgent, nec haereditabunt terram,
 neque implebunt faciem orbis civitatum.
Et consurgam super eos, dicit Dominus exerci-
 tuum :
 et perdam Babylonis nomen, et reliquias,
 et germen, et progeniem, ait Dominus.
Et ponam eam in possessionem ericii, et in paludes
 aquarum,
 et scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus
 exercituum.
Juravit Dominus exercitum, dicens :
 Si non, ut putavi, ita erit :
 et quomodo mente tractavi, sic eveniet
Ut conteram Assyrium in terra mea,
 et in montibus meis conculcem eum :
 et auferetur ab eis jugum ejus,
 et onus illius ab buino eorum tolletur.
Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram,
 et hæc est manus extenta super universas gentes.
Dominus enim exercituum decrevit :
 et quis poterit infirmare ?
 et manus ejus extenta :
 et quis avertet eam ?
In anno, quo mortuus est rex Ahaz,
 factum est onus istud :
Ne læteris, Philistæa omnis tu ,
 quoniam communia est virga percussoris tui :
De radice enim colubri egredietur regulus ,
 et semen ejus absorbens volucrem.
Et pascentur primogeniti pauperum ,
 et pauperes fiducialiter requiescent :
 et interire faciam in fame radicem tuam ,
 et reliquias tuas interficiam.
Ulula, porta ; clama, civitas :
 prostrata est omnis Philistæa :
 ab aquiloni enim fumus veniet ,
 et non est qui effugiat agmen ejus.
Et quid respondebitur [Al. respondebit] nuntiis
 gentis ?
 Quia Dominus fundavit Sion ,
 et in ipso [Al. ipsa cum Hebræo נָסָה] sperabunt pau-
 peres populi ejus.

ONUS MOAB.

[Cap. XV.] Quia nocte vastata est Ar, Moab conti-
 cuit :
 quia nocte vastatus est murus, Moab conticuit.
Ascendit dominus, et Dibon ad excelsa
 in planctum super Nabo, et super Medaba, Moab
 ululavit [Al. ululabit cum Hebræo הַלְלֵי] :
 in cunctis capitibus ejus calvium.
Omnis barba radetur.
In trivis ejus accincti sunt sacco :
 super tecta ejus, et in plateis ejus omnis ^a ululat ,
 descendit in fletum.
Clamabit Esebon, et Eleale ,
 usque Jasa audita est vox eorum ;
Super hoc expediti Moab ululabunt ,
 anima ejus ululabit sibi.
Cor meum ad Moab clamabit ,

^a In commentario legit omnis ululatus descendet ,
 etc. In Hebræo quoque est, רַעַל יְלִיל כָּלֹת .
^b Locus obscurissimus; sed eum manifestum ac
 planum efficiunt Comment. Hieronymiani multis in
 locis : nam libro qu. Hebraicarum in Genesim de
 Segor ait : Tradunt igitur Hebrei hanc eundem in alio
 Scripturarum libro Salissam nominari, dicique rursum
 μόσχος τριτογενεας, id est, vitulam conterraneam ,
 quod scilicet tertio motu terræ absorpta est. Endem re-
 fert l. v. Comm. in Isaiam , subdit vero illic : Possu-
 mus vitulam conterraneam pro perfecta ætate accipere.

A vectes ejus usque ad Segor vitulam ^b conterrane-
 tem :
 Per ascensum enim Luith flens ascendet ,
 et in via Oronain clamorem contritionis levabunt.
 Aquæ enim Nemrim desertæ erunt ,
 quia aruit herba ,
 defecit germen ,
 viror omnis interiit.
Secundum magnitudinem operis ,
 et visitatio eorum :
Ad torrentem salicum ducent eos.
Quoniam circumvivit [Al. circuibit] clamor terminum
Moab :
 usque ad Gallim ululatus ejus ,
 et usque ad puteum Elim clamor ejus ,
 quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine :
Ponam enim super Dibon additamenta ;
 his qui fugerint de Moab leonem , et reliquiis
 terræ.
B [Cap. XVI.] Emitte agnum dominatorem terræ, de
 Petra deserti ad montem filiæ Sion .
Et erit : Sicut avis fugiens ,
 et pulli de nido avolantes :
 sic erunt filiæ Moab in transcensu Arnon .
Ini consilium, coge concilium :
 pone quasi noctem umbram tuam in meridie :
 absconde fugientes, et vagos ne prodas.
Habitabunt apud te profugi mei :
 Moab, esto latibulum eorum a facie vastatoris :
Finitus est enim pulvis ,
 consummatus est miser :
 defecit qui conculcabat terram.
Et preparabitur in misericordia solium ,
 et sedebit super illud in veritate in tabernaculo
 David ,
 judicans et quærens judicium ,
 et velociter reddens quod justum est.
Audivimus superbiam Moab ,
 superbus est valde :
C superbia ejus et arrogantia ejus ,
 et indignatio ejus ,
 plusquam fortitudo ejus .
Idcirco ululabit Moab ad Moab ,
 universus ululabit :
 his, qui lætantur super muros cocil lateris ,
 Loquimini plágas suas .
Quoniam suburbana Esebon deserta sunt, et vineam
 Sabama [Al. vinea sabama] Domini gentium ex-
 ciderunt.
Flagella ejus usque ad Jazer pervenerunt :
 erraverunt in deserto ,
 propagines ejus relictae sunt ,
 transierunt mare.
Super hoc plorabo in fletu Jazer vineam Sabama [Al.
 vinea Sabama] :
 ineibriabo te lacryma mea, Esebon, et Elcale ,
 quoniam super vendemiam tuam ,
 et super messem tuam vox calcantium irruit.
Et auferetur lætitia et exsultatio de Charmelo ,
 et in vineis non exsultabit, neque jubilabit.
Vinum in torculari non calcabit qui calcare consue-
 verat :
 vocem calcantium abstuli .
Super hoc venter mens ad Moab quasi cithara sonabit ,
 et viscera mea ad murum cocti lateris .

Sicut enim tricesimus annus in hominibus, ita in pecu-
 dibus ac jumentis tertius robustissimus est. Vectes quel-
 quot pro terminis et robore intellige, eo quod Segor in
 finibus Moabitarum sita sit, dividens ab eis terram Pha-
 listim. MART.

— Confer de hujus significatione vocis Commen-
 tariorum S. Interpretis lib. v; Quæstiones quoque He-
 braicas, col. 326 et 334 librum Nominum Hebraicorum ,
 denique Epitaphium S. Paulæ, ubi et annota-
 tum est, in aliis miss. haud bene esse, consternantem.
 Vide quæ iis locis observamus.

Et erit : cum apparuerit quod laboravit
Moab super excelsis suis,
ingredietur ad sancta sua, ut obsecret,
et non valebit.
Hoc verbum, quod locutus est Dominus
ad Moab ex tunc,
Et a nunc locutus est Dominus dicens :
In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur
gloria Moab super omni populo multo,
et relinquetur parvus et modicus, nequaquam
multus.

ONUS DAMASCI.

[Cap. XVII.] Ecce Damacus desinet esse civitas;
et erit sicut acervus lapidum in ruina.
Derelicta civitates Aroer gregibus erunt,
et requiescent ibi,
et non erit qui exterreat.
Et cessabit adjutorium ab Ephraim,
et regnum a Damasco :
Et reliquie Syrie sicut gloria filiorum Israel erunt : B
dicit Dominus exercituum.
Et erit in die illa : attenuabitur gloria Jacob,
et pinguedo carnis ejus emarcescet [Al. pingues
carnes ejus emarcescant].
Et erit sicut congregans in messe quod restiterit,
et brachium ejus spicas leget :
Et erit sicut querens spicas in valle Raphaim.
Et relinquetur in eo sicut racemus,
et sicut excusso olivæ duarum vel trium oliva-
varum in summitate rami,
sive quatuor aut quioque in cacuminibus ejus
fructus ejus;
dicit Dominus Deus Israel.
In die illa inclinabitur homo ad factorem suum,
et oculi ejus ad sanctum Israel respicient :
Et non inclinabitur ad altaria,
quæ fecerunt manus ejus,
et quæ operati sunt digiti ejus non respiciet, lu-
cos et delubra.
In die illa, erunt civitates fortitudinis ejus dere-
lictæ
sicut aratra, et segetes quæ derelictæ sunt a facie
filiorum Israel.
Et erit deserta.
Quia oblita es Dei salvatoris tui,
et fortis adjutoris tui non es recordata :
Propterea plantabis plantationem fidelem,
et germen alienum seminabis.
In die plantationis tuæ labrusca,
et mane semen tuum florebit :
Ablata est messis in die hæreditatis,
et dolebit graviter.
Væ multitudo [Al. multitudini] populorum mul-
torum,
ut multitudo maris sonantis :
et tumultus turbarum,
sicut sonitus aquarum multarum.
Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundan-
tiuum,
et increpabit eum,
et fugiet procul ;
Et rapietur sicut pulvis montium a facie venti,
et sicut turbo coram tempestate.
In tempore vesperi, et ecce turbatio :
in matutino, et non subsistet.
Hæc est pars eorum qui vastaverunt nos,
et sors diripientum nos.
[Cap. XVIII.] Væ terræ cymbalo alarum, quæ est
trans flumina Æthiopiarum,
qui mittit in mare legatos,
et in vasis papyri super aquas.
Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam et dilata-
ceratam ;
ad populum terribilem, post quem non est aliis ;

* Non bene legunt hic exemplaria Canonis, Ex hoc, et nunc, pro ex tunc. Et nunc. MART.

A gentem expectantem et conculcatam,
cujus diripuerunt flumina terram ejus.
Omnis habitatores orbis, qui moramini terra,
cum elevatum fuerit signum in montibus, videbi-
tis,
et clangorem tubæ audietis :
Quia hæc dicit Dominus ad me :
Quiescam, ei considerabo in loco meo,
sicut meridiana lux clara est,
et sicut nubes roris in die messis.
Ante messem enim totus effloruit,
et immatura perfectio germinavit,
Et prædicentur ramusculi ejus salicibus :
et quæ derelicta fuerint, abscedentur, et excu-
sientur.
Et relinquuntur simul avibus montium et bestiis
terræ :
et assate perpetua erunt super eum volucres,
et omnes bestiae terræ super illum hyemabunt.
In tempore illo deferetur munus Domino exercitum
a populo divulso et dilacerato ;
a populo terribili, post quem non fuit aliis ;
a gente expectante, exspectante et conculcata,
cujus diripuerunt flumina terram ejus ;
ad locum nominis Domini exercitum, montem
Sion.

ONUS ÆGYPTI.

[Cap. XIX.] Ecce Dominus ascendet super nubem
levem, et ingredietur Ægyptum,
et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus,
et cor Ægypti tabescet in medio ejus.

Et concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios :
et pugnabit vir contra fratrem suum,
et vir contra amicum suum,
civitas aduersus civitatem,
regnum aduersus regnum.

Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus :
et consilium ejus præcipitabo :
C et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos,
et pythones, et ariolos.

Et tradam Ægyptum in manu dominorum crude-
lium,
et rex fortis dominabitur eorum,
aut Dominus Deus exercitum :

Et arescit aqua de mari,
et fluvius desolabitur, atque siccabitur.

Et deficiunt flumina :
et attenuabuntur, et siccabuntur rivis aggerum.

Calamus et juncus marcescet :
nudabitur alveus rivi a fonte suo,

Et omnis sementis irrigua siccabitur,
arescit, et non erit.

Et morebunt piscaiores,
et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum,
et expandentes rete super faciem aquarium [Al.
aque] marcescent.

Confundentur qui operabantur [Al. operantur] li-
num, pectentes [Al. plectentes] et texentes
subtilia.

D Et erunt irrigua ejus flaccentia :
omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces.

Stulti principes Taneos ;
sapientes consiliarii Pharaonis dederunt consilium
insipiens.

Quomodo dicetis Pharaoni :
Filius sapientum ego, filius regum antiquorum ?

Ubi sunt nunc sapientes tui ?
annuntient tibi, et indicent
quid cogitaverit Dominus exercitum super Ægy-
ptum.

Stulti facti sunt principes Taneos,
emarquerunt principes Menpheos,
deceperunt Ægyptum, angulum populorum ejus.

Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis :

et errare fecerunt *Ægyptum* in omni opere suo,
sicut errat ebrius et vomens.
Et non erit *Ægypto* opus,
quod faciat caput et caudam,
incurvantem et refrenantem.
In die illa erit *Ægyptus* quasi mulieres,
et stupebunt, et timebunt a facie commotionis
manus Domini exercitum,
quam ipse movebit super eam.
Et erit terra *Juda* *Ægypto* in ^b festivitatem :
Omnis qui illius fuerit recordatus,
pavebit a facie consilii Domini exercitum;
quod ipse cogitavit super eam.
In die illa erunt quinque civitates in terra *Ægypti*,
loquentes lingua Chanaan,
et jurantes per Dominum exercitum.
Civitas solis vocabitur una.
In die illa erit altare Domini in medio terræ
Ægypti,
et titulus Domini juxta terminum ejus :
Et erit in signum, et in testimonium Domino
exercitum in terra *Ægypti*.
Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis,
et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui
liberet eos.
Et cognoscetur Dominus ab *Ægypto*,
et cognoscent *Ægyptii* Dominum in die illa,
et colent eum in hostiis et munieribus :
et vota vovebunt Domino, et solvent.
Et percutiet Dominus *Ægyptum* plaga,
et sanabit eam,
et revertentur ad Dominum, et placabitur eis,
et sanabit eos.
In die illa erit via de *Ægypto* in *Assyrios*,
et intrabit *Assyrius* *Ægyptum*, et *Ægyptus* [*Al.*
Ægyptius] in *Assyrios*,
et servient *Ægyptii* *Assur*.
In die illa erit Israel tertius *Ægypto* [*Al.* *Ægyptio*]
et *Assyrio* :
benedictio in medio terræ, cui benedixit Domi-
nus exercitum, dicens :
Benedictus populus meus *Ægypti*,
et opus manuum mearum *Assyrio* :
hæreditas autem mea *Israel*.
[Cap. XX.] In anno, quo ingressus est Tharhan
in Azotum,
cum misisset eum Sargon rex *Assyriorum*,
et pugnasset contra Azotum, et cepisset eam :
in tempore illo locutus est Dominus in manu
Isaiæ filii Amos, dicens :
Vade, et solve saccum de lumbis tuis,
et calceamenta tua tolle de pedibus tuis.

^a Audiendus hic S. ipse est Pater, ubi suam istius loci versionem recognoscit, emendatque in Commentario : quem locum et Martianæus laudat. *In eo quoque*, inquit, *quod nos transtulimus, incurvantem et refrenantem, possumus dicere, incurvum et lascivientem, ut intelligamus senem et puerum. Nos autem verbum Hebraicum AGMON, (אֲגֹמֹן), dum celeriter quæ scripta sunt, vertimus, ambiguitate decepti, refrenantem diximus. Et post pauca : Melius, inquit, reor proprium errorem reprehendere, quam dum erubesco imperitiam confiteri, in errore persistere. In eo quod transtuli, Et erit terra *Juda* *Ægypto* in festivitatem : pro festivitate in Hebreo legitur AGGA (אֲגָגָה), quod interpretari potest et festivitas : unde et Aggæus in festivum vertitur ; et timor, quod significantius Aquila transtulit γύπωσιν, cum aliquis pavidus et tremens circumfert oculos, et advenientem formidat inimicum. Ergo si voluerimus in bonam partem accipere, quod recordatio *Judæ* sit gaudii, recte festivitas dicitur : sin autem, ut arbitror, in timorem pro festivitate vertitur, intelligamus formidinem vel pavorem.*

^b Praeclarissimum omnibus doctis modestiæ ac

A Et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus.
Et dixit Dominus :
Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus, et discalceatus,
trium annorum signum et portentum erit super
Ægyptum et super *Ethiopiam* :
Sic minabit rex *Assyriorum* captivitatem *Ægypti*,
et transmigrationem *Ethiopizæ*,
juvenem et senem [Al. juvenum et senum]
nudum et discalceatum,
discoptoris natibus,
ignominiam *Ægypti*.
Et timebunt, et confundentur ab *Ethiopia* spe sua,
et ab *Ægypto* gloria sua.
Et dicet habitator insulae hujus in die illa :
Ecce haec erat spes nostra, ad quos configimus in
auxilium,
ut liberarent nos a facie regis *Assyriorum* :
et quomodo effugere poterimus nos ?

ONUS DESERTI MARIS.

[Cap. XXI.] Sicut turbines ab Aphrico veniunt,
de deserto venit, de terra horribili.
Visio dura nuntiata est mihi :
Qui incredulus est, infideliter agit :
et qui depopulator est, vastat.
Ascende, Elam ;
obsidge, Mede :
omnem gemitum ejus cessare feci.
Propterea repleti sunt lumbi mei dolore,
angustia possedit me
sicut angustia parturientis :
Corruui cuim audirem,
conturbatus sum cum viderem.
Emarcuit cor meum,
tenebræ stupefecerunt me :
Babylon dilecta mea
posita est mihi in miraculum.
Pone mensam,
contemplare in specula
comedentes et bibentes.
Surgite, principes,
arripite clypeum.
Hæc enim mihi Dominus :
Vade, et pone speculatorum :
et quodcumque viderit, annuntiet.
Et vidit currum duorum equitum,
ascensorem asini, et ascensorem camelii :
Et contemplatus est diligenter multo intuitu.
Et clamavit leo :
Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per
diem :

humilitatis exemplum præbet S. Hieronymus l. v
Comment. in Isaiam prophetam, ubi sese reprehendens quod nimis festinus et præcepis nonnulla capituli hujsus verba non bene converterit in Latinum sermonem, ingenue hæc fassus est : *In eo quoque quod nos transtulimus, incurvantem et refrenantem possumus dicere incurvum et lascivientem, ut intelligamus senem et puerum. Nos autem verbum Hebraicum AGMON (אֲגֹמֹן), dum celeriter quæ scripta sunt, vertimus, ambiguitate decepti, refrenantem diximus. Et post pauca : Melius, inquit, reor proprium errorem reprehendere, quam dum erubesco imperitiam confiteri, in errore persistere. In eo quod transtuli : Et erit terra *Juda* *Ægypto* in festivitatem : pro festivitate in Hebr. legitur AGGA (אֲגָגָה), quod interpretari potest et festivitas : unde et Aggæus in festivum vertitur : et timor, quod significantius Aquila transtulit γύπωσιν, cum aliquis pavidus et tremens circumfert oculos, si advenientem formidat inimicum. Ergo si voluerimus in bonam partem accipere, quod recordatio *Judæ* sit gaudii, recte festivitas dicitur : sin autem, ut arbitror, in timore pro festivitate vertitur, intelligamus formidinem vel pavorem. MART.*

et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.
Ecce iste venit ascensor vir bisæ equitum,
 et respondit, et dixit :
Cecidit Babylon,
 et omnia sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram,
Tritura mea, et ^a filii areæ meæ,
 quæ audiri a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis.

ONUS DUMA.

Ad me clamat ex Seir :
Custos, quid de nocte?
custos, quid de nocte?
Dixit custos :
Venit mane, et nox :
 si queritis, querere :
 convertimini, venite.

ONUS IN ARABIA.

In saltu ad vesperam dormietis,
 in semitis Dodanini.
 Occurrentes sitienti fert aquam,
 qui habitatis tertam Austri,
 cum panibus occurrite fugienti.
A facie enim gladiorum fuderunt,
 a facie gladii imminentis,
 a facie arcus extenti,
 a facie gravis prælii :
 Quoniam hæc dicit Dominus ad me :
Adhuc in uno anno,
 quasi in anno mercenarii,
 et auferetur omnis gloria Cedar.
Et reliquæ numeri sagittariorum fortium de filiis
Cedar imminuerunt :
 Dominus enim Deus Israel locutus est.

ONUS VALLIS VISIONIS.

[Cap. XXII.] Quidnam tibi quoque est,
 quia ascendisti et tu omissis in tecta ?
 Clamoris plena,
 urbs frequens,
 civitas exultans :
 Interfecti tui, non interfici gladio,
 nec mortui in bello.
 Cuncti principes tui fuderunt simul,
 dure que ligati sunt :
 Omnes qui inventi sunt, vinciti sunt parter,
 procul fuderunt..
 Propterea dixi :
 Recedite a me, amare sibeo :
 nolite incumbere ut consolemini me super vastitate filiæ populi mei.
Dies enim intersectionis, et conculationis, et flentum,
 Domino Deo exercituum in valle visionis,
 scrutans murum,
 et magnificus super montem.
Et Elam sumpsit pharetram,
 currum hominis equitis,
 et parietem nudavit clypeus.
Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum,
 et equites ponent sedes suas in porta.

^a Non bene legitur in mss. libris, et filia areæ meæ ;
 cum in Hebr. sit ^b, ben, id est, filius. Quod autem
 dicitur, Tritura mea, ei filii areæ meæ, ad Jerusalem
 apostropham facit, et ad templum quod in area Ornæ
 situm est; dicitque ad eum: O Jerusalem, et popule
 filii templi mei, non tibi videatur incredulum esse
 quod dixi, non mea enim verba sunt, sed Domini,
 etc. MART.

^b Omnes mss. codices pro ad aquam, habent et
 aquam : sed in Hebreo legimus ad aquas, ut sit
 sensus : Et lacum fecisti inter duos muros ad tertianum.

A Et revelabitur operimentum Iudeæ,
 et videbis in die illa armamentarium
 donum saltus.
 Et scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicitatæ sunt :
 Et congregasti aquas piscinæ inferioris,
 et domos Jerusalem numerasti,
 et destruxisti domos ad munierendum murum.
 Et lacum fecisti inter duos muros
^b ad aquam piscinæ veteris :
 et non suspexitis ad eum, qui fecerat eam,
 et operatorem ejus de longe non vidistis.
 Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad
 flatum, et ad planctum,
 ad calvum, et ad cingulum sacci :
 Et ecce gaulum et letitia,
 occidere vitulos, et jugulare arletes,
 comedere carnes, et bibere vinum :
 Comedamus, et bibamus :
 cras enim moriemur.
B Et revelata est in auribus meis, ^c Domini [Vulg. vox
 Domini] exercituum :
 Si dimittetur iniurias hæc vobis donec moriamini,
 dicit Dominus Deus exercituum.
 Hæc dicit Dominus Deus exercituum :
 Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo,
 ad Sobnam præpositum templi, et dices ad eum :
 Quid tu hic :
 aut quasi quis hic ?
 quia excidisti tibi hic sepulcrum,
 excidisti in excelso memoriam diligenter,
 in petra tabernaculum tibi.
 Ecce Dominus asportari te faciet,
 sicut asportatur gallus gallinaceus,
 et quasi amictum sic sublevabit te.
 Coronans coronabit te tribulatione,
 quasi pilam mittit te in terram latam et spatio-
 sam :
 ibi morieris, et ibi erit currus gloriæ tuæ,
C ignominia domus Domini tui.
 Et expellam de statione tua,
 et de ministerio tuo deponam te.
 Et erit in die : Vocabo servum meum Eliacim filium
 Helciæ,
 et induam illum tunica tua,
 et cingulo tuo confortabo eum,
 et potestatem tuam dabo in manu ejus :
 et erit quasi pater habitantibus Jerusalem,
 et domui Juda.
 Et dabo clavem domus David super humerum ejus,
 et aperiet, et non erit qui claudat :
 et claudet, et non erit qui aperiat.
 Et figam illum paxillum in loco fideli,
 et erit in solium gloriæ domui patris [At. solio do-
 mus patris] sui.
 Et suspendam super eum omnem gloriam domus pa-
 triis ejus,
 vasorum diversa genera,
D omne vas parvulum,
 a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum.
 In die illa dicit Dominus exercituum :
 Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli :
 et frangetur, et cadet,
 et peribit quod peperderat in eo,
 quia Dominus locutus est.

das aquas ; sive piscinam veterem instaurasti ad aquam servandam. MART.

^c In utroque Canone Hebr. verit. mutatur genuina
 Scripturæ lectio in hunc modum : Et revelata est in
 auribus meis, dicit Dominus exercituum. Insuper et
 Carcassoniensi additur vox post revelata est. Non
 nulli mss. codices cum vulgata legunt, vox Domini
 exercituum. Vide eamdem phrasim supra in notis ad
 versum tricesimum cap. v, sive ad versum nonum,
 prout hodie numeri versiculorum ponuntur in Bi-
 bliis. MART.

ONUS TYRI.

[Cap. XXIII.] Ululate, naves maris :
quia vastata est domus, unde venire consueverant :
de terra Cethim revelatum [Al. revelata] est eis.
Tacet qui habitatis in insula :
negotio Sidonis.
Transfretantes mare repleverunt te in aquis multis.
Semen Nili, messis fluminis fruges ejus .
et facta est negotiatio gentium.
Erubetce, Sidon :
ait enim mare fortitudo maris, dicens :
Non parturivi, et non peperi,
et non enutrijuveneres,
nec ad incrementum perdixi virginem.
Cum auditum fuerit in Aegypto,
dolebunt cum audierint de Tyro :
Transite maria,
ululate qui habitatis in insula :
Numquid non haec vestra est,
quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua ?
ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum.
Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam,
cujus negotiatores principes,
institores ejus incliti terræ ?
Dominus exercituum cogitavit hoc,
ut detraharet superbiam omnis glorie,
et ad ignominiam deduceret universos inclitos terræ.
Transi terram tuam quasi flumen, filia maris,
non est cingulum ultra tibi.
Manum suam extendit supra mare,
conturbavit regna :
Dominus mandavit adversus Chanaan,
ut contereret fortes ejus, et dixit :
Non adjicies ultra, ut glorieris,
calumniam sustinens virgo filia Sidonis :
in Cethim consurgens transfreta,
ibi quoque non erit requies tibi.
Ecce terra Chaldaeorum
talis populus non fuit,
Assur fundavit eam,
in captivitatem traduxerunt robustos ejus,
suffoderunt domos ejus,
posuerunt eam in ruinam.
Ululate, naves maris,
quia devastata est fortitudo vestra.
Et erit in die illa :
In obliuione eris, o Tyre, septuaginta annis,
sicut dies regis unius :
Post septuaginta autem annos
erit Tyro quasi canticum meretricis.
Sume citharam, circui civitatem,
meretrix oblationi tradita :
bene cane,
frequenta canticum, ut memoria tui sit.
Et erit post septuaginta annos :
Visitabit Dominus Tyrum,
et reducet eam ad ^a mercedes suas :
Et rursum fornicabitur cum universis regnis terræ,
super faciem terræ.
Et erunt negotiatio ejus, et mercedes ejus sanctificatae Domino :

^a Hic atque infra merces pro mercede legit S. Pater, in Comment., tametsi corruptus locus ille Victorio creditur.

^b Ita mss. libri S. Hieronymi ac editi etiam in Commentariis. Hanc vero lectionem satis indicat ipsem sanctus Doctor, cum ait: *Et in morem sanguinis Abel intersectorum cruentum ad Deum clamare fecerunt.* Vides plura lib. viii Commentar. in Isaiam. MART. — Vulgati, infecta est. Videtur autem Martianæo, impressam lectionem probasse magis in commentaria-

A non condentur, neque reponentur :

Quia his, qui habilaverint coram Domino, erit hegemonia ejus, ut manducent in saturitatem,
et vestiantur usque ad vetustatem.

[Cap. XXIV.] Ecce Dominus dissipabit terram, et
nudabit eam,

et affliget faciem ejus,
et disperget habitatores ejus.

Et erit sicut populus, sic sacerdos :

et sicut servus, sic dominus ejus :
sicut ancilla, sic domina ejus :
sicut emens, sic ille qui vendit :
sicut generans, sic is qui mutuum accipit :
sicut qui repetit, sic qui debet.

Dissipatione dissipabitur terra,

et direptione prædabitur.

Dominus enim locutus est verbum hoc.

Luxit, et defluit terra, et infirmata est :

defluit orbis,

infirmita est altitudo populi terræ.

B Et terra ^b imperfecta est ab habitatoribus suis :
quia transgressi sunt leges [Al. legem].

mutaverunt jus,

dissipaverunt foedus sempiternum.

Propter hoc maledictio vorabit terram,

et peccabunt habitatores ejus,

Ideoque insanient cultores ejus,

et relinquuntur homines pauci.

Luxit vindemia,

infirmita est vitis,

ingemuunt omnes qui latabantur corde.

Cessavit gaudium tympanorum,

quievit sonitus lætantium,

conticuit dulcedo citharae.

Cum cantico non bibent vinum :

amara erit potio bibentibus illam.

Attrita est civitas vanitatis,

clausa est omissis domus, nullo introeunte.

Claenor erit super vino in plateis :

C deserta est omnis latitia :

translatum est gaudium terræ.

Relicta est in urbe solitudo,

et calamitas opprimet portas.

Quia haec erunt in medio terræ,

in medio populorum :

Quomodo si pauca olivæ, quæ remanserunt, ex-

cutiantur ex olea,

et racemi, cum fuerit finita vindemia.

Hic levabunt vocem suam, atque laudabunt.

Cum glorificatus fuerit Dominus, binnient de mari.

Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum :

in insulis maris nomine Domini Dei Israel.

A finibus terræ laudes audivimus,

gloriam justi.

Et dixi :

Secretum meum mibi,

secretum meum mibi:

Ven mihi : prævaricantes prævaricati sunt, et præva-

ricatione transgressorum prævaricati sunt.

D Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habita-

tor es terræ.

Et erit : Qui fuderit a voce formidinis, cadet in fo-

veam :

et qui se explicaverit de fovea,

tenebitur laqueo :

rio S. ipse interpres. Hebreus tamen habet וְלֹא
quod verbum occultare, oblegere, sive interius infec-
tum aliquo vitio esse, significat. Usurpat sepe
alibi de terra, ubi sensus est, quod effusum sanguinem
tegat, atque in se peccatum suscipiat, hypocrisi
quadam infecta, quod scelus dissimulet, et ferat ni-
hiloscius peccatori fructus. Vid. Genes. iv, 11; Num.
xxxv, 33; Job. xvi, 48; et xx, 27; Jerem. iii, 1 et
2, atque alibi : quibus testimonioribus Vulgata lectione,
infecta, potius asseritur, nonisque magis arridet.

Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt,
et concutientur fundamenta terræ.
Confractio confringetur terra,
contritione conteretur terra,
commotione commovebitur terra,
Agitatione agitabitur terra sicut ebrios, et auferetur
quasi tabernaculum unius noctis:
Et gravabit eam iniquitas sua, et corruet,
et non adjiciet, ut resurgat.
Et erit: In die illa visitabit Dominus super militiam
cœli in excelso;
et super reges terræ, qui sunt super terram.
Et congregabuntur in congregatiōne unius fascis in
lacum,
et claudentur ibi in carcere:
et post multos dies visitabuntur.
Et erubescet luna et confundetur sol,
cum regnaverit Dominus exercituum in monte
Sion, et in Jerusalem,
et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.
[Cap. XXV.] Domine, Deus meus es tu, exaltabo te,
confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia,
egitationes antiquas, fideles, amen.
Quia posuisti civitatem in tumulum,
urbem fortem in ruinam;
domum alienorum, ut non sit civitas,
et in sempiternum non adfiscetur.
Super hoc laudabit te populus fortis,
civitas gentium robustarum timebit te.
Quia factus es fortitudo pauperi,
fortitudo egeno in tribulatione sua:
spes a turbine,
umbraculum ab æstu.
Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens pa-
rietem:
Sicut æstus in siti humiliabis,
Tumultum alienorum,
et quasi calore sub nube torrente,
propaginem fortium marcescere facies.
Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in C
monte hoc
convivium pinguium,
convivium vindemiæ,
pinguium medullatorum,
vindemiæ defecatae.
Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati
super omnes populos,
et telum quam orditus est super omnes nationes.
Præcipitabit mortem in sempiternum:
et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie,
et opprobrium populi sui auferet de universa
terra:
quia Dominus locutus est.
Et dicet in illa die:
Ecce Deus noster iste,
exspectavimus eum, et salvabit nos:
iste Dominus, sustinuimus eum,
exultabimus, et lætabimur in salutari ejus.
Quia requiescerat manus Domini in monte isto,
triturabit Moab sub eo,
sicut teruntur paleæ in plastro.
Et extendet manus suas sub eo,
sicut extendit natans ad natandum:
Et humiliabit gloriam ejus cum allisione manuum
ejus.
Et monumenta sublimium murorum tuorum conci-
dēnt,
et humiliabuntur,
et detrahentur in terram usque ad pulverem.
In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda:
[Cap. XXVI.] Urbs fortitudinis nostræ Sion sal-
vator, ponetur in ea murus et antemurale.
Aperite portas,
et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem.
Vetus error abiit:
servabis pacem, pacem,
quia in te speravimus.

A Sperastis in Domino in sæculis æternis,
in Domino Deo fortis in perpetuum.
Quia incurvabit habitantes in excelsis,
civitatem sublimem humiliabit.
Humiliabit eam usque ad terram,
detrahet eam usque ad pulverem.
Conculcat eam pes, pedes pauperi,
gressus egenorum.
Semita justi rectia est,
rectus callis justi ad ambulandum.
Et in semita judiciorum tuorum, Domine, sustinui-
mus te:
nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio
animæ.
Anima mea desideravit te in nocte:
sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vi-
gilabo ad te.
Cum feceris judicia tua in terra,
justitiam discent habitatores orbis.
Miserebamur impio,
et non discedit justitiam:
In terra sanctorum iniuste gessit,
et non videbit gloriam Domini.
Domine, exaltetur manus tua, et non videant:
videant, et confundantur zelantes [Al. confunda-
tur zelus] populi:
et ignis hostes tuos devoret.
Domine, dabis pacem nobis:
omnia enim opera nostra operatus es nobis,
Domine Deus noster, possederunt nos domini abs-
que te,
tantum in te recordemur nominis tui.
Morientes non vivant,
gigantes non resurgent:
Propterea visitasti et contrivisti eos,
et perdidisti omnem memoriam eorum.
Indulsi genti, Domine, indulsi genti:
numquid glorificatus es?
elongasti omnes terminos terræ.
C Domine, in angustia requisierunt te,
in tribulatione murmuris doctrina tua eis.
Sicut quæ concipit [Al. concepit], cum appropinquaverit ad partum
dolens, clamat in doloribus suis:
sic facti sumus a facie tua, Domine.
Concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus
spiritum:
salutes non fecimus in terra:
Ideo non ceciderunt habitatores terræ [Al. orbis].
Vivent [Al. vivant] mortui tui, interficti mei re-
surgent. [Al. resurgent]:
Experciscimini et laudate qui habitatis in pulvere:
quia ros lucis ros tuus,
et terram gigantum detrahes in ruinam.
Vade populus meus, intra in cubicula tua,
claude ostia tua super te.
Abscondere modicum ad momentum,
donec pertranseat indignatio.
D Ecce enim Dominus egredietur de loco suo,
ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra
eum:
et revelabit terra sanguinem suum,
et non operiet ultra interfictos suos.
[Cap. XXVII.] In die illa visitabit Dominus in gladio
suo duro,
et grandi, et forti, super Leviathan serpentem ve-
ctem,
et super Leviathan serpentem tortuosum:
et occidit cetum, qui in mari est:
In die illa vinea meri cantabit ei.
Ego Dominus qui servo eam,
repente propinabo ei:
ne forte visitetur contra eam,
Nocte et die servo eam.
Indignatio non est mihi:
Quis dabit me spinam et veprem in prælio?
gradiar super eam,

succendam eam pariter.
 An potius tenebit [Al. tenebo] fortitudinem meam,
     faciet pacem mihi,
     pacem faciet mihi?
 Qui egrediuntur ^a impetu a Jacob,
     floredit, et germinabit Israel, et implebunt fa-
     ciem orbis semine.
 Numquid juxta plagam percutiens se, percussit
     eum?
     aut sicut occidit interfectos ejus, sic occisus est?
 In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit,
     judicabis eam:
     meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus.
 Idcirco super hoc [Al. his] dimittetur iniurias do-
     mum Jacob:
     et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum
     eius,
     cum [Al. quia] posuerit omnes lapides altaris si-
     cat lapides cineris allisos,
     non stabant luci et delubra.
 Civitas enim munita, desolata erit,
     speciosa relinquetur, et dimittetur quasi deser-
     tum [Al. deserta]:
 Ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit,
     et consumnet summitates ejus.
 In siccitate messes [Al. messis] illius conterentur,
     mulieres venientes et docentes eam:
 Non est enim populus sapiens,
     propterea non miserebitur ejus, qui fecit eum; et
     qui formavit eum, non parcer ei.
 Et erit in die illa
     percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad
     torrentem Ægypti,
     et vos congregabimini unus et unus, filii Israel.
 Et erit in die illa, clangetur in tuba magna, et ve-
     nient qui perditi fuerant de terra Assyriorum,
     et qui ejecti erant in terra Ægypti,
     et adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusa-
     lem.
 [Cap. XXVIII.] Væ coronæ superbiæ ebræis Ephraim, C
     et flori decadenti, gloriæ exultationis ejus, qui
     erant in vertice vallis pinguisimæ, errantes a
     vino.
 Ecce validus et fortis Dominus [Al. Domini, cum
     Heb. יְהוָה],
     sicut impetus grandinis, turbo confringens, sicut
     impetus aquarum multarum inundantiu[m] et emis-
     sarum super terram spatiom.
 Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebræorum
     Ephraim.
 Et erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui
     est super verticem vallis pinguium, quasi tempo-
     raneum ante maturitatem autumni:
     quod cum aspexerit videns statim ut manu tenu-
     rit, devorabit illud.
 In die illa erit Dominus exercitum corona gloriæ,
     et seruum exultationis residuo populi sui:
     et spiritus judicii sedenti super judicium,
     et fortitudo revertentibus de bello ad portam.

^a Canon Carcassonensis et aliquot mss. codices Bibliorum legunt ut Vulgata nostra Latina, *Qui ingrediuntur impetu ad Jacob.* At Canon S. Germani a Pratis, ms. Colbertinus Aniciensis prima manu, sanctique Victoris Parisiensis codex vetustissimus n. 379: *Qui egrediuntur*, etc. Errorre autem librariorum factum est, nisi nos fallat opinio, ut hi omnes libri, quos inspeximus, uno excepto S. Germanensi nostro num. 164 scriptum habeant ad Jacob pro a Jacob. Porro textus sacer Commentar. S. Hieronymi in Isaiam satis concordat cum nostra lectione, quia legitimus ibi hoc modo: *Qui egrediuntur de radice Jacob*: quorum verborum sensus iste est: Postquam apostoli in toto orbe Evangelium prædicantes dixerint: Faciemus pacem Christo, pacem faciemus ei: qui in excelsis fuerint de semine Jacob, et in apostolicam perver-nerint dignitatem, appellabuntur filii Jacob, etc.

A Verum hi quoque præ vino nescierunt,!
     et præ ebrietate erraverunt:
 Sacerdos et propheta nescierunt [præ] ebrietate,
     absorpti sunt a vino,
     erraverunt in ebrietate,
     nescierunt videntem,
     ignoraverunt judicium.
 Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordium-
     que,
     ita ut non esset ultra locus.
 Quem docebit scientiam?
     et quem intelligere faciet auditum?
     ablactatos a lacte, ^b avulsos ab uberibus.
 Quia manda, remanda;
     manda, remanda;
     exspecta, reexspecta;
     exspecta, reexspecta;
     modicum ibi, modicum ibi.
 In loquela enim labii, et lingua altera]
     loquetur ad populum istum.
 B Cui dixit: Hæc requies mea, reficite lassum,
     et hoc est meum refrigerium:
     et noluerunt audire.
 Et erit eis verbum Domini:
     Manda, remanda;
     manda, remanda;
     exspecta, reexspecta;
     exspecta, reexspecta;
     modicum ibi, modicum ibi:
 Ut vadant, et cadant retrorsum,
     et conterantur, et illaqueantur, et capiantur.
 Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores,
     qui dominamini super populum meum, qui est in
     Ierusalem.
 Dixitis enim:
     Percussimus fœdus cum morte,
     et cum inferno fecimus pactum.
 Flagellum inundans cum transierit, non veniet su-
     per nos:
     quia posuimus mendacium spem nostram, et
     mendacio protecti sumus.
 Idcirco hæc dicit Dominus Deus:
     Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem,
     lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fun-
     damento fundatum [Al. fundatum fundamenti].
 Qui crediderit,
     non ^c festinet,
 Et ponam judicium in pondere,
     et justitiam in mensura:
 Et subvertet grando spem mendacii:
     et protectionem aquæ inundabunt.
 Et delebitur fœdus vestrum cum morte,
     et pactum vestrum cum inferno non stabit:
 Flagellum inundans cum transierit,
     eritis in conculationem.
 Quandocumque [Al. cum] pertransierit, tollet vos,
     quoniam mane diluculo pertransibit in die et in
     nocte,
     et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.

D Hinc LXX, *Qui veniunt filii Jacob.* Non omissimus decem mss. codices, inter variantes lectiones Lucæ Brugensis, hanc cum Regiis Bibliis repræsentare lectionem: *Qui egrediuntur impetu a Jacob.* Consule annotatio ad hunc locum apud criticos. MART.

^b Omnes mss. ex pronunciatione librariorum, ut putinatus, corrupte legunt *apulso* pro *avulso*. Hunc versum notat ipse Hieronymus in Commentariis, licet exscriptores in duos unum dividant in mss. co-dicibus. MART.

^c Vitoise crat penes Martian. convertantur: in Hebraico, ut reliquos libros taceam, est, לְבָשָׁנָה.

^d Pro non festinet, quod juxta Hebraicum Hieronymus transtulit, Canon San-Germanensis legit, non turbetur. Antiquissimus vero codex Bibliorum noster num. 3 utramque retinet lectionem: id est, non festinet, et non turbetur. LXX, non confundetur. MART.

Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest.
Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus :
 sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascatur, ut faciat opus suum,
 alienum opus ejus :
 ut operetur opus suum
 peregrinum est opus ab eo.
Et nunc nolite illudere,
 ne forte constringantur vincula vestra.
Consummationem enim et abbreviationem
 audi vi a Domino Deo exercituum
 super universam terram.
Auribus percipite, et audite vocem meam,
 attendite, et audite eloquium meum.
Numquid tota die arabit arans ut serat, proscindet
 et sarriet humum suum?
Nonne cum adæquaverit faciem ejus, serat gith, et
 cymimum sparget,
 et ponet triticum per ordinem,
 et hordeum et milium, et viciam in finibus suis? **B**
Et erudit illum judicio,
 Deus suus docebit illum.
Non enim in ferris triturabitur gith,
 nec rota plaustrum super cymimum circuibit,
 sed in virga excutietur gith,
 et cymimum in baculo :
 Panis autem communuetur :
Verum non in perpetuum triturans triturabit illum,
 neque vexabit eum rota plaustrum,
 nec in ungulis suis communuet eum.
Et hoc a * Domino Deo exercituum exivit,
 ut mirabile faceret consilium,
 et magnificaret justitiam.
[Cap. XXIX.] **Væ Ariel civitas,**
 quam expugnavit David :
Additus est annus ad annum :
 solemnitates evolutæ sunt.
Et circumvallabo Ariel,
 et erit tristis et mœrens,
 et erit mihi quasi Ariel.
Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo,
 et jaciam contra te aggerem,
 et munimenta ponam in obsidionem tuam.
Humiliaberis, de terra loqueris,
 et de humo audierit eloquium tuum :
 Et erit quasi Pythonis de terra vox tua, de hu-
 mo eloquio tuum mussabit.
Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te :
 et sicut favilla pertransiens multitudo eorum,
 qui contra te prævaluerunt :
 eritque repente confestim.
A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et com-
 motione terre,
 et voce magna turbinis et tempestatis,
 et flammæ ignis devorantis.
Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo
 omnium gentium, quæ dimicaverunt contra
 Ariel,
 et omnes qui militaverunt, et obsederunt, et præ-
 valuerunt adversus eam.
Et sicut somniat esuriens, et comedit,
 cum autem fuerit expergesfactus,
 vacua est anima ejus :
 et sicut somniat sitiens, et bibit,
 et postquam fuerit expergesfactus [Al. evigilaverit],
 lassus adhuc sitit,
 et anima ejus vacua est :
Sic erit multitudo omnium gentium,
 quæ dimicaverunt contra montem Sion.
Obstupescite, et admiramini,
 fluctuate et vacillate :

* Non interserit Domino, ubi locum hunc recitat, in commentario S. Pater, sed tantum habet, et hoc a Deo exercituum : omnino verius ad Hebreum exemplar.

inebriamini, et non a vino :
 movemini, et non ab ebrietate.
Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis,
 claudet oculos vestros, prophetas
 et b^{is} principes vestros, qui vident visiones, ope-
 riet.
Et erit vobis visio omnium
 sicut verba libri signati,
 quem cum dederint scienti litteras, dicent :
Lege istum : et respondebit :
 Non possum, signatus est enim.
Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei :
Lege : et respondebit :
 Nescio litteras.
Et dixit Dominus : Eo quod appropinquat populus
 iste ore suo,
 et labii suis glorificat me,
 cor autem ejus longe est a me,
 et timuerunt me mandato hominum et doctri-
 nis :
Ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo
 huic, miraculo grandi et stupendo :
 peribit enim sapientia a sapientibus ejus,
 et intellectus prudentium ejus abscondetur.
Væ qui profundi esis corde,
 ut a Domino abscondatis consilium :
 quorum sunt in tenebris opera, et dicunt :
Quis videt nos, et quis novit nos?
Perversa est haec vestra cogitatio :
 quasi si lutum contra sigillum cogitet,
 et dicat opus factori suo : Non fecisti me :
 et signum dicat factori suo : Non intelligis.
Nonne adhuc in modico et in brevi convertetur Li-
 banus in Chermel,
 et Chermel in saltum reputabitur ?
Et audient in die illa surdi verba libri,
 et de tenebris et caligine oculi cæcorum videbunt.
Et addent mites in Domino letitiam,
 et pauperes homines in sancto Israel exsultabunt.
C Quoniam defecit qui prævalebat,
 consummatus est illusor,
 et succisi sunt omnes qui vigilabant super iniui-
 tatem :
 qui peccare faciebant homines in verbo,
 et arguentem in porta supplantabant,
 et declinaverunt frustra a justo.
Propter hoc, haec dicit Dominus ad domum Jacob,
 qui redemit Abraham :
Non modo confundetur Jacob,
 nec modo vultus ejus erubescet :
 sed cum viderit filios suos, opera manuum mea-
 rum, in medio sui sanctificantes nomen meum,
 et sanctificabunt sanctum Jacob,
 et Deum Israel predicabunt ;
Et scient errantes spiritu intellectum,
 et mussatores discent legem.
[Cap. XXX.] **Væ, filii desertores, dicit Dominus,**
 ut faceretis consilium, et non ex me :
 et ordiremini telam, et non per spiritum meum,
 ut adderetur [Al. adderetis] peccatum super pec-
 catum :
 qui ambulatis, ut descendatis in Agyptum,
 et os meum non interrogatis,
Sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis,
 et habentes fiduciam in umbra Agypti.
Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusioneum,
 et fiducia umbræ Agypti in ignominiam.
 Erant [Al. erunt] enim in Tantis principes tui,
 et nuntii tui usque ad Anes pervenerunt.
Omnis confusi sunt super populo,
 qui eis prodesse non potuit [Al. poterit] :
Non fuerunt in auxilium, et in aliquam utilitatem,

b Canon San-Germani legit non tam diverso sensu,
 quam diversa phrasi, et principes vestri, qui vident visiones, peribunt. MART.

sed in confusionem et in opprobrium.

ONUS JUMENTORUM AUSTRI.

In terra tribulationis et angustiæ leæna, et leo :
ex eis vîpera, et regulus volans,
Portantes super humeros jumentorum divitias suas,
et super gibbum camelorum thesauros suos, ad
populum, qui eis prodesse non poterit.
Ægyptus enim frusta et vane auxiliabitur :
ideo clamavi super hoc :
Superbia tantum est, quiesce.
Nunc ingressus scribe eis super buxum,
et in libro diligenter exara illud,
Et erit in die novissimo in testimonium,
et usque in æternum.
Populus enim ad iracundiam provocans est,
et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei.
Qui dicunt videntibus : Nolite videre,
et aspiciens : Nolite aspicere nobis ea quæ
recta sunt :
Loquimini nobis placentia,
videte nobis errores.
Auferte a me viam,
declinate a me semitam,
cesset a facie nostra sanctus Israel.
Propterea hæc dicit sanctus Israel :
Pro eo quod reprobasti verbum hoc,
et speras in calumnia et tumultu,
et innixi estis super eo :
Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio
cadens,
et requisita in muro excuso :
Quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio
eius.
Et comminuetur sicut conteritur lagena
figuli contritione pervalida :
et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua
portetur igniculus de incendio,
aut hauriatur parum aquæ de fovea.
Quia hæc dicit Dominus Deus sanctus Israel :
Si revertamini et quiescatis,
salvi eritis :
In silentio et in spe
erit fortitudo vestra.
Et noluitis, et dixistis :
Nequaquam, sed ad equos fugiemus :
ideo fugietis.
Et super veloces ascendemus :
ideo velociores [Al. veloces] erunt, qui persequen-
tur vos.
Mille homines a facie terroris unius, et a facie ter-
roris quinque fugietis,
donec relinquamini quasi malus navis in vertice
montis,
et quasi signum super collem.
Propterea exspectat Dominus, ut misereatur vestri :
et ideo exaltabitur parcens vobis :
quia Deus judicii Dominus :
beati omnes, qui expectant eum.
Populus enim Sion habitabit in Jerusalem,
plorans nequaquam plorabis,
miserans miserebitur tui :
ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respon-
debit tibi.
Et dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam
brevis :
et non faciet avolare [Al. additum a te] ultra do-
ctorem tuum :
Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.
Et aures tue audient verbum post tergum momentis :
Hæc via, ambulate in ea :
et non declinetis [Al. facet et non declinetis] neque
ad dexteram, neque ad sinistram.
Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui,
et vestimentum conflatis auræ tui,
et disperges ea sicut immunditiam menstruatum.
Egredere, dices ei :

A Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminave-
ris in terra :
et panis frugum terræ erit uberrimus, et pinguis,
Pascetur in possessione tua in die illa agnus spa-
tiose :
et tauri tui, et pulli asinorum, qui operantur ter-
ram, commixtum magma comedent
sicul in area ventilatum est.
Et erunt super omnem montem ex celum, et super
omnem collem elevatum rivi currentium aqua-
rum,
in die intersectionis multorum, cum ceciderint
turus.
Et erit lux lunæ sicut lux solis,
et lux solis erit septempliciter sicut lux septem
dierum,
in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui,
et percussuram plagæ ejus sanaverit.
Ecce nomen Domini venit de longinquo,
ardens furor ejus, et gravis ad portandum :
B Labia ejus repleta sunt indignatione,
et lingua ejus quasi ignis devorans.
Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad me-
dium colli, ad perdendas gentes in nihilum [Al.
pro nihili],
et frenum erroris, quod erat in maxillis populo-
rum.
Canticum erit vobis sicut nox sanctificatae solemniti-
atis,
et laetitia cordis sicut qui pergit cum tibia,
ut intret in montem Domini ad fortem Israel.
Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ,
et terrorem brachii sui ostendet in communione
furoris,
et flamma ignis devorantis :
allidet in turbine et in lapide grandinis.
A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus.
Et erit transitus virgæ fundatus,
quam requiesceret faciet Dominus super eum.
C In lympnis et citharis, et in bellis præcipuis ex-
pugnabit eos.
Præparata est enim ab heri Thopheth,
a rego præparata, profunda et dilatata.
Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa :
flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens
eam.
[Cap. XXXI.] Væ qui descendunt in Ægyptum ad
auxilium, in equis sperantes,
et habentes fiduciam super quadrigis, quia nullæ
sunt,
et super equitibus, quia prævalidi nimis :
Et non sunt confisi super sanctum Israel,
et Dominum non requisierunt.
Ipse autem sapiens adduxit malum,
et verba sua non abstulit :
Et consurget contra domum pessimorum,
et contra auxilium operantium iniquitatem.
Ægyptus, homo, et non Deus :
et equi eorum, caro, et non spiritus :
D Et Dominus inclinabit manum suam,
et corruet auxiliator,
et cadet cui præstatur auxillum,
similque omnes consumentur.
Quia hæc dicit Dominus ad me :
Quonodo si rugiat leo, et catulus leonis super præ-
dam suam, cum occurrerit ei multitudo pasto-
rum,
a voce eorum non formidabit, et a multitudine
eorum non pavebit :
sic descendet Dominus exercitum, ut prælietur
super montem Sion, et super collem ejus.
Sicut aves volantes, sic proteget Dominus exerci-
tum Jerusalem,
protagens et liberans,
transiens et salvans.
Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii
Israel.

In die enim illa abjicit vir idola argenti sui, et idola A auri sui,
qua fecerunt vobis manus vestrae in peccatum.
Et cadet Assur in gladio non viri,
et gladius non hominis vorabit eum,
et fugiet non a facie gladii :
et juvenes ejus vectigales erunt :
et fortitudo ejus a terrore transibit,
et pavebunt fugientes principes ejus :
Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion,
et caninus ejus in Jerusalem.
[Cap. XXXII.] Ecce in justitia regnabit rex,
et principes in judicio praeerunt.
Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se
a tempestate,
sicut rivi aquarum in siti,
et umbra petrae prominentis in terra deserta.
Non caligabunt oculi videntium,
et aures audientium diligenter auscultabunt.
Et cor stultorum intelliget scientiam,
et lingua balborum velociter loquetur et plane.
Non vocabitur ultra is, qui insipiens est, princeps :
neque fraudulentus appellabitur major [Al. ma-
gnus] :
Stultus enim fata loquetur,
et cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simula-
tionem,
et loquatur ad Dominum fraudulenter,
et vacuam faciat animam esurientis,
et potum sipienti auferat.
Fraudulenti vasa pessima sunt :
ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendos
mites in sermone mendaci,
cum loqueretur pauper judicium.
Principes vero ea, quae digna sunt principe, cogita-
bit, et ipse super duces stabit.
Mulieres opulentæ, surgite,
et audite vocem meam :
filiae confidentes, percipite auribus eloquium
meum.
Post dies et annum, et vos conturbabimini con-
dentes :
consummata est enim vindemia,
collectio ultra non veniet.
Obstupescite, opulentæ ;
conturbamini, confidentes :
exuite vos, et confundimini,
accingite lumbos vestros. Super ubera plangite,
super regione desiderabili,
super vinea fertili.
Super humum populi mei spinæ et vepres ascen-
dent :
quanto magis super omnes domos gaudii civitatis
exultant !
Domus enim dimissa est,
multitudo urbis relicta est,
Tenebrae et palpatio facta sunt super speluncas us-
que in æternum.
Gaudium onagrorum pascua gregum,
donec effundatur super nos spiritus de celo,
Et erit desertum in Chermel,
et Chermel in saltum reputabitur.
Et habitabit in solitudine iudicium,
et justitia in Chermel sedebit.
Et erit opus justitiae Pax,
et cultus justitiae silentium,
et securitas usque in sempiternum.
Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis,
et in tabernaculis fiduciæ,
et in requie opulenta.
Grando autem in descensione saltus,

^a Manuscripti codices aliquot cum Canone San-Germanensi legunt, *populum imprudentem*; sed ex Commentariis Hieronymi certum exstat legendum esse, *impudentem*, quem populum dicit, *populum Judæorum*, sive philosophorum et oratorum mundi, qui

et humilitate humiliabitur civitas.
Beati, qui seminatis super omnes aquas,
immittentes pedem bovis et asini.
[Cap. XXXIII.] Væ qui prædaris,
nonue et ipse prædaberis ?
Et qui spernis,
nonne et ipse sperneris ?
Cum consummaveris deprædationem,
deprædaberis :
Cum fatigatus desieris contemnere,
contemneris.
Domine, miserere nostri : te enim expectavimus :
esto brachium nostrum [Al. eorum] in mane,
et salus nostra in tempore tribulationis.
A voce angelii fugerunt populi,
et ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes.
Et congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bra-
chus :
velut cum fossæ plenæ fuerint de eo.
Magnificatus est Dominus,
quoniam habitavit in excelso :
implet Sion iudicio et justitia.
Et erit fides in temporibus tuis :
dixitæ salutis sapientia et scientia,
timor Domini ipse thesaurus ejus.
Ecce videntes clamabunt foris,
angeli pacis amare silebunt.
Dissipata sunt viæ,
cessavit transiens per semitam,
irritum factum est pactum,
Projectit civitates,
non reputavit homines.
Luxit, et elanguit terra :
confusus est Libanus, et obsorduit,
et factus est Saron sicut desertum :
et concussa est Basan, et Charmelus.
Nunc consurgam, dicit Dominus :
nunc exaltabor, nunc sublevabor.
Concipietis ardorem,
parietis stipulam :
spiritus vester ut ignis vorabit vos.
Et erunt populi quasi de incendio cinis,
spinæ congregatæ igni comburentur.
Audite, qui longe estis, quæ fecerim,
et cognoscite, vicini, fortitudinem meam.
Conterriti sunt in Sion peccatores,
possedit tremor hypocritis.
Quis poterit habilare de vobis cum igne devorante ?
quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiter-
nis ?
Qui ambulat in justitiis,
et loquitur veritatem,
Qui projectit avaritiam ex columnis,
et excutit manus suas ab omni munere,
Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem,
et claudit oculos suos ne videat malum.
Iste in excelsis habitabit,
munimenta saxorum sublimitas ejus :
Panis ei datus est,
quaæ ejus fideles sunt.
Regem in decoro suo videbunt oculi ejus,
cernent terram de longe.
Cor tuum meditabitur timorem :
Ubi est litteratus [Al. Scriba] ?
ubi legis verba ponderans ?
ubi doctor parvulorum ?
Populum ^a impudentem non videbis,
populum alti sermonis :
ita ut non possis intelligere disertitudinem lingue
ejus,
in quo nulla est sapientia.

applaudunt sibi in eruditione et eloquentia sæculari.
MART.

— Palat. aliisque mss. cum nobis, tum Mart. in-
specti, *imprudentem*. Diximus de hac lectione pridem
in comment.

Responce, Sion, civitatem solemnitatis nostræ :
 oculi tui videbunt, Jerusalem , habitationem opulentam,
 tabernaculum , quod nequaquam transferri poterit :
 nec auferentur clavi ejus in sempiternum ,
 et omnes funiculi ejus non rumpentur :
 Quia solummodo ibi magnificus Dominus noster :
 locus fluviorum
 rivi latissimi et patentes :
 Non transbit per eam navis remigum ,
 neque trieris magna transgredietur eum .
 Dominus enim iudex noster ,
 Dominus legifer noster ,
 Dominus rex noster :
 ipse salvabit nos .
 Laxati sunt funiculi tui ,
 sed non prævalebunt :
 Sic erit malus ^a tuus
 ut dilatare signum non queas .
 Tunc dividenter spolia predarum multarum :
 claudi diripient rapinam .
 Nec dicet vicinus : Elangui :
 populus qui habitat in ea ,
 auferret ab eo iniquitas .
 [Cap. XXXIV.] Accedite, gentes, et audite ,
 et populi, attendite :
 Audiat terra, et plenitudo ejus :
 orbis, et omne germen ejus .
 Quia indignatio Domini super omnes gentes ,
 et furor super universam militiam eorum :
 interfecit eos, et dedit eos [Al. tacet eos] in occisionem .
 Interfecti eorum projiciuntur ,
 et de cadaveribus eorum ascendet fætor :
 Tabescunt montes a sanguine eorum .
 Et tabescet omnis militia cœlorum ,
 Et complicabuntur sicut liber cœli :
 et omnis malitia eorum defluit ,
 sicut defluit folium de vinea et de sicu .
 Quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus :
 Ecce super Idumæam descendet ,
 et super populum intersectionis meæ, ad judicium .
 Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est
 adipe ,
 De sanguine agnorum et hircorum ,
 de sanguine medullatorum arietum :
 Victima enim Domini in Bosra ,
 et interfectio magna in terra Edom .
 Et descendenter unicornes cum eis ,
 et tauri cum potentibus :
 Inebriabitur terra eorum sanguine ,
 et humus eorum adipe pinguium :
 Quia dies ultionis Domini ,
 annus retributionum judicij Sion .
 Et convertentur torrentes ejus in picem ,
 et humus ejus in sulphur :
 Et erit terra ejus in picem ardente nocte et die ,
 non extinguetur in sempiternum :
 Ascendet fumus ejus a generatione in generationem :
 desolabitur in secula seculorum ,
 non erit transiens per eam .
 Et possidebunt illam onocrotalus et ericius :
 et ibis et corvus habitabunt in ea :
 Et extendetur super eam mensura , ut redigatur ad
 nihilum ,
 et perpendicularum in desolationem .
 Nobiles ejus non erunt ibi :

^a Hebreus tamen habet כָּרְבָּהָר, id est, *malus eorum*, sed fortasse *tuus* maluit S. Pater juxta LXX, ὁ τετράς σου .
^b Non bene dividunt veteres librarii hunc versiculum : nam in mss. codicibus ita legitur : *Et occurrent demonia; onocentaurus et pilosus clamabit alter ad alterum.* Veram igitur Vulgata nostra retinet lectionem, ut manifestissime declarant verba istibæc Comment. S. Hieronymi in hunc Isaiæ locum : *Et*

A regem potius invocabunt ,
 et omnes principes ejus erunt in nihilum .
 Et orientur in domibus [Al. domo] ejus spinæ, et
 urticae ,
 et paliurus in munitionibus ejus :
 Et erit cubile draconum ,
 et pascua struthionum :
 et occurrent demona ^b onocentauris ,
 et pilosus clamabit alter ad alterum :
 Ibi cubavit [Al. cubabit] lamia ,
 et invenit [Al. inveniet] sibi requiem .
 Ibi habuit foveam ericius ,
 et enutritiv catulos ,
 et circumfodit, et fovit in umbra ejus :
 Illuc congregati sunt milvi ,
 alter ad alterum .
 Requirere diligenter in libro Domini , et legite ,
 unum ex eis non defuit ,
 alter alterum non quæsivit ,
 B Quia quod ex ore meo procedit, ille mandavit ,
 et spiritus ejus ipse congregavit ea .
 Et ipse misit eis sortem ,
 et manus ejus divisit eam illis in mensuram :
 Usque in æternum possidebunt eam ,
 in generationem et generationem habitabunt in ea .
 [Cap. XXXV.] Lætabitur deserta et invia ,
 et exultabit solitudo, et florebit quasi lilyum .
 Germinans germinabit ,
 et exultabit lætabunda et laudans :
 Gloria Libani data est ei :
 decor Charmeli, et Saron .
 Ipsi videbunt gloriam Domini ,
 et decorem Dei nostri :
 Confortate manus dissolutas ,
 et genua debilia roborate ,
 Dicite pusillanimis :
 Confortamini, nolite timere :
 ecce Deus vester ultiōnem adducet retributionis :
 Deus ipse veniet, et salvabit vos .
 C Tunc aperientur oculi cœcorum ,
 et aures surdorum patebunt .
 Tunc saliet sicut cervus claudus ,
 et aperta erit lingua mutorum ,
 Quia scissæ sunt in deserto aquæ ,
 et torrentes, in solitudine .
 Et quæ erat arida, erit in stagnum .
 et sitiens in fontes aquarum .
 In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant ,
 orietur viror calami et junci .
 Et erit ibi semita et via ,
 et via sancta vocabitur :
 Non transbit per eam pollutus ,
 et haec erit ^c nobis [Vulg. vobis] directa via ,
 ita ut stulti non errent per eam .
 Non erit ibi leo ,
 et mala bestia non ascendet per eam ,
 nec invenietur ibi :
 Et ambulabunt [Al. add. per eam] qui liberati fuerint ,
 et redempti a Domino .
 Convertentur, et venient in Sion cum laude :
 D et lætitia sempiterna super caput eorum :
 Gaudium et lætitiam obtinebunt ,
 et fugiet dolor et gemitus .
 [Cap. XXXVI.] Et factum est in quarto decimo anno
 regis Ezechiae ,
 ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes civitates Juda munitas, et cepit eas .

occurent sibi in ea, juxta LXX, diversa demonum phantasmatum, sive ut omnes alii juxta Hebraicum transtulerunt, סִנְמָן (סִנְמָן) et טַבֵּן (טַבֵּן), onocentauri et pilosi, et lamia, quæ Gentilium fabulæ, et poetarum figuramenta describunt. MART.

^c Ita mss. cui lectioni favet expositio S. Hieronymi lib. x Commentar. In Hebreo est כָּרְבָּהָר, lamo, id est, ipsius. Forte pro כָּרְבָּהָר, Vulgata robis. MART.

Et misit rex Assyriorum Rabsacen de Lachis in Ierusalem, ad regem Ezechiam in manu gravi, et stetit in aqueductu piscinae superioris in via agri fullonis.

Et egressus est ad eum Eliacim filius Helcias qui erat super dominum, et Sobna scriba, et Joahel filius Asaph a commentariis.

Et dixit ad eos Rabsaces :

Dicite Ezechiae :

Hæc dicit rex magnus rex Assyriorum :

Quæ est ista fiducia, qua confidis ? aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis ? Super quem habes fiduciam, quia recessisti a me ? Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum :

cui si innisus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam :

Sic Pharaon rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo.

Quod si responderis mihi : In Domino Deo nostro confidimus :

nonne ipse est, cuius abstulit Ezechias excelsa et altaria,

et dixit Iudeæ et Jerusalem :

Coram altari isto adorabis ?

Et nunc trade te Domino meo regi Assyriorum, et dabo tibi duo milia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum :

Et quomodo sustinebis faciem judicis unius loci ex servis domini mei minoribus ?

Quod si confidis in Ægypto, in quadriga, et in equitibus :

et nunc numquid sine Domino ascendit ad terram istam, ut disperderem eam ?

Dominus dixit ad me :

Ascende super terram istam, et disperde eam.

Et dixit Eliacim, et Sobna, et Joahel ad Rabsacen :

Loquere ad sorvos tuos Syra lingua :

intelligimus enim :

Ne loquaris ad nos Iudeice in auribus populi, qui est super murum.

Et dixit ad eos Rabsaces :

Numquid ad dominum tuum et ad te misit me dominus meus, ut loquerer omnia verba ista ; et non potius ad viros, qui sedent in muro, ut comedant stercore sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum ?

Et stetit Rabsaces, et clamavit voce magna Iudeice, et dixit :

Audite verba regis magni regis Assyriorum.

Hæc dicit rex :

Non seducat vos Ezechias, quia non poterit eruere vos.

Et non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Dominum, dicens :

Eruens liberabit nos Dominus :

non dabitur civitas ista in manu regis Assyriorum.

Nolite audire Ezechiam :

hæc enim dicit rex Assyriorum :

Facite mecum benedictionem, et egredimini ad me, et comedite unusquisque vineam suam, et unusquisque sicum suam :

Et bibite, unusquisque aquam cisterne suæ, donec veniam, et tollam vos ad terram, quæ est ut terra vestra [Al. similis terræ vestre], terram frumenti et vini, terram panum et vinearum.

Nec conturbet vos Ezechias, dicens :

Dominus liberabit nos.

Numquid liberaverunt dii gentium unusquisque terram suam de manu regis Assyriorum ?

^a Canon San-Germanensis sic habet : *Dies tribulationis et angustie, et corruptionis, et blasphemie; sed vox angustia redundat, nec legitur in Commentariis. MART.*

A Ubi est deus Emath, et Arphad ? ubi est deus Sèpharvaim ? numquid liberaverunt Samariam de manu mea ? Quis est ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruit terram suam de manu mea ? Et siluerunt, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea, et non responderunt ei verbum. Mandaverat enim rex, dicens : Ne responderetis ei.

B Et ingressus est Eliacim filius Helcias, qui erat super dominum,

Et Sobna scriba, et Joahel filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam scisis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsaci.

[Cap. XXXVII.] Et factum est, cum audisset rex Ezechias,

scidit vestimenta sua, et obvolvutus est saccus, et intravit in domum Domini [Al. Dei] :

B Et misit Eliacim, qui erat super dominum, et Sobnam scribam, et seniores de sacerdotibus, operios saccis, ad Isaiam filium Amos prophetam [Al. prophetæ], et dixerunt ad eum :

Hæc dicit Ezechias :

Dies tribulationis ^a, et correctionis, et blasphemie, dies hæc :

Quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est parturienti [Al. pariendi]. Si quonodo audiat Dominus Deus tuus verba Rabsaci, quem misit rex Assyriorum dominus suus ad blasphemandum Deum viventem, et exprobrandum sermonibus, quos audivit Dominus Deus tuus.

C Leva ergo orationem pro reliquo, quæ repertæ sunt.

Et venerant servi regis Ezechiae ad Isaiam.

C Et dixit ad eos Isaias :

Hæc dicetis domino vestro :

Hæc dicit Dominus :

Ne timeas a facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemarunt pueri regis Assyriorum me.

Et ego dabo ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur ad terram suam, et corruere eum faciam gladio in terra sua.

Reversus est autem Rabsaces, et invenit regem Assyriorum præstantem adversus Lobnam.

Audierat enim quia prosector esset de Lachis, et audivit de Tharsa rege Æthiopie, dicentes : Egressus est, ut pugnet contra te.

Quod cum audisset, misit nuntios ad Ezechiam, dicens :

Hæc dicet regi Iudeæ, loquentes :

Non te decipiatur Deus tuus, in quo tu confidis, dicens :

D Non dabitur Jerusalem in manu regis Assyriorum.

Ecce tu audisti omnia, quæ fecerunt reges Assyriorum omnibus terris, quas subverterunt, et tu poteris liberari ? Numquid erueront eos dii gentium, quos subverterunt patres mei ?

Gozam, et Aram, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thalassar ?

Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex urbis Sèpharvaim, Ana, et Ava.

Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, et legit eos, et ascendit in domum Domini, et expandit eos Ezechias [Al. tacet Ezechias] coram Domino.

^b Canon Carcassonensis legit in contextu sacerdotis Tharsa, sed in margine habet scholion istud, ^a Tharacha. MART.

Et oravit Ezechias [Al. facit Ezechias] ad Domini. **A** Non introibit civitatem hanc,
num, dicens : et non jacet ibi sagittam,
Domine exercitum, Deus Israel, qui sedes super et non occupabit eam clypeus,
cherubim, et non mistet in circuitu ejus aggerem.
tu es Deus solus omnipotens regnum terræ, In via qua venit [Al. veniet], per eam revertetur,
tu fecisti celum et terram. et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus :
Inclina, Domine, aurem tuam, et audi : Et protegam civitatem istam, ut salvet (Al. et sal-
aperi, Domine, oculos tuos, et vide, vabo) eam propter me,
et audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad et propter David servum meum.
blasphemandum Deum viventem. Egressus est autem angelus Domini (Al. Dei),
Vere enim, Domine, desertas fecerunt reges Assy- et percussit in castris Assyriorum centum octo-
riorum terras, et regiones eorum; ginta quinque millia,
et dederunt deos eorum igni : Et surrexerunt manæ,
Non enim erat dii, et ecce omnes (Al. omnia), cadavera mortuorum.
sed opera manuum hominum, Egressus est, et abiit,
lignum et lapis : et reversus est Sennacherib rex Assyriorum et ha-
et communicarunt eos. bitavit in Ninive,
Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu Et factum est, cum adoraret in templo Nefrach deum
eius : suum,
et cognoscant omnia regna terræ, quia B Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum
tu es Dominus [Al. Deus] solus. gladio :
Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens : fugeruntque in terram Ararat,
Hoc dicit Dominus Deus Israel : et regnauit Asaraddon filius ejus pro eo.
Pro quibus rogasti me de Sennacherib rege Assy- (Cap. XXXVIII.) In diebus illis ægrotavit Ezechias
riorum, usque ad mortem :
hoc est verbum, quod locutus est Dominus super
eum :
Despexit te, Et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et
et subsannavit te, virgo filia Sion : dixit ei :
post te caput movit, filia Jerusalem.
Cui exprobrasti, et quem blasphemasti,
et super quem exaltasti vocem [Al. add. tuam], et Hæc dicit Dominus :
levasti altitudinem oculorum tuorum?
Ad sanctum Israel.
In manu servorum tuorum exprobrasti Domino : et Dispone domum tuæ,
dixisti : quia morieris tu, et non vives.
In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi al- Et convertit Ezechias faciem tuam ad parietem,
titudinem montium, juga Libani. et oravit ad Dominum, et dixit :
et succidam excelsa cedrorum ejus,
et electas abies illius.
Et introibo altitudinem summitatis ejus, Obsecro, Domine,
saltum Charmeli ejus. memenio, quæso,
Ego sudi, et bibi aquam, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in
et exsiccavi vestigio pedis mei omnes rivos egge- corde perfecto,
rum. et quod bonum est in oculis tuis fecerim.
Numquid non audisti, quæ olim fecerim ei? Et elevit Ezechias fletu magno,
ex diebus antiquis ego plasmavi illud : Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens :
et nunc adduxi [Al. add. eos; f. illud, ex Heb.] : C Vade, et dic Ezechiae :
El factum est in eradicationem collum compugnan- Hæc dicit Dominus Deus David patris tui :
tium, Audivi orationem tuam,
et civitatum munitarum. vidi lacrymam tuam :
Habitatores earum brevia manu contremuerunt, Ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos :
et confusi sunt : et de manu regis Assyriorum cruanum te,
Facti sunt sicut senum agri, et civitatem istam,
et gramen pascuae, et protegam eam.
et herba teclorum, quæ exaruit antequam mature- Illoc autem tibi erit signum a Domino,
sicer, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est :
Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitum quia ego reverti faciam umbram linearum,
tuum cognovi, per quas descenderet in horologio Achaz in sole ,
el insaniam tuam contra me. retrorsum decem lineis
Cum sureres adversum me, Et reversus est sol decem lineis,
superbia tua ascendit in aures meas : Et reversus est sol decem lineis,
Ponam ergo circulum in naribus tuis, per gradus quos descendebat.
et frenum in labiis tuis, Et scriptura EZECHIIÆ REGIS JUDA,
et reducam te in viam, per quam venisti. Cum ægrotasset et convalesset de infirmitate sua.
Tibi autem hoc erit signum : D Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam ad por-
Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, tas inferi.
et in anno secundo pomis vescere : Quæsivi residuum annorum meorum.
In anno autem tertio seminate, et metite, et plantate Dixi : Non videbo Dominum Deum in terra viven-
vineas, et comedite fructum earum. Non aspiciam hominem ultra
Et mittet id, quod salvatum fuerit de domo Juda et habitatorem quietis.
et quod reliquum est, radicem deorsum, Generatio mea ablata est,
et faciet fructum sursum : et convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum.
Quia de Jerusalem exhibunt reliquias, Præcisa est, velut a texente, vita mea.
et salvatio de monte Sion : dum adhuc ordirer, succidit me :
Zelus Domini exercitum faciet istud, de mane usque ad vesperam finies me.
Propterea hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Sperabam usque ad manæ,
Digitized by Google

et quasi leo sic contrivit omnia ossa mea.
De manæ usque ad vesperam finies me :
sicut pullus hirundinis, sic clamabo, .
meditabor ut columba.
Attenuati sunt oculi mei,)

suspiciens in excelsum,
Domine, vim patior,
responde pro me.
Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse
fecerit?
Recogitabo (*Al. reputabo*) omnes annos meos
in amaritudine animæ meæ.
Domine, si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei,
corripies me, et vivificabis me.
Ecce in pace amaritudo mea amarissima :
Tu autem eruisti animam meam, ut non periret,
projectisti post tergum tuum omnia peccata mea.
Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors lau-
dabit te :
non exspectabunt qui descendunt in lacum, veri-
tatem tuam.
Vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego ho-
die :
pater filiis notam faciet veritatem tuam.
Domine, salvum me fac,
et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vite
nostræ in domo Domini.
Et jussit Isaias, ut tollerent massam de flicis
et cataphasmarent super vulnus,
et sanaretur.
Et dixit Ezechias :
Quod erit signum quia ascendam in domum Domini ?
(Cap. XXXIX.) In tempore illo
misit Merodach Baladan, filius Baladam rex Baby-
lonis, libros et munera ad Ezechiam :
audierat enim quod ægrotasset et convaluisse.
Laetatus est autem super eis Ezechias,
et ostendit eis cellam aromatum,
et argenti, et auri, et odoramentorum,
et unguenti optimi,
et omnes apothecas supellectilis suæ,
et universa quæ inventa sunt in thesauris ejus.
Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezechias,
in domo sua,
et in omni potestate sua.
Introvit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam,
et dixit ei :
Quid dixerunt viri isti,
et unde venerunt ad te ?
Et dixit Ezechias :
De terra longinquæ venerunt ad me,
de Babylone.
Et dixit :
Quid viderunt in domo tua ?
Et dixit Ezechias :
Omnia quæ in domo mea sunt, viderunt :
non fuit res, quam non ostenderim eis in thesa-
ris meis.
Et dixit Isaias ad Ezechiam :
Audi verbum Domini exercituum,
Ecce dies venient,
et auferentur omnia, quæ in domo tua sunt,
et que thesauraverunt patres tui usque ad diem
hanc, in Babylonem :
non relinquetur quidquam, dicit Dominus.
Et de filiis tuis, qui exhibunt de te, quos genueris,
tollett,
et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.
Et dixit Ezechias ad Isaiam :
Bonum verbum Domini quod locutus est.
Et dixit :
Fiat tantum pax et veritas in diebus meis.
(Cap. XL.) Consolamini, consolamini, popule meus,
dicit Deus vester.
Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam :
quoniam completa est malitia ejus,
dimissa est iniqüitas illius :
suscepit de manu Domini duplicitia pro omnibus
peccatis suis.
Vox clamantis in deserto :
Parate viam Domini,
rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.

A Omnis vallis exaltabitur
et omnis mons et collis humiliabitur,
Et erunt prava in directa,
et aspera in vias planas.
Et revelabitur gloria Domini,
et videbit omnis caro pariter, quod os Domini lo-
cutum est.
Vox dicentis : Clama.
Et dixi :
Quid clamabo ?
Omnis caro fenum,
et omnis gloria ejus quasi flos agri.
Exsiccatum est fenum, et cedidit flos,
quia spiritus Domini sufflavit in eo.
Vere fenum est populus :
exsiccatum est fenum, et cedidit flos :
Verbum autem Domini nostri stabit in æternum,
Super montem excelsum ascende tu,
qui (*Al. quæ*) evangelizas Sion :
Exalta in fortitudine vocem tuam,
qui (*Al. quæ*) evangelizas Jerusalem :
Exalta, noli timere.
Dic civitatibus Judæ :
Ecce Deus vester :
Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet,
et brachium ejus dominabitur :
Ecce merces ejus cum eo,
et opus illius coram ipso.
Sicut pastor gregem suum pascet :
in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo
levabit,
foetus ipse portabit.
Quis mensus est pugillo aquas,
et cœlos palmo ponderavit ?
Quis appendit tribus digitis molem terræ,
et libravit in pondere montes,
et colles in statera ?
Quis adjuvit spiritum Domini ?
aut quis consiliarius ejus fuit,
et ostendit illi ?
Cum quo inuit consilium, et instruxit eum,
et docuit eum semitam justitiae,
et erudit eum scientiam,
et viam prudentiae ostendit illi ?
Ecce gentes quasi stilla situlæ,
et quasi momentum stateræ reputatæ sunt :
Ecce insulæ quasi pulvis exiguis.
Et Libanus non sufficiet [*Al. sufficit*] ad succeden-
dum,
et animalia ejus non sufficient ad holocaustum.
Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo,
et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei.
Cui ergo similem fecistis Deum ?
aut quam imaginem ponetis ei ?
Numquid sculptile conflavit faber ?
aut aurifex auro figuravit illud,
et laminis argenteis argentarius ?
Forte lignum et imputribile elegit artifex sapiens :
queret [*Al. et queret*] quomodo statuat simula-
crum, quod non moveatur.
Numquid non scitis [*Al. scictis*] ?
numquid non auditis [*Al. audietis*] ?
numquid non annuntiatum est vobis ab initio ?
numquid non Intellexistis fundamenta terræ ?
Qui sedet super gyrum terræ,
et habitatores ejus sunt quasi locustæ :
Qui extendit velut nihilum cœlos,
et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitan-
dum.
Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint,
judices terræ velut inane fecit :
Et quidem neque plantatus, neque satus,
neque radicatus in terra truncus eorum :
Repente flavit in eos, et aruerunt,
et turbo quasi stipulam auferet eos.
Et cui assimilastis me,
et adæquastis ? dicit sanctus.

Levate in excelsum oculos vestros,
et videite qui creavit hæc :
Qui educit in numero militiam eorum,
et omnes ex nomine vocat :
Præ multitudine fortitudinis et roboris, virtutisque
eius,
neque unum reliquum fuit.
Quare dicas, Jacob, et loqueris, Israel :
Abscondita est via mea a Domino,
et a Deo meo judicium meum transivit [Al. trans-
ibit] ?
Numquid nescis, aut non audisti ?
Deus sempiternus Dominus,
qui creavit terminos terræ,
non deficiet, neque laborabit,
nec est investigatio sapientiae ejus.
Qui dat lasso virtutem :
et his, qui non sunt, fortitudinem et robur [Al. non
habent fortitudinem, et robur, etc.] multiplicat.
Deficient pueri et laborabunt,
et juvenes in infirmitate cadent.
Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudi-
nem,
assument pennas sicut aquilæ,
current, et non laborabunt,
ambulabunt et non deficien-
t, [Cap. XL.] Taceant ad me insulæ,
et gentes mutant fortitudinem :
Accedant, et tunc loquantur,
simul ad judicium propinquemus.
Quis suscitavit ab oriente justum,
vocavit eum ut sequeretur se ?
Dabit in conspectu ejus gentes,
et reges oblinebit :
Dabit quasi pulvrem gladio ejus,
sicut stipulam vento raptam arcui ejus.
Persequetur eos,
transibit in pace,
semita in pedibus ejus non apparebit.
Quis hæc operatus est, et fecit,
vocans generationes ab exordio ?
Ego Dominus ,
primus et novissimus ego sum.
Viderunt insulæ, et timuerunt,
extrema terræ obstupuerunt.
Appropinquaverunt, et accesserunt :
Unusquisque proximo suo auxiliabitur,
et fratri suo dicet : Confortare.
Confortavit faber ærarius percutiens malleo eum,
qui cudebat tunc temporis,
dicens : Glutino bonum est :
Et confortavit eum in clavis,
ut non moveretur [Al. moveatur].
Et tu, Israel, serve meus ;
Jacob, quem elegi,
semen Abraham amici mei :
in quo apprehendi te ab extremis terræ,
et a longinquis ejus vocavi te,
et dixi tibi :
Servus meus es tu,
elegi te, et non abjeci te.
Ne timeas, quia tecum sum ego :
ne declines, quia ego Deus tuus :
confortavi te, et auxiliatus sum tui,
et suscepit te dextera justi mei.
Ecce confundentur et erubescunt omnes, qui pugnant
adversum te :
erunt quasi non sint,
et peribunt viri, qui contradicunt tibi.
Quare eos, et non inveniens, viros rebelles tuos
[Al. vii tui] :

^a Exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis cum aliis
vetustioribus mss. Bibliorum hoc modo legunt : et re-
luti consumptio hominis bellantis adversum te, sed er-
ror est exscriptorum, ut manifestum appareat e textu
Hebreico, atque ex Hieronymi Commentariis. MART.

A erunt quasi non sint :
et veluti consumptio, homines & bellantes adver-
sum te.
Quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum
tuam,
dicensque tibi :
Ne timeas,
ego adjuvi te.
Noli timere, vermis Jacob,
qui mortui estis ex Israel :
Ego auxiliatus sum tui, dicit Dominus : et redem-
ptor tuus sanctus Israel :
Ego posui te quasi plastrum trituras novum,
habens rostra serrantia :
Triturabis montes, et communies :
et colles quasi pulverem pones.
Ventilabis eos, et ventus tollit,
et turbo disperget eos :
Et tu exultabis in Domino,
in sancto Israel lætaberis.
Egeni et pauperes querunt aquas, et non sunt :
lingua eorum siti aruit,
Ego Dominus exaudiem eos,
Deus Israel non derelinquam eos :
Aperiam in supinis collibus flumina,
et in medio camporum fontes :
Ponam desertum in stagna aquarum,
et terram inviam in rivos aquarum.
Dabo in solitudine cedrum,
et spinam, et myrtum, et lignum olivæ :
Ponam in deserto abietem,
ulimum, et buxum simul :
Ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligent
pariter,
quia manus Domini fecit hoc,
et sanctus Israel creavit illud.
Prope facite judicium vestrum, dicit Dominus :
Afferte, si quid forte habetis, dixit rex Jacob.
Accedant, et nuntient nobis quæcumque ventura
C sunt :
priora quæ fuerunt, nuntiate :
Et ponemus cor nostrum, et sciemus novissima
eorum,
et quæ ventura sunt, indicate nobis.
Annuntiate quæ ventura sunt in futurum,
et sciemus, quia dii estis vos.
Bene quoque aut male, si potestis, facite,
et loquamur, et videamus simul.
Ecce, vos estis ex nibili [Al. pro nibili],
et opus vestrum ex eo quod non est :
Abominationis est
qui elegit vos.
Suscitavit ab aquilone,
et venit [Al. veniet] ab ortu solis :
Vocabit nomen meum,
et adducet magistratus quasi lutum,
et velut plastes conculcans humum.
Quis annuntiavit ab exordio, ut sciamus,
et a principio, ut dicamus : Justus est ?
D Non est neque annuntians, neque prædicens,
neque audiens sermones vestros.
Primus ad Sion dicet : Ecce adsunt,
et Jerusalem evangeliam dabo.
Et vidi, et non erat
neque ex ipsis quisquam, qui iniret consilium,
et interrogatus responderet verbum.
Ecce omnes injusti, et vana opera eorum,
ventus et inane simulacra eorum.
[Cap. XLII.] ^b Ecce servus meus, suscipiam eum :
electus meus, complacuit sibi in illo anima nica :
Dedi spiritum meum super eum,

^b Priores quinque hujus capituli versiculos, eo quo
hic habentur modo, ex Hebreo se convertisse con-
firmat S. ipse Pater epist. ad Algasiam, quæst. 2,
tantum quod ibi puer legit, pro servus.

judicium gentibus proferet.
Non clamabit, neque accipiet personam,
nec audierit vox ejus foris.
Calamum quassatum non conteret,
et linum fumigans non extinguet:
In veritate educet judicium:
non erit tristis, neque turbulentus,
donec ponat in terra judicium:
et legem ejus insulæ exspectabunt.
Hæc dicit Dominus Deus,
creans cælos, et extendens eos:
firmans terram, et quæ germinant ex ea:
Dans statum populo, qui est super eam,
et spiritus calcantibus eam.
Ego Dominus vocavi te in justitia,
et apprehendi manum tuam, et servavi te.
Et dedi te in foedus populi,
in lucem gentium:
Ut aperies oculos cæcorum,
et educeres de cunclusione vincutum,
de domo carceris sedentes in tenebris.
Ego Dominus, hoc est nomen meum:
gloriam meam alteri non dabo,
et laudem meam sculptilibus.
Quæ prima fuerunt, ecce venerunt:
nova quoque ego annuntio:
antequam oriantur, auditæ vobis faciam.
Canticæ Domini canticum novum,
laus ejus ab extremis terræ:
Qui descenditis in mare, et plenitudo ejus;
insulæ, et habitatores earum.
Sublevetur [Al. level] desertum, et civitates ejus:
in dominib[us] habitatil Cedar:
Laudate habitatores Petræ,
de vertice montium clamabunt.
Ponent Domino gloriam,
et laudem ejus in insulis nuntiabunt.
Dominus sicut fortis egreditur,
sicut vir prælator suscitabit zelum:
Vociferabitur, et clamabit:
super inimicos suos confortabitur.
Tacui, semper silui, patiens fui,
sicut pariens loquar.
Dissipabo, et absorbebo simul:
desertos faciam montes, et colles,
et omne gramen eorum exsiccabo:
Et ponam flumina in insulas,
et stagna arefaciam.
Et ducam cæcos in viam, quam nesciunt;
et in semitis, quas ignoraverunt [Al. ignorant],
ambulare eos faciam:
Ponam tenebras coram eis in lucem,
et prava in recta:
Hæc verba feci eis, et non dereliqui eos: conversi
sunt retrorsum;
Confundantur confusione qui confidunt in sculptili,
qui dicunt conflati: Vos dii nostri.
Surdi, audite,
et cæci, intuemini ad videndum.
Quis cæcus, nisi servus meus?
et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?
Quis cæcus, nisi venumdatus est?
et quis cæcus, nisi servus Domini?
Qui videt multa,
nonne custodies?
Qui apertas habet aures,
nonne audies?
Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum,
et magnificaret legem, et extolleret.
Ipse autem populus direptus, et vastatus:
laqueus juvenum omnes.
et in dominib[us] carcerum absconditi sunt:
Facti sunt in rapinam,
nec est qui eruat:
in direptionem,
et non est qui dicat: Redde:
Quis est in vobis qui audiat hoc,

A attendat, et auscultet futura?
Quis dedit in direptionem Jacob,
et Israel vastantibus?
Nonne Dominus,
ipse, cui peccavimus?
Et noluerunt in viis ejus ambulare,
et non audierunt legem ejus.
Et effudit super eum indignationem furoris sui,
et forte bellum:
Et combussit eum in circuitu, et non cognovit;
et succedit eum, et non intellexit.
[Cap. XLIII.] Et nunc hæc dicit Dominus
creans te, Jacob,
et formans te, Israel:
Noli timere, quia redemi te,
et vocavi [Al. add. te] nomine tuo: meus es tu.
Cum transieris per aquas, tecum ero,
et flumina non operient te:
Cum ambulaveris in igne, non combureris,
et flamina non ardebit in te;
B Quia ego Dominus Deus tuus
sanctus Israel, salvator tuus;
Dedi propitiationem tuam Ægyptum,
Æthiopiam et Saba pro te.
Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, et glo-
riosus:
ego dilexi te:
Et dabo homines pro te,
et populos pro anima tua.
Noli timere, quia tecum ego sum.
Ab oriente adducam semen tuum,
et ab occidente congregabo te.
Dicam aquiloni: Da:
et austro: Noli prohibere:
Affer filios meos de longinquo,
et filias meas ab extremis terræ:
et omnem, qui invocat nomen meum.
In gloriam meam creavi eum,
formavi eum, et feci eum.
C Educ foras populum cœcum, et oculos habentem,
surdum, et aures ei sunt.
Omnes gentes congregatae sunt simul,
et collectæ sunt tribus:
Quis in vobis annuntiet istud,
et quæ prima sunt, audire nos faciet?
Dent testes eorum, et justificantur,
et audiant, et dicant: Vere,
Vos testes mei, dicit Dominus,
et servus meus, quem elegi:
Ut sciat, et credit mihi,
et intelligatis, quia ego ipse sum.
Ante me non est formatus Deus,
et post me non erit.
Ego sum, ego sum Dominus,
et non est absque me salvator.
Ego annuntiavi, et salvavi:
auditum feci,
et non fuit in vobis alienus:
Vos testes mei, dicit Dominus,
et ego Deus.
D Et ab initio ego ipse,
et non est qui de manu mea eruat:
Operabor,
et quis avertet illud?
Hæc dicit Dominus redemptor vester,
sanctus Israel:
Propter vos misi in Babylonem, et detraxi vecles
universos,
et Chaldaeos in navibus suis gloriantes.
Ego Dominus sanctus vester,
creans Israel rex vester.
Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam, et in
aquis torrentibus semitam.
Qui eduxit quadrigam et equum,
agmen et robustum:
similis obdormierunt, nec resurgent:
contriti sunt quasi linum, et extincti sunt.

Ne memineritis priorum,
et antiqua ne intueamini.
Ecce ego facio nova,
et nunc orientur,
utique cognoscetis ea :
Ponam in deserto viam,
et in invio flumina.
Glorificabit me bestia agri,
dracones et struthiones :
quia dedi in deserto aquas, flumina in invio,
ut darem potum populo meo, electo meo.
Populum istum formavi mihi,
laudem meam narrabit.
Non me invocasti, Jacob,
neque laborasti in me, Israel.
Non mihi obtulisti arietem holocausti tui,
et victimis tuis non glorificasti me.
Non te servire feci in oblatione,
nec laborem tibi praebui in thure.
Non emisti mihi argento calatum,
et adiutor vietimatum tuarum non inebrasti me.
Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis,
praebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.
Ego sum, ego sum ipse,
qui deleo iniquitates tuas propter me :
et peccatorum tuorum non recordabor.
Reduc me in memoriam, et judicemur simul;
narr si quid habes ut justificeris.
Pater tuus primus peccavit,
et interpretes tui prævaricati sunt in me.
Et contaminavi principes sanctos,
dedi ad internectionem Jacob,
et Israel in blasphemiam.
[Cap. XLIV.] Et nunc audi, Jacob, serve meus,
et Israel, quem elegi:
Haec dicit Dominus faciens et formans te,
ab utero auxiliator tuus :
Noli timere, serve meus Jacob,
et rectissime, quem elegi.
Effundam enim aquas super stitientem.
et fluenter super arida :
Effundam spiritum meum super semen tuum,
et benedictionem meam super stirpem tuam.
Et germinabunt inter herbas,
quasi salices juxta præterfluentes aquas.
Iste dicet: Domini ego sum :
et ille vocabit in nomine Jacob:
et hic scribet manu sua: Dominus:
et in nomine * Israel assimilabitur:
Haec dicit Dominus rex Israel,
et redemptor ejus Dominus exercitum :
Ego primus, et ego novissimus,
et absque me non est Deus.
Quis similis mei?
vocet, et annuntiet:
et ordinem exposat mihi,
ex quo constitui populum antiquum :
ventura et quæ futura sunt annuntiant eis.
Nolite timere, neque conturbemini:
ex tunc audire te feci, et annuntiavi:
Vos estis testes mei:
numquid est Deus absque me,
et formator quem ego non noverim?
Plastas idoli omnes nihil sunt,
et amantissima eorum non proderunt eis.
Ipsi sunt testes eorum, quia non vident,
neque intelligunt, ut confundantur.
Quis formavit Deum,
et sculptile conflavit ad nihil utile?
Ecce omnes participes ejus confundentur :
fabri enim sunt ex hominibus :

* Addunt hic mss. codices et Canonis exemplaria nomen Domini, quod non est in Hebreo neque in Commentariis S. Hieronymi. MART.

^b Ita uterque Canon Hebraicæ veritatis, ac textus sacer in Commentariis Hieronymianis. Alii codices

A convenient omnes, stabunt et pavebunt,
et confundentur simul.
Faber ferrarius lama operatus est :
in prunis, et in malleis formavit illud,
et operatus est in brachio fortitudinis sue :
Esuriet et desierit,
non bibet aquam, et lassescet.
Artifex lignarius extendit normam,
formavit illud in runcina :
fecit illud in angularibus,
et in circino tornavit illud :
et fecit imaginem viri quasi speciosum hominem
habitantem in domo.
Succidit cedros,
tulit illicem, et querem, quam steterat inter ligna saltus :
Plantavit pinum, quam pluvia nutritivit,
et facta est hominibus in focum.
Sumpsit ex eis, et calefactus est:
succedit, et coxit panes :
De reliquo autem operatus est deum, et adoravit :
et fecit sculptile, et curvatus est ante illud.
Medium ejus combussit igni,
et de medio ejus carnes comedit :
Coxit pulmentum, et saturatus est,
et calefactus est, et dixit :
Vah! calefactus sum,
vidi focum.
Reliquum autem ejus deum fecit
et sculptile sibi :
Curvatur ante illud,
et adorat illud,
et obsecrat, dicens :
Libera me,
quia Deus meus es tu.
Nescierunt, neque intellexerunt :
obligi enim sunt ne videant oculi eorum
et ne intelligent corde suo.
Non recogit in mente sua, neque cognoscunt,
neque sentiunt, ut dicant :
Medietatem ejus combussi igni,
et coxi super carbones ejus panes :
Coxi carnes et comedii,
et de reliquo ejus idolum faciam ?
ante truncum ligni procedam ?
Pars ejus cinis est :
cor insipiens adoravit illud,
et non liberabit animam suam, neque dicet :
Forte mendacium est in dextra mea.
Meument horum, Jacob, et Israel,
quoniam servus meus es tu.
Formavi te,
servus meus es tu, Israel,
non oblivisceris [At. ne obliviscaris] mei.
Delevi ut numerum iniquitatis tuas,
et quasi nebulam peccata tua :
revertere ad me,
quoniam redemi te.
D Laudate, cœli,
^b quoniam fecit Dominus.
Jubilate, extrema terræ;
resonate, montes, laudationem,
saltus et omne lignum ejus :
quoniam redemit Dominus Jacob,
et Israel gloriabitur.
Haec dicit Dominus redemptor tuus,
et formator tuus ex utero :
Ego sum Dominus, faciens omnia,
extends cœlos solus,
stabilens terram, et nullus tecum.
Irrita faciens signa divinorum,

mass. retinunt ex LXX verbum misericordie, quoniam misericordiam fecit, sive, misertus est. MART.

— Plus habent Palatin. ms. et Vulgati libri juxta LXX: quoniam misericordium fecit, etc.

et ariolos in furorem vertens.
 Convertens sapientes retrorsum :
     et scientiam eorum stultam faciens.
 Suscitans verbum servi sui,
     et consilium nuntiorum suorum compleans;
 Qui dico Jerusalem : Habitaberis;
     et civitatibus Iuda : Aedificabimini,
     et deserta ejus suscitabo :
 Qui dico profundo : Desolare,
     et flumina tua arefaciem.
 Qui dico Cyro : Pastor meus es,
     et omnem voluntatem meam complebis.
 Qui dico Jerusalem : Aedificaberis ;
     et Tempio : Fundaberis.
 [Cap. XLV.] Haec dicit Dominus christo meo Cyro,
     cujuſ apprehendi dexteram, ut subjiciam ante
         faciem ejus gentes,
         et dorsa regum vertam,
 Et aperiam coram eo januas,
     et portæ non claudentur.
 Ego ante te ibo :
     et gloriros terræ humiliabo ;
 Portas æreas conteram,
     et vectes ferreos confringam.
 Et dabo tibi thesauros absconditos,
     et arcana secretorum :
     ut scias, quia ego Dominus, qui voco nomen
         tuum, Deus Israel.
 Propter servum meum Jacob,
     et Israel electum meum,
 Et vocavi te in nomine tuo.
     assimilavi te, et non cognovisti me.
 Ego Dominus, et non est ^a amplius :
     extra me non est Deus :
 Accinxii te, et non cognovisti me :
     Ut sciant hi, qui ab ortu solis, et qui ab occi-
         dente,
         quoniam absque me non est.
 Ego Dominus,
     et non est alter,
     formans lucem,
     et creans tenebras,
     faciens pacem,
     et creans malum :
     ego Dominus faciens omnia haec.
 Rorate, cœli desuper,
     et nubes pluant justum :
 Aperiatur terra,
     et germet Salvatorem :
 Et justitia oriatur simul :
     Ego Dominus creavi eum.
 Væ qui contradicit factori suo !
     testa de Samiis terræ ;
 Numquid dicet lutum figulo suo : Quid facis ?
     et opus tuum absque manibus est ?
 Væ qui dicit patri ! Quid generas ?
     et mulieri : Quid parturis ?
 Haec dicit Dominus sanctus Israel,
     plastes ejus :
 Ventura interrogate me,
     Super filios meos,
         et super opus manuum mearum ^b mandate mihi.
 Ego feci terram,
     et hominem super eam creavi ego :
 Manus meæ tetenderunt cœlos,
     et omni militiæ eorum mandavi.
 Ego suscitavi eum ad justitiam,
     et omnes vias ejus dirigam :
 Ipse aedificabit civitatem meam,
     et captivitatem meam dimittet :

^a Unes mss. veteres : Ego Dominus, et non est alius, pro et non est amplius. Canon prima manu habet amplius. MART.

— Idem ms. aliique penes Martian. : alius pro amplius, quod est juxta Hebr. TRY Confer, si libet, commentarios in hunc locum.

A Non in pretio, neque in muneribus,
     dicit Dominus Deus [Al. taceat Deus] exercitum.
 Haec dicit Dominus :
     Labor Aegypti, et negotiatio Aethiopæ, et Sabaim
         viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt :
 Post te ambulabunt,
     vinci manicis pergent :
     et te adorabunt,
     teque deprecabuntur :
 Tantum in te est, Deus,
     et non est absque te, Deus.
 Vere tu es Deus absconditus,
     Deus Israel salvator.
 Confusi sunt, et erubuerunt omnes :
     simul abierunt in confusione fabricatores erro-
         rum.
 Israel salvatus est in Domino salute æterna :
     non confundemini,
     et non erubescatis usque in sæculum sæculi.
 B Quia haec dicit Dominus creans cœlos,
     ipse Deus formans terram, et faciens eam,
     ipse plastes ejus :
 Non in vanum creavit eam :
     ut habitaretur [Al. habitetur], formavit eam.
 Ego Dominus,
     et non est alius.
 Non in abscondito locutus sum
     in loco terræ tenebroso :
 Non dixi semini Jacob :
     Frustra querite me.
 Ego Dominus loquens justitiam,
     annuntians recta.
 Congregamini, et venite, et accedite simul :
     qui salvati estis ex gentibus :
 Nescierunt qui levant lignum sculpturæ suæ,
     et rogan Deum non salvantem.
 Annuntiate, et venite,
     et consiliamini simul :
 C Quis auditum fecit hoc ab initio,
     ex tunc prædictum illud ?
 Numquid non ego Dominus,
     et non est ultra Deus absque me
 Deus justus,
     et salvans non est præter me.
 Convertimini ad me, et salvi eritis omnes fines ter-
         ræ.
     quia ego Deus, et non est alius.
 In memetipso juravi,
     egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non
         revertetur :
 Quia mihi curvabitur omne genu,
     et jurabit omnis lingua,
 Ergo in Domino dicet,
     meæ sunt justitia et imperium :
 Ad eum venient,
     et confundentur omnes qui repugnant ei.
 In Domino justificabitur,
     et laudabitur omne semen Israel.
 D [Cap. XLVI.] Confractus ^c est Bel,
     contritus est Nabo :
     facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis,
     onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem.
 Contabuerunt, et contrita sunt simul ;
     non potuerunt salvare portantem,
     et anima eorum in captivitatem ibit.
 Audite me, domus Jacob, et omne residuum domus
     Israel,
     qui portamini a meo utero,
     qui gestagnini a mea vulva.
 Usque ad senectam ego ipse,

^b Mandate mihi, Canones ac mss. legunt, mer-
 dasti mihi : sed mandate retinendum est, ut probant
 Commentariorum Hieronymi exemplaria. MART.

^c Librariorum errore in omnibus libris mss. scri-
 ptum legimus, conflatus est Bel, loco confractus.
 MART.

et usque ad canos ego portabo :
 Ego feci, et ego feram :
     ego portabo, et salvabo.
 Cui assimilasti me, et adæquasti,
     et comparasti me, et fecisti similem ?
 Qui confertis aurum de sacculo,
     et argentum statera ponderatis :
 Conducentes aurifidem, ut faciat deum ;
     et procidunt, et adorant.
 Portant illum in humeris gestantes,
     et ponentes in loco suo :
 Et stabit, ac de loco suo non movebitur.
 Sed et cum clamaverint ad eum, non audiet :
     de tribulatione non salvabit eos.
 Mementote istud, et confundamini :
     redite, prævaricatores, ad cor.
 Recordamini prioris sæculi,
     quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus,
     nec est similis mei :
 Annuntians ab exordio novissimum,
     et ab initio que necdum facta sunt, dicens :
 Consilium meum stabit,
     et omnis voluntas mea fiet :
 Vocans ab oriente avem,
     et de terra longinquaque virum voluntatis meæ.
 Et locutus sum, et adducam illud :
     creavi, et faciam illud.
 Audite me duro corde,
     qui longe estis a justitia.
 Prope feci justitiam meam : non elongabitur,
     et salus mea non morabitur.
 Dabo in Sion salutem,
     et in Israel gloriam meam :
 [Cap. XLVII.] Descende, sede in pulvere, virgo filia
     Babylon, sede in terra :
     non est solium filiarum Chaldaeorum,
     quia ultra non vocaberis mollis et tenera.
 Tolle molam, et mole farinam :
     denuda turpidinem tuam,
     discooperi humerum,
     revela crura,
     transi flumina :
 Revelabitur ignominia tua,
     et videbitur opprobrium tuum :
 Ultionem capiam,
     et non resistet mihi homo.
 Redemptor^b noster, Dominus exercituum, nomen
     illius, sanctus Israel.
 Sede tacens, et intra in tenebras, filia Chaldaeo-
     rum :
     quia non vocaberis ultra domina regnum.
 Irratus sum super populum meum;
 Contaminavi hereditatem meam,
     et dedi eos in manu tua :
     non posuisti eis misericordias :
 Super senem aggravasti jugum unum valde, et di-
     xisti :
     In sempiternum ero, domina :
 Non posuisti hæc super cor tuum,
     neque recordata es novissimi tui.
 Et nunc audi hæc delicata,
     et habitans confidenter,
 Quæ dicas in corde tuo : Ego sum,
     et non est præter me amplius :
 Non sedeo vidua,
     et ignorabo sterilitatem.
 Venient tibi duo hæc subito in die una, sterilitas et
     viduitas.
 Universa venerunt super te,
     propter multitudinem maleficiorum tuorum,
     et propter duritiam incantatorum tuorum vehe-
     mentem [Al. vehementer].
 Et fiduciam habuisti in malitia tua, et dixisti :

* Rescribi malim fundamini, quenadmodum ipse in
 commentario legit S. Pater juxta Hebræum τύπωσεν
 et fotes esto.

A Non est qui videat me.
 Sapientia tua et scientia tua hæc decepit [Al. dece-
     perunt] te.
 Et dixisti in corde tuo : Ego sum,
     et præter me non est altera.
 Veniet super te malum,
     nescies ortum ejus :
     et irruet super te calamitas,
     quam non poteris expiare :
 Veniet super te repente miseria, quam nescies.
 Sta cum incantatoribus tuis,
     et cum multitudine maleficiorum tuorum, in qui-
     bus laborasti ab adolescentia tua,
     si forte quid prospicit tibi,
     aut si possis fieri fortior.
 Desecisti in multitudine consiliorum tuorum :
     stent, et salvent te augures cœli,
     qui contemplabant sidera, et supputabant men-
     ses,
     ut ex eis annuntiarent ventura tibi.
 B Ecce facti sunt quasi stipula,
     ignis combussit eos :
 Non liberabunt animam suam de manu flammæ :
     non sunt prunæ, quibus calefiant;
     nec focus, ut sedeant ad eum.
 Sic facti sunt tibi in quibuscumque laboraveras :
     negociatores tui ab adolescentia tua,
     unusquisque in via sua erraverunt :
     non est qui salvet te.
 [Cap. XLVIII.] Audite hæc, domus Jacob, qui vo-
     camini nomine Israel,
     et aquis Juda existis,
 Qui juratis [Al. jurastis] in nomine Domini,
     et Dei Israel recordamini, non in veritate, neque
     in justitia,
 De civitate enim sancta vocati sunt,
     et super Deum Israel constabiliti sunt :
 Dominus exercituum nomen ejus.
 Priora ex tunc annuntiavi,
 C et ex ore meo exierunt, et auditæ feci ea :
     repente operatus sum, et venerunt.
 Scivi enim quia durus es tu,
     et nervus ferreus cervix tua,
     et frons tua ærea,
 Prædicti tibi ex tunc :
     antequam venirent, indicavi tibi,
     ne forte diceres : Idola mea fecerunt hæc,
     et sculptilia mea et confutilia mandaverunt
     ista.
 Quæ audisti, vide omnia :
     vos autem num [Al. non] annuntiasti ?
 Auditæ feci tibi nova ex tunc,
     et conservata sunt quæ nescis :
 Nunc creata sunt,
     et non ex tunc :
     et ante diem, et non audisti ea,
     ne forte dicas :
 Ecce ego cognovi ea.
 Neque audisti, neque cognovisti,
 D neque ex tunc aperta est auris tua :
 Scio enim quia prævaricans prævaricaberis,
     et transgressor ex utero vocavi te.
 Propter nomen meum longe faciam furorem meum :
     et laude mea infrenabo te, ne interreas.
 Ecce excoxi te,
     sed non quasi argentum,
     elegi te in camino paupertatis.
 Propter me, propter me faciam, ut non blasphe-
     mer :
     et gloriam meam alteri non dabo.
 Audi me, Jacob,
     et Israel, quem ego voco :
     Ego ipse,

^b Versum presentem indicat Sanctus Hieronymus
 lib. xiii Commentariorum in Isaiam. MART.

ego primus, et ego novissimus.
 Manus quoque mea fundavit terram,
 et dextera mea mensa est celos :
 Ego vocabo [Al. vocavi] eos,
 et stabunt simul.
Congregamini omnes vos, et audite :
 quis de eis annuntiavit haec ?
Dominus dilexit eum,
 faciet voluntatem suam in Babylone,
 et brachium suum in Chaldaeis.
Ego, ego locutus sum, et vocavi eum :
 adduxi eum, et directa est via ejus.
Accedit ad me, et audite hoc [Al. haec] :
 non a principio in abscondito locutus sum :
Ex tempore antequam fieret, ibi eram :
 et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus.
Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel.
Ego Dominus Deus tuus doceas te utilia,
 gubernans te in via, qua ambulas.
Utinam attendis es mandata mea : facta fuisset sicut B
 flumen pax tua,
 et justitia tua sicut gurgites maris.
Et fuisset quasi arena senium tuum,
 et stirps uteri tui ut lapilli ejus :
Non interisset,
 et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea.
Egredimini de Babylone,
 fugite a Chaldaeis,
 in voce exultationis annuntiate
 audite, facite hoc,
 et efferte illud usque ad extrema terræ.
Dicite :
 Redemit Dominus servum suum Jacob.
Non siterunt in deserto, cum educerent eos
 aquam de petra produxit eis,
 et scidit petram, et fluxerunt aquæ.
Non est pax impiis, dicit Dominus.
[Cap. XLIX.] Audite, insulæ,
 et attendite, populi, de longe :
Dominus ab utero vocavit me,
 de ventre matris meæ recordatus est nominis mei,
Et posuit os meum quasi gladium acutum :
 in umbra manus sue protexit me,
 et posuit me sicut sagittam electam :
 in pharetra sua abscondit me.
Et dixit mihi :
 Servus meus es tu, Israel,
 quia in te gloriabor.
Et ego dixi :
 In vacuum laboravi ;
 sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi :
Ergo judicium meum cum Domino,
 et opus meum cum Deo meo.
Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum
 sibi,
 ut reducam Jacob ad eum,
Et Israel non congregabitur :
Et glorificatus sum in oculis Domini,
 et Deus meus factus est fortitudo mea.
Et dixit :
 Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus
 Jacob,
 et fæces Israel convertendas.

^a Hoc modo legunt exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis, et Hieronymi Commentaria : alii mss. libri addunt, Ecce. MART.

^b Reponendum omnino est, portabis, quemadmodum a S. Interprete scriptum fuisse nullus ferme dubito. Nempe ita sonat et Hebreus textus וְאַתָּה וְאֶתְנָה : denique et præferunt Latini Bibliorum codices mss. multi, quos laudat Victorius ad hunc locum in Commentariis, portabit. Hujus porro similitudo verbi cum impresso potabit, tum ipsa præsertim contextus, ad fontes aquarum, analogia

A Dedi a te in lucem gentium,
 ut sis salus mea usque ad extremum terræ,
Hæc dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus,
 ad contemptibilem animam, ad abominationem gen-
 tem,
 ad servum dominorum :
Reges videbunt, et consurgent principes,
 et adorabunt propter Dominum, quia fidelis est,
 et sanctum Israel, qui elegit te.
Hæc dicit Dominus :
 In tempore placito exaudivi te,
 et in die salutis auxiliatus sum tui :
Et servavi te,
 et dedi te in fædus populi, ut suscitares terram,
 et possideres hereditates dissipatas :
Ut diceres his qui vincisti sunt : Exite ;
 et his qui in tenebris : Revelamini.
 Super vias [Al. in Viis] pascentur,
 et in omnibus planis pascua eorum.
B Non esurient, neque sitiunt,
 et non percutiet eos æstus et sol ;
 quia miserator eorum reget eos,
 et ad fontes aquarum 5 potabit eos.
Et ponant omnes montes meos in viam,
 et semitæ meæ exaltabuntur.
Ecce isti de longe venient,
 et ecce illi ab aquilone et mari
 et isti de terra australi.
Laudate, cœli, et exulta, terra,
 jubilate, montes, laudem :
 quia consolatus est Dominus populum suum,
 et pauperum suorum miserebitur.
Et dixit Sion :
 Dereliquit me Dominus,
 et Dominus oblitus est mei.
Numquid obliisci potest mulier infantem suam,
 ut non misereatur filio uteri sui ?
 et si illa obliita fuerit,
 ego tamen non obliviscar tui.
C Ecce in manibus meis descripsi te :
 muri tui coram oculis meis semper.
Venerunt structores tui :
 destruentes te et dissipantes [Al. et qui te de-
 struxerunt et dissipaverunt], a te exhibunt.
Leva in circuitu oculos tuos, et vide,
 omnes isti congregati sunt, venerunt tibi :
Vivo ego, dicit Dominus,
 quia omnibus his velut ornamento vestieris,
 et circumdabis tibi eos quasi sponsa.
Quia deserta tua, et soliditudines tue, et terra ruine-
 tue,
 nunc angusta erunt præ habitatoribus,
 et longe fugabuntur qui absorbebat te.
Adhuc dicent in auribus tuis 6 filii sterilitatis tue :
 Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut ha-
 bitem.
Et dices in corde tuo :
 Quis genuit mihi istos ?
D Ego sterilis, et non pariens,
 transmigrata, et captiva :
 et istos quis enutrivit ?
Ego destituta et sola :
 et isti 7 ubi hic erant ?
Hæc dicit Dominus Deus :

criticis fraudi fuit, ut temere ex ingenio mutare au-
 derent.

^c Hic rursum legi jubemus in recto, filii, quem-
 admodum ipse in Commentario Hieron. prefert, et
 Hebraicū exemplar habet יְהִי : Graeca quoque ver-
 sio ei viot, filii. Nec tamen diffitemur esse Latinos
 codices magno numero, qui relinquent corrupte, filii.

^d In Hebreo scriptum legitur εφον, epho ; quod
 similiter significat ubi : distinctum autem in
 duo verba, nempe in γη, e, et in φω, pho, idem sonat
 quod ubi hic. Igitur sive compositam dixeris vocem

Ecce levabo [Al. levo] ad gentes manum meam,
et ad populos exaltabo signum meum.
Et afferent filios tuos in ulnis,
et filias tuas super humeros portabunt.
Et erunt reges nutritii tui,
et reginæ nutrices tuæ :
Vultu in terram demissio, adorabunt te,
et pulvere pedum tuorum lingent.
Et scies quia ego Dominus,
super quo non confundentur qui exspectant eum.
Numquid tolletur a forti præda?
aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse
poterit?
Quia hæc dicit Dominus :
Evidem, et captivitas a forti tolletur :
et quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur.
Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo,
et filios tuos ego salvabo.
Et cibabo hostes tuos carnis suis :
et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur :
Et sciens omnis caro, quia ego Dominus salvans te,
et redemptor tuus fortis Jacob.
[Cap. L.] Hæc dicit Dominus :
Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo di-
misi eam?
aut quis est creditor meus, cui vendidi vos?
Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis,
et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram.
Quia veni, et non erat vir :
vocavi, et non erat qui audiret.
Numquid abbreviata et parvula facia est manus mea,
ut non possim [Al. possit] redimere?
aut non est in me virtus ad liberandum?
Ecce in increpatione mea desertum faciam mare,
Ponam flumina in siccum :
computrescent pisces sine aqua,
et morientur in siti.
Induam cœlos tenebris,
et sacrum ponam operimentum eorum.
Dominus dedit mihi linguam eruditam,
ut sciens sustentare eum, qui lassus est verbo :
Erigit mane,
mane erigit mihi aurem,
ut audiam quasi magistrum.
Dominus Deus aperuit mihi aurem,
ego autem non contradico :
retrorsum non abiui.
Corpus meum dedi persecuentibus,
et genas meas velarentibus :
Faciem meam non averti ab increpantibus, et con-
spuentibus.
Dominus Deus auxiliator meus,
Ideo non sum confusus :
Ideo posui faciem meam, ut petram durissimam,
et scio quoniam non confundar.
Juxta est qui justificat me, quis contradicit mihi ?
sternus simul,
quis est adversarius meus
accedat ad me.
Ecce Dominus Deus auxiliator meus :
quis est qui condemnet me?
Ecce omnes quasi vestimentum conterentur,
tinea comedet eos.
Quis ex vobis timens Dominum,
audiens vocem servi sui?
Qui ambulavit in tenebris, et non est lumen ei,
speret in nomine Domini,
et innitatur super Deum suum.
Ecce omnes vos accendentes ignem,
accincti flammis,
ambulate in lumine ignis vestri,
et in flammis quas succendistis :
De manu mea factum est hoc vobis,
in doloribus dormietis.

NON sive separatim legendam, ut jam monuimus,
optima erit interpretatio Hieronymi, quam ad fidem

A [Cap. LI.] Andite me qui sequimini quod justum est,
et queritis Dominum :
Attendite ad petram unde excisi estis,
et ad cavernam laci, de qua precisi estis.
Attendite ad Abraham patrem vestrum,
et ad Saram, quæ peperit vos :
Quia unum vocavi cum, et benedixi ei,
et multiplicavi eum.
Consolabitur ergo Dominus Sion,
et consolabitur omnes ruinas ejus
Et ponit desertum ejus quasi delicias,
et solitudinem ejus quasi hortum Domini.
Gaudium et lætitia invenietur in ea,
gratiarum actio et vox laudis.
Attendite ad me, popule meus,
et tribus mea, me audite ;
Quia lex a me exicit,
et iudicium meum in lucem populorum requiescat.
Prope est justus mens,
egressus est salvator meus;
et brachia mea populos judicabunt :
Me insulae exspectabunt,
et brachium nunc sustinebunt.
Levate in cœlum oculos vestros,
et videte sub terra deorsum :
Quia cœli sicut fumus liquefiantur,
et terra sicut vestimentum alteretur,
et habitatores ejus sicut hæc interibunt :
salus autem mea in semipiternum erit,
et justitia mea non deficiet.
Audite me qui scitis justum, populus :
lex mea in corde eorum :
Nolite timere opprobrium hominum,
et blasphemias eorum ne metuatis.
Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis :
et sicut lanam, sic devorabit eos tinea.
Salus autem mea in semipiternum erit,
et justitia mea in generationes generationum.
C Consurge, consurge,
induere fortitudinem brachium Domini :
con surge sicut in diebus antiquis,
in generationibus sæculorum.
Numquid non tu percussisti superbum,
vulnerasti draconem?
Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehe-
mentis :
qui posuisti profundum maris viam,
ut transirent liberaliter?
Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur,
et venient in Sion laudantes,
et lætitia semipiterna super capita eorum,
gaudium et lætitiam tenebunt,
fugient dolor et gemitus.
Ego, ego ipse consolabor vos :
Quis tu ut timeres [Al. timueris] ab homine mortali,
et a filio hominis ;
qui quasi fenum ita arescit?
Et oblitus es Domini [Al. Dei] factoris tui,
qui tetendit cœlos, et fundavit terram :
D Et formidasti jugiter tota die a facie furoris ejus qui
te tribulabat,
et paraverat ad perdendum :
Ubi nunc est furor tribulantis?
Cito veniet gradiens ad aperiendum,
et non interficiet usque ad internectionem.
nec deficiet panis ejus.
Ego autem sum Dominus Deus tuus, qui conturbabo
mare,
et intumescunt fluctus ejus :
Dominus exercitum nomen meum.
Posui verba mea in ore tuo,
et in umbra manus meæ protexi te,
ut plantes cœlos, et fundes terram :
et dicas ad Sion :

exemplariorum Canonis Heb. veritatis et veterum
omnium mss. codicum hoc loco restituimus. MART.

Populus meus es tu.
 Elevare, elevare,
     con surge Jerusalem,
     quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus :
 Usque ad fundum calicis soporia bibisti,
     et potasti usque ad fæces.
 Non est qui sustinet eam ex omnibus filiis quos
     genit :
     et non est qui apprehendat manum ejus ex omnibus
     filiis, quos enutravit.
 Duo sunt quæ occurrerunt tibi ;
     quis contristabitur super te ?
 Vastitas, et contritio, et fames, et gladius :
     quis consolabitur te ?
 Filii tui projecti sunt,
     dormierunt in capite omnium viarum, sicut ^a oryx
     illaqueatus :
     pleni indignatione Domini,
     in crepatione Dei tui.
 Idecirco audi hoc, paupercula,
     Et ebria non a vino.
 Haec dicit dominator tuus Dominus,
     et Deus tuus, qui pugnabit [Al. pugnavit] pro po-
     pulo suo :
 Ecce tuli de manu tua calicem soporis.
     fundum calicis indignationis meæ,
     non adjicies ut bibas illum ultra.
 Et ponam illum in manu eorum, qui te humiliave-
     runt,
     et dixerunt animæ tuæ : Incurvare, ut transea-
     mus :
 Et posuisti ut terram corpus tuum,
     et quasi viam transeuntibus.
 [Cap. LIII.] Consurge, consurge,
     induere fortitudine tua, Sion,
     induere vestimentis gloria tuæ, Jerusalem, civitas
     sancti :
     quia non adjiciet ultra ut pertranseat per te in-
     circumcisus et immundus.
 Executere de pulvere,
     con surge, sede, Jerusalem :
     solve vincula colli tui, captiva filia Sion.
 Quia haec dicit Dominus :
 Gratis venundati es sis :
     et sine argento redimemini.
 Quia haec dicit Dominus Deus :
 In Ægyptum descendit populus meus in principio,
     ut colonus esset ibi :
     et Assur absque ulla causa calumnialis est eum.
 Et numquid [Al. nunc quod] mihi est hic, dicit Do-
     minus,
     quoniam ablatus est populus meus gratis ?
 Dominatores ejus inique agunt, dicit Dominus,
     et jugiter tota die nomen meum blasphematur.
 Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die
     illa :
     quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.
 Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et
     predicantis pacem ;
     annuntiantis bonum, prædicantis salutem ,
     dicens Sion :
     Regnabit Deus tuus !
 Vox speculatorum tuorum : levaverunt vocem, si-

^a Generale nomen posuerunt exscriptores Canonis, et quamplurimum aliorum mss. codicum; nempe, *sicut bestia illaqueata*. Observat autem Sanctus Hieronymus lib. xiv Commentariorum pro *bela semicocta*, quod LXX interpretati sunt, reliquos omnes interpres, *orygem captum et illaqueatum* translusisse, qui Hebraice appellatur *תְּרֵהֶת Tho*, quod genus bestie nascentis in eremo, inter munda animalia in Levitico et Deuteronomio ponitur. Pro quo LXX Syra lingua opinari sunt [*תְּרֵהֶת Thoreth*], que dicitur *bela*. MART.

^b Hoc modo legunt exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis; licet in Carcassonenensi emendator impe-

A mul laudabunt ;
     quia oculo ad oculum videbunt,
     cum converterit Dominus Sion.
 Gaudete, et laudate simul, deserta Jerusalem :
     quia consolatus est Dominus populum suum,
     redemit Jerusalem.
 Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis
     omnium gentium :
     et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.
 Recedite, recedite, exite inde,
     pollutum nolite tangere :
     exite de medio ejus,
     mundamini qui fertis vasa Domini.
 Quoniam non in tumulto exhibitis,
     nec in fuga properabis :
 Præcedet enim vos Dominus,
     et congregabit vos Deus Israel
 Ecce intelliget servus meus,
     exaltabitur et elevabitur,
     et sublimis erit valde.
 B Sicut obstupuerunt super te multi,
     sic inglorius erit inter viros aspectus ejus ,
     et forma ejus inter filios hominum.
 Iste asperget gentes multas,
     super ipsum continebunt reges os suum :
 Quia quibus non est [Al. erat] narratum de eo,
     viderunt ;
     et qui non audierant, contemplati sunt.
 [Cap. LIII.] Quis credit auditui nostro ?
     et brachium Domini cui revelatum est ?
 Et ascendet sicut virgultum coram eo,
     et sicut radix de terra sitienti :
 Non est species ei, neque decor :
     et vidimus eum,
     et non erat aspectus,
     et desideravimus eum.
 Despectum, et novissimum virorum.
 Virum dolorum, et scientem infirmitatem :
     quasi absconditus vultus ejus et despectus,
     unde nec reputavimus eum.
 C Vere languores nostros ipse tulit.
     et dolores nostros ipse [Al. facit ipse] portavit :
     et nos putavimus eum quasi leprosum,
     et percussum a Deo et humiliatum.
 Ipse autem vulneratus est propter iniurias no-
     stras :
     attritus est propter scelera nostra :
 Disciplina pacis nostræ super eum,
     et livore ejus sanati sumus.
 Omnes nos quasi oves erravimus,
     unusquisque in viam suam declinavit :
     et Dominus posuit in eo iniuriam omnium no-
     strorum.
 Oblatus est, quia ipse voluit,
     et non aperuit os suum ;
 Sicut ovis ad occisionem ducetur,
     et quasi agnus coram tondente obmutescat,
     et non aperiet os suum.
 D De angustia, et de judicio sublatus est :
     generationem ejus quis enarrabit ?
 Quia abscessus est de terra viventium :
     propter scelus populi mei ^b percussit eum.
 Et dabit impios pro sepultura,

ritus eraserit ultimam litteram vocis percussit. Eamdem quoque retinet lectionem liber perantiquus dictus Comes Sancti Hieronymi, sive lectionarius ms. cuius auctor omnes partes Instrumenti veteris de- sumpsit ex editione Hieronymiana ad Hebraicos co- dices concinnata, ut testis est præfati uncula ejusdem libri. Alia mss. Bibliorum sacrorum exemplaria con- cordant cum Vulgata nostra, quæ in prima persona legit, percussit eum. Notandum vero in ms. Corbeiensi num. 12 scriptum esse prima manu, percussit eos, et mutatum deinde in percussit eum : econtra codex Regius num. 5363 emendatus legit percussit eos; cuius

et in divitem pro morte sua :
 Eo quod iniquitatem non fecerit,
 neque dolus fuerit in ore ejus.
Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate :
 Si posuerit pro peccato animam suam,
 videbit semen longævum,
 et voluntas Domini in manu ejus dirigetur.
 Pro eo quod laboravit [Al. laboraverit] anima ejus,
 videbit et saturabitur :
In scientia sua justificabit ipse justus a servus meus
 [Al. servos meos] multos,
 et iniquitates eorum ipse portabit.
Ideo dispergiam ei plurimos :
 et fortium dividet spolia,
Pro eo quod tradidit in mortem animam suam,
 et cum sceleratis reputatus est :
Et ipse peccatum multorum tulit,
 et pro transgressoribus rogavit b.
[Cap. LV.] Lauda, sterilis, que non paris :
 decanta laudem,
 et hiuni quæ non pariebas :
Quoniam multi filii deserteræ,
 magis quam ejus quæ habebat virum, dicit Domus.
Dilata locum tentorii tui,
 et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne
 parcas :
Longos fac funiculos tuos,
 et clavos tuos consolida.
Ad dexteram enim et ad lœvam penetrabis :
 et semen tuum gentes hæreditabit,
 et civitates desertas inhabitabit.
Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces :
 non enim te pudebit,
 quia confusio adolescentia tua oblivisceris,
 et opprobrii viduitatis tuae non recordaberis amplius.
Quia dominabitur tui qui fecit te,
 Dominus exercituum nomen ejus :
 et redemptor tuus sanctus Israel,
 Deus omnis terra vocabitur.
Quia ut mulierem dereliciam et mōrem spiritu,
 vocavit te Dominus,
 et uxorem ab adolescentia abjectam, dixit Deus tuus.
Ad punctum in modico dereliqui te,
 et in miserationibus magnis congregabo te.
In momento indignationis abscondi faciem meam
 parumper a te,
 et in misericordia sempiterna misertus sum tui :
 dixit redemptor tuus Dominus.
Sicut in diebus Noe istud mihi est,
 cui juravi ne inducerem aquas Noe ultra super
 terram :
 sic juravi ut non irascar tibi, et non increpem te.
Montes enim commovebuntur, et colles contremi-
 scunt :
 misericordia autem mea non recedet a te,
 et fœdus pacis meæ non movebitur :
Dixit miserator tuus Dominus :
 Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla
 [Al. facit ulla] consolatione.
Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos,
 et fundabo te in sapphiris,
 antea habuerit percussi eum. Porro in editis libris
 Commentariorum sancti Hieronymi, ac in mss. anti-
 quioribus ac melioris notæ legimus percussit eos
 secundum Hebræa verba נָגָה, naga lamo ; quæ
 ab aliquot eruditis ita accipiuntur, ac si esset נָגָה, naga lo, id est, plaga ei, sive, percussit eum, pro percussit eos. De lamo pro lo vide criticos sacros in hunc locum Isaiae. MART.
 * Aliquot codices mss. cum exemplaribus Canonis legunt in accusativo casu, servos meos multos, quod ex Hebreo נָגָה intelligi potest : nam si legatur audi vel abdi, interpretatur servus meus : si autem aradai

A Et ponam jaspidem propugnacula tua :
 et portas tuas in lapides sculptos,
 et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles :
 Universos filios tuos doctos a Domino ;
 et multitudinem pacis filii tuis :
Et in justitia fundaberis :
 Recede procul a calumnia, quia non timebis;
 et a pavore, quia non appropinquabit tibi.
Ecce accola veniet, qui non erat mecum,
 advena quondam tuus adjungeretur tibi.
Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas,
 et proferentem vas in opus suum,
 et ego creavi interfectorem ad disperendum.
Omne vas, et quod factum est contra te, non dirigetur :
 et omnem linguam resistentem tibi in judicio, jadicabis.
Hec hæreditas servorum Domini,
 et justitia eorum apud me, dicit Dominus.
[Cap. LV.] Omnes sitientes, venite ad aquas :
 et qui non habetis argentum [Al. pecuniam], pro-
 perate,
 emite, et comedite :
Venite, emite absque argento,
 et absque ulla commutatione vinum et lac.
Quare appenditis argentum non in panibus,
 et laborem vestrum non in saturitate ?
Audite, audientes me, et comedite bonum,
 et delectabitur in crassitudine anima vestra.
Inclinate aurem vestram, et venite ad me :
 audite, et vivet anima vestra,
Et feriam vobis [Al. vobiscum] pactum sempi-
 ternum,
 misericordias c David fideles.
Ecce testem populis dedi eum,
 ducem ac præceptorem gentibus.
Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis :
 et gentes, quæ non cognoverunt te, ad te current,
 propter Dominum Deum tuum,
 et sanctum Israel, quia glorificavit te.
Quærите Dominum, dum inveniri potest ; invoke
 eum, dum prope est.
Derelinquat impius viam suam,
 et vir iniquis cogitationes suas,
Et revertatur [Al. convertatur] ad Dominum, et mi-
 serebitur ejus,
 et ad Deum nostrum : quoniam multus est ad igno-
 scendum.
Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestrae :
 neque viæ vestræ, viæ meæ, dicit Dominus.
Quia sicut exaltantur coeli a terra,
 sic exaltatae sunt viæ meæ a viis vestris, et cogita-
 tiones meæ a cogitationibus vestris.
Et quomodo descendit imber, et nix de cœlo,
 et illuc ultra non d revertitur,
 sed inebrat terram, et infundit eam,
 et germinare eam facit,
 et dat semen serenti,
 et panem comedenti :
Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo :
 non revertetur ad me vacuum,
 sed faciet quæcumque volui,
 et prosperabitur in his, ad quæ misi illud.
Quia in lœtitia egrediemini, et in pace deducemini,
 sive abadai, servos meos significat. MART.
 b Addit hoc loco Canon Cœcassonensis, ut non
 perirent, quod superfluum est, nec apud ullum fertur interpretem : sed desumptum est ex lectionariis,
 nam Comes S. Hieronymi habet istud additamentum,
 ut non perirent : ait Dominus omnipotens. MART.
 c Vitio exscriptorum legitur in mss. et Canone
 Heb. verit. David fid. lis : cum in textu Hebreico,
 et apud LXX Interpretes pluralis sit numerus, id
 est, fidelia, vel fideles, et non fidelis. MART.
 d Ferme rectius in Commentario ad Hebreum
 נָגָה, legit S. Interpres in futuro, revertetur.

montes et colles cantabunt coram vobis laudem,
et omnia ligna regionis plaudent manu.
Pro saliuncula ascendet abies,
et pro urtica crescat myrtus :
Et erit Dominus nominatus in signum æternum,
quod non auferetur.
[Cap. LVI.] Hæc dicit Dominus :
Custodite iudicium, et facite justitiam :
quia juxta est salus mea, ut veniat,
et justitia mea, ut reveletur.
Beatus vir, qui facit hoc,
et filius hominis, qui apprehendet istud :
Cu-todiens sabbatum, ne polluat illud,
custodiens manus suas, ne faciat omne malum.
Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino,
dicens :
Separatione dividet me Dominus a populo suo,
Et non dicat eunuchus :
Ecce ego lignum aridum.
Quia hæc dicit Dominus eunuchis :
Qui custodierint sabbatum mea, etelegerint quæ volui,
et tenuerint fœdus meum :
Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum,
et nomen melius a filiis et filiabus :
Nomen sempiternum dabo eis,
quod non peribit.
Et filios advenæ, qui adhærent Domino, ut colant
eum,
et diligent nomen ejus, ut sint ei in servos :
Omnem custodientem sabbatum ne polluat illud,
et tenentem fœdus meum :
Adducam eos in montem sanctum meum,
et læificabo eos in domo orationis meæ :
Holocausta eorum, et victimæ eorum, placebunt mihi
super altari meo :
quia domus mea, domus orationis vocabitur con-
tra populis.
Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel :
Adhuc congregabo ad eum congregatos ejus.
Omnes bestiae agri, venite ad devorandum,
universæ bestiæ saltus.
Speculatores ejus cæci,
Omnes nescierunt :
Universi canes muti non valentes latrare,
videntes vana,
dormientes, et amantes somnia.
Et canes impudentissimi
nescierunt saturitatem :
Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam :
omnes in viam suam declinaverunt,
unusquisque ad avaritiam suam,
a summo usque ad novissimum.
Venire, sumamus vinum,
et impleamur ebrietate :
Et erit sicut hodie, sic et cras,
et multo amplius.
[Cap. LVII.] Justus perit,
et nemo est, qui recogit in corde suo .
Et viri misericordiae colliguntur,
quia non est qui intelligat :
a facie enim malitiæ collectus est justus.
Veniat pax,
requiescat in cubili suo qui ambulavit [Al. ambulauit]
in direccione sua.
Vos autem accedite huc, filii auguraticis,
semen adulteri, et fornicariæ.
Super quem lusisti ?
super quem dilatastis os, et ejecisti linguam ?
Numquid non vos filii sceleris, semen mendax ?

^a Prolius Hebreo, tacet in Commentario S. Pater fœdus. Rectius quoque cum eodem archetypo legit paulo post regi, pro regio Hebr. תְּהִלָּה.

b Hæc verba, a te faciem meam, parum est vero-
simile, ex Hieronymi profecta esse manu, nedum
enim illa penitus prætermittit, ubi hunc locum præ-

A qui consolamini in diis subter omne lignum fron-
dosum,
immolantes parvulos in torrentibus, subter immo-
nentes petras ?
In patribus torrentis pars tua,
hæc est sors tua :
et ipsis effudisti libamen,
obtulisti sacrificium.
Numquid super his non indignabor ?
Super montem excelsum et sublimem posuisti cubile
tuum,
et illuc ascendisti, ut immolares hostias.
Et post ostium, et retro postem posuisti memoriale
tuum :
quia juxta me discooperuisti, et suscepisti adulte-
rum :
Dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis ^a fœdus :
dilexisti stratum eorum manu aperta.
Et ornasti te regio unguento,
et multiplicasti pigmenta tua.
Misisti legatos tuos procul,
et humiliasti es usque ad inferos.
In multitudine viæ tuæ laborasti :
non dixisti : Quiescam :
Vitam manus tuæ invenisti,
propterea non rogasti [Al. add. me],
Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es,
et mei non es recordata,
neque cogitasti in corde tuo.
Quia ego tacens, et quasi non videns,
et mei oblita es.
Ego annuntiabo justitiam tuam,
et opera tua non proderunt tibi.
Cum clamaveris, liberent te congregati tui,
et omnes eos auferet venitus :
tollet aura :
Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram,
et possidebit montem sanctum meum.
Et dicam :
C Viam facite,
prebete iter,
declinate de semita,
auferte offendicula de via populi mei.
Quia hæc dicit excelsus, et sublimis habitans æterni-
tatem :
et sanctum nomen ejus in excelso et in sancto ha-
bitans,
Et cum contrito et humili spiritu :
ut viviscet spiritum humilium,
et viviscet cor contritorum.
Non enim in sempiternum ligabo,
neque usque ad finem irascar :
Quia spiritus a facie mea egredietur,
et status egi faciam.
Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum,
et percussi eum :
Abscondi b a te faciem meam,
et indignatus sum :
D Et abiit vagus (Al. ambulavit mœrens) in via cordis
sui.
Vias ejus vidi, et sanavi eum,
et reduxi eum, et reddidi consolationes ipsi,
et lugentibus ejus.
Creavi fructum laboriorum pacem,
pacem ei, qui longe est, et qui prope, dixit Do-
minus,
et sanavi eum.
Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere
non potest,

legit in Commentario; sed etiam in subnexa ibi ex-
positione inculcentissime docet, tantum subandiri et
contextu. Certe neque in Hebr. sunt, qui tantum ha-
bet ὁμοιον, quod est, abscondi : et quæ illa sufficiunt
alii Versiones post Septuaginta, videntur ex περιπλά-
κτῳ loco Deut. xxxi, 17, aut xxxii, 20, accepisse.

et redundant fluctus ejus in conculationem et lutum.
Non est pax, dixit Deus meus [Al. facet meus], impiis
 [Cap. LVIII.] Clama, ne cesses,
 quasi tuba exalta vocem tuam,
 et annuntia populo meo scelera eorum,
 et domui Jacob peccata eorum.
Me etenim de die in diem querunt,
 et scire vias meas volunt:
Quasi gens, qua justitiam fecerit,
 et judicium Dei sui non dereliquerit:
Rogant me iudicia justitiae:
 appropinquare Deo volunt.
Quare jejunavimus, et non aspexisti:
 humiliavimus animam nostram, et nescisti?
Ecce in die jejunii vestri, invenitur voluntas ^a vestra,
 et omnes debitores vestros repetitis [Al. reptistis].
Ecce ad lites et contentiones jejunatis,
 et percutitis pugno impie.
Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem,
 ut audiatur in excelso clamor vester.
Numquid tale est jejunium, quod elegi,
 per diem affligere hominem animam suam?
Numquid contorquere quasi circulum caput suum,
 et saccum et cinereum sternere?
Numquid istud vocabis jejunium,
 et diem acceptabilem Domino?
Nonne hoc magis jejunium, quod elegi?
 dissolve colligations inpietatis,
 solve fasciculos deprimentes:
Dimitte eos, qui contracti sunt, liberos,
 et omne onus disrupme.
Franga esurienti panem tuum,
 Et regnos vagosque induc in domum ^b:
Cum videris nudum, operi eum,
 et carnem tuam ne despixeris.
Tunc erumpet quasi mane lumen tuum,
 et sanitas tua cilius [Al. cito] orietur,
 et anteibit faciem tuam justitia tua,
 et gloria Domini colliget te.
Tunc invocabis, et Dominus exaudiet ^d te;
 clamabis, et dicet: Ecce adsum.
Si abstuleris de medio tui catenam,
 et desieris digitum extenderes,
 et loqui quod non prodest.
Cum effuderis esurienti animam tuam,
 et animam afflictam repleveris,
 [Al. add. Tunc] Orietur in tenebris lux tua,
 et tenebra tua erunt sicut meridies.
Et requiem tibi dabit Dominus semper,
 et implevit splendoribus animam tuam,
 et ossa tua liberabit,
Et eris quasi hortus irriguus,
 et sicut fons aquarum, cuius non deficiunt aquæ.
Et aedificabuntur in te deserta sæculorum:
 fundamenta generationis et generationis susci-
 tabis:
 et ^c vocaberis ædificator sepium,
 avertens [Al. convertens] semitas in quietem.
Si averteris a sabbato pedem tuum,
 facere voluntatem tuam in die sancto meo.
Et vocaveris sabbatum delicatum,
 et sanctum Domini gloriosum:

^a Non est in Hebreo additum *vestra*, quod verbum neque novit cod. Ambros. quo in recognoscendis Commentariis Hieronymianis usi sumus. Rectius quoque legere est in iisdem Commentariis *invenietur* pro *invenitur*. In Hebreo est γενηθεῖσα.

^b Exponimus ad mss. fidem pronomen *tuam*, quod neque par credere est additum hic fuisse abs Hieronymo, qui in hujus expositione loci testatur, καὶ ἦσαν in Hebreo haberi, in domum: observaque eo dicti penitiori sensu, ut si *tuam* non *habes*, inducas in hospitium, quod vel mercede conductum, rel b' neficio possides. Addita vox ca est LXX quam

A Et glorificaveris eum, dum non facis vias tuas,
 et non invenitur [Al. invenietur] voluntas tua, ut
 loquaris sermonem:
Tunc delectaberis super Domino,
 et sustollam te super altitudines terræ,
 et cibabo te hereditate Jacob patris tui.
Os enim Domini locutum est.
 [Cap. LIX.] Ecce non est abbreviata manus Domini,
 ut salvare nequeat:
 neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiatur:
Sed iniquitates vestræ divisorunt inter vos et inter
 Deum vestrum,
 et peccata vestra abscondent faciem ejus a vo-
 bis, ne exaudiatur.
Manus enim vestræ polluta sunt sanguine,
 Et digitæ vestri iniquitate:
Labia vestra locuta sunt mendacium,
 et lingua vestra iniquitatem fatur.
Non est qui invocet justitiam,
B neque est qui judicet vere:
 sed confidunt in nihilo,
 et loquuntur vanitates:
 Conceperunt laborem,
 et peperunt iniquitatem.
Ova aspidum ruperunt,
 et telas araneæ texerunt:
Qui comedetur de ovis eorum, morietur:
 et quod confotum est, crumpet in regulum.
Telæ eorum non erunt in vestimentum,
 neque operientur operibus suis:
Opera eorum opera inutilia,
 et opus iniquitatis in manibus eorum.
Pedes eorum ad malum currunt,
 et festinant, ut effundant sanguinem innocentem.
Cogitationes eorum cogitationes inutiles:
 vastias et contritio in viis eorum.
Viam pacis nescierunt,
 et non est iudicium in gressibus eorum.
Semita eorum incurvata sunt eis:
C omnis qui calcat in ea [Al. eis], ignorat pacem.
Propter hoc elongatum est iudicium a nobis,
 et non apprehendet nos justitia:
Exspectavimus lucem, et ecce tenebrae:
 splendorem, et in tenebris ambulavimus.
Palpavimus sicut cæci parietem,
 et quasi absque oculis attractavimus:
Impeginus meridie quasi in tenebris,
 in caliginosis [Al. caligosi] quasi mortui.
Rugiemus quasi ursi omnes,
 et quasi columbas meditantes gememus.
Exspectavimus iudicium, et non est [Al. erit];
 salutem, et elongata est a nobis:
Multiplicatae sunt enim iniquitates nostræ coram te,
 et peccata nostra responderunt nobis.
Qui sceleris nostra nobiscum,
 et iniquitates nostras cognovimus,
 peccare et mentiri contra Dominum:
Et aversi sumus, ne iremus post tergum Dei [Al.
 Domini] nostri,
D ut loqueremur calumniam, et transgressionem
 concepimus,
 et locuti sumus de corde verba mendacii.
Et conversum est retrosum iudicium,

certe Hieronymi versio respuit.

^c Ab hoc loco usque ad verba, si abstuleris, speculum S. Augustini notat quatror versus: at in ms. Corbeieusi sex habentur distinctiones per membra divisæ; idque postulare videntur sententiae totidem, quæ duobus his colis continentur. Forte attendebat sanctus Augustinus ad colam duo, quæ sæpius quatror tantum versus, seu commixta in se complectentur.

^d Illud te neque Hebreus textus novit neque S. Interpres in Commentario.

^e In Commentario prælegit S. Pater: Et vocabitur in te ædificator. Hebr. יְהִי רָחֵל.

et justitia longe stetit :
 Quia corruit in platea veritas,
     et æquitas non potuit ingredi.
 Et facta est veritas in oblivionem
     et qui recessit a malo, præda patuit :
 Et vidit Dominus,
     et malum apparuit in oculis ejus,
         quia non est judicium,
 Et vidit quia non est vir :
     et aporiatus est :
         quia non est qui occurrat :
 Et salvabit sibi brachium suum,
     et justitia ejus ipsa confirmavit eum.
 Indutus est justitia ut lorica,
     et galea [Al. galeam] salutis in capite ejus ;
 Indutus est vestimentis ultiōnis,
     et opertus est quasi pallio zeli.
 Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis et vicissitudinem inimicis suis,
     insulis vicem reddet.
 Et timebunt qui ab occidente nomen Domini,
     et qui ab ortu solis gloriam ejus :
 Cum venerit quasi fluvius violentus,
     quem spiritus Domini cogit :
 Et venerit Sion redemptor,
     et eis qui redeunt ab iniuitate in Jacob, dicit Dominus.
 Hoc sedes meum cum eis, dicit Dominus :
 Spiritus meus, qui est in te,
     et verba mea, quæ posui in ore tuo,
         non recedent de ore tuo,
         et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus,
             amodo et usque in sempiternum.
 [Cap. LX.] Surge, illuminare, ^a quia venit lumen tuum,
     et gloria Domini super te orta est.
 Quia ecce tenebrae operient terram.
     et caligo populos :
 Super te autem orietur Dominus,
     et gloria ejus in te videbitur.
 Et ambulabunt gentes in lumine tuo,
     et reges in splendore oris tui.
 Leva in circuitu oculos tuos, et vide :
     omnes isti congregati sunt [Al. facet sunt], vene-
         runt tibi :
 Filii tui de longe venient,
     et filii tuae in latere ^b sugent.
 Tunc videbis et afflues,
     et mirabitur, et dilatabitur cor tuum,
 Quando conversa fuerit ad te multiudo maris,
     fortitudo gentium venerit tibi.
 Inundatio camelorum operiet te,
     dromedarii Madian et Ephah :
 Omnes de Saba venient,
     aurum et thus deferentes,
         et laudem Domino annuntiantes.
 Omne pecus Cedar congregabitur tibi,
     aries Nabajoth ministrabunt tibi,
 Offerentur super placabili altari meo,
     et domum majestatis meæ glorificabo.
 Qui sunt isti, qui ut nubes volant,
     et quasi columba ad fenestras suas ?
 Me enim insulæ exspectabunt [Al. exspectant],

^a In editis et mss. aliquot recentioribus additum est nomen *Jerusalem* : sed abest e Canone Ileb. verit. Et de hoc verbo sanctus Hieronymus lib. xvii Comment. : Porro, inquit, nomen *Jerusalem* et gentium, quod hic a LXX ponitur, in Hebraico non habetur, et obelo prænotandum est, etc. MART.

^b Errore librariorum vitium inolevit, ut pro in latere *sugent*, hic scribatur, in latere *surgent*; sed emendatores periti reposuerunt in nonnullis mss. antiquioribus, quod prima manu scriptum erat, nempe *sugent*. Consule Hieronymi Commentaria in

A et naves maris in principio,
     ut adducam filios tuos de longe ;
 Argentum eorum, et aurum eorum cum eis ;
     nomini Domini Dei tui, et sancto Israel, quia glorificavit te.
 Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos,
     et reges eorum ministrabunt tibi :
 Indignatione enim mea percussi te :
     et in reconciliatione mea misertus sum tui.
 Et aperientur portæ lux jugiter :
     die et nocte non claudentur,
 Ut afferatur ad te fortitudo gentium,
     et reges earum adducantur.
 Gens enim et regnum, quod non servierit tibi, peribit :
     et gentes solitudine vastabuntur,
 Gloria Libani ad te veniet,
     et abies et buxus, et pinus simul,
         ad ornandum locum sanctificationis meæ ;
         et locum pedum meorum glorificabo.
 B Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te,
     et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi,
     et vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israel :
 Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita,
     et non erat qui per te transiret [Al. qui pertransiret],
 Ponam te in superbiam sæculorum,
     gaudium in generationem et generationem :
 Et suges lac gentium,
     et mamilla regum lactaberis :
 Et scies quia ego Dominus salvans te,
     et redemptor tuus fortis Jacob.
 Pro ære afferam aurum,
     et pro ferro afferam argentum,
     et pro lignis æs,
     et pro lapidibus ferrum :
 Et ponam visitationem tuam pacem,

C et præpositos tuos [Al. add. in] justitiam.
 Non audietur ultra iniuitas in terra tua,
     vastitas et contritio in terminis tuis,
 Et occupabit salus muros tuos,
     et portus tuas laudatio.
 Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem ;
     nec splendor lunæ illuminabit te :
 Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam,
     et Deus tuus in gloriam tuam.
 Non occidet ultra sol tuus,
     et luna tua non minuetur :
 Quia Dominus erit in lucem sempiternam,
     et complebuntur dies luctus tui.
 Populus autem tuus omnes justi,
     in perpetuum hereditabunt terram,
 Germen plantationis meæ,
     opus manus meæ ad glorificandum.
 Minimus erit in milie,
     et parvulus in gentem fortissimam :
 Ego Dominus

D in tempore ejus subito faciam istud.
 [Cap. LXI.] Spiritus Domini [Al. add. Dei] super me,
     eo quod unixerit Dominus me :
         ad annuntiandum mansuetis misit me,
         ut mederer contritis corde,

hunc locum. MART.

—Tres, quos Victorius laudat. mss. Bibliorum codices lac habent pro in latere, quam ipse lectorem ex inferiori contextu ad versic. 16, sages lac gentium, et mamilla regum lactaberis, atque ipso S. Doctoris Commentatio magis probat. Refragatur vero Ilebreus textus, ac reliqui libri omnes. Cæterum optimè habent cum laudati mss., tum emendatiores Latinæ editiones *sugent*, pro *surgent*, quod obtinet in Vulgata.

et prædicarem captivis indulgentiam,
et clausis apertione :
Ut prædicarem [Al. Et annuntiarem] annum placabilem Domino,
et diem ultionis Deo nostro :
Ut consolarem omnes lugentes :
ut ponerem lugentibus Sion.
et darem eis coronam pro cinere,
oleum gaudii pro luctu,
pallium laudis pro spiritu mœroris :
Et vocabuntur in ea fortis justitiae,
plantatio Domini ad glorificandum.
Et ædificabunt deserta a sœculo,
et ruinas antiquas erigent,
Et instaurabunt civitates desertas,
dissipatas in generationem et generationem.
Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra : et filii peregrinorum,
agricolæ et vinitores vestri erunt.
Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini :
Ministri Dei nostri, dicetur vobis :
Fortitudinem gentium comedetis,
et in gloria earum superbietis.
Pro confusione vestra dupli et rubore,
laudabunt partem eorum :
Propter hoc in terra sua duplia possidebunt,
lætitia sempiterna erit eis.
Quia ego Dominus diligens judicium,
et odio habens rapinam in holocausto :
Et dabo opus eorum in veritate,
et fœdus perpetuum feriam eis.
Et scietur in gentibus semen eorum.
et germen eorum in medio populorum :
Omnes qui viderint eos, cognoscent eos,
quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.
Gaudens gaudebo in Domino,
et exultabit [Al. exultavit] anima mea in Deo
meo :
Quia induit me vestimentis salutis :
et indumento justitiae circumdedidit me,
quasi sponsum decoratum corona,
et quasi sponsam ornatam monilibus suis.
Sicut enim terra profert germen suum,
et sicut hortus semen suum germinat :
sic Dominus Deus germinabit justitiam et laudem
coram universis gentibus.
[Cap. LXII.] Propter Sion non tacebo,
et propter Jerusalem non quiescam,
donec egrediatur ut splendor justus ejus,
et salvator ejus ut lampas accendatur.
Et videbunt gentes iustum tuum,
et cuncti reges inclitum tuum :
Et vocabitur tibi nomen novum,
quod os Domini nominabit [Al. nominavit].
Et eris corona glorie in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.
Non vocaberis ultra Derelicta :
et terra tua non vocabitur amplius Desolata :
Sed vocaberis, Voluntas mea in ea,
et terra tua, Inhabitata [Al. Habitata].
Quia complacuit Domino in te :
et terra tua inhabitabitur.
Habitabit enim juvenis cum virgine,
et habitabunt in te filii tui.
Et gaudebit sponsus super sponsam,
et gaudebit super te Deus tuus.
Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes,
tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt :
Qui reminiscimini Domini, ne taceatis :
et ne detis silentium ei,
donec stabiliat,
et donec ponat Jerusalem laudem in terra.

A Juravit Dominus in dextera sua,
et in brachio fortitudinis suæ :
Si dedero triticum tuum ultra cibum inimicis tuis.
et si biberint filii alieni vinum tuum, in quo laborasti.
Quia qui congregant illud, comedent,
et laudabunt Dominum :
et qui comportant illud,
bibent in atris sanctis meis.
Transite, transite per portas,
præparate viam populo :
Planum facite iter,
eligite lapides,
et elevate signum ad populos.
Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ :
Dicite filiae Sion :
Ecce Salvator tuus venit :
ecce merces ejus cum eo,
et opus ejus coram illo.
B Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti [Al. re-demptus] a Domino.
Tu autem vocaberis, Quæsita civitas,
et non derelicta.
[Cap. LXIII.] Quis est iste, qui venit de Edom :
tinctis vestibus de Bosra ?
Iste formosus in stola sua,
gradiens in multitudine fortitudinis suæ.
Ego qui loquor justitiam,
et propugnator sum ad salvandum.
Quare ergo rubrum est indumentum tuum,
et vestimenta tua sicut calcantium in torculari ?
Torcular calcavi solus,
et de gentibus non est vir mecum :
Calcavi eos in furore meo,
et conculcavi eos in ira mea :
Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta
mea,
et omnia indumenta mea inquinavi.
Dies enim ultionis in corde meo,
annus redemptionis meæ venit.
Circumspexi, et non erat auxiliator :
quesivi, et non fuit qui adjuvaret :
Et salvavit mihi brachium meum,
et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi.
Et conculcavi populos in furore meo,
et inebriavi eos in indignatione mea,
et detraxi in terram virtutem eorum.
Miserationem Domini recordabor,
laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis
Dominus,
et super multitudinem bonorum domui Israel,
quæ largitus est eis secundum indulgentiam
suam,
et secundum multitudinem misericordiarum sua-
rum.
Et dixit :
Verumtamen populus meus est, filii non negantes :
et factus est eis salvator.
D In omni tribulatione eorum non est tribulatus,
et angelus faciei ejus salvavit eos :
In dilectione sua, et in indulgentia sua ipse rede- mit eos,
et portavit eos, et levavit eos cunctis diebus sæculi.
Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt,
et afflixerunt spiritum sancti ejus :
Et conversus est eis in inimicum,
et ipse debellavit eos ;
Et recordatus est dierum sœculi Mosi,
populi sui :
Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gre- gis sui ?
Ubi est qui posuit in medio ejus spiritum sancti sui ?

^a Pro Inhabitata, corrupte legitur in Canone San-Germanensi, et ms. Colbertino Aniciensi, inhabitatur. MART.

Qui eduxit ad dexteram Mosen brachio majestatis sua,
qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum :
Qui eduxit [Al. duxit] eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem :
quasi animal in campo descendens.
Spiritus Domini duxit ejus spiritus :
sic adduxisti populum tuum,
ut faceres tibi nomen glorie.
Attende de celo, et vide de habitaculo sancto tuo,
et glorie tua :
Ubi est zelus tuus, et fortitudo tua ?
multitudo viscerum tuorum, et miserationum
tuorum super me,
continuerunt se.
Tu enim pater noster,
et Abraham nescivit nos,
et Israel ignoravit nos :
Tu, Domine, pater noster,
redemptor noster, a saeculo nomen tuum.
Quare errare nos fecisti, Domine, de [Al. in] viis
tuis :
indurasti cor nostrum ne timemus te ?
Convertere propter servos tuos,
tribus hereditatis tuae.
Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum :
hostes nostri conculcaverunt sanctificationem
tuam.
Facti sumus quasi in principio, cum non dominari
nos, neque invocaretur nomen tuum super nos.
[Cap. LXIV.] Utinam disrumperes caelos,
et descenderes :
a facie tua montes defluerent.
Sicut exustio ignis tabescerent,
aque arderent igni,
ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis :
a facie tua gentes turbarentur.
Cum feceris mirabilia, non sustinebimus :
descendisti, et a facie tua montes defluerunt.
A saeculo non audierunt,
neque auribus percepérunt :
Oculus non vidit, Deus, absque te,
qua preparati exspectantibus te.
Occurristi latenti, et facienti justitiam :
in viis tuis recordabuntur tui :
Ecce tu iratus es, peccavimus :
in ipsis suimus semper, et salvabimur.
Et facti sumus ut immundus omnes nos,
quasi pannus menstruatus, universæ justitiae nostraræ :
Et cecidimus quasi solium universi,
et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt
nos :
Non est qui invocet nomen tuum :
qui consurgat, et teneat te :
Abscondisti faciem tuam a nobis,
et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ.
Et nunc, Domine, pater noster es tu,
nos vero lumen :
et factor noster tu,
et opera manuum tuarum omnes nos.
Ne irascaris, Domine, satis,
et ne ultra memineris iniquitatis nostræ.
Ecce respice,
populus tuus omnes nos.
Civitas sancti tui facta est deserta,
Sion deserta facta est,
Jerusalem desolata est.
Dominus sanctificationis nostræ, et glorie nostræ :
ubi laudaverunt te patres nostri,
facta est in exustione ignis,

A et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.
Numquid super his continebis te, Domine,
tacebis, et affliges nos vehementer ?
[Cap. LXV.] Quæsierunt me qui ante non interrogabant.
invenierunt qui non quæsierunt me.
Dixi : Ecce ego,
Ecce ego ad gentem, quæ non invocabat nomen
meum.
Expandi manus meas tota die ad populum incredulum,
qui graditur in via non bona post cogitationes suas.
Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem
meam semper :
qui immolant in hortis,
et sacrificant super lateres :
Qui habitant in sepulcris,
et in delubris idolorum dormiunt.
Qui comedunt carnem suillam,
et jus prophanum in vasis eorum.
B Qui dicunt : Recede a me,
non appropinques mibi, quia inmundus es :
Isti sumus erunt in furore meo,
ignis ardens tota die.
Ecce scriptum est coram me, non tacebo,
sed reddam et retribuam in sinum eorum iniqüi-
tates vestras,
et iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Do-
minus.
Qui sacrificaverunt super montes,
et super colles exprobraverunt mibi :
Et remetiar opus eorum primum in sinu eorum.
Hæc dicit Dominus :
Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur :
Ne dissipes illud, quoniam benedictio est :
sic faciam propter servos meos, ut non disperdam
totum.
Et educam de Jacob semen,
et de Juda possidentem montes meos :
Et hereditabunt eam electi mei,
et servi mei habitabunt ibi.
C Et erunt campestria in caulas gregum,
et vallis Achor in cubile armentorum, populo meo
qui reliquerunt me.
Et vos, qui dereliquistis Dominum,
qui obliiti estis montem sanctum meum,
qui ponitis fortunæ mensam, et libatis super eam,
Numerabo vos in gladio,
et omnes in cæde corruetis :
Pro eo quod vocavi, et non respondistis :
locutus sum, et non audistis :
Et faciebatis [Al. Sed fecistis] malum in oculis meis,
et que nolui elegistis.
Propter hoc hæc dicit Dominus Deus :
Ecce servi mei comedent,
et vos esurietis :
Ecce servi mei bibent,
et vos sitiatis :
Ecce servi mei latabuntur,
et vos confundemini :
D Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis,
et vos clamabitis præ dolore cordis,
et præ contritione spiritus ululabitis.
Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis
meis :
et interficiet te Dominus Deus,
et servos suos vocabit nomine alio.
In quo qdi benedictus est super terram,
benedicetur in Deo, amen :
Et qui jurat in terra,
jurabit in Deo, amen :
Quia oblivioni traditæ sunt angustiæ priores,
et quia absconditæ sunt ab oculis meis.
Ecce enim ego creo caelos novos, et terram novam :
et non erunt in memoria priora,

^a Pronomen nostræ, neque in Hebræo additur, neque in Commentario S. ipse Pater prælegit.

et non ascendent super cor.
Sed gaudebitis et exultabitis usque in sempiternum,
in his quæ ego creo :
Quia ecce ego creo Jerusalem exultationem,
et populum ejus gaudium.
Et exultabo in Jerusalem,
et gaudebo in populo meo :
Et non audietur in eo ultra vox fletus et vox clama-
moris.
Non erit ibi [Al. tacet ibi] amplius infans dierum,
et senex qui non implet dies suos :
Quoniam puer centum annorum morietur,
et peccator centum annorum maledictus erit.
Et adificabunt domos, et habitabunt :
et plantabunt vineas, et comedent fructum earum.
Non adificabunt, et alijs habitabit :
non plantabunt, et alijs comedet :
Secundum enim dies ligni, dies erunt populi mei,
et opera manuum eorum inveterabunt.
Electi mei non laborabunt frustra,
neque generabunt in conturbatione :
Quia semen benedictorum Domini est,
et nepotes eorum cum eis.
Eritque antequam clament, ego exaudiem :
adhuc illis loquentibus, ego audiam [Al. exaudiem].
Lupus et agnus pascent simul,
leo et bos comedent paleas.
et serpenti pulvis panis ejus :
Non nocebunt, neque occident in omni monte sancto
meo, dicit Dominus.
[Cap. LXVI.] Hæc dicit Dominus.
Cœlum sedes mea,
terra autem scabellum pedum meorum.
Quæ est ista domus, quam ædificabis mihi ?
et quis est iste locus quietis meæ ?
Omnia hæc manus mea fecit,
et facta sunt universa ista, dicit Dominus.
Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, et
contritum spiritu,
et trementem sermones meos ?
Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum :
qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem :
Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum
offerat :
qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.
Hæc omnia elegerunt in viis suis,
et in abominationibus suis anima eorum delectata
est.
Unde et ego eligam illusiones eorum :
et que timebant, adducam eis :
Quia vocavi, et non erat qui responderet :
locutus sum, et non audierunt :
Feceruntque malum in oculis meis,

^a Hebraice sequiori est genere, in ea, תְּבִרֵב : sicque ipse rectius legit in Commentario S. Pater.

^b Alia, eaque, ut videtur concinnior verborum se-
ries est in Commentariis, veterascent electis meis. Non
laborabunt, etc. Sensus quoque verior ad Hebreum
בָּלֶב בְּחֹזֶק.

^c Rectius elegerunt in Commentario legit S. Inter-
pres juxta Hebreum תְּבִרֵב.

^d Illic quoque verius habet Commentarior. lectio,
fremitus pro populi, cum Hebreo תְּבִרֵב.

^e Quamquam et libri onnes, et Hieronymiani ip-
siusmet Commentarii lectio sic ferant, rescriben-
dum tamen prout hic semel pro simul. Nam et in He-
breico est תְּבִרֵב, una vice, et Græco τυράννος, quod est, semel : denique et in Latina veteri Interpretatione ita scriptum exstissee, testatur ipse alibi S. Pater in Commentariis in Jeremias cap. 31, ubi hanc ex Vulgata sui temporis locum laudat : *Quia nota est gens sem. l.* Neque adeo par est opinari ab Hebreo textu, receptaque in reliquis libris lectione voluisse illum nulla de causa discedere : cum econtra in perquam simili Latina voce, simul pro se-

A et quæ nolui, e cegerunt.
Audite verbum Domini,
qui tremitis ad verbum ejus :
Dixerunt fratres vestri odientes vos,
et abijcientes propter nomen meum :
Glorificetur Dominus,
et videbimus in lætitia vestra :
ipsi autem confundentur.
Vox ^a populi de civitate,
vox de templo,
vox Domini redditis retributionem inimicis suis.
Antequam parturiret, peperit :
antequam veniret partus ejus, peperit masculum.
Quis audivit unquam tale ?
et quis vidit huic simile ?
Nunquid parturit terra in die una ?
aut parietur gens ^b simul,
quia parturivit et peperit Sion filios stios ?
Nuñquid ego, qui alios parere facio,
ipse non pariam ? dicit Dominus.
B Si ego, qui generationem ceteris tribuo,
sterilis ero ? ait Dominus Deus tuus.
Lætamini cum Jerusalem,
et exultate in ea omnes, qui diligitis eam ;
Gaudete cum ea gaudio, universi, qui lugitis super
eam,
ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis
ejus :
ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab ^c omnimoda glo-
ria ejus.
Quia hæc dicit Dominus :
Ecce ego ^d declinabo super eam quasi fluvium pacis,
et quasi torrentem inundantem gloriam gentium,
quam sugetis :
Ad ubera portabimini,
et super genua blandientur vobis.
Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor
vos,
et in Jerusalem consolabimini.
C Videbitis, et gaudebit cor vestrum,
et ossa vestra quasi herba germinabunt :
Et cognoscetur manus Domini servis ejus
et indignabitur inimicis suis.
Quia ecce Dominus in igne veniet,
et quasi turbo quadrigæ ejus :
Reddere in indignatione furore suum,
et increpationem suam in flamma ignis :
Quia in igne Dominus judicabit [Al. disjudicatur],
et in gladio suo ad omnem carnem,
et multiplicabuntur interfici a Domino.
Qui sanctificabantur,
et mundos se putabant in hortis post ^e unam in-
trinsecus,

mel, proclive fuerit librariis falli, idque porro sit
verosimillimum.

^f Confer S. Patris Commentarios ubi suam hancce
interpretationem tuetur.

^g In instanti habet in Commentariis *declino*. Heb.
וְנַחֲשָׁנָה. Sic et tertio ab hoc versu, *Ab ubera* legit pro *ad*
ubera. Qua de lectione vides quæ nobis et Victorio
ad hunc locum in Commentariis observata sunt.

^h Genuinam hujusmodi lectionem retinet Canon
Hebraicæ veritatis, ac textus sacer in emendatis
omnibus libris manuscriptis Commentariorum sancti
Hieronymi. Multos autem mss. codices invenimus
corruptos notariorum imperitia, vel emendatorum
temeritate, qui tollentes verbum Interpretis, januam
de suo posuerunt pro *unam*. In Corbeien. ms. num.
12 *unam* legimus in contextu sacro, et e regione ad
marginem, *januam*. Hebreus hodiernus nonnullam
passus est mutationem; nam תְּבִרֵב, *ahhad* habet, loco
תְּבִרֵב, *ahhath*, ut monet Ceri Massorethicum hujus
loci. Porro interpres subintelligi volunt verbum
piscinæ, vel arboris, ut sit sensus, qui sanctificantur
post *unam* arborē, quæ est iu medio hortorum ; au-

Qui comedebant carnem suillam, et abominationem, A et murem :
simul consumentur, dicit Dominus.
Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum venio, ut congregem cum omnibus gentibus et linguis,
et venient et videbunt gloriam meam.
Et ponam in eis signum :
et mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare,
in Africam, et in Lydiam tendentes sagittam :
in Italiam et Græciam,
ad insulas longe, ad eos, qui non audierunt de me,
et non viderunt gloriam meam.
Et annuntiabunt gloriam meam gentibus [Al. in gentibus],
et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, et in quadrigis,
et in lecticis,

post unam, id est, insignem piscinam et præcipuam, quæ in loco peculiari est in medio horti. Symmachus et Theodosius hunc locum ita interpretati sunt apud Hieronymum : *Qui sanctificamini et lustramini in hortis, alter post alterum, inter eos qui comedunt carnem suillam, etc.* Id ipsum expressi Syrus Interpres dicens : *חַד בְּצָרָה חַד, hhad batkar hhad, id est, alter post alterum, sive unus post unum;* Chaldaeus habet eodem vel proximo sensu, *turba post turbam.* MART.
— Antea Vulgati, post januam, cui lectio concinunt et mss. nonnulli, atque ansam dedisse vindentur cum LXX, qui interpretati sunt, *τὸς προσώπων, in liminis;* tum superioris capitii LVIII, 8 versiculos, ubi Hebrei exprobant Isaia quod idolum post fores dominum collocarent : *Post ostium retro postem posuisti memoriale tuum.* Veram nihilosecius lectionem esse impressam, ex Hebreo textu nihil

et in mulis, et in carrucis,
ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus ;
Quomodo si inferant filii Israel manus in vase mundo in domum Domini.
Et assumam ex eis in sacerdotes, et levitas, dicit Dominus.
Quia sicut coeli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus :
sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum.
Et erit mons ex mense,
et sabbatuni ex sabbato :
Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.
Et egredientur, et videbunt cadavera virorum.
qui prævaricati sunt in me :
Vermis eorum non morietur,
et ignis eorum non extinguetur :
et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

B est dubium, quam et in Commentario probat S. Pater. Quod Hebraice ibi dicitur *אֶחָד Achad*, perquam eruditæ *Echat*, sive *Echatem*, id est, *unam filii Criticorum interpretantur.*

* Hic quoque insedit error librariorum, qui in Canone et in aliis mss. codicibus posuerunt *tenentes pro tendentes*, proclivi quidem lapsu et involuntario, ni fallor; cum sit omnino coartarius huic expositioni Hieronymianæ. *Lud autem Lydos vocant : quorum coloni Hetrusci, qui nunc Thuscí appellantur, quondam mittendarum sagittarum peritissimi, et nunc dicuntur tendentes sagittam.* Pro quo in Hebraico legitur *MASCHE CESETA* (מַשֵּׁכָת), quod absque LXX omnes similiter transtulerunt, *tendentes arcum;* et LXX posuerunt *μετόχη*, nomen pro verbo interpretantes. MART.

Explicit Isaia propheta.

PROLOGUS HIERONYMI IN JEREMIAM.

Jeremias propheta, cui hic prologus scribitur, sermone quidem apud Hebreos Isaia et Osee et quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior, sed sensibus par est : quippe qui eodem spiritu prophetaverit. Porro simplicitas eloquii, de loco ei in quo natus est accidit. Fuit enim Anathothites, ^b qui est usque hodie viculus, tribus ab Jerosolymis distans millibus; sacerdos ex sacerdotibus, et in matris utero sanctificatus : virginitate sua evangelicum virum Christi Ecclesiae dedicans. Hic vaticinari exorsus est puer : et captivitatem urbis atque ^c Judææ, non

C solum spiritu, sed et oculis carnis intuitus est. Jam decem tribus Israel Assyrii in Medos transtulerant : jam terras earum, coloniæ gentium possidebant. Unde in Juda tantum, et in Benjamin prophetauit ; et civitatis suæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos ^d mensuræ metri versibusque reddidimus. Præterea ordinem Visionum, qui apud Græcos et Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus. Librum autem ^e Baruch, notarii ejus, qui apud Hebreos nec legitur, nec habetur, prætermisimus : pro his omnibus maledicta

^a Nuperis tamen Criticis elegantissimus dicitur, ac præcipue stili sublimitate insignis : quorum tamen sententiam Ric. Simonius contendit, e minori peritia lingue Hebraice ortam esse, quam facile mutantur, si in ejus linguae cognitione magis profecissent. Verissime grandis sensuum Prophetæ majestas est, atque in verborum neglectu posita.

^b In Commentarii ad c. 25, 9, *Certe, inquit, nullum puto sanctiorem esse Jeremia, qui Virgo, Propheta, Sanctificatusque in utero, ipso nomine præfigurat Dominum Salvatorem.* Et filios tamen ei tribuit Paraphrases Chaldaeus in c. 37. 12. Cæterum *Evangelicum Virum Jeremiam appellat rursus S. Pater in Prologo ad Commentarios.*

^c In Palatin. ms., atque Judeæ.
^d Alphabetum quadruplex Lamentationum Jeremiæ, mensuræ metri reddidit Hieronymus ; quia scripsi litterarum Hebraicarum, ac numerum versuum in sua translatione Latina conservavit. Hanc quoque nos versuum distinctionem alphabeta, et incisiones religiose observamus in præsenti Canonis editione ; quod in consequentibus rem manifestam facient distinctiones per membra divisæ. MART.

^e Paria habet in prologo ad Commentarii : *Libellum autem Baruch, qui vulgo editionis Septuaginta copiatur, nec habetur opus Hebreos, et ψευδεπιγραφα epistolam Jeremiae nequaquam censui disserendum.*

ab æmulis præstolantes, quibus me necesse est per singula opuscula respondere. Et hoc patior, * quia vos cogitis. Cæterum ad compendium mali, rectius insaniam provocare.

* Paulam intelligit et Eustochium, ut appareat ex præfatione in Isaiam. MART.

INCIPIT LIBER JEREMIÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Verba Jeremiæ filii Helcicæ, de sacerdotibus qui fuerunt in Anathoth, in terra Benjamin.
Quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Josiæ filii Amon regis Juda, in tertiodécimo anno regni ejus.
Et factum est in diebus Joacim filii Josiæ regis Juda, usque ad consummationem undecimi anni Sædecie filii Josiæ regis Juda, usque ad transmigrationem Jerusalem, in mense quinto.
Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus dedi te.
Et dixi : * A, a, a, Domine Deus : ecce nescio loqui, quia puer ego sum.
Et dixit Dominus ad me : Noli dicere : Puer sum : quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis : et universa, quæcumque mandavero tibi, loqueris.
Ne timeas a facie corum : quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus.
Et misit Dominus manum suam, et tetigit os meum : et dixit Dominus ad me : Ecce dedi verba mea in ore tuo : ecce [Al. add. ego] constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et edifices, et plantes :
Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Quid tu vides, Jeremia?
Et dixi : Virgam vigilante ego video.
Et dixit Dominus ad me : Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud.
Et factum est verbum Domini secundo ad me dicens : Quid tu vides?
Et dixi : Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie æquilonis.
Et dixit Dominus ad me : Ab aquilone pandetur malum [Al. aperientur mala] super omnes habitatores terræ.
Quia ecce ego convocabo omnes cognationes regnum aquilonis, ait Dominus : et venient et ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Jerusalem.
et super omnes muros ejus in circuitu, et super universas urbes Juda.
Et loquar iudicia mea cum eis, super omni malitia corum, qui dereliquerunt me,
et libaverunt diis alienis,
et adoraverunt opus manuum suarum.
Tu ergo accinge lumbos tuos,

* In Hebreo scriptum est תְּרִיךְ, triplex a juxta pronunciationem Hieronymi, qui legebat aleph et he per a litteram vocalem. Unde Canon Hebraicæ veritatis retinet A, a, a. Cæteri miss. Bibliorum codices legunt ha ha ha, vel ah ah ah. MART.

et surge, et loquere ad eos omnia, que ego præcipio tibi.
Ne formides a facie eorum ; nec enim timere te faciam vultum eorum.
Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum, super omnem terram, regibus Juda, principibus ejus, et sacerdotibus, et populo terræ,
B Et bellabunt adversum te, et non prævalebunt : quia tecum ego sum, ait Dominus, ut liberem te.
[Cap. II.] Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Vade, et clama in auribus Jerusalem, dicens : Hoc dicit Dominus : Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et charitatem desponsationis tuæ, quando secuta me es in deserto, in terra, quæ non seminatur.
Sanctus Israel Domino, primitæ frugum ejus : omnes, qui devorant eum, delinquunt [Al. delinquent] : mala venient super eos, dicit Dominus.
Audite verbum Domini, domus Jacob, et omnes cognationes domus Israel : Hoc dicit Dominus : Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatibus, quia elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt?
C Et non dixerunt : Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ägypti : qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem et inviam ; per terram sitiæ, et imaginem mortis ; per terram, in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo?
Et induxi vos in terram Carmeli, ut comederetis fructum ejus, et optima [Al. bona] illius :
Et ingressi contaminasti terram meam, et hereditatem meam posuisti in abominationem.
Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus ? et tenentes legem [Al. add. meam], nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me : et prophetæ prophetaverunt in Baal, et idola secuti sunt.
Propterea adhuc contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo.
Transite ad insulas Cethim, et videte : et in Cedar mittite, et considerate vehementer : et videte si factum est hujuscemodi,

— Uno scriptum Hebraice est verbo, תְּרִיךְ, quod per tres cœlari litteras vocales a potest : Palatin. tamen ms. quemadmodum alii penes Martian. ah legunt : fortasse rectius : est enim illa conquerentis interjectio.

Si mutavit gens deos;
et certe ipsi non sunt dii :
populus autem meus mutavit gloriam suam in ido-
lum.
Obstupescite, coeli, super hoc;
et portæ ejus, desolamini vehementer dicit, Domi-
nus,
Duo enim mala fecit populus meus :
Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.
et foderunt sibi cisternas,
cisternas dissipatas,
quaæ continere non valent aquas.
Numquid servus est Israel, aut vernacula?
quare ergo factus est in prædam?
Super eum rugierunt leones,
et dederunt vocem suam,
posuerunt terram ejus in solitudinem :
Civitates ejus exustæ sunt,
et non est qui habitat in eis.
Filiæ quoque Mempheos et Taphnes constuprave-
runt te usque ad verticem.
Numquid non istud factum est tibi,
quia dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempo-
re, quo duebat te per viam?
Et nunc quid tibi vis in via Ægypti,
ut bibas aquam turbidam [Al. Sior]?
Et quid tibi cum via Assyriorum,
ut bibas aquam fluminis?
Arguet te malitia tua,
et aversio tua increpabit te.
Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquissi-
te Dominum Deum tuum,
et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus
Deus exercituum.
A sæculo confregisti jugum meum,
rupisti vincula mea,
et dixisti : Non serviam.
In omni enim colle sublimi, et sub omni ligno fron-
doso,
tu prosternebaris meretrix :
Ego autem plantavi te vineam electam,
ouine semen verum :
Quomodo ergo conversa es mihi in pravum vinea-
aliena?
Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam
borith,
maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Do-
minus Deus.
Quomodo dicis : Non sum polluta,
post Baalim non ambulavi [Al. abii]?
Vide vias tuas in convalle,
scito quid feceris :
Cursor levis explicans vias suas.
Onager assuetus in solitudine,
in desiderio animæ suæ altraxit ventum amoris
sui :
nullus avertet eam :
Omnes qui querunt eam, non deficient :
in menstruis ejus invenient eam.
Prohibe pedem tuum a nuditate,

^a Hieronymus in textu ms. Commentariorum sic legit : Numquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Quod postea edisserens Lectorem monet his verbis : Quodque ait : Et contaminata erit mulier illa? pro quo in Hebraico legimus, terram : reliquit exemplum, et manifestius de terra loquitur Israel, quaæ adulteræ mulieri comparatur. Igitur Hebræa verba נָתַתְּךָ הַאֲרֵתָה, huarets hahi, non secundum sensum simplicem : sed juxta exemplum ac comparationem prophetalem interpretatus est hoc loco Hieronymus. MART.

^b Quod continuo hic subdunt additamentum Vul-
gati libri, et ego suscipiam te, neque Hebræus quidem
textus habet, nec qui Hieronymianam Versionem ex-
hibent, Latui mss. melioris notæ. Nihilosecius, si ex

A et guttur tuum a siti.
Et dixisti :
Desperavi,
nequaquam faciam :
Adamavi quippe alienos,
et post eos ambulabo.
Quomodo confunditur sur quando deprehenditur,
sic confusi sunt domus Israel,
ipsi et reges eorum,
principes, et sacerdotes, et prophetæ eorum,
dicentes ligno : Pater meus es tu;
et lapidi : Tu me genuisti.
Verterunt ad me tergum,
et non faciem,
Et in tempore afflictionis suæ dicent :
Surge, et libera nos.
Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi?
surgant et liberent te in tempore afflictionis tuæ :
Secundum numerum quippe civitatum tuarum erant
dii tui, Iuda.
Quid vultis mecum judicio contendere?
omnes dereliquistis me, dicit Dominus.
Frustra [Al. Sine causa] percussi filios vestros,
disciplinam non receperunt :
Devoravit gladius vester prophetas vestros,
quasi leo vastator generatio vestra.
Videte verbum Domini :
Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra se-
rotina?
Quare ergo dixit populus meus : Recessimus, non ve-
niemus ultra ad te?
Numquid oblisces virgo ornamenti sui,
aut sponsa fasciæ pectoralis suæ?
Populus vero natus oblitus est mei diebus innumeris.
Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quæ-
rendam dilectionem,
qua insuper et malitias tuas docuisti vias tuas,
et in aliis tuis inventus est sanguis animalium pau-
perum et innocentium?
C Non in fossis inveni eos,
sed in omnibus quaæ supra memoravi.
Et dixisti : Absque peccato et innocens ego sum :
et propterea avertatur furor tuus a me.
Ecce ego judicio contendam tecum,
eo quod dixeris : Non peccavi.
Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas!
et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur.
Nam et ab ista egredieris,
et manus tuæ erunt super caput tuum :
Quoniam obtrivit Dominus confidentiam team,
et nihil in ea habebis prosperum.
[Cap. III.] Vulgo dicitur : Si dimiserit vir uxorem
suam, et recessens ab eo, duxerit virum alie-
rum :
numquid revertetur ad eam ultra?
Numquid non polluta et contaminata erit mulier
illa?
Tu autem fornicata es cum amatoribus multis :
tamen revertere ad me ^b, dicit Dominus.
D Leva oculos tuos in directum,

Hieronymi testimoniis expendenda res est, plane
econtrario videtur constituendum, eam fuisse olim
Hebraici contextus genuinam sententiam, qua tem-
porum injuria ex aliis libris, demum et ab ipso ar-
chetypo exciderit. Satis enim manifesto epist. 122
ad Rusticum num. 2 : Scriptum est, inquit, juxta
Hebraicam veritatem quod in Gracis et Latinis codi-
cibus non habetur : Et tu reliquisti me : tamen conser-
tere, ET SUSCIPIAM TE : dicit Dominus. Nec minus la-
culenter in Commentario ipso ad hunc locum : In He-
bræo, inquit, etiam post fornicationem SUSCIPIT peni-
tentem, et hortatur, ut revertatur ad se : in Sepiu-
ginta vero non provocat ad penitentiam ; sed arguit
impudentiam mereetricis, quod post adulterium reveri
adeat ad maritum. Scilicet illud καὶ ἀνακρίτες, non,

et vide ubi non prostrata sis :
 In viis sedebas, exspectans eos quasi latro in solitudine :
 et polluisti terram in fornicationibus [Al. malis] tuis, et in malitiis tuis.
 Quam ob rem prohibitæ sunt stillæ pluviarum, et serotinus imber non sicut :
 Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.
 Ergo saltem amodo voca me : Pater meus, dux virginitatis meæ tu es :
 Numquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem ?
 Ecce locuta es, et fecisti mala, et potuisti.
 Et dixit Dominus ad me in diebus Josiae regis : Numquid vidisti quæ fecerit aversatrix Israel ?
 Abiit sibimet super omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi.
 Et dixi cum fecisset hœc omnia : Ad me revertere : et non est reversa.
 Et vidit prævaricatrix soror ejus Juda, quia pro eo quod mœchata esset aversatrix Israel, dimissem ei libellum repudii : et non timuit prævaricatrix Juda soror ejus, sed abiit, et fornicata est etiam ipsa.
 Et facilitate fornicationis suæ contaminavit terram, et mœchata est cum lapide et cum ligno.
 Et in omnibus his non est reversa ad me prævaricatrix soror ejus Juda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus.
 Et dixit Dominus ad me : Justificavit animam suam aversatrix Israel, comparatione prævaricatrixis Judeæ.
 Vade, et clama sermones istos contra aquilonem, et dices : Reverttere, aversatrix Israel, ait Dominus, et non avertam faciem meam a vobis : Quia sanctus ego sum, dicit Dominus, et non irascar in perpetuum.
 Tamen scito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum prævaricata es : et dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso, et vocem meam non audisti, ait Dominus.
 Convertimini [Al. add. ad me] filii, revertentes, quia ego vir vester : Et assumam vos unum de civitate, et duos de cognatione, et introducam vos in Sion.
 Et dabo vobis pastores juxta cor meum ; et pascent vos scientia et doctrina.
 Cumque multiplicati fueritis, et creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus : non dicent ultra : Area testamenti Domini : neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius : nec visitabitur, nec siet ultra.
 In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini : et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, et non ambulabunt post pravitatem cordis sui

A pessimi.
 In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israel, et venient simul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris.
 Ego autem dixi : Quomodo ponam te in filios [Al. filiis], et tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium ?
 Et dixi : Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis.
 Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel, ait Dominus.
 Vox in viis auditae est, ploratus et ululatus filiorum Israel : Quoniam iniquam fecerunt viam suam, obliti sunt Domini Dei sui.
 Convertimini, filii, revertentes, et sanabo aversiones vestras.
 Ecce non venimus ad te : tu enim es Dominus Deus noster.
 B Vere meudaces erant colles, multitudine montium : Vere in Domino Deo nostro salus Israel.
 Confusio comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra, greges eorum, et armenta eorum, filios eorum, et filias eorum.
 Dormiemus in confusione nostra : et operiet nos ignominia nostra : Quoniam Dominus Deo nostro peccavimus nos, et patres nostri, ab adolescentia nostra usque ad hanc diem : et non audivimus vocem Domini Dei nostri : [Cap. IV.] Si a converteris [Al. reverteris], Israel, ait Dominus, ad me convertere : Si abstuleris offendicula tua a facie mea, non commoveberis.
 Et jurabis : Vivit Dominus in veritate, et in iudicio, et in justitia ; et benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt. Hoc enim dicit Dominus viro Juda et Jerusalem : Novate vobis novale, et nolite serere super spinas : Circumcidimini Domino, et auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda, et habitatores Jerusalem : Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui extinguat, propriæ malitiam cogitationum vestrarum. Annuntiate in Juda, et in Jerusalem auditum facite : loquimini, et canite tuba in terra : Clamate fortiter, dicite : Congregamini, et ingrediamur civitates munitas, Levate signum in Sion. Confortamini, nolite stare,
 D quia malum ego adduco ab aquilone et contritio nem magnam.
 Ascendit leo de cubili suo, et prædo gentium se levavit : Egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in desolationem [Al. selitudinem] :

penitus eam ignorant, et locum plane contrario sensu efferunt, neque adeo videatur potuisse nisi ex Hebreo derivari.

^a Ita utrumque exemplar Canonis, et mss. omnes codices Bibliorum, uno excepto recentiori, qui legit reverteris. In Commentariis quoque verbum reverteris scriptum habetur : sed perinde est ; eligat unusquisque quod voluerit ; quando in sensu nullum est damnum. MART.

Civitates tuæ vastabuntur,
remanentes absque habitatore.
Super hoc accingite vos ciliici,
plangite et ululate :
quia non est ave[n]a ira furoris Domini a nobis.
Et erit in die illa, dicit Dominus :
Peribit cor regis, et cor principum :
et obstupescant sacerdotes,
et prophetæ consternabuntur.
Et dixi : Heu, heu, heu, Domine Deus,
Ergone decepisti populum istum et Jerusalem, di-
cens :
Pax erit vobis :
et ecce pervenit gladius usque ad animam ?
In tempore illo dicetur populo huic et Jerusalem :
Ventus urens in viis, quæ sunt in deserto viae filii
[Al. filii] populi mei,
non ad ventilandum et ad [Al. non ad] pur-
gandum.
Spiritus plenus ex his veniet mihi :
et nunc ego loquar iudicia mea cum eis.
Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas cur-
rus ejus :
velociores aquilis equi illius :
væ nobis, quoniam vastati sumus.
Lava a malitia cor tuum, Jerusalem, ut salva-
fias :
usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ ?
Vox enim annuntiantis a Dan,
et notum facientis idolum de monte Ephraim.
Dicite gentibus :
Ecce auditum est in Jerusalem, custodes venire de
terra longinqua,
et dare [Al. dederunt] super civitates Juda vocem
suam.
Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in
gyro :
quia me ad iracundiam provocavit, ait Dominus.
Via tuæ, et cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi :
ista malitia tua, quia amara,
quia [Al. tacet quia] tetigit cor tuum.
Ventrem meum, ventrem meum doleo,
sensus cordis mei turbati sunt in me :
Non tacebo,
quoniam vocem buccinæ audivit anima mea, cla-
morem prælii.
Contritio super coquitionem vocata est,
et vastata est omnis terra :
Repente vastata sunt tabernacula mea,
subito pelles meæ.
Usquequo videbo fugientem,
audiam vocem buccinæ ?
Quia stultus populus meus me non cognovit :
filii insipientes sunt, et recordes :
Sapientes sunt, ut faciant mala,
bene autem facere nescierunt.
Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihil;
et cœlos, et non erat lux in eis.
Vidi montes, et ecce movebantur :
et omnes colles conturbati sunt.
Intuitus sum, et non erat homo :
et omne volatile cœli recessit.
Aspexi, et ecce Carmelus desertus :
et omnes urbes ejus destructæ sunt a facie Do-
mini,
et a facie iræ furoris ejus,
Hæc enim dicit Dominus.
Deserta erit omnis terra.
sed tamen consummationem non faciam.
Lugebit terra, et moerebunt cœli desuper :
eo quod locutus sum [Al. sim];

^a Miror quid causæ extiterit, ut, pro dicite gentibus, legatur in Canone, et cæteris ms. concitate gentes : maxime cum in editis et ms. libris Commentariorum Hieronymus legal, dicite gentibus. MART.

^b Minus bene lectum in Commentario, inter mo-

A cogitavi, et non pœnituit me,
nec aversus sum ab eo.
A voce equitis et mittentis sagittam, fugit omnis ci-
vitas :
ingressi sunt ardua, et ascenderunt rupes :
Universæ urbes derelictæ sunt,
et non habitat in eis homo.
Tu autem vastata quid facies ?
cum vestieris te coccino,
cum ornata fueris monili aureo,
et pinxeris stibio oculos tuos, frustra compo-
neris ?
Contempserunt te amatores tui
animam tuam querent.
Vocem enim quasi parturientis audivi,
angustias ut puerperæ :
Vox filiæ Sion ^b intermorientis expandentisque
manus suas :
væ mihi, quia defecit anima mea propter in-
terfectos.
B [Cap. V.] Circuite vias Jerusalem,
et aspicite, et considerate,
et querete in plateis ejus,
an inventiatis virum facientem judicium, et quo-
rentem fidem :
et propitiatus ero ejus.
Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint :
et hoc falso jurabunt.
Domine, oculi tui respiciunt fidem :
percussisti eos, et non doluerunt :
attrivisti eos, et renuerunt accipere discipli-
nam :
Induraverunt facies suas super petram,
et noluerunt reverti.
Ego autem dixi :
Forsitan pauperes sunt et stulti,
ignorantes viam Domini, judicium Dei sui.
Ibo igitur ad optimates, et loquar eis :
ipsi enim cognoverunt viam Domini, judicium Dei
sui.
C Et ecce magis hi simul confregerunt jugum,
ruperunt vincula.
Idcirco percussit eos leo de silva,
lupus ad vesperam vastavit eos,
pardus vigilans supra civitates eorum :
Omnis, qui egressus fuerit ex eis, capietur :
quia multiplicatae sunt prævaricationes eorum,
confortatae sunt aversiones eorum.
Super quo propitiatus tibi esse potero ?
filii tui dereliquerunt me,
et jurant in his qui non sunt dii :
Saturavi eos, et mœchati sunt,
et in domo meretricis luxuriabantur.
Equi amatores ^c et emissarii facti sunt.
Unusquisque ad uxorem proximi sui biniebat.
Numquid super his non visitabo ? dicit Dominus.
et in gente tali non ulciscetur anima mea ?
Ascendite muros ejus, et dissipate,

D consummationem autem nolite facere :
Auserte propagines ejus,
quia non sunt Domini.
Prævaricatione enim prævaricata est in me dominus
Israel,
et dominus Juda, ait Dominus.
Negaverunt Dominum, et dixerunt :
Non est ipse [Al. add. locutus] :
neque veniet super nos malum :
gladium et famem non videbimus.
Prophetæ fuerunt in ventum,
et responsum non fuit in eis :
hæc ergo evenient illis.

rientes expandentesque, etc.

^c Additur in comment. in *seminas*, et in fine ver-
sus, mihi, ex LXX; neque enim sonant eæ voces ia-
Hebræo archetypo.

Hæc dicit Dominus Deus exercituum :

Quia locuti estis verbum istud :
ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem,
et populum istum ligna [Al. in ligna], et vorabit
eos.

Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo
domus Israel, ait Dominus ;
gentem robustam, gentem antiquam,
gentem, cujus ignorabis linguam,
nec intelliges quid loquatur.

Pharetra ejus quasi sepulcrum patens,
universi fortes.

Et comedet segetes tuas, et paneum tuum :
devorabit filios tuos, et filias tuas :
comedet gregem tuum, et armenta tua :
comedet vineam tuam, et sicutum tuam :
et conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes
fiduciam, gladio.

Verumtamen in diebus illis, ait Dominus,
non faciam vos in consummationem.

Quod si dixeritis : Quare fecit Dominus Deus noster
nobis hæc omnia ?

dices ad eos :

Sicut dereliquistis me, et servistis deo alieno in terra
vestra,

sic servietis alienis in terra non vestra.

Annuntiate hoc domui Jacob,
et auditum facite in Iuda, dicentes :

Audi, popule stulte, qui non habes cor :
qui habentes oculos, non videtis :

et aures, et non auditis.

Me ergo non timebitis, ait Dominus :
et a facie mea non dolebitis ?

Qui posui arenam terminum mari,
præceptum sempiternum, quod non præteri-
bit :

Et commovebuntur, et non poterunt :
et intumescent fluctus ejus, et non transibunt
illud :

Populo autem huic factum est cor incredulum et C
exasperans,
recesserunt et abierunt.

Et non dixerunt in corde suo :

Metuamus Dominum Deum nostrum,
qui dat nobis pluviam temporaneam et serotinam
in tempore suo,
plenitudinem annuae messis custodientem no-
bis.

Iniquitates ^a vestrae declinaverunt hæc :
et peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis :
Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes
quasi aucupes,
laqueos ponentes et pedicas ad eapiendos vi-
ros.

Sicut decipula plena avibus,
sic domus eorum plena dolo :
ideo magnificati sunt et ditati.

Incrassati sunt et impinguati :
et præterierunt sermones meos pessime.

Causam ^b non judicaverunt,
causam pupilli non direxerunt,
et judicium pauperum non judicaverunt.

Numquid super his non visitabo ? dicit Dominus.
aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur ani-
ma mea ?

Stupor et mirabilia facta sunt in terra :
Prophetæ prophetaebant mendacium,
et sacerdotes applaudebant manibus suis.

Et populus meus dilexit talia :

^a Manuscripti omnes codices Bibliorum pro se-
cunda persona primam habent, nempe *iniquitates*
nostre : idque manifestus est error exscriptorum :
uti ex consequentibus facile probari potest. MART.

^b Nomen *victæ*, quod hic in exemplaribus Canonis,
inque nonnullis aliis mss. codicibus scriptum repe-
ritur, abest in textu Hebraico : nec illud repræsen-

A quid igitur siet in novissimo ejus ?

[Cap. VI.] Confortamini, filii Benjamin, in medio
Jerusalem,

et in Thecu clangite buccina,
et super Bethacharem levate vexillum :

Quia malum visum est ab aquilone,
et contrito magna.

Speciosæ et delicatæ assimilavi filiam Sion.

Ad eam venient pastores, et greges eorum :

fixerunt in ea tentoria in circuitu :
pascet unusquisque eos ; qui sub manu sua
sunt.

Sanctificate super eam bellum :

consurgite, et ascendamus in meridi :

Væ nobis, quia declinavit dies,
quia longiores factæ sunt umbræ vesperi.

Surgit, et ascendamus in nocte,

et dissipemus domos ejus.

Quia hæc dicit Dominus exercituum :

Cædere lignum ejus,
et fundite circa Jerusalem aggerem :

Hæc est civitas visitationis,

omnis calumnia in medio ejus.

Sicut frigidam facit cisterna aquam suam,
sic frigidam facit malitiam suam :

Iniquitas et vastitas audietur in ea,
coram me semper infirmitas et plaga.

Erudire, Jerusalem,

ne forte recedat anima mea a te,
ne forte ponam te desertam,

terram inhabitabilem.

Hæc dicit Dominus exercituum :

Usque ad racemum colligent quasi in vinea reli-
quias Israel :

Converte manum tuam quasi vindemiator ad carital-
lum.

Cui loquar ?

et quem contestabor, ut audiat ?

Ecce incircumcisæ aures eorum,
et audire non possunt :

Ecce verbum Domini factum est eis in oppro-
brium,

et non suscipient illud.

Idcirco furore Domini plenus sum,

laboravi sustinens :

Effunde super parvulum foris,

et super consilium juvenum simul :

Vir enim cum muliere capitur,
senex cum pleno dierum.

Et transibunt domus eorum ad alteros,
agri et uxores pariter :

Quia extendam manum meam super habitantes ter-
ram,

dicit Dominus.

A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ
student :

et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt
dolum.

D Et curabunt contritionem filiæ populi mei cum igno-
minia, dicentes :

Pax, pax ;

et non erat pax.

Confusi sunt,

quia abominationem fecerunt :

Quin potius confusione non sunt confusi,
et erubescere nescierunt.

Quam ob rem cadent inter ruentes :
in tempore visitationis suæ corrident, dicit Domi-
nus.

tavit Speculum sancti Augustini, nec Commentaria
sancti Hieronymi vocis hujus meminere. Adscitum
puto, sive additum librariorum errore : hoc enim
manifeste probant quedam exemplaria sacrorum Bi-
bliorum, ubi recentiori manu superadditum depre-
hendimus verbum iam dictum. MART.

Hæc dicit Dominus :
 State super vias, et videte,
 et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona,
 et ambulate in ea :
Et invenietis refrigerium animabus vestris.
Et dixerunt : Non ambulabimus.
Et constitui super vos speculatores.
 Audi, terra :
Ecce ego adducam mala super populum istum,
 fructum cogitationum ejus :
Quia verba mea non audierunt,
 et legem meam proiecserunt.
Ut quid mihi thus de Saba affertis,
 et calamus suave orentem de terra longinqua ?
Holocausta vestra non sunt accepta,
 et victimæ vestræ non placuerunt mihi.
Propterea hæc dicit Dominus :
Ecce ego dabo in populum istum ruinas,
 Et ruent in eis patres et filii simul,
 vicinus et proximus peribunt.
Hæc dicit Dominus :
Ecce populus venit de terra aquilonis,
 et gens magna consurget a finibus terræ.
Sagittam et scutum arripiet :
 crudelis est, et non miserebitur.
Vox ejus quasi mare sonabit :
 et super equos ascendent,
 præparati quasi vir ad prælium,
 adversum te, filia Sion.
Audivimus famam ejus,
 dissolutæ sunt manus nostræ :
 tribulatio apprehendit nos,
 dolores ut parturientem.
Nolite exire ad agros,
 et in via ne ambuletis :
 quoniam gladius inimici, pavor in circuitu.
Filia populi mei, accingere cilicio,
 et conspergere cinere :
Luctum unigeniti fac tibi,
 planctum amarum.
 quia repente veniet vastator super nos.
Probatorem dedi te in populo meo robustum :
 et scies, et probabis viam eorum.
Omnes isti principes declinantes,
 ambulantes fraudulenter ;
Æs et ferrum :
 universi corrupti sunt.
Defecit sufflatorium,
 in igne consumptum est plumbum ;
Frustra conflavit conflator :
 malitia enim eorum non sunt consumptæ.
Argentum reprobum vocate eos,
 quia Dominus projicit illos.
[Cap. VII.] Verbum, quod factum est ad Jeremiam
 a Domino, dicens :
 Sta in porta domus Domini,
 et prædica ibi verbum istud, et dic :
Audite verbum Domini, omnis Juda,
 qui ingredimini per portas has,
 ut adoretis Dominum.
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel :
Bonas facite vias vestras, et studia vestra :
 et habitabo vobiscum in loco isto.
Nolite confidere in verbis mendacij [Al. mendacibus],
 dicentes :
Templum Domini :
 templum Domini,
 templum Domini, est.
Quoniam si bene direxeritis vias vestras, et studia
 vestra :
 si feceritis judicium inter virum et proximum ejus,
 advenæ, et pupillo, et viduæ non feceritis ca-
 lumniam,

A nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc,
 et post deos alienos non ambulaveritis in malum
 vobismelipsis :
Habitabo vobiscum in loco isto,
 in terra quam dedi patribus vestris a seculo et
 usque in seculum.
Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij,
 qui non proderunt vobis;
Furari,
 occidere,
 adulterari,
 jurare in mendaciter,
 libare Baalim,
 et ire post deos alienos, quos ignoratis.
Et venisti, et stetisti coram me in dono hac,
 in qua invocatum est nomen meum, et dixisti :
Liberati sumus,
 eo quod fecerimus omnes abominationes istas.
Ergo spelunca latronum facta est domus ista,
 in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris ?
B Ego, ego sum :
 ego vidi, dicit Dominus.
Ite ad locum meum in Silo,
 ubi habitavit nomen meum a principio,
 et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi
 mei Israel :
Et nunc, quia fecistis omnia opera hæc, dicit Do-
minus :
 et locutus sum ad vos mane consurgens, et lo-
 quens, et non audistis :
Et vocavi vos,
 et non respondistis :
Faciam donum huic, in qua invocatum est nomen
 meum, et in qua vos habetis fiduciam :
 et loco, quem dedi vobis et patribus vestris,
 sicut feci Silo.
Et projiciam vos a facie mea,
 sicut projeci omnes fratres vestros,
 universum semen Ephraim.
C Tu ergo noli orare pro populo hoc,
 nec assumas pro eis laudem et orationem ;
Et non obsistas mihi :
 quia non exaudiad te.
Nonne vides quid isti faciant in civitatibus Juda, et
 in plateis Jerusalem ?
Filiæ colligunt ligna,
 et patres succendunt ignem,
 et mulieres conspergunt adipem,
 ut faciant placentas reginæ cœli,
 et libent diis alienis,
 et me ad iracundiam provocent.
Numquid me ad iracundiam provocant ? dicit Do-
minus.
 nonne semetipso in confusionem vultus sui ?
Ideo hæc dicit Dominus Deus :
Ecce furor meus, et indignatio mea conflatur [Al.
 conflata est] super locum istum,
 super viros, et super jumenta,
 et super lignum regionis,
 et super fruges terræ,
 et succendetur, et non extinguetur.
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel :
Holocausta vestra addite victimis vestris,
 et comedite carnes.
Quia non sum locutus cum patribus vestris,
 et non præcepisti eis, in die qua eduxi
 eos de terra Ægypti,
 de verbo holocausti, et victimarum.
Sed hoc verbum præcepisti eis, dicens :
 Audite vocem meam, et ero vobis Deus ;
 et vos eritis mihi populus :
Et ambulate in omni via, quam mandavi vobis,
 ut bene sit vobis.
Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam :
 Sed abiérunt in voluntatibus,
 et pravitate cordis sui mali :
Factique sunt retrorsum et non in ante,

a die qua egressi sunt patres eorum de terra Aegypti, usque ad diem hanc.
 Et misi ad vos omnes servos meos prophetas, per diem consurgens, diluculo, et mittens.
 Et non audierunt haec, nec inclinaverunt aurem suam:
 Sed induraverunt cervicem [Al. add. suam]:
 et pejus operati sunt, quam patres eorum.
 Et loqueris ad eos omnia verba haec, et non audiens te:
 et vocabis eos, et non respondebunt tibi:
 Et dices ad eos:
 Haec est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui,
 nec recepit disciplinam:
 Perit fides,
 et ablata est de ore eorum.
 Tonde capillum tuum, et projice,
 et sume in directum planctum:
 Quia projectis Dominus, et reliquit generationem furoris sui:
 quia fecerunt filii Iuda malum in oculis meis,
 dicit Dominus.
 Posuerunt offendicula sua in domo, in qua invocatum est nomen meum,
 ut polluerent eam:
 Et edificaverunt excelsa Thopheth, quæ est in valle filii Ennom:
 ut incenderent filios suos, et filias suas igni: quæ non precepi, nec cogitavi in corde meo.
 Ideo ecce dies venient, dicit Dominus,
 et non dicet amplius, Thopheth, et vallis filii Ennom:
 sed vallis intersectionis:
 Et sepelient [Al. sepelientur] in Thopheth,
 eo quod non sit locus:
 Et erit morticinum populi hujus in cibum volucribus cœli, et bestiis terræ,
 et non erit qui abigit.
 Et quiescere faciam de urbibus Iuda, et de plateis Jerusalem, vocem gaudii, et vocem lætitiae,
 vocem sponsi, et vocem sponsæ:
 In desolationem enim erit terra.
 [Cap. VIII.] In illo tempore, ait Dominus:
 Exsument ossa regum Iuda, et ossa principum ejus,
 et ossa sacerdotum,
 et ossa prophetarum,
 et ossa corum qui habitaverunt Jerusalem, de seculis suis:
 Et pandent [Al. expandent] ea ad solem, et lunam,
 et omnem militiam cœli, quæ dilexerunt,
 et quibus servierunt;
 et post quæ ambulaverunt,
 et quæ quassierunt, et adoraverunt.
 Non colligentur, et non sepelientur:
 in sterquilinium super faciem terræ erunt.
 Et eligent magis mortem quam vitam
 a omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima
 in universis locis, quæ derelicta sunt, ad quæ ejeci eos, dicit Dominus exercituum.
 Et dices ad eos:
 Haec dicit Dominus:
 Numquid qui cadit [Al. cadet], non resurget?
 et qui aversus est, non revertetur?
 Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa?
 Apprehenderunt mendacium,
 et noluerunt reverti:
 Attendi, et auscultavi:
 nemo quod bonum est loquitur;

* Novem sequentes versus agnoscit S. Augustinus in Speculo, ac totidem esse definitivus usque ad hæc verba: *Quomodo dicitis*, etc. Hinc video quænam longe sint a vero apéri quidam Scriptores, cum tenere docent singulos versus, quos særissime appellant auctores ecclesiastici, sex dictiones habuisse conti-

A Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens:
 Quid feci?
 Omnes conversi sunt ad cursum suum,
 quasi equus impetu vadens in prælio.
 Milvis in celo cognovit tempus suum;
 turtur,
 et hirundo,
 et ciconia,
 custodierunt tempus adventus sui:
 Populus autem mens
 non cognovit judicium Domini.
 Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus,
 et lex Domini nobiscum est?
 Vere mendacium operatus est stylus mendax scribatur,
 Confusi sunt sapientes,
 perterriti et capti sunt:
 Verbum enim Domini projecerunt,
 et sapientia nulla est in eis.
 B Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hæc dibus:
 Quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur [Al. avaritie student]:
 a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.
 Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignoraniam, dicentes:
 Pax, pax,
 cum non esset pax.
 Confusi sunt,
 quia abominationem fecerunt:
 Quinimum confusione non sunt confusi,]
 et erubescere nescierunt:
 Idecirco cadent inter corruentes,
 in tempore visitationis suæ corrident, dicit Dominus.
 Congregans congregabo eos, ait Dominus:
 Non est uva in vitibus,
 et non sunt fucus in siculnea;
 C Foliū deflūxit:
 et dedi eis quæ prætergressa sunt.
 Quare sedemus?
 convenite, et ingrediamur civitatem munitam,
 et sileamus ibi:
 Quia Dominus Deus noster silere nos fecit,
 et potum dedit nobis aquam sellis:
 Peccavimus enim Domino.
 Expectavimus pacem,
 et non erat bonum;
 Tempus medietate,
 et ecce formido.
 A Dā auditus est fremitus equorum ejus,
 a voce binnituum pugnatorum ejus commota est omnis terra;
 Et venerunt, et devoraverunt terram, et plenitudinem ejus;
 urbem, et habitatores ejus.
 Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos quibus non est incantatio:
 et mordebunt vos, ait Dominus.
 Dolor meus super dolorem,
 in me cor meum incerens.
 Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua:
 Numquid Dominus non est in Sion,
 aut rex ejus non est in ea?
 Quare ergo me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis,
 et in vanitatibus alienis?

nuas. Contrarium nunc evincunt proprietæ versibus descripsi, sed et infra idem evidentissime demonstratur ex Jobi, Davidis, et Salomonis operibus, quæ στιχηρῶς reperiuntur descripsi in utroque exemplari Cœioms Hebraicæ veritatis. MART.

Transit messis,
finita est aestas,
et nos salvati non sumus.
Super contritione filiae populi mei contritus sum et
contristatus,
stupor obtinuit me.
Numquid resina non est in Galaad?
aut medicus non est ibi?
Quare igitur non est obducta cicatrix filiae populi
mei?
[Cap. IX.] Quis dabit capiti meo aquam,
et oculis meis fontem lacrymarum?
Et plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei.
Quis dabit me in solitudine diversorum viatorum,
et derelinquam populum meum, et recedam ab eis?
Quia omnes adulteri sunt,
cœtus prevaricatorum.
Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii
et non veritatis:
Confortati sunt in terra,
quia de malo ad malum egressi sunt,
et me non cognoverunt, dicit Dominus.
Unusquisque se a proximo suo custodiat,
et in omni fratre suo non habeat fiduciam:
Quia omnis frater supplantans [Al. supplantione]
supplantabit,
et omnis amicus fraudulenter incedet.
Et vir fratrem suum deridebit,
et veritatem non loquentur:
Docuerunt enim linguam suam loqui mendacium:
ut inique agerent, laboraverunt.
Habitatio tua in medio idoli:
in dolo renuerunt scire me, dicit Dominus.
Propterea hæc dicit Dominus exercituum:
Ecce ego conflabo, et probabo eos:
quid enim aliud faciam a facie filiae populi mei?
Sagitta vulnerans lingua eorum,
dolum locuta est:
In ore suo pacem cum amico suo loquitur,
et occulite ponit ei insidias.
Numquid super his non visitabo? dicit Dominus.
aut gentei hujusmodi non ulciscetur anima mea?
Super montes assumam fletum et lamentum,
et super speciosa deserti planctum:
Quoniam incensa sunt, eo quod non sit vir pertransiens:
et non audierunt vocem possidentis:
A volueri cœli usque ad pecora
transmigraverunt et recesserunt.
Et dabo Jerusalem in acervos arenæ,
et cubilia draconum:
Et civitates Juda dabo in desolationem
eo quod non sit habitator.
Quis est vir sapiens, qui intelligat hoc,
et ad quem verbum oris Domini fiat ut annuntiet
istud?
Quare perierit [Al. periit] terra, et exusta sit [Al.
est] quasi desertum,
eo quod non sit qui pertranseat?
Et dixit Dominus:
Quia dereliquerunt legem meam, quam dedi eis,
et non audierunt vocem in eam, et non ambulave-
runt in ea:
Et abiérunt post pravitatem cordis sui,
et post Baalim:
quod [Al. quos] didicerunt a patribus suis.
Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel:
Ecce ego cibabo ^a populum istum absinthio,
et potum dabo eis aquam fellis.
Et dispergam eos in gentibus, quas non neverunt
ipsi et patres eorum:

^a Pressius ad Hebreum exemplar posuit S. Pater in Commentari. Cibabo eos, populum istum, siquidem et Hebraice habet בְּאַכְלֵיכֶם אֶת הָעָם.

^b Lege hic in Speculo S. Augustini, Et post 13

A et mittam post eos gladium, donec consumerantur.
Hæc dicit Dominus exercituum:
Contenplamini,
et vocate lamentatrices, et veniant:
et ad eas, quæ sapientes sunt, mittite, et prope-
rent:
festinent, et assumant super nos lamentum:
Deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ
defluant aquis.
Quia vox lamentationis auditæ est de Sion:
Quomodo vastati sumus et confusi vehementer?
quia dereliquimus terram,
quoniam dejecta sunt tabernacula nostra.
Audite ergo mulieres verbum Domini:
et assumant aures vestras sermonem oris ejus
Et docete filias vestras lamentum,
et unaquæque proximam suam planctum.
Quia ascendit mors per fenestras nostras,
ingressa est donos nostras,
disperdere parvulos deforis,
juvenes de plateis.
Loquere:
Hæc dicit Dominus:
Et cadet mortuicinum hominis quasi sterlus super
faciem regionis,
et quasi senum post tergum metentis,
et non est qui colligat.
Hæc dicit Dominus:
Non glorietur sapiens in sapientia sua,
et non glorietur fortis in fortitudine sua,
et non glorietur dives in divitiis suis:
Sed in hoc glorietur, qui gloriatur,
scire et nosse me, quia ego sum Dominus qui fa-
cio misericordiam, et judicium et justitiam in
terra:
Hæc enim placent mihi ^b, ait Dominus;
Ecce dies veniunt, dicit Dominus:
et visitabo super omnem qui circumcidit habet
præputium,
C Super Aegyptum,
et super Judam,
et super Edom,
et super filios Ammon,
et super Moab,
et super omnes qui attonsi sunt in com-m,
habitantes in deserto:
Quia omnes gentes habent præputium,
omnis autem domus Israel incircuncisi sunt corde.
[Cap. X.] Audite verbum,
quod locutus est Dominus super vos, dominus Israel.
Hæc dicit Dominus:
Juxta vias gentium nolite discedere:
et a signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes:
Quia leges populorum vanæ sunt:
Quia lignum de saltu præcedit opes manuum artificis
in ascia.
Argento et auro decoravit illud:
clavis et malleis compedit, ut non dissolvatur:
D In similitudinem palmæ fabricata sunt,
et non loquentur:
Portata tollentur,
quia incedere non valent.
Nolite ergo timere ea,
quia nec male possunt facere, nec bene.
Non est similis tui, Domine:
magnus tu, et magnum nomen tuum in fortitudine.
Quis non timebit te, o rex gentium?
tuum est enim decus:
Inter cunctos sapientes gentium,
et in universis regnis eorum nullus est similis tui.
Pariter ^c insipientes et fatui probabantur:

versus, non post 16. MART.

^c In Com., Fatui et sapientes. Vid. quæ ibi anno-
tantur.

doctrina vanitatis eorum lignum est.
 Argentum involutum de Tharsis assertur,
 et aurum de Ophaz :
 opus artificis, et manus ærarii :
Ilyacinthus et purpura indumentum eorum.
 Opus artificium universa hæc.
Dominus autem Deus verus est :
 ipse [Al. iste] Deus vivens, et rex sempiternus.
Ab indignatione ejus commovebitur terra :
 et non sustinebunt gentes comminationem ejus.
Sic ergo dicetis eis.
Dii, qui cœlos et terram non fecerunt,
 pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt.
Qui facit terram in fortitudine sua,
 præparat orbem in sapientia sua,
 et prudentia sua extendit cœlos.
Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cœlo,
 et elevat nebulas ab extremitatibus terræ :
Fulgura in pluviam facit,
 et educit ventum de thesauris suis.
Stultus factus est omnis homo a scientia [Al. add. sua],
 confusus est artifex omnis in sculptili :
Quoniam falsum est quod confлавit,
 et non est spiritus in eis.
Vana sunt, et opus risu dignum :
 in tempore visitationis suæ peribunt.
Non est his similis pars Jacob :
 qui enim formavit omnia, ipse est :
 et Israel virga hæreditatis ejus :
Dominus exercituum nomen est illi :
Congrega de terra confusionem tuam,
 quæ habitas in obsidione.
Quia hæc dicit Dominus :
Ecce ego longe projiciam habitatores terræ in hac
 vice :
 et * tribulabo eos, ita ut ipveniantur.
Væ mihi super contritione mea,
 pessima plaga mea.
Ego autem dixi :
 Plane hæc infirmitas mea est,
 et portabam illam.
Tabernaculum meum vastatum est,
 omnes funiculi mei disrupti sunt,
 filii mei exierunt a me, et non subsistunt :
Non est qui extendat ultra tentorium meum,
 et erigat pelles meas.
Quia stulte egerunt pastores,
 et Dominum non quæsierunt :
Propterea non intellexerunt,
 et omnis grec eorum dispersus est.
Vox auditio[nis] ecce venit,
 et commotio magna de terra aquilonis :
Ut ponat civitates Juda [Al. add. in] solitudinem,
 et habitaculum draconum.
Scio, Domine, quia non est hominis via ejus :
 nec viri est ut anibulet, et dirigat gressus suos.
Corripe me, Domine,
 verumtamen in judicio, et non in furore tuo,
 ne forte ad nihilum redigas me.
Elstunde indignationem tuam super gentes, quæ non
 cognoverunt te,
 et super provincias, quæ noinen tuum non invocaverunt ;
Quia comederunt Jacob, et devoraverunt eum,
 et consumpsérunt illum [Al. locum],
 et decus ejus dissipaverunt.
[Cap. XI.] Verbum, quod factum est a Domino ad
 Jeremiam, dicens :
Audite verba pacti hujus,
 et loquimini ad viros Juda, et ad habitatores Je-
 rusalem.

* In omnibus mss. et in Canone addita reperitur particula negativa, ita ut non inveniantur. At Hieronymus ipse lib. II Comment. in Jeremiam absque tali negatione legendum docuit. Sic eos, inquit, ob-

A et dices ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus Israel :
Maledictus vir, qui non audierit verba pacti hujus,
 quod præcepit patribus vestris, in die qua eduxi
 eos de terra Ægypti,
 de fornace ferrea, dicens :
Audite vocem meam, et facite omnia quæ præcipio
 vobis,
 et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in
 Deum :
Ut suscitem juramentum, quod juravi patribus ve-
 stris,
 daturum me eis terram fluentem lacte et melle,
 sicut est dies hæc.
Et respondi, et dixi :
 Amen, Domine.
Et dixit Dominus ad me :
Vociferare omnia verba hæc in civitatibus Juda,
 et foris Jerusalem, dicens :
Audite verba pacti hujus, et facite illa :
 quia contestans contestatus sum patres vestros,
 in die qua eduxi eos de terra Ægypti, usque ad
 diem hanc :
Mane surgens contestatus sum,
 et dixi :
Audite vocem meam :
 et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam :
Sed abierunt unusquisque in pravitate cordis sui
 mali :
Et induxi super eos omnia verba pacti hujus, quod
 præcepit, ut facerent,
 et non fecerunt.
Et dixit Dominus ad me :
 Inventa est conjuratio in viris Juda,
 et in habitatores Jerusalem.
Reversi sunt ad iniurias patrum suorum priores,
 qui noluerunt audire verba mea :
Et hi ergo abierunt post deos alienos,
 ut servirent eis :
C Irritum fecerunt domus Israel et domus Juda pactum
 meum,
 quod pepigi cum patribus eorum.
Quam ob rem hæc dicit Dominus :
Ecce ego inducam [Al. induo] super eos mala, de
 quibus exire non poterunt :
 et clamabunt ad me, et non exaudiām eos :
Et ibunt civitates Juda, et habitatores Jerusalem,
 et clamabunt ad deos, quibus libant,
 et non salvabunt eos in tempore afflictionis eorum.
Secundum numerum enim civitatum tuarum, erant
 dii tui, Juda :
 et secundum numerum viarum Jerusalem, posuisti
 aras confusionis,
 aras ad libandum Baalim.
Tu ergo noli orare pro populo hoc,
 et ne assumas pro eis laudem, et orationem.
Quia non exaudiām in tempore clamoris eo
 ad me,
 in tempore afflictionis eorum.
Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit sce-
 fera multa ?
 numquid carnes sanctæ auferent a te malitias
 tuas, in quibus gloriata es ?
Olivam ubeream,
 pulchram,
 fructiferam,
 speciosam.
 vocavit Dominus nomen tuum :
Ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea,
 et combusta sunt fructa ejus :
Et Dominus exercitum, qui plantavit te locutus est
 super te malum.

sideri faciam, sicutque tribulabo, et coangustabo, ut om-
 nes in urbe reperiāntur, et effugere nequeant malum.
 MART.

pro malis donis Israel et domus Juda,
quæ fecerunt sibi ad irritandum me, libantes
Baalim.
Tu autem, Domine, demonstrasti mihi, et cognovi.
Tunc ^a ostendisti mihi studia eorum.
Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad
victimam :
et non cognovi quia cogitaverunt super me con-
silia, ^b dicentes :
Mittamus lignum in panem ejus,
et eradamus [Al. conteramus] eum de terra vi-
ventium,
et nomen ejus non memoretur amplius.
Tu autem, Domine sabaoth, qui judicas juste, et
probas renes et corda,
videam ultionem tuam ex eis :
tibi enim revelavi causam meam.
Propterea haec dicit Dominus ad viros Anathoth,
qui querunt animam tuam, et dicunt :
Non prophetabis in nomine Domini,
et non morieris in manibus nostris.
Propterea hac dicit Dominus exercituum :
Ecce ego visitabo super eos.
juvenes morientur in gladio,
filii eorum et filiae eorum morientur in fame :
et reliquæ non erunt ex eis.
Inducam enim malum super viros Anathoth,
annum visitationis eorum.
[Cap. XII.] Justus quidem tu es, Domine,
si disputerem tecum :
Verumtamen [Al. add. iudicia] justa loquar ad te :
Quare via impiorum prosperatur :
bene est omnibus, qui prævaricantur et inique-
agunt?
Planta-ti eos, et radicem miserunt,
proficiunt, et faciunt fructum :
Prope es tu ori eorum,
et longe a renibus eorum.
Et tu, Domine, nosci me,
vidisti me, et probasti cor meum tecum :
Congrega eos quasi gregem ad victimam,
et sanctifica eos in die occasionis.
Usquequo lugebit terra,
et herba omnis regionis siccabitur,
propter malitiam habitantium in ea?
Consumptum est animal, et volucrē :
quoniam dixerunt :
Non videbit novissima nostra.
Si cum peditibus currēs laborasti,
quomodo contendere poteris cum equis?
Cum autem in terra pacis securus fueris [Al. Si in
terra pacis confusa es],
quid facies in superbâ Jordanis?
Nam et fratres tui, et dominus patris tui,
etiam ipsi pugnauerunt adversum te,
et clamaverunt post te plena voce :
Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona.
Reliqui dominum neam,
dimisi hæreditatem neam,
dedi dilectam animam meam in manu inimicorum
ejus.
Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva :
dedit contra me vocem,
ideo odi eam.
Numquid avis discolor hæreditas mea mihi?
numquid avis tintæ per totum?
Venite, congregamini, omnes bestiæ terræ,
properate ad devorandum.
Pastores multi demoliti sunt vineam meam,
concavcerunt partem neam :
dederunt portionem meam desiderabilem, in de-
sertum solitudinis.

^a Minus bene lectum in Commentar. Tu pro Tunc,
quod est in Hebreo 18.
^b Neque Hebreus textus addit, dicentes, neque in

A Posuerunt eam in dissipationem,
luxitque super me :
Desolatione desolata est omnis terra :
quia nullus est qui recognitet corde.
Super omnes vias deserti venerunt vastatores,
quia gladius Domini devorabit [Al. devoravit] ab
extremo terra usque ad extremum ejus :
non est pax universæ carni.
Seminarerunt tritcum, et spinas messuerant,
hæreditatem acceperunt, et non eis proderit :
Confundemini a fructibus vestris,
propter iram furoris Domini.
Hæc dicit Dominus adversum omnes vicinos meos
pessimos,
qui tangunt hæreditatem, quam distribui populo
meo Israel :
Ecce ego evellam eos de terra eorum,
et domum Juda evellam de medio eorum.
Et cum evulsero eos, convertar, et miserebor
eorum :
B et reducam eos, virum ad hæreditatem suam [Al.
in hæreditate sua],
et virum in terram snam.
Et erit : si cruditi didicerint vias populi mei,
ut jurent in nomine meo, Vivit Dominus,
sicut docuerunt populum meum jurare in Basileia :
rediscabuntur in medio populi mei.
Quod si non audierint,
evellam gentem illam evulsione et perditione,
aut Dominus.
[Cap. XIII.] Hæc dicit Dominus ad me :
Vade, et posside tibi lumbare lineum,
et pones illud super lumbos tuos,
et in aquam non inferses illud.
Et possidi lumbare juxta verbum Domini,
et posui circa lumbos meos.
Et factus est sermo Domini ad me, secundo, di-
cens :
Tolle lumbare, quod possedisti, quod est circulum
C bos tuos,
et surgens vade ad Euphratrem,
et absconde illud ibi in foramine petræ.
Et abii, et abscondi illud in Euphrate,
Sicut præcepérat mihi Dominus.
Et factum est post dies plurimos,
dixit Dominus ad me :
Surge, vade ad Euphratrem :
et tolle inde lumbare, quod præcepí tibi ut abs-
conderes illud ibi.
Et abii ad Euphratrem, et fodi,
et tuli lumbare de loco, ubi absconderam illud :
Et ecce computruerat lumbare,
ita ut nullo usui aptum esset.
• Et factum est verbum Domini ad me, dicens :
Hæc dicit Dominus :
Sic puriscere faciam superbiam Juda,
et superbiam Ierusalem multam :
Populum istum pessimum, qui nolunt audire verba
mea,
et ambulant in pravitate cordis sui [Al. add. pes-
simi] :
Abieruntque post deos alienos,
ut servirent eis, et adorarent eos :
Et erunt sicut lumbare istud,
quod nullo usui aptura est.
Sicut enim adhaeret lumbare ad lumbos viri,
sic agglutinavi nihil omnem dominum Israel, et om-
nen dominum Juda, dicit Dominus :
ut essent mihi in populum, et in nomen, et in
laudem, et in gloriam :
et non audierunt.
Dices ergo ad eos sermonem istum :

Commentar. S. Pater verbum hoc posuit.
^c In Commentar., congregabo eos : Hebreos 18.
quod est avelle eos, etc.

Hæc dicit Dominus Deus Israel :
Omnis laguncula implebitur vino.
Et dicent ad te :
Numquid ignoramus, quia omnis laguncula implebitur [Al. impletatur] vino?
Et dices ad eos :
Hæc dicit Dominus :
Ecce ego implebo omnes habitatores terræ hujus,
et reges qui sedent de stirpe David super thronum ejus,
et sacerdotes, et prophetas, et omnes habitatores Jerusalem, ebrietate :
Et dispergani eos, virum a fratre suo,
et patres et filios pariter, ait Dominus :
Non parcam, et non concedam.
neque miserebor ut non disperdam eos.
Audite, et auribus percipite :
Nolite elevari, quia Dominus locutus est;
Date Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat,
et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos :
Expectabitis lucem,
Et ponet eam in umbram mortis, et in caliginem.
Quod si hoc non audieritis,
in abscondito plorabit anima mea [Al. vestra] a facie superbie :
Plorans plorabit [Al. add. Jerusalem], et deducet oculus meus lacrymam,
quia captus est grex Domini.
Dic regi, et dominatrici :
Humiliamini, sedete :
Quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestræ.
Civitates Austri clausæ sunt,
et non est qui aperiatur :
Translata est omnis Juda [Al. Judæa] transmigratione perfecta.
Levate oculos vestros,
et videite qui venitis ab aquilone :
Ubi est grex, qui datus est tibi,
pecus inclitum tuum :
Quid dices cum visitaverit te ?
tu enim docuisti [Al. doces] eos adversum te,
et erudisti [Al. erudit] eos in caput tuum.
Numquid non dolores apprehendent te,
quasi mulierem parturientem ?
Quod si dixeris in corde tuo :
Quare venerunt mihi hæc ?
Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt verecundiora tua,
polluta sunt plantæ tuæ.
Si mutare potest Äthiops pellem suam, aut pardus varietas suas :
et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.
Et disseminabo eos quasi stipulam,
quæ vento raptatur in deserto.
Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ a me, dicit Dominus,
quia obliter es mei, et confusa es in mendacio.
Unde et ego nudavi senora [Al. et posteriora] tua
contra faciem tuam,
et apparuit ignominia tua,
adulteria tua, et hinnitus tuus,
scelus fornicationis tuæ.
Super colles in agro
vidi abominationes tuas.
Væ tibi, Jerusalem,
non mundaberis post me :
usquequo adhuc ?
[Cap. XIV.] Quod factum est verbum Domini ad Jeremiām de sermonibus siccitatis.
Luxit Judæa, et portæ ejus corruerunt, et obscuraræ sunt in terra,
et clamor Jerusalem ascendit.
Majores miserunt minores suos ad aquam :

A venerunt ad hauriendum, et non invenerunt aquam,
reportaverunt vasa sua vacua :
Confusi sunt et afflicti,
et operuerunt capita sua.
Propter terræ vastitatem, quia non venit pluvia in terram,
confusi sunt agricolæ,
operuerunt capita sua.
Nam et cerva in agro peperit, et reliquit :
quia non herba.
Et onagri steterunt in rupibus,
traxerunt ventum quasi dracones ;
defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.
Si iniquitates nostræ responderint nobis :
Domine, fac propter nomen tuum,
quoniam multæ sunt aversiones nostræ :
tibi peccavimus.
Exspectatio Israël,
salvator ejus in tempore tribulationis :
Quare quasi colonus futurus es in terra,
et quasi viator declinans ad manendum ?
Quare futurus es velut vir vagus,
ut [Al. aut] fortis qui non potest salvare ?
Tu autem in nobis es, Domine,
et nomen tuum invocatum est super nos,
ne derelinquas nos.
Ille dicit Dominus populo huic, qui [Al. quia] dilexit mouere pedes suos,
et non quievit, et Domino non placuit :
Nunc recordabitur iniquitatum eorum,
et visitabit peccata eorum,
Et dixit Dominus ad me :
Noli orare pro populo isto in bonum.
Cum jejunaverint,
non exaudiam preces eorum :
Et si obtulerint holocausta, et victimas,
non suscipiam ea :
Quoniam gladio, et fame, et peste consumam eos.
C Et dixi,
A a a , Domine Deus :
Prophetæ dicunt eis :
Non videbitis gladium,
et famæ non erit in vobis,
sed pacem veram dabit vobis in loco isto.
Et dixit Dominus ad me,
Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo ;
non misi eos, et non præcepí eis,
neque locutus sum ad eos ;
Visionem mendacem, et divinationem, et fraudulentiam [Al. fraudulentiam],
et seductionem cordis sui prophetant vobis.
Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis, qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dientes :
Gladius et famæ non erit in terra hac :
In gladio et fame consumentur prophetæ illi,
et populi, quibus prophetant, erunt projecti in viis Jerusaleni præ lame et gladio,
et non erit qui sepeliat eos ;
Ipsi et uxores eorum,
filii et filiæ eorum,
et effundam super eos malum suum.
Et dices ad eos verbum istud :
Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem,
et non taceant :
quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei,
plaga pessima vehementer :
Si egressus fuero ad agros,
ecce occisi gladio ;
Et si introiero civitatem,
ecce attenuati fame.
Propheta quoque et sacerdos abierunt in terram,
quam ignorabant.
Numquid projiciens abiecisti Judam ?
aut Sion abominata est anima tua ?

Quare ergo percussisti nos,
ita ut nulla sit sanitas?
Expectavimus pacem,
et non est bonum;
Et tempus curationis,
et ecce turbatio.
Cognovimus, Domine, impietas nostras,
iniquitates patrum nostrorum, quia peccavimus
tibi.
Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum,
neque facias nobis contumeliam solii gloriae tue:
Recordare,
ne irratum facias fœdus tuum nobiscum.
Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant?
aut cœli possunt dare imbræ?
Nonne tu es Dominus Deus noster, quem [Al. Do-
mine Deus, quem, etc.] exspectavimus?
tu enim fecisti omnia hæc;
[Cap. XV.] Et dixit Dominus ad me:
Si steterit Moses et Samuel coram me,
non est anima mea ad populum istum.
Ejice illos a facie mea,
et egrediantur.
Quod si dixerint ad te:
Quo egrediemur?
dices ad eos:
Hæc dicit Dominus:
Qui ad mortem,
ad mortem,
Et qui ad gladium,
ad gladium:
Et qui ad famem,
ad famem:
Et qui ad captivitatem,
ad captivitatem.
Et visitabo super eos quatuor species, dicit Do-
minus:
Gladium ad occisionem,
et canes ad lacerandum,
et volatilia cœli et bestias terræ ad devorandum C
et dissipandum.
Et dabo eos in servorem universis regnis terræ:
propter Manasse filium Ezechiæ regis Juda,
super omnibus quæ fecit in Jerusalem.
Quis enim miserebitur tui, Jerusalem?
aut quis contristabitur pro te?
aut quis ibit ad rogandum pro pace tua?
Tu reliquisti me, dicit Dominus,
retrorsum abiisti:
Et extendam manum meam super te,
et interficiam te:
laboravi rogans.
Et dispergam eos ventilabro in portis terræ.
interfeci, et disperdi [Al. perdidii] populum
meum,
et tamen a viis suis non sunt reversi.
Multiplicata sunt mihi viduæ ejus super arenam
maris:
induci ei super matrem adolescentis vastatorem D
meridie:
misi super civitates repente terrorem.
Infirmata est quæ peperit septem,
defecit anima ejus:
Occidit ei sol, cum adhuc esset dies;
confusa est, et erubuit:
Et residuos ejus in gladium dabo in conspectu ini-
micorum eorum, ait Dominus.
Væ mihi, mater mea:
quare genuisti me, virum rixæ,
virum discordiæ in universa terra?
Non feneravi, nec feneravit mihi quisquam:
omnes maledicunt mihi.
Dicit Dominus:
Si non reliquiæ tuæ in bonum,

A si non occurri tibi in tempore afflictionis,
et in tempore tribulationis aduersus inimicum.
Numquid foederabitur ferrum ferro ab aquiloni,
et xs?
Divitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo
gratis,
in omnibus peccatis tuis, et in omnibus terminis
tuis.
Et adducam inimicos tuos de terra, quam nescis:
quia ignis succensus est in furore meo, super vos
ardebit.
Tu scis, Domine,
recordare mei, et visita me,
et tuere me ab his qui persecuntur me.
Noli in patientia tua suspicere me:
scito quoniam sustinui propter te opprobrium.
Inventi sunt sermones tui, et comedи eos,
et factum est mihi verbum tuum in gaudium et
in laetitiam cordis mei:
B Quoniam invocatum est nomen tuum super me, Do-
mine Deus exercituum.
Non sedi in consilio iudentium,
et gloriatus sum a facie manus tue:
Solas sedebam,
quoniam combinatione [Al. amaritudine] repliesi
me.
Quare factus est dolor meus perpetuus;
et plaga mea desperabilis renuit curari?
Facta est mihi quasi mendacium aquarum infide-
lium.
Propter hoc hæc dicit Dominus:
Si converteris,
convertam te,
et ante faciem meam stabis:
Et si separaveris pretiosum a vili,
quasi os meum eris:
Convertentur ipsi ad te,
et tu non converteris ad eos.
Et dabo te populo huic in murum æreum fortis:
et bellabunt adversum te, et non prævalebunt:
quia ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te
[Al. facet te],
dicit Dominus.
Et liberabo te de manu pessimorum,
et redimam te de manu fortium.
[Cap. XVI.] Et factum est verbum Domini ad me,
dicens:
Non accipies [Al. noli accipere] uxorem,
et non erunt [Al. sint] tibi filii et filiae in loco isto.
Quia hæc dicit Dominus super filios et super filias,
qui generantur in loco isto,
et super matres eorum, quæ genuerunt eos:
et super patres eorum, de quorum stirpe sunt
nati in terra hac:
Mortibus ægrotationum morientur:
non plangentur, et non sepelientur:
in sterquilinium super faciem terræ erunt:
et gladio et fame consumentur:
et erit cadaver [Al. erunt cadavera] eorum in
escam volatilibus cœli, et bestiis terræ.
Hæc enim dicit Dominus:
Ne ingrediaris domum convivii,
neque vadis ad plangendum,
neque consoleris eos:
Quia abstuli pacem meam a populo isto, dicit Do-
minus,
misericordiam et miserations.
Et morientur grandes et parvi in terra ista:
non sepelientur neque plangentur,
et non se incident, neque calvum fieri pro eis.
Et non frangent inter eos lugenti panem ad conso-
landum super mortuo:
et non dabunt eis potum calicis ad consolandum
super patre suo et matre.

* In Coment. : dicitur, et omnia : pressius Hebreæ בעת רעה ובעת צורה.

Et domum convivii non ingrediaris [Al. ingredieris], ut sedeas cum eis, et comedas et bibas :
Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris, et in diebus vestris ;
vocem gaudii, et vocem lætitiae,
vocem sponsi et vocem sponsæ.
Et cum annuntiaveris populo huic omnia verba hæc et dixerint tibi :
Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud ?
qua iniquitas nostra ?
et quod peccatum nostrum, quod peccavimus Domino Deo nostro ?
Dices ad eos :
Quia dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus, et abierunt post deos alienos, et servierunt eis, et adoraverunt eos :
et me dereliquerunt, et legem meam non custodierunt.
Sed et vos pejus operati estis,
quam patres vestri :
Ecce enim ambulat unusquisque post pravitatem cordis sui mali,
ut me non audiat.
Et ejiciam vos de terra hac, in terram, quam ignoratis vos, et patres vestri :
et servietis ibi diis alienis die ac nocte,
qui non dabunt vobis requiem.
Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicetur ultra :
Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti,
sed, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis,
et de universis terris, ad quas ejeci eos :
Et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum.
Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus ;
et piscabuntur eos :
Et post hæc mittam eis multos venatores,
et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum.
Quia oculi mei super omnes vias eorum :
non sunt absconditæ [Al. absconde ea] a facie mea,
et non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis.
Et reddam primum duplices iniquitates, et peccata eorum :
quia [Al. quibus] contaminaverunt terram meam
in morticinis idolorum suorum,
et abominationibus suis impleverunt hæreditatem meam.
Domine, fortitudo mea, et robur meum,
et refugium meum in die tribulationis :
Ad te gentes venient ab extremis terræ, et dicent : Vere inendacium possederunt patres nostri,
vanitatem, qua eis non profuit.
Numquid faciet sibi homo deos ?
et ipsi non sunt dii.
Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc,
ostendam eis manum meam, et virtutem meam :
et scient quia nomen mihi Dominus.
[Cap. XVII.] Peccatum Juda scriptum est stylo seruo in ungue adamantino,
exaratum super latitudinem cordis eorum,
et in cornibus ararum eorum.
Cum recordati fuerint filii eorum ararum suarum,
et lucorum suorum, lignorumque frondentium,
in montibus excelsis, sacrificantes in agro :
Fortis idinem tuam, et omnes thesauros tuos in dilectionem dabo,
excelsa tua propter peccata in universis finibus tuis.

* In Hebræo tantum est יִסְרָאֵל וְכֹרֶד, absque a te, quas voculas neque in Comment. Hieronymus agnoscit.

PATROL. XXVIII.

A Et relinquens sola ab hæreditate tua, quam dedi tibi :
et servire te faciam inimicis tuis in terra, quam ignoras :
Quoniam ignem succendi in furore meo,
usque in æternum ardebit.
Haec dicit Dominus :
Maledictus homo, qui confidit in homine,
et ponit carnem brachium suum,
et a Domino recedit cor ejus.
Erit enim quasi myrica in deserto,
et non videbit cum venerit bonum :
Sed habitabit in siccitate in deserto,
in terra salsuginis, et inhabitabili.
Benedictus vir, qui confidit in Domino,
et erit Dominus fiducia [Al. spes] ejus.
Et erit quasi lignum quod transplantatur [Al. transplatum est] super aquas,
quod ad humorem mittit radices suas,
et non timebit cum venerit æstus.
B Erit folium ejus viride,
et in tempore siccitat non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.
Pravum est cor omnium, et inscrutabile :
quis cognoscet illud ?
Ego Dominus scrutans cor, et probans renes :
qui do unicuique juxta viam suam, et juxta frumentum adiunctionum suarum.
Perdix sovit qua non peperit :
fecit divitias [Al. add. suas], et non in judicio :
In dimidio dierum suorum derelinquet eas,
et in novissimo suo erit insipiens.
Solum gloria altitudinis a principio,
locus sanctificationis nostræ.
Exspectatio Israel, Domine :
Omnis, qui te derelinquit, confundentur :
recedentes a te, in terra scribentur :
quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.
C Sana me, Domine, et sanabor :
salvum me fac, et salvus ero :
quoniam laus mea tu es.
Ecce ipsi dicunt ad me :
Ubi est verbum Domini ? veniat.
Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens :
et diem hominis non desideravi. Tu scis :
Quod egressum est de labiis meis,
rectum in conspectu tuo fuit.
Non sis mihi tu [Al. tacet tu] formidini,
spes mea tu in die afflictionis.
Confundantur qui me persequuntur, et non confundar ego :
paveant illi, et non paveam ego :
Induc super eos diem afflictionis,
et duplice contritione contere eos.
Haec dicit Dominus ad me :
Vade, et sta in porta filiorum populi, per quam ingrediuntur reges Juda, et egrediuntur,
et in cunctis portis Jerusalem :
D et dices ad eos :
Audite verbum Domini, reges Juda, et omnis Juda :
cunctique habitatores Jerusalem, qui ingredimini per portas istas :
Haec dicit Dominus :
Custodite animas vestras,
et nolite portare pondera in die sabbati, nec inferatis per portas Jerusalem.
Et nolite ejicare onera de domibus vestris in die sabbati,
et omne opus non facietis :
Sanctificate diem sabbati,
sicut præcepit patribus vestris.
Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam :
sed induraverunt cervicem suam, ne audirent me,

- et ne acciperent disciplinam.
- A** Et erit : Si audieritis me, dicit Dominus, ut non inferatis onera per portas civitatis hujus in die sabbati :
- et si sanctificaveritis diem sabbati, ne faciatis in ea omne opus :
- Ingredientur per portas civitatis hujus reges et principes, sedentes super solium David, et ascendentibus in curribus et equis, ipsi et principes eorum, viri Iuda, et habitatores Jerusalem : et habitabitur civitas haec in sempiternum.
- B** Et venient de civitatibus Iuda, et de circuitu Jerusalem, et de terra Benjamin, et de campestribus, et de montuosis, et ab austro, portantes holocaustum, et victimam, et sacrificium, et thus, et inferent oblationem in domum Domini.
- Si autem non audieritis me ut sanctificetis diem sabbati, et ne portetis onus, et ne inferatis per portas Jerusalem in die sabbati :
- Succendam ignem in portis ejus, et devorabit dominus Jerusalem, et non extinguetur.
- [Cap. XVIII.] Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino, dicens :
- Surge, et descendere in dominum figuli, et ibi audies verba mea.
- Et descendere in dominum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam.
- Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat e luto manibus suis :
- Conversusque fecit illud vas alternum, sicut placuerat in oculis ejus ut faceret.
- Et factum est verbum Domini ad me, dicens :
- Numquid sicut figulus iste, non potero [Al. possum] vobis facere, dominus Israel? ait Dominus.
- Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, dominus Israel.
- Repente loquar adversus gentem et adversus regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam illud.
- Si paenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam :
- agam et ego paenitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei.
- Et subito loquar de gente et de regno, ut aedificem et [Al. ut] plantem illud.
- Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam :
- paenitentiam agam super bono, quod locutus sum, ut facerem ei.
- Nunc ergo dic viro Iuda, et habitatoribus [Al. habitatori] Jerusalem, dicens :
- Hæc dicit Dominus :
- Ecce ego lingio contra vos malum, et cogito contra vos cogitationem :
- Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirigit viae vestras et studia vestra.
- Qui dixerunt: Desperavimus : post cogitationes enim nostras ibimus, et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus :
- Ideo hæc dicit Dominus :
- Interrogate gentes :
- Quis audit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel?
- Numquid deficiet de petra agri nix Libani ? aut evelli possunt aquæ erumpentes frigidæ, et defluentes?
- Quia oblitus est moi populus meus, frustra libantes, et impingentes in viis suis, et in semitis sacculi,
- ut ambularent per eas in itinere non trito :
- Ut fieret terra eorum in desolationem, et in sibilum sempiternum :
- C** A Onnis qui præteriorit [Al. præterit] per eam obstupescet, et movebit caput suum.
- Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico, dorsum, et non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.
- Et dixerunt :
- Venite, et cogitemus contra Jeremiam cogitationes. Non enim peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, nec sermo a Propheta :
- Venite, et percutiamus eum [Al. add. in] lingua, et non attendamus ad universos sermones ejus.
- Attende, Domine, ad me, et audi vocem adversariorum meorum.
- Numquid redditur pro bono malum, quia foderunt loveam anime mee?
- Recordare quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis.
- Propterea da filios eorum in famem, et deduc eos in manus gladii;
- Fiant uxores eorum absque liberis, et viduae : et viri earum interficiantur morte : juvenes eorum confodiantur gladio in praetorio.
- Audiatur clamor de domibus eorum :
- Reduces enim super eos latronem repente : quia foderunt loveam, ut caperent me, et laqueos absconderunt pedibus meis.
- Tu autem, Domine, scis omnem consilium eorum adversum me in mortem :
- ne propitiaris iniquitati eorum, et peccatum eorum a facie tua non deleatur :
- Fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.
- [Cap. XIX.] Hæc dicit Dominus :
- Vade, et accipe [Al. sume] lagunculam figuli testam a senioribus populi, et a senioribus sacerdotum :
- et egredere ad vallem filii Ennom, quæ est iuxta introitum portæ scilicet :
- Et prædicabis ibi verba, quæ ego loquar ad te ; et dices :
- Audite verbum Domini, reges Iuda, et habitatores Jerusalem :
- Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel :
- Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita ut onnis qui audierit illam, tinniant aures ejus.
- Eo quod dereliquerint me, et alienum fecerint locum istum :
- Et libaverunt [Al. libaverint] in eo diis alienis, quos nescierunt ipsi, et patres eorum, et reges Iuda :
- et repleverunt locum istum sanguinem innocentium.
- Et aedificaverunt excelsa Baalim, ad comburendos filios suos igni in holocaustum
- Baalim :
- quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.
- Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus :
- et non vocabitur locus iste amplius Thopheth, et vallis filii Ennon, sed vallis Occisionis.
- Etdissipabo consilium Iuda et Jerusalem in loco isto :
- et subvertam eos gladio in conspectu inimicorum suorum,
- et in manu quærentium animas eorum :
- Et dabo cadavera eorum, escam volatilibus cœli, et bestiis terræ :
- et ponam civitatem hanc in stuporem, et in sibilum :
- Omnis, qui præteriorit [Al. præterit] per eam, obstupescet,
- et sibilabit super universa plaga ejus :
- Et cibabo eos carnibus filiorum suorum, et carnibus filiarum suarum,
- et unusquisque carnes omici sui comedet in obsi-

dione, et in angustia,
in qua concludent eos inimici eorum, et qui querunt animas eorum.
Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui libunt tecum, et dices ad eos:
Hæc dicit Dominus exercituum:
Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas sigilli, quod non potest ultra instaurari:
Et in Thopheth sepelientur, eo quod non sit alijs locus ad sepeliendum.
Sic faciam loco huic, ait Dominus, et habitatoribus ejus.
et ponam civitatem istam sicut Thopheth.
Et erunt domus Jerusalem, et domus regum Juda, sicut locus Thopheth, immundæ:
Omnes domus, in quarum domatibus sacrificaverunt omni militia cœli,
et libaverunt libamina diis alienis.
Venit autem Jeremias de Thopheth, quo miserat eum Dominus ad prophetandum,
et stetit in atrio domus Domini,
et dixit ad omnem populum:
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel:
Ecce ego inducam super civitatem hanc, et super omnes urbes ejus,
universa mala, que locutus sum adversum eam:
Quoniam induraverunt cervicem suam,
ut non audirent sermones meos.
[Cap. XX.] Et audivit Phassur filius Emmer sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Domini,
Jeremiam prophetantem sermones istos.
Et percussit Phassur Jeremiam prophetam,
et misit eum in nervum, quod erat in porta Benjamin superiori, in domo Domini.
Cumque illuxisset crastinum,
eduxit Phassur Jeremiam de nervo:
Et dixit ad eum Jeremias:
Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed **C**avorem undique.
Quia hæc dicit Dominus:
Ecce ego dabo te in pavorem,
te [At. facit te] et omnes amicos tuos:
Et corrugat gladio inimicorum suorum,
et oculi tui videbunt:
Et omnem Judam dabo in manum regis Babylonis:
et traducet eos in Babylonem,
et percutiet eos gladio.
Et dabo universam substantiam civitatis hujus, et omnem laborem ejus,
omneque pretium, et cunctos thesauros regum
Juda dabo in manu inimicorum eorum:
et diripient eos, et tollent, et ducent in Babylonem.
Tu autem, Phassur, et omnes habitatores domus tue, ibitis in captivitatem:
et in Babylonem venies, et ibi morieris,
ibique sepelieris tu, et omnes amici tui;
quibus prophetasti mendacium.
Seduxisti me, Domine, et seductus sum:
fortior me fuisti, et invalidisti:
Factus sum in derisum tota die,
omnes subsannant me.
Quia jam olim loquor, vociferans iniquitatem,
et vastitatem clamito:
Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium,
et in derisum tota die.
Et dixi:
Non recordabor ejus,
neque loquar ultra in nomine illius:
Et [At. Quia] factus est in corde meo quasi ignis exstans,
claususque in ossibus meis:

^a Vitoise lectum a Martiano, meorum pro eorum, refragantibus aliis libris, cum primis Hebr.

Aet defeci, ferre non sustinens,
Audivi enim contumelias multorum,
et terrorum in circuitu:
Persequimini, et persequamur eum:
ab omnibus viris [At. omnes viri], qui erant pacifici mei, et custodientes latus meum:
si quomodo decipiatur, et prævalecamus adversus eum,
et consequamur ultionem ex eo.
Dominus autem mecum est quasi bellator fortis:
idecirco qui persequuntur me, cadent,
et infirmi erunt:
Confundentur [At. confundantur] vehementer,
quia non intellexerunt opprobrium semipaternum,
quod numquam delebitur.
Et tu, Domine exercituum, probator justi,
qui vides renes et cor:
Videam, quæso, ultionem tuam ex eis:
tibi enim revelavi causam meam.
Cantate Domino,
laudate Dominum:
quia liberavit animam pauperis de manu malorum [At. pessimorum].
Maledicta dies, in qua natus sum:
Dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta.
Maledictus vir, qui annuntiavit patri meo, dicens:
Natus est tibi puer [At. filius] masculus
et quasi gaudio laetificavit eum.
Sit homo ille ut sunt civitates, quas subvertit Dominus,
et non penituit eum:
Audiat clamorem mane,
et ululatum in tempore meridiano:
Qui non me interfecit a vulva,
ut fieret mihi mater mea sepulcrum,
et vulva ejus conceptus æternus.
Quare de vulva egressus sum, ut viderem laborem
et dolorem,
et consumerentur in confusione dies mei?
[Cap. XXI.] Verbum, quod factum est ad Jeremiam
a Domino,
quando misit ad eum rex Sedecias Phassur filium
Melchiae,
et Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, dicens:
Interroga pro nobis Dominum,
quia Nabuchodonosor rex Babylonis præliatur adversum nos:
si forte faciat Dominus nobiscum secundum omnia
mirabilia sua,
et recedat a nobis.
Et dixit Jeremias ad eos:
Sic dicetis Sedeciae:
Hæc dicit Dominus Deus Israel:
Ecce ego convertam vasa belli, quæ in manibus vestris sunt,
et quibus vos pugnatis adversus regem Babylonis,
et Chaldaeos,
qui obsident vos in circuitu murorum:
DEt congregabo ea in medio civitatis hujus. Et debellabo eos in manu extenta, et in brachio fortis,
et in furore, et in indignatione, et in ira grandi.
Et percutiam habitatores civitatis hujus,
homines et bestiæ pestilentia magna morientur.
Et post hæc ait Dominus:
dabo Sedeciam regem Juda, et servos ejus, et populum ejus,
et qui derelicti sunt in civitate hac a peste, et gladio, et fame,
in manu Nabuchodonosor regis Babylonis,
et in manu inimicorum eorum,
et in manu querentium animam eorum,
Et percutiet eos in ore gladii,
et non ^b flectetur, neque parcer, nec miserebitur.

בְּנֵי יִהְיָה

^b Canon San-Germanensis et alii mss. codices, et

Et ad populum hunc dices :

Hæc dicit Dominus :

Ecce ego do coram vobis viam vitæ , et viam mortis . Qui habitaverit in urbe hac , morietur gladio , et fame , et peste :

qui autem egressus fuerit , et transfugerit ad Chaldaeos , qui obsident vos , vivet , et erit ei anima sua , quasi spolium .

Posui enim faciem meam super civitatem hanc in malum , et non in bonum , ait Dominus : in manu regis Babylonis dabitur , et exuret eam igni .

Et domui regis Juda :

Audite verbum Domini , domus David , hæc dicit Dominus :

Judicate manu judicium ,

et eruite vi oppressum de manu calumniantis :

Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea , et succendatur , et non sit qui extinguat , propter malitiam studiorum vestrorum .

Ecce ego ad te habitatricem vallis solidæ atque campestris , ait Dominus , qui dicitis :

Quis percutiet nos ?

Et quis ingredietur domos nostras ?

Et visitabo super vos juxta fructum studiorum vestrorum , dicit Dominus :

et succendam ignem in saltu ejus :

et devorabit omnia in circuitu ejus .

[Cap. XXXI.] Hæc dicit Dominus :

Descende in dominum regis Juda ,

et loqueris ibi verbum hoc , et dices :

Audi verbum Domini , rex Juda , qui sedes super solium David ;

tu et servi tui , et populus tuus , qui ingredimini per portas istas .

Hæc dicit Dominus :

Facite judicium et justitiam ,

et liberate vi oppressum de manu calumniatoris :

Et adveniam , et pugillum , et viduam nolite contristare , neque opprimatis inique .

et sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto .

Si enim facientes feceritis verbum istud , ingredientur per portas domus hujus reges sedentes de genere David super thronum ejus : et ascendentes currus et equos , ipsi et servi , et populus eorum .

Quod si non audieritis verba hæc : in [Al. per] memetipsu[m] juravi , dicit Dominus , quia in solitudinem erit dominus hæc .

Quia hæc dicit Dominus super dominum regis Juda : Galad , tu mihi caput Libani :

si non posuero te solitudinem , urbes inhabitabiles .

Et sanctificabo super te , interficiens virum et armam ejus : et succident electas cedros tuas , et præcipitabunt in ignem .

Et pertransibunt gentes multæ per civitatem hanc : Et dicet unusquisque proximo suo :

Quare fecit Dominus sic civitati huic grandi ?

Et respondebunt , eo quod dereliquerint pactum Domini Dei sui , et adoraverint deos alienos , et servierint eis .

Nolite flere mortuum , ne jue lugeatis super eum * fletu .

non movebitur , neque parces , etc. MART. — Palatin. aliquique apud Martian. mss. non movebitur , pro non flectetur. Hebreus plus habet לֹא יַזְהַב עַל יְהָוָה , ad verbum , non indolescit super eos .

* Alio ordine prælegit in Comment. S. ipse Interpres : Neque lugeatis super eum . Plangite fletu eum , qui egreditur : proprius ad Hebreum textum , בְּנֵי בְּנֵי .

A Plangite eum , qui egreditur ,

quia non revertetur ultra ,

nec videbit terram nativitatis suæ .

Quia hæc dicit Dominus ad Sellum filium Josiæ regis [Al. regem] Juda , qui regnavit pro Josia patre suo ,

qui egressus est de loco isto :

Non revertetur huc amplius :

sed in loco , ad quem transtuli eum , ibi morietur , et terram istam non videbit amplius .

Væ qui ædificant domum suam in injustitia , et coenacula sua non in iudicio :

Amicum suum opprimit [Al. opprimit] frustra , et mercedem ejus non reddet [Al. reddit] ei .

Qui dicit :

Ædificabo mibi domum latam , et coenacula spatiose :

Qui aperuit sibi fenestras et facit laquearia cedrina , pingitque sinopide .

Numquid regnabis ,

quoniam confers te cedro ?

Pater tuus numquid [Al. nonne] non comedit et bibit , et fecit judicium et justitiam tunc cum bene erat ei ?

Judicavit causam pauperis et egeni in bonum suum : numquid non ideo quia cognovit me ? dicit Dominus .

Tui vero oculi et cor ad avaritiam ,

et ad sanguinem innocentem fundendum ,

et ad calumniam , et ad cursum mali operis .

Propterea hæc dicit Dominus ad Joacim filium Josiæ regem Juda :

Non plangent eum :

Væ , b frater , et vœ , soror : non concrepabant ei :

Væ , Domine ,

et vœ , inclyte .

Sepultura asini sepelietur ,

putrefactus et projectus extra portas Jerusalem .

Ascende Libanum , et clama :

et in Basan da vocem tuam ,

et clama ad transeuntes ,

quia contriti sunt omnes amatores tui .

Locutus sum ad te in abundatia tua ,

et dixisti : Non audiam :

Hæc est via tua ab adolescentia tua ,

quia non audisti vocem meam .

Omnes pastores tuos pascet ventus ,

et amatores tui in captivitatem ibunt :

Et tunc confunderis ,

et erubescet ab omni malitia tua .

Quæ sedes in Libano , et nidificas in cedris ,

quomodo congemuisti , cum venias tibi dolores ,

quasi dolores parturientis ?

Vivo ego , dicit Dominus :

quia si fuerit Jechonias filius Joacim regis Juda , annulus in manu dextera mea , inde evellam cum .

Et dabo te in manu quærentium animam tuam ,

et in manu quorum tu formidas faciem ,

et in manu Nabuchodonosor regis Babylonis ,

et in manu Chaldaeorum .

Et mittam te , et matrem tuam quæ genuit te , in terram alienam , in qua nati non estis , ibique moriemini :

Et in terram ad quam ipsi levant animam suam ut revertantur , illuc non revertentur .

Numquid vas fictile atque contritum vir iste Jechonias ?

b Aliter exemplaria Canonis et cunctorum codicium nostrorum mss. ubi hæc leguntur : Væ , frater , et vœ , fratres . At hunc exscriptorum errorem manifeste redarguunt Commentaria Hieronymiana in praesentem locum . Hoc quod nos de Hebraico possumus , inquit S. Doctor , Non plangent eum , Væ , frater , et vœ , soror , in LXX non habetur . MART.

numquid vas absque omni voluptate?
 Quare abjecti sunt ipse et semen ejus,
 et projecti in terram, quam ignoraverunt?
Terra, terra, terra,
 audi sermonem Domini.
Hæc dicit Dominus :
 Scribe virum sterilem,
 virum qui in diebus suis non prosperabitur:
 Nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super
 solium David,
 et potestatem habeat ultra [Al. add. in] Juda.
[Cap. XXIII.] Vix pastoribus, qui disperdunt et dilacerant gregem pascae meæ, dicit Dominus.
 Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui
 pascunt populum meum:
Vix dispersisti gregem meum,
 ejecisti eos, et non visitasti eos [Al. tacest eos]:
Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum
 vestrorum, ait Dominus.
Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus
 terris, ad quas ejecero eos illuc:
 et convertam eos ad rura sua:
 et crescent et multiplicabuntur.
Et suscitabo super eos pastores, et pascent eos:
 non formidabunt ultra, et non pavebunt:
 et nullus queretur ex numero, dicit Dominus.
Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David
 gerumen justum:
 et regnabit rex, et sapiens crit:
 et faciet iudicium et justitiam in terra:
In diebus illis salvabitur Juda,
 et Israel habitabit confiderent:
Et hoc est nomen, quod vocabunt eum,
 Dominus justus noster.
Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus,
 et non dicent ultra:
Vixit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra
 Ægypti:
Sed : Vixit Dominus, qui eduxit et adduxit semen
 domus Israel de terra aquilonis,
 et de cunctis terris, ad quas ejecram eos illuc.

AD PROPHETAS.

Contritum est cor meum in medio mei,
 contremuerunt omnia ossa mea:
Factus sum quasi vir ebrius,
 et quasi homo madidus vino,
 a facie Domini, et a facie verborum sanctorum
 ejus.
Quia adulteris repleta est terra,
 quia a facie maledictionis luxit terra,
 arefacta sunt arva deserti:
Factus est cursus eorum malus,
 et fortitudo eorum dissimilis.
Propheta namque et sacerdos polluti sunt:
 et in domo mea inveni malum [Al. mala] eorum,
 ait Dominus.
Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris,
 impellentur enim,
 et corrident in ea:
Afferam enim super eos mala,
 annum visitationis eorum, ait Dominus.
Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem :
 prophetabant in Baal,
 et decipiebant populum meum Israel.
Et in prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium [Al. adulterium],
 et iter mendacii:
Et confortaverunt manus peccatorum,
 ut non converteretur unusquisque a malitia sua:
Facti sunt mihi omnes a Sodoma,
 et habitatores ejus quasi Gomorrha.
Propterea hæc dicit Dominus exercitum ad prophetas :

* Supple ut voculam, aut quasi, quemadmodum ipse habet in Commentario S. Pater. Hebreus quoque, בְּנֵי.

A Ecce ego cibabo eos absinthio,
 et potabo eos felle:
A prophetis enim Jerusalem,
 egressa est pollutio super omnem terram.
Hæc dicit Dominus exercitum :
 Nolite audire verba prophetarum,
 qui prophetant vobis, et decipiunt vos:
 Visionem cordis sui loquuntur,
 non de ore Domini.
Dicunt his, qui blasphemant me :
 Locutus est Dominus : Pax erit vobis:
Et omni, qui ambulat in pravitate cordis sui , dixerunt :
 Non veniet super vos malum [Al. male]:
 Quis enim affuit in consilio Domini,
 et vidit
 et audivit sermonem ejus?
 Quis consideravit verbum illius
 et audivit?
Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur,
 et tempestas erumpens super caput impiorum
 veniet.
Non revertetur furor Domini,
 usque dum faciat,
 et usque dum compleat cogitationem cordis sui
In novissimis diebus
 intelliget consilium ejus.
Non mittebam prophetas,
 et ipsi currebant:
Non loquebar ad eos,
 et ipsi prophetabant.
Si stellissent in consilio meo, et nota fecissent verba
 mea populo meo,
 avertisssem utique eos a via sua mala,
 et a pessimis cogitationibus suis.
Putasne, [Al. numquid] Deus e vicino ego sum, dic
 Dominus,
 et non Deus de longe?
Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo
 eum ? dicit Dominus.
Numquid non coelum, et terram ego imleo ? dicit
 Dominus.
Audivi quæ dixerunt prophetæ,
 prophetantes in nomine meo mendacium, atque
 dicentes,
Somniavi,
 somniavi.
Usquequo istud in corde est prophetarum vaticinatum mendacium,
 et prophetantium seductiones cordis sui?
Qui volunt facere ut obliviousetur populus meus no-
 minis mei,
 propter somnia eorum quæ narrat unusquisque ad
 proximum suum:
 sicut oblitii sunt patres eorum nominis mei pro-
 pter Baal.
Propheta, qui habet somnium,
 narret somnium:
D Et qui habet sermonem meum,
 loquatur vere sermonem meum:
Quid paleis ad triticum? dicit Dominus.
Numquid non verba mea sunt quasi ignis, ait Domi-
 nus,
 et quasi malleus conterens petram?
Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus,
 qui surantur verba mea unusquisque a proximo
 suo.
Ecce ego ad prophetas, ait Dominus,
 qui assumunt linguis suas, et aiunt : Dicit Domi-
 nus.
Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait
 Dominus,
 qui narraverunt [Al. narrant] eam,
 et seduxerunt [Al. seducunt] populum meum in

mendacio suo [Al. mendaciis suis], et in mira culis suis : A
 Cum ego non missem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus. Si igitur interrogaverit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens :
 Quod est onus Domini [Al. Dei] ?
 dices ad eos :
 • Ut quid vobis onus ?
 Projiciam quippe vos, dicit Dominus.
 Et propheta, et sacerdos, et populus, qui dicit :
 Onus Domini :
 visitabo super virum illum, et super domum ejus. Haec dicetis unusquisque ad proximum [Al. amicum suum], et ad fratrem suum :
 Quid respondit Dominus ?
 et quid locutus est Dominus ?
 Et onus Domini ultra non memorabitur : quia onus erit unicuique sermo suus :
 Et pervertitis [Al. pervertitis] verba Dei viventis, B Domini exercituum Dei nostri.
 Haec dices ad prophetam :
 Quid respondit tibi Dominus ?
 et quid locutus est Dominus ?
 Si autem onus Domini dixeritis :
 propter hoc haec dicit Dominus :
 Quia dixistis sermonem istum : Onus Domini :
 et misi ad vos, dicens : Nolite dicere : Onus Domini :
 Propterea ecce ego tollam vos portans,
 et derelinquam [Al. projiciam] vos, et civitatem quam dedi vobis et patribus vestris, a facie mea. Et dabo vos in opprobrium sempiternum,
 et in ignominiam aeternam, quae numquam oblitione delebitur. C
 [Cap. XXIV.] Ostendit mihi Dominus :
 et ecce duo calathi pleni fiscis, positi ante templum Domini :
 Postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Jechoniam filium Joacim, regem Juda, et principes ejus, et fabrum, et inclusorem, de Jerusalem, et adduxit eos in Babylonem. Calathus unus ficus bonas habebat nimis, ut solent fucus esse primi temporis : Et calathus unus fucus habebat malas nimis, quae comedi non poterant, eo quod essent malæ. Et dixit Dominus ad me :
 Quid tu vides, Jeremia ?
 Et dixi :
 Ficus, fucus [Al. semel habet fucus], bonas, bonas valde ; et malas, malas valde, quae comedi non possunt, eo quod sint malæ. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Haec dicit Dominus Deus Israel :
 Sicut fucus haec bonæ :
 sic cognoscam transmigrationem Juda, quam emisi de loco isto in terram Chaldaeorum, in bonum. D
 Et ponam oculos meos super eos ad placandum [Al. in bonum], et reducain eos in terram hanc : Et edificabo eos, et non destruam : et plantabo eos, et non evellam. Et dabo eis cor et sciunt me, quia ego sum Dominus : et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum : Quia revertentur ad me in toto corde suo. Et sicut fucus pessimæ, quae comedi non possunt, eo quod sint male :
E

* Vulgati libri, Vos estis onus. Hebreus ad verbum : Quod onus נָשַׁׁתְּךָ תִּנְחַזֵּק ?

Canon San-Germanensis cum ms. codice Corbeiensi num. 12 ad Nabuchodonosor, juxta Hebreum, qui legit præpositionem נָשַׁׁתְּךָ, et, id est, ad :

haec dicit Dominus, sic dabo Sedeciam regem Juda, et principes ejus, et reliquos de Jerusalem, qui remanserunt in urbe hac, et qui habitant in terra Aegypti. Et dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terræ, in opprobrium, et in parabolam, et in proverbium, et in maledictionem in universis locis, ad que ejeci eis. Et mittam in eis gladium, et famem, et pestem : donec consumantur de terra, quam dedi eis, et patribus eorum. Et mittam in eis gladium, et famem, et pestem : donec consumantur de terra, quam dedi eis, et patribus eorum. F
 [Cap. XXV.] Verbum, quod factum est ad Jeremiam de omni populo Judeæ, in anno quarto Joacim filii Josiae regis Juda (ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis), Quod locutus est Jeremias propheta ad omnem populum Juda, et ad universos habitatores Jerusalem, dicens : A tertio decimo anno Josiae filii Ammon regis Juda usque ad diem hanc ; iste est tertius et vigesimus annus ; factum est verbum Domini ad me, et locutus sum ad vos de nocte consurgens, et loquens : et non audistis. Et misit Dominus ad vos omnes servos suos prophetas, consurgens diliculo, mittensque : et non audistis, neque inclinasti aures vestras ut audiretis : Cum diceret [Al. dicerem] : Revertimini [Al. add. ad me] unusquisque a via sua mala, et a pessima cogitationibus vestris ; et habitabit in terra, quam dedit Dominus vobis, et patribus vestris, a seculo et usque in saeculum. Et nolite ire post deos alienos, ut serviatis eis : adoretisque eos : neque me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum, et non affligam vos. Et non audistis me, dicit Dominus, ut me ad iracundiam provocaretis in operibus manuum vestrarum, in malum vestrum. Propterea haec dicit Dominus exercituum : Pro eo quod non audistis verba mea : Ecce ego initiam, et assumam universas cognationes aquilonis, ait Dominus, et Nabuchodonosor regem Babylonis servum meum : Et adducam eos super terram istam, et super habitatores ejus, et super omnes nationes, quae in circuitu illius sunt. Et interficiam eos, et ponam eos in stuporem et in sibilum, et in solitudines sempiternas. Perdamque ex eis vocem gaudii, et vocem letitiae, vocem sponsi, et vocem sponsæ, vocem molæ, et lumen lucernæ. Et erit universa terra haec [Al. ejus] in solitudinem, et in stuporem : et servient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, et super terram Chaldaeorum :
G

quam tamen lectionem minime seqnendam duximus, tum quod secunda manu posita reperiatur in jam dictis miss. codicibus, tum maxime quod eam non agnoscat sanctus Hieronymus in Commentariis suis. MART.

et ponam illam in solitudines sempiternas.
Et adducam super terram illam omnia verba mea,
quæ locutus sum contra eam,
omne quod scriptum est in libro isto,
quæcumque prophetavit Jeremias adversum omnes
gentes:
Quia servierunt eis,
cum essent gentes multæ, et reges magni:
Et reddam eis secundum opera eorum,
et secundum facta manuum suarum.
Quia sic dicit Dominus exercituum [Al. facit exerci-
tum] Deus Israel [Al. add. ad me]:
Sum calicem vini furoris hujus de manu mea:
et propinabas de illo cuncis gentibus, ad quas
ego mittam te.
Et bibent et turbabuntur [Al. inebrjabuntur], et in-
sanient a facie gladii,
quem ego mittam inter eos.
Et acceperit calicem de manu Domini,
et propinavi cunctis gentibus, ad quas misit me
Dominus:
Jerusalem, et civitatibus Juda,
et regibus ejus, et principibus ejus:
ut darem eos in solitudinem, et in stuporem,
et in sibilum, et in maledictionem,
sicut est dies ista:
Pharaoni regi Egypti, et servis ejus, et principibus
ejus, et omni populo ejus,
et universis generaliter:
Cunctis regibus terræ Ausitidis,
et cunctis regibus terræ Philisthim.
et Ascaloni,
et Gaza,
et Accaroni,
et reliquiis Aegypti:
Idumææ,
et Moab,
et filii Ammon:
Et cunctis regibus Tyri, et cunctis regibus Sidonis:
et regibus terra insularum, qui sunt trans mare;
Et Dedan, et Thema ^b, et Buz,
et universis qui attoniti sunt in oriente:
Et cunctis regibus Arabie,
et cunctis regibus occidentis, qui habitant in de-
serto:
Et cunctis regibus Zamri,
et cunctis regibus Elam,
et cunctis regibus Medorum,
et cunctis regibus aquilonis de prope et de longe,
Unicuique contra fratrem suum:
et omnibus regnis terræ, quæ super faciem ejus
sunt:
Et rex Sesach bibet post eos.
Et dices ad eos:
Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel:
Bibite et inebriamini;
et vomite, et cadite,
neque surgatis (Al. et nolite consurgere) a facie
gladii, quem ego mittam inter (Al. in) vos.
Cumque noluerint accipere calicem de manu tua ut D
bibant,
dices ad eos:
Hæc dicit Dominus exercitum:
Bibentes bibetis;

^a Non habet Hebreus textus terræ: sed neque
S. Pater in Commentario nomen istud interserit.
^b Themæ habent exemplaria Canonis, et mss.
codices Bibliorum: cui lectioni favel etiam inter-
pres Syrus, apud quem תְּמָן, Thaimno legimus.
Vulgata et Hebreus hodiernus legunt Thana. MART.
— Falso Martianus ex aliquot niss. substituit The-
man: non animadvertis, etiam esse Theman a
Thena. Hæc Palæstinæ regio dicitur in orientali parte,
sive Arabia Deserta; illa vero inclita Idumææ est ci-
vitas in Arabia Petreæ Boream versus, ut liquet cum
ex aliis Scripturæ testimoniis, tum ex ipso Jeremia

A quia ecce in civitate, in qua invocatum est nomen
meum, ego incipio affigere,
Et vos quasi innocentes et immunes eritis?
non eritis immunes;
gladium enim ego voco super omnes habitatores
terræ,
dicit Dominus exercitum.
Et tu prophetabis ad eos omnia verba haec, et dices
ad illos:
Dominus de excelso rugiet,
et de habitaculo sancto suo dabit vocem suam:
Rugiet super decorum suum:
coleuma quasi calcantium concinetur adversus
omnes habitatores terræ:
Pervenit sonitus usque ad extrema terræ:
quia judicium Domino cum gentibus:
Judicatur ipse cum omni carne:
impios tradidi gladio, dicit Dominus.
Hæc dicit Dominus exercitum:
Ecce afflictio egreditur de gente in gentem;
et turbus Magnus egreditur a summitsibus terræ.
Et erunt interfici Domini in die illa a summo terræ
usque ad summum ejus:
non plangentur, et non colligentur, neque sepe-
lentur:
in sterquilinium super faciem terræ jacebunt.
Ululate, pastores, et clamate:
et aspergite vos cinere, optimates gregis:
Quia completi sunt dies vestri, ut interclusiimi,
et dissipationes vestrae,
et cadetis quasi vasa pretiosa.
Et peribit fuga a pastoribus,
et salvatio ab optimatibus gregis,
Vox clamoris pastorum, et mulatus optimatum
gregis:
quia vastavat Dominus pascua eorum.
Et contigerunt arva pacis a facie iræ furoris Do-
mini.
Dereliquerit quasi leo umbraculum suum,
quia facta est terra eorum in desolationem a
facie iræ columbae,
et a facie iræ furoris Domini.
[Cap. XXVI.] In principio regni Joacimi filii Josia
regis Juda,
factum est verbum istud a Domino, dicens:
Hæc dicit Dominus:
Sta in atrio domus Domini,
et loqueris ad omnes civitates Juda,
de quibus veniunt, ut adorent in domo Domini,
universos sermones,
quos ego mandavi tibi ut loquaris ad eos:
Noli substrahere verbum,
si forte audiunt, et convertantur unusquisque a
via sua mala:
et premitat me mali, quod cogito facere eis pro-
pter malitiam studiorum eorum.
Et dices ad eos:
Hæc dicit Dominus:
Si non audieritis me, ut ambuletis in lege mea, quam
dedi vobis,
ut audiatis sermones servorum meorum propheta-
rum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens,
et dirigens,
et non audistis:

inferius cap. XLIX, 7: Ad Idumæam. Hæc dicit Domi-
nus exercitum: Numquid non ultra est sapientia in
Theman? Præterea et Hebreus textus, et libri ple-
rique omnes hic habent, scilicet Theman, non
Theman.

^c Abest in exemplaribus Canonis Heb. veritat. ac
in mss. Bibliorum sacrorum codicibus particula cau-
salis quia, nec eam agnoscit S. Hieronymus hunc ver-
sum Commentarii suis illustrans: etsi posita legatur
in textu eorumdem Commentariorum, in Vulgata
Latina, et in Hebreorum voluminibus. MART.

Dabo domum istam sicut Silo,
et urbem hanc dabo in maledictionem cunctis
gentibus terræ.
Et audierunt sacerdotes, et prophetæ, et omnis po-
pulus, Jeremiam loquentem verba hæc in domo
Domini.
Cumque complessisset Jeremias, loquens omnia quæ
præceperat ei Dominus, ut loqueretur ad uni-
versum populum,
apprehenderunt eum sacerdotes, et prophetæ,
et omnis populus, dicens :
Morte morietur [Al. moriatur].
Quare prophetavit in nomine Domini, dicens :
Sicut Silo erit domus hæc :
et urbs ista desolabitur, eo quod non sit habi-
tator ?
Et congregatus est omnis populus adversus Jeremiam
in domo Domini.
Et audierunt principes Juda verba hæc :
et ascenderunt de domo regis in domum Domini,
et sederunt in introitu portæ domus [Al. tac. do-
mus] Domini novæ.
Et locuti sunt sacerdotes et prophetæ ad principes,
et ad omnem populum, dicentes :
Judicium mortis est viro huic :
quia prophetavit adversus civitatem istam,
sicut audistis auribus vestris.
Et ait Jeremias ad omnes principes,
et ad universum populum, dicens :
Dominus misit me, ut prophetarem ad domum
istam, et ad civitatem hanc,
omnia verba quæ audistis.
Nunc ergo bonas facite vias vestras, et studia vestra,
et audite vocem Domini Dei vestri :
et plenitebit Dominum mali, quod locutus est ad-
versum vos.
Ego autem ecce in manibus vestris sum :
facite mihi quod bonum et rectum est in oculis
vestris :
Verumtamen scitote et cognoscite,
quod si occideritis me, sanguinem innocentem
tradetis contra vosmetipso,
et contra civitatem istam, et habitatores ejus.
In veritate enim misit me Dominus ad vos,
ut loquereret in auribus vestris omnia verba hæc :
Et dixerunt principes, et omnis populus,
ad sacerdotes et prophetas :
Non est viro judicium mortis :
quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad
nos.
Surrexerunt ergo viri de senioribus terræ :
et dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes :
Michas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiae
regis Juda,
et ait ad omnem populum Juda, dicens :
Haec dicit Dominus exercituum :
Sion quasi ager arbitur :
et Jerusalem in acervum lapidum erit :
et mons domus in excelsa silvarum.
Numquid morte condemnavit eum Ezechias rex Juda,
et omnis Juda ?
numquid non timuerunt Dominum, et deprecati
sunt faciem Domini :
Et pœnituit Dominum mali, quod locutus erat ad-
versum eos ?
Itaque nos facimus malum grande contra animas
nostras.
Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini, Urias
filius Semei de Cariath-Jarim :
et prophetavit adversus civitatem istam, et ad-
versus terram hanc, juxta omnia verba Jeremie.
Et audivit rex Joacim, et omnes potentes, et prin-
cipes ejus, verba hæc :
et quæsivit rex interficere eum.
Et audivit Urias, et timuit,
fugique et ingressus est Egyptum.
Et misit rex Joacim viros in Egyptum;

A Elathan filium Achobor, et viros cum eo in Egyptum.
Et eduxerunt Uriam de Egypto :
et adduxerunt eum ad regem Joacim,
et percussit eum gladio :
et proiecit cadaver ejus in sepulcris vulgi igno-
bilis.
Igitur [Al. Verumtamen] manus Abicam filii Sa-
phan fuit cum Jeremias :
ut non traderetur in manus populi, et interfice-
rent eum.
[Cap. XXVII.] In principio regni Joacim filii Josie
regis Juda,
factum est verbum istud ad Jeremiam a Domino,
dicens :
Hæc dicit Dominus ad me :
Fac tibi vincula et catenas :
et pones eas in collo tuo.
Et mittes eas ad regem Edom,
et ad regem Moab,
et ad regem filiorum Ammon,
et ad regem Tyri,
et ad regem Sidonis ;
in manu nuntiorum, qui venerunt Jerusalem ad
Sedeciam regem Juda.
Et præcipes eis ut ad dominos suos loquuntur :
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel :
Hæc dicetis ad dominos vestros :
Ego feci terram, et homines, et jumenta, quæ sunt
super faciem terræ, in fortitudine mea magna,
et in brachio meo extento :
et dedi eam ei, qui [Al. cui] placuit in oculis meis.
Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu
Nabuchodonosor regis Babylonis servi mei :
insuper et bestias agri dedi ut serviant illi.
Et servient ei omnes gentes, et filio ejus, et filio
filii ejus :
donec veniat tempus terræ ejus et ipsius :
et servient ei gentes multæ, et reges magni.
C Gens autem et regnum, quod non servierit Nabucho-
donosor regi Babylonis,
et quicumque non curvaverit collum suum sub
jugo regis Babylonis :
In gladio, et in fame, et in peste visitabo super
gentem illam, ait Dominus,
donec consumant eos in manu ejus.
Vos ergo nolite audire prophetas vestros, et divinos,
et somniatores, et augures, et malificos,
qui dicunt vobis : Non servietis regi Babylonis.
Quia mendacium prophetant vobis :
ut longe faciant vos de terra vestra,
et ejiciant vos, et percutiant.
Porro gens, quæ subjecerit cervicem suam sub jugo
regis Babylonis, et servierit ei :
dimittam ea in terra sua, dicit Dominus :
et colet eam, et habitat in ea.
Et ad Sedeciam regem Juda locutus sum secundum
omnia verba hæc, dicens :
Subjicite colla vestra sub jugo regis Babylonis,
et servite ei, et populo ejus,
et vivetis.
Quare morienni tu, populus tuus, gladio, fame, et
peste,
sicut locutus est Dominus ad gentem, quæ servire
noluerit regi Babylonis ?
Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis :
Non servietis [Al. nolite servire] regi Babylonis :
quia mendacium ipsi loquuntur vobis.
Quia non misi eos, ait Dominus :
et ipsi prophetant in nomine meo mendaciter :
Ut ejiciant vos, et percutiant,
tam vos, quam prophetæ, qui vaticinantur vobis.
Et ad sacerdotes, et ad populum istum locutus sum,
dicens :
Hæc dicit Dominus :
Nolite audire verba prophetarum vestrorum,
qui prophetant vobis dicentes :

**Ecce vasa Domini revertentur de Babylone nunc
cito,
mendacium enim prophetant vobis.**

**Nolite ergo audire eos,
sed servite regi Babylonis, ut vivatis;**

Quare datur haec civitas in solitudinem?

**Et si prophetæ sunt, et est verbum Domini in eis :
occurrent Domino exercitum,
ut non veniant vasa, quæ derelicta fuerant in domo**

Domini :

**et in domo regis Juda, et in Jerusalem, in Baby-
lonem.**

**Quia haec dicit Dominus exercitum ad columnas, et
ad mare, et ad bases,
et ad reliqua vasorum, quæ remanserunt in civi-
tate hac :**

**quæ non tulit Nabuchodonosor rex Babylonis,
cum transferret Jechoniam filium Joacim regem**

**Juda de Jerusalem in Babylonem,
et omnes optimates Juda et Jerusalem.**

**Quia haec dicit Dominus exercitum Deus Israel ad
vasa,**

**quæ derelicta sunt in domo Domini, et in domo
regis Juda et Jerusalem :**

**In Babylonem transferuntur,
et ibi erunt usque ad diem visitationis suæ, dicit**

Dominus,

et afferri faciam ea,

et restituam in loco isto.

**[Cap. XXVIII.] Et factum est in anno illo,
in principio regni Sedeciae regis Juda, in anno
quarto, in mense quinto,**

dixit ad me Ananias filius Azur propheta de Ga-

baon, in domo Domini,

coram sacerdotibus et omni populo, dicens :

Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel :

Contrivi jugum regis Babylonis.

Adhuc duo anni dierum,

et ego referri faciam ad locum istum omnia vasa

domus [Al. tac. domus] Domini,

**quæ tulit [Al. transtulit] Nabuchodonosor rex Baby-
lonis de loco isto,**

et transtulit ea in Babylonem.

Et Jechoniam filium Joacim regem Juda, et omnem

transmigrationem Juda,

qui ingressi sunt in Babylonem,

ego convertam ad locum istum, ait Dominus :

conteram enim jugum regis Babylonis.

Et dixit Jeremias propheta ad Ananiam prophetam,

in oculis sacerdotum,

**et in oculis omnis populi, qui stabat in domo Do-
mini.**

Et ait Jeremias propheta : Amen,

sic faciat Dominus :

**Suscitat Dominus verba tua, quæ prophetasti,
ut reseruant vasa in Domum Domini,**

et omnis transmigratione Babylonie [Al. Babylonis]

ad locum istum.

Verumtamen audi verbum hoc, quod ego loquor in

auribus tuis,

et in auribus universi populi.

Prophetæ qui fuerunt ante me et ante te ab initio,

et prophetaverunt super terras multas, et super

regna magna,

de prælio, et de afflictione, et de fame.

Propheca, qui vaticinatus est pacem ;

cum venerit verbum ejus,

**scietur propheta, quem misit [Al. miserit] Domi-
nus in veritate.**

**Et tulit Ananias propheta catenam de collo Jere-
miæ prophetae,**

et confregit eam,

Et ait Ananias in conspectu omnis populi, dicens :

Hæc dicit Dominus :

* Vitiōse Martianæ : suscitabo super verbum
meum, etc. prætermisso, vos, pronomine, quod nos

**A Sic confringam jugum Nabuchodonosor regis Baby-
lonis post duos annos dierum de collo omnium
gentium.**

**Et abiit Jeremias propheta [Al. tac. propheta] in viam
suam.**

**Et factum est verbum Domini ad Jeremiam,
postquam confregit Ananias propheta catenam de
collo Jeremias prophetae, dicens :**

Vade, et dices Ananias :

Hæc dicit Dominus :

**Catenas ligneas contrivisti :
et facies pro eis catenas [Al. furcas] ferreas.**

**Quia haec dicit Dominus exercitum Deus Israel :
Jugum ferreum posui super collum cunctarum gen-
tium istarum,**

ut servient Nabuchodonosor regi Babylonis,

et servient ei :

insuper et bestias terræ dedi ei :

Et dixit Jeremias propheta ad Ananiam prophetam :

Audi, Anania :

**Non misit Dominus,
et tu considerare fecisti populum istum in men-
dacio.**

Idecirco haec dicit Dominus :

Ecce ego mittam te a facie terræ :

hoc anno morieris :

adversum Dominum enim locutus es.

**Et mortuus est Ananias propheta in anno illo,
mense septimo.**

**[Cap. XXIX.] Et haec sunt verba libri, quem misit
Jeremias propheta de Jerusalem ad reliquias
seniorum transmigrationis,
et ad sacerdotes, et ad prophetas,
et ad omnem populum, quem traduxerat Nabu-
chodonosor de Jerusalem in Babylonem :**

**Postquam egressus est Jechonias rex, et domina, et
eunuchi, et principes Juda et Jerusalem,
et faber et inclusor de [Al. artifices de] Jeru-
salem :**

**in manu Elasa filii Saphan, et Gamarie filii
Helcie,**

**quos misit Sedecias rex Juda ad Nahuchodonosor
regem Babylonis in Babylonem, dicens :**

**Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel omni
transmigrationi,**

quam transtuli de Jerusalem in Babylonem :

Edificate domos, et habitate :

et plantate hortos,

et comedite fructum eorum.

Accipite uxores,

et generate filios et filias :

**Date filiis vestris uxores, et filias vestras date viris, et pariant filios et
filias :**

**et multiplicamini ibi [Al. tac. ibi], et nolite esse
pauci numero.**

**Et querite pacem civitatis, ad quam transmigrare
vos feci [Al. transtuli vos] :**

et orate pro ea ad Dominum :

quia in pace illius erit pax vobis.

**Hæc enim dicit Dominus exercitum Deus Israel :
Non vos seducant prophetæ vestri, qui sunt in medio
vestrum,**

et divini vestri :

**Et ne attendatis ad somnia vestra, quæ vos somniatis :
quia falsa [Al. falsa] ipsi prophetant vobis in no-
mine meo :**

et non misi eos, dicit Dominus.

Quia haec dicit Dominus :

**Cum coepirint impleri in Babylonie septuaginta anni ;
visitabo vos, et suscitabo super^a vos verbum meum
bonum,**

ut reducam vos ad locum istum.

Ego enim scio cogitationes,

**cum ex aliis libris sufficiamus, tum ex auctoritate
Hebrei textus, בְּלִיכָּמָר.**

quas cogito super vos, ait Dominus :
Cogitationes pacis, et non afflictionis,
ut dem vobis finem et patientiam.
Et invocabitis me, et ibitis :
et orabitis me, et ego exaudiam vos.
Quæretis me, et invenietis,
cum quæsieritis me in toto corde vestro.
Et inveniar a vobis, ait Dominus :
et reducam captivitatem vestram,
et congregabo vos de universis gentibus, et de
cunctis locis, ad quæ expuli vos, dicit Dominus :
Et reverti vos faciam de loco, ad quem transmigrare
vos feci,
Quia dixistis : suscitavit nobis Dominus prophetas in
Babylone.
Quia hæc dicit Dominus ad regem, qui sedet super
solium David,
et ad omnem populum habitatorem urbis hujus,
et fratres vestros, qui non sunt egressi vobis cum
in transmigrationem,
Hæc dicit Dominus exercitum :
Ecce mittam in eos gladium, et famem, et pestem :
et ponam eos quasi fucus malas, quæ comedi non
possunt,
eo quod pessimæ sint.
Et persequebar eos in gladio, et in fame, et in pestil-
lentia :
et dabo eos in vexationem universis regnis terræ,
in maledictionem, et in stuporem :
et in sibulum, et in opprobrium cunctis gentibus,
ad quas ejeci [Al. ejiciam] eos :
Eo quod non audierint verba mea, dicit Dominus :
qua misi ad eos per servos meos prophetas, de
nocte consurgens, et mittens :
et non audistis, dicit Dominus.
Vos ergo audite verbum Domini, omnis transmigratio.
quam emisi de Jerusalem in Babylonem :
Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel ad Ahab
filium Colia,
et ad Sedeciam filium Maasiæ,
qui prophetat vobis in nomine meo mendaciter :
Ecce ego iradam eos in manu Nabuchodonosor regis
Babylonis :
et percutiet eos in oculis vestris.
Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi
Juda, quæ est in Babylonie, dicentium :
Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Ahab,
quos srixit rex Babylonis in igne :
pro eo quod fecerint stultitiam in Israel,
et mœchati sunt in uxores amicorum suorum,
et locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter,
quod non mandavi eis :
Ego sum judex et testis, dicit Dominus.
Et ad Semeiam Neelamitem dices :
Hæc dicit Dominus exercitum, Deus Israel :
Pro eo quod misisti in nomine tuo libros ad omnem
populum, qui est in Jerusalem,
et ad Sophoniæ filium Maasiæ sacerdotem,
et ad universos sacerdotes, dicens :
Dominus dedit te sacerdotem pro Ioiade sacerdote,
ut sis dux in domo Domini super omnem virum
arreptitum et prophetantem,
ut mittas eum in nervum et in carcere :
Et nunc quare non increpasti Jeremiam Anathothi-
ten, qui prophetat vobis ?
Quia super hoc misit nos, in Babylonem, dicens :
Longum est :
sedificate domos, et habitate :
et plantate hortos,
et comedite fructum eorum.
Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in au-
ribus Jeremias prophete.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens :
Mitte ad omnem transmigrationem, dicens :
Hæc dicit Dominus ad Semeiam Neelamitem :
Pro eo quod prophetavit vobis Semeias, et ego non
misisti eum :

A et fecit vos confidere in mendacio :
idcirco hæc dicit Dominus :
Ecce ego visitabo super Semeiam Neelamitem,
et super semen ejus :
Non erit ei vir sedens in medio populi bujus,
et non videbit bonum, quod ego faciam populo
meo, ait Dominus,
quia prævaricationem locutus est adversus Do-
minum.
[Cap. XXX.] Hoc verbum, quod factum est ad Jere-
miam a Domino, dicens :
Hæc dicit Dominus Deus Israel, dicens :
Scribe tibi omnia verba, quæ locutus sum ad te, in
libro.
Ecce enim dies venient, dicit Dominus :
et convertam conversionem populi mei [Al. in terra]
Israel et Juda, ait Dominus :
et convertam eos ad terram, quam dedi patribus
eorum :
et possidebunt eam.
B Et hæc verba, quæ locutus est Dominus ad Israel et
ad Judam :
Quoniam hæc dicit Dominus :
Vocem terroris audivimus :
formido, et non est pax.
Interrogate, et videte si generat masculus : quare
ergo vidi omnis viri manum super lumbum suum,
quasi parturientis [Al. parientis],
et conversæ sunt universæ facies in auroregam ?
Væ ! quia magna dies illa,
nec est similis ejus :
Tempusque tribulationis est Jacob,
et ex ipso salvabitur.
Et erit in die illa, ait Dominus exercitum,
conteram jugum ejus de collo tuo, et vincula ejus
disrumpam,
et non dominabuntur ei amplius alieni :
Sed servient Domino Deo suo,
et David regi suo, quem suscitaro eis.
C Tu ergo ne timeas, serve meus Jacob, ait Dominus,
nèque pavens, Israel :
Quia ecce ego salvabo te de terra longinquæ,
et semen tuum de terra captivitatis eorum :
Et revertetur Jacob, et quiescat,
et cunctis affuet bonis,
et non erit quem formidet :
Quoniam tecum ego sum, ait Dominus, ut salverem te :
Faciam enim consummationem in cunctis gentibus,
in quibus dispersi te :
te autem non faciam in consummationem :
Sed castigabo te in iudicio,
ut non videaris tibi innoxius.
Quia hæc dicit Dominus :
Insanabilis fractura tua,
pessima plaga tua.
Non est qui judicet iudicium tuum ad altigandum :
curationum utilitas non est tibi.
Omnis amatores qui obliiti sunt tui,
teque non quærunt :
B Plaga enim inimici percussi te, castigatione crudeli :
propter multitudinem iniquitatis tue dura facia-
suni peccata tua.
Quid clamas super contritione tua ?
insanabilis est dolor tuus :
Propter multitudinem iniquitatis tue,
et propter dura peccata tua feci hæc tibi.
Propterea omnes, qui coineundit te, devorabuntur :
et universi hostes tui in captivitatem ducentur :
Et qui te vastant, vastabuntur,
cunctosque predatores tuos dabo in prædam.
Obducam enim cicatricem tibi,
et a vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus.
Quia ejectam vocaverunt te, Sion :
Hæc est, quæ non habeat requirentem.
Hæc dicit Dominus :
Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum
Jacob,

et tectis ejus [Al. corum] miserebor ;
 et ædificabitur civitas in excelso suo,
 et templum juxta ordinem suum fundabitur.
Et egredietur de eis laus, voxque ludentium :
 et multiplicabo eos, et non minueruntur ;
 et glorificabo eos, et non attenuabuntur.
Et erunt filii ejus sicut a principio ,
 et cœtus ejus coram me permanebit :
 et visitabo adversum omnes qui tribulant eum.
Et erit dux ejus ex eo :
 et princeps de medio ejus producetur :
 et applicabo eum, et accedet ad me.
Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut appro-
 pinquet ad me, ait Dominus :
Et eritis mihi in populum ,
 et ego ero vobis in Deum.
Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens ,
 in capite impiorum conquiescat.
Non avertet iram indignationis Dominus , donec fa-
 ciat et compleat cogitationem cordis sui :
 in novissimo dierum intelligitis ea.
[Cap. XXXI.] In tempore illo, dicit Dominus :
 Ero Deus universi cogitationibus Israel,
 et ipsi erunt mihi in populum.
Hæc dicit Dominus :
Invenit gratiam in deserto populus , qui romancerat
 a gladio :
 vadet [Al. vada] ad requiem suam Israel.
Longe Dominus apparuit mihi.
Et in charitate perpetua dilexi te :
 ideo attraxi, te miserans.
Rursumque ædificabo te ,
 et ædificaberis, virgo Israel :
Ad huc ornaberis tympanis tuis ,
 et egredieris in choro ludentium.
Ad huc plantabis vineas in montibus Samariae :
 plantabunt & plantantes ,
 et donec tempus veniat, non vindemiabunt.
Qui erit dies, in qua clamabunt custodes in monte
 Ephraim :
Surgite, et ascendainus in Sion ad Dominum Deum
 nostrum.
Quia hæc dicit Dominus :
Exultate in letitia, Jacob,
 et binnite contra caput gentium :
 personate et canite, et dicite :
 Salva, Domine, populum tuum, reliquias Israel.
Ecce ego adducam eos de terra aquilonis :
 et congregabo eos ab extremis terræ :
 inter quos erunt caecus et claudus,
 et prægnans et pariens simul,
 cœtus magnus [Al. ecclesia magna] revertentium
 huc.
In fletu venient,
 et in precibus deducam [Al. misericordia redu-
 cam] eos :
Et adducam eos per torrentes aquarum in via recta ,
 et non impingent in ea :
Quia factus sum Israeli pater,
 et Epbraim primogenitus meus est.
Audite verbum Domini, gentes ,
 et annuntiate insulis qua procul sunt, et dicte :
Qui dispersit Israel, congregabit eum :
 et custodiet eum sicut pastor gregem suum.
Redimet [Al. redemit] enim Dominus Jacob ,
 et liberabit [Al. liberavit] eum de manu poten-
 toris.
Et venient, et laudabunt in monte Sion :
 et confluent ad bona Domini, super frumento, et
 vino et olio ,
 et sicut pecorum et armentorum :
Eritque anima eorum quasi hortus irrigans ,
 et ultra non esurient.
Tunc lætabitur virgo in choro,

A juvenes et senes simul :
Et convertiam luctum eorum in gaudium ,
 et consolabor eos, et lætificabo a dolore suo.
Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine :
 et populus meus bonis meis adimplebitur, ait De-
 minus.
Hæc dicit Dominus :
Vox in excelsis audita est lamentationis;
 fletus et luctus, Rachel plorantis filios suis ,
 et nolentis [Al. noluit] consolari super eis [Al. su-
 per filii suis], quia non sunt.
Hæc dicit Dominus :
Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis :
 quia est merces operi tuo, ait Dominus.
Et revertentur de terra inimici ,
 et est [Al. erit] spes novissimis tuis, ait Dominus ,
 et revertentur filii ad terminos suos.
Audiens audi Ephraim transmigrantem :
 Castigasti me,
 et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus :
BConverte me, et convertar :
 quia tu Dominus Deus meus.
Postquam enim convertisti me, egi paenitentiam :
 et postquam ostendisti mihi [Al. cognovi], percussi
 femur meum.
CConfusus sum, et erubui,
 quoniam sustinui opprobrium adolescentes meæ.
Si filius honorabilis mihi Ephraim ,
 si puer delicatus :
 quia ex quo locutus sum de eo,
 adhuc recordabor [Al. add. recordans] ejus.
Idcircum conturbata sunt viscera mea super eum ;
 miserans miserebor ejus, ait Dominus.
Status tibi speculam,
 pone tibi amaritudines ;
Dirige cor tuum in viam rectam ,
 in qua ambulasti ;
 Revertere , virgo Israel ,
 revertere ad civitates tuas istas.
CUsquequo deliciis dissolveris, filia vaga ?
 quia creavit Dominus novum super terram :
Femina circumdabit virum .
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel :
Ad huc dicit verbum istud in terra Juda et in urbibus
 ejus ,
 cum convertero captivitatem eorum :
Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiae ,
 mons sanctus :
Et habitabunt in eo Judas et omnes civitates ejus si-
 mul,
 agricultæ et minantes greges .
Quia inebriavi animam lassam ,
 et omnem animam osurientem saturavi .
Ideo quasi de somno suscitatus sum [Al. exerce-
 factus sum] :
 et vidi, et sonitus meus dulcis mihi.
Ecce dies venient, dicit Dominus :
 et seminabo domum Israel et domum Juda semine
 hominis ,
 et semine jumentorum .
Et sicut vigilavi super eos ut evellerem, et demo-
 lirer, et dissiparem, et disperderem, et affli-
 gerem :
 sic vigilabo super eos ut ædificem, et plantem, ait
 Dominus.
In diebus illis non dicent ultra :
 Patres comedenterunt uvam acerbam ,
 et dentes filiorum obstupuerunt [Al. obstupescerunt].
Sed unusquisque in iniustitate sua morietur :
 omnis homo, qui comedenter uvam acerbam , ob-
 stupesceret dentes ejus.
Ecce dies venient [Al. veniant], dicit Dominus ,
 et seriam domui Israel et domui Juda fœdus no-
 vum :

* Videsis Commentaria, et quæ ad hunc locum nos annotamus.

Non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris,
in die qua apprehendi manum eorum, ut educere eos de terra Aegypti:
pactum, quod irritum fecerunt,
et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.
Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel
post dies illos, dicit Dominus:
Dabo legem meam in visceribus eorum,
et in corde eorum scribam eam:
Et ero eis in Deum,
et ipsi erunt mihi in populum.
Et non docebunt ultra vir [Al. unusquisque] proximum suum,
et vir [Al. unusquisque] fratrem suum, dicens:
Cognoscite Dominum:
Omnis enim cognoscent me a minimo eorum usque
ad maximum, ait Dominus:
quia propitiabor iniuritali eorum,
et peccati eorum non ero memor amplius.
Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei,
ordinem lunæ et stellarum in lumine noctis:
Qui turbat mare, et sonant fluctus ejus.
Dominus exercitum nomen illi.
Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus:
tunc et semen Israel desierit,
ut non sit gens coram me cunctis diebus.
Hæc dicit Dominus:
Si mensurari potuerint cœli sursum,
et investigari fundamenta terræ deorsum:
et ego abiciam universum semen Israel, propter
omnia quæ fecerunt, dicit Dominus.
Ecce dies venient, dicit Dominus.
et ædificabitur civitas Domino, a turre Ananeel
usque ad portam anguli.
Et exhibit ultra norma mensuræ in conspectu ejus su-
per collem Gareb:
et circuibit Goatha, et omnem vallem cadaverum
[Al. ruinarum], et cineris,
et universam regionem mortis, usque ad torren-
tem Cedron,
et usque ad angulum portæ equorum orientalis,
sanctum Domini:
non evelletur, et non destruetur ultra in perpe-
tuum.
[Cap. XXXII.] Verbum quod factum est ad Jere-
miam a Domino, in anno decimo Sedecias regis
Juda:
ipso est annus octavus decimus Nabuchodonosor:
Tunc exercitus regis Babylonis obsidebat Jerusalem;
et Jeremias Propheta erat clausus in atrio carce-
ris, qui erat in domo regis Juda.
Claustral enim eum Sedecias rex Juda, dicens:
Quare vaticinaris, dicens:
Hæc dicit Dominus:
Ecce ego dabo civitatem istam in manu regis Baby-
lonis, et capiet eam?
Et Sedecias rex Juda non effugiet de manu Chal-
daeorum:
Sed tradetur in manu regis Babylonis:
et loquitor os ejus cum ore illius,
et oculi ejus oculos illius videbunt.
Et in Babylonem ducet Sedeciam:
et ibi erit, donec visitem eum, ait Dominus.
Si autem dimicaveritis adversum Chaldaeos,
nihil prosperum habebitis.
Et dixit Jeremias:
Factum est verbum Domini ad me, dicens:
Ecce Anemeel filius Selliun patruelis tuus veniet [Al.
venit] ad te, dicens:

^a Hoc modo legunt exemplaria Canonis, omnesque codices mss. sacrorum Bibliorum, quos inspeximus. Item pronomen secundæ personæ constanter retinet Commentaria S. Hieronymi, tam in editis, quam in manuscriptis libris. Hebraeus tamen hodiernus habet מִתְּבָרֶךְ, *avileham*, id est, patribus eorum: sed lapsu

A Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth:
tibi enim competit ex propinquitate ut emas [Al.
emptio].
Et venit ad me Anemeel filius patrui mei secundum
verbum Domini ad vestibulum carcoris,
et ait ad me:
Posside agrum meum, qui est in Anathoth in terra
Benjamin:
quia tibi competit hereditas,
et tu es propinquus ut possideas:
Intellexi autem quod verbum Domini esset:
Et emi agrum ab Anemeel filio patrui mei, qui est
in Anathoth:
et appendi ei argentum septem stateres, et decem
argenteos.
Et scripsi in libro, et signavi,
et adhibui testes:
Et appendi argentum in statera:
Et acceperim librum possessionis signatum,
stipulationes ^b, et rata, et signa forinsecus.
B Et dedi librum possessionis Baruch filio Neri filii
Maasie, in oculis Anemeel patruelis mei,
et in oculis testium, qui scripti erant in libro em-
ptionis,
et in oculis omnium Judæorum, qui sedebant in
atrio carceris.
Et præcepit Baruch coram eis dicens:
Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel:
Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum,
et librum hunc qui apertus est:
Et pone illos in vase sictili,
ut permanere possint diebus multis.
Hæc enim dicit Dominus exercitum Deus Israel:
Adhuc possidebuntur domus,
et agri, et vineæ in terra ista.
Et oravi ad Dominum,
postquam tradidi librum Possessionis Baruch filio
Neri, dicens:
Heu, heu, heu, Domine Deus:
Ecce tu fecisti cœlum et terram in fortitudine magna,
et in brachio tuo extento:
Non erit tibi difficile omne verbum:
Qui facis misericordiam in milibus,
et reddis iniuriam patrum in sinum filiorum
eorum post eos:
Fortissime,
magne,
potens,
Dominus exercitum nomen tibi:
Magnus consilio,
et incomprehensibilis cogitatu:
Cujus oculi aperti sunt super omnes vias filiorum
Adam,
ut reddas unicuique secundum vias suas,
et secundum fructum adinventionum ejus [Al.
suarum].
Qui posuisti signa et portenta in terra Aegypti usque
ad diem hanc,
et in Israel, et in hominibus,
et fecisti tibi nomen sicut est dies hæc.
Et eduxisti populum tuum Israel de terra Aegypti
in signis, et in portentis,
et in manu robusta, et in brachio extento.
Et dediti eis terram hanc, quam jurasti patribus co-
rum, ut dareis eis
terram fluentem lacte et melle.
Et ingressi sunt, et possederunt eam:
et non obedierunt voci tuæ,

temporum omissa videtur littera ב, Kaph ex alio
secundæ personæ pluralis, cum Hieronymus in suo
exemplari reperitur בְּנֵי חַיִתָּכְבָּד, avilechem, hoc est,
patribus vestris. MART.

^b Canon San-Germanensis sic legit hoc loco: Si-
gnatum stipulatione rata, et signata forinsecus. MART.

et in lege tua non ambulaverunt:
Omnia quæ mandasti eis ut facerent, non fecerunt:
et evenerunt eis omnia mala haec.
Ecce munitiones exstructæ sunt adversum civitatem,
ut capiatur:
et urbs data est in manus Chaldaeorum, qui præliantur adversus eam a facie gladii, et famis,
et pestilentiae:
Et quæcumque locutus es, acciderunt,
ut tu ipse cernis.
Et tu dicas mihi, Domine Deus:
Eme agrum argento, et adhibe testes:
cum urbs data sit in manus Chaldaeorum?
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens:
Ecce ego Dominus Deus universæ carnis:
numquid mihi difficile erit omne verbum?
Propterea hæc dicit Dominus:
Ecce ego tradam civitatem istam in manus Chaldaeorum,
et in manus regis Babylonis,
et capiet eam.
Et venient Chaldaei præliantes adversus urbem
hanc,
et succendent eam igni, et comburent eam,
et domos, in aquarum domatibus sacrificabunt
Baal;
et libabant diis alienis libamina ad irritandum me.
Erant enim filii Israel, et filii Juda,
jugiter facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua.
Filii Israel,
qui usque nunc exacerbant me in opere manuum
suarum, dicit Dominus.
Quia in furore et in indignatione mea facta est mihi
civitas hæc,
a die qua ædificaverunt eam, usque ad diem istam,
qua auferetur [Al. aufertur] de conspectu meo.
Propter malitiam filiorum Israel, et filiorum Juda,
quam fecerunt ad iracundiam me provocantes,
ipso et reges eorum,
principes eorum, et sacerdotes, et prophetæ
eorum,
viri Juda et habitatores Jerusalem.
Et verterunt ad me terga et non facies:
cum docerem eos diluculo, et erudirem,
et nollent audire, ut acciperent disciplinam.
Et posuerunt idola sua in domo, in qua invocatum
est nomen meum,
ut polluerent eam.
Et ædificaverunt excelsa Baal, quæ sunt in valle si-
lli Ennom,
ut iniuriarent filios suos et filias suas Moloch:
Quod non mandavi eis, nec ascendit in cor meum,
ut facerent abominationem hanc,
et in peccatum deducerent Judam.
Et nunc propter ista, hæc dicit Dominus Deus
Israel ad civitatem hanc,
de qua vos dicitis quod tradetur [Al. tradatur] in
manus regis Babylonis in gladio, et in fame, et
in peste:
Ecce ego congregabo eos de universis terris, ad
quas ejeci eos in furore meo, et in ira mea, et
in indignatione grandi.
et reducam eos ad locum istum,
et habitare eos faciam confiderent.
Et erunt mihi in populum,
et ego ero eis in Deum.

A Et dabo eis cor unum, et viam unam,
ut timeant me universis diebus:
et bene sit eis et filii eorum post eos,
Et feriam eis pactum sempiternum,
et non desinam eis benefacere:
Et timorem meum dabo in corde eorum
ut non recedant a me.
Et lætabor super eos, cum bene eis fecero,
Et plantabo eos in terra ista in veritate,
in toto corde meo et in tota anima mea.
Quia hæc dicit Dominus:
Sicut adduxi super populum istum omne malum hoc
grande:
sic adducam super eos omne bonum, quod ego
loquar ad eos.
Et possidebuntur agri in terra ista,
de qua vos dicitis, quod deserta sit,
eo quod non remanserit homo et jumentum,
et data sit in manu Chaldaeorum.
B Agri cunent pecunia, et scribentur in libro,
et imprimetur signum [Al. signaculum], et testis
adhibebitur;
in terra Benjamin, et in circuitu Jerusalem,
in civitatibus Juda,
et in civitatibus montanis,
in civitatibus campestribus,
et in civitatibus quæ ad Austrum sunt:
Quia convertam captivitatem eorum, ait Dominus.
[Cap. XXXIII.] Et factum est verbum Domini ad Je-
remiam secundo,
cum adhuc clausus esset in atrio carceris, di-
cens:
Hæc dicit Dominus
qui facturus est, et formaturus illud, et para-
turus,
Dominus nomen ejus.
Clama ad me, et exaudiā te:
et annuntiabo tibi grandia, et firma quæ nescis,
Quia hæc dicit Dominus Deus Israel ad domos urbis
hujus, et ad domos regis Juda, quæ destructæ
sunt,
et ad munitiones, et ad gladium venientium, ut di-
micent cum Chaldaëis,
et implent eas cadaveribus hominum,
quos percussi in furore meo et in indignatione mea,
abscondens faciem meam a civitate hæc;
propter omnem malitiam eorum:
Ecce ego obducam eis cicatricem et sanitatem, et
curabo eos:
et revelabo illis deprecationem pacis et veritatis.
Et convertam conversionem Juda, et conversionem
Jerusalem:
et ædificabo eos sicut a principio,
Et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua
peccaverunt mihi:
et propitius ero cunctis iniquitatibus eorum,
in quibus deliquerunt mihi, et spreverunt me.
Et erit mihi in [Al. tacet in] nomen, et in gaudium,
et in laudem, et in exultationem cunctis gentibus
terra,
quæ audierint omnia bona, quæ ego facturus sum
eis:
Et pavebunt, et turbabuntur in universis bonis,
et in omni pace, quam ego faciam eis.
Hæc dicit Dominus:
Adhuc audietur in loco isto, quem vos dicitis esse
desertum,
eo quod non sit homo, nec jumentum,

nes exstructæ sunt adversum civitatem, ut capiatur,
et urbs data est in manus Chaldaeorum. Quomodo
igitur venient, qui præsentes erant? Sed hi qui obside-
bant urbem, ingredientur, inquit, et capient eam, et
succendent, et ad solum usque comburent: verbum enim
Hebreicum **לְאַתָּה** ambiguitate sui, et venient, et ingre-
dientur sonat.

^a Ipsum præstat audire S. Interprete in Comment: *Melius*, ait, *Aquila* qui pro eo quod scriptum est, venient, transiuit et cœlaborerent, hoc est, ingredientur civitatem. Neque enim absentes erant ut venirent, quippe qui circumde-
derant Jerusalem: Tunc enim exercitus regis Baby-
lonis obsidebat Jerusalem. Ac deinde: Ecce munitio-

in civitatibus, Iuda et foris Jerusalem,
quæ desolatæ sunt absque homine, et absque habi-
tatore, et absque pecore,
vox gaudii et vox lætitiae,
vox sponsi et vox sponsæ,
vox dicentium :
Constitemini Domino exercitum, quoniam bonus Do-
minus.
    quoniam in æternum misericordia ejus :
et portantum vota in domum Domini :
Reducam enim conversionem terræ
sicut a principio, dicit Dominus.
Hæc dicit Dominus exercitum.
Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, et
absque jumento,
et in cunctis civitatibus ejus,
habitaculum pastorum accubantium gregum.
In civitatibus montuosis, et in civitatibus campestri-
bus,
et in civitatibus, quæ ad austrum sunt;
Et in terra Benjamin, et in circuitu Jerusalem, et in
civitatibus Iuda,
adhuc transibunt greges ad manum numerantis,
aut Dominus.
Ecce dies veniunt, dicit Dominus :
    et suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad
    domum Israel et ad domum Iuda.
In diebus illis, et in tempore illo,
germinare faciam David germen justitiae :
et faciat iudicium et justitiam in terra.
In diebus illis salvabitur Iuda,
et Jerusalem habitavit confidenter.
Et hoc est ^a quod vocabit eam,
Dominus justus noster.
Quia hæc dicit Dominus :
Non interibit de David vir,
    qui sedeat super thronum domus Israel.
Et de Sacerdotibus et de Levitis non interibit vir a
    facie mea,
    qui offerat holocausta,
    et incendat sacrificium, et cædat victimas eunctis
diebus.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens :
Hæc dicit Dominus :
Si irritum fieri potest pacium meum cum die, et pa-
    ctum meum cum nocte,
    ut non sit dies et nox in tempore suo :
Et pactum meum irritum esse poterit cum David
    servo meo,
    ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus,
    et Levitas et sacerdotes ministri mei :
Sicut enumerari non possunt stellæ cœli, et metiri
arena maris :
    sic multiplicabio semen David servi mei, et Levitas
    ministros meos.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens :
Numquid non vidisti quid populus hic locutus sit,
    dicens :
Duæ cognationes, quas elegerat Dominus, abjectæ sunt :
    et populum meum despixerunt, eo quod non sit
    ultra gens coram eis ?
Hæc dicit Dominus :
Si pactum meum inter diem et noctem,
    et leges cœlo et terræ non posui :
    equidem et semen Jacob et David servi mei proj-
    ciam,

^a Sic uterque Canon Hebraicæ veritatis, Garcassonensis videlicet et San-Germanensis noster qui genuinam ac primævam reuincent lectionem Hieronymianam : in Hebræo enim scriptum est, יְהוָה יְהוָה יְהוָה, veze aser jecra la Jao sadicenu, sive ut hodie legunt, vez eh ascher icra lah Jehova tsidce-
nu, quod interpretantur nonnulli : Et iste qui vocabit
eam, Dominus justitia nostra. Chaldaeus et Syrus ; Et

A ut non assumam de semine ejus principes semi-
nisi Abraham, et Isaac, et Jacob.
Reducam enim conversionem eorum, et miserebor
eis.
[Cap. XXXIV.] Verbum quod factum est ad Jere-
miam a Domino,
    quando Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis
    exercitus ejus,
    universaque regna terræ, quæ erant sub potestate
    manus ejus,
    et omnes populi bellabant contra Jerusalem,
    et contra omnes urbes ejus, dicens :
Hæc dicit Dominus Deus Israel :
Vade, et loquere ad Sedeciam regem Juda :
    et dices ad eum :
Hæc dicit Dominus :
Ecce ego tradam civitatem hanc in manus regis Ba-
    bylonis,
    et succedet eam igni.
B Et tu non effugies de manu ejus.
    sed comprehensione capioris,
    et in manu ejus traderis :
Et oculi tui oculos regis Babylonis videbunt,
    et os ejus cum ore tuo loquetur,
    et Babylonem introibis.
Amen audi verbum Domini, Sedecia rex Juda :
Hæc dicit Dominus ad te :
Non morieris in gladio,
    sed in pace morieris :
Et secundum combustiones patrum tuorum regum
priorum, qui fuerunt ante te,
    sic comburent te :
Et vœ, Domine, plangent te :
    quia verbum ego locutus sum, dicit Dominus.
Et locutus est Jeremias propheta ad Sedeciam regem
    Juda universa verba hæc in Jerusalem.
Et exercitus regis Babylonis pugnabat contra Jeru-
    saalem,
    et contra omnes civitates Juda, quæ reliquerant,
C Contra Lachis, et contra Azecha :
    haec enim supererant de civitatibus Juda, urbes
    munitæ.
Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino,
postquam percussit rex Sedecias fœdus cum omni
    populo in Jerusalem ;
Prædicans, ut dimitteret unusquisque servum suum,
et unusquisque ancillam suam, Hebreum et He-
breæ, liberos.
Et nequam dominantur eis,
    id est, in Judæo et fratre suo.
Audierunt ergo omnes principes et universus popu-
    lus, qui inierant pactum ut ^b dimitteret unus-
    quisque servum suum, et unusquisque ancillam
    suam liberos,
    et ultra non dominantur in [Al. tacet in] eis :
Audierunt igitur, et dimiserunt :
    et conversi sunt deinceps :
Et retraxerunt servos et ancillas suas,
    quos dimiserant liberos,
    et subjugaverunt in famulos et in famulas.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam a Domino,
    dicens :
Hæc dicit Dominus Deus Israel :
Ego percussi fœdus cum patribus vestris, in die qua
    eduixi eos de terra Egypti,
    de domo servitutis, dicens :
Cum completi fuerint septem anni,

hoc est nomen, quo vocabunt eam. Huic lectioni Vul-
gata nostra consentit. Huc refer quæ supra cap. xlv.
6, scripta reperiuntur, quamquam nonnihil sit discre-
pancia inter utrumque locum prophebe, ut statim
legenti planum erit. Mart.

^b Alter Canon S. Germani, ubi legimus : Ut di-
mitteret unusquisque servum suum Hebreum, et uni-
quisque ancillam suam Hebream liberos. Mart.

dimitat unusquisque fratrem suum hebreum, qui A venditus est ei,
et serviet tibi sex annis :
et dimittes eum a te liberum :
Et non audierunt patres vestri me,
nec inclinaverunt aurem suam.

Et conversi estis vos hodie,
et fecistis quod rectum est in oculis meis,
ut prædicaretis libertatem unusquisque ad amicum suum :

Et iustis pactum in conspectu meo,
in domo, in qua invocatum est nomen meum super eam.

Et reversi estis, et commaculastis nomen meum :
et reduxistis unusquisque servum suum, et unusquisque ancillam suam, quos dimiseratis ut essent liberi et suæ potestatis :
et subjugastis eos ut sint vobis servi et ancillæ.

Properea hæc dicit Dominus :

Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri suo, et unusquisque amico suo :
Ecce ^a ego prædicto vobis libertatem, ait Dominus,

ad gladium, et pestem, et famem :
et dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ.

Et dabo viros, qui prævaricantur fœdus meum,
et non observaverunt verba fœderis,

quibus assensi sunt in conspectu meo,
Vitulum quem conciderunt in duas partes,

et transierunt inter divisiones ejus :
Principes Juda et principes Jerusalem,

eunuchi et sacerdotes,
et omnis populus terræ, qui transierunt inter divisiones vituli :

Et dabo eos in manu inimicorum suorum,
et in manu querentium animam eorum :

Et erit morticinum eorum in escam volatilibus cœli,
et bestiis terræ.

Et Sedeciam regem Juda, et principes ejus, dabo in manu inimicorum suorum,

et in manu querentium animam eorum,
et in manu exercituum regis Babylonis, qui recesserunt a vobis.

Ecce ego præcipio, dicit Dominus,
et reducam eos in civitatem hanc,

et prælibabunt adversus eam, et capient eam, et incendient igni :

Et civitates Juda dabo in solitudinem,
eo quod non sit habitator.

[Cap. XXXV.] Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino,

in diebus Joacim filii Josiæ, regis Juda, dicens :
Vade ad domum Rechabitarum, et loquere eis ;

et introduces eos in domum Domini, in unam exedram thesaurorum,
et dabis eis bibere vinum.

Et assumpsi Jezoniam filium Jeremiæ filii Absaniæ,
et fratres ejus,

et omnes filios ejus, universam domum Rechabitarum;

Et introduxi eos in domum Domini ad gazophylacium filiorum Anan, filii Jegedelia hominis Dei,
quod erat juxta gazophylacium principum, super thesaurum Maasic filii Sellum,

qui erat custos vestibili.

Et posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices :

et dixi ad eos :
Bibite vinum.

Qui responderunt :
Non bibemus vinum :

Quia Jonadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens :

Non bibetis vinum vos, et filii vestri, usque in semiperitum :

^a Exemplaria Canonis cum aliquot codicibus mss. non legunt pronomen *vobis*, sed hoc modo : Ecce ego

et domum non ædificabitis,
et semen tem non seretis,
et vineas non plantabitis, nec habebitis ;
Sed in tabernaculis habitabitis, cunctis diebus vestris,
ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.

Obedivimus ergo voci Jonadab filii Rechab, patris nostri, in omnibus quæ precepit nobis,
ita ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris nos,
et mulieres nostræ,
filii, et filiae nostræ :
et non ædificaremus domos ad habitandum :
et vineam, et agrum, et semen tem non habuimus :
Sed habitavimus in tabernaculis,
et obedientes fecimus [Al. fuimus] juxta omnia,
quæ præcepit nobis Jonadab pater noster.

Cum autem ascendisset Nabuchodonosor rex Babylonis ad terram nostram,

Diximus : Venite, et ingrediamur Jerusalem a facie exercitus Chaldaeorum, et a facie exercitus Syriae : et mansimus in Jerusalem.

Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens : Ille dicit Dominus exercitum Deus Israel :

Vade, et dic viris Juda,
et habitatoribus Jerusalem :

Numquid non recipies disciplinam, ut obediatis verbis meis ? dicit Dominus,

Prævaluerunt sermones Jonadab filii Rechab, quos præcepit filii suis, ut non biberent vinum.

et non biberunt usque ad diem hanc,
quia obedierunt præcepto patris sui :

Ego autem locutus sum ad vos, de mano consurgens

et loquens,

et non obediatis mihi.

Misique ad vos omnes servos meos prophetas consurgens diluculo,

mittensque, et dicens :

C Convertimini unusquisque a via sua pessima , et bona facite studia vestra :

Et nolite sequi deos alienos, neque colatis eos : et habitabitis in terra, quam dedi vobis et patribus vestris :

et non inclinatis aurem vestram, neque audistis me.

Firmaverunt igitur filii Jonadab filii Rechab præceptum patris sui, quod præcepérat eis :

populus autem iste non obediuit mihi.

Idcirco hæc dicit Dominus exercitum, Deus Israel : Ecce ego adducam super Juda, et super omnes habitatores Jerusalem, universam afflictionem, quam locutus sum adversum eos :

eo quod locutus sim ad illos, et non audierunt :

Vocavi illos,

et non responderunt mihi.

Domui autem Rechabitarum dixit Jeremias :

Hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel :

D Pro eo quod obediisti præcepto Jonadab patris vestri, et custodisti omnia mandata ejus,

et fecisti universa, quæ præcepit vobis :

Properea hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel :

Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab,

stans in conspectu meo cunctis diebus.

[Cap. XXXVI.] Et factum est in anno quarto Joacim filii Josiæ regis Juda :

factum est verbum hoc ad Jeremiam a Domino,

dicens :

Tolle volumen libri,

et scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi adversum Israel et Judam, et aduersum omnes gentes ;

a die qua locutus sum ad te,

ex diebus Josiæ usque ad diem hanc :

prædicto libertatem. Hebreus tamen babel δράκοντα, lacrem, id est, vobis. MART.

Si forte, audiente domo Juda, universa mala, quæ ego cogito facere eis,
revertatur unusquisque a via sua pessima :
et propitius ero iniurianti, et peccato eorum.
Vocavit ergo Jeremias Baruch filium Neriæ :
et scripsit Baruch ex ore Jeremias, omnes sermones Domini quos locutus est ad eum :
in volumine libri :
Et præcepit Jeremias Baruch, dicens :
Ego clausus sum,
nec valeo ingredi domum Domini.
Ingridere ergo tu,
et lege de volume, in quo scripsisti ex ore meo,
verba Domini,
audiente populo in domo Domini, in die jejunii :
Insuper et audiente universo Juda,
qui veniunt de civitatibus suis,
leges eis :
Si forte cadat oratio eorum in conspectu Domini,
et revertatur unusquisque a via sua pessima :
Quoniam magnus furor et indignatio,
quam locutus est Dominus adversus populum hunc.
Et fecit Baruch filius Neriæ, iuxta omnia, quæ præceperat ei Jeremias propheta,
legens ex volume sermones Domini in domo Domini.
Factum est autem in anno quinto Joacim filii Josiæ regis Juda, in mense nono
prædicaverunt jejunium in conspectu Domini omni populo in Jerusalem,
et universæ multitudini, quæ confluxerat de civitatibus Juda in Jerusalem.
Legitur Baruch ex volume sermones Jeremias in domo Domini,
in gazophylacio Gamariæ filii Saphan scribæ,
in vestibulo superiori, in introitu portæ novæ domus Domini,
audiente omni populo.
Cumque audisset Michæas filius Gamariæ filii Saphan omnes sermones Domini ex libro :
descendit in domum regis ad gazophylacium scribæ :
Et ecce ibi omnes principes sedebant :
Elisama scriba,
et Dalaias filius Semeiæ,
et Elnathan filius Achobor,
et Gamarias filius Saphan,
et Sedecias filius Ananias,
et universi principes.
Et nuntiavit eis Michæas omnia verba,
quæ audivit, legente Baruch ex volume in auribus populi.
Miserunt itaque omnes principes ad Baruch,
Judi filium Nathaniæ, filii Selemiæ, filii Chusi, dicentes :
Volumen, ex quo legisti, audiente populo,
sume in manu tua, et veni.
Tulit ergo Baruch filius Neriæ volumen in manu sua,
et venit ad eos.
Et dixerunt ad eum :
Sede,
et lege hæc in auribus nostris.
Et legit Baruch in auribus eorum.
Igitur cum audissent omnia verba,
obstupuerunt unusquisque ad proximum suum,
et dixerunt ad Baruch :
Nuntiare debemus regi omnes sermones istos.
Et interrogaverunt eum dicentes :
Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore ejus.
Dixit autem eis Baruch :
Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos :
et ego scribebam in volume atramento :
Et dixerunt principes ad Baruch :
Vade, et abscondere tu et Jeremias,
et nemo sciat ubi sitis.
Et ingressi sunt ad regem in atrium :

A porro volumen commendaverunt in gazophylacio Elisamæ scribæ :
et nuntiaverunt, audiente rege, omnes sermones. Misitque rex Judi, ut sumeret volumen :
qui tollens illud de gazophylacio Elisamæ scriba, legil, audiente rege, et universis principibus, qui stabant circa regem.
Rex autem sedebat in domo lyemali in mense nono :
et posita erat coram eo arula plena prunis. Cumque legisset Judi tres pagellas vel quatuor, scidit illud scalpellō scribæ,
et proiecit in ignem, qui erat super arulam, donec consumeretur omne volumen igni, qui erat in arula.
Et non timuerunt, neque sciderunt vestimenta sua, rex et omnes servi ejus :
qui audierunt universos sermones istos. Verumtamen Elnathan, et Dalaias, et Gamarias, contradixerunt regi, ne combureret librum : et non audivit eos.
B Et præcepit rex Jeremiel filio Ammelech,
et Saraïæ filio Ezriel,
et Sclemiæ filio Abdeel,
ut comprehendenderent Baruch scribam, et Jeremiam prophetam :
Abscondit autem eos Dominus.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam [Al. add. prophetam], postquam combusserat rex volumen,
et sermones quos scripserat Baruch ex ore Jeremias, dicens :
Rursum tolle volumen aliud :
et scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in volume primo, quod combussoit Joacim rex Juda.
Et ad Joacim regem Juda dices :
Hæc dicit Dominus :
Tu combussisti volumen illud, dicens :
Quare scripsti in eo annuntians :
C Festinus veniet rex Babylonis, et vastabit terram hanc,
et cessare faciet ex illa hominem, et jumentum ?
Propterea hæc dicit Dominus contra Joacim regem Juda :
Non erit ex eo qui sedeat super solium David :
et cadaver ejus projicietur ad æstum per diem,
et ad gelu per noctem.
Et visitabo contra eum, et contra semen ejus,
et contra servos ejus, iniquitates suas.
Et adducam super eos, et super habitatores Jerusalem, et super viros Juda,
omne malum, quod locutus sum ad eos,
et non audierunt.
Jeremias autem tulit volumen aliud,
et dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ :
qui scripsit in eo ex ore Jeremias omnes sermones libri, quem combusserat Joacim rex Juda igni :
Et insuper additi sunt sermones multo plures,
quam antea fuerant.
D [Cap. XXXVII.] Et regnavit rex Sedecias filius Josiæ pro Jechonia filio Joacim :
quem constituit regem Nabuchodonosor rex Babylonis in terra Juda.
Et non obedivit ipse, et servi ejus, et populus terra, verbis Domini,
Quæ locutus est in manu Jeremias prophetæ.
Et misit rex Sedecias Juchal filium Selemiæ,
et Sophoniæ filium Maasiæ sacerdotem,
ad Jeremiam prophetam, dicens :
Ora pro nobis Dominum Deum nostrum.
Jeremias autem libere ambulabat in medio populi :
non enim miserant cum in custodiam carceris.
Igitur exercitus Pharaonis egressus est de Ægyptio :
et audientes Chaldaei, qui obsidebant Jerusalem,
hujuscemodi nuntiū, recesserunt ab Jerusalem.
Et factum est verbum Domini ad Jeremiam prope-

tam, dicens :
Hæc dicit Dominus Deus Israel :
 Sic dicetis regi Juda,
 qui misit vos ad me interrogandum :
Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium,
 revertetur in terram suam in Ægyptum.
Et redient Chaldae, et bellabunt contra civitatem hanc,
 et capient eam, et incendent [Ali. succendent eam] igni.
Hæc dicit Dominus :
 Nolite decipere animas vestras, dicentes :
 Euntes abibunt, et recedent a nobis Chaldae; quia non abibunt :
Sed et si percusseritis omnem exercitum Chaldaeorum,
 qui præliantur adversum vos, et reliqui fuerint, ex eis aliqui vulnerati :
Singuli de tentorio suo consurgent,
 et incendent civitatem hanc igni.
Ergo cum recessisset exercitus Chaldaeorum ab Jerusalem propter exercitum Pharaonis,
 egressus est Jeremias de Jerusalem, ut iret in terram Benjamin,
 et dividerent ibi possessionem in conspectu civium.
Cumque pervenisset ad Portam in Benjamin,
 erat ibi custos portæ per vices, nomine Jerias, filius Seleniæ filii Ananiæ,
 et apprehendit Jeremias prophetam, dicens :
Ad Chaldaeorum profugis.
Et respondit Jeremias :
 Falsum est,
 non fugio ad Chaldaeos.
Et non audivit eum :
 sed comprehendit Jerias Jeremiam,
 et adduxit eum ad principes.
Quam ob rem irati principes contra Jeremiam,
 cæsum eum miserunt in carcerem, qui erat in domo Jonathan scribæ :
 ipse enim præpositus erat super carcerem.
Iaque ingressus est Jeremias in domum laci et in ergastulum :
 sed it ibi Jeremias diebus multis.
Mittens autem rex Sedecias tulit eum :
 et interrogavit eum in domo sua absconde, et dixit:
 Putasne est sermo a Domino?
Et dixit Jeremias : Est;
 et ait :
In manu regis Babylonis traderis.
Et dixit Jeremias ad regem Sedeciam :
 Quid peccavi tibi, et servis tuis, et populo tuo, quia misisti me in dominum carceris?
Ubi sunt prophetæ vestri, qui prophetabant vobis,
 et dicebant :
Non veniet rex Babylonis super vos, et super terram hanc?
 Nunc ergo audi, obsecro, domine mi rex,
 Valeat deprecatio mea in conspectu tuo :
 et ne me remittas in dominum Jonathan scribæ, ne moriar ibi.
Precepit ergo rex Sedecias, ut traderetur Jeremias in vestibulo carceris :
 et daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento,
 donec consumerentur omnes panes de civitate :
Et mansit Jeremias in vestibulo carceris.
[Cap. XXXVIII.] Audivit autem Saphatias filius Mathan, et Gedelias filius Phassur, et Juchal filius Seleniæ, et Phassur filius Melchiæ, sermones, quos Jeremias loquebatur ad omnem populum, dicens :
Hæc dicit Dominus :
 Quicumque manserit in civitate hac,

* Alias Vulgati, submisserunt Jeremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, etc., longius ab Hebræo.

A morietur gladio, et fame, et peste :
 Qui autem profugerit ad Chaldaeos, vivet, et erit anima ejus sospes et vivens.
Hæc dicit Dominus :
 Tradendo tradetur civitas hæc in manu exercitus regis Babylonis, et capiet eam.
Et dixerunt principes regi :
 Rogamus, ut occidatur homo iste :
 de industria enim dissolvit manus virorum belantium, qui remanserunt in civitate hac, et manus universi populi, loquens ad eos juxta verba hæc :
 Siquidem homo iste non querit pacem populo huic, sed malum.
Et dixit rex Sedecias :
 Ecce ipse in manibus vestris est :
 nec enim fas est regem vobis quidquam negare.
Tulerunt ergo Jeremiam,
 et projecerunt eum in lacum Melchiæ filii Amelech, qui erat in vestibulo carceris :
Et submisserunt Jeremiam in funibus :
 et in lacu non erat aqua, sed lutum :
Descendit itaque Jeremias in cœnum.
Audivit autem Abdemelech, Æthiops vir, eunuchus
 qui erat in domo regis, quod misserunt Jeremiam in lacum :
 porro rex sedebait in porta Benjamin.
Et egressus est Abdemelech de domo regis,
 et locutus est ad regem, dicens :
Domine mi rex,
 malefecerunt viri isti omnia quæcumque perpetrarunt contra Jeremiam prophetam, mittentes eum in lacum, ut moriatur ibi fame, non sunt enim panes ultra in civitate.
Præcepit itaque rex Abdemelech Æthiopi, dicens :
 Tolle tecum hinc triginta viros, et leva Jeremiam prophetam de lacu antequam moriatur.
C Assumptis ergo Abdemelech secum viris,
 ingressus est domum regis quæ erat sub cellario :
 et tulit inde veteres pannos, et antiqua quæ computruerant,
 et submissea ad Jeremiam in lacum per funiculos.
D Dixitque Abdemelech Æthiops ad Jeremiam :
 Pone veteres pannos,
 et hæc scissa et patrida, sub cubito manuum tuarum, et subter funes.
 Fecit ergo Jeremias sic.
Et extraxerunt Jeremiam funibus,
 et eduxerunt eum de lacu :
Mansit autem Jeremias in vestibulo carceris.
Et misit rex Sedecias,
 et tulit ad se Jeremiam prophetam ad ostium tertium, quod erat in domo Domini :
Et dixit rex ad Jeremiam :
 Interrogo te quod erat in domo Domini :
 ne abscondas a me aliquid.
Dixit autem Jeremias ad Sedeciam :
 Si annuntiavero tibi, numquid non interficies me ?
 et si consilium tibi dedero, non me audies.
Juravit ergo rex Sedecias Jeremiæ clam, dicens :
 Vivit Dominus, qui fecit nobis animam hanc, si occidero te, et si tradidero te in manu virorum istorum, qui querent animam tuam.
Et dixit Jeremias ad Sedeciam :
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel :
 Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, vivet anima tua,
 et civitas hæc non succendetur igni :
 et salvus eris tu, et domus tua.
Si autem non exieris ad principes regis Babylonis,
 b In alijs libris super, contradicente Hebræo rrr.

tradetur civitas hæc in manus Chaldaeorum,
et succendent eam igni:
et tu non effugies de manu eorum.
Et dixit rex Sedecias ad Jeremiam:
Sollicitus sum propter Judæos, qui transfugerunt ad
Chaldaeos:
ne forte tradar in manus eorum, et illudant mihi.
Respondit autem Jeremias:
Non te tradent,
audi, queso, vocem Domini, quam ego loquor ad te,
et bene tibi erit,
et vivet anima tua.
Quod si nolueris egredi:
iste est sermo, quem ostendit mihi Dominus:
Ecce omnes mulieres, quæ remanserunt in domo
regis Juda,
educentur ad principes regis Babylonis:
Et ipsa dicunt: Seduxerunt te,
et prævaluerunt adversum te viri pacifici tui,
demerserunt in cœno et in lubrico pedes tuos, et
repesserunt a te.
Et omnes uxores tue et filii tui educentur ad Chaldaeos:
et non effugies manus eorum,
sed in manu regis Babylonis capieris:
et civitatem hanc comburet igni.
Dixit ergo Sedecias ad Jeremiam:
Nullus sciat verba hæc,
et non morieris.
Si autem audierint principes quia locutus sum tecum,
et venerint ad te, et dixerint tibi:
Indica nobis quid locutus sis cum rege, ne celes nos,
et non te interficiemus;
et quid locutus est tecum rex:
Dices ad eos:
Prostravi ego preces meas coram rege,
ne me reduci iuberet in dominum Jonathan, et ibi
morereris.
Venerunt ergo omnes principes ad Jeremiam,
et interrogaverunt eum:
Et locutus est eis,
juxta omnia verba quæ præcepérat ei rex,
Et cessaverunt ab eo:
nihil enim fuerat auditum.
Mansit vero Jeremias in vestibulo carceris usque ad
diem quo capta est Jerusalem:
et factum est, ut caperetur Jerusalem.
[Cap. XXXIX.] Anno nono Sedeciae regis Juda,
mense decimo, venit Nabuchodonosor rex Babylonis,
et omnis exercitus ejus ad Jerusalem,
et obsidebant eam.
Undecimo autem anno Sedeciae, mense quarto,
quinta mensis aperta est civitas.
Et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis,
et sederunt in porta media:
Neregel, Sereser, Semergarnabu, Sarsachim, Rabsa-
res, Neregel, Sereser, Rebmag,
et omnes reliqui principes regis Babylonis.
Cumque vidisset eos Sedecias rex Juda, et omnes
viri belatores,
fugerunt:
Et egressi sunt nocte de civitate per viam horti regis,
et per portam, quæ erat inter duos muros,
et egressi sunt ad viam deserti.
Persecutus est autem eos exercitus Chaldaeorum:
et compreenderunt Sedeciam in campo solitudi-
nis Jerichontine,
et captum adduxerunt ad Nabuchodonosor regem
Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath:
Et locutus est ad eum judicia.
Et occidit rex Babylonis filios Sedeciae in Reblatha,
in oculis ejus:
et omnes nobilis Juda occidit rex Babylonis.
Oculos quoque Sedeciae eruit:
et vinxit eum compedibus, ut duceretur in Baby-
lonem.

A Domum quoque regis, et domum vulgi succederunt
Chaldei igni,
et murum Jerusalem subverterunt.
Et reliquias populi, quæ remanserunt in civitate, et
per fugas, qui transfugerant ad eum;
et superfluos vulgi, qui remanserant,
transiit Nabuzardam magister militiæ in Baby-
lonem.
Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant,
dimisit Nabuzardam magister militiæ in terra Juda:
et dedit eis vineas et cisternas in die illa.
Præcepérat autem Nabuchodonosor rex Babylonis
de Jeremiam Nabuzardam magistro militiæ, di-
cens:
Tolle illum,
et pone super eum oculos tuos,
nihilque ei malis facias;
sed ut voluerit, sic facias ei.
Misit ergo Nabuzardam princeps militiæ, et Nabusez-
ban, et Rabsares, et Neregel, et Sereser, et
Rebmag, et omnes optimates regis Babylonis,
miserunt, et tulerunt Jeremiam de vestibulo car-
ceris,
et tradiderunt eum Godoliae filio Abicam filii Sa-
phaui,
ut intraret domum, et habitaret in populo.
Ad Jeremiam autem factus fuerat sermo Domini,
cum clausus esset in vestibulo carceris, dicens:
Vade, et dic Abdemelech Æthiopi, dicens:
Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel:
Ecce ego inducam sermones meos super civitatem
hanc in malum, et non in bonum:
et erunt in conspectu tuo in die illa.
Et liberabo te in die illa, ait Dominus:
et non traderis in manus virorum, quos tu formidas.
Sed eruens liberabo te,
et gladio non cades:
Sed erit tibi anima tua in salutem,
quia in me habuisti fiduciam, ait Dominus.
C [Cap. XL.] Sermo, qui factus est ad Jeremiam a Do-
mino, postquam dimisus est a Nabuzardam ma-
gister militiæ de Rama,
quando tulit eum vincum catenis in medio pop-
uli, qui migrabant de Jerusalem è Juda,
et ducebant se Babylonem.
Tollens ergo princeps militiæ Jeremiam, dixit ad eum:
Dominus Deus tuus locutus est malum hoc super lo-
cum istum:
et adduxit, et fecit Dominus sic ut locutus est:
quia peccasti Domino, et non audistis vocem ejus,
et factus est vobis sermo hic.
Nunc ergo ecce solvi te hodie de catenis,
qua sunt in manibus tuis:
Si placet tibi, ut venias mecum in Babylonem, veni,
et ponam oculos meos super te:
Si autem displiceret tibi venire mecum in Babylonem,
reside:
Ecce omnis terra in conspectu tuo est:
quod elegeris, et quo placherit tibi ut vadás, illuc
perge.
Et mecum noli venire,
sed habita apud Godoliam filium Abicam filii Sa-
phaui,
quem præposuit rex Babylonis civitatibus Juda.
Habita ergo cum eo in medio populi:
vel quocumque placherit tibi, ut vadás, vade.
Dedit quoque ei magister militiæ cibaria, et munu-
scula,
et dimisit eum.
Venit autem Jeremias ad Godoliam filium Abicam in
Masphath,
et babitavit cum eo in medio populi, qui relictos
fuerat in terra,
Cum ergo audissent omnes principes exercitus, qui
dispersi fuerant per regiones, ipsi et socii eorum,
quod præfecisset rex Babylonis Godoliam filium
Abicam, terræ,

et quod commendantasset ei viros, et mulieres, et parvulos,
et de pauperibus terræ, qui non fuerant translati
in Babylonem :

Venerunt ad Godoliam in Masphath;
et Ismael filius Nathaniæ, et Johannan et Jona-
than filii Caree, et Sareas filius Thaneemeth, et
filii Ophi, qui erant de Netophati,
et Jezonias filius Maachati : ipsi et viri eorum.
Et juravit eis Godolias filius Ahicam filii Saphan,
et comitibus eorum, dicens :
Nolite timere servire Chaldaeis,
habitate in terra, et servite regi Babylonis,
et bene erit vobis.
Ecce ego habito in Masphath,
ut respondeam præcepto Chaldaeorum, qui mittun-
tur ad nos :
Vos autem colligite vindemiam, et messem, et oleum,
et condite in vasis vestris,
et manete in urbibus vestris quas tenetis.
Sed et omnes Iudei, qui erant in Moab, et in filiis
Ammon, et in Idumæa, et in universis regio-
nibus,
audio quod dedisset rex Babylonis reliquias in
Iudea :
et quod præposnisset super eos Godoliam filium
Ahicam filii Saphan :
reversi sunt, inquam, omnes Iudei de universis
locis ad quæ proflugerantur,
et venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Masphath:
et collegerunt vinum, et messem multam nimis.
Johannan autem filius Caree, et omnes principes
exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus,
venerunt ad Godoliam in Masphath. Et dixerunt ei :
Scito quia Baalis rex filiorum Ammon misit Ismael
filium Nathaniæ percutere animam tuam.
Et non credidit eis Godolias filius Ahicam.
Johannan vero filius Caree dixit ad Godoliam seor-
sum in Masphath, loquens :
Ibo, et percutiam Ismael filium Nathaniæ, nullo C
sciente,
ne interficiat animam tuam,
et dissiperent omnes Iudei, qui congregati sunt
ad te,
et peribunt reliquiae Juda,
Et ait Godolias filius Ahicam ad Johannan filium Caree:
Noli facere verbum hoc :
falsum enim tu loqueris de Ismael.
[Cap. XL.] Et factum est in mense septimo,
venit Ismael filius Nathaniæ, filii Elisama de se-
mine regali,
et optimates regis, et decem viri cum eo, ad Go-
doliam filium Ahicam in Masphath :
et comedenterunt ibi panes simul in Masphath.
Sorrexit autem Ismael filius Nathaniæ et decem viri
qui erant cum eo,
et percusserunt Godoliam filium Ahicam filii Sa-
phan gladio,
et interfecerunt eum, quem præfecerat rex Baby- D
lonis, terræ.

Omnis quoque Iudeos, qui erant cum Godoliam in
Masphath.
et Chaldeos, qui reperti sunt ibi,
et viros bellatores percussit Ismael.
Secundo autem die postquam occiderat Godoliam,
nullo adhuc sciente,
venerunt viri de Sichem, et de Silo, et de Samaria
octoginta viri,
rasi barba, et scissis vestibus, et squalentes :
et munera et thus habebant in manu,
ut offerrent in domo Domini.

Egressus ergo Ismael filius Nathaniæ in occursum
eorum de Masphath,
incedens et plorans ibat :
cum autem occurrisset eis,
dixit ad eos :
Venite ad Godoliam filium Ahicam.

A Qui cum venissent ad medium civitatis,
intersecit eos Ismael filius Nathaniæ circa medium
laci,
ipse, et viri qui erant cum eo.
Decem autem viri reperi sunt inter eos,
qui dixerunt ad Ismael :
Ne occidere nos :
quia habemus thesauros in agro,
frumenti, et hordei, et olei, et mellis.
Et cessavit,
et non interfecit eos cum fratribus suis.
Lacus autem, in quem projecerit Ismael omnia ca-
davera virorum, quos percussit propter Godo-
liam,
ipse est, quem fecit rex Asa propter Baasa regem
Israel :
ipsum replevit Ismael filius Nathaniæ occisis.
Et captivas duxit Ismael omnes reliquias populi, qui
erant in Masphath :
filias regis, et universum populum, qui remanserat
in Masphath,
quos commendaverat Nabuzardan princeps mi-
litie Godolia filio Ahicam.
Et cepit eos Ismael filius Nathaniæ,
et abiit ut transiret ad filios Ammon.
Audivit autem Johannan filius Caree, et omnes prin-
cipes bellatorum, qui erant cum eo, omne ma-
lum, quod fecerat Ismael filius Nathaniæ.
Et assumptis universis viris, profecti sunt, ut bel-
larent adversum Ismael, filium Nathaniæ,
et invenerunt eum ad aquas multas,
que sunt in Gabaon.
Cumque vidisset omnis populus, qui erat cum Ismael,
Johannan filium Caree, et universos principes
bellatorum, qui erant cum eo,
laetati sunt.
Et reversus est omnis populus, quem ceperat Ismael,
in Masphath :
reversusque abiit ad Johannam filium Caree.
Ismael autem filius Nathaniæ fugit cum octo viris a
facie Johannan,
et abiit ad filios Ammon.
Tolit ergo Johannan filius Caree, et omnes principes
bellatorum, qui erant cum eo,
universas reliquias vulgi, quas reduxerat ab
Ismael filio Nathaniæ de Masphath,
postquam percussit Godoliam filium Ahicam :
fortes viros ad præium, et mulieres, et pueros.
et eunuchos, quos reduxerat de Gabaon.
Et abierunt, et sederunt peregrinantes in Chamaam,
qua est juxta Beth-Leem,
ut pergerent et introirent Ægyptum a facie Cha-
deorum :
Timebant enim eos,
quia percusserat Ismael filius Nathaniæ Godoliam
filium Ahicam,
quem præposuerat rex Babylonis in terra Iuda.
[Cap. XLII.] Et accesserunt omnes principes bella-
torum, et Johannan filius Caree, et Jezonias
filius Osaiæ,
et reliquum vulgus a parvo usque ad magnum :
Dixeruntque ad Jeremiam prophetam.
Cadar oratio nostra in conspectu tuo :
et ora pro nobis ad Dominum Deum tuum, pro
universis reliquiis istis :
Quia derelicti sumus pauci de pluribus,
sicut oculi tui nos intuentur ;
Et annuntiet nobis Dominus Deus tuus viam, per
quam pergamus,
et verbum, quod faciamus.
Dixit autem ad eos Jeremias propheta :
Audivi :
Ecce ego oro ad Dominum Deum vestrum secundum
verba vestra.
Omne verbum, quodcumque responderit mihi, indi-
cabo vobis,
nec celabo vos quidquam.

Et illi dixerunt ad Jeremiam :

**Sit Dominus inter nos testis veritatis et fidei,
si non juxta omne verbum, in quo miserit te
Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus.**

Sive bonum est, sive malum,

**voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te,
obediemus :
ut bene sit nobis cum audierimus vocem Domini
Dei nostri.**

Cum autem completi essent decem dies,

factum est verbum Domini ad Jeremiam.

**Vocavitque Johannan filium Caree, et omnes prin-
cipes bellatorum, qui erant cum eo,
et universus populus a minimo usque ad magnum.
Et dixit ad eos :**

**Hec dicit Dominus Deus Israel, ad quem misistis me,
ut prosternerem preces vestras in conspectu ejus :**

Si quiescentes manseritis in terra hac,

adificabo vos, et non destruam,

Plantabo,

et non evellam :

Jam enim placatus sum super malo quod feci vobis.

**Nolite timere a facie regis Babylonis, quem vos pa-
vidi formidatis :**

nolite metuere eum, dicit Dominus :

**quia vobiscum sum ego, ut salvos faciam vos, et
eruam de manu ejus.**

**Et dabo vobis misericordias, et miserebor vestri,
et habitare vos faciam in terra vestra.**

Si autem dixeritis vos :

Non habitabimus in terra ista,

nec audiemus vocem Domini Dei nostri, dicentes :

Nequaquam,

sed ad terram Aegypti pergemus :

ubi non videbimus bellum,

e: clangorem tubæ non audiemus,

et famein non sustinebimus,

et ibi habitabimus.

**Propter hoc nunc audite verbum Domini, reliquiae
Juda :**

Hec dicit Dominus exercituum, Deus Israel :

**Si posueritis faciem vestram, ut ingrediamini Aegyp-
tum,**

et intraveritis, ut ibi habitetis :

Gladius, quem vos formidatis,

ibi comprehendet vos in terra Aegypti :

et fames, pro qua estis solliciti,

adhærebit vobis in Aegyptio,

et ibi moriemini.

**Omnesque viri, qui posuerunt faciem suam, ut in-
grediantur Aegyptum,**

et [Al. ut] habitent ibi,

morientur gladio, et fame, et peste :

Nullus de eis remanebit,

**nec effugiet a facie mali, quod ego afferam su-
per eos.**

Quia haec dicit Dominus exercituum Deus Israel :

**Sicut conflatus est furor meus, et indignatio mea
super habitatores Jersalem :**

**sic confabatur indignatio mea super vos, cum in-
gressi fueritis Aegyptiis,**

et eritis in iusjurandum,

**et in stuporem, et in maledictum, et in oppro-
brium :**

et nequaquam ultra videbitis locum istum.

Verbum Domini super vos, reliquiae Juda :

Nolite intrare Aegyptum :

**scientes scietis, quia obtestatus sum vos hodie,
quia decepitis animas vestras.**

**Vos enim misistis me ad Dominum Deum nostrum,
dicentes :**

**Ora pro nobis ad Dominum Deum nostrum,
et iuxta omnia quaecumque dixerit tibi Dominus
Deus noster.**

Sic annuntia nobis, et faciemus.

**Et annuntiavi vobis hodie, et non audistis vocem
Domini Dei vestri,**

A Super universis, pro quibus misit me ad vos.

**Nunc ergo scientes scietis quia gladio, fame, et
peste moriemini in loco,
ad quem voluistis intrare, ut habitaretis ibi.**

[Cap. XLIII.] Factum est autem, cum complessset

Jeremias loquens ad populum universos sermo-

nes Domini Dei eorum,

pro quibus miserat eum Dominus Deus eorum ad

illos, omnia verba haec :

**Dixit Azarias filius Osaiae, et Johannan filius Caree,
et omnes viri superbi,**

dicentes ad Jeremiam :

Mendacium tu loqueris :

non misit te Dominus Deus noster, dicens :

Ne ingrediamini Aegyptum, ut habitetis illuc.

**Sed Baruch filius Nerie incitat te adversum nos, ut
tradat nos in manus Chaldeorum,**

ut interficiat nos, et traduci faciat in Babylonem.

**Et non auditiv Johannan filius Caree, et omnes prin-
cipes bellatorum, et universus populus, vocem**

Domini,

ut maneret in terra Juda.

**Sed tollens Johannan filius Caree, et universi prin-
cipes bellatorum, universos reliquiarum Iuda,**

qui reversi fuerant de cunctis gentibus, ad quas

fuerantante dispersi, ut habitarent in terra Juda;

viros, et mulieres, et parvulos, et filias regis,

et omnem animam, quam reliquerat

Nabuzardan princeps militie cum Godolia filio

Ahicam filii Saphan,

et Jeremiam prophetam, et Baruch filium Nerie,

**Ingressi sunt terram Aegypti, quia non obedie-
runt voci Domini :**

et venerunt usque ad Taphnis.

**Et factus est sermo Domini ad Jeremiam in Taph-
nis, dicens :**

Sume lapides grandes in manu tua,

**et abscondes eos in crypta, quæ est sub muro la-
tericio in porta domus Pharaonis in Taphnis,**

cernentibus viris Iudeis :

Et dices ad eos :

Hec dicit Dominus exercituum Deus Israel :

**Ecce ego mittam, et assumam Nabuchodonosor re-
gem Babylonis servum meum :**

et ponam thronum ejus super lapides istos, quos

abscondi,

et statuet solium suum super eos.

Venientque percutiet terram Aegypti :

Quos in mortem,

in mortem :

Et quos in captivitatem,

in captivitatem;

Et quos in gladium,

in gladium.

Et succedit ignem in delubris deorum Aegypti, et

comburet ea,

et captivos duget illos :

Et amicietur terra Aegypti, sicut amicitur pastor

pallio suo :

et egredietur inde in pace.

Et conteret statuas domus solis, quæ sunt in terra

Aegypti.

et delubra deorum Aegypti comburet igni.

[Cap. XLIV.] Verbum, quod factum est per Jere-

miham ad omnes Iudeos, qui habitabant in terra

Aegypti,

habitantes in Magdalo, et in Taphnis, et in Memphis,

et in terra Phatures, dicens :

Hec dicit Dominus exercituum Deus Israel :

Vos vidistis omne malum istud, quod adduxi super

Jerusalem et super omnes urbes Iuda :

et ecce sunt desertæ hodie,

et non est in eis habitator;

Propter malitiam, quam fecerunt, ut me ad iracun-

diam provocarent,

et irent, et [Al. ut] sacrificarent, et calerent deos

alienos,

quos nesciebant et illi, et vos, et patres vestri. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas, de nocte consurgens,
mittensque et dicens :
Nolite facere verbum abominationis hujusmodi,
quam odivi.
Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam,
ut converterentur a malis suis,
et non sacrificarent diis alienis.
Et confusa est indignatio mea et furor meus,
et successa est in civitatibus Iuda, et in plateis Jerusalem :
Et versus sunt in solitudinem et in vastitatem,
secundum diem hanc.
Et nunc haec dicit Dominus exercituum Deus Israel :
Quare vos facitis malum grande (Al. add. hoc) contra animas vestras,
ut intereat ex vobis vir et mulier,
parvulus et lactens de medio Iudeæ,
ne relinquatur vobis quidquam residuum :
Provocantes me in operibus manuum vestrarum,
sacrificando diis alienis in terra Aegypti,
in quam ingressi estis, ut habetis ibi :
et disperatis, et siliis in maledictionem,
et in opprobrium cunctis gentibus terræ ?
Numquid oblitii estis mala patrum vestrorum, et ma-
la regum Iuda,
et mala uxorum ejus,
et mala vestra,
et mala uxorum vestrarum,
quæ fecerunt in terra Iuda, et in regionibus Jeru-
salem ?
Non sunt mundati usque ad diem hanc :
et non timuerunt,
et non ambulaverunt in lege Domini,
et in præceptis meis,
quæ dedi coram vobis et coram patribus vestris.
Ideo haec dicit Dominus exercituum Deus Israel.
Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum :
et disperdam omnem Judam.
Et assumam reliquias Iuda, qui posuerunt facies
suas, ut ingredierentur terram Aegypti,
et habitarent ibi :
Et consumetur omnes in terra Aegypti :
cadent in gladio et in fame :
et consumetur a minimo usque ad maximum,
in gladio et in fame morientur :
Et erunt in iusjurandum, et in miraculum, et in
maledictionem,
et in opprobrium.
Et visitabo super habitatores terræ Aegypti,
sicut visitavi super Jerusalem,
in gladio, et fame, et in peste.
Et non erit qui effugiat, et sit residuus de reliquiis
Iudeorum,
qui vadunt, ut peregrinentur in terra Aegypti :
Et revertantur in terram Iuda,
ad quam ipse elevant animas suas, ut revertantur,
et habitent ibi :
non revertentur, nisi qui fugerint.
Responderunt autem Jeremias omnes viri, scientes
quod sacrificarent uxores eorum diis alienis,
et universæ mulieres, quarum stabat multitudo
grandis,
et omnis populus habitantium in terra Aegypti in
Phature, dicentes :
Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Do-
mini, non audiemus ex te :
sed facientes faciemus omne verbum quod egre-
dierit de ore nostro.
ut sacrificemus reginæ cœli, et libemus ei liba-
mina,
sicut fecimus nos, et patres nostri,
reges nostri, et principes nostri,
in urbibus Iuda, et in plateis Jerusalem :
Et saturati sumus panibus, et bene nobis
erat, malumque non vidimus :

A Ex eo autem tempore, quo cessavimus sacrificare
reginæ cœli, et libare ei libamina,
indigemus omnibus,
et gladio et fame consumpti sumus.
Quod si nos sacrificamus reginæ cœli, et libemus
ei libamina :
numquid sine viris nostris fecimus ei placentas,
ad calendum eam, et libandum ei libamina ?
Et dixit Jeremias ad omnem populum, adversum vi-
ros, et adversum mulieres,
et adversum universam plebem,
qui responderant ei verbum, dicens :
Numquid non sacrificium, quod sacrificasti in civi-
tatis Iuda, et in plateis Jerusalem,
vos et patres vestri,
reges vestri, et principes vestri,
et populus terræ,
horum recordatus est Dominus,
et ascendit super cor eius ?
B Et non poterat Dominus ultra portare propter mali-
tiam studiorum vestrorum,
et propter abominationes, quas fecistis.
Et facta est terra vestra in desolationem,
et in stuporem, et in maledictum,
eo quod non sit habitator sicut est dies haec.
Propterea quod sacrificaveritis idolis,
et peccaveritis Domino, et non audieritis vocem
Domini,
et in lege, et in præceptis, et in testimonio ejus
non ambulaveritis :
Idcirco evenerunt vobis mala haec,
sicut est dies haec.
Dixit autem Jeremias ad omnem populum, et ad
universas mulieres :
Audite verbum Domini, omnis Iuda,
qui estis in terra Aegypti :
Haec inquit Dominus exercituum Deus Israel, dicens :
Vos, et uxores vestrae, locuti estis ore vestro,
et manibus vestris impletis, dicentes :
C Faciamus vota nostra, quæ vovimus,
ut sacrificemus reginæ cœli, et libemus ei liba-
mina.
Impletis vota vestra,
et opere perpetratis ea.
Ideo audite verbum Domini, omnis Iuda,
qui habitatis in terra Aegypti :
Ecce ego juravi in nomine meo magno, ait Domi-
nus :
quia nequaquam ultra nomen meum vocabitur ex
ore omnis viri Iudei, dicentis :
Vivit Dominus Deus, et in omni terra Aegypti.
Ecce ego vigilabo super eos in malum, et non in
bonum :
et consumetur omnes viri Iuda, qui sunt in terra
Aegypti, gladio et fame,
donec penitus consumantur.
Et qui fuderint gladium,
revertantur de terra Aegypti in terram Iuda viri
pauci :
D Et scient omnes reliquæ Iuda ingredientium ter-
ram Aegypti, ut habitent ibi,
cujus sermo compleatur, meus, an illorum.
Et hoc vobis signum, ait Dominus,
quod visitem ego super vos in loco isto :
ut sciatis quia vere complebuntur sermones mei
contra vos in malum.
Haec dicit Dominus :
Ecce ego tradam Pharaonem Ephree regem Aegypti
in manu inimicorum ejus, et in manu quæren-
tium animam illius :
Sicut tradidi Sedecliam regem Iuda in manu Nabu-
chodonosor regis Babylonis inimici sui,
et quærentis animam ejus.
[Cap. XLV.] Verbum, quod locutus est Jeremias pro-
pheta ad Baruch filium Neræ, cum scripsisset
verba haec in libro de ore Jeremias,
anno quarto Joacim filii Josiæ regis Iuda, dicens :

Hæc dicit Dominus Deus Israel ad te, Baruch :
Dixisti :
Væ mihi misero !
quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo :
Laboravi in genitu meo,
et requiem non inveni.
Hæc dices ad eum :
Sic dicit Dominus :
Ecce quos ædificavi, ego destruo :
et quos plantavi, ego evello,
et universam terram hanc.
Et tu quæreris tibi grandia ?
noli quærere :
Quia ecce ego adducam malum super omnem car-
nem, ait Dominus :
et dabo tibi animam tuam in salutem,
in omnibus locis, ad quæcumque perrexis.
[Cap. XLVI.] Quod factum est verbum Domini ad
Ieremiam prophetam contra gentes ad Ægyptum,
adversum exercitum Pharaonis Necho regis Ægypti,
qui erat iuxta fluvium Euphraten in Charsamis,
quem percussit Nabuchodonosor rex Babylonis,
in quarto anno Joacim filii Josiæ regis Juda.
Præparate scutum et clypeum,
et procedite ad bellum.
Jungite equos, et ascendite equites :
stare in galeis,
polite lanceas,
induite vos loricas.
Quid igitur ? vidi ipsos pavidos, et terga vertentes,
fortes eorum cæsos :
Fugerunt concili, nec respexerunt :
terror undique, ait Dominus.
Non fugiat velox,
nec salvati se putet fortis : Ad aquilonem iusta
flumen Euphraten victi sunt,
et ruerunt.
Quis est iste, qui quasi flumen ascendit :
et veluti fluviorum, intunescent gurgites ejus ?
Ægyptus fluminis instar ascendet,
et velut flumina movebuntur ductus ejus, et
dicet :
Ascendens operiam terram :
perdam civitatem, et habitatores ejus.
Ascendite equos, et exultate in curribus,
et procedant fortes.
Æthiopia et Libyes tenentes scutum,
et Lydiæ arripientes et jacientes sagittas.
Dies autem illæ Domini Dei exercitum, dies ultio-
nis,
ut sumat vindictam de inimicis suis.
Devorabit gladius, et saturabitur,
et inebriabitur sanguine eorum :
Victima enim Domini [Al. add. Dei] exercitum in
terra aquilonis juxta flumen Euphraten.
Ascende in Galadæ,
et tolle resuum, virgo filia Ægypti :
Frustra multiplicas medicamina,
sanitas non erit tibi.
Audierunt gentes ignominiam tuam,
et ululatus tuus replevit terram :
Quia fortis impedit in fortem,
et ambo pariter conciderunt.
Verbum quod locutus est Dominus ad Ieremiam pro-
phetam,
super eo quod venturus esset [Al. est] Nabucho-
donosor rex Babylonis.
et percussurus terram Ægypti.
Annuntiate Ægypto,
et auditum facite Magdalo,
et resocoet in Memphis,
et in Thaphnois, dicite.
Sta, et præpara te :

* Alii libri, Hæc dicit Dominus : Sic dices ad eum,

A quia devorabit gladius ea quæ per circuitum terram
sunt.
Quare computruit fortis tuus ?
non stetit : quoniam Dominus subvertit eum.
Multiplicavit ruentes,
ceciditque vir ad proximum suum :
et dicent :
Surge, et revertamur ad populum nostrum,
et ad terram nativitatis nostræ,
a facie gladii columbae.
Vocate nomen Pharaeo regi Ægypti,
Tumultum adduxit tempus.
Vivo ego, inquit rex,
Dominus exercitum nomen ejus :
Quoniam sicut Thabor in montibus,
et sicut Charmelus in mari, veniet.
Vasa transmigrationis fac tibi habitatrix Silia Ægypti ;
quia Memphis in solitudinem erit, et deseretur
inhabitabilis.
Vitula elegans atque formosa Ægyptus : stimulator
ab aquilone veniet ei.
Mercenarii quoque ejus, qui versabantur in medio
ejus,
quasi vituli saginati versi sunt,
et fugerunt simul, nec stare potuerunt :
Quia dies interfectionis eorum venit super eos,
tempus visitationis eorum.
Vox ejus quasi æris sonabit :
quoniam cum exercitu properabunt,
et cum securibus venient ei, quasi ligna cædeantur.
Succiderunt saltum ejus, ait Dominus,
qui supputari non potest :
Multiplicati sunt super locustas,
et non est eis numerus.
Confusa est filia Ægypti,
et tradita in manu populi aquilonis.
Dixit Dominus exercitum Deus Israel :
Ecce ego visitabo super tumultum Alexandrie,
et super Pharao, et super Ægyptum,
C et super deos ejus,
et super reges ejus,
et super Pharao, et super eos qui confidant in eo.
Et dabo eos in manu querentium animam eorum,
et in manu Nabuchodonosor regis Babylonis,
et in manu servorum ejus :
Et post hæc habitabitur sicut diebus pristinis, ait
Dominus.
Et tu ne timeas, serve meus Jacob, et ne paves,
Israel :
quia ecce ego solvum te faciam de longinquo,
et semeni tuum de terra captivitatis super (AL ita) :
Et revertetur Jacob, et requiescat, et prosperabitur;
et bona erit qui exterritat eum.
Et tu noli timere, serve meus Jacob, ait Dominus :
quia tecum ego sum, quia consumam ego cunctas
gentes, ad quas ejeci te.
Te vero non consumam, sed castigabo te in iudicio,
nec quasi innocentii parcam tibi.
D [Cap. XLVII.] Quid factum est, verbum Domini ad
Ieremiam prophetam contra Palestinos,
antequam persecuteret Pharaeo Gazar :
Hæc dicit Dominus :
Ecce aquæ ascendunt ab aquilone, et erunt quasi
terrena inundans,
et operient terram et plenitudinem ejus, urbem et
habitatores ejus.
Clamabunt homines, et abulabunt omnes habitatores
terræ,
ab strepitu pompeæ armorum, et hecatombe ejus,
a convolutione quadrigarum ejus,
et multitudine rotarum illius.
Non respexerunt patres filios manus dissoluti pro
adventu diei,
in quo vastabuntur omnes Philistini, et dissipabitur Tyrus et Sidon.

cum omnibus reliquis auxiliis suis.
Depopulatus est enim Dominus Palestinos, reliquias
insulae Cappadociae.
Venit calvium super Gazam :
  conficit Ascalon, et reliquiae vallis eardum :
  usquequo concideris?
O mucro Domini, usquequo non quiesces?
Ingrerere in vaginam tuam,
  refrigerare, et sile.
Quomodo quiescet, cum Dominus praecepit ei ad
  versus Ascalonem, et adversus maritimas ejus
  regiones,
  ibique condixerit illi?

AD MOAB.

[Cap. XLVIII.] Hæc dicit Dominus exercituum Deus
Israëli :
Vox super Nabo! quoniam vastata est, et confusa :
  capta est Cariathaim :
  confusa est fortis, et tremulit.
Non est ultra exultus in Moab,
  contra Ezebon cogitaverunt malum.
Ventus, et dispersus eam de gente.
Ergo silens conticesces,
  sequeturque te gladius.
Vox clamoris de Oronaim :
  vastitas, et contritus magna.
Contritus est Moab :
  annuntiatte clamorem parvum ejus.
Per ascensum enim Luth plorans ascendet in cœtu :
  quoniam in descensu Oronaim hostes dilatatum
  contritionis audierunt :
Fugio, salvate animas vestras :
  et eritis quasi myrtle in deserto.
Pro eo enim quod habuisti fiduciam in militum,
  et in thesauris tuis,
  tu quoque capies :
Et ibit Chamos in transmigrationem,
  sacerdotes ejus, et principes ejus simili.
Et veniet praedo ad omnem urbem,
  et urbs nulla salvabitur :
Et peribit vallis, et dissipabuntur campesitia :
  quoniam dixit Dominus :
Date florē Moab, quia florēs egreditur :
  et civitates ejus desertæ erunt, et inhabitabiles.
Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter :
  et maledictus, qui proficeret gladium suum a sanguine.
Fertili fuit Moab ab adolescentia sua,
  et requievit in saceribus suis :
Nec transesus est de vase in vas,
  et in transmigrationem non abiit :
Idcirco permanuit gustus ejus in eo,
  et odor ejus non est immutatus.
Propterea ecce dies venient, et dicit Dominus :
  et mittam ei ordinatores, stratores laguncularum,
  et sternent eum,
  et vasa ejus exhaustient,
  et lagenas eorum collident.
Et confundentur Moab a Chamos,
  sicut confusa est domus Israël a Bethel, in quam
  habebat fiduciam.

Quomodo dicis :
  Fortes sumus, et viri robusti ad prælendum?
Vastata est Moab,
  et civitates illius ascenderunt (Al. succidérunt),
  et electi juvenes ejus descenderunt in occisionem :

* Exscriptores Canonis Heb. ver. addiderunt de suo aliud adverbium, desidios scilicet, quod manu recentiori superpositum etiam reperitur in ms. codice Corbeiensi, num. 12. At mss. Regius et Colbertinus Aniciensis purum habent sacrum contextum sine tali additamento. MART.

^b Vitulam contenantem, in quarto casu legunt exemplaria Canonis ac mss. omnes, uno excepto Col-

A ait rex, Dominus exercitum nomen ejus:
Prope est interitus Moab, sit veniat :
  et malum ejus velociter accurate nimis :
Consolamini cum ohines, qui estis in circuitu ejus ;
  et universi, qui scitis nomen ejus, dicite :
Quomodo confacta est virga fortis,
  baculus gloriosus?
Descende de gloria,
  et sede in siti, habitatio filiae Dibon :
Quoniam vastator Moab ascendit ad te, dissipavit
  munitiones tuas.
In via tua, et prospice, habitatio Arde : interroga
  fugientem, et eum [Al. ei] qui evasit, dñe :
Quid accidit?
Confusus est Moab,
  quoniam victus est :
Ululate, et clamate,
  annuntiate in Arnon, quoniam vastata est Moab.
Et judicium venit ad terram eampestrem; super Elon,
  et super Jasa, et super Mephath, et super Di-
bon, et super Nabo,
  et super domum Deblathaim, et super Chari-
thaim, et super Beth-Gamul,
  et super Beth-Maon, et super Carioth, et super
  Bosra,
  et super omnes civitates terræ Moab; quæ Iudeæ,
  et quæ propæ sunt.
Abscissum est coru Moab,
  et brachium ejus contritum est, sit Dominus.
Inebriate eum, quoniam contra Dominum erexit
  est :
  et allidet manum Moab in vomito suo,
  et erit in derisum etiam ipse.
Fuit enim tibi in derisum Israel,
  quasi inter sues reperisses eum :
Propter verba ergo tua quæ aduersus illum locutus es,
  captivus duceris.
Relinquite civitates, et habitate in petra, habitatio-
res Moab :
C et estote quasi columba nidificans in summis ore
  foraminis.
Audivimus superbiū Moab,
  superbus est valde,
Sublimitatem ejus, et arrogiam, et superbiū, et
  altitudinem cordis illius.
Ego scio, ait Dominus, factantiam ejus : et quod
  non sit iuxta eam virtus ejus, nec iuxta quod
  poterat obstat sit factere.
Ideo super Moab ejulabo,
  et ad Moab universam clamabo,
  ad viros muri scitilis lamentantes.
De planctu Jazer plorabo tibi, vinea Sabana :
  propagines tue transierunt mare,
  usque ad mare Jazer perverterunt :
Super messem tuam et vindemiam tamen, pœdo
  irruit.
Ablata est latitia et exultatio de Charnelo et de
  terra Moab,
D et vinum de torcularibus sustulit :
  nequidquam castor uva solitam eleculam cantabit.
De clamore Ezebon usque Eleale, et Jasa, dederunt
  vocem suam.
A Segor usque ad Oronaim, b vitula contenantem :
  aque quoque Nemrim pessimæ erunt :
Et auferam de Moab, ait Dominus, offerentem in
  excelsis,
  et sacrificantem diis ejus.
Propterea cor meum ad Moab quasi tibia resonabit :

bertino Aniciensi, qui sextum retinet castum cum Vulgata Latina nostra, ut sit sensus, a Segor vitula contenantem usque ad Oronaim, id enim nominis et appellationis obtinet Segor, non Oronaim, Isa. cap. xv. Latin tamē versio Pagnina, quam vocant interlinearem, eamdem habet lectionem quarti casus, vi-
tulam contenantem, quod sua non caret probabilitate. MART.

et cor meum ad viros muri fictilis dabit sonitum A
tibiarum :
Quia plus fecit quam potuit,
idecirco perierunt.
Omne enim caput calvitium, et omnis barba rasa
erit :
In cunctis manibus colligatio,
et super omne dorsum cilicium.
Super omnia tecta Moab, et in plateis ejus omnis
planctus :
qua contrivi Moab sicut vas inutile, ait Dominus.
Quomodo victa est, et ululaverunt?
quomodo dejecit cervicem Moab, et confusus est?
Eritque Moab in derisum,
et in exemplum omnibus in circuitu suo :
Hæc dicit Dominus :
Ecce quasi aquila volabit,
et extendet alas suas ad Moab.
Capta Carioth,
et munitiones comprehensæ sunt :
Et erit cor fortium Moab in die illa,
sicut cor mulieris parturientis.
Et cessabit Moab esse populus :
quoniam contra Dominum gloriatus est.
Pavor, et fœvea, et laqueus super te, o habitator Moab,
ait Dominus.
Qui fugerit a facie pavoris cadet in foveam :
et qui concenderit de fœvea, capietur laqueo :
Adducam enim super Moabannum visitationis eorum,
dicit Dominus.
In umbra Esebon steterunt de laqueo fugientes :
quia ignis egressus est de Esebon, et flamma de
medio Seon,
et devorabit partem Moab, et verticem filiorum tu-
multus.
Væ tibi, Moab,
periisti, popule Chamos :
Quia comprehensi sunt filii tui, et filiae tuæ in ca-
pitatem.
Et convertam captivitatem Moab in novissimis diebus, C
ait Dominus.
Huc usque judicia Moab,
AD FILIOS AMMON.

[Cap. XLIX.] Hæc dicit Dominus :
Numquid filii non sunt Israel?
aut hæres non est ei?
Cur igitur hæreditate possedit Melchom, Gad :
et populus ejus in urbibus ejus habitavit?
Ideo ecce dies veniunt, dicit Dominus :
et auditum faciam super Rabbath filiorum Ammon
fremitum prælii,
et erit in tumulum dissipata,
Filiæque ejus igni succendentur,
et possidebit Israel possessores suos, ait Dominus.
Ulula, Esebon,
quoniam vastata est Ai :
Clamate, filiae Rabbath,
accingite vos ciliciis :
Plangite et circuite per sepes :
quoniam Melchom in transmigrationem ducetur,
sacerdotes ejus et principes ejus simul.
Quid gloriaris in vallibus?
defluxit vallis tua, filia delicata,
que confidebas in thesauris tuis, et dicebas :
Quis veniet ad me?
Ecce ego inducam super te terrorem, ait Dominus
Deus exercituum, ab omnibus qui sunt in cir-
citu tuo :
et dispergemi singuli a conspectu vestro :
nec erit qui congreget fugientes.
Et post hæc reverti faciam captivos filiorum Amon,
ait Dominus.

* Scriptum in Hebreo est ἡτοίμη, quod est, a vi-
puta hostium, sive, ut LXX, ἀπὸ δούναψεως. S. vero
Pater medias literas י pro unica accepit ס, aut

AD IDUMÆAM.

Hæc dicit Dominus exercituum :
Numquid non est ultra sapientia in Theman ?
Perit consilium a filiis,
inutilis facta est sapientia eorum.
Fugite, terga vertite, descendite in voraginem, habi-
tatores Dedan :
Quoniam perditionem Esau adduxi super eum,
tempus visitationis ejus.
Si vindemiatores venissent super te,
non reliquissent racemum :
Si fures in nocte,
rapuerint quod sufficeret sibi.
Ego vero discoperui Esau,
revelavi abscondita ejus,
et celari non poterit :
Vastatum est semen ejus, et fratres ejus, et vicini ejus:
et non erit.
Relinque pupillos tuos :
B ego faciam eos vivere :
et viduæ tuæ in me sperabunt.
Quia hæc dicit Dominus :
Ecce quibus non erat iudicium, ut b berent calicem,
bibentes bibent :
Et tu quasi innocens relinquenteris ?
non eris innocens,
sed bibens bibes.
Quia per memet ipsum juravi, dicit Dominus,
quod in solitudinem, et in opprobrium, et in deser-
tum, et in maledictionem erit Bosra :
et omnes civitates ejus erunt in solitudines semi-
ternas.
Auditum audivi a Domino,
et legatus ad gentes missus est :
Congregamini, et venite contra eam, et consurgamus
in prælium :
Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, contempla-
bilem inter homines.
Arrogantia tua decepit te, et superbia cordis tui :
qui habitat in cavernis petræ,
et apprehendere niteris altitudinem collis.
Cum exaltaveris quasi aquila nidum tuum,
inde detraham te, dicit Dominus.
Et erit Idumæa deserta :
omnis qui transibit per eam, stupebit,
et sibilabit super omnes plagas ejus.
Sicut subversa est Sodonia, et Gomorrha, et vicina
ejus, ait Dominus :
non habitabit ibi vir, et non incoleat eam filius ho-
minis.
Ecce quasi leo ascendet de superbia Jordanis ad pul-
chritudinem robustam :
quia subito currere eum faciam ad illam :
et quis erit electus, quem præponam ei?
Quis enim similis mei?
et quis sustinebit me?
Et quis est iste pastor,
qui resistat vultui meo?
D Pròpterea audite consilium Domini, quod iniit de
Edom ;
et cogitationes ejus, quas cogitavit de habitatoribus
Theman :
Si non dejecerint eos parvuli gregis,
nisi dissipaverint cum eis habitaculum eorum.
A voce ruine eorum commota est terra :
clamor in mari Rubro auditus est vocis ejus.
Ecce quasi aquila ascendet, et avolabit :
et expandet alas suas super Bosran :
Et erit cor fortium Idumææ in die illa, quasi cor mu-
lieris parturientis.

AD DAMASCUM.

Confusa est Emath, et Arphad :

properante oculo, aut quod in suo ita invenerit He-
braico exemplari scriptum, פְּסָרָא, quod interpretatur,
revera, a laqueo.

quia auditum pessimum audierunt;
Turbari sunt in mari :
præ sollicitudine quiescere non potui.
Dissoluta est Damascus versa in fugam,
tremor apprehendit eam :
angustia et dolores tenuerunt eam quasi parturientem.
Quomodo dereliquerunt civitatem laudabilem,
urbem letitiæ?
Ideo cadent juvenes ejus in plateis ejus :
et omnes viri prælii conticescent in die illa, ait
Dominus exercitum.
Et succendam ignem in muro Damasci,
et a devorabit moenia Benadab.

AD CEDAR, ET AD REGNA ASOR,
Quæ percussit Nabuchodonosor rex Babylonis.

Hæc dicit Dominus :
Surgite, et ascendite ad Cedar,
et vastate filios orientis.
Tabernacula eorum, et greges eorum capient :
pellæ eorum, et omnia vasa eorum,
et camelos eorum tollent sibi :
et vocabunt super eos formidinem in circuitu.
Fugite, abite vehementer,
in voraginibus sedete, qui habitatis Asor, ait Dominus :
Iniit enim contra vos Nabuchodonosor rex Babylonis
consilium,
et cogitavit adversum vos cogitationes.
Consurgite, et ascendite ad gentem quietam,
et habitantem confidenter, ait Dominus :
Non ostia, nec vectes eis :
soli habitant.
Et erunt camelii eorum in direptionem,
et multitudo jumentorum in prædam :
Et dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attonsi
in comam :
et ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait Dominus.
Et erit Asor in habitaculum draconum,
deserta usque in æternum :
non manebit ibi vir,
nec incoleat eam filius hominis.
Quod factum est verbum Domini ad Jeremiam prophetam aduersus Elam,
in principio regni Sedeciae regis Juda, dicens :
Hæc dicit Dominus exercituum :
Ecce ego confringam arcum Elam,
et summam fortitudinem eorum.
Et inducam super Elam quatuor ventos a quatuor
plagis coeli :
et ventilabo eos in omnes ventos istos :
et non erit gens, ad quam non perveniant profugii
Elam.
Et pavere faciam Elam coram inimicis suis,
et in conspectu quærentium animam eorum :
Et adducam super eos malum, iram furoris mei, dicit Dominus :
et mittam post eos gladium donec consumam eos.
Et ponam solium meum in Elam,
et perdam inde reges et principes, ait Dominus.
In novissimis autem diebus reverti faciam captivos
Elam.
[Cap. L.] Verbum quod locutus est Dominus de Babylone, et de terra Chaldaeorum,
in manu Jeremiae prophetæ.

Annuntiate in gentibus,
et auditum facite :
Levate signum,
prædicare, et nolite celare :
Dicite :
Capta est Babylon,
confusus est Bel,

A victus est Marodach,
confusa sunt sculptilia ejus,
superata sunt idola eorum.
Quoniam ascendit contra eam gens ab aquilone,
quæ ponet terram ejus in solitudinem :
Et non erit qui habitet in ea ab homine usque ad
pecus :
et moti sunt, et abierunt.
In diebus illis, et in tempore illo, ait Dominus :
venient filii Israel; ipsi et filii Juda simul :
Ambulantes et flentes properabunt,
et Dominum Deum suum quærent.
In Sion interrogabunt viam,
huc facies eorum.
Venient et apponentur ad Dominum sœdere sempiterno,
quod nulla oblitione delebitur.
Grex perditus factus est populus meus :
pastores eorum seduérunt eos,
feceruntque vagari in montibus :
B De monte in collem transierunt,
oblii sunt cubili sui.
Omnes, qui invenerunt, comedent eos :
et hostes eorum dixerunt : Non peccavimus :
Pro eo quod peccaverunt Domino decori justitiae,
et exspectationi patrum eorum Domino.
Recedite de medio Babylonis,
et de terra Chaldaeorum egredimini :
et esto quasi hædi ante greges.
Quoniam ecce ego suscito, et adducam in Babylonem congregationem gentium magnarum de terra aquilonis :
et preparabuntur adversus eam,
et inde capiunt :
Sagitta ejus, quasi viri fortis interfectoris,
non revertetur vacua,
Et erit Chaldaea in prædam :
omnes vastantes eam replebuntur, ait Dominus.
Quoniam exultatis, et magna loquimini, diripiunt
C hæreditatem meam :
Quoniam effusi estis sicut vitulus super herbam,
et mugistis ut tauri.
Confusa est mater vestra nimis,
et inadequata pulveri, quæ genuit vos :
Ecce novissima erit in gentibus,
deserta, invia, et arenæ.
Ab ira Domini non habitabitur,
sed redigetur tota in solitudinem :
Omnis, qui transitibit per Babylonem, stupebit,
et sibilabit super universis plagi ejus.
Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui tenditis arcum ;
debellate eam :
Non parcatis jaculis :
quia Dominus peccavit.
Clamitate aduersus eam
ubique dedit manum,
cediderunt fundamenta ejus,
destructi sunt muri ejus,
quoniam ultio Domini est.
Ultionem accipite de ea ;
sicut fecit, facite ei.
Disperdite satorem de Babylone,
et tenentem fulcem in tempore messis :
A facie gladii columbe unusquisque ad populum suum convertetur,
et singuli ad terram suam fugient.
Grex dispersus Israel,
leones ejecerunt eum :
Primus comedit eum rex Assur :
iste novissimus exossavit eum, Nabuchodonosor rex Babylonis.
Propterea hæc dicit Dominus exercitum Deus Israel :

* Solus Canon Ecclesiæ Carcassonensis retinet hic veram lectionem, nempe Benadab : alii omnes mss. codices corrupte legunt Benadab. MART.

Ecce ego visitabo regem Babylonis, et terram ejus, sicut visitavi regem Assur : et reducam Israel ad habitaculum suum : et pascetur Charmelum et Basan, et in montem Ephraim et Galaad saturabitur anima ejus.

In diebus illis, et in tempore illo, ait Dominus, quereretur iniquitas Israel, et non erit, et peccatum Iuda, et non invenietur ! Quoniam propitius ero eis, quos reliquerò.

Super terram dominantium ascendet, et super habitatores ejus visita ; Dissipa, et interfice quæ post eos sunt, ait Dominus : et fac iuxta omnia quæ præcepisti tibi.

Vox belli in terra, et contritio magna.

Quomodo confactus est et contritus malleus universæ terre ? quomodo versat in desertum Babylon in gentibus.

Illaqueavi te, et capta es Babylon, et pesciebas : Invenia es et apprehensa : quoniam Dominum provocasti.

Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ sue : quoniam opus est Domino Deo exercituum in terra Chaldaeorum.

Venite ad eam ab extremis finibus, aperite ut exeat qui concilient eam : Tollite de via lapides, et redigite in acervos, et interficite eam : nec sit quidquam reliquum.

Dissipate universos fortis ejus, descendant in occisionem.

Vae eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum.

Vox fugientium, et eorum qui evaserunt de tefra Babylonis, ut annuntient in Sion ultionem Domini Dei nostri, ultionem templi ejus.

Annuntiate in Babylonem plurimis, omnibus qui tendunt arcum :

Consistite adversus eam per gyrum, et nullus evadat :

Reddite ei secundum opus suum : juxta omnia quæ fecit, facite illi : quia contra Dominum erecta est, adversus sanctus Israel.

Idcirco cadent juvenes ejus in plateis ejus : et omnes viri bellatores ejus conticescent in die illa, ait Dominus.

Ecce ego ad te, superbe, dicit Dominus Deus exercituum : quia venit dies tuus, tempus visitationis tue.

Et cadet superbus, et corruet, et non erit qui suscitet eum :

Et succendam ignem in urbibus ejus, et devorabit omnia in circuitu ejus.

Hæc dicit Dominus exercituum : Calumniam sustinent filii Israel, et filii Juda simul :

Omnes, qui ceperunt eos, tenent, nolunt dimittere eos.

Redemptor eorum fortis, Dominus exercituum nomen ejus ; In judicio defendet causam eorum, ut exterreat terram, et commoveat habitatores Babylonis.

A Gladius ad Chaldaeos, ait Dominus, et ad habitatores Babylonis, et ad principes, et ad sapientes ejus.

Gladius ad divinos ejus, qui stulti erunt : gladius ad fortes illius, qui timebunt :

Gladius ad equos ejus, et ad currus ejus, et ad omne vulgus, quod est in medio ejus : et erunt quasi mulieres :

Gladius ad thesauros ejus, qui diripientur.

Siccitas super aquas ejus erit, et arescet, quia terra sculptilium est, et in portentis gloriantur.

Propterea habitabunt dracones cum faunis siccariis : et habitabunt in ea struthiones ! Et non inhabitabit ultra usque ad sempiternum, nec exstructetur usque ad generationem et generationem.

Sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorram, et vicinas ejus, ait Dominus : non habitabit ibi vir, et non incoleat eam filius hominis :

Ecce populus venit ab aquilone, et gens magna, et reges multi consurgent a finibus terra.

Arcum et scutum apprehendunt : crudelis sunt et immisericordes :

Vox eorum quasi sonabit : et super equos ascendent, sicut vir paratus ad prælium contra te, filia Babylon.

Audivit rex Babylonis famam eorum, et dissolutæ sunt manus ejus :

Angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem.

Ecce quasi leo ascendet de superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam : quia subito currere eum faciam ad illam.

Et quis erit electus, quem proponam ei ? Quis enim similis mei ? et quis sustinebit me ? et quis est iste pastor, qui resistat vului meo ?

C Propterea audite consilium Domini, quod mente concepit aduersor Babylonem, et cogitationes ejus, quas cogitavit super terram Chaldaeorum :

Nisi detraxerint eos parvuli gregum, nisi dissipatum fuerit cum ipsis habitaculum eorum.

A voce captivitatis Babylonis commota est terra, et clamor inter gentes auditus est.

[Cap. Ll.] Hæc dicit Dominus : Ecce ego suscitabo super Babylonem, et super habitatores ejus, qui cor suum levaverunt contra me, quasi ventum pestilentem.

Et mittam in Babylonem ventilatores, et ventilabunt eam, et demolientur terram ejus :

quoniam venerunt super eam undique in die afflictionis ejus.

Non tendat qui tendit arcum suum, et non ascendat loriciatus ;

D Nolite parcere juvenibus ejus, interficite omnem militiam ejus.

Et cadent interfecti in terra Chaldaeorum, et vulnerati in regionibus ejus.

Quoniam non fuit viduatus Israel et Juda a Deo suo Dominio exercituum : terra autem eorum repleta est delicto a sancto Israel.

Fugite de medio Babylonis, et salvet unusquisque animam suam :

Nolite tacere super iniuriam ejus :

* Vetustiores libri alii, ut et Biblia Complutensia et Sixti V, satuis pro fauniis : alii siccariis pro siccariis legunt. Geminius huic locus est Isaiae cap. xiii. 24, in quem S. Interpres in Commentario, Incubones, ait, vel Satyros, vel sylvestres quosdam homines, quos

nonnulli fatuos siccarios vocant, aut dæmonum genera intelligunt. Videsis quæ nobis annotata sunt ad Victimam sancti Pauli Eremitæ tom. II, col. 7, not. cap. Impressa hic lectio post Clementis VIII emendationem una obtinet.

quoniam tempus ultionis est Domino [Al. a Do-
mino];
viciſſitudinem ipſe retribuet ei.
Calix aurens Babylon in manu Domini,
inebrians omnem terram :
De vino ejus biberunt gentes,
et ideo commoſa sunt.
Subit cecidit Babylon,
et contrita est :
Gloriate super eam,
tollite resinam ad dolorem ejus,
et forte sanetur.
Curavimus Babylonem, et non est sanata :
derelinquamus eam, et eamus unusquisque in
terram suam :
Quoniam pervenit usque ad celos iudicium ejus :
et elevatum est usque ad nubes.
Protulit Dominus iustias nostras :
venire, et narremus in Sion opus Domini Dei nostri.
Acute sagittas,
implete pharetras :
Suscitavit Dominus spiritum regum Medorum :
et contra Babylonem mens ejus ut perdat eam,
quoniam ultio Domini est,
ultio templi sui.
Super muros Babylonis levate signum,
auge te custodiam :
Levate custodes,
præparate insidias :
Quia cogitavit Dominus,
et fecit quæcumque locutus est contra habitatores
Babylonis.
Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris,
venit Ihsus tuus pedaljs præcisionis tue.
Juravit Dominus exercitum per animam suam :
Quoniam réplebo te huminibus quasi brachio,
et super te celeuma cantabitur.
Qui fecit terram in fortitudine sua,
præparavit orbem in sapientia sua,
et in prædicta sua extendit eos.
Exte eo vocem.
Multiplicantur aquæ in cœlo ;
Qui levat nubes ab extremo terræ,
ſalgat in plurimis fecit :
et prodixit ventum de thesauris suis.
Stultus factus est omnis homo a scientia :
confusus est omnis confessor in sculptili,
qua menda confitatio ejus [Al. eorum],
nec est spiritus in eis.
Vana sunt opera, et risu digna,
in tempore visitationis suæ peribunt.
Non sicut hæc, pars Jacob :
quia qui fecit omnia, ipse est ;
et Israel sciprum hereditatis ejus :
Dominus exercituum nouen ejus.
Collidit tu miseri vasa bellis,
et ego collidam in te gentes,
et dispersam in te regna :
Et collidam in te equum et equitem ejus :
et collidam in te currum et ascensorem ejus :
Et collidam in te virum et mulierem :
et collidam in te senem et puerum :
et collidam in te juvenem et virginem :
et collidam in te pastorem et gregem ejus :
et collidam in te agricolam et jugales ejus.
Et collidam in te dæces et magistratas.
Et reddem Babylon; et evanescat habitatoribus Chal-
daea, omne malum suum quod fecerunt in Sion,
in oculis vestris, ait Dominus.
Ecce ego ad te, rhôns pestifer, ait Dominus,
qui corrupcis universam terram :
Et extandam manum meam super te,
et evolvam te de petris ;
Et dabo te in montem combustionis :
et non tollent de te lapidem in angulum, et lapi-
dem in fundamenta,

A sed perditus in æternum eris, ait Dominus.
Levate signum in terra ;
clangite buccina in gentibus,
sanctificate super eam, gentes :
Annuntiate contra illam, regibus Ararat, Menni, et
Aschevez :
numerate contra eam Taphsar,
adducite equum quasi bruchum aculeatum.
Sanctificate contra eam gentes,
reges Mediae, duces ejus, et universos magistratus
ejus,
cunctamque terram potestatis ejus.
Et commovetur terra, et turbabitur :
quia evigilat contra Babylonem cogitatio Domini,
ut ponat terram Babylonis desertam et inhabita-
bilem.
Cessaverunt fortes Babylonis a praedio,
habitaverunt in praesidiis :
Devoratum est robur eorum,
et facti sunt quasi mulieres :
B Incensa sunt tabernacula ejus,
contulii sunt veiles ejus.
Currens obviā currenti veniet :
et nuntius obvius nuntiant :
Ut annuntiet regi Babylonis,
quia capia est civitas ejus a summo
usque ad summum :
Et vada præoccupata sunt,
et paludes incensa sunt igni,
et viri bellatores conturbati sunt.
Quia haec dicit Dominus exercitus Deus Israel :
Filia Babylonis quasi strea, tempus tritoræ ejus :
ad hoc modicum, et veniet tempus missiōnis ejus.
Comedit me,
devoravit me Nabuchodonosor rex Babylonis :
Reddedit me quasi vas lathe,
absorbuit me quasi draco ;
Replevit ventrem suum teneritudine mea,
et ejecit mihi.
C Iniquitas aduersum me,
et caro mea super Babylonem, dicit habitatio
Sion :
Et sanguis meus super habitatores Chaldaeæ :
dicit Jerusalem.
Propterea haec dicit Dominus :
Ecce ego iudicabo causam tuam, et miscet offi-
nem tuam,
et desertum faciam mare ejus,
et siccabo ventrem ejus.
Et erit Babylon in trahulos,
habitatio draconum, stupor, et sibiſsus, eo quod
non sit habitator.
Sicut et leones fugient,
excutient comas veluti catuli leonum.
In calore eorum ponam potus eorum,
et inebriabo eos, ut sopiantur, et dormiant som-
num semipernum,
et non consurgent, dicit Dominus.
D Deducam eos quasi agnos ad victimam,
et quasi arietes cum hædis.
Quomodo capta est Sesach,
et comprehensa est inclita universæ terræ ?
Quomodo facta est in stuporem Babylon inter gentes ?
Ascenda super Babylonem mare,
multitudine fluctuum ejus operata est.
Factæ sunt civitates ejus in stuporem,
terra inhabitabilis et deserta,
terra in qua nullus habitet,
nec transeat per eam filius hominis.
Et visualo super Bel in Babylone,
et efficiam quod absorberat de ore ejus,
et non confluent ad eum ultra gentes :
Siquidem et murus Babylonis corrut.
Egredimini de medio ejus, populus meus :
ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris
Domini.

Et ne forte mollescat cor vestrum, et timeatis auditum, qui audietur in terra : A
 Et veniet in anno auditio, et post hunc annum auditio, et iniurias in terra, et dominator super dominatorem.
 Propterea ecce dies veniunt, et visitabo super sculptilia Babylonis :
 Et omnis terra ejus confundetur, et universi interfici ejus cadent in medio ejus.
 Et laudabunt super Babylonem cœli et terra, et omnia quæ in eis sunt :
 quia ab aquilone venient ei prædones, ait Dominus.
 Et quomodo fecit Babylon, ut caderent occisi in Israel :
 sic de Babylone cadent occisi in universa terra.
 Qui fugistis gladium,
 Venite, nolite stare :
 Recordamini procul Domini;
 et Jerusalem ascendat super cor vestrum.
 Confusi sumus, quoniam audivimus opprobrium :
 operuit ignominia facies nostras :
 quia venerunt alieni super sanctificationem domus Domini.
 Propterea ecce dies veniunt, ait Dominus :
 et visitabo super sculptilia ejus,
 et in omni terra ejus mugiet vulneratus :
 Si ascenderit Babylon in cœlum, et firmaverit in excelsis robur suum :
 a me venient vastatores ejus, ait Dominus.
 Vox clamoris de Babylone :
 et contritio magna de terra Chaldaeorum :
 Quoniam vastavit Dominus Babylonem,
 et perdidit ex ea vocem magnam :
 Et sanabunt fluctus eorum quasi aquæ multæ :
 dedit sonitum vox eorum.
 Quia venit super eam, id est, super Babylonem, prædo, et apprehensi sunt fortis ejus ;
 Et emarcuit arcus eorum,
 quia fortis ulti Dominus reddens retribuet.
 Et inebriaro principes ejus, et sapientes ejus,
 et duces ejus, et magistratus ejus, et fortis ejus :
 Et dormient somnum sempiternum,
 et non expurgescuntur, ait rex,
 Dominus exercituum nomen ejus.
 Hæc dicit Dominus exercituum :
 Murus Babylonis ille latissimus suffosione suffuditur,
 et portæ ejus excelsæ igni comburentur,
 et labores populo unum ad nihilum,
 et gentium in ignem erunt, et disperibunt.
 Verbum quod præcepit Jeremias propheta, Saraiæ filio Neriæ filii Maasiæ,
 cum pergeret cum Sedecia rege in Babylonem, in anno ^a quarto regni ejus :
 Saraiæ autem erat princeps prophetæ :
 Et scripsit Jeremias omne malum, quod venturum erat super Babylonem, in libro uno :
 omnia verba hæc, quæ scripta sunt contra Babylonem :

B

Et dicit Jeremias ad Saraiam :
 Cum veneris in Babylonem, et videris, et legeris omnia verba hæc, dices :
 Dominæ, tu locutus es contra locum istum ut disperseris eum :
 ne sit qui in eo habitet ab homine usque ad pecus, et ut sit perpetua solitudo.
 Cumque compleveris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem,
 et projicies illum in medium Euphraten, et dices :
 Sic submergetur Babylon,
 et non consurget a facie afflictionis, quam ego adduco super eam, et dissolvetur.

^a Notatum Martianæ, Syrum legere, anno undecimo, quod nihil hic scire interest. Pulchre enim anno

Huc usque verba Jeremiæ.
 [Cap. LII.] Filius viginti et unius anni Sedecias cum regnare coepisset : et undecim annis regnavit in Jerusalem, et nomen matris ejus Amital, alia Jeremiah de Lobna. Et fecit malum in oculis Domini, juxta omnia quæ fecerat Joacim. Quoniam furor Domini erat in Jerusalem et in Juda, usquequo proieciret eos a facie sua : et recessit Sedecias a rege Babylonis. Factum est autem in anno nono regni ejus, in mense decimo, decima mensis : Venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse et omnis exercitus ejus, adversus Jerusalem, et obsederunt eam, et ædificaverunt contra eam munitiones in circuito. Et fuit civitas obsessa usque in undecimum annum regis Sedeciae. Mense autem quarto, nona mensis, B obtinuit fames civitatem : et non erant alimenta populo terræ. Et dirupta est civitas, et omnes vii bellatores ejus fogerunt, exieruntque de civitate nocte, per viam portæ, quæ est inter duos muros, et ducit ad hortum regis (Chaldaeis obseruentibus urbem in gyro) et abiérunt per viam, quæ ducit in erenum. Persecutus est autem exercitus Chaldaeorum regem, et apprehenderunt Sedeciam in deserto, quod est juxta Jericho : et omnis comitatus ejus diffugit ab eo. Cumque comprehendissent regem, adduxerunt eum ad regem Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath : et locutus est ad eum iudicia. Et jugulavit rex Babylonis filios Sedeciae in oculis ejus : sed et omnes principes Juda occidit in Reblatha. Et oculos Sedeciae eruit, et vinxit eum compedibus, et adduxit eum rex Babylonis in Babylonem, et posuit eum in domo carceris usque in diem mortis ejus. In mense autem quinto decima mensis, ipse est annus nonus decimus Nabuchodonosor regis Babylonis : venit Nabuzardan princeps militiae qui stabat coram rege Babylonis in Jerusalem. Et incendit domum Domini, et domum regis, et omnes domos Jerusalem, et omnem domum magnam igni combussit. Et totum murum Jerusalem per circuitum destruxit, cunctus exercitus Chaldaeorum, qui erat cum magistro militiae. De pauperibus autem populi, et de reliquo vulgo, quod remanserat in civitate, et de persugis, qui transfugerant ad regem Babylonis, et cæteros de multitudine, transtulit Nabuzardan princeps militiae. De pauperibus vero terræ reliquit Nabuzardan princeps militiae in vinitores, et in [Ali] tacet in agricultores. Columnas quoque æreas, quæ erant in domo Domini, et bases, et mare æreum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldei, et tulerunt omne æs eorum in Babylonem. Et lebetes, et creagras, et psalteria, et phialas, et mortariola, et omnia vasa ærea, quæ in ministerio fuerant, tulerunt : et hydrias, et thymiamateria, et ureos, et pelves, et candelabra, et mortaria, et cyathos : quotquot aurea, aurea, et quotquot argentea, argentea, tulit magister militiae : columnas duas, et mare unum, et vitulos duodecim æreos, qui erant sub basibus, D et quartu cum Hebreo est textu, בְּשַׁבָּת הַדְּבָרִים.

quas fecerat rex Salomon in domo Domini : non erat pondus aeris omnium vasorum horum. De columnis autem, decem et octo cubiti altitudinis erant in columna una, et funiculus duodecim cubitorum circumbat eam : porro grossitudo ejus quatuor digitorum, et intrinsecus cava erat. Et capitella super utrinque aerea : altitudo capitelli unius quinque cubitorum : et retiacula, et malogranata super coronam in circuitu, omnia aerea. Similiter columnæ secundæ, et malogranata. Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia : et omnia malogranata centum retiaculis circumdabantur. Et tulit magister militiae Saraium sacerdotem primum, et Sophoniam sacerdotem secundum, et tres custodes vestibuli. Et de civitate tulit eunuchum unum, qui erat præpositus super viros bellatores : et septem viros de his, qui videbant faciem regis, qui inventi sunt in civitate, et scribam principem militum, qui probabat tyrones : et sexaginta viros de populo terræ, qui inventi sunt in medio civitatis. Tulit autem eos Nabuzardan magister militum, et duxit eos ad regem Babylonis in Reblatha. Et percussit eos rex Babylonis, et in-

* Post ultimum hoc caput prophetiae Jeremias, liber Baruch descriptus reperitur contra mentem Hieronymi in utroque exemplari Canonis Hebraicæ veritatis: ubi annotatio isthac premissa est ab eo, qui tenuere partem hanc editionis Antiquæ ex LXX in novam, seu Hieronymianam ad Hebreos codices concinnatam invexit: *Liber iste qui Baruch nomine prænotatur, in Hebreo Canone non habetur, sed tantum in Vulgata editione, similiter et epistola Jeremias pro-*

terfecit eos in Reblatha in terra Emath : et translatus est Juda de terra sua. Iste est populus, quem translulit Nabuchodonosor : In anno septimo, Judaeos tria millia et viginti tres : In anno octavodecimo Nabuchodonosor, de Jerusalem animas octingentas triginta duas. In anno vigesimo tertio Nabuchodonosor, translulit Nabuzardan magister militiæ animas Juðorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergo animæ, quatuor millia sexcentæ. Et factum est in trigesimo septimo anno transmigrationis Joiachim regis Juda, duodecimo mense, vigesima quinta mensis, elevavit Evilmerodach rex Babylonis ipso anno regni sui, caput Joiachim regis Juda, et eduxit eum de domo carceris. Et locutus est cum eo bona, et posuit thronum ejus super thrones regum, qui erant post se in Babylone. Et mutavit vestimenta carceris ejus, et comedebat panem coram eo semper cunctis diebus vita suæ. Et cibaria ejus, cibaria perpetua dabantur ei a rege Babylonis, statuta per singulos dies, usque ad diem mortis sue, cunctis diebus vita ejus.

*phœ. Ad notitiam autem legentium hic scripta sunt,
quia multa de Christo, novissimisque temporibus indi-
cant. Notandum vero quod in Canone Carcassonensi
hæc ad modum tituli describantur in medio paginae,
in nostro autem Canone San-Germanensi eadem verba
in margine leguntur; et quidem minutulis litterarum
formis, ut et alia scholia marginalia critica ejusdem
libri. MART.*

^a INCIPIUNT CINOTH,

ID EST,

LAMENTATIONES JEREMIÆ PROPHETÆ.

[*Aleph.*] Quomodo sedet sola civitas plena populo :
facta est quasi vidua domina gentium :
princeps provinciarum facta est sub tributo.

Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus :
non est qui consoletur eam ex omnibus caris ejus ;

Exemplaria Canonis Hebreæ veritatis cum multis sacrorum Bibliorum codicibus ms. hoc modo inscribunt Lamentationes Jeremie : Incipit ejusdem Lamentatio, quod est in titulo Chino cum absolutione iuterarum Hebreiarum. Deinde subtexunt prefatimculam, quæ legitur apud LXX Interpretes, ac in Vulgata Latina : sed vetustiores libri mss. Versionis Hieronymianæ nihil, præferunt preter ea, quæ leguntur in texto Hebreaco. Unde in Regio codice, qui tamquam tertium exemplar Canonis Heb. ver. merito suscipi debet, et in Colbertino Aniciensi optimæ notæ, utili prorsus exstat hujuscemodi additamento-rum. Corbeiensis autem num. 2 scriptus tempore Caroli Magni, omnes prefatimculæ linea obelis jugulavit; sicutque manifestum facit hæc aliena esse in versione Hieronymi, mutuata vero e LXX Seniorum interpretatione Graeca.

Meminerit lector metris esse Scriptas Lamentationes, ac per Alphabetum digestas, ut his verbis testatur S. Hieronymus: Habet, inquit, et in Lamentatio-

*nibus Jeremiæ quatuor alphabeta, e quibus duo prima
quasi Saphico metro scripta sunt: quia tres versiculos,
qui sibi connexi sunt, et ab una tantum littera incipiunt,
Heroici comuna concludit. Tertium vero alphabetum
trimeiro scriptum est, et a ternis litteris, sed eisdem
terni versus incipiunt. Quartum alphabetum simile est
primo et secundo. Consule epist. ad Paulam Urbicam,
et Prolegomena nostra, ubi de metris Hebræorum
disputatio instituitur. MART.*

—Palatin. ms. quemadmodum alii apud Martianeum codices hanc prælerunt inscriptionem : *Incipit ejusdem Lamentatio, quod est titulo Chinoth cum absolitione litterarum Hebraicarum.* Proemium quoque illud, sive argumentum libri præponunt : *Et factum est postquam in captivitatē redactus est Israel, etc.* quæ ex Septuagintavirali interpretatione in Vulgata Latina editione recepta sunt. Nuspiam vero in Hebreo legitur, Chaldæo, aut Syro, aut, quod rei caput est, in veterioribus, meliorisque note codicibus Hieronymiana Versionis.

- omnes amici ejus spreverunt eam, et facti sunt ei inimici.
[Gimel.] Migravit Iuda propter afflictionem et multitudinem servitutis : habitavit inter gentes, nec invenit requiem : omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias.
[Qalet.] Vix Sion lugent, eo quod non sint qui revertant ad solemnitatem : omnes portae ejus destructae : sacerdotes ejus gementes : virginis ejus aequalidæ, et ipsa oppressa amaritudine.
[He.] Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus locupletati sunt : quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum ejus : parvuli ejus ducti sunt in captivitatem ante faciem tribulantis.
[Vav.] Et egressus est a filia Sion omnis decor ejus : facti sunt principes ejus velut arietes non invicti pascua : et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.
[Zain.] Recordata est Jerusalem dierum afflictionis suæ, et prævaricationis omnium desiderabilium suorum, que habuerat a diebus antiquis, cum caderet populus ejus in manu hostili, et non esset auxiliator : viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus.
[Heh.] Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilitas facta est, omnes, qui glorificabant eam, spreverunt illam, quia viderunt ignominiam ejus : ipsa autem gemens et conversa retrorsum.
[Teeth.] Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui : deposita est vehementer, non habens consolatorem : vide, Domine, afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.
[Jod.] Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus : quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.
[Chaph.] Omnis populus ejus gemens, et quærens panem : dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam.
 Vide, Domine, et considera, quoniam facta sum vilis.
[Lamed.] O vos omnes, qui transitis per viam, atendite, et videte si est dolor sicut dolor meus : quoniam vindemiat me, ut locutus est Dominus in die iræ furoris sui.
[Mem.] De excuso misit ignem in ossibns meis, et erudit me : expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum : posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.
[Nun.] Vigilavit jugum iniquitatum mearum in manu ejus convolutæ sunt, et impositæ collo meo : infirmata est virtus mea : dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.
[Samech.] Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei : vocavit adversum me tempus, ut contereret eleemos meos : torcular calcavit Dominus virginis filie Iuda.
[Ain.] Idecirco ego plorans, et oculus meus deducens aquas : quia longe factus est a me consolator, convertens animam meam : facti sunt filii mei perditæ, quoniam invalidit inimicus.

- A [Phe.]** Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam : mandavit Dominus adversum Jacob in circuitu ejus hostes ejus : facta est Jerusalema quasi polluta menstruis in profectis.
[Sad.] Justus est Dominus, quia os ejus ad iracundiam provocavi. Audite, obsecro, universi populi, et videte dolorem meum : virgines meæ et juvenes mei abierunt in captivitatem.
[Cop.] Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me : sacerdotes mei et seneca mei in urbe consumpti sunt : qui quiescerunt cibum sibi, ut refocillarent animam suam.
[Res.] Vide, Domine, quoniam tribulor, conturbans est venter meus : subversum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum. foris intefici gladius, et domi mors similis est.
[Sin.] Audierunt quia ingemisco ego, et non est qui consoletur me : omnes inimici mei audierunt malum meum, letari sunt, quoniam tu fecisti : adduxisti diem consolationis, et fient similes moi.
[Thav.] Ingrediarum omne malum eorum coram te : et vindemias eos, sicut vindemiasi me propter omnes iniquitates meas : multi enim gemitus mei, et cor meum mœrens.
[Cap. II. Aleph.] Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion : projecti de cœlo in terram inclytam Israel, et non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.
[Beth.] Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Jacob : destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, et deject in terram : polluit regnum, et principes ejus.
[Gimel.] Confregit in ira furoris sui omne coram Israeli : avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici : et succendit in Jacob quasi ignem flammæ devorantis in gyro.
[Daleth.] Tendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis : et occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filie Sion, effundit quasi ignem indignationem suam.
[He.] Factus est Dominus velut inimicus : præcipitavit Israel, præcipitavit omnia mœnia ejus : dissipavit munitiones ejus, et replevit in filia Iuda humiliatum et humiliatam.
[Vav.] Et dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum : oblivio tradidit Dominus in Sion festivitatem ei sabbatum : et opprobrio, in indignatione furoris sui, regem et sacerdotem.
[Zain.] Repulit Dominus altare suum, spoliavit sanctificationem suæ : tradidit in manu inimici muros turrium ejus : vocem dederunt in domo Domini sicut in die sollemni.
[Heh.] Cogitavit Dominus dissipare murum filie Sion : tenuit funiculum suum, et non avertit manum suum a perditione : luxique antemurale, et murus pariter dissipatus est.
[Teeth.] Defixa sunt in terra portæ ejus : perdidit, et contrivit vectes ejus : regem ejus et principes ejus in gentibus : Non est lex, et prophetæ ejus non invenerunt rationem a Domino.

[Jod.] Sederunt in terra, consuerunt senes filiae Sion :
consperserunt cinere capita sua, accincti sunt ciliis,
abjecerunt in terram capita sua virgines Jerusalem.

[Chaph.] Defecerunt praे lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea :
effusum est in terra jecur meum super contritionem filii populi mei,
cum deficeret parvulus et lactens in plateis opidi.

[Lamed.] Matribus suis dixerunt : Ubi est triticum et vinum ?
cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis :
cum exhalarent animas suas in sinu matrum suorum.

[Mem.] Cui comparabo te ? vel cui assimilabo te, filia Sion ?
cui exæquabo te, et consolabor te, virgo filia B magna est enim velut mare contritio tua : quis medebitur tui ?

[Nun.] Prophetæ tui viderunt tibi falsa, et stulta, nec aperiebant iniuriam tuam, ut te ad poenitentiam provocarent :
viderunt autem tibi assumptiones falsas, et ejectiones.

[Samech.] Plauerunt super te manibus omnes trans-euntes per viam :
Sibilaverunt, et moverunt caput suum super filiam Jerusalem.

Hæcce est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium universæ terre ?

[Phe^a.] Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui :

sibilaverunt, et fremuerunt dentibus, et dixerunt : Devorabimus :
en ista est dies, quam exspectabamus, invenimus, vidimus.

[Ain.] Fecit Dominus quæ cogitavit, complevit sermonem suum, quem præceperat a diebus antiquis :

destruxit, et non pepercit, et laetificavit super te inimicum, et exaltavit cornu hostium tuorum.

[Sade.] Clamavit cor eorum ad Dominum super muros Sion :

Deduc quasi torrentem lacrymas, per diem et noctem :
non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.

[Chaph.] Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliorum :

effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini :

leva ad eum manus tuas pro anima parvolorum tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitorum.

[Res.] Vide, Domine, et considera quem vindemias ita :

ergone comedent mulieres fructum, suum parvulos ad mensuram palme ?

si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, et propheta ?

^a Observavit ante nos vir eruditus, in secundo, tertio, et quarto capite Lamentationum, inversum esse ordinem litterarum phe et ain. Nam cum soleat apud Hebreos ain præcedere, phe sequi, hic contra sit, ut phe præcedat, ain sequatur. Et minime assequentes librarii veteres, ac cæteri scriptores linguae Hebraicæ imperiti, ad ordinem priuvi alphabeti omnium recudere (ṭep̄tarun), expungentes nonnumquam litteram Ain, vel eam omitentes in serie alphabeti. Nonnulli tamen codices rectum ordinem sequuntur,

[Sin.] Jacuerunt in terra foris puer et sanex : virgines meæ, et juvenes mei ceciderunt in gladio : interfecisti in die furoris tui : percussisti, nec misertus es.
[Thau.] Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrent me de circuitu, et non fuit in die furoris Domini qui effugeret, et relinqueretur, quos educavi, et emutri, inimicus meus consumpsit eos.

[Cap. III. Aleph.] Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus. Me minavit, et adduxit in tenebras, et non in lucem. Tantum in me vertit, et convertit manum suam tota die.

[Beth.] Vetus tam fecit pellem meam, et carnem meam, contrivit ossa mea. Adiscavit in gyro meo, et circumdedit me felle et labore.

In tenebris collocavit me, quasi mortuos sempiternos.

[Gimel.] Circumædificavit adversum me, ut non egrediatur : aggravavit compedium meum, Sed et cum clamavero, et rogavero, exclusit orationem meam.

Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit.

[Daleth.] Ursus insidians factus est mihi ; leo in absconditis.

Semitas meas subvertit, et confregit me : posuit me desolatam.

Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam.

[He.] Misit in rebus meis filias pharetræ suæ. Factus sum in derisum omni populo meo, captivum eorum tota die.

Replevit me amaritudinibus, ineibriavit me absynthio.

C [Vav.] Et fregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere.

Et repuisa est a pace anima mea, oblitus sum bonorum.

Et dixi : Perit finis meus, et spes mea a Domino.

[Zain.] Recordare paupertatis, et transgressionis meæ, absynthii, et fellis.

Memoria memori ero, et tabescet in me anima mea. Hæc recolens in corde meo, ideo sperabo.

[Heth.] Misericordia Domini quia non sumus consumpti : quia non defecerunt miserationes ejus. Novi dilucido, multa est fides tua.

Pars mea Dominus, dixit anima mea : propterea exspectabo eum.

[Teth.] Bonus est Dominus sperantibus in eum, anima quærenti illum.

Bonus est prestolari cum silentio salutare Dei.

Bonus est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua.

D [Jod.] Sedebit solitarius, et tacebit : quia levavit super se.

Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes.

Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

[Chaph.] Quia non repellit in sempiternum Dominus.

ut in Hebreo exstat positus. MART.

— Disquirunt critici quid causæ sit, cur inverso ordine phe fitteram hec, et duobus, quæ subsequuntur, capitibus ante ain posuerit Jeremias, qui priori tamen capite perpetuo retinentem Hebrei alphabeti regulam observat. Nobis post Martianum satis est, lectorem ad hunc locum monuisse, veterum scribarum eam esse in plurisque libris temeritatem, ut dum vulgatum alphabeti ordinem restituunt, sensum, ipsa repugnante contextus serie, penitus evertant.

- A** Quia si abjecti, et miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.
 Non enim humiliavit ex corde suo, et abjecit filios hominum.
 [Lamed.] Ut contereret sub pedibus suis omnes vincitos terræ.
 Ut declinaret judicium viri in conspectu vultus Altissimi.
 Ut perverteret hominem in judicio suo, Dominus ignoravit.
 [Mem.] Quis est iste, qui dixit ut fieret, Dominino non jubente?
 Ex]plore Altissimi non egredientur nec mala nec bona?
 Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis?
 [Nun.] Scrutemur vias nostras, et queramur, et revertamur ad Dominum.
 Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos.
 Nos inique egimus, et ad iracundiam provocavimus : idcirco tu inexorabilis es.
 [Samech.] Operuisti in furore, et percussisti nos : occidisti, nec pepercisti.
 Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.
 Eradicacionem, et abjectionem posuisti me in medio populorum.
 [Phe.] Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.
 Formid et laqueus facta est nobis vaticinatio, et contritio.
 Divisiones aquarum deduxit oculus meus, in contritione filiae populi mei.
 [Ain.] Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.
 Donec respiceret et videret Dominus de cœlis.
 Oculus meus deprecatus est animam meam in cunctis filiabus urbis mee.
 [Sade.] Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis.
 Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me.
 Inundaverunt aquæ super caput meum : dixi : Perii.
 [Coph.] Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo.
 Vocem meam audisti : ne avertas aurem tuam a singulu meo, et clamoribus.
 Appropinquasti in die, quando invocavi te : dixisti : ne timeas.
 [Res.] Judicasti, Domine, causam animæ meæ, redemptor vita mee.
 Vidisti, Domine, iniquitatem eorum adversum me : judica iudicium meum.
 Vidisti omnem furorem, universas cogitationes eorum adversum me.
 [Sin.] Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.
 Labia insurgentia mibi, et meditationes eorum adversum me tota die.
 Sessionem eorum, et resurrectionem eorum, vide, ego sum psalmus eorum.
 [Thav.] Reddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum.
 Dabis eis scutum cordis ^a laborem tuum.
 Persequeris in furore, et conteres eos sub cœlis, Domine.
 [Cap. IV. Aleph.] Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum?
 [Beth.] Filii Sion incliti, et amicti auro primo : quomodo reputati sunt in vasa teste,
- opus manuum figuli?
 [Gimel.] Sed et laniæ nudaverunt mamam, lacaverunt catulos suos : filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.
 [Daleth.] Adhæsit lingua lactentis ad palatum ejus in siti : parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.
 Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis : qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.
 [Var.] Et major effecta est iniqüitas filie populi mei, peccato Sodomorum, quæ subversa est in momento, et non ceperunt in ea manus.
 [Zain.] Candidiores Nazarei ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchrios.
B [Heth.] Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis : adhæsit cutis eorum ossibus : aruit, et facta est quasi lignum.
 [Teth.] Melius fuit occisis gladio, quam interfactis fame : quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ.
 [Jod.] Matutus mulierum misericordium coixerunt filios suos : facti sunt cibus earum, in contritione filiae populi mei.
 [Chaph.] Complevit Dominus furem suum, effudit iram indignationis suæ : et succedit ignem in Sion, et devoravit fundamenta ejus.
 [Lamed.] Non crediderunt reges terræ, et universi habitatores orbis, quoniam ingredieretur hostis et inimicus per portas Jerusalem.
 [Mem.] Propter peccata prophetarum ejus, et iniquitates sacerdotum ejus, qui effuderunt in medio ejus sanguinem justorum.
 [Nun.] Erraverunt cæci in plateis, polluti sunt in sanguine : cumque non possent, tenuerunt facinias suas.
 [Samech.] Recedite, polluti, clamaverunt eis : recedite, abite, nolite tangere : jurgati quippe sunt, et commoti dixerunt inter gentes : Non addet ultra ut habitet in eis.
 [Phe.] Facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos : facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.
 [Ain.] Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ salvare non poterat.
 [Sade.] Lubricaverunt vestigia nostra in itinere platerum nostrarum, appropinquavit finis noster ; completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.
 [Coph.] Velociores fuerunt persecutores nosris aquilis cœli : super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.
 [Res.] Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris : cui diximus : In umbra tua vivemus in gentibus.
 [Sin.] Gaude, et lætare, filia Edom, quæ habitas in terra Hus :

^a Hebræus habet תְּלַבֵּן, quæ vox proprie sonat exsecrationem tuam : videtur vero S. Hieronymus in suo exemplari legisse תְּלַבָּן, quæ unius litterulæ

metathesi ab ea differt, significatque revera laborem, molestiam, atque his similia.

ad te quoque perveniet calix,
inebriaberis, atque nudaberis.
[Thau.] Completa est iniqüitas tua, filia Sion, non
addet ultra ut transmigret te :
visitavit iniqüitatem tuam, filia Edom,
discooperuit peccata tua.

INCIPIT

• ORATIO JEREMIÆ
PROPHETÆ.

[Cap. V.] Recordare, Domine, quid accidérít
nobis, intuere, et respice opprobrium nostrum.
Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ
ad extraneos.
Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ
quasi viduae.
Aqua in nostram pecunia bibimus : ligna nostra pre-
lio comparavimus.
Cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur
requies.
Ægypto dedimus manum, et Assyrii ut saturaremur
pane.
Patiens nostri peccaverunt, et non sunt, et nos ini-
quitates eorum portavimus.
Servi dominati sunt nostri : non fuit qui redimeret
de manu eorum.

• Orationis Jeremiac meminit S. Hieronymus in
Prologo Scripturarum, libris Regum præfixo, pro-
bans viginti et duas litteras esse apud Hebreos ex
viginti duabus incisionibus, quæ supputantur in hac
eadem oratione. Porro numeri Græci quibus uitimur
in præsenti editione, eodem modo reperiuntur de-
scripti in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis.
MART.

— Visus est doctis viris S. Pater in prologo ad libros
Regum hanc quoque dixisse Jeremiac Orationem
acrostichio ordine, ad Lamentationum instar conextam
esse, ubi Jeremiac, inquit, *Lamentationes et Ora-
tio ejusdem numeri texuntur alphabeto*. Cum vero
haec aliter, id est, nullo ad alphabeti ordinem res-
pectu habito, fuerit ab auctore exarata, erroris
S. Doctorem insimulant. Verum non ut illi auto-
mant, ab alphabeti elementis ex ordine, ut Lamen-
tationum capita, ipsam quoque orationem digeri ait
S. Pater : sed viginti duobus eam contineri versibus,
quos numero sunt litteræ in alphabeto : idque est,

Explicit Jeremias propheta.

PRÆFATIO HIERONYMI IN EZECHIELEM.

Ezechiel propheta cum Joachin rege Juda captivus
ductus est in Babylonem : ibique iis qui cum eo ca-
pti [Al. captivi] fuerant, prophetavit, pœnitentibus
quod ad Jeremiac vaticinium se ultro adversariis tra-
didissent, et viderent adhuc urbem Jerosolymam
• stare, quam ille casuram esse prædixerat. Trigesimo
autem ætatis sue anno, et captivitatis quinto,
exorsus est ad conceptivos loqui. Et eodem tempore,
licet posterior, hic in Chaldea, Jeremias in Judæa

• Sequior manus in codice Palatino erasit verbum
hoc stare.

• Hoc vero ipsum negat S. Pater in commentario
primis statim verbis : *Tricesimus, inquiens, annus,*
non ut plerique cœstiment, ætatis prophetæ dicitur: Tum

PATROL. XXVIII.

A In animabus nostris afferebamus panem nobis, a
facie gladii in deserto.
Pellis nostra, quasi cibanus exusta est a facie tem-
pestatum famis.
Mulieres in Sion humiliaverunt, et virgines in civita-
tibus Juda.
Principes manu suspensi sunt : facies senum non
erubuerunt.
Adolescentibus impudice abusi sunt, et pueri in
ligno corruerunt.
Senes de portis defecerunt, juvenes de choro psal-
lentium.
Defecit gaudium cordis nostri : *versus est in luctum*
chorus noster.
Cecidit corona capitis nostri : *væ nobis, quia pec-
cavimus.*
Propterea moestum factum est cor nostrum, ideo
contenebrati sunt oculi nostri.
Propter montem Sion, quia disperit, vulpes ambula-
verunt in eo.
B Tu autem, Domine, in æternum permanebis, solium
tuum in generationem et generationem :
Quare in perpetuum oblisceris nostri ? derelinques
nos in longitudine dierum ?
Converte nos, Domine, ad te, et convertemur : in-
nova dies nostros, sicut a principio.
Sed projiciens repulisti nos, iratus es contra nos
vehementer.

*eiusdem numeri alphabeto comprehendendi, quo et La-
mentationes : quamquam istæ id præterea habeant,
quod juxta literarum seriem vel singuli quique, vel
bini versus ab earum una ex ordine inchoantur.
Nempe id sibi unum proposuerat eo loco ostendere,
viginti duas esse Hebraicas litteras, quod tum aliis
exemplis, tum hoc ipso Lamentationum atque ora-
tionis Jeremiac satis vere atque eruditæ demonstravit.
Cæterum adeo certum est, non nisi Lamentationes
acrosticho illo artificio compositas sensisse, ut quo-
ties alibi sermo est illi haec de re, *quadruplex tantum*
laudet Jeremiac *alphabetum diversis metris*, quo no-
mine quatuor dumtaxat Lamentationum capita ejus
esse scriptioris designat. Videsis epist. 53 ad Pa-
ulinum, et 30 ad Paulam, num. 3. Porro Græca ele-
menta singulis versibus apposita ex antiquo ms. post
Martianæum retinuimus, quod numerum designant,
non initiale archetypi litteram.*

• In Palatino ms. addit antiquarius : *Hieremias
habet, versus III. CCCCL.*

D prophetaverunt. Sermo ejus nee satis disertus, nec
admodum rusticus est : sed ex utroque medie tem-
peratus. Sacerdos et ipse, sicut et Jeremias : princi-
pia voluminis et finem magnis habens obscuritatibus
involuta. Sed et Vulgata ejus editio non multum di-
stat ab Hebraico. Unde satis miror quid cause exti-
terit, ut si eosdem in universis libris habemus inter-
pretes, in aliis eadem, in aliis diversa transtulerint.
Legite igitur et hunc juxta translationem nostram ;

que propior ad fidem sententia est, mavult ipse tri-
cessimum annum ab renovato sub Josia fœdere Ju-
deorum cum Deo suppartare, cum jam annos quinque
egisset Ezechiel in captivitate.

quia per colla scriptus et commata, manifestiorem legemibus sensum tribuit. Si autem amici mei et hunc subsannaverint, dicite eis quod nemo eos comp-

^a Hic iterum sequioris critici manus expertus cod. *Palatin.*, *ut scripta mea legant*, pro scribant. Optime vero ad Hieronymi mentem habet impressa lectio. Quid quod Graecus optimus scriptor Pamphilus martyr in *Apologia pro Origene*, emphastos conviciantes, hincqua maledictos scriptores ait nominatos a *Grecis* φαγολοιδόρους.

^b Hanc Graecam vocem representant omnes mss. codices, quae, et si in nonnullis paululum depravata degatur, facile a qualibet lingua Graeca non impetrato restituiri poterat: sed mirus est iustus, ac fluctuatio Interpretorum ejusdem verbi. In antiquis manuscriptis exemplaribus triplices haec assertur interpretationes Latinae : φαγολοιδόροι, quod est apud nos manducantes senecias, quod est, manducans senecias, hoc est manducans sexadas. Quid sint autem seneciae, vel sexadas prorsus ignoramus, cum ne Graece, nec Latine, aliquid sibi velint haec verba. Bene igitur docuit Marianus legendum esse, manducantes sannas, non manducantes senecias, aut convicias gaudentes. Subdit idem Marianus hunc loquendi modum a Demostheni Hieronymum accepisse: ille enim in oratione περὶ Στερέων, vocat Ἀσchinem adversarium suum ταμβοφαγού, quod ei obtrectando conviciis vesegetur, ac saturaretur. Id si ita est, quare non dixit Hieronymus: Sed vereor, ne illud eis eveniat, quod Graecē significantius dicitur, ut vocentur ταμβοφαγοί? In promptu erat verbum istud ταμβοφαγοί: quid igitur necesse fuit ad aliam verbi Graeci compositionem configere, cum eadem sit ταμβοφαγού, et φαγολοιδόροι significantia? Facilius creditur modum loquendi Syriorum expressisse Hieronymum: Syris namque familiare est, ut vocent Diabolum artificem omnium calumniarum, אֶדְנֵתָן ocellatus, id est, Edentem criminatum, quod vocabulum ex æquo respondet dictioni Graecæ φαγολοιδόρος, tam in sensu, quam in

A pellat ut a scribant. Sed vereor, ne illud eis eveniat quod Graecē significantius dicitur, ut vocentur φαγολοιδόροι, id est, manducantes sannas.

specie compositionis. MART.

—Hoc omnium, quod vidimus, codicum lectio est, tametsi Latinis saepe litteris paulo corruptius scribatur *σαγολιδάρη*. Neque adeo bene Erasmus legendum conjectarat φαγολοιδόροι, siquidem et veterum librorum scriptura abhorret, et submexa ejus verbi interpretatione, manducantes sannas, etiam si Clerico, id temere contendentem demus, ab Hieronymo additam non fuisse, sed a librario aliquo, vel studiose indicio tamen manifesto sit, jam diu olim ita scriptum existisse. φαγολοιδόροι: non enim a φάγος voce, diligentes, sed a φάγος, manducantes, derivatur. Nec dislitterum, communis Graeci idiomaticis analogie compositionem eam repugnare, usque receptione non esse bonis scriptoribus preponere vorem φάγος, quam econtrario constat sexcentis exemplis posponi. Verum, quod ante nos sere conjectarat Martianus, factum videatur studiose ab Hieronymo, ut vocabulo ferme ipso uiceretur, quo Syri, apud quos degebat, calumniarum patrem, et κατ' ἔρχοντα calumniantorem diabolum. Vocant vero ΝΥΓΡΟΥΝ, quod nimis est manducantem sannas, sive edentem calumnias, ab Ἄρτῳ; quod est, manducare, et ΝΥΓΡΟΥΝ. quod est, obtrectatio. Quamquam non ipsum Hieronymum ita reddidisse nomen illud in Graeco arbitramur, sed a Graecorum in Syriam adventitio vulgo, a quo Syri innumera preponendum vocabula accepta reserunt, sic efformata retinuisse. Fastidiosum ideo se nimis agit Clericus, qui prime Graecitatis elegantiam, et grammaticos animalium requiri in ejus inquisitione vocabuli, quod a vulgo usurpatum, inventumque est, sequiore aëvo, peregrino in solo, denum et alterius ingenio lingue. Id genus alia nec sane pauca reperiunt, quasi imperitorum σφαλματα, respire ausus est.

INCIPIT

LIBER EZECHIELIS PROPHETÆ.

[Cap. I.] Et factum est in trigesimo anno, in quarto, in C quinta mensis, cum essem in medio captivorum juxta flumen Chobar, aperti sunt coeli, et vidi visiones Dei.

In quinta mensis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Joachim,

Factum est verbum Domini ad Ezechiem filium Buzi sacerdotem in terra Chaldaeorum, juxta flumen Chobar :

et facta est sacerdos eum ibi manus Domini.

Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab aquiloni; et nubes magna, et ignis involveus, et splendor in circuitu ejus :

Et de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis :

Et a in medio ejus similitudo quatuor animalium : et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis. Et quatuor facies uni, et quatuor penes uni.

Et pedes eorum pedes recti,

^a Locus corruptus in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis, ac in omnibus aliis mss. ubi haec leguntur, et ex medio eorum similitudo quatuor animalium. Quae quam sint contraria interpretationibus

et planta pedis eorum quasi planta pedis vituli, et scintilæ quasi aspectus æris carentis.

Et manus hominis sub penitus eorum in quatuor partibus :

et facies et penes per quatuor partes habebant. Junctæque erant penes eorum alterius ad alterum.

Non revertabantur cum incederent :

sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur. Similitudo autem vultus eorum :

facies enim bovis, a sinistris ipsorum quatuor,

et facies aquilæ [Al. add. desuper] ipsorum quatuor.

Et facies corum, et penes eorum extente desuper :

duæ penes singulorum jungabantur,

et duæ tegabant corpora eorum :

et unumquodque coram facie sua ambulabat [Al. gradiebatur] :

D Ubi erat impetus spiritus, illud gradiebantur, nec revertabantur cum ambularent.

Sancti Hieronymi, videsis lib. i Comment. in Ezechielem. Codex Colbertinus Amiensis, et ani quis Sip-Germanensis num. 3, puram redigemus lectionem, sed ex secunda magis. Mart.

A Et similitudo animalium, aspectus eorum quasi car-
bonum ignis ardentiun,
et quasi aspectus lampadarum.
Hoc erat visio discurrens in medio animalium,
splendor ignis,
et de igne fulgor egrediens.
Et animalia ibant et revertebantur,
in similitudinem fulgoris coruscantis.
Cumque aspicere animalia,
apparuit rota una super terram juxta animalia,
habens [Al. habentia] quatuor facies.
Et aspectus rotarum, et opus eorum,
quasi visio maris :
Et una similitudo ipsarum quatuor :
et aspectus earum et opera,
quasi sit rota in medio rotarum.
Per quatuor partes earum euntib[us] ibant,
et non revertebantur cum ambularent.
Statuta quoque erat rotis,
et altitudo, et horribilis aspectus :
et totum corpus plenum oculis in circuitu ipsarum
quatuor.
Cumque ambularent animalia,
ambulabant pariter et rotæ juxta ea :
Et cum elevarentur animalia de terra, elevabantur
simil et rotæ.
Quocumque ibat spiritus,
illuc eunte spiritu, et rotæ pariter levabantur,
sequentes eum.
Spiritus enim vita
erat in rotis.
Cum euntibus ibant, et cum stantibus stabant :
et cum elevatis a terra, pariter elevabantur et ro-
tae, sequentes ea :
quia spiritus vita erat in rotis.
Et similitudo super capita [Al. caput] animalium fir-
mamenti,
quasi aspectus crystalli horribilis,
et extensi super capita eorum desuper.
Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius C ad alterum :
unumquodque duabus aliis velabat corpus suum,
et alterum similiter velabatur.
Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum
multarum,
quasi sonum sublimis Dei :
Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis
ut sonus castrorum.
Cumque sicut, demittebantur pennæ eorum.
Nam cum fieret vox supra firmamentum, quod erat
super caput eorum,
stabant, et submittebant alas suas.
Et super firmamentum, quod erat immensus capitum
eorum,
quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni :
et super similitudinem throni,
similitudo quasi aspectus hominis desuper.
Et vidi quasi speciem electri,
velut aspectum ignis, intrinsecus ejus per circui-
tum :
A A lumbis ejus et desuper,
et a lumbis ejus usque deorsum,
Vidi quasi speciem ignis splendoris in circuitu :
velut aspectum arcus cum fuerit in nube in die
pluviae.
Hic erat aspectus splendoris per gyrum.
[Cap. II.] Hæc visio similitudinis gloriæ Domini,
et vidi, et cecidi in faciem meam,
et audi vocem loquentis.
Et dixit ad me :
Fili hominis,
sta super pedes tuos, et loquar tecum [Al. tibi].
Et ingressus est in me spiritus postquam locutus

est mihi,
et statuit me supra pedes meos :
et audiui loquentem ad me, et dicentem :
Fili hominis,
mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatri-
ces, quæ recesserunt a me :
ipsi et patres eorum prævaricati sunt pactum
meum usque ad diem hanc.
Et filii dura lacie, et indomabili corde sunt, ad quos
ego mitto te :
et dices ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus.
Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant,
quoniam domus exasperans est :
et scient quia propheta fuerit in medio eorum.
Tu ergo, fili hominis, ne timeas eos,
neque sermones eorum metuas :
Quoniam increduli et subversores sunt tecum,
et cum scorpionibus habitas.
Verba corum ne timeas,
et vultus eorum ne formides,
quia domus exasperans est.
Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant,
et quiescant :
quoniam irritatores sunt.
Tu autem, fili hominis, audi quæcumque loquor
ad te,
et noli esse exasperans, sicut domus exasperatrix
est :
Aperi os tuum et comede quæcumque ego do
tibi.
Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat in-
volutus liber :
et expandit illum coram me, qui erat scriptus in-
tus et foris :
et scriptæ erant in eo lamentationes, et carmen,
et vox.
[Cap. III.] Et dixit ad me :
Fili hominis,
quodcumque inveneris, comede :
Comede volumen istud,
et vadens loquere ad filios Israel.
Et aperui os meum,
et cibavit me volumine illo :
Et dixit ad me :
Fili hominis,
venter tuus comedet,
et viscera tua complebuntur volumine isto, quod
ego do tibi.
Et comedisti illud :
et factum est in ore meo sicut mel dulce.
Et dixit ad me :
Fili hominis,
vade ad dominum Israel,
et loqueris verba mea ad eos.
Non enim ad populum profundi sermonis et ignotæ
[Al. difficilis] linguae tu mitteris, ad dominum
Israel :
neque ad populos multos profundi sermonis et
ignotæ linguae, quorum [Al. et ignoti sermonis,
quorum] non possis audire sermones :
Et si ad illos mittereris,
ipsi audirent te.
Dominus autem Israel nolunt audire te :
quoniam nolunt audire me.
Omnis quippe dominus Israel attrita fronte est, et
duro corde.
Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eo-
rum,
et frontem tuam duriorum frontibus eorum.
Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam :
Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum :
quia dominus exasperans est.
Et dixit ad me :

* In commentario : Vade, et ingredere ad dominum, etc., pressius Hebreo № 77.

Fili hominis,
omnes sermones meos, quos loquor ad te, assume
in corde tuo,
et auribus tuis audi :
Et vade, ingredere ad transmigrationem, ad filios
populi tui,
et loqueris ad eos, et dices eis :
Hæc dicit Dominus Deus :
si forte audiant, et quiescant.
Et assumpsit me spiritus.
et audi vi post me vocem commotionis magnæ :
Benedicta gloria Domini de loco suo :
Et vocem alarum animalium percutientium alteram
ad alteram,
et vocem rotarum sequentium animalia,
et vocem commotionis magnæ.
Spiritus quoque levavit me, et assumpsit me :
et abii amarus in indignatione spiritus mei :
Manus enim Domini erat mecum,
confortans me,
Et veni ad transmigrationem, acervum novarum fru-
gum, ad eos qui habitabant juxta Chobar,
et sedi ubi illi sedebat :
et mansi ibi septem diebus mœrens in medio eo-
rum.
Cum autem pertransisset septem dies,
factum est verbum Domini ad me, dicens :
Fili hominis,
speculatorum dedi te domui Israel :
et audies de ore meo verbum,
et annuntiabis eis ex me :
Si dicente me ad impium : Morte morieris,
non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ut
avertatur a via sua impia, et vivat :
Ipse impius in iniuitate sua morietur,
sanguinem autem ejus de manu tua requiram.
Si autem tu annuntiaveris impio,
et ille non fuerit conversus ab impietate [*Al. ini-
quitate*] sua, et a via sua impia :
Ipse quidem in iniuitate sua morietur,
tu autem animam tuam liberasti.
Sed et si conversus justus a justitia sua fecerit ini-
quitatem :
ponam offendiculum coram eo,
ipse morietur, quia non annuntiasti ei :
In peccato suo morietur, et non erunt in memoria
justitiae ejus, quas fecit :
sanguinem vero ejus de manu tua requiram.
Si autem tu annuntiaveris justo, ut non peccet ju-
stus,
et ille non peccaverit :
Vivens vivet, quia annuntiasti ei,
et tu animam tuam liberasti.
Et facta est super me manus Domini,
et dixit ad me :
Surgens egredere in campum,
et ibi loquar tecum.
Et surgens egressus sum in campum :
et ecce ibi gloria Domini stabat
quasi gloria, quam vidi juxta fluvium Chobar :
et cecidi in faciem meam.
Et ingressus est in me spiritus, et statuit me super
pedes meos :
et locutus est mihi, et dixit ad me :
Ingredere, et includere in medio domus tuæ.
Et tu, fili hominis,
ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te
in eis :
et non egredieris in [*Al. de*] medio eorum.
Et linguam tuam adhærere faciam p[ro]p[ter]a alio tuo, et eris
mutus,
nec quasi vir objurgans ^b :
quia dominus exasperans est.

A Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, et
dices ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus :
Qui audit, audiat:
et qui quiescit, quiescat:
quia domus exasperans est.
[Cap. IV.] Et tu, fili hominis,
sume tibi laterci, et pones eum coram te :
et describes in eo civitatem Jerusalem.
Et ordinabis adversus eam obsidionem,
et rediscabis munitiones, et comportabis aggerem,
et dabis contra eam castra,
et pones arietes in gyro.
Et tu, sume tibi sartaginem ferream,
et pones eam in murum ferreum inter te et inter
civitatem :
Et obfirmabis faciem tuam ad eam,
et erit in obsidionem, et circundabis eam :
signum est domui Israel.
Et tu dormies super latus tuum sinistrum,
et pones iniuitates domus Israel super eo,
numero dierum quibus dormies super illud,
et assumes iniuitatem eorum.
Ego autem dedi tibi annos iniuitatis eorum,
numero dierum trecentos et nonaginta dies :
et portabis iniuitatem domus Israel.
Et cum compleveris hæc,
dormies super latus tuum dexterum secundo :
et assumes iniuitatem domus Juda quadraginta
diebus.
Diem pro anno,
diem, inquam, pro anno dedi tibi.
Et ad obsidionem Jersalem convertes faciem tuam,
et brachium tuum erit extentum [*Al. exertum*] :
et prophetabis adversus eam.
Ecce circumdedi te vinculis :
et non te convertes a latere tub in latus aliud,
donec compleas dies obsidionis tuæ.
Et tu sume tibi frumentum, et hordeum,
et fabam, et lentem, et milium, et vicain :
Et mittes ea in vas unum,
et facies tibi panes numero dierum quibus dor-
mies super latus tuum :
trecentis et nonaginta diebus comedes illud.
Cibus autem tuus quo vesceris, erit in pondere vi-
ginti stateres in die:
a tempore usque ad tempus comedes illud.
Et aquam in mensura bibes, sextam partem bin:
a tempore usque ad tempus bibes illud.
Et quasi subcinericum hordeaceum comedes illud :
et stercore, quod egreditur de homine [*Al. bu-
 mano*],
operies illud in oculis eorum.
Et dixit Dominus :
Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter
gentes,
ad quas ejiciam eos.
Et dixi : A a a, Domine Deus,
ecce anima mea non est polluta;
et morticinum, et laceratum a bestiis non comedi
ab infancia mea usque nunc,
et non est ingressa in os meum omnis caro im-
munda.
Et dixit ad me :
Ecce dedi tibi simum bonum pro stercoribus hu-
manis :
et facies panem tuum in eo.
Et dixit ad me :
Fili hominis :
Ecce ego conteram baculum panis in Jerusalem :
Et comedent panem in pondere, et in sollicitudine :
Et quam in mensura, et in angustia bident :

^a Interserit S. Interpres in commentario, ibi, quod
et in Hebreo resonat δώ.

^b Hic quoque proprius ad Hebreum additur pro-
nomen eos.

Ut, deficentibus pane et aqua, corrueat unusquisque A ad fratrem suum :
et contabescant in iniquitatibus suis.
[Cap. V.] Et tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, radentem pilos :
et assumes eum, et dices per caput tuum, et per barbam tuam.
Et assumes tibi stateram ponderis,
et dividies eos.
Tertiam partem igni combures in medio civitatis,
juxta completionem dieruin obsidionis [Al. conclusionis] :
Et assūmens tertiam partem concides gladio in circuitu ejus :
tertiam vero aliam disperges in ventum,
et gladium nudabo post eos.
Et sumes inde parvum numerum :
et ligabis eos in summitate pallii tui.
Et ex eis rursus tolles, et projicies [Al. add. eos] in medio ignis, et combures eos igni [Al. tac. igni] :
et ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel,
Hæc dicit Dominus Deus :
Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam,
et in circuitu ejus terras :
Et contemptis judicia mea,
ut plus esset impia quam gentes ;
et precepta mea,
ultra quam terræ quæ in circuitu ejus sunt.
Judicia enim mea projecterunt,
et in præceptis meis non ambulaverunt :
Idcirco hæc dicit Dominus Deus :
Quia superasti gentes, quæ in circuitu vestro sunt :
et in præceptis meis non ambulasti, et judicia
mea non fecisti,
et juxta judicia gentium, quæ in circuitu vestro
sunt, non estis operati ;
Ideo hæc dicit Dominus Deus :
Ecce ego ad te,
et ipse ego faciam in medio tui judicia in oculis C gentium.
Et faciam in te quod non feci, et quibus similia ultra
non faciam,
propter omnes abominationes tuas.
Ideo patres comedent filios in medio tui, et filii co-
medent patres suos,
et faciam in te judicia,
et ventilabo universas reliquias tuas in omnem
ventum.
Idcirco vivo ego,
dicit Dominus Deus :
Nisi pro eo quod sanctum meum violasti in omnibus
offensionibus tuis, et in omnibus abominationibus tuis :
ego quoque confringam [Al. add. te], et non par-
cer oculus meus, et non miserebor.
Tertia tui pars peste morietur,
et fame consumetur in medio tui :
Et tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo :
tertiam vero partem tuam in omnem ventum dis-
pergam,
et gladium evaginabo post eos.
Et complebo furorem meum ;
et requiescere faciam indignationem meam in eis,
et consolabor :
Et scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo,
cum implevero indignationem meam in eis.
Et dabo te in desertum et in opprobrium gentibus,
quæ in circuitu tuo sunt,

in conspectu omnis prætereuntis. ¶
Et eris opprobrium, et blasphemia,
exemplum, et stupor in gentibus quæ in circuitu
tuo sunt,
cum fecero in te judicia in furore, et in indigna-
tione, et in increpationibus iræ.
Ego Dominus locutus sum :
Quando ^a misero sagittas famis pessimas in eos [Al. tac. in eos],
quæ erunt mortiferæ,
et quas mittam ut disperdam vos :
Et famem congregabo super vos,
et conteram vobis [Al. tac. vobis] baculum panis.
Et immittam in vos famem,
et bestias pessimas usque ad internacionem :
Et pestilentia et sanguis transibunt per te,
et gladium inducam super te.
Ego Dominus locutus sum.
[Cap. VI.] Et factus est sermo Domini ad me dicens :
Fili hominis, pone faciem tuam ad montes Israel,
et prophetabis ad eos, et dices :
Montes Israel, audite verbum Domini Dei.
Hæc dicit Dominus Deus montibus, et collibus,
rupibus, et vallibus :
Ecce ego inducam super vos gladium,
et disperdam excelsa vestra ;
Et demoliar aras vestras,
et confringant simulacra vestra :
et dejiciam interfectos vestros ante idola vestra.
Et dabo cadavera filiorum Israel ante faciem simu-
lacrorum vestrorum :
et dispergam ossa vestra circum aras vestras,
in omnibus habitationibus vestris.
Urbes desertæ erunt,
et excelsa demolientur, et dissipabuntur :
Et interibunt aræ vestræ, et confringentur :
et cessabunt idola vestra,
et conterentur delubra vestra,
et debentur opera vestra.
Et cadet interfectus in medio vestri :
et sciatis quoniam ego Dominus.
Et relinquam in vobis eos, qui fugerint gladium in
gentibus,
cum dispersero vos in terris.
Et recordabuntur mei liberati vestri in gentibus, ad
quas captivi ducti sunt :
quia contrivi cor eorum fornicans, et recedens a
me ;
et oculos eorum fornicantes post idola sua :
Et displicebunt sibi met super malis quæ fecerant in
universis abominationibus suis.
Et scient, quia ego Dominus non frustra locutus sum,
ut facerem eis malum hoc,
Hæc dicit Dominus Deus :
Percute manum tuam [Al. manu tua],
et allide pedem tuum, et dic :
Heu ^b, ad omnes abominationes malorum domus
Israel.
qui [Al. qui] gladio, fame et peste ruituri sunt.
Qui longe est, peste morietur :
qui autem prope, gladio corruet :
Et qui reluctus fuerit, et obcessus [Al. circumdatus] fame morietur :
et complebo indignationem meam in eis.
Et sciatis quia ego Dominus,
cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum
vestrorum,
in circuitu ararum vestrarum,
in omni colle excelsa :

^a Addunt hoc loco exemplaria Canonis verbum, bestias, ut sit sensus : Quando misero sagittas famis, bestias pessimas in eos ; quod sumptum est e versu sequenti, ubi post famis cladem memorantur bestiæ pessimæ. MART.

^b Eadem exemplaria ter habent verbum Heu re-

et in cunctis summittibus montium,
et subtus omne lignum nemorosum,
et subtus universam quereum frondosam,
• locum ubi accenderunt thura redolentia universis
idolis suis.
Et extendam manus meam super eos :
et faciam terram desolatam et destitutam,
a deserto Debla ha,
in omnibus habitationibus eorum :
et scient quia ego Dominus.
[Cap. VII.] Et factus est sermo Domini ad me
dicens :
Et tu, fili hominis,
Hæc dicit Dominus Deus terra Israel :
Finis venit,
venit finis super quatuor plagas [Al. alas] terre.
Nunc finis super te,
et emittam furorem meum in te
Et judicabo te juxta vias tuas :
et ponam contra te omnes abominationes tuas.
Et non parcer oculus meus super te, et non misericordia
rebor :
sed vias tuas ponam super te,
et abominationes tuæ in medio tui erunt :
et scietis quia ego Dominus.
Hæc dicit Dominus Deus :
Afflictio una,
Afflictio ecce venit.
Finis venit,
venit finis,
evigilavit adversum te :
ecce venit.
Venit ^b contritus super te, qui habitat in terra :
venit tempus, prope est dies occisionis,
et non gloriae montium.
Nunc de propinquo effundam iram meam super te,
et complebo [Al. replicabo] furorem meum in te :
Et judicabo te juxta vias tuas,
et imponam tibi omnia scelerata tua [Al. omnes
abominationes tuas] :
Et non parcer oculus meus, nec miserebor,
sed vias tuas imponam tibi,
et abominationes tuæ in medio tui erunt :
et scietis quia sum Dominus percutiens.
Ecce dies, ecce venit :
egressa est ^c contritus,
floruit virga,
germinavit superbia :
niquitas surrexit in virga impieatis ;
non ex eis, et non ex populo, neque ex sonitu
eorum :
et non erit requies in [Al. tac. in] eis.
Venit tempus, appropinquavit dies :
qui emit, non ketetur :
et qui vendit, non lugeat :
quia ira super omnes populum ejus.
Quia qui vendit, ad id quod vendidit,
non revertetur,
et adhuc in viventibus vita eorum.
Visio enim ad omnem multitudinem ejus non regredie-
datur :
et vir in iniquitate vitæ sua non confortabitur.

^a Non *locum*, sed *lucus* legimus in utroque exemplari Canonis : lignum vero nemorosum idem est quod *lucus*, unde sat communius sensus exprimitur in Canone, quamvis Hebreus *locum* habeat. MART.

— Mendose *lucus* pro *locum*, quos laudat Martianus. mss. præferunt, cum apertissime tamen in Hebreo sit, οἴκημα. Ansam criticorum temeritati dediderint ei Hieronymianæ expositionis verba : *in excelsis collibus, inter ipsa Idolorum altaria LUCOSQUE, quæ appellantur ligna nemorosa.*

^b Suspiciari licet, hoc ita mutatum a criticis, sive a librariis nomen fuisse : siquidem tum ex hujus prælectione loci in *commentariis*, cum ex ipsa ex-

A Canite tuba, præparentur omnes,
et non est qui vadat ad prælium :
ira enim mea super universum populorum [Al.
omnem multitudinem] ejus.
Gladius foris, et pestis et fames intrusus : qui in
agro est, gladio morietur :
et qui in civitate, pestilentia et famæ devorabentur.
Et salvabuntur qui fugerint ex eis :
et erunt in montibus quasi columbae convallium,
omnes trepidi,
et unusquisque in iniquitate sua.
Omnes manus dissolventur,
et omnia genua fluent aquis.
Et accingent se clipeiis,
et operierit eos formido,
et in omni facie confusio,
et in universis capitibus eorum [Al. tac. eorum]
calvium.
Argentum eorum foras projicietur,
et aurum eorum in sterquilinium erit.
Argentum eorum, et aurum eorum
non valebit liberare eos in die furoris Domini.
Animam suam non saturabunt,
et ventres eorum non implebuntur :
quia scandalum iniquitatis eorum factum est.
Et ornamenti monili suorum in superbiam po-
suerunt,
et imagines abominationum suarum et
simulacrorum fecerunt ex eo :
propter hoc dedi eis illud in immunditiam.
Et dabo illud in manus alienorum ad diripendum,
et impiorum terræ in prædam, et
contaminabunt illud.
Et avertam faciem meam ab eis,
et violabunt arcana mea :
Et introibunt in illud emissarii,
et contaminabunt illud.
Fac conclusionem,
quoniam terra plena est iudicio sanguinum,
et civitas plena iniquitate.
Et adducam possimos de gentibus,
et possidebunt domos eorum :
Et quiescere faciam superbiam potentium, et possi-
debut sanctuaria eorum.
Angustia superveniente, requirent pacem, et non
erit.
Conturbatio super conturbationem veniet,
et auditus super auditum :
Et querent visionem de propheta,
et lex peribit a sacerdote,
et consilium a senioribus.
Rex lugebit, et princeps induetur mortore, et manus
populi terræ conturbabuntur.
Secundum viam eorum faciam eis,
et secundum iudicia eorum judicabo eos : et scient
quia ego Dominus.
[Cap. VIII.] Et factum est in anno sexto, in sexto
mense, in quinta mensis :
ego sedebam in domo mea,
et senes Iuda sedebant coram me,
et ecce super me ibi manus Domini Dei :

positione constat, lectum a S. Interprete, *contractio* ;
quam vocem et tertio ab hoc versu retinet, ut mox
dicemus. Nec proœcto abludit Hebraicum verbum
תְּבִזְבֵּחַ, quod proprie *circulum*, sive *periodum*
sonat.

^c Diximus, hic quoque positum ab Hieronymo,
contractio, pro *contritus* : quod manifestissime iterum
liquet ex ejus expositionis contextu, ubi sic inter-
pretatur : *contracta est dies et abbreviata, etc., quæ
videsis. Martianus, hanc sciens quæ auctore, ve-
cem eam mutat in *confratio* : nec *lectorem de nova
lectio* sua monet.*

Et vidi, et ecce similitudo quasi aspectus ignis ab aspectu lumborum ejus, et deorsum ignis : et a lumbis ejus, et sursum, quasi aspectus splendoris, ut visio electri.

Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitii mei : et elevavit me spiritus inter terram et coelum :

Et adduxit me in Jerusaleni in vicinione Dei, iuxta ostium interius, quod respiciebat ad aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli ad provocandam emulationem.

Et ecce ibi gloria Dei Israel, secundum visionem, quam videram in campo.

Et dixit ad me :

Fili hominis, leva oculos tuos ad viam aquilonis :

Et levavi oculos meos ad viam aquilonis : et ecco ab aquilone porte altaris, idolum zeli in ipso introitu,

Et dixit ad me :

Fili hominis, putasne, vides tu quid isti faciant, abominationes magas, quas dominus Israel facit hic, ut procul recedam a sanctuario meo ? et adhuc conversus videbis abominationes majores.

Et introduxit me ad ostium atrii : et vidi et ecce foramen unum in pariete.

Et dixit ad me :

Fili hominis, fode parietem.

Et cum perfodissesem parietem, apparuit ostium unum.

Et dixit ad me :

Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic.

Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium, abominationum, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum.

Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, et Iezonias filius Saphan stabant in medio eorum stantium ante picturas :

Et unusquisque habebat thuribulum in manu sua : et vapor nebula de thure consurgebat.

Et dixit ad me :

Certe vides, fili hominis, quae seniores domus Israel faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito cubiculi sui.

Dicunt enim :

Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.

Et dixit ad me :

Adueris conversus videbis abominationes majores, quas isti faciunt.

Et introduxit me per ostium portæ domus Domini, quod respiciebat ad aquilonem : et ecce ibi mulieres sedeabant plangentes Adonidem.

Et dixit ad me :

Certe vidisti, fili hominis :

ad huc conversus videbis abominationes majores his.

Et introduxit me in atrium domus Domini interius : et ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare, quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad orientem : et adorabant ad ortum solis.

Et dixit ad me :

Certe vidisti, fili hominis :

Numquid leve est hoc domui Iuda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic : qui repletos terram iniquitate conversi sunt ad

A irritandum me ? et ecce applicant ramum ad nares suas.

Ergo et ego faciam in furore : non parcer oculus meus, nec miserebor, et cum clamaverint ad aures meas voce magna, non exaudiem eos.

[Cap. IX.] Et clamavit in auribus meis voce magna, dicens :

Appropinquaverunt visitationes urbis, et unusquisque vas infestationis habet in manu sua.

Et ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem :

et uniuscujusque vas interitus in manu ejus :

Vir quoque unus in medio eorum vestitus lineis, et atramentarium scriptoris ad renes oculis :

Et ingressi sunt, et steterunt iuxta altare æremium :

Et gloria Domini [Al. Dei] Israel assumpta est de cherub,

B quæ erat super eum ad limen domus :

Et vocavit virum, qui induitus erat lineis, et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis.

Et dixit Dominus ad eum :

Transi per medium civitatem in medio Jerusaleni : et signa thau super frantem virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio ejus.

Et illis dixit, audiiente me :

Transite per civitatem sequentem eum, et perculte : non parcer oculus vester, neque misereamini.

Senem, adolescentulum, et virginem, parvulum, et mulieres, interscrite usque ad internectionem :

Omnem autem, super quem videritis thau, ne occidatis, et a sanctuario meo incipite.

Coperunt ergo a viris senioribus, qui erant ante faciem domus.

Et dixit ad eos :

Contamine domum, et implete atria interfectis : egredimini :

Et egressi sunt, et percutebat eos qui erant in civitate.

Et, ecce completa, remansi ego :

ruique super faciem meam, et clamans ait : Hie, heu, heu [Al. heu semel], Domine Deus : ergo disperdes omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Jerusalen?

Et dixit ad me :

Iniquitas domus Israel et Iuda magna est nimis valde, et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione :

Dixerunt enim :

Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt.

Igitur et mens non parcer oculus, neque miserebor : viam eorum super caput eorum reddam.

Et ecce vir qui induitus erat lineis, qui habebat atramentarium in dorso suo (Al. lumbis suis), respondit verbum (Al. tac. verbum), dicens :

Feci sicut præcepisti mihi.

(Cap. X.) Et vidi, et ecce in firmamento, quod erat super caput cherubim, quasi lapis sapphirinus, quasi species similitudinis solis, apparuit super ea.

Et dixit ad virum, qui induitus erat lineis, et ait : Ingredere in medio rotarum, quæ sunt subtus cherubim, et imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter cherubim, et effunde super civitatem.

Ingressusque est in conspectu meo cherubim autem stabant a dextris domus cum in-

gredetur vir,
et nubes implevit atrium interius.
Et elevata est gloria Domini desuper cherub ad
limen domus :
et repleta est domus nube,
et atrium repletum est splendore glorie Domini.
Et sonitus alarum cherubim audiebatur usque ad
atrium exterius,
quasi vox Dei Omnipotens loquentis.
Cumque præcepisset viro, qui indutus erat lineis
dicens :
Sum ignem de medio rotarum, quæ sunt inter
cherubim :
ingressus ille stetit juxta rotam.
Et extendit cherub manum de medio cherubim, ad
ignem, qui erat inter cherubim :
et sumpsit, et dedit in manus ejus, qui indutus
erat lineis :
qui accipiens egressus est.
Et apparuit in cherubim similitudo manus hominis B
subtilis pennas eorum.
Et vidi, et ecce quatuor rotæ juxta cherubim :
rota una juxta cherub unum,
et rota alia juxta cherub unum :
Species autem rotarum erat quasi visio lapidis chry-
solithi.
Et aspectus earum similitudo una quatuor :
quasi sit rota in medio rotæ.
Cumque ambularent, in quatuor partes gradiebantur :
non revertebantur ambulantes,
sed ad locum, ad quem ire declinabat quæ prima
erat, sequebantur et cæteræ, nec converte-
bantur.
Et omne corpus earum, et colla, et manus, et pennæ,
et circuli,
plena erant oculis, in circuitu quatuor rotarum.
Et rotas istas vocavit volubiles, audiente me.
Quatuor autem facies habebat unum
facies una, facies cherub :
et facies secunda, facies hominis :
et in tertio facies leonis :
et in quarto facies aquilæ.
Et elevata [Al. elevati] sunt cherubim :
ipsum est animal, quod videram juxta flumen
Chobar.
Cumque ambularent cherubim, ibant pariter et rotæ
juxta ea [Al. eos] :
et cum elevarent cherubim alas suas ut exalta-
rentur de terra,
non residebant rotæ, sed et ipsæ juxta erant.
stantibus illis, stabant :
et cum elevatis elevabantur.
Spiritus enim vita erat in eis.
Et egressa est gloria Domini a limine templi :
et stetit super cherubim.
Et elevantia cherubim alas suas, exaltata sunt a
terra coram me ;
et illis egreditibus, rotæ quoque subsecutæ sunt :
Et stetit in introitu portæ domus Domini orientalis :
Et gloria Dei Israel erat super ea.
Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israel juxta
fluvium Chobar :
et intellexi quia cherubim essent.
Quatuor, per quatuor, vultus uni ,
et quatuor alæ uni :
et similitudo manus hominis sub alis eorum.
Et similitudo vultum eorum, ipsi vultus quos vide-
ram juxta fluvium Chobar ,
et intuitus eorum, et impetus singulorum ante fa-
ciem suam ingredi.
[Cap. XI.] Et elevavit me spiritus ,
et introduxit me ad portam domus Domini orien-
talem, quæ respicit solis ortum.
Et ecce in introitu portæ viginti quinque viri :
et vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur , et
Phelitianum filium Banaïæ , et
principes populi.

A Dixitque ad me :

Fili hominis ,

hi sunt viri, qui cogitant iniquitatem,
et tractant consilium pessimum in urbe ista , di-
centes :

Nonne dudum ædificatæ sunt domus ?

hæc est lebes ,
nos autem carnes.

Idcirco vaticinare de eis ,
vaticinare, sli hominis.

Et irruit in me spiritus Domini , et dixit ad me :

Loquere :

Hæc dicit Dominus :

Sic locuti estis , domus Israel ,
cogitationes cordis vestri ego novi :

Plurimos occidistis in urbe hac ,
Et implestis vias ejus interfictis.

Propterea hæc dicit Dominus Deus :

interfecti vestri, quos posuistis in medio ejus ,
hi sunt carnes ,

et hæc est lebes :
et educam vos de medio ejus.

Gladium metuistis ,
et gladium inducam super vos , ait Dominus Deus.

Et ejiciam vos de medio ejus ,
daboque vos in manu hostium ,
et faciam in vobis judicia ,

Gladio cadetis :

in finibus Israel judicabo vos ,
et scietis quia ego Dominus.

Hæc non erit vobis in lebetem ,
et vos non eritis in medio ejus in carnes :

in finibus Israel judicabo vos .

Et scietis quia ego Dominus :
quia præceptis meis non ambulastis, et judicia mea
non fecistis ,

sed juxta judicia gentium , quæ in circuitu vestro
sunt , estis operati.

C Et factum est, cum prophetarem ,

Phelitas filius Banaïæ mortuus est :

Et cecidi in faciem meam clamans voce magna , et
dixi :

Heu, heu, heu, Domine Deus :
consummationem tu facis reliquiarum Israel.

Et factum est verbum Domini ad me , dicens :

Fili hominis ,

fratres tui , fratres tui ,
viri propinqui tui , et omnis domus Israel , uni-
versi ,

quibus dixerunt habitatores Jerusalem :

Longe recedite a Domino ,

nobis data est terra in possessionem.

Propterea hæc dicit Dominus Deus ,

quia longe feci eos in gentibus ,

et quia dispersi [Al. dissipavi] eos in terris :

Ero eis in sanctificationem modicam in terris, ad
quas venerunt [Al. venerint].

Propterea loquere :

Hæc dicit Dominus Deus :

Congregabo vos de populis ,
et adunabo de terris in quibus dispersi estis ,
daboque vobis huncum Israel.

Et ingredientur illuc :

et auferent omnes offensiones , cunctasque abomi-
nationes ejus [Al. facet ejus] de illa.

Et dabo eis cor unum

et spiritum novum tribuam in visceribus eorum :

Et auferam eorū lapideum de carne eorum ,

et dabo eis cor carneum :

Ut in præceptis meis ambulent ,

et justitia mea custodiant, faciantque ea ,

Et sint mihi in populum ,

et ego sim eis in Deum.

Quorum cor post oſſendicula et abominationes suis
ambulat ,

horum viam in capite suo ponam :

dicit Dominus Deus.
Et elevaverunt cherubim alas suas et rotæ cum eis :
et gloria Dei Israel erat super ea.
Et ascendit gloria Domini de medio civitatis ,
stetique super montem , qui est ad orientem
urbis .
Et spiritus levavit me ,
adduxitque in Chaldaem ad transmigrationem ,
in visione, in spiritu Dei :
et sublata est a me visio, quam videram.
Et locutus sum ad transmigrationem omnia verba
Domini ,
quæ ostenderat mihi.

[Cap. XII.] Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas :
qui oculos habent ad videndum, et non vident :
et aures ad audiendum, et non audiunt :
quia dominus exasperans est.

Tu ergo, fili hominis, fac tibi vasa transmigrationis ,
et transmigrabis per diem coram eis :
Transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum ,
in conspectu eorum ,
si forte aspiciant :
quia dominus exasperans est.
Et efferves foras vasa tua quasi vasa transmigrantis
per diem in conspectu eorum :
tu autem egredieris vespere coram eis, sicut egreditur migrans.

Ante oculos eorum perfode tibi parietem :
et egredieris per eum :
In conspectu eorum in humeris portaberis ,
in caligine effereris :
Faciem tuam velabis, et non videbis terram :
quia portentum dedi te domui Israel.
Feci ergo sicut precepérat mihi :
vasa mea protuli quasi vasa transmigrationis per
diem :

Et vespere perfodi mihi parietem manu :
in caligine egressus sum ,
et in humeris portatus in conspectu eorum .
Et factus est sermo Domini ad me mane, dicens :
Fili hominis ,
numquid non dixerunt ad te domus Israel , domus
exasperans :

Quid tu facis ?
Dic ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus :
Super ducem onus istud, qui est in Jerusalem ,
et super omnem domum Israel , quæ est in medio
eorum .

Dic : Ego portentum vestrum :
quomodo feci, sic flet illis ;
in transmigrationem, et in captivitatem ibunt .

Et dux , qui est in medio eorum , in humeris porta-
bitur ,
in caligine egredietur :

Parietem perfodient, ut educant eum :
facies ejus operietur, ut non videat oculo terram .

Et extundam rete meum super illum ,
et capietur in sagena mea :

Et adducam eum in Babylonem in terram Chaldæo-
rum :

et ipsam non videbit, ibique morietur .
Et omnes qui circa eum sunt , præsidium ejus, et
agmina ejus, disperdam in omnem ventum :
et gladium evaginabo post eos .

Et scient quia ego Dominus ;
quando dispersero illos in gentibus, et dissemina-
vero eos in terris .

Et relinquam ex eis viros paucos, a gladio, et fame ,
et pestilentia :

ut enarrant omnia sclera eorum in gentibus , ad
quas ingredientur :

et scient quia ego Dominus .

Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
Fili hominis ,

parietem tuum in conturbatione comedere :

A sed [Al. tacet sed] et aquam tuam in festinatione
et mœrore bibe .
Et dices ad populum terræ :
Hæc dicit Dominus Deus ad eos qui habitant in Je-
rusalem, in terra Israel :
Panem suum in sollicitudine comedent ,
et aquam suam in desolatione bibent :
Ut desoleatur terra a multitudine sua .
propter iniquitatem omnium qui habitant in ea .
Et civitates quæ nunc habitantur, desolatae erunt ,
terraque deserta :
scietis quia ego Dominus .

Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
Fili hominis ,
quod est proverbiū istud vobis in terra Israel ,
dicentium :

In longum differunt dies, et peribit omnis visio ?
Ideo dic ad eos :

Hæc dicit Dominus Deus :
Quiescere faciam proverbiū istud :
neque vulgo dicetur ultra in Israel .

B Et loquere ad eos quod appropinquaverint dies et
sermo omnis visionis .

Non enim erit ultra omnis visio cassa , neque divi-
natio ambigua in medio filiorum Israel .

Quia ego Dominus loquar quocumque locutus fuero
verbū, et si sit,
et non prolongabitur amplius :

Sed in diebus vestris, domus exasperans, loquar ver-
bum, et faciam illud ,
dicit Dominus Deus .

Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
Fili hominis ,
ecce domus Israel dicentium :

Visio, quam hic videt, in dies multis :
et in tempora longa iste prophetat .

Propterea dic ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus :
Non prolongabitur ultra omnis sermo meus :

C C verbum, quod locutus fuero , complebitur , dicit
Dominus Deus .

[Cap. XIII.] Et factus est sermo Domini ad me ,
dicens :

Fili hominis ,
vaticinare ad prophetas Israel , qui prophetant :
et dices prophetantibus de corde suo :

Audite verbum Domini :
Hæc dicit Dominus Deus :

Væ prophetis insipientibus ,
qui sequuntur spiritum suum , et nihil vident .

Quasi vulpes in desertis ,
Prophetæ tui, Israel, erant [Al. erunt].

Non ascendistis ex adverso :
neque opposuistis murum pro domo Israel ,
ut staretis in prælio in die Domini .

Vident vana, et divinavit mendacium, dicentes :

Ait Dominus :
cum Dominus non misericordia est :

D Numquid non visionem cassam vidistis ,
et divinationem mendacem locuti estis :
et dicitis, Ait Dominus ,
cum ego non sim locutus ?

Propterea hæc dicit Dominus Deus :
Quia locuti estis vana, et vidistis mendacium :
ideo ecce ego ad vos, dicit Dominus Deus :

Et erit manus mea super prophetas, qui vident vana
et divinavit mendacium :

in consilio populi mei non erunt ,
et in scriptura domus Israel non scribentur ,
nec in terram Israel ingredientur ,

et scietis quia ego Dominus Deus .

Eo quod deceperint populum meum, dicente :

Pax, et non est pax :
Et ipse ædificabat parietem ,
illi autem liniebant eum luto absque paleis .

Dic ad eos qui linjunt absque temperatura, quod A
 Misuris sit :
 erit enim imber inundans,
 et dabo lapides prægrandes desuper irruentes,
 et ventum procelle dissipantes.
 Siquidem ecce cecidit paries ?
 numquid non dieetur vobis : Ubi est litura, quam
 linistis ?
 Propterea hæc dicit Dominus Deus :
 Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea,
 et imber inundans in furore meo erit :
 et lapides grandes in ira in consummationem.
 Et destruam parietem, quem linistis absque temperamento :
 et adæquabo eum terræ.
 et revelabitur fundamentum ejus :
 Et cadet, et consumetur in medio ejus :
 et scitis quia ego sum Dominus.
 Et compleho indignationem meam in pariete,
 et in his qui linjunt eum absque temperamento,
 dicamque vobis :
 Non est paries,
 et non sunt qui linjunt eum.
 Prophetæ Israel qui prop̄phetant ad Jerusalem,
 et vident ei visionem pacis ;
 et non est pax, ait Dominus Deus.
 Et tu, fili hominis, pone faciem tuam contra filios populi tui, que prophetant de corde suo :
 et vaticinare super eas, et dic :
 Hæc dicit Dominus Deus :
 Vae quæ consunt pulvillo sub omni cubito manus :
 et faciunt cervicalia sub capite universæ cætatis ad capiendas animas :
 Cum caperent animas populi mei,
 vivificabant animas eorum ;
 Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei et fragmen panis,
 ut interficerent animas, que non moriuntur,
 et vivificant animas, que non vivunt, mentientes populo meo credenti mendacem.
 Propter hoc hæc dicit Dominus Deus :
 Ecce ego ad pulvilllos vestros, quibus vos capitul annas volantes :
 et dirumpam eos de brachis vestris :
 et dimittam animas, quas vos capititis, animas ad volandum.
 Et dirumpam cervicalia vestra,
 liberabo populum meum de manu vestra,
 neque erunt ultra in manibus vestris ad praedandum :
 et scitis quia ego Dominus.
 Pro eo quod mœrere fecistis cor justi mendaciter, quem ego non contristavi :
 et confortasti manus impii,
 ut non revertetur a via sua mala, et viveret.
 Propterea vanus non videbitis,
 et divinationes non divinabitis amplius ;
 Et eruan populum meum de manu vestra :
 et scitis quia ego Dominus.
 [Cap. XIV.] Et venerunt ad me viri seniorum Israel, et sederunt coram me.
 Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
 Fili hominis,
 viri isti posuerunt immunditas suas in cordibus suis,

et scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam :
 numquid interrogatus respondebo eis ?
 Propter hoc loquare eis, et dices ad eos :
 Hæc dicit Dominus Deus :
Homo homo de domo Israel, qui postuerit immunditas suas in corde suo,
 et scandalum iniquitatis suæ statuerit [Al. add. ei] contra faciem suam,
 et venerat ad prophetam, ^a interrogans pereumine :
Ego Dominus respondebo ei in iniquitate imunditiarum suarum :
 ut capiatur domus Israel in corde suo, quo recesserunt a me in cunctis idolis suis.
 Propterea dic ad dominum Israel :
Hæc dicit Dominus Deus :
 Convertimini et recedite ab idolis vestris,
 et ab universis contaminationibus vestris avertite facies vestras.
B Quia homo homo de domo Israel, et de proselytis quicunque advena fuerint in Israel,
 si alienatus fuerit a me, et posuerit idola sua in corde suo,
 et scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam,
 et venerat ad prophetam, tu interrogat per eum me :
Ego Dominus respondebo ei per me.
 Et ponam faciem meam super hominem illum, et faciam eum in exemplum, et in proverbiū, et disperdam eum de medio populi mei :
 et scieis quia ego Dominus.
 Et propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum :
Ego Dominus decepi prophetam illum :
 Et extendam manum meam super illum,
 et delebo eum de medio populi mei Israel.
 Et portabunt iniquitatem suam :
 juxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas prophetæ erit :
C Ut non erret ultra [Al. tæ. ultra] dominus Israel a me,
 et neque possuntur in universis prævaricationibus suis :
 sed sint mihi in populum,
 et ego nisi eis in Deum,
 ait Dominus exercituum.
 Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
 Fili hominis,
 terra cum peccaverit mihi, ut prævaricetur prævaricans,
 extendam manum meam [Al. tæ. meam] super eam, et conteram virginem panis ejus :
 Et immittam in eam famem,
 et interficiam de ea hominem et jumentum.
 Et si fuerint tres viri isti in medio ejus,
 Nœ, Daniel, et Job :
 ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum.
 Quod si et bestias pessimas induxero super terram,
 ut visteth eum,
 et fuerit invia, eo quod non sit pertransiens proper bestias :
 et tres viri isti fuerint in ea :
 Vivo ego, dicit Dominus Deus,
 quia nec filios, nec filius liberalunt :
 Sed ipsi soli liberabuntur,
 terra autem desolabitur.

^a Brevis isthac pericope, interrogans per eum me, hic ex veteri Latina versione ab ipso, ut videtur, Hieronymo retenta est : eam enim etiam in commentario prælegit tum ex Hebreo, interrogans eum per me, cum ex LXX, ut interrogat eum in me. Et tamen hic loci neque in Hebreo est, neque apud LXX, in illo quod sciam exemplari Graeco. Habetur vero in utroque textu infra semel, quoque in loco versic. 7, et in Hebreo quidem, בְּתַשְׁרִיף, ad inter-

rogandum eum in me, itenque in Graeco, τοῦ ἐπαρτῆσαι αὐτὸν ἐν ἑψοι : Hieronymus iterum ibi paulo alter, ut interrogat per eum me. Quod igitur hoc quoque in loco eam præponit sententiam, quoniam pars consensus originalis libri retinet, non alia est de causa, quam quod eam, in veteri Latina Vulgata repererit : hancque hujus prophetae versionem ex præconceppta opinione existimari satis conformem Hebraico textui, ut ipsemet prolitetur in prologo.

Vel si gladium induxero super terram illam, et dixeris gladio :
 Transi per terram : et interfecero de ea hominem, et iumentum : et tres viri isti fuerint in medio ejus :
Vivo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios, neque filias : sed ipsi soli liberalabuntur.
Si autem et pestilentiam immiserit super terram illam, et effuderit indignationem meam super eam in sanguine, ut auferam ex ea hominem, et iumentum :
Et Noe, et Daniel, et Job fuerint in medio ejus : Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia Iulium et filium non liberabunt : sed ipsi justitia sua liberabunt animas suas.
Quoniam haec dicit Dominus Deus : Quod si et quartus iudicium meum pessimum, gladium, et famem, ac bestias malas, et pestilentiam, misero in Ierusalem, et interficiant de ea hominem et pecus : tamen relinquentur in ea satrallu educendam filios et filias :
Ecce ipsi egredientur ad vos, et subditis viam eorum et adiventiones eorum, et consolacionis super malo, quod induxi in Ierusalem, in omnibus que importavi super eam.
Et consolabuntur vos, cum videritis viam eorum et adiventiones eorum : et cognoscetis quod non frustra fecerim omnia, quae feci in ea, ait Dominus Deus.
[Cap. XV.] Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, quid fiet a ligno [Al. de ligno] vobis, ex omnibus lignis nemorum, quae sunt inter ligna silvarum ? Numquid tolletur de ea lignum, ut fiat opus ; aut fabricabitur de ea parvulus, ut dependeat id eo quocunque vas ? Ecce igni datum est in eadem : utramque partem eius consumpsit ignis, et medietas eius redorta est in favilla : numquid utiliter erit ad opus ?
Etiam cum esset integrum, non erat aptum ad opus : quanto magis cum ignis illud devoraverit, et communiqueret, nihil ex eo fiet operis ?
Propterea hoc dicit Dominus Deus : Quomodo lignum vobis inter ligna silvarum, quod dedi igni ad devorandum, sic tradidi [Al. tradamus] habitatores Ierusalem. Et ponam faciem meam in eos : de igne egredientur, et ignis consumet eos. Et scietis quia ego Dominus . cum posuero faciem meam in eos, et edero terram inviam et desolatam, eo quod prevaricatores exsisterint, dicit Dominus Deus.
[Cap. XVI.] Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, nosas haec Ierusalem abominationes suas : et dices : Hec dicit Dominus Deus Ierusalem : Radix tua et generatio tua de terra Chanaanea : pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Heuthaeus. Et quando nata es, in die ortus tui, non es praeceps nubilus tuus, et in aqua non es lata in salutem, nec sale sapia, nec involuta pannis.

* Editi, quid fiet de ligno vobis : exemplaria tamen Canonis et universi codices mss. legunt, ligno vobis, absque illa praepositione. Cui lectio consentient Commentaria Sancti Hieronymi. MART.

A Non pepercit super te oculus, ut ficeret tibi unum de his, misertus tui : sed projecta es super faciem terrae in abjectione animae tuae, in die tua nata es. Transiens autem per te, vidi te concutari in sanguine tuo. Et dixi tibi cum esses in sanguine tuus. Vive. Dixi, inquam, tibi : In sanguine tuo vive. Multiplicata quasi germe agri dedi te : et multiplicata es, et grandis effecta, et ingressa es, pervenisti ad mundum muliebrem : ubera tua intuuerunt, et plus tuus germinavit ; et eras nuda et confusione plena. Et transi per te, et vidi te, et ecce tempus tuum, tempus amantium. Et expandi amictum meum super te, et operui ignominiam tuam. Et juravi tibi, et ingressus sum tecum pactum, ait Dominus Deus, et facta es mihi. Et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te, et nuxi te oleo. Et vestivi te discoloribus, et calceavi te janthino : et chixi te byssu, et indui te subtilibus. Et ornavi te ornatamente, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum. Et dedi fauorem super os tuum, et circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et ornata es boro et argento, et vestita es byssu et polymito, et multis coloribus : Similam, et mel, et oleum comedisti, et decora facta es vehementer nimis : et protegisti in regnum. Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam : quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus : Et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicate es in nomine tuo : et exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, ut oculi fieres. Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa hinc inde consulta : et fornicate es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. Et tulisti vasa decoris tui de aure meo et argento meo, quo dedi tibi : et fecisti tibi imagines masculinas, et fornicate es in eis. Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria et operuisti illas : et oleum meum, et thymiam meum posuisti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, similam, et oleum, et mel, quibus enutrivi te, posuisti [Al. addi ea] in conspectu eorum in odorrem suavitatis, et factum est, ait Dominus Deus. Et tulisti filios tuos, et filias tuas, quas generasti mihi : et immolasti eis ad devorandum. Numquid parva est fornicatio tua ? Immolasti [Al. immolauisti] filios meos, et dedisti, illos consecrans, eis. Et post omnes abominationes tuas et fornicationes, non es recordata dierum adolescentiae tue,

b Notat ipse S. Hieronymus lib. iv Comment. in Ezechielii, raticinium hujus capituli XVI, pene usque ad ducentorum versuum numerum extendi. MART.

quando eras nuda, et confusione plena, conculcata A
in sanguine tuo.
Et accidit post omnem malitiam tuam
(væ, vœ tibi, ait Dominus Deus),
Et sedicasti tibi lupanar,
et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis.
Ad omne caput vite adificasti signum prostitutionis
tuae,
et abominabilem fecisti decorem tuum :
Et divisisti pedes tuos omni transeunti,
et multiplicasti fornicationes tuas.
Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magna-
rum carnium :
et multiplicasti fornicationem tuam ad irrita-
me.
Ecce ego extendam [Al. extendi] manum meam su-
per te, et auferam jus tuum :
et dabo te in annas odientium te filiarum Palæ-
stinarum,
que erubescunt in via tua scelerata.
Et fornicata es in filiis Assyriorum,
eo quod needum fueris expleta :
et postquam fornicata es, nec sic es satiata.
Et multiplicasti fornicationem tuam in terra Cha-
baan cum Chaldaeis :
et nec sic satiata es.
In quo inundabo cor tuum, ait Dominus Deus :
cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis,
et procacis ?
Quia fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ,
et excelsum tuum fecisti in omni platea :
nec facta es quasi meretrix fastidio augens pre-
tium ,
Sed quasi mulier adultera ,
que super virum suum inducit alienos.
Omnibus meretricibus dantur mercedes :
tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus
tuis,
et donabas eis, ut intrarent ad te undique ad for-
nicandum tecum.
Factumque est in te contra consuetudinem mulie-
rum in fornicationibus tuis,
et post te non erit fornicatio :
In eo enim quod dedisti mercedes, et mercedes non
aceperisti,
factum est in te contrarium.
Properea, meretrix, audi verbum Domini.
Hoc dicit Dominus Deus :
Quia effusum est æs tuum,
et revelata est ignominia tua in fornicationibus
tuis super amatores tuos,
et super idola abominationum tuarum in sanguine
filiorum tuorum, quos dedisti eis :
Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus
commixta es;
et omnes quos dilexisti, cum universis quos odes-
ras :
Et congregabo eos super te undique,
et nudabo ignominiam tuam coram eis,
et videbunt omnem turpitudinem tuam.
Et judicabo te iudiciis adulterarum et effundentium
sanguinem :
et dabo te in sanguinem furoris et zeli.
Et dabo te in manus eorum ,
et destruent lupanar tuum :
et demolientur prostibulum tuum :
Et denudabunt te vestimentis tuis,
et auferent vasa decoris tui :
et derelinquent te nudam plenamque ignominia :
Et adducent super te multitudinem ,

et lapidabunt te lapidibus ,
et trucidabunt te gladiis suis.
Et comburent domos tuas igni,
et facient in te iudicia in oculis mulierum plurima-
rum :
et desines fornicari ,
et mercedes ultra non dabis.
Et requiescerat indignatio mea in te :
et auferetur zelus meus a te, et quiescam :
nec irascar amplius.
Eo quod non fueris recordata dierum adolescentia-
tua :
et provocasti me in omnibus his.
Quapropter et ego vias tuas in capite tuo dedi, ait
Dominus Deus ,
et non feci iuxta scelera tua in omnibus abomi-
nationibus tuis.
Ecce omnis, qui dicit vulgo proverbium,
in te assumet illud, dicens :
B Sicut mater, ita et filia ejus.
Filia matris tua es tu ,
que projectis virum suum, et filios suos :
Et soror sororum tuarum es tu ,
que projecterunt viros suos et filios suos :
Mater vestra Hebreæ, et pater vester Amorræus.
Et soror tua major, Samaria ,
ipsa et filiae ejus, que habitant ad sinistram tuam :
Soror autem tua minor te, que habitat a dextris
tuis ,
Sodoma, et filiae ejus.
Sed nec in viis earum ambulasti ,
neque secundum scelera earum fecisti pauxillum
minus :
Pene sceleratiora fecisti illis in omnibus viis tuis.
Vivo ego, dicit Dominus Deus ,
quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, et filiae ejus,
sicut fecisti tu, et filiae tue.
Ecce hæc fuit iniurias Sodomæ sororis tuae ,
superbia ,
satyratas panis et abundantia ,
et otium ipsius, et filiarum ejus :
Et manum ego et pauperi non porrigebam.
Et elevatae sunt, et fecerunt abominationes coram
me :
et abstulii eas, sicut a vidi.
Et Samaria dimidiuum peccatorum tuorum non pec-
cavit :
sed vicisti eas sceleribus tuis ,
et justificasti sorores tuas in omnibus abomina-
tionibus tuis, quas operata es.
Ergo et tu porta confusionem tuam, que vicisti so-
rores tuas peccatis tuis ,
sceleratus agens ab eis :
justificatae sunt enim a te :
Ergo et tu confundere ,
et porta ignominiam tuam ,
que justificasti sorores tuas .
Et convertam restituens eas conversione Sodomo-
rum cum filiis suis ,
et conversione Samariae et filiarum ejus :
Et convertam reversionem tuam in medio earum ,
ut portes ignominiam tuam ,
et confundaris in omnibus, que fecisti consolans
cas .
Et soror tua Sodoma, et filiae ejus revertentur ad
antiquitatem suam :
et Samaria et filiae ejus revertentur ad antiquita-
tem suam :
et tu, et filiae tue revertemini ad antiquitatem
vestram.

* Ita Hebreus et Canon San Germanensis. Cæteri
omnes mss. codices cum editis libris retinent se-
cundum personam, vidisti. Utraque lectio verum
congruunque esti sensum, vidi enim ad Deum re-
ferriri debet, qui abstulit urbes Sodomorum et Sama-

ritarum sicut ipsi visum est, et sicut placuit in oculis ejus. Vidisti autem refertur ad Iudeorum gentem, quia ipsi teste, fuerunt subversiois urbium jam dicaturum. MART. — Vulgati cum aliquot mss., ridisti, dissentiente Hebreo יְהוָה.

Non fuit autem Sodoma soror tua auditæ in ore tuo, in die superbæ tuæ, antequam revelaretur malitia tua : Sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ. et cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæstina- rum, quæ ambiant te per gyrum.

Scelus tuum et ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus.

Quia haec dicit Dominus Deus.

Et faciam tibi, sicut despexitis iuramentum, ut irritum faceres pactum : Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoles- centiæ tuæ :

et suscitabo tibi pactum sempiternum.

Et recordaberis viarum tuarum, et confunderis : cum receperis sorores tuas te [Ali. tecum] majo- res cum minoribus tuis :

Et dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo.

Et suscitabo ego [Ali. tibi] pactum meum tecum : et scies quia ego Dominus, ut recordaris, et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os præ confusione tua,

cum placatus fuero tibi in omnibus quæ fecisti, ait Dominus Deus :

[Cap. XVII.] Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis, propone ænigma, et narra parabolam ad dominum Isræl, et dices :

Haec dicit Dominus Deus :

Aquila grandis magnarum alarum, longo membro- rum ductu,

plena plumbis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri.

Summitatem frondium ejus evellit : et transportavit eam in terram Chanaan,

in urbe negotiatorum posuit illam.

Et tulit de semine terræ, et posuit illud in terra pro semine, ut firmaret radicem super aquas multas :

in superficie posuit illud.

Cumque germinasset, crevit in vineam latiorem hu- mili statuta,

responsiblebus ramis ejus ad eam : et radices ejus sub illa erant.

Facta est ergo vinea, et fructificavit in palmites, et emisit propagines.

Et facta est aquila altera grandis, magnis aliis, multisque plumis :

Et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam,

palmites suos extendit ad illam, ut irrigaret eam de areolis germinis sui.

In terra bona super aquas multas plantata est [Ali. plantavit eam].

ut faciat frondes, et portet fructum, ut sit in vineam grandem.

Dic :

Haec dicit Dominus Deus :

Ergone prosperabitur ? nonne radices ejus evellet, et fructum ejus dis- tringet ?

et siccabit omnes palmites germinis ejus, et arescat ?

Et non in brachio grandi, neque in populo multo, ut evelleter eam radicibus ?

Ecce plantata est : ergone prosperabitur ?

Nonne cum tetigerit eam ventus urens siccabitur, et in areis germinis sui arescat ?

Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Dic ad domum exasperantem ; Nescitis quid ista significant ?

A Dic :

Ecce venit rex Babylonis in Jerusalem : et assumet regem, et principes ejus, et adducet eos ad semetipsum in Babylonem.

Et tollet de semine regni, serietque cum eo fœdus : et accipiet ab eo jusjurandum.

Sed et fortes terræ tollet, ut sit regnum humile, et non elevetur, sed custodiat pactum ejus, et servet illud.

Qui recedens ab eo misit nuntios ad Ægyptum, ut daret sibi equos, et populum multum.

Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem qui fecit haec ? et qui dissolvit pactum, numquid effugiet ?

Vivo ego, dicit Dominus Deus : quoniam in loco regis, qui constituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, et solvit pa- ctum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur.

Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon prælium :

In jactu aggeris, et in extirpatione vallorum, ut interficiat animas multas.

Spreverat enim iuramentum ut solveret fœdus : et ecce dedit manum suam :

et cum omnia haec fecerit, non effugiet.

Propterea haec dicit Dominus Deus :

Vivo ego, quoniam iuramentum quod sprevit, et fœdus quod prævaricatus est, ponam in caput ejus.

Et expandam super eum rete meum, et comprehendetur in sagena mea :

Et adducam eum in Babylonem, et judicabo eum ibi, in prævaricatione qua de- spexit me.

C Et omnes profugi ejus cum universo agmine suo, gladio cadent : residui autem in omnem ventum dispergentur : et scietis quia ego Dominus locutus sum.

Haec dicit Dominus Deus :

Et sumam ego de medulla cedri sublimis, et ponam : de vertice ramorum ejus tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum e minen- tem.

In monte sublimi Israel plantabo illud, et erumpet in germen, et faciet fructum,

et erit in cedrum magnum : Et habitabunt sub ea omnes volucres, et universum volatile sub umbra frondium ejus nidificabit.

Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublimis, et exaltavi [Ali. elevavi] lignum humile :

Et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum.

Ego Dominus locutus sum, et feci.

D [Cap. XVIII.] Et factus est sermo Domini ad me di- cens :

Quid est quod inter vos parabolam veritatis in pro- verbium istud in terra Israel, dicentes :

Patres comedenter uanan acerbam, et dentes filio- rum obstupescunt [Ali. obstupuerunt] ?

Vivo ego, dicit Dominus Deus, si erit vobis ultra parabola haec in proverbium in Israel,

Ecce omnes animæ mee sunt : ut anima patris, ita et anima filii mea est :

Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur.

Et vir si fuerit justus, et fecerit iudicium et justitiam,

In montibus non comedenter, et oculos suos non levaverit ad idola domus Is- rael;

Et uxorem proximi sui non violaverit,
et ad mulierem menstruatam non accesserit:
Et hominem non contristaverit:
pignus debitor reddiderit,
per vim nihil rapuerit:
Panem suum esurienti dederit,
et nudum operuerit vestimento:
Ad usuram non commodaverit,
et amplius non accepert:
Ab iniuitate averterit mandum suum,
iudicium verum fecerit inter virum et virum:
In preceptis meis ambulaverit,
et iudicia mea custodierit, ut faciat veritatem:
Hic justus est,
vita vivet, ait Dominus Deus.
Quod si generit lillum latronem effundentem san-
guinem,
et fecerit unum de istis:
Et hoc quidem omnia non facientem,
sed in montibus comedentem;
et uxorem proximi sui polluentem:
Egenum et pauperem contrastantem,
rapientem rapinas,
pignus non redirentem,
Et ad idola levantem oculos suos,
abominationem facientem:
Ad usuram dantem,
et amplius accipientem:
Numquid vivet?
Non vivet.
Cum universa detestanda haec fecerit, morte mo-
rietur,
sanguis ejus in ipso erit.
Quod si generit illum,
qui videns omnia peccata patris sui quae fecit,
tinnerit, et non fecerit simile [Al. similiter] eis:
Super mortes non comedet,
et oculos suos non levaverit ad idola domus Is-
rael,
Et uxorem proximi sui non violaverit:
Et virum non contristaverit,
pignus non tinnerit,
et rapinam non rapuerit,
Panem suum esurienti dederit,
et nudum operuerit vestimento.
A pauperis injury averterit mandum suam,
usuram et superabundantium non accepert,
iudicia mea fecerit,
in preceptis meis ambulaverit:
Hic non morietur in iniuitate patris sui, sed vita
vivet.
Pater ejus quia [Al. qui] columnatus est, et vim
fecit fratri,
et malum operatus est in medio populi sui,
etecce [Al. hic] mortuus est in iniuitate sua.
Et dicit :

Quare non portavit Alius iniuitatem patris?

Videlicet, quia Alius iudicium et justitiam operatus
est,
omnia præcepta mea custodivit, et fecit illa,
vita vivet.

Et anima, quæ peccaverit,
ipsa morietur:

Filius non portabit iniuitatem patris,
et pater non portabit iniuitatem Alii:

Justitia justi super eum erit,
et impletas impii erit super eum.

Si autem impius egredit pœnitentiam ab omnibus
peccatis suis, quæ operatus est,
et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit ju-
dicium et justitiam:
vita vivet, et non morietur,

^a In exemplaribus Canonis, Et tu, fili hominis,
quod Syrus et Arabs retinent. Hebreus tamen, Com-
mentaria S. Hieronymi, tresque antiquissimi miss.
codices sacrorum Bibliorum, nihil amplius legunt

A Omnium iniuitatum ejus, quas operatus est, non
recordabor:
in justitia sua, quam operatus est, vivet.
Numquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Domi-
nus Deus,
et non ut convertatur a viis suis, et vivat?
Si autem averterit se justus a justitia sua,
et fecerit iniuitatem secundum omnes abomina-
tiones, quas operari solet impius,
numquid vivet?
Omnis justitiae ejus, quas fecerat, non recordabun-
tur [Al. erunt in memoria].
In prævaricatione, qua prævaricatus est, et in
peccato suo, quod peccavit, in ipsis morietur.
Et dixisti:
Non est æqua via Domini.
Audite ergo, domus Israel:
Numquid via mea non est æqua,
et non magis viæ vestras prævae sunt?
B Cum enim averterit se justus a justitia sua,
et fecerit iniuitatem,
moriatur in eis:
in iniustitia, quam operatus est, morietur.
Et cum averterit se impius ab impietate sua, quam
operatus est,
et fecerit iudicium et justitiam:
ipse anima ipsam vivificabit.
Considerans enim, et avertens se ab omnibus ini-
quitatibus suis, quas operatus est,
vita vivet, et non morietur.
Et dicunt filii Israel:
Non est æqua via Domini.
Numquid viæ meæ non sunt æqua, domus Israel,
et non magis viæ vestrae prævae?
Idecirco nonnunquam juxta vias suas judicabo, do-
mus Israel, ait Dominus Deus.
Convertimini et agite pœnitentiam ab omnibus
iniquitatibus vestris:
et non erit vobis in ruinam iniuitas.
C Projicie a vobis omnes prævaricationes vestras, in
quibus prævaricatus es,
et facite vobis cor novum et spiritum novum:
Et quare mortem morientis, dicit Dominus Deus,
revertimini, et vivite.
[Cap. XIX.] Et tu assune ^a planetum super princi-
pes Israel, et dices:
Quare mater tua leæna inter leones cubavit,
in medio leonculorum enutrivit catulos suos?
Et eduxit unum de leonculis suis?
leo factus est;
et didicit capere prædam, hominemque comedere.
Et audierunt de eo gentes,
et non absque vulneribus suis ceperunt eum,
et adduxerunt eum in catenis in terram Egypti.
Quæ cum vidi-set quæniālē infirmata est, et perit
exspectatio ejus:
tulit unum de leonculis suis, leonem cunctitum
eum.
D Qui incedebat inter leones,
et factus est leo:
et didicit prædam capere, et homines devorare:
Didicit viduas facere,
et civitates eorum in desertum adducere:
Et desolata est terra, et plenitudo ejus, a voce ru-
gitus illius.
Et convenerunt adversus eum gentes undique de
provinciis,
et expanderunt super eum rete suum,
in vulneribus earum captus est.
Et miserunt eum in caveam ^b,
et in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis:
præter id, quod e nobis possum legitur. MART.
^b Palatin. ms. aliique penes Marian. Hebreo pres-
sus, in caveam in catenis, et adduxerunt eum, etc.

Miseruntque cum in carcere, ne audiretur vox ejus ultra super montes Israel.
Mater tua quasi vinea in sanguino tuo super aquam plantata : fructus ejus, et frondes ejus creverunt ex aquis multis.
Et factus sunt ei virgæ solidæ in aëcepta dominatio- nium, et exalata est statuta ejus inter frondes :
Et vidi altitudinem suam in multitudine palmitum suorum.
Et evulsa est in ira, in terramque projecta, et ventus urens circavit fructum ejus : Marcuerunt, et aresfactæ sunt virgæ roboris ejus : ignis comedit eam.
Et nunc transplantata est in desertum, in terra iuvia et sicciorum.
Et egressus est ignis de virga ramorum ejus, qui fructum ejus comedit :
Et non fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium.
Planctus est, et erit in planctum.
[Cap. XX.] Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis : venerunt viri de senioribus Israel, ut interrogarent Dominum, et sederunt coram me :
Et factus est sermo Domini ad me, dicens :
Fili hominis, loquere senioribus Israel, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus : Num ad interrogandum me vos venistis ? Vivo ego quia non respondebo vobis, ait Dominus Deus.
Si judicas eos, si judicas, fili hominis, abominationes patrum eorum [Al. suorum] ostende eis.
Et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus : In die, qua elegi Israel, levavi manum meam pro stirpe domus Jacob, et apparui eis in terra Ægypti, et levavi manum meam pro eis, dicens : Ego Dominus Deus vester : In die illa levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terra Ægypti in terram, quam provideram eis, fluentem lacte et melle : qua est egregia inter omnes terras.
Et dixi ad eos : Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat, et in idolis Ægypti nolite pollui : Ego Dominus Deus vester.
Et irritaverunt me, nolueruntque me audire, unusquisque abominationes oculorum suorum non proicit, nec idola Ægypti reliquerunt : Et dixi, ut effunderem indignationem meam super eos, et implerem iram meam in eis, in medio terræ Egypti.
Et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, in quarum medio erant, et inter quas apparui eis, ut educerem eos de terra Ægypti.
Ejeci ergo eos de terra Ægypti, et eduxi in desertum.
Et dedi eis præcepta mea, et judicia mea ostendi eis, que faciat homo, et vivat in eis, Insuper et sabbata mea dedi eis, ut esset signum inter me et eos : et scirent quia ego Dominus sanctificans eos.
Et irritaverunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt,

A et judicia mea projeccerunt, que faciens homo vivet in eis : et sabbata mea violaverunt vehementer : Dixi ergo, ut effuderem furorem meum super eos in deserto, et consummerem eos.
Et feci propter nomen meum, ne violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in conspectu earum. Ego igitur levavi manum meam super eos in deserto, ne inducerem [Al. educerem] eos in terram, quam dedi eis, fluentem lacte et melle, principiū terrarum omnium : Quia judicia mea projeccerunt, et in præceptis meis non ambulaverunt, et sabbata mea violaverunt : post idola enim cor eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus super eos, ut interficerem eos nec consumpsi eos in deserto.
B Dixi autem ad filios eorum in solitudine. In præcepti patrum vestrorum nolite incidere, nec judicia eorum custodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester : in præceptis meis ambulate, judicia mea custodite et facite ea : Et sabbata mea sanctificate, ut sit signum inter me et vos, et sciatis [Al. sciatur] quia ego sum Dominus Deus vester.
Et exacerbaverunt me filii, in præceptis meis non ambulaverunt, et judicia mea non custodierunt ut sacerent ea : qua cum fecerit homo, vivet in eis : et sabbata mea violaverunt : Et communatus sum ut effuderem furorem meum super eos, et implerem iram meam in eis in deserto.
C Averti autem manum meam, et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in oculis earum. Iterum levavi manum meam in eos in solitudine, ut dispergerem illos in nationes, et ventilarem in terras : Eo quod judicia mea non fecissent, et præcepta mea reprobassent, et sabbata mea violassent, et post idola patrum suorum fuissent oculi eorum. Ergo et ego dedi eis præcepta non bona, et judicia in quibus non vivent.
Et pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vulvam, propter delicta sua : et scient quia ego Dominus.
Quamobrem loquere ad dominum Israel, fili hominis, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus : Adhuc et in hoc blasphemaverunt me patres vestri, cum sprevissent me contemnentes : Et induxisse eos in terram, super quam levavi manum meam, ut darem illam eis. Viderunt omnem collem excelsum, et omne lignum nemorosum, et immolaverunt ibi victimas suas ; et dederunt ibi irritationem oblationis suæ, et posuerunt ibi odorem suavitatis suæ, et libaverunt [Al. add. ibi] libationes suas.
Et dixi ad eos : Quid est excelsum, ad quod vos ingredimini ? et vocatum est nomen ejus : Excelsum, usque ad hanc diem.
Propterea dic ad dominum Israel : Hæc dicit Dominus Deus : Certe [Al. tac. certe] in via patrum vestrorum vos

* Canon San-Germanensis et ms. Corbelensis prima manu, in sceptrum dominantium MART.

polluimini, et post offendicula eorum vos fornicainini :
Et in oblatione donorum vestrorum, cum transductis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris usque hodie :
Et ego respondebo vobis, domus Israel ? Vivo ego dicit Dominus Deus, quia non respondereo vobis.
Neque cogitatio mentis vestrae siet, dicentium : Erimus sicut gentes, et sicut cognationes terrae, ut colamus ligna et lapides.
Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, et brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos.
Et educam vos de populis : et congregabo vos de terris, in quibus dispersi estis : in manu valida, et in brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos.
Et adducam vos in desertum popolorum, et judicabor vobiscum ibi facie ad faciem.
Sicut iudicio contendi adversum patres vestros in desertu terra Aegypti, sic judicabo vos, dicit Dominus Deus.
Et subjiciam vos sceptro meo, et inducam vos in vinculis foederis.
Et eligam de vobis transgressores et impios, et de terra incolatus eorum educam eos, et terram Israel non ingredientur : et scietis quia ego Dominus.
Et vos, domus Israel,
Hec dicit Dominus Deus : Singuli post idola vestra ambulate, et servite eis. Quod si et in hoc non audieritis me, et nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus vestris, et in idolis vestris :
In monte sancto meo, in monte excuso Israel, et ait Dominus Deus, ibi serviet mihi omnis dominus Israel ; Omnes, inquam, in terra, in qua placebunt mihi, et ibi quæram primicias vestras, et initium decimationarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris.
In odorem suavitatis suscipiam vos, cum eduxero vos de populis, et congregavero vos de terris, in quas dispersi estis, et sanctificabor in vobis in oculis nationum.
Et scietis quia ego Dominus, cum induxero vos ad terram Israel, in terram, pro qua levavi manum meam, ut darem eam patribus vestris.
Et recordabimini ibi viarum vestrarum, et omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis : et displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris, quas fecistis.
Et scietis quia ego Dominus, cum beneficerem vobis propter nomen meum, et non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima, dominus Israel, ait Dominus Deus.
Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, pone faciem tuam contra viam Austri, et stilla ad Aphricum, et prophetia ad saltum agri meridiani.
Et dices saltui meridiano : Audi verbum Domini : Ille dicit Dominus Deus : Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride, et omne lignum aridum.
Non extinguetur flamma successionis : et comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad Aquilonem.
Et videbit universa caro, quia ego Dominus succendi eam, nec extinguetur,

A Et dixi. **A** a a, Domine Deus : Ipsi dicunt de me : Numquid non per parabolas loquitur iste ? [Cap. XXI.] Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, pone faciem tuam ad Jerusalem, et stilla ad sanctuaria, et propheta contra humum Israel : Et dices terra Israel : Ille dicit Dominus Deus : Ecce ego ad te, et ejiciam gladium meum de vagina sua, et occidam in te justum et impium. Pro eo autem quod occidisti in te justum et impium, idcirco egredietur gladius mens de vagina sua ad omnem carnem ab Austro ad Aquilonem : Ut sciat [Al. et sciet] omnis caro quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irreocabilem. **B** Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum, et in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumque dixerint ad te : Quare tu gemis ? dices : Pro auditu : quia venit. Et tabescet omne cor, et dissolventur universa manus, et inserviabitur omnis spiritus, et per cuncta gena fluent aquæ. Ecce venit, et siet, ait Dominus Deus [Al. tac. Deus]. Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, propheta, et dices : Ille dicit Dominus Deus : Loquere : Gladius, gladius exacutus est, et limatus. Ut cedat victimas, exacutus est : ut splendeat, limatus est : Qui moves sceptrum filii mei, succidisti omne lignum. C'ama, et uila, fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis ducibus Israel qui fugerant : Gladio traditi sunt cum populo meo, idcirco plande super femur, quia probatus est : et hoc, cum sceptrum subverterit, et non erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo, fili hominis, propheta, et percute manu ad manum, et duplicitur gladius, ac triplicetur gladius intersectorum : Ille est gladius occasionis magnæ, qui obstupescere eos facit, et corde tabescere, et multiplicat ruinas. In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladii acuti, et limati ad fulgendum, amicti ad cædem. Exacuere, vade ad dexteram, sive ad sinistram, quocumque faciel tunc est appetitus. Quin et ego plaudam manu ad manum, et implebo indignationem meam, ego Dominus locutus sum. Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, ut veniat gladius regis Babylonis : De terra una egredientur ambae : et manu capiet conjecturam, in capite viae civitatis conjiciet. Viam pones ut veniat gladius ad Rabbath aliorum Ammon,

et ad Judam in [Al. et ad] Jerusalem munitissimam. Stetit enim rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens sagittas : interrogavit idola, exta consuluit.

Ad dexteram ejus facta est divinatio super Jerusalem,
ut ponat arietes,
ut aperiat os in cæde,
ut elevet vocem in ululatu,
ut ponat arietes contra portas,
ut comportet aggerem,
ut ædificet munitiones.

Eritque quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum,

et sabbatorum otium imitans :

Ipse autem recordabitur iniuritatis ad capiendum.

Idecirco hæc dicit Dominus Deus :

Pro eo quod recordati estis iniuritatis vestræ, et revelasti prævaricationes vestras, et apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris :

Pro eo, inquam, quod recordati estis, manu capiemini.

Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniuritatis præfinita :

Hæc dicit Dominus Deus :

Ausfer eidem, tolle coronam : nonne hæc est, quæ humilem sublevavit, et sublimem humiliavit?

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam : et hoc non factum est, donec veniret [Al. fieri et veniat] cuius est judicium, et tradam ei.

Et tu, fili hominis, propheta, et dic :

Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum, et dices :

Mucro, mucro, evagina te ad occidendum, lima te, ut interficias, et fulgeas,

Cum tibi viderentur vana, et divinarentur a men- dacia,

ut daretis super colla vulneratorum impiorum : quorum venit dies tempore iniuritatis præfinita.

Revertere ad virginem tuam, in loco in quo creatus es,

in terra nativitatis tuæ judicabo te, et effundam super te indignationem meam :

In igne furoris mei susflabo in te, daboque te in manus hominum insipientium [Al. stultorum], et fabricantium interitum [Al. corruptionem].

Igni eris cibus, sanguis tuus erit in medio terræ, oblivioni traderis ; quia ego Dominus locutus sum.

[Cap. XXII.] Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Et tu, fili hominis, num judicas, num judicas civitatem sanguinum ?

Et ostendes [Al. ostendis] ei omnes abominationes suas, et dices :

Hæc dicit Dominus Deus :

Civitas effundens sanguinem in medio sui, ut veniat tempus ejus :

et quæ fecit idola contra semetipsam, ut pollueatur.

In sanguine tuo, qui a te effusus est, deliquisti : et in idolis tuis, quæ fecisti, polluta es :

Et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum ;

Propterea dedi te opprobrium gentibus, et irrisione universis terris.

^a Consutum hic habet Canonis San-Germanensis textus sacer scholion istud sequens : Non est dæmonum divinatio, sed Dei judicium, qui perfectæ malitiæ

A Quæ juxta sunt, et quæ procul a te, triumphabunt de te :

sordida, nobilis, grandis interitu.

Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te,

ad effundendum sanguinem.

Patrem et matrem contumeliis affecerunt in te,

advevam calumniati sunt in medio tui,

pupillum et viduam contristaverunt apud te :

Sanctuaria mea sprevisti [Al. sprevistis], [Al. poluistis], et sabbata mea polluisti

Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem,

et super montes comederunt in te,

scelus operati sunt in medio tui.

Verecundiora patris discooperuerunt in te,

immunditiam menstruatæ humiliaverunt in te :

B Et unusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem,

et sacer nurum suum polluit nefarie,

frater sororem suam, filiam patris sui oppressit in te.

Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem :

Usuram et superabundantiam accepisti,

et avare proximos tuos calumniabis

meique oblita es, ait Dominus Deus :

Ecce comploxi manus meas super avaritiam tuam quam fecisti,

et super sanguinem, qui effusus est in medio tui.

Numquid sustinebit cor tuum, aut prævalebunt manus tuæ, in diebus quos ego faciam tibi?

ego Dominus locutus sum, et faciam.

Et dispergam te in nationes, et ventilabo te in ter- ras,

et desiccare faciam immunditiam tuam a te.

Et possidebo te in conspectum gentium :

et scies quia ego Dominus.

C Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis,

versa est mihi domus Israel in scoriam :

Omnis isti æs, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis :

scoria argenti facti sunt.

Propterea hæc dicit Dominus Deus :

Eo quod versi estis omnes in scoriam,

propterea ecce ego congregabo vos in medio Je- rusalem,

congregatione argenti, et æris, et ferri, et stanni, et plumbi in medio fornacis :

ut succendam in ea ignem ad conflandum.

Sic congregabo in furore meo, et in ira mea, et requiescam :

et conflabo vos.

D Et congregabo vos,

et succendam vos in igne furoris mei,

et conflabimini in medio ejus.

Ut conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio ejus :

et scietis quia ego Dominus, cum effuderim indi- gnationem meam super vos.

Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis,

dic ei :

Tu es terra immunda,

et non compluta in die furoris.

Conjuratio prophetarum in medio ejus,

sicut leo rugiens, rapiensque prædam,

animam devoraverunt,

opes et pretium acceperunt,

viduas ejus multiplicaverunt in medio illius.

dedit finem. Unde fluxerit sententia hæc, : Nostrum non est divinare. MART.

Sacerdotes ejus contempserunt legem meam,
et polluerunt sanctuaria mea:
inter sanctum et profanum non habuerunt distan-
tiam:
et inter pollutum et mundum non intellexerunt:
et a sabbatis meis averterunt oculos suos,
et eoinquinabar in medio eorum.

Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes
prædam ad effundendum sanguinem,
et ad perdendas animas et avaræ ad sectanda
lucra.

Prophetæ autem ejus liniebant eos absque tempe-
ramento,
videntes vana, et divinantes eis mendacium, di-
centes:

Hæc dicit Dominus Deus;
cum Dominus non sit locutus.

Populi terræ calumniabantur calumniam,
et rapiebant violenter:

Egenum et pauperem affligebant,
et advenam opprimebant calumnia absque ju-
dicio.

Et quæsivi de eis virum, qui interponeret sepem,
et staret oppositus contra me pro terra, ne
dissiparem eam:
et non inveni.

Et effudi super eos indignationem meam,
in igne iræ meæ consumpsi eos:

Viam eorum in caput eorum reddidi,
at Dominus Deus.

[Cap. XXIII.] Et factus est sermo Domini ad me,
dicens:

Fili hominis,
duæ mulieres filiæ unius matris fuerunt,
et fornicatae sunt in Ægypto,
in adolescentia sua fornicatae sunt:

Ibi subacta sunt ubera eorum,
et fractæ sunt mainmæ pubertatis eorum.

Nomina autem eorum, Oolla major, et Ooliba soror
ejus:

et habui eas, et pepererunt filios, et alias.

Porro eorum nomina, Samaria Oolla,
et Jersalem Ooliba.

Fornicata est igitur Oolla super me,
et insanivit in amatores suos, in Assyrios pro-
pinquantes [At. add. ei],

vestitos hyacintho,
principes, et magistratus, juvenes cupidinis,
universos equites, ascensores equorum.

Et dedit fornicationes suas super eos electos, filios
Assyriorum universo:

Et in omnibus in quos insanivit,
in immunditiis eorum polluta est.

Insuper et fornicationes suas, quas habuerat in
Ægypto, non reliquit:

nam et illi dormierant cum ea in adolescentia
ejus,
et illi confregerant ubera pubertatis ejus,
et effuderant fornicationem suam super eam.

Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum,
in manus filiorum Assur,

super quorum insanivit libidine.

Ipsi discoopererunt ignominiam ejus,
filios et alias ejus tulerunt,
et ipsam occiderunt gladio;

Et factæ sunt famosæ mulieres,
et judicia perpetraverunt in ea.

Quod cum vidisset soror ejus Ooliba, plusquam illa
insanivit libidine:

et fornicationem suam super fornicationem sororis
suæ ad filios Assyriorum præbuit impudenter,
ducibus et magistratibus ad se venientibus, indu-
tis veste varia,
equitibus, qui vectabantur equis, et adolescenti-
bus forma cunctis egregia.

Et vidi quod polluta esset via una anbarum.

Et auxit fornicationes suas:

A enīqñe vidisset virōs depictos in pariete,
im̄agines Chaldrorum expressas coloribus,
et accinctos balteis rēnes,
et tiaras tintas in capitib⁹ eorum,
formam ducum omnium, similitudinem filiorum
Babyloni⁹,
terræque Chaldæorem, in qua orti sunt,
Et insanivit super eos concupiscentia oculorum sto-
rum,
et misit nuntios ad eos in Chaldæam.

Cumque venissent ad eam filii Babylonis ad eubile
mammarium, polluerunt eam stupris suis,
et polluta est ab eis, et saturata est anima ejus
ab illis.

Denudavit quoque fornicationes suas, et distope-
ruit ignominiam suam:

et recessit anima mea ab ea;

sicut recesserat anima mea a sorore ejus.

Multiplicavit enim fornicationes suas,
recordans dies adolescentiae suæ, quibus forni-
cata est in terra Ægypti.

Et insanivit libidine super concubitum eorum,
quorum earnes sunt, ut carnes asinorum :

et sicut fluxus equorum, fluxus eorum.

Et visitasti scelus adolescentiae tuæ,
quando subacta sunt in Ægypto ubera tua,
et contractæ inammæ puberatæ tuæ.

Propterea, Ooliba,
hæc dicit Dominus Deus:

Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te,
de quibus satiata est anima tua:

et congregabo eos adversum te in circuitu;

Filios Babylonis, et universos Chaldæos,
nobiles, tyrannosque et principes,
omnes filios Assyriorum, juvenes formæ egredi,
duces et magistratus universos, principes pri-
pium,

et nominates ascensores equorum:

Et venient super te instruci cutru et rota, multi-
tudo populorum:

lorica, et clypeo, et galea armabuntur contra te

undique:

Et dabo coram [At. facit coram] eis iudicium,

et judicabunt te iudiciis suis.

Et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum

in furore:

nasum tuum et aures tuas præcident:

et quæ remanserint, gladio concident.

Ipsi filios tuos et alias tuis capient;

et novissimum tuum devorabit igni.

Et denudabunt te vestimentis tuis,

et tollent vasa gloria tua.

Et requiesceré faciam [At. facient] scelus tuum
de te,

et fornicationem tuam de terra Ægypti:

Nec levabis oculos tuos ad eos,

et Ægypti non recordaberis amplius.

Quia hæc dicit Dominus Deus :

D Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odierunt:

in manus, de quibus satiata est anima tua.

Et agent tecum in odio,

et tollent omnes labores tuos,

et diuinitut te nudum et ignominia plenaria.

Et revelabitur ignominia fornicationum tuarum,

scelus tuum et fornicationes tuæ.

Fecerunt hæc tibi, quia fornicata es post gentes,

inter quas polluta es in idolis earum.

In via sororis tuae ambulasti,

et dabo calicem ejus in manu tua.

Hæc dicit Dominus Deus :

Calicem sororis tuae bibes profundum et latum :

eris in derisum et in subelevationem, quæ est

capacissima.

Ebrietate et dolore repleheris;

calice mororis et tristitiae,

calice sororis tuae Samarie.

Et bibes illum, et epotabis usque ad facies,

et fragmenta ejus devorabis,
et ubera tua lacerabis :
quia ego locutus sum, ait Dominus Deus [Al. taceat Deus].

Propterea haec dicit Dominus Deus :
Quia obliata es mihi, et projecisti me post corpus tuum,
tu quoque porta scelus tuum et fornicationes tuas.

Et ait Dominus ad me, dicens :
Fili hominis,
numquid judicas Oollam, et Oolibam,
et annuntias eis sceleris earum ?

Quia adulteratæ sunt,
et sanguis in manibus earum .
et cum idolis suis fornicatæ sunt :
Insuper et filios suos, quos genuerunt mihi,
obtulerunt eis ad devorandum.

Sed et hoc fecerunt mihi :
Polluerunt sanctuarium meum in die illa,
et sabbata mea profanaverunt.

Cumque immolarent filios suos idolis suis,
et ingredierentur sanctuarium meum in die illa, ut
polluerent illud :
etiam haec fecerunt in medio domus meæ.

Miserunt ad viros venientes de longe,
ad quos ^a nuntium niserant :

Itaque ecce venerunt, quibus te lavisti, et circumli-
nisti ^b stibio oculos tuos,
et ornata es mundo muliebri.

Sedisti in lecto pulcherrimo,
et mensa ordinata est ante te :
thymiam meum, et unguentum meum posuisti
super eam.

Et vox multitudinis exsultantis erat in ea;
et in viris, qui de multitudine hominum adduce-
bantur, et veniebant de deserto,
posuerunt armillas in manibus eorum,
et coronas speciosas in capitibus eorum.

Et dixi ei, quæ altrita est in adulteriis :
Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam haec.

Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierem meretri-
cem :

Sic ingrediebantur ad Oollam et Oolibam, mulieres
nafarias.

Viri ergo isti [Al. taceat isti] justi sunt :
hi judicabunt eas iudicio adulterarum,
et iudicio effundentium sanguinem :

Quia adulteræ sunt,
et sanguis in manibus earum.

Hæc enim dicit Dominus Deus :
Adduc ad eas multitudinem,
et trade eas in tumulum et in rapinam.

Et lapidentur lapidibus populorum,
et confodiantur gladiis eorum :

Filios et filias earum interficiant,
et domos earum igne succendent.

Et auferim scelus de terra,
et discent omnes mulieres, ne faciant secundum
scelus earum.

Et dabunt scelus vestrum super vos,
et peccata idolorum vestrorum portabitis :
et scietis quia ego Dominus Deus.

[Cap. XXIV.] Et factum est verbum Domini ad me,
in anno nono, in mense decimo, in decima
mensis, dicens :

Fili hominis,
scribe tibi nomen diei hujus, in qua confirmatus
est rex Babylonis adversum Jerusalem hodie.

Et dices per proverbium ad domum irritatricem
parabolam ,
et loqueris ad eos :

^a In exemplaribus Canonis et in mss. Colbertino Aniciensi, et Corbeiensi num. I legimus nuntios. Idem habet S. Hieronymus in expositione hujus pe-

A Hoc dicit Dominus Deus :
Pone ollam,
pone, inquam, et mitte in eam aquam.
Congere frusta ejus in eam,
omnem partem bonam ,
señur et armum,
electa et ossibus plena.
Pinguissum pecus assime,
compone quoque strues ossium sub ea :
Efferbuit coctio ejus,
et discota sunt ossa illius in medio ejus.

Propterea haec dicit Dominus Deus :
Væ civitati sanguinum, ollæ,
cujus rubigo in ea est,
et rubigo ejus non exivit de ea :
Per partes et per partes suas ejice eam,
non cecidit super eam sors.

Sanguis enim ejus in medio ejus est,
super limpidissimam petram effudit illum :
non effudit illum super terram, ut poseit operiri
pulvere.

Ut super inducerem indignationem meam, et vindicta ulciscerer :
dedi sanguinem ejus super petram limpidissimam,
ne operiretur.

Propter haec dicit Dominus Deus :
Væ civitati sanguinum,
cujus ego grandem faciam pyram.

Congere ossa, quæ in igne succendam :
consumentur carnes, et concoquetur universa
compositio,
et ossa tabescunt.

Pone quoque eam super prunas vacuam ,
ut inclescat, et liquefiat os ejus :
Et confletur in medio ejus [Al. taceat ejus] inquina-
mentum ejus,
et consumatur rubigo ejus :
Multo labore sudatum est,
et non exivit de nimia rubigo ejus,

C neque per ignem.

Inmunditia tua execrabilis :
quia mundare te volui, et non es mundata a sor-
ribus tuis :

Sed nec mundaberis prius,
donec quiescere faciam indignationem meam in te.

Ego Dominus locutus sum :
Venit, et faciam :
non transeam, nec parcam, nec placabor :
Juxta vias tuas, et juxta adinventiones tuas judicabo
[Al. judicavi] te, dicit Dominus.

Et factum est verbum Domini ad me dicens :
Fili hominis,
ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum
in plaga :
et non planges, neque plorabis, et non fluent la-
crynæ tuæ.

Ingenuisse tacens,
mortuorum luctum non facies :

D Corona tua circuinligata sit tibi,
et calceamenta tua erunt in pedibus tuis ,
nec amictu ora velabis,
nec cibos lugentium comedes.

Locutus sum ergo ad populum mane ,
et mortua est uxor mea vespere :
fecitque [Al. fecitque] mane sicut præceperat mihi.

Et dixi ad me populus :
Quare non indicas nobis, quid ista significant,
qua tu facis ?

Et dixi ad eos :

Sermo Domini factus est ad me dicens :
Loquere domini Israel :
Haec dicit Dominus Deus :

ricopes. Consule lib. vii Comment. MART.

^b Vocem stibio nec Hebreus addit, nec S. Pater in commentario.

A Ecce ego polluam sanctuarium meum, superbiam imperii vestri, et desiderabile oculorum vestrum,
et super quo pavet anima vestra,
et filii vestri, et filiae vestrae, quas reliquistis, gladio cadent.

Et facietis sicut feci :

Ora amictu non velabitis,
et cibos lugentium non comedetis.

C Coronas habebitis in capitibus vestris,
et calceamenta in pedibus :

Non plangetis neque flebitis,
sed et tabescetis in iniurias vestris,
et unusquisque gemit ad fratrem suum.

Eritque Ezechiel vobis in portentum :
juxta omnia que fecit, facietis cum venerit istud :
et scietis quia ego Dominus Deus.

Et tu, fili hominis,
ecce in die, qua tollam ab eis fortitudinem
eorum,
et gaudium dignitatis, et desiderium oculorum
eorum,
super quo requiescunt animae eorum,
filios et filias eorum :

In die illa cum venerit fugiens ad te, ut annuntiet
tibi :

In die, inquam, illa aperietur os tuum cum eo qui
fugit :
et loqueris, et non silebis ultra :

Erisque eis in portentum,
et scietis quia ego Dominus.

[Cap. XXV.] Et factus est sermo Domini ad me dicens :

Fili hominis,
pone faciem tuam contra filios Ammon, et prophetae de eis.

Et dices filiis Ammon :
audite verbum Domini Dei :

Hec dicit Dominus Deus :

Pro eo quod dixisti :

Euge, euge super sanctuarium meum, quia pollutum est.

et super terram Israel, quoniam desolata est :
et super domum Juda, quoniam ducti sunt in captivitatem :

Idcirco ego tradam te filiis orientalibus in hereditatem,
et collocabunt caulas suas in te,
et ponent in te ientoria sua.

Ipsi comedent fruges tuas :
et ipsi bibent lac tuum [Al. taceat tuum].

Dabique Rabbath in habitaculum camelorum,
et filios Ammon in cubile pecorum :
et scietis quia ego Dominus :

Quia haec dicit Dominus Deus :

Pro eo quod plausisti manu et percussisti pede,
et gavisa es ex toto affectu super terram Israel :

Idcirco ecce ego extendam manum meam super te,
et tradam te in direptionem gentium,
et interficiam te de populis, et perdam de terris,
et conteram :

et scies quia ego Dominus,

Hec dicit Dominus Deus.

Pro eo quod dixerunt Moab et Seir :

Eccce sicut omnes gentes, domus Juda :

Idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de civitatibus,
de civitatibus, inquam, ejus, et de finibus ejus,
inclita terrae Beth-Jesimoth et Beel-Meon et Carrathaim,

Filiis orientis cum filiis Ammon,
et dabo eam in hereditatem :

* Verbum istud vineas non intelligentes veteres librarii mutarunt in mss. aliquot codicibus in lineas.
Est autem vinea instrumentum bellicum sub quo op-

ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in gentibus.

Et in Moab faciam judicia :
et scient quia ego Dominus.

Hec dicit Dominus Deus :

Pro eo quod fecit Idumaea ultionem, ut se vindicaret
de filiis Juda,
peccavique delinquens, et vindictam expeditiv de eis,

Idcirco haec dicit Dominus Deus :

Extendam manum meam super Idumaeam,
et auferam de ea hominem et jumentum,

et faciam eam desertam ab austro :

et qui sunt [Al. desunt] in Dedan, gladio cadent.

Et dabo ultionem meam super Idumaeam per manum
populi mei Israel :
et facient [Al. faciam] in Edom ioram meam,
et furorem meum :

et scient vindictam [Al. indignationem] meam,
dicit Dominus Deus.

Hec dicit Dominus Deus :

Pro eo quod fecerunt Palæstini in vindictam,
et ulti se sunt toto animo, interficientes et impiantes inimicitiæ veteres :

Propriera haec dicit Dominus Deus :

Ecce ego extendam manum meam super Palæstinos,
et interficiam interfictores,

et perdam reliquias maritimæ regionis :

Faciamque in eis ultiones magnas arguens in furore :
et scient quia ego Dominus,

cum dedero vindictam meam super eos.

[Cap. XXVI.] Et factum est in undecimo anno, prima
mensis, factus est sermo Domini ad me, dicens :

Fili hominis,

pro eo quod dixit Tyrus de Jerusalem :

Euge, contractæ sunt portæ populorum,
conversa est ad me :

implebor, deserta est.

Propriera haec dicit Dominus Deus :

Ecce ego super te, Tyre.

et ascendere faciam ad [Al. super] te gentes multas,
sicut ascendit mare fluctuans.

Et dissipabunt muros Tyri, et destruent turres ejus :
et radam pulverem ejus de ea, et dabo eam in limpidissimam petram.

Siccatio saginarum erit in medio maris,
quia ego locutus sum, ait Dominus Deus :

Et erit in direptionem gentibus.

Filiæ quoque ejus, quæ sunt in agro, gladio interficiuntur :
et scient quia ego Dominus.

Quia haec dicit Dominus Deus [Al. faciet Deus] :

Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor regem
Babylonis ab aquilone, regem regum,

cum equis, et curribus, et equitibus, et cætu, populoque magno.

Filiæ tuæ, quæ sunt in agro, gladio interficiuntur :
et circundabit te munitionibus, et comportabit aggerem in gyro,
et levabit contra te clypeum.

Et a vineas, et arietes temperabit, in muros tuos,
et turres tuas destruet in armatura sua.

Inundatione equorum ejus operiet te pulvis eorum :
a sonitu equitum, et rotarum, et curruum, movebuntur muri tui,

dum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum urbis dissipatæ.

Ungulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas :

populum tuum gladio cædet,
et statuæ tuæ nobiles in terram corruent.

Vastabunt opes tuas,
diripient negotiationes tuas :
Et destruunt muros tuos,
et domos tuas præclaras subvertent :
Et lapides tuos, et ligna tua,
et pulverem tuum in medio aquarum ponent.
Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuo-
rum,
et sonitus cithararum tuarum non audietur am-
plius.
Et dabo te in limpidissimam petram,
siccatio sagenarum eris,
nec ædificaberis ultra :
quia ego locutus sum, ait Dominus Deus.
Hæc dicit Dominus Deus Tyro :
Numquid non a sonitu ruinæ tuæ, et gemitu inter-
sectorum tuorum,
cum occisi fuerint in medio tui,
commovetebuntur insulae?
Et descendenter de sedibus suis omnes principes
maris :
et auferent exuvias suas,
et vestimenta sua varia abjicient,
et induentur stupore :
In terra sedebunt :
et altoniti super repentina casu tuo admirabuntur.
Et assumentes super te lamentum,
dicent tibi :
Quomodo peristi quæ habitas in mari, urbs inclita,
qua fuitis fortis in mari cum habitatoribus tuis,
quos formidabant universi?
Nunc stupebunt naves in die pavoris tui :
et turbabuntur insulae in mari,
eo quod nullus egrediatur ex te.
Quia hæc dicit Dominus Deus [Al. facet Deus] :
Cum dedero te urbem desolatam, sicut civitates
quæ non habitantur :
et adduxero super te abyssum,
et operuerint te aquæ multæ :
Et detraxero te cum his qui descendunt in lacum ad C
populum sempiternum,
et collocavero te in terra novissima sicut solitu-
dines veteres, cum his qui deducuntur in lacum,
ut non habiteris :
Porro cum dedero [Al. Et dedero] gloriam in
terra viventium.
In nihilum redigam te, et non eris,
et requisita non invenieris ultra in sempiternum,

^a Quod habet Hebr. תְּנַבֵּ, ac proprie sonat, ædifi-
catores tui, si aliis punctis instruatur, satis commode
redditur, filii tui : quod præferunt LXX, νιοὶ τοῦ. Hiero-
nymus, qui finitimi interpretatus est, dicitur doc-
tis viris utramque lectionem servare voluisse : quod
tamen qua ratione intelligent, non video; ut enim
demus utcumque filiis finitimos comparari, ab ædi-
ficationibus nomen illud abudit inimape quantum.
Ego eam esse arbitror veterem lectionem Latinam,
quam S. Pater duxit retinendam : nam et Græcum
celebre exemplar Parisiensium Jesuinarum, in Hexa-
plicis a Montefauconio laudatum præsert sub aste-
risco οἱ ὄμοποι, contermini, sive finitimi.

^b Uno verbo legitur in Hebr. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, quod sonat
duplicitus, nempe tabulis. Hieronymus non ineruditie
verbum illud in duo est dispositus, legitique, nulla
mutatione litterarum facta בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, tabulis maris.

^c Scholia marginalia, quæ deinceps occurrunt in
Ezechiele propheta, desumpta sunt e Canone Ecclesiæ
Carcassonensis : exemplar enim San-Germanense
nostrum nihil habet ad margines librorum propheti-
corum præter quasdam variantes lectiones levioris
momenti. MART.

^d Ita legunt omnes mss. codices Bibliorum, nullo
excepto ex iis quos inspeximus. Variant solummodo
in voce præbuerunt; quia plures retinent corruptam
lectionem haberunt. In cunctis quoque mss. exem-

A dicit Dominus Deus.
[Cap. XXVII.] Et factum est verbum Domini ad me,
dicens :
Tu ergo, fili hominis,
assume super Tyrum lamentum :
Et dices Tyro, quæ habitat in introitu maris,
negotiationi populorum ad insulas multas :
Hæc dicit Dominus Deus :
O Tyre, tu dixisti : Perfecti decoris ego sum,
et in corde maris sita.
Finitimi ^a tui, qui te ædificaverunt,
impleverunt decorem tuum :
Abietibus de Sanir exstruxerunt te
cum omnibus tabulatis ^b maris :
Cedrum de Libano tulerunt
ut facerent tibi malum.
Quercus de Basan dolaverunt in remos tuos :
transstra tua fecerunt tibi ex ebore Indico,
et prætoriola de insulis Italæ.
Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velum
ut poneretur in malo :
Hyacinthus et purpura de insulis Elisa facta sunt
operimentum tuum.
Habitatores Sidonis et Aradii [h. c Arvad] fuerunt
remiges tui :
sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui.
Senes ^d Biblia, et prudentes ejus, præbuerunt nautas
ad ministerium varia supellectilis tuæ :
omnes naves maris, et nautæ earum, fuerunt in
populo negotiationis tuæ.
Persæ, et Lydia, et Lybies erant in exercitu tuo
viri bellatores tui :
clypeum et galeam suspenderunt in te pro or-
natu tuo,
Filii Aradii [h. Arvad] cum exercitu tuo erant super
muros tuos in circuitu :
sed et Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras
suis suspenderunt in muris tuis per gyrum :
ipsi compleverunt pulchritudinem tuam.
Carthaginenses negotiatores tui, a multitidine cun-
tarum divitiarum,
argento, ferro, stanno, plumboque repleverunt
nundinas tuas.
Græcia, Thubal, et Mosoch, ipsi insitores tui :
mancipia, et vasa ærea adduxerunt populo tuo.
De domo Thogorma, equos, et equites,
et mulos adduxerunt ad forum tuum.
Filii Dedan negotiatores tui :

plaribus Commentariorum S. Hieronymi in Ezechie-
lem, ter hoc modo positum invenimus : Senes Byblii
et prudentes ejus præbuerunt nautas, etc. Mirumque
nobis est viros doctos adeo falsos esse hic loci, ut
putarint propter Hebræum hodiernum זְכָנִי גָּבֵל zecne
gebal, id est, senes Biblia, in libris LXX errore libra-
riorum בְּנֵי יִשְׂרָאֵל legi, pro בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; et Gebalitas a pro-
pheta nunc memoratos, ingeniosos suisse architectos,
qui in exstructione templi Salomonici celebrantur.
Quod ex ipsa Scriptura refelli potest : nam hoc loco
de nautis sermo est ac de navibus, non de ædificiis
et architectis. Præbabant igitur Tyro Biblia sive By-
blii nautas peritissimos ad scissuras navium sarcen-
das juxta literam Hebraicam : id nos dicimus Gal-
lice, pour calfat les vaisseaux. Cæterum Biblia idem
sunt qui Biblia : Gobel namque apud Geographos est
Gebala urbs Phœnicæ, alias Byblos, sive Byblus, quæ
Gobel dicitur, teste Brochardo. At quid Lexicorum
geographicorum auxilia queremus? In promptu no-
bis est liber S. Hieronymi de locis Hebraicis, ubi
recensens nomina quæ ab elemento B incipiunt in
Regnorum libriss, hæc ab eo posita leguntur : Biblos,
civitas Phœnicis, cuius meminit Ezechiel; pro qua in
Hebraico continetur GOBEL. Consule etiam scholia Ca-
nonis Hebraicæ veritatis lib. I Malachim cap. v.
MART.

et insulae multæ, negotiatio manus tuæ.
dentes eburneos et hebeninos commutaverunt in
pretio tuo.

Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum
tuorum,
gemmam [Al. guttam], et purpuram, et scutulata,
et byssum, et sericum, et coccum [h. * chad
chad] proposuerunt in mercatu tuo.

Juda et terra Israel ipsi institores tui in frumento
primo,
balsamum, et mel, et oleum, et resinam propo-
suerunt in nundinis tuis.

Damascenus negotiator tuus
in multitudine operum tuorum, in multitudine
[Al. copia] diversarum opum,
in vino pingui, in laniis coloris optimi.

Dan, et **Grecia**, et **Mosel** [h. Muzal]
in nundinis tuis proposuerunt ferrum fabrefactum:
stacte et calamus in negotiatione tua.

Dedan institores tui
in tapetibus ad sedendum.

Arabia, et universi principes **Cedar**, ipsi negotiato-
res manus tuæ:
cum agnis, et arrietibus, et hædis venerunt ad te
negotiatores tui.

Venditores Saba, et **Reema** [h. Raama], ipsi negotia-
tores tui:
cum universis primis aromatibus, et lapide pre-
ioso [Al. pretiosissimo], et auro, quod propo-
suerunt in mercatu tuo.

Haran, et **Chenne**, et **Eden**, negotiatores tui:
Saba, **A'ssur**, et **Chelmad**, venditores tui.

Ipsi negotiatores tui
multifuram involveris hyacinthi, et polymictorum,
gazarumque pretiosarum, que obvolute et
astrigatae erant fanibus:
cedros quoque habebant in negotiationibus tuis.

Naevs maris, principes tui in negotiationibus tua:
et repleta es, et glorificata nimis in corde maris.

In aquis multis adduxerunt te remiges tui:
ventus austus contrivit te in corde maris.

Divitiae tuæ, et thesauri tui, et multiplex instrumen-
tum tuum;

nautæ tui, gubernatores tui, qui tenebant supellec-
titem tuam, et populo tuo prærerant:

viri quoque bellatores tui, qui erant in te,
cum universa multitudine tua, que est in medio tui,
cadent in corde maris in die ruinæ tuae.

A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturba-
buntur classes:

Et descendenter in navibus suis omnes qui tenebant
remum:

Nantes et universi gubernatores maris in terra sta-
bunt:
et ejubabunt super te voce magna, et clamabunt
aniare.

et superjacent pulverem capillis suis, et cinere
conspergentur.

Et radent super te calvitium, et accingentur cilicis.
et plorabunt te in amaritudine animæ ploratu
amarissimo.

Et assument super te carmen lugubre, et plangent te:
Quæ est ut Tyrus, quæ obmutuit in medio mari?

Quæ in exitu negotiationum tuarum de mari implesit
populos multos:

in multitudine divitiarum tuarum et populorum
tuorum, ditasti reges terræ [Al. multos].

Nunc contrita es a mari;
in profundis aquarum opes tuae.

et omnis multitudine tua, quæ erat in medio tui,
cederunt.

Universi habitatores insularum obslupuerunt super te:
et reges earum omnes tempestate percussi muta-
verunt vultus.

Negotiatores populorum [Al. gentium] sibilaverunt

A super te:
ad nihilum deducta es, et non eris [Al. add. ultra]
usque in perpetuum.

[Cap. XXVIII.] Et factus est sermo Domini ad me, di-
cens:

Fili hominis,
dic principi Tyri:

Hæc dicit Dominus Deus:
Eo quod elevatum est cor tuum, et dixisti:
Deus ego sum, et in cathedra Dei sedebo [Al. sedi]
in corde maris:

Cum sis homo, et non Deus:
et dedisti cor tuum quasi cor Dei:

Ecce sapientior es tu Daniele:
omne secretum non est absconditum a te.

In sapientia et prudentia tua fecisti tibi fortitudinem,
et acquisisti aurum et argentum in thesauris tuis.

In multitudine sapientie tua, et in negotiatione tua
multiplicasti tibi fortitudinem:
et elevatum est cor tuum in rohore tuo.

B Propterea hæc dicit Dominus Deus [Al. tacet Deus]:
Eo quod elevatum est cor tuum quasi cor Dei:
idcirco ecce ego adducam super te alienos, ro-
bustissimos gentium:
et nudabunt gladios suos super pulchritudinem sa-
pientie tuae,
et polluent decorum tuum.

Interficient et detrahent [Al. tradent] te:
et morieris in interitu occisorum in corde maris.

Numquid dicens loqueris: Deus ego sum:
coram interficiens te:
cum sis homo, et non Deus,
in manu occidentium te?

Morte incircumcisorum morieris in manu alienorum:
quia ego locutus sum, ait Dominus Deus.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens:

Fili hominis,
leva planctum super regem Tyri:
et dices ei:

C Hæc dicit Dominus Deus:
Tu signaculum similitudinis,
plenus sapientia, et perfectus decore,
in deliciis paradisi Dei fuisti:
omnis lapis pretiosus operimentum tuum:
sardius, topazius, et jaspis, chrysolithus, onyx, et
berylus, sulphirus, et carbunculus, et smaragdus:
aurum opus decoris tui:
et foramina tua in die, qua conditus es, preparata
sunt.

Tu cherub extensus, et protegens,
et posui te in monte sancto Dei,
in medio lapidum ignitorum ambulasti.

Perfectus in viis tuis a die conditionis tuae,
donee inventa est iniquitas in te.

In multitudine negotiationis tuae repleta sunt iniqui-
ta tua iniquitate, et peccasti:
et ejeci te de monte Dei, et perdidisti te, o cherub
protegens, de medio lapidum ignitorum.

D Et elevatus est cor tuum in decore tuo:
Perdidisti sapientiam tuam in decore tuo [Al. in pul-
chritudine tua],
in terram projeci te:
ante faciem regum dedi te, ut cernerent te.

In multitudine iniquitatum tuarum et iniquitate ne-
gotiationis tuae,
politus sanctificationem tuam:

Producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te,
et dabo te in cinerem super terram in conspectu
omnium videntium te.

Omnis, qui viderit te in gentibus, obstupescit
super te:
nihil factus es, et non eris in perpetuum.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens:

Fili hominis,
pone faciem tuam contra Sidonem:

* Aliquot mss. habent in contextu sacro scholion istud marginale: chod chod. MART.

et prophetalis de ea, et dices :

Hæc dicit Dominus Deus :

Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in medio tui : et scient quia ego Dominus, eum fecero in ea iudicia, et sanctificatus fuero in ea.

Et immittam ei pestilentiam et sanguinem in plateis ejus : et corruent interficti in medio ejus gladio per circuitum : et scient quia ego Dominus.

Et non erit ultra domui Israel offendiculum amaritudinis, et spina dolorem inferens undique per circuitum eorum, qui adversantur eis : et scient quia ego Dominus Deus.

Hæc dicit Dominus Deus :

Quando congregavero domum Israel de populis, in quibus dispersi sunt, sanctificabor in eis coram gentibus : et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Jacob.

Et habitabunt in ea securi :

et aedificabunt domos, et plantabunt vineas, et habitabunt confidenter, eum fecero iudicia in omnibus qui adversantur eis [Al. taceat eis] per circuitum.

Et scient quia ego Dominus Deus eorum.

[Cap. XIX.] In anno decimo ^a, in decimo mense, undecima die mensis.

Factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis,

pone faciem tuam contra Pharonem regem Ægypti, et proprietatis de eo, et Ægypto universa : Loquere, et dices :

Hæc dicit Dominus Deus :

Ecce ego ad te, Pharaon, rex Ægypti, draco magne, qui cubat in medio fluminum tuorum, et dicas : Meus es fluvius, et ego feci memetipsum :

Et ponam frenum in maxillis tuis : et agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis :

Et extraham te de medio flumen tuorum, et universi pisces tui squamis tuis adhærebunt.

Et projiciam te in desertum, et omnes pisces fluminis tui :

super faciem terræ cades, non colligeris, neque congregaberis :

Bestia terræ, volatilibus coeli, dedi ad devorandum :

Et scient omnes habitatores Ægypti quia ego Dominus :

pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel :

Quando apprehenderunt te manu [Al. add. sua], et confractus es,

et lacerasti omnem humerum eorum :

Et innitentibus eis super te, comminutus es, et dissolvisti omnes renes eorum.

Propterea hæc dicit Dominus Deus :

Ecce ego adducam super te gladium :

et interficiam de te hominem, et jumentum.

Et erit terra Ægypti in desertum, et in solitudinem : et scient quia ego Dominus :

A pro [Al. taceat pro] eo quod dixeris : Fluvius meis est, et ego feci eum.

Idecirco ecce ego ad te, et ad flumina tua : daboque terram Ægypti in solitudines, gladio dissipatam, a turre Syenes, usque ad terminos Æthiopias.

Non pertransibit eam pes hominis, neque pes jumenti gradieatur in ea : et non habitabit quadraginta annis.

Daboque terram Ægypti desertam in medio terrarum desertarum, et civitates ejus in medio urbium subversarum, Et erunt desolatae quadraginta annis, et dispergam Ægyptios in nationes, ventilabo eos in terras.

Quia hæc dicit Dominus Deus :

Post finem quadraginta annorum congregabo Ægyptum de populis, in quibus dispersi fuerant,

Et reducam captivitatem Ægypti, et collocabo eos in terra Phathroz, in terra nativitatis suæ :

et erunt ibi in regnum humile :

Inter cætera regna erit humiliata, et non elevabitur ultra super nationes, et inminuat eos ne imperent gentibus.

Neque erunt ultra domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem, ut fugiant et sequantur eos :

et scient quia ego Dominus Deus.

Et factum est in vicesimo et septimo anno, in primo, in una mensis,

factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis,

Nabuchodonosor rex Babylonia servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum :

Omne caput decalvatum, et omissis humeris depilatus est :

et merces non est redditus ei, neque exercitui ejus, de Tyro, pro servitute, qua servivit mihi adversus eam.

Propterea hæc dicit Dominus Deus :

Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Ægypti :

et accipiet [Al. auferet] multitudinem ejus, et deprædatabit manubias ejus, et diripiet spolia ejus :

Et erit merces [Al. in mercedem] exercitui illius.

Et operi, pro [Al. taceat pro] quo servivit [Al. add. mihi] adversus eam :

Dedi ei terram Ægypti,

pro eo quod laboraverit [Al. laboraverunt] mihi, ait Dominus Deus.

In die illo pullulabit cornu domui [Al. domus] Israel, et tibi dabo apertum os in medio eorum ; et scient quia ego Dominus.

[Cap. XXX.] Et factum est verbum Domini ad me, dicens :

Fili hominis, propheta, et dic :

Hæc dicit Dominus Deus :

Ululate, vœ, vœ diei :

quia iuxta est dies, et appropinquat dies Domini : dies nubis, tempus gentium erit.

Et veniet gladius in Ægyptum :

et erit pavor in Æthiopia,

Latinorum veritatem manifeste comprobat his verbis : Post vicesimum et septimum annum captivitatis regis Joachim, revertitur ad præsens tempus, quando contra Ægyptum cœperat prophetare, id est, ad annum decimum, et decimum mensem, undecimam mensis diem, etc. Hæc, ni fallor, plane evincunt genuinam esse lectionem, quam representant exemplaria Latinorum; alias autem lectiones fuisse permixtas atque vitiales, ut ex contentione eurundem facile liquet. MART.

^a In anno decimo. Locus multum implicatus propter diversitatem lectionum. In Hebreo hodierno legitimus : In anno decimo, in decimo, in duodecimo mense. Apud LXX vero : In anno duodecimo, in decimo mense, una mensis. Ms. Alex. : In anno decimo, in undecimo mense, etc. Porro S. Hieronymus textum hujus Capituli lib. ix in Ezechielem sic assert : In anno decimo (sive iuxta LXX duodecimo) in decimo mense (sive iuxta Hebraicum, duodecimo) : in prima (sive una) mensis, etc. Postea tamen edisserens caput tricesimum ejusdem prophetæ, codicum

Cum ceciderint vulnerati in *Ægypto*,
et ablata fuerit multitudo illius,
et destructa fundamenta ejus.
Æthiopia, et *Libya*, et *Lydia*, et omne reliquum vul-
gus, et *Chub*, et filii terræ fœderis,
cum eis gladio cadent.
Haec dicit Dominus Deus :
Et corrunt fulcientes *Ægyptum*,
et destruetur superbia imperii ejus :
a turre *Syenes* [h. ^a *Zevene*] gladio cadent in ea,
ait Dominus Deus ^b exercituum.
Et dissipabuntur in medio terrarum desolatarum,
et urbes ejus in medio civitatum desertarum
erunt.
Et scient quia ego Dominus :
cum dedero ignem in *Ægypto*,
et attriti fuerint omnes auxiliatores ejus.
In die illa egredientur nuntii a facie mea in trieribus,
ad conterendam *Æthiopiam* confidentiam ;
Et erit pavor in eis in die *Ægypti*,
quia absque dubio veniet.
Haec dicit Dominus Deus :
Cessare faciam multitudinem *Ægypti* in manu Nabu-
chodonosor regis Babylonis.
Ipse et populus ejus cum eo, fortissimi gentium,
adducetur ad disperdendam terram :
Et evaginabunt gladios suos super *Ægyptum* :
et implebunt terram interfectis.
Et faciam alveos fluminum aridos,
et tradam terram in manu pessimorum :
Et dissipabo terram et plenitudinem ejus in manu
alienorum,
ego Dominus locutus sum.
Haec dicit Dominus Deus.
Et disperdam simulacula, et cessare faciam idola de
Memphis [h. *Noph*] :
et dux ^c de terra [*Al. terræ*] *Ægypti* non erit am-
plius :
et dabo terrorem in terra *Ægypti*.
Et disperdam terram Phaturens [h. *Phathroz*],
et dabo ignem in *Taphnis*,
et faciam judicia in ^d *Alexandria*.
Et effundam indignationem meam super Pelusium
robur *Ægypti*,
et interficiam multitudinem *Alexandriæ*,
et dabo ignem in *Ægypto* :
Quasi parturiens dolebit Pelusium,
et *Alexandria* erit dissipata,
et in *Micmphis* [h. *Noph*] angustiae quotidianæ.
Juvenea *Heliopoleos* et *Bubasti* [h. *Phibezeth*] gladio
cadent,
et ipsæ captivæ ducentur.
Et in *Taphnis* nigrescit dies,
Cum contrivero ibi sceptra *Ægypti*,
et defecerit in ea superbia potentiae ejus :
Ipsam nubes operiet,
filiæ autem ejus in captivitatem ducentur.
Et judicia faciam in *Ægypto* ;
et scient quia ego Dominus.
Et factum est in undecimo anno, in primo mense,
in septima mensis,
factum est verbum Domini ad me dicens :
Fili hominis, brachium Pharaonis regis *Ægypti* con-
fregi :
et ecce non est obvolutum ut restitucretur ei sa-
nitas,
ut ligaretur panis, et fasciareetur [*Al. sarcireetur*]
linteolis,

^a Advertant lectores Scholiasten Canonis legere
^b Samech Hebreum ut *z* nostrum : *Zevene* pro *Se-vene*; *Phatroz* pro *Phatros*. MART.

^c Non addit Hebr. *exercituum* : et hoc tamen
etiam in Cominent. Illiceron. nomen retinet, expuncto
altero, *Deus*.

^d Exemplaria Canonis, *dux terræ* *Ægypti*. Apud

A ut recepto robore, posset tenere gladium.
Propterea haec dicit Dominus Deus :
Ecce ego ad Pharaonem regem *Ægypti*,
et communiam brachium ejus forte, sed confractum :
et dejiciam gladium de manu ejus :
Et dispergam *Ægyptum* in gentibus,
et ventilabo eos in terris.
Et confortabo brachia regis Babylonis,
daboque gladium meum in manu ejus :
Et confringam brachia Pharaonis,
et gement gemitis interfici coram facie ejus :
Et confortabo brachia regis Babylonis,
et brachia Pharaonis concident :
Et scient quia ego Dominus,
cum dedero gladium meum in manu regis Baby-
lonis,
et extenderit eum super terram *Ægypti*.
Et dispergam [*Al. disperdam*] *Ægyptum* in nationes,
et ventilabo eos in terras,
et scient quia ego Dominus.
[Cap. XXXI.] Et factum est in undecimo anno, ter-
tio, una mensis,
factum est verbum Domini ad me dicens :
Fili hominis, dic Pharaoni regi *Ægypti*, et populo
ejus :
Cui similis factus es in magnitudine tua?
Ecce Assur quasi cedrus in Libano,
pulcher ramis, et frondibus nemorosus,
excelsusque altitudine,
et inter condensas frondes elevatum est cacumina
ejus.
Aquæ nutrierunt illum,
abyssus exaltavit [*Al. elevavit*] illum :
Flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus,
et rivos suos emisit ad universa ligna regionis.
Propterea elevata est altitudo ejus super omnia
ligna regionis :
et multiplicata sunt arbusta ejus,
et elevati sunt rami ejus præquis multis.
Cumque extendisset [h. extendit] umbram suam,
in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia cœli,
et sub frondibus ejus genuerunt omnes bestie
saltuum,
et sub umbraculo illius habitabat cœlus gentium
plurimarum [*Al. universarum*].
Eratque pulcherrimus in magnitudine sua, et in dilata-
tione arbustorum suorum :
erat enim radix illius juxta aquas multas.
Cedri non fuerunt altiores illo in paradyso Dei,
abies non adæquaverunt summitatem ejus,
et platani non fuerunt æquæ frondibus illius :
omne lignum paradysi Dei non est assimilatum
illi, et pulchritudini ejus.
Quoniam speciosum feci eum, et multis condensi-
que frondibus :
et annulata sunt eum omnia ligna voluptatis, que
erant in paradyso Dei.
D Propterea haec dicit Dominus Deus :
Pro eo quod sublimatus est in altitudine,
et dedit summitetum suam virentem alique con-
densam,
et elevatum est cor ejus in altitudine sua :
Tradidi eum in manu fortissimi gentium ; faciens
faciet ei :
Juxta impietatem ejus ejeci eum.
Et succidit illum alieni et crudelissimi nationum,
et proficit cum super montes,

Hieronymum in Commentariis, *dux in terra* *Ægypti*.
MART.

^a Pristinum nomen fuit *No* : *Nos* autem, in-
quit Hieronymus, pro *No*, *Alexandriam* posuimus
per anticipationem, quæ Græce πρόληψις appellatur...
ut manifestior locus fieret lectoris intelligentiæ. Vide
lib. ix Comment. in Ezechiel. MART.,

et in cunctis convallibus corruent rami ejus,
et confringentur arbusta ejus in universis rupibus
terre :
Et recedent de umbraculo ejus omnes populi terræ,
et relinquunt eum.
In ruina ejus habitaverunt omnia volatilia cœli,
et in ramis ejus fuerunt universæ bestiæ regionis.
Quam ob rem non elevabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum,
nec ponent sublimitatem suam inter nemorosa atque frondosa,
nec stabunt in sublimitate eorum omnia quæ irrigantur aquis :
Quia omnes traditi sunt in mortem ad terram ultimam, in medio filiorum hominum,
ad eos qui descendant in lacum.
Hæc dicit Dominus Deus :
In die quando descendit ad inferos, indixi [Al. induxi] luctum, operui eum abysso :
Et prohibui flumina ejus,
et coercui aquas multas :
Contristatus [Al. contritus] est super eum Libanus,
et omnia ligna agri concussa sunt.
A sonitu ruinæ ejus commovi gentes,
cum deducerem eum ad infernum cum bis qui descendebant in lacum :
Et consolata sunt in terra infirma omnia ligna voluptatis, egregia atque præclaræ in Libano,
universa quæ irrigabantur aquis.
Nam et ipsi cum eo descendant in infernum ad interfectorum gladio :
et brachium uniuscujusque a sedebit sub umbraculo ejus in medio nationum.
Cui assimilatus es, o inclite atque sublimis, inter ligna voluptatis ?
Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram ultimam :
in medio incircumcisorum dormies,
cum eis qui interfici sunt gladio :
Ipse est Pharaon [Al. Sic Pharaon], et omnis multitudo ejus, dicit Dominus Deus.
[Cap. XXXII.] Et factum est, duodecimo anno, in mense duodecimo, in una mensis factum est verbum Domini ad me, dicens :
Fili hominis,
assume lamentum super Pharaon regem Ægypti, et dices ad eum :
Leoni gentium assimilatus es,
et draconi qui est in mari :
Et ventilabas cornu in fluminibus tuis,
et conturbabas aquas pedibus tuis,
et conculcabas flumina eorum.
Propterea hæc dicit Dominus Deus :
Expandam super te rete meum in multitudine populum multorum,
et extraham te in sagena mea.
Et projiciam te in terram [Al. in te terram], super faciem agri alijiciam te :
Et habitare faciam super te omnia volatilia cœli,
et saturabo de te bestias universæ terræ.
Et dabo carnes tuas super montes,
et implebo colles tuos sanguinis tuae.
Et irrigabo terram fetore sanguinis tui super montes,
et valles impletibuntur ex te.
Et operiam, cum extinctus fueris, cœlos,
et nigrescere faciam stellas ejus :
Solem nube tegam,
et luna non dabit lumen suum.

^a Vide quæ observamus in Comment. ad hunc locum.
^b Addunt vulgati libri, cum ceciderint vulnerati tui in medio terre : quæ in Hebreo tamen, Chaldaeo, atque ipsis Septuaginta, denique in melioris notæ Hieronymianis codicibus, cum editis tum mss. desiderantur. Videtur superioris capituli xxx, 4 respexisse, qui hanc addidit Latine interpretationi pericopem.

A Omnia luminaria cœli mœrere faciam super te :
et dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus Deus ^b.
Et irritabo cor populorum multorum,
cum induxero contritionem tuam in gentibus super terras quas nescis.
Et stupescere faciam super te populos multos :
et reges eorum horrore nimio formidabunt super te,
cum volare cœperit gladius meus super facies eorum :
et obstupescerent repente singuli pro anima sua in die ruinæ tuæ.
Quia hæc dicit Dominus Deus :
Gladius regis Babylonis veniet tibi,
in gladiis fortium dejiciam multitudinem tuam :
inexpugnabiles omnes gentes hæc :
Et vastabunt superbiam Ægypti,
et dissipabit multitudinem ejus.
B Et perdam omnia jumenta ejus, quæ erant super aquas plurimas :
et non conturbabit eas pes hominis ultra,
neque ungula jumentorum turbabit eas.
Tunc purissimas reddam aquas eorum,
et flumina eorum quasi oleum adducam, ait Dominus Deus :
Cum dedero terram Ægypti desolatam : deseretur autem terra a plenitudine sua, quando percussero omnes habitatores ejus et scient quia ego Dominus.
Planctus est, et plangent eum :
filii gentium plangent eum super Ægyptum,
et super multitudinem ejus plangent eum, ait Dominus Deus.
Et factum est in duodecimo anno, in quinta decima mense,
factum est verbum Domini ad me, dicens :
Fili hominis,
cane lugubre super multitudinem Ægypti :
C Et detrahe eam ipsam, et filias gentium robustarum ad terram ultimam,
cum his qui descendant in lacum.
Quo pulchrior es,
descende, et dormi cum incircumcisio :
In medio interfectorum gladio cadent :
gladius datus est,
attraxerunt eam, et omnes populos ejus.
Loquentur ei potentissimi robustorum de medio inferni,
qui cum auxiliatoribus ejus descenderunt,
et dormierunt incircumciisi, interfici [Al. cum incircumcis interficiisque] gladio.
Ibi Assur, et omnis multitudo ejus,
in circuitu illius sepulera ejus.
omnes interfici, et qui ceciderunt gladio.
Quorum data sunt sepulcri in novissimis laci :
et facta est multitudo ejus per gyrum sepulcri ejus :
Universi interfici, cadentesque gladio,
qui dederant quandam formidinem in terra viventium.
Ibi Ælam, et omnis multitudo ejus per gyrum sepulcri sui [Al. illius] :
Omnis hi interfici, ruentesque gladio :
qui descenderunt incircumciisi ad terram ultimam :
Qui posuerunt terrem suum in terra viventium,
et portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum.
D In medio interfectorum posuerunt cubile ejus in uni-

Si Hebraice haberetur, his fere scribi debuissest versis, בְּנֵפֶל הַלִּקְנָה אֲזִין, quæ nimium ab his superioris proxime incisi, עַל אֲרַצֵּי הַשָּׁק, longe differunt, ut, quod suspicabamur, existimari possit illa ejusdem in Hebraico sententiæ, ob lectionis varietatem, diversa tantum interpretatio.

versis populis ejus :
 in circuitu ejus sepulcrum illius :
Omnes hi incircuncisi, interfictique gladio.
 Dederunt enim terrorem suum [*Al. facit suum*] in
 terra viventium,
 et portaverunt ignominiam suam cum his qui de-
 scendunt in lacum :
 in medio interfectorum positi sunt.
**Ibi Mosoch [b. Mesech], et Thubal, et omnis multi-
 tudo ejus : in circuitu ejus sepulcrum illius :**
**Omnes hi incircuncisi, interfictique et cadentes
 gladio :**
 quia dederunt formidinem suam in terra viven-
 tum.
**Et non dormient cum fortibus, cadentibusque et in-
 circuncisis,**
 qui descrederunt ad infernum cum armis suis,
 et posuerunt gladios suos sub capitibus suis,
 et fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum :
 quia terror fortium facti sunt in terra viventium.
Et tu ergo in medio incircuncisorum contereris,
 et dormies cum interfictis gladio :
Ibi Ithunæa, et reges ejus,
 omnes duces ejus, qui dati sunt cum exercitu suo
 cum interfictis gladio :
 at qui cum incircuncisis dormierunt,
 et cum his qui descendunt [*Al. descenderunt*] in
 lacum.
Ibi principes aquilonis omnes, et universi venatores :
 qui deducti sunt cum interfictis, paventes, et in
 sua fortitudine conusi :
Qui dormierunt incircuncisi cum interfictis gladio,
 et portaverunt confusione suam cum his qui
 descendunt in lacum.
Vidit eos Pharaon,
 et consolans est super universa multitudine sua,
 quæ imperfecta est gladio :
Pharaon, et omnis exercitus, ait Dominus Deus :
Quia dedi terrorem meum in terra viventium,
 et dormivit in medio incircuncisorum cum inter-
 dictis gladio :
Pharaon, et omnis multitudo ejus, ait Dominus Deus.
[Cap. XXXIII.] Et factum est verbum Domini aq[ue] me,
 dicens :
Fili hominis, loquere ad filios populi tui, et dices
 ad eos :
Terra cum induxero super eam gladium,
 et tulerit populus terræ virum unum de novissimis
 suis,
 et constituerit eum super se speculatorem :
Et ille viderit gladium venientem super terram,
 et cecinerit buccina, et annuntiaverit populo :
Audiens autem, quisque ille est, sonitum buccinæ,
 et non se observaverit,
 venerisque gladiis, et tulerit eum :
 sanguis ipsius super caput ejus erit.
Sonum buccinae audivit, et non se observavit,
 sanguis ejus in ipso erit :
Si autem se custodierit,
 animam suam salvabit :
Quod si speculator viderit gladium venientem, et
 non insouuerit buccina :
 et populus se non custodierit,
 venerisque gladiis, et tulerit de eis animam :
Ille quidem in iniquitate sua captus est,
 sanguinem autem ejus de manu speculatoris re-
 quiram.
Et tu, fili hominis,
 speculatorum dedi te domui Israel ;
Audiens ergo ex ore meo sermonem,
 annuntiabis eis ex me.
Si dicente me ad impium : impie, morte morieris ;
 non fueris locutus, ut se custodias impius a via
 sua :
Ipse impius in iniquitate sua morietur,

A sanguinem autem ejus de manu tua requiram.
Si autem, annuntiante te ad impium, ut a viis suis
 convertatur,
 non fuerit conversus a via sua :
Ipse in iniuste sua morietur :
 porro tu animam tuam liberasti.
Tu ergo, fili hominis, die ad dominum Israel :
Sie locuti estis, dicentes :
 Iniquitates nostræ, et peccata nostra super nos sunt,
 et in ipsis nos tabescimus :
 quomodo ergo vivere poterimus ?
Dic ad eos :
Vivo ego, dicit Dominus Deus :
 nolo mortem impii,
 sed ut revertatur impius a via sua, et vivat.
Convertimini,
 convertimini, a viis vestris pessimis :
 et quare moriemini, dominus Israel ?
Tu itaque, fili hominis, dic ad filios populi tui :
Justitia justi non liberabit eum in quacumque die
 peccaverit :
 et impietas impii non nocebit ei, in quacumque
 die conversus fuerit ab impietate sua :
Et justus non poterit vivere in justitia sua,
 in quacumque die peccaverit.
Etsi si dixeris justo quod vita vivat,
 et confisus in justitia sui fecerit iniquitatem :
Omnis justitia ejus oblivioni tradentur,
 et iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa mo-
 rietur.
Si autem dixeris impius : Morte morieris :
 et egerit poenitentiam a peccato suo,
 feceritque judicium et justitiam,
 pignus restituerit ille impius,
 rapinamque reddiderit,
 in mandatis vita ambulaverit,
 nec fecerit quidquam injustum :
 vita viveat, et non morietur.
Omnia peccata ejus [*Al. facit ejus*] quæ peceavit,
 non imputabuntur ei :
judicium et justitiam fecit, vita viveat.
Et dixerunt filii populi tui :
 Non est æqui ponderis via Domini.
 et ipsorum via iusta est.
Cum enim recesserit justus a justitia sua, feceritque
 iniquitates,
 morietur in eis.
Et cum recesserit impius ab impietate sua, feceritque
 judicium et justitiam,
 viveat in eis.
Et dicit :
 Non est recta via Domini.
Unumque juxta vias suas judicabo de vobis [b.
 vos], dominus Israel.
Et factum est in duodecimo anno, in decimo [*Al.*
 add. mense], in quinta mensis transmigratio-
 nis nostræ,
 venit ad me qui fugerat de Jerusalem, dicens :
 Vastata est civitas.
D Manus autem Domini facta fuerat ad me respere,
 antequam veniret qui fugerat :
Aperuitque os meum donec veniret ad me manus,
 et aperito ore meo, non siliu amplius.
Et factum est verbum Domini, ad me dicens :
Fili hominis,
 qui habitant in ruinas his super humum Israel,
 loquentes aiunt :
Unus erat Abraham,
 et hereditate possedit terram :
Nos autem multi [*Al. add. suinus*],
 nobis data est terra in possessionem.
Idecirco dices ad eos :
Hæc dicit Dominus Deus :
 Qui iu sanguine comeditis,
 et oculos vestros levatis ad immundicias vestras,

* **Huc referit insigne S. Patris testimonium de ve-**

teri versuum partitione ex ejus Commentario in

et sanguinem funditis :
numquid terram haereditate possidebitis ?
Steisti in gladiis vestris ,
fecistis abominationes ,
et unusquisque uxorem proximi sui polluit ;
et terram haereditate possidebitis ?
Haec dices ad eos :
Sic dicit Dominus Deus :
Vivo ego, quia qui in ruínosis habitant ,
gladio cadent :
et qui in agro est ,
bestiis tradetur ad devorandum :
Qui autem in præsidiiis et in speluncis sunt ,
pesce morientur .
Et dabo terram in solitudinem , et in desertum ,
et delicia et superba fortitudo ejus :
Et desolabuntur inontes Israhel ,
eo quod nullus sit qui per eos transeat .
Et scient quia ego Dominus ,
cum dedero terram [Al. add. eorum] desolatam
et desertam ,
propter universas abominationes suas , quas ope-
rati sunt .
Et tu, fili hominis :
Alii populi tui , qui loquuntur de te juxta muros ,
et in ostiis domorum ,
et dicunt unus ad alterum , vir ad proximum sum
loquentes :
Venite , et audiamus quis sit sermo egrediens a
Domino .
Et venient ad te , quasi si ingrediantur populus ,
et sedent coram te populus meus :
Et audiunt sermones tuos , et non faciunt eos :
quia in canticum ori sui vertunt illos ,
et avaritiam suam sequitur cor eorum .
Et es eis quasi carmen musicum , quod suavi dulci-
que sona canitur :
et audiunt verba tua , et non facient ea .
Et cum venerit quod prædictum est (ecce enim ve-
nit) ,
tunc scient quod prophetae fuerit inter eos [Al.
in medio eorum].
[Cap. XXXIV.] Et factum est verbum Domini ad
me dicens :
Fili hominis ,
propheta de pastoribus Israhel ;
propheta , et dices pastoribus :
Haec dicit Dominus Deus :
Vae pastoribus Israhel , qui pascebant semetipsos :
nonne greges pascuntur a pastoribus ?
Lac conedebatis , et lanis operiebamini ,
et quod crassum erat , occidebatis :
gregem autem meum non pascebatis ,
Quod infirmum fuit , non consolidastis ,
et quod ægrotum , non sanastis ,
quod fractum est [Al. erat] , non alligastis ,
et quod abjectum est , non rediuitis ,
et quod perierat , non quæsistis :
Sed cum austerioritate imperabatis eis , et cum po-
tentia .
Et dispersæ sunt oves meæ , eo quod non esset pa-
stor :
et factæ sunt in devorationem omnium bestiarum
agri , et dispersæ sunt .
Erraverunt greges mei in cunctis montibus , et in
universo coile excuso :
et super omnem faciem terræ dispersi sunt gre-
ges mei ,
et non erat qui requireret ,

A non erat , inquam , qui requireret .
Propterea , pastores , audite verbum Domini :
Vivo ego , dicit Dominus Deus :
quia pro eo quod facti sunt greges a mei in rapi-
nam ,
et oves meæ in devorationem omnium bestiarum
agri ,
eo quod non esset pastor :
Neque enim quæsierunt pastores mei [Al. facet mei]
gregem meum .
sed pascebant pastores semetipsos ,
et greges meos non pascebant :
Propterea , pastores , audite verbum Domini :
Haec dicit Dominus Deus :
Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum
de manu corum ,
et cessare eos faciam , ut ultra non pascant gre-
gem [Al. add. meum] .
nec pascant amplius pastores semetipsos ;
Et liberabo gregem meum de ore corum ,
et non erit ultra eis in escam .
Quia haec dicit Dominus Deus :
Ecce ego ipse requiram oves meas ,
et visitabo eas .
Sicut visitat pastor gregem suum , in die quando sue-
rit in medio ovium suarum dissipatarum :
sic visitabo oves meas , et liberabo eas de omnibus
locis , in quibus dispersæ fuerant in die nubis
et caliginis .
Et educam eas de populis , et congregabo eas de
terris ,
et inducam eas in terram suam :
Et pascam eas in montibus Israhel ,
in rivis , et in cunctis sedibus terræ .
In pascuis uberrimis pascam eas ,
et in montibus excelsis Israhel erunt pascua eorum :
Ibi requiescent in herbis virentibus ,
et in pascuis pinguis pascentur super montes
Israhel .
C Ego pascam oves meas ,
et ego eas accubare faciam , dicit Dominus Deus .
Quod perierat , requiram ,
et quod abjectum erat , reducam ,
et quod constructum fuerat , alligabo ,
et quod infirmum fuerat , consolidabo ,
et quod pingue et forte , custodiam :
et pascam illas in judicio .
Vos autem , greges mei , haec dicit Dominus Deus :
Ecce ego judico inter pecus et pecus , arietum et
bircorum .
Nonne satis vobis erat pascuam bonam depasci ?
insuper et reliquias pascuarum vestrarum concul-
castis pedibus vestris :
Et cum purissimam aquam liberebatis ,
reliquam pedibus vestris turbabatis .
Et oves meæ his , quæ conculcata pedibus vestris
fuerant , pascebantur :
et que pedes vestri turbaverant , haec bibebant .
Propterea haec dicit Dominus Deus ad eos :
Ecce ego ipse judico inter pecus pingue , et maci-
lentum :
pro eo quod lateribus et humeris impingebatis ,
et cornibus vestris ventilabatis omnia infirma
pecora ,
donec dispergerentur foras :
Salvabo gregem meum , et non erit ultra in rapinam ,
et judicabo inter pecus et pecus .
Et suscitabo super ea pastorem unum , qui pascat ea ,
servum meum David :

hunc locum : Sciendum est , inquit , quod octo plus vel
minus versus ab eo loco quem posuimus : Qui in san-
guine comeditis , et oculos vestros levatis ad immun-
dinas vestras , usque ad eum locum ubi scriptum est :
Hec dices ad eos : Sic dicit Dominus Deus : in LXX
non habentur . Nimirum totidem in hac editione no-

stra juxta Hieronymi recensionem versicu'li nume-
rantur .

* M.s. legunt abaque illo pronomine , greges in
rapinam . MART. — Pa'alinus quoque ms. prono-
men mei , retinet , quod est tamen in originalibus
libris .

ipse pascet ea , et ipse erit eis in pastorem.
Ego autem Dominus ero eis in Deum : et servus meus David princeps in medio eorum :
ego Dominus locutus sum.
Et faciam pactum pacis cum eis ,
et cessare faciam bestias pessimas de terra :
et qui habitant [Al. habitabant] in deserto, securi dormient in saltibus.
Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem :
et deducam imbrex in tempore suo :
pluviae benedictionis erunt.
Et dabit lignum agri fructum suum , terra dabit ger men suum ,
et erunt in terra sua absque timore :
et scient quia ego Dominus ,
cum contrivero catenas jugi eorum ,
et eruero eos de manu imperantium sibi.
Et non erunt ultra in rapinam gentibus ,
neque bestiae terra devorabunt eos :
sed habitabunt confidenter absque ullo terrore.
Et suscitabo eis germen nominatum :
et non erunt ultra imminuti fame in terra ,
neque portabunt amplius opprobria gentium.
Et sciret quia ego Dominus Deus eorum cum eis ,
et ipsi populus meus domus Israel : ait Dominus Deus.
Vos autem greges mei , greges [Al. grex] pascue meae , homines estis :
et ego Dominus Deus vester , dicit Dominus Deus.
[Cap. XXXV.] Et factus est sermo Domini ad me ,
dicens :
Fili hominis ,
pone faciem tuam adversum montem Seir ,
et prophetabis de eo , et dices illi :
Hæc dicit Dominus Deus :
Ecce ego ad te , mons Seir ,
et extendam manum meam super te ,
et dabo te desolatum atque desertum.
Urbes tuas demoliar ,
et tu desertus eris :
scies quia ego Dominus .
Eo quod fueris inimicus semipiternus ,
et conculseris filios Israel in manu gladii in tempore afflictionis eorum ,
in tempore iniquitatis extremae.
Propterea vivo ego , dicit Dominus Deus :
quoniam sanguini tradam te , et sanguis te per sequetur :
et cum sanguinem oderis , sanguis persecutur te.
Et dabo montem Seir desolatum atque desertum :
et auferam de eo euntem , et redeuentem.
Et implebo montes ejus occisorum suorum :
in collibus tuis , et in vallibus tuis , atque in torrentibus intersecti gladio cadent.
in solitudines semipiternas tradam te , et civitates tuæ non habitabuntur :
et scieris quia ego Dominus Deus [Al. tacet Deus].
Eo quod dixeris : Duæ gentes , et duæ terræ meæ erunt ,
et hæreditate possidebo eas :
cum Dominus esset ibi.
Propterea vivo ego , dicit Dominus Deus ,
quia faciam juxta iram tuam , et secundum zelum tuum , quem fecisti odio habens eos :
et notus efficiar per eos , cum [Al. tibi cum] te judicavero.
Et scies quia ego Dominus [Al. sum Dominus] audivi universa opprobria tua , quæ locutus es de montibus Israel , dicens :
Deserti nobis dati sunt ad devorandum.
Et surrexit super me ore vestro ,
et derogasti adversum me verba vestra :
ego audiui.
Hæc dicit Dominus Deus :
Lixante universa terra , in solitudinem te redigam .
Sicuti gavisus es super hæreditatem domus Israel ,

A eo quod fuerit dissipata ,
sic faciam tibi :
Dissipatus eris , mons Seir , et Idumæa omnis :
et scient quia ego Dominus .
[Cap. XXXVI.] Tu autem , fili hominis , propheta super montes Israel , et dices :
Montes Israel , audite verbum Domini :
Hæc dicit Dominus Deus :
Eo quod dixerit inimicus de vobis :
Euge , altitudines semipiternæ in hæreditatem [Al. possessionem] data sunt nobis.
Propterea vaticinare , et dic :
Hæc dicit Dominus Deus :
Pro eo quod desolati estis , et conculcati per circuitum ,
et facti in hæreditatem reliquis gentibus ,
et ascendistis super labium linguae , et opprobrium populi [Al. populis] :
Propterea , montes Israel , audite verbum Domini Dei :
Hæc dicit Dominus Deus montibus , et collibus , torrentibus , vallibusque , et desertis , parietinis , et urbibus derelictis ,
quæ depopulatae sunt , et subsannatae a reliquis gentibus per circuitum.
Propterea hæc dicit Dominus Deus :
Quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus , et de Idumæa universa ,
quæ dederunt terram meam sibi in hæreditatem cum gaudio , et toto corde , et ex animo :
et ejecerunt eam ut vastarent :
Idcirco vaticinare super humum Israel ,
et dices montibus et collibus , jugis et vallibus :
Hæc dicit Dominus Deus :
Ecce ego in zelo meo , et in furore meo locutus sum ,
eo quod confusionem gentium sustinueritis.
Idcirco hæc dicit Dominus Deus :
Ego levavi manum meam ,
ut gentes , quæ in circuitu vestro sunt , ipsæ confusione suam portent.
C Vos autem , montes Israel , ramos vestros germinatis ,
et fructum vestrum afferatis populo meo Israel :
prope est enim ut veniat :
Quia ecce ego ad vos , et convertar ad vos ,
et arabimini , et accipietis semen meum .
Et multiplicabo in vobis homines , omnemque dominum Israel :
et habitabuntur civitates , et ruinosa instaurabuntur :
Et replebo vos hominibus , et jumentis :
et multiplicabuntur , et crescent ,
Et habitare vos faciam sicut a principio ,
bonisque donabo majoribus , quain habuistis ab initio :
et scieris quia ego Dominus .
Et adducam super vos homines , populum meum Israel ,
et hæreditate possidebunt te :
D Et eris in hæreditatem [Al. possessionem] ,
et non addes ultra , ut absque eis sis .
Hæc dicit Dominus Deus :
Pro eo quod dicunt de vobis :
Devoratrix hominum es , et suffocans gentem tuam :
Propterea homines non comedes amplius ,
et gentem tuam ultra non necabis , ait Dominus Deus :
Nec auditam faciam in te amplius confusionem gentium ,
et opprobrium populorum nequaquam portabis ,
et gentem tuam non amilles amplius , ait Dominus Deus .
Et factum est verbum Domini ad me , dicens :
Fili hominis ,
domus Israel habitaverunt in humo sua ,
et polluerunt eam in viis suis , et in studiis suis ,
juxta immunditiam measuratae facta est via eo-

rum coram me. Et effudi indignationem meam super eos pro sanguine, quem fuderunt super terram, et in idolis suis polluerunt eam. Et dispersi eos in gentes, et ventilati sunt in terras : juxta vias eorum, et adinventiones eorum judicavi eos. Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis : Populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt. Et pepercit nomini meo sancto, quod polluerat domus Israel in gentibus, ad quas ingressi sunt. Idcirco dices domui Israel : Hæc dicit Dominus Deus : Non propter vos ego faciam, domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluisti in gentibus ad quas intrastis. Et multiplicabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio eorum : Ut sciant gentes [Al. taceat gentes] quia ego Dominus, ait Dominus exercitu, cum sacrificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos [Al. taceat vos] de universis terris, et adducam vos in terram vestram, Et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri : Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri : et faciam, ut in præceptis meis ambuletis et iudicia mea custodiatis et operemini [Al. add. ea]. Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris : et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum. Et salvabo vos ex universis inquinamentis vestris : et vocabo frumentum, et multiplicabo illud, et non imponam ^a vobis famam. Et multiplicabo fructum ligni, et genimina agri, ut non portetis ultra opprobrium famis in gentibus. Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum : et displacebunt vobis iniquitates vestrae, et scelerata vestra. Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum sit vobis : Confundimini, et erubescite super viis vestris, dominus Israel. Hæc dicit Dominus Deus : In die, qua mundavero vos ex omnibus iniquitatibus vestris, et inhabitari fecero urbes, et instauravero ruinas, et terra deserta fuerit exculta, quæ quondam erat desolata in oculis omnis viatoris, dicent :

Terra illa inculta, facta est ut hortus voluptatis : et civitates desertæ, et destitutæ atque sulfosæ, munitæ sederunt. Et scient gentes quacumque derelictæ fuerint in circuitu vestro, quia ego Dominus ædificavi dissipata, plantavique inculta, ego Dominus locutus sim, et fecerim. Hæc dicit Dominus Deus :

A Adhuc in hoc invenient me domus Israel, ut faciam in [Al. taceat in] eis : Multiplicabo eos sicut gregem hominum, ut gregem sanctum, ut gregem Jerusalem in solemnitatibus ejus. Sic erunt civitates deseræ, plenæque gregibus hominum : et scient quia ego Dominus. [Cap. XXXVII.] Facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini. et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus : Et circumduxit me per ea in gyro : erant autem multa valde super faciem campi, sic caue vehementer. Et dixit ad me : Fili hominis, putasne vivent ossa ista ? Et dixi : Domine Deus, tu nosti. Et dixit ad me : Vaticinare de ossibus istis : et dices eis : Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his : Ecce ego intronittam in vos spiritum, et vivetis : et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem : Et dabo vobis spiritum, et vivetis, et scietis quia ego Dominus. Et prophetavi sicut præceperat mihi : factus est autem sonitus, prophetante me, et ecce commotio : Et accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper, et spiritum non habebant. Et dixit ad me : C Vaticinare ad spiritum, vaticinare, fili hominis, et dices ad spiritum : Hæc dicit Dominus Deus : A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla super interfecitos istos, et reviviscant. Et prophetavi sicut præceperat mihi : et ingressus est in ea spiritus, et vixerunt : steteruntque super pedes suos exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me : Fili hominis, ossa hæc universa, domus Israel est : Ipsi dicunt : Aruerunt ossa nostra, et perit spes nostra, et abscessi sumus. Propterea vaticinare, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et inducam vos in terram Israel. Et scietis quia ego Dominus, cum aperuero sepulcrum vestrum, et eduxero vos de tumulis vestris, populus meus : Et dederom spiritum meum in vobis, et vixeritis, et requiescere vos faciam super humum vestram : et scietis quia ego Dominus locutus sum, et feci, ait Dominus Deus. Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, sume tibi lignum unum et scribe super illud : Judge, et filiorum Israel ^b sociorum [Al. sociis] ejus : Et tolle lignum alterum, et scribe super illud :

^a Canon San-Germanensis, imponam in vobis. Colbertinus codex Aniciensis, imponam in vos. MART.

^b Non sociorum ejus, sed sociis ejus legunt mss. quamplures. MART.

Joseph a ligno Ephraim, et cunctæ domus Israel, A sociorumque ejus.
Et adjunge illa, unum ad alterum tibi in lignum unum:
et erunt in unionem in manu tua.
Cum autem dixerint ad te filii populi tui loquentes:
Nonne iudicás nobis quid in his tibi velis?
Loqueris ad eos:
Hæc dicit Dominus Deus:
Ecce ego assumam lignum Joseph, quod est in manu
Ephraim,
et tribus Israel, quæ ei sunt junctæ:
Et dabo eas pariter cum ligno Juda, et faciam eas in
lignum unum:
et erunt unum in manu ejus.
Erunt autem ligna, super quæ scripseris in manu tua,
in oculis eorum.
Et dices ad eos:
Hæc dicit Dominus Deus:
Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum,
ad quas abierunt:
et congregabo eos undique,
et adducam eos ad huncum suam.
Et faciam eos gentem unam in terra in montibus
Israel,
et rex unus erit omnibus imperans:
Et non erunt ultra duas gentes,
nec dividentur amplius in duo regna.
Neque polluentur ultra in idolis suis, et abominatio-
nibus suis, et cunctis iniquitatibus suis:
et salvos eos faciam de universis sedibus suis, in
quibus peccaverunt,
et mundabo eos:
et erunt inibi in populum;
et ego ero eis in Deum.
Et servus meus David rex super eos,
et pastor unus erit omnium eorum:
In iudiciis meis ambulabunt,
et mandata mea custodiunt, et facient ea.
Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo
Jacob,
in qua habitaverunt patres vestri,
Et habitabunt super eam ipsi, et filii eorum,
et filii filiorum eorum, usque in sempiternum.
Et David servus meus princeps eorum in perpetuum.
Et percutiam illis fœdus pacis,
pactum sempiternum erit eis:
Et fundabo eos, et multiplicabo,
et dabo sanctificationem meam in medio eorum in
perpetuum.
Et erit tabernaculum meum in eis:
et ero eis Deus,
et ipsi erunt inibi populus:
et scient gentes quia ego Dominus sanctificator
Israel,
cum fuerit sanctificatio mea, in medio eorum in
perpetuum.
[Cap. XXXVIII.] Et factus est sermo Domini ad
me, dicens:
Fili hominis,

pone faciem tuam contra Gog, terram Magog,
principem capitatis Mosoch [h. Mesech] et Thubal:
et vaticinare de eo, et dices ad eum:
Hæc dicit Dominus Deus:
Ecce ego ad te, Gog,
principem capitatis Mosoch [h. Mesech] et Thubal,
Et circumagam te, et ponam frenum in maxillis tuis:
et educam te, et oīnem exercitum tuum,

^a Ita exemplaria Canonis cum omnibus mss. Bi-
bliorum sacrorum codicibus. Editi tertium casum
retinent, ligno Ephraim et cunctæ domui Israel. MART.
— Palatin. sicut et quos laudat Martianæus mss.
effert. S. quoque Pater in Comment. lignum Ephraim
et omnis domus Israel. Grecus accusandi casum,
Vulgati Latini tertium præfereunt.

^b Sunt aī libri, qui ferunt, Habitatores Jerusalem

equos et equites vestitos loricis universos,
multitudinem magnam, hastam et clypeum arri-
pientium, et gladium:
Persæ, Äthiopes, et Libyces cum eis,
omnes scutati et galeati.
Gomer, et universa agmina ejus,
domus Thogorma, latera aquilonis,
et totum robur ejus, populique multi tecum.
Præpara, et instrue te,
et omnem multitudinem tuam, quæ coacervata es
ad te:
et esto eis in præceptum.
Post dies multis visitaberis:
in novissimo annorum venies ad terram, que re-
versa est a gladio,
et congregata est de populis multis ad montes Is-
rael,
qui fuerunt deserti jugiter:
Hæc de populis educta est,
et habitabunt in ea confidenter universi.
B Ascendens autem quasi tempestas venies, et quasi
nubes,
ut operias terram tu,
et omnia agmina tua, et populi multi tecum.
Hæc dicit Dominus Deus:
In die illa ascendent sermones super cor tuum,
et cogitabis cogitationem pessimam:
et dices:
Ascendam ad terram absque muro:
veniam ad quiescentes, habitantesque secure:
Omnes hi [Al. facit hi] habitant sine muro,
vectes et portæ nou sunt eis:
Ut diripiās spolia, et invadas prædam,
ut inferas manum tuam super eos, qui deserti fu-
rant, et postea restituī,
et super populum, qui est congregatus ex genti-
bus,
qui possidere coepit, et esse b habitator umbilici
terre.
C Saba, et Dedan, et negotiatores Tharsis,
et omnes leones ejus dicent tibi:
Numquid ad sumienda spolia tu venis?
ecce ad diripiādum prædam congregasti multi-
dinem tuam,
ut tollas argentum, et aurum,
et auferas supellecilem, atque substantiam,
et diripiās manubias infinitas.
Propterea vaticinare, fili hominis,
et dices ad Gog:
Hæc dicit Dominus Deus:
Numquid non in die illo, cum habitaverit populus
meus Israel confidenter, scies?
Et venies de loco tuo a lateribus aquilonis tu, et po-
puli multi tecum,
ascensores equorum universi,
cœtus magnus, et exercitus vehemens.
Et ascendes super populum meum Israel quasi nubes,
ut operias terram.
D In novissimis diebus eris,
et adducam te super terram meam:
Ut sciāt [Al. add. omnes] gentes me,
cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum, e
Gog.
Hæc dicit Dominus Deus:
Tu ergo ille es, de quo locutus sum in diebus anti-
quis,
in manu servorum meorum prophetarum Israel,

umbilici terre. Martianæus in suis aliquot inventis,
esse de Jerusalem habitator umbilici terre. Hebreæ
est שְׁמַרְתָּ יְהוָה בְּבֵיתִךְ וְבְבֵיתֶךְ, habitatores super Thabor
terra. Cetera notum est, Jerosolymam terræ cen-
trum ab Antiquis habitam: unde et Ezechiel supra,
cap. v: *Ista est Jerusalem: in medio gentium possi-
eam.*

qui prophetaverunt in diebus illorum temporum [Al. diebus illis atque temporibus], ut adducere rem te super eos.

Et erit in die illa, in die adventus Gog super terram Israel, ait Dominus Deus,
ascendet indignatio mea in furore meo.

Et in zelo meo,
in igne irae meæ locutus sum.

Quia in die illa erit commotio magnâ super terram Israel :

et commovebuntur a facie mea pisces maris, et volucres coeli, et bestiæ agri,
et omne reptile quod movetur super humum,
cunctique homines qui sunt super faciem terræ :

Et subvertentur montes, et cadent sepes,
et omnis murus in terram corruet.

Et convocabo adversus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus :
gladius unitus cuiusque in fratrem suum dirigetur.

Et judicabo eum peste, et sanguine,
et imbre vehementi, et lapidibus immensis :

Ignem et sulphur pluam super eum, et super exercitum ejus,
et super populos multos, qui sunt cum eo.

Et magnificabor, et sanctificabor :
et notus ero in oculis gentium multarum,
et scient quia ego Dominus.

[Cap. XXXIX.] **T**u autem, fili hominis, vaticinare adversum Gog, et dices :

Hæc dicit Dominus Deus :

Ecce ego super te, Gog,
principem capitis Mosoeh et Thubal :

Et circumagam te, et educam [Al. reducam] te,
et ascendere te faciam de lateribus aquilonis :
et adducam te super montes Israel.

Et percutiam arcum tuum in manu sinistra tua,
et sagittas tuas de manu dextera tua dejiciam [Al. Et dejiciam te super].

Super montes Israel cades tu, et omnia agmina tua,
et populi tui [Al. facti tui], qui sunt tecum :
Peris, avibus, omnique volatili, et bestiis terræ,
dedi te devorandum.

Super faciem agri cades :
quia ego locutus sum, ait Dominus Deus.

Et immittam ignem in Magog,
et in his qui habitant in insulis considerenter :
et scient quia ego Dominus,

Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel,
et non polluam nomen sanctum meum amplius :
et scient gentes quia ego Dominus sanctus Israel.

Ecce venis, et factum est, ait Dominus Deus [Al. tacet Deus];
hæc est dies, de qua locutus sum.

Et egredientur habitatores civitatis [Al. urbium] Israel,
et succendent, et comburent arma,
clypeum, et hastas, arcum, et sagittas,
et baculos manuum, et contos,
et succendent ea igni septem annis.

Et non portabunt ligna de regionibus,
neque succident de saltibus :

Quoniam armia succendent igne,
et deprætabuntur eos, quibus prædeuerant,
et diripient vastatores suos, ait Dominus Deus.

Et erit in die illa :

dabo Gog locum nominatum sepulcrum in Israel :
vallem viatorum ad orientem maris,
quæ obstupesrere faciet [Al. facit] prætereunte.

Et sepelient ibi Gog,
et omnem multitudinem ejus,
et vocabitur vallis multitudinis Gog.

Et sepelient eos domus Israel,
ut mundent terram septem mensibus.

Sepeliet autem [Al. add. eos] omnis populus terræ,
et erit eis nominata dies, in qua glorificatus sum,
ait Dominus Deus.

A Et viros jugiter constituent iustrantes terram,
qui sepeliant et requirant eos qui remanserant
super faciem terræ,
ut emundent eam :

Post menses autem septem querere incipient :
et circuibunt peragrantes terram :

Cumque viderint os hominis, statuent juxta illud titulum,
donec sepeliant illud pollinctores in valle multitudinis Gog.

Nomen autem civitatis Amona,
et mundabunt terram.

Tu ergo, fili hominis,
hæc dicit Dominus Deus :

Dic omni volucri, et universis avibus, cunctisque
bestiis agri :

Convenite, properate, concurrite undique ad victimam meam, quam ego immolo [Al. immolavi]
vobis,

B victimam grandem super montem Israel.
ut comedatis carnem, et bibatis sanguinem.

Carnes fortium comedetis,
et sanguinem principum terræ bibetis,
arietum, agnorum, et hircorum, taurorumque,
altilium, et pinguis omnium.

Et comedetis adipem in saturitatem,
et bibetis sanguinem in ebrietatem,
de victima, quam ego immolabo [Al. immolavi]
vobis :

Et saturabitimini super mensam meam de equo, et
equite forti,
et de universis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.

Et ponam gloriam meam in gentibus :
et videbunt omnes gentes judicium meum, quod
secerim :

Et in manum meam, quam posuerim super eos.

Et scient domus Israel, quia ego Dominus Deus
eorum,

Ca die illa, et deinceps.

Et scient [Al. add. omnes] gentes quoniam in ini-
quitate sua [Al. propter iniqüitates suas] capta
sit dominus Israel,
eo quod dereliquerint me, et absconderim faciem
meam ab eis :
et tradiderim eos in manus hostium,
et ceciderint in gladio universi.

Juxta immunditiam corum et scelus feci eis,
et abscondi faciem meam ab illis.

Propterea hæc dicit Dominus Deus.

Nunc reducam captivitatem Jacob,
et miserebor omnis domus [Al. omni domui] Is-
rael :
et assumam zelum pro nomine sancto meo.

Et portabunt confusionem suam,
et omnem prævaricationem, qua prævaricati sunt
in me,
cum habitaverint in terra sua confidenter nem-
inem formidantes :

D et reduxero eos de populis,
et congregavero de terris inimicorum suorum,
et sanctificatus fuero in eis, in oculis gentium
plurimarum.

Et scient quia ego Dominus Deus eorum,
eo quod [Al. cum] transtulerim eos in nationes,
et congregaverim [Al. congregavero] eos super
terram suam,
et non dereliquerim ex eis quemquam ibi.

Et non abscondam ultra faciem meam ab eis,
eo quod effuderim spiritum meum super omnem
domum Israel, ait Dominus Deus.

[Cap. XL.] In vicesimo et quinto anno transmi-
grationis nostræ, in exordio anni, decima mensis,
quarto decimo anno postquam percussa est
civitas :
in ipsa hac die facta est super me manus Domini,
et adduxit me illuc.

In visionibus Dei adduxit me in terram Israel,
et dimisit me super montem excelsum nimis :
super quem erat quasi aedilicium civitatis vergentis ad astrum.

Et introduxit me illuc :
et ecce vir, cuius erat species quasi species æris.
et funiculus lineus in manu ejus,
et calamus mensuræ in manus ejus :

Stabat autem in porta :
et locutus est ad me idem vir :

Fili hominis,
vide oculus tuus, et auribus tuis audi,
et pone cor tuum in omnia, quæ ego ostendam tibi :
quia ut ostendantur tibi adductus es hic :
annuntia omnia, quæ tu vides, domui Israel.

Et ecce murus forinsecus in circuitu domus un-
dique,
et in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum,
et palmo :

Et mensus est latitudinem aedificii calamo uno,
altitudinem quoque calamo uno.

Et venit ad portam, quæ respiciebat viam orienta-
lem,

et ascendit per gradus ejus :

Et mensus est limen portæ calamo uno latitudinem,
id est, limen unum calamo uno in latitudinem :

Et thalamum uno calamo in longum,
et uno calamo in latum :

et inter thalamos, quinque cubitos :

Et limen portæ juxta vestibulum portæ intrinsecus
calamo uno.

Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum,
et frontem ejus duobus cubitis :
vestibulum autem portæ erat intrinsecus.

Porro thalami portæ ad viam orientalem, tres hinc
et tres inde :

mensura una trium,

et mensura una frontium ex utraque parte.

Et mensus est latitudinem liminis portæ decem cu- C
bitorum,
et longitudinem portæ, tredecim cubitorum :

Et marginem ante thalamos cubiti unius :

et cubitus unus finis utrumque :

thalami autem, sex cubitorum erant hinc et inde.

Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tec-
tum ejus,

latitudinem viginti et quinque cubitorum :

ostium contra ostium.

Et fecit frontes per sexaginta cubitos :
et ad frontem atrium portæ undique per circuitum.

Et ante faciem portæ, quæ pertinebat usque ad fa-
ciem vestibuli portæ interioris,
quinquaginta cubitos.

Et fenestras obliquas in thalamis,
et in frontibus eorum, quæ erant intra portam un-
dique per circuitum :

Similiter autem erant et in vestibulis fenestrae per
gyrum intrinsecus,
et ante frontes pictura palmarum.

Et eduxit me ad atrium exterius,
et ecce gazophylacia,
et pavimentum stratum lapide in atrio per cir-
cuitum :

triginta gazophylacia in circuitu pavimenti.

Et pavimentum in fronte portarum,
secundum longitudinem portarum erat inferius.

Et mensus est latitudinem a facie portæ inferioris
usque ad frontem atrii interioris extrinsecus,
centum cubitos ad orientem, et ad aquilonem.

Portam quoque, quæ respiciebat viam aquilonis
atrii exterioris,
mensus est tam in longitudine, quam in latitudine.

Et thalamos ejus tres hinc, et tres inde :
et frontem ejus, et vestibulum ejus secundum
mensuram portæ prioris,

quinquaginta cubitorum longitudinem ejus,

A et latitudinem viginti quinque cubitorum.

Fenestræ autem ejus, et vestibulum,
et sculpturæ secundum mensuram portæ quæ re-
spiciebat ad orientem :

Et septem graduum erat ascensus ejus,
et vestibulum ante eam.

Et porta atrii interioris contra portam aquilonis, et
orientalem :
et mensus est a porta usque ad portam centum
cubitos.

Et eduxit me ad viam australcm,
et ecce porta, quæ respiciebat ad austrum :
et mensus est frontem ejus, et vestibulum ejus,
juxta mensuras superiores.

Et fenestras ejus, et vestibula in circuitu, sicut fe-
nestras cæteras :
quinquaginta cubitorum longitudine
et latitudine viginti quinque cubitorum [At. in qua
erat 50 cubitorum longitudo, et latitudo 25,
absque cubitorum].

B Et in gradibus septem ascendebatur ad eam :
et vestibulum ante fores ejus :
et cælatae palmæ erant, una hinc, et altera inde
in fronte ejus.

Et porta atrii interioris in via australi :
et mensus est a porta usque ad portam in via
australi, centum cubitos.

Et introduxit me in atrium interius ad portam au-
straliam :
et mensus est portam juxta mensuras superiores.

Thalamum ejus, et frontem ejus,
et vestibulum ejus eisdem mensuris :
et fenestras ejus, et vestibulum ejus in circuitu,
quinquaginta cubitos longitudinis,
et latitudinis viginti quinque cubitos.

Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque
cubitorum,
et latitudine quinque cubitorum.

Et vestibulum ejus ad atrium exterius,
et palmas ejus in fronte,
et octo gradus erant [At. add. ejus], quibus ascen-
debat per [At. ad] eam.

Et introduxit me in atrium interius per viam ori-
entalem :
et mensus est portam secundum mensuras supe-
riores.

Thalamum ejus, et frontem ejus,
et vestibulum ejus, sicut supra :
et fenestras ejus, et vestibula ejus in circuitu,
longitudine quinquaginta cubitorum,
et latitudine viginti quinque cubitorum.

Et vestibulum ejus, id est, atrii exterioris :
et palmæ cælatae in fronte ejus hinc et inde :
et in octo gradibus ascensum ejus.

Et introduxit me ad portam, quæ respiciebat ad
aquilonem :
et mensus est secundum mensuras superiores,

Thalamum ejus, frontem ejus,
et vestibulum ejus,

D et fenestras ejus per circuitum,
longitudine quinquaginta cubitorum,
et latitudine viginti quinque cubitorum.

Et vestibulum ejus respiciebat ad atrium exterius :
et cælatura palmarum in fronte ejus hinc et inde :
et in octo gradibus ascensus ejus.

Et per singula gazophylacia ostium in frontibus [At.
foribus] portarum :

ibi lavabant holocaustum.

Et in vestibulo portæ, duæ mensæ hinc, et duæ
mensæ inde :
ut iminoletur super eas holocaustum et pro pec-
cato, et pro delicto.

Et ad latus exterius, quod ascendit ad ostium por-
tæ, quæ pergit ad aquilonem, duæ mensæ :
et ad latus alterum ante vestibulum portæ, duæ
mensæ :

Quatuor mensæ hiuc, et quatuor mensæ inde;

per latera portæ octo mensæ erant, super quas A immolabant :
 Quatuor autem mensæ ad holocaustum, de lapidibus quadratis exstructæ :
 longitudine cubiti unius et dimidiæ :
 et latitudine cubiti unius et dimidiæ :
 et altitudine cubiti unius :
 super quas ponant [Al. ponent] vasa, in quibus immolatur holocaustum, et vicima.
Et labia earum palmi unius, reflexa intrinsecus per circuitum :
 super mensas autem carnes oblationis.
Et extra portam interiorem, gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ resipientis ad aquilonem :
Et facies eorum contra viam australem, una ex latere portæ orientalis, quæ respiciebat ad viam aquilonis.
Et dixit ad me :
 Hoc est gazophylacium, quod respicit viam meridianam ;
 sacerdotum erit [Al. faciet erit], qui excubant in custodiis templi.
Porro gazophylacium, quod respicit ad viam aquilonis, sacerdotum erit,
 qui excubant ad ministerium altaris.
Istū sunt filii Sadoc,
 qui accedunt de filiis Levi ad Dominum ut ministrent ei.
Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum,
 et latitudine centum cubitorum per quadrum :
 et altare ante faciem templi.
Et introduxit me in vestibulum templi :
 et mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde :
 et latitudinem portæ trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde.
Longitudinem autem vestibuli vingiti cubitorum,
 et latitudinem undecim cubitorum,
 et octo gradibus ascendebarunt ad eam.
Et columnæ erant [Al. earum] in frontibus ;
 una hinc, et altera inde.
[Cap. XL.] Et introduxit me in templum,
 et mensus est frontes, sex cubitos latitudinis hinc,
 et sex cubitos latitudinis inde,
 latitudinem tabernaculi.
Et latitudo portæ, decem cubitorum erat :
 et latera portæ, quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde :
Et mensus est longitudinem ejus quadraginta cubitorum,

et latitudinem viginti cubitorum.
Et introgressus intrinsecus mensus est in fronte portæ duos cubitos :
 et portam, sex cubitorum :
 et latitudinem portæ, septem cubitorum.
Et mensus est longitudinem ejus viginti cubitorum,
 et latitudinem viginti cubitorum, ante faciem templi :
Ex dixit ad me :
 Hoc est Sanctum sanctorum.
Et mensus est parietem domus sex cubitorum :
 et latitudinem lateris quatuor cubitorum undique per circuitum domus.
Latera autem, latus ad latus, bis triginta tria :
 et erant eminentia, quæ ingredierentur per parietem domus, in lateribus per circuitum.
 ut continerent, et non attingerent parietem templi.
Et platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam,
 et in ecenaculum templi deferebat per gyrum :
Idcirco latius erat templum in superioribus :
 et sic de inferioribus ascendebarunt ad superiora in medium.
Et vidi in domo altitudinem per circuitum,
 fundata latera ad mensuram calami sex cubitorum spatio :
Et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum :
 et interior domus in lateribus domus.
Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus undique,
 et ostium lateris ad orationem :
 ostium unum ad viam aquilonis,
 et ostium unum ad viam australem :
 et latitudinem loci ad orationem, quinque cubitorum in circuitu.
Et aedificium quod erat separatum, versumque ad viam resipientem ad mare, latitudinis sepunginta cubitorum.
CParies autem aedificii, quinque cubitorum latitudinis per circuitum :
 et longitudine ejus nonaginta cubitorum.
Et mensus est domus longitudinem, centum cubitorum :
 et quod separatum erat aedificium, et parietes ejus, longitudinis centum cubitorum.
Latitudo autem ante faciem domus,
 et ejus quod erat separatum contra Orientem, centum cubitorum.
Et mensus est longitudinem aedificii contra faciem ejus, quod erat separatum ad dorsum,
 et cibetas^b ex utraque parte centum cubitorum :

^a Pro hoc numero in Hebraico est pronomen relativum, qui יְהוָה, quod cum δίξα, decem, interpretentur LXX, lectum ab eis ρῶν pro יְהוָה, perspicuum est : eaque deinde videatur germana lectio. At, qui *octo* Hieronymus interpretatur post Symmachum, atque alia ex parte Aquilæ secunda editio, ac Theodotio, qui *undecim* vertunt, aliter se aique aliter legisse indicant, et obvia illa emendatione Hebræi codicis salvam rem esse non sinunt.

^b Regius ms. codex Bibliorum antiquissimus nu. 3563 ΕΚΘΕΤΑΣ legit; Colbertinus Aniciensis n. 157, *haecibetas*, cum diphthongo et aspiratione, quod retinent duo San-Germanenses num. 3 et 16; exemplaria Canonis, *etibetas*, *hectetas*, vel *et zethas* habent. Recentiores duo mss. codices Bibliorum San-Germanenses nostri nu. 5 et 164 legunt, et *thecas*. In sacro contextu Commentariorum S. Hieronymi in Ezechielém, hanc Græcam vocem Græce scriptam invenimus in vetustissimo exemplari ms. Corbeiensi litteris Longobardicis descripto, εκθετας ex utraque parte... et εκθετ. C in circuitu, etc. Cui lectioni omnino consentiens reperitur expositio ipsa in eisdem Commentariis : εκθετas autem, inquit Hieronymus, Romæ PATROL. XXVIII.

D appellant *solaria de cœnaculorum parietibus eminentia*, sive *Meniana*, ab eo qui primus ea invenit, quæ non nulli Græcorum ἔχωστος vocant. Idem verbum ita scriptum reperi in tribus aliis mss. libris Commentariorum, uno Colbertino; altero Abbatis Cluniacensis, et tertio monasterii S. Cygiranni. Itaque immetato reprehenduntur Germani quidam viri docti a Mariano Victorio, dum ait de Reuklino et aliis : *At non solum vocem non agnoverunt, sed corrupte magis ἔθετας Græcam dictionem ex suo supposuerunt cerebro*, etc. Non ex suo cerebro supponunt quod ante octingentos annos ita scriptum legebatur in libris emendationibus S. Hieronymi : sed hallucinatus est ipse Marianus ex similitudine dictionis Hebraice בְּאַתִּיכִים וּבְאַתִּיכִי : *athicim* et *athicia* cum verbo *ethicas*, quod Marianus substituendum duxit, putans hoc loco retenta esse verba Hebraica ab ipso Hieronymo. Cæterum ἔθετα tabula est apud Græcos exposita oculis prætereuntium, qua aliquid significatur declaratur. *Ἐκθεται* igitur loca significant exposita, sive meniana, quæ Gallice vocamus *balcons*. MART.

— Dicimus nec semel alibi, præsertim vero in epist. 106 ad Suniam et Fretelam num. 63 de eth-

et templum interius, et vestibula atrii.
 Limina, et fenestras obliquas, et echetas in circuitu
 per tres partes, contra uniuscunusque limen,
 stratumque ligno per gyrum in circuitu:
 terra autem usque ad fenestras, et fenestrae clau-
 sare super ostia.
 Et usque ad dominum interiorem,
 et forinsecus per omnem parietem in circuitu in-
 trinsecus,
 et forinsecus, ad mensuram.
 Et fabrefacta cherubim et palmae:
 et palma inter cherub et cherub.
 duasque facies habebat cherub.
 Faciem hominis juxta palman ex hac parte,
 et faciem leonis juxta palman ex alia parte,
 expressam per omnem dominum in circuitu.
 De terra usque ad superiora portae
 cherubim et palmae caelatae erant in pariete
 templi.
 Limen quadrangulum,
 et facies Sanctuarii, aspectus contra aspectum.
 Altaris lignei trium cubitorum altitudo,
 et longitudine eius duorum cubitorum:
 Et anguli eius, et longitudine eius:
 et parietes eius lignei.
 Et locutus est ad me:
 Haec est mensa coram Domino,
 Et duo ostia erant in templo, et in Sanctuario.
 Et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant
 ostiola, quæ in se invicem plicabantur:
 bina enim ostia erant ex utraque parte ostiorum.
 Et caelata erant in ipsis ostiis templi cherubim, et
 sculptura palmarum,
 sicut in parietibus quoque expressæ erant:
 quam ob rem erant et grossiora ligna in vestibuli
 fronde forinsecus.
 Super quæ fenestrae obliquæ,
 et similitudo palmarum hinc atque inde in hume-
 rulis vestibuli,
 secundum latera domus latitudinemque parietum. C
 [Cap. XLII.] Et eduxit me in atrium exterius per viam
 ducentem ad aquilonem,
 et introduxit me in gazophylacium, quod erat con-
 tra separatum aedificium,
 et contra ædem vergentem ad aquilonem.
 In facie longitudinis, centum cubitos ostii aqui-
 lonis:
 et latitudinis quinquaginta cubitos,
 contra virginis cubitos atrii interioris,
 et contra pavimentum stratum lapide atrii exte-
 rioris,
 ubi erat porticus juncta porticui triplici.
 Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorum
 latitudinis,
 ad interiora respiciens viæ cubiti unius:
 Et ostia eorum ad aquilonem:
 Ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora:
 quia supporabant porticus, quæ ex illis emine-
 bant de inferioribus, et de mediis aedificiis.
 Tristega enim erant, et non habebant columnas, sic-
 ut erant columnæ atriorum:
 propterea eminebant de inferioribus et de medijs
 a terra cubitis quinquaginta.
 Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quæ
 erant in via atrii exterioris ante gazophy-
 lacia:

tis quæ ex ipsis mei Hieronymi testimonio, Romæ ap-
 pellauntur solaria, sive Meniana, ab eo qui ea primum
 invenit. Nec sere est dubium, quin ex Hebreico no-
 mine מִזְבֵּחַ, vel אֲתָּה קָרְבָּן athikim, vel athikiah, vox
 ea derivetur, quamquam non ethicas, ut Victorius
 contendebat, sed echetas, recta sit Latinorum codi-
 cum scriptio. Quod vero aiant vulgo interpretes,
 ejus significationem vocis non nisi divinando assi-
 gnari, nec traditæ abs Hieronymo expositioni con-

A longitude ejus quinquaginta cubitorum.
 Quia longitudine erat gazophylaciorum atrii exterioris,
 quinquaginta cubitorum:
 et longitudine ante faciem templi, centum cubi-
 torum.
 Et erat subtler gazophylacia haec
 introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio
 exteriori.
 In latitudine periboli atrii, quod erat contra viam
 orientalem,
 in faciem aedificii separati,
 et erant ante aedificium gazophylacia.
 Et via ante faciem eorum,
 juxta similitudinem gazophylaciorum, quæ erant
 in via aquilonis:
 Secundum longitudinem eorum, sic et latitudo eo-
 rum:
 et omnis introitus eorum, et similitudines, et ostia
 eorum.
 B Secundum ostia gazophylaciorum, quæ erant in via
 respicientes ad Notum.
 ostium in capite viæ:
 que via erat ante vestibulum separatum per viam
 orientalem ingredientibus.
 Et dixit ad me:
 Gazophylacia aquilonis, et gazophylacia austri,
 quæ sunt ante aedificium separatum:
 Haec sunt gazophylacia sancti,
 in quibus vescuntur sacerdotes, qui appropioquant
 ad Dominum in Sacra sanctorum:
 Ibi ponent Sancta sanctorum,
 et oblationes pro peccato, et pro delicto.
 locus enim sanctus est.
 Cum autem ingressi fuerint sacerdotes,
 non egredientur de sanctis in atrium exterius:
 Et ibi reponent vestimenta sua in quibus mini-
 strant,
 quia sancta sunt:
 Vestienturque vestimentis aliis,
 et sic procedent ad populum.
 Cumque complessæ mensuras domus interioris,
 eduxit me per viam portæ, quæ respiciebat ad
 viam orientalem:
 et mensus est eam undique per circuitum.
 Mensus autem est contra ventum orientalem calamo
 mensuræ,
 quingentos calamos in calamo mensuræ per cir-
 culum.
 Et mensus est contra ventum aquilonis
 quingentos calamos in calamo mensuræ per gy-
 rum:
 Et ad ventum australem
 mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ
 per circuitum.
 Et ad ventum occidentalem
 mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ.
 Per quatuor ventos mensus est illud [Al. facit illud],
 murum ejus undique per circuitum longitudine
 quingentorum cubitorum,
 et latitudine quingentorum cubitorum,
 dividente inter Sanctuarium et vulgi locum.
 [Cap. XLIII.] Et duxit me ad portam, quæ respicie-
 bat ad viam orientalem.
 Et ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam
 orientalem :

sentaneum esse, quod capite sequenti vox illa ipsa
 porticus, interpretatur: facile, opinor, explicari,
 et conciliari potest, si quæ porticibus imponuntur,
 rostra, sive rostratus superne porticus in quibus
 apricari licet, eo dici vocabulo intelligas. S. quoque
 Isidorus lib. xv Origin. cap. 3 ex veteri Gram-
 matice tradit, Meniana, id est, echetas, in porticibus
 aedificata.

Et vox erat ei quasi vox aquarum multarum,
et terra splendebat a maiestate ejus.
Et vidi visionem secundum speciem quam videram,
quando venit, ut disperderet civitatem :
Et species secundum aspectum, quem videram juxta
fluvium Chobar :
et cecidit super faciem meam.
Et maiestas Domini ingressa est templum per viam
portæ,
quæ respiciebat ad orientem.
Et levavit me spiritus,
et introduxit me in atrium interius :
et ecce repleta erat gloria Domini domus.
Et audiui loquentem ad me de domo,
et vir qui stabat juxta me, dixit ad me :
Fili hominis,
locus solii mei, et locus vestigiorum pedum
meorum,
ubi habito in medio filiorum Israel in æternum.
Et non polluent ultra domus Israel nomen sanctum
meum,
ipsi et reges eorum in fornicationibus suis,
et in ruinis regum suorum, et in excelsis.
Qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum,
et postea suos juxta postes meos :
et murus erat inter me et eos :
Et polluerunt nomen sanctum meum in abominatio-
nibus, quas fecerunt :
propter quod consumpsi eos in ira mea.
Nunc ergo repellant procul fornicationem suam,
et ruinas regum suorum a me :
et habitabo in medio eorum semper.
Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel tem-
plum,
et confundantur ab iniuritatibus suis,
et meriantur fabricam :
et erubescant ex omnibus, quæ fecerunt :
Figure am dominus, et fabricæ ejus exitus, et introitus.
et omnem descriptionem ejus,
et universa præcepta ejus, cunctumque ordinem C
ejus [Al. taceat ejus],
et omnes leges ejus ostende eis,
et scribes in oculis eorum :
Ut custodiant omnes descriptiones [Al. distribu-
tiones] ejus, et præcepta illius,
et faciant ea.
Ista est lex dominus in summitate montis :
Omnis finis ejus in circuitu, Sancium sanctorum
est [Al. erit] :
hæc ergo est lex domus.
Istæ autem mensuræ altaris in cubito verissimo,
qui habebat cubitum et palmum :
In sinu ejus erat cubitus et cubitus in latitudine,
et definitio ejus usque ad labium ejus in circuitu,
palmus unus [Al. palmi unus].
Hæc quoque erat fossa altaris.
Et de sinu terræ usque ad crepidinem novissimam
duo cubiti,
et latitudo cubiti unus :
Et a * crepidine minore usque ad crepidinem ma- D
jorem quatuor cubiti,
et latitudo cubiti unus.
Ipse autem Ariel quatuor cubitorum :
et ab Ariel usque ad sursum, cornua quatuor.
Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine per
duodecim cubitos latitudinis :
quadragulatum æquis lateribus.
Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis,
per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor
angulis ejus :
Et corona in circuitu ejus dimidii cubiti,
et sinus ejus unius cubiti per circuitum,
gradus autem ejus versi ad Orientem.

A Et dixit ad me :
Fili hominis,
hæc dicit Dominus Deus :
Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabri-
catum ;
ut offeratur super illud holocaustum, et effundatur
sanguis,
Et dabis sacerdotibus, et Levitis, qui sunt de semine
Sadoc,
qui accedunt ad me, ait Dominus Deus,
ut offerant milii vitulum de armento pro peccato.
Et assumens de sanguine ejus, pones super
quatuor cornua ejus,
et super quatuor angulos crepidinis,
et super coronam in circitu :
et mundabis illud, et expiabis.
Et tolles vitulum, qui oblatus fuerit pro peccato :
et combures eum in separato loco domus extra
sanctuarium.
B Et in die secunda offeres hircum caprarum immacu-
latum pro percato :
et expiabunt altare, sicut expiaverunt in vitulo.
Cumque compleveris expians illud,
offeres vitulum de armento immaculatum,
et arietem de grege immaculatum.
Et offeres eos in conspectu Domini ;
et mittent sacerdotes super eos sal,
et offerent eos holocaustum Domino.
Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie :
et vitulum de armento,
et arietem de pecoribus,
immaculatos offerent.
Septem diebus expiabunt altare, et mundabunt illud :
et implebunt manum ejus.
Expletis autem diebus,
in die octavo et ultra,
facient sacerdotes super altare holocausta vestra,
et quæ pro pace offerunt :
et placatus ero vobis, ait Dominus Deus.
[Cap. XLIV.] Et convertit me ad viam portæ san-
ctuarii exterioris, quæ respiciebat ad orientem .
et erat clausa.
Et dixit Dominus ad me :
Porta hæc clausa erit :
non aperietur, et vir non transbit per eam :
quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per
eam,
critique clausa principi.
Principes ipse sedebit in ea,
ut comedat panem coram Domino :
Per viam vestibuli porta ingreditur,
et per viam ejus egredietur.
Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conspectu
domus :
et vidi, et ecce implevit gloria Domini domum
Domini,
et cecidi in faciem meam.
Et dixit ad me Dominus :
Fili hominis, pone cor tuum,
et vide oculus tuus,
et auribus tuis audi omnia, quæ ego loquor ad te
de universis cæremoniis domus Domini,
et de cunctis legibus ejus :
Et pones cor tuum in viis templi
per omnes exitus Sanctuarii,
Et dices ad exasperantem me domum Israel :
Hæc dicit Dominus Deus :
Sufficiant vobis omnia scelera vestra, domus Israel :
eo quod inducitis filios alienos incircumcisos
corde, et incircumcisos carne,
ut sint in Sanctuario meo, et polluant domum
meam :
Et offertis panes meos, adipem, et sanguinem :

* Manuscripti codices ordinem verborum habent inversum, et a crepidine majori usque ad crepidinem
minoren. MART.

et dissolvitis [Al. dissolvistis] pactum meum in A omnibus sceleribus vestris :
Et non servasti precepta Sanctuarii mei : et posuisti custodes observationum mearum in Sanctuario meo vobismetipsis.
Hæc dicit Dominus Deus :
Omnis alienigena incircumcisus corde, et incircumcisus carne,
non ingredietur Sanctuarium meum,
omnis filius alienus qui est in medio filiorum Israël.
Sed et Levitæ, qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel,
et erraverunt a me post idola sua,
et portaverunt [Al. portabant] iniqitatem suam : erunt [Al. qui erant] in sanctuario meo æditui, et janitores portarum domus,
et ministrorum domus :
Ipsi mactabunt [Al. mactabant] holocausta, et victimas populi :
et ipsi stabunt in conspectu eorum, ut ministrent eis [Al. stabant ante eos ut ministrarent pro illis].
Pro eo quod ministraverunt illis [Al. pro eis] in conspectu idolorum suorum,
et facti sunt domui Israel in offendiculum iniqtatis :
Idcirco levavi manum meam super eos, ait Dominus Deus,
et portabant [Al. portaverunt] iniqitatem suam :
Et non appropinquabunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi,
neque accedent ad omne Sanctuarium meum juxta Sancia sanctorum :
Sed portabunt confusionem suam,
et scelera sua quæ fecerunt.
Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus,
et in universis quæ flent [Al. flunt] in ea.
Sacerdotes autem et Levitæ filii Sadoch,
qui custodierunt cæremonias Sanctuarii mei,
cum errarent filii Israel a me,
ipsi accedent ad me, ut ministrent mihi :
Et stabunt in conspectu meo,
ut offerant mihi adipem, et sanguinem, ait Dominus Deus,
Ipsi ingredientur Sanctuarium meum,
et ipsi accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi,
et custodiant cæremonias meas.
Cumque ingredientur portas atrii interioris, vestibus lineis induentur :
nec ascendet super eos quidquam laneum,
quando ministrant in portis atrii interioris et intrinsecus.
Vitæ lineaæ erunt in capitibus eorum,
et feminalia lineaæ erunt in lumbis eorum,
et non accingentur in sudore.
Cumque egredientur atrium exterius ad populum,
exuent se vestimentis suis, in quibus ministrant,
et reponent ea in gazophylacio Sanctuarii,
et vestient se vestimentis aliis :
et non sanctificabunt populum in vestibus suis.
Caput autem suum non radent, neque comam nutrient :
sed tondentes attendent capita sua.
Et vinum non bibet omnis sacerdos,
quando ingressurus est atrium interius.
Et viduam et repudiatam non accipient uxores,
sed virgines de semine domus Israel :
sed et viduam, quæ fuerit vidua a sacerdote, accipient,
Et populum meum docebunt quid sit inter sanctum et pollutum,

^a Vox alterum neque additur in Hebreo, neque ab Hieronymo in Comment. agnoscitur. Vide quæ ibi annotamus.

et inter mundum et immundum ostendent eis.
Et cum fuerit controversia , stabunt in judiciis meis, et judicabunt : Leges meas, et præcepta mea in omnibus solemnitatibus meis custodiunt, et Sabbata mea sanctificabunt.
Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne poluantur,
nisi ad patrem et matrem, et filium et filiam , et fratrem et sororem , quæ ^a alterum virum non habuerit : in quibus contaminabuntur.
Et postquam fuerit emundatus, septem dies numerabuntur ei.
Et in die introitus sui in Sanctuarium ad atrium interiorius, ut ministret mihi in sanctuario , offeret pro peccato suo, ait Dominus Deus [Al. Domino Deo].
Non erit autem eis hæreditas , ego hæreditas eorum : et possessionem non dabitis eis in Israel, ego enim possessio eorum.
Victimam et pro peccato et pro delicto ipsi comedent : et omne votum in Israel ipsorum erit.
Et primitiva omnium primogenitorum ; et omnia libamenta ex omnibus quæ offeruntur, sacerdotum erunt :
Et primitiva ciborum vestrorum dabitis sacerdoti , ut reponat benedictionem domui tuae [Al. sur]. Omne inorticinum, et captum a bestia de avibus et de pecoribus non comedent sacerdotes.
[Cap. XLV.] Cumque cœperitis terram dividere sortito [Al. in possessionem], separate primitias Domino, sanctificatum de terra, longitudine viginti quinque millia , et latitudine decem millia :
C Sanctificatum erit in omni termino ejus per circuitum.
Et erit ex omni parte sanctificatum quingentos per quingentos, quadrifariam per circuitum : et quinquaginta cubitis in suburbana ejus per gyrum.
Et a mensura ista mensurabis longitudinem viginti quinque millium , et latitudinem decem millium : et in ipso erit templum, Sanctumque sanctorum. Sanctificatum de terra erit sacerdotibus ministri Sanctuarii, qui accedunt ad ministerium Domini : et erit eis locus in domos, et in Sanctuarium sanctitatis.
Viginti quinque autem millia longitudinis, et decem millia latitudinis erunt Levitis, qui [Al. Levitæ autem qui] ministrant domui : ipsi possidebunt viginti gazophylacia.
D Et possessionem civitatis dabitis quinque millia longitudinis , et longitudinis viginti quinque millia, secundum separationem Sanctuarii , omni domui Israel.
Principi quoque hinc, et inde in separationem Sanctuarii, et in possessionem civitatis , contra faciem separationis Sanctuarii , et contra faciem possessionis urbis :
A latere maris usque ad mare , et a latere orientis usque ad orientem : b Longitudinis autem juxta unamquamque partem, a termino occidentali usque ad terminum orientalem.
^b Longitudinem autem, pro longitudinis autem, legimus in mss. omnibus. MART.

De terra [Al. Terræ] erit ei possessio in Israel : et non depopulabuntur ultra principes populum meum : sed terram dabunt domui Israel secundum tribus eorum.

Hæc dicit Dominus Deus :

Sufficiat vobis, principes Israel : iniquitatem et rapinas intermitte, et judicium et justitiam facie ; separate confinia vestra a populo meo, ait Dominus Deus.

Statera justa, et ephbi justum et batus justus erit vobis.

Ephbi et batus æqualia, et unius mensuræ erunt : Ut capitiam decimam partem cori batus, et decimam partem cori ephbi :

juxta mensuram cori erit æqua libratio eorum.

Siclus autem viginti obulos habeat [Al. habet].

Porro viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt [Al. faciunt].

Et hæc sunt primitiæ, quas tolletis :

sextam partem ephbi de coro frumenti, et sextam partem ephbi de coro hordei.

Mensura quoque olei, batus olei, decima pars cori est : et decem bati corum faciunt :

quia decem bati implent corum.

Et arietem unum de grege ducentorum, de his quæ nutriti [Al. nutrit] Israel in sacrificium, et in holocaustum, et in pacifica, ad expiandum pro eis, ait Dominus Deus.

Omnis populus terræ tenebitur primitiis his principi in Israel.

Et super principem erunt holocausta, et sacrificium, et libamina in solemnitatibus, et in kalendis, et in sabbatis,

in universis solemnitatibus domus Israel :

Ipse faciet pro peccato sacrificium, et holocaustum, et pacifica ad expiandum pro domo Israel.

Hæc dicit Dominus Deus :

In primo mense, una mensis, sumes vitulum de armento immaculatum : et expiabis Sanctuarium.

Et tollet sacerdos de sanguine, quod erit pro peccato :

et ponet in postibus domus, et in quatuor angulis crepidinis altaris, et in postibus portæ atrii interioris.

Et sic facies in septima mensis, pro unoquinque, qui ignoravit [Al. ignoraverit], et errore deceptus est, et expiabis [Al. expiabit] pro domo.

In primo mense, quarta decima die mensis, erit vobis Paschæ solemnitas :

septem diebus azyma, comedentur [Al. comedent]. Et faciet princeps in die illa pro se, et pro universo populo terræ, vitulum pro peccato.

Et in septem dierum solemnitate faciet holocaustum Domino septem vitulos, et septem arietes immaculatos quotidie septem diebus :

et pro peccato hircum caprarum quotidie.

Et sacrificium ephbi per vitulum, et ephbi per arietem faciet : et olei hin per singula ephbi.

Septimo mense, quinta decima die mensis in solemnitate, faciet sicut supra dicta sunt per septem dies, iam pro peccato, quam pro holocausto, et in sacrificio, et in oleo.

[Cap. XLVI.] Hæc dicit Dominus Deus : Porta atrii interioris, quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus, in quibus opus fit,

die autem sabbati aperietur,

sed et in die kalendarum aperietur.

Et intrabit princeps per viam vestibuli portæ deforis, et stabit in limine portæ :

A et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus :

Et adorabit super limen portæ, et egredietur :

porta autem non claudetur usque ad vesperam.

Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabbatis,

et in kalendis, coram Domino.

Holocaustum autem hoc offeret princeps Domino : in die sabbati sex agnos immaculatos, et arietem immaculatum.

Et sacrificium ephbi per arietem :

in [Al. tacet in] agnis autem sacrificium, quod derit manus ejus, et olei hin per singula ephbi.

In die autem kalendarum vitulum de armento immaculatum :

et sex agni et arietes immaculati erunt.

Et ephbi per vitulum,

ephbi quoque per arietem faciet sacrificium :

B De [Al. tacet De] agnis autem, sicut invenerit manus ejus.

et olei hin per singula ephbi.

Cumque ingressurus est princeps,

per viam vestibuli portæ ingrediatur, et per eamdem viam exeat.

Et cum intrabit populus terræ in conspectu Domini in solemnitatibus,

qui ingreditur per portam aquilonis, ut adoret,

egredietur per viam portæ meridianæ :

Porro qui ingreditur per viam portæ meridianæ,

egredietur per viam portæ aquilonis :

Non revertetur per viam portæ, per quam ingressus est,

sed e regione illius egredietur.

Princeps autem in medio eorum cum ingredientibus ingreditur,

et cum egredientibus egredietur.

Et in nundinis, et in solemnitatibus erit sacrificium ephbi per vitulum,

et ephbi per arietem :

C Agnis autem erit sacrificium sicut invenerit manus ejus :

et olei hin per singula ephbi.

Cum autem fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino ;

aperietur ei porta quæ respicit ad orientem,

et faciet holocaustum suum, et pacifica sua, sicut fieri solet in die sabbati :

et egredietur, claudeturque porta postquam exierit.

Et agnum ejusdem anni [Al. anniculum] immaculatum faciet holocaustum quotidie Domino : semper mane faciet illud.

Et sacrificium faciet super eo cata [Al. tacet cata] mane mane sextam partem ephbi,

et de oleo tertiani partem hin, ut [Al. ei] miscetur similæ :

Sacrificium Domino legitimum,

juge atque perpetuum.

D Faciet [Al. Facietis] agnum, et sacrificium, et oleum cata [Al. tacet cata] mane mane :

holocaustum sempiternum.

Hæc dicit Dominus Deus :

Si dederit princeps donum alicui de filiis suis :

haereditas ejus, filiorum suorum erit,

possidebunt eam haereditarie.

Si autem dederit legatum de haereditate sua uni servorum suorum,

erit illius usque ad annum remissionis, et [Al. sed] revertetur ad principem :

haereditas autem ejus, filii ejus erit.

Et non accipiet princeps de haereditate populi per violentiam, et de possessione eorum :

sed de possessione sua haereditatem dabit filiis suis :

ut non dispergatur populus meus unusquisque a possessione sua.

Et introduxit me per ingressum, qui erat ex latere portæ,

in gazophylacia sanctuarii ad sacerdotes,
quæ [Al. qui] respiciebant ad aquilonem :
et [Al. add. ecce] erat ibi locus vergens ad occi-
dentes.

Et dixit ad me :

Iste est locus ubi coquent sacerdotes pro delicto,
et pro peccato :
ubi coquent sacrificium, ut non efferant in atrium
exterius,
et sanctificetur populus.

Et eduxit me in atrium exterius,
et circumduxit me per quatuor angulos atrii:

Et ecce atriolum erat in angulo atrii.
atriola singula per angulos atrii.

In quatuor angulis atrii atriola disposita,
quadraginta cubitorum per longum,
et trigesita per latum :
mensuræ unius quatuor erant.

Et paries per circuitum ambens quatuor atria :
et culinæ fabricatae erant subter porticus per gy-
rum.

Et dixit ad me :

Hæc est domus culinarum,
in qua coquent ministri domus Domini; [Al. taceat
Dominus] victimas populi.

[Cap. XLVII.] Et convertit [Al. converti] me ad por-
tam domus,
et ecce aquæ egrediebantur subter limen domus
ad orientem :
facies enim domus respiciebat ad orientem :
aquaæ autem descendebant in latus templi dextrum
ad meridiem altaris.

Et eduxit me per viam portæ aquilonis,
et converti me ad viam foras portam exteriorem,
viam quæ respiciebat ad orientem :
et ecce aquæ redundantes a latere dextro.

Cum egredetur vir ad orientem, qui habebat suni-
culum in manu sua,
et mensus est mille cubitos :
et transduxit me per aquam usque ad talos.

Rursumque mensus est mille,
et transduxit me per aquam usque ad genua :
Et mensus est mille,
et transduxit me per aquam usque ad renes.

Et mensus est mille,
torrentem, quem non potui pertransire ;
quoniam intumuerant aquæ profundie torrentis, qui
non potest [Al. poterat] trans vadari.

Et dixit ad me :

Certe vidisti, fili hominis.

Et eduxit me,
et convertit ad ripam torrentis.

Cumque me convertisset,
ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex ultra-
que parte.

Et ait ad me :

Aquaæ istæ, quæ egrediuntur ad tumulos sabeti
orientalis,
et descendunt ad plana deserti,
intrabunt mare, et exibunt,
et sanabunt aquæ.

Et omnis anima vivens, quæ serpit quocumque ve-
nerit torrens,
vivit :

Et erunt pisces multi satis postquam venerint illuc
aquaæ istæ,
et sanabunt et vivent omnia, ad quæ venerit
torrens.

Et stabunt super illas piscatores,
ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagenarum
erit :

Plurimæ species erunt piscium ejus,

A sicut pisces maris magni, multitodinis nimis :
In littoribus autem ejus, et in palustribus non san-
buntur,
quia in salinas dabuntur.

Et super torrentem orietur in ripis ejus ex ultraque
parte omne lignum pomiferum :
non defluet folium ex eo,
et non deficit fructus ejus :

Per singulos menses afferat primitiva,
quia aquæ ejus de sanctuario cgridentur :

Et erunt fructus ejus in cibum,
et folia ejus ad medicinam,

Hæc dicit Dominus Deus :

Hic est terminus, in quo possidebitis terram in doo-
decim tribubus Israel :
quia Joseph duplum suniculum habet.

Possidebitis autem eam singuli usque ut frater suus;
super [Al. in] quam levavi manum meam, ut da-
rein patribus vestris :

et cadet terra hæc vobis in possessionem.

Hic est autem terminus terræ :
ad plagam septentrionalen, a mari magno via
a Ethalon, venientibus Sadada,
Emath, Berotha, Sabarin, quæ est inter termi-
num [Al. medium] Damasci et confinium Emath,
domus ^b Attihicon,
quæ est juxta terminum Auran.

Et erit terminus a mari usque ad atrium Enon ter-
minus Damasci,
et ab aquilonem ad aquilonem, et terminus Emath :
plaga autem [Al. taceat autem] septentrionalis.

Porro plaga orientalis de medio Auran,
et de medio Damasci, et de medio Galaad, et de
medio terræ Israel,
Jordanis disternans ad mare orientale,
meienni etiam plagam orientalem.

Plaga autem australis meridiana,
a Thaimar usque ad aquas contradictionis Cades :
et [Al. Cades quoque est] torreus usque ad mare
magnum :
et [Al. hæc est] plaga ad meridiem australis :

Et plaga maris,
mare magnum a confinio per directum donec ve-
nias Emath :
hæc est plaga maris.

Et dividetis terram istam vobis per tribus Israel :
et mittetis eam in hereditatem vobis,
et advenis, qui accesserint ad vos,
qui generint filios in medio vestrum :

Et erunt vobis sicut indigenæ inter filios Israel :
vobiscum divident possessionem in medio tribuum
Israël.

In tribu autem quacumque fuerit advena,
ibi dabitis possessionem illi, ait Dominus Deus.

[Cap. XLVIII.] Et hæc nomina tribuum a sinu:
aquilonis juxta viam Ethalon pergentibus
Emath,
atrium Enon terminus Damasci ad aquilonem
juxta Emath.

D Et erit ei plaga orientalis [Al. a plaga orientali]
mare, Dan una.

Et ad terminum [Al. a termino] Dan,
a plaga orientali usque ad plagam maris, Aser una:

Et super terminum Aser,
a plaga orientali usque ad plagam maris, Nephthali una.

Et super terminum Nephthali,
a plaga orientali usque ad plagam maris, Manasse
una.

Et super terminum Manasse,
a plaga orientali usque ad plagam maris, Ephraim
una.

^a Illic corrupte mss. codices legunt Bethalon, deinde sequentis capitulo versu primo idem nomen, Ethalon et Ethalon scribitur in eisdem libris. MART.

^b Rectius fortasse lectum in Commentario a S. Doctore est, atrium Thicon. Hebraeus quoque habet תְּהִלָּה וְתִּתְּנִין

Et super terminum Ephraim,
a plaga orientali usque ad plagam maris , Ruben una.
Et super terminum Ruben,
a plaga orientali usque ad plagam maris, Juda una.
Et super terminum Juda,
a plaga orientali usque ad plagam maris , erunt primitiae, quas separabitis, viginti quinque milibus latitudinis et longitudinis, sicut singulæ partes a plaga orientali usque ad plагam maris :
Et erit sanctuarium in medio ejus.
Primitiae, quas separabitis Domino, longitudine viginti quinque milibus, et latitudo decem milibus.
Haec autem erunt primitiae Sanctuarii sacerdotum : ad aquilonem longitudinis virginis quinque millia, et ad mare latitudinis decem millia, sed et ad orientem latitudinis decem millia, et ad meridiem longitudinis virginis quinque millia ; Et erit Sanctuarium Domini in medio ejus.
Sacerdotibus Sanctuarium erit de filiis Sadoc, qui custodierunt cæmonias meas, et non erraverunt cum errarent filii Israel, sicut erraverunt et Levitæ.
Et erunt eis primitiae de primitiis terræ Sanctum sanctorum, juxta terminum Levitarum. Sed et Levitis similiter juxta fines sacerdotum virginis quinque millia longitudinis, et latitudinis decem millia. Omnis longitudine viginti et quinque millia, et latitudo decem milium. Et non veniunt ab eo, neque mutabunt, nec transferentur primitiae terræ, quia sanctificatae sunt Domino. Quinque milia autem que supersunt in latitudine per viginti quinque millia, profana erunt urbis in habitaculum, et in suburbâ : Et erit civitas in medio ejus : Et haec mensura ejus : ad plagam septentrionalem quingenti et quatuor millia ; et ad plagam meridianam quingenti et quatuor millia : et ad plagam orientalem quingenti et quatuor millia : et ad plagam occidentalem quingenti et quatuor millia : Erunt autem suburbana civitatis ad aquilonem ducenti quinquaginta, et ad meridiem ducenti quinquaginta, et ad orientem ducenti quinquaginta, et ad mare ducenti quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine secundum primitias Sanctuarii, decem milia in orientem, et decem milia ad occidentem, erunt sicut primitiae Sanctuarii : et erunt fruges ejus in panes [Al. cibum his], qui servient civitatibus. Servientes autem civitatis, operabuntur ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitiae viginti quinque milium, per viginti quinque milia in quadrum, separabuntur in primitias Sanctuarii,

Explicit liber Ezechielis prophetæ.

A et in possessionem civitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte primitiarum Sanctuarii, et possessionis civitatis regione viginti quinque milium primitiarum usque ad terminum orientalem : Sed et ad mare [Al. a mari], e regione viginti quinque milium usque ad terminum maris, similiter in partibus principis erit : Et erunt primitiae Sanctuarii, et Sanctuarium templi in medio ejus. De possessione statim Levitarum, et de possessione civitatis in medio partium principi : erit inter terminum Juda, et inter terminum Benjamin, et ad principem pertinebit. Et reliquis tribubus : A plaga orientali usque ad plagam occidentalem, Benjamin una. B Et contra terminum Benjamin, a plaga orientali usque ad plagam occidentalem, Simeon una. Et super terminum Simeonis, a plaga orientali usque ad plagam occidentalem, Issachar una. Et super terminum Issachar, a plaga orientali usque ad plagam occidentalem, Zabulon una. Et super terminum Zabulon, a plaga orientali usque ad plagam maris, Gad una. Et super terminum Gad, ad plagam austri in meridie : et erit finis de Thamar usque ad aquas contradictionis Cades, haereditas contra mare magnum. Hæc est terra, quam in ietis [Al. metiemi] in octo partitiones earum, ait Dominus Deus. C Et hi [Al. taceb] hi] egressis civitatis : A plaga septentrionali quingentos et quatuor milia mensurabilis. Et portæ civitatis in nominibus [Al. ex nominibus] tribuum Israel, portæ tres a septentrione, porta Ruben una, porta Juda una, porta Levi una. Et ad plagam orientalem, quingentos et quatuor milia : et portæ tres, porta Joseph una, porta Benjamin una, porta Dan una. Et ad plagam meridianam, quingentos et quatuor milia metieris : et portæ tres, porta Simeonis una, porta Issachar una, porta Zabulon una. D Et ad plagam occidentalem, quingentos et quatuor milia, et portæ eorum tres, porta Gad una, porta Aser una, porta Nephthali una. Per circuitum, decem et octo milia : et nomen civitatis ex illa die, Dominus ibidem.

PRÆFATIO S. HIERONYMI IN DUODECIM PROPHETAS.

Non idem ordo est duodecim prophetarum apud

Hebreos, qui et [Al. est] apud nos. Unde secun-

* Scilicet in Græcis exemplaribus, ad quorum erat

exacta regulam vulgata Latina interpretatio, secun-

dum id quod ibi legitur, hic quoque dispositi sunt. Osee commatus est, et quasi per sententias loquens. Joel planus in principiis : in fine obscurior. Et usque ad Malachiam, habent singuli proprietates suas : quem Esdras scribam, legisque doctorem Hebrei autumant. Et quia longum est nunc de omnibus dicere : hoc tantum vos, o Paula et Eust-

dus est Amos, tertius Michæas, quartus Joel, quintus Abdias, sextus Jonas : in reliquis, percensendis cum Hebreo faciunt. Vide præfationem Commentar. in Joelem.

^a Hæc verba, *habent singuli proprietates suas,*

chium, ^b admonitas volo, unum librum esse duodecim prophetarum : et Osee σύγχρονον Isaiae : Malachiam vero Aggæi et Zachariæ fuisse temporibus. In quibus autem tempus non præsertur in titulo, sub illis eos regibus prophetasse, sub quibus et hi qui ante eos habent titulos, prophetaverunt.

luxata videntur nobis, et postponenda ad periodi finem verbo *autumant*. Certe concinnior multo et magis erit perspicuus sensus.

^b Palatin. ms. *vos admonitas scire volo*, etc.

INCIPIT LIBER OSEE PROPHETÆ.

[Cap. I.] ^a Verbum Domini, quod factum est ad Osee filium Beeri,
in diebus Oziae, Joathan, Achaz, Ezechiae regum
Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis
Israel. Principium loquendi Domino in Osee :
Et dixit Dominus ad Osee :
Vade, sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi
filios fornicationum :
Quia fornicans fornicabitur terra a Domino.
Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim :
et concepit, et peperit ei filium.
Et dixi Dominus ad eum :
Voca nomen ejus Jezrael :
quoniam adhuc modicum,
et visitabo sanguinem Jezrael super domum Iev,
et quiescere faciam regnum ^b domus Israel.
Et in die illa conteram arcum Israel in valle
Jezrael.
Et concepit adhuc, et peperit filiam.
Et dixit ei :
Voca nomen ejus, Absque misericordia :
quia non addam ultra misereri domui Israel,
sed oblivione obliiscar eorum.
Et domui Juda miserebor,
et salvabo eos in Domino Deo suo :
Et non salvabo eos in arcu, et gladio,
et in bello, et in equis, et in equitibus.
Et ablactavit eam, quæ erat absque misericordia,
Et concepit et peperit filium.
Et dixit :
Voca nomen ejus : Non populus meus :
quia vos non populus meus,
et ego non ero vester.
Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris,
quæ sine mensura est,
et non numerabitur.
Et erit in loco ubi dicetur eis : Non populus meus
vos :
dicetur eis : Filii Dei viventis.
Et congregabuntur filii Juda, et filii Israel pariter :

^b et ponent sibimet caput unum, et ascendit de terra :
quia magnus dies Jezrael.
[Cap. II.] Dicite fratribus vestris : Populus meus :
et sorori vestrae : Misericordiam consecuta.
Judicate matrem vestram, judicate :
quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus.
Auler fornicationes suas a facie sua,
et adulteria sua de medio uberum suorum.
Ne forte expoliem eam nudam,
et statuam eam secundum diem nativitatis sue :
Et ponam eam quasi solitudinem,
et statuam eam velut terram inviam,
et interficiam eam in siti.
Et filiorum illius non miserebor :
quoniam filii fornicationum sunt.
Quia fornicata est mater eorum,
confusa est quæ concepit eos :
Quia dixit : Vadam post amatores meos,
qui dant panes mihi, et aquas meas,
^C lanam meam, et linum meum,
oleum meum, et potum meum.
Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis,
et sepiam eam maceria,
et semitas suas non inveniet.
Et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos :
et quæreret eos, et non inveniet,
et dicet :
Vadam, et revertar ad virum meum priorem :
quia bene mihi erat tunc magis quam nunc.
Ethænescivit, quia ego dedi ei frumentum et vinum
et oleum, et argentum multiplicavi ei, et aurum,
quæ fecerunt Baal.
Idcirco convertar [Al. revertar],
et sumam frumentum meum in tempore suo, et vi-
num meum in tempore suo,
et liberabo lanam meam et linum meum, quæ ope-
riebant ignominiam ejus.
Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum
ejus :

^a Invenit Martian. in utroque exemplari Canonis Hebraicæ veritatis sequentem annotationem : *Duplices est apud Hebreos de his quatuor versibus, qui a capite prænotati sunt, sententia. Plerique enim dicunt, quod ab Ezra scriba in omnibus prophetis sic fuerit titulatum, ut præscripto cuiusque nomine, prophætia, cuius sit, sequens noscatur. Ipse autem est Ezdras, qui ultimus prophætarum scribitur Malachia nomine. Alii vero dicunt quod ab ipsis prophetis per Spiritum sanctum, ut cætera sunt conscripta. Atque hanc quidem sententiam recentiores multi docti viri*

plexati sunt, his præcipue argumentis : quod tamdiu sub his regibus prophetasse Oseam minime probari possit : deinde quod sub regum Juda nominibus, sub quorum dominatione ipse non fuit, haud credibile sit illum suas prophetias inscripsisse : deinde quod quatuor isti versiculi facile totius operis duodecim prophetarum lemma videantur : quod vero sequitur, Principium loquendi, propriæ sit peculiaris Osee prophetæ initium. Adito, si lubet, criticos sacros.

^b Canon San-German., *de domo Israel. MART.*

et vir non eruet eam de manu mea :
 Et cessare faciam omne gaudium ejus,
 solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum
 ejus,
 et omnia festa tempora ejus.
 Et corrumpan vineam ejus, et sicum ejus :
 de quibus dixit : Mercedes hæc meæ sunt,
 quas dederunt mibi amatores mei :
 Et ponam * ea [Al. eam] in saltum,
 et comedet illa [Al. eam] bestia agri.
 Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accende-
 bat incensum,
 et ornabatur inaure sua, et monili suo,
 et ibat post amatores suos, et mei obliscebatur,
 dicit Dominus :
 Propter hoc, ecce ego lactabo eam, et ducam eam in
 solitudinem :
 et loquar ad cor ejus.
 Et dabo ei vinitores ejus ex eodem loco,
 et vallem Achor ad aperiendam spem,
 Et canet ibi juxta dies juventutis suæ,
 et juxta dies ascensionis suæ de terra Egypti.
 Et erit in die illa, ait Dominus :
 vocabit me : Vir meus :
 et non vocabit me ultra, ^b Baali.
 Et auferam nomina Baalim de ore ejus,
 et non recordabitur ultra nominis eorum.
 Et percutiam eis foedus in die illa,
 cum bestia agri, et cum volvcre coeli,
 et cum reptili terræ :
 Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra,
 et dermire eos faciam fiducialiter.
 Et sponsabo te mihi in sempiternum :
 et sponsabo te mihi in justitiam, et judicio,
 et in misericordia, et miserationibus :
 Et sponsabo te mihi in fide :
 et scies quia ego Dominus.
 Et erit in die illa :
 Exaudiām, dicit Dominus, exaudiām cœlos,
 et illi exaudiēt terram.
 Et terra exaudiēt triticum, et vinum, et oleum :
 et hæc exaudiēt Ieræl.
 Et seminabo eam mihi in terra,
 et miserebor ejus, quæ fuit absque misericordia.
 Et dicam non populo meo : Populus meus es tu :
 et ipse dicit : Deus meus es tu.
 [Cap. III.] Et dixit Dominus ad me :
 Adhuc vade, et dilige mulierem dilectam amico et
 adulteram :
 sicut diligit Dominus filios Israel,
 et ipsi respiciunt ad deos alienos, et diligunt vina-
 cia uarvarum,
 Et fodi eam mihi quindecim argenteis,
 et coro hordei, et dimidio coro hordei.
 Et dixi ad eam :
 Dies multos exspectabis me :
 non fornicaberis, et non eris viro :
 sed et ego exspectabo te.
 Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et
 sine principe,
 et sine sacrificio, et sine ^c altari,
 et sine ephod, et sine theraphim.
 Et post hæc revertentur filii Israel, et quærēnt Do-
 minum Deum suum, David regem suum :

* Eo modo legit Canon San-Germanensis castigatus :
 alii mss. habent femininum, eam in saltum, et come-
 det eam, etc. MART.

^b Pro Baali legimus in omnibus mss. Baalim; quod
 exscriptores ita depravarunt propter imperitiam lin-
 guæ Hebraicæ. Baali enim interpretatur dominus
 mens, seu, vir meus; id est, habens me : Baalim vero
 nomen est dæmoniorum. MART.

^c Sane perquam eruditæ Hieronymus in suo legit
 Hebraio exemplari בָּאָלֵה pro ea, quæ nunc obti-
 net, simillima atque carumdem pene litterarum voce

A et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus, in no-
 vissimo dierum.
 [Cap. IV.] Audite verbum Domini, filii Israel,
 quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ :
 Non est enim veritas, et non est misericordia,
 et non est scientia Dei in terra.
 Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum
 et adulterium inundaverunt,
 et sanguis sanguinem tetigit.
 Propter hoc lugebit terra,
 et infirmabitur omnis qui habitat in ea,
 in bestia agri, et in volvcre coeli :
 sed et pisces maris congregabuntur.
 Verumtamen unusquisque non judicet :
 et non arguatur vir :
 Populus enim tuus,
 sicut hi, qui contradicunt sacerdoti.
 etiam propheta tecum :
 Et corrues hodie, et corrue etiam propheta tecum :
 nocte tacere feci matrem tuam.
 B Conticuit populus meus,
 eo quod non habuerit scientiam :
 Quia tu scientiam repulisti, repellam te [Al. add. et ego],
 ne sacerdotio fungaris mihi :
 Et oblitia es legis Dei tui,
 obliviscar filiorum tuorum et ego.
 Secundum multitudinem eorum,
 sic peccaverunt mihi :
 gloriam eorum in ignominiam commutabo.
 Peccata populi mei comedent,
 et ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eo-
 rum.
 Et erit sicut populus,
 sic sacerdos :
 Et visitabo super eum vias ejus,
 et cogitationes ejus reddam ei.
 Et comedent,
 et non saturabuntur :
 Fornicati sunt,
 et non cessaverunt :
 C et quoniam Dominum dereliquerunt in non custo-
 diendo.
 Fornicatio, et vinum, et ebrietas aufert cor.
 Populus meus in ligno suo interrogavit,
 et baculus ejus annuntiavit ei :
 Spiritus enim fornicationum decepit eos,
 et fornicati sunt a Deo suo.
 Super capita montium sacrificabant,
 et super colles accendebat thymiana :
 Subtus querum, et populum, et terebinthum,
 quia bona erat umbra ejus :
 Ideo fornicabuntur filii vestræ,
 et sponsæ vestræ adulteræ erunt.
 Non visitabo super filias vestras cum fuerint forni-
 catæ,
 et super sponsas vestras cum adulteraverint.
 Quoniam ipsi cum meretricibus versabantur,
 et cum effeminatis sacrificabant,
 et populus non intelligens vapulabit.

D Si fornicaris tu, Israel,
 non delinquat saltem Juda :
 Et nolite ingredi in Calgala,
 et ne ascenderitis in Beth-Aven,
 neque juraveritis : Vivit Dominus.

רְבָעַנְיָה. Nempe illa *altare* significat, quo ut et reli-
 quis veræ Religionis instrumentis diu multum:ue
 Illebræos carituros, ad prophetæ mentem, totiusque
 contextum prophetæ dicitur : altera, sive, רְבָעַנְיָה so-
 nat statuam quo vocabulo notatur idololatriæ exerci-
 tum : neque porro credere par est, falsorum numi-
 num desuetudinem, quasi gravissimum quoddam
 calamitatis genus, Prophetam populo minitari. Cæ-
 terum et LXX ante Hieronymum eodem atque ille
 modo legerant cum vertunt θυσιαστηπιον.

Quoniam sicut vacca lasciviens declinavit Israel :
nunc pascet eas Dominus , quasi agnum in latitudine.
Particeps idolorum Ephraim,
dimitte eum.
Separatum est convivium eorum,
fornicatione fornicati sunt :
dilexerunt afferre ignominiam protectores ejus.
Ligavit eam spiritus in [Al. cum] alis suis,
et confundentur a sacrificiis suis.
[Cap. V.] Audite hoc, sacerdotes :
et attendite, dominus Israel,
et dominus regis [Al. add. auribus] auscultate :
Quia vobis judicium est,
quoniam laqueus facti estis speculationi,
et rete expansum super Thabor.
Et victimas declinasti in profundum :
et ego eruditus ^a omnium eorum [Al. vestrum].
Ego scio Ephraim,
et Israel non est absconditus a me :
Quia nunc fornicatus est Ephraim,
contaminatus est Israel.
Non dabunt cogitationes suas ; ut revertantur ad
Deum suum :
quia spiritus fornicationum in medio eorum,
et Dominum non cognoverunt.
Et respondebit arrogans Israel in facie ejus :
et Israel et Ephraim ruent in iniuriae sua,
ruet etiam Juda cum eis.
In gregibus suis, et in armentis suis vadent ad querendum Dominum,
et non invenient :
ablatus est ab eis.
In Dominum prævaricati sunt,
quia filios alienos genuerunt :
nunc devorabit eos ^b mensis cum partibus suis.
Clangite buccina in Gabaa,
tuba in Raama :
Ululate in Beth-Aven,
post tergum tuum, Benjamin.
Ephraim in desolatione erit in die correptionis :
in tribibus Israel ostendit fidem.
Facti sunt principes Juda quasi assumentes territum :
super eos effundam quasi aquam iram meam.
Calumniam patiens est Ephraim, fractus judicio :
quoniam coepit abire post sororem.
Et ego quasi tinea Ephraim :
et quasi putredo domui Juda.
Et vidit Ephraim languorem suum,
et Juda vinculum suum :
Et abiit Ephraim ad Assur,
et misit ad regem ultorem :
Et ipse non poterit sanare nos,
nec solvere poterit a vobis vinculum.
Quoniam ego quasi leonis Ephraim,
et quasi catus leonis domui Juda :
Ego, ego capiam, et vadam :
tollam, et non est qui eruat.
Vadens revertar ad locum meum :
donec deficiatis,
et queratis faciem meam.

^a Aliquot mss. retinent ex LXX omnium vestrum, pro omnium eorum. MART.

^b Hic posuerunt exscriptores librorum non quod inveniebant, sed quod intelligebant. In Canone Cassoneusi scriptum est : Nunc devorabit eos Memphis cum patribus suis. In nostro San-Germanensi, mensis cum participibus suis. Colbertinus Aniciensis codex legit, mensis cum patribus suis : noster num. 16 mensis cum patribus suis. Regius omnino purus est. MART.

—Palatinus, ut et alias apud Martian. ms., mensis, vitiouse tamen. Quod vero miratur S. Pater in Comment. cur LXX rubiginem transtulerint, id est, ἐποιῶν quæ Hasil, חסיל Hebrew appellatur : factum ego,

A [Cap. VI.] In tribulatione sua mane constingent ad me :
Venite, et revertamur ad Dominum :
Quia ipse cepit, et sanabit nos :
permetiet, et curabit nos.
Vivificabit nos post duos dies :
in die tertia suscitabit nos,
et vivemus in conspectu ejus ;
Sciemus,
sequemurque ut cognoscamus Dominum :
Quasi dicitur præparatus est egressus ejus,
et veniet quasi imber nobis temporatus, et serotinus terræ.
Quis faciat tibi, Ephraim ?
quid faciat tibi, Juda ?
Misericordia vestra quasi nubes matutina,
et quasi ros mane pertransiens,
Propter hoc dolavi in prophetis,
occidi eos in verbis oris mei :
B et iudicia tua quasi lux egredientur.
Quia misericordiam volui [Al. volo], et non sacrificium :
et scientiam Dei; plusquam holocausta.
Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum,
ibi prævaricati sunt in me.
Galaad civitas operantium idolum,
supplantata sanguine.
Et quasi fauces virorum latronum, particeps saterdotum;
in via interficientium pergentes de Sichem :
quia seculis operati sunt.
In domo Israel vidi horrendum :
ibi fornicationes Ephraim :
confamatus est Israel.
Sed et Juda pone [h. e pone] messem tibi,
cum convertero captivitatem populi mei.
[Cap. VII.] Cum sanare vellent Israel,
revelata est iniqitas Ephraim, et malitia Samaria,
quia operati sunt mendacium :
C Et sur ingressus est spolians,
larrunculus foris.
Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem malitiam
eorum me recordatum :
nunc circumdederunt eos adiventiones stœ,
coram facie mea factæ [h. facti] sunt.
In malitia sua læsiveaverunt regem :
et in mendacisi suis principes.
Omnes adulterantes, quasi cibani successus a
coquente :
quievit paululum civitas a commixtione fermenti,
donec fermentaretur totum.
Dies ^d regis nostri coeperunt principes furere a vino :
extendit manum suam cum illusoribus.
Quia applicerunt quasi cibarium cor suum, cum
insidiaretur eis :
tota nocte dormivit coquens eos,
mane ipse successus quasi ignis flammæ.
D Omnes calefacti sunt quasi cibani,
et devoraverunt judices suos :
Omnes reges eorum ceciderunt :
non est qui clamet in eis ad me.

opinor ea de causa, quod medium litteram vocis וְנִ, pro וְ, quæ parum ab ea differt, acceperint, ac porro tertiam ו pro נ : legerintque נְנִ, quod rubiginem, sive æruginem sonat, ut Ezechiel xxvii. 6, atque alibi ipsimet interpretantur. Econtrario vox לְבָדָן pro וְנִ legi atque haberi omnino non potuit.

^c Fallitur vero hic Auctor hujus et subsequentis scholii, quæ duo ex Sangermanensi ms. prout illi Martianæus : quippe cum luculentissime sit in Hebrew וְנִ, pone.

^d In recto Dies restituimus pro Die, quod Martian. legit, refragantibus libris omniibus, et recto sensu.

Ephraim in populis ipse commisrebatur :
Ephraim factus est subcinerius panis, qui non
 reversatur.
Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit :
 sed et cœni effusi sunt in eo, et ipse ignoravit.
Et humiliabitur superbia Israel in facie ejus :
 nec reversi sunt ad Dominum Deum suum,
 et non quæserunt eum in omnibus his.
Et factus est Ephraim quasi columba seducta non
 habens cor :
Ægyptum invocabant,
 ad Assyrios abierunt.
Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete
 meum :
 quasi volucrem cœli detrahant eos,
 cœdam eos secundum auditionem cœtus eorum.
Vix eis, quoniam recesserunt a me :
 vastabuntur, quia prævaricati sunt in me :
 et ego redemi eos :
 et ipsi locuti sunt contra me mendacia.
Et non clamaverunt ad me in corde suo,
 sed ululabunt in cubilibus suis :
 super triticum et vinum ruminabant, recesserunt
 a me.
Et ego erudiui eos, et confortavi brachia eorum :
 et in me cogitavent malitiam.
Reversi sunt, ut essent absque jugo :
 facti sunt quasi arcus dolosus :
Cadent in gladio principes eorum, a furore linguae
 sue.
Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.
[Cap. VIII.] In gutture tuo sit tuba quasi aquila super
 dominum Domini :
 pro eo quod transgressi sunt fœdus meum,
 et legem meam prævaricati sunt.
Me invocabunt :
 Deus meus, cognovimus te, Israel.
Proicit Israel bonum,
 inimicus persecutur eum.
Ipsi regnaverunt, et non ex me :
 principes extiterunt, et non cognovi :
Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola,
 ut inferirent :
Projectus est vitulus tuus Samaria,
 iratus est furor meus in eos ^a.
 Usquequo non poterunt emundari?
Quia ex Israel et ipse est ;
 artifex fecit illum, et non est Deus :
 quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariae.
Quia ventum seminabunt, et turbinem metent :
 culmus stans : non est in eo germanus, non faciet
 farinam.
 quod si et fecerit, alieni comedent eam.
Devoratus est Israel :
 nunc factus est in nationibus quasi vas immun-
 dum.
Quia ipsi ascenderunt ad Assur,
 onager solitarius sibi :
Ephraim munera dederunt amatoribus.
 Sed et cum mercede conduixerint [Al. conduce-
 runt] nationes, nunc congregabo eos :
 et quiescent paulisper ab onere regis, et princi-
 pum.
Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum,
 factæ sunt ei arcæ in delictum.
Scribant ei multiplices leges meas,
 quæ velut alienæ computatae [Al. putatae] sunt.
Hostias ^b afferent,

A immolabunt carnes, et comedent :
 Dominus non suscipiet eas.
Nunc recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit
 peccata eorum :
 ipsi ad Ægyptum convertentur,
Et oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit de-
 lbra :
 et Judas multiplicavit urbes munitas :
Et mittam ignem in civitates ejus,
 et devorabit ædes illius.
[Cap. IX.] Noli lætari, Israel, noli exultare sicut
 populi :
 quia fornicatus es a Deo tuo,
 dilexisti mercedem super omnes areas tritici :
Area et torcular non pascat eos,
 et vinum mentetur eis.
Non habitabunt in terra Domini :
 reversus est Ephraim in Ægyptum,
 et in Assyriis pollutum comedit.
B Non libabunt Domino vinum, et non placebunt ei :
 sacrificia eorum, quasi panis lugentium.
Omnis, qui comedent [Al. comedunt] eum, conta-
 minabuntur :
 Quia panis eorum animæ ipsorum,
 non intrabit [Al. intrabunt] in domum Domini.
Quid facietis in die solenni,
 in die festivitatis Domini?
Ecco enim profecti sunt a vastitate :
 Ægyptus congregabit eos,
Memphis sepeliet eos :
 Desiderabile argentum eorum urtica hæreditabit,
 lappa in tabernaculis eorum.
Venerunt dies visitationis, **venerunt** dies retribu-
 tionis :
 scitote Israel stultum prophetam, insanum virum
 spiritualem,
 propter multitudinem iniuitatis tuæ, et multi-
 dinem amentiæ.
Speculator Ephraim cum Deo meo :
C propheta laqueus ruina factus est [Al. lacet factus
 est] super omnes vias ejus ;
 insania in domo Dei ejus.
Profounde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa :
 recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit pec-
 cata eorum.
Quasi uvas in deserto inveni Israel :
 quasi prima poma sicolueæ in cacumine ejus, vidi
 patres eorum :
Ipsi autem intraverunt ad Beel-Phegor, et abali-
 nati sunt in confusionem,
 et facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.
Ephraim quasi avis avolavit,
 gloria eorum a parti, et ab utero, et a conceptu.
Quod si et enutrirint filios suos,
 absque liberis eos faciam in hominibus :
 sed et vœ eis, cum recessero ab eis :
Ephraim, ut vidi, Tyrus erat fundata in pulchri-
 tudine :
 et Ephraim educet ad interfectorum filios suos.
D Da eis, Domine.
 Quid dabis eis ?
 Da eis vulvam ^c sine liberis,
 et ubera arenaria.
Omnis nequitias eorum in Galgal,
 quia ibi exos habui eos :
Propter malitiam adinventionum eorum, de domo
 mea ejiciam eos :
 non addam, ut diligam eos,

sis prima manu. Alii legunt ut nos posuimus. MART.

^c Exemplaria Canonis duplē ejusdem Hebreæ vocis Latinae habent interpretationem. Da eis vulvam sterilem sine liberis, etc. Sterilis enim vulva, et vulva sine liberis sunt synonyma. MART.

— Perperam aliquot penes Martian ms. interse-
 runt, sterilem, glo-sema subsequentis interpretationis,
 sine liberis, quam unice refert Hebreæ vox, רַבְשָׁכִיל.

^a Ms. codex, in eis, sed corrupte, ut ex commen-
 tariis Hieronymianis certum exstat. MART.

^b Aliter plures mss. ibi legunt : Hostias affer,
 affer; immolabunt carnes, etc. Quam interpretationem
 ex Hebreæ רַבְשָׁכִיל, sine punctis vocalibus sumpto
 derivari nihil vetat. Porro lectionem hujusmodi pre-
 ferunt canon San-Germanensis, codex Corbeiensis
 n. 3, S. German. n. 2 et 10, et Colbertinus Anicie-

omnes principes eorum recedentes.
 Percussus est Ephraim,
 radix eorum exsiccata est:
 fructum nequaquam facient.
 Quod et si genuerint,
 intersticiam amantissima uteri eorum.
 Abjicit eos Deus meus, quia non audierunt eum:
 et erunt vagi in nationibus.
 [Cap. X.] Vitis frondosa Israel,
 fructus adæquatus est ei:
 Secundum multitudinem fructus sui multiplicavit
 altaria,
 juxta ubertatem terræ sua exuberavit simulacris.
 Divisum est cor eorum, nunc interibunt,
 ipse confringet simulacula eorum, depopulabitur
 aras eorum.
 Quia nunc dicent: Non est rex nobis:
 non enim timemus Dominum:
 et rex quid faciet nobis?
 Loquimini verba visionis inutilis, et serietis sedes:
 et germinabit quasi amaritudo judicium super sul-
 cos agri.
Vaccas Beth-Aven coluerunt habitatores Samariæ:
 quia luxit super eum populus ejus,
 et exditi ejus super eum exsultaverunt in gloria
 ejus,
 quia migravit ab eo.
 Siquidem et ipse in Assur delatus est, munus regi
 ulti: confusio Ephraim capiet,
 et confundetur Israel in voluntate sua.
Transire fecit Samaria regem suum
 quasi spumam super faciem aquæ.
Et disperderunt excelsa idoli, peccatum Israel:
 lappa et tribulus ascendet super aras eorum:
Et dicent montibus: Operite nos;
 et collibus: Cadite super nos.
Ex diebus Gabaa, peccavit Israel, ibi steterunt:
 non comprehendet eos in Gabaa prælium super
 filios iniquitatis.
Juxta desiderium meum corripiam eos:
 congregabuntur super eos populi,
 cum corripiantur propter [Al. super] duas inqui-
 tates suas,
 Ephraim vitula docti diligere tritoram,
 et ego transvi super pulchritudinem colli ejus:
Ascendam super Ephraim,
 arabit Judas,
 confringet sibi sulcos Jacob.
Seminale vobis in justitia,

^a Canon San-Germanensis addit nomen Hierobual: sicut vastatus est Salmana a domo ejus Hierobaal, qui judicavit Baal, etc. Quod e libro tertio Commentariorum Hieronymi in Osee mutuari potuit, quia ibi legimus: Et rastatus est, ut in Hebreo continetur, ab ARBEL, id ipsum significante quod et Jerobaal, sed breviori dissertatione sermone. MART.

—Pro verbis ejus qui judicavit Baal, tantum est in Ileb. נָבָל: in Græco τῶν LXX tantum ιεροβαάλ, quod nomen Græci itidem ex Hebraica etymologia exponunt, qui judicavit Bual, ut videre est in ipso Hieronymiano Nominum libro. Videtur adeo ex ejus Versionis lectione, et perulgato nominis significatu Latinum Interpretem hic reddidisse, ejus qui judicavit Baal; quinquam Martianæus unum laudat Codicem San-Germanensem, qui pressius adhuc Græco habet, domo Jerobaal. Et hoc quidem cognomentum Gedeonis fuit Judicum lib. c. vi, v. 32, quam et alludi historiam a Propheta. Interpretes plerique omnes post Hieronymum sentiunt. Movet me vero tanta Hebrei nominis נָבָל differentia a Græcorum lectione נָבָר. Cæterum pro judicavit, constanter Hieronymus in Commentario legit, exponitque, vindicavit.

^b Locus insigniter depravatus in mss. codicibus. Canon San-Germanensis hoc modo legit: Quomodo dabo te, Ephraim; expugnabo te, Israel? Exemplar

A et metite in ore misericordiæ,
 innovate vobis novale:
 Tempus autem requirendi Dominum,
 cum venerit qui docebit vos justitiam.
 Arastis impietatem,
 iniquitatem messuistis.
 Comeditis frugem mendacij:
 quia confusis es in viis tuis,
 in multitudine fortium tuorum.
 Consurget tumultus in populo tuo,
 et omnes multitudines tuae vastabuntur,
 Sicut vastatus est Salmana a domo ejus ^a,
 qui judicavit Baal in die prælii,
 matre super filios alisa.
 Sic fecit vobis Beth-El,
 a facie malitiae nequitarum vestrarum.
 [Cap. XI.] Sicuti mane transit,
 pertransit rex Israel.
 Quia puer Israel, et dilexi cum:
 et ex Ægypto vocavi filium meum.
 Vocaverunt eos,
 sic abiurunt a facie eorum:
 Baalim immolabant,
 et simulacris sacrificabant.
 Et ego quasi nutritius Ephraim,
 portabam eos in brachiis meis:
 et nescierunt quod curarem eos.
 In funiculis Adam traham eos,
 in vinculis charitatis:
 Et ero eis quasi exaltans jugum super maxillas eo-
 rum:
 et declinavi ad eum, ut vesceretur.
 Non revertetur in terram Ægypti,
 et Assur ipse est rex ejus:
 quoniam noluerunt converti.
 Cepit gladius in civitatibus ejus,
 et consumet electos ejus,
 et comedet capita eorum.
 Et populus meus pendebit ad redditum meum:
 jugum autem imponetur eis simul,
 quod non auferetur.
 Quomodo ^b dabo te, Ephraim;
 protegam te, Israel?
 Quomodo dabo te sicut Adam,
 ponam te ut Seboim?
 Conversum est in me cor meum,
 pariter conturbata est pœnitudo mea.
 Non faciam furorem iræ meæ:
 non convertar, ut disperdam Ephraim:
 Quoniam Deus ego,

vero Carcassonensis Ecclesiæ: Quomodo dabo te, Ephraim; expugnabo, protegam Israel? Colbertinus codex Aniciensis habebat verbum expugnabo, quod manus posterior erasit, ut factum conspicitur in vetustissimo San-Germanensi n. 3. Unde ambo nunc legunt ut nos posuimus ipsum Hieronymum secuti, quia lib. 3 Commentariorum in Osee hanc ipsem et sum esse interpretationem agnoscit, quamvis eam postea non penitus comprobet: In eo loco, inquit, ubi et nos et LXX interpretati sumus: protegam te, Israel, in Hebreo scriptum est AMAGGENACH, quod Aquila translatis ὄπλω κυκλώσω σε, id est, scuto circumdatō te. Quod cum in bonam partem putaremus intelligi, et significare protectionem: ex editione Symmachii contrarius nobis sensus subjicitur dicens τρόπωσε στ, id est, tradam te. Ex translatione quoque Theodosianis, non prospera, sed adversa demonstrantur, ἀφοπλίσω στ, quod significat, nudabo te, et auferam a te ὄπλα, hoc est, scutum quo te anteā protexeram. Et hic sensus magis convenit Domino comminanti. MART.

—Accedit sidejusso S. ipse Interpres in Comment. In eo, inquiens, loco, ubi et nos et LXX interpretati sumus, protegam te, Israel, in Hebreo scriptum est Ammagenach, etc. Martian. qui et locum hunc integrum laudat, expugnabo in aliis ms. invenerat, pro protegam: in aliis eidem verbo una junctum.

et non homo :
 In medio tui sanctus,
 et non ingrediar civitatem.
 Post Dominum ambulabunt,
 quasi leo rugiet :
 Quia ipse rugiet :
 et formidabunt filii maris.
 Et avolabunt quasi avis ex *Ægypto*,
 et quasi columba de terra Assyriorum :
 et collocabo eos in dominibus suis, dicit Dominus.
 Circumdedic me in negatione [Al. add. sua] Ephraim,
 et in dolo domus Israel :
 Judas autem testis descendit cum Deo,
 et cum sanctis fidelis.
 [Cap. XII.] Ephraim pascit ventum,
 et sequitur æstum :
 tota die mendacium et vastitatem multiplicat :
 Et sœdus cum Assyriis init,
 et oleum in *Ægyptum* serebat.
 Judicium ergo Domini cum Juda,
 et visitatio super Jacob :
 Juxta vias ejus ,
 et juxta adinventiones ejus reddet ei.
 In utero supplantavit fratrem suum :
 et in fortitudine sua directus est cum angelo.
 Et invaluit ad angelum,
 et confortatus est :
 Flevit,
 et rogavit eum :
 In Beth-El invenit eum ,
 et ibi locutus est nobiscum,
 Et Dominus Deus exercituum,
 Dominus memoriale ejus.
 Et tu ad Deum tuum converteris :
 misericordiam et judicium custodi,
 et spera in Deo tuo semper :
 Chanaan, in manu ejus statera dolosa,
 calumniam dilexit.
 Et dixit Ephraim :
 Veruintamen dives effectus sum,
 inveni idolum mihi :
 Omnes labores mei
 non invenient mihi iniuriam, quam peccavi.
 Et ego Dominus Deus tuus [Al. add. eduxi] ex terra
Ægypti,
 adhuc sedere te faciam in tabernaculis,
 sicut in diebus festivitatis.
 Et locutus sum super prophetas,
 et ego visionem multiplicavi,
 et in manu prophetarum assimilatus sum.
 Si Galad idolum,
 tamen [Al. ergo] frustra erant in Galgal bobus im-
 molantes :
 nam et altaria eorum quasi accervi super fulcos
 agri.
 Fugit Jacob in regionem Syriæ.
 et servit Israel in uxore,
 et in uxore servavit.
 In propheta autem eduxit Dominus Israel de *Ægypto* :
 et in propheta servatus est.
 Ad iracundiam me provocavit Ephraim in amaritudi-
 nibus suis,
 et sanguis ejus super eum veniet,
 et opprobrium ejus restituet ei Dominus suus.
 [Cap. XIII.] Loquente Ephraim,
 horror invasit Israel,
 et deliquit in Baal,
 et mortuus est.
 Et nunc addiderunt ad peccandum,

A feceruntque sibi conflatile de argento suo
 quasi similitudinem idolorum,
 factura artificum totum est.
 His ipsi dicunt :
 Immolate a homines, vitulos adorantes.
 Idcirco erunt quasi nubes matutina,
 et sicut ros matutinus præteriens,
 sicut pulvis turbine rapius ex area ,
 et sicut fumus de sumario.
 Ego autem Dominus Deus tuus [Al. add. qui eduxi te]
 ex terra *Ægypti* :
 et Deum absque me nescies,
 et salvator non est preter me.
 Ego cognovi te in deserto,
 in terra solitudinis.
 Juxta pascua sua adimpleti sunt,
 et saturati sunt :
 Et levaverunt cor suum,
 et oblitus sunt mei.
 B Et ero eis quasi leæna,
 sicut pardus in via Assyriorum.
 Occurrant eis quasi ursa raptis catulus,
 et disrumpam interiora jecoris eorum :
 Et consumam eos ibi quasi leo,
 bestia agri scindet eos,
 Perditio tua, Israel :
 tantummodo in me auxilium tuum.
 Ubi est rex tuus ?
 maxime nunc salvet te in omnibus urbibus tuis,
 et judices tui, de quibus dixisti :
 Da mihi regem, et principes.
 Dabo tibi regem in furore meo,
 et auferam in indignatione mea.
 Colligata est iniurias Ephraim,
 absconditum peccatum ejus.
 Dolores parturientis venient ei :
 ipse filius non sapies :
 nunc enim non stabit in contritione filiorum.
 C De manu mortis liberabo eos,
 de morte redimam eos :
 Ero mors tua, o mors ;
 ero morsus tuus, inferne :
 Consolatio abscondita est ab oculis meis.
 Quia ipse inter fratres dividet :
 adducet urentem ventum Dominus de deserto ascen-
 dentem :
 Et siccabit venas ejus,
 et desolabit fontem ejus,
 et etipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.
 [Cap. XIV.] Pereat Samaria , quoniam ad amaritudi-
 nem concitavit Deum suum :
 In gladio b pereant,
 parvuli eorum elidantur,
 et fetax ejus discindantur.
 Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum :
 quoniam corrusti in iniuriate tua.
 Tollite vobiscum verba,
 et convertemini ad Dominum :
 Dicite ei : Omnia aufer iniuriam, accipe bonum :
 et reddemus vitulos labiorum nostrorum.
 Assur non salvabit nos,
 super equum non ascendemus,
 Nec dicimus ultra : Dii nostri opera manuum no-
 strarum :
 quia ejus, qui in te est, misereberis pupilli.
 Sanabo c contritiones eorum,
 diligam eos spontanee :
 quia aversus est furor meus ab eis.
 Ero quasi ros.

^a Aliter ex Hebreo vertit S. ipse Pater, ubi in com-
 mentarij. in cap. I. vii Isaïæ, hunc Osee locum reci-
 tans, ut in Hebreo, inquit, scriptum est, *Immolantes*
homines, *vitulos adoratis*. Atque ita quidem sonat
 Hebreus ad verbum, עֲבָדִים עַל־יְשֻׁעָה: quamquam
 alias interpretationes cum admittere non diffideantur.

^b In exemplaribus Canonis, in *gladio pereat*. MART.
^c Pro eo, quod habet Hebreus textus, verbo
 משְׁבֵרֶת, scilicet, conversionem eorum, videtur in
 suo legisse exemplari S. Pater בְּשִׁירָה, quod con-
 fractiones, sive contritiones eorum sonat.

Israel germinabit quasi lillum,
et erumpet radix ejus ut Libani.
Ibunt rami ejus,
et erit quasi oliva gloria ejus,
et odor ejus ut Libani.
Convertentur sedentes in umbra ejus :
vivent tritice, et germinabunt quasi vinea :
memoriale ejus sicut vinum Libani.

^a Vitoise lectum a Martianeo est, dolor : contradicentibus Hebræo cæterisque libris, immo et recto sensu.

Explicit liber Osee prophetæ.

INCIPIT

LIBER JOEL PROPHETÆ.

[Cap. I.] Verbum Domini, quod factum est ad Joel B
filium Phatuel.

Audite hoc, senes,
et auribus percipite, omnes habitatores terræ :
si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus
patrum vestrorum?

Super hoc filiis vestris narrate,
et filii vestri filii suis,
et filii eorum generationi alteræ.

Residuum erucæ comedit locusta,
et residuum locustæ comedit bruchus,
et residuum bruchi comedit rubigo.

Expercimini, ebrii, et flete,
et ululate omnes, qui bilitis vinum in dulcedine :
quoniam perit ab ore vestro.

Gens enim ascendit super terram meam, fortis et innumerabilis :

dentes ejus ut dentes leonis :
et molares ejus, ut catuli leonis.

Posuit vineam meam in desertum,
et sicum meam decorticavit :
nudans spoliavit eam, et projecit :
albi facti sunt rami ejus.

Plange quasi virgo accincta sacco super virum puber-
tatis suæ [Al. tuæ].

Perit sacrificium et libatio de domo Domini :
luxerunt sacerdotes ministri Domini.
Depopulata est régio,
luxit humus :

Quoniam devastatum est triticum,
confusum est vinum,
elanguit oleum :

Confusi sunt agricolæ,
ululaverunt vinitores super frumento et hordeo,
quia perit messis agri.

Vinea confusa est et siccus elanguit :
malogranatum, et palma, et malum, et omnia ligna
agri aruerunt :
quia confusum est gaudium a filiis hominum.

Accingite vos, et plangite, sacerdotes, ululate, mini-
stri altaris :

Ingredimini, cubate in sacco, ministri Dei mei :
quoniam interit de domo Dei vestri sacrificium et
libatio.

Sanctificate jejunium,
vocate cœtum,
congregate senes,
omnes habitatores terræ in domum Dei vestri :
et clamate ad Dominum :

A a a, diei
quia prope est dies Domini,
et quasi vastitas a potente veniet.

Numquid non coram oculis vestris [Al. nostris] ali-

A Ephraim, quid mihi ultra idola ?
ego exaudiām,
et dirigam eum ego ut abietem virentem :
ex me fructus tuus inventus est.
Quis sapiens, et intelliget ista ?
intelligens, et sciet hæc ?
Quia rectæ viæ Domini, et justi ambulabant in eis :
prævaricatores vero corrueant in eis.

^a Vitoise lectum a Martianeo est, dolor : contradicentibus Hebræo cæterisque libris, immo et recto sensu.

menta perierunt de domo Dei nostri,
lætitia et exsultatio ?

Computruerunt jumenta in stercore suo,
demoliti sunt horrea,
dissipati sunt apothecæ :
quoniam confusum est triticum.

Quid ingenuit animal,
migrerunt greges armenti ?

Quia non est pasca eis :
sed et greges pecorum disperierunt.

Ad te, Domine, clamabo :
quia ignis comedit speciosa deserti,
et flamma succedit omnia ligna regionis.

Sed et bestiae agri, quasi area sitiens imberem,
suspererunt ad te :

Quoniam exsiccati sunt fontes aquarum,
et ignis devoravit speciosa deserti.

[Cap. II.] Canite tuba in Sion,
ululate in monte sancto meo,
conturbentur omnes habitatores terræ :

Quia venit dies Domini,
quia prope est dies tenebrarum et caliginis,
dies nubis et turbinis :

Quasi mane expansum super montes populus malus
et fortis :

similis ei non fuit a principio,
et post eum non erit usque in annos generationis
et generationis.

Ante faciem ejus ignis vorans,
et post eum exurens flamma :

Quasi hortus voluptatis terra coram eo,
et post eum solitudo deserti,
neque est qui effugiat eum.

Quasi aspectus equorum, aspectus eorum :
et quasi equites sic current,
sicut sonitus quadrigarum super capita montium
exsilient,

sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam,
velut populus fortis præparatus ad prælium.

D A facie ejus cruciabuntur populi :
omnes vultus redigentur in ollam.

Sicut fortes current,
quasi viri bellatores ascendent [Al. ascenderunt

murum :

Vir [Al. Viri] in viis suis gradieret [Al. gradientur],
et non declinabunt a semitis suis.

Unusquisque fratrem suum non coarctabit,
singuli in calle suo ambulabunt :

Sed et per fenestras cadent,
et non demolientur.

Urbem ingredientur,
in muro current :

Domos concident,

per fenestras intrabunt quasi sur.
A facie ejus contremuit terra, moti sunt cœli.
 sol et luna obtenebantur,
 et stellæ retroixerunt splendorem suum.
Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus
 sui :
 quia multa sunt nimis castra ejus,
 quia fortia et facientia verbum ejus :
Magnus enim dies Domini, et terribilis valde.
 et quis sustinebit eum ?
Nunc ergo dicit Dominus :
Convertimini ad me in toto corde vestro,
in jejuno, et in fletu, et in planctu.
Et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra :
et convertimini ad Dominum Deum vestrum :
Quia benignus et misericors est,
 patiens ^a et multæ misericordiæ,
 et ^b præstabilis super malitia,
Quis scit si converiat, et ignoscat,
 et relinquit post se benedictionem, sacrificium et libamen Domino Deo vestro [Al. nostro] ?
Canite tuba in Sion,
sanctificate jejunium,
yocate cœlum,
congregate populum,
sanctificate Ecclesiam,
coadunate senes,
congregate parvulos, et sugentes ubera :
Egressiatur sponsus de cubili suo,
 et sponsa de thalamo suo.
Inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes ministri Domini,
 et dicent :
Parce, Domine, parce [Al. taceat parce] populo tuo :
 et ne des hæreditatem tuam ipso opprobrium,
 ut dominentur eis nationes.
Quare dicunt in populis :
 Ubi est Deus eorum ?
Zelatus est Dominus terram suam,
 et pepercit populo suo :
Et respondit Dominus,
 et dixit populo suo :
Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et olearium,
 et replebimini eo :
Et non dabo vos ultra opprobrium in gentibus.
Et eum, qui ab aquilone est, procul faciam a vobis :
 et expelli eum in terram inviam et desertam :
 faciem ejus contra mare orientale,
 et extremum ejus ad mare novissimum :
Et ascendet fetor ejus,
 et ascendet putredo ejus, quia [Al. qui] superbe egit.
Noli timere, terra,
 exulta, et letare :
 quoniam magnificavit Dominus, ut saceret.
Nolite timere, animalia regionis :
 quia germinaverunt speciosa deserti,
 quia lignum atulit fructum suum,
 ficus et vinea dederunt virtutem suam.
Et, filii Sion, exultate, et lætamini in Domino Deo vestro :
 quia dedit vobis doctorem justitiae,
 et descendere faciet ad vos imbre matutinum et serotinum, sicut [Al. taceat sicut] in principio.
Et implebuntur areæ frumento,
 et redundabunt torcularia vino et oleo.
Et reddam vobis annos,

^a Palatini mss. quibus in Commentariis recognoscendis usi sumus, in textu preferunt, et multus misericordia et deprecabilis. Martianaus quoque in uno altero mss. deprecabilis, loco præstabilis inventit. Hebræa vox מְלֹא נָתַן proprio pænitentem sonat.

^b In exemplari Canonis Heb. verit. nostro Sangermanensi legitur in textu, præstabilis, et in mar-

A quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et eruca :
 fortitudo mea magna, quam misi in vos.
Et comedetis vescentes et saturabitimini :
 et laudabilis nomen Domini [Al. taceat Domini] Dei vestri, qui fecit vobiscum [Al. nobiscum] mirabilia :
 et non confundetur populus meus in sempiternum.
Et scietis quia in medio Israel ego sum :
 et ego Dominus Deus vester, et non est amplius :
 et non confundetur populus meus in æternum.
Et erit post haec :
 effundam spiritum meum super omnem carnem.
Et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae :
 senes vestri somnia somniabunt,
 et juvenes vestri visiones videbunt.
Sed et super servos meos et super ancillas *
 in diebus illis effundam spiritum meum.
B Et dabo prodigia in celo,
 et in terra, sanguinem, et iguem, et vaporem fumi.
Sol vertetur in tenebras,
 et luna in sanguinem :
 antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis.
C Et erit :
 omnis qui invocaverit nomen Domini, salvis erit :
Quia in monte Sion, et in Jerusalem erit salvatio,
 sicut dixit Dominus,
 et in residuis, quos Dominus vocaverit.
[Cap. III.] Quia ecce in diebus illis, et in tempore illo,
 cum convertero captivitatem Juda et Jerusalem :
Congregabo omnes gentes,
 et deducam eas in vallem Josaphat :
Et discepibabo cum eis ibi super populo meo, et hæreditate mea Israel,
C quos disperserunt in nationibus, et terram meam divisorunt.
Et super populum meum miserunt sortem :
 et posuerunt puerum in prostibulo,
 et puellam vendiderunt pro vino, ut biberent.
Verum quid vobis et mihi, Tyrus et Sidon,
 et omnis terminus Palæstinorum ?
 numquid ultionem vos redditis mihi ?
Et si ulciscimini vos contra me,
 cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum.
Argentum enim meum et aurum [Al. add. meum] tulistis :
 et desiderabilia mea et pulcherrima intulistis in delubra vestra.
Et filios Juda et filios Jerusalem vendidistis filiis
 Græcorum :
 ut longe faceretis eos de finibus suis.
Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos :
D et convertam retributionem vestram in caput vestrum.
Et vendam filios vestros, et filias vestras in manibus
 filiorum Juda,
 et venundabunt eos Sabæis genti longinquæ,
 quia Dominus locutus est.
Clamate hoc in gentibus,
 sanctificate bellum,
 suscite robustos :
Accendant, ascendant omnes viri bellatores.

gine pro variante lectione, *deprecabilis*: At in contextu Canonis Carcassonensis legitur *deprecabilis*, absque ulla variante lectione marginali. MART.

^c Quidam mss., quos inter et Palatin., addunt, meas, quod pronomen Hebræus nedum hic, sed ad vocem quoque *servos*, tacet.

Concidite aratra vestra in gladios,
et ligones vestros in lanceas.
Infirmus dicat :
Quia fortis ego sum.
Erumpite, et venite omnes gentes de circuitu, et
congregamini :
ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos.
Consurgant, et ascendant gentes in vallem Josaphat:
quia ibi sedebo ut judicem omnes gentes in cir-
citu.
Mittite falces, quoniam maturavit messis :
venite, et descendite, quia plenum est torcular,
exuberant torcularia :
quia multiplicata est malitia eorum.
Populi populi in valle concisionis :
quia juxta est dies Domini in valle concisionis.
Sol et luna obtenebri sunt,
et stellæ retraxerunt splendorem suum.
Et Dominus de Sion rugiet,
et de Jerusalem dabit vocem suam :
Et movebuntur cœli, et terra :

A et Dominus spes populi sui,
et fortitudo filiorum Israel.
Et scieatis quia ego Dominus Deus vester,
habitans in Sion in monte sancto meo :
Et erit Jerusalem sancta,
et alieni non transibunt per eam amplius :
Et erit in die illa :
stillabunt montes dulcedinem :
et colles fluent lacte :
et per omnes rivos Iuda ibunt aquæ :
Et sons de domo Domini egredietur,
et irrigabit torrentem spinarum.
Ægyptus in desolationem erit,
Et Idumæa in desertum perditionis :
Pro eo quod inique egerint in filios Iuda,
et effuderint sanguinem innocentem in terra sua
Et Iudea in æternum habitabitur,
et Jerusalem in generationem et generationem.
Et mundabo sanguinem eorum, quem [Al. quos] non
mundaveram :
B et Dominus commorabitur in Sion.

Explicit liber Joel prophetæ.

INCIPIT LIBER AMOS PROPHETÆ.

[Cap. I.] Verba Amos qui fuit in ^a pastoribus de
Thecue :
quæ vidit super Israel in diebus Oziae regis Juda,
et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel,
ante duos annos terræ motus.
Et dixit :
Dominus de Sion rugiet,
et de Jerusalem dabit vocem suam :
Et luxerunt speciosa pastorum,
et exsiccatus est vertex Carmeli.
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor
non convertam eum :
eo quod tritiraverint in plaustris ferreis Galaad.
Et mittam ignem in domum Azael,
Et devorabit domos Benadad.
Et conteram veciem Damasci :
et disperdam habitatorem de campo idoli.
et tenentem sceptrum de domo voluntatis :
et transferetur populus Syriae Cyrenen, dicit Do-
minus.
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Gazæ, et super quatuor non
convertam eum :
eo quod translulerint captivitatem perfectam, ut
concluderent eam in Idumæa.
Et mittam ignem in murum Gazæ,
et devorabit ædes ejus.
Et disperdam habitatorem de Azoto,
et tenentem sceptrum de Ascalone :
Et convertam manum meam super Accaron,
et peribunt reliqui Philistinorum, dicit Dominus
Deus [Al. tacer. Deus].
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Tyri, et super quatuor non
convertam eum :
eo quod concluderint captivitatem perfectam in

^a Ex Hebreo ita se vertisse asserit Hieronymus
lib. 1 Commentariorum in Amos, eoque modo scriptum
reperimus in omnibus exemplaribus mss. Canonis,
et sacrorum Bibliorum. Editi legunt, in pastoribus.
At de his audiendus Hieronymus : In eo autem loco,
inquit, ubi LXX translulerunt, in accarim, Theodo-
tio ipsum verbum Hebraicum posuit NOCEDIM, quod

idumæa,
et non sint recordati fœderis fratrum :
Et mittam ignem in murum Tyri,
et devorabit ædes ejus.
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Edom, et super quatuor non
convertam eum :
eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum,
et violaverit misericordiam ejus, et tenerit ultra
furorem suum,
et indignationem suam servaverit usque in finem.
Mittam ignem in Theman :
et devorabit ædes Bosræ.
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus filiorum Ammon,
et super quatuor non convertam eum :
eo quod dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatan-
dum terminum suum.
Et succendam ignem in muro Rabba :
et devorabit ædes ejus in ululatu in die belli,
et in turbine in die commotionis.
Et ibit Melchom in captivitatem,
ipse et principes ejus simul, dicit Dominus.
[Cap. II.] Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Moab : et super quatuor non
convertam eum :
eo quod incenderit ossa regis Idumææ usque ad
cinerem.
Et mittam ignem in Moab,
et devorabit ædes Carioth :
et morietur in sonitu Moab, et in clangore tubæ :
Et disperdam judicem de medio ejus,
omnes principes ejus interficiam cum eo, dicit
Dominus :
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Juda, et super quatuor non
convertam eum :

Aquila vertit ἐν πομακωτρόφοις, id est, in pastoralibus.
Symmachus et quinta Editio ἐν τοῖς προιάσι, id est,
in pastoribus. Et puto propter DALETH et RES litterarum
similitudinem hic quoque deceptus: quamquam in prin-
cipio nominis NUM littera nullam excusationem relin-
quat erroris. Accarim autem usque in præsentiarum
Hebreum esse non legi. MART.

eo quod abjecerit legem Domini,
et mandata ejus non custodierit :
Deceperunt enim eos idola sua,
post quae abierant patres eorum.
Et mittam ignem in Judam,
et devorabit ædes Jerusalem.
Hæc dicit Dominus :
Super tribus sceleribus Israel, et super quatuor non
convertam eum :
Pro eo quod vendiderit pro [Al. taceat. pro] argento
justum,
et panperem pro calceamentis.
Qui conterunt super pulverem terræ capita paupe-
rum,
et viam humilium declinant :
Et filius ac pater ejus abierunt [Al. introierunt] ad
puellam,
ut violent [Al. polluerent] nomen sanctum
meum.
Et super vestimentis pignoratis accubuerunt juxta
omne altare,
et vinum damnatorum bibeant in domo Dei sui.
Ego autem exterminavi Amorrhæum a facie eorum :
cujus altitudo, cedrorum altitudo ejus,
et fortis ipse quasi querqus :
Et ^a contrivi fructum ejus desuper,
et radices ejus subter.
Ego sum, qui ascendere vos feci de terra Ægypti,
et duxi vos in deserto quadraginta annis,
ut possideretis terram Amorrhæi.
Et suscitavi de filiis vestris in Prophetas,
et de juvenibus vestris Nazareos :
Numquid non ita est, filii Israel? dicit Dominus.
Et propinabatis Nazareis vinum :
et Prophetis mandabatis, dicentes :
Ne prophetetis.
Ecce ego stridebo subter vos,
sicut stridet plaustrum onustum feno.
Et peribit fuga a veloce,
et fortis non obtinebit virtutem suam,
et robustus non salvabit animam suam :
Et tenens arcum non stabit,
et velox pedibus suis non salvabitur :
et ascensor equi non salvabit animam suam :
Et robustus corde inter fortes
nudus fugiet in die illa, dicit Dominus.
[Cap. III.] Audite verbum, quod locutus est Domi-
nus super vos, filii Israel :
super omni cognitione, quam eduxi de terra Æ-
gypti, dicens :
Tantummodo vos cognovi ex omnibus cognitionibus
terræ :
idecirco visitabo super vos omnes iniquitates ve-
stras.
Numquid ambulabunt duo pariter,
nisi convernerit eis?
Numquid rugiet leo in saltu,
nisi habuerit prædam?
Numquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo,
nisi aliquid apprehenderit?
Numquid cadet avis in laqueum terræ absque au-
cupe?
Numquid anferetur laqueus de terra antequam quid
ceperit?
Si clanget tuba in civitate,
et populus non expavescet?
Si erit malum in civitate,
quod Dominus non fecerit [Al. fecit]?
Quia non facit [Al. faciet] Dominus Deus verbum,
nisi revelaverit secretum suum ad servos suos
Prophetas.
Leo rugiet, quis non timebit?
Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?
Auditum facite in ædibus Azoti,
et in ædibus terræ Ægypti : et dicite :

A Congregamini super montes Samariæ,
et videte insanias multas in medio ejus,
et calumniam patientes in penetralibus ejus.
Et nescierunt facere rectum, dicit Dominus.
thesaurizantes iniquitatem et rapinas in ædibus
suis.
Propterea hæc dicit Dominus Deus :
Tribulabitur, et circumietur terra :
et detrahetur ex te fortitudo tua,
et diripientur ædes tuæ.
Hæc dicit Dominus :
Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura,
aut extremum auriculæ :
Sic eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria in
plaga lectuli,
et in Damasci grabato.
Audite, et contestamini in domo Jacob,
dicit Dominus Deus exercitum :
Quia in die cum visitare cœpero prævaricationes
Israel,
B super eum visitabo, et super altaria Beth-El :
Et amputabunt cornua altaris,
et cadent in terram.
Et percutiam domum hyiemalem cum domo æstiva :
et peribunt domus eburnæ,
et dissipabunt ædes multæ, dicit Dominus.
[Cap. IV.] Audite verbum hoc, vaccae pingues,
que estis in monte Samariæ :
que calumniam facitis egenis, et confringitis pau-
peres :
C quæ dicitis dominis vestris : Afferte, et bibemus.
Juravit Dominus Deus in sancto suo :
quia ecce dies venient super vos,
et levabunt vos in contis,
et reliquias vestras in ollis ferventibus.
Et per aperturas exhibitis altera contra alteram,
et projiciemini in Armon, dicit Dominus.
Venite ad Beth-El, et impie agite :
ad Galgalam, et multiplicate prævaricationem :
C Et afferte mane victimas vestras,
tribus diebus decimas vestras.
Et sacrificiate de fermentato [Al. fermento] laudem :
et vocate voluntarias oblationes, et annuntiate :
sic enim voluistis, filii Israel, dicit Dominus Deus.
Unde et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis
urbibus vestris,
et indigentiam panum in omniibus locis vestris :
et non estis reversi ad me, dicit Dominus.
Ego quoque prohibui a vobis imbrex,
cum adhuc tres menses supercessent usque ad mes-
sem.
Et plui super civitatem unam ;
et super civitatem alteram non plui :
Pars una compluta est,
et pars [Al. add. una], super quam non plui,
aruit.
Et venerunt duæ et tres civitates ad civitatem unam,
ut biberent aquam,
et non sunt satiatae :
et non redistis ad me, dicit Dominus.
Percussi vos in vento urente,
et in auragine, multitudinem hortorum vestro-
rum et vinearum vestrarum :
Oliveta vestra, et sicutela vestra comedit eruca :
et non redistis ad me, dicit Dominus.
Misi in vos mortem in via Ægypti,
percussi in gladio juvenes vestros, usque ad capti-
vitatem equorum vestrorum :
Et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum
in nares vestras :
et non redistis ad me, dicit Dominus.
Subverti vos, sicut subvertit Deus Sodomam et
Gomorram,
et facti estis quasi torris raptus de incendio :
et non redistis ad me, dicit Dominus :

^a Falso legerat Martianæus, continui : contra librorum omnium fidem, et sacri contextus seriem.

Quapropter hæc faciam tibi, Israel :
postquam autem hoc fecero tibi,
præparare in occursum Dei tui, Israel.
Quia ecce formans montes, et creans ventum,
et annuntians homini eloquium suum,
faciens malutinam nebulam,
et gradiens super excelsa terræ :
Dominus Deus exercituum nomen ejus.
[Cap. V.] Audite verbum istud, quod ego levo super
vos planctum, domus Israel.
Cecidit, non adjiciet, ut resurgat virgo Israel :
Projecta est in terram suam,
non est qui suscitet eam.
Quia hæc dicit Dominus Deus :
Urbs de qua egrediebantur mille, reliquæntur in ea
centum :
et de qua egrediebantur centum, reliquæntur in
ea decem in domo Israel.
Quia hæc dicit Dominus domui Israel :
Quærere me, et vivetis.
Et nolite quærere Beth-El, et in Galgalam nolite in-
trare,
et in Ber-Sabee non transibitis [Al. ne transie-
ritis] :
quia Galgala captiva ducetur, et Beth-El erit inau-
tilis.
Quærere Dominum, et vivite :
ne forte comburatur ut ignis domus Joseph,
et devorabit, et non erit [Al. sit] qui extin-
guat Beth-El.
Qui convertitis in absinthium judicium,
et justitiam in terra reliquæntis.
Facientem Arcturum et Orionem,
et couerterentem in manu tenebras, et diem in
noctem mutantem :
Qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem
terræ :
Dominus nomen ejus.
Qui subridet vastitatem super robustum,
et depopulationem super potentem assert.
Odiu habuerunt in porta corripientem :
et loquentem perfecte abominati sunt.
Idcirco, pro eo quod diripiebatis pauperem,
et prædam eleciam tollebatis ab eo :
Domos quadro lapide ædificabitis, et non habitabitis
in eis :
Vineas amantissimas plantabitis,
et non bibetis vinum earum.
Quia cognovi multa sceleræ vestra, et fortia peccata
vestra :
hostes justi accipientes munus, et pauperes in
porta deprimentes :
Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus
inalnum est.
Quærere bonum, et non malum, ut vivatis :
et erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut
dixisti :
Odite malum, et diligitе bonum,
et constituite in porta judicium :
si forte miscreatur Dominus Deus exercituum re-
liquis Joseph.
Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum do-
minator :
In omnibus plateis planctus :
et in cunctis, quæ foris sunt, dicetur vœ, vœ :
et vocabunt agricolam ad luctum,
et ad planctum eos qui sciunt plangere.
Et in omnibus vineis erit planctus :
quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus.
Vœ desiderantibus diem Domini :
ad quid eam vobis ?
dies Domini ista, tenebrae, et non lux.
Quomodo si fugiat vir a facie iconis,
et occurrat ei ursus :
Et ingrediatur dominus :
et innitur manu sua super parietem,

* Non tonsionem regis, sed tonsorem gregis legant

A et mordeat eum coluber.
Numquid non tenebræ dies Domini, et non lux :
et caligo, et non splendor in ea ?
Odi, et projeci festivitates vestras :
et non capiam odorem cœtuum vestrorum.
Quod si obtuleritis [Al. attuleritis] mihi holocausta-
mata, et munera vestra, non suscipiam :
et vota pinguium vestrorum non respiciam.
Aufer a me tumultum carminum tuorum :
et cantica lyra tua non audiam.
Et revealabitur quasi aqua iudicium,
et justitia quasi torrens fortis.
Numquid hostias et sacrificium obstulitis mihi in
deserto quadraginta annis, domus Israel ?
Et portatis tabernaculum Moloch vestrus,
et imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri,
qua secisis vobis,
Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Do-
minus,
Deus exercituum nomen ejus.
[Cap. VI.] Vœ qui opulentis estis in Sion,
et confuditis in monte Samaria :
optimates capita populorum,
ingredientes pompatice dominum Israel.
Transite in Chalanne, et videte,
et ite inde in Emath magnam :
et descendite in Geth Palæstinorum :
et ad optimæ quæque regna horum ;
si latior terminus eorum termino vestro est.
Qui separatis estis in diem malum :
et appropinquatis sotto iniquitatis.
Qui dormitis in lectis eburneis,
et lascivitis in stratis vestris :
Qui comeditis agnum de grege,
et vitulos de medio aræni.
Qui canitis ad vocem psalterii :
sicut David putaverunt se habere vasa cancri.
Bilentes in phialis vinum,
et optimo unguento delubiti :
et nihil patiebantur super contritione Joseph.
Quapropter nunc migrabunt in capite transmigran-
tium :
et auferetur factio lascivientium.
Juravit Dominus Deus in anima sua,
dicit Dominus Deus exercituum :
Detestor ego superbiæ Jacob, et domos ejus omnes,
et tradam civitatem cum habitatoribus suis.
Quod si reliqui fuerint decem vires in domo una,
et ipsi morientur.
Et tollit eum propinquus suus,
et comburet eum, ut efferat ossa de domo :
Et dicet ei, qui in penetralibus domus est :
Numquid adhuc est apud te ?
Et respondebit :
Finis est.
Et dicet ei :
Tace, et non recorderis nominis Domini.
Quia ecce Dominus mandabit,
et percutiet domum maiorem rainis,
et domum minorem secessionibus.
Numquid currere queunt in petris equi,
aut arari potest in bubalis,
quoniam convertitis in amaritudinem judicium,
et fructum justitiae in absinthium ?
Qui lætamini in nihilo :
qui dicitis :
Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus so-
bis cornua ?
Ecce enim suscitabo super vos, domus Israel, dicit
Dominus Deus exercituum, gentem :
et conterent vos ab introitu Emat usque ad tor-
rentem deserti.
[Cap. VII.] Hæc ostendit mihi Dominus Deus :
et ecce factor locustæ in principio germinacionis
serotini imbris,
et ecce * serotinus post tonsionem regis.
omnes codices mss. In Hebreo hodierno scriptum

Et factum est :

cum consummasset comedere herbam terræ, et dixi :

Domine Deus, propitius esto, obsecro :

qui suscitabit Jacob, quia parvulus est ?

Misertus est Dominus super hoc :

Non erit, dixit Dominus.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus :

et ecce vocabat judicium ad ignem Dominus Deus :

et devorabit [Al. devorabit] abyssum multam,

et comedit [Al. comedet] simul partem.

Et dixi :

Domine Deus, quiesce, obsecro :

qui suscitabit Jacob, quia parvulus est ?

Misertus est Dominus super hoc :

Sed et istud non erit, dixit Dominus Deus.

Hæc ostendit mihi :

et ecce Dominus stans super marum litum,

et in manu ejus trulla cæmentarii.

Et dixit Dominus ad me :

Quid tu vides, Amos ?

Et dixi : Trullam cæmentarii.

Et dixit Dominus :

Ecce ego nonnam trullam in medio populi mei Israel :

non adjiciam ultra superinducere eum.

Et demolientur excelsa idoli,

et sanctificationes Israel desolabuntur :

et consurgam super dominum Jeroboam in gladio.

Et misit Amasias sacerdos Beth-El ad Jeroboam regem Israel, dicens :

Rebellavit contra te Amos in medio domus Israel :

non poterit terra sustinere universos sermones ejus.

Hæc enim dicit Amos :

In gladio morietur Jeroboam,

et Israel captivus migrabit de terra sua :

Et dixit Amasias ad Amos :

Qui vides, gradere,

fuge in terram Iudea :

et comedere ibi panem, et ibi prophetabis.

Et in Beth El non adjicies ultra ut prophetes :

quia sanctificatio regis est,

et dominus regni est.

Et respondit Amos, et dixit ad Amasiam :

Non sum propheta, et non sum filius prophetae,

sed armaturus [Al. opilio] ego sum vellicans sycomores.

Et tult me Dominus cum sequerer regem :

et dixit ad me Dominus [Al. tacet Dominus] :

Vade, propheta ad populum meum Israel.

Et nunc audi verbum Domini :

Tu dicis : Non prophetabis super Israel,

et non stabbis super dominum idolum.

Proprie hoc hæc dicit Dominus :

Uxor tua in civitate fornicabitur :

et filii tui et filiae tue in gladio cadent,

et humus tua funiculo metietur :

Et tu in terra polluta morieris,

et Israel captivus migrabit de terra sua.

[Cap. VIII.] Hæc ostendit mihi Dominus Deus :

et ecce uncinum pomorum.

Et dixit : Quid tu vides, Amos ?

Et dixi : Uncinum pomorum.

Et dixi Dominus ad me :

Venit filius super populum meum Israel :

non adjiciam ultra, ut portraneam eum.

Et stridebunt cardines Templi in die illa, dicit Dominus Deus :

michi morientur :

A in omni loco projicietur silentium.

Audite hoc qui conteritis pauperem,

et deficit egenos terræ, dicentes :

Quando transibit mensis, et venundabimus merces,

et sabbatum, et aperiemus frumentum :

ut imminuamus measuram, et augeamus siculum,

et supponamus stateras dolosas,

ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calceamentis,

et quisquilius frumenti vendamus ?

Juravit Dominus in superbiam [Al. superbia] Jacob :

Si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum.

Numquid super isto non commovebitur terra

et lugebit omnis habitator ejus :

et ascendat quasi fluvius universus,

et ejicietur, et defluet quasi rivus Ægypti ?

Et erit in die illa, dicit Dominus Deus [Al. tacet Dominus] :

occidet sol in meridi,

et tenebrescere faciam terram in die luminis :

Et convertam festivitates vestras in luctum,

et omnia cantica vestra in planctum :

Et inducam super omne dorsum vestrum saccum,

et super omne caput calvitium :

Et ponam eam quasi luctum unigeniti,

et novissima ejus quasi diem amarum.

Ecce dies venient, dicit Dominus :

et mittam furorem in terram :

non fame in panis, neque siti aquæ,

sed audiendi verbum Domini.

Et commovebuntur a mari usque ad mare,

et ab aquilone usque ad orientem :

circuibunt querentes verbum Domini, et non invenerint.

In die illa deficient virgines pulchre,

et adolescentes in siti.

Qui jurant in delicto Samaria, et dico :

Vivit Deus tuus, Dan, et vivit via Ber-Sabe :

C et cadent, et non resurgent ultra.

[Cap. IX.] Vidi Dominum stantem super altare, et dixit :

Perebere cardinem, et commoveantur superliminaria :

Avaritia enim in capite omnium,

et novissimum eorum in gladio interficiam :

Non erit fuga eis, qui fugient,

et non salvabitur ex eis qui fugerit.

Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet eos :

et si ascenderint usque ad cœlum, inde detrahant eos.

Et si absconditi fuerint in vertice Carmelit, inde scrutans auferam eos :

et si celaverint se ab oculis meis in fundo maris,

ibi mandabo serpenti, et mordet eos.

Et si abiherint in campitatem coram inimicis suis,

ibi mandabo gladio, et occidet eos :

et ponam oculos meos super eos in malum, et non in bonum.

D Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescet :

et lugebit omnes habitantes in ea :

Et ascendet sicut rivus omnis,

et defluet sicut fluvius Ægypti.

Qui ædificat in cœlo ascensionem suam,

et fasciculum suum super terram fundavit :

Qui vocat aquas maris,

et effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen ejus.

est תְּנַזֵּן נַזְזֶן gizze hammelech ; quod Hieronymus legat in singulari, gozi ammelech. Vid. lib. m Commentariorum in mss. libris, quia in multis discrepant ab editorum depravatione, et a punctis vocalibus Massoretharum. MART.

— Maluisse videtur Hieronymus in Comment.

post serotinum tonsor, sive tonsura regis. In Cisterciensi ms. nos inventimus, serotinus post tonsorem, sive tonsuram regis. At quod in suis omnibus reperit Martianæus, gregis, pro regis, manifestum est librariorum aut paulo audacioris critici mendum.

Numquid non ut filii *A*ethiopum vos estis mihi, filii Israel ? ait Dominus.
Numquid non Israel ascendere feci de terra *A*gypti : et Palestinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene ?
Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, et conteram illud a facie terrae.
Verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus.
Ecce enim ego mandaboo, et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro : et non cadet lapillus super terram.
In gladio morientur omnes peccatores populi mei : qui dicunt : Non appropinquabit, et non veniet super nos malum.
In die illo suscitaro tabernaculum David, quod cecidit :

^a Vox triticum neque ab Hieronymo in Commentario legitur, neque in Hebreo revera est textu, sed

et reædificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant, instaurabo : et reædificabo illud sicut in diebus antiquis.
Ut possideant reliquias Idumææ, et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum, super eos : dicit Dominus faciens haec.
Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator uvæ mittentem semen : Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt.
Convertam captivitatem populi mei Israel : et ædificabunt civitates desertas, et habitabunt : Et plantabunt vineas, et bibent vinum earum : et facient hortos, et comedent fructus eorum.
Et plantabo eos super humum suam : et non evellam eos ultra de terra sua : quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

tantum *בְּבָרֶה נַעֲמָה*, concutitur in cribro, nec plus ipsi habent LXX.

Explicit liber Amos prophetæ.

INCIPIT

LIBER ABDIÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Visio Abdiæ.

Hæc dicit Dominus Deus ad Edom : Auditum audivimus a Domino, et legatum ad gentes misit : Surgite, et consurgamus adversus eum in prælium. Ecce parvulum te dedi in gentibus : contemptibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum [Al. petræ], exaltantem solium suum [Al. tuum], qui dicis in corde tuo : Quis detrahet me in terram ? Si exaltatus fueris ut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum : inde detraham te, dicit Dominus. Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses ? nonne furati essent sufficientia sibi ? Si vindemiatores introissent ad te, numquid [Al. add. non] saltem racemos reliquis- sent tibi ? Quomodo scrutati sunt Esau, investigaverunt abscondita ejus ? Usque ad terminum emiserunt te : omnes viri foederis tui illuserunt tibi, invaluerunt adversum te viri pacis tuæ : Qui comedunt tecum, ponent insidias subtiles te : non est prudentia in eo. Numquid non in die illa, dicit Dominus : perdam sapientes de Idumæa, et prudentiam de monte Esau ? Et timebunt fortis tui a meridie, ut intereat vir de monte Esau. Propter intersectionem, et propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob, operiet te confusio, et peribis in æternum. In die cum stares adversus ^a, quando capiebant alieni exercitum ejus, et extranei ingrediebantur portas ejus, et super Jerusalem mittebant sortem :

B tu quoque eras quasi unus ex eis. Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis ejus : Et non lætaberis super filios Juda in die perditionis eorum : et non magnificabis os tuum in die angustiæ. Neque ingredieris portam populi mei in die ruine eorum : neque despicies et tu in malis ejus in die vastitatis illius : et non emitteris adversus exercitum ejus in die vastitatis illius. Nequestabis in exitibus, ut interficias eos qui fugerint : et non concludes reliquos ejus in die tribulationis. Quoniam juxta est dies Domini super omnes gentes, sicut fecisti, fieri tibi : retributionem tuam convertet in caput tuum. Quomodo enim bibisti [Al. bibistis] super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter : Et bibent, et absorbebunt, et erunt quasi non sint. Et in monte Sion erit salvatio, et erit sanctus : et possidebit domus Jacob eos, qui se possederant. Et erit dominus Jacob ignis, et dominus Joseph flamma, et dominus Esau stipula : Et succendentur in eis, et devorabunt eos : et non erunt reliquæ domus Esau, quia Dominus locutus est. Et hæreditabunt hi qui ad austrum sunt, montem Esau, et qui in campestribus Philisthim : Et possidebunt regionem Ephraim, et regionem Sa- mariae : et Benjamin possidebit Galaad. Et transmigratio exercitus hujus [Al. ejus] filiorum Israel, omnia Chananæorum usque ad Sareptam : **D** Et transmigratio Jerusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates austri.

* Addunt vulgati libri atque ipse Hieron. in Commentario eum, quod tamen in Hebreo pronomen non est.

Et ascenderunt salvatores in montem Sion
judicare montem Esau :

et erit Domino regnum.

Explicit liber Abdiæ prophetæ.

INCIPIT

LIBER JONÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Et factum est verbum Domini ad Jonam filium Amathi, dicens :
Surge, vade in Niniven, civitatem grandem, et prædica in ea : quia ascendit malitia ejus coram me.
Et surrexit Jonas,
ut fugeret in Tharsis a facie Domini :
Et descendit in Joppen,
et invenit navem euntem in Tharsis :
Et dedit naulum ejus,
et descendit in eam, ut iret cum eis in Tharsis a facie Domini.
Dominus autem misit ventum magnum in mare
et facta est tempestas magna in mari,
et navis periclitabatur conteri.
Et timuerunt nautæ,
et clamaverunt viri ad Deum suum :
Et miserunt vasa, quæ erant in navi, in mare,
ut alleviaretur ab eis :
Et Jonas descendit ad interiora navis,
et dormiebat sopore gravi.
Et accessit ad eum gubernator, et dixit ei :
Quid tu sopore deprimeris?
surge, invoca Deum tuum,
si forte recognitet Deus de nobis, et non pereamus.
Et dixit vir ad collegam suum :
Venite, et mittamus sortes,
et sciamus quare hoc malum sit [Al. fit] nobis.
Et miserunt sortes :
et cecidit sors super Jonam.
Et dixerunt ad eum :
Indica nobis cujus causa malum istud sit nobis :
quod est opus tuum?
qua terra tua, et quo vadis?
vel ex quo populo es tu?
Et dixit ad eos : Hebreus ego sum,
et Dominum Deum cœli ego timeo, qui fecit mare et aridam.
Et timuerunt viri timore magno,
et dixerunt ad eum :
Quid hoc fecisti?
Cognoverant enim viri quod a facie Domini fugeret,
quia indicaverat eis.
Et dixerunt ad eum :
Quid faciemus tibi, et cessabit mare a nobis?
quia mare ibat, et intumescebat.
Et dixit ad eos :
Tollite me, et mittite [Al. add. me] in mare.
et cessabit mare a vobis :
scio enim ego quoniam propter me tempestas
grandis hæc venit [Al. est] super vos.
Et remigabant viri, ut reverterentur ad aridam, et non valebant :
quia mare ibat, et intumescebat super eos.
Et clamaverunt ad Dominum, et dixerunt :
Quæsumus, Domine, ne pereamus in anima viri
istius,
et ne des super nos sanguinem innocentem :
quia tu, Domine, sicut voluisti, fecisti.
Et tulerunt Jonam, et miserunt in mare :
et stetit mare a fervore suo.
Et timuerunt viri timore magno Dominum,
et immolaverunt hostias Domino, et voverunt vota.

* Cum addito Dei legit S. ipse Interpres in Commentario urbe magna Dei : justa Hebr. עיר גודלה

[Cap. II.] Et præparavit Dominus pisces grandem, ut deglutiaret Jonam :
et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus et tribus noctibus.
Et oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre piscis.
Et dixit :
B Clamavi de tribulatione mea ad Dominum,
et exaudiuit me :
De ventre inferi clamavi,
et exaudiisti vocem meam.
Et projecisti me in profundum in corde maris,
et flumen circumdedit me :
Omnes gurgites tui, et fluctus tui
super me transierunt.
Et ego dixi : Abjectus sum a conspectu oculorum
tuorum :
verumtamen rursus videbo templum sanctum tuum.
Circumderunt me aquæ usque ad animam [Al. add.
meam] :
abyssus vallavit me, pelagus cooperuit caput meum.
Ad extrema montium descendi :
terrae vectes concluserunt me in æternum.
Et sublevabis de corruptione vitam meam,
Domine, Deus meus.
Cum angustiaretur in me anima mea,
C Domini recordatus sum :
ut veniat ad te oratio mea ad templum sanctum
tuum.
Qui custodiunt vanitates frustra,
misericordiam suam derelinquent.
Ego autem in voce laudis immolabo tibi :
quæcumque vovi, reddam pro salute Domino.
Et dixit Dominus pisci :
et evomuit Jonam in aridam.
[Cap. III.] Et factum est verbum Domini ad Jonam secundo, dicens :
Surge et vade in Niniven civitatem magnam :
et prædica in ea prædicationem, quia ego loquor
ad te.
Et surrexit Jonas, et abiit in Niniven juxta verbum
Domini :
et Ninive erat civitas magna et itinere dierum trium.
Et cœpit Jonas introire in civitatem itinere dici unius :
et clamavit, et dixit :
D Adhuc quadragesima dies,
et Ninive subvertetur.
Et crediderunt viri Ninivæ in Deum :
et prædicaverunt jejenum,
et vestiti sunt saccis a majore usque ad minorem.
Et pervenit verbum ad regem Ninive :
et surrexit de solio suo,
et abjecit vestimentum suum a se, et induitus est
sacco,
et sedet in cinere.
Et clamavit, et dixit in Ninive ex ore regis et principum ejus, dicens :
Homines, et jumenta, et boves, et pecora non
stent quidquam :
nec pascantur, et aquam non bibant.
Et operiantur saccis homines, et jumenta,
et clament ad Deum [Al. Dominum] in fortitudine,
כָּל־אֶרְץ־יְהוּדָה : quæ ejus est lingue ὑπερβολὴ, cum rei ali-
cujs amplitudinem ac præstantiam commendat.

et convertatur vir a via sua mala, et ab iniuitate, A
que est in manibus eorum.
Quis scit si convertatur et ignoscat Deus :
et revertatur a furore iræ suæ, et non perfibimus ?
Et vidit Dens opera eorum, quia conversi sunt de via
sua mala :
et misertus est Deus super malitia, quam locutus
fuerat, ut faceret eis,
et non fecit.
[Cap. IV.] Et afflictus est Jonas afflictione magna, et
iratus est :
Et oravit ad Dominum, et dixit :
Obsecro, Domine,
numquid non hoc est verbum meum, cum adhuc
essem in terra mea :
Propter hoc præoccupavi, ut fugerem in Tharsis.
Scio enim quia tu Deus clemens et misericors es,
patiens et multæ miserationis, et ignoscens super
malitia.
Et nunc, Domine, tolle, quæso, animam meam a me :
quia melior est mihi mors quam vita.
Et dixit Dominus :
Putasne, bene irasceris tu ?
Et egressus est Jonas de civitate,
et sedet contra orientem civitatis ;
Et fecit sibimet ibi umbraculum,
et sedebat subter illud in umbra,
donec videret quid accideret civitati.
Et præparavit Dominus Deus ^a hederam,

^a Recole S. Interpretarem in Commentario, ubi de
hac sua interpretatione disserens, Secuti, inquit, su-
mus veteres translatores, qui et ipsi hederam interpre-

et ascendit super caput Jonas,
ut esset umbra super caput ejus, et protegeret
eum
(laboraverat enim),
et latens est Jonas super hedera, tæstia magna.
Et paravit Deus vermem ascensu diluculi in crassi-
num ;
et percussit hedera, et exaruit.
Et cum ortus spisset sol,
præcepit Dominus vento calido et urenti ;
Et percussit sol super caput Jonas, et resuabat ;
et petivit anime suæ, ut moreretur, et dixit :
Melius est mihi mori, quam vivere.
Et dixit Dominus ad Jonam :
Putasne, bene irasceris tu super hedera ?
Et dixit :
Bene irascer ego usque ad mortem.
Et dixit Dominus :
Tu doles super hedera, in qua non laborasti, ne-
que fecisti ut cresceret.
Quæ sub una nocte nata es, et sub una nocte per-
iit.
Et ego non parcam Ninive civitati magnæ,
in qua sunt plus quam centum viginti millia ho-
minum,
qui nesciunt quid sit inter dexteram et sinistram
suam,
et jumenta multa.

tati sunt, quæ Graece appellatur κισσός ; aliud enim
quod dicentur, non habebant. Vide quæ et nobis anno-
tata sunt ad hunc locum.

Explicit liber Jonæ prophetæ.

INCIPIT

LIBER MICHAÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Verbum Domini, quod factum est ad Mi- C
chæam Morashiten,
in diebus Joatham, Ahaz, et Ezechiae, regum
Juda :
quod vidi super Samariam, et Jerusalem.
Audite, populi omnes,
et attendat terra, et plenitudo ejus :
Et sit Dominus Deus vobis in testem,
Dominus de templo sancto suo.
Quia ecce Dominus egreditur [Al. egreditetur] de loco
suo :
et descendet, et calcabit super excelsa terræ.
Et consumentur montes subtus eum :
et valles scindentur sicut cera a facie ignis,
sicut aquæ, quæ decurrunt in præcepis.
In scelere Jacob omne istud,
et in peccatis domus Israel.
Quod scelus Jacob ?
nonne Samaria ?
Et quæ excelsa Judea ?
nonne Jerusalem ?
Et ponam Samariam quasi acervum lapidum in agro
cum plantatur vinea :
et detrahiam in vallem lapides ejus, et fundamenta
ejus revelabo.
Et omnia sculptilia ejus concidentur,
et omnes mercedes ejus comburentur igne,
et omnia idola ejus ponam in perditionem :
Quia de mercedibus meretricis congregata sunt,
et usque ad mercedem meretricis revertentur.
Super hoc plangam, et ululabo :
vadam spoliatus, et nudus :
Faciam planctum velut draconum,

et luctum quasi struthionum.
Quia desperata est plaga ejus,
quia venit usque ad Judæam,
teligit portam populi mei usque ad Jerusalem.
In Geth nolite annuntiare,
lacrymis ne ploretis,
in domo Pulveris pulvere vos conspergite.
Et transite vobis habitatio Pulchra [Al. Saphir],
confusa ignominia :
non est egressa quæ habitat in exitu [Al. Sen-
nan] :
Planctum domus vicinæ [Al. Asel] accipiet ex vobis,
qua stelit sibimet.
Quia infirmata est in bonum, quæ habitat in amari-
tudinibus [Al. Maroth] :
quia descendit malum a Domino in portam Jerusa-
alem.
Tumultus quadrigæ stuporis habitanti Lachis :
principium peccati est filii Sion,
quia in te inventa sunt sceleræ Israel.
D Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth :
domus [Al. domos] mendacii in deceptionem re-
gibus Israel.
Adhuc hæredem adducam tibi quæ habitas in Maresa :
usque ad Odollam veniet gloria Israel.
Decalvare et tondere super filios deliciarum tuarum :
dilata calvitum tuum sicut aquila :
quoniam captivi ducti sunt ex te.
[Cap. II.] Væ qui cogitatis inutile,
et operamini malum in cubilibus vestris :
In luce matutina faciunt illud,
quoniam contra Deum est manus eorum.
Et concupierunt agros, et violenter tulierunt,

et domos rapuerunt :
Et calumniabantur virum et domum ejus ;
virum et hereditatem ejus.
Idcirco haec dicit Dominus :
Ecce ego cogito super familiam istam malum :
unde non auferetis colla vestra, et non ambulabitis superbi,
quoniam tempus pessimum est.
In die illa sumetur super vos parabola,
et cantabitur canticum cum suavitate, dicentium :
Depopulatione vastati sunus :
Pars populi mei commutata est :
quomodo recedet a me, cum revertatur, qui regiones nostras dividat ?
Propter hoc non erit tibi miltens funiculum sortis
in caelum Domini.
Ne loquamini loquentes :
Non stilebit super istos, non comprehendet confusio.
Dicit dominus Jacob :
Numquid abbreviatus est spiritus Domini,
aut tales sunt cogitationes ejus ?
Nonne verba mea bona sunt cum eo, qui recte graditur ?
Et econtrario populus meus in adversarium conser-
rexit :
desuper tunica pallium sustulisti :
et eos, qui simpliciter transibant, convertisti in bellum.
Mulieres populi mei ejecisti de domo deliciarum
suarum :
a parvulis earum tulisti laudem meam in perpetuum.
Surgite, et ite,
quia non habetis hic requiem :
Propter immunditiam ejus corruptetur putredine
pessima.
Utinam non essem vir habens spiritum,
et mendacium potius loquerer :
Stillabo tibi in vinum et in ebrietatem :
et erit super quem stillatur populus iste.
Congregatione congregabo, Jacob, totum te :
in unum conducam reliquias Israel,
pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi
pecus in medio caularum,
tumultuantur a multitudine hominum.
Ascerdet enim pandens iter ante eos :
divident, et transibunt portam, et egredientur per
eam :
Et transibit rex eorum coram eis,
et Dominus in capite [Al. capita] eorum.
[Cap. III.] Et dixi : Audite, principes Jacob, et du-
ces domus Israel :
Numquid non vestrum est scire judicium,
qui odio habetis bonum, et diligitis malum ?
Qui violenter tollitis pelleas eorum desuper eis,
et carnes eorum desuper ossibus eorum.
Qui comedenter carnem populi mei,
et pellem eorum desuper excoriaverunt :
Et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut in
lebetu,
et quasi carnem in medio olla.
Tunc clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos :
et abscondet faciem suam ab eis in tempore illo,
sicut nequiter egerunt in adiunctionibus suis.
Haec dicit Dominus super prophetas, qui seducunt
populum meum :
qui mordent dentibus suis, et praedican pacem :
Et si quis non dederit in ore eorum quidquam,
sanctificant super eum praelium.
Propterea nox vobis pro visione erit,
et tenebrae vobis pro divinatione :
Et occumbet sol super prophetas,
et obtenebrabitur super eos dies.
Et confundentur qui vident visiones,
et confundentur divini :
Et operient vultus suos omnes,
quia non est responsum Dei.

A Verumtamen ego repletus sum fortitudine spiritus
Domini, iudicio et virtute :
ut annuntiem Jacob scelus suum, et Israel pecca-
tum suum.
Audite hoc, principes domus Jacob et judices do-
mus Israel :
qui abominamini iudicium, et omnia recta per-
vertitis.
Qui redificatis Sion in sanguinibus,
et Jerusalem in iniuitate.
Principes ejus in munieribus judicabant,
et sacerdotes ejus in mercede docebant :
et prophetae ejus in pecunia divinabant :
Et super Dominum requiescebant, dicentes :
Numquid non Dominus in medio nostrum ?
non venient super nos mala.
Propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager arbitur ;
et Jerusalem quasi acervus lapidum erit,
et mons Templi in excelsa silvarum.
B [Cap. IV.] Et erit :
In novissimo dierum erit mons domus Domini pre-
paratus in vertice montium,
et sublimis super colles :
et fluent ad cum populi.
Et properabunt gentes multae, et dicent :
Venite, ascendamus ad montem Domini,
et ad dominum Dei Jacob :
Et docebit nos de viis suis,
et ibimus in semitis ejus :
Quia de Sion egredietur lex,
et verbum Domini de Jerusalem.
Et judicabit inter populos multos,
et corripiet gentes fortes usque in longinquum :
Et concident gladios suos in vomeres,
et hastas suas in ligones :
Non sumet gens adversus gentem gladium :
et non discut ultra belligerare.
Et sedebit vir subtus vineam suam, et subtus fi-
cum suam,
C et non erit qui deterreat [Al. exterreat] :
quia os Domini exercitum locutum est.
Quia omnes populi ambulabunt unusquisque in no-
mine Dei sui :
nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei
nostris in aeternum et ultra.
In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem :
et eam, quam ejeceram, colligam,
et quam affixeram :
Et ponam claudicantem in reliquias :
et eam, que laboraverat, in gentem robustam :
Et regnabit Dominus super eos in monte Sion,
ex hoc nunc et usque in aeternum.
Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion usque ad te
veniet,
et veniet potestas prima regnum filiorum Jerusalem.
Nunc quare nō erore contraheris ?
numquid rex nou est tibi, aut consiliarius tuus
periit,
quia comprehendit te dolor sicut parturientem ?
Dole, et satage, filia Sion, quasi parturiens :
quia nunc egredieris de civitate, et habitabis in
regione,
et venies usque ad Babylonem :
Ibi liberaberis,
ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuo-
rum.
Et nunc congregatae sunt super te gentes multae,
que dicunt : Lapidetur :
et aspiciat in Sion oculus noster.
Ipsi autem non cognoverunt cogitationes Domini,
et non intellexerunt consilium ejus :
quia congregavit eos quasi fenum areæ.
Surge et tritura, filia Sion :
quia cornu tuum ponam ferreum,
et ungulas tuas ponam areas.
Et communies populos multos,

et a interficiam Dominu rapinas eorum,
et forititudinem eorum Domino universæ terræ.
[Cap. V.] Nunc vastaberis, filia latronis :
obsidionem posuerunt super nos,
in virga percutient maxillam judicis Israel :
Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus
Juda :
ex te mihi egreditur qui sit dominator in Israel,
et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.
Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo par-
turiens pariet.
et reliquie fratum ejus b convertentur ad filios
Israel.
Et stabit, et pascet in fortitudine Domini,
in sublimitate nominis Domini Dei sui :
Et convertentur,
quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ.
Et erit iste pax :
Assyrius cum venerit in terram nostram,
et quando calcaverit in dominibus nostris :
Et suscitabimus super eum septem pastores,
et octo primates homines.
Et pascent terram Assur in gladio,
et terram Nemrod in lanceis ejus :
Et liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram,
et cum calcaverit in finibus nostris.
Et erunt reliquiae Jacob in medio populorum mul-
torum, quasi rosa domino, et quasi stillæ su-
per herbam,
qua non exspectat virum, et non præstolatur filios
homínium.
Et erunt reliquiae Jacob in gentibus in medio popu-
lorum multorum,
quasi leo in jumentis silvarum,
et quasi catus leonis in gregibus pecorum :
qui cum transierit, et conculcaverit, et ceperit,
non est qui erat.
Exaltabitur manus tua super hostes tuos,
et omnes inimici tui interibunt.
Et erit in die illa, dicit Dominus :
Auferam equos tuos de medio tui,
et disperdam quadrigas tuas.
Et perdam civitates terræ tuæ, et destruam omnes
munitiones tuas,
et auferam maleficia de manu tua, et divinationes
non erunt in te.
Et perire faciam sculptilia tua et statuas tuas de
medio tui :
et non adorabis ultra opera manuum tuarum.
Et evellam lucos tuos de medio tui :
et conteram civitates tuas.
Et faciam in furore et in indignatione ultionem
in omnibus gentibus, qua non audierunt.
[Cap. VI.] Audite quæ Dominus loquitur :
Surge, contendere judicio adversum montes,
et audiāt colles vocem tuam.
Audiant [Al. Audite] montes judicium Domini, et
fortia fundamenta terræ :
qua judicium Domini cum populo suo et cum D
Israel dijudicabitur.
Popule meus, quid feci tibi, et quid molestus fu-
isti ?

• Mirum quod in secunda persona præserunt li-
bri omnes Latini, *interficies*, et Græci ἀναθήτεις :
cum in Hebr. tamen sit in prima θάνατον, quod est
interficiam, seu verius *anathema devovebo*.

b Ut ut ipse ita legat S. Pater in Commentarii.,
Symmachi aliam interpretationem videtur probasse
magis: *Ei convertentur, inquit, sive, ut melius interpre-
tatur est Symmachus, habitabunt. Jasubu enim verbum
Hebraicum ulrumque significat. Habitabunt autem in
Ecclæsia Domini, etc.*

c Canon S. Germani et ms. num. 3, et de domo
servitutis, quod in Commentariis retinet S. Hierony-
mus. MART.

d Addunt alii libri *contra te*, quemadmodum ipse

A responde mihi.
Quia eduxi te de terra Ægypti,
et de domo e servientium liberavi te :
Et misi ante faciem tuam Mosen,
et Aaron, et Mariam ?
Popule meus, memento, queso, quid cogitaverit
d Balac rex Moab,
et quid responderit ei Balaam filius Beor,
de Settim usque ad Galgalam,
ut cognosceres justitias Domini.
Quid dignum offeram Domino?
curvabo genu Deo excelso?
numquid offeram ei holocausta, et vitulos an-
nulos?
Numquid placari potest Dominus in millibus arie-
tum,
aut in multis millibus hircorum pinguium?
Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo,
fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?
B Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum,
et quid Dominus querat a te :
Utique facere iudicium, et diligere misericordiam,
et sollicitum ambulare cum Deo tuo :
Vox Domini ad civitatem clamat,
et salus erit timentibus nomen tuum :
Audite, tribus,
et quis approbat illud ?
Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis [Al.
impietatis].
et mensura minor iræ plena.
Numquid justificabo stateram impiam,
et sacelli pondera dolosa?
In quibus divites ejus repleti sunt iniquitate,
et habitantes in ea loquebantur mendacium,
et lingua eorum fraudulenta in ore ipsorum.
Et ego ergo coepi percutere te perditione super pec-
catis tuis.
Tu comedes, et non saturaberis :
et humiliatio tua in medio tui :
C Et apprehendes, et non salvabis :
et quos salvaveris, in gladium dabo.
Tu seminabis, et non metes :
tu calcabis olivam, et non ungeris oleo :
et mustum, et non bibes vinum.
Et custodisti præcepta Amri, et omne opus domus
Ahab :
Et ambulasti in voluntatibus eorum, ut darem te in
perditionem,
et habitantes in ea in sibilum,
et opprobrium populi mei portabitis.
[Cap. VII.] Væ mihi, quia factus sum sicut qui colli-
git in autumno racemos vindemias :
non est botrus ad comedendum,
præcoquas sicut desideravit anima mea.
Perit sanctus de terra,
et rectus in hominibus non est :
Omnis in sanguine insidiantur,
vir fratrem suum venatur ad [Al. in] mortem.
Malum manuum suarum dicunt bonum :
princeps postulat, et index in reddendo est :
Et magnus locutus est desiderium animæ suæ,
et conturbaverunt eam.

etiam prælegit Commentar. S. Pater. Sant' vero ea
verba ex Greco κατὰ σὸν derivata, quibus nihil est,
quod in Hebraico respondeat.

• In eodem Canone tertia persona exprimitur, *sic cognosceret*, etc.; at manifesto exscriptoris errore.
MART.

¹ Ecclesiæ Carcassonensis Canon legit *immaturas*
ficus. In textu autem Commentariorum scriptum le-
gitimus *primitivas* *ficus*, deinde in explanationibus,
immaturas *ficus*. *Frustra*, inquit Hieronymus disse-
rendo, volvi... quasi extremos racemos requiri, et
cum non sit botrus ad comedendum, saltem *imma-
turas* *ficus*, quas Hebrei BECHORA vocant, id est,
grossos ficorum, cibo sumere. MART.

Qui optimus in eis est, quasi paliurus :
et qui rectus, quasi spina de sepe.
Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit :
nunc erit vastitas eorum.
Nolite credere amico :
et nolite confidere in duce :
Ab ea quæ dormit in sinu tuo,
custodi claustra oris tui.
Quia filius contumeliam facit patri ;
filia consurgit adversus matrem suam :
nurus contra socrum suum :
inimici hominis domestici ejus.
Ego autem ad Dominum aspiciam,
exspectabo Deum salvatorem meum :
audiet me Deus meus.
Ne latenter, inimica mea, super me, quia cecidi :
consurgam, cum sedero in tenebris,
Dominus lux mea est.
Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec
judicet causam meinam, et faciat judicium meum:
Educat me in lucem,
videbo justitiam ejus.
Et aspiciet inimica mea,
et operietur confusione, quæ dicit ad me :
Ubi est Dominus Deus tuus?
Oculi mei videbunt in [Al. facet in] eam :
nunc erit in concilacionem ut lutum platearum.
Dies, ut ædificentur maceria tuæ :
in die illa longa fieri lex.
In die illa et usque ad te veniet de Assur, et usque
ad civitates munitas ;

^a Pro Dominum Deum nostrum pavedunt, quatuor
mss. id est, uterque Canonis Heb. verit. codex : ac
duo Colbertini, Aniciensis et alter num. 75 scriptum
habent, Dominum Deum nostrum desiderabunt : quæ

A et a civitatibus munitis usque ad flumen, et ad
mare de mari, et ad montem de monte.
Et erit terra in desolationem propter habitatores
suos,
et propter fructum cogitationum eorum.
Pasce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ,
habitantes solos in saltu, in medio Carmeli :
Pascentur Basan et Galaad juxta dies antiquos.
Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti,
ostendam ei mirabilia.
Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua :
ponent manum super os,
aures eorum surdae erunt.
Lingent pulverem sicut serpens,
velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus
suis :
Dominum Deum nostrum ^a pavebunt [Vulg. formidabant],
et timebunt te.
Quis, Deus, similis tui, qui aufers iniuriam,
et transis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ?
Non immittet ultra furorem suum,
quoniam volens misericordiam est.
Revertetur, et miserebitur nostri :
deponet iniurias nostras et projiciet in pro.undum maris omnia peccata nostra.
Dabis veritatem [Al. add. in] Jacob,
misericordiam Abraham :
^b quæ jurasti patribus nostris a diebus antiquis.
lectio nullatenus probatur e Commentariis sancti Hieronymi, neque ex Hebreis voluminibus. MART.
^b Præfert ipse Hieron. in Comment. quam jurasti.

Explicit liber Michæl prophetæ.

INCIPIT

LIBER NAHUM PROPHETÆ.

[Cap. I.] Onus Ninive.
Liber visionis Nahum Elcesæi.
Deus æmulator et ulciscens Dominus :
ulciscens Dominus, et babens furem :
Ulciscens Dominus in hostes suos :
et irascens ipse inimicis suis.
Dominus patiens, et magnus fortitudine,
et mundans non faciet innocentem.
Dominus in tempestate et turbine via ejus,
et nebula pulvis pedum ejus.
Increpans mare, et exsiccans illud :
et omnia flumina ad desertum deducens.
Infirmatus est Basan, et Carmelus :
et flos Libani elanguit.
Montes commoti sunt ab eo, et colles desolati sunt :
et contremuit terra a facie ejus, et orbis, et omnes habitantes in eo.
Ante faciem indignationis ejus quis stabit?
et quis resistet in ira furoris ejus?
Indignatio ejus effusa est ut ignis :
et petra dissoluta sunt ab eo.
Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis :
et sciens sperantes in se.
Et in diluvio prætereunte, consummationem faciet
loqui ejus.
et inimicos ejus persecutur tenebræ.
Quid cogitatis contra Dominum?
consummationem ipse faciet :
non consurget duplex tribulatio.
Quia sicut spinæ se invicem complectuntur,
sic convivium eorum pariter polantur :

C consumentur quasi stipula ariditate plena.
Ex te exivit cogitans contra Dominum malitiam :
mente pertractans prævaricationem.
Hec dicit Dominus :
Si perfecti fuerint, et ita plures ;
sic quoque attendentur, et pertransibit :
Affixi te,
et non affligam te ultra.
Et nunc conteram virgam ejus de dorso tuo,
et vincula tua disrumpam.
Et præcipiet super [Al. contra] te Dominus,
non seminabitur ex nomine tuo amplius.
De domo Dei tui interficiam sculptile, et conflatile,
ponam sepulcrum tuum, quia in honoratus es.
Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem :
celebra, Juda, festivitates tuas, et reddite vota tua :
Quia non adjicit ultra ut pertranseat in te Belial :
universus interierit.
D [Cap. II.] Ascendit qui dispergat coram te,
qui custodiat obsidionem [Al. in facie tua custodiens] :
Contemplare viam,
conforta lumbos,
robora virtutem valde.
Quia reddidit Dominus superbiam Jacob,
sicut superbiam Israel [Al. Quoniam sicut reddidit Dominus superbiam Jacob : sic reddet superbiam Israel] :
quia vastatores dissipaverunt eos, et propagines eorum corrupserunt.

Clypeus fortium ejus ignitus,
viri exercitus in coccineis :
Igneæ habentæ currus in die præparationis ejus ,
et agitatores consopiti sunt.
In itineribus conturbati sunt :
quadrigæ collisæ sunt in plateis :
Aspectus eorum quasi lampades ,
quasi fulgura discordantia.
Recordabitur fortium suorum ,
ruent in itineribus suis :
Velociter ascendent muros ejus ,
et præparabitur umbraculum .
Portæ fluviorum aperte sunt ,
et templum ad solum dirutum .
Et miles captivus abductus est :
et ancilla ejus minabantur genientes ut columbae ,
murmurantes in cordibus suis .
Et Ninive quasi piscina aquarum aquæ ejus :
ipsi vero fugerunt :
State, state ,
et non est qui revertatur.
Diripite argentum, diripite aurum :
et non est finis divitiarum ex omnibus vasis de-
siderabilibus.
Dissipata est, et scissa, et dilacerata :
et cor tabescens, et dissolutio geniculorum , et
defectio in cunctis renibus :
et facies omnium eorum sicut nigredo ollæ.
Ubi est habitaculum leonum ,
et pascua catulorum leonum, ad quam ivit leo ut
ingredetur illuc,
catulus leonis, et non est qui exterreat ?
Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leonis
suis :
et implevit præda speluncas suas, et cubile suum
rapina .
Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum ,
et succendam usque ad sumum quadrigas tuas ,
et leuculos [Al. catulos] tuos comedet gladius :
Et exterminabo de terra prædam tuam ,
et non audierit ultra vox nuntiorum tuorum .
[Cap. III.] Væ, civitas sanguinum, universa mendacij
dilaceratione plena :
non recedet a te rapina .
Vox flagelli, et vox impetus rotæ, et equi frementis ,
et quadrigæ ferventis, et equitis ascendantis :
et micantis gladii, et fulgurantium hastæ ,
et multiundinis intersectæ, et gravis ruinæ :
Nec est finis cadaverum ,
et corrueat in corporibus suis .
Propter multitudinem fornicationum meretricis spé-
ciosæ, et gratæ, et habentis maleficia ,
qua vendidit gentes in fornicationibus suis ,
et familias in maleficiis suis :
Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum ,
et revelabo pudenda tua in facie tua ,
et ostendam [Al. add. in] gentibus nuditatem
tuam ,

^a Videtur S. Interpres pro eo quod nunc habet
Hebreus textus, verbo, וְדָבַרְתִּי, quod est, et abie-
tes, legisse non usque adeo dissimili scriptura, sensu
autem oppido concinniori, atque eruditio, בְּנֵי נְהֹרָה, quod est, et aurigæ, sive et agitatores equorum. Li-
quet profecto ex contextu, archetypi lectionem ob-
scurorem paulo sententiam reddere, ac videri scri-
barum incuria, et longævi temporis vitio deprava-
tam. Nam et LXX duxerunt licere sibi, aliam sub-
stituere, aut certe aliter aique in hodierno est textu ,
legerunt וְדָבַרְתִּי, siquidem interpretati sunt, καὶ οἱ

A et regnis ignominiam tuam .
Et projiciam super te abominationes ,
et contumelias te afficiam ,
et ponam te in exemplum .
Et erit : omnis, qui viderit te, resiliat a te ,
et dicet : Vastata est Ninive :
Quis conmovebit super te caput :
unde queram consolatorem tibi ?
Numquid melior es ab [Al. Amon quām] Alexandria
populorum, que habitat in fluminibus ?
aque in circuitu ejus :
cujuæ divitiae, mare : aque, muri ejus .
Æthiopia fortitudine ejus, et Ægyptus ,
et non est fluvius :
Aphrica et Lybie fuerunt in auxilio tuo :
Sed et ipsa in transmigrationem ducta est [Al. tran-
smigratione ducitur] in captitatem .
parvuli ejus elisi sunt [Al. clidentur] in capite om-
nium viarum ,
et super inclitos ejus miserunt [Al. miscent] sortiem ,
et omnes optimates ejus confixi sunt [Al. affi-
gentur] in compeditibus .
Et tu ergo inebriaberis, et eris despecta :
et tu quereres auxilium ab inimico .
Omnis munitiones tuæ sicut fleus cum grossis suis :
si concussæ fuerint, cadent in os comedentis .
Ecce populus tuus mulieres in mediis tui :
inimicis tuis adapertione pandent portæ terra
tuæ ,
devorabit ignis vecles tuos .
Aquam propter obsidionem hauri tibi .
exstrice munitiones tuas :
Intra in lumen, et calca ,
subigens tene laterem .
Ibi comedet te ignis :
peribis gladio, devorabit te ut bruchus :
Congregare [Al. add. ergo] ut bruchus :
multiplicare ut locusta .
C Plures fecisti negotiationes tuas quam stellæ sunt
coli :
bruchus expansus est, et avolavit .
Custodes tui quasi locustæ :
et parvuli tui quasi locustæ locustarum ,
quaë confidunt in sepiibus in die frigoris ;
Sol ortus est, et avolaverunt ,
et non est cognitus locus earum ubi fuerint .
Dormitaverunt pastores tui, rex Assur :
sepelientur principes tui :
Latitavit populus tuus in montibus [Al. dispersus...
super montes],
et non est qui congreget .
Non est obscura contritio tua ,
pessima est plaga tua :
Omnis qui audierint auditionem tuam, compresse-
runt manum super te :
quia super quicunque non translit malitia tua semper ?

D ἄποτες, et equites : quo sane commoda versio est, et
ad quam proxime videtur accessisse seque conformasse Hieronymus .

^b Alter Hebreus habet קָרְבָּן, quod est, Satra-
pes; Hieronymus similem huic vocem substituit, vel
properante oculo, vel quod ita scriptum in suo
exemplari invenitur: legit enim קָרְבָּן, parvuli tui ,
pro קָרְבָּן, Satrapes tui. Thspshar Assyria digni-
tatis est nomen, ex quo Græci satrapas suos ex-
derunt.

Explicit liber Nahum prophetae.

INCIPIIT

LIBER ABACUC PROPHETÆ.

[Cap. I.] **O**nus, quod vidit Abacuc propheta.
Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies?
vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis?
Quare ostendisti mihi iniqutatem et laborem [Al. dolorem].
videre prædam et injustiam contra me?
Et factum est judicium,
et contradictio potentior.
Propter hoc lacerata est lex,
et non pervenit usque ad finem judicium :
Quia impius prævalet adversus justum,
propterea egreditur judicium perversum.
Aspicite in gentibus, et videte :
et admiramini, et obstupescite :
Quia opus factum est in diebus vestris,
quod nemo credit cum narrabitur.
Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos, gentem amaram
et velocem,
ambulante super latitudinem terræ, ut possideat
tabernacula non sua.
Horribilis, et terribilis est :
et ex semetipsa judicium, et onus ejus egreditur.
Leviores pardis equi ejus,
et velociores lupis vespertinis :
Et diffunduntur equites ejus :
equites namque ejus de longe venient,
volabunt quasi aquila festinans ad comedendum.
Omnes ad prædam venient,
facies eorum ventus urens :
et congregabit quasi arenam, captivitatem.
Et ipsa de regibus triumphabit,
et tyranni ridiculi ejus erunt :
Ipse super omnem munitionem ridebit,
et comportabit aggerem, et capiet eam.
Tunc mutabitur spiritus, et pertransibit et corruet :
hæc est fortitudo ejus dei sui.
Numquid non ^a tua principio, Domine Deus meus,
sancte meus,
et non moriemur?
Domine, in judicium posuisti eum :
et forte, ut corriperes, fundasti eum.
Mundi sunt oculi tui, ne videas malum;
et respicere ad iniqutatem non poteris [Al. potes].
Quare ^b respicis super iniqua agentes,
et taces, devorante impio justorem se?
But facies homines quasi pisces maris,
et quasi reptile non habens principem.
Totum in humo sublevavit,
traxit illud in sagena sua,
et congregavit in rete suum.
Super hoc lætabitur et exsultabit.
Propterea immolabit sagenæ suæ,
et sacrificabit rei suo :
Quia in ipsis incrassata est pars ejus,
et cibus ejus electus.
Propter hoc ergo expandit sagenam suam,
et semper interficere gentes non parcer [Al. cesat].

[Cap. II.] **S**uper custodiæ meam stabo,
et ligam gradum super munitionem :
Et contemplabor, ut videam quid dicatur mihi,
et quid respondeam ad arguentem me.
Et respondit mihi Dominus, et dixit :

A Scribe visum, et explana eum super tabulas,
ut percurrat qui legerit eum.
Quia adhuc visus procul,
et apparebit in finem, et non mentientur.
Si moram fecerit, expecta eum :
quia veniens veniet, et non tardabit.
Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus
in semetipsa :
Justus autem in fide sua vivet.
Et quomodo vinum potantem decipit :
sic erit vir superbus, et non decorabitur :
Qui dilatavit quasi infernus animam suam :
et ipse quasi mors, et non adimpletur :
Et congregabit ad se omnes gentes,
et coacervabit ad se omnes populos.
Numquid non omnes isti super eum parabolam su-
ment, et loquelam enigmatum ejus :
et dicetur : Væ ei qui multiplicat non sua ?
usquequo et aggravat contra se densum lutum ?
B Numquid noui repente consurgent qui mordeant te :
et suscitabuntur lacerantes te,
et eris in rapinam eis ?
Quia tu spoliasti gentes multas,
spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de po-
pulis,
propter sanguinem hominis,
et iniqutatem terræ civitatis et omnium habitan-
tium in ea.
Væ qui congregat avaritiam malam domui suæ,
ut sit in excelsis nidos ejus,
et liberari se putat de manu mali.
C Cogitasti confusionem domui tuæ,
concidisti populos multos, et peccavit anima tua.
Quia lapis de pariete clamabit :
et lignum, quod inter juncturas redifectorum est,
respondebit :
Væ qui adificat civitatem in sanguinibus,
et preparat urbem in iniqute.
Numquid non hæc a Domino sunt exercitum? La-
borabunt enim populi in multo igne,
et gentes in vacuum, et deficiunt.
Quia replebit terra, ut cognoscant gloriam Do-
mini,
quasi aquæ operientes mare.
Væ qui potum dat amico suo mittens fel suum,
et inebrians, ut aspiciat nuditatem ejus.
Repletus es ignominia pro gloria :
bibe tu quoque, et consopire :
Circundabit te calix dexteræ Domini,
et vomitus ignominia super gloriam tuam.
Quia iniqutitas Libani operiet te,
et vastitas animalium [Al. juuentorum] deterre-
bit eos de sanguinibus hominum, et iniqutate
terre, et civitatis,
et omnium habitantium in ea.
Quid prodest sculptile,
quia sculpsit illud fictor suus conflatile, et imagi-
nem f. Isam ?
D Quia speravit in fragmento fictor ejus,
ut faceret simulacra multa.
Væ qui dicit ligno : Expergiscere ;
Surge, lapidi tacenti :
numquid ipse docere poteris ?

^a Vitiose legerat Martianus tui, pro tua.
^b Nonnulli mss. et Vulgati libri, ut et ipse Hieronymus in Commentario, interserunt negandi particu-

lam : Quare non respicis, etc. Hebreus tamen dum-
taxat habet לְמַה תִּבַּצֵּע, ad verbum, Quare respi-
cies, etc.

Ecce iste cooperatus est auro et argento :
et omnis spiritus non est in visceribus ejus.
Dominus autem in templo sancto suo :
sileat a facie ejus omnis terra.

ORATIO ABACUC

* PRO IGNORATIONIBUS.

[Cap. III.] Domine, audivi auditionem tuam, et timui.
Domine, opus tuum,
in medio annorum vivifica illud.
In medio annorum notum facies :
cum iratus fueris, misericordiae recordaberis.
Deus ab austro veniet,
et sanctus de monte Pharan. ^b SEMPER.
Operuit cœlos gloria ejus :
et laudis ejus plena est terra.
Splendor ejus ut lux erit :
Cornua in manibus ejus :
Ibi abscondita est fortitudo ejus :
ante faciem ejus ibit mors.
Et egredietur diabolus ante pedes ejus.
Stetit, et mensus est terram.
Aspergit, et dissolvit gentes :
et contriti sunt montes sæculi.
Incurvati sunt colles mundi,
ab itineribus æternitatis ejus.
Pro iniuitate vidi tentoria Äthiopiarum,
turbabuntur pelles terræ Madian.
Numquid in fluminibus iratus es, Domine ?
aut in fluminibus furor tuus ?
vel in mari indignatio tua ?
Quia ascends super equos tuos :
et quadrigæ tue salvatio.
Suscitans suscitabis arcum tuum,
juramenta tribubus quæ locutus es. SEMPER.

^a Palatin. ms. pro ignorantibus; alii quidam pro ignorantia. Notatum quoque Rabbano, LXX loco pro ignorantibus, legere cum cantico. Sed melius, inquit, justa Hebraicam veritatem legitur: *Oratio Abacuc prophetæ pro ignorantibus*. Sic ipse Hieronymus in commentario, et luculentius in fine Dialogi primi contra Pelagian. : *Abacuc propheta Canticum suum hoc inscribit titulo: Oratio Abacuc prophetæ pro ignorantibus*. Verbum Hebraicum תְּהִלָּה, quod illi respondeat, quid proprie significet, ignorare se interpretes proficiuntur. Licet vero illud satis commode derivare a תְּהִלָּה, radice quæ sonat errare, oberrare, aut etiam ignorance labi. Hinc תְּהִלָּה, cantio dicitur erratica, seu vaga, et mixta: pluralis autem ejus numerus hic ipso est תְּהִלָּה.

A Fluvios scindes terræ :
viderunt te, et doluerunt montes :
gurges aquarum transit.
Dedit abyssus vocem suam :
altitudo manus suas levavit.
Sol et luna steterunt in habitaculo suo,
in luce sagittarum tuarum ibunt
in splendore fulgurantis hastæ tue.
In frenitu conculcabis terram :
in furore obstupesfacies gentes.
Egressus es in salutem populi tui,
in salutem cum Christo tuo.
Percussisti caput de domo impli :
denudasti fundamentum usque ad collum. SEMPER.
Maledixisti sceptris ejus,
capiti bellatorum ejus,
venientibus ut turbo ad dispergendum me.
Exsultatio eorum,
sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito.
B Viam fecisti in mari equis tuis,
in luto aquarum multarum.
Audivi, et conturbatus est venter meus :
ad vocem [Al. a voce] contremuerunt labia mea.
Ingreditur putredo in ossibus meis,
et subter me scateat.
Ut requiescam in die tribulationis ^c,
ut ascendam ad populum accinctum nostrum.
Ficus enim non florebit :
Et non erit germen in vineis.
Mentietur opus olivæ :
et arva non afferent cibum.
Abscindetur de ovili pecus :
et non erit armentum in præsepibus.
Ego autem in Domino gaudebo:
et exultabo in Deo Jesu meo.
Deus Dominus fortitudo mea :
et ponet pedes meos quasi cervorum.
Et super excelsa mea deducet me vitor,
in Psalmis canentem.

^b Canon San-Germanensis retinet hic in Oratione Abacuc *Diapsalma LXX interpretum*: At Canon Carcassonensis semper habet cum aliis mss. sacrorum Bibliorum exemplaribus. De Diapsalmate, quod Hebraice dicitur תְּהִלָּה Sela, plenius disputatum est in Psalterio, inquit sanctus Hieronymus. Vide Commentaria ejusdem S. Doctoris in hunc locum, et epistolas ad Marcellam scriptas. MART.

—Prior istud, et quod proxime sequitur, Semper, Palatin. ms. cum Vulgatis libris prætermisit. Nec tamen, quod alii autem, suis eam vocem abs Hieronymo neglectam, utpote otiosam, arbitramur.

^c Palatin. ms. atque ipse in commentari. Hieron. addunt hic, meæ, pronomen, quod retinet Hebreus textus.

Explicit liber Abacuc prophetæ.

INCIPIT

LIBER SOPHONIÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam, filium Chusi, filii Godolias ^a, filii Amariæ, filii Ezechiele, in diebus Josiae filii Ammon regis Judæ. Congregans congregabo omnia a facie terræ, dicit Dominus: Congregans hominem et pecus, congregans volatile cœli et pisces maris: Et ruinæ impiorum erunt:

^a Amasiæ pro Amaria errore exscriptorum positum reperimus in utroque exemplari Canonis. MART.

et disperdam homines a facie terræ, dicit Dominus. Et extendam manum meam super Judam, et super omnes habitantes Jerusalem : Et disperdam de loco hoc reliquias Baal, et nomina æditorum cum sacerdotibus ; Et eos qui adorant super tecta militiam credi, et adorant, et jurant in Domino, et jurant in Melchom. Et qui avertuntur de post tergum Domini,

et qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum.

Silete a facie Domini Dei :
quia juxta est dies Domini,
quia preparavit Dominus hostiam,
sanctificavit vocatos suos.

Et erit :
In die hostiae Domini, visitabo super principes, et
super filios regis,
et super omnes, qui induiti sunt ueste peregrina :
Et visitabo super omnem, qui arroganter ingreditur
super limen in die illa :
qui complent domum Domini Dei sui iniquitate et
dolo.

Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris a
porta piscium,
et ululatus a Secunda,
et contritio magna a collibus.

Ululate, habitatores Pilæ :
conticuit omnis populus Chanaan,
disperierunt omnes involuti argento.

Et erit in tempore illo :
scrutabor Jerusalem in Incernis :

Et visitabo super viros defixos in fæcibus suis : qui
dicunt in cordibus suis :
Non faciet bene Dominus, et non faciet male.

Et erit fortitudo eorum in direptionem,
et domus eorum in desertum :

Et edificabunt domos, et non habitabunt :
et plantabunt vineas, et non bibent vinum ea-
rum.

Juxta est dies Domini magnus,
juxta est et velox nimis :
Vox diei Domini amara,
tribulabitur ibi fortis.

Dies iræ, dies illa,
dies tribulationis et angustiæ,
dies calamitatis et miseriæ,
dies tenebrarum et caliginis,
dies nebulæ et turbiniæ ;

Dies tubæ et clangoris super civitates munitas,
et super angulos excelsos.

Et tribulabo homines,
et ambulabunt ut cacci, quia Domino peccaverunt :

Et effundetur sanguis eorum, sicut humus,
et corpora eorum sicut stercora.

Sed et argentum eorum, et aurum eorum
non poterit liberare eos ^a in die furoris Domini :

In igne zeli ejus devorabitur omnis terra,
quia consummationem cum festinatione faciet
cunctis habitantibus terram.

[Cap. II.] Convenite, et congregamini, gens non
amabilis :

Priusquam pariat jussio quasi pulverem transcen-
tem diem,
antequam veniat super vos ira furoris Domini,
antequam veniat super vos dies furoris [Al. ira
indignationis] Domini.

Quærite Dominum, omnes mansueti terræ, qui ju-
dicium estis operati :

quærite justum, quærite mansuetum :
si quo modo abscondamini in die furoris Domini.

Quia Gaza destruxa erit,
et Ascalon in desertum ;

Azotum in meridie ejicient,
et Accaron eradicabitur.

Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditionis :
Verbum Domini super vos, Chanaan, terra Philisti-
norum.

A et disperdam te, ita ut non sit inhabitator.
Et erit funiculus maris requies pastorum,
et cauæ pecorum :
Et erit funiculus ejus, qui remanserit de domo
Juda :
ibi pascentur,
in domib[us] Ascalonis ad vesperam requiescent :
Quia visitabit eos Dominus Deus eorum,
et avertet captivitatem eorum.

Audiri opprobrium Moab, et blasphemias filiorum
Ammon :
quaæ exprobraverunt populo meo,
et magnificati sunt super terminos eorum.

Propterea vivo ego, dicit Dominus [Al. add. Deus]
exercituum Deus Israel,
quia Moab ut Sodoma erit,
et filii Ammon quasi Gomorrha ;

Siccitas spinarum, et acervi salis,
et desertum usque in æternum :
Reliquæ populi mei diripient eos,
et residui gentis meæ possidebunt illos.

B Hoc eis eveniet pro superbia sua :
quia blasphemaverunt, et magnificati sunt super
populum Domini exercituum.

Horribilis Dominus super eos,
et attenuabit omnes deos terræ ;

Et adorabunt eum viri de loco suo,
omnes insulæ gentium.

Sed et vos, Æthiopes,
interfecti gladio meo eritis.

Et extendet manum suam super aquilonem,
et perdet Assur :

Et ponet speciosam in solitudinem,
et in invium, et quasi desertum.

Et accubabunt in medio ejus greges,
omnes bestiæ gentium :

Et onocrotalus et ericius in liminibus ejus mora-
buntur :

vox cantantis in fenestra,
corvus in superliminari,
quoniam attenuabo robur ejus.

C Ille est civitas gloriosa habitans in confidentia :
quaæ dicebat in corde suo : Ego sum,
et extra me non est alia amplius :
Quomodo facta est in desertum cubile bestiæ ?
Omnis qui transit per eam, sibilabit,
et movebit manum suam.

[Cap. III.] Væ ^b, provocatrix, et redempta civitas,
columba.

Non audivit vocem, et non suscepit disciplinam :
In Domino non est confusa,
ad Deum tuum non appropinquavit.

Principes ejus in medio ejus
quaæ leones rugientes :
Judices ejus lupi vespere,
non relinquebant in mane.

Prophetæ ejus vesani,
viri infideles :

Sacerdotes ejus polluerunt sanctum,
injuncte egerunt contra legem.

D Dominus justus in medio ejus non faciet iniquita-
tem : mane, mane judicium suum dabit in lucem,
et non abscondetur :

Nescivit autem iniquus confusionem.

Disperdi gentes, et dissipati sunt anguli eorum ;
desertas feci vias eorum, dum non est qui trans-
eat :

desolatae sunt civitates eorum, non remanente
viro, nec ullo habitatore.

meliorem fortasse reddit sententiam. Porro ipsum
hoc velim summæ ejus eruditio, atque Hebreæ
sermonis peritiae tribui : neque enim qui eum pre-
cesserunt Græci alii interpres, certe non LXX,
qui vertunt ἐπιφανής, faciem ei, ad reformatam Hæ-
breæ textus lectionem, prætulerunt.

^a Canonis exemplaria addunt nomen iræ, in die furoris Domini, sed superfluum est. MART.

^b Nemo, qui Hebraico non nihil sciat, dubitat pro eo, quod scriptum in Archetypo est מחראַתָה, et spectata, seu famosa, atque illustris dicitur, lectum ab Hieronymo, una minus litterula, מורה, aut מורה, quod est, provocatrix, contumax, sive exacerbans, ac

Dixi : Attamen timebis me, suscipes disciplinam : et non peribit habitaculum ejus, propter omnia in quibus visitavi eam :
 Verumtamen diluculo surgentes corruerunt omnes cogitationes suas.
 Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia iudicium meum ut congregem gentes, et colligam regna :
 Et effundam super eos [Al. Ut . . . . eas] indignationem meam, omnem iram furoris mei : In igne enim zeli mei devorabit omnis terra.
 Quia tunc reddam populi labium electum, ut invocent omnes in nomine [Al. nomine] Domini, et serviant ei humero uno.
 Ultra flumen Aethiopum, inde supplices mei, filii dispersorum meorum, deferent munus mihi : In die illa non confunderis super cunctis adiunctionibus tuis, quibus prævaricata es in me :
 Quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbiæ tuæ, et non adjicies exaltari amplius in monte sancto meo.
 Et derelinquam in medio tui populum pauperem et egenum, et sperabunt in nomine Domini.
 Reliquæ Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, et non inveniatur in ore eorum lingua dolosa.

^a Vulgati, *Jubila*, *Israel* : plurium autem numero in Hebreo est יְהִי, *Jubilate* : unus penes Martion. ms., *Jubila tu.*

^b Tria exemplaria mss. in *dilectione tua*. Pronomen quoque secundæ personæ retinet editus textus sacer-

A Quoniam ipsi pascantur et accusabantur, et non erit qui exterreat. Lauda, filia Sion : ^a jubilate, Israel : læcare, et exulta in omni corde, filia Jerusalem. Abstulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos : Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jerusalem : Noli timere, Sion, non dissolvantur manus tue. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit; gaudet super te in latitudine, silebit ^b in dilectione sua [Al. tua], exultabit super te in lande. Nugas, qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas super eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes, qui affixerunt te in tempore illo ; B et salvabo claudicantem ; et eam, quæ ejecta fuerat, congregabo : Et ponam eos in landem, et in nomen, in omni terra confusione eorum : In tempore illo, quo adducam vos ; et in tempore, quo congregabo vos. Dabo enim vos in nomen, et in laudem omnibus populis terra, cum convertero captivitatem vestram coram oculis vestris, dicit Dominus.

in Commentariis Hieronymianis ; quod tamen stare non potest cum ipsa expositione S. Doctoris, ubi sit : *Et hæc faciet in dilectione sua, non tuo merito, sed misericordia sua. MART.*

Explicit liber Sophonias prophete.

INCIPIT LIBER AGGÆI PROPHETÆ.

[Cap. I.] In anno secundo Darii regis, in mense sexto, in die una mensis.
 Factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, ad Zorobabel filium Salathiel, ducem Juda, et ad Jesum, filium Josedec, sacerdotem magnum, dicens : Hæc ait Dominus exercituum, dicens : Populus iste dicit : Non dum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens : Numquid tempus vobis est, ut habitetis in dominio laqueatis, et domus ista deserta ? Et nunc hæc dicit Dominus exercituum : Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, et intulistis parum : comedistis, et non estis satiati : bibistis, et non estis ineberiati : operuistis vos, et non estis calefacti : et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Hæc dicit Dominus exercituum :

^a Audiendus hoc loco S. ipse Interpres in Commentario : Pro siccitate, inquit, LXX πορφυραί. id est, gladium transtulerunt, sed et in Hebreo tribus literis scriptum reperi, heb : res, heb, quod si Hebrew legimus, gladium sonat ; si Oreb, νάνωνα, quod nos trans-

C Ponite corda vestra super vias vestras : Ascendite in montem, portate lignum, et ædificate domum : et acceptabilis mihi erit, et glorificabor, dicit Dominus. Resexistis ad amplius, et ecce factum est nomen : et intulistis in dominum, et exsultasti illud : Quam ob causam ? dicit Dominus exercituum : quia domus mea deserta est, et vos festinatis unusquisque in domum suam. Propriè hoc super vos prohibiti sunt coeli, ne darei rorem, et terra prohibita est [Al. continuit germe], ne darei germe suum : Et vocavi ^a siccitatem super terram, et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quæcumque profert humus, et super homines, et super jumenta, et super omnem laborem manus. D Et audivit Zorobabel filius Salathiel, et Josedec sacerdos magnus, et omnes reliquæ populi,

talitas, siccitatæ ; licet melias in urentem centum transferri possit. Et revera quoniam sermo de terra est, et agrorum sterilitate, magis nisi videtur centus areas in presenti loco intelligi quam gladius, etc.

vocem Domini [Al. vocem Domini] Dei sui, et verba Aggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus eorum ad ipsos; et timuit populus a facie Domini: Et dixit Aggæus nuntius Domini de nuntiis Domini, populo dicens: Ego vobiscum sum, dicit Dominus. Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel, ducis Iuda, et spiritum Jesu filii Josedec sacerdotis magi, et spiritum reliquorum de omni populo: et ingressi sunt, et faciebant opus in domo Domini exercitum Dei sui. [Cap. II.] In die vigesima et quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darii regis. In septimo mense, vigesima et prima mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ: Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, et ad Jesum filium Josedec sacerdotem magnum, et ad reliquos populi, dicens: Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus: ei confortare, Jesu, fili Josedec, sacerdos magne, et confortare, omnis populus terræ, dicit Dominus exercitum: Et facite (quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercitum) verbum quod pepigi vobiscum cum egredieremini de terra Aegypti: Et spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. Quia haec dicit Dominus exercitum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo celum, et terram, et mare, et aridam. Et movebo omnes gentes: Et veniet desideratus cunctis gentibus: et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercitum. Meum est argenteum, et meum est aurum, dicit Dominus exercitum. Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercitum: et in loco ipso dabo pacem, dicit Dominus exercitum. In vicesima et quarta nona mensis, in anno secundo Darii regis, factum est verbum Domini ad Aggeum prophetam, dicens:

* Non addit Hebreus textus *regis*, quod nomen neque ipse in Commentariis Hieronymus hic navit.

Explicit liber Aggæi prophetæ.

INCIPIT

LIBER ZACHARIAE PROPHETÆ.

[Cap. I.] In mense octavo, in anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam, filium Barachia, filii [Al. filium] Addo, prophetam, dicens: Irratus est Dominus super patres vestros iracundia. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercitum: Convertimini ad me, ait Dominus exercitum:

D et convertar ad vos, dicit Dominus exercitum. Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes: Hæc dicit Dominus exercitum: Convertimini de viis vestris malis, et de cogitationibus vestris pessimis: et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus.

Patres vestri ubi sunt?
et prophetæ numquid in sempiternum vivent?
Verum tamen verba mea, et legitima mea, quæ man-
davi servis meis prophetis,
numquid non comprehendenterunt patres vestros, et
conversi sunt, et dixerunt:
Sicut cogitavit Dominus exercitum facere nobis se-
cundum vias nostras,
et secundum adinventiones nostras, fecit nobis?
In die vicesima et quarta undecimi mensis Sabath,
in anno secundo Darii,
factum est verbum Domini ad Zacharium, filium Ba-
rachiae, filii Addo, prophetam, dicens:
Vidi per noctem, et ecce vir ascendens super equum
rufulum,
et ipse stabat inter myrteta, quæ erant in pro-
fundo:
et post cum equi rufuli, varii, et albi.
Et dixi:
Quid sunt isti, domine mi?
Et dixit ad me Angelus qui loquebatur in me:
Ego ostendam tibi quid sint hæc.
Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, et dixit:
Isti sunt, quos misit Dominus, ut perambulent
[Al. perambularent] terram.
Et responderunt angeli Domini, qui stabat inter
myrteta, et dixerunt:
Perambulavimus terram,
et ecce omnis terra habitatur, et quiescit.
Et respondit angelus Domini, et dixit:
Domine exercitum, usquequo tu non misereberis
Jerusalem, et urbium Juda, quibus iratus es?
Iste septuagesimus annus est.
Et respondit Dominus angelo, qui loquebatur in me
verba bona,
verba consolatoria.
Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me:
Clama, dicens:
Hac dicit Dominus exercitum:
Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno,
Et ira magna ego irascor super gentes opulentas:
Quia ego iratus sum parum,
ipsi vero adjuverunt in malum.
Propterea hæc dicit Dominus:
Revertar ad Jerusalem in misericordiis:
Et dominus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exer-
citum:
et perpendicularum extendetur super Jerusalem.
Ad huc clama, dicens:
Hec dicit Dominus exercitum:
Ad huc affluit civitates meæ bonis:
et consolabitur Dominus adhuc Sion,
et eligit adhuc Jerusalem.
Et levavi oculos meos, et vidi:
et ecce quatuor cornua.
Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me:
Quid sunt hæc?
et dixit ad me:
Hæc sunt cornua, quæ ventilaverunt Judam, et Is-
rael, et Jerusalem.
Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros.
Et dixi:
Quid isti veniunt facere?
Qui ait, dicens:
Hæc sunt cornua, quæ ventilaverunt Judam per sin-
gulos viros,
et nemo eorum levavit caput suum:
Et venerunt isti deterrere ea,
ut dejiciant cornua gentium, quæ levaverunt cornu
super terram Juda ut dispergerent eam.
[Cap. II.] Et levavi oculos meos, et vidi:

A et ecce vir, et in manu ejus funiculus meno-
rum.
Et dixi:
Quo tu vadis?
Et dixit ad me:
Ut metiar Jerusalem,
et videam quanta sit latitudo ejus,
et quanta longitudi ejus.
Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egredie-
batur,
et angelus alius egrediebatur in occursum ejus.
Et dixit ad eum:
Curre, loquere ad puerum istum, dicens:
Absque muro habitabitur Jerusalem,
præ multitudine hominum et jumentorum in me-
dio ejus.
Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in cir-
citu:
et in gloria ero in medio ejus.
B O, o, fugite de terra aquilonis, * dicit Dominus:
quoniam in quatuor ventos cœli dispersi vos,
dicit Dominus.
O Sion,
fuge [Al. surge], quæ habitas apud filiam Baby-
lonis:
Quia hæc dicit Dominus exercitum:
Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliave-
runt vos:
Qui enim tetigerit vos,
tangit pupillam oculi ^b mei:
Quia ecce levo manum meam super eos,
et erunt prædæ bis qui serviebant sibi:
et cognoscetis quia Dominus exercitum misit me.
Lauda, et latare, filia Sion:
quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui,
ait Dominus.
Et applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die
illa,
et erunt mihi in populum:
C Et habitabo in medio tui:
et scies quia Dominus exercitum misit me ad te.
Et possidebit Dominus Judam partem suam in terra
sanctificata:
et eligit adhuc Jerusalem.
Sileat omnis caro a facie Domini:
quia consurrexit de habitaculo sancto tuo.
[Cap. III.] Et ostendit mihi Dominus [Al. tac. Domi-
nus] Jesum sacerdotem magnum stantem coram
angelo Domini:
et Satan stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei.
Et dixit Dominus ad Satan:
Increpet Dominus in te, Satan:
Et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem:
numquid non iste torris est erutus de igne?
Et Jesus erat indutus vestibus sordidis:
et stabat ante faciem angelii.
Qui respondit, et ait ad eos qui stabant coram se,
dicens:
Auferte vestimenta sordida ab eo.
Et dixit ad eum:
Ecce abstuli a te iniuriam tuam,
et indui te mutatoriis.
Et dixit:
Ponite cedarim mundam super caput ejus.
Et posuerunt cedarim mundam super caput ejus,
et induerunt eum vestibus;
et angelus Domini stabat.
Et contestabatur angelus Domini Jesum, dicens:
Hæc dicit Dominus exercitum:
Si in viis meis ambulaveris, et custodiam meam
custodieris:

* Post hæc verba, aliud comma additum legitur in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis: Ex quatuor ventis cœli colligam vos: quod quideam in con-
textu prima manu positum invenivimus in ms. San-

^b Cum Hebreus textus γραπτος, tum illo pressius S. Interpres in Commentario, oculi ejus præferunt.

tu quoque judicabis domum meam , et custodies atria mea,
et dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hic assi-
stunt.
Audi, Jesu, sacerdos magne,
tu et amici tui, qui habitant coram te,
quia viri portendentes sunt.
Ecce enim ego : Adducam servum meum orientem.
Quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu :
super lapidem unum septem oculi sunt:
Ecce ego exalabo sculpturam ejus, ait Dominus exer-
citu :
et auferam iniquitatem terræ illius in die una.
In die illa, dicit Dominus exercituum,
vocabit vir amicum suum subter vineam
et subter sicum.
[Cap. IV.] Et reversus est angelus , qui loquebatur
in me,
et suscitavit me, quasi virum qui suscitatur de
sonno suo.
Et dixit ad me:
Quid tu vides?
Et dixi :
vidi, et ecce candelabrum aureum totum,
et lampas ejus super caput ipsius,
et septem lucernæ ejus super illud :
et septem infusoria lucernis , quæ erant super
caput ejus.
Et duæ olive super illud :
una a dextris lampadis, et una a sinistris ejus.
Et respondi, et ait ad angelum, qui loquebatur in
me, dicens :
Quid sunt hæc, domine mi ?
Et respondit angelus, qui loquebatur in me, et dixit
ad me:
Numquid nescis quid sunt hæc ?
Et dixi :
Non, domine mi .
Et respondit, et ait ad me, dicens :
Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens :
b Non in exercitu, neque in robore,
sed in spiritu meo, dicit Dominus exercituum.
Quis tu, mons magne, coram Zorobabel in planum ?
Et educet lapidem primarium,
et exæquabit gratiam gratiae ejus.
Et factum est verbum Domini ad me,
dicens :
Manus Zorobabel fundaverunt domum istam, et ma-
nus ejus perficiens eam:
et scieatis quia Dominus exercituum misit me ad
vos.
Quis enim despexit dies parvos ?
et latibuntur, et videbunt lapidem
stanninem in manu Zorobabel.
Septem isti oculi [Al. add. sunt] Domini,
qui discurrunt in universam terram.
Et respondi, et dixi ad eum :
Quid sunt duæ olivæ istæ, ad dexteram candelabri,
et ad sinistram ejus?
Et respondi secundo, et dixi ad eum :
Quid sunt duæ spicæ olivarum, quæ sunt juxta
duo rostra aurea,
in quibus sunt suffusoria ex auro ?
Et ait ad me, dicens :
Numquid nescis quid sunt hæc ?
Et dixi :

a Rectius videtur S. ipse interpres in Commenta-
rio bis *septem*, legere : *Septem et septem infusoria*,
etc. Sic nempe in ipso est Hebraico exemplari
שׁבעה וְשִׁבְעָה מֵצְחָקָר ad verbum *septem et septem in-*
fuscoria, etc. Fortasse autem ad græcæ versionis
normam, ubi semel est , και ἡπτά ἱπαρστρίδες , hic
quoque positum est semel.
b Solidus hic versus, *Non in exercitu , neque in*
robore : in Marianæ editione deeral. Quem quidem

A Non, domine mi .
Et dixit :
Isti sunt duo filii olei qui assistunt Dominatori uni-
versæ terre.
[Cap. V.] Et conversus sum, et levavi oculos meos,
et vidi,
et ecce volumen volans.
Et dixit ad me :
Quid tu vides?
Et dixi :
Ego video volumen volans :
longitudo ejus viginti cubitorum,
et latitudo ejus decem cubitorum.
Et dixit ad me :
Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem om-
nis terræ :
Quia omnis sur, sicut ibi scriptum est , judicabitur :
et omnis jurans, ex hoc similiter judicabitur :
Educam illud , dicit Dominus exercituum :
B et veniet ad domum suris,
et ad domum jurantis in nomine meo mendaciter :
Et commorabitur in medio domum ejus,
et consumet eam, et ligna ejus , et lapides ejus.
Et egressus est angelus, qui loquebatur in me :
et dixit ad me :
Leva oculos tuos,
et vide quid est hoc, quod egreditur.
Et dixi :
Quidnam est ?
Et ait ;
Haec est amphora egrediens :
Et dixit :
Haec est oculus eorum in universa terra.
Et ecce talentum plumbi portabatur,
et ecce mulier una sedens in medio amphoræ.
Et dixit :
Haec est impietas.
Et proiecit eam in medio amphoræ ,
et misit massam plumbeam in os ejus.
C Et levavi oculos meos, et vidi :
et ecce duæ mulieres egredientes , et spiritus in
alii earum,
et habebant alas quasi alas milvi :
et levaverunt amphoram inter terram et cœlum.
Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me :
Quo istæ deserunt amphoram ?
Et dixit ad me :
Ut iedificetur ei domus in terra Sennaar,
et stabilitur , et ponatur ibi super basem suam.
[Cap. VI.] Et conversus sum, et levavi oculos meos,
et vidi :
et ecce quatuor quadrigæ egredientes de [Al. in]
medio duorum montium :
et montes, montes ærei.
In quadriga prima equi rufi,
et in quadriga secunda equi nigri ,
et in quadriga tertia equi albi,
et in quadriga quarta equi variæ fortæ.
D Et respondi, et dixi ad angelum , qui loquebatur
in me :
Quid sunt hæc, domine mi ?
Et respondit angelus, et ait ad me :
Isti sunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur, ut stent
coram Dominatore omnis terre.
In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram
aquinoris:

typographorum facile puto esse lapsum, cuius gene-
ris tametsi plures occurserint, nullum fere indicavi-
mus ad destinandam ejus nominis invidiam, cum-
satis fuit lectori , emendasse. Hunc vero ea de causa
notamus , ut si qua nostra etiam editioni typogra-
phica menda insederint, det veniam , qui graviora
interdum peccasse Parisiensem typographum scie-
rit.

et albi egressi sunt post eos :
et varii egressi sunt ad terram austri.
Qui autem erant robustissimi, exierunt ;
et quarebant ire et discurrere per omniem terram.
Et dixit :
Ite, perambulate terram :
et perambulaverunt terram.
Et vocavit me, et locutus est ad me, dicens :
Ecce qui egrediuntur in terram aquilonis, requiescere
secerunt spiritum meum in terra aquilonis.
Et factum est verbum Domini ad me, dicens :
Sume a transmigratione, ab Holdai, et a Tobia, et
ab Idaia ;
Et venies tu in die illa,
et intrabis dominum Josiae, filii Sophonie, qui ve-
nerunt de Babylone.
Et sumes argentum, et aurum :
et facies coronas, et pones in capite Jesu, filii Jo-
sede, sacerdotis magni ;
et loqueris ad eum, dicens :
Hec ait Dominus exercituum, dicens :
Ecce vir oriens nomen ejus :
et subter eum orietur, et aedificabit templum Do-
mino.
Et ipse extrahet templum Domino :
et ipse portabit gloriam,
et sedebit, et dominabitur super solio suo :
Et erit sacerdos super solio suo,
et consilium pacis erit inter illos duos.
Et coronae erunt ^a Heleme, et Tobiæ, et Idaiae, et Heni,
filio Sophonie, memoriale in templo Domini.
Et qui procul sunt, venient, et aedificabunt in templo
Domini :
et scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos.
Erit autem hoc,
si audiatur audieritis vocem Domini Dei vestri.
[Cap. VII.] Et factum est in anno quarto Darii regis,
factum est verbum Domini ad Zachariam,
in quarta mensis noni, qui est Casleu.
Et miserunt ad domum Dei, Sarasar, et Rogomme- C
lech, et viri qui erant cum eo,
ad deprecandam faciem Domini :
Ut dicerent sacerdotibus donum Domini exercituum,
et prophetis, loquentes :
Numquid flendum mihi est in quinto mense,
vel sanctificare me debeo, sicut feci jam multis
annis ?
Et factum est verbum Domini exercituum ad me ,
dicens :
Loquere ad omnem populum terræ, et ad sacerdotes,
dicens :
Cum jejunaretis, et plangereatis in quinto et septimo
per hos septuaginta annos :
numquid jejunium jejunasti mihi ?
Et cum comedistis, et bibistis ;

^a Propria hæc nomina, *Helemo*, *Tobiæ*, *Idaiae*, etc. juxta Hebraicam etymologiam transferunt, τοῦ ὑπομένουσαν αὐτὸν, καὶ τοῖς χριστίοις αὐτὸν, καὶ τοῖς ἐπιτωχόσιν αὐτὸν, etc. Quod igitur in uno altero de ms. inventum Martianæus hic additum, *eis qui sustinent*, etc., glossema est nominis *Helemo* ex Septuaginta derivatum, ac pridem, ut videtur, ascriptum in libri margine, deinde intrusum temere in textum.

^b Ita Canon San-Germanensis noster cum aliis omnibus mss. codicibus sacrorum Bibliorum, uno excepto Carcassoniensi, qui legit averterunt; contra quod S. Hieronymus docuit lib. II. Comment. in Zachariam, dicens : Cum ergo ista præcepimus, illi attendere noluerunt, et verterunt scapulam recedenteum, sive dorsum contemnentes; ex habitu corporis mea impetraverunt. Solemus enim quando, rugata fronte et nare contracta, contemnentes admonentes, dorsum vertere, juxta illud quod scriptum est : Verterunt ad me dorsa et non facies suas, etc. MART.

A numquid non vobis comedistis, et vobis metipsis
bibistis ?
Numquid non sunt verba, quæ locutus est Dominus
in manu prophetarum priorum,
cum adhuc Jerusalem habiaretur, et esset opu-
lenta ,
ipsa et urbes [Al. add. illius] in circuitu ejus, et
ad austrum, et in campestribus habiaretur ?
Et factum est verbum Domini ad Zachariam, dicens :
Hec ait Dominus exercituum, dicens :
Judicium verum judicate,
et misericordiam et miserationes facite, unusquisque cum fratre suo.
Et viduam et pupillum, et advenam, et pauperem
nolite calumniari :
et malum vir fratri suo non cogitet in corde suo.
Et noluerunt attendere, et ^b verterunt scapulam re-
cedenteum,
et aures suas aggravaverunt, ne audirent.
Et cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent
legem,
Et verba quæ misit Dominus exercituum in spiritu
suo per manum prophetarum priorum,
et facta est indignatio magna a Domino exerci-
tuum.
Et factum est sicut locutus est, et non audieront :
sic clamabunt, et non exaudiam, dicit Dominus
exercituum.
Et dispersi eos per omnia regna, quæ nesciunt :
et terra desolata est ab eis, eo quod non esset
transiens et revertens :
et posuerunt terram desiderabilem in desertum.
[Cap. VIII.] Et factum est verbum Domini exerci-
tuum, dicens :
Hæc dicit Dominus exercituum :
Zelatus sum Sion zelo magno,
et indignatione magna zelatus sum eam.
Hæc dicit Dominus exercituum :
Reversus sum ad Sion, et habitabo in medio Jeru-
salem :
et vocabitur Jerosalem civitas veritatis,
et mons Domini exercituum mons sanctificatus.
Hæc dicit Dominus exercituum :
Adhuc habitabunt senes et annus in plateis Jerusalem :
et vir, ^c baculus in manu ejus præ multitudine
dierum.
Et plateæ civitatis complebuntur infantibus et puellis,
ludentibus in plateis ejus.
Hæc dicit Dominus exercituum :
Si difficile videbitur in oculis reliquiarum populi
hujus in diebus illis,
numquid in oculis meis difficile erit? dicit Domi-
nus exercituum.
Hæc dicit Dominus exercituum :
Ecce ego salvabo populum meum de terra orientis,

^c Phrasim Hebreæ, quam retinent Canon Ecclesiæ Carcassonensis, et ms. codex Commentariorum S. Hieronymi in minores prophetas, qui tam admirabiliter diligentia exscriptus est, ut totum contextum sacrum minorum Prophetarum, quos complectuntur, prius secundum veritatem Hebraicam, deinde secundum LXX Interpretum translationem, in fronte librorum representet. Egregium istud exemplar manuscriptum ad nos transmissum est a monasterio nostro S. Albini Andegavensis, ubi exstat adhuc non exigua mss. voluminum copia, quæ labores antiquorum monachorum, ac invidiam prodat oblocutorum hujus temporis. At ut ad superiora redeamus, sensus videtur liquidior in aliis mss. codicibus, legunt enim : *Et viri baculus in manu ejus præ multitudine dierum.* Quod minus sapit Hebraicum idiomam, quam, *hic vir, baculus in manu ejus*, etc. Id vero juxta proprietatem linguæ Latinæ significat, quod unusquisque tenebat baculum in manu sua præ dierum multitudine. MART.

et de terra occasus solis.
Et adducam eos, et habitabunt in medio Jerusalem :
 et erunt nibi in populum,
 et ego ero eis in Deum, in veritate et justitia.
Hec dicit Dominus exercituum :
Confortetur manus vestra, qui auditis in diebus his
 sermones istos per os prophetarum,
 in die qua fundata est domus Domini exercituum,
 ut templum aedificaretur.
Siquidem ante dies illos merces hominum non erat,
 nec merces jumentorum erat;
Neque intreuenti et exenti erat Pax pre tribula-
 tione,
 et dimisi omnes homines, unumquemque contra
 proximum suum.
Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reli-
 quis populi hujus, dicit Dominus exercituum,
 sed semen pacis erit :
Vinea dabit fructum suum,
 et terra dabit germen suum,
 et cœli dabunt rorem suum,
 et possidere faciam reliquias populi hujus universa-
 bæ.
Et erit :
 sicut eratis maledictio in gentibus, domus Juda
 et domus Israel :
 sic salvabo vos, et eritis benedictio :
Nolite timere,
 confortetur manus vestrae.
Quia haec dicit Dominus exercituum :
Sicut cogitavi, ut affligerem vos, cum ad iracundiam
 provocassent me patres vestri, dicit Dominus,
 et non sum misertus.
Sic conversus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam
 et Jerusalem, et domui Juda :
 nolite timere.
Haec sunt ergo verba, quæ facietis.
Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo :
 veritatem et iudicium pacis judicare in portis ves-
 tris.
Et unusquisque malum contra amicum suum ne co-
 gitetis in cordibus vestris :
 et iuramentum mendax ne diligatis :
 omnia enim haec sunt quæ odi, dicit Dominus.
Et factum est verbum Domini exercituum ad me,
 dicens :
Haec dicit Dominus exercituum :
Jejunium quarti,
 et jejunium quinti,
 et jejunium septimi,
 et jejunium decimi,
 et erit domui Juda in gaudium et lætitiam,
 et in solemnitates præclaras :
 veritatem tantum et pacem diligit.
Hec dicit Dominus exercituum :
Usquequo veniant populi,
 et habitent in civitatibus multis,
 et vadant habitatores, unus ad alterum dicentes :
Eamus, et deprendemus faciem Domini,
 et quæramus Dominum exercituum ;
 vadam etiam ego.
Et veniunt populi multi, et gentes robustæ,
 ad querendum Dominum exercituum in Jerusalem,
 et deprendam faciem Domini.
Hec dicit Dominus exercituum :
In diebus illis, in quibus apprehendent decem ho-
 mines ex omnibus linguis gentium,
 et apprehendent simbriam viri Judæi, dicentes :
Ibbimus vobiscum :
 audivimus enim quoniam Deus vobiscum est.
[Cap. IX.] Onus verbi Domini in terra Adrach,
 et Damasci requieci ejus :
 quia Domini est oculus hominis, et omnium tri-
 buum Israel.

AEmath quoque in terminis ejus, et Tyrus, et Sidon :
 assumperunt quippe sibi sapientiam valde.
Et ædificavit Tyrus munitionem suam,
 et coacervavit argentinum quasi humum, et aurum
 ut lumen platearum.
Ecce Dominus possidebit ea,
 et percutiet in mari fortitudinem ejus,
 et haec igni devorabitur.
Videbit Ascalon et timentib,
 et Gaza, et dolebit nimis,
 et Accaron, quoniam confusa est spes ejus :
Et peribit rex de Gaza,
 et Ascalon non habitabitur.
Et sedebit separator in Azoto,
 et disperdam superbiam Philistinorum.
Et auferam sanguinem ejus de ore ejus,
 et abominationes ejus de medio dentium ejus :
Et relinqueretur etiam ipse Deo nostro,
 et erit quasi dux in Juda,
 et Accaron quasi Jebusæus.
BEt circumdabo domum meam ex his, qui militant
 mihi euntis et revertentes,
 et non transibit ultra super eos exactor : quia nunc
 vidi in oculis meis.
Exulta satis, filia Sion,
 jubila, filia Jerusalem :
Ecce rex tuus veniet tibi justus, et salvator :
 ipse pauper, et ascendens super asinum, et super
 pullum filium asinæ.
Et disperdam quadrigam ex Ephraim, et equum de
 Jerusalem,
 et dissipabitur arcus belli :
Et loquetur pacem gentibus,
 et potestas ejus a mari usque ad mare,
 et a fluminibus usque ad fines terræ.
Tu quoque in sanguine testamenti tui,
 emisiisti ^a vincitos tuos de lacu [AI. in lacum], in
 quo non est [AI. erat] aqua.
Convertimini ad munitionem vinci spei,
 hodie quoque annuntians duplicita reddam tibi.
Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum,
 implevi Ephraim :
Et suscitabo filios tuos, Sion, super filios tuos,
 Græcia :
 et ponam te quasi gladium fortium.
Et Dominus Deus super eos videbitur,
 et exhibet ut fulgor jaculum ejus :
Et Dominus Deus in tuba canet,
 et vadet in turbine austri.
Dominus exercituum proteget eos :
 et devorabunt, et subjiciunt lapidibus fundæ :
Et bibentes inecriabuntur quasi a vino,
 et replebuntur ut phialæ,
 et quasi cornua altaris.
Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut
 gregem populi sui :
 quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.
Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus,
 nisi frumentum electorum, et vinum germinans
 virgines?
[Cap. X.] Petite a Domino pluviani in tempore sero-
 tino,
 et Dominus faciet nives,
 et pluviam imbris dabit eis,
 singulis herbam in agro.
Qui simulacra locuta sunt inostile,
 et divini viderunt inenodium,
 et somnatores frustra locuti sunt :
Vane consolabantur :
 idcirco abducti sunt quasi grex :
 affligentur, quia non est eis pastor.
Super pastores iratus est furor meus,
 et super hircos visitabo :
 quia visitavit Dominus exercituum gregem suum,

* Colbertinus codex Aniensis legit contrario sensu, emisiisti vincitos tuos in lacum. Aliquot MSS. consequenter, in quo non erat aqua. MART.

domum Juda,
et posuit eos quasi equum gloriae suae in bello.
Ex ipso angulus,
ex ipso paxillus,
ex ipso arcus praelii,
ex ipso egredietur omnis exactor simul.
Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarum in
praelio :
et bellabunt, quia Dominus cum eis :
et confundentur ascensores equorum.
Et confortabo domum Juda,
et domum Joseph salvabo,
et convertam eos, quia miserebor eorum :
Et erunt sicut fuerunt quando non projeceram eos :
ego enim Dominus Deus eorum, et exaudiam eos.
Et erunt quasi fortes Ephraim,
et letabitur cor eorum quasi a vino :
Et filii eorum videbunt, et letabuntur,
et exultabit cor eorum in Domino.
Sibilabo eis, et congregabo illos, quia redemi eos :
et multiplicabo eos sicut ante fuerant multiplicati.
Et seminabo eos in populis,
et de longe recordabuntur mei:
et vivent cum filiis suis, et revertentur.
Et reducam eos de terra Aegypti,
et de Assyriis congregabo eos ;
Et ad terram Galaa et Libani adducam eos,
et non invenientur eis locus :
Et transibit in maris freto,
et percutiet in mari fluctus ;
Et confundent omnia profunda fluminis,
et humiliabitur superbia Assur,
et sceptrum Aegypti recedet.
Confortabo eos in Domino,
et in nomine ejus ambulabunt, dicit Dominus.
[Cap. XI.] Aperi, Libane, portas tuas,
et comedat ignis cedros tuas.
Ulula, abies, quia cecidit cedrus,
quoniam magnifici vastati sunt :
Ululate, quercus Basan,
quoniam succisus est saltus munitus.
Vox ululatus pastorum,
quia vastata est magnificientia eorum :
Vox rugitus leonum,
quoniam vastata est superbia Jordanis.
Hec dicit Dominus Deus meus :
Pasce pecora occisionis,
que qui possederant, occidebant; et non dolebant,
et vendebant ea, dicentes :
Benedictus Dominus,
divites facti sumus :
Et pastores eorum non parcebant eis.
Et ego non parcam ultra super habitantes terram,
dicit Dominus :
Ecce ego tradam homines,
unumquemque in manu proximi sui, et in manu
regis sui :
Et coincident terram,
et non eruam de manu eorum.
Et pascam pecus occisionis propter hoc,
o pauperes gregis !
Et assumpsi mihi duas virgas,
unam vocavi Decorem,
et alteram vocavi a Funiculum :
et pavi gregem.
Et succidi tres pastores in mense uno
et contracta est anima mea in eis :
siquidem anima eorum varavit in me.
Et dixi : Non pascam vos :
quod moritur, moriatur :
et quod succiditur, succidatur :
et reliqui devorent unusquisque carnem proximis.

A Et tuli virgam meam, quae vocabatur Decus :
et abscondi eam, ut irritum facerem foedus meum,
quod percussi cum omnibus populis.
Et in irritum deductum est in die illa :
et cognoverunt sic pauperes gregis, qui custodiunt milii,
quia verbum Domini est.
Et dixi ad eos :
Si bonum est in oculis vestris, afferite mercedem
meam,
et si non, quiescite.
Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.
Et dixit Dominus ad me :
Projice illud [al. illos] ad statuarium,
decorum pretium, quod appretiatum sum ab eis.
Et tuli triginta argenteos,
et projeci illos in domum Domini ad statuarium.
Et praecidi virgam meam secundam, quae appellabatur Funiculus,
ut dissolverem germanitatem inter Judam et inter
Israel.
Et dixit Dominus ad me :
Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti.
Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra,
qui derelicta non visitabit,
dispersum non queret,
et contritum non sanabit,
et id quod stat non enutriet,
et carnes pinguium comedet,
et ungulas eorum dissolvet.
O pastor, et idolum, derelinquens gregem :
gladius super brachium ejus,
et super oculum dextrum ejus :
Brachium ejus ariditat siccabitur,
et oculus dexter ejus tenebrescens obscurabitur.
[Cap. XII.] Onus verbi Domini super Israel.
Dixit Dominus extendens coelum, et fundans
terram,
et flingens spiritum hominis in eo.
C Ecce ego ponam Jerusalem superliminare crapulæ
omnibus populi in circuitu :
sed et Juda erit in obsidione contra Jerusalem.
Et erit :
In die illa ponam Jerusalem lapidem oneris cunctis populis :
omnes, qui levabunt [al. levaverunt] eam, cohäsione lacerabuntur :
et colligentur adversus eam omnia regna [al. omnes gentes] terre.
In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum
in stuporem,
et ascensorem ejus in amentiam :
Et super Domum Juda aperiam oculos meos,
et omnem equum populorum percutiam cæcitatem.
Et dicent duces Juda in corde suo :
Confortentur mihi habitatores Jerusalem in Domino
exercitum Deo eorum.
In die illa ponam duces Juda sicut cæminum ignis in
lignis,
D et sicut b faciem ignis in feno :
Et devorabunt ad dexteram et ad sinistram omnes
populos in circuitu :
et habitabitur Jerusalem rursus in loco suo in
Jerusalem.
Et salvabit Dominus tabernacula Juda sicut in
principio :
ut non magnifice glorietur domus David,
et gloria habitantium Jerusalem contra Judam.
In die illa proteget Dominus habitatores Jerusalem,
et erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi
David :
Et domus David quasi Dei,

a Plurimum numero legit S. ipse Inscriptor in Commentario *Funiculos*. Et Hebreice quodque est, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

b Lectum antea typographi, ut videtur, errore, scilicet pro faciem.

sicut angelus Domini * in conspectu eorum.
 Et erit in die illa :
 quæram conterere omnes gentes, quæ veniunt
 contra Jerusalem.
 Et effundam super domum David et super habita-
 tores Jerusalemi,
 spiritum gratiæ et precum :
 Et aspiciant ad me, quem confixerunt
 et plangent eum planctu quasi super unigenitum,
 et dolebunt super eum, ut doleri solet
 in morte primogeniti.
 In die illa magnus erit planctus in Jerusalem,
 sicut planctus Adedremmon in campo Mageddon.
 Et planget terra :
 familie et familie seorsum ;
 Familiae domus David seorsum,
 et mulieres eorum seorsum :
 Familiae domus Nathan seorsum,
 et mulieres eorum seorsum :
 Familiae domus Levi seorsum,
 et mulieres eorum seorsum :
 Familiae Semeni seorsum,
 et mulieres eorum seorsum,
 Omnes familie reliquæ,
 familie et familie seorsum,
 et mulieres eorum seorsum.
 [Cap. XIII.] In die illa erit sons patens domui Da-
 vid, et habitantibus Jerusalem,
 in ablutionem peccatoris et menstruæ.
 Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum,
 Disperdam nomina idolorum de terra,
 et non memorabuntur ultra :
 Et b pseudoprophetas,
 et spiritum immundum auferam de terra.
 Et erit, cum prophetavit quispiam ultra,
 dicent ei pater ejus et mater ejus, qui genuerunt
 eum :
 Non vives : quia mendacium locutus es in nomine
 Domini,
 et consilient eum pater ejus et mater ejus, geni-
 tores ejus [Al. qui genuerunt eum], cum pro-
 phetaverit.
 Et erit :
 In die illa confundentur prophetæ, unusquisque ex
 visione sua cum prophetaverit :
 nec operientur pallio saccino, ut mentiantur :
 Sed dicet : Non sum propheta,
 homo agricola ego sum :
 quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia
 mea.
 Et dicetur ei :
 Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum ?
 Et dicet :
 His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me.
 Framea suscitare super pastorem meum,
 et super virum coherentem mibi, dicit Dominus
 exercituum :
 Percute pastorem, et dispergentur oves ; et conver-
 tam manum nieam ad parvulos.
 Et erunt in omni terra, dicit Dominus :
 partes duæ in ea dispergentur, et deficient ;
 et tertia pars relinquetur in ea.
 Et ducam tertiam partem per ignem,
 et uram eos sicut uritur argentum,
 et probabo eos sicut probatur aurum.
 Ipse vocabit nomen meum,
 et ego exaudiam eum.
 Dicam : Populus meus es :
 et ipse dicet, Dominus Deus meus.
 [Cap. XIV.] Ecce venient [Al. veniunt] dies Domini,

* Exemplaria Canonis, in conspectu ejus. MART.
 b Vocat vero ἄπλως in Commentario Prophetas :
 hocque ipsum nomen edisserens ex Græco : Pro
 pseudoprophetis, inquit, in Hebraico absolute leguntur
 prophetæ, id est, NEBIN, qui et ipsi pseudoprophetas
 significant; sed tamen et ab ethniciis sacerdotes idolo-

A et dividetur spolia tua in medio tui.
 Et congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium.
 et capietur civitas,
 et vastabuntur domus,
 et mulieres violabuntur :
 Et egredietur media pars civitatis in captivitatem,
 et reliquum populi non auferetur ex urbe.
 Et egredietur Dominus, et prælibabit contra gentes
 illas,
 sicut præliatus est in die certaminis.
 Et stabunt pedes ejus in die illa super montem Oli-
 varum,
 qui est contra Jerusalem ad orientem :
 Et scindetur mons Olivarum ex media parte sui ad
 orientem et occidentem,
 prærupto grandi valde :
 Et separabitur c mons ad aquilonem,
 et medium ejus ad meridiem.
 Et fugietis ad vallem montium eorum,
 B quoniam conjungetur vallis vallum usque ad
 proximum :
 Et fugietis sicut fugistis a facie terræmotus in diebus
 Oziae regis Juda :
 et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti
 cum eo.
 Et erit in die illa :
 Non erit lux, sed frigus et gelu.
 Et erit dies una, quæ nota est Domino,
 non dies neque nox :
 et in tempore vesperi erit lux.
 Et erit in die illa :
 Exhibunt aquæ vivæ de Jerusalem :
 Medium earum ad mare orientale,
 et medium earum ad mare novissimum,
 in æstate et in hieme erunt.
 Et erit Dominus rex super omnem terram :
 in die illa erit Dominus unus, et erit nomen ejus
 unus.
 Et revertetur omnis terra usque ad desertum,
 de colle Remmon ad austrum Jerusalem :
 Et exaltabitur, et habitabit in loco suo,
 a porta Benjamin usque ad locum portæ prioris,
 et usque ad portam angulorum :
 et a turre Ananeel usque ad torcularia regis.
 Et habitabunt in ea,
 et anathema non erit amplius :
 sed sedebit Jerusalem secura.
 Et hæc erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gen-
 tes quæ pugnaverunt adversus Jerusalem :
 tabescet caro uniuscujusque stantis super pedes
 suos,
 et oculi ejus contabescet in foraminibus suis,
 et lingua eorum contabescet in ore eorum.
 In die illa erit tumultus Domini magnus in eis ;
 et apprehendet vir manum proximi sui,
 et conseretur manus ejus super manum proximi sui.
 Sed et Judas pugnabit adversus Jerusalem :
 et congregabuntur diuiliæ omnium gentium in cir-
 citu,
 D aurum, et argentum et vestes multæ satis.
 Et sic erit ruina equi et muli,
 cameli et asini,
 et omnium jumentorum, quæ fuerint in castris
 illis,
 sicut ruina hæc.
 Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus,
 quæ venerint contra Jerusalem,
 ascendent ab anno in annum, ut adorent regem
 Dominum exercituum,
 et celebrent festivitatem tabernaculorum.

rum vocantur prophetæ.

c Rectius vulgati, atque ipse, ut videtur, S. Pater
 prælegit in Coment. medium montis, pro mons.
 Certe in archetypo quoque Hebreo est מִזְבֵּחַ medium
 montis.

Et erit :

qui non ascenderit de familiis terrae ad Jerusalem,
ut adoret regem Dominum exercitum,
non erit super eos imber.

**Quod et si familia Aegypti non ascenderit, et non
venerit :**

nec super eos erit,
sed erit ruiua, quia percutiet Dominus omnes
gentes,
qua non ascenderint ad celebrandam festivitatem
tabernaculorum.

Hoc erit peccatum Aegypti,
et hoc peccatum omnium gentium,

Explicit liber Zacharie prophetæ.

A qua non ascenderint ad celebrandam festivitatem
tabernaculorum.

In die illa erit quod super frenum qui est, sanctum
Domino :
et erant lebates in domo Domini quasi phialæ co-
ram altari.

**Et erit omnis lebes in Jerusalem et in Iudea sanctifi-
catus Domino exercitum :**
et venient omnes immolantes, et sument ex eis,
et coquent in eis :
et non erit mercator ultra in domo Domini exer-
citum in die illo.

INCIPIT

LIBER MALACHIÆ PROPHETÆ.

[Cap. I.] **Onus verbi Domini ad Israel in manu Ma- B**

lachi.

Dilexi vos, dicit Dominus.

et dixistis : in quo dilexisti nos ?

Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus,
et dilexi Jacob, Esau autem odio habui ?

Et po-ni montes ejus in solitudinem,
et hereditatem ejus in dracones deserti.

Quod si dixerit Iudaea : Destructi suntis,
sed revertentes adilicabimus, quæ destructa sunt :

Hæc dicit Dominus exercitum :

Isti adilicabunt, et ego destruam :
et vocabuntur termini impietatis,
et populus cui iratus est Dominus usque in æter-
num.

Et oculi vestri videbunt :

et vos dicetis :

Magnificet Dominus super terminum Israel.

Filius honorat patrem,

et servus dominum suum :

Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus ?
et si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?

dicit Dominus exercitum :

Ad vos, o sacerdoles, qui despiciatis omen meum,
et dixistis : in quo despectum nomen tuum ?

Offertis super altare meum panem pollutum,
et dicitis : In quo polluitis te ?

In eo quod dicitis :

Mens Domini despecta est.

Si offeratis cæcum ad immitandum, nomen nesci- e-1?

et offeratis claudum, et langidum, nonne malum
est ?

Offer illud duci tuo, si placuerit ei,
aut si suscepitur faciem tuam, dicit Dominus exer-
citum.

Et nunc deprecamini vultum Dei, ut miserearis
vestri

(de manu enim vestra factum est hoc),

si quomodo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exer-
citum.

Quis est in volvis, qui claudat ostia,
et incendat altare meum gratuito ?

Non est inibi voluntas in vobis, dicit Dominus exer-
citum :

et munus non suscipiam de manu vestra.

Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est
nomen meum in gentibus :

et in orienti locu sacrificatur et offertur homini

meo oblatio mundi,

qua magna est nomen meum in gentibus, dicit
Dominus exercitum.

Et vos polluisti illud in eo quod dicitis :

Mensa Domini contaminata est :

et quod superponitur, contemptibile est, cum igne
qui illud devorat.

Et dixistis : Ecce de labore,

et exsufflastis illud, dicit Dominus exercitum ;

Et intulisti de rapinis claudum, et langidum,

et intulisti munus :

Numquid suscipiam illud de manu vestra ? dicit Do-
minus.

* **Maledictus dolus,**

qui habet in grege suo masculum, et volum la-
ciens humiliat debilem Domino :

Quia rex magnus ego, dicit Dominus exercitum,

et nomen ineum horribile in gentibus.

[Cap. II.] **Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacer-
dotes,**

Si nolueritis audire, et si nolueritis ponere super
cor, ut deis gloriam nomini meo, ait Dominus exer-
citum :

Mittam in vos egestatem,

et maledicam benedictionibus vestris,
et maledicam illis :

quoniam non posuistis super cor.

Ecce ego projiciam vobis brachium,

et dispergam super vultum vestrum
stercus solemnitatum vestiarum,

et assumet vos secum.

Et scieatis quia misi ad vos mandatum istud,

ut esset pactum meum cum Levi, dicit Dominus
exercitum.

Pactum nesciū fuit cum eo vita et pacis :

et dedi ei timorem, et timuit me,
et a facie nominis mei pavebat.

Lex veritatis fuit in ore ejus,

et iniquitas non est inventa in labiis ejus :

in pace et in quietate ambulavit mecum,

et multos avertit ab iniquitate.

Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam,

et legem requirent ex ore ejus :

quia angelus Domini exercitum est.

Vos autem recessistis de via,

et scandalizatis plurimos in lege :

Irritum fecistis pactum Levi,

dicit Dominus exercitum.

* In commentariis incipit ab hoc verso alterum caput : a qua tamen divisione textus alijs originales
dissentiantur.

Propter quod et ego dedi vos contemptibiles, et hu-
miles omnibus populis,
sicut non servasti vias meas,
et accepistis faciem in lega.
Numquid non patet unus omnium nostrum?
Numquid non Deus unus creavit nos?
Quare ergo despicit unusquisque nostrum fratrem
suum,
violans pectus patrum nostorum?
Transgredens est Iuda;
et abominatione facta est in Israel et in Jerusalem:
Quia contaminavit Judas sanctificationem Dodici,
quam dilexit:
et habuit filiam dei alieni.
Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magi-
strum et discipulum de tabernaculis Jacob,
et offerebant innumeros Domino exercitum.
Et hoc rursum fecisti,
operieratis lacrymis altare Domini, fletu, et mu-
gitu,
ita ut ultra non respiciam ad sacrificium,
nec accipiam placibile quid de manu vestra.
Et dixisti: Quam ob causam?
quia Dominus testificatus est inter te,
et uxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti:
et haec particeps tua, et uxor foederis tui.
Nonne unus fecit,
et residuum spiritus ejus est?
Et quid unus querit, nisi semen Dei?
Custodire ergo spiritum vestrum,
et uxorem adolescentiae tuæ noli despicere.
Cum odio habueris, dimite,
dicit Dominus Deus Israel:
Operiet autem iniquitas vestimentum ejus,
dicit Dominus exercitum:
Custodite spiritum vestrum,
et nolite despicere.
Laborare fecisti Dominum in sermonibus vestris,
et dixisti: In quo eum fecimus laborare?
In eo cum dicere[is] [Al. quod dicitis]:
Omnis qui facit malum, & bonus est in conspectu
Domini, et tales ei placent:
aut certe ubi est Deus iudicis?
[Cap. III.] Ecce ego mittio angelum meum,
et preparabit viam ante faciem meam.
Et statim veniet ad templum suum Dominator,
quem vos queritis:
et angelus testamenti, quem vos vultis.
Ecce venit, dicit Dominus exercitum:
et quis poterit cogitare diem adventus ejus,
et quis stabit ad videndum eum?
Ipse enim quasi ignis conflans,
et quasi herba fullonum:
Et sedebit conflans, et emundans [Al. add. quasi]
argentum,
et purgabit filios Levi,
et colabit eos quasi aurum et quasi argentum,
et erit Dominus offerentes sacrificia in justitia.
Et placebit Domino sacrificium Iuda et Jerusalem,
sicut dies saeculi, et sicut anni antiqui:
Et accedam ad vos in iudicio,
et ero testis velox maleficis, et adulteris, et per-
juris,
et qui calumniantur mercedem mercenarii,
viduas, et pupillas,
et opprimunt peregrinum,
nec timuerunt me, dicit Dominus exercitum.
Ego enim Dominus, et non maior:
et vos filii Jacob non estis consumpti.
A diebus enim patrum vestrorum recessistis a legi-
timis meis,
et non custodistis:

^a Al. gemitu: in Hebreo est, ΜΩΝ, quod quidem plus quam gemitum sonat, ac proprie est clamor intermorientis, seu fremitus.

A Revertimini ad me,
et revertar ad vos, dicit Dominus exercitum.
Et dixisti: In quo revertemur?
Si affliget homo Deum,
quia vos configitis me?
Et uixisti: In quo confiximus te?
In decimis, et in primitivis.
Et ita peccatoria vobis in malicie omnis,
et vos me confixistis, gens tota.
Inserite omnem decimam in horreum, et sit cilus
in domo mea,
et prohibeat me super hoc, dicit Dominus:
Si non aperfero vobis cataractas coeli,
et effudero vobis benedictionem usque ad abun-
dantiam,
Et increpabo pro vobis devorantem, et non cor-
rumper fructum terræ yestrae:
neo erit steriles vincula in agro, dicit Dominus
exercitum.
B Et beatos vos dicent omnes gentes:
eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus
exercitum.
Invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus.
Et dixisti:
Quid locuti sumus contra te?
Dixisti:
Vanus est, qui servit Deo:
Et quod emolumenatum quia custodivimus præcepta
ejus,
et quia ambulavimus tristes coram Domino exer-
citum?
Ergo nunc beatos dicimus arrogantes:
siquidem adficiati sunt facientes impietatem;
et tentaverunt Deum, et salvi facti sunt.
Tunc locuti sunt timentes Dominum [Al. Deum]
unusquisque cum proximo suo:
Et attendit Dominus, et audivit:
et scriptus est liber monumenti coram eo timen-
tibus Dominum,
C et cogitantibus nomen ejus.
Et erunt mihi, ait Dominus exercitum, in die qua
ego facio, in pecunia:
parcam eis, sicut parco vir filio suo servienti sibi.
Et convertemini, et videbitis quid sit inter justum
et impium,
et inter servientem Deo, et non servientem ei.
[Cap. IV.] Ecce enim dies veniet succensa quasi ca-
minus:
et erunt omnes superbi, et omnes facientes im-
pietatem, stipula:
Et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus
exercitum,
qua non relinquet eis radicem et germe.
Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justi-
tiae,
et sanitas in pennis ejus:
et egrediemini, et salietis sicut vituli de ar-
mento.
D Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta
pedum vestrorum,
in die qua ego facio, dicit Dominus exercitum.
Mementote legis Mosi, servi mei,
quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præ-
cepta et iudicia.
Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam,
antequam veniat dies Domini magnus, et horri-
bilis.
Et convertet cor patrum ad filios,
et cor filiorum ad patres eorum:
Ne forte veniam,
et percutiam terram anathemate.

S. EUSEBII HIERONYMI,
STRIDONENSIS PRESBYTERI,
DIVINÆ BIBLIOTHECAE
PARS PRIMA.

ORDO TERTIUS, HAGIOGRAPHORUM.

PRÆFATIO S. HIERONYMI IN LIBRUM JOB.

Cogor per singulos ^b Scripturæ divinæ libros ad- versariorum respondere maledictis : qui interpretationem meam , reprehensionem Septuaginta Interpretum criminantur : quasi non et apud Græcos Aquila , Symmachus , et ^c Theodosio , vel verbum e verbo , vel sensum e sensu , vel ex utroque commixtum , et medie temperatum genus translationis expresserint : et omnia veteris Instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque distinxerit , quos vel additos , vel de Theodotione sumptos , translationi antique inseruit , probans defuisse quod additum est. Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto ,

^a Jobi librum , ut et sequentem Estheræ cum altero Palatino-Vaticano ms. contulimus , qui numero 24 prænotatur , et totus majusculis , ut vocant , litteris exaratus , tantam et vetustatis et probe note præ se fert speciem , ut si Veronensem excipias , qui libros Regum exhibet , ex omnibus fere , quos vidi , alias Bibliorum codicibus principem locum obtinere pos sit. Hinc eum et paulo religiosius tractamus , quam ceteros , ut levioris etiam interdum momenti variantes lectiones , aut mendosas quoque annotare non omittamus.

^b Palatinus ms. in *Scripturam divinam*.

^c Idem ms. et *Theodosio vel verbo , vel sensu , vel ex utroque* , etc. , quod tamen improbarim. Paulo quoque post , *Testamenti* habet pro *Instrumenti*.

^d Vitoce lectum a Martianæ suscepert , quod nullum reddit , aut certe incommodum sensum. In *Apologia S. Pairis contra Rufinum lib. II num. 29* , ubi præfationem hanc suam verbo tenus repetit , restituimus pridem perspexerint , quod verbum et recte habet cum sensu , et in iis etiam , quos editor Benedictinus consuluit , mss. codicibus reperitur. Nihilosecius nunc malum ad antiquissimi Palatini fidem quidquid illud est verbi , penitus hinc loci exsulare : ut multo elegantius subintelligas pro eo , fatentur , ex subsequenti isocolo : sensusque sit , fieri non posse , ut quos fatentur , plura intermissee , non eosdem fateantur , in quibusdam aberrasse.

^e Abest a Palatino ms. rō voluminis , integro tamen sensu. Mox quoque ante editionem legitur , pro ante eam translationem.

^f Falsus est hic nuperus auctor , ut in aliis locis bene multis , cum opinacionis propriæ commenta tamquam intelligentiæ leges nobis definire præsumit. Ait igitur lib. I , pag. 6 , *Historiæ sue Criticæ*

A quod in partibus suscepunt , aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest , ut quos plura intermissee ^d perspexerint , non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur , præcipue in Job : cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt , subtraxeris , pars maxima ^e voluminis detruncabitur : et hoc dumtaxat apud Græcos. Ceterum apud Latinos , ante eam translationem , quam sub asteriscis et obelis nuper edidimus , ^f septingenti ferme aut octingenti versus desunt ; ut decurtatus et laceratus corrosusque liber , fœditatem sui publice legentibus præbeat. Hæc autem translatio nullum de

veteris Testamenti , hoc modo legendum : *Septuaginta ferme aut octoginta versus desunt , non septingenti ferme aut octingenti*. Scilicet , legerat epistolam Usserii Amarchani ad Ludovicum Capellum in vir doctus de versibus , seu ὀτίχοις ; libri Job disserens , apposite istud observat : *Hesychius* , inquit , vel quicunque ineditarum in libros sacros Hypothesium auctor fuit , distinctione hic adhibita , librum Job sine asteriscis quidem 1600 , ὀτίχοις habuisse notat , cum asteriscis vero 2200. Quod perfecte quadrat ad vetustissima antiquitatis monumenta : nam Catalogus librorum Scripturæ sacrae concinnatus ad vetustissimum Hieronymo Latinam editionem , et ante annos mille exscriptus in fine nostri voluminis Epistolarum S. Pauli , tribuit libro Job numerum I. dc versusum , id est , 1600. In exemplaribus autem Canonis Hebraicæ veritatis , quæ ὀτίχησος Jobi volumen habent distinctum ac descriptum , numerantur per cola et commata versus duo millia ducenti viginti septem et amplius. Unde manifestum exstat librum Job apud Latinos mutum fuisse septingentis ferme versibus ante eam translationem , quam sub asteriscis et obelis Hieronymus edidit. Fatetur quoque bujusmodi defectus Origenes in epistola ad Africanum , præsertim cum de medio libri Job , ait : *Rursum plurima per medium totum apud Hebreos posita reperiuntur , non item apud nos : sæpius quatuor vel tres (versus desunt) interdum et quatuordecim , sedecim et novemdecim. Et quid me oportet hæc enumerare , quæ multo labore collegimus , ne nos lateret discrimen Judaicorum nostrorumque exemplarium?* Ceterum nonnulli mss. hanc præferunt eodem in loco variante lectionem : *Septingenti ferme aut octingenti versus sunt , quibus decratus et laceratus , etc. MART.*

veteribus ^a sequitur interpretem; sed ex ipso Hebraico, Arabicoque sermone, et interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit. Obliquus enim etiam apud Hebreos totus liber fertur et lubricus: et quod ^b Græce rhetores vocant, ἀσχηματισμένος, dumque aliud loquitur, aliud agit: ut si velis anguillam aut ^c murænulam strictis tenebris manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam hujus voluminis, ^d Lyddæum quemdam præceptorem, qui apud Hebreos primus haberi putabatur, non parvis redemissem nummis: cuius doctrinam aliquid profecerim, nescio: hoc unum scio, non potuisse me interpretari, nisi quod ante intellexeram. A principio itaque voluminis, usque ad verba Job, apud Hebreos ^e prosa oratio est. Porro a verbis Job, in quibus ait,

*Pereat dies, in qua natus sum,
et nox, in qua dictum est, conceptus est homo,*

usque ad eum locum, ubi ante finem voluminis scriptum est:

*Idcirco ipse me reprehendo,
et ago penitentiam in favilla et cinere :*

hexametri ^f versus sunt, dactylo spondæoquo carentes: et propter linguæ idioma, crebro recipientes et alias pedes, non earumdem syllabarum, sed eorumdem temporum. Interdum quoque rhythmus ipse dulcis et tinnulus fertur numeris lege ^g metri

^a Verbum, sequitur, in Palatino ms. hic tacet: ^C mox renovavit legitur pro resonabit. Cæterum et S. Gregorius Magnus Jobi librum ex Hebreo et Arabico sermone constare tradit.

^b Palatin. ms. *Græci rhetores.*

^c Restituimus murænulam, quam vocem et mss. omnes, et vetustiores editiones præferunt. Sic etiam Beda, aique alii media etatis scriptores apud Hieronymum legunt. Martianæ autem murænam, scripsi voluit, hac ductus ratione, quod murænula ὑποκορετικῶς catenula diceretur a similitudine piscis sic dicta. Quasi minus de piscis, quam de ejusmodi catenula, quæ et in Canticis Cantorum memoratur, ex nominis analogia posset diminutivo modo appellari.

^d In editis, inque pluribus, mss. pro muræna, corrupte murænulam legimus. Et quis nesciat murænam esse pisces non dissimilem anguillæ, murænulam autem colli aurum quod ita nuncupat vulgis, Hieronymo tridente: qui scilicet metallo in virgulas lentescente quedam ordinis flexuosi catena contextur, ex piscis uti jucu imagine vocabulo conformato. Vide epist. de laudibus Asellæ ad Marcellam. MART.

^e Ms. Palatin. *Judeum quemdam*, etc. Dicimus eo de nomine in S. Doctoris Vita.

^f Ms. aliquot, prosaica oratio est. MART.

^g De istius modi versibus, ac metris Scripturarum divinarum plenius disputatum est in Prolegomenis hujus Bibliothecæ. MART.

^h.—Quid nobis videatur de metris hisce Hebrei textus, in præfatione explicamus.

ⁱ Ita ms. Bibliorum sacrorum codex Ecclesiæ Narbonensis, alii non habent verbum metri, sed solummodo, *numeris lege solutis*. Diversam valde lectionem retinet exemplar Biblicum ms. monasterii nostri B. Mariæ Deauratae Tolosanæ, in quo scriptum reperi: *Interdum quoque rhythmus ipse dulcis, et tinnulus fertur numerus, quod metricus magis quam*

solutis: quod metri magis, quam simplex lector intelligunt. A supradicto autem versu usque ad fidem libri, parvum comma quod remanet, prosa oratione contexitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebreos, et in morem nostri Flacci, Græcique Pindari, et Alcæi, et ^k Sappho, vel Psalterium, vel Lamentationes Jeremias, vel omnia ferme Scripturarum cantica comprehendendi, legat^l

Philonem, Josephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium, et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, sed ut ea, quæ in illa aut obscura sunt, aut ^j omissa, aut certe scriptorum vitio depravata, manifestiora nostra interpretatione

^B fierent: qui et Hebreum [*Al. ut qui Hebreorum*] sermonem ex parte didicimus, et in Latino pene ab ipsis incunabulis inter grammaticos et rhetores et philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos, post Septuaginta editionem, jam Christi Evangelio coruscante, Judæus Aquila, Symmachus, et Theodosio, judaizantes hæretici, sunt recepti, qui multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt, et tamen in Ἐξαπλοῖς, habentur apud Ecclesiæ, et explanantur ab ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis ^k natus, et vexillum crucis in mea fronte portans, cuius studium sicut omissa repetere, depravata ^l corrigerem, et

simplex lector intelligit. MART.

— Illud metri in Palatin. ms. desideratur, ut et in plerisque aliis codd. Martianæ inspectis. Olim pro metri erat, *pedum*. Præstabat vero utramque vocem inducere; aperte enim S. Doctor alludit illud Horatianum de Pindaro: *numerisque fertur Lege solutis.*

^h Sic efferunt pari consensu editi ac mss. libri. Jubet vero Clericus ad grammaticæ leges, *Sapphus* scripsi, aut *Sapphonius*.

ⁱ De metris Hymnorum aut Psalmorum locutus est Philo ubi de Essenis sermonem instituit: Josephus autem versus in Scripturis hexametros agnoscit Antiquitatum Judaicarum lib. ii, cap. 7. Nihil id genus legi apud Origenem usque in præsens: at apud Eusebium Cæsariensem concepit verbis scripta leguntur isthæc Præparationis Evangelicæ lib. xi, cap. 5. MART.

— Recole Præfationem in Chronicum Eusebii, eaque in primis verba: *quid perfectius Job? Quæ omnia hexametris, et Pentametris versibus, ut Josephus, et Origenes scribunt, apud suos composita currunt.* Scriptorum quoque testimonia, ex quorum sententia hic loquitur S. Pater, ibi annotantur.

^j Voces autem omissa, nescit Palatin. ms. qui et mox legit, quia Hebreorum sermonem, etc.

^k Iterum ignorat idem ms. hic vocem natus. Quod porro ait S. Pater, vexillum se crucis in fronte portare, illud proprio innuit Crucis signum, quod cum odore chiasmatis signamus in fronte, in baptismo, ut loquitur justus Urgelitanus. Id ipsum notat sæpe alibi, et in cap. ix Ezechielis de Crucis signo, quod in Christianorum frontibus pingitur. Et Ennodius Epigram. xvii:

Nos frontis signo credimur esse Dei.

^l Hæc quoque verba, *corrigerem et sacramenta, absunt a Palatino codice, amanuensium, ut videtur, incipiæ.*

sacmenta Ecclesie puro ac fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debo reprobari? Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis^b auro argentoque descriptos, vel ^c uncialibus, ut vulgo dicit, litteris, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi,

meisque permittant pauperes habere schedulas, et non tam pulchros codices, quam emendatos. Ultraque editio, et Septuaginta ^d juxta Graecos, et mea juxta Hebreos, in Latinum meo labore translata est. Eligat unusquisque quod vult: et studiosum ^e me magis, quam malevolum probet.

^a Solus Canon San Germanensis, # maledictis lectoribus. MART.

^b Ejusmodi codicum in membranis purpureis, litterisque ex argento descriptus unus apud nos superest in Veronensis Ecclesie bibliotheca, qui Evangeliorum versionem Latinam ante Hieronymianam continet, de quo et subsequenti tomo dicemus.

^c Duo aut tres mss. pro uncialibus, legunt eodem sensu, initialibus. MART.

—Unciales quas vocat Hieronymus, litteras, Glossa in cod. Vaticano 135 exponit longas. Budaeus de Asse lib. 1, illas vult pollicis crassitudine exaratas. Multo autem est verosimilium, sic dictas certe magnitudinis litteras, quae ad unciae granditatem proportione quadam acederent, quarum specimen in antiquioribus nonnullis codicibus videre est. Eo pacto cubitales eas vulgo dicimus, quae in lapidibus superne levandas et longius ab oculorum acie, grandiores

quasi ad cubiti speciem exarantur. Illud vero aperie mendosum est, quod praesertim quidam mss. initia libris: ac frusta sunt tum Marianæ, qui ejus nominis eundem esse sensum autem, tum alii, qui eas putant litteras indicari, quae initio periodi aut capituli grandiores scriberentur, minusculis, ut rocant, charactere jam introducto: quod Hieronymianis temporibus probe sciunt non convenire, qui ejus tamen scripturam calent.

^d Hunc Jobi versionem Latinam ex Graeco ab Hieronymo annotata, tomo sequenti cum aliis ejusdem libris suo loco exhibemus.

^e Utrumque exemplar Canonis cum duodecim aliis mss. etiælibus scriptis habet se prius, et studiosum se magis, quam malevolum probet. Eligat igitur unusquisque quod vult inter variantes istas lectiones. MART.

INCIPIT LIBER JOB.

[Cap. I.] Vir erat in terra Hus, nomine Job, et erat vir ille simplex, et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo: natiue sunt ei septem filii, et tres filiae. Et fuit possessio ejus, septem millia ovium, et tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, et quingente asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes orientales. Et ibant filii ejus, et faciebant convivium per domos, unusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis. Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta per singulos [Al. pro singulis]. Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Job cunctis diebus. Quadam autem die, cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satan. Cui dixit Dominus: Unde venis? Qui respondens, ait: Circuvi terram, et perambulavi eam. Dixitque Dominus ad eum: Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex, et rectus, et timens Deum, ac recedens a malo? Cui respondens Satan, ait: Numquid frustra timet Job Deum? nonne tu vallasti eum, ac dominum ejus, universaque substantiam per circuitum, operibus manuum ejus benedixisti, et possessio illius crevit in terra?

^a Palatino hactenus laudato ms. alterum nunc jungimus ex eadem Vaticana bibliotheca, qui olim reginae Succorum fuit, num. 7 prænotatum, sanc-

C Sed extende paululum manum tuam, et lange cuncta quæ possidet, nisi in facie tua [Al. faciem tuam] benedixerit tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce, universa quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egressusque est Satan a facie Domini. Cum autem quadam die filii et filiae ejus comedenter et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et pecus percusserunt gladio, et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, et dixit: Ignis Dei cecidit e cœlo, et tactas oves pererosque consumpsit, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Sed et illo adhuc loquente, venit alias, et dixit: Chaldaei fecerunt tres turmas, et invaserunt camelos, et tulerunt eos, neenon et pueros percusserunt gladio, et ego fugi solus ut nuntiarem tibi. Adhuc loquebatur ille, et ecce alius intravit, et dixit: Filii tuos et filiabus rescentibus et bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corrueens oppressit liberos tuos, et mortui sunt, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Tunc surrexit Job, et scidit ^b tunica suam, et tonso capite corrueens in terra, adoravit, et dixit: Nudus egressus sum de mero matris

perantiquum atque emendatum.

^b Palatin ms. cum vulgatis, vestimenta sua.

meæ, nudus et [Al. et nudus] revertar illuc : Dominus dedit, Dominus abstulit : sit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccavit Job neque stultum quid contra Deum locutus est.

[Cap. II.] Factum est autem, cum quadam die venissent filii Dei, et starent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, et staret in conspectu ejus, ut diceret Dominus ad Satan : Unde venisti? Qui respondens ait : Circuvi terram, et perambulavi eam. Et dixit Dominus ad Satan : Nunquid considerasti servum meum Job : quod non sit ei similis in terra, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo, et adhuc retinens innocentiam? Tu autem commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra. Cui respondens Satan, ait : Pelle me pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua : alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem, et tunc videbis quod in facie tua benedicat tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva. Egressus igitur Satan a facie Domini, percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus : qui testa saniem radebat, sedens in sterquilino. Dixit autem illi uxori sua : Adhuc tu permanes [Al. permanens tu] in simplicitate tua? benedic Deo, et morete. Qui ait ad illam : Quasi una de stultis locuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? In omnibus his non peccavit Job labiis suis. Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, et Baldad Suites, et Sopher Naamathites. Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, et consolarentur. Cumque levassent procul oculos suos, non cognoverunt, scisisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in cælum. Et sederunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus, et nemo loquebatur ei verbū : videbant enim dolorem esse vehementem.

POST HÆC APERUIT JOB OS SUUM, ET MALEDIXIT DIBI SUO, ET LOCUTUS EST.

[Cap. III.] Pereat dies in qua hatus sum,

* Duo hic retinentur additamenta, non solum in editis libris ac quæ pluribus mss., sed etiam in exemplari Canonis S. Germani, ubi Scholastes more suo criticas apposuit hujusmodi annotationes in margine : h. non habet, sicut Domino placuit ita factum est, et deinde : h. non habet, labiis suis. In Canone Carea s. abest ultimum additamentum, labiis suis : in codice autem regio Bibliorum extrinsecus haec posita leguntur et secunda manu. Denique codex Corbeiensis litteris uncialibus descriptus ante nonagesitos annos, qui in bibliotheca S. Germani habet numerum 660, nihil retinet alienum a textu Hebraico, sed puram hic representat versionem Hieronymianam, ut nos edidimus : præ additamentum prius desumptum est ex LXX Interpretibus, posteriorius e versu 10 capituli subsequentis. MART.

— Illud sententia additum, sicut Domino placuit, ita factum est, quod hic ex Graeco interserunt ne dum vulgati libri, sed et plerique omnes, quos Martianus laudat, mss. penitus ignorat ad Hebraici contextus fidem antiquiss. Palatinus, sequiori autem manu in

A et nox in qua dictum est: Conceptus est homo.

Dies ille vertatur in tenebras,
non requirat eum Deus desuper,
et non illustret [Al. illustretur] lumine.
Obscurum tenebræ, et umbra [Al. umbræ] mortis,

occupet eum caligo, et involvatur amaritudine.
Nocte illam tenebrosus turbo possideat,
non computetur in diebus anni,
nec numeretur in mensibus.

Sit nox illa solitaria
nec laude digna :
Maledicant ei qui maledicunt diei,
qui parati sunt suscitare Leviathan.

Oblienebrent stellæ caligine ejus :
exspectet lucem, et non videat, .
nec ortum surgentis auroræ :
Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me,

nec abstulit mala ab oculis meis.
Quare non in vulva mortuus sum,
egressus ex utero non statim perii?

Quare exceptus genibus ?
eur lactatus uberibus ?

Nunc enim dormiens silerem;
et somno meo requiescerem :

Cum regibus et consulibus terræ,
qui adificant sibi solitudines :

Aut cum principibus, qui possident aurum,
et replicant domos suas argento :

Aut sicut abortivum absconditum non subsisterem,
vel qui concepti non viderunt lucem. [Al. solem],

Ibi impii cessaverunt a tumultu,
et ibi requieverunt fessi robore.

Et quondam vincit pariter sine molestia,
non audierunt vocem exactoris.

Parvus et magnus ibi sunt,
et servus liber a domino suo.

Quare data est misero lux,
et vita bis, qui in amaritudine animæ sunt?

Qui exspectant mortem, et non t' venit, quasi effudentes thesaurum :

Gaudentque vehementer
cum invenerint sepulcrum.

Viro cuius abscondita est via,
et circumdedit eum Deus tenebris?

Antequam comedam, suspiro :

et tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus :

Quia timor, quem timebam, evenit mihi :
et quod verebar, accidit.

Nonne dissimulavi?

nonne silui?

nonne quieti?

et venit super me indignatio.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANTES, DIXIT :

[Cap. IV.] Si coepirimus loqui tibi [Al. tecum], for-

altero reginæ Suecorum ascribitur.

D b Ille quoque addunt Vulgati labiis suis, quas vices ex subsequentis capituli versu decimo derivari perspicuum est, cum ne ipsi quidem LXX habeant. Sunt nihilominus in uno Palatino ms.

c Idem Palat. ms. cum Vulg. libris in faciem benedicit.

d Enucleatus cum Vulgatis habet Reginæ ms. de stultis mulieribus : in Hebreo tamen mulieribus proprie non est additum.

e MSS. Colbertinus codex Aniciensis sextam hic loci adhibet divisionem, quam inscribit titulo libro sexti : quasi in plures libros paritum esset volumen Jobi. MART.

f Haud bene Regin. ms. non inventant. Satis autem curiose subsequentes duos versus, voce Thesaurum exclusa, ita effert Palatinus : Quasi qui effudentes gaudent vehementer, etc. Et est tamen in Hebreo מִמְכֹבָדִים quod nomen, sin minus fortasse thesaurum, certe reconditum aliquid occultumque sonat.

sitan moleste accipies,
sed conceptum sermonem tenere quis possit
[Al. poterit]?

Ecce docuisti multos,
et manus lassas roborasti :
Vacillantes confirmaverunt sermones tui, et genua
trementia confortasti [Al. confirmasti]:
Nunc autem venit super te plaga, et defecisti :
texit te, et conturbatus es.

Ubi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua [Al.
patientia tua, fortitudo tua],
et perfectio viarum tuarum?

Recordare, obsecro te, quis umquam innocens per-
ierit?
aut quando recti deleti sunt [Al. sint]?

Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem,
et seminant dolores, et metunt eos,
Flante Deo, perisse,
et spiritu irae ^a ejus esse consumptos:

Rugitus leonis, et vox leonæ,
et dentes catulorum leonum contriti sunt.
Tigris perit, eo quod non haberet prædam,
et catuli leonis dissipati sunt.

Porro ad me dictum est verbum absconditum,
et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri
eius.

In horrore visionis nocturnæ,
quando solet sopor occupare homines:

Pavor tenuit me, et tremor,
et omnia ossa mea perterrita sunt:

Et cum spiritus, me præsente, transiret,
inhorruerunt pili carnis meæ.

Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum,
imago coram oculis meis,
et vocem quasi auræ lenis audivi.

Numquid homo, Dei comparatione justificabitur,
aut factore suo purior erit vir?

Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles :
et in angelis suis reperit prævitatem:

Quanto magis hi qui habitant domos luteas,
qui terrenum habent fundatum,
consumentur velut a tinea?

De manu usque ad vesperam succidentur:
et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.

Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis:
morentur, et noui in sapientia.

[Cap. V.] **Voca ergo, si est qui tibi respondeat,**
et ad aliquem sanctorum convertere.

Vero stultum interficit iracundia,
et parvulum occidit invidia.

Ego vidi stultum firina radice,
et maledixi pulchritudini ejus statim,

Longe sicut filii ejus a salute,
et conterentur in porta, et non erit qui eruat.

Cujus messem famelicus comedet,
et ipsum rapiet arnatus,
et ebibent sitientes dilitias ejus.

Nihil in terra sine causa fit,
et de humo non oritur dolor.

^a In eodem ms. *oris ejus*, pro *ira* legitur, dissen-
tiente Hebræo textu.

^b Regius codex addidit *egenum*, quod abest in
Hebræo, ut et in Canone S. Germani, et aliis mss.
codicibus melioris note. MART.

^c Verba de morte, et in bello, antiquarii oscitantia
desiderantur, quem ejusdem de vocula recursus de-
cepert.

^d Idem ms. *quasi arena*, pro *herba*: haud vere.

• Quidam Vulgati libri addunt *tritici*, et vero est
in Hebræo, כְּלֹתָה.

^e Quod habet hic Palatin. ms. *dolo pro dolore*, an-
tiquario culpæ tribuo, nisi si quis de industria eam
vocem mutaverit Criticus, qui observavit apud LXX
φαῦλα verba hæc dici, id est, *mala*, non *dolore plena*.
Hebr. vocat *absorpta*.

A Homo ad laborem nascitur,
et avis ad volatum.
Quamobrem ego deprecabor Dominum;
et ad Deum ponam eloquium meum:
Qui facit magna et inscrutabilia,
et mirabilia absque numero:
Qui dat pluviam super faciem terræ,
et irrigat aquis universa:
Qui ponit humiles in sublimi,
et moerentes erigit sospitate:
Qui dissipat cogitationes malignorum,
ne possint implere manus eorum quod ceperant.
Qui apprehendit sapientes in astutia eorum,
et consilium prævororum dissipat:
Per diem incurrit tenebras,
et quasi in nocte sic palpabunt in meridie.
Porro salvum faciet [Vulg. interserunt egenum] a
gladio oris ^b eorum,
et de manu violenti pauperem.

B Et erit egeno spes,
iniquitas autem contrahet os suum.
Beatus homo, qui corripitur a Deo:
increpationem ergo Domini ne reprobes:
Quia ipse vulnerat, et medetur:
percutit, et manus ejus sanabunt.
In sex tribulationibus liberabit te,
et in septima non tanget te malum.
In fame eruet te ^c de morte,
et in bello de manu gladii.
A flagello linguae absconderis,
et non timebis calamitatem cum venerit.
In vastitate et fame ridebis,
et bestias [Al. bestiam] terræ non formidabis.
Sed cum lapidibus regionum pactum tuum,
et bestiæ terræ pacifice erunt tibi.
Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum,
et visitans speciem tuam, non peccabis.
Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum,
et progenies tua quasi ^d herba terra.

C Ingredieris in abundantia sepulcrum,
sicut infert acervus ^e in tempore suo.
Ecce, hoc, ut investigavimus, ita est:
quod auditum, mente pertracta.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[Cap. VI.] Utinam appendenter peccata mea, qui-
bus iram merui:
et calamitas, quam patior, in statera,
quasi arena maris hæc gravior appareret:
Unde, ^f et verba mea dolore sunt plena:
quia sagittæ Domini in me sunt;
Quarum indignatio ebit spiritum meum,
et terrores Domini militanti contra me.
Numquid rugiet onager cum habuerit herbam?
aut mugiet hos cum ante præsepe plenum steterit?
Aut poterit comedи insulsum, quod non sale con-
ditum?
aut potest aliquis gustare, quod ^g gustatum afferit
mortem?

^f Post ista insertus legitur in utroque exemplari
Canonis sequens versiculus: *Animæ enim esurienti
etiam amara dulcia esse videntur. Quæ verba emen-
dator codicis San Germanensis litura delevit. Hoc
translata videntur e capite xxvii Proverbiorum, quia
vers. 7 eadem sententia posita reperitur: Et animæ
etiam amarum pro dulci sumet. Veteres Bibliorum
Concordantie monent jam dictum versiculum ex-
stare Job vi, 6. MART.*

— Verba textus בַּרְיֵד הַלְמֹתָה se legisse aliter S.
Pater, id est, בַּרְיֵה לְמֹתָה, notat hac ipsa interpre-
tatione sua, afferit mortem. Hebræo vero lectio tametsi
varie ab interpretibus redditur, ac sunt qui Chale-
muth velint albumen ori significare: fero tamen ex-
ponitur concinniori sensu de saliva dormientis; nam

Quæ prius tangere nolebat anima mea,
nunc præ angustia, cibi mei sunt.
Quis det, ut veniat petitio mea:
et quod exspecto, tribuat mihi Deus?
et qui coepit, ipse me conterat?
Solvat manum suam, et succidat me?
Et haec mihi sit consolatio,
ut affligens me dolore, non parcat,
nec contradicam sermonibus Sancti.
Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam?
aut quis finis meus, ut patienter agam?
Nec fortitudi lapidum fortitudo mea,
nec caro mea ænea [Al. ærea] est.
Ecce, non est auxilium mihi in me,
et necessarii quoque mei recesserunt a me.
Qui tollit ab amico suo misericordiam,
timorem Domini derelinquit.
Frates mei præterierunt me,
sicut torrens qui rapit transit in convallis.
Qui timent pruinam, irruet super eos nix,
tempore, quo fuerint dissipati, peribunt:
et ut incauerit [Al. incauerint], solventur de loco
suo.
Involvæ sunt semitæ gressum eorum:
ambulabunt in vacuum, et peribunt.
Considerate semitas Thæma [Al. Theman], itinera
Saba [Al. Sabain],
et exspectate [Al. spectate] paulisper.
Confusi sunt, quia speraverunt [Al. speravi]:
venerunt quoque usque ad me, et pudore coopererti
sunt.
Nunc venistis:
et modo videntes plagam meam, timetis.
Numquid dixi: Afferite mihi,
et de substantia vestra donare mihi?
Vel, Liberate me de manu hostis,
et de manu robustorum eruite me?
Docete me, et ego tacebo:
et si quid forte ignoravi, instruite me.
Quare detraxistis sermonibus veritatis,
cum e vobis nullus sit qui possit arguere [Al. add.
me]?
Ad increpandum tantum eloquia concinnatis,
et in ventum verba profertis.
Super pupillum irruitis,
et subvertere nitimini amicum vestrum.
Verumtamen quod coepistis, explete:
præbete aurem, et videite an mentiar.
Respondete, obsecro, absque contentione:
et loquentes id quod justum est, judicate.
Et non invenietis in lingua mea iniquitatem,
nec in fauicibus meis stultitia personabit.
[Cap. VII.] Militia est vita hominis super terram:
et sicut dies mercenarii dies ejus.
Sicut servus desiderat umbram,
et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui:
Si c. et ego habui menses vacuos,
et noctes laboriosas enumeravi mihi.
Si dormiero, dico [Al. dicam]: Quando consurgam?
et rursum exspectabo a vesperam,
et replebor doloribus usque ad tenebras.
Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris,

Chalamoth proprie somnia interpretantur. Atque haec quidem sententia esurget: *Aut potest aliquis gustare salivam somniorum, id est, salivam cum dormit.* Porro e nostris mss. subjungit Palatinus eum versiculum, *Animæ enim esurienti etiam amara dulcia esse videnter, quem et Martian. in uno alteroque e suis invenit, monueratque ex cap. xxvii, vers. 7 Proverbiorum desumptum esse, hucque translatum; tametsi Bibliorum concordantæ pro genuino hujus apud Jobum loci laudent.*

^a Reginæ ms. ad vesperam, quam vocem mox ipse Palatin. præfert pro ad tenebras.

^b Haug bene ad seriem contextus et mss. fidem

A cutis mea aruit, et contracta est.
Dies mei velocius transierunt quam a terente tela
succiditur,
et consumpti sunt absque ulla spe.
Memento quia ventus est vita mea,
et non revertetur oculus meus, ut videat bona.
Nec aspiciet me visus hominis:
oculi tui in me, et non subsistam.
b Sicut consumitur nubes, et pertransit:
sic qui descederit ad inferos, non ascendet.
Nec revertetur ultra in domum suam,
neque cognoscet eum amplius locus ejus.
Quapropter et ego non parcam ori meo,
loquer in tribulatione spiritus mei:
c confabulabor cum amaritudine animæ meæ.
Numquid mare sum ego, aut celus,
qui circumdedisti me carcere?
Si dixeris: Consolabitur me lectulus meus,
et revelabor loquens mecum in stratu meo:
Terrebis me per somnia,
et per visiones horrore concuties.
Quam ob rem elegit suspendium anima mea,
et mortem ossa mea.
Desperavi, nequam ultra jam vivam:
parce mihi, nihil enim sunt dies mei.
Quid est homo, quia magnificas cum?
aut quia ponis [Al. quid appones] erga eum co
tuum?
Visitas eum diluculo,
et subito probas illum:
Usquequo non parcis mihi,
nec dimittis me ut glutiam salivam meam?
Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum?
quare posuisti me contrarium tibi,
et factus sum mihi metipsi gravis?
Cur non tollis peccatum meum,
et quare non auferis iniquitatem meam?
Ecce, nunc in pulvere dormiam:
Et si mane me quæsieris, non subsistam.
C RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES, DIXIT:
[Cap. VIII.] Usquequo loqueris talia,
et spiritus multiplex sermones oris tui?
Numquid Deus supplantat judicium:
et omnipotens subvertit quod justum est?
Etiam si filii tui peccaverunt ei,
et dimisit eos in manu iniquitatis suæ:
Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum,
et Omnipotentem fucris deprecatus:
Si mundus et rectus incesseris,
statim evigilabit ad te,
et pacatum reddet habitaculum justitiae tuæ:
Instantum, ut priora tua fuerint parva,
et novissima tua multiplicentur nimis.
Interroga ^f enim generationem pristinam,
et diligenter investiga patrum memoriam:
(hesterni quippe sumus, et ignoramus quoniam sicut
umbra dies nostri sunt super terram.)
D Et ipsi docebunt te:
loquentur tibi, et de corde suo proferent eloquia.
Numquid virere potest scirpus absque humore?
aut crescere ^g biblus sine aqua;

legerat Martian. si consumitur. Mox habet Regin.
ms. descendit pro descenderit.

^c Codex Palatin. confabulor in amaritudine.

^d Idem ms. ponis circa eum: et paulo post, non
parces mihi, nec dimittis mihi, ut, etc.

^e Hierum amanuensis sive incuria, sive perversa
cura in Palatin. ms. solidus iste versiculus, si mundus
et rectus incesseris, desideratur. Vulg. autem libri
incesserit legunt.

^f Reginæ ms. Interrogavi, moxque cohærenter,
investigavi: haud vere.

^g Hebraice יְהֹוָה ahhu, seu achou, quod Hieronymus Genes. xli, loca palustræ interpretatur: hic au-

Cum adhuc sit in [Al. adhuc sit in] flore, nec carpatur manu,
ante omnes herbas arescit :
Sic viae omnium qui obliscaunt Deum,
et spes hypocritae peribit :
Non ei placebit recordia sua,
et sicut tela aranearum fiducia ejus.
Imitetur super domum suam, et non stabit :
fulciet eam, et non consurget :
Humectus videtur antequam veniat sol,
et in ortu suo germen ejus egreditur [Al. egreditur].
Super acervum petrarum radices ejus densabuntur :
et inter lapides commorabitur.
Si absorbuerit eum de loco suo,
negabit eum, et dicet : Non novi [Al. vidi] te.
Haec est enim lactilia vita ejus,
ut rursum [Al. sursum] de terra alii germinentur.
Deus non projicit simplicem,
nec porrigit [Al. porrigit] manum malignis :
Donec impleatur risu os tuum,
et labia tua jubilo.
Qui oderunt te, induentur confusione :
et tabernaculum impiorum non subsistet.

ET RESPONDENS ^a, AIT :

[Cap. IX.] Vere scio quod ita sit,
et quod non justificetur homo compositus [Al. comparatus] Deo.
Si voluerit contendere cum eo,
non poterit ei respondere unum pro mille.
Sapiens corde est, et fortis robore :
quis restituit [Al. resistet] ei, et pacem habuit?
Qui transtulit montes, et nescierunt
hi quos subvergunt in furore suo.
Qui commovet [Al. commovit] terram de loco suo,
et columnas ejus concutuntur.
Qui praecepit soli, et non oritur [Al. orietur],
et stellas claudit quasi sub signaculo :
Qui extendit caelos solus,
et graditur super fluctus maris.
Qui facit Arcturum, et Oriona, et Hyadas,
et interiora austri.
Qui facit magna, et incomprehensibilia,
et mirabilia, quorum non est numerus.
Si venerit ad me, non videbo :
si abierit, non intelligam eum.
Si repente interrogat, quis respondebit ei ?
vel quis dicere potest ; Cur [Al. add. ita] facis?
Deus, cuius nemo irae resistere potest,
et sub quo curvantur [Al. turbantur] qui portant
orbem.
Quantus ergo sum ego, qui respondeam ei,
et loquar verbis meis cum eo ?
Qui etiam si habuero quidquam justum, non respon-
debo,
sed meum judicem deprecabor;
et cum invocarem exaudiuerit me,
non credo quod audierit [Al. exaudiens] voce
meam.
In turbine enim conteret me,
et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.
Non concedit requiescere spiritum meum,
et impie me amaritudinibus.
Si fortitudo queritur, robustissimus est :
si aequitas iudicis, nemo pro me audet testimonium
dicere.

tem *biblum* veritatem juxta fidem utriusque exemplaris Canonis Hebraicæ veritatis. Septuaginta cum ahi legissent in libro Genesim, prout hoc loco interpretati sunt. De ahi vero iterum audiendus Hieronymus in quæst. Hebraicis : *Bis*, inquit, in *Genesi* scriptum est ahi, et neque *Grecus* sermo est, nec *Latinus*. Sed et *Hebreus* ipse corruptus est : dicitur enim in ahi, *hoc* est, in *palude*. Sed quia *VAU* littera apud *Hebreos*, et *IOD* similes sunt, et magnitudine differunt :

A Si justificare me volueris, os meum condemnabis me :
si innocentem ostendere, pravum me compio-
babit.
Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima
mea,
et tadebit me vita meæ.
Unum est quod locutus essem,
et innocentem et impium ipse consumit.
Si flagellat, occidat semel,
et non de poenis innocentium rideat.
Terra data est in manu [Al. manus] impiorum,
vultum iudicium ejus operit.
Quod si non ille est, quis ergo est?
Dies mei velociores fuerunt cursore :
fugerunt, et non viderunt bonum.
Pertransierunt quasi naves ponita portantes,
sicut aquila volans ad escam.
Cum dixero : Nequaquam ita loqueris :
commuto faciem meam, et dolore torqueor.
B Verebar omnia opera mea,
sciens quod non parceret delinquenti.
Si autem et sic impius sum,
quare frustra laboravi?
Si lotus fuero quasi quis nivis,
et fulserint velut mundissimæ manus meæ :
Tamen sordibus intinges me,
et abominabuntur me vestimenta mea.
Neque enim viro qui similis mei est, respondebo :
neque qui mecum in iudicio ex aquo possit audiri.
Non est qui utrumque valeat arguere,
et ponere manum suam in ambobus.
Auferat a me virginem suam,
et pavore ejus non me terreat.
Loquar, et non timebo eum :
neque enim possum metuens respondere.
[Cap. X.] Tardet animam meam vita meæ,
dimittam adversum me eloquium meum,
loquar in amaritudine animæ meæ.
Dicam Deo : Noli me condemnare :
C indica mihi cur me ita judices?
Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris [Al. add.
me],
et opprimas me opus manuum tuarum,
et consilium impiorum adjuves?
Numquid oculi carnei tibi sunt?
aut sicut videt homo, ^b et tu videbis [Al. video] ?
Numquid sicut dies hominis dies tui,
et aoni tui sicut humana sunt tempora,
Ut quæras iniquitatem meam,
et peccatum meum scruteris?
Et scias quia nihil impium fecerim,
cum sit nemo qui de manu tua posset cruere [Al.
evadere].
Manus tue plasmaverunt me,
et fecerunt me totum in circuitu [Al. gyro] :
et sic repente præcipitas me?
Memento, quæso, quod sicut lulum feceris me,
et in pulvorem reduces me.
D Nonne sicut lac mulassis me,
et sicut caseum me coagulasti?
Pelle et carnis vestisti me,
et ossibus et nervis compiegisti me :
Vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio
tua custodivit spiritum meum.
Licet hæc celes in corde tuo,
tamen scio quia universorum memineris.
Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi :

pro ahi, acti Septuaginta Interpretes translatuerunt, et
secundum consuetudinem suam ad exprimendam du-
plicem aspirationem hebrei in Hebreo, et Grecam littera-
ram copulaverunt. MART.

^a Addit Regin. ms. Job nomen, quod et in He-
braico exemplari hic resonat.

^b Cauon Carcassoneensis, et tu video? Idem post
septem versus, et fecerunt me totum in gyro? MART.

cur ab iniuitate mea mundum me esse non patetis?
Et si impius fuero, vae mihi est :
et si justus, non levabo caput,
saturatus afflictione et miseria.
Et propter superbiam quasi leonam capies me,
reversusque mirabiliter me crucias.
Instauras testes tuos contra me,
et multiplicas iram tuam adversus me,
et poenitentia militant in me.
Quare de vulva eduxisti me?
qui utinam consumptus essem,
ne oculus me [Al. meus] videret.
Fuisse quasi non essem,
de utero translatus ad tumulum.
Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi?
dimittit ergo me, ut plangam paululum dolorem
meum :
Antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam,
et operam mortis caligine :
Terram miseriarum et tenebrarum,
Ubi umbra mortis, et nullus ordo,
et sempernus horror inhabitans [Al. inhabitat].

RESPONDENS AUTEM SOPHAR MAAMATHITES, DIXIT :
[Cap. XI.] Numquid qui inulta loquitur, non et audiet?
aut vir verbosus justificabitur?
Tibi soli faciebunt homines?
et cum ceteros irriseris, a nullo confutaberis?
Dixisti enim : Purus est sermo meus,
et mundus sum in conspectu tuo.
Atque utinam Deus loqueretur tecum,
et aperiat labia sua tibi.
Ut ostenderet tibi secreta sapientiae,
et quod multiplex esset lex ejus :
Et intelligeres quod multo minora exigaris a Deo
[Al. ab eo],
quam merear iniquitas tua.
Forsitan vestigia Dei comprehendes,
et usque ad perfectum Omnipotentem repieres?
[h. Numquid vestigia Dei comprehendes, aut
usque ad perfectum Omnipotentem repieres?]
Excelsior celo est, et quid facies?
profundior inferno, et unde cognosces?
Longior terra mensura ejus,
et latior mari.
Si subverterit omnia, vel in unum coactaverit.
quis contradicet ei?
Ipse enim novit hominum vanitatem ;
et videns iniquitatem, nonne considerat?
Vir vanus in superbiam erigitur,
et tanquam pullum onagri se liberum datum putat.
Tu autem firmasti cor tuum,
et expandisti ad eum manus tuas.
Si iniuitatem, quae ^b est in manu tua, abstuleris a te,
et non mangeris in tabernaculo tuo injustitia :
Tunc levare poteris faciem tuam absque macula,
et eris stabilis, et non timbis.
Miseriae quoque oblixisceris,
et quasi aquarum quae præterierunt, recordaberis.
Et quasi meridianus [Al. medianus] fulgor consurget
tibi ad vesperam,
et cum te consumplum pulaveris, orieris ut lucifer.

^a Palatin. ms. sub *umbra mortis*.

^b Contrario sensu cum negandi particula in Reginæ ms. legitur, quæ non est in manu tua. Omnia perperau.

^c Idem ips. morabitur : Hebr. tamen, ἀπέστη δι- sentiente.

^d Interscrit Palatinus ms. tibi, quæ vox in Hebreo quoque textu sonat : γῆ.

^e Verbum Hebraicum תְּהִלָּתָה thusis multisariam interpetatur Hieronymus. Nam aliquando in capien-

A Et habebis fiduciam, proposita tibi spe,
et defossus securus dormies.
Requiescas, et non erit qui te exterrat :
et deprecabuntur faciem tuam plurimi.
Oculi autem impiorum deficient,
et effugium porbit ab eis,
et spes eorum abominatio animæ.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :
[Cap. XII.] Ergo vos estis soli homines,
et vobiscum ^c morietur sapientia :
Et mihi est cor, sicut et vobis,
nec inferior vestri sum :
quis enim haec, quæ nostis, ignorat?
Qui deridetur ab amico suo sicut ego,
invocabit Deum et exaudiens [Al. exaudit] eum :
deridetur enim justi simplicitas.
Lampas contempta apud cogitationes divitum,
parata ad tempus statutum [Al. constitutum].
Abundant tabernacula prædonum,

B et audacter provocant Deum,
cum ipse dederit omnia in manibus eorum.
Nimirum interroga jumenta, et docebunt te :
et volatilia cœli, et indicabunt tibi.
Loquere terræ, et respondebit tibi ;
et narrabunt ^d pisces maris.
Quis ignorat quod omnia haec manus Domini fecerit?
In cujus manu anima omnis viventis,
et spiritus universæ carnis hominis.
Nonne auris verba dijudicat,
et fauces comedentis, saporem?
In antiquis est sapientia,
et in multo tempore prudenter.
Apud ipsum est sapientia et fortitudo,
ipse habet consilium et intelligentiam.
Si destruxerit, nemo est qui adeficeret :
et si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia siccabuntur :
et si emiserit eas, subvergent terram.

C Apud ipsum est fortitudo et ^e sapientia [h. lex] :
ipse novit et decipientem,
et eum qui decipiatur.
Adducit consiliarios in stultum quem,
et judices in stuporem.
Balteum regum dissolvit,
et præcincti sunt renes eorum.
Dicit sacerdotes inglorios,
et optimates supplantat :
Communitans labium veracium,
et doctrinam senum auferens,
Effundit despectionem super principes,
eos, qui oppressi fuerant, relevans.
Qui revelat profunda de tenebris,
et producit in lucem umbras [Al. umbras] mortis.
Qui multiplicat gentes et perdit eas,
et subversa in integrum restituit [Al. restituat].
Qui immutat cor principium populi terræ,
et decipit eos ut frustra incendant per invium :
Palpabunt quasi in tenebris, et non in luce,
D et errare eos faciet quasi ebrios [h. ebrium].
[Cap. XIII.] Ecce omnia [Al. add. haec] vidit oculus
meus,
et audivit auris mea, et intellexi singula.
Secundum scientiam vestram et ego novi :
nec inferior vestri sum :

tiam et in prudentiam veritatis, ut hoc loco Jobi, et infra cap. xxvi, 6, vel 3 in Vulgata Latina. Interdum salutem transtulit, justitiam et æquitatem. Legem denique interpretatur supra cap. xi, 11, in Vulg. 6. Et quod multiplex esset lex ejus. Itaque Scholiastes multuari potuit ab ipso Hieronymo annotationem præsentem : vel ab Hebreorum doctoribus, qui thusis significare volunt, sapientiam, legem, ac fortitudinem. MART.

Sed tamen ad Omnipotentem loquar,
et disputare cum Deo cupio :
Prius vos ostendens fabricatores mendacii,
et cultores perversorum dogmatum.
Atque utinam taceretis,
ut putaremini esse [Al. putarentur inter se] sa-
pientes.
Audite ergo correptiones meas,
et judicium labiorum meorum attendite.
Numquid Deus indiget vestro mendacio,
ut pro illo loquamini dolos ?
Numquid faciem ejus accipitis [Al. accepistis],
et pro Deo judicare nitimini ?
Aut placebit ei quem celare [Al celari] nihil potest?
aut decipietur ut homo, vestris fraudulentius ?
Ipse vos arguet,
quoniam in abscondito faciem ejus accipitis.
Statim ut se commoverit, turbabit vos,
et terror ejus irruit super vos.
Memoria vestra comparabitur cineri,
et redigentur in lumen cervices vestrae.
Tacet paulisper, ut loquar
quodcumque [Al. quæcumque] mihi mens sugges-
serit [Al. suggesterit].
Quare facero carnes meas dentibus meis,
et animam meam porto in manibus meis ?
Etim si occiderit me, in ipso sperabo :
verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam
[Al. tac. arguam].
Et ipse erit salvator meus :
non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.
Audite sermonem meum,
et ænigmata percipite auribus vestris.
Si fueris iudicatus.
scio quod justus inveniar.
Quis est qui judicetur meum? ^a veniat in iudicio
[h. non habet, veniat in iudicio].
quare tacens consumor?
Duo tantum ne facias milihi,
et tunc a facie tua non abscondar :
Manum tuam longe fac a me,
et formido tua non me terreat.
Voca me, et [Al. add. ego] respondebo tibi :
aut certe loquar, et tu responde milihi.
Quantas habeo iniquitates et peccata ?
scelera mea et delicta ostendit mibi.
Cur faciem tuam abscondis,
et arbitraris me inimicum tuum ?
Contra folium, quod vento raptur, ostendis poten-
tiā tuam,
et stipulam siccam persequeris :
Scribis enim contra me amaritudines,
et consumere me vis peccatis [h. et hæreditare fa-
cies me peccati] adolescentiæ meæ.
Posuisti in nervo pedem meum,
et observasti omnes semitas meas,
et vestigia pedum meorum considerasti :
Qui quasi putredo consumendus sum,
et quasi vestimentum, quod comeditur a linea.
[Cap. XIV.] Homo natus de muliere,
brevi vivens tempore, repletus multis miseriis.
Qui quasi flos egreditur, et conteritur,
et fugit [Al. fugiet] velut umbra, et numquam in
eodem statu permanet.
Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos
tuos,
et adducere eum ^b tecum in iudicium ?

^a Codex Colbertinus Aniciensis, et alter Majoris Monasterii prope Turones habent solummodo *veniat* : aliquot alii veteres addebant prima manu, *in iudicio*, sed expunctum est ab emendatoribus. Exemplaria Canonis secuti sumus, ut par erat. MART.
—Equidem verba, *veniat in iudicio*, quemadmodum a scholiaste notatum est, Hebr. textus nescit. In nostris quoque mss. ut et in vulgatis libris unum ve-

A Quis potest facere mundum de immundo conceptum
semine?
nonne tu qui solus es ?
Breves dies hominis sunt,
numerus mensium ejus apud te est :
constitueris terminos ejus, qui præteriri non po-
terunt.
Recede paululum ab eo, ut quiescat,
donec optat veniat, quasi [Al. sicut] mercenarii
dies ejus.
Lignum habet spem :
si præcismus fuerit, rursum virescit,
et rami ejus pullulant.
Si senerit in terra radix ejus,
et in pulvere mortuis fuerit truncus illius.
Ad odorem aquæ germinabit,
et faciet comam quasi cum primum plantatum est :
Homo vero cum mortuus fuerit,
et nudatus atque consumptus, ubi quoquo est ?
B Quomodo si recedant aquæ de mari,
et fluvius vacuefactus arescat :
Sic homo cum dormierit, non resurget,
donec alteratur cœlum, non evigilabit,
nec consurget de somno suo.
Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me,
et abscondas me, donec pertranseat furor tuus,
et constitutas mihi tempus, ^c in quo recorderis
mei ?
Putasne mortuus homo rursum vivat ?
cunctis diebus, quibus nunc milito,
exspecto donec veniat immutatio mea.
Vocabis me, et ego respondebo tibi :
operi manuum tuarum porriges dexteram,
Tu quidem gressus meos diu numerasti,
sed parces [Al. parce] peccatis meis.
Signasti quasi in sacculo delicta mea,
sed curasti iniquitatem meam.
Mons cadens declinet,
et saxum transfertur de loco suo.
C Lapidès excavant aquæ,
et alluvione paulatim terra consumitur :
et hominem ergo similiiter perdes.
Roborasti eum paululum ut in perpetuum transiret :
immutabis faciem ejus, et emittes [Al. ut emittas]
eum.
Sive nobiles fuerint filii ejus,
sive ignobiles, non intelligit.
Attamen caro ejus dum vivet dolebit,
et anima illius super semetipsam lugebit.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT :
[Cap. XV.] Numquid sapiens respondebit quasi in
ventum loquens,
et implebit ardore stomachum suum ?
Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi [Al. tui],
et loqueris quod tibi non expediat.
Quantum in te est, evacuasti timorem,
et tulisti preces coram Deo.
D Docuit enim iniquitas tua [Al. tac. tua] os tuum,
et imitaris linguam [Al. verba] blasphemantium.
Condemnabit te os tuum, et non ego :
et labia tua respondebunt tibi.
Numquid primus homo tu natus es,
et ante colles formatus ?
Numquid consilium Dei audisti,
et inferior te erit ejus sapientia ?

niat, verbum reperire est. Reginæ autem codex in
his quoque variat, quis est qui judicet me cum veniat :
quare, etc.

^b Ms. Regin. adducere cum in iudicio, exclusa te-
cum voce, quæ famen in archetypo resonat.

^c Legit Palat. ms. donec recorderis mei, et mox vi-
vet pro rival; denique verbum exspecto prætermittit.

Quid nosti quod ignoremus?
quid intelligis quod nesciamus?
Et senes et antiqui sunt in nobis,
multo [Al. multi] vetustiores quam patres tui.
Numquid grande est ut consoletur te Deus?
sed verba tua prava hoc prohibent.
Quid te elevat cor tuum,
et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?
Quid tumet contra Deum spiritus tuus,
ut proferas de ore tuo hujuscemodi sermones?
Quid est homo, ut inimicatus sit,
et ut justus appareat natus de muliere?
Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis,
et coeli non sunt mundi in conspectu ejus.
Quanto magis abominabilis et inutilis homo,
qui bibit quasi aquas iniquitatem!
Ostendam tibi, ^a audi me:
quod vidi, narrabo tibi.
Sapientes confitentur,
et non abscondunt patres suos.
Quibus solis data est terra,
et non transivit alienus per eos.
Cunctis diebus suis impius superbit,
et numerus annorum incertus est tyrannidi ejus.
Sonitus terroris semper in auribus illius:
et cum pax sit, ille [Al. add. semper] insidias
suspiciatur.
Non credit quod reverti possit de tenebris ^b ad
lucem,
circumspectans undique gladium.
Cum se moverit ad querendum panem,
novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum
dies.
Terrebit eum tribulatio,
et angustia vallabit eum,
sicut regem qui preparatur ad prælium.
Tetendit enim adversus Deum manum suam
et contra Omnipotentem roboratus est.
Cucurrit adversus eum erecto collo,
et pingui cervice armatus est.
Operuit faciem ejus crassitudo,
et de lateribus ejus arvina dependet.
Habitabit in civitatibus desolatis,
et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt re-
dactæ.
Non ditabitur, nec perseverabit substantia ejus,
nec mittet in terra radicum suam.
Non recedet de tenebris:
ramos ejus arefaciet flamma,
et auferetur spiritus oris sui.
Non credit frustra errore deceptus,
quod aliquo pretio redimendus sit.
Antequam dies ejus impleantur, peribit:
et manus ejus arescent.
Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus,
et quasi oliva projiciens [Al. projicient] florem
suum.
Congregatio enim hypocrita sterilis,
et ignis devorabit tabernacula eorum,
qui munera libenter accipiunt.
Concepit dolorem, et peperit iniquitatem,
et uterus ejus præparat dolos.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

[Cap. XVI.] Audivi frequenter talia,
consolatores onerosi omnes vos estis.
Numquid habebunt finem verba ventosa?
aut aliquid tibi molestum est si loquaris?

^a Regin. ms. ostendam tibi quod vidi : audi me,
narrabo tibi.
^b Voces ad lucem, quæ neque in Hebræo sunt tex-
tu, omnium optime Palatin. ins. facet.
^c In Palatino ms. gressus pro artus legitur, quæ
quidem lectio incongrua ipsa non est.
^d Nostri omnes mss. cum vulgatis quoque libris,
Ego ille quondam, etc.

PATROL. XXVIII.

A Poteram et ego similia vestri loqui:
atque utinam esset anima vestra pro anima mea:
Consolerer et ego vos sermonibus,
et moverem caput meum super vos.
Roborarem vos ore meo:
et moverem labia mea, quasi parcens vobis.
Sed quid agam?
Si locutus fuerio, non quiesceret dolor meus:
et si tacuero, non recedet a me.
Nunc autem oppressit me dolor meus.
et in nihilum redacti sunt omnes ^e artus mei.
Rugæ meæ testimonium dicunt contra me,
et suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam
contradicens mihi.
Collegit furorem summi in me,
et communans mihi, infremuit contra me dentibus
suis:
hostis meus terribilibus oculis me intutus est.
Aperuerunt super me ora sua,
exprobrantes percusserunt maxillam meam.
B satiati sunt pœnis meis.
Conclusit me Deus apud iniquum,
et manibus impiorum me tradidit.
^d Ergo ille quondam opulentus,
repente contritus sum?
Tenuit cervicem meam, et confregit me,
et posuit me sibi quasi in signum.
Circumdedit me lanceis suis,
convulveravit lumbos meos, et non pepertit,
et effudit in terra viscera mea [h. fel meum].
Concidit me vulnere super vulnus,
irruit in me quasi gigas.
Succum consui super cutem meam,
et operui cinere carnem meam.
Facies mea intumuit a fletu,
et palpebra meæ caligaverunt.
Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ,
cum haberem mundas ad Deum preces.
Terra, ne operias sanguinem meum,
neque inveniat locum in te latendi clamor meus.
C Ecce enim in cœlo testis meus,
et conscius meus in excelsis.
Verbosi mei amici ^f,
ad Deum stillat oculus meus.
Atque utinam sic judicetur [Al. judicaretur] vir cum
Deo,
quomodo judicatur filius hominis cum collega
suo.
Ecce enim breves [Al. brevi] anni transeunt,
et semitam, per quam non revertar, ambulabo.
[Cap. XVII.] Spiritus meus attenuabitur,
dies mei breviabuntur,
et solum mihi superest sepulcrum.
Non peccavi,
et in amaritudinibus moratur oculus meus.
Libera me, Domine, et pone me juxta te,
et cujusvis manus pugnet contra me.
Cor eorum longe fecisti a disciplina,
propterea non exaltabuntur.

D Prædam pollicetur socii,
et oculi filiorum ejus deficient.
Posuit me quasi in proverbium vulgi,
et ^g exemplum sum coram eis.
Caligavit [Al. caliginavit] ab indignatione oculus
meus,
et membra mea quasi in nihilum redacta sunt.
Stupebunt justi [Al. injusti] super hoc,
et innocens contra hypocritam suscitabitur.

^e Addit Palatin. ms. mei iterum. In fine legit se-
mitam quam non revertar, ambulabo.

^f Huc in Canone San-Germanensi translaterunt ex-
scriptores primum versiculum capituli 30 sequentis:
Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non
dignabar partes ponere cum canibus gregis mei. Eadem
verba leguntur in margine ms. Colbertini Anicensis,
sed manu recentiori posita. MART.

Et tenebit justus viam suam,
et mundis [Al. mundus] manibus addet fortitudinem.
Igitur vos omnes convertimini, et venite,
et non inveniam in vobis ullum sapientem.
Dies mei transierunt;
cogitationes meæ dissipatae sunt, torquentes cor
meum.
Noctem verterunt in diem,
et rursum post tenebras spero lucem.
Si sustinuero, infernus domus mea est,
in tenebris stravi lectulum meum.
Putredini dixi: Pater meus es,
mater mea et soror mea, verminibus.
Ubi est ergo nunc præstolatio mea,
et patientiam meam quis considerat?
In profundissimum infernum descendent omnia mea:
putasne, saltem ibi erit requies mibi?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES, DIXIT:

[Cap. XVIII.] Usque ad quem finem verba jactabitis [Al. jaciatis]?
intelligite prius, et sic loquamur:
Quare reputati sumus ut jumenta,
et sordiuimus coram vobis?
Qui perdis animam tuam in furore tuo,
numquid propter te derelinquetur terra,
et transfrerentur rupe de loco suo?
Nonne lux impi extinguetur,
nec splendebit flamma ignis ejus?
Lux obtenebret in tabernaculo illius,
et lucerna, quæ super eum est, extinguetur.
Arctabuntur gressus virtutis ejus,
et præcipitabit eum consilium suum.
Immisit enim in rete pedes suos,
et in maculis ejus ambulat.
Tenebitur planta illius laqueo,
et exardescet contra eum sitis.
Abscondita est in terra pedica ejus,
et decipula illius super semitam.
Undique terrebunt eum formidines,
et involvent cum pedes ejus [Al. tacet ejus].
Attenuetur fame robur ejus,
et inedia invadet costas illius.
Devoret pulchritudinem cutis ejus,
consumat brachia illius primogenita mors.
Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus,
et calcet super eum, quasi rex, interitus.
Habent in tabernaculo illius socii ejus qui non est,
aspergatur in tabernaculo ejus sulphur.
Deorsum radices ejus siccantur,
sursum autem alteratur messis ejus.
Memoria illius pereat de terra,
et non celebretur nomen ejus in plateis.
Expellet eum de luce in tenebras,
et de orbe [Al. urbe] transferet eum.
Non erit semen ejus neque progenies in populo suo,
nec ullæ reliquiæ [Al. requies] in regionibus ejus.
In die ejus stupebunt novissimi,
et primos invadet horror.
Haec sunt ergo tabernacula iniqui,

* Palatino ms. certe hic legenti pro celte, innumeris alii codices cum impressi, tamen inss., quorum sex supra quadraginta in Galliarum bibliothecis P. Calmetus consuluit, et præterea critici auctæ interpretes magni nominis suffragantur. Qui celte legunt, paucorecentiores, atque inferioris notæ sunt; sed alii occurunt qui scelte, vel scelpte habent. Licet vero fortasse nū nero et vetustate superent qui retinens certe, facile quisque sibi in animum inducat, librariorum incuria magis id fieri potuisse, ut pro ignota voce celte, vel scelpte, substitueretur certe, quam econtraario. Accedit quod ipsem Hieronymus lib. contra Joannem Jerosolymitanum num. 50 celte præfert, ubi hoc Jobi laudat testimonium. Sive autem ipse nomen istud excuderit, sive, quod proprius ad fidem

A et iste locus ejus qui ignorat Deum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

[Cap. XIX.] Usquequo affligitis animam meam,
et alteritis me sermonibus?
En, decies confunditis me,
et non erubescitis opprimentes me.
Nempe, etsi ignoravi,
mecum erit [Al. est] ignorancia mea.
At [Al. Aut] vos contra me erigimini,
et arguitis me opprobriis meis [Al. vestris].
Saltem nunc intelligite,
quia Deus non aquo [Al. in æquo] judicio affixerit
me,
et flagellis suis me cinxerit.
Ecce clamabo viam patiens, et nemo audiet:
voicerabor, et non est qui judicet.
Semitam meam circumsepsit, et transire non possum,
et in calle meo tenebras posuit.
Spoliavit me gloria mea,
et abstulit coronam de capite meo:
Destruxit me undique, et pereo,
et quasi evulsæ arboris [Al. arbori] abstulit spem
meam.
Iratus est contra me furor ejus,
et sic me habuit quasi hostem suum.
Simul venerunt latrones ejus,
et fecerunt sibi viam per me,
et obcederunt in gyro tabernaculum meum.
Fratres meos longe lexit a me,
et noti mei quasi alieni recesserunt a me.
Dereliquerunt me propinquai [Al. vicini] mei:
et qui me noverant, obliui sunt mei.
Inquit domus mea, et ancilla mea,
sicut alienum habuerunt me,
et quasi peregrinus fuji in oculis eorum.
Servum meum vocavi, et non respondit [Al. add. mibi]
ore proprio deprecabar illum.
Habitam [Al. Habitum] meum exhorruit uxor mea,
et orabam filios uteri mei.
C Stulti quoque despiciabant me,
et cum ab eis recessissem, detrahebant mibi.
Abominati me sunt quondam [Al. tac. quondam] co-
siliarii mei:
et quem maxime diligebam, aversatus est me.
Pelli mea, consumptis carnis, adhæsit os meum,
et derelicta sunt tantummodq labia circa dentes
meos.
Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici
mei,
quia manus Domini tetigit me.
Quare persequimini me sicut Deus,
et carnis meis saturamini:
Quis mihi tribuat ut scribatur sermones mei?
quis mihi det ut exarentur in libro
stylo ferreo, et plumbi lamina,
vel "celte sculpturæ in silice"?
Scio enim quod Redemptor meus vivit,
et in novissimo die de terra surrecturus sum:
D Et rursus circumdabor pelle mea,
et in carne mea videbo Deum.

est, retinuerit ex veteri Latino interprete, neque etymo caret Latino, neque probabilis analogia ex verbo *cælo*, ex quo *cælium scalptorium instrumentum*, quo lazes aut marmor aliquid ineditum. Et quamquam vulgo persuasum est, nusquam certe hoc nomen legi, in veteri tamen Glossario, sive Lebbei Excerptis, invenio, *celte γλυπτον* interpretari, sive *γλυπτον celte*: ut Graeca ipsa significatio ferreni scalptorium stylum denotari, nihil sit dubium. Atque qui pro hac stant lectione, ut existare illam apud batum aliquem scriptorem probent, insigne illam in Gruteri Inscriptionibus pag. 329 lucem habent ubi habetur *MALLEOLO ET CELTE LITTERATIS ALLE*. Verum ego haud scio, quantum illi testimonio adhibenda sit fides.

Quem visurus sum ego ipse,^a
et oculi mei conspecturi sunt, et non aliis :
reposita est haec spes mea in sinu meo.
Quare ergo nunc dicitis : Persequamur eum,
et radicem verbi inveniamus contra eum ?
Fugite ergo a facie gladii,
quoniam ulti iniquitatum gladius est :
et scitote esse iudicium.

RESPONDENS AUTEM SOPHAR NAAMATHITES, DIXIT :

[Cap. XX.] Idcirco cogitationes meae variae succedunt sibi,

et mens diversa rapitur.
Doctrinam, qua me arguis, audiam,
et spiritus intelligentie meae respondebit mihi.

Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram :

quod huius impiorum brevis sit,
et gaudium hypocrite ad instar puncti.

Si ascenderit usque ad celum superbia ejus,
et caput ejus nubes tigiterit :

Quasi sterquilinum in fine perdetur :
et qui eum viderant, dicent : Ubi est ?

Velut somnum avolans non invenietur,
transiet sicut visio nocturna.

Oculus, qui eum viderat, non videbit,
neque ultra intuebitur eum locus suus.

Filius ejus alterentur egestate,
et manus illius reddent ei dolorem suum.

Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiae ejus,
et cum eo in pulvere dormient.

Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum,
abscendet illud sub lingua sua.

Parcet illi, et non derelinquet illud,
et celabit in grotte suo.

Panis ejus in utero illius vertetur
in fel aspidum intrinsecus.

Divitias quas devoravit, evomet,
et de ventre illius extrahet eas Deus.

Caput aspidum suget [Al. surget],
occidet eum lingua viperæ.

(Non videat rivulos fluminis,
torrentes mellis, et butyri.)

Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur :
juxta multitudinem adiunctionum suarum, sic et sustinebit.

Quoniam confringens nudavit pauperes :
domum rapuit, et non redicavit eam.

Nec est satia uenter ejus :
et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit.

Non remansit de cibo ejus,
et propterea nihil permanebit de bonis ejus.

Cum satiatus fuerit, arebatitur,
restuabit, et omnis dolor irruet in [Al. super] eum.

Utinam impleatur venter ejus,
ut emittat in eum iram furoris sui,
et pluat super illum bellum suum.

Fugiet urna ferrea,
et irruet in arcum æreum.

Eductus, et egrediens de vagina sua, et fulgorans,
in amaritudine sua vadit :
et venient super eum horribiles.

Omnis tenebrae absconditæ sunt in occulis ejus :
devorabit eum ignis, qui non succenditur ;
affligetur relitus in tabernaculo suo.

Revelabunt cœli iniquitatem ejus,

* Ille subiungit cod. Palatin. voces et non aliis, quæ verius juxta originales libros subsequenti versiculo adduntur.

* Fortasse rectius idem Palat. ms. et mihi mens. Hebreus quoque γένη, quod est, sensus sive promulgatio mea.

* Nostri omnes ipsique vulgati lib. habent plurimum numeris rident : quin etiam ab hoc verbo isonoton quod subsequitur, seu versiculum iudeant. Hebr. hac circumlocutione non utitur, ac proprie verbum

A et terra consurget adversus eum.
Apertum erit germe domus illius,
detrahetur in die furoris Dei.
Haec est pars hominis impii a Deo,
et haereditas verborum ejus a Domino.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[Cap. XXI.] Audite, quæso, sermones meos,
et agite poenitentiam.

Sustinet me, et ego loquar;
et post mea, si videbitur, verba, ridete.

Numquid contra hominem disputatio mea est,
ut merito non debeam constristari ?

Attendite me, et obstupescite,
et superponite digitum ori vestro :

Et ego quando recordatus fuero, pertimeseo,
et concutam carnem meam tremor.

Quare ergo impii vivunt,
sublevati sunt, confortatiq[ue] d[omi]ni viii?

B Seuen eorum permanet coram eis,
propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum.

Donus eorum securæ sunt et pacatae,
et non est virga Dei super illos.

Bos corum concepit, et non abortivit :
vacca peperit, et non est privata felu suo.

Egrediuntur quasi greges parvuli eorum,
et infantes eorum exultant lusibus.

Tenent tympanum, et citharam,
et gaudent ad sonitum organi.

Ducunt in bonis dies suos,
et in puncto ad inferna descendunt.

Qui dixerunt Deo : Recede a nobis,
et scientiam viarum tuarum nolumus.

Quid est Omnipotens, ut serviamus ei ?
et quid nobis prodest si oraverimus illum ?

Verum tamen quia non sunt in manu eorum bona sua,
consilium impiorum longe sit a me.

Quoties lucerna impiorum extinguitur,
C et superveniet eis inundatio,
et dolores dividet furoris sui !

Erunt sicut paleæ ante faciem venti,
et sicut favilla quam turbo di-pergit.

Deus servabit filios illius dolorem patris :
et cum reddiderit, tunc sciet.

Videbunt oculi ejus intersectionem suam,
et de furore Omnipotentis bibet.

Quid enim ad eum pertinet de domo sua d[omi]ni post se ?
et si numerus * mensium ejus dimidietur ?

Nunquid Deum quispiam docebit scientiam :
qui excelso judicat ?

Iste moritur robustus et sanus,
dives [Al. divisus] et felix.

Viscera ejus plena sunt adipe,
et medullis ossa illius irrigantur.

Alius vero moritur in amaritudine animæ t
absque ullis opibus.

Et tamen simul in pulvere dormient,
et vermes operient eos.

D Certe novi cogitationes vestras,
et sententias contra me iniuras.

Dicitis enim : Ubi est dominus principis ?
et ubi tabernacula impiorum ?

Interrogate quemlibet de viatoribus,
et haec eadem eum intelligere cognoscetis.

Quia in diem perditionis servatur [Al. servabitur]
maius,

illud nescit.

* Reginæ ms. Posset ei numerum, etc., corrupte tamen, ipsoque textu contradicente.

* Eodem sensu legunt plures mss. codices, Et si numerus dierum ejus dimidietur. Scholastæ aut alius emendator Canonis delet in ms. San-Germanensi partem si, et in margine litteram b apposuit, ut indicaret Hebreum legere absque ullo si. MART.

* Addit Palatin. codex sue : quod prouidet Hebreum exemplar.

et ad diem furoris ducetur.
 Quis arguet coram eo viam ejus,
 et quæ fecit, quis reddet illi?
Ipse ad sepulcrum ducetur,
 et in congerie mortuorum vigilabit:
 Dulcis fuit glarcis [Al. gladiis] Cocytus,
 et post se omnem hominem trahet,
 et ante se innumerabiles.
 Quomodo igitur consolamini me frustra,
 cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANTES, DIXIT:

[Cap. XXII.] Numquid Deo comparari potest homo,
 etiam cum perfecte fuerit scientiae?
 Quid prodest Deo si justus fueris?
 aut quid ei confers, si ^a immaculatae fuerint viæ tuae.
 Numquid timens te arguet te,
 et veniet tecum in judicium,
 Et non propter malitiam tuam plurimam,
 et infinitas iniquitates tuas?
 Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa,
 et nudos exsoliasti vestibus.
 Aquam lasso non dedisti,
 et esurienti subtraxisti panem.
 In fortitudine brachii tui possidebas terram,
 et potentissimus obtinebas eam.
 Viduas dimisisti vacuas,
 et lacertos pupillorum comminuisti.
 Propterea circumdatus es laqueis,
 et conturbat te formido subita.
 Et putabas te tenebras non visurum;
 et impetu aquarum inundantium non oppressum
 iri [Al. oppressum].
 An non cogitas quod Deus excelsior caelo sit,
 et super stellarum verticem sublimetur?
 Et dicens: Quid enim novit Deus?
 et quasi per caliginem judicat.
 Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat,
 et circa cardines cœli perambulat.
 Nunquid semitam sæculorum custodire cupis [Al. C
 cupi],
 quam calcaverunt viri iniqui?
 Qui sublati sunt ante tempus suum,
 et fluvius subvertit fundamentum eorum:
 Qui dicebant Deo: Recede a nobis:
 et quasi nihil posset facere Omnipotens,
 destinabant eum.
 Cum ille implesset domos eorum bonis:
 quorum sententia procul sit a me.
 Videbunt justi, et lætabuntur,
 et innocens subsannabit eos.
 Nonne succisa est creatio eorum,
 et reliquias eorum devoravit ignis?
 Acquiesce igitur ei [Al. tac. ei], et habeto pacem:
 et per hæc habebis fructus optimos.
 Suscipe ex ore illius legem,
 et pone sermones illius in corde tuo,
 Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis,
 et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.
 Dabit pro terra silicem,
 et pro silice torrentes aureos.
 Eritque Omnipotens contra hostes tuos,
 et argentum ^b coaccervabit tibi.
 Tunc super Omnipotentem delicias afflues,
 et elevabis ad Deum faciem tuam.
 Rogabis eum, et exaudiet te,
 et vota tua redde.
 Decernes rem, et eveniet tibi,
 et in viis tuis splendebit lumen.
 Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria:
 et qui inclinaverit oculos, ipse salvabitur.
 Salvabitur innocens,

^a Minori numero idem ms. cum vulgatis habet, si ^c immaculata fuerit via tua. In subsequenti versiculo ^d timens arguet, sine te intermedio.
^b Addit Regin. ms. tuum, quod Hebreus tamen nescit.

A salvabitur autem in [Al. tac. in] munditia manuum suarum.

RESPONDENS AUTEM JOB, AIT:

[Cap. XXIII.] Nunc quoque in amaritudine est sermo meus,
 et manus plague meæ aggravata est super gematum meum.
 Quis mihi tribuat ut cognoscam, et inveniam illum,
 et veniam usque ad solium ejus.
 Ponam coram eo judicium,
 et os meum replebo increpationibus.
 Ut sciat verba quæ mihi respondeant,
 et intelligam quid mihi loquatur.
 Nolo multa fortitudine contendat mecum,
 nec magnitudinis suæ mole me premet;
 Proponat æquitatem contra me,
 et ^e perveniat ad victoriam judicium meum.
 Si ad orientem iero, non appareat:
 si ad occidentem, non intelligam eum.
 Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum:
 si me vertam ad dexteram, non videbo illum.
 Ipse vero scit viam meam,
 et probavit me quasi aurum quod per ignem transi.
 Vestigia ejus secutus est pes meus;
 viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea.
 A mandatis labiorum ejus non recessi,
 et in sinu meo abscondi verba oris ejus.
 Ipse enim solus est, nemo avertere potest cogitationem ejus:
 et anima ejus quodcumque ^d voluit, fecit.
 Cum expleverit in me voluntatem suam,
 et alia multa similia præsto sunt ei.
 Et idcirco a facie ejus turbatus sum,
 et considerans eum, timore sollicito [Al. sollicito].
 Deus mollivit cor meum,
 et Omnipotens conturbavit me.
 Non enim perii propter imminentes tenebras,
 nec faciem meam operuit caligo.
 [Cap. XXIV.] Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora:
 qui autem neverunt eum [Al. Deum], ignorant dies illius.
 Alii terminos transtulerunt,
 diripuerunt greges, et paverunt eos.
 Asinum pupillorum abegerunt,
 et absulerunt pro pignore bovem viduae.
 Subverierunt pauperum viam,
 et oppreserunt pariter mansuetos terræ.
 Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum:
 vigilantes ad prædam, præparant panem liberis.
 Agrum non suum demetunt:
 et vineam ejus, quem vi ^e oppresserint, vindemiant.
 Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes,
 quibus non est operimentum in frigore.
 Quos imberes montium rigant:
 et non habentes velamen, amplectantur lapides.
 Vim fecerunt deprædantes pupilos,
 et vulgum pauperum spoliaverunt.
 Nudis et incedentibus absque vestitu
 et esurientibus tulerunt spicas.
 Inter acervos eorum meridiali sunt,
 qui, calcatis torcularibus, sitiunt.
 De civitatibus fecerunt viros gemere,
 et anima vulneratorum clamavit,
 et Deus inultum abire non patitur [Al. patiatur].
 Ipsi fuerunt rebellis lumini,
 nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus.

^c Palatin. et superveniat. Hebreus ad verbum, et favobū mihi judicium meum.
^d Idem ms. quodcumque voluerit, hoc facit, Regius fiat, quo uno verbo abludit a Palatino.
^e Palatin. ms. oppresserunt, vindemiant.

Mane primo consurget homicida,
interfecit egenum et pauperem;
per noctem vero erit quasi ^a fur.
Oculus adulteri observat caliginem,
dicens: Non me videbit oculus:
et operiet vultum suum.
Perfidit in tenebris domos,
sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem.
Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbras
mortis:
et sic in tenebris quasi in luce ambulant.
Levis est super faciem aquæ:
maledicta sit pars ejus in terra,
nec ambulet per viam vinearum.
Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium,
et usque ad inferos peccatum illius.
Obliviscatur ejus misericordia:
du'cedo illius vermes:
Non sit in recordatione,
sed conteratur quasi lignum infructuosum.
Pavit enim sterilem, quæ [Al. et quæ] non parit,
et viduæ bene non fecit.
Detraxit fortes in fortitudine sua:
et cum steterit, non credet [Al. credit] vitæ suæ.
Dedit ei Deus locum pœnitentiae,
et ille abilitur eo in superbiam:
oculi autem ejus sunt in viis illius.
Elevati sunt ad modicum, et non subsistent,
et humiliabuntur sicut omnia, et auferentur,
et sicut summates spicarum conterentur.
Quod si non est ita, quis me potest arguere esse
mentitum,
et ponere ante Deum verba mea?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES, DIXIT:

[Cap. XXV.] Potestas et terror apud eum est,
qui [Al. si] facit concordiam in sublimibus suis.
Numquid est numerus militum ejus?
et super quem non surget lumen illius?
Numquid justificari potest homo comparatus Deo,
aut apparere mundus natus ex muliere?
Ecce etiam [Al. enim] luna non splendet,
et stelle non sunt mundæ in conspectu ejus:
Quanto magis homo putredo,
et filius hominis vermis!

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

[Cap. XXVI.] Cujus adjutor es? numquid imbecillis
[Al. imbecillij],
et sustentas brachium ejus, qui non est fortis?
Cui dedisti consilium?
forsitan illi, qui non habet sapientiam,
et prudentiam tuam ostendisti plurimam.
Quem docere voluisti,
nonne eum, qui fecit spiramentum?
Ecce gigantes gerunt sub aquis,
et qui habitant cum eis [h. habitantes in eis].
Nudus est infernus coram illo,
et nullum est experimentum perditioni.
Qui extendit aquilonem super vacuum,
et appendit terram super nihili.
Qui ligat aquas in nubibus suis,
ut [h. et] non erumpant pariter deorsum.
Qui tenet vultum solii sui,
et expandit super illud nebulam suam.
Terminus circumdedit aquis,
usque dum fliantur lux ^b et tenebrae.
Columnæ coeli contremiscunt,
et pavent ad nutum ejus.
In fortitudine illius repente maria congregata sunt,
et prudentia ejus percussit superbum.

^a Perperam in Reginæ ms. erit quasi oculus adulteri, etc., voce *fur* prætermissa.
^b Palatin. ms. ut *tenebrae*. Hebr. *cum tenebris*.
c Tacet Palatin. ms. hic verbum *assumens*, quod est tamen in Hebreo.
d Idem ms. *Docebo vos verbum Dei*: quod improbare non ausim, nam licet in Hebreo sit חָרְבָּה,

A Spiritus ejus ornavit cœlos:
et obstetricante manu ejus, eductus est coluber
tortuus [h. vertis].
Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarum ejus,
et cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus,
quis poterit tonitrum magnitudinis illius intueri?
ADDIDIT QUOQUE JOB, ^c ASSUMENS PARABOLAM SUAM,
ET DIXIT:

[Cap. XXVII.] Vivit Deus, qui abstulit judicium
meum,
et Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit ani-
mam meam.

Quia donec superest halitus in me,
et spiritus Dei in naribus meis,
Non loquentur labia mea iniquitatem,
nec lingua mea meditabitur mendacium.
Absit a me ut justos esse vos judicem:
B donec desiciam, non recedam ab innocentia mea.
Justificationem meam, quam cœpi tenere, non de-
seram:

nec enim reprehendit [Al. comprehendit] me cor
meum in omni vita mea.

Sit ut impius, inimicus meus:
et adversarius meus quasi iniquus.
Quæ enim spes est hypocritæ si avare rapiat,
et non liberet Deus animam ejus [h. Nunquid
liberabit Deus animam ejus]?

Numquid clamorem ejus Deus audiet,
cum venerit super illum angustia?
Aut poterit in Omnipotente delectari,
et invoke Deum in omni tempore?
Docebo vos ^d per manum Dei

quæ Omnipotens habeat, nec abscondam.
Ecce vos omnes nostis,
et ut [Al. tac. ut] quid sine causa vana loquimini,
Haec est pars hominis impii apud Deum,
et haereditas violentorum, quam ab Omnipotente
suscipient.

Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt,
et nepotes ejus non saturabuntur pane.
Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu,
et viduæ illius non ^e plorabunt.
Si comportaverit quasi terram [h. pulverem] argen-
tum,

et sicut lutum præparaverit vestimenta.
Præparabit quidem, sed justus vestielur illis:

et argentum innocens dividet.
Ædificavit sicut tinea domum suam,
et sicut custos fecit umbraculum.

Dives cum dormierit, nihil secum auferet:
aperiet oculos suos, et nihil inveniet.
Apprehendet eum quasi aqua inopia,
nocte opprimet eum tempestas:

Tollet eum ventus [h. non habet] urens, et auferet,
et velut turbo rapiet eum de loco suo.

Emitte super eum, et non parcer:

D de manu ejus fugiens [Al. tac. fugiens] fugiet.

Stringit super eum manus suas,
et sibilabit super illum, intuens locum ejus.

[Cap. XXVIII.] Habet argentum, venarum suarum
principia:

et auro locus est, in quo conflatur.

Ferrum de terra tollitur,
et lapis solitus calore in æs vertitur.

Tempus posuit tenebris,
et universorum finem ipse considerat,

lapidem quoque caliginis, et umbram mortis.

Dividit [h. divisit] torrens a populo peregrinante,

D in manu Dei, connotant tamen quæ Deus fecit, aut
præstare valet, opera, ac res Dei: quæ ex Scriptu-
raru[m] phrasí verba appellantur.

^e In Palatin. ms. non plorabuntur: quo sensu et
Septuaginta Hebreum verbum videntur accepisse:
χήρας δὲ αὐτῶν οὐδεὶς θλεῖσθαι: viduæ eorum nemo mi-
serabilis.

eos, quos oblitus est pes egentis ^a hominis, et in-
vios.
Terra, de qua oriebatur panis,
in loco suo igne subversa est.
Locus sapphirini lapides ejus,
et glebae illius aurum.
Semitam ignoravit avis,
nec intuitus est ^b eam oculus vulturis.
Non calaverunt eam filii institorum [h. superbi],
nec pertransivit [Al. tac. pertransivit] per eam leæna.
Ad silicem extendit manum suam,
subvertit a radicibus montes,
In petris rivos scidit,
et omne pretiosum vidit oculus ejus.
Profunda quoque fluviorum scrutatus est,
et abscondita produxit in lucem.
Sapientia vero ubi invenitur,
et quis est locus intelligentiae?
Nescit homo preium ejus,
nec invenitur in terra suaviter viventium [h. Non
invenitur in terra viventium].
Abyssus dicit: Non est in me:
et mare loquitur: Non est mecum.
Non dabitur aurum obryzum pro ea,
nec appendetur argentum in commutatione ejus.
Non conferetur tinctis Indiæ coloribus,
nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.
Non adæquabitur ei aurum vel vitrum,
nec commutabuntur pro ea vasa auri.
Excelsa et eminentia non memorabuntur compara-
tione ejus,
trahitur autem sapientia de occulis.
Non adæquabitur ei ^c topazium de Æthiopia,
nec tincturæ mundissimæ [h. Non auro mundo]
componentur.
Unde ergo sapientia veniet [Al. venit]?
et quis est locus intelligentiae?
Abscondita est ab oculis omnium viventium,
vulneris quoque cœli latet.
Perditio et mors dixerunt:
Auribus nostris audivimus famam ejus,
Deus intelligit viam ejus,
et ipse novit locum illius.
Ipse enim fines mundi intuetur:
et omnia, quæ sub cœlo sunt, respicit.
Qui fecit venias pondus,
et aquas appendit in mensura:
Quando ponebat pluviis legem,
et viam procellis sonantibus,
Tunc vidit illam, et enarravit,
et præparavit et investigavit,
Et dixit homini [h. Adam]: Ecce timor Domini, ipsa
est sapientia:
et recedere a malo, intelligentia.

ADDIDIT QUOQUE JOB, ASSUMENS PARABOLAM SUAM,
ET DIXIT:

[Cap. XXIX.] Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses
pristinos,
secundum dies quibus Deus custodiebat me?
Quando splendebat lucerna ejus super caput meum,
et ad hūmen ejus ambulabam in tenebris;
Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ,
quando secreto Deus [h. secretum Dei] erat in
tabernaculo meo;

^a Nostri mss. hominum, propius Hebræo בְּנָם, ex homine, sive ex hominibus. Regiæ præterea cod. et mutus habet pro et invios. Adito loci hujus longe difficultissimi interpretes.

^b In exemplaribus Canonis, ac in ms. codice Re-
gio absit pronomen illud: in egregio autem volu-
mine Majoris Monasterii appositum est hujusmodi
scholion marginale: Pro eam, habetur in Hebræo,
eum. Idque verum comprobatur, quia verbo בְּנָם, nathib, quod semitam significat, respondent offixa,
seu pronomina masculina, ut nominis formæ mascu-

A Quando erat Omnipotens mecum :
et in circuitu meo pueri mei;
Quando lavabam pedes meos butyro,
et petra fundebat mihi rivos olei;
Quando procedebam ad portam civitatis,
et in platea parabant cathedrali mihi.
Videbant me juvenes, et abscondebantur :
et senes assurgentes stabant.
Principes cessabant loqui,
et digitum superponebant ori suo.
Vocem suam cohibebant duces,
et lingua eorum gutturi suo adhærebant.
Auris audiens beatificabat me,
et oculus videns testimonium reddiebat mihi.
Quod [Al. Eo quod] liberasse pauperem vocis-
rantem,
et pupillum, cui non esset adjutor.
Benedictio perituri super me veniebat,
et cor viduæ consolatus sum.
Justitia indutus sum, et vestivit [Al. vestivi] me,
sicut vestimento et diademate, judicio meo.
Oculus fui cæco,
et pes claudio.
Pater eram pauperum :
et causam quam nesciebam, diligentissime inves-
tigabam.
Conterebam molas iniqui,
et de dentibus illius austerebam prædam.
Dicebamque: In nidulo meo moriar,
et sicut palma [h. arena] multiplicabo dies.
Radix mea aperta est secus aquas,
et ros morabitur in messione mea.
Gloria mea semper innovabitur,
et arcus meus in manu mea instaurabitur.
Qui me audiebant, exspectabant sententiam,
et intenti tacebant ad consilium meum,
Verbis meis addere nihil audiebant,
et super illos stillabat eloquium meum;
Exspectabant me sicut pluviam,
et ossum aperiebant quasi ad imbre serotinem;
Si quando ridebam ad eos, non credebant,
et lux vultus mei non cadebat in terram.
Si voluissem ire ad eos, sedebam primus :
cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu,
eram tamen moerentium consolator.
[Cap. XXX.] Nunc autem derident me juniores tem-
pore,
quorum non dignabar patres ponere cum canibus
gregis mei :
Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo,
et vita ipsa putabantur indigni.
Egestate et fame steriles,
qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate
et miseria.
Et mandebant herbas, et arborum cortices,
et radix juniperorum erat cibus eorum.
Qui de convallibus ista rapientes,
cum singula reperisserint, ad ea cum clamore cur-
rebat.
D In desertis habitabant torrentium,
et in cavernis terræ, vel super glaream.
Qui inter hujuscemodi letabantur [h. inter arbusta
laetabantur],
et esse sub sentibus delicias computabant,
Filii stultorum et ignobilium,

linæ in Hebræo. MART.

—Taceat Regin. ms. pronomen eam, quemadmodum
duo, quos Martian. laudat.

^c Topazium generi neutrali legunt ms. codices.
Corbeiensis unus habet topazion juxta id quod legi-
mus Apocal. xxi, 20, et Exodi xxviii, 17, ubi Græca
exemplaria τοπάζιον et neutrum genus retinent.
MART.

^d Reginæ ms. egenum, minus bene ad Hebræum
בְּנָם.

^e Addit idem ms. meo, cor a Hebrai textus fidem.

in terra penitus non parentes.
 Nunc in eorum canticum versus sum,
 et factus sum eis [Al. add. in] proverbum :
 Abominantur me, et longe fugiunt a me,
 et faciem meam conspiciere non verentur.
 Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me,
 et frenum posuit in os meum.
Ad dexteram orientis calamitates meae illico sur-
 rexerunt :
 pedes meos subverterunt,
 et oppreserunt quasi fluctibus semitis suis.
 Dissipaverunt itinera mea,
 insidiati sunt mihi, et prævoluerunt,
 et non fuit qui ferret auxilium.
 Quasi rupto muro, et aperta janua [h. fracta janua],
 irruerunt super me,
 et ad meas miseras devoluti sunt.
Redactus sum in nibili :
 absulisti quasi ventus desiderium meum :
 et velut nubes pertransiit salus mea.
 Nunc autem in memetipso marcescit anima mea,
 et possident me dies afflictionis.
Nocte os meum perforatur doloribus ;
 et qui me comedunt, non dormiunt.
 In multitudine eorum consumitur vestimentum meum,
 et quasi capito tunicae succinxerunt me.
 Comparatus sum luto,
 et assimilatus sum favillæ et cineri.
 Clamo ad te, et non exaudis me :
 sto, et non respicis me.
 Mutatus es mihi in crudelem,
 et in duritia manus tuae adversaris mihi.
 Elevasti me,
 et quasi super ventum ponens
 elisisti me valide,
 Scio enim quia morti trades me,
 ubi constituta est domus omni viventi.
 Verumtamen non ad consummationem meam emit-
 tis manum tuam :
 et si corruerint, ipse salvabis.
 Flebam quondam super eo qui afflictus erat,
 et compatiebatur anima mea pauperi.
 Exspectabam bona, et venerunt mihi mala :
 præstolabar lucem, et eruperunt tenebrae.
 Interiora mea effruberunt absque ulla requie,
 prævenerunt me dies afflictionis.
 Mores incedebam, sine furore ;
 consurgens, in turba clamavi.
 Frater sui draconum,
 et socius struthionum,
 Cutis mea denigrata est super me,
 et ossa mea aruerunt præ cauam.
 Versa est [h. Et fuit] in luctum cithara mea,
 et organum meum in vocem flentium.
 [Cap. XXXI.] Pepigi foedus cum oculis meis,
 ut ne cogitare quidem de virgine.
 Quam enim partem baberet Deus in me desuper ^b,
 et hereditatem Omnipotens de excelso ?
 Numquid non perditio est iniquo,
 et alienatio operamib[us] injuriantiam ?
 Nonne ipse considerat vias meas,
 et cunctos gressus meos dinuinerat ?
 Si ambulavi in vanitate,
 et festinavimus in dolo pes meus :
 Appendat me in statera justa,
 et sciat Deus simplicitatem meam.
 Si declinavit gressus meus de via,
 et si [h. non habet] secutus ^c est oculos meos
 cor meum,
 et in manibus meis adhæsit macula.

^a Cum vulgatis Regime ms. eorum habet pro meam; cum tamen in Hebreo sit יְהָבֵד : sed mox rectius mittis manum, nam neque Hebreus addit tuum.

^b Addit idem ms. alterum me, quod Hebreus nescit.

^c Alio fere sensu idem nis. secutus est oculus meus

ASeram, et alius comedat :
 et progenies mea eradicetur.
 Si deceptum est cor meum super muliere,
 et si ad ostium amici mei insidiatus sum :
 Scortum sit uxor mea alterius,
 et super illam incurventur alii.
 Hoc enim nefas est,
 et iniquitas maxima.
 Ignis est usque ad perditionem devorans,
 et omnia eradicans genimina.
 Si conteinpsi subire judicium cum servo meo et
 ancilla mea,
 cum disceplarent adversum me.
 Quid enim faciam cum surrexerit ad judicandum
 Deus ?
 et cum quæsierit, quid respondebo illi ?
 Numquid non in utero fecit me qui et illum opera-
 tus est :
 et formavit me in vulva unus [h. et formavit nos
 in vulva una] ?
B Si negavi, quod volebant, pauperibus,
 et oculos viduae exspectare feci.
 Si comedi buccellam meam solus,
 et non comedit pupillus ex ea :
 Quia ab infanthia mea crevit mecum miseratio [h.
 crescere me fecit sicut pater] :
 et de utero matris meæ egressa est mecum.
 Si despexi [h. aspexi] pereuntem, eo quod non ha-
 buerit indumentum,
 et absque operimento pauperem :
 Si non benelixerunt mihi latera ejus,
 et de velleribus ovium mearum calefactus est.
 Si levavi super pupillum manum meam,
 etiam cum viderem me in porta superiore [h.
 superiori].
 Humerus meus a juncta sua cadat,
 et brachium meum cum suis ossibus constringatur.
 Semper enim quasi lumentes super me fluctus timul
 Deum,

C et pondus ejus ferre non potui.
 Si putavi aurum robur meum,
 et obryzo dixi : Fiducia mea.
 Si lætatus sum super multis divitiis meis,
 et quia plurima reperit manus mea.
 Si vidi solem [h. lucem] cum fulgeret,
 et lunam incidentem clare :
 Et lætatum est in abscondito cor meum,
 et osculatus sum manum ineam ore meo.
 Quæ est iniquitas maxima,
 et negotio contra Deum aliissimum.
 Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat,
 et exultavi, quod invenisset eum malum.
 Non enim dedi ad peccandum guttur meum,
 ut expeterem maleficentis animam ejus.
 Si non dixerunt viri tabernaculi mei :
 Quis det de carnisbus ejus ut saturemur ?
 Foris non manus peregrinus,
 ostium [h. ostia] meum viatori pativit.
D Si abscondi quasi homo [h. Adam] peccatum meum,
 et celavi in sinu meo iniquitatem meam.
 Si expavi ad multitudinem nimiam,
 et despicio propinquorum terruit me :
 et non magis tacui, nec egressus sum ostium.
 Quis mihi tribuat auditorem,
 ut desiderium meum Omnipotens audiat :
 et librum scribat ipse qui judicat :
 Ut in humero meo portem illum,
 et circumdeem illum quasi coronam milii ?
 Per singulos gradus meos pronuntiabo illum,
 et quasi principi offeram eum.

os meum. Sic etiam ferunt editio Sixti V et Complutensis, tantum quod cor pro os retinent. Impressa autem lectio Hebreo conformior est textui.

^d Expuncta negandi particula, legit idem ms. si dixerint viri, etc., magis ad Græcum τῶν LXX ; nam Hebreus textus נַא אֲמֹר בְּנֵי כָּנָן, si non dixerunt, etc.

Si adversum me terra mea clamat,
et cum ipsa sulci ejus deflent.
Si fructus ejus comedи absque pecunia,
et animam agricolarum ejus affixi :
Pro frumento oriatur mihi tribulus;
et pro hordeo spina.

FINITA SUNT VERBA JOB ^a.

[Cap. XXXII.] Omiserunt autem tres viri isti respondere Job,
eo quod justus sibi videretur.
Et iratus indignatusque ^b Eliu
filius Barachel Buzites de cognitione Ram,
iratus est autem adversum Job,
eo quod justum esse se diceret coram Deo.
Porro adversum amicos ejus indignatus est,
eo quod non invenissent responsionem rationabilem,
sed tantummodo condemnassent Job [h. unde
condemnassent Job].
Igitur Eliu expectavit Job loquentem:
eo quod seniores ^c se essent qui loquebantur.
Cum autem vidisset quod tres respondere non possent [Al. potuissent],
iratus est vehementer.

RESPONDENSQUE ELIU FILIUS BARACHEL BUZITES,
DIXIT :

Junior sum tempore,
vos autem antiquiores,
idcirco, demisso capite, veritus sum
indicare vobis [Al. add. ego] meam sententiam.
Sperabam enim quod atas prolixior loqueretur,
et annorum multitudo doceret sapientiam.
Sed, ut video, Spiritus est in hominibus,
et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.
Non sunt longaevi sapientes,
nec senes intelligunt judicium.

Ideo dicam : Audite me,
ostendam vobis etiam ego meam scientiam [Al.
sapientiam].

Exspectavi enim sermones vestros,
audiui prudentiam vestram,
donec disceptarem in sermonibus.
Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam:
sed, ut video, non est qui arguere possit Job,
et respondere ex vobis sermonibus ejus.

Ne forte dicaris [h. forte diceretis] : Invenimus sa-
pientiam,

Deus projectit eum, et non homo.

Nihil locutus est mihi,
et ego non secundum sermones vestros respondebo illi.

Extinuerunt, non [Al. et non] responderunt ultra,
abstuleruntque a se eloquia.

Quoniam igitur expectavi, et non sunt locuti:
steierunt, nec responderunt ultra :

Respondebo et ego pariem meam ;
et ostendam scientiam meam.

Plenus sum enim sermonibus,
et coarctat me spiritus uteri mei.

En venter meus quasi mustum absque spiraculo,
quod lagunculas novas disruptum.

Loquar et respirabo paululum ;
aperiam labia mea, et respondebo :

Non accipiam personam viri,
et Deum homini non æquabo.

^a Desiderantur in nonnullis Latinis editionibus
haec verba, quæ nec legisse videntur, aut certe ne-
glexerunt, qui Jobum exposuere sancti Patres, Gre-
gorius, Philipus, Beda, auctor Commentarii sub
Hieronymi nomine, atque alii deinceps. In veteri
tamen Vulgata ad modum inscriptionis exstabant :
Et quieverunt verba Job.

^b Palatinus ms. Helius, et Baraciel constanter
legit.

^c Vocabulam se cum vulgatis facet Palatin. ms. quæ
tamen in Hebreo sonat.

A Nescio enim quamdiu subsistam,
et si post modicum tollat me Factor meus.
[Cap. XXXIII.] Audi igitur, Job, eloquia mea ,
et omnes sermones meos ausculta.

Ecce aperui os meum ,
loquatur lingua mea in fauibus meis.
Simplici corde meo sermones mei ,
et sententiam [h. scientiam] labia mea puram lo-
quentur.

Spiritus Dei fecit me ,
et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.

Si potes , responde mihi ,

et adversus faciem meam consiste.

Ecce, et me sicut et te fecit Deus ,
et de eodem luto ego quoque formatus sum.

Verumtamen miraculum meum [h. timor meus] non
te terreat ,
et eloquentia ^d mea non sit tibi gravis ,

Dixisti ergo in auribus meis ,
et vocem verborum tuorum audivi :

B Mundus sum ego , absque delicto immaculatus ,
et non est iniurias in me.

Quia querelas in me reperit ,
ideo arbitratus est me inimicum sibi.

Posuit in nervo pedes meos ,
custodivit omnes semitas meas.

Hoc est ergo, in quo non es justificatus :
respondebo tibi, quia maior sit Deus homine.

Adversus [h. Cur aduersus] enim contendis ,
quod non ad omnia verba responderit tibi :

C Semel loquitur Deus ,
et secundo id ipsum non repetit.

Per somnum in visione nocturna ,
quando irruit sopor super homines ,
et dormiunt in lectulo.

Tunc aperit aures virorum ,
et erudiens eos instruit disciplina.

Ut avertat hominem ab his quaæ facit ,
et liberet eum de superbia :

Eruens animam ejus a corruptione :
et vitam illius, ut non transeat in gladium.

Increpat quoque per dolorem in lectulo ,
et onnia ossa ejus marcescere facit.

Abominabilis ei fit in vita sua panis ,
et animæ illius cibus ante desiderabilis.

Tabescet caro ejus ;
et ossa , quæ recia fuerant , nudabuntur ,

^e Appropinquavit corruptioni anima ejus ,
et vita illius mortiferis.

Si sicut pro eo angelus loquens & unum de millibus
[h. unus de mille] ,
ut annuntiet hominis æquitatem :

Miserebitur ejus , et dicet : Libera eum ,
ut [Al. et] non descendat in corruptionem .
inveni in quo ei propitier.

Consumpta est caro ejus a suppliciis ,
revertatur ad dies adolescentie sue.

Deprecabitur Deum , et placabilis ei erit :
et videbit faciem ejus in jubilo ,

et reddet homini justitiam suam.

Respicet homines [Al. homo] , et dicet : Peccavi ,
et vère deliqui ,

et ut eram dignus , non recepi.

Liberavit animam suam , ne pergeret in infernum ,
sed vivens lucem videret.

Ecce, hæc omnia operatur Deus

^d Hebreus habet Εἶπα, et manus mea ; sed videtur S. interpres duobus distincte verbis legisse Εἶπα, quæ quidem voces eloquentiam meam sonant, sive ad verbum , et omnino os meum.

^e Pronomen tuorum , quod neque in Hebreo textu additur, rectissime Palatin. ms. ignorat.

^f Iterum paulo rectius in futuro idem ms. legit , Appropinquabit.

^g Reginæ ms. cum Colbertho Aniciensi penes Martian. unus de millibus.

tribus vicibus per singulos.
 Ut revocet animas eorum [h. animam ejus] a corruptione,
 et illuminet lucem viventium.
 Attende, Job, et audi me :
 et [Al. tac. et] tace, dum ego loquar [Al. loquor].
 Si autem habes quod loquaris, responde mihi,
 loquere : volo enim, te apparere justum.
 Quod si non habes, audi me :
 tace, et docebo te sapientiam.

PRONUNTIANIS ITAQUE ELIU , ETIAM HEC LOCUTUS EST :

[Cap. XXXIV.] Audite, sapientes, verba mea,
 et erudit, auscultate me :
 Auris enim verba probat,
 et guttus escas gustu dijudicat.
 Judicium eligamus nobis,
 et inter nos videamus [Al. eligamus] quid sit me- lius.
 Quia dixit Job : Justus sum,
 et Deus subvertit judicium meum.
 In judicando enim me, mendacium est :
 violenta sagitta mea absque ullo peccato.
 Quis es vir, ut es Job,
 qui bibit subsannationem quasi aquam,
 Qui graditur cum operantibus iniquitatem,
 et ambulat cum viris impiorum ?
 Dixit enim : Non placebit vir Deo,
 etiam si cucurcerit cum eo.
 Ideo, viri cordati, audite me,
 absit a Deo impietas,
 et ab Omnipotente iniquitas.
 Opus enim hominis reddet ei,
 et juxta vias singulorum restituet [Al. add. eis].
 Vere enim Deus non condemnabit frustra,
 nec Omnipotens subvertet judicium.
 Quem constituit alium super terram ?
 aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est ?
 Si direxerit ad eum cor suum,
 spiritum illius et flatum ad se trahet.
 Deficit omnis caro simul,
 et homo in cinorem revertetur.
 Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur,
 et ausculta vocem eloquii mei.
 Nunquid qui non amat judicium, sanari potest :
 et quomodo tu eum, qui justus est, in tantum
 condemnas ?
 Qui dicit regi, apostata :
 qui vocat duces impios.
 Qui non accipit personas principum :
 nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra
 pauperem :
 opus enim manuum ejus sunt universi [Al. uni- versa],
 Subito morientur, et in media nocte turbabuntur
 populi, et pertransibunt,
 et auferent violentum absque manu.
 Oculi enim ejus super vias hominum,
 et omnes gressus eorum considerat.
 Non sunt tenebrae, et non est umbra mortis,
 ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.
 Neque enim ultra in homini potestate est,
 ut veniat ad Deum in judicium.
 Conteret multos innumerabiles,
 et stare faciet alios pro eis.
 Novit enim opera eorum :
 et idcirco inducit noctem, et conterentur.
 Quasi impios percussit eos in loco videntium.
 Qui quasi de industria recesserunt ab eo,
 et omnes vias ejus intelligere noluerunt,
 Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni,

A et audiret vocem pauperum.
 Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet ?
 ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum
 et super gentem et super omnes homines ?
 Qui regnare facit hominem hypocritam propter pecata populi.
 Quia ergo ego locutus sum ad Deum,
 te quoque non prohibeo.
 Si erravi, tu doce me :
 si iniurias locutus sum, ultra non addam.
 Numquid a te Deus expectet eam, quia displicuit tibi ?
 tu enim ceperisti loqui, et non ego :
 quod si quid nosti melius, loquere.
 Viri intelligentes loquantur mihi,
 Et vir sapiens audiat me.
 Job autem [Al. tac. autem] stulte locutus est
 et verba illius non sonant disciplinam,
B Pater mihi, probetur Job usque ad finem :
 ne desinas in b hominibus iniurias [h. iniurias].
 Quia addit super peccata sua blasphemiam,
 inter nos interim constringatur :
 et tunc ad judicium provocet sermonibus suis Deum
 [h. et tunc multiplicet sermones suos ad Deum].
C Igitur ELIU HEC RURSUM LOCUTUS EST :

[Cap XXXV.] Numquid æqua tibi videtur tua cogitationis,
 ut dices : Justior Deo sum.
 Dixisti enim : Non tibi placet quod rectum est :
 vel quid tibi proderit, si ego peccavero ?
 Itaque ego respondebo sermonibus tuis
 et amicis tuis tecum.
 Suspicere cœlum et intuere,
 et contemplare æthera quod altior te sit.
 Si peccaveris, quid ei [Al. eum] nocebis ?
 et si multiplicata fuerint iniurias tuis [h. errores tui], quid facies contra eum ?
C Porro si juste egeris, quid donabis ei ?
 aut quid de manu tua accipiet ?
 Homini [b. viro], qui similis tui est, nocebit impietas tua.
 et filium [Al. filius] hominius adjuvabit justitia tua [Al. justitiam tuam].
 Propter multitudinem calumniatorum clamabunt :
 et ejuslabunt propter viam brachii tyrannorum.
 Et non dixit : Ubi est Deus, qui fecit me,
 qui dedit [h. dans] carmina in nocte ?
 Qui docet nos super jumenta terræ,
 et super volucres cœli erudit [Al. erudiet] nos.
 Ibi clamabunt, et non exaudiet,
 propter superbiam malorum.
 Non ergo [h. verunitatem] frustra audiet Dens,
 et omnipotens singulorum causas intuebitur,
 Etiam cum dixeris [h. Etiam quia dixisti] : Non considerat :
 judicare coram illo, et exspecta eum.
D Nunc enim non infert furorem [Al. judicium] suum,
 nec ulciscitur scelus valde.
 Ergo Job frustra aperit os suum,
 et absque scientia verba multiplicat.

ADDENS QUOQUE ELIU HEC LOCUTUS EST :

[Cap. XXXVI.] Sustine me paululum, et indicabo tibi : adhuc enim habeo quod pro Deo loquar [Al. prodens loquar].
 Repetam scientiam meam [h. scientia mea] a principio,
 et operatorem meum probabo justum.
 Vere enim absque mendacio sermones mei,

* Monet Scholion marginale ms. codicis Majoris-Monasterii, hunc versum abesse in Hebreo : sed falsus est auctor annotationis, aut certe usum habuit mutili ac imperfecti Hebraici exemplaris. MART.

^b Cum Vulgatis Reginæ ms. ne desinas ab homine iniurias. Hebr. ad verbum, ad respondendum viris iniurias.

et perfecta scientia probabitur tibi.
Deus potentes [h. qui corde potenter sunt] non ab-
jicit, cum et ipse sit potens.
Sed non salvat impios, et judicium pauperibus tri-
but [Al. tribuet].
Non ^a auferet a justo oculos suos,
et reges in solio collocat in perpetuum,
et eriguntur [h. non auferet a justo oculos suos, et
a regibus; in solio collocat eos in perpetuum, et
alii eriguntur].
Et si fuerint in catenis, et viuiciaptur sunibus pau-
peratis:
Indicabit eis opera eorum,
et sceleris eorum, quia violenti fuerint.
Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat:
et loquetur, ut revertantur ab iniuitate:
Si audierint, et observaverint, complebunt dies suos
in bono,
et annos suos in gloria:
Si autem non audierint, transibunt per gladium,
et consumentur in stultitia.
Simulatores et callidi provocant iram Dei,
neque clamabunt cum vincit fuerint.
Moriatur in tempestate anima eorum,
et vita eorum inter effeminatos.
Eripit [Al. erigit] pauperem de angustia sua,
et revelabit in tribulationem aurem ejus.
Igitur salvabit te de ore angusto,
laissime, ^b et non habentis [h. habente] funda-
mentum subter se:
requies autem mens tua erit plena pinguedine.
Causa tua quasi impii judicata est,
causam judiciumque recipies.
Non te ergo supererit ira, ut aliquem [h. temet ipsum]
opprimas:
nec multitudine donorum inclinet te.
Depone magnitudinem [h. tyrannidem] tuam absque
tribulatione, et omnes robustos fortitudine.
Ne protrahas noctem,
ut ascendant populi pro eis.
Cave ne declines ad iniuitatem:
hanc enim cœpisti sequi [h. prosecutus] post [Al.
tac. post] misericordiam.
Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua
et nullus ei similis in legislatoribus.
Quis poterit scrutari viam [Al. vias] ejus?
aut quis ^c ei dicere: Operatus es iniuitatem?
Memento quod ignores opus ejus,
de quo cecinerunt [Al. ceciderunt] viri.
Omnes homines vident [h. viderunt] eum,
unusquisque intuetur procul [h. et homo intue-
bitur procul].
Ecce, Deus magnus vincens scientiam nostram:
numerus annorum ejus inestimabilis.
Qui auferit stellas pluviae,
et effundit imbre ad instar gurgitum.
Qui de nubibus ^d fluunt, quæ prætextu cuncta desuper.
Si vulnerit extendere nubes quasi tentorium suum,
Et fulgurare desuper lumine suo,
cardines quoque maris operiet.
Per hæc [h. Per ha...] enim judicat populos,
et dat escas multis mortalibus.
In manibus [h. prope] abscondit lucem,
et præcipit ei, ut rursus adveniat.
Annuntiat de ea amico suo,
quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere.
[Cap. XXXVII.] Super hoc expavit cor meum,

A et emotum est de loco suo.
Audite auditionem in terrore vocis ejus,
et solum [h. meditationem] de ore illius pro-
cedentem.
Subter omnes cœlos ipsa considerat,
et lumen illius super terminos [h. altitudinem] terræ.
Post cum rugiet sonitus,
tona vox magnitudinis sua,
et non investigabitur, cum auditu fuerit vox ejus.
Tonabit Deus in voce sua mirabiliter,
qui facit [h. faciens] magna et inscrutabilia.
Qui præcipit nivi, ut descendat in terram,
et hiemis pluvias, et imbris fortitudinis sua.
Qui in manu omnium hominum signat,
ut noverint singuli opera sua.
Ingredietur bestia latibulum,
et in antro suo morabitur.
Ab interioribus egreditur tempestas, et a Arcistro
[Al. Austro] frigus.
Flante Deo, concrescit gelu,
et rursum latissimæ funduntur aquæ.
Frumentum desiderat nubes,
et nubes spargunt lumen suum.
Quæ lustrant per circuitum,
quocumque eis voluntas gubernantis duxerit,
ad omnem quod præcepit illis
super faciem orbis terrarum.
Sive in una tribu, sive in terra sua,
sive in quocumque loco misericordiae sua
eas jusserrit inveniri.
Ausculta hæc, Job:
sta, et considera mirabilia Dei.
Numquid sis quando præcepit Deus pluvias,
ut ostenderent lucem nubium ejus?
Numquid nosti semitas nubium,
magras et perfectas scientias [Al. scientias]?
Nonne vestimenta tua calida sunt,
cum perfracta fuerit terra Aestro?
Tu forsan fabricatus es cum eo cœlos
qui solidissimi quasi ære fosi sunt?
Ostende nobis quid dicamus illi:
nos quippe involvimus tenebris.
Quis narrabit ei que loquor?
etiam si locutus fuerit homo, devorabitur:
At nunc non vident lucem:
subite aer cogitur in nubes,
et ventus transiens fugabit eas.
Ab aquilone aurum venit,
et ad Deum formidolosa laudatio.
Digne cum invenire non possumus [h. Omnipotens;
digne invenire eum non possumus]:
magnum fortitudine, et judicio, et justitia,
et enarrari non potest.
Iudeo timebunt eum viri,
et non audiebunt contemplari omnes
qui sibi videntur esse sapientes [h. et non con-
templabuntur omnes qui corde videntur esse sa-
pientes].

D RESPONDENS AUTEM DOMINUS JOB [Al. AD JOB] DE
TURBINE, DIXIT:
[Cap. XXXVIII.] Quis est iste involvens sententias
sermonibus imparit?
Accinge sicut vir lumbos tuos:
interrogabo te, et responde mihi.
Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?
indica mihi si habes intelligentiam.

^a Quod scholiastes mavult in instanti auferat, Pa-
latin, quoque ms, præfert.

^b Canonem San. Germainensem secuti sumus in hac
divisione. Alii ms. codices legunt, de ore angusto
latissime, et non habentis fundamentum subter se.
MART.

^c Ms. Reginæ, quis + potest + dicere, verbo potest
quod et vulgati præferunt libri, ad eum modum

utrinque obelis jugulato. Palatinus, Quis ei dicere
potuit: Operatus, etc. Verum Hebreus neutrum ba-
bet, ac jure obelo verbum illud prænotatum est.

^d In Reginæ ms. Qui de nubibus pluunt, aquæ pre-
textant, etc. Scriptum fuisset, quæ de nubibus, etc.,
nam et Hebreus pergit de nubibus dicere, Quæ sili-
lant pluvias, etc.

Quis posuit mensuras ejus, si nosti?
vel quis tetendit super eam linea? A
Super quo bases illius solidatae sunt?
aut quis dimisi lapidem angularem ejus,
Cum me laudarent simul astra matutina,
et jubitarent oinnes filii Dei?
Quis conclusit ostias mare,
quando erumperat quasi de vulva procedens:
Cum ponerem nubem vestimentum ejus,
et caligine illud quasi pannis infantia obvolverem?
Circumdedi illud terminis meis,
et posui vectem, et ostia:
Et dixi: Usque hic venies, et non procedes amplius,
et hic confringas tumentes fluctus tuos.
Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo,
et ostendisti aurora locum suum?
Et tenuisti concutiens extrema terræ,
et excussisti impios ex ea?
Restituetur [h. Verteatur] ut lumen signaculum,
et stabit sicut vestimentum:
Auferetur ab impiis lux sua,
et brachium excelsum confringetur.
Numquid ingressus es profunda maris,
et in novissimis abyssi deambulasti?
Numquid apertæ tibi sunt portæ mortis,
et ostia tenebrosa yidisti?
Numquid considerasti latitudines [Al. latitudinem]
terre?
indica mibi, si nosti, omnia.
In qua via habitet lux,
et tenebrarum quis locus sit:
Ut ducas unumquodque [Al. unumquemque] ad ter-
minos suos,
et intelligas semitas domus ejus.
Sciebas tunc quod nasciturus esesses?
et numerum dierum tuorum noveras [h. nosti]?
Numquid ingressus es thesauros nivis,
aut thesauros grandinis aspexisti?
Quae præparavi in tempore hostis [Al. hosti],
in diem pugnae et bellii?
Per quam viam spargitur lux,
dividitur æstus [h. urens, id est, ventus] super
terræ?
Quis dedit vehementissimo imbris cursum,
et viam sonantis tonitruis,
Ut plueret super terram absqua homine,
in deserto, ubi nullus mortalium commoratur;
Ut impleret inviam et desolatam [Al. lac. et deso-
latam],
et produceret herbas virentes?
Quis est pluvia pater?
vel quis genuit stillas torris?

A de cuius utero egressa est glacie?
et gelu da cœlo quis genuit?
In similitudinem lapidis aquæ durantur,
et ^a facies abyssi constringitur.
Numquid conjungere valebis micantes stellas Pleia-
das [Al. Plyades],
aut gyrum Arcturi poteris dissipare?
Numquid producis [Al. produces] Luciferum [h. astra]
in tempore suo,
et vesperum super filios terræ consurgere facis?
Numquid nosti ordinem cœli,
et pones rationem ejus in terra?
Numquid ^b elevabis in nebula [h. ad nubem] vocem
tuam,
et impetus aquarum operiet te?
Numquid mittes fulgura, et ibunt,
et revertentia dicent tibi: Adsumus?
Quis posuit in visceribus hominis [h. ovorum] sa-
pientiam?
vel quis dedit gallo intelligentiam:
B Quis enarrabit cœlorum rationem,
et concentum cœli quis dormire faciet?
Quando fundebatur [h. funditur] pulvis in terra,
et glebae ^c compingebantur [h. compingitur]?
Numquid capies lernæ prædam,
et animam catulorum ejus inplebis,
Quando cubant in antris, et in specubus [Al. specu-
lis] insiduntur?
Quis præparat corvo escam suam,
quando pulli ejus clamant ad Deum, • vagantes,
eo quod non habeant cibos?
[Cap. XXXIX.] Numquid nosti tempus partu; ibi-
cum [Al. hircorum] in petris,
vel parturientes cervas observasti?
Dinumerasti menses conceptus earum,
et scisti tempus partus earum?
Incurvantur ad fetum, et pariunt,
et rugitus emittunt.
Separantur filii earum,
C pergunt ad pastum:
egrediuntur, et non revertuntur ad eas.
Quis dimisit onagrum liberum,
et vincula ejus [h. ^d eteberi] quis solvit?
Cui dedi in solitudine dominum,
et tabernacula ejus in terra salsuginis.
Contemnit multitudinem civitatis,
claimorem exactoris non audit [Al. audivit].
Circumspicit montes pasuum suæ,
et virentia quæque perquirit.
Numquid volet rhinoceros servire tibi,
aut morabitur ad præsepe tuum?
Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo?

* Nostri omnes miss. et superficies, etc. pro et fa-
cies legunt.
b Exemplar San-Germanense Cauonis iam emen-
datum, ad nebulam: antea legebat cum ceteris om-
nibus miss. in nebulæ. MART.
c Notabile est præ multis scholion istud marginale,
quia nullibi sive in Lexicis, sive apud interpretes
langu significantiam Hebreæ vocis לְהֹתָה tukhoth inve-
nire potui. Volunt quidem critici verbum טהוֹת, seu
רַחֲמָה, significare præcordia et renes, abscondita et
occulta: at de visceribus ovorum altum apud illos
æque ac apud Judæorum doctores silentium. Sicut
ergo renes appellantur tukhoth aut tuchoth propter
adipem quo sunt obducti velut tectorio, ita meditul-
lum et luteum ovorum merito לְהֹתָה tukhoth deno-
minari possunt in lingua Hebraica ab absconsione et
tegumentorum superinductione: nomen enim tukhoth
derivatur a radice תֻּחַת tuahh, que obtinere, obducere
et incrassare significat. Gaudeat nunc lector curiosus
restitutam sibi fuisse ab scholiaste per antiquo He-
breæ dictions significantiam peculiarem, ac usque
impræsentiarum inauditam. MART.

— Quod notat scholiastes pro in visceribus homi-
nis, in Hebreo esse, in visceribus ovorum, unam tex-

tus vocem hanc habet בְּהַדֵּן, quæ hic quidem præcor-
dia magis placet interpretari cum Aben Ezra, quam
ut alibi renes, quod cordi, non renibus sapientia in-
sideat. Ceterum quidquid cooperatum est atque abs-
conditum, atque adeo has ipsas penitissimas corpo-
ris partes notat, nec nisi ex ejus significationis ana-
logia opinor, ad ovorum intima significanda posse
deduci.

^d In Hebreo וּרְבִיבִים יַדְבָּאָן, id
est, et glebae compingebantur, ut optime vertit Hiero-
nymus. Fallitur proinde scholiastes hic loci, dum
pro plurali, verbum in singulari persona substituere
curavit. MART.

* Rectius videri possit legere cum Sixti V edi-
tione paucisque aliis vulgatis libris Palatinus ms.
vagientes pro vagantes; cum vagire quidem suo ut-
cunque modo, minime vero vagari possint corvo-
rum pulli implunes, et parentum ope destituti. Ni-
hilosecius et Hebreus γέρανος, et Græcus πλανάρευος,
vagantes scriptum a S. Interpretæ evincunt. Puta au-
tem in ipso vagantes nido dici.

* Septuaginta ac Hieronymus נֶגֶר et شَرَق Phere
et arc promiscue accipiunt, tamenque sint duo no-
mina ejusdem seræ et pecudis silvestris: Scholiastes

aut confringet glebas vallum post te ?
Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus,
et derelinques ei labores tuos?
Numquid credes ei quod sementem reddat tibi,
et aream tuam congreget?
Penna struthionum similis ^a est pennis herodii, et
accipitris [h. Ciconia et milvi].
Quando derelinquit in terra ova sua,
tu forsitan in pulvere calefacies ea [h. derelinquit
enim in terra ova sua, et in pulvere calefactum?]
Obliviscitur quod pes conculcat ea,
aut bestiae agri conterant.
Duratur ad filios suos quasi non sint sui,
frustra laboravit, nullo timore cogente.
Privavit enim eam Deus sapientia,
nec dedit illi intelligentiam.
Cum tempus fuerit, in alium alas erigit:
deridet equum et ascensem ejus.
Numquid præbebis equo fortitudinem,
aut circumdabis collo ejus hinnitum [h. aut induisti
collum ejus ^b cervicositate]?
Numquid suscitabis eum quasi locustas?
gloria narium ejus terror.
Terram ungula fudit,
exultat audacter:
in occursum pergit armatis.
Contemnit pavorem, nec cedit gladio.
Super ipsum sonabit pharetra,
vibrabit hasta et ^c clypeus.
Fervens et fremens sorbet terram,
nec reputat tubæ sonare clangorem.
Ubi audierit buccinam, dicit [Al. dicit]: Vah!
procul odoratur bellum,
exhortationem ducum, et ululatum exercitus.
Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter,
expandens ^d alas suas ad austrum?
Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila,
et in arduis ponet nidum suum?
In petris manet, et in præruptis silicibus commoratur,
atque inaccessis rupibus.
Inde contemplantur escam,
et de longe oculi ejus prospiciunt.
Pulli ejus lambent sanguinem:
et ubicumque cadaver fuerit, statim adest.
ET ADJECIT DOMINUS, ET LOCUTUS EST AD JOB:
[h. Et respondit Dominus ad Job, et dixit:
Numquid qui contendit cum Deo [h. Omnipotente],
tam facile conquiescit?
utique qui arguit Deum, debet respondere ei.
RESPONDENS AUTEM JOB DOMINO, DIXIT:
Qui leviter locutus sum, respondere quid possum?
[h. Qui vilis sum, respondere quid possum]?
manum meam ponam super os meum.
Unum locutus sum, quod utinam non dixissem;
et alterum [h. duo], quibus ultra non addam.
RESPONDENS AUTEM DOMINUS JOB DE TURBINE DIXIT:
[Cap. XL.] Accinge sicut vir lumbos tuos:
interroga te, et indica mihi.
Numquid irritum facies iudicium meum:
et condemnabis me, ut tu justificeris?

vero aliud genus animalis indicare videtur, monens
pro relativo ejus quod onagrum respicit, in Hebræo
esse etebers, id est, Ἔβρος arod seu garod, quam
vocabum Latine vertit eteberum. Nunc quid si eteberus
non possumus divinare, quia nec vola nec vestigium
hujus nominis apparuit nobis in magna librorum
multitudine, quos investigando frustra revolvimus.
Credi quoque nihil vetat errore librariorum corru-
ptam ad nos pervenisse hujusmodi lectionem, et pro
eteberi, forte legendum id est feri, aut quid simile.
Doctiorum hic adsis iudicium. MART.

^a Pro herodio, quod in Hebræo dicitur ΑΙΣΙΔΑ (ΑΙΣΙΔΑ), inquit Hieronymus Epist. ad Suniam et Fretelam,
Symmachus ixv, ill est, mil um interpretatus est.

A Et si habes brachium sicut Deus,
et si voce simili tonas?
Circumda tibi decorum,
et in sublime erigere, et esto gloriosus,
et speciosis induere vestibus.
Disperge superbos furore tuo,
et respiciens omniem arrogantem humilia.
Respicie cunctos superbos, et confunde eos,
et conttere impios in loco suo.
Absconde eos in pulvere simul,
et facies eorum demerge in foveam:
Et ego confitebor quod salvare te possit dextera tua.
Ecce, Behemoth, quem feci tecum,
fenum quasi bos comedet.
Fortitudo ejus in lumbis ejus,
et virtus illius in umbilico ventris ejus.
Stringit [Al. Constringit] caudam suam quasi ce-
drum,
nervi testiculorum ejus perplexi sunt.
Osse ejus velut fistula æris,
cartilago illius quasi laminæ ferreae.
Ipse principium est viarum Dei,
qui fecit eum, applicabit gladium ejus [h. suum].
Illi montes herbas ferunt:
omnes bestiae agri ludent ibi.
Sub umbra dormit
in secreto calami, et in locis humentibus.
Protegunt umbrae umbram ejus,
circumdabunt [h. circ....] eum salices torrentis.
Ecce, absorbit fluvium, et non mirabitur [b. et
non festinabit].
habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.
In oculis ejus quasi hamo capiet eum,
et in sudibus perforabit nares ejus.
An extrahere poteris Leviathan hamo,
et fune ligabis linguam ejus?
Numquid pones circulum in naribus ejus,
et [Al. aut] armilla perforabis maxillam ejus?
Numquid multiplicabit ad te preces,
aut loquetur tibi mollia?
Numquid seriet tecum pactum,
et accipies cum servum sempiternum?
Numquid illudes ei quasi avi [h. passeri],
aut ligabis cum [Al. eum] auxiliis [h. puellis] tuis?
Concidet eum amici,
divident eum negotiatores?
Numquid implebis sagenas [h. tabernacula] pelle ejus,
et gurgustium piscium capite illius?
Pone super eum manum tuam:
memento belli, nec ultra addas loqui [h. non habet].
Ecce, spes ejus frustrabitur eum,
et videntibus cunctis præcipitabitur.
[Cap. XII.] Non quasi crudelis suscitarbo eum?
quis enim resistere potest [Al. poterit] vultui meo?
Quis ante dedit mihi, ut [h. et] reddam ei:
omnia quæ sub coelo sunt, mea sunt.
Non parcam ei,
et verbis potentibus, et ad deprecandum compo-
sitius.
B Quis revelabit faciem indumenti ejus?
et in medium oris ejus quis intrabit?
Portas vultus ejus quis aperiet?

Denique et nos ita vertimus in Latinum: Ibi aves ni-
dificabunt, Milvi abies domus est, etc. Vide infra ad
psalnum civ. Hinc appareat verba Hebraica non uno
modo a S. Doctiore suis interpretata in Latinum
sermonem. MART.

^b Barbara vox pro equorum juba, vel superbia, ni-
fallor, posita ab scholiaste insimile Latinitatis ho-
mine: si bene adverti in Prolegomenis. MART.

^c Quod hic Hebreus præfert nomen, ΤΡΙΣ, polius
lanceam sonat, quam clypeum.

^d Plus habent nostri mss. expandens expandit
alas, etc. Mox unus Reginæ, Aut ad præceptum
tuum, etc.

^e Ms., Stringit caudam. MART.

per gyrum dentium ejus formido.
 Corpus illius quasi scuta fusilia,
     compactum squamin se prementibus.
 Una uni conjungitur,
     et ne spiraculum quidem incedit per eas :
 Una alteri adhærebbit,
     et tenentes se nequaquam separabuntur.
 Sternutatio ejus splendor ignis [h. luminis],
     et oculi ejus, ut palpebra diluculi.
 De ore ejus lampades procedunt,
     sicut tæde ignis accensæ.
 De naribus ejus procedit fumus,
     sicut olla successæ atque [Al. aquæ] ferventis.
 Halitus ejus prunæ ardore facit [h. prunæ at....s.],
     et flamma de ore ejus egreditur.
 In collo ejus morabitur fortitudo,
     et faciem ejus præcedit egestas [h. .... as.].
 Membra carnium ejus cohaerentia sibi,
     mittet contra [h. super] eum fulmina,
     et ad locum alium non ferentur [h. feretur].
 Cor ejus indurabitur quasi lapis,
     et stringetur quasi malleatoris incus [Al. incude].
 Cum sublatus fuerit, timebunt angeli [h. dii],
     et territi purgabuntur.
 Cumque apprehenderit eum gladius, subsistere non
     poterit,
     neque hasta, neque thorax.
 Reputabit enim quasi paleas ferrum,
     et quasi lignum putridum, &c.
 Non fugabit eum vir sagittarius,
     in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.
 Quasi stipulam aestimabit malleum,
     et deridebit [Al. derisit] vibrantem hastam.
 Sub ipso erunt [ti. non habet, erunt] radii solis,
     sternet sibi aurum quasi lutum.
 Fervescere faciet quasi olla profundi, mare
     ponet quasi cum unguenta bulliunt.
 Post eum lucebit semita,
     aestimabit abyssum quasi senescentem.
 Non est super terram potestas, qua comparetur [h. C]
     super terram quod comparetur] ei;
 Qui factus est, ut nullum timeret.
 Omne sublime videt,
     ipse est rex super universos filios superbie [h. ....].

RESPONDENS AUTEM JOB DOMINO, DIXIT :

[Cap. XLII.] Scio quia omnia potes
     et nulla te latet cogitatio.
 Quis est iste, qui celat consilium absque scientia?
     ideo insipienter locutus sum,
     et quæ ultra modum excederent scientiam meam.
 Audi et ego loquar:
     interrogabo ^a te, et responde mihi.

A Auditu auris audivi te,
     nunc autem oculus meus videt te.
 Idcirco ipse me reprehendo,
     et ago pœnitentiam in favilla et cinere.

POSTQUAM [h. Et fuit postquam] AUTEM LOCUTUS EST
     DOMINUS VERBA HÆC AD JOB, DIXIT AD ELIPHAZ
     THEMANITEN ^b:

Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos,
 quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut
 servus meus Job. Sumite igitur vobis septem tauros,
 et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et
 offerte holocaustum pro vobis: Job autem servus
 meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam, ut
 non vobis imputetur stultitia: neque enim locuti estis
 ad me recta, sicut servus meus Job.

B ABIERUNT ERGO ELIPHAZ THEMANITES, ET BALADAD
     SUITES, ET SOPHAR NAANATHITES.

Et fecerunt sicut locutus fuerat ad eos [Al. tac. ad
 eos] Dominus, et suscepit Dominus faciem Job. Do-
 minus quoque conversus est ad pœnitentiam [h. Do-
 minus quoque convertit captivitatem] Job, cum ora-
 ret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia
 quecumque fuerant Job, duplia. Venerunt autem
 ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ,
 et cuncti qui uerant eum prius, et comedenterunt cum
 eo panem in domo ejus: et moverunt super eum
 caput, et consolati sunt cum super omni malo quod
 intulerat Dominus super eum: et dederunt ei, unus-
 quisque ovem unam, et inaurem auream unam. Do-
 minus autem benedixit novissimis Job magis quam
 principio ejus. Et facta sunt ei quatuordecim millia
 ovium, et sex millia camelorum, et mille juga boum,
 et mille asinæ. Et fuerunt ei septem filii, et filiæ
 tres. Et vocavit nomen unius Diem, et nomen secun-
 dæ Cassiam [Al. Cassiæ], et nomen tertię Cornu-
 stibii. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ
 sicut filiæ Job in universa terra: deditque eis pater
 suus hereditatem inter fratres earum. Vixit autem
 Job post hæc, centum quadraginta annos, et vidiit
 filios suos, et filios filiorum suorum usque ad quartam
 generationem, et mortuus est senex et plenus dierum.

Explicit liber Job ^c.

^a Nostri mss. et ostende mihi, proprius Hebræo verbo דָּבַר יְהוָה.

^b Notatum in Reginæ ms. majoribus litteris ex Minio:

HIC PROSA ORATIO INCIPIT.

^c Addit nec frustra Palatinus codex, secundum Hebreum. Sunt enim alii mss. qui hanc ipsam Hiero-

Dnymianam jobi versionem continent, quos inter unus
 S. Sergii Julianensis, satis antiquus ac probæ notæ
 a P. Calmeto inspectus, ac subdunt in calce veterem
 illam additionem, in qua de Jobi, aut Jobabi genea-
 logia ab Esau disseritur, quam additionem ipse Hiero-
 nymus in Quæst. in Gen. respuit ea præcipue de
 causa, quod in Hebraicis codicibus non habeatur.

PRÆFATIO S. HIERONYMI

IN

LIBRUM^a PSALMORUM JUXTA HEBRAICAM VERITATEM.

Eusebius Hieronymus Sophronio suo, Salutem.

Scio^b quosdam putare Psalterium in quinque libros esse divisum^c, ut ubicunque apud Septuaginta Interpretes scriptum est, γένοτο, γένοτο, id est, fiat, fiat, finis libri sit, ^d pro quo in Hebreo legitur : AMEN, ANEN (אָמֵן). Nos autem Hebraeorum auctoritatem secuti, et maxime apostolorum, qui semper in novo Testamento Psalmorum librum nominant, e unum volumen asserimus. Psalmos quoque [Al. Psalmosque] omnes eorum testamur auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, et Idiithun, filiorum Core, Eman Ezrahite [Al. Israelita], Moysi et Salomonis, et reliquorum, quo Ezra uno [Al. uno] volumine comprehendit. Si enim AMEN (אָמֵן), pro quo Aquila translatis πεπιστωμένως, ^e in fine tantummodo librorum poneretur, et non interdum, aut in exordio, aut in calce sermonis, sive sententiae, numquam et Salvator in Evangelio loqueretur :

Hunc librum ad quatuor velutissimos optimae notae codices mass. exigimus, quorum duo olim Regini Suecorum numeris prenotantur 4 et 1286, tertius Vaticanus ipsius bibliothecæ numerum obtinet 154; quartus, atque is deinde reliqui sere præstant, Cisterciensis est olim Nonantulani asceterii, nunc S. Crucis, in Jerusalem de Urbe sub num. 104. Sed quod hanc spectat ipsam Hieron. præfationem, sive epistolam ad Sophronium, alios præterea multos ex Italiæ bibliothecis in constitutum adhibuiimus.

Aliam in librum psalmorum præfationem substituunt exscriptores Canonis Hebraicæ veritatis : nam cum scirent hos psalmos ex Hebreo Latine conversiones esse ab Hieronymo, invicem quoque Editionis genuinae eum ponunt prologum, in quo initium istud est : In Hebreo libro Psalmorum, etc. Quod opus spurium ac omnino suppositum Hieronymo etiam ascribit exemplar San-Germanense nostrum. At de his aliibi. MART.

Ehelteorum hanc fuisse præ ceteris consuetudinem, Psalterium in quinque partes sive libros tribuendi, tum ex veterum patrum testimoniosis accepimus, tam ab ipsa Hebraicæ codicis partitione, ubi minoribus litteris י-ב liber secundus, post psalmum

XLII; et י-ב ל-ב, liber tertius, post psalm. LXXXII; et י-ב ע-ב, quartus, a psalmo xc; denique et י-ב ע-ב, quintus a cvii inscribuntur. Cum vero Hieronymus, qui divisionem hanc respuit, Hebraeos ipsos auctores se habere inox dicat, non recutitam eam gentem, et synagogæ magistros eo arbitrio nomine designasse, ut vulgo bacenus existimatum est; sed veteres ex Hebrais prognatos interpretes, quos præsto habebat in Hexaplis, Aquilam puta, Symmachum, Theodotionem, atque alios, qui Hebraicum textum contentiose magis sunt interpretati, quosque adeo τοῖς LXX voluit opponere. Ipsum quoque Hexaplae Hebraicæ exemplar in mente babuerit, in quo nulla erat distinctionis nota, quod Origenes in Fragmento apud Montaniconium in Hexaplis testatur, ἐν πάντοι τῷ Ἐβραϊκῷ οὐδεὶ τῶν Υἱῶν ἀριθμὸς παραχίτηται. Alioquin ita certo ab Hebrais, eorumque codice partitionem illam derivant veteres Patres, Gregorius Nyssenus, Epiphanius,

Amen, amen dico vobis; et Pauli epistola in medio illud opere continerent. Moses quoque et Jeremias, et ceteri in hunc modum multos haberent libros, qui in mediis voluminibus suis AMEN (אָמֵן) frequenter interserunt. Sed et numerus viginti duorum Hebraicorum librorum, et mysterium ejusdem numeri commutabatur. Nam et titulus ipse Hebraicus, ^f SEPHAR THALLIM (סְפָר תַּלִּם), quod interpretatur, volumen hymnorum, Apostolice auctoritati congruens, non plures libros, sed unum volumen ostendit. Quia igitur nuper cum Hebreo disputans, quædam præ Domino Salvatore de Psalmis testimonia protulisti, volo neque ille te ^g illudere, per sermones pene singulos asserebat, non ita habet in Hebreo, ut tu de Septuaginta Interpretibus opponebas, studio-sissime postulasti, ut post Aquilam et Symmachum et Theodotionem, novam editionem Latino sermone trans-

Ambrosius, alioque multi, ut nihil ea de re dubium videatur, et in Hebraicis de nomine exemplaribus sui temporis servatam Eusebius præfatione in psalm. testetur. Ac licet sua etiam probabilitate non careat, quod alii autem, inter ipsos olim Hebraeos disputationem in utramque partem, ut essent ex iis, qui eam divisionem rejicerent; nihilosecius haud recte putabant S. Doctorem ad ejus gentis provocasse auctoritatem, quorum erat aut sibi maximam partem contraria, aut sane incerta sententia. Denique haud scio, quia tandem alia ratione possit S. Pater, vel cum veritate convenire, vel ab apertæ antilogiae culpa defendi qualis illa est in epist. 26, ad Marcellam num. 3, in quinque volumina Psalterium apud Hebreos divisum est; et epistola 140 ad Cyprianum num. 4: *Aliunt Hebrei uno Psalmorum volumine quinque libros contineri*, etc.; constabit vero optime sibi in ista, quam diximus, ejus vocabuli diversa acceptione; et si Hebraeos hic Interpretes opponi Septuaginta Interpretibus, eorumque præferri potes auctoritatem, utraque salva res erit. Ceterum hinc quoque apparet, quam longe a vero aberret Cassiodorus, qui divisionem istam Psalmorum in quinque libros Hieronymo utpote auctori tribuit.

^f Vatic. ms. pro eo quod legitur, etc.

^g Hieronymus in epist. ad Cyprianum exprimens psalmum cxxxix, de eodem argumento ita fassus est : *Aliunt Hebrei, uno Psalmorum volumine quinque libros contineri*. In epist. vero ad Marcellam scripta, cuius initium : *Nuper cum pariter essemus, alii verbis eamdem sententiam expressit : In quinque signata volumina*, inquit ille, *Psalterium apud Hebreos divisum est*. Plura de hac divisione Psalterii, de auctoriis Psalmorum, deque Hebraeorum ^ח, amen. Vide epistolis nunc citatis. MART.

^h Interserit hic vatic. ms. corrupta verba, nec sic teneant, puto ut Latinis litteris *præstolenos* iterum representaret : *ponitur quoque legit pro poneretur*.

ⁱ Psalterium ms. Sorbon. legit *Sepheratalim*.

MART.

^j Unus Regiæ ms. cum Vaticano, eludere.

ferrem. Aiebas enim te magis interpretum varietate turbari, et amore [Al. amore tuum] quo laberis, vel translatione, vel judicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, cui et quæ possum, debo, et quæ non possum, rursum me obtrectatorum latratis tradidi, maluique te vires potius meas, quam voluntatem in amicitia querere. Certe confidenter dicam, et multos hujus operis testes citabo, me nihil, dumtaxat scientem, de Hebraica veritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum, et liquido pervidebis, me ab æmulis frustra lacerari, qui malunt contempnere e rideri præclara, quam di-

scere. ^d Perversissimi homines. Nam cum semper novas expetant voluptates, et gula eorum vicina maria non sufficiant: cur in solo studio Scripturarum, veteri sapore contenti sunt? Nec hoc dico, quo præcessores meos mordeam, aut quidquam de his arbitriter detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatem, olim meæ linguae hominibus dederim; sed quod aliud sit in Ecclesiis Christo credentium Psalmos legere, aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere. Quod opusculum meum, si in Græcum (ut polliceris) transtuleris, ἀντιφέροντα τοῖς κατασύρουσι, et imperitiæ meæ doctissimos quoque [Al. quoque] viros

^a Ita ad alterius vetustissimi Regine ms. et ad veteris editionis an. 1496 fidem locum hunc restituimus. Nullo autem ferme sensu cuin alii libri, tum Martianus, legerat, cui et quæ possum, negare non possum. Verbum debo Vaticanus quoque ms. agnosci, tametsi tantum legal, cui et non possum debo, verbi, et quæ possum prætermisso. Alia ex parte pro vocibus debo et quæ, duo alii e nostris mss. cum editis libris negare, eo quo diximus sensu legint. Matim itaque concurrentibus pro virili parte singulis codicibus, perfectius multo locum ita restitui, cui et quæ possum debo: et quæ non possum negare non possum. Pronum neimpe est suspicari, earundem occursu volum solem errore deceptos amanuenses, alterum isocolon prætermisso. Nihilominus congruo æque sensu, et utroque retento verbo, legitur in Apologia contra Rulinum secunda num. 30, ubi postremam hanc suæ Præfationis partem recognoscit S. Pater, cui et quæ non possum, negare non debo, eaque fortasse est reliquis prælerenda lectio. Denique nec male habet antiquissimum Regine liber, cui et quæ non possum, negare non possum, etc.

^b In veteri dudum laudata editione, nihil dumtaxat sententiae, pro scientem. Que quidem lectio incommoda ipsa quoque non est; fortasse autem et senior videri nounullis possit, qui Hieronymianam interpretandi rationem ac modum, id est, non verbum verbo, sed sensu et sensu, innuit velint. Verum obstat minus huic locus in Prologo Galeato, ubi de sua ipso conscientia loquens, mihi, inquit, omnino conscius non sum, me aliquid de Hebraicæ veritate mutasse.

^c Fortasse rectius legendum est, contempnere et invidere, etc., pro videri. Paria his tamen habet S. Pater in prologis ad versionem Psalmorum ex Græco, et ad librum Paralipomenon. Sententiam autem videtur a Plinius acceptissima.

^d Ms. codex S. Michaelis in periculo maris multa sic habet addita et mutata: *Me ab æmulis frustra lacerari, qui vel invidia, vel supercilium malum contempnere videri præclara, quam discere. Perversissimi homines: et de turbulentio magis rivo quam de purissimo fonte potari. Nam cum, etc. MART.*

^e Præcessores habent mss., non prædecessores. MART.

— Restituiimus præcessores, quod mss. libri omnes atque editi vetustiores præferunt. Antea erat, præcessores.

^f Addent hoc loco vetustiora exemplaria quasdam Græcas voces, e quibus nullum sensum elicere potui: ANTIPODIONIKON TOBAIA CYPOTCIN, nisi h[ab]ent in sib[us] aut ἀπόκριτα τὰ βαῖα σύρουσι, id est, coram palmæ ramis patimæ trahant. Sensus est, si opusculum meum in Græcum transtuleris, et imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, non secus facies quam illi, qui ante arbores ramæ sculos afferunt; unde merito dicam tibi illud Horatianum: *in sītām nō līgā fērās.* Hec quantumvis sibi cohædere videantur, non nihil multum arribent; tum quod sententia perfecta sit absque his Græcis verbis; tum quia reperiuntur codices mss. in quibus absunt hu-

B jusmodi voces: talis est Sorbonicus, talis et Vaticanus n. 344. Denique nec Erasmus nec Marianus proverbi istius Græci meminere in suis edition.; nescio an rei difficultate vici, an potius defectu vetustiorum exemplariorum mss. quibus nos abundamus, manifesto satis numine. MART.

— Vix dictu est, quani in hoc loco restituendo pro suo quisque ingenio laboraverint homines doctissimi, ab exposita primum per Benedictinum editorem Græca mss. codicum lectione ad hanc usque diem: priores enim editores et critici, Græca paulo corrupiora elementa hic loci quid essent et quid sibi vellet non assecuti, penitus prætermiserunt. Postquam vero lecta utcumque fuerunt a Martiano, atque aliquo tandem Latino sensu donata, cum nec Græce tamen satis recte haberent, Latine conati sunt æque alii infelicer: ut post variam hominum contentionem, quid significarent, incertius proponendum esset quam antea. Se ait ille invenisse in vetustioribus scriptum, ANTIPODIONIKON TOBAIA CYPOTCIN, quæ legi posse docet, ἀπόκριτα τὰ βαῖα σύρουσι, ac reddi, coram palmis ramis palmæ trahunt. Ut sensus sit, si opusculum meum in Græcum transtuleris, et imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, non secus facies, quam illi, qui ante arbores ramæ sculos afferunt: unde merito dicam tibi illud Horatianum: *In sītām nō līgā fērās.* Quam vero falsa ea sit lectio, quamque ipsa incongrua, atque absurdâ sententia, ex his, quæ mox explicanda sunt, ne in ea confutanda perdatius operam, plane constabat. Quamquam in hoc minus peccatum velim a Martiano, damusque ultra veniam, si in perquam difficili conjungenda atque explananda sententia deceptus est. Illud magis improbandum, quod ea ipsa verba, quæ sibi optime cohædere videbantur, vertit in textum recipi: ac levibus sive de causis, puta quod perfectus orationis sensus absque illis sit, tum quia duo codices mss. suppetebant, unus Sorbonicus, alter Vaticanus, a quibus voces illæ aberant, temere D repudiavit. Enimvero si qui mss. iis carent, nemo non intelligit, librarii aliquid Latini handa fuisse cultum, qui Græca sibi ignota vocabula prætermisit: nam fieri vix potuit, ut in plerisque aliis exemplaribus, atque iis et longe vetustioris ætatis, et melioris notæ, ea perperam de suo quis addiderit. Id porro ipsum, quod etiam sine verbis illis perfecta constet sententia, in causa fuit imperito scribere, ut quæ minus intelligebat, tutius prætermitteret: atque alia ex parte magis evincit, non esse illa e glossatori profecta ingenio, quæ nihil opus fuerat supplicere. Sunt igitur quam quæ maxime Hieronymiana, quæ reputare post tot exemplarium anchoritatem non licet. Verum de recta eorum lectione ac sensu inq. irendum est. Nuper aliis de Benedictinorum grege Martinus ita Græca legit, ut nescio quid de Syrorum Coenepo dictum velit, et persuadere vulgo multis conetur, nobisque dicam, prout est hominis ingenium, imperitiæ impingat. Librum ejus olim nos ante annos fere decem oculis lustravimus quem cum nec teruntii faceremus, annotare quid ejus esset stupidis

testes facere volueris, dicam tibi illud a Horatianum: A vituperationem tecum esse communem. b Valere te in In silvam ne ligna feras. Nisi quod hoc habebo solamen, Domino Jesu [Al. lac. Jesu] cupio, et meminisse mei, si in labore communi intelligam, mihi et laudem, et

tatis omisimus. Clericus Artis Criticæ Parte iii, sect. 1, cap. 14, doctrum id se, satis consideriter pronuntiat, atque uno verbo interpretaturum quod Parisiensis Benedictini assequi non potuerunt. Attamen (quod opere pretium fuisset) ne litterula quidem una ab eorum lectione in Græco mutata, vertendum tantum ait, *pro dactylis, ramos trahentibus*: quod egregium in hoc loco sensum habere contendit, siquidem obscure atque eleganter Hieronymus illudit Græcis, qui versionem tantum LXX Interpretum hujus libri legebant, quam tacite confert ramis fructu destitutis, quales sunt rami palmarum; Hebraicam vero veritatem fructui, quem dum Græci se decerpere putabant, frustra erant, et steriles dumtaxat ramos vellebant. Hæc tota ejus ratiocinatio est, quam ex Plinii lib. xii, cap. 4, testimonio de palmæ natura, quæ pomum fert in cacumine, non inter folia, insultando exagerat. Reposuit vero Martianæus, suam conatus defendere multis verbis interpretationem, certe quanta potuit animositate, atque in adversarium contumelia. Tum nugari cœptum est magis, atque ut semel dicam, Andabalarum inter eos more pugnatum est. Alii, qui studio partium pugnæ successerunt (longum enim est hic singulos recensere), præcipue vero qui Ephemerides litterarias scribunt, Latinum sensum nunc uno, nunc altero substituto verbo, ad præconceptam opinionem trahere atque explicare conati sunt. Nemo unus de resigenda Græca lectione cogitavit, quam tamen, ut recepta pridem erat, obscuram sententiam reddere, ipsi non diffitebantur; immo si attentius ad S. Doctoris exigessent contextum ac mentem, fere absurdam ac minime cohærentem invenissent. Tentanda igitur fuit Græca scriptura, et investiganda in antiquioribus mss. vera ex corruptis ipsis junctisque varie elementis lectio. Quia in re si nobis e sententia successerit, tute, lector, judicabis, atque uno iudicio si restitutionem nostram probaveris, aliorum, ne iis confutandis longiores simus, conjecturas explores. Jam vero e quindecim mss. quos consuluiimus, quique pari omnes consensu, tametsi paulo corruptius, litteras eas Græcas retinent, duo, quorum alter Reginæ Suecorum sub num. 11 laudatus, atque unciali charactere perscriptus, habet:

IC

ANTΙΘΛΩΝΤΟ ΒΑΙΑ ΣΤΡΟΥΝ: alter quem diximus S. Crucis in Jerusalem de Urbe, nec sanc multo

sequioris ætatis aut notæ, ANTIΦΙΑΝΙΚΟΝ. TOΙΧΑΙΑ ΣΤΡΟΥΝ. His faciem præferentibus, statim eluxit menti sensus, atque is sane perspicuus atque elegans, quem S. ipse Pater intendit. Priorem itaque dictionem ἀντιφίλοντεῖς uno verbo accepimus, vix una litterula a miss. tramite recedentes. Alteram quoque voculam τοῖς, ñdem miss. sufficerunt: tantum nos a reliquis elementis articulum sejunximus. Restabant ΑΙΔ aut ΒΑΙΑ, et σύρουσεν, que rursum in unam compingenda vocem intelleximus, κατασύρουσεν. Mutavimus autem litteras ΒΑΙΑ in ΚΑΤΑ, tum recto cogente sensu, tum ipsa litterarum similitudine ad ductu: sciunt enim qui veteres libros tractarunt, a pro Ι, et Α pro Λ, denique Ι pro Τ, transversa superne lineola oculos effugiente, a Latinis præcipue amanuensis saepè saepius confundi. Hinc porro isthac exsurgit in Latino sententia: *contentiose* (sive exemplarium *contentione*) reponens iis qui detrahunt. Nempe ita ἀντιφίλοντεῖς verbum sonat, contentione aliquicis rei adversario obsistere ac repugnare: et κατασύρει detrahere, quod nemo ignorat, et apud Lexicographos passim obvia prohant exempla. Vide, si lubet, S. ipsum Doctorem in Commentari. in Epist. ad Galatas cap. v, 21. Sensus ad orationis seriæ sic habet: Si opusculum meum, Sophroni, in Græcum transtuleris, ut ejus ex Hebreo versionis contentione, Græcis, et qui Græcorum LXX Interpretum obtinet, mihi detrahunt, reponas: ei docuissimos quoque ex his imperitiæ meæ testes facere volueris, dicam tibi illud Horatianum, etc. Cum scilicet plus nimio sit Græcorum Interpretum, nihil in ea lingua versionem istam recoquere est opus. Nimirum et Venusinum poetam Græce versus mollientem debortatus in somniis est Romulus, Satir. 10, quod plus satis poetarum esset apud Græcos:

*In silvam ne ligna feras insanus ac si
Græcorum magnas malis implere catervas.*

C Nihil hic palmarum, aut dactyli, ramorum, aut fructuum: nulla ejus, quod nusquam fuit, proverbii apud Hieronymum mentio.

a Horat. lib. 4 Serm. Sat. 10. MART.

b Regius ms. et Corbejensis, Vale in Domino Jesu: cupio te meminisse mei. Vaticanus proxime memoratus, Vive in Domino Jesu, etc. MART.

INCIPIT

LIBER PSALMORUM.

[I.] *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum,
et in via peccatorum non stetit,
et in cathedra derisorum non sedit.*

D Sed in lege Domini a voluntas ejus,
et in lege ejus meditabitur die ac nocte.
Et erit tamquam b lignum transplantatum justa c ricos

a Cisterciens. ms. interserit fuit, quod tacet Hebraeus textus verbum.

b Quæ deinceps occurrunt margini apposita scholia cum h nota, e suis, ut vocat, Canonis Hebraicæ veritatis miss. exemplaribus Martianæus descripsit.

c Monemus lectorum studiosum omnia isthac scholia marginalia quæ deinceps occurrunt in toto Psalt. posita esse in exemplaribus Canonis Hebr. veritatis, ubi incorruptus fere servatur textus Versionis Hieronymi cum hujusmodi annotationculis ad marginem. Porro eadem scholia translatæ sunt imperitia libra-

riorum in contextum sacrum psalm., ita ut in tribus antiquis mss. codicibus textus mutatus inventiatur cum annotationibus marginalibus per totum Psalmum. Manuscripti illi sunt, Vaticanus Bibliorum sacrorum codex n. 5729, codex item Biblicus Augustinianus Burdigalensis, et alter monasterii S. Michaelis in periculo maris. Nonnullam etiam partem scholiorum invenimus in aliis exemplaribus mss. unde in editos libros facile derivari potuerunt. Nos ad fidem codicum mss. vetustissimorum ac optimæ notæ, omnia suis locis restituere curavimus. MART.

[h. rivulos] aquarum,
quod ^a fructum suum dabit in tempore suo.
Et solium ejus non defluet [Al. fluent],
et omne quod fecerit prosperabitur.
Non sic impii,
sed tamquam pulvis quem projicit ventus.
Propriera non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in congregatione justorum.
Quoniam novit Dominus viam justorum, et via [Al. iter]
impiorum peribit.
[II.] Quare ^b turbantur [h. turbabuntur] gentes,
et tribus [h. plebes] meditabuntur inania?
Consurgent reges terrae, et principes tractabunt pariter
adversus Dominum, et adversus Christum ejus.
Disrumpamus vincula eorum,
et projiciamus a nobis laqueos eorum.
Habitator cœli ridebit,
Dominus subsannabit eos.
Tunc loquetur ad eos in ira sua,
et in furore suo conturbabit eos.
Ego autem ^c ordinatus sum [h. unxi] regem meum super
Sion montem sanctum meum.
Annuntiabo [h. Narrabo] Dei præceptum,
Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie
genui te,
Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam,
et possessionem tuam terminos terræ.
Pasces eos in virga ferrea,
ut vas figuli conteres eos.
Nunc ergo, reges, intelligite,
eruditimi, judices terræ.
Servite Dominum in timore,
et exultate ^d in tremore.
Adorate ^e pure
ne forte irascatur, et pereatis de via.
Cum exarserit post paululum furor ejus,
beati omnes qui sperant in eum.

PSALMUS ^f DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABSOLON

FILII SUI.

[III.] Domine ^g, quare multiplicati sunt hostes mei.
multi consurgunt adversum [Al. contra] me.
Multi dicunt animæ meæ,
Non est salus huic in Deo. ^h SEMPER.
Tu autem, Domine, clypeus circa me, gloria mea et
exaltans caput meum.
Voce mea ad Dominum clamabo,
et exaudiet me de monte sancto suo.
SEMPER.
Ego dormiri, et soporatus sum:
evigilavi, quia Dominus sustentavit me.
Non timebo millia populi, quæ circumdederunt me.
Surge, Domine, salvum me fac, Deus meus,

^a Iterum Cisterciens. ms. tamquam arbor transplantata, et cohærenter, quæ fructum, etc. Sequitur cum vetustissimo Reginæ ms. atque ipso Scholiaste, juxta rivulos, etc.

^b Quod mavuli Scholiastes turbabuntur, nostri quoque mss. præferunt.

^c Hic quoque juxta Scholiastem unxi habent mss. nostri pro ordinatu: et mox sanctum suum pro meum legunt, Hebreo tamen contradicente.

^d Interserit Cisterciens. ms. ei voculam.

^e Locum istum urget Rufinus adversus Hieronymum, quod nempe alibi vertisset, adorare filium. Sed hujus reprehensionis imperitiam acriter ac eruditè retundit S. Doctor, ostendens verba Hebraica יְהוָה nasu bar, diversis interpretationibus posse converti. Quid ergo, inquit, ecclesiasticæ fidei nocet, si doceatur Lector, quot modis apud Hebr. unus versulus explanetur. Cætera vide apud ipsum l. 1. Apologiae adversus Rufinum. MART.

— Sic ipse olim legit S. Augustinus in Speculo, ubi Hieronymianam hanc ex Hebreo translationem diligenter sequitur. Recolendus porro ad hunc locum S. ipse interpres in Apologia contra Rufinum lib. 1. num. 19.

A quia percussisti omnium inimicorum meorum maxilam,
dentes impiorum confregisti.
Domini est salus,
super populum ⁱ tuum benedictio tua.
SEMPER.

VICTORI IN PSALMIS CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.
[IV.] Invocantem me exaudi me, Deus justitiae meæ,
in tribulatione dilatasti mihi:
Miserere mei,
et exaudi orationem meam.
Filii viri usq[ue]cquo incliti mei [h. gloria mea] ignominiose
diligitis vanitatem querentes mendacium. SEMPER.
Et cognoscite quoniam mirabilem reddidit [Al. reddet]
Dominus sanctum [h. misericordem] suum,
Dominus exaudiet cum clamavero ad eum.
Irascimini et nolite peccare,
loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra,
et tacete. SEMPER.

B Sacrificare sacrificium justitiae,
et fidite in Domino.
Multi dicunt, Quis ostendit nobis bonum?
leva super nos lucem vulnus tui, Domine.
Dedisti laetitiam in corde meo,
i a tempore frumentum et vinum eorum multiplicata sunt;
In pace simul requiescam et dormiam,
quia tu, Domine, specialiter securum habitare fecisti me.

VICTORI ^k SUPER HEREDITATIBUS CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

[V.] Verba mea ^l auribus percipe, Domine,
intellige murmur meum [h. meditationem meam].
Adverte ad ^m vocem clamoris mei
rex meus et Ducus meus,
quia te deprecor.

Domine, mane audics vocem meam,
mane præparabor ad te, et contemplabor ⁿ.
C Quoniam non Deus volens iniquitatem [h. impietatem]

tu,
nec habitabit juxta te malignus.

Non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum,
odisti omnes operantes iniquitatem.

Perdes loquentes mendacium,
virum sanguinum et dolosum
abominabitur Dominus.

Ego autem in multitudo misericordia tua
introibo [Al. add. in] domum tuam,
adorabo in templo sancto tuo in timore tuo.

Domine, deduc me in justitia tua propter insidiosos

[h. decantores] meos,

^o In Cisterciensi ms. Canticum inscribitur. Tum in Regio Abessalon scriptum est pro Absalon.

^p Iterum in Cisterciensi, Domine, quid grandes sunt, etc. Hebreus בְּנֵי־הָרָבָב.

^q Quid significet illud semper, quod apud Hebr., נְדָבָא, selā, apud Græcos autem Diapsalma dicitur, vide in Epistola Hieronymi ad Marcellam, cuius principium est: Quæ accepéris, reddenda sunt cum senatore. MART.

^r Tacet Cisterciens. ms. tuum: alter vero Reginæ subsequentes voces, benedictio tua.

^s Tres nostri mss. in tempore.

^t Idem mss. pro habent pro super. Cisterciensis David nomen præterea retinet. Denique unus Reginæ cum aliis apud Martian. in ipso Psalmo audi legit pro auribus percipe.

^u Ita exemplaria Canonis; cæteri, audi, Domine. MART.

^v Cisterciensis cum Vulgatis libris, Intende voci orationis meæ, cuius versiculi spatium in antiquissimo Reginæ vacat: est tamen in Hebreo.

^w Addit Cisterciensis ms. et sperabo: et in subsequentis versus sine cum Regio es voculam.

dirige ante faciem meam viam tuam.
 Non est enim in ore eorum rectum,
 interiora eorum insidiae :
 Sepulcrum patens guttur eoruni,
 linguam suam a lenificant.
 Condemna eos Deus,
 decidunt a consiliis suis :
 Juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos :
 quoniam provocaverunt te [Al. ad. Deus].
 Et laetentur omnes qui sperant in te,
 in perpetuum [h. in saeculum] laudabunt :
 Et protege eos,
 et letabuntur in te, qui diligunt nomen tuum.
 Quia tu benedices justo,
 Domine, ut scuto [h. hastæ] placibilitatis coronabis
 eum.
VICTOR IN PSALMIS SUPER OCTAVA. CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.
 [VI.] Domine, ne in furore tuo arguas me,
 neque in ira tua corripias me,
 Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum ego [Al.
 tac. ego] :
 sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa
 mea.
 Et anima mea conturbata [Al. turbata] est valde,
 et tu, Domine, usquequo?
 Revertere, Domine, erue animam meam, salva me
 propter misericordiam tuam.
 Quoniam non est in morte recordatio tui,
 in inferno quis confitebitur tibi?
 Laboravi in gemitu meo,
 natura factam tota nocte lectum [Al. lectulum] meum,
 lacrymus meis stratum meum rigabo.
 Caligavit præ amaritudine [h. irritatione] oculus meus,
 consumptus sum ab universis hostibus meis.
 Recedite a me omnes, qui operamini iniquitatem,
 quia audivit Dominus vocem fletus mei.
 Audivit Dominus depreciationm meam,
 Dominus orationem meam b suscepit.
 Confundantur et conturbentur vehementer omnes ini-
 mici mei,
 revertantur et confundantur subito [h. in mo-
 mento].
 c IGNORATIO DAVID, QUOD CECVNIT DÖMINUS SUPER
 VERBA ÄTHIOPIS FILII JEMINI.
 [VII.] Domine Deus meus in te speravi,
 salva me ab omnibus persequentibus me, et libera
 me.
 Ne forte d rapiat ut leo animam meam :
 laceret, et non sit qui erual.
 Domine Deus meus, si feci istud,
 si est iniquitas in manibus meis.
 Si reddidi retribuentibus mihi malum,
 et dimisi hostes meos vacuos.
 Persequatur inimicus animam meam, et apprehendat

a In mss. nostris levificant : In Hebreo יְלִיבָנֶת :
 b In futuro suscipiet ms. Cisterciens. legit pressius Hebreo טַבָּת.

c Canon Carcass. et ms. Carnutensis, pro ignoratione David : consequenter vero in ms. S. Michaelis, super verbis Chusi. MART.

— Nostris inss. duoque alii Martianæ inspeeli pro ignoratione, et consequenter super verbis Chusi, Ci- sterciens. pro verbis.

d Idein nostri inss. ne forte capiat.

• Unus Cisterciens. ms. in pulverem conculces.

† Tres mss. justitia, subsequenti etiam et vocula pretermissa. Pseudo-Hieronymus in Commentar. ad hunc locum, In Hebreo, inquit, ita scriptum est: Scrutans corda et renes, Deus justus : ut postea consequatur, Adjutorium meum a Deo, etc.

s Reginæ ms. reicit corde.

b Voculam et nostri ms. tacent. Falsus Hieronymus in Commentar. Melius, inquit, in Hebreo habetur, Comminatus in omni die, quod Aquila quoque transtulit.

A [Al. comprehendai],
 et conculces in terra vitam meam,
 et gloriam meam in pulverem collocet.
 SEMPER.
 Surge, Domine [Al. Deus], in furore tuo,
 elevere indignans super hostes meos; et consurge
 [h. expurgiscere] ad me iudicio quod mandasti.
 Et congregatio tribum [h. plebi] circumdet te,
 et pro te [Al. hac] in altum revertere.
 Dominus judicabit [Al. judicat] populos,
 judica me, Domine [Al. Deus], secundum justitiam
 meam,
 et secundum simplicitatem meam quæ est in me.
 Consumatur malum iniquorum [h. impiorum] :
 et confirmetur justus,
 et probator cordis et rerum Deus justus.
 Clypeus meus in Deo,
 qui salvat rectos & corde.
 Deus judex justus,
 et fortis, et h. comminans tota deo.
 Non convertenti [Al. convertet] gladium suum acutum,
 arcum suum tetendit, et paravit illum.
 Et in ipso paravit vasa mortis,
 sagittis suas ad comburendum operatus est.
 Ecce parturit iniquitatem,
 et conceptio i dolore, peperit mendacium.
 Lacum aperuit, et effudit eum,
 et incidet in interitum quem operatus est.
 Reveretur dolor [h. dolus] suis in caput ejus,
 et super verticem ejus iniquitas sua descendet.
 Confitebor Domino secundum justitiam ejus,
 et psallam [Al. cantabo] nomini Domini altissimi.
VICTOR I PRO TORCULARIBUS CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.
 [VIII.] Domine [Al. Dominus] dominator noster,
 quam grande est nomen tuum in universa terra :
 qui posuisti gloriam tuam super caelos.
 Ex ore infantium et lactentium fecisti [h. fundesti]
 laudem [h. virtutem],
 propter adversarios tuos,
 ut quiescat inimicus et ultor.
 Videbo enim caelos tuos opera digitorum tuorum,
 lunam et stellas que fundasti [h. preparasti],
 Quid est homo, quoniam recordaris ejus,
 vel filius hominis, quoniam visitas eum ?
 Minus [Al. minuisti] cum paulo minus a Deo,
 gloria et decore coronabis eum.
 Dabis ei potestalem super opera manuum tuarum,
 cuncta possuisit sub pedibus ejus.
 Oves et armenta omnia,
 insuper et animalia agri.
 Aves caeli et pisces maris,
 qui pertransirent semitas marium.
 Domine dominator noster,
 quam grande est nomen tuum in universa terra.

D 1 Ms. Corbeiens. prima manu, et canon San-Germanensis correctus, et conceptio dolo peperit mendacium. MART.

— Cisterciens. ut et alii apud Martian. mss. conceptio dolo : quod potius Critici alicuius perversa cura, quam librarii factum existimo incuria.

† Victor pro torcularibus ipsi David. Sic inscribunt octauum psalmum Canon Carcass. et alii duo mss. MART.

‡ In nostris mss. perfecisti : mox unus Reginæ, adversarios meos habet pro tuos.

† In exemplaribus Canonis Heb. veritatis scriptum legimus, qui pertransirent ponti mari : sed in nostro San-Germanensi additur secunda manu syllaba um, ut legatur marium : in margine etiam positum est istud scholion, h. semitas ; quod respondet ponti latitu. Codex Vaticanus, et alter S. Michaelis in pericolo mari, nec non unus Augustiniorum Burdigensem legunt quod nos posuimus. Quatuor alii, nempe Regius, Corbeiens. Carnutensis, et Sorbonicus relinent cum edito, semitas ponti. MART.

VICTORI ^a SUPER NORTE FILII CANTICUM [h.
Psalmus] DAVID.

[IX.] Confiebor Domino in toto corde meo,
narrabo omnia [Al. omni] mirabilia tua.
Lætabor et gaudebo in te,
canam [h. psallam] nomini tuo. Altissime.
Cum ceciderint [h. converterint] inimici mei terroris
sum, corruerint et perierint a facie tua.
Fecisti enim judicium meum et causam meam,
sedisti super solium iudex justitiae.
Increpasti [Al. increpatus] gentes, perii impius :
nomen eorum detesti in sempiternum [h. seculum]
et jugiter.
Inimici ^b completos sunt solidines in finem,
et civitates subvertunt :
perii memoria eorum cum ipsis.
Dominus autem in sempiternum [h. seculum] sedes-
bit,
stabilit ad judicandum solium eum.
Et ipse ^c judicabit orbem in justitia, judicabit popu-
los in aequitatis.
Et erit Dominus elevatio oppresso,
elevatio opportuna in angustia.
Et confidunt in te qui noverunt nomen tuum,
quoniam non dereliquerunt querentes te, Domine.
Cantate [h. Psallite] Domino habitatori Sion;
annuntiate in populis cogitationes ejus.
Quoniam querens [Al. querentes] sanguinem eorum
recordatus est,
nec oblitus est clamoris [Al. clamorem] paupe-
rum.
^d Miserere mei, Domine,
vide afflictionem meam ex inimicis meis,
qui exaltas me de portis mortis.
Ut narrarem [Al. et enarrarem] omnes laudes tuas.
in portis filie Sion,
exultabo in salutari tuo.
Demersa sunt gentes in ^e interitu quem fecerunt,
in rete quod absconderunt, captus est pes eorum.
Agnitus est Dominus judicium faciens,
in opere manuum [h. palmarum] suarum corrulis
impiorum.
Sonitu ^f SEMPER.

— Cisterc. ms. pertinente viae aquarum : Regius autem semitas Ponit, ut et Martian. in aliquot e suis inventit.

^a Pari consensu Pro morte præferunt nostri mss.
^b Tacet Regin. ms. voce inimici, legitque, compleæ solidines in fine. Cisterciens. defecerunt fra-
meæ cum antiquis versionibus.
^c In instanti judicat, tum hoc, cum subsequenti
versu m-s. nostri omnes legunt.
^d Idem nostri mss. Misertus est mei Dominus, vidit
afflictionem : qui exaltat me, etc.
^e Ms. Cisterciens. in fovea quam fecerunt, in rete,
etc.

^f Plures ms. sonitu sempiterno, vel cum sonitu semi-
piterno. Canon San-Germanensis, et Vaticanus codex
ms. Psalm., cum sonitu semper. Editus legit juxta
Hebr. mediatione semp.r. At verbum meditationis
non appetat in novem mss. nostris. Apud LXX, ODA
DIAPSALMATIS scribitur : hinc S. Hieronymus sit in
epist. nunc 158 : Nonus psalmus distinguitur cantico
diapsalmatis. MART.

^g Abesi hic in Hebr. ac in utroque exemplari Ca-
nonis particula negativa non, que tamen subintelli-
genda est ex precedentibus : idque ante nos docuit
vir, si quis alias, linguae Hebr. consultissimus, noster
Thomas Dufour. R^h, non semel positum, inquit, at-
quando in aliis periodi membris subintelligitur, ut Psal.
ix. Non in finem oblivio erit pauperis; patientia pau-
perum (non) peribit in finem. Hec ille in opere Gram-
matico linguae Hebr. page 255. MART. — Negandi

A Convertantur impii in infernum,
omnes gentes quæ oblitæ sunt Deum.
Quoniam non in æternum oblitio erit pauper :
exspectatio pauperum ⁱ peribit in perpetuum.
Surge, Domine, non confortetur homo : judicentur
gentes ante faciem tuam.

Pone, Domine, terrem eis :
sciant gentes, homines esse se. SEMPER.

^b QUARE, DOMINE, STAS A LONGE,
[X.] Despicies in temporibus angustiarum.
In superbia impii ardet pauper :
capiantur in sceleribus quæ cogitaverunt.
Quia ^j laudabitur impius in desiderio animæ sue,
et avarus applaudens sibi blasphemavit Dominum.
Impius secundum altitudinem in ira sue non requiri :
nec [Al. non] est Deus in omnibus cogitationibus
ejus.

Parturiunt viae ejus in omni tempore :
longe [h. in excelsis] sunt judicia tua a facie ejus,
omnes inimicos suos despici.

B Loquitur in corde suo, Non movebor :
in generatione et generatione ero sine malo.
Maledictione os ejus plenum est, et dolis et avaritia :
sub ^k lingua ejus dolor et iniurias.

Sedet insidiaris juxta vestibula
in absconditis ^l interficit innocentem :
oculi ejus robustos circumspiciunt.
Insidiatur in abscondito.
quasi leo in cubili ;
Insidiatur et rapiat pauperem :
rapiet pauperem cum [Al. dum] attraxerit eum ad
rete suum.

Et contractum subjicit,
et irruet viribus suis valenter.
Dicit in corde suo, Oblitus est Deus :
abandonat faciem suam, non respiciet in perpetuum.
Surge, Domine Deus [h. o Deus], ^m leva manum tuam.
noli obliisci pauperum.

Quare blasphemat impius Deum,
dicens in corde suo quod non ⁿ requiras.
Vides [h. Videlis] quia tu laboreni et furorem re-
spicias,
ut detur in manu tua :
Tibi relinquntur [Al. derelinquentur] fortes tui,

particulam quæ subauditur, expresse hic intserunt
nostrí mss.

^b Sic in medio columnæ describunt hunc versum
exemplaria Canonis, ad distinctionem scilicet psal.
decimi, qui apud Hebr. initium sumit ab his verbis.
Cæteri codices continuante scribunt, conjunguntque in
unum hos duos psal. Inde error numerorum exo-
ritur in consequentibus, ut pro undecimo decimus
notetur, ac pro decimo tertio duodecimus : et ita de
cæteris. MART.

— Martianæ ad hunc modum ex utroque Canonis,
ut vocat, exemplari descripsit majusculis litteris ad
novi Psalmi in Hebreo archetypo initium significan-
dum. Nostri autem mss. continenter scribunt, sine
ulla divisionis aut numeri nota.

ⁱ Codex Reginæ ac Carnutensis legunt cum editis
libris : Quia laudabit impius desiderium animæ sue.
MART. — In nostris mss., ut et duobus apud Mart.
laudabit, etc.

^j Codex Reginæ secundum multititudinem furoris,
sui non requiret, et furoris quidem pro ira alii quo-
que codices legunt.

^k MSS. Vaticanus, Corbeiensis, et Canon San-Ger-
manensis emendatus dolus et iniurias. MART.

^l MSS. quoque nostri, ut tres pene Mart. ut inter-
ficiat. Mox Cisterciens. addit twos ad robustos.

^m Addit denuo Cisterciens. ms. meus.

ⁿ In reginæ ms. ut et aliis penes Martian. requirat ;
Cisterciens. requiratur.

pupillo ^a tu es factus adjutor.
Contere brachium impii et maligni :
quæres impietatem ejus [Al. eorum], et non invenies,
Dominus rex sæculi et æternitatis,
perierunt gentes de terra ejus.
Desiderium pauperum audivit Dominus [h. audisti,
Domine].
præparasti ^b cor eorum, audiat auris tua.
Ut judices pupillum et oppressum,
et nequaquam ultra superbiet [Al. superbias] homo
de terra.

VICTORI DAVID.

[XI.] In Domino speravi,
quomodo dicitis animæ meæ,
^c transvolat in montem sicut passer.
Quia ecca impii tetenderunt arcum :
posuerunt sagittam suam super nervum,
ut sagittent in abscondito rectos corde.
Quia leges dissipatae sunt,
justus quid operatus est ?
Dominus in templo sancto suo,
Dominus in cælo thronus ejus :
Oculi ejus vident,
palpebrae ejus probant filios hominum.
Dominus justum probat.
impium autem et diligentem iniquitatem, odit anima
ejus.
Pluet [Al. Pluit] super peccatores [h. impios] la-
queos,
ignis et sulphur, et spiritus tempestatum pars calicis
eorum.

Quoniam justus Dominus justitias dilexit :
rectum videbunt [Al. viderunt] facies eorum.
VICTORI PRO OCTAVA CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

[XII.] Salva ^d, Domine, quoniam defecit sanctus [h.
misericors].

quoniam imminuti sunt fideles a filiis hominum.
Frustra loquuntur [Al. loquitur] unusquisque proximo
suo,

labium dolosum in corde, et corde locuti sunt.
Disperdat Dominus omnia labia dolosa,
linguam magniloquam.

Qui dixerunt, Lingua nostram roboremus,
labia nostra nobiscum sunt : quis Dominus [h. do-
minator] noster ^e ?

Propter vastitatem inopum et gemitum pauperum,
nunc consurgam, dicit Dominus :
ponam in salutari auxilium eorum.

Eloquia Domini eloquia munda :
argentum ^f probatum,
separatum a terra, colatum septuplum.

Tu, Domine, custodes ea,
servabis nos a generatione hac in æternum.

In circuitu impii ambulabunt [Al. ambulanti],
cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

[XIII.] Usquequo, Domine, oblivisceris me [Al. mei]

^a Aliquot mss., tu eris factus adjutor; alii nonnulli,
tu eris adjutor. MART.

^b Tres e nostris miss. præparasti, ut cor eorum,
etc.

^c Nostri mss. transvolat montem, ut avis.

^d In Cisterciensi, Salva me, Deus : et mox juncto

Regio labium subdolum pro dolosum.

^e Duo mss. addunt verbum est.

^f Idem mss. aliquo penes Martianæum argentum
igne probatum.

^g Cisterciens. Attende, et exaudi me, etc.

^h In Reginæ ms. si essem intelligens, sequitur Ci-

sterciens. aut requires.

ⁱ Spatium hic vacuum relinquunt exemplaria
Canonis Hebr. veritatis, ac miss. codices Carnutensis et Sæbonicus, qui per tres columnas descripti,
triplicem complectuntur versionem Psalm. Hoc au-
rem spatio indicant absentiam octo versuum, quo-
rum Apostolus videtur meminisse in Epist. ad Ro-

A penitus :
usquequo abscondes faciem tuam a me ?
Usquequo ponam consilia [Al. consilium] in anima mea,
dolorem in corde meo per diem,
usquequo exaltabitur inimicus meus super me ?
Convertere [h. Aspice], exaudi me, Domine Deus
meus :
illumin oculos meos, ne umquam obdormiam in
morte.

Ne quando dicat inimicus meus, Praevalui adversus
eum :

hostes mei exsultabunt, cum motus fuero.

Ego autem in misericordia tua confido,
exultabit cor meum in salutari tuo :

cantabo Domino, qui reddidit mihi.

VICTORI DAVID.

[XIV.] Dixit stultus in corde suo,
Non est Deus :
Corrumpit sunt, et abominabiles faci sunt studiose :
non est qui faciat bonum.
B Dominus de cælo prospexit super filios hominum,
ut videret si ^b est intelligens, requirens Deum.
Omnes recesserunt, simul conglutinati sunt,
non est qui faciat bonum, ^c non est usque ad unum.
Nonne cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem :
qui devorant populum meum ut cibum panis ?
Dominum non invocaverunt.

Ibi i trepidabunt formidine :
quoniam Deus in generatione justa.
Consilium pauperum confundit :
quoniam Dominus spei ejus est.
Quis dabit de Sion salutem Israel ?
quando reduxerit Dominus captitatem populi sui,
exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

[XV.] Domine, ^k quis peregrinabitur in tentorio tuo,
qui [Al. et qui] habitavit in monte sancto tuo ?
Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam,
loquiturque veritatem in corde suo.

C Qui non est facilis in lingua sua,
neque fecit [Al. facit] amico [h. sodali] suo malum :
et opprobrium non sustinuit super vicinum [h. proxi-
num] suum.

Despicitur in oculis ejus improbus,
timenter autem Dominum glorificabit [Al. glorifi-
cat] :
jurat ut se affigat, et non mutat.
Pecuniam suam non dedit ad usuram,
et munera adversus innoxium non accepit :
Qui facit hæc,
non movebitur in æternum.

HUMILIS ET SIMPLICIS DAVID.

[XVI.] Custodi me, Deus, quoniam speravi in te.
I Dixi Domino, Dominus meus es tu :
bene mihi non est sine te.
Sanctis qui in terra sunt, et magnificis,
omnis voluntas meu in eis.

D manus : et si nihil exstet hujusmodi versuum in
Hebraico fonte, neque apud LXX Translatores, sed
tantum in editione Vulgata, quæ Græce zœm dicitur,
et in toto orbe diversa erat Hieronymi tempore, ut
ipse testatur in Præfat. lib. xvi Comment. in Isaïam
prophetam. Videsis eodem loco Eustochium virginem ac Hieronymum Ecclesiæ doctorem de istis ver-
sibus disputationes. Consule etiam Jo. Is. Levitæ Ger-
mani Defensionem veritatis Hebr. aduersus Lindanum
l. 1, pag. 40. MART.

^j Idem Cisterciens. timebunt formidinem.
^k Exscriptor codicis Vaticanæ legit hic loci, non
quod invenerat, sed quod intelligebat : Quis peregrin-
abitur in territorio tuo. MART.

^l Hebr. hodiernus corruptam habet lectionem di-
xisti pro dixi, id est, אָמַרְתִּי amarth, sive amartha,
pro אָמַרְתִּי amarthi. Aliquot mss. Latinæ legunt, Di-
cens Deo, pro Dixi Domino. MART.

^m Aliquot mss. Dicens Deo. De Hebræa, quæ varie

a Multiplicabuntur idola eorum , post tergum sequent-
tium :
non libabo libamina eorum de sanguine ,
neque assumam nomina eorum in labiis meis .
Dominus pars hæreditatis mee et b calicis mei ,
tu possessor [h. restitutor] sortis mee .
Lineæ [Al. Linetæ] cederunt mihi in pulcherrimis ,
et hæreditas speciosissima mea est .
Benedicam Domino qui dedit consilium mihi :
insuper et noctibus erudierunt me renes mei .
Proponebam Dominum [Al. tunc. Dominum] in con-
spectu meo [h. coram me] semper :
quia a dextris meis est [Al. es] , ne commovear :
Propterea lælatum est cor meum , et exultavit glo-
ria mea :
et caro mea habitat confidenter .
Non enim derelinques animam meam in inferno :
nec dabis sanctum [h. misericordem] tuum videre
corruptionem .
Ostendes mihi semitam vitæ .
plenitudinem [h. salietalem] c lætiarum ante vultum B
tuum :
decoris in dextera tua æternos .

ORATIO DAVID.

[XVII.] Audi, Deus, justum [h. Audi, Domine, justi-
tiam] ,
intende deprecationem meam ;
Auribus percipe orationem meam ,
absque labiis mendacibus [Al. mendacii] .
De vultu tuo [h. De conspectu tuo] judicium meum
prodeat :
oculi tui videant æquitates .
Probasti cor meum , visitasti nocte :
confasti me , d et non invenisti :
cogitatio mea ultimam non transisset os meum .
In opere Adam ,
in verbo laborum tuorum ,
ego observavi vias [h. semitas] latronis .
Sustenta gressus meos in callibus tuis ,
et non labantur [Al. labentur] vestigia mea .
Ego invocavi te , quia exaudies me , Deus ;
inclinare aurem tuam mihi , audi eloquium meum .
¶ Mirabiles fac misericordias tuas , salvator speran-
tium ,
a resistentibus dexteræ tuæ .
Custodi me quasi pupillam [h. filiam] intus oculi ,
in umbra alarum tuarum protege me .
A facie impiorum vastantium me .
Inimici mei animam meam circumdederunt ;
adipe suo concluserunt ;
et ore locuti sunt superbe .
Incedentes adversum me , nunc circumdederunt me :
oculos suos posuerunt ! declinare in terram .

reddi potest, lectione consulit Criticos sacros.

a Longius multo abit Cisterciens. ms. multipli-
centur dolores eorum , et postea sequentur te : non li-
bab (Al. ms. litabo) libamina eorum , quia gravior est
quam effusio sanguinis : neque assumam , etc. quæ
gloriosoris quidem et paraphrastæ ingenium potius
quam interpretis sapiunt. Prior tamen ille sensus de
multiplicatis doloribus , non idolis , æquic bene ex
Hebreo testu elicetur.

b In recto habet idem ms. , et calix meus .

c Canon Ecclesiae Carcass., plenitudinem diviti-
atum. MART.

d Locus insigniter mutatus ac depravatus tam in
editis , quam in mss. libris : Canon San-Germanensis ,
et Vaticanus codex cum Corbeiensi legunt ut nos
edidimus. Duo alii in hunc modum : Confasti me , et
non invenisti cogitationes meas . Ultimam non transisset
os meum in opere hominum : propter verbum laborum
tuorum , etc. Regius ms. Confasti me , et non invenisti
cognitiones meas transire os meum in opera hominum .
Propter verbum laborum tuorum , etc. Similiter Canon
Carcassensis et ms. Sorbonicus , his exceptis , in
opere hominum . MART.

A Similitudo ejus quasi leonis desiderantis prædam ,
et quasi catuli sedentis in absconditis .
Surge , Domine , præveni faciem ejus , incurva eum :
salva animam meam ab impio , qui est gladius tuus .
A viris manus tuæ , Domine ,
qui mortui sunt in profundo :
Quorum pars in vita ,
et quorum de absconditis tuis replesti ventrem :
Qui satiabantur in filiis ,
et dimittent reliquias suas parvulis eorum .
Ego in justitia videbo faciem tuam ,
implebor [h. satiabor] cum evigilavero similitudine
tua .

VICTORI SERVO DOMINI DAVID , QUÆ LOCUTUS EST DOMI-
NO VERBA CANTICI HUJUS , IN DIE QUA LIBERAVIT EUM
DOMINUS DE MANU OMNIVM INIMICORVM b SUORVM , ET
DE MANU SAUL . ET AIT :
[XVIII.] Diligam te , Domine , fortitudo mea ,
Dominus [Al. Domine] i petra mea , et robur meum ,
et salvator meus :
B Deus meus fortis meus , et sperabo in eo
scutum meum , et cornu salutis meæ , susceptor
meus .

Laudatum invokebo Dominum ,
et ab inimicis meis salvis ero .
Circumdederunt me funes mortis ,
et torrentes diaboli [Belial] terruerunt me ,
Funis inferi circumdederunt me ,
prævenerunt me laquei mortis .
In tribulatione mea invokebo [Al. invokeavi] Dominum ,
et ad Deum meum clamabo :
Exaudiens de templo i sancto suo vocem meam ,
et clamor meus ante faciem ejus veniet in aures
ejus .

Commota est , et contremuit terra :
et fundamenta montium concussa sunt ,
et conquassata sunt , quoniam iratus est .
Ascendit fumus in [Al. de] furore ejus ,
et ignis ex ore ejus devorans :
C carbones accensi sunt ab eo .
Inclinavit cœlos , et descendit ,
et caligo sub pedibus ejus .
Et ascendit super cherub [Al. cherubin] et volavit ,
et volavit super pennas venti .
Posuit tenebras latibulum suum :
in circuitu ejus tabernaculum ejus ,
* tenebrosas aquas in nubibus aeris .
Prae fulgere in conspectu ejus nubes transierunt ,
grando et carbones ignis .
Et intonuit in celis [Al. de cœlo] Dominus ,
et Altissimus 1 dedit vocem suam :
grandinem et carbones ignis .
Et misit [Al. emisit] sagittas suas , et dissipavit eos ,

* MSS. tres , exaudiisti me , Deus MART.

f Minori numero Cisterciens. cod. mirabilem fac
misericordiam tuam , et mox in oculo pro intus
D oculi .

g Interserit Regin. ms. leonis .

h In Cisterc. ms. voces suorum , et in fine , ut ait ,
non habentur .

i Regius , Corbeiens , Carnut. et Sorbonicus mss.
codices legunt : Domine , petra mea . MART.

j Addictum sancto nostri omnes mss. ignorant .

k Idem mss. nostri , aliquique apud Martian. tene-
brosa aqua in nubibus ætheris .

l Hunc versum cum præcedenti copulant exempla-
ria Canonis ; contra quod docuit S. Ilieron. in epist.
ad Suniam et Fretelam : Et queritis , inquit , cur
Grecus istum versiculum secundo non habeat inter-
positis duobus versibus , etc. Quæstio erat de isto ver-
siculo , grando et carbones ignis , qui semel tantum
in Greco contextu legebatur : in Hebr. autem iterum
post duos versus positus exstat. De Hebr. quoque et
de Theodotonis editione in Septuaginta Interpretati-
bus sub asterisco additum fuit comma istud. MART.

fulgura multiplicavit, et conturbavit illos.
 Et apparuerunt effusiones aquarum,
 et revelata sunt fundamenta orbis :
 Ab increpatione tua, Domine ;
 ab inspiratione spiritus furoris tui.
 Misit de alto, et accepit me,
 a extrahet me de aquis multis.
 Liberavit me de inimico meo potentissimo,
 et de his qui oderunt me : quoniam robustiores me
 erant,
 Praevererunt me in die afflictionis meae,
 et factus est Dominus firmamentum meum,
 Et eduxit me, in latitudinem,
 liberavit me quoniam placui ei,
 Retribuit mihi Dominus secundum justitiam meam,
 secundum munditiam manuum mearum reddidit
 mihi.
 Quia custodivi vias Domini,
 et non egredi impossum a Deo meo.
 Omnia enim iudicia ejus in conspectu meo,
 et precepta ejus non amovit a me.
 Et fui immaculatus cum eo,
 et custodivi me ab iniuitate mea.
 Et restituist [Al. restituisti] mihi Dominus secundum
 justitiam meam,
 secundum munditiam manuum mearum in conspectu
 oculorum ejus,
 Cum sancto sanctius eris,
 cum viro innocentie innocenter ages.
 Cum electo electus eris,
 ei cum perverso subverteris [Al. perverteres].
 Quia tu populum pauperem salvabis,
 et oculos excelsos humiliabis.
 Quia tu illuminabis lucernam meam :
 Domine Deus meus, illustrabis tenebras meas
 [Al. tenebras meas].
 In te enim curro ad accinctus [h. curram post acci-
 ctos],
 et in Deo meo transiliam [Al. insiliam] myrum,
 Deus immaculata via ejus,
 eloquium Domini exanimatum ;
 scutum est omnium sperantium in se.
 Quoniam quis est Deus praeter Dominum.
 et quis fortis praeter Deum nostrum ?
 Deus qui [Al. tac. qui] accingit me fortitudine,
 et posuit immaculatam viam meam,
 Coequans pedes meos cervis.
 et super excelsa mea statuens me.
 Docens manus meas ad praelium,
 et componens quasi arcum aureum brachia mea.
 Dediisti mihi clypeum salutis tuae [Al. meae],
 et dextera tua confortavit [Al. confirmavit] me,
 et mansuetudo tua multiplicavit me.
 Dilatabis gressum meum [Al. gressus meos] subtus
 me,
 et non deficiens tali mei [Al. tac. mei].
 Persequar inimicos meos, et apprehendam,
 et non revertar, donec consumam eos.
 Cædam eos, et non poterunt surgere,
 cadent sub pedibus meis.
 Et accinxisti me fortitudine ad praelium.
 incurvabis resistentes mihi sub me.
 Inimicorum meorum dedisti mihi dæctum,
 et odientes me disperdidisti.
 Claniabunt : et non erit qui salvet :

^a Duo mss. extraxit me : tum subsequenti proxime
 versu, cum plerisque aliis apud Martian. de inimicis
 meis potentissimi.

^b Unus Cisterciens. liberavit me, sequitur Reginæ
 cod. quia placuit ei.

^c Duo mss., Quia tu illuminas ; ei consequenter,
 illustrabit tenebras meas, legunt aliquoi alii codices.
 MART.

^d Quod præfert Hebr. Scholiastes, curram, duo
 quoque e nostris mss. præferunt.

A ad Dominum, et non exaudiens eos.
 Delebo [h. Commiuam] eos ut pulvrem ante sa-
 ciem venti,
 ut lutum platearum projiciam eos.
 Salvabis me a contradictionibus populi,
 pones me in caput gentium :
 Populus quem ignoravi, serviet mihi :
 auditione auris obaudies mihi.
 Filius alieni mentientur mihi :
 Filius alieni defluent,
 et contrahentur in angustiis suis.
 Vivit Dominus, et benedictus Deus [h. fortis] meus
 et exaltabitur [Al. exaltebitur] Deus salutis meæ.
 Deus, qui das vindictas mihi,
 et congregas populos sub me.
 Qui servas me ab iniunctis meis,
 et a resistentibus mihi elefas me :
 a viro iniquo liberabis [Al. libera] me.
 Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine.
B Magnificanti salutes regis sui,
 et facienti misericordiam Christo suo,
 David et semini ejus usque in æternum [h. sæculum].
 VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.
[XIX.] Cœli enarrant gloriam Dei,
 et opus manuum ejus annuntiat firmamentum.
 Dies diei eructat verbum,
 et nox nocti indicat scientiam.
 Non est sermo, et non sunt verba,
 quibus non quidiatur vox eorum,
 In uiuersam terram ex vit sonus eorum,
 et in finem orbis verba eorum :
 soli posuit tabernaculum in eis.
 Et ipse quasi sponsus procedens [Al. procedit] de the-
 lauio suo,
 exsultavit, ut fortis ad currēdām viam [h. tem-
 tam].
 A summitate cœli egressus ejus,
 et cursus [Al. recursus] ejus usque ad extremitatem
C illius :
 nec est quis se abscondat a calore illius.
 Lex Domini uiuaculata
 convertens quoniam :
 Testimonium Domini fidele,
 sapientiam præstans parvula [Al. parvulus].
 Præcepit Dominus recta
 lœticantia cor :
 Mandatum Domini lucidum
 illuminans oculos.
 Timor Domini mundus
 perseverans in sacerdotalia [h. æternum] :
 Iudicium Domini vera,
 justificata in semelipsis.
 Desiderabilia super aurum
 et lapidem pretiosum multum [h. obryzum],
 et dulciora super mel et favum redundantes.
 Unde et servus tuus docebit ea :
 in custodiendis eis fructus multus.
D Errores quis intelligit,
 ab occultis munda me.
 A superbia quoque libera serrum tuum,
 si non fuerint dominati mei, tunc immaculatus ero,
 et mundabor a delicto maximo.
 Sint placentes sermones oris mei,
 et meditatio cordis mei in conspectu tuo :

^e Idem mss. addunt hic igne.

^f Adverbium quoniam nostri mss. tresque alii
 Martiano inspecti non agnoscent.

^g Tacent duo e nostris mss. mea.

^h Hic spatium vacuum relinquunt exemplaria
 quatuor mss. superioris laudata, quo denotant absesse
 in Hebr. voluminibus unum versum, quem nonnulli
 interpretationes representant.

ⁱ In Reginæ ms. magnificant salutes, et coharenter,
 facient misericordiam.

Domine, fortitudo mea, et redemptor meus.

VICTORI CANTICUM [h. Psalmi.] DAVID.

X. Exaudi te Dominus in die tribulationis :

protegat te nomen Dei Jacob.

Mittat tibi auxilium de sancto.

et de Sion roboret te.

Memor sit omnis sacrificii tui,

et holocaustum tuum [Al. tac. tuum] pingue fiat.

SEMPER.

De tibi secundum cor tuum,

et omnem voluntatem tuam [h. omne consilium tuum] impleat.

Laudabimus ^a in salutari tuo,

et in nomine Dei nostri ^b deducemus.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas :

nunc scio quoniam salvabit Dominus Christum suum :

Exaudi et exaudi nos de caro sancto suo,

in fortitudinibus salutis dexteræ suæ.

Hic in euribus, et hi in equis :

nos autem in nomine Domini Dei nostri recorda- bimur.

Ipsi curvati [Al. incurvati] sunt et ceciderunt :

nos vero surreximus et erecti sumus

Dompina, salva :

rex exaudi nos in die qua invocaverimus eum.

VICTORI CANTICUM [h. Psalmi.] DAVID.

[XXI.] Domine, in fortitudine tua latabitur rex, et in salutari tuo exultabit rehementer.

Desiderium cordis ejus dedisti ei,

et voluntatis labiorum ejus non fraudasti. ^c SEMPER.

Quoniam ^d prævenies eum benedictionibus bonitatis : pones in capite ejus coronam ^e obryzam.

Vitam petivis a te, dedisti ei:

longitudinem dierum in sæculum et in æternum.

Magna gloria ejus in salutari tuo :

gloriam et decorum pones super eum.

Pones enim eum in benedictiones in sempiternum, exhalabis eum laetitia apud vultum tuum,

Quia rex confidet in Domino,

et in misericordia Excelsi non decipiet :

Inueniet [Al. Iuveniat] manus tua omnes inimicos tuos :

dextera tua iuveniet odientes te.

Pones eos ut clibanum ignis

in tempore vultus tui :

Dominus in furore suo præcipitat [Al. præcipitavit] eos,

^a Plures ms. Laudabimus in salutari tuo, et in nomine Dei nostris ducemus choros. MART.

^b Idem junctio Cisterciens. ms. pluresque alii penes Martian. ducemus choros : fortasse verius.

^c Idem mss., in fortitudine.

^d Editi libri ac mss. tres : Nos autem nominis Dei nostri recordabimur. MART.

^e Alter Reg. August. Burdegal. et S. Michaelis exemplaria mss. quæ hoc modo legunt : Rex exaudi nos in die, qua invocaverimus te. Corbeiensis codex, et Carnutensis; in die qua invocaverimus: juxta Hebraicum hodiernum, in die clamare nos. Exemplaria Canonis, atque Vaticanicum coquicem securi sunus. Tandem Sorbonicus ita habet : Rex, exaudi nos in die qua invocaverimus te. MART.

— Cisterciensis ms. rex et exaudi nos in die qua invocaverimus, absque addito eum.

^f Quidam mss. addunt eum, alii præterea diapsalmatis notam semper expungunt.

^g Corbeiens. Vatic. et Sorb. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus bonitatis. Deinde idem mss. Sorb. ac Corbeiensis cum duobus aliis legunt coronam de lapide pretioso. MART.

^h Pro obryzam nostri mss. habent de lapide pretioso, Mox Cistere. et pro voculis a te.

ⁱ Iterum nostri omnes mss. aliquie apud Martian. benedictionem sempiternam.

^j Corrupte legitur in utroque exemplari Canonis,

A et devorabit [Al. devoravit] eos ignis.

Fructum eorum [Al. tac eorum] de terra perdes, et semen eorum de filiis hominum,

Quoniam inclinaverunt super te malum, cogitaverunt scelus quod non potuerunt.

Quoniam [Al. quia] pones eos humerum, funes [h. nervos] tuos firmabis contra facies eorum.

Exaltare, Domine [Al. Deus], in fortitudine tua, cantabimus et psallemus fortitudinem tuam [Al. fortitudines tuas].

VICTORI i PRO CERVO MARUTINQ CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

[XXII.] Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me : longe a salute mea verba rugitus mei.

Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies : et nocte, nec est silentium mihi.

Et tu sancte, habitator laus [h. laudes] Israel.

In te confisi sunt, patres nostri : confusi sunt, et salvasti eos.

B Ad te clamaverunt, et salvati sunt : in te confisi sunt, et non sunt confusi.

Ego autem sum vermis et non homo [h. vir] : opprobrium hominum et despicio plebis [h. puli].

Omnis videntes me, subsannant [Al. subsannabani] me ; demittunt labium, movent caput.

Confugit ad Dominum [h. revelat Domino], salvet eum :

liberet eum, quoniam ruit eum.

Tu autem propugnator meus ex utero : fiducia via ab überibus matris meæ.

In te projectus sum ex vulva : de venire matris meæ Deus meus ^k tu.

Ne longe sis a me, quoniam tribulatio proxima.

quoniam nou est adjutor.

Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues [h. basan] vallaverunt me.

Aperuerunt super me os suum :

^l leo capiens et rugiens.

Sicut aqua effusus sum, et separata sunt omnia ossa mea :

Factum est cor meum sicut cera liquefacta in medio ventris mei.

Aruit velut testa fortitudo mea, et lingua mea adhæsit ^m faucibus meis,

et in pulverem mortis deltrazisti me.

Quoniam circumdederunt me venatores [h. canes],

inque Vaticano codice, Pro cerva matutina : Cum Hieronymus ipse docuerit lib. ii. Comment. in Osee prophetam, legendum esse masculino genere, pro cervo matutino. Ipse (Christus) et non alias, inquit, quasi mane et aurora paratus est nobis. De quo et vicesimi psalmi titulus est : Pro assumptione matutina, licet in Hebr. scriptum sit : Pro cervo matutina. Meminit etiam ejusdem tituli in epist. ad Macellain, cuius principium est : Nuper quum puriter essemus, ubi ait : Veltem ibi aliquid et de Diapsalmate scribere, quod Hebr. scribitur SELA... et de eo quod in cuiusdam Psalmi titulo habetur PRO AJELETH. Nomen autem נְאֵלָה et אַיָּלָה ajeleth et ajala, quamvis formam habeat femininam apud Hebreos, genere masculino Hieronymus interpretatur Genes. XLIX, 19; Proverb. LIX, 19, hic Psalm. XXI, aut XXII, juxta Hebr. et alibi. Hinc appetat nonnulla fuisse mutata ab Scholiaste Canonis in exemplaribus manuscriptis versionis Hieronymianæ. MART. — Tacet Regin. ms. nomen David; cisterciens., canticum quoque.

^k Interserunt hic nostri mss. es verbū : tum alii facias pro sis legunt, ac rursum cum est verbo, ibi proxima est.

^l Plus habent tres mss. quasi leo, et subsequenti versiculo effusum est, pro effusus sum.

^m Ms., Cisterciens. ac Regius palato mco, et quod infra Scholiastæ etiam magis arridet, canes, pro venatores, adverbio quoniam insuper prætermisso.

*consilium pessimorum vallavit :
Fixerunt manus meas et pedes meos :
numeraui omnia ossa mea :
qua ipsi respicientes viderunt in me.
Diviserunt vestimenta mea sibi :
et super vestimentum meum miserunt sortem.
Tu autem, Domine, ne longe fias [Al. facias] :
fortitudo mea, in auxilium meum festina.
Erua gladio animam meam :
et de manu canis solitariam meam.
Salva me ex ore leonis,
et de cornibus unicornium exaudi me.
Narrabo nomen tuum fratribus meis :
in medio ecclesiæ laudabo te :
b Timentes Dominum laudate eum :
omne semen Jacob glorificate eum,
et metuite eum universum semen Israel.
Quoniam non despexit neque contempsit modestiam
pauperis,
et non abscondit faciem suam ab eo :
et cum clamaret ad eum, exaudiuit,
Apud te laus mea in ecclesia multa :
vota mea reddam in conspectu timentium eum.
Comedent mites et saturabuntur,
laudabunt Dominum querentes eum :
vivet cor restrum in sempiternum,
Recordabuntur et convertentur ad Dominum universi
fines terræ :
et adorabunt coram te universæ cognationes gentium.
Quia Domini regnum,
et dominabitur gentibus.*

* Occurrunt in mss. codicibus non paucæ variantes lectiones ad istum versiculum. Quinque antiquiores, inter quos sunt exemplaria Canonis, sic legunt. *Vinxerunt manus meas*, etc. Codex Augustinorum Burdigalensis; *Cinxerunt manus meas*. Sorbonicus autem cæteris hic magis depravatus: *Dixerunt manus meas*, pro *fixerunt manus meas*, ut habetur in editis, et in duobus mss. Vaticano scilicet, et altero S. Michaelis. Porro Hebr. hodiernus corruptus et vi- tiatius legitur errore recentiorum librariorum, qui loco כ kaaru, posuerunt כארִי kaari, ob similitudinem litterarum vav et jod deceperit, quia magnitudine, et parvitate solummodo distinguuntur. Sed monen- dus est lector curiosus ad confusionem neotericorum quorundam scriptorum, qui multas garriunt rugas, ostendentes presentem locum malitia Judæorum esse corruptum, in Biblioth. Colbert. inveniri adhuc co- dicem ms. Hebr. nu. 627, qui puram ac primævam retinet lectionem: in eo enim legimus non כארִי kaari hodiernum exscriptorum, sed כארְ kari anti- quum at propheticum; tantaque cum diligentia emen- datum, ut נ aleph, quod in hac voce servile est, et superfluum, ubi puncta vocalia adhibentur, obelo seu apice quodam superiori juguletur ac confodiatur: nulloque puncto inferiori notetur: quo manifeste do- cemur verbum caru seu karu his tribus tantum ele- mentis constare כככ; quod non aliud significare valet, quam foderunt. Id legebat Hieronymus, idipsum quoque Scholiastes Canonis Hieronymo recentior. Hoc denique scriptum semper fuit in antiquis ac ve- rioribus Hebr. voluminibus, uti sidem nobis facit laudatum iam exemplar ms. Colbert. Biblioth. in quo scribitur כארְ cum camets sub caph, et cum schureo intra vav. Quod oblocutorum os plane occludit. MART. — Addunt iidem mss. me: tum *Vinxerunt* pro *Fixe- runt* legunt. Hac porro illa est trantopere exigata Hebrei textus lectio כארִי caari, quam recentiorum Hebreorum fraude conflictam, sive depravatam pro כארְ, vel כככ, caru, ad eludendum Dominice pas- sionis mysterium docti viri, editis hac super re propriis disceptionibus, demonstrarunt. Certe ad eam convincendam fraudem, si alia deessent, qua innumera suppetunt argumenta, hoc ipsum quod abs Hieronymo petitur, sanc videtur ineluctabile; neque

A Comederunt et adoraverunt omnes pingues [Al. principes] terrae
ante faciem ejus curvabunt ^d omnes qui descendunt
in pulverem.
et anima ejus ^e non vivet.
Semen serviet ei,
narrabitur Domino in generatione.
Venient et annuntiabunt ^f justitiam ejus,
Populo qui nasceretur, quam fecit.

[*XXXIII.*] Dominus & pascit me [*h. Pastor meus*]; nihil mihi deerit.

*In pascuis herbarum h accubavit me:
super aquas refectionis enutrivit me.*

Animam meam refecit :
duxit me per semitas justitiae propter nomē suum.
Sed et si ambulaverio in valle i umbrae mortis,
non timebo malum, quoniam tu tecum es :
virga tua et baculus tuus, ipsa cansolabuntur me.

B Pones coram me mensam
ex adverso hostium meorum:
Impinguasti in [Al. tac. in] oleo caput meum,
calix meus inebrians.
Sed et benignitas et misericordia subsequentur [Al.
subsequantur] me,
omnibus diebus vite meæ:
Et habitatio in domo Domini,
in longitudine dierum.

CANTICUM [h. psalmus] DAVID.
[XXIV.] *Domini est terra et plenitudo ejus:
orbis et habitatores ejus.*

enim aut *fixerunt*, aut *foderunt*, aut quid simile verbum fuisset interpretatus, si **נַמֵּן** nōmen, quod est, *sicut leo*, in sui ævi exemplaribus Hebraicis scriptum invenisset. Nam quod minime ipse *refixerit* verbum illud, planissime evincit ipsa τῶν LXX, Aquileius et Symmachus, aliorumque interpretationum lectio, tum luculentissima: testimonia Justinus Martyris, Originis, Eusebii, atque aliorum nostro vetustissimarum Patrum. Sunt vero etiam qui codices Hebrei se testantur leguisse, qui *Caaru* in textu, nulla apposita varietate lectionis, præferabant, aliis ad marginem *Caari* annotantibus. Colbertinus autem 626 quem Martianus laudat, in quo primum scriptum erat *Caari*, deinde emendatum, producta Jod lineola, *Caaru*, Simonius a Christiano aliquo correctum, mutatumque contendit. Martianus judicium Rabbinorum appellavit, qui ejusdem Hebrei amanuensis correctionem illam esse, qui sœculo XIII in usum Judæorum codicem illum scribebat, re serius pernerves proponuntur.

b Tres miss. nostri, qui timelis.

^c Idem mss. coram eo pro te: et inox, Domini est regnum.

^a Cisterciensis ac Reginæ miss. curvabunt genū universi, qui, etc.

• Pro negandi particula in laudatis modo mss. est ipsi: quæ et meliorein paulo sententiam vox reddit, et potest ipsa etiam ex Hebræo derivari; nam ἢ, et non, ὅτι, illi, idem plane *lo* sonant in pronuntiando, ac facile unum pro altero potuit in ipso Hebræo texi substitui.

D textu substituit.
Aliquot mss., justitias ejus . . . . quas fecit Dominus. MART.
—Sunt e nostris mss. qui hic quidem *justitias pluri*mum numero, in subsequenti autem versiculo *quem legant*, referendo ad populum: alii *quas*, et *justitiam tamen retinuant*.

§ In contextu Canonis Carcassonensis positum inveniemus scholion istud marginale, *pastor mens*: quod vitium infra sacerdos irrepsit aliis in locis, quorum factum hic generatio marginis sufficit. Nam

^b In tribus mss. acclinavit.
^c In iisdem mss. in *Valla mortis*, vocabulo *umbra*

quod et in Ichero resonat.

quod et in Hebreo resonat, prætermisso.

Quia ipse super maria fundavit eam;
et super flumina stabilivit eam.
Quis ascendit in montem Domini:
et [Al. aut] quis stabit in loco in sancto ejus?
Innocens manibus et mundo corde:
qui non exaltavit frustra animam suam,
et non juravit dolose.
Accipiet benedictionem a Domino;
et justitiam a Deo salutari suo.
Hæc generatio querentium eum,
querentium faciem tuam, Jacob.
    SEMPER.
Levate, portæ, capita vestra,
et elevamini, januae sempiternæ,
et ingrediantur rex gloriae.
Quis est iste rex gloriae?
Dominus fortis et potens:
Dominus fortis in prælio.
Levate, portæ, capita vestra :
et erigite, januae sempiternæ,
et ingrediantur rex gloriae.
Quis est iste rex gloriae?
Dominus exercitum: ipse est rex gloriae.
    SEMPER.

DAVID.

[XXV.] **Ad te, Domine, animam meam d levo.**
Deus meus in te fias sum, ne confundar,
ne lætentur [h. neque exsultent in me] inimici mei.
Sed universi qui sperant in te non confundantur :
confundantur qui iniqua gerunt frustra.
Vias tuas, Domine, ostende mihi,
semitas tuas doce me.
Deduci me in veritate tua et doce me:
quia tu [Al. add. es] Deus salvator meus,
te expectavi tota die.
Recordare miserationum tuarum, Domine,
et misericordiarum tuarum, quia a sæculo sunt.
Peccatorum adolescentias meas, et scelerum meorum ne
memineris:
secundum misericordiam tuam recordare mei tu [Al. C. tac. tu],
propter bonitatem tuam, Domine.
Bonus et rectus Dominus :
propterea docebit peccatores in via.
Deduct mansuelos in judicio,
et docebit modestos viam suam.
Onus semita Domini misericordia et veritas :
his qui custodiunt pactum ejus, et testificationes ejus.
Propter nomen tuum, Domine,
propitiare iniqualitati meæ, quoniam grandis est.

* Genus masculinum retinent plures ms. fundavit eum... stabilivit eum. MART.

— Cisterc. ms. Eum, hic et paulo post: alii duo miss. sequiore hic retento genere in subsequenti membro legunt, stabilivit illum.

^b Variant in hac voce lectionem Græci ac Latini codices LXX in edit. Romans, xxi τις, id est, et quis: in Sorbonico autem ms. codice psalm. ubi Græcus textus descriptus legitur litteris Latinis, istis, quod Græco est, η τις, aut quis. Similiter legunt nonnulli Latini, ac S. Augustinus in Speculo, aut quis stabit, etc. MART.
* Ita omnes miss. nostri codices juxta Hebr. Editio vero, et erigimini. MART.

^c Hic psalmus in miss. quam pluribus Alphabeti Hebrei litteras habet prenotatas ad suos versus, tamquam sit ex acrostichis, ut vocant. Desunt tamen quædam litteræ, nec absolutum ibi est alphabetum: unde nec Hieronymus istius psalmi meminit recensens eos qui hujusmodi alphabetis vel incisionibus supputantur. Vide prologum in libros Regum, et epistolam Hieronymi ad Paulam Urbicam: Cassiodori quoque Commentarios in psal. xxiv consulere juvabit. MART.

— Alphabeti litteris singulo quoque versu in aliquot e nosris miss. psalmus iste prænotatur, quod et Martia-

A Quis est iste vir timens Dominum?
quem docebit in via, quam elegerit.
Anima ejus in bono commorabitur,
et semen ejus hereditabit terram.
Secretum [Al. Decretum] Domini timentibus eum,
et pactum suum ostendit eis.
Oculi mei semper ad Dominum :
quia ipse educet de reti pedes meos.
Respic in me, et misere mei :
quoniam solus et pauper ego [h. add. sum].
Tribulationes cordis mei s amplificatae sunt :
de angustiis meis educ me.
Vide afflictionem meam et laborem meum,
et porta omnia peccata mea.
Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt :
et odio iniquo oderunt me.
Custodi animam meam, et libera me,
non confundar quoniam speravi in te.
Simplicitas et æquitas servabunt me :
quia exspectavi te.
B Redime, Deus, Israel,
ex omnibus angustiis suis.

DAVID.

[XXVI.] **Judica me, Domine [Al. Deus], quia ego in**
simplicitate mea ambulavi:
et in Domino confidens non deficiam.
Proba me, Domine [Al. Deus], si tenia me :
ure [h. confla] renes meos et cor meum.
Quia misericordia tua in conspectu oculorum meorum
[Al. add. est],
et ambulabo in veritate tua.
Non sedi cum viris vanitatis,
et cum superbis non ingrediar.
Odivi ecclesiam pessinorum,
et cum iniquis [h. impiis] non sedebo
Lavabo in innocentia manus [h. palmas] meas,
et ^b circuibo altare tuum, Domine.
Ut clara voce prædicem laudem,
et narrem omnia mirabilia tua.
C Domine, dilexi habitaculum domus tuæ,
et locum tabernaculi gloriae tuæ.
Ne i auferas [h. Ne apponas] cum peccatoribus ani-
mam meam
et cum viris sanguinum vitam meam.
In quorum manibus scelus [Al. add. est],
et dextera eorum repleta est muneribus.
Ego autem in simplicitate mea gradiar, redime me
et miscrere mei,
Pes [Al. add. enim] meus stetit in recto :
in ecclesiis benedicam Domino.

næus in suis animadvertisit. Cum vero secundo et quinto, decimo octavo, ac postremo versiculis ordo iste litterarum desit, nec præterea hunc psalmum inter acrostichos alibi S. ipse Pater recenseat, nulla quoque ratio imperfecti ejus alphabeti est habita. Verum docent perquam eruditæ alii, nullo negotio defectum illum suppleri, priori versiculo in duos tributo, alterum a בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, id est, a verbis, in *to confido*, exordientes: atque ita quintum a בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ei doce me. Decimo octavo בְּנֵי præponunt, id est, Surge, et vide, etc., colliguntque demum in unum versiculos 21 et 22, aut potius postremum istum ab hac serie eximunt, utpote qui psalmum concludat. Hæc animadvertisimus, ne frustra in Latinis iis codicibus præscriptus ordo ille litterarum videatur. Cæterum nostri miss. in textu habent levabo pro *tero*, et mox, in *te confisus*, etc.

* Vaticanus solus, deduc me in veritate tua. MART.

^f Unus Cisterc. ms. que ex sempiterno sunt.

^g in nostris miss. ut et, quatuor apud Martianæum, multiplicatae sunt.

^h Tres miss. juxta veterem Latinam interpretationem circumdabo altare.

ⁱ Proprius ad Hebreum Scholiastem in uno Vatic. miss., Ne congreges.

DAVID.

[XXVII.] Dominus lux mea, et salutare meum; quem timebo?
 Dominus fortitudo vitæ meæ, quem formidabo?
 Cum appropinquarent mihi vñligui,
 ut comedenter carnem meam:
 Hostes mei et inimici mei
 ipsi impegerunt, et cederunt.
 Si steterint adversus me casta,
 non timebit cor meum:
 Si surrexerit contra me bellum,
 in hoc ego confidam.
 Unum peini a Domino, hoc requiram;
 ut habitem in domo Domini omniis diebus vitæ
 meæ:
 Et videam pulchritudinem Domini;
 et attendam in templum ejus.
 Abscondet enim mo in umbra sua in die pessima,
 abscondet me in secreto tabernaculi sui,
 in petra exaltabit me.
 Nunc quoque exaltavit [Al. exaltabit] caput meum
 super inimicos meos qui sunt in circuitu meo.
 Et immolabo in tabernaculo ejus hostias jubil: cauabam et psallam Domino.
 Audi, Domine, vocem meam invocantis,
 et miserere moi, et exaudi me.
 Tibi dixit cor meum, Quæsivit vultus meus:
 faciem tuam, Domine, requiram.
 Ne abscondas faciem tuam a me,
 ne deelines in furore a servo tuo;
 Auxilium meum fuisti: ne derelinquas me.
 et ne dimittas me, Deus salvator meus.
 Pater enim meus et mater mea dereliquerunt me:
 Dominus autem colligii me.
 Ostende [h. Illustra] mihi, Domine, viam tuam,
 et deduc me in semita recta
 propter insidiatores [h. decantatores] meos.
 Ne tradas me animæ tribulantium me:
 quoniam surreverunt contra me testes falsi et aper-
 tum mendaciorum.
 Ego autem credo [Al. credebam], quod videam bona C Domini [h. Nisi ego credidisse quod viderem bona Domini]
 in terra viventium.
 Exspecta Dominum, confortare, et roboretur cor tuum,
 et sustine Dominum.

DAVID.

[XXVIII.] Ad te, Domine, clamabo,
 fortis meus, ne absurdescas mihi,
 Ne forte, tacente te mihi,
 comparer his qui descendunt in lacum:
 Audi e vocem deprecationum mearum cum clamavero
 ad te,
 cum levavero manus meas ad oraculum sanctum
 tuum.
 Ne trahas [Al. tradas] me cum impiis et cum operanti-
 bus iniquitatem,
 qui loquuntur pacem cum amicis suis [h. sodalibus]:
 et est malum in corde eorum.
 Da eis secundum opus suum
 et secundum malum adinxitionum suarum:

^a Ignorat Cisterc. ms. voculas a me. Reginæ au-
 tem cod. plus habet paulo post, in furore tuo.
^b Interserunt Domine, ms. Cisterc. et Reginæ.
^c Alter in iisdem mss. Audi, Domine, deprecatio-
 nem meam.
^d Tres mss. non intellexerunt opera: in aliis tan-
 tum in tacet. Auctor commentarii in LXXV Psalmos,
 qui olim Rulinus audit: Hebrei, inquit, habent, Non
 inspexerunt in opera manuum ejus.

^e MSS. Cisterc. et Reginæ. fortitudo mea, pro
 eorum.

^f Nostri omnes mss. duoque Marianæ inspecti,
 quasi vitulus Libani, et Saron quasi filius (Al. filium)
 rhinocerotis. Auctor quoque Breviarii in Psalmos sub
 Hieronymi nomine in Hebreo ait, haberit, et ut vitu-

A Juxta opus manuum suarum da eis:
 reddre retributionem suam illis.

Quoniam non intelligunt in opera Domini, et opus
 manuum ejus:
 destrues eos, et non ostendebis:

Benedictus Dominus,
 quia audivit vocem deprecationis meæ.

Dominus fortitudo mea et scutum meum,
 in ipso consiisum est cor meum, et habui adiutorium:
 gavisum est cor meum,
 et in cantico meo confitebor illi.

Dominus fortitudo eorum:
 et robur salutarium Christi sui est.

Salva populum tuum
 et benedic hereditati tue:
 et pasce eos, et subleva eos usque in sempiternum
 [h. sæculum].

CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

[XXXIX.] Aferre Domino filios arietum:
 afferte Domino gloriam et imperium [h. fortitudi-
 nem].

Afferte Domino gloriam nomini ejus:
 adorate Dominum in decore sancto.

Vox Domini super aquas,
 Deus gloriae intonuit:

Dominus super aquas multas,

Vox Domini in fortitudine:
 vox Domini in decore.

Vox Domini confringens cedros:
 et confringet Dominus cedros Libani.

Et disperget eis quasi ritulum:
 Libanum et Saron quasi filium rhinocerotum.

Vox Domini dividens flamas ignis

Vox Domini parturire faciens desertum:
 parturire faciet Dominus desertum Cades.

Vox Domini obstetricans cervas [Al. cervis], et rece-
 lans saltus,
 et in templo ejus omnis loquitur gloriatur.

Dominus diluvium inhabitat:
 et redemit Dominus rex in æternum.

Dominus fortitudinem [Al. legem] populo suo dabit:
 Dominus benedic populo suo in pace.

PSALMUS CANTICI PRO DEDICATIONE DOMINI DAVID.

[XXX.] Exaltabo te, Domine, quoniam salvasti me:
 et non delectasti [h. letificasti] inimicos meos super me
 Domine Deus meus.
 clamavi ad te, et sanasti me.

Domine, eduxisti de inferno animam meam:
 viviasti me ne descenderem in lacum.

Cantate [h. Psalmitæ] Domino sancti [h. misericordes]
 ejus:

et confitemini memorie sanctitatis ejus.

Quoniam ad momentum est ira ejus:
 vita in reprobatione ejus:

Ad resperum commorabitur fletus,
 et in matutino laus.

Ego autem dixi in abundantia mea:
 Non commovere in sempiternum [h. sæculum].

Domine, in voluntate tua statuisti [Al. posuisti] moni-
 meo fortitudinem:

D D abscondisti faciem tuam^h et factus sum conturbatus.

^g Cisterciens. pro verbis, parturire faciens, et mox
 faciet, utroque legit in loco turbat. Est vero Hebrew
 sensus, siveque adeo interpretationis sidejussor Hiero-
 nymus in Commentarii ad Isaiae cap. LXVI, in rice-
 simo, inquietus, octavo psalmo, ubi nos legimus, vox
 Domini concutientis desertum, in Hebrewo scriptum
 est, vox Domini parere faciens desertum.

^h Plus habet Cisterc. ms. faciem tuam a me, et
 factus, etc. Mox, ad Dominum clamabo, etc.

A *Ad te, Domine, clamabo,*
et ad Dominum deprecabor.
Quae est utilitas in sanguine meo,
cum descendero [Al. descendeo] in corruptionem :
Numquid confitebitur tibi pulvis ?
aut annuntiabis veritatem tuam ?
Audi, Domine, et misericere mei :
Domine, esto adjutor mihi [Al. meus].
Converti planctum meum in chorum mihi :
solvisti saccum meum, et accinxi me levitatem.
Ut laudet [h. psallat] tibi te gloria, et non taceat,
Domine Deus meus, in sempiternum [h. saeculum]
confitebor tibi.

VICTORI CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

[XXXI.] *In te, Domine, speravi, non confundar in*
aeternum [h. saeculum] :

¶ In justitia tua salva [h. eripe] me.

Inclina ad me aurem tuam
velociter, libera me :

Esto mihi in lapidem fortissimum,
in domum munitam, ut salves me.

Quia petra mea et munitio mea tu [Al. add. es] :
et propter nomen tuum deduces me, et euuntries me,
Educes me de reliquo, quod abscondierunt mihi :
quia tu fortitudo mea.

In manu tua commendabo [Al. commendabo] spiritum
natum :

redemisti me, Domine Deus peritatis,
¶ Odipi custodientes vanitates frustra :
ego autem in Domino confisus sum.

Exsultabo, et lastabar in misericordia tua,
quia vidisti [Al. audisti] afflictionem meam :
cognosti tribulationes animae meae.

Et non conclusisti me in manu inimici :
statuisti in latitudine pedes meos.

Miserere mei, Domine, quoniam tribulor,
Caligavit in furore oculus meus,
anima mea et venter meus.

Quia consumptae sunt in meroe vita mea,
et anni mei in gemitu :

Infirmata est in iniestate mea fortitudo mea ;
et ossa mea contabuerunt.

Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium,
et vicinis meis nimis,
et timor notis meis :

Qui videbant me in plateis, fugiebant a me.
Oblivioni traditus sum quasi mortuus a corde :
factus sum sicut [Al. quasi] vas perditum.

Audivi enim opprobrium multorum,
congregationem in circuitu ;

Cum iniret consilium adversum me :
et ut auferent animam meam cogitaverunt [Al. cogitarent].

Ego autem in te speravi, Domine :
dixi, Deus meus tu.

¶ Idem ms. dux meus eris, pro deduces me.
b Nostri, ac plures apud Martian. mss. Odisti.
c Duo mss. in manibus : tum Cisterciens. posuisti
pro statuisti.

d Rursum Cisterc. Corruit in iniestate fortitudo
mea.

e In nostris, et Martianæ aliquot mss. ostende pro
illumina. Mox unus Cisterciens. tacet me.

f Ita omnes mss. codices : editi autem legunt du-
ro. S. Hieronymus hic et infra ps. xciv, 4, verbum
*Hebr. pny aliac interpretatur *vetus* et *antiquum.**

Porro nomen pny aliac singulare positum est pro
pluri multis Scripturæ locis, et cum vertitur in
dura, intelligi debent dura, quasi dicas invenitara.

MART.

— Veriore multo lectionem esse arbitror, quam
Cistercien. ms. prefert erecta pro vetera. Num licet
Hebraum verbum pny (non et Martian. scribit

P-N) significet veterascere, metonymice tamen in
Scripturis saepe accipitur pro excedere, effiri, his-

A *In manu tua tempora mea :*
libera de manu inimicorum meorum, et persequen-
tiuum me.

Illumina faciem tuam super servum tuum :
salva me in misericordia tua.

Domine, non [Al. ne] confundar, quia invocavi te :
confundatur impius, taceat in inferno.

Multa fiant labia mendacii :
qua loquuntur contra justum et vetera,
in superbia et despectione,

Quam multa est bonitas tua quam absconditati timenti-
tus te,

operatus es sperantibus in te; in conspectu filiorum
hominum.

Abscondes eos in protectione vultus tui, a duritia veri :
abscondes eos in umbra, a contradictione linguarum.

Benedictus Dominus :
qui mirabiliter fecit misericordiam suam mihi, in ci-
vitate munia.

Ego autem dixi in stupore meo :
B Projectus sum de conspectu oculorum et tuorum.
Ergone audisti vocem deprecationis meæ :
cum clamarem ad te?

Diligite Dominum omnes sancti [b. misericordes] ejus,
fideles servat Dominus :

et habuit his, qui satis operantur superbiam.

Consortamini, et roboretur cor vestrum,
quoniam qui exceptalis Dominum.

DAVID i ERUDITO.

[XXXII.] *Beatus, cui dimissa est iniqtas,*
absconditum est peccatum.

Beatissimo homo, cui non imputabit [Al. imputavist] Domi-
nus iniqutatem :

nec est in spiritu ejus dolus,
Quia tacui altrita sunt ossa mea :

in rugitu meo tota die.

Die enim et nocte gravatur super me manus tua :
versatus sum in miseria mea, cum exardesceret i
messis. JUGITER.

C Peccatum meum notum facio tibi :
et iniqutatem meam non k abscondi.

Dixi, confitebor scelera mea Domino
et tu dimisiisti [h. abstulisti] iniqutatem peccati mei.

SEMPER.

Pro ¹ hac oral omnis sanctus [h. misericors] ad te :
ad tempus inveniens;

Ut cum inundaverint aquæ multæ,
ad illum non accedant.

Tu [Al. add. es] proteclo mea, ab hoste custodies me,
laus mea salvans : circumdabis me. SEMPER.

m Erudiam te, et illuninabo tibi viam per quam ambules :
cogitabo de te oculo meo.

Nolite fieri sicut equus et mulus
quibus [Al. in quibus] non est intelligentia :

In chamo et ² freno maxillas ejus constringis, ut non

D que similibus. Cum sensus de verbis est, ea proprie denotat, quæ terminos officiū excurrunt, se temere extollentia, ac superba, illa denique ipsa, quæ præfert laudans ms. erecta. Possunt et abnormia interpretari, et quod Itali dicunt, cose, o parole strane. Paulo post idem ms. habet, quia multa est bonitas, etc.

⁵ Tres ms. oculorum ejus.

¹ Idem ms. retribuet, et retribuit.

¹ Et nosciri, et quos laudat Martian. mss. eruditæ legunt pro eruditæ.

¹ Ms. duo, cum exardesceret me astas : ubi vi-
tuosum illud me astas, incuria librariorum scriptorum vi-

detur pro messi. MART.

¹ Rursum nostri mss. non abscondo. Dixi confite-

bor scelus meum.

¹ Idem mss. Pro hoc oral, et mox, tempus inveniens
absque ad prepositione.

^m Cisterc. ms. Doceam te, et monstrabo ; plerique
alii cum editis, Docebo te, monstrabo tibi.

^m Nostri quoque mss. cum aliis penes Martian. at-
que editis libris, maxillas eorum constringe, qui non

appropinquet ad te.
Multi dolores impi :
confidentem autem in Domino misericordia circum-
dabit.
Lætamini in Domino, et exultate, justi :
et laudate omnes recti corde.
[XXXIII.] LAUDATE, JUSTI, DOMINUM,
rectos decet laudatio [Al. collaudatio].
Confitemini Domino in cithara :
in psalterio decachordo psallite [Al. cantate] ei.
Cantate et canticum novum :
a bene psallite in jubilo :
Quia rectum est verbum Domini :
et omne opus ejus in fide.
Diligit justitiam et iudicium :
misericordia Domini plena est terra.
In [Al. tac. In] verbo Domini cœli facti sunt :
et spiritu oris ejus omnis ornatus eorum.
Congregans quasi in utre aquas maris :
ponens in thesauris abyssos.
Timeat Dominum [Al. a Dominu] omnis terra :
ipsum formidant universi habitatores orbis.
Quia ipse dixit, et factus est :
ipso præcipiente, stetit.
Dominus solvit consilium, gentium :
irritans fecit cogitationes populorum.
Consilium Domini in æternum stabit :
cogitationes cordis ejus in generatione et generatione :
Beatæ gens, cuius Dominus Deus ejus,
populus quem elegit b in hereditatem sibi.
De cœlo prospexit Dominus.
vidit omnes filios Adam.
De firmissima sede sua prospexit
ad universos habitatores terræ.
Fingens pariter cor eorum :
intelligens omnia opera eorum.
Non c salvabitur rex in multitudine exercitus,
nec fortis liberabitur in multiplicatione virtutis.
Fallax equus ad salutem
et in multitudine roboris sui non salvabit.
Ecce oculus Domini super timentes eum :
ad [Al. ei] expectantes misericordiam ejus.
Ut eruat de morte animas eorum,
et vivificet eos in fame.
Anima nostra expectat Dominum :
auxilium nostrum et clypeus noster est.
In ipso enim lætabitur cor nostrum :
quia in nomine sancto ejus speravimus.
Sit misericordia tua, Domine, super nos,
sicut exspectavimus te.
David QUANDO COMMUTAVIT OS [h. saporem] SUUM CO-
RAM ABIMELECH, ET EJECTUS EUM, ET ABIIT.
d[XXXIV.] Benedicam Dominum in omni tempore :
semper laus ejus in ore meo.
In Domino e laudabitur anima mea :
audiant mites et latentur.
Magnifica e Domini mecum,
et exalteamus nomen ejus pariter.
Quesivi Dominum, et exaudiuit me .
et ex omnibus angustiis meis liberavit me.
Respicie ad eum, et confundite,

accedunt ad te. A quibus alludit Cisterciens. uno verbo, accedit.
^a Iterum nostri, pluresque alii apud Martian. mss. diligenter habent pro bene.
^b Addit Regiae ms. hic Dominus : legitque tertio ab hoc versu, De firmissimo solio suo pro sede, etc.
^c In istanti habent nostri mss. salvatur.
^d Alphabeticus hic quoque psalmus est, et in uno quidem Cisterciensi ms. suis quisque litteris versiculus ex ordine prænotatur, ne vau quidem pretermisso, in quo notum tamen est in Hebreo archetypo seriem interrumpit; nec facile potest, ut nuperus Scripturæ Interpres putat, suppleri, versiculo septimo ab iis verbis ducto : יְהִי רָאשׁוֹ, et Dominus

el vultus vestri non confundentur.
Hic pauper clamavit, et Dominus exaudiuit :
et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.
Circundabit angelus Domini in gyro timentes eum,
et eruet eos.
Gustate et videte quoniam bonus Dominus :
beatus vir qui sperat in eo.
Timete Dominum sancti ejus :
quoniam non est inopia timentibus eum.
Leones indigerunt et esurierunt :
querentibus autem Dominum non deerit omne bo-
num.
Venite [Al. Ambulate], filii, audite me,
timorem Domini docebo vos.
Quis est vir qui velit vitam,
diligens dies videre bonos.
Custodi linguam tuam a malo :
et labia tua ne loquantur dolum.
Recede a malo, et fac bonum :
quære pacem, et perseguere eam.
Oculi Domini ad justos,
et aures ejus ad clamores eorum.
Vultus Domini super [h. in] facientes malum :
ut perdat de terra memoriam eorum.
Clamaverunt, et Dominus exaudiuit,
et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.
Juxta est Dominus contritus corde,
et confractos spiritu salvabit.
Multe tribulationes [h. Multa mala] justo [Al. justi],
et ex omnibus illis liberabit [Al. liberavit] eum Do-
minus.
Custodit omnia ossa ejus :
unum ex eis non constringetur.
Interficiet impium malitia,
et odientes justum b culpabuntur.
Redimet Dominus animas servorum suorum,
*et non peccabunt [h. culpabuntur] omnes sperantes
 in eo.*

DAVID.

[XXXV.] Judica, Domine, adversarios meos :
pugna contra impugnantes me.
Apprehende scutum et hastam [Al. contum],
et surge in auxilium meum [Al. mihi].
Evagina gladium, et præoccupa
ex adverso persequentes me :
dic animæ mæ, salus tua ego [Al. ad. sum].
Confundantur et reverantur, qui querunt animam
meam :
convertantur retrorsum, et confundantur,
qui cogitant malum mihi.
Fiant sicut pulvis ante faciem venti,
et angelus Domini impellat,
Sit via eorum tenebris et lubricum,
et angelus Domini persequatur eos.
Quia frustra absconderunt mihi insidias retis sui :
sine causa foderunt animæ mæ.
Veniat ei [Al. eis] calamitas quam ignorat,
et rete suum quod abscondit, comprehendat eum,
et cedat in laqueum [h. in calamitatem].
Anima autem mea exultabit in Domino,

exaudivit eum. Tunc enim septima desicit et Zai littera, sive qui ei tribuatur versiculus : nisi tria hæc verbi, iste pauper clamavit, pro solido versiculo habere velis. ipsiusque invertit literarum ordinem. Hæc animadvertisimus, ut significemus, eas litteras nouuisse in Latina interpretatione ista abs Hieronymo ascriptas.

^e Exemplaria Canonis et aliquot mss. codices : In Domino lætabitur anima mea. MART.

^f Illud ejus nostri mss. non addunt, et mox circumdat, pro circumdabit legunt.

^g Interserit unus Cistere. ms. justi.

^h Nostri omnes mss. pari consensu superabuntur pro culpabuntur.

lætabitur in salute sua [Al. tua].
Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tui :
eruens inopem a validiore,
et pauperem ac mendicum a violento.

Surgentes testes iniqui :
quaæ nesciebam interrogabant me.
Reddebat mihi mala pro bono :
sterilitatem animæ mee.

Ego autem cum ^a infirmarentur, inducbar cilicio :
humiliabam in jejunio animam meam,
et oratio mea in [Al. ad] sinum meum revertetur.

Quasi ad amicum [h. sodalem], quasi ad fratrem meum
sic ambulabam :
quasi lugens mater tristis incurvabar.

Et in infirmitate mea lætabantur et congregabantur :
collecti sunt adversus me percutientes, et nesciebam :
scindentes ^b et non tacentes.

In simulatione verborum factorum.
frendebant contra me dentibus suis.

Domine, quanta videbis [Al. aspicies].
converte animam meam a calamitatibus eorum [Al.
suis] :
a leonibus solitariam meam.

Confitebor tibi in ecclesia grandi [Al. magna] ?
in populo forti laudabo te.

Non lætentur super me inimici mei mendaces :
odientes me frustra conviventes [Al. cohidentes]
oculo :

Non enim pacem loquuntur, sed in rapina terræ
verba fraudulenta concinnant.

Et dilataverunt super me os suum.
dixerunt vah vah : vidi oculus noster.

Vidisti, Domine, ne taceas :
Domine, ne elongeris a me.

Consume [h. Experciscere], et vigila in [Al. tac.
in] judicium meum, Deus meus,
et Domine [Al. Dominus meus] in causam meam.

Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus
et ne insultent mihi.

Nec dicant in corde suo, vah unumq; nostræ :
et ne dicant, absorbuimus eum.

Confundantur, et reverentur pariter
qui lætantur in afflictione mea :

Induantur confusione et rereundia,
qui magnificantur super me.

Laudent, et lætentur qui volunt justitiam meam :
et dicant semper, magnificetur Dominus,
qui vult pacem servi sui.

Et lingua mea meditabitur [Al. meditetur] justitiam
tuam :
tota die laudem tuam.

d VICTORI SERVO DOMINI, DAVID.

[XXXVI.] *Dixit scelus impii in medio cordis ^c ejus :*
non est timor Dei ante oculos ejus.

Quia dolose egit adversus eum in oculis suis :
ut inveniret iniquitatem ejus ad odiendum.

Verba oris ejus iniquitas et dolus :

^a Duo e nostris mss. aliisque penes Martian. cum
infirmarer ab eis, indeuebar, etc.

^b Canon Carcasson., scindentes et non fundentes sanguinem. Idem habetur in Canone San-Germanensi nostro, sed secunda manu. Huic lectioni consonant Chaldeus paraphrastes. MART.

^c Interjectionem vah bis Cisterciensi, ter Reginæ ms. aliquique repetunt.

d Ita ms. Carnutensis emendatus : Regius vero Corbeiensis et Sorbonicus hunc præferunt titulum : *Pro victoria servi Domini David.* Ambo exemplaria Canonis. *Victori servus Domini David;* Alia duo, *Victoria servi Domini David.* MART.

^e Hebreus בְּקָרְבָּן bekereb libbi, id est, in medio cordis mei, pro in medio cordis ejus. MART.

— Legerit S. Pater in suo Hebraico exemplari בְּקָרְבָּן, ut et Septuaginta, et veteres alii Interpretæ, pro quo hoïernum præfert בְּקָרְבָּן, id est, cordis mei. Sequitur in nostris mss. non esse timorem Dei, pro non

A *cessavit cogitare, ^f ut benefaceret.*
Iniquitatem cogitat in cubili suo
stabat in via non bona :
malum non abjeciet.

Domine, in cœlo misericordia tua
fides tua usque ad nubes.

Justitia tua quasi montes, Deus [Al. Domine],
judicium tuum abyssus multa :
homines et jumenta salvos facies, Domine.

Quam pretiosa misericordia tua, Deus [Al. Domine],
et filii Adam in umbra alarum tuarum sperabunt.

Inebriabuntur de pinguedine domus tuae,
et torrente deliciarum tuarum potabis eos.

Quoniam tecum est sons vitæ :
in lumine tuo videbimus lumen.

Attrahere misericordiam tuam scientibus te.
et justitiam tuam rectis corde.

Ne reniat mihi pes superbæ :
et manus impiorum non me commovereat.

B *Ibi cedderunt operantes iniquitatem :*
expulsi sunt, et non potuerunt surgere.

DAVID.

[XXXVII. Aleph.] ^g *Noli contendere cum malignis.*
neque æmuleris facientes iniquitatem.

Quoniam sicut herba velociter conterentur,
et sicut olus viride marcescent.

[Beth.] *Spera in Domino, et fac bonum*
peregrinare [h. habitare] in terra, et pascere fide :

Et delectare in Domino,
et dabit tibi petitiones cordis tui.

[Gimel.] *Volve super Dominum [h. Revela Domino]*
viam tuam,
et confide in eo, et ipse faciet.

Et educet .icut lumen justitiam tuam,
et iudicia tua [Al. judicium tuum] sicut meridiem.

[Daleth.] *Tace Domino, et exspecta eum,*
noli contendere adversus eum, qui proficit in via sua..

[He.] *Dimitte iram, et derelinque furorem :*
noli ^h contendere ut malefacias.

C *Quoniam qui malefaciunt, interibunt :*
exspectantes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

[Vav.] *Adhuc enim modicum, et non erit impius,*
et cogitabis de loco ejus, et non subsistet.

Mites autem hæreditabunt terram :
et delectabuntur in multitidine pacis.

[Zain.] *Cogitat impius de justo,*
et frendet adversus eum dentibus suis.

Dominus deridebit eum :
ⁱ *quia vidit quoniam venit dies ejus.*

[Heth.] *Gladium evaginaverunt impii : tetenderunt arcum suum,*
ut percutiant [h. ut dejiciant] egenum et pauperem,
et interficiant rectos i in via.

[Beth.] *Gladius eorum ingrediatur in cor corum,*
et arcus eorum constringantur.

est timor, etc.

D ^f *Idem nostri mss. cogitare benefacere.*

^g S. Hieronymus in prologo Scripturarum Galeato recenset præsentem psalmum inter eos, qui viginti duarum litterarum Hebraicarum texuntur alphabeto : ideoque hic apposita sunt a nobis nomina earumdem litterarum e regione versiculorum, quibus respondent. Et hoc modo etiam scripta reperiuntur in plurimis mss. codicibus. MART.

— Bini quique hujus P-almi versiculi una ab alphabeti juxta ordinem littera incipiunt : hancque ipsam litterarum seriem post Martian. appositam retinimus ad libri oram ex aliquot Latinorum codicibus tamen que in serius ad vers. 28. sive Hali litteram annotamus.

^h Cisterciens. ms. noli festinare, pro noli contendere.

ⁱ Reginæ ms. ridens, pro quia vidit. Cisterciens. præterea quod veniat pro quoniam venit.

Interscrit hic Cisterciens. corde.

[Teth.] Melius est parum justo :
quum divitiae impiorum multæ.
Quia brachia impiorum constringentur.
sublevat autem justos Dominus.
[Jod.] Novit Dominus dies immaculatorum,
et haereditas eorum æterna [h. in sæculum] erit.
Non confundentur in tempore malo,
et in diebus famis saturabuntur.
[Caph.] Quia impii peribunt,
et inimici Domini gloriantes ut monoscerentes
consumantur, sicut fumus consumitur.
[Lamed.] Fenus accipit impius, et non reddet :
justus autem donat, et tribuit.
Quia qui benedicti fuerint ab eo, haereditabunt terram.
et qui maledicti, interibunt.
[Mem.] A Domino gressus viri firmantur,
et viam ejus volet.
Cum ceciderit, non allidetur :
quia Dominus sustentat manum ejus.
[Num.] Puer sui siquidem et seniū,
et non vidi justum derelictum :
neque semen ejus querens panem.
Tota die donat et commodat :
et semen ejus in benedictione.
[Samech.] Recede a malo, et fac bonum,
et habita in sempiternum [h. sæculum].
Quia Dominus diligit iudicium,
et non derelinquit sanctos [h. misericordes] suos.
b In æternum [h. in sæculum] custoditi sunt,
et semen impiorum peribit [Al. perit].
Justi haereditabunt terram ;
et inhabitabunt in sæculum [h. in æternum] super
cam.
[Phe.] Os justi meditabitur sapientiam,
et lingua ejus loquetur iudicium.
Lex Dei ejus in corde ejus :
non deficient gressus ejus.
[Sadc.] Considerat impius iustum,
et querit, ut occidat eum.
Dominus non derelinquet eum in manu ejus,
et non condemnabit eum cum judicabitur [Al. judi-
catur].
[Caph.] Exspecta Dominum, et custodi viam ejus,
et exaltabit te, ut possideas terram
cum interibunt [Al. pereunt] impi, videbis.
[Res.] Vidi impium robustum,
et fortissimum sicut indigenam virentem.
Et transi, et ecce [Al. tac. ecce] non erat :
et quæsivi eum, et non est inventus.
[Sin.] Custodi simplicitatem, et vide rectum :
quia erit in [Al. ad.] extremum r̄tro pax.
c Pravaricatores autem interibunt pariter,
et novissimum impiorum peribit.
[Thav.] Salus autem iustorum a Domino :
fortitudo eorum in tempore tribulationis.
Et auxiliabitur eis Dominus, et salvabit eos :

* In eodem ex scioli, ut videtur, Antiquarii cala-
mo; subvertentur ut montes, etc., pro gloriantes ut mo-
noscerentes.

b Quæ huic apponi versiculo debuisse, Hain littera vacat : nec re ipsa in hodierno Hebraico exemplari ab ea versus iste inchoatur. Vulgo autem eruditis persuasum est, Septuaginta Interpretum astate ea littera non caruisse archetypum, idque ex ipsorum versione colligi, qui hic præponunt duo verba, "Διορίτερα διαστορται, Injasti punientur, quæ Hebraeo dixeris וְתַזְבִּין תַּזְבִּין". Atque adeo ab Hain littera incepisse quod præ oculis habebant, exemplar no-
tant. Quid alii hac de re sentiant, videsis apud Criticos sacros. Nobis, textu nihil interpolato, arguere id licet et hac ipsa Hieronymi interpretatione, quæ versiculum ab his incipit verbis, In æternum custo-
diti sunt : in Hebreo נָשְׁרָבֵל מִשְׁבָּרֵב Prior nempe ל. Lamed, littera, cum plane sit verbo לְתַזְבִּין ascititia,

A d eripiēt eos ab impiis,
et salvabit eos : quia speraverunt in eo.
CANTICUM [h. Psalm.] DAVID IN COMMEMORATIONE.
[XXXVIII] Domine, ne in ira tua [h. indignatione] tua
arguas me :
neque in furore tuo [h. ira tua] corripitas me,
Quia sagittæ tuæ in fixæ sunt mihi,
et tetigist [h. terruit] me manus tua,
Non est sanitas in carne mea a facie indignationis tuae :
non est pax [Al. Add: fn] osibus meis a facie peccati
mei.
Quia iniuriantes metu transierunt caput meum :
quasi onus grave aggravatae sunt super me.
Computuerunt, et tabuerunt cælæstices metu.
a facie insipientia metu.
Afflictus sum, et incurvatus sum nimis :
tota die mærens ambulabam.
Quia lumbi [Al. renes, h. ilia mea] meti repleti sunt
ignominia [h. vilitate],
et non est sanitas in carne mea.
B Evigilavi, et afflictus sum nimis :
rugiebam a gemitu cordis mei.
Domine, in conspectu tuo [h. coram te] omne detrac-
rium meum :
et genitius meus a te non est absconditus.
Cor meum fluctuabat, dereliquit me fortitudo mea :
et lux oculorum meorum etiam ipsa non est me-
cum.
Chari mei, et amici [h. sodales] meti contra repræ-
meam steterunt,
et vicini [h. propinquus] meti longe steterunt.
Et irruerant querentes animam meam :
et investigantes mala mihi loquebantur insidies,
et dolos tota die meditabantur.
Ego autem quasi surdus non audiebam,
et quasi mutus ^t qui non aperit os suum.
Et eram quasi homo [h. vir.] non audiens :
nec habens in ore suo redargutiones.
Te enim, Domine, exspectabam,
tu exaudiens, Domine Deus meus.
Quia dixi, ne forte insultent mihi,
et cum ^s vacillaverit pes meus, super me magnifi-
centur.
Quia ego ad plagam [Al. plágas] paratus sum,
et dolor meus contra me [Al. ad est] semper.
Quia iniuriam meam [Al. ad. ego] annuntio :
b et contristabor pro peccato meo.
Inimici autem mei viventes confortantur,
et multiplicati sunt odientes me mendaciter.
Et qui redditum malum pro bono, adversabuntur
mihi :
quia sequebar bonum.
Ne derelinquas me, Domine :
Deus meus, ne elongaris a me.
Festina in auxilium meum,
Domine [Al. ad. Deus] salutis meæ.

ac servilis, haud credita fuerit sive Hebreis, sive
ipsi Hieronymo acrosticho artificio obesse, cumque
ipsum verbum ab y, Hain, incipiat, seriem littera-
rum ita licuerit per metri leges continuari. Præterea
haud scio, num suspicari licet, ἀπλῶς scriptum ab
ipso regio Vale Πτῆ, æternum.

Tres nostri ms. atque alii penes Martian. pro
his habent : iniqui autem delebuntur pariter.

^d Verba, eripiēt eos, in nostris mss. desideran ut.
In Hebreo idein repetitur verbum, quod modo trans-
latum est, salvabit eos.

e Interserunt nostri mss. hic quasi.

f Idem nostri mss. quasi mutus non aperiebam os
meum : et vox unus Cisterc. non habens in corde suo,
pro ore.

g Plurimum numero nostri mss. cum vacillaverint pe-
des mei.

^b Pro constristabor editi ac mss. plures etiam Mar-
tianæ inspecti, sollicitus ero.

^a VICTORI IDITHUN, CANTICUM [h. Psalm.] DAVID. [XXXIX.] *Dixi, Custodiam vias meas ne peccem in lingua mea,*
Custodi os meum silentio, donec est impius contra me.
Obmutui silentio, tacni de bono, et dolor meus conturbatus est.
Incaluit cor meum in medio mei, in meditatione mea incensus sum igne : locutus sum in lingua mea.
Ostende mihi, Domine, finem meum, et mensuram dierum meorum quae sit, sciam [Al. ut sciam] quid mihi desit.
Ecce breves posuisti dies meos, et vita mea quasi non sit in conspectu tuo :
omnia enim vanitas b omnis homo subsistens. SEMPER.
Tantum in imagine ambulat homo [h. vir], tantum frustra conturbatur : congregat et ignorat cui dimittat [h. congregat] ea.
Nunc ergo quid excepto, Domine ? præstolatio mea tu es [h. ad te est].
Ab omnibus iniurias [h. erroribus] meis libera me :
opprobrium stulto ne ponas me.
Obmutui, c non aperui [Al. aperiam] os meum : quia tu fecisti.
Tolle a me plagas [h. lepras] tuas : a contentione manus tuas ego consumptus sum.
In increpationibus pro iniurate [Al. propter iniuriam] corripiasti virum ;
Et posuisti quasi tineam desiderabilia ejus : veruntamen vanitas omnis homo. SEMPER.
Audi orationem meam, Domine, et clamorem meum, exaudi [h. auribus percipe] :
Ad lacrymam meam ne obsurdescas, quia adrena ego sum apud te, peregrinus sicut omnes patres mei.
Parce mihi, ut rideam, antequam vadam, et non subsistam.
^d VICTORI DAVID CANTICUM [h. Psal.]. [XL.] *Expectans expectavi Dominum : et inclinatus est ad me, et audivit clamorem meum.*
Et eduxit me de lacu sonitus, de luto cani : et statui super petram pedes meos, stabiliuit gressus meos.
Et dedit in ore meo canticum novum, laudem Deo nostro.
Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Dominum.
Beatus vir, qui posuit Dominum confidentiam suam, et non est aversus ad superbias pompasque mendacii [Al. mendaces].
Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationes tuas pro nobis.

^a Regius codex sic habet : *In finem Idithun Canticum David; sed manifesto exscriptoris errore, qui plures psalm. titulos e versione LXX transferre ausus est in hanc Hieronymi editionem Hebr. Docet igitur Hieronymus præfatione Comment. in Daniele, verbum Ἰδιθούντα λαμπτεάκη, ut hodie legitur, magis pro victoria, quam in finem interpretari. Unde et psalmi plurimi, inquit, illud Hebraicam quod in titulis ponitur LAMANASSE, pro quo LXX translaterunt in finem magis pro victoria continent : Aquila enim interpretatus est τῷ νικητῷ, hoc est, ei qui præbel victoriam. Symmachus ἱερόνυμος, quod proprie triumphum palmarum significat. Plura de eundem Hebraico lamanaesse vel lampanteakha, cum ad titulum psal. XLIV seu XLV juxta Hebr. ventum erit. MART.*

^b Reginæ ms. *Vanitas homo stans. Diapsalma.*

^c In futuro tempore legunt editi libri, et ms. Sor-

A Non invenio ordinem coram te : si narrare voluero, et numerare, plura sunt quam ut narrari queant.
Victima et oblatione non indiges [h. non volunti], aures sodis nisi : holocaustum et pro peccato non petisti,
Tunc dixi, ecce venio : in volumine libri scriptum est de me.
Ut sacerdem placitum tibi [Al. tuum], Deus meus vidi, et legem tuam in medio ventris [Al. cordis] mei.
Annuntiavi iustitiam in ecclesia multa, ecce labia mea non prohibeo : Domine, tu nosti.
Justitiam tuam non abecondi in medio cordis mei, filium tuum et salutare tuum dixi : non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam in ecclesia multa.
Tu, Domine, non prohibebas [Al. prohibebitis] misericordias [h. pieates] tuas a me : misericordia tua et veritas tua jugiter servabunt me.
Circumdecederunt enim me mala, quorum non est numerus, comprehendenterunt me iniuriantes meæ, et non potui videre :
Plures factæ sunt, quam capilli capitum mei, et cor meum dereliquit me.
Placeat tibi, Domine, ut liberes me : Domine, ad adjuvandum me festina.
Confundantur et reverentur simul quarent animam meam, ut auferant eam.
Convertantur retrorsum, et confundantur, qui volunt mala mihi.
Pereant post confusione suam : qui dicunt mihi rah ! rah !
Gaudete, et letentur in te omnes qui querunt te :
Dicat jugiter, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.
B Ego autem sum egenus et pauper : Dominus sollicitus erit pro me : Auxilium meum et salutare meum tu, Deus meus, ne moreris.
^e VICTORI CANTICUM [h. Psalms] DAVID. [XL1.] *Beatus qui cogitat de paupere : in die malo liberabit [Al. salvabit] eum Dominus. Dominus custodiet eum et virificabit eum : et beatus erit in terra, et non tradet [Al. tradat] eum animæ inimicorum suorum.*
Dominus confortavit eum in lecto infirmitatis : totum stratum ejus veritati in agnatione sua. Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.
Inimici mei loquentur [Al. loquuntur] malum mihi : quando morietur, et peribit nomen ejus. Et si venerit ut videat, rana loquetur ; cor ejus congregabit iniuriam sibi,

D bonicus : *Obmutui, non aperiam os meum. MART.*
^d Iterum mss. nostri, *Pro victoria, quod et inferius constanter in reliquo psalmorum titulis retinet pro Victori. Vide quæ ad proxime superiore locum annotamus.*

^e Cisterciens. ms., *de lacu famoso, pro lacu sonitus.*

^f In Regina ms. ne moreris. Juxta Hebr. ^g Canon Carcassonensis, ac plures mss. hic legunt, *Et sic venerit ut visitet, quod secuti sunt Erasmus et Marianus in hoc psalterio Hieronymi ; quamvis S. Doctor in epist. ad Sunniam et Freitam expresse monuerit, ita interpretatos fuisse LXX Sciriiores : zai εἰ πεπούστο τοῦ ιδεῖν, id est, Et si ingrediebatur ut videret. Sed ridere hoc loco idem est, nisi fallat nos opinio, quod visitare. MART.*

egrediens foras detrahet.
Simul adversum me murmurabant omnes odientes me : contra me [Al. tac. me] cogitabant malum mihi,
Verbum [h. Belial.] diaboli insundebant sibi : qui dormivit non addet ut resurgat.
Sed et homo pacificus meus : in quo habui fiduciam : qui manducabat panem meum,
levavit contra me plantam.
Tu autem, Domine, miserere mei : et leva me, et reddum eis.
In hoc cognovi quod velis me : quia non insultabit inimicus meus mihi.
Ego autem in simplicitate mea adjutus sum a te, et statues me ante faciem tuam in perpetuum [h. scilicet].
Benedictus Dominus Deus Israel a seculo, et usque in seculum, amen et amen.
[XLII.] *Sicut areola praeparata ad irrigationes aquarum :*
sic anima mea præparata b [h. desiderat] ad te, Deus.
Sitivit anima ad Deum fortè [Al. fontem] viventem, quando veniam, et pærebo ante faciem Dei.
Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes per diem ac noctem : cum diceretur mihi tota die: Ubi est Deus tuus?
Horum recordatus sum, et effudi in me animam meam : quia veniam ad umbraculum;
Tacebo usque ad dominum Dei in voce laudis et confessionis, multitudinis festa celebrantis.
Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me. exspecta Deum, quia adhuc confitebor ei salutaribus vultus ejus.
Deus meus in meipso anima mea incurvatur : propterea recordabor lui de terra Jordanis, et Hermonis de monte minimo.
Abyssus abyssum invocat, in [h. ad.] vocem cataractarum tuarum :
omnes gurgites tui et fluctus tui super me c transierunt.
Per diem mandavit Dominus misericordiam suam, et in nocte canticum ejus mecum : oratio Deo vita meæ.
Dicam Deo : Petia mea [h. Et. zelai, quod interpretatur, Deus petra mea et est unum de novinibus Dei], quare oblitus es mei : quare tristis incedo, affligente inimico?
Cum me interficerent [Al. interficerint] in ossibus meis, exprobaverunt mihi hostes mei : dicentes d ad me tcta die: Ubi est Deus tuus?
Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me : exspecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei, et salutaribus vultus mei et Deo meo.]
[XLIII.] *Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta [h. in misericorde].*

— Nostris mss. pluresque alii apud Marianum, tum editi quoque libri visitet pro videtur legunt. Vide quæ in epist. ad Sunniam et Fretelam hac de lectione observamus.

• Omnes mss. codices preter Canonis exemplaria habent in titulo isto, ut et in aliis sapientiis, pro Victoria. De eo dicturi suinus infra ad l'saluum XLV. MART.

• Corruptus legitur iste versiculos in exemplaribus Canonis, atque in duobus aliis mss. ubi Vulgata lectio, *sicut cervus desiderat ad fontes aquarum*, etc., substituta est pro Hieronymiana, quam nos retinuimus, quanque Canon San-Germanensis habuit prima manu. MART.

— Cisterciens. ms. ex alia versione priores-duos versi, Hieronymianæ, quam subdit, interpretationi præponit : qui sic habent : *Sicut cervus mugiens ad fontes aquarum, ita anima mea rugit ad te, Deus.*

• Ita miss. omnes, excepto codice Bibliothecæ Memmianæ et Canone Carcassonensi, qui legit in sacro contextu, super me ingressi sunt, addens hoc scholion

A a viro doloso et iniquo salva me. Tu enim es, Deus, fortitudo mea quare projecisti me : quare tristis incedo, affligente inimico? Mitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa ducent me : introducent me ad montem sanctum tuum, et ad tabernaculum tua.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum lætitiae exultationis meæ, et confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus. Quare incurvaris, anima mea, et quare conturbas me : exspecta Deum quoniam adhuc confitebor ei, salutaribus [Al. salutibus] vultus mei et Deo meo.

b VICTORI FILIORUM CORE ERUDITIO.

[XLIV.] Deus, auribus nostris audiimus : patres nostri narraverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.

Tu manu tua gentes delesti [h. exhaeredasti], et planasti eos [Al. eas] :

B affixisti, populos [Al. plebes], et emisisti eos. Non enim in gladio suo possederunt terram, neque brachium eorum salvavit eos : Sed dextera tua et brachium tuum et lux vultus tui, quia complacuisti b in eis.

Tu es ipse rex meus Deus :

præcipe i salutibus Jacob.

In te hostes nostros ventilabimus : in nomine tuo conculcabimus adversarios nostros.

Non enim in arcu meo confidam : neque gladius meus salvabit me,

Quia salvasti nos de hostibus nostris, et eos qui oderant nos, confudisti.

In Deo i laudabimus tota die, et non nisi tuo in æternum confitebimus. SEMPER.

Verum tu projectisti, et confudisti nos : et non egredieris k in exercitibus nostris.

Vertisti terga nostra hosti :

et qui oderunt nos, diripuerunt sibi.

D Dediti nos tamquam gregem ad vorandum, et in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio :

nec grandis fuit commutatio eorum [h. et non scinderasti in commutatione eorum].

Posuisti nos opprobrium et ieiunis nostris. subannationem et irrisum his qui erant in circuitu nostro.

Posuisti nos similitudinem [h. parabolam] l in gentibus commotionem capitum in tribibus [h. plebis].

Tota die confusio [Al. verecundia] mea contra me, et ignominia faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis et blasphemantis :

a facie inimici et ultoris.

Omnia hæc venerunt super nos, et non sumus obliiti tui :

marginale : h. transierunt. MART.

D — Cisterc. ms. supertransierunt, sine me intermedio.

• Ilic quoque voculas ad me. Cisterc. ms. tacet.

• Præponit idem ms. hunc titulum, Psalmus ad eos qui fidem consecuti sunt. Ait ἐγώ τοι είστη αὐτόν Hebreos.

• Reginæ ms. ipsæ ducent me, et introduceant ad montem, sine altero me intermedio, quod et Cisterc. hic faciet. Tum ad tabernaculum tuum, et ad altare tuum, pro Dei : Cisterciens. ad altare tuum, Domine.

• Nostri mss. et quos Martianus, laudat. Pro victoria filiorum corc eruditioris.

• Ms. Reginæ, complacuisti tibi, pro in eis : tum es rex meus, absque ipse, quod et Cisterciens. tacet.

• Nostri et Martiani plures mss. pro salutibus.

• Idem cum editis, in Domino gaudebimus.

• Interserit Cisterciens. ms. nomen Deus : paulo post cum duobus Reginæ diripuerunt nos, pro sibi.

• De præsenti versiculo Hieronymus in epist. ad Sunn. et Fretel. Alioquin in Hebraico, inquit, ita

nec mentiti sumus in pacto tuo.
Non est conversum retro cor nostrum :
nec declinaverunt gressus nostri a semita tua.
Quoniam dejecisti nos in loco draconum,
et operasti nos umbra mortis.
Si oblii sumus nominis Dei nostri,
et expandimus manus nostras ad Deum alienum.
Numquid non Deus investigabit istud,
ipse enim novit cogitationes cordis.
Quoniam propter te mortificati sumus tota die :
reputati sumus ut gressus occisionis
Consume [h. Experciscere], quare dormitas, Domine :
vigila, quare projici [Al. projectasti] nos in semp-
ternum?
Quare faciem tuam abscondis :
oblivisceris afflictionis nostræ et inopiae nostræ.
Quoniam incurvata est in pulvere anima nostra :
adhæsit in terra [Al. terræ] venter noster.
Surge, auxiliare nobis,
et redime nos propter misericordiam tuam.

* VICTORI PRO LILIIS FILIORUM CORE, ERUDITIONIS CANTICUM AMANTISSIMI.

[XLV.] Eructavit cor meum verbum bonum ;
 dico ego opera mea regi :
 lingua mea stylus scribæ velocis.
Decore pulchrior es filius hominum,
effusa est gratia in labiis tuis :
proprietæ benedixit tibi Deus in æternum.
Accingere gladio tuo super [Al. circa] semur, fortissime :
gloria tua et decore tuo.
Decore tuo prospera ascende,
proprieratæ veritatem,
et mansuetudinem justitiae,
* et docebit te terribilia dextera tua.
Sagittæ tuae acutæ,
populi sub te cadent :

scriptum reperi : Posuisti nos proverbiū ingentibus. MART.

— Tacent in voculum duo e nostris mss. S. vero Pater in epist. ad Sunniam et Fretelam, In Hebraico, inquit, ita scriptum reperi, Posuisti nos proverbiū in gentibus : quem laudat et Martianus locum.

* In Cisterciens. ms. operuit nos, etc., et mox oblii sumus nominis Domini, sine addito, nostri.

* MSS. nostri omnes, oblivious afflictiones et angustias nostras.

* Totum hunc psalmum Hebraice lectum inventimus in manuscripto præstantissimo codice monasterii nostri Carnutensis; quem diligenter collatum ac descriptum exhibemus in Appendix Caenonis Hebraicae veritatis, cum majori etiam parte psalmi secundi, qui similiter Hebraica lingua, sed Latinis characteribus scriptus legitur in codem Psalterio Carnutensi. Porro dissonantes lectiones retinent in titulo mss. plurimi. Vaticanus codex hoc modo legit : Victor pro liliis filiorum Core, eruditio canticum amantissimo. In exemplaribus vero Canonis, necnon in quatuor aliis mss. eruditionis Canticum amantisimum. At nullus relinquitur ambigendi locus, quænam sit genuina lectio, quænam vitiatae ac depravatae circumferantur, cum ipse Hieronymus psalmum ex integro edisserens in epist. ad Principiam virginem, de eodem titulo hæc statim observarunt : Quadragesimum quartum psalmum legens, in titulo reperi : In finem pro iis qui commutabuntur filiorum Core, intelligentia Canticum pro dilecto : in Hebraico scriptum est, LANMANASSE AL SOSANIM LABNE CORE MESCHIL SIR IDIDOT : quod nos in Latinum vertimus : Victor pro liliis filiorum Core, eruditionis Canicum amantissimi. Symmachus more suo manifestius, triumphui pro floribus, interpretatus est. Igitur SOSANIM, vel pro iis qui commutandi sunt, vel in lilia transfertur et flores : MESCHIL quoque et eruditionem et doctissimum sonat : SIR

A in corde inimicorum regis.
Thronus tuus Deus in sæculum, et in æternum :
sceptrum aequitatis, sceptrum regni tui.
Dilexisti justitiam, et odisti iniuriam [h. impietatem] :
propterea unxit te Deus, Deus tuus,
oleo exultationis præ participibus tuis.

* Myrra et stacte et cassia in cunctis vestimentis tuis,
 de 8 domibus [h. de templis] eburneis quibus latifi-

caverunt te

filiae regum in honore tuo.

Steti conjux [h. regina] in dextera tua,

in diadema aureo.

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam,

et oblivious populi tui et domus [Al. domum] pa-

tris tui.

Et concupisces rex decorum tuum :

quia ipse est Dominus [Al. ad. Deus] tuus, et adora eum.

Et * filia fortissimi [h. Tyri],

in munib[us] faciem tuam deprecabantur divites po-

poli.

B Omnis gloria filiae regis intrinsecus :

fascis aureis vestita est [h. præfaciis aureis, vesti-

menta illius].

In scutulis ducetur ad regem,

virgines¹ sequentur eam

amicæ [h. sodales] ejus ducentur tibi.

Ducentur in lætitia et exultatione :

ingredientur thalamum [h. templum] regis.

Pro patribus tuis erunt filii [Al. filie] tibi [h. tui],

pones eos principes in universa terra.

Recordabor nominis tui

in omni generatione et generatione :

Propterea populi confitebuntur tibi

in sæculum et in æternum.

VICTORI FILIORUM CORE PRO JUVENTUTIBUS CANTICUM.

[XLVI.] Deus nostra [h. nobis] spes et fortitudo :

C Canticum : IDIDIA Salomonis est nomen, qui alio sensu Pacificus appellatur. Quatuor autem psalmi, licet in posteriori titulorum parte dissentiant, hoc principio prænotantur, quadragesimus quartus, quinquagesimus nonus, sexagesimus octavus, septuagesimus nonus, et quibus duo mediis inscribuntur David, primus et novissimus filiorum Core, et Asaph. Hucusque Hieronymus, ad cuius verba tamenquam ad amissim obliquas ac depravatas lectiones restituere curavimus multis in locis Psalmorum. MART.

* Hoc modo se legisse testatur Hieronymus in epist. nunc laudata : mss. tamen non pauci legunt cum edito, propter verbum veritatis. MART.

* Cisterc. ms. edocebit te terribiliter dextera tua. Vide laudatam epistolam ad Principiam num. 11, et que ad hunc locum ibi annotamus.

* Idem mss. Smyrna et aloë, ex Hebreo טרנאנ. Mox pro domibus eburneis, scriptum ab Hieronymo de templo dentium, quod nonnulli ex Epistola ad Principiam argumentantur, et Hebreus scholiastes innuit, minime est verosimile.

* Melius, inquit ibidem S. Doctor, in Hebraico scribitur, de templo dentium. Ad quod proxime accedit scholion marginale vetustissimi Scriptoris. MART.

* Plures mss. habent, Et filia fortissimi, duo sic. Est o filia fortissimi, pro. Et o filia fortissimi, ut legitur in ms. Carnutensi. Docet etiam Hieronymus, o filia fortissimi legendum ex Hebreo. Nonnullas variantes alias lectiones, sed levioris momenti, reperire poterit lector studiosus in epist. ad Principiam virginem. MART.

* Haud bene legit Martianus ex aliis codicibus in instanti sequuntur. Mox duo mss. Reginæ et Cisterciensis ducentur illuc, pro tibi : quam lectionem ipse Hieronymus in epist. ad Principiam num. 20, ex Hebraico exemplari videtur hausisse : cum tamen ibi sit ית ad te.

auxilium in tribulationibus inventus es validum.
Ideo non timebimus cum fuerit translatâ terra,
et concussi montes in corde maris.
Sonantibus et ^a tumentibus gurgitis ejus,
agitatis in montibus in potentia ejus. SEMPER.
Fluminis divisionis ejus,
læticant ^b civitatem Dei sancti
tabernacula altissimi.
Deus in medio ejus non commovebitur :
auxiliabitur ei Deus in ortu matutino.
Conturbatae sunt gentes, concussa sunt regna :
dedit vocem suam, prostrata est terra.
Dominus exercituum nobiscum :
protector noster Deus Jacob. SEMPER.
Venite et videite opera Domini :
quantas [h. quod] posuerit solitudines in terra.
Compescit bella usque ad extremum terræ,
arcum confringet, et concidet hastam [Al. hastas] :
plaustra comburet igni.
Cessate et cognoscite quoniam ego sum Deus :
exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.
Dominus exercituum nobiscum :
fortitudo nostra [h. susceptor noster] Deus Jacob.
SEMPER.

^c VICTORI FILIORUM CORE CANTICUM [h. PSALMUS].

[XLVII.] Omnes populi [Al. gentes], plaudite manibꝫ :
jubilate Deo in voce laudis.
Quoniam Dominus [Al. Deus] altissimus terribilit̄ :
rex magnus super omnem terram.
Congregavit ^d populos subter nos,
et tribus [h. plebes] sub pedibus nostris.
Elegit nobis hereditatem nostram :
gloriam [h. superbiam] Jacob quam dilexit. SEMPER.
Ascendit Deus in jubilo :
Dominus [Al. Deus] in voce buccinat.
Canite [h. psallite] Deo canite [h. psallite].
canite [h. psallite] regi nostro canite [h. psallite].
Quia rex universæ terræ Deus :
canite [h. psallite] erudite.
Regnabit Deus super gentes :
Deus sedet super thronum sanctum suum.
Principes populorum congregati sunt
populus Dei Abraham :
quoniam dñi scuta terræ
vehementer elevata [Al. elevati] sunt.

CANTICUM ^e PSALMI FILIORUM CORE.

[XLVIII]. Magnus Dominus et laudabilis nimis :
in civitate Dei nostri in monte sancto suo.
Specioso germini gaudio universæ terræ,
monti Sion lateribus aquilonis
civitatum regis magni.
Deus in dominibus ejus :
agnitus est in auxiliando
Quia ecce reges congregati sunt :
venerunt [h. transierunt] simul.
Ipsi videntes sic obstupuerunt :
conturbati sunt, admirati sunt.
Horror possedit eos ibi :

^a Nostri mss. aliique penes Martianæcum cum pri-
dem editis libris, intumescentibus. Mox unus Regi-
nae agitatis montibus absque in particula. Denique
pronomen ejus subsequentis versus ipse etiam Cis-
terciensis tacet.

^b Iterum nostri mss. pluresque apud Martianæcum :
læticat civitatem Dei : sanctum tabernaculum altissimi.
Tum nostri duntaxat : Dominus in medio ejus,
ac deinde, Deus in ipso ortu matutino.

^c Cisterciens. ms. Victoria : Reginæ cōd. Victo-
riam : nullus e nostris Victoria prælert.

^d Exemplaria Canonis tria, Carcassonense, San-
Germanense et Meininianum, cum duobus aliis mss.
Subjecit populus. MART.

^e In recto Psalmus, nostri omnes mss. legunt.

^f In Cisterciensi ms. confringens : tum juvētis re-

A dolor [Al. dolores] quasi parturientis.
In vento uredinis,
confringes ^g naves Tharais.
Sicut audivimus, ita vidimus
in civitate Domini exercitum,
in civitate Dei nostri :
Deus fundavit eam usque in aeternum [h. saeculum].
SEMPER.

^g Estimavimus, Deus, misericordiam tuam,
in medio templi tui.
Secundum nomen tuum, Deus,
sic laus tua usque in [Al. ad.] extrellum terræ :
justitia repleta est dextera tua.
Laetetur mons Sion, exsultent filiae Judæ :
propter judicia tua.
Circundate Sion, et circuite eam,
numerate turres ejus.
Ponite cor vestrum in membris [h. in virtute] :
separate palatia ejus [Al. add. ejus];
Ut enaretis in generatione novissima.
B Quia iste [Al. ipse est] Deus Deus noster in saeculum,
et in perpetuum :
ipse erit dux noster in mortem [h. in saecula].

VICTORI FILIORUM CORE CANTICUM [b. PSALMUS].

[XLIX.] Audite hoc [Al. haec], omnes populi :
auribus percipite, universi habitatores occidentis [h.
orbis].

Tam filii Adam, quam filii [h. viri] singulorum :
simili dives et pauper.
Os meum loquetur sapientias [Al. sapientiam];
et meditatio cordis mei prudentias [Al. prudentiam].

Inclinabo [Al. inclino] ad parabolam aurem meam :
aperiam in cithara enigma meum.
Quare timebo in diebus malorum ?
iniquitas calcanei mei circumcidet me.
Qui fiduciam habent in fortitudine sua,
et in multitudine divitiarum suarum superbiant.
¶ Fratrem redimens non redimet vitæ :
nec dabit Deo propitiationem pro eo :
et pretium redemptionis animæ eorum :
Sed quiescat in saeculo, et vivet ultra in sempiternum,
et non videbit interitum [Al. in aeternum],
cum viderit sapientiam morientes :
Simil insipienti et indocti peribunt,
et relinquunt alienis divitias suas.
Interiora sua domos suas in saeculo,
tabernacula sua in generatione et génératione :
vocaverunt nominibus suis terras [Al. add. suas].

Et homo in honore non ^h commorabitur :
assimilatus iumentis [Al. ad. est], et exæquatus est.
Hæc est via insipientiæ eorum [h. via eorum],
et post eos justa os eorum current. SEMPER.

Quasi gressus [h. oves] in inferno positi sunt : mores pa-
scet eos,
et subjiciunt eos recti in matutino,
et figura eorum conteretur in inferno post habitac-
lum suum.

Verumtamen Deus redimet animam meam,
D de manu inferni cum assumpserū me. SEMPER.

liquis omnibus, naves maris pro Tharsis : denique
Dei exercitum pro Domini, etc.

^g Verius, puto, legit Reginæ ms. in recto Frater.

^h Ita ceterus lectum est commovebitur, quod verbum
plane videtur et a sacri Scriptoris mente contextu-
tum alienum, et facili veterum amanuensium errore
substitutum pro genuino commorabitur. Hoc adeo nos
repositumus, non tamen ex ingenio, sed primum ex
antiquorum Reginæ ac Cisterciensi codicium auctoritate,
tum duorum quoque apud Martianæcum, qui
tamestis alias minus emendati, hic certe eum de recta
lectione monere potuissent. Persuasit nos denique
Hebreus textus, in quo est יְהִי רֹא, id est, non per-
severabit, sive ad litteram, non pernoctabit, quem
sensus verba non commorabitur, unice referunt.

*Noli timere cum datus fuerit vir.
cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.
Neque enim mortiens tollet omnia :
nec descendet post eum gloria ejus.
Quia animæ suæ in vita sua benedicit :
laudabunt te, et cum bene fuerit tibi.
Intrabit (Al. intrabunt) usque ad generationem patrum
suorum :
usque ad finem non videbunt lucem.
Homo b cum in honore esset, non intellexit :
comparavit se jumentis, et silebitur.*

CANTICUM [h. PSALM.] ASAPH.

[L.] *Fortis Deus Dominus locutus est,
et vocavit terram :
ab ortu solis usque ad occasum ejus.
De Sion perfecta decore
Deus [Al. tac. Deus] apparuit.
Veniet Deus noster, et non tacebit :
ignis c coram eo vorabit,
et in circuitu ejus tempestas validus.
Vocabit cælum desursum,
et terram, ut judicet populum suum.
Congregate nihil sanctos [h. misericordes] meos :
qui ferunt pactum meum in sacrificio.
Et annuntiant cœli justitiam ejus :
quia Deus iudex est ipse. SEMPER.
Audi populus meus [Al. popule], et loquar,
Israel, et contestabor te.
Deus Deus tuus ego sum.
Non propter victimas tuas arguam te,
et holocaustum tua coram me sunt. SEMPER.
Non accipiam de domo tua vitulum [h. taurum] :
neque de gregibus tuis hircos.
Mea sunt enim omnia animalia silvarum [h. silvæ] :
pecudes [h. beemoth] in montibus millium.
Scio omnes aves monitum,
et universitas agri [h. ziz dicitur, nomen est cōis] a me mecum est.
Si esuriero, non dicam tibi :
meus est enim orbis et plenitudo ejus.
Namquid contemnam carnem [Al. carnes] latrorum :
aut sanguinem hircorum bibam ?
Immola Deo laudem,
et reddo altissimo vota [Al. tac. vota] tua.
Et invoke me in die tribulationis :
liberabo te, et glorificabis me.
Impio autem dixit Deus :
quid tibi est cum narratione præceptorum meorum,
et ut assumas pactum meum in ore tuo ?
[h. Et tu] Qui odisti disciplinam,
et projecisti verba mea post te.
Si videbas furem, consentiebas ei :
et cum adulteris pars tua.
Os tuum misisti ad malitiam,
et lingua tua concinnabit dolum.*

a Unus Reginæ ms. laudabit inquiet te. Tum re-
ctius, ut videtur, cum Cisterciensi, cum beneficeris
ibi : quod proprio sonat Hebræum רְבִיב.

b In Canone San-Germanensi sic docuit emandator codicis : *Homo cum in honore esset non intellexit : comparatus est jumentis, et similit facies est illis. Quod absque dubio fluxit e Vulgata editione. Codices mss. S. Michaelis, et Augustinorum Burdigalenium hanc re- tenent lectionem : Homo cum in honore esset, non com- morabitur : assimilatus jumentis exæquatus est. MART.*

c Ignis ante eum ardebit legimus in tribus canonibus. In duobus aliis mss. coram eo ardebit. MART.

d Fortasse rectius mei pronomen Reginæ ins. hic retinet : Hebræus autem textus וְ, utramque ex punctorum varietate recipit lectionem.

e Plus habent duo e nostris mss. erat pars tua. Dein unus Cisterciens. os tuum dimisi, pro misisti, et lingua tua concinnabit pro concinnabit, coheren- tius, ut videtur, superioris sententiae tempori, sed

A Sedens adversus fratrem tuum logebaris,
in [Al. et adversum] filium matris tue fabricabaris
opprobrium.
Hoc fecisti, et tacuti :
existimasti superum me [Al. tac. pri] similem tui :
arquit te et proponam ante oculos tuos.
Intellegite hoc qui obliviscimini Dæpum,
ne forte rapiam [Al. capiam], et non sit qui liberet :
Qui immolat confessionem, glorificat me :
et qui ordinat viam, ostendit et salutare Dei.

**VICTORI CANTICUM [h. PSALM.] DAVID : CUM VENISSET
AD EUM NATHAN PROPHETA, QUANDO INGRESSUS EST
AD BETHSABÆ.**

[L.] Misericordia mei, Deus, secundum misericordiam
tuam : juxta multitudinem miserationum tuarum
dele iniquitates meas.
Multum lava me ab iniquitate mea,
et a peccato meo munda me.

¶ Quoniam iniquitates meas [h. errores meos] ego cognovi
et peccatum meum contra me est semper.
Tibi soli peccavi, et malum coram te [h. in oculis tuis]
feci :
ut iustificeris in sermonibus tuis,
et vittas cum [Al. dum] iudicaveris [h. iudicatus
fueris].

Ecce in iniquitate conceperis sum,
et in peccato peperit me mater mea.

Ecce enim i veritatem diliqvis,
absconditam ei brevium sapientiae manifestasti [h.
sapientiam manifestabimur] mihi.

Abiuges [h. purificabis] me hyssopo, et mundabor :
lavabis me et super nigrum dealabor.
Auditum mihi facies gaudium et lætitiam,
et exsultent ossa quæ confregisti.

Abconde faciem tuam à peccatis meis,
et omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea mihi, Deus,
et spiritum stabilem renová in viscerebus meis.

¶ Ne projicias me a facie tua
et Spiritum sanctum tuum ne auseras a me:
Redde mihi tætitiam [h. habet Jesu] et salutaris tui,
et spiritu potenti confirmâ me.

Docebo iniquos vias tuas,
et peccatores ad te revertentur.

Liberâ me de sanguinibus, Deus Deus salutis meæ :
laudabit lingua mea justitiam tuam.

Domine, labia mea aperies,
et os meum annuntiabit laudem tuam.

Non enim vis ut victimam ¹ feram :
nec holocaustum tibi placet.

Sacrificium [h. Sacrificia] Dei spiritus contribulatus
[h. contritus] :

cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

Bene [h. benigne] fac [Al. ad. Domine] in voluntate

tua, Sion,

D Hebræo dissentiente textu.

Reginæ ms. qui ordinate ambulat, ostendam ;

etc.

¹ Duo mss. iniquitatem meam ego novi.

^b Ms. Sorbonicus, cum iudicabis : in exemplaribus Canonis, cum iudicaris, idque secutus est ms. Corbeleensis, et Carnut. prima manu. MART.

^c Canon Carcassonensis : Ecce enim veritatem diligis in abscondito ; et in arcano sapientiae tuæ manifestasti mihi. Similiter habent in primo versiculo mss. Avg. Burdigal. ac S. Mich., consequenter autem, sapientiam manifestabis mihi. MART.

^d In pluribus mss. ut exsultent.

^e Quod mavult Scholiastes Jesu pro salutaris, nostri quoque præferunt mss.

^f Magis ferme placet seriam, quod tum nostri omnes, cum plures alii apud Martianæum mss. habent, proferam, Hebræus ad Verbum, non desiderabis ho- stiam.

[Al. add. et] adficentur muri Jerusalem.
Tunc suscipes sacrificium justitiae,
oblationes et holocausta :
tunc imponent super altare tuum vitulos [h. tauros].

* VICTORI ERUDITIO DAVID CUM VENISSET DOEC [Al. DOECH] IDUMAEUS, ET ANNUNTIASSET SAULI [Al. SAUL], DICENS EI : VENIT DAVID IN DOMUM AHIMELECH [Al. AHIMELECH].

[LII.] Quid gloriaris in malitia, potens ?
misericordia Dei tota est die.
Insidias cogitat lingua tua :
quasi novacula acuta faciens dolum.
Dilexisti malum magis quam bonum :
mendacium magis quam loqui [Al. lac. loqui] justitiam. SEMPER.
Dilexisti onnia verba ad devorandum, lingua b dolosa
[Al. linguam dolosam].
Sed Deus destruet te, in semipertinum terribit [h. ad. te], et evellet te de tabernaculo,
et eradicabit te de terra viventium. SEMPER.
Videbunt justi, et timebunt,
et super eum ridebunt,
Ecce vir qui posuit Deum fortitudinem suam :
sed speravit in multitudine divitiarum suarum :
confortatus est in insidiis suis.
Ego autem sicut oliva virens in domo Dei :
speravi in misericordia Dei
in sacerulum c semipertinum.
Confitebor tibi in sacerulum, quoniam fecisti :
et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum
in conspectu sanctorum [h. misericordium] tuorum.

VICTORI d PER CHORUM ERUDITIO DAVID.

[LIII.] Dixit stultus in corde suo, non est Deus :
corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in ini-
quitate,
non est qui faciat bonum.
Deus de cœlo prospexit super filios hominum,
ut videret si est intelligens requirens Deum.
Omnes aversi sunt, pariter adhaeserunt :
non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
Numquid non cognoverunt qui operantur iniquitatem,
qui comedunt populum meum ut cibum panis :
Deum non invocaverunt.
Ibi timuerunt timore
ubi non erat [Al. est] timor :
Quoniam Deus dispersit ossa circumdantium te :
confunderis, quia Deus projecit eos.
Quis dabit e ex Sion salvare Israel?
cum reduxerit Deus captivitatem populi sui
exsultabit Jacob, latetabit Israel.

VICTORI IN PSALMIS ERUDITIO DAVID: QUANDO VENERUNT ZIPHÆI ET DIXERUNT SAUL : NONNE DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS?

[LIV.] Deus, in nomine tuo salva me [Al. salvum me fac],
et in fortitudine tua ulciscere me.
Deus, exaudi orationem meam :

* Reginæ ms. Victoria de erudito : et cum pleris-
que aliis Doec, et Achimelech nomina sic legit.

^b Mss. tres legunt cum edito, linguam dolosam. MART.

^c Ita Regius codex, Corbeiensis, Sorbonicus, et Speculum S. Augustini. In aliis legimus, in sacerulum et in æternum. MART.

^d Sorbonicus ms. Victorii pro choro intelligenti Da-
vid. Septem autem alii codices ms. habent in ex-
tremâ parte tituli, eruditii David. MART.

— Cisterciens. ms. pro choro intelligenti : alii dum-
taxat eruditii præferunt, pro eruditio.

— Hic quoque ms. nostri omnes eruditii legunt, pro
eruditio.

* Canon Carcassonensis, ac Vaticanus ms. salutaria
Israel cæteri omnes, salutare Israel. MART.

A auribus percipe verba oris mei.
Quia alieni insurrexerunt adversum me,
et fortes quæserunt animam meam :
^f non posuerunt Deum in conspectu suo. SEMPER.
Ecce Deus auxiliator mihi :
Dominus sustentans animam meam.
Reddet [Al. redde] malum insidiatoribus [h. decan-
tatoribus] meis :
in veritate tua [Al. tacet tua] disperde eos.
Voluntarie sacrificabo tibi :
confitebor nominis tuo, Domine, quoniam bonum.
Quoniam ex omni tribulatione liberavit me
et inimicos meos vident oculus meus.

VICTORI e IN PSALMIS ERUDITIO DAVID.

[LV.] Exaudi, Deus, orationem meam,
et ne despicias deprecationem meam.
Attende mihi et exaudi me :
Humiliatus sum in meditatione mea,
et conturbatus a voce inimici,
a facie persequenteris impii :
Quoniam projecerunt super me iniquitatem,
et in furore adversabantur mihi.
Cor meum doluit in vitalibus meis,
et terrores mortis ceciderunt super me.
Timor et tremor venit [Al. venerunt] super me,
et operuit me caligo.
Et dixi, quis dabit mihi pennas columbae,
ut volem et requiescam.
Ut procul abeam,
et commorer in deserto. SEMPER.
Festinabo [h. Festina] b ut salver
a spiritu tempestatis et turbinis.
Præcipiti, Domine, divide linguas eorum :
quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civi-
tate.
Die et nocte circumeuntes muros ejus.
Scelus et dolor in medio ejus.

C Insidias in vitalibus ejus,
et non recedit de placis ejus
damnum et fraudulentia.
Non enim inimicus reprobravit mihi, ut sustineam :
neque is qui me oderat, super me magnificatus est,
ut abascondar ab eo.
Sed tu, homo unanimes meus [Al. lac. meus],
dux meus, et notus meus.
Qui simul habuimus dulce secretum,
in domo Dei ambulavimus cum terrore.
Veniat mors super eos,
descendant in infernum viventes,
quia nequit in congregazione eorum, in medio
eorum.
Ego ad Deum clamabo,
et Dominus salvabit me.

Vespere et mane et meridie loquar,
et resonabo, et exaudiem vocem meam.

ⁱ Redemit in pace animam meam :
ab appropinquantibus mihi :

multi enim fuerunt adversum me.

Exaudiem [Al. audivit] Deus et humiliabit eos,

^f Idem ms. Et non proposuerunt, etc.

^g Plures mss. hic ut supra, eruditii David. MART.

— Pari iterum consensu nostri mss. dispergit, pro
vidit. In subsequentis vero psalmi titulo alii eruditii,
alii canticum pro eruditio præferunt.

^b De his duobus versibus disserit S. Hieronymus
in epist. ad Sunniam et Fretelam, dicens omnem
præsentis loci sensum ita apud Hebreos legi : Festi-
nabo ut salver a spiritu tempestatis et turbinis. Hinc
videas diversum esse ab Hieronymo Scholastien Ca-
nonis Hebraicæ veritatis : cum diverso modo legit
ac interpretentur Hebreum τῷ πνεύματι αἱκίσα. MART.

ⁱ Futurum tempus reiunt mss. quam plures, re-
dimet in pace. MART. Alii e nostris ms. Redime,
alii Redimet legunt.

qui judex est ab initio. SEMPER.
Non enim mutantur, neque timent Deum.
Extendit manus suas [Al. manum suam] ad pacifica sua : ^a contaminavit pactum suum.
Nitidus butyro os ejus :
 pugnat autem cor illius,
^b molliores sermones ejus ab oleo, cum sint lanceæ.
Projice super Dominum charitatem tuam et ipse te enutriat :
 non dabit in æternum fluctuationem justo.
Tu autem, Deus, deduces eos in puteum interitus :
 viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos :
 ego autem fiduciam habeo tui.

VICTORI PRO COLUMBA MUTA, EO QUOD PROCUL ABIERIT DAVID HUMILIS, ET SIMPLEX, QUANDO TENUERUNT EUM PALÆSTINI IN GETH.

[LVI.] Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo :
 tota die pugnans tribulavit me.
Conculcaverunt me insidiatores [h. decantatores] mei tota die :
 multi enim qui pugnant contra me, Altissime.
Quacumque die territus fuero : ego [Al. tac. ego] in te confidam.
In Deo laudabo verbum ejus [Al lac. ejus],
in Deo speravi : non timebo
 quid facial mihi caro.
Tota die sermonibus me affligebant :
 contra me omnes cogitationes eorum in malum.
Congregabuntur abscondite, ipsi [Al. tac. ipsi] plantas meas [h. calcaneos meos] observabant :
 expectantes animam meam.
Qui nullus est salvis in eis :
 in furore populos ^c detrahe, Deus.
Secretiora mea [h. motum meum tu] numerasti,
 pone ^d lacrymam meam in conspectu [h. utre] tuo :
 sed non in narratione tua.
Tunc convertentur inimici mei retrorsum,
 in quacumque die invocavero :
 hoc scio quia Deus meus es [Al ad. tu].
In Deo laudabo verbum :
^e in Domino prædicabo [h. laudabo] sermonem.
In Deo speravi : non timebo
 quid faciat mihi homo.
In me sunt, Deus, vota tua :
 reddam gratiarum actiones tibi.

^a In Reginæ ms. contaminaverunt pactum, etc.^b Idem ms. mollierunt sermones suos oleo : sed et in aliis abest ab præpositio. Mox Cisterciens. Projice super Dominum tribulationem tuam : additum ad libri oram : Al. cogitationem.^c Duo e nostris mss. detrahe, quod vitiosum esse scribarum incuria ab epist. ad Sunnianum et Fretelam disces.^d Loens insignis apud eruditos antiquitatis sacræ ac profanæ curiosos, quorum studia ante mille annos expieverat scholiastes Canonis, nisi incuria temporum in oblivione jacissent usque in præsens ingenii bujus præclara monumenta. Sic igitur legimus in ms. Vaticano (in cuius contextum scholia marginalia Canonis inducta fuisse monimus) : Motum meum tu numerasti, repone lacrymam meam in utre tuo, aut in numero tuo. In Canone Carcassoniensi ultimus versiculus similiter expressus est, aut in numero tuo : cetera in scholiis, ut vides, posita reperiuntur. Canou San-Germanensis, qui deinceps nullas habet annotationes criticas, purum retinet totum contextum psalmi cum aliis quatuor mss. codicibus, Regio scilicet, Carnutensi, Corbeiensi, et Sorbonico, exemplaria duo reliqua Augustinorum Burdigalensem ac S. Michaelis in Pericolo maris, quae scholiis item marginalibus ubique intermixta et vitiata superius diximus, nihil differunt a Vaticano nunc citato. Porro LXX ac Hieronymus hic ^e benodecha, interpretantur in conspectu tuo, sive coram te; cum

A Quia liberasti animam meam de morte,
 et pedes meos de lapsu :
 ut ambulem coram Deo in luce viventium.

[LVII.] Miserere mei, Deus, miserere mei,
 quoniam in te speravit [Al. sperat] anima mea ;
Et in umbra alarum tuarum sperabo :
 donec transeat insidiae.
Invokebo Deum altissimum.
 Deum ultorem meum.
Mittet de celo et salvabit me,^f
^g exprobrabit conculcanibus me. SEMPER.
 mittet Deus misericordiam suam et veritatem suam.
Anima mea in medio leonum dormivit ferociorum :
Filii hominum dentes eorum lanceæ et sagittæ,
et lingua eorum gladius acutus.
Exaltare super cœlos, Deus :
 in omni terra gloria tua.
Rete paraverunt gressibus meis.
 ad incurvandam animam meam [h. incurvata est anima mea] :
Foderunt ante me soveam,
 occiderunt in medio ejus. SEMPER.
Paratum cor meum Deus : paratum cor meum :
 cantabo et psallam.
Surge [h. Expercere] gloria mea,
 surge [h. Expercere] psalterium et cithara :
 surgam [h. expercscar] mane.
Confitebor tibi in populis, Domine :
 cantabo [h. psallam] tibi in gentibus.
Quia magna usque ad cœlos misericordia tua,
 et usque ad nubes veritas tua.
Exaltare super cœlos, Deus :
 in omni terra gloria tua.

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID HUMILEM ET SIMPLICEM.

C [LVIII.] Si vere utique justitiam loquimini :
 recta judicate, filii hominum.
Etenim in corde iniquitates [h. holocausta] operamini,
 in terra ^h iniquitates manuum vestrarum appendite.
Alienati sunt peccatores a vulva :
 erraverunt ab utero loquentes mendacium.
Furor eorum sicut i similitudo furoris serpentis :
 sicut reguli surdi obturantis aurem suam.

tamen ⁱ nod, alibi utrem vertant. Nobis in revolvendis Hebræorum Lexicis nihil occurrit, quod huic interpretationi faveret, excepto verbo ^j nidud, quod Rabbinis est *nodus oculi*. Qui de Antiquiorum lacrymatoriis, sive utribus, ubi lacrymæ deflentium mortuos servabantur, scire desiderarit, consultat Th. J. ab Almelevoen Antiquitatum e sacris profanarum specimen pag. 131 et seqq. MART.

^k In Cisterciens. ms. et in Deo prædicabo.

D Regius codex adeo corruptus legitur in multis psalmorum titulis, ut publice exscriptorum indicet depravationem ac imperitum : hoc enim loco sic inscribit : *In finem ne disperdas David tituli inscriptio, cum fugeret a facie Saul in spelunca. Sed conedes continent, pro victori aut non disperdas, etc.*

MART.

—Cisterc. ms. Pro Victori: Reginæ autem cum plerisque aliis mss. Pro victoria ut, etc., quod item prætulisse arbitror quos laudat Martianus, neque enim probe lectum ab eo videtur, pro victori aut non, etc.

^l Editi cum mss. quinque manus vestras legunt, pro manuum vestrarum. MART. — Ms. exprobravit conculcantes: etiam quod subsequitur, semper, prætermisso.

^m Quidam mss. cum antea editis libris manus vestras, pro manuum vestrarum legunt. Cisterciens. ipsam præterea vocem iniquitates prætermittit.

ⁿ Nostri omnes mss., sicut furor serpentis, pro similitudo furoris, etc. j

*Ut non audiat vocem murmurantium :
nec incantatoris incantationes callidas.
Deus, excute dentes eorum ex ore eorum :
molares [Al. מָלֵה] teonum confringe, Domine.
Dissolvantur quasi aquæ quæ desolvuntur;
intendet gressus suum [h. sagittam suam] donec contor-
runtur.
Quasi vermis tabescunt pertranseat [Al. pertransirent];
quasi abortivum malleis quod non videt [Al. vides]
solem.
Antequam crescant spinæ vestrae in rhamnum :
quasi viventes, quasi in ira tempestatis rapient eos.
Lætabitur justus cum viderit ultionem;
pedes suos lavabit in sanguine impiorum.
Et dicit [Al. dicit] homo, "Vere est fractus justo :
vere est Deus iudicans in terra!"*

**VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID HUMILEM ET SIMPLI-
CEM, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIERUNT DO-
MUM, UT OCCIDERENT [Al. OCCIDERET] EUM.**

**[LIX.] Ecce b[ea]tus me de iniunctis meis, Deus [h. Domine]
meus,
et a resistantibus mihi protege me.
Libera me ab operariis iniquitatis [Al. operantibus
iniquitates],
et a viris singulimum salva me.
Quia ecce insidiati sunt apimes meæ,
congregantur adversus me fortissimi [h. crudelissimi]:
abique iniquitate mea, et absque peccato meo, Domine.
Non egis inique, et illi currunt [Al. cucurrerunt] et
præparantur,
surge [h. expurgescere] et adverso pro me, et respice.
Et tu, Domine Deus exercitum Deus Israël,
evigila, ut visites omnes gentes.
Non miserearis universis
qui operantur iniquitatem. SEMPER :
Revertantur ad vesperam, latrent ut canis [Al. canes],
et circumeant [Al. circumibant] civitatem.
Ecce loquentur [Al. loquuntur] in ore sua,
gladii in labiis eorum:
quasi nemo audiat.
Tu autem, Domine [Al. Iac. Domine], deridebis eos :
Subannabis opes gentes.
Fortitudinem meam ad te servabo :
quoniam tu, Deus, elevator meus.
• Deus misericordia mea præveniet me :
Deus ostendens mihi in insidiatoribus [h. decantatori-
bus] meis.
Ne occidas eos, ne forte obliscantur populi mei :
disperge eos in fortitudine tua, et destrua eos :
protector noster, Domine [Al. Deus].
Peccato oris qui sermone [Al. in peccato et in sermone],
laboriorum suorum,
et capiantur in superbia sua :
maledictionem et niendacium narrantes.
Consume in furore, consume ut non subsistant :
et scient quoniam Deus dominatur [Al. dominabitur] D
Jacob, in finibus terræ. SEMPER.
Et convertantur ad vesperam, latrent ut canis [Al. canes],
et circumeant civitatem.
Ipsi vagabuntur ut comedant,
et cum saturati non fuerint, murmurabunt.**

**Ego autem cantabo imperium tuum,
et laudabo magnæ misericordiam tuam :
Quoniam factus es fortitudo mea [h. susceptor meus],
et refugient in die tribulationis meæ.
Virtutem meam ibi cantabo [h. fortitudo mea ubi
psallam]:
quoniam Deus adjutor [h. suscep'or] meus,
Deus misericordia mea.**

**VICTORI PRO FILIS TESTIMONIUM HUMILIS ET SIMPLICIS
DAVID AD DOCENDUM, QUANDO PUGNAVIT ADVERSUS
SYRIAM MESOPOTAMIAE, ET ADVERSUS SYRIAM SUDI :
ET REVERENS EST JOAB, ET PERCUSSIT EDOM IN VALLE
SALINARUM DUODECIM MILLIA.**

**[LX.] Deus, projecisti nos, scidisti :
iratus convertisti nos.
Commovisti terram, et disruptisti eam :
sana contritione ejus quoniam commota est.
B Ostendisti populo tuo durissimam :
potasti et nos vino contropiente.
Dedisti metuentibus [Al. timentibus] te signum
ut fugerent a facie arcus. SEMPER.
Ut liberarent ancili tuis :
salva dextera tua, et exaudi me.
Deus locutus est in sanctuariis suis : lætabor,
dividam Sicimam,
et vallem Soccoth dimetiar.
Mens est Galaad, et mens est Manasse,
et Ephraim fortitudo e[st] pilis mei :
Juda legifer meus :
Moab olla lavae mei :
Super Iдумæam incedam calcamento meo :
mili Palæstina sedes atq[ue] est.
Quis deducet me ad cibitatem munitam.
Nonne tu, Deus, qui projecisti nos,
et non egredieris, Deus, in exercitibus nostris.
Pa nobis auxilium de [Al. in] tribulacione :
vana est enim salus ab homine.
In Deo faciemus virtutem,
et ipse concubabit tribulantibus nos.**

VICTORI IN PSALMIS DAVID.

**[LXI.] Exaudi, Deus, laudationem meam :
intende orationi meæ.
De novissimo terrore ad te clamabo,
cum triste fuerit cor meum :
Cum fortis elevabitur adversum me,
tu eris duxtor meus.
Quoniam [Al. Iac. quoniam] suisti spes mea :
turris munitissima a facie iniustici.
Habuabo [h. peregrinabo] in tabernaculo tuo jugiter
[h. in sæculum] :
sperabo in protectione alarum tuarum. SEMPER.
Tu enim, Deus, exaudisti orationem meam :
dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.
Dies super dies regis adjicies :
anno ejus donec est generatio et generatio.
Sedebit semper [h. in sæculum] ante faciem Dei,
misericordia et veritas servabunt eum.
Sic canam [h. psallam] nomini tuo jugiter :
reddens vota mea per singulos dies.**

**• Addit hic Cisterci. ms. meum : tum juncto Regi-
nae atque aliis, voces virtutem meam prætermisit :
subsequenti autem versu subjungunt fortitudo meæ.
• Pro simplicis nostri omnes mss. aliquipne apud
Martian. legunt, perfecti : tum verba, Mesopotamia
et adversus Syriam, nunc Reginæ lacet.**

• In uno Cisterciensi ms., diripiunt.

• Aliquot mss., vino mæroris. MART.

**• Exemplaria Canonis et alia duo, vel tria, offi-
cii petitis meæ. MART.**

^a Ms. Cisterciens. in ira tempestatis rapiet eas.
^b Falso monet hic scholiastes in Hebreo Dominum
haberi, non Deum : neque vero nomen τύπον scriptum
legitur, sed אֱלֹהִים. MART.
^c Apertissima est corruptio hujus versiculi et in
editis, et in aliquot mss. ubi legimus : *Dei mei mis-
ericordia præveniet me*; quia Hieronymus ipse con-
cepit verbi docuit epist. ad Sunniam et Fretem, in
Hebreo scriptum esse : *Deus meus, misericordia
mea, præveniet me*. MART.

VICTORI ^a PER IDITHUN CANTICUM [H. PSALM.] DAVID. A
 [LXII.] Attamen apud Deum silebit anima mea :
 ex eo salus mea.
 Attamen ipse est scutum meum [h. fortitudo mea] et
 salus mea :
 fortitudo mea [h. susceptor meus] non commovebor
 amplius,
 Usquequo insidiamenti contra tirum, interficilis omnes,
 sicut murus inclinatus et maceria corruens.
 Partem enim ejus cogitaverunt expellere,
 placuerunt sibi in mendacio :
 ore suo ^b benedicunt, et corde suo [h. intrinsecus]
 maledicunt. SEMPER.
 Verumtamen Deo tacet [Al. retice], anima mea :
 ab ^c ipso enim præstolatio mea.
 Ipse enim [Al. est] fortitudo mea et salus mea :
 susceptor meus, non timebo [h. movebor].
 In Deo iustitiae meae et gloria mea :
 robur fortitudinis mee et status mea in Deo.
 Sperate in ea omni tempore, populi,
 effundite coram eo caro vestrum :
 Deus spes nostra. SEMPER.
 Verumtamen vanitas filii Adam
 mendacium filii viri [Al. hominum]
 in stateris dotois fraudulenter agunt simul [h. im-
 positis stateris vanitas ipsi simul].
 Nolite confidere in calunnia
 et in rapina, ne frustremini :
 divitiae si ^d affluerint [Al. fluxerint], ne apponatis cor.
 Unum locutus est Deus,
 duo haec audivi : quia imperium [h. fortitudo] Dei est :
 Et tibi, Domine, misericordia :
 quia tu reddes unicuique secundum opus suum.

CANTICUM [H. PSALM.] DAVID CUM ESSET IN DESERTO IUPA.
 [LXIII.] Deus [h. Deus Deus meus tu], fortitudo mea
 tu es,
 de luce consurgam ad te :
 Sitivit ^e te anima mea,
 desideravit te caro mea :
 in terra et invia et considente, ac sine aqua.
 Sic in sancto apparui tibi,
 ut videam fortitudinem tuam et gloriam tuam.
 Melior est enim misericordia tua quam vita [Al. vita] :
 labia mea laudabant te.
 Sic benedicam te [Al. tibi] in vita mea :
 in nomine tuo levabo manus [h. palmas] meas.
 Quasi adipe et pinguedine impletibitur [h. satiabitur]
 anima mea,

^a Idem ms. pro Idithun.
^b Canon Carcass. et duo ejus sequaces, id est, mss. Augustinorum Burdigal. et S. Michaelis, Sicut maceria inclinata sepius corruens. MART.
^c Cisterciens. ms., quasi murus, etc. Regius quæ subsequuntur, et maceria corruens, omittit.
^d Interseruant nostri mss. hic Vocem singuli.
^e Reginæ cod. ab eo ipso enim salutare meum.
^f Omnes fere mss. codices: Divitiae si fluxerint. MART.
^g Sitivit te legunt omnes libri editi et scripti. De eo ita disserit sanctus Hieronymus in epist. ad Sunniam et Fretelam: Sitivit tibi anima mea; pro quo in Graeco sit: sitivit te anima mea. Sed in Hebreo non habet ATTRA (ΤΤΝ), quod significat te; sed (τ) LACH, quod ostenditur, tibi: quod et omnes interpretes translulerunt. Ergo secundum linguæ proprietatem versum est in Latinum. Ipsa vero S. Doctor secundum proprietatem linguæ Latinæ vertit in suo Psalterio ad Hebraicum fontem edito, sitivit te, desideravit te: imitatus forte Ciceronis phrasim: Nec sitio honores, nec gloriari desiderio. MART.

^h Cisterc. ms. in terra sitiente, pro invia.
ⁱ Idem ms., cantabo pro laudabo; ac paulo post Regius, quærerunt pro querunt.
^j Hic titulus in Cisterciensi ms. desideratur.
^k In eodem ms., serva animam meam.

A et labiis laudantibus canet [h. laudabis] os meum,
 Recordans tui in cubili meo :
 per singulas vigilias mediabor tibi.
 Quia fuisti auxilium meum,
 et in umbra alarum tuorum ^b laudabo.
 Adhæsis anima mea posse te,
 me suscepisti dextera tua.
 Ipsi vero interficere [h. ad calamitatem] querunt
 animam meam :
 ingrediantur in extrema [h. inferiora] terre.
 Congregentur in manus gladii :
 pars vnguium erunt.
 Rex autem regabitur in Deo,
 laudabilis omnis quia jurat in eo :
 quia obstruetur os loquentium mendacium.

^l VICTORI CANTICUM [H. PSALM.] DAVID.
 [LXIV.] Audi, Deus, vocem meam loquentis a timore
 [h. papore] iniuncta serva ^m vitam meam :
 Absconde me a consilio malignorum ;
ⁿ B a tumultu operantium iniquitatem.
 Quia exacerbunt quasi gladium linguam quam :
 letenderunt sagittam suam verbum amarissimum.
 Ut sagittare qui in absconditis simplicem :
 subito sagittabunt eum, et non timebunt.
 Confortaverunt sibi sermonem pessimum,
 narraverunt, ut absconderent laqueos :
 dixerunt, quis videbit ^p eos?
 Scrutati sunt iniquitates :
 defecerunt scrantes scrutinio,
 et cogitationibus singulorum, et corde profundo.
 Sagittabit ergo eos Deus jaculo repentina :
 inferent plaga eorum.
 Et corrue in semetipsos ^q plagiis [h. linguis] suis :
 fugient omnes qui viderint eos.
 Et timebunt omnes homines
 et annuntiabunt opus Dei,
 et opera eius intelligent.
 Latabitur justus in Domino, et sperabit in eo :
^r O et exultabunt omnes recti corde.

VICTORI ^s CARMEN [H. PSALM.] DAVID CANTICI.
 [LXV.] Tibi silet laus, Deus, in Sion,
 et tibi reddetur votum;
 Exaudi ^t orationem,
 donec ad te omnis caro veniat.
 Verba iniquitatum prævaluerunt adversum me :
 sceleribus nostris tu propitiaberis.
 Beatus quem elegeris, et suscepis :
 habitabit enim in atriis tuis;

^t Nostri omnes mss. quis videbit nos, pro eos.
^u Observat idem Hieronymus in eadem epistola hic apud Hebreos legi: Percutiet eos Deus jaculo repentina, et inferentur plaga eorum. Quia sane eumdem habent seusnum, et si in verbis nonnulla appareat discrepantia. Versuum autem divisionem præsentem restituimus ad testimonium ac fidem ipsius Hieronymi, cum in mss. codicibus depravata sit errore librariorum. MART.

^v Scholion istud marginale retinente editi libri, et in Hebreo legimus בְּשָׁנָה lesschonam, id est, linguam suam, vel, eorum. MART.

^w — idem mss. linguis suis, præferunt, quod et scholiastæ placet, et proprius est Hebreo textus. בְּשָׁנָה.
^x Tres tantum mss. Victorii carmen David, Canticum: cui lectioni consonat Latina versio interlinearis. Alia tamen præferenda videtur ex titulo psalmi CLXXXI sequentis, in quo eadem verba suum retinente ordinem nativum, Victorii David psalmus Cantici. MART.

— Iterum nostri omnes mss. duoque alii apud Marian. silens, pro silet.

^y In quatuor mss. Vaticano scilicet. Canone Carrass. August. Burdigal. et S. Mich. Exaudiens orationem; ad te omnis caro veniat. MART.

*Replebimur bonis domus tuæ,
sanctificatione templi tui.
Terribilis in justitia exaudi nos,
Deus saluator noster :
Confidentia omnium finium terræ,
et maris longinqui.
Præparans [Al. qui præparas] montes in virtute sua,
accinctus fortitudine.
Compescens sonitum maris,
fremitum fluctuum ejus,
et multitudinem gentium [h. plebium].
Et timebunt qui habitant in extremis a signis tuis :
egressus a matutino et vesperi laudantes facies.
Visitasti terram, et irrigasti eam,
ubertate eam dita.
Rivus Dei plenus aqua
præparabis frumentum eorum, quia sic fundasti
[h. præparabis] eam.
Sulcos ejus inebria, multiplica fruges ejus [h. educ accinctos ejus] :
pluvias irriga eam, germini ejus benedic.
Volvetur annus [h. Coronasti annum] in bonitate tua.
et vestigia tua rorabunt pinguedine.
Pinguescent [h. Rorabunt] pascua deserti,
et exultatione colles accingentur.
Vestientur agnis greges :
et valles plene erunt frumento,
coquabuntur, et canent.*

VICTORI CANTICUM PSALMI.

[LXVI.] *Jubilate Deo, omnis terra.
Cantate [h. Psalite] gloriam nomini [Al. nominis]
ejus.
Date gloriam laudi ejus.
Dicte Deo, quam terribile opus tuum :
In multitudine fortitudinis tuæ
mentientur tibi inimici tui.
Omnis terra adoret te, et cantet [h. psallat] tibi,
cantet [h. psallat] nomini tuo. SEMPER.
Venite [h. Ite], et videte opera Dei,
terribilia consilia super filios hominum [h. Adam].
Convertit [Al. Convertet] mare in aridam,
in flumine pertransibunt pede :
ibi lætabimur in eo.
Qui dominatur in fortitudine sua a seculo,
oculi ejus genites aspiciunt;
Qui increduli sunt,
non exaltentur in semelipsis. SEMPER.
Benedicite, populi, Deo nostro,
et auditam facite vocem laudis ejus.
Qui posuit animam nostram in vitam,
et non dedit in commotionem pedes nostros.
Probatis enim nos, Deus :
igne nos conflasti sicut conflatur argentum.
Introduxisti nos in oblidionem [Al. in rete] :
posuisti stridorem in dorso nostro [h. lumbis nostris] :
imposuisti homines super caput nostrum.
Transivimus per ignem et aquam,*

^a Canon San-Germanensis cum editis libris hoc modo legit : *Egressus matutini et vesperi, etc. Memm., Egressus matutini et vesperis. MART.*

— Cisterciensis et Reginæ mss. *egressus matutinos et vesperos in aliis invenit Martianæus in recto, egressus matutini.*

^b S. Hieronymus in epistola multoties laudata : *Dicitis, inquit, quod in Greco non sit ejus, cum in Hebreo TECHINA (תְּכִינָה), manifeste, præparationem ejus, significet. Hanc interpretationem replicamus propter marginalem Scholiastis nostri annotationem, quæ eadem est cum observatione Hieronymi. MART.*

^c Aliquot mss., *terribilia opera sua. MART.*

^d Contra, iidem hic legunt in singulari, *terrible consilium. MART.*

^e Unus Reginæ mss., *oculi ejus in gentes : propius fere ad Hebreum, בְּגַוְיָה.*

A *et eduxisti nos in refrigerium.
Ingrediar [Al. ad. in] domum tuam in holocaustis :
reddam tibi vota mea, quæ promiserunt [h. distinxerunt] & labia mea,
et locutum est os meum cum tribularer.
Holocausta medullata offeram tibi
cum h incenso arietum :
faciam boves cum hircis. SEMPER.
Venite [h. Ite], audite et narrabo, omnes qui timetis Deum,
quanta fecerit animæ meæ.*

*Ipsum ore meo invocavi,
et exaltavi in lingua mea.
Iniquitatem si vidi in corde meo,
non exaudiat Dominus.*

*Ideo exaudivit Deus :
et attendit vocem deprecationis [h. orationis] meæ.
Benedictus Deus, qui non abstulit orationem meam,
et misericordiam suam a me.*

B **VICTORI IN PSALMIS [h. CARMINIBUS], CANTICUM [h. PSALMUS] CARMINIS.**

[LXVII.] *Deus misereatur nostri, et benedicas nos [Al. nobis].*

illustret faciem suam super nos. SEMPER.

Ut nota fia in terra via tua :

in universis gentibus salus tua.

Confitantur tibi populi, Deus :

confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur, et laudent gentes [h. plebes]

quoniam iudicas populos in æquitate :

et gentium [h. plebium] quæ in terra sunt, ducor es. i SEMPER.

Confitantur tibi populi, Deus :

Confitantur tibi populi omnes.

Terra dedit germen [Al. fructum] suum :

benedicat nobis Deus Deus noster.

Benedicat nobis Deus,

et timeant cum omnes fines terræ.

C **VICTORI DAVID PSALMUS CANTICI.**

[LXVIII.] *Exsurget Deus, et dissipentur [Al. dispergantur] inimici ejus :
et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.*

Sicul deficit fumus deficiant :

sicut tobescit cera a facie ignis,

i sic pereant impii a facie Dei :

*Justi autem lætentur, et exsultent in conspectu Dei,
et gaudeant in lætitia.*

Cantate Deo, k psalite nomini ejus :

præparate viam ascendi per deserta [h. araboit].

quod est superius cælum] :

In Domino nomen ejus,

et exsultate coram eo.

Patri [h. Judici] papillorum, et defensori viduarum :

Deus in habitaculo sancto suo :

Deus habitare facit solitarios in domo :

Educet [Al. Educit] vincitos in fortitudine :

^f Aliq. mss. omittunt, igne. MART.

^g Addit idem ms. hic tibi, quod quidem et in Hebreo paulo post resonat.

^h Canon San-Germanensis et Mem. retinent vitiam lectionem antiquissimam, cum incenso et arietibus. Sed male, inquit Hieronymus ubi supra ; in-Hebreo enim scripsum est, EM CATOROTH ELIM (כָּתָרֹת אֶלִים); quod interpretatur, CUM INCEN O ARIETUM. Si quem moveat quod legamus catoroth pro cathereth, consulat mss. codices epistolæ ad Sunniā et Fretel.

ⁱ Nostri mss. ducor es sempiternus.

^j Tacet ms. Cisterciens. voculam sic, quæ neque in Hebreo proprie est.

^k Pro psalmitz, Cisterciensis ms. habet, et benedicte, Regius canit, Vid. Epist. 106 ad Sunniam et Fretelam.

^l In texto Canonis Carcassonensis, et in codice Vaticano legimus, ascendent in occasum. MART.

increduli autem habitaverunt in siccitatibus.
 Deus cum egredieris ante populum tuum,
 et ambulares [h. gradieris] per desertum. SEMPER.
 Terra commota est, et ^a celi stillaverunt a facie Dei,
 hoc est Sinai: a facie Dei Israel.
 Pluviam voluntariam elevasti. Deus:
 hæreditatem tuam laborantem tu confortasti:
 Animalia tua habitaverunt in ea:
 præparasti in bonitate tua pauperi Deus.
 Domine, dabis sermonem,
 annuntiatricibus fortitudinis plurime [h. exercituum
 plurimum].
 Reges exercituum saederabuntur, saederabuntur;
 et pulchritudo domus dividet spolia.
 Si dormieritis inter medios terminos,
 pennæ columbae deargentatae,
 et posteriora ^b ejus in virore auri.
 Cum divideret robustissimus [Al. robustissimos] reges
 in ea,
 nive dealbata est in Selmon.
 Mons Dei, mons pinguis [h. Basan]:
 Mons excelsus, mons pinguis [h. Basan].
 Quare contendit montes excelsi
 aduersus montem, quem dilexit Deus ut habitaret in eo:
 siquidem Dominus habitabit in sempiternum.]
 Currus Dei innumerabilis millia abundantium:
 Dominus in eis, Sinai [Al. in Sinai] in sancto.
 Ascendisti in excelsum,
 captivam duxisti captivitatem,
 acceperisti dona ^c in hominibus.
 insuper ^d et non credentes inhabitare Dominum Deum.
 Benedictus Dominus per singulos dies,
 portabat nos Deus salutis nostræ. SEMPER.
 Deus noster [h. nobis] Deus salutis [h. salutum]
 et Domini Dei: mortis egressus:
 Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum,
 verticem crinis, ambulantis in delictis [Al. deliciis]
 suis.
 Dixit Dominus, de Basan convertam,
 convertam de profundis maris.
 Ut calcet pes tuus in sanguine,
 lingua canum tuorum, ex inimicis a temelipso.
 Viderunt itinera tua, Deus:
 itinera Dei mei, regis mei in sancto.
 Pracesserunt cantores [Al. cantores] eos, qui post
 tergam psallebant
 in medio puellarum tympanistriarum.

^a Locus intricatus ac tenebrosus. Duo mss. cum editis sic legunt. Cæli stillaverunt a facie tua, Deus, hoc est in Sinai. Id retinet etiam Sorbonicus ms. sed habet, a facie tua Deus et Sinai. Canon San-Germanensis, a facie Dei et Sinai. Denique Carnutensis correctius ab aliquo Hebraicæ linguae non imperito, posuit iuxta Hebræum, a facie Dei Sinai istius. De Memmiano dicimus in additamentis. MART.
 — Reginæ ms., a facie tua, Deus, hoc est in Sinai: subsequitur Cisterciensis proprius ad Hebræum a facie D^ei, Deus Israel, בָּנֵי אֱלֹהִים.

^b Duo mss., in virore gemmæ. Consequenter vero ita legimus in quatuor exemplaribus mss., Dum discernit Omnipotens reges in ea, nive dealbabantur in Selmon. MART.

^c In mss. nonnullis, habitabit confidenter. MART.
 — Pro in sempiternum nostri mss. habent semper, quod idem est, nisi hoc pro solemani Diapsalmatis nota accipias. Tum unus Cisterciens. pro millia refert decem millia milium, et Hebreus, quidem ipse numerat vicena millia: sic enim accipio רַבְתִּים אֶלְפִּי, ut sit dictum Rabbi, aut רַבְתִּים, quod decem millia significat. Sed et alterum Hebrei textus verbum שְׁנָנִים, quod hic transfertur abundantium, proprie duplicatum, sive iteratum sonat.

^d Ms. Reginæ dona hominibus, absque in præpositione.

• Quod ait S. ipse Pater in epist. ad Sunniam et Fretelam, Nos transstulimus, Etenim non credentes

A In ecclesiis benedicite Deo:
 Domino de fonte [Al. fontibus] Israel.
 Ibi Benjamin parvulus continens [h. fecit descendere] eos,
 principes Iuda in purpura sua [h. lapidabunt eos]:
 principes Zabulon, principes Nephthalì.

Præcepit ^t Deus tuus fortitudine tua
 conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.
 De templo tuo, quod est in Jerusalem:
 tibi offerent reges munera.

Increpa bestiam calamitatem
 congregatio fortium, in vitulis populorum
 calcitrantium contra rotas [Al. portas] argenteas:
 disperge populos qui bella volunt.
 Offerant [h. veniant legati] velociter ^s ex Egypto:

Ethiopia festinet ^t manus Deo.
 Regna in terra cantate Deo,
 psallite Dominum. SEMPER.

Qui ascendit super cælum cœli i ab oriente [h. a principio]:

B ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.
 Date gloriam [h. fortitudinem] Deo:
 super Israel magnificentia ejus,
 et fortitudo ejus in cœlis.

Terribilis Deus de ^t sanctuaris suis:
 Deus Israel ipse dabit fortitudinem,
 et robur populo: benedictus Deus.

VICTORI PRO LILIIS DAVID.

[LXX.] Salva me, Deus:
 quoniam ¹ venerunt aquæ usque ad animam.

Infusum sum in limo profundi,
 et non possum consistere:
 Veni in profundum aquarum,
 et flumen [h. fluctus operuit me].

Laboravi clamans, exasperatum est guttur meum:
 desecrunt oculi mei, exspectantes Deum meum.
 Multiplicati sunt super capillos capitum mei,
 qui oderunt me gratis:

C confortati sunt qui persecabantur me inimici mei in-
 juste:
 que non rapueram, tunc reddebam.

Deus, tu scis stultitiam meam,
 et peccata mea a te non sunt abscondita.

Non confundantur in me exspectantes [Al. qui ex-
 spectant] te,
 Domine Deus exercitum.

Non confundantur in me

inhabitare, etc., ut pleraque id genus alia, de sua di-
 cit interpretatione ex Græco.

^t Cisterciens. ms. Præcipe, Deus, fortitudine. Re-
 gius de fortitudine. Illud ad veterem interpretationem
 proprius accedit.

^s Pro velociter, quod et Aquilæ placuit, Cisterc.
 ms. habet pingui, aut pinguis. Et vero vestitores
 quidam Rabbini munera interpretantur, quod hic est
 in Hebreo נְגֻנָּתָךְ, Chasmaniū.

^b Cum nosri omnes, tum alii penes Martian. mss.
 interserunt hic verbum, dare, id est, festinet dare
 manus, etc. Ac fortassis illa verior est lectio: nam
 et Symmachus, cuius plerumque insistit vestigis
 S. Pater, vertit cum dandi verbo σπενσάτω δῶσον
 χρῖσα, festinet dans manum. Mox in uno Cisterciensi
 est Reges pro Reginæ, et canite pro psalite.

ⁱ Quod ms. codices in duos hic versus dividunt,
 unum versiculum nominat Hieronymus in epistola
 ad Sunn. et Fretel. MART.

^j Quod mavult Hebreus scholiastes a principio, pro
 oriente, et nostri omnes mss. praferunt, et concin-
 nius ad Hebraicam est phrasim. Paulo post pro vocem
 suam, Cisterciens. vocis suæ, Regius voci sushabent.

^k In nostris mss. sanctuario suo.

^l Cisterciens. introierunt, tum Reginæ ms. usque
 ad animam meam.

^m Multi codices, et non revereantur, vel sine copula,
 Non revereantur. Canon Memmianus, Non revereantur
 super me. MART.

qui querunt te, Deus Israel.
Quia propter te portavi opprobrium :
operuit confusio faciem meam.
Alienus factus sum fratribus meis,
et peregrinus filii [Al. filius] matris meae.
Quia zelus domus tue comedit me,
et opprobrium ^a exprobrantium tibi cecidit super me.
Et flevi in jejuniu animam meam,
et factum est in opprobrium nisi.
Et posui vestimentum meum saccum,
et factus sum eis in parabolam.
Contra me loquebantur qui sedebant in porta,
et cantabant bibentes vinum [h. siceraq].
Mea autem ^b oratio ad te, Domine,
tempus reconciliationis [h. placit] est.
Deus in multitudine misericordiae tue,
exaudi me in veritate ^c salutis tue.
Erue me de luto ut non infixar :
libera me ab his qui oderunt me, et de profundis
aquarem.
Ne operiar me ^d fluctus aquæ,
ne absorbeat me profundum :
et non coronet super me pateus os suum.
Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia tua.
secundum multitudinem miserationum tuarum respice
ad me.
Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo :
quoniam tribulorū cito [h. festinū] exaudi me.
Accede ^e ad animam meam, redime eam :
propter inimicos meos libera me.
Tu scis opprobrium meum,
et confusionem meam, et ignominiam meam :
coram te sunt omnes hostes mei.
Opprobrio contritum est cor meum,
et desperatus sum :
Et expectavi qui contristaretur,
et non fuit :
et qui consolaretur, et non inveni.
Et dederunt in escam meam fel,
et in siti mea potaverunt me aceto.
Sic mensa eorum coram eis in laqueum,
et in retributions ad cornuendum.
Contenebrentur oculi eorum ne videant,
et dorsum [h. lumbos] eorum semper incurva.
Effunde super eos indignationem tuam,
et ira furoris tui comprehendat eos.
Fiat commoratio eorum deserta :
in tabernaculis eorum non sit qui habitet.
Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt :
et ^f ut affligerent vulneratos tuos, narrabunt.
Da iniuriam super iniuriam eorum,
et non veniant in justitiam tua.
Deleteantur de libro viventium,

^a In plurali hæc legunt mss. duo exemplaria, et D opprobria... ceciderunt, etc. In aliis omnibus singulare est numerus. MART.

^b Aliter Canon Carcassonensis cum pedissequis duobus consuetis, nempe cum codice Augustinorum Burdigalensium, et altero S. Michaelis in Periculo maris, ubi legimus : Ego autem orationem meam ad te, Domine. MART.

^c Pari consensu nostri mss., in veritate salutaris tui. Tum eripe me pro erue, etc.

^d Duo mss. fluvius aquæ, et ne absorbent, etc.

^e Canon Memmianus et San-Germanensis noster : Intende animæ meæ, et redime eam. Et postea, redime me, pro libera me. MART.

^f Cisterciensis ms., et super plagam vulneratorum tuorum narrabant. Atque ita quidem Hebreus ipse habet Regius ac Corbeiensis mss. : Deus Dominus fiducia meæ : In Canone vero Carcass. Domine, Domine, etc. MART.

^g Nostri mss. in futuro suscipiet. In Hebreo ad optantis modum, suscipiat, elevet, etc.

A et cum justis non scribantur.
Ego autem pauper et dolens :
salus tuæ, Deus, suscepit me.
Laudabo nomen Dei in canticis,
et magnificabo eum in confessione.
Et placebit Domino super vitulum sorellum [h. bo-
vem] taurum;
cornua effarentem et ungulas.
Videntes mansueti latabuntur ;
qui queritis Deum, vivet anima nostra [h. cor re-
strum].
Quoniam exaudivit pauperes Dominus :
et vincos suos non despexit.
Laudent eum cœli et terra :
maria et omne quod movetur in eis :
Quia Deus salvabit Sion,
et aedificabit civitates Iuda :
et habitabunt ibi, et possidebunt eam,
Et semen servorum ejus possidebit eam,
et qui diligunt nomen ejus habitabunt in eis.

VICTORI DAVID AD RECORDANDUM.

[LXX.] Deus, ut liberes me :
Domine, ut auxiliaris mihi, festina.
Confundantur et erubescant,
qui querunt animam meam :
Convertantur retrorsum, et erubescant,
qui volunt malum mihi.
Revertantur ad vestigium confusioneis eorum,
qui dicunt vah ! vah !
Gaudient et lætentur in te omnes qui querunt te :
et dicant semper, magnificetur Deus,
qui diligit salutare tuum.
Ego autem egenus et pauper,
Deus festina pro me :
Auxilium meum et salvator meus tu.
Domine, ne moreris.
[LXXI.] In te, Domine, speravi,
non confundar ^b in eternum [h. in sæculum].
C In justitia tua erue me, et libera me :
inclina ad me aurem tuam, et salva me :
Esto mihi robustum habitaculum, ut ingrediar jugiter,
præcepisti ut salvares me :
quia i petra mea et fortitudo mea es tu.
Quis meus, salva me de manu iniqui :
de manu iniqui et nocentis.
Quia tu es expectatio mea :
Domine Deus, ^k fiducia mea ab adolescentia mea.
A te sustentatus sum ex utero,
de ventre matris meæ tu es protector meus :
in te laus mea ^l jugiter.
Quasi portentum factus sum multis,
et tu ^m spes mea fortissime.

^b Eam sere, quæ apud LXX legitur, epigraphen sive titulum Psalmis, Cisterciensis ms. præponit : Psalmus David filiorum Jonatha (leg. Jonadab) prior... captivo (lege, et priorum captivorum). Re autem vera nullum in Hebreo habet hic psalmus titulum.

ⁱ Alterum glossema hoc additur in Cisterciensi ms. ex veteri ferme derivatum versione Latina, esto mihi in Deum protectorem, ut, etc. Tum, præcipe salvere me : aque bene. Sed et impressi versus una retinuntur.

^j Canon Carcassonensis cum tribus aliis mas. Et refugium meum tu. Sed anno latet videtur scholiastis nostri antiqui posita in corpore temeritate librariorum. Codex Memmianus, Et refugium meum es tu. MART.

^k Regius ac Corbeiensis mss. : Deus Dominus fiducia meæ : In Canone vero Carcass. Domine, Domine, etc. MART.

^l Reginæ ms. Semper, male, si eo voluit, ut videatur, Diapsalma denotare. Mox Cisterciens. pluresque alii apud Martian spes mea fortissima.

^m Mss. plures : Spes mea fortissima. MART.

Impleatur os meum laude tua :
tota die magnitudine tua.
Ne projicias me in tempore senectutis :
cum defecerit [Al. defuerit] *fortitudo mea*, ne dere-
linquas me.
Quia dixerunt inimici mei mihi :
et qui observabant animam meam,
inierunt consilium pariter.
Dicentes, Deus dereliquit eum,
persequimini et comprehendite eum,
quia non est qui eruat ^a.
Deus, ne elongeris a me :
Deus meus, ad auxilium meum festina.
Confundantur, consumantur
adversarii animae meae :
Operiantur opprobrio et confusione,
qui querant madum mihi.
Ego autem jugiter exspectabo,
et adjiciam super ^b omnem laudem tuam.
Os meum narrabit justitiam tuam :
tota die salutare tuum :
quia non cognovi litteratas.
Ingrediar in fortitudines Domini Dei :
recordabor justitiae tuae solius.
Deus, docuisti me ab adolescentia mea,
et usque nunc annuntiabas mirabilias tuae.
Insuper et usque ad senectutem et canos
Deus, ne derelinquas me ;
Donec annuntiem brachium tuum generationi,
^c cunctisque qui venturi sunt fortitudinem tuam.
Et justitiam tuam Deus usque in excelsum,
quanta [h. que] fecisti magnalia : Deus, quis simi-
lis tibi [Al. tui] ?
Quia ostendisti ^d nobis
tribulationes plurimas et malas :
• Et conversus vivificabis nos,
et de abyssis terrae rursum educes nos.
Multiplicabis magnitudinem meam,
et conversus consuluberis me.
Ego autem confiebor tibi in rasis psalterii
veritatem tuam, Deus meus :
castababo [h. psallam] tibi in cithara, sancte Israel.
Landabunt labia mea cum cantavero [h. psallero] tibi,
et anima mea, quam redemisti.
Insuper et lingua mea tota die meditabitur justitiam
tuam :
quia confusi sunt, et de honestati quagrentes malum
mihi.

† SALOMONI.

[LXXII.] Deus, judicium tuum regi da,
et justitiam tuam filio regis.
Judicabit populum tuum in justitia,
et pauperes tuos in iudicio.
Assument montes pacem populo,

^a Addit Cisterciens ms. eum. Tum juncto Regio atque aliis, Deus mens, ad auxiliandum mihi festina.

^b Plurimum numero iidem mss., super omnes laudationes tuas.

^c Cisterciens. ms., cunctis, qui venturi, etc, neque plus habet Hebreus textus. Tum fortitudines tuas plurimum numero : et Justitiam Dei usque, etc., pro Justitiam tuam, Deus, etc., minus bene.

^d In nostris mss. ostendisti mihi pro nobis. Hebrew quoque exemplar *cheri* habet ad marginem יְהִי רָאשֵׁנוּ pro רְאֵינוּ, quod in textu legitur, id est, ostendisti mihi, pro ostendisti nobis. Et coharenter altero ab hoc versiculo idem legendum docet minori numero, vivificabis me, et educes me. Sed et pro malas iidem nostri mss. pari consensu legunt afflictiones. Symmachus quoque, ad cuius ingenium saepe se conformasse S. Doctorem in amadvertisimus, substantive interpretatus est χαράστεις, mala, aut, vexationes. Omnino autem cum ipse, tum S. Pater (ejus enim malum putare hanc germanam lectionem esse) in Hebraico exemplari legerint רְאֵינוּ, et afflictiones,

A et colles justitiam.
Judicabit pauperes populi,
salvabit filios pauperis [Al. pauperum] :
et confringet calumniatores,
Et timebunt te quam diu erit sol,
et ultra lunam in generatione generationum.
Descendet et pluvia super vellus,
ut [Al. et ut] sitat terrorantes terram.
Germinabit in diebus ejus justitia [h. justus],
et multitudo pacis, donec non sit luna.
Et dominabitur a mari usque ad mare,
et a flumine usque ad terminos terrae.
Ante eum procident Aethiopes,
et mimici ejus pulverem ligent.
Reges Tharsis et insulae munera offerent :
reges Arabiae et Saba [h. Saba] tributum conferent.
Et adorabunt eum omnes reges :
universa nationes servient ei.
Quia eruet pauperem a potente,
et inopem cui non est adfutor.
B Parcet inopi et pauperi,
et animas pauperum salvabit.
Ab usura et iniuritate redimet animas [Al. animam]
eorum,
et pretiosus erit sanguis ^b eorum coram oculis ejus.
Et vivet, et dabitur ei de auro Saba,
et orabunt de eo jugiter,
tota die benedicent ei.
Erit memorabile triticum in terra, in capite montium
elevabitur [h. fluctuabitur] sicut Libani fructus ejus,
et florebunt de civitate sicut fenum terrae.
Erit nomen ejus in eternum [h. aeternum];
ultra [h. ante] solem perseverabit nomen ejus :
Et benedicentur in eo :
omnes gentes beatificabunt eum.
Benedictus Dominus Deus Deus Israel :
qui facit mirabilia solus.
Et benedictum nomen gloriae ejus in sempiternum [h.
aeternum],

C et implebitur gloria ejus universa terra : amen et amen.

COMPLETAE SUNT ORATIONES DAVID FILII I ISAI.
CANTICUM [h. PSALMUS] ASAPH.

[LXXIII.] Attamen bonus est Israel Deus
his qui mundo sunt corde.
Mei autem pene vacillaverunt pedes :
pene effusi sunt gressus mei.
Quia circumlati sum contra iniquos :
pacem impiorum videns.
Quod non recognoverint de morte sua :
et firma sint vestibula eorum.
In labore hominum non sunt,
et cum hominibus non flagellabuntur.

D pro ea, quae nunc una continet perquam simili scriptura ἡλιον, et malas.

• Rectius ad Hebreum tacet Reginæ ms. et vo-
culum.

^f In duobus mss. Augustinorum Burdigalensem, et S. Michaelis in Pericolo maris titulum istum invenimus : Salomonis versus. MART.

— Nostris mss. Salomonis præferunt. Martianæus in aliis additum reperit versus.

^g Plus habet Reginæ ms. ad terminos orbis terre.

^b Cisterciens. pronomen eorum hic retinet, quod habet tamen Hebreus textus.

ⁱ Tres e nostris mss. qui fecit, etc.

^j Male conjuguntur istæ in editis libris cum ti-
tulo psalmi sequentis, id enim vitii expresse repre-
hendit Hieronymus in epistola ad Marcellam de exitu
Levi. Cum hora ferme tertia hodierna die, inquit,
septuagesimum secundum psalmum, id est, tertii libri
principium legere cœpissimus, et docere cogeremur, li-
tuli ipsius partem ad finem secundi libri, partem ad
principium tertii libri pertinere : quod scilicet, Dese-

Ideo ^a **nutrili sunt ad superbiam :**
circumdederunt iniuriam sibi.
Processerunt a pinguedine oculi eorum :
transierunt cogitationes cordis.
Irriserunt, et locuti sunt in malitia calumniam,
de excelso loquentes.
Posuerunt in cælum os suum,
et lingua eorum deambulavit in terra.
Propterea converteretur populus ejus hic:
et quis plenus invenietur in eis?
Et dixerunt, quomodo novit Deus,
et si est scientia in excelso.
Ecce isti impii,
et abundantes in seculo multiplicaverunt divitias.
Ergone frustra mundavi cor meum,
et lavi in innocentia manus meas.
Et sui flagellatus tota die,
et increpatio mea in matutinis.
Et dixi, si narravero sic :
ecce generationem filiorum tuorum reliqui.
Et cogitabam ut intelligerem istud :
labor est in oculis meis.
Donec veniam ad sanctuarium [Al. sanctuarium] Dei :
intelligam ^b in norissimo [Al. novissimos] eorum.
Veritatem in lubrico posuisti eos :
dejecisti eos ad interitum.
Quomodo vastati sunt subito :
defecerunt, consumpti sunt quasi et non sint :
Quasi somnium vigilantis :
Domine, in civitate ^c imaginem eorum ad nihilum
rediges :
Quia contractum est cor meum,
et lumbi mei ^d velut ignis sumigans.
Et ego insipiens, et nescius :
quasi jumentum factus sum [Al. eram] apud te.
Et ego semper tecum,
et tenebras manum dexteram meam.
In consilium tuum deduces me,
et postea in gloria suscipes me,
Quid mihi est in celo,
et tecum volui [Al. nolui] in terra?
Consumpta est caro mea et cor meum :
robur cordis mei et pars mea Deus in aeternum [h.
seculum].
Quia ecce qui elongant se a te, peribunt :

cerunt hymni David filii Jesse, finis esset prioris, *Psalmus vero Asaph, principium sequentis, etc. MART.*

— Idem mss. ut et ipse alibi S. Pater, *Jesse habent pro Isaia.*

^a Videatur Cisterciens. mss. exesis vetustate litteris hic preferre, *Ideo suffocavit eos superbia. Quæ nobis quidem interpretatio omnium maxime probatur.*

^b Cum particula connexiva et legunt editi ac mss. libri, et intelligentiam in novissimo eorum. Bene quidem, nisi Sunniam et Fretelam docuisse Hieronymus absque conjunctione legendum. Ita ergo ad eos scribebat: *Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, et intelligentiam, sed hic, et cunjunctio superflua est.* MART.

^c Cisterciens. ms. quasi qui non sint.

^d Idem cum Reginæ ms. hic interserit tua, juxta veterem Interpretationem.

^e San-Germanensis noster ac Memmianus Canon: *Et renes mei resoluti sunt. Renes etiam legunt Canon Carcass. et alia duo exemplaria. Et renes mei velut ignis sumigans.* MART.

^f Canon Carcassonensis ac Vaticanus codex hic in textu retinet scholiion marginale, quod aliquando mihi imposuit. *Ut narrem omnia imperia tua. Putabam jam pridem in annotationibus meis in epistolam sancti Hieronymi ad Sunniam et Fretelam, id legisse sanctissimum Ecclesiæ Doctorem; at nunc inspectis quamplurimis mss. codicibus sententiam mutavi, exscriptorem Canonis Carcassonensis, qui nulla fide est, temerarium multis in locis expertus, dum e latere annotationes scholiastis scribendas in corpore non*

A **perdidisti omuem fornicanem a te.**
Mihî autem propinquare [Al. appropinquare] Deo bonum est :
posui in Domino Deo spem meam,
ut narrem ^g omnes annuntiationes tuas.
ERUDITIO & ASAPH.
[LXXIV.] **Ut quid, Deus, repulisti in finem :**
sumbit [Al. sumavit] furor tuus in gregem pascae tuæ?
Recordare congregationis tuæ, quam possedisti ab initio,
et redemisti virgam [h. scéptrum] hereditatis tuæ :
montem Sion, in quo habitat.
Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad finem :
omnia mala egit inimicus in sanctuario :
Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui :
posuerunt i signa sua in tropæum
Manifesta in introitu desuper :
in saltu lignorum secures.
B **Et nunc i sculpturas [Al. sculpturas] ejus pariter ; bipenne et dolatoriis deraserunt.**
Miserunt ignem in sanctuarium tuum :
In terram contaminaverunt ^h tabernaculum nominis tui.
Dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul :
incenderunt ⁱ omnes solemnitates Dei in terra.
Signa nostra non vidimus,
non est ultra propheta :
et non est nobiscum qui sciatur usquequo.
Usquequo, Deus, exprobrabit [Al. exprobravit] adversarius :
blasphemabit [Al. blasphemavit] inimicus nomen tuum in finem?
Quare convertis manum tuam et dexteram tuam :
a medio sinu tuo ^m consume.
Deus autem rex meus ab initio :
operatur [Al. operatus est] salutes in medio terræ.
Tu dissipasti in fortitudine tua mare :
contrivisti capita draconum in aquis.
Tu confregisti [h. frègisti] capita Leviathan :
dedisti eum escam [Al. in escam] populo *Æthiopum.*
Tu dirupisti fontem et torrentem [Al. fontes, et torrentes],

dubitavit. Cæterum ms. Corbeiensis legit non annuntiationes tuas, sed prædicationes tuas: licet et annuntiatio, et prædicatio, unum utrumque significet. MART.

^g Aliquot mss., Eruditonis Asap'; Carcassonensis, Eruditus Asaph; S. Michaelis, Oratio Asaph. MART.

— Tres nostri mss. eruditones: alii apud Martianum eruditonis.

^h Preponunt quidam mss. et particulam: tum montis legunt pro montem: denique altero ab hoc versiculo addunt tuo post nomen sanctuario.

ⁱ Quatuor aut quinque exemplaria mss. Posuerunt signa sua, signa. Hoc retinet Memmianus etiam codex, et sic dividit: *Signa manifesta, etc.* MART.

^j Epistolam jam saepius laudatam hoc modo claudit Hieronymus: Λαζαρτίπον, pro quo Latinus asciam vertit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. Denique ex Hebreo vertentes iam diximus: Et nunc sculpturas ejus pariter, bipenne et dolatoriis deraserunt: λαζαρτίπον ergo dolatorum dici potest. MART.

^k Nostrí omnes mss. habitaculum pro tabernaculum legunt.

^l Plenius de hoc versiculo disputavit Hieronymus Sunnæ ac Fretelæ respondens. Videsis annotationes nostras in prodromo D. Hieronymi. MART.

^m Carnutensis. Regins, et Corbeiensis mss. Ad medium signum tum consume. Alii tres legunt, consumens. MART.

— Optime Græc. εἰς τὸ δόγμα: cui bene assentitur

*tu exsiccasti flumina fortia.
Tua est dies et tua est nox,
tu ordinasti luminare [Al. luminaria] et solem.
Tu statuisti omnes terminos terrae :
aestatem et hiemem tu plasmasti.
Memento hujus,
inimicus exprobavit Dominum,
et populus insipiens blasphemavit nomen tuum.
Ne iradas bestias animam eruditam lege tua :
vitae pauperum tuorum ne obliviscaris in perpetuum.*

*Respice ad pactum :
quia repletæ sunt tenebris terræ,
habitationes iniquæ.
Ne revertatur confractus, confusus [Al. ad. et] :
egenus et pauper laudabunt nomen tuum.
Surge, Deus, judica causam tuam :
memento opprobrii tui
ab insidente tota die.
Ne obliviscaris voces hostium tuorum :
sonitus adversariorum tuorum ascendit jugiter.*

VICTORI b NON DISPERDAS, PSALMUS ASAPH CANTICI.

[LXXV.] Confitebimur tibi, Deus,
confitebimur. et juxta nomen tuum,
narrabunt mirabilia tua.
Cum accepero tempus [h. condictum],
ego c recta judicabo.
Dissolvetur terra cum omnibus habitatoribus suis,
ego appendi columnas ejus. SEMPER.
Dixi d inique agentibus, nolite inique agere :
et impii, nolite exaltare cornu.
Nolite exaltare in excelsum cornu vestrum :
loquentes in cervice veteri.
Quia neque ab oriente, neque ab occidente :
neque a sohtudine montium.
Sed Deus iudex :
hunc humiliabit, et hunc exaltabit.
Quia calix in manu Domini e,
et rino meraco ad plenum mixtus,
et propinabit ex eo :

Verumtamen facies ejus potabunt [Al. epotabunt] bi-
bentes
omnes impiorum terræ.

Ego autem annuntiabo in sempiternum : cantabo [h. psallam] Deo Jacob :
Et omnia cornua impiorum confringam ; exaltabuntur
cornua iusti.

תְּלִי in consummationem, in finem, jugiter, semper,
continuo, hisque similia.

a Addunt duo e nostris mss. hic vocem subruptæ,
quæ tamen ineptum glossatorem sapit.

b Interserunt iudicem mss. aliquie penes Martian. ut
particulam, id est, Victori, ut non disperdas, etc.

c Cisterciens ms. ego iusti justias judicabo : Re-
gina autem ms. tantum habet justias pro recta.

d Cisterciens. ms. hunc alterum pro impresso
versum substituit, Dixi lætantibus. Nolite lætari :
Hebreus ad verbum, Dixi insauientibus, Ne insan-
tis.

e Plus habent nostri mss. : in manu Domini est, et
tino meraco usque ad plenum mixtus.

f Aliter inscribunt mss. Reg., Corbeiens. et Sor-
bon. Victori in Psalmis canticum Asaph carminis.
Idem imitantur quatuor alii, excepto quod pro Vic-
tori in Psalmis, corrupte legunt Victori psalmus, etc.

MART.

—Iterum nostri omnes mss. aliisque penes Martian.
Victori in Psalmis canticum Asaph carminis. Tum primo
statim textus verbo unius Cisterciens. Cognoscetur pro
Cognoscitur.

f Idem Cisterciens. ms., Jerusalem pro Salem, et
pano post, juncto Regin, confringet pro confregit.

g In Hebreo est תְּלִי שָׁבֵךְ rischphe casce.h, quod
optime interpretatur Hieronymus, volatilia, hoc est,

A VICTORI IN f PSALTERII [b. CARMINIBUS] PSALMUS ASAPH

CANTICI.

[LXXVI.] Cognoscitur in Judæa Deus :
in Israel magnum nomen ejus.

Et erit in g Salem tabernaculum ejus,
et habitat ejus in Sion.

Ibi h confregit volatilia arcus [h. diaboli arcum],
scutum, et gladium, et bellum. SEMPER :

Lumen tu es magnificæ
a montibus captivitatis.

Spoliati sunt superbi corde :

dormitaverunt somnum suum,
et non invenerunt omnes viri exercitus manus suas.

Ab increpatione tua, Deus Jacob,
consopitus est currus [Al. et currus] et equus.

Tu terribilis es,
et quis stabit adversum te,
et tunc ira tua.

De caelo annuntiabis [h. auditum fecisti] i judicium :
terra timens et tacebit.

B Cum surrexerit ad judicium Deus,
ut salvos faciat omnes miles terræ. SEMPER.

Quia i ira hominis confitebitur tibi :
reliquis irarum accingeris,

Vovete et reddite Domino Deo vestro
omnes qui in circuitu ejus sunt,
offerent dona terribili.

Auserenti spiritum ducum :
terribili regibus terræ.

VICTORI k SUPER IDITHUN PSALMUS ASAPH.

[LXXVII.] Voce mea ad Deum, et clamavi :
voce mea ad Deum, et exaudiuit me [h. et præbuit
mihi aurem].

In die tribulationis meæ Dominum requisivi,
manus mea nocte extenditur, et non quiescit :

Noluit consolari anima mea,
recordans Dei conturbabar :

Loquebar in memetypo,
et deficiebat spiritus meus. SEMPER.

C Prohibebam [h. Comprehendi] suspectum oculorum
meorum,

stupebam, et non loquebar.

Recognitabam dies antiquos :

i annos sæculorum.

Recordabar psalmorum [h. carminis mei] meorum in
nocte,

cum corde meo loquebar, et mscrutabar spiritum meum.
Ergo ne in æternum [h. in sæcula] projicit Dominus,
et non repropietabiliter ultra ?

sagittas arcus. Nec incongrue scholiastes posuit, dia-
boli arcum, quia Abacuc iii, 5 vel 15, in nostra edi-
tione, תְּלִי reseph vertitur in diabolum. MART.

i Reginæ ms., annuntiaverunt judicium : deinde
cum plerisque alii terra timens tacebit, absque et co-
pula. Denique, cum surrexerit ad judicandum, pro ad
judicium.

D i Pro ira, mæror posuerunt mss. quinque,
Memm., San-Germ., Reg., Corbeiens. et Sorbon.
Quia mæror hominis.... reliquias mæroris accingeris.
MART.

— E nostri mss. unus Cisterciensis hic mæror pro
ira, et mox mæroris pro irarum præfert. Reginæ au-
tem altero hoc tantum loco, iræ pro irarum. In He-
breo est תְּלִי רַחֲמָה, quod nomen Proprie furorem so-
nat.

k Ms. Reginæ per Idithun, Cisterciens. duoque alii
apud Martian, ms. Pro Idithun.

l Tres mss. et annos pristinos. Paulo post scope-
bam pro scrutabar. Alique ita quidem in epist. ad
Sunniam et Fretelam se ait S. Pater transtulisse,
consentientibus ad eum locum nostris mss. magno
numero : quidquid possumendum visum sit Martianæo,
qui rescribendum ibi nunc vellet, scrutabar.

m Editi libri ac ms. Corbeiensis, scopebam spiritum
meum. Hanc lectionem in Prodromo S. Hieronymi
me edidisse memini, nec aliud sanc retinent excus-

Ergone, et complevit usque in finem misericordiam suam?
consummabitur verbum de generatione et generatione.

Numquid oblitus est misereri Deus: aut complebit in furore misericordias [h. pietatis] suas. SEMPER.

Et dixi, inbecillitas mea est hoc: commutatio [h. annos] dexteræ excelsi.

Recordabor cogitationum Domini: reminiscens antiqua mirabilia tua.

Et meditabor in omni opere tuo, et adinventiones tuas loquar.

Deus, in sancto via tua: quis Deus magnus ut Deus?

Tu es Deus faciens mirabilia: ostendens [h. innotescens] in populis potentiam tuam.

Redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob et Joseph. SEMPER.

Videntes te aquæ, Deus, videntes te, [Al. tac. te] aquæ parturierunt: et commotæ sunt abyssi.

Excesserunt aquæ nubila, vocem dederunt nubes, et sagittæ tuae discurrebant.

Vox tonitrui tui in rôta, apparuerunt [h. illuxerunt] fulgura tua orbi: concussa et commota est terra.

In mari via tua: et semita tua in aquis multis, et vestigia tua non sunt agnita. Deduxisti quasi gregem [h. oves] populum tuum: in manu Moysi et Aarón.

ERUDITIONIS [Al. Eruditiones] ASAPH.

[LXXXVIII.] Ausculta, populus meus, legem meam: inclinate aurem vestram ad verba oris mei.

Aperiam in parabola os meum: loquar enigmata antiqua.

Quæ audivimus et cognovimus, et patres nostri narraverunt nobis.

Non sunt abscondita a filiis eorum, a generatione sequenti, Narrantes [Al. Narrante] laudes Domini, et potentiam ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

Statuit contestationem in [Al. tac. in] Jacob; et legem posuit in Israel: quæ mandavî patribus nostris, ut docerent filios suos.

Ut cognosceret generatio subsequens: filii nascituri surgent, et harrabunt filii suis.

plaria miss. epist. ad Sunniam et Fretelam, quibus adflerere oportuit, donec nacti essemus copiam meliorum codicum Psalterii istius ex Hebreo Latini, ubi septem antiquiores ac melioris nocte scriptum habent, scrutabar spiritum meum. Ita quoque legendum satis innuit S. Doctor, cum ait in Jam dicta epist. Symmachum et Quintam Editionem transtulisse ἄντερον, id est, perscrutabar, sive quærebam. Regius Psalmorum codex ms. hic solus legit, abscondebam spiritum meum. MART.

* Unus Cisterciens. ms. complebit, ac deinde, consumabit verbum in generationem.

* Ita omnes ms. excepto Sorbonico, qui cum editis legit, de generatione in generationem. MART.

* Nostri omnes ms. Sanctuario hic pro Sancto præferunt.

* In cisterciens. ms., Concessa est, et peperit terra, quod si cui unquam interpreti placuit, haud scio. Hebreus certè commovit significat.

* Tres ms. cogitationum ejus pro Dei.

* Iudeum ms. addunt sui: et paulo post commutationem pro cogitationum legunt.

* In Cauone San-Germanensi et Meminiano: Et

Ut ponant in Deo spem suam: et non obliviscantur cognationum [h. adinventionum] Dei, et mandata ejus custodiunt.

Et [Al. Ut] non sicut patres eorum generatio declinans, et provocans: generatio quæ non preparavit cor suum, et non creditis Deo spiritus ejus.

Filiii Ephraim intendent, emitentes [Al. et militantes] arcum:

terga verterunt in die belli.

Non custodierunt pactum Dei,

in lege ejus noluerunt ingredi,

Et oblitus sunt cogitationum [h. adinventionum] ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia: in terra Ægypti, in regione Tanœos.

Divisit [h. Disrupit] mare, et transducit eos: et stare fecit aquas quasi acerorum [h. in utre].

B Et duxit eos in nube per diem, et tota nocte in lumine ignis.

Scidit petram in deserto, et potum dedit quasi de abyssis magnis.

Et cauxit rivos de petrâ, et elicuit quasi flumina aquas.

Et addiderunt ultra peccare ei, ut s' provocarent excelsum in invia.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis: pententes cibum animæ sue.

Et loquentes contra Deum dicebant: numquid poterit Deus parare mensam in solitudine?

Ecce percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt:

Numquid ei panem poterit dare, aut parare carnem populo suo?

Ideo audivit Dominus, et non distulit: et ignis accensus est in Jacob, et furor ascendit in Israel.

C Quia non crediderunt i in Deo: nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.

Et præcipit nubibus desuper, et portas cœli aperuit.

Et pluit super eos manna, ut comederent, et triticum cœli dedit eis:

Panem fortium comedit vir: cibaria misit illis in saturitatem.

Abstulit Eurus de cœlo, et induxit in fortitudine sua Africum.

Et pluit super eos quasi pulverem carnem, et quasi arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum: in circuitu tabernaculorum eorum.

provocaverunt excelsum, etc. MART.

* Rursum iidem miss. poterit Deus ponere mensam in solidudinem?

* Absque negatione legunt exemplaria tria Canonis, ac mss. codd. Vatic. August. Butdigal. et S. Michaelis: Ideo audivit Dominus, et distulit. Et 150, iuxta Vulgatam 59, tres ex eis: Audivit Deus, et distulit. In Hebreo scriptum est, וְעַתָּה יְהוָה, וְאַתָּה קָרְבָּן, et tratus est; sed non incongrue interpretatur, et distulit; quia differre idem est quod dissipare, discerpere, et disturbare. Hieronymus intelligere videtur, quod Deus non distulerit iram suam, sed audita populi Hebrei murmuratione, statim poenas incredulis et plagas inflixerit. MART.

* Tacet in nostris miss. in vocula. Paulo post precepit pro præcipit legitur.

* Unus Regine ms. man habet pro manna: nimiri, ut Hebraicum est nomen יְהוָה.

* Cisterciens. ms. in virtute pro fortitudine: ei mox carnes plurimum numero.

* Pressius Hebraicæ phrasí nostri mas. minori numero, castrorum ejus, et tabernaculorum ejus le-

Et comederunt, et saturati sunt nimis : et desiderium eorum altulit eis.
Non ^a indigerunt de cupiditate sua [h. Nondum expleverunt desiderium suum] : cum adhuc cibus esset in ore eorum.
Furor ergo Dei ascendit super eos : et occidit pingues eorum, et electos Israel incurvavit.
In omnibus his peccaverunt ultra, et non crediderunt in mirabilibus ejus.
Et consumpsit in vanitate dies eorum, et annos eorum velociter.
Si occidebat eos, tunc quarebant [Al. requirebant] eum :
et convertebantur et diluculo consurgebant ad Deum.
Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.
Et lactaverunt [Al. allecavarent] eum in ore suo, et lingua sua menitti sunt ei.
Cor autem eorum non erat firmum cum eo : nec permanerunt in pacto ejus.
Ipse vero misericors propitiabitur iniquitati, et non disperdet ^b :
Multumque avertit iram suam, et non suscitavit totum furorem suum.
• Et recordatus est quia caro essent : spiritus vadens et non revertens.
Quoties provocaverunt eum in deserto : affligerunt eum in so^citudine :
Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel concitarerunt,
Non sunt recordari manus ejus : die [Al. diei] qua redemit eos de tribulante.
*Qui fecit [h. posuit] in *Egypto* signa sua, et ostentia sua in regione Taneos.*
Qui convertit in sanguinem fluvios ^d eorum, et rivos eorum, ut non biberent.
Qui immisit in eos omne genus muscarum, ut comederent eos, et ranas, ut disperderent eos.
Qui dedit bricho gerumen eorum, et laborem eorum locustae.
Qui occidit in grandine vineas eorum, et sycomoros eorum in frigore.
Qui tradidit grandini pascua eorum, et jumenta eorum volucribus [h. diabolis].
Qui misit in eos iram furoris sui : indignationem, et comminationem, et angustiam : invisionem angelorum malorum.
Minivit ^e semiatum furori suo, non pepert a morte animae eorum : et animantia eorum pestis tradidit.
*Et percussit omne primogenitum in *Egypto* : principium partus [h. doloris] in tabernaculis Cham.*
Et tulit velut oves populum suum, et minavit eos sicut gregem in deserto.

gunt Hebreice est *חַדְרָה*, et *חַדְרָה*.

^a Totum istud colon hoc modo positum inventitur in Vaticano codice : *Nondum expleverunt desiderium suum, cum adhuc cibus eorum in ore eorum. Priorem igitur versum in scholio marginali reliquit exscriptor Canonis Circassonensis, posteriorem vero in contextum invexit. Canon San-Germanensis cum cæteris mss. codicibus, Regio scilicet, Corbeiensi, Curnutensi, et Sorbonico, puram retinet Hieronymi lectionem quam edidimus, et cum his concordat Memmianus. MART.*

^b Videtur S. Pater hic eos pronomen addidisse, sic enim Sunnæ ac Fretelæ respondet : *Dicitis quod eos, in Græco non habeat, quod et verum est; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus. Nisi si de sola ibi interpretatione sua ex Græco putandus est loqui.*

^c In Cisterciens. ms. sed recordatus, etc.

^d Pronomen eorum, in Cisterciensi ms. tacet :

A *Et eduxit eos cum fiducia et absque timore : inimicos autem eorum operuit mare.*
Et adduxit eos ad terminum sanctificatum suum, montem istum, quem ^f possedit dextera ejus.
Et ejecit a facie eorum gentes : et possidere eos fecit in funiculo hereditatem. et collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.
Et tentaverunt, et provocaverunt Deum excelsum : et testimonia ejus non custodierunt.
Et reversi sunt et prævaricati sunt ut patres eorum : incurvati sunt quasi arcus inutilis.
Et provocaverunt eum in excelsis suis, et in sculptilibus suis ad armulandum eum conciverunt.
Audivit Deus, et non distulit : el projevit vehementer Israel.
Et reliquit tabernaculum Silo : tentorium quod collocavit inter homines.
Et tradidit in captivitatem & virtutem suam, et decorem suum in manu hostis.
B *Et conclusit in gladio populum suum ; et in hereditatem suam non distulit.*
Juvenes ejus devoravit ignis, et virginis ejus nemo luxit.
Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt, et viduæ ejus non sunt flætæ.
Et vigilavit quasi dormiens Dominus : quasi fortis post crapulam vni.
Et percussit hostes suos retrorsum : opprobrium sempiternum dedit ^g eis.
Et projevit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.
Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.
Et edificavit in similitudine monocerotis [Al. monoceroton] sanctuarium suum : quasi terram fundavit illud in sæculum.
Et elegit David sertum suum, et tulit eum de gregibus ovium.
C *Sequentem fetas adduxit eum, ut pasceret ^h in Jacob populum ejus, et in Israel hereditatem ejus..*
Qui pavit eos in simplicitate cordis sui, et in ⁱ prudentia manuum suarum dux eorum fuit.

CANTICUM [h. PSALMUS] ASAPH.

[LXXIX.] [Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in acervos [Al. acervis] lapidum. Dederunt cadavera servorum tuorum escam [Al. escas] volutilibus cœli : carnes sanctorum [h. misericordium] tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

D paulo post, misit eis pro qui immisit in eos, legitur.

^a Idem ms. semitam furoris tui, et pepert morti, etc.

^b Vide quæ nobis ad hunc locum in epistola ad Sunniam et Fretelam observata sunt. Conjectura, quam ad supplementum ibi S. Patris textum proponimus ex hac videatur interpretatione verosimilior.

^c Nostri mss. gloriam suam pro virtutem, etc.

^d Quatuor mss. scholiis vitiati, Et viduæ eorum, vel eis, non ploraverunt. MART.

^e Reginæ inss. dedit eos pro eis.

^f Primum hic quoque erit operæ S. Doctorem de hujus loci interpretatione disserente in epist. ad Sunniam et Fretelam audire; cun nihil tamen ibi de versione sua ista ex Hebraico dicat.

^g Tres mss., pasceret Jacob... et Israel, absque in præpositione.

^h Observat S. Hieronymus in epist. ad Sunn. et

*Facti sumus opprobrium vicinis nostris :
subsannatio et deriso his, qui in circuitu nostro
sunt.*

*Usquequo, Domine, irasceris in finem :
ardebit quasi ignis zelus tuus.*

*Effunde furorem tuum super gentes, quae non cognove-
runt te,
et super regna quae nomen tuum non invocaverunt.*

*Quia comederunt Jacob,
et decorum ejus desolaverunt.*

*Ne recorderis iniquitatum nostrarum veterum :
cito [h. festina] occupent nos misericordiae tuae,
quia attenuati sumus nimis.*

*Auxiliare a nobis, Deus Jesus noster,
propter gloriam nominis tui [Al. ad. et] libera
nos :
et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.*

*Quare b dicent gentes ubi est Deus eorum?
nota fiat in gentibus ante oculos nostros
ultimo sanguinis servorum tuorum qui effusus est.*

*Ingrediarit coram te gemitus vincitorum
in magnitudine brachii tui :
relinque filios interitus.*

*Et reddile vicinis nostris septuplum in sinu eorum :
opprobrium suum quod exprobaverunt tibi, Do-
mine.*

*Nos enim populus tuus, c et oves pascuae tuæ
confitebimur tibi in sæculum :
in generatione et generatione
narrabimus laudem tuam.*

VICTORI PRO LILIIS d TESTIMONIUM ASAPH CANTICUM
[h. PSALMUS].

[LXXX.] Qui pascis Israel, ausculta [h. Pastor Is-
rael, auribus percipe],
qui ducis quasi gregem [h. oves] Joseph :
qui sedes super Cherubim, ostendere.

Ante Ephraim et Benjamin et Manasse
suscita fortitudinem tuam,
et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos,
et ostende faciem tuam, et salvi erimus :

Domine Deus exercitum,
usquequo sumabis ad orationem populi tui?

Cibasti eos pane flebili,
et potasti eos in lacrymis tripliciter.

Posuisti nos contentione [Al. contradictionem] vicinis
nostris,
et inimici nostri subsannaverunt nos.

Deus exercitum, converte nos,
et ostende [h. illustra] faciem tuam, et salvi eri-
mus.

Vineam de Ægypto tulisti :
ejecisti gentes, et plantasti eam.

Præparasti ante faciem ejus,

Fretel. non haberi apud LXX, ἐν τῷ συνέτει numero
singulari, ut illi pulabant, sed ἐν ταῖς συνέτειν,
quod intelligentias sonat. Verum id esse imprimis
exploratum habemus e ms. Psalterio tripli Sorbo-
nico, ubi litteris Latinis contextus Graecus hujus loci
sic expressus est : *Ke en tes sunesestin ton chiron autu
odigiesen autus, hoc est, xai ἐν ταῖς συνέτειν τῶν
χειρῶν αὐτοῦ ὠδηρόστι αὐτούς. In Hebreo quoque
pluralis numerus habetur בְּתַבְנָוֹת bathbunoth, sive
bithbunoth, quod est, in intellectibus. Hieronymus
tamen Aquilam secutus, qui legit xai ἐν φρονίσει,
hic in suo Psalterio Hebraico interpretatur, in pru-
dentialia, sensum Scripturæ, non verba κακοχήλως at-
tendens. MART.*

^a Ms. quatuor, *Deus Salvator noster. Canon Sjn-
German. et Memni. hanc habent lectionem : Jesus
Salvator noster : Et consequenter scholion marginalia
in textu retinent hoc loco ms. Carcass. Augustin.
Burdig. et S. Mich., propter verbum gloriae, etc. MART.*

^b In instanti nostri habent ms., quare dicunt,
etc.

A et stabilisti radices ejus, et implevit terram.
Operti sunt montes umbra [Al. sub umbra] ejus,
et rami [Al. ramis] illius cedri Dei.
Expandit cornas suas usque ad mare, et usque ad flu-
men germina sua [Al. ejus].
Quare dissipasti maceriam [h. sepes] ejus [Al. suam],
et viudemiuverunt eam omnes qui transeunt per
viam.
Vastavit eam aper de silva,
et omnes bestiæ agri depastæ sunt eam.
Deus exercitum, revertere obsecro,
respic de caelo, et vide,
et visita vineam hanc.
Et radicem quam plantavit dextera tua,
et filium quem confirmasti tibi.
Successam igni, l dirutam :
ab increpatione faciei tuæ pereant.
Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ,
et super filium hominis quem confirmasti tibi.
B Et non s rededemus a te : vivificabis nos
et in nomine tuo vocabimur :
Domine Deus exercitum, converte nos :
ostende [h. illumina] faciem tuam, et salvi eri-
mus.

VICTORI IN TORCULARIBUS ASAPH.

[LXXXI.] Laudate Deum fortitudinem nostram [h.
Cantate Deo fortitudini nostræ] : jubilate Deo
Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum :
citharam decoram cum psalterio.
Clangite in neomenia buccina,
et in medio [h. in throno] mensæ, die solemnitatis
nostræ.
Quia legitimus Israel est,
b judicium Deo Jacob.
Testimonium in Joseph [h. Joseph] posuit,
cum i egredetur de terra Ægypti :
labium quod nesciebam, audivi.
C Amovi ab onere humerum ejus :
manus ejus a cophino recesserunt.
In tribulatione invocasti [Al. ad. me], et erui te,
exaudiui te in abscondito tonitru :
probavi te super aquas contradictionis. SEMPER.
Audi, populus meus, et contestabor [Al. contestor] te :
Israel si audieris me.
Non sit in te deus alienus,
et non adores deum peregrinum [h. extraneum].
Ego sum Dominus Deus tuus [Al. tac. tuus], qui eduxi
te de terra Ægypti :
dilata o tuum, et implebo illud.
Et non audit populus meus vocem meam :
et Israel non credidit [h. consensit] mihi.
Et dimisi eum in pravitate cordis sui :

^c Idem ms., et grex pascuae, etc., tum in semi-
ternum pro in sæculum : denique laudabimus laudes
tuas.

d Reginæ, ms. pro liliis testimonii : taceo quod filii
pro liliis hic atque alibi manifesto mendo ms. ali-
quot legunt.

e Ita Canon Carcassonensis et ms. Augustinorum
Burdigalensium : ceteri legunt post LXX, Cibasti
nos.... potasti nos, vel, Cibabis, etc. MART.

^f Quod pridem editi nostri quoque præferunt ms.,
et deramatam pro dirutam. Penes Mart. editi et ms.
Corbeiensis legunt diramatam seu deramatam.

^g Cisterciens. ms. recedimus : tum alter Reginæ,
vivificabimus nos.

^h Denuo Cisterciens. ms. et judicium Dei Jacob.

ⁱ In tribus ms. cum egredetur terram Ægypti.
Hebr. habet יְהִי אֶל כְּרֵס : id est, super terram.
MART.

*ambulabunt in consiliis suis.
Utinam populus meus audisset me :
Israel in viis meis ambulasset.
Quasi nihilum inimicos ejus humiliasset,
et super hostes eorum vertisset manum meam.
Qui oderunt Dominum, negabunt eum :
et erit tempus eorum in saeculum.
Et cibavit ^a eos ex adipe frumenti,
et de petra ^b melle saturavit eos.*

CANTICUM [h. PSALMUS] ASAPH.

[LXXXII.] Deus stetit in caetu Dei :
in medio deos judicat.
Usquequo judicatis iniquitatem,
et facies impiorum suscipitis. SEMPER.
Judicate pauperi et pupillo,
egeno et inopi ^c juste facite.
Salvate inopem et pauperem :
de manu impiorum liberare.
Non cognoscunt, nec intelligunt,
in tenebris ambulant :
movebuntur omnia fundamenta terrae.
Ego dixi, dii estis vos,
et filii excelsi omnes ^d vos.
Ergo quasi Adam morimini,
et quasi unus de principibus cadetis.
Surge, Deus, judica terram :
quoniam ^e tu haereditabis in omnes gentes.

CANTICUM PSALMI ASAPH.

[LXXXIII.] Deus, ne ^f taceas tibi, ne sileas.
^g et non quiescas, Deus.
Quia ecce inimici tui tumultuunt sunt,
et qui oderunt te, levaverunt [Al. elevaverunt] caput,
Contra populum tuum nequiter tractaverunt,
et inierunt consilium adversus arcanum tuum.
Dixerunt, venite : et conteramus eos de gente,
et non sit memoria nominis Israel ultra.
Quoniam tractaverunt ^h corde pariter :
contra te fadus pepigerunt.
Tabernacula Iudaeæ et Ismaelitarum
Moab et Agareni.
Gebal et Ammon et Amalec :
Palæstina cum habitatoribus Tyri.
Sed et Assur venit [h. junxit] cum eis :
facti sunt brachium filiorum Lot. SEMPER.
Fac illis sicut Madian,
sicut [Al. et] Sisare, sicut Jabin in torrente Cison.
Contriti sunt in En-Dor :
suerunt quasi sterquilinium terræ.
Pone [Al. pones] duces eorum sicut Oreb, et Zeb,
sicut [Al. et] Zebee, et Salmana omnes principes
eorum
Qui dixerunt, possideamus nobis
pulchritudinem Dei.

^a Canon Carcass. legit numero singulari : Et cibavit eum... et de petra mellis saturavit eum. Alii etiam legunt, de petra mellis. MART.

^b Duo e nostris mss. de petra mellis.

^c Reginæ ms. uno habet verbo, justificate.

^d Ab hoc pronomine vos, Cisterciens. ms. alterum versum exorditur, Vos ergo quasi Adam, etc., quod et Græcum Alexandrinum exemplar facit. Reginæ autem ms. ipsum istud pronomen tacet.

^e Ms. Reginæ, quoniam haereditabis omnes gentes.

^f οὐδὲ silentium, ut sensus sit, ne sit tibi silentium, id est, ne sileas, ἀπλῶς.

^g Vocabul tibi Regin. ms. præterit. Cisterciens. Domine, ne taceas, et nec sileas.

^h Nostri omnes mss. nomen corde tacent, magis ad Græcum, ἑθονεύσαντο, ex eoque derivatam versionem veterem, cogitaturunt.

ⁱ Verba ante faciem in Cisterciensi ms. non sunt, moxque legitur comburet silvam, pro comburit, etc. Demum juncto et Reginæ cod. persecere eos, et conturba eos.

A Deus meus, pone eos ut rotam :
quasi stipulam ¹ ante faciem venti.
Quomodo ignis comburit silvam,
et sicut flamma devorat montes.
Sic persequeris eos in tempestate tua,
et in turbine tua conturbabis eos.
Impie facies eorum ignominia,
et querent nomen tuum, Domine.
Confundantur et conturbentur usque in saeculum [h.
eternum] :
et erubescant, et pereant.
Et sciant quia nomen tuum est Dominus solus tu :
excelsus super omnem terram.

VICTORI PRO ¹ TORCULARIBUS, FILIORUM CORE CANTICUM [h. PSALMUS].

[LXXXIV.] Quam dilecta tabernacula tua,
Domine exercituum!
Desiderat et deficit anima mea in atria Domini :
cor meum et caro mea laudabunt k Deum, Deum vi-

B ventem.

Siquidem passer [Al. avis] inventit domum,
et avis [Al. passer] nidum sibi, ubi ponat ¹ pullos
suos :

Altaria tua, Domine exercituum,
rex meus et Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua :
adhuc laudabunt te. SEMPER.

Beatus homo cuius fortitudo est in te :
semitæ in corde ejus.

Transeuntes in valle fletus,
fontem ponent eam :
benedictionem quoque amicietur doctor.

Ibunt de fortitudine in fortitudinem :
parebunt apud Deum in Sion.

Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam :
ausculta [h. auribus pérçipe], Deus Jacob. SEMPER.
Clypeus ^j noster vide, ^m Deus,
et attende faciem Christi tui.

C Quoniam melior est dies in atriis tuis super millia :
elegi abjectus esse in domo Dei mei,
magis quam habitare in tabernaculis impietatis.
Quia sol et scutum Dominus Deus, ⁿ
gratiam et gloriam dabit Dominus,
Nec prohibebit bonum
ab his qui ambulant in perfectione.
Domine exercituum,
beatus homo qui confidit in te.

VICTORI FILIORUM CORE, CANTICUM [h. PSALMUS].

[LXXXV.] Placatus es, Domine, terræ tuæ :
reduxisti captivitatem Jacob.

Dimisisti iniquitatem populo tuo :

operiisti omnes iniquitates eorum. SEMPER.

Continuisti omnem indignationem tuam :
conversus es ab ira furoris tui.

ⁱ Minoru numero in nostris mss. legitur, Pro torculari.

^k Ita duo Canones San-Germanensis ac Memmianus. Quod quidem legi potest ex Hebr. יְהוָה אֱלֹהִים יְהוָה el el hhai : ubi vox יְהוָה el geminata nomen Dei congreginat. Hodierni primuni לְהַלְלֵל præpositionem esse volunt, vocalem segol supponentes litteræ נ aleph cum Massorethis : unde interpretantur, exsultabunt ad Deum vivum. MART.

—Semel tantum habet Cisterciens. ms. Deum. Notatum vero et Martianæ, duplex נ in Hebræo legi, quorum alterum, substrato segol puncto, præpositionem ad sonat. Sic autem accipiunt et LXX ante natos Massorethas immane quantum.

^l Vaticanus ms. cuin editis libris, ut reponat. Alii etiam habent reponat : sed cum ubi adverbio, ubi reponat. MART.

^m Ms. Reginæ verbum vide, bis repetit : mox juxta veterem interpretationem plus habet, dies una in atris.

Converte nos, Deus Jesus [h. salutaris noster,
et solve iram tuam adversum nos.
Noli in æternum irasci nobis :
excludens iram tuam in generationem [Al. a gene-
ratione, etc.] et generationem.
Nonne tu revertens vivificabis nos,
et populus tuus latabitur in te?
Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam,
et salutare tuum da nobis.
Audiam quid loquatur Deus Dominus.
loqueretur enim pacem ad populum suum et ad san-
ctos suos,
ut ^a non convertantur ad stultitiam.
Verumtamen prope est his qui timent eum salutare ejus.
ut habebit gloria in terra nostra.
Misericordia et veritas occurserunt :
justitia et pax deosculatae sunt.
Veritas de terra orta est,
et justitia de celo prospexit.
Sed et Dominus dabit bonum,
et terra nostra dabit germen suum,
Justitia ante eum ibit,
et ponet in via gressus suos.

ORATIO DAVID.

[LXXXVI.] Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi
me :
quia egenus et pauper [Al. add. sum] ego.
Custodi animam meam, quia sanctus [h. misericors]
ego :
salva servum tuum tu [Al. tacet tu], Deus meus,
qui confidit in te.
Miserere mei, Domine :
quoniam ad te ^b clamabo tota die.
Lætifica animam servi tui :
quia ad te, Domine, animam meam levero.
Tu enim es, Domine, bonus : et propitiabilis,
et multus misericordia omnibus qui invocant te.
Exaudi [h. auribus percipe], Domine, orationem meam,
et ausculta vocem depreciationum mearum.
In die tribulationis meæ invocabo te,
quia exaudiens me.
Non est similis tui in diis, Domine,
et non ^c est juxta opera tua.
Omnes gentes quas fecisti,
venient et adorabunt coram te, Domine,
et glorificabunt nomen tuum [Al. add. Domine].
Quia magnus es tu, et faciens mirabilia, tu Deus solus.
Docce me [illumina mihi], Domine, viam tuam, ambu-
lem in veritate tua :
unicum sac cor meum, ut timeat nomen tuum.
Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo.
et glorificabo nomen tuum in sempiternum [4. scœ-
colum].
Quia misericordia tua magna super me,
et eruisti animam meam de inferno extremo [h. infe-
riori].
Deus, superbi surrexerunt [Al. insurrexerunt] adver-
sum me,
et cœtus robustorum quæsierunt [Al. quæsivit] ani-
magam meam,
et non posuerunt te in conspectu suo.

^a Alio fere sensu Cisterciens. ms., ut convertantur
ab stultitia.
^b Reginæ ms., ad te clamavi. Cisterciens. tertio ab
hoc versu nomine, Domine, pretermittit.
^c Cistere. non justa, priori etiam ei vocula omissa.
^d Plures ms. legunt, è commenorabor : alii vero
consequenter, Babylonis scientis me, pro scientibus
me. In Hebreo scriptum est רָהַב וְבָבֶל, id est, Rahab et Babylonis, ut lexitur in Vulgata. MART.
— Iudicium ms. pluresque alii, Martianæ testis,
commemorabor, tum scientis me. Ms. Reginæ retinet
commemorabo, ac porro scientes legit.

A Tu autem, Domine Deus misericors et clemens :
vatis [h. tardus ad furorem], et multæ miseri-
cordia et verus,
Respic ad me, et miserere mei :
da fortitudinem tuam servo tuo,
et salva filium ancillæ tuæ.
Fac mecum signum in bonitate,
et [Al. ut] videant qui oderunt me, et confundan-
tur :
Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi,
et consolatus es me :

FILIORUM CORE PSALMUS CANTICI.

[LXXXVII.] Fundamenta [Al. Fundamentum] ejus
in montibus sanctuarii.
Diligit Dominus portas Sion :
super omnia tabernacula Jacob.
Gloriosa dicta sunt in te,
civitas Dei. SEMPER.
d Commemorabo superbiam et Babylonis scientibus me :
E Ecce Palæstina et Tyrus cum Æthiopia :
iste natus est ibi.
Ad Sion autem dicetur :
vir, et vir natus est in ea,
et ipse fundavit eam excelsus.
Dominus numeravit scribens populos :
iste natus est ibi. SEMPER.
E Et ^e cantores quasi in choris :
omnes fontes mei in te.

CANTICUM CARMINIS [h. PSALMUS] FILIORUM CORE, VICTO-
RI PER CHORUM AD PRÆCINENDUM ERUDITIONES EMAS
EZRAITÆ.

[LXXXVIII.] Domine Deus salutis meæ,
per diem clamavi, et nocte coram te.
Ingrediatur ante te oratio mea :
inclina aurem tuam ad laudationem meam.
Quia repleta est malis anima mea,
et via mea ad infernum descendit [h. usque perpe-
nit].

C Reputatus sum cum descendantibus in lacum :
factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos li-
ber :

Sicut interfici et dormientes in sepulcro,
quorum non recordaris amplius :
et ^f qui a manu tua abscessi sunt.
Posuisti me in lacu novissimo [h. subteriori] :
in tenebris in [Al. tenebrosis et] profundis.
Super me ^g confirmatus est furor tuus,
et cunctis fluctibus tuis affixisti me. SEMPER.
Longe fecisti notos meos a me.
posuisti me abominationem eis.
clausum, et non prodeuntem.
Oculus meus infirmatus est ab afflictione,
vocabi [Al. invocabi] te, Domine, tota die :
expandi ad te palmas meas.
Numquid mortuis facies mirabilia :
aut gigantes surgent [Al. resurgent], et confiteun-
tur tibi? SEMPER.

D Numquid narrabitur in sepulcro misericordia tua,
veritas [Al. et veritas] tua in perditione?
Numquid noscentur in tenebris mirabilia tua,
et justitia tua in terra quaæ oblivioni tradita est?

^a Nostri mss. ipse natus est in ea. Tum Cisterciens.
et cantabunt, cum pridem editis : Reginæ autem cod.
minori numero, et cantabit quasi, etc.

^b Editi ac mss. aliquot libri : Et cantabat. Canon
vero San-Germanensis ac Memmianus legunt, Et
principes, juxta Hebreum verbum קָרְבָּן surim, quod
principes, vel cantores, significat. MART.

^c Duo mss. Et ipsi a manu tua abscessi sunt. MART.

^d San Germanensis Canon et Memmianus, super
me consummatus est. MART.

Ego autem ad te, Domine, clamavi [h. deprecatus A] et in voluntate [Al. misericordia] tua elevabis cornu sum].
et manu oratio mea præveniet te.
Quare, Domine, abjicis animam meam,
abscondis faciem tuam a me?
Pauper ego et ærumnosus ab adolescentia;
portavi furorem tuum, conturbatus sum.
" Super me transierunt iræ tue :
terrores [Al. et terrores] tui oppresserunt me.
Circumdederunt me quasi aquæ tota die :
vallaverunt me pariter.
Longe fecisti a me amicum et sodalem :
notos meos abstulisti [h. præ tenbris].

b ERUDITIO ETHAN EZRAITÆ.

[LXXXIX.] Misericordias Domini in æternum [h. sæculum] cantabo :
in generatiōnēm et generationem
annuntiabo [h. innoescam] veritatem tuam in ore
meo.
Quia dixi, sempiterna [h. sæculum] misericordia B
adificabitur :
caelos fundabis, et veritas tua in eis.
Percussi sedus cum electo meo :
juravi David servo meo.
Usque in æternum stabiliam semper tuum,
et adificabo in generatione et generatione thronum
tuum. SEMPER.
Et [Al. tac. et] confitebuntur caeli mirabilia tua,
Domine.
et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.
Quis enim in nube [Al. nubibus] aequabitur Domino :
assimilabitur Domino in [Al. de] filiis Dei?
Deus inclitus [h. robustus] in arcano sautorum nimio,
et terribilis in cunctis qui circa eum [h. super omnes
qui in circuitu ejus] sunt.
Domine Deus exercitum, quis similis tibi?
fortissime Domine : et veritas tua in circuitu tuo.
Tu dominaris superbice maris,
et elationes gurgitum ejus tu comprimis [h. magnificas].
Tu confregisti quasi vulneratum superbum.
In brachio fortitudinis tua dispersisti inimicos tuos.
Tui sunt caeli, et tua est terra :
orbem et plenitudinem ejus, tu fundasti ea.
Aquilonem et dexteram tu creasti :
Thabor et Hermon nomen tuum laudabunt.
Tuum [h. Tibi] brachium cum fortitudine :
roboretur manus tua, et exaltetur duxera tua.
Justitia et judicium firmamentum throni tui :
misericordia et veritas præcedent faciem tuam.
Beatus populus qui novit jubilum :
Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.
In nomine tuo exsultabunt tota die,
et in justitia tua exaltabuntur.
Quia gloria fortitudinis eorum tu es,

- a In Cisterciens. ms. Per me transierunt, etc.
- b Idem ms., Eruditiois Ethan, etc.
- c MSS. omnes præter San-Germ., Memmi. et Sorbonicum : Quia dixisti, etc. Deinde Canon Carcass. cum Vaticano codice : Sicut caelos fundabis veritatem tuam in eis. MART.
- d Cisterciens. mss. qui cum eo sunt, et inox similis tui, pro tibi.
- e Idem ms., et in brachio forti tuo dispersisti, etc.
- f Tum tertio ab hoc versu postremam ea voculam prætermittit.
- g Regius ac Corbeiensis : Et dextrum tu creasti. MART.
— Haud contemnenda Cisterciensis ms. lectio, dextrum pro dexteram ei qui passim legerit in Communiis S. Patris, ubi de Aquiloni sermo est, Aquilo, ventus durissimus, nomine DEXTER vocatur. Nam quod alii quatuor mundi plagas sub nominibus Aquilonis, et dexteræ, Thabor et Hermon designari putant, haud scio qua auctoritate eorum in montium domina pro oriente atque occidente usurpari velint. At scio

et in voluntate [Al. misericordia] tua elevabis cornu nostrum.
Quia a Domino est protectio nostra [h. protectore nostro],
et a sancto Israel rege nostro.
Tunc locutus es per visionem sanctis [h. misericordibus] tuis :
et dixisti, posui adjutorium super robustum,
exaltavi electum de populo h.
Inveni David servum meum :
oleo sancto meo unxi eum.
Cum quo manus mea firma erit,
et brachium meum roborabit eum.
Non decipiet inimicus eum.
et filius iniquitatis non affliget eum.
Sed concidam ante faciem ejus hostes illius :
et qui eum odérunt percutiam [h. fulminabo].
Veritas autem mea et misericordia mea [Al. add. erit]
cum eo,
et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.
Et ponam in mari manum ejus :
et in fluminibus dexteram ejus.
Ipse invocabit me, pater meus es tu.
Deus meus, et fortitudo salutis meæ.
Ego autem primogenitum ponam [h. dabo] eum, excelsum [Al. et excelsum] regibus terre.
In æternum [h. sæculum] custodiā et misericordiā
meā,
et pactum meum fidele i ei.
Et ponam perpetuum semen ejus,
et in thronum ejus sicut dies caeli.
Si dereliquerint filii ejus legem meam,
et in iudiciis meis non ambulaverint.
Si ceremonias meas profanaverint,
et præcepta mea non custodierint.
Visitabo in virga sclera [h. scelerus] eorum,
et in plagiis iniquitates [Al. iniquitatem] eorum.
Misericordiam autem meam non auferam ab eo,
nece mentior in veritate mea.
C Non violabo pactum meum,
et quod egressum est de labiis meis, non mutabo.
Semel juravi in sancto meo,
i ne [h. si] David mentiar.
Semen ejus in æternum [h. sæculum] erit,
et thronus ejus sicut sol in conspectu meo [h. coram
me],
Sicut luna stabilitur in æternum [h. sæculum],
et testis in celo [h. nube] fidelis. SEMPER.
Tu autem repulisti, et projectisti :
fratru[m] es aduersus Christum tuum.
Attenuasti pactum servi tui :
profanasti in terra diadema ejus.
Dissipasti [h. disrupti] omnes macerias [h. sepes] ejus :
possuisti munitiones ejus pavorem.
Dissiperunt eum omnes qui transeunt per viam,
factus est opprobrium vicinis suis.

D Tamen ab Symmacho, cuius maxime delectatus ingenio est S. Pater, redditum Græce, Εἰς βόρεαν καὶ διέταξε
Fœdo errore apud Martian. atque editos pridem libros, quin etiam mss. aliquot obtinebat, qui nolit jubilum. Nds primum Hebreus textus, יְהוָה כָּלִיל קָדְשׁוֹן quod est ad verbum, Beatus populus sciens buccinam inflare, docuit restituendum novit, pro nouit : tum unus Cisterciens. ms. repositam a nobis lectionem suffragio suo atque auctoritate comprobavit. Verus quoque Latina Versio, Beatus populus, qui scit jubilationem, juxta Græcum ipsum exemplar διδάσκων ἀλλαγμόν. Vereor autem, quin potius audaciiori cuipiam Critico, quam dormitanti Antiquario vetus illa depravatio verbi nouit, pro novit, culpæ sit ascribenda.

g Plus habet Cisterciens. ms. de populo meo.

i Ilerum plus habent nostri mss. Fidele erit ei. Et pondam in perpetuum, etc. Tum paulo post, Si autem dereliquerint, etc.

j Regius ms. cum Hebreo scholiaste, Si David, etc.

*Elevasti dexteram hostium ejus :
lætificasti ^a omnes inimicos illius.
Nam et avertisti robur gladii ejus,
et non sublevasti eum in prælio.
Quiescere [h. deficere] fecisti munditiam ejus,
et thronum illius in terra [Al. terram] detraxisti.
Abbreviasti dies adolescentiae ejus :
operuisti eum ignominia. ^b SEMPER.
Usquequo, Domine, absconderis in finem :
succendetur quasi ignis indignatio tua.
Memento mei ^c de profundo :
aliquin quare frustra creasti filios hominum.
Quis est vir, qui vivat, et non videat mortem :
salvans animam suam de manu inferi? ^d SEMPER.
Ubi sunt misericordiae tue antiquæ [h. priscæ], Domine,
quas jurasti David in veritate tua?
Recordare, Domine, opprobrii servorum tuorum.
portavi in sinu meo omnes iniurias populum.
Quibus exprobraverunt inimici tui, Domine,
quibus exprobraverunt vestigia Christi tui.
Benedictus Dominus in sempiternum, [h. sæculum] :
amen et amen.*

ORATIO MOSSI VIRI DEI.

[XC.] Domine, habitaculum ^f tu factus es nobis :
in generatione et generatione.
Antequam montes nascerentur
et parturiretur terra, et orbis :
a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.
Convertes [h. Convertis] hominem usque ad contritionem.
. et dices [h. dicas], revertimini [Al. convertimini],
filii Adam :
Quia mille anni in oculis tuis
sicut dies hesterne quæ pertransiit,
et vigilia nocturna.
Percutiente te eos, somnum erunt :
mane quasi herba pertransiens.
Mane floruit, et abiit :
ad vesperam conteretur atque siccabitur.
Consumpti enim sumus in furore tuo,
et in indignatione tua conturbati sumus.
Posuisti iniurias nostras coram te :
negligentias nostras in luce vultus tui.
Onnes enim dies nostri
transierunt in furore tuo :

^a Hic vocem omnes, cum alias Nam et Cisterciens. ms. omittit.
^b Tres mss. sempiterna, quod referunt ad ignominia.
^c Memmianus Canon et Carcassonensis tresque pedissequi ejusdem : Memento mei de terra. MART.
^d Pro Semper, ipsum hic ponit Reginæ ms. nomen Diapsalma.

^e Addunt nonnulli mss. quod habetur in editis : Quia portavi in sinu meo, etc. Canon autem Careass. ac ms. S. Michaelis ita legunt : Portavi in sinu meo multarum gentium. MART.

^f Psalmum istum, qui apud Græcos et Latinos octogesimus nonus inscribitur, Cypriano studiosissimo presbytero totum edisserunt S. Hieronymus : quare ad ejus Commentaria confugimus, ubi lectiones variantes occurrent in mss. codicibus. MART.

— Vocabulam tu, quæ et in Hebræo resonat, ex mss. suffecimus. Ceterum confer epistolam 140, ad Cyprianum, ubi totum hunc psalmum tum ex Hebreo, tum ex Septuaginta S. Pater relegit, atque illustrat.

^g Quinque mss. legunt cum Vulgata, si autem in potentibus octoginta anni. Regius, Corbeiens. et Sorbon. retinent veram lectionem Hieronymi, si autem nullum, etc. MART.

^h Reginæ ms. ut et modo laudata epistola ad Cyprianum, et quod amplius est labor, etc.

i Cisterc. ms., fac stabilire.

A consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.
Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni :
si autem multum, & octoginta anni,
et quod amplius ^k labor et dolor :
quoniam trahsimus cito et avolavimus.
Quis novit fortitudinem iræ tue,
et secundum timorem tuum indignationem tuam?
Ut numerentur dies nostri sic ostende,
et veniemus corde sapienti.
Revertere, Domine, usquequo,
et exorabilis esto super servos tuos.
Imple [h. satia] nos matutina misericordia tua,
et laudabimus et lætabimur in cunctis diebus nostris.
Lætifica nos pro diebus [h. secundum dies] quibus afflixisti nos,
et annis in quibus vidimus mala.
Appareat apud servos tuos opus tuum,
et gloria tua [h. decor tuus] super filios eorum.
Et sit decor [h. pulchritudo] Domini Dei nostri super nos.
et opus manuum nostrarum fac ^l stabile super nos :
et opus manuum nostrarum ^l confirma.
[XCI.] ^k Qui habitat in abscondito excelsi :
in umbraculo ^l Domini commorabitur :
Dicens, Domine, spes mea, et fortitudo mea :
Deus meus, confidam in eo.
Quia ipse liberabit [Al. liberavit] te de laqueo venatum :
de morte insidiarum.
In scapulis suis obumbrabit tibi,
et sub aliis ejus sperabis :
scutum [h. hasta] et proteccio veritas ejus.
Non timebis a timore nocturno :
a sagitta volante per diem.
A peste in tenebris ambulante,
a morsu ^m insidiantis meridie.
Cadent a latere tuo mille
et decem milia a dextris tuis :
ad te autem non appropinquabit.
C Verumtamen oculis tuis videbis [h. conspicias] :
et ultiorem [h. expletionem] impiorum cernes.
Tu enim [Al. autem] es, Domine, spes mea :
excelsum posuisti habitaculum tuum.
Non accedet ad te malum,
et lepra non appropinquabit tabernaculo tuo.
Quia angelis suis mandavit de te,

^j Pro confirma in Canone S. Germani ac Memmiano legimus, dirige. MART.

^k In eodem ms. hæc præponitur epigræphe, sive titulus, *Laus Cantici David*, ex Septuaginta, qui τιμη ἀνεπίγραφον in Hebræo psalmum hunc esse, non dissidentur.

D ^l Hebræus scriptum habet Σαδδαι, quod in Ezechiele Hieronymus interpretatur *Deum sublimem*. Aquila ἀλλεπον vertit; id vero nos, inquit idem Hieronymus, robustum, et sufficientem ad omnia perpetranda, accipere possumus. Vide epistolam S. Doctoris ad Marcellam, cuius illud principium est : *Nonagesimum psalmum legens*, etc. MART.

— Huc referendum S. ipse Doctor in epist. 25, ad Marcellam : *Nonagesimum psalmum legens in eo loco, quo scribitur* : Qui habitat in adjutorio Altissimi: in protectione Dei coeli commorabitur, *dixeram apud Hebreos pro Deo coeli, esse positum Saddai, quod Aquila interpretatur ιχθύον*, quod nos robustum et sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus, etc. Videsis et quæ nos ad hunc locum observamus.

^m Duas hoc loco retinent lectiones exemplaria Canonis San-Germanensis ac Memmiani, legunt enim in hunc modum : *A morsu daemonis meridiani, insidiantis meridie*. Editi cum mss. quatuor : *A morsu insanientis meridie*. Canon Carcassonensis et duo pedissequi, *A morsu daemonis meridiani*. MART.

*ut custodian te in omnibus viis tuis.
In manibus [h. palmis] portabunt te :
ne forte offendat ad lapidem pes tuus.
Super aspidem et basiliscum ^a calcabis :
conculcabis leonem et draconem.
Quoniam mihi adhaesit, et liberabo eum :
exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum.
Invocabit me, et exaudiam eum,
cum ipso ^b ego in tribulatione,
eruam eum, et glorificabo eum.
Longitudine dierum implebo [h. satiabo] eum,
et ostendam illi salutare meum.*

PSALMUS CANTICI IN DIE SABBATI.

[XCII.] *Bonum est confiteri Domino,
et psallere nomini tuo, Aliissime.
Ad annuntiadum mane misericordiam tuam,
et ^c fidem tuam in nocte.
In decachordo et in psalterio,
in cantico [h. carmine], in cithara.
Quoniam laetificasti me, Domine, in opere tuo :
in facturis manuum tuarum laudabo.
Quam magnifica sunt opera tua, Domine !
satis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.
Vix insipiens non cognoscet,
et stultus non intelliget istud.
Germinaverunt ^d impii quasi senum,
et floruerunt omnes qui operantur iniquitatem,
ut conterantur usque in sempiternum.
Tu autem excelsus :
in aeternum [h. sæculum] Domine.
Ecce [Al. add. enim] inimici tui, Domine,
ecce inimici tui, peribunt,
et dissipabuntur [h. dividentur] omnes qui operantur
iniquitatem.
Et exaltabitur quasi monocerotis cornu meum,
et senectus mea in oleo ubere.
Et ^e respiciet oculus meus insidiantes mihi,
de his qui consurgunt adversum me malignantibus
audiet auris mea.
Justus ut palma florebit,
ut cedrus Libano multiplicabitur.
Transplantati in domo Domini :
in atriis Dei nostri germinabunt.
Adhuc fructificabunt in senectute :
^f pingues et frondentes erunt :
Annuntiantes quia rectus Dominus :
fortitudo mea, et non est iniquitas in eo.
[XCIII.] *Dominus ^g regnavit
gloria inindus est :
Indutus est ^h Dominus fortitudine, et accinctus est :
insuper appendit orbem qui non commorebitur.
Firmum solium tuum ex luce,
a [Al. ab æterno] sæculo tu es.
Levaverunt flumina, Domine,**

—Reginæ ms. cum pridem editis, a morsu insanientis meridie: Cisterciensis, a morsu dæmonii meridiani. Ipse alibi S. Pater translusisse fertur: a morsu furentis meridie.

^a Idem Regin. ms. et basiliscum ambulabis, tum addita et copula, Cisterciens. et conculcabis.

^b Nostri omnes mss. ero pro ego, minus bene.

^c In tribus mss. Carcass., Vatic. et S. Mich., Et filiem tuam per noctem. MART.

^d Idem hic legunt: Cum germinaverint impii quasi senum, et floruerunt omnes, etc. MART.

^e Idem mss.: Et despiciet oculus meus eos, qui insidiantur mihi: propius ad veterem interpretationem.

^f Hic quoque propius ad Graecum ac veterem translationem Cisterciens. ms., pingui.

^g Idem ms. titulum istum praeponit, *Laus cantici David*: qui tametsi ex Septuaginta derivatur (nullus enim est in Hebreo), est tamen ceteris brevior omnibus, qui varii ex ea versione laudantur.

^h Variani habent divisionem Canonis exemplaria:

A levaverunt flumina vocem suam [Al. voces tuas]:

Levaverunt flumina gurgites suos :
a vocibus aquarum multarum.

Grandes fructus maris :
grandis in excelso Dominus.

Testimonia tua fidelia facta sunt nimis.
domum tuam decet sanctitas,
Domine, in longitudine dierum.

[XCIV.] *Deus ultionum, Domine;
Deus ultionum, ostendere.*

Elevate ⁱ, iudea terræ :
redde vicissitudinem superbis :

Usquequo impii, Domine,
usquequo impii exsultabunt;

Fluit loquentes antiquum ;
garrient omnes qui operantur iniquitatem ;

Populum tuum, Domine, conterent,
et hæreditatem tuam affligerent ;

Viduam et advenam interficiant,
et pupilos occident ;

B El dixerunt, non videbit Dominus,
et [Al. lac. ei] non intelliget Deus Jacob ?

Intelligite, stulti in populo,
et insipientes ^j aliquando discite.

Qui plantavit aurem, non audiet :
aut qui finxit oculum, non videbit [h. respiciet] ?

Qui erudit [h. castigat] gentes, non arguet,
qui docet hominem scientiam ?

Dominus novit cogitationes hominum,
quia vanæ sunt.

Beatus vir quem ^k tu erudieris [h. castigaveris], Domine,
et de lege tua docueris eum.

Ut quiescat a diebus afflictionis :
donec siodiatur impio interitus.

Non enim derelinquet Dominus populum suum,
et hæreditatem suam non deseret.

Quoniam ad justitiam reveretur judicium,
et sequentur illud omnes recti corde.

Quis stabit pro me adversus malos ?
quis stabit pro me adversus operarios iniquitatis ?

C Nisi quia Dominus auxiliator meus :
paucis minus habitasset in inferno anima mea :

Si dicebam, motus [Al. commotus] est pes meus:
misericordia tua, Domine, sustentabit [Al. suspen-sabat] me.

In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in me
intrinsecus :

consolationes tuæ delectabunt animam meam.

Numquid particeps erit tui thronus insidiarum
fingens ^l dolorem in præceptio.

Copulabuntur adversus animam justi,
et sanguinem innocentem condemnabunt :

Erit autem Dominus mihi in refugium.
et Deus meus quasi petra spei meæ.

Et ^m restituet super eos iniquitatem suam [h. dolorem

codex Carcassonensis sic legit in secundo commate :

Fortitudine accinctus est : San-Germanensis autem et Memmianus hoc colon dividunt non in tria, sed tan-tum in duo commata, ut nos edidimus juxta Hebreorum etiam codices. MART.

Tres e nostris mss.: Elevare, qui judicas terram.
reddre vicissitudines superbis.

^j Canon Carcassouensis, Et insipientes quando erudimini ? Memm., quando discedent ? MART.

^k S. Augustinus in Speculo et Canon Memmianus legunt sine pronomine tu: quod tamen supplendum doceat Hieronymus in epist. ad S. Iun. et Fretel. Consultat locum qui voluerit. MART.

^l Cisterciens. ms., fingens laborem; etc.

^m Cisterciens. ms. in secunda persona legit, Et restituet super eos iniquitatem, nec addit suum: tum cohærenter perdes eos utroque in loco, quorum alterum Reginæ ms. plane tacet. Continenter vero Hebreus refragatur.

suum],
et in malitia sua perdet eos :
perdet eos Dominus Deus noster.
[XCV.] Venite, laudemus Dominum ^a :
Jubilemus petræ Jesu [h. fortis salutari] nostro.
Præoccupemus vultum ejus in actione [h. confessione]
gratiarum :
in canticis [h. psalmis] jubilemus ei.
Quoniam fortis [h. Deus] et magnus Dominus,
et rex magnus super omnes deos.
In cuius manu fundamenta terræ,
et excelsa montium ipsius sunt.
Cujus est mare : ipse enim fecit illud,
et siccum manus ejus plasmaverunt.
Venite, adoremus et ^b curveamur :
slectamys genua ante faciem Domini factoris nostri,
Quia ipse Deus noster :
et nos populus pascue ejus, et grec [h. oves] manus
ejus.
Hodie si vocem ejus audieritis,
nolite obdurare corda vestra, sicut in contradictione :
sicut in die temptationis in deserto.
Ubi teuvaverunt que patres vestri :
probaverunt me, et viderunt opus meum.
Quadraginta annis displicuit mihi generatio ^c :
et dixi, populus errans corde est,
et non cognoscens vias meas.
Et juravi in furore meo,
ut non introirent in requiem meas.
[XCVI.] Cantate Domino canticum novum :
cantate Domino, omnis terra.
Canite Domino, benedicite nomini ejus :
annuntiate de die in diem salutare ejus :
Narrate in gentibus gloriam ejus :
in universis populis mirabilia ejus.
Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis :
terribilis est super omnes dios.
Omnes enim dii populorum sculptilia [h. idola] :
Dominus autem cœlos fecit.
Gloria, et decor ante vultum ejus :
fortitudo et exultatio in sanctuario ejus.
Afferte Domino familiæ populorum :
afferte Domino gloriam et fortitudinem.
Afferte Domino gloriæ nomini ejus :
levate munera, et introite in atria ejus.
Adorate Dominum in decore sanctuarii :
pareat a facie ejus omnis terra.
Dicite in gentibus, Dominus regnabit,
siquidem ^d appendit orbem immobilem :
judicabit populos in æquitatibus.
Laetamini, cœli, et exultet terra :
tonet mare et plenitudo ejus.
Gaudeat ager nucus et omnia quaæ in eo sunt :
tunc laudabunt universa ligna saliuæ.
Ante faciem Domini quoniama venit,
quoniama venit judicare terram :
e Judicabit orbem in justitia,
et populos in fide sua.
[XCVII.] Dominus ^e regnabit, exultet terra :
laetabuntur insulæ multæ.
Nubes et caligo in circuitu ejus :
justitia et judicium firmamentum solii ejus.
Ignis ante faciem ejus ibit,
et exuret per circuitum hostes ejus.
Apparuerunt [h. iluzerunt] fulgura ejus orbi :

^a Iterum Cisterciens. præfigit ex Vulgata versione
titulum hunc, *Læus Cantici David*. Ad hæc altero
psalmi versu, *Iesu Christo* habet, pro Iesu nostro.
^b Duo e nostris mss. curvemus et slectamus ge-
nua, etc. Paulo quoque post, quia ipse est Deus, etc.
^c Addunt nostri omnes mss. illa : ferme cum ve-
teri interpretatione Vulgata.
^d Duo inss. in instanti, appendit, tum pari omnes
consensu, in æquitate.
^e Cisterciens. ms. *Judicare* : et cum altero Reginæ
in justo, pro justitia.

A ^f vidit, et contrémuit terra.
Montes sicut cera tabefacti sunt a facie Domini :
a facie dominatoris omnis terræ [Al. orbis].
Annuntiaverunt cœli justitiam ejus,
et viderunt omnes populi gloriam ejus.
Confundantur universi qui serviant sculptili,
qui gloriantur in idolis :
Adorare eum, omnes dii.
Audivit, et latuta est Sion :
et exultaverunt filii Judæ,
propter judicia tua, Domine.
Tu enim Dominus excelsus super omnem terram :
vehementer elevatus es super omnes [Al. universos]
deos.
Qui diligitis Dominum, odite malum :
custodit animas sanctorum [h. misericordium] suorum,
de manu impiorum eruct eos.
Lux orta [h. seminata] est justo,
et rectis corde luxuria.
Laetamini, iusti, in Domino,
et confitemini memorie sanctæ ejus.
CANTICUM [h. PSALMUS].
[XCVIII.] Cantate Domino canticum novum,
quia mirabilia fecit :
Salvavit [Al. Salvabil] sibi dextera ejus,
et brachium sanctum ejus.
Notum fecit Dominus salutare suum :
in conspectu [h. in oculis] gentium revelavit [Al. re-
velabit] justitiam suam.
Recordatus est misericordie sue.
et veritatis sue domui & Israel :
viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.
Jubilate Domino, omnis terra :
roceramini, et laudate, et canite [h. psallite].
Canite [h. Psallite] Domini in cithara :
in cithara et voce carminis [h. psalmis].
In tubis et clangore buccinæ :
jubilate coram rege Domino.
C Tonet mare et plenitudo ejus :
orbis et habitatores ejus.
Flumina plaudent manu [h. palma] :
simil montes laudabunt.
Ante Dominum, quia venit judicare terram :
h judicabit orbem in justitia,
et populos in æquitatibus.
[XCIX.] Dominus regnabit, commoveantur populi :
sessor Cherubim, concutiat terra.
Dominus in Sion magnus,
et excelsus est super omnes populos.
Confiteantur nomini tuo magno,
et terribili sanctoque [h. magne et terribilis, sanctum
nomen ejus ; et fortitudo],
et imperium regis judicium diligit.
Tu fundasti æquitates :
judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.
Exaltate Dominum Deum nostrum,
et adorate scabellum pedum ejus : quia sanctus [Al.
sanctum] est;
D Moses et Azron in sacerdotibus ejus,
et Samæl in his qui invocant nomen ejus;
Intocabant Dominum, et ipse exaudiuit [Al. exaudi-
but] eos :
in columna nubis loquebatur ad eos.
Custodierunt [Al. custodiebant] testimonia ejus,

^f Idem Cisterciens. in futuro regnabit, exultabit.
Reginæ autem ms. tantum exultavit, pro exultet.

^g Nostri miss. omnes Jacob pro Israel legunt. Con-
jicere autem hinc licet, illud quod in Græcis aliquot
exemplaribus additur proxime superiori versiculo,
τῷ ἵκιδῳ, ubi legitur, ἐμνήσθη τοῦ Ἰησοῦ κατόν (τῷ
ἵκιδῳ) non eo pertinere, sed marginalem esse lectio-
neam, pro variante nominis Israel olim appositam,
perperam deinde in textum intrusam.

^h Denuo Cisterciens. ms. *judicare orbem*, etc., Vi-
des superiorem psalmum XCVI in fine.

*et præceptum quod [Al. tac. quod] dedit eis.
Domine Deus noster, tu exaudiisti eos :
Domine, propitius suisti eis.
et ulti super commutationibus [h. adinventionibus]
eorum.
Exaltate Dominum Deum nostrum,
et adorate in monte sancto ejus :
quia sanctus Dominus Deus noster.*

CANTICUM [h. PSALMUS PRO CONFESSione] IN GRATIARUM ACTIONE.

[C.] Jubilate Deo, omnis terra,
servite Domino in laetitia.
Ingridimini coram eo in laude :
scitote quoniam Dominus ipse est Deus.
Ipse fecit nos, et ipsius sumus,
populus ejus et gressus [h. oves] pascuæ ejus.
Ingridimini portas ejus in gratiarum actione [h. in confessione],
atria ejus in laude :
Confitemini ei, benedicite nomini ejus :
Quia bonus Dominus.

In semipaternum [h. sacrum] misericordia ejus,
et usque ad generationem et generationem fides ejus.

DAVID CANTICUM [h. PSALMUS].

[C1.] Misericordiam et iudicium cantabo :
tibi, Domine, psallam.
Erudiatur in via perfecta
quando venies ad me :
Ambulabo in simplicitate cordis mei
in medio domus meæ.
Non ponam coram oculis meis ^a verbum Belial ;
facientes declinationes odii, nec adhæsit mihi.
Cor pravum recedet a me :
malum nesciam.
Loquentem [h. detrahentem] in abscondito contra
proximum suum [h. sodalem suum],
hunc interficiam :
Superbum oculis ei altum corde,
cum hoc esse non ^b poteram.
Oculi mei ad fidelicis terræ, ut habitent mecum;
ambulans in via simpliciter, hic ministrabit mihi.
Non habitabit in medio domus meæ,
faciens ^c dolum, loquens mendacium,

^a Memmianus Canon, verba Belial. Aliquot mss.
verba diaboli. MART. — Reginæ ms. coram oculis meis
superbum Belial. Ora in antiquis editionibus Specu-
li S. Augustini legebatur, verba Belial.

^b Idem ms. esse non potero.

^c Legit S. Augustinus in Speculo malum, pro dou-
lum.

^d Quidam mss. addunt te. —

• Aliter hunc versum interpretari videtur Hieronymus in epist. ad Sunn. et Fretel. ubi ait : « In Hebreo pro nycticorace verbum vos scriptum est ; quod Aquila, et Septuaginta, et Theodotion, et Quinta Editio, nycticoracem interpretati sunt ; Symmachus upu-
pam ; Sexta Editio noctuam, quod et nos magis se-
quimur. Denique ubi apud nostros, et Graecos legi-
tur : Factus sum sicut nycticorax in domicilio, apud Hebreos dicitur : Factus sum sicut noctua in ruino-
sis. Plerique bubonem contentiose significari putant. » Notandum vero pro hodierno Hebrewos קechoς, Kechos, Hieronymum legisse בְּבָשׂ, k-bash, sive chebos, ut idem nobis faciunt omnes mss. codices epistolæ jam dictæ ad Sunn. et Fretel. in qua S. Doctor vertit, sicut noctua in ruinosis, quod hic in psalterio interpreta-
tur, sicut bubo solitudinum. Plura de Boset Chos in annotationibus Prodromi curiosus lector inveniet. MART. — In epist. quam et Martian laudat, ad Sunniam et Fretelam, probasse videtur magis, sicut noctua in rui-
nosis. Nihilosecius arguere ex eadem licet, maluisse hic S. Interpretæ receptæ passim opinioni assentiri, siquidem addit, Plerique bubonem contentiose signifi-
cari putant. Vide, si libet, que ad eum locum obser-
vamus.

A non placebit in conspectu oculorum meorum.
Mane perdam omnes impios terre,
ut interficiam de civitate Domini
universos qui operantur iniquitatem.

ORATIO PAUPERIS QUANDO SOLlicitus Fuerit, ET CORAM DOMINO [h. IN CONSPPECTU DOMINI] FUDERIT ELOQUIUM SUUM.

[CII.] Domine, audi [Al. exaudi] orationem meam,
et clamor meus [h. deprecatio mea] ad te veniat.
ne abscondas faciem tuam a me.

In die tribulationis meæ inclina ad me aurem tuam :
in quacunque die invocavero a velociter [h. festina], exaudi me.

Quoniam consumpti sunt sicut sumas dies mei,
et ossa mea quasi frixa contabuerunt.

Percussum est quasi senum et aresfactum est cor meum :
quia oblitus sum comedere panem meum.

A voce gemitus mei,
adhæsit os meum carni meæ.

B Assimilatus sum pelicano deserti :
factus sum e quasi bubo solitudinum.

Vigilavi, et fui sicut avis solitaria super tectum.
Tota die exprobabant mihi inimici mei :

exultantes [h. insultantes mihi] per me jurabant.

Quia cinerem sicut panem comedti,
et potum meum cum fletu miscui.

A facie indignationis tuae et iræ tuae :
quia levasti [Al. elevasti] me, et allisisti me.

Dies mei ^f quasi umbra inclinati sunt,
et ego quasi senum arsi.

Tu autem, Domine, in eternum permanes
et memoriale tuum in generatione et generatione.

Tu suscitans [h. surgens] misereberis Sion :
quia tempus est [Al. ad. est] miserearib[us] ejus;

quoniam venit tempus [h. condicium] ^g.

Quoniam ^h placitos fecerunt servi tui lapides ejus,
et pulverem ejus miserabilem [Al. mirabilem].

Et timebant gentes nomen Domini,
et universi reges terræ gloriuntur tuam.

C Quia edificavit Dominus Sion :
apparuit in gloria sua.

Resipxit ad orationem vacui [h. effossi],
et non despexit orationem eorum.

Scribatur hoc in generatione novissima,

^f Tres mss., Carcassonensis, Vaticanus, et S. Michaelis, sicut umbra inclinata. MART.

^g Canon Memmianus cum Regio ac Corbeiensi manuscriptis, quoniam venit tempus, quoniam venit pactum. Ia quoque scriptum erat in Caruuenti ante ejus emendationem. In Hebreo nihil est quod faveat huic geminationi; unde tanquam superflua abjicienda est; et nisi fallat nos opinio, duplex hic adest ejusdem textus Hebraici interpretatione Latina. MART.

— Alterum hocce heimisticum cum nostri, tum aliquot penes Martian. mss. hic addunt, quoniam venit pactum. Quibus cum nihil sit quod respondet sive in Hebreo, sive apud antiquos inter-
pretes, pronum est opinari, ejusdem in sacro textu sententiæ glossema, sive alias interpretationem hanc esse. Et vero γένος nomen, quod Hieronymus vertit tempus, nescio quem propriæ sonat annorum fluxum, sive certam periodum per conducta tempora, ut ex Daniele non uno in loco colligimus. Qui adeo pactum hic vertit, non sedus, et quod יְמִין in Hebreo sonat, sed pactum tempus, sive constitutum inquit voluit. Notum quippe est, haec Psalmi verba ad predictam ab Jeremia, c. 25, 11, atque alibi annorum periodum referri, quo exacto temporis spatio, de instauranda Sion urbe, ac solvenda captivitate promissum a Deo fuerat et constitutum. Hebreus quoque scholiastes supra ad Psalm. LXXV, v. 2, con-
dictum interpretari illud nomen voluit.

^h In Canone Carcassonensi, inque duobus aliis mss.,
Vaticano, et S. Michaelis, quos Carcassonensis pe-
dissequos nominamus, hoc modo legitur : Quoniam
p'ucuerunt servis tuis lapides ejus, et pulvi ejus mise-

*et populus qui creabitur laudabit Dominum.
Quoniam prospexit de excelso sanctuario suo :
Dominus de celo terram contemplatus est.
Ut audiret gemitum vincit,
ut solveret filios mortis.
Ut narretur in Sion nomen Domini,
et laudatio ejus in Jerusalem.
Cum congregati fuerint populi simul,
et regna ut serviant Domino.
Affixit in via fortitudinem meam :
abbreviavit dies meos.
Dicam, * Deus meus, ne rapias me in medio dierum
meorum :
in generatione generationum anni tui.
A principio terram fundasti,
et opus manuum tuarum celi.
Ipsi peribunt, tu autem stabis,
et omnes quasi vestimentum atterentur.
quasi pallium [h. vestimentum] mutabis eos, et mu-
tabuntur.
Tu autem ipse [Al. ad. es],
et anni tui non deficient.
Fili servorum tuorum habitabunt,
et semen eorum ante faciem tuam [Al. eorum] perse-
verabit [h. dirigetur].*

b DAVID.

[CIII.] *Benedic, anima [Al. ad. mea], Domino,
et omnia viscera mea nomini sancto ejus.
Benedic, anima mea, Domino,
et noli obliisci omnium retributionum ejus.
Qui c propitiatur cunctis iniuritatibus tuis,
qui sanat omnes infirmitates tuas,
Qui redimit de corruptione vitam tuam,
qui coronat te in misericordia et miserationibus.
Qui replet [h. satiat] bonis ornamentum tuum :
innovabitur ^a sicut aquila juventus tua.
Faciens justicias Dominus,
et iudicia cunctis qui calumniam sustinent.
Notas fecit vias suas Mosi :
filii Israel cogitationes [h. adinventiones] suas.
Misericors et clemens Dominus :
patients [h. tardus ad furorem] et multæ miserationis.
Non in semipermanentum judicabil [h. litigabit] :
neque in æternum irascetur [h. in sæculum perseve-
rabit].
Non secundum peccata nostra fecit nobis :
neque secundum iniuritates nostras retribuit nobis.
Quantum enim excelsius est cælum terra [Al. a terra],
tantum confortata est misericordia ejus super timen-
tes [Al. timentibus] eum :*

*rebuntur. Canon tamen legit, servis tuis, pro servi-
tui. MART.*

^a Reginæ ms.: *Dicam, Domine Deus meus, etc., et*
Cisterciens.: in dimidio dierum meorum, etc.

^b Ms. Cisterciens. *Ipsi David : tum primo statim*
verbō Benedicant pro Benedic.

^c Idem ms. *propitiabitur : tum pro relativo qui*
subsequentis ac tertii ab hoc versus et copulam
ponit.

^d Male Carcassonensis, Memmianus, atque Vatica-
nus mss. retinēt pronomen primæ personæ, juve-
nitus meus : nisi Hieronymus legerit forte נער נערαι
pro hodierno נער נעראי, quod habet affixum
secundæ personæ femininæ cum iudicatio paragogico, ut
alibi in Psalmis, more Syrorum. MART.

^e Denuo Cisterciens. ms., *sicut flos agri florebit,*
qua spiritus pertransivit in eum.

^f Reginæ ms. *in futuro, dominabitur.*

^g Nomen David pro titulo Cisterc. ms. præponit,
quo tamen Hebreus caret.

^h Videtur S. Pater ad veterum se maluisse lectio-
nem interproducere conformare, qui tegendi verbo usi-
sunt, ut et LXX ὁ στεγάζων : aut forte cum iis legit
in Hebr. הַמְּבָרֵךְ, quod nunc legitur, ac
proprie sonat contignare, sive tabulatum forniciem

A *Quantum longe est oriens ab occidente :
tantum longe fecit a nobis sclera nostra :
Sicut miseretur pater filiorum,
misertus est Dominus timentibus se :
Ipse enim norit plasmationem [h. cogitationem] no-
stram :
recordatus est quia pulvis sumus.*

*Homo, quasi herba dies ejus : sicut flos agri * sic flo-
rebit.*

*Quia spiritus pertransiit eum, et non subsistet :
et non cognoscet eum ultra locus ejus.*

*Misericordia autem Domini ab æterno [h. a sæculo],
et usque in æternum [h. in sæculum] super timentes eum :
et iustitia ejus in filios filiorum.*

*His qui custodiunt pactum ejus,
et recordantur præceptorum ejus ad faciendum
[Al. facienda] ea.*

*Dominus in celo stabilivit thronum suum,
regnum illius omnium ⁱ dominatur.*

*Benedicite Domino, angeli ejus,
fortes robore, facientes verbum ejus :
obedientes vocis sermonis ejus.*

*Benedicite Domino, omnes exercitus ejus,
ministri ejus qui faciunt placitum illius.*

*Benedicite Domino, universa opera ejus,
in omnibus locis potestatis ejus :
benedic, anima mea, Domino.*

^s [CIV.] *Benedic, anima mea, Domino.*

Domine Deus meus, magnificatus es nimis.

*Gloria et decore induitus es :
amicus luce quasi vestimento :*

*Extendens celos ut pelle, ⁱ
Qui tegis [h. texit] aquis coenacula ejus :*

Qui ponis [h. posuit] ^b nubes currum suum :

qui ambulas [h. ambulai] super pennas venti.

Qui facis angelos tuos [h. facit angelos suos] spiritus :

ministros tuos [h. suos] ignem urentem.

*Qui fundasti [h. fundavit] terram super bases suas
[Al. basem suam] :*

*non commovebitur [h. ut non commoveatur] in secul-
lum et in sæculum [h. et ultra].*

*Abysso [Al. abyssum] quasi vestimento operasti eam :
super montes stabunt aquæ.*

Ab increpatione tua fugient :

a voce tonitru ⁱ tui formidabunt.

*Ascendent montes et descendunt campi,
ad locum quem fundasti eis.*

Terminus posuisti quem non pertransibunt :

nec revertentur ut operant terram.

Qui i emittis fontes in convallisibus,

ut inter medios montes ^b ambulent.

*superstruere. Mox Cisterciens., ms. ponis nubem, et
cum Regio, currum tuum.*

ⁱ Reginæ ms. pronomen tui lacet : tum Cister-
ciens. in instanti legit, Ascendent montes, et desca-
dunt campi.

^j Exemplaria Canonis, cum mss. S. Michaelis, le-
gunt in tercia persona : *Qui emitit fontes, etc.* Scholia
quoque marginalia, ut vides, tertiam renuntiant per-
sonam, ubi secundam expressit Hieronymus. At hac
omnia dissolvit S. Doctor, cum Sunniam ac Frete-
lam hunc in modum alloquitur : *A quibus breviter
quærere, quomodo cum ad Deum sermo sit, quasi ad
alium loquens propheta repente mutetur : maxime cum
sic incipiat : Domine Deus meus, magnificatus es ve-
hementer ; confessionem et decorum induisti... Si ergo
omnia ad secundam personam sunt, id est, ad Deum :
quonodo in uno versiculo tercia persona subito, et
extra ordinem inducitur ? Et iterum eadem objecta
diluens : Sed non potest, inquit, aliud ad ipsum, aliud
de ipso dici : Aut omnia quasi ad Deum loquuntur
propheta : aut omnia ad alium de eo resperbat. Cum
autem pleraque ad ipsum dirigantur ; et ea, que am-
bigua sunt, ad ipsius personam dirigenda sunt. MART.*

^k Nostri omnes mss. fluant pro ambulenti : et mox
minor numero, reficiat onager, etc.

*Ut bibant omnia animalia regionum,
et reficiant onagri sitim suam.
Super ea volucres cœli morabuntur :
de medio nemorum dabunt vocem.
Qui irrigas montes de canaculis tuis.
de fructu operum tuorum implebitur [h. satiabi-
tur] terra.
Germinans herbam jumentis [h. san^a.],
et senum servituli hominum ;
Ut educat panem de terra :
et vinum latifacit cor hominis.
Ad exhilarandam faciem in [h. super] oleo :
panis cor hominis roboret.
Saturabuntur ligna Domini :
cedri Libani quas b plantavit.
Ibi aves nidificabunt,
milto abies domus ejus.
Montes excelsi cervis :
petra c refugium hericis.
Fecit lunam per tempora :
sol cognovit d cubitum suum.
Posuisti tenebras, et facta est nox :
in ipsa moventur [h. repunt] omnes bestiæ sylvæ.
Leones rugientes ad prædam,
et quarentes a Deo escam [Al. escas] sibi.
Oriente sole recessit,
et in speluncis [h. in cubilibus] suis cubabunt.
• Egregietur homo ad opus suum,
et ad servitutem suam usque ad vesperum.
Quam multa sunt opera tua, Domine!
omnia in sapientia fecisti :
impleta est terra possessione tua.
Hoc mare magnum et latum manibus,
ibi reptilia innumerabilia :
animalia parva eum grandibus.
Ibi naves c portantur :
leviathan istum plasmasti & ut illuderet ei.
Omnia in te sperant,
ut des cibum eis in tempore suo.
Dante te illis, colligent :
aperient te manum tuam, replebuntur [h. satura-
buntur] bono.
Abscondes vulnus tuum, turbabuntur;
auferes spiritum eorum, deficient,
et in pulverem suum revertentur.
Emittes spiritum tuum et creabuntur,
et instaurabis faciem terræ :
Sit gloria Domini in semipiternum [h. in sæculum] :
laetabitur Dominus in operibus suis.
Qui respicit terram et tremet [Al. tremit] :
tangit montes et sumabunt.
Cantabo Domino in vita mea :
psallam Deo meo quondam sum.
Placeat ei eloquium meum :
ego [Al. ad. autem] laetabor in Dominō.
Deficiant peccatores de terra,
et impii ultra non sint :
benedic, anima mea, Domino [Al. Dominum]. Alle-
luia.*

* Quid notare voluerit Scholiastes noster, non possumus divinare; quia nullum est verbum Hebraicum in his versibus, quod *san* scribatur, vel legitur. MART.
b Nendum mss. quibus utimur, pari omnibus consensu legunt in secunda persona *plantasti*: verum ipse etiam assertor hujusmet lectionis est S. Pater in Commentariis ad Isaiae cap. II, col. 39, ubi, *In centesimo, ait, tertio Psalmō legimus juxta Hebraicam veritatem, Saturabuntur ligna Domini, et cedri Libani, quas tu plantasti. Nihilosecius cum in tertio legit Hebreus textus γρα, nihil hic censeo immutandum.*
c Editi, *refugium herinacii*. Carcassonensis Canon ut et Memmianus, *refugium cuniculi*. Id legunt simiter mss. Sorbonicus, et S. Michaelis. In has varianes lectiones consule Hieronymi epistolam jam cen-

A [CV.] Confitemini Domino, invoke nomen ejus :
notas facite populis cogitationes [h. adinventiones] ejus.
Cantate ei, et psallite illi :
b loquimini in universis mirabilibus ejus.
Exsultate [h. Laudamini] in nomine sancto ejus :
laetetur cor querentium Dominum.
Quærите Dominum et virtutem ejus :
querite faciem ejus jugiter.
Recordamini mirabilium ejus quæ fecit :
signorum [h. prodigiorum] et judiciorum oris ejus.
Semem Abraham servi ejus :
filii Jacob electi ejus.
Ipse Dominus Deus noster :
in universa terra judicia ejus.
Recordatus est in æternum [h. sæculum] pacti sui :
verbi, quod præcepit [h. verbum præcepit] in mille
generaciones.
Quod pepigit cum Abraham,
et juramenti sui cum Isaac.
B Et firmavit [h. statuī] illud ¹ Jacob in lege [h. in præ-
ceptum] :
Israel in pactum sempiternum.
Dicens, tibi dabo terram Chanaan :
funiculum hereditatis vestræ.
Cum essent viri pauci,
modici et advenæ in ea.
Et transierunt [h. ambulaverunt] de gente in gentem,
et de regno ad populum alterum.
Non dimisit hominem, ut noceret [h. calumniaretur]
eis,
et corripuit pro eis reges.
Nolite tangere christos meos,
et prophetas meos nolite affligere.
Et vocavit famam super terram :
omnem virginem [h. baculum] panis contrivit.
Misit ante faciem eorum virum :
in servum venundatus est Joseph.
Affligerunt in compede pedes ejus :
in ferrum venit anima ejus.
C Usque ad tempus donec veniret sermo ejus :
eloquium Domini probavit eum.
Misit rex [h. regem], et solvit eum.
principes [h. dominatorem] populorum, et dimisit
[h. solvit] illum.
Posuit eum dominum [h. dominatorem] domus sue,
et principem [h. dominatorem] in omni possessione
sua.
Ut erudiret [h. cas'igare] principes ejus secundum ro-
tundatam suam,
et senes ejus sapientiam doceret.
Et ingressus est Israel [Al. add. in] Agyptum,
et Jacob advena fuit in terra Chani.
Et crescere fecit populum suum nimis,
et roboravit eum super hostes ejus;
i Convertit cor eorum, ut odio haberent populum ejus,
ut dolose agerent contra servos illius.
Misit Moses servum suum :
[Al. add. et] Aaron, quem elegit sibi,
D Posuit in eis verba signorum suorum,

ties recitatam. MART.

d Duo ms., *occubitum suum*.

e Cisterciens. liber, in instanti, egreditur.

f Idem ms. *naves pertransibunt*.

g Ita Meminianus Canon, cui consonant miss. quamplures: Canon autem Carcassonensis ac ms. S. Michaelis legunt manifestius juxta Hebraicum, ut iude-
res in eo. Quod abscholiaste videtur derivatum. MART.

h Sinc præpositione in legitimus in Meminiano ac Sorbonico mss., *Loquimini universis mirabilia ejus*. In Carcassonensi et ms. codice S. Mich., *Loquimini universa mirabilia ejus*. MART.

i Hic vero Cisterciens. ms. cum Jacob in lege :
cum Israel in pactum, etc.

j Duo e nostris mss., et convertit. Mox unus Regine,
ut dolos agerent.

C et portentorum in terra Cham :
Misit tenebras et contenebravit,
et non fuerunt increduli verbis ejus.
Communavit aquas eorum in sanguinem;
et occidit pisces eorum.
Ebullivit terra eorum ranas :
in cubilibus [Al. cubiculis] regum eorum.
Dixit, et venit musca omnimoda :
cinefes [h. pediculis] in universis terminis eorum.
Dedit pluvias eorum grandinem :
ignem flammandem in terra eorum.
Et percussit vineam eorum, et ficum eorum;
et confregit lignum finium eorum.
Dixit, et venit locusta,
et bruchus, cufus non erat numerus;
Et comedit omne fenum terrae eorum,
et devoravit fructum terrae eorum.
Et percussit omne primogenitum in terra eorum :
primitias universi partus [h. doloris] eorum.
Et eduxit eos cum argento et auro,
et non erat in tribubus eorum insirmus.
Lætata est Ægyptus cum egrederentur.
quoniam irruerat terror eorum super eos.
Expandit nubem in tentorium,
et ignem ut luceret nocte.
Petierunt, et adduxit ortygometram [h. colurnicem],
et pane cœlesti saturavili eos.
Aperuit petram et fluixerunt aquæ :
cucurrerunt in aridis flumina.
Quia recordatus est verbi sancti sui :
cum Abraham servo suo.
Et eduxit populum suum in lætitia [h. cum gaudio] :
* in laude electos suos.
Et dedit eis terras [Al. terram] gentium,
et laborcm [Al. labores] tribuum [h. plebium] pos-
sederunt.
Ut custodirent cærimonias ejus,
et leges ejus servarent. Alleluia.

ALLELUIA.

[CVI.] Confitemini Domino quoniam bonus :
quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
Quis loquetur fortitudines Domini,
auditas faciet omnes laudes ejus?
Beati qui custodiunt iudicium,
faciunt [Al. et faciunt] justitiam in omni tempore.
Recordare mei, Domine, in reprobatione populi tui :
visita me in salutare tuo.
Ut videam bona electorum tuorum,
et læter in lætitia gentis tuae :
et exsultem cum hereditate tua.
Peccamus cum patribus nostris :
inique fecimus, impie egimus.
Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia
tua [h. sunt eruditii mirabilibus tuis].
non sunt recordati multitudinis misericordiae tuae.
Et ad iracundiam provocaverunt super mare in mari
Rubro :
salvavit autem eos propter nomen suum,
ut ostenderet fortitudinem suam.
Et communatus est mari Rubro, et aruit :
et transducit eos per abyssos quasi in deserto.
Et salvavit eos de manu videntis,
et redemit eos de manu inimici.
Et operuerunt aquæ hostes eorum :
unus de ipsis non supersuit.
Et crediderunt verbis ejus :

^a Idem nostri mss. aliquique apud Martian., laudantes pro in laude.
^b Solus Carcassonneensis ms. legit hic, et irritaverunt super mare, etc. MART.
^c Cisterciens. ms. minori numero, Et operuit aqua, etc.
^d Idem ms. Beel-Phegor : ac plus habet paulo post, concitaverunt cum in, etc.

A cecineruntque laudem [Al. laudes] ejus.
Cito [h. Festinato] oblitii sunt operum illius :
nec exspectaverunt voluntatem [h. consilium] ejus.
Et desideraverunt desiderium in deserto;
et tentaverunt Deum in solitudine.
Dedit ergo eis petitionem ipsorum,
et misit tenacitatem in animam eorum.
Et zelata sunt Mosen in castris :
Aaron [Al. et Aaron] sanctum Domini.
Aperta est terra, et devoravit Dathan,
et operuit synagogam Abiram.
Et succensus est ignis in synagoga eorum :
flamma exussa impios [h. montes].
Fecerunt vitulum in Horeb,
et adoraverunt conflatile.
Et mutaverunt gloriam suam,
in similitudinem bovis comedentis fenum.
Obliti sunt Dei salvatoris sui :
qui fecit magnalia in Ægypto.
Mirabilia in terra Cham :
terribilia super mare Rubrum.
Dixit ergo, ut contereret [h. disperderet] eos :
nisi Moses electus ejus
stetisset medius contra faciem illius;
ut converteret indignationem ejus, et non interficeret.
Et despererunt terram desiderabilem :
nec crediderunt sermoni ejus.
Et murmuraverunt in tabernaculis suis :
non audierunt vocem Domini.
Et elevavit manum suam super eos,
ut dejiceret eos in deserto.
Et ut dejiceret semen eorum in gentibus,
et dispergeret eos in terris.
Et consecrati sunt à Beel-Pheor,
et comedenterunt victimas mortuorum.
Et concitaverunt in studiis suis,
et percussit eos plaga.
Stepi autem Phinees, et dijudicavit :
et est retenta percussio.
C Et reputatum est ei in justitiam :
in generatione et generationem usque in æternum
[h. sæculum].
Et provocaverunt super aquam contradictionis,
et afflictus est Moses propter eos.
Quia provocaverunt spiritum ejus,
et præcepit [h. protulit] in labiis suis.
Non extermiaverunt populos
quos dixit Dominus eis,
Et commixti sunt gentibus,
et didicerunt opera eorum.
Et servierunt sculptilibus [h. idolis] eorum,
et factum est eis in scandalum.
Et immolaverunt filios suos,
et filias suas demonibus.
Et effuderunt sanguinem innocentem :
sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum,
quos immolaverunt sculptilibus [h. idolis] Chanaan.
Et polluta [h. contaminata] est terra [Al. add. in]
sanguinibus :
D et coquinati sunt in operibus suis,
et forniciati sunt in studiis [h. adinventionibus] suis.
Irritus est itaque suror Domini in populum suum,
et abominatus est hereditatem suam.
Et dedit eos in manu gentium,
et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.
Et affixerunt eos inimici sui,
et humiliati sunt sub manu eorum.

^a Ambo exemplaria Canonis, Memmianum scilicet ac CarcassonneNSE neç non alii duo mss. codices : Stetit Phinees et exoravit. Addit insuper codex Memmianus vocem autem. Stetit autem Phinees, etc. MART.

^b Canon CarcassonneNSIS : Et adulterata est terra sanguine. Memmianus et Sorbonicus mss., Adultera est terra per sanguinem. MART.

Multis vicibus liberavit eos :
ipsi vero provocabant in consiliis suis,
et humiliati sunt propter iniqutatem suam [Al. ini-
quitates suas].

Et vidit tribulationem eorum :
cum audiret eos rogantes.

Et recordatus est pacis sui cum eis :
et penituit [Al. ad. cum] secundum multitudinem
misericordiae sue.

Et dedit eos miserabiles :
coram omnibus qui ceperant eos.

Salva nos, Domine Deus noster,
et congrega nos de gentibus :

Ut confiteamur nomini sancto tuo,
et canamus a laudantes te.

Benedictus Dominus Deus Israel.
ab aeterno, et usque in aeternum [h. a seculo et usque
in seculum] :
et dicit omnis populus, amen. Alleluia.

[CVII.] Confitemini Domino, quoniam bonus :
quoniam in aeternum [h. seculum] misericordia ejus.

Dicant redempti [Al. qui redempti sunt] a Domino :
quos redemit de manu hostis.

Et de terris congregavit eos,
ab oriente et occidente : ab aquilone et mari :
Erraverunt in solitudine, in deserta via :
civitatem quae habebat, non repperunt.
Esurientes et sitiens :

anima eorum in ipsis deficiebat.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de afflictione [h. angustia] eorum eripuit eos.

Et duxit illos per viam rectam,
ut venirent in civitatem habitabilem.

Confiteantur * Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios hominum ,
Quia saturavit animam vacuam,
et animam esurientem implevit bonis.

Habitantes in tenebris et umbra mortis,
alligatos inopia et ferro.

Quia provocaverunt sermones Dei,
et consilium excelsi blasphemaverunt.

Et humiliavit in labore cor eorum :
a corrueunt, et non erat qui adjuvaret.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de angustia eorum salvavit eos.

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis,
et vincula eorum disrupti.

Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios [Al. filiis] hominum.

Quia contrivit portas aeras [h. ostia aera],
et rectes ferreos confregit.

Stultos propter viam [h. de via] sceleris eorum,
et propter iniqutates [h. de iniqutitatibus suis]
afflictos.

Omnum cibum abominata est anima eorum,
et accesserunt ad [Al. usque ad] portas mortis.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de [Al. e] de angustia eorum salvavit eos.

Misit verbum suum, et sanavit eos :
et salvavit de interitu eorum.

Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios [h. filiis] hominum.

A Et immolent hostias gratiarum [h. confessionum],
et narrent opera ejus in laude.
Qui descendunt mare in navibus :
facientes opus [Al. operationes] in aquis multis.
Ipsi viderunt opera Domini,
et mirabilia ejus in profundo.

Et dixit, et surrexit [h. statuit] ventus tempestatis,
et elevavit gurgites ejus.

Ascentunt in celum, et descendunt in abyssos :
anima eorum in afflictione [h. malo] consumitur.

Obstuprunt, et intremuerunt quasi ebrios :
et universa sapientia eorum absorpta est.

Clamaverunt autem ad Dominum in tribulatione sua,
et de angustia eorum eduxit eos.

Statuens [h. Suscitabit] turbinem in tranquillitatem.
et silebunt fluctus ejus.

Lætabuntur, quoniam quieverunt,
et deducet eos ad portum quem voluerunt.

Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios hominum.

BEt exaltent eum in ecclesia populi,
et in cathedra seniorum laudent eum.

Ponet flumina in desertum,
et fontes [h. exitus] aquarum in silum.

Terram fructiferam in salsuginem :
præ malitia habitatorum ejus,

Ponet desertum in paludes aquarum ,
et terram inviam in fontes [h. exitus] aquarum.

Et collocavit ibi esurientes :
et fundabunt urbem ad habitandum.

Et ferent agros, et plantabunt vineas :
et facient fruges germina [Al. genimina].

Et benedicent eis, et multiplicabuntur nimis,
et pecora [h. jumenta] eorum non b imminentur.

Iminuta sunt autem et afflita,
propter angustiam mali et doloris.

Et effundet desperationem super principes,
et errare eos faciet in solitudine devia [h. inani].

Et sublevabit pauperem de inopia,
et pone quasi gregem [h. oves] familias.

Cvidebunt recti , et lætabuntur :
et omnis iniqutitas contrahet os suum.

Quis sapiens, et custodiet haec :
et intelliget misericordias Domini ?

CANTICUM PSALMI DAVID.

[CVIII.] Paratum cor meum , Deus :
i cantabo, et psallam, sed et gloria mea.

Consurge [h. expurgiscere], psalterium, et cithara,
consurgam nunc [h. expurgiscar diluculo].

Confiteor tibi in populis, Domine,
et cantabo te in nationibus [h. psallam tibi in plebi-
bus].

Quoniam magna super caelos misericordia tua,
et usque ad aethera veritas tua.

Exaltare super caelos, Deus :
et super omnem terram gloria tua.

Uti liberentur dilecti tui :
salva dextera tua, et exaudi me.

Deus locutus est in sanctuario suo : gaudebo :
dividam Sichem [Al. Sicimam], et vallem Socoth
dimetiar.

* Editi habent , et canamus in laude tua. Canon Memmianus non legit te in fine : et canamus laudantes. MART.

^b Memmianus Canon : Eduxit eos per viam rectam, in civitatem habitabilem. Melius quod est in editis, ac ceteris mss. codicibus. Carcassonensis legit, ut irent, pro, ut venirent. MART.

— Ms. Cisterciens. Et eduxit eos : et paulo post, confiteantur Domino misericordiae ejus. Quam lectio nem inferius quoque retinet, ubi versiculos iste bis terque repetitur.

^c MSS. aliquot , Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus in filiis hominum. Sorbonicus

cum editis libris retinet pluralem numerum misericordias, ubi antiquiores mss. legunt in singulari mi-
sericordiam, quod nos secuti sumus. MART.

^d Cisterciens. ms., ceciderunt, pro corrueunt.

^e Denuo Cisterciens. ms.: Et de angustia eorum liberavit eos.

^f Quatuor mss. , Qui descendant in mare navibus. MART.

^g In codem ms. Clamabunt : et mox de angustia eduxit, pronomine eorum prætermissio.

^h Active idem legit ms. non imminuet.

ⁱ Regiae ms., Canto ; tum Cisterciensis, Consur-
gens Psalterium, etc.

*Meus est Galaad, meus est Manasse, et Ephraim haec reditas [h. fortitudo] capitisi mei : Juda dux [h. legifer] meus.
Moab labes pelvis meæ ; Super Idumæam projiciam calciamentum meum : cum Philistim sœderabor [h. mihi Palæstina sœde-rabitur].*

Quis deducet me in civitatem munitam ? quis deducet me usque in Idumæam ? Nonne tu ^a, Deus, qui projeceras nos, et non exieras, Deus in exercitibus nostris ? Da nobis auxilium in tribulatione : vana est enim ^b salus ab homine.

In Deo erimus fortes [faciemus virtutem], et ipse concubabit hostes nostros.

VICTORI ^c DAVID CANTICUM [h. PSALMUS].

[CIX.] Deus ^d laudabilis mihi, ne laceas : quia os impii et os dolosi contra me apertum est. Locuti sunt de me lingua mendacii : et verbis odii circumdederunt me, et expugnaverunt me frustra.

Pro eo quod eos diligebam, adversabantur mihi : ego autem orabam.

Ei posuerunt contra me malum pro bono, et odium pro dilectione mea.

Constitute super eum impium. et Satan stet a dextris ejus.

Cum fuerit judicatus, exeat condemnatus : et oratio ejus sit in peccatum.

Fiant dies ejus pauci : episcopatum ejus accipiat alter.

Sint filii ejus pupilli, et uxor ejus vidua.

Instabiles vagantur liberi ejus, et mendicent : et ^e querant in parietinib[us] suis.

Scrutetur exactor universa quæ habet, et diripiatur alieni laborem ejus.

Non sit qui ejus misereatur : nec qui clemens sit in pupillis ejus.

Fiat novissimum ejus interitus : in generatione altera deleatur nomen ^f ejus.

Redeat in memoriam [h. commemoretur] iniquitas patrum ejus apud Dominum, et iniquitas [h. peccatum] matris ejus non deleatur.

Sint contra Dominum semper : et intereat de terra memoria eorum.

Eo quod non est recordatus facere misericordiam : et persecutus est virum inopem, et pauperem : et compunctionem corde, ut interficeret.

Et dilexit maledictionem, quæ [Al. et] veniet ei : et noluit benedictionem, quæ elongabitur ab eo.

Et induitus est maledictione quasi vestimento suo, et ingredietur quasi aqua in viscera ejus :

^a Canon Carcassonensis cum suis pedissequis : Nonne tu, Deus, qui projecisti nos, et non exibis, etc. MART.

^b Idem, vana est enim salus hominis. MART.

^c Plures mss., Pro victoria David Canticum. Hieronymus id mihi:ime improbare videtur prefatione Commentariorum in Danihel. At de his sufficienter supra dictum est. MART. — Nostri omnes codices, pro Victoria, etc., inscribunt.

^d Ambo exemplaria Canonis cum ms. codice S. Michaelis : Deus laudem meum ne lacueris, ut legimus in Vulgata. MART.

^e Idem mss. querantur, vel querantur. Ad impressam lectionem, quæ propior Hebreo est, supple victum.

^f Hebreus δῶν schemam, id est, nomen eorum. Quod legitur etiam in Canone Carcassonensi, et in codicibus mss. quæ scholiis marginalibus vitiata comprehendimus. MART.

^g Solus Carcassonnensis Canon : Domine, Domine, pro Domine Deus. MART.

— Cisterc. ms. inverso ordine, Deus Domine, fac, etc. In Hebreo, בָּרוּ כִּי יְהוָה.

A et quasi oleum in ossa ejus. Sit ei quasi pallium [h. vestimentum], quo circum-datur, et quasi cingulum, quo semper accingitur. Hæc est retributio eorum [Al. his], qui adversantur mihi a Domino, et qui loquuntur malum contra animam meam. Tu autem, Domine & Deus, fac mecum propter nomen tuum : quoniam bona est misericordia tua, libera me. Quoniam egenus, et pauper sum : et cor meum vulneratum est intrinsecus. Quasi umbra cum inclinatur, abductus sum, excusus quasi locusta ; Genua mea vacillaverunt a jejunio, et caro mea mutata [h. macilenta] est absque oleo. Et ego factus sum opprobrium eis : videntes me moverunt caput suum. Adjuva me, Domine Deus meus : salra me secundum misericordiam tuam. B Et [Al. ut] sciant quoniam manus tua hæc : tu, Domine, fecisti eam. Maledicent illi, et tu benedices : restierunt, et confundentur [h. restiterunt, et confusi sunt] : servus autem tuus lætabitur. Induantur adversarii mei confusione ^h, et operantur quasi pallio confusione sua. Confitebor Domino vehementer in ore meo, et in medio populorum [h. multorum] laudabo eum. Quoniam stabit a dextris pauperis [h. egeni], ut salvet a judicibus [h. judicantibus] animam ejus.

DAVID CANTICUM [h. PSALMUS].

[CX.] Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Virgam [h. Baculum] fortitudinis tuæ emittet Dominus ex Sion :

C dominare in medio inimicorum tuorum. Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ : in montibus [h. splendoribus] sanctis. Quasi de vulva orientur tibi ros adolescentie tuæ. Juravit Dominus, et non paenitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Dominus ad dexteram tuam [Al. a dextera tua], percussit in die furoris sui reges. Judicabit in gentibus, inplevit [h. cadaveribus] valles, percutiet caput in terra multa. De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.

^h Addit idem ms. sua, et mox indumento, pro palio legit.

ⁱ Idem ms., animam meam, juxta veterem versionem ex Graco, τὴν ψυχὴν μου.

D ^j Vix duos similes in hoc versiculo invenimus codices mss. Canon Meinmianus sic legit : Populi tui judices erunt, in die fortitudinis tuæ. Carcassonensis vero : Populi spontanei in die fortitudinis tuæ. Corbiensis. ac Reg. mss., Populi tui duces spontanei erunt, etc. Codex S. Michaelis : Populi tui duces in die, etc. Sorbonicum secuti sumus, quia veram reliquæ videtur lectionem Hieronymi. Cæterum Canon Carcasson. legit consequenter, in montibus sanctis. Idem insuper cum ms. S. Michaelis omittit particuli quæ tamen scripta reperitur in aliis omnibus mss. editisque libris. De San-Germanensi Canonе nihil deinceps dicetur, quia nullus nobis superstet a psal. xciv. MART.

— Alii mss. cum Cisterciensi judices legunt, pro spontanei : alii duces spontanei ; quas etiam Martian. in suis mss. variantes lectiones reperit. Hebreos ad verbum, Populus tibi Spontaneus, etc.

[CXI.] [Aleph.] *Confitebor Domino in toto corde :*
 [Beth.] *In consilio justorum [h. rectorum] et congre-*
gatione.

[Gimel.] *Magna opera Domini :*
 [Daleth.] *Exquirenda^b cunctis voluntibus eum.*

[Heb.] *Gloria et decor opus ejus :*
 [Vau.] *Ei justitia ejus perseverans semper.*

[Zain.] *Memoriam fecit mirabilium suorum :*
 [Heth.] *Clemens et misericors Dominus [Al. Deus].*

[Teth.] *Escam dedit timentibus se :*

[Jod.] *Memor erit in sempiternum [h. saeculum] pacti sui.*
 [Chaph.] *Fortitudinem operum suorum annuntiabit*

populo suo,
 [Lamed.] *Ut det eis hereditatem gentium.*

[Mem.] *Opus manuum ejus veritas et iudicium :*
 [Nun.] *Fidelia omnia praecepta ejus.*

[Samech.] *Firmata in sempiternum [h. saeculum] jugiter :*
 [Ain.] *Facta in veritate et equitate.*

[Phe.] *Redemptionem misit populo suo,*

[Sade.] *Mandavit in aeternum [h. saeculum] pactum*

suum :
 [Coph.] *Sanctum et terrible nomen ejus.*

[Res.] *Principium sapientiae timor Domini,*

[Sin.] *Doctrina [h. eruditio] bona cunctis facientibus ea :*

[Thav.] *Laus ejus perseverat jugiter.*

ALLELUIA.

[CXII.] [Aleph.] *Beatus vir qui timet Dominum,*

[Beth.] *In mandatis ejus volet nimis.*

[Gimel.] *Potens in terra erit semen ejus :*

[Daleth.] *Generatio^c justorum [h. rectorum] benedi-*

cetur.

[Heb.] *Substantia et divitiae in domo ejus,*

[Vau.] *Ei justitia ejus perseverans semper.*

[Zain.] *Ortum est in tenebris lumen justis [h. rectis] :*

[Heth.] *Clemens et misericors et iustus [h. pius].*

[Teth.] *Bonus vir clemens et fenerans :*

[Jod.] *Dispensabit^d verba sua in iudicio.*

[Chaph.] *Quia in aeternum [h. saeculum] non commo-*

rebitur :

[Lamed.] *In memoria sempiterna erit justus.*

[Mem.] *Ab audiū malo non timebit :*

[Nun.] *Paratum cor ejus confidens in Domino.*

[Samech.] *Firmum cor ejus non timebit :*

[Ain.] *Donec aspiciat in hostibus suis.*

[Phe.] *Dispersit, dedit pauperibus,*

[Sade.] *Justitia ejus permanet in aeternum :*

[Coph.] *Cornu ejus exaltabitur in gloria.*

[Res.] *Impius videbit, et irascetur;*

[Sin.] *Dentibus suis frendet, et tabescet :*

[Thav.] *Desiderium impiorum peribit.*

ALLELUIA.

[CXIII.] *Laudate, servi, Dominum :*

laudate nomen Domini :

Sit nomen Domini benedictum :

amodo et usque in aeternum [h. saeculum].

Ab ortu solis usque ad occasum ejus :

^a Acrosticho hic et subsequens psalmus artificio constant, non tamen ut singulis versiculis, sed singulis hemistichis singula ex ordine alphabeti elementa praepontantur : quæ et nos in libri albo praenotata, post Martianænum ex nostrorum codicum sile retinemus.

^b Ita Canonis exemplaria cum aliquot aliis mss. Editi autem ac mss. quam plures : *Exquirenda in cunctis voluntatibus suis.* Hebr., *cunctis voluntibus ea, id est, mandata.* MART.

^c — Cisterciensis ms., *Exquisita, et cum plerisque aliis, in cunctis voluntatibus suis :* alii ejus.

^d Scholia hujusmodi nullatenus probantur Hieronymo, qui his antevertens in epist. ad Sunn. et Fretil. ita ad psal. XLVIII doce monebat : *Pro justis, id est, rectos in Greco vos invenisse dicitis ; sed hoc propter εὐφωνίαν ita in Latinum versum est. Alioquin et in eo loco ubi scriptum legimus, in libro τύθος, justorum intelligimus librum : et non debemus*

A *laudabile nomen Domini.*
 Excessus super omnes gentes Dominus :

super caelos gloria ejus.
 Quis ut Dominus Deus noster :

qui in excelsis habitans.
 Humilia^e respicit

in caelo et in terra.

Suscitans de terra [h. pulvere] inopem,

et de stercore elevat pauparem,

Ut eum sedere faciat cum principibus,

cum principibus populi sui.

Qui collocat sterilem in domo,

matrem filiorum latetantem. ^f Alleluia.

[CXIV.] *Cum egredetur Israel de Egypto :*

domus Jacob de populo barbaro :

Factus est & Judas in sanctificationem ejus :

Israel potestas illius.

Mare vidit, et fugit :

Jordanis conversus est retrorsum.

Montes subsilierunt quasi arietes :

colles quasi filii gregis [h. ovium].

Quid tibi est, mare, quod fugisti ?

Jordanis^h, conversus es retrorsum.

Montes, subsultastis quasi arietes :

colles, quasi filii gregis [h. ovium].

A facie Dominiⁱ contremiscit terra :

a facie Dei Jacob.

Qui convertit petram in paludes aquarum :

silicem in fontes aquarum.

[CXV.] *Non nobis i, Domine, non nobis ;*

sed nomini tuo da gloriam :

propter misericordiam tuam, et veritatem tuam.

Ne [h. Quare] dicant gentes :

ubi est Deus eorum ?

Deus autem noster in caelo :

universa quæ voluit, fecit.

Idola gentium [h. eorum] argentum et aurum :

opus manuum hominum.

Os habent, et non loquentur :

oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient :

nasum habent, et non odorabunt.

Manus habent, et non palpabunt ;

pedes habent, et non ambulabunt :

non [Al. nec] sonabunt in gulture suo.

Similes illis fiant qui faciunt ea,

et omnes qui confidunt in eis.

Irael^k confidit in Domino :

auxiliator et protector eorum est.

Domus Aaron confidit in Domino :

auxiliator et protector eorum est.

Timentes Dominum confidunt in Domino :

auxiliator et protector eorum est.

Dominus recordatus^l nostri, benedicit,

benedic domui Israel :

benedic domui Aaron.

Benedic timentibus Dominum :

sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequi-

mur, perdanus intelligentiam. MART.

^d Nostri omnes mss. dispensavit : vitiouse autem ei at antea dispensabat.

^e In ms. Cisterciensi respiciet.

^f Vocem hanc, Alleluia, transfert Cisterciens. ms.

in subsequentiis psalni epigraphem juxta Septuaginta et Vulgatam.

^g Septuaginta legunt, facta est Iudea, etc. Idque retinet Canon Carcass. cum suis pedissequis. MART.

^h Interserunt duo e nostris ms. quin : tum exulta-

stis, pro subsultastiis legunt.

ⁱ Reginæ ms., contremiscat terra.

^j Illic apud Hebreos incipit psal. cxv, apud Graecos vero ac Latinos conjunctim descriptus est cum pre-

cedenti. MART.

^k Cisterciens. ms. hic et paulo post, confidet.

^l Idem, recordatus est nostri et benedicit.

parvis et magnis.
Addat Dominus super vos :
 super vos et super filios vestryos,
Benedicti vos a Domino :
 qui fecit cælum et terram.
Cælum cælorum Domino :
 terram autem dedit filiis hominum.
Non mortui laudabunt Dominum :
 nec omnes qui descenderunt in silentium.
Sed nos benedicimus Domino :
 amodo et usque in æternum. *Alleluia.*
[CXVI.] Dilexi^b quoniam exaudiens [Al. audiet] Dominus
 vocem deprecationis meæ.
 Quoniam inclinavit aurum suum mihi,
 et in diebus meis ^c invocabo.
 Circumdederunt mē funes mortis,
 et munitiones inferni invenerunt me.
 Angustiam et dolorem reperi.
 et nomen Domini invocabo :
Obsecro, Domine, salva [h. eripe] animam meam :
 clemens Dominus, et justus :
 et Deus noster misericors [h. pius],
Custodit parvulos Dominus :
 attenuatus sum, et salvavit me.
Revertere, anima mea, in requiam tuam :
 quia Dominus reddet tibi.
Quia eruer animam ^d meam de morte,
oculos meos a lacrymis, pedes meos ab offensiq.
Deambulabo coram Domino,
 e in terris viventium.
Credidi ^e propter quod [h. quia] locutus sum :
 ego afflictus sum minis :
Ego dixi in stupore meo :
 omnis homo mendacium [h. mentitur].
Quid reddam Domino,
 pro omnibus quæ retribuit mihi?
Calicem salutaris [Al. salutis] accipiam,
 et nomen Domini invocabo.
Vota mea Domino reddam,
 coram omni populo ejus.
Gloriosa in conspectu Domini [h. Pretiosa in oculis
Domini],
 mors sanctorum [h. misericordium] ejus.
Obsecro, Domine, quia ego servus tuus,
 ego servus tuus filius ancilla^f tuæ.
Dissolvesti vincula mea :
 tibi immolabo hostiam laudis [h. confessionis],
 et in nomine Domini invocabo.
Vota mea Domino reddam
 in conspectu omnis populi ejus.
Iu atrii domus Domini,
 in medio ^g tui, Jerusalem. *Alleluia.*
[CXVII.] Laudat Dominum, omnes gentes :
 h collaudate eum, universi populi [h. plebes].
Quia confortata est super nos misericordia ejus,
 et veritas Domini in æternum. *Alleluia.*
[CXVIII.] Confitemini Domino, quoniam bonus :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
Dicat nunc [h. obsecro] Israel:
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
Dicat nunc [h. obsecro] domus Aaron :

^a Postremum hoc verbum Alleluia facit Regine ms., Cisterciens. autem subsequenti psalmo ad tituli istar juxta Vulgatam praesigit.

^b Mss. tres : *Dilexi quoniam exaudiens, Domine.* Meninianus et Carnutensis emendatus, exaudiens *Dominus. MART.*

^c Cisterciens. ms., invocavi.

^d Idem ms. hic tacet meam.

^e Ex hoc loco idem ms. iuxta Septuaginta, ac Vulgatam, ab iis derivatam versionem, præposita epigrapha Alleluia, psalmum cxv exorditum.

^f Ab his verbis psalmum cxv auspicantur Graeci et Latini. *MART.*

^g Prænomen *tui* Cisterciens. ms. hic respuit.

^h Idem ms., et laudate : tam, quid confirmata est,

A Quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
Dicant nunc [h. obsecro] qui timent Dominum :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
Cum tribularer, invocabi Dominum,
 et exaudiens me in latitudine Dominus.
Dominus meus [Al. ad. est], non timebo
 quid facial mihi homo ;
Dominus mihi auxiliator [h. inter auxiliatores],
 et ego despiciam [h. aspiciam] odientes me.
Melius est sperare [h. confidere] in Domino,
 quam sperare in homine.
Melius est sperare [h. confidere] in Domino,
 quam sperare in principibus.
Omnes gentes circumdederunt me :
 in nomine Domini ⁱ quia ultius sum in eas [h. con-
 trari eas].
Circumdederunt me, et obsederunt me :
 sed in nomine Domini, quia ultius sum in eas [h. con-
 trari eas].
B Circumdederunt me quasi apes :
 existentes sunt quasi ignis spinarum
 in nomine Domini, quia ultius sum in eas [h. con-
 trari eas].
Impulsus pellebar ut caderem,
 et Dominus sustentavit me [h. et Dominus auxilia-
 tus est mihi].
Fortitudo mea, et laus mea Dominus :
 et factus est mihi in salutem.
Vox laudis, et salutis
 in tabernaculis justorum.
Dexter Domini fecit fortitudinem [h. virtutem] :
 dextera Domini excelsa,
 dextera Domini fecit fortitudinem [h. virtutem] :
Non moriar, sed vivam,
 et narrabo opera Domini.
Corripiens arguit [h. Castigans castigavit] me Dominus,
 et morti non tradidit me.
Aperite mihi portas justitiae :
 ingressus in eas confitebor Domino.
C Hæc porta Domini,
 justi intrabunt in eam.
Confitebor tibi, quoniam exaudiisti me,
 et factus es mihi in salutem.
Lapidem [Al. lapis] quem reprobaverunt ^j adficiantes :
 factus est in caput anguli.
A Domino factum est istud,
 et hoc est [Al. tac. est] mirabile in oculis nostris.
Hæc est dies quam fecit Dominus :
 exultemus et letemur in eum.
Obsecro, Domine, salva, obsecro :
 obsecro, Domine, prosperare, obsecro.
Benedictus qui venit in nomine Domini :
benedicimus vobis de domo Domini :
Deus Dominus, et apparuit [h. illuxit] nobis :
 frequentate [h. obligate] solemnitatem in frondosis,
 usque ad cornua altaris.
D Deus meus es tu, et confitebor tibi :
 Deus meus es tu, et exaltabo te.
Confitebor Domino, quoniam bonus :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.
[CXIX.] [Aleph.] ⁱ Beati immaculati in via : qui am-
 pro confortata : denique plus habet manet verbum,
 post veritas Domini.
^j Hoc et proxime sequenti gemino huic loco facit Cisterciens. ms. quia, ac legit ultius sum eos.
 In Canonis exemplaribus psalmus iste divisus est ut exteri per cols et commata, ita ut sexdecim versus sub unaquaque littera alphabeti Hebraic po-
 siti reperiantur. Hanc quoque divisionem secutus est S. Augustinus in suo Speculo ; quia jam usi re-
 cepta erat ante Hieronymum in editione Latina
 psalmorum vulgata ac communi. Nos vero Hebreo-
 rum mss. voluminibus, que singulis litteris octo
 versus attribuunt, atque Hieronymo præsentim adha-
 rentes, tot versus cuique littere assignamus, quot
 ille assignandos admouvit. Verum debes scire, inquit

bulant in lege Domini.
 Beati qui custodiunt testimonia ejus : in toto corde re-
 quirunt [Al. requirent] eum.
 Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus am-
 bulaverunt.
 Tu mandasti præcepta tua custodiri nimis.
 Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodienda præcepta
 tua.
Tunc non confundar, cum resperero ad omnia man-
data tua.
Confitebor tibi in directione cordis : cum didicero judi-
cia justitiae tuæ.
Præcepta tua custodiam : ne derelinquas me nimis.
 [Beth.] In quo corrigit juvenis [h. mundabit puer] se-
 mittam suam, cum custodierit [h. ut custodiat]
 verba tua.
In toto corde meo exquisivi te : ne errare me facias a
mandatis tuis.
In corde meo abscondi eloquium tuum, ut non peccem
tibi.
Benedictus tu [Al. es], Domine : doce me præcepta tua.
In labiis meis narravi omnes justitias [h. omnia judi-
cia] oris tui.
In via testimoniorum tuorum latulus [h. gavitus] sum,
quasi in annib[us] dixi tibi :
In præceptis tuis meditabor, et contemplabor semitas
tuis.
**In justitiis [h. præceptis] tuis delectabor, non obli-
 scar verba tua.**
 [Gimel.] Tribue servo tuo : vivam, et custodiam verba
 tua.
Revela oculos meos, et ridebo [h. aspiciam] mirabilia de
 [Al. in] lege tua.
Adrena ego sum in terra : ne abscondas a me mandata
 [h. præcepta] tua.
Desideravit anima mea desiderare [h. Meditari anima
mea desideravit] judicia tua in omni tempore.
Increpasti superbos : maledicti qui recedunt a manda-
tatis tuis.
Ausser a me opprobrium, et contemptum : quoniam te-
stimonia tua custodivi.
Elenim b[ea]t[er] sederunt principes, adversum me loquebantur :
 * servus autem tuus meditabatur præcepta tua.
Sed et testimonia tua d[omi]nus voluntas [h. delectatio] mea,
 quasi viri [h. consilii] amicissimi mei.
Adhaesit pulvi[ri] anima mea : vivifica me iuxta verbum
 tuum.
 [Daleth.] Vias meas exposui [h. narravi], et exaudiisti
 me [Al. facet me] : doce me justitiam tuam [h.
 præcepta] tua.
Viam præceptorum tuorum [h. mandatorum] sac me
 intelligere, et loquar in mirabilibus tuis.
Distillavit anima mea præstultitia : serva [h. confir-
 ma] me iuxta eloquium tuum.
Viam mendacii auser a me, et legem tuam dona mihi
 [h. misericordia] mei.
Viam fidei elegi : judicia tua proponebam.
Adhaesi testimoniis tuis : Domine, ne confundas me.

S. Doc'or ad Paulam Urbicam, in prioribus psalmi (cx et cxi) **singulis litteris singulos versiculos**, qui
 trimetrum iambico constant, esse subnexos... **In cente-**
simo decimoctavo psalmo singulas litteras octoni versus
 sequuntur, etc. MART.

— De more iuxta Vulgatam præsigit Cisterciens.
 ms. titulum Alleluia. De hujus porro psalmi accro-
 sticho per octonus versus artificio, ipsius recole S.
 Interpretetur in epist. 30, ad Paulam.

* Ms. Cisterciens. ut vixam.

* Idem junctio Reginæ ms., Etenim sedentes, pro se-
 derunt.

* Exscriptor Canonis Carcassonnensis posuit in con-
 textu hujus psalmi omnia sere marginalia scholja,
 quæ nos ob studium legitim hic describere curavi-
 prius notando cuinam litteræ respondent : Gimel 7,
 meditabitur in præceptis tuis; Vav 1, pietates tuæ;
 Vav 2, exprobranti mihi sermonem; Vav 4, in sæ-

A Viam mandatorum tuorum currām : quoniam dilatasti
 cor meum.
 [He.] Ostende [h. illumina] mihi, Domine, viam præ-
 ceptorum tuorum, et custodiam eam per vestigium.
Doce me, et observabo legem tuam : et custodiam eam
 in toto corde.
Deduc me in semita mandatorum [h. præceptorum]
 tuorum : quia ipsam volui.
Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad avari-
tiam.
Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua
 vivifica me.
Suscita servo tuo eloquium tuum, in timorem tuum.
Averte opprobrium meum quod reveritus sum : quia
 [Al. iac. quia] judicia tua bona.
Ecce desideravi præcepta [h. mandata] tua : in justi-
tia tua vivifica me.
 [Vau.] Et veniant mihi misericordiae tuæ, Domine, et
 salutis tua juxta eloquium tuum.
B Et respondebo exprobrantibus mihi sermonem : quia
 speravi in sermone tuo.
Et ne e auferas de ore meo verbum veritatis neque ni-
 mis ; quoniam judicia tua exspectavi.
Et custodiam legem tuam jugiter : in sempiternum, et
 ultra.
Et ambulabo in spacio : quia præcepta tua quæsivi.
Et loquar in testimonij suis coram regibus, et non
 confundar.
Et delectabor in mandatis suis, quæ dilexi.
Et levabo manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, et
 loquar in præceptis suis.
 [Zain.] Memento sermonis servo tuo : quem me sperare
 fecisti.
Hæc est consolidatio mea in afflictione mea : quia elo-
 quium tuum vivificavit me.
Superbi deridebant me nimis : a lege tua non decli-
 navi.
Recordatus sum judiciorum tuorum a sæculo, Domine,
 et consolatus sum.
C Horror oblitus me ab impiis, qui dereliquerunt legem
 tuam.
**Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrina-
 tionis meæ.**
Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, et custo-
 divi legem tuam.
Hoc factum est mihi : quia præcepta tua custodivi.
 [Heth.] Pars mea, Domine : dixi ut custodiam verbum
 tuum.
Deprecatus sum vultum tuum in toto corde : miserere
 mei secundum eloquium tuum.
Recognavi vias meas, et converti pedes meos ad testi-
 monia tua.
Festinavi, et non neglexi, custodire mandata tua.
Funes impiorum implicaverunt me : legem tuam non
 sum oblitus.
Medio noctis surgam ad confitendum tibi, super judi-
 cia justitiae [Al. justificationis] tuæ.
Particeps ego sum omnium timentium te, et custodien-

D culum et ultra; Vav 5, mandata tua quæsivi; Vav 7,
 in præceptis suis; Vav 8, palmas meas; Zain 8, quia
 mandata tua; Heth 1, ut custodiam verba tua; Ieth
 4, festinavi et non tardavi; Heth, 6, media nocte sur-
 gebam; Heth 7, custodientium mandata tua; Teth.
 2, bonum saporem . . . quia præceptis suis credidi;
 Teth 3, Antequam humiliarer; Teth 5, Applicave-
 runt . . . servabo mandata tua; Teth 6, delectatus
 sum; Jod 1, præcepta tua; Jod 3, iusta judicia tua;
 Jod 4, secundum eloquium tuum cum servo tuo; Jod
 5, delectationes meæ; Jod 6, quoniam mendaciter ini-
 quitatem fecerunt in me. MART.

* Reginæ ms., voluptas, serme ut scholiastæ placet.
 * In Cisterciens. ms., avertas pro auferas.

* Hic et inferius tertio ab hoc versiculo, loquebar
 habet Cisterc. ms. et plerique alii edili Latini libri,
 pro loquar.

tiūm p̄cepta tua.
Misericordia tua, Domine, completa est terra, p̄cepta tua doce me.
[Teib.] *Beneficisti cum servo tuo, Domine: secundum verbum tuum.*
Bonum a sermonem, et scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.
Antequam audire, ego ignoravi: nunc autem eloquium tuum custodiri.
Bonus es tu, et beneficis: doce me p̄cepta tua.
Applicabant mihi mendacium superbi, ego autem in toto corde servabam p̄cepta tua.
Incrassatum est vefut adeps cor eorum, et ego in lege tua delectabar.
Bonum [Al. ad. est] mihi quia afflictus sum, ut disserem p̄cepta tua.
Melior est mihi lex oris tui: super millia auri et argenti.
[Jod.] *Manus tuae fecerunt me, et firmaverunt me [Al. facet me]: doce me, et discam mandata tua.*
Qui timent te, videbunt me, et latabuntur: quia sermonem tuum exspectavi.
Scio, Domine, quia justum judicium tuum, et vere afflisiisti me.
Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea; sicut locutus es servo tuo.
Veniant mihi misericordiae tue, et vivam: quia lex tua b delectatio mea.
Confundantur superbi, quoniam inique contriverunt me: ego autem loquar in p̄ceptis tuis.
Reverantur ad me qui liment te, et qui sciunt testimonium tuum.
Fiat cor meum perfectum in p̄ceptis tuis, ut non confundar.
[Chaph.] *Defecit in salutare tuum c anima mea: in verbum tuum exspectavi:*
Consumpti sunt oculi mei in verbum tuum: dicentes, quando consolaberis me:
Et cum essem quasi ute in pruina: p̄cepta tua non sum oblitus.
Quot sunt dies servi tui: quando facies in persequentiibus me iudicium.
Foderunt mihi superbi soveas, quae non erant juxta legem tuam.
Omnia mandata tua vera: falso persecuti sunt me, auxiliare mihi.
Paulo minus consumperunt me in terra: ego autem non dimisi p̄cepta tua.
Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiā d testimoniaoris tui.
[Lamed.] *In æternū [Al. s̄eculum], Domine, verbum tuum permanet in cælo.*
In generatione, et generatione fides tua: fundasti terram, et stat.
Judicio tuo stant usque hodie: quia omnia serviunt tibi.
Nisi quod lex tua delectatio mea: forte perisse in pressura mea.
In sempiternū non obliviscar p̄ceptorum tuorum: quia per ipsa vivificasti me.
Tuus ego sum, salva me: quoniam p̄cepta tua quæsivi.

a Fortasse rectius Cistere. ms. Bonum sapere, pro Bonum sermonem, Hebraice enim est סְרִירָה, quod in sacerdiciam vertitur.

b Regiūs ms. juxta Vulgatam, meditatio mea.

c Manuscripti legunt sine propositione in: Verbum tuum exspectavi. Scholia autem marginalia sic se habent: Chaph 1, Defecit in salutari tuo; Chaph 2, in eloquium tuum; Chaph 5, Quia factus sum sicut ute in funario; Lamed 3, quia omnes servi tui. Nonnulla jam posita ac minoris momenti p̄termitiūmis. Lamed 8, Omni consummationis vidi finem; Mem 2, Super inimicos meos instruunt me mandata tua; Nun 2, Juravi et statui; Nun 4, complacēt tibi, obsecro, Domine; Nun 5, in palma mea; Samech 4, secundum

A Me exspectaverunt impii, ut perderent me: testimoniū tuum considerabo.
Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum [h. p̄ceptum] tuum nimis.
[Mem.] Quam dilexi legem tuam! tota die hacē media-tio mea.
Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo: quia in sempiternū hoc est mihi.
Super omnes qui docebant me, eruditus sum: quia testimonia tua meditatio mea.
Super senes intellexi: quia p̄cepta tua servavi.
Ab omni semita mala prohibui pedes meos, ut custo-direm [Al. custodian] verba tua.
A judiciis tuis non recessi: quia tu illuminasti me.
Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel ori meo.
P̄cepta tua considerabam: propterea odivi omnem semitam mendacii.
[Nun.] Lucerna pedi meo verbum tuum, et lux semitæ meæ.
B Juravi, et perseverabo: ut custodiam judicia justitiae tue.
Afflictus sum usque nimis: Domine, vivifica me iusta verbum tuum.
Voluntaria oris mei complacēt tibi, Domine, et secundum iudicium tua doce me.
Anima mea in manu mea semper, et legis tue non sum oblitus.
Posuerunt impii laqueum mihi, et a p̄ceptis tuis non aberravi.
Hæreditas mea testimonia tua in sempiternū: quia gaudium cordis mei sunt.
Inclinavi cor meum ut ficerem justitias tuas, propter æternam retributionem.
[Samech.] Tumultuosos odivi, et legem tuam dilexi.
Protectio mea et scutum meum tu es: verbum tuum exspectavi.
Recedite a me, maligni, et custodiam mandata Dei mei.
C Confirma me secundum verbum tuum, et vivam: et noli me confundere ab exspectatione mea.
Auxiliare mihi, et salvus ero: et delectabor in p̄ceptis tuis jugiter.
Abjecisti omnes qui aversantur p̄cepta tua: quia mendax cogitatio eorum.
Quasi scoriam computasti omnes impios terræ: propterea dilexi testimonia tua.
Horripilavit a timore tuo caro mea, et iudicia tua timui.
[Ain.] Feci iudicium et justitiam: ne derelinquas me his qui calumniantur me.
Sponde pro servo tuo in bonum: ne calumnientur me superbi.
Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in eloquium justitiae tue.
Fac cum servo tuo juxta misericordiam tuam, et p̄cepta tua doce me.
Servus tuus sum ego, instrue me: et cognoscam testi-moniam tua.
Tempus est ut facias, Domine: prævaricati sunt legem tuam.

D Propterea dilexi mandata tua: super aurum et topazium.
Propstera in [Al. ad] universa p̄cepta tua direxi:
eloquium tuum, vel secundum iudicium tuum; Samech 5, Sustenta me, etc.; Ain 2, pro servo tuo in bono; Ain 6, Tempus faciendi, Domine, vacare fecerunt legem tuam; Ain 8, Propterea universa mandata tua dilexi; Phe 7, Vultum tuum illumina super serrum tuum; Sade 1, Justus tu, Domine, et recta iudicia tua; Sade 4, Probatum eloquium tuum.... dilesit illud. MART.

d Minori numero testimonium præfert Cistere. ms.; et mox persat verbum tuum, pro permanet, etc.

e Iterum Cisterciens. ms., instruis me mandata tua.

f Idem ms. mendax, congratio, pro cogitatio. In

Hebreo fallacia, aut calumnia dicitur.

omnem semitam mendacii odio habui.
 [Phe.] *Mirabilia testimonia tua; idcirco custodivit ea anima mea.*
Ostium sermonum tuorum lucidum, docens [Al. docet] parvulos.
Os meum aperui et respiravi: quia mandata [h. præcepta] tua desiderabam.
Respic ad me, et miserere mei: juxta judicium diligentiū nomen tuum.
Gressus meos firma [Al. confirma] in sermone [h. eloquio] tuo, et non des potestatem in me universæ iniquitati.
Redime me a calunnia a hominis, et custodiam præcepta [h. mandata] tua.
Vultum tuum ostende servo tuo, et doce me præcepta tua.
Rivi aquarum fluebant de oculis meis: quia non custodierunt legem tuam.
 [Sade.] *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.*
Præcepisti justitiam testimonii tui, et veritatem nimis.
Consumpsit me zelus meus: quia oblii sunt verborum tuorum hostes mei.
Probatus sermo tuus nimis, et servus tuus dilexit illum.
Parvulus ego sum, et contemptibilis: sed præcepta tua non sum oblius.
Justitia tua, justitia sempiterna, et lex tua veritas.
Tribulatio et angustia invenerunt me: mandata tua voluntas mea.
Justa testimonia tua semper [h. sacerdum]: doce me, et vivam.
 [Coph.] *Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine: præcepta tua custodiam.*
Invocavi te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua.
Surgebam adhuc in tenebris, et clamabam, verbum tuum expectans.
Præveniebant oculi mei vigilias, ut meditarer in sermonibus tuis.
Vocem meam exaudi juxta misericordiam tuam: Domine, secundum judicium tuum vivifica me.
Appropinquaverunt persecutores mei a sceleris, et a lege tua procul facti sunt.
Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas.
A principio novi de testimonii tuis: quod in æternum fundaveris ea.
 [Res.] *Vide afflictionem meam, et eripe me: quia legie tua non sum oblius.*
Judica causam meam, et redime me: in sermone tuo vivifica me.
Longe ab impiis salus: quia præcepta tua non quæsierunt.
Misericordia tua multæ, Domine: juxta judicia tua vivifica me.
Multi qui persequuntur me, et affligunt me: a testi-

A moniis tuis non declinavi.
Vidi prævaricatores tuos, et mærebam: quia verbum tuum non custodierunt.
Vide quoniam præcepta tua dilexi: Domine, juxta misericordiam tuam vivifica me.
Caput verborum tuorum veritas, et in sempiternum omne judicium justitiae tuæ.
 [Sin.] *Principes persecuti sunt me sine causa: verba autem tua timuit cor meum,*
Gaudens ego sum in eloquio tuo: sicut qui invenit spolia multa.
Mendacium odio habui, et detestatus sum: legem [Al. ad. autem] tuam dilexi.
Septies in die laudavi te: super judicis justitiae tue.
Pax multa diligentibus legem tuam, et nou est illis scandalum.
Exspectavi salutare tuum, Domine, et mandata tua feci.
Custodiri anima mea testimonia tua, et dilexit ea nimis.
B Custodiri præcepta tua, et testimonia tua: quia omnes viae meæ in conspectu tuo.
 [Thav.] *Ingrediatur [h. Appropinquet] laus mea coram te, Domine: secundum verbum tuum doce me.*
Veniat deprecatio mea ante vultum tuum: secundum eloquium tuum libera me.
Fundant labia mea hymnum: docebis enim me præcepta tua:
a Loquetur lingua mea sermonem tuum: quia omnia mandata tua justa.
Sit manus tua auxiliatrix mea: quia præcepta tua elegi.
Desideravi salutare tuum, Domine, et lex tua voluntas mea.
Vivet anima mea, et laudabit te: et judicia tua auxiliabuntur mihi.
Erravi quasi ovis perdita, quære servum tuum: quia mandatorum [h. præceptorum] tuorum non sum oblius.

CANTICUM GRADUUM.

[CXX.] *Ad Dominum in tribulatione mea clamavi, et exaudiuit me.*
Domine, libera animam meam a labio mendacii, a [Al. et] lingua dolosa.
Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?
Sagittæ potentia acutæ, cum carbonibus juniperorum.
Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est: habitavi cum tabernaculis Cedar.
Multum t' peregrina est anima mea, cum odientibus pacem.
Ego pacifica loquebar, et illi bellantia.

^a In eodem ms., a calunnia hominum, ut custodiā, etc.

^b Addit hic idem ms. pronomen tuam.

^c Vaticanus ms. cuim Canone Carcassoniensi, persecutores sceleris, a lege, etc. Memmianus et codex S. Michaelis, persecutores mei sceleris, id est persecutores mei nequissimi. MART.

—Cisterciens. ms., persecutores mei usque scelus. In Hebreo tantum est, τοῦτο, quod est nefas, eu ferme modo quo Latine indeclinabiliter dicimus:

Troja nefas, communæ Asiae Europæque sepulcrum.

^d Hieronymus ad Sunn. et Fretel: In Græco φέγγεται vos legisse dixistis. Quod verbum sive dicas, pronuntiabit; sive effabitur, sive loquatur, id ipsum significas. Denique et nos in Hebreo ita vertimus: loquetur lingua mea sermonem tuum. Ideo hæc a nobis recitantur, quod scholiastes nostra modò interpretari voluerit: Respondebit lingua mea eloquium tuum. Cætera scholia in textum hujus Psalmi derivata errore

librariorum sunt hæc: Coph 3, Surgebam adhuc in tenebris, et deprecabar; Coph 4, ut meditarer in eloquio tuis; Coph 5, secundum judicia tua; Coph 7, præcepta tua veritas; Res 4, Miserationes tuæ; Res 5, Multi persecutores mei et afflictores mei; Res 6, prævaricatores et mærebam; Res 8, Caput verbi tui veritas, et in sacerdum, etc.; Sin 6, et præcepta tua feci; Sin 8, coram te; Thau 1, in conspectu tuo; Thau 4, omnia eloquia tua justa; Thau 5, mandata tua elegi; Thau 6, et lex tua delectatio mea. MART.

—Reginæ ms., loquatur. Nos, inquit ipse Hieronymus epist. ad Sunniam et Fretelam, de Hebreo ita vertimus: Loquetur lingua mea sermonem tuum.

^e Aut quid apponatur tibi lingua dolosa. Ita Canon. Carcassoni. codex S. Michaelis, ac Vaticanus. MART.

—Ms. Cisterc., a lingua, etc.

^f Nostri omnes mss., peregrinata est.

^g S. Augustinus in Speculo, et illi debellabant ea. MART.

CANTICUM GRADUUM.

[CXXI.] *Levavi oculos meos in montes : unde veniet auxilium mihi.*
Auxilium meum a Domino, factori cœli et terræ.
Non deit in commotionem pedem tuum, nec dormitet qui custodit te.
Ecce non dormitabilis, neque a dormiet, qui custodit Israel.
Dominus custodit te : Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.
Per diem sol non percutiet te, neque luna per noctem.
Dominus custodiet te ab omni malo : custodiat animam tuam.
Dominus custodiat exitum tuum et introitum tuum : amodo et usque in æternum.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

[CXXII.] *Lætatus sum b eo [Al. in eo] quod dixerint mihi :*
in domum Domini ibimus.
Stantes erant pedes nostri, in portis tuis, Jerusalem.
Jerusalem quæ c ædificatur ut civitas, cuius participatio ejus simul.
Quiq ibi ascenderunt tribus tribus Domini testimonium Israel : ad confidendum nomini Domini.
Quia ibi sederunt sedes in iudicio : sedes domui [Al. domus] David.
Rogate pacem a Jerusalem : sit bene his qui diligunt te.
Sit pax in muris tuis : abundantia in dominibus tuis.
Propter fratres meos et amicos meos : loquar pacem tibi.
Propter domum Domini Dei nostri, queram bona tibi.

CANTICUM GRADUUM.

[CXXIII.] *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in celis.*
Ecce sicut oculi servorum ad manum dominorum suorum :
sicut oculi ancillæ ad manum dominæ sue, sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.
Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione.
Multum repleta est anima nostra • opprobrio abundantium, et despectione superbiorum.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

[CXXIV.] *Nisi Dominus fuisset in nobis : dicit nunc Israel.*
Nisi Dominus fuisset in nobis : cum exsurerent super nos homines,
Forsitan vivos absorbuissent nos : cum irasceretur furor eorum super nos.
Forsitan aquæ circumdedisset nos : & torrens transisset super animam nostram.
Forsitan transissent super animam nostram, aquæ superbie.

^a Unus Cisterciens., neque obdormiet, qui custodiet Israel.

^b Codex S. Michaelis et Memmianus Canon, in eo quod dixerunt mihi. MART.

^c Cisterciensis ms., qua ædificari.

^d Alter mss. Carcass. et S. Mich. qui legunt : Interrogate pacem Jerusalæ, abundantia his qui diligunt te. Sit pax in virtute tua, sit abundantia, etc. ; ita quoque Vaticanus, nisi quod habet, abundantiam his, etc. MART.

^e Nostri omnes mss. in recto, opprobrium, et despicio.

^f Idem, forsitan aquæ inundasset super nos. MART.

^g Notatum S. ipsius interreti in Commentariis.

A Benedictus Dominus : qui non dedit nos in prædam dentibus eorum. Anima nostra quasi avis erupta est de laqueo venantium : Laqueus contritus est, et nos liberali sumus. Auxilium nostrum in nomine Domini : qui fecit calum et terram.

CANTICUM GRADUUM.

[CXXV.] Qui confidunt in Domino, quasi mons Sion, immobilis, ^b in æternum habitabilis. Jerusalemones in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui : amodo et usque in æternum. Quia non requiescat [Al. requiescit] virga impietas super sortem justorum, ut non mittant justi in iniuriam manus suas.

Benefac, Domine, bonis, et rectis corde.

B Qui autem declinant ad pravitates suas, deducet eos Dominus cum his, qui operantur iniqitatem : pas super Israel.

CANTICUM GRADUUM.

[CXXVI.] Cum ⁱ converteret Dominus captivitatem Sion : facti sumus quasi somniantes. Tunc implebitur risu os nostrum, et lingua nostra laude : Tunc dicent in gentibus : magnificavit Dominus facere eum istis. Magnificavit Dominus facere nobiscum ; facti sumus sicut latentes. Converte, Domine, captivitatem nostram : sicut i rivos in austro. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Qui ambulans ibat et flebat, portans ad seminandum sementem : veniens veniet in exultatione, portans manipulos suos.

CANTICUM GRADUUM ^k SALOMONIS.

[CXXVII.] Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui edificant eam : Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra ^l vigitat qui custodit eam. Frustra vobis est de mano surgere [Al. consurgere] : postquam sederitis, qui manducatis panem dolorum : sic dabit diligentibus se somnum.

Ecce hereditas Domini, filii :

merces, fructus ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis :

ita filii juventutis.

Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis : non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.

CANTICUM GRADUUM.

D [CXXVIII.] Beatus ^m omnis, qui timet Dominum : qui ambulat in viis ejus.

in Ezechiële cap. XLVII, scriptum esse in Hebreo, Torrens pertransiit animam meam.

^b Non bene legitur in Speculo S. Augustini, immobilis in æternum inhabitabilis Jerusalemon. Melius in Carcassonensi ms. et ejus sequaci, non commovebatur, in sæculum habitabit. MART.

ⁱ Tres mss. semper similes, Carcassonensi, Vaticanus et S. Michaelis : Cum converterit... erimus quasi somniantes. MART.

^j Minoru numero habent nostri atque alii peses Martian., mss. sicut rivum.

^k Nomen Salomonis, Cisterciens, ms. tacet.

^l Reginæ ms., frustra vigilabit.

^m Juxta Vulgatam Cisterciens. ms., Beati omnes, qui timent, etc.

*Laborem manuum tuarum [h. palmarum] cum come-
deris :
beatus tu, et bene tibi erit.
Uxor tua sicut vitis fructifera
in penetralibus domus tuæ :
Filii tui sicut germina olivarum,
in circuitu mense tuæ.
Ecce sic benedicetur viro
qui timet [h. timenti] Dominum.
Benedicat tibi Dominus ex Sion :
et videas [h. vide] bona Jerusalem omnibus diebus
vitæ tuæ.
Et videas filios filiorum tuorum :
pacem [h. pax] super Israel.*

CANTICUM GRADUUM.

[CXXIX.] *Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia
mea :
dicit nunc Israel.
Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea :
sed non potuerunt mihi.
Supra cervicem meam arabant orantes :
prolongaverunt sulcum suum :
Dominus justus,
concidet laqueos impiorum.
Confundantur et revereantur retrorsum,
omnes qui oderunt Sion.
Fiat sicut fenum lectorum,
quod statim ut viruerit, arescit.
De quo non implebit manum suam messor,
et sinum suum manipulos faciens.
De quo non dixerunt transeuntes,
Benedictio Domini super vos :
benediximus vobis in nomine Domini.*

CANTICUM GRADUUM.

[CXXX.] *De profundis clamavi ad te, Domine ;
Domine, exaudi vocem meam :
Fiant aures tuæ intendentæ,
ad vocem deprecationis meæ.
Si iniuriantes observabitis, Domine,
Domine, quis sustinebit ?
Quia tecum est propitatio :
cum terribilis sis.
Sustinui Dominum,
sustinet anima mea : et verbum ejus exspectavi :
anima mea ad Dominum :
a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam,
exspectet Israel Dominum :
Quia apud Dominum misericordia ,
et multa apud eum redemptio.
Et ipse redimet Israel ,
ex omnibus iniquitatibus ejus.*

CANTICUM GRADUUM DAVID.

[CXXXI.] *Domine, non est exaltatum cor meum ,
neque elati sunt oculi mei,
Et non ambulavi in magnis,
et in mirabilibus super me.
Si non proposui,
et silere feci animam meam :*

^a Ita exemplaria Canonis Memmiani et Carcassonensis, necnon ms. codices Carnutensis, Sorbonicus, et S. Michaelis. Alii duo sic legunt : Sicut ablactatus a matre sua, ita ablactata a me anima mea. MART.

— Reginæ ms., sicut ablactatus ad matrem suam, tum juncto Cisterciensi atque aliis, ita ablactata ad me anima mea.

^b Quod probat scholiastes, ascendero, Cisterciens. quoque ms. præfert : ut et variantem lectionem illam stratus pro straminis.

^c Hoc modo legendum didicerat Beata Paula, ait enim, referente Hieronymo : Ecce audivimus eum in Ephrata invenimus eum in campis silvæ. Zo quippe sermo Hebreus, ut te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc est ωρθιν, sed ipsum, id est, ωρθον significat. Cætera vide in Epitaphio Paulæ matris ad Eustochium virginem. MART.

^d Ordinem perversum sequuntur exemplaria can-

A *Sicut ^a ablactatus super matrem suam :
ita ablactetur super me anima mea.*

*Expecta, Israel, Dominum :
amodo et usque in æternum [h. in sæculum].*

CANTICUM GRADUUM.

[CXXXII.] *Memento, Domine, David,
et omnis afflictionis ejus.
Qui juravit Domino,
volum vovit Dco [h. potenti] Jacob.
Si intravero in tabernaculum domus meæ,
si ^b sedero [h. ascendero] super lectum straminis
[h. stratus] mei.*

*Si dedero somnum oculis meis ,
et palpebris meis dormitionem.
Donec inveniam locum Domino :
tabernacula [Al. tabernaculum] Deo [h. potenti]
Jacob.*

*Ecce audivimus ^c illum in Ephrata :
invenimus illum in regione saltus.*

B *Intremus in tabernacula [Al. tabernaculorum] ejus :
adoremus scabellum pedum ejus.*

*Surge, Domine, in requiem tuam,
tu et arca fortitudinis tuæ.*

*Sacerdotes tui induantur justitia,
et sancti [h. misericordes te] tui laudent.*

*Propter David servum tuum,
ne avertas faciem christi tui.*

*Juravit Dominus David veritatem,
non [Al. et non] averteret ab ea :*

*De fructu ventris tui
ponam super sedem tuam [h. thronum tuum].*

*Si custodierint filii tui pactum meum,
et testificationem meam quam docuero eos :*

*Et filii eorum ^d usque in æternum,
sedeant super thronum tuum.*

*Quoniam elegit Dominus Sion :
desideravit eam in habitaculum suum [h. sibi].*

*Hoc est requies mea in sempiternum :
hic habitabo, quia desideravi eam.*

C *Venerationem ejus ^e benedicens benedicam :
[Al. ad. et] pauperes ejus saturabo pane.*

*Sacerdotes ejus induam salutari,
et sancti [h. misericordes] ejus laude laudabunt.*

*Ibi oriri faciam cornu David :
paravi lucernam christo meo.*

*Inimicos ejus induam confusione :
super ipsum autem florebit ^f diadema ejus.*

CANTICUM GRADUUM ^g DAVID.

[CXXXIII.] *Ecce quam bonum et quam decorum,
habilare fratres in unum.*

*Sicut unguentum optimum in capite,
quod descendit in barbam, barbam Aaron :*

quod descendit super oram vestimentorum ejus.

*Sicut ros Hermon,
qui descendit super montana [h. montes] Sion :*

Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem,

D *[Al. ad. et] vitam usque in æternum [h. sæculum].*

nis, ac ms. S. Michaelis : Et filii eorum super Thronum tuum sedebunt usque in æternum. etc. MART.

^a De hoc loco Hieronymus in Questionibus Hebraicis in Genesim : Verbum Seda, inquit, quod hic omnes ore consono ἔπειταιομόν, id est, cibaria, vel stictaria interpretari sunt, in Psalterio quoque habetur. Ubi enim nostri legunt, viduam ejus benedicens benedicam : licet in plerisque codicibus pro vidua, hoc est, χῆρα, nonnulli legant θηράπεια ; in Hebreo habet SEDA, id est, cibaria ejus benedicens benedicam. Porro θηράπεια venerationem magis potest sonare, quam fruges, etc. Cæterum imperitia librariorum posuit in nonnullis mss. Germinationem ejus, vel Generationem ejus, etc. MART.

^b Tres mss., Florebit sanctificatio ejus. Memmianus vero ac Sorbonicus retinunt pronomen primæ personæ, diadema meum. MART.

^c Nomen David, Cisterciens. ms. non addit.

CANTICUM GRADUUM.

[CXXXIV.] Ecce benedicite Domino, omnes servi Domini : qui statis in domo Domini in noctibus. Levate manus vestras ad sanctum [h. sancte], et benedicite Dominum. Benedicat tibi Dominus ex Sion factor cœli et terræ.

^ ALLELUIA.

[CXXXV.] Laudate nomen Domini : laudate, servi, Dominum. Qui statis in domo Domini : in atris domus Dei nostri. Laudate Dominum, quoniam ^b bonus Dominus : cantate [h. psallite] nomini ejus, quoniam decens. Quia Jacob elegit sibi Dominus :

Israël in peculium suum.

Quia ego scio quod magnus Dominus, et Dominus [h. dominator] noster præ omnibus diis. Omnia quæ [Al. quæcumque] voluit Dominus, fecit in celo, et in terra : in [Al. et in] mari et in cunctis abyssis.

Levans nubes de summitatibus terræ. fulgura in pluviam fecit : educens ventos [h. ventum] de thesauris suis.

Qui percussit primitiva Ægypti : ab homine usque ad pecus [h. quadrupedem]. Misit signa et portenta in medio tui, Ægyptie : in Pharaō, et in cunctos servos ejus.

Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.

Seon regem Amorræorum : et Og regem Basan,

et omnia regna Chanaan.

Et dedit terram eorum hæreditatem : hæreditatem Israel populo suo.

Domine, nomen tuum in æternum [h. sæculum] : Domine, memoriale tuum in generatione et generatione.

Quia judicabit Dominus populum suum, et in servos suos [Al. servis suis] erit placabilis.

Idola gentium argentum et aurum : opera manuum hominum.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient : sed nec est spiritus in ore eorum.

Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnis ^c qui confidit in eis,

Domus Israel, benedicite Domino : domus Aaron, benedicite Domino.

Domus Levi, benedicite Domino. timentes Dominum, benedicite Domino.

Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem. Alleluia.

[CXXXVI.] Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Confitemini Deo deorum :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum :

^a Pro Alleluia, titulo Cisterciens. ms. substituit Canticum Graduum, male.

^b Idem ms., quoniam benignus Dominus.

^c Juxta Vulgatam Cisterciens. ms., omnes qui confidunt.

^d Reginæ ms., qui facit, Cisterciens, facis.

• Canon Memmianus, qui fecit cœlos in simplicitate.

Similiter et Carcassonensis in contextu sacro, in scholio autem marginali legit juxta Hebreum in intellectu. MART.

^e Dissentient hic omnes fere mss. Corbeiensis habet, cum primogenitis eorum. Regius, cum primitiis suis. Carnutensis ac Meminianus, cum primitiis suis. Sorbonicus, cum primitiis ejus. Denique Carcassonensis ac Vaticanus legunt in primitiis suis. MART.

A quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus. Qui ^d fecit mirabilia magna solus : quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus. Qui fecit cœlos in sapientia [h. in intellectu] : quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus. Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus. Qui fecit luminaria magna :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus. Solem in potestatem diei :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Lunam et stellas in potestatem noctis :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Qui percussit ^e Ægyptum cum primitiis suis :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et eduxit ^f Israel de medio eorum :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

In manu valida et in brachio extento :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

B Qui divisisti mare Rubrum in divisiones :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et eduxit Israel e medio ejus :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et convolvit Pharaō [Al. Pharaonem] et exercitum ejus in mari Rubro :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Qui perduxit populum suum per desertum :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Qui percussit reges magnos :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et occidit reges ^h potentes [h. magnificos] :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Seon regem Amorræorum :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et Og regem Busan :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et dedit terra eorum [Al. add. in] hæreditatem :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

C Hæreditatem Israel servo suo :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Et ⁱ eripuit nos de tribulationibus nostris [h. Et rede-

mit nos de hostibus nostris] :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Qui dat panem omni carni :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

Confitemini Deo cœli :

quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia ejus.

[CXXXVII.] Super i flumina Babylonis ibi sedimus, et slevimus :

cum recordaremur Sion.

Super salices in medio ejus :

suspendimus citharas nostras.

Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captiros duxerunt

nos

verba carminis [h. cantionum] ;

Et qui affligeant nos læti :

canite nobis de canticis Sion.

D Quomodo cantabimus canticum Domini,

^g Ms. quatuor, Carcassonensis, videlicet, Vaticanus, S. Michaelis, et Carnutensis emendatus, sic legunt : de trans duxit Israel per medium ejus. MART.

^h Editi ac mss. quam plures, retinent in textu marginale scholion, magnificos. Solus Corbeiensis legit reges fortes. Exemplaria Canonis seculi sumus. MART.

ⁱ Memmianus, quia eripuit, etc. Hic quoque scholiastis annotationem marginalem retinent editi libri, pluresque mss. codices. MART.

^j Præligit Cisterciens. ms. epigraphen ferme ex Septuagintavirali interpretatione derivatam : Ipsi David Hieremiæ lamentatio. Nulla autem est in Hebreo archetypo.

in terra aliena?
 Si oblitus fuero tui, Jerusalem,
 in oblivione sit dextera mea.
 Adhæreat lingua mea gutturi meo,
 si non recordatus fuero tui:
 Si non proposero Jerusalem
 in principio latitiae meæ.
 Memento, Domine, filiorum Edom
 in die Jerusalem,
 dicentium: evacuate, evacuate [h. effodite, effodite],
 usque ad fundamentum ejus.
Filia Babylonis vastata:
 beatus qui retribuet tibi
 vicissitudinem tuam, quam retribuisti nobis.
Beatus qui tenebit,
 et allidet parrulos tuos [Al. suos] ad petram.

DAVID.

[CXXXVIII.] Confitebor tibi, Domine, in toto corde
 meo,
 in conspectu deorum cantabo [h. psallam] tibi.
Adorabo in templo sancto tuo [h. ad templum sanctum B
 tuum]:

et confiebor nomini tuo,
 Super misericordia tua, et veritate tua,
 quia magnificasti super omni: nomen eloquium tuum.
In die invoco, et exaudies me:
 dilatabis animæ meæ fortitudinem.
Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ,
 quoniam audierunt eloquia oris tui.
Et cantent in viis Domini:
 quoniam magna gloria Domini:

Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit [h. et
 humile videt et excusat]:
 et excelsa de longe cognoscit.

Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me:
 super furorem inimicorum meorum milles manum
 tuam,
 et salvabit me dextera tua.

Dominus operabitur pro me,
 Domine, misericordia tua in æternum [h. sœcu-
 lum]:

opera manuum tuarum ne dimittas.

VICTORI DAVID b CANTICUM [h. PSALMUS].

[CXXXIX.] Domine, investigasti me, et cognovisti:
 tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem
 meam:

intellexisti e malum meum de longe.

Semitam meum et accusationem meam evenitilasti:
 et omnes vias meas intellexisti:

quia non est eloquium in lingua mea.

Ecce, Domine, nosti omnia:
 retrorsum, et ante formasti me:

et posuisti super me manum [h. palmam] tuam.

Mirabilior est scientia a me,
 excelsior est, non potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo,
 et quo a facie tua fugiam?

^a Cisterciens. ms., invoco t̄, exaudies, etc.

^b Regin. ms. aliquique plures apud Martian., Pro victoria David Canticum.

^c Perperam in Cisterciensi ms., manum meam, etc.

^d Ita ambo exemplaria Canonis, et mss. codices duo, Sorbonicus et S. Michaelis. Alii legunt cum editis: Super me est scientia, et excelsior, etc. Addunt insuper tria ex prædictis exemplaria mss. pronomen, quod non est in Hebræo, scientia tua. Vatican., Mirabilior scientia tu a me. etc. MART.

— Nostri mss., cum pridem editis super me est scientia, et excelsior, etc. Non displiceret supra me, id est, supra captum meum.

^e In Cisterciens. ms., quasi lux.

^f Idem ms., novit ea nimis.

^g In singulare legunt hæc canon Carcassonensis emendatus, Vatican. et ms. S. Michaelis: Non est

A Si ascendero in cælum, ibi es tu:
 si jacuero in inferno, ades.
 Si sumpsero penas diluculo,
 [Al. ad. es] habitavero in novissimo maris,
 Eliam ibi manus tua deducet me,
 et tenebit me dextera tua.
 Si dixerit, forte tenebræ operient me:
 nox quoque lux erit circa me.
 Nec tenebræ habent tenebras apud te,
 et nox quasi dies lucet:
 similes sunt tenebræ et lux,
 Quia tu possedisti renes meos:
 orsusque es me in utero matris meæ.
 Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me.
 mirabilia opera tua, et anima mea novit nimis.
 Non sunt & opera ossa mea a te,
 quibus factus sum in abscondito:
 imaginatus sum in novissimis terræ.
 Informem adhuc me viderunt oculi tui,
 et in libro tuo omnes scribentur:
 dies formati sunt h, et non est una in eis.
 Mihi autem quam honorabiles facti sunt amici [h. soda-
 les] tui, Deus,
 quam fortes i pauperes [h. principatus] eorum,
 Dinumerab eos, et arena plures erunt:
 evigilavi, et adhuc sum tecum.
 Si occideris, Deus, impium:
 viri sanguinum declinate a me.
 Qui i contradicunt tibi scelerate:
 elati [Al. elevati] sunt frustra adversarii tui.
 Nonne odientes te, Domine, odivi,
 et contra adversarios tuos distubui [h. resistebam]:
 Perfecto odio oderam illos:
 inimici facti sunt mihi.
 Scrutare me, Deus, et cognosce cor meum:
 proba me, et scito cogitationes meas.
 Et vide si via doli in me est,
 et deduc me in via æterna.

VICTORI ¹ CANTICUM [h. PSALMUS] DAVID.

C [CXL.] Erue me, Domine, ab homine malo:
 a viris iniquis serva me.
 Qui cogitaverunt malitias in corde:
 tota die versati sunt in præliis.
 Exacerbant linguam suam quasi serpens:
 venenum aspidis sub labiis eorum. SEMPER.
 Custodi me, Domine, de manu impii,
 a viro iniquitatum serva me:
 qui cogitaverunt supplantare gressus meos.
 Absconderunt superbi laqueum mihi,
 et funibus extenderunt rete:
 juxta semitam offendiculum posuerunt mihi. SEM-
 PER.

Dixi Domino, Deus meus es tu:
 audi [h. auribus percipe], Domine, vocem depreca-
 tionis meæ.
 Domine Deus fortitudo salutis meæ,
 D protexisti caput meum in die belli.

operum os meum a te, quo factus sum, etc. MART.

^b Sequori genere Reginæ ms., dies formati: quod et magis cohæret. Mox Cisterc. plus habet, non est tibi una, etc. Variat ipsem Hebræus textus his ver-
 bis יְמִינָה, et נַעֲמָה.

^c Cisterciens. ms. quam fortes sunt principatus eorum: quod et scholiastes probat. In Hebræo est בְּנֵי אֶשְׁרָאָרָן, capita eorum. Legerit vero S. Interpres absque & intermedio בְּנֵי אֶשְׁרָאָרָן, quod est, pauperes eorum, a וְנַעֲמָה verbo, quod significat depauperari: unde וְנַעֲמָה I Regum, xviii, 25, ipsa Vulgata vertit in pauperem.

^d Regius ac Corbeiensis: Qui contradicent tibi sce-
 lerati. MART.

^e In Reginæ ms., si via idoli in me est.

^f Hunc psalmum inscribunt: Pro victoria, mss.
 plures et Canon Memmianus. MART.

a Ne des, Domine, desideria inipii : sceleras ejus ne effundantur, et eleventur. SEMPER.
b Amaritudo convararum meorum : labor labiorum eorum operiet eos.
c Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in foveas, ut non consurgant.

Vir linguis non dirigetur in terra, virum iniquum mala capient [Al. capiunt] in interitum.
Scio quod Dominus faciet causam inopis, iudicia pauperum.
Altamen justi confitebuntur nomini tuo : habitabunt recti cum vultu tuo.

CANTICUM [h. PSALMUS] DAVID.

[CXLI.] Domine, clamavi ad te, festina mihi : exaudi [h. auribus percipe] vocem meam clamantis ad te.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum [h. palmarum] sacrificium vegeptinum ;

Pone, Domine, custodiam ori meo : serva paupertatem labiorum meorum.

Ne declines cor meum in verbum malum, volvere cogitationes impias cum viris operantibus iniuriam : neque comedere in ^a delictis eorum.

Corripiat me justus in misericordia, et arguet me, oleum amaritudinis non impinguat caput meum :

Quia adhuc oratio mea pro malitiis eorum : sublati sunt juxta petram judices eorum, et audient verba mea, quoniam decora sunt.

Sicut agricola cum scindit terram : sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni [Al. inferi],

Quia ad te, Domine Deus, oculi mei : in te speravi, ne evacues animam meam.

Custodi me de manibus lauci, quem [Al. quod] posuerunt mihi : de offendiculis operantium iniuriam :

Incident in rete ejus impii : simul autem ego transibo.

ERUDITIO ^c DAVID, CUM ESSET IN SPELUNCA, GRATIA.

[CXLI.] Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Dominum deprecatus sum.

Effundam in conspectu ejus eloquium meum : tribulacionem meam coram illo annuntiabo.

Cum anxius fuerit in me spiritus meus : tu enim nosti semitam meam in via hac, qua ambulabo, absconderunt laqueum mihi.

Respic ad dexteram, et vide quia non sit qui cognoscat me :

Perit fuga a me, et non est qui querat animam meam.

Clamavi ad te, Domine, dixi, tu es spes mea : pars mea in terra viventium.

Ausculte deprecationem meam,

^a Iterum in Reginæ ms., impii : verius esset impius : ita Hebreus redditur, Ne des, Domine, desideria mea peccatori.

^b Quantum scio aliter Hebreus habet, רַאשׁ מִכְבֵּר.

^c Editi cum aliquot mss. aliter dividunt colon istud : Cadent super eos carbones ignis : dejicies eos in foveas, ut non consurgant. Sed melius ac verius est quod nos edidimus juxta fidem exemplariorum Canonis Hebraicæ veritatis, duorumque aliorum mss. Codicum. MART.

—Cisterciensis alios apud Martianæ umcitos co-dices sequitur.

^d Perperam Reginæ ms., in delictis. Mox vero rectius arguat pro arguit : denique cum plerisque aliis, adhuc et oratio mca.

^A quoniam infirmatus sum nimis. Libera me a persecutoribus meis, quoniam confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo : In me coronabuntur justi, cum retribucris mihi.

^t CANTICUM [h. PSALMUS] DAVID. [CXLI.] Domine, exaudi orationem meam, ausculta [h. auribus percipe] deprecationem meam in veritate tua ; exaudi me in justitia tua.

Et non venias ad judicandum cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Persecutus est enim inimicus animam meam, confregit in terra vitam meam : posuit me in tenebris [h. collocavit me in tenebris] quasi mortuos antiquos [h. sæculi].

^B Et anxius ^b fuit in me spiritus meus :

in medio mei sollicitum fuit cor meum.

Recordabor dierum antiquorum, meditabar omnia opera tua : facta manuum tuarum loquebar.

Exaudi manus meas ad te : anima mea quasi terra sitiens ad te. SEMPER.

Cito [h. festina] exaudi me, Domine, defecit spiritus meus :

ne abscondas faciem tuam a me, et comparabor descenditibus in lacum.

Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido :

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quoniam ad te levavi animam meam.

Libera me de inimicis meis, Domine :

^t ad te protectus sum,

Doce me, ut faciam voluntatem tuam, quia tu Deus meus :

spiritus tuis bonus deducet me in terram rectam.

^C Propter nomen tuum, Domine, virificabis me :

in justitia tua educes de angustia animam meam. Et in misericordia tua dissipabis inimicos meos, et perdes omnes ⁱ tribulantes animam meam :

ego enim sum servus tuus.

^k DAVID.

[CXLI.] Benedictus Dominus fortis meus, qui docet manus meas ad [Al. in] prælium :

digitos meos ad bellum.

Misericordia mea, et fortitudo mea, auxiliator meus, et salvator meus :

Scutum meum, et in ipso speravi :

qui subjecit ^l populos mihi.

Domine, quid est homo, quia cognoscis eum :

filius hominis, quia computas cum.

Homo vanitatis assimilatus est :

dies ejus quasi umbra pertransiens.

Domine, inclina cœlos tuos, et descende :

tange montes, et sunigabunt.

^D Mica ^m fulmine, et dissipat eos.

^o Pro Eruditio, Reginæ ms., Eruditii : Cisterciens. intellectus, præfert.

^t Inscrutabitur in Cisterciens. Oratio dumtaxat.

^s Idem ms., exaudisti me in tua justitia.

^b Reginæ ms., auxius pro auxiatus : Cisterciens., est pro fuit.

ⁱ Cisterciens. ms., a te protectus, etc.

^j Ita Carnutensis emendatus et ms. S. Michaelis.

Alli legunt ligantes ; quod secunda manus mutavit in litigantes in canone Carcassonensi. MART. — Nostri omnes ms., ligantes, preferunt pro tribulantes.

^k Cisterciens. inscrit. Caunicum David.

^l Qui subjecit populum sub me. Sic legimus in Carcassonensi et in ms. Michaelis, nec non in Vaticano. MART. — Ms. Reginæ, subjiciet populos, etc.

^m Aliquot ms., Misca fulminu. MART.

mitte sagittam tuam, et interfice [h. conturbabis] illos.
A Extende manum tuam de excelso : libera me, et erue me de aquis multis : de manu filiorum alienorum. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendaci. Deus canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi. Qui dat salutem regibus, qui eruit David servum suum * de gladio pessimo. Libera me, et erue me de manu filiorum alienorum : quorum os locutum est vanitatem ; et dextera eorum, dextera mendaci. Ut sint filii nostri quasi plantatio crescents in adolescentia sua : Filii nostrae quasi anguli, ornati ad similitudinem templi. Promptuaria nostra plena, et super effundentia ea hoc in illud : pecora nostra in milibus, et innumerabilis in compitis nostris. Tauri nostri pingues [h. duces nostri portantes] : non est interruptio, et non est egressus : et non est ululatus in plateis nostris. Beatus populus cuius talia sunt : beatus papulus cuius Dominus Deus suis.

^b LAUDATIO DAVID.

[CXLIV.] [Aleph.] Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in eternum [h. saeculum] et ultra. [Beth.] In omni die benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sempiternum [h. saeculum et ultra] iugiter. [Gimel.] Magnus Dominus, et laudabilis nimis : et magnificentia ejus non est ^c investigatio. [Daleth.] Generatio ad generationem laudabit opera tua, et fortitudines tuas annuntiabunt. [He.] Decorem gloriosum magnitudinis tuarum, et verba mirabilium tuorum laquer. [Vav.] Et fortitudinem horribilium tuorum loquentur, et magnitudines tuas ^d narrabunt. [Zain.] Memoriam multarum bonitatum tuarum loquentur [h. erubant], et justitias tuas laudabunt. [Heth.] Clemens, et misericors Dominus : patiens, et multa miserationis [h. tardus ad furorem et magna misericordia]. [Teth.] Bonus Dominus omnibus, et misericordia ejus in universa opera ejus. [Jod.] Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et

^a MSS. tres autem quatuor, de gladio maligno. MART.
^b In eodem ms., Hymnus David : in Cisterciens., Laus David, prænotatur.

^c Exemplaria Canonis et mss. S. Michaelis ac Vaticanus hoc modo legunt : in cæteris inventio legitur. MART.

^d Idem miss., narrabo pro narrabunt.

^e In Cisterciens. ms., fortitudines tuas, et gloriam decoris regni tui.

^f Abest in Hebreis voluminibus integer versiculus, qui a littera nun initium duebat. Hinc colligas multum esse aliqua sui parte totum Hebraicum, et ante Hieronymi tempora excidisse versum decimum quartum hujus psalmi : neque vero illum legas in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis; etsi scriptus reperiatur temeritate librariorum in quatuor mss. codicibus Hieronymianæ istius versionis. Hæc sunt autem quæ exciderunt : Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. MART.

— Sufficit Cisterciensis ms., versiculum, Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, quem ab Hebraico exemplari excidisse certum est ex ipso litteræ nun, a qua est incipiens, defectu. Videtur autem excidisse ante Hieronymum.

sancti [h. misericordes] cui benedicant tibi. [Chap.] Gloriari regni tui dicent, et fortitudines tuas loquentur. [Lamed.] Ut ostendant filii hominum fortitudines ejus, et gloriam decoris regni ejus. [Mem.] Regnum tuum regnum omnium saeculorum, et potestas tua in omni generatione, et generationem. [Samech.] ^f Sustentat Dominus omnes coruentes et erigit omnes jacentes [h. incurvatos]. [Ain.] Oculi omnium in [h. ad] te sperant, et tu das eis escam et suam [h. eorum] in tempore suo. [Phe.] Aperis manus tuas et ^b implex omne animal refectione [h. satias omnem virum placite]. [Sade.] Justus Dominus in omnibus vīs suis, et sanc tu [h. misericors] in omnibus operibus suis. [Coph.] Justus est Dominus omnibus qui invocant eum : omnibus qui invocant illum in veritate. [Res.] Placitum timendum se faciet, et clamorem [h. depreciationem] eorum exaudiet, et salvabit eos. [Sin.] Custodit Dominus omnes diligentes se, et universos impios conteret [h. disperdet]. [Thav.] Laudem Domini loquetur os meum, et ¹ benedic omnis caro nomini sancto ejus in eternum [h. in secundum, et ultra], et jugiter.

B ALLELUIA.

[CXLVI.] Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in via mea : cantabo [h. psallam] Deo meo quamdiu sum. Nolite confidere in principibus : in [Al. et in] filio hominis, cui non est salus. Egredietur spiritus ejus, et revertetur in humum suum : in die illa peribunt cogitationes ejus. Beatus cuius Deus Jacob auxiliator ejus : spes ejus in Domino Deo suo. Qui fecit caelos et terram : mare, et omnia quæ in eis sunt : et custodit veritatem in sempiternum [h. saeculum]. Qui facit iudicium calumniam sustinentibus, et dat panem esurientibus.

C Dominus solvit vincitos : Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit allisos [h. incurvatos] : Dominus diligit iustos. Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet : et viam impiorum conteret [h. pervertei]. Regnabit Dominus in eternum [h. saeculum], Deus tuus Sion in generationem, et generationem. Alleluia.

[CXLVII.] ^k Laudate [h. Psallite] Dominum, quoniam

mi ipsius tempora, siquidem et melioris note cedices, qui hanc ejus Versionem ex Hebreo continent, et Veterum diligentissimorum Interpretum, Aquila, Symmachii, et Theodotionis versiones coarent. Leguntur tamen ex Orientalibus linguis Syrus, atque Arabs interpres, nisi si, quod suspicari ad hunc maxime locum licet, ipsimet acceperunt ex LXX, qui diu antea sic interpretati sunt, πατέος κύριος εν πάσι λόγοις αὐτῷ, καὶ οὐσίας εν πάσι τοῖς ἔργοις αὐτῷ. Fit sane ex his verosimillimum in Hebreo quoque archetypo ita scriptum olim existuisse, ductio ab nun littera versiculi exordio, נאכְנָה יְהוָה בְּכָל־כָּלֶל־בְּלָשׁוֹן.

^g Pronomen suam, in Cisterciensi ms. facit.

^h Canon Memmianus et Carcassonensis legunt, et implex omnem animam benedictione. Manifestius vero error apparuit in scholio marginali, in quo exscriptor posuit omnem virum, ubi scholiastes scripserat, omnem vivum : quod alio modo depravatum etiam legimus in ms. S. Michaelis; ibi enim scriptum est, satias omne obvium placite. MART.

ⁱ Reginæ ms., et benedict omnis caro, etc.

^j Ms. Cisterciens. hic voem omnes interset, tum pronomen ejus prætermittit.

^k Male legunt in speculo S. Augustini : Laudate

*bonum est canticum Dei nostri :
quoniam decorum est, pulchra laudatio.
Ædificabit [h. Edificans] Jerusalem Dominus :
ejectos Israel congregabūt [h. congregans].
Qui sanat contritos corde,
et alligat plagas [h. dolores] eorum.
Qui numerat multitudinem stellarum
et omnes nomine suo vocat.
Magnus Dominus [h. dominator] noster, et multus for-
titudine :
et prudentia ejus non est numerus.
Susciens mansuetos Dominus :
humilians impios usque ad terram.
Canite Domino in confessione :
canite [h. psallite] Deo nostro in cithara.
Qui operit colos nubibus,
et præbet terræ pluviam,
et oriri facit in montibus germen ^a.
Qui dat jumentis panem suum :
filii corvi clamantibus.
Non est in fortitudine equi voluntas ejus :
neque in tibiis viri placetur ei.
Placetur Domino in his qui timent eum,
et exspectant misericordiam ejus ^b.
Lauda, Jerusalem, Dominum :
cane Deum tuum, Sion.
Quia confortavit vecetes portarum tuarum :
benedixit filii tuis in medio tui.
Qui posuit terminum tuum pacem :
adippe [Al. et adippe] frumenti saturavit te.
Qui emulit eloquium suum terræ :
velociter currit verbum ejus.
Qui dat nivem quasi lanam :
pruinam [Al. pruininas] quasi cinerem spargit.
Projicit glaciem suam quasi bucellas :
ante faciem frigoris ejus quis stabit?
Mittet verbum suum, et solvet illa :
spirabit spiritu suo, et fluent aquæ.
Qui annuntiat verbum suum Jacob :
præcepta sua, et judicia sua Israel.
Non fecit similiter omni genti,
et judicia ejus non cognoscunt. Alleluia.
ALLELUIA.
[CXLVIII.] Laudate Dominum de cælis :
laudate eum in excelsis :
Laudate eum, omnes angeli ejus :
laudate eum, omnes exercitus ejus.
Laudate eum, sol et luna,
laudate eum, omnes stellæ luminis,
Laudate eum, cœli cœlorum,
et aquæ, quæ super cœlos sunt,
Laudent nomen Domini :
quoniam ipse mandavit [h. præcepit] et creata sunt.
Statuit ea in sæculum [h. æternum], et in ^c æternum
[h. sæculum].
¶ præceptum dedit, et non præteribit.*

Dominum, quoniam bonus est : Canticum Dei nostri, etc. Nam S. ipse Hieronymus docet in Hebræo scriptum esse: ALLELUIA, CHI TOBZAMBRA, id est, Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus. Vide epist. ad Marcellam, cuius principium: Nuper cum, etc. MART.

^a Subjungit Cisterciens. ms. alterum hemisticium, et herbam servituti hominum, quod in hodierno quidem Hebraico exemplari non est; sed nedum Septuaginta, verum etiam multo sequiorum interpretum Hexaplarium ævo exsistisse, ex eorum compertum est testimonio. Alibi, sive ad psalm. CIV, vers. 15, ubi hac eadem sententia occurrit et verba ^b interpretatus est S. Pater, et ^c num servituti hominum.

^b Reginæ ms. Bene placetur. Jam vero Cister-

- A** *Laudate Dominum de terra :
dracones et omnes abyssi.
Ignis, et grando, nix, et glacies :
ventus, turbo, que facitis sermonem ejus.
Montes et omnes colles :
lignum fructiferum et universæ cedri.
Bestiæ, et universa jumenta,
reptilia, et aves volantes.
Reges terræ et omnes populi :
principes et universi judices terræ.
Juvenes, et virginis :
senes cum pueris laudent nomen Domini.
Quoniam sublime nomen ejus solius :
gloria ejus in cœlo et in terra.
Et exaltavit cornu populi sui :
laus omnibus sancti [h. misericordibus] ejus,
filii Israel populo appropinquanti [h. propinquo]
sibi. Alleluia.*
- ALLELUIA.
- B** *[CXLI.] Cantate Domino canticum novum :
laus ejus in congregazione sanctorum [h. misericordium].
Lætetur Israel in factore suo :
filii Sion exsultent in rege suo.
Laudent nomen ejus in choro :
in tympano, et cithara contenti [h. psallant] ei.
Quia complacet sibi Dominus in populo suo :
exaltabit [h. glorificabit] mansuetos in Jesu [h. salutem].
Exsultabunt sancti [h. misericordes] in gloria :
laudabunt in cubilibus suis :
^d Exsultationes Dei in gulture eorum,
et gladii ancipites in manibus eorum.
Ad faciendam vindictam in gentibus :
increpationes in populis [h. plebibus].
Ut alligent reges eorum catenis,
et inclytoe eorum compedibus ferreis.
Ut faciant in eis iudicium conscriptum :
decor est omnium sanctorum [h. omnibus misericordibus] ejus. Alleluia.*
- ALLELUIA.
- [CL.] Laudate Dominum in sancto ejus :
laudate eum in fortitudine potentie [h. firmamento
fortitudinis] ejus.
Laudate eum in fortitudinibus ejus :
laudate eum juxta multitudinem magnificenter eum.
Laudate eum in clangore buccinæ :
laudate eum in psalterio et cithara,
Laudate eum in tympano et choro :
laudate eum in chordis et organo.
Laudate eum in cymbalis sonantibus :
laudate eum in cymbalis tintinnibus [h. jubilationis].
Omne quod spirat, laudet Dominum.
Alleluia.*

Explicit liber Psalmorum.

D ciensis hoc finito versiculo, juxta Vulgatae divisionem præponit titulum *Alleluia*, ac novum psalmum a verbis, *Lauda, Jerusalem, Dominum, auspicatur.*
^c Nostri mss. hic quoque habent, et in *seculum*.
^d In Reginæ ms. ut in Vulgata, *Exaltationes*.
^e Canon Carcassoniensis solus ita habet scriptum ad calcem Psalterii: *Explicit Psalterium. Sunt in Psalterio versus II. D. XXII., id est 2822, tot nempe, quot numerantur in Hebreis Massoretharum exemplaribus. Hinc colligimus annotationem illam, qua numerus versuum Psalterii præsinitus est juxta Massorethas Hieronymo ætate multum inferiores, ab scholiaste Canonis Hebraice veritatis, vel ab alio scriptore antiquo Hebraice perito fuisse derivatam.*

MART.

^a PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBROS.^b SALOMONIS.

^c Chromatio et Heliodoro episcopis Hieronymus.

Jungat epistola, quos jungit sacerdotium: immo charta ^d non dividat, quos Christi nectit amor. Commentarios in Osee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poscitis, scripsisse, si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuum: notarios nostros et librarios sustentatis, ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diversa poscentium: quasi aut æquum sit, me, vobis esurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati et accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatio ^e fractus, ne penitus hoc anno reticerem, et apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum, ^f MASLOTH (מַשְׁלָת), quas Hebrei *Parabolas*, Vulgata autem

A editio *Proverbia* vocat: COELETH (הַלְּתָה), quem Græce Ecclesiasten, Latine Concionatorem possumus dicere: SIR ASSIRIM (שִׁיר הַשִּׁירִים), quod in nostra lingua vertitur Canticum Canticorum. Fertur et πανάρτος Iesu filii Sirach liber, et alias ψυχετηραῖς qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorem, Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos; sed Parabolas prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes et Canticum Canticorum, ut similitudinem Salomonis non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebreos nusquam est, & quia et ipse stylus Græcam eloquentiam redoleat: et nonnulli scriptorum veterum hunc esse ^b Judei Philonis affirmant. Sicut ergo Judith, et Tobi, et Machabæorum libros

^a Canon Memmianæ Bibliothecæ hanc habet inscriptionem in fronte librorum Salomonis: *Hieronymus Chromatio et Heliodoro episcopis, de editione ad liquidum ex Hebreo translata. Ecclesiæ autem Narbonensis Biblia Sacra, quæ Canōnem Hebraicæ veritatis similiter complectentur, ut suo loco explicatum est, hoc modo Proverbiorum inscribunt librum. Liber Salomonis, id est, Parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translata ab Eusebio Hieronymo presbytero, petente Chromatio et Eliodoro episcopo. Eadem sed clarius leguntur in ms. codice Bibliorum monasterii Silvae majoris: Liber Salomonis, id est, Parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translata ab Hieronymo presbytero, petentibus Chromatio et Heliodoro episcopis: quem titulum invenimus in ms. etiam codice S. Germani a Pratis, num. 6. Hinc, ni fallor, manifeste apparet præsentem translationem librorum Salomonis ipsissimam esse, quam Hieronymus adversus Rutilium indicat his verbis: Salomonis etiam libros, quos olim juxta septuaginta, additis obelis, et asteriscis, in Latinum reveram ex Hebraico transferens et dedicans sanctis episcopis Chromatio et Heliodoro, hec in præfatiuncula meæ fine subjeci: Si cui septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam, etc. Nec huic opinioni officiunt additamenta quedam in contextum Vulgata nostræ Latinæ derivata et LXX Seniorum Interpretatione; quia haec longe post æstatem Hieronymi inserta sunt Hebraicæ translationi non tenere ut heterodoxi criminantur, sed ob illuminationem sententiae, vel lectoris ædificationem, juxta quod testatur auctor hujusmodi additamentorum, qui mox ad signum primi obeli — e tenebris produtus est in nostras annotationes ad cap. v hujus editionis. MART.*

^b Ita triginta ad minus mss. codices, qui constanter legunt *Masloth* in hac præfatione: quamvis in prologo Scripturarum libris Samuel et Malachium præfixo nonnulli scriptum habeant *Masloth*, et Vaticanus jam saepè laudatus, Misloth secundum Orientem Commentario in psalmum 1, ubi Μασλὼθ legitur. Idem Vaticanus codex ms. consequenter pro *Cœleth* scribit Acoheleth; de quo jam dictum est in notis nostris ad prologum Scripturarum, sive Principium Galeatum. Conferat ista qui voluerit. MART.

^c Ad veterum librorum ex his etiam, quos Martinus consuluit, fidem addimus, episcopis, quod et

B Rabbanus in suo olim exemplari legit. Et vero Aquileiensis jam tum episcopus erat Chromatius iste, cui Commentariorum librum in Abacuc non ita pridem S. ipse Pater inscriperat: Altini autem cathedram obtinebat Heliodorus, quod nemo ignorat. Quin S. ipse Pater, ubi contra Rutilium lib. ii num. 31 de hac sua librorum Salomonis translatione ex Hebraico sermonem habet, eam se ait dedicasse, sanctis epis copis Chromatio et Heliodoro.

^d Isidem pene usus est verbis epistola in nostra recensione 7 ad eundem Chromatium, Jovinum, et Eusebium scribens: Non debet charta dividere quos amor mutuus copulavit.

^e Haec illa nobis videtur ægrotatio, in quam se queritur incidisce S. Pater epistola in nostra recensione 114, et ex qua non ita pridem convaluisse se indicat in prologo ad tertium librum Commentariorum in Amos. Verum haec fuisus in præfixa huic tomo præfatione, eoque luculentius in S. Doctoris Vita prosequemur.

^f Diximus hac de lectione superius ad prologum Galeatum: nam quod terminatione utitur feminina, cum in Scriptura nomen istud בְּשֶׁלֶת, masculini generis continuo sit, atque adeo ipse libri titulus in statu, ut vocant, constructo ferat שֶׁלֶת לְשָׁמָן, factum videtur ex rabbinorum more, ac vulgo recepta iam inde ab Hieronymi avo, ejus nominis effendi ratione atque usu.

^g Malim legere quin, pro quia; sive quin ipse stylus, etc.

^h Aberrant ab omni veritatis specie qui Philonem Alexandrinum, qui Cœli temporibus fuit, nobilissimum Platonis imitatorem hic immi potuit. Etenim multo est Philo iste, cui liber Sapientiae tamquam auctori, vel saltem interpreti tribuebatur, antiquior, utpote qui ab Alexandre Polyhistore, qui L. Sullæ temporibus floruit, laudatur, ut auctor est Eusebius libro ix Præparationis Evangelicæ, ubi quindecim fere versus e Philonis opere τῶν περὶ τὰ ἱεροσόλυμα et Polyhistoris testimonio adducit. Laudatur quoque a Josepho lib. i contra Appionem num. 23, cui et Philo senior, Φίλων ὁ πρεσβύτερος dicitur: tametsi eum ethnicum, non Judæum putasse videatur, quod inter ethnicos scriptores recenseat. Aperiissime vero Judentum vocat Hieronymus: et ejus eum gentis fuisse, quæ tractavit librorum arguments persuadent, ut est illud de Regibus Judæorum, cuius meminit Clemens

legit quidem Ecclesia ^a, sed inter canonicas Scripturas non recipit: sic et haec duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Si cui sane Septuaginta Interpretum magis editio placet, habet ^b eam a nobis olim emendatam. Neque enim sic nova

Alexandrinus in primo Stromatum, ubi et alii ethnico scriptore Demetrio Phalereo in illa consignanda litteris historia, tradit eum longius abhuiisse. Porro librum Sapientia ab seniore isto Philone exaratum fuisse, quod ait Hieronymus, nonnullos scriptorum veterum putasse, minus est verosimile, quam quod habet vulgo recepta sententia, collegisse cum tantum atque descripsisse, sive tandem liberiori interpretatione cum libr. exposuisse, quod Huetio placet.

^a Vides quæ hac de re nobis ad prologum Galeatum notata sunt.

^b Hujus recognitae ad Græcum editionis librorum Salomonis nil hodie superest nisi prologus ad Pau-

A B cedimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligissime legerit, sciat magis nostra intelligi, que non in tertium vas transfusa coaequantur, sed statim de prælo purissimæ commendata testæ, suum saporem servaverint.

lam et Eustochium, seu potius prologi ejus fragmentum, quod suo loco subsequenti tomo recensebimus. Ceterum haec ipsam ex Hebræo versionem quam excidiimus, Hieronymum auctorem non habere, quod Græcorum additamentis non caret, critici quidam, et cum primis Capellus contendit: quorum argumentis in ipsa operis recognitione faciemus satia: ubi eas quæ tredecim ad summum toto libro additiones sunt ex Græca translatione adscitæ, Hieronymianos melioris notæ codices non habere, neque lectas olim fuisse antiquis Scriptoribus, qui ea versione usi sunt, ostenderemus.

B

INCIPIT LIBER PROVERBIORUM. Hebraice dictus. MASLOTH.

PARABOLA SALOMONIS FILII DAVID REGIS ISRAEL.
[Cap. 1.] Ad sciendam sapientiam et disciplinam;
ad intelligenda verba prudentiae:
Et suscipiendam eruditioem doctrinæ,
justitiam et judicium et æquitatem.
Ut detur parvulis astutia,
adolescenti scientia et intellectus.
Audiens sapiens sapientiam erit,
et intelligens gubernacula possidebit.
Animadvertis parabolam et interpretationem
verba sapientium et ænigmata eorum.
Timor Domini principium ^a scientiae:
sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt.
Audit, fili mi, disciplinam patris tui,
et ne dimittas legem matris tue.
Ut addatur gratia capitii tuo,
et torques collo tuo.
Fili mi, si te lactaverint peccatores,
ne ^b acquiescas.
Si dixerint, veni nobiscum,
insidiemur sanguini,
abscondamus tendencias contra insolentem frustra:
Deglutianus eum sicut infernus viventem,
et integrum quasi descendenter in lacum.
Omnem pretiosam substantiam reperiemus.
implebimus domos nostras spoliis.
Sortem mitte nobiscum,
marsupium unum sit omnium nostrum.
Fili mi, ne ambules cum eis,
prohibe pedem tuum a semitis eorum.
Pedes enim illorum ad malum currunt,
et festinant, ut effundant sanguinem.

C Frustra autem jacitur rete
ante oculos pennatorum.
Ipsi quoque [A]. Ipsique] contra sanguinem suum
insidiantur,
et moluntur fraudes contra animas suas.
Sic semitæ omnis avari,
animas possidentium rapiunt.
Sapientia foris prædicat,
in plateis dat vocem suam:
In capite turbarum clamitat,
in foribus portarum urbis
profert verba sua, dicens:
Usquequo, parvuli, diligitis infantiam,
et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient,
et imprudentes odibunt scientiam?
Convertimini ad correptionem meam:
en proferam vobis spiritum meum,
et ostendam verba mea.
Quia vocavi, et renuisti:
extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret.
D Despexistis omne consilium meum,
et increpationes meas neglexistis.
Ego quoque in interitu vestro ridebo,
et subsannabo, cum vobis, quod timebatis, advenierit.
Cum irruerit repentina calamitas,
et interitus quasi tempestas ingruerit:
quando venerit super vos tribulatio, et angustia:
Tunc invocabut me, et non exaudiam:
mane consurgent, et non invenient me:
Eo quod exosani habuerint disciplinam,
et timorem Domini non suscepint:

^a Aliquot mss., etiam apud Martian. juxta Vulgatam sapientia: mox vero alii, disciplinam, pro doctrinam legunt.

^b Addunt omnes mss., præter Colbertinum num.

158 et San-Germanensem num. 15. pronomen eius ne acquiescas eis. Sed ab. st in Hebræo, ac facile subauditur in hac sententia. MART.

Nec acquievcent consilio meo,
et detraxerint universæ correptioni meæ.
Comedent igitur fructus viæ suæ,
suisque consiliis saturabantur.
¶ Aversio parvorum interficit eos,
et prosperitas stultorum perdet illos.
Qui autem me audierit, absque terrors requiescat,
et abundantia persuetur,
malorum timore sublatio.
[Cap. II.] Fili mi, si suscepseris sermones meos,
et mandata mea absconderis pones te :
Ut audiat sapientiam auris tua :
inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.
Si enim sapientiam invocaveris,
et inclipaveris cor tuum prudentiae :
Si quæsieris eam quasi pecuniam,
et sicut thesauros effoderis illam :
Tunc intelliges timorem Domini,
et scientiam Dei invenies :
Quia Dominus dat sapientiam :
et ex ore ejus scientia, et prudentia.
Custodiet rectorum salutem,
et proteget gradientes simpliciter.
Servans semitas justitiae,
et vias sanctorum custodiens.
Tunc intelliges justitiam, et judicium,
et æquitatem, et omnem semitam bonam.
Si intraverit sapientia cor tuum,
et scientia animæ tuæ placuerit :
Consilium custodiet te,
et prudentia servabit te,
ut cruaris a via mala,
ab homine, qui perversa loquitur.
Qui relinquunt iter rectum,
et ambulant per vias tenebrosas :
Qui latitant cum maleficerint,
et exsultant in rebus pessimis :
Quorum viæ perversæ,
et infames gressus eorum.
Ut eruaris a muliere aliena,
et ab extranea, quæ mollit sermones suos :
Et relinquit ducem pubertatis suæ,
et pacti Dei sui obliterat.
Inclinata est enim ad mortem domus ejus,
et ad inferos semitæ ipsius.
Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur,
nec apprehendent semitas vitæ.
Ut ambules in via bona :
et calles justorum custodias.
¶ Qui enim recti sunt, habitabunt in terra,
et simplices permanebunt in ea.
Impii vero de terra perdentur :
et qui inique agunt, auferentur ex ea.
[Cap. III.] Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, et
præcepta mea custodiat cor tuum.
Longitudinem enim dierum, et annos vitæ,
et pacem apponent tibi.
Misericordia et veritas non te deserant,
circumda eas gutturi tuo,
et describe in tabulis cordis tui :
Et invenies gratiam, et disciplinam bonam,
coram Deo et hominibus.
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo,
et ne inuitaris prudentiae tuæ.
In omnibus viis tuis cogita illum,
et ipse dirigit gressus tuos.
Ne sis sapiens apud temetipsum :

^a In uno apud nos ms. Eversio legitur, in Hebræo est ἀποστολη, quod aversionem, sive recessionem, in malam continuo partem sonat.

^b Canonem hic Memmianum Hebræo consentaneum secuti sumus. Canon Carcassonensis et ms. Corbeiensis num. 14 habebant prima manu, et auro primo fructus ejus, sine purissimo, quam lectionem adhuc retinenter mss. San-Germ. num. 15. Ceteri cum editis

A time Dominum, et recede a malo :
Sanitas quippe erit umbilico tuo,
et irrigatio ossium tuorum.
Honora Dominum de tua substantia,
et de primis omnium frugum tuarum :
Et implebuntur horrea tua saturitate,
et vino torcularia tua redundabunt.
Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias :
nec deficias cum ab eo corriperis :
Quem enim diligit Dominus, corripit :
et quasi pater in filio complacet sibi.
Beatus homo, qui invenit sapientiam,
et qui affluit prudentia :
Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti,
et b auro primo et purissimo fructus ejus :
Prestiosior est cunctis opibus :
et omnia, quæ desiderantur, huic non valent com-
parari.
Longitudo dierum in dextera ejus,
in sinistra illius divitiae, et gloria.
B Viæ ejus viæ pulchrae,
et omnes semitæ illius pacificaæ.
Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam :
et qui tenuerit eam, beatus.
Dominus sapientia fundavit terram,
stabilivit cœlos prudentia.
Sapientia illius eruperunt abyssi,
et nubes rora concrescant.
Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis :
Custodi legem atque consilium :
Et erit vita animæ tue,
et gratia fauibus tuis.
Tunc ambulabis fiducialiter in via tua,
et pes tuus non impinget.
Si dormieris, non timebis :
quiesces, et suavis erit somnus tuus.
Ne paveas repentina terrore,
et irruentes tibi potentias impiorum.
Dominus enim erit in latere tuo,
et custodiet pedem tuum, ne capiaris.
Noli prohibere benefacere eum, qui potest :
si vales, et ipse benefac.
Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere :
eras dabo tibi, cum statim possis dare.
Ne moliaris amico tuo malum,
Cum ille in te habeat fiduciam.
Ne contendas adversus hominem frustra,
Cum ipse tibi nihil mali fecerit.
Ne æmuleris hominem injustum,
nec imiteris vias ejus :
Quia abominationis Domini est omnis illusor,
et cum simplicibus sermocinatio ejus.
Egestas a Domino in domo inipiij;
tabernacula autem justorum benedicentur.
Illusores ipse deludent,
et mansuetis dabit gratiam.
Gloriam sapientes possidebunt :
stultorum exaltatio, signominia.
[Cap. IV.] Audite, filii, disciplinam patris,
et attendite, ut sciatis prudentiam.
Donum bonum tribuam vobis,
legem meam ne derelinquistis.
Nam et ego filius sui patris mei,
tenellus, et unigenitus coram matre mea :
Et docebat me, atque dicebat :
Suscipiat verba mea cor tuum,
custodi præcepta mea, et vives.

legunt, et auri primi et purissimi, etc. MART.

— Propius ad Vulgatam lectionem, sub alia ta-
men interpunctione lectum olim a Rabbano atque
alii, Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti
et auri : primi et purissimi fructus ejus.

^c Pro exaltatione, in mss. corrupte legitur exulta-
tio : nam in Hebræo scriptum est in eum, quod exal-
tationem significat. MART.

Posside sapientiam, posside prudentiam : ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei.
Ne dimittas eam, et custodiet te : dilige eam, et servabit te.
Principium sapientiae posside sapientiam, et in omni possessione tua acquire prudentiam : Arripe illam, et exaltabit te : glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. dabit capiti tuo augmenta gratiarum, et corona inclita proteget te.
Audi, fili mi, et suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitae.
Viam sapientiae monstrabo tibi, ducam te per semitas aequitatis : Quacum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum.
Tene disciplinam, ne dimittas eam : custodi illam, quia ipsa est vita tua.
Ne delecteris semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via.
Fuge ab ea, nec transeas per illam : declina, et desere eam.
Non enim dormiunt nisi maleficerint : et rapitur somnus ab eis nisi supplantaverint. Comedunt panem impietatis, et vinum iniquitatis bibunt.
Justorum autem semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem.
Via impiorum tenebrosa : nesciunt ubi corruant.
Fili mi, ausculta sermones meos, et ad eloquia mea inclina aurem tuam.
Ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui : Vita enim sunt invenientibus ea, et universæ carni sanitas.
Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit : Remove a te os pravum et detrahentia labia sint procul a te,
Oculi tui recta videant, et palpebrae tue præcedant gressus tuos.
Dirige semitam pedibus tuis. et omnes vias tuæ stabilitentur.
Ne declines ad dexteram, et ad sinistram : averte pedem tuum a malo.
Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus : perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt.
Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera antem tua in pace producit.
[Cap. V.] Fili mi, attende ad sapientiam meam,

A et prudentiae mee inclina aurem tuam, Ut custodias cogitationes, et disciplinam labia tua conservent ^a. + Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus : Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant. Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus ejus, et ^b investigabiles. Nunc ergo, fili, audi me, et ne recedas a verbis oris mei. Longe fac ab ea viam tuam, et ne appropinques foribus domus ejus. Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli. Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena : Et gemas in novissimis, quando consumperis carnes tuas, et corpus tuum. Et dicas : Cur detestatus sum disciplinam, et increpationibus non acquieciuit cor meum, Nec audivi vocem docentium me, et magistris non inclinavi aurem meam : Pene fui in omni malo, in medio Ecclesie et synagogæ. Bib aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui : Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui. Sit vena tua benedicta, et lætare [Al. lactare] cum muliere adolescentia tua : Cerva charissima, et gratissimus hinnulus. Ubera ejus incibent te omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. C Quare seduceris, fili mi, ab aliena . et foveris in sinu alterius ? Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat. Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur. Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, et in multitudine stultitiae suæ decipitur. [Cap. VI.] Fili mi, si sponderis pro amico tuo, delixisti apud extraneum manum tuam ; Illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.

^a Indicat marginalis iste obelus additamentum quoddam e LXX Interpretibus translatum in Vulgatae Latinam editionem, uti nunc legimus : *Ne attendas fallacie mulieris.* Quæ verba absunt in Hebreo in exemplaribus canonis Hebraicæ veritatis, et in omnibus antiquis mss. codicibus : neque hujus additamentum meminit Speculum S. Augustini ad Hieronymianam ex Hebreo translationem concinnatum. At in id genus additamentorum, quæ obelis a nobis indicantur, curiosius attendentes, veram eorum comprehendimus originem in antiquo anonymo scriptore, qui sequentem attexuit admonitionem ad finem præfationis in libro Salomonis editam ab Hieronymo cum hac volumina primum recensuit ad Græcos codices LXX Translatorum, obelis et asteriscis opus omne distinguens. Ideo et de Hebreo, inquit, *anonymus noster*, *Præfatiuncula* ultraque in hoc libro præmissa est : quia nonnulla de Græco ob illuminationem sensus, et legentis adificationem vel inserta Hebraicæ translationi, vel extrinsecus juncta sunt. Et idcirco qui legis semper peregrini memento. Haec quidem ille quisquis fuerit, sive scholiastes Canonis Hebraicæ veritatis, sive alius ejusdem ætatis scriptor. Quæcumque igitur lectorum admonitionem posita reperiuntur in Canone Memmiano ante octingentos annos descripto :

nam ambæ Hieronymi *Præfatiuncula* (hoc est, et prima quam præmisserat ad suam versionem ex LXX Interpretibus, et posterior edita cum translatione Hebraica) initio librorum Salomonis in codice leguntur cum admonitione ejusdem Anonymi altera ad calcem prioris præfationis. Deinde nonnullam partem additarum sententiæ in corpore positam retinet; cætera et regione ad marginem repræsentat; ita ut diceres Memmianum codicem eum esse in quo primum auctor hanc e Græco admisionem inseruit in translationem Hebraicam. Non sic canon Carcassonensis, cuius exscriptor omnia additamenta, uno vel duobus exceptis, transluit in sacrum contextum. Cæteri mss. codices omittunt isthac adscititia, vel extrinsecus reponunt ad margines : unde idem accidisse in libro Proverbiorum manifestum est : quod in libris Regum supra monuumus ad cap. v. Huc ergo amandari se patietur studiosus lector. Porro præfatio Hieronymi, ad cuius calcem anonymous suam admonitionem attexuit, typis excusa habetur cum notis in fine primæ partis divinæ bibliothecæ. MART.

^b Pro *investigabiles*, ut alibi interpretatur a *rigido* verbo.

Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera : A
 quia incidisti in manum proximi tui.
 Discurre, festina, suscita amicum tuum :
 Ne dederis somnum oculis tuis,
 nec dormitent palpebrae tuæ.
 Eruere quasi damula de manu,
 et quasi avis de insidiis aucupis.
 Vade ad formicam, o piger,
 et considera vias ejus, et disce sapientiam :
 Quæ cum non habeat ducem,
 nec præceptorem, nec principem,
 Parat æstate cibum sibi,
 et congregat in messe quod comedat,
 Usquequo, piger, dormies?
 quando consurges e sonno tuo?
 Paululum dormies, paululum dormitabis,
 paululum conseres manus, ut dormias :
 Et veniet tibi quasi viator, egestas,
 et pauperis quasi vir armatus.
 + Homo apostata, vir inutilis,
 graditur ore perverso,
 Annuit oculis, terit pede,
 digito loquitur,
 Travo corde machinatur malum,
 et in omni tempore jurgia seminat.
 Illic extemplo veniet perditio sua,
 et subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.
 Sex sunt, quæ odi dominus,
 et septimum detestatur anima ejus :
 Oculos sublimes, linguam mendacem,
 manus effundentes innoxium sanguinem :
 Cor machinans cogitationes pessimas,
 pedes veloces ad currendum in malum;
 Profherentem mendaciam testem fallacem,
 et eum qui seminat inter fratres discordias.
 Conserva, fili mi, præcepta patris tui,
 et ne dimittas legem matris tuæ.
 Liga ea in corde tuo jugiter,
 et circumda gutturi tuo.
 Cum ambulaveris, gradiantur tecum :
 cum dormieris, custodian te;
 et evigilans loquere cum eis.
 Quia mandatum lucerna est,
 et lex lux,
 et via vita increpatio disciplinae :
 Ut custodian te a muliere mala,
 et a blanda lingua extraneæ.
 Non concupiscat pulchritudinem ejus eorū tuum,
 nec capiari nutibus illius.
 Preiūm enim scorti vix unius est panis :
 mulier autem viri pretiosam animam capít.
 Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo,
 ut vestimenta illius non ardeant?
 Aut ambulare super prunis,
 ut non comburantur plantæ ejus?
 Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui,
 non erit mundus cum tetigerit eam,
 Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit :
 furatur enim, ut esuriente impleat animalium :
 Deprehensus quoque redet septuplum,
 et omnem substantiam domus suæ tradet.
 Qui autem adulter est,
 propter cordis inopiam perdet animam suam :
 Turpitudinem et ignominiam congregat sibi,
 et opprobrium illius non delebitur :
 Quia zelus et furor viri
 non parcat in die vindictæ,

* Canon Memmianus sententiam quam in Vulgata Latine addita monet obelus noster, intra contextum reuinet hoc loco; Canon vero Carcassonensis extrinsecus in ora inferioris codicis. MART.
 — Alterum hocce additamentum in Vulgata, Si autem impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et egestas longe fugiet a te, ex Græco τῶν LXX deproprium, a Rabbanī quoque legitur, qui tamen plerique ejusmodi alia non novit; Hieronymiani autem

nec acquiesceret cuiusquam precibus,
 nec suscipiet pro redēptione dona plurima.
 [Cap. VII.] Fili mi, custodi sermones meos,
 et præcepta mea reconde tibi.
 Fili, serva mandata mea, et vives :
 et legem meam quasi pupillam oculi tui.
 Liga eam in digitis tuis,
 scribe illam in tabulis cordis tui.
 Dic sapientiæ, soror mea es,
 et prudentiam voca amicam tuam :
 Ut custodian te a muliere extranea,
 et ab aliena, quæ verba sua dulcia facit.
 De fenestra enim domus meæ
 per cancelllos prospxi :
 Et video parvulos,
 considero vecordem juvenem,
 Qui transit in platea juxta angulum,
 et prope viam domus illius graditur.
 In obscuro, advesperascente die,
 in noctis tenebris, et caligine.
 B Et ecce occurrit illi mulier,
 ornata inertricio preparata ad capiendas animas.
 Garrula et vaga, quietis impatiens,
 nec valens in domo consistere pedibus suis :
 Nunc foris, nunc in plateis,
 nunc juxta angulos insidians.
 Apprehensumque deosculatur juvenem,
 et procaci vultu blanditur, dicens.
 Victimæ pro salute devovi,
 hodie reddidi vota mea.
 Idcirco egressa sum in occursum tuum,
 desiderans te videre, et reperi.
 Intexi funibus lectum meum,
 stravi tapetibus pictis ex Ægypto.
 Aspersi cubile meum myrrha,
 et aloë, et cinnamomio.
 Veni, inebriemur uberibus donec illuscescat dies,
 et frustrarum cupitis amplexibus.
 Non est enim vir in domo sua,
 C abiit via longissima.
 Sacculum pecuniae secum tulit :
 in die plenæ lunæ reversurus est in domum suam.
 Irredit eum multis sermonibus,
 et blanditiis labiorum protractit illum.
 Statim eam sequitur
 quasi bos ductus ad victimam,
 Et quasi b agnus lasciviens,
 et ignorans quod ad vincula stultus trahatur :
 Donec transfigat sagitta jecur ejus;
 velut si avis festinet ad laqueum :
 et nescit quia de periculo animæ illius agitur.
 Nunc ergo, fili mi, audi me,
 et attende verba oris mei.
 Ne abstrahatur in viis illius mens tua :
 neque decipiari semitis ejus.
 Multos enim vulneratos dejicit,
 et fortissimi quique interficiunt ab ea.
 Viæ inferi domus ejus,
 D penetrantes in interiora mortis.
 [Cap. VIII.] Numquid non sapientia clamitat,
 et prudentia dat vocem suam,
 In summis excelsisque verticibus supra viam,
 in mediis semitis stans,
 Juxta portas civitatis
 in ipsis foribus loquitur, dicens :
 O viri, ad vos clamito,
 et vox mea ad filios hominum.

vetustiores sinceri codices, juxta Hæbræi textus fidem, plane nesciunt.

^b In Hebreo est ἄρνη, quod compedem sonat: est que sensus, sicut compes ad castigationem stulti. Vulgo autem putant lecum a S. Interpretæ in suo Hebraico exemplari ων, quod est, agnus, pro δολ. Malum ego opinari cum Symmacho se aptasse magis, qui vertit σκυρτων, id est, saliens, etc.

Intelligite, parvuli, astutiam,
 et insipientes, animadverte,.
Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum :
 et aperientur labia mea, ut recta prædicent.
 Veritatem meditabitur guttur meum,
 et labia mea detestabuntur impium.
Justi sunt omnes sermones mei,
 non est in eis pravum quid, neque perversum.
 Recti sunt intelligentibus,
 et æqui invenientibus scientiam.
 Accipite doctrinam meam, et non pecuniam :
 doctrinam magis, quam aurum eligit.
Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis,
 et omne desiderabile ei non potest comparari.
Ego sapientia habito in consilio,
 et eruditis intersum cogitationibus.
Timor Domini odit malum :
 arrogantiam et superbiam, et viam pravam,
 et os bilingue detestor.
Meum est consilium, et æquitas,
 mea est prudentia, mea est fortitudo.
Per me reges regnant,
 et legum conditores justa decernunt :
Per me principes imperant,
 et potentes decernunt justitiam.
Ego diligentes me diligo :
 et qui mane vigilant ad me, invenient me.
Mecum sunt divitiae, et gloria,
 opes superbæ, et justitia.
Melior est fructus meus auro, et lapide pretioso,
 et genimina mea argento electo.
In viis justitiae ambulo,
 in medio semitarum judicij :
Ut ditem diligentes me,
 et thesauros eorum repleam.
Dominus possedit me initio viarum suarum,
 antequam quidquam ficeret a principio.
Ab æterno ordinata sum,
 et ex antiquis antequam terra fieret.
Nec dum erant abyssi, et ego jam concepta eram :
 nec dum fontes aquarum eruperant :
 nec dum montes gravi mole constiterant.
Ante colles ego parturiebar :
 adhuc terram non fecerat, et flumina,
 et cardines orbis terre.
Quando preparabat cœlos, aderam :
 quando certa lege, et gyro vallabat abyssos :
Quando æthera firmabat sursum,
 et librabat fontes aquarum.
Quando circumdabat mari terminum suum,
 et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos :
Quando appendebat fundamenta terræ,
 cum eo eram cuncta componens :
 et delectabar per singulos dies.
Ludens coram eo omni tempore,
 lucens in orbe terrarum :
 et deliciae meæ, esse cum filiis hominum.
Nunc ergo, filii, audite me :
 Beati qui custodiunt vias meas.
Audite disciplinam, et estote sapientes,
 et nolite abdicere eam.
Beatus homo qui audit me,
 qui vigilat ad fores meas quotidie,
 et observat ad postes ostii mei.
Qui me invenerit, inveniet vitam,
 et hauriet salutem a Domino :
Qui autem in me peccaverit, lœdet animam suam.
 Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.
[Cap. IX.] Sapientia ædificavit sibi domum,
 excidit columnas septem.
 Immolavit victimas suas, miscuit vinum,
 et proposuit mensam suam.

* Addunt Vulgatae codices, Qui nititur mendaciis,
 hic pascit ventos : idem autem ipse sequitur aves volantes : quæ nedium in Hebreo, sed et Graeco, et me-

A Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem,
 et ad moena civitatis :
Si quis est parvulus, veniat ad me.
 Et insipientibus locuta est :
Venite, comedite panem meum,
 et bibite vinum quod miscui vobis.
Relinquite infantiam, et vivite,
 et ambulate per vias prudentiarum.
Qui erudit derisorum, ipse sibi facit injuriam :
 et qui arguit impium, sibi maculam generat.
Noli arguere derisorum, ne oderit te.
 Argue sapientem, et diligit te.
Da sapienti occasionem, et addetur ei sapientia.
 Doce justum, et festinabit accipere.
Principium sapientiae, timor Domini :
 et scientia sanctorum, prudentia.
Per me enim multiplicabuntur dies tui,
 et addentur tibi anni vita.
Si sapiens fueris, tibimet ipsi eris :
 si autem illusor, solus portabis malum.
B Mulier stulta et clamosa,
 plenaque illecebris, et nihil omnino sciens,
 Sedit in foribus domus suæ
 super sellam in excelso urbis loco,
 Ut vocaret transeuntes per viam,
 et pergentes itinere suo :
Quis est parvulus ? declinet ad me,
 Et recordi locuta est :
 Aquea furtivæ dulciores sunt,
 et panis absconditus suavior.
Et ignoravit quod ibi gigantes sint,
 et in profundis inferni convivæ ejus.
PARABOLÆ SALOMONIS.
[Cap. X.] Filius sapiens lætitiat patrem :
 filius vero stultus moestia est matris sue.
Non proderunt thesauri impietas :
 justitia vero liberabit a morte.
Non affliget Dominus fame animam justi,
 et insidias impiorum subvertet.
C Egestatem operata est manus remissa :
 + manus autem fortium divitias parat.
Qui congregat in messe, filius sapiens est :
 qui autem sterit æstate, filius confusionis.
Benedictio Domini super caput justi :
 os autem impiorum operit iniquitatem.
Memoria justi cum laudibus,
 et nomen impiorum putrescit.
Sapiens corde præcepta suscipiet :
 stultus cedat labiis.
Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter :
 qui autem depravat vias suas, manifestus erit.
Qui annuit oculo, dabit dolorem :
 stultus labiis verberabitur.
Vena Vitæ, os justi :
 et os impiorum operiet iniquitatem.
Odium suscitat rixas :
 et universa delicta operiet charitas.
In labiis sapientis inventur sapientia :
 et virga in dorso ejus qui indiget corde.
D Sapientes abscondunt scientiam :
 os autem stulti confusioni proximum est.
Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus :
 pavor pauperum, egestas eorum.
Opus justi ad vitam :
 fructus autem impii ad peccatum.
Via vitæ, custodiunt disciplinam :
 qui autem increpationes relinquit, errat.
Abscondunt odium labiis mendacia :
 qui profert contumeliam, insipientis est.
In multiloquio peccatum non deerit :
 qui autem moderator labia sua, prudentissimus est.
Argentum electum, lingua justi :
 lioris nota; Hieronymianis codicibus atque impressis
 Regiis Bibliis non sunt.

cor autem impiorum pro nibilo.
Labia justi erudiunt plurimos :
 qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur.
Benedictio Domini divites facit , nec sociabitur eis afflictio.
Quasi per risum stultus operatur scelus : sapientia autem est viro prudentia.
Quod timet impius, veniet super eum : desiderium suum justis dabitur.
Quasi tempestas transiens, non erit impius : iustus autem quasi fundamentum sempiternum.
Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, sic piger his qui miserunt eum.
Timor Domini apponet dies : et anni impiorum breviabuntur.
Exspectatio justorum laetitia : spes autem impiorum peribit,
Fortitudo simplicis via Domini : et pavor his, qui operantur malum.
Justus in aeternum non commovebitur : impii autem non habitabunt super terram.
Os justi parturiet sapientiam : lingua pravorum peribit.
Labia justi considerant placita : et os impiorum perversa.
[Cap. XI.] *Statera dolosa, abominatio apud Dominum :*
 et pondus aequum, voluntas ejus.
Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia.
 ubi autem humilitas, ibi et sapientia.
Simplicitas justorum dirigit eos : et supplantatio perversorum vastabit illos.
Non proderunt divitiae in die ultiōnis : justitia autem liberabit a morte.
Justitia simplicis dirigit viam ejus : et in impietate sua corruet impius.
Justitia rectorum liberabit eos : et in insidiis suis capientur iniqui.
Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes : et exspectatio sollicitorum peribit.
Justus de angustia liberatus est : et tradetur impius pro eo.
Similiter ore decipit amicum suum : justi autem liberabuntur scientia.
In bonis justorum exultabit civitas : et in perditione impiorum erit laudatio.
Benedictione justorum exaltabitur civitas : et ore impiorum subvertetur.
Qui despicit amicum suum, indigens corde est : vir autem prudens facit.
Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana : Qui autem fidelis est animi, celat amici commissum :
Ubi non est gubernator, populus corruerit : salus autem ubi multa consilia.
Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo : qui autem cavit laqueos, securus erit.
Mulier gratiosa ^a inveniet [Al. habebit] gloriam : et robusti habebunt divitias.
Beneficiat anima sua vir misericors : qui autem crudelis est, et propinquos abjicit.
Impius facit opus instabile : seminanti autem justitiam merces fidelis.
Clementia preparat vitam : et sectatio malorum mortem.
Abominabile Domino pravum cor : et voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant.
Manus in manu non erit innocens malus.
 semen autem justorum salvabitur.
Circulus aureus in naribus suis : mulier pulchra et fatua.

^a Pro inveniet, aliquot mss. codices legunt, habebit. Canon Memmianus utramque retinet variantem electionem in contextu, habebit, et in margine inveniet. MART.

^b in Vulgatae editionibus additum est: Qui suavis est in vini demotionibus (male quidam legunt, mo-

A Desiderium justorum omne bonum est : præstolatio impiorum furor.
Alli dividunt propria, et diiores sunt : alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt.
Anima, quæ benedicit, impinguabitur : et qui inebriat, ipse quoque inebrabitur.
Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium.
Bene consurgit diluculo qui querit bona : qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis.
Qui confudit in divitiis, corrueit. justi autem quasi virens folium germinabunt.
Qui conturbat domum suam, possidebit ventos et qui stultus est, serviet sapienti.
Fructus justi lignum vitae : et qui suscipit animas sapiens est.
Si justus in terra recipit : quanto magis impius et peccator ?
[Cap. XII.] *Qui diligit disciplinam, diligit scientiam :*
 qui autem odit increpationes, insipientis est,
Qui bonus est, hauriet a Domino gratiam :
 qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.
Non roborabitur homo ex impietate : et radix justorum non commovebitur.
Mulier diligens, corona est viro suo : et putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit:
Cogitationes justorum judicia : et consilia impiorum fraudulentia.
Verba impiorum insidiantur sanguini : os justorum liberabit eos.
Verte impios, et non erunt : dominus autem justorum permanebit.
Doctrina sua noscetur vir : qui autem vanus et excors est, patebit contemptui.
Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane.
Novit justus animam jumentorum suorum : viscera autem impiorum crudelia.
Qui operatur terram suam, satiabitur panibus : qui autem sectatur otium, stultissimus est ^b.
+ Desiderium impii munimentum est pessimorum : radix autem justorum proficit.
Propter peccata labiorum ruina proximat malo : effugiet autem justus de angustia.
De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, et iuxta opera munera suarum retribuetur ei.
Via stulti recta in oculis ejus : qui autem sapiens est, audit consilia.
Fatuus statim indicat iram suam : qui autem dissimulat injuriam, callidus est :
Qui quod novit loquitur, et index justitiae est : qui autem mentitur, testis est fraudulentus.
Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientiae : lingua autem sapientium sanitas est.
Labium veritatis firmum erit in perpetuum : qui autem testis est repentinus, concinnat lin-

D guam mendaciam.
Dolus in corde cogitantium mala, qui autem ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.
Nen contristabit justum quidquid ei acciderit : impii autem replebuntur malo.
Abominatio Domino labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent ei.
Homo versutus celat scientiam : et cor insipientium provocat stultitiam.
Manus fortium dominabitur :

derationibus) in suis munitionibus relinquit contumeliam. Quæ verba ex Græcis exemplaribus petita, Hebreus, ac Hieronymianæ versionis codices plane ignorant.

^c Quidam editi libri, Latinique Interpretes judec pro index legunt, haud recte.

quæ autem remissa est, tributis serviet.
Moeror in corde viri humiliabit illum,
et sermone bono lætitiebitur.
Qui negligit damnum propter amicum, justus est :
iter autem impiorum decipit eos.
Non inveniet fraudulentus lucrum :
et substantia hominis erit auri pretium.
In semita justitiae, vita :
iter autem devium ducit ad mortem.
[Cap. XIII.] Filius sapiens, doctrina patris :
qui autem illusor est, non audit cum arguitur.
De fructu oris homo satiabitur bonis :
anima autem prævaricatorum iniqua.
Qui custodit os suum, custodit animam suam :
qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.
Vult et non vult piger :
anima autem operantium impinguabitur.
Verbum mendax justus detestabitur :
impius autem confundit, ei confundetur.
Justitia custodit innocentis viam :
impietas autem peccatores supplantat.
Et quasi dives, cum nihil habeat :
et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.
Redemptio animæ viri, divitiae suæ ;
qui autem pauper est, increpationem non sustinet.
Lux justorum lætitia :
lucerna autem impiorum extinguetur.
Inter superbos semper jurgia sunt :
qui autem agunt cuncta cum consilio, reguntur sapientia.
Substantia festinata minuetur :
quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.
Spes, quæ differtur, affligit animam :
lignum vitæ desiderium veniens.
Qui detrahit aliqui rei, ipse in futurum obligat se :
qui autem timet præceptum, in pace versabitur.
+ Lex sapientis fons vitæ,
ut declinet a ruina mortis.
Doctrina bona dabit gratiam :
in itinere contemptorum vorago.
Astutus omnia agit cum consilio :
qui autem fatuus est, aperit stultitiam.
Nuntius impii cadet in malum.
legatus fidicis sanitas.
Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam :
qui acquiescit argenti, glorificabitur.
Desiderium si compleatur, delectat animam :
detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.
Qui cum sapientibus gradit, sapiens erit :
amicus stultorum efficiet similis.
Peccatores persequitur malum,
et justis retribuentur bona.
Bonus relinquit hæredes filios, et nepotes :
et custoditur justo substantia peccatoris.
Multi cibi in novalibus patrum :
et aliis congregantur absque judicio.
Qui parcit virgæ, odit filium suum :
qui autem diligit illum, instanter erudit.
Justus comedit, et replet animam suam :
venter autem impiorum insaturabilis.
[Cap. XIV.] Sapiens mulier adfiscat donum suum,
insipiens exstructam quoque destiuet manibus.

^a Manuscripti codices hic quoddam habent additamentum, pro ut supra diecabantur : non eamdem quidem sententian, quæ in Vulgata legitur; sed quæ occurrit infra cap. xiv, vers. 15. MART.

— Vulgate codices addunt : Animæ dolosæ errant in peccatis, justi autem misericordes sunt, et miseratione, qua videtur ex fere similibus sententiis Psalmorum xxvi, et cxi in Graecum exemplare importata. In Hebreo, ex eoque derivatis Hieronymianis codicibus non habentur.

^b Additamentum, quod Vulgata retinet hoc loco, non legitur in mss. codicibus. Vide precedentem an-

A Ambulans recto itinere, et timens Deum,
depictur ab eo, qui infami graditur via.
In ore stulti virga superbia :
labi autem sapientium custodiunt eos.
Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est ;
ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovis.
Testis fidelis non mentitur :
prolert autem mendacium dolosus testis.
Quærer derisor sapientiam, et non inveniet :
doctrina prudentium facilis.
Vade contra virum stultum,
et nescit labia prudentiæ.
Sapientia callidi est intelligere viam suam :
et imprudentia stultorum errans.
Stultus illudet peccatum,
et inter justos morabitur gratia.
Cor quod novit amaritudinem animæ suæ,
in gaudio ejus non miscebatur extraneus.
B Domus impiorum delebitur :
tabernacula vero justorum germinabunt.
Est via, quæ videtur homini justa :
novissima autem ejus deducunt ad mortem.
Risus dolore miscebatur,
et extrema gaudii lugitus occupat.
Viis suis replebitur stultus,
et super eum erit vir bonus.
Innocens credit omni verbo :
astutus considerat gressus suos ^b.
Sapiens timet, et declinat a malo.
stultus transilit, et confidit.
Impatiens operabitur stultitiam :
et vii versutus odiosus est.
Possidebunt parvuli stultitiam.
et astuti exspectabunt scientiam :
Jacebunt mali ante bonos :
et impii ante portas justorum.
Etiam proximo suo pauper odiosus erit :
amici vero divitum multi.
C Qui despicit proximum suum, peccat :
Qui autem miseretur pauperis, beatus erit.
Errant qui operantur malum :
misericordia et veritas preparant bona.
In omni opere erit abundantia :
ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.
Corona sapientum, divitiae eorum :
fatuitas stultorum, imprudentia.
Liberat animas testis fidelis :
et profert mendacia versipellis.
In timore Domini fiducia fortitudinis,
et filii ejus erit spes.
Timor Domini fons vitæ,
ut declinet a ruina mortis.
In multitudine populi dignitas regis :
et in paucitate plebis ignominia principis.
Qui patiens est, multa gubernatur prudentia :
qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.
D Vita carnium, sanitas cordis :
putredo ossium, invidia.
Qui calumniatur egentem, exprobret factori ejus :
honorat autem eum, qui miseretur pauperis.
In malitia sua expelletur impius :
sperat autem justus in morte sua :

notationem nostram ad cap. iii, vers. 13. Prout notatur numerus versuum in editis. MART.

— Iterum idem ferme additamentum in Vulgata aliquot editionibus occurrit : *Filio doloso non erit boni, servo autem sapienti prospere erunt actus, et dirigetur via ejus* : quæ ex superioris proxime capitulo versu 13 in Graeco ad verbum mutuata sunt.

^c Neque in Hebreo sunt, neque in Graeco, neque demum in vetustioribus Latinis mss. quæ hic subiungunt Vulgata codices verba, qui credit in Domino, misericordiam diligunt.

in corde prudentis requiescit sapientia,
et indoctos quosque erudiet.
Justitia elevat gentem :
miseros facit populos peccatum.
Acceptus est regi minister intelligens :
iracundiam ejus inutilis sustinebit.
[Cap. XV.] Responsio mollis frangit iram :
sermo durus suscitat furor.
Lingua sapientum ornat scientiam :
os satuorum ebullit stultitiam.
In omni loco oculi Domini
contemplantur malos et bonos.
Lingua placabilis, lignum vita :
qua autem immoderata est, conteret spiritum.
Stultus irridet disciplinam patris sui :
qui autem custodit increpationes, astutior fiet ^a.
Domus justi plurima fortitudo,
et in fructibus impii conturbatio.
Labia sapientum disseminabunt scientiam :
cor stultorum dissimile erit.
Victimæ impiorum abominabiles Domino :
vota justorum placabilia.
Abominatio est Domino via impii :
qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.
Doctrina mala deserenti viam ^b :
qui increpationes odit, morietur.
Infernus, ei perditio coram Domino :
quanto magis corda filiorum hominum !
Non amat pestilens eum, qui se corripit :
nec ad sapientes graditur.
Cor gaudens exhilarat faciem :
in mœrore animi dejicit spiritus.
Cor sapientis querit doctrinam :
et os stultorum pascitur imperitia.
Omnes dies pauperis, mali :
secura mens quasi juge convivium.
Melius est parum cum timore Domini,
quam thesauri magni et insatiabiles.
Melius est ^c vocare [Al. vocari] ad olera cum chari-
tate,
quam ad vitulum saginatum cum odio.
Vir iracundus provocat rixas :
qui patiens est, mitigatione suscitat.
Iter pigrorum quasi sepes spinarum :
via justorum absque offendiculo.
Filius sapiens laetificat patrem :
et stultus homo despiciat matrem suam :
Stultitia gaudium stulto :
et vir prudens dirigit gressus.
Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium.
ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur.
Letatur homo in sententia oris sui :
et sermo opportunus est optimus.
Semilla vitae super eruditum,
ut declinet de inferno novissimo.
Dominum superborum demotetur Dominus :
et firmos faciet terminos viduae.
Abominatio Domini cogitationes malæ,
et purus sermo pulcherrimus ^d.
Conturbat dominum suam qui sectatur avaritiam :
qui autem odit munera, vivet ^e.

^a Nonnulla Vulgatae versionis exemplaria addunt,
In abundanti justitia virtus maxima est : cogitationes autem impiorum eradicatorum, quæ nedium in Hebreo, ex eoque expressis Hieronymianis codicibus, sed et in Græcis aliquot editionibus desiderantur, nec aliud videntur esse, quam subsequentis versiculis, Domus justi, etc., duplex interpretatio.

^b Plus habet Vulgatae viam vitae, quod tamen potestrum verbum Hebræus non agnoscit.

^c Ita omnia mss. exemplaria; editi autem libri habent vocem passivam vocari. MART.

^d Subjungunt Vulgatae codices una serie, firmatur ab eo, quæ nendum textus originales, sed et Græcus, ac plerique Latini libri cum editi, tum mss. ignorant.

A Mens justi meditabitur obedientiam ^f [Al. sapientiam] :
os impiorum redundat malis.
Longe est Dominus ab impiis :
et orationes justorum exaudiet.
Lux oculorum laetificat animam :
fama bona impinguat ossa.
Auris, quæ audit increpationes vitae,
in medio sapientum commorabitur.
Qui abicit disciplinam, despicit animam suam :
qui autem acquiescit increpationibus, sessor est cordis.
Timor Domini, disciplina sapientiae :
et gloriā praecedit humilitas.
[Cap. XVI.] Hominis est animam preparare :
et Domini gubernare linguam.
Omnes viae hominis patent oculis ejus :
spirituum ponderator est Dominus.
Revela Domino opera tua,
et dirigentur cogitationes tue.
B Universa propter semetipsum operatus est Domi-
nus ;
impium quoque ad diem malum.
Abominatio Domini omnis arrogans :
etiam si manu ad manum fuerit, non est inno-
cens ^g.
Misericordia et veritate redimitur iniquitas :
et in timore Domini declinatur a malo.
Cum placuerint Domino viae hominis,
inimicos quoque ejus convertet ad pacem.
Melius est parum cum justitia,
quam multi fructus cum iniquitate.
Cor hominis disponit viam suam :
sed Domini est dirigere gressus ejus.
Divinatio in labiis regis,
in iudicio non errabit os ejus.
Pondus et statera judicia Domini sunt :
et opera ejus omnes lapides ^h sacculi,
Abominabiles regi qui agunt impie :
quoniam justitia firmatur solium.
C Voluntas regum labia justa :
qui recta loquitur, diligetur.
Indignatio regis, nuntii mortis :
et vir sapiens placabit eam.
In hilaritate vultus regis, vita :
et clementia ejus quasi imber serotinus.
Posside sapientiam, quia auro melior est :
et acquire prudentiam, quia pretiosior est ar-
gento.
Semia justorum declinat mala :
custos animæ sue servat viam suam.
Constitutionem praecedit superbia :
et ante ruinam exaltabitur spiritus.
Melius est humiliari cum mitibus,
quam dividere spolia cum superbis.
Eruditus in verbo reperiet bona :
et qui in Domino sperat, beatus est.
Qui sapiens corde est, appellabitur prudens :
et qui dulcis elequo, majora percipiet.
Fons vita eruditio possidentis,
doctrina stultorum fatuitas.
Cor sapientis erudit os ejus :

^f Denuo addit Vulgata, *Per misericordiam et fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo : qui subsequentis capituli sextus est versus : hic vero semel apud solos Septuaginta habetur.*

^g MSS. San-Germanensis num. 45, meditabitur sa-
pientiam. In Hebreo scriptum est, לְעָנוֹת יְהִי, jege laanoth, meditabitur ad respondendum. MART.

^h Hic quoque addit Vulgatus interpres, *Initium rie bonæ facere justitiam : accepta est autem apud Deum magis quam immolans hostiam, Hebreo cum plerisque aliis libris refragante. Vid. cap. præce-
dens, vers. 7.*

ⁱ Plerique post Bedam auctores legunt lapides sa-
culi.

et labiis illius addet gratiam.
Favus mellis, verba composita : dulcedo animæ, sanitas ossium.
Est via quæ videtur homini recta : et novissima ejus ducunt ad mortem.
Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum.
Vir impius fudit malum, et in labiis ejus ignis ardescit.
Homo perversus suscitat lites : et verbosus separat principes.
Vir iniquus lacitat amicum suum : et dicit eum per viam non bonam.
Qui attonitus oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum.
Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiae reperietur.
Melior est paciens viro forti : et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium :
Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.
[Cap. XVII.] *Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.*
Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hereditatem dividet.
Sicut igne probatur argentum, et aurum camino : ita corda probat Dominus.
Malus obedit linguae iniquæ, et fallax obtemperat labiis mendacibus.
Qui despiciat pauperem, exprobrat factori ejus : et qui ruina latratur alterius, non erit impunitus.
Corona senum filii filiorum : et gloria filiorum patres eorum.
Non decent stultum verba composita ; nec principem labium mentiens.
Gemma gratissima, exspectatio prestolantis : quocumque se vertit, prudenter intelligit.
Qui celat delictum, querit amicitias : qui altero sermone repetit, separati fœderatos.
Plus proficit correptione apud prudentem, quam centum plague apud stultum.
Semper jurgia querit malus : angelus autem crudelis mittetur contra eum.
Expedit magis ursæ occurtere raptis fetibus, quam satuo confidenti sibi in stultitia sua.
Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.
Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum : et antequam patiatur contumeliam, judicium deserit.
Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.
Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit?
Omnis tempore diligit qui amicus est : et frater in angustiis comprobatur.
Homo stultus plaudet manibus, cum spendorerit pro amico suo.
Qui meditatur discordiam, dirigit rixas : et qui exaltat ostium, querit ruinam.
Qui perversi cordis est, non inveniet bonum : et qui vertit linguam, incidet in malum.
Natus est stultus in ignominiam suam :

* Addit Vulgatus interpres alterum versiculum, *qui altam facit domum suam, querit ruinam : et qui evitare discere, incidet in mala, ex solis Septuaginta derivatum.*

^b Nonnulli Latini libri *os tuum*, pro *ostium* ferunt: quod item verbum qui legunt, de ore plerumque interpretantur.

^c In Hebreo est, *תְּנַשֵּׁת*, quod proprie *desiderium sonat*, sive, ut Aquila et Symmachus interpretantur, *τις ἀποθυμία*. Maluerit vero Hieronymus receptam vulgo ex LXX lectionem retainere, aut legerit ipsem in hebreico exemplari, voce haud ita absimili, *תְּנַשֵּׁת*, id est, *occasione*, pro *תְּנַשֵּׁת*.

A sed nec pater in satuo lætabitur. *Animus gaudens ætatem floridam facit : spiritus tristis exsiccat ossa.*
Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicii.
In facie prudentis lucet sapientia : oculi stultorum in finibus terræ.
Ira patris, filius stultus : et dolor matris quæ genuit cum.
Non est bonus damnum inferre justo, nec percutere principem, qui recta judicat.
Qui moderatur sermones suos, docens et prudens est : et pretiosi spiritus vir eruditus.
Stultus quoque si tacerit, sapiens reputabitur : et si compreserit labia sua, intelligens.
[Cap. XVIII.] *Occasiones c querit qui vult recedere ab amico : omni tempore erit exprobabilis.*
Non recipit stultus verba prudentiae : nisi ea dixeris, quæ versantur in corde ejus.
B *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contentnit : sed sequitur eum ignominia et opprobrium.*
Aqua profunda verba ex ore viri : et torrens redundans tons sapientiae.
Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii.
Labia stulti miscent se rixis : et os ejus jurgia provocat.
Os stulti contritio ejus : et labia ipsius, ruina animæ ejus.
Verba bilinguis, quasi simplicia : et ipsa pervenient ad [Al. usque ad] interiora ventris.
d *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.*
Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.
Substantia divitis urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum.
C *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis : et antequam glorificetur, humiliatur.*
Qui prius respondet quam audiat stultum se esse demonstrat, et confusione dignum.
Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam : spiritus vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere?
Cor prudens possidebit scientiam : et auris sapientium querit doctrinam.
Donus homini dilatat viam ejus, et ante principes spatium ei facit.
Justus, prior est accusator sui : venit amicus ejus, et investigabit eum.
Contradiciones comprimit sors, et inter potentes quoque dijudicat.
Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma : et iudicata quasi vectes urbium.
De fructu oris viri replebitur venter ejus : et genimina labiorum ipsius saturabunt eum.
D *Mors, et vita in manu lingue : qui diligunt eam, comedent fructus ejus.*
Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum : et hauriet jucunditatem a Domino.
Cum obsecrationibus loquetur pauper :

* Subdit Vulgata, *Pigrum dejicit timor, animæ autem effeminatorum esurient : quæ vetus interpretatio est, ex LXX ejusdem versiculi, Verba bilinguis, etc. In Complutensi autem editione, et Hieronymianis codicibus non habetur.*

^c Neque Hebreus neque Latinæ aliquot editiones adjunctum istud, *bonam*, agnoscent.

^d Hic iterum aliud versiculum Vulgatae quidam codices addunt, *Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum : qui autem tenet adulteram, stultus est et iniipius*, quem Latinæ ipsi codices plerique post Hebrewum nesciunt. Vide criticos sacros.

et dives effabunt rigide.
Vir ^a amabilis [*Al.* amicabilis] ad societatem,
 magis amicus erit, quam frater.
[*Cap. XIX.*] Melior est pauper, qui ambulat in sim-
 plicitate sua,
 quam ^b torquens labia sua insipiens.
 Ubi non est scientia animæ, non est bonum :
 et qui festinus est pedibus, offendit.
 Stultitia hominis supplant gressus ejus :
 et contra Deum servet animo suo :
 Divitiae addunt amicos plurimos :
 a paupere autem et hi, quos habuit, separantur.
Testis falsus non erit impunitus :
 et qui mendacia loquitur, non effugiet.
 Multi colunt personam potensis,
 et amici sunt dona tribuentis.
Frates hominis pauperis oderunt eum :
 insuper et amici procul recesserunt ab eo.
Qui tantum verba sectatur, nihil habebit :
 qui autem possessor est mentis, diligit animam
 suam,
 et custos prudentiae inveniet bona.
Testis falsus non erit impunitus :
 et qui loquitur mendacia, peribit.
Non decent stultum delicia,
 nec servum dominari principibus.
Doctrina viri per patientiam noscitur :
 et gloria ejus est iniqua prætergredi.
Sicut fremitus leonis, ita et regis ira :
 et sicut ros super herbam, ita hilaritas ejus.
Dolor patris, filius stultus :
 et tecta jugiter persistillantia, litigiosa mulier,
Domus, et divitiae dantur a patribus :
 a Domino autem proprie uxor prudens.
Pigredo immittit soporem,
 et anima dissoluta esurit.
Qui custodit mandatum, custodit animam suam :
 qui autem negligit vias suas, mortificabitur.
Feneratur Domino qui misceretur pauperis :
 et vicissitudinem suam reddet ei :
Erudi filium tuum, ne desperes :
 ad intersectionem autem ejus ne ponas animam
 tuam.
Qui impatiens est, sustinebit damnum :
 et cum rapuerit, aliud apponet.
Audi consilium, et suscipe disciplinam,
 ut sis sapiens in novissimis tuis.
Multa cogitationes in corde viri :
 voluntas autem Domini permanebit.
Homo indigens misericors est :
 et melior est pauper, quam vir mendax.
Timor Domini ad vitam :
 et in plenitudine commorabitur, absque visita-
 tione pessimi [*Al.* pessima].
Abscondit piger manum suam sub ascella,
 nec ad os suum applicat eam.
Pestilente flagellato, stultus sapientior erit :
 si autem corripueris sapientem, intelliget disci-
 plinam.
Qui affligit patrem, et fugat matrem,
 ignominiosus est et infelix.
Non cesses, fili, audire doctrinam,
 nec ignorcs sermones scientie.
Testis iniquus deridet judicium :

^a Pro amabili, mss. plures legunt amicabilem : **Vir** amabilis, etc. Impolita quidem vox, sed quæ sensum Scriptura non incongruum reddit. Id quoque reuinet Speculum S. Augustini. MART.

^b In exemplaribus Canonis, ac in nonnullis aliis mss. codicibus legitur, quam *dives* torquens labia insipiens; sed verbum *dives* non habetur in Hebreo, neque in antiquissimis aliquot mss. emendationibus versionis Hieronymi. Additum est ad complendam oppositionem cum præcedenti commate, in quo *pauper* post se vocem *dives* sibi contrariam exigere videbitur. MART. — Vulgata plus habet hic *dives*,

A et os impiorum devorat iniquitatem.
Parata sunt derisoribus judicia :
 et mallei percutientes stultorum corporibus.
[*Cap. XX.*] Luxuriosa res, vinum, et tumultuosa
 ebrietas.
 quicunque his delectatur, non erit sapiens.
Sicut rugitus leonis, ita terror regis :
 qui provocat eum, peccat in animam suam.
Illor est homini, qui separat se a contentionibus :
 omnes autem stulti miscentur contumelias.
Propter frigus piger arare noluit :
 mendicabit ergo æstate, et non dabitur illi.
Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri :
 sed homo sapiens exhaeret illud.
Multi homines misericordes vocantur :
 virum autem fidem quis inveniet ?
Justus, qui ambulat in simplicitate sua,
 beatos post se filios derelinquet.
Rex, qui sedet in solio judicij,
 dissipat omne malum intuitu suo.
B Quis potest dicere: Mundum est cor meum,
 purus sum a peccato ?
Pondus et pondus, mensura et mensura :
 utrumque abominabile est apud Deum.
Ex studiis suis intelligitur puer,
 si munda et recta sint opera ejus.
Aurem audientem, et oculum videntem,
 Dominus fecit utrumque.
Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat :
 aperi oculos tuos, et saturare panibus.
Malum est, malum est, dicit omnis emptor :
 et cum recesserit, tunc glorabitur.
Est aurum, et multitudo gemmarum :
 vas autem pretiosum labia scientie.
Tolle vestimentum ejus, qui sidejussor exstitit alieni,
 et pro extraneis aufer pignus ab eo.
Suavis est homini panis mendacii :
 et postea implebitur os ejus calculo.
Cogitationes consilii roborantur :
 et gubernaculis tractanda sunt bella,
Ei, qui revelat mysteria, et ambulat fraudulenter,
 et dilatat labia sua, ne commiscearis.
Qui maledicit patri suo, et matri,
 extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.
Haereditas, ad quam festinatur in principio,
 in novissimo benedictione carebit.
Ne ^c dicas : Reddam malum :
 exspecta Dominum, et liberabit te.
Abominatio est apud Dominum pondus et pondus :
 statera dolosa non est bona.
A Domino diriguntur gressus viri :
 quis autem hominum intelligere potest viam
 suam ?
Ruina est hominis devorare ^d sanctos,
 et post vota tractare.
Dissipat impios rex sapiens,
 et incurvat super eos fornicem.
Lucerna Domini spiraculum hominis,
 quæ investigat omnia secreta ventris.
D Misericordia et veritas custodiunt regem,
 et roboratur clementia thronus ejus.
Exsultatio juvenum fortitudo eorum ;
 et dignitas seruum, canities.
Livor vulnus absterget mala :

quæ vox neque in Hebreo, neque in ipsiis LXX
 aliisque melioris notæ Hieronymianis codicibus ha-
 betur.

^c Exscriptores exemplarium Canonis addiderint
 hoc loco verba duo isthæc, pro malo; in iis enim le-
 gitimus, redam malum pro malo; sed id vitiosum
 comprobatur. MART.

^d Dissentient inter se Latinæ quædam editiones,
 quarum aliæ habent, Ruina est homini devotare san-
 ctos, aliæ devocare, aut denotare sanctos. Proprior
 Hebreo ac germana impressa lectio est. Mox retrac-
 tare vulgati libri pro tractare legunt.

et plagæ in secretioribus ventris.
 [Cap. XXI.] Sicut divisiones aquarum, ita cor regis
 in manu Domini :
 quocumque voluerit, inclinabit illud.
 Omnis via viri recta sibi videtur :
 appendit autem corda Dominus.
 Facere misericordiam et judicium,
 magis placet Domino, quam victimæ.
 Exaltatio oculorum et dilatatio cordis :
 lucerna impiorum peccatum.
 Cogitationes robusti semper in abundantia :
 omnis autem piger semper in egestate.
 Qui congregat thesauros lingua mendacii,
 vanus^a est, et impingetur ad laqueos mortis.
 Rapinae impiorum detrahent eos,
 quia noluerunt facere judicium.
 Perversa via viri, aliena est :
 qui autem mundus est, rectum opus ejus.
 Melius est sedere in angulo domatis,
 quam cum muliere litigiosa, et in domo communi.
 Anima impii desiderat malum,
 non miserebitur proximo suo.
 Mulciato pestilente, sapientior erit parvulus :
 et si sectetur sapientem, sumet scientiam.
 Excoxit justus de domo impii,
 ut detrahatur impios a malo.
 Qui obturatur aurem suam ad clamorem pauperis,
 et ipse clamabit, et non exaudietur.
 Munus absconditum extinguit iras,
 et donum in sinu indignationem maximam.
 Gaudium justo est facere judicium,
 et pavor operantibus iniquitatem.
 Vir, qui erraverit a via doctrinæ,
 in cœtu gigantium commorabitur.
 Qui diligit epulas, in egestate erit :
 qui amat vinum, et pinguis, non ditabitur.
 Pro justo datur impius :
 et pro rectis iniquus.
 Melius est habitare in terra deserta,
 quam cum muliere rixosa et iracunda.
 Thesaurus desiderabilis, et oleum in habitaculo justi :
 et imprudens homo dissipabit illud.
 Qui sequitur justitiam et misericordiam,
 inveniet vitam, justitiam, et gloriam.
 Civitatem fortium ascendit sapiens,
 et destruxit robur fiduciae ejus.
 Qui custodit os suum, et linguam suam,
 custodit ab angustiis animam suam.
 Superbus et arrogans vocatur indoctus,
 qui in ira operatur superbiam.
 Desideria occidunt pigrum :
 noluerunt enim quidquam manus ejus operari ;
 Tota die concupiscit et desiderat :
 qui autem justus est, tribuet, et non cessabit.
 Hostiæ impiorum abominabiles,
 quia offeruntur ex scelere.
 Testis mendax peribit :
 vir obediens loquetur victoriam.
 Vir impius procaciter obfirmat vultum suum :
 qui autem rectus est, corrigit viam suam.
 Non est sapientia, non est prudentia,
 non est consilium contra Dominum.
 Equus paratur ad diem belli :
 Dominus autem salutem tribuit.
 [Cap. XXII.] Melius est nomen bonum, quam divitiae
 multæ :
 super argentum et aurum, gratia bona.
 Dives et pauper obviaverunt sibi :
 utriusque operator est Dominus.
 Callidus videt malum, et abscondit se :
 innocens pertransiit, et afflictus est damno.
 Finis modestiae timor Domini,
 divitiae et gloria et vita.

^a Vulgati, et quidam penes Martian. mss. libri,
Vanus et excors est, etc. ex τῶν LXX versione.

Quædam Vulgatae editiones addunt, Victoriam et

A Arma et gladii in via perversi :
 custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.
 Proverbiū est : Adolescens iuxta viam suam,
 etiam cum senuerit, non recedet ab ea.
 Dives pauperibus imperat :
 et qui accipit mortuum, servus est fenerautis,
 Qui seminat iniquitatem, metet mala,
 et virga ira sua consuminabitur.
 Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur :
 de panibus enim suis dedit pauperi^b.
 Ejice derisorem, et exhibet cum eo jurgium,
 cessabuntque causæ et contumeliae.
 Qui diligit cordis munditiam,
 propter gratiam labiorum suorum habebit amicum
 regem.
 Oculi Domini custodiunt scientiam :
 et supplantantur verba iniqui.
 Dicit piger : Leo est foris,
 in medio platearum occidendum sum.
 B Fovea profunda os alienæ :
 cui iratus est Dominus, incidet in eam.
 Stultitia colligata est in corde pueri,
 et virga disciplinæ fugabit eam.
 Qui calumniantur pauperem, ut augeat divitias suas,
 dabit ipse ditori, et egebit.
 Inclina aurem tuam, et audi verba sapientium :
 appone autem cor ad doctrinam meam.
 Quæ pulchra erit tibi, cum servaveris eam in ventre
 [Ali. corde] tuo,
 et redundabit in labiis tuis :
 Ut sit in Domino fiducia tua,
 unde et ostendi eam tibi hodie.
 Ecce descripsi eam tibi tripliciter,
 in cogitationibus et scientia :
 Ut ostenderem tibi firmitatem, et eloquia veritatis,
 respondere ex his, illis qui miserunt te.
 Non facias violentiam pauperi, quia pau per est :
 neque conteras egenum in porta :
 Quia judicabit Dominus causam ejus,
 C et configet eos, qui confixerunt animam ejus,
 Noli esse amicus homini iracundo,
 neque ambules cum viro furioso :
 Ne forte discas scemitas ejus,
 et sumas scandalum animæ tuæ.
 Noli esse cum his, qui desigunt manus suas,
 et qui vades se offerunt pro debitis :
 Si enim non habes unde restituas,
 quid causæ est ut tollas operimentum de cubili tuo?
 Ne transgrediaris terminos antiquos,
 quos posuerunt patres tui.
 Vidi tamen virum veloce in opere suo,
 coram regibus stabit,
 nec erit ante ignobiles.
 [Cap. XXIII.] Quando sederis, ut comedas cum
 principe,
 diligenter attende quæ posita sunt ante faciem
 tuam :
 Et statue cultrum in gutture tuo,
 D si tamen habes in potestate animam tuam,
 ne desideres de cibis ejus, in quo est panis men-
 dacii.
 Noli laborare ut dieris :
 sed prudentie tua pone modum.
 Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non
 potes :
 quia facient sibi pennas quasi aquilæ,
 et volabunt in cœlum.
 Ne comedas cum homine in vido,
 et ne desideres cibos ejus :
 Quoniam in similitudinem hariolii et conjectoris,
 aestimat quod ignorat.
 Comede et bibe, dicet tibi :
 et mens ejus non est tecum.

Honorem acquiret qui dat munera, animam autem ex-
 fert accipientium : quæ in aliis itidem editionibus,
 Hieronymianis codicibus, dewum et Hebreo non sunt.

Cibos, quos comederas, evomes,
et perdes pulchros sermones tuos.
In auribus insipientium ne loquaris :
quia despiciunt doctrinam eloquii tui.
Ne attingas terminos & parvulorum :
et agrum pupillorum ne introeas.
Propinquus enim illorum fortis est :
et ipse judicabit contra te causam illorum.
Ingrediatur ad doctrinam cor tuum,
et aures tuæ ad verba scientie.
Noli subtrahere a puer disciplinam :
si enim percusseris cum virga, non morietur.
Tu virga percuties eum :
et animam ejus de inferno liberabis.
Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus,
gaudebit tecum cor meum :
Et exsultabunt renes mei,
cum locuta fuerint rectum labia tua.
Non æmuletur cor tuum peccatores :
sed in timore Domini esto tota die :
Quia habebis spem in novissimo,
et prestatatio tua non auferetur.
Audi, fili mi, et esto sapiens :
et dirige in via animum tuum.
Noli esse in conviviis potatorum,
nec in comedientibus eorum, qui carnes ad ves-
cendum conferunt :
Quia vacantes potibus, et dantes symbola consumen-
tur,
et vestietur pannis dormitatio.
Audi patrem tuum, qui genuit te.
et ne contemnas cum senuerit mater tua.
Veritatem eme, et noli vendere
sapientem, et doctrinam, et intelligentiam.
Exsultat gaudio pater justi :
qui sapientiam genuit, letabitur in eo.
Gaudet pater tuus, et mater tua,
et exsultet quæ genuit te.
Præbe, fili mi, cor tuum mihi :
et oculi tui vias meas custodian.
Fovea enim profunda est meretrix,
et puteus angustus, aliena.
Insidiatur in via quasi latro,
et quos incautos viderit, interficiet,
Cui vœ ? cuius patri vœ ?
cui rixæ ? cui foveæ ?
cui sine causa vulnera ?
cui suffusio oculorum ?
Nonne his qui commorantur in vino,
et student calicibus epotandis ?
Ne intuearis vinum quando flavescit ,
cum splenduerit in vitro color ejus.
Ingriditur blande, sed in novissimo mordet ut co-
luber,
et sicut regulus venena diffundet.
Oculi tui videbunt extraneas,
et cor tuum loquetur perversa.
Et eris sicut dormiens in medio mari ,
et quasi sopitus gubernator, amiso clavo :
Et dices : Verberaverunt me, sed non dolui :
traxerunt me, et ego non sensi :
quando evigilabo, et rursus vina reperiam ?
[Cap. XXIV.] Ne æmuleris viros in alios,
nec desideres esse cum eis :
Quia rapinas meditatur mens eorum,
et fraudes labia eorum loquuntur.
Sapientia ædificabit domus,
et prudentia roborabitur.

^a Est autem in Hebræo בְּדַל עֲלָמָם, quod est, *ter-*
minos olim, sive *veteres*, pro quo videtur S. Pater
בְּנֵי, duplice segol subtracto, legisse *helem*, quod solo
est, *adolescens*, sive *parvulus*, pro *לִימָם*, quod solo
intermedio vau differt.

^b Hebræus habet ad verbum, *Cui oi* (sive *רֹא*) *et*
cui aboi (sive *רֹא*). Hebraice: לְמַי אֵין לְמַי אֵין. Vide-

A In doctrina replebuntur cellaria,
universa substantia pretiosa et pulcherrima.
Vir sapiens, fortis est :
et vir doctus, robustus et validus.
Quia cum dispositione initur bellum :
et erit salus ubi multa consilia sunt.
Excelsa stulta sapientia,
in porta non aperiet os suum.
Qui cogitat mala facere,
stultus vocabitur.
Cogitatio stulti peccatum est :
et abominatio hominum detractor.
Si desperaveris lassus in die angustiæ :
imminuetur fortitudo tua.
Erue eos, qui ducuntur ad mortem :
et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses .
Si dixeris : Vires non suppetunt :
qui inspector est cordis, ipse intelligit.
Et servatorem animæ tuæ nihil fallit ,
reddetque homini juxta opera sua.
B Comede, fili mi, mel, quia bonum est ,
et favum dulcissimum gutturi tuo.
Sic et doctrina sapientiæ animæ tuæ :
quam cum inveneris, habebis in novissimis ^c,
et spes tua non peribit.
Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi ,
neque vastes requiem ejus.
Septies enim cadet [Al. cadit] justus et resurget :
impii autem corrident in malum.
Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas,
et in ruina ejus ne exsultet cor tuum :
Ne forte videat Dominus, et dispiceat ei ,
et auferat ab eo iram suam.
Ne contendas cum pessimis,
nec æmuleris impios :
Quoniam non habent futuron spem mali,
et lucerna impiorum extinguelur.
Time Dominum, fili mi, et regem :
et cum detractoribus non commiscearis :
C Quoniam repente consurget perditio eorum :
et ruinam utriusque quis novit ?
Hæc quoque sapientibus :
Cognoscere personam in judicio, non est bonus.
Qui dicunt impio : Justus es :
maledicent eis populi, et detestabuntur eos tribus.
Qui arguunt, laudabuntur :
et super ipsos veniet benedictio :
Labia deosculabitur,
qui recta verba respondet.
Præpara foris opus tuum,
et diligenter exerce agrum tuum :
ut postea ædifices domum tuam.
Ne sis testis frustra contra proximum tuum ,
nec lactes quemquam labiis tuis.
Ne dicas : Quomodo fecit mihi, sic faciam ei :
reddam unicuique secundum opus suum.
Per agrum hominis pigri transivi ,
et per vineam viri stulti ,
Et ecce totum repleverant urticæ ;
D operuerant superficiem ejus spinæ ,
et maceria lapidum destructa erat.
Quod cum vidisset, posui in corde meo
et exemplo didici disciplinam.
Parum, inquam, dormies, modicum dormitabis,
paucillum manus conseres, ut quiescas :
Et veniet tibi quasi cursor egestas tua ,
et mendicitas quasi vir armatus.

tur vero doctis viris Hieronymus alteram isocolon
tribus sejunctim verbis ita legisse, לְמַי אֵין לְמַי אֵין, sive,
אֵין אֵין duobus verbis, suspecto altero aleph, pro
אֵין.

^c Plus habent editi, et penes Martianæum mss. ali-
quot libri, in novissimis spem; in Hebræo autem dum-
taxat est, וְיַחֲדִירִית : et erit in extremis.

HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS,
QUAS TRANSTULERUNT VIRI EZECHIE REGIS JUDA^a.

[Cap. XXV.] Gloria Dei est celare verbum,
et gloria regum investigare sermonem.
Cœlum sursum, et terra deorsum,
et cor regum inscrutabile.
Aufer rubiginem de argento,
et egredietur vas purissimum.
Aufer impictatem de vulto regis,
et firmabitur justitia thronus ejus.
Ne gloriosus appareas coram rege,
et in loco magnorum ne steteris.
Meius est enim ut dicatur tibi : Ascende hoc :
quam ut humilioris coram principe.
Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito :
ne postea emendare non possis,
cum de honestaveris amicum tuum :
Causam tuam tracta cum amico tuo,
et secretum extraneo ne reveles :
Ne forte insultet tibi cum audierit,
et ^b exprobare non cesset.
Mala aurea in lectis argenteis,
qui loquitur verbum in tempore suo.
Inauris aurea, et margaritum fulgens,
qui arguit sapientem, et aurem obedientem.
Sicut frigus nivis in die messis,
ita legatus fidelis ei, qui misit eum,
animam ipsius requiescere facit.
Nubes, et ventus, et pluviae non sequentes :
vir gloriosus, et promissa non complens.
Patientia lenietur princeps,
et lingua mollis constringit duritiam.
Me invenisti, comedere quod sufficit tibi,
ne forte satiatus evomas illud.
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui,
ne quando satiatus oderit te.
Jaculum, et gladius, et sagitta acuta,
homo qui loquitur contra proximum suum testi-
monium falsum.
Dens putridus, et pes lassus,
qui sperat super infideli in die angustiae,
et amittit pallium in die frigoris.
Acetum in nitro,
qui cantat carmina cordi pessimo.
Si esurierit inimicus tuus, eiba illum :
si siterit, da ei aquam bibere :
Prunus enim congregabis super caput ejus,
Et Dominus reddet tibi.
Ventus aquilo dissipat pluyias,
et facies tristis linguam detrahentem.
Meius est sedere in angulo domatis,
quam cum muliere litigiosa, et in domo communi.
Aqua frigida animæ sidenti,
et nuntius bonus de terra longinqua.
Fons turbatus pede, et vena corrupta,
justus cadens coram impio.
Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum :
sic qui scrutator est majestatis, opprimeatur a glo-
ria.
Sicut urbs patens et absque murorum ambitu,
ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiri-
tum suum.
[Cap. XXVI.] Quomodo nix in æstate, et pluviae in
messe :
sic indecens est stulto gloria.
Sicut avis ad ^d alia transvolans ;

^a Male in Canone Memm. positum hic legitur
Diapsalma post verbum *Juda. MART.*

^b Hunc alium versiculum sufficiunt Vulgatae codi-
ces : *gratia et amicitia liberant : quas tibi serva ne ex-
probabilis sis : ex solis quidem Septuaginta derivati-
um, sed qui præterea addunt, ἀλλὰ φύλαξον τὰς ὁδοὺς
τοῦ σωτυγάλλακτος : sed observa vias tuas in amicitia.*
Nihil vero ex his sive Hebreus, sive Hieronymiani
codices ipsi, seu demum Complutensis editio, habent.

A et passer quo libet vadens :
sic maledictum frustra prolatum in quempiam
superveniet.
Flagellum equo, et chamus asino,
et virga dorso imprudentium.
Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam,
ne efficiaris ei similis.
Responde stulto juxta stultitiam suam,
ne sibi sapiens esse videatur.
Claudus pedibus, et iniuriam bibens,
qui mittit verba per nuntium stultum.
Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias :
sic indecens est in ore stultorum parabola.
Sicut qui mitit lapidem in acervum Mercurii :
ita qui tribuit in ipiens honorem.
Quomodo si spina nascatur in manu temulentis :
sic parabola in ore stultorum.
Judicium determinat causas,
et qui imponit stulto silentium, iras mitigat.
B Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum,
sic imprudens, qui iterat stultitiam suam.
Vidistis hominem sapientem sibi videri ?
magis illo spem habebit stultus.
Dicit piger : Leæna in via :
leo in itineribus :
Sicut ostium vertitur in cardine suo,
ita piger in lectulo suo.
Abscondit piger manum sub ascella sua,
et laborat si ad os suum cam converterit.
Sapientior sibi piger videtur
septem viris loquentibus sententias.
Sicut qui apprehendit auribus canem,
sic qui transit impatiens, et commiscetur rixæ
alterius.
Sicut noxius est qui mittit sagittas, et lanceas in
mortem :
ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo :
et cum fuerit deprehensus, dicit : Ludens feci.
Cum defecerint ligna, extinguetur ignis ;
C et susurrone subtracto, jurgia conquiescent.
Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem,
sic homo iracundus suscitat rixas.
Verba susurronis quasi simplicia,
et ipsa pervenient ad intimam ventris.
Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile,
sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.
Labiis suis intelligitur inimicus,
cum in corde tractaverit dolos.
Quando submiscerit vocem suam, ne credideris ei :
quoniam septem nequitiae sunt in corde illius.
Qui operit odium fraudulenter,
revelabitur malitia ejus in concilio,
Qui lodit foveam, incidet in eam :
et qui volvit lapidem, revertetur ad eum.
Lingua fallax non amat veritatem,
et os lubricum operatur ruinas.
[Cap. XXVII.] Ne glorieris in crastinum,
ignorans quid superventura pariat dies.
D Laudet te alienus, et non os tuum :
extraneus, et non labia tua.
Grave est saxum, et onerosa arena :
sed ira stulti utroque gravior.
Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor :
et impetum concitati ferre quis poterit ?
Melior est manifesta correptio,
quam amor absconditus.
Meliora sunt vulnera diligentis,

^c Idem Vulgatae codices addunt, *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno : ita tristitia viri nocet cordi, quæ in Chaldeo quidem resonant, in Hebraico au-
tem, et Hieronymianis codicibus, ut et in Complu-
tensi editione, non sunt.*

^d Sunt nonnullæ editiones, ut est Sixti V et Com-
plutensis, aliisque, tum loci hujus interpres, qui
legunt *ad alta*, pro *ad alia*.

quam fraudulenta oscula odientis.
 Anima saturata calcabit favum :
 anima esuriens et amarum pro dulci sumet.
 Sicut avis transmigrans de nido suo,
 sic vir qui derelinquit locum suum.
 Unguento et variis odoribus delectatur cor :
 et bouis amici consiliis anima dulcoratur.
 Amicum tuum, et amicum patris tui ne dimiseris :
 et domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tue.
 Melior est vicinus juxta,
 quam frater procul.
 Stude sapientiae, filii mi, et laetifica cor meum :
 ut possis exprobriare respondere sermonem.
 Astutus videns malum, absconditus est :
 parvuli transeuntes austinuerunt dispensia.
 Tolle vestimentum ejus, qui spopondit, pro extra-neo :
 et pro alienis, aufer ei pignus.
 Qui benedicit proximo suo voce graudi,
 de nocte consurgens maledicenti similis erit.
 Tecta persistantia in die frigoris,
 et litigiosa mulier comparantur :
 Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat,
 et oleum dexteræ sua vocabit.
 Ferrum ferro acutitur,
 et homo exacuit faciem amici sui.
 Qui servat sicum, comedet fructus ejus :
 et qui custos est Domini sui, glorificabitur.
 Quomodo in aquis resplendent vultus prouidentium,
 sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.
 Infernus et perditio ^a non [Ai. numquam] replebuntur :
 similiter et oculi hominum insatiabiles.
 Quomodo probatur in conflatario argentum,
 et in fornace aurum :
 sic probatur homo ore laudantis. b
 Si contuderis stultum in pila
 quasi ptisanas, feriente desuper pilo,
 non auferetur ab eo stultitia ejus.
 Diligerent agnosce vultum pecoris tui,
 tuosque greges considera.
 Non enim habebis jugiter potestatem :
 sed corona tribuetur in generatione, et generationem.
 Aperia sunt prata, et apparuerunt herbæ virentes,
 et collecta sunt fena de montibus.
 Agni ad vestimentum tuum :
 et hædi, ad agri pretium.
 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos,
 et ad necessaria domus tuæ,
 et ad victimum ancillis tuis.
 [Cap. XXVIII]. Fugit impius, nemine persequente :
 justus autem quasi leo considens, absque terrore
 erit.
 Propter peccata terræ multi principes ejus :
 et propter hominis sapientiam,
 et horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.
 Vir pauper calumnians pauperes,
 si in his est imbri vehementi, in quo paratur famæ.
 Qui derelinquunt legem, laudent impium :
 qui custodiunt, succendunt contra eum.
 Viri mali non cogitant judicium :
 qui autem requirunt Dominum, animadvertisunt omnia.
 Melior est pauper ambulans in simplicitate sua,
 quam dives in pravis itineribus.
 Qui custodit legem, filius sapiens est :
 qui autem pascit comedatores, confundit patrem suum.

^a Aliquot mss. codices, numquam repletur. MART.
^b Nendum Hebreus textus et Chaldaeus, sed et Græcus ipse, et Latinus Complutensis editionis, denum et Hieronymiani codices versiculum ignorant, quem Vulgata hic interserit : Cor iniqui inqui-

A Qui coacervat divitias usuris et fenore,
 liberali in pauperes congregat cas.
 Qui declinat aures suas, ne audiat legem,
 oratio ejus erit execrabilis.
 Qui decipit justos in via mala,
 in interitu suo corrueit :
 et simplices possidebunt bona ejus.
 Sapienti sibi videtur vir dives :
 pauper autem prudens scrutabitur eum.
 In exultatione justorum multa gloria :
 regnantiis impis ruinæ hominum.
 Qui abscondit scelerâ sua, non dirigetur :
 qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.
 Beatus homo, qui semper est pavidus :
 qui vero mentis est dura, corrueit in malum.
 Leo rugiens, et ursus esuriens,
 princeps implus super populum pauperem.
 Dux indigena prudentia, multos opprimet per calamiam :
 qui autem odit avaritiam, longi silent dies ejus.
 Hominem, ^c qui calumniatur animæ sanguinem,
 si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet.
 Qui ambulat simpliciter, salvus erit :
 qui perversi graditur viis, concidet semel.
 Qui operatur terram suam, saturabitur panibus :
 qui autem sectatur otium, replebitur egestate.
 Vir fidelis multum laudabitur :
 qui autem festinat ditari, non erit innocens.
 Qui cognoscit in iudicio faciem, non facit bene :
 iste et pro bucella panis deserit veritatem.
 Vir, qui festinat ditari, et aliis invidet,
 ignorat quid egestas superveniet ei.
 Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum,
 magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.
 Qui subtrahit aliquid a patre suo, et a matre :
 et dicit, hoc non est peccatum,
 C particeps homicidæ est.
 Qui se jactat, et dilatat, iurgia concitat :
 qui vero sperat in Domino, sanabitur.
 Qui confidit in corde suo, stultus est :
 qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur.
 Qui dat pauperi, non indigebit :
 qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam.
 Cum surrexerint impii, abscondentur homines :
 cum illi perierint, multiplicabuntur justi.
 [Cap. XXIX.] Viro, qui corripietem dura cervice contemnit,
 repentinus ei superveniet interitus :
 et cum sanitas non sequetur.
 In multiplicatione justorum laetabitur vulgus :
 cum impii sumpserint principatum, gemet populus.
 Vir, qui amat sapientiam, laetificat patrem suum :
 qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.
 Rex justus erigit terram,
 vir avarus destruet eam.
 D Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo,
 rete expandit gressibus ejus.
 Peccantem virum iniquum involvet laqueus :
 et justus laudabit, atque gaudebit.
 Novit justus causam pauperum :
 impius ignorat scientiam.
 Homines pestilentes dissipant civitatem :
 sapientes vero avertunt furorem.
 Vir sapiens, si cum stolto contendit,
 sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.
 Viri sanguinum oderunt simplicem :

rit mala : cor autem rectum inquirit scientiam.
^c Digna, quam hic repetamus, trium apud Martianum codicium lectio est : Homini, qui calumniatur animæ : sanguinem ejus, si usque ad lacum fugerit, nemo sustentet.

justi autem quererunt animam ejus.
Totum spiritum suum profert stultus :
  sapiens differt, et reservat in posterum.
Princeps, qui libenter audit verba mendacii,
  omnes ministros habebit impios.
Pauper et creditor obviaverunt sibi :
  utriusque illuminator est Dominus.
Rex qui judicat in veritate pauperes,
  thronus ejus in æternum firmabitur.
Virga atque correptionis tribuit sapientiam :
  puer autem, qui dimittitur voluntati sua, confundet matrem suam.
In multiplicatione impiorum multiplicabuntur sclera :
  et justi ruinas eorum videbunt.
Erudi filium tuum, et refrigerabit te,
  et dabit delicias animæ tue.
Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus :
  qui vero custodit legem, beatus est.
Servus verbis non potest crudiri :
  quia quod dicis, intelligit, et respondere contemnit.
Vidisti hominem velocem ad loquendum?
  stultitia magis speranda est, quam illius corporatio.
Qui delicate a pueritia nutrit servum suum,
  postea illum sentiet contumacem.
Vir iracundus provocat rixas :
  et qui ad indignandum facilis est, erit ad peccatum proclivior.
Superbum sequitur humilitas :
  et humilem spiritu suscepit gloria.
Qui cum fure participat, odit animam suam :
  adjurantem audiit, et non indicat.
Qui timet hominem, cito corruet :
  qui sperat in Domino, sublevabitur.
Multi requirunt faciem principis :
  et a Domino iudicium egreditur singulorum.
Abominantur justi virum impium :
  et abominantur impii eos, qui in recta sunt via.

VERBA CONGREGANTIS FILII VOMENTIS.

[Cap. XXX.] Visio, quam locutus est vir, cum quo est Deus,
  et qui Deo secum morante confortatus, ait:
Stultissimus sum virorum,
  et sapientia hominum non est mecum.
Non didici sapientiam,
  et ^b novi sanctorum scientiam.
Quis ascendit in coelum, atque descendit?
  quis continuit spiritum in manibus suis?
Quis colligavit aquas quasi in vestimento?
  quis suscitavit omnes terminos terræ?
Quod nomen ejus,
  et quod nomen filii ejus, si nosti?
Omnis sermo Dei ignitus,
  clypeus est sperantibus in se.
Ne addas quidquam verbis illius,
  et arguaris, inveniarisque mendax.
Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar :
  Vanitatem, et verba mendacia longe fac a me.
Mendicitatem, et divitias ne dederis mibi :
  tribue tantum victui meo necessaria :
Ne forte satiatius illiciar ad negandum,
  et dicam : Quis est Dominus?
  et egestate compulsus surer, et perjurem nomen
  Dei mei.
Ne accuses servum ad Dominum suum,

^a Subjungit Vulg. editio versiculum : *Verbum custodiens filius, extra perditionem erit*, qui tametsi ex LXX dumtaxat translatione in Latinos codices importatus est : ita tamen non hic loci habent, sed superiori capite xxiv, post versiculum vigesimum secundum. S. Augustinus libro de Mendacio ad Consent. c. 18, plus adhuc videtur legisse : *Verbum excipiens filius : a perditione longe aberit : excipiens au-*

A ne forte maledicat tibi, et corruas Generatio, quæ patri suo maledicit,
  et quæ non benedicit matri suæ.
Generatio, quæ sibi munda videtur,
  et tamen non est lota a sordibus suis.
Generatio, cuius excelsi sunt oculi,
  et palpebre ejus in alta surrectæ.
Generatio, que pro dentibus gladios habet,
  et commandit in molaribus suis, ut comedat inopes de terra,
  et pauperes ex hominibus.
Sanguisugæ duæ sunt,
  filii dicentes : Affer, affer.
Tria sunt insaturabilia,
  et quartum, quod nunquam dicit : Sufficit,
Infernus, et os vulvæ,
  et terra, quæ non satiatur aqua :
ignis vero numquam dicit : sufficit,
Oculum, qui subsannat patrem,
  et qui despicit partum matris suæ :
Effodianum eum corvi de torrentibus,
  et comedant eum filii aquilæ.
Tria sunt difficilia mibi,
  et quartum penitus ignoro :
Viam aquilæ in cœlo,
  viam colubri super petram,
  viam navis in medio mari,
  et viam viri in adolescencia.
Talis est et via mulieris adulteræ,
  quæ comedit, et tergens os suum
dicit : Non sum operata malum.
Per tria movetur terra,
  et quartum non potest sustinere :
Per servum cum regnaverit :
  per stultum cum saturatus fuerit cibo :
Per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta :
  et per ancillam cum hæres fuerit dominæ sue.
C Quatuor sunt minima terræ,
  et ipsa sunt sapientiora sapientibus.
Formicæ populus infirmus,
  quæ præparant in messe cibum sibi :
Lepusculi plebs invalida,
  qui collocat in petra cubile suum :
Regem locusta non habet,
  et egreditur universa per turmas suas :
Stellio manibus nititur,
  et moratur in ædibus regis.
Tria sunt, quæ bene gradiuntur,
  et quartum, quod incedit feliciter :
Leo fortissimus bestiarum,
  ad nullius pavebit occursum :
Gallus succinctus lumbos :
  et aries : nec est rex, qui resistat ei.
Et qui stultus apparuit postquam elevatus est in sublime :
  si enim intellexisset, ori suo imposuisset manum.
Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac,
  exprimit butyrum :
  et qui vehementer emungit, elicit sanguinem :
  et qui provocat iras, producit discordias.

VERBA LAMUELIS REGIS.

[Cap. XXXI.] Visio, qua eruditivit cum mater sua.
Quid, dilecte mi; quid, dilecte uteri mei;
  quid, dilecte votorum meorum?

tem excipiet illud sibi, et nihil falsi de ore illius procedet.

^b Ita exemplaria Canonis Hebraice veritatis, nec non universi mss. codices. Editi addunt negativam particulam, et non novi, etc., quæ quidem subintelligenda venit in similibus Hebraismis, ut jam monimus in annotationibus nostris ad psalmum ix. MART.

Ne dederis mulieribus substantiam tuam,
et ^a vias tuas ad delendos reges.
Noli regibus, o Lainuel, noli regibus dare vinum :
quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas.
Ne forte bibant, et obliviscantur iudiciorum,
et mutent causam filiorum pauperis.
Date siceram moerentibus,
et vinum his qui amaro sunt animo.
Bibant, et obliviscantur egestatis sur,
et doloris sui non recordentur amplius.
Aperi os tuum muto,
et causis omnium filiorum qui pertranseunt :
Aperi os tuum, decerne quod justum est,
et judica inopem et pauperem.
[Aleph.] Mulierem fortem quis inveniet? procul,
et de ultimis finibus pretium ejus.
[Beth.] Confidit in ea cor viri sui, et spoliis non in-digebit.
[Gimel.] Reddet ei bonum, et non malum, omnibus
diebus vitæ suæ.
[Daleth.] Quæsivit lanam et linum, et operata est
consilio manuum suarum.
[He.] Facta est quasi navis institoris, de longe por-tans panem suum.
[Vav.] Et de nocte surrexit, deditque prædam do-mesticis suis, et cibaria ancillis suis.
[Zain.] Consideravit agrum, et emit eum : de fru-ciu manuum suarum plantavit vineam.
[Heth.] Accinxit fortitudine lumbos suos, et robo-ravit brachium suum.

Explicit liber Proverbiorum.

* Locus non uno modo depravatus errore libra-riorum. Canonis exemplaria, nonnullique alii mss. codices hanc retinent vitiosam lectionem : *Et divi-tias tuas ad delendos reges.* In multis legimus, *Et delicias tuas*, etc. Corbeienus autem num. 1 optimæ note ac perantiquus, fonti Hebraico directe respon-det; habet enim prima manu, *Et vias tuas*, etc. quod

- A [Teth.] Gustavit et vidit quia bona est negotiatio ejus : non exstinguetur in nocte lucerna illius.
[Jod.] Manum suam misit ad fortia, et digitæ ejus apprehenderunt fusum.
[Chaph.] Manum suam aperuit in opere, et palmas suas extendit ad pauperem.
[Lamed.] Non timebit domui suæ a frigoribus nivis : omnes enim domestici ejus vestiti sunt dupli-cibus.
[Mem.] Stragulatam vestem fecit sibi: byssus et pur-pura indumentum ejus.
[Nun.] Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.
[Samech.] Sindonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananeo.
[Ain.] Fortitudo et decor indumentum ejus, et ri-debit in die novissimo.
[Phe.] Os suum aperuit sapientiæ, et lex clem-en-tia in lingua ejus.
B [Sadæ.] Considerat semitas domus suæ, et panem otiosa non comedit.
[Coph.] Surrexerunt filii ejus, et beatissimam præ-dicaverunt : vir ejus, et laudavit eam.
[Res.] Multæ filiæ congregaverunt divitias : tu su-pergressa es universa.
[Sin.] Fallax gratia, et vana est pulchritudo : mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.
[Thav.] Date ei de fructu manuum suarum : et lau-dent eam in portis opera ejus.

ita scriptum reperitur in Hebreis voluminibus, ubi verbum יְדָרֶךְ darcheħa, sive deracheħa, vias tuas significat. MART. — Ita et Complutensis Latina edi-tio, et melioris notæ codices Hieronymiani juxta Hebreum יְדָרֶךְ, vias tuas præferunt : ubi alii divi-tias, alii delicias habent.

INCIPIT

LIBER ECCLESIASTES

Hebraice dictus

COELETH.

VERBA * ECCLESIASTÆ, FILII DAVID REGIS C JERUSALEM.

[Cap. I.] Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes : vanitas vanitatum, et omnia vanitas.
Quid habet amplius homo,
de universo labore suo, quo laborat sub sole?
Generatio præterit, et generatio advenit,
terra vero in æternum stat.
Oritur sol, et occidit,
et ad locum suum revertitur :
Ibi renascens, gyrat per meridiem,
et flectitur ad aquilonem :
Lustrans universa in circuitu pergit spiritus,
et in circulos suos regreditur.
Omnia flumina intrant in mare,
et mare non redundat :
Ad locum, unde exirent flumina, revertuntur,
ut iterum fluant.

* In cunctis mss. codicibus exscriptores posu-
runt, Verba Ecclesiastes, etc. quasi Ecclesiastes no-

C Cunctæ res difficiles :
non potest eas homo explicare sermone.
Non saturatur oculus visu,
nec auris impletur auditu.
Quid est quod fuit?
ipsum quod futurum est :
Quid est quod factum est?
ipsum quod faciendum est.
Nihil sub sole novum,
nec valet quisquam dicere : Ecce hoc recens est.
Jam enim præcessit in sæculis ;
quæ fuerunt ante nos
Non est priorum memoria :
sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt,
erit recordatio apud eos,
qui futuri sunt in novissimo.
EGO ECCLESIASTES
fui rex Israel in Jerusalem,
Et proposui in animo meo querere
men esset inflexible, aut Hebræum. MART.

et investigare sapienter
de omnibus quæ sunt sub sole.
Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum,
ut occuparentur in ea.
Vidi cuncta, quæ sunt sub sole,
et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus.
Perversi difficile corrigitur,
et stultorum infinitus est numerus.
Locutus sum in corde meo, dicens :
Ecce magnus effectus sum,
et precessi sapientia omnes,
qui fuerunt ante me in Jerusalem :
et mens mea contemplata est multa sapienter, et didicit.
Dedique cor meum, ut scirem prudentiam, atque doctrinam,
erroresque et stultitiam ;
Et agnovi quod in his quoque esset labor,
et afflictio spiritus .

Eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio :
et qui ^a addit scientiam, addit laborem [Al. dolorem.]

[Cap. II.] Dixi ego in corde meo :
Yadam, et affluam deliciis,
et fruar bonis.
Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.
Risum reputavi errorem :
et gaudio dixi : Quid frustra deciperis ?
Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam.
ut animum meum transferrem ad sapientiam,
devitaremque stultitiam.
Donec vidarem quid esset utile filiis hominum :
quo facto opus est sub sole numero dierum vite sure.

Magnificavi opera mea :
aedificavi mihi domos,
et plantavi vineas :
Feci hortos, et pomaria,
et consevi ea cuncti generis arboribus ;
Et extruxi mihi piscinas aquarum,
ut irrigarem silvam lignorum germinantium ;
Possedi servos et ancillas,
multamque familiam habui :
Armenta quoque, et magnos ovium greges,
ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem :
Coacervavi mihi argentum, et aurum, et substantias regum, ac provinciarum :
Feci mihi cantores, et cantatrices,
et delicias filiorum hominum,
Scyphos et urceos in ministerio ad vina fundenda.
et supergressus sum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem.

Sapiens quoque perseveravit mecum :
et omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis :
Nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur.
et oblectaret se in his, quæ preparaveram :
Et hanc ratus sum partem meam,
si uter labore meo.
Cumque me convertisset ad universa opera, quæ fecerant manus meæ,
et ad labores, in quibus frustra sudaveram,
Vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animi,
et nihil permanere sub sole.
Transvi ad contemplandum sapientiam,
erroresque et stultitiam.

^a Corbeiensis ms. num. 1, addit et dolorem, quod emendatores posuerunt in plurimis exemplaribus, ubi prima manu scriptum erat, addit laborem. Ut ergo Canon, Carcassonensis videlicet ac Memmianus, purum retinet contextum. MART.
^b Aliquot mss. cum Canone Carcass. emendato, similiter ut indoctus. MART.

A Quid est, inquam, homo,
ut sequi possit regem Factorem suum ?
Et vidi quia tantum præcederet sapientia stultitiam,
quantum differt lux a tenebris.
Sapientis oculi in capite ejus :
stultus in tenebris ambulat :
et didici quod unus utriusque esset interitus.
Et dixi in corde meo :
Si unus et stulti et mens occasus erit,
quid mihi prodest quod majorē sapientiae dedi operam ?
Locutusque cum mente mea,
animadvertis quod hoc quoque esset vanitas.
Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti in perpetuum,
et futura tempora oblivione cuncta pariter operient.
Moritur ^b doctus similiter et indoctus :
et idcirco tæduxit me vitæ meæ,
Videntem mala universa esse sub sole,
et cuncta vanitatem et afflictionem spiritus :
Rursus detestatus sum omnem industriad meam,
qua sub sole studiosissime laboravi,
Habitus hæredem post me,
quem ignoro, utrum sapiens an stultus futurus sit,
Et dominabitur in laboribus meis,
quibus desudavi et sollicitus fui :
et est quidquam tam vanum ?
Unde cessavi,
renuntiavisse cor meum ultra laborare sub sole.
Nam cum aliis laboret in sapientia, et doctrina,
et sollicitudine,
homini otioso quæsita dimittit :
et hoc ^c ergo vanitas, et magnum malum.
Quid enim proderit homini de universo labore suo,
et afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est ?
Cuncti dies ejus doloribus et arumnis pleni sunt,
nec per noctem mente requiescit :
et hoc ^d ergo vanitas est.

B C Nonne melius est comedere et bibere,
et ostendere animæ sue bona de laboribus suis ?
et hoc de manu Dei est.
Quis ita vorabit,
et delicias affluit ut ego ?
Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam,
et scientiam, et letitiam :
Peccatori autem dedit afflictionem, et curam superfluum,
ut addat, et congreget, et tradat ei qui placuit Deo :
sed et hoc vanitas, et cassa sollicitudo mentis.
[Cap. III.] Omnia tempus habent,
et suis spatiis transeunt universa sub cœlo.
Tempus nascendi,
et tempus moriendi.
Tempus plantandi,
et tempus evellendi quod plantatum est.

C Tempus occidendi,
et tempus sanandi.
Tempus destruendi,
et tempus ædificandi.
Tempus flendi,
et tempus ridendi.
Tempus plangendi,
et tempus saltandi.
Tempus spargendi lapides,
et tempus colligendi.
Tempus amplexandi,

^c Memmianum hic Canonem secuti sumus. Carcassonensis legit interrogative : Et hæc nonne vanitas est ? Cui consonant quamplures mss. codices. MART.
^d Sub interrogandi nota Vulgatus interpres et quidam penes Martian. mss. et hoc (al. hæc) nonne vanitas est ?

et tempus longe fieri a complexibus.
Tempus acquirendi,
 et tempus perdendi.
Tempus custodiendi,
 et tempus abjiciendi.
Tempus scindendi,
 et tempus consuendi.
Tempus tacendi,
 et tempus loquendi.
Tempus dilectionis,
 et tempus odii.
Tempus belli,
 et tempus pacis.
Quid habet amplius homo
 de labore suo?
 Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum,
 ut distendantur in ea.
Cuncta fecit bona in tempore suo,
 et mundum tradidit disputationi eorum,
 ut non inveniat homo opus, quod operatus est
 Deus
 ab initio usque ad finem.
Et cognovi quod non esset melius
 nisi laetari, et facere bene in vita sua.
Omnis enim homo, qui comedit et bibit,
 et videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.
Didici quod omnia opera, quae fecit Deus,
 perseverent in perpetuum:
Non possumus eis quidquam addere,
 nec auferre, quae fecit Deus ut timeatur.
Quod factum est, ipsum permanet:
 quae futura sunt, jam fuerunt:
 et Deus instaurat quod abiit.
Vidi sub sole in loco iudicii impietatem,
 et in loco justitiae iniquitatem.
Et dixi in corde meo:
 justum et impium judicabit Deus,
 et tempus omnis rei tunc erit.
Dxii in corde meo de filiis hominum,
 ut probaret eos Deus,
 et ostenderet similes esse bestias.
Idcirco unus interitus est hominis et jumentorum,
 et æqua utriusque conditio:
Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur:
 similiter spirant omnia,
 et nihil habet homo jumento amplius:
Cuncta sullicant vanitati,
 et omnia pergunt ad unum locum:
 de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur.
Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum,
 et si spiritus jumentorum descendat deorsum?
Et deprehendi nihil esse melius
 quam laetari hominem in opere suo,

A et hanc esse partem illius.
 Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?
[Cap. IV.] Verti me ad alia,
 et vidi calumnias, quæ sub sole geruntur,
Et lacrymas innocentium,
 et neminem consolatorem:
Nec posse resistere eorum violentiae,
 cunctorum auxilio destitutos.
Et laudia magis mortuas, quam viventes:
 et feliciorem utroque judicavi, qui ne **c**edum natus est,
 nec vidit mala, quæ sub sole fiunt.
Rursum contemplatus sum omnes labores hominum,
 et industrias:
Animadverte patere invidiae proximi:
 et in hoc ergo vanitas, et cura superflua est.
Stultus compleat manus suas,
 et comedit carnes suas, dicens:
Melior est pugillus cum requie,
 quam plena utraque manus cum labore, et afflictione animi.
Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole:
 unus est, et secundum non habet,
 non filium, non fratrem,
Et tamen laborare non cessat,
 nec satiantur oculi ejus divitiis:
Nec recogitat, dicens:
Cui labore, et fraudo animam meam bonis?
Et [At. in] hoc quoque vanitas est,
 et afflictio pessima.
Melius est ergo duo simul esse, quam unus:
 habent enim emolumendum societatis suæ:
 si unus ceciderit, ab altero fulcietur:
Væ soli; quia cum ceciderit,
 non habet sublevantem se.
Et si dormierint duo, sovebuntur mutuo;
 unus quomodo calefiet?
Et si quispiam præevaluerit contra unum,
 duo resistunt ei:
C funiculus triplex difficile rumpitur.
Melior est pauper et sapiens,
 rege sene et stulto,
 qui nescit prævidere in posterum.
Quod et de carcere cateni que interdum quis egreditur ad regnum:
 et aliis natus in regno, inopia consumatur,
Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub sole
 cum adolescenti secundo, qui consurget pro eo.
Infinitus numerus est populi omnium, qui fuerunt ante eum:
Et qui postea futuri sunt,
 et non laetabuntur in eo:
Sed et hoc vanitas
 et afflictio spiritus.
Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei ^b:

^a Editi libri, in hoc quoque vanitas est; sed melius ac Hebreo magis proximum quod nos edidimus ad fidem plurimorum miss. exemplariorum. MART.

^b Huc transtulerunt exscriptores communia istud integrum: *Et appropinqua, ut audias.* Id quidem abest in Speculo S. Augustini, et in ms. Colbertino Aniciensi positum est in margine, manu recentiori. Regius quoque corruptus est ab aliquo emendatore, qui hæc sacro textui intermischuit, cum antea purus legeretur absque tali additamento. In Canone Cassionensi eadem verba leguntur, sed extra seriem et supra contextum imposita: in Memmiano autem positus visitur idem versiculus inconsitus, ac primo linearum duci. Sciendum tamen hoc inutuatum esse ex editione Graeca LXX Interpretum, aut ex Commentario Hieronymi in Ecclesiasten, ubi magis Septuaginta consuetudini se coaptavit: hic enim sufficienter expressus est textus Hebraicus זְבַחַת שָׁבָעַ vocarob' *lischmoa mi kheh hakkesilim zabhah*, per hæc Latina verba, multo enim

D melior est obedientia, quam stultorum victima: quia apud Hebreos propinquus ad audiendum, et obediens unum et idem sunt. MART. — Quæ sequuntur hujus versiculi in Hebreo archetypo verba, sic se habent אֲלֵלִיָּה בְּעִינָךְ הַת אֶזְנָךְ : **אֲלֵמָרִי** הַת אֶזְנָךְ : , quæ sic ad verbum interpretantur, et *appropinqua ad audiendum*, ne des (vel, *magis quam ut des*) stultorum sacrificium. S. Hieronymus priora illa quæ diximus, et *appropinqua ad audiendum*, commodo satis sensu ex Hebraico interpretatus est phras, *multo melior est obedientia*, quod est, *eligo magis audire*, sive *obedire*. Hinc jure collegit ante nos editor Benedictinus, minime videri Hieronymiana illa, et *appropinqua, ut audias*, quæ cum miss. quidam, tum editi omnes interserunt, subsequenti simul tenta interpretatione, *multo enim melior est obedientia*, quæ ejusdem in Hebraico sententiae altera est expositio. Notatum quoque, illa in S. Augustini Speculo non haberi.

multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ,
qui nesciunt quid faciant mali.

[Cap. V.] Ne temere quid loquaris,
neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo.

Deus enim in celo, et tu super terram :
idcirco sint pauci sermones tui.

Multas curas sequuntur somnia,
et in multis sermonibus invenitur stultitia.

Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere :
dispicet enim ei infidelis et stulta promissio :
sed quodcumque voveris, reddere.

Multoque melius est non vovere,
quam post votum promissa non reddere.

Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam :
neque dicas coram angelo : Non est providentia :

Ne forte iratus Deus super sermonem tuo,
dissipet cuncta opera manuum tuarum.

Ubi multa sunt somnia,
plurimæ vanitates, et sermones innumeri :
tu vero Deum time :

Si videris calumnias egenorum, et violenta iudicia,
et subverti justitiam in provincia,

Non mireris super hoc negotio :
quia excelsus alias excelsior est,

Et super hos quoque eminentiores sunt alii,
et insuper universæ terra rex imperat servienti.

Avarus non implebitur pecunia :
et qui amat divitias, fructus non capiet ex eis,
et hoc ergo vanitas.

Ubi multa sunt opes,
multi et qui comedunt eas.

Et quid prodest possessori,
nisi quid cernit divitias oculis suis ?

Dulcis est somnus operanti,
sive parum, sive multum comedat :
saturitas autem divitis non sinit dormire eum.

Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole : C
divitiae conservatae in malum domini sui :
pereunt enim in afflictione pessima :

Generavit filium, qui in summa egestate erit :
sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur,
et nihil auferet secum de labore suo.

Miserabilis prorsus infirmitas :
quo modo venit, sic revertetur.

Quid ergo prodest ei quid laboravit in ventum,
cunctis diebus vita suæ ?

Comedit in tenebris et in curis multis,
et in ærimum atque tristitia.

Hoc itaque mihi visum est bonum,
ut comedat quis, et bibat,
et fruatur lætitia ex labore suo,
quo laboravit ipse sub sole,

Numerus dierum vita suæ,
quos dedit ei Deus :
et hæc pars illius.

Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque substantiam,
protestatque ei tribuit ut comedat ex eis,
et fruatur parte sua, et lætitur de labore suo :
hoc est donum Dei.

Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ,
eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

[Cap. VI.] Est et aliud malum, quod vidi sub sole,
et quidem frequens apud homines :

A Vir, cui dedit Deus divitias, et substantiam et honorem,
et nihil deest animæ ejus, ex omnibus quæ desiderat :

Nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo.
sed homo extraneus vorabit illud :
Iloc vanitas, et magna miseria est.

Si generit quispiam centum ^a,
et vixerit multos annos,
et plures dies ætatis habuerit,
et anima illius non utatur bonis substantiæ suæ,
sepulturaque caret :

De hoc ego pronuntio
quod melior illo sit abortivus.

Frustra enim venit, et pergit ad tenebras,
et obliuione delebitur nomen ejus.

Non vidit solem,
neque cognovit distantiam boni et mali :
Etiamsi duobus millibus annis vixerit,
et non fuerit perfruitus bonis :
nonne ad unum locum properant omnia ?

Omnis labor hominis in ore ejus :
scd anima illius non implebitur.

Quid habet amplius sapiens a stulto ?
et quid pauper, nisi ut perget illuc,
ubi est vita ?

Melius est videre quod cupias,
quam desiderare quod nescias ;

Sed et hoc vanitas est,
et præsumptio spiritus.

Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus :
et scitur quod homo sit,
et non possit contra fortiorum se in judicio contendere.

Verba sunt plurima,
multam in disputando habentia vanitatem.

[Cap. VII.] Quid necesse est homini majora se querere,
cum ignoret quid conduceat sibi vita sua,
numero dierum peregrinationis suæ,
et tempore quod velut umbra præterit ?

Aut quis ei poterit indicare
quid post eum futurum sub sole sit ?

Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa :
et dies mortis die nativitatis.

Melius est ire ad domum luctus,
quam ad domum convivii :

Iu illa enim finis cunctorum admonetur hominum,
et vivens cogitat quid b futurum sit.

Melior est ira risu :
quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.

Cor sapientum ubi tristitia est,
et cor stultorum ubi lætitia.

Melius est a sapiente corripi,
quam stultorum adulatio decipi.

Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla,
sic risus stulti :

sed et hoc vanitas.

D Calumnia conturbat sapientem,
et perdet robur cordis illius.

Melior est finis orationis, quam principium.
melior est patiens arrogante.

Ne velox sis ad irascendum :
quia ira in sinu stulti requiescit.

Ne dicas : Quid, putas, causæ est
quod priora tempora meliora fuere quam nunc sunt ?

^a Non habet Hebreus verbum filios, quod nonnulli mss. hic retinent cum editis. MART. — Vulgata subjungit liberos, quidam mss. filios : nihil vero Hebreus textus.

^b In aliquot mss. codicibus legitur, quid futurus sit. Cæterum hanc divisionem versum agnoscit S. Hieronymus, cum ait : Novissimum versum aper-

tius interpretatus est Symmachus, dicens : Et qui vivit, respiciet ad mentem. Vide librum Commentariorum Hieronymi in caput septimum Ecclesiastæ, et Speculum S. Augustini; quia omnino sibi consentiunt infra vers. 8 et 10 Vulgatae nostræ; id est, in versiculorum distinctione, quam Canonis exemplaria retinent. MART.

stulta enim est hujuscemodi interrogatio.
Utilior est sapientia cum divitiis,
et magis prodest videntibus solem.
Sicut enim protegit sapientia,
sic protegit pecunia.
Hoc autem plus habet eruditio et sapientia,
quod vitam tribuunt possessori suo.
Considera opera Dei,
quod nemo possit corrigere quem ille despicerit.
In die bona fruere bonis,
et malam diem præcave.
Sicut enim hanc, sic et illam fecit Deus,
ut non inveniat bonum contra eum justas queri-
monias.
Haec quoque vidi in diebus vanitatis meæ :
Justus perit in justitia sua,
et impius multo vivit tempore in malitia sua.
Noli esse justus multum :
Neque plus sapias quam necesse est,
ne obstupescas.
Ne impie agas multum :
et noli esse stultus, ne moriaris in tempore non
tuo.
Bonum est te sustentare justum,
sed et ab illo ne subtrahas manum tuam :
quia qui Deum timeat, nihil neglit.
Sapientia confortavit sapientem
super decem principes civitatis.
Non est enim homo justus in terra,
qui faciat bonum, et non peccet.
Sed et cunctis sermonibus, qui dicuntur,
ne accommodes cor tuum :
Ne forte audias servum tuum maledicentem tibi :
scit enim tua conscientia, quia et tu crebro male-
dixisti aliis.
Cuncta tentavi in sapientia.
Dixi : Sapiens efficiar :
Et ipsa longius recessit a me multo magis quam erat :
et alta profunditas, quis inveniet eam ?
Lustravi universa animo meo,
ut scirem, et considerarem, et quererem sapien-
tiam, et rationem :
Et ut cognoscerem impietatem stulti,
et errorem imprudentium :
Et inveni amariorem morte mulierem,
quaæ laqueus venatorum est,
et sagena cor ejus,
Vincula sunt manus illius :
qui placet Deo, effugiet illam :
qui autem peccator est, capiatur ab illa.
Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, ^a unum et alterum,
ut invenirem rationem, quam adhuc querit anima
mea,
et non inveni.
Virum de mille unum reperi,
mulierem ex omnibus non inveni.
Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus homi-
nem rectum,
et ipse se infinitis miscuerit questionibus.
Quis talis ut sapiens est ?
et quis cognovit solutionem verbi ?
[Cap. VIII.] Sapientia hominis lucet in vultu ejus,
et potentissimum faciem illius commutabit.
Ego os regis observo,
et præcepta juramenti Dei.
Ne festines recedere a facie ejus,
neque permaneas in opere malo :
Quia omne, quod voluerit, faciet :
et sermo illius potestate plenus est :
nec dicere ei quisquam potest : Quare ita facis ?
Qui custodit præceptum,

A non experietur quidquam mali.
Tempus et responsionem
cor sapientis intelligit.
Omnis negotio tempus est, et opportunitas,
et multa hominis afflictio :
Quia ignorat præterita,
et ventura nullo scire potest nuntio.
Non est in hominis potestate prohibere spiritum,
nec habet potestatem in die mortis :
Nec finitur quiescere ingruente bello,
neque salvabit impietas impium.
Omnia haec consideravi,
et dedi cor meum in cunctis operibus, quæ sunt
sub sole.
Interdum dominatur homo homini
in malum suum.
Vidi impios sepultos :
qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant,
et laudabantur in civitate quasi justorum operum :
sed et hoc vanitas est.
B Etenim quia non profertur cito contra malos sen-
tentia,
absque ullo timore filii hominum perpetrant mala.
Attamen peccator ex eo quod centies facit malum,
et per patientiam sustentatur,
Ego cognovi quod erit bonus timentibus Deum,
qui verentur faciem ejus.
Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus,
sed quasi umbra transeant qui non timent faciem
Dei.
Est et alia vanitas, quæ fit super terram :
sunt justi, quibus multa proveniunt,
quasi opera egerint impiorum.
Et sunt impiorum, qui ita securi sunt,
quasi justorum facta habeant :
sed et hoc vanissimum judico.
Laudavi igitur lætitiam,
quod non esset homini bonum sub sole,
Nisi quod comedaret, et biberet, atque gauderet :
C et hoc solum secum auferret de labore suo,
in diebus vitaे suæ quos dedit ei Deus sub sole.
Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam,
et intelligerem ^b distentionem quæ versatur in
terra :
Est homo, qui diebus ac noctibus somnum non capit
oculis,
Et intellexi, quod omnium operum Dei
nullum possit homo invenire rationem,
eorum quæ sunt sub sole :
Et quanto plus laboraverit ad querendum,
 tanto minus inveniat :
Etiam si dixerit sapiens se nosse,
non poterit reperire.
[Cap. IX.] Omnia haec tractavi in corde meo,
ut curiose intelligerem :
Sunt justi atque sapientes,
et opera eorum in manu Dei :
Et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus
sit :
D sed oinna in futurum servantur incerta :
Eo quod universa æque eveniant
justo et impio,
bono et malo,
mundo et immundo,
Immolanti victimas,
et sacrificia contemnenti.
Sicut bonus, sic et peccator :
ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat.
Hoc est pessimum inter oinna, quæ sub sole sunt,
quia eadem cunctis eveniunt.
Unde et corda filiorum hominum implentur malitia,
et contemptu in vita sua,

^a S. Ipse Pater in Commentario, cum interpreta-
tus esset, unam ad unam, ut invenirem, etc. Hebraico
sermoni se proprius tradit adhæsisse. Videsis locum
tomo tertio col. 448 seq.

^b Complutensis Latina editio cum aliis haud pa-
nis, Dissensionem, Glossa interlinearis Distractionem
præsert.

et post hæc ad inferos deducuntur.
Nemo est qui semper vivat,
et qui hujus rei habeat fiduciam :
Melior est canis vivus leone mortuo.
Viventes enim sciunt se esse morituros.
Mortui vero nihil neverunt amplius,
nec habent ultra mercedem :
quia oblivioni tradita est memoria eorum.
Amor quoque, et odium, et invidice simul pericrunt,
nec habent partem in hoc saeculo,
et in opere quod sub sole geritur.
Vade ergo, et comedie in lætitia panem tuum,
et bibe cum gaudio vinum tuum :
quia Deo placent opera tua.
Omni tempore sint vestimenta tua candida,
et oleum de capite tuo non deficiat.
Perfruere vita cum uxore, quam diligis,
cunctis diebus vita instabilitatis tuae :
qui dati sunt tibi sub sole
omni tempore vanitatis tuae,
Haec est enim pars in vita,
et in labore tuo, quo laboras sub sole.
Quodecumque potest manus tua facere,
instaurare operare :
Quia nec opus, nec ratio,
nec sapientia, nec scientia
erunt apud inferos, quo tu properas.
Verti me ad aliud, et vidi sub sole,
nec velocium esse cursum,
nec fortium bellum,
nec sapientium panem,
nec doctorum divitias,
nec artificum gratiam :
sed tempus casumque in omnibus.
Nescit homo finem suum :
sed sicut pisces capiuntur hamo,
et sicut aves laqueo comprehenduntur :
Sic capiuntur homines in tempore malo,
cum eis exemplo supervenerit.
Hanc quoque sub sole vidi sapientiam,
et probavi maximam.
Civitas parva, et pauci in ea viri :
venit contra eam rex magnus, et vallavit eam :
Exstruxitque munitiones per gyrum,
et perfecta est obsidio.
Inventusque est in ea vir pauper et sapiens,
liberavit urbem per sapientiam suam.
Et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.
Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine.
Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est,
et verba ejus non sunt audita ?
Verba sapientium audiuntur in silentio,
plus quam clamor principis inter stultos.
Melior est sapientia, quam arma bellica :
et qui in uno peccaverit, multa bona perdet.
[Cap. X.] Muscae morientes
perdunt suavitatem unguenti .
Pretiosior est sapientia et gloria,
parva ad tempus stultitia.
Cor sapientis in dextera ejus,
et cor stulti in sinistra illius.
Sed et in via stultus ambulans,
cum ipse insipiens sit, omnes stultos aestimat.
Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te,

* Sanctus Hieronymus in Commentariis ad hunc locum, colon istud integrum duobus versibus constans in exemplaribus Canonis, unum dicit esse versiculum : *Sequentis autem versiculi*, verba sunt S. Doctoris, in quo ait : *Sed et in via cum stultus ambulat, cor ejus indiget, et dicit : omnis insipiens est ; hic est sensus*, etc. Agnoscit igitur hoc loco versiculorum distinctionem, quam vocamus Massoreticam, in Hebreis voluminibus usurpatam. E contra versus 45 hujus capituli, plures dicit versiculos existere in

A locum tuum ne dimiseris :
quia curatio cessare faciet peccata maxima.
Est malum quod vidi sub sole,
quasi per errorē egrediens a facie principis :
Positum stultum in dignitate sublimi,
et divites sedere deorsum.
Vidi servos in equis,
et principes ambulantes quasi servos super terram.
Qui fodit foveam, incidet in eam :
et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.
Qui transfert lapides, affligetur in eis :
et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.
Si retusum fuerit ferrum,
et hoc non ut prius, sed hebetatum erit :
Multo labore exacuetur,
et post industriam sequetur sapientia.
Si mordeat serpens in silentio,
nihil eo minus habet qui occulte detrahit.
Verba oris sapientis grata :
et labia insipientis præcipitabunt eum :
B Initium verborum ejus stultitia,
et novissimum oris illius error pessimus.
Stultus verba multiplicat.
Ignorat homo, quid ante se fuerit :
et quod post futurum est, quis illi poterit indicare ?
Laber stultorum affliget eos,
qui nesciunt in urbem pergere.
Væ tibi, terra, cuius rex est puer,
et cuius principes mane comedunt.
Beata terra, cuius rex nobilis est,
et cuius principes vescuntur in tempore suo,
ad reficiendum, et non ad luxuriam.
In pigritiis humiliabitur contignatio,
et in infirmitate manuum pestillabit domus.
In risum faciunt panem, et vinum ut epulentur b vi-
ventes :
et pecuniae obediant omnia.
In cogitatione tua regi ne detrahias,
et in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti :
C Quia avis coeli portabit vocem tuam,
et qui habet pennas annuntiabit sententiam.
[Cap. XI.] Mitte panem tuum super transentes
aquas :
quia post multa tempora invenies illum.
Da partem septem, necnon et octo :
quia ignoras quid futurum sit mali super terram.
Si repletæ fuerint nubes,
imbrem super terram effundent.
Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem,
in quocumque loco ceciderit, ibi erit.
Qui observat ventum, non seminat :
et qui considerat nubes, numquam metet.
Quoniodo ignoras que sit via spiritus,
et qua ratione compingantur ossa in ventre pre-
gnantis :
sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.
Mane semina semen tuum,
et vespere ne cesset manus tua :
D Quia nescis quid magis oriatur, hoc an illud,
et si utrumque simul, melius erit.
Dulce lumen,
et delectabile est oculis videre solem.
Si annis multis vixerit homo,
et in his omnibus letatus fuerit :
Meminisse debet tenebrosi temporis,
et dierum multorum :

una sententia aut unico versu Vulgatae nostræ : nam
cum hanc Scripturam recitasset : *Labor stultorum
affliget eos, qui nesciunt ire in civitatem*, subjungit
dicens : *Cum superioribus etiam hos junge versiculos*.
Plures itaque in hac sententia versiculos esse non
negabat. Vide de his nostras conjecturas in Prolegomenis. MART.
b Plerique miss. libri atque editi bibentes pro vi-
rentes legunt.

qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.
Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua,
 et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tue,
Et ambula in viis cordis tui,
 et in introitu oculorum tuorum :
Et scito quod pro omnibus his
 adducet te Deus in judicium.
Ausfer iram a corde tuo,
 et amove malitiam a carne tua.
Adolescentia enim et voluptas vana sunt.
[Cap. XII.] Memento Creatoris tui in diebus ju-
 ventutis tue,
 antequam veniat tempus afflictionis,
 et appropinquent anni, de quibus dicas : Non mihi
 placent.
Antequam tenebrescat sol,
 et lumen, et luna, et stellæ,
 et revertantur nubes post pluviam :
Quando commovebuntur custodes domus,
 et nutabunt viri fortissimi :
Et otiosæ erunt molentes in minuto numero,
 et tenebrescent videntes per foramina :
Et claudent ostia in platea,
 in humilitate vocis molentis :
Et consurgent ad vocem volucris,
 * et obsurdescent omnes filii carminis.
Excelsa quoque timebunt,
 et formidabunt in via.
Florebit amygdalum,
 et impinguabitur locusta ,

A et dissipabitur capparis :
Quoniam ibit homo in dominum æternitatis suæ,
 et circuibunt in platea plangentis.
Antequam rumpatur funiculus argenteus ;
 et recurrat villa aurea :
Et conteratur hydria super fontem,
 et confringatur tota super cisternam :
Et revertatur pulvis in terram suam unde erat,
 et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.
Vanitas vanitatum , dixit Ecclesiastes , omnia va-
 nitas.
Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes ,
 docuit populum, et enarravit quæ fecerat :
 et investigans composuit parabolæ multas.
Quæcavit verba utilia ,
 et conscripsit sermones rectissimos, ac veritate
 plenos.
Verba sapientium sicut stimuli ,
 et quasi clavi in alium defixi ,
B qua per magistrorum consilium data sunt a pa-
 store uno.
His amplius, fili mi, ne requiras.
Faciendi plures libros nullus est finis :
 frequensque meditatio, carnis afflictio est.
Finem loquendi omnes pariter audianus.
Deum time, et mandata ejus observa :
Hoc est enim omnis homo :
 et cuncta quæ sunt, adducet Deus in judicium
 pro omni errato , sive bonum , sive malum illud
 sit.

Explicit liber Ecclesiastes.

* Legit olim Alchianus obmutescent : verum ait, melius habetur in Hebreo, surdescere.

INCIPIT

CANTICUM CANTICORUM,

Quod Hebraice dicitur

SIR ASSIRIM.

[Cap. I.] Osculetur me osculo oris sui :
 quia meliora sunt ubera tua vino,
 fragrantia unguentis optimis.
Oleum effusum nomen tuum :
 ideo adolescentulæ dilexerunt te.
Trahe me ,
 post te curremus *.
Introduxit me rex in cellaria sua :
 exsulabimmo, et letabimur in te :
Memores uberum tuorum super vinum :
 recti diligunt te.
Nigra sum, sed formosa, filia Jerusalem ,
 sicut tabernacula Cedar,
 sicut pelles Salomonis.
Nolite me considerare quod fusca sim ,
 quia decoloravit me sol :
Fili matris meæ pugnaverunt contra me ,
 posuerunt me custodem in vineis :
 vineam meam non custodivi.
Indica mihi, quem diligit anima mea :
 ubi pascas, ubi cubes in meridie,
 ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum :
Si ignoras te, o pulchra inter mulieres,
 egredere, et abi post vestigia gregum,
 et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.

* Quæ subjungit Vulgata, in odorem unguentorum tuorum, ex LXX Interpretibus derivantur, neque Hebreus habet; sed et ipsa Complutensis Latina

C Equitatui meo in curribus Pharaonis
 assimilavi te, amica mea.
Pulchræ sunt genæ tuae sicut turturis :
 collum tuum sicut monilia.
Mureulas aureas faciemus tibi ,
 vermiculatas argento.
Dum esset rex in accubitu suo,
 nardus mea dedit odorem suum :
Fasciculus myrræ dilectus meus mihi
 inter ubera mea commorabitur.
Botrus Cypri dilectus meus mihi ,
 in vineis Engaddi.
Ecce tu pulchra es, amica mea ,
 ecce tu pulchra es,
 oculi tui columbarium.
Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.
Lectulus noster floridus :
Tigna domorum nostrarum cedrina ,
 laquearia nostra cupressina.
[Cap. II.] Ego flos campi ,
 et lilium convallium.
Sicut lilium inter spinas,
 sic amica mea inter filias.
Sicut malus [A. malum] b inter ligna silvarum ,
 sic dilectus meus inter filios.

editio expungit.

b MSS. codices legunt malum, quod non videtur satis convenire sensui hujus loci. MART.

Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi :
et fructus ejus dulcis gutturi meo.
Introduxit me in cellam vinarium,
ordinavit in me charitatem.
Fulcite me floribus,
stipate me malis :
quia amore langueo.
Læva ejus sub capite meo,
et dextera illius amplexabitur me.
Adjuro vos, filii Jerusalem,
per capreas cervosque camporum :
ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam,
quoadusque ipsa velit.
Vox dilecti mei,
ecce iste venit saliens in montibus,
transiliens colles :
Similis est dilectus meus capreæ,
hinnuloque cervorum :
En ipse stat post parietem nostrum.
respiciens per fenestras,
prospiciens per cancellos.
En dilectus meus loquitur mihi :
Surge, propta, amica mea, columba mea,
formosa mea, et veni.
Jam enim hiems transiit,
imber abit, et recessit.
Flores apparuerunt in terra.
tempus putationis advenit :
Vox turris audita est in terra nostra :
sicut protulit grossos suos :
vineæ florentes dederunt odorem suum.
Surge, amica mea, speciosa mea, et veni :
columba mea in foraminibus petræ,
in caverna maceriæ.
Ostende mihi faciem tuam,
sonet vox tua in auribus meis :
Vox enim tua dulcis,
et facies tua decora.
Capite nobis vulpes parvulas,
quaæ demoluntur vineas :
nam vinea nostra floruit.
Dilectus meus mihi, et ego illi,
qui pascitur inter lilia,
donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.
Revertere, similis esto, dilecte mi, capreæ.
aut hinnulo cervorum super montes Bether.
[Cap. III.] In lectulo meo per noctes quæsivi quem
diligit anima mea :
quæsivi illum, et non inveni.
Surgam, et circuibo civitatem :
per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea :
quæsivi illum, et non inveni.
Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem :
Num quem dilexit anima mea, vidistis ?
Paululum cum pertransisset eos,
inveni quem diligit anima mea :
Tenui eum, nec dimittam,
donec introducam illum in domum matris meæ,
et in cubiculum genitricis meæ.
Adjuro vos, filii Jerusalem,
per capreas cervosque camporum,
ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam,
donec ipsa velit.
Quæ est ista, quaæ ascendit per desertum,
sicut virgula sumi ex aromatibus myrræ, et thuris,
et universi pulveris pigmentarii ?
En lectulum Salomonis
sexaginta fortis ambiunt ex fortissimis Israel :
Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi :
uniuersusque ensis super senum suum propter
timores nocturnos.
Ferculum fecit sibi rex Salomon
de lignis Libani :
Columnas ejus fecit argenteas,
reclinatorium aureum,
ascensum purpureum :
Media charitate constravit

A propter filias Jerusalem :
Egredinini, et videte, filii Sion, regem Salomonem
in diademate, quo coronavit illum mater sua
in die despontionis illius,
et in die laetitiae cordis ejus.
[Cap. IV.] Quam pulchra es, amica mea,
quam pulchra es !
Oculi tui columbarum,
absque eo quod intrinsecus latet.
Capilli tui sicut greges caprarum,
quaæ ascenderunt de monte Galaad.
Dentes tui sicut greges tonsarum,
quaæ ascenderunt de lavacro :
Omnes gemellis fetibus,
et sterilis non est inter eas.
Sicut vitta coccinea, labia tua :
et eloquium tuum, dulce.
Sicut fragmen mali punci, ita genæ tuæ,
absque eo quod intrinsecus latet.
Sicut turris David collum tuum,
quaæ adificata est cum propugnaculis :
Mille clypei pendent ex ea,
omnis armatura fortium.
Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli,
qui pascuntur in liliis,
donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.
Vadam ad montem myrræ,
et ad collem thuris.
Tota pulchra es, amica mea,
et macula non est in te.
Veni de Libano, sponsa,
veni de Libano, veni :
Coronaberis de capite Amana,
de vertice Sanir et Hermon,
de cubilibus leonum, de montibus Pardorum.
Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa,
vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum,
et in uno crine colli tui.
Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa !
C pulchriora sunt ubera tua vino.
et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.
Favus distillans labia tua, sponsa,
mel et lac sub lingua tua :
et odor vestimentorum tuorum sicut odor theris.
Hortus conclusus, soror mea sponsa,
hortus conclusus, fons signatus.
Emissiones tuæ paradisus
malorum punicorum cum pomorum fructibus.
Cypri cum nardo, nardus et crocus,
fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani,
myrra et aloë cum omnibus primis unguentis.
Fons hortorum : puteus aquarum viventium,
quaæ fluunt impetu de Libano.
Surge, Aquilo, et veni, Auster,
pefla horum meum, et fluant aromata illius.
[Cap. V.] Veniat dilectus meus in hortum suum,
et comedat fructum pomorum suorum.
Veni in hortum meum, soror mea sponsa,
D messui myrrham meam cum aromatibus meis :
Comedi favum cum melle meo,
bibi vinum meum de lacte meo :
Comedite, amici, et bibite,
et inebriamini, charissimi.
Ego dormio,
et cor meum vigilat :
Vox dilecti mei pulsantis :
Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea,
immaculata mea :
Quia caput meum plenum est rore,
et cincinni mei guttis noctium.
Exscoliavi me tunica mea,
quomodo induar illa ?
Lavi pedes meos,
quomodo inquinabo illos ?
Dilectus meus inisit manu suam per oramen,
et venter meus intremuit ad lactum ejus.
Surrexi, ut aperirem dilecto meo :

manus meæ stillaverunt myrrham,
et digitæ mei pleni myrrha probatissima.
Pessulum ostii mei aperui dilecto meo :
at ille declinaverat, atque transierat.
Anima mea liquefacta est, ut locutus est :
quæsivi, et non inveni illum :
vocavi, et non respondit mihi.
Invenierunt me custodes qui circumeunt civitatem :
percusserunt me, et vulneraverunt me :
tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.
Adjuro vos, filiæ Jerusalemi,
si inveneritis dilectum meum,
ut nuntietis ei quia amore langueo.
Qualis est dilectus tuus ex dilecto,
o pulcherrima mulierum ?
Qualis est dilectus tuus ex dilecto,
quia sic adjurasti nos ?
Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex
millibus.
Caput ejus aurum optimum :
Comæ ejus sicut elatae palmarum,
nigræ quasi corvus.
Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum,
quæ lacte sunt loti,
et resident juxta fluenta plenissima.
Genæ illius sicut areolæ aromatum
consitæ a pigmentariis.
Labia illius lilia
distillantia myrrham primam.
Manus illius tornatiles aureæ,
plenæ hyacinthis.
Venter ejus eburneus,
distinctus sapphiris.
Crura illius columnæ marmoreæ,
quæ fundatae sunt super bases aureas.
Species ejus ut Libani,
electus ut cedri.
Guttur illius suavissimum,
et totus desiderabilis :
Talis est dilectus meus,
et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalemi.
Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum ?
quo declinavit dilectus tuus : et quæremus eum
tecum ?
[Cap. VI.] Dilectus meus descendit in hortum suum
ad areolam aromatum,
ut pascatur in hortis, et lilia colligat.
Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur
inter lilia.
Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Jeru-
salem :
terribilis ut castrorum acies ordinata.
Averte oculos tuos a me,
quia ipsi me avolare fecerunt.
Capilli tui sicut grex caprarum,
quæ apparuerunt de Galaad.
Dentes tui sicut grex ovium,
quæ ascenderunt de lavacro :
Omnes gemellis fetibus,
et sterilis non est in eis.
Sicut cortex mali punici genæ tuæ
absque occulis tuis.
Sexaginta sunt reginæ,
et octoginta concubinæ,
et adolescentularum non est numerus.
Una est columba mea, perfecta mea,
una est matris suæ, electa genitrici suæ.
Viderunt eam filiæ,
et beatissimam prædicaverunt :
Reginæ et concubinæ,
et laudaverunt eam.

* Non *Sulamitem*, sed *Sunamitem* legimus in codi-
cibus mss. Latinis : in Græcis autem exemplaribus
et *Sulamitis* et *Sunamitis* legitur ; sed hoc, ni fallor,
librariorum errore. MART.

A Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consur-
gens,
pulchra ut luna, electa ut sol,
terribilis ut castrorum acies ordinata ?
Descendi ad hortum nucum,
ut viderem poma convallis,
et inspicere si florisset vinea,
et germinasset mala punica.
Nescivi : anima mea conturbavit me
propter quadrigas Aminadab.
Reverttere, revertere, a Sulamitis :
revertere, revertere, ut intueamur te.
[Cap. VII.] Quid videbis in Sulamite,
nisi choros castrorum ?
Quam pulchri sunt gressus tui
in calceamentis, filia principis !
Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia,
quæ fabricata sunt manu artificis.
Umbilicus tuus crater tornatilis :
numquam indigens poculis.
B Venter tuus sicut acervus tritici,
vallatus liliis.
Duo ubera tua,
sicut duo binnuli gemelli capræ.
Collum tuum
sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinæ in Esebon,
quæ sunt in porta filiæ multitudinis.
Nasus tuus sicut turris Libani,
quæ respicit contra Damascum.
Caput tuum ut Carmelus :
et comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta ca-
nalibus.
Quam pulchra es, et quam decora,
charissima in deliciis !
Statura tua assimilata est palmæ,
et ubera tua botrys.
Dixi : Ascendam in palmam,
et apprehendam fructus ejus :
C Et erunt ubera tua sicut botri vincæ :
et odor oris tui sicut malorum.
Guttur tuum sicut vinum optimum,
dignum dilectio meo ad potandum,
labisque et dentibus illius ad ruminandum.
Ego dilecto meo,
et ad me conversio ejus.
Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum,
commoremur in villis.
Mane surgamus ad vineas,
videamus si floruit vinea,
si flores fructus parturiunt,
si floruerunt mala punica :
ibi dabo tibi ubera mea.
Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris :
omnia poma nova et vetera, dilecte mi,
servavi tibi.
[Cap. VIII.] Quis mihi det te fratrem meum sugen-
tem ubera matris meæ,
D ut inveniam te foris, et deosculer te,
et jam me nemo despiciat ?
Apprehendam te,
et ducam in domum matris meæ :
Ibi me decebis,
et dabo tibi poculum ex vino condito,
et mustum malorum granatorum meorum.
Læva ejus sub capite meo,
et dextera illius amplexabitur me.
Adjuro vos, filiæ Jerusalemi,
ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam,
donec ipsa velit.
Quæ est ista, quæ ascendit de deserto,

— Tame si hæc præferenda ex Hebræo lectio est;
plures tamen mss. codices atque editi etiam e Græ-
cis, ipsaque in divinis Officiis Ecclesia vocat *Sun-
amita*.

deliciis affluens, innixa super dilectum suum?
 Sub arbore malo suscitavi te:
 ibi corrupta est mater tua,
 ibi violata est genitrix tua:
 Pone me ut signaculum super cor tuum;
 ut signaculum super brachium tuum:
 Quia fortis est ut mors dilectio,
 dura sicut infernus æmulatio:
 Lampades ejus,
 lampades ignis atque flamarum.
 Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem,
 nec flumina obruent illam:
 Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro
 dilectione,
 quasi nihil ^a despicient eum.
 Soror nostra parva,
 et ubera non habet:
 Quid faciemus sorori nostræ

A in die quando alloquenda est?
 Si murus est,
 ædificemus super eum propugnacula argentea:
 Si ostium est,
 compingamus illud tabulis cedrinis.
 Ego murus: et ubera mea sicut turris,
 ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.
 Vineæ fuit pacifico,
 in ea, quæ babel populos:
 Tradidit eam custodibus:
 vir assert pro fractu ejus mille argenteos.
 Vineæ mea coram me est.
 Mille tui pacifici,
 et ducenti his qui custodiunt fructus ejus.
 Quæ habitat in hortis, amici auscultant:
 fac me audire vocem tuam.
 Fuge, dilecte mi, et assimilare capreæ
 hinnu quo cervorum super montes aromatum.

Explicit Canticum Canticorum.

^a Ita exemplaria Canonis cum aliis mss. codicibus, ubi constanter retinetur quod edidimus. In Hebr. quoque verbum pluralis est nuneri, ac pronomen masculinum בָּז יְבָז bos jabuz lo, id est, contem-

nendo contemnit eum. Augustinus insuper eodem modo legisse videtur: quia exemplaria mss. Speculi scriptum habent verbum in plurali, *despiciens* non *despicet*. MART.

* PRÆFATIO HIERONYMI IN DANIELEM PROPHETAM.

Danielem prophetam iuxta Septuaginta Interpretes Domini Salvatoris Ecclesiæ non legunt utentes Theodotionis editione, et hoc cur acciderit, nescio. Sive enim quia sermo Chaldaicus est, et quibusdam proprietatibus a nostro cloquio discrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes easdem ^b linguæ lineas in translatione servare: sive sub nomine eorum ab alio nescio quo non satis Chaldaæm linguam sciente, editus liber est: sive aliud quid causæ extiterit ignorans: hoc unum affirmare possum, quod multum a veritate discordet, et recto judicio repudiatus sit. Sciendum quippe, ^c Danielem maxime et Ezram, Hebraicis quidem litteris; sed Chaldaico sermone conscriptos, et unam Jeremiæ περικοπὴν, Job quoque cum Arabica lingua habere plurimam societatem. Denique et ego adolescentulus, post Quintiliani et Tullii lectionem ac flores rhetoricos, cum me in lin-

^a Hunc Hieronymi prologum, ipsamque omnem Danielis interpretationem Latinam ex integro ad duos optinax cum primis note codices mss. exigimus, alterum Palatinum numero 3, alterum Vaticanum numero 333 prænotatos.

^b Plures mss. omittunt vocem *linguæ*, siveque legunt etiam vetustiores: Noluerunt Septuaginta Interpretes easdem lineas in translatione servare. MART.

— Fortasse verius Palatin. ms. aliquie plures apud Martianæum, *eadem lineas*, voce intermedia, *linguæ prætermissa*.

^c Daniel Chaldaico sermone conscriptus est a versu 2 cap. II ad cap. VIII. Esdras vero a versu 8 cap. IV ad cap. VII, vers. 27. Jeremiæ tandem periœope Chaldaice scripta legitur cap. X, vers. 11, in nostra editione vers. 32, 33 et 34. MART.

— Non a secundo, ut Martianæus putat, sed a quarto capituli secundi verso usque ad initium octavi Chaldaice scriptus est Daniel, quod S. ipse Pater in Commentario testatur. Esdras ab octavo capituli quarti, ad septimum versum capituli XVII, et Jeremiæ περικοπὴν tribus constans versiculis a 32 ad 34 capituli decimi Chaldaicum sermonem sonant.

B guæ hujus pistrinum reclusissem, et multo sudore, multoque tempore vix cœpisset anhelantia stridentia que verba resonare, et quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicere, impegi novissime in Danielem, et tanto tædio affectus sum, ut desperatione subita omnem veterem laborem voluerim contemnere. Verum adhortante me quodam Hebreo, et illud mihi crebris ^d in sua lingua ingente, *Labor omnia vincit improbus*, qui [Al. et qui] mihi videbar sciolus inter ^e eos, cœpi rursum discipulus esse Chaldaicus. Et ut verum fatesar, usque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere et intelligere, quam sonare. Hæc idcirco ^f, ut difficultatem vobis Danielis ostenderem, qui apud Hebreos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis, draconisque fabulas: ^g quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt,

^d Vocabulam in Palatinus ms. tacet, ut et paulo ante alii apud Martianæum nomen quodam.

^e Virgilianum illud est ei Georg. mutuum. MART.

^f Verius hic quoque videtur in Palatin. ms. legi sciolus inter Hebreos: quod nomen luculentius opponetur Chaldaeo.

^g Plus habent duo mss. Hæc idcirco dixi, ut, etc.

^h Refellendis cum Erasmi, tum Clerici, atque aliorum ex hujus occasione loci calumni in Hieronymum satis abundeque sit, ab ipsomet intelligere Libro II num. 35 in Ruslinum qua hæc mente dixerit, et quo accipi sensu velit. *De Daniele*, inquit, breviter respondebo, me non negasse eum prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum; sed quid HEBRAEI dicere, et quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare. Et paulo post: *Quod autem refero quid adversus Susannæ historiam, et Hymnum trium puerorum, et Belis, Draconisque fabulas, que in volumine Hebreico non habentur, HEBRAEI soleant dicere, qui me criminar, si tamen se sycophantam probut.* Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant explicari, etc. Recole quæ ad hunc quoque locum nobis annotata sunt.

a veru + anteposito, easque jugulante, subjecimus : ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse. Audivi ego quemdam de praecitoribus Judæorum, cum Susannæ derideret histriam, et a Græco nescio quo diceret esse conflictam, illud opponere, quod Origeni quoque ^b Africanus opposuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ σχιστοῦ σχισταὶ, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνον πρίσται, de Græco sermone descendere. Cujus rei nos intelligentiam nostris hanc possumus dare : Ut, verbi gratia, dicamus ab arbore ilice dixisse eum, Illico pereas : et a lentisco, In lento te comminuat angelus, vel non lente pereas, aut latus, id est flexibilis ducaris ad mortem : sive aliud quid ad arboris nomen conveniens. Deinde tantum ^c fuisse otii tribus pueris cavillabatur, ut in camino astuantis incendii metro luderent, et per ordinem ad laudem Dei omnia elementa provocarent : aut quod miraculum, divinæque aspirationis indicium, vel draconem intersectum offa picis, vel sacerdotum Belis machinas deprehensas : quæ magis prudentia solerti viri, quam prophetali essent [Al. esse] spiritu perpetrata ? Cum vero ad Abacuc veniret, et de Judæa in ^d Chaldaem rapuum discophorum [Al. discumferentem] lectitaret : quærebatur exemplum, ubi legissemus in toto veteri Testamento, quemquam sanctorum gravi volasse corpore, et in puncto horæ tanta terrarum spatia transisse. Cui eum quidam e nostris satis ad loquendum prom-

A ptulus, Ezechielem adduxisset in medium, et diceret eum de Chaldaea in Judæam fuisse translatum : derisit hominem, et ex ipso volumine demonstravit Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum. Dominique et Apostolum nostrum, videlicet ut eruditum virum, et qui legem ab Hebreis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum in corpore, sed dixisse : *Sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Deus scit* (II Cor. xii, 2). His et talibus argumentis apocryphas in libro Ecclesiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio judicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebreos inter prophetas, sed inter eos qui *Ἀγόραρχοι* conscripserunt. In tres siquidem partes omnis ab eis Scriptura ^e dividitur : in Legem, in Prophetas in *Ἀγόραρχοι*, id est, in quinque, et octo, et in undecim libros : de quo non est hujus temporis disserere. Quæ autem ex hoc propheta, immo contra hunc librum, Porphyrius objiciat, testes sunt Methodius, Eusebius, Apollinaris : qui multis versuum millibus ejus vesaniæ respondentes, nescio an curioso lectori satisficerint. Unde obsecro vos, o Paula et Eustochium, fundatis pro me ad Dominum preces : ut quamdui in hoc corpusculo sum, scribam aliquid gratum vobis, utile Ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe judicis non satis moveor : qui in utramque partem, aut amore labuntur, aut odio.

a Consule annotationes Leandri de S. Martino in *C* notis.
hanc Hieronymi Praefationem, ubi vir doctus jure merito reprehendit Erasimum, qui temere contra mentem S. Doctoris, usus Ecclesiæ sugillare nititur in suis scholiis, nonnumquam male concutus, quidquid velint admiratores nimis eruditissimi Erasmianæ, ac parum æqui rerum astimatores. MART.

b Vide epistolam Origenis ad Africanum, numero præsertim 7, et quæ nos ad Commentarios Hieronymi in cap. xii ex eodem Origene edisseruimus in

C notis.

c Cum negandi particula, secunda tamen addita, ut videtur, manu, *tantum non fuisse otii*, in Palatin. ms. legitur. Cæterum ipsum recole S. Doctorem in prologo Commentariorum in hunc prophetam.

d Vaticanus codex, cuius supra saepe memini-
mus, habet Latinam hujus vocis interpretationem : *raptum discumferentem lectitaret*. MART.

e Videsis quæ scripta leguntur in Prologo Scripturarum libris Samuel ac Malachin præfixo. MART.

INCIPIT

LIBER DANIELIS PROPHETÆ.

[Visio I.] Anno tertio regni Jociacim regis Juda, venit Nabuchodonosor rex Babylonis in [Al. tæ]
in] Jerusalem,
et obsedit eam :
Et tradidit Dominus in manu ejus Jociacim regem
Juda,
et partem vasorum domus Dei ^a :
Et exportavit in terram Sennar in domum Dei sui,
et vasa intulit in domum thesauri Dei sui,
Et ait rex Asaphaz præposito eunuchorum ^b,
ut introduceret de filiis Israel,
et de semine regio et tyrannorum, pueros,
In quibus nulla esset macula, decores forma,
et eruditos omni sapientia,
cautos scientia, et doctos disciplina ,

D Et qui possent stare in palatio regis,
ut doceret eos litteras, et linguam Chaldaeorum.
Et constituit eis rex annonam per singulos dies de
cibis suis,
et de vino unde bibebat ipse ;
Ut enutriti tribus annis,
postea starent in conspectu regis.
Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda,
Daniel, Ananias, Misael, et Azarias.
Et imposuit eis præpositus eunuchorum, nomina :
Danieli, Baltassar :
Ananiae, Sidrach :
Misaeli, Misach ,
et Azariæ, Abdenago.
Proposuit autem Daniel in corde suo,

b Hic vero quod plus habet idem ms. pronomen suorum, et in Hebreo archetypo resonat סִרְיָסִר, et cominode suppleri in Latino potest.

a Vaticanus ms. addit hic verbum, *cepit* : quod in Hebreo tamen, aut Græco, denique Latinis libris non est.

ne pollueretur de mensa regis ,
neque de vino potus ejus ,
et rogavit eunuchorum præpositum ne contami-
naretur.
Dedit autem Deus Danieli gratiam et misericordiam
in conspectu principis eunuchorum.
Et ait princeps eunuchorum ad Danielem :
Timeo ego dominum meum regem .
qui constituit vobis cibum et potum :
Qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæte-
ris adolescentibus coævis vestris ,
condemnabit caput meum regi.
Et dixit Daniel ad Malassar ,
quem constituerat princeps eunuchorum super
Danielem , Ananiam ,
Misaelam , et Azariam ,
Tenta nos , obsecro , servos tuos diebus decem ,
et dentur nobis legumina ad vescendum , et aqua
ad bibendum :
Et contemplare vultus nostros ,
et vultus puerorum qui vescuntur cibo regio :
et sicut videris , facies cum servis tuis.
Qui auditio sermone hujuscemodi ,
tentavit eos diebus decem.
Post dies autem decem ,
apparuerunt vultus eorum meliores et corpulen-
tiores præ omnibus pueris
qui vescabantur a cibo regio.
Porro Malassar tollebat cibaria , et vinum potus
eorum :
dabatque eis legumina.
Pueris autem his dedit Deus scientiam et disciplinam ,
in omni libro et sapientia :
Danieli autem intelligentiam omnium visionum et
somniorum.
Complexis itaque diebus , post quos dixerat rex ut
introducerentur :
introdixit eos præpositus eunuchorum in con-
spectu Nabuchodonosor.
Cumque eis locutus fuisset rex ,
non sunt inventi de universis tales ,
ut Daniel , Ananias , Misael , et Azarias :
Et steterunt in conspectu regis :
et omne verbum sapientiae et intellectus , quod
sciscitatus est ab eis rex ,
invenit in eis decuplum , super cunctos hariolos
et magos ,
qui erant in universo regno ejus.
Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri
regis .

[*Visio II.*] In anno secundo regni Nabuchodonosor ,
vidit Nabuchodonosor somnum ,
et conterrius est spiritus ejus ,
et somnium ejus fugit ab eo .

Præcepit autem rex , ut convocarentur harioloi , et
magi , et maledici , et Chaldæi ,
ut indicarent regi somnia sua :
qui cum venissent , steterunt coram rege .

Et dixit ad eos rex : Vidi somnum :
et mente confusus ignoro quid viderim .

Responderuntque Chaldæi regi Syriace :
Rex , in æternum vive :

Dic somnum servis tuis ,
et interpretationem ejus indicabimus .

Et respondens rex , ait Chaldæis :
Sermo recessit a me :
Nisi indicaveritis mihi somnum , et conjecturam
eius ,
peribitis vos , et domus vestræ publicabuntur .

Si autem somnum , et conjecturam ejus narrave-
ritis ,
præmia , et dona , et honorem multum accipietis
a me :

A somnum igitur , et interpretationem ejus indicate
mihi .

Responderunt secundo , atque dixerunt :
Rex somnum dicat servis suis ,
et interpretationem illius indicabimus .

Respondit rex , et ait :
Certe novi quia tempus redimitis ,
scientes quod recesserit a me sermo .

Si ergo somnum non indicaveritis mihi , una est de
vobis sententia ,
quod interpretationem quoque fallacem et dece-
ptionem plenam composueritis ,
ut loquamini mihi donec tempus pertranseat .

Somnum itaque dicite mihi ,
ut sciam , quod interpretationem quoque ejus ve-
rain loquamini .

Respondentes ergo Chaldaei coram rege , dixerunt :
Non est homo super terram , qui sermonem tuum ,
rex , possit implere :

B Sed neque regum quisquam magnus et potens ver-
buin hujuscemodi sciscitur
ab omni hariolo , et mago , et Chaldæo .

Sermo enim , quem tu , rex , queris , gravis est :
nec reperiatur quisquam , qui indicet illum in con-
spectu regis :
exceptis diis , quorum non est cum hominibus
conversatio .

Quo audito , rex in furore et in ira magna præcepit
ut perirent omnes sapientes Babylonis .

Et egressa sententia , sapientes interficiebantur :
quererebaturque Daniel et socii ejus , ut perirent .

Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia ,
ab Arioche principe militiae regis ,
qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Ba-
bylonis .

Et interrogavit eum , qui a rege potestatem acce-
perat ,
quam ob causam tam crudelis sententia a facie re-
gis esset egressa .

C Cum ergo rem indicasset Arioche Danieli ,
Daniel ingressus rogavit regem ,
ut tempus daret sibi ad solutionem indicandam
regi .

Et ingressus est domum suam ,
Ananieseque , Misaeli et Azariæ sociis suis indica-
vit negotium :

Ut quererent misericordiam a facie Dei cœli super
sacramento isto ,
et non perirent Daniel et socii ejus cum ceteris
sapientibus Babylonis .

Tunc Danieli per visionem nocte mysterium revela-
tum est :

et Daniel benedixit Deo cœli ,
et locutus ait :

Sit nomen Dei benedictum a sæculo et usque in se-
culum :

quia sapientia et fortitudo ejus sunt .

Et ipse mutat tempora , et ætares :

D transfert regna , atque constituit :

dat sapientiam sapientibus , et scientiam intelli-
gentibus disciplinam :

Ipse revelat profunda , et abscondita ,
et novit in tenebris constituta :

et lux cum eo est .

Tibi , Deus patrum ^b meorum , confiteor , teque laudo :
quia sapientiam et fortitudinem dedisti mihi :

Et nunc ostendisti mihi quæ rogavimus te ,
quis sermonem regis aperiisti nobis .

Post hæc Daniel ingressus ad Arioche ,
quem constituerat rex ut perderet sapientes Ba-
bylonis ,
sic ei locutus est :

Sapientes Babylonis ne perdas ;

^a Duo hæc verba *cibo regio* , Vatican. ms. lacet ,
quæ tamen originales textus agnoscent .

^b Vaticanus ms. ut et Memmianus , Martianus
teste , et Vulgata nostrorum pro meorum legunt .

introduc me in conspectu regis,
et solutionem regi narrabo.
Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem,
et dixit ei:
Inveni hominem de filiis transmigrationis Juda,
qui solutionem regi annuntiet.
Respondit rex, et dixit Danieli,
cujus nomen erat Baltassar:
Pulgasne vere potes indicare inibi somnum, quod
vidi,
et interpretationem ejus?
Et respondens Daniel coram rege, ait:
Mysterium, quod rex interrogat,
sapientes, magi, et barioli, et aruspices non
queunt indicare regi.
Sed est Deus in celo revelans mysteria,
qui indicavit tibi, rex Nabuchodonosor,
quæ ventura sunt in novissimis temporibus.
Somnium tuum et visiones capitum tui in cubili tuo,
hujuscemodi sunt:
Tu, rex, cogitare coepisti in stratu tuo,
quid esset futurum post hæc:
Et qui revelat mysteria,
ostendit tibi quæ ventura sunt.
Mili quoque non in sapientia, quæ est in me plus
quam cunctis videntibus,
sacramentum hoc revelatum est:
Sed ut interpretatio regi manifesta fieret,
et cogitationes mentis tuæ scires.
Tu, rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis:
statua illa magna, et statuta sublimis stabat con-
tra te,
et intuitus ejus erat terribilis.
Hujus statuæ caput ex auro optimo erat,
pectus autem et brachia de argento,
porro venier et femora ex aere.
Tibiae autem ferreae,
pedum quedam pars erat ferrea,
quedam fistilis.
Videbas ita, donec abscisus est lapis de monte sine C
manibus:
et percussit statuam in pedibus ejus ferreis et fi-
stilibus,
et communuit eos.
Tunc contrita sunt pariter ferrum,
testa, æs, argentum, et aurum:
Et redacta quasi in favillam æstivæ areæ,
quæ rapta sunt vento:
nullusque locus inventus est eis:
Lapis autem, qui percusserat statuam,
factus est mons magnus,
et implevit universam terram.
Hoc est somnum:
Interpretationem quoque ejus dicemus coram
te, rex.
Tu rex regum es:
et Deus cœli, regnum, et fortitudinem, et impe-
rium, et gloriæ dedit tibi:
Et omnia in quibus habitant filii hominum:
et bestias agri, volucres quoque cœli dedit in D
manu tua,
et sub ditione tua universa constituit;
tu es ergo caput aureum.
Et post te consurget regnum aliud minus te [Vulg.
add. argenteum]:
et regnum tertium aliud ærenum,
quod imperabit universæ terræ.
Et regnum quartum erit velut ferrum:
quomodo ferrum communuit et domat omnia,
sic communuet omnia hæc, et conteret.
Porro quia vidisti pedum et digitorum partem testæ
figuli,
et partem ferream:
Regnum divisum erit,
quod tamen de plantario ferri orietur,
secundum quod vidisti, ferrum mixtum testæ ex
luto.

A Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fi-
stilis:
ex parte regnum erit solidum, et ex parte contri-
tum.
Quod autem vidisti ferrum mixtum testæ ex luto,
commiscebuntur quidem humano semine:
Sed non adhærebunt sibi,
sicut ferrum miseri non potest testæ.
In diebus autem regnum illorum,
suscitat Deus cœli regnum, quod in æternum
non dissipabitur,
et regnum ejus populo alteri non tradetur.
Comminuet, et consumet universa regna hæc:
et ipsum stabit in æternum.
Secundum quod vidisti, quod de monte abscisus est
lapis, sine manibus,
et communuit testam, et ferrum, et æs, et argen-
tum, et aurum.
Deus magnus ostendit regi, quæ futura sunt postea,
et verum est somnum,
et fidelis interpretatio ejus.
Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam,
et Danielem adoravit:
et hostias et incensum præcepit ut sacrificarent ei.
Loquens ergo rex, ait Danieli:
Vere Deus vester Deus deorum est,
et Dominus regum, et revelans mysteria:
quoniam potuisti aperire sacramentum hoc.
Tunc rex Danielem in sublime extulit,
munera multa et magna dedit ei:
Et constituit eum principem super omnes provin-
cias Babylonis,
et praefectum magistratum super cunctos sapien-
tes Babylonis.
Daniel autem postulavit a rege,
et constituit super opera provinciæ Babylonis,
Sidrach, Misach, et Abdenago:
ipse autem Daniel erat in foribus regis.
[Visio III.] Nabuchodonosor rex fecit statuam auream,
altitudine cubitorum sexaginta,
latitudine cubitorum sex,
et statuam eam in campo Dura provinciæ Baby-
lonis;
Itaque Nabuchodonosor rex
misit ad congregandos satrapas, magistratus, et
judices, duces, et tyrannos, et praefectos,
omnesque principes regionum;
Ut convenient ad dedicationem statuæ,
quam erexerat Nabuchodonosor rex.
Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus, et judi-
ces, et duces, et tyranni,
et optimates qui erant in potestatibus constituti,
et universi principes regionum;
Ut convenient ad dedicationem statuæ,
quam erexerat Nabuchodonosor rex.
Stabant autem in conspectu statuæ,
quam posuerat Nabuchodonosor rex:
Et præco clamabat valenter:
Vobis dicitur populis, tribubus, et linguis:
In hora, qua audieritis sonum tubæ,
et fistulæ, et citharæ,
sambucæ, et psalterii, et symphoniarum,
et universi generis musicorum,
Cadentes adorare statuam auream,
quam constituit Nabuchodonosor rex.
Si quis autem non prostratus adoraverit,
eadem hora mittetur in fornacem ignis ardantis.
Post hæc igitur statim, ut audierunt omnes populi
sonum tubæ,
fistulæ, et citharæ,
sambucæ, et psalterii, et symphoniarum,
et universi generis musicorum:
Cadentes omnes populi, et tribus et linguis adorave-
runt statuam auream,
quam constituerat Nabuchodonosor rex.
Statimque in ipso tempore accedentes viri Chaldaei
accusaverunt Judæos:

dixeruntque Nabuchodonosor regi : Rex , in ater-
num vive :

Tu , rex , posuisti decretum ,
ut oennis homo , qui audierit sonitum tubæ ,
fistulæ , et citharæ ,
sambucæ , et psalterii , et symphoniaræ ,
et universi generis musicorum ,
prosternat se , et adoret statuam auream .
Si quis autem non procidens adoraverit ,
mittatur in fornacem ignis ardantis .
Sunt ergo viri Judæi , quos constituisti super opera
regionis Babylonis .
Sidrach , Misach , et Abdenago :
Viri isti contempserunt , rex , decretum
tuum : deos tuos non colunt ,
et statuam auream , quam erexisti , non adorant .
Tunc Nabuchodonosor in furore et in ira præcepit ,
ut adducerentur Sidrach , Misach et Abdenago :
qui confessim adducti sunt in conspectu regis .
Pronuntiansque Nabuchodonosor rex , ait eis :
Verene , Sidrach , Misach , et Abdenago , deos meos
non colitis ,
et statuam auream , quam constitui , non adoratis ?
Nunc ergo si estis parati , quacumque
hora audieritis sonitum tubæ ,
fistulæ , citharæ , sambucæ , et psalterii , et sym-
phoniaræ ,
omnisque generis musicorum ,
prosternite vos , et adorate statuam quam feci :
Quod si non adoraveritis ,
eadem hora mittemini in fornacem ignis ardantis :
et quis est Deus , qui eripiat vos de manu mea ?
Respondentes Sidrach , Misach , et Abdenago , dixe-
runt * regi Nabuchodonosor :
Non oportet nos de hac re respondere tibi .
Ecce enim Deus noster , quem colimus ,
potest eripere nos de camino ignis ardantis ,
et de manibus tuis , o rex , liberare .
Quod si noluerit , notum sit tibi , rex , quia deos tuos
non colimus ,
et statuam auream , quam erexisti , non adoramus .
Tunc Nabuchodonosor repletus est furore :
et aspectus faciei illius immutatus est super Si-
drachi , Misach , et Abdenago ,
et præcepit , ut succenderetur fornax septuplum
quam succendi consueverat .
Et viris fortissimis de exercitu suo jussit ,
ut ligatis pedibus Sidrach , Misach , et Abdenago ,
mitterent eos in fornacem ignis ardantis .
Et confessim viri illi vinci , cum braccis suis , et
tariis , et calceamentis , et vestibus ,
missi sunt in medium fornacis ignis ardantis .
Nam jussio regis urgebat :
fornax autem succensa erat nimis .
Porro viros illos , qui miserant Sidrach , Misach , et
Abdenago ,
interfecit flamma ignis ,
Viri autem hi tres , id est , Sidrach , Misach , et Abde-
nago ,
cederunt in medio camino ignis ardantis , colli-
gati ,
b Quæ sequuntur , in Hebræis voluminibus non reperi .

- + Et ambulabant in medio flammæ ,
- + laudantes Deum , et benedicentes Domino .
- + Stans autem Azarias oravit sic ,
- + aperiens os suum in medio ignis , ait :

* Videsis quo sensu notet S. ipse Pater in Com-
mentariis ad hunc locum : In Hebræo non habere
regem sicut in LXX , ne adulari viderentur impio , etc .
Satis enim luculentem legimus in hodierno exemplari ,
תְּמַלֵּא נִכְדָּשָׁה .

b Clarius in Comment. libro primo : Quæ sequun-
tur in Hebr . , seu potius Chaldaico non habentur , sed
ex editione Theodotionis addita sunt : ista enim pars
obelis prænotata hic posita est inter ea quæ Chal-

A Benedictus es , Domine Deus patrum nostrorum ,
et laudabile et gloriosum nomen tuum in sa-
cula :
Quia justus es in omnibus quæ fecisti in nobis ,
et universa opera tua vera ,
et via tua rectæ , et omnia judicia tua vera .
Judicia enim vera fecisti ,
juxta omnia quæ induxisti super nos ,
et super civitatem sanctam patrum nostrorum
Jerusalem :
Quia in veritate , et in judicio ,
induxisti omnia hæc propter peccata nostra .
Peccavimus enim , et inique egimus recedentes a te :
et delinquimus in omnibus :
Et præcepta tua non audivimus , nec observavimus ,
nec fecimus sicut præceperas nobis , ut hene no-
bis esset .
Omnia ergo , quæ induxisti super nos ,
et universa , quæ fecisti nobis , vero judicio fecisti :
Et tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum ,
et pessimorum , prævaricatorumque ,
et regi injusto et pessimimo ultra omnem terram .
Et nunc non possumus aperire os :
confusio et opprobrium facti sumus servis tuis , et
his qui colunt te .
Ne , quæsumus , iradas nos in perpetuum ,
propter nomen tuum ,
et ne dissipes testamentum tuum :
Negue auferas misericordiam tuam a nobis ,
propter Abraham dilectum tuum ,
et Isaïa servum tuum ,
et Israel sanctum tuum :
Quibus locutus es pollicens ,
quod multiplicares semen eorum sicut stellas colli ,
et sicut arenam quæ est in littore maris :
Quia , Domine , imminuti sumus plus quam omnes
gentes ,
sumusque humiles in universa terra hodie propter
peccata nostra .
C Et non est in tempore hoc princeps ,
et propheta , et dux ,
neque holocaustum , neque sacrificium ,
neque oblatio , neque incensum ,
Neque locus primitiarum coram te ,
ut possimus invenire misericordiam :
Sed in anima contrita ,
et spiritu humiliatis suscipiamur .
Sicut in holocausto arietum , et taurorum ,
et sicut in millibus agnorum pinguium :
Sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie ,
ut placeat tibi :
quoniam non est confusio confidentibus in te ,
Et nunc sequimur in toto corde ,
et timemus te , et querimus faciem tuam .
Ne confundas nos :
sed fac nobiscum juxta mansuetudinem tuam ,
et secundum multitudinem misericordie tuæ .
Et erue nos in mirabilibus tuis ,
et da gloriam nomini tuo , Domine :
B Et confundantur omnes , qui ostendunt servis tuis
mala ,
confundantur in omni potentia ,
et robur eorum conteratur :
Et sciant , quia tu es Dominus Deus solus ,
et gloriosus super orbem terrarum .
Et non cessabunt qui miserant eos , ministri regis
succendere fornacem ,

daice scripta leguntur in Daniele . Ceterum signa
istæ obelorum retinet adhuc exemplar ms. sacro-
rum Bibliorum , quod fuit olim Monasterii S. Diony-
sii in Francia ; nunc autem exstat in Bibliotheca
christianissimi Regis , nun. 3561 . MART .

* Manuscripti omnes , excepto codice S. Albini
Andegavensis , sic dividunt hos versus : Benedictus
es , Domine Deus patrum nostrorum , et laudabilis , et
gloriosum nomen , etc . MART .

+ naphtha, et stappa, et pice, et malleolis:
 + Et effundebatur flamma super fornacem
 + cubitis quadraginta et novem:
 + Et erupit,
 + et incendit quos reperit juxta fornacem de Chaldaicis.
 + Angelus autem Domini descendit cum Azaria,
 + et sociis ejus, in fornacem:
 + Et exiit flammam ignis de fornace,
 + et fecit medium fornaci quasi ventuni roris flantem;
 + Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit,
 + nec quidquam molestiae intulit.
 + Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant,
 + et glorificabant, et benedicabant Deo in fornace,
 dicens:
 + Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum:
 + et laudabilis, et superexaltatus in saecula.
 + Et benedictum nomen gloriae tue sanctum:
 + et laudabile, et superexaltatum in omnibus saeculis.
 + Benedictus es in templo sancto gloriae tue:
 + et superlaudabilis, et superexaltatus in saecula.
 + Benedictus es in throno regni tui:
 + et superlaudabilis, et superexaltatus in saecula.
 + Benedictus es, qui intueris abyssos,
 + et sedes super cherubim:
 + et laudabilis, et superexaltatus in saecula.
 + Benedictus es in firmamento celi:
 + et laudabilis et glorus in saecula.
 + Benedicite omnia opera Domini Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite angeli Domini Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite celi Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite aquæ omnes, quæ super celos sunt, Dominus:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite omnes virtutes Domini Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite sol et luna Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite stellæ celi Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite omnis imber et ros Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite omnes spiritus Dei Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite ignis et aestus Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite frigus et aestus Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite rores et pruina Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite gelu et frigus Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite glacies et nives Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite noctes et dies Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite lux et tenebrae Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite fulgura et nubes Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedic terra Domini:
 + laudet et superexaltet eum in saecula.
 + Benedicite montes et colles Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 + Benedicite universa germinantia in terra Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.

^a Hic quoque cum plerisque aliis apud Martian. mss. nostri legunt, *supergloriosus* pro *superexaltatus*.

^b Ms. codex Regius, *ignis et cauma*. MART.

^c Pro *saraballa* mss. fere omnes legunt ut in LXX, *sarabara*, Canon Memmianus in corpore habet *sarabara*, in margine vero hanc variantem lectionem, *aliibi sarabarie*. Hos errores redarguit S. Illicon. l. i

A Benedicite fontes Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite maria et flumina Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite cete, et omnia quæ moventur in aquis,
 + Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite omnes volucres celi Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite omnes bestie et pecora Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite filii hominum Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicat Israel Dominum:
 + laudet et superexaltet eum in saecula.
 Benedicite sacerdotes Domini Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite servi Domini Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite spiritus et animæ justorum Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite sancti et humiles corde Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Benedicite Anania, Azaria, Misael Domino:
 + laudate et superexaltate eum in saecula.
 Qui eruit nos de inferno,
 + et salvos fecit de manu mortis,
 + et liberavit nos de medio ardantis flammæ,
 + et de medio ignis eruit nos.
 Confitemini Domino quoniam bonus;
 + quoniam in saeculum misericordia ejus.
 Benedicite omnes religiosi Domino Deo deorum:
 + laudate et confitemini ei,
 quia in omnia saecula misericordia ejus.
 +

Hucusque non habentur in Hebreo, et quæ possumus, de Theodotionis editione translata sunt.

Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, et surrexit propere,

C et ait optimatibus suis:
 Nonnetres viros misimus in medium ignis compeditos?
 Qui respondentes dixerunt regi:

Vere, rex.

Respondit, et ait:

Ecce ego video viros quatuor solutos,
 et ambulantes in medio ignis,
 et nihil corruptionis in eis est,
 et species quarti similis filio Dei.

Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostium fornacis
 ignis ardantis, et ait:

Sidrach, Misach, et Abdenago, servi Dei excelsi,
 egredimini, et venite:

Statimque egressi sunt Sidrach, Misach, et Abdenago
 de medio ignis.

Et congregati satrapæ, magistratus, et judices, et
 potentes regis,

contemplabantur viros illos,

Quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum,

D et capillus capitis eorum non esset adustus,
 et ^c saraballa eorum non fuisset immutata,
 et odor ignis non transisset per eos.

Et erumpens Nabuchodonosor, ait;

Benedictus Deus eorum,
 Sidrach videlicet, Misach et Abdenago,

qui misit angelum suum:

Et eruit servos suos,

qui crediderunt in eum:

Et verbum regis immutaverunt,

Comment. in Daniel: *Pro braccis*, inquit, *quas Symmachus ἀντίποδας interpretatus est*, Aquila et Theodotio *saraballa* dixerunt, et non, ut corrupte legitur, *sarabara*. Lingua autem Chaldaeorum *saraballa* crura hominum vocantur et tibie: et οὐκωνύμως etiam braccia eorum, quibus crura teguntur et tibie, quasi crurales et tibiales appellatae sunt. MART.

Et tradiderunt corpora sua ne servirent,
et ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo :
A me ergo positum est hoc decretum,
ut omnis populus, tribus, et lingua,
quæcumque locuta fuerit blasphemiam contra
Deum Sidrach, Misach, et Abdenago, dispereat,
et domus ejus vastetur :
Neque enim est Deus alias,
qui possit ita salvare.
Tunc rex promovit Sidrach, Misach, et Abdenago,
in provincia Babylonis.
NABUCHODONOSOR rex,
omnibus populis, gentibus, et linguis, qui habi-
tant in universa terra,
pax vobis multiplicetur.
Signa et mirabilia fecit apud me Deus excelsus.
Placuit ergo mihi prædicare signa ejus, quia magna
sunt ;
et mirabilia ejus, quia fortia :
Et regnum ejus regnum sempiternum;
et potestas ejus in generationem et generationem.
[Visio IV.] Ego Nabuchodonosor quietus eram in
domo mea,
et florens in palatio meo :
Somnium vidi, quod perterritum me :
et cogitationes meæ in stratu meo,
et visiones capitii mei conturbaverunt me.
Et per me propositum est decretum,
ut introducerentur in conspectu meo cuncti sa-
pientes Babylonis,
et ut solutionem somnii indicarent mihi.
Tunc ingrediebantur harioli, magi, Chaldae, et aru-
spices,
et somnium narravi in conspectu eorum :
et solutionem ejus non indicaverunt mihi :
a Donec collega ingressus est in conspectu meo
Daniel,
cui nomen Baltassar secundum nomen Dei mei,
qui habet spiritum deorum sanctorum in semet-
ipso :
et somnium coram ipso locutus sum.
Baltassar, princeps hariolorum,
quem ego scio quod spiritum sanctorum deorum
habeas in te,
et omne sacramentum non est impossibile tibi :
Visiones somniorum meorum, quas vidi, et solu-
tionem eorum narra.
Visio capitii mei in cubili meo :
Videbam, et ecce arbor in medio terræ,
et altitudo ejus nimia.
Magna arbor, et fortis :
et proceritas ejus contingens cœlum :
aspectus illius erat usque ad terminos universæ
terræ.
Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius :
et esca universorum in ea.
Subter eam habitabant animalia et bestiæ,
et in ramis ejus conversabantur volucres cœli :
et ex ea vescebatur omnis caro.
Videbam in visione capitii mei super stratum
E meum,
et ecce vigil et sanctus de cœlo descendit.
Clamavit fortiter, et sic ait :
Succidite arborem, et præcidite ramos ejus :
Excute folia ejus,
et dispergit fructum ejus :
Fugiant bestiæ quæ subter eam sunt,
et volucres de ramis ejus.
Verumtamen germen radicum ejus in terra sinita,
et alligetur vinculo ferreo et æreo, in herbis quæ
foris sunt,
et rore cœli tingatur,

* Lexitus Hebraeus habet ρωτην, quæ Chaldaica
vox propriæ significat alium. Quamobrem visus est
doctis viris S. Pater Græcum exemplar, hic præ
oculis habuisse, atque ipsum quidem mendosum,

A et cum feris pars ejus in herba terræ.
Cor ejus ab humano commutetur,
et cor feræ detur ei :
et septem tempora mutentur super eum.
In sententia vigilum decretum est,
et sermo sanctorum, et petitio :
Donec cognoscant viventes,
quoniam dominatur Excelsus in regno hominum ;
Et cuicunque voluerit, dabit illud,
et humillimum hominem constituet super eum.
Hoc somnium vidi
ego rex Nabuchodonosor :
Tu ergo, Baltassar, interpretationem narra festinus :
quia omnes sapientes regni mei non queunt solu-
tionem edicare mihi :
Tu autem potes,
quia spiritus deorum sanctorum in te est.
Tunc Daniel, cuius nomen Baltassar,
coepit intra semelipsum tacitus cogitare quasi hora
una :
et cogitationes ejus conturbabant eum.
Respondens autem rex ait :
Baltassar, somnium et interpretatio ejus non con-
turbanter te.
Respondit Baltassar, et dixit :
Domine mihi, somnium his qui te oderunt,
et interpretatio ejus hostibus tuis sit.
Arborem quam vidisti sublimem atque robustam,
cujus altitudo pertingit ad cœlum, et aspectus
illius in omnem terram :
Et rami ejus pulcherrimi,
et fructus ejus nimius ;
Et esca omnium in ea,
et subter eam habitantes bestiæ agri,
et in ramis ejus commorantes aves cœli :
Tu es rex, qui magnificatus es, et invaluisti :
et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad
cœlum,
et potestas tua in terminos universæ terræ.
C Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere
de cœlo, et dicere :
Succidite arborem, et dissipate illam ;
Attamet gerumen radicum ejus in terra dimittite,
et vinciat ferro et ære in herbis foris,
et rore cœli conspergatur,
et cum feris sit pabulum ejus,
donec septem tempora mutentur super eum :
Haec est interpretatio sententiae Altissimi,
quæ pervenit super dominum nunc regem :
Ejicient te ab hominibus,
et cum bestiis feris erit habitatio tua,
et fenum ut bos comedes,
et rore cœli infunderis :
Septem quoque tempora mutabuntur super te,
donec scias quod dominetur Excelsus super regnum
hominum,
et cuicunque voluerit, det illud.
Quod autem præcepit, ut relinqueretur gerumen ra-
dicum ejus,
id est, arboris :
Regnum tuum tibi manebit,
postquam cognoveris potestatem esse cœlestem.
Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi,
et peccata tua eleemosynis redime,
et iniquitates tuas misericordiis pauperum :
forsitan ignoscet delictis tuis.
Omnia venerunt super Nabuchodonosor regem.
Post fineum mensium duodecim,
in aula Babylonis deambulabat.
Responditque rex, et ait :
Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædi-
cavi in domuni regni,

ut pote quo pro ἔτεσι legeret ἔταιρον, quæ vox colle-
gam sonat. Videsis tamen quæ ad hunc locum in
Commentariis annotamus.

in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris
mei?
Cum adhuc sermo esset in ore regis,
vox de cœlo ruit :
Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex :
Regnum transit a te :
Et ab hominibus te ejicent,
et cum bestiis feris erit habitatio tua :
Fenum quasi bos comedes,
et septem tempora mutabuntur super te :
Donec scias quod dominetur Excelsus in regno ho-
minum,
et cuicunque voluerit, det illud.
Eadem hora sermo completus est super Nabuchodo-
nosor,
et ex hominibus ejectus est ;
Et fenum ut bos comedet,
et rore cœli corpus ejus infectum est :
Donec capilli ejus in similitudinem aquilarum cres-
cent,
et ungues ejus quasi avium.
Igitur post finem dierum,
ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlum le-
vavi,
et sensus meus redditus est mihi :
Et Altissimo benedixi,
et viventem in sempiternum laudavi et glor-
ificavi :
Quia potestas ejus potestas sempiterna,
et regnum ejus in generationem et generationem.
Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum
reputati sunt :
juxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus
cœli, quam in habitatoribus terræ :
Et non est qui resistat manui ejus,
et dicat ei : Quare fecisti ?
In ipso tempore sensus meus reversus est ad me,
et ad honorem regni inci decoremque perveni,
et figura mea reversa est ad me :
Et optimates mei, et magistratus mei requisic- C
runt me,
et in regno meo restitutus sum :
et magnificientia amplior addita est mihi.
Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magni-
fico,
et glorifico regem cœli :
Quia omnia opera ejus vera,
et viæ ejus judicia :
et gradientes in superbia potest humiliare.
[Visio V.] Baltassar rex fecit grande convivium opti-
matibus suis mille :
et unusquisque secundum suam bibebat atatem.
Præcepit ergo jam temulentus, ut afferrentur vasa
aurea et argentea,
que asportaverat Nabuchodonosor pater ejus de
templo, quod sicut in Jerusalem,
Ut biberent in eis rex et optimates ejus,
uxoresque ejus, et concubinæ.
Tunc allata sunt vasa aurea,
que asportaverat de templo, quod fuerat in Jeru-
salem :
Et biberunt in eis rex et optimates ejus,
uxores et concubinæ ejus.
Bibebant vinum, et laudabant deos suos aureos,
et argenteos, et æreos, ferreos, ligneosque et la-
pideos.
In eadem hora apparuerunt digiti,
quasi manu hominis scribentis contra candelabrum
in superficie parietis aulæ regiae :
et rex aspiciebat articulos manus scribentis.
Tunc regis facies commutata est,
et cogitationes ejus perturbabant eum ;
Et compages rerum ejus solvabantur,
et genua ejus ad se invicem collidebantur.
Exclamavit itaque rex fortiter,
ut introducerent magos, Chaldaeos, et aruspices.

A Et proloquens rex ait sapientibus Babylonis :
Quicumque legerit scripturam hanc,
et interpretationem ejus manifestam mihi fecerit,
Purpura vestietur, et torquem auream habebit in
collo,
et tertius in regno meo erit.
Tunc ingressi omnes sapientes regis, non potuerunt
scripturam legere,
nec interpretationem indicare regi.
Unde rex Baltassar satis conturbatus est,
et vultus illius immutatus est :
sed et optimates ejus turbabantur.
Regina autem, pro re que acciderat regi, et optimi-
tibus ejus,
domum convivii ingressa est :
Et proloquens ait : Rex, in æternum vive :
non te conturbent cogitationes tue, neque facies
tua immutetur.
Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum sanctorum
habet in se :
B et in diebus patris tui scientia et sapientia inven-
ta sunt in eo :
Nam et rex Nabuchodonosor pater tuus,
principem magorum, incantatorum, Chaldæorum,
et aruspicum constituit eum,
pater, inquam, tuus, o rex :
Quia spiritus amplior, et prudentia, intelligentiaque,
interpretatio somniorum, et ostensio secretorum,
ac solutio ligatorum, inventæ sunt in eo,
hoc est in Daniele : cui rex posuit uomen Bal-
tassar.
Nunc itaque Daniel vocetur,
et interpretationem narrabit.
Igitur introductus est Daniel coram rege.
Ad quem prefatus rex ait :
Tu es Daniel de filiis captivitatis Judæ,
quem adduxit rex pater meus de Judæa ?
Audivi de te, quoniam spiritum deorum habeas :
et scientia intelligentiaque ac sapientia amplior
inventa est in te.
Et nunc introgressi sunt in conspectu meo sapientes
magi, ut scripturam hanc legerent,
et interpretationem ejus indicarent mihi :
et nequiverunt sensum sermonis hujus edicere.
Porro ego audivi de te, quod possis obscura inter-
pretari,
et ligata dissolvere :
Si ergo vales scripturam legere,
et interpretationem ejus indicare mihi,
Purpura vestieris, et torquem auream circa collum
tuum habebis,
et tertius in regno meo princeps eris.
Ad quæ respondens Daniel, ait coram rege :
Munera tua sint tibi, et dona domus tue alteri da :
Scripturam autem legam tibi, rex,
et interpretationem ejus ostendam tibi.
O rex, Deus altissimus, regnum et magnificientiam,
et gloriam et honorem dedit Nabuchodonosor
patri tuo.
D Et propter magnificientiam quam dederat ei, universi
populi, tribus, et linguae,
tremebant et metuebant eum :
Quos volebat, interficiebat :
et quos volebat, percutiebat :
Quos volebat, exaltabat :
et quos volebat, humiliabat.
Quando autem elevatum est cor ejus,
et spiritus illius obfirmatus est ad superbiam,
Depositus est de solio regni sui,
et gloria ejus ablata est :
Et a filiis hominum ejectus est,
sed et cor ejus cum bestiis positum est,
et cum onagris erat habitatio ejus :
Fenum quoque ut bos comedebat,
et rore cœli corpus ejus infectum est :
Donec cognosceret quod potestatem habeat Altissi-
mus in regno hominum .

et quemcumque voluerit, suscitabit super illud. A
 Tu quoque, filius ejus Baltassar, non humiliasti cor
 tuum,
 cum scires haec omnia :
 Sed adversum Dominatorem cœli elevatus es,
 et vasa domus ejus allata sunt coram te :
 Et tu, et optimates tui,
 et uxores tuæ, et concubinæ tuæ, vinum bibistis
 in eis ?
 Deos quoque argenteos, et aureos, et æreos, ferreos,
 ligneosque et lapideos,
 qui non vident, neque audiunt, neque sentiunt,
 laudasti :
 Porro Deus, qui habet flatum tuum in manu sua,
 et omnes vias tuas,
 non glorias tias.
 Idecirco ab eo missus est articulus manus,
 a quæ scripsit hoc, quod exaratum est.
 Haec est autem scriptura, quæ digesta est :
MANE, THECEL, PHARES.
 Et hæc est interpretatio sermonis.
MANE : numeravit Deus regnum tuum,
 et complevit illud.
THECEL : appensus es in statera,
 et inventus es minus habens.
PHARES : divisum est regnum tuum,
 et datum est Medis et Persis.
 Tunc, jubente rege, induitus est Daniel purpura,
 et circumdata est torques aurea collo ejus :
 et prædicatum est de eo quod haberet potestatem
 tertius in regno ^b suo.
 Eadem nocte interfactus est ^c Baltassar rex Chal-
 dæus.
 Et Darius Medus successit in regnum annos natus
 sexaginta duos.
 [Visio VI.] Placuit Dario, et constituit super re-
 gnum satrapas centum viginti,
 ut essent in toto regno suo.
 Et super eos principes tres,
 ex quibus Daniel unus erat :
 Ut satrapæ illis redderent rationem,
 et rex non sustineret molestiam.
 Igitur Daniel supererat omnes principes et satrapas :
 quia spiritus Dei amplior erat in eo.
 Porro rex cogitabat constituere eum super omne
 regnum :
 unde principes et satrapæ quaerebant occasionem
 ut inventirent ^d Danielii ex latere regis.
 Nullamque causam et suspicionem reperire potue-
 runt, eo quod fidelis esset,
 et omnis culpa et suspicio non inveniretur in eo.
 Dixerunt ergo viri illi :
 Non inveniemus Danieli huic aliquam occasionem,
 nisi forte in lege Dei sui.
 Tunc principes et satrapæ surripuerunt regi ,
 et sic locuti sunt ei :
 Dari rex, in æternum vive :
 consilium interierunt cuncti principes regni,
 magistratus, et satrapæ, senatores, et judices ,
 ut decretum imperatorum exeat, et edictum :
 Ut omnis qui petierit aliquam petitionem a quo-
 cumque Deo et homine, usque ad dies triginta,
 nisi a te rex,
 mittatur in lacum leonum.
 Nunc itaque, rex, confirma sententiam, et scribe de-
 cretum :

^a Plures mss. genere masculino legunt pronomen
 relativum, qui scripsit hoc : id vero ad articulum
 manus referri potest; licet in Chaldaico textu relati-
 vum manum respiciat נְתִ' יְדֵ jeda, id est, hujus
 manus. MART.

^b Pronomen suo Vaticanus ms. tacet : estque
 etiam in Hebreo dumtaxat תַּחֲלָל נֶאֱמָנָה.

^c Canon Carcassonensis pronominis gentilitio po-
 suit nomen proprium Babylonis urbis regiae : Eadem

ut non immutetur quod statutum est a Medis et
 Persis,
 nec prævaricari cuiquam licet.
 Porro rex Darius proposuit edictum,
 et statuit.
 Quod cum Daniel comperisset, id est, constitutam
 legem,
 ingressus est domum suam :
 Et fenestræ apertis in cœnaculo suo contra Jerusa-
 lem tribus temporibus in die slectebat genua
 sua, et adorabat,
 Consciebaturque coram Deo suo,
 sicut et ante facere consueverat.
 Viri igitur illi curiosius inquirentes,
 invenerunt Danielem orantem et obsecrantem
 Deum suum.
 Et accedentes locuti sunt regi super edicto :
 Rex, numquid non constituisti,
 ut omnis homo, qui rogaret quemquam de diis et
 hominibus, usque ad dies triginta,
 nisi te, rex ,
 mitteretur in lacum leonum ?
 Ad quos respondens rex, ait :
 Verus sermo, juxta decretum Medorum atque Per-
 sarum,
 quod prævaricari non licet.
 Tunc respondentes dixerunt coram rege :
 Daniel de filiis captivitatis Judæ,
 non curavit de lege tua et de edicto quod consti-
 tuisti,
 sed tribus temporibus per diem orat obsecratione
 sua.
 Quod verbum cum audisset rex ,
 satis contristatus est :
 Et pro Daniele posuit cor ut liberaret eum ,
 et usque ad occasum solis laborabat ut erueret
 illum.
 Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei :
 Scito, rex, quia lex Medorum atque Persarum est,
 C ut omne decretum, quod constituerit rex , non
 licet immutari.
 Tunc rex præcepit :
 et adduxerunt Danielem ,
 et miserunt eum in lacum leonum.
 Dixitque rex Danieli :
 Deus tuus, quem colis semper, ipse liberabit te .
 Allatusque est lapis unus ,
 et positus est super os laci :
 Quem obsignavit rex annul. suo , et annulo optima-
 tum suorum ,
 ne quid fieret contra Danielem .
 Et abiit rex in domum suam, et dormivit incœnatus,
 cibique non sunt illati coram eo ,
 insuper et somnus recessit ab eo .
 Tunc rex primo diluculo consurgens ,
 festinus ad lacum leonum perrexit :
 Appropinquansque lacui , Danielem voce lacrymabilis
 inclamavit ,
 et affatus est eum :
 Daniel, serve Dei viventis,
 Deus tuus , cui tu servis semper, putasne volebit
 te liberare a leonibus ?
 Et Daniel regi respondens ait :
 Rex, in æternum vive :
 Deus meus misit angelum suum ,
 et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mibi :

*nocte interfactus est Baltassar rex Babylonis. Et De-
 riis, etc. MART.*

^d In Chaldaeo scriptum legimus נְכֹבֵד, malchuska,
 quod regnum significat, non regem. Hinc genui-
 nam dicere possumus lectionem codicis ms. Regii
 n. 3564, ubi habetur, ex latere regni. Hieronymus
 tamen regem interpretatur, ut manifestissime com-
 probari potest tum e ms., tum e Comment. ejusdem.
 MART.

Quia coram eo justitia inventa est in me :
sed et coram te, rex, delictum non feci.
Tunc rex vehementer gavisus est super eo,
et Daniel præcepit educi de lacu :
Eductusque est Daniel de lacu,
et nulla lœsio inventa est in eo,
quia credidit Deo suo.
Jubente autem rege, adducti sunt viri illi,
qui accusaverant Daniellem :
Et in lacum leonum missi sunt,
ipsi, et filii, et uxores eorum :
Et non pervenerunt usque ad pavimentum laci,
donec arriperent eos leones, et omnia ossa eo-
rum comminuerunt.
Tunc Darius rex scripsit universis populis, tribibus,
et linguis,
habitantibus in universa terra :
PAX vobis multiplicetur.
A me constitutum est decretum,
ut in universo imperio et regno meo,
tremiscant et paveant Deum Danielis.
Ipse est enim Deus vivens, et aeternus in secula,
et regnum ejus non dissipabitur,
et potestas ejus usque in aeternum.
Ipse liberator, atque salvator,
faciens signa, et miracula in celo et in terra :
qui liberavit Daniellem de lacu leonum.
Porro Daniel perseveravit usque ad regnum Darii,
regnumque Cyri Perse.
[Visio VII.] Anno primo Baltassar regis Babylonis,
Daniel somnum vidit :
visio autem capitis ejus in cubili suo :
et somnum scribens, brevi serinone comprehen-
dit :
suminatimque perstringens, ait :
Videbam in visione mea nocte,
et ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari
magno.
Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari
diversæ inter se.
Prima quasi leæna,
et alas habebat aquilæ :
Aspiciebam donec evulsa sunt alas ejus,
et sublata est de terra ;
Et super pedes quasi homo stetit,
et cor ejus datum est ei.
Et ecce bestia alia similis ursi in parte stetit :
et tres ordines erant in ore ejus,
et in dentibus ejus,
Et sic dicebant ei :
Surge, comedere carnes plurimas.
Post hoc aspiciebam,
et ecce alia quasi pardus :
Et alas habebat avis quatuor super se,
et quatuor capita erant in bestia,
et potestas data est ei.
Post hoc aspiciebam in visione noctis,
et ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis,
et fortis nimis,
Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque
commiuens,
et reliqua pedibus suis conculcans :
Dissimilis autem erat cæteris bestiis, quas videram
ante eam,
et habebat cornua decem.
Considerabam cornua,
et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio
eorum :
Et iria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus :
et ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu
isto,

^a Ita mss. antiquiores ac melioris notæ juxta phrasim Hebr. sive Chaldaicam, ubi nec verbum substantivum, nec pronomen relativum invenias : hæc tamen supplet textus Comment. Hieronymi in Danielœ, in quo legimus : *Hæ quatuor bestiæ magna,*

A et os loquens ingentia.
Aspiciebam donec throni positi sunt,
et antiquus dierum sedet.
Vestimentum ejus quasi nix candidum,
et capilli capitis ejus quasi lana munda :
Thronus ejus flammæ ignis :
rotæ ejus ignis accensus.
Fluvius igneus, rapidusque
egrediebatur a facie ejus.
Millia millium ministrabant ei,
et decies millies centena millia assistebant ei.
Judicium sedet,
et libri aperti sunt.
Aspiciebam propter vocem sermonum grandium,
quos cornu illud loquebatur :
Et vidi quoniam imperfecta esset bestia,
et perisset corpus ejus, et traditum esset ad com-
burendum igni :
Aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas,
et tempora vitæ constituta essent eis usque ad
tempus et tempus.
Aspiciebam ergo in visione noctis,
et ecce cum nubibus coeli quasi filius hominis ve-
niebat,
et usque ad antiquum dierum pervenit :
et in conspectu ejus obtulerunt eum.
Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum :
et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi servient :
Potestas ejus potestas aeterna, quæ non auferetur :
et regnum ejus, quod non corrumpetur.
Horruit spiritus mens,
ego Daniel territus sum in his,
et visiones capitis mei conturbavorent me.
Accessi ad unum de assistentibus,
et veritatem quærebam ab eo de omnibus his.
Qui dixit mihi interpretationem sermonum,
et docuit me :
Hæ bestiæ magna quatuor,
quatuor regna consurgent de terra.
C Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi,
et obtinebunt regnum usque in seculum, et secu-
lum sæculorum.
Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta,
quæ erat dissimilis valde ab omnibus, et terribilis
nimis,
dentes et ungues ejus ferre :
Comedebat, et communuebat,
et reliqua pedibus suis conculcabat :
et de cornibus decem, quæ habebat in capite :
et de alio, quod ortum fuerat,
ante quod ceciderant tria cornua :
Et de cornu illo quod habebat oculos,
et os loquens grandia, et majus erat cæteris.
Aspiciebam,
et ecce cornu illud faciebat bellum adversus san-
ctos,
et prævalebat eis,
Donec venit antiquus dierum, et judicium dedit san-
ctis Excelsi,
et tempus advenit, et regnum obtinuerunt sancti.
Et sic ait : Bestia quarta, regnum quartum erit in
terra,
quod majus erit omnibus regnis,
et devorabit universam terram, et conculebit, et
commuinuet eam.
Porro cornua decem ipsius regni,
decem reges erunt :
Et alias consurget post eos,
et ipse potentior erit prioribus,
et tres reges humiliabit.
Et sermones contra Excelsum loquetur,

*quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. In Cha'daico fonte scriptum est, יְמִינֵי כָּן נַעֲמָה arba malchim jecumun min araa, id est, qua-
tuor reges consurgent de terra. MART.*

et sanctos Altissimi conteret :
Et putabit quod possit mutare tempora, et leges ;
 et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et
 tempora, et dimidium temporis.
Et judicium sedebit,
 ut auferatur potentia, et conteratur, et dispereat
 usque in finem.
Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni, quæ
 est subter omne cœlum,
 detur populo sanctorum Altissimi :
Cujus regnum, regnum sempiternum est,
 et omnes reges servient ei, et obedient.
HUCUSQUE FINIS VERBI.
Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar,
 et facies mea mutata est in me :
 verbum autem in corde meo conservavi.
[**V**isio VIII.] Anno tertio regni Baltassar regis,
 visio apparuit mihi.
Ego Daniel, post id quod videram in principio,
 vidi in visione ^a mea,
 cum essem in Susis castro, quod est in Elam civitate :
Vidi autem in visione
 esse me super portam Ulai.
Et levavi oculos meos, et vidi :
 et ecce aries unus stabat ante paludem, habens
 cornua excelsa,
 et unum excelsius altero atque succrescens.
Poستea vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem,
 et contra aquilonem,
 et contra meridiem,
Et omnes bestiæ non poterant resistere ei,
 neque liberari de manu ejus :
Fecique secundum voluntatem suam,
 et magnificatus est :
Et ego intelligebam :
 ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente
 super faciem totius terræ,
 et non tangebat terram :
 porro hircus habebat cornu insigne inter oculos
 suos.
Et venit usque ad arietem illum cornutum,
 quem videram stantem ante portam,
 et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ.
Cumque appropinquasset prope arietem, effratus
 est in eum,
 et percussit arietem :
Et communuit duo cornua ejus,
 et non poterat aries resistere ei :
Cumque eum misisset in terra, concleavat,
 et nemo quibat liberare arietem de manu ejus.
Hircus autem caprarum magnus factus est nimis :
 cumque crevisset, fractum est cornu magnum,
 et orta sunt quatuor cornua subter illud per qua-
 tuor ventos cœli.
De uno autem ex eis egressum est cornu unum mo-
 dicum :
 et factum est grande contra meridiem,
 et contra orientem,
 et contra fortitudinem :
Et magnificatum est usque ad fortitudinem cœli :
 et dejecit de fortitudine, et de stellis, et conculca-
 vit eas :
Et usque ad principem fortitudinis magnificatum est :
 et ab eo tulit juge sacrificium,
 et dejecit locum sanctificationis ejus.
Robur autem datum est contra juge sacrificium
 propter peccata :

^a Sex vel septem mss codices, et cum eis exem-
 plaria Canonis legunt hoc modo : alii vero pro civi-
 tate regionem habent : *quod est in Elam regione*. Id
 minime prætermissum est ab Hieronymo in Com-
 ment. hujus loci, sic enim scribit: *In Elam regione,*
 sive, *ut Synmachus interpretatus est*, civitate : *a qua*

A et prosternetur veritas in terra, et faciet, et pro-
 sperabit.
Et audivi unum de sanctis loquentem :
 et dixit unus sanctus alteri nescio cui loquenti,
 Usquequo visio, et juge sacrificium,
 et peccatum desolationis, quæ facia est :
 et sanctuarium, et fortitudo conculcabitur ?
Et dixit ei : Usque ad vesperam et mane, ^b duo mil-
 lia trecenti :
 et mundabitur sanctuarium :
Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem,
 et quererem intelligentiam :
 ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.
Et audivi vocem viri inter Ulai :
 et clamavit, et ait :
 Gabriel, fac intelligere istam visionem.
Et venit, et stetit juxta ubi ego stabam :
 cuunque venisset, pavens corrui in faciem meam,
 et ait ad me :
Intellige, fili hominis,
 quoniam in tempore finis complebitur visio.
Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in
 terram,
 et tibi me, et statuit me in gradu meo, dixitque
 mihi :
Ego ostendam tibi quæ futura sunt in novissimo ma-
 ledictionis :
 quoniam habet tempus finem suum.
Aries quem vidisti habere cornua,
 rex Medorum est atque Persarum.
Porro hircus caprarum, rex Græcorum est,
 et cornu grande quod erat inter oculos ejus, ipse
 est rex primus.
Quod autem, fratio illo, surrexerunt quatuor pro
 eo,
 quatuor reges de gente ejus consurgent,
 sed non in fortitudine ejus.
Et post regnum eorum, cum creverint iniquitates,
 consurget rex impudens facie, et intelligens propo-
 sitiones,
Et roborabitur fortitudo ejus,
 sed non in viribus suis :
Et supra quam credi potest, universa vastabit,
 et prosperabit, et faciet.
Et interficiet robustos,
 et populum sanctorum, secundum voluntatem
 suam,
 et dirigetur dolus in manu ejus :
Et cor suum magnificabit,
 et in copia rerum omnium occidet plurimos :
Et contra principem principum consurget,
 et sine manu conteretur.
Et visio vespere et mane, quæ dicta est, vera est :
 tu ergo signa visionem, quia post dies multos erit.
Et ego Daniel langui,
 et ægrotavi per dies :
Cumque surrexissem, faciebam opera regis,
 et stupebam ad visionem,
 et nou erat qui interpretaretur.
D[**V**isio IX.] In anno primo Darii filii Assueri de se-
 mine Medorum,
 qui imperavit super regnum Chaldæorum :
Anno uno regni ejus,
 ego Daniel intellexi in libris numerum annorum,
 de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam
 prophetam,
 ut completerentur desolationis Jerusalem seplu-
 ginta anni,
Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum ro-
 gare,

etiam regio nomen accepit, ut a Babylone Babylonis,
et ab Elam Elamita, etc. MART.

^b Nostri mss. cum Vulgata ipsum, dies, nomen
 preponunt, dies duo millia, etc., quod tamen in He-
 braico tacet.

et deprecari in jejuniis, sacco et cinere.
Et oravi Dominum Deum meum,
 et confessus sum, et dixi :
Obsecro, Domine Deus magne et terribilis,
 custodiens pactum et misericordiam diligentibus
 te,
 et custodientibus mandata tua.
Peccavimus,
 iniquitatem fecimus,
 impie egimus,
 et recessimus :
Et declinavimus a mandatis tuis ac iudiciis :
Non obedivimus servis tuis prophetis,
 qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris,
 principibus nostris,
 patribus nostris,
 omni populo terræ.
Tibi, Domine, iustitia :
 nobis autem confusio faciei :
 sicut est hodie viro Juda, et habitatoribus Jerusa-
 lem, et omni Israel ;
His qui prope sunt, et his qui procul,
 in universis terris, ad quas ejecisti eos,
 propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt
 in te.
Domine, nobis confusio faciei,
 regibus nostris,
 principibus nostris,
 et patribus nostris, qui peccaverunt.
Tibi autem Domino Deo nostro misericordia, et pro-
 pitatio.
 quia recessimus a te :
Et non audivimus vocem Domini Dei nostri,
 ut ambularemus in lege ejus, quam posuit nobis
 per servos suos prophetas.
Et omnis Israel prævaricati sunt legem tuam, et de-
 clinaverunt, ne audirent vocem tuam,
Et stillavit super nos maledictio, et detestatio, quæ
 scripta est in libro Mosi servi Dei,
 quia peccavimus ei.
Et statuit sermones suos, quos locutus est super
 nos,
 et super principes nostros, qui judicaverunt
 nos,
Ut superinduceret in nos malum magnum,
 quale numquam fuit sub omni cœlo,
 secundum quod factum est in Jerusalem.
Sicut scriptum est in lege Mosi,
 omne malum hoc venit super nos.
Et non rogavimus faciem tuam, Domine Deus no-
 ster,
 ut reverteremur ab iniquitatibus nostris,
 et cogitaremus veritatem tuam.
Et vigilavit Dominus super malitiam,
 et adduxit eam super nos :
Justus Dominus Deus noster in omnibus operibus
 suis, quæ fecit :
 non enim audivimus vocem ejus.
Et nunc, Domine Deus noster,
 qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in
 manu forti,
 et fecisti tibi nomen secundum diem hanc :
Peccavimus, iniquitatem fecimus,
 Domine, in omnem iustitiam tuam :
Avertatur, obsecro, ira tua, et furor tuus,
 a civitate tua Jerusalem, et monte sancto tuo.

A Propter peccata enim nostra, et iniquitates patrum
 nostrorum,
 Jerusalem et populus tuus in opprobrium sunt omni-
 bus per circuitum nostrum.
Nunc ergo exaudi, Deus noster, orationem servi tui,
 et preces ejus :
 et ostende faciem tuam super sanctuarium tuum,
 quod desertum est,
 propter temetipsum.
Inclina, Deus meus, aurem tuam, et audi :
 aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram,
 et civitatem, super quam invocatum est nomen
 tuum :
Neque enim in justificationibus nostris prosterimus
 preces ante faciem tuam,
 sed in miserationibus tuis multis.
Exaudi, Domine,
 placare, Domine :
 attende, et fac :
B Ne moreris propter temetipsum, Deus meus :
 quia nomen tuum invocatum est super civitatem,
 et super populum tuum,
Cumque adhuc loquerer, et orárem,
 et confiterer peccata mea, et peccata populi mei
 Israel,
 et prosternerem preces meas in conspectu Dei mei,
 pro monte sancto Dei inci :
Adhuc me loquente in oratione,
 ecce vir Gabriel, quem videram in visione in
 principio,
 cito volans tetigit me in tempore sacrificii vesper-
 tini.
Et docuit me,
 et locutus est mihi, dixitque :
Daniel nunc egressus sum, ut docerem te,
 et intelligeres.
Ab exordio precum tuarum egressus est sermo :
 ego autem veni, ut indicarem tibi,
 quia vir desideriorum es :
C Tu ergo animadverte sermonem,
 et intellige visionem.
Septuaginta hebdomas abbreviatæ sunt super po-
 pulum tuum et super urbem sanctam tuam,
 ut consumetur prævaricatio, et finem accipiat
 peccatum,
Et deleatur iniquitas,
 et adducatur iustitia sempiterna,
Et impleatur visio, et ^a prophetia,
 et ungatur Sanctus sanctorum.
Scito ergo, et animadverte :
Ab exitu sermonis, ut iterum adficeretur Jerusa-
 lem, usque ad Christum ducem,
 hebdomas septem, et hebdomas sexaginta
 duæ erunt :
Et rursum adfiscabitur platea,
 et muri in angustia temporum.
Et post hebdomas sexaginta duas occidetur Chri-
 stus :
D et non erit ejus ^b :
Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus
 cum duce venturo :
Et finis ejus vastitas,
 et post finem belli statuta desolatio.
Confirmabit autem pactum multis hebdomada una :
 et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sa-
 crificium :

^a In Regio ms. codice Bibliorum, et impleatur visio et prophetæ. In eo autem, quem S. Albini An-
 degavensis diximus supra, idem legitur, sed casu
 plurali, et impleatur visio et prophetæ. Exemplaria
 Canonis, aliique quamplures ms. co. ices retinent
 quod nos edidimus. MART.

—Vaticanus ms. et prophetæ : alii habent, prophetæ,

in Hebreo autem est נָבָע.

^b Sabaudienda hic sunt quæ supplentur in editis
 ac pluribus ms. libris, nempe, *populus qui eum ne-*
gaturus est : nam in Hebreo nihil aliud legas præter
 ista, וְנִנְיַן veen lo, id est, et non ei, sive, et non
 ejus, cui consonat Regius codex, quem hoc loco se-
 cuti sumus, ut pote purum ab omni additamento. MAR.

Et in templo erit abominatio desolationis :
et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.

[*Visio X.*] Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Danieli cognomento Baltassar, et verbum verum, et fortitudo magna :

Intellexi que sermonem :
intelligentia enim opus est in visione.

In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus :

p*n*uem desiderabilem non comedi,
et caro et vinum non introierunt in os meum ;
Sed neque unguento unctus sum :
donec completerentur trium hebdomadarum dies.

Die autem vige*-ima* et quarta mensis primi, eram juxta fluvium magnum, qui est Tigris,

Et levavi oculos meos, et vidi :
et ecce vir unus vestitus lineis,
et renes eius accincti auro obrizo :
Et corpus eius quasi chrysolithus,
et facies eius velut species fulguris,
et oculi eius, ut lampas ardens :
Et brachia eius, et quæ deorsum usque ad pedes,
quasi species æris carentis :
et vox sermonum eius, ut vox multitudinis.

Vidi autem ego Daniel solus visionem :
porro viri, qui erant mecum, non viderunt :
sed terror nimius irruit super eos, et fuderunt in absconditum.

Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc :
et non remansit in me fortitudo,
sed et species mea immutata est in me,
et emarcui, nec habui quidquam virium.

Et audiui vocem sermonum eius :
et audiens jacebam consternatus super faciem meam,
vultusque meus hærebatur terræ.

Et ecce manus tetigit me,
et erexit me super genua mea,
et super articulos manuum mearum.

Et dixit ad me : Daniel, vir desideriorum,
intellige verba, quæ ego loquerer ad te, et sta in gradu tuo :
nunc enim missus sum ad te.

Cumque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens.

Et ait ad me : Noli metuere, Daniel :
quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum,
ut te affligeres in conspectu Dei tui,
exaudita sunt verba tua :
et ego veni proper sermons tuos.

Princeps autem regni Persarum restitut mihi viginti et uno diebus ,
et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium meum,
et ego remansi ibi juxta regem Persarum.

Veni autem, ut docerem te quæ ventura sunt populo tuo in novissimis diebus ,
quoniam adhuc visio in dies.

Cumque loqueretur mihi hujuscemodi verbis,
dejeci vultum meum ad terram, et tacui.

Et ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea :
et aperiens os meum locutus sum,
et dixi ad cum qui stabat contra me :

Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ,
et nihil in me remansit virium.

Et quomodo poterit servus Domini mei loqui cum Dominō meo ?
nihil enim in me remansit virium,
sed et halitus meus intercluditur.

Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis,
et confortavit me, et dixit :

Noli timere, vir desideriorum :

A pax tibi :
confortare, et esto robustus.
Cumque loqueretur tecum, convalui, et dixi :
Loquere, Domine mi, quia confortasti me.
Et ait :

Numquid scis quare venerim ad te ?
Et nunc revertar ut prælier adversum principem Persarum :
cum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens.

Verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis,
et nemo est adjutor meus in omnibus his,
nisi Michael princeps vester.

[*Cap. XI.*] Ego autem ab anno primo Darii Medi stabam ut confortaretur, et roboraretur.

Et nunc veritatem annuntiabo tibi.

Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside,
et quartus ditabitur opibus nimis super omnes :

B et cum invalerit divitias suis,
concitat omnes adversum regnum Græcorum.

Surget vero rex fortis,
et dominabitur potestate multa,
et faciet quod placuerit ei.

Et cum steterit, conteretur regnum ejus,
et dividetur in quatuor ventos cœli ;
Sed non in posteros ejus,
neque secundum potentiam illius, qua dominatus est.

Lacerabitur enim regnum ejus etiam in externos,
exceptis his.

Et confortabitur rex Austri :
et de principibus ejus prævalebit super eum, et dominabitur ditione :
multa enim dominatio ejus.

Et post finem annorum sœderabuntur :
filiaque regis austri veniet ad regem aquilonis facere amicitiam ;

Et non obtinebit fortitudinem brachii , nec stabit semen ejus :
Et tradetur ipsa, et qui adduxerunt eam ,
adolescentes ejus, et qui confortabant eam in temporibus.

Et stabit de gerinice radicum ejus plantatio :
et veniet cum exercitu, et ingredietur provinciam regis aquilonis :
et abutetur eis ; et obtinebit.

Insuper et deus corum, et sculptilia,
vasa quoque pretiosa argenti et auri,
et captiva duces in Ægyptum :
ipse prævalebit adversus regem aquilonis ,

Et intrabit in regnum rex austri ,
et revertetur ad terram suam.

Filius autem ejus provocabuntur,
et congregabunt multitudinem exercituum plurimorum :

Et veniet properans, et inundans :
et revertetur, et concitatibus, et congregietur cum robore ejus.

Et provocatus rex austri egredietur,
et pugnabit adversus regem aquilonis ;
et præparabit multitudinem nimiam ,
et dabitur multitudine in manu ejus.

Et capiet multitudinem, et exaltabitur cor ejus.
et dejicet multa millia, sed non prævalebit.

Convertetur enim rex aquilonis ,
et præparabit multitudinem multo majorem quam prius :

Et in fine temporum annorumque ,
veniet properans cum exercitu magno , et opibus nimis.

Et in temporibus illis multi consurgent adversus regem austri :
filii quoque prævaricatorum populi sui extollentur,
ut impluant visionem ,
et corrueant.

Et veniet rex aquilonis , et comportabit aggerem ,

et capiet urbes munitissimas :
 Et brachia austri non sustinebunt,
 et consurgent electi ejus ad resistendum,
 et non erit fortitudo.
Et faciet veniens super eum juxta placitum suum,
 et non erit qui stet contra faciem ejus :
Et stabit in terra inclyta,
 et consumetur in manu ejus.
Et ponet faciem suam , ut veniat ad tenendum uni-
 versum regnum ejus,
 et recta faciet cum eo :
Et filiam seminarum dabit ei, ut evertat illud :
 et non stabit, nec illius erit :
Et convertet faciem suam ad insulas,
 et capiet multas :
Et cessare faciet principem opprobrii sui,
 et opprobrium ejus convertetur in eum.
Et convertet faciem suam ad imperium terræ suæ,
 et impinget, et corruet, et non invenietur.
Et stabit in loco ejus vilissimus, et indignus decoro
 regio :
 et in paucis diebus conteretur,
 non in furore, nec in prælio.
Et stabit in loco ejus despctus,
 et non tribuetur ei honor regius :
 et veniet clam , et obtinebit regnum in fraudu-
 lenta,
Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie ejus, et
 conterentur :
 insuper et dux fræderis.
Et post amicitias, cum eo faciet dolum :
 et ascendet, et superabit in modico populo.
Et abundantes et uberes urbes ingredietur ;
 et faciet quæ non fecerunt patres ejus , et patres
 patrum ejus :
Rapinas, et prædam, et divitias eorum dissipabit ,
 et contra firmissimas cogitationes inibit :
 et hoc usque ad tempus.
Et concitatibus fortitudo ejus ,
 et cor ejus adversum regem austri in exercitu C
 magno :
Et rex austri provocabitur ad bellum multis auxiliis,
 et fortibus nimis :
 et non stabunt, quia inibunt adversus eum con-
 cilia.
Et comedentes panem cum eo , conterent illum ,
 exercitusque ejus opprimetur :
 et cadent interficti plurimi.
Duorum quoque regum cor erit, ut malefacent ,
 et ad mensam unam mendacium loquentur, et non
 E proflcient :
 quia adhuc finis in aliud tempus.
Et revertetur in terram suam cum opibus multis :
 et cor ejus adversum testamentum sanctum , et
 faciet ,
 et revertetur in terram suam.
Statuto tempore revertetur, et veniet ad austrum :
 et non erit priori simile novissimum.
Evenient super eum Trieres et Romani :
 et percutietur, et revertetur ,
 et indignabitur contra testamentum sanctuarii , et
 faciet :
Reverteturque et cogitabit adversum eos ,
 qui dereliquerunt testamentum sanctuarii ,
Et brachia ex eo stabunt ,
 et polluent sanctuarium fortitudinis ,

^a Canon Carcass. habet *Maozim*, Memmian. autem *Maozim*. Utrumque legi potest ex Hebr. מָוֹזִים, quod Massorethæ *Maomyim* legunt. MART.
 — Ita et Vaticanus ms. cum Vulgatis habet; alii *Maozim* præferunt.
^b Hunc locum notatum invenimus in Canone Memmiano: nam in contextu cum posuissest exscriptor *Ephedno*, ad latus in margine hæc apposuit: Secundum LXX, *Ephadanon*. Notandum autem, inquit Hieronymus in Comment., quod cum litteram P

A et auferent juge sacrificium ,
 et dabunt abominationem in desolationem ,
Et impii in testamentum simulabunt fraudulenter :
 populus autem sciens Deum suum , obtinebit et
 faciet .
Et docti in populo docebunt plurimos :
 et ruerint in gladio, et in flamma, et in captivitate ,
 et in rapina dierum .
Cumque corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo :
 et applicabuntur eis plurimi fraudulenter .
Et de eruditis ruent, ut conflentur, et eligantur ,
 et deambent usque ad tempus præsinitum :
 quia adhuc aliud tempus erit .
Et faciet juxta voluntatem suam rex, et elevabitur ,
 et magnificabitur adversum omnem Deum :
Et adversum Deum deorum loquetur magnifica , et
 dirigetur ,
 donec compleatur iracundia ;
 perpetrata quippe est definitio .
B Et Deum patrum suorum non repudabit ,
 et erit in concupiscentiis seminarum , nec quem-
 quam deorum curabit ;
 quia adversum universa consurget .
Deum autem ^a *Maozim* in loco suo venerabitur :
 et Deum, quem ignoraverunt patres ejus ,
 colet auro, et argento, et lapide pretioso , rebus
 que pretiosis .
Et faciet, ut muniat *Maozim* cum Deo alieno , quem
 cognovit ,
 et multiplicabit gloriam ,
 et dabit eis potestatem in multis ,
 et terram dividet gratuitu .
Et in tempore præsinito præliabitur adversus eum
 rex austri ,
 et quasi tempestas veniet contra illum rex aqui-
 lonis ,
 in curribus, et in equitibus, et in classe magna ,
 et ingreditur terras, et conteret et pertransiet .
Et introibit in terram glriosam ,
 et multas corrueat :
Hæ autem sole salvabuntur de manu ejus ;
 Edom, et Moab, et principium filiorum Ammon ,
Et mittet manum suam in terras :
 et terra *Egypti* non effugiet .
Et dominabitur thesaurorum auri et argenti ,
 et in omnibus pretiosis *Egypti* :
Per Libyam quoque et *Ethiopiam* transibit .
Et fama turbabit eam ab oriente et ab aquiloni :
 et veniet in multitudine magna , ut conterat et
 interficiat plurimos .
Et siget tabernaculum suum ^b *Apedno* inter maria ,
 super montem inclytum et sanctum :
Et veniet usque ad summiteum ejus ,
 et nemo auxiliabitur ei .
[Cap.XII.] In tempore autem illo consurget Michael
 princeps magnus ,
 qui stat pro filiis populi tui :
Et veniet tempus :
 quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt ,
 usque ad tempus illud .
D Et in tempore salvabitur populus tuus ,
 omnis qui inventus fuerit scriptus in libro .
Et multi de his qui dormiunt in terra pulvere evigi-
 labunt :
 alli in vitam æternam ,
 et alli in opprobrium, ^c ut videant semper .

*Heb. sermo non habeat, sed pro ipsa utatur PHE, cu-
 jus vini Græcum sonat , in isto tantum loco apud
 Hebr. scribatur quidem PHE, sed legatur P. MART.*

^c Pto ut vidcant in Hebraico exemplari est תְּמַלֵּל, id est, ad ignominiam, nimis continent sensu, ad
 opprobrium , et ad ignominiam sempiternam , s. ve
 semper . Est itaque verosimillimum, legisse S. Inter-
 pretem in eo quod ob oculos habebat, exemplari ex-
 puncta תְּמַלֵּל, quod est, ad videndum, sive, ut

¶ Qui autem docti fuerint,
fulgebunt quasi splendor firmamenti :
Et qui ad justitiam erudiunt multos,
quasi stellæ in perpetuas æternitates.
Tu autem, Daniel, clade sermones ,
et signa librum : usque ad tempus statutum :
Pertransibunt plurimi,
et multiplex erit scientia.
et vidi ego Daniel ,
et ecce quasi alii duo stabant :
Unus hinc super ripam fluminis,
et alius inde ex altera ripa fluminis.
Et dixi viro, qui induitus erat linceis,
qui stabat super aquas fluminis :
Usquequo finis horum mirabilium ?
Et audivi virum, qui induitus erat linceis,
qui stabat super aquas fluminis,
Cum elevasset dexteram et sinistram suam in cœ-
lum ,
et jurasset per viventem in æternum ,
quia in tempus, et tempora, et dimidium temporis.
Et cum completa fuerit dispersio manus populi san-
cti,
complebuntur universa hæc.
Et ego audivi, et non intellexi.
Et dixi : Domine mi, quid erit post hæc ?
Et ait : Vade, Daniel ,
quia clausi sunt, signati que sermones ,
usque ad tempus præfinitum .
Eligentur, et dealbabuntur ,
et quasi ignis probabuntur multi :
Et impie agent impii ,
neque intelligent omnes impii ,
poro docti intelligent .
Et a tempore cum ablatum fuerit juge sacrificium ,
et posita fuerit abominatio in desolationem ,
dies mille ducenti nonaginta .
Beatus qui exspectat ,
et pervenit usque ad dies mille trecentos triginta
quinque .
Tu autem vade ad præfinitum :
et requiesces, et stabis in sorte tua in finem die-
rum .

Hucusque Danielem in Hebræo volumine legimus .
Cætera quæ sequuntur usque ad finem libri, de Theodo-
tionis editione b translata sunt .

+ [Visio XI.] Et erat e vir habitans in Babylone, et
+ nomen ejus Joacim : Et accepit uxorem nomine
+ Susannam, filiam Heliæ, pulchram nimis, et timen-
+ tem Deum : parentes enim illius, cum essent justi,
+ erudierunt filiam suam secundum legem Moysi. Erat
+ autem Joacim dives valde, et erat ei d pomarium
+ vicinum domui sue : et ad ipsum confluebant Ju-
+ dæi, eo quod esset honorabilior omnium. Et consti-
+ tuti sunt duo senes judices in anno illo : de quibus
+ locutus est Dominus : Quia egressa est iniquitas de
+ Babylone a senioribus judicibus, qui videbantur re-
+ gere populum. Isti frequentabant dominum Joacim ,
+ et veniebant ad eos omnes qui habebant judicia.

videant. Certe ex LXX, qui vertunt juxta Hebræum ,
xxi sic adorxvén̄, eam lectionem mutuatus non est.

* Illic referendum ipsiusmet S. Interpretis testi-
monium in epist. 53, ad Paulinum, num. 3: Daniel in
fine sacratissimæ visionis justos ait fulgere sicut stel-
las, et intelligentes, hoc est doctos, quasi firmamen-
tum... Quamquam justa Hebraicam veritatem uitrum-
que de eruditis possit intelligi, ita enim legitur : Qui
autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firma-
mentum. Et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ
in perpetuas æternitates.

b Sunt qui ex his verbis translata sunt, colligant,
quæ subsequuntur additamenta de Theodotionis edi-
tione, non suisse abs Hieronymo Latine redditæ, sed
emendata dumtaxat ex Græco in priori illa editione

A Cum autem populus revertisset per meridiem, ingre-
diebatur Susanna, et deambulabat in pomario viri
sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem, et
deambulante : et exarserunt in concupiscentiam
eius : et everterunt sensum suum, et declinaverunt
oculos suos, ut non viderent cœlum, neque recor-
darentur judiciorum justorum. Erant enim ambo
vulnerati amore ejus, nec indicaverunt sibi vicissim
dolorem suum : erubescabant enim indicare sibi
concupiscentiam suam, volentes concubere cum
ea : et observabant quotidie sollicitius videre eam.
Dixitque alter ad alterum : Eanius domum, quia
prandii hora est. Egressi recesserunt a se. Cumque
revertissent, venerunt in unum : et sci-citantes ab
invicem causam, confessi sunt concupiscentiam
suam : et tunc in communi statuerunt tempus, quando
eam possent invenire solam. Factum est autem, cum
observarent diem aptum, ingressa est aliquando si-
ut heri et nudiustertius, cum duabus solis puellis,
voluitque lavari in pomario : astus quippe erat : et
non erat ibi quisquam, præter duos senes abscondi-
tos, et contemplantes eam. Dixit ergo puellis : Af-
ferte mihi oleum, et smigata, et ostia pomarii clau-
dite, ut laver. Et fecerunt sicut præceperat, clause-
runt ostia pomarii, et egressæ sunt per posticum, ut
afferrent quæ jusscrat : nesciebantque senes intus
esse absconditos. Cum autem egressæ essent puellæ ,
surrexerunt duo senes, et accurrerunt ad eam, et
dixerunt : Ecce ostia pomarii clausa sunt, et nemo
nos videt, et nos in concupiscentia tui sumus : quam
ob rem assentire nobis, et commiscere nobiscum.
Quod si nolueris, dicemus testimonium contra te, +
quod fuerit tecum juvenis, et ob hanc causam emi-
seris puellas a te. Ingemuit Susanna, et ait : Angu-
stiae mihi undique, si enim hoc egero, mors mihi
est : si autem non egero, non effugiam manus ves-
tras. Sed melius mihi est absque opere incidere in
manus vestras, quam peccare in conspectu Domini.
Et exclamavit voce magna Susanna : exclamaverunt
autem et senes adversus eam. Et cucurrit unus, et
aperuit ostia pomarii. Cum ergo audissent clamorem
famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, +
ut viderent quidnam esset. Postquam autem senes
locuti sunt, erubuerunt servi vehementer : quia
numquam dictus fuerat sermo hujuscenodi de Su-
sanna. Et facta est dies crastina. Cumque venisset
populus ad virum ejus Joacim, venerunt et duo pres-
byteri pleni iniqua cogitatione adversus Susannam ,
ut interficerent eam. Et dixerunt coram populo :
Mitte ad Susannam, filiam Heliæ, uxorem Joacim .
Et statim miserunt. Et venit cum parentibus, et fi-
liis, et universis cognatis suis. Porro Susanna erat
delicata nimis, et pulchra specie. At iniqui illi jus-
serunt, ut discooperiretur (erat enim coeperta), ut
vel sic satiarent decor eum. Flebant igitur sui ,
et omnes qui noverant eam. Consurgentes autem
duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus
suis super caput ejus. Quæ fleus suspexit ad cœ-
lum : erat enim cor ejus fiduciam habens in Domi-
no. Et dixerunt presbyteri : Cum deambularemus in

Scripturarum, quam ad Græcum textum refixit. Ne-
que huic quidem obstat sententia, quod de se ipso
testatur S. Pater in prologo Commentarior. ad hunc
prophetam : Unde et nos ante annos plurimos, cum
verteremus Danielem, has visiones obelo prænotavimus ,
significantes, eas in Hebraico non haberi.

* De hac parte Danielis ita monet S. Hieronymus
Proœmio Comment. in eumdem prophetam : Unde
et nos ante annos plurimos cum verteremus Danielem ,
has visiones obelo prænotavimus ; significantes eas in
Hebraico non haberi , etc. MART.

^a Ms. codiccs legunt Pomerium, quod maxime di-
stat ac diversum est a Pomario, si scribatur Pomæ-
rium, ut scitur ab omnibus eruditis. MART.

• pomario soli, ingressa est hæc cum duabus pueris : et clausit ostia pomarii, et dimisit a se pueras. Venitque ad eam adolescens qui erat absconditus, et concubuit cum ea. Porro nos cum essemus in angulo pomarii, videntes iniuriam, cucurrimus ad eos, et vidimus eos pariter commisceri. Et illum quidem non quivimus comprehendere, quia fortior nobis erat, et aperiis ostiis exsiliavit : hanc autem cum apprehendissemus, interrogavimus, quisnam esset adolescentis, et noluit indicare nobis : hujus rei testes sumus. Credimus eis multitudine, quasi iudicibus et senibus populi, et condemnaverunt eam ad mortem. Exclamavit autem voce magna Susanna, et dixit : Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam siant, tu scis quoniam falsum contra me tulerunt testimonium : et ecce major, cum nihil horum fecerim, quæ isti malitiose composuerunt adversum me. Exaudivit autem dominus vocem ejus. Cumque diceretur ad mortem, suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cuius nomen Daniel, et exclamavit voce magna : Mundus ego sum a sanguine hujus. Et conversus omnis populus ad eum, dixit : Quis est iste sermo, quem tu locutus es ? Qui cum staret in medio eorum, ait : Sic satui, filii Israel, non judicantes, neque quod verum est cognoscentes, condemnasti filiam Israël ? Revertimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt adversus eam. Reversus est ergo populus cum festinatione, et dixerunt ei senes : Veni, et sede in medio nostrum, et indica nobis : quia tibi Deus dedit honorem seneccutus. Et dixit ad eos Daniel : Separate illos ab invicem procul, et dividite iudicabo eos. Cum ergo divisi essent alter ab altero, vocavit unum de eis, et dixit ad eum : Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius, judicans iustitia inusta, innocentes opprimens, et dimittens noxios, dicente Domino : Innocentem et justum non interficies. Nunc ergo si vidisti eam, die, sub qua arbore videris eos loquentes sibi. Qui ait : Sub schino. Dixit autem Daniel : Recte mentitus es in caput tuum : Ecce enim angelus Dei accepta sententia ab eo, scindit te medium. Et, amato eo, jussi venire alium, et dixit ei : Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum : sic faciebatis filiabus Israel, et illæ timentes loquebantur vobis : sed filia Juda non sustinuit iniuriam vestram. Nunc ergo dic mili, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait : Sub prino. Dixit autem ei Daniel : Recte mentitus es et tu in caput tuum : manet enim angelus Dei, gladium habens, ut secet te medium, et interficiat vos. Exclamavit itaque omnis cœtus voce magna, et benedixerunt Deum, qui salvat sperantes in se. Et consurrexerunt aduersus eos presbyteros (convicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium), securi que eis sicut male egerant adversus proximum, ut facerent secundum legem Moysi : et interficerent eos, et salvatus est sanguis innocius in die illa. Heliæcias autem et uxor ejus laudaverunt Deum pro filia sua Susanna, cum Joacim marito ejus, et cognatis omnibus, quia non esset inventa in ea res turpis. Daniel autem factus est magnus in conspectu populi, a die illa, et deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et suscepit Cyrus Perses regnum ejus.

[Visio XII.] Erat autem Daniel conviva regis, et honoratus super omnes amicos ejus. Erat quoque idolum nomine Bel apud Babylonios : et impendebantur in eo per dies singulos similæ artabæ duodecim, et oves quadraginta, vinique amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, et ibat per singulos dies

adorare eum : porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex : Quare non adoras Bel ? Qui respondens ait ei : Quia non colo idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cœlum et terram, et habet potestatem omnis carnis. Et dixit ad eum rex : Non tibi videtur esse Bel vivens Deus ? Annon vi des quanta comedat et bibat quotidie ? Et ait Daniel arridens : Ne erres, rex. Iste enim intrinsecus luteus est, et forinsecus æreus, neque comedit ali quando. Et iratus rex vocavit sacerdotes ejus, et ait eis : Nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensis has, moriemini. Si autem ostenderitis quoniam Bel comedat haec, morietur Daniel, quia blasphemavit in Bel. Et dixit Daniel regi : Fiat iuxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis uxoribus, et parvulis, et filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Bel. Et dixerunt sacerdotes Bel : Ecce nos egredimur foras, et tu, rex, pone escas, et vinum misce, et claude ostium, et signa annulo tuo : et cum ingressus fueris mane, nisi inveneris omnia comesta a Bel, moriamur, vel Daniel qui mentitus est adversus nos. Contemnabant autem, quia fecerant sub mensa absconditum introitum, et per illum ingrediebantur semper, et devorabant ea. Factum est igitur postquam egressi sunt illi ; et rex posuit cibos ante Bel : præcepit Daniel pueris suis, et attulerunt cincorem, et cribravit per totum templum coram rege : et egressi clauerunt ostium : et signantes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte juxta consuetudinem suam, et uxores, et filii eorum : et comederunt omnia, et billearunt. Surrexit autem rex primo diluculo, et Daniel cum eo. Et ait rex : Salvane sunt signacula, Daniel ? Qui respondit : Salva, rex. Statimque cum apernuisset ostium, intuitus rex mensam, exclamavit voce magna : Magnus es, Bel, et non est apud te dolus quisquam. Erit risit Daniel : et tenuit regem ne ingredieretur intro : et dixit : Ecce pavimentum, animadverte cujus vestigia sint hæc. Et dixit rex : Video vestigia virorum, et mulierum, et infantum. Et irtus est rex. Tunc apprehendit sacerdotes, et uxores, et filios eorum, et ostenderunt ei abscondita ostiola, per quæ ingrediebantur, et consumebant quæ erant super mensam. Occidit ergo illos rex, et tradidit Bel in potestatem Danielis, qui subvertit cum et templo ejus. Et erat draco magnus in loco illo, et coalebant eum Babylonii. Et dixit rex Danieli : Ecce nunc non potes dicere quia non sit iste Deus vivens : adora ergo eum. Dixitque Daniel : Dominum Deum meum adoro, quia ipse est Deus vivens : tu autem, rex, da mihi potestatem, et interficiam draconem absque gladio et fuste. Et ait rex : Do tibi. Tulit ergo Daniel picem, et adipem, et pilos, et coxit pariter : fecitque massas, et dedit in os draconis, et dirupit est draco. Et dixit : Ecce quem colebatis. Quod cum audissent Babylonii, indignati sunt vehementer, et congregati adversum regem, dixerunt : Judæus factus est rex, Bel destruxit, draconem interfecit, et sacerdotes occidit. Et dixerunt cum venissent ad regem : Trade nobis Daniëlem, aliquin interficiemus te et domum tuam. Vidi ergo rex quod irruerent in eum vehementer : et necessitate compulsa tradidit eis Daniëlem. Qui miserunt eum in lacum leonum, et erat ibi diebus sex. Porro in lacu erant septem leones, et dabantur eis quotidie duo corpora et duas oves : et tunc non data sunt eis, ut devorarent Daniëlem. Erat autem Abacuc propheta in Judæa, et ipse coxerat pulmentum, et intriverat panes in alveolo, et ibat in campum ut ferret messeribus. Dixitque Angelus Domini ad Abacuc : Fer prandium quod habes, in Babylonem Daniëli, qui est

tatis. Consulat qui voluerit, nostram editionem cum antea vulgatis. MART.

^a in locu lēonum. Et dixit Abacuc : Domine, Babylo-
nem non vidi, et lacum nescio. Et apprehendit eum
angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum ca-
pillo capitisi sui, posuitque eum in Babylone supra
lacum in impetu spiritus sui. Et clamavit Abacuc,
dicens : Daniel, tolle prandium quod misit tibi Deus.
^b Et ait Daniel : Recordatus es enim mei, Deus, et non
dereliquisti diligentes te. Surgensque Daniel, com-

A edit. Porro Angelus Domini restituit Abacuc confe-
stim in loco suo. Venit ergo rex die septimo ut lu-
geret Danielem : et venit ad lacum, et introspergit,
et ecce Daniel sedens. Et b exclamavit vox magna
rex, dicens : Magnus es, Domine, Deus Danielis. Et
extraxit eum c. Porro illos qui perditionis ejus causa
fuerant intromisi, et devorati sunt in momento co-
ram eo d.

Explicit liber Dñnielis Prophetæ.

^a Addunt vulgati iidem libri, serve Dei, quæ mss.
ignorant. Græcus pro his geminat Danielis nomen,
Δανιήλ, Δανιηλ, Δανείλ, etc.

^b Plus denuo Vulgati hic habent, in medio leo-
num, quæ neque in Graeco sunt, neque in mss.

^c Vaticanus ms. addit de lacu, Vulgati præterea
subdunt leonum. Mox pari consensu post verbum
intromisit, addunt in lacum. Græcus et melioris notæ

mss. nihil habent ejusmodi.

^d Quam imponunt libro coronidem Vulgati : Tunc
rex ait : Paveant omnes habitantes in universa terra
Deum Danielis, quia ipse est Salvator faciens signa et
mirabilia in terra, qui liberavit Danielem de lacu leo-
num, cum alii penes Martianum, tum nostri mss.
textusque ipse Græcus nescit.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM PARALIPOMENON.

Si Septuaginta Interpretum pura, et ut ab eis in B Nunc vero, cum pro varietate regionum diversa fe-
rantur exemplaria, et germana illa antiquaque trans-
latio corrupta sit, atque violata : nostri arbitrii put-
tas, aut e pluribus judicare quid verum sit, aut no-
vum opus in veteri opere cedere, illudentibusque
Judeis, b cornicum, ut dicitur, oculos configere.
Alexandria et Ægyptus in Septuaginta suis c Ilesy.

animal, aut quod oculos cadaverum ad quæ fertur,

cum primis atque avidissime petit, quemadmodum
Bochartus Hierozoici parte II, libro II, cap. 10, ob-
servat, configere cornicum oculos, idem est παρονω-
δῶς, atque homines callidos versatosque, versuia
et calliditate circumvenire, ac veteratoria ipsa arte
veteratores decipere. Hoc sensu occurrit Proverbium
istud apud veteres, ac præcipue Ciceronem, a quo
Hieronymus accepit, Oratione pro L. Murena cap. 11,
et subsequenti pro L. Flacco cap. 20, que loca unius
post aliun, Erasmus, Victorius, Clericus, atque alii
laudent, addito illo Macrobii Saturnaliorum lib. VII,
cap. 5 : Græcus Græco eripiat hunc plausum, tem-
quam cornix cornicis oculos effodiat. Martian. tam
Hieronymianam allusionem, locutus hujus sensum
non videtur assecutus.

^c Hunc locum male intelligunt, qui putant in om-
nibus Ecclesiis ita usurpatas fuisse editiones Græ-
cas LXX Interpretum, ut in Alexandrinorum et
Ægyptiorum conventibus publice populo Christiano
legerentur sacri codices juxta emendationem Hesychii ; in Ecclesiis autem Constantinopolitanis usque
ad Antiochiam juxta Lucian. martyris recognitionem.
Contrarium docet Hieronymus multis in locis : ac
primum præfatione in quatuor Evangelio ad Dama-
sum expresse testatur, has editiones paucis accep-
tas esse : Prætermitto eos codices, inquit, quos a
Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum
asserit perversa contentio : quibus utique, nec in toto
veteri Instrumento post Septuaginta Interp. emendare
quid licuit, nec in novo profuit emendasse, etc. Vides
igitur, lector, intra provincias jam dictas a patribus,
qui etiam perverse contendenter, fuisse suscepta
Hesychii et Luciani exemplaria Scripturarum. Non
idem sentiendum de codicibus elaboratis ab Origene,
qui in editione Septuaginta Theodotionis editionem
miscurit, asteriscis designans quæ minus ante fuen-
tavit, et virgulis quæ ex superfluo videbantur appo-
sita : illa namque editio celebris adeo fuit apud

^a Manuscriptus sacrorum Bibliorum codex D.
eminentiss. card. Bondii hoc modo legit, scilicet :

Superfluo me, mi Chromaci, etc. Ita quoque ms. mo-

nasterii B. Mariae Deaurata Tolosanae. Alius autem

Ecclesiæ Narbonensis : Superfluo me, Chromaci, etc.

Cætera exemplaria mss. triginta vel amplius, omit-

tunt pronomen me. MART.

— Quidam mss. mi vocalum hic tacent : alii plus

habent mox ibi, ut et in laudata Apologia legitur,

ut ibi Hebræa, etc.

^b Proverbii hujus diversas afferunt interpretatio-

nes Budæus et Erasmus : sed manifestandam Hiero-

nymi sententiam nihil magis accommodatum videtur,

quam quod ipse scribit præfatione in librum Josue,

Doluisse, scilicet, Judæos quod calumniandi eis et

irridendi Christianos sit ablata occasio, ex Latina

translatione ad Hebr. codices annotata; hinc enim

adversarii maxime torquebantur : cum antea Scrip-

turarum divinarum, ac propheticorum oraculorum

notitiam soli se habere jactitarent. Hujus rei testem

habemus Sophronium, virum aliquo eruditissimum,

sed lingua Hebr. inconsultum : qui cum aliquando

cum Hebreo disputans, quedam pro Domino Salva-

tore de Psalmis testimonii protulisset, ab adversario

derisus est ; illudens enim Judæus per sermones

pene singulos asserebat non ita haberi in Hob. ut

Sophronius de Septuaginta Interpretibus opponebat.

Unde ab Hieronymo studiosissime postulavit ut

post Aquilam et Symmachum et Theodotionem,

novam Editionem, Latino sermone transferret. In-

ventus est itaque Doctor egregius, qui cornicum

oculos confixerit, quia Judæorum oculos, qui se sa-

pientiores videri volebant et duces cæcorum, sua

translatione Hebraica confixit. Vide præfationem in

librum psalmorum. MART.

— Rectissime pridem notatum Erasmo ac Victorio,

Proverbium hoc esse quo Latini utebantur, ἄντε τοῦ

iī illudere, qui omnibus se posse putant, aut jactant

illudere. Nempe, aut quod cornix oculatissimum est

chium laudat auctorem : Constantinopolis usqne Anthiochiam, Luciani [*Al. Juliani*] martyris exemplaria probat. Medie inter has provincias Palestinos [*Al. Palæstinæ*] codices legunt ; quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilus vulgaverunt ; totusque orbis hac inter se trisaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solum exemplaria composuit quatuor editionum, e regione singula verba describens, ut unus dissentiens, statim ceteris inter se consentientibus arguatur ; sed, quod majoris auctoritatem est, in Editione Septuaginta Theodosianis Editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus ante fuerant, et virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Si igitur alii licuit non tenere quod semel suscepserant, et post septuaginta cellulas, b quæ vulgo sine auctore jaentur, singulas cellulas aperuere, hocque in Ecclesiis legitur quod Septuaginta nescierunt, cur me non suscipiant Latinimi, qui inviolata Editione veteri ita novam condidi, ut laborem meum Hebreis, et, quod his e magis est, Apostolis auctoribus probem ? Scripti nuper librum a de Opimo genere interpretandi, ostendens illa de Evangelio, *Ex Agypto vocavi filium meum (Matth. ii, 15)*; et *Quoniam Nazareus vocabitur (Ibid., 23)*; et, *Videbunt in quem compunserunt (Joan. xix, 37)*; et illud Apostoli, *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis*

omnes, ut publice usurparetur in cunctis Christianorum Ecclesiis. Unde Hieron. proœmio Comment. in Danielēm hoc admonuit : *Sed et Origenes de Theodosianis opere in Edit. Vulgata asteriscos posuit, docens desuisse quæ addita sunt ; et rursus quosdam versus obelis prænotavit, superflua quæque designans. Cumque omnes Christi Ecclesiæ, tam Graecorum quam Latinorum, Syrorum et Agyptiorum, hanc sub asteriscis et obelis editionem legant, ignoscant invidi labore meo, etc.* Nec de solo Danielis volumine hæc intelligenda quis dixerit : quia cum Augustino alibi disserens, usum Ecclesiæ plane declarat, universaque divinarum Scripturarum exemplaria his verbis consequentibus ab eo fuisse comprehensa, nemo est qui eat insicias : *Vis, ait, amator esse verus Septuaginta Interpretum ? non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, ut veterum te sautorem probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas condemnare cogeris : vix enim unus aut alter inventur liber qui ista non habeat.* Vide epist. 89, apud Aug. 75. MART.

— Hoc tamen ipsum, quod diserte adeo asserit S. Pater, pernegat Martian., aut certe eo sensu vetat intelligi, ut in Alexandria atque Agypti conventibus Hesychiana, in Constantinopolitanis vero usque Antiochianæ Lucianeæ editio dicantur obtinuisse. Nititur vero hoc altero Hieronymi testimonio in prologo Evangeliorum ad Damasum : *Prætermittit eos codices quos a Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio.* Et re quidem ipsa nisi plane perspectam habeas S. Doctoris mentem, contextumque loci, nedum quod Martian. facit, contra eorum editionum celebritatem hinc colligas, sed secum ipso pugnabit S. Pater, qui et satis hic luculentem doceat Alexandriam et Agyptum Hesychium laudare auctorem, reliquas a Constantinopoli ad Antiochianas provincias Luciani martyris probare exemplaria : scripsit vero antea ad Damasum paucorum esse hominum pro Luciano, et Hesychio contentione, quamque perversam. Verum ex toto al-

A ascenderunt, que præparavit Dens diligentibus se (1 Cor. ii, 9); ceteraque his similia, in Hebreorum libris inveniri. Certe Apostoli et Evangelista, Septuaginta Interpretes noverant : et unde eis hæc dicere quæ in Septuaginta non habentur ? Christus Dominus noster utriusque Testamenti conditor, in Evangelio secundum Joannem, *Qui credit, inquit, in me, sicut dicit Scriptura, fluminis de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 58)*. Utique scriptum est, quod Salvator scriptum esse testatur. Ubi scriptum est ? Septuaginta non habent : apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebreos igitur revertendum est, unde et Dominus loquitur, et discipuli exempla presumunt. Hæc pace veterum loquor, et obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes ; legentes in angulis, fidem et accusatores et defensores, cum in aliis probent quod in me reprobant : quasi virtus et vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutetur. Ceterum memini, editionem Septuaginta Translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris : nec inimicum debere aestimari eorum, quos in conventu fratrum semper edissero. Et quod nunc DABRE JAMIM (דָבֵר יָמִים), id est, *Verba dierum*, interpretatus sum, idecirco feci, ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque barbariem, apertius et per ver-

terius hujusc loci contextu ac proposito liquet, de Novi Testamenti Lucianeis, sive Hesychianis codicibus sermonem ibi esse, in quo quidem recognoscendo minus horum probata fuerit auctorum industria : contra hie de Veteri dico, quod eorum editio es tam regionum Ecclesie scilicet suscipiant. Hoc porro manifestum adeo est, ut liceat etiamnum laudata Patribus Alexandrinis Scripturarum loca Hesychianæ interpretationis arguere : ut et Lucianeam continuo referunt, que Constantinopolitanis laudant. Ex uno Chrysostomo, qui prius Antiochiae, deinde Constantinopolis cathedralm tenuit, fuitque Hieronymianis temporibus, si periculum feceris, innumera occurrent testimonia, ex Luciani recensione laudata, quæ ab Alexandrinæ Ecclesie codicibus dissonant : rursumque isti ab Hesychio rec. iiii, a Palestina exemplaribus variant, que Oigenes elaboravit. Rem exemplis, quæ nimis multa suppetunt, edisserere, nostri non est instituti. Videsis quæ tum alibi, tum ad laudatum prologum Evangeliorum annotamus.

* Vaticanus ms. unus, et alter e nostris, legunt Hexapl. sed incongrue ; quia de quatuor editionibus hic sermo est. id est, de Tetrapl. non de Hexapl. Origenis. MART.

† Sine auctore jaentur hæc singulæ cellulae Septuaginta Interp. : *Cum Aristæus Ptolomæi regis ὑπερασπιστὴς et multo post tempore Josephus, nihil tale retulerint : sed in eadem basilica congregatos, contulisse scribant, non prophetasse.* Hæc S. Hieronymus prologo in Genesim. MART.

‡ Eodem sensu legit supra laudatus ms. codex D. Card. Bonzii. *Apostolicis auctoritatibus probem.* MART.

§ Est ad Pammachium Epistola in nostra recensione 57 scripta sub anni 395 finem, ut in Chronologicis ad eam Notis ostendimus.

¶ Diximus, non nisi exiguum ejus Editionis partem superesse, quam subsequenti Tomo recensebimus dicemusque de ea pluribus in Præfatione.

suumcola digererem : mibimetipsi et meis juxta A^a Ismeniam canens, si aureb^s surdæ sunt cæterorum.

^a Non *Iameniam*, sed *Hismenium* legimus in omnibus mss. codicibus, excepto Canone Hebraicæ veritatis, in quo scriptum reperimus *Hismeniam*. Porro apud Apuleium, et Plutarchum in Pericle, *Ismenias* nomen est Thebani optimi tibicinis, cui sane frigenti ad populum aiebat Antigenidas præceptor, referente Cicerone de Clar. Orat., *Mihi cane et musis*. Meminit etiam Historiæ Valerius Maximus lib. Rerum

memorabilium iii, c. 7. Hinc canere sibi et musis, significat scribere aut dicere quod docti soli intelligent, aut ipse cantor, non vulgus imperitum et ingratum. Id vero perfecte quadrat ad mentem ac sententiam Hieronymi; cum soli docti, aut ipse conditor hujus editionis ex Hebr. maximam intelligenter utilitatem Ecclesiis ex ea futuram. Mart.

INCIPIT

LIBER DABRE JAMIM.

Id est

VERBA DIERUM,

Qui apud nos dicitur

PARALIPOMENON.

[Cap. I.] Adam, Seth, Enos, Cainan Malaleel, R^b Masma, et Duma, Massa, Adad, et Thema, Jatur, Jared, Enoch, Mathusale, Lamech, Noe, Sem, Cham, et Japheth.
 Filii Japheth, Gomer Magog, et Madai, et Javan, Thubal, Mosoch, Thiras.
 Porro filii Gomer: Ascenez, et ^a Riphath, et Thogorma.
 Filii antem Javan: Elisa et Tharsis,
 Chetim et Dodanim.
 Filii Cham: Chus, et Mesraim, et Phut, et Channaan.
 Filii autem Chus: Saba, et Evila, Sabatha, et Regma, et Sabathacha.
 Porro filii Regma: Saba, et Dadan.
 Chus autem genuit Nemrod: iste cœpit esse potens in terra.
 Mesraim vero genuit Ludim, et Anamim, et Laabim, et Nepthuim, Phetrusim quoque et Casluim: de quibus egressi sunt Philisthim, et Capthorim.
 Chanaan vero genuit Sidonem primogenitum suum, et Heth, Jebusæum quoque, et Amorræum, et Gergesæum,
 Evænumque et Aracæum, et Asinæum,
 Aradium quoque, et Samaræum, et Amathæum.
 Filii Sem: Elam, et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram, et Hus, et Hul, et Gothon, et Mosoch.
 Arphaxad autem genuit Sala, qui et ipse genuit Heber.
 Porro Heber nati sunt duo filii, nomen uni Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, et nomen fratris ejus Jectan.
 Jectan autem genuit Elmodad, et Saleph, et Asermoth, et Jare, Adoram quoque, et Uzal, et Decla, Hebal etiam, et Abimael, et Saba, necnon et Ophir, et Evila, et Jobab; omnes isti filii Jectan.
 Sem, Arphaxad, Sala, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nahor, Thare, Abram, iste est Abraham.
 Filii autem Abraham, Isaac et Ismael.
 Et hæc generationes eorum. Primogenitus Ismaelis, Nabojoth, et Cedar, et Abdeel, et Mabsam, et D^b

Filii autem Ceturæ concubine Abram, quos genuit: Zamiram, Jeesan, Madan, Madian, Jesboc, et Suc.
 Porro filii Jeesan: Saba, et Dadan. ^b
 Filii autem Madian: Ephra, et Epher, et Enoch, et Abida, et Eldaa. Omnes hi, filii Ceturæ.
 Genuit autem Abraham Iaac: cuius fuerunt filii, Esau et Israel.
 Filii Esau, Eliphaz, Rauel, Jaus, Jalam et Core.
 Filii Eliphaz: Theiman, Umer, Sephi, Gethem, Cenez, Thamma, Amalec.
 Filii Rauel: Naath, Zara, Semma, Maza.
 Filii Scir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan.
 Filii Lotan, Ilori, Umam. Soror autem Lotan fuit Thamma.
 Filii Sobal: Alian, et Manaath, et Ebal, Sephi, et Onam.
 Filii Sebeon: Aia et Ana.
 Filii Ana: Dison:
 Filii Dison: Amarán, et Eseban, et Jethran, et Charan.
 Filii Eser: Balaan, et Zavan, et Jacan.
 Filii Disan: Hus et Aran.
 Isti sunt reges, qui imperaverunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel: Bale filius Beor: et nomen civitatis ejus, Denaba.
 Mortuus est autem Bale, et regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra.
 Cumque Jobab fuisse mortuus, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.
 Obiit quoque et Husam, et regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab: et nomen civitatis ejus Avith.
 Cumque et Adad fuisse mortuus, regnavit pro eo Semla de Maresca.
 Sed et Semla mortuus est, et regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est.

^a In Hebræo per τ primam litteram scribitur יְמִינָת, *Diphath*. Vides tamen quæ ad Genesis x, 3, de hujus scriptura nominis annotantur.

^b Quæ subjungunt Vulgati libri verba, Filii autem

Dadan: Assurim, et Latussim, et Leomim ad fidem Hebrei textus ac vetustiorum, meliorisque notæ codicum a Martianæo pridem expuncta, videntur ex Genesis xxv, 3, huc suisce olim ascita.

Mortuo quoque Saul, regnavit pro eo Bahalanus filius Achobor.

Sed et hic mortuus est, et regnavit pro eo Adad: cuius urbis nomen fuit ^a Phou, et appellata est uxor eius Meetabel filia Matred filii Mezaab.

Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse coepérunt: dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth, dux Olibama, dux Ela, dux Phonin, dux Cerez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Iiram. Hui duces Edom.

[Cap. II.] Filii autem Israel: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar, et Zabulon, Dan, Joseph, et Benjamin, Neptali, Gad, et Ascr.

Filius Juda: Her, Onan, et Sela. Tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide.

Fuit autem iller primogenitus Juda, malus coram Domino, et occidit eum.

Thamar autem nurus ejus peperit ei Phares et Zara.

Omnis ergo filii Juda, quinque:

Filius autem Fares: Esron et Amul.

Filius quoque Zara, Zamri, et Ethan, et Eman, Chalchal quoque, et Dara, simul quinque.

Filius Charmi: Achar, qui turbavit Israel, et peccavit in furto anathematis.

Filius Ethan: Azarias.

Filius autem Esrou qui nati sunt ei: Jerameel, et Ram, et Calubi.

Porro Ram genuit Aminadab.

Aminadab autem genuit Naasson, principem filiorum Juda.

Naasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.

Booz vero genuit Obed, qui et ipse gennit Isai.

Isai autem gennit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Samaa, quartum Nathanael, quintum Raddici, sextum Asom, septimum David.

Quorum sorores fuerunt, Sarvia, et Abigail.

Filius Sarvia: Abisai, Joab, et Asael, tres.

Abigail autem genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismaelites.

Chaleb vero filius Esron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Jerioth: fueruntque filii ejus Jesar, et Sobab, et Ardon.

Cumque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Chaleb, ^b Ephrath: quae peperit ei Hur.

Porro Hur genuit Uri: et Uri genuit Bezeleel.

Post haec ingressus est Esron ad filiam Machir patris Galaad, et accepit eam cum esset annorum sexaginta: quae peperit ei Segub.

Sed et Segub genuit Jair, et possedit viginti tres civitates in terra Galaad. Cepitque Gessur, et Aram, oppida Jair, et Canaan, et viculos ejus sexaginta civitatum. Omnes isti, filii Machir patris Galaad.

Cum autem mortuus esset Esron, ingressus est Chaleb ad Ephrata.

Habuit quoque Esron uxorem Abia, quae peperit ei Assur patrem Thecuc.

Nati sunt autem filii Jerameel primogeniti Esron, Ram primogenitus ejus, et Buna, et Aram, et Asom, et Ahia.

Duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, qua: fuit mater Onam.

Sed et filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, et Jamin, et Achar.

Onam autem habuit filios, Seunei, et Jada.

^a Notat falsus Hieronymus, auctor Quæstionum Hebraicarum in librum primum Paralipomenon, nomen istud in Genesi Phau, in Paralipomenon autem scribi Phai. Quod verum esse comprobatur ex Massorethis exemplaribus: nam Genes. xxxvi, 29, scriptum legimus יְהוָה Phau; hic vero יְהוָה Phai. At verus Hieronymus utrobiusque legebat in suis exemplaribus Hebreis יְהוָה Phau, sive Phou, cum var in fine, et ^a ain, ut o vel d vocalem litteram. Qui plura scire voluerit de variantibus lectionibus in

A Filii autem Semei: Nadab, et Abisur. Nomen vero uxorius Abisur, Abiail, quæ peperit ei Ahobban, et Molid.

Filius autem Nadab fuerunt, Saled, et Apphaim. Mortuus est autem Saled, absque liberis.

Filius vero Apphaim, Jesi: qui Jesi genuit Sesan. Porro Sesan genuit Oholi.

Filius autem Jada fratris Semei: Jether, et Jonathan. Sed et Jether mortuus est absque liberis.

Porro Jonathan genuit Phalet, et Ziza. Isti fuerunt filii Jerameel.

Sesan autem non habuit filios, sed filias, et servum Ægyptium nomine Jera.

Deditque ei filiam suam uxorem: quæ peperit ei Etthei.

Etthei autem genuit Nathan, et Nathan genuit Zabad.

Zabad quoque genuit Ophlal, et Ophlal genuit Obed: Obed genuit Jeu, Jeu genuit Azariam.

Azarias genuit Helles, Helles genuit Elasa, Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum, Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama.

Filius autem Chaleb fratris Jerameel: Mosa primogenitus ejus, ipse est pater Ziph, et filii Maresa patris Hebron.

Porro filii Hebron, Core, et Thaphphu, et Recem, et Samma.

Samma autem genuit Raham, patrem Jercaam, et Recem genuit Sammai,

Filius Sammai, Maon: et Maon pater Bethsur.

Epha autem concubina Chaleb peperit Aran, et Musa, et Gezez.

Porro Aran genuit Gezez.

Filius Jadai, Regom, et Joathan, et Gesan, et Phalat, et Ephra, et Saaph.

Concubina Chaleb Maacha, peperit Saber, et Tharana.

Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, et patrem Gabaa.

Filia vero Chaleb, fuit Achsa. Ili erant filii Chaleb, filii Hur primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariath-Jarim, Salma pater Beth-Leem, Hariph pater Beth-Gader.

Fuerunt autem filii Sobal patris Cariath-Jarim, qui videbat dimidium requietionum.

Et de cognatione Cariath-Jarim, Jethrei, et Aphthei, et Semathei, et Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ, et Esthaolitæ.

Filius Salma, Beth-Leem, et Netophathi, Coronæ domus Joab, et dimidium requietionis Sarai.

Cognationes quoque scribarum habitantium in Jubes, Canentes atque Resonantes, et in tabernaculis commorantes. Ili sunt Cinæi, qui venerunt de Calore patrius dominus Rechab.

[Cap. III.] David vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron, primogenitum Amnon ex Alinaam Jezraelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelite, tertium Absalon filium Maacha filie Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, sextum Jethraam de Egla uxore sua.

Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis, et sex mensibus.

Triginta autem et tribus annis regnavit in Jerusalem.

nominibus propriis, consulat Quæstiones jam dictas falsi Hieronymi, qui diligens extitit in hujusmodi rebus observandis. MART.

^b Canon Carcassonensis habet Ephrata. Cæteri mss. codices legunt Ephrath juxta Hebrewum hodiernum: hic enim scriptum est אֵפְרַת, Ephrath, licet infra v. 24 legatur אֵפְרָתָה, Ephratha, cum ἡ in fine; ubi etiam mss. Latini retinent Ephratha. Id non advertit falsus Hieronymus in suis Quæstionibus Hebraicis in libros Paralipomenon. MART.

Porro in Jerusalem nati sunt ei filii, Samas, et A Sobab, et Nathan, et Salomon, quatuor de Bethsabee filia Amiel :

Jebaar, quoque, et Elisama, et Eliphaleth, et Noge, et Nepheg, et Japhie, neenon Elisama, et Eliado, et Eliphaleth, novem :

Omnis filii David, absque filiis concubinarum, habuerunt sororem Thamar;

Filius autem Salomonis, Roboam: cuius Abia filius genuit Asa.

De hoc quoque natus est Josaphat, pater Joram:

Qui Joram genuit Ohoziam, ex quo ortus est Joas: et hujus Amasias filius genuit Azariam.

Porro Azariæ filius Joatham procreavit Ahaz patrem Ezechiae, de quo natus est Manasses.

Sed et Manasses genuit Amon patrem Josiae.

Filius autem Josiae fuerunt, primogenitus Johanan, secundus Joacim, tertius Sedecias, quartus Sellum.

De Joacim natus est Jechonias, et Sedecias.

Filius Jechoniasa fuerunt, Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, Sennaser, et Jecemias, Sama, et Nadabia.

De Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei.

Zorobabel genuit Mosollam, Ananiam, et Salomith sororem eorum.

Asaban quoque, et Ool, et Barachian, et Asadiam, Josabed, quinque :

Filius autem Ananiae, Phaltias pater Jeseiae, cuius filius Raphaia. Hujus quoque filius, Arnan, de quo natus est Obdia, cuius filius fuit Sechenia.

Filius Secheniae, Semeia : cuius filii, Attus, et Jegal, et Baria et Naaria, et Saphat, a numero sex.

Filius Naarie, Elioenai, et Ezechias, et Ezricam, tres.

Filius Elioenai, Odvia, et Eliasub, et Pheleia, et Accub, et Johanan, et Dalaia, et Anani, septem.

[Cap. IV.] Filii Juda : Phares, Esron, et Charmi, et Hur, et Subal.

Reia vero filius Subal genuit Jeth de quo natus sunt Ahimai et Led. Haec cognationes Sarath.

Ista quoque stirps Etam : Jezrael, et Jesema, et C Jedebos. Nomen quoque sororis eorum, Asalephphuni.

Phanuel b autem pater Gedor, et Ezér pater Hosa. Isti sunt filii Hur primogeniti Ephratha patris Beth-Leem.

Assur vero patri Thecue erant duas uxores, Hala, et Naara.

Peperit autem ei Naara, Oozam, et Hepher, et Themani, et Ahashbari. Isti sunt filii Naara.

Porro filii Halaa, Sereth, Isaar, et Ethnan.

Cos autem genuit Anob, et Soboba, et cognationem Haral filii Arum.

Fuit autem Jakes inclitus pre fratribus suis, et mater eius vocavit nomen illius Jakes, dicens : Quia peperi eum in dolore.

Invocavit vero Jakes Deum Israel, dicens : Si benedicens benidixeris mihi, et dilataveris terminos meos, et fuerit manus tua mecum, et feceris me a malitia non opprimi. Et præstidit Deus quæ precatus est.

Chaleb autem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon.

Porro Esthon genuit Betrapha, et Phesse, et Theua patrem urbis Naas : hi sunt viri Recha.

^a Tres mss. codices, nempe Regius, Corbeiens. 4 et Colbertinus Aniciensis emendatus, legunt hoc modo : Et Saphat; sessa, numero sex. San-Germ. autem num. 4 posuit sessa in margine. In Hebreo scriptum est, סֵסָה וְסִיסָה. Vesaphat sissa, id est, et Saphat sex. Unde nomen סֵסָה, sissa, vel sessa, quod interpretatur sex, integrum posuerunt cum ejusdem interpretatione mss. supra dicti, quod ab aliquo scholiaste profectum esse, credere fas est. MART.

— Tres apud Martian. mss. nec non editi aliquot libri, ut Bibl. Roberti Stephani, Sixti V, Polyglott.

Fili autem Genez, Othoniel, et Saraia. Porro filii Othoniel, Athath, et Maonathi.

Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Joab patrem Vallis artificum : ibi quippe artifices erant.

Fili vero Chaleb filii Jephone, Hir, et Ela, et Nahem,

Fili quoque Ela, Cenez.

Fili quoque Jaleelel : Ziph, et Ziphia, Thiria, et Asrael.

Et filii Ezra, Jether, et Mered, et Epher, et Jalon, genuitque Mariam, et Sammai, et Jesba patrem Es-thamo.

Uxor quoque ejus Judaia, peperit Jared patrem Gedor, et Heber patrem Socho, et Icuthiel patrem Zano. Ili autem filii Bethiae filiae Pharaonis, quam accepit Mered.

Et filii uxoris Odaiae sororis Naham patris Ceila, et Garni, et Esthamo, qui fuit de Machathii.

Fili quoque Simon, Aimon et Renna filius Anan, et Thilon. Et filii Jesi, Zoeth, et Benzoeth.

Fili Sela, filii Juda : Her pater Lecha, et Laada pater Maresa, et cognationes domus operantium hyssum in domo juramenti.

Et qui stare fecit Solem, virique Mendacii, et Securus, et Incendens, qui principes fuerunt in Moab, et qui reversi sunt in Leem. Haec autem verba vetera.

Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus, et in Præsepiibus, apud regem in operibus ejus, communiatrice sunt ibi.

Fili Simeon : Namuel et Jamin, Jarib, Zara, Saul.

Sellum filius ejus, Mapsam filius ejus, Masma filius ejus.

Fili Masma : Amuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semui filius ejus.

Fili Semei sedecim, et filia sex : fratres autem ejus non habuerunt filios multos, et universa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda.

Habitaverunt autem in Bersabee, et Molada, et Harsual; et in Bala, et in Asom, et in Tholad; et in Bathuel, et in Horma, et in Siceleg; et in Bethmar-chaboth, et in Asarusim, et in Bethberai, et in Sa-irim. Haec civitates eorum usque ad regem David.

Villæ quoque eorum : Etam, et Aen, et Remmon, et Thocheni, et Asan, civitates quinque.

Et universi viculi eorum per circuitum civitatum istarum usque ad Baal. Haec est habitatio eorum et sedium distributio.

Mosobab quoque et Jemlech, et Josa filius Amasias, et Joel, et Jeu filius Josabite filii Saraiæ filii Asiel, et Elioenai, et Jacoba, et Isuaria, et Asaia, et Adiel, et Ismali, et Banaia,

Zza quoque filius Sephei filii Allon filii Idaia filii Semri filii Samaia.

Isti sunt nominati principes in cognitionibus suis, et in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer.

Et profecti sunt, ut ingredierentur in Gador usque ad orientem vallis, et ut quærerent pascua gregibus suis. Inveneruntque pascuas uberes, et valde bonas, et terram latissimam et quietam et fertilem, in qua ante habitaverunt de stirpe Cham.

Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nomi-

Antuerp. aliquæ interserunt hic nomen Sessa, vel Sesæ, quod ipsum est Hebreum סֵסָה, quod ses significat ac videtur ad explendum cum numerum repeti sub proprii nominis acceptione : fratribus tamen, cum Semeiam ipsum parentem eo in numero una esse computandum, constet.

^b In Hebreo bodierno, Phanuel; mss. tamen Latinis legunt Phuniel. MART.

^c Editiones plerisque omnes sepiibus habent pro præsepiibus; Hebreus סֵסָה, quod pro nomine proprio Σεσηπά Septuaginta ipsi Interpretes acceperunt.

natum, in diebus Ezechiae regis Juda, et percusserunt tabernacula eorum, et habitatores qui inventi fuerant ibi, et deleverunt eos usque in praesentem diem: habitaveruntque pro eis, quoniam uberrimas ibidem pascuas repererunt.

De filiis quoque Simeon abierunt in monteni Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam et Naarium et Raphaim et Oziel filios Jesi: et percusserunt reliquias, quae evadere potuerant, Amalecitarum, et habitaverunt ibi pro eis usque ad diem hanc.

[Cap. V.] Filii quoque Ruben primogeniti Israel (ipse quippe fuit primogenitus ejus: sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita ejus filii Joseph filii Israel, et non est ille reputatus in primogenitum).

Porro Judas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt: primogenita autem reputata sunt Joseph.

Filius ergo Ruben primogeniti Israel: Enoch, et Phallu, Esron, et Charmi.

Filius Joel: Samaia filius ejus, Gog, filius ejus, Semici filius ejus, Micha filius ejus, Rezia filius ejus, Bal filius ejus, Beera filius ejus, quem captivum duxit ^a Theglathphalasar rex Assyriorum, et fuit princeps in tribu Ruben.

Fratres autem ejus, et universa cognatio ejus, quando numerabantur per familias suas, habuerunt principes, Jeiel et Zachariam.

Porro Bala filius Azaz, filii Samina, filii Joel, ipse habitavit in Aroer usque ad Nebo et Beelmon.

Contra orientalem quoque plagam habitavit usque ad introitum eremii, et flumen Euphraten. Multum quippe jumentorum numerum possidebat in terra Galaad.

In diebus autem Saul præliati sunt contra Agareos [Al. Agarenos], et interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni: plaga qua respicit ad orientem Galaad.

Filius vero Gad e regione eorum habitaverunt in C terra Basan usque Selcha:

Joel in capite, et Saphan secundus: Janai autem, et Saphat, in Basan.

Fratres vero eorum, secundum domos cognationum suarum, Michael, et Mosoliam, et Sebe, et Jori, et Jachan, et Zie, et Heber, septem.

Hi filii Abihail, filii Iluri, filii Jaro, filii Galaad, filii Michael, filii Jesisi, filii Jeddo, filii Buz.

Fratres quoque filii Abdiel, filii Gunii, princeps dominus in familias suis.

Et habitaverunt in Galaad, et in Basan, et in viculis ejus, et in cunctis suburbanis Sarou usque ad terminos.

Omnes hi numerati sunt in diebus Joathan regis Juda, et in diebus Jeroboam regis Israel.

Filius Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores, scuta portantes et gladios. Et tendentes arcum, eruditique ad prælia quadraginta quatuor millia et septingenti sexaginta, procedentes ad pugnam.

Domicaverunt contra ^b Agareos: Ituræi vero, et Naplœi, et Nodab, præbuerunt eis auxilium.

Traditique sunt in manus eorum Agarei, et universi qui fuerant cum eis, quia Deum invocaverunt cum præliarentur: et exaudivit eos, eo quod credidissent in eum.

Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, et ovium ducenta quinquaginta millia, asinorum duo millia, et animas hominum centum millia.

^a Aliquot mss., Sheglat-Phalassar; alii, Theglath-Phalasar. Nec mirum quod diversimode scribatur in Latinis codicibus, cum eadem reperiatur varietas in voluminibus Hebraeorum; nam libro secundo Malachim, quem nos iv Regum nuncupamus, cap. xv, vers. 29, et cap. xvi, vers. 7 et 10, scrip-

A Vulnerati autem multi corruerunt: fuit enim belum Domini.

Habitaveruntque pro eis usque ad transmigrationem.

Filii quoque dimidiæ tribu Manasse, possederunt terram a simbus Basan usque Baal, Hermon, et Sanir, et montem Hermon, ingens quippe numerus erat.

Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, et Jesi, et Eliel, et Ezriel, et Jeremia, et Odoia, et Jediel, viri fortissimi et potentes, et nominati duces in familia suis.

Reliquerunt autem Deum patrum suorum, et fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit Deus coram eis.

Et suscitavit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, et spiritum Thelgathphalasar regis Assur: et transtulit Ruben, et Gad, et dimidiæ tribum Manasse, et adduxit eos in Lale, et Abor, et Ara, et fluviu Gozan, usque ad diem hanc.

[Cap. VI.] Filii Levi: Gerson, Caath, et Merari.

Filius Caath: Amram, Isaar, Hebron, et Oziel.

Filius Amram: Aaron, Moses, et Maria:

Filius Aaron: Nadab et Abiu, Eleazar et Ithamar.

Eleazar genuit Phinees, et Phinees genuit Abisue,

Abisue vero genuit Bocci, et Bocci genuit Ozi.

Ozi genuit Zaraiam, et Zaraias genuit Meraioth.

Porro Meraioth genuit Amariam, et Amarias genuit Abitob.

Abitob genuit Sadoc, Sadoc genuit Abimaas;

Abimaas genuit Azariam, Azarias genuit Johanan, Johanan genuit Azariam. Ipse est qui sacerdotio functus est in domo, quam ædificavit Salomon in Jerusalem.

Genuit autem Azarias Amariam, et Amarias genuit Abitob;

Abitob genuit Sadoc, et Sadoc genuit Sellum;

Sellum genuit Helciam, Helcias genuit Azariam,

Azarias genuit Saraiam, et Saraias genuit Josedec.

Porro Josedec egressus est, quando transtulit Dominus Judam et Jerusalem per manus Nabuchodonosor.

Filius ergo Levi: Gerson, Caath, et Merari.

Et haec nomina filiorum Gerson: Lobeni, et Semie.

Filius Caath: Amram, et Isaar, et Hebron, et Oziel.

Filius Merari: Mooli et Musi. Haec autem cognationes Levi secundum familias eorum.

Gerson, Lobeni filius ejus, Jaath filius ejus, Zamma filius ejus, Joaa filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Jethrai filius ejus.

Filius Caath, Aminadab filius ejus, Core filius ejus, Asir filius ejus, Elcana filius ejus, Abiasaph filius ejus, Asir filius ejus, Thaat filius ejus, Uriel filius ejus, Ozias filius ejus, Saul filius ejus.

Filius Elecana, Amasai et Ahimoth et Elecana:

Filius Elecana: Sophai filius ejus, Naath filius ejus, Eliab filius ejus, Jeroam filius ejus, Elcana filius ejus.

Filius Samuel, primogenitus, Vasseui, et Abia.

Filius autem Merari, Mooli: Lobeni filius ejus, Semie filius ejus, Oza filius ejus, Sawma filius ejus, Haggia filius ejus, Asaia filius ejus.

Illi sunt, quos constituit David super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca: et ministabant coram tabernaculo testimonii, canente domino ædificaret Salomon domum domini in Jerusalem:

. Stabant autem juxta ordinem suum in ministerio.

Hi vero sunt, qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caat, Eman Cantor filius Joel, filii Samuel;

tum legimus פָּלָאסְרָה בְּגַלְתָּה, Theglath-Phalasar; hic autem, et infra lib. II Paralip. c. xxviii, vers. 20, תְּגַלְתָּה פְּנָאסָר Seglat-Phalasar. MART.

^b In mss., Agarenos, juxta usum alibi receptum. MART.

Fili Elcana, filii Jeroam, filii Eliel, filii Thou; Filii Suph, filii Elcana, filii Maath, filii Amasai; Filii Elcana, filii Joel, filii Azariæ, filii Sophonie; Filii Thaaith, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core; Filii Iser, filii Caet, filii Levi, filii Israel.

Et frater ejus Asaph, qui stabat a dextris ejus, Asaph filius Barachiæ, filii Samaa;

Fili Michael, filii Basiæ, filii Melchiæ; Filii Athnai, filii Zara, filii Adaia;

Fili Ethan, filii Zamma, filii Semei;

Fili Jeth, filii Gersom, filii Levi.

Fili autem Merari fratres eorum, ad sinistrum,

Ethan filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch;

Fili Asabiae, filii Amasiae, filii Helcie;

Fili Amasai, filii Boni, filii Somer;

Fili Mooli, filii Musi, filii Merari, filii Levi.

Fratres quoque eorum Levitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini.

Aaron vero, et filii ejus adolebant incensum super altare holocausti, et super altare thymiamatis, in omne opus sancti sanctorum : et ut precarentur pro Israel, juxta omnia quæ præceperat Moses servus Dei.

Hi sunt autem filii Aaron : Eleazar filius ejus, Phinees filius ejus, Abisus filius ejus, Boec filius ejus, Ozi filius ejus, Zaraia filius ejus, Merajoth filius ejus, Amaria filius ejus, Ahitob filius ejus, Sadoc filius ejus, Ahinaas filius ejus,

Et haec habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, juxta cognationes Caathitarum : ipsis enim sorte contigerant.

Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, et suburbana ejus per circuitum :

Agros autem civitatis, et villas, Chaleb filio Jephone.

Porro filii Aaron dederunt civitates ad confugendum, Hebron et Lobna et suburbana ejus; Jether quoque et ^a Est homo cum suburbanis suis, sed et Helon et Dabir cum suburbanis suis, Asan quoque, et Beth-Semes et suburbana earum.

De tribu autem Benjamin, Gabee et suburbana ejus, et Almath cum suburbanis suis, Anathothi quoque cum suburbanis suis. Omnes civitates, tredecim, per cognationes suas.

Filiis autem Caath residuis de cognitione sua, dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem.

Porro filii Gersom per cognationes suas, de tribu Issachar, et de tribu Aser, et de tribu Nephtali, et de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim.

Filiis autem Merari per cognationes suas, de tribu Ruben, et de tribu Gad, et de tribu Zabulon, dederunt sorte civitates duodecim.

Dederunt quoque filii Israel Levitis civitates et suburbana earum :

Dederuntque per sortem, ex tribu filiorum Juda, et ex tribu filiorum Simeon, et ex tribu filiorum Benjamin, urbes has, quas vocaverunt nominibus suis :

Et his qui erant de cognitione filiorum Caath, fueruntque civitates in terminis eorum de tribu Ephraim.

Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gazer cum suburbanis suis, Jecmaan quoque cum suburbanis suis, et Bethoron similiter, necon et Helon cum suburbanis suis, et Gethremmon in eundem modum.

Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner et subur-

^a Notat Memmianus Canon, qui legit in contextu sacro *Esthom*, alibi, id est, in aliis exemplaribus scriptum esse *Esthamo*. Has variantes lectiones minime abiciendas censemus, quippe cum ex Hebreo γένονται facile deduci queant; licet hodie ex punctis Massoretharum *Eschtemou* multi legamus. In libro nominum Hebraicorum, *Asthemoz* dicitur. Notandum vero frequentes esse in codice Memmiano hujusmodi diversæ lectiones nominum proprietum, ac

A bana ejus, Baalam et suburbana ejus : bi videlicet, qui de cognitione filiorum Caath reliqui erant.

Filiis autem Gersom, de cognitione dimidiae tribus Manasse, Gaulon in Basan et suburbana ejus, et Astoroth cum suburbanis suis.

De tribu Issachar, Cedes et suburbana ejus, et Dabereth cum suburbanis suis, Ramoth quoque et suburbana ejus, et Anem cum suburbanis suis.

De tribu vero Aser : Masal cum suburbanis suis, et Abdon similiter, Ilucac quoque et suburbana ejus, et Roob cum suburbanis suis.

Porro de tribu Nephtali Cedes in Galixa et suburbana ejus, Hamon cum suburbanis suis, et Cariathaim et suburbana ejus.

Filiis autem Merari residuis : de tribu Zabulon, Remmono et suburbana ejus, et Thabor cum suburbanis suis.

Trans Jordanem quoque ex adverso Jericho contra orientem Jordani, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, et Jasa cum suburbanis suis, Cademot quoque et suburbana ejus, et Miphah cum suburbanis suis.

Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad et suburbana ejus, et Manaim cum suburbanis suis ; sed et Esebon cum suburbanis suis, et Jezer cum suburbanis suis.

[Cap. VII.] Porro filii Issachar : Thola, et Phua, Jasub, et Simeron, quatuor.

Fili Thola : Ozi et Raphaia, et Jeriel, et Jemai, et Jebseem, et Samuel, principes per domos cognitionum suarum.

De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus David, viginti duo millia sexcenti.

Fili Ozi : Jezraia, de quo nati sunt Michael, et Obadia, et Joel, et Jesia, quinque omnes principes. Cumque eis per familias et populos suos, accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta sex millia : multas enim habuerunt uxores, et filios.

Fratres quoque eorum per omnem cognitionem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt.

Fili Benjamin : Bale et Bochor, et Jadiel, tres.

Fili Bale : Esbon, et Ozi et Oziel, et Jerimoth, et Urai, quinque principes familiarium, et ad pugnandum robustissimi :

Numerus autem eorum, viginti duo millia et triginta quatuor.

Porro filii Bochor : Zamira, et Joas, et Eliezer, et Elioenai, et Amri, et Jerimoth, et Abiah et Anatloth, et ^b Almathan : omnes hi filii Bochor.

Numerati sunt autem per familias suas principes cognitionum suarum, ad bella fortissimi, viginti millia et ducenti.

Porro filii Jadiel, Balan :

Fili autem Balan, Jesus, et Benjamin, et Aod, et Chanana, et Zethan, et Tbarsis, et Abisahar.

Omnes hi filii Jadiel, principes cognitionum suarum, viri fortissimi, decem et septem millia et ducenti, ad prælium procedentes.

Sepham quoque et Ilapham filii Hir : et Hasim filii Aher.

Fili autem Nephtiali : Jasiel, et Guni, et Jeser, et Sellum, filii Bala.

Porro filius Manasse, Esriel : concubinaque ejus Syra peperit Machir patrem Galaad,

Machir autem accepit uxores filii suis Apphiam et Sephan : et habuit sororem nomine Maacha :

sæpius duas vel tres simul afferri : verbi gratia, filii Her, alibi Aer, alibi Aser. Agag quoque, alibi Asac, alibi Achac, etc. MART.

^b Ita Martian. e suis codicibus, et Greco Alexandrino rescriptis : cumque in Hebreo tantum sit מַתָּן, suspicatur, finali י litteram exinde excidisse. Nihilo secius Græcus, quem ipse laudat, textus, non Almathan, sed Ελμαθίη legit. Vulgata quoque satis bene Almath.

Nomen autem secundi , Salphaad , natæque sunt Salphaad filiae.

Et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus Phares :

Porro nonen fratris ejus , Sares : et filii ejus Ulam et Recen.

Filius autem Ulam , Badan.

Hi sunt filii Galaad , filii Machir , filii Manasse.

Soror autem ejus Regina peperit virum decorum, et Abiezer, et Moola.

Erant autem filii Semida , Ahin , et Sechem , et Leci , et Aniam.

Filius autem Ephraim : Suthula , Bared filius ejus , Thaath filius ejus , Elada filius ejus , Thaath filius ejus , hujus filius Zahad , et hujus filius Suthala , et hujus filius Ezer et Eliud :

Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia de-scenderant, ut invaderent possessiones eorum.

Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus et venerunt fratres ejus , ut consolarentur eum.

Ingressusque est ad uxorem suam : que concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Beria , eo quod in malis domus ejus ortus esset :

Filia autem ejus Sara , quæ edificavit Bethoron inferiorem et superiorem , et Ozensara .

Porro filius ejus Rapha , et Reseph , et Thale , do quo natus est Thaan , qui genuit Landan : hujus quoque filius Amniud genuit Elizara , de quo ortus est Nun , qui habuit filium Josue.

Possessio autem eorum et habitatio, Beth-El cum siliabus suis contra orientem Noran , ac occidentalem plagam Gazer et filiae ejus , Siche n quoque cum siliabus suis , usque ad Aza cum siliibus ejus.

Juxta filios quoque Manasse , Bethsan et filias ejus , Thanach et filias ejus , Mageddo et filias ejus : Dor et filias ejus :

In his habitaverunt filii Joseph , filii Israel.

Filius Aser : Jemna , et Jesua , et Jesui , et Baria , et Saria soror eorum.

Filius autem Baria : Heber , et Melchiel : ipse est C pater Bersitha.

Heber autem genuit Jephlat , et Somer , et Otham , et Suaa sororem eorum.

Filius Jephlat : Phosech , et Chamaal , et Asoth : bi filii Jephlat.

Porro filii Somer : Abi , et Roaga , et Jaba , et Aram ,

Filius autem Helem fratris ejus : Supha et Jemna , et Selles , et Amal.

Filius Supha : Sue , Arnaphed , et Sual , et Beri , et Jamra , Bosor , et Od , et Samma , et Salusa , et Je-thran , et Bera .

Filius Jether : Jephone , et Phaspha , et Ara .

Filius autem Olla : Aree , et Aniel , et Resia .

Omnis hi filii Aser , principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum.

Numerus autem eorum octatis, quæ apta esset ad bellum , viginti sex millia.

[Cap. VIII.] Benjamin autem genuit Bale primo- D genitum sum , Asbal secundum ,

Ahoratertium , Nuhaa quartum , et Rapha quintum .

Fueruntque filii Bale , Addar , et Gera , et Abiud , Abisus quoque et Noonan , et Ahoo , sed et Gera , et Sephuphan , et Uram .

Hi sunt filii Aod , principes cognationum habitantiū in Gabaa , qui translati sunt in Manaathb .

Noaman autem , et Achia , et Gera ipse transtulit eos , et genuit Oza , et Abiud .

^a Pro Arnaphed , in Hebræo Arnapher legimus cum resch in fine . Proclivi vero librariorum lapsu ^r scribitur loco ^t, id est , resch pro daleth . MART.

— Originales libri omnes , ne Greco quidem , et Vulgato interprete exceptis , per ^r legunt Arnapher .

^b Exemplaria Canonis bis posuerunt nomen Almoth , sic enim legunt : Et Joada genuit Almoth , et

A Porro Saaraim genuit in regione Moab , postquam dimisit Usim et Bara uxores suas.

Genuit autem de Hedes uxore sua Jobab , et Scibia , et Mosa , et Molchom , Jesus quoque , et Sechia , et Marma .

Illi sunt filii ejus , principes in familiis suis .

Meusim vero genuit Ahitob , et Elphaal .

Porro filii Elphaal : Heber , et Misam , et Samad : Ille adiuvavit Ono , et Lod et filii ejus :

Baria autem et Sama , principes cognationum habitantium in Aialon : hi fugaverunt habitatores Geth .

Et Ahio , et Sesac , et Jerimoth , et Zabadia , et Arud , et Heder , Michael quoque , et Jespha , et Johni filii Baria .

Et Zabadia , et Mossollam , et Ilezeci , et Heber , et Jesamari , et Jezlia , et Jobab , filii Elphaal .

Et Jacim , et Zechri , et Zabdi , et Elioenal , et Seliethai , et Eliel , et Adaia , et Baraia , et Samarath filii Semai .

Et Jesphan , et Eber , et Eliel , et Abdon , et Zechri , et Anan , et Anania , et Ahilam , et Anathothia , et Jephdaia , et Phanuel filii Sesac .

Et Samsari , et Sooria , et Otholia , et Jersia , et Elia , et Zechri , filii Jeroam .

Illi patriarchæ , et cognationum principes , qui habitaverunt in Jerusalem .

In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon , et nomen uxoris ejus Maachi : filiusque ejus primogenitus Abdon , et Sur , et Cis , et Baal , et Nadab . Gedor quoque , et Abio , et Zicher , et Macelloth quæ genuit Samma :

Habitaveruntque ex adverso fratrum suorum in Jerusalem cum fratribus suis .

Ner autem genuit Cis , et Cis genuit Saul ;

Porro Saul genuit Jonathan , et Melchisue , et Abinadab , et Esbaal .

Filius autem Jonathan , Meribbaal , et Meribbaal genuit Micha .

Filius Micha , Phiton , et Melech , et Thara , et Ahaz . Et Ahaz genuit Joada , et Joada genuit Almoth [Al. Alathom] , et Azmoth , et Zamri :

Porro Zamri genuit Mosa , et Mosa genuit Banas , cuius filius fuit Rapha , de quo ortus est Elasa , qui genuit Asel .

Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus , Ezriam , Bocru , Ismael , Saria , Obadia , et Anan . Omnes hi filii Asel .

Filius autem Esec fratris ejus , Ulam primogenitus , et Us secundus , et Eliphalel tertius .

Fueruntque filii Ulam viri robustissimi , et magno robore tendentes arcum : et multos habentes filios ac nepotes , usque ad centum quinquaginta .

Omnis hi , filii Benjamin .

[Cap. IX.] Universus ergo Israel dinumeratus est , et summa eorum scripta est in libro Regum Israel , et Juda .

Translatiique sunt in Babylonem propter delictum suum .

Qui autem habitaverunt primi in possessionibus , et in urbibus suis : Israel , et Sacerdotes , et Levites , et Nathinæci .

Commemorati sunt in Jerusalem de filiis Juda , et de filiis Benjamin , de filiis quoque Ephraim , et Manasse .

Othei filius Amniud , filii Amri , filii Omrai , filii Bonni , de filiis Phares filii Juda .

Et de Siloni ; Asaya primogenitus , et filii ejus .

De filiis autem Zara : Jeuel , et fratres eorum , sexcenti nonaginta .

Almoth genuit Zamri ; quod exscriptorum vitio profluxit . MART.

^c Idem dicendum de verbo millia hic addito in Latinis codicibus : quia absurdum est et alienum a Scripturæ sensu , dicere Ulam habuisse nepotes , usque ad centum quinquaginta millia . MART.

Porro de filiis Benjamin : Salo filius Mosollam, filii Odvia, filii Asana :

Et Jobania filius Jeroam, et Ela filius Ozi, filii Mochori, et Mosollam filius Saphatiæ, filii Rael, filii Jebanæ :

Et fratres eorum per familias suas, nongenti quinquaginta sex.

Omnis hi, principes cognationum per domos patrum suorum.

De sacerdotibus autem : Jedaia, Joarib, et Jachin :

Azarias quoque filius Ilcicie, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Abitob, pontifex domus Dei.

Porro Adaias, filius Jeroam, filii Phasur, filii Melchiæ :

Et Masai filius Adiel, filii Jezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer.

Frates quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei.

De Levitis autem : Semeia filius Assub, filii Ezriam, filii Asebia, de filiis Merari.

Bacbar quoque carpentarius, et Galal, et Mathania filius Michæ, filii Zechri, filii Asaph :

Et Obdia filius Semæi, filii Galal, filii Idithun :

Et Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitavit in atris Netophati.

Janitores autem : Sellum, et Accub, et Telmon, et Ahiman, et frater eorum Sellum princeps :

Usque ad illud tempus; in porta regis ad orientem, observabant per vices suas de filiis Levi.

Sellum vero filius Core, filii Abiasaph, filii Core, cum fratribus suis, et domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi, et familiae eorum per vices castrorum Domini custodientes introitum.

Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino.

Porro Zacharias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii.

Omnis hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim : et descripti in villis propriis : quos constituerunt David, et Samuel Videns, in fide sua, tam ipsos, quam filios eorum, in ostiis donus Domini, et in tabernaculo, vicibus suis.

Per quatuor ventos erant ostiarii : id est ad Orientem, et ad Occidentem, et ad Aquilonem, et ad Austrum.

Frates autem eorum in viculis morabantur, et veniebant in Sabbatis suis de tempore usque ad tempus.

Illi quatuor Levitis creditus erat omnis numerus janitorum, et erant super exedras, et thesauros domus Domini.

Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis : ut cum tempus fuisset, ipsi manu aperirent fores.

De horum genere erant et super vasa ministerii : ad numerum enim inferebatur vasa, et efferebantur.

De ipsis, et qui credita habebant utensilia sanctuariorum, præerant similæ, et vino, et oleo, et thuri, et aromatibus.

Filiæ autem sacerdotum unguenta ex aromatibus confiebant.

Et Mathathias Levites primogenitus Sellum Coritæ, præfector erat corum quæ in sartagine frigerabantur.

Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novos per singula sabbata præpararent.

Hil sunt principes cantorum per familias Levita-

rum, qui in exedris morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent.

Capita Levitarum, per familias suas principes, manserunt in Jerusalem.

In Gabaon autem commorati sunt, pater Gabaon Jael, et nomen uxoris ejus Maacha.

Filius primogenitus ejus Abdou, et Sur, et Cis, et Baal, et Ner, et Nadab, Gedor quoque, et Abio, et Zacharias, et Macelloth.

Porro Macelloth genuit Semmam:

Isti habitaverunt e regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis.

Ner autem genuit Cis : et Cis genuit Saul, et Saul genuit Jonathan, et Melchisue, et Abinadab, et Esbaal.

Filius autem Jonathan, Meribaal, et Meribaal genuit Micha.

Porro filii Micha, Phithon, et Melchæ, et Thara.

Ahaz autem genuit Jara, et Jara genuit Almoth, et Azmoth, et Zamri, Zamri autem genuit Mosa.

Mosa vero genuit Banaa, cuius filius Raphaia, genuit Elasa, de quo ortus est Asel.

Porro Asel sex filios habuit his nominibus, Ezriam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Anan. Ili sunt filii Asel.

[Cap. X.] Philisthim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palestinos, et ceciderunt vulnerati in monte Gelboe.

Cumque appropinquassent Philisthiæ persequentes Saul, et filios ejus, percutserunt Jonathan, et Abinadab, et Melchisue, filios Saul.

Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, et vulneraverunt jaculis.

Et dixit Saul ad armigerum suum : Evagina gladium tuum, et interfice me : ne forte veniam in circuncisi isti, et illudant michi.

Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus :

Arripuit ergo Saul ensem, et irruit in eum.

Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, et mortuus est.

Interiit ergo Saul, et tres filii ejus, et omnis dominus illius pariter concidit.

Quod cum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt : et Saul ac filios ejus mortuus ; dereliquerunt urbes suas, et huc illucque dispersi sunt :

Veneruntque Philisthim, et habitaverunt in eis.

Die igitur altero detrahentes Philisthim spoliæ cæsorum, invenerunt Saul, et filios ejus jaceentes in monte Gelboe,

Cumque spoliassent eum, et amputassent caput armisque nudassent, mihi erunt in terram suam, ut circumferretur, et ostenderetur idolorum templis, et populis :

Arma autem ejus consecraverunt in fano Dei sui, et caput affixerunt in templo Dagon.

Hoc cum audissent viri Jabeas Galaad, omnia scilicet quæ Philisthim fecerant super Saul, consurserunt singuli virorum fortium, et tulerunt cadaver Saul et filiorum ejus :

Attuleruntque ea in Jabeas, et sepelierunt ossa eorum subter querum, quæ erat in Jabeas, et jejuna- verunt septem diebus.

Mortuus est ergo Saul propter iniurias suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, et non custodierit illud : sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino : propter quod interfecit eum, et transluxit regnum ejus ad David filium Isai.

[Cap. XI.] Congregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens :

^a Minus igitur recte quidam Hebrei codices præferunt, *תְּרִמָּם sororis ejus*, pro *תְּרִמָּם*, uxor, quem-

admodum et Hieronymus legit ; et plerique alii omnies Interpretes reddunt.

Os tuum sumus, et caro tua. Heri quoque, et nudis tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, et introducebas Israel :

Tibi enim dixit Dominus Deus tuus : Tu pases populum meum Israel, et tu eris princeps super eum.

Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem in Ilebron, et iniit David cum eis foedus coram Domino :

Unxeruntque eum regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuel.

Abiit quoque David, et omnis Israel, in Jerusalem. Haec est Jebus, qui erant Jebusci habitatores terrae.

Dixeruntque qui habitabant in Jebus ad David : Non ingredieris hic.

Porro David cepit arcem Sion, quæ est civitas David, dixitque :

Omnis qui percerteret Jebusæum in primis, erit princeps et dux.

Ascendit igitur primus Joab filius Sarvæ, et factus est princeps.

Habitavit autem David in arce, et indecirco appellata est civitas David.

Adificavitque urbem in circuitu a Mello usque ad pyramidum, Joab autem reliqua orbis extruxit.

Proliciebatque David vadens et crescentes, et dominus exercitum erat cum eo.

Hi principes virorum fortium David, qui adjuverunt eum, ut rex fieret super omnem Israel, juxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel.

Et iste numerus robustorum David :

Jesbaam filius Achamoni princeps inter triginta : iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos una vice.

Et post eum Eleazar filius patrui ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes. Iste fuit cum David in Aphesdomim [A. Phæsdomi], quando Philisthim congregati sunt ad locum illum in prælum, et erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus a facio Philistinorum.

Hi steterunt in medio agri, et defendenterunt eum.

Cumque percussissent Philisthacos, dedit dominus salutem magnam populo suo.

Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat David, ad speluncam Odolam quando Philisthim fuerant castrametati in valle Raphaim.

Porro David erat in praesidio, et statio Philistinorum in Beth-Leem.

Desideravit igitur David, et dixit : O si quis daret mihi aquam de cisterna Beth-Leem, quæ est in porta.

Tres ergo isii per media castra Philistinorum perrexerunt, et hauserunt aquam de cisterna Beth-Leem, quæ erat in porta, et attulerunt ad David ut bibret :

Qui noluit, sed magis libavit illam Domino, dicens :

* Sic legunt omnes mss. cum exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis. Editi in Phæsdomim juxta Hebreum, בְּדָמִים Baphas dammim. MART.

Restituimus plurium numero, Hi steterunt, et defendenterunt, et inox percussissent ad Hebrei textus, et Latinorum quot vidimus codicum fidem. Auctor quoque Hebraicarum Quæstionum in hunc librum ab ipso laudatus Martianæ ita legit, causamque addit cur, in Regum libris singulariter ponitur, ut regis fortitudo monstretur. Ad hæc probabilitus longe est, superiori proxime versu nomen Semma, scribarum incuria in ipso archetypo prætermissemus. Martian. tamen e suis aliquot mss. minori numero posuit, Hic stetit, defendit, etc.

In singulari legunt ista mss. codices, editi autem in plurali, Hi steterunt..... defendent, etc. Pluralem quoque in verbis numerum retinet He-

A Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, et sanguinem virorum istorum bibam, quia in periculo animalium suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere.

Ille fecerunt tres robustissimi.

Abisai quoque frater Joab ipse erat princeps trium, et ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, et ipse erat inter tres nominatissimos, inter tres secundos inclitus, et princeps eorum :

Veruntamen usque ad tres primos non pervenerat.

Banaias filius Joiadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabael :

Ipse percussit duos Ariel Moab, et ipse descendit, et interfecit leonem in media cisterna tempore nivis.

Et ipse percussit virum Ægyptum, cuius statuta erat quinque cubitorum, et habebat lanceam ut licatorum texentem.

Descendit igitur ad eum cum virga, et rapuit hastam, quam tenebat manu, et interfecit eum hasta sua.

Haec fecit Banaias filius Joiadæ, qui erat inter tres robustos, nominatissimus, inter triginta primus, veruntamen ad tres usque non pervenerat :

Posuit autem eum David ad auriculam suam.

Porro fortissimi in exercitu, Asael frater Joab, et Eleanaus filius patrui ejus de Beth-Leem, Semmoth Arorites, Helles Phalonites, Ira filius Acces Thecutes, Abiezer Anathothites, Subbochæ Asothites, Ilat Ahohites, Marai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banais Pharatonites, Uri de Torrente Gaas, Abiel Arabathites, Azmuth Bauranites, Eliaba Salabonites.

Filius Asom Genozitis, Jonathan filius Segæ Ararites, Abiam filius Sachar Ararites, Eliphæl filius Ur, Epher Mecharathites, Ahia Phelonites, Asro Charmelites, Noorai filius Azbi, Joel frater Nathan, Mabar filius Agaræ. Selec Ammonites, Noorai Borothites armiger Joab filii Sarvæ. Ira Jethraeus, Gabæb Jethraeus, Urias Hethæus, Zabad filius Ooli, Adina filius Seza Rubenites princeps Rubenitarum, et cum eo triginta : Hanan filius Maacha, et Josaphat Mathanites, Ozia Astarothites, Samma et Jaiel filii Hotham Arorites, Jediel filius Samri, et Joha frater ejus Thosaites, Eliel Maunites, et Jerihah, et Josaia filii Elnaem, et Jethma Moabites, Eliel, et Obob, et Jasiel de Masobia.

[Cap. XII.] Hi quoque venerunt ad David in Siceleg cum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi et egregii pugnatores, tendentes arcum, et utraque manu fundis saxa et jacientes et dirigentes sagittas : de fratribus Saul ex Benjamin.

Princeps Abiezer, et Jons, filii Samaa, Gabaathites, et Jaiel et Phallet filii Azmuth, et Baracha, e Jeu Anathothites.

Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta et super triginta.

D Jeremias, et Jeziel, et Johanan, et Jezbad Gade

bræus hic loci; sed libro secundo Samuelis v. 13 eamdem historiam, sive eamdem sententiam legit in singulari. Unde Auctor Quæst. Hebraicarum in Paralipomenon ita docet : Steterunt in medio agri, et eum defendenterunt, David scilicet et Eleazar. Hoc in Paralipomenon : In Regum vero singulariter ponitur, ut regis fortitudo monstretur. Nos utrobique exemplaria mss. versionis Hieronymianæ secuti sumus. MART.

* In mss. Regio et duabus S. Germani a Pratis, ac in utroque Canone Hebraicæ veritatis, casus est absolutus. Inter tres secundos inclitus. MART.

— Vocem primos Hebreus textus non habet, sed tantum נַבְנֵי יְהוָה, Veruntamen usque ad tres, sive tertios, non pervenit : Græcus quoque καὶ τῶν τριῶν οὐκ ἤρχετο.

rothites, Eluzai et Jerimutis, et Baalia, et Samaria, A et Saphatia Aruphites. Elcana, et Jesia, et Azrael, et Joezer, et Jesbaam de Carehim :

Joela quoque, et Zabadia, filii Jeroam de Gedor.

Sed et de Gaddi transfugerunt ad David, cum latet in deserto, viri robustissimi, et pugnatores optimi, tenentes clypeum et hastam : facies eorum quasi facies leonis, et veloces quasi capreæ in montibus,

Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, Masmana quartus, Jeremias quintus, Ethi sextus, Eiel septimus, Johanan octavus, Elzebad nonus, Jeremias decimus, Machbanai undecimus.

Hil de filiis Gad principes exercitus : novissimus centum militibus præterat, et maximus, mille.

Isti sunt qui transierunt Jordanem mensa primo, quando inundare consuevit super ripas suas : et omnes fugaverunt qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam, et occidentalem.

Venerunt autem et de Benjamin, et de Juda, ad præsidium in quo morabatur David.

Egressusque est David obviā eis, et ait :

Si pacifice venistis ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis : si autem insidiamenti mihi pro adversariis meis, cum ego iniquitatem in manibus meis non habeam, videat Deus patrum nostrorum, et judicet.

Spiritus vero induit Amassai principem inter triginta et ait :

Tui sumus, o David, et tecum, filii Isai : pax, pax tibi, et pax adjutoribus tuis. Te enim adjuvat Deus tuus.

Suscepit ergo eos David, et constituit principes turmæ.

Porro de Manasse transfugerunt ad David, quando veniebat cum Philistim adversus Saul, ut pugnaret :

Et non dimicavit cum eis, quia, initio consilio, remiserunt eum principes Philistinorum, dicens :

Periculo capitis nostri revertetur ad dominum suum Saul.

Quando igitur reversus est in Siceleg, fuderunt ad eum de Manasse, Ednas et Jozabad, et Jediel, * et Michael, et Jozabad, et Eliu, et Salathi, principes milium in Manasse.

Hi præbuerunt auxilium David adversus latrunculos : omnes enim erant viri fortissimi, et facti sunt principes in exercitu.

Sed et per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei.

Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, cum esset in Ilebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini. Filii Juda portantes clypeum et hastam, sex milia octingenti expediti ad prælium.

De filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem milia centum.

De filiis Levi, quatuor milia sexcenti.

Joada quoque princeps de stirpe Aaron, et cum eo tria milia septingenti.

Sadoc etiam puer egregiae indolis, et domus patris ejus, principes viginti duo.

De filiis autem Benjamin fratribus Saul tria milia : magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul :

Porro de filiis Ephraim viginti milia octingenti,

* Addunt hoc loco editi libri post verbum *Michael*, et *Ednas*. Colbertinus ms. Aniciens. legit, et *Michael*, et *Nas*, et *Jozabad*. Hoc vero id est, et *Nas*, sive et *Ednas*, abest in Hebreo, inque ceteris mss. Latinis. MART.

-- Quod hic interset vulgati codices, sive repetunt nomen et *Ednas*, neque Hebreus, neque Græcus textus, nec denique veteres Hieronymiani,

A fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis.

Et ex dimidia tribu Manasse, decem et octo milia, singuli per nomina sua venerunt ut constituerent regem David.

De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere debet Israel, principes ducenti :

Omnis autem reliqua tribus, corum consilium sequebatur.

Porro de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, et stabant in acie instructi armis bellicis, quinqua ginta millia venerunt b in auxilium, non in corde duplicit.

Et de Nephthali, principes mille : et cum eis instructi clypeo et hasta, triginta, et septem milia.

De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo milia sexcenti.

Et de Aser egredientes ad pugnam, et in acie provocantes, quadraginta millia.

Trans Jordancem autem de filiis Ruben, et de Gad, et dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis, centum viginti millia.

Omnis isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut constituerent regem David super universum Israel :

Sed et omnes reliqui ex Israel, uno corde erant, ut rex fieret David.

Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes et bibentes. Præparaverant enim eis fratres sui.

Sed et qui juxta eos erant, usque ad Issachar, et Zabulon, et Nephthali afferebant panes in asuis, et camelis, et mulis et bovis, ad vescendum : farinam, palathas, uvam pasam, vinum, oleum, boves, arietes ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.

[Cap. XIII.] Init autem consilium David cum tribunis, et centurionibus, et universis principibus, et ait ad omnem ceterum Israel :

Si placet vobis, et a Domino Deo nostro egreditur sermo, quem loquor : mittamus ad fratres nostros reliquos in universas regiones Israel, et ad Sacerdotes, et Levitas, qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, et reducamus arcam Dei nostri ad nos : non enim requisivimus eam in diebus Saul.

Et respondit universa multitudo, ut ita fieret : placuerat enim sermo omni populo.

Congregavit ergo David cunctum Israel, a Sior Ägypti, usque dum ingrediariis Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariath-Jarim.

Et ascendit David, et omnis vir Israel, ad collem Cariath-Jarim, qui est in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei, sedentes super cherubim, ubi invocatum est nomen ejus.

Imposueruntque arcam Dei super plastrum novum, de domo Abinadab :

Oza autem, et frater ejus, minabant plastrum.

Porro David, et universus Israel, ludebant coram Deo omni virtute in canticis, et in citharis, et psalteriis, et tympanis, et cymbalis, et tubis.

Cum autem pervenissent ad Aream Chidon, tendit Oza manum suam, ut sustinet arcam : bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam.

Iratus est itaque Dominus contra Ozam, et percussit eum, eo quod tetigisset arcam : et mortuus est ibi coram Domino.

et melioris notæ mss. habent.

b Hebreus vero textus habet יְהוָה, quod propri significat, ad instruendam aciem. Videtur autem illonymus, et ante Hieronymum, Septuaginta in eo quod ob oculos habebant exemplari legisse יְהוָה, quod est in auxilium : altera litterula, atque ea per quam simili permutata.

Contristatusque est David, eo quod divisisset Do- A minus Ozam :

Vocavitque locum illum : Divisio Oza, usque in praesentem diem.

Et timuit Deum tunc temporis, dicens : Quomodo possum ad me introducere arcam Dei ?

Et ob hanc causam non eam adduxit ad se, hoc est in civitatem David, sed avertit in domum Obededom Getthæ.

Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus :

Et benedixit Dominus domui ejus, et omnibus quæ habebat.

[Cap. XIV.] Misit quoque Iiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina, et artifices parietum, liguorumque : ut ædificarent ei domum.

Cognovitque David quod confirmasset cum Dominus in regem super Israel, et sublevatum esset regnum suum super populum ejus Israel.

Acceptit quoque David alias uxores in Jerusalem : genuitque filios, et filias.

Et hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Jerusalem : Samua, et Sobab, Nathan, et Salomon, Jebar, et Elisua, et Eliphælet, Noga quoque, et Napheg, et Japhie, Elisama, et Balaïda, et Eliphælet.

Audientes autem Philisthim eo quod unctus esset David in regem super universum Israel, ascenderunt omnes ut quererent eum :

Quod cum audisset David, egressus est obviam eis.

Porro Philisthim venientes, diffusi sunt in Valle Raphaim.

Consuluitque David Dominum, dicens :

Si ascendam ad Philisthæos, et si trades eos in manu mea ?

Et dixit ei Dominus : Ascende, et tradam eos in manu tua.

Cumque illi ascendissent in Baal-Pharasim, percussit eos ibi David, et dixit :

Divisus Deus inimicos meos per manum meam, sic ut dividantur aquæ :

Et indecirco vocatum est nomen illius loci Baal-Pharasim.

Dereliqueruntque ibi deos suos, quos David ius sit exuri.

Alia etiam vice Philisthim irruerunt, et diffusi sunt in valle.

Consuluitque rursum David Deum, et dixit ei Deus :

Non ascendas post eos, recede ab eis, et venies contra illos ex adverso pyrorum.

Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum.

Egressus est enim Deus ante te, ut percutiat castra Philisthim.

Fecit ergo David sicut præceperat ei Deus, et percussit castra Philistinorum, de Gabaon usque Gazera.

Divulgatumque est nomen David in universis regionibus, et Dominus dedit pavorem ejus super omnes gentes.

[Cap. XV.] Fecit quoque sibi domos in civitate David : et ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum.

Tunc dixit David : Illicitum est ut a quocunque portetur arca Dei nisi a Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, et ad ministrandum sibi usque in æternum.

Congregavitque universum Israel in Jerusalem, ut afferretur arca Dei in locum suum, quem præparaverat ei.

* Hebreus habet לְמַנְתֵּה lannatseahh, quod Hieronymus legit Lamanasse proœmio Commentariorum in Danielem, ubi asserit hanc vocem Symmachum in-

A Necon et filios Aaton, et Levitas.

De filiis Merari, Asaia princeps, et fratres ejus ducenti viginti.

De filiis Gersom, Joel princeps, et fratres ejus centum triginta viginti.

De filiis Gersom, Joel princeps, et fratres ejus centum triginta.

De filiis Elisaphan, Seineias princeps, et fratres ejus ducenti.

De filiis Hebron, Eliel princeps, et fratres ejus octoginta.

De filiis Oziel, Aminadab princeps, et fratres ejus centum duodecim.

Vocavitque David Sadoc et Abiathar Sacerdotes, et Levitas, Uriel, Asaiam, Joel, Semciam, Eliel et Aminadab :

Et dixit ad eos : Vos qui estis principes familiarium Leviticarum, sanctissimini cum fratribus vestris, et afferre arcum Domini Dei Israel, ad locum, qui ei præparatus est :

B Ne ut a principio, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus : sic et nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus.

Sanctificati sunt ergo sacerdotes, et Levitæ, ut portarent arcam Domini Dei Israel.

Et tulerunt filii Levi arcam Dei, sicut præceperat Moses juxta verbum Domini, humeris suis, in vertibus.

Dixiisque David principibus Levitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, et lyris, et cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus lætitiæ.

Constitueruntque Levitas : Eman filium Joel, et de fratribus ejus, Asaph filium Barachiae :

De filiis vero Merari fratribus eorum, Ethan filium Casiae.

C Et cum eis fratres eorum : in secundo Ordine, Zacharias, et Ben, et Jaziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, Eliab, et Beniam, et Maasiam, et Mathathiam, et Eliphalu, et Maceniam, et Obedodon, et Jeiel, janitores.

Porro cantores, Eman, Asaph, et Ethan, in cymbalis teneis concrepantes.

Zacharias autem, et Oziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, et Eliab, et Maasias, et Benaias, in nablis arcu cantabant.

Porro Mathathias, et Eliphalu, et Macenias, et Obedodon, et Jeiel, et Ozaziu, in citharis pro octava canebant * ἐπιτίκτων.

Chonenias autem princeps Levitarum, propheticæ præterat, ad præcinendam melodiam : erat quippe valde sapiens.

Et Barachias, et Elcana, janitores arcæ.

Porro Sebenias, et Josphat, et Nathanael, et Amasai, et Zacharias, et Benaias, et Eliezer, sacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei.

D Et Obedodon, et Jehias, erant janitores arcæ :

Igitur David, et omnes maiores natu Israel, et tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis Domini de domo Obedodon, cum lætitia.

Cunque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabant septem tauri, et septem arietes.

Porro David erat induitus stola byssina, et universi Levitæ, qui portabant arcam, cantoresque, et Chonenias princeps prophetæ inter cantores :

David autem induitus erat etiam ephod lineo.

Universusque Israel deducebant arcam fœderis Domini in jubilo, et sonitu buccinæ, et tubis, et cymbalis, et nablis, et citharis concrepantes.

Cumque pervenisset arca fœderis Domini usque ad civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per

* Hebreus habet ἐπιτίκτων, quod proprio triumphum, palimpsestique significat. MART.

fenestram, vidi regem David saltantem atque luden-
tem, et despexit eum in corde suo.

[Cap. XVI.] Attulerunt igitur arcam Dei, et consti-
tuerunt cam in medio tabernaculi, quod tetenderat
ci David : et obtulerunt holocausta, et pacifica co-
ram Deo.

Cumque complesset David offerens holocausta, et
pacifica, benedixit populo in nomine Domini.

Et divisit universis per singulos, a viro usque ad
mulierem tortam panis, et partem assae carnis bu-
bulæ, et frixam oleo similam.

Constituitque coram arca Domini de Levitis, qui
ministrarent, et recordarentur operum ejus, et glo-
rificarent, atque laudarent Dominum Deum Israel :

Asaph principem, et secundum ejus Zachariam :

Porro Jaiel, et Semiramoth, et Jehiel, et Mathia-
thiam, et Eliab, et Banaian, et Obededom, et Jeciel
super organa psalterii, et lyras ;

Asaph autem, ut cymbalis personaret.

Banaiam vero et Jaziel sacerdotes, canere tuba
jugiter coram arca fœderis Domini.

In illo die fecit David principem ad confitendum
Domino Asaph, et fratres ejus.

Confitemini Dominum, et invoke nomen ejus :
notas facite ^a in populis adinventiones ejus.

Canticate ei, et psallite ei :
mirata omnia mirabilia ejus.

Laudate nomen sanctum ejus :
laetetur cor querentium Dominum.

Quærите Dominum, et virtutem ejus :
querite faciem ejus semper.

Recordamini mirabilium ejus, que fecit :
signorum illius [Al. tac. illius], et judiciorum oris
ejus.

Semen Israel servi ejus :

filii Jacob electi ejus,

Ipse Dominus Deus noster :
in universa terra judicia ejus.

Recordamini in sempiternum pacti ejus :
sermonis, quem præcepit in mille generationes. C

Quem pepigit cum Abraham :

et juramentum illius cum Isaac.

Et constituit illud Jacob in præceptum :
et Israel in pactum sempiternum.

Dicens : Tibi dabo terram Chanaan,
funiculum hereditatis vestre.

Cum essent pauci numero,
Parvi et coloni ejus.

Et transierunt de gente in gentem,
et de regno ad populum alterum.

Non dimisit quemquam calumniari eos,
sed increpit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos :
et in prophetis meis nolite malignari.

b Cantate Domino omnis terra :
annuntiate ex die in diem salutare ejus.

Narrate in gentibus gloriam ejus :
in cunctis populis mirabilia ejus.

Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis :
et horribilis super omnes deos.

Omnis enim dii populorum idola :

Dominus autem cœlos fecit.

Confessio et magnificientia coram eo :
fortitudo et gaudium in loco ejus,

Afferte Domino, familiæ populorum,
afferte Domino gloriam et imperium.

Date Domino gloriam nomini ejus,

^a In Psalmorum libro, quem supra excudimus, ubi psalmi cv locum hic tenet, aliter saepe legitur : hic, *notas facite populis cogitationes ejus* : et tertio ab hoc versu, *loquimini in universis mirabilibus ejus* ; etc. *Exultate in nomine sancto ejus*, atque his similia infra, quæ tute conferendo animadvertis.

^b Illic psalmus est xcvi in Psalterio juxta Hebreum. Passim vero etiam iste ab superiori excusa ejus interpretatione Hieronymiana discordat. Sed et

levate sacrificium, et venite in conspectu ejus :
et adorate Dominum in decore sancto.

Commoveatnr a facie ejus omnis terra :
ipse enim fundavit orbem immobilem.

Laetentur cœli, et exultet terra :
et dicant in nationibus, Dominus regnavit.

Tonet mare, et plenitudo ejus :
exsultent agri, et omnia quæ in eis sunt.

Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino :
quia venit judicare terram.

Confitemini Dominum, quoniam bonus :
quoniam in æternum misericordia ejus.

Et dicite : Salva nos, Deus salvator noster,
et congrega nos, et erue de gentibus :

Ut constemur nomini sancto tuo,
et exsultemus in carminibus tuis.

Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno usque
in æternum :

et dicat omnis populus :

B ^c Amen, et hymnum [Al. hymnus] Domino.

Dereliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini,
Asaph et fratres ejus, ut ministrarent in conspectu
arcæ jugiter, per singulos dies, et vices suas.

Porro Obededom, et fratres ejus sexaginta octo :

Et Obededom filium Idithun, et Asa constituit ja-
nitores.

Sadoc autem sacerdotem, et fratres ejus sacerdo-
tes, coram tabernaculo Domini in excelso, quod
erat in Gabaon :

Ut offerrent holocausta Domino super altare holo-
caustomatici jugiter, mane et vespere, juxta omnia quæ
scripta sunt in lege Domini, quam præcepit Israeli.

Et post eum Eman, et Idithun, et reliquos electos
unumquemque vocabulo suo ad confitendum Domino:

Quoniam in æternum misericordia ejus.

Eman quoque et Idithun canentes tuba, et qua-
tientes cymbala, et omnia musicorum organa, ad
canendum Deo :

Filios autem Idithun fecit e- se portarios.

Reversusque est omnis populus in domum suam, et
David, ut benedicret etiam domui sur.

[Cap. XVII.] Cum autem habitaret David in domo
sua, dixit ad Nathan prophetam :

Ecce ego habitabo in domo cedrina : arca autem
fœderis Domini sub-pellibus est.

Et ait Nathan ad David : omnia, quæ in corde tuo
sunt, fac : Deus enim tecum est.

Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan,
dicens :

Vade, et loquere David servo meo : Haec dicit
Dominus :

Non adificabis tu mihi domum ad habitandum.

Neque enim mansi in domo, ex eo tempore quo
eduxi Israel, usque ad hanc diem ; sed fui semper
mutans loca tabernaculi, et in tentorio manens cum
omni Israel.

Numquid locutus sum saltu uni Iudicium Israel,
quibus præcepiteram, ut pascerent populum meum,
et dixi : Quare non adificastis mihi domum cedri-
nam ?

Nunc itaque sic loqueris ad seruum meum David :
Hec dicit Dominus exercitum : Ego tuli te, cum in
pasche sequereris gregem, ut essem dux populi mei
Israel :

Et fui tecum quocumque perrexisti : et interfeci
omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen
quasi unius magnorum, qui celebrantur in terra.

Hebreus utriusque libri textus variat, quæ Critici
loca observant.

^c Manuscripti aliquot, Amen et hymnus Domino.
Conferat lector studiosus psalmum hujus loci cum
eodem Cantico, quod in Psalterio numeratur cv, et
deinde cum xcvi inveniet profecto multa diversa
tam in Hebreis, quam in Latinis exemplaribus.
MART.

A Et dedi locum populo meo Israel : plantabitur, et habitabit in eo, et ultra non commovebitur :

Nec filii iniqutatis alterent eos, sicut a principio, ex diebus, quibus dedi iudices populo meo Israel, et humiliavi universos inimicos tuos.

Anuntio ergo tibi, quod ædificaturus sit dominum tibi Dominus :

Cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabilam regnum ejus.

Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum.

Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium : et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit.

Et statuam eum in domo mea, et in regno meo, usque in sempiternum : et thronus ejus erit firmissimus in perpetuum.

Juxta omnia verba hæc, et juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David.

Cumque venisset rex David, et sedisset coram Domino, dixit :

Quis ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, ut præstares mihi talia?

Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum servi tui etiam in futurum.

Et fecisti me spectabilem super omnes homines, Domine Deus.

Quid ultra addere potest David, cum ita gloriosus caveris servum tuum, et cognoveris eum?

Domine, propter famulum tuum juxta cor tuum fecisti omnem magnificientiam hanc, et nota esse voluisti universa magnalia.

Domine, non est similis tui; et non est aliud Deus absque te, ex omnibus, quos audivimus auribus nostris.

Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, et faceret populum sibi, et magnitudine sua atque terroribus ejiceret nationes a facie ejus, quem de Ægypto liberarat?

Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usque in æternum, et tu, Domine, factus es Deus ejus.

Nunc igitur, Domine, serino, quem locutus es famulo tuo, et super domum ejus, confirmetur in perpetuum, et fac sicut locutus es.

Permaneatque et magnificetur nomen tuum usque in sempiternum : et dicatur : Dominus exercituum Deus Israel, et domus David servi ejus permanens coram eo.

Tu enim, Domine Deus meus, revelasti auriculam servi tui, ut redireas ei domum, et Idecirco inventit servus tuus fiduciam, ut ore coram te.

Nunc ergo, Domine, tu es Deus, et locutus es ad servum tuum tanta beneficia. Et cœpisti benedicere domui servi tui, ut sit semper coram te : te enim, Domine, benedicente, benedicta erit in perpetuum.

[Cap. XVIII.] Factum est autem post hæc, ut percuteret David Philisthim, et humiliaret eos, et toleraret Geth, et filias ejus, de manu Philisthim, percuteretque Moab, et fierent Moabites servi David, offerentes ei munera.

Eo tempore percussit David etiam Adadezer regem Soba regionis Emath, quando perrexit ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphrate.

Cepit ergo David mille quadrigas ejus, et septem milia equites, ac viginti milia virorum peditum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.

Supervenit autem et Syrus Damascenus, ut auxi-

lum præberet Adadezer regi Soba : sed et hujus percussit David viginti duo millia virorum.

Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, et offerret munera. Aduxitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat.

Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant servi Adadezer, et attulit eas in Jerusalem.

Neconon de Thebath et Chun, urbibus Adadezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æreum, et columnas, et vasa ænea.

Quod cum audisset Thou rex Emath percussisse videlicet David omnem exercitum Adadezer regis Soba, misit Aduram filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem, et congratularetur ei, eo quod expugnasset et percussisset Adadezer : adversarius quippe erat Thou Adadezer.

Sed et omnia vasa aurea, et argentea, et ænea consecravit David rex Domino, cum argento et auro, quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, et Moab, et filiis Ammon, quam de Philistim et Amalec.

Abisai vero filius Sarvise percussit Edom in valle Salinarum, decem et octo millia.

Et constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumæa David :

Salvavitque Dominus David in cunctis, ad quæ perrexerat.

Regnavit ergo David super universum Israel, et faciebat judicium atque justitiam cuncto populo suo.

Porro Joab filius Sarvise erat super exercitum, et Josaphat filius Ahilud a commentariis.

Sadoc autem filius Ahitob, et Ahimelec filius Abiathar, sacerdotes : et Susa, scriba.

Banaias vero filius Joiadæ super legiones Cherebithi, et Phelethi.

Porro filii David primi ad manum regis.

[Cap. XIX.] Accidit autem, ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, et regnaret filius ejus pro eo :

Dixitque Davit : Faciam misericordiam cum Anon filio Naas : præstabis enim mihi pater ejus gratiam.

Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui.

Qui cum pervenissent in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Anon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon :

Tu forsitan putas, quod David honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur te : nec animadvertis, quod ut explorent, et investigent, et scrutentur terram tuam, venerint ad te servi ejus?

Igitur Anon pueros David decalvavit, et rasit, et praedit tunicas eorum a natibus usque ad pedes, et dimisit eos.

Qui cum abiissent, et hoc mandassent David, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) et præcepit, ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, et tunc reverterentur.

Videntes autem filii Ammon, quod injuriam fecisset David, tam Anon, quam reliquus populus, miscerunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia, et de Syria Maacha, et de Soba, cursus et equites.

Conduxeruntque triginta duo millia curruum, et regem Maacha cum populo ejus. Qui cum venissent, castrametati sunt e regione Medaba.

Fili quaque Ammon congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum.

Quod cum audisset David, misit Joab, et omnem exercitum virorum fortium :

Egressique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis : reges autem, qui ad auxilium ejus venerant, separatim in agro steterunt.

Igitur Joab intelligens bellum ex adverso et post

muel legatur Adadezer cum daleth. Consule annotationes nostras. MART.

^a Ita mss. Latini codices. In Hebreo legimus hic Adarezer cum resch in medio ; cum in libris Sa-

tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de A universo Israel, et perrexit contra Syrum.

Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, et perrexit contra filios Ammon.

Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi; si autem superaverint te filii Ammon, ero tibi in praesidio.

Confortare, et agamus viriliter pro populo nostro, et pro urbibus Dei nostri. Dominus autem, quod in conspectu suo bonum est, faciet.

Perrexit ergo Joab, et populus qui cum eo erat, contra Syrum ad praelium: et fugavit eos.

Porro filii Ammon videntes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem ejus, et ingressi sunt civitatem:

Reversusque est etiam Joab in Jerusalem.

Videns autem Syrus quod cecidisset coram Israel, misit nuntios, et adduxit Syrum, qui erat trans flumen:

Sophach autem princeps militiae Adadezer, erat dux eorum.

Quod cum nuntiatum esset David, congregavit universum Israel, et transivit Jordanem, irruitque in eos, et direxit ex adverso aciem, illis contra pugnabitibus.

Fugit autem Syrus Israel:

Et interfecit David de Syria septem millia curruum, et quadraginta millia peditum, et Sophach exercitus principem.

Videntes autem servi Adadezer, se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad David, et servierunt ei: noluitque ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

[Cap. XX.] Factum est autem post anni circulum, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere, congregavit Joab exercitum, et robur militię, et vastavit terram filiorum Ammon, perrexitque, et obsedit Rabba:

Porro David manebat in Jerusalem, quando Joab percussit Rabba, et destruxit eam.

Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus, et invenit in ea auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, secutique sibi inde diadema: manus quoque urbis pluriunas tulit:

Populum autem, qui erat in ea, eduxit: et fecit super eos tribulas, et trahas, et ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur, et contererentur:

Sic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon, et reversus est cum omni populo suo in Jerusalem.

Post haec initum est bellum in Gaze aduersum Philisthaeos: in quo percussit Sobbochai Usathites, Saphai de genere Raphaim, et humiliavit eos.

Aliud quoque bellum gestum est aduersus Philisthaeos, in quo percusit Adeodatus filius Saltus ^a Leemites fratrem Goliath Getthei, cuius bastae lignum erat quasi lictorium texentium.

Sed et aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senos habens digitos, id est, simul viginti quatuor: qui et ipse de Rapha fuerat stirpe generatus.

^a Canon Memmianus hoc modo legit in sacro contextu, habens in latere marginali variantes istas lectiones, alibi Bethlemites, alibi Helemites. Notat vero falsus Hieronymus in quæst. Hebraicis hujus loci, quo modo communis præsens in Hebreo legatur: In quo percussit Adeodatus. In Hebreo, inquit, scribitur Eleanan filius Jair Leemites frater. Jair, vigilans, in Regum scribitur Hur filius Jare; quod interpretatur Saltus: in Regum scribitur Bethleemites, in Paralipomenon, Leemites frater, etc. Vide Samuelis II cap. xxi, vers. 19. Advertat lector diversas esse lectiones Qu. Hebraicarum in mss. ac in editis libris, de quibus, si vita comes fuerit, propriis locis dicuntur sumus. MART.

^b Huic numerum referunt exemplaria Canonis, ac

Ilic blasphemavit Israel: et percussit eum Jonathan filius Samaa fratri David.

Ili sunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu David et servorum ejus.

[Cap. XXI.] Consurrexit autem Satan contra Israel: et incitavit David, ut numeraret Israel.

Dixitque David ad Joab, et ad principes populi: Ite, et numerate Israel a Bersabee usque Dan: et afferite mihi numerum ut sciам.

Responditque Joab: Augeat Dominus populum suum centuplum, quam sunt: nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt? quare hoc querit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli?

Sed sermo regis magis prævaluit: egressusque est Joab: et circuivit universum Israel; et reversus est Jerusalem:

Deditque David numerum corum, quos circumiebat, et inventus est omnis Israel numerus: mille millia et centum millia virorum educientium gladium:

^B De Juda autem ^b trecenta septuaginta millia bellatorum:

Nam Levi et Benjamin non numeravit: eo quod Joab invitus exsequeretur regis imperium

Dispicuit autem Doo quod iussum erat: et percussit Israel.

Dixitque David ad Deum: Peccavi nimis ut hoc facerem: obsecro, aufer iniuriam servi tui, quia insipienter egī.

Et locutus est Dominus ad Gad Videntem David, dicens: Vade, et loquere ad David, et dic ei:

Hæc dicit Dominus: Trium tibi optionem do: unum quod volueris, elige, et faciam tibi.

Cumque venisset Gad ad David, dixit ei: Hæc dicit Dominus: Elige quod volueris:

Aut tribus annis famei: aut tribus mensibus fugere te hostes tuos, et gladium eorum non posse evadere: aut tribus diebus gladium Domini, et ^c mortem [Al. pestilentiam] versari in terra, et angelum Domini interficere in universis finibus Israel:

Nunc igitur vide quid respondeam ei, qui misit me.

Et dixit David ad Gad: Ex omni parte me angustiæ premunt: sed melius mihi est, ut incidam in manus Domini, quia multæ sunt miserationes ejus, quam in manus hominum.

Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel: et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum.

Misit quoque angelum in Jerusalem, ut percuteret eam:

Cumque percuteretur, vidi Dominus, et misertus est super magnitudine mali:

Et imperavit angelo, qui percutiebat: Sufficit, jam cesseret manus tua.

Porro angelus Domini stabat juxta aream ^d Ornan Jebusæi.

Levansque David oculos suos, vidi angelum Domini stantem inter terram et celum, et evaginatum gladium in manu ejus, et versum contra Jerusalem:

Et ceciderunt, tam ipse quam majores natu vestiti ciliciis, proni in terram.

Dixitque David ad Deum: Nonne ego sum, qui

mss. omnes Latini codices, quos inspeximus. Editi legunt juxta Hebreum, quadrageinta septuaginta millia. Arabs vero interpres auctiorem habet numerum, nempe, quingenta septuaginta millia. Dissonantias hujusmodi, quæ occurunt in libris Regum ac Paralipomenon, conciliare nititur Auctor Quæst. Hebraicarum, cuius jam sèpè meminimus. MART.

^c Editi legunt pestilentiam. Verbum Hebraicum ^d deber, sive dever et mortem, et pestem significat. MART.

^a Memmius Canon scriptum bis habet in corpore Areuna, in margine Ornan. MART.

—Videsis quæ ad II Samuel. sub finem hoc de nomine, quod ibi Areuna dicitur, annotata sunt.

jussi ut numeraretur populus? Ego, qui peccavi: ego, qui malum feci: iste grex quid commeruit? Domine Deus meus, vertatur, ose-ro, manus tua in me et in domum patris mei: populus autem tuus non percutiatur.

Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret David ut ascenderet, exstruereque altare Domino Deo in area Ornan Iebusæi.

Ascendit ergo David iuxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini.

Porro Ornan cum suspexisset, et vidisset angelum, quatuorquo filii ejus cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.

Igitur cum veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, et processit ei obviam de area, et adoravit illum pronus in terram.

Dixitque ei David: Da mihi locum areae tuæ ut ædificem in ea altare Domino: ita ut quantum valet argenti, accipias, et cesset plaga a populo.

Dixit autem Ornan ad David: Tolle, et faciat dominus meus rex quodcumque ei placet: sed et boves do in holocaustum, et tribulas in ligna, et triticum in sacrificium: Omnia libens præbebo.

Dixitque ei rex David: Nequaquam ita siet, sed argentum dabo quantum valet: neque enim tibi auferre debeo; et sic offere Domino holocausta gratuenda.

Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos.

Et ædificavit ibi altare Domino: obtulitque holocausta, et pacifica, et invocavit Dominum, et exaudivit eum in igne de cœlo super altare holocausti.

Præcepitque Dominus angelo: et convertit gladium suum in vaginam.

Protinus ergo David, videns quod exaudisset eum Dominus in area Ornan Iebusæi, humolavit ibi victimas.

Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moses in deserto, et altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon.

Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obseraret Deum: nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium angelii Domini.

[Cap. XXII.] Dixitque David: Hec est domus Dei, et hoc altare in holocaustum Israel.

Et præcepit ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, et constituit ex eis latomos ad cædendos lapides et poliendos, ut ædificaretur domus Dei.

Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, et ad commissuras atque juncturas præparavit David: et æris pondus innumerabile:

Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonii et Tyrii deportaverant ad David.

Et dixit David: Salomon filius meus puer parvulus est et delicatus; dominus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet, ut in cunctis regionibus nominetur: præparabo ergo ei necessaria.

Et ob hanc causam ante mortem suam omnes paravit impensas.

Vocabitque Salomonem filium suum, et præcepit ei ut ædificaret domum nomini Domini.

Dixitque David ad Salomonem: Fili mi, voluntatis meæ fuit ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei, sed factus est sermo Domini ad me dicens: Multum sanguinem effudisti, et plurima bella belasti: non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.

Filius qui nasceretur tibi erit vir quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: et ob hanc causam Pacificus vocabitur: et pacem et otium dabo in Israel cunctis diebus ejus.

Ipse ædificabit domum nomini meo, et ipse erit

A mihi in filium, et ego ero ei in patrem: firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum.

Nunc ergo, fili mi, sit Dominus tecum, et prosperare, et ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te.

Dei quoque tibi Dominus prudentiam et sensum, ut regere possis Israel, et custodire legem Domini Dei tui.

Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata et judicia quæ præcepit Dominus Mosi, ut doceret Israel:

Confortare, et viriliter age, ne timeas, neque pavas.

Ecce ego in paupertatula mea præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum: æris vero et ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna et lapides præparavi ad universa impendia.

Hibes quoque plurimos artifices, latomos, et cæmentarios, artificesque lignorum, et omnium artium ad faciendum opus prudenter: in auro, et argento, et ære et ferro, cujus non est numerus.

Surge igitur, ei fac, et erit Dominus tecum.

Præcepit quoque David cunctis principibus Israel, ut adjuvarent Salomonem filium suum.

Cernitis, inquiens, quod Dominus Deus vester vocis sit, et dederit vobis requiem per circuitum, et tradiderit omnes in manu vestra, et subiecta sit terra coram Domino et coram populo ejus.

Præbete igitur corda vestra et animas vestras, ut queratis Dominum Deum vestrum:

Et consurgite, et ædificate sanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca seferis Domini, et vasa Domino consecrata, in domum quæ ædificatur nomine Domini.

[Cap. XXIII.] Igitur David senex et plenus dierum regem constituit Salomonem filium suum super Israel.

Et congregavit omnes principes Israel, et Sacerdotes atque Levitas.

Numeratus sunt Levites a triginta annis, et supera: et inventa sunt triginta octo millia virorum.

Ex his electi sunt, et distributi in ministerium dominum, viginti quatuor millia: præpositorum autem et judicum sex millia.

Porro quatuor millia janitores, et totidem psaltes cantentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.

Et distribuit eos David per vices filiorum Levi, Gerson videlicet, et Caath, et Merari.

Filius Gerson: Leedan, et Semei.

Filius Leedan: princeps Jahiel, et Zethan, et Joel, tres.

Filius Semei: Salomith, et Osiel, et Aran, tres: isti principes familiarium Leedan.

Porro filii Semei, Leeth, et Ziza, et Jaus, et Baria: isti filii Semei, quatuor.

Erat autem Leeth prior, Ziza secundus.

Porro Jaus et Baria non habuerunt filios plurimos, et idcirco in una familia, unaquæ domo computatisim.

Filius Caath: Amram, et Isaar, Hebron, et Oziel, quatuor.

Filius Amram: Aaron et Moses.

Separatusque est Aaron, ut ministraret in sancto sanctorum, ipse et filii ejus in sempiternum, et adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benedicaret nomini ejus in perpetuum.

Mosi quoque hominis Dei filii annumerati sunt in tribu Levi.

Filius Mosi: Gersom, et Eliezer.

Filius Gersom: Subuel primus.

Fuerunt autem filii Eliezer: Roobia primus: et non erant Eliezer filii alii.

^a Nonnulli mss. etiam Martianæ inspecti, viginti habent pro *triginta*: sed et paulo inferius hoc ipso

Porro filii Roobia multiplicati sunt nimis.
 Filii Isaar : Salomith primus.
 Filii Hebron : Jeriau primus, Amarias secundus,
 Jaziel tertius, Jecmaan quartus.
 Filii Oziel : Micha primus, Jesia secundus.
 Filii Merari : Mooli, et Musi.
 Filii Mooli : Eleazar, et Cis.
 Mortuus est autem Eleazar, et non habuit filios,
 sed filias : accepertunque eas filii Cis fratres earum.
 Filii Musi : Mooli, et Eder, et Jerimoth, tres.

Illi filii Levi in cognationibus et familiis suis principes per vices, et numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerii domus Domini, a viginti annis et supra.

Dixit enim David : Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, et habitationem Jerusalemi usque in eternum.

Nec erit officii Levitarum ut ultra portent tabernaculum, et omnia vasa ejus ad ministrandum.

Juxta præcepta quoque David novissima, supputatur numerus filiorum Levi a viginti annis et supra.

Et erunt sub filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, et in exedris, et in loco purificationis, et in sanctuario, et in universis operibus ministerii templi Domini.

Sacerdotes autem, super panes propositionis, et ad simila sacrificium, et ad legana azyma, "et sartaginem, et ad serventem similam, et super omne pondus atque mensuram.

Levite vero, ut stent manu ad confitendum et canendum Domino : similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis et kalendis, et solemnitatibus reliquis, juxta numerum et cærenonias uniuscujusque rei, jugiter coram Domino.

Et custodiunt observationes tabernaculi foederis, et ritum sanctuarii, et observationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrent in domo Domini.

[Cap. XXIV.] Porro filii Aaron haec partitiones erant :

Filius Aaron : Nadab, et Abiu, et Eleazar, et Ithamar.

Mortui sunt autem Nadab et Abiu ante patrem suum absque liberis, sacerdotioque functus est Eleazar, et Ithamar.

Et divisit eos David, id est, Sadoc de filiis Eleazar, et Ahimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas et ministerium.

Inventique sunt multo plures filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar.

Divisit autem eis, hoc est, filii Eleazar, principes per familias sedecim : et filii Ithamar per familias et domos suas octo.

Porro divisit utrasque inter se familias sortibus : erant enim principes sanctuarii, et principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar.

Descriptisque eos Semeias filius Nathanael scriba Leyites, coram rege et principibus, et Sadoch sacerdote, et Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarium sacerdotalium et Leviticarum : unam dominum, quæ cæteris præferat, Eleazar ; et alteram dominum, quæ sub se habebat cæteros, Ithamar.

Exigit autem sors prima Jojarib,
 Secunda Jedeiae,
 Tertia Harim,
 Quarta Scorim,
 Quinta Melchia,
 Sexta Maiman,

^a *Hebreus* נְבָרֶכְךָ וְלֹא־מִרְבֵּחַ, quod ad torrentum interpretatur falsus Hieronymus, dicens : *Quod in quibusdam codicibus habetur, ad serventem similam, et in quibusdam ad serventem tantummodo, error est. In Hebreo non habetur in hoc loco simila, quia simila paulo jam superioris nominata est : sed ad torrentum, in Hebreo ponitur, ut subaudias spicas. Primitia enim spicarum quando deferebantur, torre-*

A Septima Accos,
 Octava Abia,
 Nona Jesue,
 Decima Sechenia,
 Undecima Eliasib,
 Duodecima Jacim,
 Tertradecima Hippa,
 Quartadecima Isbaab,
 Quintadecima Belga,
 Sextadecima Emmer,
 Septimadecima Ezir,
 Octavadecima Aphises,
 Nonadecima Phethcia,
 Vigesima Jezecel,
 Vigesimaprima Jachin,
 Vigesimaseunda Gamul,
 Vigesimatertia Dalaiau,
 Vigesima quarta Maaziau.
 Ilæ vices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, et juxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum : sicut præcepit Dominus Deus Israel.

Porro filiorum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, et de filiis Subael, Jedeia.

De filiis quoque Roobia principes Jesias, Isaari vero filius Salemoth, filiusque Salemoth Jaath :

Filius ejus Jeriau, Amarias secundus, Jaziel tertius, Jecmaan quartus.

Filius Oziel, Micha : filius Micha, Sanuir.

Frater Micha, Jesia : filiusque Jesiae Zacharias.

Filius Merari, Mooli et Musi.

Filius Oziau, Benno.

Filius quoque Merari, Oziau et Soem et Zachar et Iebri.

Porro Mooli filius Eleazar, qui non habebat liberos.

Filius vero Cis, Jerameel.

Filius Musi, Mooli, Eder et Jerimoth.

C Isti filii Levi secundum domos familiarium suarum. Misericordie et ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron, coram David rege, et Sadoc, et Ahimelech, et principibus familiarium sacerdotalium et Leviticarum, tam majores, quam minores. Omnes suis æqualiter dividebant.

[Cap. XXV.] Igitur David et magistratus exercitus segregaverunt in ministerium filios Asaph, et Eman, et Idithun : qui prophetarent in citharis, et psalteriis, et cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes :

De filiis Asaph : Zachur, et Joseph, et Nathania, et Asarea, filii Asaph : sub manu Asaph prophetantis juxta regem.

Porro Idithun : filii Idithun, Godolias, Sori, Jeseias, et Asabias, et Mathathias, sex sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super consentes et laudantes Dominum.

Eman quoque : filii Eman, Bocciau, Mathanii, Oziel, Subuel, et Jerimoth, Ananias, Anau, Eliatha, Geddelthi, et Ronemthiezer, et Jesbacassa, Mellotti, Othir : Mazioth :

D Omnes isti filii Eman Videntis regis in sermonibus Dei, ut exalaret cornu : deditque Deus Eman filios quatuordecim, et filias tres.

Universi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant, in cymbalis, et psalteriis, et citharis, in ministerio domus Domini iuxta regem : Asaph videlicet, et Idithun, et Eman.

bantur, et grana comedebantur. Quod genus cibi vulgo grancas vocant. Subjungit quoque statim : In quibusdam codicibus habetur super omne pondus et mensuram : sed in H. b. eo in hoc loco pondus non habetur, sed mensura tantum gemina nominatum posita, etc. Ilæ quidem ille : nos vero fidem omnium mss. exemplariorum sequi satius esse duxiimus, quam huic scriptori adiungere. MART.

Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini, cuncti doctores, ducenti octoginta octo.

Miseruntque sortes per vices suas, ex æquo tam major quam minor, doctus pariter, et indoctus.

Egressaque est sors prima Joseph, qui erat de Asaph.

Secunda Godoliae, ipsi et filiis, et fratribus ejus duodecim.

Tertia Zachur, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quarta Isari, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quinta Nathaniæ, filiis et fratribus ejus duodecim.

Sexta Boccia, filiis et fratribus ejus duodecim.

Septima Israëla, filiis et fratribus ejus duodecim.

Octava Jesaiæ, filiis et fratribus ejus duodecim.

Nona Mathanias, filiis et fratribus ejus duodecim.

Decima Semeia, filiis et fratribus ejus duodecim.

Undecima Azareel, filiis et fratribus ejus duodecim.

Duodecima Asabie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Tertiadecima Subael, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quartadecima Mathathiae, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quintadecima Jerimoth, filiis et fratribus ejus duodecim.

Sextadecima Ananiae, filiis et fratribus ejus duodecim.

Septimadecima Jesbacassæ, filiis et fratribus ejus duodecim.

Octavadecima Anani, filiis et fratribus ejus duodecim.

Nonadecima Mellotbi, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima Eliatha, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesimaprima Othir, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesimasecunda Goddelthi, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesimatertia Mazioth, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesimaquarta Romemthiezer, filiis et fratribus ejus duodecim.

[Cap. XXVI.] Divisiones autem janitorum: de Coritis Meselemia, filius Core, de filiis Asaph.

Filius Meselemie: Zacharias primogenitus, Jadiel secundus, Zabadias tertius, Jathanael quartus, Elam quintus, Johanan sextus, Elioenai septimus:

Filius autem Obededom: Semeias primogenitus, Jozabad secundus, Joaa tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octavus: quia benedixit illi Dominus.

Semei autem filio ejus nati sunt filii, præfecti familiarum suarum: erant enim viri fortissimi.

Fili ergo Semeiae; Othni, et Raphael, et Obed, Elzabad, fratres ejus viri fortissimi: Eliu quoque et Samachias.

Omnis hi de filiis Obededom: ipsi, et filii, et fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom.

Porro Meselemie filii, et fratres eorum robustissimi, decem et octo.

De Ilosa autem, id est, de filiis Merari, Semri princeps (non enim babuerat primogenitum, et idcirco posuerat eum pater ejus in principem) Helicias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filii, et fratres Ilosa, tredecim.

Hi divisi sunt in janitores, ut semper principes custodiarum, sicut et fratres eorum, ministrarent in domo Domini.

Missæ sunt autem sortes ex æquo, et parvis, et magnis, per familias suas, in unamquamque portarum.

Cecidit ergo sors orientalis, Selemie. Porro Za-

A chariae filio ejus, viro præudentissimo, et erudito; sortito obtigit plaga septentrionalis.

Obededom vero et filiis ejus ad austrum: in qua parte domus erat seniorum concilium.

Sephim et Ilosa ad occidentem, juxta portam, quem ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam.

Ad orientem vero Levitæ sex: et ad aquilonem quatuor per diem, atque ad meridiem similiter in die quatuor: et ubi erat concilium, bini et bini.

In cellulis quoque janitorum ad occidentem quatuor in via, binique per cellulas.

Iæ sunt divisiones janitorum, filiorum Core et Merari:

Porro Ahias erat super thesauros domus Dei, et vasa sanctorum.

Filius Ledan, filii Gersonni: de Ledan principes familiarum, Ledan, et Gersonni, Jeiel.

Filiis Jeiel: Zathan, et Joel fratres ejus, super thesauros domus Domini.

Amramitis, et Isaaritis, et Hebronitis, et Ozielitis. Subael autem filius Gersom, filii Mosi præpositus thesaurois.

Fratres quoque ejus Eliezer, cuius filius Rahabla, et hujus filius Iosias, et hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri: sed et hujus filius Selemith.

Ipse Selemith, et fratres ejus, super thesauros sanctorum quoque sanctificavit David rex, et principes familiarum, et tribuni, et centuriones, et duces, exercitus, de bellis et manubiis priorum, quoque consecraverant ad instaurationem et supellectilem templi Domini.

Hæc autem universa sanctificavit Samuel Videns, et Saul filius Cis, et Abner filius Ner, et Joab filius Sarvia: omnes, qui sanctificaverant ea per manum Selemith, et fratrum ejus.

I-aaritis vero præter Chonenias, et filii ejus, ad operum forinsecus super Israel, ad docendum et iudicandum eos.

Porro de Hebronitis Asabias, et fratres ejus viri fortissimi, mille septingenti, præterant Israeli trans Jordanem contra occidentem, in cunctis operibus Jordani, et in ministerium regis.

Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, secundum familias et cognationes eorum.

Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, et inventi viri fortissimi in Jazer Galbaad, fratresque ejus robustioriæ etatis, duo millia septingenti principes familiarum.

Præposuit autem eos David rex Rubenitis, et Gadditis, et dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium Dei et regis.

[Cap. XXVII.] Filii autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni, et centuriones, et præfeci qui ministrabant regi juxta turmas suas, ingredientes et egredientes per singulos menses in anno, viginti quatuor nullibus singuli præerant.

Prima turma in primo mense Jesboam præterat filius Zabdiel, et sub eo viginti quatuor millia.

De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo.

Secundi mensis habebat turmam Dudi Ahobites, et post se alterum nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium.

Dux quoque turmæ tertiae in mense tertio, erat Banaias filius Jaiadæ sacerdos: et in divisione sua viginti quatuor millia.

Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, et super triginta, præterat autem turmæ ipsius Amizabæ filius ejus.

Quartus, mense quarto, Asael frater Josab, et Zabadias filius ejus post eum: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Quintus, mense quinto, princeps Samanth Jezarites; et in turma ejus viginti quatuor millia.

Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites; et in turma ejus viginti quatuor millia.

Septimus, mense septimo, Illes Phallonites de filiis Ephraim: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Octavus, mense octavo, Sobochai Usathites de stirpe Zarai: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Decimus, mense decimo, Marai, et ipse Netophathites de stirpe Zarai: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Undecimus, mense undecimo, Banaias Pharonites de filiis Ephraim: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Nethopha-thites, de stirpe Gothoni: et in turma ejus viginti quatuor millia.

Porro tribibus praeerant Israel, Rubenitis, dux E-

liezer filius Zechri:

Simeonis, dux Saphatias filius Maacha:

Levitis, Asabias filius Samuel:

Aaronitis, Sadoc:

Juda, Eliu frater David:

Issachar, Amri filius Michael.

Zabulonitis, Jesimaias filius Abdiæ:

Nephthalitibus, Jerimoth filius Ozriel:

Filiis Ephraim, Osee filius Ozziu:

Dimidiæ tribui Manasse, Joel filius Phadaïe:

Et dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Jaddo filius Zachariæ:

Benjamin autem, Jasiel filius Abner.

Dan vero, Ezriel filius Jeroam:

Hil principes filiorum Israel.

Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius: quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Is-rael quasi stellas cœli.

Job filius Sarvia cœperat numerare, nec complevit: quia super hoc ira irruerat in Israel: et idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David.

Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant, in urbibus, et in vicis, et in turribus, praesidebat Jonathan filius Ozziæ.

Operi autem rustico, et agricolis qui exercebant terram, praeerat Ezri filius Chelub:

Vinearumque cultoribus, Semeias Ramathites: cellis autem vinariai Zabdias^a Saphonites.

Nam super olivea et flœta, quæ erant in campe-stribus, Balanan Gaderites:

Super apothecas autem olei, Joas.

Porro armatis, quæ pascebantur in Saron, præ-positionis fuit Setrai Saronites:

Et super boves in vallisibus, Saphat filius Adli:

Super camelos vero Ubil Ismaelites:

Et super asinos, Jadias Meronathites.

Super oves quoque Jaziz Agareus [Al. Agarenus].

Omnes hi, principes substantiae regis David.

Jonathan autem patruus David, consiliarius, vir prudens et litteratus:

Ipse et Jaiel filius Achamoni erant cum filiis regis.

Ahitophel etiam consiliarius regis, et Chusai Ara-chites amicus regis.

Post Ahitophel fuit Joida filius Bananiæ, et Abiathar.

Princeps autem exercitus regis erat Job.

[Cap. XXVIII.] Convocavit igitur David omnes principes Israel, duces tribuum, et præpositos tur-

^a Sic Regius atque Colbertinus Aniciensis prima manu: ali cum editis legunt Zabdias Aphonites; quod errore librariorum fluxisse videtur, qui s' litteram ultimam Zabdias cum initio sequentis Aphonites copulare debebant. In Hebreo hodierno scriptum est Zabdias Assiphmi, quibusdam litteris mutatis et permixtis. MART.

A marum, qui ministrabant regi, tribunos quoque et centuriones, et qui praeerant substantiae et possessio-nibus regis, filiosque suos cum eunuchis, et poten-ties, et robustissimos quoque in exercitu Jerusalem.

Cumque surrexisset rex, et stetisset, ait: Audite me, fratres mei, et populus meus. Cogitavi ut adi-sicarem domum, in qua requiesceret arca foederis Do-mini, et scabellum pedum Dei nostri: et ad adi-sandum, omnia præparavi.

Deus autem dixit mihi: Non adificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator et sanguinem fuderis.

Sed elegit Dominus Deus Israel me de universa domo patris mei, ut essem rex super Israel in sem-piternum: de Juda enim elegit principes:

Porro de domo Juda, domum patris mei: et de fi-liis patris mei, placuit ei ut me eligeret regem super cunctum Israel.

Sed et de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, ut: ele-ret in throno regni Domini super Israel,

Dixitque mihi: Salomon filius tuus adificabit domum meam, et atria mea: ipsum enim elegi mihi in filium, et ego ero ei in patrem.

Et firmabo regnum ejus usque in æternum, si per-severavit facere præcepta mea, et iudicia, sicut et hoile.

Nunc ergo coram universo cœtu Israel, audiente Domino Deo nostro, custodite et perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri: ut possideatis Terram bonam, et relinquatis eam filiis vestris post vos us-que in sempiternum.

Tu autem, Salomon fili mi, scito Deum patris tui, et servito ei corde perfecto et animo voluntario.

Omnia enim corda scrutatur Dominus, et univer-sas mentium cogitationes intelligit.

Si quiesceris cum, invenies: si autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum.

Nunc ergo quia elegit te Dominus, ut adificares C domum sanctuarii, confortare et perfice.

Dedit autem David Salomon filio suo descriptio-nem porticus, et templi, et cellariorum, et coenaculi, et cubiculorum in adytis, et domus propitia-tionis,

Necnon et omnium quæ cogitaverat atriorum, et exedrarum per circuitum in thesauro domus Domini, et in thesauro sanctorum,

Divisiorumque sacerdotialium, et Leviticarum, in omnia opera domus Domini, et in universa vasa mu-nisterii templi Domini.

Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Ar-genti quoque pondus pro vasorum et operum diver-sitate.

Sed et ad candelabra aurea, et ad lucernam eorum aurum pro mensura uniuscujusque candelabri et lu-cernarum.

Similiter et in candelabris argenteis, et in lucer-nis eorum, pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradit.

Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diversitate mensarum: similiter et argentum in alias mensas argenteas.

Ad fuscinulas quoque, et phialas, et thuribulas, ex auro purissimo, ^b et leunculos aureos, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum et leuncu-lum.

Similiter et in leones argenteos diversum argenti pondus separavit.

Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum

^b Legitur vero in Hebraico exemplari כְּפַרְתָּה, quod nomen Chaldaice potius originis, quam Hebreæ, ubi apud Esdram his occurrit c. 2 et 8 ab ipso vul-gato interprete in Craterem vertitur. At enim Hieronymus Levi unius litterulae 1 in 7 quæ sola magnitudine differunt, mutatione, legit יְרִיר, et leunculos interpretatur.

purissimum dedit : ut ex ipso fieret similitudo quæ drige cherubim, extendentium alas, et velantum arcum fœderis Domini.

Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.

Dixit quoque David Salomoni filio suo : Viriliter age, et confortare, et fac : ne timeas, et ne pavetas :

Dominus enim Deus meus tecum erit, et non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini.

Ecce divisiones sacerdotum et Levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, et parati sunt, et neverunt tam principes quam populus facere omnia præcepta tua.

[Cap. XXIX.] Locutusque est David rex ad omnem ecclesiam : Salomonem filium meum unum elegit Deus, adubic puerum, et tenellum : opus autem grande est, neque enim homini præparatur habitatione, sed Deo.

Ego autem totis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vase aurea, et argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea; lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omniem pretiosum lapideum, et marmor Parium abundantissime :

Et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum et argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in ædem sanctam.

Tria millia talentorum auri de auro Ophiri : et septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi.

Et ubicumque opus est aurum de auro, et ubicumque opus est argentum de argento, opera siant per manus artificum :

Et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, et offerat quod voluerit Domino.

Pollicti sunt itaque principes familiarium, et proceres tribuum Israhel, tribuni quoque, et centuriones, et principes possessionum regis.

Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, et solidos decem millia : argenti talenta decem millia, et æris talenta decem et octo millia ; ferri quoque centum millia talentorum.

Et apud quemcumque inventi sunt lapides, deducunt in thesaurum domus Domini, per manum Jeiel Cersonitis.

Lætatusque est populus, cum vota sponte promitterent : quia corde toto offerebant ea Domino.

Sed et David rex lætatus est gaudio magno, et benedixit Domino coram universa multititudine, et ait : Benedictus es, Domine Deus Israel patris nostri ab aeterno in eternum.

Tua est, Domine, magnificencia, et potentia, et gloria, atque victoria : et tibi laus :

Cuncta enim quæ in caelo sunt, et in terra, tua sunt : tuum, Domine, regnum, et tu es super omnes principes.

Tua divitiae, et tua est gloria : tu dominaris omnium, in manu tua virtus et potentia : in manu tua magnitudo et imperium omnium.

Nunc igitur, Deus noster, constemur tibi, et laudamus nomen tuum inclytum.

Quis ego, et quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere ?

Tua sunt omnia : et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.

Peregrini enim sumus coram te, et advenæ, sicut omnes patres nostri.

Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est morta.

Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam pa-

A rauimus, ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, et tua sunt omnia.

Scio, Deus meus, quod probes corda, et simplicitatem diligas, unde et ego in simplicitate cordis mei latius obtuli universa hæc :

Et populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.

Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, patrum nostrorum, custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, et semper in venerationem tui mens ista permaneat.

Salomonique filio meo da cor perfectum, ut custodias mandata tua, testimonia tua, et ceremonias tuas, et faciat universa : et ædificet ædem : cuius impensas paravi.

Præcepit autem David universæ Ecclesiæ : Benedicte Domino Deo nostro.

Et benedixit omnis Ecclesia Domino Deo patrum suorum : et inclinaverunt se, et adoraverunt Deum, et deinde regem.

B Immolaveruntque victimas Domino : et obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminiibus suis, et universo ritu abundantissime in omnem Israhel :

Et comedenter, et biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia.

Et unixerunt secundo Salomonem filium David. Unixerunt autem Domino in principem, et Sadoc in pontificem.

Sedite Salomon super solium Domini in regem pro David patre suo, et cunctis placuit : et paruit illi omnis Israhel.

Sed et universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomon regi.

Magnificavit ergo Dominus Salomonem super omnem Israhel : et dedit illi gloriam regni, qualcm nullus habuit ante eum rex Israhel.

C Igitur David filius Isai regnabit super universum Israhel. Et dies, quibus regnabit super Israhel, fuerunt quadraginta anni :

In Illebron regnabit septem annis, et in Jerusalem annis triginta tribus.

Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, et dicitur, et gloria. Regnabitque Salomon filius ejus pro eo.

Gesta autem David regis priora, et novissima, scripta sunt in libro Samuel Videntis, et in libro Nathan prophete, atque in volumine Gad Videntis : universique regni ejus, et fortitudinis, et temporum, quæ transierunt sub eo, sive in Israhel, sive in cunctis regnis terrarum.

[Lib. II. — Cap. I.] Confortatus est ergo Salomon filius David in regno suo, et Dominus Deus ejus erat cum eo, et magnificavit eum in excelsum.

Præcepitque Salomon universo Israheli, tribunis, et centuriis, et ducibus, et judicibus omnis Israhel, et principibus familiarium.

D Et abiit cum universa multitudine in excelsum Gabao, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moses famulus Dei in solitudine.

Arcam autem Dei adduxerat David de Cariath Jarmim, in locum quem paraverat ei, et ubi fixerat illi tabernaculum, hoc est, in Jerusalem.

Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Be-sæel filius Uri filii Ur, ibi erat coram tabernaculo Domini : quod et requisivit Salomon, et omnis ecclesia.

Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, et obtulit in eo mille hostias.

Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus dicens : Postula quod vis, ut dem tibi.

Dixitque Salomon Deo : Tu fecisti cum David pa-

^a In mss. codicibus omissa sunt duo hæc verba *Deus te*, quæ tamen leguntur in Hebræorum volumibus. MART.

tre meo misericordiam magnam : et constitueristi me A regem pro eo.

Nunc igitur, Domine Deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es David patri meo :

Tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, quam pulvis terrae.

Da mihi sapientiam et intelligentiam, ut egrediar coram populo tuo, et ingrediar :

Quis enim potest hunc populum tuum digne, qui tam grandis est, judicare ?

Dixit autem Deus ad Salomonem : Quia hoc magis placuit cordi tuo, et non postulasti divitias, et substantiam, et gloriam, neque animas eorum qui te oderant, sed nec dies vitae plurimos : petisti autem sapientiam et scientiam, ut judicare possis populum meum, super quem constitui te regem : Sapientia et scientia data sunt tibi :

Divitias autem, et substantiam, et gloriam dabo tibi ;

Ita ut nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.

Venit ergo Salomon ab Excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo foderis, et regnavit super Israel.

Congregavitque sibi currus et equites, et facti sunt ei mille quadringentos currus, et duodecim milia equitum ; et fecit eos esse in urbibus quadrangularum, et cum rege in Jerusalem.

Præbuitque rex argentum et aurum in Jerusalem quasi lapides, et cedros quasi sycomoros, quæ nascentur in campestribus multitudine magna.

Adducebantur autem ei equi de Ægypto, et de Coa, a negotiatoribus regis, qui ibant : et coemebant pretio, quadrigam equorum sexcentis argenteis, et equum centum quinquaginta :

Similiter de universis regnis Hethæorum, et a regibus Syriæ, empilo celebrabantur.

[Cap. II.] Decreverit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, et palatium sibi.

Et numeravit septuaginta millia virorum portantium humeris, et octoginta millia qui cederent lapides in montibus, præpositosque eorum tria millia sexcentos.

Misit quoque ad Huram regem Tyri, dicens : Sicut egisti cum David patre meo, et misisti ei ligna cedarina ut ædificaret sibi domum, in qua et habitavit : sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, et conserrem eam ad adolendum incensum coram illo, et fumiganda aromata, et ad propositionem panum sempiternam, et ad holocausta mane et vespere, sabbatis quoque, et neomeniis et solemnitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli.

Domus autem, quam ædificare cupio, magna est : magnus est enim Deus noster super omnes deos.

Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum ?

Si cœlum et cœli cœlorum capere cum non D queunt : quantus ego sum, ut possim ædificare ei domum ?

Sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo.

Mitte igitur mihi virum eruditum, qui noverit operari in auro, et argento, ære, ferro, purpura, coccino, et hyacintho, et qui sciat sculpere cælaturas, cum his artificiis, quos mecum habeo in Iudea et Jerusalem, quos præparavit David pater meus.

Sed et ligna cedarina mitte mihi, et arceuthina, et pinea, de Libano : scio enim quod servi tui noverint cædere ligna de Libano.

Et erunt servi mei cum servis tuis, ut parentur mihi ligna plurima.

* Canon Memmianus cum aliquot mss., sculpere cælata. De Canone Carcassoniensi nihil deinceps di-

Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, et inclita.

Præterea operaris, qui cœsuri sunt ligna, servis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, et hordei coros totidem, et vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia.

Dixit autem Huram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomon :

Quia dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum.

Et addidit dicens : Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cœlum et terram, qui dedit David regi filium sapientem et eruditum et sensum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, et palatium sibi.

Misi ergo tibi virum prudentem et scientissimum Huram, patrem meum, filium mulieris de filiis Dan, cuius pater Tyrius fuit, qui novit operari in auro, et argento, ære, et ferro, et marinore, et liqui, in purpura quoque, et hyacintho, et bysso, et coccino : et qui sciit celare omnem sculpturam, et adinvenire prudenter quocumque in opere necessarium est, cum artificiis tuis et cum artificiis domini mei David patris tui.

Triticum ergo, et hordeum, et oleum, et vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte servis tuis.

Nos autem caedemus ligna de Libano, quæ necessaria habueris, et applicabimus ea ratibus per mare in Joppe : tuum erit transferre ea in Jerusalem.

Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus, et inventi sunt centum quinquaginta millia, et tria millia sexcenti.

Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, et octoginta millia, qui lapides in montibus cœderent : tria millia autem et sexcentos præpositos operum populi.

[Cap. III.] Et cepit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco, quem paraverat David in area Ornam Jebusæi.

Cœpit autem ædificare mensæ secundo, anno quarto regni sui.

Et hæc sunt fundamenta, quæ jecit Salomon, ut ædificaret domum Dei longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti.

Portum vero ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti : porro altitudo centum viginti cubitorum erat : et deauravit eam intrinsecus auro magnissimo.

Domum quoque majorem textit tabulis ligneis abiegnis, et laminis auri obrizi affixit per totum : sculpsitque in ea palmas, et quasi catenulas se invicem complectentes.

Stravit quoque pavimentum templi pretiosissimum marmore, decore multo.

Porro aurum erat probatissimum, de cuius laminis textit domum, et trabes ejus, et postes, et paretæ, et ostia : et clavavit cherubim in parietibus.

Fecit quoque domum sancti sanctorum ; longitudinem juxta latitudinem domus, cubitorum viginti, et latitudinem similiter viginti cubitorum : et laminis aureis textit eam, quasi talents sexcentis.

Sed et clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi sillos quinquagenos appenderent : cœnacula quoque texti auro.

Fecit etiam in domo sancti sanctorum cherubim duos, opere statuario : et textit eos auro.

Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur : ita ut una alæ haberet cubitos quinque, et tangeret parietem domus : et altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub.

Similiter cherub alterius alæ quinque habebat cœtetur, quia non perfectimus ejusdem collationem nisi ad secundum librum Paralipomenon. MART.

bitos, et tangebat parietem : et alia ejus altera quinque cubitorum alam cherub alterius contingebat.

Igitur aliae utriusque cherubim expansae erant, et extendebantur per cubitos viginti : ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum versae erant ad exteriorem domum.

Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, coeco, et byssio : et intexuit ei cherubim.

Ante fores etiam templi duas columnas, quae triginta et quinque cubitos habebant altitudinis :

Porro capita earum quinque cubitorum.

Neconon et quasi catenulas in oraculo, et superpositae eas capitibus columnarum : malogranata etiam centum, quae catenulis interposuit.

Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, unam a dextris, et alteram a sinistris : eam quae a dextris erat, vocavit Jachin, et quae ad levam, Booz.

[Cap. IV.] Fecit quoque altare aeneum viginti cubitorum longitudinis, et viginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis.

Mare e' am fusile decem cubitis a labio usque ad labium, rotundum, per circu' tum: quinque cubitos habebat altitudinis, et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum ejus.

Similitudo quoque bonum erat subter illud, et decem culi: is quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus alvum maris circumabant. Boves autem erant fusiles :

Et ipsum mare super duodecim boves impositum erat, quorum tres respiciebant ad aquilonem, et alii tres ad occidentem : porro tres alii meridiem, et tres qui reliqui erant, orientem, mare habentes superpositum : posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari.

Porro vastitas ejus habebat mensuram palmi, et erat labium illius quasi labium calicis, vel repandi libii : capiebatque mensuræ tria millia metretas.

Fecit quoque conchas decem : et posuit quinque a dextris, et quinque a sinistris, ut lavarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant :

Porro in mari sacerdotes lavabantur.

Fecit autem et candelabra auræa decem, secundum speciem qua jussa erant fieri : et posuit ea in templo, quinque a dextris, et quinque a sinistris :

Neconon et mensas decem : posuitque eas in templo, quinque a dextris, et quinque a sinistris :

Phialas quoque aureas centum.

Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem : et ostia in Basilica, quæ exit ære.

Porro mare posuit in latero dextro contra orientem ad meridiem.

Fecit autem Hiram lebetes, et creagras, et phialas : et complevit omne opus regis in domo Dei :

Hoc est, columnas duas, et epistylia, et capita, et quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia.

Malogranata quoque quadrangenta, et retiacula duo, ita ut bini ordines malogranatorum singulis retaculis jungerentur, quæ protegerent epistylia et capita columnarum.

Bases etiam fecit, et conchas, quas superposuit basibus.

Mare unum, boves quoque duodecim sub mari.

Et lebetes, et creagras, et phialas. Omnia vasa fecit Salomon Hiram pater ejus in domo Domini ex ære mundissimo.

In regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochot et Saredathia.

Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris.

Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, et altare aureum, et mensas, et super eas panes propositionis :

Candelabra quoque cum lucernis suis, ut lucerent ante oraculum juxta ritum, ex auro purissimo :

Et florentia quædam, et lucernas, et forcipes auræcos : omnia de auro mundissimo facta sunt.

A Thymiamateria quoque, et thuribula, et phialas, et mortariola, ex auro purissimo.

Et ostia exalavit templi interioris, id est, in sancto sanctorum ; et ostia templi forinsecus aurea.

Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

[Cap. V.] Intulit igitur Salomon omnia, quæ voverat David pater suus, argentum, et aurum, et universa vasa posuit in thesauris domus Dei.

Post quæ congregavit maiores natu Israël, et cunctos principes tribuum, et capita familiarium de filiis Israël in Jerusalem, ut adducerent arcam fœderis Domini de civitate David, quæ est Sion.

Venerunt igitur ad regem omnes viri Israël in die solemnis mensis septimi.

Cumque venissent cuncti seniorum Israël, portaverunt Levitas arcam, et intulerunt eam, et omnem paraturam tabernaculi.

Porro vasa sanctuarii, quæ erant in tabernaculo, portaverunt sacerdotes cum Levitis.

Rex autem Salomon, et universus cœtus Israël, et omnes qui fuerant congregati ante arcam, immolabant arietes, et boves absque ullo numero : tanta enim erat multitudo victimarum.

Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, id est, ad oraculum templi, in sancta sanctorum subter alas cherubim : ita ut cherubim expanderent alas suas super locum, in quo posita erat arca, et ipsam arcam tegerent cum vèctibus ejus.

Vectum autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum : si vero quis paululum fuisse extrinsecus, eos videre non poterat.

Fuit itaque arca ibi usque in præsentem diem :

Nihilque erat aliud in arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moses in Horeb, quando legem dedit Dominus filii Israël egredientibus ex Ægypto.

Egressus autem sacerdotibus de sanctuario : omnes enim sacerdotes, qui ibi potuerant inveniri, sanctificati sunt :

Nec adhuc in illo tempore vices, et ministeriorum ordo inter eos divisus erat.

Tam Levitæ quam cantores, id est, et qui sub Asaph erant, et qui sub Eman, et qui sub Idithu, filii, et fratres corum, vestiti hyssinis, cymbalis, et psalteriis, et citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, et cum eis sacerdotes centum vigili cantantes tubis.

Igitur cunctis pariter, et tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diversi generis musicorum concinuentibus, et vocem in sublime tollentibus, longe sonitus audiebatur;

Ia ut cum Dominum laudare cœpissent, et dicere : Conflitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus, impleretur domus Dei nube, nec possent sacerdotes stare, et ministrare propter caliginem.

Compleverat enim gloria Domini domum Dei.

[Cap. VI.] Tunc Salomon ait : Dominus pollicitus est, ut habitaret in caligine : ego autem edificavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi in perpetuum.

Et convertit rex faciem suam, et benedixit universa multitudini Israël, nam omnis turba stabat intulta, et ait :

Benedictus Dominus Deus Israël, qui quod locutus est David patri meo, opere complevi, dicens :

A die, qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi civitatem de cunctis tribibus Israël, ut edificaretur in ea domus nomini meo :

Neque elegi quemquam alium virum, ut esset dux in populo meo Israël;

Sed elegi Jerusalem, ut sit nomen meum in ea, et elegi David, ut constituerem eum super populum meum Israël.

Cumque fuisse voluntatis David patris mei, ut adiliceret dominum nomini Domini Dei Israël, dixit Dominus ad eum : Quia hæc fuit voluntas tua, ut

ædificares domum nomini meo, bene quidem fecisti A voluntatem habere hujuscemodi : sed non tu ædificabis domum : verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo.

Complevit ergo Dominus sermonem suum, quem locutus fuerat : et ego surrexi pro David patre meo, et sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus : et ædificavi domum nomini Domini Dei Israel.

Et posui in ea arcam, in qua est pactum Domini, quod pepigit cum filii Israel.

Stetit ergo coram altari Domini ex adverso universæ multitudinis Israel, et extendit manus suas.

Siquidem fecerat Salomon basim æream, et posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, et quinque cubitos latitudinis, et tres cubitos altitudinis.

Stetitque super eam : et deinceps flexis genibus contra universam multitudinem Israel, et palmis in cœlum levatis, ait :

Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cœlo et in terra : qui custodis pactum et misericordiam cum servis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo :

Qui præstitisti servo tuo David patri meo quæcumque locutus fueras ei : et quæ ore promiseras, opere complesti, sicut et præsens tempus probat.

Nunc ergo, Domine Deus Israel, imple servo tuo patri meo David quæcumque locutus es, dicens : Non deficit ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel : ita tamen si custodierint filii tui vias suas, et ambulaverint in lege mea, sicut et tu ambulasti coram me.

Et nunc, Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es servo tuo David.

Ergone credibile est ut habitat Deus cum hominibus super terram ? Si cœlum et cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificavi ?

Sed ad hoc tantum facta est, ut respicias orationem servi tui, et obsecrationem ejus, Domine Deus meus : et audias preces, quas fundit famulus tuus coram te, ut aperias oculos tuos super domum istam diebus et noctibus, super locum, in quo pollicitus es, ut invocaretur nomen tuum, et exaudières orationem, quam servus tuus orat in eo : et exaudiás preces famuli tui et populi tui Israel.

Quicumque oraverit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cœlis, et propitiare.

Si peccaverit quispiam in proximum suum, et jurare contra eum paratus venerit, seque maledictio constrinxerit coram altari in domo ista : tu audies de cœlo, et facies judicium servorum tuorum : ita ut reddas iniquo viam suam in caput proprium, et ulciscaris justum, retribuens ei secundum justitiam suam.

Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi), et conversi egerint penitentiam, et obsecraverint nomen tuum, et fuerint deprecati in loco isto, tu exaudi de cœlo, et propitiare peccato populi tui Israel, et reduc eos in terram quam dedisti eis, et patribus eorum.

Si, clauso cœlo, pluvia non fluxerit propter peccata populi, et deprecati te fuerint in loco isto, et confessi nomini tuo, et conversi a peccatis suis, cum eos afflixeris, exandi de cœlo, Domine, et dimite peccata servis tuis et populi tui Israel, et doce eos viam bonam, per quam ingrediantur : et da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum.

Fames si orta fuerit in terra, et pestilentia, ærugo, et aurugo, et locusta, et bruchus, et hostes, vastatis regionibus, portas obsederint civitatis, omnisque plaga et infirmitas presserit : si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam et infirmitatem suam, et expandenter manus suas in domo hac, tu exaudi de cœlo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, et propitiare, et redde unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo :

Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.

Ut timeant te, et ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris.

Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinquâ, propter nomen tuum magnum, et propter manum tuam robustam, et brachium tuum extentum, et oraverit in loco isto, tu exaudies de cœlo, firmissimo habitaculo tuo, et facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus : ut sciant omnes populi terræ nomen tuum, et timeant te sicut populus tuus Israel, et cognoscant, quia nomen tuum invocatum est super dominum hanc, quam ædificavi.

Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra adversarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas haec est, quam elegisti, et domus, quam ædificavi nomini tuo : tu exaudies de cœlo preces eorum, et obsecrationem, et ulciscaris.

Si autem peccaverint tibi (neque enim est homo, qui non peccet) et iratus fueris eis, et tradideris hostibus, et captivos eos duxerint in terram longinquam, vel certe quæ juxta est, et conversi in corde suo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint penitentiam, et deprecati te fuerint in terra captivitatis sue, dicentes : Peccavimus, inique egimus, injuste gessimus : et reversi fuerint ad te in toto corde suo, et in tota anima sua, in terra captivitatis sue, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ sue, quam dedisti patribus eorum, et urbis, quam elegisti et domus, quam ædificavi nomini tuo :

Tu exaudies de cœlo, hoc est, de firmo habitaculo tuo, preces eorum, et facias judicium, et dimittas populo tuo, quamvis peccatori :

Tu es enim Deus meus: aperiantur, quæso, oculi tui, et aures tuæ intentæ sint ad orationem, quæ sit in loco isto.

Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tue :

Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem, et sancti tui lætentur in bonis.

Domine Deus, ne averteris faciem christi tui : mente misericordiarum David servi tui.

[Cap. VII.] Cumque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cœlo, et devoravit holocausta et victimas : et majestas Domini impletivit dñnum.

Nec poterant Sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset majestas Domini templum Domini.

Sed et omnes filii Israel videbant descendenter ignem, et gloriam Domini super dñnum :

Et corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adoraverunt et laudaverunt Domum : Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.

Rex autem, et omnis populus, immolabant victimas coram Domino.

Mactavit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia ; et dedicavit domum Dei rex, et universus populus.

Sacerdotes autem stabant in officiis suis : et Levitæ in organis carninum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum : Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David cauentes per manus suas.

Porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctus que Israel stabat.

Sanctisiravit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini : obtulerat enim ibi holocausta et adipes pacificorum ; quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta et sacrificia et adipes.

Fecit ergo Salomon solemnitatem in tempore illo septem diebus, et omnis Israel cum eo, ecclesia magna valde, ab introitu Ewath usque ad torrentem Ægypti.

Fecitque die octavo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, et solemnitatem celebrasset diebus septem.

Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, letantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Davidi, et Salomon, et Israeli populo suo.

Complevitque Salomon domum Domini, et dominum regis, et omnia quae disposita erant in corde suo, ut faceret in domo Domini, et in domo sua, et prosperatus est.

Apparuit autem ei Dominus nocte, et ait: Audi vericationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacrificii.

Si clauero cœlum, et pluvia non fluxerit, et mandavero et præcepere locustæ, ut devoret terram, et misero pestilentiam in populum meum:

Conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, et exquisierit faciem meam, et egerit pœnitentiam a viis suis pessimis:

Et ego exaudiam de cœlo, et propitius ero peccatis eorum, et sanabo terram eorum.

Oculi quoque mei erunt aperi, et aures meæ eretae ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit.

Elegi enim, et sanctificavi locum istum ut sit nomen meum ibi in sempiternum, et permaneant oculi mei, et cor meum ibi cunctis diebus.

To quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit David pater tuus, et feceris iuxta omnia quae præcepisti tibi: et iusticias meas judicisque servaveris:

Suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israël.

Si autem aversi fueritis, et dereliqueritis iustitias meas, et præcepta mea, que proposui vobis, et abundantes servieritis diis alienis, et adoraveritis eos, evellam vos de terra mea, quam dedi vobis:

Et domum hanc, quam sanctificaveri nomini meo, projiciam a facie mea, et tradam eam in parabolam, et in exemplum cunctis populis.

Et domus ista erit in proverbiū universis trans-euntibus, et dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic terræ huic et domui huic?

Respondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Egypti, et apprehenderunt deos alienos, et adoraverunt eos, atque coluerunt:

Idcirco venerunt super eos universa haec mala.

[Cap. VIII.] Expletis autem viginti annis, postquam ædificavit Salomon domum Domini, et dominum suum: civitates, quas dederat Hiram Salomon, ædificavit, et habitare ibi fecit filios Israel.

Abit quoque in Emat Saba, et obtinuit eam.

Et ædificavit Palmiram in deserto, et alias civitates munitissimas ædificavit in Emath.

Exstruxitque Bethoron superiorem, et Bethoron inferiorem, civitates muratas habentes portas, et vectes et seras:

Balaath etiam et omnes urbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque urbes quadrigarum, et urbes equitum: omnia quæ voluit Salomon atque dispositus, ædificavit in Jerusalem, et in Libano, et in universa terra potestatis suæ.

Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæsis, et Amorræsis, et Pherezæsis, et Evæsis, et Jebusæsis, qui non erant de stirpe Israel: de filiis eorum, et de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc.

Porro de filiis Israel non posuit, ut servirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, et duces primi, et principes quadrigarum et equitum ejus.

Omnis autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

Filiam vero Pharaonis transtulit de civitate Da-

A vid, in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim: Non habitabit uxor mea in domo David regis Israel, eo quod sanctificata sit: quia ingressa est eam arca Domini.

Tunc obtulit Salomon holocausta Domini super altare Domini, quod exstruxerat ante porticum, ut per ingulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Mosi in sabbatis et in kalendis, et in festis diebus, ter per annum, id est, in solemnitate azymorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate laboraculorum.

Et constituit juxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis:

Et Levitas in ordine suo, ut laudarent et ministrarent coram sacerdotibus, juxta ritum uniuscujusque diei:

Et janitores in divisionibus suis per portam et portam: sic enim præceperat David homo Dei.

Nec prætergressi sunt de mandatis regis, tam sacerdotes quam Levites, ex omnibus quæ præceperat, et in custodiis thesaurorum.

Omnis impensis preparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundavit domum Domini, usque in diem quæ perfecit eam.

Tunc abiit Salomon in Asiongaber, et in Ailath ad oram maris Rubri, quæ est in terra Edom.

Misit autem ei Hiram per manus servorum suorum naves, et nautas quatos maris, et abierunt cum servis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadranguli quinquaginta talenta auri, et attulerunt ad regem Salomonem.

[Cap. IX.] Regina quoque Saba, cum audisset famam Salomonis, venit, ut tentaret eum in enigmatis, in Jerusalem, cum magnis opibus, et camelis qui portabant aromata, et auri plurimum, gemmasque pretiosas.

Cumque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcumque erant in corde suo.

Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod ei non perspicuum fecerit.

Quod postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, et dominum quam ædificaverat, nec non et ebaria mensæ ejus, et habitacula servorum, et officia ministrorum ejus, et vestimenta eorum, pincernas quoque et vestes eorum, et victimas quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore ultra in ea spiritus.

Dixitque ad regem: Verus sermo, quem audieram in terra mea de virtutibus et sapientia tua.

Non credebam narranribus, donec ipsa venissem, et vidissent oculi mei, et probassem, vix medietatem sapientiae tuæ mihi suisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis.

Beati viri tui, et beati servi tui: hi qui assistunt coram te in omni tempore, et audiunt sapientiam tuam.

Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum, regem Domini Dei tui.

Quia diligit Deus Israel, et vult servare eum in eternum, idcirco posuit te super eum regem, ut facias iustitiam atque iustitiam.

Dedit autem regi centum viginti talenta auri, et aromata multa nimis, et gemmas pretiosissimas:

Non fuerunt aromata talia ut haec quæ dedit regina Saba regi Salomonis.

Sed et servi Hiram cum servis Salomonis attulerrunt aurum de Uphir, et ligna thyina, et gemmas pretiosissimas: de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini, et in domo regia, citharas quoque, et psalteria cantoribus:

Nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia.

Rex autem Salomon dedit regina Saba cuncta quæ voluit, et quæ postulavit, multo plura quam attulerauit ad eum:

Quæ reversa, abiit in terram suam cum servis suis.

Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomonis per annos singulos, sexcenta sexaginta sex talenta auri : excepta ea summa, quam legati diversarum gentium, et negotiatores afferre consueverant, omnesque reges Arabiae, et satrapae terrarum, qui compertabant aurum et argentum Salomonis.

Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in hastis singulis expendebantur :

Trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur scuta singula :

Posuitque ea rex in armamentario, quod erat consistum nemore.

Fecit quoque rex solum eburneum grande, et vestivit illud auro mundissimo. Sexque gradus, quibus ascendebatur ad solum, et scabellum aureum, et brachiola duo altrinsecus, et duos leones stantes iuxta brachiola; sed et alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex utraque parte :

Non fuit tale solum in universis regnis.

Omnia quoque vasa convivii regis erant aurea, et vasa domus salutis Libani ex auro purissimo.

Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.

Siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Huram, semel in annis tribus : et deferebant inde aurum et argentum, et ebur, et simias, et pavos.

Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terrae divitiae et gloria.

Omniesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde ejus :

Et deferebant ei munera, vasa argentea, et aurea, et vestes, et arma, et aromata, equos, et mulos, per singulos annos.

Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et currum equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, et ubi erat rex in Ierusalem.

Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, a flumine Euphrate usque ad terram Philistinorum, et usque ad terminos Aegypti.

Tantamque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum ; et cedarorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gigantur in campestribus.

Adducebantur autem ei equi de Aegypto, cunctisque regionibus.

Reliqua autem operum Salomonis priorum et novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, et in libris Ahiae Silonitis, in visione quoque Jaddo Videntis, contra Jeroboam filium Nabat.

Regnavit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadraginta annis.

Dormivitque cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David : regnavitque pro eo Roboam filius ejus.

[Cap. X.] Profectus est autem Roboam in Sichem : illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem.

Quod cum audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Aegypto (fugera quippe illuc ante Salomonem), statim reversus est.

Vocaveruntque eum, et venit cum universo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes :

Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis gravem imposuit servitatem, et paululum de onero subleva, ut serviamus tibi.

Qui ait : Post tres dies revertimini ad me.

^a Biblia quedam impressa annis 1478, 1489 et 1521, tum alia seculis temporibus, et præsertim Nivelliana Parisiis 1573, denique et miss. quidam codices, teste P. Calmeto, subiungunt hic pericopem e III Regum cap. XII, 20, derivatam : Factum est autem cum audisset omnis Israel quod reversus esset

Cumque abiisset populus, init consilium cum senibus, qui steterant coram patre ejus Salomone dum adhuc viveret, dicens : Quid datis consilii, ut respondemani populo ?

Qui dixerunt ei : Si placueris populo huic, et lenieris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore.

At ille reliquit consilium senum, et cum juvenibus tractare coepit, qui cum eo nutriti fuerant, et erant in comitatu illius.

Dixitque ad eos : Quid vobis videtur? vel responderem quid debo populo huic, qui dixit mihi : Subleva jugum quod imposuit nobis pater tuus?

At illi responderunt ut juvenes, et nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt :

Sic loqueris populo, qui dixit tibi : Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu subleva : et sic respondebis ei :

Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis jugum grave, et ego majus pondus apponam : pater mens cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus.

Venit ergo Jeroboam, et universus populus, ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum : locutusque est juxta juvenum voluntatem : Pater meus grave vobis imposuit jugum, quod ego gravius faciam : pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cardam vos scorpionibus.

Et non acquieavit populi precibus : erat enim voluntatis Dei, ut completeretur sermo ejus, quem locutus fuerat per manum Ahiae Silonitis ad Jeroboam filium Nabat.

Populus autem universus, rege duriora dicente, sic locutus est ad eum :

Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai. Reverttere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam David.

Et abiit Israel in tabernacula sua.

Super filios autem Israel, qui habitabant in civitatibus Juda, regnauit Roboam.

Misitque rex Roboam Aduram, qui præcerat tributis, et lapidaverunt eum filii Israel, et mortuus est.

Porro rex Roboam currum festinavit ascendere, et fugit in Ierusalem.

Recessitque Israel a domo David, usque ad diem hanc ^b.

[Cap. XI.] Venit autem Roboam in Ierusalem, et convocat universam dominum Juda et Benjamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, et converteret ad se regnum suum.

Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens : Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, et ad universum Israel, qui est in Juda et Benjamin :

Hæc dicit Dominus : Non ascendetis, neque prægnabitis contra fratres vestros : revertatur unusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate.

Qui cum audissent sermonem Domini, reversi sunt, nec perrexerunt contra Jeroboam.

Habituavit autem Roboam in Ierusalem, et ædificavit civitates muratas in Juda. Exstruxitque Beth-Leem, et Etam, et Thccue, Bethsur quoque, et Soccho, et Odollam, nebon et Geth, et Maresa, et Ziph, sed et Aduraim, et Lachis, et Azeca, Sarra quoque, et Ajalon, et Hebron, quæ erant in Juda et Benjamin, civitates munitissimas.

Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum, congregato cœtu, et constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquis dominum David, præter dominum Iuda solam. Quæ et Lyranus in suo legit exemplari : tametsi originales textus ea plaine ignorant.

Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei et vini.

Sed et in singulis urbibus fecit armamentaria scutorum et hastarum, firmavitque eas multa diligentia, et imperavit super Judam et Benjamin.

Sacerdotes autem et Leviti, qui erant in universo Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana et possessiones suas, et transiuntes ad Judam et Jerusalem: eo quod abiecisset eos Roboam, et posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur.

Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, et dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat.

Sed et de cunctis tribibus Israel, quicunque dederant cor suum ut quaererent Dominum Deum Israel, venerunt Jerusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum.

Et roboraverunt regnum Juda, et confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos: anibularerunt enim in viis David et Salomonis, annis tantum tribus.

Duxit autem Roboam uxorem Maalath, filiam Jerimuth, filii David: Abiai quoque filiam Eliab filii Isai: quae peperit ei filios, Ieus, et Somoriam, et Zoom.

Post hanc quoque accepit Maacha filium Absalom, quae peperit ei Abia, et Ethai, et Ziza, et Salomith.

Amavit autem Roboam Maacha filium Absalom, super omnes uxores suas, et concubinas:

Nam uxores decem et octo duxerat, concubinas autem sexaginta: et genuit viginti octo filios, et sexaginta filias.

Constituit vero in capite Abiam filium Maacha, ducem super fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, et potentior super omnes filios ejus;

Et in cunctis finibus Juda, et Benjamin, et in universis civitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, et multas petivit uxores.

[Cap. XII.] Cumque roboratum fuisset regnum Roboam et confortatum, dereliquit legem Domini, et omnis Israel cum eo.

Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sebach rex Aegypti in Jerusalem (qua peccavabant Domino) cum mille ducentis curribus, et sexaginta milibus equitum: nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Aegypto, Libyes scilicet, et Troglodytæ, et Aethiopæ. Cepitque civitates munitissimas in Juda, et venit u-que ad Jerusalem.

Semeias autem Propheta ingressus est ad Roboam, et principes Juda, qui congregati fuerant in Jerusalem, fugientes Sesac, dixique ad eos:

Huc dicit Dominus: Vos reliquistis me, et ego reliqui vos in manu Sesac:

Constatnatiique principes Israel et rex dixerunt: Justus est Dominus.

Cumque vidisset Dominus, quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens:

Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, et non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac.

Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ et servitutis regni terrarum.

Recessit itaque Sesac rex Aegypti ab Jerusalem, sublati thesauris domus Domini et domus regis, omniaque secum tulit, et clypeos aureos, quos fecerat Salomon.

Pro quibus fecit rex æneos, et tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii.

^a Laudat Martianæ tres mss. codices, in quibus *quadragesima millia*, pro *quadringenta millia* legitur, et subsequenti verso *octoginta*, pro *octingenta*. Ita vero et vetustiores editiones præferunt, ut est Veneta an. 1478, et alia an. 1489, tum altera Norimbergensis 1521, Basil., Froben. 1538, Paris. Rob. Steph. 1546, et aliae plures. Verum Hebreus textus, Septua-

A Cumque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, et tollebant eos, iterumque referebant ad armamentarium suum.

Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus; siquidem in Juda inventa sunt opera bona.

Confortatus est igitur rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit: quadragesima autem et unius anni erat cum regnare coepisset, et decem et septem annis regnavit in Jerusalem, urbe, quam elegit Dominus, ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribibus Israel:

Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis.

Facit autem malum, et non preparavit cor suum, ut quereret Dominum.

Opera vero Roboam prima et novissima scripta sunt in libris Semeiæ prophetæ, et Addo Videntis, et diligenter exposita:

Pugnaveruntque adversum se Roboam et Jeroboam cunctis diebus.

B Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

[Cap. XIII.] Anno octavo decimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam. Tribus annis regnavit in Jerusalem, nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de Gabaa:

Et erat bellum inter Abia et Jeroboam:

Cumque iniisset Abia certamen, et haberet bellicosissimos viros, et electorum ^a quadragesenta millia, Jeroboam instruxit econtra ariem octingenta millia virorum, qui et ipsi electi erant, et ad bella fortissimi.

Stetit ergo Abia super monte Someron, qui erat in Ephraim, et ait:

Audi, Jeroboam, et omnis Israel: Num ignoratis quod Dominus Deus Israhel dederit regnum David super Israel in sempiternum, ipsi et filiis ejus in pacem salis?

Et surrexit Jeroboam filius Nabat, servus Salomonis filii David: et rebellavit contra Dominum suum.

Congregatique sunt ad eum vii vanissimi, et filii Beelial: et prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis:

Porro Roboam erat rudis, et corde pavido, nec potuit resistere eis.

Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno Domini, quod possidet per filios David, habetisque grandem populi multitudem, atque vitulos aurocos, quos fecit vobis Jeroboam in Deos.

Et ejecistis sacerdotes Domini, filios Aaron, atque Levitas: et fecistis vobis sacerdotes sicut omnes populi terrarum: quicunque venerit, et initiaverit manum suam in tauri, in bovis, et in arietibus septem, sit sacerdos eorum qui non sunt dii.

Noster autem Dominus Deus est quem non relinquisimus:

Sacerdotesque ministrant Domino de filiis Aaron, et Levita sunt in ordine suo:

Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies mane et vespera, et thymiana juxta legis præcepta consecutum, et propounderunt panes in mensa munidissima;

Estique apud nos candelabrum aureum, et lucernæ ejus, ut accendantur semper ad vesperam:

Nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis.

Ergo in exercitu nostro dux Deus est, et sacerdotes ejus, qui clangunt tubis, et resonant contra vos:

D Filii Israel, nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit.

ginta, Josephus, atque emendationes aliae Latinae editiones pari consensu *quadringenta millia* Abiæ, et *octingenta millia* Jeroboamo tribuunt. Quod et inferiori contextui consonat, ubi *quingenta millia* viorum fortium, ex Jeroboami exercitu dicuntur cecidisse.

Hæc illo loquente, Jeroboam retro moliebatur in-sidias.

Cumque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo ambiebat exercitu.

Respiciensque Judas vidi instare bellum et ex adverso et post tergum, et clamavit ad Dominum: ac sacerdotes tubis canere cœperunt.

Omnesque viri Iuda vociferali sunt: et ecce illis clamantibus, perterritus Deus Jeroboam, et omnem Israel, qui stabat ex adverso Abia et Iuda.

Fugeruntque filii Israel Judam, et tradidit eos Deus in manu eorum.

Percussit ergo eos Abia, et populus ejus, plaga magna: et corruebat vulnerati ex Israel quingenta milia virorum fortium.

Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, et vehementissime confortati filii Juda, eo quod sparserant in Domino Deo patrum suorum.

Persecutus est autem Abia fugientem Jeroboam, et cepit civitates ejus, Beth-El, et filias ejus, et Iesana cum filiabus suis, Ephron quoque et filias ejus:

Nec valuit ultra resistere Jeroboam in diebus Abia: quem percussit Dominus, et mortuus est.

Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim: procreavitque viginti duos filios, et sedecim filias.

Reliqua autem sermonum Abia, viarumque et operum ejus, scripta sunt diligentissime in libro prophetæ Addo.

[Cap. XIV.] Dormivit autem Abia cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David:

Regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cuius diebus quievit terra annis decem.

Fecit autem Asa quod bonum et placitum erat in conspectu Dei sui, et subvertit altaria peregrini cultus, et excelsa, et confregit statuas, lucosque succidit.

Ac præcepit Judæ, ut quæreret Dominum Deum patrum suorum, et saceret legem, et universa mandata:

Et abstulit de cunctis urbibus Juda aras, et fana, et regnavit in pace.

Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, et nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente.

Dixit autem Judæ: Ædificemus civitates istas, et vallemus muris, et roboremus turribus, et portis, et seris, donec a bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, et dederit nobis pacem per gyrum.

Ædificaverunt igitur, et nullum in extruendo impedimentum fuit.

Ilabuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta et hastas de Juda trecenta milia, de Benjamin vero scutariorum et sagittarioru ducenta octoginta milia, omnes isti viri fortissimi.

Egressus est autem contra eos Zara Æthiopus cum exercitu suo, decies centena milia, et curribus trecentis: et venit usque Maresa.

Porro Asa perrexit obviam ei, et instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est juxta Maresa, et invocavit Dominum Deum, et ait:

Domine, non est apud te ulla distantia, utrum in pannis auxilieris, an in pluribus: adjuva nos, Domine Deus noster: in te enim, et in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo.

Exterruit itaque Dominus Æthiopæ coram Asa et Juda: fugeruntque Æthiopæ. Et persecutus est eos Asa, et populus qui cum eo erat, usque Gerara, et ruerunt Æthiopæ usque ad internacionem, quia, Dominio cædere, contriti sunt, et exercitu illius præliante.

Tulerunt ergo spolia multa, et percusserunt civitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror invaserat: et diripuerunt urbes, et multam prædam asportaverunt.

A Sed et caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, et camelorum: reverisque sunt Jerusalem.

[Cap. XV.] Azarias autem filius Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asæ, et dixit ei: Audite me Asa, et omnis Iuda, et Benjamin: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, invenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, et absque sacerdote doctore, et absque lege.

Cumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, et quæsierint eum, reperient eum.

In tempore illo non erit pax egredi, et ingredi, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum: pugnabit enim gens contra gentem, et civitas contra civitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

Vos ergo confortamini, et non dissolvantur manus vestre: erit enim merces operi vestro.

Quod cum audisset Asa, verba scilicet et prophetiam Obed prophete, confortatus est, et abstulit idola de omni terra Juda, et de Benjamin, et ex urbibus, quas ceperat, montis Ephraim, et dedicavit altare Domini quod erat ante porticum Domini.

Congregavitque universum Judam et Benjamin, et advenes cum eis de Ephraim, et de Manasse, et de Simeon: plures enim ad eum conseruerant ex Israel, videntes quod Dominus Deus illius esset cum eo.

Cumque venissent in Jerusalem mense tertio, et anno quinto decimo regni Asæ, immolaverunt Dominum in die illa, de manubus et præda quam adduxerant, boves septingentos et arices septem millia.

Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde et in tota anima sua.

C Si quis autem, inquit, non quæsierit Dominum Deum Israel, moritur a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem.

Juraveruntque Domino voce magna in jubilo, et in clangore tubæ, et in sonitu buccinarum, omnes qui erant in Juda cum exsecratione: in omni enim corde suo juraverunt, et in tota voluntate quæsierunt eum, et invenerunt: præstitaque eis Dominus requiem per circuitum.

Sed et Maacha matrem Asa regis ex augusto desposuit imperio, eo quod fecisset in luce simulacrum Priapi: quod omne contrivit, et in frusta communiques combusso in torrente Cedron.

Excelsa autem derelicta sunt in Israel: attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.

Eaque quæ voverat pater suus, et ipse, intulit in domum Domini, argenteum, et aurum, vasorumque diversam supellevit.

Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asæ.

[Cap. XVI.] Anno autem trigesimo sexto regi ejus, ascendit Baasa rex Israël in Judam, et muro circumdat Rama, ut nullus posset tute egredi et ingredi de regno Asæ.

Protulit ergo Asa argentum et aurum de thesauris domus Domini, et de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens:

Fœdus inter me et te est, pater quoque meus et pater tuus habuere concordiam: quam ob rem misi tibi argentum et aurum, ut rupio fœdere, quod habes cum Baasa rege Israël, facias cum a me recedere.

Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israël; qui percusserunt Aion, et Dan, et Abel-maim, et universas urbes Nephtali muratas.

Quod cum andisset Baasa, desit ædificare Rama, et intermisit opus suum.

Porro Asa rex assumpsit universum Judam, et tulerunt lapides de Rama, et ligna, quæ adificationi preparaverat Baasa, ædificavitque ex eis Gabaa et Maspha.

In tempore illo venit Anani propheta ad Asa regem Juda, et dixit ei : Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, et non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syrie regis exercitus de manu tua.

Nonne Æthiopes et Libyes multo plures erant quadrigis et equitibus, et multitudine nimia : quos, cum Domino credidisses, tradidit in manu tua?

Oculi enim Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.

Stulte igitur egisti, et propter hoc ex præsenti tempore contra te bella consurgent.

Iratusque Asa adversus Videntem, jussit cum mitti in nervum :

Valde quippe super hoc fuerat indignatus :

Et in fecit de populo in tempore illo plurimos.

Opera autem Asa prima et novissima scripta sunt in libro regum Juda et Israel.

Ægrotavit etiam Asa anno tricesimo nono regni sui, dolore pedum vehementissimo, et nec in infirmitate sua quiescivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est.

Dormivitque cum patribus suis : et mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.

Et sepelierunt eum in sepulcro suo, quod foderat sibi in civitate David : posueruntque eum super lectulum suum, plenum aromatibus et unguentis metrictis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, et combusserunt super eo ambitione nimia.

[Cap. XVII.] Regnavit autem Josaphat filius ejus pro eo, et invaluit contra Israel.

Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant vallatae muris. Præsidiaque dispositi in terra Juda, et in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater ejus.

Et sicut Dominus cum Josaphat, quia ambulavit in viis David patris sui primis : et non speravit in Baalium, sed in Deo patris sui, et perrexit in præceptis illius, et non juxta peccata Israel.

Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, et dedit omnis Juda munera Josaphat : factaque sunt ei infinitæ dvitiae, et multa gloria.

Cumque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa et lucos de Juda abstulit.

Tertio autem anno regni sui, misit de principibus suis Benail, et Obdiam, et Zachariam, et Nathanael, et Michæam, ut docerent in civitatibus Juda :

Et cum eis Levitas, Semeiam, et Nathaniam, et Zahadiam, Asael quoque et Semiramoth, et Iohanan, Adoniam, et Thobiam, et Thobadoniam, Levitas, et cum eis Elisama et Joram Sacerdotes.

Docebantque in Juda, habentes librum Legis Domini, et circumibant cunctas urbes Juda, atque erubiebant populum.

Iaquo factus est pavor Domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Josaphat.

Sed et Philistæi Josaphat munera deferebant, et vestigia argenti, Arabes quoque adducebant pecora, arietum septem millia septingentos, et hircorum totidem.

Crevit ergo Josaphat, et magnificatus est usque in sublime : atque ædificavit in Juda domos ad instar torrium, urbesque muratas. Et multa opera paravit in urbibus Juda.

Viri quoque bellatores, et robusti erant in Jerusalem, quorum iste est numerus per domos atque familias singulorum.

In Juda principes exercitus, Ednas dux, et cum eo robustissimorum trecenta millia.

^a Dicuntur veteres quidam Latini codices addere et subsequentium vocum, et non, occursum.

A Post hunc Johanan princeps, et cum eo ducenta octoginta millia.

Post istum quoque Amasias filius Zechri, consecratus Domino, et cum eo ducenta millia virorum fortium.

Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada, et cum eo tenentium arcum et clipeum ducenta millia :

Post istum etiam Jezabad, et cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.

Huius omnes erant ad manum regis, exceptis aliis, quos posuerat in urbibus muratis et in universo Juda.

[Cap. XVIII.] Fuit ergo Josaphat dives et inclutus multum, et astinuitate conjunctus est Ahab.

Descenditque post annos ad eum in Samariam.

Ad cuius adventum mactavit Ahab arietes et boves plurimos, et populo qui venerat cum eo : persuasique illi, ut ascenderet in Ramoth Galaad.

Dixitque Ahab rex Israel ad Josaphat regem Juda : Veni mecum in Ramoth Galaad.

Cui ille respondit : Ut ego, et tu : sicut populus tuus, sic et populus meus : tecumque erimus in bello.

Dixitque Josaphat ad regem Israel : Consule, obsecro, impræsentiarum sermonem Domini.

Congregavitque rex Israel prophetarum quadrigenitos viros, et dixit ad eos : In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere ?

At illi, Ascende, inquiunt, et tradet Deus in manu regis.

Dixitque Josaphat : Numquid non est hic prophetes Domini, ut ab illo etiam requiramus ?

Et ait rex Israel ad Josaphat : Est vir unus, a quo possumus querere Domini voluntatem, sed ego odi eum, quia non prophetat nisi bonum, sed malum omni tempore :

Est autem Michæas filius Jemla.

Dixitque Josaphat : Ne loquaris, rex, hoc modo.

Vocavit ergo rex Israel unum de eunuchis, et dixit ei : Voca mihi citio Michæam filium Jemla.

Porro rex Israel, et Josaphat rex Juda, uterque sedebat in solio suo, vestiti cultu regio :

Sedebant autem in area juxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis.

Sedecias vero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, et ait : Haec dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec conteras eam.

Omnisque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant : Ascende in Ramoth Galaad, et prosperaberis, et tradet eos Dominus in manu regis.

Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi :

En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant : queso ergo te ut et sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospера.

Cui respondit Michæas : Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit Deus meus, hoc loquar.

Venit ergo ad regem. Cui rex ait : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ab bellandum, an quiescere ?

Cui ille respondit : Ascendite : cuncta enim prospera venient, et tradentur hostes in manus vestras.

Dixitque rex : Iterum atque iterum te adjuro, ut non nisi loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

At ille ait : Vidi universum Israel dispersum in montibus, sicut oves absque pastore, et dixit Dominus : Non habent isti dominos : reveratur unusquisque in domum suam in pace.

Et ait rex Israel ad Josaphat : Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt ?

At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini : Vidi Dominum sedentem in solio suo, et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et sinistris.

Et dixit Dominus : Quis decipiet Ahab regem Israel, ut ascendat et corrut in Ramoth Galaad ? Cuim-

novissimis, qui videtur tamen scribarum error, ob

que diceret unus hoc modo, et alter alio : processit spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam eum. Cui Dominus, In quo, inquit, decipies ?

At ille respondit : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.

Dixitque Dominus : Decipies, et prævalebis, egredere, et sic ita.

Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, et Dominus locutus est de te mala.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana, et percussit Michæx maxillam, et ait :

Per quam viam transivit Spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi ?

Dixitque Michæas : Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, ut abscondaris.

Præcepit autem rex Israel, dicens : Tollite Michæam, et ducite eum ad Ammon principem civitatis, et ad Joas filium Amelech.

Et dicitis : Hoc dicit rex, mittite hunc in carcere, et date ei panis modicum, et aquæ pauxillum, donec revertar in pace.

Dixitque Michæas : Si reversus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait : Audite, populi omnes.

Igitur ascenderunt rex Israel et Josaphat rex Juda in Ramoth Galaad.

Dixitque rex Israel ad Josaphat : Mutabo habitum, et sic ad pugnandum vadam, tu autem induere vestibus tuis.

Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum.

Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens : Ne pugnelis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel.

Itaque cum vidissent principes equitatus Josaphat, dixerunt : Rex Israel iste est.

Et circumdederunt eum dimicantes :

At ille clamavit ad Dominum, et auxiliatus est ei, atque avertit eos ab illo.

Cum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum.

Accidit autem ut unus e populo sagittam in incertum jaceret, et percuteret regem Israel inter cervicem et scapulas.

At ille aurigæ suo ait : Converte manum tuam, et educ me de acie, quia vulneratus sum.

Et finita est pugna in die illo :

Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam, et mortuus est, occidente sole.

[Cap. XIX.] Reversus est autem Josaphat rex Juda in dominum suum pacifice in Jerusalem.

Cui occurrit Jeu filius Anani Videns, et ait ad eum : Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris, et idecirco iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, et præparaveris cor tuum, ut requireres Deum.

Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem.

Rursumque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum.

Constituitque Judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca.

Et præcipiens Judicibus, Vide, ait, quid faciatis : non enim hominis exercitus judicium, sed Domini, et quodcumque judicaveritis, in vos redundabit.

Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cunc-

^a Pro habitatoribus ejus, præfert Hebreum exemplar מִלְחָמָה, quod est, et reversi sunt (sive habitaverunt) Jerusalemi. Quod vero Hieronymus post Septuaginta eo verterit sensu, una causa est, quod pro בְּשַׁבָּע perquam simili scriptura legerit יְהוָה, sive iudicium pro vau, quæ sola magnitudine distant, acciperit ; hoc nempe habitatores nomen significat. Græc., κατοικουντας.

ta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniqtitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.

In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, et sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut judicium et causam Domini judicarent a habitatoribus ejus.

Præcepitque eis, dicens : Sic agetis in timore Domini fideliter et corde perfecto.

Omnem causam, quæ venerit ad vos, fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognitionem, ubiqueque quæstio e-t de lege, de mandato, de cæmeroniis, de justificationibus ostendite ei, ut non peccent in Dominum, et ne veniant ira super eos et super fratres vestros :

Sic ergo agetis, et non peccabitis.

Amarias autem sacerdos et pontifex vester, in his, quæ ad Dominum pertinent, præsidebit.

Porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent : habetisque magistros Levitas coram vobis :

Confortamini, et agite diligenter, et erit Dominus cum bonis.

[Cap. XX.] Post hæc congregati sunt filii Moab, et filii Ammon, et cum eis de ^b Ammonitis, ad Josaphat, ut pugnarent contra eum.

Venerintque nuntii, et indicaverunt Josaphat, dicentes : Venit contra te multitudo magna, de his locis que trans mare sunt, et de Syria, et ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi.

Josaphat autem timore perterritus, totum se constitulit ad rogandum Dominum, et prædicavit jejuniū universo Juda.

Congregatusque est Juda ad deprecandum Dominum; sed et omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum.

Cumque stetisset Josaphat in medio cœtu Juda, et Jerusalem, in domo Domini ante atrium novum, ait : Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cœlo, et dominaris cunctis regnis gentium.

In manu tua est fortitudo et potentia, nec quisquam tibi potest resistere.

Nomine tu, Deus noster, interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, et dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum?

Habitaveruntque in ea, et extruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes :

Si irruerint super nos mala, gladius judicii, pestilentia, et famæ, stabimus coram domo bac in conspectu tuo, in qua invocatum e-t nomen tuum, et clamabimus ad te in tribulationibus nostris, et exaudiens, saluosque facies.

Nunc igitur ecce filii Ammon, et Moab, et mons Seir, per quos non concessisti Iraeli, ut transiret quando egrediebatur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, et non interfecerunt illos.

Econtrario agunt et nituntur ejicere nos de possessione, quam tradidisti nobis, Deus noster, ergo non judicabis eos?

In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.

Omnis vero Juda stabat coram Domino, cum parvulis, et uxoribus et liberis suis :

Erat autem Jaziel filius Zachariae, filii Banaiae, filii Jeiel, filii Mathaniae, Levites de filiis Assaph, su-

^b MSS. plerique omnes Ammanitis, quod et Marianæ notat. Sed alii multo aliter, præcipue editi, et quos magno numero laudat Menochius, libri, pro eo præferunt Idumæi. Quam tamen lectionem in iis, quos ipse consuluit P. Calmetus, non in textu, sed margini appositam testatur. Consule auctorem Question. Hebraic. in hunc librum.

per quem factus est Spiritus Domini in medio turbæ, A et ait :

Attende, omnis Juda, et qui habitatis in Jerusalem, et tu, rex Josaphat : Hæc dicit Dominus vobis : Nolite timere, nec pavecatis hanc multitudinem : non est enim vestra pugna, sed Dei.

Cras descendetis contra eos : ascensuri enim sunt per clivum nomine Sis, et invenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Jeruel.

Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, et videbitis auxilium Domini super vos.

Juda, et Jerusalem, nolite timere, nec pavecatis : cras egrediemini contra eos, et Dominus erit vobis cum.

Josaphat ergo, et Juda, et omnes habitatores Jerusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, et adoraverunt eum.

Porro Levite de filiis Caath, et de filiis Core, laudabant Dominum Deum Israel voce magna, in excelsum.

Cumque mane surrexissem, egressi sunt per desertum Thecue : profectisque eis, stans Josaphat in medio eorum, dixit :

Audite me, Juda, et omnes habitatores Jerusalem : credite in Domino Deo vestro, et securi eritis : credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera.

Deditque con-ilium populo, et statuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis suis, et antecedenter exercitum, ac voce consona dicerent :

Confitemini Domino, quoniam in aeternum misericordia ejus.

Cumque coepissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, et Moab, et montis Seir, qui egressi fuerant, ut pugnarent contra Judam, et percussi sunt.

Namque filii Ammon, et Moab, consurrexerunt adversum habitatores montis Seir, ut interficerent et detinerent eos : cuncte hoc opere perpetrassen, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus.

Porro Juda cum venisset ad speculam, que respicit ad solitudinem, vidit procul omnem late regionem plenam cadaveribus, nec superesse quemquam, qui necem potuisse evadere.

Venit ergo Josaphat, et omnis populus cum eo, ad detrahenda spolia mortuorum : inveneruntque inter cadavera variam supellecilem, vestes quoque, et vasa pretiosissima, et diripuerunt, ita ut omnia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre praedam magnitudine.

Die autem quarto congregati sunt in valle Benedictionis: etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum vallis Benedictionis usque in præ entem diem.

Reversusque est omnis vir Juda, et habitatores Jerusalem, et Josaphat ante eos, in Jerusalem cum letitia magna, eo quod dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis.

Ingressique sunt Jerusalem cum psalteriis et citharis, et tubis, in domum Domini.

Irruit autem pavor Domini super universa regna terrarum, cum audirent quod pugnasset Dominus contra inimicos Israel.

Quievitque regnum Josaphat, et præbuit ei Deus pacem per circuitum.

Regnavit igitur Josaphat super Judam, et erat triginta quinque annorum cum regnare coepisset :

Viginti autem et quinque annis regnavit in Jerusalem.

Nomen matris ejus Azuba filia Selahi.

Et ambulavit in via patris sui Asa, nec declinavit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino.

^a Editi libri cum aliquot mss., regis Juda. Canon Memmianus legit in contextu, regis Juda, in margine vero, Israel. Plures antiquioresque Latini mss. consonant Hebreorum codicibus, ubi legimus nomen

Verumtamen excelsa non abstulit, et adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum patrum suorum.

Reliqua autem gestorum Josaphat priorum et novissimorum, scripta sunt in verbis Jeu filii Anani, quæ digessit in libro regum Israel.

Post hæc initii amicitias Josaphat rex Juda cum Ohozia rege Israel, cuius opera fuerunt impiissima.

Et particeps fuit, ut facerent naves, quæ irent in Tharsis : feceruntque classem in Asiogaher.

Prophetavit autem Eliezer filius Dodoau de Maresa ad Josaphat, dicens : Quia habuisti foedus cum Ohozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.

[Cap. XXI.] Dormivit autem Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David.

Regnavitque Joram filius ejus pro eo. Qui habuit fratres, filios Josaphat, Azarium, et Jaiel, et Zachariam, et Azarium, et Michael, et Saphatiam, omnes hi, filii Josaphat regis ^a Israel.

B Deditque eis pater suus multa munera argenti, et auri, et pensationes, cum civitatibus munitissimis in Juda : regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus.

Surrexit ergo Joram super regnum patris sui : cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, et quosdam de principibus Israel.

Triginta duorum annorum erat Joram cum regnare coepisset, et octo annis regnavit in Jerusalem.

Ambulavitque in viis regum Israel, sicut egerat domus Ahab : filia quippe Ahab erat uxor ejus, et fecit malum in conspectu Domini.

Noluit autem Dominus disperdere domum David, propter pactum quod inierat cum eo, et quia promiserat ut daret ei lucernam, et filiis ejus omni tempore.

In diebus illis rebellavit Edom, ne esset subditus Iudeæ, et constituit sibi regem.

C Quinque transisset Joram cum principibus suis, et cuncto equitatu qui erat secum, surrexit nocte, et percussit Edom, qui se circumdederat, et omnes duces equitatus ejus.

Attamen rebellavit Edom, ne esset sub ditione Juda, usque ad hanc diem :

Et tempore et Lobna recessit, ne esset sub manu illius.

Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum : insuper et excelsa fabricatus est in urbibus Juda, et fornicari fecit habitatores Jerusalem, et prevaricari Judam.

Allata sunt autem ei litteræ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat :

Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Quoniam non ambulasti in viis Josaphat patris tui, et in viis Asa regis Juda, sed incessisti per iter regnum Israel, et fornicari fecisti Judam, et habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Ahab, insuper et fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo tuo, et filiis, et uxoribus tuis, universaque substantia tua.

Tu autem ægrotabis pessimo languore uteri, donec egreditur vitalia tua paulatim per dies singulos.

Suscitavit ergo Dominus contra Joram spiritum Philistinorum, et Arabum, qui confines sunt Äthiopibus. Et ascenderunt in terram Juda, et vastaverunt eam, diripueruntque cunctam substantiam, quæ inventa est in domo regis.

Insuper et filios ejus, et uxores : nec remansit ei aliis, nisi Joabaz, qui minimus natu erat.

Et super hæc omnia percussit eum Dominus alvi languore insanabili.

^b Israel, tam in excusis quam in mss. מִצְרָיִם melech Israel. In hanc difficultatem consulat qui volunt volumina Criticorum sacrorum. MART.

Cumque dici succederet dies, et temporum spatia volverentur, duorum annorum expletus est circulus: et sic longa consumptus tabe, ita ut egereret etiam viscera sua, languore pariter et vita caruit.

Mortuusque est in infirmitate pessima, et non fecit ei populus secundum morem combustionis, exsequias, sicut fecerat majoribus ejus.

Triginta duorum annorum fuit, cum regnare coepisset, et octo annis regnavit in Jerusalem.

Ambulavitque non recte, et sepelierunt eum in civitate David: verumtamen non in sepulcro regum.

[Cap. XXII.] Constituerunt autem habitatores Jerusalem Ohoziam filium ejus minimum, regem pro eo:

Omnes enim maiores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruebant in castra.

Regnavitque Ohozias filius Joram regis Juda.

Quadraginta duorum annorum erat Ohozias cum regnare coepisset, et uno anno regnavit in Jerusalem, et nomen matris ejus Athal'a filia Amri.

Sed et ipse ingressus est per vias domus Ahab: mater enim ejus impulit eum, ut impie ageret.

fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut dominus Ahab: ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum ejus.

Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Ahab rege Israel, in bellum contra Azael regem Syriae in Ramoth Gataad:

Vulneraveruntque Syri Joram. Qui reversus est, ut curaret in Jezrael: multas enim plagas accepit in supradicto certamine.

Igitur Ohozias filius Joram rex Juda, descendit ut inviseret Joram filium Ahab in Jezrael aegrotantem.

Voluntatis quippe fuit Dei adversus Ohoziam, ut veniret ad Joram:

Et cum venisset, et egredieretur cum eo adversum Ieū filium Namsi, quem unxit Dominus, ut deleret dominum Ahab.

Cum ergo subverteret Ieū dominum Ahab, invenit principes Juda, et filios fratrum Ohoziae, qui ministrabant ei, et interfecit illos.

Ipsomque perquirens Ohoziam, comprehendit latitatem in Samaria: adductumque ad se, occidit, et sepelierunt eum: eo quod esset filius Josaphat, qui quasierat Dominum in toto corde suo. Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ohoziae.

Siquidem Athalia mater ejus, videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, et interfecit omnem stipem regiam domus Joram.

Porro Josabeth illa regis tulit Joas filium Ohoziae, et furata est eum de medio filiorum regis, cum interficerentur: absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum:

Josabeth autem, quae abscondebat eum: erat filia regis Joram uxor Joiadae pontificis, soror Ohoziae, et idecirco Athalia non interfecit eum.

Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

[Cap. XXIII.] Auno autem septimo confortatus Joiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Jeroham, et Ismael filium Johanan, ^a Azariam quoque filium Obed, et Maasiam filium Adaiæ, et Elisaphat filium Zechri: et initit cum eis foedus.

Qui circumcuntes Judam, congregaverunt Levitas

A de cunctis urbibus Juda, et principes familiarum Israel, veneruntque in Jersalem.

Inuit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege, dixitque ad eos Joiada:

Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est Dominus super filios David.

Iste est ergo sermo quem facietis:

Tertia pars vestrum, qui veniunt ad Sabbathum, sacerdotum et Levitarum et janitorum, erit in portis:

Tertia vero pars ad dominum regis:

Et tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti:

Omne vero reliquum vulgus sit in atris domus Domini.

Nec quispiam aliis ingrediatur dominum Domini, nisi sacerdotes, et qui ministrant de Levitis: ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt: et omne reliquum vulgus obseruet custodias Domini.

Levite autem circumdident regem, habentes singuli arna sua (et si quis aliis ingressus fuerit templum, interficiatur): sintque cum rege et intrante et egrediente.

Fecerunt ergo Levite, et universus Juda, juxta omnia quæ præcepérat Joiada pontifex, et assumpserunt singuli viros qui sub se erant, et veniebant per ordinem sabbati, cum his qui impleverant sabbatum, et egressui erant.

Siquidem Joiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consuéverant.

Deditque Joiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque et peltas regis David, quas consecravérat in domo Domini.

Constituique omnem populum tenentium paginas, a parte templi dextra, usque ad partem templi sinistram, coram altari, et templo, per circuitum regis.

Et eduxerunt filium regis, et imposuerunt ei diaclama, ^b et testimonium, dederuntque in manu ejus tenendam legem, et constituerunt eum regem:

Unxit quoque illum Joiada pontifex, et filii ejus: imprecati sunt, atque dixerunt: Vivat rex.

Quod cum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini.

Cumque vidisset regem stantem super gradum introitu, et principes, turmasque circa eum, omnemque populum terre gaudente, atque clangente tubis, et diversi generis organis concinente, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, et ait: Insidiae, Insidiae.

Egressus autem Joiada pontifex ad centuriones et principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa templi, et interficiatur foris gladio.

Præcepitque sacerdos, ne occideretur in domo Domini.

Et imposuerunt cervicibus ejus manus:

Cumque intrasset portam equorum domus regis, interficerunt eam ibi.

Pepigit autem Joiada foedus inter se, universumque populum, et regem, ut esset populus Domini.

Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, et destruxerunt eam: et altaria ac simulacra illius confreguerunt:

Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

demum veteres aliae Versiones habent. Ac licet fortasse suspicari (siquidem *testimonii* nomine significari) huc vulgo putant Legis præcepta, ut Hebrei automant philacteria, parva ex membranis volumina ob oculos gerenda totam hancce pericopem ejus esse nominis glossema ab studioso aliquo assutum: sunt enim et mss. nonnulli codices Latini, Calmeto teste, qui eam plane omittant.

^a Intactum reliquimus nomen istud *Obed*, quod ita scriptum reperiatur in editis libris, in ms. Colbertino Aniciensi, ac in Textu Hebraico. Cæteri mss. codices legunt *Oded* cum duplice d juxta primum versiculum superioris capituli decimi quinti, in quo nomen ττττ *Oded* occurrit; et Azarias filius etiam *Oded* dicitur. MART.

^b Verba istæ, dederuntque in manu ejus tenendam legem, neque Hebreus textus, neque Græcus, neque

Constituit autem Joiada præpositos in domo Domini sub manibus sacerdotum, et Levitarum, quos distribuit David in domo Domini : ut offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est in lege Mosi, in gaudio et canticis, juxta dispositionem David.

Constituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingredieretur eam immundus in omni re.

Assumpsitque centuriones, et fortissimos viros ac principes populi, et omne vulgus terræ, et fecerunt descendere regem de domo Domini, et introire per medium portæ superioris in domum regis, et collocauerunt eum in solio regali.

Lætatusque est omnis populus terræ, et urbs quiebat : porro Athalia interfacta est gladio.

[Cap. XXIV.] Septem annorum erat Joas cum regnare cœpisset : et quadraginta annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Sebia de Bersabee.

Fecitque quod bonum est coram Domino cunctis diebus Joiadæ sacerdotis.

Accipit autem ei Joiada uxores duas, e quibus genuit filios et filias.

Post quæ placuit Joas, ut instauraret domum Domini. Congregavitque sacerdotes, et Levitas, et dixit eis :

Egredimini ad civitates Juda, et colligite de universo Israel pecuniam ad sarta lecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatoque hoc facite.

Porro Levitas egere negligentius.

Vocavitque rex Joiadam principem, et dixit ei : Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres Levitas inferre de Juda et de Jerusalem pecuniam, quæ constituta est a Mose servo Domini, ut inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii ?

Athalia enim impiissima, et filii ejus, destruxerant dominum Dei, et de universis, quæ sanctificata fuerant templo Domini, ornaverant sanum Baalim.

Præcepit ergo rex, et fecerunt arcum : posueruntque eam juxta portam domus Domini fornicatus,

Et prædicatum est in Juda et Jerusalem, ut deferrerent singuli pretium Domino, quod constituit Moses servus Dei super omnem Israel in deserto.

Lætatiique sunt cuncti principes, et omnis populus : et ingressi contulerunt in arcum Domini, atque miserunt ita ut impleretur.

Cumque tempus esset ut deferrerent arcum coram rege per manus Levitarum (videbant enim multam pecuniam), ingrediebatur scriba regis, et quem primus sacerdos constituerat : effundebantque pecuniam quæ erat in arca : porro arcum reportabant ad locum suum, siveque faciebant per singulos dies, et congregata est infinita pecunia.

Quam dederunt rex et Joiada his qui præerant operibus domus Domini :

At illi conducebant ex ea cæsores lapidum, et artifices operum singulorum, ut instaurarent domum Domini : fabros quoque ferri et æris, ut quod cadere cœperat, fulciretur.

Egeruntque hi qui operabantur industrie, et abducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitaverunt domum Domini in statum pristinum, et firmiter eam stare fecerunt.

Cumque complessent omnia opera, detulerunt coram rege et Joiada reliquam partem pecuniae : de qua facta sunt vasa templi in ministerium, et ad holocausta, phialæ quoque, et cætera vasa aurea et argentea :

Et offerebant holocausta in domo Domini jugiter cunctis diebus Joiadæ.

Senuit autem Joiada plenus dierum, et mortuus est, cum centum triginta esset annorum.

Sepelientque eum in civitate David cum regibus, eo quod fecisset bonum cum Israel et cum domo ejus.

Postquam autem obiit Joiada, ingressi sunt principes Juda, et adoraverunt regem, qui delinitus obsequiis eorum, acqueivit eis.

Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum

A suorum, servieruntque lucis et sculptilibus, et factum est ira contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum.

Mittebatque eis prophetas, ut reverterentur ad Dominum, quos protestantes, illi audire nolabant.

Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Joiadæ sacerdotem, et stetit in conspectu populi, et dixit eis :

Hæc dicit Dominus Deus : Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, et dereliquistis Dominum, ut derelinqueret vos ?

Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in atrio domus Domini.

Et non est recordatus Joas rex misericordia quam fecerat Joiada pater illius secum, sed interfecit filium ejus.

Qui cum moreretur, ait : Videat Dominus, et requirat :

Cumque evolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ : venitque in Judam et Jerusalem, et interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi Damascum.

Et certe cum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquerent Dominum Deum patrum suorum :

In Joas quoque ignominiosa exercuere judicia.

Et abeuntes dimisérunt cum in languoribus magnis :

Surrexerunt autem contra eum servi sui, in ultionem sanguinis filii Joiadæ sacerdotis, et occiderunt eum in lectulo suo, et mortuus est :

Sepelientque eum in civitate David, sed non in sepulcris regum.

Insidiati vero sunt ei Zabad filius Semmaathi Ammanitidis, et Jozabad filius Semarith Moabitidis.

Porro filii ejus, ac summa pecunia quæ adunata fuerat sub eo, et instaurata domus Dei scripta sunt diligenter in libro Regum.

Regnavit autem Amasias filius ejus pro eo.

[Cap. XXV.] Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare cœpisset, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris Joadam de Jerusalem.

Fecitque bonum in conspectu Domini : verumtamen non in corde perfecto.

Cumque roboretum sibi videret imperium, jugulavit servos, qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro Legis Mosi, ubi præcepit Dominus, dicens :

Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis, sed unusquisque in suo peccato morietur :

Congregavit igitur Amasias Judæm, et constituit eos per familias, tribunosque et centuriones in universo Juda et Benjamin :

Et recensuit a viginti annis et sursum, invenitque trecenta millia juvenum, qui egredierentur ad pugnam, et tenerent hastam et clypeum.

Merce de quoque conductit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti.

Venit autem homo Dei ad illum, et ait : O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel : non est enim Dominus cum Israel et cunctis filiis Ephraim :

Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus : Dei quippe est et adjuvare, et in fugam convertere.

Dixitque Amasias ad hominem Dei : Quid ergo fieri de centum talentis quæ dedi militibus Israel ? Et respondit ei homo Dei : Habet Dominus unde tibi dare possit multo his plura.

Separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in locum suum :

At illi contra Judam vehementer irati, reversi sunt in regionem suam.

Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, et abiit in vallem Salinarum, percussitque filios Scir decem millia.

Et alia decem millia cuperunt filii Juda, et ad- duxerunt ad præruptum cuiusdam petræ, præcipi- taveruntque eos de summo in præcepis, qui universi creperunt.

At ille exercitus, quem remiserat Amasias, ne secum iret ad prælium, diffusus est in civitatibus Juda, a Samaria usque ad Bethoron, et interfecit tribus millibus, diripiuit prædam magnam.

Amasias vero post eædem Idumæorum, et allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, et adorabat eos, et illis adolebat incensum.

Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetam, qui diceret ei : Cur adorasti deos, qui non liberaverunt populum suum de manu tua ?

Cumque hæc ille loqueretur, respondit ei : Num consiliarius regis es ? quiesce, ne interficiam te.

Discedensque propheta, Scio, inquit, quod cogi- taverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, et insuper non acievisisti consilio meo.

Igitur Amasias rex Juda, inito pessimo consilio, misit ad Joas filium Joahaz filii Jea, regem Israel, dicens : Veni, videamus nos mutuo.

At ille remisit nuntium, dicens, Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens : Da filium tuam filio meo uxorem : et ecce bestie, que erant in silva Libani, transierunt, et conculcave- runt carduum.

Dixisti : Percessi Edom, et idcirco erigitur cor tuum in superbiam : sede in domo tua, cur malum adversum te provocas, ut cadas et tu, et Juda tecum ?

Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset vo- luntas, ut traderetur in manibus hostium proper deos Edom.

Ascendit igitur Joas rex Israel, et mutuos sibi præbuerre conspectus :

Amasias autem rex Juda erat in Beth-Saines Juda : Corruuitque Juda coram Israel, ei fugit in taberna- cula sua.

Porro Amasiam regem Juda, filium Joas filii Joa- haz, cepit Joas rex Israel in Beth-Saines, et ad- duxit in Jerusalem : destruxitque murum ejus a porta Ephraim usque ad portam anguli, quadrigen- tis cubitis.

Onne quoque aurum, et argentum, et universa vasa, que repererat in domo Dei, et apud Obed- dom. In thesauris etiam domus regis, et filios ob- sidum reduxit Samariam.

Vixit autem Amasias filius Joas rex Juda, post- quam mortuus est Joas filius Joahaz rex Israel, quindecim annis.

Reliqua autem sermonum Amasiae priorum et no- vissimorum scripta sunt in libro Regum Juda et Israel.

Qui postquam recessit a Domino, tetenderunt ei insidiis in Jerusalem.

Cumque fugisset Lachis, miserunt, et interfec- runt eum ibi.

Reportantesque super equos, sepeliorunt eum cum patribus suis in civitate ^a David.

[Cap. XXVI.] Omnis autem populus Juda, filium ejus Oziam amorum sedecim, constituit regem pro patre suo Amasias.

Ipse ædificavit Ailath, et restituit eam ditioni Juda, postquam dormivit rex cum patribus suis.

Sedecim annorum erat Ozias cum regnare coepi- set, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jeru- salam :

Nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem.

Fecitque quod erat rectum in oculis Domini, juxta

^a Hebreus non דָבָר, *David*, hic habet, sed מִתְרָא, *Juda*. Nihilosecius, veteres alii plerique omnes interpres, ac Vulgati Latini libri *David* pari consensu præferunt.

^b Sic legit Canon Memmianus in corpore : pro

Aomnia quæ fecerat Amasias pater ejus. Et exquisivit Deum in diebus Zacharie intelligentis et videns Deum : cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus.

Denique egressus est, et pugnauit contra Philistinum, et destruxit murum Gelù, et murum Jabni, et murumque Azoti :

Ædificavit quoque oppida in Azoti, et in Philisti- bin.

Et adjuvit eum Deus contra Philistinum, et contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, et contra Ammonitas.

Appendebantque Ammonites munera Oziae : et divi galum est nomen ejus usque ad iureitum Ägypti propter crebras victorias.

Ædificavitque Ozias, turres in Jerusalem super portam anguli, et super portam vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas.

Exstruxit etiam turres in solitudine, et fudit cister- nas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in campestribus quam in eremi vastitate :

Vineas quoque habuit, et vinit res in montibus, et in Carmelo : erat quippe homo agricultor de- ditus.

Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui proce- debant ad prælia, sub manu Jeiel scribæ, Matthei que doctoris, et sub manu Ananias, qui erat de ducibus regis.

Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duorum millium sexcentorum.

Et sub eis universus ^b exercitus, trecentorum et septem millium quingentorum : qui erant apti ad bellum, et pro rege contra adversarios dimicabant.

Preparavit quoque eis Ozias, id est, quinque exer- citioni, clypeos, et hastas, et galeas, et loricas, arcus que et fundas ad jacientes lapides.

Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut mitterent sagittas et saxa grandia : egressumque est nomen ejus procul, eo quod auxiliaret ei Domini nus, et corroborasset illum.

Sei cum roboretur esset, elevatum est oor ejus in interium suum, et neglexit Dominum Deum suum :

Ingressusque tempium Domini, adolere voluit in- censum super altare thymiamatis.

Statunque ingressus post eum Azarias sacerdos, et cum eo sacerdotes Domini octoginta, viri forti- simi, restiterunt regi, atque disserunt :

Non est tui officium, Ozia, ut adolcas incensum Du- mino ? sed sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujuscemodi ministerium : egredi- dere de sanctuario, ne contemporaris : quia non re- putabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo.

Iratusque est Ozias, et tenens in manu thuribulum ut adolceret incensum, minabatur sacerdotibus.

Statunque orta est lepra in fronte ejus coram sacerdotibus in domo Domini super altare thymia- matis.

Cumque respexisset eum Azarias pontifex, et omnes reliqui sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, et festinato expulerunt eum.

Sed et ipse perterritus, acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini.

Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mor- tis sue, et habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini.

Porro Joabani filius ejus rexit domum regis, et judicabat populum terræ.

Reliqua autem sermonum Oziae priorum et novis- simorum, scriptis Isaiae filius Amos, propheta.

Dormivitque Ozias cum patribus suis, et sepelie- trecentis vero in margine sexcentos notat, et pro septem millibus, viii milia. Quæ variantes lectiones, errores sunt antiquiorum seu veterum exscriptio- rum Latinorum. MART.

rent eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus : regnavitque Joatham filius ejus pro eo.

[Cap. XXVII.] Viginti quinque annorum erat Joatham cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem :

Nomen matris ejus Jerusa filia Sadoc.

Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, et adhuc populus delinquebat.

Ipse redificavit portam domus Domini excelsam, et in muro Ophel multa construxit.

Urbes quoque redificavit in montibus Iudea, et in saltibus castella et turres.

Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, et vicit eos, dederuntque ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, et decem milia coros tritici, ac totidem coros hordei : hæc ei præbuerunt filii Ammon, in anno secundo et tertio.

Corroboratusque est Joatham, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo.

Reliqua autem sermonum Joatham, et omnes pugnæ ejus, et opera, scripta sunt in libro Regum Israël et Iuda.

Viginti quinque annorum erat quidam regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem.

Dormivitque Joatham cum patribus suis, et seperierunt eum in civitate David, et regnavit Ahaz filius ejus pro eo.

[Cap. XXVIII.] Viginti annorum erat Abaz cum regnare cœpisset : et sedecim annis regnavit in Jerusalem :

Non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater ejus : sed ambulavit in viis regum Israel, insuper et statuas fudit Baalini.

Ipse est, qui adolevit incensum in valle Benenom, et lustravit filios suos in igne, juxta ritum gentium quæ interfecit Dominus in adventu filiorum Israel.

Sacrificabat quoque, et thymiamna succendebat in excelsis, et in collibus, et sub omni ligno frondoso.

Tradiditque eum Dominus Deus ejus in manu regis Syrie, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de ejus imperio, et adduxit in Damascum :

Manibus quoque regis Israel traditus est, et percutius plaga grandi.

Occiditque Phacee filius Romeliae, de Juda centum viginti milia in die uno, omnes viros bellatores : eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum.

Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Massiam filium regis, et Ezricam ducem dominus ejus, Eleanam quoque secundum a rege.

Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta milia mulierum, puerorum, et puerarum, et infinitam prædam : pertuleruntque eam in Samariam.

Ea tempestate erat ibi propheta Domini, nomine Oded, qui egressus obviavi exercitu ventienti in Samariam, dixit eis :

Ecco iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Iuda : tradidit eos in manibus vestris, et occidit eos atrociter, ita ut ad coelum pertingeret vestra crudelitas.

Insuper filios Iuda et Jerusalem vultis vobis subiungere in servos et apillas : quod nequaquam factum opus est : peccatis enim super hoc Domino Deo vestro.

Sed audite consilium meum, et reducite captivos, quos adduxistis de fratribus vestris, quia magna furor Domini imminent vobis.

Steterunt itaque viri de principibus filiorum

A Ephraim, Azarias filius Johanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias, filius Sallum, et Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant de prælio, et dixerunt eis :

Non introducetis huc captivos, ne peccemus Domino. Quare vultis adjicere super peccata nostra, et vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum est, et ira furoris Domini imminent super Iuda.

Dimiseruntque viri bellatores prædam, et universa quæ ceperant, coram principibus, et omni multitudine.

Steteruntque viri, quos supra memoravimus, et apprehendentes captivos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis.

Comque vesti-sent eos, et calceassent, et refecissent cibo ac potu, unxissentque preter labore, et adhibuerint eis curam : quicumque ambulare non poterant, et erant imbecilio corpore, imposuerunt eos jumentis, et adduxerunt Jericho civitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reversi sunt Samariam.

Tempore illo misit rex Abaz ad regem Assyriorum, auxilium postulans.

Veneruntque Idumæi, et percusserunt multos ex Iudea, et ceperunt prædam magnam.

Philisthim quoque diffusi sunt per urbes campestres, et ad meridiem Iudea : ceperuntque Beth-Sames, et Ajalon, et Gaderoth, Socho quoque, et Thamman, et Gamzo, cum viculis suis, et habitaverunt in eis.

Humiliaverat enim Dominus Iudam propter Abaz regem Iudea, eo quod nudasset eum auxilio, et contemptui habuisset Dominum.

Adduxitque contra eum * Thelgath - Phalasar, regem Assyriorum, qui et afflixit cum et, nullo resistente, vastavit.

Igitur Abaz, spoliata domo Domini, et deinde regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera, et tamen nihil ei profuit.

Insuper et in tempore angustiae sue auxit contemptum in Domum, ipse per se rex Abaz impavidavit diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit :

Dii regum Syriae auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi ; cum econtrario ipsi fuerint ruini: ei et universo Israel.

Direpitis itaque Abaz omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit januas templi Dei, et fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem.

In omnibus quoque urbibus Iudea extruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum.

Reliqua autem sermonum ejus et omnium operum priorum et novissimorum scripta sunt in libro Regum Iudea et Iuda.

Dormivitque Abaz cum patribus suis, et seperierunt eum in civitate Jerusalem : neque enim receperunt eum in sepulcro regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

[Cap. XXIX.] Igitur Ezechias regnare cœpit, cum viginti quinque esset annorum, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem :

Nomen matris ejus Abia, filia Zacharie.

Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus.

Ipse [A. ipso] anno et mense primo regni sui apervit valvas domus Domini, et instauravit eas.

Adduxitque sacerdotes atque Levitas, et congregavit eos in plateam orientalem.

Dixitque ad eos : Audite me, Levites, et sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum ves-

tidis ; sed pro David notat in margine Hierusalem. LXX legunt, in civitate David, quod verum comprobatur e vers. 20 cap. xvi lib. IV Regum. Hebreus, scipieunt eum in civitate, in Jerusalem. MART.

* MSS. Latini constanter legunt hic supra *Theglath-Phalasar*, de quo dictum est sufficienter. MART.

^b Latini alii libri addunt suorum.

^c Memmianus Canon retinet hoc loco variantem lectionem : nam in contextu ita habet, in civitate Da-

trorum, et auferente omnem immunditiam de sanctuario.

Peccaverunt patres nostri, et fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: averterunt facies suas a tabernaculo Domini et prebuerunt dorsum.

Clauserunt ostia, quae erant in porticu, et extinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, et holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel.

Concitatus est itaque furor Domini super Judam et Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, et in interitum, et in sibillum, sicut ipsi cernitis oculis vestris.

En, corruerunt patres nostri gladiis, filii nostri, et filiae nostræ, et conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus.

Nunc ergo placet mihi, ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel, et avertet a nobis furorem iræ suæ.

Filiæ mei, nolite negligere: vos elegit Dominus, ut stetis coram eo, et ministretis illi, collatisque eum, et cremetis incensum.

Surrexerunt ergo Levitæ: Maath filius Amasai [Al. Amasie], et Joel filius Azariæ, de filiis Caath:

Porro de filiis Merari, Cis filius Abdi [Al. Abdai], et Azarias filius Jaalelel [Al. Jalaleet].

De filiis autem Gerson, Joah filius Zemima, et Eden filius Joa.

At vero de filiis Elisaphan, Samri, et Jael.

De filiis quoque Asaphi, Zacharias et Mathanias;

Necnon de filiis Eman, Jael, et Semei:

Sed et de filiis Idithun, Semeias, et Oziel.

Congregaveruntque fratres suos, et sanctificati sunt, et ingressi sunt juxta mandatum regis et imperium Domini, ut expiarent domum Dei.

Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus Domini, quam tolerant Levitæ, et asportaverunt ad torrentem Cedron foras.

Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, et in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticu templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, et in die sexta decima mensis ejusdem quod cooperant, impleverunt.

Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, et dixerunt ei:

Sanctificavimus omnem domum Domini, et altare holocausti, vaseque ejus, necnon et mensam propositionis cum omnibus vasis suis, cunctamque templi supellecilem, quam polluerat rex Ahaz in regno suo, postquam prævaricatus est, et ecce exposita sunt omnia coram altare Domini.

Consurgensque diluculo Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, et ascendit in dominum Domini:

Obtuleruntque simul tauros septem, arietes septem, agnos septem, et hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda.

Dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini.

Mactaverunt igitur tauros et suscepserunt sacerdotes sanguinem, et fuderunt illum super altare:

Mactaverunt etiam arietes, et illorum sanguinem super altare fuderunt;

Immolaveruntque agnos, et fuderunt super altare sanguinem.

Applicueruntque hircos pro peccato, coram rege et universa multitudine, imposueruntque manus suas

^a In mss. codicibus, filii mi. Consequenter etiam legunt iidem mss. filius Amasie, et filius Abdai, non filius Amasai, aut filius Abdi. MART.

^b Idem hic ei pronomen interserunt:

^c Hebreus atque ipse Græcus textus tantum ha-

A super eos: et immolaverunt illos Sacerdotes, et asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis:

Pro omni quippe Israel præccperat rex, ut holocaustum fieret, et pro peccato.

Constituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, et psalteriis, et citharis, secundum dispositionem David, et Gad Videntis regis, et Nathan prophetae:

Siquidem Domini præceptum fuit per manum prophetarum ejus.

Steteruntque Levitæ tenentes organa David, et Sacerdotes tubas.

Et iussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare:

Cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, et clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel præparaverat, concrepare.

B Omni autem turba adorante, cantores et ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec completeretur holocaustum.

Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, et omnes qui erant cum eo, et adoraverunt.

Præcepitque Ezechias et principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph Videntis: qui laudaverunt eum magna lætitia, et curvalo genu adoraverunt.

Ezechias autem etiam haec addidit: Implesitis manus vestras Domino, accedite, et offerte victimas, et laudes in domo Domini.

Obtulit ergo universa multitudo hostias, et laudes, et holocausta, mente devota.

Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit, tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos.

Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, et oves tria millia.

Sacerdotes vero pauci erant nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde et Levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, et sanctificarentur antisites:

Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur quam sacerdotes.

Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum: et libamina holocaustorum: et completus est cultus domus Domini.

Lætatusque est Ezechias, et omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. Derepente quippe hoc fieri placuerat.

[Cap. XXX.] Misit quoque Ezechias ad omnem Israel et Judam: scriptisque epistolas ad Ephraim et Manassen, ut venirent ad dominum Domini in Jerusalem, et facerent Phase Domino Deo Israel.

Inito ergo consilio regis et principum, et universi coetus Jerusalem, decreverunt ut facerent Phase mense secundo.

Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificant non fuerant, et populus nondum congregatus fuerat in Jerusalem.

Placuitque sermo regi et omni multitudinii.

Et decreverunt ut mitterent nuntios in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, et facerent Phase Domino Deo Israel in Jerusalem: multi enim non fecerant sicut lege prescriptum est.

Perreveruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, et principum ejus, in universum Israel et Judam, juxta id, quod rex jusserset, prædicantes :

bent, *Organa David regis Israelis*, verbis quæ subequantur, præparaverat concrepare, prætermisso. In pluribus autem mss. Martianæus repererat legit pro concrepaverat.

Filiī Israel, revertimini ad Dominum Deum Abramam, et Isaac, et Israel : et revertetur ad reliquias, quæ effugerunt manū regis Assyriorum.

Nolite fieri sicut patres vestri et fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrū suorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis.

Nolite indurare cervices vestras, sicut patres vestri : tradite manus Domino, et venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in æternū :

Servite Domino Deo patrū vestrōrum, et averteret a vobis ira furoris ejus.

Si enim vos reversi fueritis ad Dominum : fratres vestri et filii habebunt misericordiam coram domini suis, qui illos duxerunt captivos, et revertentur in terram hanc :

Pius enim et clemens est Dominus Deus vester, et non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum.

Igitur cursores pergebant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim et Manasse usque ad Zabulon, illis iridentibus et subsannantibus eos.

Attamen quidam viri ex Aser, et Manasse, et Zabulon, acquiescentes consilio venerunt Jerusalem.

In Iuda vero facta est manus Domini, ut daret eis cor unum : ut facerent juxta præceptum regis et principum, verbum Domini.

Congregati sunt in Jerusalem populi multi, ut facerent solemnitatem azymorum, mense secundo ;

Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, proiecserunt in torrentem Cedron.

Immolaverunt autem Phase quarta decima die mensis secundi.

Sacerdotes quoque atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini :

Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem et legem Mosi hominis Dei : sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levitarum, eo quod multa turba sanctificata non esset : et idcirco Levite immolarent Phase his qui non occurrerant sanctificari Domino.

Magna etiam pars populi de Ephraim, et Manasse, et Issachar, et Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit Phase, non juxta quod scriptum est :

Et oravit pro eis Ezechias, dicens : Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum : et non imputabit eis quod minus sanctificati sunt.

Quem exaudivit Dominus, et placatus est populo.

Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solemnitatem azymorum septem diebus in letitia magna, laudantes Dominum per singulos dies :

Levite quoque et sacerdotes, per organa, a quæ suo officio congrebant.

Et locutus est Ezechias ad cor omnium Levitarum, qui habebant intelligentiam bonam super Domino :

Et comederunt septem diebus solemnitatis, immolantes victimas paciforum, et laudantes Dominum Deum patrum suorum.

Placuitque universæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies septem : quod et fecerunt cum ingenti gaudio.

Ezechias enim rex Iuda prebuerat multitudini mille tauros, et septem millia ovium :

Principes vero dederunt populo tauros mille, et oves decem millia : sanctificata ergo est sacerdotum plurima multitudo.

Et hilaritate perfusa omnis turba Iuda, tam sacerdotum et Levitarum quam universæ frequentie, quæ venerat ex Israel : proselytorum quoque de terra Israel, et habitantium in Iuda.

Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qua-

A lis a diebus Salomonis filii David regis Israel in ea urbe non fuerat.

Surrexerunt autem sacerdotes atque Levitæ benedicentes populo : et exaudita est vox eorum : perennique oratio in habitaculum sanctum cœli.

[Cap. XXXI.] Cumque hec fuissent rite celebrata, egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in urbibus Juda, et frigerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, et altaria destruxerunt non solum de universo Juda et Benjamin, sed et de Ephraim quoque et Manasse, donec penitus everterent :

Reversique sunt omnes filii Israel in possessiones et civitates suas.

Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales et Leviticas per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam sacerdotum videlicet quam levitatum, ad holocausta et pacifica, ut ministrarent et confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini.

B Pars autem regis erat, ut de propria ejus substantia offerret holocaustum, mane semper et vespere. Sabbatis quoque et kalendis, et solemnitatibus exterioris, sicut scriptum est in lege Mosi.

Præcepit etiam populo habitantium in Jerusalem, ut darent partes sacerdotibus, et Levitis, ut possent vacare legi Domini.

Quod cum percerebuissest in auribus multitudinis, plurimas obtulerunt primitiae filii Israel frumenti, vini, et olei, mellis quoque, et onnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt.

Sed et filii Israel et Iuda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boun et ovium, decimasque sanctorum, quæ voverant Domino Deo suo : atque universa portantes, fecerunt acervos plurimos.

Meuse tertio co-aperunt acervorum jaccere fundamenta, et mense septimo compleverunt eos.

Cumque ingressi fuissent Ezechias et principes ejus, viderunt acervos, et benedixerunt Domino ac populo Israel.

Interrogavitque Ezechias sacerdotes et Levitas, cur ita jacerent acervi.

Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens :

Ex quo cœperunt offerri primitiae in domo Domini, comedimus, et saturati sumus, remanseruntque plurimæ, eo quod benedixerit Dominus populo suo : reliquiarum autem copia est ista, quam cernis.

Præcepit igitur Ezechias, ut præpararent horrea in domo Domini.

Quod cum fecissent, intulerunt tam primitias, quam decimas, et quæcumque voverant, fideliter :

Fuit autem prefectus eorum Chonenias Levita, et Semei frater ejus, secundus.

Post quem Jael, et Azarias, et Naath, et Asael, et Jerimoth :

Jazabad quoque, et Eliel, et Jesmachias, et Maath, et Banaias, præpositi sub manibus Choneniae, et Semiei fratris ejus, ex imperio Ezechiae regis et Azariæ pontificis domus Dei ad quos omnia pertinebant.

D Core vero filius Jemna Levites et janitor orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque et consecratis in sancta sanctorum.

Et sub cura ejus Eden, et Benjamin, Jesue, et Semias, Amarias quoque et Sechenias, in civitatibus sacerdotum, ut fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque majoribus : exceptis mari bus ab annis tribus et supra, cunctisque qui ingrediebantur templum Domini, et quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, sacerdotibus per familias, et Levitis a vigesimo anno et supra, per ordinis et

^a In Hebreo est, in organis, seu, vasis fortitudinis Domini : ἔνθα γάρ οὐ : strictius adhuc in Graeco, εἰ

turmas suas, universæque multitudini, tam uxori-
bus quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter
cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur.

Sed et illiorum Aaron per agros, et suburbanas ur-
bium singulârum, dispositi erant viri, qui partes di-
stribuerent universo sexu masculino de sacerdotibus
et Levitis.

fecit ergo Ezechias universa quæ diximus, in
omni Iuda : operatusque est bonum et rectum et ve-
rum, coram Domino Deo suo, in universa cultura mi-
nisterii domus Domini, juxta legem et ceremonias,
votis requirendo Deum suum in toto corde suo : fe-
citur, et prosperatus est.

[Cap. XXXII.] Post que et hujuscemodi verita-
tem, venit Sennacherib rex Assyriorum, et ingress-
sus Judam, obcedit civitates munitas, volens eas ca-
pere.

Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sen-
nacherib, et totum bellum impetum verti contra Jeru-
salem, inito cum principibus consilio, virisque for-
tissimis, ut obturarent capita fontium, qui erant
extra urbem :

Et hoc omnium decernente sententia, congregavit
plurimam multitudinem, et obturaverunt cunctos
fontes, et rivum qui fluebat in medio terre, dicentes:

Ne veniant reges Assyriorum, et inveniant aqua-
rum abundantiam.

Edificavit quoque, agens industrie, omnem mu-
rum, qui fuerat dissipatus, et exstruxit turres desu-
per, et forinsecus alterum murum : instauravitque
Mello in civitate David, et fecit universi generis ar-
maturam et clypeos :

Constitutique principes bellatorum in exercitu :
et convocavit universos in platea porta civitatis, ac
locutus est ad eos eorum dicens:

Viriliter agite, et confortamini : nolite timere,
nec paveatis regem Assyriorum, et universam mul-
tidinem, quæ est cum eo.

Multo enim plures nobiscum sunt, quam cum
illo.

Cum illo est brachium carneum : nobiscum Do-
minus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnat
que pro nobis.

Comfortatusque est populus hujuscemodi verbis
Ezechiae regis Iuda.

Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex
Assyriorum servos suos Jerusalem (ipse enim cum
universo exercitu obidebat Lachis) ad Ezechiam
regem Iuda, et ad omnes populum qui erat in urbe,
dicens :

Illa dicit Sennacherib rex Assyriorum : in quo
habentes fiduciam sedetis obessi in Jerusalem.

Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame
et in siti, affirmans quod Dominus Deus vester liberet
vos de manu regis Assyriorum ?

Numquid non iste est Ezechias qui destruxit ex-
celsa illius, et altaria, et præcepit Iuda et Jerusa-
lem, dicens : Coram altari uno adorabitis, et in ipso
comburebis incensum ?

An ignoratis quæ ego fecerim, et patres mei cun-
ctis terrarum populis ?

Numquid prævaluerunt dii gentium, omniumque
terrarum, liberare regionem suam de manu mea ?

Quis est de universis diis gentium quas vastave-
runt patres mei, qui potuerit eruere populum suum
de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere
vos de hac manu ?

Non vos ergo decipiatur Ezechias, nec vana persua-
sione deludat, neque creditis ei. Si enim nullus potu-
tit Deus canicularum gentium atque regnum libe-
rare populum suum de manu mea, et de manu patrum
meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere
vos de manu mea.

Sed et alia multa locuti sunt servi ejus, contra
Dominum Deum, et contra Ezechiam servum ejus.

Vitiosæ Latini quidam impressi libri obumbrarent.

A Epistolas quoque scripsit plenas blasphemias in
Dominum Deum Israel, et locutus est adversus eum :

Sicut dii gentium exterarum non potuerant libe-
rare populum suum de manu mea : sic et Deus Eze-
chiae eruere non poterit populum suum de manu
ista.

Insuper et clamore magno, lingua Judaica, contra
populum qui sedebat in muriis Jerusalem, personabat,
ut terrorret eos, et caperet civitatem.

Locutusque est contra Deum Jerusalem, sicut ad-
versum deos populorum terræ, opera manuum ho-
minum.

Oraverunt igitur, Ezechias rex, et Isaïæ filius
Amos prophetae, adversum hanc blasphemiam, ac
vociferati sunt usque in celum.

Et misit Dominus angelum, qui percussit omnem
virum robustum, et bellatorem, et principem exer-
citus regis Assyriorum : reversusque est cum igno-
minia in terram suam.

Cumque ingressus esset dominum Dei sui, filii qui
egressi fuerant de utero ejus, interficerunt eum
gladio.

Salvavitque Dominus Ezechiam et habitatores Je-
rusalem de manu Sennacherib Regis Assyriorum, et
de manu omnium, et praestit eis quietem per cir-
cuitum.

Multi etiam deferebant hostias et sacrificia Domino
in Jerusalem, et inuictra Ezechiae regi Iuda : qui
exaltatus est post haec coram cunctis gentibus.

In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mor-
tem, et oravit Dominum : exaudiuitque eum, et de-
dit ei signum.

Sed non juxta beneficia, quæ acreperat, retribuit,
quia elevatum est cor ejus : et facta est contra eum
ira et contra Iudam et Jerusalem.

Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset
cor ejus, tam ipse, quam habitatores Jerusalem :
et idcirco non venit super eos ira Domini in diebus
Ezechiae.

Fuit autem Ezechias, dives, et inclitus valde, et
thesauris sibi plurimos congregavit argenti et auri
et lapidis pretiosi, aromatum, et armorum universi
generis, et vasorum magni pretii.

Apothecas quoque frumenti, vini, et olei, et pro-
septia omnium jumentorum, cauasque pecorum :

Et urbes ædificavit sibi : habebat quippe greges
ovium et armentorum innumerabiles, eo quod de-
disset ei Dominus substantiam molam nimis.

Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fon-
tem aquarum Gion, et avertit eas subter ad occiden-
tem urbis David : in omnibus operibus suis fecit
prospere quæ voluit.

Atiamen in legatione principum Babylonis, qui
missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento
quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus,
ut tentaretur et nota fierent omnia quæ erant in
corde ejus.

Reliqua autem sermonum Ezechiae, et misericor-
diarum ejus, scripta sunt in visione Isaiae filii Amos
prophetæ, et in libro Regum Iuda et Israel.

Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et sepe-
lierunt eum super sepulcrum filiorum David, et cele-
bravit ejus exequias universus Iuda, et omnes ha-
bitatores Jerusalem : regnavitque Manasses filius
ejus pro eo.

[Cap. XXXIII.] Duodecim annorum erat Manasses
cum regnare coepisset, et quinquaginta quinque annis
regnavit in Jerusalem.

Fecit autem malum coram Domino, juxta abomi-
nationes gentium, quas subvertit Dominus coram
filii Israël :

Et conversus instauravit excelsa, quæ demolitus
fuerat Ezechias pater ejus.

Construxitque aras Baalim, et fecit lucos, et ado-
ravit omnem militiam coeli, et coluit eam.

Adificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus : In Ierusalem erit nomen meum in eternum.

Adificavit autem ea cuncto exercitu celi, in duabus atriis domus Domini.

Transireque fecit filios suos per ignem in valle Benenom :

Obseruabat somnia, seculabatur auguria, malefici aitibus inserviebat, habebat secum magos et incantatores :

Multaque mala operatus est coram Domino, ut irritaret eum.

Scupitile quoque et consolatio signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad David, et ad Salomonem filium ejus, dicens :

In domo hac et [At. 1.6. ei] in Ierusalem, quam clegi de cunctis tribibus Israel, ponam nomen meum in sempiternum.

Et moveri non faciam pedem Israel de terra quam tradiidi patribus eorum : ita dumtaxat si custodierint sacerdos quae precepit eis, cunctaque legem et ceremonias atque iudicia per manum Mosis.

Igitur Manasses seduxit Judam, et habitatores Ierusalem, ut facerent malum super omnes gentes quas subverterat Dominus a facie filiorum Israel.

Locutusque est Dominus ad eum, et ad populum ihu, et attendere notuerunt.

Idecirco superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum : ceperuntque Manasse, et vincitum catus atque compeditibus duxerunt in Babylonem.

Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum : et egit penitentiam valde coram Deo patrum suorum.

Deprecatusque est cum, et obsecravit intente, et exaudivit orationem ejus.

Reduxitque eum Ierusalem in regnum suum, et cognovit Manasses quod Dominus ipse est [At. esset] Deus.

Post hanc aedificavit murum extra civitatem David, ad occidentem Gion in convallis ab istroitu portae piseum per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehementer.

Constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis :

Et abstulit deos alienos, et simulacrum de domo Domini :

Aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, et in Ierusalem, et projecti omnia extra urbem.

Porro instauravit altare Domini, et immolavit super illud victimas, et pacifica, et laudem.

Præcepitque Iudea, ut serviret Domino Deo Israel.

Attamen adhuc populus immolabat in excelsis domino Deo suo.

Ilequia autem gestorum Manasse, et obsecratio ejus ad Deum suum : verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel.

Oratio quoque ejus et exauditio, et cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus aedificavit excelsa, et fecit lucos et statuas, antequam ageret penitentiam, scripta sunt in sermonibus Ozai.

Dormivit ergo Manasses cum patribus suis, et sepelivit eum in domo sua : regnavitque pro eo filius ejus Amon.

Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, et duobus annis regnavit in Ierusalem.

Facitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus :

Et cunctis idolis, quae Manasses fuerat fabricatus, immolavit atque servivit.

* Vulgati interserunt, quod et subaudiendum est, verbum, regnare. Ad veterum tamen miss. et Hebr. contextus ille illud Martiameus expinxit. Verum Ilebraeus non illud modo verbum retinet : sed et præcedens postquam, atque alio fere sensu habet, Duodecimo anno caput mundare Judam, etc. Videtur

A Et non est reveritas faciem Domini, sicut reveritas est Manasses pater ejus : et multo majora deliquit.

Cumque conjurassent adversus eum servi sui, interficerunt eum in domo sua.

Porro reliqua populi multitudo, cœsis iis, qui Amon percusserant, constituit regem Josiah filium ejus pro eo.

[Cap. XXXIV.] Octo annorum erat Josias cum regnare cœpisset, et triginta et uno anno regnavit in Ierusalem.

Facitque quod erat rectum in conspectu Domini, et ambulavit in viis David patris sui : non declinavit neque ad dextram, neque ad sinistram.

Octavo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer, cœpit querere Deum patris sui David :

Et duodecimo anno, postquam cœperat, mandavit Judam et Ierusalem ab excelsis, et lucis, simulacrisque et sculptilibus.

Desiruxeruntque coram eo aras Baalim : et simulacra, quae superposita fuerant, demoliti sunt :

Lucus eliam, et sculptilia succidit atque comminuit :

Et super tumulos eorum, qui eis immolare conseruerant, fragmenta dispersit.

Ossa præterea sacerdotum combussit in altariis idolorum, inundavitque Judam et Ierusalem.

Sed et in urbibus Manasse, et Ephraim, et Simeon usque Nephthali, emota subvertit.

Cumque altaria dissipasset, et lucos, et sculptilia contrivisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de universa terra Israel, reversus est Jerusalem.

Igitur anno octavo decimo regni sui, mundata jam terra, et templo Domini, misit Stephanum filium Eschias, et Maasium principem civitatis, et Joa filium Joahaz a commentariis, et instaurarent domum Domini Dei sui.

Qui venerant ad Helciam sacerdotem magnum :

Acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domum Domini, et quam congregaverant Levite, et janitores de Manasse, et Ephraim, et universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda, et Benjamin, et habitatoribus Ierusalem, tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo Domini, ut instaurarent templum, et infirma quæque sacrarent.

At illi dederunt eam artificibus, et camentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, et ligna ad commissuras aedifici, et ad contignationem domorum, quas destruxerant reges Juda. Qui fideliter cuncta faciebant.

Erant autem præpositi operantium, Jaath et Abdias de filiis Merari, Zacharias et Mosollam de filiis Caath, qui urgebant opus : omnes Levite scientes organis canere.

Super eos vero, qui ad varios usus onera portabant, erant scribæ, et magistri de Levitis janitores.

Cumque efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum Legis Domini per manum Mosi.

Et ait ad Stephanum scribam : Librum Legis inveni in domo Domini : et tradidit ei.

At ille intulit volumen ad regem, et nuntiavit ei dicens : Omnia quæ dedisti in manu servorum tuorum, ecce complentur.

Argentum quod repertum est in domo Domini, conflaverunt : datumque est præfectis artifex, et diversa opera fabricantium.

Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hoc librum.

Quem cum, rege præsente, recitasset, audissetque

adeo, ut recte constet et in Latino, aut illud quoque verbum retinendum cum Vulgatis et Græco, aut neutrum eum Hebreo.

* Illic constanter legitur in mss. exemplaribus lapicidinis : et postea vers. 22, ad Oldam Propheten. Mart.

ille verba legis, scidit vestimenta sua : et præcepit A Helcias, et Ahicam filio Saphan, et Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, et Asiae servo regis, dicens : Ite, et orate Dominum pro me, et pro reliquiis Israël et Iuda, super universis sermonibus libri istius, qui repertus est :

Magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine.

Abiit ergo Helcias, et hi qui simul a rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem [Al. propheten], uxorem Sellum filii Thœcuat, filii Hasra custodis vestium : quæ habitabat in Jerusalem in Secunda : et locuti sunt ei verba, quæ supra narravimus.

At illa respondit eis : Ilæc dicit Dominus Deus Israël : Dicite viro qui misit vos ad me :

Hæc dicit Dominus : Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus, cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem leguntur coram rege Iuda. Quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum.

Idecirco stillabit furor meus super locum istum, et non extinguetur.

Ad regem autem Iuda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini :

Hæc dicit Dominus Deus Israël : Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc, et habitatores Jerusalem, reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me : ego quoque exaudivi te, dicit Dominus.

Jam enim colligam te ad patres tuos, et infereris in sepulcrum tuum in pace : nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum et super habitatores ejus.

Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat.

At ille, convocatis universis majoribus natu Iuda et Jerusalem, ascendit in domum Domini, unaque omnes viri Iuda et habitatores Jerusalem, sacerdotes et Levitæ, et cunctus populus a minimo usque ad maximum.

Quibus audiens in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis :

Et stans in tribunali suo, percussit sedes, coram Domino, ut ambularet post eum, et custodiret præcepta, et testimonia, et justificationes ejus, in toto corde suo, et in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat.

Adjuravit quoque super hoc omnes, qui repertuerant in Jerusalem et Benjamin : et fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum.

Abstulit ergo Josias cunctas abominationes de universis regionibus filiorum Israël : et fecit omnes, qui residui erant in Israël, servire Domino Deo suo.

Cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum.

[Cap. XXXV.] Fecit autem Josias in Jerusalem Phase Domini, quod immolatum est quarta decima die mensis primi :

Et constituit sacerdotes in officiis suis, hortatus que est eos ut ministrarent in domo Domini.

Levitæ quoque, ad quorum eruditio[n]em omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est.

Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David rex Israël, nequaquam enim eam ultra portabitis :

Nunc autem ministrate Domino Deo vestro, et populo ejus Israël. Et præparate vos per domos, et cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israël et descripsit Salomon filius ejus.

^a In Memmiano Canone legitur varians isthæc lectio Necho et Nechato. MART.

A Et ministrate in sanctuario per familias turmasque Leviticas, et sanctificati immolate Phase :

Fratres etiam vestros, ut possint iuxta verba quæ locutus est Dominus in manu Mosi facere, præparate.

Dedit præterea Josias omni populo, qui fuerat inventus in solemnitate Phase, agnos et hædos de greibus, et reliqui pecoris triginta millia, boumque tria millia. Hæc de regis universa substantia:

Duces quoque ejus, sponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quam sacerdotibus et Levitis.

Porro Helcias, et Zicharias, et Jael, principes domus Domini, dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase pecora commixtim duo millia sexcenta, et boves trecentos.

Chonenias autem, et Semeias, etiam et Nathanael, et fratres ejus, necnon Absabias, et Jeiel, et Jozabæd, principes Levitarum, dederunt cæteris Levitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, et boves quingentos.

Præparatu[m]que est ministerium, et stelerunt sacerdotes in officio suo :

Levitæ quoque in turmis, iuxta regis imperium.

Et immolatum est Phase, asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem, et Levitæ detraherunt pelles holocaustorum : et separaverunt ca, ut darent per domos et familias singulorum, et offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Mosi :

De bobus quoque fecerunt similiter.

Et assaverunt Phase super ignem, iuxta quod lege præceptum est :

Pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, et cacabis, et ollis, festinato distribuerunt universæ plebi :

Sibi autem, et sacerdotibus postea paraverunt :

Nam in oblatione holocaustorum et adipum usque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati.

Unde Levitæ sibi et sacerdotibus filiis Aaron paraverunt novissimis.

Porro cantores filii Asaph stabant in ordine suo, iuxta præceptum David, et Asaph, et Eman, et Idi-thun, prophetarum regis :

Janitores vero per portas singulas observabant, ita ut ne puncto quidem discederent a ministerio :

Quam ob rem et fratres eorum Levitæ paraverunt eis cibos.

Omnis igitur cultura Domini rite completa est in die illa, ut facerent Phase, et offerrent holocausta super altare Domini, iuxta præceptum regis Josic.

Feceruntque filii Israël, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, et solemnitatem azymorum septem diebus.

Non fuit Phase simile huic in Israël a diebus Samuelis prophetae :

Sed nec quisquam de cunctis regibus Israël fecit Phase sicut Josias, sacerdotibus, et Levitis, et omni Judæ, et Israël qui repertus fuerat, et habitantibus in Jerusalem.

Octavo decimo anno regni Josicæ hoc Phase celebratum est.

Postquam instauraverat Josias templum, ^a ascendit Necao rex Ægypti ad pugnandum in Chareamis iuxta Euphraten : et processit in occursum ejus Josias.

At ille, missis ad eum nuntiis, ait :

Quid mihi et tibi est, rex Iuda? non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinatio ire præcepit : desine adversum Deum facere, qui tecum est, ne interficiat te.

Noluit Josias reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquevit sermonibus Nechao ex ore Dei: verum perrexit, ut dimicaret in campo Mageddo.

Ibique vulneratus a sagittariis, dixit pueris suis : Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum.

Qui transtulerunt eum de curri in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, et asportaverunt eum in Jerusalem mortuusque est, et sepultus in mausoleo patrum suorum :

Et universus Juda et Jerusalem luxerunt cum :

Jeremias maxime : cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in presentem diem, lamentationes super Josia replicant, et quasi lex obtinuit in Israel :

Ecce scriptum feriur in Lamentationibus.

Reliqua autem sermonum Josie et misericordiarum ejus, quae lege praecelta sunt Domini : opera quoque illius prima et novissima scripta sunt in libro Regum Israel et Juda.

[Cap. XXXVI.] **Tulit ergo populus terrae Joahaz filium Josie, et constituit regem pro patre suo in Jerusalem.**

Viginti trium annorum erat Joahaz cum regnare coepisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem.

Amovit autem eum rex Aegypti cum venisset Jerusalem, et condemnavit terram centum talentis argenti, et talento auri.

Constitutus regem pro eo, Eliacim fratre ejus, super Judam et Jerusalem, et veritatem nomen ejus Joacim.

Ipsum vero Joahaz tulit secum, et abduxit in Agyptum :

Viginti quinque annorum erat Joacim cum regnare coepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem : fecitque malum coram Domino Deo suo.

Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldaeorum, et vincitum catenis duxit in Babylonem.

Ad quam et vasa Domini transtulit, et posuit ea in templo suo.

Reliqua autem verborum Joacim, et abominationum ejus, quas operatus est, et quae inventa sunt in eo, continentur in libro Regum Israel et Juda.

Regnavitque Joachim filius ejus pro eo.

Octo annorum erat Joachim cum regnare coepisset, et tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini.

Cunque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimi vas domus Domini.

Regem constituit Sedeciam fratrem ejus super Judam et Jerusalem.

Viginti et unius anni erat Sedecias cum regnare coepisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem.

Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec eru-

* In Hebreo scriptum legimus γῆν αβῖν, quod significat fratrem ejus. Hanc lectionem Latini miss. antiquiores retinere, Regius scilicet, Memmian., Colbert., Aniciensis, San-German. num. 15, Corbeiens. num. 14, et alias num. 1 prima manu. Scindunt tamen hic esse Hebraismum, quo patrus dicitur frater, sicut in Genesi Abraham et Lot fratres appellantur, Sedecias enim frater fuit patris Joachim, ut Abraham frater Aran patris Lot. Frater igitur hoc loco idem est quod avunculus, seu consanguineus. MART.

Explicit liber Paralipomenon, Hebraice, Verba Dierum.

* PRÆFATIO HIERONYMI IN EZRAM.

Utrum difficilius sit, facere quod possitis, an negare, necdum statui. Nam neque vobis aliquid imperantibus abnuere, sententiae est : et magnitudo oneris impositi illa cervices premit, ut ante sub fasce ruendum sit, quam levandum. Accedunt ad hoc in-

* Exegimus cum hanc præfationem, tum vero ipsum Ezræ librum ad Vaticanum ms. olim reginæ

A buit faciem Jeremias prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini.

A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum per Deum.

Et induravit cervicem suam et cor, ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel.

Sed et universi principes sacerdotum, et populus, prævaricati sunt inique juxta universas abominationes gentium, et polluerunt domum Domini, quam sanctificaverat sibi in Jerusalem.

Militebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nationum suorum, de nocte consurgentes, et quotidie communentes, eo quod parceret populo et habitaculo suo.

At illi subsannabant nuntios Dei, et parviperdebat sermones ejus, illudebantque prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum ejus, et esset nulla curatio.

Adduxit enim super eos regem Chaldaeorum, et interfecit juvenes eorum gladio in domo sanctuarii sui.

B Non est misertus adolescentis, et virginis, et senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manus ejus.

Universaque vasa domus Domini, tam majora quam minora, et thesauros templi, et regis, et principum, transtulit in Babylonem :

Incenderunt hostes dominum Dei, destruxeruntque murum Jerusaleni, universas turrem combusserunt, et quidquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, ut completeretur sermo Domini ex ore Jere-mie, et celebraret terra sabbata sua :

C Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usque dum completerentur septuaginta anni :

Anno autem primo Cyri regis Persarum ad ex-plendum sermonem Domini, quem lucutus fuerat per os Jeremie, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, qui iussit prædicari in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens :

Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna ter-ram dedit mihi Dominus Deus coeli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Iudea :

Quis ex vobis est in omni populo ejus? sit Dominus Deus suus cum eo, et ascendat.

— **Vulgata patrum**, quemadmodum et Syrus præferit, et luculentissime Græcus, Σιδερίαν, ἀστέρων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ut cum satis abunde constet Sedeciam Jechonias patrum exstitisse, non proprie fratrem, suspicari licet, in Hebreo quoque archetypo scriputum olim γῆν αβῖν pro quo nunc obtinet uno verbo γῆν. Cæterum et Martianæus, qui impressam lectionem ad plurimum mss. fidem restituit, Hebraismum hunc esse notat Abrami exemplo, qui Lothum, filium fratris sui, fratrem appellavit.

D vidorum studia, qui omne quod scribimus, reprehendendum putant : et interdum contra se conscientia repugnante, publice lacerant quæ occulte legunt ; in tantum ut clamare compellar, et dicere : Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a

Suecorum num. 7, prænotatum, remotissimæ illum antiquitatis, ac probæ cumprimis note.

lingua dolosa (*Psal. cxix, 2*). Tertius autem est quod semper scribitis atque rescribitis, ut *Ezrae* librum a vobis de *Hebreo* transferam: quasi non habeatis *Grecia* et *Latina* volumina: aut quidquid illud est quod a nobis vertitur, non statim ab omnibus [*Ali. hominibus*] conspuendum sit. Frustra autem, ut ait ^b quidam, niti, neque aliud fatigando nisi odium querere, extremæ dementia est. Itaque obsecro vos, mi *Dominion* et *Rogatiæ* charissimi, ut privata lectione contenti, librum non efferratis in publicum, nec fastidiosis ingeratis cibos, vitetisque eorum supercilium, qui judicare tantum de aliis, et ipsi facere nihil neverunt. Si qui autem fratrum sunt, quibus nostra non displicant, his tribuatis exemplar, admonentes ut *Hebreæ* nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte et per intervalla transcribant. Nihil enim proderit emendasse librum, nisi emendatio librariorum diligentia conservetur. Nec quemquam moveat quod unus a nobis editus liber est: nec apocryphorum tertii et quarti ^c somniis delectetur: quia et apud *Hebreos* *Ezrae* *Neemiasque* sermones in unum volumen coactantur: et quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor scribis ^d sunt, procul abicienda. Si quis autem Septuaginta vobis opposuerit Interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa, lacerata et ^e

^a Addunt editi libri cum aliquot recentioribus mss., et *Esther*: quasi non solum pro *Ezrae* volume Latinum reddendo, sed etiam pro libro *Esther* scriberent. ^b que rescriberent *Dominion* et *Rogatiæ*. Quod tamen falsum esse deprehenditur, tum ex tempore quo liber *Estheris*, longe post *Ezrae*, in Latinum sermonem ab Hieronymo translatus est, tum ex personis ad quas infra præfatio in librum *Esther* perhibetur scripta: *Paulus* namque juniori ac Eu-stochio virginis dedicatum esse constat, non *Dominion* et *Rogatiæ*. *MART.*

— *Dominion* et *Rogatiæ*, quibus inscribuntur. Paulo ante, verba atque rescribitis *Reginae* ms. pretermittit, qui et *Esdram* pro *Ezram* constanter legit.

^b Crispus Sallustius hic est, qui eam promit sententiam in *Jugurtha* cap. 3: *Frusta autem niti, neque aliud fatigando, nisi odium querere, extremæ dementia est.*

^c Addit *Reginae* ms. eum velutioribus editis, libri.

^d Libros Canone Hebraicæ veritatis comprehensos intelligit, uti fidem facit principium Scripturarum *Galeatum* libr. *Samuelis* ac *Matachim* præfixum. *MART.*

— Mavult Victorius verbum habentur hic repeti hoc modo: quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor senibus habentur, sunt procul abicienda. Ms. *Reginae* senioribus. Vide prologum *Galeatum*, ubi ex aliorum sententiæ, non sua, xxiv senibus *Apocal.* librorum Scripturæ numerum comparat.

^e Malum equidem inversa legi, siquidem compertum est, exemplaria *Grecæ*, et quæ ex iis sunt omnium antiquissima ac præstansissima, *Alexandrinum*, quod dicimus, et *Romanum*, nudum in *Canonicorum* librorum seriem tertium quoque *Esdrae* recipere, sed et exteris præponere, inverso ordine, ut qui ab *Ecclesia Latina* inter apocryphos rejicitur, ita *Grecis* probetur, ut in eorum codicibus priorum locum obtineat. Hoc vero est quod maxime causatur *S. Pater*, qui genuinos *Esdrae* libros ad *Hebreum* canonem exigens, primus, ut videtur, omnium etiam apud *Latinos*, tertium librum qui *Iep̄evs* ^f *Grecæ* inscribi-

^A eversa demonstrat (nec potest utique verum asseri quod diversum est), mittite eum ad *Evangelia*: in quibus multa ponuntur quasi de Veteri Testamento, quæ apud *Septuaginta* Interpretes non habentur, velut illud, *Quoniam Nazarens vocabitur*: et, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: et, *Videbunt in quem compunxerunt*; multaque alia, quæ latiori ^f operi reservamus: et querente ab eo ubi scripta sint. Cumque proferre non potuerit, vos legite de his exemplaribus quæ & nuper a nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed ut ad compendium veniam, certe quod illatus sum, æquissimum est. Edidi aliquid quod non habetur in *Grecō*, vel aliter habetur quam a me versum est? Quid ^h interpretem laniant? interrogent *Hebreos*: et ipsis auctoribus, translationi meæ vel arrogant vel derrogent fidem. Porro aliud est, ⁱ si clausis, quod dicitur, oculis mihi volant maleficere, et non imitantur *Grecorum* studium ac benevolentiam, qui post *Septuaginta* *Translatores*, jam Christi *Evangelio* coruscante, *Judæos* et *Ebionitas Legis veteris interpretes*, *Aquilam* videlicet, et *Symmachum*, et *Theodosi*neum, et curiose legunt, et per *Origenis* laborem in *Ἑρμηνεῖς*, *Ecclesiis* dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, quod exultantem cernerent *Greciam* i a se aliquid mutuari? Primum enim ma-

C ^C tur, utpote *Hebreis* repudiatum, nec eorum lingua conscriptum, sed *Grecæ*, docuit cum apocryphis esse abiciendum. Nihil jam dicimus de quarto, quem aeriori adhuc censura *S. Pater* perstringit cum hic, atque alibi, tum præcipue libro contra *Vigilantium*. Falluntur enim qui eum putant auctoritatis aliquid ei libro tribuisse, cum scribens contra *Helvidium*: *Stve, inquit, Mosem volueris auctorem Pentateuchi, sive Esdram ejusdem instauratorem, non recuso*. Nam etsi illa de sacris codicibus instauratis mentio, ab hoc *Esdrae* libro repeti videatur: vulgaris tamen adeo erat ac trahitilia omnium sermone fabula, ut nihil ab eo repeti auctore opus esset. Cum vero Hieronymianæ sententiae accesserint universe Ecclesiæ decretæ, duoque tantum priores *Esdrae* libri in canonem recepti sint, projectæ ad omne mendacium audacie est, quod Clericus ad hunc Hieronymi locum, *Erasmianam* columniam instaurans contra *Catholicos*, blaterat, citra discrimen *ullum tertium et quartum Esdrae librum a nobis nunc legi*.

^D ^f Opus illud latius liber est de Optimo genere interpretandi, de quo superiorius *Prefatione* in *Paralipomena* sermonem habuit, ubi eisdem Scripturae sententias replicat, dicens: *Scripti nuper librum de Optimo genere interpretundi, ostendens illa de Eran-gelio: Ex Ægypto vocavi filium meum, etc. MART.*

— Hæc est quam exaravit haud multo post *Paralipomena* epistola in nostra recensione 57, de Optimo genere interpretandi. Vide quæ de ea diximus paulo superioris ad *Præf.* in *Paralipomena*.

^g De Prophetarum, opinor, versione loquitur a se nuper adornata. Vide *præfationem* quam huic tomio præfiximus.

^h Bono æque sensu in *Reginae* ms., *Qui interpretem laniant interrogant*, etc.

ⁱ De hoc proverbio vide *Chiliades Erasmi* in voce *Andabatæ*. Huc enim amandat ipse *Lectorem*. *MART.*

^j Hic autem puto innui *Psalterium* et *Prophetas*, quæ ex *Hebreo* fuerat interpretatus, et *Sophronius* in *Grecum* ex *Latino* refudit. Vide cap. 134 libri de *Viris Illustribus*.

gnorum sumptuum est et infinita difficultatis, exemplaria posse habere omnia : deinde etiam qui habuerint, et Hebrei sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis e multis verius dixerit. Quod etiam a sapientissimo cuidam nuper apud Graecos accidit, ut interdum Scripturæ sensum b relinquent, uniuscunque interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebreæ linguae saltem parvam habemus scientiam, et Latinus nobis utcumque sermo non deest :

^a Ille Apollinaris Laodicenus est, quem de nomine appellat libro secundo Apologie contra Rufinum num. 34 : Prætermitto, inquiens, Apollinarium, qui tunc quidem studio, sed non secundum scientiam, de omnibus translationibus in unum vestimentum pannos assuere conatus est, et consequentiam Scripturæ non ex regula veritatis, sed ex suo iudicio retexere, etc.

^b Plures mss. unius cūjustibet Interpretis. MART.

^c Exemplaria Canonis legunt hic, ecclesia, sive scriptum habent quamplures mss. alii codices. Unus B

A et de aliis magis possumus judicare, et ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promovere. Itaque licet et execra sibilet, victorque Simon d' incendia jactet (Aeneid. lib. II) : numquam meum, juvante Christo, silebit eloquium : etiam præcisæ lingua balbutiet. Legant qui volunt : qui nolunt abjiciant. Eventilent apices, literas calumniantur : magis vestra charitate provocabor ad studium, quam illorum detractione et odio deterrebor.

Vaticanus, et alter Domus Cartusianorum secus Avenionem ita retinent, et hydra sibilet. Eodem sensu Biblia sacra mss. Collegii Avenionensis et Societatis Jesu legunt, licet serpens sibilet. In uno e manuscriptis Silvae majoris ridiculam posuit exscriptor hujusmodi lectionem : licet extra cithara sibilet. MART.

^d Hemisticchium istud est Virgilianum, quo Rufinum carpere videtur Hieronymus. De Sinone proditore insigni vide III lib. Aeneid. MART.

INCIPIT

LIBER EZRAE.

[Cap. I.] In anno primo Cyri regis a Persarum, ut completeretur verbum Domini ex ore Jeremie, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum : et transduxit vocem in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens :

Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. Quis est in vobis de universo populo ejus ? Sit Deus illius cum ipso. Ascendat Ierusalem, quæ est in Judæa, et ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Jerusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis ubicumque habitant, adjuvent eum viri de loco suo, argento et auro, et substantia, et pecoriis, exceptio quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Jerusalem.

Et surrexerunt principes patrum de Juda, et Benjamin, et sacerdotes, et Levites, et omnis cuius Deus suscitavit b spiritum, ut ascenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Jerusalem. Universique qui erant in circuitu, adjuverunt manus eorum in vasis argenteis et aureis, in substantia, in jumentis, in supellecili, exceptis his quæ sponte obtulerant. Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Jerusalem, et posuerat ea in templo Dei sui.

Protulit autem e. Cyrus rex Persarum per manum Mithridatis filii Gazabar, et auumeravit ea Sassabas, principi Juda. Et hic est numerus eorum : phiale aureæ triginta, phiale argenteæ milie, cultri viginti novem, scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundi quadrangenti decem : vasa alia milie. Omnia vasa aurea et argentea quinque millia quadrangenta :

^a Regius codex : Et præcepit per totum regnum suum ex scripto dicens, etc. MART.

^b Plus habet Reginæ ms. spiritum sanctum : paulo quoque post adjuvarent pro adjuvarunt legi.

^c Reginæ ms., Belran et Beguiæ, minus tamen recie.

^d Idem ms., Phares pro Pharos, tum Thessesfeta pro Sephetia, denique Fet Moab pro Pheat Moab, atque alia ejusmodi scripturæ vitia, quæ singillatum annotare vix operæ pretium est.

universa tulit Sassabas, cum his qui aseendebant de transmigratione Babylonis in Jerusalem.

[Cap. II.] Hi sunt autem filii provincie qui ascenderunt de captivitate, quæ transulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, et reversi sunt in Jerusalem et Judam, unusquisque in civitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Jesua : Neemia, Saraiæ, Raelaia, Mardochai, c Belsan, Mesphar, Beguæ, Reum, Baana. Numerus virorum populi Israel :

C Filii d Pharus, duo millia centum septuaginta duo; filii Sephetia, trecenti septuaginta duo; filii Area, septingenti septuaginta quinque; filii Phæth Moab, filiorum Josue Joab, duo millia octingenti duodecim; filii Elam, mille ducenti quinquaginta quatuor; filii Zethua, noncenti quadraginta quinque; filii Zachai, septingenti sexaginta; filii Bani, sexcenti quadraginta duo; filii Bebai, sexcenti viginti tres; filii Azgad, mille ducenti viginti duo; filii Adoniam, sexcenti sexaginta sex; filii Beguæ, duo millia quinquaginta sex; filii Adin, quadringenti quinquaginta quatuor; filii Ather qui erant ex e Ezechia, nonaginta octo; filii Bezai, trecenti viginti tres; filii Jora, centum duodecim; filii Asom, ducenti viginti tres; filii Gebbar, nonaginta quinque; filii Beth-Leem, centum viginti tres; viri Netupha, quinquaginta sex: viri Anatothiæ, centum viginti octo; filii Aznaveth, quadragesita duo; filii Cariath-Arim, Cephira, et Beroth, septingenti quadraginta tres; filii Arama et Gaba, sexcenti viginti unus; viri Machnas, centum viginti duo; viri Beth-El et f Ai, ducenti viginti tres; filii Nebo, quinquaginta duo; filii Megbis, centum quinquaginta sex; filii Elam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor: filii Arim, trecenti viginti; filii

^e Hic paulo pressius ad Hebreum legit Reginæ ms. Jezechia : et mox Gabbar pro Gebbar, et Nepte pro NetuphaCephiara, pro Cephira, denique Gabasses pro Gabaa, quæ videntur scribarum menda.

^f Cum sint et nostri, et quos Martianæus laudat, mss. libri qui præferant Gai pro Ai, non scribarum eam esse culpam, sed doctam ipsius fortasse interpretis curam putandum est, cum et in Hebreo per y efforatur γαῖα, quam litteram per g velutiores interpres passim reddunt.

Lod, Adid, et Ono, septingenti viginti quinque; filii Jeri^m, trecenti quadraginta quinque; filii Senaa, tria millia sexcenti triginta.

Sacerdotes: filii Idaia in domo Jesue, nongenti septuaginta tres; filii Emmer, mille quinquaginta duo; ^b filii Phesbur, mille ducenti quadraginta septem; filii Arim, mille decem et septem.

Levitæ: fili. Jesuæ, et Cedmiel filiorum Odevia, septuaginta quatuor. Cantores: filii Asaph, centum viginti octo. Filii Janitorum: filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: universi centum triginta novem. Nathinæi: filii Siha, filii Asupha, filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lehana, filii Agaba, filii Accub, filii Agab, filii Semlai, filii Anan, filii Gaddel, filii Gaer, filii Raaia, filii Kasin, filii Necoda, filii Gazem, filii Aza, filii Phasea, filii Besee, filii Asennaa, filii Mu-nim, filii Nephusim, filii Beccuc, filii Acupha, filii Arur, filii Besluth, filii Maida, filii Arsa, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Athupha.

Fili servorum Salomonis, filii Sotei, filii Sophoret, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Atil, filii Phocherethi, qui erant de Asebaim, filii Ammi: omnes Nathinæi, et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.

Et hi qui ascenderunt de Thelnelaa [Al. Thelmalia], Thelarsa, Cherub, e Eddon, Emmer, et non potuerunt indicare domum patrum suorum et semen suum, utrum ex Israel essent. Filii Dalaia, filii Tolia, filii Necoda, sexcenti quinquaginta duo.

Et de filiis sacerdotum: Filii Ilobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiatus Berzellai Galaditis uxorem, et vocatus est nomine corum: hi quæsierunt scripturam genealogiaæ suæ, et non invenie-runt, et ejecti sunt de sacerdotio.

Et dixit Athersatha eis ut non comedenter de sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus atque perfectus. Omnis multitudine quasi unus, quadraginta duo millia trecenti sexaginta, exceptis servis eorum et ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem: et in ipsis cantores atque cantatrices ducenti. Equi eorum septingenti triginta sex; muli eorum, ducenti quadraginta quinque; camelii eorum, quadrage- nti triginta quinque; asini eorum, sex milia septingenti viginti.

Et de principibus patrum, cum ingredenterunt templum Domini, quod est in Jerusalem, sponte obtulerunt in dominum Dei ad exsruendam eam in loco suo. Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri solidos ^d sexaginta millia et mille, argenti mi-lia quinque millia, et vestes sacerdotales centum. Habitaverunt ergo sacerdotes, et Levitæ, et de populo, et cantores, et janitores, et Nathinæi, in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis.

[Cap. III.] Jamque venerat mensis septimus, et erant filii Israel in civitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem, et surrexit Josue filius Josedec, et fratres eius sacerdotes,

^a Vulgati, Jadaia; Regin. ms., Adaia; piget vero longius haec persequi.

^b lidem retinent hic loci Pæssur vel Phesur sine b, hoc est, sine Heth Hebreo, quod tamen legitur פְּשָׁבֵר Phesbur. MART.

^c Scriptorum vitio confusa sunt istæ nomina, sic enim habent mss. codices Arsacherub et Don et Mer: proclivi quidem lapsu scribunt, et Don pro Eddon, et Mer pro Emmer. MART.

^d H.e quoque error est in numero: nam pro sexaginta posuerunt quadraginta, numericis notis hoc modo transpositis, XL millia, pro LX millia. Canon Memmianus habet in contextu, solidos cccc millia et mille, in margine vero XL notat pro cccc. MART.

—Regin. ms. perperam, solidos quadraginta et mille: Martianæus in suis videtur offendisse, quadraginta millia et mille: quæ tamen falsa ipsa quoque est lec-tio.

A et Zorobabel filius Salathiel, et fratres ejus, et aedi-ficaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege ^e Mosi viri Dei. Collocaverunt autem altare ^f Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, et obiuerunt super illud holocaustum Domino mane et vespere: feceruntque solemnitatem Tabernacu-lorum, sicut scriptum est, et holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum opus diei in die suo. Et post hæc holocaustum juge, tam in kalendis quam in universis solemnitatibus Domini, que erant consecratae, et in omnibus in quibus ultra offerebatur munus Domino. A primo die mensis septimi cooperunt offerre holocaustum Domino; porro templum Dei fundatum necdum erat. Dederunt autem pecunias latomis et clementariis: cibum quunque, et potum, et oleum, Sydoniis Tyrisque, ut deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Joppe, juxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis.

B Anno autem secundo adventus eorum ad templum Dei in Jerusalem, mense secundo, cœperunt Zoro-babel filius Salathiel, et Josue filius Josedec, et reliqui de fratribus eorum sacerdotes, et Levitæ, et omnes qui venerant de captivitate in Jerusalem, et constituerunt Levitas a viginti annis et supra, ut ur-gent opus Domini. Stetitque Josue et filii ejus, et fratres ejus: Cedmiel et filii ejus, ^g et filii Iuda, quasi vir unus, ut instaret super eos qui faciebant opus in templo Dei: filii Enad, et filii corum, et fratres corum Levitæ.

C Fundato igitur a clementariis templo Domini, steterunt sacerdotes in ornato suo cum tubis, et Levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israël. Et concinnebant in hymnis et confessione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus super Israël. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in lau-dando Dominum, eo quod fundatum esset templum Domini: plurimi etiam de sacerdotibus et Levitis, et principes patrum, ^h seniores, qui viderant templum prius, cum fundatum esset ⁱ hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna: et multi vociferantes in levitatem, elevabant vocem. Nec poterat quisquam agnoscerre vocem clamoris latitantiū, et vocem fletus populi: commixtum enim populus vociferabatur clamore magno, et vox audiebatur procul.

[Cap. IV.] Audierunt autem hostes Iudei et Ben-jamin quia filii captivitatis aedificarent templum Do-mino Deo Israël: et accedentes ad Zorobabel et ad principes patrum, dixerunt eis: Adiiscemus vobis- cum, quia ita ut vos, quærimus Deum vestrum: ecce nos immolamus victimas a diebus Asor-Addan regis Assur, qui adduxit nos huc. Et dixit eis Zorobabel, et Josue, et reliqui principes patrum Israël: Non est vobis et nobis ut adiiscemus domum Deo nostro, sed nos ipsi soli adiiscabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum.

Factum est igitur ut populus terre impediret ma-

D ^e Collocaverunt autem, etc. Regius codex: Et collocaverunt altare Dei Israel super bases suas; deterrebant autem eos per circuitum populi terrarum. MART.

^f Nomen Dei hic retinet cum Reginæ ms. ipse etiam Hebreus textus et Græcus.

^g Alter idem Regius ms.: Et filii Iuda unanimiter, ut instaret super eos qui faciebant opera in domo Dei.... et fratres eorum Levitæ fundaverunt aedifican tes templum Domini, et steterunt sacerdotes, etc. Deinde v. 11: Et responderunt in laude et in confes-sione Domino, quoniam bonus est. Has omnes variantes lectiones retinet supra dictus codex num. 3561 in bibliotheca Christianissimi Regis. MART.

ⁱ Hoc modo legit præstantissimi exemplar mss. San-Germaniens. num. 15. Alii mss. codices minus bene legunt, et hoc templum, etc. MART.

^j Vulgati, et hoc templum, etc., refragantibus nostris aliorumque mss.

nus populi Judæ, et turbaret eos in ædificando. Conduxerunt quoque [Al. autem] adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, et usque ad regnum Darii regis Persarum.

In regno autem Assueri, in principio regni ejus, scripserunt accusationem adversus habitatores Juda et Jerusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit Besalam Mithridates, et Thabeel, et reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum: epistola autem accusationis scripta erat Syriace, et legebatur sermone Syro. Reum Beelteem, et Samsai scriba scripserunt epistolam unam de Jerusalem Artaxerxi regi, hujuscemodi: Reum Beelteem, et Samsai scriba, et reliqui consiliatores eorum, Dinæi, et Apharsathchæi, Terphalæi, Apharsæi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi,^a Dexæi, Elamiteæ, et cæteri de gentibus quas transtulit Asenaphar magnus et glorirosus: et habitare eas fecit in civitatibus Samariae, et in reliquis regionibus trans flumen in pace.

Hoc est exemplar epistole quam miserunt ad eum:

ARTAXERXI REGI, SERVI TUI, VIRI QUI SUNT TRANS FLUVIUM, SALUTEM DICUNT.

Notum sit regi, quia Judæi, qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Jerusalem civitatem rebellum et pessimam, quam ædificant, exstruentes muros ejus, et parietes componentes. Nunc igitur notum sit regi, quia si civitas illa ædificata fuerit, et muri ejus instaurati, tributum, et vectigal, et annuos redditus non dabunt, et usque ad reges hæc noxa perveniet. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, et quia lœsiones regis videre nefas ducebimus, idcirco misimus et nuntiavimus regi, ut recenseas in libris historiarum patrum tuorum, et invenies scriptum in commentariis: et scies quoniam urbs illa, urbs rebellis est, et nocens regibus et provinciis, et bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quoniam obrem et civitas ipsa delecta est. Nuntiavimus nos regi, quoniam si civitas illa ædificata fuerit, et muri ipsius instaurati, possessionem trans flumen non habebitis.

Verbum misit rex ad Reum Beelteem, et Samsai scribam, et ad reliquos qui erant in consilio eorum habitatores Samariae, et cæteris trans fluvium, salutem dicens et pacem.

Accusatio, quam misisti ad nos, manifeste lecta est coram me. Et a me præceptum est: et recensuerunt, inveneruntque quoniam civitas illa a diebus antiquis adversum reges rebellat, et seditiones, et prælia concitantur in ea: nam et reges fortissimi fuerunt in Jerusalem, qui et dominati sunt omni regioni, quæ trans flumen est: tributum quoque et vectigal, et redditus accipiebant. Nunc ergo audite sententiam: ut prohibeatis viros illos, et urbs illa non ædificetur, donec si forte a me jussum fuerit. Videite ne negligenter hoc impleatis, et paulatim crescat malum contra reges.

Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum, et Samsai scriba, et consiliariis eorum: et abierunt festini in Jerusalem ad Judæos, et prohibuerunt eos in brachio et robore. Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, et non siebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

[Cap. V.] Prophetaverunt autem Aggæus pro-

^a Reginæ ms., Dinæi et Pharsathæi, et mox Susanechæi.

^b MSS. habent Apharsathæi sine Chaphe in fine vocis. Hebreus non sibi constat in hoc scribendo nomine, nam hic scribitur cum η, θαu in medio, infra autem capite v. vers. 6, ab ulla θaū, Apharsachæi. MART.

^c Constanter absque aspiratione, Thathannai effert Regin. ms.

^d Tacet Reginæ ms. Israel, quod est tamen in

A pheta et Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa et Jerusalem, in nomine Dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathæi, et Josue filius Josedec, et cœperunt ædificare templum Dei in Jerusalem, et cum eis prophetae Dei adjuvantes eos.

In ipso tempore venit ad eos Thathannai, qui erat dux trans flumen, et Stharbzuzanai, et consiliarius eorum: sicque dixerunt eis: Quis dedit vobis consilium, ut domum hanc ædificaretis, et muros hos instauraretis? Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina hominum auctorum illius ædificationis. Oculus autem Dei eorum factus est super scenes [Al. seniores] Judæorum, et non potuerunt inhibere eos. Placuitque ut res ad Darium referretur, et tunc satisfacerent adversus accusationem illam.

Exemplar epistole, quam misit Thathannai dux regionis trans flumen, et Stharbzuzanai, et consiliarius ejus Arphasachæi, qui erant trans flumen, ad Darium regem. Sermo quem miserant ei, sic scriptus erat.

DARIO REGI PAX OMNIS.

Notum sit regi, isse nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide imploito, et ligno ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter extruitur, et crescit in manibus eorum. Interrogavimus ergo senes illos, et ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem ut domum hanc ædificaretis, et muros hos instauraretis? Sed et nomina eorum quæsivimus ab eis, ut nuntiaremus tibi, que scripsimus nomina virorum, qui sunt principes in eis. Hujuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes: Nos sumus servi Dei cœli et terræ, et ædificamus templum, quod erat extructum ante hos annos multos, quodque rex ^d Israel magnus ædificaverat, et extruxerat. Postquam autem ad iracundiam provocaverunt patres nostri Deum cœli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, dominum quoque hanc destruxit, et populum ejus transtulit Babylонem.

C ^e Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex propositum edictum, ut domus Dei hæc ædificaretur. Nam et vasa templi ^f Dei aurea et argentea, que Nabuchodonosor tuleraut de templo, quod erat in Jerusalem, et asportaverat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, et data sunt Sassabasar vocabulo, quem et principem constituit, dixitque ei: Hæc vasa tolle, et vade, et pone ea in templo, quod est in Jerusalem, et domus Dei ædificetur in loco suo. Tunc itaque Sassabasar ille venit et posuit fundamenta templi Dei in Jerusalem, et ex eo tempore usque nunc ædificatur, et necdum completum est.

Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, utrumnam a Cyro rege jussum sit ut ædificare:ur domus Dei in Jerusalem, et voluntatem regis super hac remittat ad nos.

[Cap. VI.] Tunc Darius rex præcepit: et recensuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repositi in Babylone, et inventum est in Ecbatanis, quod est castrum in ^g Medea provincia, volumen unum, talisque scriptus erat in eo commentarius:

D Anno primo Cyri regis: Cyrus rex decrevit ut domus Dei, quæ est in Jerusalem, ædificaretur in

Hebreo textu nomen.

^e Illic vero Dei nomen, quod Martianus prætermiserat, restituimus ex Reginæ ms. consentiente Hebr. textu, cæterisque vulgaris libris.

^f In Regio codice legitur, in media provincia. Canon Memianus in textu habet Medana, in margine vero, alibi Madana, alibi Madena. Quæ profecto sunt levissimi momenti, nec tamen omnino prætermittenda propter eos, qui laboribus studiosorum insidianur. MART.

toco ubi iacantent hostias, et ut ponant fundamenta A supportantia altitudinem cubitorum ^a sexaginta, et latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidis impositis tres, et sic ordines de lignis novis: sumptus autem de domo regis dabuntur. Sed et vasa templi Dei aurea et argentea, quae Nabuchodonosor tolerat de templo Ierusalem, et attolerat ea in Babylonem, reddantur et referantur in templum Ierusalem in locum suum; quae et posita sunt in templo Dei.

Nunc ergo Thathannai [At Tannæ] dux regionis, quae est trans flumen, Stharburzana, et consiliarii vestri Apharsachaei, qui estis trans flumen, procul recedite ab illis, et dimicite fieri templum ^b Dei illud a duce Iudeorum et a senioribus eorum, dominum Dei illam sedicent in loco suo. Sed et a me præceptum est, quid oporteat fieri a presbyteris Iudeorum illis, ut sedicetur dominus Dei, scilicet, ut de arca regis, id est, de tributis, quæ dantur de regione trans flumen, studiose sumptus dentur viris illis, ne impediatur opus. Quod si necesse fuerit, et vitulos, et agnos, et haddos in holocaustum Deo cœli, frumentum, sal, vinum, et oleum, secundum ritum sacerdotum, qui sunt in Ierusalem, detur eis per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. Et offerant oblationes Deo cœli, oremque pro vita regis et filiorum ejus. A me ergo positum est decretum, ut omnis homo qui hanc mutaverit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, et erigatur, et configatur in eo: dominus autem ejus publicetur. Deus autem, qui habitat secū nomen suum ibi, dissipet omnia regna, et populum qui extenderit manum suam ut repugnet, et dissipet dominum Dei illam, que est in Ierusalem. Ego Darius statui decretum quod studiose impleri volo.

Igitur Thathannai dux regionis trans flumen, et Stharburzana, et consiliarii ejus, secundum quod præcepit Darius rex, sic diligenter executi sunt. Seniorum autem Iudeorum redificabant, et prosperebant juxta prophetam Aggœi prophetam, et Zachiaria filii Addo: et edificeaverunt et construxerunt, jubente Deo Israel, et jubente Cyro, et Dario, et Artaxerxe, regibus Persarum: et compleverunt dominum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis.

Fecerunt autem filii Israel, sacerdotes et Levites, et reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadragecentos, hircos caprinos pro peccato totius Israel, duodecim, juxta numerum tribuum Israel. Et statuerunt sacerdotes in ordinibus suis, et Levitas in vicibus suis, super opera Dei in Ierusalem, sicut scriptum est in libro Mosi. Fecerunt autem filii Israel transmigrationis Pascha, quartadecima die mensis primi. Purificati enim fuerant sacerdotes et Levitas quasi unus: omnes mundi ad immolandum pascha universis filii transmigrationis, et fratribus suis sacerdotibus, et sibi. Et comedenterunt filii Israel, qui reversi fuerant de transmigratione, et omnes qui se separaverant a coquinatione gentium terræ ad eos, ut quererent Dominum Deum Israel. Et fecerunt solemniter azymorum septem diebus in letitia, quoniam letificaverat eos Dominus, et converterat cor regis Assur ad eos, ut adjuvaret manus eorum in opere domini Domini Dei Israel.

[Cap. VII.] Post haec autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Ezra filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciae, filii Settum, filii Sadoc, filii Achitob, filii Amariae, filii Azariæ, filii Maraioth, filii Zraie, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees,

A filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. Ipse Ezra ascendit de Babylone, et ipse scriba velox in lege Mosi, quam dedit Dominus Deus Israel: et descendit ei rex secundum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus. Et ascenderunt de filiis Israël, et de filiis sacerdotum, et de filiis Levitarum, et de cantoribus, et de janitoribus, et de Nathinæis, in Ierusalem, anno septimo Artaxerxis regis. Et venerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis. Quia in primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, et in primo die mensis quinti venit in Ierusalem, juxta manum Dei sui bonam super se. Ezra enim paravit cor suum, ut investigaret legem Domini, et faceret et doceret in Israël præceptum et iudicium.

Hoc est autem exemplar epistolæ edicti, quod reddit rex Artaxerxes Ezra sacerdoti, scribæ eruditō in sermonib⁹ et præceptis Domini, et cæremoniis ejus in Israël.

ARTAXERES REX REGUM EZRAE SACERDOTI, SCRIBÆ LEGIS DEI COELI DOCTISSIMO, SALUTEM.

A me decretum est, ut cuicunque placuerit in regno meo de populo Israël, et de sacerdotibus ejus, et de Levitis, ire in Ierusalem, tecum vadat. A facie euini regis, et septem conillariorum ejus, missus es, ut visites Iudeam et Ierusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua: et ut seras argentum et aurum, quod rex et consiliatores ejus sponte obtulerint Deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculum est. Et omne argentum et aurum quodcumque inveneris in universa provincia Babylonis, et populus offerre voluerit, et de sacerdotibus quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in Ierusalem, libere accipe, et studiose eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos et sacrificia, et libamina eorum, et offer ea super altare templi Dei vestri, quod est in Ierusalem. Sed et si quid tibi et fratribus tuis placuerit, de reliquo argento et auro ut faciat, juxta voluntatem Dei vestri facite. Vasa quoque, quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, irade in conspectu Dei in Ierusalem. Se et cetera, quibus opus fuerit in domo Dei tui, quantumcumque ne esse est ut expendas, ^c dabitus de thesauro, et de fisco regis, et a me. Ego Artaxerxes, rex, statui atque decrevi omnibus custodibus areæ publicæ, qui sunt trans flumen, ut quodcumque petierit a vobis Ezra sacerdos, scriba legis Dei cœli, absque mora detis, usque ad argenti talentum centum, et usque ad frumenti coros centum, et usque ad vii batos centum, et usque ad batos olei centum, sal vero absque mensura. Omne, quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli: ne forte irascatur contra regnum regis et filiorum ejus. Vobisque notum facimus de universis sacerdotibus, et Levitis, et cantoribus, et janitoribus, Nathinæis, et ministris domus Dei hujus, ut vesticig, et tributum, et annonas, non habentis potestatem imponendi super eos. Tu autem, Ezra, secundum sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua, constitue judices et presides, ut judicent omni populo qui est trans flumen, his videlicet qui noverunt legem Dei tui, sed et imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, et legem regis diligenter, iudicium erit de eo, sive in mortem, sive in exsilium, sive in condemnationem substantiæ ejus, vel certe in carcere.

Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis, ut glorificaret dominum Dominum, quæ est in Ierusalem, et in me inclinavit misericordiam suam coram rege et consiliatoribus ejus, et universis principibus regis potentibus.

^a Altitudinis cubitos septuaginta, et latitudinis triginta Regum. ms. supputat.

^b Illud Dei, quod tamea et in Hebr. resonat, Regum. ms. omittit.

^c In Regin. ms. filii Achitob, filii Amarias tum, filii Maraioth filii Azariæ, etc.

^d Prima manu in Reginæ codice scriptum fuit dabis.

Et ego confortatus manu Domini Dei mei, quæ erat in me, congregavi de Israel principes qui ascenderent mecum.

[Cap. VIII.] Ibi sunt ergo principes familiarum, et genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone. De filiis Phinees, Gerson. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis David, Attus. De filiis Secheniæ, de filiis Pharos, Zacharias : et cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. De filiis Phæth-Moab, Elioenai filius Zara, et cum eoducenti viri. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, et cum eo trecenti viri. De filiis Adden, Abed, filius Jonathan, et cum eo quinquaginta viri. De filiis Elam, Isaías filius Athalie, et cum eo septuaginta viri. De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael, et cum eo octoginta viri. De filiis Joab, Obedia filius Jehiel, et cum eo ducenti decem et octo viri. De filiis Selomith, filius Josphiæ, et cum eo centum sexaginta viri. De filiis Bebai, Zacharias filius Behai, et cum eo viginti octo viri. De filiis Ezgad, Jo-hanan filius Ecctan, et cum eo centum et decem viri. De filiis Adonicam, qui erant novissimi : et hæc nomina eorum : Elipeleth, et ^b Jeiel, et Samaias, et cum eis sexaginta viri. De filiis Begni, ^c Uthai et Zachur, et cum eis septuaginta viri.

Congregavi autem eos ad fluvium, qui occurrit ad Aava, et mansimus ibi tribus diebus : quasivique in populo et in sacerdotibus de filiis Levi, et non inventi ibi. Itaque misi Elizezer, et Ariel, et Semeiam, et Elnathan, et Jarib, et alterum Elnathan, et Nathan, et Zachariam, et Mosollam principes : et Jairib, et Elnathan sapientes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphe loco, et posui in ore eorum verba, quæ loquerentur ad Eddo, et fratres ejus Nathinæos, in loco Chasphe, ut adducerent nobis ministros domus Dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, vi-rum doctissimum de filiis Mooli, filii Levi, filii Israël, et Sarahiam, et filios ejus et fratres ejus decem et octo, et ^a Asabiam, et cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque ejus et filios ejus viginti : et de Nathinæis, quos dederat David et principes ad ministeria Levitarum, Nathinæos ducentos viginti : omnes hi suis nominibus vocabantur.

Et prædicavi ibi jejunium juxta fluvium Aava, ut affligeremur coram Domino Deo nostro, et petremus ab eo viam rectam nobis et filiis nostris, universæque substantiæ nostræ. Erubui enim petere a rege auxiliū et equites, qui defendenter nos ab inimico in via : quia dixeramus regi : Manus Dei nostri est super omnes, qui querunt eum in honestate : et imperium ejus et fortitudo ejus, et furor super omnes, qui derelinquent eum. Jejunavimus autem, et rogavimus Deum nostrum pro hoc : et evenit nobis prospere. Et separavi de principibus sacerdotum duodecim, Sarahiam, Asabiam, et cum eis de fratribus corum decem. Appendique eis argento et aurum, et vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex et consiliatores ejus, et principes ejus, universæque Israel eorum, qui inventi fuerant : et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, et vasa argen-

^a Idem ms. *Pheth Moab*, et *Azariæ* pro *Zara* : tum præponit versiculum, *De filiis Adden Ahed*, ei qui subsequitur, *De filiis Secheniæ*, etc., qui amanuensium est lapsus. Hiezechiel quoque pro *Ezechiel* mox legit, et paulo post *Abedia* filius *Jechiel*, denique *Ezead*, pro *Ezqad*, et *Secetan* pro *Ecctan*.

^b Reginæ ms. *Hehikel*, ubi et notat de subsequenti nomine *Samaias*, quod alibi *Ramaias* dicitur. Præterea *Zacchur* cum gemino c legit : in Hebr. et Graeco *Zabud* scriptum est. Hieronymus quod et Martianus observat, **z** pro **z**, et **z** pro **z** accepit.

^c In Hebreo hodierno **זָבָד** *Zabud* legimus, quod Septuaginta Interpretes etiam legebant *Zaboud*. Hieronymus econtra pro **z**, *beth*, in suis exemplaribus

Atea centum, auri centum talents : et crateres aureos viginti, qui habebant solidos milles, et vasa axis fulgentis optimi duo, pulchra, ut aurum. Et dixi eis : Vos sancti Domini, et vasa sancta, et argentum et aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum nostrorum : vigilate et custodite donec appendatis coram principibus sacerdotum, et Levitarum, et duabus familiarum Israel in Jerusalem, in thesaurum domus Domini. Suscepserunt autem sacerdotes et Levites pondus argenti, et auri, et vasorum, ut deseruerent Jerusalem in dominum Dei nostri.

Promovimus ^f ergo a flumine Aava duodecimo die mensis primi, ut pergeremus Jerusalem : et manus Dei nostri fuit super nos, et liberavit nos de manu inimici et insidiatoris in via. Et venimus Jerusalem, et mansimus ibi diebus tribus. Die autem quarta appensum est argentum, et aurum, ^g et vasa in domo Dei nostri per manum Meremoth filii Uriæ sacerdotis, et cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Jozabed filius Jo-ue, et Noadaia filius Bennoi Levita, juxta numerum et pondus omnium : de scriptumque est omne pondus in tempore illo.

Sed et qui venerant de captivitate illi transmigrationis, obtulerunt holocaustum Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim : omnia in holocaustum Domino. Dederunt autem edicta regis satrapis, qui erant de conspectu regis, et ducibus trans flumen, et elevaverunt populum et dominum Dei.

[Cap. IX.] Postquam autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes : Non est se-paratus populus Israel, sacerdotes et Levites, a populis terrarum, et de abominationibus eorum, Chananæi videlicet, et Hethæi, et Pherezæi, et Jebusari, et Ammonitarum, et Moabitum, et Ægyptiorum, et Amorrhæorum : tulerunt enim de filiabus eorum sibi et filiis suis, et commiscerunt semen sanctum cum populis terrarum : manus eiam principum et magistratum sunt in transgressione hac prima. Quinque audissem sermoneum istum, scidi pallium meum et tunicam, et evelli capillos capitum mei et barbae, et sedi mortens. Convenerunt autem ad me omnes, qui timebant verbum Dei Israël, pro transgressione eorum qui de captivitate venerant, et ego sedebam tristis usque ad sacrificium vespertinum : et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, et scisso pallio et tunica, curvavi genua mea, et expandi manus meas ad Dominum Deum meum, et dixi : Deus meus, confundor et erubesco levare faciem uam ad te : quoniam iniquitates nostræ multiplicatae sunt super caput, et delicta nostra creverunt usque ad cœlum, a diebus patrum nostrorum : sed et nos ipsi peccavimus graviter usque ad diem hanc, et in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi, et reges nostri, et sacerdotes nostri, in manu regnum terrarum, in gladium, in captivitatem, in rapinam, et in confusionem vultus, sicut et die hac. Et nunc quasi parum et ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, ut dimitterentur nobis reliquæ, et daretur nobis ^b paxillus in loco sancto ejus, et illumina-

Hebreis legebat **z**, *caph*, et **z**, *resh*, pro **z**, *daleth*, *רְאֵת* *Zachur*, non *Zabud*. MART.

^d Hic atque infra *Harna* pro *Aara*, et *Mesolam* pro *Mosolam* in Reginæ ms. legitur.

^e Idem ms., *Sabiam* pro *Asabiam*, et *Saiam* pro *Isaiam* praesert.

^f Priora hæc verba, *Promovimus ergo*, in Reginæ ms. desiderantur.

^g Hic iterum voces, et vasa quæ in Hebr. tam-pen sicut, Reginæ ms. omittit. Mox *Remoth* pro *Mero-moth* legit.

^h Reginæ ms. *pax illius* habet duobus verbis pro *paxillus*, quem errorem alii quoque Latini codices errant.

ret oculos nostros Deus noster, et daret nobis vitam modicam in servitute nostra, quia servi sumus, et in servitute nostra non dereliquit nos Deus noster, sed inclinavit super nos misericordiam eorum rege Persarum, ut daret nobis vitam, et sublimaret dominum Dei nostri, et extruderet soliditudines ejus, et daret nobis sepe in Iudea et Jerusalem. Et nunc quid dicemus, Deus noster, post haec? quia dereliquimus mandata tua, quae præcepisti in manu servorum tuorum prophetarum, dicens: Terra, ad quam vos ingredimini ut possideatis eam, terra immunda est, juxta immunditiam populum exterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleverunt eam ab ore usque ad os coquinatione sua. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, et filias eorum ne accipiat filii vestris, et non queratis pacem eorum, et prosperitatem eorum, usque in æternum: ut confortemini, et conedatis quæ bona sunt terra, et heredes habeatis filios vestros usque in sacerdotum. Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, et in delicto nostro magno, quia tu Deus noster liberasti nos de iniuritate nostra, et dedisti nobis salutem sicut est hodie, ut non convertemur et irrita faceremus mandata tua, neque matrimonii jungemus cum populis abominationum istarum. Numquid iratus es nobis usque ad consummationem, ne dimittes nobis reliquias ad salutem? Domine Deus Israel, justus es tu: quoniam derelici sumus, qui salvaremus sicut die hac. Ecce, coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest coram te super hoc.

[Cap. X.] Sic ergo orante Ezra, et implorante eo, et flente, et jacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel coetus grandis nimis virorum et mulierum et puerorum, et flevit populus multo fletu. Et respondit Sechenias filius b) Jechiel de filiis Elam, et dixit Ezra: Nos prævaricati sumus in Deum nostrum, et duximus uxores alienigenas de populis terre, et nunc, si est poenitentia in Israel super hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, et eos qui de his natu sunt, juxta voluntatem Domini et eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri: secundum C legem stat. Surge, tuum est decernere, nosque erimus tecum: confortare, et fac.

Surrexit ergo Ezra, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum, et omnem Israhel, ut facerent secundum verbum hoc, et juraverunt. Et surrexit Ezra ante domum Dei, et abiit ad cubiculum Iohanan filii Eliasib, et ingressus est illuc, panem non comedit, et aquam non bibit: lugebat enim in transgressione eorum, qui de captivitate venerant. Et missa est vox in Iudea, et in Jerusalem omnibus filiis transmigrationis, ut congregarentur in Jerusalem: et omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum et seniorum, auferetur uniuersa substantia ejus, et ipse abjectetur de cœtu transmigrationis.

Convenerunt igitur omnes viri Iudea et Benjamin in Jerusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis: et sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato et pluviis. Et surrexit Ezra sacerdos, et dixit ad eos: Vos transgressi estis, et duxistis uxores alienigenas, ut adderetis super delictum Israel. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum, et facite

^a Iterum spem pro sepem haud recte cum quibusdam aliis Latinis codicibus, Lyrano, atque Estio, Reginæ ms. præfert.

^b Continuo Reginæ ms. aspirat Jechiel.

^c Regin. ms., de filiis Jerim, Masia, et Helia. Mox Jezabell, et Helesa, aliaque his certiora menda, quæ consulto præteriuit.

^d Idem ms. hic, quemadmodum et supra notatum est. Phel-Moab pro Phæth legit: Vulgati Phahath.

^e Nomina, Jeddū et Joel et Banaia, Reginæ ms.

A placitum ejus, et separamini a populis terræ, et ab uxoriis alienigenis. Et respondit universa multitudo, dixitque voce magna: Juxta verbum tuum ad nos, sic fiat.

Verumtamen quia populus multus est, et tempus pluviae, et non sustinemus stare foris, et opus non est diei unius vel duorum (vehementer quippe peccavimus in sermone isto) constituantur principes in universa multitudine: et omnes in civitatibus nostris qui duxerunt uxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, et cum his seniores per civitatem et civitatem, et judices ejus, donec avertatur ira Dei nostri a nobis super peccato hoc.

Igitur Jonathan filius Azael, et Jaasia filius Thecue, stelerunt super hoc, et Mosollam et Sebethai Levites adjuverunt eos: Feceruntque sic filii transmigrationis. Et abiuerunt, Ezra sacerdos, viri et principes familiarium, in domum patrum suorum, et omnes per nomina sua, et sederunt in die primo mensis decimi ut quererent rem. Et consummati sunt omnes viri, qui duxerant uxores alienigenas, usque ad diem primam mensis primi.

Et inventi sunt de filiis sacerdotum, qui duxerant uxores alienigenas. De filiis Josue filii Josedec, et fratribus ejus, Maasia, et Eliczer, et Jarib, et Godolia. Et deuterunt manus suas ut ejicerent uxores suas, et pro delicto suo arietem de ovibus offerrent. Et de filiis Eumner, Anani, et Zebedia. Et de filiis Arim, c) Maasia, et Elia, et Semeia, et Jehiel, et Ozias. Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael, Nathanael, Jozabed, et Elasa. Et de filiis Levitarum, Juzabed, et Semiei, et Celaia, ipse est Caliu, Phataia, Juda, et Eliezer. Et de cantoribus, Eliasib. Et de janitoribus, Sellum, et Telem, et Uri. Et ex Israel, de filiis Pharos, Remea, et Jezia, et Melchia, et Miamin, et Eliezer, et Melchia, et Banea. Et de filiis Elam, Mathania, Zacharias, et Jehiel, et Abdi, et Jerimoth, et Elia. Et de filiis Zebi, Elioenai, Eliasib, Mathania, et Jerimuth, et Zabed, et Aziza. Et de filiis Bebai, Johanan, Anania, Zabbai, Athalai. Et de filiis Bani, Mosollam, et Melluch, et Adaias, Jasub, et Saal et Ramoth. Et de filiis d) Phæth Moab, Edna, et Chalat, Banaias, Maasias, Mathanias, Beselcet, et Bennui, et Manasse. Et de filiis Erem, Eliezer, Jesus, Melchias, Semeias, Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. De filiis Asom. Mathanai, Matthetha, Zahed, Eliphel, Jermai, Manasse, Semiei. De filiis Bani, Maadi, Amram, et Uel, Baneas, et Badaias, Chelau, Vanja, Marimuth, et Eliasib, Mathanias, Mathanai, et Jasi, et Bani, et Bennui, Semei, et Salmias, et Nathan, et Adaias, Mecnedabai [A]l. Mechnebedai], Sisai, Sarai, Ezrel, et Selemia, Semeia, Sellum, Amaria, Joseph. De filiis Nebo, Jeiel, Mathathia, Zabed, Zabina, e) Jeddū, et Joel, Banaia. Omnes hi acceperunt uxores alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres, quæ pepererunt filios.

VERBA NEEMIAE FILII f) HECHLIAE.

[Lib. II. — Cap. I.] Et factum est in mense Casleu, anno vicesimo, et ego eram in Su-is castro. Et venit Anani unus de fratribus meis, ipse et viri ex Iudea: et interrogavi eos de Judeis, qui remanserant et supererant de captivitate, et de Jerusalem. Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, et reliqui sunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione magna sunt, et in opprobrio: et murus Jerusalem dissipata.

tacet.

f) Ita legunt mss. San Germanensis num. 45 et Canon Memmianus prima manu, in quo corrupte emendator posuit *Hechlia* pro *Echlia*, sive *Hechtia*. In Hebreo scriptum legimus זְהִלָּה *Hachalia*, id est, ח, caph ante ל, lamed. MART.

— Ita verius ad Hebreum זְהִלָּה Reginæ quoque ms. præfert. Alii *Hahelia*: *vetustissimum e Græcis Alexandrinum exemplar*: Χαλια.

tus est et portæ ejus combustæ sunt igni. Cumque adissem verba hujuscemodi, sedi, et flevi, et lux diebus multis: et jejunabam, et orabam ante faciem Dei cœli. Et dixi: Quæso, Domine Deus cœli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pacatum et misericordiam cum his qui te diligunt, et custodiunt mandata tua: fiat auris tua auscultans [Al. sicut aures tuæ auscultantes], et oculi tui aperi, ut audias orationem servi tui. quan ego oro coram te hodie, nocte et die, pro filiis Israel servis tuis, et consiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccaverunt tibi: et ego et domus patris mei peccavimus, vanitate seducti sumus, et non custodivimus mandatum tuum, et cæremonias, et judicia, quæ præcepisti Mosi servo tuo. Memento verbi, quod mandasti Mosi famulo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: et si revertamini ad me, et custodias mandata mea, et facias ea, etiam si abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo vos, et inducam [Al. reducam] in locum, quem elegi, ut habitaret nomen meum ibi. Et ipsi servi tui, et populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, et in manu tua valida. Obsecro, Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui, et ad orationem servorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: et dirige servum tuum hodie, et da ei misericordiam ante virum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

[Cap. II.] Factum est autem in mense Nisan, anno vicesimo Artaxerxis regis: et vinum erat ante eum, et levavi vinum, et dedi regi: et eram quasi languidus ante faciem ejus. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam? non est hoc frustra, sed malum nescio quid in corde tuo est. Et timui valde, ac nimis: et dixi regi: Rex, in æternum vive: quare non mœreat vultus meus, quia civitas domus sepulcorum patris mei deserta est, et portæ ejus combustæ sunt igni? Et ait mihi rex: Pro qua re postulas? Et oravi Deum cœli, et dixi ad regem: Si videtur regi bonum, et si placet servus tuus ante faciem tuam, ut mittas me in Judæam, ad civitatem sepulcri patris mei, et ædificabo eam. Dixitque mihi rex, et regina, quasi sedebat juxta eum: Usque ad quod tempus erit iter tuum, et quando reverteris? Et placuit ante vultum regis, et misit me: et constitui ei tempus. Et dixi regi: Si regi videtur bonum, epistolas det milii ad duces regionis trans flumen, ut transducant me, donec veniam in Judæam: et epistolam ad Asaph custodem saltus regis, ut det mihi ligna, ut tegere possim portas turris domus, et muros civitatis, et domum, quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex juxta manum Dei mei bonam mecum. Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex mecum principes militum, et equites. Et audierunt, Sanaballat Horonites, et Tobias servus Ammanites: et contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo, qui quereret prosperitatem filiorum Israel. Et veni Jerusalem, et eram ibi tribus diebus, et surrexi nocte ego, et viri pauci mecum, et non indicavi cuiquam quid Deus dedit in corde meo, ut facerem in Jerusalem, et jumentum non erat mecum, nisi animal, cui sedebam. Et egressus sum per portam vallis nocte, et ante fontem draconis, et ad portam stercoris, et considerabam murum Jerusalem dissipatum, et portas ejus consumptas igni. Et transivi ad portas fontis, et ad aqueductum regis, et non erat locus iumento, cui sedebam, ut transiret. Et ascendi per torrentem nocte, et considerabam murum, et rever-

A sus veni ad portam vallis, et redii. Magistratus autem nesciebant quo abiissem, aut quid ego facerem: sed et Judæis, et sacerdotibus, et optimatibus, et magistratibus, et reliquis qui faciebant opus, usque ad id loci nihil indicaveram. Et dixi eis: Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, et portæ ejus consumptæ sunt igni: venite, et ædificemus muros Jerusalæ, et non simus ultra opprobrium. Et indicavi eis manum Dei mei, quod esset bona mecum, et verba regis, quæ locutus esset mihi, et aio: Surgamus, et ædificemus. Et confortatae sunt manus eorum in bono. Audierunt autem, Sanaballat Horonites, et Tobias servus Ammanites, et Gosem Arabs, et subsannaverunt nos, et despicerunt, dixeruntque: Quæ est haec res, quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis? Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cœli ipse nos juvat [Al. juvet], et nos servi ejus sumus: surgamus et ædificemus: vobis autem non est pars, et justitia, et memoria in Jerusalem.

[Cap. III.] Et surrexit Eliasib sacerdos magnus, et fratres ejus sacerdotes, et ædificaverunt portam gregis: ipsi sanctificaverunt eam: et statuerunt valvas ejus, et usque ad turrim centum cubitorum sanctificaverunt eam usque ad turrim Ananeel. Et juxta eum ædificaverunt viri Jericho: et juxta eum ædificavit Zachur filius Amri. Portam autem piscium ædificaverunt filii Asna: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes. Et juxta eos ædificavit Marimuth filius Uriæ, filii Accus. Et juxta eos ædificavit Mosollam filius Barachia, filii ^a Meszebel: et juxta eos ædificavit Sadoc filius Baana: et juxta eos ædificavit Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. Et portam veterem ædificaverunt, Joiada filius Phasea, et Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes: et juxta eos ædificaverunt, Meletias [Al. Melthias] Gabaonites, et Jadon Meronathites, viri de Gabaon et Maspha, pro duce qui erat in regione trans flumen. Et juxta eum ædificavit Eziel filius Araia aurifex: et juxta eum ædificavit Ananias filius pigmentarii: et dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris. Et juxta eum ædificavit Raphia filius ^b Ahur, princeps vici Jerusalem. Et juxta eum ædificavit Jedaia filius Aromaph contra domum suam: et juxta eum ædificavit Attus filius Asebeniæ. Medianum partem vici ædificavit Melchias filius Erem, et Asub filius Phaeth Moab, et turrim furnorum. Et juxta eum ædificavit Sellum filius Alloes princeps mediae partis vici Jerusalem, et ipse et filii ejus. Et portam vallis ædificavit Anun, et habitatores Zanoe: ipsi ædificaverunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes, et mille cubitos in muro usque ad portam sterquilinii. Et portam sterquilinii ædificavit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethaccharem: ipse ædificavit eam, et statuit valvas ejus, et seras, et vectes. Et portam fontis ædificavit Sellum ^c filius Cholozai, princeps pagi Muspha ipse ædificavit eam; et texit, et statuit valvas ejus, et seras, et vectes, et muros piscinae Siloe in hortum regis, et usque ad gradus, qui descendunt de civitate David. Post eum ædificavit Neemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bethsur, usque contra sepulcrum [Al. sepolcru] David, et usque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est, et usque ad domum fortium. Post eum ædificaverunt Levitæ, Reum filius Benni. Post eum ædificavit Asebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Post eum ædificave-

^a In Regin. ms. Mesezabal.

^b Ita mss. cum a ab initio, quasi in Hebræo olim esset נ, he ante נ, heth, נְהַתָּן, ben Ahur Editio legunt. MART.

— In Reg. ms. filius Bahur dicitur: vulgati Hur legunt. Mox pro Jedaia filius Aromaph, præfert idem

ms. Iejada filius Aromath: deinde Aseboniæ, cum Vulgatis, pro Aseboniæ, et continuo Phet-Moab, pro Phaeth, etc., quod et infra constanter retinet.

^c Sic mss. omnes libri constanter retinent Cholozai, cum Hebræus hodiernus legit absque iud in fine Cholozæ. MART.

runt fratres eorum, ^a Bavai filius Enadad, princeps dimidiae partis Ceile. Et ædificavit juxta eum Azer filius Josue, princeps Masphe, mensuram secundam, contra ascensum firmissimi anguli. Post eum ^b in monte ædificavit Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo usque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum ædificavit Merimuth filius Uriæ filii Accus, mensuram secundam, a porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib. Et post eum ædificaverunt sacerdotes, viri de campestribus Jordanis. Post eum ædificavit Benjamin et Asub contra domum suam : et post eum ædificavit Azarias filius Maasie filii Ananiae contra domum suam. Post eum ædificavit Bennui filius Enadad mensuram secundam, a domo Azariae usque ad flexuram, et usque ad angulum. Phalel filius Ozi contra flexuram et turrim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris : post eum Phadaia filius Pharos. Nathinæ autem habitabant in Ophel usque contra portam aquarum ad orientem, et turrim, quæ prominebat. Post eum ædificaverunt Thecueni mensuram secundam e regione, a turre magna et eminente usque ad murum templi. Sursum autem a porta equorum ædificaverunt sacerdotes, unusquisque contra domum suam. Post eos ædificavit Sadoch filius Einmer contra domum suam. Et post eum ædificavit Semaia filius Sechenie, custos portæ orientalis. Post eum ædificavit Anania filius Selemia, et Anun ^c filius Seleph sextus mensuram secundam : post eum ædificavit Mosollam filius Barachia, contra gazophylacium suum. Post eum ædificavit Melchias filius artificis usque ad domum Nathinæorum, et scruta vendentium contra portam iudicalem, et usque ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum ^d anguli in porta gregis ædificaverunt aurifices et negotiatores.

[Cap. IV.] Factum est autem, cum audisset Sanaballat, quod ædificaremus murum, iratus est valde; et motus nimis subsannavit Judæos, et dixit coram fratribus suis, et frequentia Samaritanorum: Quid Judæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? num sacrificabunt, et complebunt in una die? Numquid ædificare poterunt lapides de acervis pulvris, qui combusti sunt? Sed et Tobias Ammanites proximus ejus, ait: Ædificant; si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Audi, Deus noster, quia facti sumus despicio [At. despiciui]: converte opprobrium super caput eorum, et da eos in despectionem in terra captivitatis. Ne operias iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes. Itaque ædificavimus murum, et conjunximus totum usque ad partem dimidiæ: et provocatum est cor populi ad operandum.

Factum est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias, et Arabes, et Ammanitæ, et Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Jerusalem, et quod cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis. Et congregati sunt omnes pariter, ut venirent, et pugnarent contra Jerusalem, et molirentur insidias. Et oravimus Deum nostrum, et posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. Dixit autem Judas: Debilitate est fortitudo portantis, et humus

A nimia est, et nos non poterimus ædificare murum. Et dixerunt hostes nostri: Ne sciant, et ignorent, docere veniamus in medium eorum, et interficiamus eos, et cessare faciamus opus;

Factum est autem, venientibus Judæis, qui hababant juxta eos, et dicentibus nobis per decem vires, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, et lanceis, et arcubus. Et perspexi atque surrexi: et aio ad optimates et magistratus, et ad reliquam partem vulgi: Nolite timere a facie eorum. Domini magni et terribilis memento, et pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, et sihiabus vestris, et uxoribus vestris, et dominibus vestris.

Factum est autem, cum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum. Et reversi sumus omnes ad muros, unusquisque ad opus suum. Et factum est a die illa, media pars juveniū eorum faciebat opus, et media parata erat ad bellum, et lanceæ, et scuta, ^e et arcus, et loricæ, et principes post eos in omni domo Juda, ædificantium in muro, et portantium onera, et imponebant: una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium: ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificant, et clangebant buccina juxta me. Et dixi ad optimates, et ad magistratus, et ad reliquam partem vulgi: Opus grande est et latum, et nos separati sumus in muro procul alter ab altero: in loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis. Et nos ipsi faciamus opus: et media pars nostrum teneat lanceas, ab ascensi aurora donec egrediantur astra. In tempore quoque illo dixi populo: Unusquisque cum puer suo maneat in medio Jerusalem, et sint nobis vices per noctem, et diem ad operandum. Ego autem et fratres mei, et pueri mei, et custodes qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra: unusquisque tantum nudabatur ad baptismum.

[Cap. V.] Et factus est clamor populi et uxorum ejus magnus, adversus fratres suos Judæos. Et erant qui dicenter: Filii nostri, et filii nostræ multæ sunt nimis: accipiamus pro prelio eorum frumentum, et comedamus, et vivamus. Et erant qui dicenter: Agros nostros, et vineas, et domos nostras opponamus, et accipiamus frumentum in fame. Et alii dicebant: Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros et vineas: et nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt: sicut filii eorum, ita et filii nostri. Ecce nos subjugamus filios nostros et filias nostras in servitatem, et de sihiabus nostris sunt famulæ, nec habemus unde possint redimi, et agros nostros, et vineas nostras alii possident. Et iratas sum nimis cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc: cogitavimus cor meum tecum: et i:crepui optimates et magistratus, et f dixi eis: Usurasne singuli a fratribus vestris exigitis? Et congregavi adversum eos concionem magnam, et dixi eis:

Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Judæos, qui venditi fuerant gentibus, secundum possibilitatem nostram: et vos igitur ^g vendetis fratres ve-

^a Pro Bavai in Reginæ ms. est Behui: Hebraice יְהוּיָה.

^b Præfert vero Hebreus textus, ἔπειρον, quod est accedit sese, animos sumpsit, sive, indignatus est. LXX verbo, non sensu abludent, ἐπάρτως, tenuit, quod et aliis placet. Apparet autem Hieronymum, qui vertit, in monte, ἡ litteram, pro ἦ accepisse, ac legisse πάντα, pro πάντα.

^c Ms. Reginæ Annus filius Selo. Mox Mesollam, pro Mosollam. Denique paulo post, aurificis, quod et Vulgati Latini præferunt, pro artificis, idque rectius ad Hebreum verbum שְׁלֹמֵה, saepius enim con-

flatorem auri, sive auri fabrum nomen οὐρανὸς sonat.

^d Idem ms., angulis ad portam gregis.

^e Voces, et arcus, quæ tamen et in Hebr. sunt, Reginæ ms. facet.

^f Vitiose antea scriptum erat, et dixit.

^g Variam in hoc versiculo retinent lectionem mss. codices; plures ita legunt: Et vos igitur vendite fratres nostros, et ememus eos. Canon Meminianus in textu habet: Et vos igitur venditis fratres nostros, et redimemus eos. In margine, alibi, vendite fratres vestros, et ememus eos. MART.

stros, et redimemus eos? Et siluerunt, nec invenerunt quid responderent: Dixique ad eos: Non est bona res, quam facitis: quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis a gentibus inimicis nostris? Et ego, et fratres mei, et pueri mei, commodavimus plurimis pecuniam et frumentum: non repetamus in commune istud, æs alienum concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros suos, et vineas suas, et oliveta sua, et domos suas: quin potius et centesimam pecuniam, frumenti, vini, et olei, quin exigere soletis ab eis, date pro illis. Et dixerunt: Reddemus, et ab eis nihil queremus: sicutque faciemus ut loqueris. Et vocavi sacerdotes, et adjuvavi eos, ut facerent juxta quod dixeram. Insuper excussi sinum meum, et dixi: Sic excusat Deus oinsem virum, qui non compleverit verbum istud, de domo sua, et de laboribus suis: sic excutatur, et vacuus fiat. Et dixit universa multitudo: Amen. Et laudaverunt Deum. Fecit ergo populus sicut erat dictum.

A die autem illa, qua præceperat rex mihi, ut essem dux in terra Juda, ab anno vicesimo usque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego et fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi, qui fuerant ante me, gravaverunt populum, et acceperunt ab eis, in pane, et vino, et pecunia, quotidie siclos quadraginta: sed et ministri eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei: quia potius in opere inuri adiscavi, et agrum non emi, et omnes pueri mei congregati ad opus erant. Judæi quoque et magistratus, centum quinquaginta viri, et qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro sunt [*Al.* erant], in mensa mea crant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos unus, arietes sex electi, exceptis volatilibus, et inter dies decem vina diversa, et alia multa tribuebam: insuper et annonas ducatus mei non quasivi: validè enim attenuatus erat populus. Memento mei, Deus meus, in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

[Cap. VI.] Factum est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias ^a, et Gosem Arabs, et ceteri inimici nostri, quod ædificassem ego murum, et non esset in ipso residua interruptio (usque ad tempus autem illud valvas non posueram in portis) miserunt Sanaballat et Gosem ad me, dicentes: Veni, et percutiamus fœdus pariter in viculis ^b in campo Uno. Ipsi autem cogitabant ut facerent mihi in alium: Misericordia ad eos nuntios, dicens: Opus grande ego facio, et non possum descendere: ne forte negligatur cum venero et descenderem ad vos. Misericordia autem ad me secundum verbum hoc per quatuor vices: et respondi eis juxta sermonem priorem. Et misit ad me Sanaballat juxta verbum prius quinta vice puerum suum, et epistolam habebat in manu scriptam hoc modo :

In gentibus auditum est, et Gosem dixit, quod tu et Judæi cogitatis rebellare, et propterea ædifices murum et levare te velis super eos regem: propter quam causam et prophetas posueris, qui prædicent de te Jerusalem, dicentes: Rex in Judæa est. Auditurus est rex verba haec: idcirco nunc veni, ut ineamus consilium pariter. Et misi ad eos, dicens: Non est factum secundum verba haec, quæ tu loqueris: de corde enim tuo tu componis haec. Omnes

— Reginæ ms. cum aliis penes Martian. vendite fratres nostros, et ememus eos.

^a Interserit hic idem ms. nomen, Marallis, quod quidem haud scio unde excuderit.

^b Reginæ ms. aliquæ apud Martian. in vitulis: alii codices et Vulgati plerique omnes ante Sixti V editionem æque male in vinculis, præferebant. Taceo quod uno, pro Uno in nonnullis legitur.

^c Vitiouse in eodem ms. sicut, pro fugit.

A autem [*Al.* enim] hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, et quiesceremus. Quam ob causam magis confortavi manus meas; et ingressus sum domum Semaïe filii Dataæ filii Metabeel secreto. Qui ait: Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, et claudamus portas adis: quia venturi sunt ut interficiant te, et nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi: Num quisquam similis mei ^c fugit? et quis ut ego ingredietur templum, et vivet? non ingrediari. Et intellexi quod Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans locutus esset ad me, et Tobias, et Sanaballat conduxisserunt eum; accepérat enim præmium, ut territus facerem, et peccarem, et haberent malum, quod exprobarent mihi. Memento mei, Domine, pro Tobias, et Sanaballat, juxta opera eorum talia: sed et ^d Noadiæ prophetæ, et ceterorum prophetarum, qui terrehant me. Compleatus est autem murus vicesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.

B Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, ut timerent universæ gentes, quæ erant in circuitu nostro, et conciderent intra semetipsos, et seirent quod a Deo factum esset opus hoc. Sed et in diebus illis, multe optimatum Judaorum epistles mittebantur ad Tobiam, et a Tobia veniebant ad eos. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus, quia gener erat Sechenie filii ^e Jorei, et Johanan filius ejus accepérat filiam Musollam filii Barachie: sed et laudabant eum coram me, et verba mea nuntiabant ei: et Tobias mittebat epistles, ut terret me.

[Cap. VII.] Postquam autem ædificatus est murus, et posui valvas, et recensui janitores, et cantores, et Levitas: præcepi Anani fratri meo, et Ananiae principi domus de Jerusalem (ipse enim quasi vir verax et timens Deum plus ceteris videbatur). Et dixi eis: Non aperiuntur portæ Jerusalem usque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, clause portæ sunt, et oppilate: et p'st'i custodes de habitatoribus Jerusalem, singulos per vices suas, et unumquemque contra domum suam. Civitas autem erat lata nimis et grandis, et populus parvus in medio ejus, et non erant domus ædificatae. Dedit Deus autem in corde meo, et congregavi optimates, et magistratus, et vulgus, ut recenserem eos, et inventi librum census eorum, qui ascenderent primum, et inventum est scriptum in eo:

C Isti filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, et reversi sunt in Jerusalem, et in Judeam unusquisque in civitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Josue, Neemias, Azarias, Raamias, Naaman [*Al.* Naamanin], Mardochæus, Belsan, Mespharat, Beggoai, Naum, Baana. Numerus virorum populi Israel :

Filiæ Pharos, duo millia centum septuaginta duo: Filii Saphatæ, trecenti septuaginta duo: Filii Area, sexcenti quinquaginta duo: Filii Phaeth-Moab, filiorum Josue et Joab, duo millia octingenti decem et octo: Filii Elam, mille ducenti quinquaginta quatuor [*Al.* octoginta]: Filii Zethua, octingenti quinquaginta: Filii Zachai, septingenti sexaginta: Filii Bannui, sexcenti quadraginta octo: Filii Bebai, sexcenti viginti octo: Filii Azgad, duo millia trecenti viginti duo: Filii Adoniam, sexcenti sexaginta septem: Filii Baggoai, duo millia sexaginta f septem: Filii Adin, sexcenti quinquaginta quinque:

^d Idem ms. vitiouse iterum, et non Adia. Praestat vero admonere, in Heb. תְּנִזְנֵל esce sequiori genere, sive prophetissam Noadiam dici, non prophetam.

^e Ita Canon Memmianus ac ceteri omnes ms. codices. Editi legunt filii Area juxta Hebræum, ubi nullum apparet iudicio hujus nominis. MART.

^f Reg. ms. septuaginta septem: mox quoque Baggoim, pro Baggoai: Vulg. Beguai.

Fili Ater, filii Ezecriæ, nonaginta octo : Filii Asem, trecenti viginti octo : Filii Besai, trecenti viginti quatuor : Filii Areph, centum duodecim : Filii Gabaon, nonaginta quinque. ^a Viri Beth-Leem et Netupha, centum octoginta octo. Viri Anathoth, centum viginti octo. Viri Beth-Azmoth, quadraginta duo. Viri Cariath-Jarim, Chephira, et Beroth, septingenti quadraginta tres. ^b Viri Rama et Geba, sexcenti viginti unus. Viri Machmas, centum viginti duo. Viri Beth-El, et Ai, centum viginti tres. Viri Nebo alterius, quinquaginta duo. Viri Elam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filii Arem, trecenti viginti. Filii Jericho, trecenti quadraginta quinque. Filii Lod Hadid et Ono, septingenti viginti unus. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta.

Sacerdotes : Filii Idaia in domo Josua, nongenti septuaginta tres. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Phashur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Arem, mille decem et septem. Levitæ : Filii Josue et Cadmien [Al. Cedmiel], filiorum Odivæ, septuaginta quatuor. Cantores : Filii Asaph, centum quadraginta octo. Janitores : Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Atita, filii Sobai : centum triginta octo. Nathinæci : filii Soa, filii Aspha [Al. Hasupha], filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Siaa, ^c filii Phadon, filii Lebana, filii Agaba, ^d filii Selmon, filii Anan, filii Geddel, filii Gaer, filii Raia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, filii Besai, filii Munim, filii Nephussim, filii Bechbuc [Al. Bachuc], filii Acupha, filii Arur, filii Besloth, filii Meida [Al. Maid], filii Arsia, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia filii Atipha, filii servorum Salomonis, filii Sothai, filii Sophereth, filii Pherida, filii Jahala, filii Darcon, filii Jeddæ, filii Saphatia, filii Atil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Sabain, filio Amon. Omnes Nathinæci, et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. Hi sunt autem, qui ascenderunt de Thelmela, Thelarsa, Cherub, Addon, et Emmer : et non potuerunt indicare domum patrum suorum, et semen suum, utrum, ex Israel essent. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quadraginta duo.

^a Cum Vulgatis et Græco, Reginæ ms. Filii hic præfert pro Viri: Hebræus autem וְנָ.

^b Uno auget numerum Reginæ ms. qui et Goba, pro Geba : et mox Agi, pro Ai legit. De Nebo, que altera nominatur, notatum doctis viris, priorem Nebo in vetustis editionibus Latinis olim extitisse. Vide supra Esdram cap. xi, 32.

^c Regin. ms. haud tamen recte, prætermissa voce filii, Siaasado serie continua præfert. Pro Selmon, quod sequitur, atque ita in nostris quoque legitur mss. proprius ad Hebreum textum Vulgati habent Selmai. Paulo post pro Gezem idem habet ms. Gezfa : et Unim, pro Munim, et Neptusim, pro Nephussim. denique inferius Gachubada, pro Jahala, etc.

^d In editis libris legimus Selmai ex hodierno Hebraeo יְהוּ : Canon tamen Memmianus cum aliis omnibus mss. Latinis Selmon habet, ut nos, edidimus. Unde necesse est scriptum fuisse יְהוּ in exemplaribus Hebraicis S. Hieronymi, nun scilicet ^e finale pro jod ^f, quod plane idem est cum parte nun superiori, in mss. maxime; ubi etiam omitti potuit a librariis ductus inferior litteræ. MART.

^e In Reg. ms., Gabaadtidis.

^f Numerat Cod. Reginæ, sexcentos sexaginta, etc.

^g Post ista, in editis additus legitur integer versic. 68 : Equi eorum septingenti triginta sex : muli eorum ducenti quadraginta quinque. At de equis ac mulis altum silentium in mss. Latinis, nec non apud Syrum et Arabam interpres, qui supradictum omittunt versiculum. Massoretharum exemplaria, Alexandrinumque ms. Græcum adhuc reinent quod in Vulg. Latina legimus. Hinc non levis exoritur suspicio nonnulla excidisse in aliquot exemplaribus Hebræis, Græcis atque Latinis. Eadem legitur

A Et de sacerdotibus, filii Abia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai ^g Galaditis uxorem : et vocatus est nomine eorum. Hi quiescerunt scripturam suam in censu, et non invenerunt : et ejeci sunt de sacerdotio. Dixitque Athersatha eis, ut non manducarent de sanctis sanctorum, donec staret sacerdos doctus et eruditus. Omnis multitudo quasi vir unus, quadraginta duo millia ^h trecenti sexaginta, absque servis et ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem, et inter eos cantores, et cantatrices, ducenti quadraginta quinque. ⁱ Cameli eorum, quadrungenti triginta quinque : asini, sex millia septingenti viginti ^j.

Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotiales quingentas triginta ^k. Et de principibus familiarium dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, et argenti minas duo millia ducentas. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, et argenti minas duo millia, et tunicas sacerdotiales sexaginta septem. Habitaverunt autem sacerdotes, et levitæ, et janitores, et cantores, et reliquum vulgus, et Nathinæci, et omnis Israel, in civitatibus suis.

[Cap. VIII.] Et venerat mensis septimus : ^l filii autem Israel erant in civitatibus suis. Congregatusque est omnis populus quasi vir unus, ad plateam quæ est ante portam aquarum : et dixerunt Ezra ^m scribæ ut afficeret librum legis Mosi, quam præcepit Dominus Israeli.

Attulit ergo Ezras sacerdos legem coram multitudo virorum et mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima, inensis septimi. Et legit in eo aperte in platea, quæ erat ante portam aquarum, de mane usque ad medium diem, in conspectu virorum et mulierum et sapientium ; et aures omnis populi erant errectæ ad librum.

Stetit autem Ezras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum : et steterunt juxta eum, Mathathia, et ⁿ Sema, et Ania, et Uria, et Ilæcia, et

cap. II lib. I Ezra, sed in multis valde diversa. Vid. Crit. Sacros. MART.

^b Advertat lector annotationem hoc loco positam in Vulgata, inque pluribus mss. libris abesse prorsus in optimo ac perantiquo ms. Colbertino Aniciensi. In San-Germanensi autem nostro num. 45 scriptam esse in margine, nec tamen eodem loco ; sed infra cap. viii e regione horum verborum : *Attulit ergo Ezras, etc.* Quibus, ni fallor, satis probatum exstat hujusmodi annotationculam, nullatenus ab Hieronymo, sed ab alio auctore nescio quo, fuisse derivatum. Sic autem scriptum est in ea : *Huc usque refertur quid in Commentario scriptum fuerit, exin Neemia historia texitur.* MART.

— Reginæ ms., nongentos viginti numerat. Statim vero subjungunt Vulgati codices glossema illud, *Huc usque refertur, quid in Commentario scriptum fuerit, exin Neemia Historia texitur,* quod ex Hieronymi calamo profectum non esse, tum originalium textuum silentium, tum Latini ipsi mss. nobis et Martianæ inspecti, indicio sunt. Præterea non hic loci, sed superius post versic. 64, seu verbis, *Dixitque Athersatha, etc.*, rectius videbatur præponendum.

¹ Nedium Vulgata, sed et ipsum Hebreum exemplar supputant *triginta quinque*, וְנָנָה מִשְׁלָחָן. Nosri autem mss. non addunt illud *quinque*, neque in sois illud invenisse Martian. videtur, tametsi lectorem hac de re non admoneat.

^j Alterum hic de suo adsuit glossema Regin. ms. his verbis, Schenophenia Saul. Esdra et Neemia : quod facile fuit antea scholion ad libri album annotationum dein temere intrusum in textum.

^k Nomen Scribæ in Reginæ ms. deest.

^l In Reginæ ms., Semeia, et Ahania, quorum prius cum Vulgata lectione consonat, alterum rectius ad

Maasia, ad dexteram ejus : et ad sinistram, Phadaia, Misael, et Melchia, et Asum, et Asebdana, Zacharia, et Mosollam. Et aperuit Ezra librum coram omni populo : super universum quippe populum eminebat : et cum aperuisset eum, stetit omnis populus. Et benedixit Ezra domino Deo magno : et respondit omnis populus : Amen, amen : elevans manus suas, et incurvati sunt, et adoraverunt deum prouo in terram. Porro Josue, et Bani, et Serebia, Jamin, Accub, Sebthai, Odia, Maasia, Celitha, Azarias, Jozabed, Anan, Phalaia, Levitae, silentium faciebant in populo ad audiendam legem : populus autem stabat in gradu suo. Et legerunt in libro legis dei distincte, et apposite [Al. aperte] ad intelligendum : et intellexerunt cum legeretur.

Dixit autem Neemias (ipse est Athersatha) et Ezra sacerdos et scriba, et Levitae interpretantes universo populo : Dies sanctificatus est domino Deo nostro, nolite lugere, et nolite fere. Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis. Et dixit eis : Ite, comedite pinguia, et bibite ^a mulsum, et mittite partes ei qui non preparavit sibi : quia sanctus dies domini est, et nolite contristari, gaudium enim domini est fortitudo nostra. Levitae autem silentium faciebant in omni populo, dicentes : Taceite, quia dies sanctus est et nolite dolere. Abiit itaque omnis populus, ut comedaret et biberet, et mitteret partes, et faceret laetitiam magnam : quia intellexerant verba, quae docuerat eos. Et in die secundo congregati sunt principes familiarium universi populi, sacerdotes et levitae, ad Ezraam scribam, ut interpretaretur eis verba legis. Et invenerunt scriptum in lege, praecipisse dominum in manu mosi, ut habitent filii israel in tabernaculis, in die solemni, mense septimo : et ut predicent, et divulgenter vocem in universis urbibus suis, et in jerusalem, dicentes : Egridimini in montem, et afferte frondes olivæ, et frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, et ramos palmarum, et frondes ligni nemorosi, ut luant tabernacula, sicut scriptum est. Et egressus est populus, et attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula ^b unusquisque in domate suo, et in atris suis, et in atris domus dei, et in platea portæ aquarum, et in platea Ephraim.

Fecit ergo universa ecclesia eorum qui redierant de captivitate, tabernacula, et habitaverunt in tabernaculis : non enim fecerant a diebus Josue filii Nutaliter filii israel usque ad diem illum. Et fuit laetitia magna nimis. Legit autem in libro legis dei per dies singulos, a die primo usque ad diem novissimum. Et fecerunt solemnitatem septem diebus, et in die octavo collectam juxta ritum.

[Cap. IX.] In die autem vicesimo quarto mensis hujus, convenerunt filii israel in jejunio, et in saccis, et humus super eos. Et separatum est semen filiorum israel ab omni filio alienigena : et steterunt, et confitebantur peccata sua, et iniurias patrum suorum. Et consurrexerunt ad standum : et legerunt in volumine legis domini dei sui, quater in die, et quater confitebantur, et adorabant dominum deum suum.

Surrexit autem super gradum levitarum, Josue, et Bani, Cedniel, Sebnia [Al. Sabania], Bonni, Sarebias, Bani, Chanani : et inclamaverunt voce magna ad dominum deum suum. Et dixerunt levitae, Jo-

Hebreum legeris Hanabia. Mox Phædia, pro Phædia, et Misahel aspiratur.

^a Pro mulsum in eodem ms. est mustum, quod non nemo magis probabit. Attamen in hebreo מִלְחָמָה legitur, quod dulcia et suavia gustu sonat.

^b Regius codex ms. pro domate suo, scriptum habet, in angulo suo. MART.

^c Quatuor haec nomina ita Regin. mss. effert Asebia, Sarechia, Odoia, Sebna, minus certe bene.

^d Idem ms. tu vivificasti, neque hoc satis recte.

^e San-Germanensis ms. num. 15 hanc in margine

A sue, et Cedniel, Bonni, Asebia, e Serebia, Odaia, Sebna, Phataia; Surgite, benedicte domino deo vestro ab æterno usque in æternum : et benedicant nomini gloriae tuae excuso in omni benedictione et laude.

Tu ipse, domine, solus tu fecisti coelum, et coelum cœlorum^f; et omnem exercitum eorum : terram, et universa quæ in ea sunt : maria, et omnia quæ in eis sunt : et tu ^g vivificas omnia haec, et exercitus cœli te adorat. Tu ipse, domine deus, qui elegisti abraham, et eduxisti ^h eum de igne chaldæorum, et posuisti nomen ejus abraham. Et invenisti cor ejus fidele coram te : percussisti cum eo fedus, ut dares ei terram chananæi, hetthæi, et amorræi, et phezezi, et jebusæi, et gergesæi, ut dares semini ejus : et implesti verba tua, quoniam justus es. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in ægypto : clamoremque eorum audisti super mare rubrum. Et dedisti signa et portenta in pharao, et in universis servis ejus, et in omni populo terræ illius : cognovisti enim quia superbe egerunt contra eos : et fecisti tibi nomen, sicut et in hac die. Et mare divisisti ante eos, et transierunt per medium maris in secco : persecutores autem eorum projecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas [Al. aquis validis]. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, et in columna ignis per noctem, ut appareret eis via, per quam ingrediebantur. Ad montem quoque sinai descendisti, et locutus es cum eis de cœlo, et dedisti eis iudicia recta, et legem veritatis, cærenomias et præcepta bona : et sabbathum sanctificatum tuum ostendisti eis, et mandata, et cærenomias, et legem præcepisti eis, in manu mosi servi tui. Panem quoque de cœlo dedisti eis in fame eorum, et aquam de petra eduxisti eis sicutientibus, et dixisti eis, ut ingredierentur et possiderent terram, super quam levasti manum tuam, ut traderes eis. Ipsi vero et patres nostri superbe egerunt, et induraverunt cervices suas, et non audierunt mandata tua. Et noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis. Et induraverunt cervices suas, et dederunt caput, ut converterentur ad servitatem suam, quasi per contentionem. Tu autem deus propitius, clemens et misericors, longanimes et multæ miserationis, non derelinquisti eos, et quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, et dixissent : iste est deus tuus, qui eduxit te de ægypto : feceruntque blasphemias magnas. Tu autem in misericordia tua in multis non dimisisti eos in deserto : columna nubis non recessit ab eis per diem, ut duceret eos in viam, et columna ignis per noctem, ut ostenderet eis iter per quod ingredierentur. Et spiritum tuum bonum dedisti ⁱ, qui doceret eos, et manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. Quadragesima annis pavisti eos in deserto, nihilque eis defuit : vestimenta eorum non in veteraverunt, et pedes eorum non sunt attriti. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis sortes : et possederunt terram seon, et terram ^h regis ezebon, et terram og regis basan. Et filios eorum multiplicasti sicut stellas cœli, et adduxisti eos ad terram, de qua dixeras patribus eorum, ut ingredierentur et possiderent. Et venerunt filii, et possederunt terram, et humiliasti coram eis habitatores terræ chananæos, et dedisti eos in manu eorum, et reges eo-

retinuit variantem lectionem, Hur. Significat autem quod deus eduxerit abraham de ur chaldæorum. Porro ur latine interpretatum ignis dicitur. Vide Genes. xiii, 31, ac questiones hebraicas hieronymi in hunc locum. MART.

^f Non addit regin. ms. tuum, quod tamen in hebreo textu resonat.

^g Hic vero eis pronomen sufficit idem ms. quod hebreus facet.

^h Vacat in reginæ ms. vox, regis, quæ est tamen in hebreo archetypo.

rum et populos terræ, ut facerent eis sicut placebat A illis. Ceperunt itaque urbes munitas, et humum pinguem, et possederunt domos plenas cunctis bonis; cisternas ab aliis fabricatas, vineas, et olivetas, et ligna pomisera multa: et comedenterunt, et saturati sunt, et impinguati sunt, abundaverunt deliciis in bonitate tua magna. Provocaverunt autem te ad iracundiam, et recesserunt a te, et projecerunt legem tuam post terga sua: et prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos, ut reverterentur ad te fecerunt blasphemias grandes. Et dedisti eos in manu hostium suorum, et afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis sue clamaverunt ad te, et tu de celo^a audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum. Cuiusque requievissent, reversi sunt ut facerent malum in conspectu tuo: et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum; et possederunt eos. Conversique sunt, et clamaverunt ad te: tu autem de celo exaudisti, et liberasti eos in misericordia tua, muluis temporibus. Et contestatus es eos, ut reverterentur ad legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt et non audierunt mandata tua, et in iudicis tuis peccaverunt, quæ faciet homo, et vivet in eis: et dederunt humerum recedenti, et cervicem suam induraverunt, nec audierunt. Et protraxisti super eos annos multos, et contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum, et non audierunt, et tradidisti eos in manu populorum terrarum.^b In misericordia autem tuis plurimi non fecisti eos in consumptione, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserationum, et clemens es tu. Nunc itaque, Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne avertias a facie tua omnem laborem, qui invenit nos, reges nostros, principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, a diebus regis Assur usque in diem hanc. Et tu justus es in omnibus, quæ vencrunt super nos, quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, et patres nostri non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es^c in eis. Et ipsi in regnis suis, et in bonitate tua multa, quam dedicas eis, et in terra latissima et pingui, quam tradideras in conspectu eorum, non servierunt tibi, nec reversi sunt a studiis suis pessimis. Ecce nos ipsi hodie servi sumus: et terra, quam dedisti patribus nostris, ut comedenter paucem ejus, et que bona sunt ejus, et nos ipsi servi sumus in ea. Et fruges ejus multiplicantur regibus, quos posuisti super nos propter peccata nostra, et corporibus nostris dominabantur, et jumentis nostris secundum voluntatem suam, et in tribulatione magna sumus. Super omnibus ergo his nos ipsi percutimus fœdus, et scribinus, et signant principes nostri, Levites nostri, et sacerdotes nostri.

[Cap. X.] Signatores autem fuerunt, Neemias, Athersatha filius Achelai, et Sedeicias, Saraias, Azarias, Jeremias, Pheshur [al. Phassur], Amarias, Melchia, Attus, Sebenia, Meluch, Arem, Merimuth, Obdias, Daniel, Genthon, Baruch, Mosollam, Abia, Miamian, Maazia, Belgai, Semeia: hi sacerdotes.

^a Idem ms., de celo exaudisti eos, et secundum, etc.

^b Quod olim apposuerit nonnemo studiosus ad marginem libri scholion, *Regis Babylonis Chaldei*, perperam Reginæ ms. in textu hic sufficit.

^c Neque hic satis bene Reginæ ms. testificatus es nobis. Et ipsis in regnis suis bonis, et in, etc.

^d Omnes mss. sic legunt, editi vero Henadad, et consequenter, Sebenia Odaia, pro Sechenia et Odevia. MART.

— Reg. ms. Azariae: quod sequitur Enaddam, reetus ad Hebreum ΤΤΕΙ, Vulgati offerunt Henadad.

^e Constanter Regin. ms. Phet-Moab, et paulo post

Porro Levitæ, Josue filius^d Azanir, Bennui de filiis Enaddan, Cedmiel, et fratres eorum, Sechemia [al. Sebenia], Odevia, Celita, Phalaia, Anan, Micha, Roob, Asebia, Zachur, Serebia, Sabania, Odia [al. Odaia], Bani, Baniu.

Capiti populi, Pharos, ^e Phaeth-Moab, Elam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebal, Adonla, Begoal, Adin, Ater, Ezechia, Azur, Odevia [al. Odaia], Asum, Besai, Areph, Anathoth, Nebai, Megphias, Mosollam, Azir, Mesizabel, Sadoc, Jeddua, Pheltia, Anan, Ania [al. Anaia], Osce, Anania, Asub, Aloes, Philea, Sobet, Reum, Aschba, Mansia, et Itaia [al. Echaia], Ilanai, Anan, Meluch, Arem, Baana: et reliqui de populo, ^f sacerdotes, Levitæ, janitores, et cantores, Nathinæi, et omnes qui se separaverunt de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum, et filiæ eorum, omnis qui poterat sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, et qui veniebant ad pollicendum et jurandum, ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Mosis servi Dei, ut facerent et custodirent universa mandata Domini Dei nostri, et judicia eius et ceremonias eius, et ut non daremus filias nostras populo terræ, et filias eorum non accipieremus filiis nostris. Populi quoque terræ, qui important venalia, et omnia ad usum per diem sabbati ut vendant, non accipiemus ab eis in sabbato et in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, et exactiōem universæ manus. Et statuēmus super nos præcepta, nt demus tertiam partem sielli per annum ad opus domus Dei nostri, ad panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum, et in holocaustum sempiternum in sabbatis, in kalendis, in solemnitatibus, et in sanctis, et pro peccato: ut exoretur pro Israel, et in omnem usum domus Dei nostri.

Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter sacerdotes, et Levitas, et populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum, ut arderent ^g super altare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Mosi: et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum, in domo Domini. Et primitiva filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et primitiva boum nostrorum, et ovium nostrarum, ut offerrentur in domo Dei nostri, sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: et primitias ciborum nostrorum, et libanum nostrorum, et ponam omnis ligni, vindemia quoque et olei, afferremus sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Levitis. Ipsi Levite decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. Erū autem sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, et Levitæ ^h offerent decimam partem decimæ sua: in domum Dei nostri, ad gazophylacium in domum thesauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Levi, primitias frumenti, viui et olei: et ibi erunt vasa sanctifica, et sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

[Cap. XI.] Habitaverunt autem principes populi in Jerusalem; reliqua vero plebs misit sortem, ut tollerent unam partem de decem, qui habitaturi

Jezechia, pro Ezechia. Alias variantes lectiones e regione annotamus.

ⁱ Ab Scholiaste quopiam margini appositum lemma istiusmodi, *Fæderis verba narrantur, temere Reginæ ms. hic adsuit contextui.*

^j Reginæ ms. ut arderent semper ante altare., etc., cum impressa autem lectione Hebreus textus ^k; qui et subsequens Mosi nomen facit.

^l Idem ms. Levitæ offerunt in decimam partem decimæ, quas in domum, etc., lapsu, ut videtur, scribarum.

essent in Jerusalem civitate sanctâ, novem vero partes in civitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris, qui se sponte obtulerant, ut habitarent in Jerusalem. Illi sunt itaque principes provincie, qui habitaverunt in Jerusalem, et in civitatibus Iuda. Habitavit [Al. add. autem] unusquisque in possessione sua, in urbibus suis, Israel, sacerdotes, Levite, Nathinaï, et filii servorum Solomonis.

Et in Jerusalem habitaverunt de filiis Iuda, et de filiis Benjamin : de filiis Iuda, Athaï filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiae, filii Malalel : de filiis Phares, Maasia filius Barnich, filius Choloza, filius Azia, filius Adaia, filius Joarib, filius Zachariæ, filius Silonitis ; omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jerusalem, quadringenti sexaginta octo vii fortis.

Hil sunt autem filii Benjamin : Sellum filius Mosollam, filius Joed, filius Phadaïa, filius Colaïa, filius Masiä, filius Etheel, filius ^a Isaia, et post eum Gebbai, Sellai, nongenti viginti oio, et Joel filius Z-chri præpositus eorum, et Judas filius Senua super civitatem secundus.

Et de sacerdotibus, Idaia filius Joarin, Jachin, Sarai filius Heliçæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Moraioth, filius Ahitub [Al. Achitob] princeps domus Dei, et fratres eorum facientes opera templi, octingenti viginti duo.

Et Adaia filius Jeroam, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Phesur, filius Melchiae, et fratres ejus principes patrum : ducenti quadraginta duo. Et Anassai filius ^b Azreel, filius Ahazi, filius Mosolamoth, filius Emmer, et fratres eorum potentes nimis : centum viginti octo, et præpositus eorum Zabdiel filius potentium.

Et de Levitis ^c Sehenia filius Asub, filius Azaram, filius Asabia, filius Boni, et Sabathai et Josabed, super [Al. add. omnia] opera, quæ erant forinsecus in domo Dei, a principibus Levitarum.

Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, ^d princeps ad laudandum et ad confitendum in oratione, et Beccacia secundus de fratribus ejus, et Abdastius Samua, filius Galal, filius Idithun, omnes Levitæ in civitate sancta ducenti octoginta quatuor.

Et janitores, Accub, Temon, et fratres eorum, qui custodiebant ostia : centum septuaginta duo. Et reliqui ex Israel sacerdotes et Levitæ in universis civitatibus Iuda, unusquisque in possessione sua.

Et Nathinai, qui habitabant in Ophel, et Siaha, et Gaspha de Nathinæis. Et episcopus Levitarum in Jerusalem, Azzi filius Bani, filius A-abiaæ, filius Mathania, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus Dei. Præceptum quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos : et Phathbaia filius Mesebel, de filiis Zera filii Iuda in manu regis, juxta omne verbum populi, et in dominibus per omnes regiones eorum.

De filiis Iuda habitaverunt in Cariath-Arbe et in filiabus ejus : et in Dibon, et in filiabus ejus et in Cabseel, et in viculis ejus, et in Jesue, et in Molat-

^a Ms. Reginæ filius Asaia, et post eum Gabbas, pro Isaia, et Gebbai : Paulo etiam superius Malekel, pro Malalel præferebat.

^b Iterum hic, Ezriel, et Saazi, pro Azrael, et Ahazi legit.

^c Recius ad Hebreæm scripturam וְיַעֲשֵׂה Vulgati efferunt Semeia. MSS. vero cum nostri, tum quos Martianæus consuluit, impressam lectionem pari consensu retinent. Paulo post Zehdei, pro Zebdei. Regius legit.

^d Hebreus habet הַלְּבָדִים שָׁנָר, quod est Princeps exorationis, pro quo Hieronymus videtur legisse תְּלִבְדָּל, π scilicet pro π medio. Neque porro lectionem mutuatus est ex LXX qui totum fere hunc versiculum prætermittunt.

^e Reginæ ms. in civitate sua. Mox Osel, et Siaba, pro Ophel, et Siaha.

A da, et in Bethphaleth, et in Asersual, et in Bersabee, et in filiabus ejus et in Siceleg, ^f et in Mochona, et in filiabus ejus, et in Remmon, et in Saraa, et in Jerimuth, Zanoa, Odollam, et in villis earum, Lachis et regionibus ejus, et Azeca, et filiabus ejus. Et manserunt in Bersabee usque ad vallem Ennom.

Fili autem Benjamin, a Geba, Mechmas, et ^g Aia, et Beth-El, et filiabus ejus : Anathoï, Nob, Anania, Asor, Rama, Gethaim, Adid, Seboim, et Néballat, Lod, et Ono vale artificum. Et de Levitis portiones Judee et Benjamin.

[Cap. XII.] Hil sunt autem sacerdotes et Levitæ, et qui ascenderunt cum Zorobabel filio ^h Salathiel, et Josue : Sara, Jeremias, Ezra [Al. Esdras], Anna, Melluch, Atus, Sechemas, Reum, Merimut, Addo, Genhon, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, et Joarib, Idaia, Sellum, Amoc, Heliçia, Idaia. Isti principes sacerdotum, et fratres eorum, in diebus Josue.

Porro Levitæ, Jesua, Bennui, Cedmiel, Sarabia, Juda, Mathanias, super hymnos ipsi et fratres eorum, et Beccacia atque Annæ, et fratres eorum, unusquisque in officio suo. Jesue [Al. Josue] autem genuit Joacim, et Joacim genuit Eliasib, et Eliasib genuit Joiada, et Joiada genuit ⁱ Jonathan, et Jonathan genuit Jeddoa.

In diebus autem Joacim etant sacerdotes et principes familiarium : Saraiæ, i Amaria : Jeremiac, Anna : Ezræ, Mosollam : Amarie, Johanan : Milicho, Jonathan : Sebeniæ, Joseph : Aram, Edna : Maraioth, Elei : Adaiaæ, Zacharia : Genthoi, Mosollam : Abiae, Zeeri, Miamin, et Moadia, Phelti : Belgæ, Samnuia : Semaia, Jonathan : Joarib, Mathanai : Jodaiaæ [Al. Jecadæ], Azzi : Sellai, Belai : Amoc, Eber : Heliçæ, Asebia : Idaiaæ, Nathanael.

Levita in diebus Eliasib, et Joiada, et Johanan, et Jeddoa, scripti principes familiarium, et sacerdotes in regno Darii Persæ.

Fili Levi principes familiarium, scripti in libro Verborum Dierum, et usque ad dies Jonathan, filii Eliasib. Et principes Levitarum, Asebia, Serebia, et Jesue [Al. Josue] filius Cedmiel : et fratres eorum per vices suas, ut laudarent et confiterentur juxta præceptum David viri Dei, et observarent ^k aquæ per ordinem. Mathanæ, et Beccacia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum et vestimentorum ante portas.

Hil in diebus Joacim [Al. Joacim] filii Josue, filii Josedee, et in diebus Necimæ ducis, et Ezræ sacerdotis scribæque.

In dedicatione autem muri Jerusalem, requisierunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, et facerent dedicationem et letitiam in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, psalteriis, et citharis.

Congregati sunt ergo filii cantorum de campestribus circa Jerusalem, et de villis Nethuphati, et de domo Galgal, et de regionibus ^l Gebba et Azmaveth : quoniam villas edificaverunt sibi cantores in circuitu

D ^f Legit idem ms. Sicleg et Monochona : mox Adolam, pro Odollam, et Ezea et filia ejus, et remanserunt, etc., pro Azeca et filiabus ejus, etc.

^g Idem ms. Achia, Vulgat. Hæi, et paulo post Ona, pro Ono.

^h Voces filio Salathiel in Reginæ ms. desiderantur. Infra legit Semaia et Joarib, pro Semeia et Joarib, etc.

ⁱ Alibi Johannanum, pro Jonathano, post Josephum atque Eusebium ipse legit S. Pater in Comentariis in Danièle.

^j Ita quidem et nostri habent mss. versus autem, juxta Hebreæm saltem textum Vulgati præferrunt, Maria.

^k Reginæ ms. observarent ea quæ per ordinem, etc.

^l Idem ms. Gabe et Azamabæth.

Jerusalem. Et mundati sunt sacerdotes et Levitæ, et mundaverunt populum, et portas et murum. Ascendere autem feci principes Juda super murum, et statui duos choros laudantium magnos. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilinii. Et ivit post eos Osaias, et media pars principum Juda, et Azarias, Ezra, et Mosollam, Juda, et Benjamin, et Semeia, et Jeremias. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeiae, filius Mathaniae, filius Michaiae, filius Zechur, filius Asaph, et fratres ejus, Semeia, et Azareel, Malalai, ^b Galalai, Maai, Nathanael, et Judas, et Anani, in vasis cantici David viri Dei : et Ezra scriba ante eos in porta Fontis. Et contra eos ascenderunt in gradibus civitatis David, in ascensu muri super domum David, et usque ad portam Aquarum ad orientem. Et chorus secundus gratias referentium ibat ex adverso, et ego post eum, et media pars populi super murum et super turrim Furnorum, et usque ad murum latissimum, et super portam Ephraim, et super portam Antiquam, et super portam Piscium et turrim Ana-neel, et turrim Emath : et usque ad portam Gregis : et steterunt in porta Custodiarum, steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratum mecum. Et sacerdotes, Eliacim, Maasia, Miamin, Michea, Elionai, Zacharia, Anna-nia in tubis, et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Joanan, et Melchia, et Elam, et Ezer. Et clare cecinerunt cantores, et Jezraia præpositus, et immolaverunt in die illa victimas magnas, et lætati sunt : Deus enim lætificaverat eos lætitia magna : sed et uxores eorum et liberi gavisi sunt, et audita est lætitia Jerusalem procul.

Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, et ad primitias, et ad decimas, ut ^c introferrent per eos principes civitatis in decoro gratiarum actionis, sacerdotes et Levitas : quia lætificatus est Juda in sacerdotibus et Levitis astutis. Et custodierunt observationem Dei sui, et observationem expiationis, et cantores, et janitorum juxta præceptum David, et Salomonis filii ejus, quia in diebus David et Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium, et consentient Deo. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, et in diebus Nehemiae, dabat partes cantoribus et janitoribus per dies singulos, et sanctificabant Levitas, et Levitæ sanctificabant filios Aaron.

[Cap. XIII.] In die autem illo lectum est in volume Mosi, audiente populo: et inventum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites et Moabites in Ecclesiam Dei usque in eternum: co- quod non occurserint filii Israel cum pane et aqua: et conduixerint adversus eum [Al. eos] Balaam, ad maledicendum eis: et convertit Deus noster maledictionem in benedictionem.

Factum est autem, cum audissent legem, separaverunt omnem alienigenam ab Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat præpositus in gazophylacio domus Dei nostri, et proximus Tobiae.

Fecit ergo sibi gazophylacium grande, et ibi erant ante eum repouentes munera, et thus, et vasa, et decimam frumenti, vini, et olei, partes Levitarum, et cantorum, et janitorum, et primitias sacerdotales.

In omnibus autem his non fui in Jerusalem, quia anno tricesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis

^a In eodem ms. Ascenderunt autem Principes Juda super murum, et statuit duos choros, etc.

^b Nomen Galalai deest in eodem ms. qui et Maia, pro Maia legit.

^c Alia est in Hebreo, prout nunc certe habetur, sententia, hæc nimirum, ut coacervarent per eos ex agris civitatum partes sacerdotum. Hier. qui Principes civitatis vertit, facile legerit, ^{רְאֵי}, Sarei pro ^{רְאֵי} Sadai, sive ^נ pro ^ל. Concinunt tamen Hieronymo Syriaca versio, Præfectorum civitatis, et LXX. Rursum

A veni ad regem, et in fine dierum rogavi ^d regem.

Et veni in Jerusalem, et intellexi malum, quod secerat Eliasib Tobiae, ut faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. Et malum mihi visum est valde. Et projeci vasa domus Tobiae foras de gazophylacio: præcepique, et emundaverunt gazophylacia: et retuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, et thus. Et cognovi quoniam partes Levitarum non suissent date: et fugisset unusquisque in regionem suam de Levitis, et cantoribus et de his qui ministrabant: et egi causam aduersus magistratus, et dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregavi eos, et feci stare in stationibus suis. Et omnis Juda apportabat decimam frumenti, vini, et olei, in horrea. Et constitui super horrea Selemiam sacerdotem, et Sadoc scribam, et Phadaiam de Levitis, et juxta eos Anan filium Zachur, filium Mathaniae: quoniam fideles comprobatis sunt, et ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum.

B Memento mei, Deus meus, ^e pro hoc, et ne de-leas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, et in ceremoniis ejus.

In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia ^f in sabbato, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum, et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jerusalem die sabbati. Et contestatus sum, ut in die qua vendere licaret, venderent. Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces, et omnia venalia: et vendebant in sabbatis filii Juda in Jerusalem: et objurgavi optimates Juda, et dixi eis, quæ est hæc res mala, quam vos facitis, et profanatis diem sabbati? Numquid non hæc fecerunt patres nostri, et adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, et super civitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel violando Sabbathum.

Factum est itaque, cum quievissent portæ Jerusalem in die Sabbathi, dixi: et clauerunt januas, et præcepi ut non aperirent eas usque post Sabbathum: et de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die Sabbathi. Et manserunt negotiatores, et vendentes universa venalia, foris Jerusalem semel et bis. Et contestatus sum eos, et dixi eis: Quare manet ex adverso muri? si secundo hoc feceritis manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbatho. Dixi quoque Levitis, ut mundarentur, et venirent ad custodiendas portas, et sanctificandum diem Sabbathi: et pro hoc ergo me-mento mei, Deus meus, et parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.

Sed et in diebus illis vidi Iudeos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, et Moabitidas. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, et nesciebant loqui Iudaice et loquebantur juxta linguam populi et populi. Et objurgavi eos, et maledixi. Et cecidi ex eis viros, et declaravi eos, et adjuravi in Deo, ut non darent filias suas filii eorum, et non acciperent de filiabus eorum filii suis, et sibimetipsis, diceo: Numquid non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Israel? et certe in gentibus multis non erat rex similis ei, et dilectus Deo suo erat, et posuit cum Deus regem super omnem Israel: et ipsum ergo ad peccatum duxerunt mulieres alienigenæ. Numquid et nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in Deo nostro, et ducamus uxores peregrinas?

D vero S. Pater, qui vertit in decoro gratiarum actionis, pro quo Syrus, quemadmodum scriptum est in libro Legis, videtur legisse תְּדִין Toda, pro תְּדִין Tora, iterum nempe *daleth*, pro *res*.

^d Ms. Reginæ, rogavi eum, et veni, etc.

^e Interserit Reginæ ms. hic voces, in bono, quod pridem studiosus nonnemo glossema posuerit ad libri oram.

^f Hic voces, in sabbato, quæ tamen et in Hebr. resonant, Reginæ ms. tacet. —

De filiis autem Joiada filii Eliasib sacerdotes magni, gener erat ^a Sanaballat Oronites, quem fugavi a me. Recordare, Domine Deus meus, adversum eos qui polluunt sacerdotium, jusque sacerdotale et Leviticum. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis.

A nis, et constitui ordines sacerdotum et Levitarum, unumquemque in ministerio suo: et in oblatione lignorum in temporibus constitutis, et in ^b primitivis: memento mei, Deus meus, in bonum. Amen.

Explicit liber Ezræ.

^a Mendose habet Reginæ ms. generaret Sanaballat Toronius.

^b Idem ms. *primitiis*, qui et postremum verbum *Amen*, quod neque in Hebræo est, verius tacet.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM *ESTHER.

Librum Esther variis translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archivis Hebræorum relevans, verbum e verbo pressius transtuli. Quem librum editio Vulgata laciniosis ^b hinc inde verborum sinibus trahit: addens ea quæ ex tempore dici poterant, et audiri, sicut solitum est ^c scholaribus disciplinis sumpto themate, excogitare, quibus ver-

bis uti potuit qui injuriam passus est, vel ille qui injuriam fecit. Vos autem, o ^d Paula et Eustochium, quoniam et bibliothecas Heb. studiis intrare, et interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspicite, ut possitis agnoscere, me ^e nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli

^a Hunc librum cum Prologo ad duos Vaticanæ bibliothecæ vetustissimos codices mss. exegimus: alterum quem olim Reginæ Suerorum numero 7 prænotatum diximus, alterum Vaticanæ-Palatinum numero præscriptum 24, quem oppido emendatiorem illo perspeximus.

^a nte nomen Eustochii, cuius ex fratre nepuis fuit Paula filia Lætæ: sic enim sieri amat apud exscriptores, qui in libris Hieronymianis quotidie scriptabant, o *Paula et Eustochium*. Nesciebant alteram Paulam, nesciebant tempus scriptionum Hieronymi: quid igitur mirum, si ordinem perverterint in hac vocanti formula? MART.

— Sunt qui pro *Paula et Eustochium*, substituti ve-llint, *Dominum et Rogatiane*, quibus hunc fuisse in-scriptum abs Hieronymo librum gemino ex capite argumentantur. Primum quod in Prologo ad Esdram, ut simil *Esther ex Hebræo transferret*, rogari se ab iis, dixerit S. Pater, Alterum quod Paula mater Eu-stochii antea obiisset quam hauc interpretationem Hieronymus adornaret. Ac prius quidem argumen-tum, quod falsæ lectionis præjudicio nititur, nullo negotio exsufflamus: ac dudum nos juxta Martia-num ab eo loco Prologi in Esdram, ad mss. fere omnium fidem, *Estheræ* nomen amovimus, ac satis manifesto ostendimus, fuisse illuc temere librario-rum culpa importatum. Alteri autem argumento re-positionum a Marianæ cum eruditiorum vulgo, non hic Paulam Eustochii matrem, sed juniores debere in-telligi, Lætæ filiam, ex fratre neptini Eustochii: il-ludque scribarum oscitantia, ac receptæ in his po-nendis nominibus consuetudini imputandum, quod amitæ nepitis, seniori junior præponitur. Nobis quid hac super re videatur, quamdoquidem hac nos longius a Notarum proposito abducere, in præfixa huic Tomo Præfatione dicendum est.

— Apud veteres *Biblia Sacra* appellabantur Biblio-thecæ; quare intrare Hebræorum Bibliothecas nihil aliud id significat, quam esse sufficientem legendis ac intelligendis voluminibus Hebreis Scripturæ sa-cræ: in quo religiosæ feminæ, Christique sponsæ virgines multos superarunt hujus ævi sciolos, qui si viderint studiosos nonnullos linguae Hebraicæ homi-nes, atollunt statim cachinnum, Judæos ac Rabbi-nos eos cum risu acclamantes: quasi puderer inge-nuos viros, sanctam prophetarum linguam addiscere, Ecclesiæ doctorum vestigia terere, nobilissimaru-mque virginum Eustochii ac Paulæ exemplum imi-tari. MART.

^f Regius Bibliorum codex ms. ac San-Germanen-sis noster numer. 4, pro *etiam*, habent *umquam*, id est, me *nihil umquam augmentasse addendo*. MART.

— Quidam mss. *umquam* pro *etiam* legunt. Videatur autem alterum huic oppositum comma excidisse, quod ab eadem voce *nihil* inciperet: puta: *nihil si-lendo truncasse*, aut quid simile.

^b Plures mss. Codices, verborum funibus trahit: nonnulli, verborum finibus pro sinibus. Porro quam laciniosis sinibus traheretur liber Esther in exemplaribus veteris Vulgatae Latinæ, testis est ms. noster num. 7, qui editionem Vulgatam usu recep-tam ante Hieronymum complectitur. Tot enim tan-taque ibi addita leguntur, quæ ex tempore dici poterant et audiri; ut vix ea conjecturis assequi pos-sissemus, nisi adhuc scripta nobis superessent in prædicto antiquo monumento San-Germanensi. Quis namque credidisset pro unico versiculo quinto Capitis decimi quarti, ista ab auctore ejus editionis veteris Latinæ suis subjecta? *Ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam Noe in aqua diluvii conservasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Abraham in trecentis et decem octo viris novem reges tradidisti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Iacob de ventre ceti liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ananiam, Azarium, Misael de camino ignis liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Daniel de lacu leonum eruisti; ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ezechie regi Iudeorum morte damnato, et oranti pro vita misertus es, et donasti ei vitæ annos quindecim: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Annæ petenti in desiderio anima fili generationem donasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu complacentes tibi liberas, Domine, usque in finem, etc.* Multa alia occurunt in hac edi-tione Vulgata, que fidem faciunt Hieronymi verbis: quod quidem fatebuntur studiosi quique viri si eam perlegerint in appendice nostra veteris Instrumenti. D MART.

^c Ms. San-Germanensis num. 4 ac Memmianus Canon hoc modo legunt, *sicut solitum est, sacerularibus disciplinis*. Idem tamen codex Memmianus notat in margine aliam lectionem, nempe *Scholaribus*. MART.

^d Juniores Paulam intellige quia Paula Eustochii mater defuncta erat ante Latinam istam translatio-nem ex Hebræo, uti plane liquet ex iis, quæ de libro Esther Hieronymus scripsit Praefatione in Josue, quam consuli omnino volumus. Nec quemquam mo-vat quod nomen junioris Virginis positum legatur

testimonio simpliciter sieut in Hebreo habetur, historiam Hebraicam Latinæ Lingue tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas

^a Post ista in cunctis editionibus Præfationis S. Hieronymi in librum Esther, assutum legitur sequens additamentum: Rursum, in libro Esther alphabetum ex minio usque ad theta litteram secimus diversis in locis, volentes scilicet Septuaginta interpretum ordinem per hoc insinuare studioso lectori. Nos enim iuxta nōmen Hebraicum, ordinem prosequi etiam in Septuaginta editione maluimus. Prologi vero pars isthac spuria ac suppositia, nemini unquam, quod sciamus, suspecta habita est: ideo ab aliquot eruditis hominibus, velut genuinus Hieronymi fetus, scholijs illustrata reperitur. Verum enim vero imposturam scire jurat, quam nos subsidio mss. codicū perspectani primum habuimus, sed adhuc manifestiore in attenta ac frequenti meditatione eorumdem verborum: nullus signidem sensus ex iis elici potest, qui Hieronymo dissidenti conveniat. Primum itaque fraudis argumentum capiamus ex mutata priori dictione ejusdem additamenti, non enim legunt mss. antiquiores ac melioris notæ Vaticanos dico, Regios, ac San-Germanenses, Rursum in libro Esther, sed, Rufini in libro Esther, etc. Unde certum exstat articularem istiusmodi suppositæ annotationis, Rufini exemplum suisce imitatum in alphabeto litteris Graecis apponendo ad designandum ordinem translationis LXX, cum ipse tamen interpres aut serigor seriem Hebraeorum voluminum prosequetur. Jam quis nesciat Hieronymum in sacris Scripturis vertendis, emendandis, illustrandisque superiorum semper existuisse Rulini, a quo neque originem seu contextum versionis LXX neque elementa alphabeti Graeci vel Hebraici mutuari unquam indiguit. Posterior ergo ac plane diversus censendum est ab Hieronymo quisquis a Rulino nonnulli habet emendatum in divinis Scripturis adornandis, sive dirigendis. Rursum annotationculæ S. Hieronymi diversis locis posita ad ultima Capitula libri Esther nullatenus convenienti cum additamento Præfationis; sed neque ejusdem libri contextus: nam Auctor additamenti lectorem monet, iuxta morem Hebraicum ordinem se esse secutum etiam in Septuaginta Interpretum editione. Ecclera Hieronymus assert editioñem istam libri Esther pure esse Hebraicam, quæ numquam in Hebraico contextu edita perhibentur? Proinde latendum videtur ultimam Prologi partem ascribendam esse incognito cuidam scriptori, qui in sua editione Latina ad codices Grecos LXX Interpretum elaborata ordinem historie Hebraicæ sequetur. Quod ita pridem nobis persuasum erat ex sensa verborum hujus additamenti; nunc autem evidentissimum atque indubitatum sit ab eo quam diximus, ms. codice Latino Vulgatum veterem, seu Italam libri Esther editionem complexo, curiosissima enim ejusdem exemplaris contentionē facta cum Graecis pluribus translationibus, deprehendi in illa editione Latina LXX Interpretum, ordinem ac

A hominum penitus non timemus: quia Deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desiderant (*Psalm.* lii, 6), et secundum Apostolum, qui ejusmodi sunt, servi Christi esse non possunt (*Gal.* i, 10) ^a.

B morem historiæ Hebraicæ. Exempli causa, duorum eunuchorum Gabatæ et Tharræ machinatio parricidalis in regem Artaxerxem, quæ apud LXX Interpretes narratur initio libri Estheris, legitur in nostro ms. codice juxta morem Hebraicum post celebratas nuptias Estheris cum rege Artaxerxe. Iterum quæ Mardochæi captivitate et translatione in Babylonem leguntur capite primo editionis Septuaginta, ea rotinet Latinus ms. capite secundo juxta morem Hebreorum codicum. Quibus profecto vera esse ac explorata comprobantur quæcumque præmissus de ultima parte suppositia præfationis in librum Esther. Accedunt ad hæc tres perantiqui mss. codices ac optimæ nota, in quibus nihil additum reperitur. Hi sunt Memorianus, codex Ecclesiæ Narbonensis, et alter Cisterciensis monasterii Fontis Frigidæ, qui finem faciunt præfationis in his Apóstoli verbis, *Serpi Christi esse non possunt*, addentes immediate, EXPLICIT PRÆFATIO, etc. Nec omittendus est Collestinus Aniciensis, ubi in latere marginali jam dictorum verborum Apostoli, exscriptor posuit, EXPLICIT PROLOGUS, quo manifestissime finem præfationis indicat in hac scriptura sententia: cetera vero quæ sequuntur, aliena esse et ascertitia: ideoque tamquam spuria expuncta sunt tandem ab aliquo emendatore, qui integrum non timuit obliterare additamentum hujus loci. Ceterum in aliquot aliis mss. Vaticans, Regius, ac San-Germanensibus, ultima pars præfationis supposita non cumdem habet contextum cum superioribus, sed separatis et a capite describitur miniaceo colore, litterisque marginalis in hunc modum RUFINI IN LIBRO ESTHER ALPHABETUM, etc. Quod satis esset ad probandum suspectæ hujus partiæ novitatem et imposturam: at C de his hactenus.

D Ne quid vero prætermittamus ex quo utilitatis nonnihil possit hauriri, lectiones etiam variantes in suppositio additamento præfationis hic subjicimus. Ms. Bibliorum codex eminentissimi cardinalis a Bonzio sic legit: Alfabetum ex Graeca scilicet littera minio usque ad Thetam litteram secimus in diversis locis, etc. Aliud exemplar ms. monasterii nostri Narbonense pro fecimus, habet tertiam personam, fecerunt; quasi istud alphabetum non auctori prologi seu additamenti tribueretur, sed ab aliis diceretur appositum. His verbis refelluntur qui putarunt tale alphabetum notatum suisse ab Hieronymo, et litteris quidem Hebraicis usque ad Thet, quod utrumque falso esse manifestum est tam ex istis variantibus lectionibus, quam ex iis quæ a nobis paulo superiores dicta leguntur. Videant nunc malevoli illi, qui alio mss. codicū magnis interdum clamoribus elevare conantur, quanto lucis emolumen careant invidorum nati: quantum e contrario lucis ei scientie accrescat studiosis omnibus, venerandaque antiquitatis assertoribus. MART.

INCIPIT LIBER ESTHER.

[Cap. I.] In diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Aethiopiam, super centum viginti septem

provincias: quando sedit in solio regni sui, • Susan civitas regni ejus exordium fuit.

^a In Vaticano Palatino ms. Susa continuo dicitur.

Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande con-vivium cunctis principibus, et pueris suis, fortissi-mis Persarum, et Medorum inclytis, et præfectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiæ suæ, multo tempore, centum videlicet et octoginta diebus.

Cumque implerentur dies convivii, invitavit om-nem populum, qui inventus est ^a Susis, a maximo usque ad minimum: et jussit septem diebus convivium præparari in vestibulo horli, et nemoris, quod regio cultu et manu constitutum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aerii coloris, et carbasi ac hyacinthini, sustentata sumibus byssinis, atque pur-jureis, qui eburneis circuitis inserti erant, et columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei et argentei, super pavimentum smaragdinum et Pario stratum lapide dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Bibeant autem qui invitati erant, aureis poculis, et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, et præcelpuum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogere ad libendum, sed sicut rex statuerat, præponens ^b mensis singulos de prin-cipibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet.

Vasthi quoque regina fecit convivium seminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat.

Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem [Al. potionem] incaluissest mero, præcepit Mamuan, et ^c Bazatha, Arbona, et Bagatha, et Abgatha, ^d et Zarath et Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, ut introducerent Vasthi reginam coram rege, post ita super caput ejus diademetum, ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde. Quæ renuit, et ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempsit.

Unde iratus rex, et nimio furore succensus, interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei ade-rant, et illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (erant autem primi et proximi, Charsena, et Sethar, et Admatha, et Tharsis, et Mares, et Marsana, et Mamuchan, septem duces Persarum atque ^e Medorum, qui videbant faciem regis, et primi post eum residere soliti erant) cui sententiae Vasthi regina subjaceret, que Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere noluisse.

Responditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus: Non solum regem laxit regina Vasthi, sed et omnes populos, et principes, qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. Egregiatur enim sermo reginae ad omnes mulieres, ut contemnant viros suos, et dicant: Rex Assuerus jussit, ut regina Vasthi intraret ad eum, et illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum, parvipendit imperia maritorum: unde regis justa est indignatio. Si [Al. add. ergo] tibi placet, egredietur edictum a facie tua; et scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam præter-iri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingre-

^a Editi legunt, in Susan., at mss. omnes Latini con-stanter retinent quod nos edidimus, Susis nempe; ut impressi etiam habent Nehemias cap. 1, vers. 1. MART.

^b Pro mensis, in Palatino ms. est eis.

^c Idem ms. Balatha. Pro Zarath, quod sequitur rectius saltem ad Hebreum textum Vulgati habent, Ze-thar.

^d Ita Canon Memmianus cunctique mss. codices: editi vero legunt Zethar juxta hodiernum Hebreum, ubi successu temporis facile potuit scribi than ante resch, id est, Zethar pro Zerath, sive Z'rat. MART.

^e Nostri mss. Mamucha, septem duces regis Persarum, etc., nec tamen hic Regis vocabulum Originales alii libri addunt.

A diatur ad regem, sed regnum illius, altera, quæ melior illa est, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) provinciarum tuarum divulgetur imperium, et cunctæ uxores tam majorum, quam minorum, deferant maritis suis ^f honorem.

Placuit consilium ejus regi, et principibus: fecitque rex iuxta consilium Mamuchan, et misit epistles ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire et legere poterat, diversis linguis et litteris, esse viros principes ac majores in domibus suis: et hoc per cunctos populos divulgari.

[Cap. II.] His ita gestis, postquam regis Assueri deterbuerat indignatio, recordatus est Vasthi, et quæ fecisset, vel quæ passa esset: dixeruntque pueri regis, ac ministri ejus: Querantur regi pueræ virgines ac speciosæ, et mittantur cui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines: et adducant eas ad civitatem Susan, et tradant [Al. add. eas] in domum seminarum sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus et custos mulierum regiarum: et accipiunt mundum muliebrem, et extera ad usus necessaria. Et quæcumque inter omnes eunuchis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: et ita, ut suggesterant, jussit fieri.

Erat vir Judeus in Susis civitate, vocabulo Mardo-chaeus: filius Jair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Je-mini, qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filius faris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther: et utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, et de-cora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardochaeus sibi eam adoptavit in filiam.

Cumque percrebuerit regis imperium, et juxta mandatum illius multæ virgines pulchra adduceren-tur Susan, et Egeo traderentur eunicho: Esther quoque inter exteras puellas ei tradita est, ut ser-varetur in numero seminarum. Quæ placuit ei, et invenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit euno-chio, ut acceleraret mundum muliebrem, et traderet ei partes suas, et septem puellas speciosissimas de domo regis, et tam ipsam quam pedissequas ejus ornaret atque excoleret. Quæ noluit indicare ei populum et patriam suam: Mardochaeus enim præce-perat ei, ut de hac re omnino reticeret: qui d'ambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Es-ther, et scire volens quid ei accideret.

Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita dumtaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur & myrino, et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur. Egregientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, compo-sitæ de triclinio seminarum ad regis cubiculum trans-ibant. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubini regis præsidebat: nec habebat potestatem ad

^f Reginæ ms. postremam hanc vocem honorem, tacet. Mox addit, ejus, pronomen voci, principibus: utrumque minus bene.

^g Vulgati Myrrino, quemadmodum et Græci oleum hoc vocant. Ac sane myrrham ungendis capilli matronas ac virgines usurpavisse, competitum est, ex quo illud Propertii:

Orontea crines perfundere myrrha.

Concinit et Hebr. textus, בְּשָׂרֶב, tametsi Chal-dæus Omphacinum, ὄμφακον, verit. Ut ut vero se res habeat, cum nostri, tum quos præsto habuit Mar-tian. mss. pari omnes consensu myrino, ut edidi-mus, legunt.

regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, et eam venire jussisset ex nomine.

Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abihail fratribus Mardochæi, quam sibi adoptaverat in illiam, intrare deberet ad regem. Quæ non quæsivit muliebrem cultum, sed quæcumque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur THÆNETH, septimo anno regni ejus. Et amavit [Al. adoravat] eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite ejus, scilicet eam regnare in loco Vasthi. Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro coniunctione et nuptiis Esther. Et dedit requiem universis provinciis, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principalem.

Cumque secundo quærerentur virgines et congregarentur, Mardochæus manebat ad regis januam: ne cum prodiderat Esther patriam, et populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, observabat Esther: et ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat quo eam parvulam nutriebat.

Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathani et Thares duo eunuchi regis, qui janitores erant, et in primo palatii limine præsidebant: volueruntque insurgere in regem, et occidere eum. Quod Mardochæum non latuit, statimque nuntiavit reginae Esther: et illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. Quæsumus est, et inventum: et appensus uteque eorum est in patibulo. Mandatumque est historiis, et annalibus traditum coram rege.

[Cap. III.] Post haec rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: et posuit solium ejus super omnes principes, quos habebat. Cunctique servi regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, et adorabant Aman: sic enim eis præceperat imperator. Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis, qui ad forem palatii præsidebant: Cur præter cæteros non observas mandatum regis?

Cumque hoc crebrius dicenter, et ille non letat audire, nuntiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia: dixerat enim eis se esse Judæum. Quod cum audisset Aman, et experimento probasset, quod Mardochæus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde, et pro nibilo duxit in unum Mardochæum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Judææ. Magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Mense primo (cujus vocabulum est NISAN) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur PHUR, coram Aman, quo die et quo mense gens Judæorum deberet interfici: et exiit mensis duodecimus, qui vocatur ADAR.

Dixitque Aman regi Assueri: Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, et a se mutuo separatus, novis utens legibus et cæremoniis insuper et regis scita contempnens. Et optime nosti quod non expediatur regno tuo ut insoleat per licentiam. Si tibi placet, decerne ut pereat: et decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

Tulli ergo rex annum, quo utebatur, de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Judæorum, dixitque ad eum: Argentum,

A quod tu policeris, tuum sit, de populo age quod tibi placet.

Vocative sunt scribæ regis mense primo NISAN, tertia decima die ejusdem mensis, et scriptum est, ut jusserset Aman, ad omnes satrapas regis, et judices provinciarum, diversarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, et audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: et litteræ signatae ipsius annulo, missæ sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque delerent omnes Judæos, a puero usque ad senem, parvulos et mulieres, uno die, hoc est, tertio decimo mensis duodecimi qui vocatur ADAR, et bona eorum diriperent:

Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes provinciæ scirent, et pararent se ad prædictam diem. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Sasis pependit edictum, rege et Aman celebrante convivium, et cunctis ^a, qui in urbe erant, flentibus.

[Cap. IV.] Quæ cum audisset Mardochæus, scidit vestimenta sua, et induitus est sacco, spargens cinereum capiti: et in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, et hoc ejulata usque ad fores palatii gadiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma pervenerat, planctus ingens erat apud Judeos, jejuniū, ululatus, et fletus, sacco et cinere multis pro strato uteribus.

Ingressæ autem sunt pueræ Esther et eunuchi, nuntiaveruntque ei. Quod audiens consternata est: et misit vestem, ut, ablato sacco, induerent eum, quam accipere noluit. Accitoque ^b Athach eunicho, quem rex ministrum ei dederat præcepit ei ut iret ad Mardochæum, et discreter ab eo cur hoc faceret. Egressusque Athach, ivit ad Mardochæum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii: qui indicavit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, ut in thesauris [Al. thesauro] regis pro Judæorum nece inferret argentum. Exemplar quoque editi, quod pendebat in Sasis, dedit ei, ut regina ostenderet, et moneret eam, ut intraret ad regem, et deprecaretur eum pro populo suo. Regressus Athach, nuntiavit Esther omnia, quæ Mardochæus dixerat. Quæ respondit ei, et jussit ut diceret Mardochæo: Omnes servi regis, et cunctæ, quæ sub dictione ejus sunt, norunt provinciæ, quod sive vir, sive mulier, ^c non vocatus, interius atrium regis intraverit, absque ulla cunctatione statim interficiatur: nisi forte rex auream virginam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardochæus, rursum mandavit Esther, dicens: Ne putes quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis: si enim nunc siveris, per aliam occasionem liberabuntur Judæi: et tu, et domus patris tui peribitis. Et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?

Kursumque Esther hæc Mardochæo verba mandavit: Vade et congrega omnes Judeos, quos in Sasis repereris, et orate pro me. Non comedatis, et non bibatis tribus diebus, et tribus noctibus: et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo. Ivit itaque Mardochæus, et fecit omnia quæ ei Esther præcepérat.

[Cap. V.] Die autem tertio induita est Esther regibus vestimentis, et stetit in atrio domus regiae,

absolute, absque Judæorum vocabulo, cunctis qui in urbe erant flentibus. MART.

^b In Reginæ ms. arreptoque Athace eunicho, etc.

^c Uno verbo Palatin. ms. invocatus. Sicque paulo infra invocata pro non vocata.

^a Scholion marginale, quod visitur e latere in Canone Memmiano, translatum est in contextum librorum editorum, verbum videlicet istud, Judæis. Ita ut sit sensus, cunctis Judæis in urbe flentibus: cum in Hebreo æque ac in mss. Latinis legamus

quod erat interius, contra basilicam regis : at ille sedebat super solium ^a in consistorio palatii contra ostium domus. Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus, et extendi contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quæ accedens, osculata est summitem virgæ ejus.

Dixitque ad eam rex : Quid vis, Esther regina ? quæ est petitio tua? etiamsi dimidiā regni partem petieris, dabitur tibi. At illa respondit : Si regi placet, obsecro, ut venias ad me hodie, et Aman tecum, ad convivium quod paravi. Statumque rex, Vocate, inquit, cito Aman, ut Esther obediat voluntati. Venierunt itaque rex et Aman ad convivium, quod eis regina paraverat :

Dixitque ei rex, postquam vinum biberat abundantanter : Quid petis ut detur tibi? et pro qua re postulas? etiam si dimidiā partem regni mei petieris, impetrabis. Cui respondit Esther : petitio mea, et preces istæ sunt : Si inveni in conspectu regis gratiam, et si regi placet ut det mihi quod postulo, et meam impleat petitionem, veniat rex et Aman ad convivium quod paravi eis, et cras regi aperiam voluntatem meam.

Egressus est itaque illo die Aman latus et alacer. Cumque vidisset Mardochæus sedentem ante fores palatii et non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde : et dissimulata ira, reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos, et Zares uxorum suorum : et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, et quanta eum gloria super omnes principes et servos suos rex elevasset. Et post hæc ait : Reginæ quoque Esther nullum alium vocavit cum rege ad convivium, præter me : apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardochæus Judæum sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares uxori ejus, et ceteri amici : Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, et dic mane regi, ut appendatur super eam Mardochæus, et sic ibis cum rege latus ad convivium. Placuit ei consilium, et jussit excelsam parari crucem.

[Cap. VI.] Noctem illam duxit rex insomnem, ius sitque afferrí sibi historias, et annales priorum temporum. Quæ cum, illo præsente, legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathan et Thares eu nchoruin, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait : Quid pro hac fide honoris ac prænii Mardochæus consecutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri : Nihil omnino mercedis accepit.

Statumque rex, Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intraverat, ut suggereret regi, et jubaret Mardochæus affligi patibulo, quod ei fuerat præparatum. Responderunt pueri Aman stat in atrio. Dixitque rex : Ingrediatur. Cumque esset ingressus, ait illi : Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cogitans Aman in corde suo, et reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, respondit : Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis, et imponi super equum, qui de sella regis est, et accipere regium diadema super caput suum, et primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, et per plateam civitatis incedens clamet, et dicat : Sic honorabitur, quenamcumque rex voluerit honorare.

Dixitque ei rex : Festina, et sumpta stola et equo, fac ut locutus es Mardochæo Judæo qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quæ locutus es, prætermittas. Tulit itaque Aman stolam et equum, indutumque Mardochæum in platea civitatis, et impositum equo præcedebat, atque clamabat : Hoc ho-

A nore condignus est, quemcumque rex voluerit honora re.

Reversusque est Mardochæus ad januam palatii, et Aman festinavit ire in domum suam, lugens et operio capite : narravitque Zares uxori suæ, et amicis suis [Al. tac. sui] omnia quæ evenissent sibi. Cui responderunt sapientes, quos habebat in consilio, et uxori ejus : Si de semine Judæorum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus. Adhuc illis loquentibus, venerunt eunuchi regis, et cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt.

[Cap. VII.] Intravit itaque rex et Aman, ut biberent cum regina. Dixitque ei rex etiam in secundo die, postquam vino incaulerat : Quæ est petitio tua, Esther, ut detur tibi? et quid vis fieri? etiam si dimidiā partem regni mei petieris, impetrabis.

Ad quem illa respondit : Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, et si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, et populum meum, pro quo obsecros. Traditi enim sumus ego et populus meus, ut conteramur, jugulemur, et pereamus. Atque utinam in servos et in famulas vendoremur : esset tolerabile malum, et gemens tacerem : nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem.

Respondensque rex Assuerus ait : Quis est iste, et cujus potentia, ut hæc audeat facere? Dixit Esther : Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, et de loco convivii intravit in hortum arboribus constitutum. Aman quoque surrexit, ut rogaret reginam pro anima sua, intellexit enim a rege sibi paratum malum. Qui cum reversus esset de horto nemoribus consito, et intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum ^b corruisse, in quo jacebat Esther, et ait : Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis exierat, et statim operuerunt faciem ejus.

Dixique Arbona, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis : En lignum, quod paraverat Mardochæo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex : Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardochæo : et regis ira quietivit.

[Cap. VIII.] Die illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman adversarii Judæorum, et Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus.

Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat, et tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super dominum suam. Nec his contenta, ^c procidit ad pedes regis, flevitque, et locuta ad eum oravit, ut malitiam Aman Agagite, et machinationes ejus pessimas, quas excogitaverat contra Judæos, jubere irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiae monstrabatur : illaque consurgens stetit ante eum, et ait : Si placet regi, et si inveni gratiam in oculis ejus, et deprecatione mea non ei videtur esse contraria, obsecro, ut novis epistolis, veteres Aman litteræ, insidiatoris et hostis Judæorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire præceperat, corrigitur. Quomodo enim potero sustinere necem, et intersectionem populi mei? Responderuntque rex Assuerus Esther reginæ, et Mardochæo Judæo : Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affligi cruci, quia ausus est manu mittere in Judæos. Scribete ergo Judæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, ut epistolis, quæ ex regis [Al. regio] nomine initiebantur, et illius annulo signatae erant, nemo auderet contradicere.

^a Cum Vulgatis addit Reginæ ms. pronomen suum.

^b Palatinus, super lectulum suum corruisse, etc.

^c Vitiose lectum antea est Martianæo, procedit.

Accitisque scribis et librariis regis (erat autem tempus tertii mensis, qui appellatur **SIBAN**) vicesima et tertia illius die, scriptæ sunt epistolæ, ut Mardochæus voluerat, ad Judæos, et ad principes, procuratoresque et Judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque Aethiopiam præsidebant, provinciæ atque provinciæ, populo et populo, juxta lingas et litteras suas, et Judæis, ut [Al. prout] legere poterant, et audire. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatae sunt, et missæ per veredarios: qui per omnes provincias discurrentes, veteres litteras novis nuntiis prævenient. Quibus imperavit rex, ut convenienter Judæos per singulas civitates, et in unum præciperen congregari, ut starent pro animabus suis, et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus, et interficerent atque delerent, et spolia eorum diriperent. Et constituta est per omnes provincias una ultiōis dies, id est, tercia decima mensis duodecimi ADAR. Summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri imperio subjacebant, notum fieret, paratos esse Judæos ad capiendam vindictam de hostibus suis: Egressique sunt veredarii celeres nuntios perferentes, et edictum regis peperdit in Susis.

Mardochæus autem, de palatio et de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et acreis, coronam auream portans in capite, et annectus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exultavit, atque laetata est. Judæi autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripodium. Apud omnes populos, urbes atque provincias, quocumque regis iussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque convivia, et festus dies: in tantum ut plures alterius gentis et sectæ, eorum religioni et cærementi jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

[Cap. IX.] Igitur duodecimi mensis, quem ADAR vocari ante jam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judæi superiores esse cœperunt, et se de adversariis vindicare. Congregati que sunt per singulas civitates, oppida, et loca, ut extenderent manum contra inimicos et persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam et provinciarum judices, et duces, et procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis ac operibus præterat, extollebant Judæos timore Mardochæi. Quem principem esse palatii, plurimum posse cognoverant: fama quoque nominis ejus crescebat quotidie, et per cunctorum ora volitabat.

Itaque percusserunt Judæi inimicos suos plaga magna, et occiderunt eos, reddentes eis quod sibi paraverant facere: in tantum ut etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagite hostis Judæorum: quorum ista sunt nomina: Pharsandatha, et Delphon, et Espatha, et Phoratha, et Adalia, et Aridatha, et Phermesia, et Arisai, et Aridai [Al. Arisati], et Vaizatha [Al. Jezatha]. Quos cum occidisset, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt.

Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginæ: In urbe Susan interficerunt Judæi quingentos viros, et alios decem filios Aman: quantam putas eos exercere cœdem in universis provinciis? Quid ultra postulas, et quid vis ut fieri jubeam? cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Judæis, ut sicut fecerunt hodie in Susan, sic et cras faciant, et decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque

^a Istam pericopen, et spolia eorum diriperent, nostri ms. non agnoscent.

^b Nostri ms. hic atque infra in Susis: tum valde diverso sensu, quingentos viros interficerent et de-

A rex, ut ita fieret. Statimque in Susan peperdit editum, et decem filii Aman suspensi sunt.

Congregatis Judæis quartadecima die mensis ADAR, interfici sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed et per omnes provincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro animabus suis steterunt Judæi, interficiens hostibus ac persecutoribus suis: in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum impleverunt, et nullus de substantiis eorum quidquam contingenteret.

Dies autem tertiusdecimus mensis ADAR, unus [Al. primus] apud omnes intersectionis fuit, et quartadecima die cœdere desierunt. Quem constituerunt esse solemnum, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis. At hi qui in urbe Susan cœdem exercuerant, tertio decimo, et quarto decimo die ejusdem mensis in cœderversati sunt: quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solemnum epularum atque lœtitiae. Hi vero Judæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem mensis ADAR conviviorum et gaudii decreverunt, ita ut exsultent in eo, et mittant sibi mutuo partes epularum et ciborum.

Scriptis itaque Mardochæus omnia hæc: et litteris comprehensa misit ad Judæos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino positis [Al. tac. positis], quam procul, ut quartam decimam et quintam decimam diem mensis ADAR pro festis susciperent, et revertente semper anno solemni honore celebrarent: quia in ipsis diebus se ulti sunt Judæi de inimicis suis, et luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque lœtitiae, et mitterent sibi invicem ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur.

Suscepseruntque Judæi in solemnum ritum cuncta que eo tempore facere cœperant, et que Mardochæus litteris facienda mandaverat. Aman enim filius Amadathil stirpis Agag, hostis et adversarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occidret illos, atque deleret: et misit Pnur, quod nostra lingua veritur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus, litteris regis irriti fierent, et malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique et ipsum et filios ejus affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies isti appellati sunt Pnurim, id est, sortium, eo quod Pnur, id est, sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistole, id est, libri hujus, volumine continentur: quæque sustinuerunt, et quæ deinceps immutata sunt, suscepserunt Judæi super se et semen suum, et super cunctos, qui religione eorum voluerunt [Al. voluerint] copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere: quod scriptura testatur, et certa expetunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. Iste sunt dies, quos nulla umquam delebit oblivio, et per singulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt: nec est ulla civitas, in qua dies Pnurim, id est, sortium, non observantur a Judæis, et ab eorum progenie, quæ his cærementi obligata est.

Scripseruntque Esther regina filia Abihail et Mardochæus Judæus, etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solemnis sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem regis Assueri provinciis versabantur, ut haberent pacem et susciperent veritatem. Observantes dies Sortium, et suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardochæus, et

cem, extra filios Aman: minus tamen recte.

^c Reginæ ms., facere poterant pro cœperant.

^d Palatin. ms., Aligait: haud tamen recte Hebr. habet ΠΝΥΡΗΝ.

Esther, et illi observanda suscepérunt a se, et a semine suo, jejunia et clamores, et Sōritum dies, et omnia, quae libri bujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

[Cap. X.] Rex vero Assuerus, omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias: cuius fortitudi et imperium, et dignitas atque sublimitas, qua exaltavit Mardochæus, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum, et quomodo Mardochæus Iudaici generis secundus a rege Assuero fuerit, et magnus apud Judæos, et acceptabilis plebi fratribus suorum, quarens bona populo suo, et loquens ea quae ad pacem seninis sui pertinenter.

Quæ habentur in Hebreo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione Vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continetur, et interim post finem libri hoc capitulum serebatur: quod iuxta consuetudinem nostram ab eo est, id est, veru prænotavimus b.

+ Dixitque c Mardochæus: A Deo facta sunt ista. + Recordatus sum somni, quod videram, hæc eadem significantis; nec eorum quidquam irritum fuit. + Parvus fons, qui crevit in fluvium, et in lumen solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit: Esther est, quam rex accepit uxorem, et voluit esse reginam. Duo autem dracones: ego sum, et Aman. Gentes, quæ convenerant, hi sunt, qui conati sunt delere nomen Iudeorum. Gens autem mea: Israel est, quæ clamavit ad Dominum, et salvum fecit Dominus populum suum: liberavitque nos de omnibus malis, et fecit signa magna atque portenta inter gentes: et duas sortes esse præcepit, unam populi Dei, et alteram cunctarum gentium. Venitque utraque sors in statutum ex illo jam tempore d diem coram Deo universis gentibus: et recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est haereditatis suæ. Et observabuntur dies isti in mense ADAR, quarta decima et quinta decima die ejusdem mensis, cum omni studio et gudio in unum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

[Cap. XI.] Anno quarto regnantibus e Ptolemaeo et Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se sacerdotem et Levitici generis serebat, ei Ptolemaeus filius ejus, hanc epistolam PHRUM, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemaei filium in Jerusalem.

Hoc quoque principium erat in editione Vulgata, quod nec in Hebreo, nec apud ullum fertur interpretum.

Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis NISAN, vidit somnum Mardochæus filius Jairi, filii Seinei, filii Cis, de tribu Benjamin: homo Judeus, qui habitabat in urbe Suis, vir magnus, et inter primos aulæ regie. Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis de Jerusalem cum Jechonia rege Iuda, et hoc ejus somnum fuit: Apparuerunt voces, et tumultus, et tonitrua, et terræmolus, et conturbatio super terram, et ecce duo dracones magni, paratiique contra se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, ut pugnarent contra gentem justorum. Fuitque dies illa tenebrarum et discriminis, tribulationis et angustiæ, et ingens formido super terram. Conturbataque est gens justorum timentium malis sua, et præparata ad mortem. Clamaveruntque ad Deum: et illis vociferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximum, et in aquas plurimas redundavit. Lux et sol ortus

a Idem ms., magnus inter Judæos.

b Obelorum signa isthæc abjiciunt plures mss. codices; quæ tamen Memianus Canon cum antiquioribus duobus mss. exemplaribus nostris S. Germani a Pratis, notatis 4 et 15, exactissime repræsentant ex hoc loco usque ad finem libri. MART.

c Addit idem ms., ad eos. Quæ subsequuntur,

A est, et humiles exaltati sunt, et devoraverunt inclytos. Quod cum vidisset Mardochæus, et surrexisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet, et si xum habebat in animo scire cupiens quid significaret somnum.

[Cap. XII.] Morabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha et Thara eunuchs regis, qui ja- nitors erant palatii. Cumque intellexisset cogita- tiones eorum, et curas diligentius pervidisset, didicit quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, nuntiavit super eo regi. Qui de utroque habita quæstione, confessos duci jussit ad mortem. Rex autem quod gestum erat, scripsit in commentariis: sed et Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. Precepitque ei rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. Aman vero filius Amadathi Bugæus, erat gloriössimus coram rege, et voluit nocere Mardochæo et populo ejus, pro duobus regis eunuchs qui fuerant interfecti.

Hucusque Proæmium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scripsi- tum est in volumine.

Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

[Cap. XIII.] Rex maximus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provin- ciarum principibus et ducibus, qui ejus imperio subiecti sunt, salutem f. Cum plurimis gentibus impe- rarem, et universum orbum meæditioni subjungasse, volui nequaquam abutii potentiae magnitudinem, sed clementia et lenitate gubernare subjectos, ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autem me a consiliariis meis, quomodo hoc posset impleri, unus qui sapientia et fide cæteros præcellebat, et erat post regem secundus, Aman nomine, indicavit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui novis uteatur legibus, et contra omnium gentium consuetudinem faciens, regum jussa contemnebat, et universarum concordiam nationum sua dis- sensione violaret. Quod cum didicissemus, videntes unam gentem rebellem adversus omne hominum genus perversis uti legibus, nostrisque jussionibus contraire, et turbare subjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam, jussimus, ut quos- cumque Aman, qui omnibus provinciis præpositus est, et secundus a rege, et quem patris loco columnus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis: nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis ADAR anni præ- sentis: ut nefarii homines una die ad inferos descen- dentes, reddant imperio nostro pacem, quam turba- verant.

Hucusque exemplar epistolæ.

D Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur.

Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, et apud nullum penitus feruntur interpretum.

Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus, et dixit: Domine, rex omnipotens, in ditione enim tua

veteris sunt editionis Vulgatae fragmenta, singulis versibus etiam in Palatino codice obelis prænotata, nec Hieronymum tamen habuere interpretem.

d Vocem diem Regin. ms. prætermittit.

e Constanter idem ms. Tholomæum per th effert.

f Addit Reginæ ms. verbum dicit.

+ cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resi- A
+ stere voluntati, si decreveris salvare Israel. Tu fe-
+ cisti cœlum et terram, et quidquid cœli ambitu con-
+ tinetur. Dominus omnium es, nec est qui resistat
+ majestati tuæ. Cuncta nosti, et scis, quia non pro
+ superbia et contumelia, et aliqui gloriæ cupiditate,
+ fecerint hoc ut non adorarem Aman superbissimum
+ (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pe-
+ dum ejus deosculari paratus essem), sed timui ne ho-
+ norem Dei mei transferrem ad hominem, et ne
+ quemquam adorarem excepto Deo meo. Et nunc, Do-
+ mine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia vo-
+ lunt nos inimici perdere, et hæreditatem tuam defere.
+ Ne despicias partem tuam, quia in redemisti tibi de
+ Ægypto. Exaudi deprecationem meam, et propitius
+ esto sorti et funiculo tuo : et converte luctum nos-
+ trum in gaudium, ut viventes laudemus nomen
+ tuum, Domine, et ne claudas ora te canentium. Oin-
+ sis quoque Israel pari mente et obsecratione clama-
+ vit ad Dominum, eo quod eis certa mors impen-
+ deret.

+ [Cap. XIV.] Esther quoque regina confugit ad Do-
+ minum, pavens periculum, quod imminebat. Cum-
+ que deponuissest vestes regias, fletibus et luctu apta
+ indumenta suscepit, et pro unguentis variis, cinere
+ et stercore implevit caput, et corpus suum humili-
+ vit jejuniis, omniaque loca, in quibus latari ante
+ consueverat, criminis laceratione complevit. Et de-
+ precabatur Dominum Deum Israel, dicens : Domine
+ mi, qui rex noster es solus, adjuva me solitariam, et
+ cujus præter te nullus auxiliator est aliis. Pericu-
+ lum meum in manibus meis est. Audiri a patre
+ meo, quod tu, Domine, tulisses Israel de cunctis
+ gentibus, et patres nostros ex omnibus retro majo-
+ ribus suis, ut possideres hæreditatem sempiternam,
+ fecisti eis sicut locutus es. Peccavimus in con-
+ spectu tuo, et idcirco tradidisti nos in manus ini-
+ micorum nostrorum : coluimus enim deos eorum.
+ Justus es, Domine : et nunc eis sufficit, quod duris-
+ sima nos opprimunt servitute ; sed robur manuum
+ suarum, idolorum potentiae deputantes, volunt tua
+ mutare promissa, et delere hæreditatem tuam, et
+ claudere ora te laudantium, atque extingue glo-
+ riæ templi et altaris tui, ut aperiant ora gentium,
+ et laudent idolorum fortitudinem, et prædicent car-
+ nalem regem in sempiternum. Ne tradas, Domine,
+ sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad
+ ruinam nostram : sed converte consilium eorum su-
+ per eos, et eum qui in nos cœpit sœvire, disperde.
+ Memento, Domine, et ostende te nobis in tempore
+ tribulationis nostræ, et da mihi fiduciam, * Domine
+ rex deorum, et universæ potestatis : tribue sermo-
+ nem compositum in ore meo in conspectu leonis, et
+ transfer cor illius in odium hostis nostri, ut et ipse
+ pereat, et cæteri qui ei consentiunt. Nos autem li-
+ bera manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxilium
+ habentem, nisi te, Domine, qui habes omnium scien-
+ tiam, et nosti quia oderim gloriam iniquorum, et
+ detester cubile incircuncisorum, et omnis alieni-
+ genæ. Tu scis necessitatem meam, quod abominer-
+ signum superbie et gloriæ meæ, quod est super ca-
+ put meum in diebus ostentationis meæ, et detester
+ illud quasi pannum menstruatae, et non portem in
+ diebus silentii mei, et quod non comederm in
+ mensa Aman, nec inibi placuerit convivium regis,
+ et non biberim vinum libaminum : et numquam læ-
+ tata sit ancilla tua, ex quo hoc translatam sum usque
+ in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus Abra-
+ ham. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum
+ qui nullam aliam spem habent, et libera nos de manu
+ iniquorum, et erue me a timore meo.

* Reginæ ms., Da mihi fiduciam, rex Deorum et uni-
versæ Domine potestatis.

† Idem ms., super ancillam.

A Hæc quoque addita reperi in editione Vulgata.

[Cap. XV.] Et mandavit ei (haud dubium quin Es- +
theri Mardochæus) ut ingredieretur ad regem, et ro- +
garet pro populo suo et pro patria sua. Memorare, +
inquit, dierum humilitatis tux, quomodo nutrita sis +
in manu mea, quia Amian secundus a rege locutus +
est contra nos in mortem : et tu invoca Dominum, +
et loquere regi pro nobis, et libera nos de morte. +

Necnon et ista quæ subdita sunt.

Die autem tertio deposituit vestimenta ornatus sui, +
et circumdata est gloria sua. Cumque regio fulgeret +
habitu, et invocasset omnium rectorem et salvato- +
rem Deum, assumpsit duas famulas, et super unam +
quidem innibat, quasi pra delicis et nimia te- +
neritudine corpus suum ferre non sustinens : altera +
autem famularum sequebatur dominam, defluentia +
in humum indumenta susstantans. Ipsa autem roseo +
vultu colore perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, +
tristem celabat animum, et nimio timore contrac- +
tum. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit +
contra regem, ubi ille residebat super solium regni +
sui, indutus vestibus regiis, auroque fulgens, et pre- +
tiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Cumque +
elevasset faciem, et ardentibus oculis furorem pec- +
toris indicasset, regina corruit, et, in pallorem co- +
lore mutato, lassum super b' ancillulam reclinavit +
caput. Convertitque Deus spiritum regis in mansue- +
tudinem, et festinus ac metuens exilitus de solio, et +
sustentans eam ulnis suis, donec rediret ad se, bis +
verbis blandiebatur : Quid habes, Esther? Ego sum +
frater tuus, noli metuere. Non morieris : non enim +
pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Ac- +
cede igitur, et lange sceptrum. Cumque illa retice- +
ret, tulit auream virgam, et posuit super columnam +
ejus, et osculatus est eam, et ait : Cur mihi non lo- +
queris? Quæ respondit : Vidi te, domine, quasi an- +
gelum Dei, et conturbatum est cor meum præ ti- +
more gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es, domine, +
et facies tua plena est gratiarum. Cumque loqueretur, +
rurus corruit, et pene exanimata est. * Rex autem +
turbabatur, et omnes ministri ejus consolabantur +
eam.

*Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Judæis
ad totas regni sui provincias misit: quod et ipsum in
Hebraico volumine non habetur.*

[Cap. XVI.] Rex magnus Artaxerxes ab Indis +
usque Æthiopiam, centum viginti septem provinci- +
rum ducebns ac principibus, qui nostræ obedienti- +
jussioni, salutem dicit. Multi bonitate principum, et +
honore qui in eos collatus est, abusi sunt in super- +
biam : et non solum subjectos regibus nituntur op- +
primere, sed datam sibi gloriam non d' ferentes, in +
ipsos, qui dederunt, moluntur insidias. Nec contenti +
sunt gratias non agere beneficiis, et humanitatis in- +
se jura violare; sed Dei quoque cuncta cernentis ar- +
bitrantur se fugere posse sententiam. Et in tantum +
vesaniæ proruperunt, ut eos, qui credita sibi officia +
diligenter observant, et ita cuncta agunt ut omnium +
laude digni sint, mendaciorum cuniculis contentur +
subvertere, dum aures principum simplices, et ex +
sua natura alios æstimantes, callida fraude deci- +
piunt. Quæ res et ex veteribus probatur historiis, et +
ex his quæ geruntur quotidie, quomodo malis quo- +
rumdam suggestionibus regum studia depraventur. +
Unde providendum est paci omnium provinciarum. +
Nec putare debetis, si diversa inbeamus, ex animi +
nostrî venire levitatem, sed pro qualitate et necessitate +
temporum, ut reipublice possit utilitas, ferre sen- +
tentiam. Et ut manifestius, quod dicimus, intelli- +

* Postrema isthæc sententia, Rex autem turbabatur, et omnes, etc., in Reginæ ms. desideratur.

† Idem ms., gloriam non inferentes.

gatis, Aman filius Amadathi , et animo et gente Ma-
+ cedo, alienusque a Persarum sanguine, et pietatem
+ nostram sua crudelitate commaculans , peregrinus
+ susceptus est a nobis , et tantam in se expertus hu-
+ manitatem, ut pater noster vocaretur, et adoraretur
+ ab omnibus post regem secundus : qui in ^a tantum
+ arrogantiae tumorem sublaius est, ut regno privare
+ nos niteretur et spiritu. Nam Mardochäum, cuius
+ fide et beneficiis vivimus, et consortem regni nostri
+ Esther, cum omni gente sua, novis quibusdam atque
+ inauditis machinis expetivit in mortem : hoc cogi-
+ tang, ut illis interficiat, insidiaretur nostra solitu-
+ dini, et regnum Persarum transferret in Macedonas.
+ Nos autem, a pessimo mortalium Judæos neci desti-
+ natos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econ-
+ trario justis utentes legibus , et filios altissimi et
+ maximi, semperque viventis Dei , cuius beneficio et
+ patribus nostris et nobis regnum est traditum , et
+ usque hodie custoditur. Unde eas litteras, quas sub
+ nomine nostro ille direxerat, scialis esse irritas.

Explicit liber Esther.

^a Idem ms., in tantum arrogantia et honore subla-
tus est.

^b Finito Esther libro, ad Canonis Hebraicæ verita-
tis conclusionem istam subjungit Memmianum exem-
plar: EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM. INCIPIT
QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRAEORUM CA-
NONE NON HABENTUR. Quæ litteris aureis descripta le-
guntur in medio figuræ orbiculatae coronam civicam
exprimitis veterum nummorum. Eadem habet
ms. Bibliorum codex Ecclesiæ Narbonensis, sed
stile simpliciori in hunc modum: EXPLICIT LIBER
ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO, HAGIOGRAPHO-
RUM, etc. Notat igitur versus esse septingentos in
libro Esther, in quo volumine explicit ultimus ordo
librorum Canonis. Hec etiam teguntur partim mi-
nino, partim atramento: litteris autem uncialibus
seu majusculis scripta in ms. San-Germanensi
num. 15:

Finis Esther. Deo gratias, Amen. Hucusque com-

A Pro quo scelere ante portas hujus urbis, id est, Su-
sis , et ipse qui machinatus est , et omnis cognatio-
eius pendet in patibulis: non nobis, sed Deo ei red-
dente quod meruit. Hoc autem edictum , quod nunc
mittimus , in cunctis uribus proponatur, ut liceat
Judæis uti legibus suis. Quibus debetis esse admini-
culo, ut eos , qui se ad necem eorum paraverant,
possint interficere tertia decima die mensis duo-
decimi , qui vocatur ADAR. Hunc enim diem , om-
nipotens Deus , moeroris et luctus , eis vertit in-
gaudium. Unde et vos , inter cæteros festos dies
hanc habetis diem , et celebrate eam cum omni-
letitia, ut et in posterum cognoscatur, omnes, qui
fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere+
mercedem : qui autem insidiantur regno eorum, pe-
rire pro scelere. Omnis autem provincia et civitas,
quæ noluerit solemnitatis hujus esse particeps, gla-
dio et igne pereat , et sic delectatur, ut non solum
hominibus, sed etiam bestiis invia sit in sempiter-+
num, pro exemplo contemptus, et inobedientie. b+

B plenum est vetus Testamentum, id est, omnes Canonicas
scripturas (lege, omnes Canonicae Scripturae, quæ
fieri) quod fieri libri viginti quatuor: quas transtulit
Hieronymus presbyter, de Hebraica Veritate in La-
tinum vertit sermonem. Summo studio summa-
que cura per diversos codices oberrans editiones per-
quisivi: in unum collexi corpus, et scribens transaudi,
secique pandectem.... Cæteræ vero scripturæ, quæ non
sunt Canonicae, sed dicuntur Ecclesiasticæ, istæ sunt,
id est, liber Judith, Tobias, libri Machabæorum duo,
Sapientia, quæ dicitur Salomonis, et liber Jesu filii
Sirac, et liber Pastoris. Explicit in nomine Patris, et
filii, et Spiritus sancti. Amen.

His subjungit idem exscriptor librum Judithi se-
cundum antiquam Translationem Latinam usu re-
ceptam in Ecclesia ante Hieronymum: de qua ve-
teri Vulgata dicturi sumus in Appendice veteris
Testamenti. De Canone vero hacenus dicta suffi-
cient. MART.

EXPLICIT CANON HEBRAICÆ VERITATIS.

APPENDICULA

AD PRIMAM PARTEM

DIV. BIBLIOTHECÆ S. HIERONYMI.

J. MARTIANÆ ADMONITIO.

Quod in annotationibus ad psalmum XLV nos facturos promisimus, hic reddendum est cum senore. Partem
itaque non exiguum psalmi secundi, cum toto sacro contextu psalmi quadragesimi quarti, sive quadragesimi
quinti apud Hebreos, studiosorum curiositati consulentes in hac Canonis appendicula, lingua Hebraeorum ver-
nacula, characteribus vero Latinis exhibemus; prout res conceptæ sunt in perantiquo manuscripto monasterii
nostræ S. Petri Carnutensis, qui Psalterium triplex complectitur. Ne quid tamen deperiret legentium eruditio
ex absentia Hebraeorum elementorum, in adversa altera columnâ Hebreos characteres apposimus cum lectione
eorumdem Latina juxta puncta vocalia, seu motiones hodiernas Massoretharum: ut sic uno intuitu statim
apparet discrepantia Hebraicæ lectionis antiquæ, ab ea quæ nunc viget apud grammaticos Hebreos. Ex hac
porro veterum ac hodiernorum diversa lectione nonnihil suboleat nobis ætas antiqui Scriptoris nostri hebraizantis:
nam quod in multis bene convenial cum Massore doctoribus; in aliis nonnullis aliquando dissentiat, proximus
tempore pulandus videtur his Iudaorum magistris. Certe Hieronymo inferiore eum esse nemo inficiabitur, qui
utriusque lectiones Hebraicas inter se composuerit; sonos enim litterarum tum vocalium, tum consonantium
valde diversos in eisdem deprehendet: ut inferius scholiorum nostrorum exempla demonstrant. Cæterum hujus
anonymi scriptorius quantumvis dubia nobis sit ætas, ex ipso tamen minime dubium exsurgit argumentum,
Ecclesiæ Christi numquam defuisse viros Hebraice doctos, qui in studio divinarum Scripturarum S. Hieronymi
vestigia consecarentur: quod secus suisse heterodoxorum hujus temporis docuit insciitum.

PSALMI II PARS MAXIMA HEBRAICAE SCRIPTA.

Ex triplici Psalterio ms. monasterii S. Petri A Hebræi characteres Latinis litteris expressi juxta Massoretharum punctuationem.

- 8 Saal mimenni veethna goim nahelathecha
Postula a me, et dabo tibi gentes lacereditatem
vaahuzadcha aſſe arez.
tuam, et possessionem tuam terminos terræ.
Teroāem besevet barzel ki chli jocer tenapcem.
9 Pasces eos in virga ferrea, ut vas figuli conteres eos.
Vaatia malachim hazzidu biveſru sofie
10 Nunc ergo, reges, intelligite, eruditimi judices
arez.
terræ.
11 Aivedo eth adn̄ birea vegilu bireada.
Servite Domino in timore, et exsultate in tremore.
Nascu bar pen jeansaf vethovedu derech.
12 Adorate pure, ne forte irascatur, et pereatis de via.
Ki jivear ki mat apo asre col
13 Cum exarserit post paululum furor ejus: beati omnes
Hose bo.
qui sperant in eo.

PSALMUS XLIV, APUD HEBRAEOS XLV.

Ex eodem triplici Psalterio descriptus Hebrewae characteribus Latinis.

- RaHas libbi davar tov omer ani
1 Eructavit eor meum verbum bonum; dico ego
mAsai lamelech.
opera mea regi.
LeSonai At sofer mahir.
2 Lingua mea stylus scribas velocis.
ſafafitha mabne Adam hutck Hen
3 Decore pulchrior es filii hominum: effusa est gratia
besifethothecha alken berachecha elohim
in labiis tuis: propterea benedixit tibi Deus
LAolam.
in æternum.
Hagor Harbacha al jerech gibbor.
4 Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.
Hodecha va hedarecha vahedarcha celah
5 Gloria tua et decore tuo; decore tuo prospere
rechav.
ascende.
al devar emeth va ameva cedek
6 Propter veritatem et mansuetudinem justitiae
vehorecha noraoth jeminecha.
docebit te terribilia dextera tua.
Heitcerha senunim Amim taħħatħeħa gippolu
7 Bagittas tuas acutæ, popati sub te carent,
bleve ojve hamelach.
in corde inimicorum regis.
KiSecha elohim Aolam va ed
8 Thronus tuus Deus in saeculum et in æternum:
sevet misor sevet malchuthecha.
sceptrum aequitatis sceptrum regni tui.
Ahavta cedek va lisena resa alken
9 Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea
messiħcha elohim eloheħha semen SaSon
unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis
me Haverecha.
præ participibus tuis.

שאַל מִמְנֵי וְאַתָּה גַּם בְּלֹךְ
nachalathecha gojim vecetena mimmenni scheal
arets aphse vaahuzathecha
: אֲחַזְקָה אֶפְכִּירָן :
tenappetsem jotser kichli barzel beshevēl terohem
תרעם בשפט בשלום כל כי יוצר הנפחים
schophie bivvaseru baschkiu melachim vehatta
דְּעִזָּה מְלִיכָּה הַשְׁכִּיל וְיָד שְׁפָטָי
arets
ארץ :
birħada vegħbilu hejra adonai eth bivda
עבדי אֱלֹהִים בָּרוּךְ וְגָדוֹל בָּרוּךְ
derech vethovedu jeansaf pen bar nasshecu
נסקי בר פָּנָּי יָאָמֵךְ וְהַבָּדֵד דָּרָךְ
kol aschre appo kimħat jivhar ki
כִּי יִבּוּר בְּמִבְּعַד אֲפִי אֲשֶׁר כֵּל
be chose
דְּשָׁמֵד בְּדַבְּרָיו :

Hebræi characteres Latinis litteris expressi juxta Massoretharum punctuationem.

ani omer tov davar libbi rachaschi
רָחַשׁ לְבִי דְבָר בְּדַבְּרָ אָסָר אָנִי
lemelech mahassat
בעצמי למלך :
mahir sopher het lesħoni
לשוני עט כופר מהיר :
chen hutsac Adam mibbene jophjaphilħa
יבְּפִתְחָה אָדָם רַחֲקָה
elohim baracheħa ken hal besifethothecha
בְּשִׁפְחוּתָךְ עַלְכָּן בָּרְכָּךְ אֱלֹהִים
leħolam
עליהם :

gibbor jarech al charbeħa chagħor
גדיר ח'רץ על י'ך נבר
tselħan vahadareħa vahadareħa hodeħa
זהן זהן זהן זהן צלח
rechav
רכב :

tsedech veħanva ēmetħa devar hal
עַדְבָּר אֶמֶת וְעַדְתָּךְ צַדְקָה
jeminecha noraoth vethoreħa
זהן נוראית ימיך :
jippelu tachteħħa ammir schenunim chitseħħa
שְׁנִינִים אִמְמִים חַתְּתִין יִפְּנִיחָה
hammelech qjeje belev
בלב אַיִבָּה המלָךְ :
vahed olam elohim kissaħa
כָּאֵל אֱלֹהִים עַלְכָּן וְעַד
malchuthecha schevel misħor schevet
שְׁבָט פְּרִישָׁר שְׁבָט מְלֹנְחָה :
ken al resħħah valiġġid tsedeq ahavta
אֲתָתְךָ זָקֵן הַשְׂתָּן רְשָׁע עַלְכָּן
sason schemen eloheħha elohim mesħħachha
משׁךְ אֲלֹהִים אֶלְךָ שְׁמָן שְׁמָן
meħaveretħa
וחברך :

- Mor va haloth kciaoth col begethotheica **A**
40 Myrrha et stacte et cassia in cunctis vestimentis tuis,
 min heceta sen minni simmehucha
 de dominibus eburneis, quibus laetificaverunt te
 bnoth malachim birothecha.
 filiae regum in honore tuo.
 Niceva segal liminecha bechetemme osir.-
41 Stetit conjux in dextera tua, in diadema aureo.
 Simai bath urei vatheti azenech vesichi
42 Audi filia et vide et inclina aurem tuam: et obliiscere
 ammech u veth avich.
 populi tui et domus patris tui.
 Vithave hamlech iafech ki hu
13 Et concupisces rex decorem tuum: quia ipse
 adonaich vehista havi lo.
 est dominus tuus, et adora eum.
 Uvath cor heminehā panaich
14 Et, o filia fortissimi, in misericordiis faciem tuam
 jaHallu Astre Ame. **B**
 deprecabuntur divites populi.
 Col kevudda bath melech palma mimisbot
15 Omnis gloria filii regis intrinsecus: fasciis
 zahad levusa.
 aureis vestita est.
 lircamoth tuval lamlech bethuloth abreha
16 In seculatis ducetur ad regem: virgines sequentur
 reotheha muvaoth lach.
 eam; amicæ ejus ducentur illuc.
 Tuvalna bisemahod vagil tevoenna
17 Ducentur in letitiis et exultatione: ingredientur
 bechach melech.
 thalamum regis.
C taHad avothecha jihiju baanecha tesitimo
18 Pro patribus tuis erunt filii tibi: pones eos
 lesarim bechol arez.
 principes in universa terra.
 azKira simecha bechol dor
 Recordabor nominis tui, in omni generatione
19 vador.
 et generatione.
 Alchen anime jehoducha laolam
 Propterea populi confitebuntur tibi in saeculum
20 vaheth.
 et in eternum.

SCHOLIA IN LECTIOINES HEBRAICAS PSALMORUM PRÆCEDENTIUM.

Ad tollendam e nostris scholiis omnem ambiguitatem atque confusionem, non abs re erit discrepantes lectiones Hebraicas veterum scriptorum, ac recentiorum grammaticorum, in certas classes dispertere. Primum itaque dicemus de variantibus lectionibus in litteris consonantibus.

Beth quod vocant *raphatum*, sive *déstitutum puncto dagueſh*, sonat apud nostrum Anonymum, quasi *v consonans*, in quo nihil differt ab Hebreis *hodierinis*. Verbi gratia Psal. II, vers. 8, legi istam vocem *beshbat beset*: *quod similiter legunt grammatici recentiores*, propter punctulum medietutio primi *beth* inscriptum in Massoretharum exemplaribus quo puncto privatum secundum *beth* pronuntiatur ac legitur ut *v*. vers. 4 et 12 ejusdem psalmi II ideu *ב*, *beth*, non *dagueſatum sonat v*, *בְּ*, *avedu*; *אַבְּדָן*, *tho vedu*; idque in omnibus sere versiculis subsequentibus psalmi XLIV studiosus ipse lector observare poterit, præcipue vers. 4, in verbo *תְּזֵבֶב* et *דְּבָר*, quod Hieronymus sexcentis locis legebat *dabar* et *tob*; Anonymus autem legit *davar* et *tov*, ut nunc temporis.

- bighdotecha kol cetsihoth vashaloth mor
 מִרְ וְאַהֲרֹן קָצִיעָתָה כָּל בְּגַדְחִין
 simmechucha minni schen hechele mia
 מִן חִילִי שָׁנָה מִנִּי שְׁבָחוֹן:
 biccerothecha melachim benoth
 בְּנָתָה מְלָכִים בִּיקְרוֹתִין
 ophir bechetem liminecha schegal nitseva
 נְצָבָה שְׁנָל לִמְינָך בְּנָתָם אַזְפָּר:
 veschiehhi oznech vehatti uri vath, schimhi
 שְׁמַעְיָה בַּת וְרַאֲוֵהָתִי אַזְקָן וְשַׁכְּנָה
 avich uveth hammech
 עַמְקָן יְבִית אָבִיך:
 ha ki jophjech hammelech vejithav
 וַיְהִיא דָמֵל יְפִיכָן כִּי הוּא
 lo vehischtahavi adonajich
 אֲדֹנָגָן הַשְׁתָּחָיו הַלְּ
 panosjich beminchha tsor uvath
 וְבַת עַר בְּמַחְדָּח פְּנִים
 ham haschire jechallu
 ■ וְלָל עַשְׂרִיר עַם:
 mimmischbetsoth penima melech vath kevudda kol
 כל כבודה בת מלך פנימה ממשבגות
 levenschah zahav
 זהב לבשיה:
 acharecha bethuloth lammiech tuval lircamoth
 לרְכֻמִּיתְהַזְּבֵל לְמִלְחָן בְּתִלְוֹתְהַאֲדָרִיךְ
 reuviyah rehotoheha
 tevoenah vaghil bismachoth tuvalna
 תְּבוֹלָה בְּשַׁבְּתָה וְגִיל תְּבָאָנָה
 melech bechach
 מֶלֶךְ בְּחִכָּה:
 teschithemo vanecha jihju avothecha lachath
 תְּחַת אָבִתְּךָ יְהִי בְּנָךְ תְּשִׁיחָתוֹ
 haarets bechot lesarim
 לְשִׁוְתָם בְּכָל אָרֶץ:
 dor bechol schiucha azkira
 אֲזְקִירָה שְׁבָחָן בְּנָלָה
 vador
 זָדָר.
 leholam jehoducha hammim ken hal
 על ק עם מ יְהֹדוֹתָךְ לְעָלָם
 vahed
 וְהָדָם:

Heith duplum habens aspirationem exprimitur sèpius apud Anonymum per *H* litteram majusculam, ut psal. XLIV, vers. 4, *אַחֲרָה, ru Has*; vers. 5, *גַּם Hen*, etc. *Hodie tegnus rachasch, chen*, vel *rahnasc* et *hhenn*. In hujus ergo litteræ prolatione consentiunt Hieronymus ac scriptor anonymous; quia S. Doctor duplum agnoscit mulius in locis aspirationem *heth*, quam incognitus satis indicat forma elementi maiuscula.

Jod in futuro verborum, et alibi in nominibus legit juxta sonum *g*; psal. XLIV, vers. 7, *גִּפְלָל, g. ppolu*, *uvu g* ex pronunciatione Imperiorum inductum videatur pro *j consonante*, *gippolu* pro *jippolu*. Psal. II, vers. 9 et 13, *jocer* et *juevar*, etc., cui lectioni astuplantur Rabbini non pauci.

Chaph juxta eundem auctorem aliquando sonat ut *k*, nonnumquam ut *c*. Ita enim psal. II, vers. 13, Latinis litteris expressa sunt *כִּי, כָּל, ki, et col*. Notari tamen hebraizantes *כ kaph* initiale semper *k* legunt *Kol* ut *Ki*. Hieronymus *Chi* et *Chol*.

Samech, durum s., reddit per S majuscum. Sic A psal. II, vers. 8, יְהוָה, A/Se; vers. 13, יְהוָה, HoSe. Eodemque modo legit w Sin Ephraimiticum, quod alio nomine diciur Sin Sibolet. Psal. XLIV, vers. 9, יְהוָה, SaSon. In hoc sono litteræ samech consentiunt tum veteres, tum recentiores.

In elemento ס, phe, sapius dissentit ab Hieronymo, quia Anonymus ille imitatur lectionem Hebreorum recentiorum in ס daguessato; quod p legit, non phe more Hieronymiano nullum daguesch agnoscente. Psal. II, vers. 9, תְּנַפֵּצֶם, tenapcem; vers. 12, פֶּן, Pen; vers. 13, אֹנוֹן, apo, etc. Nec tamen usquequaque consentit cum hodiernis grammaticis, qui duplicant sonum p ubi daguesch forte occurrit: unde legunt tenappetsem, et appo cum duplicit p; quod vetus Scriptor legit cum unico. Infra tamen psal. XLIV, vers. 7, duplicit litteram p in verbo גִּבְּבוֹל, gippolu, sive jippolu.

De Tsade curiosius observari debet, ipsum ab Anonymo legi ac exprimi solitum per c; ut supra psal. II, vers. 9, in voce tenapcem; et ibidem in יְצָרָן, jocer. Psalmo autem XLIV, vers. 7, legit illud quasi litteram duplicem cum tc, תְּנִיצָן, Heitecha. Proprius itaque accedit ad lectionem Hebreorum hodiernorum, maxime si litteram c inflectas ut in voce vernacula nostra façon, et in nomine françois. Nostandum tamen tsade finale apud eundem Scriptorem sonum habere z, יְצָן, arez, etc.

Thav daguessatum in libris Hieronymianis nusquam auditum, agnoscit ubique Anonymus noster cum Massoretharum discipulis: hinc teroem et tenapcem, etc., quæ apud Hieronymum cum thav aspirato legerentur theroem et thenaphesem.

Jam quod vocales seu motiones spectat, hoc specialiter observandum venit in ms. codice, Schera initiali legi solitum juxta sonum vocalis sequentis; ut psal. II, vers. 8 et 13, לְאַתָּה, saal pro scheal, מְאַתָּה, maat pro meat, etc. Scιunt vero Hebraicæ linguae periti, veteres olim legisse codem modo סְדוֹד, Sodom, et תְּשַׁבָּאֹת, tsabaot: licet hic modus abierit nunc in desuetudinem, uno excepto Schera, quod immediate subsequitur, jod non notatum khiric: ut תְּיִוֵּל, liom, non leiom.

Aīn quasi vocale a semper exprimit auctor incognitus; sapius etiam forma litteræ extensa, ac puncto imita eam inscripto: quam nos diligentiam imitando assequi non potuimus defectu typorum æqualem. Neque vero visuntur hodie apud typographos hujusmodi characteres litterarum, quos ad usus lectionis Hebraico Latinae singere ac pingere placuit scriptori perantiquo, qui non solum in Aīn expresso per A, sed in aliis pluribus litteris puncta posuit intimi, libris editis nequaquam imitanda. Hæc itaque monisse sufficiat. Cetera studiosorum curiositati investiganda permittimus: ne singula percurrentes eorum diligentia invidere dicamus.

Caveat tamen lector nonnulla librariorum veterum paragrammata, et quæ nūius bene descripta sunt ab eis in manuscripto: ut est illud psal. II, vers. 8, vaa Huzadcha pro vaa Huzathcha, quæ pronuntiando facile confunduntur, id est, sonus d cum sono th. Similiter psal. XLIV, vers. 15, zahad pro zahab, d pro b; vers. 20, vaheth pro vahed. Alibi addunt vocalem e ad sonum litterarum consonantium; sic versu 7 ejusdem psalmi XLIV, bleve pro blev; vers. 14, Ame pro Am, etc.

INDEX RERUM QUÆ IN HOC TOMO NONO CONTINEVTUR.

PRÆFATIO.	
PROLEGOMENA in Divinam S. Hieronymi Bibliothecam.	9
PROLEGOMENON PRIMUM.—De nomine Divinæ Bibliothecæ, et de modo quo edita sit.	51
Ibid.	
PROLEGOMENON II.—De tempore translationum Hieronymi et earum usu in Ecclesiæ.	47
PROLEGOMENON III.—De Canone Hebraicæ veritatis et scholis ejusdem marginalibus.	69
PROLEGOMENON IV.—De titulis et capitulis, versibus et metris sacerorum Bibliorum.	101
LAUS VIRORUM ALIQUIT CLARISSIMORUM, cum indice MSS. codicium ad quorum fidem restituta est Divina Hieronymi Bibliotheca.	133
SELECTA VETERUM TESTIMONIA de Hieronymianis versionibus latinis SS. Bibliorum.	139
SYNOPSIS DIVINÆ BIBLIOTHECAE ex epistola Hieronymi Paulino desumpta.	141
DIVINÆ BIBLIOTHECAE PARS PRIMA, QM COMPLECTITUR CANONEM HEBRAICÆ VERITATIS CUM ANNOTATIONIBUS HEBRAI CUJUSDAM QUI TEMPORE REHABANI MAURI IN SCIENTIA LEGIS CELEBRATISSIMUS FUIT.	147
ORDO PRIMUS, LEGIS.	
PRÆFATIO Hieronymi in PENTATEUCHUM, AD DESIDERIUM.	Ibid.
Capitulationes libri Genesis.	151
LIBER GENESIS.	163
Capitulationes libri Exodi.	231
LIBER EXODI.	239
Capitulationes libri Levitici.	285
LIBER LEVITICI.	299
Capitulationes libri Numerorum.	337
LIBER NUMERORUM.	343
Capitulationes Deuteronomii.	401
LIBER DEUTERONOMII.	411
ORDO SECUNDUS, PROPHETARUM.	
PRÆFATIO Hieronymi in LIBRUM JOSUE.	481
Capitulationes libri Josue.	483
LIBER JOSUE.	469
Capitulationes libri Iudicium.	503
LIBER JUDICUM.	507
Capitulationes libri Ruth.	541
LIBER RUTH.	543
PRÆFATIO Hieronymi in LIBRUM SAMUEL ET MALACHUM.	547
Capitulatio libri Samuel.	557
Recapitulatio de libro primo Malachim.	561
LIBRI DUO SAMUELIS.	563
LIBRI DUO MALACHIM.	673
Præfatio Hieronymi in librum Iesie.	771
LIBER ISAIAE.	773
Prologus Hieronymi in Jeremiam.	817
LIBER JEREMIAE.	849
Præfatio Hieronymi in Ezechiolem.	957
LIBER EZECHIELIS.	939
Præfatio S. Hieronymi in duodecim prophetas.	1013
LIBER OSSEE.	1013
LIBER JOEL.	1027
LIBER AMOS.	1031
LIBER ABDAE.	1039
LIBER JONAE.	1041
LIBER MICHEAE.	1043
LIBER NAHUM.	1049
LIBER ABACUC.	1053
LIBER SOPHONIAE.	1055
LIBER AGGÆI.	1059
LIBER ZACHARIAE PROPHETÆ.	1061
LIBER MALACHIÆ.	1073
ORDO TERTIUS, HAGIOGRAPHORUM.	
Præfatio S. Hieronymi in librum Job.	1079
LIBER JOB.	1083
Præfatio Hieronymi in librum Psalmorum justa Hebreæ canum veritatem.	1123
LIBER PSALMORUM.	1127
Præfatio Hieronymi in libros Salomonis.	1241
LIBER PROVERBIORUM.	1243
LIBER ECCLESIASTES.	1273
CANTICUM CANTICORUM.	1285
Præfatio Hieronymi in Danielem prophetam.	1291
LIBER DANIELIS.	1293
Præfatio Hieronymi in librum Paralipomenon.	1323
LIBER PARALIPOMENON.	1327
Præfatio Hieronymi in Ezram.	1401
LIBER EZRAE.	1403
Præfatio Hieronymi in librum Esther.	1433
LIBER ESTHER.	1433

FINIS TOMI VIGESIMI OCTAVI.